De Hollandsche Lelie. Jaargang 23

bron
De Hollandsche Lelie. Jaargang 23. L. J. Veen, Amsterdam 1909-1910

Zie voor verantwoording: https://www.dbnl.org/tekst/_hol003190901_01/colofon.php

Let op: boeken en tijdschriftjaargangen die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd zijn. Welke vormen van gebruik zijn toegestaan voor dit werk of delen ervan, lees je in de gebruiksvoorwaarden.

dbnl digitale bibliotheek voor de Nederlandse letteren

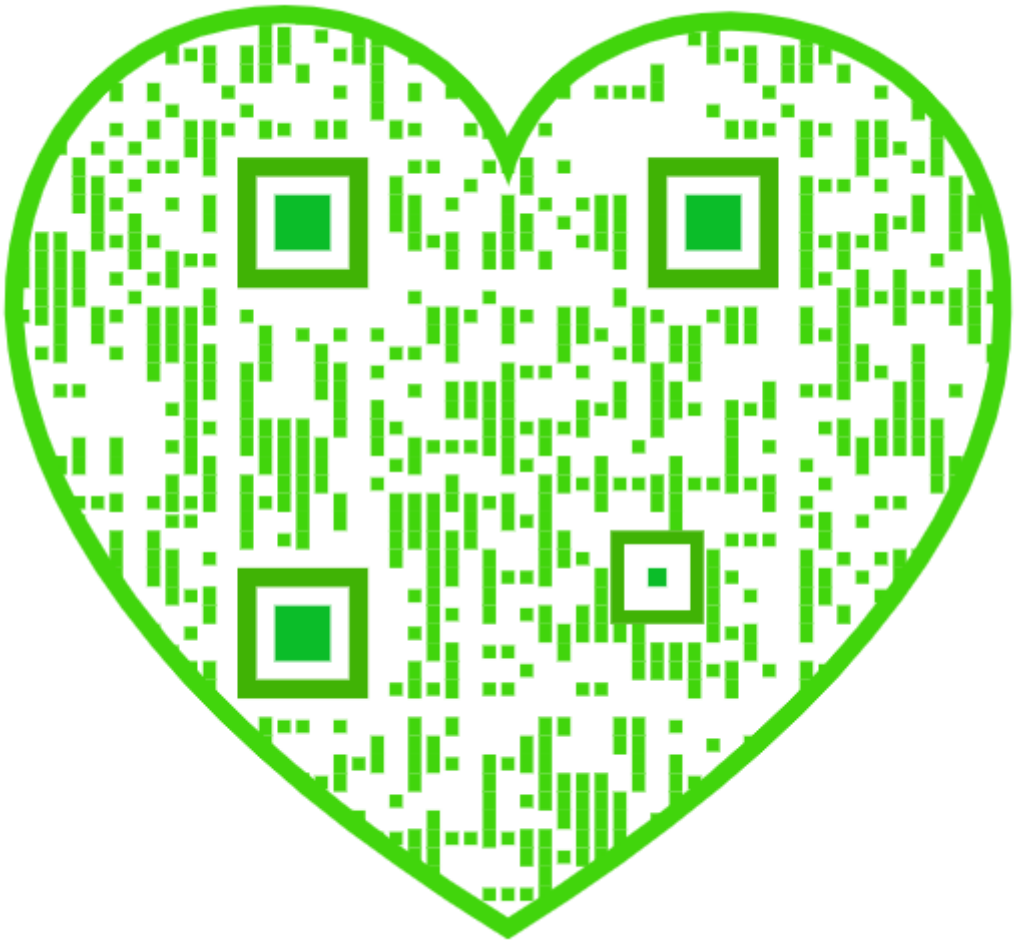

7 Juli 1909.
23ste Jaargang.
No. 1.

Berichten.

Present-exemplaren en Bewijs-nummers zijn aan te vragen bij den uitgever van dit blad, niet bij de redactie.

Beklag over correctie- of drukfouten heeft de betreffende te richten tot den uitgever, niet tot de redactie.

Zij, die zonder abonné of lezer te zijn van de Holl. Lelie de redactie lastig vallen met de toezending van manuscripten of brieven, hebben het zichzelf te wijten, wanneer zij geen particulier antwoord ontvangen; de beantwoording van een en ander geschiedt door de corr.-rubriek in dit blad, behoudens die gevallen van uitzondering die de redactie om welke reden dan ook persoonlijk uit beleefdheid maakt.

Zij, die hunne manuscripten bij weigering terug verlangen, worden verzocht hunne behoorlijke frankeering terstond in te sluiten en hun juist adres terstond op te geven.

Zij, die met de redactie correspondeeren in de Lelie onder welk pseudoniem ook, worden verzocht zoowel dit pseudoniem als den eigen naam onder elken brief te herhalen, daar het onmogelijk is alle pseudoniemen te onthouden bij een zoo uitgebreide correspondentie.

Anonyme brieven worden niet beantwoord.

REDACTRICE.

De redactrice verzoekt van af heden alle voor háár bestemde brieven, stukken, enz. te willen zenden onder háár adres, aan den uitgever van de Holl. Lelie, Keizersgracht 485, Amsterdam.

Bij den nieuwen jaargang.

.... 'Als veertienjarige bakvisch abonneerde ik mij op Uw blad; - nu ben ik 32, en bleef gedurende al dien tijd de "Lelie" trouw: ik meen mij dus als een der oudste geregelde lezeressen te mogen beschouwen, en vind het als zoodanig niet onaardig U even een beschrijving te geven van de volkomen gedaanteverwisseling, die het tijdschrift in den loop der jaren onder de verschillende redacties heeft ondergaan.
-

Toen ik kennis met de "Lelie" maakte, was het een gezellig, huiselijk blaadje, vol praktische artikeltjes over "de kunst van drapeeren" - "'t Meubelen van kamers", enz. enz. Ze bevatte ook lange artikelen over "Vormen", en - last but not least - een enorme Vragenbus, waarin met ontzettend gewicht geïnformeerd werd naar recepten voor wafelen, waarin "Lelietjes" snakten naar een raad, om 't "blozen" tegen te gaan, en (nòg ben ik in 't bezit van de bewuste nummers) een zekere Advosius zóó dringend smeekte om een middel om vette sponsen schoon te maken, dat de antwoorden weken lang stroomden. *Kolommen waren noodig om Advosius duidelijk te maken, dat hiervoor Soda* de *uitkomst was.*

Toen, langzaam aan, begon 't sentimenteele element te overheerschen; de "Lelie" werd gevoelvol. "Zonnekind" schreef opgewonden ontboezemingen over het leven, en "Zoekende" verheerlijkte de liefde in smachtende regelen, terwijl tal van andere "Lelietjes" en "Blauwoogjes" en Stille-aandachtigen' haar van teederheid overvloeiend gemoed in verzen moesten uitstorten.

- Toen werd de 'Lelie' kuisch. De Vragenbus werd een bron van klachten over de slechte behandeling der mannen, die de vrouw 'passeerden', ja, 'verwaarloosden'!! Wàt moest men in zóó 'n geval doen? Een goede kennis had niet gegroet, terwijl de mogelijkheid *kòn bestaan, dat hij 'Eene Beleedigde' wèl gezien had; moest genoemde Beleedigde nu in 't vervolg haar hoofd omdraaien, òf moest ze recht vóór zich zien? - Deze periode duurde ongeveer een jaar; toen kwam er een tijd, dat de 'Lelie' wraakzuchtig werd; er werd geschreeuwd om recht voor de 'emancipatie', om afschaffing der gevangenissen, der krankzinnigengestichten..... In die dagen begon ik er over te denken mijn abonnement òp te zeggen - maar - toen kwam U, met Uw krachtigen bezem met de hàrde haren, - en veegde met breeden zwaai al de reine, zedige, smeekende, vertrapte 'Lelietjes' en 'Woudduiven' weg - en het blad werd, wat het nu is: een flink, eerlijk tijdschrift, waarin verstandige menschen hunne meening* durven *zeggen: een sympathieke verschijning: een Daad!*'

- - Het is reeds eenigen tijd geleden, dat ik van een vriendelijke abonnée bovenstaande regelen ontving; ik knipte ze uit, om ze te gebruiken als inleiding tot den nieuwen jaargang. - Want inderdaad heeft de Lelie zich onder *mijn* redactie gewijzigd, is een zoo geheel andere richting uitgegaan dan in de vroegere jaren, toen zij diende tot jonge-dames-weekblad, dat ik thans, nu door den loop der jaren bleek, hoe die nieuwe richting wortel schoot, bij abonnés en lezers, recht heb, ja de verplichting gevoel, uitdrukkelijk even stil te staan bij wat de Lelie *was* voor ik haar overnam, en wat zij is geworden nu van lieverlede, onder mijn redactie.

Ik wil het niet ontkennen: met een bezwaard hart zag ik de eigenaardige soort 'copie' aan, die tot mij overkwam uit de nalatenschap van mijn voorgangster; meestal flauwe kinderachtige schetsjes, van 'Lelietjes', allemaal onder pseudoniem van 'Corrie's' en 'Bettie's', enz., enz., handelend over liefde, vooral *ongelukkige* liefde natuurlijk. Verder hier en daar 'n preekerig hoofd-artikeltje van 'n achtstenrang-dominee-inhoud,... et voila tout. Men moet roeien met de riemen die men heeft. Als men een Blad en een Redactie overneemt, moet men voor alles zijn lezerswereld leeren kennen, en zich-zelve van zijn kant doen leeren kennen. Dat laatste deed ik van meet-af met allen nadruk. Nimmer heb ik mijn eigen opinie, over wat of wien ook, onder stoelen en banken geschoven, met alle openhartigheid heb ik steeds in artikelen en correspondentie mijn eigen standpunt duidelijk gemaakt; en het gevolg is bij uitstek vleiend voor mij geweest. Van jaar tot jaar werd de inhoud van de Lelie voor de meeste lezers en lezeressen steeds meer een vragen naar wat *ik*, de redactrice, er in schreef; indien een enkele maal de correspondentie wat is bekort geworden, of een vervolgnommer van een of ander artikel van mijn hand uitbleef, dan stroomde het telkens brieven aan mij met zachtzinnige verwijten daarover, en telkens opnieuw moest ik de aangename meedeeling lezen in vertrouwelijke brieven: 'Ik lees de Lelie om wat *U* er in schrijft'. -

Zoo is zij mij lief geworden; zoo zijn mijne lezers mij lief geworden, als oude bekenden, of als nieuwe vrienden. Maar ook, zoo ben ik mijn verantwoordelijkheid

aan mijn abonnéswereld gaan voelen als een steeds grootere en meer beteekenende.
-

Waar ik in den begin dikwijls nog een of ander onbeduidend schetsje plaats verleende, ter wille van het verleden van de Lelie, of wel bij de opname van dit of dat onbeduidendheidje rekening moest houden met de smaken van zulke tot een verleden tijd behoorende lezeressen, van lieverlede werd mijn lezerskring een zoo andere, een zoo uitgebreide onder *alle* standen en kringen en onder *beide* geslachten, dat ik daardoor mij met blijdzag gerechtigd veel van wat er vroeger nog dóór kon ter zijde te leggen, en de kolommen te vullen met boekbesprekingen, of met artikelen en brieven over onderwerpen van actueelen aard, bovenal echter met een steeds uitgebreider wordende correspondentie van mijn hand en met antwoorden op al de vragen en vertrouwens-uitingen, die tot mij komen.

- Op dat laatste punt, op die correspondentie-rubriek, wensch ik, omdat zij voor zoovelen *de* aantrekkelijkheid is van de Lelie, sinds ik haar redigeer, nog even terug te komen. - Wat zij oorspronkelijk was onder vorige redacties: een antwoorden op allerlei nevenvragen en nevendingen, dat is zij, gelijk ieder weet, die de Lelie leest, nu sinds lang niet meer.

Zij is nu een wrijving van gedachten tusschen mij en mijn correspondenten over allerlei gebeurtenissen en actueele questies, of over vertrouwelijke onderwerpen, gevolg van mijn eigen levensondervinden op velerlei gebied, waardoor mijn correspondenten gaarne met mij van gedachten wisselen, en mijn meening willen weten, of mijn raad willen vragen. Ik begrijp mijnerzijds dat zij daardoor recht hebben op, en begeerte naar spoediger antwoord dan tot hiertoe het geval was, en anderzijds begrijp ik ook, dat, juist waar de correspondentie een zoo groote aantrekkelijkheid is van de Lelie, heel veel ouderen van dagen dien vroegeren zoo heel fijnen druk niet kunnen volgen.

Want natuurlijk, die vroegere backfischonderwerpen van de toenmalige correspondentie-rubriek, zij waren alleen bestemd voor jonge oogen; *mijn* correspondentie daarentegen wordt door volwassenen, door velen wier zienkracht reeds door het leven werd afgesleten, met belangstelling gevolgd, en de klacht kwam daardoor herhaaldelijk tot mij: 'Deze of gene moet zich zoo inspannen om juist *die* meest-gewilde rubriek te volgen; is daarom een grootere druk niet mogelijk?'

Ik sprak met den uitgever over een en ander, en hij en ik besloten, dat de correspondentie-rubriek eenerzijds zich méér nog zal uitbreiden in dezen nieuwen jaargang, waardoor meer *onmiddelijk* antwoord mijnerzijds mogelijk wordt, anderzijds dat zij voortaan zal worden gedrukt met grooteren gemakkelijker te lezen letter. Zie hierachter de nieuwe correspondentie.

Om verder aan den steeds opnieuw uitgedrukten, voor mij vleienden wensch, van juist *mijn* werk in de Lelie te mogen ontmoeten gevolg te geven, zal ik de artikelen van mijn hand vermeerderen over gebeurtenissen van den dag, de boekbeschouwingen door mij geschreven zullen worden voortgezet, en een actueele roman 'Om de Eere Gods', door mij geschreven, zal bovendien het éérst hier ìn de Lelie verschijnen in dezen loopenden jaargang. -

- Ik doe niet graag 'beloften'. Ik bepaal er mij toe te zeggen wat ik-zelve *kan* doen. Ik heb de groote voldoening, dat de Lelie onder mijn redactie is gegroeid; ik heb daardoor lust en moed tot dien voorspoedigen groei te blijven bijdragen. Van daar dat ik, aangemoedigd door de ondervonden belangstelling in mijn arbeid in de laatste jaren, bereid ben al mijn werkkracht er aan te geven, om in den nieuwen jaargang met mijn heele persoonlijkheid dien was van ons Blad te blijven bevorderen, door *en* de correspondentie te vermeerderen *en* haar te bespoedigen, èn door de artikelen en de boekbeschouwingen van mijn hand te vermenigvuldigen, en eindelijk door mijn nieuwste geesteskind op fantazie-gebied het éérst in de Lelie te publiceeren.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Sonnetten.

I.

O leven, dat ik warm heb liefgehad
en nòg bemin, maar tevens vrees en haat,
hoe gaat ge naast mij met zoo strak gelaat,
en volgt mij onafwijsbaar op mijn pad?

Is dìt uw wraak voor hem, die u verlaat -
omdat hij hunkrend hooger zocht naar dàt,

wat hij van ù vergeefs gebedeld had -
dat gij hem nooit meer uit uw macht ontslaat?

O leven, laat mij nu in vrede gaan,
waar 'k juichend stijgen kan op kracht van zangen,
dàar, waar ik licht en schoonheid vinden kan!

Wij hebben immers nooit elkaar verstaan!
Wat houdt ge dan mijn ziel nu nog gevangen
en kluistert haar in vreemden tooverban?

MARIE SCHMITZ.

II.

O, dat ik nu kon stijgen op de kracht
van lichte zangen naar die blauwe bogen,
die hoog en ver zich welven voor mijn oogen,
zoo puur als d'oogen van een kind dat lacht.

Mijn ziel is moe, en zwaar naar d'aard gebogen.
Ze heeft zoo lang op liederen gewacht,
die glanzen zouden door den grauwen nacht,
als parelen van goddlijk mededoogen.

Maar 't leven kluistert met onwrikbre hand
mijn ziel, bezoedelt ruw mijn blanke denken,
dat hooger wil, naar 't eeuwig stralend licht.

O reine kunst, nauw aan Godzelf verwant,
Gij goddelijkste aller Godsgeschenken,
O, keer mij toe Uw lichtend aangezicht!

MARIE SCHMITZ.

III.

Langs lichte banen glijdt mijn denken voort
als zwevend door de ijle hooge luchten,
'lijk vogels, die in breede wijde vluchten
de wieken reppen naar een zonnig oord.

Hoe zou mijn ziel der aarde zwaarte duchten?
Een sterk begeer naar schoonheid jaagt haar voort;
als een, die weet, dat aan den Gouden Poort
een God hem liedren schenkt voor al zijn zuchten.

Zoo stijgt dan vrij omhoog in 't blauw verschiet,
van zon-doorweven klaarte, mijn gedachten!
Doorklieft de ruimte, spaart uw vlerken niet,
En neemt mijn zuchten mee van droeve nachten
En kiest mij ginds voor iedren zucht een lied,
Opdat mijn tranen schoonheid d'aarde brachten!

MARIE SCHMITZ.

Deze brieven zijn afzonderlijk voor de Holl: Lelie geschreven en komen niet voor in andere bladen.

Uit de Seine-stad.
XXIV.

Laten wij het geval aannemen van een Hollandsch meisje van tusschen de twintig en dertig jaar, dat zingen heeft geleerd, roeping gevoelt voor de vocaal-dramatische kunst, zich wijden wil aan de opera, daartoe lessen wil nemen in declamatie en actie, geen vertrouwen heeft in het desbetreffend onderricht aan de Nederlandsche conservatoria - hetgeen ik geheel normaal zoû vinden, aangenomen, dàt er (wat ik betwijfel) zulk onderricht aan onze conservatoria wordt gegeven -, derhalve zich te.... natuurlijk te Parijs in gebarenspel enz. wil bekwamen - wat zoû zoo'n meisje in die omstandigheden hebben te doen?

Natuurlijk, is het gereede antwoord van menigeen, moet zij naar het Conservatoire.

Helaas, het jongemeisje heeft niet de minste kans, er als leerlinge aangenomen te worden. Want zij is al de twintig jaar gepasseerd, en de ‘conditions d'age’ voor de toelating zijn, wat de ‘classes de déclamation’ betreft: 14 tot 20 jaar.

En zelfs indien zij de twee kruisjes nog niet achter den rug had, zoû haar kans om toegelaten te worden zeer gering zijn, aangezien men, gegeven het bizonder groote aantal kandidaten - aangewaaid uit alle oorden der wereld - en het betrekkelijk geringe aantal plaatsen, aan een streng vergelijkend examen wordt onderworpen, en het Bataafsche ras, wát malle patriotten er ook van zeggen mogen, niet uitmunt door muzikaliteit.

Nogmaals: wat heeft bovenbedoelde jongedame te doen, voor het geval zij liefst te Parijs, *de* stad der tooneelspeelkunst, haar leerjaren wenscht door te maken?

Dan geef ik haar den raad, zich te laten inschrijven als leerlinge van het ‘Conservatoire Fémina-Musica’, dat, tusschen twee haakjes, uitstekend gelegen is aan de Champs-Elysées.

Dit conservatorium werd twee jaar geleden opgericht door den heer Pierre Lafitte, den bekenden uitgever van de populaire tijdschriften ‘Fémina’, ‘Musica’, ‘Je sais tout’ en ‘La vie au grand air’.

Wel, zoo ongeveer zal de heer Lafitte, de zeer rijke en even ondernemende man, bij de oprichting van zijn conservatorium gedacht hebben, voor menigeen zijn de gestelde leeftijdsgrenzen een bezwaar, een onoverkomelijk bezwaar soms, voor den toegang tot het Staatsconservatorium. Dan de vergelijkende examens. Stel, dat er 80 kandidaten zijn en maar 12 plaatsen. Een dertigtal examinandi voldoet ruimschoots aan de gestelde eischen. Van die 30 vallen er 18 af, omdat er 12 een nòg beter examen dan deze 18 hebben afgelegd, wat nog niet zeggen wil, dat die 12 uitverkorenen muzikaler zijn. Een examen is immers lang niet altijd de beste maatstaf voor de beoordeeling van iemands kundigheden. Zenuwachtigheid, wanbof - om niet eens van protectie en partijdigheid anderzijds te spreken - mordieu! wie kent die hinderpalen niet, zij het dan ook slechts van hooren zeggen? Dan nog iets. Er zijn, vooral onder de hooge standen, menschen, die zich met de borst op de muziek willen toeleggen, zonder er een beroep van te willen maken. Die menschen zouden zich liefst niet aan de strenge regelen van het Staatsconservatorium onderwerpen. Om maar wat te noemen: ‘L'élève qui au bout du deux ans, n'est pas admis au concours public, est rayé du contrôle.’ Die strenge bepaling schrikt de lieden uit den gegoeden stand af, voor wie de kunst wel steeds een levensgenot, doch naar alle waarschijnlijkheid nimmer een broodwinning tevens zal zijn. Et voilà - al die menschen, van beiderlei kunne en allerlei leeftijd, mits natuurlijk voldoende aan de elementaire eischen omtrent muzikale begaafdheid, kunnen aan mijn conservatorium terecht komen. Examens voor toelating nemen wij niet af. Blijkt intusschen na eenige maanden onderricht, dat de eene of andere leerling of leerlinge te weinig muzikale begaafdheid bezit, dan geven wij hem of haar in gemoede den raad, er maar meê uit te

scheiden. Want hoe toegankelijk ze ook is, moet onze instelling in geen geval een toevluchtsoord zijn voor halsstarrige ònbegaafden, die zich wonderwat omtrent hun muzikalen aanleg inbeelden.

In dien geest schijnt de heer Lafitte twee jaar geleden zijn gedachten te hebben laten gaan.

Hij richtte het ‘Conservatorium Fémina Musica’ op en stelde het onder de leiding van Xavier Leroux, den talentvollen componist van de opera's ‘La Reine Fiamette,’ ‘Le Chemineau,’ ‘Théodora’ enz.

Dat aan het onderricht groote zorg wordt besteed, kan reeds blijken uit het feit, dat de pianoklasse is toevertrouwd aan Raoul Pugno, den wereldberoemden pianist, die, gelijk mij reeds gebleken is, tevens een goed paedagoog is - hetgeen, tusschen twee haakjes, helaas, slechts zeer zelden samengaat.

Al de lessen worden gegeven in ruime frissche lokalen, in een fraai gebouw aan de Champs-Elysées, dat tevens een schouwburgje inhoudt. Ik geloof u reeds gezegd te hebben,

XAVIER LEROUX.

dat de heer Pierre Lafitte een ondernemende man is, die geld genoeg bezit om zijn plannen en ideeën te verwezenlijken.

* * *

De ‘leçons de déclamation lyrique’ staan onder leiding van madame Xavier Leroux-Héglon, die een paar jaar geleden nog aan de Groote Opera verbonden was en zich nu,

Madame HÉGLON als Théodora.

sedert haar retraite, voornamelijk wijdt aan het lesgeven, zoo partikulier als aan voornoemd conservatoire, in actie en zang. Den zang noem ik met opzet in de tweede plaats. Toen, een paar maanden geleden, madame Héglon in de titelrol van Xavier Leroux' opera ‘Théodora’ te Marseille was opgetreden, schreef Raoul Brévannes over haar praestaties onder meer: ‘Son chant, où jamais l'effect vocal ne s'exagère, est d'une intensité et d'une persuasion indicibles. La tragédienne lyrique, qui chez Mme Héglon est l'égale de la cantatrice, trouve, pour exprimer le caractère fatal et passionné de Théodora, des accents d'un pathétique inouï ou d'une irrésistible félinéité.’ Dat is een verkapte wijze om te zeggen, dat de aktrice in madame Héglon grooter is dan de zangeres.

Ik heb eenige actielessen van haar bijgewoond en moet volmondig getuigen, dat ik haar heb bewonderd. Wie heeft niet opgemerkt, dat de meeste, vèrreweg de meeste opera-artiesten slecht akteeren en zich tevreden stellen met een beperkte hoeveelheid

traditionneele - dikwijls belachelijke - gebaren, die op gezette tijden een overeenkomstig stel gevoelens schijnen te moeten uitdrukken? Niet zonder reden wordt het gebarenspel van opera-artiesten dan ook dikwijls geparodieerd. Oh! ces fantoches d'opéra! Madame Héglon daarentegen behoort tot de zéér weinige vocaal-dramatische artiesten - ik denk hierbij aan Gemma Bellincioni en Emma Nevada -, voor wie mimiek en actie minstens evenveel studie en zorg vereischen als de stemuiting.

Madame Héglon heeft een heiligen afkeer van onlogisch gebarenspel en onaandoenlijke gelaatsuitdrukkingen. En zij laat niet af, haar leerlingen in te prenten, dat elke rol zooveel mogelijk moet *medegeleefd* worden. Eerst wanneer die geestelijke transformatie is bereikt, kan er sprake zijn van natuurlijke, juiste, uitdrukkingsvolle actie. Daarnà kan deze nog geaesthetiseerd worden, wijl kunst gestyleerde natuur is.

Voeg daarbij, dat zij vol toewijding en onvermoeibaar is, vóórdoet - hoe het moet en hoe het niet moet -, nádoet, aanmoedigt, verbetert, de repliek geeft, verklaart, uitlegt - en ge kunt u voorstellen, hoe gezocht en hoe vruchtdragend haar lessen zijn. En ronduit erken ik, die niet bepaald een leek ben in theaterdingen, dat het bijwonen van haar lessen mij een genot en een leering was.

Een paar weken geleden kon ‘Paris-musicien’ zich overtuigen van madame Héglon's groote gaven als leerares in ‘déclamation lyrique’. Zij gaf een matinée, waarop heur verst gevorderde leerlingen optraden in scènes uit verschillende opera's.

Het programma hield tooneelen in uit ‘Mireille’ van Gounod, ‘Iphigénie en Tauride’, ‘Orphée’ en ‘Alceste’ van Gluck, ‘Sigurd’ van Reyer, ‘Les Huguenots’ van Meyerbeer, ‘La Reine Fiamette’ en ‘Le Chemineau’ van Xavier Leroux - welke laatste componist, als echtgenoot van madame Héglon, zich afsloofde om de verschillende opvoerinkjes tot een goed einde te helpen brengen.

Het was, voor wat de praestaties van de leerlingen der lesgeefster betreft, wel niet bepaald een ‘véritable régal artistique’, zooals de allermisselijkst vleierige muziekrecensent Pìerre Rantz beweerde, doch in elk geval stond deze matinée artistiek veel hooger dan de tallooze ‘schon dahingegangenen’ opvoeringen der diverse Nederlandsche operagezelschappen, dat van de liefhebberende Cateau Esser incluis. ‘Pour savoir une chose, il faut l'avoir apprise’, zegt een Fransch spreekwoord, waarvoor wij geen Hollandsch aequivalent hebben. Welnu, wáár zijn de Nederlandsche operamenschen ter schole gegaan?

Het is hier de plaats niet om een uitvoerige kritiek over de praestaties van dien middag te leveren. Doch zeker kan het dienstig zijn, hier te vermelden, dat de dilettante madame Hélène André de rol van Alceste speelde op zulk een voortreffelijke wijze, dat zij, indien zij wilde, met die rol zonder slag of stoot aan een grooten operaschouwburg zoû kunnen debuteeren.

Na dat van madame André beviel mij het meest het spel van madame Claude Gérard, in Gluck's ‘Iphigénie en Tauride,’ en van madame Lucy Vuillemin, in ‘La Reine Fiamette’ van Xavier Leroux.

Velen in Holland zullen wellicht met eenige belangstelling vernemen, dat dien dag ook een Hollandsche optrad, met name Marie Waalwijk, die zanglessen heeft bij Jean de Reszké en actielessen bij madame Héglon. Zij liet zich zien en hooren in een duo en een trio uit ‘Le Chemineau’ en een duo uit ‘Les Huguenots’. Ontegenzeggelijk is zij, sedert ik haar, een drietal jaren geleden, in Holland heb gehoord, in zangkunst vooruitgegaan, terwijl zij ook in actie wat heeft geleerd. Toen

zij mij evenwel na afloop der matinée vroeg, haar ronduit mijn meening te zeggen, meende ik haar, in heur eigen belang, op het verschil te moeten wijzen tusschen temperament en ongebreideldheid, tusschen hartstocht en grofheid, tusschen.... aesthetiek en non-aesthetiek. Vreezende, dat zij den zin van Goethe's ‘In der Beschränkung zeigt zich erst der Meister’ niet geheel zoû begrijpen, voegde ik haar vriendschappelijk toe: ‘Het is aangenaam, iemand met smaak te zien eten; het is nièt aangenaam, het iemand met schrokkigheid te zien doen.’ Het is te hopen, dat deze jongedame, die, zooals ik vroeger te Amsterdam reeds eenige malen heb vermeld, begiftigd is met een fraai en warm-getimbreerd falcon-geluid, mijn goede bedoelingen begrijpt en mijn raad niet ‘à la légère’ zal opnemen.

Mejuffrouw Marie Waalwijk, die hier altijd op zoek was geweest naar een engagement, wist mij dien dag te vertellen, dat zij zoojuist voor het aanstaande seizoen geëngageerd was geworden door haar landgenoot Jacques Coini, die, zooals men weet, thans régisseur

is aan de Manhattan-Opera in het land der rijke Yankees.

Een ‘véritable régal artistique’ werd ons dien dag verschaft door de welwillende medewerking van onzen hoogst begaafden en beschaafden landgenoot Henri Albers, Holland's verreweg grootste operazanger, tot nog toe verbonden aan het Théâtre de la Monnaie te Brussel en voor het volgend seizoen geëngageerd door de Opéra-Comique alhier.

Een paar maanden geleden had hij te Marseille furore gemaakt als Justinien in Xavier Leroux' jongste opera ‘Théodora.’ En nu, gesecondeerd door mejuffrouw Waalwijk - welk een eer en geluk voor haar! -, zong en speelde hij de titelrol in ‘Le Chemineau’ op zoo treffende wijze, dat hij alle aanwezigen diep wist te ontroeren en den componist, tevens gastheer, uitingen van enthusiasme en dankbaarheid ontlokte. Welk een heerlijk, warm geluid en, wat nog meer zegt, welk een uitnemende, gevoelige zangkunst! En, buitendien, welk een fraaie en ongedwongen actie! Een mijner vrienden, een Bulgaarsche geneesheer, groot liefhebber van de toonkunst, vroeg mij: ‘Zijn alle Hollandsche zangartiesten zoo goed?’ ‘Ja!’ loog ik geestdriftig, innerlijk hopende, dat hij nimmer Holland zoû bezoeken om daarnaar een persoonlijk onderzoek ‘in loco’ te stellen. Soms, sòms komt de vaderlandsliefde

HENRI ALBERS

weêr boven. Een gesprek daarna met Henri Albers verschafte mij de aangename zekerheid, dat hij dezelfde vriendelijke, eenvoudige man was gebleven. Pas un fantoche d'opéra, celui-là!

Voorts werd de matinée opgeluisterd door de welwillende medewerking van nog twee beroepsartiesten, de heeren Baër en Naamontschoten van de Groote Opera, die, eerstgenoemde in ‘Les Huguenots’ en ‘Le Chemineau,’ de laatste in laatstgenoemde opera alleen, er rijkelijk het hunne toe bijdroegen om het artistiek genot dezer matinée te verhoogen.

Ik gnuif van trots, nu ik, mijn herinneringen raadplegende, met zekerheid kan constateeren, dat, alles en alles tezamen genomen, Henri Albers toch de kroon spande.

Om, als slot, op mijn uitgangspunt terug te komen: elken landgenoot en elke landgenoote, die vocaal-dramatische neigingen heeft, kan ik gerustelijk aanraden, bij madame Héglon lessen in ‘déclamation lyrique’ te nemen. Zij is te dien opzichte een van de niet vele ‘professeurs,’ die het spreekwoord logenstraffen: ‘Il n'y a pas de bons maîtres; il n'y a que de bons élèves.’

OTTO KNAAP.

‘Om de eere Gods.’
Roman door Anna de Savornin Lohman.

I.

- - - Zijn Excellentie zat in zijn eenvoudige, streng-gemeubelde studeerkamer te werken aan een venijnig artikeltje voor 't ‘Vaandel’, waarin 't morgen moest verschijnen, o niet onder zijn eigen naam natuurlijk, maar ‘geinspireerd’ aan een van de redacteuren, die het alsdan, bij wijze van entrefilet schijnbaar voor zijn rekening nam. - Excellentie was namelijk een beetje uit zijn humeur over de brutaalheid van ‘De Christelijke Volksman’, die hem op de vingers had durven tikken over een in de Kamer gehouden speech, welke, volgens dit Blad, ‘riekte naar gemeenschap met het liberalisme’. - Want, nietwaar, wie *kan* er nu minder ‘rieken naar gemeenschap met het liberalisme’ dan een door 't Vaandel steeds gerugsteund, dus onvervalscht anti-revolutionair staatsman-calvinist-Kuyper-vriend!? Nu ja, dat die achter de schermen óók wel eens transigeert en met ‘Ons Program’ solt, net als de leider zelf, dat weten we nu immers allemaal wel onder-ons, maar is dat nu een

reden voor een blad als De Christelijke Volksman om zoo-iets in het openbaar uit te kraaien en tweedracht te gaan stoken tusschen de ‘Broeders’? - Wat weten nu in Gods naam zulke lui af van regeeren! Je door hen in de kamer en aan de groene tafel laten brengen, met bijbelsche verkiezingsspeeches en Ons-Program-mooidoenerij, is immers een heel ander ding dan *doen* naar al dat fraais als je er eenmaal bent, in den Haag, en mooi weer speelt met liberale meneer Deze en ongeloovige voornaamheid Die, en een heele boel beginselvastheid er aan moet geven, om te kunnen blijven zitten op het prettige plaatsje waarop je nu eenmaal zit, in de prettige residentie, in het rechter-zijde ministerie - -

- Toen Excellentie in zijn kleine provincie-stad, in 't Noorden, als pasbeginnend advocaatje rondwandelde, had hij dat toch ook nooit gedroomd, al was hij dáár als jonkheer 'n heele Piet, dat hij nog eens hier in den Haag zou zitten in zóó 'n voorname côterie, in zóó 'n positie van eerste rang meneer, die de lakens uitgeeft... Hij had het wèl gelukkig getroffen, dat 't toenmalig Kamerlid voor zijn district al zoo'n oude meneer was, die maar weinig jaren meer had te leven, en dat die zoo 'n sympathie was gaan voelen van lieverlede voor den jongen, streng-gereformeerddenkenden aristocraat die Zondags collecteerde in de doleerende kerk als diaken, en, in plaats van aan de sport-liefhebberijen en erger van zijn standgenooten mede te doen, een voorbeeldig leven leidde van louter ‘ijveren voor Christus.’

Zoo had het van zelf gesproken, toen de oude man zich niet meer herkiesbaar stelde om zijn hoogen leeftijd, dat hij-zelf zijn opvolger aanwees aan ‘De kleyne Luyden,’ die in zijn district de overwegende meerderheid van kiezers waren, en zoo was de jonge advocaat er als in eens gekomen, van 'n leien dakje. - En zijn heele carrière was er óók daarna een gebleven van voorspoed. De leider had zijn geschiktheid voor de partij gauw genoeg geconstateerd, hem aan 't Vaandel gebruikt een tijd lang. - In Amsterdam, in Vrije Universiteit-kringen, - hij had als jong-mensch reeds gestudeerd behalve aan de stads-universiteit òòk aan de Vrije -, had hij lang geleden reeds, heel jong toen nog, zijn rijke vrouw opgedaan. - Wel 'n blok aan 't been soms in zijn tegenwoordige Excellentie-voornaamheid in den Haag, in haar streng-eenvoudige Calvinistische burgerlijkheid van denk- en zienswijze, maar 'n hefboom geweest toch om zóó ver te komen, óók door haar geld, neven haar relaties met zoovele calvinistische leiders. - Bij de eerste keer dat de Kamer ‘omging’ sprak het van zelf, dat hij de portefeuille kreeg van Kolonieën; op dat bijzondere gebied had hij zich 'n naam van specialiteit weten te maken, al was hij nooit de zee overgeweest; hij was geconfijt in zendings-zaken, in den lande waren zijn gloeiende ‘speechen om de verbreiding van het Evangelie tot elken prijs en tot elk offer’ nog niet vergeten. Diezelfde ‘christelijke Volksman’, die hem nu waarachtig aanviel, had indertijd zijn prachtige rede overgedrukt met vette letters, waarin hij, onder verwijzing naar het woord van Christus: Gaat dan henen en verkondigt het evangelie alle volken der wereld, had geëischt, dat onze Indieën zouden worden bestuurd door mannen, die niet de wereld maar God dienden, door Christenen, niet met het woord maar met de daad. - Een man uit één stuk, een christen naar het hart van ons christenvolk, - aldus had de christelijke Volksman hem toen gedoopt. -

En nu durfden ze hem, in diezelfde krant, op den kop geven, omdat hij in de Kamer had gezegd, naar aanleiding van de laatste Gouverneur-van-Suriname-benoeming, dat hij instond voor diens bekwaamheid en geschiktheid voor die hooge betrekking, - afgescheiden van zijn richting op politiek terrein.

Die Gouverneur was 'n vroolijke pretmaker geweest in zijn jonge jaren, dat wist iedereen, - had de christelijke Volksman verontwaardigd geschreven. Hij was getrouwd met een heel wereldsche dame; zijn kinderen gingen op catechisatie bij een volbloed-modernen-dominee - En zoo iemand - - etc. - etc. - -

God, alsof Excellentie dat óók niet allemaal wist! Maar je moet zoovéél schipperen, als je eenmaal aan 't roer zit. Hij had deze benoeming niet kunnen weigeren. - Die man had nu eenmaal zóóveel vriendjes hier in den Haag; 't heele Rechterzijde-ministerie was in den arm genomen, dan door dezen, dan door genen onder de Kamerleden, en rechtsche evengoed als linksche. 'N charmante man dan ook, die allerhandigst wist te doen vergeten zijn politiek-minder-zuiververleden. En zijn kinderen had hij immers ook dadelijk bij dien modernen dominee weggehaald, toen dat een bezwaar werd voor zijn benoeming. - Help je mij, dan help ik

je weer, zoo gaat het nu eenmaal bij alles in de wereld. Hij kon niet iedereen voor 't hoofd stooten door zoo'n hardnekkige Prinzipieen-reiterei; hij had toch óók opgroeiende jongens, die straks baantjes moesten hebben. En als dan in dien tusschentijd 't ministerie eens weer liberaal was geworden, dan kan je je vrienden in die kringen best gebruiken, die je nu maakte! - Dat wist de Christelijke volksman óók wel; een van de redacteuren had hem genoeg nageloopen om een betrekking aan 't Departement van Kolonieën; dat zou er wel mee achterzitten, achter dezen aanval, dat hij niet vlug genoeg zorgde voor de vervulling van dien wensch. - -

Excellentie was juist bezig dit vermoeden te insinueeren, in een met de handigheid van: een-goed-verstaander heeft maar een halfwoord noodig ingekleed zinnetje, toen de deur zonder plichtplegingen openging, en iets heel zonnigs in de kamer kwam daarmede.

Het was een flink-gebouwd mooi meisje, van even twintig jaar met licht-blond haar en levendige blauwe oogen en een frissche teint en een lachenden mond, het was freule Geertruida, Ferdinanda, IJsberta Eduma de Witt, zijn Excellentie's oudste dochter, wier elegant wereldsch voorkomen, met het witte vos dat zij droeg om den hals, en als mof, met de vele bont-staarten, die haar coquet pelsmutsje sierden, en met het ietwat geregen middeltje, van gevuld meisje, dat het er op gezet heeft een fine taille te hebben, vreemd-modern deed bij die met Calvinistische en gereformeerde lectuur opgevulde boekenkasten en dat steil-wreede gelaat van Calvijn, van den wand neerblikkend nevens het deftig-aristocratisch gelaat van Groen van Prinsterer en het dikke krulhoofd van Abraham Kuyper. -

Zonder te vragen of zij ook stoorde - want papa verdroeg véél van haar, veel meer dan van een zijner overige kinderen, - liet zij zich in den lederen fauteuil nevens het zware eikenhouten bureau vallen, en zei: ‘O, maar, zit U nog al te werken? U zult te laat komen voor Uw eigen diner, als U zich niet gauw gaat kleeden; 't is bij half zes. -’

‘Al zóó laat’... Excellentie had de pen neergelegd, zijn gelaat was opgehelderd bij den aanblik van zijn dochtertje; het kreeg nu een joviaal-opgewekte uitdrukking, die zijn gemoedsstemming ook méést was, van in het leven geslaagd, met zichzelf en de menschen daardoor tevreden man. - -

‘En waar ben jij geweest Geert?’ - vroeg hij, opstaande. - ‘Visites gemaakt?.’ - -

Freule Eduma de Witt kende voor het oogenblik nog maar één enkel verdriet in haar jonge blije leven, en dat was dien ongelukkigen verkortingsnaam, meegebracht uit het Noorden: ‘Geert’. - De familienaam Geertruida was er zoo in verdoopt in den tijd harer bet-over-grootmoeder, en het sprak van zelf dat iedereen haar, van haar geboorte af, dan ook zoo noemde: ‘Geert’. In 't kleine Noordsche provinciestadje, waarin zij tot haar zestiende jaar had gewoond, was 't haar nooit hinderlijk geweest, meer als iets oorspronkelijks voorgekomen. Maar, toen ze door papa's Kamerverkiezing voor goed naar den Haag waren gaan wonen, toen was 't begonnen! Ze had daar een germain nichtje wonen, óók een Geertruida, dochter van papa's eenige zuster. En die heette natuurlijk verengelscht ‘Gerty’, en lachte haar uit om haar ‘burgerlijken’ naam Geert. En iedereen met wien ze kennis maakte, al de Haagsche nufjes-freuletjes en meneertjes-dandies, keken bedenkelijk, en verbluft tegelijk, als ze 't hoorden: ‘Geert.’ 't Verried zoo dadelijk, honderdmaal meer nog dan haar Noordsch accent, dat ze wanhopige pogingen had gedaan af te leeren, haar niet-Haagsche afkomst. O schande!

Gehuild had Geert er om, bitter gehuild! Want, dat mama nu ook zoo-ingevleescht-ouderwetsch was, om 't niet te kùnnen afleeren! Papa, die had er eerst nog wel zijn best toe gedaan, toen hij zag dat zijn dochtertje 't zoo vreeselijk-vernederend vond Geert te heeten, hier in de residentie. En hij vond vóór de hérdooping in Nannie, naar haar tweeden naam Ferdinanda ook wel wat te zeggen óók. 't Kind hàd gelijk, dat klonk beter in hun tegenwoordige omgeving. En, heel correct, had hij 't volgehouden eerst: Nannie-beste hier, en Nannie-lieve daar. Maar mama bleef onverbeterlijk. Ze had in de zeventien jaar van haar leven in 't Noorden zich aangewend de taal en de stijve teruggetrokkenheid van daar, die pasten zoo goed bij haar Amsterdamsche-vrije-universiteit-opvoeding van watburgerlijke degelijkheid, en ze voelde zich dáár thuis, en kon zich niet schikken naar haar nieuwe wereldsche minister-vrouw voornaamheid, en deed verlegen en onhandig als ze moest ontvangen, en vond het gek, ja bijna zondig, den naam van grootmama de Witt te gaan negeeren voor dien anderen, Ferdinanda, en die dan nog vervalscht. Ze bleef het zeggen, koppig-bedaard, Geert, en natuurlijk hielden de jongens het plagerig met haar, deden háár na, om de nieuwe ‘kunsten’

van de oudere zuster niet aan te moedigen. Zoo bleef de bediening ook het zeggen ‘freule Geerte’, want mevrouw zelve zei 't immers ook. - En het was een onvermijdelijkheid geworden, waarin ze zich moest schikken, of ze wilde of niet, ze was en ze bleef: *Geert.* - - Papa-zelf zei 't ook al lang weer. - Ze moest haar lot dragen. -

- - ‘Ik was bij mevrouw van Wolfsweert,’ zei ze, ‘en, weet U wie er ook was, daar kom ik om, om U dat gauw, gauw te vertellen, uw diner gast van vanmiddag - onze neef Govert-Jaap.’ -

- - Er was een lichte ironie in haar toon, die Excellentie wat ongerust deed opzien. - -

‘'n Aardige man, wat?’ - - onderzocht hij vragend. - -

‘Noù, aardig!’ - Geert haalde haar schouders op. ‘Of dat er nu precies 't woord er voor is!? Ik vind hem vreeselijk stijf! Zoo echt weer iemand van bij ons, zoo in-Noordschvormelijk. - - En wat doet hij nog provinciaal!’

- - ‘Je moet bedenken dat hij tot nu toe al zijn leven daar op *De Ekenhuize* heeft gewoond,’ vergoelijkte haar vader. ‘Hij is een man van groote capaciteiten.’

- - ‘Kan wel zijn, maar amusant vind ik hem niet. - - En hij vind “Geert” 'n “deftige” familie naam!’ Ze lachte, half geergerd, half-vroolijk. -

Excellentie was reeds bij de deur, want 't werd nu heusch de hoogste tijd voor zijn diner. -

‘Ben jullie al dadelijk zóó ver gekomen, dat je elkaar bij den naam noemt?’ - informeerde hij nog; 'n tikje ongerust, dat Geert weer te overmoedig was geweest; dat kon ze zoo zijn soms nog, ondanks al haar eigen gewild-Haagsche kuurtjes van zich deftig voordoend salondametje. -

‘Kan U begrijpen! - Dáár is hij veel te stijf voor! 't Kwam door mevrouw van Wolfsweert. Die schijnt nog 'n soort “nicht” van hem te zijn; daardoor kwam hij ook op haar jour, begrijpt U. Hij heeft, echt Noordsch, vreeselijk veel familiezwak, geloof ik. Nu, en toen rekende ze dadelijk uit de familieverhouding tusschen *ons* beiden en toen zei ik, dat ik onze gemeenschappelijke bet-overgrootmoeder niets dankbaar ben voor haar “Geertruida”-nalatenschap. - Trouwens, ik vind Govert-Jaap net zoo burgerlijk. En dat heb ik hem gezegd ook.’ -

‘Kind!’ - Excellentie schudde afkeurend 't hoofd. ‘Pas toch 'n beetje op je woorden alsjeblieft. Govert-Jaap is nu eenmaal *de* familienaam van de Stinia's. Zoo heeten ze, van vader op zoon, allemaal, en ze zijn er wat trotsch op. - - Met zulke opmerkingen kwets je’....

‘Kan mij óók wat schelen’ - - haalde Geert onverschillig de schouders op. Een vrolijke herinnering-glimlach ging daarbij ineens om haar mond; ze dacht terug aan 't oogenblik, waarop Govert-Jaap ‘sneu’ gekeken had, zooals ze in 't Noorden zeggen, bij haar geringschatting van zijn naam, en aan den goedkeurenden oogknip, dien ze tegelijk had ontvangen van Fredi ten Have, slanke mooie jongen in zijn kleedzame huzaren-uniform, met wien ze altijd zoo graag flirtte... in afwachting van 't oogenblik waarop hij er ernst van zou gelieven te maken.

Ze wist het wel, die hoopvolle afwachting deelde ze met meerderen, zij was de eerste noch de eenige, die hij het hoofd op hol bracht, maar zij stond toch tot hem in nadere intiemere betrekking dan die allen, dat voelde ze. *Als* hij eens trouwde, dan nam hij stellig háár...

Misschien was het zonnig licht in haar meisjes-oogen juist dààrom zoo schitterend, omdat die stille hoop haar jonge hartje zoo blij maakte, en alle levensdingen zoo licht.

't Was ter eere van Govert-Jaaps verkiezing als Kamerlid, dat Excellentie Eduma de Witt in 't hôtel des Indes 'n heerendiner aanbood aan de élite van de Rechterzijde, mitsgaders hier en daar 'n ander invloedrijk anti-revolutionair, Vrije-Universiteit-steunpilaar, of Deputaat, etc.

Want, Govert-Jaap Stinia, opgevoed op De Ekenhuize, bij nu wijlen zijn oom en zijn weduwe tante, was nog in de verte familie van de Eduma de Witts; een van die relaties, die zoo ver of zoo nabij zijn, als je zelf wilt; geldt het arme minderwaardige bloedverwanten dan is ‘'t eigenlijk heelemaal geen familie meer’, maar, is 't een neef of een nicht waarmee je voor den dag kunt komen, ‘gunst ja, dan is 't nog heel goed uit te rekenen, zoo zit 'm dat, we hadden dien oud-oom gemeen, of die bet-overgroot-tante, we zijn héél beslist geparenteerd.’

Nu, Govert-Jaap, daar kon je mee voor den dag komen! Vooral in den laatsten tijd. 'n Oppassende jonge man was hij altijd geweest; maar, zoolang hij daar op De Ekenhuize 't groote gedoe van zijn tante bestuurde,

had minister Eduma de Witt toch niet veel anders van hem geweten dan dat, dat hij 'n echte steunpilaar was van de partij, geheelonthouder om 'n goed voorbeeld te geven, en ijverig propagandist voor de ‘goede zaak’ in heel zijn omgeving.

Maar toen in eens was die tusschentijdsverkiezing gekomen, door den dood van den liberalen afgevaardigde, die zat voor 't district waartoe De Ekenhuize behoorde, sinds die zetel was vrijgekomen onverwachts door 't zoo plotseling overlijden van Govert-Jaap's oom, de jonge veelbelovende baron Stinia; in eens, in enkele uren, aan 'n long-ontsteking. -

Die zat voor dat, *zijn* district, omdat hij er persoonlijk zoo heel bemind was, en zoo heel veel invloed had, en zoo ontzettend veel goed deed. Na hem was zijn zetel in handen van de liberalen gevallen, op de rechterzijde veroverd, om 'n dito persoonlijke reden; 't was nu eenmaal daar, in dat afgelegen Noordsche district, heelemaal 'n personen-questie, veel meer dan een van beginsel. De goedige, heel-veel-grond-bezit-hebbende, heel-joviale, ouderwetsch-liberale baron de Leeuw had, na den dood van zijn in 't particuliere leven best met hem bevrienden buurman Stinia van De Ekenhuize, diens kiezers dadelijk op zijn hand gekregen; van den door de anti-revolutionairen voorgeslagen tegen-candidaat, 'n Overijsselsche schoolmeester, die meewerkte aan Het Vaandel, wilden ze niets weten. Ze moesten iemand van hun ‘eiges’ hebben, 'n baron weer, of zoo iets. En op dat oogenblik had de anti-revolutionaire partij niemand beschikbaar, die aan dien eisch voldeed, van daar persoonlijk als aristocraat bemind en bekend te wezen, door zijn persoonlijk leven op dat plekje grond; niemand, die in dat speciale opzicht met baron de Leeuw kon concurreeren. Deze van zijn kant, hoewel hij er eigenlijk nooit lust toe had gevoeld, had zich, om die zelfde reden, laten overhalen door zijn liberale vrienden de candidatuur aan te nemen; hij was onder de liberalen de eenige, die er zou komen, zeiden zij, en die dus een zetel zou weten te doen verliezen aan ‘'t monsterverbond.’ - Zoo was 't ook gelukt, tot aan zijn dood toe. Maar in dien tusschentijd was de jonge Govert-Jaap, de neef van den overleden Stinia, een volwassen man geworden, opgegroeid op De Ekenhuize, in elk opzicht plaatsvervanger daar van zijn overleden oom, wiens principes hij had overgenomen, niet alleen in de politiek, maar ook wat liefdadigheid en zijn een goed voorbeeldig landheer betreft. - Hij was dus *de* aangewezen candidaat; als een bevel, waaraan hij zich had te onderwerpen eenvoudig, werd het hem door het verkiezings-comité meegedeeld dadelijk, en hij van zijn kant, half-beschaamd om zijn eigen wereldsche vreugde erover, had toch in stilte God gedankt voor zoo'n plotselinge uitverkiezing tot ‘groote dingen’ - zooals 't heette in de verkiezings-strooibilletten, die de orthodoxe predikant en de schoolmeester van de school met den Bijbel samen hadden opgemaakt. -

Van een leien dakje was het allemaal gegaan. - Nu was 't net omgekeerd als in der tijd bij den dood van den vroegeren Stinia, nu hadden de liberalen geen goeden tegencandidaat, want de beide zoons van baron de Leeuw waren uit de provincie, voor goed, een in de diplomatie, en een rechterlijk ambtenaar, zonder politieke aspiraties; de vaderlijke bezitting stond na diens dood dadelijk te koop. - Govert Jaap was er dan ook met 'n heel-groote meerderheid gekomen, en 't Vaandel had een drie-star gewijd aan ‘de wonderlijke leiding des Almachtigen’, die nu, na zoovele jaren, de taak van den voorzaat legde op de schouders van den nakomeling, en die gewis daarmede ‘iets vóór had tot Zijn eer’ - En Excellentie Eduma de Witt had zich bij die gelegenheid ineens herinnerd *hoe* de familie-relatie met dien Govert-Jaap en

hem eigenlijk in elkaar zat. De andere Stinia's waren van hem geen familie, maar de moeder van Govert-Jaap, die behoorde, door haar grootmoeder weer, min of meer tot de Eduma's. En zoo had hij hem dadelijk verwelkomd in den Haag als niet alleen 'n partij-genoot, maar óók als familielid; ter wiens eere hij een feestmaal aanbood aan ‘de Broeders’. Excellentie Eduma de Witt was er namelijk steeds vóór met den leider op 'n goeden voet te staan; en, 't was duidelijk uit dien drie-star in 't Vaandel, de leider had zijn bijzondere plannen met Govert-Jaap, anders zou hij hem niet zóó hebben opgehemeld, om zijn godsvrucht, zijn deugdzaam voorbeeld. ‘Les amis de mes amis,’ - nietwaar, - als de leider Govert-Jaap dacht te kunnen gebruiken, dan was het ook voor hem, Eduma de Witt, wenschelijk met Govert-Jaap op een intiemen voet te staan...

.... Govert-Jaap zat wat vreemd-provinciaal nog tusschen de Smokings en de rokken, en hier en daar zelfs 'n ouderwetsche ‘gekleede

jas' van 'n burgerlijk-eenvoudig Kamerlid of Deputant. - Hij had een eereplaats, tusschen den leider en zijn gastheer-zelf. En hij durfde zijn mond nauwelijks opendoen; 't was de eerste maal, dat hij die groote mannen zóó ontmoette, in particuliere tafel-gezelligheid, inplaats van bij 'n verkiezings-campagne, gloeiend voor God en Vaderland en de School met den Bijbel, en ijverend tegen het ongeloof, met het strijdlied op de lippen van Da Costa:

> Zij zullen ons niet hebben
> De Goden dezer Eeuw. -

't Choqueerde hem, heel in stilte, haast onbewust, een ietsje, dat ze hier toch wèl offerden 'aan de goden dezer eeuw', ontzettend lekker aten, en heel fijn wijn proefden, en heel veel grapjes en uitjes verkochten, die meer riekten naar de kwaadspreek-societeit, dan naar het woord van Christus: 'Oordeelt niet opdat gij niet geoordeeld wordt.' - 't Was alles zoo nieuw voor hem, zoo weinig-geestelijk. - Eduma de Witt, met zijn breedgullen lach, beschreef in kleuren en geuren 't laatste diner, dat hij had bijgewoond bij dien ouden van der Hooge, 't lid van den Raad van State - ''s Jonges, 's jonges weer zoo fijn, zoo van die finesses, die je nergens anders krijgt. En 'n oude bourgogne!' - -

'Ja, een van de weinige huizen waar je wezenlijk voor je plezier dineert,' - beaamde de dikke vuurroode Westers, dien ze in de Kamer noemden Eduma de tweede, omdat hij alles napraatte wat die hem voorzei.

Hoe ter wereld kwamen Eduma de Witt en Westers nu te dineeren bij een van der Hooge, een man wiens onzuiver verleden op zedelijk gebied zoo bekend was, dat 't heele land indertijd had schande gesproken over zijn benoeming in den Raad van State, dank zij zijn overigens niet te weerspreken gróóte rechtskundige beteekenis.

Staat er dan niet in 'het Woord van God', dat Christenen niet mogen mede aanzitten met overspel-bedrijvers!? En ook, was Eduma de Witt niet zelf een van de grootste steunpilaren van de Heldringh-gestichten, van Steenbeek, waarvoor intusschen mannen als 'n van der Hooge de ongelukkigen kwéék en, die er dan worden 'bekeerd' later. -

En daar zat Horstenboer, de minister van justitie, die in dit ministerie zat als 'Christen-staatsman' - met 'n verleden achter zich van vroolijken Frans, en niet van Christen. 'N man, over wiens opname in dit Kabinet iedereen zich had vroolijk-gemaakt, omdat hij net zooveel had van 'n Christen-staatsman als niets, 'n man die er vroeger nooit over had gedacht er 'n politieke geloofsbelijdenis van wàt ook op na te houden, dien ze hadden benoemd enkel omdat ze geen anderen geschikten minister konden vinden, en omdat hij-zelf heel graag wou, en heel veel goede relaties had in hofkringen, door zijn vrouw. -

In de Kamer had een van de linksche Kamerleden over de benoeming geinterpelleerd, durven zeggen iets van 't niet-heel-Christelijke studenten-leven van den Excellentie, en die-zelf had bij de herinnering geglimlacht, maar de heele rechterzijde, bij monde van een der woordvoerders, was verontwaardigd geweest over zoo'n inmenging van iemands particulier leven in het openbaar debat. Daarmee was een doekje gespreid over het Toen, en het Nu officieel erkend als *christelijk.* Ondanks hem-zelf dwaalden Govert-Jaaps oogen af telkens naar Horstenboers pretmakersgezicht, van meneer die 't leven geniet, tip-top-dandy, met 'n bloem in zijn knoopsgat, en geaffecteerde uitspraak. Zou de 'bekeering' waarachtig echt zijn?

Maar de leider stond op. In een gloedvollen welsprekenden toast herinnerde hij aan den dag, waarop hij was overgeweest naar den Ekenhuize, om er den zoo ineensgestorven partijgenoot Stinia te begeleiden op zijn uitvaart. Wist zijn jonge vriend, die thans de plaats van zijn oom als Afgevaardigde innam, het nog, hoe hij toen, waar de eigen zoon nog te jong was, als éérste rouwdrager mede had gevolgd achter de lijkbaar, en hoe hij, die nu hier tot hem sprak, zijn hand had gelegd toen op zijn hoofd, en had gezegd, terwijl de kist in de familie-groeve daalde:

'God geve, dat Gij mijn kind eens hem, die hier wordt afgeroepen, moge waardig zijn, hem, wiens naam gij draagt, en die U daardoor verplicht U dien naam wáárdig te maken.'

'God had het wáár gemaakt, wat toen aan die groeve was afgebeden aldus. God gaf den lande een nieuwen Stinia, een nieuwe voorvechter voor het oude dierbare geloof...'

.... Govert-Jaap's oogen stonden vol tranen. Dat oogenblik, het had immers beslist over heel zijn jonge leven! Die nacht eerst, waarin zij zijn oom hadden thuisgebracht, ziek al uit den Haag aangekomen, met op reis koude gevat, die na enkele uren overging in de doodsbenauwdheid van long-ontsteking. Toen de telegrammen links en rechts, 't aankomen van al die zwarte sombere mannen, die, vrienden en geestverwanten van zijn oom, hem de laatste eer kwamen bewijzen. En,

midden onder al den ernst van dien wreeden dood door, 't wereldsch gedoe van een zekere zenuwachtige verwachting, omdat hij-óók zou komen, ‘de’ leider, ‘de’ groote-man, omdat die eer allen trof als iets buitengewoons, iets plechtigs, dat de zedelijke waarde van den overleden Stinia verhoogde, dat de leider zich wilde derangeeren om aan zijn graf te komen spreken. Als een halven heilige was die man hem, den tienjarigen jongen, daardoor voorgekomen, als iets profeet-achtigs.

En gesidderd van aandoening had hij, toen 't droeve gezang wegstierf:

> Gelijk het gras is ons kortstondig leven,
> Gelijk een bloem, die, op het veld verheven,
> Wel sierlijk pronkt, maar krachtloos is en teer,

en de leider zijn vleezige hand had gelegd op zijn eerbiedig ontbloot hoofd, en hem had toegesproken, zoo mooi, zoo aandoenlijk, zoo welsprekend, dat al de aanwezigen huilden, en dat 's avonds al de couranten in den lande den sierlijk-in-elkaar-gezetten-speech vermeldden, als 'n bewijs te méér van de niet te loochenen redenaarsgaven van den grooten man.

't Was eigenlijk, voor wie achter de schermen wisten, een kleine vergissing geweest, omdat hij in der haast Govert-Jaap had aangezien voor den zoon, inplaats van te weten dat die, zwakhoofdig kasplantje, achterlijk vanaf zijn geboorte, thuis was gebleven op de kinderkamer - welke hij weinig jaren later had verwisseld met de familiegroeve, waarin zijn vader hem wachtte al. Maar, al hadden de ingewijden om die gekke vergissing een beetje gelachen heimelijk, zoodat het zelfs 'n vroolijk tintje had gegeven aan den begrafenis-disch, achter de strakke gezichten om: ‘Heb je 't gemerkt, weet je 't dan niet, dat die bleeke, groote jongen niet de zoon is, maar de neef’, voor Govert-Jaap zelf was juist die vergissing geworden als 'n vingerwijzing Gods. Want, was het niet juist omdat zijn kleine neef, de eigenlijke opvolger, achterlijk en ziekelijk thuis zat, dat *hem* de eer was te beurt gevallen die zegenende hand op zich te voelen rusten, door die welluidende stem en die heerlijke woorden te worden toegesproken? Moest hij zich dat niet waardig maken, die uitverkoring als het ware, door God-zelf.? Aan 't eerst-geboorte-recht van Ezau had hij later, alleen met zich zelf teruggedacht met kinderlijke fantazie, en hoe nu ook op *hem* 'n eerst-geboorte-recht was gevallen, door dien samenloop van omstandigheden; kleine Govert-Jaap thuis, en hij, als eerste rouwdrager, mee achter ooms lijk inplaats van den eigen zoon. - 't Werd hem in zijn jong ontvankelijk gemoed een zweepslag tot zich waardig maken de eer die hem was te beurt gevallen, en, toen Govert-Jaap heenging, en hij achterbleef alleen met tante Stinia, toen eerst recht was het hem duidelijk geworden, dat God wèl iets bijzonders met hem moest voorhebben, dat hij leven moest ter Zijner eer. Toen ook, in overleg met tante, had hij den familienaam overgenomen: Govert Jaap, inplaats van Evert, zooals hij heette.

Een goed zoon was hij zijn tante geweest, een goed landheer rentmeesterde hij in haren naam, straks haar hoofd-erfgenaam. - In de stilte echter van zijn jonge hart riep een stem om ruimer arbeidsveld, om eer, niet bij God, maar bij de menschen. - Zelf begreep hij dat niet, dacht dat het alleen Christen-zin was, die hem op de knieën had doen vallen, van dank aan God, toen 't telegram kwam van 't anti-revolutionaire comité: ‘Stellen u candidaat inplaats van de Leeuw; *moet* aannemen.’

Nu riep God hem dan werkelijk om Hem te dienen in een ruim arbeidsveld, in den Staat. - Hij dankte in alle oprechtheid in de stilte van de binnenkamer. Want zelf wist hij niet wáàr zijn eerzucht begon en zijn godsvrucht eindigde.

'Daar ga je hoor' - zei Eduma de Witt, en stootte met hem aan. - 'En dat we je dikwijls bij ons zien mogen, bij mijn vrouw en mijn gezin! - Je hebt immers reeds kennis gemaakt van middag met mijn dochter....?'

Toen, ineens, flitste door de herinnerìng van Govert-Jaap 't mooi-blonde meisje, met het kindergezicht en den lachenden mond, en 'n groot verlangen haar weer te zien ging even, als 'n zonnestraal, door zijn jonge-manziel. Maar tegelijk ook voelde hij bij intuïtie den afstand, den onmetelijke afstand, tusschen hem en haar, zag hij, als in een tweede gezicht, dat die oogen en die mond niet behoorden bij het ideaal van christelijke huisvrouw, dat hij zich, van zijn jongensjaren af, steeds had gevormd, waaraan 't stille, verlegene, heel, oprecht-vrome dochtertje van den dominee onder wien De Ekenhuize hoorde, wel 'n ietsje nabijkwam, naar wier werkelijkheid althans hij dat ideaal had gevormd min of meer. - -

Maar, Eduma de Witt was 'n man van invloed, van relaties, bood hem dit diner aan,

waar de invloedrijkste personen van de heele Rechterzijde mede-aanzaten.

En de leider, de groote man, die eens genadig zijn hand had gelegd, als de zegen van een profeet, op zijn kinderhoofd, die zat hier heel familiaar, neven hem, door dien invloed van Eduma de Witt, als zijns gelijke, en speelde je en jij met den Excellentie.

En hij wist zelf niet meer, of hij 't mooie Excellentie-dochtertje dáárom ineens zoo graag wou terugzien, om al die relaties, dan wel alleen om haar-zelve.

De vleiende woorden van den leider ruischten hem nog in de ooren; nu was het Horstenboer, die ineens opstond, en hem met spontane vriendelijkheid in een paar hartelijke woorden toedronk.

Ineens was 't hem als kwam diens verleden hem anders voor, minder-onchristelijk, en diens heden godsvruchtiger. - En 't napraten van Eduma door Wessels scheen hem thans veeleer een eerbiedig instemmen met een ouderen leider.

En, om het krullig hoofd van den grooten man zelf, zag hij als glanzen een aureool.

Hij drukte de heeren rechts en links aangedaan de hand, hij voelde zich nu thuis onder hen - met hen één geworden - hij was hun dankbaar. -

‘Ja, ja, hier, in hun midden, was wel zijn plaats; met hen zou hij groote dingen doen, groote dingen voor 't Koninkrijk Gods.’ - -

‘'n Allerliefste verschijning uw dochter’ - zei hij tegen Eduma de Witt.

(Wordt vervolgd.)

Correspondentie van de redactie met de abonnés

De redactrice van de Holl: Lelie brengt ter kennis van de lezers van dit Blad, dat zij géén manuscripten, of brieven, haar naar aanleiding der redactie-aangelegenheden toegezonden door niet-abonnés, kan beantwoorden langs **particulieren** weg. De correspondentie in dit Blad dient zoowel tot de beantwoording van brieven, als tot de mededeelingen betreffende aangenomen en geweigerde bijdragen, en zij, die zelve geen abonné of abonnée zijn, kunnen dus niet verwachten langs een anderen dan den correspondentie-weg te worden beantwoord. Wanneer zij door leesgezelschapkring, of samen-lezen, of op welke wijze dan ook, gelegenheid kunnen vinden de correspondentie-rubriek te volgen, dan is de redactrice bereid hen dáárin te beantwoorden.

Op dezen regel wordt voortaan *géén uitzondering* meer gemaakt, en afzonderlijke nommers, correspondentie-antwoorden aan niet-abonné's behelzend, worden **niet** meer toegezonden.

REDACTRICE.

P.S. Het spreekt van zelf, dat deze regel alleen geldt voor eerstbeginnenden, èn voor briefschrijvers die in de corr: rubriek thuishooren.

F. de VI. te A. - Ik had reeds een particuliere briefkaart aan U gereed om U te schrijven over het zakelijk gedeelte uit Uw laatsten brief, maar ik vind Uw adres niet nauwkeurig daarin. Geef het s.v.p. op aan den uitgever voor het U toekomende honorarium, en voor Uw bewijsnommer. Ik wil heel gaarne een proef-artikel in den door U voorgestelden geest ontvangen, maar denk er aan s.v.p. dat het heel actueel moet zijn telkens, wil het den lezers behagen. In dat geval zou het wel iets zijn.

Om nog eens op die questie van Uw 'helderziendheid', in zake de mannenvangerij door vrouwen, terug te komen, zeker, wij-vrouwen, die zoo'n jacht van onze geslachtsgenooten natuurlijk onbevangen aanzien, wij hebben een heel scherpen blik op die dingen, ook zonder dat daarvoor veel menschenkennis noodig is van onze zijde, maar het feit is en blijft toch maar waar, dat de mannen-zelf in dat opzicht gewoonlijk blind zijn in de uiterste mate, en alles voor zoete koek aannemen wat zulk een trouwlustige hun aanbiedt als quasi 'liefde'. Natuurlijk, om zoo verblind te zijn moet er zijnerzijds eerst bijkomen een dosis verliefdheid, die hem vatbaar maakt.

Neen, denk niet dat Uw vertrouwen mij zou kwetsen in mijn vrouw-gevoel, omdat het juist die onderwerpen beroert. Zou het niet veel-gelukkiger zijn indien de mannen op die punten zich vrijer konden uiten aan ons, in plaats van gedoemd te worden tot een eeuwig gehuichel tegen de vrouwen van hun dagelijkschen omgang, omdat die voor hun nooden van man geen begrip hebben *willen*? Onlangs vertelde mij iemand, die een bekende feministe had hooren spreken op een vrouwenkiesrechtvergadering, hoe die zou hebben beweerd 'hartstocht beneden den mensch te vinden'. En met dergelijken onzin denkt deze 'vergeestelijkte' ongetrouwde oude-juffrouw de wereld te kunnen veranderen! Ik voor mij geloof, dat Uw verlangen een zeer natuurlijk en een zeer geoorloofd begeeren is naar die gemeenschap tusschen man en vrouw, die niet is vriendschap maar liefde, en die in haar hoogste volmaking, die, welke gij verlangen zoudt van Uw huwelijk, wordt een vereeniging van ziel en van lichaam beide. Alles wat gij beschrijft van Uw zich zoo eenzaam voelen, van Uw verlangen die stemmingen met een ander die U begrijpt te deelen, begrijp ik heel goed, omdat ik-ook mij diep-ongelukkig zou voelen, indien ik aldus alleen zou moeten leven inplaats van de door U beschreven zielsgemeenschap te vinden in mijne vriendin. Maar dat is slechts ééne zijde van de questie die gij, als naar het huwelijk verlangende man, beroert, het is die van vriendschap, van geestelijken omgang. Gij hebt meer noodig, zooals gij-zelf ook zeer goed voelt, gij wilt Uw man-verlangen van hartstocht en van zinnenliefde bevredigd zien neven Uw behoefte aan een levensgezellin in hoogeren idealen zin, die U méér dus is dan Uw 'vrouw' in de lagere beteekenis van dat woord. En ik geef U toe, dat het niet-gemakkelijk is, juist in onze dagen niet, zulk een liefde te vinden op Uw pad. Gij zijt niet de eenige man, die mij bekende: Juist dáárom trouw ik niet, omdat ik *die* vrouw, die mij op die *beide* manieren bevredigt, niet vind. - En natuurlijk is dan het logisch gevolg van zulk aarzelend-afwachten, dat dergelijke mannen zich op andere wijze elders tijdelijk bevredigen. -

Dáárom óók alweer geloof ik, dat de hedendaagsche vrouwen-opvoeding een zoo geheel verkeerden kant uitgaat, omdat zij de meisjes stelselmatig ongeschikt maakt tot echtgenoote en moeder. Zij worden afgericht op zelfstandigzijn, op eigen-ik-leven, en daardoor verliezen zij voor den man niet alleen hare eigenaardige vrouwelijke bekoring, maar harerzijds willen zij ook van hem niets anders weten, dan als van een goed kameraad, een studie-genoot; van de plichten zoowel als van de genietingen van het eenvoudig huiselijk leven als getrouwde vrouw willen zij niets meer hooren; zij willen, ook na haar zinnenbevrediging, (want méér is het huwelijk niet voor haar ten slotte, dan in dien trivialen zin) voort blijven gaan als eigen-ik, als persoonlijkheid. Een eigen huishouding, en een kind, wordt haar een last, een verplichting, die zij willen ontkomen door en pension te gaan leven of op kamers, en door, àls het kind er bij ongeluk komt, het zoo spoedig mogelijk over te leveren aan meiden en bonnes en verpleegsters. - Zeker, er zijn mannen die zoo'n nieuwerwetsch huwelijksleven mogelijk prefereeren boven de vroegere soort van huiselijkheid, (ofschoon ik geloof dat het den meesten na het huwelijk, als het nieuwtje er af is, bitter berouwt), maar de groote meerderheid redeneert als gij, en trouwt liever niet, dan op zulk een wijze. En, als gij en anderen U dan elders schadeloos stelt, dan weeklagen diezelfde feministen, die het meeste bijdragen dóór hare theorieën tot zulk een toevlucht van jongelui-leven, steen en been over der mannen 'onzedelijkheid' - Maar, aan wie de eerste schuld?

Zeer trof mij Uw vertrouwen in mij door mij zooveel van Uw persoon en leven te vertellen. Ik behoef U wel niet te zeggen, dat ik met U medevoel, maar ik vrees hierop nader in te gaan, en daardoor U te verraden. Alleen dit wil ik U wel zeggen, dat Uw groote teederheid van voelen mij zoo sympathiek is, waar gij vertelt niet te willen op reis gaan, als gij er die eene een zoo groot verdriet mee zoudt doen. - Gij deedt mij daardoor een vergelijking trekken tusschen U, en die bekende van mij, van wie ik eenigen tijd geleden in de Lelie vertelde, hoe zij geheel onnoodig, uit louter egoiste verveling, haar ouderlijk thuis verliet zonder er zich om te bekommeren dat zij door die daad één hart althans brak. Ik kan mij niet begrijpen hoe men één rustig uur kan hebben, als men zoo iets dóórzet ten koste van zulk verdriet van een die ons liefheeft, en daardoor rechten heeft op ons. En ik vind van U, als man, Uw zachte toegevendheid in dezen dubbel te waardeeren. - Dat zinnetje van U '*on*noodig scheiden, neen, neen, dat niet', herinnerde mij zoo aan de droeve sterfgevallen, die deze bovenbedoelde noopten terug te komen - toen het te laat was om goed te maken. Gelijk gij zeer terecht zegt, het einde komt helaas zóó gauw.

Wat uw slotvraag aangaat, natuurlijk wil *ik* heel graag Uw vertrouwen verder ontvangen, maar gij moet daarin heelemaal vrij blijven, en dus wacht ik af wat en hoeveel gij mij wilt vertellen, en beloof U alleen, dat het tusschen ons blijft. Natuurlijk kan het niet anders of zulk vertrouwen is voor *mij* persoonlijk een onderscheiding, maar gij moet geheel en al zelf beoordeelen, of en hoeveel gij mij van dien ander in Uw leven wilt vertellen.

Dirk ten Haghe. - Ja, ik-ook had graag een antwoord van mannenhand gezien op die gedachtenwisseling. Het is echter een feit dat wat den een tot de pen opnemen drijft, den ander soms zoo koud laat, en dat godsdienst gewoonlijk wel het allermeest de hoofden en harten warm schijnt te maken in ons vaderland. - Prettig vond ik het te lezen wat U het meest interesseert in de Lelie; ik wenschte wel dat alle Lelie-lezers

mij dat opbiechtten, want over mijn eigen werk weet ik wel de opinie, maar over de andere bijdragen hoor ik die ook graag.

Ja, zeker, van rhumatiek heb ik hier veel meer last dan 's buitenlands, en deze zomer is weer heel droevig wat het weer aangaat; ik ontvlucht hem nu verder in den zeer beschutten *Taunus.*

Nietwaar, uit mijn Dagboekbladen kunt gij zien, dat ik veel ondervond, en ik ben het zoo met U eens, dat niets zoozeer opvoedt en ontwikkelt, dan in veel verschillende levenskringen verkeeren, in verschillende landen, niet enkel reizen in luxe-hotels, maar mee-leven met de menschen.

Ja, dat begrijp ik, dat gij nù niet kunt denken aan op reis gaan. Ik kende hier in den Haag vroeger een moeder van vier kinderen, die, den dag zelf waarop haar oudste jongetje ziek werd, het niet eens noodig vond haar plezierreisje naar Ostende uit te stellen; ‘alles was nu eenmaal er op gezet’. - En van zulke ontaarde vrouwen herstellen de kinderen! En van liefhebbende moeders sterven zij.! Na dien dag verachtte ik die vrouw zoo beslist, dat ik niet meer beleefd tegen haar kon zijn. - Ik begrijp ook niet, hoe een moeder, om niet te spreken van het plichtsgevoel aan haar gezin dat gebiedt thuis te blijven, in zich den *lust* kan voelen zich te gaan amuseeren alleen, terwijl thuis kleine kinderen op de moeder wachten. Wat is lieflijker en beminnelijker dan juist *kleine* kinderen! Zij worden zoo spoedig groot; hoe kan men dien zoo korten tijd vrijwillig laten verloren gaan! Is het niet een dor, liefdeloos gemoed, dat zulk eigen-genot prefereert boven dat samenzijn met haar kinderen? - Vriendelijk dank voor Uw instemming met mijn correspondentie aan Henriette; gij zijt gelukkig al weder eene, die voor die arme beklagenswaardigen meevoelt. - Ja, die officier, die zijn ‘beste vriend’ verloor om een huwelijk, dat deze laatste verkoos beneden zijn stand te vinden, is weer 'n kostelijk staaltje van menschen-wreedheid onderling. Want de meneer-in-questie pas-geadeld, is geen haar voornamer dan de verachte ex-collega, maar alleen, hij is er in, *in* de Haagsche high-life, en zijn voormalige vriend heeft het meisje dat hij liefhad, uit een groote zaak, gehuwd inplaats van zich harer te schamen, om er ook ‘in’ te komen. En nu wordt *hij* geboycott. Zoo is de wereld!

Ja, oprecht-boos, om de minheid van de menschen, kan ik mij nog maken. Gij moogt mij gerust uitlachen; gij hebt gelijk, dat zij verachtelijk zijn, en dus niet verdienen dat men zich om hun minheid ergert. Maar dat doe ik, zooals

gij ook zaagt in het Arabier-verhaal, dat U amuseerde, van dat rijtuig dat op hol was, en waarvan de eigenares niet eens een fooi gaf aan haren levensredder, van tijd tot tijd nog wel eens hartgrondig. Ik ben het geheel met U eens, dat de meeste menschen 'liefdadig' zijn om in de courant te komen, of omdat zij het niet durven weigeren.

Voor Uw kaartje, daarna ontvangen, veel dank; ik ben blij, dat U mijn recensie over 'Van Kussen en Tranen' heeft geboeid, en dat ook U die onmogelijkheid had getroffen van zulk een 'ideale vriendschap tusschen 'Lien' en 'Klaartje.'

Felix II. - Dank hartelijk voor Uw laatst portret. Wat *mijn* uiterlijk aangaat, niet alleen mijn portretten stellen mij 'flink' voor, maar inderdaad ben ik dat ook van uiterlijk, en volstrekt geen teer en interessant poppetje met lijdend voorkomen. Maar daarom kan men toch wel een hart-klep hebben, die niet sluit, en dientengevolge moeten voorzichtig leven. - Zoo nu is het met mij het geval. - Gelukkig dat Uw eigen gezondheid zoo goed is, en de kwalen die gij U hadt uitgedacht te bezitten, maar 'inbeelding' waren. - Uw zelfkennis in Uw brieven, verbaast mij altijd, want de meeste menschen missen die nuttige eigenschap zoo volkomen, en denken zoo heel *goed* over zichzelf.

- Neen, op hemelvaartsdag kunt gij mij onmogelijk aan het strand in een badstoel hebben gezien, noch toen, noch op een anderen dag, want ik heb dit geheele jaar nog niet eenmaal, noch 's ochtends, noch 's middags, in een badstoel gezeten; ik vind dat namelijk een uiterst vervelend genoegen, alleen geschikt voor menschen, die op een kind moeten passen, dat ondertusschen in 't zand speelt; juist die vele kinderen bederven voor mij-persoonlijk alle rust en genot. - - Ik heb dien bewusten predikant nooit gehoord, en ik voel er ook geen behoefte aan; het is heel goed mogelijk, dat hij mooi preekt, en heel oprecht het meent, maar hier in den Haag is hij een van de *mode*predikanten, en, als ik dan zit te midden van zoo'n mode-gehoor, en bedenk wat er wáár is van al die soort Haagsche vroomheid, dan walgt dat me zóó intens zoo'n aanstellerij, dat ik op zoo'n oogenblik, en in zoo'n omgeving, ook de mooiste preek niet meer *kan* waardeeren. Dus blijf ik liever thuis. - Ik moest hartelijk lachen om Uw aanprijzing, dat hij een 'mooie man' is bovendien. 'Mooie mannen' zijn nimmer *mijn* genre geweest, noch dat van vele vrouwen met mij. Gij mannen beeldt u dat in; wij echter kijken dikwijls naar heel andere dingen dan naar zoo iets. Bovendien echter, 'n 'mooie man' als predikant, dat zal zoo recht iets zijn voor de Haagsche vrome groote wereld, - maar **niet** voor ondergeteekende.

Ik vind die vrome formules onder regeeringstukken van een christelijk Kabinet consequent; maar zij blijven behouden als er een liberaal ministerie regeert, en dan is het natuurlijk phrase. - Neen, ik vind politiek een onding, maar religie, en vooral Kerkelijke Tucht, heeft de massa nóódig; alleen superieure menschen kunnen daarbuiten, en *die* zijn dun gezaaid.

'*Wat nooit sterft*', mijn nieuwe roman, komt in dit najaar uit. - Hartelijk gegroet.

Nagekomen Correspondentie.

Politiek. - Natuurlijk volg ik de *Lintje*-onthullingen met groote belangstelling. Zoo is er dan toch nu en dan een Rechtvaardigheid, waar die geschiedenis juist *nu* aan den dag komt, nà de verkiezing-Triomfen, die hierdoor wèl wat zullen worden vergald

aan Abraham! - En, wat de houding van mr. Tideman aangaat, het was zijn *plicht;* en, indien hij als curator zijn boekje te buiten ging, door die feiten publiek te maken, dan vind ik het van hem als *mensch* dubbel flink zich daaraan niet te hebben gestoord. Op die manier zou elke schurkerij worden dóódgezwegen, omdat het ambtsgeheimen zou kúnnen gelden. Alleen de *biecht* is een tot geheimhouding *verplichtend* iets; de houding van mr. Tideman vind ik, als zuiver-*mensch*, flink en goed. - Neen, m.i. was. dr. Kuyper's brief ter verdediging uiterst zwak, eigenlijk een schuldbelijdenis. Maar..., zal hij nu worden gestraft met minachting? Kunt gij begrijpen! Niemand **durft** dat. De liberale bladen óók niet.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

'*Ongecorrigeerd geplaatst.*'

Bericht.

De rubriek-**toilet** vangt aan in het e.k. nommer. - Wegens plaatsgebrek moest de **Boekbeschouwing,** alsook **Boekbespreking** en de reeds afgedrukt staande **Correspondentie** aan: **C.G. - Mevr. van M. - G. te V. - Abonnee te G. - Bernarda. - 'Uitgestootene'. - Henriette. - 813. - Lente. - Anna te Hilversum. - Dorma. - H.J.D. - Lelie A. - Maria Petrovna. - Binnenland. - Earnest** en **Eunice** blijven liggen; en eveneens: de **Correspondentie over aangenomen en geweigerde bijdragen.**

REDACTRICE.

14 Juli 1909.
23ste Jaargang.
No. 2.

Berichten.

Present-exemplaren en Bewijs-nummers zijn aan te vragen bij den uitgever van dit blad, niet bij de redactie.

Beklag over correctie- of drukfouten heeft de betreffende te richten tot den uitgever, niet tot de redactie.

Zij, die zonder abonné of lezer te zijn van de Holl. Lelie de redactie lastig vallen met de toezending van manuscripten of brieven, hebben het zichzelf te wijten, wanneer zij geen particulier antwoord ontvangen; de beantwoording van een en ander geschiedt door de corr.-rubriek in dit blad, behoudens die gevallen van uitzondering die de redactie om welke reden dan ook persoonlijk uit beleefdheid maakt.

Zij, die hunne manuscripten bij weigering terug verlangen, worden verzocht hunne behoorlijke frankeering terstond in te sluiten en hun juist adres terstond op te geven.

Zij, die met de redactie correspondeeren in de Lelie onder welk pseudoniem ook, worden verzocht zoowel dit pseudoniem als den eigen naam onder elken brief te herhalen, daar het onmogelijk is alle pseudoniemen te onthouden bij een zoo uitgebreide correspondentie.

Anonyme brieven worden niet beantwoord.

REDACTRICE.

De redactrice verzoekt van af heden alle voor háár bestemde brieven, stukken, enz. te willen zenden onder háár adres, aan den uitgever van de Holl. Lelie, Keizersgracht 485, Amsterdam.

Hoofdartikel
Ziekenverpleging en Ziekenbezoek.
Brieven van uit de Ziekenverpleging.

Lieve, beste Jettie.

Op het hooge, 'hospitaal' ledikant lig ik uitgestrekt, of neen heelemaal uitgestrekt lig ik eigenlijk niet. Ik heb de kussens een beetje opgetrokken en... Ja, lieve kind, dacht je soms dat de zuster dàt deed?

Geen sprake van hoor.

Als je niet gemakkelijk ligt, als je de kussens verschoven, wat hooger opgemaakt wil hebben, wel, dan doe je het zelf, als je ten minste niet àl te ziek bent, en... is dat het geval, wel nu dan, ben je ook *te* ziek om notitie van je kussens te nemen.

Logisch hè? en... eenvoudig ook voor... de verpleegster.

Nadat ik even uitgerust heb van het versjouwen en optrekken van mijn kussens, heb ik een paar velletjes papier uit het laatje van mijn nachttafeltje te voorschijn gehaald, de eenige bergplaats, die ik zonder uit bed te stappen, wat me is verboden, lèt wel, wàt mè ìs verbòden, (straks vertel ik je wel waarom ik hier zoo bizonder den nadruk op leg) kan bereiken.

Met mijn vulpenhouder - wat 'n heerlijke uitvinding die vulpenhouders, hé Jettie? - in mijn hand, ga ik vanmorgen nu ik zoo rustig (?) alleen lig - zelfs dát is niet waar, want het gebouw is zóó gehoorig, dat elk woord van uit de zalen rechts en links tot mijn kamer doordringt, - ga ik dan nu 't hier zoo rustig is, als het kan - (en dat is niet heél erg), den morgen met je in gedachten doorbrengen.

Allereerst, mijn lieve Jettie, innigen dank, èn voor je hartelijke brieven in die dagen en een extra pootje voor de heerlijke zending bloemen.

O, Jettielief wat zijn bloemen heerlijk om naar te liggen kijken als je daar zoo eenzaam ligt tusschen die vier kale wanden van zoo'n ziekenhuis kamer.

Gek tòch, vroeger had ik zooveel van de zoogenaamde ‘bloemendames’ gehoord, en ik had me voorgesteld, dat dit jonge meisjes waren, die als goede feëen hare bloemengaven in de kamers der zieken kwamen brengen om zoo even vreugde te tooveren voor die arme eenzame patienten.

Illusie! illusie! zooals alles van datgene wat ik me van het zijn in een ziekenhuis had voorgesteld.

Je zult lachen lieve kind, maar wàar is het, dat ik in die heele week, die ik hier lig aan niemand zòo vaak heb gedacht dan aan freule de Savornin Lohman.

O, hoe verontwaardigd was ik vaak, als ik las hoe weinig hoog, freule Lohman het verpleegsters-ambt telde, waartegen ik met zoo'n ontzettend vereering altijd opzag.

In mijn oogen was een verpleegster bijna een heilige, een vrouw om eerbied voor te hebben, omdat zij, uit louter menschlievendheid en liefde-drang, zich het doel voor oogen heeft gesteld, haar eigen leven van vreugde op te offeren om héel haar zijn, àl haar krachten te geven aan hen, die lijden.

Mijn hooge opvatting van het verpleegster zijn had ik gekregen, toen ik eens jaren geleden als kostschoolmeisje in het buitenland zijnde, daar door een besmettelijke ziekte, die op schrikbarende wijze heerschte, in een Roomsch-Katholiek ziekenhuis werd opgenomen en daar met de grootst mogelijke liefde werd verpleegd.

Met tranen in de oogen, en het hart vol groote liefde en dankbaarheid, nam ik destijds afscheid van die ‘heilige’ zusters, die altijd even zacht en vriendelijk waren en nooit een enkel woord van on wil lieten hooren, als men haar hulp noodig had.

Je weet, lieve Jettie, hoe ik je altijd vertelde, dat mòcht ik ooit ziek worden, ik me nooit ergens anders dan in een ziekenhuis zou laten verplegen.

Toen nu de dokter het noodig oordeelde dat ik hierheen werd vervoerd, omdat ik daarginds beter in observatie kon blijven en véel beter toch mijn rust had dan bij mij thuis, waar de huishouding en mijn kleine meid het mij onmogelijk maken om flink ‘uit te zieken’, gaf me de gedachten naar een ziekenhuis te gaan een heerlijk gevoel van rust.

Mijn man, en kleine zus zouden dien tijd bij mijne schoonouders logeeren, het huis werd gesloten en ik wist, dat ik met liefde en zorg verpleegd zou worden.

O, Jettie, als me ooit iets in mijn leven is tegengevallen dan is het mijn verblijf in dit ziekenhuis, dat ik gelukkig weer spoedig ga verlaten.

Je hebt me gevraagd je alles precies te vertellen. Welnu, ik zal je eerlijk verslaggeven van de week hier doorgebracht.

Dat ik nu voor goed van mijn ‘ziekenhuisliefde en mijn pleegzuster-vereering’ genezen ben, zal je dan wel zeker geen oogenblik verwonderen.

O, Jetty, dien eersten dag, dien vreeselijken dag, nooit zal ik hem vergeten!

Vroeger noemde ik elke pleegzuster altijd - *liefde*zuster.

Nu weet ik, dat het eene woord in tegenspraak met het andere is.

Ben ik te hard?

Neen Jettie, werkelijk niet.

Die ijskoude ontvangst al bij onze komst!

Mama en mijn man brachten me natuurlijk naar het ziekenhuis.

We werden in een wachtkamertje gelaten. Na eenigen tijd, mij scheen 't in mijn zenuwachtige stemming heèl lang te duren, kwam de directrice. -

Geen woord van deelneming, geen woord van belangstelling.

Wij stelden ons voor.

De directrice wees ons mijn kamer, een frisch vertrek, grenzend aan een ruime serre, die om het heele ziekenhuis loopt, en die door tochtschermen in gedeelten is verdeeld. Ik ging moe als ik was in een gemakkelijken stoel zitten.

Van rechts en links drong het lachen en gebabbel van de aangrenzende serres, die met bezoek waren gevuld, of waarvan de patienten op mochten zitten, tot me door.

Ik voelde plotseling weer een bijna verlammende pijn, en keek verlangend naar een zuster uit, waarvan ik reeds alleen door haar verschijnen alle mogelijke heil verwachtte.

Geen zuster verscheen.

Mijn man zag me met groote deernis aan.

Ik trachtte opgewekt te kijken, maar het lukte niet.

Daar zat ik nu, ziek en pijnlijk in een ziekenhuis en niemand, die naar me omkeek.

Voor mij was elke dag één, hoe eerder ik genezen was, hoe eerder ik weer naar huis mocht.

Nog heviger werd de pijn.

Mijn man belde.

Een zuster verscheen, - een zeer jong meisje, dat een leerling-verpleegster bleek te zijn.

Zij stelde zich voor, wij deden hetzelfde. Ik vroeg haar wat ik doen moest, en zei, dat ik erge pijn had.

Ze ging het de directrice vragen, die gelastte, dat ik naar bed moest. De zuster verdween.

Mijn bezoek wachtte in de serre, waarvan ik de deuren sloot.

Ik ontkleedde mij.

Ondertusschen kwam een andere zuster, een gediplomeerde, die mij haar hulp bij het uitpakken van mijn nachtgoed aanbood, maar ten slotte mij alles liet doen.

Toen ik me met veel moeite in het verbazend hooge ledikant had geheschen, verdween de zuster.

De pijn werd heviger toen ik daar in dat smalle bedje moest liggen, en ik klom er weer uit.

Het is me een raadsel waarom ze die ledikanten zoo hoog en zoo smal maken.

Ik riep mijn bezoek bij mij, en terwijl ik dan in mijn bed, dan door de pijn weer uit mijn bed was, trachtte mijn man mij af te leiden, door me druk over onze kleine meid te spreken, en zoo opgewekt mogelijk plannen te maken over ‘later, als ik beter zou zijn.’

Om vier uur kwam de zuster mijn bezoek waarschuwen, dat zij weg moesten gaan, omdat de ‘bezoektijd’ verstreken was.

Ik zal je, mijn lieve Jettie, maar niet beschrijven hoe ellendig ik mij voelde, toen ik na afscheid te hebben genomen, mijn man en mama achter de deur zag verdwijnen en ik daar alleen achter bleef.

De zuster kwam mij een kop bouillon brengen, en daarna de temperatuur opnemen en weer lag ik alleen.

Om vijf uur werd het middageten gebracht, groente, vleesch en aardappelen, alles tegelijk.

Ik had bijna geen trek, at een weinig uit verveling.

Na het eten hoorde ik druk gestoei en veel rumoer in huis.

De zusters gingen aan tafel.

Ik herinner me, hoe in Friedrichroda, in dat prettige hotel ‘Herzog Ernst’ overal in de gangen geschreven staat: ‘Ruhe im Hause’ ‘Leise sprechen!’

Deze voorschriften hadden beter in dit ziekenhuis dienst gedaan.

Ik was dien eersten dag zeer verbaasd, en later heeft het mij herhaaldelijk gehinderd hoe rumoerig de zusters zich gedragen in dit tehuis voor zieken. Stoeiend stormden zij na tafel en na de koffie den tuin in, en herhaaldelijk, zoo niet bijna altijd kwam het voor, dat de zusters den tuindeur open lieten staan, waardoor de luchtstroom met zulk een groote mate door de serre naar binnen stroomde, dat de tafelkleedjes en gordijnen omhoogfladderden, en ik in mijn bed meende weg te waaien.

Deze tocht was zeer nadeelig voor de ischias, waaraan ik in hevige mate leed.

Zoo ongeveer half zeven werd mij een kopje thee gebracht.

Ik had toen zulke hevige pijnen, dat ik niet liggen kon, en telkens uit mijn bed kwam. Dringend verzocht ik de zuster mij het smeersel te bestellen, dat de dokter mij had voorgeschreven en dat in de apotheek in de stad was klaargemaakt.

De zuster beloofde het de directrice te vragen. Tegen zeven uur, juist even voor bezoektijd, die, behalve 's middags van twee tot vier, en 's avonds van zeven tot acht is, verscheen de directrice, zoo ik hoopte met de pijnstillende wrijfdrank.

Ze inspecteerde de kamer, en zei, dat ik niet zoo moest woelen, vol zorg streek ze de sprei glad.

O, dat mìj gedurende mijn oponthoud de

helft van de zorg had gegolden en aan mij ware besteed, dan aan de sprei, en de ordelijkheid van de kamer, hoe tevreden en dankbaar had ik mij dàn gevoeld in dit ziekenhuis, en hoe vòl lof had ik er dan later aan teruggedacht.

Ik smeekte de directrice even om de inwrijfdrank te telephoneeren, of anders naar den dokter te sturen. Mijn pijnen waren om niet meer uit te houden.

Zij beloofde het, en... deed het niet!!

Weet je wat het zeggen wil, lieve Jettie, daar een heélen avond, en een heélen nacht te liggen, kreunend van onhoudbare pijnen, niet in staat, één oogenblik de oogen te sluiten, terwijl *alle* geluiden tot mij doordrongen van uit de aan mijn kamer grenzende ziekenzalen.

Stel je voor Jettie wat een ondoelmatig iets. Die serre deuren, die dus mijn kamer met de serre verbonden, bleven den heelen nacht niet alleen bij mij, maar van *alle* ziekenkamers geopend.

Je begrijpt dus hoe onaangenaam dit is.

Elk hoestje, elk geluid van buurvrouw of buurman dringt tot je door.

O, die angst dien eersten nacht te weten, dat ieder zoo maar bij je kon binnenkomen. Stel je die schrik voor, als een zenuw-zieke patient van uit de kamer naast je, tot je door zou dringen? (wat trouwens eene andere patiënte reeds is overkomen), en bij die angst, die vreeselijke pijnen en dan nog het verbitterd gevoel van verontwaardiging, ik zou bijna zeggen van haàt omdat de directrice mij zòo bewust liet lijden, terwijl ze door 's avonds volgens belofte even om de pijnstillende drank of naar den dokter te tephoneeren ze mij een groot deel van de pijnen had kunnen verzachten.

Je begrijpt zòo iets niet?

Neen, lieve Jettie, Goddank niet.

Ik geloof dat een directrice van een ziekenhuis totaal gevoelloos voor leed of voor lijden van anderen is.

Dit bewijst 't dan ook, wat ik vroeger noòit heb willen gelooven, dat men directrice aan het een of ander ziekenhuis niet uit liefdesdrang maar uit beroepsnoodzakelijkheid of ter streeling van zijn eer wenscht te worden.

Nu wil je nog weten, waarom de patienten daar liggen met òpen, in plaats van geslòten deuren?

Wel, lieve kind, jij weet dat zoo niet, trouwens ik wist dit ook niet, de patienten moeten wèl de zusters, de zusters nóoit de patienten dienen.

Wat een last zou dit zijn, van uit den gang de kamer binnen te gaan?

Wie kan zoo iets verlangen?

Men maakt het zich overal in het leven zoo gemakkelijk mogelijk, welnu, waarom dan ook niet in een ziekenhuis.

De zuster heeft nu bij haar rondgang niets te doen dan de lange serre op en neer te loopen, en zoo af en toe eens een kamer of zaal binnen te gaan.

Stoort ze door haar binnentreden juist eens iemand in zijn slaap? Wat hindert dit?

Er werd mij ook niet gevraagd of 't mij hinderde, dat 's nachts een nachtlichtje aan bleef, niettegenstaande ik dringend gevraagd had dit te willen wegnemen, omdat ik altijd in het donker slaap, en dit flikkerende lichtje, dat juist in mijn gezicht scheen, mij bij die pijnen, hoe langer hoe zenuwachtiger maakte.

Weet je mijn lieve Jettie, wat de beste leerschool is om lijdzaamheid en kalmte te leeren? Een verblijf in een ziekenhuis!

Daar leert men eerst met onzegbaren nadruk op iedere handeling: Niet ùw wil geschiede, maar de mìjne!

Tot morgen, lieve Jettie, ik word moe en eindig dus met een hartelijken zoen.

Steeds je je liefhebbende

JO.

Ter bespreking toegezonden.

Bij ons, door **M. van Ravestein.** (L.J. Veen, Amsterdam, uitgever). - Deze roman is er eene van 'gemengd-huwelijk'-leed. Ik hoop hem nog uitvoeriger te bespreken. Dit zij er voorloopig van gezegd, dat ik hem zeer ter lezing aanbeveel, juist waar er in de Holl: Lelie zoo heel dikwijls wordt gediscussieerd over godsdienst-questies en geloof. De auteur is blijkbaar zelve Roomsch-Katholiek, maar zéér vertrouwd met modern-protestantsch godsdienstleven. In Alfred van Berne en zijn vrouw Louise heeft zij Roomsch-Katholiek en Protestant vereenigd in gemengd-huwelijk, met al de desïllusioneerende gevolgen eraan verbonden. Heel onpartijdig schildert zij beider levenskringen, maakt van hare personen het heel-eerlijk en oprecht meenende menschen, en van de Roomsch-Katholieken en van de Protestanten. Maar dat botsingen, en ten slotte vervreemding, niet *kunnen* uitblijven, laat zij heel duidelijk zien; op soms aangrijpende wijze. - Zij heeft echter alléén

met moderne protestanten rekening gehouden, en weet blijkbaar niet, hoeveel nader de geloofsbelijdenis van de orthodoxe protestanten staat aan de Roomsch-Katholieke leer dan het modernisme. Als roman is het boek niet heel veel beduidend; intrigue zit er niet in, maar het is vlug en vloeiend geschreven, en laat zich als prettige uitspanningslectuur goed lezen, ook voor hen die voor de godsdienstquestie erin niet veel voelen.

De arme vrouw, door **Jeanne Reyneke van Stuwe.** (L.J. Veen, Amsterdam, uitgever). Ook op dit boek hoop ik nader terug te komen, niet om den roman als zoodanig, want die is beneden nul van letterkundige waarde, maar om 't merkwaardige van den inhoud. De schrijfster legt er namelijk in een harer bij haar onvermijdelijk geworden inlichtingen vóóraf den nadruk op, dat haar boek, heel 'objectief', enkel *werkelijkheids*vrouwen schildert, zooals ze heden ten dage *zijn.* Welnu, de verschillende typen, die ze ons laat zien, zijn allemaal diep-ongelukkig, verdrinken zich, worden zenuwziek, krankzinnig, loopen weg met 'n man, etc. etc. De eenige, die gewoonweg gelukkig is, is 'n ouderwetsche *moeder*, en de eerlijke feministe in 't verhaal, dat alles overpeinzend, erkent dan ook aan haar-zelve, dat zij-persoonlijk wel voor zich-zelve tevreden is, maar niet mag gelden toch als gewoon vrouwentype, wijl zij tot de uitzonderingen behoort, maar bovendien, dat zelfs óók háár het lot van bovengenoemde moeder het 'ideaal-bestaan' lijkt, vergeleken waarbij 'alle vrouwenbestaan van anderen aard arm is.' -

Welnu, zóó ziet dus Jeanne Reyneke van Stuwe de hedendaagsche Hilda-van-Suylenburg-vrouwenwereld. Niet als 'n tendenz-boek *verzint* zij, maar zij schildert objectief de *werkelijkheid* - verklaart zij-zelve. -

Commentaar overbodig.

Als roman is het boek minder dan keukenmeid-lectuur; noch van intrigue, noch van behoorlijk in elkaar zetten is ook maar de geringste sprake; de Betsy's, Eleonores, Marcelines, zijn allemaal in afzonderlijke hoofdstukjes neven elkaar gereid, zonder samenhang. - Treurig, zooals deze romancière daalde van de plaats der eer, om te worden veelschrijfster van rang zooveel. Elke maand zoowat geloof ik dat er hier of daar 'n 'roman' van haar komt opdagen in blaadjes, courantjes, etc. 't Zijn er dan ook 'romans' naar!

St: Wimfried, door **Fred: W. Farrar.** Uit het Engelsch. (Uitgever L.J. Veen, Amsterdam). Een vertaald boek, uit de Engelsche schoolwereld, met plaatjes van Wenckenbach. Onze jongens hebben er heel wat aan te lezen; de druk is wat klein. - Vertaalde jeugd-boeken bespreken wij slechts bij uitzondering.

Roswitha - Verhaal uit de 13de eeuw. - door **Marie Boddaert.** (Uitgever Gebr. Kluitman, Alkmaar). Een zeer mooie uitgave, geschikt tot cadeau aan de meisjes-wereld. Altijd - *als* zij nog zulke lectuur lezen willen heden ten dage; wat ik wel een beetje betwijfel. Ook lijkt mij de toon nu en dan meer van heden ten dage dan 13de eeuw-achtig. Het is niet gemakkelijk zich in een roman uit die dagen te verplaatsen in den gedachtengang en de gevoelens en de spreekwijze van de menschen uit dien tijd, en ik vind dat dit alles der schrijfster dan ook maar matig is gelukt.

Van het wondere ambt, door **Georg Grünenwald Kz.** (Uitgever L.J. Veen, Amsterdam).

'Van het wondere ambt' zijn schetsen uit het kerkelijk leven; van den partijdigen inhoud kan men zich een voorstelling maken, door schilderingen als onderstaande:

‘*Het etiket der Belijdenis staat gedrukt op Dominees gladgeschoren half-gare-kadetje-gezicht, dat glimmend bleekt van onder zijn rouw-omfloersde hooge-zijden en boven de vette-kraagranden van zijn eeuwig zwarte kleedjas.*

Op deze zelfde wijze gaat een geheele bladzijde voort de ‘Belijdenis’-geloovers belachelijk te maken. - En de rest is in denzelfden geest. - Al deze schetsen getuigen van eigen bewuste onmacht te zijn een goed predikant, indien men mist het Geloof, dat de ware roeping geeft tot dat ambt. En, daar zij litterair volstrekt onbeteekenend zijn, begrijp ik niet wáárom zij eigenlijk werden uitgegeven. -

Brochures, tijdschriften, enz., welke niet tot uitvoerige bespreking in aanmerking komen:

De nieuwe Gids. - Juni aflevering. Uitgeversmaatschappij Luctor et Emergo, den Haag.

Het huis Oud en Nieuw. - afl. Mei en afl. Juni. Uitgave van Ed. Cuypers, Amsterdam.

De Boekzaal. Uitgave van Ploegsma, te Zwolle.

Eerste aflevering van De Witte Profeet, door **Hall-Caine.** Uitgave van L J. Veen, Amsterdam.

Gulden Winckel. Mei-afl. - Uitgever?

De Lelie van ons Vorstenhuis. Vertaald door **H.S. Kuyper**. Uit het Amerikaansch 1ste afl. Uitgever D.A. Daamen, den Haag.

Wereldgeschiedenis van **Dr. H.F. Helmolt.** Uit het Duitsch. Afl. 14 en 15. Uitgevers-maatschappij Vivat, Amsterdam.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

‘Om de eere Gods.’
Roman door Anna de Savornin Lohman.

II.

‘Geert - - beloof je me nu vast, dat je er om half vier zijn zult... voor 't thee-inschenken’ - - smeekte mevrouw Eduma de Witt, angstig. -

Geert, - met haar reusachtigen, zwart-bevederden hoed en streng-Engelsch grijs-tailleur-costuum heel elegant-up-to-date - wierp een laatsten zelf-bewonderenden afscheidsblik in den grooten penant-spiegel, terwijl zij, afwezig, gedachtenloos, haastig antwoordde:

‘God ja, ma - - natuurlijk. - Die suffe jour ook - -!’

- - Ze was al bij de deur, maar mevrouw riep haar nog na, afkeurend:

‘Kind - wen je dat misbruiken van Godsnaam toch af - ik *kan* het niet aanhooren. - - Als je grootvader het wist in zijn graf - -’.

Mevrouw Eduma de Witt's vader, was een der steunpilaren geweest van de Vrije Universiteit, had haar helpen betalen eigenlijk, een man van het ouderwetsch-calvinistische slag, uit één stuk, beginselvast, die zijn dochter, bij allen rijkdom, heel streng-eenvoudig, naar ‘Gods Woord’, had opgevoed. -

- - Maar Geert lachte er om. - ‘Stil nu maar moesje’ - vleide zij, lief terugkomend, om mevrouw met een van hare innemende maniertjes, die haar overal zoo bemind maakten, tevreden te stellen. ‘'k Zal mijn best doen. U bent ook zóó precies.’ - -

‘Het is niet om mij, 't is om je eigen bestwil, omdat God het verboden heeft. - - -’

Maar Geert was de trap al af;- de salon was boven op de bel-etage, in het modern-leelijke kazerne-huis van de modern-leelijke, banale straat. -

En hare moeder bleef achter, met haar wekelijks terugkeerenden angst van tegen op zien tegen haar ‘jour’, wanneer er allerei Haagsche grootheden en voornaamheden kwamen soms, tengevolge van haar mans positie, onder wien zij zich niet thuis, verlegen, zenuwachtig voelde, wier wereldsche ideeën zij niet goedkeurde ook, en tegen wien zij toch niet recht-op durfde ook weer, omdat ze zoo veel welbespraakter waren dan zij zelve. - - En dan ook was zij zich voortdurend bewust haar onhandigheid van zich in dit nieuwe milieu bewegen, haar niet op de hoogte zijn van Haagsche beau-monde maniertjes en lievigheidjes. - Het kostte haar geregeld een dag hoofdpijn achterna, van louter inspanning om zich vóór te doen zóó als Eduma de Witt het van haar verlangde. -

En zij bewonderde in stilte Geert, aan wie dat alles zoo gemakkelijk afging, zoo als van-zelve, en betreurde het toch ook weer een beetje, *dat* zij zoo was, zoo wereldsch, zoo heel-anders dan zij-zelve op dien leeftijd. -

Zij had zoo wezenlijk God liefgehad, en zij was zoo naief-deugdzaam opgegaan altijd in hare christelijke-jonkvrouw-genoegens, van naaikransje voor de zending, en van presidente van de christelijke-jonge-meisjes-vereeniging: ‘Dient den Heere met blijdschap.’ - - En, toen de jur.-cand. aan de Vrije-Universiteit, Jhr. Eduma de Witt, die van zijn komst in Amsterdam af veel bij hen aan huis was gekomen, haar ten huwelijk vroeg, toen was zij er zoo dankbaar van overtuigd geweest, dat God-zelf 't alles zoo geleid had, zóò'n Christen-echtgenoot, juist voor háár. - -

Haar huwelijksleven in 't Noorden was ook wèl gelukkig geweest, zij de dienende levensgezellin, hij het van God-zelf-ingestelde Hoofd. Toen had hij haar ook wél

gewaardeerd, en haar wèl liefde betoond, o wel altijd 'n beetje neerbuigend, zoo op de manier van de goedgenoeg-zinnenbevredigster, die dáárvoor in de wereld was, alleen om hem, als hij er aan behoefte gevoelde, in zijn huwelijks-lusten tegemoet te komen. Maar dat vond ze in den haak, zooals 't hoort volgens het Oude Testament. Iets anders dan zoo'n verhouding van onderworpenheid harerzijds verlangde zij niet, in haar oud-testamentisch zich de inferieure voelen, de kinderen-ter-wereldbrengster, en huishoudster, die verder niet had te vragen wat en waarom wat aanging politieke inzichten van haar man, of ingrijpende dingen in hun gezamenlijken levensloop. Hij besliste, zij gehoorzaamde. Zoo was het haar wèl geweest; voelde zij zich gelukkig. Maar hier in den Haag kon zij het hem niet meer naar den zin maken, voelde zij telkens hare onmacht in hare voorname minister-vrouw-positie haar calvinistische opvoeding-denkwijze te plooien naar zijn geschipper in een méér-gematigde chique Haagsche-vroomheid-richting.

‘Maar je zei toch vroeger zelf.’ - ‘Maar je vondt toch vroeger óók’ - zulke tegenwerpingen kwamen haar telkens op de lippen. - Dan werd hij ongeduldig. -

‘Nou ja - vroeger is vroeger - en nu is nu. - Je kunt niet altijd doen zooals je-zelf

zoudt willen' - Met zulke uitvluchten scheepte hij haar af, zette zijn wil door. Maar zij voelde den tweespalt, die in hun leven was gekomen, voelde dat ze hem niet meer voldeed, voelde ook, dat er dingen waren in zijn tegenwoordige levensopvatting, waarin ze hem niet meer *wenschte* te voldoen, hem toegaf onder inwendigen strijd en aarzeling wat nu preciès Gods wil zou zijn: Volhouden haar eigen principes, maar daardoor in haar gezin tweedracht zaaien en opstaan tegen het van God-zelf geboden haar kinderen een goed voorbeeld geven door den Vader te gehoorzamen, dan wel blindelings toegeven in alles, maar daardoor toch eigenlijk verzaken Gods-voorschriften, ze als met voeten treden.

Dat gevoel van niet meer weten Gods wil, van zich dagelijks verwijten dat zij er tegen zondigde naar háár strenge opvattingen, en van twijfelen toch of zij, eenvoudige vrouw, het wel bij het rechte eind had, en of het niet beter ware maar aan te nemen toch dat haar man het beter inzag dan zij, die dagelijks weerkeerende inwendige twijfel verlamde haar levenslust, maakte haar steeds meer onzeker en stijf en stil en gedwongen - en daardoor tot steeds grooter ergernis voor haar man - zoodat hij zich soms zelf in stilte bewonderde, dat hij het 'hem opgelegde kruis' van zijn bekrompen echtgenoote zoo christelijk-gelaten droeg, - zonder er bij stil te staan, hoe hij aan dat zijnerzijds veel meer uit verstands-overleg dan uit groote liefde gesloten huwelijk dankte èn zijn tegenwoordigen rijkdom èn zijn vele relatiën van jongs-af, door zijn schoonvader, met al wie invloed heeft in de anti-revolutionaire partij, leider bovenaan, en de rest volgend.

- - - - - Mevrouw Horstenboer was de eerste bezoekster, knappe verschijning, modieus gekleed, die zich in haar nieuwe positie van christelijke-ministers-vrouw heel goed wist te schikken, door haar 'tact' van den beginne af heel veel er toe had bijgedragen, dat haar man zijn vroolijke-Fransverleden deed vergeten voor zijn tegenwoordige zóógenaamde orthodoxie. Zonder al te veel inééns te overdrijven, en daardoor den lachlust van andersdenkenden op te wekken, wist mevrouw Horstenboer heel handig te manoeuvreeren naar Rechts, naar de behoudende richting. - Men zag haar rijtuig steeds aan de Fransche kerk Zondags ochtends; haar naam stond op alle liefdadige lijsten, die van christelijken invloed uitgingen, en haar heele levenswijze had ze met groote handigheid ingericht van lieverlede op een Haagsch-vromen-voet, van niet àl te geprononceerde aristocratische godsdienstigheid. Tot in hare zeer smaakvolle, gedistingueerde, maar niet àl te in het oogvallende kleeding was dat nieuw-aangenomen cachet van gedistingueerde vroomheid terug te vinden. -

Ze zat nog nauwelijks, en nog nauwelijks had mevrouw Eduma de Witt met schutterige beleefdheid geïnformeerd, hoe zij 't maakte sinds ze elkaar verleden hadden ontmoet op die zendings-bijeenkomst, waar zendeling de Groot zoo mooi had gesproken over zijn werk onder de zwarte broeders, daar ging alweer de deur open, voor mevrouw Holt, de eenige zuster van Eduma de Witt, 'n geruisch van zijden-onderrok en zwaar-neervallende sleep, en 'n heel-fijn parfum, en 'n geschitter voor de oogen harer stil-geworden schoonzuster van 'n heel-chique toque, met lila en witte aigrette gegarneerd, precies nuanceerend bij de mauve tint van het Parijsche 'toilet voor visites', merk rue de la Paix. -

Inderdaad, mevrouw Eduma de Witt was ineens stil, van dat onwelkome bezoek. 't Beloofde net gezellig te worden, nu mevrouw Horstenboer, een der weinige Haagsche dames met wie zij zich heelemaal op haar gemak voelde, ten minste als zij alleen waren, zoo warm was begonnen te spreken over de groote gaven en den

nooit genoeg te waardeeren ijver van Broeder de Groot. En wat was zij goed op de hoogte van diens werk, Ginds, in de Indieën! - Nooit had ze gedacht, dat die vrouw zóó trouw de zendelings-berichten volgde. - -

Mevrouw Horstenboer volgde ze ook heelemaal niet, las ze alleen wanneer ze 't noodig achtte voor een of ander doel, zooals nu b.v., om zich aangenaam te maken op den jour van mevrouw Eduma de Witt. - -

'Wat lees je toch dat je zoo interesseert', had haar man aan 't dejeuner gevraagd, terwijl zij met één oog staarde op het zendings-blaadje.

En zij, knipoogend - - 'O, 'n zendingsberichtje om over te kunnen leuteren straks, bij die goeie mevrouw Eduma de Witt. - Ze vindt het zoo héérlijk zoo'n conversatie'. - -

'Je bent onbetaalbaar' - zei haar man goedkeurend. - 'Als ik jou niet had naast me'. -

Zij gaf hem een triomfantelijken zoen, zij was nog altijd dol-verliefd op haar vroegeren Don-Juan-man, trotsch op haar bekoring, die haar de macht verleende van hem een beter

echtgenoot te maken, dan ooit iemand van hem had verwacht in zijn jongelui-bestaan. En zij verlangde, in haar trots op hem, hem groot en invloedrijk te zien naar de wereld. Al haar eerzucht was voor hem. Zij had hem, door háár relaties, christelijk-minister gemaakt. En zij was zijn beste en handigste raadsman, en zijn meest betrouwbare steun - -

Maar nu was het zoo taktvol aangevangen Broeder-de-Groot-gesprek in eens in duigen gevallen, want mevrouw Holt had vooreerst het woord-alléén -

'En hoe máák je het allemaal? - - Ik heb jullie in geen eeuw gezien - - Ik heb het ook altijd zóó volhandig - Dan hier, dan daar, wordt je in beslag genomen. - Gerty heeft 'n invitaties! - - Je kunt niet begrijpen wat 'n tijd dat neemt, zoo'n uitgaande dochter! - - En, als je dan daarbij zoo alléén staat voor àlle zorgen en dingen van 't leven, als weduwe, zoo heelemaal alleen als vrouw - - -'.

Dit was een der coquetterieen van mevrouw Holt, haar beklagenwaardige-weduwe-gespeel, niettegenstaande zij reeds bij haar huwelijk wel had kunnen vooruit weten dat het niet héél lang zou duren. Want Holt, de tering-gedoemde eenige-zoon Holt, van burgermans-ouders, die hun vele geld hadden verdiend met 'n grooten ijzerwinkel in Groningen, was al ten doode opgeschreven, toen hij de knappe, volbloedige, op-vooruit-komen-in-dewereld-verzotte freule Anna Eduma de Witt had leeren kennen, bij de maskerade-feesten in Groningen, waar ze toen gelogeerd was uit haar dorp in den achterhoek der provincie. En, alleen juist óm die al ten doode opgeschrevenheid had de familie er in toegestemd, in het mésaillance-huwelijk met den schat-rijken burgermanszoon Holt, wiens vaders ijzerwinkel iedereen, niet alleen uit de stad-zelf, maar ook uit de gansche provincie, zich nog best herinnerde. -

Immers, in Gods-naam, 't was te voorzien dat je van een zwager, die al zóó gauw dood zou gaan, niet heel veel last *kon* hebben later. En het énorme fortuin viel niet te versmaden. - Anna moest het ten slotte zelve weten. Ze was dan goed-af, later, als weduwe. - - Ze zou haar weg wel vinden.

Er waren er wel geweest, die het zich niet konden begrijpen van die nog jonge, nog wel andere kansen hebbende, lang niet leelijke Anna. - Zij, en zoo'n teringachtige jongen, zij, met haar freules-hoogmoed - en dan worden 'mevrouw Holt' - - schoondochter van 'n gewonen winkelier.! -

Maar de familie, in de eerste plaats broeder Eduma de Witt, had haar beter begrepen en nagevoeld, dan zulke meer naieve verder-afstaanden. -

Want inderdaad, Anna Eduma de Witt wist wel wat ze deed. Beter 'n halve ei dan 'n leege dop. 'n Groot fortuin, al is er ook 'n burgermans-luchtje aan, is heden tendage veel grooter hefboom om er te komen, dan 'n adelijke titel. - O ja, als je 't allemaal bij elkaar vindt, titel èn geld èn gezondheid! Maar kom nu eens zóó'n witte-raaf-huwelijkscandidaat tegen, in zoo'n achteraf hoekje van ons land nog bovendien als 't Noorden.! - Al ga je eens logeeren nu en dan in Holland en Utrecht en Gelderland, je kansen staan toch lang niet gelijk met de freules die dáár wonen.! - -

Dezelfde de dingen-heel-juist-berekenende, sluwe eerzucht van haar broer zat ook in Anna Eduma de Witt. Even als hij altijd had geweten wáárom hij 't deed, toen hij ging studeeren in Amsterdam aan de Vrije, en toen hij een vrouw trouwde uit Vrije-Universiteits-kringen, en toen hij, zonder honorarium te verlangen, belangeloos meewerkte aan 't Vaandel, evenzoo zag zij heel precies vóór zich haar toekomst

straks, als weduwe met veel geld, in den Haag, ver van 't Groningsche verleden van ijzerwinkel. - 't Echtpaar dat die winkel had bestuurd, vader en moeder Holt, leefden nog bij het huwelijk, 'n wanklank van ouderwetsige verlegenheid en burgerlijkheid tusschen de voorname Eduma's de Witt, voor wien zij in hun winkel gespeeld hadden: Als je blieft meneer. - Maar, al kort daarna, gelukkig, was de oude man gestorven, en de oude moeder durfde nauwelijks komen in de fraaie woning, waar hare schoondochter haar neer-buigend-uit-de-hoogte-genadig weer uitkeek. - Ondertusschen verergerde Holts toestand al gauw, en toen werd het, juist zooals Anna had berekend, reizen en trekken voor zijn gezondheid. - Aandoenlijk weemoedig was de aanblik van het pas-getrouwde vrouwtje, terwijl zij, met haar eerste kindje onder 't hart, kwam goeden dag zeggen hare kennissen, omdat zij ‘voor haar lieven man naar 't Zuiden moest’. - Zij sprak er zoo droevig over: hoe vreeselijk het was zóó op reis te moeten gaan, en hoe graag ze hier thuis haar bevalling had afgewacht, dat iedereen ten slotte medelijden kreeg met haar beklagenswaardigheid, en haar een allerliefste, zelfopofferende echtgenoote begon te vinden. - En toen woonde ze in Nice, in een mooie gemeubelde villa, en niemand wist noch daar,

noch later in Davos, waar haar man ten slotte stierf, nauwkeurige bijzonderheden van de ijzerwinkel-afkomst; ook de hollanders niet, die zij er keurig en gezellig onthaalde, en die weerden geimponeerd door haar eigen freule-afkomst zonder veel te onderzoeken wie meneer Holt precies nog méér was dan een *rijkaard.* - Die introductie van *rijk* is voldoende in cosmopolitische kringen.

- - Maar de eigenlijke voornaamheid begon eerst recht, toen ze, na den dood van haar man, zich in den Haag vestigde voor goed, als de ‘douarière’ Holt-Eduma-de-Witt - alles-achter elkaar. Nu had ze een klinkenden naam, en niemand die daarop aanmerking maakte, al werd er achter haar rug om geglimlacht, en gemeesmuild. Haar diners, haar relaties, haar handigheid van zich overal in te dringen, baanden haar een weg. Toen broeder Jan, als Kamerlid, in den Haag kwam wonen, protégeerde zij genadig hém, en nam zijn verlegen vrouw neerbuigend onder hare bescherming, en lachte ‘Geert’ uit om haar familie-verkorting Geert, terwijl háár dochter Geertruida allang was verdoopt in ‘Gerty.’ Sinds nu 't Kamerlid was overgegaan tot 'n Excellentie verlangde ze in ruil harer vroegere protectie van ‘Geert’ in de conversatie te hebben gebracht 'n belooning op haar beurt, door 'n haar broer voortdurend herinneren aan alles wat ze voor hem gedaan had toen hij pas in den Haag kwam wonen; ten behoeve van haar zoon, in Davos onder alles-behalve gunstige gezonds-omstandigheden geboren, ziekelijk verwend-moederzoontje van even twintig jaar, kwam ze telkens solliciteeren om 't een of ander baantje. -

‘Gerty had ook willen meekomen’ - zei ze, terwijl hare schoonzuster wanhopig in stilte verzuchtte: waar die Geert nu weer bleef; 't was al iets òver half vier. -

‘Maar zie je - ze had 'n zóó dringende invitatie, voor 'n automobiel-tochtje met de Resema's, dat ik zei: Kind, ga maar, als mevrouw je nu zóó graag wil mee hebben. - Ik zal je excuses wel maken bij tante.’ - -

‘O natuurlijk, natuurlijk - - dat komt er niets op aan.’ - -

‘Mevrouw Eduma de Witt vond het in stilte veel erger, dat haar nichtje zoo intiem was met die vulgaire Resema's. - Dat durfde ze echter niet goed zeggen. Mevrouw Horstenboer kwam haar te hulp.

Mevrouw Resema, van Villa Ernestine, van de Boschjes,?’ - informeerde zij een beetje strak. - ‘Die een zoon heeft, die zooveel doet aan sport?’ -

‘Juist, juist; hij loopt altijd met dien magnifiquen St. Bernhard - - Weet u wel - - 'n prachtdier.’ - -

‘Veel anders voert hij geloof ik niet uit’ - zei mevrouw Horstenboer 'n beetje minachtend. - ‘Heeft hij niet 'n blauwen Maandag in Leiden gestudeerd?’ - -

‘Ja, dat geloof ik wel.’ - En mevrouw Holt, die 't onderwerp nu maar liefst wou laten rusten, ging over op 'n nieuw.

‘- - - Hebt u al van den fancy-fair gehoord, voor 't nieuwe bed in de Kraamvrouwen-inrichting, die door de freules de Gaevere zoo wordt geprotégeerd? - De Koningin-Regentes zal stellig ook komen. - - 't Zal magnifique worden.’ - -

‘Ja, er is bij mij aan huis een vergadering voor, om nadere besprekingen te maken,’ - lichtte mevrouw Horstenboer in. - - ‘Uw dochter is, geloof ik, onder de verkoopsters - - nietwaar?’ ‘En,’ tot mevrouw Eduma de Witt, ‘doet Geerte niet mee?’

Mevrouw kleurde. - - ‘Ik weet nog niet,’ - stotterde ze - - ‘Ze is wel gevraagd. - - Maar, - om u de waarheid te zeggen - -’. - Nu bleef ze heelemaal steken, want ze wist niet, of haar man 't eigenlijk wel goed vond, dat ze de reden van haar onwil bekende. - -

- ‘Nu?’ drong haar schoonzuster. ‘Ik zou zeggen, tegen zoo'n goed doel kan je niets hebben.’ -

‘En, als de Koningin-Regentes het toch vereert met haar bezoek’ - vond mevrouw Horstenboer, voor wie dat vorstelijk cachet voldoende was, om alles wat er verder gebeurde een gedistingueerde tint te geven.

‘Ja, dat wèl - natuurlijk - - maar och’ - - Toen, ineens moed-vattend: - ‘Ik heb niet graag dat mijn dochter verkoopt met mevrouw van Leuven; ik vind haar geen omgang voor een jong meisje. - Zij is nu eenmaal zóó veelbesproken’. -

Er ontstond een pijnlijke pauze. Dat was nu weer net een van de taktloosheden van die Saar, dacht haar schoonzuster Anna in stilte, om dat nu zoo hard-op uit te spreken, dat er aan mevrouw van Leuven een steekje los is; iedereen weet dat wel, en iedereen keurt 't af achter haar rug, maar, met dat al, ze was nu eenmaal iemand die, door haar positie en die van haar man, en door haar schitterende schoonheid vooral, overal kon blijven komen, overal een hoofdrol speelde. Over zoo

iets spreek je dan toch niet zóó crû.! --

Gelukkig kwamen er meerderen nu; de salon vulde zich. - -

'Waar is Geertruida toch?' - vroeg Anna Holt, ziende dat haar schoonzuster radeloos naar de theetafel keek. -

'Naar haar Roode-Kruis-cursus. - Ik vind het zoo goed, dat zij die niet verzuimt. Ik ben zoo blij, dat zij daaraan zelve plezier heeft'. -

'Ja, dat is tegenwoordig vreeselijk in de mode. Mijn Lou wil er ook met alle geweld heen, maar ik vind het zoo gemêleerd toch eigenlijk', - hoofdschudde 'n andere dame, een toevallige buurvisite-maakster, die niets paste in dezen vroom-aristocratischen kring, en er met den nek werd aangezien, op echt Haagsche hoogmoed-manier. -

Nu verscheen ook Predi ten Have, met nog 'n ander jong-mensch, een advocaat, die op 't Ministerie van Binnenlandsche Zaken was aangesteld; ze kwamen een digestie-visite maken wegens een vorig diner. Fredi, zich overal thuisvoelend, zeker van zijn veroveraartalent, draaiend overmoedig aan zijn blonden snor, met zijn licht-blauwe-brutaal-vroolijke oogen die dames waaraan wat voor zijn mannen-oogen te kijken viel, zooals mevrouw Horstenboer, en mevrouw Holt, onbeschaamd als uitkleedend, terwijl hij met hen onbeduidende salon-praatjes wisselde; de advocaat, Mr. de Greeff, heel correct, heel vormelijk, heel zooals 't hoort, zonder eenige eigen opinie. -

En nu, eindelijk, goddank, daar was Geert ook, haar tailleur verwisseld voor een rose japonnetje, dat bij haar frissche teint haar uitstekend kleedde, heelemaal op haar gemak, groetend, handgevend, buigend, contrast in alles met haar provinciale mama. - -

'Dag Geertruida', zei tante Holt, die er een punt van eer van maakte haar nichtje nooit 'Geert' te noemen. En Fredi ten Have vond gelegenheid haar toe te fluisteren, terwijl hij haar hielp met de theekopjes rondgeven, dat ze zorgen moest op den fancy-fair óók rose te dragen - om hem te pleizieren. -

'Ik kom er denkelijk niet eens - mama heeft gewetensbezwaren', zuchtte ze, half spottend, half in ernst. -

- Fredi keek met zijn charmantste gezicht mevrouw Eduma de Witt aan, terwijl hij naar zijn plaats terugging:

'Maar mevrouw, wat hoor ik! - Uw dochter niet verkoopen op den fancy-fair van de freules de Gaevere! - U méént het niet?' - -

Tegen Fredi ten Have kon mevrouw Eduma de Witt héélemaal niet op. Zij was bang voor hem, met een onbewust voorvoelen, dat hij geen geluk zou brengen in haar leven; zij onderging daarenboven nogtans zijn beminnelijkheid, als iets waartegen zij zich niet vermocht te verzetten. En juist dat hinderde haar dubbel, *dat* hij haar charmeerde, als hij het de overigen deed. - -

'U moogt het niet weigeren, in het belang van de goede zaak niet' - zei Fredi - 'want ik beloof U, hier, in tegenwoordigheid van al de dames, dat ik voor de freule een uitstekende klant zal zijn, een, aan wien ze minstens haar halve bloemenwinkeltje verkoopt! - - Dat mag U toch niet laten ontgaan aan 't goede doel'. - -

'U kan toch ook bij mevrouw van Leuvenzelve bloemen koopen' - coquetteerde Geert - - 'Die is chef van die afdeeling' - -

'Dat weet ik wel - - maar ik koop bij U -, of bij niemand. - Mevrouw heeft het dus op haar geweten, als zij 't goede doel schaadt'. -

Mevrouw Eduma de Witt zat met den mond vol tanden. - De overige dames moedigden Fredi aan; vonden hem, als gewoonlijk, 'n charmant jong-mensch, al wisten ze van zijn intiem leven wel een en ander minder gunstigs. - De advocaat was jaloersch stil geworden, omdat hij niet op kon tegen ten Have's conversatie-toon; - mevrouw Holt stond op om afscheid te nemen, 'n beetje zuur, wijl Fredi ten Have volstrekt niet had geïnformeerd naar Gerty's al- of niet-verkoopen-zullen.

- - Bij de deur ruischte zij aan tegen een nieuwen bezoeker, Govert-Jaap Stinia, correct stijf, in gekleede jas, rood-wordend bij den aanblik van zóóvele bezoekers. -

Geert zette hem dadelijk op zijn gemak, door hem met uitgestoken hand tegemoet te komen. -

'He, neef Govert-Jaap' - schertste ze. -

- - 'Ik geloof, dat U me niet eens herkent. - Nu, maar, ik U wel'. - En, handig, liet ze er op volgen: 'Al bij onze eerste ontmoeting bij mevrouw Wolfsweert wist ik wie U zijt, omdat ik uw portret toch immers al lang ken, uit 't Vaandel en uit de Politieke Revue'. - Govert-Jaap was gevleid - omdat Geert zoo goed op de hoogte bleek van wat hem aanging. - Zij had hem naast haar moeder geschoven, op den door mevrouw Holt ledig gelaten stoel. - En mevrouw Eduma de Witt helderde op van zulk een buurman.! Van de paar keer, dat zij Govert-Jaap nu had ontmoet,

had zij steeds den indruk van hem gekregen, dat hij een uiterst-solide, het zeer-oprechtmeenend, zeer-beslist-orthodox man was. Zij kon met hem spreken over alles wat haar dierbaar was, over haar Vrije-Universiteits-kringen, over haar overleden Vader, voor wien hij een groote bewondering voelde, over den zegen van de Geheel-onthouding, - en óók over haar stil intiem verdriet, haar achterlijk jongste zoontje, voor-goed opgenomen in een christelijke zenuw-inrichting. - Haar man, in zijn vroolijke levenslustigheid, hoorde niet graag daarover, vergat maar liefst die onaangename herinnering. 't Kind had het daar immers goed - Basta! - Maar de moeder had bij Govert-Jaap kunnen uitschreien, toen ze hem, na den eten, terwijl hij alleen bij haar aan huis dineerde, 't portretje liet zien van haar kleingeblevene; hij had haar zoo gevoelig verteld van zijn neefje, den vroeg-overleden eigenlijken Govert-Jaap Stinia, die ook zoo was geweest, zoo achterlijk, zoo niet-gewoon. En van het groote leed zijner tante daarover. - En hoe alleen de gedachte, dat het Gods wil was, over zóó iets kon troosten. -

'Niet waar!' - had mevrouw Eduma de Witt gezegd. - 'Dat is mijn eenige hulp, als ik 't te benauwd krijg, - de gedachte aan Gods wil'. - -

'Ja, als wij het Geloof niet hadden' - zei Govert-Jaap eerbiedig. - 'Waar moest het dan heen met ons, op deze wereld van raadselen?'. -

Mevrouw Eduma de Witt had in die eenvoudige woorden den geestverwant gevoeld. Zij sloot van af dat oogenblik den jongen man in haar hart. *Zij* vond hem noch stijf, noch provinciaal; in haar eenvoud zag *zij* het hart, niet het uiterlijk wezen. En op dit oogenblik, in deze omgeving, onder al deze flirtende, hunne wereldsche belangen besprekende Haagsche menschen, voelde zij zich vreemd van hen allen, zelfs van hare eigen dochter, één alleen met hem, met dezen nieuw-aangekomene, tot voor weinige weken haar nog gansch vreemde. - -

'Ik wed dat mama en meneer Stinia samen over 'n christelijke vereeniging, voor dit of voor dat, plannen maken,' - spotte Geert, die 'n taboeret had ingeschoven tusschen Fredi ten Have en de Greeff, en met haar schouder haast roerde aan Fredi's epaulet, zoo vol was de kamer geworden. -

'Wie is die meneer Stinia?' - informeerde de Greeff, niet heel nauwkeurig op de hoogte van de Kamerleden der Rechterzijde. -

''N nieuwbakken christelijk minister-inspe' - - zei Geert ironisch. En, ziende dat Fredi iets geestigs wou gaan zeggen ten koste van Govert-Jaap.

'Pas op! hoor.! Geen kwaad van hem vertellen! 't Is nog 'n èchte neef van ons - heeft papa ontdekt -. - - En papa dwéépt met hem.' - -

'Hoe vin *jij* hem?' - - vroeg Fredi en keek haar brutaal in 't gezicht, met zijn onbeschaamde lichte oogen, en zijn lieven, onweerstaanbaren lach. - -

Geert maakte een beweging van tusschen haar vinger iets weg knippen, die als uitdrukte: Ik geef niet zóó veel om hem. -

Tegelijk kleurde ze heel-diep, om dien onbeschaamden, in haar arme-meisjes-ziel lezenden blik van Fredi, die wist hoe hij haar in de macht had - - haar, en zoovelen met haar onder de meisjes van hun kring. - -

Maar Fredi had zijn oogen alweer van haar afgewend, en zei, naar Govert-Jaap wenkend met zijn lach:

'Zijn kleeren laat hij zeker nog in zijn eigen doleerend kies-district maken. - - Hoe vinden jullie dat Engelsche dominee-vest?' - -

Nu gichelden ze om het hardst, Fredi, en Geert, en de Greeff. -

Maar mevrouw Eduma de Wit, en Govert-Jaap, en mevrouw Horstenboer, die, vóór ze wegging, haar zending-gesprek toch plaatsen wou, verheugden zich te samen over de uitbreiding van het Evangelie onder de zwarte broeders en zusters, waarvan Zendeling de Groot zoo hartverheffend had verteld, op die bijeenkomst in de Groote Kerk. - -

En Govert Jaap zei, met 'n oprechte dankbaarheid, waarin niets was van aanstellerige zalving:

‘Ja, God heeft groote dingen gedaan in den laatsten tijd in ons kleine vaderland en in zijne koloniën’. - -

Maar nu werd het mevrouw Horstenboer *te* vroom, en ze nam afscheid met het aangename bewustzijn mevrouw Eduma de Witt, en dat nieuwe Kamerlid met-een, dien baron Stinia, héélemaal te hebben ingepakt door haar tactvol discours.

‘Ik hoop U ook eens gauw bij ons te zullen zien’ - noodigde ze Govert-Jaap nog lief uit - - ‘Mijn man heeft mij al zoo veel verteld van U, naar aanleiding van Uw Kamerlid-verkiezing in plaats van uw gewaardeerden Oom. - - Hij was er zoo vol van, van die heerlijke leiding, dat U hem nu opvolgt, wéér 'n Stinia - -’.

- - Govert-Jaap boog dankbaar, ingepakt door de lieve woorden, en door de lieve verschijning, beide. -

‘'n Charmante vrouw’ vond hij, toen ze was gegaan, tot mevrouw Eduma de Witt.

En die bevestigde naief-goed-geloovig:

‘O ja - en daarbij zoo 'n degelijke, godsdienstige natuur. Zonder háár zou haar man zich nooit bekeerd hebben. Zij is wezenlijk 'n allerliefste Christin’. - -

(Wordt vervolgd).

Over Toilet en wat ermede in verband staat.

Gezonde Zenuwen
door Dr. Frode Sadolin.

Whatever you do in work or play, do it with all your mind.

I. Waarom zijn uw zenuwen ziek?

Niet *altijd* is het zenuwgestel in de war geraakt door één bepaalde oorzaak, die grooter is dan andere - maar *dikwijls* is dit wel het geval. De oorzaak kan van lichamelijken of van geestelijken aard zijn en diep verscholen liggen. Wij moeten die voor den dag halen om haar, zoo mogelijk tegen te werken.

Waar de een onder bezwijkt, komt de ander gemakkelijk over heen. Er is niet één enkele reden, of meerdere enkele redenen aan te geven voor ‘de zenuwachtigheid van den tegenwoordigen tijd.’ De oorzaken van zieke zenuwen, die ik hier noemen zal, zijn dus niet de *eenig mogelijke.* Ik haal die slechts aan bij wijze van voorbeeld, maar dikwijls zullen ze toepasselijk blijken. En ik koos juist deze uit, omdat ik er het minst raad voor weet.

Zwakke zenuwen kunnen *aangeboren* zijn; men moet er zijn leven dan naar inrichten. Aangeboren zwakke zenuwen verplichten iemand er zorg voor te dragen, evenals iemand met ‘een zwakke maag’ moet letten op wat hij eet en drinkt. Men zegt dat menschen met een zwakke maag lang leven, omdat zij er niet toe komen zich ziek te eten, of te drinken. En een Amerikaansch zenuwdokter beweert dat menschen met een ‘zenuwachtig gestel’, minder dan anderen aan chronische ziekten onderhevig zijn, omdat hun zwakke zenuwen direct pijnlijk worden aangedaan door ongunstige invloeden. Misschien is er van beide wel iets aan. Maar aangeboren zwakke zenuwen zullen het individu niet hinderen, indien de uiterlijke levensomstandigheden niet al te ongunstig zijn en het individu er niet onbedacht op los leeft.

Een groote vijand voor ons zenuwgestel is: *een onvreedzaam gemoed.* Dit kunnen wij gemakkelijk bij onszelf en bij anderen waarnemen. Gewetenswroeging kan den sterkste verpletteren. Zelfs kleine steken in 't geweten, al doen we nog zoo ons best om te doen alsof we ze niet voelen, zijn dikwijls voldoende om 't zenuwgestel in de war te brengen. Dit komt misschien meer voor dan wij vermoeden. Het geweten is een wonderlijk iets. Verscheidene menschen letten er volstrekt niet op. Het staart ons immers niet als een reclameplaat in het gezicht, en 't toetert ons evenmin als een automobiel te gemoet. Velen beweren ook dat 't geweten niet anders is dan een soort psychische gewoonte.

Vele eeuwen lang heeft men er zich aan gewend ‘een geweten’ te hebben, langzamerhand wist men dus niet beter of 't hoorde zoo. Dit is een zeer oppervlakkige gedachte, die een geloof in het materialisme nu juist niet stijft. Deze overgeërfde tradities beteekenen niet veel; de kleinzoon van een slootgraver kan uitwendig en inwendig zeer goed een edelman zijn. Maar het geweten is veel taaier dan al wat men zich denken kan. Als we eens nagaan hoe lang de steken, die 't ons geven kan, duren kunnen, bemerken wij hoe diep 't ons in 't gemoed geworteld is en hoe

beslissend 't ons dagelijksch leven beinvloedt. Een lichamelijke pijn verliest al haar hevigheid zoodra die over is en na verloop van tijd kan men er zelfs met genoegen op terugzien en er over spreken. Evenzoo gaat 't met vele psychische smarten; een groot geldverlies kan men na verloop van tijd tot een onderwerp van conversatie maken. Maar 't geweten kan levenslang even pijnlijk en hevig blijven knagen. Een boos woord, een onmanlijke daad, een bedrog, dat misschien door niemand werd opgemerkt, kan als een doorn in de ziel blijven zitten en ieder maal als de herinnering er aan in ons opkomt, weer even pijnlijk steken. Het geweten is sterker dan alle onweer dat in een menschenziel kan losbarsten, omdat het zoo taai is. De tand des tijds heeft er geen vat op, de ziel moet bijna geheel verstompt zijn voor de stem van het geweten zich in stille uren niet meer hooren laat. En het geweten bewaart niet alleen woorden en daden, maar vraagt ons ook, als we er het allerminst op bedacht zijn, of we ons die nog wel herinneren - het kan ons ook vragen stellen als de volgende: Waarvoor leef je en wat beteekent je leven? Je hebt allerlei kleine doeleinden, die je iederen dag meer nabijkomt, maar tel ze eens bij elkaar en zeg dan eens wat je eigenlijk wilt? Het geweten vraagt en de ziel is vroeg of laat genoodzaakt te antwoorden. En die voortdurende onrust in 't gemoed verslapt op den duur de sterkste zenuwen.

Ook het gevoel niet te staan waar men staan moest, maakt zenuwachtig. We moeten al die onrust zien te ontkomen. Het geldt hier meer dan gezonde zenuwen. Maar hoe grooter de innerlijke ontbinding is, die de psychische strijd veroorzaakt, des te meer kan men er soms toe gedwongen worden een houvast te zoeken aan opwekkende bezigheden, lichamelijken arbeid, of een gezelligen omgang. Een levensbeschouwing ontstaat niet even vlug als een Amerikaansche sky-scraper, zij vormt zich langzaam door

een organische ontwikkeling, een ontwikkeling die niet afneemt als de zenuwen rusten.

Geslachtsdrift is een van de sterkste wereldsche drijfkrachten. Maar die beweert dat beperking niets tot de zaak afdoet, geen invloed uitoefent, is een dwaas. Die dat beweert is blind voor alle levensverschijnselen. Een moderne moralist zegt: Goed, de geslachtsdrift zal misschien niet altijd stil in den moederschoot der natuur neerzinken, zooals de golven kalmeeren bij windstilte, maar zal overgaan tot een kracht op ander gebied. En dat is zoo; de geslachtsdrift zal een verandering ondergaan, een kracht die op een onwrikbaren hinderpaal stuit, verdeelt zich in verschillende richtingen, spat uit elkaar. Nu is 't maar de vraag of de onvoldane geslachtsdrift in 't algemeen omzet in energie en zelfopoffering, of wel in sentimentaliteit, pessimisme, kwaadsprekerij, overdrijving, overspanning, fanatisme, zenuwachtigheid en zoo al meer. En daar onvoldane geslachtsdrift meer voorkomt dan het aardsche paradijs dat men een gelukkig huwelijk noemt, zal de opinie over de verschillende levensverschijnselen afhangen van 't antwoord dat op die bovengenoemde vaaag gegeven moet worden.

Het is moeilijk te ontkennen dat een knagende geslachtsdrift, aangewakkerd door een liefdesverlangen, de reden kan zijn voor zieke zenuwen. Wij moeten de dingen zien in haar waar licht en vooral niet denken, dat we een van de moeilijkste kwesties doen verdwijnen door ze eenvoudig te negeeren, of door voor den dag te komen met getuigschriften van onkundige personen, die beweren, ze niet gezien te hebben. Waarheid bovenal, dat is de eerste voorwaarde om 't ongeluk te ontkomen.

Een zeer algemeen voorkomende oorzaak tot zenuwachtigheid zijn ook de *zorgen voor het bestaan.* Veel of weinig verdienen is hier de kwestie niet. Rijkelui hebben soms zorgen, die menig armen man niet kent. De maatschappij is zoo wonderlijk ingericht, dat sommige menschen hun eenvoudigste eischen niet tevreden kunnen stellen, al strijden zij er ook voor met alle krachten, terwijl anderen versuffen, omdat al hun wenschen meer dan voldaan zijn. Maar het duurt lang eer de maatschappij gereorganiseerd is. Het eenige wat iemand doen kan, die voelt dat de zorg voor het bestaan zijn zenuwen van streek zal brengen, is alle ingebeelde behoeften en verplichtingen over boord te werpen voor hij zelf schipbreuk lijdt en zijn levenswijze te vereenvoudigen. Het is niet gezegd dat hij daardoor verarmen zal. De beste genoegens zijn toch niet voor geld te koop; en de gezondste levenswijze is ook juist de goedkoopste.

(Wordt vervolgd.)

Het is in het belang der Lelielezeressen zich, bij het gebruik maken van adressen, te beroepen op deze correspondentie in dit blad.

Correspondentie toilet.

Reislust. - Wij willen trachten in een volgend nommer aan Uw verlangen tegemoet te komen.

- - **Zieke.** - Elegante peignoirs zijn in de allereerste plaats overal klaar te krijgen tegenwoordig; maar indien gij een àpart-genre wenscht, waarom dan niet iets laten

maken, van een dunne soepele stof? Ik zou iets lichts kiezen dat kan gewasschen of uitgestoomd worden, en zeker, in Uw geval, een sleep nemen. Blauw staat bij licht-blond haar zeker lief.

REDACTRICE toilet.

Aangenomen en geweigerde bijdragen.

Lente. - Voor St. Nicolaas heb ik Uw schetsje weggelegd, als zijnde aangenomen. Zie corr.

H.D.B. te H. - Uw bijdragen kunnen niet worden opgenomen; ik heb van U twéé bezendingen ontvangen.

M.S. - Zulke onbeduidende schetsjes kan ik niet plaatsen.

H.M. - 'De Grimmels' zou ik willen aannemen, indien gij abonnée zijt; zoo niet, dan wijs ik het liever terug, omdat ik abonné's laat voorgaan, bij de vele ter mijner beschikking zijnde copie van dien aard.

J.H.F. - Ik verwijs U naar bovenstaande correspondentie; in géén geval overigens kan ik *dit* schetsje van U aannemen, wegens de lengte.

De L. - Uw schetsje is niet aangenomen.

H.J.D. - Ik moet Uw bijdrage weigeren, èn omdat ik nog iets van U liggen heb, èn omdat ik U, als niet-abonné, veel te lang zou moeten laten wachten. Zie corr.

D. van L. - (Een sprookje van liefde). Geen plaats voor in ons blad.

A. de J. (Haarlem). - Indien gij geen abonné zijt, zooals gij mij mededeelt, kan ik niet treden in Uw wensch Uw werk nogtans te beoordeelen omdat gij hecht aan mijn oordeel. Ik heb het stukje niet aangenomen.

Mary G. - Dit schetsje van U vind ik wat onbeduidend; ik heb het dus terzijde gelegd.

Dalia. - Uw bijdrage is niet geschikt.

Lelie A. - Uw artikel heb ik gelezen, maar het lijkt mij wat vaag voor de Lelie. Ik kan het, bij de zeer vele copie ter mijner beschikking, niet opnemen. Zie corr.

Ada II. - Die gedichtjes zijn, in aanmerking genomen den leeftijd, heel aardig (huisbakken versjes natuurlijk) maar *ik* voor mij zou het meisje *niet* aanmoedigen. Méér dan aardig gerijmel is het niet.

Maria Petrovna. - Uw brieven ontving ik. (zie corr.).

Anna te Hilversum. - Uw artikel ontving ik. (zie corr.).

Annie N. - Uw sprookje ligt bij Uw stuk over Thais, dat niet geschikt was voor de Lelie. Het spijt mij zéér.

Vriend van mej. R. - Ik kan Uw naam niet lezen, en hoop, daar gij door deze dame de Lelie

leerdet kennen, zooals gij schrijft, dat zij of gijzelf U zult herkennen. Voor zulke bijdragen is thans geen plaats meer in de tegenwoordige Lelie. Indien gij wenscht, dat ik Uw werk beoordeel, dan moet gij abonné worden.

Dorma. - Ik kies Uw pseudoniem van Uw manuscript, om U niet te verraden. Ik wil het stuk gaarne als hoofdartikel plaatsen, mits gij abonnée wordt, omdat ik het niet billijk vind andere abonnés zoo lang te laten wachten. Uw honorarium zal U het abonnement ruimschoots vergoeden, gelijk gij zult zien; ik vind dit verlangen van mij echter niet meer dan billijk tegenover wèl-abonnés. (zie corr.)

Berichten.

I.

Brieven bij deze bijdragen behoorend worden hieronder afzonderlijk beantwoord.

II.

Niet-abonnés kunnen geen aanspraak doen gelden op terugzending van hunne geweigerde manuscripten; indien postzegel voor terugzending niet terstond werd bijgevoegd, kunnen ook abonnés niet verlangen dat hunne manuscripten alsnog worden geretourneerd.

Vóór September a.s. kan de eventueele terugzending aan abonnés niet plaats hebben.

De redactrice maakt er inzenders op attent, dat zij slechts bij uitzondering van niet-abonnés bijdragen aanneemt, tenzij deze van bijzonder belangrijken of actueelen aard zijn; in het bijzonder geldt het bovenstaande dan ook voor schetsjes, novellen, gedichtjes.

Gedachtenwisselingen worden óók van nietabonnés opgenomen, evenals ingezonden stukken, voor zooverre de plaatsruimte dat eenigzins toelaat.

REDACTRICE HOLL. LELIE.

Correspondentie van de redactie met de abonnés

De redactrice van de Holl: Lelie brengt ter kennis van de lezers van dit Blad, dat zij géén manuscripten, of brieven, haar naar aanleiding der redactie-aangelegenheden toegezonden door niet-abonnés, kan beantwoorden langs **particulieren** weg. De correspondentie in dit Blad dient zoowel tot de beantwoording van brieven, als tot de mededeelingen betreffende aangenomen en geweigerde bijdragen, en zij, die zelve geen abonné of abonnée zijn, kunnen dus niet verwachten langs een anderen dan den correspondentie-weg te worden beantwoord. Wanneer zij door leesgezelschapkring,

of samen-lezen, of op welke wijze dan ook, gelegenheid kunnen vinden de correspondentie-rubriek te volgen, dan is de redactrice bereid hen dáárin te beantwoorden.

Op dezen regel wordt voortaan *géén uitzondering* meer gemaakt, en afzonderlijke nommers, correspondentie-antwoorden aan niet-abonné's behelzend, worden **niet** meer toegezonden.

REDACTRICE.

P.S. Het spreekt van zelf, dat deze regel alleen geldt voor eerstbeginnenden, èn voor briefschrijvers die in de corr: rubriek thuishooren.

Bernarda. Voor *U* een beetje in het bijzonder nam ik in een vorig nommer op dat artikel van mijn hand over Gustaf af Geyerstam. Ik geloof, dat ik U reeds ééns verwees naar zijn boek: Vrouwenmacht, en ik moet altijd bij de lezing van Uw brieven opnieuw denken aan de schildering van die verhouding tusschen de twee echtelieden, en van die nobele hoogstaande vrouw en hare vergiffenis. - Uw brief, met zijn groot vertrouwen in mij, waar gij mij zoo geheel oprecht Uw levensgeschiedenis en Uw grooten strijd vertelt, is natuurlijk niet geschikt tot een openbare beantwoording. Maar *dit* mag ik hier wel zeggen, dat gij groot en goed hebt gehandeld, al ware het alleen om den wille Uwer kinderen. Maar nog iets anders ook. Er is toch ook een *verleden*, met zijn plichten. Gij zelf hebt mij in Uw vroegere brieven geschilderd hoeveel gij daaraan dankt, aan dat verleden, door Uw man. Nu, dan heeft zulk een verleden toch ook *plichten* aan ons, in het uur van strijd en van verzoeking. - Hebt gij wel eens gelezen van Edouard Rod: La Seconde Vie de Michel Teissier? Van al de veelgelezen romans van dien schrijver ken ik er, neven zijn Au milieu du chemin, geen dat een zóó aangrijpend gegeven bevat als dit. In Michel Teissier wordt een huwelijk, dat vroeger gelukkig was, verbroken, door een heel-mooie en heel-oprechte nieuwe liefde van hem tot een jong meisje, dat hem waard is ten volle. De eerste vrouw gaat bereidwillig heen; de nieuwe echtgenoote is een uitstekende moeder voor de kinderen uit dat eerste huwelijk, haar man heeft haar heel lief en zij hem. En 't geledene terwille hunner liefde moest hen te nauwer binden, nietwaar? Maar juist het tegendeel is het geval. Want 't geledene door de onschuldige, die éérste vrouw, staat tusschen hen, 't verleden roept hun toe een aanklacht - en hun geluk wil niet recht opbloeien, ondanks hun mooie liefde. Zie, dat geloof ik, dat zeker het lot zal zijn van elke fijngevoelige en hoogstaande vrouw, die, in een oogenblik van groote hartstocht, vergeet haar vroegere plichten, en volgt haar impulsie, haar zinnen-begeeren.

Dàt mijn artikel aan Henriette, in de Lelie van 5 Mei j.l., wel zeer Uw instemming zou hebben, begreep ik, maar het doet mij van elke vrouw, die zoo voelt als ik op dit punt, zoo innig veel pleizier zulk een instemming te ondervinden. Ik-ook heb dat zelfde gevoel als gij, een van innig *medelijden* met die ongelukkigen, die moeten voor geld hun lichaam verkoopen, God weet, met wat voor 'n walg soms.

Jaren geleden herinner ik me, in Berlijn, eens 's avonds heel laat bij Kranzler; we waren er na 'n theater 'n kop chocolade gaan drinken; er was bijna niemand meer; ineens kwam er 'n demimondaine binnen, heel-alleen, met o zoo fijn toilet nog, maar toch al shabbij, zoo van iemand die op den zoek is naar iets; en, o die jammervolle uitdrukking in die oogen, die hulpelooze oogen van 'n gejaagd wild dier! Ze bestelde aan den kellner wat, en hij deed brutaal-familiáár tegen haar, en ze lachte, omdat het haar beroep was, en omdat ze misschien niet anders durfde ook; maar, al door ondertusschen, zochten die oogen, of er dan niemand kwam opdagen. Toen betaalde ze - en ging heen - God weet wáárheen. Dat was er eene op haar retour, op den weg

naar 't hospitaal, terwijl ondertusschen de mannen, die eens met haar champagne gedronken en gefuifd hebben, op weg waren naar 'n positie in de ‘maatschappij’, naar 'n ‘gebeterd leven’, God weet hoe dat alles heet, in de huicheltaal van

'fatsoen' in de wereld. O de man heeft het zoo goed, zoo gemakkelijk in al die dingen, en wij vrouwen zijn *altijd* het slachtoffer, de eene zus, de ander zoo. Maar wat is er aan te doen? *Ik* geloof niet aan één moraal voor beiden, noch aan 'n vrije liefde oplossing; het leven is wreed; het eenige is: berusten. - Gij denkt dat al die leelijke meisjes hare leelijkheid niet voelen - schrijft gij, naar aanleiding mijner correspondentie onlangs met B.W. van de K., want 'iemand moet al heel leelijk zijn, om zijn of haar léélijkheid te zien.' 'Als iemand voor den spiegel staat denkt hij steeds: ''t is nog zoo leelijk niet wat ik zie.' - Het is mogelijk, ja zelfs waarschijnlijk, dat gij gelijk hebt, ik geloof dat zelfs ook wel, want de meeste menschen zijn zoo ingebeeld èn in geestelijken èn in lichamelijken zin, dat zij zeker veel meer hunne deugden zien en hunne schoonheden, dan hunne innerlijke en uiterlijke gebreken. Er zouden ook niet zoovele slecht-gekleede vrouwen (en mannen ook) rondloopen, indien zij onbevooroordeelder oog hadden op hun eigen-ik, en begrepen dat de door mooie elegante slanke *modemenschen* gedragen kleeren lang niet altijd voor *iedereen* passen; integendeel. Als het mode is trekt mevrouw of juffrouw deze en die aan, wat hare modiste of haar tailleur haar aanraadt, omdat deze haar 'n modeplaatje laat zien, met een dametje er op met een heel elegant figuurtje en prachtige teint en dito haar, waarop elk costuum en elke hoed natuurlijk uitstekend staan. Zeg nu eens aan zulk een mevrouw of juffrouw: 'Ja, maar zoo mooi bent *U* niet,' dan is zij boos en beleedigd.

Wat echter mij-persoonlijk aangaat, *ik* vind juist dat men, voor een spiegel staande, ieder gebrek aan zichzelf zoo dadelijk opmerkt, dat men, zich vergelijkende met anderen, veel meer ziet wat die vóór hebben, en je-zelve mist, dan omgekeerd. Misschien is dat nu weer in *mij* ondankbaar, want het is beter stil te staan bij wat je hebt, dan bij wat je mist, maar ik-voor-mij kan dus Uw bewering, wat mij-persoonlijk treft, niet onderschrijven.

Uw vraag, waarop gij van mij een antwoord wilt hebben: 'Waarom gooien de mannen hun eigen glazen in, als ze gelukkig-getrouwd zijn,' kan men niet zoo maar in het algemeen beantwoorden. In de eerste plaats: gelooft U zelve niet, dat menige vrouw niets weet of begrijpt van haar mans *inwendig* leven, en zich verbeeldt misschien, dat hij 'gelukkig is getrouwd', terwijl toch zijn hart smacht naar iets anders.? Zoo menige getrouwde-vrouw ook verwaarloost zichzelve in het huwelijk, is niet meer de geliefde, maar enkel de huis-vrouw, erger nog de huissloof; zoo menige vrouw ook valt op het speciale intieme gebied haar man tegen. Maar zelfs, al was eerst het huwelijk werkelijk 'gelukkig', dan nog gebeurt het zoo dikwijls, dat de man tegen zijn 50ste jaar zinnen-begeerten voelt opvlammen, die zijn vrouw van gelijken leeftijd niet meer kent of kan bevredigen vooral. M.i. is juist dáárin een zoo diepgaand verschil in de natuurlijke behoeften van beide geslachten; begrijp mij wel, ik verdedig niet den man, die zich dan maar willoos te buiten gaat, ik beantwoord enkel en alleen Uw 'waarom'. - Die dingen *zijn* zoo. Verdedigen doe ik ze geenzins.

- En 't best dat gij-zelve mij mededeelt, namelijk dat er vrouwen zijn, die een wezenlijk gróóte verlokking weten uit te oefenen over èlken man, het doet zich telkens voor. Zulke vrouwen verstaan de verleidingskunsten zoo goed, dat zij het menigmaal tot echtscheiding tusschen vroeger met elkaar tevreden menschen weten te brengen, zoodra dat in haar doel ligt.

- Ik vind het eenige wat ik U raden kan, wat dat bewuste boek aangaat, (om U niet te verraden lijkt het mij beter den naam niet te noemen), het in zijn gehéél te lezen; alleen zòó zult gij er de groote schoonheid recht van leeren verstaan; niet door het fragmentarisch te bestudeeren.

Wat is het toch heerlijk, dat gij zooveel houdt van Uw hond; gij zijt mij daarom zoo lief, juist bij Uw verdriet, omdat gij van hem steeds een woordje schrijft toch, en omdat Uw kinderen hem niet op den achtergrond dringen bij U.

Om U niet te verraden gleed ik wat heen over enkele gedeelten uit Uw brief; gij zult dat hebben begrepen?

C.G. - Uw stukjes ontving ik in orde; ik zal echter wel vooreerst nog geen plaats hebben; gij moet dus wat geduld nog oefenen. Het spijt mij buitengemeen, dat Uw verzoek om inlichting is blijven liggen, doordien Uw brief door mij werd gelegd bij Uw bijdrage. Het is altijd wenschelijk, in het belang van dergelijke spoedcorrespondentie, zulke vragen op een afzonderlijk spoed-briefje te schrijven. Ik leg de brieven die bij stukken behooren dáárbij, en zoo is Uw brief eerst nu aan de beurt gekomen. - Zeker, ik heb het mij toekomende honorarium voor die bijdragen in dat tijdschrift ontvangen. De toenmalige hoofdredacteur was Johan Schmidt, en ook de uitgever is, meen ik, veranderd; ik zou U raden U tot dien eerstgenoemde te wenden, zijn adres weet ik niet precies; - den door U bedoelden roman las ik niet; de overige van dien schrijver wel; ik vind dat er wèl véél inzit, en vooral omdat zijn oordeel zoo totaal onafhankelijk is, en daardoor m.i. dikwijls van meer èchten smaak getuigt, dan het nádoen van elkaar van de meeste zijner kunstbroeders. Dat Multatuli soms door hèm wordt ‘nagedaan’, vind ik met U. -

Binnenland. - Hartelijk dank voor Uw vriendelijk bedankje, naar aanleiding van het slot mijner dagboekbladen. Ik vind het een bijzonder kiesch en lief idee van U mij bij die gelegenheid aldus te schrijven, en waardeer het bijzonder.

- Het door U bedoeld familielid verschilt inderdaad zeer van mij, en van karakter en in levensbeschouwing. Absoluut. - Ik begrijp heel goed dat de correspondentie dikwijls de nieuwsgierigheid opwekt van de lezers; juist daardoor interesseert zij zoo velen. In het door U bedoelde geval is die correspondente, wier naam en omstandigheden ik U natuurlijk niet mag verraden, inderdaad iemand, die zeer op de hoogte is van die toestanden in questie, evenals gij. - Probeer die beschrijving maar eens; ik heb idee dat het U misschien wel zal gelukken, want, wat men zelve ziet en bijwoonde, kan men soms als vanzelf heel-natuurlijk weêrgeven. Nogmaals hartelijk dank.

Lente. - Uw schrijven, waarin gij den wensch uitdrukt met mij van gedachten te wisselen, doet mij veel genoegen. Gij zijt reeds zoo lang abonnée, en toch hebt gij tot hiertoe wel den lust en niet den moed gehad! Dan reken ik er op, dat gij dien vinden zult in den nieuwen jaargang, gij ziet, nu is er nog meer plaats voortaan. Uw dierenliefde, die mij natuurlijk onbekend was tot hiertoe, en de lieve manier waarop gij schrijft over de misdeelden en mishandelden onder hen, die door den laffen mensch worden gekweld, waren mij zoo sympathiek. - En ook uw medelijden met kinderen zonder jeugd trof mij, want ik-ook voel zoo innig mee voor het lot van die velen, die door de schuld van egoïste ouders, of ook wel door treurige omstandigheden, die niet zijn te veranderen, juist in hun eersten levenstijd zonloos blijven en eenzaam. Op geheel ons later bestaan werkt dat na, geloof ik.

Ik vrees dat een reisbeschrijving van Zwitserland niet zal kunnen worden opgenomen, omdat ik zooveel copie heb reeds, en Zwitserland een zóó bekend land is. -

Ten slotte maak ik U mijn compliment over Uw nu zéér duidelijk leesbaar manuscript. -

Anna te Hilversum. - Artikelen in briefvorm vind ik over 't algemeen niet zoo geschikt voor de Lelie, en ook wil ik van U liever hebben bijdragen met uw naam er onder. Gij begrijpt mij. Ik durf op de rest van Uw brief niet goed nader ingaan, uit vrees U te verraden. Ik begrijp zoo goed uw gevoelens daarin; zulke dingen zijn inderdaad zoo in-gemeen. Vriendelijk gegroet.*)

Dorma. - Uw artikel zendt gij naar aanleiding van de gedachtenwisseling indertijd tusschen de heeren Herzberger en Otto Knaap; gij wilt dat de Joden beter zullen worden begrepen, en beter wórden gekend daardoor. Uw idee en Uw geheele wijze van daarover schrijven is mij heel sympathiek. Ik geloof niet dat zulk een artikel nog eens afzonderlijk zal worden herdrukt door een of anderen uitgever, tenzij geheel voor Uw eigen rekening; het zal, vrees ik, voor een afzonderlijke brochure ook niet lang genoeg zijn. - Maar niet ik heb dat te beslissen, alleen de een of andere uitgever kan U hierop antwoorden; gij móógt het mijnentwege zeer zeker herdrukken elders; maar vraag nog eerst aan bij den uitgever der Holl. Lelie, of ook hij U dat overdrukken toestaat.

Gij vraagt mij waarom de Christenen die ex-Joden, die zich hun afkomst schamen, en een anderen naam aannemen, wel uitlachen en bespotten, en toch hen dulden in hunne kringen? Maar, lieve Dorma, omdat *geld* de wereld beheerscht, en omdat juist *die* soort Joden, die gij en ik hier bedoelen, gemeenlijk de rijkaards zijn, die daardoor de *overmacht* hebben, overal in alle standen en kringen en in alle landen. Daar moeten de Christenen zich dan wel met 'n quasi-beleefd gezicht voor buigen, omdat zij die rijkaards nóódig hebben. En ook zijn er vele knappe en geleerde mannen onder hen, advocaten, doktoren, professoren, die daardoor, door hun positie als zoodanig, in die Christen-kringen binnen zijn gedrongen, of die kringen-zelf het goed vinden of niet. Zoo hebben we nog onlangs in een liberaal ministerie zulk een minister gehad. - Ik ben blij dat gij, als Jodin, met mij diezelfde verachting gevoelt voor zulke zich hun afkomst schamende en een verdraaiden naam aannemende exemplaren van het

*) Intusschen Uw nieuwen brief ontvangen.

Joodsche ras. - - Voor zulke flinke Joden daarentegen als gij heb ik, en ik geloof Otto Knaap ook, alle achting.

Voor uw belangstelling in mijn gezondheid veel dank, en ook voor Uw vriendelijke woorden over de Lelie. Particulier antwoord zend ik nooit anders dan bij hooge uitzondering.

Vriendelijk gegroet. Meldt mij nu nog even hoe het wordt met Uw abonnement, met het oog op Uw manuscript.

H.J.D. - Met groote belangstelling las ik wat door U in Uw begeleid-brief mij werd geschreven over Uw afgestorvene. Hoe heerlijk, indien men op *Uw* leeftijd nog zoo kan spreken over zijn ouders! Over Uw moeder hoorde ik een en ander door hare en mijne gemeenschappelijke vriendin, die ook een Uwer broers zeer goed kent, maar niet U. Ik vind U te benijden om zulk een groot voorrecht van zoo lang Uw ouders te samen te hebben bezeten, en op die gelukkige wijze.! Vriendelijke groeten.

Lelie A. - Ik las met verbazing, dat *die* meid bij U in Uw buurt woont; ik herinner mij alleen haar naam, daar zij bij ons wegtrouwde, toen ik nog heel klein was. Uw instemming met mijn pleidooi vóór het aan kinderen sprookjes vertellen, was mij heel welkom, evenals Uw hartelijke instemming met dat andere artikel aan Pelgrim, over de theosophie. Ik vond, toen ik Marie Corelli's A Romance of two worlds las, het een hoogst pakkend en tot nadenken stemmend boek, maar dat is lang geleden, ik geloof niet dat ik het nu zoo beschouwen zou als toen. - Alles wat gij over spiritisme schrijft trof mij diep. Waarom maakt gij Uw ervaring niet wereldkundig, al is het b.v. onder pseudoniem? - Ik heb inderdaad moeite Uw brief te lezen, maar de inhoud trof mij wezenlijk buitengewoon. - Welk een ervaring!

Maria Petrovna. - Het was een aardige satisfactie die gij hadt over dien brief uit Rusland in de Lelie. Ik kon dien anderen, in aansluiting met dien van Otto Knaap, nog niet opnemen; zendt nu s.v.p. vooreerst niet meer; ik heb nu reeds verscheidene van U, die wachten. - Ik kan begrijpen hoe innig gelukkig gij U nu weer voelt. - Ik durf op dat gedeelte van Uw brief niet ingaan, uit vrees U te verraden. Hartelijk gegroet.

Bericht.

Wegens plaatsgebrek moest de **Boekbeschouwing,** alsook de reeds afgedrukt staande **Correspondentie** aan: **Mevr. van M. - G. te V. - Abonnee te G. - 'Uitgestootene'. - Henriette. - 813. - Earnest** en **Eunice** blijven liggen.

REDACTRICE.

21 Juli 1909.
23ste Jaargang.
No. 3.

Berichten.

Present-exemplaren en Bewijs-nummers zijn aan te vragen bij den uitgever van dit blad, niet bij de redactie.

Beklag over correctie- of drukfouten heeft de betreffende te richten tot den uitgever, niet tot de redactie.

Zij, die zonder abonné of lezer te zijn van de Holl. Lelie de redactie lastig vallen met de toezending van manuscripten of brieven, hebben het zichzelf te wijten, wanneer zij geen particulier antwoord ontvangen; de beantwoording van een en ander geschiedt door de corr.-rubriek in dit blad, behoudens die gevallen van uitzondering die de redactie om welke reden dan ook persoonlijk uit beleefdheid maakt.

Zij, die hunne manuscripten bij weigering terug verlangen, worden verzocht hunne behoorlijke frankeering terstond in te sluiten en hun juist adres terstond op te geven.

Zij, die met de redactie correspondeeren in de Lelie onder welk pseudoniem ook, worden verzocht zoowel dit pseudoniem als den eigen naam onder elken brief te herhalen, daar het onmogelijk is alle pseudoniemen te onthouden bij een zoo uitgebreide correspondentie.

Anonyme brieven worden niet beantwoord.

REDACTRICE.

De redactrice verzoekt van af heden alle voor háár bestemde brieven, stukken, enz. te willen zenden onder háár adres, aan den uitgever van de Holl. Lelie, Keizersgracht 485, Amsterdam.

HOOFDARTIKEL

Hoofdartikel
Ziekenverpleging en Ziekenbezoek.
Brieven van uit de Ziekenverpleging.

II.

Mijn lieve Jettie.

Hoera, ik ga weg! De dokter heeft het nu zelf ingezien, dat het voor zieken ondoenbaar is langer dan hoòg noodig hier te verblijven. Overigens is de vrees voor een operatie ongegrond, en de behandeling, die ik ondergaan moet, kan volgens de dokter best in

huis geschieden. Waarom dus langer hier te vertoeven, waar ik - en waarschijnlijk iedere patient het gevoel heeft, hier ‘te veel’ te zijn.

Naar mijn huis kan ik niet, omdat het den dokter, eene specialiteit, onmogelijk is *bij zijn overdrukke praktijk* dagelijks naar ons dorp te reizen en dit zelfde bezwaar geldt

voor de masseuse, die mij dagelijks komt masseeren.

Morgen word ik naar mijne schoonouders vervoerd, die hier het dichtst bij wonen.

Ik denk dat ik overmorgen al een eindje beter zal zijn, al was het maar alleen omdat ik dan uit eene omgeving ben, die mij drukt, en uit vrees, dat ik het de menschen lastig maak.

Welk een weldaad zal het voor mij zijn als ik niet langer in die vreeselijke tocht behoef te liggen, die van uit de serre-ramen rijkelijk en overmatig naar binnen stroomt, en met den dag mijn ischias verergert.

Mijn bezoek, dat mij op den gebruikelijken afgepasten tijd trouw gezelschap komt houden, mopperde in den beginne steeds over die vreeselijke tocht.

Werden dan de serre-deuren gesloten, dan was de hitte in mijn kamer ondragelijk.

'Hoeveel graden is het hier wel!' vroeg mijn man eens toen het weer benauwend warm in het ziekenvertrek was.

'Kijk maar even op den thermometer,' zei ik.

Hij keek... nièt naar de graden, maar waar hij maar kijken kon naar een thermometer, die... echter ontbrak.

Stel je voor Jettie-lief, een kamer in een groot bekend ziekenhuis waar een *thermometer* ontbreekt!

Toen mijn man hierover op mijn verzoek, zéér zachtzinnig, uit vrees, dat ik het later moest ontgelden zijn verbazing uitte, antwoordde de zuster, als ware dit een vanzelf-sprekend antwoord, en een afdoende reden: 'Die hangt natuurlijk in de kamer hiernaast.'

Uiterst logisch niet?

Den volgenden morgen werd in *mijn* kamer een thermometer gehangen, die... zeker tevens dienst doen moest in... de kamer ernaast!

Het was eerst mijn plan je een volledige beschrijving te geven van den tijd, die ik hier heb doorgebracht, maar er zijn dagen in je leven, die men liefst vergeet, tot deze behooren de dagen hier doorgebracht, die ik zèlfs in gedachten liefst niet meer wil doorleven.

Je hebt me zóó nadrukkelijk gevraagd, je eens véél van de zuster te vertellen, die mij heeft *verpleegd!!*, o, woord van verlangen en van luxe!, dat ik je nog even op haar terug wil komen.

Zij maakte den indruk van een fatsoenlijk burgermeisje, en zou zeker uitstekend geweest zijn als ze onder een directrice had gestaan, die haar tot verplègen, tot zorg voor de zieken had aangezet, maar deze bekommert zich over bijna niets wat de zieken betreft.

Hoe gemakkelijk, ik noem het *onverantwoordelijk lichtzinnig*, alles in het ziekenhuis werd opgenomen, daarvan moet ik je eens een paar bewijzen geven.

De dokter had me, zooals ik je in mijn eersten brief vertelde, streng verboden uit mijn bed te komen. Ik lag recht in mijn bed met een warme kruik bij me.

Waar men weet, - of veronderstelt tenminste, - dat in een ziekenhuis alles berekend is tot *verpleging*, en je je als het ware aan je verpleegster overlevert, verwachtend een liefdevolle, zorgzame verpleging, die de spoedig-genezing toch altijd bevordert of in de hand werkt, had ik zelfs met vreugde het plan van den dokter begroet om ter observatie in een ziekenhuis te gaan. Waarvoor je thuis nog bezwaar maakt de hulp van de dienstbode te vragen uit een zeker soort gêne, daaraan zou je in een

ziekenhuis niet denken, omdat verpleegsters nu eenmaal tot je hulp en verpleging zijn, dacht ik, dom genoeg.

Toen ik nu gebruik van de W.C. wilde maken, vroeg ik de zuster waarheen te gaan.

Inplaats mij te zeggen, dat 't mij verboden was de kamer te verlaten, en ik in 't ziekenhuis was om geholpen en verpleegd te worden, wees ze mij den weg naar een W.C. in den gang.

Dat dit mijn spierpijn kon verergeren, door zoo maar met niets dan een lange mantel om, van 't gloeiende bed in dien tochtigen gang te gaan, interesseerde de zuster in 't minst niet. Zelfs de voorzorg om eerst te zien of de straatdeur of het W.C.-venster open was of niet, nam ze niet in acht.

Natuurlijk liet zij den dokter in de waan, dat ik bij dergelijke gelegenheden de kamer niet afkwam.

Trouwens, lieve kind, ik heb nog nooit zoo'n grenzenlooze gemakzucht gezien als in dit ziekenhuis.

Het is nu eenmaal gebruik in een ziekenhuis, dat door de verpleegster de temperatuur wordt opgenomen en deze voor de patient geheim blijft.

Dat lijkt me een uitstekend gebruik toe, want bij verhooging van temperatuur zou de patient zich soms ongerust maken, wat zéér nadeelig voor zijn toestand kan zijn.

De eerste dagen werd mij de temperatuur door de zuster opgenomen.

Al spoedig nam ik dit van haar over. Te slotte scheen me het oponthoud in het ziekenhuis gewoonweg een paskwil toe, te meer nog daar mij bij de maaltijden nooit werd gegeven wat de dokter had voorgeschreven.

Dat mijn man zich nooit eens liet hooren, of met de directrice sprak?

Ja, lieve Jettie, in een ander geval zou dit ook gebeurd zijn, maar ik smeekte hem dit vooral niet te doen.

Weet je waarom?

Ik was bang.

Laf?

Misschien wel, maar vergeet niet, lieve kind, dat mijn man mij alleen 'savonds van 7 tot 8 kwam opzoeken, zoodat ik de rest van den dag toch overgeleverd was aan de zorgen!!! der zusters.

Eens belde mijn man om een waterglas dat volgens voorschrift!! in de ziekenkamer ontbrak.

Niemand verscheen, niettegenstaande de zuster toch niet kon weten, waarvoor men haar hulp noodig had.

Na een kwartier gewacht te hebben, belde mijn man nogmaals.

Woedend, omdat nòg geen zuster kwam ging hij den gang in, om een zuster te zoeken, die hem het gewenschte glas wilde brengen.

De eerste de beste zuster, die hij in den gang ontmoette vroeg hij een waterglas.

Je zoudt natuurlijk denken, dat onmiddellijk mijn zuster verscheen, die onder een vloed van verontschuldigingen, eindelijk het glas kwam brengen?

Jawel, kan je begrijpen.

Geen zuster en geen glas verscheen.

Nooit heb ik mijn man zoo verontwaardigd gezien, toen hij eindelijk erop uit ging om een glas waar vandaan dan ook, te halen.

Van uit de keuken, die hij zoo maar binnen was gegaan had hij het verlangde gehaald.

Toen even voor het bezoekuur de zuster binnen kwam, en mijn man op sarcastischen toon zijn bevreemding te kennen gaf over haar wegblijven terwijl een *patient* belde, dus haar hulp noodig had, antwoordde zij vrij brutaal: ‘Als men voor zijn eigen persoon een zuster noodig heeft, moet men maar een afzonderlijke zuster voor zich bespreken.’ Geen woord van verontschuldiging. Tal van dergelijke tekortkomingen heb ik die dagen ondervonden.

Begrijp je nu, Jettie-lief, dat het uit, **voor goed** uit is met mijn groote vereering voor verpleegsters en mijn heilig vertrouwen in de goede verzorging van Ziekenhuizen?

Ik sprak wel eens met eene der zusters die als ze zich na de maaltijden, in den tuin ging verpoozen, wel eens een praatje met mij kwam maken.

Ze trok mij aan door haar buitengewoon gezichtje, en haar prachtige oogen, en haar zeldzaam mooi haar.

Ze had iets zeer innemends, maar... scheen me duizendmaal meer op het tooneel dan in een ziekenhuis op haar plaats.

Zij bekende mij dat zij het verpleegsterleven haatte, en we hadden het vaak over sommige misstanden in het verpleegstersben staan, waarvan deze wèl zeer groot is, en wel het ontbreken van een ouderdomspensioen.

Verpleegsters kunnen niet van haar salaris sparen. Wat dàn als ze oud, *te* oud zijn om te verplegen?

Zie, de stralenkrans, die ik in gedachten altijd om het hoofd der verpleegsters heb geweven, ze is voor eeuwig verdwenen, maar... medelijden is toch gebleven met de **weinigen** die in haar werken voor anderen op jeugdigen leeftijd, eenzaam en arm achter blijven als ze oud beginnen te worden.

Ik bekende de zuster eerlijk, dat ik verwonderd was over het soòrt van zusters, dat men soms in ziekenhuizen aantreft.

Zij zelf, een zeèr beschaafd meisje, antwoordde lachend: Verwondert u dit nog? Dit is heel natuurlijk. Nu in deftige kringen de 'rage' om verpleegster te worden steeds meer en meer vermindert, door de teleurstelling, die elk weelderig opgevoed meisje onmiddellijk in functie zijnde *moet* ondervinden, vermindert allengs het gehalte. Voor alle beroepen zijn examens noodig.

Neen posterijen, leerares, studente in de medicijnen, stenographie, wèlk vak, wèlk beroep ook, nooit kan men zich daartoe bekwamen als men zich niet eerst aan een examen heeft onderworpen.

Nu het verpleegsterschap.

Men meldt zich aan.

Is men gezond, welnu dan wordt men aangenomen.

Men heeft gratis voeding en inwoning plus salaris.

Is het wonder, dat tegenwoordig **tal** van **dienstboden**, die van het dienen genoeg hebben, verpleegster worden, en tegen de dienstbodeverpleegster, die van kinds af aan boenen,

schuren en hard werken gewend zijn, moet een dame-verpleegster, vaak als een poppetje opgevoed, het wel afleggen.

Hoe velen, - (hoe weinigen!!) dames-verpleegsters houden ten slotte het verpleegsterleven vol.

De eene na de andere valt in den leertijd af, omdat zij het harde werken niet **kunnen** volhouden.

Zoo rest dan grootendeels het genre dienstbode-verpleegster, waarvoor het werken een gewoonte, dus, geen bezwaar is.

Dat damesachtige, fijngevoelige wat een een meisje van beschaving is aangeboren, kan een dienstbode niet gauw aanleeren.

Dit schaadt dus de verpleging in het algemeen.

Hoe daarin verandering te brengen?

Eenvoudig om *alle* leerling-verpleegsters, die zich in een ziekenhuis aanmelden, evenals bij post, telegraphie, letteren of waarbij dan ook aan een examen te onderwerpen.

'Kan het zoo vermoeiende werken, boenen, schoonmaken niet voor een zuster vermeden worden, zoodat een verpleegster zich *uitsluitend* op het verplegen zou kunnen toeleggen?' vroeg ik.

'Onmogelijk, want dan zou er dubbel personeel noodig zijn, één voor het werk en één voor de verpleging, en dit zou zoo kostbaar worden, dat de onkosten niet te bestrijden waren, en de verpleging bijna niet te betalen zou zijn.'

Het is jammer, héél jamnier, dat een verpleegster het in de ziekenhuizen oneindig drukker met *werken* dan met *verplegen* heeft, en dat juist de arbeid zóóveel van haar krachten eischt, dat haar de lust tot verplegen al spoedig ontbreekt.

Ziezoo, lieve Jettie, me dunkt, dat ik nu lang en uitvoerig genoeg met je heb gebabbeld. Mijn laatste brief van uit dit ziekenhuis. God geve, dat ik nooit meer noodig heb tot een Ziekenhuis mijn toevlucht te nemen. Wat mij eens een oplossing, een troostvol lichtpunt in het ziek-zijn toescheen, is me nu een angstige obsessie geworden.

Genoeg hierover. Jij, lieve meid, hebt 't mij ten minste in die donkere dagen, door je groote hartelijkheid en liefde, oogenblikken van warmte en licht gegeven, daarvoor is je steeds dankbaar

Je je hartelijk liefhebbende vriendin

JO.

P.S. Een vrouwenbrief zonder p.s. is een uitzondering, die *ik* tenminste niet wil maken. Ik wil je alleen zeggen, dat ik je later zal antwoorden op je vraag: 'Is ziekenbezoek aangenaam voor patienten of niet?' Tot later dus, veel liefs

Je JO.

Noot Redactrice.

Zie *Varia* in dit nummer.

Boekbeschouwing.

Fr. Haverschmidt, door **Dr. Johs. Dyserinck** (uitgever H.A.M. Roelants Schiedam).

Snikken en grimlachjes, door *Piet Paaltjens* en **Familie en Kennissen**, door **Fr. Haverschmidt** (Twee goedkoope herdrukken (60 cts.) uitgegeven bij den uitgever H.A.W. Roelants, Schiedam).

Een groote piëteit komt over me, als ik denk aan, als ik lees van Haverschmidt. Ik heb eerbied voor zijn nagedachtenis, te méér misschien nog om zijn ondergang, om zijn ondergaan in den levensstrijd, die hem te machtig is geworden.

Neen, niet voor zwakkelingen heb ik eerbied, niet voor nietelingen, die nimmer iets nog praesteerden in het menschbestaan, die al blasé en levensmoe zich voordoen, als ze nog op de schoolbanken zitten, en die van hun nooit-werkelijk-ondervonden levensleed droeve sonnetten zingen, neerziende met diepe minachting op een maatschappij en een wereld, waarin ze geen plaats verkiezen te vervullen, geen werkkring verheven genoeg achten, om door hen te worden ingenomen, - niets anders uitvoeren dientengevolge dan vaders geld verteren, leven op diens zak.

Van zulke zwakkelingen wemelt ons hedendaagsch bestaan; onze jeugd bestaat voor de grootste helft uit zulke lamlendigen! Van hen echter heeft men wel zelfbeklag en zelfverheerlijking, maar volstrekt niet zelfmoord te wachten: Zij eindigen meestal òf heel gewoon als ‘steunpilaren der maatschappij’, heengekruid naar de deftige baantjes door familieleden- en vrienden-kruiwagens, òf in ondergang van drankzucht en vrijwillige verliederlijking, van den eenen dag op den anderen zichzelf daarmede vergetelheid bezorgend voor hun gewaande ‘smarten om 't leven’.

Een Haverschmidt daarentegen was een der enkelen, die ondergaan, ondanks eigen willen en eigen kunnen, overweldigd door de macht der omstandigheden, door 't tragische van het lot, dat meedoogenloos vermorzelt dengene, die niet den moed heeft

het van zich af te schudden als een vijand, het te beschouwen als een onvermijdelijke ellende, waarmede niet te kampen valt, dat men op zich moet nemen zonder vragen langer: waarom leef ik eigenlijk?...

Dyserinck, in zijn met heel veel teedere zorg en liefde bijeengegaarde levensherinneringen van Haverschmidt, zegt hieromtrent:

'*In den vroegen morgen van den negentienden Januari 1894 werd aan den armen*, *armen lijder*, *op bijna 59-jarigen leeftijd, het somber woord vervuld*, *dat* '*niemand ooit de hand aan eigen leven sloeg*, *of te voren was er een snaar van zijn ziel gesprongen.*'

Inderdaad, zóó is het! Mij vervult het altijd met zekeren weerzin, wanneer overblijvenden met zoo hoogmoedig geringschatten neerzien op den zelf-moordenaar, hem durven noemen lafhartig door het eigenmachtig heengaan. Hoort er in de meeste gevallen niet veel méér moed toe het onbekende vrijwillig tegen te treden, dan het aardsch bestaan vóórt te zetten, waarvan men ten minste weet wat het is, terwijl ginds, aan gene zijde des grafs, alles raadsel blijft, zelfs de vraag of er rust, eeuwige rust en vernietiging voorgoed, zal zijn voor den afgetobden lijder. Indien dit niet zoo ware, indien de vrees voor het Hierna niet de drijfveer ware, die de meeste menschen het aardsche leven doet liefhebben ondanks alles, waarom zouden er dan zoo vele jammerlijk lijdende zieken, zoovele hopeloos-verlamde grijsaards alles doen om hun leven te rekken, hun leven dat is een marteling, dat geen vreugde meer biedt, maar slechts een rekken is van den doodsstrijd?! Ik doe daarmede slechts één greep uit de vele ellenden, die het mensch-bestaan maken dikwijls tot een voortdurende hel op aarde, en die toch worden verkozen door de betreffenden boven het sterven... uit stervensvrees. - Bijna niemand - zelfs heel orthodoxe christenen, heel oprecht-geloovige menschen maken hierop geen uitzondering - die niet graag nog willen wat hier blijven, zelfs al rekenen zij vast op een hemel ginds; daarom moeten het wèl machtige, overwegende redenen zijn, die den zelf-moordenaar drijven vrijwillig de grens, welke hem van het Ginds scheidt, te overschrijden, redenen die, zelfs al zijn het er van vrees voor schande om begane oneerlijkheid of misdaad, nogthans niemand onzer het recht geven tot dat wreede, hartelooze woord: lafhartig. Hoeveel te meer echter is dat nog het geval, waar de heengegane zich niets had te verwijten van dien aard; waar hij vluchtte 'omdat er sprong een snaar in zijn ziel', daar past ons een eerbiedig zwijgen, een stil het hoofd buigen voor de geheimzinnige stem, die zóó machtig sprak in dien afgestorvene, dat hij, luisterend naar het sirenen-lied, er zich door liet weglokken vrijwillig naar den anderen oever.

Haverschmidts leven - het boek van Dyserinck is daar om het ons te bewijzen - is geweest een mooi en nobel begeeren naar goed-zijn, niet door phrasen van mooie woorden en fraaie Zondagspreeken, maar met de daad. Het einde van dat streven was een ondergaan in den nacht van moedeloosheid. Te meer achting dwingt hij er ons, de sterkere overlevenden, door af, de minder teerbesnaarden, die blijven doorleven, ook al zien we zóó veel onrechtvaardigheid, zóóveel ellende, zóóveel onbegrepen raadselen, blijven doorleven ondanks dat alles, omdat we aan ons zelf en ons eigen plaatsje in de wereld genoeg hebben; terwijl hij schuw vluchtte, die *niet* genoeg had daaraan, die er zich moe en onvoldaan voelde.

Ik zou daarom, omdat dit leven van Haverschmidt ons zoo véél zegt, zoo véél van kracht en van levenslust en van plichtsbesef, wat heden ten dage zoo weinig meer gevonden wordt, dit boek van Dyserinck, dat hem, aan de hand van zijn persoonlijke

vrienden, zijn streven, zijn preeken, schetst, als zoon, als student, als predikant, als auteur, wenschen in de handen van heel onze hedendaagsche wereld van letterkundigen en van dominees en van jongelui.

Als kind (zie blz. 7) legde hij een liefde voor het dier aan den dag, die een belofte inhield voor zijn later karakter.

Wie als kind slecht is voor het van hem afhankelijke huisdier, zal bezwaarlijk later als mensch zich een warm meevoelende, en een hulpvaardig karakter toonen. En inderdaad, als jongmensch, als aanstaand predikant was het, gelijk zijn vroegere getuigenis luidt, zijn ideaal: 'vroom en rijk in liefde te worden.' '*dien braven kerel* (den barmhartigen Samaritaan uit den bijbel) *na te volgen*, *die toch niet gedoopt was*, *dat scheen mij de heerlijkste opvatting*, *van het Christendom*, *als de heerlijkste levensbestemming van een mensch daarin anderen*, *daarin*, *als leeraar en herder, zijn gemeente voor te gaan.*' (De cursiveering is van Dyserinck.)

Kon het anders of iemand, die zoo nobel zijn levenstaak opvatte, moest teleurgesteld worden toen hij later stond in de werkelijk-

heid van het domineeschap; preekend voor hoorders, òf te bot om hem te volgen wellicht, òf bovenal gespannen op de vraag, of hij ook ergens het dogma zou te kort te doen, of hij wel voldoende stond op den ‘bodem des geloofs’, zooals in mijne jonge jaren een rechtzinnig ouderling van het zuiverste gehalte zich placht uit te drukken, als hij het had tegen mijn vader over dezen of dien, welken hij had gewogen en te licht bevonden in diens ‘rechtzinnigheid.’

‘*Hoe bescheiden Haverschmidt in zijn verwachting ook was*’ *schrijft Dyserinck*, ‘*heeft hij toch onder de ervaring van zoo groote onverschilligheid onder zijn geestverwanten innerlijk geleden.*’

En onwillekeurig denkt men bij die ontboezeming aan het bekende versje van De Genestet:

‘Zijn Eerwaarde zakte op klompen
In een kleigrond, zes voet diep:
En tracht d'oermensch in te pompen
Wie dan toch de wereld schiep.’

Zóó erg zal het in Haverschmidts standplaats niet zijn geweest, maar toch, men behoeft slechts te lezen de uittreksels der preeken welke Dyserinck geeft, om te begrijpen hoe weinigen er onder zijn gehoor zullen zijn geweest, óók wat de zoogenaamde ontwikkelden aangaat, die hem konden volgen in zijn teeder-gevoelige levensbeschouwing, zijn hooge opvatting van plicht, zijn fijne ontleding van het innerlijke zijn.

En de auteur, de auteur van ‘Snikken en Grimlachjes’, van ‘Familie en Kennissen’, van welke beide boeken de uitgever Roelants tegelijk mèt deze levensschets een nieuwe, spotgoedkoope uitgave bezorgde, hij óók doet ons in deze toelichting op de wording van zijn gedichten, op de stemming, die hem daarbij bezielde, zoo sympathiek, zoo oprecht, zoo vrij van alle zelfverheffing aan. Wie onzer kent ze niet, de gedichten van Piet Paaltjens: *De bleeke Jongeling*, *De Friesche poët*, of *Daar waren eens drie Studentjes*, of *Immortellen!* Wat zeg ik? - Kennen wij, de jongeren, ze werkelijk nog wel zoo goed uit het hoofd, als zij 't verdienen, die zangerige, zoetvloeiende, Heine-achtige versjes, met hun weemoedigen kern in een spottend-vroolijken vorm:

‘Ze hebben den armen strijder
Zoo lang gerold en gesold,
Tot al wat er frisch was en edel,
In zijn vrije borst, is gestold.

Tot hij eind'lijk het worstelen moede,
Zich de handen knevelen liet,
En, om den lieven vrede,
De zaak der vrijheid verried.

Ik geloof, hij kreeg een betrekking,
En ook een echtgenoot.
Zij blonk wel niet uit door schoonheid
Maar haar inkomen, zei men, was groot.

Ook kocht hij een stel witte dassen,
En de wereld riep er van,

Hoe hij zich van een zondaar bekeerd had
Tot een braaf en fatsoenlijk man!'

(*Drie Studentjes.*)

Dit is dezelfde bittere ironie, waarmede een Ibsen in zijn tooneelstukken de huichelarij der wereld teekent, de 'steunpilaren' der maatschappij aan de kaak stelt, maar, omgezet in een even schalksche als aandoenlijke poëzie. In Ibsen klinkt de hoon, in Haverschmidt schreit de weemoed! Voor 't reuzengenie van een Ibsen ga je achteruit, in het besef van eigen kleinheid; Haverschmidt zou je de hand willen drukken, als een stil bewijs van méévoelen, méé-begrijpen.

Ik herhaal: wordt Piet Paaltjens nog zóó gelezen, als hij 't verdient? Ik geloof dat onze jongelingschap te verzot is op een ander, moderner soort van zelfbeklagende en zelfverheerlijkende 'diepzinnige' poëzie, om 't eenvoudig-mooie, de waarachtige kunst in Haverschmidts 'Snikken en Grimlachjes' te kunnen beseffen! En dan ook, om dat te kunnen, moet er een innerlijke geestverwantschap bestaan, een stemming des harten, waarvan ik meen, dat onze hedendaagsche jongeren te ver zijn verwijderd, om hem zóó te waardeeren als hij 't waard is.

Daarom durf ik van *Familie en Kennissen*, dat ook voor mij persoonlijk verouderd, ouderwetsch van stijl aandoet, iets als een reliquie uit een doosje, niet eens veel reppen.

Voor reliquieën óók kan je sympathie hebben. En *Mijn broertje*, die heel-aandoenlijke herinnering aan een door een noodlottig toeval gestorven broertje, is voor mij een bewijs van een héél teergevoelig, héél fijnbesnaard gemoed, waarom alléén ik het geheele boekje al liefheb! Wie zóó als kind iets in zich opneemt, het zoo navoelt, die heeft een niet-alledaagsche ziel, dat voel je uit meer dan één van die stukjes, uit *Mijn broertje* echter bovenal.

Wie Haverschmidt liefheeft, zal daarom den uitgever Roelants óók voor dezen herdruk van *Familie en Kennissen* dankbaar zijn. Ik voor mij acht deze uitgave van Dyserincks levensschets over Haverschmidt, in verband met de herdrukken van diens werk, een bepaald zéér verblijdende gebeurtenis, waar wij dagelijks vergast worden op zóó veel

prullaria en onbeduidendheid, op boeken, die even snel weer verdwijnen als verschijnen, op desillusioneerende ‘brieven’, als de Van-Eedensche zwakheid-bekentenissen - waarover ik het onlangs had in dit blad -, etc. Het is zoo zelden, helaas, dat een dichter, een letterkundige, een artist, je in zijn dagelijksch leven treft als een waarachtig nobele figuur! De meesten vallen juist dan, in négligé, zoo bitter tegen! Van deze Haverschmidtbespreking door Dyserinck kan men dit niet zeggen, geenszins! En als jongmensch, èn als student, èn als predikant, èn als huisvader, èn als schrijver, staat hier voor ons een man, die sympathie afdwingt in den volsten zin, die je achting inboezemt voor zijn kunnen, zijn streven, zijn doen, bovenal echter liefde voor zijn beminnelijke persoonlijkheid.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Door het land van eeuwige romantiek door Johan Schmidt. *Met teekeningen van den auteur.*

I. Tien dagen in ‘Een Klooster van Leeken.’

Op de bergen, dicht bij Charleville, 'n vrij belangrijk stadje in de Fransche Ardennen, ligt de kolonie van Fortuné Henry, temidden van dichte moerassige bosschen, waarheen we onder de gloeiende hettebranding van stekende namiddagzon, met de fiets aan de hand zijn opgegaan, teneinde het leven en streven óók daar van nabij te leeren kennen.

't Was schroeiheet en ofschoon de dag in het verledene verging, blakerden nog de zonnestralen het bestoven pad waarlangs wij, ìnvermoeid, naar boven zwoegden. De holle, opslingerende weg was haast onbegaanbaar en maar net breed genoeg voor ons beiden. Soms vielen we uitgeput - wij hadden reeds 'n dagreis gemaakt - tegen de welig met bloemen en planten begroeide bermen, plukten dan dorstig wat wilde aardbeien en bramen, om 'n weinig te bekomen, maar niet minder òp, al hooger en hooger te strompelen. Wazige ether vervaagde de wijde, in-een vervloeiende berg-silhouetten, die mauve-tintig versluierend wegdoezelden aan den einder. Rechts van ons, tegen de door ons bestegen bergglooiing, strekten malsch-groene velden, met hier en daar opstekende rotsblokken, waarachter menigmaal dennenwouden - en links, beneden in het geweldig breede ravijn lag Charleville, waaromheen de Maas in bochtende kronkels stroomde tot tusschen de bergflanken. Heel Charleville lichtte daar omlaag in blanken glans. De leibedekte daken kaatsten de diamant-doorpulwerde goud-uitstraling der zon spichtig, glimmer-wit terug en zóó hevig, dat 't was, alsof lichtschietende punten de schel-zilveren flikker-blinkering doortrilden. We waren aan den kant gaan zitten en afgemat aanschouwden we in stille bewogenheid het wondere licht- en kleuren-spel. Overzagen het grootsche tableau.

Maar we konden niet blijven op die plek. We moesten hooger op, want we wisten geenszins de plaats onzer bestemming, die ons, zonder nauwkeuriger aanduiding, alleen ‘boven op’ gewezen was, 'n uur gaans voorbij het dorpje Aiglemont. En omdat we bang waren, dat de avond ons overvallen zou vóór we de kolonie bereikt hadden, gingen we al dadelik weer verder de hoogte op, tobbend en zwaar-hijgend. Zoo stegen we geruimen tijd zonder te weten of we den goeden weg hielden. Eindelik kwam tot

ons het verre gerommel van log-voort-kantelende wagenwielen en zagen we, om een scherpe wending van een steilen rotswand gaande, den hobbel-bonkenden wagen door twee prachtige knollen berg-op trekken. De voerman sukkelde woest schreeuwend er achter, knalde met zijn zweep en zette al maar roepende zijn paarden aan.

Eerst bleven we 'n oogenblik verwonderd toezien, hoe de dieren de kar de hoogte konden opkrijgen, doch weldra de gewoonte ervan begrijpend, vroegen we in het voorbij gaan den voerman ons te zeggen waar Henry's kolonie was. De man, dadelik bereid, hield z'n beesten in, bulderde ons toe, dat ie Fortuné heel goed kende en lei ons zóó breedsprakig uit, hoe we er komen konden, dat we er niets wijzer door werden.

Gelukkig scheen hij dit zelf in te zien, want herhaaldelik veranderde hij van ‘tactiek’ aangaande zijn terecht-wijzingen, wat evenwel weinig hielp. Plots zich iets herinnerend, slaakte hij een kreet van voldoening, klapte de handen in elkaar en schreeuwde: Ah... ja... nou weet ik 't beter. Bovenop zul jelui aanstonds een mooie jonge man op 'n wagen zien zitten met 'n wit kieltje aan. Da's je ware. Die hoort aan de kolonie... vraag hem. En wij, hem bedankend, niet langer luisterend naar zijn rumoerend gepraat, haastten ons om boven te komen. Na een kwartier krachtsinspanning gelukte dat ons.

Maar de mooie jonge man was niet te vinden. Nog 's vragen naar den man met den wagen voor de kolonie... Ja, hij was 'r, maar verder het dorp in. Wij door de smalle gleuven tusschen de plompe mergel-steenen huizen van Aiglemont, dat als zooveel zuidelike gehuchten, oud vervallen tegen den top lag opgetrokken. De enkele arbeiders, die we tegen kwamen zagen er bruut uit en het vee slenterde langs de z.g. stoepen, stak de koppen binnen de deuren hier en daar en liet overal teekenen achter. Honden blaften ons nijdig aan en overal hippelden kippen voor den voet, of waggelden ganzen en eenden snaterend naar de mest-hoopjes om zich te beveiligen, nu wij, bijna dravend, onzen

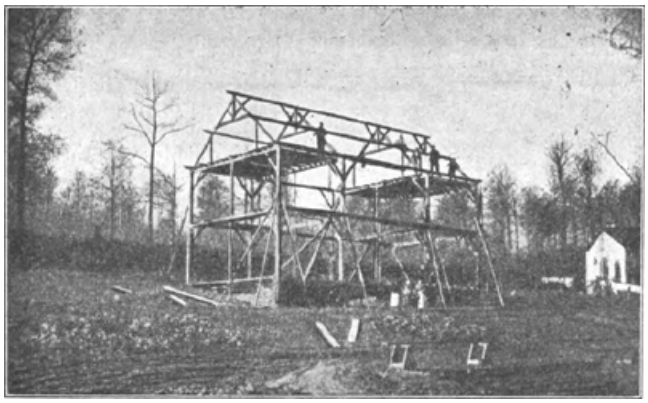

Allen timmerman.

mooien jongen man zochten te treffen. Dààr is-ie, riep mijn metgezel eensklaps, toen we uit een straat-geul kwamen baggeren.

't Was zoo. Wij op hem (of liever op het witte kieltje af) die op den bok van zijn wagen rustig met iemand praatte. ‘Is u van de kolonie’, informeerde ik?

‘Oïj’, lachte hij, terwijl hij z'n grooten ronden stroohoed wat uit het gebruinde gezicht zette, ‘oïj’! (Oui) ‘Wil u naar de kolonie’, liet hij daarop volgen, allervreemdst het Fransch accentueerend.

‘Graag’ zei ik. ‘We komen uit Holland’ en.... hierbij gaf ik hem mijn aanbevelingsbrief, dien hij verlegen lachend inzag. ‘Komt u uit Holland’, aarzelde hij op onze fietsen wijzend, ‘uit Holland, “vandaag?” “Neen, vandaag niet”, lei ik hem uit, dat zou onmogelijk gaan’. ‘Ja, ja’ zei hij schaamsch-knikkend. ‘Ik ben Rus, savez vous, en weet van Holland niets. Maar dat geeft niet - zet uw bicycletten op mijn kar en we zullen huistoe rijen. Maar Fortuné Henry is 'r niet, die is pas weg naar Parijs om 'n andere kolonie te stichten.’ ‘Is 't dan zoo overvol bij jelui’, vroeg ik verbaasd. ‘Welnêe, heelemaal niet’, zei-ie bedaard. ‘Ik heb pas veertien kameraden weggebracht naar 't station, mèt Fortuné, zoonet, maar ze moeten bij Parijs zijn voor de krant. We konden hier geen goeden typograaf krijgen’. Daar begreep ik niets van. ‘Veertien lui en niet één, die het typografenvak kende of geleerd heeft,’ kon ik niet onder me houden. ‘Oïj, maar geen typograaf wil hier blijven, ze loopen telkens vòrt’. De Rus lachte smakelik, zette zijn paard aan, dat onderwijl uit zich-zelf reeds den wagen voorttrok. Wij, mijn metgezel en ik, keken elkaar vragend aan. Kolonisten, die aan den haal gingen, leken ons al bizonder trouweloos. ‘Enfin, afwachten.... vréémde boel’ beduidde ik mijn tochtgenoot, waarop de Rus een antwoord gaf, dat deed vermoeden, dat hij onze taal begreep. Gelukkig echter was hier toeval in het spel en konden we gerust zijn niet aanstonds roet in het eten te hebben gegooid.

Inmiddels bonkte de kar vreeselik over den harderen, ongelijken, met geulen doorploegden grond. Nu eens hellend, dan weer geheel schuin, tegen elkaar aansmakkend, als de

wagen in een kuil of spoor geraakte, werden we ongenadig heen en weer gesmeten. Stevig hielden we elkaar vast om niet onverwacht van den bok te worden gewipt, als we kantelden. Eens, 't scheelde maar 'n beetje, hadden we bijna omgelegen, als niet tegelijker tijd een hoogte gevolgd was, waardoor de wagen dadelik in balans werd gebracht. De tocht was gevaarlik, maar niettemin eigenaardig en zeer romantisch. Daarenboven was het landschap beneden van zeldzame schoonheid.

Langs smalle wegen kwamen we ten slotte in het bosch, alwaar. Fortuné Henry eerst geheel alleen z'n leemen hut bouwde en verlaten van de wereld leefde, tot hij door zijn kameraden werd opgezocht, die zich aanboden

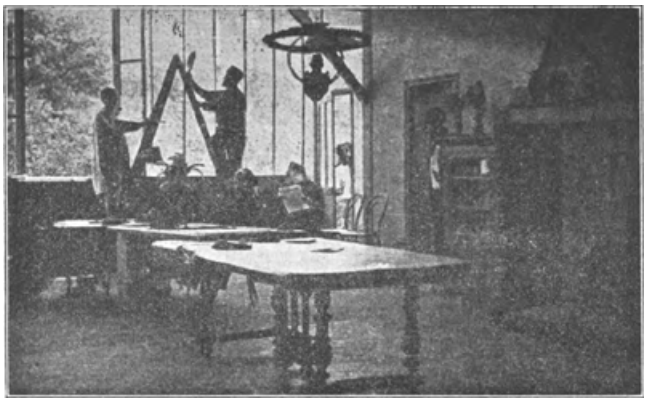

De (vroegere) groote zaal.

bij hem te komen wonen, om door gezamenlike ontginning een plek te verkrijgen ter bebouwing van groenten en granen. Dit is 'n reuzenwerk geweest. In vijf jaar tijds hebben de kolonisten met primitieve hulpmiddelen, ondanks zij dàt werk absoluut niet verstonden, vijf à zes hectaren gronds bebouwbaar gemaakt.

Dat alles vertelde de Rus, terwijl hij ons nu en dan een halve buiteling in de kar liet maken, die het oude paard door de vette modder trok. 't Gebeurde, dat de wielen voor de helft in het water wegzonken en dan weer met alle kracht moesten uitgesjord worden. Bukkend, pijnlik opschokkend, zaten we voorover, wijl de takken der boomen om de hoofden zwiepten.

‘Moet dat beest elken dag dezen onmogeliken weg afleggen?’ vroeg ik. ‘Ja 't is niet anders’, beaamde de Rus, ‘we moeten onze groenten toch kwijt. 's Morgens om vijf uur hoor’ - zei hij nuchter. En toen ik hem beduidde, dat zooiets afbeulen was, glimlachte ie kinderlik, als begreep hij de beteekenis van dat woord heelemaal niet. Mijn metgezel vrees hem er eveneens op, in stomme verbazing 's mans naïef gezicht bestudeerend. Hij antwoordde niet eens op het vragen, wees door het volle loover naar een groot wit huis, dat te midden der open plek stond, waar wij nu arriveerden. Rondom het bosch, dat nog vele wilde zwijnen en slangen herbergt.

Nu werd het méér dan oppassen. De kar moest aan den eenen kant vlàk langs de boomen, daar de bebouwde grond glooiend afliep en het paadje, dat wij nu overschommelden precies breed genoeg was. Elke onverwachte schommeling of platte afglijding in een kuil kon een finale kanteling ten gevolge hebben. De Rus, gaf een gil, ten teeken van aankomst en kort daarop liep een kleine, zwart-gebaarde man ons tegemoet. ‘C'est bon Mathieu’, begroette hij, hield het paard tegen en hielp ons van den wagen. De Rus, vertelde hem, wie wij waren, wat we kwamen doen, en

onmiddelik geleidde de zwart-gebaarde ons naar het witte huis. Ook hij sprak vreemd, met 'n rollende r en zei ongevraagd, dat hij Spanjaard was.

Onder het spreken overzagen wij de velden

met graan, symmetrisch afgeschoten brokken grond met aardappelen beplant, het moes, dat in volle spreiding van blad te rijpen stond. De waakhonden Jean, Bart en Flick, holden blaffend op ons toe, maar werden dadelik naar hun hok teruggejaagd. Aan het witte huis gekomen, ging de Spanjaard ons voor, terwijl de Rus zijn wagen naar de stal reed. We kwamen in de ruime, vierkante zaal van dit origineele gebouw, dat slechts, behalve het hooge benedengedeelte, één verdieping heeft. De groote voorwand der eet- en conversatiezaal, op het erf uitkomend, is voor de bovenste helft geheel van glas en behalve een groote, ouderwetsche schouw in het midden van den zijwand, heeft men er niets

Communistische Kolonie te Aiglemont. - Rustuurtje.

dat de bouworde verstoort. Alleen de losse trap naar boven verbreekt het eigenaardig strenge van den stijl, want de links en rechts op de zaalwanden uitkomende deuren der slaapkamers completeeren die slechts.

'Allons, kssst', joeg de Spanjaard en maakte, ons voorgaand, een oorverdoovend spectakel. Tegelijkertijd hoorden we geiten blaten, zagen we de honden de dieren woedend aanvallen en kippen en ganzen van de tafel, in het midden der zaal, opvliegen. Gekakel, geblàèt. geschreeuw en boven alles het helsche geblaf der, om de geiten, kippen en ganzen te verjagen, opgehitste honden, die razend naar de dieren beten.

Wij, zooveel ruwheid niet vermoedend, wachtten op den drempel, trachtten de honden tot ons te roepen, daar ze 'n geit in de zijde beten, wat evenwel niet hielp.

Toen, na wat stilte, kwamen nog andere kolonisten ons hoflik verwelkomen, die vroolik hun spijt betuigden over het feit dat, Fortuné er niet was en de Chinees, de Engelschman, enz,, momenteel afwezig waren, wat jammer heette, omdat anders het nationaliteiten-aantal grooter zou zijn. We waren juist op etenstijd gekomen, want de bel voor het souper werd geluid en men noodde ons aan tafel.

De vader der kolonie 'l'Essai' Fortuné Henry, ik zei het reeds, was afwezig om nabij Parijs een nieuwe te stichten. Geheel opgaad in zijn ideaal, het kolonisme, tracht hij ook daar te verwezenliken, wat hij denkt als de beste oplossing van het sociale vraagstuk. Van hem mag gezegd worden, dat hij leeft voor zijn ideeën. Stel u voor, alleen te gaan wonen in 'n vochtig bosch, dat onveilig gemaakt wordt door wilde zwijnen, slangen en ander gedierte. Alleen, afgescheiden van de wereld. Men moet de plek gezien hebben om zich een voorstelling te kunnen maken van de eenzaamheid dezer woestenij. Maar hij deed het vol moed en liefde voor zijn ideaal en niet omdat, gelijk enkelen beweerden, hij zich van de wereld afwendde na den

dood van zijn broer, Emile Henry, die in 1894 onthoofd werd, als straf voor zijn dynamiet-aanslag, in gemeenschap met Ravachol gepleegd. Want reeds den veertienden Juni 1903 ontdekte hij, door het bosch trekkend de open plek, en zette

hij zich er neer, met niemand anders tot metgezel dan zijn hond Flick, het eenige levende wezen, dat hem was gevolgd en voortdurend trouw bleef. Alleen arbeidde hij daar, begon hij het ontzaglike werk den zeer schuinloopenden grond gelijk te maken, tot hij een vrij horizontaal vlak verkreeg, dat wel anderhalven meter hier en daar lager ligt dan het bosch. Met de uitgewroete aarde werden de allerlaagste plekken aangevuld zoodat, behoudens het natuurlikerwijze afglooiende gedeelte, de bodem vrijwel gelijk kwam. Een zeer moeilike onderneming. Het spreekt van zelf, dat hij dit werk niet alleen volbracht - al ondernam hij het.

De zich langzamerhand bij hem voegende kolonisten droegen er 't hunne toe bij. Gezamenlik bouwden zij 'n waterreservoir, legden de leiding er heen aan en deden verder alles, wat noodig is. Maar, ofschoon later door meerderen geholpen, begòn hij toch alléén den grond te ontginnen, slapend des nachts in een door hem gemaakte hut van aarde en plaggen, waarin hij slechts liggen kon. Wel werd hij 's Zondags bijgestaan door z'n kameraden en arbeidden zij, geheel belangeloos aan 'n grootere hut voor hem, die uit dooreen gestrengelde takken en aarde werd opgetrokken. De eerste kolonist, die zich voor vast bij hem voegde was een Italiaan, timmerman van professie. Met hem zette hij de ontginning voort, legde hij zich toe op konijnenteelt en bewerkte hij den grond.

JOHAN SCHMIDT.

Varia.

Achter de Schermen.

In verband met het in dit en het vorig nommer voorkomend hoofdartikel over Ziekenverpleging, geschreven uit eigen ervaren, door iemand die juist dáárom ditmaal een pseudoniem *moest* kiezen, is het wél der moeite waard de aandacht te vestigen op wat niemand minder dan professor Hector Treub woordelijk meedeelt, omtrent de handelingen zijner pleegzusters in zijn kliniek:

Tot den nachtdienst der verpleegsters behoort bovenal het in orde maken van de bedden der patiënten. Sommigen dezer liggen op een z.g. springbak, d.i. een springveeren bed met daarbij behoorende matras. Het dagelijks in orde maken van het bed bestaat, voor die patiënten, in het gladtrekken der onderlakens en het goed leggen der bedekking. De andere patiënten, de meerderheid, liggen op een eenvoudiger veerend ijzeren onderstel, waarop de matrassen rusten, en deze patiënten moeten dagelijks worden verbed. Er zijn onder die patiënten altijd eenigen, die tijdens het opschudden der matrassen zonder gevaar voor hare gezondheid op een stoel naast het bed kunnen gaan zitten. De anderen worden gedurende dien tijd op een brancardwagentje gelegd. De wachthebbende zuster schrijft een lijst, waarop aangeteekend staat, welke patiënten op de eene, en welke op de andere wijze moeten worden verbed en deze lijst wordt door de hoofdverpleegster nagezien en aangevuld. Wanneer de verpleegster van den nachtdienst in den dagdienst overgaat, geeft zij haar laatste lijst aan haar opvolgster in den nachtdienst, zoodat deze dadelijk op de hoogte van het verbedden is. Dit lijkt mij dus nogal zeer goed geregeld en ik mag dat zeggen, omdat ik zelf aan die regeling part noch deel heb.

Nu is evenwel sinds eind October van verleden jaar een misbruik ingeslopen, dat ik niet anders dan als hoogst bedenkelijk kan qualificeeren. In plaats van de patiënten,

voor het verbedden, *op de brancard te leggen*, *lieten de zusters haar op handen en knieën eerst naar het eene einde van het bed en dan naar het andere einde kruipen*, *terwijl het tijdelijk vrij zijnde eind werd in orde gemaakt. Dat deze wijze van* '*verbedden*' *niet aangenaam is*, *behoef ik niemand te zeggen*, *en dat zij niet zonder gevaar is*, *behoef ik niet uit te leggen. Ik meen dan ook niet ten onrechte daarin de oorzaak te zoeken van het betrekkelijk groote*, *en althans in de vrouwenkliniek ongekend groote, aantal gevallen van z.g. kraambeen*, *die wij in het einde van het vorige en het begin van dit jaar gezien hebben.*

(Overgenomen uit de Telegraaf, *was geteekend: HECTOR TREUB.*)

Één staaltje uit velen, eindelijk eens aan het licht komend, van de wijze waarop er, achter den rug der doktoren om, wordt gehandeld door de zusters, die de ontvangen bevelen niet uitvoeren, er op vertrouwend, dat, bij beklag der patienten, zij, de zusters, worden gelóófd en niet de zieken. Wat meestal geschiedt.

Nadrukkelijk wijs ik er op, dat ik-zelve nimmer, noch bij mij aan huis, noch in wèlke Zieken-inrichting ook, heb te maken gehad met verpleegsters, en dus *niet* spreek uit eigen ervaring, om de eenvoudige reden, dat ik nóóit door iemand anders ben verpleegd dan door mijn huisgenooten-zelven. - Dat ik dus tegen zulke misbruiken protes-

teer is geheel onpartijdig, omdat ik ze een bewijs te meer vind voor mijn in zake ziekenverpleging steeds ingenomen standpunt, dat alléén een liefde-*roeping* voor dat bijzondere vak geschikt maakt, tenzij men, om geloofs-redenen, hetzij als protestantsche diacones, hetzij als Roomsche liefdezuster, zich zieken en lijdenden wil wijden uit liefde tot God.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Over Toilet en wat ermede in verband staat.

Gezonde Zenuwen
door Dr. Frode Sadolin.

II. Schuw het Kwade.

Het kwade in welken vorm ook verwoest het zenuwgestel. Het doet rechtstreeks zijn invloed gelden. Zoodra men er zich aan overgeeft wordt men slap, angstig, onrustig prikkelbaar, verward. Het kwade loopt altijd uit op: leegte. Alleen sterke naturen kunnen een tijdlang in het kwade voortleven, tot ten slotte ook zij vol schrik de groote leegte in hun ziel gewaar worden. Maar hij, die reeds zwak van zenuwen is, kan zelfs de voortdurende nabijheid van het kwade niet verdragen. Reeds de omgang met één enkel leugenachtig of harteloos mensch, is in staat zijn zenuwkracht uit te putten.

Daarom moet men het kwade ontvluchten, het uit den weg gaan, of het den rug toewenden, alnaar dat tijd en gelegenheid dit veroorloven. Het hangt van den mensch zelf af of het goede zal zegevieren en het kwade onderdrukt zal worden. Iemand, die voor zichzelf het kwade schuwt en zijn toevlucht zoekt bij het goede, neemt daarom toch evengoed deel aan den onzichtbaren strijd tusschen goede en kwade machten. Onzedelijke blaadjes zullen bestaan zoolang er menschen zijn, die ze koopen; de laster sterft uit als niemand er meer naar luisteren wil, kwajongensstreken zullen niet meer voorkomen als niemand er meer acht opgeeft. Oogen en ooren, gedachten en werk alles moet gericht zijn op het goede alleen. Met het kwade moet men zich in het geheel niet inlaten. Zóo moet 't zijn - vooral voor zenuwzwakken. Het is niet een ieder gegeven de draak neer te houwen zooals Sint Joris het deed.

III. Leer uw zenuwen te ontspannen.

Iedereen weet wat het zegt in spanning te verkeeren en op een beslissing te moeten wachten. Men voelt dat het een voortdurende zenuwkracht kost. Als dan het oogenblik der beslissing daar is daalt er kalmte over ons heen, de spanning is opgeheven, de zenuwen verslappen, het leven valt gemakkelijker.

Zulk een *voorbijgaande* spanning kan geen kwaad. Als die voorbij is geniet men des te meer van den normalen toestand. Maar als men in een *voortdurende* spanning verkeert, wordt men vroeg oud. Angst voor de toekomst, bekommeringen voor den dag van morgen kunnen iemand de rust ontnemen, houden de zenuwen gespannen en verspillen haar kracht. Men kan ook in een toestand verheeren, waarin iemand geen rust gegund wordt. Een toestand te vergelijken met dien van den man, die in een met spijkers beslagen ton den berg werd afgerold. Maar tegenover één enkele

die in angst leeft voor wat er werkelijk gebeurt, staan er honderd anderen die in angst leven voor wat *gebeuren kan.*

En eerzucht, ijdelheid, eigendunk, ja zelfs valsche schaamte kunnen de ontspanning der zenuwen verhinderen. Maar gewoonlijk verhinderen wij zelf, door onze slechte levensgewoonten de zoo zeer gewenschte ontspanning.

Het moderne leven jaagt ons voort. We leven in een voortdurenden roes. Zoodra we wakker zijn worden de kranten ons toegeschreeuwd, of in de ooren gefoeterd. En den geheelen dag zijn we blootgesteld aan allerlei lawaai. Er wordt gepraat, gefloten, gegild, alles wordt ons tegelijk aangeboden, we moeten overal tegelijk zijn en 't eene doen en 't andere niet laten. We moeten snel vooruit wenschen te komen als een Amerikaan en met weinig tevreden zijn als een Chinees, fijn en gedistingueerd zijn als een Parijzenaar en flink en sterk als een Noor, socialist en tevens anti-socialist en christelijk-sociaal. We moeten ons kleeden in wol en in Lahman stof, in purper en in zak en asch. We moeten den tijd nemen om te kauwen en nog voor veel anders ook. Na den dagelijkschen arbeid moeten we thuis aan den haard zitten en zeven avonden van de week moeten we naar vergaderingen, we moeten voorstanders van den vrede zijn en vegetariers, spiritisten en esperantisten, motor-cyclisten, liberaal en conservatief, en amateur-fotograaf. We moeten

voordrachten houden en tevens hooren tot ‘één van de stillen in het land.’

Het moderne leven hitst ons op. En evenals een opeenvolging van irritaties kramp in een spier doet ontstaan, kunnen deze steeds afwisselende opwindingen, die elkaar opvolgen zonder voldoende tijdsruimte er tusschen, de zenuwen in een toestand van voortdurende spanning brengen. En deze spanning kan een gewoonte worden. Dit is overal te zien. Menschen, die op een oogenblik absoluut niets te doen hebben, bijv. in een tram en op hun gemak eens rond zouden kunnen kijken, grijpen naar een krant, of naar een of ander prul-blaadje om het haastig door te vliegen. Of zij kijken eens om zich heen om iets te vinden dat hun irriteert en als zij niets ontdekken blijven zij strak voor zich uitstaren en houden hun spanning gaande door voortdurend te denken aan dingen die hun ergeren, of boos maken. Er zijn menschen, die alleen een toestand kennen van voortdurende spanning en van absolute zenuwzwakheid. Om niet in dezen laatste te vervallen doen zij zich geweld aan om de eerste gaande te houden - zij deden beter zich een toestand van *vrijwillige ontspanning der zenuwen* eigen te maken.

(Wordt vervolgd.)

Correspondentie van de redactie met de abonnés

De redactrice van de Holl: Lelie brengt ter kennis van de lezers van dit Blad, dat zij géén manuscripten, of brieven, haar naar aanleiding der redactie-aangelegenheden toegezonden door niet-abonnés, kan beantwoorden langs **particulieren** weg. De correspondentie in dit Blad dient zoowel tot de beantwoording van brieven, als tot de mededeelingen betreffende aangenomen en geweigerde bijdragen, en zij, die zelve geen abonné of abonnée zijn, kunnen dus niet verwachten langs een anderen dan den correspondentie-weg te worden beantwoord. Wanneer zij door leesgezelschapkring, of samen-lezen, of op welke wijze dan ook, gelegenheid kunnen vinden de correspondentie-rubriek te volgen, dan is de redactrice bereid hen dáárin te beantwoorden.

Op dezen regel wordt voortaan *géén uitzondering* meer gemaakt, en afzonderlijke nommers, correspondentie-antwoorden aan niet-abonné's behelzend, worden **niet** meer toegezonden.

REDACTRICE.

P.S. Het spreekt van zelf, dat deze regel alleen geldt voor eerstbeginnenden, èn voor briefschrijvers die in de corr: rubriek thuishooren.

1813. Dus, dit jaar komt gij niet in Scheveningen.? Nu, in de maand Juni hebt gij niets gemist; wij hadden voortdurend koud en guur weer, of regen. - Ja, die quaestie van misdaad of krankzinnigheid vind ik steeds in den tegenwoordigen tijd veel te gemakkelijk opgelost met het eeuwige ‘ontoerekenbaar’. Heb een gewone jeugd-ziekte gehad, wil niet werken, wees onhebbelijk jegens iedereen, - en sla dan ten slotte

iemand op 'n in-gemeene manier dood, - - gut, dan ben je eigenlijk diep te beklagen, niet het door je vermoord slachtoffer is dat, o neen, maar jij-zelf, arme, 'zieke', 'ontoerekenbare' broeder; gauw, gauw, we willen je op staatskosten verplegen en vertroetelen.! Straffen - - wel, hoe komt men bij zóó'n barbaarschheid! - Maar wees 'n heel oppassend man of vrouw, en doe dan in drift een noodlottige misdaad, *dan* kom je met de wet in aanraking, en, nog veel strenger oordeelt die, als je steelt een brood uit een winkel, of zoo iets. *Dat* zijn me misdrijven! - De eene rechter praat den anderen na, uit modezucht, met dat gedoe van 'ontoerekenbaar', en de 'deskundigen' willen er hunne groote geleerdheid mede luchten. Slachtoffer is intusschen het publiek, dat onbeveiligd rondloopt. Ik ben zoo blij dat ook bij U mijn artikel van 5 Mei voor Henriette instemming vond; - zooals ik ook schreef aan Bernarda, zoo is het, die ongelukkige vrouwen zijn de slachtoffers, en de mannen worden intusschen 'Stützen der Gesellschafft' als zij hebben uitgeraasd; en bovendien, dóór welke verleiding of dóór welke opvoeding of omstandigheden kwamen die vrouwen er toe zoo te worden.? Als men het onderzoekt is het hoogst zelden eigen schuld! - - Ik vind het uitkomen voor een eigen-opinie in gesprekken altijd het flinkste en oprechtste wat men kan doen, maar alles hangt af van de wijze *waarop* het wordt gedaan. Ik ken wel menschen, vooral vrouwen, die het zóó onaardig doen, zoo scherp en zuur, dat er dadelijk een pijnlijke, koude pauze ontstaat, zelfs al geldt het maar een onbeduidendheid; maar indien gij er nooit kwade vrienden door maakt, dan zult gij wel behooren tot de gelukkigen, die het kunnen doen op een lieve en handige manier. Ik stel mij U ook juist zóó voor, naar wat ik nu van U weet; een gezellige en leuke, maar niet booze of hatelijke 'flapuit.' Is dat niet zoo?

Bij gelegenheid hoor ik er nog wel eens van, hoe het met Uw patiente is afgeloopen, na dat tweede consult?

'Uitgestootene'. - Heel toepasselijk is Uw pseudoniem niet bepaald, waar gij zóóveel geluk hebt, in het bezit van iemand, die U zóó nastaat, èn zoo lief is, en dat nog wel, waar men zulk een heerlijke verhouding zoo zelden ziet ook nog, juist in onze dagen. Ik kom U zooals gij ziet heel spoedig berichten, dat gij mij voor een praatje steeds recht welkom zijt, omdat ik U terstond van mijn belangstelling in Uw brief wil overtuigen.

Gij zoudt dus willen, dat ik 'de Lelie vulde met vele artikelen van mijn hand over diezelfde onderwerpen waarover ik het zoo vaak heb in de correspondentie, over godsdienst, politiek, onrechtvaardigheid, en vragen van den dag.' Ik vind het natuurlijk aangenaam te vernemen, dat mijn correspondenten juist mijn opinie en mijn werk zoo graag lezen, en ik beloof U, dat ik met den door U uitgedrukten wensch zal rekening houden. Ook dat mijn Dagboekbladen U zoo interesseerden, zoodat het eindigen ervan U leed deed, is mij natuurlijk een recht groote voldoening; velen inderdaad schreven mij in dien geest daarover, en ik kan niet anders zeggen, dan dat die vriendelijke woorden, telkens opnieuw, mij een belooning zijn voor de pijn, die het inderdaad doet nu en dan, zich zelve te geven in het openbaar, naar het

particulier verleden; *dat* ik dit deed is omdat ik geloof daardoor nog meer te kunnen zijn voor velen Uwer, die nog te veel in mij zagen tot hiertoe de *rijke* freule, de aristocrate, opgevoed zonder zorgen, en daardoor staande buiten levensernst van finantieelen aard. Gij hebt nu kunnen zien, dat ik veelzijdiger geleefd heb dan de meeste vrouwen, juist omdat ik eerst rijk was, en toen mijn fortuin verloor, en daardoor geslingerd werd van den eenen levenskring in den anderen. Want daardoor doet men een veel grootere ervaring op, dan wanneer men, of altijd moest werken voor het dagelijksch brood van jongs af, zonder begrip van het bestaan van ledig-loopende rijkelui-menschen, of integendeel behoort tot die laatste klasse, zooals met menigeen onzer hedendaagsche feministen het geval is, en daardoor van de wezenlijke nóóden en ellenden van de beschááfde *werkende* vrouw geen 't minste begrip heeft, en arbeid aanziet voor spelerij - - Er is niets dat zóó veelzijdig ontwikkelt dan geworpen te worden in den maalstroom van het leven-zelf; dat heb ik U allen willen laten zien door mijn eigen zoo verschillende ondervindingen en zoo wisselenden levensloop.

En nu kan ik mij best voorstellen, dat gij mij in zekeren zin dit voorrecht van geleefd te hebben benijd, waar het lot U doemt tot thuiszitten met een zwakke gezondheid. Eens, toen ik in A. nog een backfischje was, dacht ik juist als gij, ik kon mij geen droever lot voorstellen dan aldus oud te zullen worden, daar op datzelfde plekje en in diezelfde omgeving, zonder iets van de wereld te hebben leeren kennen. En hoe anders is alles met mij gekomen dan ik toen dacht, en hoe menigmaal heb ik niet in later jaren teruggedacht aan datzelfde vriendelijke thuis, en aan mijn klimop-omrankt kamertje daar, dat mij toen toescheen een gevangenis bijna; - met heete tranen teruggedacht. - Zoo zal het ook U eens gaan, wellicht; vooral waar dat groote voorrecht Uw deel is, waarop ik U wijs in den aanhef van mijn correspondentie. En daarom is het, geloof ik, het best niet te veel te jagen vooruit naar het onzekere ‘dan’, maar te zien op het goede en prettige in het ‘nu’, dat ons deel is - Uw zwakke gezondheid zal natuurlijk U dikwijls veel doen missen, maar, welk een rijken zegen hebt gij, dat gij U daaraan kunt wijden, dat gij niet *behoefdet* te studeeren, toen de dokter dat afraadde!

Hebt gij er wel eens over nagedacht hoe hard *dat* is voor duizenden vrouwen; dat *moeten* werken *ondanks* hare slechte gezondheid.? En dan, welk een zeldzame verhouding van teederheid ontstond daardoor in Uw leven!

Ik ben zoo blij in U ook al weder een dierenvriendin te ontmoeten. Uw hond zal U stellig óók een troost zijn in menig oogenblik. De mijne verstaan die kunst ‘troosten’ zoo allerliefst, zoodra zij denken dat wij leed hebben, of zorg, door een ernstige gelaatsuitdrukking, of bij pijn of ziekte. Maar, ook zonder dat is steeds hun liefheid, hun gezelligheid, hun aanhankelijke trouw, zulk een vriendelijke lichtstraal in het leven.! Ik ben dat ook volkomen met U eens, dat de vriendschap van honden die van de menschen verre overtreft.

Ik denk dat gij het reizen wèl een afwisseling zoudt vinden misschien, indien gij er eerst eenmaal den moed toe vondt; maar ik weet niet genoeg af van Uw omstandigheden om te kunnen beoordeelen wat U ‘ontbreekt’ daartoe, moed, gelegenheid, geld, of veerkracht? - In elk geval vind ik dat men U een uitstekende opvoeding gaf, inplaats van de verboden studie, eene die U zoowel voor alle verveling zal behoeden, dunkt mij, als geschikt maakt tot voor U zelve alles heel zuinig kunnen inrichten, als gij dat verkiest, ja er desnoods uw brood mede verdienen. En, naar uw

persoonsbeschrijving te oordeelen, geloof ik, dat gij U-zelve in *dat* opzicht door een *te* zwarten bril beziet; zelf*kennis* is goed, maar zelf-wantrouwen is een groot ongeluk voor hem of haar, die er aan lijdt. - Schrijf mij dus nog maar eens spoedig opnieuw, en ontvang nogmaals mijn dank voor Uw schrijven.

Earnest. - Ik zal trachten U de drukproeven nog intijds te doen geworden. - Zoo niet, dan ontvangt gij ze na eind Augustus. 't Plekje waarheen gij gaat, is mij in ons land onbekend; maar ik geloof wel dat die streek lief is. - Ja, iedereen schrijft mij, dat zij de Dagboekbladen zoo gaarne nog langer hadden zien geworden, maar mijn stelregel is: beter te weinig dan te veel van het goede. - En, wat uw vriendelijke woorden aangaat over mij persoonlijk, alles kan men nog niet eens neerschrijven, nietwaar; ik geloof te durven veronderstellen, dat menigeen, die nu zoo graag zich-zelve aanstelt als verongelijkt jong-meisje of eenzame, er nog heel wat meer uit kon te weten komen van den *strijd* van het leven, indien ik *alles* kon zeggen. - Ja, wij troffen dezen zomer hier veel koude en veel vochtigheid, maar ik kan niet zeggen, dat ik die hier op Scheveningen erger vind dan in den Haag, vooral ook, omdat wij hier een bijzonder droog huisje hebben, en dan bovendien, wij stoken bijna voortdurend. Ik ben nu overigens tot aan September buitenslands.

Neen ‘schrijfkramp’ ken ik alleen bij name; ik heb altijd gehoord dat die kwaal hoogst lastig moet zijn.

Eunice. - Hartelijk dank voor Uw uitvoerigen brief. Ik begrijp alles nu beter. Ik geloof niet dat *ik* 't zoo zou voelen, maar ik vind het niets geen tegenvaller in uw karakter, dat gij daarin anders zijt; ik vind de heele zaak een van verschillend temperament. Meer durf ik er niet goed van zeggen, om U niet te verraden. Van die schrijfster, die gij zoo bewondert, las ik dat boek, maar 't deed mij niet bijzonder aan, meer 'n gewoon fransch romannétje. - Jawel, die briefkaart kreeg ik. Maar daarop viel immers niets te antwoorden. Gij hadt zelve al het antwoord erop gegeven op die kaart: dat ik er de schouders over zou ophalen. - Dat verhaal over dien schrijver, dien gij zoo graag leest, is een pertinente *leugen.* Begrijpt gij wien ik bedoel? Ik heb reeds eens gelegenheid gehad dat te kunnen tegenspreken. - Zielig van Uw gezondheid. - Ik hoop gauw betere berichten te hooren. Mijn adres geef ik U nog op.

Mevr. van M. - G. te V. - Hartelijk dank voor Uw briefje over Uw lievelingen, de katten. Ik voel in alle oprechtheid zóóveel voor dieren. Onze verlaten kat, waarover ik vertelde, en die U die aanleiding gaf tot dat briefje, moest onlangs

bevallen. Wij wilden haar lokken in haar mandje, dat zij van ons gekregen heeft, maar, in plaats daarvan, zocht zij haar troost in het kippenhok van onzen huisheer. En, denkt gij dat deze haar kwaad deden? Integendeel, de haan en de kippen hebben haar rustig kraamvrouw laten worden, en haar kleintje heeft zij bij hen in het kippenhok grootgebracht. Vindt gij dat niet een allerliefst voorbeeld van de goedheid van dieren onder-elkaar? Hoe geheel anders doen wij menschen! Welk een beschamend voorbeeld, nietwaar. - Ik denk dat de jaloezie van Uw katje op uw zwerveling ook wel zal overgaan, want, toen wij met Benjamin uit Menton kwamen, was Frits eerst zoo afkeerig van hem, dat hij in een anderen hoek van de kamer ging zitten, en ons weemoedig aankeek met verwijtende oogen. Maar nu is juist Frits-zelf zóó gesteld op hem, dat hij boven op hem kruipt, en zijn troost bij hem zoekt in *alles*. Ik moet ook wèl zeggen, dat Benjamin hem met teedere liefde heeft weten te winnen, want hij geeft hem in alles toe, laat hem alle lekkere beetjes, en behandelt hem geheel en al als een soort meerdere, *behalve* - dat vinden wij juist zoo aandoenlijk in Benjamin - waar het zijn liefde voor en jaloezie op *ons* geldt. Voor onze zoenen en liefkozingen duwt hij hem achteruit om de eerste te zijn, en, komen wij thuis van bezoek of van uit eten, dan is er in het eerste kwartier voor Frits géén kans ons te bereiken, zoo handig houdt Benjamin hem achteruit; in alle andere opzichten echter laat hij hem vóórgaan, bij eten, drinken, slapen op het beste plaatsje, wàt ook. - Ik vind dat men van dieren zoo veel kan lééren als men hen gadeslaat. - Ik lees dat bewuste tijdschrift niet, wèl Het Toekomstig Leven. -

Ik begrijp best dat *Uw* levensbeschouwing niet *mag* leiden tot mensch-verachting. Gelooft U niet, dat alles veel afhangt van ervaringen en van karakter, wat onze vorming dóór het leven aanbelangt? Ik benijd U dat gij die groote gave hebt van zoo muzikaal te zijn; ik geloof dat daarin is een groote troost voor ieder die haar bezit; muziek vind ik de meest goddelijke kunst. Zooals ik onlangs in de Telegraaf schreef, naar aanleiding van een Mengelberg-concert: wie denkt zich een Hiernamaals, hoe dan ook overigens, met engelen, die stillevens schilderen of sonnetten dichten of romans schrijven, maar, daarentegen, iedereen verbindt aan een ‘Hemel’ het idee van muziek, van harpspel en zang!

- Hoe heerlijk voor U, dat gij Uw familie zoo nabij U hebt. Maar lieve mevrouw *mij* behoeft U geen ‘zuster’ toe te wenschen, nu ik er immers eene heb aan mijn vriendin, een lieve oudere zuster, 'n beetje moeder met-een, èn 'n vriendin tegelijk. Vroeger, toen ik jong was, bij mijn ouders thuis, ja toen verlangde ik inderdaad zeer naar 'n zusje. Maar vindt U niet dat *on*getrouwde zusters, die later als volwassenen bij elkaar blijven wonen, gewoonlijk alles behalve ideaal samen zijn; op zijn best is het een koele verhouding van vrede zonder kibbelen, maar meestal zitten ze zelfs elkaar in de haren door geheel verschillende levensbeschouwing. Zijn ze getrouwd, en gaat ieder dus haar eigen gang, dan is het een veel prettiger verstandhouding, uit de verte. - Beste mevrouw, die vriendin wan U moet mij geheel en al verwarren met een mijner nichtjes, want ik was **nooit** op die kostschool, en *nooit* kende ik eene mej: N.... zooals U haar meisjesnaam opgeeft. Mijn nichtjes, van drie mijner ooms, waren op verschillende kostscholen; zeker bestaat hier eene verwarring met eene harer. Informeert U dat eens s.v.p. - Vriendelijk dank voor Uw schrijven.

Abonnee te G. - Ik ben recht blij dat mijn briefkaart U zooveel genoegen deed; de zaak is nu in orde gekomen. - O ja, we zaten hier natuurlijk midden in de drukte der

Juliana-feesten. De optocht hier in Scheveningen was wezenlijk heel aardig geslaagd. - Zooals gij indertijd in mijn hoofd-artikel bij die gelegenheid zult hebben gezien, wordt ik niet heel licht meegesleept, noch door couranten-artikels noch door volksgeestdrift. Ik voel daarin zoo akelig veel oppervlakkigheid en vooral van dronkenmans-lawaai. - ‘'t Was maar een wicht,’ is wèl een èchte uitdrukking van uw provincie; ik heb er hartelijk om gelachen. Overigens had ik voor mij ook liever een prins gezien dan een prinses; maar wat niet is kan komen. Om uw klein jongetje, dat U met vroege wijsheid zei: ‘De eerste verschijnselen van de naderende bevalling zijn er reeds’, zou men moeten lachen, als 't niet eigenlijk zoo treurig ware dat er geen kinderen meer *zijn* tegenwoordig. Oude mannetjes en vrouwtjes van af de wieg, dat kweken de hedendaagsche opvoeders, en daardoor ook zijn die ongelukkigen reeds zoo jong al blazé, zenuwziek, levensmoe, op hun twintigste jaar uitgeleefd.

Op uw slot-vraag, hoe *ik* mij voelde bij die Koningin-Prinsesfeesten onlangs, gaf U het artikel, dat ik bij die gelegenheid schreef, reeds uitvoerig antwoord.

Henriette. - Twintig zijdjes telt Uw brief. Dus, ik ben blij, dat gij mij wat hadt te zeggen, gelijk daaruit blijkt. Natuurlijk is er hier en daar wel een en ander, dat ik niet al te uitvoerig durf te behandelen, uit vrees Uw naam daardoor te zullen verraden aan nieuwsgierigen. - Jammer dat die illusie van die sollicitatie is mislukt. Die raad van dien bewusten neef, ‘niet bij de pakken te gaan neerzitten’, beäam ik volkomen. Dat geeft nooit iets in het leven; flink volhouden en een désillusie onder de knie binden, zóó kom je waar je wezen wilt. - En nu ik lees hoe véél gij voelt voor Uw vak, nu leg ik er nog meer den nadruk op dan in de vorige correspondentie: Geef het toch niet op voor het zoo onzekere bestaan van in particuliere betrekking gaan, een leven, dat U stellig niet die voldoening zal geven, die gij nu hebt. - Wáár men zulk een verhouding vindt tusschen moeder en dochter, als die, welke ik schilderde in mijn vorige correspondentie aan U; ik stem U toe, dat zij helaas hoe langer hoe zeldzamer wordt, door feminisme en door hedendaagsche kinderen opvoeden in op ‘ouderwetsche’ ouders neerzien. Maar toch komt zij wel eens vóór; nog onlangs had ik een brief van iemand, die mij haar samenleven met haar moedertje heel ideaal beschreef; toch geef ik U toe, in het algemeen beschouwd, dat de meeste moeders hare volwassen dochters niet begrijpen, noch moeite doen haar te begrijpen, en, zich bevredigd voelend in haar eigen interieur, er al heel weinig bij stilstaan, dat die dochter

er géén heeft, en zich thuis eenzaam voelt, meid van papa en de broers, en snakt veel minder naar een werkkring, en naar kunst, en naar nuttigheid, dan wel naar *vrijheid* - al durft zij zelve dat zich niet bekennen en verbergt dien drang onder mooie woorden. Het zou zoo goed zijn indien vele ouders, en moeders vooral, dat inzagen, dat hare volwassen dochters zelfstandige wezens zijn, die recht hebben op een eigen leven en een eigen gedachtenkring. - Ik geloof, dat Uw eigen vermoeden, dat er dikwijls door het leeftijd-verschil een groote klove is, die zich niet laat overbruggen, heel juist is; ieder behoort tot haar eigen tijd, en juist in onze dagen is dat een zoo gróót verschil, die oude en die nieuwe tijd.

Die correspondent, die vindt dat de ouders alleen *plichten* hebben aan hun kind, is zelf een vader, sinds lang reeds, en het zal hem zeker genoegen doen te lezen hier, dat hij met die woorden U heeft getroost. Ik-óók vind ze mooi en ruim-gedacht. Want ik vind het een zoo groote en droeve fout in de meeste ouders, dat zij handelen als waren de kinderen vóór alles hun bezit en hun eigendom, die zich hebben te voegen naar hun wil, inplaats van te bedenken, dat zij-zelf die jonge schepseltjes tot het leven veroordeelden, en daarmee een ontzettende groote verantwoording op zich laadden. Ik geloof zeer zeker, dat *de* eigenlijke bestemming der vrouw, hare natuur-bestemming, is het moederschap; daartoe is zij door de natuur zelve voorbestemd, en, waar beschaving, maatschappelijke omstandigheden, en vele andere oorzaken, een overproductie in het leven riepen van onvruchtbaar-blijvende vrouwen, daar moge men dat een niet meer te veranderen feit vinden, een *tegennatuurlijk* feit *blijft* het.

Volkomen ben ik 't eens met U, dat de *taak* der gehuwde vrouw, wil zij haar goed vervullen, een even mooie is als zware en veelomvattende. Dóór haar gezin, dóór de opvoeding van haar kinderen, reikt haar invloed tot ver in de toekomst-maatschappij. De meeste mannen van beteekenis hadden een goede moeder, niet in den zin van een ontwikkelde, maar bovenal van eene die hen met verstand en nadenken leidde en hen goed opvoedde.*)

- Ik ben blij dat ook U mijn dagboekbladen zoo hebben geïnteresseerd; wáárom ik ze gaf, vindt gij hierboven in mijn correspondentie aan *Uitgestootene.*

- Zeker, de boekjes van Gerdes heb ik-óók gelezen als kind, en gij kunt er van verzekerd zijn, dat die de Roomschen precies net-even partijdig zwart maakt als de Roomsche kinderboekjes het zonder twijfel de protestanten doen. - Ik-ook vind Calvijn hoogst-onsympathiek van uiterlijk op zijn portretten. -

- De zelfverheffing, die U hindert in de calvinisten: dat zij overtuigd zijn het eenige geloof te hebben, keur ook ik af, maar bij de modernen vindt men weer 'n ander soort zelfverheffing, namelijk van te meenen dat ze door eigen braafheid zich kunnen volmaken. M.i. zijn *alle* menschen al heel gauw geneigd tot zelf-ingenomenheid; ik weet niet of eigenlijk hun geloof daarvan wel de rechte schuld heeft. Ik betwijfel dat. Dat mijn ‘brief aan Pelgrim’ U trof, omdat ik er de theosophie in heb aangeroerd, las ik met belangstelling in Uw brief; gij volgt blijkbaar mijn werk met veel aandacht. - Hoe eigenaardig dat gij in den bijbel voor dezelfde personen veel hebt gevoeld als ik, want ook mij is Mozes steeds 'n heel sympathieke figuur geweest in het oude Testament, en, dat hij 't beloofde land enkel mocht *zien,* kwam mij als kind zoo bitter hard voor, als ik zijn ‘zonde’ vergeleek bij de huichelarij van 'n Jakob of den

*) B. v. Willem de Zwijger! Nooit ware hij geworden, wat hij is geweest, hadde hij geen Juliana van Stolberg tot moeder gehad.

gemeenen moord van David op den man van Bathseba. - Indien Nellie van Kol zich waarachtig heeft ‘bekeerd’, dan vind ik het voor haar-zelve heel gelukkig, indien 't maar reclame-bejag is, dan moet zij dat zelve verantwoorden. - Uw dankbaar gevoel over eigen bevoorrechting, als gij ongelukkige wezens tegenkomt, misdeeld of mismaakt, of met afzichtelijke ziekten, vind ik heel natuurlijk; mij-ook is dat wel eens zoo gegaan: dat ik, in een niet-tevreden stemming, door zulk een vergelijking met een diep-beklagenswaardige op andere en tevredener gedachten kwam. Maar, dat God zulke menschen dáárom zoo zou doen lijden om daarmee anderen ten voorbeeld te zijn door hun ellende, dat vind ik een bekrompen voorstelling van God, die Hem onrecht doet; ik heb, met U, die uitlegging wel eens gehoord door orthodoxen. Ook dien troost, dat ze later in den Hemel een nieuw beter lichaam krijgen zullen, vind ik heel negatief; want er zijn toch ook vele geloovigen met hier op aarde gezonde lichamen; waarom hebben die dan het dubbele, één aardsch lichaam en één Hiernamaals, beide in orde, terwijl de eerstgenoemde categorie eerst Hiernamaals wordt bedeeld met gezondheid.? - Ik geef U groot gelijk dat veel menschen de waarheid niet willen hooren. Ik zeg haar eerlijk over alles, zooals *ik* haar zie van mijn standpunt, *en* over orthodoxie, *en* over modernisme, èn over Christian science, èn over theosophie, èn over spiritisme, èn over Roomsch-Katholicisme, èn over dominees, èn over doktoren, èn over feminisme, èn over kunstdoenerij enz. enz. Daarmee wil ik niet beweren, dat ik mijne opinie houd voor de eenige juiste, maar wel dat ik behoor tot geen enkele richting of partij of groep of wat ook, en daarom volstrekt onafhankelijk zeg, hoe ik - persoonlijk over alles denk of oordeel of voel. - ‘A romance of two worlds,’ van Marie Corelli heb ik indertijd met heel groote belangstelling gelezen toen het boek pas uitkwam, maar toen was ik vele jaren jonger. Ik heb het steeds beschouwd als een van haar meest interessante romans; dat het werkelijk waar gebeurd is, geloof ik geen oogenblik.

Ik hoop niet dat gij zult ophouden met Uw gezellige lange brieven, uit vrees mij te zullen vervelen. Uw slot: dat gij dadelijk een zoo langen brief aan mij klaar hebt, omdat ik U zoo goed begrijp, deed mij juist zoo innig veel genoegen. - Ik vind zulke brieven de grootste aanmoediging op mijn werk, en lees Uw schrijven zoo graag, omdat gij zoo telkens aanhaalt wat U in de verschillende Lelies beviel of boeide of trof; dus houd ik mij voor Uw brieven werkelijk aanbevolen.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

28 Juli 1909.
23ste Jaargang.
No. 4.

Berichten.

Present-exemplaren en Bewijs-nummers zijn aan te vragen bij den uitgever van dit blad, niet bij de redactie.

Beklag over correctie- of drukfouten heeft de betreffende te richten tot den uitgever, niet tot de redactie.

Zij, die zonder abonné of lezer te zijn van de Holl. Lelie de redactie lastig vallen met de toezending van manuscripten of brieven, hebben het zichzelf te wijten, wanneer zij geen particulier antwoord ontvangen; de beantwoording van een en ander geschiedt door de corr.-rubriek in dit blad, behoudens die gevallen van uitzondering die de redactie om welke reden dan ook persoonlijk uit beleefdheid maakt.

Zij, die hunne manuscripten bij weigering terug verlangen, worden verzocht hunne behoorlijke frankeering terstond in te sluiten en hun juist adres terstond op te geven.

Zij, die met de redactie correspondeeren in de Lelie onder welk pseudoniem ook, worden verzocht zoowel dit pseudoniem als den eigen naam onder elken brief te herhalen, daar het onmogelijk is alle pseudoniemen te onthouden bij een zoo uitgebreide correspondentie.

Anonyme brieven worden niet beantwoord.

REDACTRICE.

De redactrice verzoekt van af heden alle voor háár bestemde brieven, stukken, enz. te willen zenden onder háár adres, aan den uitgever van de Holl. Lelie, Keizersgracht 485, Amsterdam.

Mijn zwakke lier.

Mijn zwakke lier, zij slaat geen breed accoord:
De snaren trillen zachtkens van mijn handen,
Een enkel toontje zweeft op 't windje voort,
Vertrilt en sterft... of zal 't belanden

In gindsche rozetuinen, wit en rood
En hier en daar een bloemenhartje roeren?
Of zwerft een vogel rond, die 't oor het willig bood
En zal hij 't op zijn wiekslag verder voeren?

Ik zing geen breed accoord, een enkle toon.
O, mocht die slechts in enkle harten dringen;
Daar schallen in des echo's schoonste schoon!
Hoe gaarne zou ik dan mijn simpel wijsje zingen!

Nacht.

Stille nacht! Slechts 't windje suist
Door het lisp'lend loover,
Teere blanke nevelwaas
Dekt de velden over.

Stille nacht! Geen wreed geluid
Stoort mijn stil gedenken
Aan het opgeslagen raam;
'k Zie het leven wenken....

Zacht toont door de stilte heen,
Uit het dichte lommer,
't Slaglied van de nachtegaal,
Zorgloos, zonder kommer.

Door het land van eeuwige romantiek
door Johan Schmidt.
Met teekeningen van den auteur.

Tien dagen in ‘Een Klooster van Leeken.’
II. *(Slot.*)

Zoo leefden deze twee mannen in volslagen afzondering tevens, arbeidend aan de grootere door de kameraden begonnen hut, die reeds flinke ruimte bood, daar zij bestond uit drie vertrekken. Spoedig daarna bouwden zij ook een stal, kippenren, zich mede onledig houdend met het graven van een 300 M^3 grooten vijver. En dat alles afgewisseld door een sober maal, bestaande uit brood en linzen. Geen afleiding, geen andere levensvreugde dan die door het denkbeeld verschaft, dat dáár zou ontstaan de toekomst-maatschappij.

Eindelik in de lente van het komende jaar voegde zich een vrouw met haar dochtertje bij hen. Dit bracht wat leven in de verlaten streek, door niemand bezocht, dan door voorbijtrekkende kameraden, die 'n paar dagen medehielpen en dan weer verder trokken. Deze vrouw zorgde ook voor het huishouden, voorzag dus in 'n dringend gevoelde behoefte. Haar werkkracht was dus meer dan welkom. Intusschen had men hen ook voorzien van eenden, kippen, ja zelfs geiten - en dreven de kameraden hun hulpvaardigheid zóó ver, dat zij tegen Augustus 'n bij inteekening verkregen koe de kolonie ten geschenke konden geven. Of Jolie, zoo heette het beest, blijde ontvangen werd?

Heel spoedig kwamen er meerdere kolonisten bij en steeg het getal tot 14 vastblijvenden, terwijl er soms 20 waren, daar elkeen die passeerde, onderdak en eten kreeg, waarvoor hij op zijn beurt zijn arbeidskracht in ruil gaf. Op die manier werd de toestand hoe pitoresk ook, toch 'n zeer onaangename, wijl de matrassen moesten verdeeld en bovendien het hooi diende beslapen te worden. Hierin moest verandering komen en daarom besloot men in 1904 een nieuw (zeer bezienswaard) huis te bouwen, dat groot genoeg was om velen te kunnen herbergen.

Dit huis werd gemaakt en opgetrokken in fibro-cement, d.i. cement vermengd met asbest om het huis onbrandbaar te houden. Dit cement wordt tot vierkante-meter-groote stukken geperst van bijna een centimeter dikte en binnen en buiten tegen het houten geraamte bevestigd. 14 M. bij 8,50 M. is het gebouw en 't bevat 10 vertrekken, bestaande uit een ruime eet- en conversatiezaal, een z.g. kinderkamer (Ik noem het zolder) en 8 slaapkamers, elk met 2 ramen. Een werkelik mooi huis dus, dat onderhouden, een modelhuis zou kunnen zijn. Helaas, hoewel voltooid door, voor dit doel expres van Parijs gekomen kameraden, is er niet één van de latere kolonisten, die er de noodige zorg aan besteedde. De deuren zijn reeds gehavend en, gelijk begrijpelik, met zulk 'n cosmopolisch gezelschap, trok niemand zich veel van het instorten aan. Overal zijn scheuren en het keukentje verkeert reeds ‘in staat van ontbinding.’

Zoover was de kolonie dus reeds gevorderd en Fortuné Henry aanschouwde welgevallig de miniatuur toekomststaat, waarvan hij de feitelike schepper was, er niet op rekenend, dat door de steeds grooter wordende familie de kolonie geheel

anders van aard en wezen werd, dan zij eertijds was, toen hij, alleen met zijn Italiaanschen helper, het zware werk begon.

De groenten, die zoodra men voldoende had ter markt werden gebracht, leverden weinig op - eensdeels, omdat de keuze niet uitgebreid was, tweedens, omdat het koopend publiek niet veel van de kolonisten wilde weten, met uitzondering van Henry, die, wij ondervonden het, zeer populair en bemind scheen.

Eigenlik konden de kolonisten den slechten verkoop aan zich-zelf wijten. Om maar een voorbeeld te noemen. De meeste vrouwen, niet communistisch van harte, waren hare mannen naar de kolonie gevolgd, hen ten pleziere, of omdat het oogenblikkelik, door fin. omstandigheden, noodig bleek. Dat zij dus òf er niet konden wennen òf hun gedoe in grof dilettantisme ontaardde, is begrijpelik. Zij deden aanstellerig of kleedden zich aanstootgevend. Enkelen zelfs kwamen in broek en buis ter markt en de koopers, niet gediend van deze gewilde travesti's, bespotten haar en lieten ze met haar groenten zitten. Er volgden dus tijden van drukkende zorgen en hun financiëel bestaan was van dien aard, dat de ‘maagkwestie’ weldra ingrijpend werd. Het eten was en bleef zeer slecht en hier gebeurde, wat in de meeste gezinnen plaats heeft als 't geld schaarsch is, de liefde verdween door het respectieve aantal vensters.

Eerst ging er een gezin weg, toen een tweede en zoo had er 'n exodus plaats van kolonisten, die eigenlik geen kolonisten waren,

want, onze zegsman beweerde het, 'n kolonist moet ondanks alles, zelfs bij droog brood en sla (wij kregen het er ook te eten) trouw blijven aan zijn beginsel. Ik zeg 't 'm na, niettegenstaande ik er van door ging. De onderlinge jaloezie droeg tot haat en tweedracht bij - en na weinige jaren is de kolonie verlaten, óók door dezelfde menschen, die haar eerst hielpen tot stand komen.

Toen wij er dan ook aankwamen waren er nog maar enkelen. De meesten waren immers dien morgen door den Rus naar het station gebracht. 't Is waar men ontving ons gastvrij, wat evenwel niet wegneemt, dat zij ons dadelik vroegen, waanneer we weer vertrokken. D.w.z. die ‘we’ waren vertegenwoordigd

Thuiskomst van het veld.

in de Française met haar ‘compagne’ den Gascogner. De Rus en Spanjaard gedroegen zich zeer joviaal. Aan tafel gegaan kregen we slechte spersieboonen te kauwen en onbruikbare soep te slikken, met water en oud-bakken brood gecompleteerd. Om wee te worden. Over de lang-breede tafel gebogen, onder den zwakken schijn van het kleine hanglampje, dat de groote zaal spookig verlichtte, luisterden we toe naar de Française, die heftig zwetste met den Spanjaard, bijgestaan door haar driftig-redeneerenden Gascogner. Zij, de Française, beweerde, dat de menschelike vóórbestemming in de lijnen der hand te lezen was en dat zij niets deed zonder den stand der kometen te raadplegen. Is 't wonder, dat wij oplettend opzagen. In 'n kolonie van den anarchist Henry voorstanders van Chiromantie (hand-lezerij). De Spanjaard glimlachte en bestreed hen nog, terwijl de Rus naast ons z'n eentonige liederen neuriede. Maar door den spot van den Spanjaard geprikkeld, riep de Gascogner: Geloof je 't niet, Jean? Neen? Dan zeg ik je, dat je geen anarchist bent... 'n anarchist, die niet aan vóórbeschikking gelooft, is geen anarchist... en ‘Chiromantie’ is feitelik het handboek van het anarchisme...

De Spanjaard bleef lachen. Wij hoorden een en al verbazing toe. De Rus ging naar boven, ‘bonne nuit’ roepend, terwijl de Gascogner met zijn compagne (vrouw mochten we niet zeggen) schreeuwde, dat hooren en zien verging dat, wie niet geloofde, wat zij geloofden, domme menschen waren en heel geen anarchisten.

Ik kon me niet herinneren me ooit zoo vreemd-melancholisch gevoeld te hebben als dien avond. Wat 'n ontgoocheling, nog grooter dan ik dacht.

Den eersten nacht brachten we bijna slapeloos door, hoewel het bed vrij goed was. De Rus, zeer gastvrij, had ons zijn kamer aangeboden en vergenoegde zich met 'n veel minder ruime - daaraan lag het dus niet, maar we leefden nog onder den weinig aangenamen indruk van den vorigen avond. Die had zwaar op ons ingewerkt. Voor

alles was 't het vreemd-onbehaaglike geweest, dat ons onaangenaam stemde. De atmosfeer had

depressief de stemming gedrukt. Men had zoo weinig gesproken en 't leek ons of 'n zòrgvol zwijgen de kille stilte nog meer vereenzaamde.

Daarbij kwam, dat we den tegenslag, de kolonie zoo naargeestig in een bosch gevonden te hebben, instede van op 'n open plek, tegen de bergen, - niet te boven konden komen zoo dadelik. 't Was ook 'n ware desillusie, de ‘kommunistische loge’, na zulk 'n prachtig pad te zijn beklommen, ver in 't bosch te moeten zien gesticht, op 'n plek waar alle uitzicht door het dichte geboomte benomen wordt. Oogenblikkelik had ik heen willen gaan, maar het verlangen de kolonisten en hun manier van leven nader te leeren kennen,

Een instantaneetje.

deed me blijven, ofschoon 't mij veel moeite kostte. Toen we 's morgens, het was Zondag, dan ook 'n wandeling gingen doen over den, met rogge en tarwe begroeiden bergrug, kon ik wel juichen, omdat ik ver, heel ver naar omlaag kon zien, wijd weg in het heuvelig verschiet. Om thuis te komen moesten we evenwel weer het bosch door tot de vochtige plek, waar het somber was en benauwend.

Terug, de ruime eet- en conversatiezaal betredend, troffen we de kameraden aan tafel. Ze hadden dispuut, omdat de Spanjaard maar niet overtuigd wilde worden, dat chiromantie de hoofdkennis moest zijn van elk degelik anarchist. De Gascogner ging vreeselik te keer, bijgestaan door z'n compagne, die hem, wat schreeuwen betreft, nog verreweg de meerdere was. Allerlei onderwerpen werden er daarna behandeld, en ieder zeide beurtelings (wanneer ze tenminste niet allemaal tegelijk aan 't woord waren) zijn meening over het kolonieleven, het opvoedingssysteem, groente-teelt, vrije liefde enz., maar zoo heftig, dat het rumoer de vruchtbaarheid van het gesprek verre overtrof. De meest onnoozele stellingen werden er verkondigd door de Franschen, die blijk gaven van niet eens te weten, wat ze eigenlik opponeerden door zich telkens tegen te spreken en op 'n manier, dat je hooren en zien verging. Wij begrepen niets van de ‘kwaliteiten’ dezer zich noemende anarchisten. Spraken we eens over literatuur, liepen ze dadelik af en aan of brachten het gesprek op iets anders, waaruit ik afleidde, dat ze er geen jota van wisten. De Spanjaard en de Rus bleken beter onderlegd - en ‘echte’ kolonisten te zijn, die hier tevreden waren en gelukkig. Beiden konden elders hun brood verdienen, de eerste als schoenmaker, de tweede als tailleur. Ze noemden onomwonden hun beroep en toonden 't - maar de Gascogner zweeg, terwijl de praatgrage Parisienne blufte, dat ze 'n rijke erfdochter was, die van huis was weggeloopen, omdat hare ouders met den Gascogner niets te maken wilden hebben. Deze verklaring hield mijn aandacht gaande, en meer willende weten van

zijn beroep, deelde zij ons mede, dat hij kermisreiziger was, die, doordat zijn oogen slecht werden, zijn beroep niet meer kon

uitoefenen. Ach zoo. Nu begrepen we alles van de socialistische handlezerij. Het bleek ons al gauw, dat er meerdere kolonisten om ‘beroepsredenen’ kolonist geworden waren tot ze 'n beter heenkomen wisten. Elke verwachting, die we nog van de kolonie hadden, werd geheel te niet gedaan. 't Was dus geen plaats, waar menschen kwamen, vrijwillig en met idealen bezield, zooals men doet (deed) voorkomen, doch 'n toevluchtsoord. En uit alle gesprekken, hoe anders ook bedoeld, konden wij dit opmaken. Daarom had er gedurig twist en tweedracht geheerscht en de meest-egoïstischen zoodanig huisgehouden, dat bijna iedereen de kolonie ontvlucht was, tot zelfs Henry, die liever alles in den steek

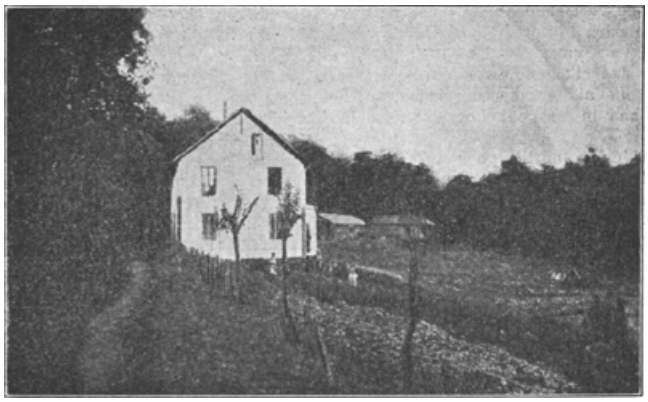

Communistische Kolonie te Aiglemont. - De holle weg.

scheen te laten, dan op *l' Essai* te moeten blijven. Nu speelden er de Franschen de baas en regeerden er op de meest antipathieke wijze over den naïeven Spanjaard en Rus. Wij hadden den eersten dag reeds veel doorzien, zeiden echter nog niets, wijl we hunne gasten waren.

Zoo verliep die Zondag tot het avond werd en wij, bij amper licht, dat vanaf 't laag hangende lampje op de hoofden viel, pijnlik-rood, de tafel bereikend, door vertellingen van den Spanjaard opgeruimder werden. Dan zong hij ook zijn lied, even vurig en zielvol, en besloot de reeks met een revolutionnairen strijdzang. Na hem de Francaise - zij gaf haar café-chansons, daar ze geen andere kende - eindelijk volgde de Rus, die schuchter blozend monotoon z'n melancholische vrijheids-galmen neuriede, intens weemoedig, klagend, kermend bijna. Dit was 'n eigenaardige avond, 'n avond van schijnbare eenheid, omdat 't was, alsof de verschillende uitingen toch ten slotte naar één doel zouden leiden, vereenigd als men leek onder het zingen van een lied.

Maar des anderen daags, bij klaren dag, was 't leven als gisteren, wrokkig - deed men het werk onder den heilloozen dwang van niet-minder-te-presteeren dan de overigen, doch met tegenzin dikwels, daar niet allen hetzelfde werk kunnen verrichten. Telkens was er kwestie over de vraag, wie nu toch eigenlijk in de keuken moest zijn - en ontstond er 'n woordenwisseling over 't feit, dat reeds vanaf het begin de absolute vrijheid was aangerand, daar men had vastgesteld en wel reglementair, dat de *vrouw* in de kolonie het huishouden en de keuken moest doen. De Française had er geen zin ìn, wilde liever op 't land, en wist handig dit karwei op 'n ander te schuiven. Zij, die elken morgen bijna om vijf uur met haar compagne naar Charleville ter markt moest om groenten te verkoopen, wilde de keuken niet langer verzorgen. Tumult. Nu was het toebereiden van eten niet omslachtig, daar de spijzen uitsluitend bestonden

uit brood, sla, spersieboonen, wortelen, uiën en knoflook. Dat was alles. Boter kon men niet betalen, en vleesch evenmin, daarom gebruikte men bijwijze van

vet cocoline (gezuiverd kokosvet). Hoe 't zij, doordat niemand ‘hart’ voor het middagmaal had, kwam het dan ook allermiserabelst op tafel - en hoorde men allerlei aanmerkingen op het oneetbare voedsel. Zoo stonden de zaken, tot wij, er toe genoodzaakt, daar zij lang ter markt bleven, het eten klaar maakten.

Den geheelen dag houtzagen, aardappelen schillen, groenten schoonmaken, want er wordt tweemaal daags warm gemiddagmaald. Enfin, we hadden al zooveel huishoudeliken arbeid verricht, dat we allerminst opzagen tegen 'n dergelijk werk. Vaten wasschen, grond vegen, enz., doe je ook niet voor je plezier. Echter, ons succes was groot en aanstonds werden we gevraagd te blijven. Nu daarin hadden we geen zin, maar zoo lang we er vertoefden besloten we huishoulike bezigheden te verrichten. Dat is me 'n baantje. Van vroeg tot laat in 't touw - zwaarder dan elk ander werk en zoo afbeulend, dat ik al heel spoedig inzag, dat de heilstaat hier in geen enkel opzicht gevonden werd.

We wilden natuurlik, voor we onze meening zeiden, eerst meer gewend zijn, en wachtten dus, met dit gevolg, dat de Française, meenend dat we zouden blijven eenigen tijd, er op zinspeelde, hoe men er voor gelijkheid was en dit verklaarde door op het geldbakje te wijzen, zeggende: Ieder die hier blijft legt wat hij heeft in dat bakje... wie niet heeft, is daarom ook welkom, als hij werken wil en kan, wat ons de vraag deed stellen: En wie nu niet kan?... Die wordt, (de Spanjaard en Gascogner kwamen er bij) die wordt aan de deur gezet, want wie niet werkt zal niet eten... Daarover ontstond een hevige strijd... Ziekte kwam niet in aanmerking. Hiertegen verzette zich de Gascogner - maar de Spanjaard hield-voet bij stuk, waarop de Gascogner woedend zijn medekolonist verweet, dat hij zijn theorie reeds bewaarheid had door 'n zieken man zoo te hinderen, dat hij, ten einde raad, met zijn vrouw de kolonie verliet, waarvan hij feitelijk verdreven was... We lieten ons niet onbetuigd, oefenden scherpe kritiek, waarop ter verdediging, werd aangevoerd, dat de man zijn koe had meegenomen, die hij zich had aangeschaft om tot versterking melk te kunnen krijgen. Nu stonden we heelemaal verstomd: de lui gaven alles af, als ze kwamen en deze schafte zich, voor eigen gebruik een koe aan!... We zwegen en dachten... maar waren eerlik genoeg om onze meening uit te spreken. In alle opzichten werden we nu gedupeerd. Wilden we, slechts eenmaal, 'n korte wandeling doen, werd het ons belet. Dàn kon 't niet, omdat zij, die ter markt gingen, wilden rusten en 't eten toch klaar moest, dan heette 't, dat er champignons gezocht moesten worden, enz. - maar steeds trachtte men ons elke ontspanning te ontzeggen.

Wij verzetten ons niet, wijl we méér van 't intieme leven wilden kennen. We konden geen goed meer doen, eensdeels, omdat we geen geld in het bakje legden, we verrichten immers zeer zwaren arbeid op hun verzoek en wilden bovendien niet blijven - tweedens, omdat we zeer duidelik ons oordeel hadden gezegd. Zat ik in een ongebruikt kamertje te werken, dan sprak men smalend over den Hollander, die in zijn ‘cabinet de travail’ was, en zoo voorts. Dat er geld noodig was, begreep ik zeer. Men verkocht bijna niets, soms voor 'n paar francs - terwijl het overgeblevene ('n kar vol) voor de geiten moest geworpen worden. De toestand was er dus min of meer benard. Geen enkele kooper, men had beproefd den geheelen oogst in het groot over te doen, kwam opdagen. Men wilde niet meer ter markt. 't Gaf toch niets. Waar dat inzat begreep echter geen van allen, hoewel de oorzaak gemakkelik genoeg was op te sporen. Er was geen leiding natuurlik en niemand had eigenlik verstand van 't vak.

'n Deugdelik zakenman ontbrak en wie 't minst geschikt was, achtte zich 't meest bevoegd.

Intusschen trok de Rus, uitgenoodigd door een vriend voor eenige dagen naar Parijs. Maar meenemen van eigen verdiend geld, mocht hij niets. En toen hij was heengegaan, sprak men met kwalik verholen afgunst van zijn ‘uitje’ - repeteerde men schunnige aardigheden ten koste van den afwezige. Nergens woonde ik in zóó hevige mate jaloerschheid bij.

Wij vonden 't jammer, dat hij ons verlaten had. 't Was een kinderlik-eerlike man, oprecht en naief. Steeds zong hij zijn in-droevig vrijheidslied, klonken zijn deunen in-tragisch over het land. Nu was 't er zoo treurig stil. Wel kwamen er rondtrekkende ‘kameraden’ hun kleeren wasschen, eten en slapen, en repareerde de Spanjaard hunne schoenen, maar overigens bleef de plek verlaten, zag men bij grauwen dag niets dan de onbeweeglike boomen, vol van blad, door geen windschokje tot ritseling gebracht. Geen geluid dan somtijds

't snateren van de eenden en 't kakelen der kippen, die van vroeg tot laat moesten verjaagd worden; alleen de honden gaven wat afleiding, blij als ze waren, dat wij ze geregeld eten gaven, en dankbaar ook, dat we ze van de ketting hadden losgemaakt, waaraan ze vast lagen. 't Paard liep er vrij rond, ging dagen lang 't bosch in, tot 't eindelijk zin had kalm terug te keeren.

Zoo sleten we onze dagen, eenzaam, geen gesprek van beteekenis werd gevoerd - immer gekibbel, of jaloersche uitvallen en nu vooral, nu de Rus zijn reisje naar Parijs maakte. Nu moest hij 't ontgelden of ook, haalde men mij er bij door venijnig te beweren, dat Fortuné Henry alleen 's nachts schreef; z'n werk er niet voor staan liet - alleen zichzelf in zijn slaap benadeelde.

En wanneer de dag teneinde was, en 't nijdig geschetter 'n wijle gestaakt, gingen we ons ontspannen. Mochten we meê, dieper het bosch in op de hobbelende kar, om hout te sprokkelen. In 't fantastische licht der maan raapten we dan 't hout van den grond, wierpen 't op onzen wagen tot deze vol was, en keerden dan wéér. En zoo alle dagen. Hoogst zelden afgewisseld door 'n korte wandeling, op andere avonden naar het kroegje ‘le petit sabot’, waar we in 't enge verblijf 'n glas bier dronken - leefden we er ons weergaloos eentonig leven, temidden van menschen, die alleen werkten om te eten, geïsoleerd van de wereld. Geen verheffing, geen hoogere levensbevrediging, slechts banale gesprekken, schreeuwend gevoerd door lieden, die, leeken als ze zijn, bezig blijven een eerlik begonnen plan te verijdelen, omdat zij meesttijds ongeroepen, om persoonlike redenen deze afzondering 'n wijle noodig hebben.

Paris '08.

JOHAN SCHMIDT.

‘Om de eere Gods.’
Roman door Anna de Savornin Lohman.
(Vervolg van No. 2).

Mevrouw Holt droogde haar oogen af met haar fijn batist zakdoekje, gekroond steeds nog met haar jonge-meisjes-kroontje zonder zich er om te bekommeren dat zij, door haar huwelijk, alle recht had verloren daarop; en zij herhaalde, voor de zooveelste maal:

‘'n Arme weduwe zooals ik heeft toch al zooveel moeite om haar kinderen door de wereld te helpen. Ik moet alles-zelf doen, waarin anderen worden bijgestaan door haar man. - - En ik, die zoo had gerekend op mijn eenige broer....’

Jan Eduma de Witt trommelde nerveus op zijn bureau, bekeek dan weer met aandacht een presse-papier, een reis-souvenir, die een stapeltje brieven vasthield, zonder in het minst te weten wat hij zag. - -

Zijn zuster had een manier van hem op zijn broederlijk gevoel te werken, die hem agaceerde. Hij was in den grond goedhartig in zekere opzichten, toegevend van aard, vooral waar het gold de familie en hare grootheid. Maar, aan den anderen kant, Anna was werkelijk onredelijk hem altijd opnieuw met haar droevig weduwschap lastig te vallen, waarin zij zich immers zoo heel goed had weten te vinden; veel handiger wist zij-alleen door de wereld te komen, dan de meeste mannen-zelf zich een carrière maken. - -

‘Hoe dikwijls heb ik je niet al gevraagd wat te doen voor mijn armen Henkie!’ klaagde zij voort.

‘En hoe dikwijls heb ik je niet al gezegd, dat het onmogelijk is dien jongen ergens onder dak te brengen! Kan ik het dan helpen dat hij 'n zwakhoofdige is!’ - -

Anna maakte een verontwaardigde beweging. ‘O, 'n zwakhoofdige! Je moest je schamen voor zoo'n hard woord. En dat tegen de moeder!’ - Het batist-zakdoekje veegde weer over de oogen. - ‘Dokter van de Velde vindt hem na die sanatorium-behandeling enorm vooruitgegaan. - En, in elk geval, 'n minister...’

‘Ja, jij denkt maar, dat 'n minister alles kan, zonder verantwoording te moeten doen. - Je vergeet heelemaal hoe de Kamer me op de vingers kijkt - - de liberalen vooral...’

‘Net of ze op zoo'n simpelen adjunct-commies hier of daar zullen acht-slaan - - 't is ook wat...’

‘Wel als die simpele adjunct-commies mijn neef is - - En, in elk geval,’ - hij sneed bruusk af, 'n penhouder, dien hij had opgenomen, boos neerwerpend, - ‘'t Kan niet, zeg ik je. - 't Kan eenvoudig niet, omdat Henk er niet toe in staat is.’

- - - ‘Net of iedereen dat niet wel kan, dat onnoozele klerkjes-werk’ - viel zij uit, de lieve trek, die in gezelschap haar mond steeds plooide, ineens verscherpend tot een vinnige snauw-uitdrukking, zooals alleen haar dagelijksche huisgenooten haar zagen. - Toen, zich weer inhoudend, omdat ze toch haar broer te véél noodig had nu... ‘Enfin, laat ons nu niet afdwalen. Juist om*dat* je beweert voor Henkie niets te kunnen doen, is 't een reden te meer, dat je me nu, terwille van Gerty, niet mòògt weigeren. - Als 't dan wààr is, dat je wel wilt maar niet kunt,

dan heb je nu toch 'n gelegenheid dat me te toonen met Nout Resema.' - -

Ten einde raad sprong haar broer ongeduldig op. - 'Draai toch niet zoo rond in 'n cirkel. - Waar wil je dan in Godsnaam, dat ik dien leeglooper zal instoppen, als er nu toch niets vacant is. - Ik kan toch geen betrekking voor hem màken'. - -

'Oók wel, als je maar wilt - - 'n Minister kan zoo veel. - Je neemt hem maar bij je eigen, b.v., - op je eigen departement.' - -

''k Zou je danken - 'n jongen, die alleen van honden verstand heeft - - Wat moet ik nu in 's hemelsnaam daarmee aanvangen.' -

'Nou ja - - ik vraag je 't immers ook niet, om je aan een goeie werkkracht te helpen. 'N ander kan zijn werk voor 'm doen, mijnentwege, als hij den titel maar heeft.' - - En zij begon nerveus te lachen, want zij zag op 't gezicht van haar broer iets als van toenadering. - Dadelijk van die goeie gezindheid profiteerend, sloeg zij lief-vleiend haar gevulde arm om zijn hals, en drong:

'Toe, wees nu eens heel, heel lief. - - Beloof me dat je iets zult doen - - Met je belofte alleen ben ik al tevreden. - - Maar die *moet* ik hebben, mevrouw Resema stelt het als voorwaarde. - - Bedenk toch, t geluk van mijn kind'. - -

Maar ze hoefde het batist-zakdoekje niet nog eens aan te wenden - -, de klok, die twaalf uur sloeg, hielp ook 'n handje, want hij waarschuwde Excellentie hoeveel hij nog had af te doen; en om half drie had hij een lange conferentie met zijn collega van Binnenlandsche Zaken óók nog. - -

'In Gods-naam', - zei hij - 'Je moet het zelf weten - - of dat nu bepaald zoo'n geluk zal zijn voor Gerty. - - Maar enfin, als 't van mij afhangen moet.... toe dan maar.'

- - - - - 'Ik ga van hier nog dadelijk naar mevrouw Resema,' jubelde Anna. - - 'Ze is er zoo op gesteld dat Nout wat uitvoert'. - -

'Laat ons maar zeggen, dat het hèèt, dat hij wat uitvoert', - - glimlachte haar broer, die zich geen illusies maakte. - - -

- - - - - Natuurlijk niet burgerlijkgewoon op Zondag, maar in de week, was de receptie... Voor de meesten geen groote verrassing, na het eindeloos geflirt van Gerty en Nout in den laatsten tijd, en op de fancy fair voor 't nieuwe kraamvrouwen-bed bovenal. Trouwens, de beide nichtjes, Geert en Gerty, hadden bij die laatste gelegenheid ietwat van zich laten spreken door haar gecoquetteer. - Mevrouw Horstenboer, met haar ook ditmaal niet zich verloochenenden 'takt', had namelijk 't gewetensbezwaar van mevrouw Eduma de Witt tegen mevrouw van Leuven's te-veel-besprokenheid met nu dezen dan genen gezantschaps-attaché, zóó weten uit den weg te ruimen, dat noch mevrouw van Leuven werd gechoqueerd of iets vermoedde-zelfs, noch Geert behoefde af te zien van het verkoop-genoegen. Op de ten haren huize gehouden vergadering was zij het geweest die, heel handig, zich 't afternoon-tea gedeelte had gereserveerd, en die toen, als 'n persoonlijke gunst, schriftelijk had gevraagd aan mevrouw Eduma de Witt haar 'charmante dochter' te willen afstaan aan háár voor 't helpen - net alsof ze niets ervan af wist, dat die al bij mevrouw van Leuven's bloemenwinkeltje was ingedeeld.

Mevrouw Eduma de Witt had het natuurlijk 'n prachtige uitkomst gevonden, en Geert ook vond het afternoon-tea-gedeelte, dat altijd behoort tot het meest-gewilde voor alle jonge meisjes, 'zalig'. - Maar men kon mevrouw van Leuven niet voor het hoofd stooten. Er moest wel gezegd worden aan mevrouw Horstenboer, dat Geert al 't éérst was gevraagd door deze. En toen had mevrouw Horstenboer uitgeroepen, die

heel goed hoorde uit den toon van moeder en dochter beide, wàt er van hààr gehoopt werd, terwijl zij haar 'n visite maakten om haar uit te leggen, hoe jammer het was. -

'Maar dan schrijf *ik* 'n briefje aan mevrouw van Leuven, dat *ik* 't haar vraag als 'n grooten dienst, dien ze mij doet, dat zij Geerte afstaat. - Nietwaar? Je wilt immers wel, dat ik mevrouw dat schrijf, Geerte? Ik zou 't zoo aardig vinden juist jou onder mijn jonge-meisjes-garde te hebben.' -

- - - 'Wat een lief mensch toch', - vond Geerte, die wèl snapte hoe handig mevrouw Horstenboer de zaak schipperde, toen zij weer met mama in 't rijtuig zat. - -

'Nietwaar? - En ik vind het zóó veel prettiger, dat je nu met háár verkoopt. Geert.' - Mevrouw Eduma de Witt, veel naiever dan haar dochter, had van de eigenlijke toedracht der zaak geen begrip, hield alles voor 'n toevalligen samenloop van omstandigheden, 'n 'bestiering Gods', wat in werkelijkheid niets anders was dan de fijne berekening van mevrouw Horstenboer, die het in haar mans belang vond zijn collega Eduma de Witt in den zak te kruipen, door hem uit dat lastig dilemma uit te helpen, van Geert, die niet mocht mee-verkoopen om haar Principieen-reitende moeder, en die zelve zoo graag wilde meedoen, en wier weigeren aan mevrouw van Leuven zou verwekken 'n aan Eduma de Witt hoogst-onaangenaam gepraat, - - en misschien tusschen hem en van Leuven zelfs 'n brouille. Tegenover 't publiek hield die nu eenmaal zijn vrouw de hand boven het hoofd. -

Ongelukkigerwijze echter had mevrouw Horstenboer niet heel veel plezier beleefd van haar protectie van Geert. - Want deze had zich laten verleiden tot een luidruchtige flirtation met Fredi ten Have, waarover was gesproken, was gemeesmuild. - Ze waren gezien nu in dit hoekje, dan achter dat scherm. - Ze gichelden. - Wat het allerergst was, te luid-gesproken woorden, geestigheden over bezoekers die niet in hun smaak vielen, waren afgeluisterd, den betrokkenen overgebracht, waren der dochter van erkend christelijken huize veel kwalijker genomen natuurlijk, dan den overal graag-gezienen, om zijn charmantheid veel-vergeven-geworden huzaren-luitenant. - -

En dat Gerty, die bij mevrouw van Leuven haar nichtje had vervangen bij de bloemen, ouder 't aanstekend voorbeeld van mevrouw van Leuven-zelve, niet minder van zich had doen spreken met Nout Resema, had de zaak niet verbeterd voor de Eduma's-reputatie in Haagsch-deftige kringen, waarin alles toegaat, óók 't flirten, met een zekere geverniste distinctie. - -

- - 'Wat of dat toch eigenlijk van afkomst voor menschen waren', - hadden de freules de Gaevere later gevraagd, zoo vertelde men zich. - De freules de Gaevere waren echte oud-Hagenaars, met 'n ouderwetsch buiten bij Wassenaar, en die steeds met 'n beetje minachting neerzagen op al wie niet tot 'de' eigenlijke Haagsche aristocratie behoorde, en er van buiten-af insloop, - klinkende naam of niet - -

En de provincie-adel kreeg vegen. - 'Je kondt wel zien hoe weinig-gepolijst ze daar in 't Noorden toch nog waren' - - constateerden de Hagenaars - waarop de Friezen zich verdedigden, dat de Groningers altijd zoo 'druk' doen bij feesten; Groningen is er voor bekend, dat de partijen dáár altijd zoo luidruchtig toegaan. - Maar de Groningers lieten dat ook niet op zich zitten, en vielen uit over de onmogelijke stijfheid en achterlijkheid van Leeuwarden. - En Utrecht, dat zóó overdreven correct is, moest het op zijn beurt ontgelden. - En dan in Amsterdam! - En van al die kletspartijen en hatelijkheden waren de schuldigen Gerty en Geert - bovenal misschien, omdat men giftig-jaloersch was op beider kolossaal succes; dank zij hare bekoorlijkheden voor heeren hadden, van al de jonge-meisjes, niemand zóóveel verkocht als de beide nichtjes Holt en Eduma de Witt. - Van Geert heette het vinnig achter haar rug, dat 'n zoen *f* 25 had gekost, maar een *christelijken* zoen minstens *f* 30. - En Gerty beschuldigde men, te recht of ten onrechte, dat ze Nout Resema dronken had gemaakt, door hem tot telkens opnieuw champagne-drinken te verleiden, want dat hij anders nooit zóóveel bloemen tegelijk van haar zou hebben gekocht, als op dien middag toen hij letterlijk elke dame, die hij maar even kende, had aangeboden 'n magnifique bouquet, omdat hij niet wist wáár hij heen moest met zijn reuzen-inkoop van àl Gerty's rozen.

(Wordt vervolgd).

Deze brieven zijn afzonderlijk voor de Holl: Lelie geschreven en komen niet voor in andere bladen.

Uit de Seine-stad. XXV.

Werd een tiental dagen geleden een zekere Vallanet 'bij de kladden gepakt' wegens het feit, dat hij twaalf jaar achtereen te Parijs geneeskundige praktijk zonder wettelijke

bevoegdheid heeft uitgeoefend, ‘Le Journal’ van heden, 12 Juli, vermeldt als volgt de geschiedenis van een tandheelkundige zonder diploma:

‘De zaak Vallanet heeft haar pendant. Een Parijsche geneesheer, dokter X..., moet, met een pseudo-tandarts, voor het gerecht van Senlis verschijnen, tengevolge van de volgende feiten:

Eenigen tijd geleden werd de prokureur der Republiek te Senlis getroffen door een regelmatige aanklacht, uitgegaan van het Syndicaat der chirurgen-dentisten van Frankrijk, in welke klacht gemeld werd, dat een zekere S..., wonende te Creil, onwettig tandheelkundige praktijk uitoefende, onder de auspiciën van dokter X... te Parijs.

Op de drie gevels van het huis, waar zich het “cabinet dentaire” bevond, gehuurd door dokter X., somden verscheidene plakkaten en uithangborden de titels op van den operateur, gediplomeerde van de medische faculteit te Parijs, en hielden ze de aanwijzing in, dat het cabinet bestuurd werd door een “chirurgien-dentiste.”

Het gerecht stelde een onderzoek ter zake in. Het verhoor werd met veel handigheid geleid door den heer Jaïs. Talrijke getuigen werden er gehoord en een zeker aantal confrontaties vond plaats ten bureele van den rechter van instructie.

Het bewijs werd er door geleverd, dat S..., die geen enkel diploma had, zich deed doorgaan voor dokter X... en dat deze laatste de zonderlinge combinatie met zijn naam dekte en zijn geld steunde.

De heer Jaïs heeft zoojuist zijn instructie gesloten en den pseudo-tandarts gedagvaard voor het gerecht te Senlis, onder de be-

schuldiging van onwettige uitoefening van tandheelkundige praktijk. Dokter X... zal als medeplichtige hebben te verschijnen. De zaak, die uiterst belangwekkend belooft te zijn, zal eerstdaags voorkomen.'

Ik heb een vrouwelijke Roemeensche kennis, die het Fransche diploma voor 'chirurgien-dentiste' in haar zak heeft en met het beroep der kiezentrekkerij genoeg verdient om er betrekkelijk goed van rond te komen. Voornamelijk aan haar dank ik de volgende inlichtingen, die wellicht den lezeressen belang zullen inboezemen, welke, als Jérôme Paturot, 'à la recherche d'une position sociale' zijn.

Vóór de wet van 1892 bestond er geen toezicht op het beroep van tandheelkundige. In dien tijd zouden zelfs de, af en toe nog op het Amstelveld te Amsterdam opereerende, nazaten van den door Jan Steen vereeuwigden kiezentrekker ongestoord te Parijs en overal elders in Frankrijk een 'cabinet dentaire' hebben kunnen inrichten. En bovenbedoelde pseudo-tandarts S... zoû toen niemendal met het gerecht te maken behoeven te hebben, ook al had hij 'parlé des grosses dents' met zijn cliënten, dat wil zeggen: dezen kras aangepakt.

Toen kwam de wet van 1892. En deze eischte, dat de menschen, die voor anderer gebit zorg wenschen te dragen, een diploma van 'chirurgien-dentiste' moeten bezitten. Uit was het met het rijk der onwetenschappelijke kiezentrekkers.

Intusschen ruimde de medische faculteit geen speciale colleges in voor degenen, die genoemd diploma wenschten te verwerven.

Geen nood - drie 'écoles dentaires' werden er te Parijs opgericht.

Voor de toelating tot elke dier tandheelkundige scholen is het bezit noodig van een der volgende diploma's:

1°. baccalauréat,
2°. diplôme de fin d'études secondaires,
3°. brevet supérieur,
4°. certificat d'études primaires supérieures;

alle welke ongeveer gelijkstaan met het diploma van het eindexamen eener hoogere burgerschool in Holland.

Teneinde echter den toegang te vereenvoudigen, heeft de Staat, zoo voor de vreemdelingen als voor de Franschen, ook een 'examen d'entrée' ingesteld, waaruit sommige taal- en letterkundige vakken weggelaten zijn en de kandidaat meer ter opzichte der zoogenaamde exacte wetenschappen aan den tand word gevoeld:

De kandidaat moet den minimum-leeftijd van 16 jaar hebben bereikt.

De bekendste tandheelkundige school is die van dokter Rousseau, waarvan zijn dochter, mademoiselle Marguerite Rousseau, na zelve eerst leerlinge te zijn geweest, nu 'chef de clinique' is.

Onder de ongeveer 150 leerlingen dier inrichting bevinden zich omstreeks 50 vrouwelijke, van allerlei nationaliteit.

Alle ochtenden komen de zieken op de gratis-kliniek. Voor elken operatie-fauteuil groepeeren de leerlingen zich om Marguerite Rousseau, schouwen aandachtig, diagnosticeeren, opereeren.

Elken middag en avond wordt er theoretisch onderricht gegeven.

In het ‘atelier de *prothèse*’ (‘prothèse’ = aanbrenging van een ontbrekend lichaamsdeel) wordt de leerling ingewijd in het bereiden van kunsttanden, het gebruik van émail, goud en andere ‘plombeersels.’

Er zijn drie studiejaren, met desbetreffende examens. Na het doorloopen dier studiejaren legt de leerling ten overstaan der medische faculteit de volgende drie examens af:

1°. elementaire anatomie en physiologie,
2°. elementaire pathologie en therapeutiek,
3°. kliniek: tandaandoeningen, operaties, enz.

Het leerplan der tandheelkundige scholen is uitteraard naar die examens ingericht.

Voor de belangstellende en belanghebbende lezeressen heeft het wellicht zijn nut, dat ik kortelijk opsom wat de leerlingen in de drie studiejaren te leeren hebben, ofschoon mij, als leek, de geleerde termen het hoofd een weinig doen duizelen:

In het eerste studiejaar: ostéologie, arthrologie, myologie, etc.

In het tweede: pathologie interne et externe, thérapeutique médicale, antiseptiques et anesthésiques.

In het derde: déviation des dents, carie, obturation, fluxions, phlegmons, mécanique et prothèse dentaire.

Mijn Roemeensche kennis verzekert mij echter, dat de door die wetenschappelijke termen aangeduide zaken volstrekt niet schrikwekkend zijn en niemand op het examen met zijn mond vol tanden behoeft te staan.

Heeft iemand het door de medische faculteit vereischte diploma in zijn zak, dan mag hij tandheelkundige praktijk uitoefenen.

Twee wegen staan hem daarvoor open: òf

hij verbindt zich als ‘aide’ bij een bekenden, gevestigden tandarts - waarmede hij 200 à 300 francs per maand verdient -, of hij koopt een ‘cabinet dentaire.’

Deze ‘cabinets dentaires’ verschillen in prijs naar gelang van den stand en de klandisie; ze variëeren van 10.000 tot wel 100.000 francs.

Het spreekt vanzelf, dat de tandheelkundigen, die zoo pas de schoolbanken verlaten hebben, niet licht overgaan tot het overnemen van een ‘cabinet dentaire.’ Niet slechts om de hooge kosten, die daaraan zijn verbonden, doch ook omdat de ‘homo novus’ niet zoo maar ineens de handigheid verkrijgt, die den reeds jarenlang praktiseerende in staat stelt, zijn klanten te behouden en te vermeerderen.

Vindt hij buitendien niet dadelijk een plaats als assistent bij een gevestigden tandarts, dan wijdt hij zich voorshands aan de ‘prothèse dentaire’ en maakt valsche tanden en gebitten.

Er zijn vooral veel vrouwelijke tandartsen, die dezen arbeid verrichten. Het werk schijnt loonend te zijn.

Opmerkelijk is het, dat de meeste dure hoekhuizen te Parijs geheel of gedeeltelijk betrokken zijn door bankinstellingen of door tandartsen. En onder de paperassen, die je op de groote boulevards in de hand gestopt worden, zijn er vele, die reclames van gebrevetteerde kiezentrekkers behelzen. Het schijnt een lucratief baantje te zijn, dat van tandarts te Parijs. Als men nagaat, dat er nu reeds, naar Amerikaansche mode, diamanten in de gebitten worden ingelegd...

Velpeau zeide: ‘Si j'avais un fils, j'en ferais un chirurgien s'il était adroit; un médecin s'il était intelligent; et un accoucheur... si c'était un imbécile.’

Over den ‘chirurgien-dentiste’ sprak hij niet, waarschijnlijk omdat hij dezen uit een medisch oogpunt niet voor vol aanzag. Anders had hij aan zijn boutade kunnen toevoegen: ‘et un chirurgien-dentiste, s'il voulait gagner beaucoup d'argent.’

Een goed baantje, dat van tandmeester. Het is immers een feit, dat menige tandarts vrij wat meer verdient dan zijn collega de gewone arts, wiens studiën toch zooveel uitgebreider zijn en wiens verantwoordelijkheid zooveel grooter is.

‘Tous les moyens’, schreef eens de welbekende dokter Michaut, ‘sont bons pour le médecin qui, perdant de vue sa mission sociale, se débat afin d'essayer de gagner de l'argent. Pour lui la profession médicale n'est plus qu'un commerce comme tout autre, et ce commerce devient un danger d'autant plus redoutable que le diplôme couvre le commerçant, jusqu'à ce que, enhardi par des succes de plus en plus grands, il se livre à quelque scandaleuse opération qui l'oblige enfin à faire connaissance avec la justice.’

Voor den tandarts bestaat er geen gevaar, dat hij zich te eeniger tijd zal branden aan een ‘scandaleuse opération,’ waaraan de patiënt bezwijkt, of iets van dien aard. Op z'n hoogst kan zijn onbekwaamheid of onhandigheid hem eenige gave instede van rotte tanden doen uittrekken, welk ongeval overigens niet zoo bar is, overmits menige ‘valsche’ tand tegenwoordig van beter allooi is dan menige ‘echte’. Zoo langzamerhand, onder het schrijven, begin ik dan ook te snappen, waarom bovengenoemde dokter X... de manipulatiën van den pseudo-tandarts S... - die, schoon ongediplomeerd, stellig eenige handigheid in de kunst van kiezentrekken moet hebben - met zijn naam dekte. Een groote vermeerdering van inkomsten was daarbij in het spel!

Het zal waarschijnlijk ook aan die ongevaarlijkheid van hun beroep zijn toe te schrijven, dat de tandartsen, in tegenstelling van de andere medici, tot dusver nog

niet in litteraire werken gehekeld zijn. ‘Nos bons Docteurs’ van Gyp, ‘Monsieur le Docteur’ van Raynaud, ‘L'Epidémie’ van Octave Mirbeau, ‘Les Morticoles’ van Léon Daudet, ‘Une belle Opération’ van Paul Sermet, ‘L'Evasion’ van Eugène Brieux, om niet eens van Molière's persiflage op de geneesheeren te spreken - waar zijn de gelijksoortige bespottingen aan het adres der tandartsen? Gelukkige dentisten! In veler oog heeft hun beroep bereids de consecratie van de verschillende dergenen, die universitair onderwijs hebben genoten, en niettemin ontloopen zij den spotlust, ontkomen zij aan den hekelzin der schrij vers, die haar op de tanden hebben.

Het moet evenwel gezegd worden, dat die consecratie de tandartsen te Parijs over het algemeen veel minder ‘deftig’ heeft gemaakt dan die in Holland, ofschoon het examen voor chirurgien-dentiste hier veel zwaarder is dan voor tandheelkundige in Holland - hetgeen ik weet van een landgenoot, die, ofschoon hij een Hollandsch en een Amerikaansch diploma had, hier, voor het ongestoord uitoefenen van tandheelkundige praktijk, een examen had over te doen.

- Wel, vroeg ik den bekwamen cellist van het strijkorkestje in het Café Zimmer, Boulevard Montmartre - wel, wat doet u overdag?

- Overdag praktiseer ik als tandarts.

Hij overhandigde mij daarop zijn naamkaartje, waarop stond, dat hij gediplomeerd tandarts van de ‘Ecole dentaire’ was.

- Verdient u dan niet genoeg als tandarts, dat u 's avonds in een café muziek maakt?

- Dat niet precies. Ik ben pas een jaar tandarts. Heel veel klanten heb ik nog niet, ofschoon ik er genoeg aan verdien om van te leven. Maar al zoû ik nòg zooveel patiënten hebben, 's avonds sluit ik, als principe, mijn ‘cabinet dentaire.’ 's Avonds lever ik me aan mijn genoegens over. Muziek maken is mij een genot. En bovendien verdien ik hier in dit orkestje 10 francs per avond... Als u u soms een kies moet laten trekken...

Ik liet hem toen mijn sterke tanden zien.

-O, zei hij glimlachend, u moet, als vroeger Mirabeau, met een volledig stel tanden geboren zijn.

- Valt er te Parijs veel te verdienen met de tandheelkunde?

- Zeker.

- Zijn er dan zooveel slechte gebitten?

- Er worden tegenwoordig veel minder tanden en kiezen getrokken dan vroeger. Daarentegen worden er beduidend meer tanden geheeld, geregeld schoongemaakt en schoongehouden.

- Zijn de vrouwelijke tandartsen bestand tegen de concurrentie van hun mannelijke collega's?

- Zeker. Want ons baantje is niet vermoeiend. Het vereischt geen physieke kracht, slechts handigheid en kalmte. En uit het feit, dat het aantal vrouwelijke tandartsen jaarlijks toeneemt, blijkt, dat die betrekking hen niet ‘met sur les dents’, hen niet vermoeit.

OTTO KNAAP.

Over Toilet en wat ermede in verband staat.

Gezonde Zenuwen door Dr. Frode Sadolin. *(Vervolg van No. 3.)*

Het vereischt oefening een faculteit tot het uiterste te spannen. Alleen door oefening leert men zijn kracht verzamelen en zich gereed maken tot den sprong; en alleen door oefening kan men leeren zijn gedachten te verzamelen en de innerlijke spanning te vergroeten, totdat men een helder denkbeeld krijgt of een goed plan beraamd heeft. Maar het vereischt ook oefening zich *te ontspannen* en *ontspannen te zijn.* De ongeoefende wielrijder is na tien minuten vermoeid, de geoefende kan rijden van 's morgens tot 'savonds; de ongeoefende spreker valt afgemat op zijn stoel na een toast; het geoefend kamerlid kan heel wat in de war sturen door uren achtereen het woord te voeren. Als men onder 't werk ontspannen kan zijn, houdt men des te langer vol; ik bedoel als men juist de vereischte hoeveelheid kracht verbruikt en niet meer. En door oefening komt men tot ontspanning.

Maar waar het 't leven in 't algemeen betreft met zijn voortdurend afwisselende, ontelbare eischen, kan men niet altijd zóo geoefend zijn dat de ontspanning zoo goed

als *van zelf* komt. En hoe meer de geest des tijds eischt dat men zich met alles en nog wat bezighoudt, des te meer wordt ook de spanning gaande gehouden. Daarom moet men zich wennen *in 't algemeen ontspannen te zijn.* Men moet er zich aan wennen de spanning opteheffen, zoodra die niet meer noodig is en kalm voortgaan alsof alles van zelf spreekt en 't niet anders zijn kon. Iemand, die op deze wijze zijn leven inricht, zal zijn zenuwen flink weten te spannen *als het absoluut noodig blijkt te zijn.*

IV. Vermijd onnoodigen arbeid.

Iemand met sterke zenuwen kan slapen, rusten, alles kalm aan en één ding tegelijk doen, zich de wereld niet aantrekken, van zich afschuiven en neen zeggen. Iemand met zwakke zenuwen is misschien tot niets van dit alles in staat. Een zenuwachtig mensch heeft altijd een zekere neiging tot zelfvernietiging. Wat hij 't slechtst verdraagt, doet hij juist. Als zijn zenuwkracht bijna uitgeput is, laat hij zich door een innerlijke onrust verleiden zich over 't een of ander op te winden. Hij schrijft in dagbladen; trekt partij voor een onderdrukt volk in een ander werelddeel, tracht het sociale vraagstuk, of de zedelijksheids-kwestie op te lossen en wat niet al...

Hoe dikwijls wordt ons de zenuwzwakke toestand van iemand niet duidelijk uit een overdreven aan den dag gelegden ijver voor een sociale kwestie, uit een vinnige polemiek,

uit een indiscreet zich bemoeien met het intieme leven van anderen.

Rome werd niet op één dag gebouwd, er is tijd noodig voor alle ‘ontwikkeling’. Deze lieveling van den modernen tijd met haar ongelukkigen naam vraagt tijd, zoowel aan de maatschappij als aan het gemoed van ieder individu. Maar een zenuwlijder gunt zúch geen tijd, omdat hij voelt dat zijn werkkracht weldra uitgeput is en zijn belangstelling gauw verslapt zal zijn - omdat hij zich maar al te zeer bewust is van dat onzekere en vage dat de geheime barst is in zijn bestaan.

We kunnen deze neiging om ons met al te groote kwesties bezig te houden zeer goed tegengaan, indien onze oogen er namelijk eerst voor geopend zijn. Wij moeten *onze zenuwen leeren kennen.*

Voelt men zich onder 't werk onrustig, dwalen de gedachten af en gaat dit vergezeld van een eigenaardig soort pijn, die niet overgaat, maar integendeel onder het werk toeneemt, zou men drie dingen tegelijk willen doen zonder eigenlijk ergens lust in te hebben, - dan staat er ons slechts één ding te doen: lang uit op den grond te gaan liggen tot die valsche energie verdwenen is en men weer aan 't werk kan gaan tevreden met wat er voor de hand ligt. En als men bemerkt heeft dat het werkvermogen niet onbeperkt is, dan moet men leeren *neen zeggen.* Vele van onze eigen lusten zijn niet beter waard, en vele voorstellen en eischen waarmee onze medemenschen in hun egoïsme en gedachteloosheid ons komen lastig vallen zijn evenmin een ja waard. Het ‘neen’ heeft evenveel recht als het ‘ja’, maar 't is minder gemakkelijk om het afwijzende ‘neen’ uit te spreken dan het vriendelijke ‘ja’, daarom moet men zich oefenen om het *te leeren* kunnen. En men moet er zich in oefenen het onnuttige, het doellooze, het onzinnige en het ontijdige van zich af te schuiven. Daardoor bespaart men zich onnoodig werk. En op dit gebied valt er meer te besparen, dan men te voren wel denkt.

(Wordt vervolgd).

Correspondentie van de redactie met de abonnés

De redactrice van de Holl: Lelie brengt ter kennis van de lezers van dit Blad, dat zij géén manuscripten, of brieven, haar naar aanleiding der redactie-aangelegenheden toegezonden door niet-abonnés, kan beantwoorden langs **particulieren** weg. De correspondentie in dit Blad dient zoowel tot de beantwoording van brieven, als tot de mededeelingen betreffende aangenomen en geweigerde bijdragen, en zij, die zelve geen abonné of abonnée zijn, kunnen dus niet verwachten langs een anderen dan den correspondentie-weg te worden beantwoord. Wanneer zij door leesgezelschapkring, of samen-lezen, of op welke wijze dan ook, gelegenheid kunnen vinden de correspondentie-rubriek te volgen, dan is de redactrice bereid hen dáárin te beantwoorden.

Op dezen regel wordt voortaan *géén uitzondering* meer gemaakt, en afzonderlijke nommers, correspondentie-antwoorden aan niet-abonné's behelzend, worden **niet** meer toegezonden.

REDACTRICE.

P.S. Het spreekt van zelf, dat deze regel alleen geldt voor eerstbeginnenden, èn voor briefschrijvers die in de corr: rubriek thuishooren.

C. de M. - (geeft geen pseudoniem aan), vraagt naar aanleiding van No. 50 van de Holl. Lelie (afgeloopen jaargang):

'*Gelooft U heusch*, *dat een streng geloovige opvoeding bewaart voor verleiding op zedelijk gebied?*'

In zóó algemeenen zin als deze vraag is gesteld, kan ik daarop natuurlijk niet antwoorden met een beslist: ja, want dan zou daaruit volgen, dat iedereen, die streng geloovig is opgevoed, 'n zedelijk mensch blijft later. En de droeve werkelijkheid is dáár om het tegendeel te bewijzen. Wel echter geloof ik zeer zeker, dat iemand die wordt opgevoed, hetzij als protestant, hetzij als Roomsch-katholiek, *in beslist geloovigen zin*, daaraan ontleent een steun voor zijn inwendig-ik, dien de meeste menschen nu eenmaal behoeven om te kunnen blijven staan. Men moet al een heel superieur karakter hebben om uit eigen kracht *goed* te zijn; verreweg de meerderheid van het menschdom is niet anders in staat tot plichtsbetrachting, dan door de gedachte dat zijn *godsdienst* hem dat voorschrijft.

- Juist op zedelijk gebied wordt in de laatste jaren ontzettend geklaagd, door alle opvoeders en onderwijzers, over de aan het licht komende staaltjes van gemeenheid op sexueel gebied tusschen nog heel jonge kinderen. Ik voor mij ben overtuigd, dat de hedendaagsche godsdienstlooze opvoeding daartoe heel veel bijdraagt. -

Dat de menschen vroeger even slecht waren als tegenwoordig op zedelijk gebied - zooals C. de M. verder beweert - kan ik haar dan ook geenzins toegeven. Integendeel, er heerschte toen een veel minder *verfijnde* onzedelijkheid achter de schermen, dan juist in onze dagen.

C. de M. schrijft verder:

Hoe meer ik de wereld rondzie, *en hoe meer karakters van menschen met verschillende godsdienstige opvattingen ik leer kennen*, *en hun handel en wandel naga*, *hoe meer ik tot de conclusie kom*, *dat de z.g. godsdienst met het goed-mensch-zijn*, *met het zedelijk leven*, *niets te maken heeft.*

Tegen een zoo beslist uitgesproken meening wensch ik niet op te komen. Hier is een verschil van overtuiging, die zich niet overbruggen laat door vruchtelooze discussie. Wanneer C. de M. deze ondervinding opdeed, des te beter voor haar zou ik zeggen. De mijne is geheel anders.

Ten slotte dank ik haar vriendelijk voor haar goede wenschen en vriendelijk slot. -

Martinia. - Deze brief handelt over de dienstboden-misère, waarover ik reeds herhaaldelijk schreef in de Lelie, om er op te wijzen, hoezeer m.i. de schuld van deze niet te ontkennen moeilijkheid ligt bij de hedendaagsche toestanden, in het leven geroepen door den niet te verwezenlijken eisch, dat iedereen hetzelfde moet doen, en hetzelfde moet zijn in de wereld, tengevolge waarvan zij, die er vroeger een eer instelden dienstbode te worden en in een deftige familie te worden opgenomen als zoodanig, zich nu veel voornamer vinden wanneer ze desnoods fabrieksmeid, of weet ik wat, maar daardoor 'haar eigen baas' zijn. - De schuld ligt m.i. in de eerste plaats bij degenen, die deze dwaze denkbeelden zaaiden, en die er nu de vruchten van moeten plukken, doordien zij-zelf geen dienstboden meer kunnen krijgen; maar mede-slachtoffers zijn natuurlijk met-een die velen, die mede moeten lijden onder dezen hedendaagschen dienstbodennood *zonder* er zelf schuld aan te hebben dat het zoover kwam. Ik-persoonlijk ben het geheel eens met hen die zeggen: Leer U zonder dienstboden redden. Indien ik dochters had zou ik haar zoo opvoeden, dat zij, geheel en al onafhankelijk van dienstbare hulp, zouden kunnen trouwen, in staat om alle huiselijke bezigheden zelve te verrichten. Als men dat alles werkelijk goed verstaat, is het ook lang niet zoo inspannend en tijdroovend, dan wanneer men het maar te hooi en te gras doet. Zie maar eens hoeveel een meid-alleen, dikwijls bijna nog een kind, op één dag klaar krijgt, of ook een flinke werkvrouw. Daarenboven zou op die wijze aan de *werk*-behoefte, die zoovele volwassen meisjes drijft het huis uit, en tot nuttigheid en kunstgedoe en studie, worden voldaan op een natuurlijke wijze, en, indien de ouders zoo verstandig waren dan de dochters voor die in het huishouden verleende diensten van strijken, koken, wasschen, enz., behoorlijk en naar vastgestelde regels te *betalen*, dan zouden deze zich daardoor ook bevredigd voelen in het rechtmatig bewustzijn hun brood evenzoo goed te verdienen als hunne broers. Zoo ergens, dan zie ik voor mij dáár alleen *de* oplossing van de brandende questie: Wat moeten onze volwassen dochters beginnen? Hoe houden wij haar *wezenlijk* nuttig bezig? Hoe maken wij haar geschikt tot den levens-strijd? -

Martinia's brief handelt verder over het noodzakelijke van *tucht* voor een kind. Zij verheugt er zich om die reden over, dat haar kleine jongen naar school gaat. Ik ben dat volkomen met haar eens. Zeer zeker heeft een kind die tucht heel noodig. Maar, aan den anderen kant, met de school komt daardoor tusschen het kind en de ouders het éérste vreemde element. En al geef ik gaarne toe, dat dit noodzakelijk en nuttig is, ik vind het toch voor de ouders-zelf een bitter oogenblik, dat, waarop die vreemde treedt tusschen hen en hun kind. In Carl Ewald's: Mijn kleine Jongen, dat eindigt met het voor 't eerst naar school gaan, is dit meesterlijk beschreven. - Heel mooi vind ik de wijze waarop Martinia haar nieuwe verhouding tot haar schoolgaand jongetje straks zich denkt:

Hij zal met zijn nieuwe indrukken, *die op hem af zullen stormen*, *bij moeder komen*, *er opgewonden van vertellen*, *en samen zullen we bepraten al het nieuwe*, *dat zijn zieltje in beroering zal brengen.*

Zie, ik wenschte dat elke moeder deze woorden las *en* ter harte nam. Helaas, hoevelen ken ik er, die vinden dat met de school alle verantwoording af is van haar-zelve, die het kind door de meid of de bonne laten halen, en deze, dikwijls volslagen onontwikkelde personen dan goed-genoeg achten de kinder-vragen te beantwoorden, omdat zij, de moeders, 'geen tijd' hebben.

Martinia wijst in haar brief op het taktlooze van vele menschen, die pronken met hunne mooie en gezonde kinderen tegen hen die zelf kinderloos zijn, of het groote levensleed moeten dragen van een achterlijk en misdeeld schepseltje het leven te hebben gegeven. Niets is meer waar dan dat, want het frappeert mij gedurig, hoe weinig takt de meéste menschen hebben op allerlei gebied, maar speciaal óók op dat door Martinia bedoelde. - Martinia schrijft mij een en ander naar aanleiding van haar vriendelijk aanbod mij het portretje van haar jongetje te zenden. *Natuurlijk* wil ik dat heel graag ontvangen. Zij heeft echter gelijk, dat juist ongetrouwde vrouwen in dat opzicht zoo heel dikwijls taktloos worden behandeld door moeders. Het behoort er nu eenmaal bij, bij de huichelarij van het ongetrouwde-vrouw bestaan, dat deze moet doen, alsof zij in hààr staat zich volmaakt gelukkig voelt, en daardoor is het wreede misbruik in de wereld geslopen, dat heel veel moeders hare ongehuwd-gebleven vriendinnen voortdurend *kwellen*, durf ik wel zeggen, door haar te laten voelen háár gemis, in een voortdurend ophemelen tegen hen van het genot een kind te hebben, van het niet te beschrijven geluk van het moeder-zijn-etc.

Martinia maakt verder zeer terecht zulke getrouwde vrouwen belachelijk, die zoo graag jegens hare vriendinnen pronken op geheimzinnige wijze over ‘het huwelijk.’ - Ik heb dat in het indertijd door mij hier besproken boek *Julie Slot*, dezen winter uitgekomen, (auteur Ru Beguin,) bijzonder goed beschreven gevonden in het eerste hoofdstuk, dat letterkundig behoort tot de bestgeschrevene bladzijden van het verhaal. De schrijver laat bij een zoo-even gehuwd vrouwtje hare nog niet gehuwde vriendinnen op visite komen, en, in het dan volgend gesprek, voert hij de gehuwde in op juist die wijze, die Martinia met recht zoo belachelijk vindt, en die ook mij altijd komiek-kinderachtig aandoet. -

Martinia gelooft ‘dat een man, die in zijn huwelijk een veeleischend echtgenoot zal zijn, juist op zinnelijk gebied, in zijn verloving zijn waren aard op den duur ook niet zal kunnen verloochenen.’ -

Dit ben ik niet geheel en al met haar eens. De meeste engagementen duren niet lang genoeg om elkaar door en door te leeren kennen, want, zelfs al kan men niet zoo heel spoedig trouwen, om b.v. finantieele redenen, dan toch zijn de verloofden slechts nu en dan te samen, en heeft de man daardoor evengoed gelegenheid *zijn* waren aard te verbergen, als het meisje harerzijds dit kan doen. Ik voor mij geloof: wanneer men zich niet oprecht *wil* geven, uit oprechte liefde, dan *kan* men zich altijd wel tegenover elkaar verbergen, en van den mooisten kant voordoen, zelfs in een langdurig engagement. Indien dat niet zoo ware, dan zouden er niet zoovele desillusies zijn na het huwelijk. Hoevele elegant-

gekleede vrouwen toonen zich, eenmaal getrouwd, in den huiselijken kring slordig en onverschillig, hoevele lieve glimlachjes, voor den verloofde bestemd, veranderen in zure bitse trekken, waarop de echtgenoot wordt onthaald! Maar evenzeer geloof ik, dat óók hij zichzelf kan verbergen, juist naar zijn zinnelijke begeerten ook, zoo lang hij nog niet is getrouwd. Hij kan die immers dan ook nog naar hartelust buiten zijn aanstaande-vrouw om bevredigen. Is zij eenmaal door de wet aan hem verbonden, dan is zij in zijn macht, en behoeft hij niet meer te vragen, maar kan eischen.

- - Ten slotte nog mijn antwoord op een paar tot mij gerichte opmerkingen. Uw ondervinding, dat gij voor die aan dat tijdschrift gezonden bijdrage geen honorarium ontvangen hebt, verwondert mij *niets*, want dáárdoor alleen bestaan een groot aantal bladen en blaadjes in ons land, dat zij gratis copie krijgen, omdat er altijd een massa schrijvende menschen zijn, die zich graag gedrukt zien, en het dan voor lief nemen, dat zij geen honorarium ontvangen. Het door U ondervondene is dan ook niets bijzonders, maar ik voor mij zou er voor danken aldus te werken. - Zooals ik hierboven reeds schreef, ik wil het portretje heel graag ontvangen, want ik vind het aardig mijn correspondenten, en de kinderen of de dieren, waarover zij schrijven, aldus te leeren kennen. Voor Uw attentie van die briefkaart veel dank. Ik vind dat bijzonder aardig van U. - En natuurlijk hoop ik, dat gij den tijd zult vinden mij nog eens opnieuw van U te laten hooren. Daarmede doet gij mij véél genoegen.

A.N. (geeft geen pseudoniem). - Deze brief handelt over huisbezoek, en de daarbij opgedane ondervindingen. - A.N. schrijft:

'*Wij doen dat ten eerste om op de hoogte te komen van 't werkelijke leven van de armen*, *en vervolgens om zooveel mogelijk te helpen.*'

Zou dit ooit mogelijk zijn? Ik-voor-mij geloof dat zelfs de ervarenste armenbezoekers voortdurend worden bedrogen door de armen, ja dat deze zelfs worden afgericht op huichelarij door deze soort rijkere armenbezoekers. Van daar juist dat ik den stelregel heb maar liefst zooveel mogelijk zonder onderzoek te geven, dan brengt men die menschen ten minste niet in de verzoeking te bedriegen en te liegen. Ook geloof ik, dat er tusschen ons en de waarachtige armoede een klove is zóó groot, dat wij elkaar niet kunnen begrijpen, zelfs met woorden, dat elk *onzer* woorden en gedachten aan *hun* oor onverstaan en onbegrepen voorbijgaat. - Heel wáár vind ik wat A.N. schrijft, dat 'al die commissies voor dit en voor dat veel meer werken voor eigen eer dan om wezenlijk te *helpen*, zoodat het hun toevertrouwde geld soms zoo heel slecht wordt besteed.' - - A.N. gelooft dat wij hiernamaals op de een of andere wijze onze straf zullen krijgen voor wat we hier misdreven. Ik voor mij hoop dat met haar, als het zulke gemeene lui betreft als die, waarover zij het tegen mij met name heeft in haar brief, en die ik hier niet kan noemen natuurlijk.

Nu nog even een paar tot mij gerichte opmerkingen. Neen, inderdaad, lieve A.N., over godsdienst willen we nu maar niet voor de zooveelste maal discusseeren; te minder daar gij en ik geen van beiden Roomsch Katholiek zijn. - Zeker, dat onze gemeenschappelijke vrienden op reis waren, wist ik. Zoodra ik terug kom, hoop ik hen weer eens op te zoeken.

Ik hoop dat gij veel satisfactie zult hebben van uw werk, ik feliciteer U met uw flinke levensopvatting, en ik dank U hartelijk voor Uw brief.

J.C.S.M.S. Met de doorzending van Uw brief kan, of liever-gezegd wil ik mij niet belasten. Indien het hoofdartikel door U bedoeld U zoo trof, dan moet gij in de Lelie

een paar ingezonden woorden aan de schrijfster richten, met Uw verzoek erin. Het is dan aan háár U te antwoorden,

H. van H. - was zoo vriendelijk mij naar aanleiding mijner dagboekbladen en van de Lelie te schrijven:

Een oogenblik heb ik mij weemoedig gevoeld over dagboekbladen XXVI, over de hatelijkheden van critici, over al de scherpe uitvallen tegen U gericht. - Het is waar wat U zegt, dat die niet met de wereld meesolt, met slijk wordt gegooid, zelfs door invloedrijke letterkundige prullen.

.... Tegelijk ligt m.i. daarin een wenk dat zelfde eenlingen als U, zullen die eensgezind zijn, zich vast moeten aaneensluiten, een bolwerk moeten vormen. Uw gaven en Uw levensrichting en Uw gemoei de menschen op beteren weg te leiden getuigt van groote zielsgaven, van zeldzame schranderheid. Desespereert nimmer. Verwerp wat onnut is. - De groote menschenmassa komt het dierlijke nabij maar ook is het zeker waar, dat de hoogsten en hoogeren door hun karakter en persoonlijkheid en schrijven een macht uitoefenen ten goede, die onberekenbaar is, die velen ten goede leidt.

Daar hij mij aan het slot van dien brief uitnoodigt hem te publiceeren, doe ik dat, althans gedeeltelijk, hem hartelijk dankend voor zijn goede meening over mij, en vooral voor zijn vriendelijkheid, mij zoo hartelijk en geméénd te schrijven. -

Tot hem persoonlijk het volgende, naar aanleiding van zijn tweeden brief van 9 Juli jl. - Ik heb gemeend op bovenstaande wijze het verstandigst te voldoen aan Uw vriendelijke uitnoodiging Uw schrijven publiek te maken. - Hoe hebt gij -, gelijk uit Uw tweede schrijven blijkt - *kunnen* denken, dat ik ‘boos’ zou zijn om Uw brief? - Gij hebt mij geschreven, naar aanleiding mijner woorden over *mij zelve*, als zou ik in 't *algemeen* gezegd hebben, dat *elke* vrouw slechts ééns liefheeft. Dat zeide ik geenszins. Wel geloof ik, dat gij als man U plaatst op een ander standpunt, waar het liefde geldt, dan dat waarop wij-vrouwen staan. ‘For Love is in man' s life a thing apart; 't Is womans whole existence’ - heeft Byron zeer terecht gezegd.

Maar, mijn persoonlijke levensgeschiedenis heb ik niet vooropgesteld als een algemeen-voorkomend iets bij vrouwen. Integendeel. - Uw oude vriendin, die U dat antwoord gaf over ‘onfatsoenlijk’, vind ik een schrandere, oprechte, en daardoor mij-sympathieke dame, en zeker heeft

zij gelijk, dat het heel dikwijls zoo is, dat inderdaad een vrouw denkt 'onfatsoenlijk' te zijn, als ze zoo iets erkent. Maar gij kent *mij* toch genoeg uit mijn oprecht schrijven, over al die liefde-onderwerpen juist, om te weten dat *ik* mij niet stoor aan de gangbare theoriën van wat al of niet op dat punt gezegd mag worden door een vrouw. Ook spreekt gij steeds, als ware ik nog een achttienjarige knop. 'De mensch kan zijn lente geen tweede maal smaken' - zong Da Costa, en Schiller: 'Des Lebens Lenz blüht einmal und nicht wieder'. Voor mij is het al hóóg zomer, zoo niet herfst. -

Maar weet gij, wat ik in U *voel*, een geestverwant, een *eenling*, net als ik; b.v. in Uw zinnetje: 'Het leven interesseert me niets meer; de menschen nog minder; en dit leidt dat men spreekt als of men morgen hier niet meer is, oprecht, ongevoelig voor een anders oordeel!' - Zie, dat voel ik juist zoo, zoo heel dikwijls. En, als ik dan de menschen om me heen aanzie, die zich allen zoo interesseeren voor ditten en voor datten, voor niettigheden, en voor eerebaantjes, dan heb ik zoo'n gevoel van intense *verbazing* over hen, zoo iets van heel alleen staan, dat ik mij telkens afvraag: Hoe is het toch mogelijk, zóó te zijn, zóó op te gaan in al die dingen? Ben ik dan zóó anders? Dan doet zulk een ontmoeting als nu die met U mij wezenlijk *goed.* - Gij hebt die dame gevraagd wat beter is voor een jong-meisje: liefde *met* een bitteren nasmaak, dan wel nimmer te hebben, of te zijn bemind. - Wel, *mijn* antwoord is onvoorwaardelijk: het *eerste* is het gelukkigste. Daarvan ben ik voor mij overtuigd, naar al wat ik opmerkte om me heen bij de van liefde-verstoken-geblevenen. En, hebt gij wel eens gelezen *Gösta Berling;?* daarin komt een allerliefst gedeelte voor, van een oude juffer, die op haar ouden dag nog leert kennen een hopelooze, eigenlijk belachelijke liefde - en die dáárdoor toch eerst recht ontluikt tot het eigenlijke levens*begrijpen.*

Of ik het verkeerd zou vinden als iedereen zoo was als gij, en zoo oprecht zijn meening zeide? *Ik* zou denken, dat het een veel prettiger en aangenamer wereld dan zou worden. Maar helaas, de meeste menschen hebben *niets* te zeggen, hebben geen *gedachten*, goede noch slechte, die zij zouden *kunnen* vertellen - al *wilden* ze ook oprecht zijn. - Ik ben blij dat gij-ook het met mij eens zijt, dat wij geleid worden *buiten onzen wil om.* En dat deze overtuiging iets met 'bijgeloof' zou te maken hebben, kan ik evenmin inzien als gij.

Vindt gij heusch kiezers-*vee* zooveel leelijker uitdrukking dan moderne *idioten?* Wáár is het verschil? - Ik vind de kiezers-massa waarlijk zulk een ècht stem-*vee;* dat zich, net als varkens of schapen, laat *drijven.* - Nu wil ik U ten slotte nog eens heel hartelijk danken voor Uw oprechtheid, en U de verzekering geven, dat ik die ook in het vervolg niet genoeg kan waardeeren. - Die briefkaarten, die gij mij zondt, (in zake het Lintje), die begrijp ik niet geheel? -

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

4 Augustus 1909.
23ste Jaargang.
No. 5.

Berichten.

Present-exemplaren en Bewijs-nummers zijn aan te vragen bij den uitgever van dit blad, niet bij de redactie.

Beklag over correctie- of drukfouten heeft de betreffende te richten tot den uitgever, niet tot de redactie.

Zij, die zonder abonné of lezer te zijn van de Holl. Lelie de redactie lastig vallen met de toezending van manuscripten of brieven, hebben het zichzelf te wijten, wanneer zij geen particulier antwoord ontvangen; de beantwoording van een en ander geschiedt door de corr.-rubriek in dit blad, behoudens die gevallen van uitzondering die de redactie om welke reden dan ook persoonlijk uit beleefdheid maakt.

Zij, die hunne manuscripten bij weigering terug verlangen, worden verzocht hunne behoorlijke frankeering terstond in te sluiten en hun juist adres terstond op te geven.

Zij, die met de redactie correspondeeren in de Lelie onder welk pseudoniem ook, worden verzocht zoowel dit pseudoniem als den eigen naam onder elken brief te herhalen, daar het onmogelijk is alle pseudoniemen te onthouden bij een zoo uitgebreide correspondentie.

Anonyme brieven worden niet beantwoord.

REDACTRICE.

De redactrice verzoekt van af heden alle voor háár bestemde brieven, stukken, enz. te willen zenden onder háár adres, aan den uitgever van de Holl. Lelie, Keizersgracht 485, Amsterdam.

Hoofdartikel
Lintjes-overpeinzingen.

Nederland begint in den laatsten tijd, waarlijk groote-volksmanieren te krijgen: een lintjesschandaal!

De eene helft van het volk ergert zich doodelijk en doet in het openbaar, alsof zij het zaakje eigenlijk niet zoo erg vindt - de andere helft is aan 't likkebaarden over het ‘gloeiende koopje’ en blaast het gevalletje op tot een soort van landverraad. - Voor de pers, in deze komkommerdagen een heerlijk kluifje! En first rate! Wàt?

Zoo'n ondeugende meneer Tideman ook, om zóó uit de school te klappen en dat nog wel zoo kers-versch na de victorie van de rechterzijde; foei, meneer Tideman! Gij krijgt in der eeuwigheid geen decoratie. Ik hoop dat ge dàt te boven komt.

En behalve zij, die zich ergeren en zij, die het gevalletje een politiek fortuintje vinden is de ‘affaire’ voor alle goede patriotten eigenlijk toch een deuk in den hoed; voor alle patriotten namelijk, die het ‘van vreemde smetten vrij’ ook in deze op het vaderland toepassen; en zij, die dàt niet doen, zijn geen goede vaderlanders; dat is klaar.

Frankrijk had z'n analoog Wilson-schandaal.... nu ja, maar.... dat is dan ook Frankrijk; in de eerste plaats een katholiek land en dan, een land, waarvan ‘de Standaard’

- let wel: ‘de Standaard’ - herhaaldelijk ach en wee riep over de dáár heerschende corruptie en die toeschreef aan het verzuim om ‘te rekenen met God in het Staatsrecht’.

Duitschland had nóg viezere schandaaltjes.... nu ja, maar.... dat is dan ook Duitschland! Alhoewel - nu géén katholiek land en men rekent er wèl, ‘met God in het Staatsrecht’ en keizer Wilhelm zet wát een luister bij aan de schittering van z'n kroon, door zich tot een soort Stedehouder van God - voor speciaal Duitsche en wereldsche zaken dan - te verklaren.

Maar Nederland.... Hoor maar eens wat onlangs in ‘de Tijd’ voorkwam: ‘Een van de zaken [men ziet het: er is keus] waarop ons vaderland tot heden mag groot gaan, is de ongereptheid onzer politieke zeden - [en nu zijn we volgens Abraham in den Engelschen en Amerikaanschen stijl - leuk gevonden dat “stijl” - verzeild geraakt.] - in zooverre omkooperij van regeerings-personen, lintjeshandel en onbehoorlijke bemoeiïng van een zittingnemend kabinet met politieke verkiezingen hier te lande tot de onbekende zaken behoorden; evenzoo het optreden van zekere, elders vóórkomende klasse van betaalde personen, welke ten bate òf van de regeering òf van particulieren in de binnenlandsche politiek geheime diensten verrichten.’

En nu tòch!.... O, meneer Tideman! Wat hebt ge onderstaan! Jobstijding-brenger!

Een ongeluk komt zelden alléén; er blijkt ongeveer terzelfder tijd, dat er in den vreemde - altijd die vreemde snoeshanen - in het absoluut onomkoopbare van den Nederlander - [zij het dan op particulier decoratieterrein] niét zoo'n rotsvast vertrouwen bestond, als binnen de landspalen. Wat jammer was. Net precies als met het jongetje, dat zichzelf heel braaf prijst en niet verkiest te wachten tot een ander dat doet! Wat toch was het geval.

Bij de installatie van de leden der Jury voor de middenstandstentoonstelling werd voorlezing gedaan van een brief uit Brussel van een zich noemende ‘Directeur-Général de la compagnie Internationale du Commerce et de l'Industrie, waarbij 50 frs wordt aangeboden voor iederen exposant [ter zijner keuze!!] die een Grand-prix of een gouden médaille zal ontvangen.

En 't is een zakenman, want, als de laatste verguld koper is, betaalt hij het ook! Voor een eerekruis nog 20 frs op den koop toe; maar, bekroond mogen alléén worden.... Polen, en hij garandeert een minimum afname van 50 exposanten.

Men ziet het, al doet deze man de zaken in het groot [‘en-gros’ is chique; gesloten huis, zie je; hééle groote zaken] hij heeft er dan toch - Goddank - geen succes mee gehad, al heeft hij het bekende op de rechte plaats zittende hart van menig braaf patriot doen opspringen van edele verontwaardiging, alléén zelfs bij het vernemen van zóó snood vermoeden! en aan zijn ijdelheid zich te verbeelden te behooren tot een smetteloos volk, dat zich koppig houdt aan zijn eigen, zijn Nederlandschen ‘stijl’ - een gevoeligen knak toegebracht.

Aardig is het om te volgen, hoe men zich dezer dagen in patria weert! Geen nuance van meening is afwezig tusschen freule Lohman's verontwaardiging, die haar doet vragen: ‘zal hij nu gestraft worden met minachting?’ [excusez du peu, freule! ‘Straffen’ en ‘minachting’!] tot Uiltje van de ‘Telegraaf’, die meent, dat men den professor in de ‘godgeleerdheid’, dankbaar moest zijn, dat hij, door invoering van

den nieuwen ‘stijl’ in de lage landen tusschen Schelde en Dollart, ons volk den weg heeft gewezen naar een niet te versmaden ‘inkomste’ voor de schatkist, door reële exploitatie der ijdelheid van de bevolking, in den vorm van een wel georganiseerde lintjesverkoop van Rijkswege. De speelzucht van het volk wordt toch óók wel geëxploiteerd ten bate van die zelfde schatkist, meent deze leuke uilevaer en van speelzucht naar lintjesjacht, il n'y a qu'un pas.

In de ‘Telegraaf’ vind ik onder de rubriek ‘Dagboek van een Amsterdammer’ - en een léuke Amsterdammer; rara avis! - als toelichting op de ‘zalige vondste’ van den ‘stijl’ het volgende:

‘In Engeland komt men er openlijk voor uit, wie een pootige som in de partijkas stort, wordt baronet, volgens deze redeneering, dat degene, die zich voor zijn partij verdienstelijk maakt, ook het land dient.’ En de dagboekschrijver laat daar dan de hartverheffende vraag op volgen: ‘Wordt het land er zooveel minder om?’

Voor wie lust en tijd heeft om de hoogst uiteenloopende meeningen ter zake van ‘de

affaire' te overdenken en te onderzoeken, is het wèl om het spoor bijster te worden.

Een beetje houvast krijg je door je zoo goed mogelijk rekenschap te geven van wat een decoratie eigenlijk is. Ja, wàt is eigenlijk een decoratie?

Een ornament om op een in het oogvallende plaats van het lichaam te dragen - dus onder géén voorwaarde op den rug - opdat iedereen dadelijk gewaarschuwd zij: dàt is er een, die wat heeft uitgehaald; iets kranigs; dàt's een flinke kerel. De hotelportier buigt enkele streken dieper dan voor een meneer met nog maagdelijke borst; un monsieur décoré! Zaligjes, zaligjes!

Een kinderachtigheid; iets, dat men niet zoo au sérieux neemt; waarover iedereen moppen tapt, zoolang hij er zelf geen heeft en dit voor zijn fatsoen nalaat zoodra hij verheugd heeft gebruld 'es ist erreicht'; - iets, waarvan het gekroonde hoofd, dat het verleende, medelijdend denkt - áls het denkt - ça coûte si peu et ça fait tant de plaisir.

Een ijdeltuiterij, waarvan het niemand invalt zich te schamen het op z'n borst te hangen, zelfs niet die werkelijk nederigen - van hárt bedoel ik - die boos zouden worden als gij het waagdet hun deugden of verdiensten in hun tegenwoordigheid op te hemelen; zelfs niet die werkelijk úitstekende en eenvoudige mannen, die b.v.b. bij hun jubileum ver weg op reis gaan, om niet in het publiek overstelpt te worden door 'lof'.

Die ijdeltuiterij gaat soms tot in het ongeloofelijke; op een kerkhof in Midden-Java, vond ik b.v.b. op een groot, foeileelijk grafgesteente het volgende grafschrift:

Hier rust....

onvergetelijke echtgenoote van...

Ridder der Militaire Willemsorde

[dat was hij, die daar *niet* begraven lag; dus 't was daar: twee vliegen in één klap: een monument voor de doode vrouw, en een voor den levenden held; practisch, wat?]

Een malligheid van Christenen, lijnrecht in strijd met den geest van het christendom, dat van affichage van eigen verdiensten niet weten wil, en tòch wordt die affichage zelfs gedrágen door mannen, die zich voorgangers der Gemeente noemen! Welke decoratie droeg Jezus?

Een fraaiigheid, waarmede vele dragers eigenlijk in de maag zitten als met iets ongepasts, iets 'waarover men zoo niet spreekt', blijkende o.a. hieruit, dat het als onwelvoegelijk wordt beschouwd een gedecoreerde, zelfs zijdelings te vragen: waarvoor hebt ge dat kruis gekregen? Het gaat er mede als met het vaderschap in sommige 'ongelukjes', navraag naar de herkomst is verboden!

Een geschikt middel, om iemand een *on*aangenamen dag te bezorgen [wèl te verstaan, niet als zóódanig bedoeld door de Kroon of de Ministers, maar door een kliek, b.v.b. een der tallooze sociétés d'admiration mutuelle] zooals af en toe blijkt, wanneer de gedecoreerde, het hem pas verleende lintje terugzendt aan het hoofd van den staat, onder eerbiedige mededeeling, dat hier zeker 'aan een vergissing moet gedacht worden.' - Wat dan weer een aangename versnapering is voor gezegd hoofd! - Zoo'n aartsmopperaar is dan b.v.b. een 'médaille' ['Gobang' - den naam voor een koperen 2½ centstuk, heet het in Indië. -] Oranje-Nassau toegezonden en meent, diep gekrenkt, minstens aanspraak te hebben op 'ridder.' Of wel de heele Oranje-Nassau-orde is hem te min, en meent hij, dat zijn maatschappelijke positie, of z'n rang, of z'n adellijken naam, of wel zijn achter-den-rug-hebben van een universitaire opleiding - ja, ja! dat komt er allemaal bij te pas - hem recht geeft op minstens een Leeuw.' Want in ridderorden zijn **standen:** listiglijk noemt men dat

dan ‘klassen.’ - Als excellentie Kuiper b.v.b. zich verdienstelijk maakt, door aan een richard den weg te wijzen, die voeren kan naar een decoratie, dan kan deze staatsman toch voor gezegde verdienstelijkheid niet afgescheept worden met dezelfde decoratie als de boerenjongen krijgt, die het leven van het hoofd van den staat redt, door de hollende paarden van haar equipage tot staan te brengen! Ieder ziet dadelijk in, dat zoo iets niet zou ‘staan’, en wie zoo iets niet dadelijk inziet is een botterik; dat is duidelijk. -

Zeker! zeker!! komt er rang en stand bij te pas. Als een staatscommissie zich heeft ‘geweerd,’ - O, hé! ‘geweerd’! - zonder betaling of toelage, welnu, dan moet er noodzakelijk geridderd worden, en begrijpt ieder mensch, dat, als de leden van zoo'n commissie bij zoo'n gelegenheid allen ridder van het een of ander menageriebeest worden - huisdìeren zijn daarvoor ongeschikt - dat dan de voorzitter minstens officier moet worden; het doet er niet toe, of hij als voorzitter den boel meer in de war heeft gestuurd, dan de orde bevorderd, hij moet een hoogere klasse hebben. Ieder begrijpt zulks direct. -

Een decoratie is bovendien een heel gepast strafinstrument, niet gehanteerd wel te verstaan, door hem of haar, die haar verleent, maar door een kliek. -

Zoo heb ik b.v.b. in Indië een regeeringscommissie gekend, bestaande uit den voorzitter en twee leden. Een dier leden dorst het onderstaan in de contramine te zijn; bracht *niet* aan den voorzitter [lid van een société d'admiration mutuelle] de hulde, waaraan deze gewend was; was in één woord lastig; niet 'souple'; durfde god-betert een méé̈ning te hebben ter zake, en die zelfs te uiten en te verdedigen als het moest.

Welnu, toen het uur der heilige riddering geslagen was, en toen er dan ook 'geridderd' werd, bleef zijn knoopsgat dan ook zóó maagdelijk, dat hij er zelf jaloersch van werd. -

Is het blijkens het bovenstaande al een heel ding om zich goed rekenschap te geven, van wat een decoratie eigenlijk is, zelfs wanneer men zich alleen zelfs maar bepaalt tot civiele orden, de redenen, de motieven waarom ridderorden gegéven worden, geven een nog veel bonter beeld te zien.

We zien dan dat ridderorden dikwijls worden gegeven om generlei reden; worden er b.v.b. drie pastoors geridderd, dan ook fluks drie domine's; om des heiligen vrede's wille, is dat dan! - Als men dát nu maar een reden wil noemen! -

Verder worden decoraties gegeven voor: bezoeken van een vorst aan een vreemd land; voor het zijn van toegevoegd adjudant aan zoo'n vorst; voor het bijwonen van huwelijken, doopplechtigheden en begrafenissen van vorstelijke personen. -

Voor het zijn van stationchef ergens waar veel vorstelijke personen passeeren of aankomen, of wel sluiswachter, als de boot, waarop zoo'n groote meneer is, geschut moet worden.

Voor 'lang' dienen en tegelijk niet àl te slecht, 't zij als minister, 't zij als tuinman of keukenmeid - wat beide laatste functionnarissen aangaat, haute nouveauté: 25 jaar geleden kón dat eenvoudig niet; nu wél; met ministers ging het vroeger beter dan nu, daar der heeren 'levensdraad' hoe langer hoe sneller wordt doorgesneden - net andersom dus als met keukenmeiden.

Voor het feit, dat men een zekeren rang bekleedt, of wel, omdat iemands ondergeschikte toch ook wel dit of dat heeft, en dat het nu toch niet 'staat', dat de knecht iets zal hebben, waar de baas naar snakt.

Voor goed betaalde representatie van het rijk op een of ander congrès; voor het doen van malligheden, als daar zijn: gaan vertellen aan keizer A, dat koning B den troon heeft beklommen, welk gewichtig nieuws, iedereen al lang en breed en tot vervelens toe wist, behalve die A'sche keizer. -

Voor het zéér oud worden en dus: bijna als het te laat is, de verdienstelijkheid van een grijsaard ontdekken; - in ieder geval: als het niet meer de moeite waard is. -

Verder, in dienst van alle Rijken: voor het hebben van géén meening, tenzij dan die van den hooger geplaatste en zulks láng, láng; 25 of 35 jaar of zoo iets en voor het zonder blikken of blozen ontrouw worden aan een meening, wat noodwendig is, daar de hooger geplaatsten elkander snel afwisselen.

Voor meezeilen met den koers; voor 'niemand' zijn, zooals geloof ik de Genestet dat bedoelde; voor souple zijn en voorál voor: 'Maul halten'.

In de Nederlandsch-Indische Koloniën komt daar nog bij:

Voor handig rapporten zóó vervalschen, dat zij niet waar en niet onwaar zijn tegelijk; dus voor het hebben van een zeer juist begrip van het groote verschil tusschen officieële en officieuse waarheid.

Voor goed begrijpen, welke antwoord een meerdere verlangt van een ondergeschikte, en snel uit den aard van de vraag, en den toon waarop die tot U komt, besluiten tot het sóórt antwoord, dat van U verwacht wordt.

Voor het vooral zich stiptelijk onthouden van aanrakingen met de **pers!**

Gelden deze laatste verdienstelijkheden alléén ons Insulinde, - voor de landen van alle hemelstreken geldt nog: goed likken en lang en zóó, dat de gelikte het voor z'n fatsoen niet behóéft te merken; dus met beleid, tactvol likken.

De eeuwig met gebrek-aan-plaats worstelende redactrice van dit tijdschrift raadt mij aan m'n opsomming hierbij te laten.

Als ik me dan te binnen breng de afzichtelijkheid der verfomfaaide karakters na zoo'n 20 of 30 jarige jacht op een lintje - dikwijls nog te vergeefs - dan vraag ik me af: wat is toch de oorzaak van de groote bekoring, die de decoratie uitoefent op het grootste deel der menschen - wat weinig

zegt, maar op vele eerbiedwaardige en verstandige menschen, wat véél zegt.

Een kennis van mij, een groot vereerder van Calvijn, legt het mij uit als volgt: Krachtens het politiek beginsel van Jean Calvin is God de Almachtige Koning en de overheid - dus in de eerste plaats de drager van de Kroon, de gevolmachtigde Gods, Zijn gezag uitoefenende en gehoorzaamheid eischende in Zijn naam.

Uit dat beginsel volgt voor dat Hoofd de bevoegdheid, ja, de plicht, om te straffen en te beloonen; de door de Kroon verleende decoratie is dus een belooning, en die verleent haar luister *dús* onmiddelijk aan God.

Men ziet het, de oplossing ligt dus voor de hand: Simple comme bonjour! Duitsche 'stijl'; made in Germany; Kaiser Wilhelm II van top tot teen.

Neen, neen, dàt wilde er nu heelemaal niet bij mij in. Want: **wie** verleent in den Staat de decoraties? Zeker, zeker!, het hoofd van den Staat *onderteekent* de benoemingen, maar.... op voordracht van ministers; en nu vertelde de Arnhemsche Courant laatst wel, dat die voordrachten b.v.b. voor de groote leverantie op 31 Aug. in de laatste jaren op hoog bevel [dat is zeker óók Duitsche stijl] reeds den 1e van die maand aan de koningin moeten worden ingediend, en dat deze regeling werd getroffen om dat hoofd gelegenheid te geven tot overweging der voordrachten, maar dat neemt niet weg, dat het voor de koningin absoluut onmogelíjk is, om de aanspraken van al die candidaten minitieus - en dat is in casu - op straffe dat het héélemaal een paskwil wordt, een impératieve eisch - te onderzoeken [wat een vervelende reuzentaak] en dus, dat men er van zelf toe komt te besluiten, dat de onderscheidingen meer door de Ministers dan door de Kroon worden verleend.

En de ministers hebben die voordracht natuurlijk ook niet geheel van zichzelf, kúnnen die onmogelijk geheel van zichzelf hebben, gegeven de grootte van de jaarlijksche oplaag; ongerekend nog de tusschentijdsche leverantien bij gelegenheid van de ontdekking van vele verdienstelijken tegelijk, als b.v.b. onlangs bij de geboorte van prinses Juliana. - Zij ontvangen 'bijdragen' daarvoor van lagere ambtenaren; en zoo gaat het de ladder af en komt er op een goeden dag natuurlijk ook wel eens een bijdrage, zoo onder een gezellig bittertje of op een intiem partijtje, van een niet ambtelijk persoon de aandacht van Minister A of B vestigt op de verdienstelijkheid van mijnheer zus of zoo, of de langdurigheid waarmede de meid van mevrouw de barones X haar dienst goed heeft gedaan, daarbij heelemaal vergetende, dat recht en billijkheid zouden eischen om in dit laatste geval in de allereerste plaats voor den Zeisman een decoratie te vragen, want die Grootste Grootmacht had toch zeker wel het grootste aandeel in haar langdurig dienen.

Zóó komt er dan ook plaats voor de juffrouwen Meijer van alle windstreken, om voor een verdienstelijk burger een lintje te vragen. Waarom is het nu zoo vreeselijk in een Minister te laken, dat hij de candidaten dezer juffrouwen op de voordracht plaatst, zoodra het hen gelukt is om zich een 'titel', te verwerven, en is het dan zóó af te keuren dat, bij gebreke van zoo'n titel de minister een beetje de richting aanwijst in welke die te verwerven is?

Ondergeschikte ambtenaren doen dat laatste toch óók wel; ik heb op Java een resident gekend, die dien weg herhaaldelijk aanwees aan een subaltern ambtenaar; in zake een den laatste gegeven opdracht, zei hij: 'zet je schouders daar nu eens flink onder, en ik verzeker je, je krijgt een koninklijke onderscheiding.' - En toen de ander

glimlachte ‘neen, daar moet je nu niet om lachen; waarom doe je dat nu?’ ‘Wel’ was het antwoord, ‘omdat ik veel liever een flinke gratificatie zou hebben.’ - Waarop de wegwijzer boos werd en hem het, voor een ambtenaar ongepaste van zoo'n uiting onder het oog bracht; vergeefs probeerde hem ontzag voor een koninklijke onderscheiding in te pompen; zijn plicht als ambtenaar was, daar hoog tegen op te zien, enz. enz.

Mijn calvinistische vriend vond ook, dat, evengoed als een resident aan een ondergeschikt ambtenaar den weg mag wijzen naar de ontmaagding van zijn knoopsgat, een minister aan ‘een particulier-sadja’ een meesterlijke indice mag geven als:

‘*De herstemmingen komen; er zal weer veel noodig zijn.*’

En het slot van ons gesprek was, dat het mij bleek, dat wij langs geheel verschillende, in tegenovergestelde richting loopende wegen, tot dezelfde slotsom kwamen, namelijk deze: wij vonden het geheele zaakje eigenlijk zoo erg niet.

Mijn aanhanger van den man van Genève en van den professoralen reiziger om die

hier zoo prachtig blauwe, oude Wereldzee, vond het niet de moeite waard om er zoo'n ophef van te maken; het goldt dan toch après-tout de bevordering van de ‘eere’ Gods; en ik dacht juist; zoo heer zoo knecht en de heer roosterde voor diezelfde ‘eere’ Servet wel op den brandstapel van Genève; daarbij was, vond ik, wat de knecht eeuwen later deed voor diezelfde ‘eere’ maar een peulschilletje.

Ik voor mij vond het evenmin noodig om boos te worden over een decoratie, laat staan voor de wegwijzerij; tant de bruit pour une ommelette!! al geloof ik wel, dat er overal ter wereld wel eens een decoratie wordt verleend aan iemand, die het dubbel en dwars verdient.

Waren wij het dus al roerend hierover eens, anders was het met den oorsprong van den luister, die gehecht wordt aan de decoraties in het algemeen.

Het baatte mij niet of ik al tegenwierp, dat als ik al voor een oogenblik, die op de decoratie terugkaatsende luister en macht aannam als van goddelijken oorsprong voor het hoofd van den Staat - 't zij dan keizer, koning of president [en ik dacht bij ongeluk aan een ex-veedief] en als ik dan met héél veel moeite die oorsprong óók nog aan kon nemen voor de Ministers, het dan toch irrationeel zou zijn, om niet verder te gaan, om dan via ‘administrateurs, referendarissen, hoofdkommiezen enz., eindelijk te land te komen bij de boden. En daar dát te gek was om van te praten, bleek het mij onmogelijk om, den ambtelijken ladder in gedachten weer opklimmende, te gelooven aan den goddelijken oorsprong van de macht en luister van het hoofd van den Staat, evenmin als aan de afstraling daarvan op de orden.

De ‘Nieuwe courant zei: het ligt zeker niet op den weg van een Minister der Kroon, om personen, van wie hij weet, dat zij een décoratie begeeren....’

Neen, máár, nu vráág ik toch, wie ter wereld begeert nu géén decoratie! ‘...den weg te wijzen, waarlangs zij zich verdienstelijk genoeg kunnen maken om die te verwerven. Aldus wordt de koninklijke onderscheiding een *ruilmiddel* in handen van de regeering, dat deze gebruikt tot betaling van aan het land *te bewijzen* diensten.’ [ik cursiveer]

Dáár schijnt dus het zwaartepunt van de affaire te liggen; dáár, in het feit, dat de diensten nog te bewijzen, dus nog niet bewezen zijn.

Zeker, een ruilmiddel, en een goedkoopruilmiddel zelfs, en al wordt het niet met zoovele woorden gezegd, het is sous-entendu, doet gij dít, dan geet ik u dat; vooral als ge daarbij nog andere qualiteiten hebt; b.v.b. een mooien naam.

Ik voor mij, ik durf er mijn hoofd gerust voor onder het in Frankrijk ‘in eere’ herstelde ‘Bois de justice’ steken, dat als b.v.b freule Lohman ‘om’ gaat,[*)] zij onder een rechtsch ministerie minstens commandeur van den Leeuw wordt; of zij het moois dan ook dragen zal behoef ik niet te onderzoeken.

Ondertusschen, hoe verschillend men over ‘de affaire’ kan denken, me dunkt over één punt zullen allen het wel eens zijn, te weten dit, dat het eigenlijk aan juffrouw Westmeijer te danken is, dat er op Ceylon weer gepreekt kan worden; dat dappere Nederlanders niet langer in dat akelige Bermuda zitten en dat de Universiteit te Amsterdam een nieuwe aula heeft; om van twee nieuwe auto's maar niet eens te spreken; en ik neem mij heilig voor, om, als ik straks den geweldigen man Gods op

*) En ik durf er op zweren, niet eens te weten of zij daarvoor naar links of naar rechts moet draaien; want zij is een éénling; ook wel sierlijk genoemd ‘een wilde’.

de ‘Promenade des Anglais’ tegenkom - immers uitrustend buitenslands - hem met echt Westmeijersche vrijmoedigheid te vragen om een ‘Leeuw’ voor juffrouw Westmeijer.

B.W. VAN DE KAMER.

Nice, 20 Juli 1909.

‘Om de eere Gods.’
Roman door Anna de Savornin Lohman.
(Vervolg van No. 4).

Intusschen, al dat geklets en jaloerschgedoe, achter den rug der Holts en Eduma's om, belette geenzins dat heel den Haag, dat meetelt, de kletsers en kwaadspreeksters voorop natuurlijk, zich lievig vertoonde op de engagements-receptie. -

Vóór de villa op Plein 1813 was het een lange rei van rijtuigen en auto's, en binnen-in, in de salons, hoorde men één aaneenhoudend naam-afroepen met handgedruk en gegroet en lieve-woordjes-geven. - Nout en Gerty waren in de zoogenaamde ‘kleine’ blauwe voor-

kamer, een geheel in lichtblauw-gehouden soort boudoir, dat, heel groot en ruim toch, het slot vormde der suite van, in wit en goud, in den donkeren winterdag heel-licht-tintende twee andere kamers. - Gerty, in tegenstelling van haar groot en krachtig gebouwd nichtje, was tenger en slank, met in haar wat te bleek en van te veel en te jong uitgaan reeds iets of wat verflenst gezichtje een trek van moeheid, van zich lichamelijk-overspannen-voelen, die zich op dit oogenblik verplooide tot een van ingehouden zegepraal over de minder-gelukkige vriendinnen, die nog niet zoo ver waren als zij. - Voor Haagsche smaken was Gerty misschien van een verfijnder schoonheid dan Geert; de combinatie van het Holt-burgermans bloed met dat der aristocratische Eduma's had zich in haar vermengd tot een, zoo niet sterk, dan toch gezond ras, omdat bij háár der moeder bloed had overheerscht, waar haar een paar jaar later geboren jongere broer de vaderlijke belastheid van tering in zich had opgenomen, en was geworden een geestelijk zoowel als lichamelijk misdeelde. - Neven de teer-rose wangen en de groote sprekende blauwe oogen van Gerty, in het smalle wel-besneden gezichtje, was Geert grover en steviger; voor mannen-oogen toch, met haar volle buste en stralende gezondheid, en welige figuur, vooral niet minder begeerlijk, zooals zij, daar zelve een pas-ontloken menschen-bloem, stond te lachen en te schertsen in de van bloemen overvolle serre.

Want zij lachte en zij schertste - met de huichelarij van zich goed-kunnen houden, waarin een ‘welopgevoed’ meisje van haar soort wordt grootgebracht, en die daarenboven nog een geboorte-eigenschap óók reeds is van de door het lot tot zich-zelve verbergen zoo aanhoudend gedoemde vrouw. - - Haar heele jonge hart was één spanning naar Fredi ten Have - Zou hij haar nu vragen? Zou hij nu eindelijk ‘het’ zeggen, waarop ze al zoo lang wachtte, ‘het’ beslissende woord? -

O, God, ze was zoo in-jaloersch van Gerty! Van Gerty, van wie ze wist, dat die in het minst niet verliefd was op Nout, hem enkel nam, omdat ze zoo gauw mogelijk een goede partij wou doen. En *die* kreeg nu zoo maar dadelijk, in-eens, haar zin! - -

‘En wanneer jij nu!’? had ze lief-ironisch gevraagd, toen ze den dag na den Fancy-Fair haar nichtje was komen vertellen, dat het tusschen haar en Nout er ‘door’ was, dat de mama's dien-zelfden middag nog zouden confereeren. -

- Geert had zich goed gehouden. - ‘Ik’ had ze onnoozel-gezegd - ‘Ik’ - ‘hoe kom je erbij - met wien?’

En Gerty, plagerig: - - ‘Lieve God - Geert, - alsof je niet weet wien ik bedoel, nadat je zoo ben in opspraak geweest in deze dagen met Fredi ten Have - - Iedereen verwacht nu immers dat jullie 'n paar wordt.’ -

Geert had nerveus-overmoedig gelachen! -

‘Met Fredi! - Hoe valt het je in! - Alsof dat nu ooit iets beteekent, als je met Fredi flirt! - - Lieve hemel, hij is immers al met half den Haag besproken, zou ik denken. - Neen hoor, als *dat* wat wezenlijks beteekenen moest, dat Fredi ten Have je 't hof maakt.’ -

Gerty, met de bescherming al van het aanstaande mevrouwtje, over haar nog ongehuwde vriendinnen, had genadig-neerbuigend gezegd:

‘Nu, als ik jou was, dan zou ik toch maar liever oppassen, je weet niet hoeveel er over gepraat wordt. Als ik niet zoo zeker was geweest van Nout, denk je dan, dat *ik* zoo onvoorzichtig zou zijn geweest. Maar zie je, van Nout was ik al zóó lang zeker.’ -

Geert was overtuigd geweest dat Gerty dat loog, dat ze, eerst op den fancy-fair-zelve, juist dóór haar flirten, Nout Resema zoo ver had gekregen van haar, in een plotselinge hevige begeerte, te vragen zijn vrouw te worden. Maar in stilte hoopte ze, dat óók Fredi nog wel over de brug zou komen. Hij was zóó lief geweest, zóó charmant; - hij had haar zooveel halve beloften toegefluisterd, zooveel héél intieme dingen gezegd van hoe het wezen zou - *als* hij eens trouwde - en *hoe* hij zich zijn latere vrouw dan dacht! - En in die hoop juist had ze hem zoo blindelings vertrouwd, zoo zonder terughouden zijn gang laten gaan, al had ze de booze blikken van mevrouw Horstenboer, over haar opvallend gedrag, heel goed opgemerkt.

In die hoop ook had ze de standjes later thuis van papa, die woedend was geweest, om haar 'wereldschheid', onverschillig over zich laten heengaan, vertrouwend straks in den goeden afloop van alles, wanneer papa-zelf weer tevreden zou zijn, als Fredi met zijn aanzoek voor den dag kwam. Want tegen Fredi zou papa niets hebben, al was hij duizendmaal een lichtzinnige huzarenluitenant. Daarvan was ze absoluut zeker! Hij was van goede, zelfs orthodoxe familie, zijn overleden ouders waren steunpilaren geweest van de Haagsch-orthodoxe richting, zijn vader had indertijd, als jarenlang wethouder, de algemeene achting genoten, zijn moeder was één der hoofd-figuren geweest van alle toenmalige gemoedelijke liefdadige dames-vereenigingen. En zijn broers ook bekleedden deftige, invloedrijke betrekkingen, gingen heel fatsoenlijk naar de Fransche of de Duitsche Kerk (*die* duurt vooral zoo kort, weet je). En Fredi zelf zei altijd lachend:

‘Als ik me vestig als getrouwd man, dan word ik een steunpilaar van christelijke kringen; dat zullen jullie eens zien meisjes, - dat is in de traditie van mijn familie.’ -

En, terwijl papa, uit zijn gewone joviale stemming gewekt, door het besproken gedrag van zijn dochter, knorde voor de zooveelste maal: ‘'t Is een schande voor een meisje van jou christelijke opvoeding’, - terwijl mama zeurig huilerig mompelde:

‘Als je grootvader *dat* had moeten beleven! En mevrouw Horstenboer, die zóó lief voor je is geweest, wat is het daar nu onplezierig voor’ - had Geert al maar door gedacht:

‘Praten jullie maar.! Je zult eens zien hoe blij je straks bent, als Fredi me vráágt, wezenlijk openlijk vráágt’. -

Ze had hem niet weergezien na de Fancy-fair; alleen maar eens op straat 'n groet met hem gewisseld. Dat kon hij zoo eigenaardig doen, dat aanslaan, met zijn militaire rechte houding, aan zijn uniform-pet, en je dan tegelijk zoo brutaal-uitkleedend aankijken dát je er kleur van kreeg tot achter je ooren. - Ze had op dat oogenblik met mama een bestelling besproken met Monchen; hij kwam net uit de Witte, en hij had het weer gedaan dat kijken, met dien blik die haar zoo lief was, en dien zij toch vreesde, om het *te*-uitkleedende ervan, maar ze had hem meer gevoeld dan gezien, want ze durfde niet opkijken, om mama....

Maar nu, nu moèst hij komen! Hij moèst komen Gerty filiciteeren. Hij kwam bij tante Holt zoo véél aan huis. Zij had, in haar bevoorrechting van germain-nichtje, gezorgd er al van den begin at te zijn, opdat hij haar niet bij toeval misliep. - En ze had, om dezelfde reden, van tante Anna gedaan gekregen, dat ze den heelen middag mocht blijven zoogenaamd ‘helpen.’ - Tante Anna, in haar verzaligden toestand van de dochter onder dak gebracht hebbende moeder, vond van daag alles goed, was een en al liefheid en beminnelijkheid. - Zij droeg een fonkelnieuw muiskleurig toilet van liberty-fluweel, aan den hals met ouderwetsche erfstuk-kant ingezet, Gerty was in lichtrose, dat bij haar fijn-bleek gezichtje uitstekend pastte. - Geert droeg natuurlijk óók rose - omdat Fredi gezegd had, dat die kleur haar kleedde. - -

‘God - wat 'n corvee toch,’ zuchtte Nout Resema, breed-geeuwend achter zijn hand. - ‘Hoe kunnen jullie-vrouwen dat nou in 's hemelsnaam prettig vinden!’

Hij zag er wat-verloopen uit al, ondanks zijn pas zes en twintig jaren; kaalhoofdig vrij-wel, de oogen flets en ingezonken, in van 'n te goed leven bol-opgezette wangen. - Eenige zoon, bedorven kindje, had hij, van huis uit niet zonder gaven en goede eigenschappen, aan de Leidsche academie zich jongverliederlijkt, was weer thuis gekomen vóór hij had afgestudeerd, omdat hij geen lust had examens er in te werken, leefde hier vadsig voort op de villa zijner moeder, totdat deze blij was, hem, door een goed huwelijk met Gerty Holt, weer aan den gang te kunnen helpen, want, door de Eduma-relatie, zou hij nu 'n betrekking krijgen; dat had ze als uitdrukkelijke voorwaarde gesteld. - Zij-ook liep stralend rond, 'n groote, 'n beetje vulgair-aandoende, dikke vrouw, met veel ringen en veel armbanden, en 'n zware gouden halshorloge-ketting - sporen van het jeneverstoker-fortuin, waaruit de Resema's waren opgekomen, die zij niet verstond af te leggen, ondanks 't Haagsche vernisje, waarmee zij zich oppoetste.

- - Gerty glimlachte liefjes tegen haar aanstaande. Zij was in haar element juist. Anders gauw-moe, en steeds 'n beetje lusteloos, voelde ze nu geen lichamelijke afmatting, noch verveling, enkel 'n overweldigend vreugde-gevoel van zoo gauw al

geëngageerd te zijn, dat haar staande hield niet alleen, maar haar zelfs op haar allervoordeeligst er deed uitzien, met schitterende oogen, en 'n gelukkigen lach om de lippen, en iets innemends-toeschietelijks in hare anders wat te kwijnende bewegingen.

'Vindt je het dan niet een klein beetje leuk óók, je aanstaande vrouwtje zoo aan iedereen te vertoonen? - Ben je niet 'n klein, klein beetje trotsch op je Gerty?' - vleide zij heel-lief. -

Nout was wèl verliefd, voor zoover zijn indolentie dat toeliet. Hij kneep haar 's gauw in den, ondanks haar rankheid, mooi-gevulden arm. - -

''k Ben liever toch, straks met je alléén - zonder al die kijkers' - fluisterde hij haar toe, met 'n onverholen bewondering voor haar lichaam-mooi, die haar zeer voldeed. - -

'Luitenant ten Have,' werd bij de deur aangekondigd door den livreiknecht. -

Geert hoorde het bij de theetafel. - Zij kon niet opkijken; zij was bezigte schertsen met meneer Horstenboer, die haar vleierijtjes zei, heelemaal hier op zoo'n receptie, in zijn Don-Juan-element, niets-christelijk-ministerachtig. -

Nu zou hij straks bij háár komen.! Natuurlijk. Zij hoorde hem flauwiteiten zeggen aan Gerty - en 'n gelukwensch uitbrengen dan, héél correct. - Ze zag, als met oogen op haar rug, hoe hij daarbij Gerty's mooien arm, tot boven den elleboog bloot, zou monsteren, en onbeschaamd zien inkijken in de dunne entredeux van haar hals-inzet.

'Hoe maakt u het freule Eduma? - - Meneer Horstenboer!' - Hij wisselde met den minister 'n handdruk, informeerde correct hoe mevrouw het maakte. 'n Oogenblik praatten ze alle drie samen, Geert heel opgewekt-

onbevangen zich houdend, de minister met 'n vermoeden van 'n beetje over te zijn, dat echter juist, ondeugend, wel aardig vindend, dat hij die aardige, knappe Geerte Eduma zoo'n beetje plaagde. -

Maar zijn vrouw kwam hem zoeken, om heen te gaan. Zij wisselden handdrukjes, lieve afscheidswoordjes. - Fredi viel lui neer in 'n rieten stoeltje bij de theetafel:

'Nu, en wat zeg je nu wel van je nichtje, Resema kon minder doen - dat 's zeker.'? -

Hij keek Geert, met zijn licht-blauwe-oogen half-toegeknepen, zooals zijn gewoonte was als hij ging gekheid maken, zoo onbevangengewoon aan, dat ze ineens voelde, hoe al haar verwachting ijdele illusie zou blijven, hoe geen haartje op zijn blonde stoppel-hoofd, boven zijn door de zon rood-verbrand gezicht, er aan dacht haar strakste vragen zijn leven te deelen. -

Het was alsof ineens al de bloemen in de serre hunne kopjes lieten hangen, en alsof 't daarbinnen, ondanks electrisch licht en teedere zachte nuances van stoffen op meubels en van toiletten, precies even donker en somber werd als daarbuiten in den killen regen-winterdag. - Als ze nu maar had kunnen wegloopen, in eens weg, naar boven, naar haar eigen slaapkamertje, om er zich vóórover op háar bed te werpen en het uit te snikken van wreede pijn.! - -

Maar ze moest hier blijven, schertsen, flirten, juist als of ze niets anders had verwacht van het weerzien met Fredi, dan deze banale ontmoeting.

'Gerty *is* mooi' - zei ze dapper, vast besloten door geen kinderachtige jaloezieverrading haar eigen teleurstelling te laten bemerken. - Fredi knikte met kenner-blik. - -

'Nou of ze.! - - Ofschoon ik voor mij van wat steviger houd.' - - En met 'n brutalen glimlach gleed zijn veelzeggend oog langs Geert heen, terwijl hij dat zei - - 'Enfin, neemt niet weg, dat Resema er inloopt.' -

- - 'Waarom? Hoe durf je dat zeggen' - riep Geert gepiqueerd, in haar teleurgestelde stemming blij, dat ze zich zóó kon lucht geven, door voor haar nichtje partij te trekken! - - 'Ik zou zeggen dat hij niet het minst af is van hun tweeën.' - -

Fredi lachte overmoedig, in de aangename zekerheid, dat *hij* alles kon zeggen, en alles kon doen bij zijn damesbewonderaarsters. - - Hem werd toch alles dadelijk weer vergeven. - -

'Ik wou alleen maar zeggen dat trouwen, so wie so, voor 'n man nonsens is. - Freiheit, goldene Freiheit - -!' En hij strekte theatraal de armen uit!

'Méén je dat' - - De arme Geert vroeg het ademloos. - Zij moèst zekerheid hebben. - -

Maar Fredi speelde met haar, als 'n kat met de muis. - 'Méénen! meen ik nu óóit iets van wat ik zeg!? - Kind, wat ben je tragisch van daag!' -

'Dus je méént het *niet.*?' - - Er was een smeekbede om haar hoop te laten, in haar oogen, die hem even verteederde, meer deed zeggen dan hij misschien van plan was geweest. - -

'Eenmaal zal *ik* er ook wel aan moeten' - ontweek hij handig een beslissing.! - - 'Je zegt zulke dingen, van het nooit willen doen, en je doet het toch op 'n gegeven oogenblik.' - -

Het werd ineens weer licht voor de oogen van Geert, zóó licht, dat ze niet meer kon zien. Of misschien waren het óók wel tranen, die in haar oogen opwelden; gelukstranen schitteren als zilverglans. - Ze liet in haar blijde ontroering een van

tantes ècht porseleinen-kopjes vallen. - En in het volgend moment zaten zij en Fredi beide op den grond, en raapten de scherven op, nog vóór een van de knechten kon toeschieten. -

‘Wat 'n onhandige domme vingertjes’ zei Fredi, en streelde ze heel even, terwijl zijn hand het opgeraapte op het blad legde, en met de hare even in beroering kwam daarbij. -

- Maar 't alleen-zijn was verbroken; het breek-rumoer had anderen doen naderbij komen, tante Holt óók, die haar lief zacht karakter ten aanschouwe van iedereen weer eens accentueerde, door met 'n beminnelijke onverschilligheid te troosten: ‘Trek je er maar niets van aan Geertruida - 't is immers maar 'n dood stukje porselein. - Wat komt dat er op aan’ - -

‘Maar een van uw lange lysen nog wèl’ - - bejammerde Geert beteuterd - -

Tante Anna gaf haar tot alle antwoord een lief dameskusje, dat alle aanschouwers in verrukking bracht over haar charmantheid. -

Fredi ten Have was blij dat hij kon weggaan ongemerkt. Hij zou waarachtig haast 'n gekheid begaan hebben - dacht hij later. - Als die verdomde meisjes het er op gezet hebben, met 'r mooie oogen, en verleidingskunstjes.! - Enfin, hij zou nu toch 'n beetje oppassen vooreerst. - -

(Wordt vervolgd).

Gedachtenwisseling.

Flirten.

Een Amerikaansch professor, H. Palmer, aan de Havard-Universiteit, heeft dezer dagen in een interview aan een journalist een verklaring gedaan, die bij de studeerende jeugd, vrouwelijke zoowel als mannelijke, enthou-

siasme en daarbuiten algemeene verbazing en ontsteltenis heeft veroorzaakt. Deze hooggeleerde heer gaf n.l. als zijn overtuiging te kennen, dat de jongelui van den tegenwoordigen tijd veel te veel studeeren en met hun neus in de boeken zaten en dat zij als gevolg daarvan zich in het gezellig maatschappelijk verkeer absoluut niet meer konden bewegen; waarna professor Palmer als remedie aangaf: minder studie en meer onderlinge flirt tusschen de beide sexes.

Professor Palmer kreeg van de mannelijke studeerende jeugd aan zijn universiteit als waardeeringsuiting voor bovenstaande verklaring een ovatie, zoo hartelijk en vurig als wellicht nog nimmer een professor is ten deel gevallen. De vrouwelijke studenten denken er, volgens een gerucht althans, aan, hem candidaat te laten stellen bij de eerstvolgende presidents-verkiezingen!

In hetgeen die hoogleeraar zegt, ligt heel veel waars. Zooals voor vele meisjes, de studie tegenwoordig is ingericht, mag er toch wel eens op gewezen worden, dat studie niet het eenige heil voor een mensch is. Hoogstens een middel, om te voorzien, in het levensonderhoud. Al te veel studie leidt tot eenzijdigheid. Beschouwieder geleerde; in zijne richting is het een bol, maar anderszins als levensmensch, schiet hij gewoonlijk te kort.

Men zou haast zeggen: de hersenmassa heeft cellen. *Elke cel* moet ontwikkeld worden, *gelijkmatig*; wil iemand, een *algemeene* ontwikkeling bereiken. Zoo dikwijls zien we de geleerdste en geletterdste menschen, in gewone wereldsche zaken - dwalen. Neem nu, de lintjes-geschiedenis, van Dr. Kuyper. Wat een reus van een man, wat een genie, wat een geleerdheid. Maar één noodig iets, mist die Excellentie: *alles*omvattende kennis en - weten, en er zich naar richten. Zooals trouwens alle redacties van couranten zich in deze lintjeszaak ‘vergisten’ (?), misschien alleen uitgezonderd, de Amsterdammer, Weekblad voor Nederland.’

De Minister heeft zich laten **verleiden,** door een kracht, een **sport,** die hij niet kent, niet weet dat die bestaat. Een kracht die ook onbekend is aan de pers. De Minister dwaalt in *on*wetendheid; de pers in *al*wetendheid door iemand die door misleiding dwaalt te bekladden, in plaats van uit te redden.

‘*Algemeene*’ kennis, te weten wat er ook *buiten* onze richting in de wereld omgaat, dàt missen vele geleerden, vele studeerenden; mannelijken zoowel vrouwelijken. Zóó is het even's met de school-studenten: ze zitten van den morgen tot den avond, in- en over hun boeken, ze leven er in, ze weten géén ànder heil; hun hersenmassa kent slechts één trekpleister: de studie. Het andere noodig te weten verdroogt, zoowel van 't wereldsche als van 't zieleleven. Zoo acht ik het dan eens *terecht* gezegd, door een autoriteit, dat studie het menschelijk genoegelijke en geluk, slechts alleen kan bevorderen als het niet verder gaat, dan een déél van 't besef.

Ook de andere deelen moeten ontwikkeld worden. Om dit te bevorderen meent de professor dat de jongelui meer moeten ‘flirten.’ (Bedoelende zich meer aan- en door mekaar moeten geven en het intieme leven meer den grondslag moet blijven van ons leven, als de éénige richting tot bevordering van ons gemoedsgeluk.)

Mooi gezegd!

Als de jongelui nu onderling maar weten wat ‘flirten’ voor gevaren inhoudt, en door de ouders daarbij geleid worden.

De jonkheid ziet in elk geflirt, dikwijls ernst. Laten zij 't nemen zooals het is: gemoedelijke vertrouwelijke intimiteit onderling. Maar in elk geval *laten* ze 't nemen zoolang ze jong zijn; want ze bevorderen er mee dat niet de ontwikkeling van het

gemoed door hun droge studie, verflenst. Ze bevorderen er mee dat ze in later jaren, niet alles beoordeelen uit hun éénzijdige *geleerde* richting, maar uit de centra van hun *gemoed.* Ze beflirten in hun jeugd latere heerlijke herinneringen, hun later *levensgeluk.* De Amerikaansche Professor die zoo iets weet en zoo iets durft zeggen, dat is een man die de Havard-Universiteit eer aan doet!

H. VAN HOLK.

's Gravenhage, 16 Juli 1909.

Brieven uit het hooge Noorden.
door Maria Petrovna.

XV. Nova-Zembla.

Ook in Hollandsch ooren klinkt deze naam zoo welbekend en zal toch zeker nog wel eenige belangstelling wekken, zij het alleen misschien uit eerbied voor onze ondernemende voorvaderen; daarom kan een belangrijk feit, op dit eiland betrekking hebbende, allicht ook in wijderen kring interesseeren.

Er is hier in Archangel door den Gouverneur een zaak in onderzoek genomen, die naar alle waarschijnlijkheid weer de vele staaltjes van wanbeheer en ambtenaarscorruptie met één zal blijken te vermeerderen.

Het geldt de behartiging der belangen van de Samojeden op Nova-Zembla, welk eiland tot het district Archangel behoort.

Zooals reeds sinds de 16e eeuw ‘Novaia-

Zembla' telkens weer de belangstelling van verschillende volkeren had gewekt (men denke slechts aan de buittochten van Willem Barentz in 1594 en 1596 en daarna van zoovele Russische expedities) zoo bleef het eiland met zijn vischrijke wateren ook in het einde der vorige eeuw een aantrekkingspunt, niet alleen voor de Russische visschers van de Murman-kust, de zoogenaamde Pomorren, maar ook voor Noorsche visschers. Deze verdrongen langzamerhand de Pomorren geheel. De laatsten toch verkeerden onder veel ongunstiger omstandigheden, doordat hun havens aan de Witte Zee veel later ijsvrij worden en ook weer veel eerder dicht vriezen dan de Noorsche en zij dus met recht 'achter het net' visschten.

Deze toestand trok de aandacht van den Grootvorst Alexis Alexandrovich die persoonlijk een bezoek aan het eiland bracht en op wiens instigatie in 1877 een Toevlucht voor schipbreukelingen aldaar werd opgericht.

Vaste kolonisten waren er toen op het eiland bijna niet: het klimaat en de levensomstandigheden maken het er onhoudbaar voor langen duur en het zijn alleen de Samojeden, die er aarden kunnen.

Daarom wist de Grootvorst te bewerken, dat vijf Samojeden-gezinnen, te samen 24 personen uit Mezen daarheen gezonden werden om de Toevlucht voor schipbreukelingen te bewaken en te onderhouden. Deze lieden troffen op het eiland nog elf andere Samoieden aan, daarheen gezonden door een handelaar uit de Petchora om voor hem te jagen en te visschen en die daartoe door hem volledig van wapens en vischtuig voorzien waren. Zij hadden deze echter gedeeltelijk verloren, gedeeltelijk bedorven, durfden niet naar hun lastgever terug te gaan en bleven zoodoende op het eiland wonen. Langzamerhand geraakten zij geheel in de macht van een Pomor-visscher, die hen alleen van het allernoodigste voorzag in ruil voor hun geheelen buit van jacht en visscherij, bij welken ruil hij natuurlijk groot voordeel had.

Na 1877 werd een overeenkomst getroffen met de Archangel-Murman-Stoomvaartmaatschappij om geregeld eenmaal 's jaars een stoomboot met levensmiddelen, enz. naar de Samojeden op Nova-Zembla te zenden, terwijl een paar jaar later de zorg voor de geheele kolonie aan den Gouverneur van Archangel werd opgedragen.

Deze stelde den maatregel in, dat tweemaal per jaar een van zijn ambtenaren het eiland zou gaan bezoeken. Bij zijn eerste bezoek moest deze alle producten van het afgeloopen jaar inzamelen, als huiden, walrustanden, vellen voor bontwerk enz, waarvan hij een nauwkeurige lijst moest opmaken. In Archangel teruggekomen, moest hij deze waren tegen den marktprijs verkoopen en van de opbrengst alles voor

de kolonisten inkoopen, wat zij in een jaar aan proviand, gereedschappen, enz. noodig hadden, om hun dat bij zijn tweede reis te brengen.

Daar tegenover verplichtten zij zich hun

waren aan niemand anders te verkoopen, waardoor dus voorkomen werd, dat zij door allerlei kooplieden en visschers werden afgezet en bedrogen.

Later kwam er ook een geestelijke op het eiland wonen, die een kerkje stichtte en zich veel aan het wel en wee van zijn kleine gemeente liet gelegen liggen. Ook een *felscher* (wij zouden zeggen 'verpleger') werd er hun gezonden, en tegelijkertijd belast met het toezicht op den voorraad der kolonie, die hoe langer hoe meer een geregelden vorm aannam en wier zielental steeds grooter werd.

Ook uit andere streken kwamen zich nog Samojeden op Nova-Zembla vestigen, zoodat in 1898 de bevolking reeds uit 22 families

(te zamen 102 zielen) bestond en sedert is deze natuurlijk toegenomen.

Het spreekt van zelf dat ook jaarlijks de productie van jacht en visscherij steeds grooter werd, zoodat er weldra een voordeelig saldo overbleef, na inkoop der jaarlijksche provisie voor de kolonisten.

Van dit saldo nu wordt 10 à 12 percent afgenomen voor een soort reservefonds voor bizondere uitgaven voor de kolonie, de rest is vastgezet in de Rijksbank te Archangel, op naam der verschillende Samojeden, proportioneel verdeeld. Het reservefonds wordt hoofdzakelijk gebruikt voor de uitrusting van nieuwe kolonisten, wier vestiging op Nova-Zembla door allerlei voorrechten zeer wordt aangemoedigd, terwijl in 1894 het Ministerie van Binnenlandsche zaken de som van Rbl. 1500- (± *f* 1900) besteedde voor reparatie aan de verschillende gebouwen en bovendien voor onderhoud daarvan een jaarlijksche bijdrage van Rbl 500 - aanwees.

Een en ander bewijst dus voldoende, dat de Russische regeering er veel gewicht aan hecht door bescherming Nova-Zembla hoe langer hoe meer productief te maken.

Sedert ongeveer een half jaar is in Archangel Gouverneur Sosnovski geplaatst, nadat na het vertrek van den vorigen Gouverneur en zijn trawanten, het bestuur geruimen tijd door een Vice-Gouverneur was waargenomen.

De nieuwe Gouverneur heeft nu een onderzoek in de Kanzelarij aanhangig gemaakt, daar hem gebleken is, dat de regeling der finantieele belangen van de Samojeden op Nova-Zembla, door de regeering zoo goed bedoeld, door hare ambtenaren onder zijn voorganger allertreurigst is uitgevoerd.

Men spreekt er nu reeds van, dat de duizenden, die het Samojeden-fonds moest opbrengen, reeds tot honderden geslonken zijn en waarlijk niet door mindere opbrengst der kolonie! Het blijkt, dat de sulbalterne ambtenaren van den vorigen Gouverneur ver boven hun finantieele kracht in Archangel geleefd hebben, zoodat het bijna niet

aan twijfel onderhevig is, waar de duizenden der arme Samojeedsche kolonisten verdwenen zijn.

Dit is weer eens een onvervalscht staaltje

van de corruptie in de ambtenaarswereld in Rusland, mogelijk gemaakt, gesteund misschien door de hoogere leden van dat gilde, een corruptie, die telkens en overal hier een hinderpaal blijft tot het in het leven roepen van betere sociale toestanden.

Over Toilet en wat ermede in verband staat.

Gezonde Zenuwen
door Dr. Frode Sadolin.
(Vervolg van No. 4.)

V. Onthoud u van treurige beschouwingen.

De aarde telt ellende genoeg waarin we ons van den morgen tot den avond kalm in zouden kunnen verdiepen. Maar in die bodemlooze diepte van menschelijke akeligheid, waar de sterke vergeefsch zijn gedachten over laat gaan, heeft iemand met zwakke zenuwen niets te maken. Daarmee bedoel ik niet, dat hij zijn oogen voor 't ongeluk van anderen moet sluiten en er alleen maar op bedacht moet zijn hoe hij zich zelf 't best beschermen zal. Iemand met zwakke zenuwen is bizonder geneigd egoïst te worden, geheel op te gaan in zijn verschillende zenuwaandoeningen en die als verontschuldiging aan te wenden. Dit moet hij tegenwerken. In het onvruchtbaar, zelfzuchtig gemoed ontspringt geen bron die de zenuwen kracht verleent. En hij moet die neiging tot egoïsme tegenwerken door vriendelijk en behulpzaam te zijn, door in theorie en in de praktijk medegevoel te toonen. Maar hij moet zich bepalen tot wat voor de hand ligt en uitvoerbaar is. En hij moet de ‘weltschmerz’ schuwen, die met zijn al te veel omvattende algemeenheid inactief wordt en door zijn gevoelssterkte iemand het aangename gevoel geeft een soort martelaar te zijn en die ten slotte toch zijn voedsel trekt juist uit de eigenliefde.

Nog gevaarlijker, nog machtroovender is medelijden met zichzelf, als het zich niet uit in daad, in 't streven om zichzelf er weer bovenop te helpen. Dit zich eindeloos verdiepen in treurig eigen lot wordt ten slotte een soort bitterzoet genot. Het wordt een zekere lijdens-roes, gedurende welke men evenals een opiumschuiver stil op de rustbank ligt en één voor één de beelden van eigen raadselachtige diepten voor zich laat opstijgen. Waar de werkelijke gebeurtenissen en dingen slechts dienst doen als coulissen op het tooneel, waar de verwarde gedachten hun eindelooze tragedie opvoeren. Deze tragedie is niet meer dan een vlucht uit de werkelijkheid. Zulk een bestaan is niets anders dan een schijnleven, waarin men de gedachten vervormt tot een karikatuur van de werkelijkheid en waarin de zenuwkrachten tot haar laatste droppels in de ziel verdrogen.

Dwingen de zenuwen een patiënt zich eenigszins op den achtergrond te houden in het maatschappelijk leven, of zich gedeeltelijk terug te trekken, dan zegt hij in wanhoop dat het bestaan zoodoende alle vreugde verloren heeft. ‘Dan is 't leven niets meer waard,’ klinkt het voortdurend met 't oog op de toekomst. Dit zijn weer zorgen voor morgen en de voorspelling komt dikwijls verkeerd uit. Hoe vaak zien wij niet dat het kalme leven waartoe een patiënt gedwongen werd hem liever wordt dan het actieve leven van voorheen. Hij heeft tijd voor lief hebberijen en gelegenheid tot nadenken, terwijl beide hem vroeger ontbraken. Ons oppervlakkig en beperkt begrip, doet ons gelooven dat 't bestaan alleen onder zekere omstandigheden waarde kan

hebben. Maar de levens schatkamer is onmetelijk rijk, het kleinste hoekje er van kunnen we zelfs niet uitputten. Niet volgens de grootte, maar volgens de kracht moeten we het leven meten; of ons leven ons arm of rijk voorkomt, hangt af van de wijze waarop we 't leven aanpakken.

Men moet treurige beschouwingen vermijden, omdat men altijd vindt wat men zoekt. Alles is tegelijkertijd aanwezig in de wereld; waarheen we ons begeven, waar we ons bevinden, is er rondom ons en in ons een wereld van schoonheid en een wereld van leelijkheid, een wereld van moed, kracht en hoop, en een wereld van onmacht en hopeloosheid, een wereld gelijk een rozenhof en een wereld gelijk een rupsennest. Maar we zien alleen dat waarvoor onze oogen zich openen. En wie zich verdiept in treurige beschouwingen, ziet alleen het droeve. Het staart hem overal aan, waarheen hij zich ook wendt. Van alle kanten stroomt het naar hem toe. Het drukt en het knelt, het omringt hem als een ondoordringbare duisternis. Men moet er zich niet vrijwillig heen begeven. Men moet treurige beschouwingen vermijden, en energie gedachten, oogen en ooren wenden naar dat wat licht verspreidt, wat vooruitgang belooft, en een overwinnende kracht in zich omdraagt.

VI. Wees eerlijk.

Niet alleen een bedrog *waarvan men zich bewust is*, maakt zenuwachtig. Iets wat ook in hooge mate onze zenuwkracht verslapt is *de dagelijksche onwaarheid*, *waarvan men zich nauwelijks bewust is*, omdat die juist een gevolg is van 't feit dat men zijn ware positie niet recht in de oogen kan of wil zien. En als men wat de zenuwkracht betreft geen 'kapitalist' is, dan kan men dat dagelijksch krachtverbruik door onwaarheid niet dragen.

Daarom moet men trachten eerlijk te zijn. Wat de menschen zullen zeggen, wat anderen doen, wat gebruikelijk is, behoeft geen gewicht in de weegschaal te leggen. Misschien schijnt dat ook wel 't gemakkelijkst, maar dat is 't toch niet. Wat men op die wijze mist, zijn juist die impulsies, welke, evenals lucht, licht en water op de huid, als een natuurlijke stimulatie werken op die centra vanwaar de krachten uitgaan. Daarom moet men in 't groote en 't kleine zichzelf zijn, moet men in alles wat men doet *geheel zichzelf geven.* Ook buiten het burgelijk ambt, als men zich amuseert, zelfs als men een glimwormpje volgt en van den hoofdweg afwijkt, moet het 'ernst' wezen. Alleen zóo staat alle zenuwkracht iemand tot dienst.

Een van de goede zijden van een zenuwachtige constitutie is, dat die den bezitter leert eerlijk wezen, evenals de nood een naakte vrouw leert spinnen. Iemand die de schoone krachten ziet vervliegen, waarmee hij zijn zelfbedrog in 't leven hield, gaat af en toe eens zitten, en zoekt net zoo lang in zijn binnenste rond tot hij vasten grond onder de voeten voelt. Daarna tracht hij harmonisch te zijn, peilt zijn eigen innerlijk dieper en laat zijn krachten niet willoos over aan weer en wind.

(Wordt vervolgd.)

Het is in het belang der Lelielezeressen zich, bij het gebruik maken van adressen, te beroepen op deze correspondentie in dit blad.

Correspondentie toilet.

Amy. - Voor corsetten recommandeer ik U U te wenden tot de firma Huyser, Heiligenweg-4 en 6 Amsterdam. Mevrouw Huyser komt gaarne bij U passen, en met U overleggen. Gij zult zeker tevreden zijn.

Mevrouw X van X. - Ik vind in den zomer een grooten breeden hoed veel kleedzamer dan een toque; vooral voor U, naar Uw persoonsbeschrijving.

REDACTRICE toilet.

Kunsten en Wetenschappen.

Wiegedrukken.

De deftige naam is *Incunabelen*, en hoofdzakelijk worden er mede aangeduid de oudste gedrukte boeken. Ergo vertegenwoordigen zij de eerste proeven der

boekdrukkunst, sedert hare uitvinding, loopende ongeveer tot het eerste kwart der 16e eeuw. Deze voortbrengselen van het oudste tijdperk in de techniek, misschien wel op duizenden te schatten, kan men nog onder-verdeelen in rubrieken, als: de eerste proeven kort na de vinding, de eerste drukken van een land of stad, perkamentdrukken, boeken met kunstig versierde letters, eerste uitgaven van klassieken, werken van vermaarde drukkerijen, zooals de Aldynen, de Giunta's, de Etiennes, de Elseviers, e.a., en meer dergelijke.

Voor ons land is in deze materie Holtrop nuttig werkzaam geweest. Zijn beroemd werk: Monuments typographiques des Pays-Bas au quinzième siècle, met 130 platen is algemeen bekend.

Later werden er complementen op gegeven, waarin voortgebouwd werd op den grondslag door Holtrop gelegd.

Panzer ging in de 18e eeuw Holtrop vooraf. Ludwig Hain volgde hem, en nu komt Konrad Burger met een supplement op Panzer's Annales, en Hain's Repertorium. Deze nieuwe bijdrage tot de incunabelen-bibliographie zal zeker met belangstelling ontvangen worden, en, hoewel het nu juist niet op ieders weg ligt de Wiegedrukken te bestudeeren en op te sporen, mag toch niet onbekend blijven een streven van vele geleerden, van nu en vroeger, om de eerste techniek der boekdrukkunst in ons vaderland en elders volledig te doen kennen.

A.J. SERVAAS VAN ROOYEN.
Oud-Gemeente-archivaris.
Den Haag.

Correspondentie van de redactie met de abonnés

De redactrice van de Holl: Lelie brengt ter kennis van de lezers van dit Blad, dat zij géén manuscripten, of brieven, haar naar aanleiding der redactie-aangelegenheden toegezonden door niet-abonnés, kan beantwoorden langs **particulieren** weg. De correspondentie in dit Blad dient zoowel tot de beantwoording van brieven, als tot de mededeelingen betreffende aangenomen en geweigerde bijdragen, en zij, die zelve geen abonné of abonnée zijn, kunnen dus niet verwachten langs een anderen dan den correspondentie-weg

te worden beantwoord. Wanneer zij door leesgezelschapkring, of samen-lezen, of op welke wijze dan ook, gelegenheid kunnen vinden de correspondentie-rubriek te volgen, dan is de redactrice bereid hen dáárin te beantwoorden.

Op dezen regel wordt voortaan *géén uitzondering* meer gemaakt, en afzonderlijke nommers, correspondentie-antwoorden aan niet-abonné's behelzend, worden **niet** meer toegezonden.

REDACTRICE.

P.S. Het spreekt van zelf, dat deze regel alleen geldt voor eerstbeginnenden, èn voor briefschrijvers die in de corr: rubriek thuishooren.

D.F.C. te A. - Ik zou deze zending niet kunnen plaatsen zonder eenige veranderingen door U-zelf aan te brengen. Maar hoe moet ik dan doen met de drukproeven, eventueel? - En hoe met de terugzending van die portretten? - Ik wil namelijk die moeite graag doen, maar moet ik die portretten dan wel naar het opgegeven adres zenden? Een en ander hoor ik dan nog wel van U. - Voor Uw vriendelijk begeleid-briefje veel dank. Ik dank U zeer voor de toezegging van dien langen brief, dien ik dus gaarne tegemoet zie.

G. - Hartelijk dank voor Uw kaart, en voor het portretje. Ik vind Uw kleine jongen enorm groot geworden. 'n Aardig idee van U dat portretje te zenden, waarvoor ik U vriendelijk dankzeg nogmaals. - Ja, de maand Juni is wèl teleurstellend geweest, wat zomer-warmte aangaat, zoodat het mij niets verwondert, dat Uw tuin zoo werd mishandeld door dien storm. Voor de goede intentie in elk geval mijn dank. - En vriendelijk gegroet.

Guëllma. - - Ja-zeker, *ik* moet dat kleine meisje zijn geweest, aan wie gij les hebt gegeven, want wij waren de eenige de Savornin-Lohmans in die stad, maar bovendien heb ik-zelve nu ook een flauwe herinnering aan Uw naam, als mijn eerste onderwijzeres op dat speciale gebied; de jongen door U bedoeld moet mijn oudste broer zijn geweest. Heel goed herinner ik mij nu ook het door U meegedeelde feit, dat gij later door te drukke lessen in Uw eigen woonplaats niet meer hebt kunnen komen, want juist *dat* speet mijn vader zoo, en is dus wél een bewijs dat hij Uw lessen moet hebben op prijs gesteld voor ons. Ik was dat alles vergeten, omdat het, zooals gijzelve zegt, heel lang moet zijn geleden, maar Uw brief lezende kwam mij juist dat door Uw aangehaalde feit dadelijk in het geheugen omdat mijn vader Uw niet meer kunnen komen heeft betreurd. Uw naam herinner ik mij zeer goed, als een waarover ik mijn ouders die, zooals gij weet beide uút Uw woonplaats afkomstig waren, dikwijls hoorde spreken, en dien door U bedoelden ‘Maurits’ van mijn familie-naam, die met Uw ouders zooveel muziek maakte, is mijn oud-oom geweest, dien ik mij nog heel goed herinner, omdat wij zoo lang hij leefde altijd bij hem gingen eten, als mijn ouders een dagje naar Uw woonplaats gingen. Hij was toen weduwnaar, en had een buiten buiten de stad, en een huis in de stad; toen hij overleed zal ik ongeveer 8 à 9 jaar zijn geweest. -

Nu wil ik de onderwerpen van Uw brief even aanstippen. Gij zegt het mij na, dat dat visitesmaken zoo oppervlakkig is. Ik voor-mij geloof, dat ik in een uitzondering-positie ben, door er zoo geheel mee te kunnen breken. Mijn druk leven

van moeten-werken, en mijn niet-sterke gezondheid, geven mij daartoe het recht. Maar ik beklaag iedereen, die haar leven met dien onnutten vormendienst moet doorbrengen. Want wat heeft men er van weerszijden aan! Men ontmoet menschen die men nooit terug ziet of ook nooit *wenscht* weer te zien soms, men praat over alle mogelijke oppervlakkigheden, omdat men bang is zich te uiten in tegenwoordigheid van onbekenden, en de gastvrouw-zelve heeft ondertusschen een inspannenden middag, om haar bezoekers over en weer met elkaar in discours te houden, zonder dat zij-zelve iets aan hen heeft. - Natuurlijk is dat alles in een kleine plaats, waar men elkaar goed kent in één klein kringetje, wel eenigzins anders, maar zelfs dan vind ik het eigenlijke visites-loopen toch ook onbevredigend en tijdroovend, omdat het een soort plicht is, die men op gezette tijden moet waarnemen, lust of geen lust, en stemming of geen stemming. - Meer eenvoud in onze samenleving onderling, minder onnutte vormen, zou ik in dat opzicht een groote verbetering vinden.

Gij benijdt mij mijn gelukkig huiselijk leven! Lieve Guellma, ik kan daarop niet anders antwoorden, dan: ik beklaag U en alle eenzamen, juist *omdat* ik het zoo onverdiend goed heb in dat speciale opzicht. Dikwijls, als ik denk wat deze jaren van samenleven met mijn vriendin juist voor mij zelve zijn geweest, hoeveel liefde, hoeveel teederheden, ik haar dank, dan bekruipt mij een *angst*, dat het niet zoo zal blijven, omdat het *te* mooi is zoo. Ik lig dikwijls 's nachts wakker, en dan vooral komt die angst soms zoo benauwend over me. Terwijl ik dit schrijf zitten we hier zoo heel vriendelijk buiten, de hondenjongens bij ons, mijn vriendin naait, ik werk, en wij hebben het samen zoo goed, en zoo gelukkig. - Juist dàn echter komt altijd de groote weemoed in me op van alle aardsche leven: dat alles zoo tijdelijk is, zoo onzeker, zoo voorbijgaand. - En toch, het is zoo heerlijk gelukkig te zijn! Zoo nameloos heerlijk! Maar aan den anderen kant, mijn overleden vader had misschien gelijk, als hij zeide dikwijls: Het is maar het best niet vele aardsche banden te hebben, des te lichter is het scheiden.! - Hoe is het daarom ook mogelijk, denk ik dikwijls, dat zoovelen zich zoo kunnen hechten aan geld en goed, en voornaamheid, alsof zij die ijdelheden konden meenemen in hun graf! Dat alles laat me zoo volslagen koud, al sinds jaren. Maar wel heb ik altijd een weemoedig gevoel, wanneer rond om me de natuur zoo heel mooi is, op een lachenden zomerdag of, zooals ze ook kan zijn 's winters in het Zuiden, zoo overstelpendschitterend van zonlicht, wanneer ik dan bedenk dat er een tijd zal komen, waarop ik van dat alles niets zal zien, waarop ik in de donkere aarde zal worden weggestopt in zoo'n klein, zwart graf, terwijl om me heen al de overlevenden zullen blijven genieten, van dat licht, en dat groen, en die zon. - Als je heel jong bent, dan begrijp je de natuur niet op die wijze, als 'n vertrouwd vriend; het is zoo waar wat de fransche auteur Mirbeau zegt, dat men eerst moet hebben *geleden*, om de natuur te kunnen verstaan, en dat dáárin de reden is van de onverschillig-

heid van kinderen, en van heel-jonge menschen over haar intieme schoonheid. -

Hoe komt men tot elkaar - vraagt gij? Ja, ziet gij, *ik* heb mijn vriendin heel toevallig in haar pension leeren kennen, zoodat wij, voor wij samen-gingen-wonen, elkaars levensopvatting en gewoonten en smaken reeds kenden van dagelijkschen omgang met elkaar. En dat lijkt mij vóór men dien stap waagt ook wel noodig. Ik heb reeds zoo menige samenwoning, te oppervlakkig begonnen, zien uit elkaar gaan, omdat de betrokkenen zich juist van die gewone dagelijksche dingen te weinig rekenschap hadden gegeven, of ze daarin wel bij elkaar pasten, juist b.v. in zake visites-maken, menschen-zien, reizen, wat niet al, van dien *gewonen* aard. Als ik U was, dan zou ik alles wat gij mij vertelt van uw karakter, uiterlijke omstandigheden, en wenschen, in een ingezonden stuk in de Lelie plaatsen, teneinde op die wijze kennismaking te zoeken. Ik heb meer dan een correspondente, die zich even eenzaam gevoelt als gij, maar natuurlijk is lang niet ieder vrij in hare omstandigheden, van zich te kunnen vestigen waar zij maar wil. Maar gij zoudt toch misschien eerst door schriftelijke kennismaking nader tot elkaar kunnen komen, en b.v. dan eens een vacantie kunnen doorbrengen samen, of iets van dien aard. Voor een paar jaren ontmoette ik op reis twee duitsche dames, die even intiem bevriend waren als mijn vriendin en ik, reeds vijftien of zestien jaren samenwoonden, en onze kennismaking dan ook zochten, omdat ze in ons daardoor geestverwanten herkenden, in ons beider zoo voortdurend samenzijn. Die dames vertelden ons dat ze heel toevallig eens samen hadden gereisd, omdat ze elkaar oppervlakkig kenden, en die gezamenlijke reis was beiden zoo uitstekend bevallen, dat ze van af dat oogenblik besloten te samen te blijven, hunne wederzijdsche huishoudingen opdoekten, en een gemeenschappelijke samenleving begonnen, die, zooals ik U zeide, nu reeds vijftien of zestien jaar voortduurde. Gij ziet dus, dat het wel mogelijk is elkaar op den duur goed te bevallen, maar een grondige kennismaking vooraf is dunkt mij altijd aanbevelenswaardig. - Dat gij een kleine beurs hebt vind ik geen bezwaar, hadt gij een groote, dan zoudt gij eerst recht de kans loopen dat uw vriendschap om baatzuchtige redenen werd gezocht.

Ik ben heel blij dat gij mij geschreven hebt, want, al is uw bekendheid met mij van een zoo langgeleden datum, dat gij U mij niet herinnert, toch is het een aardig idee, dat gij met mijn verleden van mijn ouderlijk huis in zoo nauwe aanraking zijt geweest een tijdlang, en mijn familie hebt gekend. - En wat mijn hondenjongens aangaat, ik ben U dankbaar dat gij-ook van honden houdt, en ik vind het prettig dat telkens van zoovele correspondenten te vernemen dat zij mij graag van hen hooren vertellen. - Het is eenvoudig niet te zeggen welk een groote plaats zij in ons beider leven innemen door hun liefde en trouw. - Onlangs was Frits ziek, dan voel je weer eens recht, hoe hartstochtelijk lief je zoo'n dier toch hebt! Het was niet zoozeer iets levensgevaarlijks maar een soort verlamming in de achterpootjes, waardoor hij niet kon loopen; wij denken dat hij een soort beroerte heeft gehad, het is trouwens van-zelf weer overgegaan. Het was zoo aandoenlijk zijn dankbaarheid te zien, wanneer wij hem vertroetelden en droegen, en óók de verstandige bedroefde blikken van Benjamin, die zijn speelkameraad zoo echt miste, en zoo blijkbaar begréép dat die nu recht had boven hem op wat extra-vertroetelen.

Ik herhaal dus, dat ik voorloopig U dezen raad geef uwe wenschen uitvoerig en duidelijk uiteen te zetten in een ingezonden stuk in de Lelie.

Ik heb wel eens gedacht, juist waar ik zoo menigmaal brieven krijg van zich eenzaamvoelenden: gij-lieden moest U onderling aaneensluiten tot een club, die b.v.

zich verplichtte met elkaar van gedachten te wisselen over deze en die onderwerpen, hetzij in de Lelie, hetzij particulier, en die dan elkaar van tijd tot tijd leerdet kennen op een gezamenlijke bijeenkomst. Als gij zoo iets eens vóórslaat, wat dunkt U daarvan? - Ik zie in elk geval ook Uw volgenden brief met veel verlangen tegemoet, en ben graag bereid U verder te raden. - Uw idee van U aan te sluiten zonder salaris bij een vermogende dame zou ik U afraden, juist *omdat* gij Uw vrijheid waardeert. Ik geloof dat gij U dan toch zoudt voélen als in betrekking, en dat men U tien tegen een ook zoo zal behandelen. -

J.H.D. - In antwoord op uw gewaardeerd schrijven van 16 Juli jl. deel ik U mede, dat ik uw bijdrage, omdat ik meende dat gij geen abonné waart, *on*gelezen terzijde legde wegens de U reeds opgegeven reden: dat gij anders te lang op plaatsing zoudt moeten wachten. Nu gij mij meedeelt dat gij abonné zijt, verandert dat de zaak, en zal ik, zoodra ik in September terug ben, alsnog Uw bijdrage nazien. - Voor Uw opheldérend schrijven veel dank, evenals voor Uw vriendelijke woorden. -

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

11 Augustus 1909.
23ste Jaargang.
Nº. 6.

Berichten.

Present-exemplaren en Bewijs-nummers zijn aan te vragen bij den uitgever van dit blad, niet bij de redactie.

Beklag over correctie- of drukfouten heeft de betreffende te richten tot den uitgever, niet tot de redactie.

Zij, die zonder abonné of lezer te zijn van de Holl. Lelie de redactie lastig vallen met de toezending van manuscripten of brieven, hebben het zichzelf te wijten, wanneer zij geen particulier antwoord ontvangen; de beantwoording van een en ander geschiedt door de corr.-rubriek in dit blad, behoudens die gevallen van uitzondering die de redactie om welke reden dan ook persoonlijk uit beleefdheid maakt.

Zij, die hunne manuscripten bij weigering terug verlangen, worden verzocht hunne behoorlijke frankeering terstond in te sluiten en hun juist adres terstond op te geven.

Zij, die met de redactie correspondeeren in de Lelie onder welk pseudoniem ook, worden verzocht zoowel dit pseudoniem als den eigen naam onder elken brief te herhalen, daar het onmogelijk is alle pseudoniemen te onthouden bij een zoo uitgebreide correspondentie.

Anonyme brieven worden niet beantwoord.

REDACTRICE.

De redactrice verzoekt van af heden alle voor háár bestemde brieven, stukken, enz. te willen zenden onder háár adres, aan den uitgever van de Holl. Lelie, Keizersgracht 485, Amsterdam.

Hoofdartikel
Alfred Tennyson.
5 Augustus 1809 - 5 Augustus 1909.

Bij een beschouwing van den dichter Tennyson, wiens honderdste geboortedag zeer zeker niet onopgemerkt zal voorbijgaan - in Engeland zeker niet - maar ook in andere landen door menigeen zal worden herdacht - hebben wij ons te verplaatsen in Engeland, óok in de geschiedenis van dien tijd, omdat Tennyson is een specifiek Engelsch dichter. De natuur van het Engelsche landschap dienen we te kennen, omdat Tennyson buiten die natuur niet in te denken is. Die natuur had hij lief, onmetelijk

lief, om die natuur zelve niet zoozeer, zooals dit zich voordoet bij Wordsworth en Keats, maar Tennyson heeft lief die natuur omdat ze voor hem is een niet te overtreffen achtergrond van 't tooneel waarop zijn werken spelen zullen.

En wanneer we denken aan de geschiedenis, dan hebben we ons te verplaatsen in die periode, bekend onder den naam van: Victoria's tijdvak. Die tijd was uitermate onvruchtbaar voor de Engelsche litteratuur.

Deze droeve toestand is niet enkel te verklaren doordien in dien tijd meer en meer het Materialisme de overhand kreeg. Want ook Frankrijk en Duitschland en zelfs Italië klaagden en klagen nog over den steeds feller wordenden invloed van 't Materialisme.

Maar elk dezer landen bracht ondanks dat, in dien tijd toch uitstekende en blijvende dichters voort. En zelfs Noord-Amerika, het ‘Matter of fact Land’, waar, au fond, de woonplaats werd van 'n sterk geconcentreerd Materialisme bracht dichters voort die hier veel werden vertaald en gelezen.

Onder Victoria's regeering is niet één groot verheffend dichter-talent opgestaan. Wat er was in dien tijd had zijn groei ontvangen in de eerste helft der eeuw. Met het proza stond het niet veel beter in dien tijd. De eigenlijke dichter uit den Victoriaanschen tijd is Alfred Tennyson.

Wanneer het waar is dat wij allen producten zijn van onze omstandigheden, dan is dit zeker niet het minst 't geval bij de dichters. Zoodra zij zich iets bewust worden van hun kleurvolle fantazie, dan ontstaat er in den regel een innige associatie van de omgeving met de beelden der fantazie en gedurende hun geheele leven vaak is een duidelijke weerkaatsing daarop waar te nemen. De kleur van de jeugd-gedichten blijft vaak die hunner latere gedichten. Zulk een verschijnsel zelfs is vrij algemeen. 't Zelfde verschijnsel, bijvoorbeeld, merken wij op bij 't lezen van de ‘Prelude’ van Wordsworth. En zoo bij 't lezen van Tennyson's werk leeft men weer geheel in de mooie omgeving van zijn eerste jeugd. En óok vinden we dit in de gedichten van den oudsten Tennyson, Frederik en in de sonnetten waarmede Charles Tennyson Turner onze litteratuur heeft verrijkt.

Den zes[den] Augustus 1809 werd Alfred Tennyson geboren op Somersby, als zoon van George Clayton Tennyson en Elizabeth Tennyson. Op de oude hoeve was het waarlijk niet eenzaam en verlaten. Daar waren een tijd lang Frederik Tennyson, Charles, Alfred, Eduard, Horatio, Arthur, Septimus, Cecilia, Emily, (de verloofde van Hallam) en Matilda Tennyson. Daar klonken wat blijde lach en vaak een twiststem óók langs de vlakten en over de heuvels rond de oude hoeve. De heerlijke omgeving daar vòl schoonheid moèst wel voeden de fantazie dier kinderen!

Aan zijn beide ouders heeft de dichter een voornaam deel ook van zijn karakter-vorming te danken. Zijn vader, Reverend George Cleyton Tennyson, een knap en kundig man, had een bijna spreekwoordelijk geworden goedheid in zich, zou nimmer iemand een haar op het hoofd hebben gekwetst. De dorpsbewoners beschouwden hem als hun meester, niet één die niet hield van den grijzen, ouden man. De dorpsbewoners en hun leven en dat van de familie Tennyson was één. Zij deelden elkanders vreugden en smarten. Zoo is onder de oudste dorpsbewoners bewaard gebleven de herinnering aan de Tennysons. Wel bijna allen die iets nog vertellen kunnen van ondervonden goedheid, van de echte ondeugdstreken van de jongens. En zulk eene herinnering leeft niet enkel voort in Somersby maar ook in Mublethorpe en Skegness of Skeggy, zooals men 't gewoonlijk noemde.

Reverend Tennyson gaf een volkomen vrijheid aan zijn zoons en dit stelde hen in staat fijn te kunnen nagaan en diep te kunnen doordringen in het leven ook van den minderen man, van den boer, van den veldarbeider. En hun leven en doen voelde Alfred diep na. Hoe vaak heeft hij deze onderwerpen niet mooi en diep-gevoeld behandeld! Op het erf en in den omtrek van Somersby ging hij ook met al de wonenden daar vrij en vertrouwelijk om. Alleen wanneer de oude heer gedichten werden voorgelegd dan verdween zijn goedige glimlach. Hij liet zich nooit uit over hun gedichten, zeide 't honderde malen dat daarmede geen geld te verdienen was. In dat opzicht voelde de oude mevrouw haar kinderen meer na in hun gemoedsleven.

't Zijn Charles Tennyson Turner eigene woorden dat zìj het was die hem en zijn broer Alfred steeds had aangemoedigd reeds in hun vroegsten tijd. De oude mevrouw was een kleine, zachte, lieve, oude dame, met donkere oogen en donker haar. Ze was meestal ziekelijk, maar alle kinderen waren dol op hun moeder. Zulk een liefde ook, als Tennyson had voor zijn moeder, zulk eene liefde zal men vinden bij weinig mannen.

Zooals reeds gezegd, de omgeving heeft Tennyson geheel gevormd. Niets ontging aan zijn fijn-opmerkende blik. ‘His poet's ear was as “practised” as a blind man's touch’, en waarlijk ook trof hem 't kleinste rondom. Daar was de kerk in Somersby, ‘The Bag, Enderby Church.’ 't Type van 't kerkje op het Engelsche platte land, het idyllische kerkje met den vasten vierkanten toren met klimop begroeid, tusschen groen verscholen. Dat kerkje had reeds vroeg groeten indruk gemaakt op Alfred. Daarin en in vele kerken van den omtrek, leefden nog voort de riddertijden met hun eigenaardige bekoring en mystiek. 't Lieve, vrien-

delijke kerkje in 't geboomte met de rust die ons fluistert dat daar in de ruimte der tijden vaste oogenblikken zijn dat er een vrome schaar van menschen komt om er te bidden en God te loven. Het zien is zien dat het de menschen wacht in majestueuze rust, die half droomend gaat over de velden en de andere helft is de massieve rust van den steen-kolossus. Welk een diepen naklank in de ooren van den dichter had niet het klokgelui, de zilveren-heldere klank: wanneer 'the old bell tolled, it said and says; 'Saintly Margaret, pray for us.' De oude torenwachter had U nog véèl kunnen vertellen van den dichter. 'More things are wrought by prayer than this world dreams off.', had hij U gezegd, maar dat in ons kerkje zou worden gedoopt zulk een dichter die van de geheele natie worden zou...

En dan hebben de bloemen en 't geboomte en de zon - volle stille natuur vol rust, waarin als in een sprookje lag de woning van Tennyson's jeugd - meegewerkt om van Tennyson te maken wat hij later is geworden. Hij koesterde een groote liefde voor bloemen. 't Was een waar genot voor hem 't veld in te gaan om ze te plukken, de bloemen vol geuren tusschen de jongontloken blaadjes. En op de weiden in zonne-blijheid en bloemenpracht, wanneer de meisjes er waren, die lieve verschijningen, wanneer even het zacht-rose van den onderrok zich zien liet wanneer zij dartel holden door het hooge gras... (Maud!).

Tennyson was reeds vroeg een zeer geliefde figuur in de gezelschappen, vóóral in de dames-wereld. En dit komt doordien Tennyson zoo'n zeldzaam aanpassingsvermogen bezat dat van zóóveel belang is tusschen den dichter en het publiek omdat het zoo'n wisselwerkend begrijpen doet ontstaan. Reeds jong trok de jonge dichter de meisjes aan - menig jong meisje dat in eenzame maannachten bittere tranen schreidde aan den jongen man - menig meisje dat in tijdelijke wanhoop meende te willen sterven voor den dichter. Daar waren er in de dorpen van den omtrek die gaarne een uur omwandelden om hem even te kunnen tegen komen. Hij scheen dan ook onweerstaanbaar verleidelijk en bekoorlijk. Juist door 't origineele, 't eenvoudige in zijn wezen en voordoen. 't Liet hem onverschillig hoe hij gekleed was, hoe hij er uit zag, of wel zijn haar in onberispelijke scheiding was gekamd. En wat hem in de gezelschappen zóó boven anderen bekoorlijk maakte was dat hij zoo geheel anders was dan de anderen, èn door zijn kleeding èn door zijn voordoen - het vrije, het ongedwongene, waardoor hij boven het gewone bal- en avond-partij-type uitstak en een biezondere charme had. Hij was ook een hartstochtelijk liefhebber van dansen, maar karakteristiek voor zijn gemoedsleven zijn zijn eigen woorden daaromtrent: 'I remember that sometimes in the midst of the dance, a great and sudden sadness would come over me, and I would leave the dance and wander away beneath the stars or sit on gloomily and abstractedly below stairs. I used to wonder then, what strange demon it was, that drove me forth and took all the pleasure from my blood, and made me such a churlish currundgeon. I now know what it was. It was gout.'

De jonge dichter speelde in zijn jonge jaren wat met de liefde! Er was eens een bal geweest en Alfred had met twee meisjes, Sophy Rawnsley en Rosa Baring, menigen dans gemaakt. Maar, door welke omstandigheid ook, aan Tennyson waren minder vriendelijke woorden ontvallen. Korten tijd daarop ontvingen *beide* meisjes *ieder* van hem een gedicht in vleiende bewoordingen zoodat het den indruk maakte dat zijn hart voor ieder van hen warm klopte. ('To Sophy' en 'To Rosa,' 1836). 't Was enkel jammer dat de beide meisjes vriendinnen waren!

Wanneer we den jongen Alfred volgen van de bloemen-rijke velden om Sommersby in de dorre verre uitgebreide velden der wetenschap in de studenten omgeving, dan zien we dat hij te sterk het individueele in zich draagt dan dat het nieuwe leven hem zou beheerschen of verslinden kunnen.

Niet vóór 1837 verliet hij Sommersby. En de Universiteit zeide hij vaarwel zonder een graad te halen. In 1850 werd hij, als opvolger van Wordsworth, Poeta Laureatus. De gedichten door hem in die hoedanigheid gemaakt zijn niet hoog-dichterlijk. Zijn plaats als Poeta Laureatus is niet meer dan een eervolle sinekure. Van waarde enkel zijn: op den 3^{den} Februari 1852 en zijn verheerlijking van de dappere ruiterij bij Balaklava (Krimoorlog). Hij is de Engelsche dichter die de hoogste, zelfs soms ongelooflijk hooge, honoraria voor zijn werken ontving, hooger nog dan Byron vóór hem. Na den dood van zijn vrouw, Emily Selwood, de zachte teedere vrouw die 't ideaal der vrouw wel haast nabij

kwam, een vrouw die Wordsworth beschrijft als:

> ‘Bright.
> With something of an angel light.’

ging Tennyson's leven geleidelijk in eenzame rust stil verder. Bij de laatste en nieuwe uitgave van zijn volledig werk, de ‘Eversley uitgave’ is aan het einde van 't laatste deel opgenomen de laatste uiting van zijn dichter-ziel: ‘Crossing the Bar’ waarin hij 't naderen van den dood schijnt te hebben vóórvoeld. Dit gedicht, getoonzet, is bij zijn begraving in 1892 in de Westminster-Abdy uitgevoerd.

Over het werk van Alfred Tennyson is veel te zeggen, want groot is zijn arbeid geweest. Ook de kritiek deed verschillende uitspraak. Wat echter 't algemeene kenmerk is van zijn werk, is de hoog-beschaafde levensidée die zich in eene zuivere taal door al zijn werk heeft heengedrongen en die hem naar voren doet plaatsen in de rij van zijn tijdgenooten als, R. Browning, Swinburn, Rossetti, Morris. Zulk een verscheidenheid in vorm is door weinig tijdgenooten van hem ook tentoongespreid. En evenmin zulk een rijkdom van gedachten en gevoelens. Want 't is bijna niet te gelooven dat de schrijver van de ‘Morte d' Arthur en van ‘Ulysses’, tevens is de schrijver van de ‘Northern Farmer’ en van een lyriek als in ‘Tears, idle Tears.’ Dat de dichter van ‘Locksley Hall’ zooals hij eens is genoemd tevens is een der eerste humoristen in de Engelsche litteratuur. Die in zich heeft een humor die diep-menschelijk is, zooals in: ‘The Northern Farmer’; geen humor die een satire wordt of karikatuur, maar die hem, schoon ze in geringe hoeveelheid slechts in zijn werk voorkomt, plaatst in een zelfde klasse als de humor van Cervantes, Shakespeare, Sterne en de schepper van Sir Roger de Coverley toebehoort.

Alfred Tennyson is geweest voor 't laatst der negentiende eeuw wat Shelley is geweest in 't eerste deel der eeuw. Vooral wat hier betreft de welluidendheid der taal, de zachtheid en teederheid van lyrische uitdrukking en ten deele ook de echt-poëtische fantazie. Toch, zooals de tijdsomstandigheden waren in dat deel van zijn leven waarin zijn dichtertalent tot de grootste en rijpste uiting had moeten komen, heeft hij niet gegeven wat enkele van zijn gedichten hadden doen verwachten van hem. Tennyson bleef echter de fijn-beschaafde dichter, stortte zich niet in 't volle, wilde, broeiende menschen-leven. Hij zonderde zich veelal af op Wright, wat voor een dichter niet wenschelijk is, vooral niet waar 't hier geldt een dichter in de natie van een der grootste volkeren der aarde.

Op enkele plaatsen na in zijn drama's heeft Tennyson nooit een regel proza laten drukken. Zijn vers-behandeling is die van een pijnlijk nauwkeurig afwegend en zich zelf beheerschend kunstenaar. Schoonere blank-verzen dan die in ‘Godiva’ en in de ‘Morte d'Arthur’ zijn in de negentiende eeuw bezwaarlijk geschreven in de Engelsche litteratuur.

Nog vóór hij Cambridge verliet verscheen in 1830 ‘Poems Chiefly lyrical’ een bundel die vrijwel onopgemerkt voorbijging. Een tweede bundel ‘Poems’ in 1833 en een latere in 1842 gaven hem den roem die tot in zijn zeventigste jaar stijgende bleef. Echter na het verschijnen van zijn drama: Queen Mary, begon de ster van zijn talent te dalen. (1875.) Hij was geen grijsaard die nog rijkdom aan schoonheid geven kon zooals Victor Hugo dit deed. De derde bundel van 1842 hield in ‘Locksley Hall’,

‘Lady Clara Vere de Vere’, ‘Morte d'Arthur’ en vóór alles ‘Godiva’, misschien een van de mooiste, kleinere, poëtische vertellingen van Tennyson.

Ook in het zuiver lyrische heeft Tennyson veel en mooi gezongen. De versregels volgen elkander op als vallende bloesems in zachten zomerwind. Een fijnheid van aandoening die iedere menschenziel zal trillen doen. (Cradle song; Break, break, break.) Een biezonder talent legt hij ook bloot in de kortere dichterlijke vertellingen als Enoch Arden. In zijn langere epische gedichten wordt hij vaak bedenkelijk langdradig en de draad der vertellingen fladdert ten slotte in den wind. (Maud-The Princess!).

Tennyson scheen weer de studie der romantiek met ernst te hebben opgenomen - getuige zijn: ‘the Idylls of the King’ - ook in zijn ‘Poems’ had hij reeds vaak motieven uit de Arthur-sage opgenomen. Die nieuwe studie was dan ook vrij algemeen in die dagen. De graal-sage werd door velen weer nagespoord en verwerkt in verschillende kunst-producten. Men denke hoe later Wagner weer opnieuw daaruit zijn motieven heeft gehaald voor zijn overgankelijke opera's.

Enoch Arden, Idylls of the king - In Memoriam - Maud, zijn de meest bekende - dan ook de meest gelezen producten van den dichter. Minder bekend - echter in

waarde zeer zeker gelijk staande in die van genoemde werken is, Rizpah' - waarin Tennyson wel 't hoogste heeft bereikt in de dichterlijke behandeling van de breedste stroomingen in 't menschelijk leven. De heldin is een Engelsche boerin uit de vorige eeuw, wiens zoon is opgehangen. Het motief is identiek met dat van de fraaie geschiedenis uit den Bijbel. Onmogelijk kan men bij het lezen onderdrukken een onstuimige bewondering voor het genie dat zulk eene figuur in het dramatische leven wist te scheppen.

In Memoriam is, au fond, een minder gelukkige uiting geweest. Ontegenzeggelijk zit in 't gedicht - (samengesteld uit 129 gedichten) veel waarheid en wijsheid - het zuiver-poëtische echter is er gering in. Een doodenzang van 129 gedichten moet ook wel op den duur vermoeiend werken.

Hoe minder men zegt van Tennysons drama's hoe beter. Toch - niet ontmoedigd door den totalen val van zijn theaterwerken - deed hij in de laatste 20 jaren van zijn leven nog enkele drama's 't licht zien. 'Queen Mary' en 'Harald' zijn wel de voornaamsten. Daarin is niets van zijn anders zoo kunstvollen versbouw - daarbij nog een volkomen gebrek aan actie en taal-bekoring. Twee kleinere drama's: 'The Cup' en 'The Falcon' opgevoerd in 1881 en '82 hadden even weinig succes. Op sommige plaatsen wordt men wel getroffen door een schoonheid van taal en verbeelding, maar ook hier is handeling volkomen afwezig.

JOHAN KONING.
Rijswijk (Z.H.)

'Om de eere Gods.'
Roman door Anna de Savornin Lohman.
(Vervolg van No. 5).

De familie Eduma de Witt zat aan het ontbijt.

Mevrouw, achter het theeblad, vouwde aandachtig vroom de handen, want haar man sloeg den Bijbel open om den aangegeven dagtekst voor te lezen, er dan het stichtelijk preekje uit het 'Christelijk dagboek voor dagelijksch gebruik' op te laten volgen. - Geert, met neergeslagen oogen op haar bord gevestigd, overdacht intusschen hoe goed het trof dat het zulk mooi weer was van daag; naast haar was de plaats van haar broer Sjoerd nog ledig. - Kleine Emma had haar boterham al gekregen, en at reeds onder 't lezen, omdat ze naar de 'Bijzondere meisjesschool' moest, die zoo ver-weg was. -

Bij de deur, ieder op hun eigen stoel, dien ze nederig uit de keuken meebrachten, zaten de drie meiden, en werden zeer verdeeld in hun aandacht van schijnbaar-luisteren en van tegelijk scherp-moeten-opletten op de schellen van bakker en slager en post, ondertusschen. - Als die zich lieten hooren, ijlde degene, die had open te doen, zoo onhoorbaar mogelijk weg. - Vooral onder 't hard-op bidden, dat na de lezing geschiedde, was dat altijd een storend iets, dat aanhoudend schellen, nu van dezen, dan van genen, en het wegloopen daarna van een der meiden.

Geert, en Sjoerd, als hij er bij was, konden er soms het lachen niet om laten. Die Sientje, de binnenmeid, had zoo'n komiek-schichtige manier van naar papa te gluren,

of hij ook boos was dat ze moest opstaan. - Want Excellentie, al wist hij dat er niets aan te doen was, kon het toch niet velen gestoord te worden.

Voor mevrouw Eduma de Witt was dat alles zóó heerlijk godsdienstig, dat samen bijbel-lezen en samen-bidden, dat ze over die kleine bezwaren heenzag. - Haar man had eigenlijk liefst in het geheel niet meer gedaan aan deze langwijlige en tijdroovende morgengodsdienst-oefening, nu hij in den Haag woonde, waar alle leveranciers zoo laat zijn 's ochtends, maar hij durfde het niet goed laten, in de eerste plaats om zijn vrouw niet, en dan ook omdat het misschien aan een christelijk-minister zou worden kwalijk genomen, als het eens bekend-werd dat hij dezen uiterlijken vorm had afgeschaft. -

Nu hij 't echter eenmaal deed, ergerde het hem altijd bijzonder, wanneer een der kinderen ontbrak. Wat drommel, als hij, 't hoofd van 't gezin, zich die corvee getroostte dan konden de overigen toch waarachtig ook wel zorgen dat ze bijtijds opstonden. -

'Waar is Sjoerd nu weer' -? knorde hij, terwijl de meiden, zoodra het Amen was uitgesproken, uit hun knielende houding opgesprongen, met de stoelen de deur uit haspelden, dóór dat Amen in eens weer van 'zusters in den Heer' geworden de nederige dienstbaren, die stipt voor alles hadden te zorgen, en van wie niets door de vingers werd gezien. - -

Mevrouw Eduma bepaalde zich tot een zucht, die haar stille afkeuring over Sjoerds gedrag uitdrukte. - Zij kon geen harer kinderen aan, leed zwijgend onder hunne tekortkomingen, zonder te weten hoe die te verbeteren. -

Geert zei schouderophalend: 'Hij zal zich

verslapen hebben; hij is gisteravond immers zoo laat uit Amsterdam gekomen.' -

'Wat moest hij dààr uitvoeren?' vroeg de vader, die het zoo druk had met ''s lands belangen,' dat hij niet veel gelegenheid meer vond zijn eigen gezin behoorlijk na te gaan. -

'Iemand spreken! - Als Sjoerd er eens uit wil, moet hij altijd "iemand spreken" hier of daar' - was de ironische toelichting zijner zuster. -

Haar moeder was bezig Emma naar school te bezorgen, deed haar het jacquette aan, kuste haar teeder: 'Dag kind, zal je goedoppassen.' -

Emma, 't tweeling-zusje van den achterlijken, christelijken-zenuw-lijder, jongste zoon van Jan-Eduma-de-Witt, die voor goed was opgeborgen in een Christelijk krankzinnigengesticht, haastte zich weg, om nog intijds haar school te bereiken.

Geert, die met gezonden eetlust een broodje met kaas verorberde, sprak uit haar intieme blijdschap over den bijzonder-mooien-vroeglente-achtigen Februaridag:

'Wat 'n zalige geschikte tennis-ochtend! Ik ga dadelijk na het ontbijt.' - -

Ze was zoo blij, omdat Fredi ten Have haar gisteren op straat in 't voorbijgaan had toegeroepen, dat hij morgen-ochtend geen dienst had, dat hij stellig kwam tennissen, als 't weer meeliep. -

Maar haar vader, - die anders nooit veel lette op wat Geert uitvoerde, haar alle pretjes gunde, in tegenstelling met mama, voor wie al dergelijke genoegens te wereldsch waren, vooral omdat Geert er niets degelijks neven uitvoerde, - viel nu in eens beslist uit:

'Wat moet je nu van morgen gaan tennissen? - Wat is me dat voor een leven van nietsdoen. - Ik begrijp niet, dat je haar nooit eens thuis noodig hebt, Wies?' -

Zijn vrouw, tot wie hij deze verwijtende woorden richtte, was aan dergelijke inconsequenties, dat zij de schuld kreeg, van wat hij-zelf eerst had toegelaten, in den laatsten tijd reeds lang gewoon geraakt. - Zij zeide dus zonder op het onrechtvaardige van den aanval te reageeren:

'Och, je weet wel, hoe *ik* denk over die tennis-clubs, van tegenwoordig. *Ik* vind het voor 'n serieus jong-meisje 'n ongelukkige manier van leven hier in den Haag. Als ik bedenk hoe ik, als jong meisje, in Amsterdam 't gewoon was, 's ochtends moeder in het huishouden helpen, en dan onzen naaikrans voor de Heidenen, en onze wekelijksche bijbellezing met de christelijke dienstmeisjes, en onze onthouders-bijeenkomsten....'

'Nu kan je 't eens hooren Geert. - Neem een voorbeeld aan je lieve moeder' - zei Excellentie, die, als het in zijn kraam te pas kwam, zijn vrouw héél hoog wist te stellen. -

Maar Geert huilde bijna. Zij had in eens allen eetlust verloren, en verkruimelde zenuwachtig haar brood. - Niet-gaan-tennissen. Wat beteekende *die* plagerij nu weer! Papa was in den laatsten tijd onmogelijk op allerlei punten. Hij, - die vroeger alles goed vond van uitgaan en van pretmaken, - hij moedigde mama in den laatsten tijd waarachtig aan ìn die bespottelijke christelijke mooi-doenerij. - 'Maar papa' bracht ze in: - 'U hebt toch altijd tennissen heel goed gevonden.'

'Altijd - altijd - vroeger misschien, toen je zoo veel jonger was - maar je vergeet heelemaal, dat je van lieverlede ernstiger plichten hebt na te jagen. -'

Om verdere tegenwerpingen te voorkomen liep hij, klaar met het ontbijt, gejaagd naar de deur. Net kwam Sjoerd binnen, lekkeruitgeslapen, in 'n Engelsch-grijs-geruit morgenjasje, 'n knappe, wat geaffecteerde jongen, wiens geheele zelfverzekerde

gelaat in elken trek het uitdrukte, dat hij wel wist hoe hij er zou komen in 't leven, lukte het niet op déze manier dan op een andere....

‘Morgen papa, morgen mama, morgen Geerte!’ -

‘Wij zijn al klaar met 't ontbijt’ zei Excellentie knorrig. - ‘Als *ik* toch op tijd kan zijn voor de godsdienst-oefening.... dan jij ook, zou ik denken....’

‘Ik heb me verslapen’ - verontschuldigde Sjoerd zich, en, doende alsof hij den bedroefden blik zijner moeder niet opmerkte, viel hij op zijn hem wachtende plaats onverschillig neer, vouwde haastig, gedachtenloos, de handen tot een zoogenaamd bidden voor zich alleen, greep dan naar een versch broodje, van den aanlokkelijk van kaas, eieren, botervormpjes, beschuit, en rookvleesch smakelijk voorzienen ontbijtdisch. -

‘Mooi tennis-weer’ zei hij-ook, evenals Geert.... - -

Niemand bracht nu een tegenwerping in, want iedereen in huis wist wel wáárom Sjoerd ging tennissen; niet omdat hij-zelf er zoo veel van hield, integendeel, maar omdat hij daardoor een welgevallig werk deed in de oogen van zijn om een partner nog al eens verlegen nichtje Lizzie van der Hooph, de dochter van den bij de Koningin-Moeder in zoo hoógen gunst staanden gepensioneerden Kolonel van der Hooph, op wiens protectie hij dientengevolge, als hij zijn nichtje Lizzie trouwde, kon rekenen om 't een of ander lui hofbaantje deelachtig te worden. - Ook al weer 'n smartelijk punt van vervreemding tusschen de echtelieden Eduma de Witt, die hofmakerij van Sjoerd aan Lizzie van der Hooph. - Hij, die er aan wanhoopte, zijn luien, op een gemakkelijk leven verzotten oudsten jongen ooit den wisselvalligen en inspannenden politieken loopbaan te zien inslaan,

waarin hij-zelf er was gekomen, verheugde zich oprecht over deze gelukkige oplossing van dat huwelijk met Lizzie, waardoor ìmmers van der Hooph, die zat opgescheept met zijn leelijke dochter, zich eruitgered voelde, en tot dank waarvoor deze dus wel zou zorgen zijn schoonzoon aan 't hof onder dak te brengen op een deftige manier. In stilte had Eduma de Witt zelfs een soort achting voor de slimme berekening van dien Sjoerd, die er zoo gemakkelijk, zoo zonder eenige moeite, wist te komen inééns, terwijl hij, de vader, jaren van arbeid had noodig gehad om zich een aanzienlijke positie van invloedrijken Hagenaar te verwerven. Zij, mevrouw Eduma de Witt daarentegen, had tegen de leelijke, kribbige, onhandige, en manzieke Lizzie niet alleen een instinctieven afkeer van moeder, die voorziet het ongeluk van haar jongen door zulk een berekening-huwelijk, er kwam nog bij dat zij, als strenge-calviniste, het huwelijk tusschen elkaar zoo-na-staande bloedverwanten, tusschen neef en nicht, afkeurde als een lichamelijk en geestelijk gevaar, verboden op Oud-Testamentische gronden, waaruit misdeelde, achterlijke kinderen zouden voortkomen. Bedenkelijk had ze een paar maal haar meening aan haar man te kennen gegeven, dat ze die drukke hofmakerij van Sjoerd aan Lizzie afkeurde; hij echter had haar verboden zich er mee te bemoeien:

'Wat drommel, de jongen was oud en wijs genoeg om zelf te beoordeelen met wie hij wou trouwen; - laat Sjoerd maar loopen!'

- 'Maar het is toch onze plicht van christelijke ouders hem te waarschuwen.' - -

'Waarschuwen!' - had haar man boos uitgeroepen, 'ik zou niet weten waarvoor. Is Lizzie van der Hooph soms geen schoondochter met wie je voor den dag kunt komen? De dochter van iemand die bij de Koningin-Moeder zoo hoog in de gunst staat, die al bij den overleden Koning een potje kon breken!' -

'Nu ja, uit een wereldsch oogpunt valt er niets tegen in te brengen, dat weet ik ook wel,' zuchtte zijn vrouw, 'maar in andere opzichten' - - -

'Uit een christelijk evenmin! - Lizzie is aangenomen in de fransche kerk, en van der Hooph gaat uiterlijk heelemaal mee met de orthodoxe richting, net als iedereen van 't Hof. - - Jij ziet overal muizennesten.' - -

Met een dergelijk verwijt sloot Eduma de Witt geregeld elke discussie. -

Zijn vrouw wist niet beter te doen dan te zwijgen, en af te wachten - - en in stilte God te bidden, dat Hij alles ten beste mocht leiden. Zij had een aandoenlijk-naief geloof in de bereidwilligheid van God zich met alle Haagsch-kleinzielige berekeningen, en christelijk-ministerie-gekonkelarijen te willen inmengen, - als je 't Hem maar oprecht vroeg.

In stilte verwonderde ze zich er wel eens over, dat Sjoerd, die op alle mogelijke wijzen door de van der Hooph's werd aangehaald, bovenaan door Lizzie, - die hem, onder 't neef-schap-motto herhaaldelijk alleen op haar kamer had gelokt - dan maar niet over de brug kwam, en het tot een openlijke verloving bracht. Sjoerd schonk haar niet zijn vertrouwen, zoodat ze er nooit een openlijken uitspraak met hem over had. En, ondanks haar grooten afkeer van Lizzy's manziek-gedoe en gehengel, gevoelde ze toch een soort meelijden met haar, met de wijze waarop deze werd in spanning gehouden of 't haar nu eindelijk lukken zou, of niet te trouwen. - De waarheid was dat Sjoerd er tegen opzag zijn vrijheid zoo gauw al weg te gooien aan het hem afstootende, voor alle mannen bijzonder-onbegeerlijke meisje, nog altijd hoopte dat hij misschien bijtijds 'n andere gelegenheid vond, om zich-zelf even voordeelig te verkoopen aan een minder-onaantrekkelijke partij. - Je moest je kaarten niet te gauw

uitspelen - zeide hij tot zich zelf, in aangename zelfbewustheid zijn knap jonge-man-gezicht in den spiegel bekijkend, als hij alleen was en toilet maakte. - - Er waren er ten slotte wel anderen óók nog als Lizzy van der Hooph, van wier vader je evengoed kon voordeel trekken! 'n Minister-zoontje, met een kroontje óók nog, is so wie so voor de meeste ouders een buitenkansje als schoonzoon. - Hij had maar te kiezen.

Maar 't was niet kwaad Lizzy achter de hand te hebben. Hij had nu eenmaal vast besloten zonder moeite en zonder werken heel gauw in de Haagsche wereld een aanzienlijke deftige positie te veroveren. En een hofbaantje was daartoe wèl 'n geschikte weg. Met kolonel van der Hooph als schoonpapa had hij in dit opzicht maar te zeggen wat hij begeerde. - -

Toen hij de door zijn moeder zorgvuldig voor hem onder de tea-cosy warm-gehouden thee had gebruikt, onder de opmerking dat zij te veel was afgetrokken al, rekte hij zich nog eens smakelijk uit, en verdween daarna naar boven, om op nieuw toilet te gaan maken voor het tennissen.

Een uurtje later zag Geert, die, ontevreden-zich-vervelend, in haar boudoirtje, neven den salon omhing, hem keuriggekleed uitgaan, - zijn sport-hemd, - met den langen blauwen das beneden in den breeden sport-gordel verdwijnend, - even glurend uit zijn openhangend jasje. De tranen sprongen haar in de oogen. -

(Wordt vervolgd).

Gedachtenwisselingen.

I. Gedachten over Opvoeding.

Naar aanleiding van een artikel over Opvoeding in No. 51 van de Hollandsche Lelie Jaargang 1909; beslaande een paar kolommen op bladz. 810 en 811.

Met belangstelling las ik het geval, door den schrijver daarin weêrgegeven, en zou gaarne tegenover een voorbeeld, waarvan mislukking het einde was, het mijne willen stellen, dat met goeden uitslag bekroond is geworden.

Met ons dochtertje is iets gebeurd, dat op 't beschrevene gelijkt, maar waarvan de uitkomst zoo geheel anders was.

Bedoeld meisje was van jongs af aan een zeer nerveus en moeilijk kind, volgens geneeskundig advies niet normaal, zij was altijd vermoeid en zag er lijdend uit.

Met zachtheid en toegevendheid dachten wij veel te bereiken, helaas! haar dwingerig en heerschzuchtig karakter openbaarde zich al meer en meer, meermalen werd door ons wel gedreigd, maar door verkeerd geplaatst medelijden de straf niet volvoerd.

De heer die bij ons appartementen bewoonde, was een *waar* kindervriend, hij had door de praktijk in zake 'opvoeding' veel ervaring, hij strafte wat hij lief had, doch zich misdroeg.

Meermalen kwam hem het schreeuwen en gillen van het kind ter oore, dat in haar driftbuien niets en niemand ontzag. Naar aanleiding van dat rumoer sprak hij met mij en vroeg: 'is het wel goed het kind te ontzien en niet te behandelen en straffen als een gewoon kind? Mijn systeem, dat op ervaring berust, is: nooit het kind dreigen zonder er gevolg aan te geven en vooral geen dreigementen, die op een gegeven oogenblik wel *klinken*, maar per slot van rekening blijken onuitvoerbaar te zijn.'

'Maar,' was mijn vraag, 'waar dan mede te straffen? hoe te doen - ik zelf heb over niet veel tijd te beschikken, daar elk uur van den dag gevuld is door mijn' drukken werkkring?'

Na rijp overleg kwam men tot de volgende regeling: Zoodra het meisje weer toegaf aan die drift werd zij door voornoemden Heer bovengeroepen en werden haar een paar vermenigvuldig of deelsommen opgegeven. (Het tienjarig kind kon b.v. de tafels van vermenigvuldiging niet uit 't hoofd leeren en was in alle opzichten *vèr* achter bij andere kinderen.) Huilende en gillende kwam zij dan boven, en opmerkelijk was het, hoe spoedig zij kalmeerde, wanneer zij gezet werd, voor het opgegeven werk.

Niettemin, met *één* slag valt nooit een boom, er kwamen nog telkens hartstochtelijke tooneelen voor waarin zij steeds aan haar drift toegaf.

Daarbij gebeurde eens iets dat veel gelijkenis vertoont met 't geval, dat de schrijver op het oog had, maar waarbij de uitslag zoo geheel anders was.

Gedurende een van haar driftbuien, deed zich van boven de stem van den *kindervriend* hooren 'Zeg eens, moet ik je weêr boven roepen?' ''t kan me niet schelen, al gaf U mij honderd sommen!' tartte het kind in haar dollen overmoed. 'Best,' was het antwoord, 'Honderd sommen.' 'Voor mijn part duizend,' en 't kalme antwoord was, 'Goed kind, je moogt er duizend hebben.' En 't meisje werd bij haar woord gehouden en de *zelf* gekozen straf haar opgelegd.

En die duizend sommen ‘die onuitvoerbare straf’ ze *zijn* gemaakt, maar zooals elk verstandig mensch zal begrijpen, slechts eenige per dag, zoodat er acht maanden verliepen eer de laatste gemaakt was.

En 't duurde niet lang of 't kind kreeg er zelf genoegen in, omdat die regelmatig, terugkeerende nuttige arbeid, haar telkens beter van de hand ging en zij bemerkte, dat zij het onderwijs op school beter kon volgen.

Het gebeurde ook wel eens dat de sommen vervangen werden door ander werk, waarin zij bijzondere oefening noodig had, welk werk echter in rekening werd gebracht, voor een vóóraf bepaald aantal sommen.

Er werd trouw administratie gehouden van de volbrachte taak, opvallend was het, hoeveel belang zij stelde in die administratie en zelfs eens blijde uitriep ‘Moeder, ik heb ze opgeteld, ik moet nog 84 sommen maken!’

En nu de resultaten van deze behandeling:

Mijns inziens, zeer belangwekkend, in elk geval voor mijn moederlijk gevoel zéér verblijdend.

Zij heeft in de eerste plaats geleerd, de verantwoordelijkheid te dragen van hare zoo los en dol geuite woorden, zij heeft althans in dit opzicht geleerd, zich zelf te beheerschen, zóó noodig in het leven.

2°. Haar gedrag op school (wat voordien veel te wenschen overliet) zoowel als thuis, werd van jaar tot jaar beter. Zelfs had zij, op haar rapport over het leerjaar '09, voor vlijt en goed gedrag 4½ en 5. 't Hoogste aantal te bereiken punten was 5.

3°. Heeft zij door 't vele doen, vrij goed leeren rekenen, is ook in andere vakken veel vooruitgegaan en het meisje, aan wier ontwikkeling, het Hoofd der school zoo vaak had gewanhoopt, bereikte en doorliep met eere de hoogste klasse.

Maar, zal de lezer zeggen, nu haat zij den paedagoog dan ook in 't diepst van haar zieltje! Allerminst, er is zelfs een band ontstaan, zij draagt hem groote achting toe, daar zij, hoe jong ook nog, gevoelt met iemand te doen te hebben, die doet wat hij zegt. Zij weet niet hoe zij hem 't meest genoegen zal geven, is blijde als zij iets voor hem mag doen.

Zóó strafte een kindervriend ‘uit liefde die begrijpt’ (zooals Viola zich zoo mooi uitdrukt) met beleidvollen ernst, niet omdat hij door het kind ‘warmloopt’.

Ik geloof dat dáárom de uitkomsten van 't geval van Viola en 't mijne, zoo ontzettend van elkâar verschillen. Haar paedagoog ‘liep warm’ werd driftig volgens haar beschrijving.

De houding van den paedagoog die mij bijstond was kalm en waardig, ziedaar het groote verschil.

Reeds lang was het een mijner liefste wenschen, bovenstaand in een Damesblad opgenomen te zien, en ziet, nu wordt mij zoo ongezocht de gelegenheid aangeboden.

Ik acht mij gelukkig, het bovenstaande onder het oog te brengen van ouders, die evenals wij, (in hun onbekendheid) niet tijdig inzien, dat de opvoeding niet alleen een zaak is van 't gevoel, maar *méér* nog van 't verstand, en dat dit laatste dikwijls een weg voorschrijft waarop het gevoel slechts aarzelend volgt.

DE MOEDER VAN HET KIND.

Zandvoort, 22 Juli 1909.

II.

Aan Ada.

Verschillende omstandigheden waren oorzaak, dat ik er eerst heden toe besluiten kan, Uw ingezonden stukje, gericht aan de Redactrice in No. 52 v.d. vorigen jaargang, te beantwoorden.

Indien U mij nu vergunt, Uw stuk daarbij op den voet te volgen, dan moet ik beginnen met een vraag: waarom is het ‘eigenaardig’ dat ‘ook de heeren zich met het dienstbodenvraagstuk gaan bemoeien?’ zooals gij schrijft.

Ik reikhals naar Uw antwoord, want zie er niets, absoluut niets, eigenaardigs in, gegeven de omstandigheid, dat de heeren niet minder dan de dames lijden onder de verstoring van den huiselijken vrede, als zij, thuiskomende, door hun wederhelften worden verkwikt met jeremiaden over de meid.

Bovendien, ‘de meid’ **is** in een huishouding ook voor den man een hoogst belangrijk natuurverschijnsel, dat, - in alle eer en deugd natuurlijk - ten volle verdient van nabij bekeken te worden. Ik voor mij, ik ben overtuigd, dat duizende mannen in den lande zich heelemaal niet zoo geïnteresseerd voelen bij de aftreding van een minister, als bij het dreigend ontslag van hun dienstmeisje; en zij hebben gelijk: een nieuwe minister is heel erg makkelijk te vinden, maar een ander, en - vooral: een béter - dienstmeisje lang niet!

Het ‘hooger loon’, dat ik aanried te betalen, zou maken, dat menige ‘beschaafde huisvrouw’ zèlf zou moeten ‘zwoegen en slaven’ zegt gij. Ja, dàt is zoo, (ik neem er acte van, dat gij het werk van het dienstmeisje ‘zwoegen en slaven’ noemt) en ik vind, dat zelfs de ‘onbeschaafde dito’ dat zèlf zou moeten doen; dàt zou dan in ieder geval zijn in de lijn van den raad van den heer Servaas van Rooyen, en van onze Redactrice, dus toch óók in ieder geval nog zoo erg niet.

Doch, niet snoodelijk, velde ik voor de huisvrouwen, die niet méér kunnen betalen ‘een vonnis’; zóó moet ge het niet voorstellen, o Ada!

Ik **ried** alléén maar **aan**: ‘wat meer betalen’; is dat nu ‘vonnis vellen?’, en ik deed dat omdat het opvalt, dat de meiden overal ter wereld beter betaald worden, dan juist in Nederland; en... in alle bescheidenheid ried ik dat aan; immers ik heb gezegd: ‘ik zal mij niet vermeten te roepen “Eureka” en verder: “dat meerder loon geen panacée zal zijn.” Is dat nu “vonnis vellen?”

U vindt dat Mevrouw het recht heeft er aanmerking op te maken, als de dienstbode verzuimt het noodige ondergoed in de wasch te doen.

Wèl Ada, ik voor mij, ik verzeker U, dat ik mij nog nooit met het ondergoed van de meid bemoeid heb; noch ìn, nòch buiten de wasch; mijn vrouw vindt, dat zulks

mij niet passen zou óók - en, onder ons gezegd, ik heb er ook nooit aanvechting toe gevoeld.

Waarom daar nu aan getwijfeld, Ada? Want O, gij onbekende, die een onderteekend stuk, beantwoordt of behandelt onder een schuilnaam, gij doèt dat; immers waar ik het alléén had over de bovenkleeding van de dienstmaagd, springt gij met bevallige losheid in ééns over op haar ondergoed!

Ik heb toch duidelijk geschreven van gezegde maagd: "ze ging véél te chique gekleed" en de bijvoeging: "dat zóó het verschil tusschen mevrouw en de meid verloren ging", kon U toch met geen mogelijkheid op de gedachte gebracht hebben dat ik het dúrfde hebben over onderkleeding.

Even mal als ieder ander vind ik het, dat een dienstmeisje er naar streeft de dameskleeding na te bootsen; dat wil zeggen: méér willen schijnen dan ze zijn; maar ik houd vol: dat doet de overgroote meerderheid van de dames zelf óók en de meiden leeren het dan van hun meesteressen.

Uw verdediging van het door mij gewraakte, schandelijk slechte meidenlogies in vele - overigens zéér goede - huizen, in Amsterdam, gaat handig neven de questie: ik heb **niet** geconstateerd het feit, dat de dienstboden in A. zich "moeten behelpen"; ik heb gesproken van *vochtige*, *vunzige*, *donkere holen*'. Dàt is héél wat anders, o Ada!

Gij schrijft 'het is tegenwoordig sollen met de dienstboden.' - Ik heb er nóóit iets van gemerkt; wíé 'solt' er nu eigenlijk met hen? De dames toch zéker niet, en de heeren des huizes, nu, ik geloof zij evenmin, ten minste, ongerekend de enkele domkop, die zijn heiligen huiselijken vrede te grabbelen gooit.

Maar, Goddank, dit kan ik van ganscher harte onderschrijven, waar U schrijft 'Iemand, die een menschelijk hart bezit, *is* goed voor hen, zelfs zonder contracten.' Doch, Ada, ge noemt me dáár ook nog al wat op! ''n menschelijk hart'! Rara avis, hoor! Komt wel eens voor!

Dit is zóó waar, dat zelfs de regeering er zich mede is moeten gaan bemoeien met haar, steeds grof, instrument, dat 'wet' heet. Die bemoeienis toch ware een paskwillerige overbodigheid, wanneer er veel harten met dat mooie epitheton voorhanden waren, niet waar?

Juist! Wie 'een menschelijk hart' heeft, *is* goed voor hen, zelfs zonder contracten.'

Maar, willens of niet, nu doet ge toch heusch, alsof *ik* gesproken heb van die laatsten; 'k heb 't woord geen enkele maal geschreven noch bedoeld; dat is niet recht!

En evenmin als ik over contracten gesproken heb, heb ik ergens gezegd, noch bedoeld, wat U mij als 't ware in den mond legt; 'dat van de leden van 't huisgezin alle lievigheden moeten komen, en de dienstbare haar gangetje mag gaan.'

Wat gij nu met dat 'gangetje' bedoelt, ik weet het niet; in ieder geval *ik* wasch m'n handen in onschuld; gij hebt gezien, al heb ik dan ook

meer betaling voor hen gevraagd, ik bemoei me nooit met boven- noch ondergoed van de meid, maar als b.v.b. de onze ‘haar gangetje zou willen gaan’ [we hebben een italiaansche, en God weet waar dat gangetje van zoo'n levenslustig jong ding heen zou voeren!] dan verzeker ik U dat ik haar eens toonen zou, dat er nog is een ‘maître de céans.’

Zoudt U verder zoo vriendelijk willen zijn mij aan te toonen wáár ik gezegd heb: ‘Men moet de kasten niet afsluiten.’ Dit is een goedaardige listigheid, want ik heb geschreven ‘*alles* afsluiten.’ Zooals gij het doet voorkomen, moet men er uit opmaken, dat ik zou aangeraden hebben, *alle* kasten maar steeds open te laten; nu ik verzeker U, dàt zou ik even erg vinden als U. Ik heb bedoeld ‘*alles* afsluiten’ ook b.v.b. nonsensdingen, die hoogstens aanleiding zouden kunnen geven tot botviering van ‘snoepzucht’ - dáárom brengt men toch niet voor den strafrechter, wel? - en m'n fout is geweest, dat ik verzuimde dat ‘*alles*’ cursief te laten drukken.

Overigens: hebt gij dan nooit gehoord, dat vertrouwen schenken, *dikwijls* is, vertrouwen wékken? Ik geloofstellig aan de waarheid daarvan.

Alweder: wilt U zoo vriendelijk zijn mij aan te toonen - als gij het niet doet zal ik verplicht zijn aan te nemen, dat gij het ook niet kùnt - wáár ik geschreven heb: ‘Men moet niet ophouden met spreken, wanneer de dienstbode binnenkomt.’ Ik heb gesproken van: ‘het onbeduidendste gesprek’ en dàt is heel wat anders; en zóó ben ik ook uitdrukkelijk van meening; maar zooals U het doet voorkomen, zou men denken, dat ik het goed zou vinden om zelfs het intiemste onderwerp voort te zetten bij het binnenkomen van de meid.

‘Weinig met de meiden spreken, vind ik uitstekend’ zegt U.

Wel, Ada, ik ben het aandoenlijk met U eens, tenzij gij ‘weinig’ gelieft te vertalen met ‘zoo weinig mogelijk.’

Maar dat, Uw zeggen, past weer in 't lijstje! heb ik dan beweerd, dat ik ‘veel’ spreken uitstekend vind? Dat volgt toch logisch uit Uw uitroep; alweder: ik heb verteld dat het consigne was: nooit spreken met de meid dan over het werk. Is dat niet heel wat anders? Vergeet niet, al ben ik nu wel geen dienstmeisje geweest, ik heb toch ± 25 jaren lang ‘gediend’ dus ter zake van kwetsende en piramidaal belachelijke allures van chef, zich b.v.b. uitende in het nooit anders dan over dienst spreken, heb ik wel eenige ondervinding.

Gij vraagt: ‘Zou de heer v.d. K. hier geen raad op weten?’

Nu moet ik beginnen met te verzekeren, dat ik mij, voor mezelf, erg zou schamen als ik dien raad wèl wist, en hem niet zou geven, als er om gevraagd werd, - en die schaamte in spe, is dan óók de hoofdreden, dat ik er eindelijk toe ben overgegaan, Uw stuk aan freule Lohman gericht, en aan mijn adres bedoeld, te beantwoorden. - Ziehier dus: Twee gevallen zijn mogelijk: òf de heer des huizes en de oudste [of een andere] dochter zijn in staat vroeger dan ‘laat’ thuis te komen; òf zij kunnen dat nièt. - In het eerste geval is m'n raad: beiden met bekwamen spoed in observatie bij een krankzinnigen-dokter.

In het tweede geval: de meid precies even heerlijk laten zitten in haar ‘welverwarmde keuken’ en haar laten eten zoodra de heer des huizes, met of zonder oudste dochter thuiskomt.

Zoo ben ik dan gekomen aan het slot van Uw stuk.

Het blijve ten eeuwigen dage voor Uwe rekening, dat ik mij moet schuldig maken aan juist dat ééne, wat ik anderen het allermeest kwalijk neem; namelijk: U vervelen door overmaat van eentonigheid.

Want voor de zooveelste maal moet ik U ook hiér weer vragen: wijs mij toch eens aan, wáár ik schreef, wat U zoo verwonderde, namentlijk dit: ‘dat de Hollanders alles zoo best vinden in hun eigen land.’

Bij volstrekte absentie van die uiting in m'n opstel, moet ik met nóg volstrekter logica ook met groeten twijfel, twijfelen aan het hebben bestaan van een verwondering, geboren uit een absente bewering. Uit niets komt niets, Ada! Ik heb geschreven: ‘er zijn op aarde Nederlanders, en dan zijn er behalve dat nog een beetje menschen’; evenals de Parijzenaar-boulevardier, die zegt:

‘En dehors du Boulevard il n'y a que la barbarie’ en dan godbetert alleen nog maar bedoelt het stukje gelegen tusschen de Madeleine en de Opera; altijd dan met dit onderscheid, dat de Nederlander het hoog ernstig meent, en die boulevardier het als grap bedoelt.

En nu vraag ik U: heb nu toch eens de goedheid op te merken dèze eene hyper-merkwaardige omstandigheid, dat deze, mijn bovenstaande, uiting, oorzaak is, 1° dat freule Lohman schrijft: ‘Onlangs heb ik in de handen geklapt van pret, bij die beschrijving in dat artikel van B.W.v.d.K. die vertelde van Amsterdam, en hoe, in de oogen van den gewonen hollandschen “men” er niets bestaat dan “Nederland” - en verder nog een troepje vreemden.’

en 2° dat gij er boos om wordt!!

Nog al een verschil! zoo'n van pret in de handen klappende dame en zoo'n bozige! En ik verzeker U, ik weet, wat vrouwenbozerigheid beteekent, dàt verzeker ik U; 'k heb liever met tien booze mannen te doen, dan met één dito vrouw.

U gaat zelfs zóóver van mij te beschuldigen van ‘elkander afbreken’ en staaft die beschuldiging, of liever, poogt die te staven door te wijzen op de meening, die ik mededeelde ‘van de dienstboden in Genève over de Hollandsche dames.’

Is het ‘afbreken’ als men de waarheid oververtelt?

Maar.... dàt is het juist, die waarheid wil niet gehoord worden! En juist in dat niet-gehoordwillen-worden zie ik in casu het merk van de waarheid!

Ik zal gaarne de eerste zijn om te erkennen het vele goede dat de doorsnee Hollander ken-

merkt, als daar zijn; zijn degelijkheid; zijn zindelijkheid - met uitzondering dan van zichzélf; zijn goede en goedkoope sigaren; zijn zucht naar ‘vrijheid’ blijkende uit het feit dat de vreemdeling 't land ‘boudeert’ bang voor molest; zijn lekkere bitter; Deventer koek; komijne kaas en zijn zóó ingewortelde Oranjeliefde, dat ik 5 jaren ná het overlijden van onzen laatsten koning, op een nationalen feestdag in den Haag nog hoorde loeien ‘Lang leev' Willem drie.’

Maar, ik vraag nu, is dat alles nu een reden om de oogen te sluiten voor het verkeerde wat er is in den lande? Meent ge van wèl? Dan, ja dàn raad ik U aan, lees dan de Lelie nóóit meer: abonnée zijt ge toch niet, geloof ik, dus niemand schaad ik met dezen raad.

Want de Hollandsche Lelie is nièt een modiste rekening, waarop eerst het eindcijfer wordt geplaatst, en dan daarná, boven de streep, de postjes voor ditten en dàtten ingevuld, zóó dat het klopt. Zoo'n wijze van doen, huldigt de Lelie niet; het ‘straight-forward’ viert er hoogtij. - Goddank. -

B.W. VAN DE KAMER.

Nice, 4 Augustus 1909.

Ingezonden stukken.
Buiten verantwoordelijkheid der Redactie.

Mijne dochter, oud 17 jaar, die de lagere school doorliep, welke zij op 13 jarigen leeftijd verliet, is sedert dien tijd in de huishouding opgeleid. Zij heeft steeds buiten gewoond in beschaafde omgeving. Voor studie had zij weinig geschiktheid, doch zij heeft iets aan Fransch gedaan. Voor huishoudelijke bezigheden alsmede voor handwerken heeft zij daarentegen zeer goeden aanleg en zou zich in die richting wenschen te bekwamen op eene huishoudschool of dergelijke inrichting of cursus. Bij informatie naar enkele huishoudscholen bleek, dat de meeste leerlingen drie of meer jaren H.B.S. of Gymnasium hadden doorloopen. Zij zou aan zoodanige eischen niet kunnen voldoen.

Welke inrichtingen of cursussen zouden voor haar aan te bevelen zijn? Zou zij langs dien weg eenig diploma kunnen behalen?

Over Toilet en wat ermede in verband staat.

Gezonde Zenuwen
door Dr. Frode Sadolin. *(Vervolg van No. 5.)*

VII. Maak het u niet druk.

Haast men zich voort uit angst van te laat te komen dan wordt men moe en gejaagd; loopt men flink door om zijn leden te strekken dan voelt men zich flink en frisch. Niet zoozeer de vlugge arbeid zelf als wel het bewustzijn dat men zich haasten moet mat de zenuwen af. Niet de voetbalspeler wordt zenuwachtig door zijn hard loopen, maar wel iemand die tusschen twee treinen allerlei boodschappen moet doen. Iemand, die in vliegende vaart aan zijn schrijftafel zit te schrijven, zoodat de pen de gedachten bijna niet volgen kan, heeft geen gevoel van gejaagdheid, maar iemand die weet dat

hij op een bepaald uur een bepaalde taak gereed moet hebben krijgt dit gevoel zeer gemakkelijk. Men behoeft niet bang te zijn het zoo druk te hebben dat twee handen voor al 't werk niet genoeg zullen zijn, integendeel, dit is een genot voor de zenuwen, maar heeft men 't zoo druk dat men er zich bewust van wordt, dan is dit een waarschuwing dat 't weldra te veel voor de zenuwen wordt.

Nu zijn er, niettegenstaande alles wat er gezegd en geschreven is over den koortsachtig geforceerden modernen tijd, betrekkelijk weinig bezigheden waarmee men 't aan één stuk druk heeft. Daarentegen gebeurt het meermalen dat een taak, die kalm opgevat kon worden, zoo uitgevoerd wordt dat die zenuwachtig maakt. Ook hier moet de zorg voor de zenuwen gesteund zijn op een zekere levenswijsheid. Men moet zich voor oogen houden, dat alles wat te bereiken is bereikt kan worden door kalm en verstandig van 't oogenblik gebruik te maken. Er mag geen verborgen onrust op de loer liggen, gereed om zich ieder oogenblik van u meester te maken. De wil tot een vreedzamen, gezonden, kalmen arbeid moet diep in het onbewuste zielsleven neerdalen. Dan zal men er in slagen één ding tegelijk te doen en een onverdeelde aandacht aan dat éene te wijden. Op deze wijze kunnen sommige menschen een groot, veelzijdig werk verrichten zonder zenuwachtig te worden en ook op deze wijze moet de zenuwlijder handelen, indien hij niet gelijk wil zijn aan een vlieg in een flesch, zoodra hij twee dingen na elkaar te doen heeft!

Het kan een zenuwlijder moeielijk vallen zijn werk kalm op te nemen en er zich den tijd voor te gunnen, vooral als hij voortdurend met 't gevoel rondloopt met zijn werk, of liever gezegd met zijn geheele leven achteraan te komen. En dit gevoel kan voortkomen uit een werkelijk verschil van kracht tusschen het zenuwgestel en den werkdrang van het individu. Maar als men er van overtuigd geworden is, dat men niet alleen 't meest bereikt, maar zelfs dat langzamerhand alles bereikt wordt door kalmte en toewijding, maar niet door jacht en haast,

dan leert men zichzelf ook wel bedwingen en flink en kalm dat werk aanpakken wat gedaan moet worden. Sinds de dagen van vader Holberg weten we dat iemand die zes en dertig dingen tegelijk wil doen, per slot niets uitvoert, maar zelfs een gewoon, verstandig mensch doet groote hoeveelheden van zijn zenuwkracht als kaf voor den wind vervliegen. En hoe meer kracht men heeft, des te roekeloozer springt men er mede om; men gaat weddingschappen aan, men houdt honden, men voelt zich verplicht alle mogelijke humoristische bladen te lezen, of, neemt een air van gewicht aan en oreert tegenover een ieder dien men toevallig ontmoet en misschien geen zier om die woorden van wijsheid geeft. Men houdt zich met allerlei dingen bezig, waarvan een groot gedeelte verloren moeite is. Misschien imponeert men door krachtvertoon, maar men richt er volgens verhouding weinig mee uit.

Hij, die minder zenuwkracht heeft, maar die daarentegen meer concentreert op zijn werkelijke taak, staat daarom lang zoover niet ten achter als 't misschien schijnt. Als hij hier eenmaal van overtuigd is, kan hij beter zorgen 't zich niet druk te maken.

VIII. Zorg voor Orde.

Kan men te ordelijk zijn? Ik weet 't niet. Het gevaar is in ieder geval niet groot. De peuterige, kleinzielige preciesheid, die men gaarne een bewijs van overdreven ordelijkheid noemt, is per slot van rekening iets geheel anders en wel een gemis van andere eigenschappen, dat nog meer in 't oog zou vallen als ook de zin van orde ontbrak. En 't is voor den zenuwlijder maar beter, dat hij al te precies is dan slordig, want *orde maakt sterk en wanorde zwak.*

Iemand, die zich geoefend heeft om ordelijk te zijn, heeft tevens geleerd hoe zijn zenuwen 't best te verzorgen. Hij weet, dat als hij 't punt bereikt heeft, waarop hij zijn schrift afraffelt, zich haast met aankleeden of met zijn werk, dat hij dan zijn zenuwkracht heeft uitgeput en dat 't tijd is om te rusten. Hij weet, dat de overtuiging dat alles op zijn plaats is, een rust voor de zenuwen is. Hij weet, dat alleen wat hij overzien kan en in orde houden en wat nuttig voor hem is, door de zenuwen in bezit genomen wordt. Wat om ons heen slingert, in 't stof ligt of zich onordelijk ophoopt, is corpora aliena in het bestaan, vreemd goed dat men meesleept. Men heeft alleen macht over wat men in orde houden kan; dat slechts is *dienstig*, al 't andere *drukkend.*

De zenuwsterke heeft zelden schatten genoeg, hij zamelt alles bij hoopen op, tot hij sterft en alles moet achterlaten. Maar hij kan dan ook op veel orde houden. De zenuwzwakke doet wel ook hierin kalm te rade te gaan, zijn eigendommen langzaam te vermeerderen, al 't onnoodige en onechte te vermijden, zijn bezittingen geheel te overzien en ze in orde te hebben.

Ook den tijd moet men regelen. Men doet wel die in te deelen. Het kost niet meer dan een oogenblik tijd vast te stellen hoe men bijvoorbeeld den dag zal indeelen, het geeft een gevoel van veiligheid en de tijd schijnt toereikender. En even te denken over den weg, dien men begaan zal is zeer aanbevelenswaardig. Men moet doen als de koerier, die vooruit alles regelt voor de reis van zijn meester.

Ook het verleden moet men niet in wanorde laten. De zenuwzwakke kan arbeidsvermogen genoeg hebben voor zijn werk, maar het gevoel van kracht missen dat een glans van licht spreidt over alles wat men doet, zoodat 't hem zelf in de oogen straalt. Hij is geneigd zijn werk te onderschatten, altijd het ongedane voor oogen

houden. Daarom is het goed de tijd, die voorbij is, eens te overzien, ons alles voor den geest te roepen en de vooruitgang op te merken.

Ook zijn wenschen moet men regelen: men moet weten wat men wil. De toekomst kan verkeerd uitloopen, maar toch was het resultaat van hem, die wist wat hij wilde, beter, dan van hem die 't maar aan 't toeval overliet.

(Wordt vervolgd).

Correspondentie van de redactie met de abonnés

De redactrice van de Holl: Lelie brengt ter kennis van de lezers van dit Blad, dat zij géén manuscripten, of brieven, haar naar aanleiding der redactie-aangelegenheden toegezonden door niet-abonnés, kan beantwoorden langs **particulieren** weg. De correspondentie in dit Blad dient zoowel tot de beantwoording van brieven, als tot de mededeelingen betreffende aangenomen en geweigerde bijdragen, en zij, die zelve geen abonné of abonnée zijn, kunnen dus niet verwachten langs een anderen dan den correspondentie-weg te worden beantwoord. Wanneer zij door leesgezelschapkring, of samen-lezen, of op welke wijze dan ook, gelegenheid kunnen vinden de correspondentie-rubriek te volgen, dan is de redactrice bereid hen dáárin te beantwoorden.

Op dezen regel wordt voortaan *géén uitzondering* meer gemaakt, en afzonderlijke nommers, correspondentie-antwoorden aan niet-abonné's behelzend, worden **niet** meer toegezonden.

REDACTRICE.

P.S. Het spreekt van zelf, dat deze regel alleen geldt voor eerstbeginnenden, èn voor briefschrijvers die in de corr: rubriek thuishooren.

L.P. - Ik vind het bijzonder aangenaam dat gij 'zooveel te zeggen hebt, dat gij niet lang kunt wachten daarmede'. Dus ga gerust Uw gang; hoe geanimeerder Uw schrijfstemming, hoe prettiger.

Zooals gij ziet, is Uwe optimistische hoop op 'warm zomerweer' tot hiertoe niet vervuld, en, daar wij nu Augustus schrijven, moet de zomer zich haasten, wil hij nog een goeden indruk achterlaten. Ik heb het hier tamelijk goed, kan veel buiten zitten, maar in Holland schijnt het weer 'n echt vaderlandsch regenzomertje te zijn. -

Wat Uw examen aanbelangt, ofschoon ik U eerlijk beken niets te kunnen voelen voor de godsdienstige richting waarvan dat examen, dat gij gaat instudeeren, uitgaat, geef ik U *groot gelijk* dat gij, eenmaal van plan zijnde catechisatieen godsdienst-onderwijs te geven, U daarvoor behoorlijk wilt onderrichten. Anders wordt het tien tegen een beunhazerij, en nu krijgt gij in elk geval een degelijke onderlegging. Wat ik *tegen* deze soort godsdienst-richting heb is, dat het onderwijs wordt gegeven *over* den Bijbel, inplaats van dien eerlijk in zijn *geheel* te lezen met de betreffenden. Daardoor komt het telkens voor, dat moderne *ontwikkelde* menschen je met een verbaasd-ongeloovig gezicht antwoorden: 'Maar *staat* dat dan in den Bijbel? - Dat heeft dominee zus of zoo mij heel anders geleerd.' - Dat nu vind ik van zulke dominees unfair. Zoo lang men den Bijbel aanneemt als *grondslag*, - dat doen toch de modernen - zoolang mag men hem niet verdraaid naar eigen goedvinden onderwijzen, maar moet de leerlingen in kennis stellen met zijn ganschen *inhoud.* Dan moeten die zelf weten wat ze er van willen verwerpen, en wat niet.

Ik wil nu Uw brief hier en daar woordelijk overnemen, opdat ook andere correspondentielezers kunnen volgen waarover wij het te samen hebben:

En nu komen ome geschilpunten aan de orde. En daarbij moet U nu óók 'iets steeds voor oogen houden', *n.l. dat ik nooit iets kwalijk neem*, *dat oprecht en niet 'hatelijk' gemeend is*, *evenmin als U dat doet*, *dat ik wéét*, *dat U wel scherp soms*, *maar niet 'persoonlijk-kwetsend' bent, en alleen waar Uw overtuiging het van U eischt*, *en dat U mij niet kan schokken of bedroeven door Uw meening*, *of het moest het láátste zijn*, *dat ik ook voel bij anderen*, *die ik liefheb: dat ik mijn groot geluk voor mij zelf draag*, *het niet kan géven aan hen*, *mij kan verheugen met hen*, *wanneer zij 't zèlf hebben gevonden evenals ik*, *en anders alleen kan zeggen hoe ik het vond*, *en wat het voor mij is.*

Dit nu vind ik zoo waar en zoo goed gezegd, dat het mij eerlijk-gesproken nog huiveriger maakt mijn eigen pessimistische levensopvatting daartegenover te stellen. Want waartoe? Waartoe U willen désillusioneeren met mijn beschouwingen, zoolang gij U-zelve zoo innig-gelukkig gevoelt.! Wellicht doet het leven het U. Dan is dat nog vroeg genoeg. En óók, er zijn menschen, die altijd blijven idealisten. Misschien zult gij daartoe behooren.

Gij schrijft:

‘*U gelooft niet aan eigen ziels-opvoeding uit eigen kracht. Legt U den nadruk op het* “*eigen kracht*”? *Dan ben ik het met U eens en zeg liever:* “*Uit eigen verlangen en met Gods kracht*”. *Niet ik*, *God in mij*, *opende mijn oogen*, *ik zelf verlangde alleen naar Hem.*’

Nu, dit is iets geheel anders dan wat gij mij in Uw vorigen brief hebt geschreven. Gij hebt U toen blijkbaar onduidelijk uitgedrukt. Ik versta U nu hierin beter.

Gij doet een beroep op mijn eigen ‘ziels-opvoeding’. Nu vind ik het in dit geval eenigzins hoogmoedig mijnerzijds mij-zelf hierin te mengen, maar dit wil ik U alleen antwoorden: dat alles wat gij over mijn persoon en mijn daden schrijft, en wat ik hier nu maar niet overneem om niet hoogmoedig te schijnen door met Uw lof te pronken, m.i. meer is een gevolg van mijn *karakter*, van mijn nu eenmaal *zoo-zijn*, dan van mijn eigen ziels-opvoeding. Ik ben door het leven geworden die ik nu eenmaal ben, en ik zou mij zelve ingebeeld vinden indien ik dat toeschreef aan eigen ‘zielsopvoeding’. Integendeel, het leven, de ondervinding, de omstandigheden *maken* ons. O zeker, ik weet wel dat helaas heel weinig menschen *leeren*, door het leven dat de meesten blijven die ze zijn, kinderachtig, laf, klein-zielig, egoïst, wat niet al; maar m.i. komt dat omdat de meeste menschen zijn ‘niemanden’, om met de Genestet te spreken, géén persoonlijkheden, géén karakters, geen *ikheden.*

Gij zegt dat *gij* niets gelooft van de den menschen van kind-af ingeboren ‘verdorvenheid.’ Nu dat is een zaak waarover niet te redeneeren valt, Uw persoonlijk geloof; maar als gij erbij voegt: ‘Jezus geloofde er ook niets van’, dan is dat voor mij weer een bewijs van het door mij hierboven beweerde: dat moderne menschen niet weten wat in den Bijbel staat, want, als gij zoo goed wilt zijn de Evangelieën na te lezen, zult gij zien hoe Jezus van oordeel is dat wij allen in zonden zijn ontvangen en geboren van ons moeders lijf af. Het dogma dat gij zoo ‘verschrikkelijk’ vindt, waarvan gij schrijft: ‘Als je het toch niet *kunt* waarom zou je het dan probeeren’, hebt gij blijkbaar verkeerd begrepen, want de orthodoxe christenen leeren dat men er naar moet *streven* te leven zooals God het wil in Zijn Woord uit *dankbaarheid* aan Hem (voor de verzoeningsdood van zijn zoon Jezus-Christus.) Door die kruisdood aan te nemen als verzoening, verzoent de zondaar zich met God, *niet* uit eigen werken; maar logisch volgt daaruit dat hij, eenmaal verzoend met God, zijn *best* doet naar dien Wil te leven, al blijft hij onvolmaakt. Wat is er voor verschrikkelijks aan dat dogma? Let-wel overigens dat niet *ik* verklaar dit te gelooven, U alleen uitleg *wat* het dogma is.

Wat ik met ‘afgoden’ bedoel - vraagt gij, in verband met mijn vorige correspondentie aan U. - Ik bedoel daarmede, dat de hedendaagsche

mensch, waar hij net geloof overboord gooide, en toch behoefte gevoelt aan iets om te aanbidden, er toe komt zijns gelijken op een belachelijke manier te verafgoden, en in de hoogte te steken, als ware hetgeen hij of zij deed wonder wat. Als gij naar Frankrijk kijkt, waar elk 'groot man' zijn standbeeld krijgt met in wijdings 'reden' van den minister, en groote drukte, en lange couranten-artikelen, dan zult gij misschien begrijpen wat ik bedoel. Dat zelfde nu wilde ik U óók zeggen, waar gij telkens en telkens opnieuw die 'dichter'-woorden zoo verrukt aanhaalt; ik bedoelde daarmede: de man zegt niets anders dan wat gij telkens opnieuw in de Psalmen kunt lezen, waarom verafgoodt gij nu eigenlijk zijn napraterij als zoo iets bijzonders, en rept nimmer van de werkelijk zoo gróóte dichterlijke schoonheid der psalmen? Waarom, omdat gij-ook, als de meeste hedendaagsche menschen, zooveel hecht aan wat 'n dichter, 'n kunstenaar, een groot man zegt, zonder U er rekenschap van te geven, dat die juist *heden tendage* zoo heel dikwijls maar 'n zwak afdrukje is van wat anderen, veel grooter dan hij, al voor eeuwen hebben geschreven, gedacht, geschilderd, wat het dan ook is!

Gij schrijft een heele bladzijde vol om mij te vertellen wat gij alles in den Bijbel niet mooi vindt, en menschelijk voorgesteld, enz. Ik herhaal dat maar niet eens, omdat ik kortheidshalve er op kan antwoorden, dat allemaal met U geheel eens te zijn. Precies diezelfde dingen storen mij óók. Maar, juist omdat ik er zoo over denk, begrijp ik niet hoe gij er dan tegelijkertijd op de modern-theologische manier hier en daar 'n brokstukje uithaalt, en zegt: Dat bevalt mij nu wel er in, en dat is dus wèl 'Gods Woord.' - Gij schijnt mij te houden voor een calvinist of althans een orthodox Christen. Maar dat ben ik niet. Ook wat mijn geloof aangaat behoor ik tot geen kerk of partij, of wat ook. Ik heb U alleen willen uitleggen, dat ik het orthodoxe standpunt beter kan navoelen dan het moderne, omdat ik beter kan begrijpen dat men 't geheel als 'n onbegrepen raadsel accepteert als 'Gods Woord' dan dat men er stukjes uitkiest naar eigen genoegen en zegt: Die bevallen mij-persoonlijk, en die zijn dan 'mijn' Gods Woord. Dat laatste vind ik onzin.

Ik erken volmondig dat ik het laatste gedeelte van uw brief *niet* kan navoelen omdat ik het een phrase vind, *en* hoogmoedig: zóó zeker te zijn, dat de gedachten die in U opgekomen zijn de juiste en de ware, een 'stukje van Gods waarheid'. Ik voor mij vind juist dat wij-menschen, hoe ouder wij worden, steeds meer inzien, hoe wat wij gisteren hielden voor 'waarheid', ook in ons eigen leven, van daag wordt bedriegelijke schijn, dien wij ons-zelf te goedertrouw wijsmaakten. Juist omdat ik U echter niet houd voor hoogmoedig, maar voor oprecht, geloof ik ook zeer zeker, dat gij in dit speciale opzicht zoo bijzonder zelfverzekerd zijt door uw jeugd, en dat gij in later jaren nog wel eens zult twijfelen of 'Gods Waarheid', al is het dan ook maar een 'stukje er van', wezenlijk altijd zoo ontwijfelbaar-zeker in de eenzaamheid tot U komt, als gij nu vooronderstelt.

Ik wil ten behoeve van andere lezers hier overnemen wat gij zoudt willen prediken:

Ik predik niet het modernisme als goed voor allen; wat ik zou willen prediken is dit: Leef met ernst, *geloof niet gedachteloos; leef met uw ziel in àlles, ook in uw geloofsvorm*, *wèlke het ook is.*

Zonder twijfel hebt gij in dien 'tekst' voor Uw preek groot gelijk. - Hartelijk gegroet; bij alle meeningverschil in theorie geloof ik, eerlijk gezegd, dat wij in de praktijk van het leven niet ver van elkaar staan en, als alle menschen die het *eerlijk* meenen, voor elkaar om die reden sympathie kunnen hebben.

J.K. - Ik moet U over dat zakelijk gedeelte nog steeds particulier schrijven. Dat komt nog. - De drukproef van die bijdrage deed ik U toekomen. - - Als gij een werkje uit het Engelsch wilt vertalen, dan zou ik U aanraden U vóór alles met den schrijver-zelf in verbinding te stellen, om U het vertaal-recht te verzekeren, en dan tegelijkertijd een uitgever te zoeken bereid het vertaalde uit te geven. Wat Uw vorig schrijven van 2 Juli j.l: aangaat, ik ben blij dat mijn correspondentie U zoo lief is geworden, en dat gij in de Lelie vindt wat U sympathiek is.

Dat gij en ik over Geyerstam zoo gelijk dachten, zooals U bleek uit mijn artikel over hem onlangs, verwondert mij eigenlijk niet, omdat ik geloof dat wij in menig opzicht geestverwanten zijn. Met U ben ik het ook geheel eens dat het *l' Art pour l' Art* een 'kanker' wordt, om Uw woord te gebruiken, knagend aan de hedendaagsche literatuur. - Hetzelfde wat gij hebt gehoord over den door U bedoelden 'kunstenaar' is ook mij dikwijls ter oore gekomen; hoe dat trouwens zij, ik kan zijn 'kunst' in géén geval zoo hoog aanslaan. - Voor U zal ik eens overnemen in dat opzicht, wat een zoo door en door modern artist als Herman Hesse in zijn Peter Camenzind schrijft namelijk hoe ook hij veroordeelt de jonge artisten, die hun vuile en smerige bordeel-ervaringen etc. verwerken tot een realistischen roman, welke als dan wil heeten: 'kunst.' - Herman Hesse is een gewaardeerd Simplicissimus-medewerker, wien wel niemand zal beschuldigen kunnen van ouderwetsche pruikerigheid. Ik geloof inderdaad, dat de eisch, dien gij aan den artist stelt, dat zijn particuliere leven altijd in overeenkomst moet zijn met zijn werk, wèl heel hoog is, en bijna ondoenlijk soms; maar in elk geval kan men van hem verlangen dat hij zijn intieme uitspattingen en laagste hartstochten houdt *buiten* zijn geestesproducten. Het tegendeel is echter heden ten dage mode. Nachtkroeg en bordeel-leven en tegennatuurlijke verhoudingen, alles in een woord wat goor en smerig en min en leelijk in zedelijken zin is, wordt door den hedendaagschen 'artist' bestudeerd, met de opzettelijke bedoeling daarover een 'kunstgewrocht' te scheppen. Anders ben je geen 'realist!' Dit nu is een even belachelijk als treurig naar beneden halen van het begrip kunst, dat behoort in te houden vóór en boven alles *schoonheid.*

Hetgeen gij mij mededeelt over die particuliere zaak is droevig; men hoort dat telkens opnieuw, die eigenaardige moeielijkheid om zulk een zieke

te helpen, die in zulke gevallen ontstaat. Ik voor mij vind het *wreed.* Hartelijk gegroet.

Dirk ten Haghe. - Uw brief begint met een terugblik op mijn Dagboekbladen. - Inderdaad, mijn leven is veelzijdig geweest, en dáárvoor ben ik altijd zoo dankbaar, dat het ten minste niet is geworden wat ik als jong meisje steeds zoo vreesde, een daarheen-leven, jaar in jaar uit, op één klein plekje, als huishoudster-bediende van eenige getrouwde broers en schoonzusters. In *dat* opzicht ben ik zeer-zeker een 'feministe', dat de ouders zich van de behoeften en verlangens eener volwassen, ongehuwde dochter veel te weinig rekenschap geven dikwijls. - Overigens begrijp ik heel goed dat gij - en velen met U - gráág over mijn liefde-chapiter meer hadt vernomen in mijn Dagboekbladen, maar... op dat speciale punt behooren mijne herinneringen natuurlijkerwijze niet mij-alléén, nietwaar? Wat ik in dit opzicht van herinneringen het publiek mag geven, mag alleen zijn wat *mij*-aangaat, niet dat, waarin een ander zóó nauw en zoo intiem is betrokken. - Woord voor woord beaam ik U, waar gij zegt:

Maar de meeste vrouwen zijn veel gelukkiger als zij tóch nog trouwen, *omdat* '*het hoogste geluk*' *bijna onbereikbaar is.*

Ik ben dat volkomen met U eens. Ik-ook geloof dat de meerderheid van de vrouwen, evengoed als de meerderheid der mannen, niet trouwt uit zóó hooge liefde, en dat juist de *vrouw* veel meer behoefte heeft aan zelfs het *banale* huwelijk dan de man. Voor haar is het huishouden-doen, het kinder-bezit, het eigen-baas zijn, het hebben ook van een steun in het dagelijksch leven, een levensbehoefte die wordt voldaan door het trouwen. - Ja, gij hebt gelijk wat gij schrijft naar aanleiding mijner correspondentie aan F. de H: een man zoekt dikwijls naar een hoogstaande, fijngevoelige vrouw, en zij naar een hoogstaanden fijngevoeligen man, en beiden ontmoeten elkaar nooit - of te laat. Het tragische daarbij vind ik-voor-mij vooral daarin, dat het uiterlijk zulk een groote en bedriegelijke rol speelt daarbij, zoodat menigeen *voorbijgaat* aan zijn of haar geluk, omdat de betreffende zijn of haar gelaat of figuur tegen zich had, en daardoor niet aantrok tot nadere kennismaking. Vooral bij vrouwen is dat zoo tragisch. Ik ken meer dan een ongehuwde, waarvan ik denk: *als* een man haar zag en kende als ik, zou hij zich gelukkig achten zulk een vrouw te huwen, maar ondertusschen gaat elke man achteloos aan haar voorbij, omdat ze niet heeft dat zekere iets, dat 'n man aantrekt, en waarvoor men niet 'mooi' behoeft te zijn, maar dat, als het ontbreekt, elke vrouw en elk meisje veroordeelt tot door het mannelijk geslacht niet-begrepen noch gewaardeerd worden.

Op Uw eigen voorbeelden ga ik maar niet in natuurlijk; ik-ook ken er zoo, en krijg helaas ook weleens droevige confidenties in dit opzicht van: Te laat.

Ik-ook geloof dat de 'lintjes'-geschiedenis volstrekt geen uitzondering is, integendeel. Ik vind het heel goed, dat zulk een schandaaltje nu eens aan het licht komt, maar natuurlijk gebeurt het met dergelijke gunstbewijzen altijd op die manier, dan zus, dan zoo. - Gij zijt zoo vriendelijk mijn vader als een eerlijke uitzondering aan te halen. Inderdaad, juist dáárom was hij niet geschikt voor politiek persoon, omdat hij veel te onafhankelijk zonder aanzien des persoons te werk ging. - Ik ben het zoo met U eens, dat *kleine* kinderen het meest-schoone moment zijn in het moederbestaan. Later komt de eerste verwijding, van schoolgaan, vrienden, en vriendinnetjes, en van elkaar niet meer geheel begrijpen. Maar juist in de jaren van 2-5 vind ik een klein kindje zulk een onzeggelijken schat, dat ik elke moeder, die

het verwaarloost om buitenshuis ‘plichten’ na te loopen positief *veracht*, om niet te spreken van de op genoegens en uitgaan verzotte uithuizige mama. - Gij schrijft van Uw kleine kinderen: ‘U moest dat eens, als zij met mij spelen, kunnen zien’. Ik verklaar U heel ronduit, dat ik dat niet wensch, omdat zulk een aanblik me altijd een beetje weemoedig stemt van dat onzegbare geluk te zijn verstoken gebleven. Als ik bij gelukkige moeders ben, laat ik dat nooit merken, maar ik zoek haar gezelschap niet op zulke benijdbare momenten als het door U beschrevene. Mijn vriendin, de hartstochtelijkste kindervriendin die er bestaat, is in dit opzicht anders, zij kan zich geheel zonder afgunst verheugen in zulk moeder-gezelschap, evenals zij-ook enthousiast voor een winkel met babykleertjes kan staan bewonderen; *ik* daarentegen trek haar dan mee met een soort weemoedig gevoel: dat is niet voor *ons*, laat ons er dus maar niet naar kijken. Toch ben ik liever bij U, en Uws gelijken, dan bij moeders die haar kleine kinderen niet waardeeren, zooals ik er zoo vele ken; want die maken me inwendig woest, en wekken een opstand in me tegen het onrechtvaardig lot, dat aan zulke schepsels geeft, wat aan een ander wordt onthouden, en waardoor toch de arme onschuldige kinderen-zelf het méést worden geschaad. -

Uw tweeden brief, met het ingesloten artikel over Clemenceau, ontving ik in dank. - Natuurlijk ben ik het er geheel mee eens. Toen ik den val van Clemenceau las, deed ik een uitroep van plezier, maar toen ik daarna zag, hoe Briand hem opvolgde, was mijn genoegen alweer bedorven, want dien draaier vind ik niet minder walgelijk dan zijn voorganger; die man, die tien jaar geleden den soldaten aanraadde op hun officieren te schieten bij werkstakingen, die steeds is opgetreden als arbeiders-vriend, en die nu zijn heele verleden loochent, en het leger gemoedelijk beveelt de arbeiders te dooden bij oproer, die, op de schouders van de onnoozele massa naar boven geklommen Empörkommling, kan nu in zijn vuistje lachen, dat hij op zóó jongen leeftijd al er *is*, en zijn verleden kan weggooien als een uitgedrukte citroen. Hij heeft er nu immers ook op gevonden, dat hij niet meer spreekt van ‘Revolution’ maar van ‘Evolution’. En met zoo'n draai is de stomme massa dan weer den mond gestopt. -

Waarachtig dan heb *ik* nog liever 'n rechterzijde-ministerie, wanneer men ziet wáártoe het in Frankrijk is gekomen!

Voor Uw belangstelling in mijn roman Om de

Eere Gods, en voor die Uwer medelezers, ben ik zeer gevoelig.

De type mevrouw Horstenboer, die U zoo amuseert, heb ik van het leven afgezien. Zonder *die* vrouw was haar man er nooit gekomen. En, ware hij plotseling Mohammedaan of Buddhist of wat ook geworden, uit politieke redenen, met denzelfden 'takt' had zij den draai meegemaakt, en zich ineens gedragen als ware zij al haar leven in dien godsdienst grootgebracht.

Zouden jonge menschen werkelijk altijd 'beter' zijn dan ouderen? Zij zijn flink voor-hun eigen opinie - schrijft gij. Maar ik voor mij vind: zij zijn daardoor óók eenzijdiger, en vooral, althans heden ten dage, ingebeelder. - Wel ben ik het volkomen met U eens, dat men, hoe ouder men wordt, meer en meer ondervindt de ondankbaarheid en slechtheid van de menschen, en daardoor, zoo als gij het uitdrukt, 'het gaat opgeven nog iets voor anderen te doen'. Die zéér pessimistische levensbeschouwing is óók de mijne. In weldoen ook ondervindt men dat zoo voortdurend. Mijn stelregel is daarover: Ik doe het omdat *ik* het mijn plicht acht, maar ik reken per-se op ondank, en op niet-in-mijn-goede-bedoeling-begrepen-worden.

'Leef voor je huisgenooten en laat de rest maar voor wat het is' - is in gewijzigden vorm een herhaling van Rückert's, door de Genestet in het hollandsch vertaald:

> Kweek maar ieder vroom en blij
> Zijn geluk op aarde.
> Tooít de roos zichzelve,
> Zij siert meteen de gaarde.

Inderdaad is dat 'egoïsme' nog zoo kwaad niet. - Ja, geld, een maatschappelijke positie, een goede gezondheid, *en* onderlinge liefde - ik ben het met U eens, dat zij, die dat alles bij elkaar hebben, niet behoeven te klagen; maar ik laat er geld en maatschappelijke positie nog af, als je maar kunt *leven*, hoe bescheiden dan ook. Ik geloof dat de hedendaagsche opdrijving van allerlei luxe-behoeften een groote aanleiding is tot 'onnoodige 'zorgen'. Zie maar eens hoe overdreven veel 'behoeften' de hedendaagsche menschen hebben aan ditten en datten van meubels en bediening; en dit gebiedt je 'stand', en, dat laat je 'fatsoen' niet toe. In het buitenland wordt dikwijls, ten minste in Frankrijk en Zwitserland, en vooral in Duitschland, nog veel eenvoudiger geleefd dan in Holland. Daarom heeten wij dan ook steeds 'steinreich' en 'verwend'. Hartelijk gegroet -!

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Sluiting red: ged:

18 Augustus 1909.
23ste Jaargang.
No. 7.

Berichten.

Present-exemplaren en Bewijs-nummers zijn aan te vragen bij den uitgever van dit blad, niet bij de redactie.

Beklag over correctie- of drukfouten heeft de betreffende te richten tot den uitgever, niet tot de redactie.

Zij, die zonder abonné of lezer te zijn van de Holl. Lelie de redactie lastig vallen met de toezending van manuscripten of brieven, hebben het zichzelf te wijten, wanneer zij geen particulier antwoord ontvangen; de beantwoording van een en ander geschiedt door de corr.-rubriek in dit blad, behoudens die gevallen van uitzondering die de redactie om welke reden dan ook persoonlijk uit beleefdheid maakt.

Zij, die hunne manuscripten bij weigering terug verlangen, worden verzocht hunne behoorlijke frankeering terstond in te sluiten en hun juist adres terstond op te geven.

Zij, die met de redactie correspondeeren in de Lelie onder welk pseudoniem ook, worden verzocht zoowel dit pseudoniem als den eigen naam onder elken brief te herhalen, daar het onmogelijk is alle pseudoniemen te onthouden bij een zoo uitgebreide correspondentie.

Anonyme brieven worden niet beantwoord.

REDACTRICE.

De redactrice verzoekt van af heden alle voor háár bestemde brieven, stukken, enz. te willen zenden onder háár adres, aan den uitgever van de Holl. Lelie, Keizersgracht 485, Amsterdam.

Wegens het niet bijtijds ontvangen van de drukproef, moet het vervolg van **Om de Eere Gods** één week later verschijnen.

REDACTRICE.

Hoofdartikel
Lourdes.

Degene, wien de tijd en de middelen daartoe niet ontbreken, zal welke zijne religieuse overtuiging ook moge zijn, niet onverstandig doen indien hij tot doel van een zijner zomerreizen deze veel besproken bedevaartplaats kiest, al was het slechts omdat zij meetelt in de rei der wereldcentra.

Die niet van beslist vijandige gevoelens tegen elken godsdienst is vervuld, moet zich verheugen in de overwinning daar behaald door de idee op de materie, het doel immers, dat onder welken vorm ook, de verzoening brengt met het leven.

De gebeurtenissen waren in het kort de volgende.

Een arm meisje, Bernadette Sousbirous, 14 jaar oud, dat niets kende dan eenige eenvoudige gebeden en slechts het meest elementaire godsdienstonderwijs had gehad verklaarde, dat zij op den 11^{den} Februari 1858 in een grot aan de Gave, een vrouw had

gezien in het wit gekleed, met blauwen gordel, twee gouden rozen op de ongeschoeide voeten en aan den rechterarm lang afhangend een rozenkrans van witte koralen aan gouden schakels. De vrouw was zeer schoon en beminnelijk, zij had haar bevolen met de vingers de aarde op te graven, waardoor een bron zichtbaar werd, zij had haar bevolen zich daarin te wasschen en daarvan te drinken, zij had haar gezegd te bidden en haar gevraagd gedurende twee weken iederen dag op die plaats te komen. Het kind beloofde en deed dit. De andere kinderen, die haar vergezelden zagen niets van de wonderbare vrouw. De woorden op de dagen der twee volgende weken door haar tot Bernadette gesproken en alleen door deze gehoord waren ongeveer de volgende.

- Bid God voor de zondaren. - Boete, boete, boete! -

- Ga en zeg aan de priesters, dat zij hier een kapel moeten bouwen. - Ik wil dat men er in processie zal komen. - Ga drinken aan de bron en wasch u er in. Eet van het gras, dat gij er zult vinden. - Ik ben de Onbevlekte Ontvangenis. - Zij deelde Bernadette ook een gebed mee en drie geheimen voor haar alleen bestemd, waar deze nooit een woord van aan iemand heeft meegedeeld. Alle woorden door de vrouw gesproken waren gezegd in het dialect van de streek.

Door hare laatste woorden: ‘Ik ben de Onbevlekte Ontvangenis, gaf zij op aandringen van het meisje te kennen wie zij was, de Moeder van Jesus.

In het geheel zag Bernadette de verschijning 18 keeren, de duizenden, die haar vergezelden, het nieuws had zich snel verspreid, zagen niets; maar velen der zieken, die daar binnen kwamen om hunne gezondheid bidden, soms zich wasschende in de pas ontstane bron, werden op wonderbare wijze genezen.

Toen de kerkelijke overheid, die zich lang onzijdig had gehouden, zich vergewist had van de echtheid der mededeelingen van Bernadette en van de aan de Grot gebeurde genezingen, gaf zij nadat ook de tegenstand der wereldlijke overheid was overwonnen, haar toestemming tot het bouwen der Basiliek en het houden der bedevaarten naar de grot, die steeds talrijker werden, zoodat na weinige jaren Lourdes is geworden, wat wij het kennen, een tweede brandpunt van Frankrijk in staat duizenden uit alle werelddeelen te trekken.

Het stadje is prachtig gelegen aan den rand der Pyreneëen, de wisselende wolken, de zon, de niet zeer hooge groene bergen geven gezichten, die telkens treffen door hun liefelijke schoonheid. Uit het station komende ziet men een hellenden straatweg voor zich, de Boulevard de la Grotte, waarlangs men in 20 minuten de Grot kan bereiken. De huizen dezer straat zijn alle hotels of winkels van devotievoorwerpen als rozenkransen, medailles enz, soms beiden te gelijk. Een zware steenen brug voert over de Gave, een heerlijk bruisende bergstroom, groenachtig van kleur, en men betreedt door een ijzeren hek de Esplanade, een groot plantsoen, dat uitloopt tegen het front der Rozenkranskerk. Er liggen eigenlijk drie kerken boven elkaar, eerst bouwde men de Basiliek met haar Crypte op de Mastabielarots, de rots der verschijning, later toen de pelgrimages talrijker werden, werd de Rozenkranskerk, een groot cirkelvormig gebouw op den beganen grond tegen den berg aangebouwd, rechts gaat de weg naar de Grot, die eenige minuten verder is gelegen in de zijde van den berg, waarop de Basiliek staat. Altijd is het stil aan die Grot, en toch knielen daar meestal honderden menschen. Fluisteren van gebeden, zuchten, schuifelen van voetstappen is al wat men hoort, waar tegenin krast het scherpe geluid van den ijzeren schoffel, waarmee de oude wachter van de Grot de van de kaarsen afgedropen was van den grond en de kandelabres krabt. Rechts op manshoogte in een nis is een

Mariabeeld geplaatst, zooals Bernadette haar zag en op dezelfde plaats. Vóór den ingang is een ijzeren hek, dat rechts en links een doorgang laat voor degenen, die willen binnengaan. In het midden der Grot staat een klein altaar, waaraan s'morgens missen worden gelezen. De afstand van de Grot tot de Gave is tamelijk groot en bezet met banken, die in het midden een vierkant open laten voor de zieken.

Alle pelgrims, ook de zieken voor zoover zij dit kunnen, beginnen hun dag met het bijwonen der H. Mis en het ontvangen der Kommunie, men staat vroeg op, de pelgrimsdag begint om 4 of 5 uur; de zieken, meestal meegevoerd door de groote pelgrimstreinen worden verpleegd in het Hôpital de Notre Dame des Douleurs of in de beide andere hospicen. Het is het werk der brancardiers de zieken van den trein te halen; voor zoover hun toestand het toelaat worden zij in rolstoelen naar de stad gebracht, die dit

niet kunnen verdragen worden op brancards in een automobiel gelegd, die daarvoor bestemd is en die men den geheelen dag heen en weer kan zien gaan tusschen het station en de hospitalen en tusschen deze en de Grot. Het ambt van brancardier is een vrijwillig liefdewerk, in de hospitalen geschiedt de verpleging door de religieusen van het huis en de infirmières, die met iederen pelgrimstrein meekomen. Om 9 uur 's morgens en ook des namiddags om 2 uur ongeveer worden de zieken gebaad in de piscines, die zich bevinden in eenige badkamertjes links van de grot en waar het water der door Bernadette opgegraven bron wordt heen gevoerd. De brancardiers en infirmières brengen hen naar de afgesloten ruimte vóór de piscines. Daar worden zij neergelegd in de open lucht en wachten op hun beurt om te worden binnengedragen. In de cabines wordt de dienst verricht door mannen en vrouwen, die zich vrijwillig voor dit werk aanbieden. Terwijl de zieken liggen te wachten op de indompeling in het ijskoude water zijn de niet-zieke bedevaartgangers verzameld om de afgesloten ruimte en vóór de Grot. Onder het presidium van een priester wordt daar gebeden. Een mensch te zien in gebed is het schoonste, wat men kan zien, want die mensch heeft zich in verbinding gesteld met het hoogste, met God. Schoon en ontroerend boven alles is het gezicht van deze menigte, de zielen van die honderden zijn geworden één ziel, een vuurhaard brandend van mededoogen om de ongelukkige, lijdende broeders en zusters, brandend van berouw om de vele door hen bedreven zonden, om de zonden der wereld. De lucht in Lourdes is een atmosfeer van tranen, zij wasschen het stof der dagelijksche dingen weg van de ziel, de nevelen waardoor onze inwendige oogen schouwen worden opgetrokken door het vuur der hier zoo kwistig uitgestrooide liefde en een korten tijd leeft men daar zooals moest worden geleefd, zooals het ons boven alles gelukkig zou maken, ook in dit leven, indien wij steeds zoo leefden.

De priester bidt voor, vermaant tot bidden. Deze Ave Maria zullen gebeden worden voor de bekeering der zondaren. ‘Les bras en croix’, klinkt het, de honderden neergeknield strekken de armen uit en de Ave Maria golven door de lucht gevolgd door het: ‘Bekeer de zondaren, Heer, bekeer de zondaren!’ De hoofden buigen zich dieper en díeper en zij kussen de aarde tot boete voor de zonden van heel het menschengeslacht. ‘Laten wij bidden voor onze zieken, laten wij God heden tot een wonder dwingen.’ Weer golven de Ave Maria... ‘Genees onze zieken, Heer,’ roepen alle monden, ‘Heer genees onze zieke broeders en zusters, Moeder Gods bid voor ons! Toevlucht der zondaren bid voor ons! Troosteres der bedrukten, bid voor ons! Genezing der kranken, bid voor ons! Onze Lieve vrouw van Lourdes, bid voor ons!’

Als de laatste zieken zijn gebaad worden, allen naar de hospitalen teruggebracht en blijven daar tot den namiddag. Omstreeks halfvijf worden zij op de brancards en in de rolwagens in twee rijen op het groote plein rechts en links vóór de Rozenkranskerk neergelegd. Eerst de zeer zwaar zieken op hunne brancards, dan degenen die in de rolstoelen kunnen vervoerd worden, die te voet kunnen gaan zetten zich op de banken, die aan het einde een rechten hoek maken, zoodat op het groote plein een vierkant is gevormd, dat slechts een doorgang openlaat voor de processie. In dichte rijen scharen zich de pelgrims achter de zieken en op de trappen, die naar de Basiliek voeren. Dan dragen de priesters het Heilig Sacrament in processie van de Grot naar de Rozekranskerk. Vooraan gaan jonge meisjes in witte sluiers, de leden der congregatie der kinderen van Maria, dan volgen vele mannen en vrouwen, allen vrome gezangen zingend, dan de priesters, waarvan een onder een baldakijn het

Heilig Sacrament draagt. Degenen die aan de processie deelnemen, gaan door het door de menschen gevormde vierkant en stellen zich op met hunne vaandels op de trappen der Rozekranskerk.

De priesters blijven staan aan den ingang van het vierkant, hij die het Sacrament draagt schrijdt langzaam voort tot den eersten zieke en geeft hem den zegen. En hij gaat naar den tweede en geeft hem den zegen en zoo schrijdt hij voort langzaam van den een tot den ander tot de lange rij van links is geeindigd en hij het plein oversteekt naar rechts. Intusschen is een der priesters neergeknield midden in de open ruimte. Hij bidt vóór en langzaam herhaalt de menigte zijne woorden: ‘Heer, hij dien gij bemint is ziek! Heer, als gij wilt kunt gij mij genezen!’ Tweemaal herhaalt hij ieder gebed, tweemaal herhaalt het volk zijne woorden. ‘Heer, geef dat ik zie! Heer, geef dat ik hoor! Heer, geef dat ik ga! Heer, spreek slechts één woord en ik zal genezen zijn!’ Drie maal

wordt het Parce Domine gezongen, dan klinkt het weer! ‘Gij zijt de Christus, de zoon van den levenden God! Hosannah den Zoon van David!’ en de Moeder Gods wordt aangeroepen onder de teederste namen. Neergeknield, de armen gesterkt, de oogen ten hemel gericht doet de menigte God een vurig geweld aan. Als de priester langs de rijen der zieken is gegaan beklimt hij de trappen der Rozenkranskerk en staat stil, het Sacrament in de geheven handen. Het Tantum ergo Sacramentum klinkt door het geheele volk meegezongen en de priester geeft in de doodsche stilte, die daarop volgt, den zegen aan de knielende menigte terwijl hij zich naar links, naar rechts en naar het midden keert. Dan verdwijnt hij in de kerk, de regelmatig opgestelde menigte verspreidt zich, de zieken worden teruggebracht naar de hospitalen en het wordt stil op het groote plein.

Maar 's avonds, als het donker, is wordt het weer levendig, er is procession aux flambeaux. De bedevaartgangers verzamelen zich weer aan de Grot, ieder met een brandende kaars en trekken van daar over de breede steenen opgangen naar boven langs de Basiliek, dalen aan den linkerkant af, trekken vrome liederen zingend, de brandende kaarsen in de hand om de Esplanade en keeren terug naar de Rozenkranskerk, waar zij zich opstellen op de steenen trappen en daarvoor, dan houden de liederen op en klinkt uit de duizende monden het Credo. De trillende kaarsevlammen zijn als het geloof, zwak en bewogen door den wind, neergaande en weer opgaande, maar lichten doen deze vlammen in den nacht en alle te samen maken van onder van de Esplanade gezien een lichtgevend gewelf als het symbool van de gemeenschap der geloovigen. Machtig en grootsch klinkt deze getuigenis van het geloof, belijdenis van het ideaal, overwinning van de stof en van den dood... et expecto resurrectionem mortudum et vitam venturi saeculi. Amen. -

Worden op wonderbare wijze te Lourdes zieken genezen? Het antwoord, dat ik op deze vraag zou geven is: ja, maar zeer weinige. De meeste vertrekken niet-genezen, maar ik durf zeggen, dat geen vertrekt zonder troost, zonder geestelijke genaden hun verkregen door de teederste Moeder. De zieken, die met de pelgrimstreinen meekomen brengen attesten mede van hunne geneesheeren. Indien men meent, dat een geval van genezing zich voor heeft gedaan, wordt dit onderzocht in het bureau des constatations, waar dr. Boissarie, die zijn leven aan deze zaak heeft gewijd, het geval onderzoekt met andere geneesheeren. Blijkt dan de genezing niet langs natuurlijken weg te verklaren en houdt zij stand gedurende een proeftijd, een jaar b.v. dan wordt zij na dien tijd als wonderbare genezing bekend gemaakt. Men is zeer voorzichtig in het proclameeren van het wonder. In het kleine bureau des constatations, waar een ieder vrije toegang heeft, hangen verschillende fotos van gemiraculeerden vóór en na hunne gezezing, onder anderen een met x-stralen genomen afbeelding van het been van de Rudder, het bekende geval, dat in België voorkwam en zeer nauwkeurig is beschreven door Huysmans in zijn Foules de Lourdes. Nog eenige woorden over het bekende geval van Mme Rouchel, dat in den laatsten tijd tegen de Lourdeswonderen is aangevoerd. In 1903 kwam deze vrouw met de bedevaart uit Metz mede naar Lourdes. Lupus had haar een gat in de hand gevreten en het gehemelte doorboord, neus en mond waren één gat geworden, waar onophoudelijk een groenachtige etter uitliep, zij kon geen spijs of drank gebruiken zonder dat die vreeselijke wonden met proppen waren dichtgestopt, daar het voedsel door wang en neus naar buiten kwam, zij voelde zich een voorwerp van afschuw en had zich willen verdrinken, maar een

priester te Metz hield haar daarvan terug en deed haar meegaan met de bedevaart. De reis en de eerste dagen van haar verblijf te Lourdes bracht zij in dien vreeselijken toestand door; de reuk, die zij verspreidde was ondragelijk.

Bij den zegen met het H. Sacrament wilde zij zich niet tusschen de anderen zetten, maar verborg zich in de Rozenkranskerk bij het hoofdaltaar. Toen de priester van de processie terugkomende haar voorbij ging met het Sacrament sprong het verband los, dat zij om het gelaat droeg en de van bloed en etter druipende doek maakte een vlek op haar gebodboek. Zij schoof de doek weer voor het gezicht en was boos op Zuster Sophie, die haar slecht verbonden had, zooals zij meende, waarop zij naar deze toeging en haar dit verweet. De Zuster wilde haar een nieuw verband aanleggen, maar toen zij haar de doek afnam zag zij, dat de vreeselijke wonden gesloten waren, slechts litteekenen en roode vlekken waren zichtbaar. De wonden zijn tot heden gesloten. De

doktersvereeniging te Metz heeft beweerd, dat Mme R. buiten de lupus sporen van lues had, dat zij niet geheel is genezen en evenzeer dat, dat slechts leken en geen doktoren *onmiddelijk* vóór de genezing de wonden hadden gezien, de plotselinge sluiting dezer wonden niet geldt als wonderbaar. De opmerking van dr. Boissarie, dat men daar nu niet juist geneesheer voor behoeft te zijn, dat de liefdezuster en de andere getuigen zeer goed konden zien een gat in de wang zoo groot, dat zij er de vinger in konden steken en dat zij er het voedsel konden zien doorkomen, is dunkt mij op dit laatste bezwaar een voldoend antwoord.

Wat de beide andere tegenwerpingen betreft, laten wij naar aanleiding daarvan de rekening opmaken van het geval Rouchel, daarbij reeds aannemende, dat de tegenstanders van Lourdes gelijk hebben en Mme R. niet volkomen genezen is. De ongelukkige vrouw, die nog geen slok water op normale wijze kan nemen wordt plotseling zoover genezen, dat zij geen voorwerp van afschuw meer is voor hare omgeving; de wonden zijn gesloten, die nieuwe huid is droog, de reuk heeft opgehouden, zij kan op normale wijze eten en drinken en zich onder de menschen bewegen. Tot heden heeft deze in 1903 te Lourdes ingetreden toestand zich gehandhaafd. Indien wij eens 100.000 gulden cadeau kregen, moeten wij dan die gift ontkennen omdat het geen millioen is? Waarom mag Mme Rouchel niet gedeeltelijk genezen, zij die in wanhoop zich van het leven wilde berooven, waarom moet het ontkend worden, dat Maria haar verkreeg de verlichting van haar lijden, zoodat haar leven thans dragelijk voor haar is. Wellicht is de ziekte, die haar bleef *haar* kruis, *haar* opgelegd, *haar* smart, die haar moet brengen tot God.

Ik eindig zooals ik ben begonnen en zeg: gij die kunt, ga, wat ge gelooft of niet gelooft naar Lourdes; als gij niet als vijand gaat, komt gij rijker terug dan gij zijt gegaan.

Juni 1909.

S. ERENS-BOUVRY.

Het verhaal der gebeurtenissen te Lourdes in het jaar 1858 vindt men het best opgeteekend in het eenvoudig en zeer betrouwbaar boekje van J.B. Estrade. Récit d'un témoin intime. De schrijver, die in dien tijd ontvanger van de belastingen te Lourdes, heeft Bernadette persoonlijk gekend, hij heeft haar waargenomen tijdens hare extases aan de grot, hij was tegenwoordig bij de verhooren, die de plaatselijke autoriteiten haar deden ondergaan. Van alles hield hij aanteekening en hij geeft in zijn boekje zijn herinneringen en indrukken zeer getrouw weer.

Boekbeschouwing.

Smeder en Zoon, roman van **Henri van Wermeskerken.** (uitgever Van Holkema en Warendorf, Amsterdam.)

Te veel eer, een zoo onbeduidend schrijver aangedaan, zal misschien de een of ander denken, die alweder den naam van Henri van Wermeskerken ontmoet boven dit opstel. Laat mij daarom terstond ophelderen, dat ik niet om de letterkundige beteekenis van dezen romancier nommer zooveel zijn nieuwste geestesproduct vermeld, maar alleen om te wijzen op de onware lievigheid, waarmede hier wordt

gespeculeerd op het gevoel van den lezer, en waardoor de inhoud van dit boek werkelijk in zekeren zin een gevváár oplevert voor hen, die er zich door op een dwaalspoor zouden laten brengen wat betreft wat goed is en wat kwaad.

Er zijn maar heel enkele boeken heden ten dage, wier kunstwaarde zoo groot is, dat zij als zóódanig moeten gelezen worden, en beschouwd geheel onafhankelijk van hun inhoud. Verreweg de groote meerderheid van wat tegenwoordig uitkomt is middelmatigheid pur-sang op gebied van zuiver literaire waarde; n'en déplaise het gescherm met 'woordkunst'. Van Wermeskerken - dat is één geluk - doet dáár niet aan, aan woordkunst. Hij schrijft een vloeienden, gemakkelijken stijl, en ik wil hem zelfs gaarne de eer laten, dat die stijl in dit zijn laatste kunstgewrocht beter en kernachtiger is, dan in *Van het wondere geluk*, en dat hij ook in samenvoeging der verschillende tooneelen, en in de uitwerking daarvan, dezen keer gelukkiger is geslaagd dan in den gezwollen bombast van dien vroeger-besproken, hierbovengenoemden roman.

Echter, zoo de auteur van *Smeder en Zoon* toont, dat hij het vlotweg een verhaaltje samenflansen thans beter machtig is dan toen hij *Van het wondere geluk* schreef, daar staat tegenover, dat hij in dien voorgaanden roman was afgestapt van dat pijnlijke onderwerp, waarmede hij in zijn *Leo Smeder* een gevaarlijke reclame voor zich zelf had gemaakt, een onderwerp waartoe hij thans, in dit vervolg *Smeder en Zoon*, opnieuw terugkeert - niet tot zijn eigen eer.

Want - hiermede kom ik tot den inhoud van het boek, en daarmede tot het doel van dit opstel, dat is te wijzen op het gevváár van zulk onwaar lievigdoen - *Smeder en Zoon* is niets anders dan een zelfverheerlijking van

Leo Smeder, den held van den roman van dien naam; welke roman ons uitdrukkelijk is aangekondigd als 'Vervolg op *Jong Hollandsch Binnenhuisje.*' Voor ieder, die dit boek der moeder, en dáárna het vervolg er op van haar zoon, heeft gelezen, is verdere commentaar *wie* dus met *Leo Smeder* is bedoeld overbodig!

Reeds in *Leo Smeder* wekte het een eigenaardig gevoel op bij den lezer, dat deze oudste zoon voortdurend zichzelf honig om den mond streek, en zich zelf steeds afficheerde als 'de' steun van vader en moeder beiden, als het beminnelijk slachtoffer hunner oneenigheden, die dit lot droeg met engelachtige gelatenheid en toewijding, zoowel aan de eene partij als aan de andere, zonder te vragen aan wien de schuld van de tweedracht lag. - In de recensie, door mij indertijd aan dit boek gewijd in dit blad, wees ik er reeds op, hoe, in verband met de werkelijkheid der feiten, deze zelfverheerlijking er wel dóór kon, maar toch een beetje pijnlijk, om geen harder woord te gebruiken, bleef aandoen. In elk geval echter, de rol, die de auteur toebedeelde toen aan zijn Leo, was eene die, al moest men uit *die* pen soms de schildering van zulk een zoon eenigszins eigengerechtigzelfoverschattend vinden, toch in geen enkel opzicht strijdig zich verhield tot al wat in waarheid goed is en braaf en nobel. Om die reden kon men er dus vrede mee hebben, en er 't zwijgen toe doen.

Dat kan men niet met de zelfverheerlijking, waarvan *Smeder en Zoon* één doorloopend staaltje is. Hier wordt een onware, een op geheel verkeerde gronden gebaseerde liefheid geteekend, die *niet* is liefheid, maar niets anders dan verkapt egöisme, en daarenboven nog een van een heel leelijk soort, dat namelijk eigen voordeel en winstbejag beöogt, ten koste van een ander.

Even, met een paar woorden, dit vonnis staven met bewijzen, door den inhoud van *Smeder en Zoon* kortelijk aan te stippen.

Moeder Smeder is dood, Leo is in den vreemde, vader houdt kantoor in Amsterdam. Maar, vaders zaken gaan steeds achteruit; hij vraagt den zoon terug te komen, om te zien, wat *hij* er aan kan doen En, de brave Leo - hiermede vangt het verhaal, en daarmede de lofrede aan op dezen modelzoon - arriveert terstond in Amsterdam, geeft eenige terechtwijzingen aan den jongeren broer over diens gebrek aan eerbied jegens den nog altijd drankzuchtigen papa, pakt den heelen boel flink aan, slaagt er ook in een omkeer ten goede te weeg te brengen. - Tot zoover heb ik er niets anders tegen, dan wat ik óók had tegen den inhoud van *Leo Smeder* op dit speciale punt, dat namelijk de ophemeling van dit jongmensch, gegeven de werkelijkheids-omstandigheden der familie Van Wermeskerken, eenigszins hinderlijk aandoet van dézen auteur-zelf. Echter wat nu volgt is veel erger, is niet meer onschuldig; *het is kwaad voorstellend als goed.* Op het kantoor Smeder namelijk werkt een fatsoenlijk jong meisje, dat eerbaar en zedig de avances terugwijst van den papa, terwijl haar hart, van het eerste moment af, toebehoort aan den zoon, aan Leo. Deze is niet onvatbaar voor den door hem opgewekten hartstocht; hij gaat met het meisje-in-quaestie samenwonen, werpt, op hooghartige roman-manier, haar vertoornden vader, die haar wil terug halen, eenig geld toe, en is dus, let wel, *de oorzaak en de aanleiding*, dat dit tot hiertoe geheel ongerepte en fatsoenlijke jonge meisje, om zijnentwile, en, uit eerlijke liefde tot hem, zichzelve maakt tot wat de maatschappij noemt een 'gevallene', tot datgene, wat nooit der vrouw wordt vergeven, wat haar steeds een hindernis blijft later, zoowel om zichzelve in een of andere

betrekking onafhankelijk te maken, als om eventueel een wettig huwelijk te sluiten, en daardoor zich het brevet van ‘fatsoen’ te heroveren.

De idylle gaat eenigen tijd ongestoord haar gang, de liefde van wederszijden verflauwt volstrekt niet, maar de zaken van vader Wermeskerken gaan steeds slechter. Op zekeren dag doet een ongelukkige speculatie de rest. En Leo, die zijn eigen geld ook heeft zitten in vaders zaak, (iets waardoor zijn ‘offer’ een heel eigenaardig bijsmaakje krijgt van zelfbehoud), vindt het nu zijn ‘plicht’ als zoon, door een rijk huwelijk met een Amsterdamsch meisje uit den koopmansstand de zaak Smeder voor een faillissement te behoeden.

Het staat er heel letterlijk zoo:

‘Hij zag den plicht, die wachtte - volbracht.’

En die ‘plicht’ die, het zij nog eens herhaald, heel toevallig inhoudt óók de finantieele eigen redding, nevens die van den vader Smeder, zij brengt mede zoowel het wreed en meedoogenloos verlaten van het verleide jongemeisje, welke scène op heel hartroerende wijze wordt geschilderd in het voorafgaande hoofdstuk, als, wat niet minder

gemeen is, het bedriegen van de aanstaande wettige vrouw, welke méént dat zij uit liefde wordt gevraagd (haar heele verhouding tot Leo was namelijk een zeer vriendschappelijke), en geenszins ook maar één oogenblik vermoedt, hoe zij zich met haar geld een man kóópt, en hoe hij, die haar liefde vóórhuichelt, haar dus min bedriegt!

Lezer, heb ik geen gelijk, wanneer ik met allen nadruk protesteer tegen zulk onwaar coquetteeren met het woord 'plicht,' tegen zulk huichelachtig verstoppertje spelen met het meest-laag-bij-den-grondsche egoïsme en eigenbelang, om dat te verhullen onder het kleed der 'kinderliefde' en 'zelfopoffering?'

Zoolang Henri van Wermeskerken goed vond, in zijn vervolg op *Jong Hollandsch Binnenhuisje*, alleen zijn eigen-ik te verheerlijken (want, juist omdat hij het boek zóó aankondigde, als 'vervolg', lag hier voor ieder, die de omstandigheden kent - en wie kent ze niet na alles wat met de schrijfster van *Jong Hollandsch Binnenhuisje* voorviel, - de vergelijking voor de hand) zoolang kon men zich vergenoegen met deze wijze van den zoon Leo tot held en braven steunpilaar der ouders te verheffen niet heel kiesch te vinden, en zich te verwonderen over de hardnekkigheid, waarmede de jonge auteur 't prettig vindt beter begraven gebleven werkelijkheids-byzonderheden aldus in romanvorm weer op te diepen; thans echter, in *Smeder en Zoon*, wordt de zelfverheerlijking er eene, die berust op een bedroevende begripsverwarring, eene waarop gewezen moet worden, in het belang van wat waarachtige plichtsvervulling heeten moet.

Het is eenvoudig-weg *slecht*, en niets anders dan dat, wanneer een jonge man eene jonge vrouw, die hém haar eerlijke liefde gaf, van zich stoot, meedoogenloos, om, door een geld-huwelijk, zichzelf een mooie positie in de maatschappij te veroveren, en daardoor gelijktijdig degene, die hem álles offerde, voor altijd in diezelfde maatschappij naar beneden te duwen, zonder mogelijkheid van ooit weer te worden wat ze vóór dien tijd was: een 'fatsoenlijke' vrouw. Zulk een laffe handelwijze is, zonder éénig doekje van 'plicht' er om heen gewonden, *min* èn tegenover de verlatene èn tegenover de om haar geld gekozene, en met onware liefde-woordjes bedrogen verloofde. En ik herhaal, het is een veeg teeken in dezen auteur, dat zijn zucht Leo Smeder, in plaats van hem aan de vergetelheid over te geven, steeds opnieuw als 'held' ten papiere te brengen, hem nu zulke parten speelt, dat hij daardoor er toe komt min bedrog en egoïsme voor te stellen als bewijzen van 'kinderlijke plichtsbetrachting.'

Misschien herinneren mijne lezers zich nog, hoe ik eenigen tijd geleden, in mijn bespreking in dit blad van den herdruk van Annie Foore's roman: *Bogoriana*, er op wees, dat valsch gevoel in dit boek dikwijls vóórzit, en der schrijfster, zoowel ten opzichte van vaderlandsliefde als van dierenbescherming, heel wonderlijke ideeën ontlokt; b.v. waar zij den verliefden luitenant naar Atjeh laat gaan, alléén om zichzelf te verstrooien over zijn ongelukkige liefde, dus uit een reden, die niets te maken heeft met vaderlandslievende bedoelingen, terwijl zij nogtans zijn dáár bedreven heldenfeiten voorstelt, als zoovele bewijzen van zijn 'patriotisme' of wanneer zij het nuttiger acht dat twee schatrijke oude dames een toch reeds schatrijk neefje laten beërven. uit familiezwak in plaats van hun geld na te laten aan de hulpbehoevende en verlaten dieren.

Annie Foore - behoef ik het nog te zeggen? - is een tante wijlen van Henri van Wermeskerken, en het wil mij voorkomen dat neef háár neiging, om op dezelfde wijze met woorden te schermen zonder beteekenis, op een gevaarlijke wijze overerfde.

Immers, zijn begripsverwarring is er eene van een veel minder onschuldigen aard dan de hare. Wat hij verkondigt als 'plicht' is grof egoïsme, is er een van een heel leelijk en heel laag-bij-den-grondsch soort. Winstbejag, de begeerte om een lui en gemakkelijk leventje te leiden, op kosten van vrouwliefs geld, wordt hier goedgepraat onder het mom van een offer brengen aan een ouden vader! Wat er wordt van de verleide, en, volgens den auteur, 'als een blanke vormlooze massa in den mantel van blonde haren, roerloos, gebroken achtergebleven juffrouw 'Lona', dat doet er niet toe, even weinig als het er toe doet, in de oogen van dezen zijn 'plicht' vervullenden jongen man, dat hij zijn aanstaande schoonouders, zijn aanstaande vrouw, *bedriegt*, en bouwt het schijnbaar geluk dezer laatste op een leugen zijnerzijds, waarvan zij geen vermoeden heeft.... Alles om een door den drank verloopen, en daaraan verslaafden, reeds het graf naderenden grijsaard de 'schande' van een faillissement door eigen schuld te besparen. Maar óók, om zich zelf een lui leventje te bezorgen!

Het doorzichtige van deze soort plichts-

betrachting, gegeven het feit dat de jonge man er zelf meteen door wordt gered van den financieelen ondergang, is zoo voelbaar en tastbaar, dat men moeielijk kan aannemen de goede trouw van den schrijver daarbij, moeielijk kan gelooven, dat hij-zelf de dupe is geweest van deze soort voorstelling van 'plicht.' Juist daarom protesteer ik dus zoo krachtig tegen 'vervolgen' als deze, welke hij de wereld inschopt op *Jong Hollandsch Binnenhuisje.* Aan *Leo Smeder* hadden we reeds méér dan genoeg, we konden toen echter, zooals ik het ook zeide in mijn toenmalige bespreking, trachten dat vervolg te zien in het meest-onschuldige licht, namelijk van een onhandigheid. Na al echter wat er, na de verschijning daarvan, over is gezegd door elkeen, wordt dit twééde vervolg van dezen roman erger, dan een onhandigheid, wordt het een reclame, en eene, die, gelijk ik reeds zeide, den auteur niet tot eer strekt, waar hij zich toont zulk een handig goochelaar met mooie en edele gevoelens van 'plicht', waar hij zulk een belustheid aan den dag legt te coquetteeren met zijn 'plicht'-gevoelens, en daaronder verbergt zulk een grove en onomwonden aanbidding van het gouden kalf. Wil en zal Henri van Wermeskerken 'romans' schrijven, waarom niet als hij er uitgevers voor kan vinden? Laat hij echter zijn pen niet gebruiken tot deze 'vervolgen' in het oneindige op afgeloopen levensgeschiedenissen; hij doet er zichzelf géén goed mede, vervalt tot een soort zelfverheerlijking, die, zonder dat hij het zelf misschien bemerkt, gaat worden *zelfvernedering.*

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Deze brieven zijn afzonderlijk voor de Holl: Lelie geschreven en komen niet voor in andere bladen.

Uit de Seine-stad.
XXVI.

Ziehier een greep uit het weekoverzicht van 'Les Annales politiques et littéraires':

'Na het bezoek van de Russische afgevaardigden, heeft Parijs dat van een delegatie der Ottomanische Kamer ontvangen. Deze delegatie, wier wensch, om een band te leggen tusschen het jongste en de oudste parlementen van Europa, haar ook naar Engeland zal voeren, wordt geleid door den eersten vice-president Talaat-Bey, afgevaardigde van Salonika, een der baanbrekers van de liberale beweging van 1908, en bijgevolg een der invloedrijkste leden van het comité "Eendracht en Vooruitgang."

Zij telt in haar midden Ismaël Hakki-Bey, afgevaardigde van Bagdad en redakteur van het grootste dagblad van Constantinopel, "Tanin"; Soeleiman Boestani Effendi, christelijk afgevaardigde van Beyroeth en beroemd geleerde; Eloezia-Bey, direkteur van den "Courrier d' Orient" en de "Jessi Tsoer Ifkar"; doctor Riza Tewik, een andere groote rol van de laatste revolutie; Achmed Pasja Joeher; Oebeid Allah Effendi; Nazliah; Sassoer Effendi; Moestafa Arif-Bey, en doctor Dmitryévitch.

Het behoeft niet gezegd te worden, dat onze Turksche gasten, zoo van de regeering als van de pers en van de Parijsche bevolking, het hartelijkst en meest sympathiek onthaal hebben ontvangen.'

De snoeshaan, die dat bericht, met de walgelijk vleierige slotalinea, heeft opgesteld, heet Jacques Lardy.

De Parijsche bevolking, die den Turken een allerhartelijkst onthaal bereidt - het mocht wat! De Franschen hebben over het algemeen bitter weinig achting voor de ‘homnes à fez.’ Zij beschouwen, niet geheel ten onrechte, de Muzelmannen en voornamelijk de Turken als een soort van barbaren, waarvan velen, dank zij hun natuurlijke geslepenheid, zich in schijn aan de Europeesche beschaving weten aan te passen, zoodra zij zich in een beschaafd land bevinden.

Bespreekt men met de Franschen het streven der zoogenaamde Jong-Turken, dan plegen zij te meesmuilen en beweren zij niet zonder grond, dat het verschil tusschen de Jong- en de Oud-Turken er een is van politieke, op z'n hoogst van binnenlandsch maatschappelijke richting, en geen sikkepit heeft te maken met een onvervalscht humanitair oogmerk.

De knappe journalist Henry Maret gaat selfs verder. Ik herinner mij niet woordelijk den tekst van zijn desbetreffend artikeltje, een paar maanden geleden in ‘Le Journal’ verschenen. Het kwam ongeveer op het volgende neêr:

‘De Turken hebben eigenaardige begrippen. Is de soeltan tevreden, dan laat hij Armenianen vermoorden. Is hij ontevreden, dan laat hij Armenianen vermoorden. Hebben de Oud-Turken de overhand, dan worden er Armenianen vermoord. Winnen de Jong-Turken het, dan worden er Armenianen vermoord. Wat er ook in Turkije moge plaats

hebben, het gevolg daarvan is altijd, dat er Armenianen worden vermoord. Dat schijnt een traditionneel Turksch genoegen te zijn. En het eerste jaar, dat - in het verre verschiet - de Turken géén slachting onder de Armenianen aanrichten, zullen dezen zich ongetwijfeld afvragen, of het den zonen van Mahomed in hun bol geslagen is. Niet bij massa's door de Turken opgeruimd te worden, is voor de Armenianen een abnormaliteit, waaraan zij zich niet zoo gemakkelijk kunnen wennen'.

Er zijn zeer veel Turken te Parijs, die al of niet met een fez op loopen.

Er is zelfs een Turksch restaurant te Parijs, Rue Cadet 11. De eigenares heet mevrouw Loena-Sonnak en dischт u in den regel de volgende gerechten op:

Pilaff,
Mouton aux gombeaux,
Couscoutt Chichkichabi,
Café à la Turque.
Wel bekome het u!

De Parijzenaar onderscheidt de in de groote Seine-stad verblijfhoudende Turken in 'nababs' en 'marchands de dattes'. De Turk, die geen dadels verkoopt, is in het oog van den Parijzenaar, die over het algemeen graag en gauw generaliseert - precies als de Hollander overigens -, steenrijk, à la Croesus.

O, de Turksche groote heeren nemen spoedig de Westersche beschaving aan. In strijd met het gebod van den Koran, drinken zij hier wijn, en van het beste vat. Om niettemin den Turkschen stempel te behouden, handhaven zij de moslimsche wetten der veelwijverij.

> Viens dans ma tartane,
> Jeune fille à l'oeil noir;
> Tu seras ma sultane,
> Mon amour, mon espoir.

Behalve dat rijmpje is er, met betrekking tot de Turksche zeden, nog iets anders, dat den Parijzenaar in het geheugen is blijven hangen, met name de volgende Turksche ordonnantie:

'De Minister van Financiën zal eerstdaags, bij gelegenheid van de *Ramazan*, een maand salaris aan de Staatsambtenaren betalen.'

Het vermoorden van Armeniërs en het niet betalen van haar ambtenaren zijn twee vaste kenmerken der Turksche regeering. En daarom - nietwaar, meneer Jacques Lardy? - behoeft het niet gezegd te worden, dat 'onze Turksche gasten, zoo van de regeerìng als van de pers en van de Parijsche bevolking, het hartelijkst en meest sympathiek onthaal hebben ontvangen.'

Jacques Lardy is ongetwijfeld een slimmerd. Onder de door hem opgesomde Turksche 'grands seigneurs' zullen er misschien een paar zijn, die hier te eeniger tijd 'la haute noce' zullen leiden, dat wil zeggen: het buitensporig, onstuimig leven, dat een eeuwigdurend feest lijkt, geruggesteund door miljoenen en nogeens miljoenen, en gemeenlijk eindigt in moreele en geldelijke ruïneering der betrokken personen. Dan komen de overgebleven juweelen en andere goederen op de veiling in het Hôtel des Ventes van de Rue Drouot. Van die 'haute noce', geleid door de schatrijke exotische types, profiteeren uitteraard sommige Parijzenaars en Parisiennes. De rijke Turken zijn niet vreemd aan dergelijke orgieën. Integendeel. En wellicht heugen Jacques Lardy nog de buitensporigheden van Khalil-Bey, den Turk, die in

geldverspilling - te Parijs, cela va sans dire - het wereldrecord schijnt te hebben bezeten of geslagen.

Khalil-Bey! Een naam, die in deze wereldstad, overigens een ‘ville de l'oubli’, is overgebleven als onovertroffen voorbeeld van nabobberij. Aan de uitbundigheden van Khalil-Bey is het toe te schrijven, dat elke ‘grand seigneur’ van Turkije wordt aangezien voor een amphitryon, zoo uit de ‘Duizend en een nacht’ gelicht. En derhalve vind ik, welbeschouwd, Jacques Lardy een verstandig mensch. Je kunt immers nooit weten... Liever Turksch dan Paapsch!

Khalil-Bey, die nu nog navolgers heeft, zij het ook in miniatuur, verscheen voor het eerst op de Parijsche boulevards tijdens de wereldtentoonstelling in 1867. Ofschoon hij foeileelijk was - een vettig, dik gezicht, kleine oogen met overhangende oogleden, breede handen met dikke, stompe vingers -, kwam hij, zag en overwon. Want niet minder dan 15 miljoen francs verteerde deze oudminister van Turkije te Petersburg in het bruyante Parijs. In hoeveel tijd? In een paar maanden. Langer kon het feest, ‘la haute noce’, niet duren, want met de 15 miljoen had hij zijn gansch fortuin opgeslokt. En de spilzieke rijkaard, die gedurende een paar maanden alle mogelijke beroemdheden, ‘la jeunesse dorée’ en ‘le dessus du papier’ in zijn rijke salons, op den hoek van den Boulevard des Italiens en de Rue Taitbout, had ontvangen, maakte ten slotte kennis met een reeks van Parijsche deurwaarders.

Viens dans ma tartane,
Jeune fille à l'oeil noir;
Tu seras ma sultane,
Mon amour, mon espoir.

Die romance behoefde de man van Constantinopel, vóór het tijdperk der deurwaarders, niet te zingen. De soeltanes, van alle Westersche nationaliteiten, kwamen zelven of door tusschenkomst van anderen, haar belangen voordragen. Zoo zijn nu eenmaal de ‘dessous’ van onze Westersche beschaving.

Khalil-Bey stond dan de schoone sekse te woord in zijn boudoir, dat de wereldberoemde schilder Courbet had behangen met erotische schilderijen. Zelfs in zijn afwezigheid verzochten de dames, ook die van den ‘plus grand monde’, het fameuze boudoir te mogen zien.

Welk een leven!

Tonnen gouds voor huldebewijzen aan Eva's dochteren; buitengewoon hoog spel in de Jockey-Club - die, o, ironie, eigenlijk heet: ‘Société d'encouragement pour l'amélioration des races de chevaux en France’ -; aankoop van schilderijen tegen fantasieprijzen - is het wonder, dat in enkele maanden tijds des Turken vermogen, hoe groot ook aanvankelijk, als sneeuw voor de zon verdween, Khalil-Bey met stille trom het Parijsche schouwtooneel verliet en zijn appartementen te huur stonden?

Jacques Lardy is een slimmerd.

Daarna werd Khalil-Bey achtereen volgens, als ambtenaar van de Porte, onder-staatssecretaris en gezant te Weenen.

In laatstgenoemde betrekking richtten zijn verlangens zich naar Egypte. Hij hoopte, dat de khedive Ismaïl-Pasja zoû onttroond worden door diens broeder Moestafa - in Turkije, Egypte, Algerië, Marokko en andere moslimsche landen uit de broedermin zich geregeld op die wijze - en hij dan almachtig minister van den nieuwen khedive zoû worden.

Doch de pretendent Moestafa-Pasja stierf onverwacht, en daarmede gingen de plannen van Khalil-Bey te niet.

Eindelijk benoemde de soeltan hem tot gezant te Parijs. Khalil-Bey, thans Khalil-Pasja geworden, toog nu, lange jaren na den eersten keer, voor de tweede maal naar den metropolis. Zijn vroegere Parijsche vrienden kenden hem bijkans niet meer. Zijn hoofd was sterk vergrijsd, zijn rug had een zekere kromming gekregen, en de zorgelooze van voorheen was neêrslachtig geworden. Hij moest zich nu behelpen met zijn salaris als gezant. Buiten Parijs had hij het niet zoo gevoeld, doch hier, temidden van zoovele levendige en levende herinneringen uit zijn rijken tijd, voelde hij des te sterker het gemis van de vroegere miljoenen. Hij leed verschrikkelijk. Het spel kon hem misschien een nieuw fortuin verschaffen. Hij speelde. En verloor, verloor bijna voortdurend, verspeelde alwat hij had... Deze tweede val was vreeselijker dan de eerste. Als krankzinnige bracht men hem naar zijn vaderland terug.

Parijs bleef er onverschillig bij.

De Westersche soeltanes, die zich vroeger rijk aan hem hadden gemaakt, plengden geen enkelen traan om zijn lot. Wie heeft er ooit gehoord van beweende kapitalisten, laat staan beweende ex-kapitalisten? Gij wellicht, Jacques Lardy?

* * *

Hierboven noemde ik even Ismaïl-Pasja, den toenmaligen khedive van Egypte. Ook deze heeft te Parijs ‘la haute noce’ gevierd, doch langduriger en op slimmer wijze dan Khalil-Bey. Deze Oosterling, andere moslimsche ‘homme à fez’, dien journalisten en boulevardiers à la Jacques Lardy met den vleienden bijnaam van ‘le spirituel Parisien’ hadden vereerd en die tallooze malen de gast van het herbergzame Frankrijk was, was inderdaad zoo uitermate spiritueel, dat hij, in tegenstelling van Khalil-Bey, den Parijzenaars minder het geld in den zak bracht dan wel uit den zak wist te halen. Onder het voorwendsel van de Westersche beschaving te bestudeeren, teneinde die in zijn land te kunnen overplanten, wist hij telkenmale, zoo ongeveer om de drie maanden, een leening te sluiten van minstens een paar honderd miljoenen francs. Dat hij zich bij voorkeur tot de Franschen wendde, verklaarde hij hierdoor, dat hij het Gallische ras teederlijk genegen was en de Engelschen, die hij niet kon uitstaan, jaloersch wilde maken. En de Parijzenaars, anders zoo sceptisch, vooral ten opzichte van landgenooten, liepen er bij dezen exotischen vreemdeling, die de gave had om den ‘traintrain parisien’ op pralende wijze te leiden, leelijk in. De goedige Parijsche burgerij stortte willig haar spaarpenningen in de Egyptische leening. Sapristi! de rente bedroeg dan ook niet minder dan 10, zegge tien procent. Zoodra hij echter den eersten termijn had afgelost, had de ‘spirituel Parisien’ van de Nijl-oevers weêr een flinke soni noodig. Het vereuropeaniseeren van Caïro en de rest van Egypte,

het beschavingswerk in zijn land, de verzachting der zeden van Egyptenaren en krokodillen - dat alles maakte een nieuwe leening noodzakelijk. En de spiritueele Parijzenaars der Seine-oevers liepen er alweêr in. Stel u buitendien voor: ditmaal werd de rentevoet tot 15% verhoogd! De Parijsche Parijzenaars waren brooddronken van erkentelijkheid en zegenden den khedive. Welk een man! Welk een roemrijke nazaat der Pharao's!

Intusschen maakte Ismaïl-Pasja het zich zeer genoegelijk; bléép zijn onderdanen uitzuigen; schoof, als rechtgeaard Mahomedaan, een gedeelte van het geld der Parijzenaars af aan den soeltan van Turkije, vorst der gezamenlijke Islamieten; richtte een prachtigen schouwburg te Caïro op, waaraan hij dadelijk een volledig 'corps de ballet' uit Parijs verbond; bestelde aan Verdi de opera 'Aïda', waarvoor de maëstro 250.000 francs ontving; liet die opera monteeren met 325.000 francs; liet de opening van het Suez-kanaal zegenen door Christelijke en Mahomedaansche priesters; stichtte, voor den vorm, een aardrijkskundig genootschap; voerde de Gregoriaansche tijdrekening in zijn land in; liet sporen aanleggen en bruggen bouwen, waarbij hij de landgenootelijke arbeiders of karig of in het geheel niet deed betalen - kortom, deze 'vice-roi' uit het land der pyramider deed pyramidaal royaal.

En de Fransche burgerij verloor haar lieve geld.

Europa verklaarde, in 1879, Ismaïl-Pasja failliet en dwong hem, afstand van den troon te doen.

Doch de sluwe Ismaïl had een macht van centen overgehouden. Hij was geen Khalil-Bey!

Koning Umberto van Italië stelde een paleis ter beschikking van den ex-khedive, ter herinnering aan de vriendschap, die tusschen Ismaïl en Vittore-Emmanuele, Umberto's vader, had bestaan. Bovendien huurde de ex-onderkoning de villa Taffner te Rome, voor 35.000 francs per jaar.

Als rechtschapen Mahomedaan vergat hij zijn harem niet. Hij bracht dien naar Napels over.

Af en toe wipte hij naar Parijs over. De tijd der leeningen was wel voorbij en de goedige Parijsche burgerij was wel wat wijzer geworden, doch de emeritus-potentaat had geld genoeg overgehouden om het breed te kunnen laten hangen. De 'spirituel Parisien', die goed Fransch sprak - in zijn jonge jaren had hij de lessen aan 'l'Ecole d'état-major' te Parijs gevolgd - en bovendien het Gallische ras op end' op kende, voelde zich, in weêrwil van zijn emeritusschap en zijn onbetaalde schulden, volstrekt niet gegêneerd in de Seine-stad. Veel intelligenter, sluwer en wijsgeeriger dan Khalil-Bey, wist Ismaïl van den nood - zoo er al nood was - een deugd te maken.

Albert Wolff schreef eens: 'On ne sait jamais ce qui peut arriver; mais si un soir, en sortant du théâtre, j'étais abordé par le Khédive me disant "Mon Prince, faut-il vous chercher une voiture?" j'en serais tout à fait content et heureux'.

Onmenschenkennerige fantasie van genoemden chroniquer: lieden als Ismaïl-Pasja *laten* zich altijd rijden, in elk stadium van hun leven. En er zijn altijd menschen als Jacques Lardy genoeg om rijtuigen te bestellen en desnoods koetsiertje te spelen.

* * *

Ik heb, naar aanleiding van Lardy's entrefilet deze herinneringen uit het leven van twee ‘hommes à fez’ opgehaald, omdat ze een kijk geven op sommige phases van het bruyante leven te Parijs, de wereldstad bij uitnemendheid.

Er zijn te Parijs op het oogenblik tientallen ‘hommes à fez’, die, zij het dan misschien in minder groote mate dan Khalil-Bey en Ismaïl-Pasja het eertijds hebben gedaan, ‘la haute noce’ vieren. Doch al zijn er altijd journalisten en boulevardiers genoeg, die, evenals Jacques Lardy, uit eigenbelang die ‘noceurs’ stroop om den mond smeren, de Parijsche bevolking, door de ervaring minder goedgeloovig en vertrouwensvol geworden, denkt er in het minst niet aan, den moslimschen nabobs ‘het hartelijkst en meest sympathiek onthaal’ te bereiden. Veeleer zullen er weêr Armenianen bij duizendtallen vermoord worden, hetzij door Oud- hetzij door Jong-Turken. Tradities moeten hoog gehouden worden.

OTTO KNAAP.

Over Toilet en wat ermede in verband staat.

Gezonde Zenuwen
door Dr. Frode Sadolin.
(Vervolg van No. 6.)

IX. Toon moed.

Midden tusschen de modderige slooten, waar aan den eenen kant de mismoedigheid ons heenleidt en aan den andere de overmoed, ligt de begaanbare weg. Dat is de weg van den moed en niemand bereikt dien zonder moed te toonen. Zwakke zenuwen zijn een verontschuldiging als men zich op verschillende wijzen achteraf houdt, maar nooit een excuus voor gebrek aan moed! *Moed* is een onvermijdelijke voorwaarde voor gezonde zenuwen. Er behoort moed toe om zich zelf te zijn, en niet voordat men zichzelf is komen de zenuwen tot rust. Er behoort moed toe te erkennen waarvan men houdt, maar niemand krijgt gezonde zenuwen zonder zich af en toe eens hard voor te doen tegenover een valschen glimlach, of een breeden grijns. En er behoort moed toe zich het edele doel en de groote eischen voor oogen te houden, wanneer men zijn weg vervolgt al ploeterend door de vele kleine plagen van de droeve alledaagsche somberheid; laten wij dan niet vergeten dat alleen moed nieuwe kracht geeft!

Men vergeet niet licht de oogenblikken, waarop men moed toonde. Niet omdat men ze zich met bizonderen trots herinnert, daar wordt men niet toe verleid omdat 't later zoo natuurlijk scheen; maar men herinnert ze zich, omdat de krachtstroom, die er uit ontsprong, langen tijd blijft voortvloeien. Men herinnert zich de vervlogen gebeurtenis door de vreugde van het blijvend goede. Maar ongelukkig hebben de meesten onzer vaker het tegenovergestelde ondervonden, de verlamming die op lafheid volgt. Die verlamming duurt langer en is veel minder te ontgaan dan de schaamte, die wij desnoods misschien nog weg hadden kunnen praten. Maar de diepe verootmoediging, die zich van ons meester maakte toen we op 't beslissend oogenblik ons door lafheid lieten terughouden, en de slapheid die er op volgde als we weigerden te luisteren naar de fluisterende stemmen die om moed vroegen, stemmen die zich ook in 't dagelijksch leven kunnen doen hooren, die ontliepen wij niet door verontschuldigingen te maken, of door de valsche kracht van den overmoed. Als een ziekte wroette die in onze zenuwen rond. Als een van die ziekten, die langzaam en laat geheel genezen....

Zoo ergens dan geldt hier het ‘alle begin is moeilijk’. Als we ons eerst geweld aan doen en moed getoond hebben, dan draagt onze handeling zelf haar beste vruchten in de frissche krachten, die altijd de gezonde volgelingen van den moed zijn.

X. Geniet het Leven.

Het leven genieten beteekent in gewonen zin - zich overgeven aan overdadig eten en drinken en allerlei andere zoogenaamde genoegens. Deze wil ik echter volstrekt niet aanbevelen. Men moet genieten van wat de dag en het toeval brengt; men moet *bereid zijn om te genieten*, *willen* genieten, men moet alles genieten wat genoten kan

worden, uit alles moet men genot zien te halen, uit alles *wat niet tot het kwade of het onvruchtbare behoort.*

Als men een hoekig voorwerp moet vasthouden, draait en keert men het net zoolang tot men een gladden kant gevonden heeft.

Weinig dingen zijn even stekelig als een stekelvarken, bijna altijd is er wel ergens een gladde kant en dien moet men opzoeken.

Maar het kan gebeuren dat men, om van iets te kunnen genieten, zijn vaart moet intoomen, het verbruik verminderen, leeren wachten. En dit is iets wat men zichzelf dikwijls moet voorhouden, want dit leert ‘de tijd’ ons niet, *daarvoor heeft de tijd 't te druk.*

Dikwijls zou men tegen zichzelf moeten zeggen: Wacht eens even en open je armen voor 't volle leven, loop langzaam want in je binnenste is een wereld die je toefluistert, om je heen is een wereld, die je toewenkt, loop langzaam en adem diep, loop langzaam en zie om je heen!

Als men naar den arbeid gaat, of er van terugkeert zijn er duizenden dingen te zien en te hooren. Iedere vogeltriller is 't luisteren waard, ieder onschuldig kind, ieder jong en mooi gelaat is een lichtpunt aan u gegeven. Het is vermakelijk de intonatie te hooren van een stukje gesprek, dat we toevallig opvangen en de menschen op te nemen, die we passeeren, ieder op zich zelf is een geheele geschiedenis. Een goudregen van vluchtige schoonheidsglimpjes valt voordurend op ons neer: een vlugge gang, een hoed met haneveeren, een door de zon ver-

brande huid, een kale boom, die zich scherp tegen den hemel afteekent. En verschillende geuren stijgen op om ons heen: uit de kool op een groentenkar, die ons voorbij rijdt komt de lucht van de vette aarde ons tegemoet, we ruiken den zoeten rook van fijne cigaretten, of de gekruide geuren van bloeiende struiken. Er is genoeg te genieten.

En is men moe, of prikkelbaar door indrukken van buitenaf, dan is het een genot zich van de buitenwereld af te zonderen. Men steekt de handen in den zak, zet den kraag omhoog, kijkt naar den grond en verdiept zich in zijn eigen binnenste. En in de diepte van ons eigen ik, waar onze verlangens, onze weemoed, onze hoop en onze gebeden zich verschuilen, daar vloeit de bron, die het geneesmiddel is voor vermoeide zenuwen.

En is men aan den arbeid dan geniet men het allermeest: werken, bezig zijn, opbouwen! Krijgt men hart voor zijn arbeid dan is 't werk één feest. Gaat 't werk slechts zijn gewonen, dagelijkschen gang dan is 't een genot te weten als men begint te werken, dan *men is waar men zijn moet*, dat men zijn plicht doet, dat men den regel van den arbeid handhaaft, en het doel van den arbeid beoefent: die som van dagelijksche trouw verzamelen, welke in alle lichte levensmomenten rente geeft.

(Wordt vervolgd).

Het is in het belang der Lelielezeressen zich, bij het gebruik maken van adressen, te beroepen op deze correspondentie in dit blad.

Correspondentie toilet.

Bericht.

Een ingezonden stukje van de hoofdredactrice moet wegens plaatsgebrek overblijven (over corsetten firma Huyser).

Jacqueline. Het is beter Uw rok niet nu te veranderen maar een maand minstens te wachten, tot gij meer weet van de mode van den winter. Stemmige kleuren zijn gedistingueerder dan schreeuwend-pauw-blauw, of geel-bruin, etc.

REDACTRICE toilet.

Correspondentie van de redactie met de abonnés

De redactrice van de Holl: Lelie brengt ter kennis van de lezers van dit Blad, dat zij géén manuscripten, of brieven, haar naar aanleiding der redactie-aangelegenheden toegezonden door niet-abonnés, kan beantwoorden langs **particulieren** weg. De

correspondentie in dit Blad dient zoowel tot de beantwoording van brieven, als tot de mededeelingen betreffende aangenomen en geweigerde bijdragen, en zij, die zelve geen abonné of abonnée zijn, kunnen dus niet verwachten langs een anderen dan den correspondentie-weg te worden beantwoord. Wanneer zij door leesgezelschapkring, of samen-lezen, of op welke wijze dan ook, gelegenheid kunnen vinden de correspondentie-rubriek te volgen, dan is de redactrice bereid hen dáárin te beantwoorden.

Op dezen regel wordt voortaan *géén uitzondering* meer gemaakt, en afzonderlijke nommers, correspondentie-antwoorden aan niet-abonné's behelzend, worden *niet* meer toegezonden.

REDACTRICE.

P.S. Het spreekt van zelf, dat deze regel alleen geldt voor eerstbeginnenden, èn voor briefschrijvers die in de corr: rubriek thuishooren.

Vesta. - Het is mij altijd een genoegen U van dienst te zijn. Ik heb het door U bedoelde boek reeds meermalen zeer gunstig besproken gezien in duitsche bladen, las het echter nog niet zelf. Daar ik op dit oogenblik, in Duitschland zijnde, aan de bron ben van duitsche lectuur, heb ik het mij terstond ter lezing bezorgd, en zal U dadelijk na het lezen gaarne mijn oordeel meedeelen. Vriendelijk dank voor uw slotwoorden, die mij natuurlijk heel aangenaam zijn.

Rie. - Ik heb het door U bedoelde stukje bij de geweigerde manuscripten gelegd, (tenzij het reeds is vernietigd geworden, indien gij het reeds langeren tijd geleden inzondt, wat ik niet weet). Indien het nog bestaat, dan zal ik het bij mijn terugkomst in Holland nalezen of het onder de veranderde omstandigheden van uw abonné-zijn kan worden aangenomen. U dit reeds nu beloven kan ik niet, omdat ik natuurlijk wèl kan zeggen dat ik van een niet-abonné in geen geval iets kan aannemen wegens plaatsgebrek, maar niet dat ik van een wèl-abonné iets plaats ongelezen, alleen om die reden van zijn abonnéschap. Gij zult billijk genoeg zijn dat zelf in te zien. In elk geval, zoo ik dat stukje van U reeds mocht hebben vernietigd of het ongeschikt mocht achten, dan hebt gij toch gedurende den loopenden jaargang alle gelegenheid uw abonnement ruimschoots er uit te verdienen door een of ander nieuw artikel. Ik plaatste reeds immers vroeger van U, omdat ik wat goeds zie in Uw werk. Dat was zelfs uw eerste met mij in aanraking komen, waardoor nu de Lelie U, zooals gij schrijft, een welkome lectuur werd, die gij niet wilt missen. Uw bezwaar begrijp en billijk ik volkomen, maar, gelijk gezegd, dit vervalt op deze wijze. - Van kwalijk nemen over uw rond uitschrijven is natuurlijk geen sprake. Integendeel, ik geef U groot gelijk, en waardeer het dat gij mij alles ronduit vertelt. - Indien het door U bedoelde stukje inderdaad niet meer in mijn bezit is, omdat ik het vernietigde wegens het lange tijdsverloop, en gij nog een copie hebt, om mij nog eens opnieuw ter beoordeeling zenden, dan wil ik gaarne uw verzoek het te mogen zenden inwilligen.

Van harte hoop ik dat gij met Uw boek succes moogt hebben. Hebt gij reeds een uitgever? Ik zal het gaarne lezen als het uitkomt. - Ja, van die prijsvraag weet ik. Het lijkt mij een moeilijk werken onder zulke omstandigheden.

Dorna. - Gij geeft geen pseudoniem aan; ik hoop dus dat gij U op deze wijze zult herkennen.

- Drukproeven kunt gij, als gij dat gaarne wenscht, van Uw artikel krijgen. Ik wil daarvoor zorgen. - Neen, op de door U bedoelde wijze kunt gij U, gelijk ook Uw boekverkooper U uitlegde, niet abonnée noemen; dat is natuurlijk wèl voldoende om de correspondentie geregeld te kunnen behouden, maar niet om de voorrechten van het abonné-zijn te genieten. Nu, dat is nu in orde.

Gij schrijft mij, dat er vele geheel onafhankelijke Christenen zijn, die den zich hun Israeliet-zijn-schamenden Joden konden toonen *openlijk* hunne verachting, inplaats van dat achter hun rug om te doen, en hun in hun gezicht op te vleien en te doen alsof zij aan het niet-Jood-zijn, door den veranderden naam, gelooven, terwijl zij er onder elkaar over schimpen en spotten. Gij bedoelt, zegt gij, niet die Christenen, die door hun positie of door hun finantieele afhankelijkheid tot mooi-weer-spelen tegen de oppermacht van het Israelitisch geld gedwongen zijn, maar de in die opzichten volkomen onafhankelijken onder hen. Volkomen hebt gij gelijk daarin, maar, lieve hemel, op *welk* gebied zijn de menschen zoo, zoo eerlijk, zoo moedig, zoo oprecht, als gij het in dit opzicht van hen verlangt.? - Niemand durft immers iets in deze laffe, kruiperige maatschappij, onafhankelijk of niet, iedereen is bang voor elkaar. Indien de wereld op dat gebied niet zoo ware, dan zou zij er vrij wat sympathieker uitzien dan zij doet. Dat het U in dit speciale geval zoo opvalt, komt omdat gij-zelve behoort tot die Israelieten, die anders, nobeler denken dan de door mij belachelijk-gemaakten, maar als gij onpartijdig oplet zult gij zien, dat de menschen lafhartig zijn op èlk gebied, en altijd achter den rug om van elkaar durven kwaadspreken, maar nooit in 't gezicht de waarheid zeggen. Juist dáárom, omdat ik zoo anders ben in dit speciale opzicht, ben ik eenling, en vind men eensdeels mijn ‘moed’ zoo iets bijzonders, en anderdeels word ik om dienzelfden moed verguisd en gehaat. - Het door U mij medegedeelde geval zal m.i. nog eerder voorkomen in de provinciesteden, in kleinere kringen, waarin de afscheiding onderling dikwijls zoo heel groot is, dan in Amsterdam, Rotterdam of den Haag. Want, vooral in de twee eerste steden, geloof ik dat alleen de bepaald-orthodoxe Joden op zichzelf leven, zonder om te gaan met Christenen. (Aan dat laatste woord heb ik trouwens een grooten hekel, want het drukt een *godsdienst*-richting uit, waarmede zelfs atheïsten en spotters zich onnadenkend tooien).

De bedoeling van de Zionisten, zooals gij daaromtrent schrijft, vind ik heel sympathiek. -

- Neen, ik raad U *niet* aan een brochure dienaangaande uit te geven voor eigen kosten, tenzij gij er niet tegen opziet, ter wille van de goede zaak, waarschijnlijk eenige finantieele schade te lijden. Zou misschien de Zionistenbond het niet voor haar rekening, namens haarzelve, b.v. als propagandamiddel, kunnen uitgeven? - Gij kunt onder Uw artikel het pseudoniem plaatsen door U gekozen; daarin zijt gij heel vrij. - Dat gij in de Lelie nog geen recensie van mij hebt gelezen van Pierre de Coulevain, komt, omdat ik daarin slechts hollandsche schrijvers behandel. Ja, zij heeft een goeden stijl. Over het algemeen onderscheiden zich in dat bepaalde opzicht waarover gij het hebt, van achterbuurt-taal en dito-toestanden onzer moderne boeken, de fransche auteurs gunstig van onze hedendaagsche voortbrengselen; waarschijnlijk omdat bij ons de hedendaagsche literatuur voor een groot deel in handen is van zelf geheel en al uit de achterbuurt-voortgekomen, en innerlijk totaal *on*beschaafd gebleven kwajongens. - Hartelijke groeten.

Agatha. - In de vorige Lelie verscheen aan Uw adres een gedachtenwisseling, die gij zult hebben gelezen? - Uw woorden naar aanleiding van Otto Knaap's brief uit Parijs, over de caricaturen van Dr. Kuyper, wil ik letterlijk overnemen ten behoeve van hem en andere lezers.

Genoemde heer laat een Franschman zeggen, dat hij Dr. Kuyper niet kent!

Nu weet een ieder, hoe men in het buitenland, ik zou zeggen, tegen heter in, over ons land en zijne bewoners denkt en spreekt, en hoe men zich niet ontziet in tijdschriften de nonsensachtigste afbeeldingen ten beste te geven.

't Is altijd wel hetzelfde thema: boeren en boerinnen op klompen en een grap over onze eenige!! voortbrengselen: kaas en Schiedammer.

Mij dunkt onze kooplui hebben daaraan veel schuld. Altijd die bespottelijke reclameplaatjes met boeren, boerinnen en Volendammervisschers er op!

Om nu nog even op Dr. Kuyper terug te komen. In Heidelberg zei eens iemand: 'de Hollanders zijn zulk een knap man niet waard, zij waardeeren hun knappe menschen niet,' en daar is veel van waar.

Vriend en vijand toch moet bekennen, dat Dr. Kuyper een éminent knap man is.

Aftakelen ja, ik schreef het al eens meer, daarin zijn de hollanders knap.

- Ik ben dit niet alles met U eens. Dat dr: Kuyper een knap man is, zelfs een heel knap man, dat geef ik U volkomen toe. Daarin ligt het geheim van zijn 'De kleyne luyden' zoo slim weten te gebruiken; onder de 'mannen met twee namen' is er niet een, die hem in dat opzicht van *begaafdheid* evenaart. - Aanleiding tot de door U veroordeelde wijze van ons in het buitenland belachelijk maken, geeft m.i. in de allereerste plaats het ongelukkige portret, ter kwade ure in den handel gebracht, van de Koningin in Friesch costuum, waardoor de vreemdelingen zich, voorgelicht door hunne illustraties, te goeder trouw verbeelden dat niet alleen deze-zelve maar wij allemaal zoo boersch gekleed rondwandelen. In het afgeloopen jaar, waarin haar portret natuurlijk weer in alle buitenlandsche bladen de rondte deed naar aanleiding der 'blijde gebeurtenis', kon men haar nu in een fransche dan in een engelsche illustratie of courant zoo zien afgebeeld, dikwijls met den prins in groot uniform neven haar, geärmd, waardoor het den aanschijn nog meer kreeg, als wandelt zij aldus met hem rond bij plechtige gelegenheden. In Femina, een der meestgelezen fransche tijdschriften, stond vóór eenigen tijd een plaat, waarop alle aan diabolo doende vorstinnen van Europa tot één groep waren vereenigd; de eene droeg dit elegante sportpakje, de andere dat, de koningin van Engeland, de keizerin van Rusland, de

kroonprinses van Duitschland, enz., enz., maar als 'n boerin van 't land, stond daartusschen, met háár diabolo, onze koningin in het voor dit vermaak onzinnige *Friesche costuum!!* Op Scheveningen, waar van ons geheele land natuurlijk de meeste vreemdelingen komen, vindt gij voor elken winkel eenige afschuwelijke bont-gekleurde prentbriefkaarten met de Koningin en den Prins, op de bovenbeschreven wijze, arm in arm, zij in dat malle costuum, en hij in uniform. - Vindt gij het dan niet heel natuurlijk, dat men in het buitenland een verkeerden indruk *moet* krijgen, en het hoogst-aannemelijk vindt dat de gewone menschen als Volendammers gekleed gaan waar de Koningin een Friesch boerin-costuum aantrekt?

Dat gij in het verdere deel van Uw brief het reizen zoo veroordeelt, kan ik niet begrijpen. Ja, als het ontaardt in ‘hollen naar musea’, en heen en weer vliegen om te kunnen zeggen: ‘ik ben er geweest’, dan natuurlijk geef ik U groot gelijk dat gij daarvoor niets voelt dan schouderophalend minachten. Zulke menschen voor wien hun jaarlijksche reis is een soort bluf van willen kunnen zeggen: Dat heb *ik* allemaal gezien (en zoo ken ik er) kunnen echter niet dienen als typen van menschen, die waarachtig *houden* van reizen, van alles te zien wat er in de mooie schepping en in de wijde wereld valt te zien. Ik voor mij vind het veel meer de moeite waard dáárvoor mijn geld uit te geven, dan voor meubels en tapijten en zelfs ‘kunstschatten’. En ik geloof dat de hollanders veel meer zouden ontwikkeld zijn, en veel minder kleinzielig achterlijk in veel dingen, als zij wat meer hadden van de weetgierigheid der Engelschen juist in dit bijzondere opzicht. Die hebben voor reizen in de éérste plaats geld over en de hollanders het láátst. - - Wezenlijk *verbaasd* was ik, dat gij het in die Duitschers in Suriname afkeurt, dat zij des Zondags liever een interessanten ‘Ausflug’ gingen maken, dan mede te doen aan het kwaadspreken en te veel drinken, waarin gij óók wel zult weten, zoo goed als ieder ander die het leven in kolonieën kent, dat niet alleen het gezellig verkeer in Paramaribo of op Curaçao, maar ook dat in Oost-Indië, zoo heel dikwijls ontaardt. - Overigens, niet alleen in de Koloniën maar ook in Europa, juich ik voor mij het toe als een zeer *aantrekkelijk* iets in een jongen man, wanneer hij zijn vrijen tijd gebruikt tot een wandeling in de natuur, in plaats van in een koffiehuis te zitten of op zijn kamer te luieren met de beenen op een stoel. - Ja, ik vind 'n hollander, die zich ‘geneert voor een goedkoope zelfs armoedige manier van reizen’ als hij geen geld heeft het anders te doen, een mallen, ingebeelden dwaas, en heb gróóte achting voor den eenvoudigen duitscher, die zich alles ontzegt, en in het goedkoopste ‘Gasthuis’ onder dak wil, om maar zoo ver mogelijk te komen met zijn bescheidene middelen. Voor *gierige* menschen, en zoo ken ik er verscheidene op reis, hollanders en vreemdelingen, die op elk fooitje uitzuinigen, en op alles afdingen, daarvoor heb ik een groote minachting, maar niet voor den onbemiddelsten reiziger, wiens middelen hem niet toelaten op een deftige of voorname wijze de wereld te zien. Integendeel, de laatste categorie dwingt mij juist altijd sympathie af. - Op uw slotvraag, in uw eersten brief, aan wie gij de toilet-vragen moet richten, heb ik U reeds beantwoord in de spoedcorrespondentie, namelijk: aan de redactrice-toilet p/a uitgever Veen.

In Uw tweeden brief dankt gij mij voor de opname van de gedachten wisseling; zeker, ook van niet-abonnés neem ik die gedachtenwisselingen, zoo eenigzins mogelijk, steeds op.

- Gij zegt in dien tweeden brief, dat gij het altijd zult prettig vinden te hooren, op welke punten ik het niet met U eens ben; gij ziet dat ik het U inderdaad eerlijk zeide

in het bovenstaande. - Ja, het *is* jammer dat ik nu juist niet op Scheveningen ben, nu gij en Uw man daar komt, want inderdaad had ik U graag gesproken, en eens bij ons gezien. Ik hoop nu maar op een andermaal. - Over de lintjeshistorie hadt gij mij graag gesproken naar aanleiding van Uw vorigen brief over Kuyper; wel, wat zegt gij van het hoofd-artikel daarover, opgenomen onlangs, (door B.W. van de Kamer)? - Ik voor mij ben het met hem eens, dat de *geheele* ridder-orden-questie er eene is van gunst en gave, (evenals drie vierde van de benoemingen ook), dus is Kuyper niet zooveel schuldiger dan 'n ander minister, maar ik gun het hèm, die den christelijken godsdienstigen brave uithangt, dat dit zaakje eens is *uitgekomen.* Dat er achter de schermen, door de andere ministers en door de *andere* partijen, evengoed en even hard wordt *geknoeid*, daarvan is niemand meer overtuigd dan ik, maar ik vind het dubbel onverdragelijk wanneer christelijke, zich over de ‘eere Gods’ drukmakende menschen zoo stilletjes de kat in het donker knijpen, want de anderen laten ten minste de ‘eere Gods’ er buiten. - Volkomen hebt gij gelijk, dat hooggeplaatsten steeds op de vingers worden gekeken, en worden *belasterd* ook; maar in dit geval is aan dr. Kuyper alle gelegenheid gegeven van de tegen hem gerichte beschuldigingen kennis te nemen. Hoe echter vindt gij-zelve zijn zoogenaamde ‘verdediging’; hoe zijn brieven aan die juffrouw? - *Hier* is dus niet van ‘laster’ sprake.

En nu, als steeds, vriendelijk gegroet.

Jenny Valba. - Ik heb het versje niet kunnen aannemen, omdat ik het te zwak vond, te weinig oorspronkelijk nog voor den druk. Aan niet-abonne's kan ik voortaan geen dergelijken arbeid terug zenden, omdat mijn correspondentie daarvoor te veel-omvattend wordt. Ik geloof gaarne, dat gij door finantieele redenen geen abonnée kunt zijn, maar ik mag mij niet laten beïnfluenceeren daardoor, omdat de abonne's op die manier ten slotte zouden achterstaan bij de niet-abonne's. - Dat gij uit mijn, door U gevolgde, dagboekbladen hebt gezien mijn ‘waarheidsliefde, brekend met de conventie, en mijn werkkracht’, en dat mijn openlijke erkenning van hetgeen ik, in mijn positie van Gouverneurs-dochter in Suriname, te kort schoot, U trof en Uw sympathie wekte, dat is voor mij natuurlijk een groote belooning op het geven aan anderen van mijn herinneringen; het is een aangenaam gevoel begrepen te worden

en een ander tot steun te kunnen zijn. Ik begrijp dat ook zoo heel goed, dat gij, als eene die vroeg alleen staat, een anderen vrijeren kijk hebt gekregen op de dingen, en ook een meer ontgoochelenden. - Heel gaarne wil ik U naar mijn beste weten raden. Welke Uwer schetsjes zijn wel eens 'bekroond'? Wààr? Door wien? Vertel mij dat eens. - Het door U nu ingezonden versje, zou, al waart gij ook abonnée, toch m.i. niet kunnen in aanmerking komen voor de opname, omdat Uw vorm nog heel onvolkomen is, en hetgeen gij zegt ook niet heel nieuw is van vinding, maar integendeel door heel veel jonge menschen vóór U ook reeds is gevoeld bij den aanblik der natuur. - Gij moet mij niet kwalijk nemen dat ik U dat heel eerlijk zeg, het is mij niets te veel moeite U te raden, en te helpen, en ik wil daarom dan ook nog graag iets meer vernemen van die bekroonde schetsjes, maar ik ben het in Uw eigen belang verplicht U *oprecht* mijn oordeel te zeggen.

Caracas. - Het blijft steeds hetzelfde: Ik ben gáárne tot Uw dienst. - Indien gij dus nog verdere hulp behoeft, met het zoeken van die inrichting, dan ben ik volkomen bereid eens voor U te informeeren. - Mijn dagboekbladen interesseerden U - schrijft gij, - dat is voor mij aangenaam dat telkens opnieuw te hooren van mijn lezers, en ook is het mij recht welkom van U te vernemen, dat gij met veel van mijn meeningen in de Lelie instemt, of ze kunt navoelen. Dat geeft tusschen de lezers en mij een band! - Zeer waardeer ik wat gij schrijft over billijkheids-gevoel en rechtvaardigheidszin. Zóó juist is dat gezien, in verband met het werkelijke leven, dat ik het hier overneem ten behoeve van anderen:

Billijkheidsgevoel en rechtvaardigheidszin zijn bij mij zóó sterk ontwikkeld, *en brengen mij zóó dikwijls in botsing met mijne omgeving*, *dat ik tot 't besluit ben gekomen*, *dat deze deugden wel eene innerlijke voldoening geven*, *doch niet leiden tot gelukkig zich gevoelen in 't samenleven. Evenals U*, *walg ik van 't vele valsche*, *dat ons dagelijks omringt*, *en bekruipt mij soms de angst mijzelf te zullen verliezen in al dat maatschappelijk gehuichel*, *want*, *lieve Freule*, *wij moeten toch samen zijn in de maatschappij*, *wij kunnen niet alleen reilen en zeilen*, *nietwaar.*

- Neen inderdaad, tot *geluk* voor ons-zelf leiden die beide deugden geenzins. Van kind af ondervond ook ik dat. Bij mij zijn die twee eigenschappen zoo ingeworteld, dat ik niet begreep, toen ik jonger was, hoe ze behooren tot de groote *uitzonderingen*, en integendeel het heel vanzelf-sprekend vond, dat iedereen billijk en rechtvaardig dacht, en waar en eerlijk was; met het gevolg, dat ik van kind af op de wreedste ontgoochelingen ben gestooten, en gedurig verbaasd stond over mij kwalijk genomen oprechtheden, enz. enz. Nu weet ik, door de ondervinding geleerd, dat ik een eenling ben, een uitzondering, en dat ik niet behoef te hopen of te verwachten, dat de meerderheid van de menschen ooit mij zullen navoelen of gelijkgeven wat rechtvaardigheid betreft of eerlijkheid, ja zelfs het niet *kunnen*, omdat zij den aangeboren zin daarvoor missen. Zooveel mogelijk onthoud ik mij dan ook van omgang met hen, maar, gelijk gij terecht zegt, niet ieder kan dat, de meesten zijn nog veel minder vrij in hun bewegingen dan ik, en ook ik kan niet mijzelve buiten de maatschappij stellen, wat ik stellig zou doen, als ik daartoe rijk genoeg ware. Dan bouwde ik ergens een mooie villa, en sloot er mij op, met mijn vriendin, onze Marie, onze honden, plus alle andere verlaten dieren op mijn weg, en niemand zou ooit iets van mij hooren dan alleen die enkelen van wie ik houd, voor wie ik sympathie heb om de een of andere reden.

Hoe heerlijk dat gij zóó kunt schrijven over Uw jeugd! Dat is wèl een groot voorrecht indien men althans kan terugzien op een wezenlijk met *liefde* gegeven opvoeding! Ik heb steeds den indruk gekregen, dat ten Uwent het familieleven veel mooier en inniger is dan in Europa, en dat de ouders veel meer over hebben voor de kinderen, dan bij ons het geval is.

Ik vind het heerlijk dat gij in mij voelt een geestverwante, bij wie gij U kunt uitstorten als gij daaraan behoefte gevoelt, en ik hoop ook stellig daf gij daarmede zult voortgaan. Schrijf mij maar zooveel gij wilt, en ook, waarom zoudt gij niet beproeven U te uiten in de Lelie, als gij iets te zeggen hebt? Misschien is het niet zoo slecht-gesteld als gij denkt. Bovendien, uit *uw* land zoudt gij heel veel interessante dingen kunnen vertellen. - Hartelijke groeten.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

25 Augustus 1909.
23ste Jaargang.
No. 8.

Berichten.

Present-exemplaren en Bewijs-nummers zijn aan te vragen bij den uitgever van dit blad, niet bij de redactie.

Beklag over correctie- of drukfouten heeft de betreffende te richten tot den uitgever, niet tot de redactie.

Zij, die zonder abonné of lezer te zijn van de Holl. Lelie de redactie lastig vallen met de toezending van manuscripten of brieven, hebben het zichzelf te wijten, wanneer zij geen particulier antwoord ontvangen; de beantwoording van een en ander geschiedt door de corr.-rubriek in dit blad, behoudens die gevallen van uitzondering die de redactie om welke reden dan ook persoonlijk uit beleefdheid maakt.

Zij, die hunne manuscripten bij weigering terug verlangen, worden verzocht hunne behoorlijke frankeering terstond in te sluiten en hun juist adres terstond op te geven.

Zij, die met de redactie correspondeeren in de Lelie onder welk pseudoniem ook, worden verzocht zoowel dit pseudoniem als den eigen naam onder elken brief te herhalen, daar het onmogelijk is alle pseudoniemen te onthouden bij een zoo uitgebreide correspondentie.

Anonyme brieven worden niet beantwoord.

REDACTRICE.

De redactrice verzoekt van af heden alle voor háár bestemde brieven, stukken, enz. te willen zenden onder háár adres, aan den uitgever van de Holl. Lelie, Keizersgracht 485, Amsterdam.

Juli.

O Julimaand, oneindig heerlijk
Aan 't blauwe meer,
Maand met uw kleuren en uw geuren,
Ik groet u weer.

Ik groet u hier in 't zoele Zuiden,
Weer alles lacht,
Waar vreugde-trillend zijn de dagen
En licht de nacht.

Wie zomermaand van alle maanden
Is u gelijk?
Wie heeft uw tinteling van leven,
Zoo vol en rijk!

Wie heeft uw avonden, zoo innig
En stil-gewijd.
Uw blauwen hemel, vol belofte
En teederheid?

Een openbaring wil mij blijven
Ten allen tijd,
Van licht en warmte, stralend leven
In eeuwigheid.

J. VAN REES-VAN NAUTA LEMKE.
Genève, 1 Juli 1909.

Aan W.T. Stead.
Vrij naar Gerald Massey.

W.T. Stead, redacteur der Fortnightly Review, werd in de gevangenis gezet, omdat hij ergerlijke mishandeling van jonge meisjes aan het licht had gebracht.

'Stead slaagde niet en viel,' zegt gij?
Zóó vielen zij, die vroom en vrij,
Voor waarheid hebben pal gestaan,
Een wreeden dood zijn ingegaan.
Opdat ook andren, eens misschien,
Den weg der waarheid zouden zien.
Zij, die zóó voorgaan, wáár en vrij.
Zijn helden steeds, - dát zeggen wij.

Alle eer aan hem, die zocht te redden
En hulp en hoop aan meisjes gaf,
Die uit de goten onzer steden
Gesleurd zijn naar een eenzaam graf.
Al zijn wij ook geen heilsoldaten,
Geen leden van een strenge kerk,
Toch kunnen wij, zelfs *wij* bewond'ren:
Een dapper man, en heilig werk.

J. VAN REES-VAN NAUTA LEMKE.

Indrukken uit Genève.

Les sots métiers.

In een der vele bladen, die men hier in handen krijgt, las ik de volgende smakelijke advertentie:

'Enquêtes et démarches pour constatations; surveillances diurnes et nocturnes en tous pays.' Boven de annonce stond het hoofd: '*Divorces*'

en het valt me eensklaps in, dat Madame de Sévigné's gevleugeld woord: ‘Il n'y a pas de sots métiers, il n'y a que de sottes gens,’ toch niet heelemaal waar is. Want ik vroeg me af wat het toch voor 'n vak is, dat - voor geld! - tot zulke vieze functies voert; bah! het vak van straatveger is, dàárbij vergeleken, vol reinheid en poëzie, en 'k voel lust om Madame de Sévigné toe te roepen: ‘Si, si! il y en a et plusieurs’, en denk dan aan het emplooi van spion; prostitué met één ‘e’; houder van een speelbank; kamerverhuurder per uur; woekeraar; beul!

Implicite heeft het volk het métier van den laatste goddank veroordeeld, al zijn er nog altijd duizenden gedégenereerden, die er geld voor over hebben om zijn bloedig handwerk te gaan zien. ‘Monsieur de Paris’ ‘l'Exécuteur des hautes oeuvres’, of hoe de Franschman den beul Deibler - rijksambtenaar met een royaal ministersinkomen en méér - ook betitelt, [het woord ‘bourreau’ wordt angstvallig vermeden, schijnt shocking te zijn] kon géén huurhuis vinden, zoodat de regeering hem een rijkswoning moest geven; gaat hij ‘den boer op’ om zijn ‘sot métier’ uit te oefenen, dan wordt hij overal geschuwd als de pest; niemand wil in een spoorwegcoupé met den beul zitten, noch in hetzelfde hôtel met hem logeeren.

Ik voor mij zou wel eens graag willen weten, hoe de vrouw is en denkt, die een beul lief kan hebben en met hem trouwt!!!

Om welke reden of om welke bij-oorzaak men ook aanhanger van de doodstraf kan zijn mij dunkt, enkel en alléén in het feit, dat zij altijd vereischt één of meer mannen, die voor geld - en voor véél geld - zich leenen om een ander mensch kalm weg te vermoorden, is voldoende motief om er absoluut tegen te zijn.

De koninklijke hand, die een doodvonnis onderteekent, laadt niet alleen op zich de verantwoordelijkheid voor het vermoorden van een misschien - en ik denk aan rechterlijke dwalingen - onschuldig of mínderschuldig mensch, maar, niet minder erg, bovendien nog die van de voortdurende dégeneratie van een of meer andere menschen - de beul en zijn helpers -, en het is een bedenkelijk verschijnsel, dat de tegenstanders van de doodstraf dit laatste argument zoo weinig naar voren brengen.

Toen verleden jaar Juli de twintigjarige Greta Beier te Dresden - ze was zóó klein, dat ze op een tabouret moest klimmen om bij de guillotine te kunnen - ter dood veroordeeld was, was er geen beul. Dit wist

men natuurlijk te voren en tòch weigerde de koning van Saksen gratie; de regeering meende dus: voor geld zou er wel iemand te vinden zijn voor dat vuile werk; beter gezegd: dóór geld zou er wel iemand toe te verleiden zijn!

En goedgezien: voor 500 Mark verkoopt zich een Landwirt van meer dan zestig jaar oud!

Nu was die Grete Beier zeer zeker een slecht mensch; had haar verloofde voor de grap geblinddoekt en hem daarna in plaats van op de beloofde bonbon, op een kogel in z'n mond getracteerd. Zeker! een tijgerachtig menschje!

Maar wat te denken van zoo'n ouden man, die zich tot zulk moordwerk leent, - verleid door geld!; en hoe te denken over een wet, wier handhaving zulk een verruwing van een medemensch veroorzaakt; want het is toch duidelijk, dat zij zulks doet, en ook, dat tegelijk met de doodstraf, de beul uit het land verdwijnt, en al was het alléén maar om het laatste, verheug ik er mij in, dat in Nederland de doodstraf is afgeschaft en hier in Zwitserland, waar zij in menig kanton nog bestaat, een eind vooruit is op den weg der moraliteit.

Toen ik dit laatste onlangs beweerde tegenover een Zwitser alhier, die in Holland lang gewoond had, vond ik in het geheel geen instemming. ‘Oók maar betrekkelijk’ zei hij, ‘want in Uw land veroorlooft de wet b.v.b. den burgers om zich te verrijken op een wijze, die óns hier tegen de borst zou stuiten.’

Verbaasd vroeg ik om opheldering; verbaasd, ja! Want ik meende, dat hij zekere onnoembare huizen bedoelde, en die waren toch niet in de hoofdstad van ons vaderland maar juist wèl in Genève. En had ik niet zelf in Amsterdam de vroede vaderen een heftigen strijd tegen deze zien aanbinden? En ja, 't was waar, het résultaat was geweest een in de hand werken van de kwaal op groote schaal, maar de bedoeling was toch goed geweest en wat kwam men mij nú vertellen?

Maar mijn Zwitser bedoelde heel wat anders.

‘Wat in bijna ieder beschaafd land verboden is, het métier van kerkhofexploitant’ zei hij, ‘dat laat de wet bij jullie toe, - en dàt strekt uw land *niet* tot eer.’

In Genève, vertelde hij mij [en ik kon zijn mededeelingen later controleeren, dank zij de welwillendheid van een ambtenaar van het kerkhofwezen] zijn volgens de wet, alle begraafplaatsen onder beheer van de Gemeenten.

Een grondeigenaar, die zijn land zou willen gebruiken als kerkhof - zooals in Nederland - wel, zoo de wet het al niet uitsloot, zoo iemand zou zéker als minderwaardig beschouwd en gemeden worden.

Maar ik wilde weten het wáárom van die verbodsbepaling; de dieper gelegen oorzaak van zijn ontstaan.

En toen bleek het en ook later in een gesprek met een bevriend geneesheer: verkoop of verhuur van grond voor graven was lijnrecht in strijd met het in deze kleine republiek aangenomen hooge beginsel: ieder burger van den Staat, hoog of laag, rijk of arm, christen of niet, heeft **recht** op een stukje van den vaderlandschen bodem, om er in te vergaan, teruggegeven te worden aan den schoot van moeder ‘Aarde’ en zulks **zonder betaling.** Slechts betaalt men de geringe kosten van delven en sluiten van het graf.

De wet beveelt voorts het graven op de rei af; armen en rijken dooréén; nooit de een boven den ander in hetzelfde graf; na tien jaren vervalt de grond weer aan den Staat, doch worden de eigenaren in de gelegenheid gesteld om voor een nieuw tijdvak

van 10 jaren eigenaar te blijven en dàn - natuurlijk - middels betaling; want daar de vernietiging in dezen grond in tien jaren afgeloopen is, wordt langere onttrekking van den grond als luxe beschouwd, en die luxe moet dan maar betaald worden.

Op het kerkhof bijna geen grafkelders vindend en naar de reden daarvan vragend, vernam ik, dat vergunning tot *eigendom* [à perpétuité] niet verleend mocht worden, als strijdig met het algemeen belang, dat te eeniger tijd den grond kon opeischen in het belang van de dan levenden; wèl werd gegeven: gebruik van grond voor 99 jaren en dan tegen betaling van het bagatel van duizend francs voor den grond alléén, met vergunning om daarin voor eigen rekening een kelder te doen metselen.

De malligheid van adjectieven als daar zijn: protestantsch, katholiek enz. bij het woord begraafplaats is hier onbekend: de wet kent alléén de term ‘begraafplaats’.

Toevallig had ik juist een rake schets van Mark Twain gelezen, van een ‘Protestantschen hond’ en het viel me nu in dat ‘Protestantsche begraafplaats’ eigenlijk niet minder mal klinkt: ‘dooden hebben toch geen religie!’

Dus: lijken van Protestanten worden - als 't zoo valt - naast die van Katholieken begraven; alle landskinderen in den dood ten minste gelijk!

Wordt een katholiek begraven, dan gaat de geestelijke in een gesloten vigilante - men bedenke: als een pastoor in soutane of een ander geestelijk in welk ambtsgewaad dan ook, zich op straat vertoont, dan wordt hij geärresteerd; men acht het zich aldus gekleed in het openbaar vertonnen, eene 'manifestation religieuse' en deze zijn door de wet uitdrukkelijk op straat verboden*) - den lijkwagen onmiddelijk vooraf: aan de begraafplaats gekomen, stapt de geestelijke uit, en met den stoet aan het graf gekomen, wijdt hij dat volgens de voorschriften van de kerk.

Binnen den tijd van tien jaren en zijn verlengingen, mag de eigenaar op het graf laten aanbrengen, zerken, monumenten enz. die onder bescherming staan van de gemeenschap; de kerkhoven mogen alleen van zonsondergang tot zons-opgang gesloten zijn, volgens het beginsel der *publieke contrôle op wat daar voorvalt;* de kerkhofwachters hebben politiebevoegdheid en de allergeringste inbreuk op eens anders rechten - zelfs bloempjes plukken - wordt bij ontdekking zwaar gestraft; hydranten en gieters zijn gratis disponibel voor wie er gebruik van wil maken.

In Nederland geboren en opgevoed en den toestand aantreffende zooals hij daar is, vindt men er in den regel niets in, dat de wet toestaat om van het geven van gelegenheid tot het maken van graven, een 'zaakje', - dikwijls een goudmijntje - te maken.

Maar nu hiér, na al het ter zake vernomene, begon ik toch te voelen én het mooie van de beginselen, die hier - in Genève - hebben voorgezeten bij het maken van de begrafeniswet, én het laag-bij-de-grondsche en zelfs vicieuse van die wet bij ons - en ik begon het dédain, waarmede die Zwitser onlangs gesproken had over het métier van kerkhof exploitant, beter te begrijpen.

En men meene niet, dat de beginsellooze Nederlandsche begrafeniswet, waarin geen enkele hooge gedachte is neergelegd, niet nadeelig werkt in sommige gevallen.

Behalve dat zij verruwing van sommige burgers na zich kan slepen, kan die wet, zooals zij nu is, ook nog oorzaak worden van vexatiën, die in een beschaafden staat niet mochten kunnen voorkomen.

Iemand - ik zal hem gemakshalve A noemen - dien ik al vele jaren ken, vertelde mij het volgende voorval en gaf mij de ter zake gewisselde brieven ter lezing, zoodat iederen twijfel aan de waarheid buitengesloten is.

A dan, was eigenaar van eenen grafkelder op misschien wel het oudste particuliere kerkhof in de nabijheid van een der grootste steden van Zuid-Holland. Deze grafkelder was reeds ruim dertig jaren eigendom van de familie, en, daar de opvolgende eigenaren meestal buitenslands vertoefden, zoo werd de opziener van het kerkhof, al die jaren lang, tegen behoorlijke betaling, met het onderhoud van het graf belast.

Dit ging aldus goed, tot, nu een paar jaren geleden, de oude opziener vervangen werd door een jongere, die al spoedig het onderhoud verwaarloosde; de eigenaar van

*) Noot v.d. S.
Doortrekkende geestelijken, tot welke kerk of secte dan ook behoorend, kunnen zich in hun ordekleed in het openbaar vertonnen gedurende drie dagen, mits voorzien van een vergunning, die door het hoofd van de politie wordt afgegeven. De in het kanton Genève gevestigde Katholieke priesters, vertoonen zich in het openbaar in zwarte civiele kleeding, gekleede jas met vest, dat tot aan den staanden boord is toegeknoopt door zeer vele kleine knoopjes; vilten hoed, een weinig conisch van vorm.

den grafkelder was intusschen in Nederland teruggekeerd en toen hij, na op verbetering aangedrongen te hebben, bemerkte dat dit zonder résultaat bleef, gaf hij den opziener kennis van zijn verlangen om verder voor het onderhoud zelf te gaan zorgen.

Toen nu, eenigen tijd later, twee dames, familieleden van den, inmiddels weer elders wonenden eigenaar, bezig waren het graf te reinigen, kwam die opziener hen verzoeken daarmede op te houden, want, vertelde hij, dat moest door het kerkhofpersoneel gebeuren, [dubbeltjeskwestie] en *in géén geval worden vrouwen daarvoor toegelaten.*

Het protest van de aanwezige 'vrouwen' hielp niets.

A, het geval vernemende, was natuurlijk over deze énormiteit verbaasd en verontwaardigd, en zich schriftelijk tot den kerkhofexploitant wendende om inlichting, ontving hij van dezen een kort, als ter loops geschreven briefje terug, waarin hij, du haut de son dédain o.a. schreef: 'ik bemoei mij niet met die zaken'.

Als men nu bedenkt, dat de kerkhofexploitanten het inkomen van hun opzieners plegen vast te stellen in verband met de hoegrootheid van de inkomsten als hier be-

sproken - evenals een kellner maar weinig of soms in het geheel geen loon ontvangt, en aangewezen is op de fooien - dan voelt men het hypocritische van dit antwoord; en als men bedenkt, dat de kerkhofexploitant een rijk man was, die tevens een openbaar ambt bekleedde, dan voelt men waar het hautaine van het antwoord worstelde.

Verder schreef die voorname meneer o.a.

'dat **vrouwen niet worden toegelaten** om dat werk te verrichten' en beging daardoor meteen de domheid van zèlf aan te toonen, dat hij zich dus wèl met 'die zaken' bemoeide.

Vrouwen worden [daarvoor] niet toegelaten!

A. vond weigering van kiesrecht aan vrouwen, een peulschilletje, vergeleken bij zoo'n énormiteit! In z'n eigendomsakte zocht hij tevergeefs naar het verbod; en blijkbaar waren heer en knecht het hier eens [dubbeltjeskwestie] en was het streven dit: A het onderhoud zóó duur te maken - door mannenarbeid te eischen - dat hij het weer aan den opziener zou opdragen.

Doch die vlieger ging niet op. Zich zijn eigendomsrecht laten verkorten ging minder dan ooit aan, omdat het hier beteekende, verkorten van zijn recht tot ongestoorde vervulling van piéteits-plichten, op de wijze zooals hij, en hij alléén dat goed vond.

Van bespreking met den kerkhofexploitant was geen heil te verwachten, want immers A begreep, dat, als vélen hun graven zelf gingen onderhouden en de opziener daardoor dus minder inkomsten kreeg, de eigenaar diens loon zou moeten verhoogen, en deze dus niet te bewegen zou zijn om zijn autoritair decreet in te trekken [dubbeltjeskwestie]

Bovendien A was er de man niet naar, om te gaan smeeken, waar hij te eischen had.

Hij wilde een klacht bij de justitie indienen en was niet weinig verbaasd, toen hij van meerdere, ontwikkelde mannen, den raad kreeg, om dàt maar niet te beginnen, aangezien de kerkhofexploitant tot een zeer invloedrijke familie behoorde. Anderen drongen er op aan dat hij in 't algemeen belang de zaak publiceeren zou, opdat menigeen bijtijds gewaarschuwd zou worden.

Maar hij deed niets van dit; wèl wilde hij zekerheid hebben òf en in hoeverre het voor dezen rijken meneer, kerkhofexploitant, een dubbeltjeskwestie was.

Een dame uit een andere stad, verontwaardigd over dat: **'vrouwen worden niet toegelaten,'** interesseerde zich er zeer voor, meldde zich op een goeden dag aan het deftige kantoor en verzocht 'namens een vriendin in het buitenland' inlichtingen omtrent rechten en plichten van eigenaars van graven. Aan het slot van het gesprek, zeide zij als ter loops:

'Mijn vriendin wenscht eventueel *eigenhandig* het aan te koopen graf te onderhouden.'

'Neen, dat ging niet.'

De dame daarop verbaasd: 'Hé, waarom niet?'

'Omdat het onderhoud door den opziener kan geschieden en dien moet uw vriendin er voor betalen; of wèl, als men dat niet verkiest, door mannen; vrouwen worden niet toegelaten daarvoor.'

'Wie had dat bepaald?' vroeg de dame.

'Ik.'

‘En zonder de eigenaren der graven er in te kennen.’
‘Ja.’

Welnu, lezeres, wat zegt ge van zoo'n potentaatje? En nu meene men niet, dat dergelijke wantoestanden mogelijk zijn ook op Gemeentelijke begraafplaatsen; ik had dat ánders ervaren!

Hij had zich gewend tot verschillende gemeentelijke kerkhofbeheerders te Amsterdam en den Haag en overal deze vraag gedaan: ‘bevat uw reglement ook soms de bepaling dat vrouwen voor het onderhouden van graven geweerd worden.’

Maar die vraag alléén, maakte dat die menschen hem aanstaarden met verbaasd gelaat, als twijfelden zij aan zijn verstand; overal, zonder uitzondering werd zoo'n verbod schandelijk gevonden en verschaften hem de beheerders of opzieners inlichtingen, die bewezen, dat zij zich niet alleen tengevolge hunner instructie verplicht gevoelden tot eerbiedige bejegening van ‘vrouwen,’ die aan de graven hunner afgestorvenen een werk van piéteit kwamen verrichten.

Ondertusschen A's afgezante was het nu wel helder dat het was een dubbeltjeskwestie, maar de lust bekroop haar nu óók eens te zien, in welke máte het métier dezen man verruwd had en daarom vroeg zij:

‘Dus als een niet bemiddelde weduwe, den zerk op haar man's graf wil komen reinigen met haar eigen handen, dan zou U dat willen beletten of doen beletten?’

‘Nu, als dat nu werkelijk een árme weduwe was, dan zouden we er eens over kunnen denken’ was het antwoord.

En de andere, daarop, gevat: ‘Goed, maar

als nu die weduwe dus rijk was, dus wél betalen kon, en alléén uit drang des harten dat grove werk zélf wilde komen doen?'

'O, dan zou het in géén geval toegestaan worden; die kon immers betalen.'

Toen kwam er weerzin op in de ziel van die dame, niet zoo zeer van dien man, maar van het métier, dat lang uitgeoefend, hem zóó had verruwd, dat schaamte niet in staat meer was om hem te weerhouden van het nemen van zulke beslissingen, ja, hoogst waarschijnlijk niet meer in staat was te beseffen, wat er voor ergelijks in stak.

En gij, lezeres, begrijpt ge nu, dat mijn Zwitser gelijk had toen hij mij min of meer terecht zette en zei, dat een begrafeniswet, die gelegenheid gaf tot zúlke métiers ons land niet tot eer strekte.

Volledigheidshalve deel ik hier nog mede, hoe deze zaak afliep. A bracht den kerkhofexploitant onder het oog hoe vleiend zijn decreet was *voor alle vrouwen!*

Riep hem toe: dus een weduwe mag het graf van haren man, dochters niet dat van ouders onderhouden, met haar eigen handen, als zij zulks verkiezen! Het lijkt ongeloofelijk; zulk een verbod negeert zoo iets als 'doodenvereering,' juist bij vrouwen, in den regel, zich krachtiger openbarend, ook in dezen zin, dan bij mannen!

Hij wees hem er op, dat in het reglement op zijn begraafplaats - zoo'n reglement maakt zoo'n meneer, zonder er de eigenaren der graven in te kennen, nota bene; en men ziet het dus: een absolute monarchie! - zulk een voor vrouwen komende verbodsbepaling niet voorkwam.

Hij schreef hem, dat hij zich niet aan zijn tyranniek en onmenschelijk decreet verkoos te onderwerpen, en zegde hem aan, dat hij op een aangegeven dag, lijnrecht tegen zijn verbod in, **vrouwen** zou zenden om het graf te reinigen, en dat hij hem dan tartte om die den toegang daarvoor te weigeren.

Toen op den bepaalden dag, dezelfde twee dames familieleden met een werkvrouw, zich bij den opziener meldden en hem, namens den eigenaar van het graf, aanzegden, waarvoor zij gekomen waren, bleek deze contraorders ontvangen te hebben, ten minste er werden geenerlei bedenkingen meer tegen gemaakt!

Rest de vraag: hoevelen en vooral 'vrouwen' die schaapachtig goedig zoo maar berusten in de ukazen van zoo'n potentaatje, worden hier voortdurend in hare rechten verkort? En er is nog zooveel meer!

Op een kerkhof moet goede surveillance zijn; dit behoeft geen betoog als men bedenkt, ten eerste, dat men zijn dooden, na afloop der begrafenis en *zonder dat het graf onmiddelijk gesloten wordt*, feitelijk geheel toevertrouwt aan de hoede van het kerkhofbestuur, en ten tweede, dat grafschennis - niet door hijena's, zooals in de woestijn, maar door wezens 'geschapen naar Gods beeld' - nog lang niet tot het verleden behoort. En dan rijst al aanstonds de vraag: mag men die surveillance dan maar overlaten aan een particulier, die den eigenaren van de graven geen medezeggenschap geeft in zake die surveillance.

Voor wie meenen mocht, dat déze zijde van de zaak minder van belang is, diene dan de mededeeling, dat op dezelfde begraafplaats, waarvan boven sprake is, de surveillance zóó onvoldoende is gebleken, dat het mogelijk was, dat op een grafsteen - zonder dat de eigenaar van het graf daarvoor toestemming had gegeven, ja zelfs zonder dat hij er iets van wist - een inscriptie werd gebeiteld, een arbeid die toch één

à twee dagen vordert, zoodat zelfs de verontschuldiging, dat het gebeurd was vóór men het ontdekte, niet aangevoerd kan worden.

Bij zulk een ergelijke tekortkoming in surveillance [altijd weer: dubbeltjeskwestie] durft men er niet aan denken, om uit het bekende tot het onbekende te gaan besluiten.

Het gesprek met mijn Zwitser heeft mij geleerd in te zien, dat het hier is als in zoovele zaken: niet de persoon, maar het stelsel is hier de schuld van toestanden die ergelijk zijn.

En men werpe mij niet tegen, dat, aangezien er veelal naast de particuliere, ook gemeentelijke begraafplaatsen bestaan, niemand dus genoodzaakt is tegen zijn wil bij de eerstgenoemde te land te komen in droevige dagen, want zoo het m.i. al duidelijk is, dat daarmede het voortbestaan van een 'sot métier' te meer wordt verzekerd, even duidelijk is het, dat zoolang de particuliere begraafplaatsen geduld worden, velen uit onbekendheid er zich aan bloot stellen, soms vele jaren na aankoop van een graf, geschokt en beleedigd te worden in hun meest intieme en heiligste gevoelens.

De Nederlandsche begrafeniswet, die aan de eene zijde een ‘sot métier’ bevordert en aan den anderen kant zich verzet tegen lijkenverbranding b.v.b. en daardoor weer aan de gevoelens van een groep burgers hinderlijk is, is een verouderd onding, alléén nog geschikt om den vreemdeling te versterken in zijn meening, dat wij Nederlanders de Chineezen van Europa zijn.

Op de begraafplaats te Genève bevindt zich natuurlijk een crematorium: reeds zóó lang, dat het al weer verouderd is, - en graven zijn er gratis.

En binnen de landpalen van Nederland, moet het eerste crematorium nog gebouwd worden; en van de graven maakt men ‘een zaakje!!’

B.W. VAN DE KAMER.

Genève 20 Mei 1909.

‘Om de eere Gods.’
Roman door Anna de Savornin Lohman.
(Vervolg van No. 6).

Maar toen ze voor de lunch binnenkwam, begreep ze ineens. -

Vader had een gast meegebracht - onverwachts, héétte het, - - Govert-Jaap-Stinia. -

Ja, nu begreep ze 't ineens allemaal! Dat vader dat heel goed had geweten, hoe hij van plan was Govert-Jaap mee te brengen, het niet had willen vooruit van ochtend zeggen, omdat het voor dezen moest schijnen alsof hij 't ineens huiselijk had bedacht, en omdat mama nooit handig was in meehelpen in zulke streekjes, altijd, als ze er vóóraf er in werd gekend, op een gegeven oogenblik liet merken den toeleg. - En; papa wist wel, als Geert ging tennissen, dan kwam ze, tien tegen een, te laat thuis, rood en verhit, dan moest ze zich nog eerst verkleeden ook, om er ten minste eenigzins respectabel uit te zien voor 'n zoo sérieus man als Stinia, die niet hield van korte tennis-rokken en ongegeneerde tennis-hemd-blouses, welke niet strookten met zijn opvatting van ‘de vrouw.’ -

Papa was toch wèl 'n slimmert, - dacht Geert, met een mengeling van bewondering over haar vaders handigen levenstactiek en van ergernis tegelijk, dat hij haar wou koppelen aan dien stijven ‘boer!’ - Zij voelde zich in al dien levensberekenings-toeleg veel meer met hem verwant dan met haar naieve bekrompen-orthodoxe moeder. En toch voelde ze óók weer vaag, dat deze met dat al misschien zedelijk het hoogst stond van hen allemaal. Dat gevoel kon haar soms, in buien van goedig medelijden met mama's alleen-staan, haar moeder om den hals doen vallen, haar stevig zoenen, met een van deze-zelve onbegrepen, ietwat neerbuigende teederheid:

‘Wat *bent* u toch eigenlijk 'n goed mensch - - véél te braaf voor de wereld’. - -

‘Kind née. Niemand is braaf’ - weerde mevrouw Eduma de Witt nederig dan af. ‘We zijn allemaal zondaren voor God’. - -

Govert-Jaap had zijn maiden-speech gehouden over staats-pensioneering, en daarbij enthousiast gesproken over de rol van den christen in zake particuliere liefdadigheid. Ver weg had hij het socialistisch standpunt van zich gestooten; met een, door de eerlijkheid van zijn overtuiging, bezielde geestdrift gewezen op de plicht van den sterkere den zwakkere te dienen en te beschermen en te helpen, omdat Gods Woord

het gebiedt: Zoo wat Gij aan den minsten mijner broeders zult hebben gedaan, dat deedt Gij aan mij. - En, wat vooral kracht bijzette aan zijn betoog, dat was het niet te ontkennen feit, dat hij-zelf handelde naar zijn woorden, op het uitgebreide, aan zijn beheer toevertrouwde goed van zijn oom, De Ekenhuize, met de groote landerijen en vele onderhoorige boerenplaatsen. - In socialistische bladen was zijn rede natuurlijk met minachtende en hatelijke randbemerkingen opgenomen, en dat had aanleiding gegeven tot ingezonden stukken in de plaatselijke blaadjes van het kiesdistrict waarvoor hij zat, waarin ooggetuigen van zijn leven en wandel met warmte zijn partij hadden genomen, hadden gewezen op de niet te loochenen *daadzaak*, dat hier althans woord en daad overeenstemden. 'Het Vaandel' was daarop niet in gebreke gebleven die onverdachte getuigenissen onder de oogen van het groot publiek te brengen; en zoo had Govert-Jaap, eigenlijk tegen zijn zin, plotseling een soort positie van 'beroemdheid' ingenomen onder zijn partijgenooten. Overal waar hij dezen winter was te dineeren gevraagd, had men hem, met bedekte lieve toespelingen of met openlijke vleierij, gelukgewenscht met zijn zoo gelukkig début. En op het diner, ter zijner eere door mevrouw Horstenboer gegeven, had de minister-gastheer hem plechtig toegedronken, als op iemand van wien 'de Broeders reden hadden groote dingen te verwachten, dank zij 's Heeren leiding'.

Maar, te midden van al die Govert-Jaap watoverdonderende toeschietelijkheid, nam zijn 'neef', Excellentie Eduma de Witt, hem, onder dat motto van 'neef', vertrouwelijk en familiaar in beslag, als de bloedverwant-huisvriend, dien men bij alle verjaardagen huiselijk aanhaalde, en 'onder-ons' te dineeren vroeg, op een eenvoudig-lekkeren familie-schotel, zooals heeren, die op kamers wonen en in een hotel moeten eten, dien niet voorgezet krijgen; etc., etc. Mevrouw Eduma de Witt was het ditmaal geheel en al met haar man eens, in

werkelijke, oprechte toegenegenheid voor den geestverwant; het verschil tusschen man en vrouw zat 'm juist dáárin, dat zij naief en te goeder-trouw handelde, waar bij hem alles was sluwe berekening van wereldling. Geert vermoedde wel waar het, als haar vader zijn zin kreeg, heen moest, maar wist zelve niet recht wat *zij* wilde, hopend nog steeds op Fredi, wachtend op zijn verlossings-woord, toch te veel kind van haar vader, om niet mee te voelen voor de verleiding van een goed huwelijk en veel geld en een deftige veelbenijdde positie straks, - in een weemoedigafstand doen van haar jeugd-liefde omdat Fredi het toch niet sprak, dat groote woord. -

Het laatst had Govert-Jaap haar ontmoet op dat diner bij de Horstenboers, een groot diner, waar zij, in haar laag gedécolleteerde crême-kant-japon, met haar mooie buste en schitterenden teint, hem had verlokt en zijn zinnen opgewekt, op een wijze die hem in zijn streng-godsdienstige begrippen bijna zonde voorkwam. Neen, neen, dat was niet de vrouw uit Salomo's Spreuken, de vrouw, die den Christen-echtgenoot is een ‘Hulpe tegenover Hem,’ een ‘Gave van den Heere’, dat was veeleer de vrouw als Gevaar, als Verlokking, zooals hedendaagsche zonde-Bladen haar teekenen, naakt en schoon, - *Eva*, voor wie de man van strenge zeden vlucht.! - - En dien nacht kon hij niet slapen, moest hij telkens strijden met de Begeerte, die op hem aandrong, haar klauwen wreed sloeg in zijn vleesch van man - - Aldoor moest hij denken aan een herinnering uit zijn studentenleven, aan een avond, waarop, na een fuif, de anderen hem hadden uitgelachen, omdat hij niet mee wilde - niet wilde gaan naar die vrouwen. - O, hij had wel geweten dat sommigen hunner van die kracht waren, al kon hij hun omgang, omdat ze tot zijn stand en verwantschap behoorden, niet vermijden aan de academie. Maar dat ook de twee zoogenaamde orthodoxe geestverwanten, jongelui als hij van beslist christelijken Huize, hem hadden bespot om zijn ‘brave Hendrik-achtigheid,’ dat had hem zoo 'n pijn gedaan toen, zoo bitter gegriefd. En hij had gevoeld tegelijk, juist dóór dat alleen naar huis gaan toen, zijn gemis aan jeugd, aan levensgenot, terwijl hij zich van hen losrukte, de kracht vond zijn eenzame kamers kuisch op te zoeken. - Hij-ook was toch jong, ook in zijn aderen bruischte jong, rood bloed. - -

Daarna, in een omkeer, was hij er toe gekomen van lieverlede de vrouw te *haten*, als het zonde-element, dat den man brengt tot verliederlijking en zedelijken ondergang. - Met kuische oogen had hij zich afgewend van al wat in haar zinnen-bekorend is, van strakke kleederen, en zwellende vormen, en welgevormde beenen, verraderlijk uitkijkend bij een rijtuig-uit-stappen, van onder den zedigen-japon-rok. - Toch waren het juist de groote, de welige, de vol-ontwikkelde vrouwen, die hem het meest-bekoorden, van wie heimelijk zijn gedachten niet wilden wijken in den strijd met zijn man-natuur, als hij alleen lag te worstelen met zichzelf, in zijn verwoeld bed. - Het domineedochtertje ginds, dat zoo verlegen-zedig des Zondags met vader en moeder kwam eten op De Ekenhuize, in haar ouderwetsch ‘beste’ bruine japonnetje, met haar zedig-gescheiden haar, zonder sierlijkheid opgemaakt, zij was, om haar lieve deugdzame vroomheid van heel oprecht het meenend meisje, hem dierbaar als ‘het’ ideaal van de christelijke echtgenoote - in *geestelijken* zin. - Maar haar huwen, haar geven zijn lichaam, haar drukken aan zijn naar de vrouw snakkend lijf, drinken haar kussen van haar lippen,... hij voelde dat haar beeld als hij dàaraan dacht terugweek, hem niet meer voldeed, hem nooit zou bevredigen...

En tegen Eduma de Witt, en tegen mevrouw Horstenboer, en tegen al die Haagsch-orthodoxe menschen van hun slag, voelde hij een soort vage verbittering,

omdat zij, zij, die christenen zich noemden, en met hun geld en hun naam de Heldringh-gestichten steunden, en protesteerden in theorie tegen de onzedelijkheid, omdat zij tegelijkertijd al de verlokking van de vrouw tot zulke zelfde onzedelijkheid legden in die laag-uitgesneden japonnen, in die wèlberekende toiletten van bekleedzijn en tegelijk als uitgekleed toch, in die feesten, waarbij de champagne verhittend vloeide, en de bedwelmende bloemen op de tafel herinnerden aan intieme nachten van strijd en zinnen worsteling.

- - Waarom, waarom, als ze den bijbel liefhadden als Gods Woord, waarom deden ze er dan niet naar, waarom voedden ze hunne dochters dan niet op als geloovige huismoeders en bijbelsche vrouwen, - in plaats van tot lichtzinnigheid en verleiding.? - Wààr was het onderscheid tusschen hen en 'de wereld.?' - -

..... En hij voelde dat hij Geert verachtte - - en toch naar haar lichaam verlangde.

Maar nu zag hij haar in den eenvoud van dezen familie-lunch, in haar dood-eenvoudige wit- en blauw-gestreepte blouse van flanel, boven den donker-blauwen rok van serge, een linnen kraagje, met een blauw dasje als hals-afsluiting, heel-gewoon, heel-bescheiden, zonder coquette manieren zelfs - omdat ze nog was in haar onopgewekte stemming van niet Fredi hebben gezien bij het tennissen.

Met een lustelooze langmoedigheid, om maar

niet te behoeven te spreken met den gast, bemoeide ze zich daarom lief met Emma's chocolade, in plaats van koffie - ‘Zal ik ze voor haar roeren mama -?’

Mevrouw vond dat heel best, schutterig als altijd nu ze visite had; heel ijverig in de weer met de koffiekopjes en de room.

En Geert smoesde liefjes met Emma, om haar méér suiker toe te bedeelen voor dezen keer, dan eigenlijk mocht.

De twee zusjes hadden er een stillen ondeugenden pret over. Govert-Jaap vond het een aardig gezicht die twee jonge hoofden zoo lachend-intiem naar elkaar toegebogen. Er zat toch wèl iets huiselijks óók in dat meisje, zooals ze daar nu met haar zusje bezig was! Je kon je haar zóó voorstellen met een eigen dochtertje, heel zorgvol-doende.

Eduma de Witt had zijn blik gevolgd. - -

‘Ja, Geert heeft al héél wat mee te beredderen in het huishouden! - Ik zie graag dat een meìsje léért helpen in die dingen - - al is het dan ook niet direct nóódig’. - -

Geert begreep best wáárom haar vader dat nu weer zei. Even had ze lust hem te ergeren, door er iets uit te flappen lijnrecht in strijd met zijn woorden. Maar haar behaagzucht was haar te machtig. Ze had heel goed in de gaten, dat Govert Jaap haar zóó graag zag, in deze huis-moeder-rol. - En ze zei daarom allerliefst... ‘Schelt u maar niet mama. - De meiden zitten nu óók net aan de koffie. *Ik* zal den ketel wel even gaan vullen’. - -

Terwijl mevrouw, blij over zoo'n gelukkige omkeer in Geerts zooeven zoo bóóze stemming, haar dankbaar den waterketel overgaf, dacht Govert-Jaap in stilte: Wat 'n aardige fijngevoelige natuur zit er toch in van zoo aan die meiden te denken. *Dat* had ik toch niet achter haar gezocht! - En tegelijk moest hij tersluiks zien naar haar wiegenden gang, terwijl zij de deur uitging - en naar haar forsche stevige heupen. - - - - - - - - - - - - - - - - -

VI.

- - - ‘Dominee van der Grijp komt jullie kant uit, - naar Amsterdam. Nu generaal Booth-zelf in het land is, wil hij hem zoo graag eens gaan hooren - al is hij het dan ook lang niet in alles eêns met het leger des Heils; natuurlijk niet. - - En hij neemt Dina mee, en, als ze nog tijd hebben, willen ze samen zijn zuster, die in den Haag getrouwd is, gaan opzoeken ook. - Misschien zal je hem nog wel ontmoeten, want hij wil je dan een visite gaan maken. En, och, *als* je tijd hebt, dan moet je niet vergeten terug te gaan, hè; 't is toch zoo'n goeie man. - - Ik mag hem gràág. - -’

Govert-Jaap lei den brief zijner tante neer, en keek, zonder te zien, neer uit de ramen van de stille Archipel-straat, waar zijn kamers waren, naar de schaarsche voorbijgangers. - -

Een plotselinge verruiming, als een last die van hem was genomen, kwam over hem.

Nu zag hij zijn weg.

Govert-Jaap geloofde aan ‘bestieringen’, aan vingerwijzingen Gods; het stond dus dadelijk bij hem vast, dat dit een leiding van ‘zijn’ God was, om hem Dina van der Grijp in de armen te voeren, juist op het oogenblik, waarop hij er ernstig over ging

denken zich aan Eduma de Witt aan te bieden, als een door dezen wèlbegeerden - zoo naief was hij niet van *dat* niet te bemerken - schoonzoon.

Met een soort verluchting greep hij zich vast aan den reddingsplank, dien 'zijn' God hem toezond, meende hij; Dina, die nog nooit in den Haag was geweest, - had zij hem wel verteld, - kwam nu, nu juist, werd veelmeer van God *gezonden*. - -

Hij idealiseerde haar in zijn gedachten - hij maalde zich, met een soort gewilde bewondering, af haar ranke, heel tengere figuur, haar eenvoudige onbestudeerde bewegingen. - Hij dacht vooral aan haar zuivere vroomheid. - - En hij sloeg Beets open, en herlas met eerbiedigen ernst, uit diens woorden tot zijn eerste vrouw: - -

> Als gij uw blond, uw jeugdig hoofd
> Naar 't Bijbelboek houdt toegebogen
> En leest, en liefhebt, en gelooft -.

Zóó had hij haar-ook week aan week gezien, in de kleine, onaanzienlijke dorpskerk -, haar blikken zedig gevestigd, terwijl haar vader preekte, in haar maagdelijken schoot, zoo zij ze niet nu en dan, bezield plotseling door een van hem uitgegaan pakkend woord, geestdriftig naar hem opsloeg, de tengere, van vroegen handen-arbeid reeds wat-ruwe vingeren, eerbiedig bladerend in het Woord van God, om den door vader opgegeven tekst te zoeken, of het psalmvers op te slaan. - - -

Ja, zóó, zóó wilde hij nu aan haar, zijn aanstaande vrouw, denken, niet aan schoone vormen, niet aan lichaamsgenot, alléén aan de innige zielsgemeenschap die tusschen hen zou zijn. - -

Een paar dagen later vond hij het kaartje van Dominee van der Grijp, die hem niet thuis had gevonden. En met potlood was daarop diens tijdelijk adres geschreven: Tot overmorgen-vroeg bij mijn zuster, Piet-Heinstraat 289.

Dienzelfden dag deed hij een briefkaart op de post, dat hij morgen-avond, omstreeks half-acht, dominee kwam opzoeken. Hij kon niet eerder, omdat er den geheelen dag Kamerzitting was, een stemming zou plaats-hebben, waarbij hij niet kon gemist worden.

En, al door, terwijl rond om hem in schijn

's landsbelangen werden beleuterd, terwijl het in waarheid alleen ging bij de sprekers om eigen-eer, en om het den kiezers en de partijbladen naar den zin te maken, aldoor moest hij, met een soort weemoedige verbazing, denken aan den grooten stap, dien hij straks ging doen, die nu in eens zoo prozaisch-koelbloedig door hem was besloten, na al de opwinding en den vleeschelijken strijd van dezen winter. - -

Vaag woelde het door zijn bewustzijn, dat zijn zoo blij door hem begroette Kamerverkiezing hem nog geen geluk had gebracht, enkel strijd voor zijn geloofsleven, dat hier in deze wereldsche omgeving werd geschokt en tot twijfelen gebracht. - -

Indien hij ginds, op De Ekenhuize, ware gebleven, had hij Geert nooit ontmoet, zou hij nimmer een ‘vingerwijzing’ hebben noodig gehad, om Dina van der Grijp te vragen zijn vrouw te worden. - -

Het was een garen en band-zaak, Piet-Heinstr: 289, een groote ruime winkel, de familie woonde achter. -

En, direct, toen Govert-Jaap de winkeldeur opende, en wilde vragen of hij hier terecht was, schoot van achter de toonbank de eigenaar te voorschijn, in 't zwart, gekleedejas, bril, 'n uitgestreken pedant gezicht, van burgermannetje die zich voelt, en begroette hem met 'n vermenging van ‘broederlijke’ familiariteit van immers beiden ‘Christenen’ zijn, en van kruipende nederigheid tegen den ‘Baron’, die zich verwaardigde met hem en zijn familie een avond om te gaan als gelijke.

‘Meneer de baron Stinia immers!? - Zeker! - Gaat U binnen - Mijn zwager is hoogvereerd’ -

Hij deed de glazen-tusschen-deur wijd-open, zijn vrouw stond daarachter al vast te buigen - - op de tafel brandde het theelichtje, waarop een steenen trekpot glanslichtte, waarin de thee kóókte. - - Het was een donker-rood-vilt-tafelkleed, van 'n gemeen-leelijke qualiteit. En de kopjes waren dik en grof, en vooral de glazen suikerpot op een voet schreeuwde van burgerlijkheid - - in dit burgerlijke milieu. - -

Govert-Jaap Stinia nam die kleinigheden in zich op heel bliksemsnel, als een ontgoocheling, terwijl hij ondertusschen handdrukte met den dominee, en vervolgens met de heel schuchter-onhandig bijna achter haar tante zich verschuilende Dina. - -

Het waren ‘kleinigheden’ o, zeker; en toch voelde hij al in dit eerste moment, hoe juist zulke kleiníghеden je leven kunnen beheerschen in sommige opzichten, door het niet te overbruggen verschil van opvoeding, van stand, van smaak, van manieren.

Toch, als de winkelier en zijn vrouw, zijn aanstaande ‘oom en tante’, hem maar wat sympathieker hadden aangedaan.! De vrouw, niet-veel-zeggend, ja-en-amen knikkend, onbeduidend menschje, ging nog, maar de man was het type van den zich door het ‘Broeder-in-den-Heere-schap’ bij de aristocratie indringenden Haagschen burgerman-prots. - In weinige oogenblikken al had hij Stinia aan het verstand gebracht, hoe hij Baron Deze heel goed kende als mede-ouderling, en Graaf Die, omdat ze samen in de anti-revolutionaire kiesvereeniging waren, en hoe Jonkheer Gene heel dikwijls bij hem zoo maar aanliep, om hem om raad te vragen, omdat hij zooveel ondervinding had in de armen-verzorging terwijl Jonkheer Gene eerst pas aan de diaconie was aangesteld; en dan hadt je de freules Zoo en Zoo, die altijd bij Dominee Strintman ter kerke gingen, en die alles alleen bij hem kochten, om ‘de gemeenschap in 't geloof’, weet U. En freule Zus ook, zoo'n vrome vrouw, altijd klaar om te geven,

maar die over al haar armen eerst met hem sprak. Die dronk dikwijls zóó maar 'n kopje thee bij zijn vrouw als ze zijn raad noodig had. - -

In verzadigde zelfvoldaanheid zonde hij zich in zijn: Ik-dank-U-Heer-dat ik niet ben als deze farizeër-stemming, zijn woorden steeds verzalvend met de vele ingevlochten bijbelteksten, die ook op de muren van de kamer als uitschreeuwden de vroomheid der bewoners, in overtalrijkheid en overdadigheid van de aandacht-trekkende bloem-randversieringen en vergulde letters en harde kleuren. -

'Aangaande Mij en Mijn Huis, wij willen den Heere dienen' - hing boven den spiegel, gewerkt als Huiszegen, en die woorden, anders Govert-Jaap dierbaar als een persoonlijken lijfspreuk, schenen hem hier plotseling een huichelachtig eigengevallig verkondigen van eigen braafheid, dat een andersdenkende moest afstooten.

Hij wilde beproeven dominee van der Grijp, die er wat stil, wat niet-op-zijn-plaats in deze vreemde omgeving, bijzat, in het gesprek te mengen door hem naar de feest-bijeenkomst, onder leiding van Generaal Booth, te vragen, maar hier ook nam de zwager het eerst het woord:

'Het Leger des Heils, neen, daar moest hij nu niets van hebben. Hij hield niet van al dat lawaai en druktegemaak. - God-zelf had ook verordineerd - -'

'Ze zijn toch een gróóte zegen in de hedendaagsche maatschappij' - sprak Govert-Jaap stroef. -

'Een zegen! Ze ondermijnen de Kerk meneer, ze ondermijnen den invloed van het van God zelf verordineerd geestelijk gezag. - Wat jij broeder-Pieter?'

Nu eindelijk kon dominee Pieter van der Grijp zijn hart luchten. Want hij ook moest van 't leger des Heils niets hebben, in een kleinzielige dominee jaloezie op het ondermijnen daardoor van den invloed der Kerk, waardoor hij, bij al zijn oprechtheid van geloovige, blind bleef en voor het groote en nobele in de figuur van Generaal Booth en voor het nut van diens werk, dat bereikt volksklassen, welke van dominee en kerk geheel onberoerd worden gelaten.

In een Govert-Jaap pijnlijk-aandoende bekrompenheid herhaalde hij telkens zijn eigen kleinzielige grieven, hoe de kerk leegloopt op die manier, hoe de dominees worden achteruitgezet bij de 'officieren', en hoe al dat nieuwe, van elders ingevoerde, maar verdeeldheid zaait onder de eigen kleine kudde, die je toch al zoo'n moeite hebt bijeen te houden.

'Je zoudt het niet gelooven, meneer de baron' - verzuchtte hij, 'maar bij ons, op ons eigen dorp, heb je tegenwoordig ook al weer zoo'n nieuw licht, die 't beter weet dan ik, 'n ultra-afgescheidene; en ik belóóf je, dat hij me al méér dan een heeft afvallig gemaakt.' - -

'Afvallig!? Als hij toch Afgescheiden is. - Wij en zij gelooven toch in den grond 't zelfde.' -

Dominee van der Grijp, in zijn heerscherbegeerte zijn eigen volgelingen bijeen te houden, was voor dezen ruimeren blik geheel ontoegankelijk. - -

'Een eigen lokaal heeft hij ook al,' - ging hij voort. - 'Eerst preekte hij bij 'n boer in den stal, boer Janssens, ik weet niet of U hem kent.? - Maar nu hebben ze voor 'n eigen lokaal gezameld.' -

'Och, wat doet het er toe! - - Als er maar gepredikt wordt naar Gods Woord.' - - -

Govert-Jaap kon niet weten, toen hij die woorden sprak, hoe dat stille verlegen meisje met haar haakwerk, hem inwendig gelijk gaf tegen haar vader, tegen haar oom, hem gehéél navoelde, omdat, ondanks haar bekrompen dorpsopvoeding, haar geest was vrijgemaakt door een oprecht, innig God-liefhebben, en dáárdoor begeeren voor en boven alles, en op welke wijze dan ook: De uitbreiding van het Koningrijk Gods.

Want uiterlijk zat ze daar zóó stijf en zóó benepen, zóó onvoordeelig uitkomend in die burgerlijke atmospheer, dat Govert-Jaap niets wist of weten kon, van de schoone ziel die er huisde in dat bescheiden omhulsel. Nooit had hij zóó opgemerkt 't ouderwetsch-stijve van haar kleeding, dan nu zijn oog was verwend geworden, heel een winter in den Haag, aan modieuse, lichaams-gebreken-verbergende en lichaams-schoonheden-doen-uitkomende toiletten. - Zwart stond haar ouwelijk, en kleedde slecht aan haar te bleek gelaat, maar déze zwarte japon was daarenboven gemaakt met een slecht-zittende taille, te strak over den daardoor bijna krom-lijkenden rug, met een verkeerd-aangezet, daardoor scheef-zittend halsboordje, met een lomp-makenden, van achteren tippenden rok. - En het haar, met de scheiding in het midden, maakte niets uit boven haar smal gezichtje; zoo anders deed het dan die hooge, 't gelaat-omlijstende kapsels, waaraan hij nu was gewend geraakt. En de door den dorps-schoenmaker gemaakte stevige laarzen hadden geen net-model, en ze stak haar voeten zoo onverschillig uit ook nog; - - beenen met bonte eigengebreide grove kousen.

Nooit, neen nooit, zou hij met déze vrouw, uit déze omgeving, gelukkig worden!

Smartelijk werd het hem in eens duidelijk, dat alle broeders- en zusters-in-den Heere-zijn geen standverschil, geen door wereldsche vormen meedoogenloos van elkaar gescheiden-blijven uitsluit. - Hij zag zichzelf den neef van dezen, in de afschaduw van adelijke orthodoxie zich zonnenden kleingeestigen winkelier, oom en tante zegger tegen deze twee van zijn manieren, zijn denken, zijn omgeving, zijn stand geenbegrip-hebbende burgermenschjes, die hem zijn gansche leven zouden vervolgen en daardoor drukken met die voorname relatie met hem, hij zag zich den schoonzoon van dezen goed-het-meenenden, kaal-zwart-jassigen ouden dorpsdominee, met wien hij geen enkele diepere en intiemere gedachte gemeen had; wat het ergst, het onoverkomelijkst was, hij zag dit verlegen, onhandige dorpsch-grootgebrachte burgermeisje als Vrouwe van den Ekenhuize ontvangen zijn vrienden en kennissen, regeeren zijn dienstboden, omgaan met zijn ondergeschikten, straks in den Haag presideeren zijn disch, als hij op zijn beurt de Horstenboers en de Eduma's ontving; hij zag óók haar tegenover zich zitten als zijn echtgenoote, met hem alleen, of straks, neven hem, als de opvoedster zijner kinderen - - En hij voelde het héél bewust: - - nooit zou de klove, die de geboorte tusschen hen had gegraven, zich enkel en alleen door 't ‘Geloof’ laten dempen. Op alle overige punten zouden zij ver van elkander staan, onbegrepen aan elkander voorbijglijden - - nooit samen *gelukkig* kunnen zijn als *man* en *vrouw.* -

O, als de groote, de alles goed-makende *liefde* er geweest ware! Zeker, dan had hij geen kalmte in zich gehad tot zulk redeneeren, dan had hij haar tot zich genomen in een *willen* haar vrouw-lichaam neven en mèt haar ziel van vroom meisje.

Maar die liefde voelde hij niet voor haar -

had hij nooit gevoeld - dat wist hij nu meer dan ooit, nu, neven, haar onontwikkelde, te magere figuur, voor zijn herinnering opdook de mooie volle gestalte van een Geerte Eduma de Witt - -.

Toen hij moedeloos, teleurgesteld, naar zijn kamers ging, dacht hij aan zijn zekerheid van een paar dagen geleden, dat hij nu zag Gods wil met hem. Waar was nu de bestiering; waar de vingerwijzing?

Vergiste hij zich niet door zich in te beelden, dat God-zelf zich bemoeide met al deze aardsche beslommeringen van klein-menschje?

En waarom had God het zoo ingericht, dat je toch niet kon doen naar Zijn Woord, al wou je ook nog zoo graag? Dat je des Zondags in de kerk preekte en zong van: Broeders en Zusters in den Heere zijn, en toch in het dagelijksche leven precies even ver van elkaar afstond, als de niet-geloovige menschen het onderling zijn, door stand-, en rang-, en meening-, en op voeding-verschil.!

Hij dacht ook aan 't Leger des Heils, dat toch even goed predikt Jezus Christus en Dien gekruisigd als de orthodoxen en de afgescheidenen dat doen. Waarom stonden dan dominee van der Grijp en zijn vrome orthodoxe zwager zoo fel op tegen dat nuttig streven van Generaal Booth, en waarom werd het een afgescheiden evangelist kwalijk genomen, dat hij ook op zijn manier zieltjes wou winnen neven den geördineerden predikant?

Waarom? Omdat het bij al die menschen, ondanks hun geloof, ging, voor en boven alles, om eigen-ik en eigen-eer - - net zoo goed als bij de niet-orthodoxe menschen. - -

Boven hem waren de sterren doorgebroken in den helderen avond - -. Hij liep de Anna Pauwlowna-straat door, den Scheveningschen weg op, de Boschjes-in. - Door de hooge boomen heen zag hij de lucht - - en in de bladeren zong het van vrede. -

Maar tegelijk hoorde hij een gemeèn gejoel, zag hij 'n paar, dat zich, afgezonderd van den weg, in dronkenschap, als twee dieren overgaf aan hun lusten. - -

Toen zette hij de tanden in zijn onderlip om het niet uit te schreeuwen, half van begeeren, half van woede, *omdat* hij begeerde, half van toorn tegen God. - -

Ja, hij voelde het, met een soort heiligen schrik, - er waren oogenblikken waarin hij *toornde* nu tegen God - omdat die zóó'n wereld had kunnen scheppen, zulke menschen. - -

(*Wordt vervolgd*).

Varia.

Een man om de hand te drukken!

Het was op den Korten Vijverberg, Vrijdag in Den Haag, dat eenige kinderen huilend heen en weer liepen, roepend naar hun in het water spartelend hondje, dat geen kans zag naar den kant te komen en al maar verder naar het midden afdreef. Tal van menschen stonden er om heen, dames ijlden er naar toe, jongens hingen over het hek, elegante vreemdelingen kwamen er bij, de massa groeide en de tram kon niet door, maar machteloos stond iedereen het aan te zien, hoe het watertrappende dier aldoor dieper wegzakte, uitgeput, bijna bezwijhend. Internationaal-sociaal uittend

zich klacht en medelijden, en niemand wou begrijpen, dat het kleine bootje 'langszij' even vast lag aan ketting en hangslot als de groote brandschuit in eigen persoon.

Een agent naderde met langzaam-gewichtigen stap, schudde het hoofd, en was even onmachtig als de gewoone stervelingen om de reddingboot te ontketenen.

Nu moest voor aller oogen het arme dier verdrinken, tot plotseling door het volk een blijde boodschap ging: D'r gaat er een te water!' En waarlijk, daar staat in het bewuste bootje een flinke, jonge kerel z'n schoenen uit te trekken, en even daarna springt hij, onder luide instemming van het publiek, te water en zwemt met een twaalf mooie, lange slagen naar het nauwelijks meer bovenkomende zwarte kopje, dat hij handig in het nekvel weet te grijpen, en behouden terug komt brengen op den kant!

En toen uitte zich spontaan aller waardeering en voldoening met gulle gaven in een kameraadschappelijke pet, waarvan al gauw de bodem met zilver lag bedekt!

(*Vad:*)

Ingezonden stukken.
Buiten verantwoordelijkheid der Redactie.

Centraal Genootschap voor Kinder-Herstellings- en Vacantie-Kolonies.

HOOFDBESTUUR. - AFD. VERPLEGING.

EGMOND AAN ZEE, Juli 1909.

Aan de Afdeelingen van het Centraal Genootschap voor Kinder-Herstellings- en Vacantiekolonies.

Bij dezen heb ik de eer het volgende onder uwe aandacht te brengen:

Dit najaar zal bij wijze van proefneming het Koloniehuis te Nunspeet tot winterverblijf worden ingericht en opengesteld worden voor een beperkt aantal kinderen, voor wie een langer verblijf dan 4 weken noodzakelijk is.

Aan het hoofd komt een ervaren directrice, welke door geoefende geleidsters wordt bijgestaan.

De verpleegtijd is vastgesteld op ten volle 8 weken, van 9 October tot 4 December.

De verpleegkosten bedragen één gulden daags.

De voor waarden van opneming, kleerenlijstjes enz. zijn dezelfde als geldig zijn bij de zomerkolonies.

Wanneer het aantal aanvragen de beschikbare plaatsen overtreft, worden de kinderen aangenomen in volgorde van de datum van ontvangst der aanvragen, welke zoo spoedig mogelijk, doch **uiterlijk 1 September**, bij ondergeteekende worden ingewacht.

Namens het hoofdbestuur, *De gedelegeerde bij de verpleging* A.C. BOS.

Aan de afdeelingen van het Centraal Genootschap en aan alle personen, *die de oprichting eener afdeeling voorbereiden.*

L.S.!

Alle plaatsen in de verschillende tehuizen zijn bezet. Zelfs in de laatste kolonies is niet één bed meer open. Dagelijks worden aanvragen afgewezen. Dit is voor het hoofdbestuur zeer onaangenaam, maar het is bovendien teleurstellend en neerdrukkend voor personen, die zich de moeite getroost hebben voor hun pupillen verpleegkosten te verzamelen.

Dit feit geeft mij aanleiding nog eens in 't bijzonder uwe aandacht te vestigen op het **bouwfonds** voor het nieuwe koloniehuis.

Het Centraal Genootschap wast zienderoog en zou ongetwijfeld een tijdperk van groote bloei tegemoet gaan, indien voldoende gelden voorhanden waren voor den geregelden aanbouw van tehuizen.

Zeer enkele afdeelingen zonden een bijdrage van eenige beteekenis. Nu geven een goed voorbeeld: **Amsterdam** en **Haarlem**, waar met kracht gewerkt wordt voor het bouwfonds.

Wanneer echter nog dit jaar de eerste steen gelegd zal kunnen worden (**en dit is dringend, dringend noodig)** zullen spoedig en met den meesten ernst geldinzamelingen moeten gehouden worden in en nabij alle afdeelingen.

Hoogachtend,

De gedelegeerde bij de verpleging, A.C. BOS.

Ingezonden-Toilet.

Geachte redactrice.

Naar aanleiding der corsetten van de *firma Huijser*, *Amsterdam*, wil ik niet in gebreke blijven het volgende te vertellen aan onze lezeressen.

Buitenslands zijnde, was het mij niet mogelijk mijn corset, door bovengemelde firma geleverd, daarheen ter reparatie terug te zenden, vooral omdat het slechts een groote kleinigheid gold, het hernieuwen van een paar baleinen. Ik verzocht dus aan een Wiesbaden's gróótste firma's op dit gebied voor mij een en ander te willen in orde brengen, en het éérste wat mij werd gezegd was, toen ik mijn pakje open deed: 'Welk een magnifique model! Dat hebt U zeker direct uit Parijs!' Op mijn antwoord, dat dit geenzins het geval was, sloeg zij, de eigenaresse, de handen ineen van verbazing, omdat zij 'nooit had gedacht, dat in Holland zóó iets first rate op dit speciale gebied kon worden gemaakt.' Zij liet mij in haar adres-boek zien, hoe zij verscheidene hollandsche dames tot klanten heeft, en herhaalde telkens opnieuw haar éérlijke bewondering voor de uitstekende afwerking en den prachtigen vorm van het door de firma Huijser gemaakte corset, als geheel-overeenstemmend, zoowel met de eischen van elegantie als met die van gezondheid. Nu weet ieder, dat een concurrent

niet gauw een ander prijst, dat het integendeel een eigenschap is aan den mensch ingeboren, datgene, wat gij bij zijn buurman kocht af te breken als minderwaardig, wanneer hij óók datzelfde leveren kan. In het bijzonder daarenboven vinden groote buitenlandsche firma's het meestal noodig eenigzins laatdenkend te kennen te geven, dat men in een klein land als het onze, op het punt toilet-artikelen nog heel achterlijk is, (wat ook dikwijls niet valt tegen te spreken). Van daar dus, dat mij deze zoo oprechte, blijkbaar door den plotselingen aanblik van het mooie corset als tegen wil en dank haar ontlokte, loftuiting van de Wiesbadensche corsetière trof, als der moeite waard haar te publiceeren. Want zij bewijst, hoe men òòk in het buitenland erkennen moet de bekwaamheid dezer bovengenoemde firma, en tegelijk metéén, hoe onnoodig het is voor hollandsche dames zich in Wiesbaden, of elders, te voorzien van wat zij met minder omslag en waarschijnlijk voor minder geld in Amsterdam evengoed kunnen krijgen.

U dankend voor de plaatsruimte hoogachtend
ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Correspondentie van de redactie met de abonnés

De redactrice van de Holl: Lelie brengt ter kennis van de lezers van dit Blad, dat zij géén manuscripten, of brieven, haar naar aanleiding der redactie-aangelegenheden toegezonden door niet-abonnés, kan beantwoorden langs **particulieren** weg. De correspondentie in dit Blad dient zoowel tot de beantwoording van brieven, als tot de mededeelingen betreffende aangenomen en geweigerde bijdragen, en zij, die zelve geen abonné of abonnée zijn, kunnen dus niet verwachten langs een anderen dan den correspondentie-weg te worden beantwoord. Wanneer zij door leesgezelschapkring, of samen-lezen, of op welke wijze dan ook, gelegenheid kunnen vinden de correspondentie-rubriek te volgen, dan is de redactrice bereid hen dáárin te beantwoorden.

Op dezen regel wordt voortaan *géén uitzondering* meer gemaakt, en afzonderlijke nommers, correspondentie-antwoorden aan niet-abonné's behelzend, worden **niet** meer toegezonden.

Redactrice.

P.S. Het spreekt van zelf, dat deze regel alleen geldt voor eerstbeginnenden, èn voor briefschrijvers die in de corr: rubriek thuishooren.

Ogtrud. - Dus, ik heb U dan toch goed nagevoeld, dat ik U dezelfde woorden aanhaalde van de Genestet, die gij voor U-zelf hadt afgeschreven in Uw eigen citaten-boek!

Zeker, dat is heel natuurlijk, dat gij nu, nu gij nog aan den ingang staat van Uw leven, zoo lang stilstaat bij Uw eigen-ik, en Uw eigen emoties. Maar, hoe ouder gij wordt, hoe meer gij-zelve zult inzien, dat die, laat ons het noemen *overpeinzende* toestand, enkel een gevolg is van Uw het leven niet kennen nog. Gij hebt nu nog weinig emoties, en daardoor staat gij er zoo heel ernstig bij stil, als er wat gebeurt dat U ontroert, gij verwacht nog zooveel onbegrepen vage dingen van Uw toekomst, daardoor wordt

gij ongeduldig dat zij nog uitblijven. Maar ach, lieve Ogtrud, als gij aan doodbedden hebt gestaan, als gij een die U lief was, de oogen hebt gesloten, dan ben ik overtuigd, dat gij zult inzien, hoe kort en hoe vergankelijk *alles* is, liefde en haat, en blijdschap en smart, en dat het heusch niet de moeite waard is elke *levenskleinigheid* zoo gewichtig te nemen. Het *oogenblik* moet gij aangrijpen, niet stilstaan bij wat gij zoudt willen dat anders was. Zie nu eens met open oogen rondom U. Alles wat gij mij schrijft van Uw leven bewijst dat gij vele voorrechten hebt, jeugd, gezondheid, een zorgeloos bestaan, geen dreigende toekomst van *moeten* door de wereld komen. Zeker, het *is* vervelend dat de menschen, de gesprekken, zoo banaal zijn, dat men zichzelf *verliest* als het ware in de dagelijksche omgeving. Maar met daarover zuchten kunt gij de wereld toch immers niet van banaal veranderen in wat zij nooit zal worden: een sympathiek geheel van hoogstaande menschen. Twee levens leiden, een voor U-zelve, een voor Uw omgeving, dat is de beste raad dien ik U kan geven.

Of ik nooit 'getwijfeld' heb wat het geloof in God betreft, vraagt gij naar aanleiding van het slot mijner dagboekbladen. Lieve Ogtrud, toen ik een jong meisje was als gij, had ik een muurvast geloof in Gods almacht en Gods bestuur, en in Zijn wil, en ik kan U oprecht zeggen, dat ik mij nooit zoo gewillig, zoo zonder morren, zou hebben geschikt, in het groote onrechtvaardige verschil dat werd gemaakt in opvoedingsquesties tusschen mijn broers en mij, noch dat ik het altijd voortdurend ziek zijn mijner moeder zoo geduldig zou hebben beschouwd als een mij van God opgelegd kruis, indien ik niet, zonder eenigen twijfel inwendig hoegenaamd, had *berust* in wat ik toen dacht dat Gods wil met mij was. Daarna hebben de menschen, de Haagsche 'Christenen' mij een heel anderen kijk gegeven op geloof, heb ik dóór hun huichelarij, en door alles wat ik zag van christelijke politiek en christelijke godsdienstigheid achter de schermen, een afkeer gekregen van die opgeplakte vroomheid, heb ik gezien, dat wat ik mij had laten opdringen als Gods-Woord, menschenwerk was, opgebouwd tot eigen eer en eigen voordeel. - Maar, dóór het leven heen, dóór den strijd ervan heen, heb ik toch behouden een grooten eerbied voor het Onbekende, dat ik voel in mijn leven, dat is rondom mij, en dat, dat hóóp ik, zich na mijn dood duidelijker aan mij zal openbaren.

Wat ik versta onder de realiteit van het leven? Ach lieve Ogtrud, dat zult gij vroeg genoeg ondervinden. Dat is de ondervinding, de wreede, ontgoochelende, harde *ondervinding*. - Neen, neen, geen spelerij met 'doen aan kinderopvoeding', geen wel-opgeborgen-zijn in een Zwitsersch pension-leven met een paar andere jonge meisjes, geen *theoretisch* opmerken om U heen, kan U de *realiteit* van het leven in haar volheid doen verstaan. Die moet tot U komen door *eigen* leed en *eigen* ervaring en eigen alleen voorwaartsstreven, als gij voor U-zelve moet zorgen, of als gij staat aan ziek- of dood-bed van die U lief zijn.

Neen, het is niet 'verkeerd', dat gij zoekt te vergeten. Integendeel, juist bij Uw karakter, dat te veel stilstaat bij Uw eigen-ik, is het wenschelijk, dat gij zoekt U-zelve wat meer te verliezen, en U niet dadelijk alles zoo aan te trekken. Ook is het *niet* prozaisch, dat gij U schikt in wat nu eenmaal zoo is, integendeel, zij die U dat verwijten, zijn waarschijnlijk zelven aangetast door den hedendaagschen tijdgeest van vele jonge meisjes, die meenen dat het 'interessant' is zich levensmoede en onbegrepen voor te doen. En die niets anders bereiken daarmee dan dat zij worden uitgelachen! Want zulke aanstellerij is niet 'poëtisch' maar eenvoudig kinderachtig. Antwoordt dat maar eens aan dezulken die U Uw 'proza' verwijten: van verstandig

in wat onvermijdelijk is U schikken (en in Uw geval is dat daarenboven niets vreeselijk ook nog).

Dat gij met die heeren-kennissen liever praat over wat anders dan sport en bals enz. begrijp ik best, want het is een feit dat bij jongelui van één leeftijd het meisje gewoonlijk veel meer vrouw is dan de jongen reeds man, daardoor denkt gij ná over dingen die Uw heeren-vrienden, denk ik, nog niet invallen. Ook brengt het leven van jongens mee, dat zij veel meer druk *leven* dan meisjes, dus minder nadenken over allerlei dingen, en minder stilstaan bij eigen-ik. En eindelijk, en in Uw geval zal dat de hoofdoorzaak zijn, met Uw behoefte aan intiem discusieeren gij zijt blijkbaar een diepere natuur dan de meeste jongelui, en die (de dieper-aangelegde naturen) vinden gewoonlijk in het dagelijksche leven niet veel punten van aanraking met andere, meer-alledaagsche menschen. Zeer terecht zegt gij dan ook zelve, dat slechts enkelen onder de mannen die gij kent iets te geven hebben in geestelijken zin. Juist, op dat geven *hebben* komt hier de nadruk. Wie niet heeft die kan niet geven. De meeste hoofden en harten zijn leeg van inhoud, van mannen en van vrouwen beide.

Aan die 'Vriendschap' tusschen jongelui, op *Uw* leeftijd, geloof ik maar héél voorwaardelijk. Gij-zelve ziet dat ook verstandig in, waar gij van het daaraan verbonden 'gevaar voor een van beiden' spreekt. Overigens, vriendschap laat zich niet dwingen, maar, omgekeerd, als een jonge man voelt dat een jong meisje hem niet uit huwelijksbegeerte maar uit sympathie van kameraad zoekt, dan zal hij als zij hem aantrekt van lieverlede zijn schuchterheid wel overwinnen. Alweder, *als* hij wat in zich heeft. Ik vrees dat gij Uw verwachtingen te hoog stelt omdat gijzelve méér in U hebt dan de meesten. Ook de meeste jongens, zoo goed als de meeste meisjes, zijn zoo banaal, zoo weinig innerlijk-wáárd.

- Lieve Ogtrud, wat bedoelt gij met 'offeren haar eigen geluk', sprekende van een vrouw die trouwt uit liefde. Als zij uit liefde trouwt dan *is* dat huwelijk toch haar geluk, zou ik denken. Waar blijft dus het offer? Overigens, een man die, zoo volmaakt als gij U dat nu voorstelt in geestelijken zin, beantwoordt aan uw jonge-meisjes-ideaal, wáár is die te vinden? Of, als gij *meent* hem te hebben gevonden, dan vrees ik, dat de ontgoochelingen na het huwelijk niet uitblijven! Geloof mij, zulk een ideaal bij elkaar passen, als gij U dit droomt, is het werkelijkheidshuwelijk nooit; het is iets geheel anders dan zulk een geestelijke zielsverwantschap van elkaars 'stemmingen' deelen.

Zeker, dat vind ik heel prettig, dat gij mij schrijft *Uw* opmerkingen naar aanleiding van wat gij leest in de andere correspondenties. Dat doen anderen ook. - Uw uitdrukking aan het slot van Uw brief, dat het niet zoozeer *droefheid* is die U kwelt dan wel droef *voelen*, is mij een bewijs welk een echt kind van Uw tijd gij zijt! Droef *voelen* dat is een ziekte van den hedendaagschen tijd, van jonge menschen, jonge vrouwen vooral. O, ik heb in den Haag zoo vele droef-voelende jonge meisjes gekend! En van zoovelen was het elkaar *nadoen!* Bij *U* geloof ik dat laatste niet. Gij zijt onbewust besmet met het gift. Bedenk echter, wat ik U hierboven zei, gij maakt daardoor U-zelve noodeloos ongelukkig. De tijd zal komen waarop gij Uw vele voorrechten van nu U zult herinneren als niet genoeg gewaardeerd. Niemand onzer kan volmaakt gelukkig zijn, vooral jonge menschen hebben, door hunne van hun-zelf onbegrepen toekomst-verlangens, dikwijls een moeielijken tijd voor zichzelf. Zoo gaat het ook U, maar pas op, laat u niet beinfluenceeren door met hare eigen gewichtigheid zich interessantmakende-vriendinnen en dito jonge mannetjes.

Zooals ik U reeds heb gezegd, ik kan niet beoordeelen of iets voor de Lelie is geschikt of niet, vóór ik het las. Als Uw gedachten *oorspronkelijk* zijn, dan zijn ze wèl geschikt. Daarvan hangt alles af. Dus moet gij mij eerst een en ander zenden. - Ja, uw brief vernietig ik *onmiddelijk* na de beantwoording. En uw naam, zoowel als uw pseudoniem, blijven voor *iedereen* geheim.

B.W. van de K. - Uw angst-briefkaart aan den uitgever is mij door dezen opgezonden; gij hadt toen reeds mijn bericht, want, ja, Uw eerste kaart kwam hier in orde aan, ondanks het onvolledig adres. Zoo groot is het hier niet. En dat nog wel terwijl zelfs de plaatsnaam in de Telegraaf maar half juist was overgedrukt. Uw brief op den voet volgend begin ik met hetgeen gij schrijft over de Riviera te beantwoorden. Ja, ik benijd U, dat gij den geheelen zomer kunt wonen in het Zuiden; ondanks muskieten en wat te veel warmte benijd ik U, want, daar ik deze beide drawbacks óók ken van het Indisch klimaat weet ik dat zij m.i. niet opwegen tegen de vele van het noordelijke: kilheid, regen, vocht, zware, sombere luchten, etc. Daarenboven zult gij-ook het wel met mij eens zijn, dat warmte in warme landen beter is te verdragen dan, *als* zij eindelijk komt, in ons klimaat, omdat bij ons de huizen, de leefwijze, er niet op zijn ingericht, en ook de lucht-zelve blijft hangen bovendien, drukkend tot er onweer komt. Wat gij zoo enthousiast schrijft over het genot van het ontwaken des ochtends bij een schitterend blauwen hemel, herinnert mij aan het enthousiasme van een ouden Italiaanschen winkelier, in zijn donker weinig vroolijk winkeltje in San-Remo: 'Wij leven *buiten*, in ons heerlijk land' - zei hij, - 'en voor al het geld van de rijke Engelschen die bij mij komen koopen (hij was een soort antiquaar) zou ik niet met hen willen ruilen als ik daarvoor moest leven in hun somber land ginds.' - Er was zulk een oprechtheid van die liefde voor zijn *zon* voelen in dien man, dat geen oogenblik de gedachte aan dwaze grootspraak in je opkwam.

Dat gij Indisch neglige voor dames en heeren niet leelijk vindt, kan ik slechts onder voorbehoud beamen. Indien gij namelijk bedoelt een wit jasje met een boord (voor de heeren), dan ga ik met U accoord, óók als gij bedoelt *Indische* dames. Maar volbloed-Europeesche vind ik in sarong en kabaija, leelijk, omdat hare vormen, ook bij mooie en goede figuren, m.i. zich niet leenen voor die kleeding, uitgevonden door heupelooze, een geheel aan háár apart ras eigen bevalligheid bezittende inboorlingen. - Wat deze, wiegend en gracieus van gang, aantrekkelijk er doet uitzien, vind ik bij

een blanke vrouw bijna zonder uitzondering, vulgair en opdringerig-naakt. Wat de heeren aangaat, de kabaija's zonder boord en zonder behoorlijke nette onderkleeding, zooals ik meer dan één heer op Batavia in het Hotel des Indes den heelen dag zag rondwandelen, vind ik afzichtelijk-leelijk, en ongemanierd. - In *dit* opzicht is West-Indië, waar deze ongegeneerdheid niet bestaat, en de heeren witte pakken, de dames peignoirs en matinees dragen, m.i. Oost-Indië vooruit in beschaving.

Even constateer ik hier met gróót genoegen, dat de firma de Gruyter zoo tot Uw tevredenheid alles heeft overgebracht naar de Rivièra, dat niets, 'zelfs geen bitterglaasje brak'. - Ik herhaal die tevredenheidsbetuiging met zooveel genoegen, omdat ik weet hoe uitstekend die firma, die ik onlangs ook weer aan iemand met succes aanbeval, haar ouden roem steeds handhaaft. Ik herinner mij, dat mijne ouders, bij hunne verhuizing naar Suriname, dezelfde aangename ervaring hadden van de zorgen dier firma dat 'niets was gebroken'. -

En dan laat gij volgen: 'Ja, nu weet gij het, ik drink bitter'. - Ik begrijp dat gij die ironische bekentenis aflegt, naar aanleiding van mijn ingezonden hondenstukje in de Telegraaf, waaruit gij mijn adres hebt gevonden, en waarin ik verklaarde: liever te zitten naast honden, dan naast de tram verpestende, naar bitter-ruikende 'heeren', iets wat in ons vaderland nog al eens voorkomt.

En inderdaad, waarde vriend, (ik meen dat ik U zoo noemen mag op grond onzer correspondentie), ik háát bitter. Ik weet wel dat het een Nederlandsche heeren-drank is bij uitnemendheid, en een die in Indië zoo geliefd is, dat men daar immers ook spreekt om die reden van de 'bittertafel' voor de Societeit. Gij zoudt dus wel een witte raaf zijn, als gij in Uw dubbele qualiteit van Hollander èn van Indischman niet gesteld waart op het vulgair-ruikende goedje. - Ja, ziedaar, wat ik er tegen heb, ik vind het stinkend, *gemeen* ruikend goedje, en, als ik in een tram zit, en die verpestende lucht komt me tegen, dan denk ik altijd met een intensen walg: Wat ben ik in een *min* gezelschap, al zie ik ook dat bedoeld gezelschap, dat die gedachte in mij opwekt, heel fijn is gekleed, en al weet ik dat het een heel aristocratischen naam draagt. Mijn vader dronk het goed nooit, had er dezelfde antipathie tegen, die ik U thans beschrijf. Et voila! - Ik zal er niet met U over redetwisten, dat het fijner of aristocratischer zou zijn champagne of bourgogne te drinken dan jenever. Wie te veel drinkt, wat

het ook zij, is in mijn oogen een buitengewoon onsympathiek wezen, omdat ik dronkenschap het walgelijkst vind wat ik ken. En, wie niet te véél bitter drinkt, nu en dan slechts een enkel glaasje, die staat in den grond volkomen gelijk met hem die een enkel glas champagne, of welke wijn of welke liqueur ook, drinkt nu en dan. Ik geef U volkomen toe dat het een gelijkstaat met het ander. Maar ik herhaal dat ik-voor-mij van de bitterlucht een onbeschrijfelijken afkeer heb omdat zij voor mij vertegenwoordigt de idee *vulgariteit.*

- Gij ziet uit op het Chateau, schrijft gij. Ik zie dat alles vóór me, niet zooals ik het zag in later jaren bij wéérzien, maar dien eersten onvergetelijken keer met mijn vader. Ik had toen het gevoel van goddelijkheid, van: wat is alle levensellende tegen de vreugde dat ik *dit* mag zien, ik die eenmaal op mijn jonge meisjes kamertje dróómde van al die dingen zonder eenige hoop ooit iets van de wereld te zullen zien. Later, bij hernieuwde bezoeken aan Nice, heb ik de bijzonderheden van alles in me opgenomen, - van àl het wonderbaar-mooie van die Promenade des Anglais; den eersten keer, jaren geleden, vergeet ik nóóit. Dat was geen *zien;* het was *drinken* Gods eeuwige schoonheid in de natuur.

Gij schrijft zoo enthousiast over de 'mooie vruchten', vindt gij niet, dat die in Indië zeer desillusioneerend zijn op het gebied uiterlijkmooi? Perzikken, druiven, abrikozen, appelen, zij vormen een kleurengeheel dat men nooit kan teweegbrengen met bananen, watermeloenen, en al die geel-bruin-getinte leelijke Indische vruchten.!

Gij schrijft dat door al mijn werken één spoor loopt van steeds denken aan het onzekere van alles wat aardsch is. Dat heeft U in mijn boeken zelfs zoo sterk gefrappeerd - zegt gij - dat gij het vermoeden uitspreekt, dat ik nooit door en door vroolijk kan zijn.

- Inderdaad, in zekeren zin bederft voor mij de gedachte aan het onvermijdelijk-komendestraks, - zoodra ik nadenk zelfs te midden van de meest-gelukkige uren mijn opgewekte stemming. - Nadenken brengt m.i. altijd mede *weemoed.* - Ik geloof dat de meerderheid van het menschdom daarom zoo gemakkelijk heenleeft, omdat zij *niet* nadenken. Het wisselvallige van alles, het dreigend-onafwendbare einde, ik zie het, ik denk er aan, juist op die momenten van geluk, waarop ik juist daarom voor dat einde van die dreigende verandering het méést bang ben. Zoo ben ik geweest, zoolang ik mij kan herinneren, maar dat neemt niet weg, dat ik mijzelf wel eens kan dwingen tot vergeten-willen, tot een oogenblikkelijke opwinding ook, omdat ik van een opgewonden temperament ben. De reactie daarna is dan te grooter. En, daar ik als ik schrijf mij geef zoo als ik inwendig *ben* en *voel*, spreekt het vanzelf, dat gij dit spoor van weemoed om de onzekerheid van alles zoo steeds terugvindt in mijn geschriften.

Wat het bewuste feit in Uw stuk aangaat, inderdaad heb ik wèl vermoed, dat het U-zelf gold, en ik geloof dat gij, hadt gij het met den naam der betrokkenen gepubliceerd, er inderdaad leelijk zoudt zijn ingeloopen, wat een proces 'wegens laster' of zoo iets fraais aangaat. Want dat is ook zoo iets heerlijks in onze 'welgeordende' maatschappij, dat je nooit kunt *zeggen* vrijuit en zonder doekjes erom te winden hoe je denkt over iets of iemand, of je loopt de kans daarvoor, voor je eerlijkheid, te worden 'gestraft'. Laster zooveel je wilt op de societeit, en in het dagelijksch gezellig-verkeer, breng op die wijze je naasten om hun goede reputatie naar hartelust, dat *mag*, maar wees eerlijk, zeg *openlijk* hoe je over hen denkt, dan trek je aan het kortste eindje en wordt veroordeeld wegens 'smaad'. Ook alweer zoo

iets waaraan niets is te doen. Want een proces! Hoe méér 't gelijk aan je eigen kant is, hoe gróóter je kans, dat je het proces verliest - placht mijn overleden vader, die als officier van justitie, en advocaatgeneraal bij Gerechtshof, en Hooge-Raad later, wel iets of wat kon oordeelen over rechtspleging, steeds te zeggen.

Maar, weet ge wat mij verwondert in U, een man van levens-ondervinding, dit, dat gij over de 'geldschraperij' van dien heer U hebt verbaasd, omdat het die kiesche zaak gold! Weet gij dan nog niet hoe geldzucht de wereld behéérscht, hoe zij inderdaad is de wortel van *alle* kwaad!? - *Ik* verwonder mij nooit meer over geldschraperij, alleen maar nu en dan, over den heel-enkelen, dien ik hier en daar ontmoet, die *niet* hebzuchtig en geldgierig is, en iets over heeft voor zijn naaste, zonder bijbedoeling van zijn naam op een liefdadigheidlijst willen zien, of er een ridderorde mee koopen, of al dergelijke goedgeefschheid van verdacht-allooi. Wat gij mij schrijft over Uw dienstjaren-ervaringen (gij begrijpt mij?) was mij aangenaam te hooren, omdat het bevestigt, zoowel wat ik steeds heb gedacht in dat eerste opzicht, als óók in het tweede, nl: dat een éérlijk geloovig man, zoowel protestant als katholiek, uit dat geloof leert de plicht zijn ondergeschikten rechtvaardig te behandelen; daarentegen staat het bij mij vast, dat *elke* socialistische leider ontwikkeld genoeg is om zelf te weten de onuitvoerbaarheid van zijn gelijkheids-theorieën, dus die niet *kan* meenen eerlijk, ze alleen predikt om er den dommen arbeider door op te zweepen, en te gebruiken tot hefboom voor zijn eigen grootheid straks. (Zie Briand, Clemenceau, etc.).

(*Wordt vervolgd.*)

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Bericht.

Het vervolg van de correspondentie aan **B.W. van de K.** moest wegens plaatsgebrek blijven liggen, alsook een artikel van de Hoofdredactrice, aan de abonnés: **Servaas van Rooyen, B.W. van de Kamer** en **Ada.**

REDACTRICE.

Sluiting red: ged:

1 September 1909.
23ste Jaargang.
No. 9.

Berichten.

Present-exemplaren en Bewijs-nummers zijn aan te vragen bij den uitgever van dit blad, niet bij de redactie.

Beklag over correctie- of drukfouten heeft de betreffende te richten tot den uitgever, niet tot de redactie.

Zij, die zonder abonné of lezer te zijn van de Holl. Lelie de redactie lastig vallen met de toezending van manuscripten of brieven, hebben het zichzelf te wijten, wanneer zij geen particulier antwoord ontvangen; de beantwoording van een en ander geschiedt door de corr.-rubriek in dit blad, behoudens die gevallen van uitzondering die de redactie om welke reden dan ook persoonlijk uit beleefdheid maakt.

Zij, die hunne manuscripten bij weigering terug verlangen, worden verzocht hunne behoorlijke frankeering terstond in te sluiten en hun juist adres terstond op te geven.

Zij, die met de redactie correspondeeren in de Lelie onder welk pseudoniem ook, worden verzocht zoowel dit pseudoniem als den eigen naam onder elken brief te herhalen, daar het onmogelijk is alle pseudoniemen te onthouden bij een zoo uitgebreide correspondentie.

Anonyme brieven worden niet beantwoord.

REDACTRICE.

De redactrice verzoekt van af heden alle voor háár bestemde brieven, stukken, enz. te willen zenden onder háár adres, aan den uitgever van de Holl. Lelie, Keizersgracht 485, Amsterdam.

Hoofdartikel
Een en Ander.
II. Over het Vrouwenvraagstuk

Een opmerkelijk verschijnsel in de vrouwenbeweging blijft het feit, dat niet alleen door de uiterste linkerzijde, maar eveneens door hen die meer bezonnen zoeken naar eene aannemelijke oplossing van dit ingewikkelde vraagstuk, nog steeds gezocht wordt daar waar niets verloren werd; dat men zich voortdurend blind staart op allerlei dingen die slechts gevolgen zijn van dieper liggende oorzaken, zonder in den regel eenige aandacht te wijden aan die oorzaken zelf; en dat, in plaats van de ziekte aan

te tasten in haar zetel, men zich tevreden stelt met allerlei middelen, die niet anders raken dan het uiterlijke der kwaal.

Opnieuw en sterker dan ooit, werd ik door deze merkwaardigheid getroffen, toenmij dezer dagen onder de oogen kwam een concieuse formuleering, door een vrouwelijk fransch rechtsgeleerde, van de desiderata, die in haar oog de onafwijsbare rechten vormen der huidige vrouw. En hoewel door al de verschillende groepen waaruit de beweging is samengesteld, dit programma wel niet aanvaard zal worden in zijn geheel, meen ik toch te mogen aannemen, dat het vrijwel bevat het totaal der verlangpunten, gekoesterd door de verschillende fractiën gesamenlijk.

Bedoeld ultimatum bevatte niet minder dan de acht volgende eischen:

I.	Kiesrecht.
II.	Openstelling, ook voor de vrouw, van alle ambten en beroepen waarvoor zij de individueele geschiktheid blijkt te bezitten.
III.	Gelijke Salarieering voor man en vrouw in gelijke ambten en beroepen.
IV.	Opheffing van de onbevoegdheid der gehuwde vrouw om op te treden in rechten.
V.	Evenredig aandeel in de ouderlijke macht.
VI.	Regeling van den vrouwenarbeid voor en na de bevalling.
VII.	Geoorloofd onderzoek naar het vaderschap.
VIII.	Vrijheid om te erkennen het vaderschap over uit overspel geboren kinderen.

Nu zij het verre van mij te willen beweren, dat al het bovenaangehaalde in strijd zou zijn met recht en redelijkheid. Wat meer is, ik wil volmondig toegeven zelfs, dat niet weinig van het dús-verlangde billijkerwijze geboden wordt niet alleen, maar inderdaad reeds lang werkelijkheid had behooren te zijn, en dat, zoo het van den wetgever al geen gebrek aan goeden wil, dan toch laakbare nalatigheid is, als tot nú toe zóó luttel in deze richting gedacht werd en gedaan. Maar dit neemt niet weg dat, gesteld al, dat het voor gereede inwilliging vatbare, inderdaad werkelijkheid werd, men dan tóch nog de vraag zou mogen stellen of hiermede iets essentieels bereikt ware, of de geluksnorm der vrouw er belangrijk door zou zijn gestegen of stijgen zou. Of zij met al die nieuw verkregen rechten méér in staat zou zijn zich te ontplooien in den vollen rijkdom harer karakteristieke gegevens, dan nù.

En dan meen ik gerechtigd te zijn om op deze vraag een ontkennend antwoord te geven.

Want hoe wenschelijk, neen hoe noodzakelijk wellicht een ernstige voorziening in bedoelde richting ook zij, toch moet het bij eenigszins nadere beschouwing een ieder in het oog springen, hoezeer bijna al de acht begeerde rechten in hoofdzaak slechts bëoogen het verlichten van de onderhoudszorgen der ongehuwde of op zichzelf aangewezen vrouw. Hoe vooral rekening wordt gehouden met het accidenteele en gewicht gehecht aan het uiterlijke symptoom. En geen enkel ervan wijst op een dieper gaande diagnose, op een streven naar een ernstige, duurzame verwijdering van het uitgangspunt dier verschijnselen.

Immers niet in de meer of minder ongunstige welstandsverhoudingen, nòch in het derven van zekere, 't zij dan bestreden of onbestreden rechten, nòch zelfs in het gemis

aan voldoende wettelijke bescherming tegen eventuëele verdrukking door den zelfzuchtigen sterkere, schuilt de oorzaak van der vrouwen nood.

Deze ligt elders, is te zoeken in geheel andere zoo niet tegenovergestelde richting. En dan wel in de eerste plaats in het langzaamaan verloren gaan van het zuiver vrouwelijk bewustzijn; in het geleidelijk vervagen van die eerbiedwekkende hoedanigheden.... zachtheid, ingetogenheid, zelfopofferingsgezindheid - die uitmaken de eigenlijke en natuurlijke bron van alle bekoorlijkheid zoowel als van alle geluk der minder met krachteigenschappen bedeelde sexe. En in de tweede plaats in het feit, - en dit geldt evenzeer voor den man als voor de vrouw - dat men zich al minder en minder rekenschap geeft van de werkelijke bestemming des levens, die niet te bereiken is (zooals het nu vaak den schijn heeft) in een vlak en behagelijk heenglijden langs zoetkleurige bloemenhagen naar een onbestemd, vaagblauw einde, nòch ook in een driftig en overmoedig stuk voor stuk wegwerpen van den voor het ethische evenwicht noodige levensballast, maar wèl in een voortdurend stijgen langs oneffen bergweg, in een nederig, stâag willen het hooge, in een stilarbeidend verheffen van den intuïtieven drang tot den welbewusten wil; in een steeds weer verheerlijken van Gods grootsche Schepping, door het telkens naar Zijn Voorbeeld herscheppen van den hoogen Wil tot de Zegenbrengende Daad.

II.

Hier rijst de vraag: ‘Welke is der vrouwen bestemming?’

‘En God zag dat het den man niet goed was alleen te zijn en Hij schiep hem een gezellin’. En op God's bevel noemde Adam de nieuwgeschapene Eva - Chawah -, dat is ‘Moeder der levenden!’

Indien ooit eene roeping met de daaruit voortspruitende verplichtingen en rechten klaar en nauwkeurig werd omschreven, dan is het wel in deze weinige en eenvoudige woorden. En voor de Christinne zou het dan ook overbodig mogen schijnen het vraagstuk waaraan deze beschouwing gewijd is, te behandelen als een dat niet is opgelost; ware het niet, dat ook bij haar zich teekenen

beginnen voor te doen, die wijzen op een onrustbarende verwording in dezen.

Immers is het een niet meer te ontkennen feit, dat ook bij de Christenvrouw het klare bewustzijn der levensbestemming niet steeds meer is het eenig wijzende licht op den moeizamen weg; wordt het een droeve waarheid, dat door tal van oorzaken door de steeds groeiende eischen aan weelde en comfort, door het steeds gretiger najagen van genietingen van allerlei aard, en vooral door de zich dagelijks meer en meer compliceerende maatschappelijke verhoudingen, voortdurend onoverkomelijker hinderpalen worden in den weg gelegd aan hen, die hunnen staat overigens zouden willen kiezen naar Gods Woord. Een steeds grooter aantal mannen verliezen òf den wil òf den moed om zich te kiezen een gezellin en te stichten een huiselijken haard. En daardoor neemt onvermijdelijk óók met den dag in gelijke mate toe, het aantal vrouwen, dat hare roeping mist, dat nièt komt tot hare goddelijke en natuurlijke bestemming.

En hier nu zijn we gekomen tot het kernpunt van ons betoog. In plaats van zich nauwkeurig rekenschap te geven van dezen staat van zaken, in plaats van ijverig te bestudeeren èn de psychologische en ethische èn de maatschappelijke oorzaken van dezen dreigenden misstand; (misstand die in zijn voortbestaan noodzakelijk moèt uitloopen op algeheele ondergang der menschelijke samenleving) bepaalt men zich tot het zoeken naar palliatieven, neen erger, neemt men de toevlucht tot allerlei middelen die als narcotica het gevoel voor den ernst der levensdingen verslappen, vraagt men om wetenschap inplaats van wijsheid, om macht inplaats van sterkte, om materieele genieting in stede van hart- en zielverrijkend geluk. En waar het geldt het Leven in zijn meest omvattende beteekenis en strekking, heeft men slechts het oog op den omhang ervan, op het kleinlijk eenzelvige, op den louter ijdelen, uiterlijken schijn.

Of is het niet bij uitzondering slechts, dat we vanuit het kamp der vrouwelijke militanten, vernemen een enkele stem, die verontrust door de veldwinnende verontvrouwelijking der sexe, door het gestadig verminderen der kenmerkende (zoowel uitwendige als innerlijke) verschillen en het hiermede gepaard gaande afnemen der geslachtelijke polariteit, nog reppen durft van een terugkeeren op den dwalend ingeslagen weg, het waagt niet den nadruk te leggen op het stoffelijke levensonderhoud, maar in de eerste plaats rekening te houden met het Leven zelf, en die, beseffend dat der vrouwen nood niet is een absoluut op zichzelf staand feit, maar enkel een betrekkelijk verschijnsel, een toevallig uitvloeisel der algemeen maatschappelijke desorganisatie, voor alles pleit voor vereenvoudiging van den levensstandaard, van het nederig naleven der uit het levensdoeleind zelf ontspruitende verplichtingen? Zijn ze niet schaars, de eenvoudigen die door gereede intooming van allen individueelen hoogmoed en zelfzucht, geneigd zouden zijn mêe te werken tot de herorganisatie van het ontwrichtte, tot een normale heeling van het geheele maatschappelijke samenstel? En hoevele van de kamplustige vrouwen zouden zich willen scharen schouder aan schouder met den man, niet om te streven eenzijdiglijk naar de oplossing der vrouwen-kwestie, maar wél naar dien van het (deze oplossing vanzelf in zich bergend) alomvattend sociale vraagstuk?

En toch, aldus dient der vrouwenstrijd gestreden. Op universeel maatschappelijk gebied ligt, ook voor haar, het veld der éénig vruchtbare actie. En slechts door te streven naar herstel van orde en evenwicht in de geheele menschengemeenschap,

zal ook de vrouw de plaats heroveren, die haar uit God en uit de natuur, naar haar gegevens en naar haar wezen toekomt.

Maar dan, als wij spreken van den grooten maatschappelijken kamp, dan weten wij, dat ook deze niet hoofdzakelijk kan gestreden worden op uitsluitend stoffelijk gebied; dat de oplossing der hangende geschillen niet in de eerste plaats te zoeken is in een systematisch ordenen langs wetgevenden weg, nimmer kàn zijn het resultaat van een louter practisch of opportunistisch overeenkomen, dat nimmer het nuchter berekenende verstand de hefboom kan zijn die het uit de voegen geraakte samenstel herstelt tot sluitende eenheid. Dan weten wij, wij allen, wier richtsnoer de Christus is, dat slechts in Hem, die het Hoogste en Eenige doeleind vormt van allen levensstrijd, te vinden is; De Wijsheid en De Kracht óók voor dezen Kamp; dat slechts in Hem, die door Zijn Kruis ons kocht de Groote Verlossing, ook ligt de eindelijke bevrijding uit dezen nood; dan weten wij dat slechts uit Hem, wiens Goddelijke Liefde is eindeloos, wij putten kunnen die machtige Goedheid des

Harten, die aan onzen wil geeft de hoogheid, aan onze wijsheid de wijding en aan onze kracht de heiliging, die heerlijke Goedheid des Harten, waaruit al eenig kan groeien en bloeien alle werkelijk heilbrengende daad!

Nijmegen, Augustus 1909.

H. VAN ROGGEN-BLOMHERT.

Wat ik zou doen als ik dochters had.

In het bijzonder voor mevrouw ADA, en voor de heeren SERVAAS VAN ROOYEN en B.W. VAN DE KAMER.

De dienstboden-nood, die een nauw verband houdt met de vrouwenquestie, waaruit zij min of meer voortkwam, kan men gerust zeggen, heeft de pennen in beweging gebracht, eerst van den heer Servaas van Rooyen, die ons toeroept: Maakt U los van de dienstboden en helpt U zelven, toen van den heer van de Kamer, die in hooger loon een verbetering ziet, zooal geen uitkomst, eindelijk van mevrouw Ada, wier betoog meer is een aanklacht tegen de verdorvenheid der zich opschikkende en onredelijke eischen stellende hedendaagsche-dienstboden dan een aanwijzing aan de meesteressen, hoe den toestand te verbeteren.

Wel, met meneer Servaas van Rooyen ga ik mee, als hij zegt: Helpt U zelven; - *niet* als hij daaronder verstaat ‘goede werkvrouwen en oppassers’ aanschaffen. Want, wáár vindt hij die? - Misschien dat hij, een oud-Hagenaar, nog als witte raaf zoo'n gedienstige ouderwetsche werkvrouw bezit, evenzeer als wij een witte raaf aan onze Marie hebben, en een derde misschien zich verheugt in een bij uitstek geschikten oppasser. Met witte raven echter, met uitzonderingen, kan men niet rekening houden als algemeene gevallen. In het algemeen genomen zijn goede werkvrouwen minstens even moeilijk te vinden als goede dienstboden, zijn hedendaagsche oppassers zeker even ingebeeld-veeleischend als hedendaagsche dienstmeisjes. Ik kan er U van een vertellen, die te ‘voornaam’ was om het eten, dat hem elken avond voor zijn zieke arme zuster, bij wie hij inwoonde, werd meegegeven, over de straat te dragen, van een ander, die zijn dienst verliet, omdat zijn ‘fatsoen’ niet toeliet een rood-gestreept jasje en een pet te dragen, van een derde, die weigerde met een naar zijn zin te groot postpakket te loopen, en een uitstekende betrekking, waarin hij twaalf jaren lang was werkzaam geweest, op dien grond roekeloos opzegde, etc., etc.

Meneer van de Kamer, met zijn ‘hooger loon’, lijkt mij nog verder van den rechten weg af, want, eendeels zou die raad alleen uitvoerbaar zijn, als de tractementen, de inkomsten, gelijken tred hielden met die plotselinge grootere uitgave voor onbemiddelde gezinnen, anderdeels zou men over weinige jaren voor precies dezelfde moeilijkheid staan, immers, de dames-meiden zouden steeds nog méér geld verlangen, steeds nog minder willen uitvoeren, nog meer tijd noodig hebben óók voor eigen genoegens, voor het pronken b.v. met de voor het meerder loon aangeschafte hoeden en japonnen.

Zie maar naar Engeland en Amerika, om de wààrheid van dit mijn beweren te erkennen; nergens krijgen de dienstmeisjes een zoo hoog salaris als daar, - in Amerika is het bijna gelijk aan een hoog-ambtenaars-inkomen bij ons, - en toch is ook dáár 't

gebrek aan goede dienstboden overgroot, een ware questie van den dag, waarover elke huisvrouw jammerend met de handen in het haar zit.

En mevrouw Ada is alleen negatief, in haar gerechten toorn tegen de onredelijke meiden, in haar m.i. minder gerechte ontkenning van de schuld, die de dames-zelf hebben aan deze onredelijkheid. Maar een middel tot verbetering aangeven, zóó ver gaat zij niet. Het *is* verkeerd zoo, - zegt zij. Maar daarbij blijft het bij haar. - - -

Wel - als *ik* dochters had, dan voedde ik haar op, kort en bondig, tot mijne en daardoor tot haar eigen dienstboden!

Dat klinkt in de ooren van de hedendaagsche ‘ontwikkelde’ (of wat daarvoor wil doorgaan) dames-schare, vrouwelijke studenten, enz., misschien heel ‘vernederend’. Maar ik voor mij kan met den besten wil ter wereld niet inzien, dat het kunnen bereiden van een lekker-gekookt maal, het weten te beredderen van een huishouden, het de kunst verstaan van een wasch helder en zaakkundig ‘doen’ en strijken, het keurig verstellen van ondergoed, dat de wetenschap van deze en aanverwante dingen, die *moeten* gedaan worden, zooveel minderwaardig is dan, laat ons b.v. zeggen, het postwissels-afschrijven, en aangeteekende brieven verzenden, het telegrafeeren, het kokselen van medicijnen, het inpompen jaar in jaar uit van dezelfde lessen op dezelfde lagere scholen aan kinderen, dan, in een woord, hetgeen behoort tot het dagelijksch werk van de post-beambte, de

apothekeres, de onderwijzeres, - om eenige veel-voorkomende, en niet de minst prettige nog, vrouwelijke vakken op te noemen.

Waarom echter is men er toe gekomen juist op al die *huiselijke* bezigheden zoo laag neer te zien, waarom bedankt de dochter ervoor hare moeder daarin bij te staan? Omdat.... men niet er aan heeft gedacht juist déze zoo *noodzakelijke* hulp in het huishouden behoorlijk *te betalen*, - aan de dochter evengoed als aan de meid. - Een zoon, die in vaders zaak wordt opgenomen, ontvangt, van af dien tijd dat hij meewerkt, behoorlijk een salaris, een dochter daarentegen, van wie van den vroegen morgen tot den laten avond wordt geëischt mede te arbeiden ten behoeve van vader, moeder, broers en zusjes, wordt niet alleen voor die inspannende taak niet betaald, maar zelfs van een beleefd dankje is maar zelden sprake, vooral zijdens de broers. Doet zij het werk naar den zin der laatsten niet goed genoeg, dan hebben zij nog op-en-aan-merkingen ook. En, als er eerst nog getrouwde broers en zusters bijkomen, en de kleine neefjes en nichtjes bij de grootouders een extra potje kunnen breken, wie is dan beklagenswaardiger dan de ongetrouwde dochter thuis, de duivels-toejager-tante, goed genoeg om voor alles te moeten zorgen, op alles te moeten passen, oud-wordend in het loopen van dit dienstmeiden-gareel - en die met-dat-al niet eenmaal in huis inneemt de plaats, de rechten, van zulk een betààlde, en op gezette tijden vrij-af hebbende gehuurde dienstmeid! -

Zie, ik heb me altijd heel goed kunnen begrijpen, dat een jong meisje dáárvoor bedankt, dat zij, liever dan aldus haar jeugd te verspillen, met de zekerheid óók nog, indien haar ouders onbemiddeld zijn, eenmaal geheel broodeloos te zullen achterblijven, afhankelijk van de wisselvallige familiegenade, bijtijds zich africht op een of ander vak, waardoor zij haar eigen meesteresse is, en, hoe bescheiden dan ook, in haar eigen onderhoud kan voorzien. - - Maar, gesteld zij ontving een geregeld maand-honorarium van hare ouders voor de thuis te verrichten huishoudelijke diensten, een honorarium gelijkstaande met wat zij nu, b.v. als apothekeres of onderwijzeres, verdient, gelooft gij niet met mij, dat menigeen harer dan, evenals Gonda het onlangs zoo ruiterlijk hier in de Lelie bekende, zou prefereeren die huiselijke bezigheden boven haar minstens even eentonig vak van juffrouw op een kantoor, of aan de posterijen, of wat ook? - Wat óók drijft zoo menig meisje het huis uit: het een taak willen hebben, de behoefte aan het zich nuttig maken kunnen! Welnu, als zoo eene thuis de dienstboden-questie oploste, door de dienstbode te vervangen, als men haar daarvoor beloonde met een welverdiend salaris, zou zij niet veel nuttiger zich gaan voelen, dan wanneer zij, zooals nu zoo veelvuldig het geval is, op de kindertjes mag passen van vriendinnen, of receptjes mag copieeren op kostelooze spreekuren, of verbanden mag vasthouden, of zelfs het brengt tot ‘secretaresse’, of ‘assistente’, of iets dergelijks gewichtigs? - ‘Ongebruikte krachten’ - er wordt zooveel over geredeneerd - welnu, *gebruik* haar dan, de vrouwelijke, jonge krachten, die in Uw eigen huis om U zijn, gebruik haar, maar.... *beloon* haar ook. Dáár zit 'm de questie. Tot hiertoe hebben de ouders de volwassen dochters afgebeuld, zonder haar daarvoor zelfs het bescheidenste loon aan te bieden; de zoons gingen de wereld in, kregen zakgeld, amuseerden zich, zonden de vuile wasch en de kapotte kleeren naar huis, en de zusters daar waren net goed genoeg om die te beredderen en te herstellen, en om een standje te krijgen van de heeren, als ze het niet goed en gauw genoeg deden, en om het gemeste kalf te helpen slachten als de broers uit die verte eens

genadig over kwamen. Maar - ... háár voor al dien arbeid behoorlijk beloonen - geen sprake van! -

Waarom, vraag ik, hierin geen verandering, geen afdoende verbetering brengen, door een regel, volgens welke het meisje, dat thuis meehelpt in het huishouden, even goed en even hoog minstens wordt betaald, als de dienstbode? Finantieel zou, zelfs bij een zeer hoog loon, zulk een regeling minder nog kosten aan de ouders dan een duur opleiden buitenshuis voor een of ander vak; daargelaten nog, dat zij er zich de dienstbode en háár loon en de belasting voor haar door zouden uitsparen; en de afhankelijkheid van der dienstbaren geesten belachelijk opgedreven eischen, dank zij dienstboden-vereenigingen etc., nam meteen een einde.

Zooveel voor de ouders, wat echter de dochters aangaat, ik geloof dat zij, in deze huiselijke bezigheden bekwaam gemaakt van jongs-af, zich vrijwat meer zouden eigenen later voor goede huisvrouwen en moeders, dan door het hedendaagsche ongezonde studieleven, juist in hare ontwikkelings-periode, of door het bureau- en kantoorbestaan, dat geen

gelegenheid meer laat tot het bekend worden met wat de onbemiddelde vrouw die trouwt behóórt te weten. - De zelfvoldoening van het eigen-geld-verdienen echter, die zoo natuurlijke drijfveer van zoovele hedendaagsche meisjes tot het thuis verlaten, ook al hebben zij het niet bepaald noodig in eigen onderhoud te voorzien, die zou haar behouden blijven door de hierboven voorgestelde regeling; zij zouden zich een eigen spaarpotje maken, hetzij voor haar genoegens, hetzij voor haar toekomst, wáárvoor dan ook zij zelven het zouden willen bestemmen, zij zouden zich bevredigd en gelukkig voelen dientengevolge in een 'werkkring', zoo goed als nu zij dien buitenshuis moeten zoeken. Maar déze werkkring zou haar, inplaats van haar ongeschikt te maken tot een later huwelijk, juist daartoe vóórbereiden; en, trouwde zij niet, dan zou zij, door diezelfde opleiding, zoo zuinig mogelijk voor zich zelve kunnen leven, onafhankelijk van gehuurde hulp, of ook, zoo zij dat prefereerde, als betaalde damedienstbode kunnen in diensttreden bij anderen.

Want immers dan, als de meisjes uit de beschaafde gezinnen-zelven zich niet schaamden zelve *alles* te leeren op huishoudelijk gebied, (en van het oogenblik af waarop men haar *behoorlijk* betaalt zullen zij dat niet), dan ook zal in het dame-huishoudster zijn niet meer gezien worden dat zeker minderwaardige, dat er nu aan kleeft in veler oogen, zoo iets van: Voor studie had die geen hoofd, dáárom is ze zeker 'maar' huishoudster geworden. - Het is een schande van de ouders, dat zij een dochter, die wascht, strijkt, kookt, 't huishouden doet, niets betalen daarvoor, en een gehuurde 'Stütze' een schandelijk béétje, een honderd gulden misschien, terwijl een apothekeres, een kantoor-juffrouw, een groot salaris verdient. Dáárdoor, door dat *mis*bruik, is de heele minachting voor huiselijke bezigheden bij de volwassen dochters van lieverlede in de wereld gekomen. Ik herinner mij eene schatrijke familie in den Haag, waar van de eene dochter driemaal was gezakt voor middelbaar teekenen, elke week kwam de teekenleeraar, (die er een vet baantje aan had) haar steeds opnieuw uren lang les geven. Dan moest een andere dochter heen en weer sjouwen, om hem en haar thee te brengen, en de leege kopjes te halen. Denkt gij dat *deze* voor dien dienst werd betaald? Zoo min als de oudste, op wie het hééle huishouden dreef; maar, indien de teekencandidate er eindelijk in ware geslaagd dat examen te doen, zeker, *dan* spitste de heele familie zich, als iets heel verdienstelijks, op het geld dat hààr natuurlijk in den zak zou vloeien voor hare 'lessen', die ze dan wilde gaan geven. En in mijn eigen ouderlijk huis! Ik moest altijd bij mijn zieke moeder zijn, reeds als schoolkind, een juffrouw wilde zij niet, menigmaal moest ik zelfs van school thuisblijven om voor gasten thee te schenken, of haar op te passen, mijn oudere broers echter kostten groote sommen aan de academie, *en* amuseerden zich, - en toch, denkt gij dat het iemand inviel, dat ik-óók recht had op een financieele belooning voor wat er van mij werd *geeischt*, reeds in denzelfden tijd waarin mijn broers nog leerden *en genoten* van het leven?

- - En nu kome mij niemand met de *uitzonderingen.* Zeker, die zijn er. Er *zijn* meisjes met studiehoofden, met uitgesproken schilder-, muzikalen-, letterkundigen-aanleg, met een beslisten onoverwinnelijken afkeer van het huishouden. Van dezulken spreek ik niet; er zijn omgekeerd b.v. óók mannentailleurs, een Worth, een wijlen Paquin, die men niet kan nemen als typen van voor 'den' man geschikte bezigheden. Met de uitzonderingen op elk gebied moeten de ouders in elk bijzonder geval raad schaffen. Die ik op het oog heb is die overgroote meerderheid van *gewone* meisjes, die 'iets' worden willen, een of ander vak kiezen, *of* omdat zij moeten

verdienen te eeniger tijd haar eigen brood, *of* omdat zij zich vervelen en behoefte in zich gevoelen aan nuttigheid, *of* enkel en alleen omdat zij graag zelf geld willen sparen. Al die meisjes zou men een dienst doen, een waren dienst, indien men haar van meet-af leidde in haar eigen spoor terug, leerde wasschen, japonnen- maken, strijken, koken, verstellen, kamers-doen, enz., enz., maar.... haar daarvoor behoorlijk en goed en geregeld *betaalde.* - Dan ware er voor haar een *wezenlijken* werkkring geschapen, aan de hedendaagsche overproductie van allen dezelfde vakken beoefenende mannen en vrouwen geraakte gelijktijdig een einde, de huwelijksvrees zou afnemen bij het mannelijk geslacht, (omdat deze wordt gekweekt door den aanblik van tot haar huishouden-doen steeds ongeschikter wordende man-vrouwen), - *en*, om op ons uitgangspunt terug te komen, de dienstboden-questie ware opgelost in den zin van den heer Servaas van Rooyen dat wij onafhankelijk zouden zijn van onze heden-

daagsche kwelgeesten, de dienstmeisjes - onafhankelijk in den meest volstrekten zin, van instaat zijn *zelf* te verrichten ons eigen werk van huisvrouw. -
ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Het Volk, van de Antithése.

Straks lag ik -
aan het strand,
Nonchalant in het zand.
Met een krant in m'n hand,
- te lezen. -

Wàt ik las, was -
komiek,
Uit een oude Kroniek
Een kiek (authentiek),
- Op de lui van de Antithése:

'Een Prediker door spyt en gramschap was ontsteeken,
Om dat hij somtijds moest voor stoel en banken preeken,
Zey eens in zijn Sermoen, hoe dat des nagts voorheen
De Duyvel met hem had gehouden veele reen:
En zoo zij 's and'ren daags ter preeke wilden komen,
Dat hij haar zeggen zou, geen fabelen nog droomen,
Maar 't geen hem was gebeurt in waarheyt, niet in schijn,
En daar zij altemaal verschrikt af zouden zijn,
Dit is de gantsche Stadt in korten door gelopen.
Het volk des morgens vroeg quam wijt met groote hopen,
Al eer de Koster nog de Kerk-deur open sloot.
De Wijven drongen schier malkand'ren hallif dood. -
Doe nu den Predikant na 't lezen en na 't zingen,
En nauwlijks, het volk, ter stoele op ging dringen
Riep hij, hoort lieden, hoort: Als ik van Godt hier preek
Zoo komt er nauw één Mensch, in een geheele week.
Maar doen ik zij, dat ik zou van de Duyvel preeken,
Komt gij met alle man ter kerke ingestreeken.
Gij toond wiens volk gij zijt dewijl gij liever hoort
Na 't geen de **Duyvel** zeijt, als na des **Heeren** Woort.'

H. VAN HOLK.

'*s Gravenh.* 20 Aug. '09.

De Vliegende Hollander.

Iedereen kent de sage van 'de(n) Vliegende(n) Hollander', het Spookschip, het Vliegende Schip. Vele dichters hebben haar bezongen, maar bij geen twee is het verhaal gelijk, alleen in hoofdzaken stemmen de verschillende lezingen overeen. 't Is de geschiedenis van het gevloekte, verdoemde schip, dat nooit een haven kan binnenvallen en reeds sedert onheuglijken tijd op zee rondvaart. Als het een ander schip ontmoet, dan dalen een paar spookgestalten uit het doodenschip in de te water gelaten boot en roeien naar het vaartuig. Hun te ontzeilen is onmogelijk; in weinige minuten zijn ze langs zij gekomen en verzoeken de bemanning een pak brieven mee

te nemen. Deze zijn steeds aan menschen geadresseerd, die al lang gestorven zijn, of die niet bestaan en nooit hebben bestaan. Men moet die brieven aan den mast spijkeren, anders overkomt het schip en de bemanning een ongeluk, vooral als er geen bijbel aan boord is of geen hoefijzer aan den fokkemast hangt. 't Spookvaartuig heet ‘de Vliegende Hollander’ naar zijn Hollandschen kapitein, die eens bij alle duivels heeft gezworen dat hij bij een vliegenden storm een kaap, de Naaldkaap volgens sommigen, anderen verhalen kaap Hoorn, wilde ronden, al moest hij tot den jongsten dag blijven varen. De duivel heeft hem aan zijn woord gehouden, hij moet op zee rondvaren tot den jongsten dag, tenzij hij - maar dit verdicht Heine er bij - gered wordt door de trouw eener vrouw. De domme duivel, zoo zegt Heine, gelooft niet aan vrouwentrouw, en heeft daarom den verdoemden kapitein toegestaan éenmaal in de zeven jaar aan land te gaan om te trouwen ten einde te trachten van den vloek bevrijd te worden. ‘Armer Holländer! Er is oft froh genug von der Ehe selbst wieder erlöst und seine Erlöserin los zu werden, und er begiebt sich dann wieder an Bord.’

Maar te Amsterdam woonde de heer von Schnabelewopski (Memoiren des Herrn von Schnabelewopski van Heine) in den schouwburg een tooneelvoorstelling bij, waarin de geschiedenis haar beslag krijgt: De Vliegende Hollander is weer aan wal na voor de zooveelste maal zeven jaar lang over alle zeeën gespookt te hebben en trouwt eene Schotsche jonge dame. Als hij eenige maanden later zijn schip weer beklimt en zijn vrouw aan

't strand achterlaat, om haar, die hij liet heeft, niet mede in 't verderf te storten, springt zij in zee om hem te volgen. Door deze daad van vrouwentrouw is de betoovering gebroken, de verdoemde is van den vloek bevrijd en 't schip gaat met man en muis naar den kelder. ‘Die Moral des Stückes ist für die Frauen, dass sie sich in acht nehmen müssen, keinen fliegenden Holländer zu heirathen; und die Männer ersehen aus diesem Stücke, wie wir durch die Weiber im günstigsten Falle zu Grunde geh'n.’

Maar Heine drijft den spot er mee. Als wij hem wilden gelooven, dan was er dus nu geen Vliegende Hollander meer. Ernstiger dichters en schrijvers weten beter. Van Lennep laat er zijn zeelui van zingen:

‘Wie voer der op zee en hoorde dan niet
Van 't schip, dat de *Vliegende Hollander* hiet?
Sinds tallooze jaren uit Texel gevaren,
Doorkruist het de zee:
Maar nimmer bezocht op zijn heilloozen tocht
Het haven of reê.
Het werd er voor eeuwig tot zwerven gedoemd,
En nooit werd zijn naam dan met afschrik genoemd.
Bewaar ons de Heer, dat wij ooit, goede liên, den vliegenden Hollander zien.

Wanneer in de Kaapzee de loeiende orkaan
De dreigende baren als torens doet staan,
Zijn straks, door ons zorgen, de zeilen geborgen
Aan stengen en raas.
Maar 't vloekschip belacht den orkaan en zijn wacht:
't Is 't onweer de baas.
't Voert bram boven bram en de wimpels in top,
En klieft in-den-wind het onstuimige sop.
Bewaar ons de Heer, enz.

De schuimende zee stuift terug voor den boeg:
De golf spat uiteen, die het tooverschip droeg:
De stormwinden gieren, de bliksems omzwieren
En masten èn want;
Het schip zeilt vooruit door geen winden gestuit:
't Vreest schade noch brand.
Vooruit! steeds vooruit! door den donkeren nacht!
De buien verliezen op 't vloekschip haar kracht.
Bewaar ons de Heer, enz.

De manschap!... niet één, die als 't zeelieden past,
Zijn plichten volbrengt aan tuigaadje of aan mast.
Hoe vreemd het moog' schijnen, zij liggen, als zwijnen,
Op 't dek bij de kroes;
Zij spreken geen woord en zij drinken maar voort;
Maar wat - weet de droes:
De schipper alleen, waar ik niets van begrijp,
Staat zwijgend bij 't roer met een brandende pijp.
Bewaar ons de Heer, enz.

Geen mensch gaf mij immer een zeker bericht,
Waarom toch die vloek op het tooverschip ligt:
En hoe men 't verklare, niet één weet het ware:
't Is praat in den wind.

Ik zwijg er dus van, want je weet, 'k ben geen man
Die sprookjes bemint.
Dit enkel, dit weet ik, en elk is 't bekend.
Wie 't vloekschip ontmoet, die is na aan zijn end.
Bewaar ons de Heer, enz.

Zien we hieruit dat de zeeman er wel aan gelooft, wij hooren tevens uit zijn mond dat er allerlei lezingen zijn over de aanleiding tot de vloek. Een inderdaad schoon gedicht heeft Gouverneur gewijd aan den Ahasverus der zeeën. 't Is getiteld: *Het Vliegend Schip*, en draagt als ondertitel de benaming: *Vaderlandsche Legende.* Een schip van de kust van Guinea naar huis keerend, nadert den duinenrand van Holland. Reeds klinkt een luid: ‘Hoezee! eer 't licht ten avond neigt en wegsterft aan de westertinnen, zijn wij, door vloed noch storm bedreigd, behouden Texels reede binnen!’ Maar neen, de moorden en gruweldaden door de bemanning gepleegd aan Afrika's kust om haar gouddorst te lesschen, zullen niet ongewroken blijven. Terwijl zij in 't blijde vooruitzicht, met den rijken buit weldra behouden in 't vaderland aan te komen, ‘de volle welkomstbekers klinken,’ roept het scheepshoofd: ‘Nu, jongens! kan Hel noch Duivel ons meer deren; vrij moge ons God met onzen buit - kan Hij 't - van gindsche kusten weren! Gij weet toch, wat die slavenhond, eer hem dit staal ter helle zond, ons van zijn Goeden Geest vertelde? Gij weet wel, hoe hij ons voorspelde, dat niemand onzer ooit den grond van 't vaderland weer zou betreden, Gods wraak verzelde ons aller schreden, - zoo sprak die dwaas, en heeft zijn mond geen valsche orakeltaal verkond, dan dient die wraak wat aan te treden: één uur - wij zijn op Hollands grond!’ ‘Nauw was 't afgrijslijk woord den snooden mond ontvaren, daar schokt en deinst de kiel! De hoofden der vermoorden van Guinea's goudkust duiken op uit den vloed en grijnzen hun tegen, ‘de storm groeit staag in kracht, grijpt machtig 't vaartuig aan, dat vruchtloos weerstand biedt; wendt ijlings boeg en steven: geen roer, geen anker baat; door hooger hand gedreven, stuift straks de kiel terug langs de afgelegde baan.’ 't Zwarte spookschip met den lichten spriet vaart sedert met bliksemsnelheid door de golven. Het ontmoet in stormachtigen nacht een Hollandsch schip, in allerijl wordt op 't geestenschip de oude sloep over boord gezet, ‘die, Hollands vale vlag ontrollend, in spijt van wind en zee en vloed, met bliksemsnelheid’ naar 't Hollandsche schip ‘spoedt’ en er zich aan vastklemt; de geesten klimmen aan boord, hun kapitein reikt de hand aan zijn landslieden, maar niemand die haar aanneemt, want ze is rood, met bloed bespat! hij vertelt hoe ze eenmaal het dierbare Hollandsche strand nabij waren, toen een storm hen terugdreef; ‘sinds zoeken zij’ ‘het

vruchtloos weer,' hij smeekt de schepelingen hen mee te voeren 'naar die streken, waar alles, wat ons hart bemint, waar ouders, vrienden, gade en kind, waar allen, die ons dierbaar zijn, wonen!' groote schatten, de helft van hun bezitting, biedt hij tot belooning aan. Maar vergeefsch is zijn smeeken. Geen antwoord volgt op zijn klacht: 'Erbarmt u.' En als hij dreigt, niet van boord te zullen gaan, voor zijn bede is verhoord, dan antwoordt de scheepsbevelhebber: wij mogen niet, bid God om hulp, 'Hij slechts kan redden in den nood; ons wacht vernietiging en dood, zoo wij 't ons roekeloos vermeten.' Hij vertelt, dat hun vrouwen en kroost reeds eeuwen dood zijn en er menig nieuw geslacht is ontsproten sedert Gods vloek het spookschip trof. Maar dit klinkt te vreeselijk in de ooren der verdoemden: 'gij liegt, barbaren,' gillen ze, 'met bestorven mond vragen' onze dierbaren 'naar man en vader, dien zij derven; maar *sterven?* Neen! *wij* stierven niet, en waarom zouden zij dan sneven?' Hoe hebben 'wij' niet den dood gezocht, telkens en telkens weer, op allerlei wijzen, in water en vuur; God gevloekt, gelasterd, gehoond, maar ook gesmeekt, om den dood, doch altijd weer 'greep een grimmig spook ons aan en sleurde ons weer terug in 't leven,' met den kreet: 'nooit, nooit zal ik u ruste geven!...' Dat spooksel wenkt hen ook thans weer terug te keeren aan boord van 't vloekschip, maar neen, zij willen niet wijken: wij eischen dat ge ons doodt, roepen zij, wij hebben duizendmaal den dood verdiend, 'Guinea's kust is rood van 't schuldloos bloed, dat wij vergoten,' of anders voert ge ons levend mee naar 't Vaderland. Doch: 'In naam van God, den Opperheer van dood en leven, rampzaalgen! wijkt van dezen steven!' roept het scheepshoofd. En 'voortgedreven door hooger, onweerstaanbre macht, klempt zich de schaar met reuzenkracht aan steng en mast; maar ijdel streven! die macht sleurt hen verheerend voort; hun krijschend angstgehuil versmoort in 't stormgeloei. En schip en golven, 't is alles weer in nacht bedolven.'

Is die 'vervloekte' kapitein 'den ouwen Donders'? (C. van Nievelt, Phantasieën). Die klampt ook enkel Hollandsche schepen aan, omdat hijzelf een Hollander is. 'Den ouwen Donders' was een moderne Watergeus, 'die niet tevreden, waar hij kans zag, den Brit en den Fransoos sarrend in 't vaarwater te sturen, - zelfs tegen den Hemel, tegen de geniën van weer en wind de knokkige vuist dreigend durfde ballen. Donders was een reus, een ruweling. Zijn bemanning sidderde voor hem. Hij gaf zijn volk wat hun toekwam, hij zag niet op een borrel en een beschuit. Maar wee den onwillige! Wee den scheepsjongen, die aarzelde naar boven te klauteren, als in den zwarten winternacht de sneeuwstorm een bovenbramsteng geknakt had als een zwavelstok! - Donders dronk, en vloekte - en vloekte! - O - daar hebben we 't juist! Had hij niet gevloekt, hij kon nu rusten! - Donders *moest* reizen maken, van en naar Java - honderd dagen, - niet méér. Donders kon geen windstilte verdragen. "Slaap jelui daar boven?" riep hij: "'k zal je wakker maken!" en onder verwenschingen deed hij zijn ouden vijfponder losbranden, dat het daverde over de kalme zee, en haaien en botskoppen wegschoten in de diepte, verschrikt door het knallen van 't geschut, en door de nog ijziger klanken van den godlasteraar. Donders *kon* geen tegenwind, geen rukbuien dulden. "Heb je lappen noodig?" brulde hij, als hem een zeil uit de lijken[1)] sloeg: "neem dan dat nieuwe, en laat de oude hangen!" En mèt smeet hij rollen nieuw doek in den orkaan, die wapperend opvlogen naar den hemel, als om te getuigen van de vloeken, die de sterke, slechte man ze nazond. - Zóó was kapitein Donders, de stalen, onwrikbare zeeman, de hemeltergende zondaar. Zóó bleef hij tot het einde. En eens,

1) De touwen, die in of aan de zoomen van 't zeil worden genaaid om stevig te maken.

toen een felle oostenwind hem terughield vóór 't Kanaal, stond hij op het dek, groot en verschrikkelijk als Satan na den val. - "Ik *wil er door!*" riep hij. En hij *ging* er door. En toen zijn schip te barsten stootte tegen den uithoek van Kaap Lizard, - toen elke aanrollende breker hem en zijn volk het doodvonnis tegen loeide, - toen (verhaalt de éénige geredde matroos) hoorde men Donders als een weerwolf lachen, terwijl hij tartend uitriep: "*ha ha! beter verzuipen dan gewonnen geven!*"

Kapitein Donders (zegt men) is niet verdronken; zijn lijk is nergens aangespoeld. Maar als een groote albatros zwerft hij rond over de Kaapsche zeeën. Dag aan dag, jaar aan jaar, spreidt hij zijn breede wieken over de golven; hij klampt enkel Hollandsche schepen aan; geen kogel heeft hem ooit kunnen treffen, aan geen hoek beet hij ooit. En als de bootsman op elke thuisreis den

vogel weerziet, vertelt hij voor de twintigste maal aan lichtmatrozen de geschiedenis van den ouden Donders, onder wien hij zijn eerste reis maakte: wie de oude Donders was, hoe hij aan zijn eind kwam, en wie "den ouwen Donders" nu is.'

'Den ouwen Donders' is dus wel *een* vliegende, maar niet *de* vliegende Hollander. En bovendien: hij bestaat niet meer, want hij heeft aan een haak gebeten en is tot straf voor zijn snoeplust gevangen. Toen Truitje, het schip, welks bootsman de historie van 'den ouwen Donders' aan de lichtmatrozen vertelde, met stormweer in 't gezicht van de Naaldkaap haar best deed om Afrika's zuidpunt heen te boegseeren, werd zij telkens aangeklampt door 'den ouwen Donders', die de schepelingen langs de ooren gierde, de groote ra met zijn vlerk geeselde en met zijn grooten snavel klepperde: '*ha ha! beter verzuipen dan gewonnen geven!*' In dat noodweer viel er een man over boord, Jan Pieters. Onmogelijk hem te redden; hij is weg! Arme kerel! Wat zal zijn jong wijf zeggen? Maar: 'daar is-ie!' riep er één - 'aan de loglijn (achter aan de loglijn was een blok vastgemaakt, met een grooten vischhoek met spek om albatrossen te vangen) - haal in, haal in!' - Hoera! knappe Jan Pieters! - De loglijn wordt vlug ingepalmd, en werkelijk, aan 't einde scheen zich iets te bewegen. In tien tellen was de drenkeling tot onder 't roer aangesleept. Voorzichtig nu, geef een haak! - Jan, kerel, kun je niet spreken? - Nu zoetjes - hier je haak! Zoetjes, zoetjes - - daar komt - ie - - Heere Jezus! - Wat nu? 't Is Jan Pieters niet! - Wie is 't dan? - 't Is - 't is - groote God!.... 't is 'den ouwen Donders!'

* * *

Vreemd, terwijl over de geheele wereld de sage van 'de(n) vliegende(n) Hollander' the flying Dutchman' bekend is, vreemd! dat het zooveel moeite kost gewaar te worden wer der verdammte Kapitän toch geweest is en hoe men aan 't verhaal is gekomen. C. van Nievelt wil er blijkbaar, evenals Heine, zeer onvaderlandslievend den spot mee drijven. Of is het geen gruwbre spot den Vliegenden Hollander als albatros met een stuk spek te vangen? Maar de Geschiedenis geeft ons beter bescheid.

Bij alle zeevarende volken reeds van de vroegste tijden af vindt men verhalen van spook- en doodenschepen, tegen wier ongelukaanbrengende ontmoeting geen enkel vaartuig gevrijwaard is. Niet alleen naderen zij het schip, dat ze met verderf dreigen, bij storm en onweer, maar ook bij kalm weer en effen zee, niet enkel in maanlichtloozen nacht, doch zelfs op helderen, zonnestralenden dag. IJzingwekkend was het voor den zeeman, wanneer in donkeren, stormachtigen nacht het spookschip naderde, met doodskoppen grijnzende uit de geschutpoorten, en verblindend hel wit stralende doodskoppen op de zeilen. Op den boegspriet stond een geraamte met een zandlooper in zijn ontvleesde beenige rechterhand; de dood was kapitein, de duivel stond aan 't roer. Wie het doodenschip zag, ontzonk alle moed en levenslust, want alle pogingen om zich aan 't snelnaderend verderf te trekken, waren toch vergeefsch.

Reeds tijdens de regeering van Keizer Justinianus (527-565 n. C.) verhaalde men elkaar dat er zulke spookschepen gezien waren voor eenige havens van de Middellandsche Zee en kort daarop de pest in die steden was uitgebroken.

Toen Koning Dagobert de Goede van Austrasië (een deel van 't later onder Karel den Groote ontstaande Frankische Rijk), die ongeveer in denzelfden tijd leefde, gestorven was, zoo verhaalt de kroniekschrijver Willem de Nangis, was hij nog niet

geheel en al van zijne zonden gereinigd. Daarom liet God zijne ziel door de duivels aangrijpen, die haar op een schip plaatsten en haar dachten weg te voeren. Maar de heilige Dionysius vergat zijn goeden vriend niet, verzocht integendeel den Heer om de ziel des Konings te hulp te mogen komen, 't geen hem werd toegestaan.

Hij nam den Heiligen Moritz en andere vrienden mede, en leverde, bijgestaan door de Engelen, den duivelen een slag in volle zee. Terstond werden nu de demonen in zee gedreven, en de ziel van den goeden koning Dagobert werd door de Geesten des Lichts in het Hemelrijk gevoerd.

Volgens eene Frankische sage bracht een spookschip de ziel van den voortreffelijken en dapperen Karel Martel (735 ongeveer) naar de vurige onderwereld van den Stromboli (een nog tegenwoordig altijd brandend eiland, vulkaan, ten noorden van Sicilié), waarheen ook reeds verbannen was de groote Diederik van Bern wegens overdreven orthodoxen geloofsijver; zoo verhalen althans de geestelijken, wier bezittingen de Frankische hertog niet voldoende volgens hun wensch gespaard had.

Nog heden ten dage spreken de kustbewoners van Bretagne van zulk een schip, dat met vervloekten is bemand en verdoemden naar de hel of een andere martelplaats brengt. Volgens hunne meening is de manschap voorzien van gedraaide mosselschelpen of Tritonhoorntjes, waardoor ze den ongelukkigen schipper voordurend en niets anders dan verwenschingen toeroepen. Als de schipper echter maar vroom zijn 'Ave Maria' opzegt, kan hij ongemoeid zijn vaart vervolgen. Verder behoort in de vroegste Middeleeuwen thuis het spookschip 'Libera nos.' Met zwarte zeilen vaart het daarheen - rampzaligen zijn de schepelingen. Maar het devies der vlag: 'Bevrijdt ons!' lokt koene zeelieden uit het schip te enteren en een zielmis voor de gefolterde doemelingen te laten lezen.

Toen in de vijftiende eeuw Barbarijsche zeeroovers de Adriatische zee bestookten, verzochten eens drie eerwaardige mannen een gondelier hen naar de kerken van de Lagunenstad en vervolgens naar de Lido te brengen. Nadat zij een half uurtje gevaren hadden, naderde plotseling in pijlsnelle vaart een vlammend schip, bemand met jammerende, grijnzende Saracenen; de drie mannen wezen met den wijsvinger van hun rechterhand naar de verschijning, en onmiddellijk verzonk het duivelsvaartuig in de diepte. Daarop lieten de drie mannen zich naar de Lido brengen, ze betaalden den schipper en gaven hem bovendien een ring, waarmee hij den heiligen Marcus door een gelofte met de zee moest verbinden. De drie mannen gingen nu in licht op - het waren de drie beschermheiligen, de schutspatroons van de Venetiaansche republiek geweest: St.-Marcus, St.-Nicolaas en St.-George. De gondelier, verlegen met het geval, bracht den ring met de opdracht aan den Doge. Nu voer het Staatshoofd voor de eerste maal op de Bucentaurus in volle zee en bracht door den ring in zee te werpen de verbintenis, het huwelijk van de zee met den gevleugelden leeuw van St.-Marcus en daardoor met de republiek Venetië tot stand. Volgens deze legende zou dus een spookschip de oorzaak geweest zijn van dit later jaarlijks herhaalde schoone symbolische feest.

In den bloeitijd der Hanzesteden, de 14e en de 15e eeuw, bestond er ook een Duitsche sage van een geestenschip. Een Nedersaksisch edelman uit het geslacht Derer von Falkenburg had uit toomelooze en niettemin ongegronde ijverzucht zijn broeder en zijn bruid verslagen. Maar door gewetenswroeging geplaagd, nergens rust vindende, vluchtte hij naar de Noordzeekust. Daar vond hij een schip van spookachtig voorkomen zeilree liggen. Een boot lag aan 't strand met een spook als bootsman, die hem somber begroette met de woorden: 'Expectamus te!'[1)] Gedreven door een zonderlingen en onweerstaanbaren drang stapte de heer von Falkenburg in de boot en de roeier bracht hem naar 't spookschip. Sedert vaart hij onafgebroken op zee, in gezelschap van den dood, den duivel en allerlei misdadigers. Hoe hoog de golven gaan, bij zonneschijn, in regen of stormweer, winter en zomer, nacht en dag klieft het schip de golven. Wie van de oude Wisby- en Nowgorodvaarders von Falkenburg ontmoette, wist dat zijn uur geslagen was; het zien van 't schip was steeds de voorbode van naderend onheil en dood.

Voor de monding van de Rio de la Plata zeilt in bliksemsnelle vaart de 'Vliegende Spanjaard' heen en weer. De bemanning heeft eens een zekeren Croesus, een creool uit Peru, die naar het moederland, Spanje, wilde gaan om zich daar een bruid te zoeken, onder de gruwelijkste martelingen doodgemaakt. Nadat zij hem eerst zwaar hadden gewond, bonden ze hem bij felle zonnehitte aan den mast; vóór hem werd

1) Wij verwachten u!

een emmer water gezet, zóó dat hij er bijna met zijn mond bij kon. De versmachtende vervloekte zijn beulen: ‘moge God u met eeuwigdurenden dorst plagen!’ en deze vloek is vervuld: rusteloos vaart de Spanjaard in bleekgeel licht door zee; voorop staat een geraamte met een speer in de hand en overal klimmen geraamten in 't want rond. ‘Water! water!’ klinkt voortdurend hun holle stem.

't Spreekt van zelf dat ook bij 't zeevarende Engelsche volk verhalen van spookschepen in omloop zijn. In de Solway-Bocht kruisen twee vervloekte zeeroovers; elk jaar werpt de storm ze tegen de klippen, waar zij verbrijzeld uit elkaar slaan. Maar de duivel komt aanvliegen, slaat met zijn vleugels tegen de wrakken, die zich dan geheel nieuw gekalefaterd weer oprichten om zee te kiezen en 't volgend jaar weer op dezelfde plaats te stranden.

Een tegenhanger van de Leonorensage spreekt uit het verhaal van een spookschip met een dooden schipper en zijn bruid aan

boord. Deze was van verlangen naar den geliefde gestorven, die op zee schipbreuk leed en daarbij omkwam. De doode schipper heeft zijn bruid gehaald en vaart nu met haar op zee. Nog een ander spookvaartuig zeilt evenals dit aan de kusten van Britsch-Amerika, 't is een admiraalschip van koningin Anna van Engeland, dat in de St.-Laurensgolf strandde. Op het galjoen staat de kommandant met een bleek vrouwenbeeld, zijn echtgenoote, in de arm, met zijn sabel wijst hij naar het land, dat hij nooit bereiken zal. Andere Engelsche sagen vermelden dat de bemanning van deze schepen uit zeeroovers bestaat, die tot eeuwig kruisen zijn gedoemd - verloren zoons van vrome ouders; gouddorst had hen van huis gedreven en steeds lager zinkende hadden zij zich bij 't uitvaagsel der maatschappij aangesloten.

Nog een andere legende is die van Ramhout van Dam, een wakker, onversaagd jong zeeman, die op de Schotsche kust aan wal was gegaan op een Zaterdagavond en daar tot aan den Zondagmorgen had gedanst. Toen wilde hij naar boord gaan. Men waarschuwde hem: 't was immers rustdag. Op een rustdag, een heiligen dag, mag niemand de golven ploegen. Maar hij antwoordde: ‘ik zal het doen, al zal het me ook al mijn Zondagen kosten!’ En 't heeft hem al zijn Zondagen gekost, want hij is nooit aan boord gekomen. Doch op de plaats waar dit voorviel, ziet men nog steeds een spookboot varen.

Evenwel, al deze vervloekte doodenschepen moesten wijken voor de mare van den ‘Vliegende Hollander’. In den aanvang der 16e eeuw ging het aanzien en de macht van het Hanzeverbond met verrassende snelheid achteruit. De ‘Westerlingen’, en wel bijna uitsluitend de Hollanders traden in de plaats der Oosterlingen of Baltische zeelieden. En de geschiedenis van Hollands macht ter zee is één epos van zegepraal op zegepraal. De drieste onversaagheid, de roekelooze vermetelheid der Hollandsche zeehelden was algemeen bekend. Overal waren deze zeeleeuwen gevreesd en alom ook werden zij bewonderd. De bijgeloovige schippers konden niet gelooven dat deze voor niets terugdeinzende, stormen en gevaren trotseerende zeerobben als andere sterfelijke wezens door den dood waren overwonnen, Neen, neen, zoo sprak een stem in de borst van den zeeman, ze zijn niet gestorven, nog kruisen ze pijlsnel over de zeeën, dood en verderf brengende onder de vijanden der Vereenigde Provinciën. Alleen voor de Hoogmogende Staten zijn zij getrouwe vrienden.

Zoo werden in de 17e eeuw - de zeelui weten hoe taai het bijgeloof der schippers is - de gezagvoerders van alle bekende spookschepen tot ‘Vliegende Hollanders,’ die de zeeën doorkruisen om armen schepelingen een rampzaligen dood aan te kondigen. Nu kommandeerden op de in vaal licht, nevel of vlammen voortzeilende schepen niet meer de dood en de duivel, maar de stoutmoedigste zeehelden der Republiek; een van der Deeken, een Fokke, een van der Straten en een van Diemen zijn de Vliegende Hollanders sedert het begin der 17e. eeuw.

Onder dezen is Berend Fokke wel de onversaagdste zeeman. De stuurlui en matrozen van de zeventiende eeuw vertellen van hem, dat hij de masten van zijn schoener met ijzer liet beslaan om maar veel zeil te kunnen voeren.

Hij had zich aan den duivel verkocht en deze stelde hem in staat om in 90 dagen (?) van Vlissingen naar Oost-Indië te zeilen. Eindelijk werd hij poor zijne helsche Majesteit opgeëischt, en nu kruist hij als ‘Vliegende Hollander’ tusschen de drie zuidelijke kapen der drie werelddeelen Azië, Afrika en Amerika rond, met niemand aan boord dan zijn kok, zijn bootsman en een loods, de drie getuigen van zijn misdadige verbintenis. Maar anderen verhalen dat hij eens bij zwaren storm Kaap

Hoorn, een zeer gevaarlijk voorgebergte, heeft willen omzeilen; de bemanning smeekte hem God toch niet te verzoeken en zijn roekeloos waagstuk op te geven. Hij zwoer echter het te zullen volbrengen en bleef rustig in de kajuit zitten rooken en bier drinken. Er brak muiterij uit, doch snel besloten liet Berend Fokke de oproerlingen in zee werpen. Nu waarschuwde hem de Heilige Geest zelf, in de gedaante van het Sint Elmsvuur kwam hij aan boord en maande uit de toppen der masten den kapitein aan om te keeren, maar Berend nam een geladen pistool en schoot op het flikkerende licht, de loop van 't vuurwapen sprong, verpletterde zijn hand en verlamde hem den arm. Razend van woede en spijt vervloekte hij den Almachtige, en nu trof hem de vreeselijke straf, zonder rust of duur op de Stille Zuidzee te moeten kruisen. Zijn drank is gal, zijn spijs gloeiend ijzer. Wee den schipper dien hij verschijnt! - Hij wordt gewoonlijk gezien tegen zonsondergang, gehuld in donkerroode en staalblauwe vlammen.

Men heeft getracht al de verschijningen, die deze sage deden ontstaan, te verklaren als lucht- en zeespiegelingen. Maar dit bleek onmogelijk. Ze zijn te beschouwen als een erfgoed van het Indo-Germaansche volk. De boot van Charon (den schipper, die de zielen der afgestorvenen door de Lethe, 't water van den Styx, naar de Onderwereld overbracht), het doodenschip der Germaansche voorvaderen, dat de geesten der ontslapenen naar Engeland,[1] het zieleland, voerde (van welk vaartuig Prokop, de geschiedschrijver van den Gothenoorlog, zulk een nauwkeurige beschrijving geeft en dat Walther van Aquitanië ontmoette op zijn tocht naar Ierland), zijn de voorloopers van de 'Vliegende Hollanders.' Zoo verzonken ook de doode Vikings op brandende schepen sissend in zee, een schoon en toepasselijk slot aan hun leven van zeeschuimers en brandschatters.

C.G.

Zwakke Troost.

'k Heb menigmaal geweend, als ik uw blauw aanschouwde,
O, hemel, als 't zich uitwelfde in den nacht,
En als de sterren glansden in hun pracht,
Waart hemel, gij, alleen gij dikwijls mijn vertrouwde.

Ik sprak mijn leed, gij luisterdet en dacht
Te troosten mij met manestralen tot het grauwde:
En als dan in het Oosten 't zwakke zonlicht flauwde,
Dan weest gij blozend mij de dag, die wachtt'.

Dan was ik weer vol hoop, 'k verhief mij en ik bouwde
Opnieuw en bouwend kreeg ik scheppings kracht:
Gij weest mij immers toch de dag, die wachtt'
Ik hoopte, bouwde, zwoegde, sloopte en 'k berouwde. -

Correspondentie van de redactie met de abonnés

De redactrice van de Holl: Lelie brengt ter kennis van de lezers van dit Blad, dat zij géén manuscripten, of brieven, haar naar aanleiding der redactie-aangelegenheden toegezonden door niet-abonnés, kan beantwoorden langs **particulieren** weg. De correspondentie in dit Blad dient zoowel tot de beantwoording van brieven, als tot de mededeelingen betreffende aangenomen en geweigerde bijdragen, en zij, die zelve geen abonné of abonnée zijn, kunnen dus niet verwachten langs een anderen dan den correspondentie-weg te worden beantwoord. Wanneer zij door leesgezelschapkring, of samen-lezen, of op welke wijze dan ook, gelegenheid kunnen vinden de

1) Dit Engeland en deze tocht leven nog in een rijmpje van een kinderspel: Krone Kranen, Witte zwanen, Morgen zullen we naar Engeland waren, Engeland is gesloten, de sleutel is gebroken; is er dan geen smid in 't land, die den sleutel weer maken kan, enz.

correspondentie-rubriek te volgen, dan is de redactrice bereid ben dáárin te beantwoorden.

Op dezen regel wordt voortaan *géén uitzondering* meer gemaakt, en afzonderlijke nommers, correspondentie-antwoorden aan niet-abonné's behelzend, worden **niet** meer toegezonden.

REDACTRICE.

P.S. Het spreekt van zelf, dal deze regel alleen geldt voor eerstbeginnenden, èn voor briefschrijvers die in de corr: rubriek thuishooren.

B.W. van de K. (*vervolg).*

Gij komt nog terug op dat vergeving-vragen (zie mijn vorige correspondentie aan U). Ik heb bedoeld: wanneer iemand U vráágt vergeving, dan spreekt het van zelf dat gij hem die moet schenken. In den Bijbel echter wordt niet daarvan gesproken, maar integendeel geboden, dengenen die U op de rechterwang slaan, de linkerwang óók toe te draaien.

Dat er voor niet-bijbel-geloovige menschen, ook maar eenige verplichting zou bestaan, dengenen die hun kwaad aandoen opzettelijk, toch te ‘vergeven’, kan ik niet alleen niet inzien, maar ik vind het zelfs tegennatuurlijk, en dus onmogelijk dat te verlangen. Wanneer men uit liefde tot Gods Bijbel-gebod (er staat immers geschreven: Zegent hen die u vervloeken, hebt lief die u haten), tracht zijn vijanden te ‘vergeven’, dan heb ik er alle achting voor, en ik geloof ook, dat er menschen zijn, die in oprechte liefde voor Gods geboden, het zoo ver kunnen brengen. Voor hen echter, voor wien deze drijfveer niet bestaat, acht ik het niet alleen geen plicht elken schurk of lammeling op zijn weg ontmoet te vergeven, maar ik ga zelfs zoover van te beweren, dat dit onmogelijk is. Ik spreek hier niet van onopzettelijk begane misdrijven jegens elkaar, waaraan ieder onzer zich schuldig maakt, maar ik denk aan schurkerijen, en gemeene-weloverlegde, berekende streken, waardoor men zich verrijkt ten koste van een ander, of dien ongelukkig maakt. Waarom zulke ellendige onsympathieke wezens ‘vergeven’? Ik voor mij, voel daartoe niet de minste behoefte. Om U een geheel onpersoonlijk voorbeeld te geven: In Montreux werd, toen ik daar woonde, een volstrekt niet onontwikkelden boer veroordeeld tot geldstraf, wegens een zoo afschuwelijke, geheel onmenschelijke mishandeling van zijn ezel, dat ik U die bijzonderheden niet wil opschrijven. Welnu, dien man ‘vergeven’ ware mij onmogelijk geweest, - met den besten wil ter wereld had ik hem niet anders kunnen toewenschen dan alle kwaad.

Ik geloof dat gij mij een beetje verkeerd hebt begrepen in zake dien slag, dien Uw meisje gaf aan haar speelkameraadje. Ik heb niets anders willen zeggen dan dat ik over 't algemeen een klein meisje (als het Uwe) zou willen op voeden tot vrouwelijke, zachtaardige manieren, en dat ik niet geloof dat hiertoe de naaste weg is haar toe te juichen, als zij maar dadelijk als een kleine

kwajongen haar handen gebruikt. Echter de door U mij nu nader meegedeelde bijzonderheden rechtvaardigden inderdaad hare hardhandige zelfverdediging, en maakte die noodzakelijk zelfs, dat geef ik U nu volkomen toe, na deze toelichting; dus, zijn wij het toch ééns! Dat *ik* mij in de pyramiden moest verdedigen met mijn handen tegen dien arabier is dunkt mij wel wat vèr-gezocht als vergelijking, want, wanneer het tusschen een man en een vrouw zóó ver komt als toen, wat blijft der laatste dan anders over dan alles, nagels, tanden, wat ze maar ter harer beschikking heeft, aan te wenden om zich te redden voor haar belager, om van stompen en slaan niet te spreken. Maar, als gij *mij* graag als slecht voorbeeld inmengt, dan wil ik u wel dadelijk een paar andere m.i. meer toepasselijke daden van niet vrouwelijken aard mededeelen, die ik beging, thans niet met mijn handen maar met mijn hondenzweep en mijn wandelstok. - De eerste maal was in Interlaken, waar een onbeschaamde Israeliet mijn hond, die stil naast mij liep aan de ketting, geniepig een stomp met zijn stok gaf om voorbij te dringen. Ik loop namelijk meestal met een hondenzweep, niet voor *mijn* honden die nooit geslagen worden, maar om lastige losloopende anderen van de onze af te houden, welnu mijn Israeliet had, vóór hij 't wist, een slag om zijn ooren, die hem een rijken overvloed van duitsche scheldwoorden ontlokte. Een andermaal gebeurde iets dergelijks in Montreux. Toen was het een even onbeschaamde Engelschman, die ons op den smallen weg van Montreux-Territet voorbij wou dringen en bang was zijn verlakte laarzen in den vuilen modder te zetten, gij herinnert U misschien hoe smal de straat daar is op vele punten, zoodat men bij sneeuw en slecht weer als ganzen achter elkaar moet loopen. Wel, wij en onze onafscheidelijke Marie incluis, onze honden aan de ketting, liepen op een Zondag middag daar, toen de Engelschman ons achterop kwam, en met zijn stok onzen hond ruw op zij stompte om langs ons te komen zonder van de straat af te stappen. Ik gaf den lomperd een striem in zijn nek, die hem sprakeloos van verbazing, dat een ‘lady’ zoo iets durfde, deed omzien.

Ziet gij, dat is mijn levenservaring geworden van in het leven alleen-staande vrouw; er is een zeker soort mannen die denken: Tegen een vrouw kan *ik* mij alles veroorlooven omdat zij een *vrouw* is en dus heeft de convenances te bewaren. Welnu tegen zulke mannen schaf *ik* de convenances af, en behandel hen zooals zij 't verdienen, de ploerten! - Zoo is 't mij hier óók nog onlangs gebeurd, dat wij door een heelgrooten duitschen dog werden aangevallen (dien zijn eigenaar, sinds ik mij daarover bij de politie beklaagde dan nu ook behoorlijk opsluit). Mijn vriendin greep Benjamin, ik Frits op den schouder, en zoo verdedigden wij hen, tot wij in een huis konden vluchten.

Wel, een dikke, stevige duitsche meneer, met een flinken wandelstok in de hand, stond daarnaar te kijken met een geïnteresseerd gezicht hoe 't zou afloopen, maar ik heb hem beenen leeren maken door hem in mijn beste duitsch uit te schelden; Als je te *laf* bent om ons te helpen tegen den hond, met je stok, en jij een man, schaam je dan ten minste, dat je daar als een idioot staat te *kijken.* - Weg was hij!

Gij ziet dus dat de U bekende ‘redactrice van een Ned. tijdschrift, niet in staat een kip kwaad te doen, maar die van zich af bijt als men haar te na komt’, inderdaad ook mij niet vreemd is.

- Ja, mijn vriendin zou het ‘vreeselijk’ vinden dat ik dat gebouw in Mainz ging zien. Zij vindt die zaak zelve óók vreeselijk. Ik zou niet graag in zoo iets iets doen dat haar, dit weet ik zeker, dagen lang zou vervolgen als iets ‘griezeligs’. - Gij hebt

met genoegen kennis genomen van mijn antwoord aan Ada (in n°. 50), wat aangaat de dienstboden-questie. - Ik-voormij geloof dat in die bepaalde questie geen anderen grondregel is te stellen dan die dat wij, de meesters, véél liefde moeten geven aan die bij ons in dienst zijnde, den geheelen dag bij vreemden, rijkeren dan wij, vertoevende eenzamen. Want ik spreek nu niet van de rijkelui-diensten, waar verscheidene dienstboden in een mooie keuken hun eigen tafel hebben en met elkaar omgaan, ik denk aan de gewone huishoudens met een of twee dienstboden. Indien mevrouw zich méér indacht in alles wat zoo'n meisje *mist* eendeels, in alles wat zij dagelijks *ziet* anderdeels van de genoegens, de kleeding, enz., harer mevrouw, dan geloof ik dat zij veel zachter en toegevender zou zijn voor de gebreken harer dienstbaren, veel meer zou trachten het haar goed en gezellig te geven dan gewoonlijk het geval is. Van weerszijden - van mevrouw en van dienstboden - staat men op *rechten*, en mevrouw vindt zichzelve al heel bijzonder goed als zij hare ‘plichten’ nakomt aan haar dienstmeisje, maar aan wat méér, aan wat moederlijke *liefde*, wordt zoo hoogstzelden gedacht. En ik heb opgemerkt, wáár dit een enkele maal het geval is, daar is, zelfs in den tegenwoordigen tijd, waarin de dienstbode wordt opgehitst en onredelijk gemaakt, nogtans bijna altijd haar hart voor zulk eene *liefdevolle* behandeling bij uitzondering gemakkelijk toegankelijk. Juist *omdat* zij, *de meiden*, zoo weinig gewoon zijn in dit opzicht, zoo bitter weinig. Want, let wel, ik spreek hier van wezenlijke liefde, niet van een genadig, uit plichtsbetrachting, ‘geven wat haar toekomt’ maar van een moederlijk-zusterlijk *meevoelen.* Ik heb eens een dienstmeisje gehad, jonger dan ik, maar toch was *ik*-ook nog jong, en die een aardig gezichtje had, en even veel coquetterie dan elk ander jong knap meisje. Op zekeren dag kreeg ik een nieuwen hoed thuis; den volgenden avond verzocht zij mij vrijaf, óók zij wilde een hoed koopen, - ‘Wel’, zei ik toen zij thuis kwam, ‘ben je goed geslaagd’? ‘O Freule,’ vertelde zij opgewonden, ‘ik vond Uw hoed zoo mooi, dat ik hem precies net zoo heb laten namaken, net-zoo, dezelfde kleuren, maar alles natuurlijk in 't goedkoopere wat qualiteit aangaat.’ - Haar opgewonden blijdschap amuseerde mij bepaald en ik vertelde een paar dagen later ervan aan mijn familie en kennissen. Maar toen kreeg ik de wind van voren: ‘Dat gaf geen pas.’ Ik had haar moeten verbieden mijn hoed na te laten maken. Het was meer dan onbeschaamd, etc. etc.

Ik erken, dat ik tot op dat oogenblik geen minuut nog de zaak van die zijde had beschouwd, maar, aldus tot nadenken gebracht, bezag *ik* haar geheel andersom. Ik zeide: 'zij is jonger dan ik, zij is ongetwijfeld véél knapper, zij heeft in haar eigen kring heel veel kennissen, zoudt gijlieden het nu heusch niet kleinzielig vinden van mij, als ik haar zeide: Ik, de oudste, de leelijkste van ons tweeën, mag dien hoed wel dragen, en jij niet, alléén omdat ik 'de freule' ben, en jij mijn 'dienstmeisje'. - 'Is het niet heel natuurlijk, dat zij, mijn hoed ziende, dacht: Als hij haar reeds goed staat, wat zal hij mij, die jonger en mooier ben, dan niet flatteeren.! En heb ik het recht haar nu uit kleinzieligheid dat ónschuldige genoegen te verbieden? Ja, uit kleinzieligheid, want, bestaat er dan inderdaad geen ander verschil tusschen haar en mij, dan in onze hoeden? Word ik minder in innerlijke beschaving, omdat mijn dienstmeisje mijn hoed heeft nagémaakt? Integendeel, is mijn innerlijke beschaving niet juist grooter dan die van U allen, indien ik mij verhef boven zulke uiterlijkheden!' - - Eene althans onder de verontwaardigde dames heb ik *overtuigd*, is, door zulke en dergelijke gesprekken over al die dingen, veel ruimer gaan denken hierin. Wat het dienstmeisje aangaat, zij heeft, voor een *laag* loon, en niettegenstaande zij heel handig was, en mij door de rijkste en veel-meer-betalende dames werd benijd, bij mij gewoond met liefde en aanhankelijkheid, totdat *ik* mijn levensplannen wijzigde, en haar niet meer kon gebruiken. Een dienstmeisje is toch óók in de eerste plaats een *vrouw*, een *kind* nog soms, hoevele dames echter bedenken dat, bedenken, dat zulk een den heelen dag hare en harer dochters genoegens, en toiletten aanschouwende, dienstbare óók is een *jong* meisje, eene als zij zelve!?

Uw thans volgende vraag wil ik hier letterlijk overnemen:

En dan eens een andere vraag aan U. Zijt gij genoeg op de hoogte van den geest van hoogmoed, die in de Nederl. burgergezinnen, ik bedoel vooral de gezinnen waar het krap is, rondwaart? - Ik betwijfel het sterk, gegeven het adelijke milieu, waarin gij wel niet geworden zijt, wat U nu is, maar waarin U toch opgevoed zijt en aan den invloed van dat, voor ieder mensch, het gewichtigste levenstijdperk, hebt U zich toch onmogelijk geheel kunnen onttrekken. Zoo meen ik; ik, daarentegen, ken die duizendmaal vervloekte hoogmoed door en door, ben juist uit diè kringen voortgekomen, en ik geef U de verzekering, de uitdrukkelijke verzekering, dat, graven en baronnen heel moeilijk nog meer hoogmoed - zich uitende in láág neerzien op anderen - kunnen toonen.

Ziet gij déze opmerking van U, is *mij* uit het hart geschreven. Ik heb dikwijls gezegd juist aan zulke door U bedoelde menschen, dat zij m.i. van een *hoogmoed* zijn, die in mijn, door U bedoelden adelijken kring zelfs niet voorkomt. Ik wil U echter ook eerlijk antwoorden waaraan ik dit toeschrijf, namelijk aan het veel minder-uitgesproken standverschil, dat bestaat tusschen een door U bedoelde middelklasse dame en eene freule wat betreft beider dienstboden. De eerstgenoemde is min of meer bang zichzelve te vergooien, op een lijn te stellen met hare ondergeschikte door te groote liefheid, de laatste voelt dat zij door hare toevallige geboorte blijft in de oogen der dienstbare 'de adelijke'. Innerlijke beschaving heeft dus niets te maken ermee, wanneer deze freule zooveel toeschietelijker soms is dan de middel-klasse-meesteresse. De oorzaak ligt als men die op den grond nagaat bij den het volk ingeboren eerbied voor adel, in de slaafsche kruiperigheid voor voornaamheid waardoor een meid in de adelijke mevrouw, ook in de arme freule, blijft zien hare meerdere, terwijl zij daarentegen de middelklasse-dame beschouwt

als zoowat met haar gelijk. M.i. komt veel van den hoogmoed door U bedoeld instinctmatig en onberedeneerd vóórt daaruit, bij overigens het niet kwaad-meenende menschen. Niet alleen in zake dienstboden bestaat die hoogmoed, die angst zich te vergooien. Ik maakte eens een visite bij dames, uit den door en door beschaafden middenstand, die mij met een zekeren hoogmoedigen schrik vertelden hoe de tegen hen over wonende familie plotseling bij hen een visite was komen maken, naar aanleiding van een ziektegeval. Zij waren te goedig, te beleefd, om te hebben durven weigeren, maar zij vonden het toch van 'die menschen' een soort indringerigheid omdat zij nu eenmaal 'niet van hun stand' waren. Zoo is het in ons lieve vaderland nu eenmaal nog erger dan waar ook ter wereld! Wij zijn heel democratisch in den mond, maar wij voelen ons zelf geweldig voornaam, als wij één sport verder zijn op den maatschappelijken ladder dan onzen buurman. En, om met mijn eigen standgenooten te eindigen, *ik* ken geen hoogmoediger burgerlijker zielen dan die gekroonde en getitelde mevrouwen, die dit voorrecht deelachtig werden alleen door hun huwelijk, en van huis uit behoorden tot den gewonen middenstand; die zijn zóó exclusief in den omgang, zóó gesteld op het freule- en jonkerschap van hunne pasgeboren zuigelingen, zoo belachelijkbekrompen in een woord, als misschien *gij* het U weer niet eens kunt voorstellen. Aan die soort dames, waaronder ik er verscheidene ken, enkele onder familie of kennissen, heb *ik* een onbeschrijflijken hekel.

Het overige wat in Uw brief dienaangaande volgt geldt Ada, en niet mij, laat ik dus *hier* onbeantwoord. (Zie later artikel voor U en haar.)

Letterlijk neem ik over Uw woorden:

In 52, *zie ik in Uw brief aan R.T. dat U goed inziet den veel zwaarderen mannenstrijd*, *dan die van de vrouwen*, *- en dàt is juist iets*, *waar zoo menige gehuwde vrouw maar niets van wil zien*, *en dan*, *om een enkelen* '*val*' *van haar man*, *desnoods alle banden maar verscheurt. - Waarbij nog komt*, *dat het voor verreweg het overgroote deel van de vrouwen haar leven lang een groot geheim blijft*, *hoe groot de bekoring soms kan zijn, en hoe erg gemakkelijk ons die bekoring gemaakt wordt.* -

M.i. ligt in die gemakkelijke bekoring de geheele oorzaak van het leed, dat door zoo menige gehuwde-vrouw wordt geleden. Ook daarin zie ik-voor-mij alweder een niet te veranderen natuurwet, die der vrouw méér lijden oplegt dan den man. Of zij nu nog zooveel daartegen mort, of er tegen preekt, wat helpt haar dat! Het feit is zoo. Wij zien het om ons heen als wij niet

blind *willen* zijn. Maar wel geloof ik, dat menige vrouw meer kon doen om haar man bijtijds te binden, als zij zich niet te zeker waande door dat wettige huwelijk, en daardoor zich het recht toekende zichzelve te verwaarloozen en onbeminnelijker voor te doen dan noodig is, om nog niet eens te spreken van het zoo dikwijls weigeren zijn intieme behoeften te bevredigen uit zelfzuchtige redenen, en dan toch zich zelve als slachtoffer voorstellen indien hij noodgedrongen het elders gaat zoeken.

'Wat moet U van allerlei soorten van menschen een kijkje in de ziel krijgen' - schrijft U naar aanleiding van mijn Lelie-correspondentie. Ja, dat is nu juist waarom ik de Lelie zoo heb liefgekregen; zij leerde mij, door mijn eigen ondervinding, te vergrooten mijn zielskennis, en ik mocht hier en daar wel eens wat helpen, wat goeds doen. - Maar ach, wat zijn de meeste levens, vrouwenlevens vooral, voor haar-zelve *moeilijk.!* Juist in onzen tijd!

Mijn fatalisme aan P.J.B. hebt gij volkomen juist opgevat. Ik-ook vind ons-zelf, onze nietige persoonlijkheid, zoo oneindig-onbeteekenend tegenover het Heelal, dat het mij niet mogelijk schijnt, dat een Schepper daarin *iets* met ons zou voorhebben voor een Hiernamaals. Maar toch voel ik dat *ik* niet maak mijn eigen leven, dat het komt alles, zooals het nu eenmaal *moet* komen. En, juist omdat *alles* raadsel is, kan óók onze toekomst straks zich ophelderen als een *hier* nooit-vermoede openbaring. Juist dáárom zegt mij het spiritisme iets, omdat het zich met die raadselen bezighoudt, al verklaart het ze niet.

Neen, als gij mij gingt wijsmaken dat gij over mij achter mijn rug om spreekt als 'freule Lohman', dan zou ik U niet gelooven even weinig als *ik* spreek van *meneer* Couperus. Dat brengt mij op een amusante socialistische wraakneming, die mij eens met een ex-medewerkster van de Lelie gebeurde. Zoolang zij mij noodig had als hare redactrice, die haar stukken moest aannemen, was ik natuurlijk freule hier en freule daar, ondanks haar socialistische tendenzen. Maar op zekeren dag werd zij kwaad omdat ik iets had geweigerd, en toen kwam er een brief over de post, met het fier-socialistisch adres aan *Anna Lohman*, zonder dat ik zelfs ook maar met het geemancipeerde 'mevrouw' vooraf werd verwaardigd.

Ja, hoe vindt gij den plotselingen draai van vele hedendaagsche meneeren naar Rechts, na de laatste verkiezingen? Die burgemeester, die plots zooveel behoefte gevoelt in de anti-revolutionaire partijkas te storten, enz. enz.! Kostelijk! - Onlangs kwam ik een pleidooi tegen in een volstrekt niet orthodox blad voor het lezen van den Bijbel met gymnasiasten en hoogere burgerschool-jongens, 'omdat die zoo mooi is'. - Zóó komt men er. Nu 't niet wil met het liberalisme, moet men maar Calvinistisch, minstens Christelijk-historisch worden, 'where there is a will, there is a way', zoo gaat het ook inzake godsdienst. Menschen die tot hiertoe héél-'verlicht' dachten zullen nu van lieverlede wel kans zien tot de 'dompers' terug te keeren, want *nu* vergeven die de staatsambten en de ridderorden enz.

Het bericht over de poes was mij heel welkom, want nu zijn twéé dieren geholpen voor een, uw nieuw poesje en de oude. Tenslotte dank voor de mij geboden hulp, die ik dankbaar aanvaardde en hartelijk gegroet.

Ada I. - Ik heb Uwe 'herinnering' aan Uw bijdrage U niets kwalijk genomen, en zal met Uw verzoek rekening houden.

Nedda. - Uw schetsje, dat ik niet geschikt oordeelde tot opname, heb ik vernietigd. Dat dit antwoord U niet onder de oogen komt waarschijnlijk, is niet mijn schuld. Ik herhaal telkens, opnieuw, dat ik niet particulier antwoord dan bij uitzondering, en zeker niet aan dergelijke geheel onbekende eerstbeginners-niet-abonnés. *Ik* heb Uw geestesproduct niet gevraagd, dus, als gij de Lelie niet leest, verschoon haar dan s.v.p. van Uw ongevraagde inzendingen.

Regina. - Als ik U goed begrijp, dan wilt gij Uw werk voortaan steeds onderteekenen met Uw vollen naam. Ik vind dit uitstekend. Hartelijk gegroet.

Ver-Weg. - Het spijt mij zeer, dat ik niet kan treden in Uw wensch, dat ingezonden-stukje te plaatsen, omdat het een onderwerp geldt, dat raakt het advertentie-gebied. Wat gij wilt, is, als agente, een kostelooze reclame maken voor het door U in den handel te brengen artikel, daarvoor mag ik de Lelie niet gebruiken, vooral niet in *dit* geval. Ik wil, als gij nu en dan een *heel* actueel iets zendt, het plaatsen, maar kan geen vaste afspraken maken; voor zoo iets als gij nu zondt hebben wij reeds een correspondente, daarom vernietigde ik het. Uw schrift is heel duidelijk, daarover zijn geen excuses noodig. Ik heb het bewuste tijdschrift indertijd als abonnee gelezen, en er voor bedankt omdat ik het heelkinderachtig, en voor niet-Amerikaansche lezers absoluut waardeloos vond; dus, zendt geen proefnommer ter kennismaking. -

Nohe. - Dat gij op Uw vorige inzending niets hebt gehoord komt, omdat gij de Lelie niet leest. Gij zult van deze dus ook wel nooit iets hooren, want ik heb geen plan aan Uw pretensie, om U particulier ‘bericht’ te zenden, te voldoen. Uw stuk is geweigerd en vernietigd, evenals het vorige.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

8 September 1909.
23ste Jaargang.
No. 10.

Berichten.

Present-exemplaren en Bewijs-nummers zijn aan te vragen bij den uitgever van dit blad, niet bij de redactie.

Beklag over correctie- of drukfouten heeft de betreffende te richten tot den uitgever, niet tot de redactie.

Zij, die zonder abonné of lezer te zijn van de Holl. Lelie de redactie lastig vallen met de toezending van manuscripten of brieven, hebben het zichzelf te wijten, wanneer zij geen particulier antwoord ontvangen; de beantwoording van een en ander geschiedt door de corr.-rubriek in dit blad, behoudens die gevallen van uitzondering die de redactie om welke reden dan ook persoonlijk uit beleefdheid maakt.

Zij, die hunne manuscripten bij weigering terug verlangen, worden verzocht hunne behoorlijke frankeering terstond in te sluiten en hun juist adres terstond op te geven.

Zij, die met de redactie correspondeeren in de Lelie onder welk pseudoniem ook, worden verzocht zoowel dit pseudoniem als den eigen naam onder elken brief te herhalen, daar het onmogelijk is alle pseudoniemen te onthouden bij een zoo uitgebreide correspondentie.

Anonyme brieven worden niet beantwoord.

REDACTRICE.

De redactrice verzoekt van af heden alle voor háár bestemde brieven, stukken, enz. te willen zenden onder háár adres, aan den uitgever van de Holl. Lelie, Keizersgracht 485, Amsterdam.

‘Om de eere Gods.’
Roman door Anna de Savornin Lohman.
(Vervolg van No. 8).

In het Kerst-reces trouwden Geerte en Govert-Jaap. - - -

Want, van af het oogenblik waarop Stinia zoo bitter was teleurgesteld in zijn zichzelf wijsgemaakte liefde voor Dina van der Grijp, had hij, in een natuurlijke reactie, zich laten leiden door de omstandigheden, - die hem Geerte Eduma de Witt als opdrongen.

Hij kon toch niet altijd ongetrouwd blijven. Zijn tante, die hem in hare gedachten reeds zag: de heer van De Ekenhuize, waarvan zij zichzelve slechts nog in naam de bezitster achtte, sinds haar eenige zoontje was gestorven, schreef dat telkens opnieuw aan hem, en hoe gelukkig zij zou zijn, als ze hem vóór haar dood ook in huiselijken-familie-zin zag bezorgd, evenals in maatschappelijken, als ze weer een

paar lieve kleine kinderen mocht zien spelen op De Ekenhuize, waar 't zoo stil was nu, zoo héél stil, sinds vele, vele jaren.

En de leider, die zichzelf in dat speciale opzicht óók niet onbetuigd had gelaten immers, maakte zalvende toespelingen van: dat het niet goed is, ‘dat de mensch alleen zij’, en sprak van de verlokkingen van Satan voor jonge mannen. Eens, op een van die intieme dinertjes, waar de bloemen en de lekkere schotels schatten kostten, en de dienknechten elkaar aanstootten om wat ze hier, onderelkaar, als de heeren zich niet meer behoefden te geneeren, opvingen van de dan alles-behalve

godsvruchtige discoursen van deze ‘Kinderen Gods’, zooals ze zich zelf noemden in het Vaandel, was het gesprek weer voor de zooveelste maal gekomen op kinderen-maken, en wat er bij behoort, en het had Govert-Jaap gefrappeerd, hoe gansch het Oude-Testament werd aangewend op hedendaagsche toestanden alleen op dit speciale punt, alsof die tip-top Haagsche heertjes van de twintigste eeuw ook maar in eenig ander opzicht zich iets stoorden aan de leefwijze of aan de voorschriften van het Oude-Testament. Alleen uit dat bijzondere, aan hun lijfslusten zoo welgevallige oogpunt, dat zij het recht, ja de plicht bezaten, kinderen te maken zooveel als ze wilden, alleen van dááruit bezien werd ‘Gods Woord’ er telkens bijgesleept.

Govert-Jaap had daarbij moeten denken aan de vrouw van een van zijn Kamer-collega's, een met geld niet, wèl met tallooze zoontjes en dochtertjes gezegend menschje, dat maar zien moest hoe zij door de wereld kwam, en hare gezondheid er boven op hield, en hare kinderen fatsoenlijk opvoedde - haar man had in zijn Kamer-lid-grootheid, van voor 's lands-belangen-zorgen, voor dat alles geen tijd. - Hij had het doorgezet, zoodra hij was gekozen, hun provincie-plaatsje, waar hij als advocaat een vrij goede praktijk had, te verwisselen voor de residentie. Om de opvoeding van de kinderen heette het. Hij had er nog drie in de wereld geschopt daarna - zeker om nog meerderen hunner van die Haagsche opvoedings-gelegenheden te laten profiteeren, - en nu moest zijn vrouw maar zien, dat ze van het Kamerlid-inkomentje, plus de bijverdienste van het geassocieerd-zijn met een collega-advocaat, die hem uit medelijden een beetje voorthielp, al die jonge grage monden voedde, en al die steeds uit alles uitgroeiende lichaampjes kleedde, om van schoolgeld en dokters-rekeningen enz., enz., niet te spreken. Met een duivels-toejager-meid-alleen beredderde zij alles, slons geworden tegen wil en dank, die bijna nooit uitging, nooit visites maakte met haar man - zoodat er zelfs waren, die gansch verwonderd uitriepen: ‘Is collega Mullerts *getrouwd.* He! dat wist ik niet!’

Want, collega Mullerts-zelf-was te vinden op elk geestverwanten-diner, en ontbrak op geen enkele Kamerzitting, gezellige prater, die veel werd uitgevraagd - prater óók over Gods woord, dat wil dat wij onze zeden rein zullen bewaren. En wat is daartoe beter voorbehoedmiddel dan een vroegtijdig huwelijk!

Govert-Jaap, die de afgesloofde mevrouw Mullerts eens had ontmoet, toen ze hem bij toeval tegen het lijf liep van een bedank-bezoek aan mevrouw Eduma de Witt, die haar onder de hand Emma's half-afgedragen jurkjes toestopte, voelde voor deze soort ‘zedenreinheid’ van collega Mullerts altijd een intensen walg. - - Maar hij, wat hem betreft, behoefde, als zijn zinnen hem naar Geerte trokken, niet te denken aan mogelijke financieele zorgen later, indien het gezin vermeerderde. - Juist de gedachte daaraan, aan 'n kleinen stamhouder, en een blondharig dochtertje, was hem lief, heel-lief; - een meisje met Geerts mooie oogen en rose teint, en met haar grootmoeders zacht en vroom gemoed. - -

Toen had nog iets anders den doorslag gegeven. Excellentie Eduma de Witt was, door den plotselingen val van een onhandigen collega, die een kabinets-wijziging had teweeg gebracht, tot Premier opgeschoven. Het was gevierd met een huiselijk feestje. Nout Reesema, nu particulier-secretaris van zijn oom op diens departement, en zijn jonge vrouw, die zich na haar huwelijk ontwikkelde tot veel levendiger beauté nog dan als jong meisje, in haar wat kwijnende geblaseerde rol van toen, waren tegenwoordig geweest, en mevrouw Holt, en Govert-Jaap natuurlijk, en de Horstenboers, en de leider, en Lizzy van der Hooph.

Geert, in een licht-blauw voile-japonnetje, zat nevens Govert-Jaap, aan haar anderen kant haar eigen broer, die weer aan zijn andere zijde Lizzy van der Hooph had gekregen. In zulke gevallen van bijzondere diplomatie bemoeide Eduma de Witt zich altijd in hoogst-eigen-persoon met de tafel-plaatsing. - En hij had uitgemaakt, ondanks het zwak protest zijner vrouw, dat het niet anders *kon*, om de deftigheid van de overige personages niet, dan dat de vier jongelui opeen zaten, broer en zuster neven elkaar; 't ging niet anders.

Hij wist wel wat hij zich dacht daarbij. De leider had een wat aardige buur aan de mooie beminnelijke mevrouw Horstenboer, en liet Geerte, die zoowat tegen hem over zat, heelemaal over aan Govert-Jaap, terwijl Sjoerd, voor wien zijn zuster dagelijksche kost was, 't zich eveneens niet druk met háár maakte, en de zure leelijke Lizzy in een goed humeur trachtte te brengen, door zich aan háár te wijden. - Geerte was opgewekt-lief, in haar er tevreden over zijn, dat de voornaamheid van papa mede-afstraalde op haar. En het duiveltje van de eerzucht fluisterde Govert-Jaap in, hoe hij wel gek was de kaart, die de fortuin hem bood, niet te nemen, niet toe te grijpen de hem voorgehouden vrucht. - Den schoonzoon van den Premier stonden immers alle wegen open om in de politiek der kinderen Gods te komen wáár hij maar wezen wilde, en, hij wilde immers geen slechte wegen inslaan, hij wilde het goede, éérlijk het goede. Een zich als Sjoerd verkoopen aan 'n onbegeerde vrouw, het zou hem nooit zijn ingevallen, maar hij begéérde Geerte toch. Hij begéérde haar lijf. Hij

onderzocht opzettelijk niet te diep in zich, of hij haar, indien ze niet freule Eduma de Witt, dochter van den invloedrijken minister ware geweest, ook zóó zou hebben begeerd dat hij zijn leven aan haar had durven binden, - en klampte zich in tegendeel vast aan zijn 'vingerwijzing' - geloof. Zeker, dit was nu toch stellig Gods leiding met hem, dat hij hier zat naast haar, zoo lief, zoo beminnelijk, zoo mooi. - Nu of nooit. -

En, na het eten, als om zich zelf den terugtocht af te snijden, vroeg hij, met een alles-zeggenden blik, aan Eduma de Witt, *wanneer* hij hem morgen over een hoogstgewichtige, hem-zelf particulier-betreffende zaak zou kunnen spreken - - -

Arme Geerte had gehuild even, toen ze 't, nadat de gasten weg waren, hoorde, dat hij den volgenden dag zou komen. - -

'Ze wist niet of ze van hem hield - ze wist niet' - had ze ontwijkend geantwoord, toen haar vader haar onder vier oogen, heel op den man af, had gezegd: 'Je begrijpt wel Geerte, wat neef Stinia mij morgen zal vragen?'

- Haar vader, flinkweg, had de koe bij de horens gepakt. - -

'Hoor eens Geerte, ik weet héél wel, dat je je illusies maakt, dwaze illusies - ik zal geen namen noemen - maar je weet wel wien ik bedoel. - Denk je nu waarachtig, dat die jongen, die iedereen het hof maakt, jou méént.? - Waarom komt hij dan niet over de brug, - hij heeft geen enkele reden tot wachten - maar hij houdt je voor den lap, dat doet hij jullie meisjes allemaal.' - -

Geerts trots werd er door gewond. Omdat zij wist dat het wáár was! - Zij werd rood, en beet spijtig op haar lippen, en haar vader stak nog een pijl in haar:

'Bovendien - als je alles afwist van dien mooien luitenant, wat wij heeren van hem afweten. - Indien je denkt dat ik mijn dochter aan zoo'n weinig-sérieus man zou geven! - Kind, hoe kom je er bij zóó iets mogelijk te achten, ik zou nooit verantwoord zijn voor mijn God immers.' -

Geert wist wel, dat haar vader één jaar geleden, toen hij nog geen Govert-Jaap kende, zich heel best 'verantwoord aan zijn God' zou hebben geacht, indien de rijke veelbegeerde Frederik ten Have zijn schoonzoon had willen worden. 's Menschen principes wijzigen zich gewoonlijk zoo merkwaardig mèt de omstandigheden!

Maar, wat gaf het haar, haar vader dat verwijt in zijn gezicht te slingeren.? Daarmede won ze Fredi toch niet, om de eenvoudige reden dat hij-zelf niet wou.

Och ze zag dat zoo goed in... hij speelde met haar, net als met de rest... Er waren oogenblikken, waarin hij haar zoo vertrouwelijk behandelde als 'n zuster, 'n kameraadje, dan hóópte ze. - En, bij de volgende gelegenheid, trok hij zich weer terug, liet haar voelen dat hij bang was te ver te zullen gaan. -

Ja, papa had gelijk, hij zou haar nooit vragen zijn vrouw te worden, hij wilde niet trouwen, hij deed het niet... En ondertusschen zou zij zich verkniezen in troosteloos op hem wachten, een oude-juffrouw worden,... Het idee aan zooiets kwam zelfs niet in haar op... Fredi *of* Govert-Jaap, dat stond al maanden-lang bij haar vast, van af het oogenblik waarop ze had gemerkt, dat zij Stinia niet onverschillig was, dat hij keek begeerig naar haar mooie buste en wiegenden gang. - - Hij was een partij zooals ze zich niet beter kon wenschen, geld, naam, vooruitzichten, alles in een woord wat ze noodig had om in de Haagsche christelijke high-life-wereld met één slag een eerste rang positie in te nemen - Als ze toch den man dien ze liefhad, niet kreeg, dan was haar geen ander zoo welkom dan deze 'saaie, brave Hendrik', maar die haar, juist om die reden, geen stroobreed in den weg zou leggen - - oordeelde zij, - alleen maar

zou zijn hààr hefboom tot voornaamheid in haar kringen, vanwege zijn stand en zijn rol in de politiek. - -

Al die berekenende overwegingen had de dochter, die naar haar berekenenden vader aardde, zoo dikwijls al gemaakt, dat ze haar dien avond, vóór Govert-Jaaps-komst morgen, niets nieuws waren; indien ze huilde was het, omdat ze nu stond vóór de beslissing, stond voor het onuitwijkbaar moment, waarop ze zichzelf moest bekennen, dat er geen werkelijke hoop was op Fredi's ernst ten haren opzichte, dat ze zich zelf maar wat had wijsgemaakt, toen ze wilde gelooven daaraan.

Met die tranen, dáárom, nam ze afscheid van dien eerlijken eerste-liefde-droom, - afscheid van haar onbevlekte jeugd ook. - - Zonder dat ze hetzelve wist, stortte ze over haar eigen nu zoo slecht-worden die tranen.

Maar die van hare moeder - - zoo weinig weten we van elkander, ook als we náást elkaar door het leven gaan, - waren integendeel van oprechte dankbaarheid aan God, omdat Hij het alles zoo had bestuurd, zoo gezegend had haar beden tot Hem, om haar wereldsch dochtertje te brengen op het smalle pad terug. Haar Geerte met zóó'n godvruchtigen man! - Telkens en telkens opnieuw moest zij verstoken de handen vouwen van in-gelukkig-zich-voelen. -

Geert had, misschien haar zelve half onbewust nog, even gehoopt, dat Fredi bij 't vernemen van 't nieuws lijden zou, omdat hij nu haar verloor, misschien zou begrijpen dan eerst wat hij had verspeeld, en te laat

zou berouwen zijn handelwijze met haar. -

In een soort zenuwachtige opwinding had ze hem afgewacht op dien receptie-dag, waarop zij stond neven Govert-Jaap, als enkele maanden geleden Gerty naast Nout, gelukwenschen ontvangend, handdrukjes-wisselend, haar familie en kennissen-kring dwingend tot een komen-aanschouwen haar verovering van de goede partij.

Maar Fredi was binnengekomen, dezelfde lach-oogige, elegante, slanke huzaren-luitenant van altijd - - met een volslagen onbevangenheid had hij haar gefeliciteerd, had aan Govert-Jaap gezegd, op denzelfden lossen conversatie-toon, wat oude vrienden zijn aanstaand vrouwtje en hij, Fredi, waren. - - 'Nietwaar - freule Geerte - - dat mag ik toch nog wel zeggen, immers? - - al *zulke* oude kennissen, al woont uw vader nog niet eens lang hier.' -

Dat was een verscholen pijl, op haar afgericht, omdat hij 't wel wist, hoe vreeselijk ze het vond geen èchte Haagenaarster, slechts 'namaak' te zijn, zooals hij ze plagerig had genoemd eens, al die van buiten-af toestroomende menschen, die zich met hun geld en hun titels aanplakten aan de eigenlijke Haagsche kern van aristocratie. - - -

Ze deed haar best hem daarvoor te betalen met een kouden vijandelijken blik van: we zijn nu voortaan *anders* met elkaar, nu ik ga trouwen, - maar hij stond dien blik kalm uit, met zijn spottend-brutale-blauwe oogen, die haar als uitjouwden: Je bent kwaad, omdat *ik* niet naast je sta, inplaats van dien 'doleerder' (óók een bijnaam indertijd door Fredi's geestigheid uitgevonden voor Govert-Jaap).

- Op het verlovings-diner, later door Gerty en Nout ter harer eere gegeven - Gerty en Nout waren in hun eerste roes van meneer en mevrouw-spelen en vonden het wat heerlijk zoo'n gelegenheid te hebben eens uit te halen - Fredi was toen misschien wat al te opgewonden geraakt door de champagne, en omdat de jongelui-omgeving hem niet oplegde zich zooveel in te houden als in tegenwoordigheid van deftiger gezelschap, had hij zich laten ontvallen dien bijnaam van vroeger dagen - - tegen Geerte. - -

'En wanneer trouwen jullie nu...? Zeg Geerte... ik kan 't mij nooit goed voorstellen hoe dat gaan zal, de doleerder en jij...'

Ze zat in een laag stoeltje, met haar koffiekopje in de hand, een beetje à part, Govert-Jaap praatte in de serre met Nout Reesema en een paar anderen, en Gerty had de damesgasten om zich heen, om haar een nieuwen aankoop te laten zien voor de eetkamer, een antiek klokje, iets heel àparts uit de Kon: Bazar... 't stond nog half-ingepakt....

Geert, die bij den aankoop was tegenwoordig geweest, kende het dingetje al, was in haar hoekje blijven zitten met haar koffie...

En, ineens, vóór ze 't wist, zat Fredi op een piano-tabouret naast haar, z'n rood-verbrand gezicht zóó dicht bij haar, dat ze den cognac rook en de sigarenlucht... Maar tegelijk ook voelde zij bijna de aanraking van zijn blonden knevel, terwijl hij die brutale woorden fluisterde. -

In een oplaaiende boosheid, dat hij dat durfde, dat óók nog, haar zoo onbeschaamd aan wat voorbij was herinnerde, aan haar toen geoorloofde intimiteit met hem van dien ander bijnamen geven, die nu haar verloofde was, rees ze met een fierheid, die haar goed stond, op, voegde hem uit de hoogte toe:

'Je schijnt niet goed te weten tegen wie je spreekt... en wat je zegt...'

Hij keek haar na - ontnuchterd, haar méér dan ooit mooi vindend, juist door die boosheid...

Zoo'n kat-achtigheid stond haar waarachtig best... dacht hij, met een weer opgeflikkerd verlangen haar te bezitten, dat toch nooit hem zoo kon beheerschen, dat hij er zijn voornemens van niet willen trouwen voor in den steek liet.

Zij had hem van af dat oogenblik geboudeerd, beslister nog toen zij er oog voor kreeg, hoe hem die houding van onwil irriteerde.... Het cadeau, dat hij hun bij het huwelijk aanbood, viel er te mooier om uit, een kaarsen-kroontje voor haar boudoir, zooals hij wist dat zij er graag een had, omdat zij juist hetzelfde genre had bewonderd bij Gerty... 'He als ik zoo iets óók kon krijgen voor mijn eigen kamer - -'

Ze moest hem bedanken, en ze deed het opzettelijk heel koeltjes, en toch vond ze 't lief van hem, extra-attent, en ze moest lachen inwendig om het gemaakte-arme-zondaars-gezicht van: ik-weet-wel-dat-ik-uit-de-gratie-ben, waarmee hij haar beleefdheids-woorden aannam. - Toch 'n heel andere man dan wie ook onder al haar kennissen, die vadsige Nout b.v., of Sjoerd met zijn fatterigheid en luiheid - of - dan Govert-Jaap, in zijn bekrompen geloofs-saaiheid van leven met al zijn gedachten en zinnen in die christelijke politiek-knoeierij. - -

De engagementstijd had haar in dat bepaalde opzicht menigen dwang opgelegd, waarin haar opvoeding thuis van christelijke minister-dochter haar goed te pas was gekomen, om zich er gewillig in te schikken. Gelukkig dat Govert-Jaap, na de sluiting van de Kamerzittingen, een heelen tijd was weggeweest om de boel op De Ekenhuize te beredderen. In dienzelfden tijd kon zij niet uit den Haag gemist worden, omdat ze 't huishouden moest doen voor papa, terwijl mama naar 't christe-

lijk-krankzinnigen-gesticht was ten einde een drie à vier weken met haar verachterlijkt zoontje samen te zijn. In den eigenlijken hoog, zomer daarop was de heele familie naar Interlaken geweest, en, na de Kamer-opening in September, ging Govert-Jaap weer heelemaal op in wat hij daar zijn ‘plicht’ achtte, van geen enkele zitting zoo mogelijk te verzuimen en zich in zijn rol van specialiteit op het gebied: Christendom in de praktijk van het leven steeds meer in te werken.

Hun eerste eigenlijke heftige discussie was zelfs geweest naar aanleiding daarvan, want Geert wilde begin November trouwen, om, na de huwelijksreis naar Rome en Napels, met Kerstmis en Oude- en Nieuwe-Jaar weer thuis te zijn in elk geval; maar Govert-Jaap verklaarde met onomstootelijke beslistheid, hoe daarvan geen sprake kon zijn, omdat hij de Kamer-zittingen niet kon verzuimen - er werd juist dan een arbeiders-wetje behandeld, door de socialisten ter sprake gebracht, door de vrijzinnig-democraten zoo'n beetje tegen wil en dank gerugsteund, en waarover hij een langere rede zou houden, om er op te wijzen, dat het christelijk beginsel, door enkele bepalingen erin, die de Zondag-viering raakten, werd beleedigd en gehoond.

‘Ajakkes’ - zei Geert. - ‘Ik ben wee van die Kamerzittingen. - Wat doet het er toe, of jij dat nu zegt, of 'n ander, meneer Mullerts b.v. - Als papa hem daarvoor 'n lekker maal eten geeft, zegt die man alles wat je hem maar bestelt.’

‘Geert’ - - riep haar moeder, die, met ouderwetsche zedigheid en aristocratische deftigheid tegelijk, haar dochter zelden alleen liet met haar aanstaanden man...

Er lag een wereld van ontzetting om Geerts ongepaste uitingen over zooiets heiligsongenaakbaars als ‘De Kamer’, in haar moeders toon.

Govert-Jaap was verliefd-genoeg om te moeten glimlachen even, om Geertes ad-rem toespelen op Mullerts soort van beginselvastheid o,.. voor zóó en zóó veel invitaties.... Maar hij bleet voet bij stuk houden. -

‘Daar heb jij geen verstand van Geert. - Dat is Mullerts terrein heelemaal niet. En, in elk geval, *ik* heb 't op mij genomen, en ik wil mij niet ervan afmaken om zóó'n reden....’

‘Zóó'n reden! Als dat geen voldoende reden is dat je eigen aanstaande vrouw het graag wil....’ Geert werd bepaald boos.... ‘Je lijkt papa wel met je gedoe eeuwig en altijd over de politiek.’

‘Geert’ - - riep mevrouw er weer tusschen, maar háár afkeuring werd niet eens gehoord. Van kind af hadden de vermanende uitroepen harer moeder: ‘Geert’ - - in de oogen van deze laatste nooit iets gegolden. - - Zij was haar eigen gang gegaan. - -

‘Hoor nu eens Geerte’ - zei Govert-Jaap - ‘Doe mij nu een plezier, en praat er niet over op zoo'n toon. Je weet heel goed, dat ik alles wil schikken naar jou zin en genoegen, maar ik ben aan God verantwoording schuldig van de taak waartoe hij mij heeft geroepen. En ik zou geen rust hebben voor mij zelf, als ik die voor jou en mijn plezier uit mijn handen leg. Bij zoo'n gelegenheid kan alles van één stem afhangen.’ - -

Geert pruilde nog, maar haar vader, die juist ter rechter tijd binnenkwam, en hoorde waarover 't ging, deed daarop het bekende verhaal van dat andere anti-revolutionaire Kamerlid, dat zich door zijn vrouw had laten overhalen de huwelijks-reis langer uit te rekken dan met zijn collega's was afgesproken; op het laatste moment had Delila haren Samson verstrikt, en hem overgehaald het telegram te zenden, dat zijn niet bijtijds vóór de stemming thuis kunnen zijn aankondigde. - -

Bij die stemming had de eene ontbrekende stem van den afwezige den doorslag gegeven; 't wetsontwerp, was gevallen - - en, bij de eerstvolgende verkiezing, lieten de kiezers van den schuldige hèm los, viel hij óók, en moest hij in actieven dienst - hij was zeeofficier - terug. -

Govert-Jaap, die zich nu dat alles op eenmaal ook herinnerde, en zijn Kamerzetel heel lief had gekregen, huiverde bij het denkbeeld hem aldus, door een onvoorzichtige lichtzinnigheid van plezier-reisje, aan 't wankelen te brengen misschien. - In het Kerst-reces wilde hij een vliegreisje doen naar de Rivièra, of naar Rome, méér kon Geerte van hem, die nog door haar ouders werd gerugsteund ook, niet gedaan krijgen.

Hetzette bij haar een stillen wrok, die telkens bovenkwam, als zij Gerty hoog hoorde opgeven van háár ‘zalige’ drie-maandelijksche huwelijksreis, of als haar vriendinnen zuur-zoet verklaarden, dat *zij* er voor zouden bedanken: zoo'n reisje van niets, de moeite niet waard er toiletten voor mee te nemen. - - - - - - - - - - - - -

Nu stonden ze neven elkander voor den predikant, die zijn geijkte phrasen voor hun opdreunde, die de Gemeente liefjes vertelde, hoe de bruid-zelve hem gevráágd had te doen zingen:

> Loof, loof den Heer mijn ziel met alle krachten,
> Verhef zijn naam zoo groot, zoo heilig 't achten,
> Och of nu al wat in mij is hem prees! -

Terwijl in wáárheid hij, de predikant, het was geweest, die haar had gedwongen een gezang uit te kiezen, opdat hij er dan later dezen vromen poespas van kon bij-elkaar krijgen, tot stichting van goedgeloovige zielen à la mevrouw Eduma de Witt, wier tranen

van aandoening stroomden, of ook van mevrouw Stinia, voor wie en dominee Strintman en de krulkoppige leider met een uitgestreken-braaf gezicht, en de knappe overal op zijn plaats zijnde Horstenboer, en de tot christelijken Premier opgeklommen Eduma de Witt, als zoovele heiligen waren, afgezonden door God-zelf uit den Hemel, om de booze wereld te bekeeren, en te beleeren wat eigenlijk *christenen* zijn. -

Hij, Govert-Jaap, een lange, wat stijf-doende, aristocratisch-toch-gebouwde, eerlijk-ernstiguitziende, breedschouderige man, met het donkerblonde haar en de blauwe oogen en de stevige gestalte van het Noorden, zij, een mooi volbloeid meisje, krachtig van heupen, welgevormd van lichaam, rooskleurig en frisch, zonder diepte van natuur of merg in haar karakter, vrouw door en door, met al de listigheden en al de berekeningen-aanleg in haar van haar geslacht, met al de genotzucht ervan ook, - en met al de zwakheid der vrouw van geleid kunnen worden ten goede en ten kwade beide. -

En, wat hen samen had gebracht, was een mengelmoes van zinnenbegeerte en eerzucht en door onthouding opgezweepte trouwlustigheid eenerzijds, van wereldsche berekening en stand- en rijkdom-najagerij en teleurgestelde liefde anderzijds...

... Maar de predikant, die zich zonde in de deftigheid van voornaam huwelijk nommerzooveel in te mogen zegenen, van te zijn ‘de’ man die daarvoor door alle Haagsche high-life werd uitgekozen - hij, dorps-dominee-zoontje van huisuit, die nu gedurig zat aan gravenen baronnen- doops- en huwelijks-disch, en hunne cadeaux in den zak stak als zoovele Gode welgevallige dankoffers aan hem, - de predikant sprak van ‘Gods-leiding die dit jonge paar had samengebracht, van Zijn hand die samen voegt wat te samen behoort, van Zijn wil, die weef wat Zijn kinderen goed is, en die het daarhenen leidt, dat hun levens samenvlieten ter Zijner eere.’ -

En ondertusschen overlegde Excellentie Eduma de Witt bij zich, dat die ‘Christelijke Volksman’ toch hoe langer hoe onbeschaamder werd in zijn aanvallen op den ‘wereldling’-minister, en dat nog wel niettegenstaande hij dien redacteur-medewerker nu toch 't verlangde baantje had bezorgd - maar die kerels wilden op *zijn* plaats zitten, die christelijkedemocraten, dáár ging de heele toeleg heen!

En mevrouw Horstenboer dacht aan haar liefdadigheidsfeest straks, waarop de Koninginmoeder had toegezegd te zullen verschijnen, en haar man overpeinsde, hoe die snoes van een kellnerin uit de Passage, - *als* 't wat worden kon misschien tusschen hem en haar - toch in elk geval naar Amsterdam moest, niet in den Haag kon blijven, onmogelijk. -

Máár er waren er óók, die oprecht onder den indruk waren, die Gods zegen met gevouwen handen, in vromen eerbied, afsmeekten over de jonggehuwden, mevrouw Eduma de Witt, voor wie alleen één schaduw was aan dezen dag, dat haar achterlijk zoontje ontbrak, ginds in dat gesticht voor christelijke zenuwlijders niet wist van het voorrecht dat God nu zijn oudste zuster toebedeelde - en mevrouw Stinia ook, statige ouderwetsche dame, aan den arm van Eduma de Witt binnengekomen, in een verstolen snikken met haar zakdoek voor haar gelaat, terwijl zij herdacht haar eigen huwelijk lang- lang-geleden, en haar kindje zoo gauw al van haar genomen, en God dankte toch, ondanks dat alles, in haar ootmoed van eerlijk-vrome christin, om dat Hij toch 't al ten beste geleid had zoodat er nu weer een nieuwe Stinia was in de Kamer, een erfgenaam van het oude goed De Ekenhuize, en die trad in het spoor der vrome vaderen, lofstrekte aan den alouden familienaam - - - - - - - - - - - - - - - - - - -

‘En nu ga met God uw echtelijk leven in...’ Dominee Strintman breide zegenend de handen uit.... Dat gebeurde niet meer in de kerk, het was het slot van zijn zalvenden toast aan het dejeuner. - Mevrouw Eduma de Witt huilde alweer, huilde eigenlijk voortdurend. - - Geert intusschen kon niet nalaten zich zelve er over te verwonderen, dat zij hier zat als echtgenoote van dezen man, en niet van Fredi ten Have, en dat ze er toch zoo kalm onder kon zijn, zoo-zelfverzekerd-gelukkig bijna. Zij had nu zoowat afgedaan met dat verleden, leefde heel eerlijk alleen in de toekomst van mevrouw Stinia, had ook goede voornemens wel, van haar best zullen doen, willen denken aan mama's vele voorschriften in den laatsten tijd in dat opzicht...

Haar vader hield een toast waarvan iedereen 't er over eens was, dat niemand zóó aandoenlijk kon spreken als Eduma de Witt. Hij *was* ook aangedaan; wat drommel, je geeft je oudste dochter toch maar niet weg zonder er iets bij te voelen van herinneringen van weemoed. In zijn soort was hij een goedigjoviaal man! -

‘En dat je mijn kind moogt gelukkig maken, mijn lieve vriend, en nu mijn schoonzoon’ - tot Govert-Jaap, klonk héél oprecht. -

Govert-Jaap had zijn woorden zoo niet bij elkaar als in de Kamer, hij stotterde bijna, hij dankte zijn tante, die hem had opgevoed, hij herinnerde aan den naam van zijn oom, dien hij droeg, en die hem een verplichting oplegde, en hij moest óók iets zeggen aan het adres van den leider, die ook tegenwoordig was, hem óók had toegedronken, in voor den druk geschikte geniale rede, begaafd en ijdel als altijd, en aan 't adres van zijn schoon-

ouders, en van Sjoerd en van Emma, aan allen moest hij iets zeggen.

Sjoerd vond het een corvée, die heele trouwpartij; hij zat naast Lizzy van der Hooph, en had alle moeite hare bijna handtastelijke avances af te weren, want juist op dit oogenblik wilde hij weer niet het *te* druk aanleggen, zweefde hem een nieuw toekomstplan voor 't oog. - - Emma lachte onophoudelijk, van voorpret tegen den tijd, dat zij-ook zoover zou zijn als Geert nu, heel coquet drukdoende met een neef-gymnasiast. - - Gerty vierde haar getrouwde vrouw-triomf van beauté, die, in die qualiteit, zich veel kan veroorloven, tegen Horstenboer. En mevrouw Horstenboer maakte werk van al de invloedrijke heeren, die aanwezig waren, taktvol berekenend, dat ze den een of den ander altijd weleens noodig had te eeniger tijd. - - -

Dadelijk na zijn slotwoorden aan de schoonouders, dank voor wat zij hem toevertrouwden op dezen onvergetelijken dag, was Govert-Jaap met Geerte verdwenen. - In het rijtuig, heel-begeerlijk in haar muiskleuriggrijs-reistoilet, met den langen mantel met bont gegarneerd, en den groeten grijzen hoed, waaraan een rose veer wat levendigheid gaf, leunde Geert zwaar aan tegen haar echtgenoot.

En in Govert-Jaap juichte het op: Nu voor God en de menschen mijn. - Zijn lange onthouding deed hem haar omvatten met een van verlangen ontbrandend heet kussen.

‘Geerte - Geerte - zullen we gelukkig zijn?’ -

Zij weerde af. - ‘Denk toch aan de menschen. We zijn nog in 't rijtuig.’ - Maar haar oogen lachten tegen hem. Zooveel hartstocht had ze hem nooit toegedacht.

Zijn vingers nu zochten de hare, in een behoefte iets van haar te voelen toch. En ze liet ze hem... ‘Mijn lieveling’, zei Govert-Jaap, verrukt over zijn mooie beminnelijke vrouw - - - ‘mijn lieveling’ - - - en het was een gulzig indrinken van haar vrouwenmooi, dat ze las in zijn oogen, waarvoor ze de hare neersloeg, verlegen, toch trotsch - - blij *omdat* ze zoo mooi was, zoo begeerlijk voor haar man.

(Wordt vervolgd.)

Assen.

Naar 't stadje op de Drentsche heide,
Waar ik gewoond heb, jaren lang,
Maakte ik nog ééns, een mooien zomer,
Incognito, een bedegang.

Zoo héel bekend scheen alles weder,
Hetzelfde mooië stadje nog,
Het oude huis, gansch onveranderd,
Maar.... alles, alles anders toch.

Waardoor werd ik zoo vreemd bewogen,
En wat benevelde mijn oogen?
Was het van smart, was het van vreugd?

O raadselachtig menschenleven!
Ik ben maar kort, héél kort gebleven
In 't heide-stadje mijner jeugd.

J. VAN REES-VAN NAUTA LEMKE.

Gedachtenwisselingen.

I.

Beste Freule.

De vraag, of de man of de vrouw den zwaarsten strijd heeft (zie blz. 832), is m.i. niet met ja en neen uit te maken. Eerst moeten de omstandigheden gelijk gemaakt worden. *Nu* ontmoet de man geen weerstand. Hij weet hoe vader vroeger geleefd heeft, ook al heeft deze zich na zijn huwelijk in ernst of schijnbaar gebeterd. Zijn kameraden gaan hem voor, helpen en onderwijzen hem. Er is voor hem geen gevaar bij, dat hij zich blameeren zal. Andere gevaren worden zooveel mogelijk vermeden. (Ik ken groote jongens die blijkbaar *volleerd* zijn, en die zich zelfs in gezelschap van jonge meisjes (jonge dames) nauwelijks in hun woorden beperken.) Waarvoor zou de jonge man zich onthouden? Wie zich onttrekt en onthoudt mag blij zijn als hij slechts bespot wordt. In den regel zal hij een huichelaar worden genoemd, een, die de kat in 't donker knijpt enz. De haat die zich tegen hem openbaart, is misschien nog een bewijs, dat er in 't hart der anderen nog *iets* is overgebleven van het besef, dat hun gedrag niet deugt.

Van het begin af wordt den jongen man geleerd, zich *niet* te onthouden. Onthouding is iets *zots*, iets vreemds. ‘Wie doet dat nou!’ Het andere is iets vanzelfsprekends. Het is geen *strijd*, hier kan geen *gedachte* zelfs aan strijd opkomen. En wat onbewust en bewust wapenen kan geven tot den strijd: - opvoeding en godsdienst, - *ontbreekt!*

Natuurlijk bedoel ik dit in 't algemeen. Er zijn genoeg kringen, en gezinnen, waar eenvoudig voor den man en de vrouw dezelfde eischen gelden en worden nageleefd.

Bij de vrouw staat de zaak, over 't algemeen, anders. Zij schaadt zich, en brengt zich in allerlei gevaar. Ik behoef dit niet uitvoeriger te beschrijven. En de vrouw is gewapend, zoo niet mede door den godsdienst, dan wel door de opvoeding.

Bij de beantwoording der bewuste vraag moet dit verschil in 't oog gehouden worden. En de lange duur van den tijd waarin een en ander heeft gewerkt en nagewerkt.

De vrouw kenmerkt zich door een zekere overgave, een wensch tot overgave. Neem aan, dat de *begeerte* bij den man sterker is, dit wordt m.i. vereffend door zijn mannelijke kracht tot zelfbeheersching. (Natuurlijk denk ik hier niet aan zijn caricatuur).

Eerst dus omstandigheden en verhoudingen *gelijk.* Daarna kan men vergelijken. Wij kunnen niet oordeelen naar wat wij nu - in 't algemeen - zien.

Ik weet hoe vele vrouwen leven, zelfs in de *bestaande* omstandigheden, U weet het zeker ook wel, zoodat ik er niets meer van behoef te zeggen. Ik weet ook gevallen, waar de wijsheid en de kracht van den man de groote overgave van de vrouw onschadelijk maakten.

Mij dunkt dat het, op zijn zachtst uitgedrukt, *niet uitgemaakt* is, of de strijd voor den man zwaarder is dan voor de vrouw.

Kan U het echter niet eens zijn met mij, ik laat U dit recht gaarne. Ik ben het vaak genoeg niet eens met U!

RT.

II. Volksdag in den dierentuin.

- 10 cent entrée. -

Onlangs, in een vergadering van autoriteiten, waar een redevoering werd gehouden over de grootheid en almacht van den mensch, ontboezemde de Voorzitter tegen mij, dat ik een merkwaardige uitzondering was; omdat ik bij rondvraag over die voordracht beweerde, dat *ik* een damhert en een lama, mooier van uiterlijk en schranderder vond, dan over 't algemeen de mensch! Over smaak valt niet te twisten. Daar kan ik nu niets aan doen. Ik vind een lama een superieur beest; veel superieurder dan vele mensch-exemplaren uit 's Werelds diergaarde. Leuke dieren die lama's. Onlangs, in den dierentuin te Amsterdam, kwebbelden twee oude dames voor het lama-hok: 'Wat een gek beest, wat staat ie te kouwen.' 'Zeker Séquah!' - Pats! Daar spuwde de kwebbelaar een spuug nat gras precies in een van de mantelzakken der dames die hem bespotten.

Is dat geen flink dier? Bespot een *mensch*, hij loopt gewoonlijk hard weg, bespot een *lama*, hij troeft je die aardigheid dadelijk af! Duidelijk was het in zijn spuug-blik te lezen: 'Wat een paar ouwe teemtutten zijn dat'. Pats, een spuug! Groote ontsteltenis onder de dames. Bijna een flauwte. Dikwijls vergist homo zich in het dier. Zooals een mensch zich méér vergist. - Tijden geleden was ik óók eens met gezelschap in 'Artis.' Voor ons uit liep een boerenzoon 'met zijn meisie'. Genaderd tot den struisvogel, zegt ze tegen haar pruimende-homo, 'wat is dàt voor groot beest?' 'E's kijken in de Kàtten-loges' zei d'y. 'No...,' 'O' zegt hij, (hij had een verkeerde afdeeling) '*dat is de buffel*'.

'Wat,' zegt zij, 'die groote vogel, is *dàt* nu de buffel? Wat heeft zoo'n buffel twee hooge, dikke pooten! Het lijkt precies je vader'. Leuk ouder die (dommere?) menschen te verkeeren.

Zondag 8 Aug. in den dierentuin te *s' Gravenhage*; geopend voor 10 cent entrée. Meest vrouwen met kinderen; geëscorteerd door homus-excellento. Een wit vest aan, een lange zwarte jas er over uitgespreid, een knalpot op den kop. Een mandje met saucemangels in de hand voor zijn confraters, de apen.

Stikwarm; mudvol. Op de ronde bank onder de olm, tegenover 't Aquarium plaats voor 12 menschen. 20 er op. 10 zitten te slapen in 't zonnetje. Ik loop te dwalen. Komt een wedu' op af! Geen dominicaner of Paradijs weduwe, maar een gewone Haagsche; groot dik, met vette armen onder een opengegaasde blouse en 'zwei dúnkle

Augen’. ‘Weet U ook waar 't doolhof is’, vraagt ze mij zoet. ‘Welzeker mevrouw, daar voor U is het. Let op het opschrift:

‘Is dwaelen meest
Een quade zaak,
't Geeft **hier** geen schae
Doch zoet vermaek.’

‘Wat is dat, daar?’ ‘Zoet vermaek, wat is dat’, zeg ik tegen een voorbijloopenden oppasser. Zeker geen Hollander, hij schijnt me niet te verstaan, geeft geen antwoord, loopt lachende verder.

H. VAN HOLK.

III. Duitsche Greet.

Veel hebben de dames van de *Zedelijkheidsbond* er toe bijgedragen om de zoogenaamde *Duitsche Greet* te ontmaskeren, dit heeft men in de dagbladen kunnen lezen, maar wat men ook heeft kunnen lezen, dat bij *Duitsche Greet*, al is het van slechts korte duur, een politiepost voor haar deur heeft gestaan, dus wel een bewijs dat het in het huis van *Duitsche Greet* niet pluis was. - Waarom niet onverwachts een flinke inval in het huis door de politie gedaan, natuurlijk 's avonds laat of des nachts, dat had effect gemaakt n.l. als die inval zoo flink georganiseerd was als de inval in de speelclubs te *Amsterdam* is geschied en van alles wat tegenstrijdig bevonden werd procesverbaal opgemaakt was. - Was dit geschied de zaak van *Greet* had zoo een omvang niet genomen.

Daarbij heeft de politie ten allen tijde het recht om in huizen als van *Duitsche Greet* invallen te doen. Men denke hier bij een volgende gelegenheid aan. Dankend voor de opname.

Hoogachtend
Uw E. Dr.
K. SCHRAVER.
(Gep. Lt. pl. adj.)

Over Toilet en wat ermede in verband staat.

Gezonde Zenuwen
door Dr. Frode Sadolin.
(Vervolg van No. 7.)

Maar het werk kan ook zwaar vallen en moeite veroorzaken. Dan heeft men het genot van den strijd. Onze stoutmoedige voorvaderen uit den vikingtijd dronken zich een roes onder Hildur's spel; wij doen 't op een andere wijze, maar 't genot van den strijd wordt toch ook ons deel. Geen groot kunstwerk is tot stand gekomen zonder dat. Zelfs

het kleinste krantenartikel, door een flinken penvoerder geschreven, die overal 't beste geven wil wat hij presteeren kan, is niet geworden wat 't is zonder dezen strijd en zege, het genot van gespannen krachten. En ten slotte: geen karakteristieke persoonlijkheid heeft zich gevormd zonder dat haar faculteiten haar hoogtepunt bereikt hebben *door strijd en smart.* Het genot van den strijd loopt uit in het genot van het nieuwe, zooals de snelle stroom in de blanke fjord.

Toch zijn er toestanden waar genot en de mogelijkheid op genot is uitgesloten: teleurstelling, gewetenswroeging, slaafs zwoegen, wanhoop, leegheid, de dood. Dan is 't alleen zaak uit het kwade weg te komen...

XI. Weet te zwijgen.

Iedermaal dat gij onrustig en ontevreden wordt, sluit dan u op in stilzwijgendheid. Als gij voelt dat uw zenuwkracht op 't punt staat u te begeven, weet dan te zwijgen. Duik neer op den bodem van de zee der stilzwijgendheid en laat haar wateren over u heen heen rollen.

Zwijgen is verwant aan slapen en even verkwikkend voor vermoeide zenuwen.

Wat kan 't iemand, die weet, niet pijnlijk aandoen, menschen, wier zenuwkracht op 't punt staat van te bezwijken, er maar op los te hooren praten, alsof zij de pijn in hun binnenste daardoor weg konden praten! Hen te hooren discuteeren en alle maatschappelijke kwesties en raadselen van 't bestaan te behandelen, alsof die juist op dat oogenblik opgelost moesten worden! Het is alsof men een armen man in dronkenschap zijn laatste spaarpenningen ziet rondstrooien. Het is weer een gevolg van den drang naar zelfvernietiging van den zenuwlijder, al dat praten en blijven praten als zwijgen *genezen* zou zijn.

Evenals alle lichamelijke sport een natuurlijke levensuiting is bij hem, die gezond is en krachtig, is spreken 't ook. Maar *die vermoeid is moet zwijgen*, dit past hem 't best. Laat de zenuwzwakke zijn mond houden. Spreken kost levenskracht; spreken heeft een ontbinden tengevolge van de banden, die ons geheele zijn samenhouden, een ontladen van zenuw- en gemoedskracht dat alleen zij zich kunnen veroorloven, wier cellen gevuld zijn van nieuwe kracht, waar, door kracht los te laten, alleen plaats verschaft wordt aan nieuwen toevoer.

Hiermee bedoel ik niet de hoogst noodzakelijke woorden, het korte, afgemeten gesprek, dat een deel van den arbeid is, 't woord dat ‘daad’ is, of tenminste een gedeelte van de aangewezen taak. Evenmin de vriendelijke woordjes, die ons vanzelf ontvallen zooals soms een enkele rijpe vrucht onverwacht van den boom valt. Maar ik heb hier 't oog op 't gesprek, waarvan men den loop niet berekenen kan, evenmin als de ingewikkelde en moeilijke eischen die 't van ons vorderen kan. Het gesprek, waarin men iets van zich zelf moet geven en toch niet te veel, waarin men zijn brein met gedachten moet bezig houden en tegelijkertijd de aanwezigen niet uit 't oog mag verliezen. Een gesprek, waarin men een deel van eigen wezen in woorden moet weergeven en tegelijkertijd even wakker en oplettend aanwezig moet zijn. Een gesprek, dat iemand in allerlei kronkelingen zoo hier, dan daarheen voert, waar dingen, die iemand niet aangaan, vragen, waarmee men op 't oogenblik niets te maken heeft, noodeloos de hersens doorkruisen. Zulk een gesprek is op zichzelf al een onredelijkheid voor iemand die niet terstond met nieuwe krachten kan aanrukken.

Soms wordt 't gesprek een debat. Dat is nog erger. Een debat is een levendige, scherpe woordenstrijd vol voetangels en klemmen. Overijling en beleediging liggen op de loer bij hem die in zijn vermoeidheid de dingen zwaar opneemt. Het uitgesproken woord is als ‘de pijl van den boog,’ het kan niet teruggenomen worden, daarom is 't voor iemand, die prijs stelt op zich zelf en op zijn betrekking, niet verstandig veel woorden te uiten als de hersens traag werken. Dan is het zwijgen de burcht, waartegen hij den ander storm kan laten loopen indien, hij dat wil.

Een gesprek vereischt kracht, en hoe minder voor de hand liggend en begrensd het onderwerp is, des te meer kracht kost het ons. Wie heeft in zijn jeugd niet uren lange wandelingen met een vriend gemaakt, zonder om zich heen te zien, alleen vervuld van het idee heel zijn geest uit te putten in een eindeloos gesprek, om zich dan ten slotte onuitsprekelijk leeg in 't hoofd te voelen, zóó arm aan inhoud, alsof al dat gedachtenwisselen hem alles wat hij aan woorden bezat ontnomen had, zonder dat hij er iets voor terugkreeg. En wie heeft later in zijn leven niet ondervonden wat 't zeggen wil een heelen dag lang bezoek te hebben, wie heeft dan niet inwendig gezucht en er naar verlangd om maar weer alleen te mogen zijn met een boek, of wat werk! En wie

weet niet hoe pijnlijk 't is op den hoek van een straat met iemand te staan praten zonder de kracht te hebben een einde aan 't gesprek te maken, al is 't hem ook of 't geheele leven op 't punt staat in één zandwoestijn te veranderen....

Een gesprek te voeren kost krachten. Iemand, die er een overvloed van heeft, bemerkt dit niet. Zelfs hij niet, die er maar op los praat zonder te bedenken dat wat hij zegt iets te beteekenen moet hebben en dat geen enkel oogenblik dat wij doorleven zonder inhoud mag zijn. Maar dat bemerkt hij, *die zijn geestelijk ik werkelijk bezit* en dat wordt zoo iemand, als zijn zenuwkracht op raakt, tot een gevoel van ontevredenheid dat zelfs tot een onuitstaanbare pijn kan stijgen.

In dit geval is zwijgen een toevluchtsoord; dan moet men zich in stilzwijgendheid terugtrekken, er zich in hullen, zooals men zich in een mantel hult, opdat de innerlijke warmte niet door een kouden wind verdreven wordt. Het moet geen booze, onaangename stilzwijgendheid zijn en die wordt 't ook niet, als men weet waarom men zoo weinig bespraakt is en wat men er door bereiken wil. Dan leidt zwijgen naar kalmte en tevredenheid, en geeft den tijd om op de ware plaats de ware woorden te spreken, kracht aan eigen zenuwen en daarenboven de gave om de behoefte van anderen te leeren begrijpen.

XII. Overhaast U niet.

Iedereen weet hoe zenuwachtig 't maakt haastig een koffer te pakken en in aller ijl naar 't station te moeten om een trein te halen. Maar er zijn ook menschen die, als ze op reis moeten; den nacht te voren onrustig slapen, voor dag en dauw wakker worden, veel te vroeg opstaan en zenuwachtig gejaagd rondloopen - hoewel de koffer sinds den vorigen avond gepakt staat -, en een half uur te vroeg aan het station komen. Menschen, die schrikken iederen keer dat er een locomotief fluit, zich ziek kijken op de kalmte van de bestellers en niet tot rust komen voor ze half duizelig en bijna doodop in hun coupé zitten. Zij missen een groot genot van het op reis gaan en wel die ontvankelijkheid van gemoed en zinnen om nieuwe indrukken in zich op te nemen, welke ontstaat door de stemming waarin het oppakken iemand brengt, een stemming van hoopvolle verwachting. En door hun nuttelooze onrust hebben zij hun zenuwen onnoodig afgemat.

Vele menschen gedragen zich gedurende geheel hun leven als deze zenuwachtige reizigers. Zij kunnen niet met hun gedachten in het tegenwoordige vertoeven, omtdat zij altijd in de toekomst leven.

Als zij de toebereidselen voor hun werk maken zijn zij één en al onrust om aan den arbeid zelf te beginnen en als zij aan 't werk zijn denken ze gejaagd alleen hoe er mee klaar te komen. Als den arbeid gunstig volbracht is, gunnen zij zich niet eens den tijd eens rustig uit te blazen, of zich over den goeden uitslag te verheugen, omdat zij zich al weer druk maken over wat er nu te doen valt. Iedere arbeid en iedere ontwikkeling is als een trap die omhoog leidt, maar deze gejaagde menschen hebben nooit beide voeten op dezelfde trede, het eene been is altijd opgeheven. De rustplaatsen en bidkapellen onderweg slaan zij over, en daarvoor ontzeggen zij zichzelf een groot genot dat voor de hand ligt. Het genot ligt niet opgestapeld voor ons als 't doel van 't werk bereikt is, maar wordt ons bij kleine beetjes geschonken

onder 't werk zelf. Dikwijls geeft iets dat geheel gereed wordt voorgezet het minst genot, omdat de mensch toch nooit de trede bereikt, waar hij kan blijven staan. Het is de tocht zelf, die genot oplevert - het leven. Daarom kan men zeggen van iemand, die nooit met hart en ziel aanwezig is op de plaats waar hij op 't oogenblik is, dat hij niet echt leeft.

Als wij ons oog eens laten gaan over iemand die gezond van zenuwen is, die groven, lichamelijken arbeid verricht, dan zullen wij zien dat hij de kunst verstaat om te genieten van de rustplaatsjes Als zoo iemand het gedeelte van den sloot, dien hij moest uitgraven, gereed heeft, richt hij zijn stijven rug eens op, leunt op zijn spade en laat zijn oog eens gaan over de gladde kanten van de sloot, naar den hoop losse, zwarte aarde en naar de steenen, die hij moest uithakken. Hij neemt 't werk eens geheel in zich op en hecht er zijn goedkeuring aan, voordat hij aan een nieuw stuk begint. Of sla hem eens gade als hij zijn boterhammen eet; hij verslindt ze niet gulzig, zooals een nerveus intelligent mensch zou doen, hij laat zijn eten recht wedervaren als een genot, dat hem toekomt als 't etensuur geslagen is, en dat hij niet van plan is te bederven, door onnoodig gepeins.

Misschien zal men zeggen dat 't voor zoo

iemand heel gemakkelijk is, omdat die toch niet veel heeft om over te peinzen. En men voegt er bij dat een zakenmensch, die zooveel te doen heeft, of een schrijver, een politicus, een dokter of een jurist, die zulk een intens hersenwerk te verrichten hebben niet ‘op hun spade kunnen uitrusten’, hun gedachtengolven worden niet op commando bedwongen. Wel - de slootgraver zou ook wel iets kunnen hebben om over te peinzen, bijvoorbeeld over de toekomst van zijn kinderen, of over zijn eigen ouden dag, want dikwijls weet hij niet, waar hij 't voedsel vandaan moet halen. En hij heeft toch ook een geestesleven, gedachten waarmee hij zich 't hoofd breekt en vraagstukken die opgelost moeten worden.

Maar *hij is kalm*, *omdat zijn zenuwen gezond zijn.* En de nerveuse intelligente menschen moeten hun zenuwen sparen, opdat ook zij kunnen leeren de dingen kalm op te nemen. Wat de onrust en drukte om ons heen betreft moeten we 't woord gedachtig zijn: saevis tranquillus in undis, en wat de oorzaak en agitatie onzer zenuwen betreft, moeten wij leeren ons niet te overhaasten.

Leer de dingen op uw gemak doen; leer 't, omdat 't iets is dat ons niet aanwaait, allerminst in een disharmonischen tijd als de onze. Leer het, omdat het even noodzakelijk voor de zenuwen is als voedsel voor het lichaam, als gedachten voor het hoofd. Leer te vertoeven in het oogenblik dat daar is, in de gegeven situatie. Iemand, die zich hierop wil toeleggen, zal ondervinden dat de dag vele uren telt, die niet van ons eischen, dat we ons haasten. Als we ons haasten dan doen we 't, omdat we koortsachtig gejaagd zijn en we ijlen niet ons doel te gemoet, maar wij jagen voorbij wat op onzen weg lag en wat de moeite van opmerken wel waard was.

Stilstand, of in een cirkel ronddraaien staat niet gelijk met de dingen kalm aan doen. Zoolang te rijden tot men te moe is om het landschap rondom in zich op te nemen, is geen kalmeerende rust. Evenmin zich blind turen op een onoverkomelijken hinderpaal, zoodat men voor niets anders gevoel heeft. Noch minder zich zoo verdiepen in eigen ongeluk of in de ellende der wereld, dat men ten slotte aan niets anders denken kan. Leer in tijds rusten dan vervalt gij niet in dergelijke uitersten. Maar de meeste menschen weten niet hoe ze rusten moeten. Haal u aangename herinneringen in 't geheugen, zoek prettige kennissen, beoefen kunsten en wetenschappen, schep u kleine, huiselijke genoegens, kweek liefhebberijen aan - dat alles geeft rust! En leer - misschien is dit wel 't allermoeilijkst - in u opnemen wat ge onderweg tegenkomt, u den tijd geven om u heen te zien. Men kan de blokkade van de verschillende havens in zijn binnenste omver werpen, die gedwongen gedachten, gewoonten en een slecht humeur hebben opgeworpen. En men kan geheel de veelvoudige wereld, die ons omgeeft, gadeslaan en er zich door laten beinvloeden, zooals het toevallig uitkomt, vrij en zonder haast, zonder vast plan. Men moet niet altijd sloven, maar evenmin ledig zitten, rust liever, doe de dingen kalm aan als de gelegenheid daar is, overhaast u niet!

XIII. Leer zien.

In oude huizen kan men trappen zien, waar de treden in 't midden zijn afgesleten. Zoo moeten de hersencellen er wel uit zien van menschen, die altijd over hetzelfde onderwerp piekeren. Iemand, dien men een half jaar geleden ontliep, toen hij midden

in een klaagrede was over ‘ons vervloekt klimaat,’ of over den voortdurenden achteruitgang der zedelijkheid, of zijn ondoorgrondelijke maag, kan soms dezelfde onderwerpen weer opnemen als men hem heden weer toevallig tegenkomt. Men krijgt er bijna zelf hoofdpijn van, als men bedenkt hoe zoo iemand steeds maar weer datzelfde gedachten gangetje gaat.

En niet alleen zieletraagheid, maar ook vermoeide zenuwen slijpen af. De gedachten van iemand met vermoeide zenuwen zijn gelijk aan ongenoodigde gasten die niet vertrekken willen. De gedachte, die toevallig bij hem is opgekomen, kan iemand wiens zenuwen vermoeid zijn, niet van zich afzetten. Als een bloedzuiger hecht die zich aan hem vast, zoodat hij ten slotte begint te gelooven aan een invloed van mystieken aard, al is 't ook maar een gedeelte van een straatdeuntje, dat hij niet uit zijn hoofd kan krijgen. Dit is het gevolg van vermoeide hersens. Wij moeten dan trachten onze gedachten te verzetten.

Uit den diepen bronnenovervloed der ziel ontstaan de frissche, nieuwe gedachtenstroomen. Maar de diepe zielsbronnen zijn geen gewone waterkranen, die men naar willekeur kan openen en sluiten.

Doch men kan zijn gedachten in beweging brengen, ze verspreiden, draaien en wenden, ze naar andere wegen leiden, in een woord ze eens door elkaar schudden en dit kan ge-

beuren door indrukken van buiten af. Maar dan moet men ooren en oogen openhouden, of liever, alle zinnen moeten open zijn, maar laten wij ons gemakshalve houden tot dien éene: men moet leeren zien.

Het kind ziet; daardoor herinnert het zich voorwerpen, soms tot groote verbazing van de moeder. En daardoor komt het dat de meeste menschen levenslang zulk een duidelijke voorstelling hebben van hun ouderlijk huis en de eerste stad hunner inwoning, terwijl zij zich misschien met moeite herinneren hoe hun tegenwoordige huiskamer er uit ziet. En als het kind zijn fantasie laat gaan over dingen, dan is 't over de voorwerpen zelf, hoe ze er uit zien, hoe ze rieken, hoe ze smaken en hoe ze aan te vatten zijn. Dit alles heeft zijn waarde in de sprookjeswereld, die het kind zich schept. Dan leert 't kind lezen. Maar de witte bladzijden met die zwarte krabbels er op zijn niet zulke ‘eerlijke’ voorwerpen als waarmee 't kind eerst te doen heeft gehad. Die zijn niet iets op zichzelf, maar alleen teekens welke een deur openen naar een nieuwe wereld, die men met slapende zinnen binnen kan trekken, desnoods ineengedoken in een stoel, doch met de oogen juist ver genoeg open, om de regels te volgen. Het is een wereld van namen en getallen, begrippen en beschrijvingen, die zich voor de kinderen opent en hierin kijken zij vol verbazing rond. In de school, dat schaduwen-rijk, dat tusschen de wereld van het kind en die van den volwassene ligt, leert het kind het zien af. Het wordt gedwongen uren achtereen de leege ruimte in te staren, terwijl de hersens getallen en regels, of abstracte begrippen verwerken. De oogenblikken, waarop 't kind werkelijk iets in de handen heeft dat het interesseert, zijn te tellen. Een plaatje, een opgezet dier, of een bloem - dat zijn dingen die het kind ziet en in zich opneemt. Soms worden vlijtige kinderen door een bizondere schoolziekte aangetast. Zij beginnen boeken te verzamelen en verdoen al hun weekgeld aan allerlei vodden uit de boekenstalletjes om dan thuis naar de welgevulde planken te staan staren. Er is iets aandoenlijks in die vroegtijdige liefde voor boekbanden, het is een laatste vliedende poging iets handtastelijks beet te grijpen in de wereld van abstracties, waarin het kind op 't punt staat te verdrinken.

Volwassenen leeren in de school des levens een en ander zien, dat zij noodzakelijk zien moeten, omdat hun broodwinning het eischt; de een ziet naar den plattegrond van gebouwen, de tweede naar huidziekten, een derde naar manufacturen. Voor de rest loopen zij met een sluier voor oogen. En achter dien sluier houden de gedachten zich bezig met theorieën, met bekommeringen en met onsamenhangende kennis. Maar alleen de groote geesten kunnen een rijk en gezond gedachtenleven leiden zonder dat de zinnen voortdurend in rechtstreeks contact zijn met het leven dat zich rondom hen beweegt; de gewone menschen, en dat zijn het meerendeel, worden er leeg en moe van. Hun hersens kunnen de oneindige hoeveelheid verschillende impulsies niet missen, die naar ons toestroomen als onze oogen open zijn. Voor hen is 't een geluk als hun op zekeren dag een roepstem in de ooren klinkt: Kijk eens uit! Schei uit met dat peinzen en kijk naar de dingen rondom u, geef acht op de menschen, waaronder gij leeft, gij moet u geen wereld uit het innerlijk Deines Bewustseins scheppen, gij moet u geen wereld maken volgens uw armzalige, sombere theorieën! Gij hebt een wereld rondom u, welke gij in u op moet nemen, opdat uw gemoed door de volheid er van verzadigd kan worden! Daarom: leer zien, leer de rijke wereld der werkelijkheid om u heen kennen, door er met open oogen naar te zien, met aandachtige, onderzoekende, wakkere, verbaasde oogen!

XIV. Wees meester over uw wil.

Nerveuse naturen krijgen af toe en - als de zenuwen namelijk moe zijn - lust den heelen boel in den steek te laten, weg te loopen, alles wat ze om handen hebben van zich af te werpen en vrij te zijn, vrij, vrij, vrij en weg te reizen naar een geheel nieuwe omgeving om een nieuw mensch te worden. Zij vergeten in den oogenblikkelijken drang naar verandering, dat hun zenuwachtigheid, vermoeidheid en mismoedigheid, midden in de vrijheid en in de verste verte, toch den kop in de hoogte zullen steken. Maar de teugels van den arbeid drukken en klemmen en de zenuwachtige mensch heeft een fijne huid, die niet goed druk verdragen kan. Een zenuwachtig mensch kan het, indien het mogelijk is, in zijn hoofd krijgen zijn betrekking, zijn taak op te geven, zijn medewerken aan ondernemingen, die voor 't geheel dienstig zijn, te staken, hij kan zelfs zoo ver gaan, dat hij alle consideratie verliest, die hij zijn om-

geving verschuldigd is. Maar hij raakt van den wal in de sloot. Zijn zenuwen, die eerst gedwongen waren te zwijgen door de onvermijdelijke eischen der omstandigheden, en een groot gedeelte van den dag door een methodischen arbeid gebonden waren, worden nu, als zij aan zichzelf overgelaten zijn, gelijk aan een troep losgelaten kwelduiveltjes, die dag en nacht den ongelukkige plagen, die thans 'zijn eigen baas is.' Men kan menschen met gezonde zenuwen zien afvallen, en veranderen als zij te vroeg hun ontslag nemen, soms krijgen ze ook allerlei kwalen, of worden zij zonderlingen. Voor zenuwachtige menschen is het gevaar dubbel groot, of liever 't spreekt zoo goed als van zelf, al worden ze ook veel benijd, dat hun bestaan weinig benijdenswaardig zal zijn.

Men moet een bepaalden, *onvermijdelijken dagelijkschen plicht te vervullen hebben.* Dit geeft slappe zenuwen steun en onzekere zenuwen evenwicht. Al de jagende onrust, al de voortdurend veranderende sensaties, waarmee zenuwachtige menschen geplaagd worden, zijn gelukkig grootendeels te verdooven. Als men aan den gang is, als de arbeid de zenuwen in gebruik neemt en iemand geheel vervult, merkt men het niet langer. En vermoeidheid na den arbeid is een geheel andere dan vermoeidheid zonder arbeid.

Er is zonder twijfel niets, dat zoo in staat is zenuwplagen op den achtergrond te schuiven dan het veilige bewustzijn van volbrachten plicht. Daarom moet men allerminst zich zelf de mogelijkheid ontnemen tot dit bewustzijn te kunnen komen. En daarom moet men de vaste vormen niet ontwijken, al komen ze ons ook menigmaal ondraaglijk voor, want alleen daardoor kunnen we ons dagelijksch werk volbrengen.

Maar de dwang, die van *buitenaf* één van de vaste vormen voor het dagelijksche leven wordt opgelegd, is nog niet genoeg, die is een goede hulp en daarmee alleen kan men ver komen, maar de eigenlijke drijfkracht moet van *binnen uit* komen. Ten slotte komt 't eigenlijk altijd op *den wil* aan. En hoe grooter de tegenstand is tegen het leven en al wat er mee samenhangt, des te meer komt 't er op aan de wil te concentreeren tot een intense kracht, die dwars door allen tegenstand zich een weg baant. Dit is des te moeilijker omdat die tegenstand voor een zenuwachtig mensch niet alleen *om hem heen* ligt, maar misschien nog meer *in zijn eigen zenuwen.*

Men moet zijn wil zóo concentreeren, dat die af en toe den geheelen levensdrang van het individu in zich opneemt en als een scherpe punt naar buiten steekt. Zulk een geconcentreerde, doelbewuste wil heeft niet alleen macht over de dingen rondom, maar ook over de zenuwen van het individu zelf, die tegenover den wil reeds een uiterlijke tegenstand zijn. En zulk een wil, die verscholen is achter veel wat men 'nerveuse energie' noemt, zal ook de zenuwen beheerschen en zal geen kwaad veroorzaken als die gepaard gaat met een voorzichtige consideratie voor de rust en de zorg voor de zenuwen in 't algemeen.

Zulk een concentreeren van den wil gebeurt stootsgewijze, niet opeens, dikwijls als reactie na een toestand van ontevredenheid. Wij moeten ons zelf zóó meester zijn, dat ons gedrag in 't groote zoowel als in 't kleine door den wil beheerscht wordt en een persoonlijken stempel draagt. Een ruiter grijpt de teugels, terwijl hij te paard stijgt; hij draaft er niet met hangende teugels van door, overtuigd dat hij ze altijd wel in handen kan nemen als er iets bizonders gebeurt. Men is zelf gelijk aan een dartel veulen, gereed om te struikelen, gemakkelijk te verschrikken! Daarom is 't noodzakelijk, vóór de dagreis ondernomen wordt, dat de innerlijkste wil te paard stijgt en de teugels grijpt, zich krachtig en bewust verheft boven den toevalligen

zenuwtoestand en zijn recht om te leiden handhaaft. Vóor men zijn deur uitgaat moet men weten dat de teugels van den wil, u leiden, evenzoo vóor men de pen opneemt, vóor men het woord neemt, vóor men een gevaar tegemoet gaat en vóor men iets begint dat alleen maar verveling schijnt. Misschien in 't laatste geval wel het meest. Er is dikwijls genoeg reden te blijven staan en dan na te gaan of men niet zonder het te weten zich heeft overgegeven aan toevallige invloeden en toevallige impulsies. In dat geval moet er gehandeld worden, misschien heeft men behoefte aan rust, of moet de wil opnieuw op appèl geroepen worden.

Er zijn menschen, die doen denken aan een rijtuig dat over den straatweg sukkelt met een koetsier die op den bok in slaap gevallen is. Dit zijn de menschen, die door hun weifelend gedrag ieder oogenblik anderen stooten. Menschen die 't eene oogenblik overdreven vriendelijk zijn en 't andere iedereen ergeren door de wijze waarop zij zich op een sofa werpen, door hun onvasten gang, of door hun doelloos, van den hak op den

tak springend gesprek. Zoo zijn de leegloopers gewoonlijk; maar ook zenuwachtige menschen kunnen door 't gemis aan vastheid in hun doen en laten toonen, dat zij hun wil niet genoeg geconcentreerd hebben om de zenuwen in hun macht te hebben.

Het komt aan op vastheid, zoowel door uiterlijke omstandigheden opgedrongen, als inwendig geforceerd; geen van beide kan gemist worden.

(Wordt vervolgd).

Correspondentie van de redactie met de abonnés

De redactrice van de Holl: Lelie brengt ter kennis van de lezers van dit Blad, dat zij géén manuscripten, of brieven, haar naar aanleiding der redactie-aangelegenheden toegezonden door niet-abonnés, kan beantwoorden langs **particulieren** weg. De correspondentie in dit Blad dient zoowel tot de beantwoording van brieven, als tot de mededeelingen betreffende aangenomen en geweigerde bijdragen, en zij, die zelve geen abonné of abonnée zijn, kunnen dus niet verwachten langs een anderen dan den correspondentie-weg te worden beantwoord. Wanneer zij door leesgezelschapkring, of samen-lezen, of op welke wijze dan ook, gelegenheid kunnen vinden de correspondentie-rubriek te volgen, dan is de redactrice bereid hen dáárin te beantwoorden.

Op dezen regel wordt voortaan *géén uitzondering* meer gemaakt, en afzonderlijke nommers, correspondentie-antwoorden aan niet-abonné's behelzend, worden **niet** meer toegezonden.

REDACTRICE.

P.S. Het spreekt van zelf, dat deze regel alleen geldt voor eerstbeginnenden, èn voor briefschrijvers die in de corr: rubriek thuishooren.

Alpha. - Ik vond het beter Uw bijdragen voor den nieuwen jaargang te bewaren, vandaar dat gij nog niets van mij hebt gehoord. - Uw vriendelijke brief was mij heel welkom, men kan verschillend denken, en toch voelen een geestverwantschap; met mij is dat ten Uwen opzichte zeker het geval, waar het Uw gevoel voor de natuur geldt. Mij-ook is zij op diezelfde wijze lief, waarop gij er over spreekt. - Maar, weet gij, het is heel natuurlijk, dat gij een geheel andere levensopvatting en levensbeschouwing hebt dan ik, omdat gij een theosoof zijt, en ik volstrekt niet. Uw ‘stelling’ waarvan gij schrijft: ‘wat dunkt U van deze stelling’, neem ik, alvorens er op te antwoorden, hier woordelijk over:

Elk wezen, *zóó als het is met alle deugden en fouten*, *is een geschenk van God aan alle andere wezens*, *en blindheid alleen kan ons die gave doen miskennen.*

Ziet gij, in Uw oogen ben ik nu natuurlijk ‘blind’, omdat ik daarover anders denk dan gij. Maar, vergeet niet, gij hebt deze soort ‘helderziendheid’ (in Uw eigen oogen

helderziendheid althans) gemeen met elken ‘geloovige’, van wat voor richting dan ook, die per se vindt zijn andersgeloovenden buurman ‘blind.’ - Neen, veeleer vraag ik mij af, wat *doen* wij allen, ook de besten onder ons, toch eigenlijk op deze malle wereld? En wat erger is, waarom zijn er zoovele boosaardige, gemeene, valsche, enkel-kwaad-stichtende menschen; al kunnen zij het, door over-erving of omstandigheden van slechte opvoeding, soms maar half helpen, zij *zijn* er toch met dat al, tot schade en ongeluk hunner naasten. En, juist als men aanneemt dat *God* dit alles zóó inrichtte, vind ik het nog veel moeilijker mij met zulk een soort schepping te verzoenen. Veel liever houd ik daarom mij aan de gedachte dat wij *niets* begrijpen, *niets* weten van het Heelal, en dat het hierna ons misschien een beetje duidelijker zal worden wáárom alles zoo is hier op aarde en niet anders. - Gij schrijft dat gij ‘mijn afkeer van de menschen’, zooals ik die onomwonden uitspreek in mijn Dagboekbladen en trouwens telkens, niet kunt overeenbrengen met mijn ‘warme belangstelling voor ieder die mij iets te vragen heeft’. En dááraan knoopt gij de beschouwing vast, dat ik mij dus vergis in mijn zelfkennis en (van Uw standpunt beschouwd) mij-zelve eigenlijk slechter maak dan ik ben. Ja, ziet gij, mijn waarde Alpha, dat is m.i. niets anders dan een *aangeboren* karakter-trek in mij: dat ik niet kan nalaten ieder dien ik op mijn weg ontmoet, en dien ik, hetzij schriftelijk, hetzij mondeling, van dienst kan zijn, vriendelijk te bejegenen. Daaruit komt het ook voort dat zij, die mij voor het eerst persoonlijk ontmoeten, gewoonlijk eenigzins verbaasd zijn, dat ik niet zoo barsch *ben* als zij zich mij hadden voorgesteld uit mijn optreden. Maar dat is zooals ik U zeg *aangeboren.* Ik heb een beredeneerde, op levens-ervaring, en op overtuiging, gegronden afkeer van de kleinzieligheid van ‘het’ menschdom, mij zelf incluis, maar, daar wij ten slotte toch niet kunnen helpen dat wij nu eenmaal geboren *zijn*, belet deze afkeer mij niet dengenen, die ik kan helpen, van dienst zijn, of troosten, met oprechte belangstelling tegemoet te komen. Dat is zoo sterk in mij, dat ik b.v. steeds graag iets geef, iets vriendelijks aandoe, aan hen met wien ik in aanraking kom, ondergeschikten, zoowel als gelijken, en honderdmaal, na ondervonden niet-waardeering of zelfs ondankbaarheid, mij heb voorgenomen voortaan, evenals de meerderheid van het menschdom, de hand op den zak te houden, maar toch telkens opnieuw verval in dezelfde fout (noem ik het) van veel te goedgeefs en te vriendelijk te zijn tegen dezen en dien, die in het minst dat niet op prijs stellen. Juist omdat ik zooveel reis, en zoo gedurig dan hier dan daar woon, heb ik op dit speciale punt zoo dikwijls gelegenheid gehad op te merken, dat ik veel goediger ben voor de toevallig op mijn weg ontmoetten, woningverhuurders, kinderen, dienstmeisjes, etc., etc., dan, (dit durf ik gerust zeggen), de groote meerderheid mijner medemenschen. Doch daarvan heb ik zoo weinig voldoening, dat ik mij telkens opnieuw voorneem: ik doe het niet langer, ik haal ook voortaan 't vel over de ooren, en ben onhebbelijk, en behandel de menschen hard, en geef hun geen cent meer dan hun toekomt. Maar als het er op aankomt dit voornemen uit te voeren, dan *kan* ik zoo niet zijn, ik zou mijzelve ongelukkig voelen als ik niet gehoor gaf aan mijn natuurlijken aandrift tot beleefd, mededeelzaam, en vriendelijk zijn. En dus zeg ik tenslotte ook maar tegen mij zelve: probeer maar niet eens dit te veranderen, je *bent* nu eenmaal zoo. Daarom doe ik mij dus niets te goed op een in dezen door zelfopvoeding of principes

aangeleerde braafheid, maar erken dat het *aangeboren* is, evenals mij het sterke en uitgesproken *haten* van alle onrechtvaardigheid en valschheid en hebzucht òòk is aangeboren.

Vriendelijk dank nogmaals voor Uw schrijven.

Anna te Hilversum. - Ik heb aangaande de onderteekening aan Uw verzoek voldaan. - Ja, gij zijt niet de eenige, die het afsluiten van mijn levens-herinneringen hebt betreurd. Nu, het is beter in zoo'n geval een stuk herinnering te kort te maken dan te lang. Dat tram-verhaal, dat gij mij doet van die 'critiseerende dame', ja lieve Anna, wat zult gij daaraan doen? Wie kan beletten aan de menschen, dat zij hardop spreken over bepaalde personen in een publiek vervoermiddel, als de tram is? Hij of zij die dat doet toont reeds dáárdoor zijn of haar onopgevoedheid; en, dat het vonnis werd geveld, door die onbevoegde, over een schrijfster van naam als Top Naeff, wat is dat eigenlijk erger, of anders, dan de tallooze naamlooze oordeelvellingen van evenonbevoegden in tallooze bladen, tijdschriften, enz.?

Voor Uw vriendelijk schrijven in zake den nieuwen Jaargang veel dank. Wat den raad aangaat, dien gij mij vraagt, ik zou, als ik U was, mij in die dingen aan de opinie van Uw uitgever houden. Hij is het, die voor de verzending heeft te zorgen, en hij weet beter wat het meest-geschikt is voor den verkoop dan gij; tenminste waar het, zooals in *Uw* geval, geldt een goeden, van zijn vak op de hoogte zijnden uitgever. Voor zoover ik het kan beoordeelen lijkt mij zijn idee wel verstandig, ofschoon ik niet geloof dat het de gewone wijze van handelen is. - Het laatste briefje van U handelt over een courant, die de aandacht vestigt op Jo's 'onthullingen' over ziekenverpleging in de Lelie. Inderdaad, men kan dit minder noemen onthullingen dan wel *feiten.* Ik-zelve bezocht eens in een ziekenhuis een zieke kennis; terwijl ik even moest wachten in den gemeenschappelijken salon, zag ik daar een heer zitten, met een somber gelaat insgelijks wachtend. Na eenige oogenblikken verscheen een Zuster, die hem zakelijkkort-af meedeelde: 'De operatie is goed afgeloopen, gisteren avond, de zieke is echter te zwak om U reeds te mogen zien.' - 'Hoe *is* zij?' - vroeg de heer, die blijkbaar in groote zorg verkeerde. Daarop volgde *woordelijk* het antwoord: 'O zij *is* heel goed, zij klaagt wel over vreeselijke pijnen, maar dat is maar inbeelding!'

Daarmee kon de echtgenoot naar huis gaan! Prettige verpleegster, dacht ik, aan wie die zooeven geopereerde dame is overgeleverd! - Zulke vonnissen van zelve gezonde verpleegsters doen mij altijd denken aan die van de menschen, die het tegen mij bejammeren, dat mijn honden geen geknipte staarten en dito ooren hebben, en wanneer ik hun dan zeg: 'Die wreedheid *wil* ik niet,' behagelijk verzekeren: 'O maar dat doet hun geen pijn, dat voelen ze niet.' - Ik geef hun dan steeds tot antwoord: 'Knip dan aan je *eigen* ooren, dan kan je 't eerst zelf eens ondervinden of het pijn doet of niet'. En, in denzelfden gedachtengang wensch ik ook heimelijk alle dergelijke 'verpleegsters', die zoo precies weten wat inbeelding is, en wat geen pijn doet, van harte toe, dat ze het zelf ook eens ondervinden mogen zoo aan willekeur te zijn overgeleverd. Ik herhaal, wat ik ook reeds schreef in die Varia, waarin ik de geschiedenis van professor Treub, in de Telegraaf meegedeeld, overnam: *zelve* ben ik nog nooit door verpleegsters behandeld, noch in ziekenhuizen, noch in mijn eigen thuis, wat ik dus in dezen zeg is niet uit persoonlijke rancune, maar uit ergernis, om wat ik om me heen opmerkte inzake 'zusters' en 'verpleegsters', en 'ziekenhuizen'. -

Neen, óók op verzoek van derden, vertel ik nooit of te nimmer, aan wien ook, den *naam* van iemand, die mij onder pseudoniem schrijft. Daarop kunt gij geheel gerust zijn.

Ten slotte wil ik hier even vermelden, dat waarop gij mij attent maakt, naar aanleiding van n[9]. I van den nieuwen jaargang, namelijk dat mevrouw Heuvelinck, gedurende een ziekte van mevrouw van Wermeskerken, insprong. De abonnee in-questie, die de verschillende redactrices opnoemde in dat bewuste stukje, heeft haar denkelijk niet-genoemd, omdat er geen sprake was van *waarnemende* redactrices. Immers, dan had zij in de eerste plaats melding moeten maken van mevrouw Thérèse Hoven, aan wie de heer Veen de leiding der Lelie toevertrouwde, gedurende den tijd van preventieve gevangenschap van mevrouw van Wermeskerken.

Never-weary. - Dezen keer hebt gij al een bijzonder flink en op Uw doen toepasselijk pseudoniem gekozen. En, dat brengt er mij meteen op, dat ik het toch eens moet zeggen, hoe het mij verheugt U in den loop onzer kennismaking (nu al van het begin af dat ik de Lelie overnam) zoo van jaar tot jaar te zien toenemen in levensmoed en in het leven-weten-te overwinnen dientengevolge. - Welk een geheel andere stemming is nu in Uw brieven dan in dien vroegeren tijd, waarvan ik spreek. Zoo gaat het: of men gaat *onder* door het leed, of men *léért* er door; het laatste is met U het geval.

Om Uw zinnetje van die familie-leden, die zich-zelf alles, en den armen bloedverwant niets gunnen, moest ik niet zonder bitterheid lachen. Daar weet *ik*, en ieder die dergelijke familieleden rijk is, van mee te spreken. Zelf zich amuseeren zich alles gunnen, maar, o wee, als de arme bloedverwant ook nog iets anders van het leven verwacht en verlangt, dan zich-zelf door arbeid den mond openhouden; dan wordt deze voorgehouden: sparen voor den ouden dag, nederigheid, etc., etc. Kennen wij, lieve Never-weary! - Nu, ik hoop maar, dat gij U niet laat uit het veld slaan, en U er tegen verzet; vooral geen valsche schaamte! Laat U toch niet door *zulke* familieleden weerhouden Uw eigen weg te gaan; *die* meenen U toch niet. - Een werkkring als dien gij mij noemt van particuliere-secretaresse, zal, dunkt mij, alleen zijn te vinden door recommandatie. Zulke betrekkingen zijn gewild. Kent gij boekhouden, stenografie, machine-schrift? -

Ik kan U den naam van A.L. (wier spiritistische ervaringen gij wilt weten naar aanleiding mijner correspondentie aan haar) natuurlijk niet verraden. Vraag haar, onder aanhaling van het nommer der Lelie waarin die correspondentie voorkwam, of zij bereid is hare ervaringen U mee te deelen (per gedachtenwisseling).

Wat Uw novelle aangaat, ik wil haar op den langen duur plaatsen, maar ik kan U volstrekt niet beloven dat het *spoedig* zal zijn, omdat velen nog wachten, en omdat het een vrij lijvige bijdrage is. - Mocht gij Uw adres veranderen, geef het dan s.v.p. op, met het oog op toezending van present-ex. en honorarium.

C. de V. - Ik hoop dat gij U-zelf herkent? Het is onmogelijk drukproeven door mij persoonlijk te ontvangen. Ik geef op aan de drukkerij aan wien zij moeten worden gezonden, en die zorgt daarvoor; die regel is niet te veranderen. - Aan mij persoonlijk gerichte brieven kan ik natuurlijk wel terug zenden als dat wordt gevraagd; dat is iets geheel anders. Het beste is dat gij een nieuw stuk zendt, dat is beter dan in dit oude veranderingen te maken, want het is nu niet actueel meer; ik heb het vernietigd. - Het eerste deel van De Kleine Johannes vind ik heel-mooi. - Vriendelijk dank voor Uw toelichtend schrijven; ik wacht nu maar op 'den' brief.

Ge. - Nu moet ik met het zakelijke beginnen, en U vrees ik een groote teleurstelling bereiden, want ik kan Uw stukje niet aannemen - om den *inhoud.* Ik vind zulk belachelijk-maken van spiritistische séances zoo'n goedkoope geestigheid, dat ik daaraan niet wil meedoen door zulke stukjes op te nemen. Het is in mijn oogen een spotten met dingen, die een ander *heilig* zijn, waartoe geen enkel andersdenkende het recht heeft, even weinig als tot het *belachelijk* maken van de theosofische vereeniging, of van een bijeenkomst in de Kerk, of wat ook van zulken aard. Men moge tegen het spiritisme zijn, of er voor, dat heeft ieder zelf te verantwoorden, en kan ieder ook vrijuit zeggen in de Lelie, maar in een schetsje een séance als een belachelijke onnoozelheid voorstellen is iets geheel anders, dan er tegen-*argumenten* tegen aanvoeren. Juist omdat ik, onder de bestaande omstandigheden, graag juist van U iets had opgenomen, spijt het mij zeer, maar ik kan er niets aan doen dan U voorstellen: Schrijf een flink artikel, of zoo iets, in de plaats hiervan. - Moet ik dit terugzenden?

Ja, het portretje van Uw jongen kreeg ik, en nietwaar, ik dankte U reeds ervoor? - En hoe heerlijk-gelukkig schrijft gij over hem! Al is het dan ook met een tintje weemoed, om het niet-blijvende van dat alles, dat ik zoo goed kan navoelen. Want ik zeg zoo dikwijls tot mijn vriendin: Neen, ik zou geen kinderen willen, omdat het zoo-spoedig-groot worden mij, geloof ik, te veel zou pijn doen. Niet vooruit, niet aan de toekomst denken, dat is eigenlijk 'het' geluk, maar ik kan dat nu eenmaal niet, en dat zal dan ook wel de reden zijn, dat bij mij in elk geluksmoment altijd is gemengd een droppel weemoed, een trilling van angst om het straks er doorheen ademt. - -

Ik vind het heerlijk, dat gij weer twéé katten hebt, om er U en Uw man de hand voor te drukken van warme vriendschap.

En ook de kuikentjes- en de duiven-plannen vinden natuurlijk bij mij een warme belangstelling, ook omdat ik den omgang met dieren houd voor een uitstekend opvoedingsmiddel om kinderen zachtheid, mededeelzaamheid, liefheid, goedheid, te leeren. Ik had gerekend (dit in antwoord op Uw vraag) den 1sten September terug te zijn, maar ik moet zeer plotseling, door de verergering van den toestand van mijn hart, naar Nauheim voor een badkuur, en dus zal het nu zeker October worden; dat hangt af van den dokter. - Zendt nu maar spoedig iets anders.

Lelie F. - Ik ben blij, dat gij-ook instemt met zooveel in de verschillende Lelies; wat aangaat de verpleegsters verwijs ik U nog naar mijn correspondentie aan Anna te Hilversum, ten einde niet in herhalingen te vallen. - Gij schrijft over het spiritisme. Ik vestig Uw aandacht op mijn correspondentie aan Never-Weary. - Het zou toch zeker der moeite waard zijn Uw ervaringen in wijderen kring bekend te maken, vindt gij-zelve ook niet? - Ik zou dan beginnen met aan dien arts het door U opgeschrevene terug te vragen.

- Dat een zelfmoordenaar zijn ziel verliest (is het *dat* niet wat Marie Corelli bedoelt, als zij, volgens U, zegt: een zelfmoordenaar heeft geen ziel), dat geloof ik evenmin als gij, want ik ben het met U ééns, dat hij integendeel veel meer heeft moeten doorlijden om tot zulk een daad te komen, dan de gewone onnadenkende sleurmensch. - Uw dierenliefde is mij geestverwant; ik-voor-mij geloof, dat diepere naturen niet anders *kunnen*, dan houden van dieren, omdat, hoe meer wij hen gadeslaan, hoe meer zij ons bewijzen een intelligentie en een trouw en een overleg, waaraan het de meeste botte en domme kinderen en menschen ten eenenmale ontbreekt.

Rt. - In het volgend nommer wordt Uw brief beantwoord. Ik nam er dit gedeelte uit als gedachtenwisseling.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Annonce Abonnés.

Prijs 1 tot 5 regels *f* 0.50, elke regel meer *f* 0.10 en 4 plaatsingen worden berekend tegen 3.

Wie der Hollandsche Lelie lezers of lezeressen is genegen een **drietal jonge katjes** een huis te bezorgen, waar zij goed behandeld worden? Is er geen huis voor te vinden, dan zullen zij verdronken moeten worden, want de menschen hier weten er geen raad mee. Het is uit medelijden met de moederpoes, dat ik deze advertentie deed opnemen. Mochten er liefhebbers voor zijn, dan wende men zich tot mevrouw FROWEIN, *Klein-Beekhuizen*, *Velp.* De katjes blijven bij de moeder, tot ze voor zichzelf kunnen zorgen.

15 September 1909.
23ste Jaargang.
No. 11.

Berichten.

Present-exemplaren en Bewijs-nummers zijn aan te vragen bij den uitgever van dit blad, niet bij de redactie.

Beklag over correctie- of drukfouten heeft de betreffende te richten tot den uitgever, niet tot de redactie.

Zij, die zonder abonné of lezer te zijn van de Holl. Lelie de redactie lastig vallen met de toezending van manuscripten of brieven, hebben het zichzelf te wijten, wanneer zij geen particulier antwoord ontvangen; de beantwoording van een en ander geschiedt door de corr.-rubriek in dit blad, behoudens die gevallen van uitzondering die de redactie om welke reden dan ook persoonlijk uit beleefdheid maakt.

Zij, die hunne manuscripten bij weigering terug verlangen, worden verzocht hunne behoorlijke frankeering terstond in te sluiten en hun juist adres terstond op te geven.

Zij, die met de redactie correspondeeren in de Lelie onder welk pseudoniem ook, worden verzocht zoowel dit pseudoniem als den eigen naam onder elken brief te herhalen, daar het onmogelijk is alle psèudoniemen te onthouden bij een zoo uitgebreide correspondentie.

Anonyme brieven worden niet beantwoord.

REDACTRICE.

De redactrice verzoekt van af heden alle voor háár bestemde brieven, stukken, enz. te willen zenden onder háár adres, aan den uitgever van de Holl. Lelie, Keizersgracht 485, Amsterdam.

Hoofdartikel
Wat zal ik lezen?
III.

Lieve Annie,

dank voor je brief. Het verheugt mij, dat ‘Die Darnekower’ zoo in je smaak vielen en dat je je in het begin door die paar zinnetjes dialekt niet hebt laten afschrikken. Met een beetje nadenken kun je er best uit wijs worden, hè? Dat ‘Platdeutsch’ is voor Nederlanders eigenlijk nog makkelijker te begrijpen dan voor Zuidduitschers. Bijzonder veel plezier heeft 't mij ook gedaan, dat je zelf het zwakke punt van dezen

roman ontdekt hebt; ik heb er in mijn vorige brief met opzet niets van gezegd, om eens te kijken of je het vinden zoudt. Je hebt groot gelijk: dat gesprek tusschen Rutta en Annemarie had Enking liever weg moeten laten; het is volkomen in tegenspraak met Rutta's karakter, zich zóó bloot te geven, en dat nogal tegenover eene vrouw, die in zekeren zin haar mededingster is, of althans was. - Zeker, Ottomar Enking heeft nog een heeleboel andere romans geschreven, binnenkort zal ik je nog eens een paar andere werken van hem aanbevelen.

Nu echter voor de afwisseling eens wat anders **'Das Argernis'** van *Wilhelm Hegeler*[1] is een aardig, gezellig boek, lichte kost voor op reis of voor als je zoo lekker lui in een

1) uitgever: S. Fischer in Berlijn.

hangmat ligt. Je moet het echter maar niet lezen, als je papa in je nabijheid zijn middagdutje geniet, want dan loopt hij hard kans, alle tien minuten door een lachsalvo wakker geschrikt te worden. Vooral in het eerste gedeelte is namelijk **'Das Argernis'** vol geestige opmerkingen en rake zetten; een echt verkwikkelijk boek.

Het algemeene ergernis is een prachtige fontein met naakte marmorfiguren, die de rijke kunstlievende 'Kommerzienrat' Brooch aan zijn vaderstad, een streng-orthodox,

WILHELM HEGELER.

wanhopig-bekrompen nest ergens in de Rijnprovincie, ten geschenke heeft gegeven. Reeds vóór de onthulling wordt de veldtocht op touw gezet, die oude juffrouwen, gepensioneerde ambtenaars, koekebakkers en schoenlappers - met een orthodoxe dominee aan 't hoofd - tegen dit 'zedenschendend schandaal' ondernemen.

- 'Le ridicule tue'. Vernietigender dan de vurigste betoogingen, moordender dan de bitterste smaadschriften ís Hegeler's frissche, gezonde humor. Al die kleine, dwaze, verontwaardigde menschjes worden onder lachen.. begraven. Hegeler is vóór alles een fijn karikaturist. Hoe kostelijk is b.v. mejuffrouw Adele Dümeling geteekend! In de komische beschrijving der personen ligt de kracht van Hegeler's talent, veel meer dan in het scheppen van komische situaties of geestig gepointeerde gesprekken. Daardoor komt het ook, dat in het laatste gedeelte van den roman, waar de personen klaar en duidelijk geteekend vóór ons staan, zijn humor aanmerkelijk verflauwt. Ook had met de laatste honderd bladzijden de schrijver zich wel wat meer moeite kunnen geven; hier en daar is het bepaald slordig, oppervlakkig geschreven, hoewel het nooit vervelend wordt. Maar in het eerste gedeelte heeft Hegeler ons nu eenmaal zòò voor zich weten in te nemen; door tooneeltjes als de catechisatieles bij dominee Diesterkamp heeft hij ons in zoo'n goed humeur gebracht, dat we hem al die kleine nalatigheden graag vergeven.

Hegeler's roman heeft ook ernstige bladzijden. Waar en ontroerend heeft hij beschreven, hoe het fijngevoelige jongenshart van Ernst Brooch, de zoon van den

‘Kommerzienrat’, door den in zijne bekrompenheid blind ijverenden dominee bijna te gronde wordt gericht, en hoe de eenzame, moederlooze jongen, door overspannen gewetenswroeging gefolterd, tot een beeldenstormer wordt.

Ten slotte citeer ik nog het begin van het zesde hoofdstuk, omdat deze zinnen het verstandigste en het beste zijn, wat ik sinds langen tijd over kinderopvoeding gelezen heb.

‘Een onafgewerkt, los weefsel is de kinderziel, uit ontelbare draden ineengevlochten door ouders en voorouders. Kan men ook soms al herkennen, welk soort van garen de overhand heeft; van kleur of patroon is nog niets te onderscheiden. De inslag brengt pas de teekening in het weefsel, en die inslag is het werk van de opvoeding. De scheringdraden zelf kun je nooit veranderen, men kan uit wol geen zijde spinnen, maar door den inslag kan men een weefsel veredelen of totaal bederven. Tallooze onzichtbare weefspoeltjes vliegen heen en weer in de kinderziel, helpen mee, het patroon te vormen - en tot je vreugde of tot je schrik staat er op zekeren dag een voltooid bontkleurig weefsel voor je: jouw werk en toch niet jouw werk, jouw kind, maar niet alleen het jouwe’.

Onthoud deze woorden maar goed, Annie

als we later eens over opvoeding praten, zal ik er misschien nog eens op terugkomen.

In trouwe vriendschap
je
FREDDY WIEGAND-MEURING.

Boekbeschouwing.

Het Socialistisch gevaar. (Een bijdrage tot de kennis der besmettelijke zielsziekten) door **Dr. van Dieren**, arts te Amsterdam (uitgeversmaatschappij 'Vivat' Amsterdam.)

Een boek, dat indruischt tegen den geest des tijds, dat de opinie van de minderheid durft handhaven, en theorieën durft verkondigen, welke lijnrecht ingaan tegen de mode-principes, verdient - of men het er mee eens is of niet - reeds dáárom belangstelling, omdat het in elk geval bewijst den moed eener eigen overtuiging, iets wat maar heel weinig menschen bezitten.

Uit dit bijzondere oogpunt heb ik dan ook mij aangetrokken gevoeld tot een meer uitvoerige bespreking van dit werk, van de hand van iemand, die reeds meermalen blijk gaf, zijn eigen meening te durven verkondigen, zonder zich te laten beinvloeden door wat de heerschende begrippen toejuichen, en als de nieuwste leer huldigen. In het bijzonder denk ik daarbij aan het door Dr. Van Dieren elders, ten opzichte van jonge-meisjesopvoeding, ingenomen standpunt, waar hij nadrukkelijk er op wijst, hoe de meesten harer lichamelijk hare beste krachten der jeugd verspillen in een voor hare latere roeping van moeder bepaald schadelijke overspanning van te zware studie; waarvan dan zwakke, zenuwachtige kinderen en dito mama's het gevolg zijn; als het nog niet veel erger afloopt.

Misschien zal zijn prediking op dit speciale gebied, waarop hij als arts een gezaghebbende is, meer uitwerking hebben, dan op dat waarop zich zijn hierboven aangekondigde uitgave beweegt. Immers, de ernst der tijden laat zich niet tegenhouden door een boek. En, als men vergelijkt de toestanden vóór de Fransche revolutie, de zelfverblindheid, waarmede zij, die er later zelven het slachtoffer van werden, toen al het mogelijke hebben gedaan om hun eigen ondergang te bewerkstelligen door het toejuichen en aanmoedigen van revolutionnaire theorieën, en algemeene menschenliefde verkondigende stellingen, met het in onze dagen steeds toenemende gespeel in àlle kringen met socialisme, en met al de schoone beloften en phrasen daarmede gepaard gaande, dan staat men eenvoudig versteld van de overeenkomst tusschen toen en nu; en, evenals toen, van achteren bezien, het vanzelf sprak, dat alles zoo komen *moest* als het gekomen is, het zoo vanzelf spreekt, dat men telkens denkt, als men de geschiedenis leest: hoe is het mogelijk, dat die mannen en vrouwen zelven dat alles niet vóóruit inzagen, evenzeer ligt het thans in den loop der dingen, dat iedereen, als het ware, blind is voor wat hij zou moeten doen om het naderende gevaar te vermijden, zoodat hij, onbewust, steeds helpt steenen aandragen, om er straks zichzelf mee te laten doodgooien. Zie b.v. maar naar Frankrijk, waar de reclamezucht, door middel van couranten, uitgebreider vormen aanneemt dan ergens elders in Europa, en waar dientengevolge elke staking en elke meeting van de socialisten, hoe onbeduidend soms, en elke handeling van den groeten burger Pataud, wordt gekiekt, en met groot lawaai in elk blad afgedrukt, als ware het den redacteurs van de couranten vóór alles te doen om propaganda te maken voor het socialisme,

en die zaak uit alle macht te bevorderen. Maar, dat is geenszins het geval! Al die couranten, bron van inkomsten voor de kapitalisten, zijn voor niets zoo bang, dan voor het verstoren van de goede orde, voor een post-staking, b.v., die handel en bedrijf en beurs-speculaties een genadeslag zou toebrengen, of voor het uitdooven van het electrisch licht, op hoog beveel van Pataud, waardoor reeds éénmaal al hun avondgenoegens en opera's en theaters werden te niet gedaan, en die, duurde zulk een toestand langer, natuurlijk zou leiden tot de meest onberekenbare schade op elk gebied. En toch zien deze heeren niet in, dat zij geen grooter hulp kunnen verleenen aan dergelijke oproermakers, dan wanneer zij èlk hunner daden en élk hunner woorden publiceeren, als gold het de meest-interessante persoonlijkheden ter wereld!

IJdelheid en zucht tot nadoen zijn twee menschelijke ondeugden, den meesten onzer voor en boven allen ingeschapen; welnu, wat is er verleidelijker voor de ijdelheid der massa, dan zich aldus plotseling, uit het onbekende van een gewoon arbeiders-leven van hard-werken, te zien overgeplaatst in de kolommen van door de heele wereld gelezen dagbladen; levensgroot portret, naam, dien gisteren nog niemand kende, er voluit onder,

beschrijving er nog bij soms van levenswijze en gewoonten, van 't meest-onbeteekenende onderhoud vooral met dezen of genen journalist, door wien meneer zich bereidwillig liet 'interviewen'! - Ik herinner mij, hoe ik eens in ditzelfde blad beschreef den onnoozelen inhoud van Johanna Steketee's 'Mimosa' (ook een slachtoffer trouwens van haar tijd, deze het heel-wel-meenende idealiste.) Wel, in haar boek komt ergens een tooneeltje voor, als een voor een uitgeverszaak reizende juffer Mimosa komt overhalen, wat van haar te koopen, en haar dan prikkelt, door haar te laten zien eenige blaadjes met haar, Mimosa's, portret er in, als 'auteur'. Dan denkt deze, in idiote zelfaanbidding: 'Dus, zoo bekend ben ik al, dat men mijn portret afdrukt;' en die gedachte vindt ze zóó zalig, dat ze van nu af allen lust verliest zich met man en kind bezig te houden, en pardoes besluit een 'groot werk' te gaan schrijven, dat haar 'beroemd' zal maken! Juist het feit dat Johanna Steketee dit héél natuurlijk vindt, inplaats van in te zien hoe belachelijk zulk een hoogmoedige ijdelheid aandoet, bewijst, hoe zij hier onbewust schildert de menschelijke natuur, zooals die nu eenmaal is, - in hare behoefte aan reclame en bekendheid. - En dáárom dan ook vinden 99 van de 100 navolgers van Pataud vooral dáárom hem zoo benijdbaar, omdat èlk van zijn woorden, en van zijn daden, in de courant staat, zóó tot in het overdrevene toe, dat men hem, zelfs als hij-zelf zich wil verbergen achter een paraplu, dan maar met die bedekking vóór zich afbeeldt, met het lawaaierige onderschrift: 'Pataud, zich voor de photographen verbergend' en dat niet in een met hem geestverwant blad, maar in het deftige, bourgeois-achtige *Journal!*

Om van de zucht tot nadoen niet eens te spreken!

Wie is minder oorspronkelijk, minder zich zelf, dan de Durchschnitt-mensch! Wat meneer A en meneer B doen, dat doet morgen meneer C ook, en overmorgen weet juffrouw D niet eens meer dat ze er vroeger lijnrecht anders over dacht, en beeldt zich te goeder trouw in altijd een ijveraarster te zijn geweest voor die zaak, die meneer C dient, en ná-overmorgen doet mevrouw E weer enthousiast mee op haar beurt, omdat hare vriendin, mejuffrouw D, er nu eenmaal zoo over denkt; en, als meneer A en mevrouw E maar eens den toon aangeven in iets, dan spreekt het voor freule F steeds vanzelf, dat zij ook juist zoo denkt als die twee. Enz. enz.! Zoo is het nu op eenmaal op èlk gebied. Zoo heb ik b.v. dames met een goed figuur en veel smaak zich, in de dagen der reform-mode, zien toetakelen als vogelverschrikkers, alleen omdat het een oogenblik scheen, alsof die kleeding als mode zou gaan overheerschen bij de meerderheid, zoo heb ik menschen, die een of ander bekend boek in het geheel gelezen hadden, noch er iets van af wisten, plechtig hooren verklaren, dat het een zondig of een onzedelijk boek was, alleen omdat hun courant of hun dominee of hun kliekje dat zoo had uitgemaakt, zoo heb ik weer anderen, die nimmer over godsdienst of over 't Hiernamaals dachten, zich met geestdrift zien beijveren voor de theosofie, of voor Christian-Science, van wege het in de mode komen van belangstelling in 'geestelijke dingen' van dien aard! En zoo gaat het óók met het socialisme! De een praat den ander na, in de arbeiderswereld, zonder eenig begrijpen heel dikwijls van de leer, die zij heeten aan te hangen, en ondertusschen kruipen op hunne schouders de leiders naar boven, en verkondigen *in* de Kamer heel wat makker dingen, dan op de socialistische partijdagen. Maar zij, die aan de uitbreiding van het socialisme als zoodanig het mééste schuld hebben, zijn de *heeren* en *dames*, de zoogenaamde *salon*-menschenliefdeverkondigers, voor wien socialisme een *modesport* is, en niets anders; evenals het der aristocratie ging in de dagen vóór de Fransche revolutie; en,

evenals in die dagen, zullen *zij* ook het eerste de wrange vruchten plukken van hun gevaarlijk tijdverdrijf!

Omdat dit alles nu eenmaal zoo *is*, geloof ik, dat het tot de vrome wenschen zal blijven behooren, wanneer dr. Van Dieren zich naïef voorstelt, dat hij met zijn boek 'een dam zal helpen opwerpen' tegen een zóó machtigen tijdstroom! Het is dáárenboven geen boek, dat tegenstanders zal overtuigen, of zal terugbrengen van hun waan, hoe ook met aanhalingen en feiten van allerlei aard opgevuld; iets wat trouwens den samenhang soms wel eens wat vreemd maakt, zoo springt de schrijver, van wien men telkens bemerkt, dat hij met hart en ziel er *in* is, juist dáárdoor van den hak op den tak, en verwart zich dan wel eens in de véélheid zijner eigen argumenten, en in den rijkdom van citaten en van herinneringen, waaruit hij put. Wie echter in dien rijkdom met aandacht zoekt, die ontmoet telkens aanhalingen uit socialis-

tische blaadjes, en verslagen, en oproerige opruiïngen en partijdagen, welke hem in zijn gewone dagelijksche courantenlectuur allicht niet onder de oogen komen, en die een heel eigenaardig licht werpen dikwijls op het wáárom, waarom het dezen heeren in den grond te doen is, namelijk alléén om geld, en nog eens geld, zoo goed als welke 'bourgeois' ook! Zoo b.v. vind ik in hoofdstuk VI het onderstaand citaat, ontleend aan de brochure, die de sociaal-democratische onderwijzersvereeniging richtte aan de Nederlandache arbeiders:

'De bourgeosie weet wel, dat de onderwijzer, zal zijn onderwijs werkelijk vruchten afwerpen, veel rust en veel ontspanning hebben moet, en dat hij door geen financieele zorgen gedrukt mag worden, maar zij geeft hem geen behoorlijk bestaan. Hij komt voort uit, en behoort tot de groote massa der proletariërs; hij is proletariersvee, wat zullen ze hem bourgeois-brood geven.'

Zeer terecht wijst dan dr. Van Dieren er op, hoe deze, door hem gespatieerde woorden, bewijzen wáárom het den heeren te doen is, niet om het belang van het arbeiders-kind, maar wèl om zelf 'geen financieele zorgen' en 'veel rust en veel ontspanning' te hebben; m.a.w. om op staatskosten te genieten van het leven, terwijl rondom hen tienduizenden en tienduizenden der gesmaalde 'bourgeois' dag in en dag uit zonder éénige vacantie ploeteren, en, wat den gewonen 'beschaafden' stand aangaat, dominees, ambtenaren, enz. enz., het heusch evenmin financieel zoo breed hebben, als de proletariers dat gelieven voor te stellen, maar het nog daarenboven doen moeten zonder de voor deze laatsten door den Staat uitgedachte hulpmiddelen van kostelooze geneeskundige hulp, huishuurvergoeding, enz..

Leerzaam is ook de socialistische strijdliteratuur, waaruit dr. Van Dieren de volgende staaltjes aanhaalt.

'Wij moeten exerceeren als
kuikens zonder kop.'

'De opgepronkte apen,
Bevelen dan niet meer.'

'Hard werken, weinig eten,
Dan zijn wij vroeg versleten.'

Maar, wat mij het meest trof, als een bevestiging van mijn eigen overtuiging, hoe ten slotte niets en niets dan het Christendom, het orthodoxe bijbelgeloof, kan zijn een beproefde tegenweer, zelfs in de oogen der socialisten, tegen hunne verlokkende en schijnbaar-zoo-mooie menschen-gelijkheid-leer, dat is de onderstaande, ik meen aan Henriette Roland - Holst, ontleende, zeker in dien mond onverdachte verklaring!

'*Wij sociaal-democraten weten, hoe verbazend moeilijk het is de jonge arbeiders, die eenmaal behoor en tot Patrimonium*[*)] *of tot katholieke vakbonden, daar te bereiken. Enkelen komen wel tot ons, maar het blijven witte raven. De meesten, die eenmaal als volwassen mannen in die christelijke beweging zitten, gaan daar hun leven lang in door*'.

Zelden heb ik korter en krachtiger erkend gezien de wáárheid, hoe alléén het vast geloof, dat God alles nu eenmaal zóó, en niet anders, heeft gewild, en van ons eischt onderwerping daaraan en getrouw zijn, ieder op zijn of haar eigen plaats in de wereld, kan behoeden voor de socialistische lokstem, die belooft, in zoo schoone en vele

*) Chr. Werkliedenvereeniging.

woorden, een heilstaat op aarde. Er is zooveel onrechtvaardigheid, juist ook in het bezit; in den klassenstrijd, is zooveel natuurlijks, en, alles wat de socialisten in *theorie* zeggen, is daardoor zoo overwegendwáár in den schijn, voor wie niet dóórdringt in het wezen der onmogelijkheid eener vervulling hunner beloften, dat het wel niet anders kan, of alleen de onwrikbare overtuiging: 'Een hoogere macht wil het nu eenmaal zoo, die schijnbare onrechtvaardigheid,' kan ons helpen ons daarin te schikken, en ook het bescheidenste lot voor lief te nemen, inplaats van in opstand te geraken en te streven naar verbetering, des noods door geweld.

Het eene volgt logisch uit het andere!

Ook in de dagen vóór de Fransche revolutie werd er aan gearbeid, jaar in jaar uit, om het volk, zoowel als de aristocratie, ongeloovig te *maken*, priesters en bisschoppen werkten er zelf toe mede, den menschen te leeren verwarren God en Geloof met dat geheel andere *aardsche* iets: De Kerk! En heden ten dage zien wij, zoowel in Protestantsche als in Roomsche landen, precies denzelfden ijver om het béétje geloof, dat de menschen nog hebben, persé hun te ontrooven, en hun ervoor in de plaats te geven niets dan wrevel, opstand, verbittering, over het eigen onvolkomen lot! Zal straks het eindelijk gevolg ook niet hetzelfde zijn als toen? Ik voor mij geloof niet, dat een boek als dat van dr. Van Dieren, hoe warm ook geschreven, kan tegenhouden wat komen *moet.*

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Ter bespreking toegezonden.

Mrs Annie Besant and the moral code. A protest by J.H. Fussel. - Deze brochure, die mij is toegezonden vergezeld van een schrijven van den auteur, waarin hij, om den wille van de zaak der theosophie, mij vraagt de aandacht te vestigen op wat hij meedeelt, behelst een niet zeer verkwikkelijk geschil, gerezen in den boezem der theosofie, aangaande zekere niet nader te omschrijven handelingen van den bekenden theosoof Leadbetter.

Volgens de brochure zou deze heer-zelf erkend hebben, dat hij deze handelingen niet onzedelijk acht, en nogtans zou mrs Besant hem handhaven. Het is aan de theosofen te beslissen, hoe zij over die dingen willen oordeelen. Wij wenschen ons te bepalen tot de aankondiging der brochure. J.H. Fussel is *Secretary of the Universal Brotherhood and Theosophical Society.*

De heer *E. Schmidt* schrijft ons te willen aankondigen, de verschijning van het Internationaal maandblad **Anoncoy Jurnalo**, hetwelk is gesteld in 't Nederlandsch en in Esperanto.

De uitgevers *Brusse*, *Rotterdam* brengen een serie: Getiteld **Een Boek** in den Handel, van 55 ct. per deel, Een dorre plant van Ina Boudier-Bakker. - Filiphina's Wonderliefde, door J.H. Speenhoff met 30 teekeningen van den schrijver, Achter de Coulissen, van H.J. Brusse, Proefkonijntjes door Mr. M.G.L. van Loghem, etc.

Mozart door **Wouter Hutschenruyter,** uitgave van Brusse, Rotterdam, bevat een korte levensgeschiedenis van den Meester, benevens een niet zeer welgelukt portret van hem. **Donkere Dagen**, (historische Indische-roman) door **J. Hendrik van Balen** (uitgever Meindert Boogaerdt Jun: Zeist), heb ik met groote belangstelling gelezen, minder om de letterkundige beteekenis als om den inhoud, die een zeer treffend staaltje levert van de wreedheden, waarmede het koloniseeren, het 'brengen der beschaving', gepaard gaat. De Chineezen-opstand van 1740 op Batavia wordt door J. Hendrik van Balen verwikkeld in een romantisch verhaaltje, waarvan de feiten, de historische *feiten*, die hij meedeelt, eenvoudig-weg-verschrikkelijk zijn, wat aangaat de verrijking van de compagnie ten koste van de Chineezen, en de verregaande onzedelijkheid in die dagen heerschend.

De heilige Catharina van Siena. Leven en Brieven (uit het Italiaansch) door **S. Erens-Bouvy** (uitgever J.J. Romers en Zonen, Roermond). Uitteraard zal dit boek, gelijk de titel reeds aanduidt, in de eerste plaats voor Roomsch-Katholieken waarde hebben. Ik geloof echter, dat godsdienstig-aangelegde, zoekende naturen, ook al zijn zij van een anderen godsdienst dan den R.K., toch hierin veel voor hart en gemoed zullen vinden.

Aan Hen die willen denken, door **H.M. Bernelot Moens** (uitgever Vennootschap Cohen, Amsterdam) is een verweerschriftje, van den man, die er op gesteld is de verwantschap tusschen apen en menschen vast te stellen, en daarover heel wat heeft moeten hooren, naar aanleiding van de *wijze* waarop hij daarbij te werk gaat, of wil gaan. - In deze brochure 'verdedigt' hij zich.

Lucy d'Audretsch. Passiebloemen (uitgever Meindert Boogaerdt Jr., Zeist.) - Deze novellen zijn niet kwaad geschreven, vooral Kinderleed kenmerkt zich door een oorspronkelijken stijl. Er zit zonder twijfel wel iets dat belóóft in deze stukjes.

Een Schoone Vrouw, door **F.K. Bain** (uitgever K. Steensma, Woerden.) - Wij hebben hier te doen met een Hindoe-liefdesgeschiedenis, naar de Engelsche uitgave.

De theosofie heeft, geloof ik, dit soort literatuur uit Eng: Indië in de mode gebracht, maar dit verhaal heeft niet daarmede te maken, het is een soort sprookje.

Brochures en tijdschriften, die niet voor nadere bespreking in aanmerking komen:

Theol: Revue Algemeen Chr: Maandblad, 60 ct. per jaar. Uitgever Ds, van der Meulen, Welsum bij Olst.

Souvenir to Commemorate the Opening of Selfridge's March 15th 1909.

Goed en Kwaad, door **P.J. Grootegast** (brochure). Uitgever J. van Bodegraven, De Bilt, prijs 20 ct.

Afl: 16 en 17 **Wereldgeschiedenis** (uitgeversmaatschappij Vivat, Amsterdam) (Onder leiding van Dr. H. Kern,) per aflevering 50 ct

Verslag van de Vierde Jaarmarkt Tentoonstelling te Soerabaja, door **J.E. Jasper,** (uitgever van Dorp en Co., Soerabaja den Haag).

De heiligen in de Kunst, door **Margareth E. Tabor,** naar het Engelsch, uitgevers: Ter Braak - Deventer; van Langenhuysen - Amsterdam, prijs *f* 1.30.

Vragen en antwoorden aangaande longtering, door **Dr. A. Schuld,** uitgever M. van der Beek - Den Haag, prijs 5 ct.

Zeven en dertigste Jaarverslag der Algemeene Nederlandsche Vrouwen-vereeniging Tesselschade.

De ziel der wereld, lotus-serie no. 1 door een leerling. Hollandia-drukkerij.

L. Simons, Over boeken - schrijvers - lezers. Een lezing) overgedrukt uit De Ploeg, Geïll: Maandblad der Wereld-bibliotheek.

De nieuwe Gids afl: Juli en Augustus 1909, Uitgevers Electrische drukkerij: Luctor et Emergo, Den Haag.

Schildlof's Taal-methode-Praxis. Tiende aflevering.

Het Huis Oud en Nieuw - uitgever Cuyper - architect Amsterdam. Afl: Juli en Aug., prijs *f* 1.50 per afl.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Brieven uit het hooge Noorden.
door Maria Petrovna.

XVI. De Witte Zee.

Zoo dikwijls had ik in de haven van Archangel de flinke Murman-booten gezien en bewonderd, dat de lust mij meer en meer bekroop daarmede eens een reisje op de Witte Zee te maken; toen ook diezelfde gedachte bij eenige goede vrienden was opgekomen, ging het plan vasteren vorm aannemen en besloten wij met ons vijven het uitstapje te gaan ondernemen.

Een ultra-modern spreekwoord zegt: 'Men kan niet te voorzichtig zijn in de keuze van zijn ouders en van zijn reisgezelschap!' Het eerste buiten bespiegeling latend, zal elk bereisd mensch het laatste volkomen beamen, want daarvan hangt veel, om niet te zeggen *het* genoegen van de reis af: een lastige, humeurige reisgenoot bederft dikwijls de heerlijkste episoden, om niet te spreken van de ellende om met zulke medereizigers de onvermijdelijke wederwaardigheden van een reis te moeten doormaken. Een open oog voor het schoone, zij het ook in een vorm, die ons vreemd is, een bescheiden opvatting van materieele eischen en een dosis humor om elkaar in tegenspoed als troostmiddel toe te dienen, dit zijn drie hoofdeigenschappen, die m.i. een aangenaam reisgenoot waarborgen.

Laat ik hier even bij mogen voegen, dat ons reisgezelschap bleek een gelukkige combinatie te zijn en wij den tocht vol vertrouwen op dat punt ondernamen.

Het was afgesproken, dat wij elkaar 's avonds om 6 uur aan den steiger van de Murmanboot 'Olga' zouden treffen.

Helaas, de regen viel met zulke stroomen uit de loodgrijze lucht, dat wij 's middags nog een bespreking hielden of het wel verstandig was den tocht te ondernemen en of wij niet liever de volgende boot, die een week later ging, zouden afwachten. Maar gedachtig aan het ware woord 'van uitstel komt afstel' waren wij eenparig van oordeel bij ons plan te blijven en te vertrekken - het was nog in het hartje van den zomer en zonder te veel optimisme kon men van het weer nog veel goeds verwachten! Aan boord dus met frisschen moed - en flinke regenjassen.

Op den steiger heerschte nog geruimen tijd groote bedrijvigheid met het laden van goederen bestemd voor de vele kustplaatsen aande Witte Zee, die wij zouden aandoen; groot was het aantal derde-klasse-passagiers met hun omvangrijke bagage van provisiemanden, bedden en wat niet al, terwijl aan eenige eerste-klasse reizigers door vrienden en verwanten uitgeleide werd gedaan, die druipnat in den regen met een spottend lachje het 'Prettige reis' toeriepen. Kwart over zessen werden de kettingen van de 'Olga' losgemaakt, de loopplank werd ingetrokken, het sonore geluid van de stoomfluit scheurde door de dikke lucht en statig gleed de boot de rivier af.

Soms, wanneer men zoo langs Archangel vaart, kan de stad zulk een fantastischen indruk maken met haar vele witte gebouwen, kleurige torens en koepels met gouden spitsen, telkens afgewisseld door groepjes boomen en groene heesters langs den oever; de ruïnes van een paar groote gebouwen, eenige jaren geleden door moedwil totaal uitgebrand en sedert door gebrek aan geldmiddelen niet weer gerestaureerd, geven aan het beeld zelfs iets romantisch en herinneren, vooral bij ondergaande zon, aan een Oostersche stad. Op dezen grauwen avond echter was de indruk triest en kleurloos en had iets zeldzaam beklemmends.

Toen wij de voorstad Solombal voorbij gestoomd waren, kwamen wij in een der armen van de Dwina-delta en aan de groene met kreupelhout begroeide oevers verhieven zich links en rechts een aantal houtzagerijen met hun ruime opslagplaatsen, bijna tot aan de monding toe. Wanneer men die ongelooflijke massa's hout ziet opgestapeld en daarbij bedenkt welk een klein gedeelte dit nog maar is van Rusland's toenemend jaarlijksch houtexport, dan begint men zich een vage voorstelling te maken van de uitgestrektheid der wouden, die dit reuzenrijk in het Noorden nog bedekken. Maar tevens dringt zich de vraag op, of op den langen duur zulk een terrein-verandering door het slopen van bosschen op zeer groote schaal geen nadeelige gevolgen voor de bevolking moet hebben, door wijziging van bodem en klimaat. De regeering heeft natuurlijk wel beperkende bepalingen gemaakt omtrent het hakken in de bosschen, maar de geschiedenis zal moeten uitmaken of deze voldoende zijn geweest!

Het noordelijk gedeelte van de Dwina, al van Holmagor af, is vol eilanden, bewoond door nijvere boeren, die zich wel niet met akkerbouw bezighouden, waartoe de bodem

zich niet eigent, maar goede verdiensten maken met veeteelt en het bouwen van kool en aardappelen. Velen vinden werk op de zagerijen, bij de houtvlotting of op de steigers der koopvaardijschepen, terwijl anderen een behoorlijk daggeld verdienen als loods om de schepen uit de Dwina monding tot over de baar te geleiden.

Door vijf groote mondingen stort de Dwina zich in zee. Aan den oostelijken arm vindt men nog de breede wallen van een vesting door Peter de Groote daar gemaakt; in het midden van de diepe poort, die toegang tot de binnenzijde verleent, ziet men in de zoldering een ijzeren hekwerk hangen, dat neergelaten kon worden als de vijand binnenrukte

en waardoor deze tusschen de zware poortdeuren en dit hek als in een muizenval gevangen werd!

Nadat wij de vuurtorens en het bakenschip achter ons hadden, kwamen wij in volle zee, wat al dadelijk aan het sterker wordend rollen van de ‘Olga’ merkbaar was. Niettegenstaande het pas Juli was, werd de avond koud en tamelijk donker, zoodat wij al gauw onze toevlucht in de gezellige kajuit zochten om thee te drinken. Het duurde niet lang of een der reizigers zat aan de piano en wist de stemming door vroolijke muziek opgewekt te houden. Een overmoedig paar trachtte zelfs het rollen van het schip te trotseeren en begon te walsen: maar hoe dat afliep, kan ik niet vertellen, daar ik het geraden vond mijn hut op te zoeken en maar niet verklappen zal, hoe de danseres ook al heel gauw daar bij mij troost kwam zoeken voor een niet gevaarlijke, maar hoogst lastige ongesteldheid, die tot nog toe vrij wel spot met alle wijze raadgevingen, die men er tegen geeft! Stil blijven liggen vind ik nog steeds de beste remedie en dan het gebruik van fruit. Ik had ook heerlijke sinaasappelen medegenomen - maar telkens als ik 's nachts uit korte sluimering ontwaakte, zag ik ze tartend in het bagagenet boven mijn hoofd liggen, zonder een poging te durven wagen ze er uit te nemen.... de druiven waren wel zuur! Gelukkig werd het rollen tegen den morgen veel minder, nadat het schip in de bocht van Onega gekomen was en toen nu ook eensklaps de zon in volle glorie door de wolken brak, was al het leed vergeten en genoten wij van het heerlijk zeegezicht!

Op de baar voor Onega werd geankerd, op een afstand van ongeveer 13 Eng. mijl van de stad, daar de haven zoo ondiep is, dat de grootere schepen de stad niet dichter kunnen naderen. Dat alle waren op barken van en naar de stoombooten gebracht moeten worden, die aldus op de baar ten volle aan wind en golven blootgesteld

moeten lossen en laden, is een groot ongerief, dat Onega met de meeste havens aan de Witte Zee, behalve Archangel, gemeen heeft.

Een kleine stoomboot kwam passagiers en lading voor Onega, dat van af de baar niet te zien is, afhalen en later weer andere uit de stad terugbrengen, waarmede een tijdverlies van 7 uur gepaard ging. Daarbij kwam tegen den avond een witte damp over zee aanrollen, die, hoewel ons niet geheel omhullend, toch maakte, dat de kaptein order gaf het anker weer te laten vallen, daar de Witte Zee vol rotsen en dus gevaarlijk vaarwater is, wanneer men niet flink vooruit kan zien. Acht uren moesten wij geduldig wachten tot de nevelen zich verspreidden, voordat wij tot onze vreugde het bekende geluid van de ankerketting hoorden en de 'Olga' zich weer in beweging zette.

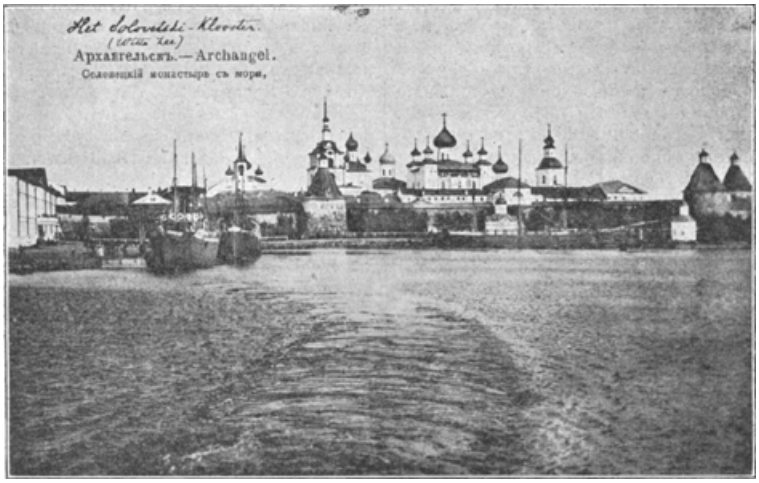

Prachtig, zonnig weer, hoewel heel frisch, was het den geheelen volgenden dag. Uit zee verhieven zich hier en daar en overal rotsen, sommigen alleen staand in gebogen lijn als de rug van een groot zeemonster boven de golven uitstekend; anderen in groepen, loodrecht in grillige vormen oprijzend, nu eens den indruk gevend van een sterke vesting, dan weer van een verwoeste stad of een vervallen roofkasteel.

Telkens moest onze boot stoppen, omdat er vaartuigen langs zij kwamen van de kustbewoners om een deel van de lading, hoofdzakelijk zakken meel en vaten treskà (gezouten visch) in ontvangst te nemen. Soms zagen deze schuiten, voor roeien en zeilen ingericht, er zoo oud en wrak uit, dat men zich verwonderde, dat de menschen er zich mede in open zee durfden te wagen; maar terwijl zij door de sterke deining naast onze boot op en neer dansten, zagen wij hoe handig en flink ook de vrouwen medehielpen om de lading over te nemen, om, als alles klaar was, de hand aan de riemen te slaan en met krachtigen slag naar de in de verte schemerende kust te roeien.

Zelfs de voor de grootere plaatsen als Sumà, Soroko e.a. bestemde lading wordt met schuiten afgehaald: nergens is een haven diep genoeg om een stoomboot te doen binnenloopen.

De kuststreek van Sumà tot Kadalax draagt den naam van Pomoria en de meeste bewoners leven er van de vischvangst. Vooral kabeljauw, haring en navaga worden in groote massa's gevangen, terwijl in de talrijke riviertjes die in de Witte Zee uitloopen veel zalm gevischt wordt. Om een klein begrip te geven van het aantal haringen, dat per seizoen wordt buitgemaakt, zij vermeld, dat het cijfer gemiddeld op 25.000000 geschat wordt! Op hun tocht door den Oceaan worden de haringen soms door groote zeebewoners vervolgd en vluchten in dichte scholen in de Witte Zee; zij worden door de Pomorren gevangen, gezouten of gerookt en grootendeels naar Archangel ter verkoop gebracht. De navaga's worden ook 's winters

gevischt: zij leven van November tot Februari in de rivieren en worden dan door gaten in het ijs aan een lijn gemakkelijk gevangen, want zij zijn gulzig en happen dadelijk toe. In Februari schieten zij kuit en verlaten in Maart de rivieren om in zee te verdwijnen.

De Pomorren zijn flinke, ondernemende visschers en de regeering erkent zoo zeer de belangrijkheid van hun bedrijf, dat zij hun voor den scheepsbouw gratis hout uit de bosschen van de Kroon toestaat. Zooals ik reeds met een enkel woord zeide, ook de vrouwen zijn bizonder flink en verstandig, meestal krachtig gebouwd met een prettig, open gelaat. Een der Russische dames uit ons gezelschap knoopte eens een gesprek met een harer aan, waarbij ik ook zoo goed als het ging zoo nu en dan eens een woordje voegde. Toen zij mij vragend aankeek, omdat mij door mijn reisgenoote haar typische antwoorden vertaald werden overgebracht, deelde deze aan de Pomora mede, dat ik vreemdelinge was en haar dus minder goed verstaan kon. 'Hoe kan dat ook', luidde haar antwoord, 'jelui leeren spreken uit boeken en wij spreken toch niet als boeken!' En wat had zij een helder inzicht in het verschil van levenswijs van de onzen en van haar standgenooten: 'wel, zie je, ik benijd jelui niets', zeide zij: '*wij* behoeven alleen maar te zorgen, dat wij ons 's morgens niet verslapen, dan loopt het dagwerk verder van zelf: werken, eten, slapen, alles op tijd; maar jelui soort moet met je hoofd werken en kunnen 's nachts misschien niet slapen door de gedachte: 'Heb ik nu wel alles goed gedaan?' Met zulk een opvatting zou menig socialistisch arbeider zijn voordeel kunnen doen, die maar denkt, dat het een ideaal is chef of patroon te zijn! -

Van Soroka staken wij over naar de Solovetski Eilanden en ankerden daar een paar uur om proviand voor het klooster af te geven. Wij gingen niet aan land, want het regende sterk en het lag toch in ons plan op den terugweg eenige dagen op het eiland te toeven om het beroemde klooster en zijn omgeving te bezichtigen.

Tegen den avond bereikten wij Kem, waar wij nog andere vrienden troffen, die met de Murmanboot 'Xenia' direct uit Archangel daar waren aangekomen en met wie wij onze reis zouden vervolgen. Wij landden op het eiland Popoff, dicht bij Kem, waarop zich een groote houtzagerij bevindt en werden daar recht hartelijk ontvangen door den directeur en zijn familie, die ons op gul Russische wijze onthaalden.

Het leven op die zagerij is niet zoo heel gemakkelijk, daar het rotsachtige eiland niets oplevert; zelfs den geheelen zomer moet men er hooi voor de werkpaarden laten komen, want gras groeit er niet en ook het drinkwater voor mensch en dier moet in tonnen van de stad Kem, ongeveer drie kwartier afstand, aangevoerd worden. De verbinding van deze en andere plaatsen aan de Witte Zee met Archangel kan ongeveer vier maanden per stoomboot geschieden, maar gedurende den langen winter is de zee tot op een paar mijl afstand van de kust bevroren en kan men alleen langs den postweg per slede een andere plaats bereiken. Reeds sinds 1895 is er al veel gesproken over een nieuw aan te leggen spoorlijn van Petersburg, via Kem naar Petrozavodsk, waardoor de Witte Zee en de Oostzee verbonden zouden worden, maar tot heden bleef het bij de plannen en bleef de uitvoering achterwege - 'haast U langzaam,' is de Russische lijfspreuk!

Jammer genoeg hadden wij geen tijd de stad te bezichtigen, die trouwens niets bijzonders biedt, slechts ± 1600 inwoners telt en geheel op de rotsen gebouwd is. Alleen had ik gaarne den bekenden waterval met zijn vele stroomversnellingen gezien, die volgens ooggetuigen de beroemde Imatrawaterval in Finland in schoonheid

overtreft; maar de ‘Xenia’ moest met ons haar reis vervolgen: aan boord dus en naar kooi!

Een heerlijk gezicht den volgenden morgen, in het schitterend zonlicht die mooi begroeide rotsen, overal door de zee doorsneden met inhammen, die mij levendig de prachtige Noorsche fjords herinnerden, hoewel de rotsen hier minder hoog zijn. Een van die bochten stoomden wij binnen en onverwachts lag Keretj voor ons, een schilderachtig visschersdorp: de houten huizen zijn gedeeltelijk als paalwoningen uitgebouwd in de rivier, die van boven af met verschillende stroomversnellingen naar beneden komt bruisen om zich even voorbij het dorp in den zee-arm te storten. Bij een der watervalletjes was de stroom over de geheele breedte met staketsel afgezet: in het midden daarvan was een doorgang, waarvoor weer een soort vischfuik gehangen kon worden om daarin zalm te vangen, die hier veelvuldig voorkomt. Het toestel was op dit oogenblik defect en daarom wilden de visschers ons toonen, hoe men ook op andere wijze zalm vangt. Tusschen twee roeibooten wordt een groot net gespannen, waarmede men langzaam den stroom af roeit;

dan beschrijven de booten een halven cirkel naar den wal toe en het net wordt langzaam ingetrokken. Dit gebeurde ook nu - en ziet, een groote zalm schitterde als zilver in het zonlicht! Wat sloeg het prachtige dier krachtig en fier om zich heen, vol leven, vol energie! Eén harde slag op zijn kop - het roode bloed stroomde uit de kieuwen en wat zooeven nog vol krachtig leven was, lag nu slap terneer, een dood ding! De tranen sprongen mij in de oogen en weer kwam over mij dat onoverwinnelijk gevoel van afkeer tegen den mensch, die het schoone zoo meedoogenloos verwoesten kan, groot roofdier, dat de heele Schepping als zijn buit beschouwt! Wel zag ik hier en daar een spottend glimlachje - maar ik voelde toch geen schaamte over mijn 'overdrevenheid.'....

Wij gingen weer aan boord en zetten onzen tocht voort naar Umba, waar wij niet landden en van dit verste punt van de reis stoomden wij terug naar Kovda.

Na een nauwen doorgang verbreedt het water zich tot een flinke golf, waaraan een paar groote zagerijen liggen en op den achtergrond het stadje zelf. Het telt maar 65 huizen, wier grauwe kleur nauwelijks afsteekt tegen de grauwe granietrotsen, waarop zij gebouwd zijn; maar rondom zijn de rotsen prachtig begroeid en in de verte schemeren de sneeuwbedekte toppen van Finland's bergen.

Het was al middernacht; hoewel de zon zich achter de bergen verscholen had, was het nog bijna volkomen licht, maar fijn koud, zooals het soms in het hooge Noorden zelfs bij fellen zonneschijn vinnig in de wangen nijpen kan. Wij maakten een heerlijk roeitochtje op het meer achter de stad en genoten toen een betooverend schouwspel: tegen 3 uur hulden zich de toppen der boomen boven op de rotsen in een wonderlijk rossen schijn, zooals onze heide bloost, wanneer de Augustuszon er 's morgens vroeg liefkoozend over henen strijkt. Lager en lager daalde de teedere gloed, totdat schitterend en uitschietend als een pijl de eerste zonnestraal boven den rotswand verscheen en weldra het geheele landschap in daverenden zonnebrand baadde!

Wij moesten weer aan boord van de 'Xenia' terug, maar niemand, kon besluiten naar kooi te gaan, zoo verrukkelijk was deze nachtelijke ochtendstond!

De reis ging nu terug naar Kem, waar wij weer een uurtje bij den gastvrijen directeur doorbrachten, om daarna naar Solovetski te stoomen, waar wij te middernacht aankwamen. Daar verdeelde zich ons reisgezelschap: het grootste gedeelte vertrok met de 'Xenia' om na ongeveer 17 uur stoomens Archangel te bereiken; maar wij met ons drieën dames stapten aan wal, met het doel, eenige dagen de gasten te zijn van de monnikken van het Solovetski-Klooster.

Over ons verblijf in dit bedevaartsoord hoop ik een volgenden keer een en ander te vertellen.

Gedachtenwisseling.

Aan Mevrouw v. Roggen-Blomhert, Nijmegen.

Mevrouw,
Herinnert U zich
die zegenrijke dagen, -
Toen 'k U, voor 't eerst ontmoeten mòcht? -
Toen U van mij een boek kwam vragen
En 'k U, een zieke vink verkocht?

Zoo zie ik U -
na twintig jaren,
De tweede maal; tot mijn behagen,
De Freule om een plaatsje vragen
En U aan 't Vrouwenvraagstuk wagen.

De draad die door Uw leven gaat -
Ontwikkelt dus in regelmaat!
Want, of 't een vink is of een vrouw
Het ‘essenciëele’ blijft ge trouw.

Het antwoord, op hetgeen U schrijft,
Wàt voor de vrouw te vragen blijft?
Hebt U dus zelf reeds voorgehangen:
Voldoening van haar zielsverlangen.

In overoude tijden,
Toen er geen luchtschip bestond -
Zat zij zoo echt gezellig,
Met man om de kachel rond.

Maar na het vinden van 't luchtschip
Is 't huiselijk leven uit.
Klein en groot stroomt naar buiten,
En de vrouw - beklaagt zich luid!

Maar hòe zij klaagt!
- En wat zij vraagt,
Hier blijft de heele zaak om hangen:
Voldoening van haar zielsverlangen!

Al vliegt zij straks,
het luchtruim door -
En raakt den man in kennis voor,
Geloof het niet, dat 't haar voldoet; -
Zoomin als thans de mooiste hoed! -

In overoude tijden,
- Toen er geen luchtschip bestond,
Was het zoo echt gezellig
Zoo langs de kachel rond.

Al dat rijke - al dat vertoon,
Voorzeker - 't is wel heerlijk schoon,
Maar ach - het schoonste meubelstuk -
Geeft ons nog voor geen cent geluk!

Het is een misverstand der dagen
Naar al wat mooi is te gaan vragen;
‘Comfort’ verzwakt, -
En drank, verknakt!

Van den avond tot den morgen -
Niet slapen van de zorgen.
Om geld en goed, -
Om ééne - enkele hoed?

Om één glas drank -
Verpest van stank,
Den heelen dag te slaven -
Je half uit 't lid te draven?

‘Gelijke *rechten* voor man en vrouw,’ -
Niemand die dàt niet hebben wouw!
Maar in een wèlgeordend huis, -
Zit 't vrouwtje thuis!

Vlieg vrij het héële luchtruim door,
Kijk elk nestje rond, -
Waar 't wijfie zit te broeien,
Dáár is 't alleen gezond!

Dat wéét U toch ook wel,
Mevrouw,
Uit Uw kanariekouw;
Gelijk *U* het zei: God schiep de vrouw,
Voor den man tot gezelschap en trouw.

Méér niet! En ook niet minder;
De vrouw als Moeder voor de kinder,
En **àl**-wat daar afwijken poogt, -
Verdroogt!

‘Maar een huis kost zooveel geld. -
En een man is mij niet gesteld!’
‘*Dùs*’ - moet ik - - man gaan worden?
Een scherp zwaard omgorden?

Gelooven wie het gelooven;
Ze brengen zichzelf van 't spoor
Hun zielsverlangen dooven -
Bestaat geen middel voor.

In overoude tijden! -
Dáár wordt wat op gesmaalt.
Maar die *modern* gaat leven,
Heeft *die* ‘'t geheim’, vertaald? -

Dàt hebt U eens goed gezegd,
Góed d' aandacht op gelegd:
Dat 't essenciëele *niet*-is te bereiken
Door op gelijkheid neer te strijken!

Eenvoud, Mevrouw!
Tot in het uiterst doorgedreven,
Bezorgt de essenciëele
Vrouw's heerlijkheid in 't leven!

Met hoogachting en hoogst bel.-gr.,

H. VAN HOLK.

's-Gravenh. 3 Sept. '09.

Correspondentie van de redactie met de abonnés

De redactrice van de Holl: Lelie brengt ter kennis van de lezers van dit Blad, dat zij géén manuscripten, of brieven, haar naar aanleiding der redactie-aangelegenheden toegezonden door niet-abonnés, kan beantwoorden langs **particulieren** weg. De correspondentie in dit Blad dient zoowel tot de beantwoording van brieven, als tot de mededeelingen betreffende aangenomen en geweigerde bijdragen, en zij, die zelve geen abonné of abonnée zijn, kunnen dus niet verwachten langs een anderen dan den correspondentie-weg te worden beantwoord. Wanneer zij door leesgezelschapkring, of samen-lezen, of op welke wijze dan ook, gelegenheid kunnen vinden de correspondentie-rubriek te volgen, dan is de redactrice bereid hen dáárin te beantwoorden.

Op dezen regel wordt voortaan *géén uitzondering* meer gemaakt, en afzonderlijke nommers, correspondentie-antwoorden aan niet-abonné's behelzend, worden **niet** meer toegezonden.

REDACTRICE.

P.S. Het spreekt van zelf, dat deze regel alleen geldt voor eerstbeginnenden, èn voor briefschrijvers die in de corr: rubriek thuishooren.

Flater. - Ik hoop, dat gij U-zelve herkent in dit door mij-zelve voor U gekozen pseudoniem, naar aanleiding van een woord in Uw briefje. Inderdaad er is van kwalijk nemen geen sprake; ik meen dat gij, ofschoon geen abonnée, toch de Lelie geregeld leest, zoodat ik U langs dezen weg, den goeden ontvangst van Uw briefje wil melden.

B.W. van de K. - Uw hartelijken brief in goede orde ontvangen. - Over het particuliere gedeelte erin is U reeds geantwoord; ik moet U nu nog even ophelderen, dat gij het woord ‘ergeren’ (naar aanleiding van Grete Beiers ter dood brenging) verkeerd hebt begrepen. Inderdaad, het tegen de doodstraf zijn kan ik volkomen begrijpen; het gaat mij daarin geheel als wijlen mijn vader, die placht te zeggen: In principe ben ik er eigenlijk vóór, maar toch zou ik als rechterlijk-ambtenaar nooit een dood-vonnis willen onderteekenen. Wat echter mij ‘ergert’ is het ziekelijk gedoe met Grete Beier, omdat zij bij toeval een mooi, twintig-jarig, klein-van-stuk meisje is geweest, inplaats van een gebaard man. Simplicissimus verheerlijkte indertijd haren dood met een zoo aandoenlijk vers, als ware *zij* eigenlijk de beklagenswaardige, en niet haar

wreed-vermoord slachtoffer, en gij doet iets dergelijks als gij er zoo gevoelig bijhaalt, dat zij zoo tenger en klein was. *Deze* soort van 'ziekelijkheid' vind ik 'ergerlijk'. Als in een land de doodstraf bestaat, dan moet zij m.i. evenzeer worden toegepast op tengere, twintig-jarige, mooie meisjes die een afschuwelijken misdaad bedrijven, als op gebaarde groote mannen in hetzelfde geval verkeerend. Een ieder zal mij toch moeten toegeven, dat een twintig-jarig jong meisje, met een hoogst twijfelachtig verleden achter zich als deze Grete Beier, die wel-overlegt hoe zij haren verloofde zal van kant maken om hem te kunnen beerven, die hem koelbloedig overhoop schiet, en dan zijn handteekening namaakt onder een langen brief, dien zij na haar daad volbracht te hebben kalm aan zijn

schrijftafel vervaardigt, dat zulk een doortrapt wezen is - een *monster*, wier volledige toerekenbaarheid daarenboven is vastgesteld door de deskundigen (op dat punt heden ten dage anders toegevend genoeg). Welnu, wanneer nu eenmaal de doodstraf *bestaat*, dan is het toch niet meer dan billijk, dat zij in de eerste plaats op zulk een schepsel wordt toegepast, en dat hare 'blonde haren', en 'schoonheid' en 'jeugd' en 'tengere figuur' daarbij niet mogen gelden als verzachtende omstandigheden. Integendeel. Zij heeft al die voorrechten *misbruikt*, om op de meest berekenende manier haar openlijken verloofde en haar heimelijken minnaar beiden te misleiden, en den eersten ten slotte koelbloedig te dooden. Ik vind het 'ergerlijk' wanneer men met twee maten gaat meten in zake doodstraf, *niet* dat men er tegen is in het algemeen genomen. Schrijf mij maar gerust, dat is geen bezwaar; integendeel, Uw brieven zijn mij ook hier heel, heel welkom.

Margrit. - Ik vind het beter, dat gij nu die nieuwe bijdragen stuurt, de vroegere, waarvan gij spreekt, heb ik *niet* ontvangen; na ontvangst van dezen zal ik haar zeer zeker terstond plaatsen als zij zoo actueel is. Ook met Uw voorstel van niet op geregelde tijden, maar alleen wanneer gij iets hebt, dat de moeite waard is een brief te schrijven iets te zenden kan ik mij uitstekend vereenigen. - Dus, zooals is afgesproken, na ontvangst van het door U aangekondigde zal ik het dadelijk opnemen. Het spijt mij, dat het vorige is zoekgeraakt. Op zulk een verren afstand is 'aanteekenen' altijd raadzaam.

Dorna. - Gij zult de drukproeven reeds ontvangen hebben? In Uw geval vind ik het heel natuurlijk, dat gij met een pseudoniem onderteekent. Neen, gij hebt bepaald geen duidelijke hand, eerlijk-gezegd, vandaar die verwarring over de Zionisten; den anderen naam kan ik niet goed lezen in dezen brief van U; van dien laatsten Bond, waarover gij het nu hebt, hoorde ik nooit, ik kan dus niet oordeelen over het standpunt dat zij innemen.

De vraag, die gij mij stelt, is voor mij moeilijk te beantwoorden, om twee redenen, ten eerste ken ik Uw persoonlijke omstandigheden niet, en zoo heel dikwijls influenceeren die in elk bijzonder geval énorm, waar het geldt juist zulke moeilijkheden als die, waarop gij stuit, en ten tweede durf ik hier niet heel veel zeggen, uit vrees U te zullen verraden. Bij mij rijst namelijk, wat dit laatste punt betreft, de vraag: kan het ook zijn, dat de door U uitgeoefende betrekking die moeilijkheden teweegbrengt, waarop gij doelt? De menschen zijn zoo kleinzielig, juist op zulke punten, en niet het minst in kleine steden, zij maken een énorm 'stand'-verschil, nietwaar? Wat het eerste punt aangaat, het is een feit, dat wat den een gelukt, den ander mislukt, omdat de een een talent heeft zich in te dringen, dat de ander mist. Het Israeliet-zijn behoeft daarmede niets te maken te hebben; want, wat ik dagelijks in den Haag bijwoon, geschiedt in zuiver 'Christelijke' kringen. Ik bedoel, dat het daar aan het eene jonge meisje uit de middelklasse gelukt zich in te werken in een door haar benijden hoogeren kring, terwijl het andere, dat even hard daartoe haar best doet, even beschaafd, mooi, rijk is, nimmer anders dan met den nek wordt aangezien door diezelfde menschen, die de eerstgenoemde met open armen ontvangen. En ik spreek hier niet van een, maar van vele gevallen van dien aard; want het zich willen indringen in den high-life-kring is in den. Haag een epidemische ziekte. Waaraan het ligt in zulke gevallen is dikwijls, zelfs al kent men de personen

en de omstandigheden, heel moeilijk uit te maken. Om U de waarheid te zeggen houd ik het ervoor, dat gij te onafhankelijk, te veel eigen-persoonlijkheid zijt, om U te kunnen wringen in bochten van nederigheid, en te laten welgevallen vernedering en minachting. Want, dezulken, die zou per-se in zulk een anderen kring dringen willen, moeten zich, dat is zeker, soms heel wat onhebbelijkheden laten welgevallen, en in elk geval breken met alle eigen opinie. M.i. is dat de oplossing van de door U opgedane ondervinding, op dit speciale punt. Uit Uw heelen brief, uit Uw opvatting van de dingen, uit Uw sympathie voor mijn 'moed en durf' blijkt mij genoeg, dat gij een eigen-ik zijt, en die hebben het altijd veel moeilijker in de wereld, dan zij, die met iedereen heenpraten, twintig malen op één dag hun opinie wijzigen, naar gelang van het gezelschap waarin zij verkeeren, etc. Ik ben overtuigd, dat die door U bedoelden, die dat alles, wat gij bedoelt, wél gelukt, zich op die wijze weten 'aangenaam' te maken in de kringen, die zij zoo ijverig naloopen, en die hen dan, tot belooning daarvoor, ten slotte opnemen.

- Ik moet lachen, om hetgeen gij mij vertelt van die behandeling door U ondervonden van die zekere soort dames (gij begrijpt mij?). Want gij teekent daar zoo recht *hoe* de menschen zijn. Dat kan mij ook altijd zoo woedend maken, namelijk dat kalm-weg iemands vrijen tijd in beslag nemen, en van hem van alles vergen, zonder ooit aan een vriendelijkheid of attentie te denken tot bewijs van erkentelijkheid. Mijn vriendin en ik zijn óók op dit punt gelijkgestemde zielen, en wij beiden kunnen ons zoo recht ergeren aan alles wat wij te zien krijgen op ons reis-leven, van veeleischendheid en onhebbelijkheid zijdens de meneeren en mevrouwen jegens hunne ondergeschikten of van hen afhankelijken; zoo b.v. heb ik in Menton, voor een paar jaar in het hotel da Louvre, menige dame gezien, die zich niet geneerde de hotelmeid (en zoo'n meisje heeft het toch reeds al-akelig druk in het hoog-seizoen) letterlijk als kamenier te gebruiken, bij gelegenheid van de wekelijksche bals daar, of bij avond-tochtjes naar Monte-Carlo etc. Zoo'n dienstmeisje durft niet zeggen: Ik doe het niet, hoopt ook misschien op een extra-fooi. Maar *die* krijgt ze niet; juist van zulken, die haar aldus in beslag nemen, krijgt ze het minste. - *Dat* die dames U om raad vragen is een bewijs hoe zij Uw smaak meer vertrouwen dan haar eigene. - Wat gij bedoelt van die baronesse Staffe ziet op door mevr. de Graaff van Cappelle indertijd vertaalde stukjes, van de hand dezer baronesse, over den goeden smaak; Otto Knaap deelde toen in de Lelie mede, dat zij zich den baronnesse-titel maar had toegeëigend; het zal mevrouw de Graaff zeker een satisfactie zijn, dat gij aan den inhoud véél hadt; met U ben ik het eens, dat alles aankomt op den inhoud

en niet op den titel. Zelve herinner ik mij niet meer precies wat gij bedoelt daaruit. - Neen, Uw brief was niets te lang. Uw vriendelijke hoop dat het mij goed gaat in het buitenland is tot hiertoe niet vervuld, omdat ik, in plaats van 1 September thuis te komen, onverwachts hierheen naar Bad-Nauheim moest voor een zeer strenge kuur voor mijn hart, dat ineens verergerde. Wel geeft men mij alle hoop op beterschap. Marie en de hondjes zijn nu op Scheveningen. Dat was vooral een heele teleurstelling, maar ik mocht ze natuurlijk nu niet hier mee heen nemen, nu ik zoo geheel voor mijn gezondheid moet leven in deze kuur-weken. Hartelijke groeten. Schrijf gerust, als gij gaarne mit mij praat, ik doe het ook gaarne met U.

Han. - Uw beide bijdragen in orde ontvangen. Ik herinner mg nu heel goed, dat ik de eene 'Over de Natuur, die liefde is'..., heb ontvangen, heb afgekeurd, omdat ik haar wat onbeduidend vond. Dat blijft dus hetzelfde vonnis. De andere nieuwe echter wil ik aannemen, ofschoon ik moet erkennen, dat ik ook haar niet zoo goedgelukt vind als het vroegere werk, dat gij mij toezondt, en dat, zooals gij U zult herinneren, van een ander genre was. - Gij vraagt mij, U mijn oordeel te willen zeggen over Uw bijdragen; wel dat wil ik gaarne doen. Mij dunkt, dat gij nog jong zijt, en daardoor de dingen meer beziet van een theoretisch standpunt, dan van een van ervaring, dat is vooral uit deze opstellen zeer duidelijk, óók in dat over de vriendschap; ook dat getuigt, dat gij nog staat aan den ingang van het leven. Maar er zijn velen, die met U in hetzelfde geval verkeeren daaromtrent, zoodat dit geen bezwaar is voor de plaatsing. In het eerste, door mij geweigerde opstel, trof mij, dat gij hier en daar zulke *onjuiste* stellingen verkondigt, en dat is dan ook de reden mijner weigering. Want immers, gij zegt zoo boutweg, dat 'de natuur liefde' is, maar hoe rijmt gij dat dan met het elkaar opeten van insecten door vogels, het elkaar verdringen in den plantengroei, van bloemen, door onkruid en distels, etc., etc.? Neen, die wreede, ondoorgrondelijke *strijd* is juist overal, óók in de natuur. 'Natuur gij predikt *geen* liefderijk God'. - Daarom hebt gij m.i. ook ongelijk door in dat artikel de liefde in de natuur den mensch tot voorbeeld te stellen. Op een andere plaats zegt gij, dat een moeder altijd houdt van haar jong kind. Maar, lieve Han, kijk dan eens met open oogen om U heen naar al die slechte en egoïste moeders, die hare zuigelingen overlaten aan vreemden, die boos bijna zijn over hunne geboorte, lees in de couranten hoevele moeders, speciaal in Frankrijk, eenvoudig hare kleine kinderen heimelijk verlaten, te vondeling leggen.! Neen, neen, gij hebt dat artikel ondoordacht neergeschreven, liever gezegd, gij mist nog ervaring. Voor zoover ik erover kan oordeelen ligt Uw genre misschien meer op het gebied van belletrie dan van zulke artikelen; in die vroegere bijdragen trof mij toen het dichterlijke en gevoelvolle van Uw toon.

Nu ga ik over tot het verdere gedeelte van Uw brief. Daar gij de Lelie leest, en haar inhoud U lief is, zal ik U dus wel niet behoeven te herhalen wat gij daarin telkens kunt lezen, hoe elke nieuwe correspondent, die graag met mij praat en mij zijn hart uitstort, mij heel lief is. Gij ziet ook dat gij nu bijna omgaand antwoord krijgt. - Wat mij in dezen brief van U trof, was Uw eerbied en liefde voor Uw ouders, iets wat men hedentendage bij volwassen menschen helaas zoo heel weinig meer vindt. Ja-ik-ook geloof met U, dat de meeste kinderen veel te weinig stil staan heden ten dage bij de offers, die de ouders hun gedurig brengen, en zich alleen verdiepen in de tekortkomingen hun aangedaan, inplaats van te bedenken dat *elke* opvoeding, ook

de meest zorgvuldige, hare feilen heeft, die men eerst van achteren beschouwd duidelijk ziet. - Geldzorgen, lieve Han, ik-ook ken ze. Als gij mijn Dagboekbladen leest of gelezen hebt, zult gij dat weten, dat dit geen los praatje van mij is, maar bittere harde waarheid. En, laat ik U er bij zeggen: het is nog veel, veel harder en moeilijker zich te schikken in het gemis van het geld, wanneer men, zooals ik, als rijkeluis-kindje is opgevoed tot volwassen meisje toe, dan wanneer men van huis uit geleerd heeft elk dubbeltje om te draaien. Daarom kan ik dus best voor U meevoelen, maar, mij dunkt, een jonge gezonde man, die wil werken, die *moet* er komen te eeniger tijd, hij heeft het zooveel gemakkeiijker dan welke vrouw ook in dat opzicht, en dan kunt gij immers later, dat wat gij nu Uw ouders kost hun van lieverlede vergoeden.

Ik kan heel goed begrijpen dat gij het prettig vindt een dagboek te houden. - Toen ik een jong meisje was deed ik zelve ook nu en dan wel eens confidenties op papier aan mij-zelve. Het is juist als gij zegt: wanneer men een gesloten natuur is, dan geeft men zich veel gemakkelijker op papier, dan in een gesprek. Mij gaat dat nog steeds zoo; van daar dat ik veel openhartiger ben in mijn werk en in de Lelie-correspondentie, dan in een persoonlijk onderhoud. - Maar of gij gelijk hebt dat ‘gewone’ menschen te beklagen zijn, omdat zij niet weten te begrijpen de diepte en de mooiheid van het leven, dat betwijfel ik. Ik geloof waarlijk, hoe botter en dommer en lager bij den grond een mensch is, hoe gelukkiger hij er op losleeft. Ik ken er zoovelen zoo, voor wie een mooie japon, een dinertje, een eerebaantje, een groet zelfs van een hooger-geplaatste, het hoogste levensgeluk inhoudt. Dezulken, die natuurlijk *niet* denken, hebben het veel gemakkelijker dan zij die stilstaan gedurig bij de moeilijkheden, raadselen, onoplosbaarheden van het leven; - al geef ik U toe dat de laatsten ook veel meer genieten soms, bij oogenblikken althans, van de natuur, van vriendschap, van kunst. - -

Wat nu Uwe slotvragen aangaat, gij zijt vrij Uw artikel te onderteekenen met Uw naam of met een pseudoniem. Ik verlang alleen dan onderteekening voluit wanneer het persoonlijke aanvallen op anderen, of iets van dien aard geldt. Echter moedig ik het met den eigen naam onderteekenen aan uit principe, en ken daarom altijd aan hem of haar, die dat doet, hooger honorarium toe, dan wanneer hij of zij pseudoniem kiest. Waar gij het dus aan mij overlaat, zal ik in Uw eigen belang Uw naam laten staan. - Uw tweede vraag, of ik een uitgever weet

voor Uw boek, is niet te beantwoorden. Voor een uitgever is zoo iets een finantieele, niets anders, waarvan hij voordeel wil trekken. En dan hangt het ervan af bij hen, of zij al klaar zijn met hun uitgaven, of zij wat zien in Uw werk, etc., etc. Ik, die niet eens Uw boek ken, kan dus daarover U niet den minsten raad geven; probeeren bij dezen en genen, totdat gij een vindt, die het aandurft, dat is het eenige, wat er op zit. Sommige uitgevers hebben ook bepáálde genres van uitgaven. In Uw woonplaats wemelt het van die heeren; gij kunt dus zonder onkosten zoeken. Nu herhaal ik nog eens voor alle zekerheid, dat gij mij steeds als correspondent heel welkom zijt, en dat ik Uw brief niet te lang heb gevonden. Vriendelijk gegroet.

Myrrha. - Dat, wat gij in dat rommannetje zoo frappant vindt, heeft Zola ook reeds beschreven, op een idealistische toekomst-manier, in zijn Travail, waarin één man drie vrouwen heeft, een echtgenoote voor zijn zinnen en zijn kinderen, en twee geestelijke vriendinnen. Voor den man is zoo'n toestand heel prettig, maar of de vrouwen het onderling zullen kunnen goedvinden, ieder in haar eigen rol, is een andere vraag. Eigenlijk is het op die manier van Uw roman een soort terugkeer tot een oud-testamentischen toestand, of tot een harem! Onlangs heeft een fransche schrijfster van naam ook al betoogd, in de *Matin*, dat de haremtoestand juist voor de vrouw, eigenlijk veel prettiger is dan de Europeesche beschaving van het wettig huwelijk met slechts éénen man.

Ja, dat lasterpraatje dat gij bedoelt, is een leugen. Ik ook heb het in Amsterdam hooren vertellen, en ben tot op den grond gegaan om het te onderzoeken, tot bij zijn vijanden zelf, en het is bij die gelegenheid mij weer eens gebleken, voor de zooveelste maal, hoe lichtzinnig de menschen leugens en laster verder verspreiden, zonder er ook maar eenigzins bij stil te staan, dat zij niets ervan afweten, en dus maar afgaan op praatjes. Juist omdat ik zelve zoo dikwijls ben belasterd en word belasterd, en er zoo duizendmaal verhalen over mijzelve gaan, waarvan geen woord wáár is, juist daarom weet ik, hoe weinig betrouwbaar zulke ‘on-dit's’, waarvan niemand weet hoe zij in de wereld komen, meestal zijn. - Ik heb eens in Zwitserland een verjaardagbrief gekregen van een goede vriendin van mij, die mij in alle oprechtheid beklaagde, omdat ik niet meer samenwoonde met mej: Reijers. Zij had het eerst niet willen gelooven - schreef zij - maar ‘men’ had het haar voor zoo zeker en stellig verteld, dat zij het nu maar voor waarheid aannam, te meer omdat zij er bij had gehoord, hoe ik al weer een andere dame had opgedaan, die met mij op dezelfde manier in mijn leven deelde. Als ik U nu zeg dat mej: Reijers en ik geen dag zelfs van elkaar zijn gescheiden geweest, laat staan dat ik ooit ook maar een uur heb samengewoond met welke andere nieuwe ‘vriendin’ ook, dan heb ik toch recht te vragen: Wie *verzint* zulke leugens het éérst.? - Niemand weet dat. Maar zij ontstaan, zij gaan haar weg, en de een praat lichtzinnig den ander na - en weet het ‘voor zeker te hebben hooren vertellen.’ -

Hoe ik het hier heb gehad met het weer? - Wel, dat ging nogal. Beter schijnt het dan in Holland, naar wat ik van daar hoorde. En nu ben ik in Bad-Nauheim, voor een kuur daar. Mijn hart is in den laatsten tijd zoo verergerd, dat ik die kuur nu plotseling moet doen op zéér strenge wijze, - meenen de geleerde heeren, - hetgeen voor mij een groote tegenvaller is want ik had de maand September in Holland willen doorbrengen.[*)]

*) Ik ontving intusschen Uw prentbriefkaart en brief die in de volgende Lelie worden beantwoord.

Rt. - Het eerste gedeelte van Uw brief heb ik in de vorige Lelie onder de gedachtenwisseling opgenomen voor B.W. van de K. Deze namelijk schreef mij onlangs (naar aanleiding eener correspondentie aan Bernarda), hoe het hem als man had getroffen, dat ik den strijd voorden man op dat speciale gebied zoo veel beter begrijp en navoel, dan de meeste vrouwen het kunnen of willen. Daarom dacht ik, dat het beter was dit punt ter openbare bespreking te brengen. - Wat de rest aangaat van Uw schrijven, ik ben geen ongeloovige, ik geloof, dat ik integendeel veel meer waarachtig geloovig ben dan heel veel sleur-christenen, ook onder mijn orthodoxe familie, al is mijn geloof *anders* dan dat van de zoogenaamde orthodoxen, namelijk een *hopen*, een *afwachten.* Gij schrijft dat gij die ongelukkige trional-vergiftiging met zooveel belangstelling hebt gelezen in mijn dagboekbladen, en vraagt mij, of ik de gevolgen te boven ben. Ja, toen ik het St. Johannes-hospitaal in Bonn verliet, was ik genezen, maar mijn lichaam heeft zonder twijfel geleden door zulk een levensgevaarlijke ziekte; echter wees Geheimrat Burkart mij toen ook nog op hem bekende gevallen van trional-vergiftiging, waarin de patient levenslang blauw bleef in zijn gezicht, misvormd, en hoe innig *dankbaar* ben ik dus er zóó te zijn afgekomen. De duitsche artsen, die ik dikwijls erover sprak, vertelden mij allen eenstemmig, dat trional bij hen een *gevaarlijk* middel wordt geacht, en dat de holl. doktoren, door er zoo roekeloos mee om te gaan als in mijn geval, geen blijk geven van op de hoogte van hun tijd te zijn. - Met groote belangstelling lees ik in Uw schrijven, dat gij en Uw broer den Geheimrat Burkart nog hebben gekend. - Tenslotte schrijft gij nog over het geven aan 'Vereenigingen'. Ja, vroeger dacht ik ook zooals gij, maar, wat ik ervan zie, vervult mij steeds opnieuwmet huivering: Waar *blijft* het geld? Nu weer, die door mij in de volgende Lelie aan Felix II vertelde geschiedenis dezen zomer bijgewoond, van de schortjes, voor de 'heiden-kinderen' bedoeld, en gestolen (noem ik het) door den man, dien ze moet verzenden. Zoo gaat het gedurig. Ik geef daarom wat ik missen kan aan dien ik toevallig op mijn weg tegenkom, vandaag deze, morgen die, zonder systeem of zonder mij van een 'vereeniging' te bedienen. Het meeste is waarschijnlijk 'slechtbesteed'. Kan mij niet schelen. Als *ik* doe wat mijn hart mij ingeeft, dan doe ik in min oogen goed, en voor de rest: men stelt m.i. aan armen en ongelukkigen veel te *hooge* eischen. Zij moeten alle geld en gaven verstandig besteden, en zijn onwaardig als zij zich eens amuseeren, of ijdel zijn en opschik

koopen etc. En hoe doen *wij* dan, en hoe worden *rijke* kinderen opgevoed in pretjes en weelde! Dronkenschap en onzedelijkheid aanmoedigen, als ik ervan wéét, doe ik natuurlijk niet, maar voor het overige ik doe liefst, als ik wat geef, zooveel mogelijk een oogje toe. En speciaal *kinderen* op de straat geef ik graag lekkers. Ik vind het vreeselijk, dat zij voor die mooie winkels staan, en niets van al die dingen proeven. Voor de tentoonstelling van Kinder-opvoeding, verleden jaar op het Plein, stond dikwijls ook zoo'n arm wezen van een tien jaar, dat mij altijd als een levend *protest* voorkwam tegen het overdreven gedoe daarbinnen. Hij verkocht bloemen, en ik gaf hem geld om chocolade te koopen als ik die niet toevallig in den zak had, en de glans op zijn bleek gezicht was mij dan alle standjes waard van verstandsmenschen over het 'onopvoedkundige' van mijn doen.

Maria. - Uw verzen nam ik aan, voor een proza-stukje als het ingeslotene is zoo weinig plaats, dus, dat ligt ter Uwer beschikking als niet-aangenomen. - Dank voor Uw vriendelijke woorden naar aanleiding van den nieuwen jaargang. - Zoo als gij ziet gaat het beantwoorden reeds, zooals ik het beloofde, veel spoediger. - Ik kan veel als ik wil, en ik heb nu meer plaats, doordien ik nu weet van lieverlede, dat de abonnés graag juist de correspondentie lezen. Dat het U heeft genoegen gedaan onder mijn Varia te vinden die 'Zuster'-geschiedenis, voorgevallen in de kliniek van professor Treub, hebt gij met de vele abonnes, die mij hetzelfde schreven, gemeen. Ik vond het goed dat professor Treub het zoo uitvoerig meedeelde, want juist van derde-klasse patienten hoor je zulke staaltjes van overgeleverd-zijn aan der zusters willekeur maar al te dikwijls. 'Net een kluifje voor freule Lohman' hebt gij gedacht. Ja, dat denken er meer, als er in ons lieve vaderland een schandaaltje gebeurt. Bij het wegloopen van Marius, bij de Lintjes-geschiedenis, altijd als er iets van dien aard aan de hand is, regent het brieven aan mij: Toe zegt *U* er iets van? - Ongetwijfeld heeft Jeanne Reijneke van Stuwe zich laten verleiden tot een veel-schrijverij van romans, die haar werk niet ten goede komt, dit ben ik geheel met U eens. - De door U bedoelde stukken in de Lelie worden over het geheel graag gelezen, en zullen dus blijven verschijnen. - Zooals gij ziet heb ik Uw verzoek ingewilligd, maar, of U dat zal helpen voor Uw plan? Voor zoo iets, bij een uitgever, geldt de vraag: Zie ik er voordeel in voor mijn zak? Enfin, gij kunt het probeeren. Als ik U was, dan zou ik mij door de 'onvriendelijkheid' in dat door U beschreven geval niet te gauw laten afschrikken. Ik schreef U al eens vroeger: wanneer gij dien weg uit wilt, dan moet gij U verzetten tegen de moeilijkheden, en er U op voorbereiden dat alles niet van een leien dakje gaat Juist dáárom raad ik dien weg niet gauw aan, tenzij het geldt gróóte talenten.

Ik had hier een vrij goeden zomer, maar kon er door mijn hart niet bijzonder véél van genieten. Dank voor Uw vriendelijke belangstelling daarin.

Ik maak er U nog op attent, waar gij zoo herhaaldelijk op dat *omgaand* antwoord terugkomt, dat ik de brieven dóór den heer Veen ontvang, per week, alles tegelijk, zoodat ik nooit in het d.a.v. nommer *kan* antwoorden, wanneer ik niet op Scheveningen ben.

H. van H. - Van Uw eersten brief begrijp ik *niets.* Den tweeden, antwoord op Lelie no. 5 staat er boven, vind ik heel vriendelijk, en waardeer als zoodanig, maar, - heel leesbaar is hij evenmin, en ik moet U dus heel eerlijk bekennen, dat ik er niet

nauwkeurig op kan ingaan. Als gij mij het genoegen wilt doen wat duidelijker en wat samenhangender te schrijven, dan wil ik graag met U correspondeeren, maar hieruit kan ik niet wijs worden. - Uw derden brief kon ik nog het best ontcijferen, en natuurlijk eert mij het vertrouwen dat gij mij schenkt, door mij dit alles te vertellen, maar ik durf er hier niet nader op ingaan, uit vrees U te zullen verraden, -

Ja, dat die plaatjes van de Volendammers eigenlijk reclame zijn van de Engelschen, dat weet ik, maar de portretten der Koningin in friesch costuum, zijn toch immers niet zonder Hare toestemming in den handel.! En ik vind het heel jammer, dat die nog steeds zoo worden verspreid in het buitenland.

Vriendelijk gegroet. Ik hoop dat gij mij mijne bekentenis, Uw brieven niet goed te hebben kunnen lezen, niet zult euvel duiden; de vele doorhalingen zijn zoo verbijsterend, dat ik niet weet wat gij bedoelt. - Het spijt mij wèl, omdat ik er in lezen kan, Uw heel vriendelijk meevoelen met mij.*)

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Bericht.

Wegens plaatsgebrek moest de Correspondentie aan **J.G., Uitgestootene, L.P., Felix II, Henriëtte II,** en aan **Hoopvol** tot een volgend nummer uitblijven.

REDACTRICE.

Sluiting red: ged:

*) Ik ontving intusschen weder brieven van U, één begeleidende gedachtenwisseling en ik kon die twee brieven zéér goed lezen, en beantwoord ze in de a.s. Lelie.
REDACTRICE.

22 September 1909.
23ste Jaargang.
No. 12.

Berichten.

Present-exemplaren en Bewijs-nummers zijn aan te vragen bij den uitgever van dit blad, niet bij de redactie.

Beklag over correctie- of drukfouten heeft de betreffende te richten tot den uitgever, niet tot de redactie.

Zij, die zonder abonné of lezer te zijn van de Holl. Lelie de redactie lastig vallen met de toezending van manuscripten of brieven, hebben het zichzelf te wijten, wanneer zij geen particulier antwoord ontvangen; de beantwoording van een en ander geschiedt door de corr.-rubriek in dit blad, behoudens die gevallen van uitzondering die de redactie om welke reden dan ook persoonlijk uit beleefdheid maakt.

Zij, die hunne manuscripten bij weigering terug verlangen, worden verzocht hunne behoorlijke frankeering terstond in te sluiten en hun juist adres terstond op te geven.

Zij, die met de redactie correspondeeren in de Lelie onder welk pseudoniem ook, worden verzocht zoowel dit pseudoniem als den eigen naam onder elken brief te herhalen, daar het onmogelijk is alle pseudoniemen te onthouden bij een zoo uitgebreide correspondentie.

Anonyme brieven worden niet beantwoord.

REDACTRICE.

De redactrice verzoekt van af heden alle voor háár bestemde brieven, stnkken, enz. te willen zenden onder háár adres, aan den uitgever van de Holl. Lelie, Keizersgracht 485, Amsterdam.

Hoofdartikel
Misdeelden.

Als wij in de maand Mei of Juni langs tuinen of door parken wandelen, gebeurt het dikwijls, dat wij stil blijven staan om den heerlijken geur van reseda's op te snuiven, door den wind ons toegewaaid. Zoekend zien wij rond en ontdekken eindelijk de eenvoudige bloemen, die ons zoo aangenaam verrasten. Haar kleur is zoo weinig verschillend van het gras, dat wij ze stellig voorbij waren geloopen, indien niet hare innerlijke bekoring ons per toeval tot staan had gebracht.

Op geen uiterlijk schoon kunnen zij bogen. Zij bezitten geen schitterende kleuren, geen mooie vormen. De meeste menschen zien ze niet eens, zoo weinig trekt haar

onoogelijk wezen de aandacht; slechts enkelen, die dichter in de nabijheid van deze bloemen komen, waardeeren haar om haar goede hoedanigheden.

Lang geleden kwam mij eens een boekje in handen, waarin de beteekenis stond opgeteekend van alle kinderen van Flora. Ik werd toen getroffen door het bijschrift bij de reseda's:

‘Vos qualités surpassent vos charmes’.

Dit zinnetje is mij bijgebleven en de juistheid ervan is mij dikwijls gebleken.

Nu denk ik niet aan de onaantrekkelijke bloemen, maar aan de reseda's onder de menschen.

Wie kent ze niet de mannen en vrouwen, die uiterlijk misdeeld zijn? Wie heeft onder zijne familieleden of kennissen niet een lamme of gebochelde? Wie niet een kreupel-, pokdalig-, een zeer leelijk mensch? Bovendien een elk kan zulke stakkers langs den weg zien; hoeveel misvormde wezens moeten nog de handen opheffen voor een gave, om niet van honger om te komen?

Ja, *hun* leven is hard. Onverstandige kinderen jouwen hen uit en volwassenen bejegenen hen harteloos; de eene mensch merkt hen niet op, omdat zijne belangstelling geheel in beslag wordt genomen door een schoone vrouw of een krachtig gebouwden man, en de ander sluit opzettelijk zijne oogen voor hen, omdat iemand, die leelijk is of misvormd, hem doet walgen.

Zij echter, hoe pijnlijk het hun ook moge zijn, moeten trachten de aandacht der voorbijgangers te trekken want zij lijden gebrek en kennen den honger.

Toch loopen de meeste menschen voort zonder naar hen te kijken, in ieder geval zonder verder te vragen. Ik geloof evenwel, dat zij, die zoo arm aan geld en arm aan uiterlijk schoon zijn, evengoed aanleg en talenten zullen bezitten als menigeen, die hen niet opmerkt of met afgrijzen op hen neerziet. Ik ben overtuigd, dat de beste hoedanigheden en deugden bij hen te vinden zullen zijn; maar wij letten slechts op hunne leelijkheid en onderzoeken niet verder.

De misdeelden onder onze kennissen schenken wij niet veel meer belangstelling. Wel kunnen wij hen niet altijd over het hoofd zien; wij zijn soms genoodzaakt met hen te spreken; maar wij blijven harteloos. Soms zelfs zijn wij wreed; want het komt voor, dat wij bij zoo'n ontmoeting gebruik maken van de gelegenheid en nauwkeurig gaan waarnemen in hoeverre de natuur te kort is geschoten; of wel, dat wij uit nieuwsgierigheid hoe men aan een gebrek is gekomen het gesprek er voorzichtig op brengen, veel omwegen makend, om niet te doen bemerken, dat men de conversatie opzettelijk naar dezen kant leidde.

Gebeurt het, dat wij per toeval hooren van hunne mooie daden en groote deugden, dan blijven wij stil staan, zoeken om zoo te zeggen de reseda's; nadat wij ze ontdekt hebben, geven wij onze verbazing te kennen, dat *zij* tot zoo iets groots in staat waren; en stellen ons zelf weer een paar treden boven de misdeelden. Het vindt zelfs plaats, dat bij het zien van den persoon in kwestie, de daad geheel wordt vergeten en dat de adhaesie, die wij hem wilden betuigen, omslaat in een enkel zinnetje (laat ons hopen onuitgesproken):

'Wat een onoogelijk, leelijk mensch!'

Verder zijn er nog onze misdeelde familieleden. *Zij* dwingen ons de meeste belangstelling af. Wij zullen hun gezelschap niet zoeken, of hen vaak op visite vragen, maar we zijn dikwijls in de noodzakelijkheid hen te ontmoeten; wij moeten ze soms in onze naaste omgeving velen. Juist door deze omstandigheid eindigt het meerendeel van ons met ze lief te krijgen. Doordat wij veel met hen in aanraking komen, leeren wij hun karakter kennen en daar het bijschrift bij die bewuste bloemen waarlijk op de misdeelden van toepassing is - ik bedoel, dat hunne hoedanigheden verre hun bekoorlijkheid overtreffen - leeren wij hen waardeeren. Nu duurt het niet lang meer of wij gaan van hen houden en dan is het ons of wij hun gebrek of leelijkheid niet meer zien.

Laten wij daarom beginnen met de reseda's onder de menschen op te merken; laten wij verder trachten meer in hun innerlijk leven te dringen. O, het zal niet zoo

gemakkelijk gaan! Zij zijn meestal gesloten naturen en durven zich niet spoedig geven, gewend als ze zijn om zelden begrepen te worden en nooit naar waarde geschat.

Door zacht en vriendelijk jegens hen te zijn, kunnen wij hun vertrouwen echter wel winnen en wie weet hoeveel schoons wij dan in hunne harten vinden.

De sterken onder hen zullen door hunne innerlijke kracht en goedheid ons opbeuren en steunen, terwijl wij de zwakken en vermoeiden zullen schragen en beschermen in het harde leven.

Wij moeten ons zelf niet boven hen verheven voelen; wij moeten ze beschouwen als gelijkwaardige medeschepselen, dien wij onze bewondering en onze belangstelling niet mogen toedienen met verbazing erover of medelijden. Slechts hij kent het ware meegevoel, die de misdeelden op één lijn met zich zelf stelt en in stilte het bittere van hun leven tracht te verzoeten.

Laten wij nu niet wachten, tot de wind ons toevallig den geur van de reseda's brengt, laten wij uitgaan en de onoogelijke bloemen zoeken en den armen misdeelden een plaats geven in ons hart!

ADA G. MULDER.

Gedachtenwisseling.

Duitsche Greet.

Onder dit opschrift las ik, in Lelie no. 10 pag. 152, een schrijven van den Heer K. Schraver (Gep. L^{t}. pl. adj.) In mijn schooljaren heb ik dikwijls hooren zeggen ‘Holland is een Vrij land’. Ik begreep nooit, wat dat eigenlijk beteekende; en nu nog heden -, durf ik niet voor mijn domheid uittekomen, iemand openlijk te vragen ‘Wat beteekent dat ‘Holland is een Vrij land’? -

Nu ik het geschrevene van den Heer Schraver lees, zou ik eigenlijk denken dat Holland géén Vrij land is! ZEdelGestrenge wil het dáárheen gestuurd, dat de Politie (zegge Justitie) onverwachts een bestudeerde inval in iemands huis doet.

M.i. komt dat in een ‘Vrij’ land niet te pas.

In een ‘Vrij’ land behoort iedereen binnenshuis het recht te hebben te denken, te spreken en te doen, wat hem begeert; wil een vrouw mannen in huis ontvangen of een man meisjes; die dat binnenshuis wil, uit behoeften zijn lusten bot te vieren, zijn aangeboren dierlijkheid uitteoefenen of zijn speel hartstocht te ontplooien, laat dan een ander die het verkeerd oordeelt hem daarop opmerkzaam maken en op den - door hem - geoordeelden beteren weg brengen, maar laat hem Vrij in Zijn huis.

In een vrij land, oefen daar geen Dictoraat uit. -

Indien iemand een zaak exploiteert, welke de Justitie niet wenschelijk acht - laat ze hem of haar daarop openlijk wijzen, het afraden en hem betere richting openen en alzoo eenige voogdij uitoefenen ten goede. Maar laat ze niet besluiten voor de deur, of links en rechts op een afstand, openlijk of gnieps, waarschuwingsposten te zetten, om zoo - omdat iemand anders denkt of doet dan zij zelf - iemands levensbestaanspogingen te belemmeren.

Gesteld, de Justitie zou het zóó ver drijven, dat - als zoo iemand of een ander die ze (bijv.) haat, annonces plaatst in een courant, zij de blieven op dergelijke advertenties binnenkomende zou laten verbieden af te geven, òf ze zou de Directie van de Posterijen dictoreeren de menschen te verzoeken naam, woonplaats en adres, op elke zendbrief of pakketkaart of postwissel te vermelden, om dat alles - als onbestelbaar te kunnen laten retourneeren, zoodra zij zou meenen dat iemand verkeerd handelt, om hem zoodoende, maatschappelijk onmogelijk te maken, hem en zijn gezin door uithongering onschadelijk te maken.

Of, zij zou de macht hebben, aan den Burgerlijken Stand op iemands stamkaart, tegen de waarheid in, met rooden inkt aanteekeningen te laten maken, bijv. dat zoo iemand was failliet geweest zonder vermelding, dat dit was gebeurd tengevolge boos optreden in iemands afwezigheid bij verstek, en weder na eenige dagen was vernietigd; alleen maar om, indien informatiekantoren, handelskantoren of particulieren, aan die bureaux inlichtingen vragen, dezen verwoestend voor den ter dood opgeschrevene zullen werken; hem een stad of ons land zouden uitjagen.

Neen, *Geëerde Luitenant*, zulke dingen kunnen zijn voorgekomen in Parijs ten tijde van de Fransche Revolutie, zij - die georganiseerde onverwachte invallen - mogen voorvallen in Rusland, welke aanvallen ten slotte zouden leiden, dat iemand evenals den Secretaris van Tolstoï, zoo 's nachts eens eventjes uit bed gelicht wordt, misschien omdat hij meeningen ‘helpt’ verspreiden die de Justitie niet deelt, hier in

Holland hoop ik, ter wille van ons land, ter wille van onze Koningin, dat - al moogt gij wijzen op een enkelen plaats gehad hebbenden inval te Amsterdam, deze en dergelijke optredingen, dáárom nog niet goed gepraat zullen worden, geen bestaanskracht, geen levenskracht zullen verkrijgen. Ons land, dat toch al zoo langzamerhand in miscrediet geraakt - al is het ook ten deele niet alles waarheid wat er gezegd en geschreven wordt - zou toch zeker, wanneer *dèr*gelijke machtsoverschrijdingen, zooals ik de georganiseerde invallen belief te noemen, zouden intreden - geen *vrij* land meer zijn; waar ingezetenen, zoowel vreemdelingen *allereerst* behoeren gewaarborgd te wezen, dat ze *tenminste binnenshuis vrij zijn in hun doen en laten.* -

Jammer, dat U gepensioneerd is; U schijnt me een goed soldaat om een inval te leiden.

H. VAN HOLK.

'*s Gravenhage*, 8 Sept. 1909.

‘Om de eere Gods.’
Roman door Anna de Savornin Lohman.
(Vervolg van No. 10).

De Ekenhuize was een groot goed, in den achterhoek van de noordelijke provincie, nog niet aan den trein gelegen, je moest er met het rijtuig heen, afgehaald van het naaste station...

Het lag statig en koud, met groote ouderwetsche hekken aan de oprijlanen, een breed grasveld vóór het vierkante rood-steenen massief-aandoende gebouw.

In de zaal, zooals de ouderwetsche eetkamer nog steeds heette, zat mevrouw Stinia, en luisterde naar het geratel van de wielen...

Het was de eerste maal, dat haar kinderen haar zouden bezoeken, in het korte Paaschreces. Zij had tot hiertoe geleefd op hun brieven, op die van Govert-Jaap vooral....

‘God zegene Uwen ingang’ stond met groote groen-omkransde letters boven de deur - - telkens dwaalden de oogen der oude dame daarheen met een vochtigen glans. - Zoo ook was zij hier ontvangen, toen ze aan haar mans arm haar intrede hier gedaan had, als toekomstige bezitster van het Goed. Alleen, toen was het, volgens den wil der oude lui Stinia, een groot feest geweest, waaraan de heele buurt deelnam, op ouderwetsche wijze. Govert-Jaap had dat, in een kieschen eerbied voor de nagedachtenis van zijn oom, zoo

vroeg gestorven, niet gewild. Op zijn huwelijksdag had hij alle onderhoorigen ruim laten onthalen; van een eigenlijk blijden intocht echter wilde hij, om bij zijn tante geen smartelijke herinneringen op te wekken, niets weten.

- - Mevrouw Stinia, een geborene baronesse van de Haare, deftige, grijsharige, door het leed wat-vroeg-oud-uitzìende dame, haakte met onafgebroken vlijt aan een sprei, die straks zou worden verloot, ten behoeve van de zending, waarvoor Dina van der Grijp haar de loten bijeenzamelde, op het naburige dorp en in den omtrek...

Zij was al aan den rand bezig, lang zou het niet meer duren of ze was zoo ver... Maar heden avond vielen haar nijvere vingeren nu en dan in haar schoot, moest ze even rusten, staren in half-weemoedige, half-opgewekte gedachten naar die familie-portretten aan den wand: haar man, haar schoonvader, diens vader, en grootvader, en over-grootvader, een lange rei, teruggaand tot in de zeventiende eeuw...

De Stinia's waren altijd, van vader op zoon, steunpilaren geweest van den godsdienst, den calvinistischen godsdienst. De vader van Govert-Jaap, de jongere broer van haar man, had in dat opzicht de familie wel eens reden tot ergernis gegeven, was afgedwaald van het hem van kind-af gewezen spoor, en eigen banen gegaan in een leventje van vroolijken Frans, dat hij met een vroegen dood door een hartverlamming had moeten betalen. Laatgetrouwd en vroeg weduwnaar geworden, had hij den kleinen Evert, zooals het kind toen heette, als een erfgoed achtergelaten aan zijn ouderen broer, die het alleen gebleven jongetje zonder aarzelen tot zich had genomen, om hem met zijn eìgen zoontje groot te brengen.

Wonderlijk waren 's-Heeren leidingen - dacht de oude vrouw toen zij aan die dagen terugdacht - wonderlijk! Want het was háár, de moeder van het achterlijke kind, van den geestelijk-misdeelden erfgenaam van De Ekenhuize, in den beginne wèl hard gevallen dien gezonden, flink-ontwikkelden anderen Stinia te moeten dulden neven den haren, te moeten doorstaan de meewarige blikken, waarmede de bedienden onwillekeurig háár vleesch en bloed monsterden neven dat andere, van die andere vrouw, dat zoo levenskrachtig was, zoo veelbelovend. Tranen, stille tranen had het haar gekost, zelfverwijt óók, dat zij niet toeschietelijker vermocht te zijn tegen den kleinen ‘indringer’, zooals zij hem in stilte noemde...

Toen had haar man haar strijd vermoed, en haar gevraagd op zijn eenvoudige, nooit véél woorden gebruikende wijze, of zij dan niet begreep dat hij-ook leed, onder het zware, van God opgelegde kruis, maar dat hij het aannam van Gods hand - - omdat Hij het toch gezegd heeft: ‘Wie zijn kruis niet op zich neemt en mij niet nadraagt, die is mij niet waardig.’ -

Het had haar ontroerd met die diepe ontroering, die haar mans groote, diep-innerlijke vroomheid zonder veel woorden haar steeds afdwong, van den dag af, waarop zij hem het eerst had ontmoet, op een groot diner, waarop hij haar stom van eerbiedige verbazing had gemaakt, door de onbevangenheid waarmede hij zijn handen vouwde tot het stil-voor-zich tafelgebed, zonder zich ook maar één oogenblik te storen aan de vraag, of de anderen het al of niet deden of hem zouden uitlachen. - - Het was een groot luidruchtig bruilofts-diner geweest, waarop sprake was van bidden noch danken, en die afwezigen, die thuis wèl in die gewoonte waren opgevoed, lieten het daarom dan ook als van zelf sprekend na, Govert-Jaap-Stinia alleen keek geen oogenblik wát 'n ander deed, of niet deed, bad, als altijd, zwijgend, omdat hij zich niet schaamde voor zijn God. -

Van af dien dag had zij hem liefgehad, en van dien dag óók had ze zich in alles naar zijn voorbeeld opgevoed. En zoo ook had ze na dat gesprek zich ook ditmaal weer gebogen voor zijn zielenadel, die zich zoo deemoedig voegde naar Gods wil, zonder ooit ophef te maken van den strijd, dien dat hem kostte. Was hun Govert-Jaap, hun achterlijke eerst- en eenig-geborene, dan ook niet zijn kind, zijn stamhouder, op wiens komst hij zoo vurig had gehoopt, wiens geboorte met zoo veel dank door hem was begroet; kostte het hem niet evenveel als haar te berusten in Gods ondoorgrondelijkheden, die wreed, hun zoontje, ondanks hun beider rechtschapenheid, maakte tot een onnut wezentje, en dat van den afvallige, die zich niet om Zijn Woord bekommerde, schiep tot een geestelijk-begaafden jongen.?

Toch, hij morde niet als zij, hij ontblootte eerbiedig het hoofd, en zeide in alle oprechtheid: Gods wil geschiedde, - en nam het ouderlooze ventje bereidwillig tot zich, als een hem van zijn Heer zelf opgelegde taak. -

Van af dien tijd was ook-zij begonnen den kleinen Evert lief te hebben, om haar mans wille, om hem te toonen, dat zij niet achter wilde staan bij hem in plichtsbetrachting. Maar eerst daarna, toen haar echtgenoot zoo ineens was weggerukt door die long-ontsteking, toen hij in zijn benauwdheid nog den adem had gevonden, om haar te zeggen, terwijl hij de hand van het huilende ventje in de hare legde: ‘Hij zal een goed zoon voor je zijn’, eerst na die dagen van leed was Govert-Jaap, zooals hij voortaan heette, toen God ook haar achterlijk zoontje tot zich nam, haar zoo heel dierbaar geworden, als een gave Gods. Al

haar liefde had ze van toen af gewijd aan dien zoo zichtbaar van haar Heer-zelf op haar weg gelegden plaatsvervanger, van hen die haar het dierbaarst waren geweest. -

'God had genomen' - dacht zij nu, in vrome ontroering aan die dagen terugdenkend, 'maar... God had ook gegeven, veel teruggegeven... God was liefde...'

Het rijtuig reed voor... Zij ging naar de vestibule, om haar kinderen te omarmen... Geerte stond al in de hall, in den langen champagne-kleurigen reismantel, met een zilver-vos om den hals, en een reusachtigen mof met vele koppen en staarten, en een coquet pelsmutsje... De koetsier en de palfrenier bekeken haar tersluiks, vonden zoo'n opzichtigen mantel, in hun Noordelijken eenvoud, niet 'dat', iets of wat aan den 'lichten kant' - - evenals de onnatuurlijke massa haar, die kunstig gefriseerd uit het pelsmutsje keek...

'Hu, wat een reis, en wat een kou' - morde de jonge vrouw, en hield hare handen in haar mof. 'Dat er in ons kleine landje zoo'n verschil is van temperatuur nog...'

... De woorden vielen koud en hard in het warme gemoed van de oude mevrouw. Het hielp niet of Geerte later, in de verwarmde eetzaal, en bij het lekker avondmaal, haar beste beentje voorzette om lief en aardig te zijn, en te verzekeren hoe prettig ze het vond nu met De Ekenhuize kennis te maken. - Mevrouw Stinia had zich een anderen intocht voorgesteld dan deze elegante verschijning, wier eenig welkom-woord in het Huis, waarin haar man was groot geworden, een was van klacht over koude en verren afstand... Wat zij in den Haag, en bij het huwelijk, reeds vaag had gevreesd, maar niet had willen zien, omdat zij zich immers bevond in een christelijk huis toch, bij den christelijken minister, en wat bovendien daar mevrouw Eduma de Witt met haar eenvoudige vroomheid nog had overglansd als het ware, zoodat je de scheuren in het godsdienstkleed van haar man er minder door zag, hier, nu zij Geerte alleen voor zich had als getrouwde vrouw, liet het zich niet langer verbloemen: van godsdienstzin en vroomheid was bij deze geen sprake. Als Govert-Jaap haar niet waarschuwend had aangekeken, zou zij zelfs vergeten hebben de handen te vouwen tot het tafelgebed..., en de overtreding van het gebod: 'Gij zult mijn naam niet ijdelijk misbruiken,' was haar niet van de lippen...

'God, hoe zalig dat wij er eindelijk zijn...' 'God, zeg Govert-Jaap, je hebt toch onzen paraplu-zak niet in den trein vergeten'... 'De Riviera, God ja, goddelijk'...

Mevrouw Stinia keek naar Govert-Jaap. - Was dat de vrouw, die hij bracht onder haar dak, die eens hier in hare plaats zou heerschen?... Zag, hoorde, hij dan niet.

O ja Govert-Jaap zag en hoorde..., maar, de vrouw, die hij had getrouwd, hield hem omstrikt met haar zinnen-bekoorlijkheid... en was zich hare macht wèl bewust. Neen, geen diepere liefde ketende hem aan haar, had ooit hem tot haar aangetrokken echter, als zij op de slaapkamer rondliep, in haar lage chemise, haar onder-rok uittartend strakkend, omdat ze dan geen corset droeg, om haar forsche heupen - als ze dan tegen hem lachte, en hem inviteerde tot zoenen, met haar verlokkende oogen, dan kon zij alles van hem gedaan krijgen, - dan berouwde hij zich niet haar te hebben getrouwd...

'En je ouders', vroeg mevrouw Stinia aan tafel, terwijl zij Geerte de vruchten reikte, nadat de knecht was weggegaan...

Geert, 'n beetje opgewonden door het diner en den wijn, die haar prettig moe maakten, en toch fideel, na die lange koude reis, liet zich gaan:

‘O van mama moet U heel veel groeten hebben, zoovele; mama is doodelijk van U, moet U weten. - - En papa gaat natuurlijk zijn politieke gangetje van groot-staatsman.’

- Mevrouw Stinia had óók 'n lieven, sympathieken indruk behouden aan de vroomheid van mevrouw Eduma, maar zij was niet gewoon aan die Haagsche overdreven uitingen van maar dadelijk ‘doodelijk’ van iemand zijn, even weinig als aan de zekere lichtzinnigheid, waarmede Geert sprak over ‘het politieke gangetje’ van den Christelijken Premier, tegen wien zij zelve huizen-hoog opzag...

Govert-Jaap voelde de stille afkeuring in haar zwijgen, en trachtte het gesprek op iets anders te brengen door de vraag:

‘En oude Bertus... Hoe maakt hij het?...’

Het gelaat van mevrouw Stinia kreeg een droef-verteederde uitdrukking. - -

‘Ach ja... oude Bertus... van hem wilde ik je juist vertellen, - dat hij min wordt, bepaald min. Hij komt nu de deur niet meer uit... Het zal wel niet lang meer duren - denkt de dokter - en hijzelf ziet dat ook zoo heel goed in - en spreekt er zoo aandoenlijkkalm over. Je moet hem gaan opzoeken, als je eenigzins kunt; hij beleeft den zomer niet meer, als je hier dan voor langeren tijd komt...’

‘Natuurlijk’, zei Govert-Jaap beslist, ‘Morgen na kerktijd, nietwaar Geerte?...’

‘Moet *ik* dan óók mee?’ - vroeg zij een beetje verbaasd. Zij had zich voorgesteld morgenmiddag op de Ekenhuize de visites te zullen ontvangen van de omliggende buren. Al waren die ook, - uit de verhalen van haar man had ze dat wel begrepen, - niet veel meer dan burgermenschen, voor 't meerendeel dorpsnotabelen, op wien zij, met Haagschen hoogmoed, neerzag, toch vond ze het prettìg tegen

hen de Vrouwe van het Huis uit te hangen, hun bewondering af te dwingen voor Govert-Jaaps goeden smaak van juist háár te kiezen; - *dat* zouden die dorpsche menschen toch moeten erkennen.

'Wie is dat nu weer, die Bertus? Is het ver-weg?' informeerde ze, haar man al genoeg kennend, om te weten, dat er in sommige gevallen van geen weigering harerzijds sprake kon zijn...

'Hij is een vroegere tuinman van ons', lichtte mevrouw Stinia in. 'Hij heeft mijn overleden man nog goed gekend, en Govert-Jaap als kleine jongen... En nu is hij oud, en wacht op zijn eindje..., zooals het God blieft, - zooals hij-zelf altijd zegt...'

'Is het ver-weg?', herhaalde Geert nog eens...

'Het is een uurtje rijden - in het dorp woont hij nu - bij zijn getrouwde dochter in. - Zijn vrouw is al lang dood... Ik geloof niet, dat zij eigenlijk extra-goed zijn voor hem - maar hij klaagt nooit...' En, tot Govert-Jaap: 'Ja, doe dat, rijdt er morgenmiddag heen, dan zal je hem stellig inniggelukkig maken.'

'Natuurlijk', zei Govert-Jaap opnieuw.

Geerte waagde nog een zwak verzet.

'En je vindt rijden op Zondag altijd zoo verkeerd, omdat het immers verboden is in den Bijbel; - je zegt altijd zelf, dat wij daarom op Zondag geen visites mogen maken...'

'*Ik* kan ook wel loopen - - maar jij zult het te ver vinden - in de kou, en met dien modder-sneeuw - - En in zoo'n geval geloof ik, dat het nog beter is de paarden en den koetsier dezen éénen Zondag een uurtje te laten werken, dan dien ouden man, die mijn vrouw natuurlijk zoo graag wil leeren kennen, te bedroeven door te zeggen dat het haar te ver was. - "De letter doodt maar de geest maakt levend" - staat óók geschreven, - en is in mijn oogen in zulke omstandigheden van toepassing.' -

'Dat vind ik ook' - beaamde mevrouw Stinia. -

Geerte durfde niet tegenspreken. - In Godsnaam dan maar naar dien ouden Bertus, - dacht ze, met een vies neus-optrekken, als rook ze al den minder frisschen geur van zulke armeluis-woningen. - Daarvoor had ze dan waarachtig haar blauw japonnetje met de crême kant, net van Liberty thuisgezonden, niet behoeven in te pakken, als ze toch niet anders te zien kreeg dan oude afgedankte invaliden van 't Huis...

(Wordt vervolgd).

Brief uit Zweden.

II. De staking. Elsa Törne en de dienstbodenkwestie.

Eindelijk is de groote werkstaking dan toch voorbij. Zaterdag 4 September is ze uitgeluid, wel niet 't minst tot vreugde van al de werklui, die wel werken wilden, maar niet mochten en durfden en daardoor een heele maand lang tot nietsdoen en - hongerlijden gedoemd waren.

Dat alles zoo rustig toeging, zoo heelemaal zonder opstootjes of misdrijf, is wel hoofdzakelijk te danken aan 't verbod van allen verkoop van spiritualiën en dit is in zoover een groote zegen geweest, al heeft de Staat ook in die eene maand 4 millioen verloren alleen aan belasting op geestrijke dranken, die 't volk nu natuurlijk weer op eene andere manier op moet brengen, en al vonden de heeren der schepping 't ook wel heel hard 's middags in de hotels hun 'sup' (glaasje brandewijn) te moeten

ontberen, die nu eenmaal bij den ‘Smörgåsbord’ (hors d'oeuvre) hoort en er een onmisbaren hautgout aan schijnt te geven, terwijl hij tegelijkertijd den eetlust heet op te wekken. Menig Duitsch toerist moet ook wel vreemd op hebben gekeken, als hij in een hotel een glas bier bestelde (en wat is een Duitscher zonder een glas bier) en tot antwoord kreeg dat hij dat niet kon krijgen, wèl een glas bier met twee boterhammen. Ik hoorde van een dito, die stilletjes afdroop, zonder glas bier *met* boterhammen, zich afvragend of de ellende van de staking de menschen hier soms van 't verstand had beroofd.

Een maand lang staking zonder eenig succes, een fiasco zóó groot als niemand hunner gedacht had. Ze geloofden zoo zeker, en 't werd hun zoo heilig door de aanvoerders beloofd, dat na al de ellende en ontberingen er een gulden tijd aan zou breken. Waarin die eigenlijk bestaan zou, geloof ik dat de meesten niet recht duidelijk was, vage begrippen moeten 't geweest zijn van heeren der maatschappij te zijn en alles naar hun hand te kunnen zetten. Er werd hun zooveel voorgepraat en ze geloofden alles zoo ter goeder trouw. Ik hoorde van een vrouw, die zei: ‘Liever nu hongerlijden dan later’, wat bewees, hoe weinig ze van den eigelijken toestand begreep, want hongerlijden doet de Zweedsche werkman, die

werkt, volstrekt niet, de loonen zijn hier hoog, en men vreest dat er nu, juist door de staking veel meer werkeloozen zullen komen dan vóór dien tijd.

En nu zijn we weer aan 't werk gegaan, zonder ééne voorwaarde, zonder eene enkele overwinning. De maatschappij heeft getoond, dat ze 't heel goed zonder hen kan redden een tijdlang, al heeft ze er ook groote schade bij.

De eerste dagen was het wat vreemd 's morgens geen versch brood te kunnen krijgen, alle afstanden ‘per pedes’ af te moeten leggen, in plaats van per electrische, maar oud brood is gezond, zegt men en wandelen ook en al gauw bakten de bakkermeesters zelf, terwijl de ontelbare ‘hembagerier’ (letterlijk thuisbakkerijen, kleine broodwinkels, gehouden door vrouwen, die zelf bakken) ruimschoots in de broodbehoefte voorzagen. De kranten werden door de redacteurs zelve gedrukt en verschenen zoodoende toch, al was 't in eenigszins geconcentreerden vorm. Na een tijdje begonnen ook de trams weer te rijden, bestuurd door vrijwilligen: ingenieurs, studenten en anderen, en behalve dat alle fabrieken stil stonden merkte men al heel weinig van de staking en alles ging zijn gewone gangetje.

't Moet die eerste dagen in Stockholm wel gek zijn geweest, een stilte op straat, zooals er in menschen-heugenis niet geheerscht had. Geen trams, geen karren, rijtuigen, paarden, niets dan een stilte, zoo groot dat als men 's morgens wakker werd, men zich verbeeldde buiten te wonen en onwillekeurig luisterde of er niet ergens een haan kraaide.

Ondertusschen, de maatschappij heeft bewezen, dat geen paar millioen arbeiders haar, zooals ze dachten, geheel in de war konden sturen, dat, voor korten tijd ten minste, zij zich zelf konden helpen, zoo goed en zoo kwaad als 't ging.

En in dezen tijd van ‘help U zelf’ heb ik zoo vaak moeten denken aan eene Zweedsche vrouw, die deze leus zoo hoog stelt, die haar maken wil tot een wapen der vrouwen in eene andere staking, die misschien niet zoo heél ver meer af is, de dienstbodenstaking, of als 't zoover nooit komt, tegen de steeds toenemende dienstboden schaarschte en dienstbodendegeneratie.

Deze vrouw is de schrijfster Elsa Törne.

Eenige jaren geleden gaf zij een boek uit, dat hier dadelijk veel lezers vond, getiteld ‘solidar.’ Ze noemt het zelf ‘eene levensvraag voor huisgezinnen’, en al is 't geschreven voor Zweden en voor de Zweedsche toestanden, toch is er veel in dat Hollandsche vrouwen misschien ook interesseeren zal, want al is de meidenschaarste in Holland nog niet zoo groot als hier, toch is daar de dienstbodenkwestie ook een groot punt. (Wij zagen dat nog juist in de Lelie.)

Hier is de toestand zóó: Een getrouwd paar zonder kinderen kan vrij gemakkelijk eene goede dienstbode krijgen, voor hoog loon natuurlijk, verschijnt er een baby op het tooneel dan is de goede dienstbode onmiddelijk af in negen van de tien gevallen, en maakt plaats voor eene zeer middelmatige; wast het kinderaantal, dan mag men zich gelukkig rekenen een prul te kunnen machtig worden. En dit zijn dan nog die gezinnen, die een loon van 20 kronen, ± *f* 14 per maand *f* 168 per jaar dus, wasch en fooien niet meegerekend, niet te hoog vinden. Is 15 kronen het maximum, dat men geven kan, *f* 120 per jaar dus, dan moet men zich tevreden stellen met een gedienstige, die niet koken kan; heeft men haar met veel moeite en geduld de edele kookkunst in zooverre geleerd, dat ze een eenigszins eetbaar middagmaal kan bereiden, dan zegt ze: ‘Nu ben ik eene dienstbode, die koken kan, dus eisch 20 Kr. loon, wil Mevrouw dit niet geven, dan ga ik in een anderen dienst’ (waar ze met open armen ontvangen

wordt, van wege haar pas verworven kundigheden). Aan deze tirannie nu wil Elsa Törne een einde maken, want ze redeneert zóó: de dienstbode, die heden 20 Kr. eischt, kan morgen 25 eischen enz., een grens bestaat niet, en die 't convenieert geeft het in godsnaam, maar die 't niet convenieert is 't slachtoffer.

De oorzaak van de steeds schaarscher wordende ‘goede’ dienstbode, schrijft zij geheel en al toe aan de te groote navraag. Zoodra er naar een werkkracht te groote navraag is, stijgt ze in prijs, maar daalt in waarde. Het is namelijk niet de moeite waard een solide werkkracht te presteeren, zoolang de minder goede evenzeer aftrek vindt en dezelfde prijs bedingt. Daarom, zegt Elsa, Törne, is 't eenig middel, niet nog hooger loon te geven, maar de navraag te verminderen. En behalve dat 't soort dan verbeteren zou, is er nog een voordeel hieraan verbonden, dat echter alleen voor Zweden geldt, het arme, slecht bevolkte, uitgestrekte Zweden.

Nu trekken namelijk de steden alles wat 't land aan jonge, gezonde arbeidskracht

heeft, naar zich toe, 't land wordt niet bebouwd, zooals 't kon, brengt dus niet op wat 't op kan brengen, omdat er geen volk is. ‘Vraag aan 't oude vrouwtje op haar hoeve waarom zij zich geen kippen aanschaft en haren financieelen toestand verbetert door een behoorlijke kippenfokkerij, daar men toch elders bewezen heeft dat dit een goede bron van inkomsten is, dan zegt ze dat er niemand is die voor ze zorgen kan. De jongeren zijn weg, zoowel kinderen als kleinkinderen.

Als wij vertellen, dat van het kleine Denemarken met zijn 2500,000 inwoners verleden jaar voor meer dan 13000,000 kronen aan eieren uitgevoerd werden, en dat deze eieren voornamelijk van de kleine boerderijen kwamen, dan glimlacht het oude moedertje droevig. Ja, zij kunnen het goed hebben, de Deenen, want zij hebben werkkrachten. Daarheen trekken ook onze flinkste meisjes.’

‘Vragen wij de landbouwers op de kleine boerderijen, waarom zij geen rationeeler methodes gebruiken, dan antwoorden zij: Wij zijn te oud, en de jongen zijn weg’. -‘Wij kunnen geen werkkracht krijgen, voor geld nog goede woorden. De fabrieken, de steden in Amerika nemen ze ons af’. -

Maar op welke wijze wil nu Elsa Törne de navraag naar dienstboden verminderen? Eenvoudig door zooveel mogelijk 't zonder dienstboden te redden, waar men er vroeger twee had, zich tot eene te bepalen, waar men er eene had - 't zonder te doen. Zij rekent ons heel nauwkeurig voor wat wij hierdoor uit zouden sparen. 't Eigenlijke loon rekent ze heelemaal niet mee, want dat gaven wij wel op andere manier uit aan werkvrouwen, waschinrichtingen etc., die onontbeerlijk zijn voor de vrouw zonder dienstboden.

Neen, de eigenlijke winst zou liggen in ‘de rest’. Kamer, beddegoed, lakens, waschgeld, licht, vuur, eten, onkosten bij ziekte, cadeaux, fooien, etc. Dit alles berekent Elsa Törne op *minst* 500 kronen, *f* 350 per jaar, men kan gerust zeggen 600 kr., 1200 kr. dus voor twee. Volgens haar een spaarduitje voor een reisje naar 't Zuiden (dat men dan m.i. wel verdiend heeft) een zomeroptrekje buiten of een auto, ja ik weet niet wat al meer zij de vrouw voorspiegelt, die zich de luxe van eene dienstbode ontzegt.

Maar je eigen meid zijn, bedank je lekker, hoor ik de meeste Hollandsche dames al zeggen.

Mij persoonlijk lokt 't ook niet aan, maar ik moet hier wel bijzeggen dat vele Zweedsche huisvrouwen als slavinnen van haar huis zijn en van haar meiden, die hun 't leven verbitteren op den koop toe en dat, zoolang men nog eene goede dienstbode kan krijgen, dit wel 't aangenaamste is, maar breekt de tijd aan dat men zich eene zoodanige niet meer veroveren kan, dat 't dan beter is zonder dan met eene slechte, vuile, oneerlijke, onhandige, zooals er duizenden zijn. En om 't de vrouw mogelijk te maken zich zonder of met hoogst eene dienstbode te redden, wil Elsa Törne allereerst de heele huisinrichting veranderen en vereenvoudigen, en over de wijze, waarop dit te doen, handelt een groot deel van het boek ‘Solidar’, samenwerking zou men kunnen zeggen in 't Hollandsch, want 't is niet alleen de dienstbodenkwestie, die de schrijfster op 't oog heeft, zij wil de vrouwen, in 't speciaal de Zweedsche vrouwen leeren samen te werken, zich één te voelen met de maatschappij, zij wil haar sociaal-economische kennis en solidariteitsgevoel geven, zij wil haar bovenal leeren sparen, niet alleen ter wille van haar eigen huisgezin, maar ook terwille van de algemeene welvaart, zoodat er een nationaal kapitaal gevormd kan worden, dat nog zoo gering is in Zweden en waarin 't zoo bij andere landen achterstaat. Daarom

trekt zij zoo ten strijde tegen de onnoodige luxe, tegen 't hooger leven of juist zoo hoog leven als men kan (en dat doen de meeste Zweden, spaarzaamheid is geen nationale deugd), het tegen elkander opdrijven, vooral ook als voorbeeld en ter wille van het jonge geslacht.

'De 19de eeuw,' zoo zijn ongeveer hare eigene woorden, 'heeft men de eeuw der vrouw genoemd, en kenmerkte zich door hun voorwaarts streven.

't Was echter maar een heel kleine groep vrouwen, die toen vooruit streefde, 't waren alleen de ongehuwde en zelfverdienende vrouwen uit de hoogere klassen, de gehuwde vrouwen namen over 't algemeen eene passieve houding aan. Nu is *haar* tijd gekomen, nu zullen zij hare zelfstandigheid handhaven, maar niet *boven* 't huisgezin zullen zij zich emancipeeren, maar *erin*, en niet *tegen* den man zullen zij strijden, maar *voor* en *met* hem.

De economische druk, de sociale druk, en de huiselijke druk heet de driekoppige draak, dien zij zullen overwinnen. En hare wapens zullen zijn: weldoordacht werken, een ver-

stand dat vooruit ziet en beproefd solidariteitsgevoel. En strevende, zullen wij alle groeien, zoekende, wijzer worden, alle zullen wij rijpen tot het juiste gevoel van onze verantwoordelijkheid en van ons medeburgerschap in de maatschappij, die wij zoodoende zelve helpen scheppen. Dan daagt de morgen over de werkelijk eeuw der vrouw.'

Gij ziet dus dat zij aan het zelf voor meid spelen wel een practisch tintje weet te geven, geene dienstbode zal men zijn, maar eene hervormster, niet alleen van zijn eigen huisgezin, maar van 't geheele maatschappelijk leven.

Maar om tot de practische zijde van de zaak terug te keeren. Ik zal probeeren U in 't kort te vertellen, hoe zij de huishouding vereenvoudigen wil, om het de vrouw mogelijk te maken afstand te doen van haar dienstpersoneel. Te beginnen met de meubels. Volgens Elsa Törne zijn die veel te luxueus en te onpraktisch, eischen te veel onderhoud. Als overtrek neme men liefst leder of zijden trijp of ander voor stof geheel ondoordringbaar goed, dat dus niet geklopt behoeft te worden. Aan den vorm worden alle krullen etc., die stof kunnen verzamelen, natuurlijk vermeden. In slaap- en kinderkamers geverfd hout, zonder overtrek. Het aantal kamers beperken wij (de schrijfster denkt hier natuurlijk aan een Zweedsche étagewoning, een Hollandsch heel huis zou ze wel heelemaal uit den booze vinden, terwijl, als ze een begrip had van al de dikke overgordijnen en vaste kleeden, die men in ons land heeft en hier een uitzondering zijn, ze Hollandsche inrichtingen wel héél ver van 't ideaal gemakkelijk-te-onderhouden huis zou vinden). Den salon schaffen wij af, als zijnde een onnoodig vertrek, dat veel stof afnemen eischt.

In plaats daarvan wil zij eene, liefst twee groote kamers, de ééne voor de jongeren om te spelen, te dansen, te draven, te stoeien naar hartelust, ééne voor de ouderen om te werken, te praten, te lezen, te rusten. Eenvoudig, gezellig, smaakvol en vooral praktisch en hygienisch gemeubeld natuurlijk. Verder zooveel kleine slaapkamers als er leden van 't gezin zijn, met zoo min mogelijk meubels en zooveel mogelijk ramen. Een bed is niet noodig. Elsa Törne rekent uit dat eene gewone dienstbode 2 á 3 uur per dag besteedt voor 't luchten en opmaken van hoogst 5 bedden, dat is, Zon- en feestdagen niet eens meegerekend, 900 uur of 90 heele dagen of drie maanden per jaar. Berekend eene dienstbode alles in alles, op 900 kronen, kost dus 't beddenopmaken per jaar 225 kronen. Weg met de bedden dus! In plaats ervan een gemakkelijke bank, die overdag als chaise-longue dienst doet, licht, liefst op rolletjes, zoodat men hem gemakkelijk verplaatsen kan en er zich geen stof onder verzamelen kan. 't Overtrek leer of voor stof ondoordringbaar trijp (zooals men in de wagonslits en stoombooten heeft.) Spaart beddenkloppen uit.

Verder in plaats van al de dekens en lakens, die er iederen morgen afgehaald en weer symmetrisch opgelegd moeten worden en ingestopt, een (schrik niet) slaapzak, gemaakt van een wollen deken, dubbel gevouwen en van onderen dichtgenaaid, met een dito zak van linnen erin. Nu kan ieder lid van 't gezin 's morgens eenvoudig zijn slaapzak opvouwen en wegleggen met 't kussen, klaar is men.

De beschrijving van dit bed zal Hollandsche vrouwen wel heel weinig aanlokken, ik voor mij vind in die slaapzak iets barbaarsch (zijn 't niet de Russen die op deze wijze slapen), maar ik moet hierbij zeggen, dat Zweden over 't algemeen er iets tegen schijnen te hebben overdag een bed op een kamer, al is ze alleen slaapkamer, te zien. Als ze eenigszins kunnen maken ze er een sofa van, anders schuiven ze het geheel in elkaar. Dit viel me in 't begin hier zeer op, maar 't is een natuurlijk gevolg van 't

etagewonen en daardoor beperkte aantal kamers, zoodat vaak slaapkamers overdag als woonkamers dienst moeten doen. Afgezien dus van dit primitieve bed, lijkt me 't idee dat ieder mensch en kind boven de 10 jaar zijn eigen bed opmaakt, zoo gek nog niet. Voor ieder is 't zoo'n kleine moeite en voor wie ze anders allemaal op moet maken, spaart het zoo enorm veel tijd en vermoeiends uit.

De waschtafel is verborgen in den muur en kan met een klep neergeslagen worden (ook zooals in de wagons-lits). Een waterleidingkraan voor 't schoone water, een afloop voor 't vuile, voilà tout. Want ieder zal niet alleen zijn eigen bed opmaken, maar ook zijn eigen kamer in orde houden, wat met een dergelijke inrichting natuurlijk eene kleinigheid is, men kan er juist de 15 minuten voor gebruiken, die men volgens den schrijver van ‘Mijn Systeem’ iederen morgen aan lichaamsbeweging moet wijden in Adams

costuum tot instandhouding der gezondheid. Kasten zijn in den muur aangebracht, maar van raampjes voorzien, zoodat gedragen kleederen vooral steeds goed gelucht worden.

Dit wat de slaapkamer betreft.

Eene eetkamer vindt Elsa Törne een onnoodig ding. Hoogst een ‘eethoekje’ mogen wij hebben in 't huis der toekomst, een hoekje in de groote huiskamer, ingericht ongeveer als (de vergelijking is van mij, maar ik kan 't mij niet anders voorstellen) een poffertjeskraam. Een tafel in 't midden, banken aan weerszijden. Verder veel bloemen en groen er omheen. ‘Zoo zullen wij dagelijks zitten, omlijst door 't feestelijk groen, zoo zullen eens kinderen en kindskinderen zich de gezichten hunner dierbaren herinneren in deze veilige en kalmeerende omgeving van 't eethoekje, bestraald door 't klare licht der morgenzon of den warmen gloed der zonsondergang.

Maar evenzeer als Elsa Törne de eetzaal op den achtergrond dringt en verandert in eethoekje, zoo wil zij de keuken verheffen, ‘het laboratorium van 't huis,’ zooals ze die noemt. En om dit laboratorium zoo schoon en zuiver te houden, als noodig is om 't middagmaal er hygiënisch toe te bereiden, is er een bijkeuken bij noodig, waar al het poetsen, schuieren, schoonmaken, in één woord, alles wat onze keuken verontreinìgen kan, geschiedt.

Deze bijkeuken is tegelijkertijd badkamer en waschhok. Schrik hier niet van, maar bij 't beperkte aantal kamers in eene Zweedsche woning moet men niet te hooge eischen stellen, en ‘verzichten’ op eene aparte badkamer, als men een bijkeuken wenscht. Hier bevinden zich allerlei bakken met afloopbuizen en kranen voor warm en koud water. Dat we centrale verwarming hebben, spreekt van zelf, zoodat omwasschen, wasschen en poetsen hier een waar genot moeten zijn. Ook buiten, verwarmd door lucht om de wasch op te drogen. De keuken is natuurlijk ook voorzien van alle moderne gemakken als gaskachel, electrisch licht en wat meer arbeid uit kan sparen. Voor 't stoken van de centraal verwarming zorgt de huisbaas. Hier moet ik bij voegen, wat Elsa Törne niet noemt, dat enkele der allermodernste étagehuizen er een eigen stofzuigapparaat op na houden, ten dienste der verschillende families, nog iets dus, dat 't mogelijk maakt de dienstbode te ontbeeren.

Ja, zoo zou ik U nog veel meer kunnen vertellen van de inrichting van een huis, zooals deze begaafde vrouw het zich gedacht heeft, indien wij afstand doen van een deel of ons geheele dienstpersoneel, maar dit vult een heel boekdeel, dus ontbreekt mij hier de plaatsruimte voor. En niet alleen dit bespreekt ze, maar zij wil ook inrichtingen hebben, *opgericht door vrouwen,* van waar men alle hulp kan krijgen, die noodig kan zijn in een huis zonder dienstbode. Meisjes om op de kinderen te passen een enkele keer, als men zelf uit wil, meisjes om te koken, of te wasschen, als men per se gasten bij zich aan huis wil zien, meisjes voor verstelwerk, alle betaalbaar per uur en alle natuurlijk volkomen geschikt voor 't werk, waar zij voor uitgaan. Dit te beoordeelen is 't werk van de directrice der inrichting. Verder tehuízen, waar men heen gaat, als men ziek is, geen ziekenhuizen, maar privaatinrichtingen, clubs met lokalen, waar men feestjes kan geven of eten bestellen, alles onder leiding van en bediend door vrouwen. ‘Hier is een nieuw arbeidsveld voor de vrouw, laat zij 't werk aanpakken en 't zich niet, zooals zooveel dingen, door den man laten afnemen. Vrouwen kunnen uitstekend administreeren, maar hun moet een taak in den schoot geworpen worden. Hier is nu eene taak voor vrouwen, eene groote en veelomvattende, die eene hervorming van de sociale samenleving met zich voert,

een zelfstandigheidsverklaring van de vrouw in het tehuis. Och, mocht zij de taak aanvaarden, met de kracht, die de zaak waard is.'

Zoo heeft ze waarlijk aan alles gedacht, maar 't zou, als ik zei, te veel zijn als ik U alles beschrijven wilde. Ik heb U alleen iets willen vertellen van de wijze, waarop eene Zweedsche vrouw eene oplossing gevonden meent te hebben voor het vraagstuk, dat, getuige eenige stukken in de Lelie, ook de gemoederen in Holland, van zoowel mannen als vrouwen, schijnt bezig te houden.

Helsingborg, September.

MARG. H.A.

Correspondentie van de redactie met de abonnés

De redactrice van de Holl: Lelie brengt ter kennis van de lezers van dit Blad, dat zij géén manuscripten, of brieven, haar naar aanleiding der redactie-aangelegenheden toegezonden door niet-abonnés, kan beantwoorden langs **particulieren** weg. De correspondentie in dit Blad dient zoowel tot de beantwoording van brieven, als tot de mededeelingen betreffende aangenomen en geweigerde bijdragen, en zij,

die zelve geen abonné of abonnée zijn, kunnen dus niet verwachten langs een, anderen dan den correspondentie-weg te worden beantwoord. Wanneer zij door leesgezelschapkring, of samen-lezen, of op welke wijze dan ook, gelegenheid kunnen vinden de correspondentie-rubriek te volgen, dan is de redactrice bereid hen dáárin te beantwoorden.

Op dezen regel wordt voortaan *géén uitzondering* meer gemaakt, en afzonderlijke nommers, correspondentie-antwoorden aan niet-abonné's behelzend, worden **niet** meer toegezonden.

REDACTRICE.

P.S. Het spreekt van zelf, dat deze regel alleen geldt voor eerstbeginnenden, èn voor briefschrijvers die in de corr: rubriek thuishooren.

Regina. - Wilt gij s.v.p., als gij veranderingen of nooten in Uw stuk wenscht aan te brengen, dit *direct* aan de drukkerij opgeven (per bemiddeling den heer Veen). Dit is voor mij gemakkelijker, en bespoedigt ook de gewenschte veranderingen. - Mij gaat het niet zeer schitterend, (dit in antwoord op Uw vraag), daar ik onverwachts hier in Nauheim een badkuur moet doen voor mijn hart; het verergerde plotseling. Heerlijk dat gij zulke goede tijdingen hebt van Uw kinderen.

Dorna. - Ik had Uw stuk reeds opgegeven ter plaatsing, toen ik plotseling van de drukkerij bericht ontving, dat gij het weer veranderd wenscht. Wees nu s.v.p. zoo vriendelijk het in orde te maken dan kan het afgedrukt worden. Vriendelijk gegroet.

H. van H. - Nu heb ik dezen laatsten brief van U veel beter kunnen lezen. Het bewuste versje van dien predikant vond ik bijzonder aardig, en plaatste het daarom terstond. Ja, wat gij van de Kamerleden spottend schrijft: dat ze alles beloven wat de kiezers verlangen, beäam ik volkomen. - Uw overeenkomst tusschen een demi-mondaine en een Kamerlid, dat beiden 'zitten' gaat mank, dunkt mij, want demi-mondaines hebben integendeel altijd iemand aan de hand; dan ware het beter een Kamerlid te vergelijken met een oude-juffer, want dan kan men zeggen naar waarheid: beiden 'zitten'. Uw opmerking over ingezonden-toilet begrijp ik niet, maar ik verheug mij dat gij in elk geval U schuldig maakt aan dezelfde soort *te*-goed-heid, die gij mij verwijt. - Bitter-drinken in tegenwoordigheid van dames - en dat doen in het Noorden véél heeren geloof ik - vind ook ik zéér vulgair. - Ik geloof dat het absoluut ongezond is het voor den eten te drinken, als men wil kan men zich op het punt eten en drinken zooveel afgewennen. Dat ondervind ik nu ook weer, want ik moet een zeer streng dieet volgen, en mag geen druppel thee drinken, wat voor iemand, die, zooals ik, bijna aan dat vocht verslaafd was, zeker een heel ding is; en toch doe ik het welgemoed. - Natuurlijk wordt in ons land op het punt boter, meel, etc., geknoeid. Maar wáár ter wereld niet.? Een aardig staaltje daarvan herinner ik mij uit mijn jeugd-dagen. Mijn moeder was namelijk, even als ik-zelve trouwens ook, zeer gesteld op alles first rate van eten en drinken, zij at liever droog brood dan besmeerd met 2^{len} rang boter etc. Wel, toen wij in den Haag kwamen wonen, kreeg zij hare leveranciers-adressen van een op dat punt evenzoo denkend zeer-vertrouwbaar familielid; een 'puike' Delftsche boterboer was ook onder hen. En inderdaad zijn

boter was uitstekend. Mijn moeder had voor de drie keuken-dienstboden een afzonderlijk precies *even duur* potje boter, waarmede zijzelf mochten omscharrelen. Op zekeren dag kwamen zij haar waarschuwen, dat *hun* boter al heel vreemd scheen, en vooral van onderaf bezien zonderlinge bestanddeelen vertoonde. - Den eersten den besten weekdag, waarop hij met zijn keurig wagentje voor ons huis stil hield, werd hij ter verantwoording geroepen en... viel ook dadelijk door de mand. 'Och ja, hij had zoo gedacht: voor de "dienstmeissies" hinderde zoo'n beetje margarine niet'. - Natuurlijk had hij er niet opgerekend dat mijn moeder zich in alles *zelve* liet gelegen liggen aan hare dienstboden. - Die brave man was nog doleerend ook.

Welk een aardige ontmoeting, die gij mij beschrijft. Vooral het verhaal van Uw dochtertje vind ik doddelijk. Dat zeg ik altijd: kinderen moesten niet ouder worden dan hoogstens zes jaar. Het zinnetje: 'Niets bevredigender voor een vrouw dan oprecht-echt-vrouw te kunnen zijn, al wat haar aftrekt van haar vruchtbaarheid (*ik* neem U het door U gekozen woord niets kwalijk, maar veranderde het ten behoeve van gevoelige Lelielezers) schaadt haar' beaam ik van a-z. Ik-zelve zeg datzelfde, zoolang ik schrijf voor het publiek, immers ook. - Gelooft gij niet met mij, dat een in alle huiselijke bezigheden ervaren meisje ook na den dood harer ouders daarin meer levensvervulling heeft dan in het een betrekking-zoeken bij vreemden en op gemeubelde kamers wonen moeten.? Ik heb een oude dame gekend, die vijf dochters en vier stiefzonen had, en geen geld, en voor alles zelve zorgde, de dochters benaaide, de wasch deed, wat niet al, en die ontwikkelder was dan menige blauwkous, omdat zij zich ondertusschen nog voor alles interesseerde en met iedereen meeleefde. - Uw tweede briefje bij de gedachtenwisseling eveneens in orde ontvangen. Nu, als de door U bedoelde jonge dame mijn werk léést, zal zij wel zien, dat de Rechterzijde-triomf mij koud laat als een steen. Hartelijke groeten.

Eunice. - Gij zult de geschreven prentkaart ontvangen, en daarop de reden van mijn stilzwijgen gelezen hebben. Ik heb mij dezen zomer heel weinig kunnen wijden aan particuliere correspondentie, tengevolge van mijn hartzwakte, en het einde was dat ik nu hier in Nauheim zit. Genezen kan het niet - zegt men ook hier - maar wel veel verbeteren. Uw eigenaardige kaart had ik juist dezer dagen hier gezien; die zijn dus ook in den Haag. Hartelijk dank.

Uw brief door den heer Veen ontving ik, en is nu óók reeds beantwoord, gelijk gij zult hebben gezien. - Nu Uw brief. Ja, dat stukje over Spiritisme las ik, maar ik denk dan altijd aan het zoo ware Bijbelwoord, uit de geschiedenis van den rijken man. Gij kent die toch? De rijke man was in de hel, en vroeg aan Abraham of hij niet naar de aarde terug mocht, om zijn broeders daar te waarschuwen hoe het hem was vergaan, en te raden zich in tijds te bekeeren. Toen werd hem geantwoord: Neen, want al staat er ook iemand uit de dooden op, en verkondigt op aarde hoe het aan de Overzijde is, dan toch zullen de menschen hem niet gelooven.

Zoo is het ook met het Spiritisme. - Ik-zelve zeide eens tot een kennis van mij, dat ik het heerlijk zou vinden tot een zóó overtuigend medium te worden ontwikkeld, dat ik haar bijzonder ongeloovigen vader overtuigde door mijn ervaringen, en zij zei terstond: Hij *wil* zich niet laten overtuigen. - Iets dergelijks ondervond ik zelve ook eens op een seance, waarop een bijzonder ongeloovige meneer verklaarde: als *dit* nu gebeurt (en hij noemde een zekere proef) dan gelóóf ik. Wel, de proef gelukte, maar, in plaats van te gelooven, zei hij: 't Is toeval. - Ik vind het goed dat gij dat versje toevoegt aan Uw artikel, en zal U de drukproeven doen zenden. Ik vind het een zeer mooi gedichtje. - Gij vraagt mij naar aanleiding van mijn stuk over de dienstboden-questie, hoe ik zou doen als ik een dinertje gaf, of ik mijn dochter dan van tafel zou laten blijven om te koken. - Wel, ik zou dat met mijn dochter *overleggen* naar háár keus. Ik vind, dat voor en boven alles een volwassen meisje een vrij iemand is, en dat moeders dat veel te veel vergeten. Wilde zij liever koken, dan zou ik (mits het niet uit geldgierige begeerte was) haar haar zin geven; maar, vond zij het goed mijn raad te volgen, dan zou ik zeggen: Laat ons voor zulk een gelegenheid een kookvrouw nemen, of naar een restaurant gaan, of het vandaar laten komen.

Mej: R.E. - Wanneer het U geheel onverschillig is *wanneer* het vertaalde schetsje als feuilleton komt, wil ik het aannemen, maar er gaan zoovelen vóór, dat er, ik kan wel zeggen, in geen paar jaar sprake is van opname.

Nel. - Ik moet ook U waarschuwen dat er vooreerst weinig plaats zal zijn voor het toegezonden gedichtje, omdat ik veel copie heb. Als gij wat geduld hebt wil ik het gaarne een beurt geven. Maar nu, vóór alles bedankt voor de alleraardigste photo; mijn vriendin, die haar mij zag uitpakken, riep dadelijk: Wat een dod van een jongen. Zij en ik zijn namelijk steeds als wij wandelen verrukt van kinderen, maar het is zoo in-jammer dat men zooveel onnatuur en geaffecteerdheid en vervuldheid van mooie kleeren ziet bij juist heel jonge kinderen al, en in den Haag, en niet minder in het buitenland; vooral fransche kinderen spannen in dat opzicht de kroon van niets eenvoudigs meer aan zich hebben. Gij zijt rijk met den Uwen, dat is zeker. - Ik ben zoo blij te lezen dat de correspondentie met mij behoort tot Uw lievelings-uitspanningen, gij ziet dat het spoedig antwoorden nu reeds geheel en al in werking treedt. - Overigens behoeft gij Uwerzijds volstrekt niet te vreezen, als gij niet zoo spoedig kunt antwoorden, dat ik dat aan onvriendelijkheid toeschrijf. Ik begrijp best dat een huisvrouw en moeder méér te doen heeft. - Ik kan heel goed begrijpen dat Uw kennissen Uw pseudoniem raden, het is grappig zooals de menschen er zich op toeleggen daarachter te komen, dat merk ik dikwijls; dus kunt gij gerust telkens een ander pseudoniem kiezen; dat vind ik-zelve heel practisch. Maar plaats het dan s.v.p. of boven of onder aan Uw brief. Gij deedt dat trouwens al reeds. Velen echter zetten het midden in hun brief, wat soms wel eens lastig is. - Om Uw verhaal van dat familielid heb ik hartelijk gelachen. Ik vind het juist recht aangenaam voor mij-zelve, indien men graag met mij correspondeert; gelijk ik meermalen reeds zeide, ik leer óók daardoor. Hartelijk gegroet, en nogmaals veel dank voor het gezondene.

J.G. - Het spijt mij zeer, dat financieele redenen U tot bedanken als abonnée noodzaakten, niettegenstaande gij de Lelie zoo liefhebt; natuurlijk kan ik voor U geen uitzondering maken, en U toch een apart antwoord zenden, ik hoop dus dat dit

bericht toch nog tot U komt op de een of andere wijze. Evenals ik U de vorige maal teleurstellen moest door een afwijzing van Uw werk, zoo is dat ook deze keer 't geval, omdat zulke ontboezemingen niet geschikt zijn voor de Lelie. - *Als* ik iets aanneem, ook van nietabonné's, dan ontvangt de schrijver stéédsvan den uitgever pres: ex: en honorarium. - Hartelijk wensch ik U het beste toe, en hoopdat wij elkaar nog weer eens terugvinden mogen in de Lelie, waar gij over haar, en over Uw sympathie met den inhoud, zoo hartelijk schrijft. Zooals gij terecht zegt: aan alle leed komt een einde. - Misschien drijft ook voor U de wolk spoedig voorbij.

Uitgestootene. - Gij moogt mij héél eerlijk Uw meening over den inhoud der Lelie vertellen, dat is veel aangenamer voor mij, dan wanneer gij die verzwijgt. Echter, het is niet altijd gemakkelijk voor een redactie aan de verschillende smaken tegemoet te komen; die stukken, die *U* zoo bevallen, werden mij juist onlangs namens eenige anderen aangewezen als juist dat kringetje van lezers niet te boeien, en, omgekeerd, die welke U nu weer niet zóó interessant voorkomen, werden over het algemeen steeds hoogelijk geroemd. - Prettig is het voor Jo, dat hare artikelen over de ziekenverpleging U zoo flink en wáár voorkwamen; dat vonden velen.

- Neen, wij hebben hier het niet zoo goed gehad als wij zouden hebben gewenscht, omdat mijn gezondheid niet heel schitterend is geweest, zoodat ik dan ook tenslotte ben genoodzaakt over te gaan tot een strenge badkuur in Bad-Nauheim, door de plotselinge verergering van mijn hart. Wat het weer aangaat hebben wij het hier beter getroffen dan in Holland, zelfs vele *te* warme dagen gehad.

Neen, het was maar scherts over Uw pseudoniem. Gij hebt groot gelijk, dat kleine hatelijkheden en ergernissen soms véél meer iemand kunnen hinderen dan een werkelijk groot verdriet; ik schrijf dat daaraan toe, dat zulk groot verdriet ons niet overkomt door menschenschuld, terwijl de speldenprikken en hatelijkheden onnoodig waren en hadden kunnen uitblijven, indien de menschen over het algemeen niet zoo wreed waren en boosaardig. En die gedachte maakt wat *zij* ons aandoen zoo moeilijk te dragen. Maar juist dáárom is het zoo heerlijk, dat gij een zoo lieven steun neven U hebt, met wien gij U over alles kunt uitspreken; gelijk ik U in de vorige correspondentie reeds schreef, zulk een verhouding komt juist heden ten dage zoo zelden voor.

Ik kon mij, na lezing van Uw tweeden brief, nog te beter begrijpen, hoe ook juist U dat feuilleton: ‘Hoe dokter W. en pension gaat’,

moet hebben geamuseerd; zelve ben ik in zoovele verschillende pensions en hotels geweest, door mijn reizend leven, dat ik een rijke ervaring heb opgedaan in zake onredelijkheid en onhebbelijkheid van de meeste menschen; juist als gij ook schrijft: zij willen het liefst voor *niets* wonen, en halen naar zich toe wat ze maar kunnen. Ik vind het daarom dan ook een bepaalde verdienste in Mevrouw Kaulbach, dat zij, in haar onlangs door mij hier besproken boek *Moeder*, juist op *die* zijde van het vrouwenleven óók eens een licht liet vallen, die zijde van kamers-verhuren-moeten, waarmede zoovele beschaafde vrouwen haar brood verdienen, en waarbij zij zijn overgeleverd aan willekeur en hebzucht. Het staaltje, dat ik aan Felix II vertelde van den Berlijnschen meneer, dien ik dezen zomer bijwoonde, is dan ook volstrekt niet een op zichzelf staand feit; die man plukte de mooiste rozen af, voorzag zich van de vruchtboomen van de beste vruchten, hinderde iedereen, hield er zelf zes kleine kinderen op na, maar maakte den huisbezitter een standje, wanneer diens éénige kleine zuigeling schreeuwde, en, bij dat alles, dong en kribde hij over elken pfennig dien hij kon naar zich toe halen.

Gij vraagt *mijn* raad. Ik voor mij houd het vak van huishoudster-dame voor *te* slecht betaald, om er ernstig werk van te maken als men het kan vermijden; een *slechte* meid verdient bij ons in Holland en in Duitschland een veel hooger loon, en heeft daarbij méér geregelde vrijheid ook nog, dan een *goede* dame-hulp-in-het-huishouden, welke wordt afgescheept met een *f* 100 misschien, en daarvoor nog moet klaar staan nacht en dag soms, *en* niet te vergeten er keurig gekleed moet uitzien als meneer en mevrouw partijtjes geven en haar daarbij aan tafel willen hebben. - Maar, het andere vak door U mij genoemd, zal, dunkt mij, heden ten dage niet anders, ook niet op een dorp, kunnen worden uitgeoefend dan bij behoorlijke opleiding vooraf, tenzij gij U zoudt kunnen associeeren met iemand, die het gedeelte van smaak, het afspreken met de klanten enz., aan U overlaat, en zelve het bepaalde vakgedeelte voor hare rekening neemt. Zoo iets schijnt mij lang niet uitgesloten te vinden, hetzij door relatie, hetzij door advertentie, vooral indien gij eenig kapitaal kunt bijbrengen. Informeer echter eerst van alle kanten met wien gij U inlaat op finantieel gebied. - Ik durf, voor ik weet of U dit aangenaam is, niet nader ingaan op dat gedeelte van Uw brief, uit vrees U te verraden, maar ik sta geheel tot Uw dienst, U ten allen tijde te beantwoorden, óók in deze dingen. - Voor Uw vriendelijk groetje bij mijn terugkomst in Holland, veel dank, maar, gelijk ik U schreef, ik zal vooreerst nog in Bad-Nauheim moeten blijven, wat, vooral om de aanleiding ertoe, een gróóte teleurstelling is. Want onze Marie en de honden zijn nu naar Holland terug; en ik mis hen zéér.

L.P. - Uw slot is zóó hartelijk, dat ik wil beginnen met U dáárvoor in de eerste plaats te danken. Neen, ik dacht *niet*, toen ik Uw brief zag: 'Wat zullen we nu weer hebben,' maar wèl erken ik, dat ik altijd met een zekeren angst denk, als ik Uw hand zie: Zou ik haar wellicht in haar gevoelens onwillens hebben gekwetst? Dat zou mij zoo oprecht *spijten*, en dus ben ik steeds zoo blij dat dit niet het geval is. Uwe uitgebreide verdediging van het standpunt van moderne dominee's, in zake het bijbel-behandelen, is voor mij niet nieuw natuurlijk; ik heb dit door U ingenomen standpunt honderdmaal aldus hooren bepraten, en ik kan U enkel antwoorden, dat ik er anders over denk, zonder te willen ingaan op *al* te veel bijzonderheden, omdat de Lelie niet mag ontaarden in een discussie op godsdienstig gebied, welke vele lezers vervelend, en

anderen aanstootelijk vinden. Dit alleen antwoord ik U dus, dat *m.i.* dat standpunt huichelachtig is. Indien men den Bijbel niet geschikt vind voor kinderen, dan moet men hem *niet* behandelen, maar hem verkorten, wijzigen, gedeeltelijk bespreken, en dat alles naar eigen goeddunken, dat is den kinderen een *verkeerd*, *onjuist* denkbeeld ervan bijbrengen; ik vind b.v. dat Heine en Goethe ook geen boeken zijn voor kinderen, en dat de hoofdonderwijzer, dien ik zijn tienjarig zoontje een Multatuli-uitgave zag schenken, een *dwaas* was, maar het zou, dunkt mij, er niet op verbeteren, indien wij kinder-uitgaven, ieder naar onze *eigen* inzichten, gingen maken van de meesterwerken van Goethe, of van de gedichten van Heine, of van den Max Havelaar. - Dat de ouders in de *eerste* plaats moeten leiden het godsdienstig-onderwijs hunner kinderen, en dat van dag tot dag nagaan, en dat volwassenen die zich niet bekommeren om den godsdienst, en maar voort-teren op hun catechisatie-onderwijs, daarin toonen gróóte onverschilligheid, in dat alles geef ik U gelijk, in het een zoo wel als het ander. Alleen, het laatste vind ik, gegeven het vage en onbevredigende van 'modernisme', een natuurlijk gevolg van modern cathechesatie-onderwijs Eerst het leed, de behoefte aan troost, brengt zulke onverschilligen dikwijls tot nadenken, tot zich afvragen: wat *heb* ik aan mijn godsdienst.

Den door U aangehaalden tekst, dat God de misdaden der vaderen zal bezoeken aan de kinderen tot in het derde en vierde geslacht, vind ik afschuwelijk-wàár. Voor mij is juist dit vonnis een van de bewijzen van de Bijbel-waarheid, want ik zie dat alles om mij heen, en ik vind het tegelijk een zoo *vréése*lijk woord, een zoo niet te verklaren *on*rechtvaardigheid, dat onschuldige nakomelingen moeten boeten voor de gemeenheid, de dronkenschap, de vuilheid van hun voorouders. Bovendien is het een waarschuwing, die voor deze zondarenzelf niets beteekent; wat kan het juist zulke vuilpoetsen schelen, wat er later met hun kinderen en kindskinderen gebeurt, om *hen* te treffen, die dan allang dood zijn. - - En toch *gaat* het zoo toe in de werkelijkheid, dat behoef ik U niet nader uit te leggen, elke arts kan U dat zeggen. Gij schrijft dat Uw ziek-zijn U leerde rustig denken, en voegt er aan toe, dat gij, indien gij in het gewone leven waart geweest van kind af, toch evenzoo zoudt nadenken over alles. U-niet-kennende kan ik U niet tegenspreken. Er zijn sterk-ontwikkelde, diep-nadenkende naturen, die in alle omstandigheden zich-zelf blijven; bij de overgroote meerderheid van het menschdom is dat het geval niet, zij worden dóór het leven opgevoed, dóór de omstandigheden, en die ook bepalen hun denkwijze en hun levensbeschouwing. -

Dat in vele menschen ‘de ikheid nog slaapt’ ben ik in het geheel niet met U eens; om de zeer eenvoudige reden dat in de meeste menschen geen *ikheid* is; zij zijn namaak van elkaar, ziellooze nullen. ‘Wees U zelf, zei ik tot iemand, maar hij kon niet, hij was *niemand*’. Voor mij is dat een innig-wáár woord. - Den door U aangehaalden tekst van Jezus over de kinderen, heb ik door orthodoxen altijd heel anders en m.i. veel natuurlijker hooren uitleggen, als bedoelend dat wij moeten gelooven, leeren, aannemen zonder twijfelen, als de ‘kinderen’. Uw uitlegging schijnt mij niets meer met den eigenlijken tekst gemeen te hebben; dus, vergeef mij, dóór en dóór ‘modern’ te zijn.

Op die ‘afgoden’-questie kom ik maar niet meer terug, want gij staat m.i. te letterlijk stil bij het woord afgod, alsof gij naar mijn meening werkelijk zoudt *aanbidden* zoo'n mensch of zoo'n dichter. In de theorie zult gij dat wel niet doen, maar ik vind dat het in de praktijk er zoowat op neerkomt, wanneer men zóó hoog stelt een of ander mensch, dat hij een ‘ideaal belichaamt’. Wat mij betreft, er zijn menschen die ik lief heb, anderen, die ik om de een of andere reden acht, weer anderen, die ik om hun gaven hoogstel, etc., etc., maar, als ik aan *idealen* kom, dan verzeker ik U, dat ideale menschen voor mij stuk voor stuk van hun voetstuk vielen - o zoo diep naar beneden.

En nu wil ik U iets zeggen; gij hebt in het slot van Uw brief een soort beschouwing gegeven van hetgeen gij U voorstelt omtrent mijn zielstoestand, en, zoo ik die hier niet herhaal, dan is dat, omdat het hier iets intiems mijner eigen innerlijkheid geldt. Gij-zelve zult U wel bezinnen echter *wat* gij hebt geschreven, en ik wil U heel oprecht antwoorden daarop, dat gij het niet ver mis hebt, want ik *ben* niet hard noch bitter van nature, ik zou *willen* dat ik anders kon denken over de menschen dan ik doe, ik leerde hen minachten door hun eigen wreedheid en hebzucht en egoisme, vooral jegens *alles* wat zwak is, en van hen afhankelijk, en aan hen overgeleverd. - Voor Uw warme návoelen-kunnen van mij wil ik U daarom danken, heel eerlijk danken; het bewijst dat gij U hebt ingedacht in mijn ziel. Nogmaals, juist in deze dagen, vervult Uw vriendelijk slot mij met heel veel dank. Kent gij het Engelsche gezang:

> That each departing day
> Henceforth may see
> Some work of love begun,
> Some deed of friendship done,
> Something for Thee.

Wat men nu ook verstaat onder *Thee*, een God naar den Bijbel, of een naar zijn eigen voorstelling, ik geloof, als men, met zulk een levensbeschouwing in zich, waarachtig elken dag begon en eindigde, dan zou de wereld er heel wat anders uitzien dan nu, dan zou ik-ook haar misschien leeren liefhebben. - De woorden kwamen mij in den zin bij Uw slot aan mijn adres, als hadden zij *U* op dat oogenblik geïnspireerd.

Felix II. - Blij weer eens van U te hooren! Blij óók, dat mijn nieuwe roman Om de eere Gods U zoo boeit. Dat gij vindt, dat ik de Haagsche christenen ‘streng’ aanpak, is mij een lofspraak; ik geloof dat men huichelarij en schijnvroomheid niet genoeg kan aan de kaak stellen, en dat zij in ons vaderland nergens zóó welig bloeien als in den Haag. - Gij-ook zijt een out-sider, die niet weet en ziet uit de verte, wat er achter de schermen gebeurt, en hoe de Mammon wordt aangebeden, in plaats van den ‘Heer’. - Ik ben het met U eens, waar gij schrijft, dat het gevaarlijk is te veel den nadruk te

leggen op het ontwikkelen der eigen persoonlijkheid, - zooals, heden ten dage mode is. Immers, daardoor kweekt men *nagemaakte* persoonlijkheden. Gabriele Reuter heeft dat in hare brochure over de vrouwenquestie zoo heel juist gezegd, dat elke hedendaagsche backfisch zich inbeeldt een ikheid te moeten zijn, een kunstenaresse, een àpart wezen, - en met de man-backfischen gaat het evenzoo. Maar, wie een persoonlijkheid *is*, die kan er niet aan veranderen dat hij ot zij het *is* nu eenmaal; voor het eigen *geluk* dient het zeker niet; integendeel, hoe middelmatiger je bent, hoe beter voor je eigen geluksleven, daarvan ben ik overtuigd, juist naar al wat ik zie om me heen. -

Gij schrijft, naar aanleiding mijner vorige correspondentie aan U, waarin ik uiteenzette wáarom ik niet graag naar een Haagschen modepredikant ging luisteren, 'U zult toch in den Taunus wel gelegenheid hebben eens een goed prediker te hooren'. Waarschijnlijk wèl, maar, laat mij U eerlijk bekennen: als ik niet eerst wéét, dat die goede 'prediker' ook, en voor alles is, een goed *mensch*, dan heb ik geen lust mij door zijn *woorden* te laten stichten; bij mij moeten het namelijk ook de *daden* doen, juist van zoo iemand. En, hetgeen ik dezen zomer juist weer heb bijgewoond, van een van de groote Berlijnsche lichten op geestelijk gebied, is van dien aard, dat ik meer dan ooit terugschrik van 'goede predikers', van wien ik niets af weet, wat hun leven en handel en wandel betreft. De bedoelde predikant *stal* hier - ik kan het niet anders noemen - de vruchten van zijn pensionhouder, haalde hem het vel over de ooren, op een wijze, die geen schacheraar van beroep hem zou kunnen verbeteren, duwde zieke menschen van hun plaats als hij met zijn vrouw daar wou gaan zitten, in één woord, gedroeg zich zoo ergelijk-onhebbelijk, dat men hem ten slotte verzocht zijn biezen te pakken, daar er niet aan hem werd *verdiend* maar *toebetaald* door den eigenaar. Het mooiste komt echter nog. Zijn kinderen, alreeds even hoogmoedig-opgeblazen als hij zelf, trokken de aandacht door hunne algemeen-bewonderde schortjes, waarop zij heel-ongegeneerd, verklapten: 'Och, die zoekt vader uit, uit de zendingen, die hij krijgt voor de heiden-kindertjes. Vader heeft met de zending te maken, en dan neemt hij er zulke mooie dingen uit!' -

Ziet gij, dergelijke 'voorgangers' hebben het zoo bont gemaakt door hun bespotten van hun eigen woorden, dat Marie von Ebner-Eschenbach met recht schreef in een harer boeken: Goedheid en Beminnelijkheid zijn dingen, die men niet meer moet zoeken bij de predikanten, maar alleen nog maar bij de door hen vermaande 'zondaren'.

Ik ben het dan ook volkomen met U eens, dat onderlinge opwekking tot het goede ook voor de meest-zelfstandige persoonlijkheid wel nuttig kan zijn, maar ik heb zoo'n walg gekregen van

die Zondagsche preeken, waarbij de predikant er een vet baantje van maakt, en niets anders, dat ik nooit meer ga onder het gehoor van een dominee, van wien ik niet vooraf weet dat hijzelf *doet* naar zijn preeken, tenminste *tracht* er naar te doen!

Het is zóó van zelf sprekend dat ik U zulke 'vrijmoedige' raadgevingen niet kwalijk neem, integendeel oprechtheid, als die in Uw brief, bijzonder waardeer, dat ik daarop niet nogmaals terugkom. Wel wil ik echter nog ingaan op Uw woorden, dat ik Uw correspondentie zoo goed versta, en dat onze brieven wederkeerig zoo'n sympathie wekken, want m.i. komt dat, omdat gij en ik in heel veel dingen elkaar innerlijk nastaan; dat trof mij nu weer bijzonder in alles wat gij schrijft over het kweeken van persoonlijkheden, en het gevaar daaraan verbonden. Gij zegt dat alles zoo klaar en zoo helder, en het wijkt zoo af van hetgeen 'men' daaromtrent juist heden ten dage elkaar napraat. - Ik-ook, denk daarin zooals gij, en zoo gaat het met vele dingen, waarover gij schrijft.

Ik weet, niet welk Lelieportret gij bedoelt, maar er komt nu een nieuw; het is mijn schuld dat het er nog niet is, ik stel het telkens uit naar den photograaf te gaan. Dank voor den 'stevigen' handdruk. En, in alle gemeendheid beantwoord ik dien.

Hoopvol. - Neen, van U-vergeten hebben is bij mij geen quaestie. Ik vergeet zoo gauw niet. Dat die postwissel U een prettige opwekking werd tot schrijven geloof ik gaarne.

De redenen, die U weerhielden, vind ik trouwens zoo hoogst natuurlijk, dat er van geen verontschuldigen sprake behoeft te zijn. Hartelijk gefeliciteerd met zulk een mooie acte. - Ik vind het heel natuurlijk, dat men bij de tropen-warmte in Indië minder krachtig en werklustig is dan in Holland, vooral als men er slechts een korten tijd verblijf houdt, en zich aan het klimaat moet gewennén. Heel verwonderd ben ik, dat gij Indië minder lief hebt dan Holland, juist *omdat* gij daar, in Indië, zijt geboren; want ik-voor-mij vind Indië sympathiek. Maar wèl kan ik begrijpen, dat gij liever woont in Europa, waar op elk gebied oneindig veel meer valt te genieten. - Nu kom ik alweder een aanleiding in Uw brief tegen, om te zeggen: Hartelijk gelukgewenscht! Gij begrijpt mij? - Ik durf op dat gedeelte niet nader in te gaan, uit vrees van U te zullen verraden, maar ik wil slechts zeggen, dat ik Uw flinkheid en succes bewonder wat het eerste gedeelte aangaat, maar mij innig verheug over het *einde.* Nogmaals, gij begrijpt mij?

Om Uw aardige beschrijving van het thema's corrigeeren heb ik moeten lachen; gij geeft daar zoo heel juist weer, wat ik-zelve voelde toen ik in Schotland Fransch en Duitsch onderwees aan de meisjes, Ik-ook dacht telkens, net als gij: Ik vind het geestdoodend dat thema-corrigeeren, en, daar de meisjes, die ik op de school had, zonder uitzondering gefortuneerd waren, kreeg ik ook nog altijd een heimelijk medelijden met haar zich-zoo-moeten-inspannen. - Waartoe? dacht ik dan. Wat komt het er op aan of zij fransch en duitsch schrijven zonder fout of niet; - laat ze toch hare jeugd genieten.

- Ik heb U het antwoord op Uw vraag reeds gegeven in mijn door U dan ook met zoo veel genoegen steeds gelezen werken; gij vraagt namelijk, of ik ook niet het betreur, dat de jonge meisjes huichelachtig worden opgevoed in een *quasi* onverschilligheid voor een later mogelijk huwelijk terwijl zij in stilte daarop hopen, ja rekenen; gij vraagt, of ik ook het niet veel natuurlijker zou vinden, indien zij ronduit over hare natuurlijke bestemming van eens vrouw en moeder te zullen worden

mochten spreken van kind-af; en dan, iets verder in Uw brief, spreekt gij er Uw vreugde over uit, dat *ik* den moed had dat alles zoo eerlijk te erkennen, vertelt gij mij over mijn oprechtheid te hebben 'gejubeld' telkens en telkens weer, als gij iets van mij hebt gelezen over die dingen. - Daarmede dus hebt gij U-zelve reeds geantwoord, want er blijkt uit, hoe gij al wéét dat ik het met U eens ben, gansch en al.

Laat mij U nog zeggen, waar gij dan verder schrijft, dat *gij* den moed niet zoudt hebben gehad zoo eerlijk en zoo waar te zijn als ik het ben, dat dit bij mij komt, omdat ik *buiten* alle trouwlustigheid stond van het begin af waarop ik die dingen zegde durfde. Als het er mij om te doen ware geweest 'een' man op te doen, dan had ik misschien gezwegen, ofschoon het een feit is dat, juist door mijn *verkeerd-begrepen* woorden, 'de' mannen op mij afkwamen. Maar ik wist voor mijzelve wat ik wilde, mijn eigen levensgeschiedenis op dat liefdegebied was afgesloten, daarom kon ik onpartijdig en eerlijk oordeelen, en spreken - en liet alle verkeerdbegrepen worden mij ook zoo koud.

Geheel ben ik het met U eens, dat 'niemand twee heeren kan dienen in het huwelijk', zoodat gehuwde onderwijzeressen, en wat dies meer zij, onzin is. Als het *moet* om den broode, omdat b.v. de man ziek is, dan is het erg genoeg, maar wanneer een vrouw voor haar plezier, uit eerzucht, haar actes of haar kunst, of wat ook, wil blijven uitspelen naast het gehuwd-zijn, dan is het onvermijdelijk, dat zij of het een, of het ander verwaarloost, of haar vak, of haar gezin, - en gemeenlijk het laatste.

Het spijt mij, dat Uw stukje niet met Uw vollen naam is onderteekend; dergelijke veranderingen naderhand worden licht vergeten, want de aangenomen copie is dan opgeborgen, en, op het oogenblik waarop ik zoo'n tweeden brief ontvang, heb ik niet altijd gelegenheid of tijd erin te gaan zoeken naar het bewuste stukje. Natuurlijk 'moogt' gij niet alleen nog eens iets inzenden, maar zelfs zult gij mij een welkome medewerkster zijn, hoop ik. Gij ziet, dat ik het bij het rechte eind had, toen ik in Uw stukje 'iets' zag, want Uw loopbaan daarna heeft bewezen, hoe Uw weg inderdaad in die richting wees. - Dat gij mij niet 'verveeld' hebt, en integendeel een groot genoegen deedt door mij zoo lang over Uw lotswisselingen te schrijven, spreekt van zelf.

Henriëtte II. - Het spijt mij dat Uw brief niet zoo heel opgewekt mocht zijn. - Ja, donkere dagen zijn in elks leven, maar, als men het samendraagt, dan is het ergste nog over te komen, dat ondervond ook ik in mijn leven met mijn vriendin. - Gij hebt dat stuk van mijn

trional-vergiftiging met veel aandacht gelezen, zie ik, en zoo ziet men alweer, dat aan alles nog een goede zijde is, daar de gedachte aan mijn pijnen U dan toch tot troost was in de Uwe. Zij *waren* afschuwelijk, dat is zeker. - Ja, daarvan kan ik-ook meespreeken, dat ziekte schatten kost, ook in *dit* opzicht is voor mij op dit oogenblik deze plotselinge kuur voor mijn hart in Bad-Nauheim een groote tegenvaller. En al zijn van mij al de huishoudelijke zorgen afgenomen, die U drukken, omdat mijn vriendin en onze Marie er zijn, daarvoor heb *ik* weer al mijn stééds doorgaand werk; waarvan het een zegen is dat ik het zoo goed kan blijven doen, maar dat toch er *is* - nietwaar! Zoo heeft ieder onzer zijn of haar kruis. En, als je dan maar zeggen kunt, 'wij zijn samen gelukkig', dan hebben dezulken als U en ik, die dat mogen getuigen, het vrijwat beter toch in elk geval dan de meesten. - Een goede tijding krijg ik toch ook van U, dat meevallertje (gij begrijpt me?), en dan dat het met de zieke daarginds nu zoo goed gaat, dat zijn toch twéé lichtzijden! - 'Den moed opgeven' op dat bepaalde punt, zou in Uw geval toch véél te gauw zijn. Daartoe is immers niets geen reden. Ik kan best begrijpen dat het gemis U een verdriet is; ik zou het ook zoo vloeien.

Zeker, de opvoeding van een kind vind ook ik een ontzettende verantwoordelijkheid. Maar, mij dunkt, als men die verantwoordelijkheid ernstig *bedenkt*, en zich *voor oogen houdt en* als men het kindje heel *lief heeft*, dan is daarmede voldaan aan de voorwaarden van slagen, voor zoover dat mogelijk is op deze onvolmaakte aarde. Immers onvolmaakt blijft alles. Ook de best-bedoelde opvoeding zal, van achteren beschouwd, hare zonden en verkeerdheden toonen. In mijn herinnering aan hetgeen er aan mijn jeugd is misdreven, geeft altijd de doorslag, wat mijn oordeel er over aangaat: Was het te goeder trouw, *of* uit vóórtrekken van den een boven den ander, of een dergelijke niet-te verdedigen reden. - - Voor mij zou, zooals ik reeds dikwijls vertelde, het grooter-worden van mijn kindje een bepaald verdriet zijn, want ik zou het liefst steeds twee-a-drie, hoogstens zes a tien jarige kleuters om me heen willen.

Ja, het liefdadigheids-gedoe dóór kinderen is een van de *zonden* van onzen tijd. Het kan niet anders dan hen lichamelijk en geestelijk verderven, blasé maken vóór den tijd, allen eenvoud doen verliezen, om niet te spreken van het nadeel voor hun studies, hun gestel, etc. - Het schetsje wil ik graag lezen; zendt het aan den heer Veen, aan mijn adres. Ik ontvang dan alles in orde. - Het doet mij genoegen dat de 'jour' uit mijn roman *Om de Eere Gods* U heeft getroffen, als wáár; hij is, als alles trouwens, naar het leven geteekend. - Hoe heerlijk dat ik ook in U een honden-vriendin heb gevonden; doe mijn groeten aan den Uwen. Het is nu voor mij een heel hard ding, dat ik Benjamin en Frits naar Holland moet sturen, zij gaan met onze Marie naar Scheveningen, want ik moet de kuur zoo streng doen, dat wij niet onze eigen huishouden kunnen hebben maar geheel voor zijn gezondheid moeten leven. - Het is een heele scheiding zoo ineens, en, indien wij Marie niet hadden, ging het niet. Hartelijk dank voor Uw vriendelijke woorden over de correspondentie, schrijf zooveel gij wilt, ik zal het steeds prettig vinden, en gij ziet dat gij nu al héél spoedig wordt beantwoord.

Bericht.

Wegens plaatsgebrek moesten **Brieven van Java** blijven liggen.

REDACTRICE.

Sluiting red: ged:

29 September 1909.
23ste Jaargang.
No. 13.

Berichten.

Present-exemplaren en Bewijs-nummers zijn aan te vragen bij den uitgever van dit blad, niet bij de redactie.

Beklag over correctie- of drukfouten heeft de betreffende te richten tot den uitgever, niet tot de redactie.

Zij, die zonder abonné of lezer te zijn van de Holl. Lelie de redactie lastig vallen met de toezending van manuscripten of brieven, hebben het zichzelf te wijten, wanneer zij geen particulier antwoord ontvangen; de beantwoording van een en ander geschiedt door de corr.-rubriek in dit blad, behoudens die gevallen van uitzondering die de redactie om welke reden dan ook persoonlijk uit beleefdheid maakt.

Zij, die hunne manuscripten bij weigering terug verlangen, worden verzocht hunne behoorlijke frankeering terstond in te sluiten en hun juist adres terstond op te geven.

Zij, die met de redactie correspondeeren in de Lelie onder welk pseudoniem ook, worden verzocht zoowel dit pseudoniem als den eigen naam onder elken brief te herhalen, daar het onmogelijk is alle pseudoniemen te onthouden bij een zoo uitgebreide correspondentie.

Anonyme brieven worden niet beantwoord.

REDACTRICE.

De redactrice verzoekt van af heden alle voor háár bestemde brieven, stukken, enz. te willen zenden onder háár adres, aan den uitgever van de Holl. Lelie, Keizersgracht 485, Amsterdam.

Later.
Vrij naar 'Plus tard' van Hélène Vacaresco.

Gij hebt mij lief, en het is lente!
Maar 't is zoo droef, zoo droef in mij;
Zou nooit mijn arme hart genezen?
Zou nooit mijn droefheid gaan voorbij?

De weg, dien gij niet kunt vergeten,
Die langs mijn stille woning leidt,
Nietwaar, gij zult hem dikwijls nemen
In stillen schemeravondtijd.

En dan.... zult gij niet binnenkomen?
Zal ik niet zien uw lief gelaat?
En zullen wij niet samen fluist'ren,
Zooals men van een doode praat!

Ik zal dan oud zijn en verlaten,
Want oud maakt droeve eenzaamheid,
Maar o, wij zullen wéder voelen
Den blijden, jongen lente-tijd.

En het verleden wordt weer heden
En in ons droef en bang gemoed
Straalt helder licht door dichte neev'len.
Zooals een geestverschijning doet.

In schemering der avond-stilte
Als alles ademt vrede en rust,
Dan zoeken onze handen teeder
En zacht elkaar, heel onbewust.

En wij zijn stil in 't schemer-zwijgen,
Waar 't reine licht der liefde viel,
Maar o wij luist'ren en wij fluist'ren,
Zoo zacht en innig, ziel tot ziel.

En gij verlaat mijn stille woning
Het hart vol vrede, liefde en zon!
O wist ik maar, wanneer de lente,
De eeuw'ge lente eens begon.

J. VAN REES-VAN NAUTA LEMKE.

Hij ging voorbij....
Vrij naar; 'Il passa' van Hélène Vacaresco.

Hij ging voorbij.... 'k had zonder twijfel
Niet moeten komen op zijn pad;
Maar och, mijn huis ligt in 't voorbijgaan,
Zoodat vanzelf hij binnentrad.

Hij sprak tot mij.... 'k had moeten luist'ren,
Misschien niet eens naar wat hij zei,
Maar als muziek klonk mij in de ooren
Zijn lieve stem, en.... 't was in Mei.

Hij had mij lief.... 'k had moeten zwijgen,
Wat eeuwig in mijn harte leeft,
Maar altijd als de ziele luistert,
Is het de ziel, die antwoord geeft.

En.... hij vertrok, - 't moest met mijn heimwee
Nu zijn voorbij, voor goed voorbij,
Maar zonder hem is alles duister....
En.... morgen is het weder Mei.

J. VAN REES-VAN NAUTA LEMKE.

Voor altijd.
Vrij naar 'Pour toujours' van Hélène Vacaresco.

Uw handen hebben vast mijn venster
Zacht aangeraakt,
En sedert zie ik lichtgeflonker,
Zacht-rose straalt het, zelfs in donker, -
Gij hebt mijn venster licht gemaakt.

Uw paard heeft uit de bron gedronken
Vlak bij mijn huis;
En sedert is het, dat ik luister
Steeds naar uw paard in schemer-duister
En naar het murm'lend brongeruisch.

En van het zwaard, dat aan uw zijde
Zoo scherp kon zijn,
Moet ik de scherpte steeds gevoelen,
Ik weet niet, wat het mag bedoelen,
Maar 't doet zoo'n pijn, zoo'n felle pijn.

J. VAN REES-VAN NAUTA LEMKE.

Boekbeschouwing.

Een merkwaardig boek, naar aanleiding van: De arme vrouw, door **Jeanne Reyneke van Stuwe.** (Uitgever L.J. Veen, Amsterdam.)

Het is niet om het onbeduidend-oppervlakkige van den *roman* als zoodanig, dat hij een afzonderlijke bespreking verdient, het is om de bekentenis van den *inhoud*, dat ik hem wensch in veler handen, en daartoe hoop bij te dragen door dit artikel.

Want, ondanks, of, laat mij liever zeggen, juist *om* de vóórrede van de schrijfster, is dit boek over vrouwenlevens een van bekentenis, hoe ongelukkig zij, de vrouw, het heeft in hare nieuwe positie van *ikheid*, van zelfstandige, van àlles-wetende, en àlles beredeneerende!

Immers, Jeanne Reyneke van Stuwe schijnt nu eenmaal geen boek meer te kunnen schrijven in de laatste jaren - en zij schrijft er nog al éénige, - zonder vóóruit den lezers te vertellen gemakshalve, waarover zij het hebben zal met hen, - als schooljuffrouw met de kinderen.

Gewoonlijk is het een personen-lijstje, met een korte karakteraanduiding, en met hoofdstukken, die de gebeurtenissen, welke erin verteld worden, vóóraf als titel aankondigen; deze maal vindt de auteur het noodig ons op eene afzonderlijke bladzijde mede te deelen, dat zij heel objectief is in de teekening harer vrouwen-typen, dat zij, (de cursiveering is van haar-zelve), heeft willen weergeven '*typen van de hedendaagsche vrouw*, *niet zooals zij volgens hare of anderer begrippen moest zijn, maar zooals zij is in de werkelijkheid.'* Goed, dus, op haar eigen gezag mogen wij aannemen, dat de in *de Arme Vrouw* afgeschilderden, meisjes en vrouwen, zijn: levenswaarheid, onder ons rondwandelende werkelijkheidsafbeeldingen. Welnu, heb ik dan geen gelijk, wanneer ik beweer, dat juist dóór die objectiviteit bewezen wordt het onbevredigende en onopgeloste van de vrouwenquaestie in haar oogenblikkelijk stadium, wanneer zij voortbrengt zulke voor haar-zelve het-niet-vindende, met alles in het ongereede geraakte, haar roer geheel kwijt zijnde, diep-beklagenswaardige schepsels, als, stuk voor stuk, deze Marceline, deze Betsy, deze Corry, deze Françoise, deze Eleonore, - hoe zij allen heeten mogen!?

Tien jaar geleden ongeveer schreef mevrouw Goedkoop, zooals zij toen heette, een beslist tendenz-werk in haar *Hilda van Suylenburg.*

Alle jonge meisjes vlogen er op aan, en moesten den daarin gewezen weg volgen, en voelden plots in zich: roeping, studie-ijver, wat niet àl! Nu, nu die Backfischjes van toen zijn geworden vrouwen, staande in het werkelijke leven met zijn désillusies en zijn strijd, nu komt er hoe langer hoe meer een reactie, nu zien zij, en mèt haar hare omgeving, hoe geheel anders de werkelijkheid is, dan de ideaaltoestand, dien mevrouw Goedkoop geliefde te verzinnen: om de heel-eenvoudige reden, dat wij nu eenmaal, hoe en wat we ook worden in de wereld, niet kunnen uitschudden onze vrouw-natuur, noch kunnen afleggen ons vrouw-lichaam! Het is de verdienste van Jeanne Reyneke van Stuwe, bij al het héél-bedachte en oppervlakkig-in-elkaar gezette van haar boek, dat zij hierin zéér objectief is gebleven inderdaad, in dat weergeven van *vrouwen.* Marceline, de mannen-veroveraarster, zoo goed als Françoise, de trouwlustige in zuiver zinnelijken zin, zoo goed als het met hare 'geestelijke' liefde in het ongereede geraakte studentje, zij zijn vóór en boven alles *andere* wezens dan mannen, met *andere* gedachten, en *andere* gebreken, en *andere* deugden. En dááronder lijden ze allemaal meer of min, omdat het haar maakt, de eene zus, de andere zoo, *zijn* slachtoffer! Daaraan is nu eenmaal niets te doen, en, uit dit oogpunt, is de titel: *De Arme vrouw* misschien niet zoo slecht gekozen! Indien de uitwerking maar een betere, minder-haastig-dáárneer geworpene ware! Maar, wat is er nu afgezaagder dan zulk, in hoofdstukken van niets, naast elkaar groepeeren van eenige vrouwen, en ze dan aan elkaar lijmen met een onmogelijke draakromanintrigue, van een onmogelijke weglooperij met een Spaanschen schilder! Die heele Marceline-figuur, zoo maar geknipt uit een of anderen Franschen roman, niets lijkend op welke Haagsche-klein-steedsche zóógenaamde wereld-dame ook, zij handelt en praat zoo onhollandsch mogelijk, pour le besoin de la cause, en haar wegloopen met den schilder is het meestonmogelijk slot, dat ik in lang tegenkwam in een roman, zich verheffend boven het genre keukenmeiden-lectuur. - Stel U voor deze verwende, voor haar Haagsche-uitgaan-leventje alléén bestaande vrouw, die alles in ééns opoffert aan haar éérste-gezicht-liefde voor dien schilder, en er met hem van doorgaat; stel U vooral voor, dien schilder, die bereidwillig dat blok aan zijn been neemt, en zóó deugdzaam is, dat hij, om zijn verloofde kuisch te waarschuwen hem niet vóór hare echtscheiding te verleiden haar herdoopt in een beteekenisvol: *'Eva!'* Inderdaad, als *roman* is deze laatste nommer zooveel (oog kan ik sinds lang niet meer houden op het aantal, want elk half jaar komen er een páár), wel het minste geestes-product dat de schrijfster perste uit hare te vruchtbare hersenen, maar, als afbeelding van het lot, waartoe de hedendaagsche vrouw werd veroordeeld van lieverlede, dóór de omstandigheden en den tijdgeest, is het werkelijk de moeite *waard* in *De Arme Vrouw* nà te slaan, hoe onbevredigd die studentjes en die nieuwe vrouwen zich voelen, en, neven haar, de oudere generatie evenzeer, de moeders en de getrouwden, omdat men haar afnam, zonder haar iets in de plaats te geven, en leerde zichzelve als een 'ikheid' beschouwen, en daardoor veeleischend en alles-zwaar-nemend maakte; waartoe? tot welk doel? Wat heeft zij er mede gewonnen ten slotte; wat anders dan désillusie en opstand tegen haar vrouwenlot?

Het laatste nommer van de *'Vie heureuse'* brengt een niet onaardige caricatuur op 'De hedendaagsche vrouw', die, ook al weer juist in *dat* blad, een bijzondere beteekenis krijgt, omdat het er ook al een is van feministische tendenzen, zoodat de opname van zóó iets bewijst voor die kentering overal, waarop ik in den aanhef van dit artikel reeds wees. In die caricatuur dan wordt er op gewezen, hoe zorgen en

levensmoeilijkheden de éérste en voornaamste aanleiding zijn tot het leelijkworden van de vrouw. Op het eerste plaatje gaat zij, mooi-aangekleed, jong en bekoorlijk, naar het bal, terwijl haar man thuis in zijn bed ligt te lezen, in een politiek opstel van zijn hand, en er, in dat nachtgewaad, en met dien scherpen trek om zijn mond, niet bepaald innemend uitziet; maar op het volgende heeft mevrouw zijn taak reeds gedeeltelijk overgenomen, en schrijft aan een bureau, met om haar mond dienzelfden scherpen ingespannen trek, die hèm in zijn arbeid ontsierde, en ondertusschen past hij op de kinderen, en glimlacht daarbij, en ziet er opgewekt uit. Nog erger zijn èn hare kleedij èn hare gelaats-uitdrukking, als zij, op plaatje nommer drie, rent naar een vergadering, terwijl omgekeerd hij er steeds beminnelijker en jovialer gaat uitzien, belast ondertusschen met de veel aangenamer taak om voor het diner te zorgen, en de lekkere geuren daarvan in te snuiven. En eerst recht keert zich de rol om van beiden op haar ‘jour’, want nu is zij presi-

dente van de Kamer geworden, door Vrouwenkiesrecht, en men ziet haar, met hoogrood gelaat, gesticuleeren, in practische kleedij en met kort haar, maar hij ontvangt intusschen thuis de visites, keurig gekleed, geparfumeerd en welgedaan èn blozend van het niets-uitvoeren! Waarlijk, Jeanne Reyneke van Stuwe had die plaatjes kunnen laten afdrukken, - als zij er toen reeds geweest waren, - vóórin *de Arme Vrouw*, want zij illustreeren zeer waar de lieflijkheden van die dames, in geestelijken zin.

Zorgen, zelfkennis, zich met alles moeten bemoeien, máákt inderdaad oud en leelijk en gerimpeld. Droef genoeg, die het *moeten*, die zichzelf in dien vijandelijken toestand een weg *moeten* banen; maar, dat is geheel iets anders dan studente spelen of geleerd-doenerij op den voorgrond stellen bij wijze van *levens ideaal.*

Dan gaat het als met de Betsy's, die, al studeerend, toch het niet vinden kunnen, of, als met de Eleonores, wier overpeinzingen haar er toe brengen, dat bij al haar eigen egoist-'geluk,' van een eenzame vrouw, er toch, een ander is, een gehéél ander, dat van gewoonweg, op ouderwetsche manier, zich wijden aan man en gezin, en daarin opgaan, gelijk een Josephine van Someren, de éénige uit het heele boek, die wezenlijk *gelukkig* is, - als vrouw en moeder!

Ik herhaal, juist omdat de schrijfster er met zoo'n nadruk op wijst, dat ze zelve volstrekt geen partij kiest in de vrouwen-zaak vóór deze of géne opvatting, dat zij alléén *objectief* heeft afgezien van de *werkelijkheid*, juist dáárom is haar roman een document, want hij is een bewijs, dat de werkelijkheid er *niet* eene is van geluk voor de hedendaagsche vrouw! Marceline loopt weg uit haar eigen thuis, van een man die háár liefheeft, om een oogenblikkelijke impulsie te volgen, Betsy, de studente, verdrinkt zich, Françoise, het 'fatsoenlijke' meisje, dat geen man kan krijgen, omdat zij geen geld genoeg heeft en niet kan zich bevredigen buiten het huwelijk om, zooals iemand van de andere sexe dat doet in zoo'n geval, wordt dientengevolge hopeloos zenuwziek, Corry, haar zuster, in een dito stemming, gaat den lichten kant uit, een meisje uit eenvoudiger klasse zoekt het, na heel wat 'schande', in een vrije-liefde-verhouding, een oudere vrouw ziet haar zaak verloopen door haar dwaze liefde tot een jongeren man, en Eleonore, de eerlijke, nobele feministe, de 'nieuwe' vrouw in den besten zin, moet, dit alles overdenkende, aan het eind van het boek tot de conclusie komen, dat haar eigen dorre zelfstandigheid van eenzame vrouw niet anders is, dan een *negatief* soort van geluk, en bovendien, dat zij, juist dóór dat koele en zelfbewuste en met-eigen-ik-tevredene in haar natuur, behoort tot de uitzonderingen, tot de eenlingen, die men dus niet kan laten gelden als bewijzen voor 'de' oplossing der vrouwenquaestie, in zulk één enkel voorbeeld van eenling blindelings aanprijzen aan de meerderheid.

Zie, omdat de geheel *objectieve* romanschildering van Jeanne Reyneke van Stuwe woord voor woord beantwoordt aan mijn beweringen, in de *Holl. Lelie*, en elders, dat de nieuwe vrouw *niet* vindt het geluk in man-na-doenerij, en ook, dat de gelukkigste soort vrouw nog steeds diegene blijft, die mag vervullen hare *natuur*-bestemming van vruchtdagen, juist dáárom trof mij *De Arme Vrouw* als een voor de hedendaagsche vrouwenwereld aanbevelenswaardig boek ter overdenking, niet als *roman* van ook maar éénige kunstwaarde, maar als bijdrage tot kennis van de *werkelijkheid* van vrouwen-lot.

Wat ik heb *beweerd* jarenlang achtereen, dat heeft Jeanne Reyneke van Stuwe *afgezien* volgens haar eigen beweren in haar vóórrede, van de nuchtere werkelijkheid.

De zich verdrinkende Betsy, de krankzinnige Françoise, de weemoedig haar eigen-eenzaamheid-erkennende Eleonore, zij zijn de vrouwen die *ik* voorspelde, dat de hedendaagsche feministische tijdgeest zou baren; en Jeanne Reyneke van Stuwe nu heeft ze *gezien*, heeft ze *ontmoet.* Haar Betsy, haar Eleonore, haar Françoise, zijn *werkelijkheids*-typen, - zegt ze. Daarneven echter heeft ze óók die ééne ontmoet, die, alweder volgens óók mij, is de éénige soort *ware* vrouw; niemand minder dan Eleonore, de feministe pur-sang, de vrouw met het reine hart, de 'nieuwe' vrouw in den besten zin, die komt tot *die* overweging, als zij zegt van Josephine van Someren, de moeder uit het boek van Jeanne Reyneke van Stuwe: 'En háár leven leek haar ook het ideale leven, een leven gevuld met de lieflijkste belooningen. Bij háár vergeleken scheen iedere vrouw arm - en elk ander bestaan onbelangrijk en leeg'!!

Opzettelijk laat ik àlle roman-bespreking als zoodanig verder rusten. Want, als *roman*, verdient dit boek géén vermelding; mannenkarakters zijn er niet in; de vrouwen-typen zijn los naast elkander gezet, aaneengeregen

met woorden; en, noch van stijl, noch van eenigen achtergrond van tooneel, is ook maar de geringste sprake. Maar als *document* voor de vrouwenzaak is een boek belangrijk, waarvan de schrijfster zóó uitdrukkelijk méédeelt, het geschreven te hebben, om te laten zien *hoe de hedendaagsche werkelijkheidsvrouwen* zijn; belangrijk, omdat die vrouwentypen dus bewijzen tot welk een jammerlijke verkrachting van àlle geluk en àlle tevredenheid en àlle *vrouwelijkheid* leidden de laatste verdwaasde tien à twintig jaren, - tot zinnen-begeerten zonder huwelijk, tot krankzinnigheid, tot verzaking van huwelijksplichten, tot dorre éénzaamheid, tot toegeven aan hartstochten, tot alléén één soort van *blijvend,* zich handhavend *geluk:* het moederschap.... Zie Marceline, Françoise, Corry, Betsy, Eleonore - - *en*, de éénige benijdbare: Josephine van Someren.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Deze brieven zijn afzonderlijk voor de Holl: Lelie geschreven en komen niet voor in andere bladen.

Uit de Seine-stad. XXVII.

Ofschoon we nu reeds in de tweede helft van de maand September zijn, ziet Parijs er, sedert Juli, nog steeds min of meer verlaten uit. Verlaten van de Parijzenaars, bedoel ik, of, nog juister, van ‘les hautes classes’ der Parijsche bevolking. Het is niet ‘chic’ voor den Parijzenaar van zekeren stand, zich 's zomers te Parijs te bevinden. Het is zelfs zóó weinig chic, dat de lieden van den ‘grand monde’, die, om geldelijke of andere redenen, 's zomers de befaamde lichtstad niet kunnen verlaten, zich voor hun fatsoen verplicht achten, zich nergens te vertoonen, onzichtbaar te blijven, alleen maar om te doen veronderstellen, dat zij, liefst zoo ver en zoo duur mogelijk, ‘en villégiature’ zijn. Que voulezvous? Niemand, geen sterveling kan zich geheel vrijmaken van de grillige mode. Wilt ge een sterk bewijs? Ik zelf ben geen mannelijke modepop. Integendeel. Een schalk heeft zelfs beweerd, dat ik onder meer te herkennen ben door het feit, dat ik doorgaans mijn hoed *aan* en mijn jas *op* heb. Nu, mijn ideaal ten opzichte der kleeding zoû zijn: rond te loopen met een hemd à la Byron, een kuitbroek á la Cats, zijden kousen, Arabische sandalen, een Spaanschen ‘sombrero’, een dolk en een katapult. En tòch doe ik het nièt. Wat ik eigenlijk flauw van mezelf vind....

Revenons á nos moutons.

Men moet al een heel arme drommel van 'n Parijzenaar zijn, als men 's zomers niet de stad uitgaat, en, zij het slechts voor een paar dagen, een andere plaats, liefst een badplaats bezoekt.

Een badplaatsbezoeken is het allerchicst, staat het allergekleedst, in weêrwil van de korte zwembroekjes en aanverwante gewaden.

‘Ah! la vie des eaux!’

Dat moet onlangs madame B. ook hebben uitgeroepen, hoewel naar ik vermoed, eer met wrevel dan met geestdrift.

‘- Ik kom bij u’, vertelde zij den dikken heer Hamard, den chef van den veiligheidsdienst te Parijs, ‘ik kom bij u om me te onttrekken aan verdere vervolgingen. Eenigen tijd geleden was ik te Vittel, om er een kuur van drie weken

te volgen, die mijn dokter mij had voorgeschreven. Mijn man volgde toen ook een kuur, maar te Vichy. In het hôtel, waar ik logeerde, had ik aan de table d'hôte een jongmensch tot tafelbuur, wiens accent zijn Spaansche afkomst verried. Zeer innemend, schitterend causeur, vol zorg en attenties voor mij, liet hij niet na, spoedig mijn vertrouwen te winnen, zóó dat ik op zekeren morgen er in toestemde, hem te vergezellen op een bergtocht. Bij een Bergpas werd mijn cavalier.... ondernemender tegenover mij.... Zijn beminnelijkheden kregen vasteren vorm.... Hij greep me bij mijn middel.... Niet weinig verrast, trachtte ik mij van hem los te rukken, toen plotseling twee mannen voor ons verschenen. De een was gekleed als boschwachter, de ander droeg de uniform van politie-agent. Deze laatste trad op ons toe en zeide ons, dat hij verplicht was ons te arresteeren en procesverbaal op te maken wegens openbare aanranding der zeden.

Gij kunt u mijn schrik voorstellen. Ik zag me onteerd. Doch toen sprak mijn metgezel, die even ontdaan scheen als ik:

Hebt medelijden met ons. Als het moet, zullen wij u ruimschoots beloonen voor uw goedheid en uw plichtverzuim.... Dit is wat ik bij me heb, ik bied het u aan... En als dat niet genoeg mocht zijn - mevrouw draagt juweelen. Zij zal u die ook wel willen afstaan.

En toen onze beschuldigers nog aarzelden, volgde ik den raad van mijn metgezel op en stelde mijn ringen tot hun beschikking, mijn oorknoppen, mijn beurs, mijn horloge en ketting, al wat ik kostbaars bij me had...

Eindelijk, na alles aangenomen te hebben, gingen de boschwachter en de politieagent heen zonder proces-verbaal te hebben opgemaakt... Ik verlangde niets liever dan dat... Den volgenden morgen verliet ik Vittel en haastte me naar Parijs terug te keeren.

Ik dacht, dat dit ellendige avontuur voor goed de wereld uit was, toen, een paar dagen geleden, terwijl mijn man naar zijn bureau was gegaan, een bezoeker zich bij me liet aankondigen, aandringend om ontvangen te worden en mij latende zeggen, dat hij mij iets van het hoogste belang had meê te deelen.... Geïntrigeerd, stemde ik er in toe, hem te ontvangen.... Hoe groot was mijn verwondering, toen ik den politie-agent herkende, die mij, eenige weken geleden, in de omstreken van Vittel zooveel ontroering had veroorzaakt!

- Mevrouw, zei hij mij zonder omslag, u bent de oorzaak, dat ik buiten betrekking ben.... Als u mij niet den geldelijken steun geeft, dien ik noodig heb, dan zal ik tot mijn spijt genoodzaakt zien, me tot uw man te wenden....

Ik begreep toen de geheele waarheid. Ik was het slachtoffer van een bende handige gauwdieven.... Om een schandaal in mijn huis te vermijden, antwoordde ik mijn bezoeker, dat het mij op 't oogenblik onmogelijk was, hem een voldoende som ter hand te stellen, maar ik beloofde hem, dat ik hem binnen enkele dagen naar behooren schadeloos zoû stellen....

Ziedaar, meneer, de verschrikkelijke toestand, waarin ik mij bevind.... Ik bid u help mij en maak er een eind aan....'

Tot zoover de mooie madame B....

Een moralist zoû allicht de volgende twee vragen doen:

Waarom heeft de mooie madame B.... zoo erg met het onbekende mooie jongemensch geflirt?

En waarom heeft zij haar man niet op tijd de gansche zaak bekend?

Dezelfde moralist zoû waarschijnlijk ook niet geheel en al geloof slaan aan de woorden van de mooie madame B....

Doch zie: de dikke heer Hamard onderzocht de zaak. En te Parijs, in een huis op den Faubourg-Montmartre, werd de gewaande politie-agent teruggevonden in den persoon van Michel Iriard-Farde, oud 42 jaar en gewezen casino-croupier, en het mooie, kwanswijs Spaansche jongemensch in den persoon van François Panaud, alias Monsento, oud 27 jaar en gewezen houtgraveur.

De boschwachter is nog zoek. Slechts zijn képi werd in de woning van zijn kornuiten gevonden.

O, die badplaatsen!

Ah! la vie des eaux.

Dat is trouwens wel het toppunt van chic, dat manlief naar een badplaats en vrouwtje naar een andere gaat. Madame B... had toch wel met haar heer gemaal naar Vichy kunnen gaan. Vichy waar voorheen niemand minder dan madame de Sévigné veelvuldig is geweest en waarop de welbespraakte Fléchier indertijd de volgende strofen heeft gerijmeld:

C'est pour voir ces lieux à loisir,
Où la nature a pris plaisir
A réunir dans l'étendue
Tout ce qui peut plaire à la vue:
Les villages et les châteaux,
Et les vallons et les coteaux:

La perspective des montagnes,
Couronnant de vastes campagnes;
Le beau fleuve qui, dans son cours,
Forme à leurs pieds mille détours;
La verdure émaillée des plaines.
Le cristal de mille fontaines,
Les près, les ruisseaux et les bois:
Toutes ces beautés à la fois
Rendent le pays admirable;
Et, dans ce séjour délectable,
Séjour à jamais préférable
A celui qu'habitent les dieux,
On pense, et c'est chose croyable,
Que, pour l'utile et l'agréable,
Jamais on ne put trouver mieux.
Tous les efforts que la peinture
Fait pour imiter la nature
Ne sont que de faibles crayons
Des beautés que neus y voyons.
Auprès de toutes ces merveilles,
Qui sont peut-étre sans pareilles,
Je n'estimerais pas un chou
Le paysage de Saint-Cloud,
Non plus que celui de Surêne,
Arrosé des eaux de la Seine;
Et qui vante Montmorency,
Se tairait s'il eût vu ceci.
Ouf!

Denkelijk moest madame B... niets van Vichy hebben, omdat het een badplaats met heusche ‘eaux thermales’ is, een echt kuuroord dus. Ik ken Vittel niet, doch meen te mogen aannemen, dat het voornamelijk een badplaats van plezier is.

Er zijn drie soorten van badplaatsen. In de meeste zoekt men niets dan vermaak. In sommige andere uitsluitend genezing. En dan is er nog een derde soort, waar men, dank zij vernuftige regelingen, zoowel het een als het ander kan vinden.

De genezingsbadplaatsen hebben een plechtig voorkomen. Men verblijft er om te her-

stellen. De kuur is er streng. Veel tijd om je te vermaken blijft er dus niet over.

Geheel anders is het op de badplaatsen waar die vermakelijkheden min of meer hoofdzaak zijn. Daar is de kuur, àls ze er is, oppervlakkig van aard. Men treft er zoo goed als geen zieken, geen gebrekkigen, geen vermagerde gestalten, geen bleeke gezichten Geen menschen, die van bron- of ander water wonderen verwachten. Daarentegen kunt ge er ruimschoots uw tijd verdrijven op bals op concerten, in theaters, aan hasardspelen en op wedrenvelden. Ge vindt er rijke leêgloopers, boemellustige wezens van beiderlei kunnen, sceptische schepsels, afgeleefde viveurs, half en heelemaal verwelkte doch mooi opgetuigde demimondaines en cocottes, benevens fortuinzoekers en gauwdieven als de drie schelmen, die madame B... zoo leelijk te pakken hebben genomen. Daartusschen, te hooi en te gras, behoorlijke menschen zooals.... gij en ik.

De geneeskracht van het water kan beoordeeld worden naar de.... damestoiletten. Ziet ge op een badplaats leden der schoone sekse zich eenige keeren per dag omkleeden en in fraaie kostuums, wees er dan van overtuigd, dat de badplaats weinig te beteekenen heeft. Wie lichamelijk lijdt, wordt er te veel door geabsorbeerd om groote zorg aan haar of zijn uiterlijk voorkomen te kunnen besteden.

In een ècht genezingsoord zoû een dame, die zich schitterend uitdoste, aangenomen, dat zij uit verveling, niet gauw uit zichzelve de plaat zoû poetsen, spoedig genoeg worden weggekeken.

Het behoeft geen betoog, dat de Parijzenaars en de Parisiennes van den echten mondainen stempel de heete zomerweken liefst doorbrengen in de badoorden van vermaak. Daar heeft het leven tenminste iets weg van dat in de groote Seine-stad. Kalmte, rust, leefregels, gezondheid - ‘je m'en fiche!’ Al kan de Parijzenaar het niet goed buiten zijn stad stellen, voor zijn fatsoen moèt hij in het hartje van den zomer en de maand daarna zijn hart elders ophalen - welnu, dan kiest hij een plaats, waar de aan de Parijsche gelijksoortige vermakelijkheden het minst onthouden worden.

> Qui veulent rencontrer, au bord des précipices,
> Des concerts et des bals, des peintres, des actrices....

Ik vermoed, dat madame B...., een der elegantste Parisiennes, haar man niet naar het duffe Vichy wilde volgen, welstaanshalve niet te Parijs kon blijven, en naar Vittel toog, schijnbaar om er herstel van een - voorgewende - ziekte te zoeken. Daar stond de ‘flirtation’ met den jongen pseudo-Spanjaard haar wel aan. En de rest van het avontuur zal ze wel aan heur eigen gedragingen hebben te wijten. Gauwdieven en dergelijken hebben ook wel het recht, menschenkennis te hebben.

Op elke badplaats, die zich respecteert vindt men het ‘Etablissement’, dat wil zeggen *het* oftewel *je* hôtel, ‘l'hôtel chic’. Al de andere hôtels worden minderwaardig geacht. De ‘gens du monde’ bezoeken de badplaats liever niet en sluiten zich liever te Parijs op dan dat zij ter plaatse elders dan in het ‘Etablissement’ logeeren.

Wie het wereldje der badplaatsen kent, waar ‘la vertu curative des eaux’ van geen beteekenis is, weet ook, dat juist in het Etablissement de heeren gauwdieven - door de Franschen eigenaardiglijk ‘maîtres-chanteurs’ genoemd - hun intrek plegen te nemen Dáár valt wat te halen, kunnen zij hun slag slaan. Dáár zijn immers de rijke leêgloopers en -loopsters, de ‘désoeuvrés’ van beiderlei kunne, op wier ijdeltuiterij groote wissels kunnen worden getrokken.

Behoef ik nog te zeggen, dat de drieweeksche kuur van madame B.... eigenlijk maar ‘larie’ was, en dat vrouwen van haar slag als-hetware voorbestemd zijn om te gelegener tijd door behoorlijke gauwdieven uitgeplunderd te worden? Niet voor haar heeft Alibert eens geschreven: ‘Lorsque vous arrivez aux eaux, faites comme si vous entriez dans le temple d'Esculape: laissez à la porte toutes les passions qui ont agité votre âme, toutes les affaires qui ont si longtemps tourmenté votre esprit.’

Haar echtgenoot volgde een kuur te Vichy waar de geneesheeren beweren je te te kunnen genezen van ‘gastrites chroniques, gastralgies, aigreurs d'estomac, dyspepsie, nausées, vomissements, digestions lentes, pénibles, laborieuses, entérites chroniques, colites chroniques, engorgement du foie... en nog een dertigtal andere kwalen, waarvan zelfs Molière het bestaan niet vermoedde, toen hij ‘La malade imaginaire’ schreef. Van zulk een ernstig kuuroord moest de elegante madame B... natuurlijk niets hebben. Uiteraard leed zij, of waande zij voor te lijden aan ‘affections nerveuses,’ en bezocht daarvoor Vittel, dat een badplaats schijnt te zijn als die, waarmede Alfred de Musset eens als volgt den draak stak:

> Comme on va chez Herbaut faire un peu de toilette,
> On fait de la santé là-bas; c'est une emplette
> Des roses aux visage et de la neige au sein,
> Cela n'est défendu par aucun médecin.

Het zoû stellig de moeite waard zijn, het wereldje van zoo'n badplaats nauwkeurig te bestudeeren en uitvoerig te beschrijven. Dat wereldje met zijn leêgheid en zijn ijdelheid, zijn behaagzucht en zijn spilziekte, zijn onbescheidenheden, lasterpraat en schandalen - dat wereldje, waar de sceptische en cynische Parijzenaars van zekeren stand voor een paar maanden in het jaar hun tenten opslaan, roept nòg om een historiograaf à la Balzac. Die zedenschilder zou zich niet uitsluitend met belachelijke dingen hebben bezíg te houden. Soms mengt zich wat tragiek er tusschenin. Niet immer zoû hij den lof der zotheid behoeven te zingen. Af en toe zoû de lust tot hekelen hem vergaan, en de traan in de plaats van den spotlach komen.

Dat de elegante madame B... beroofd is van een gedeelte van haar juweelen - à la bonne heure! wat luxe minder kan geen kwaad, en men kan iets als bewondering gevoelen voor de fijne techniek der betrokken gauwdieven. Doch er is een element van tragiek in het feit, dat de echtgenoot te Vichy door mevrouwtje geheel buiten de zaak is gehouden.

Ah! la vie des eaux!...

Wel beschouwd zijn de meeste badplaatsen het meest dienstig aan gauwdieven en... geneesheeren.

Punctum. Voor ditmaal.

OTTO KNAAP.

Brieven van Java.
I.

> motto:
> Hij die iets schijnen wil dat hij niet is, zich voor het oog der braven valschlijk tooit, pleegt een verfoeilijk kwaad; als lage dief ontsteelt hij aan den medemensch zich zelf.
> WET VAN MANOE.
> '...man soll hübsch objectiv sein!'
> HEINE
> 'De hedendaagsche ploertenvloek heet subjectiviteit!'
> MULTATULI.

Aan de uitnoodiging onzer redactrice, om verdere medewerking voor dit blad geef ik gaarne gehoor; slechts kan ik niet beloven dat ze geregeld zijn zal, hoewel ik hoop tijd en stemming er toe te vinden. Wat de stof betreft... nu, 't leven is rijk, daaraan behoeft het dus niet te ontbreken, en als ik maar mezelf mag zijn, vind ik ook genoeg te teekenen en te beelden. Dankbaar erken ik dat onze redactrice mij te dien opzichte geen beperking stelde.

Nu een woordje over de citaten hierboven geschreven; het eerste behoeft dit het meest:

Soms wordt het ons gegeven sterke klanken te spreken, te getuigen van innerlijk Weten, te uiten wat wij als God's Stem vernamen. Vermogen wij tevens een schoonen vorm te geven aan de - altoos zwakke - afbeelding van het immer Waarachtige Wezen dat in ons leeft, een vorm waarvan wij gevoelen dat ze ook anderen ontroeren zal, dan *moeten* wij die aan anderen toonen.

Daargelaten nu, dat elk behoort aftewijzen voor zichzelven wat God toekomt, wat Hij Zijn werktuig scheppen of spreken doet, zult gij het vermogen tot ontvangen daarvan slechts hebben in Uwe beste oogenblikken, waarin al het eigene zwijgt en Uw ziel aanbiddend ligt nedergeknield voor God's Wil, Woord en Werk.

En na *ontvangen* te hebben, in zielsverrukking, zult gij de vorm waarin de Geest zich woning kiest in U doen rijpen en het hòe zal U onbewust zijn, maar gij zult *dragen* met smart, daar Uw zielsblik weer verduisterd is en Uw leven zoo pijnlijk in strijd komt met wat Uw hoogst en innerlijkst Wezen thans weet en is. Totdat het heilig oogenblik der baring daar is, - hoogste zaligheid en felste pijn, - en wij aanschouwen

> 't uil ons geboren kind, waarvan 't gelaat
> schooner dan licht is en zooverre boven
> al ons bedoelen en bedenken gaat, -
> en dóór gebreken woorden het te loven.*)

Dan zal men U zien: hoogstaand en sterk. Duld dan geen onware vereering, want niet al Uwe oogenblikken waren deze gelijk, noch zullen zij het immer zijn. Gedenk Uwen strijd, nog is het kind één met U en zijn bestaan van Uw zijn afhankelijk! Wees waakzaam, nog kan de zege U ontgaan!

Verheel niet Uw zwakten en wonden; wij menschen hebben elkander noodig zóó als wij zijn. Want de zeer zwakken zullen ontmoedigd worden en nalaten te strijden, als zij zich omringd wanen door volmaakten die geen strijd ooit kenden, maar zéker gaan en altijd gingen waar zij tasten.

Laat Uw toorts, die ontstoken werd aan Reinen Lichtbron, hen voorlichten; doch erken deemoedig dat walm en tint hunnen oorsprong hebben in de onzuivere brandstof welke nog maar de Uwe is, opdat zij niet de vlam verachten.

Daar gaan zoovelen gebukt onder eigen aard, fouten, zonden, of wat algemeen als

*) Fr. v. Eeden. Lied van Schijn en Wezen. IV. Slot.

zoodanig geldt, en waarvan ieder den schijn tracht te bewaren dat ze *hem* niet aankleven. Zoo iemand houdt zichzelf voor éénig slecht éénig onbekwaam, door niemand begrepen; of -, zoo hij anderen te doorzien kreeg, houdt hij elk ander voor een huichelaar en gelooft in niemand meer. En toch, - geloof in anderen, in beteren, hebben wij noodig om den strijd voltehouden, zoolang wij nog niet van zelf, op de overwinning vertrouwen. Maar dan moeten wij ook durven gaan, tot hen die wij vereeren, in het weten dat zij zonde en strijd kennen uit eigen ervaring en zij dien strijd niet vergaten, geen zondaar verachten zullen. Geen preek, geen leer zal ons dan baten; wat wij dan behoeven is *leven* en dienende *liefde.*

Ik nu, die voor alles *dienen* wil, koos met de woorden uit Manoe's wet een motto waaraan ik trouw hoop te zijn en doe daarmee eene uitnoodiging aan wìen het dienstig zijn kan.

Natuurlijk lach ik dus, mèt Heine, over het nog al te vaak als beding gestelde ‘objectief zijn!’ zonder als Multatuli, mij boos te maken zoo iemand mij het woord ‘subjectiviteit!’ als verwijt zou toeroepen. Immers, objectiviteit is noodig als men feiten *weerspiegelt*, exacte beteekenissen *teekent*, verstandhouding begeert op rekenkunstigen grondslag en ik vereer het streng mathematische *betoog*; doch reeds bij het in verband brengen van feiten, het trekken van conclusies, het stellen, vasthouden en loslaten van hypothesen draagt de eigen persoonlijkheid factoren bij. Maar willen *beeldende* woorden, tonen, lijnen, kleuren een beroep doen op verbeelding en samenklank in 't gemoed van anderen, dan moeten die, vorm geworden, verbeeldingen *leven* in zich hebben, het leven van eene persoonlijkheid. Voorzoover ik geen betoog lever - wat ik niet denk te doen - worde mij dus subjectiviteit ten goede gehouden.

Waarover ik alzoo schrijven wil?

Over al wat mij voor U dienstig of belangwekkend schijnt, over al wat in mijn leven en omgeving te vinden is, over gebeurtenissen, over vragen van verstand of gemoed, over lessen die ik opdeed, zoowel door falen als door bereiken; van innerlijk *weten* mogelijk ook wel: van menschen en dingen met hun wezen en hun schijn.

Ja, van menschen ook en nu denk ik aan iemand dien ik een paar maanden geleden verliet te Batavia en wien ik pas een brief zond; het schrijven daarvan maakte mij van mismoedig, blijmoedig.

Dat zit zoo:

Het is thans regenmoesson; niet alleen in den dampkring van Java maar ook in mijn levensomstandigheden en de kleine zorgen, ik meen dan wel eens dat de zon nooit meer lang genoeg zal schijnen om hem weer eens goed te verwarmen.

Sinds een paar maanden vervul ik nu weer eene betrekking, doch in zooveel ongunstiger conditie dan tevoren, dat de vruchten van vijftien jaren werk als landbouw-employé wel voor goed verloren schijnen. Daarbij zit ik in een nieuwe cultuurstreek, bij een nog jonge cultuur - rubber - en met schaarsch en buitzuchtig volk dat pas uit zijn moerassen gehaald is, belust op hooge betaling voor inferieur werk. Ten slotte ben ik, met mijne vrouw, primitief behuisd en moet zij de meest gewone bediendenhulp ontberen.

- Dames, die meent dat de vrouw in Indië het al te gemakkelijk verlangt in dat opzicht, treedt hare ‘keuken’ eens binnen! Dat doet ge niet als er gestookt wordt, ge blijft dan aan de deur staan, een oogenblikje maar, en vlucht daarna een pas of wat

achteruit. Want de houtrook die 't geheele hok vult, bijt U tranen uit de oogen. Het vuurtje waar die rook van daan komt, bevindt zich op den aarden vloer, onder een van klei gebakken ding dat van voren open is en boven twee gaten heeft; er was vroeger een gelijke tweede helft aan maar die is afgebroken en het mocht nog niet gelukken een nieuwe te koopen. Op dat halve ding, ongeveer een kwart meter hoog, wordt rijst gekookt en ook water, wat verder te bereiden valt gaat op een petroleumtoestel. In zoo'n omgeving past eene inlandsche kokkin het allerbest; die is één er mee.

Ik zou dan schrijven aan den vriend te Batavia. Onlust na het zware werk, in òverheete landstreek, had het mij telkens weer doen uitstellen, maar het werd nu toch te bar. Hij had zich waarlijk mijn vriend betoond en mocht wel rekenen op een brief. Traag nam ik eindelijk de pen ter hand en lusteloos begon ik te schrijven, reeds van plan eene opsomming te geven van al wat ik te klagen en te dragen had.

Maar dat ging heusch niet!

Wat had ik in vredesnaam te klagen tegenover dien man die, opgewekt en doende wat zijn hand te doen vindt, een leven van verzaking leidt! God, wat was het toch nietig,

dat alles wat ik daar zwaar aan 't tillen wilde gaan! - Wat ik ook in gedachten vergeleek, in mijn en in zijn bestaan, in al dat uiterlijke had ik veel meer dan hij. En had ik niet, wat hij - coelibatair - mist, de stem, de lach, de oogen eener liefdevolle en beminde vrouw! Vergat ik dan:

'... Onzer minne geweldig vermogen
Waar zooveel onrust en euvel voor week.'*)

In gedachten zag ik den vriend voor me staan, hij lachte me uit en ik lachte mee. Mijn heele hart lachte en het werd eene rare maar blijmoedige brief die ik schreef en die hem zeker evenzoo goed gedaan heeft als mij. Waar ik een ieder afschrikte ons in dit oord te bezoeken - die van ons houden komen tòch - daar noodigde ik hem uit: 'er is een lange rottanstoel om op te slapen' schreef ik heel gewoon neer, zonder de minste aanvechting verontschuldigingen te maken. Als hij kan dan komt hij ook, en over zijn onthaal behoeven wij geen zorgen te hebben; rijst met wat zoutige groente stemt hem geheel tevreden.

Ik ken hem al heel lang èn ook nog maar heel kort, al naar ge 't nemen wilt. Achttien jaar geleden bracht dezelfde boot ons in Indié, hij een gewone jonge Duitscher die verdienstelijk viool speelde. Nog eens ontmoetten wij elkander vluchtig en verder bleven onze wegen uiteenloopen tot ik hem, zoowat een paar jaar geleden, weervond als lid der Theosofische Loge te Batavia. Nog wat later, toen ik reeds maanden buiten betrekking was, en ik mij tijdelijk te Batavia vestigde, was ik dikwijls met hem samen en leerde hem eigenlijk pas kennen in zijn waarde als mensch.

Hij woont in een bescheiden huis, in stille laan, waar velen die physiek of moreel hulp behoeven den weg weten te vinden, leeft uiterst sober, is kerngezond en helpt wie hij dienen kan, hen genezend door magnetisme, hun levensmoed versterkend door het juiste woord voor ieder die hem vertrouwt. Wat dankbaren hem geven voorziet in zijne geringe behoeften en zoo hij niet, als ieder ander, geld noodig had om van te leven zou hij elke gift afwijzen. Zijn eenige weelde bestaat in een goed voorziene boekenkast, waarin F. von Hartmann de eereplaats heeft. Wij verschillen veel, doch hebben elk iets van den ander te leeren en doen dat gaarne en als wij eenmaal een gesprek beginnen is het niet gauw gedaan. Zijn wij op den weg, dan gaat een der beiden veel eerder mee een anderen kant op dan hij zich voornam, -

*) **Vrees niet.**

Lieve gezicht, met uw angstige oogen,
Vrees niet! Wat blinken uw blikken zoo bleek?
Denk onzer minne geweldig vermogen
Waar zooveel onrust en euvel voor week -
en dàn gedenk hoeveel volmachtiger min
ons sluit met haar getrouwe vleuglen in.

Had je me altijd door, avond en morgen,
bleef je mij overal eeuwig nabij,
dan zou je rustig zijn en niet meer zorgen
Waarom dan ben je nu angstig om mij?
Vergeet je den veel liever Minnaar dan
die nooit en nergens ons verlaten kan?

Fr. V. Eeden. Dante & Beatrice e.a. ged. verschenen 1908.

tenminste, zoo ging het mij toen ik toch geen tijd te gelde kon maken, dan stonden wij soms nog een heelen tijd eer het besluit viel de rest maar op een anderen dag te behandelen.

Nog te Batavia zijnde mocht ik mede aanhooren eene causerie, van den Heer D. van Hinloopen Labberton, over 'De theosofie in den Islam; wat ik daarvan meenam wil ik ik U thans schrijven:

Gewoonlijk meent de Westerling, dat de leer van Mohamed en die van Jezus niets met elkander gemeen hebben; ja dat zij elkaar vijandig zijn. Niets is minder waar en ik hoop U aantetoonen hoe belijders van Islam en van Christendom, langs andere paden den Weg gegaan, hetzelfde Einddoel vinden.

Indien men U komt verhalen, zoo zegt eene Mohamedaansche gelijkenis, dat op de markt een goochelaar zijn kunsten vertoont en zulks bevestigd wordt door drie ernstige, rechtschapen (adil) mannen, dan zult gij gehouden zijn het als waar aan te nemen.

Zijt gij daarmede voldaan, dan houdt ge U op het standpunt van Wet (saréngat) dat in zake Godsdienst door de groote menigte wordt ingenomen; die gelooft en handelt op gezag, die zijne kinderen laat besnijden omdat de gewoonte zulks wil en die desgevorderd de sacrementeele formule uitspreekt: lah illaha il Allah, wah Mohamed Rasoel Oellah' - 'er is geen Heer dan God en Mohamed is God's Profeet.*)

Begeert gij echter meer van de zaak te weten; dan begeeft gij U op *Weg* (Taràkat); dat wil op den Godsdienst toegepast zeggen: gij zoekt een leeraar die U onderrichten wil in de geheiligde voorschriften en ritualen.

Gelijk er dan belijders zijn, die in stipte volbrenging van het ritueel en der gods-

*) Merkt op dat dit niet de erkenning van andere Profeten afsluit.

dienstige plichten zich bevredigd voelen, zonder begeerte om tot den zin van door te dringen, zoo zullen er bij U zijn die meenen zich genoeg te hebben onderscheiden met op weg te zijn geweest; dezulken gaan na een wijle terug en wenschen met eerbied te worden aangezien door hen die niet op weg gingen. Gij echter, zulk uiterlijk gezag versmadend, vervolgt den weg en geen middel onbenut latend dat U sneller brengen kan en gij bereikt de volksmenigte welke zich om den goochelaar verdringt. Nu vergenoegen zich Uwe laatste gezellen met een plaats in den buitenkring; het zijn dezen welke in toetreding tot eene school of Orde het *Middel* (Hakékat) vinden tot snelleren geestelijken vooruitgang doch in den buitenhof der Mystiek blijven.

Doch gij wilt aanschouwen en dringt door de menigte heen; - en aangekomen in den binnensten kring wilt gij kennen, de verrichtingen die gij aanschouwt en gij gaat met Uw geheele verstand op in wat plaats heeft. Welnu, zoo gaat het ook hen die het Wezen God's zoeken: hunne ziel komt tot *Aanschouwing* (Makrifat) en zij worden *één met God* (Islam); het hoogst bereikbare is verkregen!

En waar zij die den Weg begaan hunne ritueele gebeden ('Salat') verrichten, waar zij die een Middel vonden den Heiligen krijg (Sabil Oellah[**)] voeren tegen de duistere nachten in eigen ziel, daar is hij die tot Aanschouwing kwam in voortdurend gebed (Salat-daïm) en veilig tegen alle kwaad: hij behoeft geen ritueel meer.

- De Godsdienstvorm is het schip - zegt een tweede gelijkenis - waarmee de geloovige de levenszee bevaart. De gewone schepeling denkt aan veilige reis en behouden thuiskomst; hij die 'Islam' worden zal, ducht niet het schip te verlaten. Onweerstaanbaar trekt de zee van contemplatie hem aan en hij duikt in het diep om straks met den Parel terugtekeeren en dien te toonen aan wie er oogen voor heeft.

Om die Schat te verwerven werd het schip uitgerust.

Welk religieus gemoed zou nu niet begeeren 'Islam' te worden, doch hij die van het eene schip naar het andere overgaat handelt dwaas. Ook de vorm waarin gij leeft heeft inhoud; neem die in U op en assimileer ze! En hebt ge alle zielevoedsel verteerd dat die vorm U kan bieden - en dat is zeer veel - dan moogt ge den vorm verlaten, zooals een levenskrachtig kuiken den dop verlaat, en het zal Uwe ziel aan verder voedsel niet ontbreken; gij vindt God dan in *alle* vormen èn daarbuiten.

Het begrip *Islam* staat dus evenhoog boven 'Christen' als boven 'Mohamedaan' en is gelijkluidend met het woord *Yogi* - welks zin ook neergehaald is - dat Eénmaker beteekent en met het zoo verkeerdelijk door 'vernietiging' vertaalde *Nirwana* - Opgaan in het Onuitsprekelijke.

Wat, door hem die - *den toestand* - Nirwana bereikt, vernietigd wordt is alle afgescheiden bestaan, daar zijn Bewustzijn, zijn Hoogste Zelf, zich vereenigd weet met God en *dus* alle leven meeleeft: alles in hem en hij in alles.

In de Chistelijke terminologie zoek ik vergeefsch naar een gelijkwaardig woord. Wij hebben 'Wedergeborene' doch dit wordt in minder mystieken zin verstaan. Behalve dit zou het woord 'Geestelijke' ons kunnen dienen, ware het niet dat dit woord thans de begrippen 'Priester' en 'Prediker aanduidt. Mij dunkt dat met 'In God herborene' het begrip ten volle uitdrukking vindt.

**) Van waar of wien komt toch de valsche uitlegging van dat woord, verbasterd tot 'Prang Sabil'? Zij heeft heel wat religieusen onverdiende vervolging berokkenden is door fanatieken geredelijk overgenomen. Wat minder zenuwachtigheid, wat meer kennis van overdrachtelijke beteekenis zou goed doen.

Ik acht het hier van pas te wijzen op het misbruik dat wordt gemaakt van het woord ‘Geest’:

Men zegt *geestigheid*, bedoelend scherpte van vernuft, gevatheid of luim; men zegt *geest* voor fijne opmerking, voor rede, voor verstand; men zegt *geestverwantschap* - een onnoodig woord, daar alle Geest één is - meenend; denkverwantschap, zinsverwantschap, zielsverwantschap.

ALPHA.

Ingezonden stukken.
Buiten verantwoordelijkheid der Redactie.

In het Weekblad ‘de Dierenvriend’ wordt een beroep gedaan op alle dierenvrienden in Nederland, teneinde een request in te dienen bij H.M. de Koningin, voorzien van zooveel mogelijk handteekeningen, om eindelijk eens verbetering te brengen in het lot der trekhonden. Wie woont in streken, waar de trekhond veel gebruikt wordt, Noord-Brabant, Limburg, Utrecht vooral, behoeft zeker niet te worden aangespoord om een blijk van instemming te zenden. Zij hebben natuurlijk meer dan eens, evenals ieder die op onze landwegen zijn oogen den kost geeft, het

ergerlijke tooneel gezien van een zwaar beladen wagen, waarvoor een of meer uitgemergelde honden, de tong uit den bek, in niet-passend tuig, die voortdurend geranseld worden of al vloekend aangezet door den eigenaar, welke in half liggende houding op de kar zijn gemak neemt.

Doodaf thuis gekomen, worden ze niet behoorlijk gevoerd, wacht hen geen hoekje waar ze kunnen uitrusten - ze worden zonder eten de straat opgeschopt en moeten zelf hun kost bij elkaar zien te halen.

Dit moge ongeloofelijk schijnen voor hen die 't nooit met eigen oogen gezien hebben - het zijn niettemin *feiten.*

Laten allen die meevoelen het lijden van die arme dieren, liefst zoo spoedig mogelijk een visitekaartje zenden aan den Heer *J. Koopman*, *Amsterdam*, *N.Z. Voorburgwal 336.* Hoe meer namen onder het request, hoe beter. Misschien heeft het dan het succes, dat eindelijk een wet tot stand komt die het lot der trekhonden dragelijk maakt. Zooals 't nu is, is het *ondragelijk.*

A. DE GRAAFF-WÜPPERMANN.

Haarlem.

Gedachtenwisseling.

De gestreepte C-orde.

De beroemde Chineesche-musicus Hat-Chi-Pang, een langstaart van buitengewoon talent, onlangs aan 't snuffelen in een oud archief, heeft daar gevonden een schoolboek voor eerstbeginsters, van omstreeks het jaar 1390; waarin - naar hij zegt - te lezen staat, dat de Muziekleer, eigenlijk niets anders is dan een natuurlijke nabootsing en logische toepassing van de geluidsuitingen van 't menschelijke lichaam. Het lichaam zou de centrum zijn en de beide armen (de vijfvingerige handen rechts en links) samen de 10 lijnen der balken. Het lichaam, koppelt de grondtoon, de één gestreepte C. zou overeenkomen met het vereenigde menschelijk centrumpunt.

Er zouden vrouwelijke- en mannelijke, verscholen en verheven, tusschen en gestreepte noten zijn; telkens om de andere, van C^1 uit; overeenkomende met Pinenschens wederkeerige lichamelijke putten en uitstekingen, eindigende bij de neus; de mannelijke neus $C.^5$ baskant; de vrouwelijke neus $C.^5$ discant. Reeds dadelijk heeft deze Chinees zich in verbinding gesteld met een internationaal bureau; om zijn (?) uitvinding in alle muzikaal-beschaafde-landen, onder de bescherming der patentwetten te stellen.

Voor sommige landen zouden deze patenten tegen *f* 5000. -, of licenzen daarvan tegen *f* 1000. - te koop zijn; onder beding en verlof voor de door den aankooper bevolmachtigde uitvoerders (onderwijzers van deze methode) zich te betitelen met ‘Natuurmuziekonderwijzer systeem Hat-Chi-Pang’,enalskenmerk, in 't knoopsgat te mogen dragen de gestreepte-C-orde; bestaande uit een violet-lint, waarop in geel de één gestreepte C; zonder dat verdere vergunning tot openlijk-dragen van die orde, ooit aan eenigen Minister zou behoeven te worden aangevraagd.-Geen domme Chinees,die Hat Chi-Pang.Een man die meegaat met zijn tijd.

Beslist een man, van buitengewoon-talent.

H. VAN HOLK.
'*s Gravenhage*, 3 Aug. '09.

Over Toilet en wat ermede in verband staat.

Iets over kleuren enz. door C. Arntzenius.

Er zijn kleuren èn kleuren - er zijn menschen èn menschen.

Er zijn menschen, die zeggen: nou ja, kleuren zijn kleuren, je hebt groen, geel, blauw, rood wat doet 't er toe!; maar er zijn óók menschen, die *voelen* en *hooren,* wàt kleuren te zeggen hebben.

Er zijn menschen, die de weerkaatsing in hun gemoed voelen van kleuren, die zij aanschouwen; er zijn menschen, die kleuren in verband brengen met het gehoor, met de muziek.

Er zijn kleuren, die warm aandoen, maar ook kleuren, die je verbazend koud laten.

In den regel kan men bij een bouquet aan het kiezen der kleuren zien, met wat soort persoon men te doen heeft.

Heeft een bouquet verschillende kleuren tegen elkaar in, bv. wit, rood, geel, blauw, men kan er van op aan, dat de persoon, die zulks besteld heeft, ontbloot is van artistieken aanleg en een ‘bourgeois’ smaak heeft. Is de ruiker daarentegen samengesteld uit bloemen van *één* kleur of met verschillende nuances van *die* kleur, dan verraadt die persoon een zekere distinctie en voelt voor een harmonisch geheel. -

Zóó iemand gaat óók altijd te rade met de gelegenheid *waarop* zulk een bouquet wordt geoffreerd, met de omstandigheden, met de beteekenis van de bloemen en kleur; dàn eerst heeft zulk een geschenk waarde. -

Een groote vuurroode papaver?

Hebt ge ooit wel zulk een, ik zou haast zeggen, duvelsche bloem aanschouwd? Zij is mooi, maar ik zou haar noemen, de bloem van de hel, met dat inzwarte hart!

Dat vuurroode zou ik willen laten zingen in de middentonen en zóó hartstochtelijk, dat het vuurroode gevoeld *moet* worden (Opera Salomé).

Men heeft ook rose papavers, maar die bloem met die bleek-rose kleur, zou ik aan een verwijfden man of aan een derde-geslachts product van een vrouw kunnen geven, want naar mijn gevoel, vind ik die kleur *pervers* voor een papaver.

De kleur *hel-geel*, bv. is voor mij de hooge *c*, bv. een boterbloem, maar een mimosa daarentegen, dat voor mij iets *geestigs* voorstelt, zou ik óók wel in de hooge *c* willen hebben, maar dan op de harp bespeeld, zoo even aangestipt, een bliksemflits gelijk.

Een rouwiris bv. moet ik hooren in de lage tonen (Marche funèbre van Chopin), die moet men nooit iemand cadeau geven.

Een violette-stemming bv. duidt aan een heel gelukkige stemming, rustig, donkerpaars, zooals de irissen, tonen op de harp bespeeld òf violoncel en dan met de verschillende nuances in elkaar loopend tot een harmonisch geheel.

Aan de partij van Jochanaän in de opera Salomé, zou ik bv. de kleuren wit en groen te pas willen brengen, in die van Salomé, vuurrood en zwart.

Aan de partij van 'Madame Butterfly' blauwgroen en oranje.

Als ik deze dingen aan den een of ander vertel, dan lacht men mij uit, maar is 't nu zóó onmogelijk, dat je voelt en hoort de weerkaatsing van de kleur?

Ik heb nu bv. vóór me liggen twee groene steenen, een malachiet en een smaragd, hetzelfde groen.

De malachiet laat me totaal koud, doet geen snaren in me trillen, ik vind ze ietwat *dom*, ja, dat is 't goede woord; maar de smaragd daarentegen, kijk dáár eens in: wat 'n gloed, wat 'n leven! Er zit een ziel in, zou men zeggen!

Hoe vele menschen dragen ringen met gekleurde steenen, maar er zijn er slechts weinigen, die ze begrijpen.

Hoe dikwijls lacht men je niet uit, als je het waagt te zeggen, dat er meer in zit in die gekleurde steenen, dan het gros van het menschdom begrijpt!

In vroegere tijden gaf men allerlei beteekenissen aan gekleurde steenen en hadden deze alle een 'vertu magique'; men geloofde er toen aan, zelfs koningen en groote mannen hechtten er waarde aan. Tegenwoordig komen ze weêr in zwang en leest men weder van die beteekenissen. -

Lette men meer op kleuren en kon men ze beter combineeren, men zou altijd goed gekleed zijn en er zou meestal een harmonisch geheel verkregen worden.

Zoo doende wordt het oog ook altijd aangenaam gestreeld; men is dat verplicht tegenover zijn medemenschen:

A thing of beauty, is a joy for ever! -

Amsterdam, 25 Juli '09.

Kunsten en Wetenschappen.

De Berlijnsche Musea.

Voor ons liggen vier nommers van de 'Amtliche Berichte aus den Königlichen Kunstsammlungen', October-December 1907, en Januari 1908.[1)]

Deze museum-berichten zijn geïllustreerd, en vormen een bijblad van het *Jaarboek* der Pruisische kunst- en oudheidsverzamelingen.

1) Sedert ik dit schreef zijn er verscheiden andere verschenen.

Kortheidshalve noemen wij ze verder ‘Geïllustreerde Museumberichten.’ Zij zijn begonnen te verschijnen in October 1907. Vóór dien tijd werden van de belangrijke aanwinsten dier Musea, gewone, echter zeer lezenswaardige, bulletins uitgegeven, doch in onhandig formaat, en *niet* geïllustreerd.

Het Germaansche Museum te Neurenberg deed al voor jaren in deze materie den eersten goeden stap. Boston volgde het uitstekende voorbeeld een paar jaren geleden. Misschien geven andere Musea ook reeds dergelijke geïllustreerde museumberichten uit, maar dat is ons onbekend.

Het werd tijd dat op deze wijze eens iets werd verricht. Het zijn hoogst nuttige uitgaven. Dit woord hier bedoeld in tweeërlei zin, namelijk als in 't licht gegeven geschrift en als geldelijke onkosten daarvoor.

Dergelijke geschriften kunnen medewerken tot het verspreiden van kennis, het wekken van liefde voor kunst, en het doen hart krijgen voor het oude en het belangrijke, wat voorouders en vooreeuwen hebben nagelaten.

De geïllustreerde museumberichten moeten in 't vervolg vervangen de droge, dorre jaarverslagen die niemand leest, en die verdwijnen in de massa, welke ieder jaar het licht zien.

Niemand heeft den moed de essence, het eigenlijke deel, aan kunst en wetenschap gewijd, op te diepen uit saai geschrijf en dorre cijfers.

Het bureaucratische systeem, waarin de nietigste zaken, slechts belangrijk voor de respectieve directiën zelf, werden uitgeplozen en nagecijferd, deed elk belangstellende terugdeinzen om de honderdtallen jaarverslagen der kunstverrichtingen in te zien, laat staan te lezen, en ten gevolge van dien last, verloor men de lust, en men bleef onbekend met de aanwinsten, waarom het juist te doen is.

De geïllustreerde museumberichten geven geen houterige, nietszeggende opsomming meer, maar zij geven beredeneerde overzichten van het verkregene, toegelicht door reproducties; in elk geval bevatten zij korte studies omtrent aard, oorsprong, tijd, waarde en beteekenis.

Als uitstekend voorbeeld - we herhalen het - noemden we de *Amtl. Berichte* van de Berlijnsche kunstmusea.

De vier nommers geven niet minder dan 72 zeer goed uitgevoerde afbeeldingen, ter illustratie van den tekst, welke door de conservators Bode, Friedländer, Köster, Schäter, Messerschmidt, H. Schmitz, Max Schmidt, Götze, Jessen, Kern, Menadier, Zahn, Sarre, Schnorr v. Carolsfeld, v. Luschau en v. Tschudi zijn geschreven.

Meer zullen we van deze museumberichten der Berlijnsche kunstinrichtingen niet zeggen.

Het is een lust om ze te doorbladeren, te doorlezen, en als studieboek te gebruiken.

Een spoorslag voor alle museumdirectiën!

A.J. SERVAAS VAN ROOYEN.

Oud-Gemeente-archivaris.

Den Haag.

Correspondentie van de redactie met de abonnés

De redactrice van de Holl: Lelie brengt ter kennis van de lezers van dit Blad, dat zij géén manuscripten, of brieven, haar naar aanleiding der redactie-aangelegenheden toegezonden door niet-abonnés, kan beantwoorden langs **particulieren** weg. De correspondentie in dit Blad dient zoowel tot de beantwoording van brieven, als tot de mededeelingen betreffende aangenomen en geweigerde bijdragen, en zij, die zelve geen abonné of abonnée zijn, kunnen dus met verwachten langs een anderen dan den correspondentie-weg te worden beantwoord. Wanneer zij door leesgezelschapkring, of samen-lezen, of op welke wijze dan ook, gelegenheid kunnen vinden de correspondentie-rubriek te volgen, dan is de redactrice bereid hen dáárin te beantwoorden.

Op dezen regel wordt voortaan *géén uitzondering* meer gemaakt, en afzonderlijke nommers, correspondentie-antwoorden aan niet-abonné's behelzend, worden **niet** meer toegezonden.

REDACTRICE.

P.S. Het spreekt van zelf, dat deze regel alleen geldt voor eerstbeginnenden, èn voor briefschrijvers die in de corr: rubriek thuishooren.

Ada II. - Er is reeds een andere Ada, zoodat ik bij U dit nommer er aan toevoegde. - Ik heb van Uw versjes twee aangenomen: *Herfstlicht* en *Ze weten niet.* De andere hebben dikwijls wel een dichterlijk idee maar een te onvolkomen uitwerking. Vindt gij bijv. zelve niet, dat het zonderling is in *Zoo graag* te spreken van 'de hooge baren van den zonneschijn.' Ook in het liedje *lente* klinkt de regel: En vogeltjes, een heele stroom leelijk. - Wat ik aannam wordt ge honoreerd.

Nannie van Wehl. - Uit Uw ontboezeming, 'of ik "Amsterdam" niet vreeselijk vind', kan ik wel nagaan dat gij geen Lelie-abonnée zijt; ook al hadt gij dat niet geschreven. U particulier beantwoorden om die reden vind ik echter niet noodig. - Ik kan tot mijn leedwezen bij de vele copie van dien aard ter mijner beschikking Uw bijdrage niet aannemen. Dat gij jaren geleden, toen gij pas zijt begonnen te schrijven en wèl abonnee waart, werk inzondt, en dat door mij is aangenomen herinner ik mij zeer goed. Ook dat ik U toen afraadde voort te gaan op dien weg, met het oog op Uw gezondheid. Daar gij nu schrijft zoo ziek te zijn, meen ik, dat de vele jonge-meisjes-boeken door U in dien tusschentijd geschreven U, vooral waar gij ook nog getrouwd zijt, te veel hebben ingespannen! Er ligt juist weer een nieuw van U op mijn schrijftafel. Het aangebodene ligt ter Uwer beschikking tegen toezending van frankeering.

Lien G. - De heer Veen zond mij Uw briefkaart. De reden dat Uw werk niet zoo spoedig is geplaatst als gij zoudt wenschen is, dat gij geen abonnee zijt; ik laat abonnees liefst voorgaan. Wat ik echter aannam dat plaats ik óók, dus óók Uw schets.

'**Zusters**'. - Ik hoop dat dit pseudoniem tot U zal doordringen. Ik wil U met alle genoegen recommandeeren, maar stel U tot dat doel voor, Uw adres te mogen vermelden (kosteloos) in de Lelie; zoo gij dat goed vindt meldt mij dat dan nog even. Oók of den naam van den geneesheer die Uw huis controleert mag worden genoemd in de Lelie, want zoo iets is namelijk een groote aanbeveling. - Gaarne dus nog een bericht tegemoet ziende, verklaar ik mij tot opname van een stukje volkomen bereid.

Ge. - Per briefkaart heb ik U reeds op Uw schrijven geantwoord. Hartelijk dank voor Uw belangstelling in mijn hart-kwaal. Ja het *is* een leelijke tegenvaller, maar er is niets aan te doen, dan hopen dat de badkuur een gunstige uitwerking mag hebben. Volkomen herstel is uitgesloten, maar op veel verbetering wordt mij alle hoop gegeven. Echter zal ik, daar hartzwakte mijn hoofdlijden is, steeds heel voorzichtig moeten zijn wat beweging enz. aangaat. - Alles wat gij mij verder schrijft over dat bewuste stukje heeft mij inderdaad overtuigd, dat ik mij in tegendeel vergiste daaromtrent. - Ik neem het U

natuurlijk niets kwalijk dat gij mijn roman vergelekt daarmede; inderdaad hebt gij in zekeren zin zelfs gelijk met Uw vergelijking; maar gij zult mij moeten toestemmen, dat de tegenstanders op het punt spiritistische seances een geheel bijzonder standpunt innemen wat het belachelijk trachten te maken aangaat, waarover zij die er aan doen zich met recht beklagen. Enfin, die zaak is nu in orde. - Wat nu die questie van een artikel betreft, ik zou denken dat een van U als gij, die reeds zoolange jaren een huishouden doet en, ook op het punt kinderen, heel wat ondervinding hebt, menige geschikte en practische wenken zoudt kunnen geven juist aan jonge Lelie-lezeressen, b.v. ook in zake de dienstboden-questie, in zake te hoog opgezweepte verwachtingen, enz. In briefvorm b.v.: Aan een jongere vriendin. *Hartelijke groeten* aan Uw man en veel, veel dank in naam van de katten.*)

Joh. G. - Uw schetsje met genoegen gelezen. Ik vind dat in stijl, vorm, gedachtengang bepaald belofte zit, en wil het om die reden plaatsen, maar ik had graag gezien, dat gij in plaats van zulk een kort nietszeggend schetsje er een novelle van hadt gemaakt. In dat ontbreken van een eigenlijken inhoud zit 'm nog de fout. - Het wordt echter geplaatst om het goede er in.

G.W.E. - Uw idee, die artikelen voor de toilet-rubriek te vertalen schijnt mij uitstekend, in die rubriek is wel plaats voor zoo iets, maar denk er aan, dat gij iets nieuws moet nemen en *niet* hetzelfde wat gij hebt vertaald voor dat andere blad. Wat ik nog van U heb komt óók. - Ik ben blij dat gij mij geschreven hebt welke stukken U in de Lelie bevallen, dat hoor ik gaarne van de verschillende abonnes. Niet goed begrijp ik wat gij bedoelt met den *Franschen* titel van dat boek van dr. Sadolin. Het is namelijk door mevrouw Logeman van der Willigen vertaald uit het Noorsch. - Met *al* de wenken er in ben ik het, wat mij betreft, niet altijd eens. - Ja, ik kreeg al heel wat betuigingen van instemming met mijn voorstel de dochters voor hun huiselijken arbeid te betalen, maar - altijd zijdens de dochters zelven. Met U geloof ik, dat de ouders veel te ouderwetsch zijn, om aan zoo iets te willen. En toch is dat dom, want gij zult mij moeten toestemmen, dat zij zelfs uit een zuiver finantieel oogpunt, afgescheiden van al het andere, er wèl bij zouden varen indien zij, inplaats van door stuursche, onwillige en dikwijls onbruikbare gehuurde dienstboden, werden geholpen door hunne eigen huisgenooten, wier belang meebrengt het werk goed te doen en netjes. Gelijk gij zelve ook schrijft, het *is* hard wanneer een meisje thuis steeds heeft te zorgen voor logés en voor vrienden harer broers, zonder dat ooit iemand der familie inziet, hoe zij toch evenveel recht heeft op hare jeugd als de zoon des huizes. Zelve een rijkeluiskindje, een eenige dochter, die thuis niets *behoefde* uit te voeren, omdat mijn moeder beschikte over een zeer goed gedrild drietal meiden, plus waschvrouw en naaister en oppasser, sprak het diens ondanks toch ook zelfs bij ons van zelf, dat ik werd veroordeeld tot allerlei huiselijke diensten van verpleging, of van thuis moeten blijven, of van lekkere schotels klaar maken, terwijl mijn broers zich amuseerden en genoten van hun jonge jaren. En in onbemiddelde gezinnen zijn de dochters niet veel anders dan duivelstoejagers. *Dat* drijft haar het huis uit. Ik-zelve had dientengevolge als backfisch ook geen ander ideaal dan: studeeren, want ik begreep: dan ben ik *vrij*. En, evenals gij, werd ook mij het een paar uurtjes voor mijzelve hebben niet eens toegestaan. Ik placht na den eten, als er niets te doen viel,

*) Intusschen Uw vriendelijke kaart ontvangen.

daar de derde meid alles beredderde, naar mijn eigen kamertje te *sluipen* - kan ik gerust zeggen. Maar ik werd er vandaan gehaald, onder den eisch dat ik 'voor de gezelligheid moest binnen blijven'. - Neen, ik vind niet dat kost en inwoning en kleedgeld er tegenover staan, want dat krijgen inwonende zonen evengoed, en gewoonlijk veel, veel rijkelijker, in zakgeld, mooiere kamer, etc. - Heusch m.i. hebben de ouders hierin een gróóte schuld.

Louis. - Ik wil Uw vertaald stukje zelfs gaarne opnemen omdat ik het voor de Lelie heel geschikt vind van inhoud. - Het doet mij genoegen dat gij, hoewel zelve een betrekking buitenshuis bekleedend, toch zoo goed hebt kunnen navoelen den inhoud van mijn stukje: Hoe ik zou doen als ik dochters had, en het er mede eens zijt. Ik verwijs U dienaangaande nog naar wat ik schreef aan G.W.E. in ditzelfde nommer. - Ja, dat ook juist is zoo heel jammer, dat de hedendaagsche meisjes als zij trouwen niet op de hoogte zijn van wat een huisvrouw dient te weten, tengevolge van haar vroegeren werkkring van kantoor-klerk, postbeambte, apothekeres, etc. Het pension- en gemeubelde-kamers-leven, dat, behalve ongezellig, toch ook duur komt, is dientengevolge voor vele jonge huishoudens 'de' toevlucht. - Wat gij schrijft over het prettige van het leven in een groote stad, dat een jong meisje meer trekt buitenshuis, ook dat kan ik zoo volkomen navoelen, en ook daarin verwijs ik U naar wat ik dienaangaande aan G.W.E. schreef. Ik-ook ben een eenig meisje geweest thuis, en, als mijn broers over hun toekomst spraken, dan scheen het mij steeds ontzettend onrechtvaardig en hard, dat *ik* werd veroordeeld tot thuiszitten dag in dag uit, zonder dat er ooit sprake van was mij mijn jeugd vrij te laten genieten. Gij schrijft verder:

'*Een groote schaduwzijde vind ik ook voor het buitenshuis een betrekking bekleeden, dat men door die betrekking, hetzij op kantoor, of school*, *of iets dergelijks*, *min of meer ongeschikt geraakt voor het huwelijk*, *in zooverre dat men door het pensionleven geheel en al ontwent aan de huiselijke bezigheden; men wordt in alles bediend*, *vindt alles klaar gezet op zijn tijd*, *en heeft behalve het werk buitenshuis niets te doen.*'

Deze woorden van U neem ik letterlijk over omdat zij m.i. juist den spijker op den kop slaan. Een meisje dat wordt afgericht op een of ander vak, wat dan ook, al is het ook heel bescheiden, moet hare beste jeugd-jaren, van 14-17 (op zijn minst) gebruiken om dat vak in

te studeeren. In dien tijd heeft zij dus geen gelegenheid in het huishouden zich te bekwamen; daarna echter nog veel minder, want dan krijgt zij een betrekking, en moet zich daaraan wijden, is ook natuurlijkerwijze, zelfs als zij bij toeval thuis kan blijven wonen, toch te moe zich in haren vrijen tijd nog aan huishoudelijke bezigheden te wijden. En wat dan, als zoo'n meisje te eeniger tijd trouwt, en, daar haar man geen geld heeft, wat toch meestal juist bij zulke huwelijken het geval is, moet leeren *zuinig* zijn met haar huishoudgeld, met haar toilet, met de luiermand als er kinderen komen, wat niet al! - De man verdient het geld, maar de vrouw moet de kunst verstaan er mede uit te komen, door zelve mede de handen uit de mouwen te steken, en, om die reden, is het voor haar een questie van haar eigen belang en haar eigen voordeel, wanneer zij leert zich voorbereiden tot hare latere taak van getrouwde vrouw, die lang niet altijd gemakkelijk is, maar die zij veel meer met liefde en belangstelling zou leeren dan nu het geval is, indien men haar, van af den tijd waarop zij werkelijk in huis *diensten* bewijst, salarieerde daarvoor, zoogoed als een jongen, die op vaders kantoor werkt, of in diens zaak meehelpt, zijn geregeld, en steeds opklimmend salaris ontvangt. - Geheel ook ben ik het eens met U als gij schrijft: 'Ik geloof dat de geest des tijds een luie is.' Dat geloof *ik* ook. Meisjes thuis voeren heden ten dage zoo wat niets uit omdat zij zich elken huishoudelijken arbeid *schamen*, en in de middelklasse is dat nog veel uitgesprokener het geval dan in mijn eigene; de meeste gezinnen uit de beschaafde middelklasse, die ik ken, hebben nog veel méér pretensies dan de eigenlijke aristocratie (zie ook mijn corr: onlangs aan B.W. van de K. in dat opzicht). Geheel en al geef ik Uw oudere vriendin gelijk, dat men om een goede huishoudster te zijn (met weinig geld) een helder practisch hoofd moet hebben. Gelijk ik zeide in dat stukje: 'Wat ik zou doen als ik dochters had,' het is een geheel onnatuurlijke voorstelling, van lieverlede ingeslopen, alsof eigenlijk het huishoudendoen iets minderwaardigs ware, - en dat komt m.i. in de eerste plaats omdat het niet wordt gesalarieerd, terwijl de zuster, die een betrekking aanneemt buitenshuis, 'verdient', - Wat gij schrijft over dat zelve de deur opendoen, ondervond ik ook eens in Berlijn, waar mijn vader en ik een visite maakten bij een graaf L., die 's winters in Berlijn was als dienstdoend kamerheer van den Keizer, en 's zomers in Silezie woonde, een schatrijk, maar zeer eenvoudig man. Wel, zijn vrouw deed heel toevallig ons zelve open en - - 'schaamde' zich geenszins; evenmin als een zekere Mrs. D., in de zending in Berlijn toenmaals een zeer bekende persoonlijkheid, ook schatrijk, en die ons ook eens zelve de deur opende, lachend zeggend, dat haar dienstmeisje met die taak belast juist was uitgegaan. In ons vaderland is men op al die punten oneindig ingebeelder, en juist dáárdoor *burgerlijker.* Volkomen onderschrijf ik dan ook mijnerzijds het beweren Uwer oudere vriendin 'dat een dame alles kan doen' welke betrekking ook, maar *niet* geef ik haar toe dat een winkeljuffrouwbetrekking 'vernedert'. Ik ken persoonlijk meer dan eene voor wie ik de hoogste achting heb, en die ik geen steek minder acht dan welke 'dame' ook, en dat ook *openlijk* toon. Ten slotte dank ik U vriendelijk voor Uw goede wenschen aangaande mijn gezondheid, en voor Uw hartelijk schrijven.

Margot. - Uw stuk is reeds geplaatst, gelijk gij ziet. - Dank voor Uw instemming met mijn idee in het stukje: 'Wat ik zou doen als ik dochters had'. Gelooft gij niet met mij, dat men juist in Zweden en Noorwegen veel waarachtig 'moderner' en practischer is op juist zulke punten dan bij ons? Vriendelijk gegroet.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

6 October 1909.
23ste Jaargang.
No. 14.

Berichten.

Present-exemplaren en Bewijs-nummers zijn aan te vragen bij den uitgever van dit blad, niet bij de redactie.

Beklag over correctie- of drukfouten heeft de betreffende te richten tot den uitgever, niet tot de redactie.

Zij, die zonder abonné of lezer te zijn van de Holl. Lelie de redactie lastig vallen met de toezending van manuscripten of brieven, hebben het zichzelf te wijten, wanneer zij geen particulier antwoord ontvangen; de beantwoording van een en ander geschiedt door de corr.-rubriek in dit blad, behoudens die gevallen van uitzondering die de redactie om welke reden dan ook persoonlijk uit beleefdheid maakt.

Zij, die hunne manuscripten bij weigering terug verlangen, worden verzocht hunne behoorlijke frankeering terstond in te sluiten en hun juist adres terstond op te geven.

Zij, die met de redactie correspondeeren in de Lelie onder welk pseudoniem ook, worden verzocht zoowel dit pseudoniem als den eigen naam onder elken brief te herhalen, daar het onmogelijk is alle pseudoniemen te onthouden bij een zoo uitgebreide correspondentie.

Anonyme brieven worden niet beantwoord.

REDACTRICE.

De redactrice verzoekt van af heden alle voor háár bestemde brieven, stukken, enz. te willen zenden onder háár adres, aan den uitgever van de Holl. Lelie, Keizersgracht 485, Amsterdam.

Hoofdartikel
Dieren-exploitatie.

Er zit iets voor m'n venster, dat me hindert.

Het is 'n onnoozel klein moederkatje van net 'n jaar ongeveer.

Elken morgen, als ik m'n frissche-luchtontbijt neem, komt het schreeuwend naar me toe, bedelend om het magere, dunne lijfje, niet dikker dan m'n benedenarm te vullen, terwijl achter mij m'n eigen zware veertienjarige kat komt aansjokken, minachtend, jaloerzig neerziend op het gebreklijdende buurstumpertje, want zij is ook een moederkat van maar even vijfenvijftig kindertjes en duldt geen concurrente, die naar mijn gunst dingt.

Enfin.... dat béést weet niet beter.

Het vorig zomer maakte dat onnoozele buurkatje haar entree op m'n erf als 'n armelijk-uitziend stakkertje en kon ik me in

'n ledig oogenblik, zoo nu en dan werkelijk amuseeren met de capriolen, die ze maakte om 'n blaadje of vlindertje meester te worden, dan naar 't scheen den honger en dorst vergetende, welke zich dadelijk weer manifesteerde als ze mij in het oog kreeg en smeekend naar me toe kwam.

Nu je moet wel een hart van steen hebben, als je die smeekbeden onverhoord laat en er steekt dan ook volstrekt geen verdienste in, dat ik het beestje wat geef, als ik het zie.

Den afgeloopen winter, in alle weer en wind zwierf ze geregeld buiten om en klaagde mij onophoudelijk haar nood.

Het voorjaar kwam. Door heeren soortgenooten weken aaneen vervolgd, waarbij het nog niet eens tot halfwas ontloken kattevrouwtje angstig van de eene plek naar de andere holde, schuldeloos als het mooie proletariërskind der groote steden, dat door de ouders op het plaveisel wordt gestuurd, moest het uitgehongerde lichaampje eindelijk ook nog de weeën van het moeder-worden dragen.

Het was me een kwelling dat dierenleed, elken dag opnieuw, want ik mocht het katje niet naasten, omdat het niet van mij was en toebehoorde aan menschen, die gewoon zijn de katten geregeld aan haar lot over te laten.

Jaar in, jaar uit heb ik heele geslachten van die ongelukkige schepseltjes zien verschijnen en weer verdwijnen; soms drie, vier te gelijk, of nog jong van gebrek stervende, of 'n paar jaar 'n kommerlijk hongerbestaan leidende, waarna ze spoorloos van 't lijdenstooneel waren afgestapt.

Op 'n goeien morgen in Mei van dit jaar, toen ik de achterdeur opendeed, stond daar het lijdstertje met ingevallen, kloppende zijden, bijna te zwak om haar nood te doen hooren.

Ik begreep alles.

Vlug maakte ik 'n pannetje melk warm en zette het haar voor. Toen klom haar ellende ten top. Met den dag zag ze vervallener en en onder haar buikje puntten rood gezogen, uitgerekte tepels. Niet alleen mij trof dat dierenleed. Ook anderen deden stemmen van verontwaardiging opgaan en stopten het uitgemergelde moedertje wat toe.

Nu lijken de kindertjes van haar verwijderd te zijn, naar het uiterlijk der moeder te oordeelen, maar zij zelf leeft voort haar misère leven, afhankelijk van de beulen, die haar tot zulk bestaan doemen, omdat de ratten en muizen anders hun *eigendom* annexeeren, waarover ze zich wel druk bekommeren.

Mijn grieven nemen steeds toe, want in mijn tuin hoor ik de vrouw, aan wie het stumpertje toebehoort, met háár kinderen omfleemen, terwijl ze naar de dieren, die niet kunnen spreken, om haar leed te klagen niet omkijkt.

Vroeger heb ik er haar wel eens over aangesproken, dat ze de dieren zoo slecht behandelde - dat is te zeggen, die welke haar geen direct voordeel aanbrengen, want voor de kippen en de varkens, die meer teruggeven dan ze krijgen, zorgt ze wel, doch dan gaf ze heel nijdig ten antwoord dat de katten niet gevoed moeten worden, wijl ze anders geen ongedierte vangen en daar houdt zij ze voor; een bakker heeft altijd ratten en muizen, die op het koren azen.

Terwijl ik dit schrijf, zit 't schrale diertje met haar schonkerig lijfje en armzalig dun staartje op mijn tuinhekje met half toegeknepen oogen naar me te turen, in de hoop dat ik haar wat zal geven.

O, intense verontwaardiging beroert me, bij het zwijgend hongervragen van 't arme ding en ik uit in stilte den wensch dat die menschen, al ware 't maar voor drie dagen, ook eens zouden voelen wat honger is. Voor de verwaarloosde kinderen uit arme gezinnen komt de maatschappij nu en dan nog eens op, maar wie bekommert zich om de gemartelde huisdieren van gevoellooze menschen?

Slechts de weinigen die nog eens onder de aandacht van naburige dierenvrienden vallen, vinden somtijds een kleine verzachting voor het gedwongen rekken van hun ín-droevig bestaan, doch daar blijven er nog zoovelen over, voor wie men niets kàn noch màg doen volgens de wet op eigendom, die elk mensch het recht toekent er zooveel dieren op na te houden als hij wil, zonder toezicht van overheidswege of hij ze goed verzorgt.

RARDA LIEFTINK.

‘Om de eere Gods.’
Roman door Anna de Savornin Lohman.
(Vervolg van No. 12).

Den volgenden dag, in de kerk, had ze ten minste de voldoening, dat haar verschijning, in de sealskin-jacquette, met een zwartlaken-van-zijde-ruischenden onderrok, en een groeten hoed met donker-roze rozen en bont gegarneerd, een énormen indruk maakte.

- -

De boeren gaapten haar aan - de dorpsche dames keken jaloersch of bedenkelijk, de enkelen, die wilden meedoen op hunne manier, zelfs bepaald-afkeurend. - - Maar, in de oogen van de heeren las ze een onverdeelde bewondering voor haar jeugd en haar figuur en haar elegance...

Het was een echt-achterhoeksche provincie-dorps-kerk van Calvinistische dorheid, kale witte muren, en donker-geverfde banken zonder eenigen comfort, vooral geen verwarming, ondanks de vochtige koude; de ouderlingen, met hooge hoeden uit den tijd van hun grootvader, en wijde gekleede jassen, of wat althans zoo'n kleedingstuk moest voorstellen, zaten gewichtig-doenerig te luisteren, of Dominee ook wel sprak naar 'de leer'. Zij plantten hun hoofddeksels voor zich op den grond, sloegen de armen over elkaar, namen een denkers-houding aan, van: oppassen-nu-hoor, of-we-hem-ook-betrappen-kunnen - -

Maar, Dominee van der Grijp was niet te betrappen, want hij was een door en door calvinistisch man, die nooit afweek van den Bijbel, en, die de leer der Uitverkiezing op zijn duimpje kende. - -

Ook nu sprak hij zeer tot tevredenheid van zijn gehoor over de hel. 'Want ik de Heere Uw God ben een ijverig God, die de misdaden der Vaderen bezoekt aan de kinderen, tot in het derde en vierde geslacht.' - -

Met schrille kleuren schilderde hij de wraakgierigheid van den calvinistischen God, Zijn wreede straffen, waarmede Hij dengenen, die hem haten, zal vervolgen. - De ouderlingen en diakenen, in de eerebanken neven den preekstoel, kuchten goedkeurend bij elk scherp dreigend woord, en toen eindelijk, achter adem bijna van het galmen, de Dominee zijn waterglas greep, als de gebruikelijke geste bij het uitgeven van het middengezang, viel de gansche gemeente in, met een soort krijgshaftig gebrul, dat niet veel met zingen gemeen had

> Hij zal zijn haters wijd en zijd
> Verschrikt, verstrooid doen vluchten - -

Men kon het die van inspanning rood-opzwellende boerengezichten aanzien, hoe zij zich vermeiden in die gedachte, dat 'hun' God straks hun vijanden, de Satanskinderen, zou vervolgen en vernielen. Er blonk niets van christelijke liefde in die oogen, enkel haat en Schadenfreude. -

En toen ze, na de Kerk, in groepjes, langzaam-zeurig naar huis slenterden, waren ze het er weer over eens, dat Dominee het wèl goed gezegd had, toch maar stond op den Bodem des Geloofs. -

Voor Geert was het een herinnering aan haar kinderjaren, toen zij elken Zondag dezelfde soort calvinistische-preeken te hooren kreeg van streng-rechtzinnige leeraren.

In den Haag was Excellentie Eduma de Witt natuurlijk meer meegegaan met de mode, had zich heel handig geschaard onder de gematigde-orthodoxe richting van Dominee Strintman. Doleerend - zeker dat was hij nu eenmaal - hij ging van tijd tot tijd dan ook nog naar de Gereformeerde kerk A. of B., maar hij deed het zooveel mogelijk zonder opzien te baren, net als hij vroeger precies andersom wèl de aandacht had zoeken te trekken van de Vrije-Universiteit-broeders, (waaronder hij zich toen in Amsterdam bewoog,) voor zijn bij uitstek doleerende gezindheid. - En Geerte-zelve kwam nooit anders dan bij Ned. herv. mode-predikanten, hetgeen ook minder hinderde, daar die immers toch allemaal orthodox heeten in de residentie. -

- - Met tante Stinia, die te oud was om den verren afstand te loopen, reden ze terug. Op de Ekenhuize werd precies twaalf uur koffie-gedronken, Zondags echter, om de kerk, werd het half een. Een ouderwetsche koffietafel, met broodjes en koffie en rookvleesch en gesneden tong, en geen sprake van warme lunch-schotels, of wijn - zooals Geerte dat op zijn Haagsch thuis gewend was geraakt. -

'Oude Bertus was er niet,' zei tante Stinia, die precies iederen kerkganger kende, en wist wie thuis bleef, en wie niet, ja, zelfs bijna zonder mankeeren de reden wáárom. - 'Hij is zeker weer erger, want anders komt hij nog vrij trouw' - -

Govert Jaap had al order gegeven, dadelijk na de koffie in te spannen voor het voorgenomen bezoek - vertelde hij.

Zijn vrouw, wier natuur een blijmoedige, gemakkelijke was, had er zich al volkomen in geschikt. - Ze stal nu tante's hart tenminste een beetje, door, met gezonden eetlust, te verklaren, dat het brood hier in 't Noorden toch maar vrijwat lekkerder was dan in den Haag.

'En "stoet". O, Govert-Jaap, geef mij nog een ferme snee - ik ben dol op stoet. - -'

Hij sneed het ronde bruin-grijze-brood aan, en gaf haar een ferme boterham, die zij zich, met boter en kaas, goed liet smaken. -

Ondertusschen begon tante Stinia over de mooie weldoorgronde preek, en hoe Dominee van der Grijp het toch zoo innig-goed-meende. -

'Ja, dat doet hij' beaamde Govert-Jaap. 'Hij is met hart en ziel overtuigd van wat hij zegt; - alleen, ik wou hem soms wat minder bekrompen hebben'. -

'Dat was zeker de Dominee-familie hè, die je zoo beleefd groette,' informeerde Geerte om ook wat mee te zeggen, 'in die bank tegenover de onze, dat typisch ouderwetsche menschje, met nog een Friesche muts op, en

naast haar dat burgerjuffie met die bruine chocola-japon.' -

'Geert' wees tante Stinia haar terecht. 'Ik wensch je toe, dat je het vroom gemoed hebben moogt van die twee menschen, waarover je zoo minachtend spreekt. - Geloof me, het zit 'm niet in uiterlijkheden' - -. En haar blik gleed zéér afkeurend over Geert's elegante japon, met de dunne kanten mouwen, tot aan den schouder enkel van kant, zoodat je de bloote armen er door heenzag, terwijl het enge gesloten lijfje was van 't zelfde spannende laken als de rok. -

Geert had dat in háár oogen extra keurige toilet nog wel expresselijk voor hier in 't Noorden aangetrokken, om er nu eens heel deftig uit te zien.

Zij bloosde, en had om die aanmerking, vanaf dat oogenblik, een hartgrondigen hekel aan tante Stinia. -

Govert-Jaap was blij, toen de knecht hem een oogenblik later kwam melden, dat het rijtuig vóór stond. Geert zette haar coquet pelsmutsje weer op, hulde zich in haar sealskin-jacquette met den reuzen-mof, informeerde nog eens uitdrukkelijk, of er wel een waterstoof voor haar in 't rijtuig was gelegd en een warmen plaid, en nam toen, met haar onbevangen zelfverzekerheid, die er zich niet aan stoorde dat zij niet in den smaak viel, hartelijk van tante Stinia afscheid. -

'Dag tantetje, zorgt U maar voor 'n lekker kopje thee, tegen dat we terugkomen - Of', - en een tikje ironie klonk in haar stem -, 'of doet U daar ook al niet aan, aan zoo iets Engelsch?' -

'Ik vind het mal al die vreemde gewoonten-na-aperij' - klonk het wat streng - 'maar als je zin hebt aan een kopje thee, wil ik het met alle genoegen voor je zetten'. -

Onderweg trachtte Govert-Jaap zijn vrouw te doen inzien, welk een nobele vrome natuur zij in zijn tante, die hem zoo lief had opgevoed, miskende. - Maar Geerte was te weinig ideaal aangelegd, om in de oude mevrouw Stinia iets anders te kunnen zien, dan 'zoo'n stijf, deftig, ouderwetsch mensch, die was vergeten hoe zij-ook eens jong was geweest'. - Zij drukte zich heel dicht aan ondertusschen tegen haar man, en klaagde over de vinnige kou en dat hij haar moest verwarmen. - - Govert-Jaap was nog steeds heel verliefd, en vond het een zaligen rit. -

De oude Bertus Theunissen zat alleen thuis in zijn leuningstoel, een heel gemakkelijken, hem door mevrouw Stinia cadeau gegeven, toen Govert-Jaap de maar aangeleunde voordeur opende, en met uitgestoken hand zei:

'Dag Bertus - - ik ben uit den Haag over - ik kom eens naar je kijken'. - -

Van eerbied voor den 'jonker', zooals hij hem nog steeds noemde, wou hij oprijzen, maar van aandoening kon hij dat nu nog minder dan anders om zijn gebrekkigen adem. - En, Govert-Jaap had reeds, met een: 'Blijf toch alsjeblieft zitten', een harden rieten stoel bijgetrokken voor Geerte, en een tweeden voor zich. - Geerte, die maar aarzelend ging zitten, zag onwillig om zich heen. Het *was* er donker en muf, net als zij zich had voorgesteld, en niet-over-zindelijk ook. De bedstede-deuren stonden nog open; de oude man had waarschijnlijk zooeven gerust, en zijn dochter, die ter eere van den Zondag-middag zich een teut-praatje in de buurt gunde, was dientengevolge er nog niet aan toe gekomen het bed weer op te maken. Een vuilneuzig, in een verstelde donker-blauwe boersche jurk er niet zeer oogelijk uitziend kleinkind, van drie of vier jaar, zat bij de tafel met een gebroken popje in een wiegje spelend. - - Vóór den ouden man stond een stukje niet meer versche stoet, waarop hij zijn

afgebrokkelde stompjestanden waarschijnlijk zou breken - dacht Geerte - als hij er van at.

En toch, in al de armzaligheid van dit donker-somber vertrekje, nog ongemoedelijker, nu de weer opnieuw vallende sneeuw het weder nog meer verduisterde dan in zondagen, scheen, als een straal uit een betere wereld, die alles overglansde, het gelaat van den ouden Bertus, een leelijk, grof gelaat toch, met een stoppelbaardje, omdat hij niet meer werd geschoren, en met dof wordende moede oogen, en met slechts o zoo weinig grijs-geel haar - - -

Maar, de uitdrukking en de klank van de stem waarmee hij uitriep, toen hij Govert-Jaap herkende, want daartoe moest hij éérst nog zijn bril opzetten óók, een bril met een dikken zwaren rand: ‘God is goed, jonker, God doet gróóte dingen aan zijn knecht, dat Hij me dit nog laat beleven!’

Het was Geert te moede een oogenblik, als zag zij haar man, die deze aandoenlijke liefde inspireerde, en het Geloof dat kracht gaf tot zulk ootmoedig zich in God verblijden kunnen ondanks alle leed, in een nieuw licht - een tot hiertoe van haar-zelve onbegrepen hemelsch licht. -

‘En hoe gaat het er nou mee Bertus, - niet te best hoor ik’ - zei de heer van den Ekenhuize gemoedelijk, en schoof dicht naast den ouden man, omdat hij wat doof was. - -

‘Wel neen, zoo als 't God blieft meneer, jonker bedoel ik, meneer de baron, wil ik zeggen’ - zei Bertus met zijn geliefkoosde uitdrukking. Hij had zijn pet voor zich op de tafel liggen, naast een grooten dikken Staten-Bijbel, waarin hij vlijtig las, op het oogenblik waarop zijn bezoekers binnenkwamen. - ‘Ik lees nou tegenwoordig liefst van de Opstanding, weet U: Daar zal geen dood meer zijn - en daar zullen we allemaal

wezen als Engelen Gods voor Zijn aangezicht.' - -

Het oude gezicht nam weer diezelfde vrome verklaarde uitdrukking aan. - Geert voelde 't: hier was niet de bijbelteksten-aanstellerij van haar vader, en van diens Haagsch-orthodoxen-kring. Hier sprak iemand, die kracht putte uit elk der Bijbelwoorden, die hij aanhaalde, kracht om te sterven. - -

- - 'Maar hoe is het nu met je?' - herhaalde Govert-Jaap. - -

'Met mij - goed' - zei de oude man met een aandoenlijke onverschilligheid. - Het viel hem blijkbaar niet in te klagen over zijn ouderdoms-gebreken, over het hinderlijk verval van zijn krachten. - - Hij vond het goed, zooals het kwam - - zooals God het hem toezond. - - En zijn gedachten bepaalden zich ook dadelijk weder bij Gods Woord.

- 'Dat is het eenige' - lichte hij nader toe. - 'Weet U jonker, meneer de baron meen ik, het eenige wat hard valt, dat ik tegenwoordig zoo dikwijls de Kerk moet verzuimen; 't loopen wil niet meer, - en ik kan ook niet meer zoo goed alles verstaan; daar heeft m'n dochter wel gelijk in. Maar 't gezang, weet U, dat mis ik, en 't gemeenschappelijk bidden.' - -

Op dat oogenblik ging de aangeleunde deur nog eens opnieuw open, en Dina van der Grijp, in de chocolade-kleurige japon waarom Geert haar had uitgelachen, een heel ouderwetsch zwart hoedje op, een schaaltje, onder een witten theedoek verborgen in haar arm, kwam naar binnen. Zij deinsde vuurrood terug, toen zij Govert-Jaap en Geerte zag zitten; maar 't was te laat, Govert-Jaap was al opgesprongen om haar een stoel bij te schuiven. -

'Ik kwam Bertus wat van moeder brengen. - Ik wist niet dat U er was' - - stotterde zij. - 'Ik wou niet storen.'

'Mijn vrouw, juffrouw van der Grijp, van de pastorie' - stelde Govert-Jaap voor. - Arme Dina liet haar schaaltje bijna vallen van verlegenheid. En toch was zij op dat oogenblik zeker niet de minste van de twee. Maar dat zag zij zelve niet in. -

'Het spijt mij zóó dat ik stoor' - stotterde zij alweer. -

'Maar U stoort in 't geheel niet' - verzekerde Geert neerbuigend. 'Ik ben heel blij kennis te maken. - Mijn man heeft mij natuurlijk zoo dikwijls van de pastorie gesproken'. -

Dina plukte aan haar wollen handschoenvingers. Zij was genoeg vrouw, om het neerbuigende van Geertes toon, om den welwillend-medelijdenden blik, die langs haar chocolade-kleurige japon gleed, te voelen als een vernedering. - Zij maakte met onhandige vingers het theedoekje los, en schoof Bertus het schaaltje toe.

'Moeder heeft het voor je klaargemaakt, omdat je immers zoo graag zoo iets frisch hebt'. En, terwijl Bertus zich in dankbetuigingen verdiepte, stond zij op, om zich over het kleine vuilneusje te ontfermen, dat, op het gezicht van grootvaders lekkernij, dwingerig begon te huilen. -

'Stil Trijntje - zoet-zijn. Als je niet ondeugend bent, dan heeft tante Dina voor jou ook iets meegebracht. Zie maar'. - Zij haalde een koekje uit haar zak, dat inderdaad het kind tevreden stelde, en ondertusschen veegde zij het vuile neusje af, en geraakte bij al die zorgen voor anderen weer zelve op haar gemak. -

Geert voelde met een soort wrevel, hoe zij hier met al haar elegance 't vijfde rad aan den wagen was. Haar man en Bertus spraken nog steeds over den Bijbel, in het bijzonder over de verborgenheden der Openbaring, waarover de laatste het helder

gezond oordeel had, van zooveel eenvoudigen in den lande, waar het godsdienstige onderwerpen geldt. -

‘Mij dunkt, het wordt onze tijd’, zei zij, om er een eind aan te maken, een beetje bits. -

Govert-Jaap stond op. - ‘En nu heb je nog niet eens goed met mijn vrouw kennis gemaakt’, trachtte hij haar in 't gesprek te mengen. ‘Ik heb haar expres meegebracht, omdat ik dacht dat het je genoegen zou-doen haar te leeren kennen’. -

Toen stak de oude man zijn vereelte hand over de tafel Geerte toe, en zei in allen eenvoud en zonder eenige vleierij: ‘Dat je een goeie vrouw in het Huis moogt wezen, net als mevrouw Stinia - juffer, ik meen mevrouw - - God zegen je’. - -

- - ‘Dank je’ - zei Geerte verlegen. - Zij kwam zich hier zoo onhandig, zoo niets op haar plaats voor. Als klein meisje herinnerde zij zich nog heel goed, dat ze òók wel eens zulke bezoeken bij eenvoudigen met haar vader had meegemaakt, toen die nog in het Noorden woonde. Maar die deed zoo heel anders. Die overstelpte de menschen met bijbelteksten, en galmende woorden, en hoogdravende beloften; de achtergrond was immers ook altijd om stemmen te winnen. Wat had die aanstellerige gemaakte vroomheid van haar vader gemeen met de stemming van echten godsdienstzin, die zij voelde dat hier om haar was - -

‘Goddank’ - zei ze, toen ze buiten was, en de sneeuw haar in 't gelaat joeg, terwijl zij in het rijtuig stapte - ‘Goddank, wat 'n corvee’.

Govert Jaap voelde het als een zweepslag dien hem werd gegeven. Hij was nog heele-

maal onder den invloed van die zoo benijdbare berusting en zelfverzekerdheid van geloof, waarmede deze oude man tot hem had gezegd bij 't scheiden: ‘En, als ik meneer de baron hier op aarde niet weer zie, dan toch Hierboven; 't lijkt alles zoo kort als je er zoo dicht bij staat’. - - Hij had innerlijk gewenscht te zijn gelijk deze nederige van harte, zoo los van de aarde, zoo bereid voor den Hemel. - En met zijn vrouw, met haar, die hem nu toch de naaste was in alle intieme levensdingen had hij daarover willen spreken, zijn hart bij haar willen uitstorten. Maar, daar hadt je het weer - alleen haar lijf was van hem; tusschen zijn ziel en de hare lag een klove, een breede, diepe klove, die niet was te overbruggen. -

‘Wat 'n kwezel’ - zei Geerte nog, en drukte vies haar neus in haar reuzen-mof, ‘die vervelende dominee-dochter bedoel ik, 'n èchte hoor!’

Govert-Jaap sloeg zijn arm om haar heen, en trachtte in een liefkozing te vergeten, dat zij hem nooit anders zijn vrouw zou zijn dan als de stilster van zijn lijfsbegeerten -

(Wordt vervolgd).

Gedachtenwisselingen.

I.

Voor Lelie A.

In de Lelie van 14 Juli '09 trof mij in de correspondentie aan U het verzoek van onze Redactrice:

‘Alles wat gij mij over spiritisme schrijft tròf me diep. Waarom maakt ge Uwe ervaring niet wereldkundig?’

‘De inhoud trof mij wezenlijk buitengewoon! Welk een ervaring!’

Zou Lelie A nièt zoo vriendelijk willen zijn het verzoek van freule Lohman en van eenige Lelielezers in te willigen?

Zoo niet *in* de Lelie dan misschien particulier? Mijn naam en adres is der Redactie bekend.

Hoogachtend.

JOHANNA.

II.

Geachte Freule,

- Katholicisme - Index - Onderwijs - Ontwikkeling - Waarheid - Geloofskracht.

O, freule, mijn arm, moe hoofd dat 't bijna niet meer dragen kan! Dat bonst en hamert en spookt en jaagt daarbinnen, daar spoken ze alle - die woorden! En 't is me onmogelijk een weg te vinden, een weg dien men noemt den weg van denk-logica. Dat een der Lelie-lezers of -lezeressen toch wat rust in mijn denkens moe hoofd moge brengen (en niet minder in mijn gemoed!); dat men mij toch een pad wijze in dat labyrinth van... ik weet niet...

Ik zei U dat ik moe was en zal maar kort zijn - kàn slechts kort zijn. Daar is een katholiek geloof dat een index heeft. Een katholiek geloof dat heilig is. En steeds en overal is 't misdaad rechten en plichten te verwaarloozen - erger - te verkrachten. Vóóral de rechten en plichten die heilig zijn.

Goed - daar is een index - een lijst van werken die niet door katholieken mogen worden gelezen. Op dien index heeft men mij gezegd komen o.a. Schiller en Goethe voor - natuurlijk Multatuli óók.

Ik studeer voor de acte Duitsch Mid. Onderwijs. Ben katholiek - moet examen doen en men vraagt mij over Schiller en Goethe wat bij zulk een examen niet onredelijk mag genoemd worden. Ik zei U, ik was goèd katholiek, dùs ken ik Schiller en Goethe niet. Sapperloot - ik zal zakken - zakken - voor mijn examen! En juist omdat ik goèd katholiek ben en 't goède dus wil, is dat dubbelbedroevend.

En wanneer ik straks Nederlandsch M.O. doe - dan, dan... o, ik dùrf het dan toch haast niet te zeggen dat ik nièts van Multatuli weet...

Of - ik ben op een biezondere school... (H.B.S. Rolduc!) en doe eindexamen. En men vraagt mij over Schiller, Goethe - o hemel! over Multatulie óók.. en ik weet niets, niets, - ik zal zakken - zeker zakken - al zeg ik ook dat ik goèd Katholiek ben.

- O - o - wie wil mij antwoorden, helpen, - mij rust geven? Een zoekende ziel wil ieder toch helpen al zoekt hij zelfs naar de waarheid? Het bonst zoo, spookt zoo - helpt mij - het jaagt, zoekt, knaagt zoo - ik zei U dat ik moe was en al moeder word ik.

Katholicisme - index - onderwijs - ontwikkeling - waarheid - geloofskracht...

Tusschen al die woorden-spoken zie ik een woord als ‘larie’ grijnzen.

Of zijn inderdaad de betrekkingen van leeraar in Nederl. en Duitsch. b.v. en dergelijke ambten onvereenigbaar met het zijn van Katholiek?

J.K.

Over Toilet en wat ermede in verband staat.

I.

Ditmaal ben niet *ik* aan het woord maar twee groote medische specialiteiten, wier woorden ik hier, ten behoeve mijner lezers, vertaal; de eerste is dr: *Schlanz,* een duitscher, de tweede, men mag wel zeggen, wereldberoemde dr: *Doyen* uit Parijs. Zie hier wat deze geleerde heeren verkondigen ten voordeele van een goed-gemaakt corset (geheel in overeenstemming met wat professor Treub dienaangaande in den reform-woede-tijd schreef in de Holl: Lelie). Dr: *Schlanz* dan heeft een studie gemaakt over den invloed van het corset op de schoonheid zoowel als op de gezondheid der vrouw, en hij is tot

de conclusie gekomen, dat beide beslist *bevorderd* worden door een doelmatig corset, en dat wel door niets meer of minder dan een nauwkeurige bestudeering van de portretten van beroemde meesters, zooals men die vindt in Berlijn, München, Florence; welnu bij den aanblik van de Eva's, de Heiligen, en de vrouwen door Lucas Kranach en Albert Dürer geschilderd, geneert hij zich geen oogenblik uit te roepen:

'Die vrouwen zijn eenvoudig zoo mismaakt als maar mogelijk is. Zie maar welke ronde ruggen, welke afhangende schouders, welke ingedeukte borstkassen. Al die vrouwen lijden aan bloedarmoede en engelsche ziekte. - En - waarvan komt dat... *omdat* zij geen corset dragen.' Zie afbeelding I.

PORTRAIT DE JEUNE DAME par LUCAS KRANACH
Remarquez ce dos voûté, ces épaules tombantes, cette face maladive. C'est que le modèle de ce portrait, peint vers 1520, ne portait pas de corset!

- Aangezien doctor Schlanz wegens zulk een heiligschennis natuurlijk is tegengesproken heeft de hierboven-genoemde beroemde dr: Doyen uit Parijs nu ook zijn stem laten hooren. En ziehier diens gematigd en verstandig oordeel. 'Tegen het corset is men onrechtvaardig m.i. Het kan aanleiding geven tot misbruiken, die - zooals elk misbruik - betreurenswaardig en schadelijk zijn, maar zij die er tegen te keer gaan bedenken daarbij niet, dat zij zich hebben te richten tegen het misbruik en *niet* tegen het corset... Een goedzittend corset is volstrekt geen folterwerktuig maar maakt integendeel de vrouw gracieuser en geeft haar in de ontwikkelingsperiode een noodwendigen steun bij haar zwakken lichaamsbouw. - Plaatsen wij ons op het standpunt alléén van kunst en van schoonheid, dan moet men erkennen dat niet alleen het corset daaraan nooit eenige schade toebracht, maar ook dat een vrouw die nimmer een corset droeg, nooit zoo gracieus is, zoozeer de juiste lijnen en de juiste vormen bezit als de echte Parisienne. Is zij mager, dan ziet zij er uit als een baardelooze jongen, is zij dik, dan mist zij al die schoonheid, welke nu eenmaal bij de vrouw behóórt. Mager of dik, in elk geval veroudert zij *te*

LA FEMME A L'ÉVENTAIL par ABEL FAIVRE
Remarquez cette belle mine de santé florissante, cette gorge charmante, ces traits exquis - C'est qu'elle porte un corset.

vroeg, zij ziet er verwaarloosd uit, zij is ver van verleidelijk. - - In de ontwikkelingsperiode dient een goed gemaakt corset om de vergroeiingen te voorkomen, die vroeger zoo veelvuldig voorkwamen. Het is mij menigmaal gebeurd, dat men mij jonge meisjes liet onderzoeken, die een begin van ruggegraatsverkromming hadden, en ik heb dan altijd voorgeschreven dat zoogenaamd *medische* corsetten (Orthopédie) een onnoodige kwelling is, die zelfs bijna zonder uitzonde-

ring den groei van een aankomend meisje belemmert. Daarom ouders, laat niet door een orthopédist, maar door een *goeden corsetier* een goed corset vervaardigen. - Ik geloof zelfs dat de oorspronkelijke vroegere corsetten, hoezeer onvolmaakt en zeer zeker aan critiek onderhevig, nog beter waren dan ze geheel uit te laten..... Gaat gerust voort dames met het dragen van corsetten, maar... laat ze u *goed* maken, en laat hetzelfde geschieden met uw aankomende dochters.'

Aldus dr: Doyen uit Parijs.

Wij hebben dus nu reeds ten onzent professor Treub, in Duitschland dr: Schlanz, in Parijs dr: Doyen, die precies hetzelfde zeggen op medische gronden, wat mijn gezond verstand mij reeds lang zeide. Zie afbeelding II.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

II. Gezonde Zenuwen
door Dr. Frode Sadolin.
(Vervolg van No. 10.)

XV. Leer rusten.

Voor iemand met gezonde zenuwen is niets gemakkelijker dan rusten. Als het lichaam moe is na volbrachten arbeid, komt het gemakkelijk tot rust, en daalt de vermoeidheid als een zoete sluimering over zoo iemand heen. Ook het hoofd dat duizelig is door 't werk, komt spoedig tot rust onder een sigaar, of een krant, of waarmee men zich onder 't rusten verder moge bezighouden. Met zenuwachtige menschen is dit zoo niet. Als een zenuwachtig mensch eenmaal aan den gang is, gaat hij door tot alle zenuwen trillen, en als hij dan moet ophouden zakt hij als een zoutzak in elkaar. Dan zijn de rustdagen - zooals de Zondag - geen dagen van genot en ontspanning, maar dan is zoo iemand die oververmoeid is, en zich niet lekker voelt, prikkelbaar en anderen tot last. Een zenuwachtig mensch snakt naar een opwekkende rust. Voor hem is rust geen aangeboren gave, hij moet de kunst van rusten leeren.

Er zijn verschillende wijzen van rusten; de meest algemeen aangenomen rust is de slaap. Niet alleen de slaap 's nachts, maar ook een korte sluimering overdag als men moe is. Er zijn menschen, die slapen kunnen zoodra zij vermoeid zijn. Menschen, die maar op een gemakkelijken stoel behoeven te gaan zitten, of op een sofa te gaan liggen om vijf minuten, of een half uur lang te slapen, zoolang zij er behoefte aan hebben om dan met nieuwe krachten weer aan 't werk te gaan.

Zij, die na een nachtrust van acht uur gezonden slaap voor den geheelen dag frisch zijn, hebben natuurlijk een nog beter lot getroffen, maar iemand die door een dutje overdag weer opknapt, behoort ook tot de gelukkigen, en moet vooral niet nalaten de rust te nemen waaraan hij behoefte voelt. Eten tot men verzadigd is, werken tot men vermoeid is, en slapen tot men verkwikt is - vormt nu eenmaal de normale drie eenheid in het bestaan van den mensch. En er is wel iets van waar dat hij, die slaapt, niet zondigt; het is beter om in zijn leuningstoel uit te rusten dan in een café of schouwburg, en voor vermoeide zenuwen is de slaap de eenige en volmaaktste rust. Zoolang iemand door te slapen zich frisscher voelt, moet hij er niet gierig mee zijn.

Evenals de dag te lang kan zijn voor een zenuwachtig mensch, kan ook een deel van 't jaar 't zijn. De Zondagen zouden normaal genomen, voldoende afwisseling

voor den gewonen dagelijkschen gang der dingen, moeten zijn. De behoefte naar vacantie ontstaat eerst, als 't leven voortdurend *te weinig geeft* en *te veel neemt,* te weinig verschillende natuurindrukken geeft, te weinig frissche ochtenden en vreedzame avonden, te weinig krachtige, blijde werkdagen en zondagsrust, en wanneer iedere dag meer zenuwkracht neemt dan 't leven toekomt.

Maar in de armzalige eentonigheid der groote steden dringt de drang naar vacantie zich op als een absoluut noodzakelijke eisch. Want in de groote steden wordt de verandering, die de verschillende jaargetijden te weeg brengt, in de veelvoudigheid van de natuur en in de geheele uiterlijke wereld, vervangen door den schijnbaren rijkdom van machines en instrumenten, en het zenuwachtig makende der moderne cultuur maakt een vacantie *noodzakelijk.* En ook de drang naar rust van de hersens van zenuwachtige menschen uit zich hier meer dan elders, maar wordt daarentegen ook weer eerder voldaan door een kort onderbreken van de dagelijksche levenswijze.

Voor sommigen is reizen rust. Als zij een paar dagen weggeweest zijn uit de dagelijksche plichten, oogen en ooren vervuld hebben van nieuwe beelden en vreemd klinkende geluiden,

komt de lust om aan den gewonen arbeid te gaan weer terug.

Een kort verblijf aan zee, of in de bosschen kan voor hen even verkwikkend zijn als voor anderen een dutje op een gemakkelijken stoel. Iedereen moet voor zich zelf uitvinden wat hem 't best past, een fietstocht, een reis per spoor, boot of rijtuig, een verblijf in een groote, vreemde stad, aan zee of in bosch, of wel lectuur, of andere amusementen.

Een lange vacantie buiten, of aan zee is niet altijd heilzaam voor nerveuse menschen. Dikwijls zijn zij in korten tijd zóo uitgerust als zij maar zijn kunnen. Het eigenaardige is juist dat hun zenuwkracht gauw uitgeput, maar ook gauw weer hersteld is. Als zij tenminste niet al te ver heen zijn. En dan missen zij spoedig hun gewoon dagelijksch werk, dat voor hen evengoed datgene is wat hun dag aan dag voortjaagt als de ballast, die hun vaart vastheid geeft. Maar indien zij gelegenheid hebben een lange vacantie te nemen en bevinden zij zich er wel bij, dan verhoogen zij natuurlijk hun weerstandsvermogen voor de toekomst. Zij moeten alleen bedenken dat het training vereischt vóor zij weer met full-speed aan 't werk kunnen gaan. Daarom moeten zij niet te hard van stapel loopen, want dan ontstaat er dikwijls een gevoel van onmacht, dat wel niet duurt, maar dat zeer drukkend werkt als men er de natuurlijke oorzaak niet van kent.

Tot slot een paar woorden over twee heerlijke toevluchtsmiddelen voor vermoeide hersens en wel: de nachtrust en de Zondagsrust.

Hoeveel slaap men noodig heeft hangt geheel af van het gestel. De een heeft veel meer noodig dan de ander. Regels zijn daarvoor niet vast te stellen. Er zijn menschen, die steeds te weinig slapen en daardoor aan hoofdpijn lijden. Er zijn anderen, die te veel slapen en daardoor lui en dik worden en jicht krijgen. De meeste menschen zullen, na een weinig zelf-observatie, wel tot een resultaat komen wat voor hen 't best is. Maar de slaap moet zijn natuurlijken gang gaan; wordt die plotseling door invloeden van buitenaf onderbroken, dan begrijpt men heel goed dat de chemische processen in de zenuwcellen niet normaal zijn uitgewerkt, en de hersens niet gereed zijn om aan 't werk te gaan. Een half uur meer of minder 's morgens kan daarom van grooter belang zijn dan men vermoedt. De wekkerklok is dus van een hygiënisch hersen-oogpunt een onding. Men moet van zelf wakker worden en niet gewekt worden. Men kan gerust vroeg opstaan als de hersens vroegtijdig hun slaap voleindigd hebben. Maar wat niet goed is en wel het allerminst voor zenuwachtige menschen is: zich uit een gezonden slaap te laten wekken, vlug uit bed springen en een koud stortbad nemen.

Goed slapen gedurende den nacht van Zaterdag op Zondag en dan de Zondag zelf, zijn twee uitstekende remedies voor menschen, die zich uitgeput voelen door het drukke dagelijksche leven. Maar dan moet de Zondag ook een ware rustdag zijn en geen dag waarop men 't weer op een andere manier overdreven druk heeft. Het moet een dag zijn, die wat inhoudt en verschilt van de weekdagen. Een dag, die ons in een andere stemming brengt; waarvan de rust ons gevoel verdiept en de stilte ons gehoor verscherpt. Een dag, die vrede in ons gemoed schept, vrede brengt in huis en stad, een dag van vrijheid en vreugde. Vooral over den Zondagmorgen moet men waken, meer dan over eenig anderen weekdag of gedeelte daarvan. Vreedzaam en devoot moet men den Zondag ingaan, zooals men een kerk binnentreedt, of een pas ontloken beukenbosch. Men moet de krachten laten rusten, niet dadelijk 't een of ander aanpakken, niet het gemoed vullen met allerlei willekeurig gedoe en drukte.

De Zondag is de dag van de gezegende rust. Houd den Zondag in eere en verstoor dien rustdag niet!

XVI. Ga niet te veel in de Wereld.

Indien men niet toekomt met zijn geldelijke middelen dan is 't eerste wat men te doen heeft eens na te gaan of er niet onnoodig geld uitgegeven wordt en dat afvoerkanaal te stoppen. Zooals 't gaat met geld, gaat 't ook met de zenuwkracht - die wordt ook dikwijls onnoodig verkwist. Er zijn zelfs menschen die niet alleen hun zenuwkracht voor niets verbruiken, maar zichzelf gewoon ten onder brengen door ze op een absoluut *verkeerde wijze* te verdoen. Zulk een verkwisting van zenuwkracht is voor velen wat men noemt ‘het gezellig verkeer.’

Men legt een gedeelte van zijn toekomst aan banden, wat meer is een gedeelte van zijn vrijen tijd, dien men te voren een dwangbuis aantrekt, men verbindt zich acht, misschien veertìen dagen vooruit op een bepaalde plaats aanwezig te zijn, op bepaalden

tijd, in bepaalde kleeding om een avond en een gedeelte van den nacht op een bepaalde wijze door te brengen. Misschien voelt men zich als de dag daar is, minder wel, of niet in de ware stemming - dan maar een antipyrinepoeder naar binnengeslikt en toch naar 't feest!

De nacht, die er op volgt, slaapt men slecht en den volgenden dag voelt men zich ongeschikt voor den arbeid. En men heeft niets dat er tegen opweegt. Men heeft geen andere verontschuldiging tegenover zichzelf dan dat men zijn plicht als mensch van de wereld vervuld heeft, een plicht uit dezelfde soort draden samengesteld als ‘de nieuwe kleeren van den keizer.’ Het kan ook gebeuren dat men dien avond juist in de ware stemming is om zich bezig te houden met een lievelingswerkje, waaraan men graag zijn tijd besteedt. - Maar neen, men moet zich verkleeden en dikwijls in slecht weer en duisternis zijn huis verlaten om de energie van zijn hersens te verdoen aan een vier à vijf uur lange conversatie op een of ander feest.

En de conversatie speelt een groote rol in het gezellig verkeer. De conversatie is als een koffiemolen, die niet stil mag staan, steeds moet ronddraaien en toch eigenlijk nooit goede boonen maalt, die goede koffie verschaffen. Gewoonlijk is de geheele conversatie niet anders dan een verspilling van woorden, zooals het gezellig verkeer voor de meesten een verspilling van levenskracht is. Een man van de wereld heeft gezegd dat de ware conversatietoon daaraan te herkennen is dat 't onderwerp wordt afgebroken zoodra het merkbaar wordt dat het belangstelling wekt. En dat is heel juist. De conversatie moet onvruchtbaar zijn. Het is tegen de natuur van iedere conversatie dat er een vruchtbare relatie zou bestaan tusschen 't onderwerp en de conversatie zelf, want de geheele conversatie is een schijnwezen en anders niet, dat men op feest, of partij dost in de kleeren van opgeruimdheid, vriendelijkheid of sympathie. De conversatie is het schuim van de valsche golven van het gezellig verkeer. Den buurman, wien men 's avonds de zoetste honig voorzet, zal men den volgenden dag geen vinger tot hulp toesteken, indien hij er behoefte aan heeft. Door het gezellig verkeer krijgt men een kring van kennissen, die overvloeien van vriendelijkheid en glimlachjes, maar die au fond niet de minste vriendschappelijke gevoelens hebben.

Als er iets is dat de zenuwen uitput, dan is 't het leven te *imiteeren* in plaats van het te *leven.* Men moet in de eerste plaats zich zelf meester zijn en dan zichzelf opvoeden; maar men moet er zich niet toe leenen om voor parade, of voor wat ook, zich anders voor te doen dan men werkelijk is.

De manier waarop menschen van elkaar afscheid nemen verraadt meer hun eigen zelf dan hun overige manier van zijn - als we er eens op willen letten. Ik persoonlijk herinner mij drie afscheidstooneelen, die mij helderder bijblijven dan vele andere. Twee doordat zij mij zoo sympathiek waren, het derde omdat 't mij zoo tegenstond.

Het eerste afscheidstooneel speelde zich af tusschen twee vriendinnen, waarvan de eene op de boot stond, gereed om te vertrekken. De andere vriendin stond aan wal en bleef achter. Er klonken geen banale afscheidswoorden, geen ‘dank je nog wel,’ en ‘schrijf gauw.’ De twee meisjes keken elkaar alleen aan met oogen vol sympathie en vriendschap en wisselden af en toe een woordje, even kalm en ongedwongen alsof zij samen in hun kamer zaten.

Het tweede tooneel greep plaats tusschen een boerin en haar dochter met een jongen man, die voor 't eerst de wijde wereld inging. Hij had 't erg te kwaad, maar wilde 't niet laten merken en de oude moeder hield zich stil op den achtergrond. Maar

voor 't jonge meisje bestonden al de vreemdelingen, die op het perron heen en weer liepen, in 't geheel niet. Haar geheele zusterlijke teeder heid straalde uit haar blauwe, trouwe oogen en iederen keer dat de locomotief zich hooren liet, riep zij innig: ‘houd je nou maargoed, hoor!’ Er lag dezelfde teederheid en innige sympathie over het gelaat van dit eenvoudige boerinnetje als over dat van de bovengenoemde vriendinnen.

Het derde tooneel speelde zich af tusschen twee burgervrouwen op haar mooist uitgedost in een tram. Zij versperden den uitgang geheel en wisselden herhaalde ‘nu is 't heusch tijd,’ en ‘beste’ en ‘hoe jammer,’ terwijl haar gelaat niet de minste aandoening verried. Het was een heel feest-vuurwerk van aanstellerij en leugen, maar tevens een voorstelling die eigenlijk geen doel had, omdat niemand die voor ware munt aannam. Hetzelfde is het geval met het gezellig verkeer.

Men kan op verschillende wijzen met andere menschen in aanraking komen, maar niet alle wijzen zijn even goed.

Voor zenuwachtige menschen is het gezellig verkeer van den modernen tijd een wijze om met andere menschen in aanraking te komen, die het allerminst geschikt voor hen is.

(Wordt vervolgd).

Avondmysterie.

(*Sonnet.*)

'k Ben in den lichten nacht door 't bosch gegaan,
waar stil in 't rond de oude boomen stonden,
en waar een scheemrig waas om 't loover wonden
de bleeke stralen van de blanke maan.

En achter 't loof, in 't klaar lazuur daar stonden
de sterren, lijk in 't veld de bloemen staan.
Ik luisterde in mijn hart, of 'k kon verstaan
de woorden, die zij naar beneden zonden.

Ver weg in 't loover hoorde ik keer op keer
een late vogelstem, als droevig klagen
van een, die lang vergeefs al heeft gewacht;

toen zagen stil de sterren op mij neer
en was het mij, als wilden zij mij vragen,
waarom ik zoo alleen ging door den nacht.

MARIE SCHMITZ.

Correspondentie van de redactie met de abonnés

De redactrice van de Holl: Lelie brengt ter kennis van de lezers van dit Blad, dat zij géén manuscripten, of brieven, haar naar aanleiding der redactie-aangelegenheden toegezonden door niet-abonnés, kan beantwoorden langs **particulieren** weg. De correspondentie in dit Blad dient zoowel tot de beantwoording van brieven, als lot de mededeelingen betreffende aangenomen en geweigerde bijdragen, en zij, die zelve geen abonné of abonnée zijn, kimnen dus niet verwachten langs een anderen dan den correspondentie-weg te worden beantwoord. Wanneer zij door leesgezelschapkring, of samen-lezen, of op welke wijze dan ook, gelegenheid kunnen vinden de correspondentie-rubriek te volgen, dan is de redactrice bereid hen dáárin te beantwoorden.

Op dezen regel wordt voortaan *géén uitzondering* meer gemaakt, en afzonderlijke nommers, correspondentie-antwoorden aan niet-abonné's behelzend, worden **niet** meer toegezonden.

REDACTRICE.

P.S. Het spreekt van zelf, dat deze regel alleen geldt voor eerstbeginnenden, èn voor briefschrijvers die in de corr: rubriek thuishooren.

Reinier. - Het spijt mij dat bericht van U te lezen, ofschoon het mij niet verwondert want ik geloof, op dat speciale gebied is het al heel moeilijk te slagen; ten eerste is het geknoei er nog veel grooter, en ten tweede moet men rekening houden met nog veel méér dan alleen met den smaak van het publiek. Juist wat gij schrijft is zoo wáár, dat velen geld *geven* om er te komen in plaats van zich te laten betalen. - Neen, ik geloof *niet* dat ik U raden zou den raad van dien bewusten meneer (gij begrijpt mij?) te volgen. Hij is volstrekt niet onpartijdig in dat speciale geval, en staat óók niet daarvoor bekend. Daarom zou ik met hem oppassen. - Heelemaal eens ben ik het met Uw uitdrukking 'dat gij het leven niet der moeite waard vindt om je dagen er voor te verknoeien.' Dat is precies mijn eigen levenservaring óók geworden van lieverlede. In het begin toch trek je je de dingen aan, en later denk je: wat kan het mij eigenlijk schelen, ik ben toch maar zóó'n nietig stipje in het heelal.

- Ik ook hield niet van rekenen in der tijd. Mijn vader stelde mij voor, toen wij in Berlijn woonden, mij het dubbel boekhouden te laten leeren, maar ik had daartoe den rechten moed niet. Mijn gedachten dwalen altijd af als ik moet optellen of rekenen. - Hier in dit huis waar ik nu ben is een secretaresse (Zwitsersche), die alle brieven van de artsen beantwoordt, rekeningen uitschrijft, stenographeert, etc. Zij heeft dunkt mij een ideaal leven, maar zij zelve vindt dat zij het *te* druk heeft. Zij heeft als Zwitsersche natuurlijk voor, dat zij alle talen spreekt. - Jawel, het boek van Stead ken ik, en heeft ook mij zeer geinteresseerd. - Natuurlijk zie ik steeds het bericht omtrent het lot van Uw werk met oprechte belangstelling tegemoet.

Eunice. - Wat zijt gij ver in leuke briefkaarten! Hartelijk dank. - Neen, Uw stukje is niet weggeraakt, ik gaf het zelf al op aan de redactie ter plaatsing maar ik weet niet of er ruimte voor was deze keer. - Ja, dat lijkt mij ook wel, dat gij met Uw kinderen wezenlijk als gelijke om gaat, maar, hoe weinige ouders doen dat! - Net weer iets voor dat bewuste weekblad, om Uw stuk niet te plaatsen onder voorwendsel dat er te véél over is geschreven; dat is alleen omdat het *dat* onderwerp geldt, geloof dat maar gerust. Hartelijke hartelijke groeten. En dank voor de lieve kaart.*)

Mevr: A. de G. - W. - Gij zult U zelve wel herkennen? Uw gedachtenwisseling is reeds geplaatst. - Ja, ik word hier streng aangepakt, maar ik geloof dan ook het zeer goed getroffen te hebben, daar de professor dood-voorzichtig en, ondanks zijn overtalrijke praktijk, altijd grondig is. Het eigenlijk succes merk je pas - zegt iedereen - achterna. Ik voel me nu doodaf van de baden en de rest. Het Sanatorium is uitstekend, en mijn vriendin mag bij mij zijn; iedereen heeft zijn of haar familie bij zich. En overigens voor 't algemeen is er een pleegzuster in huis, bij plotselinge ernstige gevallen. Ik geloof ook dat ik het zonder haar, mijn vriendin, vreeselijk zou vinden; zij is zóó goed voor mij. - 't Speet me zoo dat ik niet aan Uw verzoek kon voldoen, want ik voel zoo veel voor het doel, maar het *mag* niet. - Wat benijd ik U toch om Uw jongens! Ik zeg altijd tegen mijn vriendin: 'Dat is het eenige waarom

*) Intusschen Uw snoezige nieuwe kaart ontvangen.

ik de menschen kan benijden, om hun kinderen,' maar dan troost ik er mij mee, dat ik onder hun groot worden te veel zou lijden. Van daag zagen wij voor een

winkel nog weer staan: Erstling-Wäsche; ik zei tegen haar, ga maar gauw door, dat maakt mij maar akelig, juist omdat het zoo dodderig is. - O ja, mijn honden mis ik dag en nacht maar het is zulk een gróóte troost dat onze Marie er is want zij zijn dol op haar, en wij weten dat wij hen haar kunnen toevertrouwen als aan ons zelf. Anders zouden wij het ook eenvoudig niet doen *kunnen* hen alleen laten. Wij krijgen iederen dag van Marie een brief of briefkaart hoe zij 't maken, en dat is goddank altijd uitstekend. Ook zijn de meeste menschen heel lief voor hen, en geven hen koekjes en natuurlijk heb ik hier tallooze portretten van hen om mij heen. Hartelijk dank voor Uw goede wenschen en die van Uw man.

Mevr: van R. - Ik antwoord U maar even in de Lelie om U te danken voor Uw lieve kaart. Natuurlijk zal ik U dadelijk, als ik terug ben, laten weten of U eens kunt komen. Maar hoe naar dat U zelve die ongesteldheid hebt; ik ken haar niet uit ondervinding, maar heb altijd gehoord dat zij heel pijnlijk is en ook nog al lang duurt. Van harte beterschap.

Mevr. ten H. - U zult hoop ik zich zelve herkennen in dit pseudoniem. Het deed mij véél genoegen mijn artikel: Als ik dochters had in de Bredasche Courant te zien overgenomen. Het is verbazend zoo veel instemming als ik ondervond op dit punt.

Voor de toezending van het exemplaar hartelijken dank. Uw woorden dienaangaande vind ik zóó waar dat ik ze hier letterlijk overneem.

'*t Kan zeker geen kwaad als ook vaders van dochters zoowel als a.s. echtgenooten zoo iets aanleeren. En waar ik in de gelegenheid ben*, *daar geef ik gaarne mijn opinie te kennen*, *dat ik het voor elk meisje*, *tenzij er een bijzondere aanleg voor iets anders bestaat*, *altijd het meest gewenscht en geschikt vind*, *als zij den haar aangemeten werkkring kiest voor.... huisvrouw en moeder. Al is dan ook het huwelijk niet haar toekomst, toch kan zij die roeping*, *ook al is die dan in iets anderen vorm*, *wel vervullen. En zou het dan voor menigen jongen man niet veel gemakkelijker worden tot het vestigen van eigen haard*, *als er meer huishoudelijk aangelegde meisjes waren, goed onderlegd*, *die op een eenvoudige manier zonder hooge eischen met het bescheiden inkomen van een man weten uit te komen. Ik kan het niet goed dulden dat laag neerzien op het ambt van huishoudster*, *eigenlijk is het om huismoeders een slag in het gezicht te geven.*

Zie, zoo denk *ik* er ook over. Mijn werkkring ligt nu eenmaal geheel en al elders, maar des te onpartijdiger ben ik wanneer ik zeg, dat ik voor een bekwame, haar huisvrouw-en-moedertaak goed vervullende vrouw de hoogst mogelijke achting heb. Het zit 'm toch maar niet in wat bestellen en dan uitgaan, neen, maar in de dingen *zelf* kunnen verrichten, strijken, koken, naaien huishouden doen. Ik was nog heel jong toen een heel rijk meisje onder mijn kennissen, die een zeer rijken man trouwde, werd gevraagd: ‘Ga je nu niet een paar maanden naar de kookschool.’ Waarop zij het onuitstaanbaar-domme antwoord gaf: ‘Neen, wij zijn rijk genoeg een heel goede keukenmeid te nemen, dus behoef ik niets te kennen.’ En zoo redeneeren nu nog de rijken, maar wat te zeggen van de minder-bemiddelde klasse waarin het precies zoo toegaat! Het is maar onzin, dat een als secretaresse, apothecaresse, of postbeambte opgegroeide jonge vrouw even zuinig kan omgaan met het huishoudgeld als een die léérde de dingen zelve doen. Gelijk echter gezegd, de schuld ligt m.i. bij de ouders, die, inplaats van de diensten der dochters te beloonen, haar afbeulen en als

duivelstoejager gebruiken. Ik was nog geen vijftien jaar toen ik gewoonlijk, als mijn moeder ziek was, de salade aan tafel moest praepareeren. Dan had mijn oudste broer aanmerkingen te over, die hij na tafel bij mijn moeder maakte, en het viel noch haar, noch wie ook in, dat het toch onrechtvaardig was mij tusschen mijn schoolwerk door met huishoudelijke plichten, (ik moest dan ook theeschenken, haar verplegen, enz.), lastig te vallen, en nog bovendien door mijn eigen broer te laten beschimpen. In hoe vele huishoudens echter gaat het zoo toe, en erger? - Heelemaal eens ben ik het ook met U dat het veel verstandiger is, ook al is men vermogend, alles eenvoudig en praktisch en niet overdadig mooi in te richten. Ik haat ook zoo bijzonder de hollandsche gewoonte van 'salons', die alleen op feestdagen en 'jours' open gaan. Wat is er nu ongemoedelijker en onpraktischer dan zulk een niet-bewoonde met onnoodige fraaiigheden volgepropte kamer! O ja, ik ben het met U eens dat geen fooien geven een veel menschwaardiger instelling is; voor eenige jaren heeft de president van den anti-fooienbond daarover een artikel in de Lelie geschreven, maar, in de praktijk is het niet altijd uitvoerbaar omdat de menschen zoo veel méér doen voor een fooitje. Wij, als alleen reizende dames ondervinden dat zoo voortdurend, dat we maar liever groote fooien vooruit geven; dan worden we ten minste uitstekend bediend. In principe denk ik er net zoo over als U. Ik was echter eens in Lucerne, in het wereldberoemde Schweizerhof, waar ook geen fooien mogen worden gegeven; dat staat aangeplakt. Wel, nergens ben ik zóó slecht bediend. Na dien tijd ga ik steeds in Lucerne elders. En dan ook. *Wie* steekt ten slotte het voordeel in den zak? De hotelhouder? In een pension geloof ik wel dat zoo iets veel gemakkelijker is door te voeren dan in grootere omgeving. Vriendelijke groeten.

Hans. - Wat een idee nog excuses te maken! Dat mocht *ik* wel doen. Ik dacht nog al, dat gij boos zoudt zijn. Alvorens Uw brief te beantwoorden wil ik U franchement iets vragen. Gij schrijft over die kanarie-vogel-geschiedenis met Regina. Daaruit maak ik op, dat gij doet aan vogels. Nu heb ik zelve een papegaai gehad, en door den dood verloren; zoudt gij mij niet een nieuwen kunnen bezorgen.? Als ik er een koop ben ik bang te worden beetgenomen, daarom doe ik het liever door bemiddeling van een vogelkenner. Het liefst had ik een heel kleurigen, *als* hij ten minste kan leeren spreken; de mijne was groen, en is mij verkocht als heel goed te leeren spreken, maar zij deed niets anders dan wat zijzelve verkoos, speciaal huilen en lachen, en ook deed zij ons na met de honden: Dag Bennie, stoute Bennie, zoete Frits. Wat wij echter

probeerden haar te leeren zeggen, dat deed zij *niet.* Natuurlijk wil ik er door Uw bemiddeling graag voor betalen, maar ik moet iemand weten die er verstand van heeft. Zoudt gij daar kans toe zien.?

En nu Uw brief.

Ik bewonder Uw talent van U zoo goed kunnen veranderen in het schrift, en ik heb gelachen om Uw beschrijving van die opmerkingen van andere menschen, die ten minste een bewijs zijn dat niet ik-alleen er moeite mee heb. Als 't U overigens troosten kan, dan hebt gij deze ‘beroemdheid’ gemeen met den grooten Abraham, die ook onléésbaar schrijft. Neen wat gij mij schrijft over die andere gedachtenwisseling wist ik eigenlijk niet, omdat ik in Amsterdamsche toestanden minder goed thuis ben, dan in Den Haag. - Onder samenhangend schrijven versta ik niets anders dan dat ik moet kunnen begrijpen *wat* iemand eigenlijk bedoelt. Wij vrouwen zijn juist bekend erom dat wij van den hak *op* den tak springen in onze brieven, dus dat bedoel ik niet. Ik vind de reden wáárom gij schrijft heel aardig, en antwoord daarom ook dadelijk; maar Uw goede wenschen voor mijn gezondheid zijn nog niet vervuld; het moet van de nakuur komen, zeggen ze. Die baden maken erg slap. - Wat nu de uitnoodiging aangaat U zoo ‘scherp’ mogelijk te beantwoorden, dat gaat toch moeilijk als men niet in een ‘scherpe’ stemming is. Gij schrijft mij altijd zoo aardig en vriendelijk, dan ben ik niet geneigd zonder eenige aanleiding ineens ‘scherp’ uit te vallen. Eigenlijk is mijn natuur dat heelemaal niet. Alleen de vele *nare* menschen maken mij scherp. - Veel dank ook voor de hartelijke kaart. En ik was nog al zoo bang dat *gij* het kwalijk hadt genomen. Ik ben benieuwd of gij raad weet op den papegaai. Na den dood van den onzen hebben wij altijd heimwee naar een nieuwen. Het was zoo'n in-leuk beest.

P.L. - Drukproef van Uw stukje krijgt gij. - Uw ander artikel heb ik ook nog steeds ter plaatsing. - Dank hartelijk voor Uw belangstelling in mijn hart. Ja, ik moest hier ineens een ernstige kuur ondergaan, en genezing is uitgesloten, maar wel wordt mij hoop gegeven op veel verbetering. - Daar gij schrijft, zelve op dat punt ook niet geheel in orde te zijn, zou ik U zeker raden er bijtijds werk van te maken. Want een hartkwaal is nu eenmaal geen kleinigheid, zelfs niet in het begin. - Heel veel genoegen deed mij Uw gunstig oordeel over de verbetering der Lelie sinds een paar jaar; zooals ik U reeds eens schreef, het was niet gemakkelijk haar te wijzigen in eens. Ik moest mijn voelhorens een beetje uitsteken, en overigens is het een groote hulp, dat de uitgever zoo vrij mij laat. - Ja, dat is zoo ècht, te zeggen: ‘een beest is toch maar een beest’. Dat heb ik-ook duizendmaal gehoord, en er mij altijd aan geërgerd, want een beest is heel dikwijls veel gevoeliger dan een mensch, en in elk geval van ons *afhankelijk* en in *onze macht*, wat reeds een groote verplichting oplegt. Ik heb, wat mij betreft, niet noodig gehad ‘de menschen te leeren haten om de dieren lief te krijgen’. Ik had de laatsten altijd lief, maar wel heb ik van lieverlede steeds meer gezien hoe veel *trouwer* dierenliefde is dan menschenliefde. O ja, ik kan haten, ik kan veel menschen haten, om allerlei redenen waar ik zelve geheel buiten sta. Enkelen heb ik heel lief. Ik verval in uitersten, verwijt men mij dan weleens. Ja, wat is daaraan te doen? - Zooals ik hierboven reeds schreef aan een andere correspondente, ja zeker, onze Frits en Benjamin missen ons zeer. Vooral het afscheid was zoo naar, want zij begrijpen zoo goed als wij gaan pakken, en zien dan ook dadelijk aan onze sombere gezichten, dat zij niet meegaan, zij doen dan zoo akelig zacht-verwijtend, dat wij

beiden er om huilen; deze keer was ik toch al niet vroolijk gestemd, omdat ik heel erg tegen deze badkuur opzag. Ik had nog bovendien plan gehad met mijn vriendin een paar dagen naar Parijs te gaan, terwijl Marie met de honden vooruit zou gaan. Dus, alles kwam zoo heel anders, dat het een afschuwelijk somber heengaan was van Marie en de jongens, die toen alleen naar Holland moesten. Maar nu worden zij schandelijk bedorven, en zijn goddank goed gezond. Hartelijk gegroet. Ik vond het zoo aardig eens weer van U te hooren.

H. van D. te D. - Ik vind het heel aardig dat gij de Lelie graag leest, en daardoor behoefte hebt gekregen mij te schrijven. Doe het gerust. Gij kunt ervan overtuigd zijn dat ik U steeds graag antwoord. Ook niet-abonnés wil ik met alle genoegen inlichten of raden als zij de Lelie ter lezing weten te krijgen. In de eerste plaats vraagt gij of het mogelijk zou zijn aan huis schrijfwerk te vinden; om U de waarheid te zeggen geloof ik dat niet, tenzij die predikant, of iemand anders, die U genegen is, U zou kunnen aanbevelen. - Neen neen, gij verveelt mij *niet* met Uw levensgeschiedenis. Zij ontroert mij, zoo als zoo menige, die ik achter de schermen leer kennen, maar zij versterkt mij in de overtuiging dat schrijfwerk niet voor U het geschikste is. - Bij het leven dat gij hadt van zooveel zorg en verpleging, lijkt mij iets anders veel meer in Uw lijn. Gelijk gij ook zelve schrijft, het *is* een groote troost zoo van zijn ouders te kunnen spreken. Denk ook niet dat ik er niets van kan meevoelen, want, al ben ik een ‘freule’, ik-ook heb zorgen en ellende en moeilijkheden gekend; voor mij óók is het leven soms vreugdeloos en somber geweest. Juist daarom kan ik eenzame levens zoo heel goed navoelen. - Aan de socialisten heb ik een hekel. Dat minder gegoeden de rijkeren benijden, dat begrijp ik best. Maar wat geeft dat ophitsen? Men kan de toestanden niet veranderen, omdat *altijd* de een meer geld zal hebben dan de ander, door meer verstand, meer vlijt, etc. En daarom hitsen de socialisten *alleen* het volk op, om door hen in de Kamer te komen, en daar zelf ‘meneeren’ te worden. Ik ken verscheiden Kamerleden die mij dat zeiden, dat het zoo prettig is dat de socialisten nooit anders dan als ‘heeren’ optreden. Daaruit kunt gij precies zien waarom het die lui te doen is. - maar ik erken volmondig dat de minder bedeelden alle reden hebben tot jaloezie en verbittering. Zij staan er niet bij stil dat de zaak nu eenmaal niet *is* te veranderen. - Reizen *is* inderdaad een genot. Ik doe het voor mijn ge-

zondheid en met groote offeringen, en heel velen mijner familieleden nemen het mij kwalijk, dat ik niet elken cent opspaar inplaats van te reizen, maar ik dank God dat ik zooveel van de wereld zag, al is het soms niet geweest op aangename wijze. - Al die plaatsen die gij mij noemt ken ik natuurlijk, en op Scheveningen woon ik, zoo als gij weet.

En nú beantwoord ik nog eens zakelijk Uw vraag. Met Uw vrienden, den predikant, en dien anderen heer ben ik het volkomen eens, dat er in schrijf- en vertaal-werk geen verdienste zit; ik zie zelfs niet eens hoe gij het zoudt vinden. Als ik U was, legde ik mij ernstig toe op eenig *handwerk.* Een man heeft in dat opzicht zooveel meer gelegenheden dan een vrouw. Dat is de eenige raad dien ik U kan geven. Ik wil U graag verder van dienst zijn. Schrijf gerust.

Midi. - Dat vind ik aardig, dat gij door die correspondentie van mij aan B.W. van de K. zijt getroffen, waarin ik zeide, dat ik als damealleen geleerd heb, mij tegen zeker soort ploertige mannen te verdedigen, hoe dan ook, omdat zij er op rekenen dat een ‘dame’ toch niet durft. - De Telegraaf nam de eene helft van die correspondentie over, en liet de andere (die waar het op aan kwam, waar ik zeide ‘tegen zeker soort *ploertige* mannen schaf ik mijn manieren af’) - weg - wat ik niet heel netjes vond van genoemden medewerker. Zoo zijn onze manieren. - Uw broer zal natuurlijk Frankrijk goed kennen, ik voor mij kan niet anders zeggen, dan dat ik juist in Menton, speciaal aan het postkantoor, enkel beleefdheid ondervond, en liever te doen heb met de Mentonnais dan b.v. met de Wiesbadenaren. Een staaltje, dat de Telegraaf nu ook weer verdraaid kan overnemen, wil ik U vertellen. Het was terwijl ik met mijn vriendin op reis was, en wij in Cannes moesten uitstappen. Gij kent die doorloopende treinen natuurlijk. Wel bij den uitgang, (de trein had maar enkele minuten oponthoud) staat een zwaarlijvige dame te redeneeren tegen een fransche familie op het perron. Ik zeg heel beleefd: ‘Wilt U mij even doorlaten’, waarop zij brutaal weg antwoordde: ‘Als ik klaar ben.’ Toen werd ik woedend, zette haar vierkant op zij, en ging er uit met mijn valies, waarbij haar zware rouw-koralen-hals-ketting scheurde. Zulk schelden als toen volgde hadt gij moeten hooren. Eerst in het fransch; toen ik geen antwoord gaf, zag zij mij voor een Engelsche aan, en ging in die taal door. Een ander maal gebeurde het mij in Menton, dat wij met zijn drieën op een voor drie plaatsen bestemde bank zaten, toen een dikke, lange vrouw zich er tusschen drong. Ik zei haar dat zij daartoe geen recht had, en, toen ze volhield, zei ik: ‘haal dan een agent en laat die het uitmaken,’ waarop zij druipstaartend vertrok. Tegen fatsoenlijke menschen ben ik de beleefdheid-zelve, maar onhebbelijkheid kan ik niet uitstaan. - Ja, dat staaltje, dat gij mij uit Wiesbaden vertelde, is ook typisch, en dat is juist het ongeluk, dat de dames niet *durven.* Ik heb nu eenmaal geen heer die mij helpt, dus, dan is mijn principe, dat ik het liever zelve doe dan mij laat beleedigen. Van portiers, en ondergeschikten heb ik overigens op reis veel minder last dan van zoogenaamde ‘heeren’ en dito dames.

- Gij vraagt zoo naar Frankrijk. Wel, ik heb altijd ondervonden dat de menschen daar gauw weer goed zijn. Ik mag Italianen overigens het liefst, ofschoon ik opreis van Verona naar Milaan in de eerste klasse reisde met den meest onbeschoften Italiaan dien ik ooit ontmoette. De man was kwaad, dat ik een hond bij mij had, en wou dien er uit hebben (in het buitenland echter neemt men hondenkaarten, en is dan geheel en al in zijn recht). Toen schold hij op de vuilste manier, waarop ik in Engelsch tegen

mijn vriendin zei: ‘Die man is zeker dronken.’ Daarop begon het gescheld nog harder, maar verder zeiden wij niets meer. Hij deed al het mogelijke om mijn Benjamin te plagen, maar die was wijzer dan hij, en zat doodstil op mijn schoot. Ik erken, dat ik hem voor mijn oogen een ongeluk had kunnen zien krijgen, zoo kwaad was ik inwendig.

- Ik ben natuurlijk blij dat gij-ook het eens zijt met mijn artikel over: Hoe ik doen zou als ik dochters had. Het is inderdaad net als gij schrijft, eerst hebben ze het volk opgeruid en nu zijn zij zelf verbaasd dat iedereen zich ‘dame’ voelt, en dienstmeisjes beneden zich acht. Marie kreeg ook eens bezoek van zoo'n dienstbodenvereenigster-dame, die haar kwam vragen, of zij ‘het wel goed had’, maar zij heeft haar in minder dan géén tijd de deur uit gezet. En er is nooit een tweede opgedaagd. - Ja, ik las ontzettend veel over de fransche revolutie, doch sta er steeds van versteld, hoe veel overeenkomst die tijd vóóraf heeft met den onzen. Zoo b.v. maakt men er *nu* Marie Antoinette een verwijt van dat zij eenvoudige japonnetjes droeg in tegenstelling van de dure statie-toiletten van Maria Leckinska, en bespot Lodewijk den zestienden om zijn eenvoud. Maar wat doen de tegenwoordige vorsten anders dan zich gelijk maken aan het volk? Hebt gij b.v. dat onoogelijke portret gezien van de duitsche kroonprinses in sportkostuum? Haar man ook wordt er in zoo'n borstrok afgebeeld. En allen kennen zij geen grooter genot dan zich als burgerlui aan te stellen. - Gij spreekt van een revolutie. Mij trof het, dat ik meer dan een keer in de dagen van prinses Juliana's geboorte hoorde zeggen: ‘Och ja, eigenlijk koningsgezind ben ik geen zier, maar het houdt toch in elk geval de revolutie tegen’. - Daarvoor zijn namelijk de menschen bang. - Weet gij wat ik ook zoo verkeerd vind van de Koningin, dat Zij en Hare moeder in het buitenland koopen in plaats van bij ons. Napoleon wou dat met recht niet hebben. Nog dezer dagen vertelde mij hier in Nauheim een winkelierster, hoe zij vijfhonderd meter kant had geleverd in Maart, bij gelegenheid van het uitzet. En dat moest toch *ons* volk verdienen. - O ja, ‘een heirleger moderne dominees heb ik tegen mij’, dat weet ik. - Ik geloof ook wel met U dat de dominees zelf inzien hoe zij een zoo groot ongeloof predikten, dat zij hun best moeten doen de menschen weer in de kerk terug te krijgen, maar dat is niet gemakkelijk. Daardoor, door de *behoefte* aan geloof is ook theosophie en Christian science een soort mode geworden; vooral het laatste.

‘Hoe ik rust heb met zoo velen tegen mij?’ Wel, ik trek er mij niets van aan. Ik zeg wat ik mijn plicht acht, en daarmee uit. Al de woede

laat mij heel koud. - Neen, ‘in allen ernst’ bang ben ik nooit. In dat opzicht ben ik een fatalist. Ik denk, ik *moet* mijn plicht doen, en de rest overgeven. - Neen, met Soden ‘dweepen’ deed ik geenszins omdat ik het gehalte van het publiek er min vind, en ook omdat de lucht er mij te drukkend is. Maar wij hadden er een ideaal huisje, een heel goeden eigenaar en een prachtigen tuin. Ik denk dat het sinds Uw moeders tijd heel erg achteruitging; iedereen zegt dat het is achteruitgegaan. Ik werd zoo benauwd van mijn hart, dat mijn vriendin het consult bij dezen professor doorzette. Wij zullen nu zeker a.s. jaar terug moeten komen. - Nu moet gij geen oogenblik denken dat Uw brief te lang was; ik vind zulke brieven echt gezellig. Hartelijke groeten.

Henriette. - Welk een verrassing zulk een mooi portret! Dat was een lief idée van U. Ik dacht juist dezer dagen, in lang heb ik niets gehoord van haar! - Ja, het is opmerkelijk zoovelen als mij schrijven het te betreuren dat de Dagboekbladen uit zijn. Maar - - ten eerste hebt gij gelijk, dat er inderdaad een einde aan moest komen, en ten tweede, ik moest nog *zooveel* verzwijgen terwille van levenden; dat maakte het dikwijls moeilijk. Neen, *dat* kan mij niets schelen, dat de journalisten op mijn werk ‘aanvallen’ zooals gij het noemt, om te zien of zij mij ook kunnen bevitten. Wie het doel wil moet òòk de middelen willen. Toen ik eenmaal wist dat ik voor het publiek schrijven wilde, wist ik óók waaraan ik mij in dat speciale opzicht blootstelde. En ik heb dus van het begin af aan tot mij-zelve gezegd: Trek je daar niets van aan. Daar komt ook nog iets bij, wat het mij misschien gemakkelijk maakt. De journalisten, ten minste *dat* soort door U bedoeld, is in ons land zoo'n min zoodje, dat ik op hen neerzie, mij zelve te goed acht om mij iets te bekommeren om wat die zeggen of niet; ontwikkeld zijn zij ook niet. De meesten zijn zoo van de school, of van het onderwijs, bij de ‘krant’ gekomen, en schrijven er maar op los - om geld te verdienen. - En dan, gelijk gij-zelve zoo vriendelijk schrijft, ik word door zoovele Lelielezers wèl begrepen, wèl nagevoeld. Dat is een aangename gedachte, vooral ook, omdat ik daardoor zoo dikwijls troost kan geven, aan menigeen die mij intiem schrijft: dat heb ik juist zoo gevoeld of doorgemaakt als U. - Met U gaat dat nu toch ook weer zoo, en dat is mij werkelijk een heel groote voldoening. - Gij schrijft zoo hartelijk ook over de badkuur, en dat waardeer ik bijzonder. In zulke dagen doen liefdeblijken je zoo goed. Ik ben altijd zoo dankbaar dat mijn hoofd zoo goed is, en ik zittend kan doen wat ik wil, want het hart is een leelijk ding als het iemand zoo hindert. Maar dan vergelijk ik mij maar met al die menschen met andere kwalen, die ik veel vreeselijker nog zou vinden, zooals kanker of uitslag, en dan bedenk ik ook, *hoe* goed ik het toch heb met zooveel liefde van mijn vriendin, en ook nog van onze trouwe Marie. - Neen, ik vind *Kleine Zielen* ook geen boek om te herlezen, maar dan moet gij eens lezen: *Aan den weg der vreugde*, ook van hem. Dat is zulk een vod, dat ik niet begrijp hoe Couperus er zijn naam onder durfde zetten. - Die vraag die gij bang zijt dat ik U niet zal willen beantwoorden, neem ik U niets kwalijk. *Neen*, het was *niet* in de tropen, dat ik dat liefdeleed doormaakte. - De tropen maakten mij alleen zoo melancholiek, omdat het er nooit herfst wordt of winter. Ik herinner mij dat ik, er pas zijnde, altijd het gevoel had dat ik de bladen wel zou willen *afrukken* als zij daar zoo stil en rustig aan de boomen bleven zitten. - Dat boek van dr. Ulfers ken ik niet. - Ja, nietwaar, de natuur *is* mooi. Hier in Bad-Nauheim geniet ik er ook zeer van, van die prachtige eeuwenoude boomen in het Kurpark. Ik mag niet loopen,

en wordt dus in een Fahrstuhl geschoven, maar nu zie ik ook alles daardoor, en het is goddelijk mooi, juist de herfst-tinten. - Ja, ik ook herinner mij als kind zulke opblijf-avonden nog steeds als een groot genot. Maar over mijn gansche jeugd wierp de ziekte mijner moeder een nooit meer te vergeten schaduw, juist voor mij, de eenige dochter. En, reeds als heel jong meisje, als kind, dacht ik dan altijd: O, ik wou zoo graag iemand die mij héél, héél liefhad. (Dat doet mij denken aan wat gij mij nu schrijft). En nu heb ik al sinds zoo vele jaren mijn vriendin, die als een engel voor mij is; dan denk ik dikwijls: het leven is toch wèl goed voor mij geweest. Het gaf mij precies wat ik wenschte, een gróóte liefde. Alleen van kleine kinderen kan ik wel eens weemoedig jaloersch worden. Misschien houd ik daarom ook wel zooveel van onze honden, omdat die altijd als *kleine* kinderen kunnen vertroeteld worden. - Ja, dat weet ik wel, dat men in de provincie nog veel doet aan 'avondjes'. Ik vind dat ook vreeselijke instellingen. Maar in de groote steden gaat men naar de comedie of naar kleinere theaters, en dat vind ik even goed ongezellig. - Vervelen deed *ik* mij ook nooit. Ook niet, toen ik nog een rijkeluiskindje was; het ging mij net als U, ik heb ook altijd zooveel te lezen en te denken. Ik had toen een 'vriendin' (wat daarvoor dan door gaat bij jonge meisjes), en die kwam elk oogenblik en zei: 'Ik verveel me weer zoo.' Dat kon ik nooit begrijpen.

Ik vind, dat gij die dame over mijn dagboekbladen heel juist hebt geantwoord. Zoo is het inderdaad juist. Soms denk ik: *Er is niets.* Maar, als ik dan weer naga hoeveel er in mijn leven is gebeurd, dan denk ik: 'Ja, dat kan toch niet alles toeval zijn.' Met Orthodoxie heeft dat mijns inziens niets te maken. Dat is de 'leer'. En wat ik bedoel is een innerlijk *voelen.* - Hetgeen gij schrijft, dat ik een goede moeder zou zijn geworden, is mij heel dikwijls gezegd. Wie weet! Ik geloof wèl, dat ik mijn best zou hebben gedaan, gedachtig aan wat men aan mij te kort schoot. En dat doen zoo vele moeders *niet.* Zij leven maar voor zichzelven. Intusschen - 'Es hat nicht sollen sein.' Ik geloof dat een vrouw, die niet trouwt, haar eigenlijke bestemming mist. Maar dat is nu eenmaal zoo. En ik ben heel tevreden met mijn lot. - Zeker, menschen als die welke gij mij beschrijft, die zich zelf al 'wijs genoeg' vinden, die zijn eigenlijk het gelukkigst, dat geloof ik ook. Juist, omdat zij niet denken. En dat doet de groote meerderheid niet. En die is daarom ook zoo akelig pedant, en met eigen-ik inge-

nomen. Als men zulke menschen op een of ander gebrek wijst, zijn zij woedend.

Ik ben blij dat gij het met mij eens zijt over die hoed-questie-geschiedenis, die ik beschreef in mijn correspondentie aan B.W. van de K. - Ik heb daarover toen zoovèel te hooren gekregen, en ik vond het toch zoo heel natuurlijk, dat een jong meisje van achttien jaar er óók graag uitziet op haar best, zoo goed als een ander, een 'dame. - Gij hebt ook groot gelijk, dat zoovele menschen akelig trotsch zijn tegen hunne dienstboden, zonder eenige noodzaak. Ik, die zooveel reis, merk dat ook zoo dikwijls op hoe de eene dame stuursch en hoogmoedig voorbij gaat aan het kamermeisje, terwijl een heel enkele slechts groet of een vriendelijk woord zegt. Zoo hindert mij het ook steeds zoo, dat dames met kameniers en gezelschaps-juffrouwen haar laten *staan* uit hoogmoed, terwijl zij zelve zitten, b.v. in een lift of op publieke plaatsen. Ik zelve moet nu hier gedurende de kuur steeds in fahrstuhl geduwd worden, en natuurlijk laat ik den man, als er gerust wordt, steeds zitten, maar in het begin kon ik hem daartoe niet eens krijgen zoo zijn zij het gewoon, dat de meneeren en mevrouwen hen hooghartig laten staan, en dat nog wel terwijl zij zelf ziek zijn. Hoe is het mogelijk! - Net als gij schrijft, de beschaving zit 'm toch juist in je *gevoel* in zulke dingen en niet in zulke aanstellerij.

- Wat gij over godsdienst schrijft ben ik ook geheel eens met U dat hij moet invloed uitoefenen op ons doen en leven, en anders eenvoudig *niets* beteekent. Dat heb *ik* ook juist zoo tegen zekere orthodoxen, dat gescherm met woorden en met de leer, zonder dat zij er in de praktijk naar leven. En ik vind dat dit vooral met high-life-orthodoxie het geval is. Hetgeen gij aanhaalt uit de psalmen: 'Hij weet wat maaksel wij zijn,' vind ik heel-mooi. Net als gij zegt, Hij weet dan toch óók welke onze inwendige gedachten en strijd en moeilijkheden zijn! - Maar, ofschoon het hoofdstuk over de Liefde zonder twijfel prachtig mooi is, hebben de modernen het mij eenigzins bedorven, omdat *zij* er altijd mee schermen en het bij alle gelegenheden als *hun* hoofdstuk aanhalen. En wat aangaat Jezus, en de gevallen vrouw, dat vind ik ook mooi; *dat* ben ik weer heelemaal eens met U. - Ik voor mij vind altijd dat een 'gevallen' vrouw, om die geijkte term te gebruiken, te beklagen is, omdat zij in allerlei verzoekingen geraakt, terwijl toch de man niet alleen alle gelegenheid heeft wie ook te verleiden, maar bovenal niet de minste last heeft van de gevolgen. - En die juist zijn zoo moeilijk voor de vrouw. - Dat verhaal waarover gij het hebt, ken ik niet. Uit welk boek is dat.? - Ja, ik ook geloof met U, dat God, die harten en nieren proeft, om ook al weer met den bijbel te spreken, dan toch ook zeker wel weet, hoe wij inwendig zijn, en in dat vertrouwen heb ik al meer dan eenmaal den dood rustig onder de oogen gezien. Eigenlijk doe ik voor mij dat dagelijks, omdat het met een hart als het mijne, zoo ineens kan uit zijn, dat men b.v. niet meer wakker wordt. Maar wat mij daarbij weemoedig stemt, is de gedachte aan wat ik achter laat, vooral die heerlijke mooie natuur; hoe ouder ik word, hoe liever ik die krijg. En de gedachte: Eens zult gij dat alles niet meer zien, kan mij soms droevig stemmen. Alles wat gij mij over U zelve schrijft, interesseerde mij zeer; indien ik er niet nader op inga, is het om U niet te verraden. Maar dit wil ik U toch zeggen, dat gij m.i. *gelijk* hebt, vooral door die gelukkige verandering. -

Ja, zeker. Ook van niet-abonnés neem ik gedachtenwisselingen op. Laat die dame het gerust zenden.

- Ik ook geloof dat men, door de ouders zoo egoist in den steek te laten, een zekere verantwoording op zich laadt. Gij hebt misschien gelezen in de Lelie wat ik onlangs

van die kennis van mij vertelde, die weg *wilde*, niettegenstaande haar ouders zooveel voor haar gedaan hadden, en haar in alles vrij lieten, en hoe onmiddelijk daarop sterfgeval volgde op sterfgeval, eerst een zuster, toen de moeder-zelve, die onder haar heengaan zoo bitter had geleden. Ik denk altijd: wat moet zij nu toch een zelfverwijt voelen! Zelve heb ik ook wel eens als jong meisje thuis bitter geleden onder de bevoorrechting mijner broers, maar *ik weet zeker* dat ik nooit den moed zou hebben gehad heen te gaan om 'vrij' te zijn, omdat ik wist hoe bitter dat mijn ouders, die toch veel van mij hielden, zou hebben gegriefd. - Ik kan moeilijk beoordeelen de gelijkenis van Uw portret omdat ik U niet ken, maar ik vind niet dat gij lacht, juist eerder dat gij ernstig kijkt. En het mooie opschrift waardeer ik zéér. Mijn portret komt in de Lelie. Het is mijn schuld dat het zoo lang wordt uitgesteld, omdat ik maar niet naar den photograaf ga. Denk nu maar niet dat Uw brieven mij 'vervelen'. Ik vind ze juist zoo innig oprecht. Ik heb alles beantwoord naar volgorde. Nogmaals hartelijk dank. En veel groeten.

Mevr: R. - B. te L. - Uw stukje *moeder-zijn* nam ik aan.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Nagekomen Correspondentie.

Hartziekte. Eenigen tijd geleden vroeg mij een dame naar het adres van mijn dokter als hartspecialiteit, ten behoeve harer vriendin. Ik verzoek die dame *dringend* mij omgaand haar juist adres op te geven, daar ik meen haar nu goed te kunnen raden; maar vooral *omgaand.* Adres *Terrassen 2*, *Bad-Nauheim.*

REDACTRICE.

Sluiting red: ged:

13 October 1909.
23ste Jaargang.
No. 15.

Berichten.

Present-exemplaren en Bewijs-nummers zijn aan te vragen bij den uitgever van dit blad, niet bij de redactie.

Beklag over correctie- of drukfouten heeft de betreffende te richten tot den uitgever, niet tot de redactie.

Zij, die zonder abonné of lezer te zijn van de Holl. Lelie de redactie lastig vallen met de toezending van manuscripten of brieven, hebben het zichzelf te wijten, wanneer zij geen particulier antwoord ontvangen; de beantwoording van een en ander geschiedt door de corr.-rubriek in dit blad, behoudens die gevallen van uitzondering die de redactie om welke reden dan ook persoonlijk uit beleefdheid maakt.

Zij, die hunne manuscripten bij weigering terug verlangen, worden verzocht hunne behoorlijke frankeering terstond in te sluiten en hun juist adres terstond op te geven.

Zij, die met de redactie correspondeeren in de Lelie onder welk pseudoniem ook, worden verzocht zoowel dit pseudoniem als den eigen naam onder elken brief te herhalen, daar het onmogelijk is alle pseudoniemen te onthouden bij een zoo uitgebreide correspondentie.

Anonyme brieven worden niet beantwoord.

REDACTRICE.

De redactrice verzoekt van af heden alle voor háár bestemde brieven, stukken, enz. te willen zenden onder háár adres, aan den uitgever van de Holl. Lelie, Keizersgracht 485, Amsterdam.

Hoofdartikel
Het Christendom en de Vrouw
door Johan Koning.

De Vrouwenbeweging is een beweging die meetelt. Maar wacht - ik onderscheid twee vrouwenbewegingen. De eene, de eerste is mij onsympathiek, dat is de beweging der vrouwen, der hatelijke geforceerde figuren die optrekken in gelederen met vaandels en luide betoogingen, die schreeuwen op vrouwenmanier naar kiesrecht en weet ik wat al rechten, dat is eene beweging die op niets uitloopt en de menschen van den tijd wat bezighoudt en geeft een dankbaar onderwerp voor een amusante conversatie.

Maar daar is nog een vrouwenbeweging waar mijn hart warm voor klopt. Dat is de beweging waarin de vrouw met de haar eigen

majestueuze statie en kalmte en overleg te werk gaat om het recht te veroveren geëerd te worden waar dat recht hen eens is toegekend maar door een liederlijke ontaarding in de samenleving hen weer is ontnomen; dat is de beweging der vrouw die wil de haar toekomende eerbare plaats in het huwelijk, in welke staat zij haar hoogst en heiligst zielsbezit gegeven of geofferd heeft. 't Is de beweging waarvan Anna Lohman in No. 48 der Lelie zegt in Vrouwenlot: '... 'n Kreet om 't recht der vrouw! O, niet om stemrecht, om toelating tot de academie, om wat ook van al dingen, die tenslotte bijzaak blijven, maar om recht tot beminnen, en tot verschoppen der onwaardige, aan wien het "wettige huwelijk" ons nu eenmaal bond.'

De vrouwen dier laatste beweging acht ik hoog, omdat hun streven is een heilig streven en hun strijd een zware is.

Ik sprak van een ontaarding in de samenleving. En is niet het Christendom *de* hoofdfactor in die samenleving? De ontaarding is diep doorgedrongen tot het hart van 't Christelijk gelooven. 'Soorten' van Christendommen ontstonden. Godgeleerdheid werd menschengeleerdheid, die zoo welwillend is verschillende 'soorten' te étaleeren. Twee soorten echter domineeren. De eerste 'soort' is die, waarvan de heer Hoevers in zijn brochure over: 'Het Christendom en de vrouw'[*)] zegt:... Vrijzinnige Christenen zijn tot inzicht gekomen, dat de bijbelboeken, geschreven door menschen, die, hoe hoog zij gestemd mochten zijn, aan dwaling onderhevig konden wezen, het karakter van onfeilbaarheid missen, dat derhalve de uitspraken van dit boek geen bindend karakter uit zich zelven hebben, maar hun gezag over ons alleen kunnen doen gelden voorzoover zij *bevestigd* worden *door onze eigene inzichten aangaande de waarheid*[†)] in de dingen van het godsdienstige en het zedelijke leven. Voor ons is niet de eerste en beslissende vraag: hoe is dit boek ontstaan of welke is zijn uiterlijk gezag, maar wij kennen hem zulk een hooge waarde toe, omdat wij er in vinden eeuwige levenswaarheden, welke te kennen en te beminnen ons de grootste levenszegen is.'

Deze 'soort' Christendom acht ik verwerpelijk, die mij toeschijnt te zijn een wel vernuftig uitvindingje van menschen, maar een zoet-houdertje, een in slaap sussertje van het groote geweten.

Neen, daar is een ander, een beter 'soort' Christendom, dat is dat waarvan dezelfde heer Hoevers zegt: '... dat het uitgaat van eene beschouwing van den Bijbel in dien zin, dat deze een onfeilbaar boek is, welks inhoud als het ware aan de schrijvers der bijbelboeken op bovennatuurlijke wijze is ingegeven, zoodat elk bijbelwoord van een volstrekt bindend gezag is, waaraan de mensch zich eenvoudig heeft te onderwerpen. Bij zulk eene opvatting is, gelijk wel van zelf spreekt, verwerping van, ja zelfs reeds twijfel aan de onfeilbaarheid van eenig bijbelwoord zonde.'

Nu is mijne bedoeling in verband met deze beschouwing van het Christendom, die ik echter nog eerst heb te rechtvaardigen, de plaats te bepalen van de vrouw in de samenleving. Eerst heb ik dus te bewijzen dat: de Evangelieën zijn de onvervalschte waarheid en zij dus als volkomen geloofwaardig kunnen worden aangenomen.

*) Het Christendom en de Vrouw, door J.W.K. Hoevers, afgestaan aan den Nederl. Bond voor Vrouwenkiesrecht. Haarlem, H.D. Tjeenk Willink en Zoon.

†) De cursiveering van mij. Stel u voor: het bijbelwoord getoetst aan de opgeschroefde, onwezenlijke en vaak onware inzichten en denkbeelden van een huidig 'geleerd' Christendom(!) Welk een stout uitgesproken eigenwaan!

Nooit is zoo fel en vurig een strijd gestreden over het al of niet echt-zijn der Evangeliën als dit is gebeurd in de negentiende eeuw. Voornamelijk in het laatste gedeelte van dit tijdvak heeft een leger van groote geleerden over de geheele wereld, herhaaldelijk aan vallen gedaan op deze al oude waarheid. Het resultaat van hun aanvallen is dat uit den fellen brand de evangeliën even waar en ongeschonden weer zijn te voorschijn gekomen. Wat echter velen der medestrijdenden nog niet goed willen erkennen, en - ja zeker - dat is ook vaak wat zwaar en eischt wat zelfverloochening. Dat de Evangeliën deze vuurproef hebben doorstaan, die toch zeker niet van kleine kinderen was maar van dienaren der negentiende eeuwsche geleerdheid - is reeds een eerste bewijs van hun waarheid en onschendbaarheid. Maar er is veel meer nog dat allen twijfel aan hun echtheid vernietigt.

Wanneer kan men den inhoud van een boek als volkomen waar aannemen? Wanneer de schrijver volkomen goed op de hoogte is van de door hem beschreven feiten en het niet in zijne bedoeling ligt deze feiten verdraaid in zijn boek neer te leggen. Want wanneer de schrijver niet dwaalt in de waarneming en hij ons niet in dwaling wil brengen dan is toch aan te nemen dat de inhoud van

zijn werk in alle opzichten geloofwaardig is, dit eischt toch het gezond verstand.

Te bewijzen valt dus nu dat de Evangelisten niet in dwaling hebben verkeerd ook niet dat zij ons in dwaling kunnen hebben gebracht. Wij zullen straks zien dat zij dit niet hebben kunnen doen al hadden zij het willen doen.

Aangenomen is dan dat de Evangeliën inderdaad door leerlingen van Christus zijn geschreven. Om dit te bewijzen zou ons hier te ver-af voeren. Dit bewijs is in ieder degelijk werk over het Christendom ook glashelder te vinden.

Ook zou nog kunnen worden opgeworpen dat de Evangeliën niet onveranderd aan ons zijn overgeleverd, deze gezochte tegenwerping is hier het best te weerleggen door aan te halen wat de beroemde kardinaal Wiseman eens uitsprak: 'Hoewel elke bron, die men kan bereiken, is uitgeput, hoewel de tekstverklaringen van de kerkvaders aller eeuwen, de vertalingen van alle volkeren, de Arabische, de Syrische, de Kaptische, de Armenische, de Ethiopische, geraadpleegd zijn over de wijze, waarop zij den zin der teksten uitleggen, hoewel de handschriften van alle landen en van elke eeuw van de zestiende tot de derde, duizende malen nagezien zijn door eene menigte van geleerden, die begeerig waren de schatten ervan machtig te worden; hoewel, sommige beoefenaars der tekstcritiek, na de rijkdommen van het Westen uitgeput te hebben, als natuuronderzoekers de verre gewesten hebben doorreisd, om nieuwe getuigenissen te ontdekken, hoewel zij, zooals Schalz en Sebastiani, de diepten van den berg Athos of de bibliotheken van de woestijnen van Syrië en Egypte bezocht hebben, toch hebben zij, ondanks dit alles, niets ontdekt zelfs niet een enkele vertaling, waardoor de minste twijfel kon ontstaan over een enkele der bijbelplaatsen, die te voren als zeker en als afdoend bewijs voor eenig punt der Christelijke leer werden beschouwd.'

Alzoo rest nog te bewijzen: De waarheid der Evangeliën, en ik meen niet beter te kunnen doen dan aan te halen wat hierover wordt gezegd in het bekende werk van Devivier: Apologie des Christendoms.

Het bewijs wordt in twee deelen gesplitst:

A. De schrijvers der Evangeliën hebben niet in dwaling kunnen verkeeren aangaande de gebeurtenissen, welke zij mededeelen;

B. dat zij *a)* niet hebben *willen* en *b)* niet hebben *kunnen* bedriegen.

A. Deze schrijvers hebben niet in dwaling kunnen verkeeren: Immers zij verhalen slechts wat zij zelve gezien hebben, of van volkomen geloofwaardige getuigen vernomen hebben. Bovendien, de feiten, die zij mededeelen, waren *kort te voren geschied*, *van stoffelijken aard, en zinnelijk waarneembaar;* zij hadden alle *in het openbaar* plaats gehad en dikwijls in tegenwoordigheid van eene ontzaggelijke volksmenigte, ja zelfs van de vijanden van Jezus, die ze dan ook niet loochenden, maar alleen poogden ze door eene tusschenkomst des duivels uit te leggen. Die feiten waren van het *allerhoogste gewicht* voor de instellingen en den godsdienst van het Joodsche volk, en van het grootste belang voor dat volk zelf; eindelijk, zij waren dikwijls van *buitengewonen en wonderdadigen aard* en trokken daardoor juist op bijzondere wijze de aandacht. En men zal toch zeker niet beweren dat de schrijvers der Evangeliën, alle vier tegelijk - blind en doof waren of aan zinsbegoocheling leden. Want dan zoude men ook hetzelfde moeten zeggen van eene menigte andere Joden en zelfs van Jezus' vijanden, daar ook dezen de feiten, die in de Evangeliën verhaald worden, zonder voorbehoud aannemen. Het is dus zeker, dat deze schrijvers niet hebben kunnen dwalen aangaande datgene, wat zij mededeelen.

B. a.) Hebben zij willen bedriegen? Onmogelijk, want zij hadden er niet het minste belang bij zulk een hatelijke daad te stellen, en zonder eenige reden maakt niemand zich tot bedrieger. Wel verre van eenig voordeel te kunnen hopen van hun verhaal, dat zoowel tegen de Joden als tegen de Heidenen gericht was, viel daarvan niets anders te verwachten dan datgene, wat werkelijk hun deel geworden is, namelijk: verachting, beleedigingen, vervolgingen en eindelijk de dood. Aan wien is het onbekend, dat zij de waarheid hunner getuigenissen met hun bloed bevestigd hebben? Pascal had gelijk met te zeggen: 'Ik geloof volgaarne geschiedenissen, wanneer zij, die ze verhalen, zich ter bevestiging daarvan laten ter dood brengen.' Overigens behoeft men slechts de Evangeliën onbevooroordeeld te lezen om overtuigd te worden, dat de schrijvers geene bedriegers hebben kunnen zijn: de eerlijke, eenvoudige, openhartige toon van hunne verhalen is een zekere waarborg, dat zij de waarheid vermelden.

b). Zij hebben niet kunnen bedriegen, al hadden zij het willen doen. Toen Mattheüs,

Marcus en Lucas hunne Evangeliën schreven, leefden er nog zeer velen, die getuigen waren geweest van de daden, door Jezus tijdens zijn openbaar leven verricht, en van de gebeurtenissen, welke gedurende die jaren hadden plaats gehad. Indien nu het verhaal, dat de evangelisten daaavan gaven, niet geheel overeenkomstig de waarheid was, maar verdichtselen en valsche voorstellingen bevatte, hoe zouden deze schrijvers dan bij hunne tijdgenooten geloof hebben kunnen vinden? Diegenen toch, die getuigen van Jezus' openbaar leven waren geweest, zouden zeker niet verzuimd hebben het bedrog te ontmaskeren. De Joden vooral hadden er belang bij dit te doen. Ook zou dit niet moeielijk geweest zijn: het verhaal der Evangeliën toch betreft openbare en allergewichtigste daden en gebeurtenissen, welke nog slechts korten tijd geleden hadden plaats gehad, en dat wel in Judea en in Jeruzalem zelve, in tegenwoordigheid van zeer vele personen, wier namen dikwijls door de evangelisten genoemd worden.

Om te kunnen beweren, dat de evangelisten verdicht hebben wat zij verhalen, moet men de volgende ongerijmdheden aannemen.

a. Eenige ongeletterde en onbeschaafde visschers zouden een *persoon* hebben uitgedacht van zulk een groot karakter en een zoo zuiver leven, dat J.J. Rousseau zijns ondanks dezen kreet van onwillekeurige bewondering liet ontsnappen: ‘Ja, zoo de dood en het leven van Socrates die van een wijsgeer zijn, het leven en de dood van Jezus zijn die van een God’. Die zelfde onwetende lieden zouden een *leer* uitgevonden en aan hun held toegeschreven hebben, die in heiligheid, verhevenheid en diepzinnigheid alles overtreft, wat ooit door de beroemdste heidensche wijsgeeren is uitgedacht. ‘Om een Newton uit te denken, zou men zelf een Newton moeten zijn. Waar is de mensch in staat een persoonlijkheid en een leer te scheppen als die van Jezus? Alleen Jezus zelf kan het. (Parker).

b. In strijd met de gewoonte der bedriegers, zouden die schrijvers het gewaagd hebben tot de kleinste bijzonderheden van plaatsen, tijden en personen af te dalen en er toch in geslaagd zijn, niet alleen een volmaakte waarschijnlijkheid maar ook een volstrekte overeenkomst te bewaren met alles, wat wij weten aangaande het evangelische tijdperk.

c. Die mannen, even onwetend als slecht, zouden die fabelen, uitvindingen hunner verbeelding, geschreven hebben in een *stijl*, zoo ongekunsteld en eenvoudig, dat hij onder dat opzicht waarlijk onnavolgbaar is. In al die bladzijden, welke uit de pen van verschillende personen gevloeid zijn, heerscht een zoo onmiskenbare toon van waarheid, dat elk oprecht mensch er door overtuigd wordt, en dat zelfs Rousseau zich niet heeft kunnen weerhouden de volgende bekentenis af te leggen: “Zullen wij beweren, dat de geschiedenis van het Evangelie zoo maar is verzonnen? Mijn vriend zóó wordt er niet verzonnen, en de daden van Socrates, waarover niemand eenigen twijfel heeft, zijn minder gewaarborgd dan die van Jezus Christus. Neen, op die wijze wordt de moeielijkheid niet opgelost, maar slechts verplaatst: dat vier menschen in overleg met elkaar zouden uitgedacht hebben, wat in dat boek wordt beschreven, is veel onbegrijpelijker, dan dat een enkel mensch door zijn leven er de stof van heeft geleverd. Nooit zouden Joodsche schrijvers dien toon noch die zedeleer gevonden hebben, en het Evangelie heeft zóó groote, zóó treffende, zóó onnavolgbare kenmerken van waarheid, dat de verzinner van dat verhaal nog wonderbaarder zou zijn dan de held”.

d. De verschillende schrijvers van de Evangeliën, van de Handelingen der Apostelen en van de Brieven, zouden, hoewel door plaats en tijd gescheiden, verdichte verhalen

van zeer verschillenden vorm hebben samengesteld, die zóó *volmaakt met elkaar overeenkomen*, dat men er geen enkele *echte* tegenstrijdigheid in kan vinden. En het feit, dat de verhalen der vier evangelisten niet volkomen aan elkaar gelijk zijn en er zelfs *schijnbare* tegenstrijdigheden in voorkomen, is een bewijs, dat de schrijvers niet hebben samengespannen om de gebeurtenissen te verzinnen.

e. Al die schrijvers zouden, zonder dat eenig tijdelijk of eeuwig belang hen daartoe aanzette, *met hun bloed bezegeld hebben* wat zij wisten, dat slechts een verdichtsel was, door hen zelven verzonnen.

f. Die zelfde mannen zouden zonder eenige menschelijke hulp *zoo volkomen in hun schandelijk bedrog geslaagd zijn*, dat zij niet alleen het eeuwenoude en ingewortelde Jodendom ten val brachten, maar ook het Heidendom, dat gesteund werd door de rijkdommen, de wetenschap, de staatsmacht en de aantrekkelijkheid eener zedenleer, welke de hartstochten streelde; en het zoude hun gelukt zijn, de wereld rouwmoedig te doen neder-

knielen voor de voeten van een gekruisten booswicht!

g. Een godsdienst, *die het menschdom heeft hervormd*, eene nieuwe wereld op de puinhopen der oude heeft doen oprijzen, nieuwe zeden, nieuwe instellingen en nieuwe wetten heeft voortgebracht; die overal eene onuitputtelijke bron is geweest van waarheden, deugden en weldaden, en onder hare volgelingen in alle eeuwen *een onnoemelijk aantal geleerden en heiligen* telt: die godsdienst zoude tot grondslag hebben eene leugen, door enkele visschers uitgedacht.

h. Eindelijk, God zoude het bedrog dier leugenaars bevestigd hebben door de voorzeggingen, welke zij verzonnen en op bedriegelijke wijze aan Jezus toeschreven, *in vervulling te doen gaan*, en door in den loop der eeuwen *ontelbare wonderen* ten gunste van hunne leerlingen te wrochten; Hij zelf alzoo zoude er toe medegewerkt hebben om het menschdom in dwaling te brengen.

Inderdaad, indien al deze ongerijmdheden evenzoovele feiten waren, dan zouden wij met Richardus a Sancto Victore kunnen uitroepen: “Heer, indien wij in dwalìng verkeeren, dan zijn wij door U-zelven bedrogen, want de teekenen, waardoor ons geloof wordt bevestigd, zijn zóó wonderbaar en zóó schitterend, dat ze alleen van U kunnen komen”.

Ziezoo - nu althans hebben wij den vasten bodem waarop rustig kan worden voortgebouwd aan de woning die de plaats zal aangeven van de vrouw in de tegenwoordige samenleving. Of die woning is een paleis of een der nieuwe wijk-woningen van den Haag of Amsterdam, dat doet er niet toe. We zien niet of de woning is opgetrokken uit roode of uit gele baksteen, in sierlijke stijl of wel in stijve en conventioneele lijnen, wij achten enkel het interieur der woning, dat karakteristiek moet zijn voor de bewoners.

Wat verwacht ge van het interieur van de tegenwoordige vrouwenwoning? Daarin te vinden een rustige intimiteit van een “Hollandsch Binnenhuisje?” Mis - een doorgangshuis is het - groot, ongezellig, zonder eenige huiselijke intimiteit, zonder rust, zonder poëzie.

Waarlijk - het is eigen verkiezing - dat dit de woning van vele vrouwen is. - Onrecht! schreeuwt men, onrecht! O, o, die luide roep, die holle klank! “Onrecht” heet hunne woning, die ik den naam van “Dwaling” zou willen geven. Want er wordt gedwaald in de veronderstelling dat de vrouw onrecht wordt aangedaan, dat zij geminacht wordt, dat zij is de slavin der man. O, zin zonder zin. Geloof mij, de vrouw die vrouw is - de goede degelijke ware oprechte vrouw wordt hooggeacht door den degelijken man. Deze zal lof spreken van de vrouw, diep bewust dat er iets moois en heiligs in haar wezen is, en gij, vrouwen zoudt gij den ijdelen lof willen hooren uit den mond van een liederlijken man, uit den mond van den moreel lageren, ondegelijken man?

“- - - Zoudt gij de hoogheid Uwer ziel verlagen voor dat laag volk, voor hun gering begeer?

Wat is hun smalen mij - - - -!”

O - vrouwen, Uwe positie is een benijdenswaardige maar ge waardeert ze niet half genoeg. In de maatschappij die steeds meer van den man gaat eischen, zijt gij hem de steun en geeft gij hem de moreele kracht. En - *dit* is Uwe taak, zijt ge Uwe geschiedenis vergeten, zijt ge vergeten of weet ge niet meer dat ge reeds in den Bijbel zoo'n heerlijke plaats inneemt die zoo gunstig afsteekt bij die der mannen?

Drie vrouwen en slechts één man bij het kruis van Jezus!

Maria, eene vrouw was het die “hebbende een pond zalve van onvervalschten zeer kostelijken narchus”, de voeten van Jezus heeft gezalfd. (Joh. 12, 1-8.)

Waren het niet de weeklagende vrouwen uit Jeruzalem, die den Heer gevolgd zijn in diepe smart, hebben ooit mannen zóó gevoeld en zich zóó bekommerd over het lot van Jezus? En waren het niet mannen die op Golgotha de spot hoogtij deden vieren, heeft men ooit gezegd, dat er spottende *vrouwen* op Golgotha waren!

En welk een trek van Goddelijke gerechtigheid ligt er niet in het feit dat eene vrouw, een gezonkene vrouw nog wel, van welke wij lezen in Luc. 8, 2, dat zij “namelijk Maria, genaamd Magdalena, van welke zeven duivelen uitgegaan waren” zoo den heerlijken voorkeur had om Hem, den opgestane het eerst te aanschouwen en Hem het eerst te begroeten!

Meer voorrechten zijn aan de vrouwen gegeven, staat daar niet in Corint. 1, 27,... maar het zwakke der wereld heeft God uitverkoren, opdat hij het sterke zoude beschamen.... opdat geen vleesch zoude roemen voor hem’.

Hiertegenover staat als een der heiligste en heerlijkste grondstellingen van Goddelijke

opvoeding, dat de vrouw schijnt aangewezen om leed te dragen en om lijden te verzachten. De vrouw heeft veel smart te dragen en veel lijden te verduren, zoowel naar lichaam als naar ziel, en wel uit een physisch, sociaal, godsdienstig en politiek oogpunt. Daarenboven hoeveel grooter is niet het leed van een geloovige vrouw onder ongeloovige mannen, dan dat van een geloovige man onder ongeloovige vrouwen!

De vrouw is gevoeliger, en, zij het onbewust, in de fijnbesnaarde ziel der vrouw vindt den helderen zilveren toon van het Evangelie eerder weerklank, dan in de minder fijnbesnaarde mannenziel. Uit de aard der zaak zijn de vrouwen vruchtbaarder om het zaad van 't Evangelie te doen ontkiemen en te doen voortplanten, waren de vrouwen slechts dàt zich door en door bewust! Onze geheele samenleving gaat mank aan het gebrek aan liefde, dat is van wáár Christelijk geloof. O, der vrouwen heilige plicht is het hun rijke liefde te geven, opdat ook de man gevoelen gaat en begrijpen de heerlijkheid van het gelooven in Christus. De meeste Christelijke instellingen tellen dan ook meer vrouwen dan mannen. In slechte tijden, in nood en zorg, is het de vrouw die door het uithoudingsvermogen, en door haar lijdzaamheid en door haar beleid, de mannen vaak beschaamd doet zijn.

Ja, zoolang wij zijn op deze nederige aarde en rondgaan in ons stoffelijk omhulsel zal er zijn en blijven verschil tusschen den man en de vrouw. Maar bij het sterven van het lichaam, dan houdt alle onderscheid op, dan zal voor de vrouwen een heerlijkheid zijn weggelegd die zeker niet minder zal zijn dan die welke de mannen wacht. De opstanding, de verlossing uit het vleesch zal de broeders en zusters volkomen gelijkstelling geven.

Wij hebben vooropgezet dat Gods woord ons zal leiden in de beoordeeling van de plaats en het werk van de vrouw. Dan dient één ding voorop gesteld: God gaf geen *wetten*, God gaf een leer, een regel. Het Christendom is geen *wet*, de overtreding waarvan gestraft wordt volgens verordening met zooveel dagen gevangenisstraf, het christendom is geen *geschreven wet*, het christendom is een wet der vrijheid!

Zie, daar treedt de jonge bekoorlijke *liefhebbende* vrouw in de echtelijke woning. En een zware taak wacht haar! Gij allen weet dat haar man niet alle *wetten* van het huis, haar letterlijk *voorgeschreven* heeft en die zij stipt dient na te komen. Neen, wanneer zij is de trouwe, liefderijke, zorgvolle huisvrouw, dan zal zij trachten zooveel mogelijk alle wenschen van haar man te voorkomen en hem in alles te bevredigen. En dit doet zij *zonder geschreven wet!* Zoudt ge denken dat dan de man onredelijk zou zijn in zijne wenschen? Is hij het, dan ook kunt ge hem niet liefhebben, zóó als de vrouw dient lief te hebben. Neen, alles wat zij doet voor haar man is haar een *vreugde*, zij denkt in 't geheel niet aan slavernij (!) of om haar wil te verloochenen in den wil van hem. En dit bewijst dus ook dat er in de samenleving een band bindt, die vaster en sterker hecht dan welke wet ook.

In het Nieuwe Testament is de plaats van de vrouw volkomen bepaald. Zij heeft hare plaats in de Gemeente, eene plaats die in vergelijking met de plaats der joodsche vrouwen onder de Wet Mozes, ongemeen hoog is. Wij zien hoe vrouwen hun mannen aansporen daden te doen en grootsche dingen te verrichten. Wij lezen ook van de vrome, teruggetrokkene Hannah, van de verheven Anna, van de gehoorzame Sarah, van de vrouw van Manoa, die vol vertrouwen haar man opvroolijkt en hem leert op

God te vertrouwen. En dit alles werd niet gedaan door noodzaak eener *Wet*, het waren de verborgen regels die men onbewust volgde, van de leer die God ons geeft.

Ge zult zeggen - hoe zijn niet de omstandigheden verandert in al die eeuwen gedurende welke de mensch toch waarachtig niet heeft stilgezeten! Zeer zeker, indien *Wetten* waren voorgeschreven, dan was het hoog en hoog noodig dat er eens een 'Grondwetsherziening' plaats had. Want *wetten* veranderen met den tijd en met de omstandigheden. Maar de begrippen, de a.h.w. ongeformuleerde regels - die men voelt, van een Goddelijke leer, blijven en blijven bestaan door alle eeuwen heen, als de marmeren rots in de woelende ziedende zee der menschelijke ontwikkeling.

Duidelijk is bepaald dat de vrouwen in de gemeente zullen zwijgen. (1 Cor. 14, 34; 1 Tim. 2, 11-12).

Maar al zou de vrouw in de gemeente stil moeten zijn, toch kan zij tot groote hulp zijn en een nuttige en gezegende werkkring hebben. Juist door haar stil-verrichten de daden die haar diep-gevoelend gemoed haar ingeeft

te doen. Want wij lezen toch ook van een Tebe, die in Ceuchrea is, en die wordt genoemd een dienares der gemeente; van een Maria die veel heeft gedaan voor den apostel en zijn vrienden, en de plichten en zorgen der gastvrijheid rusten altijd op de zusters der gemeente.

Wat een vrouw moet doen en niet moet doen - zie - dat wordt haar enkel door de Natuur geleerd. (1 Cor. 11, 14). Niet wordt dan bedoeld de door zonde bedorven natuur, maar de zuivere, reine, ongerepte natuur die het wezen der ware vrouw geheel vervult. God heeft in de vrouw neergelegd eene neiging om stil te zijn en berustend, en om teruggetrokken te willen leven, waardoor zij bespaard wordt om menigen gevaarlijken weg op te gaan. Ik geloof met recht van spreken te kunnen zeggen dat vele christenen zich niet goed, in 't geheel niet of lang niet ten volle bewust zijn van deze vrouwelijke bescheidenheid, die haar grootste en schoonste sieraad is. Want niet het uiterlijke bepaalt de waarde, maar de verborgen mensch des harten, in het onverderfelijk versiersel van eenen zachtmoedigen en stillen geest, die kostelijk is voor God (1 Petr. 3, 4).

Laten wij toch vóór alles in het oog houden en door en door begrijpen, dat er in de geboden van den Heer niets is dat *dwingt*, maar dat er in ligt iets dat rein en liefelijk is en welluidend.

Waarlijk, in wat God u, vrouwen, heeft aangewezen, ligt meer dan genoeg om uw leven vol en rijk te maken, ge behoeft waarlijk niet buiten de door God aangegeven taak te gaan, om op ander terrein een waardeloozen en nutteloozen en ijdelen arbeid te verrichten.

De oude vrouwen zullen de jonge onderrichten, de jonge vrouwen zullen kinderen opvoeden, zij zullen de huishouding doen, vreemden gastvrijheid geven, de armen helpen, bereid zijn om allerlei goed werk te verrichten.

En zouden zij voor dit alles ongeschikt zijn, dan kunnen zij nog zijn een redster voor verloren zielen!

O, vrouwen, uwe plaats in de samenleving is een uitverkorene, uwe taak, uwe roeping een Goddelijke Zaak. Zoek niet uw kracht in bombast en onnatuur, maar luister wat de zachte onbedriegelijke stem der natuur u influistert. Volg die stem, die uw stem des harten is. Er is iets schoons te doen voor u. Uw liefde en uw geloof zijn de grootste schatten, die - zoo ge ze wèl besteedt, naar waarde zullen worden geschat en gewaardeerd. Zet boven uw rustig gelegen woning: ‘Liefde en Geloof’, en ge zult zien hoe vele mannen tot u zullen komen om bij u rust en troost te vinden. Staat echter boven uw ongezellig huis, in vlammend roode letters, Onrecht - dan zullen zij eens een keertje daar binnen gaan, uw woning eens rondloopen, ge zult hen wat vermaken, maar dan gaan ze door, omdat gij hen niet geeft wat zij van noode hebben. En gij-zelf komt jammerlijk om in de modderpoel van uw onnatuur en bombast.

Aangehaalde teksten of nog teksten waaruit het werk on de plaats der vrouw kan worden bepaald.

Luc. 2, 36.
Luc. 2, 38.
Luc. 8, 2.
Luc 8, 3.

Luc. 8, 47.
Luc. 10, 39.
Joh. 4, 28-29.
Joh. 12, 1-8.
Joh. 20, 17.
Mat. 28, 10.
Rom. 16, 1.
Rom. 16, 2.
Rom. 16, 12.
Handel. 1, 14.
Hand. 9, 36.
Hand. 12, 12.
Hand. 16, 15.
Hand. 18, 26.
Hand. 21, 9.
1 Cor. 1, 27.
1 Cor. 11, 14.
1 Cor. 14, 34.
1 Tim. 2, 11-12.
1 Tim. 5, 10.
Fil. 4, 3.
1 Petr. 3, 4.

Boekbeschouwing.

Bij ons, door **M. van Ravestein.** (Uitgever L.J. Veen, Amsterdam).

Jaren geleden ontving ik bezoek van een geheel-onbekende, een jongmeisje dat, buitenweten harer ouders, mij om raad kwam vragen, of liever gezegd haar hart bij mij kwam uitstorten; het gold een ‘gemengd’ huwelijk, waartegen haar familie, (zij was protestant), onoverkomelijke hinderpalen in den weg legde. Hij was Roomsch-Katholiek, zij had hem innig lief en hij haar, maar... de wil harer ouders scheidde hen.

Het diep-ingevleescht-vijandelijke, dat in ons vaderland scheidt, altijd nog, protestant van Roomsch-Katholiek, nawerking zeker van dien tachtigjarigen strijd, geëindigd in een om vrijheid maar begonnen alléén uit godsdienstverschil, het is mij nooit zoo intens duidelijk geworden, als door alles wat dit arme kind, slachtoffer van de geloofsomstandigheden, mij vertelde van den hardnekkigen tegenstand, waarop zij stuitte in hare liefde, zonder andere argumenten, zonder naderen uitleg, alléén omdat een, ‘Roomsche’ schoonzoon, met de gevolgen van Roomsch-Katholieke kleinkinderen, was een onmogelijkheid voor de haren, een zoo onaannemelijk iets,

dat men haar liever levenslang ongelukkigeenzaam zag worden, dan haar getrouwd willen zien met een Roomsch-Katholiek man.

Aan die droeve werkelijkheid-geschiedenis moest ik denken, toen ik *Bij ons* las van *M. van Ravestein*; *Bij ons* toch is een titel, die beteekent: Bij ons Roomsch-Katholieken, en in zeer aangrijpenden eenvoudigen vorm, wordt in dezen roman geschilderd: het niet te overbruggen verschil tusschen Roomsch-Katholieke kringen en Protestantsche, ook zelfs wanneer van beide kanten daartoe bestaat den ernstigen wil en de oprechte begeerte, waar het geldt ontwikkelde en het eerlijk met hun godsdienst meenende menschen, zoowel in het eene als in het andere geval.

Op mijn schrijftafel ligt nog een ander, zooeven ter bespreking toegezonden werkje: *Huwelijksgeluk*, (uit het Duitsch van den bekenden predikant Otto Funcke, uitgegeven bij de firma *A.W. Sythoff* te Leiden) wel, ik vond daarin, op blz. 65, een beschouwing, die M. van Ravestein had kunnen nemen als motto van haar roman:

> Wanneer man en vrouw beiden eens zijn in 't geloof, dan ligt er voor beiden een gemeenschappelijk rotsvaste basis, waar alle ongeloovige menschen zich geen voorstelling van kunnen maken.
> .... En op dit gebied is in elk geval de vrouw des mans gelijke, tegen hem opgewassen, indien zij hem niet overtreft. Want hier zijn niet *verstand* en *wetenschappelijke vorming* de hoofdfactoren maar geloovige, onmiddelijke overgave aan God O het is zoo heerlijk, wanneer men bij alles, wat men onderneemt, in alle doen en laten, de groote, gouden eeuwigheid op 't oog heeft, wanneer de eene echtgenoot den anderen erkent en respecteert als een wezen, voor de eeuwigheid geschapen. Dan is er wederzijdsch opvoeden, of beter-gezegd, wederzijdsche geestelijke verzorging, die in teederheid en diepte van opvatting alles overtreft.

In een paar zinnen is hiermede hetzelfde gezegd, wat de roman *Bij ons* laat zien in een wezenlijk talentvolle schildering, van gebeurtenissen, waaruit blijkt, hoe het huwelijksbootje van Louise en Alfred strandt op die groote klip: verschil van godsdienst, en hoe ditzelfde godsdienst-verschil oorzaak wordt, dat twee andere jongelui: Louise's zuster en Alfred's neef nimmer tot elkaar kunnen komen, ondanks oprechte wederzijdsche genegenheid. M. van Ravestein, eene zij, die zich onder pseudoniem verbergt, meen ik in een uitgeveraankondiging te hebben gelezen, is waarschijnlijk zelve Roomsch-Katholiek, maar tegelijk uitstekend bekend in modern-protestantsche kringen; vandaar dat zij in de steil-modern-opgevoede Louise, voor wie haar ‘geloof’ eerst iets wordt in haar leven, wanneer het geldt haar eigen terrein te behouden in een streng-Roomsch-Katholieke omgeving, wist te teekenen een zéér waar levensbeeld van het gewone modern-protestantsche jonge-dametje, dat nimmer stilstond bij de beteekenis van hare aanneming, of van haar geloof, dat nimmer nadacht over hel en hemel, en met een zekere superieure minachting neerziet op dweperij en femelarij van ‘fijnen’, maar eerst gaat ‘hechten’ aan haar protestant-zijn, van het oogenblik af waarop een ‘domperige’ Roomsch-Katholieke omgeving haar vijandig tegenoverstaat, omdat zij daarin binnendringt door een ‘gemengd’ huwelijk. De schrijfster heeft en in de familie Van Berne, de deftige Roomsch Katholieke ouders van Alfred, en in het karakter van Louise, diens protestantsche vrouw, willen schilderen, - en dat is haar zéér goed gelukt, - nobele,

ruim-denkende karakters, geen would-be-vromen, maar waarheidlievende, diepere naturen. En juist daardoor is de botsing te onoverkomelijker! Hoe oprechter Roomsch-Katholiek mevrouw Van Berne en hare twee dochters zijn, hoe meer het haar ten plicht wordt, en behoefte is des harten, voor de ongeloovige protestante in haar midden te bidden, en, omgekeerd, hoe meer Louise begint na te denken over de dingen van het geloof, waarbij zij vroeger nimmer stilstond, hoe wreveliger zij zich gestemd voelt tegen die 'afgoderij', en die 'vormen zonder inhoud', en die 'kinderachtigheden', die haar, als protestante, koud laten, en ergeren zelfs.

Geloof is een quaestie van aannemen-opgezag; en het is niet mogelijk daarover te discussieeren. Wie dus met een overtuigduitgesproken eigen geloof binnentreedt in een fijn-Roomsch-Katholieken kring, die zal, of gelijk in het geval Louise, hoe langer hoe meer worden afgestooten door wat hem onbegrijpelijk voorkomt, of het mystieke, het gevoelige, het vertroostende, van juist *dien* godsdienst zal hem iets zeggen, zal zijn leege koude ziel poëtisch verwarmen - zelfs al blijft hij overigens van verre staan. Dat is ten slotte een quaestie van temperament, van karakter. Ik voor mij erken volmondig, dat ik het onbevredigende, het jammerlijkleege van ons protestantisme, nooit zóó sterk heb gevoeld, als bij sommige tooneelen in dezen roman, - een soort *Vragensmoede,* uit een Roomsch-Katholiek gezichtspunt, - zou ik hem soms willen noemen. Zoo b.v. het heerlijk-vertroostende van het mooie Roomsche kerkgezang, van de laatste Communie van Mevrouw Van Berne, of van Elsa,

heengaande, na een zondig leven, toch ten slotte in vrede met God, omdat zij zich wist te verzoenen, door Hare Kerk, met Hem. Toch, aan den anderen kant, wanneer de schrijfster hare Roomsch-Katholieke personen in den mond legt de bewering, dat de protestanten 'niets' hebben, dan komt dit, omdat zij daarbij alléén denkt aan *moderne* protestanten, voor wien, alles omtrent het Hiernamaals blijft vraag of vraagteeken. Gelijk ergens in het verhaal één hunner zegt: 'de eene dominee leert dit, en de andere dat.' Met orthodox-protestantsche Christenen is het echter in deze opzichten een geheel ander geval; zoo b.v., wanneer bij den dood van Fransje, het kind van Alfred en Louise, de laatste den eerste benijdt, dat hij niet twijfelt aan eenmaal zijn jongen te zullen weerzien, en daarbij bitter uitroept; 'Voor mij is hij niets dan stof.' Inderdaad, is op zulk een moment de klove tusschen een geloovig Roomsch-Katholiek en een dergelijk modern protestant eindeloos groot, en diep tragisch, waar zij daardoor belet gezamenlijk treuren.

Echter, ware Louise een orthodox-protestantsche vrouw geweest, dan zou zij evengoed als haar man, *geweten* hebben, zeker *geweten*, dat haar Fransje léefde; ònze orthodoxe geloofsbelijdenis leert dat heel uitdrukkelijk, een *lichamelijke opstanding;* in het schoone Duitsche kerklied van onze Louise Henriette van Brandenburg is dat ook zoo nadrukkelijk bezongen! En, op een ander gebied, dat der echtscheiding, heerscht dezelfde begripsverwarring bij deze schrijfster, waar zij alle protestanten over één kam scheert. Zij toch maakt van Theo en Elsa twee levenslang aan elkaar gebondenen, ondanks hun gestorven liefde, alléén omdat de Roomsch-Katholieke godsdienst echtscheiding afkeurt, terwijl Theo daaraan hecht; en dan laat zij de protestantsche Louise zich daarover ergeren, en verbazen. Maar, luister nu eens wat de orthodox-protestantsche predikant Otto Funcke daaromtrent zegt, in datzelfde reeds hierboven aangehaalde boek: *Huwelijksgeluk:*

> Het is de wil Gods, dat de echt onverbreekbaar is, en dat slechts de dood scheiding maakt.

Kan het afdoender en méér overeenkomstig het Roomsch-Katholieke standpunt in deze zelfde quaestie? Ongetwijfeld zal het het m.i. om al zulke redenen voor een orthodox-protestantsch meisje véél minder moeilijk zijn zich aan een Roomsch-Katholieke omgeving te gewennen, dan voor een modern-protestantsche, als deze Louise Elspeet. Maar, wat mij persoonlijk in den roman het meest trof, dat is de sublieme verhouding tusschen Pia en Felix, omdat ik geloof dat zóóiets alleen kan voorkomen bij Roomsch-Katholieke menschen, zulk een zelf-opvoeding dóór het geloof, zulk een blijmoedig zich eraan offeren, niet met de zure, en in den rouw gekleede offervaardigheid van den somberen calvinist, maar vroolijk en dankbaar, omdat het geldt het Geloof, het boven alles Dierbare: het *Geloof.* Een meisje als deze Pia, van jongs af wetend dat zij haar neef niet kan trouwen, omdat haar Kerk het huwelijk verbiedt tusschen neef en nicht, daardoor steeds gewoon eigen-ik te kruisigen, alleen bedacht, in al haar omgaan met hem, op zijn zieleheil, en, zelfs wanneer hij haar de verzoeking ná aan het hart legt, door haar tot een huwelijk met hem te willen overreden, met dispensatie, toch steeds standvastig en blijmoedig 'om des geloofs wille', zij is m.i. alléén denkbaar in die Roomsch-Katholieke Kerk, die àlle eeuwen door *blijmoedige* martelaren en martelaressen wist te kweeken, in

tegenstelling met de eigengerechtige dorre en koude vroomheid van dito zichzelf om des beginsels wille kruisigende protestanten.

En evenzeer is Felix, de zoekende jonge man, die, na strijd en lijden en vallen en opstaan, al zijn talenten en gaven blijmoedig gaat begraven in een Italiaansch klooster, om er als monnik vrede te vinden, alleen mogelijk als Roomsch-Katholiek, want, waar ter wereld vinden wij, levensafgetobde en levensmoede protestantsche strijders, mannen en vrouwen beide, een klooster, dat ons opneemt, vinden wij, liever gezegd, een levensroeping van godsdienstigen aard, die ons absorbeert, zooals dat het geval is met het leven van monniken en van nonnen!

Welk een geheel andere lucht, die u tegenwaait uit dezen Amsterdamschen roman, dan de gewone vuile, vieze stank-atmospheer, waaraan men zoo gewoon is helaas van lieverlede, juist uit onze hoofdstad, die een geheele bent van 'jongere' auteurs kweekte, voor wien achterbuurt-menschen en achterbuurt toestanden zoowat het eenige is wat zij kennen, en dientengevolge kunnen beschrijven in dialect-straattaal.

In *Bij Ons* worden wij ingeleid in een soort van deftige aanzienlijke Amsterdamsche kringen, waarvan men in romans veel minder te hooren krijgt, dan van dito Haagsche, en die zich kenmerken door sympathieken patricischen zin voor eenvoud en schoonheid.

Om den inhoud als zoodanig is deze nieuwe

uitgave belangrijk, in verband met de hierboven door mij aangehaalde quaestie van ‘gemengd’ huwelijk, welke er in wordt behandeld met ernst en zin voor diepere dingen. Wat de letterkundige waarde aangaat, een kunstwerk-pur-sang is onze litteratuur er niet rijker door geworden, wel echter een vlugen vlot-geschreven en goed-in-elkaar gezet verhaal, dat zich, ook geheel en al afgescheiden van den inhoud, prettig laat lezen om den boeienden en levendigen dialoog. De van Erlenburgs in het byzonder treffen als goedgelukte typen van hedendaagsche menschen, mevrouw wuft oppervlakkig, zonder eenigen invloed op haar kinderen, bij alles alleen denkend aan den schijn, en met hare dochters op elk gebied mee-doende in de mode in den grond vulgaire wezentjes, de reformkleeding verafgodend, en studente spelend, een andere ‘artistiek’, weer een andere verpleegster, en de rest, die nog hoop hebben op een huwelijk, wereldsch en luchtig, en zonder eenigen zin voor het diepere van het leven, neerziende daarbij hooghartig op hare streng-Roomsch-Katholieke nichtjes. Ook de beminnelijke oude dame, mevrouw Van Berne, in hare ouderwetsche huismoederlijke goedheid, is zeer sympathiek.

Vager doen de mannen-karakters aan; Alfred, Felix, Gerard hebben allen wat te veel boekachtigs-bedacht.

Bij de zeer groote belangstelling, die het godsdienst-vraagstuk altijd afdwingt aan de Nederlanders, en bij de nu en dan voorkomende levensmoeilijkheid van een ‘gemengd’ huwelijk, mag men zeker een roman als *Bij Ons* een actueel boek noemen, en een dat reeds daarom alleen zich hemelhoog verheft boven het gewone peil, omdat het getuigt van een hoog en rein zieleleven bij de schrijfster, van een zich hebben ingeleefd in datgene, waarnaar de ziel van zoo menigeen onzer inwendig smacht: de gemeenschap met die diepere geestelijke zijden van het leven, die als verloren gaan zoo dikwijls onder het zeurig, oppervlakkig, afmattend, sleur-bestaan, van wat men noemt: onze verplichtingen aan de maatschappij en aan gezelligheid.

Ik herhaal echter met allen nadruk, zij, die bang zijn voor ‘gefemel’, behoeven niet te vreezen, dat zij hier met iets tendenzachtigs van dien aard te doen krijgen. *Bij Ons* is vóór en boven alles een gewone, onderhoudend-vertellende, en goed-in-elkaar-gezette *roman;* dus, uitspanningslectuur.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Gedenkschriften van een protestantschen hond. Mark Twain naverteld door Viola.

I.

Mijn vader was een Sint-Bernard, mijn moeder een herdershond en ik erg klein; ik voor mij, ik ben een protestantsche hond, zóó ten minste heeft mijn moeder mij verteld, want ik voor mij snap of merk niets van al die onderscheidingen....

Ik denk: het zijn niet dan groote, holklinkende woorden, die niets zeggen, niets inhouden. Mijn moeder had een ware hartstocht daarvoor; niets vond zij prettiger dan de andere honden op die groote woorden te onthalen, die haar dan met verwondering - stralende uit oogen zoo groot als theeschoteltjes - aanstaarden en zich afvroegen: ‘waar háált ze het vandaan?!’

Om de waarheid te zeggen: ik geloof, het was geen werkelijke ontwikkeling, het was geloof ik, maar een geurtje!

Want mijn moeder ving die stadhuiswoorden op, al luisterende naar de gesprekken in eetkamer of leerzaal, of wel als zij met de kinderen naar de protestantsche catechisatie ging.... Als zij dan zoo'n groot woord goed verstaan had, leerde zij het stevig van buiten en zoo kon ze het onthouden tot de eerstvolgendende 'jour' van honden uit de nabuurschap. Het was allerleukst om de verbazing en afgunst te zien die zij dan wekte bij alle aanwezige honden, van af het schoothondje tot aan den opgeblazen waakhond. En dan voelde zij zich - door haar uitkramen van groote woorden - ver verheven boven haar medehonden.

Als er soms een vreemde eend in de bijt was, dan begon zoo'n snuiter altijd met argwaan te toonen, of het misschien ook maar kool was, maar, als hij dan eindelijk deelde in de algemeene verbazing, toch vroeg hij dan bedeesd, wat het woord eigenlijk wilde zeggen...

En, als ze hem dan geantwoord had, met allerlei phrasen, voor haar zelf óók onbegrijpelijk, dan voelde zoo'n ongelukkige stakker zich nog méér confuus, dan hij eerst gemeend had moeder te zullen maken door zijn 'arrogante' vraag.

Maar het leukste was het air van wij-zijn-op-de-hoogte dat de kameraden aannamen als ze zoo'n gesprek aanhoorden en het was dan een lust om te zien hoe tevreden en

trots ze op mijn moeder waren! Straalde er op het auditorium ook niet wat af van den glans van het aureool van geleerdheid, dat haar omgaf?

Als zij de beteekenis van een nieuw groot woord had uitgelegd, dan was iedereen zóó met bewondering vervuld over een geleerdheid, - die zoo groot was, dat zij er geen jota van snapten en *dus* moeders knapheid bij acclamatie verkondigden door een juichend geblaf, - dat het nooit aan iemand van de bekenden inviel om er de strikte juistheid van in twijfel te trekken.

En dat sprak volkomen van zelf, want zij antwoordde zóó rad en met zóóveel zelfvertrouwen, dat zij wel een wandelende dictionnaire geleek, en bovendien, welke hond zou in staat zijn geweest om te zeggen, of zij zich vergiste of niet! Zij was de eenige ontwikkelde van het geheele gezelschap; of wel stelde zich zoo aan. Wat voor het effect lood om oud ijzer was.

Op een goeden dag kaapte zij het woord ‘gedécontenanceerd’ en debiteerde het verscheidene malen in die week, en maakte zóó, als gewoonlijk, veel benijders en bewonderaars. Het was bij een dier gelegenheden, dat ik opmerkte, hoe zij bij iedere vraag, die haar gedaan werd, naar de beteekenis van het woord, nooit tweemaal dezelfde uitlegging gaf.

Deze manier van doen getuigde meer van slimheid dan van ontwikkeling... maar wij zeiden er niets van! Zij was nu eenmaal het hooggeleerde hoofd van onze hondenvereeniging en het lag dus niet op onzen weg, om door zulke kettersche opmerkingen haar glorie te verkleinen.

Eens kwam m'n moeder thuis, heel opgewonden vertellende, dat ze op de wandeling met haar meester, deze had hooren zeggen, dat onze hondenclub een echt staaltje was van een ‘société d'admiration mutuelle’. Maar ze vertelde óók: 't was reine laster!

Altijd had zij een uitdrukking, heelemaal pasklaar, een soort van reddingsboei bij de hand, voor het geval van een onverwachte lastige nieuwsgierigheid van een der leden; het was de uitdrukking; ‘synoniem met.’

Als het een of andere groote woord, door veelvuldig gebruik, afgezaagd werd en daardoor in onbruik was geraakt, maar dan soms weer in eens door mijn moeder voor den dag werd gebracht, dan waren de vreemde honden - als naar gewoonte - gedurende een oogenblikje erg verbaasd, maar als mijn moeder dan al over heel iets anders was begonnen en niets meer verwachtte, dan begonnen zij haar soms in eens om uitlegging van het bewuste woord te vragen. De luisterende honden zagen haar dan eventjes rillen - héél eventjes maar - want dadelijk daarop zei ze dan met nadruk en een klaarheid als van een helderen zomerdag: ‘Het is synoniem met immensurabiliteit’ of een ander onzinnig lang woord.

Daarna gooide zij het volkomen op haar gemak, over een anderen boeg, de vreemde honden volkomen overbluft latende, terwijl de ingewijden gezamentlijk hevig met hun staarten applaudisseerden tegen den grond, de snoetjes stralende van vreugde over het heerlijke feit, dat zíj ten minste niet zoo dom waren, en alles glashelder begrepen hadden.

Het ging precies hetzelfde met lange phrasen. Mijn moeder ving soms hier of daar een mooie lange volzin op, die een sonoren klank had en verdacht werd van wijde strekking; zij bewerkte zich dan met zoo'n phrase vijf of zes nachten en twee morgens en verklaarde die dan bij iedere gelegenheid op verschillende wijze, precies als met

de slangachtige woorden, want zij hield zich alléén maar op met de klank van den volzin en al heel weinig met zijn beteekenis. Zij wist heel goed, dat de honden toch te dom waren om haar truc's te doorzien en haar schaakmat te zetten.

Ja, ja! het was een schat van een hondenmoeder! Soms bracht ze anecdotes mee, waarom zij een heele familie en alle gasten aan het diner had hooren lachen; daar zij van de heele mop niets begrepen had, wist ze van de ‘clou’ ook geen jota. Nochtans als zij zoo'n grap vertelde, dan was zij heelemaal niet verlegen als de een of andere dwarskijker om uitlegging vroeg, want na een beetje gebazel, wierp zij zich dan maar op den grond en rolde zich om en om, op de allerdolste manier lachende en blaffende van de pret... Maar ik - want ik kende mijn moedertje - ik kon zien dat ze er toch danig het land aan had, dat haar grap bij de anderen zoo weinig den lachlust opwekte. Voor hun fatsoen echter rolden en blaften zij weldra ook, beschaamd als zij waren, dat zij de grap niet gesnapt hadden en heelemaal niet in staat te vermoeden, dat zulks absoluut hun schuld niet was, aangezien er niets ter wereld grappigs te snappen viél. En veel

te hoogmoedig om eerlijk te bekennen: we hebben er niets van begrepen. In de menschenwereld komen zulke fratsen natuurlijk niet voor!!

Lezer, gij kunt nu zien, dat mijn moeder een beetje een ijdel en onbeduidend hondenvrouwtje was; maar zij had genoeg deugden daar tegenover te stellen.

Nooit b.v.b. gevoelde zij wrok over wat men haar had aangedaan, maar zij zette iedere beleediging of onbeleefdheid op zij en vergaf ze. Zij voedde haar kinderen uitstekend op en het is van, haar, dat wij geleerd hebben dapper en onversaagd te zijn in 't gevaar; om niet aan den haal te gaan, maar om het hoofd te bieden óók aan een gevaar, dat een vriend of zelfs een vreemde bedreigen zou; om hem te helpen en om ter hulp te komen zonder eerst te overwegen of dat voor ons ook onaangename gevolgen zou kunnen hebben.

En zij voedde ons op, niet alleen door woorden, maar door haar voorbeeld!

O! de goede, de mooie, de schitterende dingen, die zij deed! Zij was een echt ferme hond en bescheiden daarbij! Zóó bescheiden, dat ge haar er zeker om zoudt bewonderd hebben. Zij zou bovendien een windhond de loef af hebben kunnen steken in vlugheid.

Zoodra ik volwassen was, werd ik verkocht en ver weggevoerd. - Nooit heb ik mijn moeder meer teruggezien. Het brak haar het hart en mij ook en wij schreiden veel heete tranen. Maar zij troostte mij zoo goed zij kon, en zei mij, dat wij op deze wereld gekomen waren om een wijze en goede reden, die wij niet kenden; dat wij onzen plicht moesten doen zonder klagen; ons lot moesten aanvaarden met berusting. Dat wij moesten leven voor het welzijn en het geluk van anderen en ons niet bekommeren om den uitslag, die ons niet aanging.

Zij voegde er nog bij, dat de menschen, die deze gedragslijn volgden, daarvoor uitstekend beloond zouden worden in een andere wereld, en dat, ofschoon wij dieren dáár niet konden komen - omdat wij redeloos zijn, zeggen ze - onze goede en rechtvaardige daden, vervuld zonder hoop op belooning, aan ons kort leven een waarde en waardigheid konden geven, die op zichzelf al een belooning zou zijn. Wat dat laatste aangaat, ik had een duister vermoeden, dat zulks ‘lak’ was.

Zij had deze gedachten bij brokjes en beetjes bijeengegaard als zij met de kinderen naar de catechisatie ging en zij had ze in haar geheugen bewaard met nog meer zorg, dan al die zonderlinge holle woorden en effectsphrasen. Men ziet dus dat zij heel wijs en nadenkend was, naast haar, een beetje ijdele luchthartigheid.

Zoo namen wij dan afscheid, terwijl wij elkander met door tranen befloersde oogen aanzagen. Toen gaf ze mij nog een raad, die zij blijkbaar voor het laatste oogenblik bewaard had; ik denk, opdat ik het dan beter onthouden zou; het was dit: ‘Als je iemand in gevaar ziet, denk dan niet om je zelf, maar aan mij, en doe dan, zooals ik zou gedaan hebben.’ Zou ik dàt ooit kunnen vergeten?’

Wat was zij mooi, mijn nieuwe woning! Een wit en groot huis met vele kamers, versierd met schilderijen en vol rijke schatten. Geen enkel donker hoekje; overal kon het licht met stroomen binnenkomen en spelen op schitterende kleuren van behangsel en versieringen. En overal rondom bloemperken en gazons in overvloed en groen overal! En dan.... ik werd als een lid van de familie behandeld. Wat een stout beweren is! Allen hielden van mij en liefkoosden mij.... Zij gaven mij geen nieuwen naam, maar hielden zich aan die, welke mijn moeder mij gegeven had: Darling.

Mevrouw Gray, een dertig jarige, was even schoon als lief; zoo lief als men zich maar denken kan en Saddie, haar tienjarig dochtertje, was haar evenbeeld, alleen natuurlijk kleiner en meer tenger, met bruine vlechten op haar rug.

Dan was er nog de baby van nog géén jaar, rond en dik, die veel van me hield, mij dikwijls bij mijn staart trok, mij in z'n armen drukte en lachte dat het een lust was, over die liefkozingen.

Mijnheer Gray, ten laatste, was een mooie man, mager en groot, een beetje kaal, flink en vlug in al zijn bewegingen; beslist, koel en met een gezicht als met een beitel uitgehouwen. Maar hij liefkoosde mij nooit....

Hij was een beroemd geleerde, die veel werkte in zijn laboratorium.

Ik weet niet wat dat woord ‘geleerde’ beteekent, maar mijn moeder zou het ongetwijfeld listiglijk te pas hebben gebracht; zij zou er een terriër mee in zijn schulp hebben doen kruipen over z'n onwetendheid en een buldog van schaamte op de vlucht hebben gejaagd.

Maar dàt vond ik nog niet het mooiste

woord: het deftigste was zeker dit: ‘laboratorium.’ Hèt la-bo-ra-to-ri-um!!

Het was geen boek, geen insect; ook geen schilderij en geen voorwereldlijk dier; ook geen lange redevoering, zooals de hond van onzen buurman, de advocaat verzekerde; neen, neen, het was geen rederijkerskunst, evenmin als een godsdienst, iets zooals protestantsch; heelemáál niet; het was héél wat anders; het was een kamer vol met bokalen, flesschen, kolven, staven glas en machines van allerlei soort.

Iedere week kwamen er geleerde heeren, lieten de machines werken, gingen overleggen en redetwisten en deden wat zij noemden ‘proeven’ en ‘ontdekkingen’. Ik was dikwijls tegenwoordig bij die vergaderingen en hield me dan heel stil om te luisteren en om te probeeren iets te leeren ter herinnering aan mijn moeder en uit liefde tot haar, alhoewel het erg lastig voor mij was....

Maar, ik schoot er heelemáál niets van op: ondanks mijn meest ingespannen aandacht, lukte het mij nooit te snappen, waarover men het eigenlijk had.

Op andere keeren, bleef ik liggen en slapen aan de kleine voetjes van de vrouw des huizes in haar boudoir; zij gebruikte mij dan, bij wijze van liefkozing, als voetenbankje en wist dat ik dat heerlijk vond.

Dan weer eens, ging ik een poosje in de kinderkamer doorbrengen, waaruit ik flink heen-en-wêer geschud en tevreden terugkwam. Ook bewaakte ik wel eens de wieg van de baby, terwijl hij sliep en de voedster soms een poosje de kamer uitging. En verder liep en rende ik over de gazons en door den tuin met Saddie, totdat wij doodmoe waren, en dan ging ik slapen op het gras in de schaduw van een boom, terwijl zij lag te lezen.

Dicht bij ons huis waren verscheidene heel aardige hondjes, voorál een iersche setter met gekruld haar, gracieus, mooi en galant, die luisterde naar den naam van Robin Adair; hij was protestant evenals ik en bovendien een jong mannetje; ik werd na eenigen tijd bevriend met hem en heel intiem en, als er andere heertjes te dicht bij mij kwamen, dan raakte hij subiet uit zijn humeur.

De bedienden van ons huis hadden veel kleine oplettendheden voor mij en hielden veel van mij; men kan zich dan ook moeilijk een heerlijker leventje voorstellen, dan het mijne, en er kon op de heele wereld geen gelukkiger en ook geen dankbaarder teefje dan ik gevonden worden. Ik zeg dat wel zélf, maar 't is de waarachtige waarheid. Ik deed mijn uiterste best om alles te doen, wat goed en rechtvaardig was om de nagedachtenis van mijn moeder en haar wijze lessen eer aan te doen.

Onder die bedrijven werd mij een lief kleintje geboren en toen kende mijn geluk geen grenzen. Robin Adair was wel de vader, maar hij trok zich van z'n kleintje lang zooveel niet aan als ik; ik denk omdat het in hem niet gegroeid was.

Zoo'n lief, lief diertje.... Hij was zóó fijn, en fluweelig zacht; zijn leuke kleine pootjes waren zóó onhandig; zijn oogjes zoo teeder, zijn lijfje zoo zacht en mollig!

En stel U mijn trots voor, te zien hoeveel de kinderen en hun moeder van hem hielden, hem letterlijk aanbaden en zich vrolijk maakten met al de wonderlijke dingen, die hij deed!

O! het leven was veel, véél te mooi!

Toen kwam de winter. Op een goeden dag had ik mij opgesloten in de kinderkamer, dat wil zeggen, ik sliep òp het bed. De baby in z'n wiegje sliep ook; dit stond naast

het bed, dicht bij den schoorsteen. Het was een mooie wieg, overdekt met een gordijn van een bizonder dunne stof; de min was de kamer uit en wij waren beiden dus alléén.

Ik denk dat er toen een vonk uit het haardvuur op het dunne weefsel van het wiegekleed sprong; ten minste plotseling werd ik gewekt door een kreet van de baby en ik zag uit het gordijn vlammen slaan, die tot aan het plafond reikten.

Zonder aan iets ook maar te denken, sprong ik in m'n angst op den grond en was in minder dan een oogwenk bij de deur. Maar reeds het volgende oogenblik, herinnerde ik mij de laatste woorden van mijn moeder en sprong weer op het bed....

Snel stak ik mijn kop door de vlammen, die de wieg omringden en pakte de baby met m'n tanden bij z'n luiers; met mijn kop flink in de hoogte sprong ik met het kindje van m'n meester op den grond, omringd door een groote rookwolk. De kamerdeur was dicht, maar ik sprong flink tegen de kruk aan, zoodat zij openging en toen sleepte ik het kermende schepseltje naar den gang. Ik maakte mij gereed om hem verder te slepen, opgewonden, tevreden en fier als ik mij voelde, toen de stem van mijn meester toornig klonk:

'Er uit, smerig beest! Er uit!!

Ik nam een grooten sprong om hem te ontsnappen, maar hij was vreeselijk lenig en vervolgde mij woedend met stokslagen....

(*Slot volgt.)*

Varia.

Historisch.

De eerste schoone lentedag had de groote wereld te Weenen naar buiten gelokt, om te genieten van het jonge groen en de verkwikkende lucht.

Zoo ook Keizer Jozef II van Oostenrijk met groot gevolg.

Bij thuiskomst werd nog een poos verwijld in den slottuin, waar de verlichte keizer, een ernstig gelaat toonend, hier en daar met een hooggeplaatste 'n praatje maakte, toen hij, eensklaps opvroolijkend, tot algemeene verbazing een jongen man naderde, met een bleek uiterlijk en een zachten glimlach op de lippen, en gekleed in een eenvoudigen bruinen rok, die met geen enkele ridderorde versierd was.

Jozef knikte hem toe en bood hem de hand. In plaats van de keizerlijke hand, zooals de étiquette dit eischte, aan de lippen te drukken, schudde de jeugdige man die hartelijk, als ware de keizer zijns gelijke.

Ziedaar onze jonge maestro Mozart, riep de keizer vroolijk. Zijt gij herwaarts gekomen, om ook de nachtegalen in den slottuin uit Uwe 'Ontvoering uit het serail' te leeren zingen? Is het U niet genoeg, dat alle menschen ze zingen en neuriën?

De hemel beware mij, Uwe Majesteit, ik zou veeleer van de nachtegalen willen leeren, en de hemelsche muziek van hen afluisteren, die hun van nature eigen is.

Zacht legde de keizer zijn hand op Mozart's schouder en zei: Mozart heeft niet noodig van de nachtegalen te leeren. God heeft een rijkdom van hemelsche melodiën in zijn borst gelegd, hij behoeft slechts zijn pen op te nemen en ze op het papier te brengen. Uwe *Ontvoering uit het oog Gods* - maar neen, gij ziet, dat ik een echt Weener kind ben, die mij gaarne van de schertsende taal der burgerij bedien. Zeg mij, welke van uwe beide werken heeft U meer moeite gekost, de *Ontvoering uit het sérail* of die *uit het oog Gods!*

[Toen Mozart n.l. zijne opera '*De Ontvoering uit het sérail*' voor de eerste maal te Weenen gaf, schaakte hij na de voorstelling, zijne Constance uit het huis harer moeder, die zich tegen hunne liefde had verklaard, en bracht haar naar eene vriendin, in wier huis, nadat de verzoening tot stand kwam, de verloving plaats had. Het huis, waarin Constance met haar moeder woonde, heette *het oog Gods*, en de Weener burgers, die Mozart's levensgeschiedenis even goed kenden als zijne opera, plachten deze schertsenderwijze, de *Ontvoering uit het oog Gods* te noemen.]

'Waarachtig, Sire', riep Mozart lachend, die uit *het oog Gods.* Het heeft veel tranen, zuchten en gebeden gekost, alvorens ik dat werk tot stand bracht.

Nu, gij hebt het toch klaar gekregen, dus twee ontvoeringen te gelijk!

De eene na de andere, Sire! Eerst het werk, dat ik in mijn notenboek onder den arm droeg, en daarna dat, hetwelk in mijn hart zat.

En beide zijn goed geslaagd, ik wensch U daarmede van harte geluk! Ik bewonder Uwe *Ontvoering uit het sérail.* Het is eene schoone opera, slechts wat te veel noten.

Juist zooveel als er noodig zijn, Sire, riep Mozart levendig.

Jozef glimlachte. Ik wil het niet tegenspreken, zeide hij, gij hebt er natuurlijk meer verstand van dan ik. En daarom heb ik U ook mijne sonate gegeven, om die in te zien, en er mij uw oordeel over meê te deelen. Ik ben zeer verlangend dit te weten, heer kapelmeester.

De sonate is wel goed, Sire, sprak Mozart aarzelend, maar, ging hij haastig voort, hij, die ze vervaardigd heeft, is toch nog veel beter. Uwe Majesteit neme het mij niet kwalijk, wanneer zij er een paar vensters in aantreffe, [onder *vensters* verstond Mozart de door hem doorgehaalde plaatsen].

De keizer lachte. Dus ook te veel noten? Gij oordeelt over mijne sonate zooals ik over uwe opera. Alleen is uw oordeel in deze zaken veel competenter dan het mijne, en gij zult wel gelijk hebben. Bezorg ons maar spoedig een nieuwe opera, doch weder iets vroolijks en luchtigs. De muziek moet het hart vervroolijken, niet bedroeven. Adieu!

J.H. DIBBETZ.

Matti Aikio.

Matti Aikio is de eerste Lap, die in de litteratuur optreedt. Hij is te Karasjok geboren, in het hartje van Finmarken dicht bij de grens van Finland. Hij was 18 jaar toen hij naar het

seminarium te Tromsö gezonden werd; de jongen had een goed hoofd en zijn vader wilde hem een goede opvoeding geven. Daar leerde hij voor 't eerst Noorsch. Op het seminarium maakte hij zulke goede vorderingen, dat zijn ouders hem - hoewel met tegenzin - de toestemming gaven om in Christiania zijn studie voort te zetten. Hij was 24 jaar toen hij aan de Universiteit aldaar zijn studie in de rechten begon. Maar hij had een zwaren strijd te strijden, vooral omdat hij geen geld had. Zijn ouders konden hem niet helpen. Er waren nog andere broers, die ook vooruit moesten in de wereld, al voelden die ook niet den minsten lust hun geboortestreek en hun vrije leven daar vaarwel te zeggen. Matti Aikio gaf lessen om aan het allernoodigste geld te komen. Maar voor het koopen van boeken schoot er zoo weinig over, dat hij 's avonds na 8 of 9 uur de boeken van zijn kameraden leende, als die ze niet meer noodig hadden. In de vacanties was hij geregeld huisleeraar bij familie's buiten. Zoo sukkelde hij door tot hij zijn candidaats examen deed. Verder heeft hij 't met de studie in de rechten niet gebracht. De moeilijkheden, waarmee hij te kampen had, werden steeds grooter. - Toen heeft hij jarenlang rondgezworven - dan zes maanden huisleeraar hier, dan een jaar aan een gemeenteschool, dan weer eenige maanden bij een familie daar - enz. Hij kon zich moeilijk aan een geregeld leven wennen en zich slecht schikken naar de zeden van de menschen in ‘'t Zuiden.’ (= 't Zuiden van Noorwegen.) Onderwijl schreef hij reeds: kleine vertellingen, gedichten, kritieken enz., terwijl er in hem de hoop ontwaakt was eens als schrijver te kunnen optreden en naam te maken. Zijn eerste letterkundige voortbrengselen vielen wel in den smaak, maar de vorm liet veel te wenschen over.

De Noorsche taal was zijn groote struikelblok.

Zijn eerste roman ‘Kong Achab’ kwam te Kopenhagen uit, maar maakte weinig opgang, niettegenstaande er uitstekende karakterteekeningen en eigenaardige natuurbeschrijvingen in voorkomen.

Zijn tweede roman maakte hem plotseling bekend. Zijn naam ging over ieders lippen. Een ieder wilde dien Lap leeren kennen, die uit de groote eenzaamheid in 't Noorden weggetrokken was en zulk een groot eigenaardig schrijverstalent bleek te bezitten. Dezen roman geven we onze lezers en lezeressen van dit blad hier te lezen.

De schrijver trekt nog steeds onrustig rond van 't eene plaatsje van zijn heerlijk land naar het andere. Maar de ster van zijn hoop glinstert met meer kracht - hij heeft zich een naam verworven en tracht nu ernstig en geregeld aan 't werk te blijven, zoodat wij mogen hopen op nieuwe voortbrengselen van zijn hoogst eigenaardig dichter-talent.

‘Onder de Rendieren.’
uit het Noorsch van Matti Aikio.

De gerechtszaal van het kleine Laplandsche stadje was propvol. Op het platform was juist plaats genoeg voor den rechter, de twee procureurs en den tolk.

Biettar Oula (= Peters Ole, Ole Petersen) en zijn vrouw leunden tegen de rechtbank. Zij hadden hun mooiste kleeren aan, alsof zij naar een bruiloft moesten, inplaats van wegens rendierdiefstal voor het gerecht te zijn geroepen.

Lasse, de eigenlijke beschuldigde, luisterde in een van de twee kleine arrestantenkamers aan de deur. Hij wilde weten wat Biettar Oula vertelde. Lasse had moeilijkheden gemaakt, zoodat 't er wel eens leelijk kon uitzien voor Biettar Oula.

'Zes vrouwelijke rendieren,' fluisterde een man bij de deur hem toe, die schijnbaar in druk gesprek was met zijn buurman. 'Zes vrouwelijke rendieren,' herhaalde de man en Lasse was zoo dom nog niet, of hij begreep dat 't een nieuw bod van zijn meester was. Hij overwoog 't eens. Je leerde nog wat Noorsch en manieren ook daar in het huis van arrest te Trondhjem. En de stad was het zien ook wel waard. De gevangenis moest er ook vrij wat beter en lichter zijn dan het oude, donkere hok hier.

De waarnemende rechter keek Biettar Oula eens onderzoekend aan en zeide: 'Hoe is 't mogelijk dat je in zoo korten tijd de rijkste Lap uit het district bent geworden?'

Biettar Oula glimlachte verlegen en streek eens met zijn hand over zijn zwarten, en voor een Lap zeer dichten baard. 'Als je je kudde maar goed verzorgt,' zeide hij en hij kreeg 't gevoel alsof een beetje grootspraak hier niet misplaatst zou zijn. 'Het luie leventje hier in de stad is me nog niet zoo lief geworden, dat ik mijn kudde aan anderen overlaat.' Hij hield zijn anders zoo onrustig dwalende oogen, nu kalm op den grond ge-

richt. 't Was of hij in de verste verte niet vermoedde, dat men hem een strik wilde spannen. Vast overtuigd dat de kleeren den man maken, had hij zijn beste plunje aangedaan. De leeren gordel om de heupen was dicht bezet met vierkante ‘söljer’ (een soort broche) en de ronde metalen hangertjes schitterden bij de minste beweging in de zon. Hij had een vuurrooden zijden das om zijn hals, waarvan de franjes op zijn breede borst neervielen. Zwarte, kortharige ‘bellinger’, (broekspijpen) omsloten zijn rechte, sterke beenen. Zijn geheele krachtige gestalte bewees dat er rijkelijk Lappenbloed in zijn aderen vloeide en wel van de beste soort.

Elle, Biettar Oula's welgedane echtgenoote, wier blauwe oogen zeker wel op de een of andere manier in 't ras binnen gesmokkeld waren, had in de pauze, terwijl de rechter schreef, de slimme antwoorden vergeten, die Biettar Oula haar 's morgens haastig had voorgezegd. Zij was geheel verdiept in de beschouwing van dien jongen, blonden, mooien rechter. Wat had hij een mooi blond, ovaal gezicht, zulke kleine, dikke handen.... en dan al dat goud gallon op zijn uniform. Hij was voor haar een soort openbaring, iemand die vijfduizend kronen 's jaars verdiende en zoo mooi was als onze Lieve Heer in eigen persoon. Maar, het was niet alleen de eerbiedige, half vreesachtige aanbidding, die een Lap gewoonlijk koestert voor een ambtenaar van het Koninklijk Noorsche gouvernement - het binnengesmokkelde Germaansche bloed begon ook te spreken en warm te worden.

De kuiltjes in haar dikke wangen en haar roode lippen gingen over in een pikanten glimlach, terwijl haar neusvleugels begeerig trilden.

Zij werd uit haar droom gewekt door kleine Andi, die voortdurend ‘Tsjidsji, Tsjidsji,’ riep en aan haar rokken trok.

Elle ging op den grond zitten, opende haar blouse en legde Andi aan haar borst.

Haar boezem was bizonder ontwikkeld en kleine Andi begroef er zijn tien kleine vingers in, terwijl zijn lippen gulzig de moedermelk opzogen. Hoewel hij reeds twee en een half jaar oud was, had hij zijn zuigelingen gewoonte nog niet kunnen afleeren.

Iederen keer dat de deur open ging stroomde er een koude windvlaag over den grond en over het platform, draalde even om de beenen van den kalen, pokdaligen advocaat en gleed weer weg. Maar in den vorm van droppels viel hij weer van het plafond op den grond. Eén groote droppel viel juist in den mond van kleine Andi, die zijn verontwaardiging daarover misschien wel een beetje hartiger uitdrukte dan hij oorspronkelijk van plan was. Hij zeide: ‘Baelgabab’, hij kon nog niet zeggen ‘Baergalak’ wat zooveel beteekent als ‘duivel’.

Door de warmte van de kachel kwamen er langzamerhand kleine openingetjes in de dik bevroren ramen. De straatjongens vochten buiten op de straat om een plaatsje op het venster om door een der openingetjes naar binnen te kunnen kijken. Ze waren niet allen zoo gelukkig geweest als Jussa, de zoon van Jongo, den voornaamsten Lap van het heele district. Jussa had nl. den agent van politie weten over te halen door allerlei mooie beloften van sleetoeren en de hemel weet wat al meer. En voor alle zekerheid had hij er een duren eed op gezworen dat hij over de vijftien was.

Tot dusver had Jussa zich achteraf gehouden, maar toen Andi begon met zijn ‘Tsjidsji,’ sloop hij moedig en haastig naar voren. Hij kon zijn oogen niet van Elle's boezem afhouden

(Wordt vervolgd).

Sluiting red: ged:

20 October 1909.
23ste Jaargang.
No. 16.

Berichten.

Present-exemplaren en Bewijs-nummers zijn aan te vragen bij den uitgever van dit blad, niet bij de redactie.

Beklag over correctie- of drukfouten heeft de betreffende te richten tot den uitgever, niet tot de redactie.

Zij, die zonder abonné of lezer te zijn van de Holl. Lelie de redactie lastig vallen met de toezending van manuscripten of brieven, hebben het zichzelf te wijten, wanneer zij geen particulier antwoord ontvangen; de beantwoording van een en ander geschiedt door de corr.-rubriek in dit blad, behoudens die gevallen van uitzondering die de redactie om welke reden dan ook persoonlijk uit beleefdheid maakt.

Zij, die hunne manuscripten bij weigering terug verlangen, worden verzocht hunne behoorlijke frankeering terstond in te sluiten en hun juist adres terstond op te geven.

Zij, die met de redactie correspondeeren in de Lelie onder welk pseudoniem ook, worden verzocht zoowel dit pseudoniem als den eigen naam onder elken brief te herhalen, daar het onmogelijk is alle pseudoniemen te onthouden bij een zoo uitgebreide correspondentie.

Anonyme brieven worden niet beantwoord.

REDACTRICE.

Hoofdartikel
Eenige beschouwingen over de Sociaal-Democratie.

Is het niet dwaas of onverstandig van den kant der Socialisten, dat zij den katholieken steeds maar weer de pracht verwijten en de heerlijkheid van hunnen ritus en den rijkdom hunner, toch zulke verheven waarheden in zich bergende, symbolen

Want ten eerste, waar zou blijven alle poëzie des maatschappelijken levens (in dit geval, niet van het individueele, dat kán wel, als het noodig is, mooi zijn in armoede) en wat zou het dor en leelijk worden, het onderling

zijn der menschen. Maar ten tweede, gesteld, dat alle dingen van pracht en luxe ten gelde werden gemaakt, ach, dan zou toch bij alle verloren gaan van heerlijkheid en pracht geen enkele arme of behoeftige er belangrijk door winnen aan geluk! O maar de socialisten zullen aanvoeren hiertegen: 'dat het niet alleen de stoffelijke waarde is, die daar nutteloos ligt opgestapeld (?) in kerken en paleizen (nutteloos?), Maar is die pracht in de kerken b.v. niet algemeen eigendom, waaraan zich het oog verlustigen kan, zoowel der armen als der rijken en... de mensch leeft toch niet van brood alléén. (Ik laat hier de katholieke redeneering 'dat het huis Gods niet schitterend *genoeg* kan zijn van pracht en heerlijkheid, nu buiten beschouwing, die zou weer afzonderlijk en op anderen grondslag moeten besproken worden.) Maar dan, beweren zij verder, zooveel arbeidswaarde, zooveel productieve kracht, die beter had besteed kunnen worden aan het voortbrengen van die dingen, waarvan de arme of mindergegoeden nu verstoken blijven! Ook hierin echter zijn ze onjuist, want het is een uitgemaakte zaak, dat er reeds nù van alles, óf al veel meer geproduceerd wmrdt dan noodig is voor de geheele gemeenschap, òf dat er minstens op bijna alle gebied werkkrachten *in overvloed* (denk aan de vele, vele werkeloozen!) beschikbaar zijn. Nóg meer overproductie dan er nú al is, zou het gevolg zijn van het onttrekken aan den luxe- en kunstarbeid der daarmede bezige krachten! Dat de Socialisten voelen voor de ellende van het proletariaat, dát pleit voor hen! En zéker is het, dat de sociale nooden hoog gestegen zijn, maar zou een toekomst op socialistischen grondslag en waarin bijna geen plaats is voor artikelen van weelde etc. daarin verbetering brengen? Ik geloof er *niets* van en ik zou bijna durven wedden, dat veel van de meest actieve socialisten 't ook evenmin meer gelooven.

De zaak is, dat de ellende van een groot deel der niet-bezittenden, niet zoozeer voortvloeit uit de inrichting der hedendaagsche maatschappij (wel schijnbaar, maar niet werkelijk!) als van het *niet-goed-zijn* zoowel van die niet-bezittenden zelf als van de bezitters. En nu geloof ik toch, dat, al bestond er de volmaaktst denkbare maatschappelijke inrichting, die inrichting zou zijn van nul en geener waarde, al kwam er een maatschappij uit de lucht vallen die op de volmaaktst denkbare wijze was ingericht, die volmaakte inrichting geen dag stand zou houden indien de, die maatschappij-constitueerende-individuen niet eveneens volmaakt waren en van nature *het goede willend*, en *schuwend het slechte* zouden zijn.

'Wat is goed en kwaad?' zou men kunnen vragen! O maar die vragende 'men' weet dat drommelsch goed en ieder normaal mensch *weet* wat intrinsiek goed en slecht is, niet wat goed en slecht is volgens de een of andere kerkleer of volgens de verwijderde conclusiën uit eerste, zedelijke beginselen getrokken, volgens de door *elk mensch* wel degelijk intuïtief-begrepen natuurwetten, al kan hij ook in onwetendheid verkeeren met betrekking tot hetgeen goed en slecht is. Trouwens de Christelijke Godsdiensten hebben in hun voorschriften of geboden niet anders gedaan dan die natuurwetten preciseeren en toe te passen op meer particuliere gevallen (ik heb dat véél vroeger al eens duidelijk uiteengezet).

Indien echter, zooals nu, de zelfzucht, de genotzucht en de heerschzucht de eenige motieven van het meerendeel der menschelijke handelingen zouden blijven!.. 'O maar dat zou dan ánders moeten zijn natuurlijk!' Natuurlijk, maar als dat *nù óók* ànders *was*, zou er al een respectabel eind op te schieten zijn met *deze* maatschappij! Of zou het mogelijk zijn, zooals sommige beweren, dat in een socialistischen staat b.v. bovengenoemde ondeugden als bij tooverslag zouden verdwijnen? Maar indien

dit laatste ook het geval zou zijn, zou kunnen zijn, wees er dan *zeker* van dat *nóch de nú lijdenden* nòch de nù bezittenden en 't-ervan-nemenden voor verreweg 't grootste gedeelte van zoo'n maatschappij gediend zouden zijn! Neen, óók niet de nu lijdenden! Zij zouden voor het grootste gedeelte terugverlangen naar hun vroegere ellende, *liever* dan te leven in een orde van zaken, waar niet geofferd zou *kunnen* of *mogen* worden aan zelf- aan genoten aan heerschzucht!

Er is slechts één alternatief! óf een maatschappij op godsdienstigen grondslag d.i. de menschheid van aard trachten te verbeteren: te doen *goed zijn* in de krachtige, mooie beteekenis van het woord *of* wèl het recht van den Sterkste in de Anarchie! Want dáár gaan we heen indien het S. consequent wordt doorgevoerd. Het recht van den lichamelijk of geestelijk sterkste! Maar op den duur zou de lichamelijk-krachtigste het wellicht winnen, en dan?

Godsdienst of het recht van den sterkste, zelfopoffering uit hoogere Liefde of nietsontziende zelfzucht, ziedaar het éénig-mogelijke alternatief (ik heb dit vroeger al eens breeder uiteengezet.)

O de Socialisten kunnen mooi praten en ter elfder ure, nu er duizendmaal allergrondigst òp 't ontbreken ervan gewezen is, (en *be*wezen is) in hún bot materialistisch systeem een geestelijk element trachten te brengen, hun praten echter blijft een debiteeren van drogredenen en het geestelijk element, waarmee ze nú komen aandragen lijkt evenveel op wat het zijn moet als een kapperskop op een mensch!

Zie eerst verbetering te brengen in den stoffelijken toestand!!! en dán volgt de verbetering op zedelijk en geestelijk gebied vanzelf!!! Dat beweren ze ja! en heel nederig zouden wij het ook aannemen als de wereldgeschiedenis maar niet bestond en we haar lastig getuigenis maar konden overstemmen! Maar zedelijke vooruitgang volgt verbetering van stoffelijke conditiën *niet* altijd op den voet! *Integendeel!* en daarom getuigt het van heel weinig ontwikkeling en van heel weinig doorzicht en menschenkennis om het contraire van hetgeen wij hier zeiden nog steeds te durven verkondigen. Neen, nóg eens, zedelijke verbetering volgt niet steeds op welstand. Het *tegendeel* is waar! Op den lageren trap van moreel bewustzijn en bij de geringe mate van innerlijk leven die nú het deel zijn van de mindere klasse, zal een geplaatst-worden-in-stoffelijk-gunstiger-conditie, zal een ruimer finantieel zich kunnen bewegen, zelfs al ging het samen met een intellectueel wat opgelapt worden (- want er is geen denken aan toch! dat zoogenaamde ontwikkeling, dat is vermeerdering van den kennisvoorraad *per se* in zich sluit *verhooging van zedelijk gehalte?!*) niets anders ten gevolge hebben, dan een toenemen van allerlei zinnelijke behoeften van lager orde en een voortdurend er-naar-trachten daaraan te voldoen. Economische verbetering die niet wordt voorafgegaan door, of hand aan hand gaat met zedelijke verbetering zal den levensernst, de eerste voorwaarde voor een mooi zieleleven, hoe langer hoe meer naar den achtergrond dringen; zal (gesteld eens dat de utopie van een algemeene welvaart kón verwezenlijkt worden) zoo zachtjes aan gaan geboren worden een algemeenheid van krachteloos sybaritisme zoo dat in minder dan geen tijd alles wat zweemt naar een gezond maatschappelijk organisme zal *gesloopt* zijn, òf verzwakt zoodanig, dat het geschikt geworden is om verdrongen te worden en gemaakt tot slaaf doorden misschien intellectueel minder geraffineerde, maar moreel zooveel sterkere!

Slechts door den Godsdienst en door niets, niets anders ter wereld zal den lijdenden heil gebracht worden; door den Godsdienst, die geschraagd wordt door de onwankelbare zuilen van 't Geloof, de Hoop en de Liefde en door niets, niets anders ter wereld!

Het Socialisme en de Liefde!

Maar lees dan eens wàt er zooal geschreven, en luister eens naar hetgeen er gepredikt wordt door de predikers van dien godsdienst en zeg dán eens of van de inleiding af tot en met de peroratie dier sermoenen *iets* ànders gehoord wordt dan *Haat*, *Haat* en nóg eens *Haat.*

Het Socialisme en de Liefde!

Lees eens wàt er geschreven wordt!

Luister eens naar hetgeen er gepredikt wordt door de priesters van dien godsdienst en zeg dàn of ge *ooit* geroerd zult zijn geworden door *een noot van teederheid voor den lijdende,* door *een accent van echt, innig medegevoel.*

Zeg me of hun ten-berde komen, telkens en telkens met ‘de nooden des volks’ *iets* anders is dan het ‘een voor de hand-liggend wapen aangrijpen om *in haat* de hersens in te slaan der meer door Fortuna bevoorrechten!

Lees en luister! En zeg me dán of het Socialisme u voorkomt te zijn een

Godsdienst van Liefde om der wille van de ellendigen of *Een Secte van Haat tegen den* (dikwijls zoo schijnbaar!) *gelukkige!*

Het Socialisme is een secte van haat.

Slechts van den Godsdienst zal uitgaan *heil* voor de lijdenden onder de menschen en slechts van dien Godsdienst, die geschraagd wordt door de onwankelbare zuilen van Het Geloof, de Hoop en de Liefde!

Als ze zóó was de Liefde zooals de socialisten die prediken, dan zou ik in staat zijn te vervloeken niet alleen de Liefde, maar ook het Leven. Het Leven, dat zonder de liefde inderdaad zou zijn om te vertrappen, zóó afgrijselijk zou het dan wezen van dorre, gore leelijkheid! Maar het Leven is mooi, het Leven is glorieus mooi als een glorieuse lentezon in zijn frissche blijheid en hooge kracht en warme heerlijkheid; het Leven is heerlijk mooi als het bezield wordt door den

goddelijken adem der waarachtige, hoogere bovennatuurlijke Liefde, der Liefde die is een geheel onzelfzuchtige versmeltensdrang; de Liefde die is een op de eeuwigheid heenwijzend trachten naar veredeling, volmaking van zichzelven en van anderen en een smachten naar het mooiste en hoogste en diepste en rijkste en warmste wat er leven kan in den mensch en dat *uit* te doen stralen.

'O Heer hoe zoet is uw Geest, dat Gij om te getuigen van *de Liefde* die Gij uw kinderen in verwarmende gelukkigmaking toedraagt, het heerlijkste brood uit den hemel nederzendt; het brood dat verzadigt de nederigen en hongerig laat hen die leven in weelde!'

Het is noodig dat men met het Katholicisme niet vereenzelvige de levenswijze van helaas niet weinigen zijner belijders. Want er zijn er die het Katholicisme in zijn innerlijk, ongerept wezen geenszins ten volle beleven, en het dus niet doen zijn tot den bovenbedoelden, heilbrengenden godsdienst.

De Liefde heeft echter met het Socialisme als leer in het geheel niets te maken. Terwijl het Katholicisme, ook al wijken dan verschillende belijders practisch ervan af, *in zijn wezen de Liefde* predikt en dus ook practisch wel *een millioen maal meer Liefde en warmte* uitstraalt dan het Socialisme. Ook van het *geloovig* protestantisme gaat véél meer uit.

Stoffelijke welvaart! Alsof dáárin alléén gelegen waren de voorwaarden noodig om waarachtig gelukkig te zijn!

Zouden de rijke villa-bewoners b.v. een grein gelukkiger zijn dan de eerste de beste polderjongen? O, ik weet het wel er wordt gebrek geleden, en waar gebrek heerscht is moeilijk geluk bestaanbaar. En niemand is dan ook meer overtuigd van de noodzakelijkheid dat er ingrijpende veranderingen moeten komen dan ik. Maar men is van R. Katholieke en van geloovig protestantsche zijde ijverig en dapper in de weer en Keulen en Aken zijn niet op één dag gebouwd! Zal het socialisme sneller en beter zijn doel bereiken, en vooral *doet* het socialisme meer voor de verdrukten, de economisch zwakken dan katholicisme en geloovig protestantisme? Dáárom...

Maar **eerst** verandering van hart en geest, eerst zorg dragen voor de welvaart d.i. verbetering, veredeling van ziel en gemoed opdat ze de stoffelijke welvaart, waarvoor we ijverig doende zijn kunnen dragen en geen verderf aanbrenge gelijk in 't oude Rome der Caesars. 't Is zoo eenvoudig!

Als het mogelijk was eenigerlei gelijkheid te brengen in iets ter wereld (maar dat is niet mogelijk) dan zou het toch voor de hand liggen om alle menschen te doen zijn (wat ook in het socialistisch systeem een noodzakelijk vereischte is, al glippen ze hier immer overheen) *gelijkelijk goed!* Want als dát was, zou er immers geen sterveling meer gevonden worden, die gedoogen zou, dat zijn, broeder ellende leed!

Maar gelijkheid kan onder de menschen niet bestaan! Wel echter getracht worden de bittere gevolgen der ongelijkheid zooveel mogelijk te verzachten of te neutraliseeren.

H. VAN ROGGEN - BLOMHERT.

Gedichten in Proza naar Turgenjeff.

‘Hangt hem op!’

Het geschiedde in het jaar 1803, begon mijn oude vriend, kort vóór Austerlitz. Het regiment, waarin ik als officier lag, had in Mähren kwartieren betrokken.

Het was ons ten strengste verboden, het de bevolking lastig te maken of haar reden tot ongerustheid te geven; de menschen zagen ons buitendien toch reeds met leede oogen aan, hoewel wij hunne bondgenooten waren.

Ik had een bediende, een vroegere lijfeigene mijner moeder, Jegor geheeten. Hij was een eerlijke, bedaarde man; ik kende hem van jongs af aan en behandelde hem als mijn vriend.

Op een goeden dag nu hoorde ik in het huis, waarin ik woonde, luid getwist en gejammer: der hospita waren twee hoenders ontstolen en zij beschuldigde mijn bediende van dien diefstal. Hij betuìgde zijn onschuld en riep mij als getuige aan.... ‘Hij en stelen, hij, Jegor Awtamanow!’ Ik trachtte de vrouw van Jegor's eerijkheid te overtuigen, maar zij bleef doof voor alles.

Op eens weerklonk er luid paardengetrappel op straat: de opperbevelhebber in eigen persoon kwam met zijn staf voorbij.

Hij reed stapvoets, een dikke, massieve gestalte, met gebogen hoofd en droeg epauletten, die tot op zijn borst neerhingen.

Nauwelijks had de waardin hem gezien - of ze wierp zich voor zijn paard, viel op de knieën - en geheel buiten zich zelve, met

fladderende haren, begon zij mijn bediende aan te klagen, waarbij zij met de hand op hem wees.

‘Mijnheer de Generaal!’ schreeuwde zij, ‘uwe Hoogheid! Oordeelt U! Helpt U mij! Deze soldaat heeft mij bestolen!’

Jegor stond op den drempel der deur, kaarsrecht, de muts in de hand, zelfs met de borst vooruit en de hakken tegen elkaar geslagen, als een schildwacht - en gaf geen enkel geluid! Het kan zijn, dat de aanblik van dezen, midden op straat stilstaanden generaal met gevolg, hem van zijn stuk bracht, dat hij in het voorgevoel van het over hem losbarstende onheil, tot steen verstarde - mijn arme Jegor stond daar en knipte met de oogen, in 't gelaat zoo vaal als leem!

De opperbevelhebber wierp een verstrooiden, onheilspellenden blik op hem en bromde toornig: ‘Wel?’... Jegor staat daar als een zuil en toont grijnzend zijn tanden! Een onpartijdige had werkelijk kunnen meenen, dat de kerel lachte.

Toen sprak de opperbevelhebber kort en bondig: ‘Hangt hem op!’ gaf zijn paard de sporen en reed verder - eerst weer stapvoets - daarna in draf. De geheele staf kletterde achter hem aan; slechts een enkele adjudant wendde zich in 't zadel om en wierp Jegor een vluchtigen blik toe.

Het bevel niet op te volgen was geheel buiten gesloten - Jegor werd dadelijk gevangen genomen en tot de executie meegenomen. Toen geraakte hij buiten zich zelve - en riep met verstikte stem slechts een paar maal: ‘Mijn God! Mijn God’ - daarna halfluid: ‘God daarboven weet het - ik deed het niet!’

Bitter weende hij, toen hij van mij afscheid nam. Ik was wanhopig. ‘Jegor! Jegor!’ riep ik, ‘waarom hebt ge dat den Generaal dan niet geantwoord?’

‘God hierboven weet het, ik deed het niet,’ herhaalde de arme man snikkend. Zelfs de waardin was ontzet. Zulk een vreeselijk einde had ze geheel niet voor mogelijk gehouden en nu begon ook zij te huilen. Allen en ieder bad ze om toegevendheid, verzekerende dat de hoenders gevonden waren, dat zij bereid was, alles op te helderen...

Natuurlijk was dat alles volkomen vruchteloos. In den oorlog, Mijnheer, heet het tucht! discipline! De waardin huilde steeds luider en luider. Toen de geestelijke hem reeds den biecht had afgenomen en het avondmaal gereikt had, wendde Jegor zich tot mij: ‘Zegt u haar, Uw Hoog Welgeboren, dat zij niet zoo'n verdriet moet hebben... Ik heb haar immers reeds vergeven.’

Toen mijn vriend deze laatste woorden van zijn bediende herhaalde, fluisterde hij zachtjes: ‘Jegoruschka, mijn duifje, jij brave ziel!’ - en daarbij liepen hem de tranen over de gerimpelde wangen.

Een Zeereis.

Ik voer op een kleine stoomboot van Hamburg naar Londen. Wij waren met ons tweeën passagiers: ik en een kleine aap, een van 't vrouwelijk geslacht - die een Hamburger koopman zijn Engelschen zakenvriend als een geschenk zond.

Het diertje was met een dunne ketting aan een bank op het dek vastgebonden, trok daaraan en maakte een piepend klagend geluid, als een vogel.

Elke keer, wanneer ik hem voorbijging, strekte hij zijn zwart koud handje naar mij uit en richtte zijn treurige, bijna menschelijke oogen op mij. - Ik nam zijn hand - en toen hield het op te piepen en aan de ketting te trekken.

Er heerschte volkomen windstilte. Rondom ons breidde de zee zich als een onbewegelijk, loodgrijs, glad tafellaken uit. Slechts weinig daarvan was zichtbaar; een nevel lag er over, zóó dicht, dat hij de uiterste toppen van den mast verborg en den blik door den weeken sluier dof en moede maakte. De zon hing als een lichtroode schijf in dezen mist; tegen den avond echter vlamde zij op en gloeide in een geheimzinnig, zeldzaam rood.

Lange, rechte plooien, gelijk plooien van zware zijden stoffen, gleden de een na de andere van den voorsteven van 't schip af, krulden zich en werden steeds breeder en breeder, gladden zich eindelijk uit, wipten omhoog en verdwenen. Geslagen schuim kwam onder de gelijkmatig stampende schuifraderen te voorschijn, melkwit en zacht sissend ging het in smalle strepen over en verdween eveneens, door den nevel opgenomen.

Onafgebroken en even klagend als het gesteun van den aap, luidde het kleine klokje aan 't stuur. Af en toe duikte een zeehond op om dadelijk daarop weer onder de lichbewogen watervlakte te verdwijnen.

De kapitein, een zwijgende man, met een door de zon verbrand, knorrig gezicht, rookte zijn korte pijp en spuwde verdrietig

in de onbewegelijke zee. Op al mijn vragen antwoordde hij slechts met een kort gebrom; mij bleef daarom niets anders over, dan mij weer tot mijn eenigen reisgenoot te wenden - den aap.

Ik nam naast hem plaats; hij hield op met steunen - en strekte opnieuw zijn hand naar mij uit.

Vochtig en slaperig makend omhulde ons beiden de voortdurende nevel; en in gelijk gedachtenloos gepeins verzonken, zaten wij naast elkaar als twee familieleden.

Nu glimlach ik er wel om - toen echter voelde ik het anders.

Wij allen zijn kinderen van één moeder - en het deed mij goed, dat het arme diertje zoo vertrouwelijk en rustig tegen mij aanleunde als tegen iemand, die aan hem verwant was.

Mascha.

Toen ik nog voor vele jaren in Petersburg woonde, knoopte ik, elken keer dat ik een droschke moest nemen, met een koetsier een gesprek aan.

Vooral onderhield ik mij gaarne met de nachtkoetsiers, arme boeren uit den omtrek, die met een geelgeverfde slede en een mager karrepaard in de hoofdstad komen, in de hoop daar hun brood te verdienen en de huur voor hun huisje te kunnen oversparen,

Eens nam ik weer zoo'n koetsier... Een jongen van ongeveer twintig jaar, groot, sterk en gespierd, met blauwe oogen en frissche roode wangen. Zijn haar kwam in blonde lokken onder de diep tot op de wenkbrauwen afgetrokken, gestopte pet, te voorschijn. En hoe had hij wel die verscheurde, kleine kiel over zijn reuzenschouders kunnen krijgen!

Intusschen, het aardige, baardelooze gezicht van mijn koetsier scheen terneergeslagen en bedroefd.

Ik knoopte een gesprek met hem aan. Ook uit zijn stem klonk droefheid.

‘Wel, vriendje?’ vroeg ik hem. ‘Waarom ben je zoo treurig? Drukt je 't een of ander verdriet?’

De jongen aarzelde met zijn antwoord.

‘Ja, mijnheer, ja’, brak hij eindelijk los. ‘Een verdriet dat niet grooter had kunnen zijn. Mijn vrouw is gestorven.’

‘Je hebt haar dus erg liefgehad... je vrouw?’

De jongen wendde zich niet naar mij om, hij boog slechts een weinig het hoofd.

‘Ja, of ik haar heb liefgehad, mijnheer. Acht maanden is het geleden, maar ik kan het niet vergeten. Het knaagt aan mijn hart... altijddoor! Waarom heeft ze ook moeten sterven? Ze was toch nog zoo jong en zoo gezond! Op één dag heeft de cholera haar doodgemarteld.’

‘Ze was zeker een brave vrouw voor je?’

‘Ach mijnheer!’ zuchtte de arme jongen, ‘wat hadden wij een goed leven samen. Ze is zonder mij gestorven. Pas hoorde ik hier dat men haar reeds begraven had, - of ik vloog oogenblikkelijk naar ons dorp, naar huis. Ik kwam aan - toen was 't reeds na middernacht. Ik treed mijn huisje binnen, blijf midden in de kamer stilstaan en roep heel zachtjes: ‘Mascha! mijn Mascha! Maar alleen het krekeltje piept.

Daar begin ik te huilen, ik werp mij op den grond - wat heb ik toen met mijn handen op den vloer geslagen! - “Gij onverzadelijk graf!” schreeuw ik.... “gij hebt haar verslonden.... verslind dan ook mij.... Ach, Mascha!” Mascha!’ voegde hij met plotseling geheel verstikte stem erbij. En zonder zijn grove teugels los te laten, wischte hij zich met zijn vuisthandschoenen de tranen uit de oogen, schudde ze af, trok de schouders op - en sprak geen woord meer

Toen ik uit de slede steeg, gaf ik hem een kleinigheid meer dan vrachtprijs. Hij boog diep, terwijl hij met beide handen naar de muts greep - en reed toen langzaam verder, over de gladde sneeuwvlakte van de lange straat, die bijna onzichtbaar was door den nevel van een vriezenden Januaridag.

Vertaling door LOUIS.

Angst.

> ‘Zij had hem lief, zóo waarachtig, zóo grenzenloos, dat zij zou kunnen lijden het állerontzettendste leed, zonder dat haar liefde zou sterven.’
> JEANNE REYNEKE VAN STUWE.
> ‘Het Kind’.

Tante en klein nichtje trekken samen er op uit, zooals bijna iederen ochtend. 't Kleine ding in de sportkar, tante duwende er achter.

Tante woont in Den Haag, met haar ouders, en zus logeert bij hen.

Die wandelingen zijn voor beiden 'n genot!

Ze kunnen 't zoo goed samen vinden, die twee.

Ook nu zijn beiden weer vol moed en lust.

Al rijdende, praat en lacht en knikt tante telkens tegen zus en buigt zich soms naar

haar voorover, om haar gebroken taaltje beter te verstaan. En tantes oogen stralen van liefde voor de kleine meid. Ze zijn soms net 'n geëngageerd paar - zóó lief doen ze tegen elkaar!

De Zeestraat door en dan naar den Hoogen Weg of de Scheveningsche Boschjes - zoo spraken ze samen af, heel wijs.

En 'zus' geniet van de drukte om haar heen.

Met groote oogen zit ze maar stil en heel aandachtig te kijken, nu en dan eens even tegen tante pratend of lachend.

Er valt dan ook heel wat te zien. Klein zusje heeft heusch geen oogen genoeg, om alles te bewonderen en aan te staren en aan te gapen - met die naïeve, nog zoo geheel ongekunstelde en natuurlijk volkomen ongehuichelde verbazing van zoo'n tweejarig miniatuur-menschje. Zoo'n lief, klein, teer, rank wezentje... dat - gelukkig - de wereld nog maar beschouwt als één groot, verbazing-wekkend wonder van volmaakte schoonheid, zonder ook maar de minste wanklank of disharmonie. Zoo'n wezentje, dat nog alles vindt goed en mooi en heerlijk...

Met groote, stralende oogen zit zus verrukt rond te kijken en maakt voortdurend tante opmerkzaam op al de schoonheid en het interessante om haar heen. Naar-school-gaande kinderen oogt ze na, zoolang ze kan; paarden en honden trekken steeds haar hoogst levendige aandacht. Soldaten en agenten, in blinkende uniform - te voet of te paard - zijn bijzonder mooi...

En tante is - over alles, wat de kleine, met verrukten lach en groot gejuich, haar wijst - minstens even kinderlijk opgetogen, als haar kleine nichtje zelf.

Doch verder nog dan die van kleine zus, reikt tántes blik. Nog méér ziet en hoort tánte.

Boven zich: den wijden, zilver-blauwen hemel - trillend in wit-blinkend schitterlicht... ziet tánte. Den gouden, warmen zonneschijn - het heerlijk zoele lentewindje - de aromatische voorjaars-lucht... alles zoo vol rijke beloften voor den naderenden zomer... voelt en ruikt tánte. De vlinders fladderen, de vogels jubelen - ziet en hoort tánte.

En mee jubelt tántes hart...

'Wat *is* 't leven toch mooi,' peinst tante.

'Wat *is* 't mooi... Wanneer je je best maar doet, de *licht*zij te zien en niet te tobben over de donkere.'

Tante, ongehuwd, is ongeveer dertig jaar. En in haar hartstochtelijken, onleschbaren en echt vrouwelijken dorst naar liefde (misschien wel wat ouderwetsch), herhaalt zij iederen dag met zus 't zelfde, coquette spelletje. Vragen en antwoorden.

'Zus...' Tantes stem is 'n weinig heesch, en bevend - van ingehouden verlangen, dat òòk uit haar oogen straalt... En als zus vragend *kijkt*, met lachend mondje en ondeugend tintelende oogen, vervolgt tante dringend: 'Is zus ook verlégen voor tante Anna?' 't Kleine ding is voor vreemden niet toeschietelijk.

Zus schudt 't blonde kopje, zoo hard ze kan - de schelmsch lachende oogen steeds op tánte gericht.

Toch is deze nog niet tevreden. 'Heusch niet?' herhaalt zij dringend. 'Heelemaal niet?'

Het blonde hoofdje, met 't ronde, wit katoenen hoedje, schudt nog harder - de groote, blauwe oogen en het kersroode, frissche mondje, met de hagelwitte tandjes, lachen nòg ondeugender.

En tante geniet en zet, nog niet voldaan, dit behaagziek en coquette spel van vragen en antwoorden nog 'n poosje voort.

‘En is zus dan wél verlegen voor mevrouw Dalberg?’

't Hoofdje staat plotseling stil, 't lieve gezichtje betrekt een weinig en de roode lipjes zeggen: ‘Ja.’

Beiden zwijgen.

Maar 't spel is nog niet uit. Tante bereidt zich in stilte voor op 't laatste, 't heerlijkste moment.

‘*Houdt* zusje veel van tante Anna?’

‘Ja!’

Twee poezele armpjes worden naar tante uitgestrekt - een vleiend, rood mondje tante toegestoken.

‘Lieveling!’

Tante staat stil, om klein nichtjes liefdesbetuiging in ontvangst te nemen. Ze voelt haar oogen gevaarlijk vochtig worden. Gevaarlijk - voor haar ‘fatsoen’ als ongetrouwde vrouw. Want in onze schijn- en leugen-maatschappij moet immers de ongetrouwde vrouw maar trachten, haar hart te doen veranderen in 'n steen? Dat zij óók behoefte heeft aan liefde - mag zij vooral niet toonen. En toch, - dat schreiende, dat kermende verlangen! Zoo'n brandend, snijdend, bijtend heimwee..

Tante Anna heeft zich alweer hersteld.

Opgewekt - druk samen babbelend, lachend

en schertsend - vervolgen tante en nichtje hun wandeling.

De zon schijnt en de vogels zingen. Wie zou op zoo'n prachtigen lentedag niet vroolijk zijn?

Op eens..

Met 'n schok, 'n ruk - staat tante Anna plotseling stil.. als vastgenageld aan den grond en verstijfd van schrik. Uit haar gelaat wijkt eensklaps alle kleur. En haar oogen - wijd opengesperd in ontzetting en plotselinge, radelooze wanhoop - worden dof..

Wát ziet ze daar? *Wien* ziet ze daar?! Is 't werkelijkheid of slechts 'n bange, bange droom, 'n nachtmerrie, waaruit ze straks - verlicht en blij - ontwaken zal..?

Rechts, uit de Javastraat, komt - hij, dien zij in stilte liefheeft, o zoo lief.. Zóó lief, dat voor hem geen offer haar te groot, geen arbeid ooit te zwaar zou zijn.. Zóó lief, dat ze vaak schreit van verrukking, als ze aan hem denkt, alleen maar aan hem denkt.. Zóó lief, dat ze weken lang er van geniet, als ze hem eens is tegengekomen, een groet van hem heeft gekregen, 'n lach!

Waarom schrikt zij dan nu van zijn gestalte? Waarom is 't haar niet - zooals gewoonlijk, als ze hem ziet - alsof de zon nog warmer schijnt, de vogels nog luider zingen?

Waarom wordt het nu eensklaps nacht om haar heen en zwijgen de vogels?

Waarom?

Ja... Waarom...??

Gloeiend heete wanhoopstranen, onmogelijk te bedwingen, wellen naar haar oogen.

't Hart klopt haar in de keel en ze hijgt naar adem. De beenen weigeren haar den dienst. Ze dreigt te vallen.

Ze kan niet denken. Absoluut niet denken. Slechts één gedachte, één wilde, vertwijfelende wanhoopskreet snijdt kermend haar door de ziel: ‘O God, laat deze drinkbeker van mij voorbijgaan! Dit is heusch *te* veel - te veel... Dit kan ik niet meer dragen!’

Machtelooze woede, haat en jaloezie eten haar op. Ze beeft en rilt...

Want...

Hij... hij - is niet alléén!

Aan zijn rechterzijde gaat - druk met hem pratend, lachend en flirtend - een lieve jonge dame!

En hij - schijnt niets te zien, dan zijn bekoorlijke gezellin...

Tante Anna rijdt weer door. Ze kan toch niet blijven staan?

Steeds meer nadert zij het vroolijk, lachend paar.

Den blik wendt zij een weinig van hen af. Ze wil niet, dat hij haar groet. Zóó niet!

Ze zijn nu vlak bij elkaar - tante Anna, met de sportkar, vlak naast hem, dien zij bemint! Toch groet hij niet, verdiept in zijn àndere buurvrouw...

Hij en zij loopen op het trottoir van den Scheveningschen weg. Tante Anna is nog op de straat en lijdt héllepijn...

In haar zenuwachtigheid wil 't haar maar niet gelukken, de sportkar op het trottoir te wippen. Gauw, gauw dan toch!

Als *hij* 't maar niet ziet en haar wil helpen. Of *zij* - in vrouwelijke hulpvaardigheid en mede-gevoel en lievigheid... Zij... dat mensch - die slang - dat wijf! Geen woord is erg genoeg voor háár! O, als *zij* 't toch waagde, haar nu te naderen - ze zou haar

krabben, slaan en bijten. De oogen uit 't hoofd krabben. Schoppen en trappen zou ze haar. Tot ze, als 'n worm, zich lag te krommen en te kronkelen van pijn, aan háár voeten. Dan zou zij nóg trappen, schoppen. En lachen zou ze, schaterlachen - van groot plezier en dólle pret...! Heerlijk, amusant zou dàt zijn... Dolletjes, hoor. 'n Comedie. Oftewel melodrama. Groot sensatie-stuk, in één bedrijf. Misschien wel drie of vier dooien (arm zusje), voor slechts één dubbeltje. Of eigenlijk: voor niemendal; nòg mooier. Alleramusantst. Kom maar hier, as je durft! Ik zál je...! Kóm dan. *Durf* je niet...?! En jij hebt hém...? Hij zal je toch verdédigen - wanhopig, woedend - als een leeuwin haar welpen? Verdedigen - tegen *mij*...?!

Haar woeste, wilde, waanzinnige gedachten eindigen in 'n snik...

Tante Anna is lang geen heilige. Zij is - zooals De Génestet dit uitdrukt - ‘maar een mensch van vleesch en bloed’. Zij is heusch ‘maar 'n mensch’ en heeft daarom ook zeer menschelijke neigingen, hartstochten en gebreken...

En ze weet nu ook niet, wàt ze denkt en voelt. Ze is op dit oogenblik als krankzinnig - van zenuwachtigheid, smart en overspanning...

Maar het koozend paar lét niet op haar. En eindelijk volbrengt zij het kunststuk, de sportkar alléén op het trottoir te wippen. Even is ze nu zóó dicht *bij* haar vriend, dat misschien haar rechtermouw zijn zwarte jas

wel ráákt. Ze huivert en glimlacht tóch - even - van zaligheid...

Dan staat ze stil en laat hen voorgaan. Lángzaam loopen ze, heel langzaam en flirten druk. Ze hebben 'n plezier! 'n Pret!

En *zij* voelt zìch als 'n weggeschopte hond - wég!

'Hij is dus geëngageerd,' denkt ze bitter, langzaam voortrijdend. 'Hoe vreemd, dat 'k dit niet eens vernam. Al mijn hoop is dus vervlogen. Zwart en ledig ligt het leven vóór mij.'

Dat ze vroeger, ondanks alles, toch nog hóópte - bekent zij zich dus *thans*.

Op eens schiet een straal van licht, van hoop door de inktzwarte, zwart-zwarte duisternis harer gedachten. Ze grijpt er naar en klemt er zich aan vast en trekt er zich aan op - met den moed, de kracht der wanhoop - óp uit den zwarten, stinkenden, vuilen en viezen modderpoel van doffe vertwijfeling en radelooze smart, waarin zij ál dieper zonk en zonk... Evenals de drenkeling - uitgeput - de reddende hand grijpt, die hem wordt toegestoken... er zich aan vastklemt - óptrekt...

Men heeft haar wel eens verteld, dat hij een relatie had met een getrouwde vrouw.

Ze heeft 't nooit geloofd en hem altijd dapper verdedigd. Maar nu - nu *ziet* ze het. Dat, dat *is* die vrouw... Daar, daar *is* zij! Ondanks al haar smart, glimlacht ze nu toch nog van geluk. Hij is dus niet geëngageerd. Ze kan weer hopen. Ondanks alles: hopen. Wild, hartstochtelijk hòpen!

En even geniet ze nu van zijn knap figuur, zijn hooge, manlijke gestalte...

Maar dan komen weer de zwárte gedachten. Kleine, booze dwerg-Erinngen en andere kwelduiveltjes schijnen voor haar uit te vliegen, haar treiterend en sarrend. Ze kijken naar hem en haar en zien dan naar de eenzame om, haar wijzend op het vroolijk tweetal, met koelen spot en wreeden lach... 'Zie je ze wel? *Zie* je 't wel! Zie je wel, hoe *lief* hij tegen haar doet? *Jij* wou daar wel loopen, hè - in háár plaats...?!'

En heur ziele schreit...

Bij het oversteken der Laan Copes - tante en nichtje altijd achter hem en haar - moet ze zien, hoe hij, door de drukte van trams en rijtuigen, even van haar af raakt. Doch met welke vlugge, elegante sprongen - liefdeverlangend - haast hij zich weer galant aan haar linkerzijde!

Tante Anna duldt en lijdt. Wel is de pijn in haar hart ondraaglijk, maar toch draagt ze haar - om hem! Om hem, dien zij liefheeft, ondanks alles... Hem, van wien zij alles kan verdragen, wien zij àlles wil vergeven - onmiddellijk! Omdat haar liefde is: grenzenloos...

De wandeling wordt voortgezet, thans weer op den Scheveningschen Weg. Zij - steeds, op eenigen afstand, achter hem en haar.

Arm, klein zusje. Tante schijnt haar geheel te vergeten...

Ze houdt 't nu niet langer uit, kijkt tante aan en vraagt, of ze loopen mag?

'Nee, lieveling, nee...' hijgt tante, met betraande oogen. 'Dat kan nog niet. Strakjes, hoor. Nu nog niet... Zus is zoet. 'n Lief kind is zus. Heel lief - hoor... Kijk es gauw - 'n tram. - De andere kant. En 'n soldaat - op 'n paard. Hè, wat mooi! Niet? Lieveling. Kleine schat... Snoes!'

Neen, zusje mag niet loopen. Tante vindt 't wel jammer, maar vandaag moet zusje tantes zin eens doen. Gewoonlijk doet tante den haren, wanneer dit ook ook maar eenigszins kan.

Vandaag wil tante zich zelf eens martelen en steeds blijven loopen achter hem en haar. Als zusje liep, zou dit niet kunnen en zouden ze spoedig achterblijven. Neen neen, zusje mag vandaag niet loopen!

Terwijl ze weer naar hen kijkt, komt opnieuw een troostende gedachte bij haar op. Kan hun verhouding ook zijn: vriendschap? Mooie, verheven, edele en reine vriendschap - tusschen 'n man en 'n vrouw? Een innige geest-verwantschap - een elkaar-zeggen van elkaars diepste gedachten, elkaars heiligste en heerlijkste overtuigingen..?

O, als zóó hun verhouding is, zal zij zoo jaloersch niet meer zijn op die vrouw. En hem heeft ze er slechts des te liever om.

Ze kijkt... Maar neen. Slechts diepe teleurstelling, bittere ontgoocheling en wreede, schrijnende smart is haar deel. Want wat ze ziet, is flirt - echte, banale, wereldsche flirt...

Voorbij het tolhek en -huis links, slaat, op den Hoogen Weg, het minnend paar rechts het tweede voetpad van de Scheveningsche Boschjes in - steeds langzaam kuierend en druk flirtend, pratend en lachend... Tante hen achterna.

Vreemd vindt ze alles toch - o, zoo vreemd, zoo vreemd. Vreemd, dat hij zóó is... Hij. ‘Er, der Herrlichste von allen’. Ze heeft hem altijd op zoo'n hoog, hoog voetstuk ge-

plaatst, als 'n afgod. Ze heeft hem aangebeden als een heilige, een engel, een bovenaardsch wezen, zonder feilen of gebreken. En nu...? Nu ziet ze, hoe ze zich vergiste. Nu ziet ze, dat hij is: geen engel, geen bovenaardsch wezen. Doch eenvoudig: een man. Een mensch. Een mensch van vleesch en bloed. Een mensch - met menschelijke neigingen, hartstochten en gebreken. Precies als zij...

Dit is nu dus de straf voor haar afgodendienst. Want gebood niet reeds Jahwe den Israëlieten in de woestijn: ‘Gij zult geen andere goden hebben?’

En toch heeft ze hem nog even lief als vroeger. Precies even lief. Alleen ziet ze nu in hem geen bovenaardsch wezen, geen heilige meer... Doch een mensch. Precies als zij...

Nog méér dingen begrijpt zij niet. Heeft hij zoo maar tijd, om 's morgens in de Boschjes te wandelen? Moet hij niet naar zijn ministerie?

Alles is haar even raadselachtig. Alleen dit staat bij haar vast. Dat zij hem liefheeft, ondanks alles, innig liefheeft. En dat ze hem onmiddellijk alles vergeeft... Evenals Dolphy, ‘het kind’ uit het boek van Jeanne Reyneke van Stuwe, haren Max liefhad en vergaf... Liefde laat zich nu eenmaal niet beredeneeren... - Maar dat zij die vrouw haat en veracht. Die vrouw, die een man heeft en 'n zoontje - een aardig jongske van 'n jaar of acht.

Hoe kan *zij* zoo doen? Hoe kan zij dat verantwoorden - tegenover haar man, haar kind?

Wreed wordt tante Anna eensklaps verhinderd, haar achtervolging voort te zetten. Dáár heeft zij niet op gerekend!

Het minnend paar vlijt zich thans namelijk hoogst behaaglijk en gemoedelijk neer op een bank, links van het pad, dat een eindje verder door de Kerkhoflaan in tweeën wordt gesneden... Ze hebben altijd nog evenveel plezier en zitten dicht naar elkaar toegewend.

Tante Anna ziet nu hun gezichten en dit verergert nog haar pijn. Het is, alsof die twee dáár grof bijtend, brandend zout meedoogenloos en zoovéél mogelijk strooien op haar nog zoo versche, openliggende en immers pas geslagen wonden.

En ze krimpt plots ineen van pijn - van heusch nu niet langer te dulden, werkelijk thans onmogelijk langer te dragen pijn...

O, indien er een hel bestaat, kan zij daarin niet erger lijden dan nu!

De keel wordt haar als toegeknepen. Ze dreigt krankzinnig te worden.. van angst en jaloezie - van wilde, vertwijfelende smart...

Doch zij moet zich beheerschen. Het moet. Ze is niet thuis.. Straks, op haar kamer - of neen: pas van nacht, in bed - mag zij toegeven aan haar zwarte, kachelzwarte wanhoop.. Nu niet. Het moet..

En zij beheerscht zich - met reuzenkracht - en rijdt langzaam door. Nu moet ze hen dus passeeren en dan hen uit het oog verliezen..

Op eens valt haar een reddende gedachte in, om dat moment nog wat te vertragen. En, onmiddellijk gehoorgevend aan die gedachte, buigt ze zich naar haar nichtje over en vraagt, vriendelijk lachend: ‘Wil zus ook loopen? Nu kan het wel.’

‘Ja!’ juicht de kleine en strekt de armpjes al naar haar uit.

‘Ziezoo,’ denkt tante, triomfantelijk lachend, terwijl ze het bruin leeren riempje losgespt, dat zusje aan de spotkar bindt. ‘Nu zijn we hen vooreerst nog niet voorbij.’

Langzaam vorderen ze, heel langzaam.

Zusje blijft nu eens staan, om een hond na te kijken, of menschen, die haar bijzonder interesseeren - dan weer plukt zij blaadjes, aan den kant van den weg. Tante rijdt met de leege sportkar langzaam door, of blijft staan, om op zus te wachten.

Doch eensklaps krijgt zus blijkbaar 'n idee en holt op tante toe. Zij duwt deze weg en pakt de sportkar met beide handjes beet.

Tante maakt bescheiden plaats en zus duwt alléén de sportkar!

Ze vorderen nu vrij snel en naderen het minnend paar. Tante wendt haar hoofd een weinig af. Ze wil niet, dat hij haar groet. Zóó niet!

Ze wil niet, dat hij ziet de tranen in haar oogen - het jagend, hijgend op-en-neer-gaan van haar boezem...

Tante en nichtje steken de Kerkhoflaan over en laten hem en haar achter zich. Tante kan dus, tot haar spijt, hen niet meer zien.

Doch een eindje verder wendt ze zich nog één maal om. Ze moet hen nog éven zien!

Ze zijn opgestaan en schijnen afscheid te nemen. Ze reiken elkaar de hand. Dan gaat elk zijns weegs. Z*ij* slaat rechtsom de

Kerkhoflaan in. Hij - verdwijnt langs denzelfden weg, vanwaar hij kwam.

'Dat begrijp ik nu,' denkt tante. 'Nu moet hij naar het ministerie. Ik vat nu óók, waarom ik hem hier in de Boschjes *vroeger* al eens ontmoette, bijna 'n jaar geleden. Op ongeveer dezelfde plaats, denzelfden tijd en alleen. Ik vond dat toen óók al zoo raadselachtig. Nu begrijp ik het.'

Ze loopt door. En zóó zenuwachtig en overspannen is ze nog - geheel in de war - dat de gedachte haar overvalt, of hij nu niet bij hààr zal komen? Of hij haar niet troosten zal en zeggen, dat zij 't zich maar niet aan moet trekken? Ze weet toch wel, dat - al flirt hij met die ander - hij toch van háár houdt, van haar alleen?

Maar dan komt ze plots tot bezinning en zegt de koude werkelijkheid haar, dat hij immers niets, niets voor haar voelt?

En de wanhoop komt weer - inktzwarte, kachelzwarte wanhoop -, die haar krankzinnig dreigt te maken. Ze kan niet langer dragen, wil niet!

Ze laat nu haar tranen den vrijen loop en slaat rechts met haar nichtje een pad in, dat dieper in de Boschjes voert en eenzaam is.

Eensklaps verdwijnt zus links in het struikgewas, om bloemetjes en blaadjes te zoeken. Tante laat de sportkar staan en volgt haar - blij, zich zoo te kunnen verschuilen voor de enkele wandelaars, die er nog zijn.

Zusje let gelukkig niet op tantes smart. Daartoe is het nog te klein.

Maar wel maakt de aanblik van het kleine ding, tante nog weeker dan ze al is. Ze weet het immers: *hij* houdt *niet* van haar. Maar dit lieve kind?

Och, als zij naar *liefde* verlangt - behoeft zij immers maar even aan dit engeltje te vragen, of *zij* ten minste van haar houdt? Ze weet, ze weet, met juichende zekerheid, dat het antwoord zal zijn: een paar armpjes, dat naar haar wordt uitgestoken - een fluweelen mondje, dat haar wil zoenen..

Maar ze doet dit *niet.* Ze kán het niet. Het maakt haar véél te week. Ze moet sterk zijn. En lijden...

Tante en nichtje keeren huiswaarts. Door de Kerkhoflaan begeven zij zich weer naar den Ouden Scheveningschen Weg.

Klein zusje zit weer in de sportkar en kijkt verrukt naar al het schoone en interessante, dat de wereld haar biedt.

In tantes gemoed heeft een vreemde ommekeer plaats gegrepen.

In plaats van steeds wanhopiger te worden - zooals zij dacht, dat zou gebeuren - zijn vrij spoedig de rust en vrede in haar hart wedergekeerd. In plaats van te verlangen naar den nacht, om uit te kunnen weenen - zetelt reeds nu een glimlach van geluk en kalmen vrede op haar gelaat...

Dat komt - omdat zij *liefheeft*...

S.S. VAN BEYMA.

Boekbeschouwing.

Het nieuwste boek van het jongste lid van de Académie Française.

Pierre et Thérèse, door **Marcel Prévost.** (Uitgever: Alphonse Lemerre Paris).

De hoogzomer is bij ons de stille tijd voor de nieuwe uitgaven, die het meest stroomen tegen den winter, tegen St. Nicolaas, en dan óók weer bij den aanvang van het voorjaar. Maar, zelfs al ware dat niet zoo, dan nog zou ik voor ditmaal boven onze Nederlandsche literaire grootheden doen voorgaan de laatste pennevrucht van dien reclame-maker bij uitnemendheid, Marcel Prévost, tip-top-Franschman in zijne causerieën, die zóó uitnemend de kunst verstaat het publiek voor zich te winnen, dat hij niet alleen op reeds heel jongen leeftijd gekozen werd onder de 'Onsterfelijken', maar bovendien ook nog het voorrecht geniet, dat van deze onderscheiding veel meer notitie wordt genomen zijdens de buitenwereld, dan anders het geval is; om de zeer eenvoudige reden, dat hij behoort tot een van de meest-geliefde en meest gelezen Fransche auteurs, in alle kringen en standen.

Aan *Les demi-Vierges*,, at men indertijd, - met echt-Hollandsche zedigheid een beetje verscholen, vooral niet heelemaal openlijk, - kon zien uitsteken uit elken heerenjas in ons vaderland, behoef ik wel niet te herinneren.

Zijne populariteit heeft Marcel Prévost aan dien roman, uitstekende moderne-zede-schilderij trouwens, te danken. En zeker hij heeft een slimme vondst gedaan door zijn *Vierges fortes* een van zijn handige offers aan den tijdgeest, dat ik indertijd hier in dit blad besprak, een met zijn hem-beroemd-gemaakt hebbenden roman aanverwanten titel te geven. Want niemand, die zóó de kunst verstaat als Marcel Prévost mede te gaan met wat 'men' wil. Lees zijn, veertiendaagsche causerieën

maar ééns in *Femina*, voorbeelden van de kunst *niets* te zeggen in een omhaal van woorden, ge vindt er in één voortdurend haspelen om, zonder àl te veel den Braven Hendrik uit te hangen, toch vooral te lijken een soort zeden-verbeteraar, een gematigd feminist nu en dan. En dan zijn *brieven aan Françoise*, zoo iets geheel anders en saaiers, dan die brieven *van* vrouwen, uit een vroeger tijdperk van zijn loopbaan, waarmede Marcel Prévost zich toenmaals den naam verwierf van te zijn een vrouwenkenner bij uitnemendheid. Men moet -, dat is het geheim van succès-hebben -, weten te draaien met den tijdgeest mee, zonder zich in het minst te bekommeren om wat men vroeger dacht, of zelfs schreef. Het publiek is in dàt laatste geval toch te oppervlakkig, om den sprong op te merken, doet die gewillig-onnoozel mee.

Ook in Frankrijk wil men heden ten dage 'degelijkheid,' wat betreft het zich bemoeien met vrouwenzaken en vrouwen-opvoeding.

En Marcel Prévost heeft dat best begrepen, eerst met zijn *Vierges-fortes*, toen met zijn '*Brieven aan Françoise*, en zijn *Femina-causerieën.* Zoo is hij geworden, die hij nu is, en waartoe zijn knap uiterlijk óók bijdraagt, de lieveling van het dames-publiek; dat hem dan ook, door middel van hun geliefd Femina, wil aanbieden zijn eeredegen van 'Onsterfelijkheid.' En tegelijkertijd, terwijl alle Fransche couranten zich bemoeien met zijn op zijn leeftijd zoo bijzondere onderscheiding, zorgt hij er voor met één als romancier niet in het vergeetboek te geraken, door zijn zooeven-uitgekomen *Pierre et Thérèse*, waarvan een der toongevende Fransche bladen hoffelijk getuigt, dat het schitterend weerspreekt de gewone bewering, als zou het talent van een 'Académicien' ophouden door zijn verkiezing, omdat immers dat van Prévost zich opnieuw glansrijk hier openbaart, vooral niet minder uitgesproken, dan in zijn vroegere werken.

Dat hier een goede dosis vleierij in het spel is, spreekt van zelf, gegeven de Fransche toestanden, waar het elkeen geldt, die een zoo mooie positie in de literaire en kunstwereld in Parijs inneemt, als die van Marcel Prévost. Van in elkaar-zetting kan ik-voor-mij tenminste *Pierre et Thérèse* niet zoo onverdeeld bewonderen als '*Les Demi-Vierges*' of *Les Vierges-Fortes*, of als ook b.v. zijn *L'Automne d'une femme.* Want, heb ik geen gelijk, dat het een onbeholpen, een eerste-rang-schrijver onwaardig procédé is, waartoe Marcel Prévost zijn toevlucht neemt, wanneer hij, om, in den aanvang van zijn roman, het tot stand komen van het engagement tusschen Pierre en Thérèse, het hoe en wáárom te schilderen, geen beter middel weet, dan een eindeloos en gezocht gesprek tusschen Thérèse en hare ex-gouvernante-confidente, waarin alles wat er vóór het boek aanvangt is gebeurd, en wat de lezer dus moet weten in den breede wordt afgehandeld. Die heele ex-gouvernanterol, overgekomen uit Engeland om het huwelijk harer vroegere leerlinge bij te wonen, en van deze in ellenlange onthullingen vernemend hoe zij Pierre leerde kennen, en wie hij is, en wat haar vader tegen hem heeft, etc. etc., zij dient, geheel op de wijze van Molière's 'Confidentes' enkel om op die manier den lezer in te lichten. En te bedenkelijker ongeoorloofd schijnt mij zulk een onwaarschijnlijk persoon, waar zij, niettegenstaande Marcel Prévost ook haarzelve zóó minitieus beschrijft, als hadde zij in den roman eigenlijk een hoofdrol te vervullen, weldra voor goed verdwijnt, na hare bestemming te hebben vervuld, wanneer Thérèse op hare huwelijksreis haar nog een extra-langen confidentie-brief heeft geschreven! En dan ook, bij een 'vrouwenkenner', waarvoor Marcel Prévost zoo graag doorgaat, vind ik het een groote domheid, dat hij zoo weinig kent vrouwenverhoudingen onderling, juist op het teere gebied van liefde,

van te veronderstellen de mogelijkheid van zulk een vriendschap, als deze, tusschen de heel-mooie, jonge, bevoorrechte Thérèse, en hare veel oudere, uiterlijk zeer-misdeelde gouvernante, wanneer de eerste zich niet ontziet telkens en telkens opnieuw die laatste aan-liefde-arme in het gezicht te werpen: 'Jij hebt van dat allemaal natuurlijk geen verstand, je verbeeldt je dat misschien, maar je weet er niets van af.' En in dat eerste lange onderhoud, bij gelegenheid van het huwelijk, en in den brief geschreven daarna als Thérèse is getrouwde-vrouw, lezen wij gedurig opnieuw harerzijds die hooghartig-zelf-bewuste verzekering, van zich als beminde-echtgenoot voelen, degene die nu wéét, en het de van huis-uit-heel-leelijke oude-juffer sarrig in het gezicht slingeren: 'Jou quasi-onverschilligheid, ja zelfs tegenzin, wat den man betreft, is maar... omdat de druiven zuur zijn.' Denkt Marcel Prévost nu heusch, dat, juist bij de nog dubbel kiesche verhouding *van rijk jong meisje* en *arme* oude gouvernante, de laatste zich een dergelijke behandeling zal laten welgevallen zonder

er inwendig bij te gevoelen iets geheel anders dan 'bewondering' voor hare leerlinge namelijk wrok en verbittering. Dergelijke staaltjes van er maar op los schrijven, niet omdat hij niet beter weet, of niet beter weten kan, maar omdat hij, nu hij er eenmaal is zijn best niet meer behoeft te doen, zou ik er meerdere kunnen aanhalen. Liever echter wijs ik op dat, want wezenlijk is het belangrijke in het onderwerp, de kern waarom alles gaat, de verhouding tusschen Thérèse en Pierre. Men kan het den schrijver niet afnemen, dat hij erin is geslaagd hier een spannend en een zeer ingrijpend stuk intiemmenschenleven, met meesterhand nu en dan, te ontleden. Het eeuwige liefde-vraagstuk, de macht die het over ons heeft, ziedaar waarom het ook hier gaat. Daarvoor is deze in-den-zak-kruiper van feministen en hunne ideëen toch te véél dóór en dóór vrouwen-kenner, en Franschman misschien óók, om den alles-overheerschenden invloed van de liefde te durven of te willen loochenen. Thérèse was voor haar huwelijk een degelijke nieuwerwetsche, onafhankelijke artiste, op dezelfde manier waarop Marcel Prévost ook in zijn Femina-causerieën steeds aanraadt de dameswereld artiste te spelen, zonder al te veel inbeelding dat het ooit iets meer kan zijn dan dilettantisme. Heel rijk, heel mooi, dochter van een kamerlid-indistrueel, ontbreekt het haar niet aan huwelijks-aanzoeken, doch zij wordt drie en twintig jaar vóór ze, reeds half-verloofd op de bekende Fransche arrangement-wijze, waarbij van geen eigenlijke liefde, alleen van welstandsgronden, sprake is, ontmoet toevallig Pierre, en hem lief krijgt, en hem wil en zal huwen, ondanks zijn tegenwerpingen om zijn eenigzins duister verleden van: *hoe* is hij rijk geworden, - wat niemand precies weet. - Op dit moment, - we vernemen al het bovenstaande uit het gesprek met de confidente-gouvernante, - vangt de roman aan. En het conflict waarvoor we worden gesteld is dat van Pierre's minderwaardigheid, wanneer Thérèse moet ontdekken hoe hij haar bedroog omtrent dat verleden, hoe hij zich schuldig maakte aan leugens, en het met zijn mede-weten uitgeven van onechte wissels, en daar tegenover voelt haar onmacht zich van hem los te rukken, hem den rug toe te draaien, omdat ze beseft ondanks alles, ondanks hare eigen principes, en haar eigen hooge plichtsopvatting, dat zij dien man toch liefheeft, *en* met haar ziel *en* met haar lichaam (daarmede niet het minst misschien,) zóó lief, dat zij hem trouw blijft tegenover haar vader, tegenover de wereld, tegenover iedereen.

Ik denk dat menschen, die een boek alléén dan mooi kunnen vinden, als de personen erin zóó zijn en zóó handelen als het hun zelf bevalt, het in Thérèse zéér zullen afkeuren, dat zij Pierre kan blijven liefhebben *zonder* hem te kunnen achten, en hare handelwijze dus zeer laag zullen noemen. Men zou dezulken kunnen antwoorden, dat de soort zelfverdediging waartoe Pierre zijn toevlucht neemt, als hij Thérèse wijst op het min-of-meer-'luchtje' dat is aan den oorsprong van *elk* gróót fortuin, misschien nog zoo kwaad niet is, en dat men dus inderdaad aan dergelijke, op een zeker gebied geniale menschen niet denzelfden maatstaf kan aanleggen, die gebruikt wordt voor Jan en alle man. Mijns inziens echter komt het er niet op aan, of men Thérèse's soort liefde wil goed- of afkeuren als zoodanig, maar alléén op het gegeven, waarvoor de schrijver ons plaatst. In hoeverre namelijk het mogelijk is, en in hoeverre niet, dat een vrouw, ook ondanks zulk eene bittere teleurstelling in haar gevoel, blijft liefhebben hem, dien zij eenmaal haar heele hart gaf. Die mogelijkheid nu bestaat; telkens en telkens opnieuw laat de werkelijkheid ons zulke feiten zien, en Marcel Prévost komt de eer toe, haar op een zeer boeiende, maar bovenal op een zeer menschkundige wijze te hebben ontleed. Ik lees niet veel romans meer, die me nog *waarachtig boeien*

kunnen. Dezen van Prévost heb ik ineens achter elkaar, in weinige uren, uitgelezen, 331 bladzijden van de welbekende Fransche gele uitgave.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

‘Onder de Rendieren.’
uit het Noorsch van Matti Aikio.
(Vervolg van No. 15.)

De gerechtsdienaar en de ‘aktor’ (procureur) fluisterden samen, terwijl de advocaat als gewoonlijk zat te gapen en in zich zelf te brommen. De agent van politie, die met een air aan de deur stond alsof hij de eenige politie-agent in heel Noorwegen was, kreeg order om Lasse te halen.

De deur van de arrestantenkamer werd geopend. Toen het licht van de lamp in Lasse's oogen viel, kwamen er plotseling twee lichte

plekken in zijn anders zoo doffe pupillen te zien. Zijn blik zocht onwillekeurig dien van Biettar Oula. Deze had plotseling zijn groote, sterke oogen opgeslagen en scheen op eenmaal de laatste aarzelingen van zijn zwakken dienaar te hebben weg gezweept.

Lasse kwam naar voren en legde zijn treurig magere handen op de rechtbank. Hij stond op één been en schommelde het bovenlijf zachtjes heen en weer. De dikke, vooruitspringende lippen schenen niet bij zijn gezicht te hooren, 't was alsof zij per ongeluk op zijn gezicht te recht waren gekomen. De onderlip hing dan ook hulpeloos naar beneden, alsof die er zich heelemaal niet thuis gevoelde. De schrale, dunne baardharen deden denken aan uitgehongerde rendieren op een bevroren vlakte. Er was iets aandoenlijk treurigs over zijn hulpeloos uiterlijk. Hij voelde zich nu echter bijna gelukkig over het feit dat Biettar Oula zijn laatste aarzelingen had doen verdwijnen.

Jussa was een eerbiedig bewonderaar van Biettar Oula. Maar wat had hij een medelijden met Lasse. Hij had bij vele andere menschen diezelfde uitdrukking van hulpelooze wanhoop opgemerkt. Een uitdrukking die hun bijbleef zelfs in voorspoed, alsof zij het lot met een vragenden blik aankeken en niet goed gelooven konden dat het 't goed met hen meende. Een gloed van weemoed voer hem plotseling door de leden en hij bad God uit het diepst van zijn gemoed Lasse toch bij te staan.

- Ja, Lasse moest bekennen dat hij toch de dief was. Bij die bekentenis slaakte hij een zucht van verlichting.

De uitspraak liet niet op zich wachten: zeven maanden.

Elle's borst ging zoo hevig op en neer dat haar neusvleugels er van trilden - 't was of zij een lang ingehouden liefde-zucht slaakte. De hemel weet wat er gebeurd zou zijn als de rechter haar de antwoorden had willen afpersen, die Biettar Oula haar 's morgens voorgezegd had, maar die onder den invloed van de verschillende indrukken haar één voor één ontgaan waren. Biettar Oula had haar met hel en vagevuur gedreigd, en had haar ook allerlei heerlijkheden beloofd en haar lieve woordjes ingefluisterd. Haar ziel was wel in opstand gekomen tegen zooveel leugen en bedrog, maar 't had allemaal niets gegeven.

Zoowel Biettar Oula als Elle behoefde gelukkig geen eed af te leggen, daar hun getuigenissen op het laatste oogenblik nu juist niet heel zeker waren geweest.

Het koude zweet was Biettar Oula dien dag al menigmaal uitgebroken als hij dacht aan den valschen eed, dien hij misschien zou moeten afleggen en dien hij vol schrik en afschuw in de lucht om zich heen voelde zweven. Maar zijn spieren en pezen waren sterk en zijn zenuwen niet minder. Zij hadden den strijd met de kronkelende, slangen-sterke schrikbeelden in zijn ziel weten vol te houden zonder hen te verraden. Met dezelfde kracht remde hij nu zijn onstuimige, bijna niet in te houden vreugde.

Maar had hij zijn hand omhoog durven steken indien het noodig geweest was? Dat was zoo zeker nog niet. Eerst vandaag, toen Lasse moeilijkheden was begonnen te maken, had hij bedacht dat hij misschien een eed zou moeten afleggen. Maar hij had het maar niet aan Elle gezegd, die dan zeker alles bedorven zou hebben.

Het publiek stroomde de zaal uit en was teleurgesteld dat het heele geval er op uitgeloopen was dat die ellendige Lasse toch de dief bleek te zijn. Het pikante was van de zaak af. Maar er waren ook lui, die wel vermoeden hoe de zaak in elkaar zat. Dat waren de rendierdieven, die hun vaste woonplaats hadden en niet als de andere Lappen van den eenen kant naar den andere zwierven. Kennis van zaken is een goed iets.

De jongens, die ook van allerlei hadden hooren fluisteren, waren ook maar half tevreden met den afloop. Zij hadden vol spanning het oogenblik afgewacht dat Biettar Oula - stel je voor Biettar Oula - gearresteerd zou worden. Het liefst hadden ze een allervreeselijkst drama bijgewoond, bijvoorbeeld dat Biettar Oula een valschen eed had afgelegd en bezoek had gekregen van den duivel zelf met al zijn trawanten, - dat zou nog eens een dingetje geweest zijn. Dat was iets geweest om te vertellen in 't schemerdonker bij het open haardvuur als de schaduwen zoo bovennatuurlijk groot worden en zoo'n geschiedenis je allemaal aan het griezelen maakt!

Het publiek ging het plein over naar den winkel, die aan den oever van de rivier gelegen was. Onhoorbaar slopen de Lappen op hun zachte Finmarkensche schoenen voort. Daardoor viel het den agent van politie des te gemakkelijker de aandacht op zich te vestigen, toen hij zich met een air van gewicht een weg baande door de menigte. Hij

liep nl. op glimmend gepoetste vetleeren laarzen, en de sneeuw kraakte bij iederen stap onder zijn voeten.

De kou was snijdend scherp. Dikke, teervette rookmassa's stegen uit de schoorsteenpijpen omhoog, en vermengden zich kronkelend met de volmaakt stille lucht.

Hoewel het reeds donker was, hoorde men nog bijlslagen op de houtheuvels. De ruwe, bevroren berkenstammen werden met luide slagen geveld en gekloofd. Hier en daar onderscheidde men ook het dof gerinkel van een arreslee in de dichte, koude lucht.

Een lage, dichte nevel lag over de rivier, die zich om de driehoekige, vlakke landpunt heenkronkelde. De boschruggen aan beide kanten leunden gemakkelijk tegen de ronde, lage, naakte rotsen aan.

De menigte uit de gerechtszaal was voor den winkel blijven staan. Ze bleven er wat praten, terwijl ze al rillend den eenen voet tegen den andere wreven.

Langzamerhand gingen ze één voor één den winkel binnen, waar een paar rendierlappen al een borrel stonden te drinken aan de toonbank.

'Ik heb duizend rendieren', pochte Nikko Nille, vroeger een geschikte kerel, maar thans een dronkaard en pocher, één van Biettar Oula's hevigste vijanden, omdat hij indertijd met veel kans op slagen Elle 't hof had gemaakt, de groote, mooie, dikke Elle. Hij was aan het opsnijden. Hij had zeshonderd rendieren en om die te krijgen was hij genoodzaakt geweest een oude, manke weduwe naar 't trouwaltaar te leiden. Zoodra de wittebroodsweken voorbij waren was hij Elle het hof begonnen te maken. Maar daar het een wissel bleek te zijn, die nog lang op zich zou laten wachten, - de oude zou nog niet zoo gauw opstappen, - vond Elle het per slot maar wel zoo voordeelig een soliden man te trouwen dien zij kende, al was hij vroeger dan ook het gevaarlijkste dier uit de streek.

'Ik heb de heele spaarbank van Hammerfest in mijn zak,' pochte Nikko Nille.

Er liep een zwarte vloeistof over zijn onderlip en er droop grijs schuim uit zijn mondhoeken.

.... 'Ik zou de heele kudde van Biettar Oula kunnen koopen. Maar ik zou zulke rendieren niet willen hebben, die....' Een onwillekeurige vrees weerhield hem zijn opinie uit te spreken. Hij begon geimproviseerde schimpliedjes te zingen op de wijze van Biettar Oula's lied. 'Biettar Oula slacht gedurende den winternacht.'

Mannen en vrouwen, die een zaligen roes te pakken hadden, vielen in, omhelsden elkaar en schommelden op de maat heen en weer. De vochtige, knolvormige gezichten, die uit de bonten pelsjassen staken, glommen als roodkoper in het flikkerende lamplicht, dat vaag violetkleurig de vochtige, van brandewijn doortrokken lucht trachtte te doorboren. De zweetdroppels die over hun wangen liepen, zagen vuil en zwart. De winkel zelf was in den zelfden trant. Op de planken lagen kleedingstoffen, halsdoeken en sjaals in de schelste kleuren door elkaar. Het was een bont mengelmoes van rood, blauw, geel en groen. In een glazen kastje op de toonbank prijkten koperen ringen, söljer en andere fraaiigheden van allerlei slag. De laatst aangekomenen drongen naar voren en vermengden zich onder de anderen en deden, met meer of minder succes, hun best zich dronken voor te doen, zoodat de kruik of het glas ook bij hen ophield.

'Arme stakkert, arme stakkert. Elle, E - elle, Elle, E - elle.'

Maar er ging een schok door de saamgedrongen menigte toen plotseling Biettar Oula de deur opende en zich met zijn ellebogen een weg door de menigte baande. Kleine Andi had zich aan zijn vaders lange zwaard vastgeklampt. Het reusachtige sabelmes en de met zilver beslagen schede was een wapen dat de kleine jongen innig aanbad.

Biettar Oula wierp een vetten, groeten rendierbout op de toonbank. ‘Daar zullen we cognac voor drinken.’ Hij was grooter en deftiger dan de andere Lappen; hij dronk altijd den duursten brandewijn en de winkelier behandelde hem altijd met de grootste onderscheiding. De kruik werd neergezet. Hij nam er een flinke teug uit en gaf de kruik toen aan Elle, die er maar even haar lippen aanzette - en een beetje grinnikte, zooals veel vrouwen doen. Zij droogde met een punt van haar halsdoek haar zinnelijke lippen af, die bloedrood zagen en een goede gezondheid verrieden.

Biettar Oula zeide langen tijd geen woord, maar dronk des te meer. Zijn zwarte, scherpe oogen waren langzamerhand gaan schitteren en richtten zich nu aandachtig op een groepje dat zich gevormd had om een man, die nog al spraakzaam scheen te zijn en die men nu dronken trachtte te maken.

(Wordt vervolgd).

Gedachtenwisselingen.

I.

Voor J.K.

Den Katholieken is verboden sommige boeken te lezen.

Dit verbod wordt (voor heel jonge meisjes b.v.) nog verder uitgebreid. Aan studeerende wordt natuurlijk verlof gegeven dátgene te lezen wat voor hunne studies noodzakelijk is. Ook aan *ontwikkelde* katholieken wordt dienaangaande verlof verleend. Immers, de regel kan niet voor allen dezelfde zijn, omdat de menschen in ontwikkeling te veel verschillen. Waarom hebt gij U niet tot een *ontwikkeld* R.K. priester gewend? Hij zou U, uwe bezwaren aanstonds ontnomen hebben.

DIRK TEN HAGHE.

II.

AMSTERDAM, 8 October 1909.

'Tusschen al die woorden-spoken zie ik een woord als "larie" grijnzen.'

Juist J.K. ik ook, maar ik dacht aan een larie-Katholiek.

Als U een *goed* Katholiek zijt zult U wel den een of anderen geestelijke kennen; van *nabij* kennen. De eenvoudige dorpskapelaan is voldoende.

Binnen twee minuten zal hij U alle bezwaren, uit het hoofd praten. Probeer het maar eens. En schrijf dan nooit weer zulke akelige flaauwe nonsens in de Holl. Lelie.

GEORGE KERBERG.

Ingezonden stukken.
Buiten verantwoordelijkheid der Redactie.

Centraal Genootschap voor Kinderherstellings- en vakantiekolonies.

Egmond aan Zee, 6 October 1909.

De koloniehuizen gesloten.

Heden 7 October vertrokken de laatste kinderen uit de zee-koloniehuizen van het Centraal Genootschap. De verpleging over 1909 geeft reden tot groote tevredenheid. De bereikte resultaten waren uitstekend. Honderden kinderen hebben een heerlijken tijd aan zee en in de bosschen doorgebracht. Zij hebben veel geleerd en gezien, maar bovenal, zij hebben een voorraad kracht en weerstandsvermogen mee naar huis genomen, die van onberekenbaren invloed kan zijn op hun verdere leven.

In de 4 zee-tehuizen werden totaal 969 kinderen opgenomen. In de beide bosch-tehuizen 282 totaal 1251 kinderen. De raming werd weer ver overschreden.

Het is opmerkelijk, hoe spoedig vaak in de kleinste plaatsen de verpleegkosten bijeen komen, wanneer een kind werkelijk naar zee of bosch moet voor herstel van gezondheid.

Door 81 afdeelingen en door 9 afdeelingen in voorbereiding werden kinderen uitgezonden, terwijl 15 nieuw opgerichte afdeelingen nog niet voldoende georganiseerd waren om reeds dezen zomer te verplegen. Wegens plaatsgebrek werden afgewezen 40 kinderen.

Nagenoeg alle dames hebben zich op voorbeeldige wijze van haar taak gekweten. Slechts enkelen bleken minder geschikt voor kinderverzorging.

De zee-tehuizen werden o.m. bezocht door Deensche en Zweedsche afgevaardigden.

In tegenstelling met de gunstige en hoopvolle berichten over de verpleegden, geven de tehuizen reden tot groote zorg. Het Centraal Genootschap wordt bedreigd met een ernstige crisis en zal tot algeheelen stilstand gedoemd worden, juist op 't oogenblik, dat de gezondheidskolonies in ons land beginnen in te burgeren. Een ruim, als herstellingsoord ingericht tehuis is een dringende noodzakelijkheid en wie medehelpt, om dat te verkrijgen, doet een dubbel goed werk, n.l. een nuttige vereeniging voor stilstand en achteruitgang bewaren en tevens tal van zwakke kinderen gelegenheid tot herstel geven. Algemeen Penningmeester is Th. M. Ketelaar, arr. schoolopziener, Ceintuurbaan 286, Amsterdam.

De Gedelegeerde b/d Verpleging
A.C. BOS.

Bericht.

De Redactrice heeft alles in orde ontvangen; is wederom te Scheveningen; en men kan gerust alle brieven aan haar adres te Scheveningen zenden daar zij ze over drie weken weer beantwoorden zal.

Sluiting red: ged:

27 October 1909.
23ste Jaargang.
No. 17.

Bericht.

Present-exemplaren en Bewijs-nummers zijn aan te vragen bij den uitgever van dit blad, niet bij de redactie.

Beklag over correctie- of drukfouten heeft de betreffende te richten tot den uitgever, niet tot de redactie.

Zij, die zonder abonné of lezer te zijn van de Holl. Lelie de redactie lastig vallen met de toezending van manuscripten of brieven, hebben het zichzelf te wijten, wanneer zij geen particulier antwoord ontvangen; de beantwoording van een en ander geschiedt door de corr.-rubriek in dit blad, behoudens die gevallen van uitzondering die de redactie om welke reden dan ook persoonlijk uit beleefdheid maakt.

Zij, die hunne manuscripten bij weigering terug verlangen, worden verzocht hunne behoorlijke frankeering terstond in te sluiten en hun juist adres terstond op te geven.

Zij, die met de redactie correspondeeren in de Lelie onder welk pseudoniem ook, worden verzocht zoowel dit pseudoniem als den eigen naam onder elken brief te herhalen, daar het onmogelijk is alle pseudoniemen te onthouden bij een zoo uitgebreide correspondentie.

Anonyme brieven worden niet beantwoord.

REDACTRICE.

HOOFDARTIKEL

Hoofdartikel
Over 't Onheil uit ‘L'Intelligence des fleurs’.

Een mooi boek van Maurice Maeterlinck[1)], den denker en stylist, zooals er weinigen zijn. Ik bedoel niet het denken van den waren wijsgeer die stelsel aan stelsel schakelt, of stelsel van stelsel losscheurt; die theoretische orakeltaal spreekt, doorspekt met stadhuiswoorden, en in zijn denkers-uiting ons denken afbeult en toesluit; die de taal verwringt en verkracht in zijn betoogingswoede om het ja neen te doen zijn en omgekeerd; en die zoo diepzinnig redeneert en philosopheert, dat elk houvast ontbreekt en het einde van het boek voor den lezer het toppunt van gelukzaligheid is.

Is Maeterlinck wel een wijsgeer; is hij niet meer de romantische mysticus die in bloemrijk Fransch onzen geest boeit en bindt als hij zijne denkbeelden over tal van

1) Paris, Charpentier 1907, quatrième mille.

voor de hand liggende, zoowel als afgetrokken onderwerpen, ontwikkelt, in een taal en stijl zoo smedig en kleurrijk, dat iedere zin ons een versregel, en ieder hoofdstuk ons een gedicht lijkt.

Dezen indruk ontving ik ‘door L'Intelligence des fleurs’, den verzameltitel van een 11-tal opstellen, waarvan het genoemde het

eerste is, en slechts een zwak verband houdt met het tweede der reeks, ‘les Parfums’ getiteld.

Het is echter niet ter wille van den ganschen inhoud, dat ik dit boek noem. Ik wilde slechts wijzen op de uitkomst, waartoe de schrijver komt als hij, in het negende opstel, ‘l'Accident’ door zijn idealistisch dichtertalent in onderzoek neemt.

Uitgaande van de wetenschap, dat de mensch tegenwoordig in de slechtste conditie is om 't leven te verliezen door 't een of ander onheil, komt hij er ten slotte toe om de stelling uit te spreken ‘que la nature semble avoir peur de l'homme. Elle évite réligieusement de toucher à ce corps si fragile; elle l'entoure d'une sorte de respect manifeste et inexplicable, et lorsque, par notre faute impérieuse, nous l'obligeons de nous blesser, elle nous fait le moins de mal possible.’

Zoo oppervlakkig geoordeeld zou men dit bombast kunnen noemen, en toch ligt er in deze theorie veel waarheid.

De mensch is een denkend wezen; ik zal niet zeggen, dat het dier niet denkt, maar in elk geval is het denkvermogen van den mensch onderwezen, en daardoor ontwikkeld; de mensch redeneert. Een recent voorbeeld.

Het was een Septemberdag; stortbuien en windstooten wisselden elkaar af, of werkten samen, om in vereende kracht onheilen te doen ontstaan.

Ik moest noodwendig in het namiddaguur, toen God Pluvius en God Aeool hun grootste woord spraken, ter deure uit.

Het Lange Voorhout trok ik door, en toen ik mijne boodschap had verricht en een paar huizen had geloopen hoorde ik achter mij een ratelend krakend geluid, alsof de bliksem insloeg. Ik keek om, en een der reuzen van het ‘Lindenrack’, zooals Huygens zegt, brak als riet op manshoogte van den grond af, en stortte neder, om door tak en blad, meters in de ronde, den grond te bedekken. Ik was voor verplettering bewaard gebleven, want de gedachte: ‘onder de huizen loopt men veiliger’, - hetzij, dat die gedachte van Hoogerhand geleid werd of niet; dat laat ik in 't midden, - had mij teruggehouden van het pad, dat mij brengen zou aan de overzijde, in welke richting mijn weg lag.

Ik behoefde geen wiskundige of landmeter te zijn om met zekerheid te berekenen, dat het oversteken mij het leven had kunnen kosten.

Dit voorbeeld bewijst voor de stelling van Maeterlinck, dat de mensch zich zelven helpt of geholpen wordt door de rede.

Het is wel toevallig, dat ik dien eigen avond Maeterlinck's bundel ter hand nam, en aangetrokken door den titel l'Accident daarin moest lezen: ‘Or, dans un accident de la route, dans une inondation, un tremblement de terre, un orage, un incendie, *dans la chute d'un arbre*[1] ou d'une maison, l'animal sera presque toujours frappé de préférence à l'homme. Il est évident que la raison, l'expérience et l'inconscient mieux avisé de celuici le préservent dans une large mesure’.

La raison. Dit is m.i. het eenige woord. De mensch redeneert bij alles; *moet* ten minste redeneeren; in elk geval hij *kan* het doen, en indien we *noodlot* of *voorzienigheid* buiten beschouwing laten is hij beter tegen een onheil toegerust dan het dier.

A.J. SERVAAS VAN ROOYEN.

1) Ik cursiveer.

Haar eerste hofbal.

‘**O**, welk een heerlijken avond, heerlijk, bim, bam, bim, bam!’ zong een zacht meisjesstemmetje door het huis.

‘O, hoe heerlijk, hoe gelukkig ben ik van avond,’ klonk dezelfde stem nu in proza, en de slanke gestalte van een nog zeer jong meisje boog zich zoover naar de trapleuning van het ouderwetsche huis, dat een mogelijke voorbijganger beneden vreezen zou, dat het lieve persoontje hem wel op het hoofd kon vallen.

De portier echter, die met gewichtigen pas door den gang liep, was niet zenuwachtig, hij keek slechts eventjes naar de kleine, trappelende gestalte. Zoo'n onrust was niet zijn ideaal - in 't geheel niet.

‘Schulte, Schulte,’ klonk het van boven.

De brave Schulte lag zijn boek op de tafel in den hoek, hield de armen militairsgewijze, keek naar boven en riep: ‘Wat is er van uw dienst?’

‘Schulte, heeft mijn vader in 't geheel niet gezegd, wanneer hij thuis zou komen?’

‘Neen, juffrouw!’

‘Ach Schulte, ik heb iets gewichtigs, zoo vreeselijk gewichtigs,’ klonk de eenigzins klagende stem.

‘Wat zal dat groot zijn?’ dacht de brave man, doch - hij dacht dit slechts.

Zuchtend trok Trudi von Schlieben zich terug.

'En juist nu ik hem zoo noodig heb! Schutte als papa komt, zeg hem dan toch, dat ik naar hem gevraagd heb.'

'Tot uw dienst, juffrouw!'

Met een zacht ingehouden: 'bim, bam, bim, bam' keerde Trudi zich om en ging stil over den langen gang. Voor een deur ging zij op de teenen staan om niet het minste geluid te maken.

'Trudi, Trudi!' hoorde men een mooie, diepe stem roepen.

'Maria, ben je wakker?'

Bijna onstuimig opende zij daarop de deur. Hoe behaaglijk was het hier in de mooie kamer met licht tapijt en dunne tulle gordijnen! De porceleinen kachel bromde als een spinnend poesje en de kanarie in zijn kooitje antwoordde door zijn vroolijk gezang: 'ja, hier is het goed!' zelfs in de schemering. Had de kachel haar lichtgloed niet op het rustbed aan den zijwand der kamer doen schijnen, zoo had men nauwlijks de teedere meisjesgedaante opgemerkt, welke daar zoo stil en bewegingloos lag.

Trudi wist wel waar zij Maria zoeken moest. Zij zette zich op den rand der sofa, sloeg haar armen om haar zuster's hals en zeide:

'Ik hoopte zoo Maria, dat je sliep! Anders was ik al lang bij je geweest. Hoe gaat het met je hoofdpijn?'

'Veel beter, Trudi! Ik heb ook geslapen, en dacht nu waar mijn geliefd zusje bleef. Wat heb je Trudi, mijn liefste? Je hart klopt, en je wangen gloeien.'

'Je merkt toch ook alles, Maria, en ik wilde nog wel zoo rustig zijn, als een groene vijver!'

'Nu, zoodra de wind opkomt, beweegt de vijver zich ook,' schertste Maria, 'en over joù schijnt wel een orkaan losgebroken te zijn. Vertel me toch welke storm jou stil water zoo in beroering bracht!'

'Laat me eerst de lamp aansteken, schat, dan kan ik de zaak beter met de noodige kracht voordragen!'

Schielijk brandde de kleine lamp met rose kap. Maria bleef rustig liggen en sloeg geen blik op de kleine zuster, die onder het roode lamplicht stond en voor de 20ste maal de weinige woorden op een kaart las, waarmede ze sinds een uur onrustig door huis op en neer liep.

Sinds 10 jaren zijn dag en nacht gelijk voor Maria. Zij is blind en heeft slechts enkele heldere zomerdagen een gevoel alsof een kleine schemering in haar duisternis kwam. Wat het 14-jarig meisje doorgemaakt heeft, toen het vonnis luidde: zij zal nooit meer kunnen zien, het is hopeloos! - dit weet slechts God en haar moeder. Deze maakte dezen strijd met haar door, - tot aan haar stervensuur. Nu is Maria vroolijk en vergenoegd: 'ik heb het zoo goed,' zegt zij zoo dikwijls in volle overtuiging.

Wat liefdevols, vredigs en gelukkigs in haar vader's huis stroomt, wordt in het feeënrijk van Maria's kamer overgebracht. Het moeilijke zouden zij gaarne beneden houden, van kleine zorgen en onaangenaamheden mag zij niets bespeuren. Doch zij heeft een wonderbaarlijke fijngevoeligheid, innerlijke oogen vol zeldzame klaarheid en scherpte. Haar ziel voelt het als het kruidje-roer-mij-niet, zoodra iemand met bezwaard gemoed tot haar komt. Dan zoekt zij roerend te troosten, en laat ongaarne de hand los eer alles uitgepraat is.

Op dit oogenblik was zij evenwel zelf eenigzins onzeker en zenuwachtig. Al wat nieuw was viel haar moeilijk, en eerst sinds weinige weken was haar vader naar de hoofdstad verplaatst geworden. Uit het kleine plaatsje, waar ieder de familie kende, uit den rijken vriendenkring was zij gerukt, en nu kon zij de stille, angstvolle vraag niet onderdrukken: ‘Zal ik hier zoo iets terugvinden? Ik kan niemand opzoeken, zouden de menschen mij opzoeken?’

Ook Trudi had het nog eenzaam. De vrouwen van de collega's van haar vader waren vriendelijk tegen haar geweest, doch jonge meisjes ontbraken geheel.

Met verdubbelde hartelijkheid sloten de zusters zich aan elkaar in dien tijd, en daarom ook was Trudi zoo blij, dat zij Maria eindelijk kon toevertrouwden wat haar zoo opwond.

‘Luister naar mij, Maria,’ riep zij met komische plechtigheid, ‘luister en val mij niet in de rede, anders kan ik je de zaak niet gewichtig meedeelen!’

‘Ik ben een en al oor!’

‘Op hoog bevel - je zegt niets, Maria!’

‘Je hebt mij uitdrukkelijk stilzwijgen laten beloven,’ antwoordde Maria lachend, ‘o, jij kleine, dwaze Trudi!’

‘Zoo nauw moet je het niet nemen, Maria! Op hoog bevel heeft de hofmaarschalk de eer - de eer - het staat hier Maria - den geheimraad von Schlieben en mejuffrouw zijne dochter tot het galahofbal uit te noodigen

in het hertogelijk residentieslot op den 15 November 's avonds 8 uur. Maria, spreek dan toch! Is het niet heerlijk?'

'Mijn kleine lieveling!'

Vlug liet Trudi de kaart op tafel vallen en vloog naar haar zuster en omarmde haar innig.

'Maria,' fluisterde ze zachtjes, 'ach, arme Maria!'

Zacht legde deze haar hand op Trudi's mond.

'Stil, stil, mijn lieveling,' zeide zij mompelend en streek over het blonde kopje - 'ik verheug mij zoo voor jou!'

'Ik ook. Maar dan denk ik weder, ik ken zoo weinig menschen, de jonge heeren in 't geheel niet, en het is toch mijn eerste echte bal!'

'Schep je daar geen zorgen voor, mijn hartje! Je zult wel bekenden vinden en je amuseeren!'

'Ja, dat hoop ik eigenlijk ook wel, en dan Maria, iets heb ik toch in elk geval, ik zie de hertogin, die zoo bijzonder vriendelijk - o ja, men moet zeggen 'gnädig' was, en dan - nu werd de stem een terts hooger - 'prinses Alexe! Nee, Maria, zoo iets liefs kun je je niet indenken, misschien alleen, als je wist hoe lief je zelf bent.'

'Ja, ja, dit weet ik wel, kleintje!'

'Ja, ik heb je dit wel duizendmaal gezegd, maar het helpt niet, je moet het altijd weer hooren! Daar komt vader thuis! Ik moet gauw naar hem toe om de geschiedenis kersversch te vertellen!'

'Laat hem toch eerst bovenkomen. Hij komt toch altijd bij mij op dezen tijd, ik vind het grappig je aan te hooren!'

Geduldig ging Trudi weer naast de zuster zitten en wierp van tijd tot tijd een smachtenden blik naar de mooie kaart met gouden rand, waarop het hertogelijk wapen en een afbeelding van het slot prijkten. - Eindelijk, eindelijk riep een krachtige stem aan de deur: 'Goeden avond, geliefde kinderen!'

Daar was de vader, en Trudi keek als altijd bewonderend en liefdevol naar de groote gestalte op, die nu naar Maria ging en met zachte stem vroeg:

'Hoe gaat het je, mijn hartedief?'

Met Maria spraken alle menschen zacht en stil.

'Trudi,' wendde hij zich snel tot zijn kleine lieveling, die plechtig met de kaart naar hem toekwam, 'voor jou heb ik een verrassing. Collega Bothmer vertelde mij zoo even, dat in de volgende week het eerste hofbal is!'

'Die collega Bothmer!' pruilde Trudi. 'Wat hoeft hij u dit te zeggen, terwijl ik de verrassing voor u had - hier is de uitnoodiging!'

'Daarvoor moet ik gaan zitten!'

Achter haar vader staande, genoot Trudi nog eens den inhoud van het kostbaar dokument, dat haar de entree opende voor de ridderzaal van het slot.

'Kan je dansen, kleintje?

"Maar papa! - Ik die op kostschool het beste walste, ik die zoowel als heer en als dame dansen kan en bovendien..."

"Nu als heer zal je waarschijnlijk op het slot niet behoeven te dansen."

"Ja, papa, maar dit zeide ik om u te overtuigen, hoe goed ik het kan."

"Nu, we zullen zien! En dan de gewichtige vraag: Wat trekt het kind aan? Het moet toch iets lichts, luchtigs en duns zijn!"

De geheimraad keek bij deze woorden hulpbehoevend om.

“Ja zeker papa! En de goede naaister die mevrouw Bothmer mij aanbeval voor mijn winterjapon, zal mijn - hofbaljapon maken, en ik zal dapper meehelpen. Het toilet zal mooi worden en - goedkoop” voegde ze er geruststellend aan toe.

“Ja, hoor eens, kleintje, je moeder heeft voor je nette, witte neteldoeksche jurken, welke mij, eerlijk bekend, altijd beter aanstonden dan alle anderen, nooit veel uitgegeven. Maar voor het slot zal het wel wat extra's moeten zijn. Kijk, Trudi, dit geef ik je met pleizier. Meer kan ik je met den besten wil niet geven. Hier, meisjelief!”

Hij drukte Trudi drie blanke 10 markstukken in de hand. De kleine rekte zich uit om hem om den hals te vallen.

“Liefste vader, ik dank u wel. Morgen vroeg, zoodra ik klaar ben, ga ik er op uit en koop mijn hofbaltoilet.”

“Een zoo gewichtig persoon gaat men het best uit den weg,” zeide de vader lachend en ging zoo haastig de kamer uit, alsof hij vluchten moest.

Den volgenden morgen zag men een kleine gestalte het huis uitgaan, die het hoofd in de lucht stak, maar dit was in werkelijkheid slechts om te verbergen dat het hartje zoo onrustig klopte.

“Het bevalt me niets zoo alleen uit te moeten gaan! Had ik maar iemand die mij een beetje kon helpen uitzoeken! Doch nie-

mand zal dit opmerken. Ik houd de dikke voile stijf voor mijn gezicht. Dan denken de menschen dat ik minstens twintig ben. Zoo zal 't gaan!”

Met den neus trotsch ìn den wind trad ze eenige minuten later in den grooten winkel, voor welker groote spiegelruiten zij al eenige keeren bewonderend stilgestaan had. Het was nog vroeg, en slechts weinige koopers stonden voor den toonbank. Trudi ging dadelijk af op een zeer langen zoetblonden jongeling, die zeer uit de hoogte en onduidelijk vroeg wat ze zocht.

Trudi vroeg met een gedecideerde stem stoffen - voor baljaponnen.

“O, baljaponnen!” lispelde de voorname bediende, en het scheen haar toe alsof hij altijd door aan haar rechterhand iets zocht, wat er niet was. Natuurlijk, het verwondert hem, dat ik alleen kom, dacht zij, maar dit kan ik dézen man toch niet uitleggen.

Ze greep haar portemonnaie vaster in haar hand, de goudstukken er in gaven haar moed - en volgde haar begunstigden verkooper.

Snel achter elkaar wierp hij gekleurde zijde voor haar uit en vouwde de einden in plooien en vond elk stuk chique en prachtig. Enkelen bevielen Trudi ook zeer goed, en ze vroeg eindelijk schuchter naar den prijs van een zacht rose stof.

“Deze kan ik u voor 5 mark geven, 15 meter heeft u genoeg aan.”

Het scheen Trudi alsof hij haar kleine gestalte verachtelijk opnam.

“Men neemt meestal 2 tailles voor zulke japonnen,” ging hij onderrichtend verder, “maakt tezamen 75 mark, een zeer billijken prijs voor zulk een prachtstof, zeker de beste welke ik heb.”

Trudi schrikte zoo, dat ze vuurrood werd. 75 mark, geen denken aan! Zuchtend wendde ze haar oogen af, van die schitterende pracht.

“Ik zou toch liever een dunnere stof hebben! Hebt u geen gaas, of zoo iets?”

“Zeker, zeker!” Hij opende eenige doozen waarin tulle-japonnen met zijde bestikt lagen. “Prachtig, fijn!” riep hij uit en ging als verblind door de schoonheid een weinig achteruit - tachtig tot honderd en twintig mark - u hebt dus keus!’

Trudi zag den bediende, die zij in haar binnenste met een beulsknecht uit de middeleeuwen vergeleek, met groote, verschrikte oogen aan. Haar lippen trilden, en was de de rederijke jongeling niet zoo verdiept geweest in de pracht van zijn uitstalling, dan had hij moeten zien, dat zich de groote, blauwe oogen langzaam met tranen vulden. Hij zag echter niets, en Trudi spande al haar krachten in, want haar schoot iets te binnen, wat ze onlangs gelezen had, en haast al te luid riep zij den verschrikten bediende toe:

‘Hebt u geen zijde voor bakvisschen?’

‘Jawel, juffrouw, de dunne Surah,’ en hij trok zijn mondhoeken geringschattend naar beneden. ‘Natuurlijk! Maar ik dacht dat de geëerde dame een hofbal japon wenschte.’ Op het woordje *hof* lag hij een bijzonderen klemtoon.

‘Ja, en kan men - ik meen - draagt men daar geen dunne zijde? Ik ga er voor de eerste maal heen,’ voegde zij er zeer verlegen aan toe.

‘O, waarom niet?’ was het welwillende antwoord.

‘Ik verkoop die ook wel - niet dikwijls, natuurlijk zeldzaam. Haar Excellentie Von Benders’ - en nu volgden eenige adellijke namen en hooge titels - ‘nemen natuurlijk de stoffen welke ik het eerst de eer had aan u te laten zien. Maar waarom niet? Vooral voor zeer jeugdige persoontjes kan deze heel lief staan!’

‘Afschuwelijk wezen!’ dacht Trudi. ‘Iemand zoo iets te zeggen. Zeer jeugdig! En daar heb ik mezelf nog met een voile voor geplaagd!’ Luid zeide ze slechts: ‘ik zou de dunne zijde graag eens zien!’

Dat was nu werkelijk iets anders. Spoedig had Trudi twee stoffen uitgezocht, welke prachtig waren, een witte en een zacht rose, en per slot koos zij nog de laatste.

‘Wat kost de stof voor zoo'n japon?’

‘Vijf en dertig mark!’

Trudi herademde. Vijf mark had zij nog van haar zakgeld over November in haar portemonnaie gedaan. Eigenlijk bestond er geen reden opgelucht te zijn, want nu besteedde zij aan materiaal al het geld dat zij had en nog te wachten was. Hoe veel ontbrak haar nog? Bloemen - lint! Doch geen zorgen voor den tijd. Nu was zij blijde dat zij den bediende 35 mark geven kon, waarna hij haar genadig 1 mrk. 40 pf. teruggaf en toefluisterde: ‘wij geven 4% korting terug bij comptante betaling!’

Trudi kreeg een gevoel over zich alsof deze jongeling haar 1 mrk. 40 pf. schonk. Zij nam haar pakje op, dat ze zelf meenemen wilde - het was zeer klein en licht - en holde naar huis terug, waar Marie haar reeds

lang terug verwacht had en haar verlangend uitvroeg.

‘Je bent zoo stil, kleintje! Bevalt je inkoop je niet, of is er iets anders?’

‘Nee, nee, de japon is prachtig!’

‘Wat heb je dan?’

‘Ik ben een beetje moe!’

(Wordt vervolgd).

Gedenkschriften van een protestantschen hond.
Mark Twain naverteld door Viola.

II. *(Vervolg en slot van No. 15).*

Doodelijk verschrikt, zocht ik naar alle kanten een goed heenkomen, maar eindelijk raakte hij met zijn wandelstok mijn linker voorpootje zóó hevig, dat ik jankte en neerviel.... De weer opgeheven stok dreigde mij te verpletteren, maar, gelukkig, het kwam er niet van, want op dat oogenblik riep de voedster wanhopig: ‘Brand! brand!!’

Mijn meester liep naar de kamer en ik kon mijn leven redden. De pijn was vreeselijk, maar dat was minder, het kwam er op aan geen tijd te verliezen en ik hinkte dan ook op drie pootjes tot aan het einde van den gang, op een kleine donkere trap toe, die naar den rommelzolder voerde. Met heel veel inspanning, en o! zooveel pijn, kwam ik boven en zocht in het duister het meest verborgen hoekje, dat ik vinden kon.

Het was aartsdom om zelfs dáár nog bang te zijn, maar ik kon er niets aan doen; ik was nog zóó doodsbenauwd, dat ik al mijn krachten moest inspannen om niet te kreunen, alhoewel het zoo'n verlichting zou gebracht hebben om eens flink uit te kermen! Klagen lucht zoo op!

Maar.... ik kon mijn pootje likken en dat deed mij goed.

Gedurende wel een half uur was er leven op de trappen, leven van voetstappen en geroep; daarna werd alles weer stil. Wel is waar, maar voor enkele minuten, maar mijn vrees begon toch te verminderen en dat was mij een groote verlichting, want de vrees is heel, héél veel erger dan het onheil zelf.

Maar eensklaps hoorde ik iets dat mij van schrik koud deed worden: *men ríép mij!* Ja, 'k had goed gehoord! Men riep me bij mijn naam! Men zocht mij!

Dát was wel het vreeselijkste oogenblik, dat ik ooit van m'n leven doorbracht! De stemmen kwamen nader en gingen verder weg, naar boven en naar beneden in het huis, door de gangen en in alle hoeken en gaten. Daarna hoorde ik hen nog buiten, hoe langer zoo meer in de verte.... Maar die stemmen kwamen weer terug....

Ten langen laatste, echter, hielden zij op, maar, dat was pas verscheidene uren nadat het donker was geworden.

Toen, in de heerlijke stilte van den nacht, verdween mijn angst langzamerhand en kon ik eindelijk in vrede inslapen. Ik had een goeden nacht, maar ontwaakte vóór de dag weer aanbrak. Ik voelde mij veel beter en kon er nu over nadenken wat er gedaan diende te worden.

Hóéveel ik ook van mijn meesteres en de kinderen - o! de baby!! - hield, aan blijven in dit huis, onder het dak van mijn ruwen meester was geen denken; en 'k had toch niets gedaan dan alleen.... zijn kindje gered. Was dat dan mísdoen?

Ik ontwierp een listig plan: stil naar beneden sluipen, de trappen af tot aan de deur van het soutterain, en dan snel de deur uitsnappen, zoodra de melkboer kwam; dan, mij den geheelen dag in den omtrek verborgen houden en den volgenden nacht verder gaan... Verder gaan, ja zeker! naar het doet er niet toe waar, als het maar ergens was, van waar men mij niet naar mijn meester zou kunnen terugzenden.

Ik voelde mij reeds wat opgeruimd, toen mij plotseling een gedachte inviel: ‘wát!! wat zou er dan van mijn kleintje worden? Wèl had ik zijn kindje van den dood gered, maar mijn eigen kleintje had toch méér recht op mij.’

Er kon van het heele plan niets komen! Duidelijk zag ik dat in. Ik moest blijven, waar ik was, blijven en afwachten... en berusten in wat er gebeuren zou, in álles, álles!... dàt had ik niet langer in m'n macht! Zóó was het leven! Moeder had het mij wel gezegd...

Toen, och! toen begon het geroep opnieuw! En al mijn angst kwam weer terug. Ik wist niet wat ik dan toch misdaan had, dat mijn meester zoo boos en driftig op mij was geweest.

Zeker voor een ménsch iets vreeselijk duidelijks, maar voor een hond een even onbegrijpelijk iets en ik dacht, dat dit nu zeker zou zijn, waar mijn moeder het dikwijls over had: de supérioriteit van den mensch boven het dier.

Bleek trouwens heel duidelijk uit mijn gebroken pootje!

Dàt is nu zeker het groote verschil tusschen verstand en instinct, dacht ik. Neen, neen, nu zag ik het duidelijk: mijn moeder had ongelijk als zij beweerde, dat het woord 'instinct' voor de menschen net zoo duidelijk was als voor mij het woord 'episcopophobie'!

Het roepen duurde intusschen zóó lang dat de honger en dorst mij heel erg begonnen te kwellen en mij half dol maakten. Slapen geeft in zulke omstandigheden véél verlichting; daarom sliep ik maar veel; maar op een keer ontwaakte ik in een schrikkelijken angst: het scheen alsof de stemmen, die mij riepen, heel dicht bij waren, daar, dáár, op denzelfden zolder!

En zoo was het! Het was Saddie's stem.

Zij schreide en snikte, aldoor mijn naam roepende, de arme kleine, en ik kon mijne ooren bijna niet gelooven, mijn blijdschap was té groot, toen ik haar hoorde zeggen:

'Kom weer terug, liefje, toe, kom weer terug, en vergeef ons: 't is alles zoo droef in huis zonder onze lieve'...

Ik antwoordde met een geblaf vol dankbaarheid en het volgende oogenblik riep Saddie luidkeels, terwijl zij struíkelde over den ouden rommel op den zolder, het heele huis bijelkaar.

'Ze is terug! Ik heb haar gevonden! Hoerah!'

En ze nam me in haar armen en vroeg - en er was streeling zelfs in haar stem - 'Ril je van bangheid of van pijn? Kom mee, Darling, naar je kleintje.' En toen nam zij me mee naar beneden en ze streelden me en gaven me lieve naampjes - die kon ik begríjpen door den toon van warmte die er in trilde - en ze drukten me half dood mevrouw, de kinderen en de bedienden.

Maar mijn méester trok zich niets van mij aan.

De dagen, die toen volgden, waren heerlijk, goddelijk!

Mevrouw Gray en al de huisgenooten, ze bedierven mij niet, neen, zij aanbaden me letterlijk. Mijn bedje scheen hen nooit mollig en mijn voedsel nimmer lekker genoeg, en mijn ziek pootje werd verbonden en verzorgd!!!

Er was geen wild, geen lekker hapje, geen snoeperijtje, geen nieuwigheidje waarvan men mij niets gaf. Iederen dag vertelde men de bezoekers en de vrienden van mijn 'heroïsme' - dat was de naam voor wat ik gedaan had en wat zoo iets moet beteekenen als 'apicultuur.' Ik herinnerde mij, dat mijn moeder het woord op een goeden dag gelanceerd had voor een heelen troep honden en het toen zóó had uitgelegd, maar... zij had er niet bij verteld wat 'apicultuur' beteekende, behalve dat het synoniem was met 'incandescence'... Waarop allen het begrepen.

En zoo vertelde mevrouw Gray en Saddie wel een dozijn malen per dag aan anderen, dat ik mijn leven gewaagd had om de baby te redden en toonden mijn brandplekken als bewijs; ik ging dan van hand tot hand en men liefkoosde mij, terwijl de oogen van mijn meesteressen schitterden van trots en dank. En dan, wanneer, de bezoekers vroegen, waarom ik mank liep, schenen zij erg beschaamd en verlegen te zijn, en gaven het gesprek handig een andere wending; maar, als men aanhield en opnieuw

vragen deed, dan leek het alsof haar oogen befloerst werden, net alsof zij zouden gaan schreien.

Dat vond ik gek. Maar... 'k ben ook maar een hond, al is het dan een protestantsche, en, lezeres, ge weet heel goed, honden hebben maar ‘instinct’. Zie je, nu ben ik weer een kind van m'n moeder: 'k zég het woord wel, maar snappen doe ik er niets van.

Toen de vrienden des huizes, een twintigtal van de meest voorname lui, op een dag weer terugkwamen, bracht men mij in het ‘laboratorium’ en redetwistten zij over mij alsof ik een onbekend luchtverschijnsel was. Een van hen zei, dat het wonderlijk was om in een redeloos dier zulk een staaltje van instinct te zien, en dat het bijna **verstand** was. Maar de meester antwoordde met vuur:

‘Er, valt niet aan te twijfelen. Het is verstand, Hoeveel menschen, die, evenals gij en ik, bestemd zijn voor een betere wereld, toonen **minder** waarachtig verstand, dan die stomme viervoeters, bestemd om te verdwijnen, als hadden zij nooit geleefd; sans phrase’.

Hij lachtte en ging voort: ‘Neen, neen, het is verre van mij ironisch te zijn; ik meen het. Kijk ik zelf eens: met al mijn

geleerdheid, was het eerste waaraan ik in staat was te denken, dit, dat de teef dol was geworden en mijn kind ging ombrengen...

Jullie spreekt van instinct van de dieren? maar het **is** verstand zeg ik je. De *hoogmoed* heeft een ander ander woord uitgevonden voor het denkvermogen van het dier. Geloof mij, in dit opzicht is het verschil tusschen mensch en dier, alléén gradüeel, niet qualitatief, alléén quantitatief.'

[Die laatste woorden waren voor mij natuurlijk weer zoo helder als koffiedik].

En hij besloot 'Zonder het verstand van dien hond, was mijn baby onfeilbaar omgekomen.'

Welnu, dacht ik, nu zegt gij het zélf; en als ge dan in angst voor mijn vermeend dol zijn, mijn pootje al stuk sloeg, waarom kwamen dan later de liefkozingen, het goed-maken van die voor mij zoo pijnlijke vergissing alléén van de ónschuldigen en niet van U, de schuldige? Is dat nu kwaad gedacht - van een hond? Ik troostte mij met de gedachte, dat ik dan ook maar een hond was, *dus* oordeelde als een hond, en dat in onze hondenwereld we alleen maar hebben 'instinct' - géén verstand - en 'dankbaarheid'!

Zij redetwistten lang en ik was het middelpunt en onderwerp van al die gesprekken. O! wat zou ik graag gewild hebben dat mijn moeder al die eer, die mij beschoren was, had kunnen zien! Wat zou ze er trotsch op geweest zijn!

Daarna hadden zij het over 'optique' - zooals zij zeiden - en bespraken de questie of een zekere beleediging der hersenen, blindheid zou kunnen teweegbrengen of niet; maar zij konden het er niet eens over worden en kwamen overeen dat er alle aanleiding was, om er later eens een proef over te hebben. Zij spraken toen verder over planten, wat mij veel belang inboezemde, omdat Saddie en ik in den zomer graankorrels gezaaid hadden: ik had haar met mijn krabbelpootjes geholpen om kleine gaatjes te maken en, jawel, eenige dagen daarna, waren er kleine groene spruitjes verschenen op de plaats, waar de gaatjes waren geweest. En zulke wondermooie lichtgroene spruitjes!! Dat was al heel erg wonderlijk, maar 't was heusch gebeurd en ik zou wel gewild hebben, dat ik had kunnen spreken om aan al die lui te toonen, dat ik ter zake héél wat vertellen kon en in hoe hooge mate die planten mij belang inboezemden.

Daarentegen had ik maling aan 'optique'. Dat was zoo vervelend als een verwaten geleerde; en als zij er op terugkwamen en er wéér over gingen sabbelen, dan ging ik heen om een lekker uiltje te knappen.

Spoedig daarop was het lente, heerlijk zonnig, zoel en zacht. Na mijn kleintje en mij te hebben geliefkoosd en goeden dag gezegd, ging mijn meesteres met de kinderen uit logeeren bij haar ouders.

Onze meester keek gedurende die stille dagen niet naar ons om; wij speelden maar met ons tweetjes en de bedienden waren goed en zorgvol voor ons, zoodat wij gelukkig waren, al telde ik telkens de dagen, die ons scheidden van de terugkeer onzer lieve meesteressen.

Op een van die stille dagen kwamen de heeren weer bijeen in het laboratorium om de voorgenomen proef te nemen; zij namen mijn kleintje met zich mede. Ik volgde hen, hinkende op mijn drie beenen, gelukkig en trotsch, want iedere attentie aan mijn kleintje bewezen, was natuurlijk voor mij iets heerlijks.

Zij bespraken de zaak samen en begonnen de proef, maar.... eensklaps gaf mijn kleintje een rauwe kreet en lieten zij het zóó maar op den grond vallen; het wankelde bij iederen stap; zijn kopje was één en al bloed en mijn meester klapte in de handen, roepende:

'Beken nu maar, dat ik gelijk heb gehad; hij is nu zoo blind als een mol.' En allen zeiden:

'Ja, je hebt de waarheid van je theorie bewezen en de lijdende menschheid is, van nu af aan, veel aan U verschuldigd.'

En zij omringden hem, drukten hem vol geestdrift de hand en wenschten hem hartelijk geluk!

Aan m'n arm kleintje, noch aan z'n moeder werd zelfs gedacht!

Maar ik hoorde noch zag dat alles nauwelijks, want ik was naar mijn lief kleintje gesprongen, was warm tegen hem aan gaan liggen en likte zijn bloed....

Hij drukte zijn kopje tegen het mijne en begon zachtjes te kreunen, en ik voelde in de diepte van mijn hart - maar 't kan wel verkeerd gevoeld zijn geweest, want, o lezeres, Mensch! bedenk, 't was maar een hondenhart - dat het hem in z'n pijn en in z'n angst een groote verlichting was de liefkozingen van zijn moeder te voelen, alhoewel hij mij niet meer kon zien.

Helaas! weldra zakte hij in elkaar, en zijn klein rose neusje lag plat op den vloer, en

daar bleef het liggen zonder meer teeken van leven te geven.

Toen mijn meester dit zag hield hij op met spreken, schelde den knecht en beval hem:

'Neem dat cadaver weg en begraaf het in een uithoekje van den tuin.' En hij ging met zijn discussie voort.

Gelukkig en dankbaar volgde ik den bediende, want ik begreep, dat mijn kleintje nu geen pijn meer had, omdat hij vast ingeslapen was. De knecht ging naar het meest afgelegen hoekje van den tuin, naar de plaats waar de kinderen gewoon waren des zomers met de voedster te spelen in de schaduw van een grooten olmboom.

Hij groef een diep gat en ik zag dat hij mijn kindje er in plantte, net precies zooals ik met Saddie de zaadjes had geplant. Ik was daarmee óvergelukkig, omdat er zeker op dat plekje een mooie groote hond - zooals mijn vriend Robin Adair b.v.b., de vader - uit den grond zou groeien en wat zou dát een heerlijke verrassing zijn voor mijn meesteressen als zij terug zouden komen!!

Ik trachtte dan ook den man te helpen, maar mijn arme gewonde poot was nog niet heelemaal in orde, eigenlijk heelemaal en voor altijd, stijf.

Toen de bediende klaar was en mijn kleine Robin had toegedekt met aarde, streelde hij mijn kop en er waren tranen in zijn oogen, toen hij zei:

'Arme bliksem, nou heeft hij jouw kind gedood, en jij hebt 't zijne gered.'

Ik heb twee hééle weken gewacht, maar hij is niet uit den grond gegroeid.

En nu is er deze laatste dagen een grooten angst over mij gekomen. Ik geloof, dat er in dat alles iets vreeselijks is. Wàt het is, weet ik niet, maar de angst maakt mij ziek en ik kan niets eten, alhoewel de bedienden mij de allerbeste beetjes brengen. Zij streelen mij en komen zelfs 's avonds bij mij, en dan glinstert er iets verdachts in hun oog en ze lachen niet en ze snuiten zoo zonderling hun neus en 't is net of ze iets in hun keel hebben, dat 't vrij-uitspreken verhindert en dan zeggen ze: 'Arm lief dier, wat héb je dan toch; treur je om je kleintje? och, blijf bij ons!'

En 't is wel lief, dat alles zoo, maar 't beangst mij nog méér en overtuigt mij dat er iets ergs is gebeurd of gaat gebeuren.

Ik ben nu erg zwak. Sedert gisteren kan ik niet meer op mijn pootjes staan; en nu, op dit uur, waarop de zon verdwijnt en de ijskoude nacht komt, zeggen de bedienden tegen elkaar dingen, die ik mij niet begrijpen kan - zeker omdat ik maar een hond ben - maar die iets ijzigs om mijn hart brengen. Eén heeft het over 'vivisectie'; zeker synoniem met 'erbarmen', en een ander zegt droef:

'Die arme dames! Zij vermoeden nog niets! Zij zullen op een goeden morgen thuiskomen; dadelijk vragen naar het trouwe schepsel, dat zoo dapper en moedig is geweest... en wie van ons zal dan den moed hebben haar te zeggen: 'Het nederige lieve vriendinnetje is gegaan naar het oord, waar de dieren heengaan die sterven.'

'Wie van ons zal dat durven?; want dan zal onzer meesteres het hart breken, als zij bedenkt, dat hetzelfde trouwe vriendinnetje toch háár schat het leven redde... En dat de vader van háár schat, het jong van de redster doodde...

Toen hoorde ik de knecht wéér zeggen: 'vivisectie.'

'k Begin erg verward te denken, want nu verbeeld ik mij weer dat het een synoniem is van '**dank-baar-heid.**'

Hu, wat heb ik 't koud...

Boekbeschouwing.

Max Dannenberg door **W.A. Paap.** (Uitgevers maatschappij Vivat Amsterdam.)

'*Toen ik advocaat werd*, *was ik een idealistisch menschje*, *dat van de maatschappij heelemaal niets wist. Maar een advocaat*, *die ooren en oogen open heeft, doet spoedig veel menschenkennis op... Ook interesseerde ik mij voor de personen uit mijn omgeving*, *en zoo kreeg ik de maatschappij goed onder de knie.*'

'*Hoe ik aan mijn onderwerpen kom*?... *Ik haal al mijn onderwerpen uit de maatschappij. Er komt in mijn werken geen persoon voor, waar ik geen model voor heb gehad.*'

'*Ik verbeeld mij in Duitschland veel te hebben geleerd. Dat spreekt trouwens vanzelf. In zoo'n groot land heeft alles*, *ook het publieke leven, in elk opzicht geheel andere verhoudingen dan in een klein landje. Ik heb mij intusschen de Duitsche taal zoo eigen gemaakt*, *dat ik letterkundig Duitsch kan schrijven*, *getuige mijn roman Max Dannenberg.*'

Ik ontleen de bovenstaande aanhalingen aan *de Telegraaf*, waarin vóór eenige maanden een onderhoud voorkwam tusschen den

auteur Paap en den heer d'Oliveira Jr. Zij troffen mij in verband met den roman: Max Dannenberg, waarvan ik den inhoud hier kortelijk wil bespreken.

Immers, als Paap van zichzelf zegt, dat hij als begin-mensch was een idealist, die van de maatschappij heelemaal niets wist, maar dat het leven hem onderrichtte, en als hij daarop laat volgen de verzekering, dat hij in al zijn boeken werkt naar levende modellen, dan ligt de conclusie voor de hand, dat hij in den jongen advocaat Max Dannenberg, vrucht van zijn verbeelding, schilderde eigen-ik, en eigen levens-rijpen, terwijl hetgeen hij verder schrijft over de verruiming, die het grootere Duitsche leven gaf aan zijn Hollandsche begrippen, verklaart het dóór en dóór Duitsche tintje van modern groote-stad-bestaan, dat, in de vertaling van Max Dannenberg, het onhollandsche van het boek accentueert, óók zonder die toevoeging: 'uit het Duitsch vertaald.'

Wat het werk van den auteur verheft ver boven het middelmatige, dat is niet de inhoud, de stijl, het verhaaltje als zoodanig, noch ook de niet zeer nieuwe vinding van het mislukken eener ménage à trois, het is het karakter, de persoonlijkheid, die, onafhankelijk en oorspronkelijk, telkens om den hoek kijkt, in deze schepping van een zeer eerlijk en onpartijdig de dingen beziend mensch.

Het feminisme, als een mislukking in zijn gehéél, ondanks zijn zeer goede bedoelingen soms, ziedaar het gegeven, actueel en afgezaagd tegelijk, maar dat zich onderscheidt van de rest der hetzelfde thema behandelende vertelseltjes, door de vele rake gezegden en kernachtige uitingen van den schrijver zelf.

Zoo b.v. heeft do auteur in Mevrouw Schönau een ijveraarster voor de vrouwenzaak geschilderd van het goedige, reeds wat ouderwetsch-wordende, het héél-wèl-meenende type dier bejaardere, gehuwde, dames, die niet zien de ver-reikende gevolgen harer propaganda, maar eerlijk en oprecht bevorderen willen, door haar leuzen en vereenigingen, het heil der vrouw. Welnu, met déze enkele, àlles-zeggende pennestreken teekent hij het onnoozel bestaan van zulke voorvechtsters, te goeder trouw:

'*En in elke vereeniging is zij lid van 't bestuur*, *en zoo komen er brieven*, *en moeten er brieven geschreven worden*, *en er is geloop*, *en in trams wordt gereden*, *en in rijtuigen gehotst, kortom men doet wat men kan*, *en zoo gaat de wereld vooruit.*'

En een eind verder ontmoeten we de onderstaande, niet minder rake teekening van een reformdraagster-voorvechtster:

'*Als een oppergewaad droeg zij een soort van zak. Voor aan den hals was een groote lap vleesch zichtbaar*, *van achteren boven op den rug eveneens*, *en toen zij eens stond*, *en zich voorover boog*, *zag men de lijnen harer omvangrijke achterwangen zoo te zeggen door den zak heen, als een teekening overgetrokken. Dezen zak noemde zij volgens het algemeene tegenwoordige spraakgebruik*, *een reformkleed*'.

Meen echter niet, dat de schrijver, al zegt hij zulke dingen heel ironisch scherp, daarmede heeft willen 'afgeven' op féministen en hare stellingen. Integendeel. Hij neemt haar heel ernstig.

Van deze zelfde reformdraagster zegt hij verder veel goeds, hoe, als zij optreedt, haar oprecht enthousiasme en haar lieve stem deden vergeten haar kleeding, en hoe haar voordracht zóó waar is, en zoo geleerd, op historische gegevens gebouwd, dat zij terstond Max Dannenberg overtuigt, en maakt tot een aanhanger harer theorieën. De tamelijk tamme inhoud van de rest komt er dan op neer, hoe Max, die eerst met de eene vrouw leefde tegelijk met een anderen man, en zelfs een kind heeft van die

vrouw, later walgt van dezelfde verhouding, wanneer een andere, eveneens reeds met een eigen man levende vrouw, hem precies hetzelfde voorstel doet. 'Twee mannen - een vrouw. Waarom niet? raisonneerde ik destijds. Of zijn het de bijkomende omstandigheden, die het telkens bederven'? En daarmede eindigt Max dan in het banale huwelijk, met een lief en zacht, ècht Duitsch meisje, dat altijd van hem heeft gehouden, en heel blij is, dat hij zich eindelijk verwaardigt haar te nemen. Om deze twee heen groepeeren zich andere min of meer levensware typen, als Lotte Günter, Anna Dannenberg. Maar, niet om de uitbeelding van hen, allèèn om de telkens als zoo héél wáár treffende gezegden, moet men Paap liefkrijgen, als een supérieur auteur. Daar heb je b.v. dat zinnetje van levenswijsheid:

'*Men moet elkander liefhebben; dat is de éénige levenswijsheid. En*, *als dan de dood komt*, *dan staat hij*, *dien men liefheeft, naast ons, en hij neemt onze hand*, *en men slaapt rustig in*'.

Het is een vrouw, aan wie deze schoone woorden in den mond worden gelegd. Een andere vrouw geeft, als zij den man van

haar liefde huwt, het volgende verstandige antwoord aan de vrouwenrechten-ijveraarster, die wil, dat zij in het huwelijk hare 'onafhankelijkheid' zal bewaren;

'*Mij dunkt wanneer men onafhankelijk zijn wil*, *dan moet men heelemaal niet trouwen*, *de man niet*, *en de vrouw niet. En dan moet men zelfs zorgen*, *dat men ver van elkaar blijft*, *want*, *van het oogenblik af*, *dat men elkaar den eersten zoen geeft*, *is het met de onafhankelijkheid al gedaan*'.

Terwijl het heet omtrent het einde van Else, een andere 'moderne' vrouw-in-spe:

'*Else heeft de vrouwenvraag*, *die zij begonnen was te bestudeeren*, *voor zich voorloopig zoo opgelost*, *dat zij voor haar man en kinderen een lieve vrouw en zorgende moeder is geworden. Toen juffrouw Hardinxfeld haar een paar jaar later eens vroeg*, *waaraan zij haar vrijen tijd besteedde*, *was het antwoord dat zij*, *als zij jegens haar twee kinderen en haar man haar plicht deed*, *voor ernstig ander werk geen vrije uren had. Zij was namelijk*, *onmodern*, *van meening*, *dat de moeder de natuurlijke opvoedster harer kinderen is*, *en wilde*, *zoo lang het niet volstrekt noodig was*, *in dit opzicht van geen vreemde hulp weten.*'

Het zou er vrij wat ongelukkiger uitzien voor het gezinsleven, en daardoor voor de maatschappij, indien getrouwde vrouwen en moeders aan deze behartenswaardige woorden van Paap een voorbeeld wilden nemen, en konden besluiten in te zien, hoe hare plichten niet liggen in het openbare leven, maar in haar eigen thuis, en hoe zij vandaar uit beheerschen en regeeren de wereld, in haar man en hare opgroeiende kinderen, maar óók, hoe er inderdaad, voor wie aldus de echtgenoote- en moedertaak opvat, géén tijd overblijft tot ander werk van beteekenis buitenshuis. Maar, met dat al, een oplossing tot de vrouwenquaestie in haar gehéél brengt een roman als dit oppervlakkig-gedacht tendenz-verhaal geenzins. Want, al deze ten tooneele gevoerde meisjes brengen het, zonder zorgen of moeite, tot een héél-gelukkig huwelijk, met héél-beste mannen. Ging het in de werkelijkheid ook zoo toe, er zou misschien geen 'vrouwen-vraag' zijn. Wat echter met de duizenden verlatenen, ongehuwd-geblevenen, misdeelden?

Liever dan langer stil te staan bij het onbevredigende van dit gedeelte van het boek, haal ik aan de kostelijke woorden als de navolgende:

'*Zij had namelijk een eigenschap*, *die bij ethische menschen*, *bij de Goodtemplers bij de Vredebonders*, *de Moederbeschermsters*, *bij allen*, *die hun groote zwerftochten in het kolossale rijk der menschelijke dwaasheid maken*, *epidemisch is*, *was tamelijk ijdel.*'

Zoo'n zinnetje is op ende op Paap Raak en scherp van het begin tot het einde! En hetzelfde geldt van den zin, naar aanleiding der kunstgeschiedenis-studeerende juffers: 'Daarom is ook de kunstgeschiedenis niet de geschiedenis van de kunst, maar in hoofdzaak de geschiedenis van de zotheden, die de luidjes over kunst geschreven hebben.' - Ik moet glimlachen bij die schilderij, die dan volgt, van 'juffrouw Zapf, die kunstgeschiedenis studeeren wilde, en juffrouw dr. Zopf, die kunstgeschiedenis al gestudeerd had, en juffrouw Zipf die kunstgeschiedenis studeerde', etc. etc., want zoo Paap werkt, volgens zijn eigen getuigenis, naar levend model, dan heeft hem zeker voor deze kunstgeschiedenis-manie een geheele schare Haagsche jongedames ten voorbeeld kunnen dienen. Het was een waarlijk belachelijke rage, onder al wie wou meedoen in die dagen, zichzelve aan te sluiten bij een 'cursus van kunstgeschiedenis', en nog herinner ik mij eene harer, die er 'alle dagen zoo'n

hoofdpijn van kreeg', dat ik haar in gemoede aanraadde die studie toch op te geven; een raad dien ik zag beantwoord met vernietigend op mij neerblikken; helaas, de arme eindigde in een zenuw-inrichting! Is het niet verstandig en juistgezien, wat Max Dannenberg, of liever gezegd Paap, zulke naar bezigheid zoekenden aanraadt:

'*Niet alleen zoo brochures lezen*, *en voordrachten aanhooren*, *en geklets kletsen*, *en in comitees zitten*, *en geld inzamelen voor dezen nonsens*, *en met het zakje rondgaan voór de ijdeltuiterij van daarginder. Want zoo doen de vrouwen hetzelfde maljanswerk*, *als de mannen*, *en wanneer zij op deze wijze tot de hoogte van de mannen naar boven zinken*, *dan moesten zij toch begrijpen*, *dat een verstandig mensch háár evengoed uitlacht als de mannen.*'

In die slotzinnen ligt een groote waarheid. Juist zóó ìs het. Wat wij *kunnen* zijn, dat waarin wij superieur kunnen zijn, dat is onze *vrouwelijkheid*, ons *moederschap.* Waarom denken dan toch de vrouwen dat zij zich daardoor vernederen, juist door dat, wat de man *niet* kan, en dat het haar ontzettend hóóg doet uitsteken boven iedereen, als zij het dokters- of advocaat-titeltje bezit, dat de domste man ook nog wel kan ver-

overen, of, als zij náást hem op een bureau mag werken, bf als zij een artikeltje kan samensflansen even bruikbaar voor den druk, als dat van een man-collega!!

Indien ik niet reeds zoo vele aanhalingen had gedaan, ik zou óók die over de verhouding van Dannenberg tot de kunst hier nog willen neerschrijven. Paap wijst er zoo helder op, dat de wereld noch de kunst is gediend met kwart- en middelmaat-talentjes, en dat een jonge, bekwame man daarom veel beter doet een *iets* te worden in een of ander vak, dan een artist van den vierden rang te blijven in de 'kunst.' Ik vond elk dezer woorden als geschreven uit mijn eigen ziel, en ik dacht, ze lezende, aan mijn opstel onlangs in dit blad, naar aanleiding van Henri van Wermeskerken, en zijn romans, waarin ik dezelfde meening verkondigde. Trouwens, ik vind zòóveel van mijn eigen onafhankelijke en niet bij de geijkte levensbeschouwing passende denkbeelden terug in Paap's romans: Vincent Hamon en Max Dannenberg, en Jeanne Collette, dat het geen wonder is, indien ik hem liefheb, niet zoo zeer als een begaafd auteur, dan wel als een onafhankelijk-denkend, niet door een of andere school of richting beïnvloed mensch, een krachtige, eigen persoonlijkheid. Bij al de totaal onpersoonlijke namaak-romans, die, jaar in jaar uit, worden geschreven, en die den lezer niets zeggen, is de verschijning een werk, waarin zit een ziel van een iemand, een bewijs van doordenken en van eerlijke opinie, een blijde gebeurtenis, een daad om den schepper er van lief te krijgen

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

'Onder de Rendieren.'
uit het Noorsch van Matti Aikio.
(Vervolg van No. 16.)

'De hemel weet hoe Lasse's vermogen toe zal nemen, terwijl hij weg is - hi hi hi! En hij zal zoo geleerd worden als de duivel in eigen persoon! Misschien wordt hij nog wel eens koster in Kautokeino als hij uitgestudeerd is,' riep hij luid, terwijl zijn vochtige, lachende oogen een dommen, vagen blik naar boven wierpen - zonder zich bepaald op iets te vestigen. Nikko Nille lachte demonstratief.

Biettar Oula richtte zich op. De ader van zijn rechter slaap zwol hevig op. 'Oula! Oula!,' smeekte Elle. In een ommezien was hij de groep genaderd. De spraakzame Lap verschool zich achter de anderen en riep zoo hard als hij kon: 'Hij vermoordt me - au! au!' Maar Biettar Oula deed alsof hij 't niet hoorde en nam geen notitie van hem. Daarentegen greep hij Nikko Nille bij den kraag, scheurde met één ruk zijn 'paesk' (rok) door midden, zoowel van voren als van achteren, tot aan den gordel toe, gaf hem een flinken klap op den blooten rug en wierp hem daarna op een paar zakken met meel, zoodat hij in een wolk van meel scheen te verdwijnen. 'Allee fort - jou drommelsche leugenaar!' riep hij, terwijl hij zich een weg door de menigte baande. Hij duwde Elle en kleine Andi de deur uit, die hij daarop bizonder hard achter zich toegooide.

De groep, die plotseling nuchter was geworden, ging mee naar buiten, waar de twee rendieren aan een paal gebonden waren en rendier-mos aten.

Elle deed haar blouse uit en trok een dikken, wollen 'paesk' aan, waarop zij kleine Andi vooraan in haar eigen slee zette. Lenig als een hermelijn sloop zij naar het

rendier en wierp het tuig, dat met roode en blauwe franjes versierd was, over den kop van het prachtige, witte dier, dat van ongeduld brandde om weg te kunnen snellen.

Biettar Oula had zijn bonten kraag over de schouders geworpen en stond gereed met den teugel om zijn rechter hand*).

'Ga jij maar vooruit!' zeide hij.

Elle gaf een korten ruk aan den teugel. En terwijl het trotsche dier de eerste opgewonden, vlugge sprongen deed, liep zij een eind even snel mee en sprong toen met één zet de slee in. Juist toen het rendier rechtsaf wilde gaan, sloeg Elle den teugel over op den rug van het dier en op hetzelfde oogenblik veranderde het dier zoo plotseling van richting, dat de slee door den hevigen draai schokte en een witte streep achterliet op de vuile, harde sneeuw van het plein.

Biettar Oula zette zijn rendier aan door het eerst een oogenblik tot kalmte te dwingen. Het dier liep met wijd opengesperde oogen voort en verlangde om de pooten naar hartelust te kunnen strekken. Maar toen Biettar Oula plotseling de armen ophief en voorover

*) Er wordt slechts één teugel gebruikt, die aan een soort halsband bevestigd is, en waarvan de eene riem over het voorhoofd gaat tusschen de oogen en de hoorns en de andere over den nek.

boog om in de slee te springen, vloog het dier er met zulk een vaart van door, dat Biettar Oula op den bodem van de slee neerviel als een roofvogel, die zich op zijn wegvluchtenden buit werpt.

De suizende vaart had dezelfde uitwerking als een plotselinge val en bracht zijn bloed aan 't zieden. Zijn luid, overmoedig gejubel weerklonk ver in het rond en de opgewonden woeste vaart bezielde zijn stem.

Het groepje, kort te voren zoo trotsch overmoedig, zong een deuntje lager en was bijna geneigd Biettar Oula te bewonderen. Ook ditmaal was het dezelfde spraakzame Lap, die de benauwende stilte verbrak met een: ‘Alleen Biettar Oula kan zoo rijden.’

En Biettar Oula werd het onderwerp van het gesprek. De bewondering voor hem steeg voortdurend. Was dat jonge, mooie Noorsche meisje, de dochter van den ouden ‘Wolf’ ginds aan de Fjord, hem zelfs in 't najaar niet een eind achterna geloopen op de hoogvlakte, zonder dat ze 't waagde zich te vertoonen?

Nikko Nille was in den winkel achter moeten blijven om zijn paesk met een paknaald dicht te laten naaien. Toen hij buiten kwam, ontving de spraakzame Lap hem - uit dankbaarheid - met de woorden: ‘Is de pijn in den rug wat geminderd?’ Waarop het heele troepje lachte. Zij gaven den Lap een por en moedigden hem aan om door te gaan.

‘Hoe groot geloof je dat de afstand wel is tusschen Elle, de mooiste vrouw van de heele streek, die je niet kreeg en die oude, manke, droge vogelverschrikker van jou? Ik zou liever een zak droog rendierhaar in mijn bed hebben dan jou ouwetje. Zij is zoo taai als een gelooide huid. Brandewijn heeft zelfs geen vat op haar... Wacht je misschien nog op haar dood? Ach, kerel, de knokkels van je ouwetje zullen van het dragen van haar uitgedroogd lichaam zoo gauw nog niet moe worden! Dat zeg ik je - wel alle d... ls!’

De gele tanden van den Lap schitterden, terwijl zijn boosaardige, loopende oogen vaag voor zich uit staarden.

‘Nikko Nille's liefje is al lang een ouwe jongejuffrouw geworden voor zijn ouwe vrouw dood is - hi hi hi!’

Om eerlijk te zijn, moeten we bekennen dat Nikko Nille alweer een nieuw liefje had, een jonge deern, wier buitengewone gezetheid 't eenige was dat aan Elle herinnerde.

‘Kom, zing eens een liedje over je liefje!’ begon de Lap weer. Maar tegelijkertijd gaf Jussa, die altijd was, waar hij niet zijn mocht, hem met de vlakke hand een flinken klap op den mond. ‘Al ben je ook nog zoo'n ellendeling, je behoeft de menschen daarom niet te belasteren.’

De klap kwam zoo onverwacht, dat de Lap er heelemaal verbauereerd van was en de anderen lachten hem even hartelijk uit als te voren Nikko Nille.

‘Biettar Oula wilde hem niet eens bij den kraag pakken,’ grinnikte er een. ‘Hij wilde zijn handen niet aan zoo iemand bezoedelen - hi hi hi!’

Maar de Lap had er ondertusschen iets op bedacht. Hij begon te huilen en beweerde dat Jussa hem den mond en de tanden kapot geslagen had. Dat was een reden om te doen alsof ze 't zich aantrokken. Jussa zou gestraft worden. ‘We laten je oppakken!’ ‘Je bent de grootste deugniet van de heele streek!’ ‘Al ben je ook honderdmaal de zoon van Jungo, geloof je dat je daarom een armen stakkert mishandelen moogt?’ ‘Wacht eens we zullen je wel krijgen, bandiet die je bent! Je rijdt de paarden tot ze er dood bij neervallen, en verleden jaar heb je zelfs een jong rendier dood gereden!’

‘Je had al lang in de kast moeten zitten. Nu we den rechter toch hier hebben, zullen wij hem maar dadelijk in den arm nemen.’

De beschuldigingen klonken niet nieuw in Jussa's ooren, maar hinderden hem toch. Hij had den angst beet gekregen, nadat hij zoo dikwijls in aanraking was geweest met het zoodje aan de noord-oostelijke grens. En de Lap maakte het soms erg genoeg, niettegenstaande Jussa hem uit goedhartigheid al gaf wat hij kon, eten zoowel als kleeren - zelfs zonder dat hij op dat oogenblik nieuwe misdaden op zijn geweten had. De Lap ging soms zelfs zoover, dat hij alle geschenken weigerde en dreigde Jussa's vader het heele zondenregister van zijn zoon eens voor te lezen. En Jussa wist maar al te goed dat er dan heel wat appeltjes te schillen zouden zijn...

‘Vraag den Lap om vergiffenis,’ zeide er een, terwijl hij Jussa bij den schouder greep.

Maar Jussa trok zich los en haastte zich met Nikko Nille weg. Onderweg bleef Nikko Nille staan en zeide: ‘'t Is bedenkelijk genoeg om met zulke gescheurde kleeren thuis te komen.’

‘Zeg -,’ zeide Jussa, ‘heb je brandewijn bij je? Dan zal ik er mee vooruitloopen en zorgen dat de ouwe zich ferm dronken drinkt. En dan kan je haar gemakkelijk den sleutel

ontfutselen om een andere paesk uit de kast te krijgen.'

Toen lachte Nikko Nille.

'Je mag morgen den heelen dag met mijn rendier uit, zoowaar als ik hier sta.'

(Wordt vervolgd).

Gedachtenwisselingen.

I.

ROTTERDAM, 23 October 1909.

Geachte Redactie.

Mag ik U een plaatsruimte in Uw *H.L.* verzoeken. Hoffelijk dank voor de opname.

In het *Rotterdamsch Nieuwsblad* komt in het letterkundig gedeelte een artikel voor, getiteld: *bij de Waarzegster*, opgehelderd met een plaatje, voorstellende: *een dame aan wie de kaart wordt gelegd.*

De hoofdinhoud van het artikel is niets anders dan een ernstige waarschuwing aan het publiek om geen bezoeken bij kaartlegsters te brengen, noch hun daad en raad in te winnen daar dit tot verderf kan leiden. Voorts zegt het blad, dat het niet alleen de eenvoudige lieden zijn die bezoeken bij kaartlegsters afleggen maar zelfs de elegante wereld, die geloof aan hun praat slaat. Beide opmerkingen zijn juist en zou ik met voorbeelden kunnen staven dat b.v. een elegante familie te *Parijs* bijna de dupe van een kaartlegster was geworden doch de truc werd nog bijtijds ontdekt. Zelf gewoond hebbende *Bierhaven 32*, waar de kaartlegster *Walraven* gewoond heeft, verkeerde men nog in den waan dat zij er woonde en meldde zich een heer uit *Zwolle* aan om haar te spreken; op de vraag wie hem hier gebracht had, zeide hij hare advertentie in het *Rotterdamsch Nieuwsblad* gelezen te hebben. Prijzenswaardig is het van het *Rotterdamsch Nieuwsblad* tegen die lieden te waarschuwen, maar wat mij onverklaarbaar is, dat er soms *zestien advertentiën* van kaartlegsters in het *R.N.-blad* voorkomen. Waar het blad in zijn letterkundig gedeelte hekelt en daarin de kaartlegsters afmaakt, helpt het aan de andere zijde mede om dat beroep van kaartleggen wereldkundig te maken, waarvoor toch het adverteeren dient. Onder de trouwe adverteerdsters treft men er *een* aan die zegt, dat zij een *medaille van Spanje* heeft voor geheime macht en een *van Zwitserland* voor schitterende bekwaamheid; waarin die geheime macht of die schitterende bekwaamheden bestaan wordt niet gemeld. Weer *vier* anderen adverteeren dat zij *poeders voor afgebroken liefde geven*, - dus medicijnen aan hare clienten toedienen waartoe zij niet bevoegd zijn - weten zij van te voren dat men bij die poeders geen baat zal vinden, dan weet ook elkeen waar men die soort van lieden onder rangschikken mag, vooral als zij die poeders aan de clienten in rekening brengen. Wie weten wil wie de kaartlegsters zijn, we slaan daarvoor den legger van het *Rotterdamsch Nieuwsblad* open, die steeds in de tijdingzaal van het *R.N.-b.* voor het publiek ter inzage ligt. Onderzocht moest worden naar de *medailles* en bijbehoorende *diploma's*, of dat alles in den haak is en naar de poeders, wat men onder dat *motto poeders voor afgebroken liefde moet verstaan*, wellicht kan dan dat onderzoek in beide zaken *tot verrassende resultaten leiden.*

Hoogachtend

Uw Dr.

K. SCHRAVER
Gep: 1e Lt. pl. adj.

II.

Geachte Freule Lohman.

Beleefd verzoek ik U onderstaande regelen in Uw rubriek gedachtenwisseling op te nemen.

Katholicisme - Index - Onderwijs - Ontwikkeling - Waarheid - Geloofskracht.

Onder bovenstaand opschrift uit J.K. zijn onrust als denkend katholiek, niet meer wetend in hoeverre hij vertrouwen moet stellen in alles wat de tegenwoordige Katholieke kerk of beter gezegd Roomsche kerk van hem verlangt, dat hij moet gelooven en aannemen.

En hij eindigt zijn exclamatie met de vraag: Of is de betrekking van leeraar in Nederlandsch. Duitsch of dergelijke ambten onvereenigbaar met het zijn van Katholiek? J.K. zegt, hij is, *goed* katholiek, dus leest hij Schiller noch Goethe: maar wat heeft Katholicisme nu toch te maken met den Index: als de Ultramontaansche strooming, die de tegenwoordige R. Katholieke kerk de index meer dan ooit handhaaft, het onderwijs geheel in handen tracht te krijgen, en daardoor de ontwikkeling der leeken niet verder laat gaan dan zij wil, kan dan toch de waarheid van 't Katholicisme die van de eerste eeuwen at heeft bestaan, en het *credo* dat tot nog toe ongerept in de lithurgie bewaard gebleven is, hem niet met rustig gemoed aan zich zelf zoo geestelijk als maatschappelijk doen arbeiden.

Trouwens J.K. staat in zijn misnoegen met het Ultramontanisme niet alleen: om hem dit te bewijzen citeer ik in 't Hollandsch een artikel uit het tijdschrift ‘Das neue Jahrhundert’ ingezonden door de plaatselijke groep te Berlijn.

‘Van maand tot maand vermeerdert het aantal van hen, die den reactionairen geest van het tegenwoordige kerkbestuur veroordeelen: van hen, die zich niet elke schoolsche meening laten opdringen, veeleer de bewijzen der wetenschap ook in godsdienstige vraagstukken in toepassing willen brengen: van hen, die de zekere uitkomsten van wetenschappelijke critiek in de plaats willen stellen van vooropgestelde, zij het ook sinds eeuwen geloofde sprookjes en *overdrijvingen:* van hen, die zich door een daartoe *niet gerechtigd* gezag niet van de *eenvoudigste menschelijke rechten* willen laten berooven.

Onder dezen bevindt zich een niet gering aantal katholieke geestelijken. Willen zij hun overtuiging niet ten offer brengen, dan moeten zij hun ambt en positie prijsgeven en zich vaak onder de moeielijkste omstandigheden een bestaan verschaffen! Niet genoeg! Door leugen en laster tracht men hen van hun goeden naam te berooven, opdat zij, door de vervolging gedwee gemaakt, weer terugkeeren. Geen enkele

is van deze eerlooze kwellerijen verschoond gebleven.

In zulk een toestand blijft ons, die midden in den strijd staan en als mannen onze overtuiging niet *kunnen* prijsgeven, niets anders over dan te trachten ons zelf te helpen en ons te vereenigen.

Daarom wenden wij ons tot alle gelijkgezinden met het verzoek ons hun adres op te geven en hun instemming te verklaren. Wij denken hierbij niet alleen aan de voormalige geestelijken, maar ook aan hen, die door onvermijdelijke omstandigheden gedwongen zijn, hun *overtuiging* nog *verborgen* te houden,

Ten slotte richten wij ons tot de mannen en vrouwen onder de leeken, die sympathiseeren met onze ideeën en in staat zijn ons te helpen. Dat zij zich bij ons aansluiten en werken voor onze ideeën.

Wij staan thans voor een nieuwe vrucht van de modernisten vervolging. Een groot en gewichtig deel van het Centrum (Roomsche staatspartij in Duitschland) tracht de beslissing over staatkunde en sociale vragen *in handen* van den *clerus* te geven. Tegenover zulk een streven is het dubbel noodig, voor de vrijheid van de wetenschap en voor de geheele onafhankelijkheid in *niet-godsdienstige* zaken op te komen. Aanmeldingen gelieve men te zenden aan de redactie van ‘das neue Jahrhundert’ Weimar, Bismarckstrasse 7.

We behoeven wel niet te verzekeren, dat de namen strikt geheim zullen gehouden worden, zoolang als een openlijk optreden voor onze zaak met gewetenlooze chicane en de slechtste middelen wordt bestreden.

Dat bovenstaande oproeping weerklank heeft gevonden bewijst onderstaand artikel van ‘das neue Jahrhundert’ eenigen tijd daarna ver schenen.

‘Aan onze Vrienden!

De oproeping van de plaatselijke groep te Berlijn heeft in alle streken van Duitschland weerklank gevonden. Van vele kanten werden statuten verlangd. Deze kunnen eerst worden vastgesteld na gemeenschappelijk overleg. Vooreerst moeten onze vrienden een gelijkgezinden vriendenkring trachten te vormen, welks hoofddoel is, zich in dien kring frank en vrij over godsdienstige en kerkelijke vraagstukken te durven uiten. Duizenden verlangen daarnaar.

Bestaan er organisaties, dan kan het tweede punt van ons program ten uitvoer worden gebracht: in een reeks van kleine brochuren de gewichtigste leerpunten en gebruiken, het gansche leven der kerk te bespreken en onze zienswijze onder het volk te brengen.

Wij willen geen nieuw godsdienstig genootschap, *geen nieuwe kerk.* Wij willen, dat een ieder eenmaal in staat zij zelfstandig partij te kiezen tegenover het godsdienstig probleem. Wij willen, dat, even als in de oude kerk, zoo ook nu de leeken een mede werkzame plaats in de kerk zullen innemen. Wij willen, dat Rome ook rekening zal houden met het *denken en voelen der Duitschers.* Wij streven naar vereeniging onder de verschillende godsdienstige geloofsbelijdenissen.

Tot zoover das neue Jahrhundert.

Hier dus weer duizenden die als vrije katholieken willen leven, die zich zelf mondig genoeg achten voor vrij wetenschappelijk en litterair onderzoek.

Wil J.K. een voorbeeld van vervolging van een priester met karakter en vrije overtuiging? Indien hij als goed-Roomsch geen andere couranten leest dan Maasbode en dergelijke, is 't hem onbekend wat nog geen jaar geleden in Zuid-Duitschland gebeurde.

Een zekere priester Tremel, als geestelijke hoog aangeschreven bij zijn bisschop, was lid van een liberale politieke vereeniging, en hield hier op zekeren dag een politieke (geen godsdienstige) lezing. Dit ongehoorde feit kwam ter oore van den bisschop, en terstond werd Tremel gelast zijn lidmaatschap op te zeggen en te beloven nooit meer een liberaal politieke lezing te houden: totdat hij zich aan 't bevel had onderworpen werd Tremel direct geschorst in de bediening der sacrementen. Dit was kapelaan Tremel te veel, en in een open brief aan zijn bisschop beklaagt hij zich dat zijn politieke overtuiging nòch met zijn katholiek geloof nòch met zijn priesterambt iets te maken heeft, en de hem opgelegde straf dus onverdiend is: en dit niet alleen, maar priesters, die nog onlangs *misdrijven tegen de zeden* hebben bedreven, heeft geen kerkelijke berisping getroffen, en mogen tot heden toe als reine priesters de mis opdragen. Tremel heeft zich toch onderworpen; hij zal er, menschelijk gesproken, zijn redenen voor gehad hebben.

De moraal kan J.K. hier zelf uit trekken.

Werd mijn opstel niet te lang ik zou J.K. willen vertellen van de Marianieten, die ten getalle van 200.000 geloovigen in Polen zelfstandige gemeenten hebben gevormd, om te leven naar de zuivere katholieke leer: de geestelijken aan 't hoofd van deze beweging zijn door den banvloek van den Paus van Rome getroffen, hoewel zij zelfs staande voor den Paus dezen verzekerd hebben als trouwe zonen der kerk en volgens 't zuivere Katholieke geloof te willen leven.

Ten slotte nog een citaat uit de Hollandsche Lelie zelve, om te doen zien dat de tegenwoordige leer der Kerkhistorie niet altijd samengaat met de Katholieke zedenleer.

J.K. zal zich herinneren het opstel van Regina over de ‘Pauzen’, naar aanleiding van een aanval door een protestantschen inzender op 't gedrag van vroegere pauzen. Regina erkent daarin tot haar spijt, dat er eertijds Pauzen waren, die door hun gemeene levenswijze een schande zijn voor de Apostolische stoel, maar... *nooit* zijn zij van de Katholieke leer afgeweken. Dus, een paus die leeft als een zw.. n, die in ongehuwde staat kinderen heeft, maar zich niet druk gemaakt heeft over de Katholieke leer; was als paus toch een goed hoofd der kerk: dat wil voor den tegenwoordigen tijd zeggen, zoo'n paus zou evengoed *onfeilbaar* zijn geweest, als het dogma der onfeilbaarheid in dien tijd reeds had bestaan: Kettersche pauzen hebben niet bestaan zegt Regina. De kerkhistorie leert dit laatste anders, doch de boeken die dit 't nageslacht vertellen, *staan op den Index*: zoo zal J.

K. de beteekenis van den Index voldoende begrijpen.
Met mijn dank voor de opname van mijn opstel:
Hoogachtend,
U Ed. willige
C.A. VAN GREUNINGEN.

Ingezonden stukken.
Buiten verantwoordelijkheid der Redactie.

Centraal Genootschap voor Kinder-herstellings- en vacantiekolonies. I.

Donderdag j.l. verlieten resp. 34 en 33 kinderen de koloniehuizen Zonneheuvel en Nunspeet van het Centraal Genootschap voor Kinder-herstellings- en vacantie-kolonies.

Evenals in de vier vorige kolonies waren ook nu weder de resultaten verrassend, de grootste gewichtstoename bedroeg 5, 4 K.G., terwijl de gemiddelde toename voor beide kolonies resp. was 1,95 en 2,97 K.G.

II.

Een aantal dames - directrices en - geleidsters van de koloniehuizen van het Centraal Genootschap hebben zich vereenigd tot een damescomité met het loffelijk doel de gelden voor een nieuw koloniehuis te verzamelen. Het Comité stelt zich voor zich zooveel mogelijk uit te breiden en met spoed den arbeid ter hand te nemen.

Zooals bekend is, heeft het Centraal Genootschap groot gebrek aan plaatsruimte. De betrekkelijk jeugdige vereeniging is door haar verbijsterenden groei in groote verlegenheid gekomen. Vooral in 't seizoen van 1910 zal de nood nijpend zijn, tenzij zeer spoedig de noodige middelen worden gevonden om een meer ruim tehuis te stichten.

Presidente van het dames-comité is Mej. J. Peck; 1e Secretaresse Mej. B. van Buuren.

Het bureau is tot 4 December gevestigd in het koloniehuis te Nunspeet.
Hoogachtend,
De gedelegeerde b/d Verpleging
A.C. BOS.

III. Woningnood voor zwakke kinderen.

In de Nunspeetsche bosschen, waar de goudennajaarstinten helder afsteken tegen den donkeren achtergrond van het naaldhout, wonen een twintigtal zwakke kinderen in een vriendelijk tehuis. Drie dames vormen met de misdeelde kleinen een harmonisch geheel van toewijding en aanhankelijkheid.

De eenige belooning dier vrouwen bestaat in het genot na een paar maanden de stumperige, bioedarme kinderen, blozend en gezond, vol tintelende levenslust aan de ouders weer te geven.

De zomerkolonies zijn geëindigd. Een groot aantal dames hebben haar jaarlijksch liefdewerk volbracht. Toch rusten ze niet. Het zwakke kind eischt nog eens al haar werkkracht op. Een 40-tal hebben zich aangegord om een ruim, frisch te huis te verkrijgen voor haar tijdelijke pleegkindertjes. Een heerlijke kracht kan uitgaan van zoovele ernstig willende vrouwen, saamverbonden tot één groot doel. Wie zal beter weten, wat een zwak kind toekomt, dan zij? Wie beseft méér de onafwijsbare eisch een herstellingsoord, dan die steeds worstelen met gebrek aan ruimte? En wie voelen dieper den omvang van de ramp, wanneer telkens en telkens honderden zwakken zullen worden afgewezen door gebrek aan eenig bouwkapitaal?

In het Nunspeetsche tehuis is een afzonderlijk vertrek ingeruimd tot kantoor van het damescomité. Voor het Centraal Genootschap zal dat koloniehuis een historische beteekenis krijgen. Want ze *zullen* slagen. Wat zoovele vast overtuigde dames willen, bezield met lust en tijd en kracht tot arbeiden, dat *zal* ook gelukken. De maatschappij heeft zóó groote verplichting aan deze vrouwen, welke een vollen zomer haar beste krachten, haar innigste liefde gaven ter wille van het kind, dat geen harer leden zal kunnen weigeren haar door eenig geld te steunen in haar werk. De dames van het comité vragen een som ineens; zij vragen veel, want 70.000 gulden moet vóór St. Nicolaas bijeen zijn. Maar zij vragen minder, dan wat zij zelven reeds gaven aan liefde en toewijding.

Vaders en Moeders, steunt haar. Geeft mild en doet het onmiddellijk.

Egmond a/Zee, 11 Oct. 1909.

A.C. BOS.

Sluiting red: ged:

3 November 1909.
23ste Jaargang.
No. 18.

Berichten.

De redactrice hervat haar taak. Inzendingen BADHUISKADE 15, SCHEVENINGEN.

Present-exemplaren en Bewijs-nummers zijn aan te vragen bij den uitgever van dit blad, niet bij de redactie.

Beklag over correctie- of drukfouten heeft de betreffende te richten tot den uitgever, niet tot de redactie.

Zij, die zonder abonné of lezer te zijn van de Holl. Lelie de redactie lastig vallen met de toezending van manuscripten of brieven, hebben het zichzelf te wijten, wanneer zij geen particulier antwoord ontvangen; de beantwoording van een en ander geschiedt door de corr.-rubriek in dit blad, behoudens die gevallen van uitzondering die de redactie om welke reden dan ook persoonlijk uit beleefdheid maakt.

Zij, die hunne manuscripten bij weigering terug verlangen, worden verzocht hunne behoorlijke frankeering terstond in te sluiten en hun juist adres terstond op te geven.

Zij, die met de redactie correspondeeren in de Lelie onder welk pseudoniem ook, worden verzocht zoowel dit pseudoniem als den eigen naam onder elken brief te herhalen, daar het onmogelijk is alle pseudoniemen te onthouden bij een zoo uitgebreide correspondentie.

Anonyme brieven worden niet beantwoord.

REDACTRICE.

Hoofdartikel
Over Vriendschap en Liefde.

Om der Waarheid wille: ‘Gij zijt Vriend!’

Gelukkig ìs de mensch, die vrienden heeft! Gelukkig degeen, die zich omringd voelt door warm-innige vriendschap, banden, uit sympathie saâmgeweven, onzelfzuchtig òpbloeiend uit 't innigst van hun wezen!

Wat is Vriendschap, zoo heb ik mij wel eens afgevraagd! Is 't iets, dat weer voorbij gaat in komende tijden, zich oplost in 't woelende Leven, als zoovele dingen, die voorbijgaan, in vluchtige groet?.. Of is 't iets, dat je blijft verwarmen, door alle tijden heen, je helpt, je troost, je steunt en sterkt?

Laat mij bekennen, ik heb vrienden, goede, goede vrienden. Vele avonden komen wij bij elkaar, nu eens uitbundig schaterende, vroolijk, onbezorgd, dan weer ernstig pratende, vol kleine zorgen over naaste toekomst, soms ook stil peinzende, zich zacht mee latende voeren met reeksen van vluchtig opkomende gedachten! Ach, hoevele emoties hebben wij al niet met elkaar doorleefd! Hoeveel trillingen zijn al niet in mijn hart geweest, in medejubel met mijn vrienden!

En hoevele malen heb ik niet van smart een wanhoopskreet gesmoord, wanhoopskreet, omdat ik wist, dat ik machteloos stond tegenover datgene, dat smart aandeed!

Maar ook zij voelen mee, jubelen mee

met de vreugd van anderen, en ook zij zijn dof neergeslagen door het machtige, dat ons soms leed veroorzaken moest!

En toch... temidden van al die emoties, hetzij vreugde of smart, in zijn ontelbare nuances, voel ik, dat onze zielen zich naar elkaar toebuigen, als dunne, slanke rietstengels, wier zachte pluimen heen en weer worden bewogen door den aangolvenden wind!

Moge het zoo immer wezen!

Moge geen onweerswolken den zachten blauwen hemel onzer zielen dreigen te bedekken, wolken, die alles zóó duister maken in onze ziel, dat wij het lichte niet meer zien kunnen, dat vroeger altijd in onze omgeving was en ons steunde!

Neen, ik weet het, wanneer ons bloed wild door de aderen stormt, wanneer onze natuur in woeste kracht opbruischt en onze ziel een chaos is van gedachten, leelijke, troebele gedachten, dan willen wij het Mooie niet zien dat ònder dat Troebele gelegen is, het Lichte, dat ons altijd aangetrokken heeft: wij zien het niet, omdat zijn klaarheid overduisterd wordt door het Lugubere van het oogenblik!

Maar wij, menschen, die onze driften en hartstochten willen bedwingen dáár, waar zij nadeelig kunnen zijn op onze of andere verhoudingen, wij mogen zóó niet zijn, wij mogen het klare in ons niet uitwisschen, de Vriendschap verloochenen!

Want dàt is verloochening der Waarheid, ontkenning van het Hoogste, dat Is!

Vriendschap, ware vriendschap is gebaseerd op de hooge ernst van 't leven!

Waarom komen wij toch zoo dikwijls bij elkaar, vroeg ik mij dikwijls? Is het alleen, om afleiding te vinden, een vroolijke prettige wending te geven aan onze gedachten?

Neen, dat is 't niet alleen, en voor mij zelfs een klein gedeelte!

Wij komen in hoofdzaak bij elkaar, om in elkaars wezen dieper in te dringen, elkaars ideën trachten te begrijpen en harmonie te vinden tusschen onze ziel en andere! Wij zijn allen menschen, die zoeken, aanhoudend zoeken naar Intimiteit, naar Liefde!

Wij zoeken menschen, in wier gevoelen wij overeenstemming vinden met de onze, waarin emoties worden teweeg gebracht over dezelfde dingen, onder dezelfde omstandigheden. Want wij voelen ons sterker, wanneer wij weten, dat er meerdere zijn met ons, die onze gevoelens steunen, onze ideen daardoor opheffen, veredelen!

Dan zijn wij forscher bestand tegen het leven, dat soms zoo reëel is, en zoo wreed en zoo zwart-dreigend!

Moedig zien wij de storm tegemoet, vlagen manhaftig trotseerend, met ferme stap voorwaarts schrijdend.

Wij voelen dan niet zoo scherp de wonden der doornen, die ons op den weg het hart doet bloeden, maar worden aangemoedigd en gesteund door den vriend, die met en naast ons gaat, en ondanks zijn wonden, tòch voortgaat!

Indien wij geen vrienden hadden, wij zouden te gronde gaan, omdat wij ons, alleen, machteloos wanen tegen die strenge Ernst van 't leven, die zich zoo somber dikwijls voor ons opdoemt! Wij zouden nergens steun vinden, die ons weder op zou heffen uit onze val!

Innige vriendschap heeft en sterkt ons op het pad des Levens!

Dáárom moeten wij ook gelegenheid geven tot indringing in ons wezen, moeten wij onze ziel blootleggen, opdat onze vrienden voelen zullen het Mooiste, dat in ons is!

Want voelen is begrijpen! Wanneer wij slechts éénmaal een emotie van elkaar intens gevoeld hebben, dan hebben wij elkaar begrepen, maar ook het hoogste genot gesmaakt, d.i. het Eén-zijn van Twee!

Ach, laat ons niet twisten over dingen, die ons op 't oogenblik hinderen, dingen, die voorbijgaan in komende tijden, en laat ons in troebele uren nooit het Mooie verloochenen, dat wij eens in elkaar gezien hebben!

Laat steeds dat Lichte voor ons staan, helder voor onze oogen: dan zal het ons toeroepen:

Ziet, niettegenstaande alles moògt en kùnt gij dat Klare in Uw vrienden niet verloochenen: gij moet de Waarheid erkennen, want gij ziet de Waarheid:

Dan zult ge uitroepen, terwijl al het troebele zich in u oplost tot één groot jubelgeschal:

Om der Waarheid wille: Gij zijt vriend!

En later? Wij worden ouder, begrijpen beter, en krijgen een ruimere blik op alles rondom ons!

Wij voelen steeds harmonie in elkaars Wezen, wij strijden tezamen den strijd!....

En het verlangen is gekomen, een liefdewezen te hebben, naast ons, voor eeuwig!

En dikwijls heb ik nagedacht, waarom toch een ernstig wezen een liefdeziel naast zich wil hebben!

Wij knoopen vriendschap aan, omdat wij elkaar begrijpen en opdat wij steun zouden vinden!

Maar het liefdewezen vult aan in ons, wat ons ontbreekt!

Zoo worden door de eenvoudige wet van Liefde twee wezens tot één gehecht, voor eeuwig!

En ook deze eeuwige samenhechting steunt op de Ernst van het leven!

Want met die liefdeziel voelen wij ons volkomen, volmaakt!

En voor ons is dan de aarde een Hemel, waarin wij tezamen één Engel zijn, één der tallooze dienaren van God, met sterke krachtige hand bearbeidende het veld, dat vóór ons ligt, tot eeuwigen, vruchtbaren bloei!

Zoo denk ik over het Leven, over de Vriendschap en de Liefde.

En ik geloof, dat dit zoo goed is!

Want het kàn niet bevredigend zijn voor menschen als wij, dat wij slechts heel luchtigjes stappen over het Leven, òns Leven!

Wij verlangen dieper in te dringen in Zijn oorsprong, wezen en beteekenis, vol heilige mysterie!

Wij weten niet, hoe het gekomen is: wij aanschouwen het Mysterie en zijn dan tegelijk met 't erkennen dier Geheimnissen bewust van de beperktheid van 's Menschen Wijsheid!

En ook dit is Mysterie! Want wij weten niet, hoe het komt, dat wij begrijpen, verstaan!

Eensklaps staan wij voor den afgrond, waar het ‘halt!’ ons toegeroepen wordt en aanschouwen wij in angstige bewondering de peilloosheid der dingen en de bekrompenheid van ons verstand!

Wanneer wij dan menschen zien, die mèt ons gaan en voelen diezelfde Mysterieen en angstige huivering, dan gevoelen wij hooge sympathie voor hen, en reiken hen de vriendenhand!

En juist dààrom, òmdat het onze nietigheid laat zien, èn ons vrienden leert vinden, geloof ik, dat het goed is, zoo te denken over het Leven!

Laat ons trachten elkaar te begrijpen, elkaar gelegenheid daartoe gevend, omdat het onze steun zal zijn voor het leven!

En laat dat Vriendschapsleven nu, en later Liefdeleven, gebaseerd zijn op de Hoogste Waarheid!

Eeuwig zal het dan bij ons blijven, bestand tegen Leven en Dood, en innig zal het in onze ziel gegrift staan: Om der Waarheid wille: Gij zijt Vriend!’

CH. HIJMANS.

Deze brieven zijn afzonderlijk voor de Holl: Lelie geschreven en komen niet voor in andere bladen.

Uit de Seine-stad. XXVIII.

Mag ik, geliefde zusteren.... ach neen, geëerde lezeressen van ‘De Hollandsche Lelie’, ditmaal met u babbelen? Zoo over ‘alles en nog wat’ kouten? Ik ben al een aspirant-grijskop (± 1 grijs haar tegen 10 zwarte) en mag mij dus wel de weelde veroorloven van een gemoedelijk onderhoud met lees- en schrijflustige jongedames.

Commençons.

De redaktrice van dit blad heeft in het nummer van 6 October l.l. drie medici aangeschakeld in het kamp der verdedigers van het corset, met name de doctoren Treub, Schlanz en Doyen.

Ik vermeet mij geenszins, hun medisch oordeel aan te tasten. Verre van dien. Als leek heb ik een zekeren eerbied voor medische uitspraken, al houd ik mij liefst buiten het bereik van de toepassers der geneeskunde, die, volgens den hooggeleerden doctor Trousseau zelven, niet is ‘une science dont les résultats sont certains’, maar dood-eenvoudig ‘un art dont les jouissances sont imprévues’ - een uitspraak, die, vermoed ik, vele patiënten deelen.

Intusschen heeft het allicht zijn nut, naast of tegenover de geruststellende verzekeringen van bovengenoemd drietal hooggeleerden, de uitspraken van andere medici te stellen.

Doctor Sébileau beweert: ‘De vrouw, die een corset draagt, leeft gestadig in een staat van half-verstikking.’

Even mistroostig is doctor Potain: ‘De samendrukking van de lever naar de ribwanden kan er een deel van doen loslaten, dat dan een bewegelijk gezwel vormt.’

Doctor Galtier-Boissière uit zich als volgt: ‘De lendenen moeten zich gemakkelijk kunnen bewegen. De verplaatsing van een of beide lendenen is over het algemeen niet anders dan het gevolg der werking van het corset.’

Laten wij thans het woord aan doctores Tylicka, die, uit hoofde van haar geslacht, ook wel door zelfwaarneming tot het volgende oordeel zal zijn gekomen: ‘Het corset is een

essentieel anti-hygienisch kleedingstuk; het is een machine met hoogen druk, die de gewichtigste spijsverteringsorganen omwikkelt en samendrukt.'

De wijste partij, die wij ten deze kunnen kiezen, is dat wij het de anatomische deskundigen maar onderling laten uitvechten.

Ook Napoleon, die misschien niets van anatomie afwist - schoon hij duizenden menschen aan de anatomische liefhebberij van roofvogels heeft overgeleverd - ook Napoleon heeft zich over het corset uitgesproken. 'Dit verfoeielijk kleedingstuk,' sprak de groote man, die blijkbaar in veler vrouwelijk gemoed heeft gelezen, 'dat de vrouwen vermoordt en het nageslacht mishandelt, ís een blijk van lichtzinnigen smaak. Het is een koketterie van wansmaak.'

Een bizonder hard oordeel, dat uitteraard niet wordt gedeeld door.... nu ja.... door bijvoorbeeld aktrices, die toch doorgaans modevolgsters, niet zelden zelfs modeschepsters zijn.

'Al mogen de kleêren den man niet maken,' zegt Andrée Mégard op beslisten toon, 'het corset maakt tenminste de vrouw.'

Arme hobbezakken! Uw hygiënische bekommeringen verplaatsen u regelrecht naar het rijk der sterke, òn-schoone sekse! 'Het corset maakt tenminste de vrouw'! Ik heb in de Preanger-Regentschappen prachtig sculpturaal gebouwde vrouwen gezien, die de domheid hadden geen corset te dragen. Doch misschien waren 't ook géén vrouwen.

Jeanne Granier fluistert met haar lieven glimlach: 'Het corset is iets bekoorlijks, als men het aandoet, maar iets exquis, als men het uitdoet.'

Fijntjes opgemerkt door een vrouw, die oog heeft voor het nuttige en gevoel voor het aangename.

Madame Delvair spaart de geit en de kool. 'Het corset', beweert zij, 'is nuttig. Dragen, maar niet inrijgen.'

Ik heb een flauw vermoeden, dat Charles Boissevain ongeveer hetzelfde zoû hebben gezegd, schoon in langere zinnen en weidscher bewoordingen.

De poppige Blanche Toutain lispelt ietwat mysterieus: 'Het corset is aktueel en van zijn eeuw; het heeft ruime begrippen.'

Daar zal wel een diepe zin in schuilen, nademaal het corset al bijna zeven eeuwen oud is...

Blanche Pierson loopt drie minuten in haar fraai salon op en neêr en roept met volle overtuiging: 'Het corset, maar dat is de vrouw, want juist het corset geeft ons de golvende lijnen, de lenigheid en de distinctie van onzen gang.'

Ik durf nu haast niet meer te bekennen, dat ik niet zelden gecorsetteerde dames heb gezien, wier bovenlijf den indruk van stakkerige stijfheid maakte.

Madame Sylviac, die in botanie schijnt te liefhebberen, oreert: 'De bloemen hebben allemaal een corsetje of lijfje, en ik zoû er niet toe kunnen besluiten, de vrouw zonder corset te zien, dan wanneer de rozen en de anjelieren zonder kelk bloeien.'

Uit mijn hoogere-burgerschooljaren herinner ik me, dat sommige kelken 'vergroeidbladig' zijn en er ook bloemen zònder kelk zijn.

Lucie Jousset waagt een woordspeling: 'Het corset is het gekleede van het ongekleede.'

Wie waagt, wint.... niet altijd.

Lucienne Dorsy geeft een wijsgeerig antwoord: 'Het is bijna de waardigheid der vrouw. Zonder corset geen houding; zonder houding geen eerbied.'

Dat snijdt hout, niet? In dienzelfden trant baste eens een journalist: ‘Zonder journalistiek geen nieuws; zonder nieuws geen variatie in het leven; zonder variatie in het leven geen geluk. Lang leve de gelukbrenger, de reporter!’

Madame Roggers geeft de volgende waardebepaling: ‘Het welbegrepen en goed toegepaste corset wordt een deugd’.

Het is te hopen, dat die aktrice nog andere deugden bezit dan een stelletje corsetten.

Marcelle Bordo heeft misschien wel het aardigste bescheid gegeven: ‘God heeft de vrouw, en het corset de Parisienne gemaakt.’

Madame Vincourt is van meening, dat het corset is ‘de grootste beul van de vrouw’ wanneer het niet haar grootste vriend is.’

Ik kan niet zeggen, dat haar antwoord van duidelijkheid overvloeit.

Marie Marcilly eindelijk rijmelt eenige regels bijeen, die niet zoo heel slecht zijn:

Brodé, satiné, rubanné,
Toujours parfumé
Le corset!
C'est une coupe de satin,
Offrant un délicieux butin au lutin;
C'est une châsse armoriée,
enserrant la fleur parfumée,
de sa gaze inviolée;
C'est le recéleur discret,
Du petit mot, du doux billet secret;

C'est un joyeux nid d'hirondelles,
Que l'on entend jouer entre elles
Avec de légers bruits d'ailes,
C'est la cuirasse qui défend
La femme contre un trop pressant
amant....

Behoef ik, na dat alles, nog te zeggen, dat de vrouwenvereeniging, welker devies is: ‘Pour la beauté naturelle de la femme contre la mutilation de la taille par le corset’, heel wat werk zal hebben om het gebruik van het corset ook maar eenigszins te kunnen tegengaan, zelfs al siert ze haar banier met de volgende uitspraak van doctor Delpech: ‘Wat 'n kwalen in een corset; wat 'n sterfgevallen, waarvan het de oorzaak is!’?

En dan te bedenken, dat het corset is uitgevonden door een boozen man, als folterwerktuig voor zijn gemalin....!

Het moet namelijk in de dertiende eeuw gebeurd zijn, dat een wreede slachter, een praktisch en doeltreffend middel willende verzinnen om zijn overmatig welbespraakte en babbelzieke vrouw het zwijgen op te leggen, niets beters wist te vinden dan haar saâm te persen tusschen twee schroefplaten, die haar verhinderden behoorlijk adem te halen. Daarmede was het corset uitgevonden!

Andere echtgenooten volgden weldra dit verschrikkelijk voorbeeld en sloten hun vrouwen in dergelijke draagbare gevangenissen op. De vrouwen echter gaven geen kamp - welke vrouw deed dit ooit? -, gewenden zich langzamerhand, door kleine hoofdbewegingen en andere vrouwelijke mouvementjes, aan heur dwangbuis, veranderden het min of meer, en maakten er ten slotte, uit de welbekende vrouwelijke zucht tot tegenspraak, een toiletmeubel of modeartikel van, zonder er de ongemakken van te willen bekennen.

En het corset is gebleven, tot op den huidigen dag.

Eveneens de vrouwelijke welbespraaktheid en babbellust.

Wat zegt ge, Hollandsche lezeressen? Gelooft ge niet aan dien oorsprong?

Eilieve, bezoekt dan te Parijs het Musée de Cluny en het Musée Carnavalet.

Daar vindt gij o.a. het ‘corset Renaissance’, bestaande uit een zwaar en onwrikbaar samenstel van duimdikke baleinen, dat daadwerkelijk den indruk maakt van een folterwerktuig.

In de 17de en 18de eeuw schijnt het corset wat minder moordend te zijn geworden. Maar hebt ge ooit afbeeldingen gezien van vrouwen uit die tijden? Het middel werd zóó beklemd en geklemd, en de borst zóó opgeschoven, dat het gemoed der aanvallige vrouwelijke wezens er, boven het corset, van overliep.

Tijdens het Eerste Keizerrijk herwon het corset weêr iets van het verloren terrein. De heupen werden maximaal geprest, en de boezem kwam in aanraking met de kin.

Laat mij, om des lieven vredes wille, aannemen, dat sedert laatstgenoemd tijdperk het corset eenige van zijn verminkingsneigingen heeft verloren, en in het bizonder in onzen tijd dat toiletinstrument een akkoordje met de hygiëne heeft gesloten.

All right!

Doch men houde mij de opmerking ten goede, dat de corsetdragende vrouwen uit vroegere eeuwen toch zeker eenige verminkingen aan heur nageslacht moeten hebben nagelaten. Er bestaat toch inderdaad zooiets als ‘erfelijke belasting,’ ook lichamelijke?

En, bij Jupiter! zijn de vormen van de Venus van Milo dan niet werkelijk schoon? Is dan, als tegenstelling, een wespentaille niet leelijk?

Jawel, ik weet wel... ‘Portez, mais ne serrez pas,’ zegt madame Delvair. Maar, in de eerste plaats, waar is de grens tusschen wèl- en nièt-geserreerd? En verder rijst bij mij, als leek, de vraag: als een vrouw haar corset nièt geserreerd draagt, kan zij dan niet evengoed, heelemaal geen corset dragen?

Om op de ‘erfelijke belasting’ terug te komen; spreekt het niet vanzelf, dat de vrouwen, wier vrouwelijke voorouders corsetten hebben gedragen, dat instrument beter kunnen verdragen dan die dochteren Eva's, welker overgroot-, grootmoeders en moeders het lijf nooit omkeursd hebben? Doch is daarmede de verminking weggeredeneerd?

Onze kinderen en kindskinderen zullen stellig minder last van het dragen van schoenen ondervinden dan de nakomelingen der Hottentotters en Nieuw-Guineërs. Maar eksteroogen, likdoorns en voetvervormingen zullen uitsluitend het deel blijven en worden van òns en òns nageslacht. De Hottentotters en Guineërs, van heden en van de toekomst, blijven er vrij van. En het merkwaardigste is wel, dat wij onze schoenvormig-verminkte voeten fraaier vinden dan de natuurlijke der barrevoeters. De ‘wilden’ hebben andere verminkingsmanieën - op de afschuwelijkheid dáárvan hebben wij wèl kijk. Voorwaar, gewoonte is een tweede natuur.

In Duitschland bestaat sinds 1901 een ver-

eeniging, die op krachtige wijze strijdt voert tegen het corset.

In Roemenië heeft de minister van Onderwijs de corsetdracht op openbare scholen verboden.

In Bulgarije is eveneens het dragen van een corset voor schoolgaande meisjes verboden.

In de Scandinavische landen maakt men den jongen meisjes de corsetdracht onmogelijk, door er de gymnastiek- en sportoefeningen naar in te richten.

Op sommige rijksscholen van Rusland is het gebod uitgevaardigd, dat de meisjes bij het binnenkomen 'het kuras, dat "corset" wordt genoemd,' hebben uit te trekken.

In Hongarije trekt men ook van regeeringswege tegen het corset te velde.

'Die vrouwen,' zegt de hooggeleerde dokter Schlanz, doelende op de door Lucas Kranach en Albrecht Dürer geschilderde, 'zijn eenvoudig zoo mismaakt als maar mogelijk is. Zie maar welke ronde ruggen, welke afhangende schouders, welke ingedeukte borstkassen. Al die vrouwen lijden aan bloedarmoede en Engelsche ziekte. En - waarvan komt dat.... *omdat* zij geen corset dragen.' (Zie dit blad van 6 October l.l.)

Ik vind dat 'omdat' van doctor Schlanz kostelijk!

En de vrouwen van de Preanger-Regentschappen dan? En de Grieksche en Romeinsche vrouwen? En andere rechte en gezonde, schoon ongecorsetteerde vrouwen, zoo uit de oudheid als in onzen tijd?

Aesculapus Schlanz maakt, dunkt mij, wat al te snelle en ondoordachte gevolgtrekkingen.

Ik kan niet aannemen, dat de goede God bij de schepping der wereld tot Eva heeft gesproken: 'Draag een corset, opdat uw rug niet krom worde, uw borst niet invalle en uw buik niet hange. Wring uw bovenlijf in een knellend keurslijf, opdat noch bloedarmoede noch de Engelsche ziekte u te pakken krijge.'

Het corset is geen *conditio sine qua non* voor de schoonheid der vrouwelijke vormen, noch voor de gezondheid der zwakke sekse.

Eer is het tegendeel waar.

Uitteraard brengt ook het corset *zijn* eksteroogen, likdoorns en verminkingen teweeg, en ten opzichte van edeler deelen dan de voeten.

Doch wat is dan het middel tegen al de kwalen, waarvoor het corset de vrouw heet te behouden, althans volgens de verdedigers van dat toiletartikel?

Gymnastiek! Gymnastiseert veel, lieve dames - et vous verrez. Kijk eens, ik ben klein van stuk, doch, dank zij de gymnastiek, ben ik recht van lijf en leden, gezond en sterk, en slinger ik met plezier iemand van gemiddelde kracht tegen den grond.

Gymnastiseert veel, lieve dames. Gymnastiek is heusch niet onvrouwelijk.

En voor het geval omstandigheden U het maken van veel gymnastische oefeningen onmogelijk maken?

Welnu..,. ik ben geen 'corsetier', geen corsettenmaker.... maar, ik zoû zoo zeggen - lacht mij asjeblieft niet. uit -, is dan niet tegen het invallen der borst een borsthouder te verzinnen, die lichtelijk aan de schouders hangt, en tegen het afhangen van den buik een breede ceintuur, 'simple comme bonjour'?

Sapristi! vrouwenkleedij zònder corset behoeft toch niet uit te loopen op den door professor Treub zoo terecht bespotten 'hobbezak'? De vindingrijkheid van smaakvolle vrouwen is toch niet van gisteren?

Och neen, ik geloof niet, dat het corset eerlang tot de antikiteiten zal behooren. De mode is een raar ding, en de logica is heur leidsvrouw niet. Doch indien ik hoofd van Staat was, zoû ik bepalen, dat alle ‘corsetiers’ en ‘corsetières’ cursussen in anatomie moesten volgen.... Dat zoû tenminste een gedeeltelijken waarborg geven tegen lichaamsverminking bij de vrouwen. ‘Que de maux dans un corset, que de morts dont il est la cause!’ zei doctor Delpech mismoedig.

‘Niet inrijgen,’ antwoordt de eene of andere ‘verstandige’ vrouw, ‘dan doet het corset heelemaal geen kwaad.’ Aangenomen. Doch zoolang de vrouwelijke ijdelheid bestaat, zal er, vermoed ik arglistiglijk, van dat nietinrijgen over het algemeen bitter weinig komen. Een klein middel staat immers zoo snoezig!

Bij den aanhef had ik mij voorgesteld, over ‘alles en nog wat’ te kouten. Mijn aantal zijdjes wordt bar groot en ik ben nog maar steeds bij het corset gebleven. De slager der dertiende eeuw, de uitvinder van het meest-bestreden vrouwelijk kleedingstuk, lacht in zijn dooden baard.

OTTO KNAAP.

Boekbeschouwing.

De Vorstinnen van het Huis van Oranje Nassau, geschetst door **Johanna V.A. Naber** en **L. de Neve** met 7 portretten van vorstinnen in photogravure en autotypie. (Uitgever H.D. Tjeenk Willink & Zn., Haarlem 1909.)

Het is wel een actueel moment, 30 April waarop ik mij nederzet dit actueel boek te bespreken.[1)] Want zooeven hebben de kanonschoten gedonderd om de komst in het leven van de allerjongste 'vorstin uit het huis van Oranje-Nassau' aan te kondigen, en de herauten, door de Haagsche feest-commissie uitgezonden om het blijde nieuws te melden, doorkruisen de stad, en voorbij mijn ramen stroomt een tot feestvieren opgaande menigte getooid met Oranje-strikken en driekleurige lintjes! Alles ademt 'verknochtheid' aan het huis van Oranje-Nassau in onverdeelde vreugde, omdat het zich opnieuw heeft voortgeplant in een jongen loot aan den ouden stam, van wien wij reeds meenden, dat hij had uitgeleefd.

Maar, en ziedaar waarom ik de verschijning van een werk als het bovenaangekondigde zoo toejuich, kijkt men wat dieper, en dringt men wat méér dòòr in het wezen der dingen, dan moet men erkennen, dat het met de kennis dierzelfde menschen, die zoo Oranjegezind zijn, aangaande de beteekenis, de *historische* beteekenis van het huis van Oranje-Nassau voor ons vaderland, al heel droevig is gesteld. O, ja, zij spreken wel van 'de band, die vorst en volk samen houdt verbonden eeuwenlang', en van 'de verplichtingen, die wij, Nederlanders, hebben aan Oranje', en al zulke geijkte termen meer! Doch, indien het er op aankomt te staven met *historische* feiten waarom wij zoo voelen en zoo denken, dan komt helaas maar al te dikwijls de meest jammerlijke onwetendheid voor den dag! En het is dus niet kwaad, juist in déze dagen waarin al die macht- en stopwoorden meer dan ooit de rondte doen, den volke in populairen vorm bij te brengen, het wáárom van zijn dankbaarheid, de historische feiten, waarop zich zijn eenheid met het huis van Oranje-Nassau grondt.

Zeker, hier is uitteraard geen sprake van een volledig overzicht, omdat de beide auteurs alleen de vorstinnen bespraken uit het huis van Oranje-Nassau, wier invloed op onze geschiedenis uitteraard meer eene is geweest achter de schermen, en dóór hare mannen dikwijls, meer dan een direct inwerken persoonlijk op groote politieke gebeurtenissen.

Het lag echter voor de hand, waar onze Koningin en Hare moeder beide in de laatste jaren gevestigd hebben de aandacht op de *vrouwen*, bepaaldelijk uit haar geslacht, dat Johanna V.A. Naber en Louise de Neve bij voorkeur voor haar feest-uitgave zouden kiezen de levens-gechiedenissen bepaaldelijk der *vorstinnen* van Oranje-Nassau. En, nu 't alweder een prinsesje is, dat eventueel hare moeder zal opvolgen op den thans door deze bezetten troon, is de actualiteit er niet minder om geworden.

Ik sprak daareven van invloed achter de schermen, als zijnde den eenigen invloed, waarvan in die dagen sprake kon zijn, toen er nog niet werd geredeneerd over vrouwenrechten, en het van zelf sprak, dat elke vrouw in haar huis-alléén regeerde, en hare kinderen opvoedde, en zich niet bemoeide met politiek of staatsambten. Dat intusschen zulk een vrouw toch geenzins een keukenmeid-huishoudster van haar man behoefde te zijn, en even beschaafd, even innerlijkontwikkeld kon zijn als hij,

1) Dit stuk is een herdruk uit het Soer. Handelsblad.

dat zij, dóór die intieme huiselijke deugden, juist zijn intérieur kon herscheppen tot de plaats van waar hij altijd nieuwe kracht putte tot zijn werk, dat zij in dat werk deelen kon in stilte, en er goed en bloed voor offeren wilde, als het moest, - de levensgeschiedenis der stam moeder van de Oranjes is dáár om het ons te bewijzen in de meest eenvoudige beminnelijkheid. Johanna Naber, wier vooruitstrevende rol in de vrouwenbeweging voldoende is, om te waarborgen dat zij in deze is een onpartijdige beschrijfster, vertelt ons van haar:

'*Wie harer is meer voor ons geweest dan zij (Juliana van Stolberg)*[1] *die Prins Willem in dagen van afmatting en teleurstelling in het ouderhuis*, *in haren omgang nieuwe krachten deed vinden*, *die hem in zijne broeders en zijne zusters trouwe vrienden en wakkere medestrijders toevoerde*, *die zijn geweten mag worden genoemd om haar overpoosd aanhouden*, *zich in de hitte van den strijd toch niet te laten verleiden tot wat ook*, *waardoor der ziele zaligheid schade lijden kon.*

Het was een bezig, *bedrijvig leven*, *dat zij als slotvrouw leidde*, *en waarbij zij*, *behalve de opvoeding harer kinderen*, *had toe te zien op het spinnen en weven harer vrouwen ten*

1) Naar deze sympathieke vrouw heet de jonggeboren prinses.

behoeve der ontelbare leden en volgelingen eener feodale huishouding, op de bereiding van artsenijen voor armen en kranken, en op het onthaal van altijd talrijker gasten.'

Zonder deze moeder, wier sterk geloof hem steunde vol te houden, en bij wie de prins, volwassen man geworden, nog steeds al zijn moeilijkheden biechtte, ware hij zeker nimmer geworden voor de zaak der Reformatie, wat hij is geweest voor haar zeker nimmer had hij zonder haar aanmoediging zóó pal gestaan voor zijn overtuiging; zij was het, die én hem én hare andere zonen Lodewijk, Hendrik, Adolf, als opvoedde tot den strijd, waarin zij achtereenvolgens vielen, wegbereiders tot een eindelijken zegepraal. Haar vergeten, zelf opofferend leven is wel een machtig bewijs van den onberekenbaren invloed, dien de goede echtgenoote, de goede moeder, heeft, dóór haar gezin, op geheel een wereldtooneel, in de verste toekomst nog. - Is hare levengeschiedenis er eene, die door alle hedendaagsche vrouwen verdient te worden gelezen, niet minder symphathiek doet ons aan de figuur van Louise de Coligny, de dochter van een martelaar der Reformatie, straks de vierde echtgenoote van hem, die om diezelfde zaak zal vallen, maar eindelijk óók de moeder van dien Frederik-Hendrik, dien het gegeven zal zijn een eervollen vrede te sluiten, en de Vereenigde Provinciën tot ongekenden bloei te verheffen. De meesten onzer weten van Louise de Coligny zoo weinig anders af dan dit laatste, dat zij de moeder was van Frederik Hendrik; zij weten niet, hoe zij heeft geleden om, geprotesteerd tegen den smadelijken dood van een Oldenbarneveldt; even weinig als zij afweten van het lot der verschillende kinderen uit Prins Willem's vier huwelijken, voor wie allen Louise de Coligny een even zorgzame, zoowel hunne wereldsche belangen behartigende, als hun geestelijke heil in het oog houdende stiefmoeder is geweest, hen uithuwelijkende, raad-gevende, beschermende.

Dan volgt Amalia van Solms, omtrent wie Johanna Naber schrijft:

'*Van nature was zij rijk begaafd, maar zij miste die fijne beschaving des gemoeds, die eene Juliana van Stolberg, eene Charlotte de Bourbon, eene Louise de Coligny gekenmerkt had, en die nog uit de brieven van deze tot ons spreekt. Deze geestelijke behoeften en begeerten, waardoor deze drie vrouwen in dagen van zwaren strijd en diepe smart geadeld waren, kende Amalia niet. De roem van haren echtgenoot, van het Huis van Oranje, gold haar als hoogste goed.*

Uit dit laatste spéciale oogpunt is de rol, die zij in onze geschiedenis speelde eene geweest van groote beteekenis. 'Het krenkte haar diep, dat haar raad en haar inzicht, door Frederik Hendrik zoo hooggeschat, door haren zoon (Willen II) niet werden geteld'; echter, reeds in het jaar 1650 stond zij aan zijn sterfbed, en zag daarmede haar achterstelling een einde nemen.

Zij eischte onmiddelijk de voogdijschap over haren kleinzoon, wilde hare weduweschoondochter niet alleen dit recht, maar óók het beheer over de goederen van den prins ontnemen, en slaagde er in, zoo zij ook deze buitensporige eischen gedeeltelijk althans moest opgeven, toch grootendeels den invloed harer geheel Engelsch gebleven schoondochter te vernietigen.

De strijd, dien zij in later dagen voerde, om haren kleinzoon, Willem III later, te handhaven tegenover De Witt, behoort tot het meest-algemeen-bekende deel onzer geschiedenis; minder bekend is misschien, dat zij de rechtvaardigheid had de De Witt aangedane mishandelingen, eindigend in den schandelijken moord op hem en

Cornelis, af te keuren en bij die gelegenheid verklaarde: ‘Hoe het haar jammerde, dat zulk een edel verstand zoo smadelijk moest omkomen.’

Met Amalia van Solms daalt een àpart tijdvak onzer geschiedenis ten grave; straks, met haar kleinzoon Willem III, sterft de mannelijke linie van het huis van Willem den Zwijger uit. De vrouw van dezen laatsten *directen* nakomeling van hem, Maria van Engeland, (het is bekend, ofschoon ik het niet heb ontmoet in het hoofdstuk, door Johanna Naber aan háár gewijd), weende bitter, toen men haar een uiterlijk-misdeelde, een aan het luxueuse Engelsche hof zich stijf bewegenden Hollander voorstelde, als haar toekomstigen gemaal. Zij zag er jammerlijk tegen op hem naar het verre land te volgen; toch kreeg zij hem van lieverlede innig lief, werd hem een trouwe steun, omhelsde van ganscher harte zijn partij tegenover haren vader.

Het is of na haar de latere vrouwen-figuren uit het huis van Oranje-Nassau verbleeken in beteekenis.

Misschien ligt het ook aan den anderen tijd, waarin we nu zijn gekomen. Alleen Wilhelmina van Pruisen, de echtgenoote van den onbeduidenden Willem V, maakt hierop een uitzondering. Als een hoogst-interessante,

krachtige persoonlijkheid staat zij in het rumoer dier dagen vóór ons, en doet neven haar de wankelmoedigheid van haar echtgenoot nog te sterker uitkomen. Maar welk een beminnelijke, schoon veel minder-bekende persoonlijkheid, is straks die andere Prinses van Pruisen, óók een 'Willemien', even als de hierboven genoemde! Echtgenoote van onzen eersten Koning, was zij hem steeds de volgzame gade, de plichtgetrouwe moeder, vroeg zij niets voor zich, gaf alleen een rijken schat van liefde. Men behoeft haar beeltenis slechts aan te zien, welke het aan haar gewijde hoofdstuk siert, om als te verlieven op dit even schoone en lieflijke, als innemende, ik zou zeggen *reine* gelaat. En, alles wat Louise de Neve, die in deze en in de volgende laatste hoofdstukken als levensbeschrijfster optreedt, van haar vertelt, doet u een stillen eerbied voelen voor deze weinigbekende, misschien nog minder-begrepene, maar zonder twijfel in-vrouwelijke, ideale persoonlijkheid.!

De beeltenissen, die, 37 in getal, deze mooie uitgave van dit aanbevelenswaardig prachtwerk sieren, maken natuurlijk uitteraard het lezen van al deze historische byzonderheden aantrekkelijker.

Wanneer bv. de schrijfster een vergelijking gaat maken tusschen de twee 'Wilhelmina's van Pruisen', en daarbij zich beroept op hare zoo verschillende gelaatsuitdrukkingen, dan is het prettig terstond zelve de waarheid dier bewering te kunnen vaststellen; maar, wat vooral interesseert, zijn de beeltenissen dier door ons bijna niet-gekende, meestal in het buitenland gehuwde dochters uit de verschillende huwelijken van de vorsten van Oranje-Nassau gesproten, wier levensgeschiedenissen evenzeer worden ingevlochten, en waaronder meer dan ééne is, op wier verwantschap met haar onze koningin trotsch kan zijn, om hare véle deugden en beminnelijke eigenschappen.

Onnoodig te zeggen ten slotte, dat Johanna Naber, die zorgde voor de inleiding en het naschrift, aan onze tegenwoordige Koningin, zoowel als aan de Koningin-Regentes, Emma, al de eere gaf, die deze toekomen, en dat ook hare beeltenissen niet ontbreken. Maar haar tijd, hare geschiedenis, is er een van onze eigen dagen, een die wij dus kennen en meebeleefden.

Waarop ik wijzen wilde, is op het feit, dat het historisch *verleden* zoo heel weinig wordt gekend, ook door de ontwikkelden onder ons.

Historische *roman*, nu ja, dien wil men dan nog wel eens lezen, zonder zich ook maar eenigzins af te vragen daarbij wáár de verdichting begint, en de historische waarheid ophoudt; de meeste menschen hebben het te druk met al de nieuw uitkomende belletrie bij te houden, om voor zuivere *geschiedenis* de belangstelling te koesteren, die zij toch verdient!

Want, wat is interessanter dan een 'verhaal' dat 'waar' is gebeurd? En, is dat niet ten slotte slechts een andere uitdrukking voor historie? Er is onder de vorstinnen uit het huis van Oranje-Nassau meer dan eene geweest, wier levensgeschiedenis gelijkstaat met de meest afwisselende roman-lectuur; in èlk geval, als men dan waarachtig zooveel voelt van dank en verknochtheid aan het Huis van Oranje, dan is het toch heusch een éérste vereischte iets van dat Huis en van zijn geschiedenis te weten, van wat het deed vóór en beleefde mèt ons behoorlijk op de hoogte zijn.

Daarom zij dit boek aanbevolen aan ieder, die geld over heeft voor wat goeds.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Gedachtenwisselingen.

I.

Geachte Redactrice,

Naar aanleiding van het artikel over ‘Het Christendom en de Vrouw’ door Johan Koning in de Holl. Lelie van 13 October jl. heb ik de eer U te verzoeken het volgende wel een plaatsje te willen verleenen.

De schrijver zegt: ‘Aangenomen is dan dat de Evangeliën inderdaad door leerlingen van Christus zijn geschreven’ en ‘Immers zij verhalen slechts wat zij zelve gezien hebben, of van volkomen geloofwaardige getuigen vernomen hebben. Bovendien de feiten die zij mededeelen waren *kort te voren* geschied, van stoffelijken aard, en zinnelijk waarneembaar.’ -

Is dit niet in strijd met de werkelijkheid? Immers wij lezen in de aanteekeningen van ‘het Nieuwe Testament voor leeken leesbaar gemaakt,’ door Ds. H. Bakels, dat het niet met zekerheid te zeggen is, wanneer en door wien deze Evangeliën geschreven zijn. Hij zegt: Onze Evangeliën bestaan uit meerdere lagen van verschillende tijden. Er zijn spreuken en verhalen van Jezus, klaarblijkelijk woordelijk onthouden en opgeteekend; er zijn beschouwingen *over* Jezus, uit vroeger en later tijd; er zijn meeningen over God en wereldbestuur, van zeer verschillende kringen, en deze meeningen zijn dan opgeschreven en Jezus in den mond gelegd; er zijn oudere en jongere, minder en meer uitgewischte of verouderde of vervalschte overleveringen van Jezus' leven en daden, mondelinge en schriftelijke tradities;.... en dezen bonten chaos hebben redacteuren en eindredacteuren verzameld en afgerond; zoodat

men zich verbazen moet dat nog zulk een duidelijk beeld van Jezus' karakter ons voor oogen komt.'

Dat de feiten die beschreven worden *kort te voren* zouden zijn geschied kunnen wij op grond der onderzoekingen moeielijk meer aannemen. Trouwens het Evangelie volgens Lucas vangt aan: '*Nadat velen ondernomen hebben* om op te stellen een verhaal aangaande dingen die onder ons volbracht zijn.' Hierbij teekent Ds. Bakels aan. 'Hieruit blijkt dat er in de oudste tijden vóór Lukas, reeds vele levensbeschrijvingen van Jezus geweest zijn. Van die allen weten we nagenoeg niets af. Van deze vóór hem levende Evangelieschrijvers beweert Lucas, dat ook zij deze geschiedenissen niet als ooggetuigen schreven, maar uit de tweede hand, van de tijdgenooten van Jezus vernomen hebben.' Lucas vervolgt immers: 'gelijk zij ons hebben overgeleverd, die van den beginne ooggetuigen en dienaren des woords zijn geweest.'

De heer Johan Koning zal toch wel met ons eens zijn dat wanneer iets *door overlevering* tot ons komt er iets aan het oorspronkelijk verhaal *kan* veranderd zijn, iets weggelaten, iets bijgevoegd, of, wanneer het schriftelijke overlevering is, een woord verkeerd begrepen. Men denkt dat het Evangelie 'volgens Mattheus' vervaardigd is tusschen de jaren 70 en 100, dat 'volgens Marcus' wordt voor het oudste gehouden, en men meent dat het zou dagteekenen van vóór de verwoesting van Jerusalem (in het jaar 70), dat volgens Lucas is geschreven denkelijk omstreeks het jaar 100 en dat volgens Johannes tusschen de jaren 100 en 150 na Christus, dus tijdens de tweede of derde generatie na Christus. -

Om de vrijzinnige opvatting van het Christendom te noemen 'een vernuftig uitvindingje van menschen', een 'zoethoudertje, 'een in slaap-sussertje van het groote geweten', getuigt dit wel voor eerbied voor de meening van anderen?

Zijn rechtzinnige Christenen en vrijzinnige Christenen het niet eens over den kern van het Christendom, dat is de beoefening der Christelijke deugden: naastenliefde, vergevensgezindheid, verdraagzaamheid en zelfverloochening? Indien de heer Johan Koning eene beschouwing over deze algemeen erkende waarheden van het Christendom als inleiding van zijn artikel had genomen, dan zou zijn beschouwing omtrent de plaats der vrouw onveranderd hebben kunnen blijven, maar dan zou deze bovendien ook van waarde zijn geweest voor dat groote deel der Lelie-lezers die behooren tot die Christenen welke niet belijden wat de schrijver noemt: een beter 'soort' Christendom.

Het streven dergenen die burgers zijn eener Christelijke maatschappij vindt toch meer zijn zwaartepunt in het beoefenen der idealen door Christus ons voor oogen gehouden, dan in het aannemen van wonderverhalen als 'geloofswaarheden', welke verhalen misschien zijn ontstaan door de groote behoefte om den mensch Jezus die jaren vroeger een Blijde Boodschap bracht, te verheerlijken, te vergoddelijken.

Dat de schrijvers der Evangeliën niet hebben *willen* en *kunnen* bedriegen, behoefde de heer Koning niet te bewijzen. Niemand toch die dit beweren zal, ook niet zij die meenen dat deze schrijvers te goeder trouw gefaald hebben; daar de Evangelieschrijvers geloofden dat Jezus de beloofde Groote Koning of Verlosser was, konden zij van Hem niet als van een mensch schrijven. Bovendien waren het Oosterlingen, hun beeldspraak, hun verhaaltrant is zoo geheel anders dan de onze. Zie hieromtrent meer in de aanteekeningen van bovengenoemd N.T. bewerkt door Ds. Bakels, uitgegeven door de 'Mij. voor goede en goedkoope lectuur.' -

Amsterdam, 18 Oct. '09.
J. RASCH.

II. Aan C.A. van Greuningen.

M.

Hebt u *inderdaad* gelezen mijn artikel over de Pausen? Dan moet ik U zeggen dat U de kunst van lezen *niet* verstaat. Maar waarom zou ik vechten met iemand die niet anders *wil* zijn dan een *vijand* van onze Kerk?

Ik zie daarvan het nuttelooze dagelijks meer en duidelijker en beter in. 't Zou mij heel gemakkelijk vallen U alles nóg eens uit te leggen, maar U of een ander vriendje van U zouden dan stellig over eenigen tijd met *precies dezelfde* bezwaren weer aankomen. Doordenken doen helaas weinig menschen.

H.v.R.B. (Regina).

Ingezonden stukken.
Buiten verantwoordelijkheid der Redactie.

Ter wille van het kind.

Het is nog maar weinige jaren geleden, dat de heerlijke klank van de woorden ‘naar buiten’ slechts bekend was aan hen, die behooren tot de zoogenaamde bezittende klasse. De meeste menschen en kinderen wier gezondheid ten gevolge van aanleg en levensomstandigheden er treurig aan toe was, verkeerden toen nog in de droeve noodzakelijkheid te trachten gezondheid en levenskracht te heroveren in bedompte, vochtige, soms overbevolkte woningen, veelal in nauwe stegen en gevoed slechts met brood en aardappelen. Voor de kinderen, de zwakke, de ziekelijke, is in dat opzicht gelukkig een betere tijd aangebroken. Toen maar eenmaal een paar echte kindervrienden een proef had genomen met het naar buiten sturen van arme, zwakke kinderen en de resultaten uitstekend waren, toen heeft met verwonderlijke snelheid de idee der gezondheidskolonies warme vrienden gevonden, die met woord en daad trachtten de verwezenlijking ervan mogelijk te maken. En dat die idee thans verwezenlijkt is, daarvan zijn de bewijzen voorhanden. Wie toch heeft ze niet gezien, de groepen van kinderen, soms zwoegend onder den last van hun miniatuur koffers onder leiding van een heer of dame, op weg naar 't station en... ‘naar buiten’?!!

Zoo stroomen ze toe van alle oorden van het land, de kleine bleekneusjes die o.a. in de Kolonies van 't Centraal Genootschap komen zoeken de kracht en 't weerstandsvermogen zonder welke de meeste van hen het onherroepelijk zouden afleggen tegen de vele vijanden die hun gezondheid bedreigen. Het is 'n genot de kinderen te

zien trekken ‘naar buiten’, maar heerlijker is het om bij te wonen, hoe 'n verblijf van vier weken in de zon en de zuivere lucht in een frissche, gezonde omgeving, waar voor reinheid en rust, voor vroolijkheid, zorgeloosheid en eenvoudige, versterkende voeding wordt gezorgd - verkwikkend is het om te zien, hoe eene vacantie van vier weken buiten, de tengere, vaak oude, gezichtjes een gezonde blos kunnen geven, de oogen doen glinsteren als echte kinderoogen en 't gewicht en de levenslust toenemen. Wie het zelf heeft bijgewoond hoe zoo betrekkelijk weinig verplegingskosten de zwakke kinderen der armen kunnen doen opleven en aansterken, wie beseft hoe onberekenbaar groot de invloed is, die daar, van uit kan gaan op de kracht van ons volk, die neemt zich hierbij voor niet te rusten voor het zoover is, dat ALLE zwakke en ziekelijke kinderen van arme ouders des zomers dit reisje ‘naar buiten’ kunnen maken.

‘Maar’, zoo zult ge misschien vragen, ‘hebt ge dat dan nog niet bereikt, nu toch zoovele warme vrienden van het C.G. overal in ons land aan 't werk zijn?’ En ge hebt gelijk dat reeds zeer veel is bereikt. De vrienden van het C.G. hebben veel, zeer veel gedaan en 't gevolg is geweest, dat het C.G. door haar afdeelingen bestormd is met aanvragen voor plaatsing hunner kinderen en verreweg de meeste dier kinderen zijn geplaatst. Maar - velen van hen heeft het C.G. helaas moeten afwijzen en honderden zal het moeten afwijzen... uit plaatsgebrek. Is het niet zonde en jammer, dat zoo vele ongezonde kinderen, voor wie het geld reeds aanwezig was, hebben moeten thuisblijven in hun veelal ellendige woningen in benauwde stadlucht?

Het is een tweede eigen koloniehuis dat 't Centr. Gen. behoeft, een ruim, zonnig gebouw, dat 't mogelijk zal maken den volgenden zomer alle kinderen te plaatsen, waarvoor verpleegkosten aanwezig zijn. Dit huis moet van den zomer gereed zijn. Wie wil ons helpen om het doel te bereiken? Wie wil een steen of een aantal steenen bijdragen voor dit groote gebouw? Zullen we slagen, dan moeten voor December *f* 70,000 bijeen zijn.

Ouders, wier kinderen den heerlijken klank van de woorden ‘naar buiten’ kennen uit ervaring, doet wat in uw vermogen is om de leus te helpen verwezenlijken: ‘alle arme bleekneusjes naar buiten’.

Gedichten in Proza naar Turgenjeff.

Het Oudje.

Ik liep op een uitgestrekt veld, alleen.

Plotseling kwam het mij voor, alsof zachtjes, voorzichtige schreden achter mijn rug hoorbaar waren.... Iemand volgde mij.

Ik keek om - en bemerkte een klein gebogen oudje, geheel in grauwe lompen gehuld. Daaruit kwam slechts te voorschijn het gezicht van de oude vrouw, een geel, rimpelig, tandeloos gezicht.

Ik ging op haar af... Zij bleef staan.

‘Wie zijt gij? Wat wilt gij? Zijt gij een bedelares? Verwacht gij een aalmoes van mij?’

Zij gaf geen antwoord. Ik boog mij naar haar over en bemerkte, dat hare beide oogen met een halfdoorzichtig, witachtig overtrek of vliesje bedekt waren, zooals bij een zeker soort vogels: de oogen worden daardoor voor al te scherp licht beschut.

Bij de oude vrouw bleef het vliesje echter onbewegelijk en liet de pupillen niet te voorschijn komen.... waaruit ik opmaakte, dat ze blind was.

'Wilt ge een aalmoes?' herhaalde ik mijn vraag. 'Waarom volgt ge mij?' - Doch het oudje bleef stom als te voren, alleen kromde zij zich een weinig.

Ik wendde mij af en zette mijn weg voort.

Maar, weer hoor ik achter mij dezelfde zachte, afgemeten, bijna sluipende schreden.

Weer deze vrouw! dacht ik bij me zelf; - waarom vervolgt ze me toch? Doch tegelijk kwam ik op de gedachte: ze zal waarschijnlijk in haar blindheid den weg gemist hebben en volgt nu den klank van mijne schreden, om samen met mij de woningen der menschen te bereiken. Ja, ja, dat zal het zijn.

Toch, nu en dan maakte een zeldzaam gevoel van onrust zich van mijne gedachten meester: het kwam mij nu voor, alsof deze vrouw mij niet alleen volgde, maar dat zij me zelfs de richting aangaf, mij nu eens naar rechts, dan weer naar links stootte en dat ik haar willenloos gehoorzamen moest.

Toch ga ik verder -... op eens, recht voor mij op den weg, iets zwarts, iets wijds en opens... als een groeve... 'Een graf!' schoot het mij door mijn brein. Daarin wil ze mij dus stooten! Haastig wendde ik mij om. Weer voor mij het oudje... maar nu kijkt ze! Ze kijkt naar mij met groote boosaardige onheilspellende oogen... met de oogen van een roofvogel... Ik zie haar scherp in 't gezicht, in de oogen... weer datzelfde vliesje, dezelfde levenlooze doffe trekken... 'Ach!' denk ik... 'dit oudje is mijn noodlot. Dat noodlot, waaraan niemand ontkomen kan!'

'Geen ontkomen! Geen ontkomen? - Wat een krankzinnigheid... Men moet het beproeven.' En ik wend mij zijwaarts, naar een andere richting.

Vlug vlieg ik voorwaarts... Maar de zachte schreden weerklinken zooals vroeger achter mij, dichtbij, heel dichtbij... En voor mij weer het donkere graf.

Opnieuw wend ik mij naar een andere zijde... en wederom datzelfde sluipende geluid achter mijn rug en voor mij dezelfde dreigende plek.

En waarheen ik mij ook wend, als een opgejaagde haas... altijd hetzelfde, altijd hetzelfde!

'Halt!' denk ik. 'Nu wil ik haar beetnemen! Ik wil mij niet van de plaats roeren!' - en oogenblikkelijk ga ik op den grond zitten. De oude vrouw staat achter mij slechts twee schreden verwijderd. Ik hoor haar niet, maar ik voel het, zij is er. En plotseling zie ik, de donkere plek daar in de verte komt, kruipt recht op mij af. O God! Ik kijk achterom... Het oudje heeft haren starren blik op mij gevestigd - en een grijns verwringt haar tandeloozen mond...

- Geen ontkomen.

De Aalmoes.

In de nabijheid van een groote stad, op het breede voetpad, liep een oude, zieke man.

Aarzelend waren zijn schreden; onzeker, slepend en strompelend gingen zijne uitgeteerde voeten slechts met moeite en moede vooruit, alsof zij een vreemden wil gehoorzaamden. Zijn kleeren hingen in lompen om zijn lichaam, zijn bloote hoofd viel op de borst neder.., de krachten begaven hem.

Hij zette zich op een steen neder aan den weg, boog zich voorover, steunde op zijn elleboogen, bedekte zijn gezicht met beide handen en tusschen zijne gekromde vingers vloeiden de tranen en druppelden in het droge, grauwe zand.

Hij dacht aan vervlogen tijden...

Hij herinnerde zich, hoe hij ook eens gezond en rijk was geweest - en hoe hij toen zijne gezondheid verloor - en zijn geld met anderen er doorbracht, met goede en slechte vrienden... En nu, nu had hij niet eens een stukje brood - allen hadden hem verlaten, de vrienden nog eerder dan de vijanden.

... Zou hij zich nu werkelijk zoo moeten. vernederen, om een aalmoes te bedelen? En bitterheid vervulde zijn hart en schaamte.

Zijn tranen echter vloeiden en vloeiden en druppelden in het grauwe zand.

Opeens hoorde hij, hoe hem iemand hij zijn naam riep: hij richtte zijn moede hoofd op - en zag voor zich een onbekende staan.

Deze had een ernstig, eerbiedwaardig, maar niet streng gelaat; zijn oogen waren niet stralend, maar helder; de blik doordringend, maar niet valsch.

'Gij hebt Uw geld weggegeven,' liet een zachte stem zich hooren... 'Hebt ge geen berouw weldadig geweest te zijn?'

'Neen, ik heb geen berouw,' antwoordde de grijsaard met een zucht, 'ofschoon ik nu weliswaar van honger sterf.'

'Wanneer er nu op de wereld geen bedelaars geweest waren, die de hand naar U uitstrekten,' ging de onbekende voort, 'wanneer niemand de weldaden noodig gehad had, hadt gij dan wel weldadig kunnen zijn?'

De grijsaard gaf geen antwoord - en verviel in gepeins.

'Zoo wees dan ook gij niet te trotsch, arme bedelaar,' hief de onbekende weer aan: 'sta op, strek Uw hand uit, geef ook gij nu aan andere goede menschen gelegenheid, door de daad te bewijzen, dat zij goed zijn.'

De grijsaard stond op en keek rond.... doch de onbekende was reeds verdwenen; - in de verte echter verscheen op den weg een wandelaar.

De grijsaard ging op hem af - en strekte zijn hand uit. - Deze wandelaar echter wendde zich met knorrig gezicht af en gaf hem niets.

Na hem kwam nog een tweede - en die gaf den grijsaard een kleinigheid. En de grijsaard kocht zich brood voor den gekregen stuiver - en zoet smaakte hem de afgebedelde beet - en geen schaamte kwelde meer zijn hart - integendeel, een gevoel van stille vreugde was over hem gekomen.

Laatste Weerzien.

Wij waren eens vrienden - hechte, trouwe vrienden.... Maar er kwam een noodlottig oogenblik - en wij vervreemdden van elkaar, werden vijanden.

Vele jaren vergingen.... Toen kwam ik op een zekeren dag op de doorreis in de stad, waarin hij woonde en vernam, dat hij hopeloos ziek lag en mij wenschte weer te zien.

Ik ging naar hem toe, trad zijn kamer binnen.... onze blikken ontmoetten elkander.

Nauwelijks herkende ik hem weer. God! Hoe had het lijden hem misvormd! Geel, uitgedroogd, met geheel kaal hoofd en dunnen, vergrijsden baard, zat hij in een voor hem vervaardigd hemd.... Hij kon den druk van het lichtste kleedingstuk zelfs niet meer verdragen. Haastig strekte hij zijne uitgeteerde, magere, als afgeknaagde hand naar mij uit en bracht met moeite eenige onver-

staanbare woorden uit - of het een groet, of het een verwijt was - wie vermag het te zeggen? Zijn ingezonken borst maakte eene krampachtige beweging - en over de kleine pupillen van zijne ontstoken oogen gleden twee jammerlijke, smartelijke tranen.

Het hart bloedde mij.... Ik zette mij naast hem neder op een stoel - en reikte hem, terwijl ik onwillekeurig den blik voor deze verschrikkelijke verwoesting moest neerslaan, ook mijne hand.

Alleen had ik het gevoel, alsof het niet zijne hand was, die de mijne omsloten hield.

Het was mij, alsof tusschen ons eene groote, stille vrouw zat. Een lange sluier omhulde haar van het hoofd tot aan de voeten. Hare diepliggende, matte oogen blikken in 't vage, stom zijn hare bleeke, strenge lippen.

Deze vrouw sloot onze handen ineen.... Zij verzoende ons voor altijd. Ja.... De dood had ons verzoend....

Het Insect

Ik droomde eens, dat wij met ons twintigen in eene groote kamer zaten en dat alle vensters geopend waren.

Er waren vrouwen, kinderen en grijsaards....

Wij onderhielden ons over heel alledaagsche dingen - en spraken luid door elkaar.

Plotseling vloog een groot insect, ongeveer twee duim lang, dat sterk zoemde, in de kamer.... vloog naar binnen in een cirkel en bleef aan den muur zitten.

Het leek wel een vlieg of een wesp. Het lijf was van een vuilbruine kleur, eveneens de vlakke, harde vleugels; de uitgespannen voeten harig en de kop hoekig en groot, als bij een vlinder; en die kop en die voetjes - waren schitterend rood, als bloed.

Dit vreemde insect draaide voortdurend met den kop, naar onderen en naar boven, naar rechts en links, bewoog de voetjes... daarna vloog het plotseling van den muur af, vloog zoemend door de kamer, bleef opnieuw stilstaan en maakte weer zijn leelijke, afkeerwekkende bewegingen, zonder zich van de plaats te roeren.

Bij ons allen verwekte het afschuw, schrik, ja zelfs vrees...

Niemand van ons had tot dusver iets dergelijks gezien, allen schreeuwden: ‘Jaagt toch dat ongedierte weg!’ allen zwaaiden met hun zakdoeken... maar niemand waagde er dicht bij te komen... en zoo dikwijls het insect opvloog, week iedereen onwillekeurig terug. Slechts een uit den kring, een nog jonge, bleeke man, keek naar ons overigen met onverholen verbazing. Hij haalde de schouders op, glimlachte en kon volstrekt niet begrijpen, wat er met ons gebeurde en waarom wij zoo opgewonden waren. Hij zelf kon in 't geheel geen insect zien, hoorde niet het geheimzinnige suizen van zijne vleugels. Plotseling wendde het insect zich recht naar hem toe, vloog op hem af, preste zich aan zijn hoofd en stak hem vlak boven de oogen in het voorhoofd... De jonge man stiet een zwakke kreet uit... en viel dood neer.

De verschrikkelijke vlieg vloog onmiddelijk daarop weg...

Toen eerst raadden wij, wat voor een gast hij geweest was.

Vertaling door LOUIS.

‘Onder de Rendieren.’
uit het Noorsch van Matti Aikio.
(Vervolg van No. 17.)

Jussa ijlde met de flesch vooruit. Nikko Nille overnachtte namelijk bij den ouden Jongo.

- Nikko Nille sloeg een zijweg in, die naar den westelijken oever van de rivier leidde. Daar ging hij zitten op een half onder de sneeuw bedolven houten schutting, die er opgericht was om de ski-loopers in hun vaart te stuiten. De ‘ouwe’ moest tijd hebben om zich dronken te drinken. Hier was 't stil en men was ver van den landweg.

Aan het noorden van het hemelgewelf vertoonde het Noorderlicht zich in lange tongen. Zigzagswijze trilden ze heen en weer in de phosphoresceerende zee onder den melkweg, vormden een krul en verdwenen dan warrelend in Zuidelijke richting. Als opgehitste, mystieke slangen uit de sagen-wereld, wrongen zij zich als leden zij de hevigste pijnen op gloeiende kolen uitgestrekt. Met spookachtige snelheid schoot de weerschijn over de blauwachtig-witte sneeuw met de fonkelende kristallen stippen, flitste als een lichtstreep over de pijnbosschen aan de kanten van het dal en over de platgedrukte nevelmassa boven de rivier. Af en toe opende dat duizend-armige, dunne, geel-witte hemelspook hier en daar een blauwe plek met groote, kalm-flikkerende sterren.

De schrale takken van de berken en wilgen op de landpunt aan den overkant der rivier

ademden een dunnen nevel uit, die de koude op hetzelfde oogenblik kristalliseerde tot witte guirlanden van dichte rijmfranjes.

De stammen met hun dikke basten schenen niet meer dan donkere aderen. Maar de omhulsels der knoppen scheidden terpentijn af en klemden zich om de vrucht. Een kleine musch, die een ijsharden knop niet los kon krijgen omdat haar snavel door de kou geen kracht genoeg had, zat op een tak met de teere pootjes in de bitterkoude rijmfranjes gedrukt. De kou verspreidde zich van haar staartje over heel het lichaam. De oogleden vielen toe, terwijl zij trachtte haar kopje en nek onder de vleugels te verbergen, wat haar niet gelukte. Het vogeltje viel op den sneeuwbodem, met de pootjes onder den buik opgetrokken.... Maar het laatste wat het ondervond was een gevoel van innig welbehagen. Het droomde dat het door een warme lucht vloog, die geheel vervuld was van den heerlijksten zonneschijn.

Nikko Nille sperde zijn oogen eens goed open. Hij keek naar iets dat scheen te bewegen en over een rondgerugde sneeuwvlakte gleed in 't Zuidwesten. Niettegenstaande den grooten afstand kon hij goed zien, want de volle maan was juist in het Oosten opgekomen....

Biettar Oula weet nog niet wat ongeluk is. Maar dat kan nog komen. Nikko Nille zeide het zelfs hard op: ‘Dat kon nog komen.’ - Arme Elle!.... Op een mooien dag staat zij alleen, jong en hulpeloos. Enfin - Nikko Nille zal niet te hard tegen haar zijn. Hij zal haar wel een handje helpen. Maar als zij dan op een avond naar hem toekomt en hem aan hun vroegere liefde herinnert dan zal hij zeggen:

‘Elle ik heb medelijden met je. Maar je weet dat ik AEra Marit liefheb en zij houdt van mij. De volgende maand trouwen we.’ Dan zakt Elle in elkaar en huilt bittere tranen. En dan zegt hij alleen: ‘Vaarwel lieve Elle! De Heer beware je!’.. Meer zegt hij niet - en laat haar daarop alleen....

Nikko Nille voelde een koude rilling langs zijn rug glijden.

De winkelier had zich niet heel veel moeite gegeven om de scheur behoorlijk toe te naaien. De herinnering aan het zooeven gebeurde stak vreeselijk af tegen Nikko Nille's hoogdravenden droom...

Lieve hemel, zouden die oude beenderen van ‘de ouwe’ dan nooit eens uit elkaar vallen! En zij dreigde hem op den koop toe met ‘te blijven rondspoken’ als zij eenmaal dood was. Alsof ze nog niet lang genoeg op de aarde vertoefd had - haar geest behoefde er werkelijk niet te blijven rondspoken. Alsof zij de laatste tien jaar al niet meer op een representant van 't doodenrijk dan op een levend wezen geleken had! En die AEra Marit, die daar zoo jeugdig rondliep en zoo mollig was en zoo lief! Inwendig was hij er al lang tegen in opstand gekomen en hij had moeite genoeg om zijn bittere teleurstelling te verbergen. Hij was aan den drank geraakt en dronk hoe langer hoe meer en werd ruw als hij dronken was, maar gelukkig alleen maar met zijn mond. Dan gilde hij, sneed op als een idioot en smeet met zijn geld. En misschien had hij ook wel eens een rendier gestolen.

In het begin was hij een ridderlijke echtgenoot geweest. Hoewel een waar echtgenoot, was hij eigenlijk nooit geweest. En wat meer zegt - hij had tot op den dag van heden zijn reinheid weten te bewaren. Wat dat betreft kan hij dus met recht zeggen dat hij een braven man voor haar geweest was. En hij had feitelijk ook een goed hoofd, hij was lid van 't bestuur van 't district. De president stelde veel prijs op zijn oordeel. Maar hij had nooit leeren schrijven. Hij teekende zijn naam met vastgehouden hand.

Hoe menige lente was hij niet met zijn kudde naar het Noorden getrokken, overtuigd dat als hij in den herfst terugkwam er niets anders van ‘de ouwe’ over zou zijn dan een treurig verhaal over haar dood. - Nikko Nille sjokte naar huis.

Jussa en eenige andere jongens vermaakten zich op de plaats op de gewone wijze - zij hielden het Noorderlicht voor den mal. Zij hielden allen een koekje omhoog en riepen: ‘Gakko! Gakko!’ (koekje, koekje!) Het Noorderlicht scheen woedend te worden en dreigde hun met zijn stralen te grijpen - maar de jongens wisten zich altijd op het juiste oogenblik in de smederij te verbergen.

‘Jussa!’ riep Nikko Nille.

‘Hier ben ik,’ zeide Jussa, terwijl hij naar Nikko Nille toe kwam. ‘De ouwe is al stomdronken en zoo gedwee als een lammetje... De sleutels? - Die zullen even gemakkelijk uit haar handen los laten als het haar van een verrot rendiervel.’

‘Kan jij niet naar binnen gaan en ze zien te krijgen?’

‘Ja, wat zal ik je zeggen - zij schreeuwt hoog en laag dat jij eerst binnen moet komen om ook een borrel te krijgen.’

Die verleiding was al te groot voor Nikko Nille. Hij trachtte de deur voorzichtig te openen, maar het ijs tusschen de kieren piepte allerverschrikkelijkst. Zonder om zich heen te kijken, sloop hij voorzichtig naar ‘de ouwe’ toe, die bij het vuur zat en haar pijp met een houtje aanstak.

‘Zoo - ben je daar mijn jongen! Nu zal je eens een lekkeren borrel van me hebben! Dien zal de ouwe Zare je zelf inschenken! - Dacht je misschien dat de oude Zare haar jongen geen borrel gunde?’ Eén enkele, gebrokkelde tand schitterde, toen zij haar lippen tot een breeden glimlach plooide.

Nikko Nille liet den brandewijn door zijn keel glijden.

‘Ik zou even in de kast moeten.’

‘Zeker, mijn jongen. Maar eerst een kus!... Nu heb ik je niet gekust sinds - - ja, de hemel weet of ik je wel ooit gekust heb! Maar nu zal je me er een geven - en een flinke ook!’

Nikko Nille stond als aan den grond genageld. Zoo iets had ‘de ouwe’ nu nog nooit bedacht. En zij zou 't nu zeker ook nooit gedaan hebben als Jussa 't haar niet in 't hoofd gepraat had. En zij scheen 't werkelijk te meenen. Het hielp niet of hij al ‘lieve’ zeide - dat zag hij wel, daarom moest hij maar doen alsof hij 't prettig vond, dacht hij.... Hij was al op 't punt om zich voorover te buigen, toen hij op 't zelfde oogenblik AEra Marit in 't oog kreeg, die een eindje verder zat en vuurrood zag van 't ingehouden lachen. Maar voor hij zich terug had kunnen trekken had ‘de ouwe’ hem al bij den kraag gepakt. ‘Wacht eens even, nou kom je er zoo gemakkelijk niet af.’

‘Ben je niet wijs, Zare!’

‘Dat komt er niet op aan - een kus zal ik hebben!’ Zij hijgde van inspanning om bij zijn mond te geraken en moest zulke gymnastische toeren maken, dat zij op haar manken been rondtolde en tusschen de spijlen kwam van een paardenslede, die Jongo aan 't maken was - en op hetzelfde oogenblik barstte de scheur, die de winkelier genaaid had weer open. Daar stond Nikko Nille met het linker halfdeel van zijn bovenlichaam bloot - en ‘de ouwe’ lag op den grond tusschen de spijlen van de arreslee - met het korte, kromme been in de hoogte. Nikko Nille kon bijna geen adem meer halen, 't was of hij een emmer ijskoud water over zijn lijf kreeg. Maar plotseling kreeg hij een idee. Hij trok zijn mes uit de schede en sneed het stuk van zijn paesk dat de kusgraage Zare in haar hand had aan den kraag door en maakte zich uit de voeten.

De dikke AEra Marit met haar kromme beenen proestte van 't lachen. Haar dikke lichaam ging onder haar rok en blouse op en neer als een spartelende, dikke schol, terwijl zij voortdurend met haar handen op haar vette dijen sloeg. Af en toe moest zij de tranen afvegen, die door het lachen over haar mollige wangen liepen. Haar kleine oogen en stompe neus verdwenen bijna in 't vet van haar wangen.

‘Help me toch eens op!’ riep ‘de ouwe’ met de flesch in de eene en de afgescheurde mouw in de andere hand.

‘Allee op - ouwe heks!’ zeide Jussa, terwijl hij trachtte haar op te krijgen. ‘Je hebt je vergist, hoor, als je je verbeeldde dat Nikko met Jozef zaliger in eerbaarheid kon wedijveren.’

Het ouwetje was zoo buiten zich zelf geraakt dat zij als een manke vogel door de kamer waggelde en tegen AEra Marit aanviel. ‘Heb jij hem gekust? Zeg eens?’ Zij greep haar mededingster hij haar blouse en schudde haar heftig heen en weer. ‘Zeg

eens, heb jij hem gekust?.. Kijk me eens aan, jonge gans die je bent! Wees maar zeker dat de ouwe Zare wel zal blijven leven al is 't alleen maar om jullie te plagen!.... Versta je me?.... Jullie zullen elkaar lonkjes toewerpen tot je allebei vergaat - evenals twee rendieren, die ieder aan een kant van de schutting staan.

AEra Marit kleurde van verlegenheid, sloop weg en haastte zich naar den zolder, waar zij met haar ouders sliep, die ook Lappen waren, welke rendieren hielden. Haar trage bloed had haar nooit aan liefde-gevaren blootgesteld. En daar Nikko Nille van zijn kant ook een getrainde asceet was, paste dat uitstekend. Als hij af en toe eens dreigde los te barsten schrikte hij er zelf zoo van dat 't altijd uitliep op een volmaakte zelfverloochening.

(Wordt vervolgd).

Het verstand komt met het ambt.

Dit is eene waarheid, welke nog dagelijks bewezen wordt; zelfs geldt zij voor de hoogste betrekkingen van den Staat. Hoofdwerk kan

ieder; het handwerk moet geleerd worden. De stelling werd streng doorgevoerd in Athene, en als fundamenten van een goed ambtenaar werden beschouwd: vroomheid, gehoorzaamheid en zedelijkheid. Een wetenschappelijk onderzoek werd niet ingesteld. Indien men van ouder tot ouder Athener was, in zijn Goden geloofde, eerbied had voor vader en moeder, en het echtelijk leven hoog hield, dan was men al een heel eind ver. Daarbij moest bewezen zijn, dat men een goed financier was, en daardoor ook geen schulden had; bovenal dat men een zedelijk leven leidde, wat weêrspreekt dat de Grieken în onnatuurlijke ontucht hun lusten botvierden.

Hoe het zij, de kern der waarheid van het spreekwoord is onwedersprekelijk, mits men algemeene ontwikkeling als grondslag stelt. Met vasten wil en bewonderenswaardige volharding, kunnen domme menschen examens afleggen, maar het breede denken leert men niet aan. Gegradueerd zijn is een maatstaf, maar niet *de* maatstaf, en dat is gelukkig ook*). Eigenaardige uitkomsten zou men verkrijgen indien men eens een onderzoek instelde naar het weten en kennen van onze staatsambtenaren, en dit vergeleek met wat velen hunner op hun gebied presteeren. Denk maar eens aan onze groote staatslieden, wier examenstudie was *de* godgeleerdheid; aan een minister van marine die advokaat was; aan ministers van waterstaat, wier studie liep in rechtsgeleerden zin. Wat men wil kan men; immers 't feit is bekend, dat een onzer groote mannen van de vorige eeuw deze stelling zoo ver doorvoerde, dat hij ten langen laatste ook op 't gespannen koord liep.

A.J. SERVAAS VAN ROOYEN.

Dartel-moede.

Stil! stoor haar ruste niet: z' is afgespeeld
En afgedarteld in de groene dreven.
Zacht rust ze nu, het jonge rozeleven.
Door 't vogeltje in zoete slaap gekweeld.

De oogjes toe, de wangetjes aan 't blozen
En 't mondje, frisch omlijst, staat even op,
Moe buigt in 't kleine handje een zwang're knop,
In 't stoeien afgerukt van gindsche rozen.

Louterings-Vuur.

Ter wille van 't verkleumde kindje,
Dat zij in de armen droeg,
Gaf hij een goudstuk aan de moeder,
Die om een aalmoes vroeg.

Maar, *door* haar hand viel 't op de steenen,
Vlak voor zijn voeten neer;
Hij raapte 't op.... keek om zich henen,
Maar.... zag de vrouw niet meer.

Zij was een geest, de bleeke moeder,
En *dit* haar straf, - omdat

*) Campbell van de Bibliotheek, Pierson, de oeconoom, Bredius, e.a. zijn van huis uit ongegradueerden.

Aan drank verslaafd, zij eens op aarde,
Haar kind verwaarloosd had.

En, midden in de koude wereld,
Waar niemand zag haar nood,
Waar ieder doof was voor haar smeeken,
Vroeg zij voor 't kindje brood.

Dit was haar loutrings-vuur op aarde,
Tot, vol van medelij,
Een mensch zich harer zou ontfermen,
Dán eind'lijk was zij vrij.

Veel jaren was de blinde wereld
Aan haar voorbij-gegaan,
Tot deez, Samaritaan der zielen
Met deernis werd begaan.

De ziener zag met geest'lijke oogen,
En had haar bee gehoord,
Geopend haar met liefde-handen
De gouden hemelpoort.

J. VAN REES-VAN NAUTA LEMKE.
Vrij naar 't Engelsch van GERALD MASSEY.

10 November 1909.
23ste Jaargang.
Nº. 19.

Bericht.

Present-exemplaren en Bewijs-nummers zijn aan te vragen bij den uitgever van dit blad, niet bij de redactie.

Beklag over correctie- of drukfouten heeft de betreffende te richten tot den uitgever, niet tot de redactie.

Zij, die zonder abonné of lezer te zijn van de Holl. Lelie de redactie lastig vallen met de toezending van manuscripten of brieven, hebben het zichzelf te wijten, wanneer zij geen particulier antwoord ontvangen; de beantwoording van een en ander geschiedt door de corr.-rubriek in dit blad, behoudens die gevallen van uitzondering die de redactie om welke reden dan ook persoonlijk uit beleefdheid maakt.

Zij, die hunne manuscripten bij weigering terug verlangen, worden verzocht hunne behoorlijke frankeering terstond in te sluiten en hun juist adres terstond op te geven.

Zij, die met de redactie correspondeeren in de Lelie onder welk pseudoniem ook, worden verzocht zoowel dit pseudoniem als den eigen naam onder elken brief te herhalen, daar het onmogelijk is alle pseudoniemen te onthouden bij een zoo uitgebreide correspondentie.

Anonyme brieven worden niet beantwoord.

REDACTRICE.

HOOFDARTIKEL

Hoofdartikel
Wat zal ik lezen?
IV.

Lieve Annie,

een paar dagen geleden moest ik er ineens aan denken, hoe we verleden zomer samen alle mogelijke reisplannen maakten. Weet je nog wel? Jij wou het liefst naar Noorwegen; alles wat je van dat land met zijn harde, bijna afstootende en toch weer zoo eigenaardig bekorende natuur gelezen had, trok je zoo verbazend aan. - Ik had toen eerder een gevoel van beklemming, als ik dacht aan die eenzame fjords, aan die stille meren, aan die kale rotsgebergten; maar nu, Annie, ga ik dadelijk met je mee! Niet in de eerste plaats om het land, maar om de menschen. Die stille, zwijgzame menschen, vol energie en gezonde kracht, die in 't eerst koel en stug lijken, koud en

ongenaakbaar als hun land, en die toch zoo vol warmte zijn van binnen, vol diep, echt gevoel, als men maar de moeite neemt, ze door en door te leeren kennen. Nu, ik hèb ze leeren kennen, die trotsche, eerlijke karakters, die even trouw als rechtvaardig zijn, ik heb lief en leed, arbeid en zorgen met hen gedeeld, en ze zijn mijn beste vrienden geworden.

Heb je ook niet lust, kennis met hen te maken?

Kom dan met me mee naar het dorpje Fjorddalen, dan zoeken we den ouden Erik Gjellerup op, die zoo trotsch is op zijn knap-

pen zoon Gunnar, of we stappen in ‘Vaerndalen’ binnen bij den kleinen vroolijken Ole Amundsen en zijn blonde vrouw Kristine, die zoo mooi kan zingen en zulke lekkere appelkoekjes bakt. En als we dan nog bij Arne Garborg op ‘Elverhoï’ geweest zijn dan klimmen we den steilen berg op naar ‘Stormandshoï.’ Daar ben ik het liefst. Daar woont de zachte, droomerige Axel Torsby met zijn hardhandige vrouw, ‘moeder Birgitta’, die verstand heeft voor twee, en die toch ook het hart op de rechte plaats heeft zitten, al toont ze het niet zoo dadelijk. Bij hun eten we een bordje Noorweegsche gort, iets

EMIL FRITHJOF KULLBERG.

anders krijgt men er zelfs op Kerstmis niet, want Torsby is heel arm, - maar misschien krijgen we er van moeder Birgitta toch wel suiker en kaneel overheen, net als kleine Astrid op dien avond toen Axel Torsby zijn zoon Tor en zijn oudste dochter Ingrid naar Fjorddalen gebracht had...

Zeg Ans, wil je? Je hoeft geen koffers te pakken, je hoeft geen rondreisbiljetten te nemen, als je maar op je makkelijke stoel bij het vuur gaat zitten met *Emil Frithjof Kullberg's* roman: **Springtanz**[1] op je schoot.

Half Duitsch, half Noorsch is de naam van den schrijver. Zoo is ook het werk. Het is in het Duitsch geschreven, maar de stijl is niet die van een Duitscher, de ziel, die in dit boek leeft, nog veel minder. ‘Roman uit het Noorweegsche boerenleven’, noemt Kullberg zijn boek. En hij beschrijft het leven van die Noorweegsche boeren, zoowel als de menschen zelf, zooals slechts iemand, die dat leven zelf heeft medegeleefd, het beschrijven kan. Niet als een vreemde, een buitenstander, geeft hij zijn indrukken weer, neen, men voelt, dat alles ook in zijn eigen binnenste doorleefd en tot rijpheid gekomen is.

‘Springtanz’? - Wat is dat? ‘Het is een eigenaardig soort horlepiep, zooals de Noordsche boeren in Hallingdal hem dansen. Een kostelijke dans, met een merkwaardige, bijzondere muziek erbij,’ Zoo zegt de schrijver. ‘Springtanz’ - het is

1) Verschenen bij Alfred Jansen in Hamburg.

niet meer dan een woord, een titel, die met den rijken inhoud van het boek weinig te maken heeft. ‘Menschen in Fjorddalen’, zoo zou *ik* het noemen.

‘Springtanz’ is een ernstig boek, een degelijk boek, een boek van zedelijke waarde in de allerbeste beteekenis.

Vroolijkheid, overmoed en uitgelatenheid vinden we bij deze stille menschen zelden. Wel hebben hier en daar de stemmen van blijheid en jeugd de overhand, maar de grondtoon van den roman is ernstig. Van moeite, zorg en zwaren arbeid verhaalt de dichter, van stille trouw en harde plichtvervulling, van de eeuwige worsteling der menschenzielen met de menschelijke hartstochten, van den onverbiddelijken strijd der menschen met de natuur, van geduld en taaie volharding, van onwankelbare rechtvaardigheid, van eerlijke, eenvoudig-krachtìge en in waarheid vrome zielen.

‘Springtanz’ is een boek, dat niet door eenige uiterlijke sensatie, maar alleen door de warme, innerlijke belangstellling, die men voor zijn personen gevoelt, door de eenvoudige natuurlijkheid en waarheid der teekening, door den rijkdom aan echt en diep gevoel van het begin tot het einde boeit en pakt. Geen gevleugelde woorden, geen fraaie zinnen, geen eigenaardig geformuleerde gedachten, maar door het heele werk heen een warme ader van ware, alles begrijpende menschelijkheid.

Maar wat voor mij het alleraantrekkelijkste is in dit sympathiek boek, dat is de fijne karakterteekening. Geen enkele figuur, die niet leeft, die niet zijn eigen lijn, zijn speciale

kleur gekregen heeft. Prachtige persoonlijkheden heeft de auteur in Erik Gjellerup en Arne Garborg geschapen.

Beide hebben grootsche plannen, maar beide hebben niet de kracht, om ze ten uitvoer te brengen. Slechts waarlijk groote menschen kunnen een grootsche taak tot een gelukkig einde voeren. Gjellerup, wel zoowat de hoofdfiguur uit het boek, is waarlijk een groot man. Garborg gaat aan zijn eigen ijdelheid en oppervlakkigheid te gronde.

Bijzonder eigenaardige karakters heeft Kullberg in de heele familie Torsby gegeven. Dat zijn menschen, die men kent, alsof men jaren met hen heeft omgegaan en die men nooit meer vergeet.

De stijl van dit boek is ook iets bijzonders. Gewild eenvoudig, eigenzinnig beknopt en zakelijk, hier en daar bijna droog. Korte zinnen, krachtig en gedecideerd. Alles in den tegenwoordigen tijd, nergens aanhalingsteekens. Maar deze stijl past bij den inhoud. Beide zijn door en door gezond, echt en waar, zonder een enkele mistoon, zonder valsch pathos. In het begin lijkt deze manier van schrijven misschien een beetje hard en nuchter, langzamerhand gaat men van die echt mannelijke uitdrukkingswijze houden. Nergens blijft hij aan de oppervlakte, hij dringt door tot op den kern der dingen.

Dit werk heeft de ware innerlijke harmonie van vorm en inhoud, die voor een echt kunstwerk vereischte is. Ik hoop, dat ‘springtanz’ je niet alleen eenige aangename uren zal verschaffen, maar dat je naderhand ook zult kunnen zeggen, dat het je innerlijk verrijkt heeft.

Met hartelijke groeten,

als steeds

je FREDDY WIEGAND-MEURING.

‘Om de eere Gods.’
Roman door Anna de Savornin Lohman.
(Vervolg van No. 14).

VII

Geert reed boodschappen doen - - -

Haar eenvoudige mama deed altijd alles zooveel mogelijk te voet af, of met de tram, en zij ergerde dikwijls genoeg haar man en haar kinderen, door heel ongeneerd thuis te komen met een of ander groot pak onder haar arm - - - Echt ‘burgerlijk.’

Maar Geert had het dadelijk als een van de voordeelen van haar rijk huwelijk beschouwd, dat zij nu voortaan in al deze dingen alles naar haar eigen inzichten zou kunnen regelen. Het was haar al een leelijke tegenvaller geweest, dat Govert-Jaap tegen een maand-rijtuig met livrei beslist zich verzette, maar in elk geval liet hij er haar toch vrij in 't coupétje of de victoria zoo dikwijls te bestellen als zij verkoos...

Zij had nu ook nog een andere reden, die haar aan rijden de voorkeur deed geven boven loopen; je kon ‘het’ nog wel niet véél aan haar zien, maar 't vlugge

jongemeisjes-achtige was er toch af in haar al reeds iets veranderden, sleependen, langzamen tred. - ‘Afschuwelijk dat je dat nu al zoô gauw moest doormaken! - - Op den duur, als ze wat ouder werd, nou ja, dan was 'n kind misschien wel leuk. Maar nu al, midden tusschen haar pretjes van eerste huwelijksjaar in, - - dat die Govert-Jaap ook zóó onstuimig moest zijn! - - Nou die wist zich uiterlijk in te houden hóór! - - En ze geloofde er niets van, wat hij haar aldoor verzekerde, dat zij de éérste was. Kan je begrijpen’...

Ze zou die bestellingen bij Monchen maar vast doen, al wist ze nog niet zeker of Gerty en haar man eigenlijk wel zouden aannemen. - En dan vroeg ze Sjoerd en Lizzy van der Hooph erbij. Ze had zich namelijk zoo in het hoofd gearrangeerd dit intieme dineetje, omdat zij heusch vond hoe het nu toch tijd werd, dat Sjoerd die zaak eindelijk eens tot 'n eind bracht. De van der Hooph's werden ongeduldig, ze hadden al zóó veel decepties gehad met het willen plaatsen hunner dochter, en altijd knapte 't af op 't laatste oogenblik, omdat de huwelijkscandidaat weer terugtrok. - Sjoerd echter was nu al zóó ver gegaan, Lizzy hoopte al zóó lang, nu ja, *zij* vond het ook verre van 'n ideaal huwelijk of van 'n ideaal-schoonzuster, maar, met dat al, neef van der Hooph, Lizzy's vader, was 'n relatie om mee voor den dag te komen, bij zijn invloedrijke positie aan 't Hof. Dien voor 't hoofd stooten, dat had geen nut. - - Wat die Lizzy blij zou zijn als ze dan toch eindelijk 'n man kreeg; - - *die* zou zelve wel zorgen dat er gauw kindertjes kwamen - - met 'r begeerlijkheid - -! Eigenlijk 'n vies kind, als je 't goed indacht, die Lizzy, met 'r eeuwig willen praten over zulk soort dingen, over onthullingen van reinheidslectuur, etc. op ‘intieme’ meisjestheetjes. - Van die soort ‘intimiteit’ van heel veel Haagsche quasi-o-zoo-zedige meisjes, die onder elkaar aldoor bevallingen bebabbelden, en bijbel-uitdrukkingen, die zoo ‘aanstootelijk’ waren, en aldoor, met knipoogjes en halve gezegden en vragen en gesprekken over de ooievaars-questie, omroerden in een brei van quasi ‘reinheid’, waaruit voor hun onbevredigde zinnen een verleidelijken geur

van wellust opsteeg, had zij, Geerte, in gezondheid van lichaam en ziel, steeds een hartgrondigen afkeer gehad. - En nog veel erger was het nu zij tot de getrouwden behoorde, en deze zelfde meisjes, quasi heel onschuldig, doende, zich aanstellend als ‘bang’ van het samenleven met 'n man, toch ondertusschen door er een genot in vonden bij háár te visschen naar alles wat ze niet wisten, niet begrepen, met onrein-belangstellend knipoogen gluurden naar haar figuur, en dan knikten tegen haar, van dat ze er geen geheim van behoefde te maken meer, dat ze 't wel dóórzagen - -

De victoria hield op in de Groot-Hertoginnelaan, voor de villa, die Nout Reesema en Gerty hadden laten bouwen.

Of mevrouw thuis was? -

Het Engelsch-aangedaan elegante kamermeisje herkende Geerte, knikte van ja; ‘Mevrouw ontvangt niet, maar voor U wel natuurlijk.’ - En ze deed voor Geerte de deur open van den salon, 'n onbewoond-aandoend, in koud-modernen stijl gehouden pronkvertrek, daarachter, door de even koud- en onbewoond-aandoende eetkamer en suite, zag Geerte haar nichtje in de serre, 't eenige gedeelte van 't huis, dat, met veel palmen en bloeiende heesters, een vriendelijken, gezelligen indruk maakte, ofschoon er geen plaats was voor gemakkelijk zitten, van wege de overgroote kunstdoenerigheid van de zoogenaamde ‘tuinstoelen.’ Bij hun trouwen hadden Gerty en Nout alles aan 'n eerste rang-firma opgedragen: vooral alles in stijl, en alles naar de laatste mode. Zoo iets als een persoonlijken smaak bezaten ze geen van beiden. - En hun thuis beschouwden ze ook niet veel anders, dan als een eet- en slaapgelegenheid, waarmee en passant tegen de kennissen die er kwamen gebluft werd door de groote luxe van de inrichting. Het volslagen gemis aan gezelligheid bemerkten ze dus niet.

- ‘Goed dat je komt’ - riep Gerty - ‘ik verveel me net zoo nu.’

Ze was inderdaad, tusschen een paar visites die ze gemaakt had, en een diner dat ze straks ging bijwonen, en waarvoor ze zich moest verkleeden, in, hier neergevallen, lusteloos van de al drukkend wordende hitte, zich amuseerend met te kijken in de plaatjes van de leesportefeuille. Le Rire en Le Journal amusant, die Mama altijd zorgvuldig voor haar wegborg, toen ze nog een jong meisje was, die konden je nog wel eens wat afleiding geven, met die echt-fransche teekeningen en bijschriften.

‘Ik kwam vragen of je a.s. Woensdag nog vrij hebt voor me, o maar 'n héél familiaar dineetje’ - zei Geerte - ‘Niemand dan jullie beidjes, en Lizzy van der Hooph met Sjoerd’ -

‘Even kijken’ - Gerty sloot haar bureautje, dat in de eetkamer stond, open, haalde er een agenda'tje uit - - ‘Woensdag - - Neen - Ja toch, ik vergiste me in den datum. Donderdag moeten we naar mama. - Hoe laat - -?’

‘Half acht.’ - - Het kwam verstrooid over Geerte's lippen, want ze was een en al aandacht voor Gerty's beeldige japon, tailleur, heel streng van lijn, 'n heel sluitende, lange jacquette, die, openhangend, de fijne wit-linon blouse en de slanke taille, met den zwartlint-ceintuur-strak-omspannen, liet zien. -

Gerty, die haar benijdenden blik opmerkte, zei met bestudeerde onverschilligheid:

‘Ik zit nog maar steeds met m'n jacquette aan. - Dat komt omdat ik net thuis was gekomen. - Wacht, zoo is het gezelliger’. - Zij wierp het kleedingstuk op een stoel, wilde toen Geerte uit haar geheel wijden witten mantel, die ‘het’ nog verborg, helpen. ‘Maak jij je 't nu ook gemakkelijk, en blijf een kopje thee drinken.’ -

‘Neen, dankje, ik moet Lizzy nog gaan vragen. Nicht van der Hooph heeft vandaag haar jour, dus dat treft.’

Maar Gerty, die de knoopen had losgemaakt, twijfelde nu niet meer. ‘Hé, nu al’, zei ze, met een blik van verstandhouding. - ‘Dat 's ook gauw, - - Vindt je 't prettig? - Jij liever dan ik.’ -

Geert haalde de schouders op. ‘Je hebt het niet voor 't kiezen. - Als 't aan mij lag, dan had ik ook liever nog wat uitstel van executie, maar, zooals jij ook, zóó gelukkig komt niet iedereen er af.’ - En, opnieuw wangunstig, gleden haar oogen langs Gerty's slankheid. -

‘Och waarom? Dat is dan toch ten slotte een questie van je eigen verkiezing. - - Nout en ik zijn het in dat opzicht heelemaal samen ééns, dat we geen kinderen willen.’

Ondanks het perverse, dat haar Haagsche omgeving ook op Geerte had gekleefd, van af het oogenblik af, waarop ze, geheel onschuldig toen, uit hare noorder-provincie-stad daar was komen wonen, was ze toch in heel veel dingen lang niet zoo ‘ingewijd’ als hare aan ‘reinheid’-lectuur-doende vriendinnen. Ook nu begreep ze niet dadelijk. - -

‘Makkelijk voor jou! - Als Nout zoo koelbloedig is, en als jij daarmee tevreden bent; - - *mijn* man is zoo niet’ - zei ze kleurend. - - ‘En, ik weet ook niet eens, of ik dat wel prettig zou vinden.’ - -

Maar nu lachte Gerty haar uit, met het vulgair-gemeene gezicht van een beroepsvrouw, die van al zulke kunstjes het fijne afweet. - -

‘Heere - Heere - Geert! - - Wat *ben* jij nog groen! Neem me niet kwalijk, maar ik moet er om lachen. Weet je dan heusch nog niet eens, dat je wel, - wel... nu ja, je

begrijpt me, - het kunt doen, en toch oppassen voor de gevolgen, - als je geen kinderen hebben wilt?' - -

Geert kreegt wéér een kleur. Op eens herinnerde ze zich hare eenvoudige, rechtdoor-zee, aan 'Gods wil' in alles onderworpen moeder. En onwillekeurig zei ze: - 'Maar dat is toch *slecht!*'

'Ben je soms fijn geworden?' - spotte Gerty, die zich, als men onder elkaar was, geen moeite gaf een 'serieuse' richting voor te wenden, waartoe ze alleen naar het uiterlijk behoorde, omdat haar familie en kennissenkring, met Excellentie Eduma de Witt als erkend Hoofd ervan, toevallig in *dat* artikel deed, net als de Pulchri-Studio-côterie in de kunstdoenerij handelde, ot die van Nout's ongelukkig getrouwde tante in vrouwen-kiesrecht en socialisme. - -

'Ik heb er nog nooit over nagedacht - - ik zou denken dat het slecht moet zijn, omdat het tegennatuurlijk is' - - - verzamelde Geert haar argumenten. -

'Tegennatuurlijk.! Nou ja, God, er is zooveel tegennatuurlijks tegenwoordig. We leven allemaal tegennatuurlijk - als je dáárin komt. - En in elk geval, *ik* bedank er voor m'n jeugd door te brengen met in de kraam zijn, of er pas uit - - zooals onze grootmoeders. - Ik ben er ook véél te zwak voor trouwens, -' zegt de dokter.' -

Zegepralend wierp zij dit roerend vonnis over hare gezondheid haar nichtje voor de voeten, niettegenstaande het een aan elk harer veerkrachtige bewegingen zichtbaar feit was, dat het huwelijk haar had goed gedaan, het ietwat kwijnende, met des vaders tering-erfenis worstelende jonge-meisjes-gestel had doen ontbloeien tot gezonde, het gevaar overwonnen hebbende vrouw. -

'Vindt dokter van den Abelen je zoo zwak?' - vroeg Geerte ironisch. 'Aan mij zei hij juist dezer dagen nog, dat je er toch zoo buitengewoon goed uitziet na je huwelijk.' -

'En *toch* ben ik zwak' - - hield Gerty vol, zonder zelfs den spotglimlach om haar eigen woorden te verbergen. - 'Dus, jij hebt nu ook dr. van den Abelen? - Ik dacht dat bij jullie thuis de Ruyt practiseerde.' -

'Ja, dat is zoo. Mama heeft het ook niets goed gevonden, dat ik hem heb afgeschaft. Maar ik hoorde dat van den Abelen zoo gemakkelijk is dáárin, je dadelijk wegmaakt tot het is afgeloopen, en toen heb ik 't doorgezet.' - -

'Groot gelijk; aan die ouderwetsche leuterpraatjes, dat het voor 't kind-zelf niet goed is, dat wegmaken, daar hecht ik-óók niets aan. *Ik* zeg, je gaat zelf in elk geval vóór. - Hoe ben je aan hem gekomen? - Ofschoon, dat hoef ik niet te vragen, hij is zóó in de mode.' -

'Ja, maar *dit* zou ik toch niet geweten hebben, als ik 't niet had gehoord van Lizzy van den Hooph. Die is altijd tuk op zulke gesprekken over "intieme" dingen, zooals zij dat noemt, dat weet je'...

'Ja, 'n heel onbedorven jong-meisje', giechelde Gerty - en Geert lachte mee, beide jonge vrouwtjes zich heel superieur voelend in haar getrouwd-zijn boven het nog maar steeds zoekende en wachtende ongetrouwde nichtje, dat zich bij wijze van troost verkneukelde in het er ten minste zooveel mogelijk over kunnen spreken en naar kunnen informeeren, met halve toespelingen -

''t Is de hoogste tijd, dat ik nu ga,' stond Geerte op, bij 't waarschuwend slaan van de pendule in de eetkamer. 'Anders is er niemand meer op den jour. En dan kan nicht zoo criant-vervelend worden, als ze over haar Christian Science begint -'

... ‘Hemel ja, daar weet ik alles van,’ beäamde Gerty - - En, haar bezoekster tot de deur vergezellend, ‘Dus, tot Woensdag; deftig doen jullie 't, zóó laat. - Anders eet je toch om zeven uur?’

‘Die Kamerzittingen duren zóó lang. En, als hij dan eindelijk thuis komt, gaat Govert-Jaap nog zitten werken óók. - 't Is gewoon overdreven, zooals hij zijn “plicht” opvat.’ -

Zij bekommerde er zich niet om, dat de koetsier op den bok den smalend-geringschattenden toon kon hooren, waarmede ze sprak van haar man. Achteloos gaf ze het adres op van de van der Hoophs, Laan Copes, wuifde Gerty, die nog in de deur stond, heel-jonge-meisjes-achtig in rok en blouse en met het dunne middel, in 't wegrijden een afscheid toe. - -

Ze had er nooit over gedacht dat zóó iets mogelijk kon zijn. Govert-Jaap zou 't niet willen - overpeinsde ze. Nooit. Maar 't *was* toch wel benijdbaar. - Geen kinderen. -

En dat je dan toch tegelijk alles hebben kon ervan, alles kon genieten, net zoo goed; - zou Govert-Jaap dat óók weten? - En mama? Maar met die viel er niet over te spreken; - die zou ze nooit van zoo iets durven vertellen - dan nog liever haar man zelf. -

- - - Het was niet twijfelachtig, dat er nog wèl iemand was op den jour van nicht van der Hooph, en dat die iemand een man was, want ze kon Lizzy's geanimeerd praten al in den gang hooren. Voor dames gaf die zich nooit zooveel moeite; die liet ze meestal met een zuur air de dédain gezicht haar jaloezie van alles en iedereen voelen, door op een vervelende wijze er stom neven te zitten, terwijl hare moeder zich uitputte om onderwerpen van gesprek te vinden. - Oorspronkelijk was mevrouw van der Hooph een rustig haar

weg gaande, ietwat stijve, Friesche dame, voor wie de grootheid aan het Hof van haar man te minder aantrekkelijkheid bezat, omdat zijzelve daardoor steeds meer door hem werd verwaarloosd. Misschien juist dáárdoor was zij er toe gekomen al haar liefde op haar dochtertje te zetten op een al te exclusieve, àl te bekrompen wijze, totdat het kind haar weldra geheel de baas werd, in alles háár wil doorzette, haar moeder dwong van de eigen deftige terughoudende manieren af te wijken ter wille hárer begeerlijkheid naar een samenleven met den man. Dientengevolge was het nu van lieverlede in de laatste jaren zóó ver gekomen, dat zij geen enkele gelegenheid om Lizzy een tête à tête, hoe geforceerd dan ook, met een heer te bezorgen meer durfde voorbij te laten gaan, in tegendeel er een ware handigheid in toonde zulke gelegenheden zelve te scheppen.

Ook nu was niet zij in den salon, waar zware geur hing van heel veel sterk riekende jasmin en heliotrope, zij, de moeder, hield zich in het achter de eetkamer-gelegen boudoirtje van Lizzy bezig met de theekopjes van de reeds vertrokken gasten. - - Lizzy hing over den eenigen nog aanwezigen bezoeker, die, gezeten in een groeten easy-chair, een portefeuille met etsen, welke zij hem had opgedrongen, bekeek. Door die pose, door de uitleggingen en opmerkingen welke naar het scheen daarbij onvermijdelijk waren, kon Lizzy met haar geheele bovenlijf neerbuigen over den schouder, en op het hoofd bijna, van het aldus door haar ingepalmde mannelijk wezen; en haar hand, die telkens iets had aan te wijzen op de etsen, kwam, heel toevallig, telkens schuren langs zijn blonden knevel. - - -

‘Dag Lizzy - - Dag ten Have - - Hé, sinds wanneer ben *jij* een etsen-liefhebber geworden?’ -

De vraag ontviel spitser dan zij 't wel zelf wist aan Geerte's lippen, bij den aanblik van juist Fredi, háár oude flirt, in deze familiariteit.

Fredi verloor geen oogenblik zijn gewone zelfverzekerde brutaliteit.

‘Sinds freule van der Hooph zoo goed is mij met haar zin voor kunst vóór te lichten,’ zei hij met een spot, dien Lizzy, zoo zij al 't bemerkte dat zij voor den gek werd gehouden, in elk geval goed vond niet te hooren. -

Tegelijkertijd schoot mevrouw van der Hooph, door den knecht gewaarschuwd dat er nog nieuwe visite was gekomen, uit het boudoìr. -

‘O ben jij 't - - Geerte’ - zei ze, half verlucht dat tenminste geen volslagen vreemde had gezien aan welk een incorrectheid zij zich schuldig maakte, in haar gebrokenheid in haar eigen wil door dien harer bedorven dochter. - Er werd op de onware leugen manier van familie, die extra lief doet bij ontmoetingen, omdat men nu eenmaal van elkaar familie is, teeder gezoend over en weer, door nicht en Geerte, en door Lizzy en Geerte. - - Maar, terwijl de laatste door mevrouw van der Hooph neven zich op de canapé werd genomen, en de gebruikelijke vragen werden gedaan: Of ze 't goedmaakte, en hoe het bij haar thuis ging, etc., etc., moest ze het aanzien, dat Lizzy, blijkbaar geheel en al opgewonden van 't geluk den veelbegeerden Fredi voor zich alleen te hebben, hem meetroonde nu naar 't boudoir, onder voorwendsel dat hij haar zou helpen de thee terug brengen, want die was al weggeruimd omdat het al wat laat was. - -

‘Voor mij niet - ik wil eigenlijk liever niet’ - riep Geerte hen na - Maar Lizzy deed of ze 't niet hoorde - voelde zich overrijk in het triomfgevoel van haar oogenbliksbezit. -

En Fredi, wien die spitse uitroep en de jaloezieoogen van Geerte niet ontgaan waren, koesterde zich, als een poes in den zonneschijn, in zijn zich zoo zeker nu weer weten van Geertes toch wèl van hem houden, ondanks al hare gemaakte onverschilligheid. Als een echte manlijke coquette, die hij nu eenmaal was, had hij er plezier in haar nu op zijn beurt te kwellen door erg druk te doen met Lizzy, zoodat hun beider lachen dóórklonk tot in den salon, waar mevrouw van der Hooph voortwauwelde tegen Geerte: 'Dat ze toch vooral geen reformstoffen nemen moest' - met een knipoogje van: ik weet er alles van - 'want dat de Koningin die óók niet had in háár luiermand, en dat...'

'Hoe wéét U het?' ... vroeg Geerte, een beetje geërgerd, dat 'het' dus geen geheim meer was. - -

'Van je moeder - kind - ze heeft het me heel in vertrouwen verteld - ze is er zoo in-gelukkig mee, - - geen wonder ook. - -' Als ze heel alleen met iemand was, zonder de tegenwoordigheid harer dochter, kon ze nog wel eens weer worden bij oogenblikken de ouderwetsche, deftige, degelijke vrouw, die ze oorspronkelijk was geweest; dan verdwenen de bochten en kronkels waarin ze zich had moeten draaien om zichzelf aan te passen aan het corset van 'hoffähigkeit', en zelfs haar met zooveel moeite afgeleerd friesche accent kwam dan weer te voorschijn. Haar man, om zijn mooi gezicht, was indertijd door den Koning opgemerkt bij een parade, om die reden tot adjudant benoemd, geádeld ook, want de Van der Hoophs waren dat van huis uit niet. En zijn vrouw had, of zij er lust in had of niet, zich aan die grootheid moeten aanpassen, ze had zich moeten dwingen om te gaan met de hofkliek, die toch in den grond op haar neerzag; ze had zich moeten

dwingen groote diners te geven; het ergste van alles was, ze had zich moeten dwingen om haar man steeds te zien in familiariteit met anderen, met de toenmalige koningin, met de hofdames vooral - totdat hij voor haar niets meer was, dan iemand die er zich aan ergerde dagelijks, dat ze hem, in plaats van de leelijke, platte, magere Lizzy, niet een mooi, voor aan 't hof-uitgaan geschikt dochtertje had weten te geven. - En diezelfde ergernis, in nog veel sterkere mate, toonde Lizzy haar ook, zich wél bewust dat zij niet verstond meetedoen met den kring van haar vader, dat men haar daar uitlachte, en slechts duldde, omdat zij leelijk was en stijf en onbevallig, en in niets hare friesche afkomst verloochende, en hare moeder daarvoor verantwoordelijk stellende, het háár kwalijknemende, omdat deze-zelve óók zoo was: stijf en provinciaal. - Het hielp niet of het oorspronkelijke Elisabeth van de grootmoeder van der Hooph, die in de wandeling ‘Betje’ heette, was verhaagscht in Lizzy, iets Engelsch kon de *naam*-alleen nu eenmaal niet geven aan het zich onhandig en hoekig bewegende kind met het onvriendelijke onfrissche gelaat van meelkleur. En zoo voelde iedereen, die in dit huis kwam, dadelijk onbewust den tweestrijd, de innerlijke verdeeldheid, die hier heerschten, de vader geheel levend buiten zijn gezin, met zijn geheele wezen ingeworteld in het Hof van de Koningin-moeder, de vrouw zich in die verwaarloozing zwijgend schikkend, maar haar vereenzaamd-zich-voelen niet verbergend toch, en de dochter een en al verbittering om wat zij besefte te missen, een en al jaloezie om wat anderen op haar vooruit hadden, haar van nature reeds overprikkeld-zinnelijke natuur nog te méér hakend naar ‘den’ man, omdat zij in hem zag, nevens den lichaamslusten-bevrediger, ook degene die haar zou uithelpen uit deze weinig-benijdbare tweeslachtige positie, van eigenlijk tot geen enkele der Haagsche coteriën vol en geheel behoerende, wèl hoffähige, en toch niet in de hofkliek gansch opgenomen freule. -

Hetgeen niet belette, dat de geheele familie heel ‘serieus’ deed, steeds naar de fransche Kerk ging, de Van der Hoophs, van Hugenoten-afkomst, waren leden daarvan, en zich, met echt Haagsche vroomheid, interesseerde voor alle christelijke werken van barmhartigheid, en zending, en liefdadigheid.

De Christian-science, omdat het een modeartikel was op dat oogenblik, bij al hun voorname kennissen in druk gebruik, was eerst door Lizzy, onder hááar invloed ook door mevrouw Van der Hooph omhelsd. Maar zij durfden daarvoor in tegenwoordigheid van strengrechtzinnigen, als b.v. Excellentie Eduma de Witt, of Govert Jaap Stinia, niet recht uitkomen, praatten er dan maar zoo wat over heen. - -

‘Dat blijft dan afgesproken - nietwaar, - we gaan Dinsdag paardrijden - als mevrouw Verheulen tenminste kan?’ -

Als een ingehouden vreugde-kreet klonk Lizzy's stem, terwijl zij naast Fredi, die het blaadje met de ingeschonken kopjes droeg, eindelijk uit het boudoir terugkwam. -

Dat was in elk geval iets dat ze op Geert vooruit had, dat paardrijden kunnen met een heer, als er maar iemand bij was natuurlijk om te chaperonneeren. Geert had 't nooit mogen leeren, haar vader was bang geweest daardoor een àl te wereldschen indruk te zullen maken op de ‘kleine luyden’, en had daarom heel gewillig toegestemd in de besliste weigering zijner vrouw zóóiets ooit toe te staan.

- Voor Geert was 't altijd een illusie geweest, waarvan ze slechts met moeite had afstand gedaan. Ze voelde een steek van jaloezie opnieuw, bij die voorstelling van die drie jonge menschen, Dinsdag-morgen, mevrouw Verheulen en Lizzy en Fredi,

genietend van den heerlijken ochtend, in de Boschjes, en langs den ouden Scheveningschen weg - terwijl zij zich ménageeren moest. Niet genoeg al, dat ze aan dat heerlijke paardrijden nooit had mogen meedoen, maar nu moest ze zich nog ‘ménageeren’ ook, met loopen, en met ditten en datten. Bepaald, nu nam ze 't zich héél bepaald voor, dat die akelige Lizzy en Sjoerd hoe eer hoe beter 'n paar moesten worden. Dan was dit walgelijk gedoe met Fredi ten minste uit...

‘Ik kwam je vragen of je a.s. Woensdag bij ons komt dineeren?’ - zei ze, zich dwingend tot de gezelschapstoon-lievigheid - ‘'t is geen diner; alleen maar de Reesema's en Sjoerd...’

Lizzy was in den laatsten tijd veronachtzaamd door Sjoerd, ze merkte heel goed, dat hij maar niet tot een besluit kon komen, en ze zag in deze invitatie een goed voorteeken.

‘Heel lief van je; - heel graag’ - zei ze, ineens veel toeschietelijker wordend. - - En haar moeder, óók dolblij om dit geforceerde samenzijn met Sjoerd, viel dadelijk in: -

‘Dat vind ik nu net iets voor jou Geerte, dat je van die intieme eenvoudige dinertjes arrangeert; niet véél menschen, maar gezellige kennissen onder elkaar.’ - -

‘Dan hoor jij er toch eigenlijk óók bij - ten Have’ - zei Geerte ineens - - ‘Kom je -?’

Bijna vóór ze 't zelf wist wat ze deed, had ze haar geheim verlangen hem dat te vragen, verlangen dat aldoor in haar had gewroet, uitgesproken hardop. -

Ze stond vóór hem, want ze was tegelijk opgestaan om afscheid te nemen, en ze zag

zijn lichtblauwe spottende oogen even onmerkbaar blikken langs haar niet meer slanke figuur. En ze zag óók in die oogen dien ietwat wreeden triomfblik van zich begeerd, zich veroveraar voelen. Maar het kon haar niet schelen op dat oogenblik, dat zij degene was die de toenadering deed, dat ze daarmede zijn haar niet-onverschillig-zijn hem blootgaf. - Haar jaloezie was opgewekt, zelfs door een zoo weinig gevaarlijke concurrente als Lizzy, juist *omdat* zij niet onverschillig voor hem was. En in dat gevoel van naijver sprak en handelde ze nu onberedeneerd. - -

'U is werkelijk al te vriendelijk, mevrouw', zei Fredi, opzettelijk een beetje koel-beleefd. - ''t Is waar, vroeger mocht ik wêl meerekenen onder de goede kennissen. Wat hebben we véél samen getennist - weet U nog wel?'

'Vroeger en nu maken geen verschil', antwoordde ze zoo luchtig mogelijk; 'Vroeger was ik freule Eduma de Witt, en nu ben ik mevrouw Stinia, et voila tout! - Dus, dat blijft afgesproken dan - - half acht eten we.' - -

Fredi boog. 'Heel graag natuurlijk', zei hij, en nu wisten zijn oogen niet de spot-uitdrukking aan te nemen van zooeven, maar een heel lieve, innemende, bijna teedere, die zij óók van hem kende - - *te* goed misschien zich herinnerde...

(Wordt vervolgd).

Boekbeschouwing.

Der Sohn des Hagar. (roman von **Paul Keller**) (beoordeeling op verzoek van een Lelie-lezer.)

Het is misschien niet kwaad, bij de heden ten dage algemeen heerschende onwetendheid omtrent wat in den Bijbel staat, even ter verduidelijking van den titel op te helderen, hoe Hagar met haar zoontje (zie Oude-Testament) in de woestijn werd gestooten; - - een van de vele onbegrijpelijke geschiedenissen van goddelijke wreedheid en onrechtvaardigheid, waarvan de historie der aartsvaders en geheel het oude-testament vol is.

Ook Robert Hellmich, de hoofdpersoon uit Keller's boek, is zulk een verschoppeling van de maatschappij; - een vaderlooze naar de wet. Het toeval brengt hem als straatmuzikant onder het dak van zijn intusschen met een andere vrouw gehuwden vader, en deze komt weldra achter de waarheid, maar durft die niet openlijk bekennen. Zoo tracht hij zijn schuld te boeten door het den jongen man, dien hij in dienst neemt, zoo goed en aangenaam te maken als dat mogelijk is onder de gegeven omstandigheden. - Robert zelf vermoedt niets en voelt zich dus gelukkig, totdat de waarheid hem wordt ontmaskerd. Dan wil hij geen *genade*, maar *recht.* Altijd heeft hij dien meedoogenloozen, onbekenden vader, die zijne moeder, een aan have en goed arm dienstmeisje, verleidde, en toen in den steek liet, met bitterheid gehaat. Zijn moeder, kind van fatsoenlijke ouders, verliet haar dorpje om zich en hun de 'schande' te besparen, beviel aan den weg, stierf. - Het kind, door pleegouders grootgebracht, dan weer verjaagd omdat hij een straf-arrest opliep gedurende zijn militair-zijn, is steeds vervuld geweest van die gedachte: *wraak.* En nu ook, nu hij *weet*, kan hij dien man, dien hij tot hiertoe dankbaar was om het vele goede dat hij van hem ontving, niet meer aanzien, vlucht liever weg op zijne beurt; omdat hij den reeds ter dood veroordeelden zieke geen verwijten *wil* toevoegen, en zich nogtans niet in staat voelt die in te houden in zijn tegenwoordigheid. - En hij, ook hij, sterft,

als zijn moeder - alleen - eenzaam, - offer van de schuld van anderen. Er ligt over dit droevig gegeven een waas van weemoed, die dit boek maakt tot iets bijzonder gevoeligs, iets zooals je het zoo weinig meer tegenwoordig ontmoet in de literatuur. Het zijn geen slechte zedelooze ruwe menschen, zooals zeker soort realisme ze overdreven teekent tegenwoordig, het zijn integendeel in hun soort het wèlmeenende boeren en burgers, waarmede we te doen hebben. Robert's vader Hartmann gaat diep gebukt onder zijn eigen schuld, zijn dochter, die mij wel wat overdreven-engelachtig geteekend voorkomt, lijdt met hem mede. Maar de maatschappelijke verhoudingen, in dit geval in de vrouw van Hartmann belichaamd, beletten hun openlijk den zoon en broeder te erkennen. Wel de schoonstgeteekende bladzijden vind ik die, waarin de verhouding van Robert tot Lore wordt geteekend - met den voor haar ten slotte reddenden, voor hem zoo droevigen afloop. En een kostelijke figuur is Gottlieb, de oude knecht. Zijn eenvoudige rechtschapenheid treft diep, en zijn opstel over den winter, waarmede hij ‘Peterle’ te hulp komt, is een van die vroolijke inlasschingen, waardoor de schrijver het verstaat de al te groote zwartheid van zijn tafereel te verlichten met heldere stralen. - Uit een oogpunt van gróóte kunst misschien een niet al te hoog te stellen roman, omdat de personen al te dikwijls te veel zijn ‘bedacht’, zooals b.v. dr. Friedlieb, (een nabootsing van Dickens-typen

nu en dan), en de situaties wat te veel zijn geforceerd, maar een boek dat je in de ziel grijpt om de wáárheid van de aanklacht die er in is weergegeven, een boek óók, dat wemelt van vele aangrijpend vertellende bladzijden. Wat de groote verteller Rosegger schreef, dat hij afwisselend om Keller's roman heeft gelachen en geweend, dat kan *ik* hem van ganscher harte nazeggen. Indien onze hedendaagsche literatuur zulke boeken méér rijk was, dan zou het er minder bedorven uitzien met de lezers-wereld dan helaas het geval is.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Ingezonden stukken.
Buiten verantwoordelijkheid der Redactie.

Ter wille van het kind.

Het wekelijksch correspondieblaadje van het damescomité, dat zich ten doel stelt 70.000 gld. bijeen te brengen voor het onmisbare zomer- en winterverblijf voor het Centraal Genootschap, bevat een hoofdartikel van Mr. Roodenburg, verder een opwekking om in alle plaatsen sub-comité's te vestigen.

Te *Hilversum* is een sub-comité van 16 dames opgericht; presidente Mej. T. Dona; secretaresse Mej. L.D. van Rees; penningmeesteresse Mej. S.A. Wesseling. Te *Rauwerd* is een sub-comité georganiseerd, te *Amersfoort, Beemster* en *Wormerveer* worden sub-comité's voorbereid. Te *Weesp, Laren, Doesburg* en *Heinkenszand* worden uitvoeringen voorbereid.

Het sub-comité te *Amsterdam* bracht de eerste week 1245,15 gld. bijeen, *Baarn* tot 26 Oct. 638,50 gld., *Wormer* 50, - gld. en *Alkmaar*, 1e opgave 35,05 gld. Totaal is ingekomen tot 26 Oct. 2850 gld.

Penningmeesteresse van het hoofd-comité is Mej. L.M.N. Wertheim, adres: Koloniehuis te Nunspeet.

Egmond a/Zee, 29 Oct. '09.

A.C. BOS.

Ontbladerd.

Er heerschte een onbegrijpelijk neerslachtige stemming, spannende onrust, angst, kortom een mengelmoes van alleronaangenaamste gevoelens onder de voorname vrouwenwereld te D. Men zag er jonge dames in ernstig onderhoud zich verdiepen, zoodra zij elkaar op visites, of op straat ontmoetten. Ook oude dames staken de hoofden bijeen en ‘bediscussieerden het geval,’ onder hoofdgeknik en handopheffen, met geheimzinnige gebaren, zooals onder vrijmetselaars past.

Dreigde er soms oorlog in de verte? Och neen, nooit was Europa's hemel zoo helder geweest, hadden de vorsten en hun vertegenwoordigers elkaar zooveel huichelachtige lievigheden toegevoegd, als in het voorjaar van 18..

Was er dan sprake van garnizoensverandering, van uitzending eener groote Marinemacht, naar Oost of West? Alweder neen.

Enkele lang verwachte verplaatsingen zouden geschieden, zooals elk jaar het geval was, dit kon de teedere vrouwenharten niet dusdanig verontrusten.

Iets ergers, iets veel ergers bracht de vrouwelijke gemoederen in de war en werkte terug op de mannelijke, zoodat de geheele horizon van D: als met nevelen scheen omtogen. De eerste modiste van het stadje, Mej. Gerdes, lag ernstig ziek. Zij, die wonderen van élégance kon tooveren uit kleine lapjes fluweel en zijde, uit gitten en veeren en bloemen, welke wonderen men nauwelijks den naam van hoeden durfde geven, zoo phantastisch, zoo sprookjesachtig waren de metamorphosen dezer lapjes en flapjes, zij had eerst de stoutmoedigheid gehad in het huwelijksbootje te stappen en nu op haar overmoed de kroon gezet door moeder te willen worden. En dat in het voorjaar! Ieder wist toch wel hoe druk zij het dan had als modiste. Het was een ongehoord waagstuk, het zou haar duur te staan komen.

Toch dacht de gevoelige damesschaar, die zoo oordeelde, er niet aan, hare hoeden nu iets later of elders te bestellen. De lentezon riep het verlangen naar lentemodes wakker, men moest iets nieuws hebben in de zich vernieuwende natuur. D: lag ver af van een groote stad, zoodat alleen de zeer vermogenden zich de weelde konden vergunnen naar Amsterdam of den Haag te reizen, om er een of ander duur hoofdsieraad te bemachtigen, dat per slot van rekening nog niet zoo goed stond als de goedkooper hoedjes der veelgeprezen juffr. Gerdes. Hare kunstzusters in meergemeld stadje, hoe blakend van ijverzuchtige woede, vermochten haar uit de verte slechts na te streven, alles was plomp en smakeloos bij de teere gewrochten vergeleken, die uit het atelier van mej. Gerdes kwamen.

Gerdes bezat oog voor kleuren, voor harmonieerende tinten; hare poezele vingervlugge handjes konden met een enkele wending, pluk of duw een leelijk model omtooveren in iets sierlijks. Zij kon het satijn met een liefkoozende beweging uitspreiden en als stroomend water doen glanzen. Zij voegde

zijde en kant tot luchtige steunsels van knoppen hier en rozen daar. Zij maakte van een nietsje een ietsje, zeiden de meisjes; maar dat ietsje kleedde, deed coquet op blonde en bruine kapsels.

Gerdes had liefde voor haar vak, voelde het schoone in het kleine, streed met hartstocht voor haar eigen idees, wist de smakeloosste harer klanten meestal nog een beetje ontzag af te dwingen voor harmonieerende kleuren; zij kon tranen in de oogen krijgen, als haar dit niet gelukte.

Mimi Gerdes was zelve een en al harmonie: een teer, bevallig wezen, blond en blank, met oogen als vergeetmijnieten, een frisschen, kleinen mond, die altijd lachte of babbelde onder het werk; één diepzinnig plootje maar tusschen de wenkbrauwen - hoe dieper die plooi werd, hoe schooner het kunstgewrocht door haar ontworpen. Zij had zelve iets van een bloem te midden harer schatten van gaas en tulle en zijde en kant; alles stond goed op het schalksche kopje, als zij hare 'probeersels' oppaste voor hare kritische toeschouwsters, die zelven vaak geen strik behoorlijk konden leggen; maar zij ontwapende zelfs dezulken door haar eeuwig goed humeur, hare kwinkslagen, hare vaardigheid. Mimi Gerdes was een geboren artiste in haar vak.

En daar kwam nu dit voorjaar zulk een onwaardeerbaren schat aan de wachtende dames ontrooven. Gerdes was ziek. De dokter sprak van overhaasten, van al te veel inspanning, van te veel en te laat opblijven, ter wille 'harer zaak.' Daardoor was haar arm kindje al afkeerig geworden van het leven, eer het ter wereld kwam: het werd dood geboren.

Mimi lag bleek, met trillende lippen op haar sponde, de mooie blauwe oogen gesloten, een en al zwijgende smart.

Haar man, een klerkje, met een schraal salaris, zat al even stil naast haar. Hij had zijn vroolijk vrouwtje zoo dikwijls gebeden zich wat meer rust te gunnen, zich toch niet zoo af te beulen voor die veeleischende dames. 'Gekheid,' had zij dan lachend gezegd, 'moet ik soms niet werken voor ons kind? Het zal alles best gaan, je zult het zien; ik ben gezond. Waartoe zou ik me in acht nemen, dat is goed voor mijn verwende klanten niet voor menschen zooals wij, die er alleen door hard werken kunnen komen.'

De uitkomst had de pralende woorden van het arme moedertje bitter gelogenstraft. Alles was anders geloopen dan zij verwacht had. Levensgevaar, een lang ziekbed, teleurstelling harer dierbaarste verwachtingen waren haar deel geworden. Het was een leed te groot voor tranen; Mimi schreide inwendig, terwijl zij daar roerloos lag, een marmerbeeldje gelijk. Alles wat 'de zaak' betrof: de bestellingen, de halfafgewerkte hoeden, het atelier, de werksters... zij dacht er geen oogenblik meer aan. De vrouw had de artiste het zwijgen opgelegd, de beroofde moeder had voor niets gevoel dan voor haar dooden baby, het kind, welks stemmetje zij zelfs niet had mogen hooren. Op een klein, afgelegen plekje werd het begraven; de vader was er in den vroegen April morgen bij tegenwoordig; van daar ging hij naar zijn bureau, en deed er zijn werk, stil en nauwkeurig als altijd - het radertje in de groote machine mocht voor zoo'n nietig iets als een doodgeboren kindje geen oogenblik stilstaan.

Mimi lag te bed, altijd nog even bleek en zwijgend.

In het atelier gonsden verschillende stemmen door elkaar, zij hoorde het... groote onverschilligheid voor al wat niet hare teleurstelling betrof deed haar innerlijk verlangen dat het ook daar zoo stil mocht zijn als in haar eigen klein vertrek. In den winkel, die een dag gesloten was geweest, stroomde het dames, die deels uit medegevoel, deels uit eigenbelang, naar den toestand der zieke 'informeerden.'

Men had zich geschikt in het geval. Eenmaal overtuigd dat de onmisbare Gerdes onbereikbaar was, hadden de dames besloten zich met hare plaatsvervangsters te vergenoegen. Doch al spoedig bleek het hopelooze dezer verwisseling. Men kon niet ‘opschieten’ met de plaatsvervangsters. Scherpe woordenwisselingen, verwijten, misverstanden, teruggezonden hoeden, begeleid van booze briefjes, waren aan de orde van den dag.

De plaatsvervangende modistesliep het hoofd om: zij zetten een oranjekleurige veer in plaats van een witte op een hemelsblauwen hoed; zij hadden ‘keelbandjes’ gezonden aan een ‘jonge dame’ van twijfelachtigen leeftijd; zij voorzagen een lang, spits meisje van een ‘suikerbrood’, en aan de vrouw van den generaal Herald, de aanvoerster der vrouwelijke voorname wereld, een geboren van Langen tot Kijfhoek, vereerden zij een ‘zwarte schuit’! Mevrouw Herald had een lila hoedje besteld, met touffen viooltjes, iets aetherisch, zooals zij gewoon was zich op den

blonden valschen haartooi te steken, met groote schitterende naalden, die het brooze kapsel tegen wegwaaien moesten behoeden.

De maat was vol, liep over. De geheele D. sche dameswereld kwam in opschudding: als het zoo met de generaalsvrouw ging, hoe zou het dan de vrouwen der kapiteins en luitenants vergaan? Gerdes' ziekte bleek geen tijdelijke zonsverduistering, het was een stikdonkere nacht. Zij had haar zaak aan geen onbekwamer handen kunnen toevertrouwen, men deed beter in groot gezelschap naar de residentie te gaan en zich daar van zomerhoeden te voorzien. Het voorjaar liep ten einde; waarlijk, men had lang geduld geoefend maar dit werd te erg. Al het medelijden met 'het arme Gerdesje' werd op zij gezet, verstikt onder een egoïstisch verlangen naar schooner hoofdbedekking dan D. vermocht te leveren.

Toen vond Gerdes er iets op uit. Zij ontwaakte uit hare apathie, overwon hare zwakheid en liet zich, tegen den raad van haar medicus, naar een kleine kamer achter den winkel overbrengen; daar lag zij op een rustbank en konden de plaatsvervangsters haar raadplegen in zeer dringende gevallen.

De meeste klanten namen hiermede genoegen. Het werd een heen en weer geloop tusschen winkel en 'boudoir,' een vragen, schikken en plooien zonder eind. Mimi hield het een dag uit en besloot het ook een volgenden te wagen.

De generaalsvrouw zelve betrad dien morgen den winkel, vergezeld van hare beide volwassen dochters, even bedeesd als mama onbescheiden was. 'De zwarte schuit' was te voren binnen gelaveerd. Met een pijnlijk glimlachje had Mimi den hoed, die zooveel storm had doorstaan, bekeken en tot ontzetting der plaatsvervangsters verklaard dat het een monster was, geschikt voor een dame van zestig, maar als men nu veertig wou schijnen.... Mimi was niet alleen artiste, zij was een geboren diplomaat. Vermoeid luisterde zij nu naar de woordenwisseling in den winkel, naar aanleiding van 'de zwarte schuit.' De juffrouwen deden haar best het mevrouw Herald naar den zin te maken, maar de vertoornde dame bleek veeleischend en kribbig. Wanhopig stoof de eerste plaatsvervangster bij Gerdes binnen; zij toonde haar drie hoeden, alle afgekeurd.... De étalage in den winkel had ook geen genade gevonden in de oogen der generaalsvrouw: 'Er was eenvoudig niets bij.'

Mimi wees zwijgend naar een doos in haar vertrek.

'Laat dien hoed mevrouw eens zien en stel haar voor: zoo iets in 't lila,' sprak zij toen lusteloos. Zij voelde zich doodelijk mat.

De juffrouw af.

'Maar die hoed staat me nog zoo kwaad niet,' zei de krijschende stem der generaalsvrouw, 'en die tint, die kleur, nu waarom zou mij die niet passen, waarom juist lila in plaats van dezen perzikbloesem?'

'Pardon, mevrouw, ik dacht.... ik meende voor U....' stamelde de juffrouw onhandig.

'Nu wat, voor U? Wat wil U zeggen?'

'Met 't oog op uw leeftijd, mevrouw....' stotterde de plaatsvervangster.

Mevrouw Herald van Langen tot Kijfhoek werd plotseling hoogrood, ja, ietwat paarsch in het gezicht. Zij zette den ongelukshoed haastig af. 'Wat een impertinentie!' fluisterde zij hare dochters toe, die als zoutpilaren het tooneel bij woonden. 'Och, juffrouw, doe maar geen verdere moeite, ik zal me wel elders voorzien,' sprak zij uit de hoogte.

De ongelukkige juffrouw waagde een laatste poging.

‘O, mevrouw, laat ik toch nog eens zien of ik niets anders voor u heb.... u wil toch nog wel een oogenblikje.... ik....’ Zij dacht: Mevrouw Herald weg, dat beteekent afval van het garnizoen, wat een ramp! Meteen verdween zij weder in het vertrekje, waar de jonge kraamvrouw, in zwaarmoedig gepeins verdiept, alle hoeden der wereld had vergeten.

‘Wat, u gaat naar juffrouw Gerdes! Maar dan kan ik ook wel even met haar praten, een oogenblik maar’ drong mevrouw Herald in de open deur.

Verlegen trad de toegesprokene ter zijde.

‘O, mevrouw, mevrouw Herald, de dokter heeft streng verboden....’ riepen de winkeldames in koor, maar mevrouw Herald wist hoe zulk volkje te ‘intimideeren’, met een, ‘Komt ook even hier, kinderen,’ wenkte zij hare dochters, betrad het verboden terrein en sloot de deur energiek voor de verblufte modistes.

‘Lieve juffrouw Gerdes, een oogenblikje maar zal ik U ophouden, U is veel beter, nietwaar? Het zal U niet schaden; het is maar, U ben ik zoo gewend, ik *kan* met die andere dames niet klaar komen; neem mij niet kwalijk, U ziet wat bleek, een beetje interessant, is het niet? Maar een minuutje dat zal geen kwaad doen....’ rammelde de bezoekster.

‘Och neen, mevrouw,’ zei Mimi zwak, en strekte hulpvaardig de hand uit naar het perzikkleurig hoofddeksel, dat haar beleedigd trawantje haar toereikte. Zij richtte zich moeizaam op van haar rustbed, met een zwak blosje van inspanning op de waswitte wangen. Maar van lieverlede ging het beter. De artiste ontwaakte in de lijdende vrouw. Met de oude vindingrijkheid wist zij hare klant te winnen voor wat zij mooi achtte, wat goed zou kleeden. ‘De zwarte schuit’ kwam voor den dag, gitten, kralen, bloemen, tulle.... wat al niet werd te voorschijn gehaald, gepast, gedrapeerd....

Met zwijgende verbazing stonden de zoutpilaren dit alles aan te zien. De bleeke Gerdes, tienmaal mooier nog dan anders, op haar wit rustbed, dat nu bezaaid met bloemen, loovertjes en luchte, kleurige weefsels er zoo oneigenlijk, zoo sprookjesachtig uitzag. Gerdes was precies de schoone slaapster, zooals zij oprees uit haar honderdjarigen sluimer, het lieve gezichtje vragend opgeheven, een tuiltje viooltjes in de hand, omspeeld van 't gouden zonlicht, dat door de wit tullen gordijnen helder naar binnen drong.

De generaalsvrouw voelde zich als een held, die een onneembaar geachte vesting heeft veroverd, al haar verstoordheid was verdwenen. Zij liet zich den duursten hoed aanpraten, die er in 't geheele atelier te vinden was, bestelde er ook nog twee voor hare zoutpilaren en vertrok met een blik vol triomf op de verbolgen modistes in den winkel, die haar giftig nakeken.

‘Ongehoord, 't is een schandaal, wat die Kijfhoek al durft.... ik wou dat ik 't haar kon inpeperen....’

Zoo fluisterde het personeel onder het aanreiken der hoeden, het passen en bedienen in den winkel. Een kermend kreunen deed plotseling allen ontstellen.

Een der dames snelde naar het vertrek der zieke. Daar lag Mimi Gerdes, bewusteloos, een doode gelijk, op haar rustbank, een paar half ontbladerde rozen nog in de hand....

‘Waar mevrouw Herald dien mooien hoed zou gekocht hebben?’ zei de vrouw van den kolonel tegen die van den overste, op het eerste zomerconcert.

‘Je zou zeggen, 't is nog een maaksel van Gerdes,’ meende de andere, ‘zoo luchtig, zoo beeldig! Zij alleen had zoo'n goeden smaak, wist kleuren en stoffen zoo bij elkaar te zoeken.... 't Arme schepseltje, dat ze niet beter mocht worden....’

‘Mijn man beweert dat men haar geen rust heeft gelaten,’ mengde zich een doktersvrouw in het gesprek; ‘'t is een treurige geschiedenis.’

Was het treurig voor de kleine Mimi, dat de dood met vaste hand haar tulle en bloemen, zijde en satijn uit de bevende vingertjes had genomen, haar een rustplaats had bezorgd bij haar kindje, naar welks stemmetje zij zoo had gehunkerd?

ELISE SOER.

‘Onder de Rendieren.’
uit het Noorsch van Matti Aikio.
(Vervolg van No. 18.)

II.

Aan het uiterste einde van de landpunt, waar de weiden eindigden en de berkenstruiken begonnen, draaide de weg, door een breede, diepe geul in den oever van de rivier, het ijs op. Ellen reed voorop.

De rendieren liepen nu in een geregelden draf door - hun lenige lichamen wiegelden onder de lichte, vurige voetstappen. De weg was hard en goed; want behalve door de Lappen werd die ook begaan door de lieden, die grond en hout hadden op de vlakke, driehoekige landpunt langs de rivier.

Biettar Oula zat slaperig en terneergeslagen in zijn slee. Af en toe vulde het rendier den bek met sneeuw en draaide spiedend den kop van rechts naar links. De donkere boomwortels, die boven den met sneeuw bedekten heigrond uitstaken, even voorbij de oevers van de rivier, schenen zich af en toe op een geheimzinnige wijze in den nevel te bewegen. Het rendier stak het korte staartstompje angstig omhoog en gaf een ruk aan de slee, zoodat het hoofd van Biettar Oula achterover viel. En op hetzelfde oogenblik trok de nevel-klamme kou door de hals opening van zijn ‘paesk’ en deed zijn bloed, dat door den drank en door zijn slaperigheid zoo vatbaar voor kou was, bijna verstijven. Rillend trok hij zijn bonten kraag over de ooren, zoodat zijn hoofd er bijna geheel in verdween.

Een halve mijl voorbij 't dorp sloegen zij een weg in, die langs een zeer smalle zijrivier liep. Aan de lage oevers stonden

dik met rijm bedekte berken en wilgen, die een soort dichte tunnel vormden geheel onder de sneeuw en den rijm bedolven. Men zag niet meer dan een streep van den hemel.

De rendierhoorns raakten de takken, zoodat de rijm neerviel en Biettar Oula's gezicht bedekte, die weer in slaap gevallen was. Plotseling zwaaide hij met zijn armen en hijgde naar adem. De trage werkelijkheids indrukken van de juist ontwakende zinnen vermengden zich met booze droomvisioenen. Zijn zoekende, half open oogen zagen nog het achterover geworpen hoofd van Lasse - daar heel, heel in de hoogte. Hij zag 't zoo allerakeligst duidelijk! Zelf verdween hij in een vochtige mistzee en juist toen hij van de hoogte dreigde neer te vallen, die hem den adem benam, gaf hij een gil....

Elle hield haar rendier in en ging naar hem toe. ‘Oula!... Oulatsjam!’ (Mijn lieve Ole!) Hij steunde, drukte de hand op zijn borst en keek om zich heen.

‘Ik droomde alleen maar. - Rijd door!’

- Ver weg in het kleine, nauwe dal draaiden de laatste paardeslee sporen om een heuvel met hooge pijnboomen, terwijl de strepen van een rendierslee dwars het Oostelijk dalpad opgingen. De rendieren hijgden moedig de stijle helling op en strekten de lichamen zoo, dat de buik en de muil de sneeuw aanraakten, en de tong uit den bek hing. De longen werkten als orgelblaasbalgen, die een haastig tempo te volgen hadden en pompten witte stralen uit de neusgaten.

Toen het dalpad breeder werd en op de kale hoogvlakte uitliep, kon Biettar weer vrij en flink ademhalen. De sleden schraapten tegen de laatste dwergberken, die niet eens de oppervlakte van de sneeuw bereikten. Een paar berghoenders vlogen op, maakten met de vleugelspitsen een paar dwarsstrepen in de sneeuw, vlogen in een boog rond en daalden krijschend en met uitgestrekte vleugels in een kreupelbosch neer.

De volle maan steeg in het Oosten op. De slagschaduw in de sleesporen gleed als een smal, donkerblauw lint over de zwart geweefde vlakte met groote en kleine golven van lichte, droge, opgestoven sneeuw op de oude, dunne ijskorsten, die als glinsterende schilvers over de groote, dikke sneeuwmassa lagen.

Vanhier onderscheidden zij het dorp ver weg in het Noord-Oosten. Hier en daar waren nog lichtvlekken te zien aan de schaduw kanten der huizen. Maar één voor één verdoofden ze.

De vlakte eindigde aan den Zuidkant in een nieuwe dal-diepte. De sneeuw was hier sterk opgewerkt door de rendieren, er waren vele ski-sporen en diepe sleegeulen kruisten elkaar overal.

Aan den anderen kant van het dal verspreidde de kudde zich tusschen de gladde struiken, en schudde den rijm van de kleine knoestige dwergberken. Het getrippel van een paar duizend rendieren klonk als een hevige regenbui, die op een afstand neervalt. De herder, die een tijdlang de eentonige nachtelijke stilte door zijn joedelen verbroken had, riep nu plotseling met een hooge, schorre stem: ‘Ho! Girjes! - Drommelse rekel die je bent - wil je je bek wel eens houden! schei uit met je geblaf!’ Er was een rendier ver van de kudde afgedwaald en de hond had geen rust vòor hij het dier weer bij de andere gedreven had. ‘Girjes!’ - De hond blafte nog een paar maal, vrij wat minder zelfbewust en liep toen naar den anderen kant zonder de honden, die de slee volgden, aan te kijken.

Biettar Oula en Elle reden nog een eind het dal door, langs een beek, waar hier en daar grauwe ijsblokken met hel-groene kanten langs den kant lagen.

Eindelijk was er een kleine, ronde opening te zien in een berkenbosch, waar hier en daar ook enkele verweerde pijnboomen stonden. Door den kier van de deur van een zwarte, berookte tent van wollen stof, scheen een roode gloed. Kronkelende rookwolken stegen uit het rookgat op. Een troep honden stoof plotseling naar buiten en bleef onzeker staan - bemerkte toen dat het bekend volk was en holde de slee blaffend en kwispelstaartend tegemoet.

‘Zoo - zijn jullie daar?’ zeide de oude moeder Biettar, terwijl zij zich even oprichtte en het vuur wat opblies. Haar oude knecht Aslak stond ook op.

Biettar Oula's kalm gezicht en het feit zelf dat hij teruggekomen was, maakte dat zij de pijnlijke vraag hoe 't gegaan was niet behoefden te doen. En toen Biettar Oula de flesch te voorschijn haalde, vertrokken de rimpels om Aslak's groeten mond zich tot één breeden glimlach. En hij blies zoo hevig in het vuur, dat het plotseling hoog oplaaide. Hij wilde er zelfs nog een prachtig stuk, dik, droog pijnhout op werpen, toen Elle hem tegenhield.

‘Men zou heusch denken, dat je een domme boer uit het dorp was,’ zeide zij op een toon, waaraan Aslak niet gewoon was.

‘Ja,’ zeide Biettar Oula, toen de flesch rond was gegaan, ‘Lasse koos de verstandigste partij, toonde berouw en sprak de waarheid.’

Aslak verborg zijn vuile gezicht in zijn ‘paesk’, proestte van 't lachen, en wierp weldra zijn hoofd achterover om 't uit te gieren. ‘Nou mag ik waarachtig nog wel een slok!... Ik hoop dat de Trondhjemsche seminarist veel geleerdheid zal opdoen en veel plezier van zijn tocht zal hebben!’

(Wordt vervolgd).

Correspondentie van de redactie met de abonnés

De redactrice van de Holl: Lelie brengt ter kennis van de lezers van dit Blad, dat zij géén manuscripten, of brieven, haar naar aanleiding der redactie-aangelegenheden toegezonden door niet-abonnés, kan beantwoorden langs **particulieren** weg. De correspondentie in dit Blad dient zoowel tot de beantwoording van brieven, als tot de mededeelingen betreffende aangenomen en geweigerde bijdragen, en zij, die zelve geen abonné of abonnée zijn, kunnen dus met verwachten langs een anderen dan den correspondentie-weg te worden beantwoord. Wanneer zij door leesgezelschapkring, of samen-lezen, of op welke wijze dan ook, gelegenheid kunnen vinden de correspondentie-rubriek te volgen, dan is de redactrice bereid hen dáárin te beantwoorden.

Op dezen regel wordt voortaan *géén uitzondering* meer gemaakt, en afzonderlijke nommers, correspondentie-antwoorden aan niet-abonné's behelzend, worden *niet* meer toegezonden.

REDACTRICE.

P.S. Het spreekt van zelf, dat deze regel alleen geldt voor eerstbeginnenden, èn voor briefschrijvers die in de corr: rubriek thuishooren.

Gé. - Hartelijk dank voor Uw katten briefkaart. Ik vond dat een zeer aardige verrassing, en heb het bijzonder gewaardeerd. - Ook nog recht veel dank voor Uw tweede kaart en het welkomthuis toeroepen. Zendt nu gerust uw artikel.*)

Hollandicus. - Ik maak U mijn compliment over de handige wijze, waarop gij hebt weten uit te leggen, dat, indien de in mijn vorige correspondentie aan U vermeldde Berlijnsche dominee zich zóó weinig christelijk gedroeg van de heidenkinderen te benadeelen ten voordeele zijner eigene, de door hem aldus der zending ontstolen schortjes dan toch hun doel bereikten, daar dan zijne eigene kinderen eerst recht ‘heiden-kinderen’ zijn. Met die wezenlijk zeer slim-gevonden beschouwing heb ik mij geamuseerd

*) Intusschen reeds ontvangen.

Ja, zulk een badkuur in Nauheim is een aanpakkend iets, en ik heb nog wel buitengewoon langzaam en voorzichtig moeten beginnen, maar ik geloof toch wel, dat het mij veel heeft goedgedaan. - Gelijk gij schrijft, wij hebben het daar, in Bad-Nauheim, met het herfstweder heel goed getroffen; maar hier op Scheveningen, gedurende mijn drie vacantie-weken, des te slechter; bijna iederen dag storm en wind en regen. - Dat de natuur een flauwe afschaduwing nog slechts is van de schoonheid eener gindsche wereld denk *ik* ook dikwijls, maar tegelijk komt dan in mij steeds de gedachte op: Waarom is zij dan tegelijk zoo wreed, zoo weinig harmonisch, want óók in de natuur zie je die ziellooze wreedheid zoo dikwijls, en *dat* kan mij, vooral in het najaar, zoo somber stemmen. Ik geloof dat ik daarom het Zuiden zoo liefheb, omdat de natuur daar *lacht.* Beets heeft gezongen in zijn bekend lied:

'Mijn wieg stond tusschen dorre bladeren en afgevallen blaren in.
Van daar in mij die najaarsmin -'

- Maar *ik* kan hem dat niet nazeggen: 'Maar o aan 't najaar hangt mijn hart -'

Integendeel, het mijne hangt, - niettegenstaande *mijn* wieg niet eenmaal in den tijd der dorre bladeren maar in de strenge winterkoude stond, - hangt met elken vezel aan de lachende zuiderzon en het blauw van de middellandsche zee. Weet gij wat mij ook zoo dikwijls treft, als ik van een of andere reis terugkom, dit, dat de menschen hier in Holland zoo met het hoofd naar beneden, met 'n ietwat in elkaar gezakten krommen, rug rondsjouwen, alsof ze onbewust gedrukt worden door die regenzware, loodgrijze lucht van nevel en wolken, en door die droeve tinten, die bijna stéédsover onze natuur liggen.

't Verwondert U dat ik over die intieme dingen, die gij opnoemt, nooit iets heb verraden in mijn geschriften, niettegenstaande ik mijzelve zoo geheel geef. Mijn beste Hollandicus, er zijn dingen waaronder je zóó lijdt, dat je ze begrááft heel diep, en nóóit aanroert. Dat waarover je niet *kunt* spreken, *dat* is het ergste leed. - Uw eigen confidenties, die ik zeer op prijs stel, beantwoord ik hier natuurlijk niet. Maar ik hoop zoo van harte voor U, dat alles in orde moge komen. - Neen, dat geloof ik, niet 'dat een vrouw meer kan dragen omdat zij zinnelijker is dan de man.'

Wáár hebt gij dat gelezen? De man is m.i. juist veel zinnelijker van nature dan de vrouw, maar wel geloof ook ik, dat de vrouw méér kan dragen dan hij; doch uit een geheel andere oorzaak, namelijk omdat zij tot lijden is voorbestemd als het ware door de natuur, en daardoor ook van kindsaf wordt geoefend op allerlei manieren in zelfbeheersching en zich schikken in haar lot; - de meeste menschen voelen niet diep, mannen noch vrouwen, maar, van de kleine minderheid, die dat wél doet, geloof ik, dat men gerust kan zeggen, dat de vrouw dan steeds véél intensiever nog lijdt dan de man, al draagt zij haar lot gelatener. Hartelijk gegroet.

Maria II. - Met leedwezen zag ik uit Uw briefje, dat gij afwezig waart, toen gij het schreeft, 'om op te knappen'. Ik hoop, dat gij dit doel hebt bereikt, en dat het weder U daarbij niet te veel is tegengeloopen, want op zulk een klein plaatsje moet men, vóór alles, buiten kunnen zijn, vind ik. Bij Uw gedichtjes was één 'sprookje'. Ik zal het U terugzenden, als ik het nog heb. - Van harte beterschap.

Dorna. - Ik heb Uw verbeterd stukje nu ontvangen; drukproef kunt gij nu wel krijgen, maar

denk er aan, dat gij niet opnieuw alles 'omwerkt', want dat zou een te kostbare geschiedenis worden. - Dit is blijkbaar een misverstand geweest. - Natuurlijk, als de drukproef naar *U* gaat, dan krijg *ik* haar niet, maar hebt gij de verantwoording ervan; ik zie haar echter nog wel, *na* de aangebrachte veranderingen; vriendelijk dank voor Uw goede wenschen voor mijn gezondheid.

Anna te Hilversum. - Van U heb ik nog een vroeger briefje, te Nauheim ontvangen, waarin gij mij zoo hartelijk schrijft naar aanleiding van mijn daar zoo plotseling voorgeschreven kuur voor mijn hart. Voor die vriendelijke belangstelling hartelijk dank. - Ja, ik-ook weet gevallen van zeer mooie genezingen aldaar; echter, de beide doktoren, die mij behandelden, achten bij mij *genezing* uitgesloten; wel kan ik, door een voorzichtige levenswijze enz., verergering voorkomen. - Den raad, dien gij mij gaaft, om een paar weken vacantie te nemen, heb ik opgevolgd, gelijk gij zaagt, op medisch bevel bij mijn vertrek. Eigenlijk had ik reeds gedurende de kuur niet mogen werken, maar ik vond dat te bezwaarlijk. Bij mijn vertrek werd mij echter deze drie-weken-vacantie zóó nadrukkelijk bevolen, dat ik het heb gedaan.

- Ja, Marie was gedurende ons verblijf te Bad-Nauheim hier op Scheveningen, en Fritz en Benjamin waren onder hare trouwe zorgen goed bewaakt. Het was deze keer te vermoeiend voor mij hen mede te nemen, maar het kostte mij véél dat afscheid ineens, en het was een heerlijk oogenblik, toen wij hen met Marie hier 's avonds aan het station zagen, zoo gezond en wel. Wij kregen iederen dag een briefkaart, hoe zij 't maakten, en ook heeft Marie mij nog verrast met zulk een mooi portret, van hen en haar, terwijl ik in Nauheim was. Maar, weet gij wat ik nog het alleraardigste vond van alles wat zij voor mij deed, dit, dat zij in stilte met hen is uitgegaan, zoodra het vertrek naar Bad-Nauheim was bepaald, om gauw een briefkaart van hen tweeën te laten maken. Toen ik daarop in Bad-Nauheim aankwam, geheel onder den indruk van het afscheid, stonden ze op het bureautje in onze kamer, en keken ons met hunne mooie oogen verwelkomend aan! Zij had het vooruit gezonden, met verzoek het uit te pakken, aan den directeur van het Sanatorium. Was dat geen fijngevoelige attentie!?

L.R. - van H. (nieuwe abonnée). - Ik hoop dat gij U-zelve zult herkennen hierin? Gij geeft namelijk geen pseudoniem aan, deelt mij echter mede abonnée te zijn geworden, zoodat mijn antwoord U, hoop ik, zal onder de oogen komen. Natuurlijk is het voor mij heel aangenaam, dat het doorzien van dien vroegeren jaargang in U de begeerte wekte geregeld lezeres te worden, en met mij te correspondeeren. Heel gaarne wil ik Uw gedichtjes ter beoordeeling ontvangen. Gij moogt mij die gerust zenden, en ook steeds alles schrijven of vragen waaraan gij behoefte gevoelt. Uit het slot van Uw brief maak ik op, dat gij particulier antwoord verwacht; dit doe ik nooit dan bij groote uitzondering, als er een heel bijzondere aanleiding toe is; de correspondentie-rubriek zou hare aantrekkelijkheid verliezen als ik particulier ging antwoorden, nietwaar? - Dus, zendt gerust Uw werk en brief.

L.A. van D. - D. te D. - Uw stukje kan, bij den overvloed van copie ter mijner beschikking, in geen geval in aanmerking komen; indien gij geen abonnée zijt (hetgeen ik uit Uw brief niet kan weten), dan zend ik het *niet* terug, want het zenden van postzegels tot dat doel, weken achterna soms, is voor mij te lastig. Zij, die iets

ongevraagd inzenden, (ik spreek hier *niet* van min of meer geregelde medewerkers natuurlijk) moeten in elk geval terstond frankeering voor terugzending insluiten.

Lelie A. - Ook Uw brief, met Uw vraag of ik, ingevolge van Johanna's verzoek aan U, (in de Gedachtenwisseling), plaats heb tot het opnemen Uwer ervaringen op spiritistisch gebied, beantwoord ik eerst nu, daar hij juist aankwam toen mijn vacantie aanving. - Plaats heb ik zeer zeker; het hangt echter af van den inhoud, of ik Uw stuk kan opnemen. Mij dunkt, als gij *ervaringen* hebt mee te deelen, dan kan er tegen plaatsing niet het minste bezwaar zijn. Integendeel, dan zal het ons allen zeer interesseeren.

Voor Rarda Lieftinck is het een voldoening, dat haar artikel onlangs U zoo ontroerde; ik-ook voel zoo innig mede met de dierenwereld, en juist de onrechtvaardigheid hun, de dieren, aangedaan, doet mij zoo dikwijls twijfelen: Is er eigenlijk wèl een God? Kan Hij dan zóó iets toelaten? De dieren zijn toch onschuldig aan de 'zonde' van de menschen.

Gij schrijft zoo vriendelijk over mijne gezondheid en wenscht te weten of de kuur mij goed deed. Ik heb in Bad-Nauheim een zeer strenge behandeling moeten doormaken; na dien tijd was ik zoo slap, dat de dokters absoluut bevolen drie weken vacantie. Nu ben ik wel weer wat aangesterkt, maar ik moet steeds uiterst voorzichtig leven, mag mij lichamelijk heel weinig inspannen, wat loopen enz aangaat, en genezing is uitgesloten; verbetering, en althans voorkoming van verergering, kan ik echter verkrijgen op bovenbeschreven wijze. Ziedaar nu, op Uw verzoek, een heel uitvoerig bulletin. Vriendelijk dank voor Uw belangstelling. Zendt dus het stuk voor Johanna maar eens ter inzage; misschien kan het als artikel worden opgenomen, anders als gedachtenwisseling.*)

C.B. - Hartelijk dank voor uw lief briefje In zulke dagen doen bewijzen van liefde en belangstelling zoo dubbel goed.

'Hans'. - Ik heb uw aardigen vriendelijken brief in goede orde ontvangen, en gij hebt mij het schuldbekennen in die bewuste zaak al heel gemakkelijk gemaakt. - Ik begrijp niet dat in een democratisch land, als het onze toch zijn wil, nog zóóveel gehecht wordt aan titels als gij ook het doet. Want *ik* kan van die klove tusschen een getiteld en een ongetiteld persoon niets zien. Wel zie ik dat *anderen* haar zien, en daarom

*) Zooeven Uw brief dienaangaande ontvangen. Dank hartelijk voor Uw vriendelijke herstel-gelukwenschen. Zendt dus Uw stuk s.v.p.

erken ik volmondig steeds ondervonden te hebben, hoe een titel in maatschappelijken zin een groot vóórrecht is, niet alleen in Holland, maar overal; maar in den *grond* vind ik het een onzin, vooral waar alle getitelde menschen, zelfs de meest exclusieve aristocratie de heele wereld door, zich vermaagschappen aan geldmenschen van de meest twijfelachtige afkomst, als Chicago-sche varkensslachters en beurs-Israelieten. Geld is heden ten dage alles, en het geboorterecht heeft zich overleefd. En toch hechten de menschen zoo vreeselijk veel aan titels; dat zie ik om mij heen, en daarom voer ik dus ook mijn eigen praedicaat. Maar tusschen dieper-denkende menschen *mag* m.i. zulk een toevalligheid geen enkele klove geven. - Het lezen van brieven 'van achteren naar voren', zooals gij met den mijnen deedt, is een echte vrouwen-gewoonte, die gij dus met ons geslacht gemeen hebt. - Ik geloof dat een persoonlijke kennismaking eerst dan waarde heeft, als men elkaar genoeg kent om zich van weerskanten te *geven;* anders kan verlegenheid of stijfheid of gebrek aan wederzijdsch vertrouwen heel licht een verkeerden indruk geven van den eenen persoon aan den ander.

Geld vind ik, om luxe-gewoonten te kunnen bevredigen, géén levensbehoefte; alleen acht ik het een *genot* waar het in staat stelt tot reizen *en* tot veel goed doen aan anderen. Een van de meest egoiste, koudbloedige vrouwen, die ik ken, heb ik eens hooren zeggen: 'Och zoo héél rijk zou ik niet wenschen te zijn, want dan zou ik zoo gauw blasé zijn van alles, omdat ik dan alles kon krijgen wat ik begeer.' Toen ik haar antwoordde: 'En denk je dan in 't geheel niet aan het genot van te kunnen *geven*, alleen aan het *hebben*?', keek zij mij verbaasd aan. Dáaraan had zij nooit gedacht. Zij geeft dan ook niet; zij haalt alleen af van anderen. Alles wat gij over het onbevredigende van onze 'algemeene ontwikkeling' schrijft, deel ik van ganscher harte. Ik vind dat het vele weten leidt tot steeds grooter desillusie, en dat juist dáárom te benijden zijn de kinderlijk daarheen levende wilde volkeren. - Het huwelijk van dien 'armen man', zooals gij het zoo benijdbaar vindt, en zoo idealistisch hebt geschilderd, *is* ook benijdbaar. Maar, zou zooiets niet alleen in Uw fantasie bestaan, want, gelooft gij niet met mij, dat, bij de hedendaagsche toestanden, zelfs in gelukkige huwelijken de geldzorg als een 'Frau Sorge' om den hoek komt kijken? Al is men zelf ook nog zoo eenvoudig, men *moet* toch zooveel betalen, of men wil of niet, dure lessen voor de kinderen, hooge belastingen, etc. - Maar wel ben ik het weer geheel met U eens, hoe dit het *hoogste* geluk is, wanneer twee menschen elkaar lichamelijk en naar de ziel vinden, *één* worden; dat is het *natuurlijk* geluk dat wij zien in de heele schepping.

Nu moet ik U nog heel hartelijk danken voor het slot van Uw brief, met Uw vriendelijke woorden, die ik op hoogen prijs stel, en waarvan ik zeker ook nog wel eens zal gebruik maken, want, *vrienden* heeft men niet te véél in het leven; dat artikel komt daartoe te zeldzaam voor. Hartelijk gegroet.

Madelon. - Ik ontving van U een zoo vriendelijke kaart om mij beterschap te wenschen, dat ik U in dit nommer reeds dáárvoor wil danken; in het volgend komt dan Uw later ontvangen brief en inzending aan de beurt. - Hartelijke groeten.

Paul. - Ik zou over een zoo kiesch onderwerp als dit niet willen correspondeeren particulier, met iemand dien ik niet ken, en van wien ik niets afweet; - zelfs al had ik er den tijd toe. Wel wil ik U in een volgende Lelie langs den correspondentie-weg

mijn raad geven, zonder U te verraden. - Ik hoop, dat gij de billijkheid hiervan zult inzien, al kan ik Uw bezwaar wel eenigzins navoelen. Tengevolge mijner vacantie kon ik U niet eerder antwoorden.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Nagekomen Correspondentie.

Regina. - Alles in orde. Als ik niets meer hoor, komt het a.s. week.

REDACTRICE.

17 November 1909.
23ste Jaargang.
No. 20.

Berichten.

Present-exemplaren en Bewijs-nummers zijn aan te vragen bij den uitgever van dit blad, niet bij de redactie.

Beklag over correctie- of drukfouten heeft de betreffende te richten tot den uitgever, niet tot de redactie.

Zij, die zonder abonné of lezer te zijn van de Holl. Lelie de redactie lastig vallen met de toezending van manuscripten of brieven, hebben het zichzelf te wijten, wanneer zij geen particulier antwoord ontvangen; de beantwoording van een en ander geschiedt door de corr.-rubriek in dit blad, behoudens die gevallen van uitzondering die de redactie om welke reden dan ook persoonlijk uit beleefdheid maakt.

Zij, die hunne manuscripten bij weigering terug verlangen, worden verzocht hunne behoorlijke frankeering terstond in te sluiten en hun juist adres terstond op te geven.

Zij, die met de redactie correspondeeren in de Lelie onder welk pseudoniem ook, worden verzocht zoowel dit pseudoniem als den eigen naam onder elken brief te herhalen, daar het onmogelijk is alle pseudoniemen te onthouden bij een zoo uitgebreide correspondentie.

Anonyme brieven worden niet beantwoord.

REDACTRICE.

Men wordt verzocht alle brieven en stukken, onder het adres der redactrice, te adresseeren bij den uitgever L.J. VEEN, 485 Keizersgracht Amsterdam.

Redactrice.

Hoofdartikel

Mevr. H. v. ROGGEN - BLOMHERT zond in 2 artikelen over Sociaal-democratie ter keuze; de redactrice nam ze beide op; de bedoeling van de auteur was er één van de twee te plaatsen.

Een en Ander.
III. Over Vrouwenkiesrecht*).

*) Om voorbarige controversie te voorkomen, deel ik mede, dat het mijn plan is alle in mijn vorig artikel genoemde desiderata nader te behandelen, te beginnen met het kiesrecht.

Waar het vrouwenvraagstuk zich gelden deed reeds in den nacht der tijden, en we in de Lilith der rabijnsche overlevering al ontmoeten de weerbarstige, die zich verzet tegen het gezag van Adam, den man, dateert het begin der vrouwenkiesrechtbeweging eerst van het einde der achttiende eeuw, toen, in Frankrijk met de Encyclopedisten en in Duitschland met de Kantsch-Wolffsche Vernunfts-filosofieën de persoonlijke onafhankelijkheidsidée hare intrede deed en het eigen 'Gezond Verstand' 'de Nuchtere Rede' gesteld werd tegenover de positieve dogmatiek der Kerk.

Tengevolge van dit zich onthechten van alle hooger gezag, dit verwerpen van alle ge-

heiligde traditie, was het natuurlijk dat weldra een algeheele omwenteling noodzakelijkerwijze moèst plaatsgrijpen, niet alleen ten opzichte van de opvattingen omtrent de inrichting der Staatsorde, maar evenzeer van die omtrent de verhouding der burgers ten opzichte van deze nieuwe oeconomie. Was men voorheen onderdanen van een aan God ontleend gezag, thans werd men zelfstandige leden van een burgelijke gemeenschap. Waar men tevoren slechts kende deugdelijke verplichtingen, sprak men nù van onafwijsbare rechten, en waar straks sprake slechts was van een organisch, eèn-willig geheel, kwam ten slotte de analytische gelijkberechtiging voor allen.

Nu spreekt het vanzelf, dat, waar losgelaten werd de patriarchale idée van een gezinseenheid onder het bestier van den vader en het zich organiseeren van deze gezinseenheden tot een machtigere totaliteit onder een met Gods voorlichting door deze groepenhoofden gekozen hooger gezag, om daarvoor in de plaats te stellen een souvereiniteit, die slechts is het resultaat eener nuttigheidsovereenkomst tusschen individuën onderling, nu spreekt het vanzelf dat daar alle deze individuën zonder onderscheid ook dienen te deelen in het medezeggenschap omtrent vorm, bekleeding en werking van dit gezag, en dat, waar de som dezer eenlingen voor de helft bestaat uit mannen en uit vrouwen, het billijkheidshalve niet aanging deze laatste uit te sluiten en te behandelen als bij dit medezeggenschap nietbelanghebbenden. En dus uitgaande van deze stellingen, ontstond ‘ratione aequitatis’ geleidelijk de beweging voor de politieke rechten der vrouw.

II.

Ofschoon de Kerk tot nog toe geen uitspraak deed omtrent het al of niet oirbare van het vrouwenkiesrecht, acht ik mij niettemin als Katholieke vrouw verplicht te kiezen de zijde van hen die toegedaan zijn de Christelijke Staatsleer, mee te gaan met hen, die geen gezag erkennen dan het gezag ontspruitend uit de Wijsheid Gods, en dus verwerpen alle souvereiniteit, alle eigen wil der volksalgemeenheid.

Ware dit niet het geval, stond ik op het standpunt der absolute onafhankelijkheid van opvatting in dezen, dan zou ik na rustig wikken en wegen van het nuchtere tegen en voor, mij ten slotte kunnen scharen aan de zijde van hen die voorstaan dit veelgewenschte recht, indien dit partijkiezen niets tevens in zich sloot de verplichting om allerlei luchtkasteelen te bouwen, om te zijn een uitbundig strijdster, en bij alle gelegenheid er op los te banieren met leuzen als ‘eindelijke bevrijding uit eeuwenlange onderdrukking’, ‘afwerpen van het slavenjuk’, ‘gloren van een nieuwen dageraad’ en dergelijke krachttermen meer. Want van alle deze dingen is niets, en het dwazelijk fingeeren ervan doet meer kwaad aan de goede zaak dan heel wat verstandigen ijver kan goedmaken. Daarbij komt dat het heftige gebaar de vrouw ontsiert en haar ontneemt haar machtigste wapen, dat is de natuurlijke ingetogen gracie.

Maar nog eens, al stel ik er mij geen gouden bergen van voor, in kalmte van overdenking zie ik niet in waarom der vrouw het kiesrecht zou onthouden blijven. Want het is al heel weinig steekhoudend, wat van uit een neutraal billijkheidsstandpunt er tot nu toe tegen werd aangevoerd!

Immers, om niet te spreken van het pedantpronkerige dat erin gelegen is deze kwestie te willen toetsen aan historisch-juridische antecedenten (oud onrecht toch kan nimmer worden tot nieuw recht), of het laakbaar oppervlakkige van haar van de

baan te willen schuiven met te wijzen op de ongelijksoortigheid van man en vrouw (ongelijksoortige dingen toch kunnen zeer goed nuttiglijk samenstreven in eenzelfde bepaalde richting), of wel de allesbehalve eerbiedwaardige on-ernst van er zich af te willen maken met een filosofenof dichterencitaat, (gering is immers in den regel der wijsgeeren redelijke wijsheid, en het dichterlijk aphorisme is zelden meer dan een stemmings-boutade), om niet te spreken zeg ik van dergelijke eigenlijk-weinig-meer-dan-debating-clubs-argumenten, is het toch een door geen redelijk man te loochenen feit, dat zoo de som van der vrouwen gezond verstand niet bereikt die van der mannen helder uitzicht, het intellect haar daarom toch verre van geheel onthouden is en bij de eenlingen vaak dat van den man zelfs overtreft; dat, indien de vrouw zich veel laat beinvloeden door haar gevoel, de nuchtere rede (dank God!) toch óók niet steeds het éénig richtsnoer is van der mannen daden; en dat vooral, waar het geldt een behartigen harer eigen bizondere belangen, er toch wel geen natuurlijker drijfveer tot ernstig en doordacht werken denkbaar is, dan die van deze belangen zelf. Terwijl het beweren dat een ingrijpende wetswijziging,

als het invoeren van het kiesrecht ongetwijfeld zijn zou, niet tot stand mag komen, dan nadat zich eerst gemanifesteerd heeft een duidelijkwaarneembare volksovertuiging, van eene dusdanige - 't zij gewilde of onwillekeurige naïveteit en door de tegenovergestelde werkelijkheid al zoo vaak geloochenstraft is, dat we er hier gerust het zwijgen toe mogen doen.

III.

Een andere vraag - en deze is aanmerkelijk belangrijker dan het zooeven behandelde - is ook hier weer, of het verleenen van kiesbevoegdheid aan de vrouw haar een rede zou kunnen zijn tot ernstige verheuging, of met het verkrijgen van medezeggenschap in zaken van legislatieven aard, haar den weg geopend zou zijn naar een land van blijder belofte, of door middel van eenige met haar medewerking tot stand gebrachte en daadwerkelijk de verhooging harer maatschappelijke gesteldheid ten gevolge hebbende wet, tevens te bekomen zou zijn een meer dan materieele verheffing, zou kunnen geschapen worden een juistere, mooiere verhouding tusschen hare werkelijke waarde en haar gewaardeerd worden, en hierdoor haar arbeidsveld zou kunnen of moeten gebracht worden op een plan van hoogere, meer algemeene belangrijkheid, kortom of langs wetgevenden weg haar innerlijk, waarachtig vrouw-zijn zou kunnen worden gekweekt tot rijker bloei, tot overvloediger geluksvruchtbaarheid, zoowel voor haar zelf als voor degenen die haar omgeven.

En dan vrees ik, dat het ons door de strijdende optimisten in dezen beloofde land ten slotte niet meer zal blijken te zijn dan een luchtverheveling, dat de te hoog gespannen verwachtingen noodzakelijkerwijze zullen moeten uitloopen op bittere ontgoocheling.

Want waar wij ons afvragen, wat de ervaring geleerd heeft dat langs den weg van wetten te bereiken is aan zedelijke verheffing van eenigerlei aard, wat door een dwingend ingrijpen van staat of gemeente werd tot stand gebracht aan geestelijk mooi of aan ethische edelwaarde, daar, indien wij ons ernstig en eerlijk rekenschap geven van de onopgesmukte werkelijkheid, zullen wij niet anders kunnen geven dan een weinig bemoedigend antwoord, niet anders mogen vaststellen dan een zeer geringe einduitkomst. Men verdenke mij hier niet van antinomisme. Ik weet zeer goed dat wetten noodzakelijk zijn en dit steeds zullen blijven. En dat eensdeels omdat de menschheid wel nimmer geraken zal tot die mate van volkomenheid, die uitsluit alles wat zweemt naar ongeregelde zelfzucht, en in de tweede plaats, omdat ook voor de besten onzer het oogenblik kan komen van zwakheid, van niet opgewassen zijn tegen zekere, 't zij lokkende of dreigende invloeden, en de wetsdwang in zulke gevallen de ruggesteun kan zijn voor het falende willen.

Maar dit neemt niet weg, dat de wet in den grond is een fatale noodzakelijkheid, dat zij is (ik heb natuurlijk op het oog *niet* de goddelijke, wet, die is de heiliging van den Vrijen Wil, maar eenvoudig de burgerlijke verordeningen van den neutralen Staat) niet meer dan een door den zin tot zelfbehoud gedicteerde overeenkomst tusschen elkander overigens onverschillige partijen, en dat, zelfs in gevallen waarbij schijnbaar beoogd wordt anderer heil, het welzijn van een enkele groep, toch steeds weer na te speuren zal zijn òf de geheime drijfveer van het in 't algemeen belang

wortelende eigen-ik, of wel den onweerstaanbaren drang van opeenstuwende omstandigheden.

En nu behoeft het toch geen betoog, dat daar waar slechts aanwezig zijn impulsen van lager orde als de bovenomschrevene, nimmer zal te bereiken zijn welke verheffing, welke hoogere wedergeboorte dan ook. Want niet met kunstlicht, hoe rijkelijk ook uitgestraald, brengt men de landouwen tot wasdom, nòch kan een kunstmatig irrigeeren vervangen den vruchtbaarheid wekkenden regen. Waar niet straalt een levenwekkende zon en geen wolken drenken het dorstige land, daar is de starheid en de dood. En is er zonloozer oord nu, dan daar, waar op perkamenten grond zich rijen de troostelooze reeksen der artikelen? En welke blijde mysteriën van schoonheid of goedheid zouden kunnen ontluiken, waar nimmer de grauwe schemering van het berekenend 'dat-om-dit' verbroken wordt door een enkele straal van lichtende en warmende Liefde?

IV.

Men zal mij hier allicht te gemoet voeren, dat met tal van arbeidsregelingen, met verschillende verordeningen tegen prostitutie en pornografie en vooral met de drankwetten toch degelijk beoogd wordt een opruimen van beschavingshindernissen, een tegengaan van zedelijke ontaarding, een uitroeien van droeve volksondeugden. En voor het oogen-

blik wil ik aannemen dat niet de drang der omstandigheden, niet de vrees ten slotte te zien nemen wat niet werd gegeven, noch het zich uit natuurlijken afkeer beschermen tegen de aanraking van het immonde, het aanzijn gegeven hebben aan deze verschillende proefnemingen. Wat echter is van alle deze dingen de uitwerking geweest, wat mag geboekt worden als noemenswaarde verwezenlijking van 't geen de hoopvollen zich voorstelden en wáár kan hier het oog met welgevallen rusten op eene ten gevolge dezer maatregelen verkregen maatschappelijke vermooiïng?

Men noeme mij geen cijfers, men spare mij statistische gegevens zoowel omtrent het eene als het andere. Blijkt niet telkens weer opnieuw hoe de statistiek slechts is een der vele travesti's van de leugen?

Maar wie, die met ziende oogen blikt om zich heen, zal durven beweren dat de som der geleden armoede werkelijk geringer is nu dan te voren, dat in de arbeidskringen is toegenomen de tevredenheid en verminderd de wrevel tegen hen, die zij zalig wanen in 't bezit, dat werkelijk ingekrompen zijn en niet eenvoudig verlegd, de grenzen waarachter zich uitstrekt het talrijk bevolkte land der proletariërs?

En wie, die 't weet, zal niet toestemmen dat ze machteloos gebleken zijn, de gemeenten, die meenden den strijd te kunnen aanbinden tegen een steeds wassende verontzedelijking, en dat niet het voorheen gelocaliseërde kwaad nu als een infectie zich verspreid heeft alom, door 't geheele organisme der steden en daar uitwoekert als een weerzinwekkend ekzeem?

En zijn ze minder talrijk nu, de ‘slachtoffers van den drankduivel’ nu men gereglementeerd heeft ‘den verkoop der Alcoholica in 't klein’, zijn ze minder schrijnend nu, de tooneelen van ellende, die tengevolge der onmatigheid zich afspelen hier en elders en allerwegen? En zoo in enkele richting het aanvangt te dagen en de kenteekenen zich beginnen te vertoonen van kentering ten goede, zou men werkelijk meenen dan de eere te mogen geven aan de legislatoren, hoe welbedoelend ze ook zijn, en niet veeleer aan de edelgezinden die werken en trekken met liefdevol krachtig voorbeeld en woord?

Nog eens, de wet is de kruk voor den kreupele, niet de struische kracht die stuwt den hoogen menschengang!

V.

Ofschoon ik dus niet kan billijken degronden waarop der vrouw onthouden wordt het zoo begeerde kiesrecht, en ik, gesteld dat het in mijn macht lag, haar volgaarne gelukkig zou maken met de inwilliging van haar wenschen naar eenigen invloed op den gang der gemeenschap, meen ik niettemin niet geheel onomredend gelaten te hebben, de matige geestdrift die ik voor mij geloof te *moeten* koesteren naar aanleiding van eene heftige beweging in deze richting en de geringe verwachtingen die ik koester van een eventueel politiek optreden van onze sexe. Het is inderdaad een dwaling te meenen, dat, gewapend met het kiesrecht, de vrouw meer dan nu in staat zou zijn zich te verdedigen tegen de listen en lagen haar zeer zeker vaak gesteld door de zelfzucht veler mannen, dat zij met meer kans van slagen ten strijde zou kunnen trekken tegen het onrecht dat in meer dan een opzicht haar ongetwijfeld geschiedt, en dat zij aldus ten slotte gemakkelijker zou kunnen veroveren het standpunt, niet

van gelijk- maar van evenwaardigheid, waarop zij recht heeft uit kracht van de hooge eigenschappen, die ook haar doen zijn, zoo goed als den man, een onmisbaar integreerend deel der gemeenschap. Niet ontzag dient de vrouw in te boezemen door kracht van wapenen, niet vrees aan te jagen door geweld tegen geweld! Maar eerbied heeft zij af te dwingen, gehuwd of ongehuwd, diep overtuigde eerbied, eerbied om haar soortelijke deugden, eerbied voor haar eenvoud in schoonheid, voor haar schoonheid in deugd, voor haar deugd in Liefde. Eerbied heeft zij af te dwingen en dat *niet* door eigenschappen die van nature behooren den man, maar door de heerlijke en voortdurende uitstraling van haar echt en zuiver vrouwengemoed!

Nijmegen 28 September 1909.

H. v. ROGGEN - BLOMHERT.

Over den R.K. index.
naar aanleiding van J.K.'s gedachtenwisseling. (zie nummer van 6 October.)

Voor **A.H.**

Het spijt mij, dat ik door mijne gedwongen vacantie U niet eerder heb kunnen antwoorden op Uw brief, dien ik met zeer veel belangstelling las. Wat het uitknipsel uit de R.K. Courant, dat gij hadt ingesloten, aangaat, het komt mij voor, dat deze redactie,

evenals de méésteⁿ courantenredacties, partijdig is al naar gelang 't geen ik zeg háár bevalt of niet. Want, wanneer ik in de Holl: Lelie, die bij een protestantschen uitgever verschijnt, en géén R.K. Blad is, en die wordt geredigeerd door mij, een *niet*-R.K. vrouw, en wordt gelezen door vele bepaald anti-Roomsch-Katholiek-gezinde menschen, *ondanks* dat alles toch den moed mijner eerlijke overtuiging toon, van telkens en telkens weer krachtig te protesteeren tegen het den Roomsch-Katholieken zoo dikwijls aangedaan onrecht op allerlei gebied, dan neemt diezelfde R.K. Courant zulke stukken van mij met instemming over, prijst mij, is grootelijks met mij in haar schik.

Maar als ik in de geheel vrije gedachtenwisseling-rubriek anderen aan het woord laat, die dingen zeggen, welke der redactie niet bevallen, dan krijg ik eenige schimpscheuten en smadelijkheden naar mijn hoofd, die, dunkt mij, beneden de waardigheid van zulk een Blad moesten zijn. Voor den inhoud van die gedachtenwisselingen ben ik niet verantwoordelijk, gelijk er uitdrukkelijk boven staat, en, indien sommige van die ingezonden stukken niet belangrijk zijn, of althans niet de eer hebben aan de Maasbode te bevallen, (was het niet *dat* Blad?), dan bedenke hare redactie, hoe er in *elk* Blad, óók in de Maasbode, rubrieken voorkomen, die voor heel veel lezers niet de minste bekoring hebben, als daar zijn gemengd nieuws, flauwe grapjes, bladvullingen, enz, -

Wat nu de zaak waarover *J.K.* zich beklaagde als zoodanig aangaat, en hier ga ik over tot Uw brief aan mij, ik wil, juist omdat deze rubriek eene is van *vrije* gedachtenwisseling, mij niet uitspreken over den inhoud of den vorm van J.K.'s beschuldiging, - alleen *U* beantwoorden.

Volgens het door U mij toegezonden uitknipsel uit die R.K. Courant komen Göthe en Schiller *niet* voor op den index; dus, dan heeft J.K. zelf in dezen de verantwoording zijner onjuistheid. In het algemeen gesproken, ben *ik* vóór een index, in dien zin dat *ik* het niet wenschelijk acht, dat èlk boek aan èlk individu zonder toezicht wordt in handen gegeven; een boek kan geheel ongevaarlijk, kan volstrekt zedelijk bedoeld zijn, en toch kan het op dezen of genen individueel een heel verkeerden invloed hebben. Met name met Woutertje Pieterse (Multatuli werd immers óók door J.K. aangehaald) is dat het geval, wat den m.i. niet zeer kiesch geschreven aanvang betreft, als ik mij dit boek denk in handen van onrijpe of overprikkelde hoogere burgerschoollieren en gymnasiasten. Voor bijna *elk* boek geldt dit zelfde oordeel zoodra het valt buiten de rubriek van preeken, stichtelijke lectuur. Ik ben ervan overtuigd, dat 999 van de 1000 menschen Zola alleen lezen om er in te zoeken naar vuiligheden; dat is niet *zijn* schuld maar de *hunne.* Ander voorbeeld: Ik heb eens eene dochter van bijna dertig jaren aan hare moeder een standje hooren maken, wijl deze haar een boek wilde beletten te lezen, op *medisch advies* van den huisdokter, een boek dat van hoog-zedelijke strekking is, en dat nogtans, ik voor mij was het met dien dokter geheel eens, op dat zéér hysterische oude-meisje geen goeden invloed zou hebben gehad. Ik herhaal, er is bijna geen enkele roman, ik zonder mijne eigene boeken geenzins uit, die niet kan verkeerden invloed uitoefenen op dezen of dien bepaalden persoon, onder bepaalde omstandigheden. En daarom acht ik dus een index niet zulk een beslist verwerpelijk iets, te meer waar ik steeds heb gehoord, hoe de R.K. Kerk zelve wel degelijk rekening houdt met de individuen, en heel dikwijls (juist in den door mij hierboven bedoelden zin), den een de lezing van een of ander boek toestaat, dat zij den ander verbiedt.

Een algemeene index heeft natuurlijk het bezwaar van alle algemeene regels, dat iedereen door het verbod wordt getroffen; maar de algemeene vrijheid *alles* te lezen, den protestanten van de kinderschoenen af heden ten dage toegestaan, kan ik evenmin toejuichen.

Ik was eens hier in den Haag in een zeer bekende leesbibliotheek, waar de met de zorg voor het uitgeven der boeken belastte bediende, een eenvoudig oud man, al jaren werkzaam is. Terwijl ik op mijn pakje wachtte kwam er een bengel van een vijftien jaren binnen, die een van van Deijssel's welbekende jeugd-romans (waarover nu maar liefst het zwijgen wordt gedaan) verlangde.

'Is niet voorradig' - zei de bediende na een quasi zoeken. En, toen het jonge mensch zich had verwijderd, helderde hij aan mij op:

''t Staat er wèl, want alleen zulk soort bengels komen er om, - maar ik geef het hun niet; - dan zeg ik dus maar dat het is uitgeleend; - het is geen lectuur voor zulke kwajongens.'

Die man toonde daardoor een helderen gezonden kijk, en zulk een kijk behoort de R.K. priester, die de lectuur leidt van zijn gemeente-

leden, dunkt mij, óók te hebben op elk hunner, en op elk der door hem verboden of aangeprezen boeken. Dat de werkelijke toestand zoo ideaal wel niet zal zijn, of ook *kan* zijn, spreekt van zelf. (zie verder Corr.)

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Naar aanleiding van Bij ons, door M. van Ravesteyn, (uitgever L.J. Veen, Amsterdam.) (Zie Holl. Lelie van 13 Oct. boekbeoordeeling van Bij ons door Anna de Savornin Lohman).

De schrijver van *Bij ons* was zoo beleefd mij, naar aanleiding mijner bespreking van zijn boek, een particulieren brief te zenden, waaruit ik met zijne toestemming het volgende woordelijk overneem:

Een paar kleine opmerkingen alleen naar aanleiding uwer bespreking. Reeds in uw vorige korte aankondiging maakte U de opmerking, dat de schr. van Bij ons *blijkbaar niet wist, dat katholieken en orthodox-protestanten meer punten van overeenkomst hadden dan met vrijzinnigen; en in het laatste artikel spreekt u zelfs over 'begripsverwarring' bij mij.*

Het feit zelf is mij zeer goed bekend. Ik heb vele, goede lieve vrienden onder de protestanten van alle richtingen, kleuren en tinten - zelfs familie. Ik heb gehuiverd over het troostelooze van modern ongeloof, bij rampen en ziekten, die menschelijke wijsheid niet konden verklaren, ik heb machteloos gestaan bij zwaar verzochte zielen, door geen wereldsche beginselen in staat hun passies te weerstaan, ik heb met orthodoxe protestanten mij verheugd over zoovele punten, waarop ik mij met hen één voelde in geloof en liefde, en mij verbaasd over hun inconsequentie om de gevolgen van hun geloofsartikelen niet aan te durven, daar deze hen onfeilbaar moesten brengen tot volslagen ongeloof of tot de katholieke Kerk. Altijd heb ik groote verdraagzaamheid ontmoet voor mijn eigen overtuiging, terwijl ik gerust kan verklaren ze ook tegenover hen te hebben betracht - en juist hierdoor is het mij duidelijk geworden, dat het wederkeerige 'Bij ons' een niet te overbruggén kloof vormt tusschen andersdenkenden, en hoe grooter de liefde is, hoe dieper de zielen zijn, hoe meer gewoon de geesten zijn om zich rekenschap te geven van hun overtuiging, hoe onmogelijker de versmelting der beide persoonlijkheden.

Ware Louise een geloovige protestante geweest, dan zou haar verhouding tot Alfred en zijn familie zeker anders zijn geweest, maar het was deze keer mijn doel een modern protestantsch meisje te teekenen in katholieke omgeving, dus was het niet noodig te bewijzen hoe geloovige onkatholieken denken en spreken. Er komt zulk ééne in het geheele boek niet vóór, niet omdat ik hun bestaan niet ken, maar eenvoudig omdat het in het kader van mijn roman niet te pas kwam.

Bovendien behoort er moed toe zich te wagen aan de schildering van een orthodox milieu, daar waar het u gelukte dit in al zijn nuances, zijn lichten en schaduwen, zoo uitstekend uit te beelden.

Een 2e opmerking geldt uw bewering dat Felix en Louise's zusje elkander ook om het verschil van geloof niet konden trouwen. Jona was echter bereid katholiek te worden, en veinsde zelfs belangstelling in zijn godsdienst om hem te lokken. De ware reden echter waarom Felix noch met haar noch met Pia kon of wilde trouwen was

zijn geheimzinnige hoogere roeping de zachte, *dringende stem*, *die bij ons zoo vaak gehoord wordt door de edelsten en hoogststaanden, maar ook door de eenvoudigen en armsten van geest, de stem*, *die hen oproept tot het volgen der Evangelische Raden*, *alles te verlaten om Christus te volgen en Hem te dienen in Zijn schepselen of wel in de mystieke eenzaamheid voor zijn altaren.*

(was geteekend M. VAN RAVESTEYN).

Het komt mij voor, dat des schrijvers bemerkingen velen zullen interesseeren. Ik vind vooral zijn slotwoorden, die ik volkomen beaam om wat ik *zie* in de protestantenwereld om mij heen, zeer wáár.

Mijn dank aan hem en voor zijn boek en voor zijn schrijven.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Ter bespreking toegezonden.

De opvoeding van Lord Loveland, uit het Engelsch, door **G.W. Elberts.** (Uitgever Veen, Amsterdam). Dit boek heeft de goede eigenschappen van veel Engelsche romans, van namelijk te zijn geschreven in boeienden, vluggen verhaaltrant, zonder bejag op hooge kunst, maar in de bedoeling den lezer een paar onderhoudende uren te verschaffen. Dat het *eerst* verscheen in *the Queen*, een der meest gelezen Engelsche dames-tijdschriften, is een waarborg, dat men het gerust aan iedereen in handen kan geven. Het is de avontuurlijke geschiedenis van een Engelschen lord, die in Amerika zijn geldmiddelen door een rijk huwelijk wil verbeteren en... heel anders terecht komt.

Jongen en Ouden door, **Jan van der Moer.** (Uitgevers Scheltens en Giltay, Amsterdam).

Dit verhaal uit het Zeeuwsche landleven doet in sommige bladzijden denken aan Stijn Streuvels, wanneer hij de Vlaamsche bevolking schildert. In het bijzonder de beginhoofdstukken, die waarin Klaartje helpt aan den oogst, herinneren aan het talent van den Vlaamschen kunstenaar, waar het geldt het boerenleven af te zien, en levendig en kleurrijk te schilderen. Jan van der Moer heeft alledaagsche eenvoudige menschen met hun lief en leed tot model genomen, menschen die wèl verkeerd doen, maar met dat al volstrekt niet zijn ontbloot van plichtsgevoel. Daarom is zijn diep-weemoedig verhaal er een van realisme in den goeden, èchten zin.

Hofstad, door **Joh. W. Broedelet**, 2 dln. (Uitgever Meindert Boogaerdt Jun., Zeist 1909). - Een schrijver, die, blijkens zijn opmerkingsgave en stijl, hier en daar, toont wèl eenig talent te bezitten, en het gebruikt om een plat, vuil samenraapsel van onverkwikkelijke gemeene dingen bij elkaar te flansen, zoo iemand is eigenlijk geen ernstige bespreking waard. Ik bepaal mij daarom tot de aankondiging van zijn boek, en tot het uitspreken van mijn droefheid, dat de literatuur tot zulk een laag peil zinkt, als het geval is in die bladzijden b.v., waarin de schilder Leefdaag wordt aan de kaak gesteld, of waarin wordt gecoquetteerd met zeden van verdacht allooi.

Liedjes, wijzen, en prentjes met pianobegeleiding, van J.H. Speenhoff. (Uitgever W.L. en J. Brusse, Amsterdam). Eerste, tweede, derde, vierde en vijfde bundel. Voor hen, die van dezen populairen liedjeszanger houden, en ik geloof dat er velen zijn zoo, zal deze uitgave waarschijnlijk een groote vreugde zijn. Mij persoonlijk is de toon dikwijls te plat om in mijn smaak te vallen, al kan ik menig raak gezegde of bitter-zoeten uitval hoogelijk waardeeren. Zoo b.v. komen in Tantes Testament de zeer juist-geziene regels voor:

> Heel mijn leven was ik gierig,
> Dikwijls at ik korstjes brood.
> Zoo te leven is plezierig,
> Want dan gaat men schatrijk dood.

Maar 't geheel is m.i. flauw, en dat is met de meeste van deze liedjes 't geval, die men in elk geval moet hóóren voordragen, om er 't ware van te hebben.

In Alles Vrouw, door **F.W. Drijver.** (Amersfoort, Valkhoff en Cie.). Uit dit boekje kunnen zij, die naar goeden raad willen luisteren, veel goeds leeren. Het is geschreven door iemand, die nog het ouderwetsche standpunt inneemt, dat de *vrouw vrouw* behoort te blijven, zonder nogtans daarbij uit het oog te verliezen de geheel veranderde toestanden, waarin wij heden ten dage leven.

Voor denkende menschen (Serie 1) uitgever Hollandia drukkerij, Baarn. - Van deze serie, met een zóó veelbelovenden titel, liggen voor mij: Godsdienst in het huisgezin, door mevr. A. Bakker - Germs, Hel en Hemel, door C.G. Chavannes, en Gij zijt verantwoordelijk, door Dr. G.J. Heering. Dit laatste boekje (de prijs van elk nommer is 10 cts.) lezende, heb ik mij verbaasd en geërgerd over een *oppervlakkigheid* van redeneeren, die zich nog wel durft aanmelden onder een zoo weidschen titel: *Voor denkende menschen.* Er had liever moeten staan: voor niet-denkende menschen. O niet, alsof ik de vermaningen als zoodanig van Dr. Heering afkeur. Alles wat hij zegt is heel waar en mooi, maar... 't is juist daarom zulke akelige, afgezaagde wáárheid, die iedereen hem zal toegeven zoo te zijn, dat het toch wel wat erg is die te drukken als heel wat bijzonders. Is het misschien een herdruk van een preekje? De inhoud van Hel en Hemel laat zich samenvatten in de phrase, waarmee dat boekje

eindigt: ‘Wie met God leeft, sterft met God, dit is de Hemel.’ - Godsdienst in het huisgezin, vind ik, juist ook omdat het door een vrouw, die zelve in dezen een voorbeeld kan geven, geschreven is, nog 't beste van de drie geschriftjes.

Van Kleine Luyden (zes schetsen uit het leven, door **J.A. Wormser** (uitgever J.M. Bredée, Rotterdam). Wellicht kom ik nog uitvoeriger op dit geschrift terug, niet omdat het ook maar eenige kunstwaarde heeft, maar omdat het zoo weinig beantwoordt aan wat de titel belooft: dat wij zullen lezen van *Kleine Luyden.* Niet de eigengerechtige, hardvochtige Calvinisten, welke ons volk er zoovele telt, en die de laatste Verkiezingen bevochten, worden hier geteekend, maar een troepje onnoozele halzen en zeurkousen, die maar steeds schermen met het woord ‘dierbaar’, en in ontwikkeling verre achterstaan bij elk gewoon mensch. Een compliment voor de richting, waartoe J.A. Wormser toch immers zelf behoort, is deze hinderlijke uitstalling van wat achter de schermen bij de Kleine Luyden te zien is dan ook geenzins.

Luchtkasteelen, (blijspel in drie bedrijven) door **Fabiës** (W.H. Kirberger) uitgever J.H. Steghers H. Jzn. - De inhoud van dit blijspel, dat de auteur, blijkens een naschrift, aanbood aan het Ned. Tooneel, en terug ontving omdat

het door hem behandelde onderwerp te ernstig was voor een tooneelspel, geldt een soort nieuwe-menschen-kolonie, waarvan Dr. Ferdinand van Engelen en zijn vrouw de leiders zijn. Als tooneelstuk doet het werk slap en niet heel vlot van in elkaar zetting aan. Blijkbaar is de schrijver niet in staat geweest te verwezenlijken zijn voornemen, om de onmogelijkheid van zulk een nieuwe menschenkolonie te belichamen in zijn personen op een rake en tegelijk grappige wijze, hetgeen voor een erin slaand blijspel tot de vereischten behoort; en - lang niet gemakkelijk is.

Magnetisme, (**Elise van Calcar**) uitgave vanwege den spiritistischen Broederbond 'Harmonia'. Ofschoon dit boekje is toegezonden 'ter recensie', acht ik het daartoe niet geschikt in een Blad als dit. Men moet aan magnetisme gelooven, of niet gelooven. Die het niet doen halen voor wat hier gezegd wordt de schouders op; die het wèl doen verblijden zich over den inhoud. Datzelfde geldt óók voor de door de schrijfster meegedeelde feiten van behandeling door magnetisme; men gelooft ze, of gelooft ze niet, al naar gelang men voor- of tegenstander is.

Mevrouw C.J. van Holthe tot Echten - van Harpen Kuyper heeft dit een en ander bijeenverzameld uit de nagelaten werken van Elise van Calcar, en doet er wèl aan, dat zij óók tegen de nadeelen van onbevoegd magnetiseeren eerlijk waarschuwt. Vriend en vijand zal dat in èlk geval moeten waardeeren - als hij zelf eerlijk is.

De Internationale Scheurkalender 1910 met schild van mej. Sipkema (uitgave Thieme en Cie, Zutphen). Op dezen goeden vriend in mijn huiskamer vestig ik gaarne weder de aandacht. Ik zou eigenlijk kunnen volstaan met te herhalen wat ik er eens van schreef:

Van dezen kalender zij allereerst gezegd, dat ik het vriendelijke, heldere schild graag zie in de donkerte onzer winterdagen, en ten tweede dat hij mij een werkelijke-aangename verschijning is in de huiskamer, omdat ik, onder de verschillende gedachten en spreuken, die hij geeft in verschillende talen, meer dan een uitknipte om te bewaren in naaidoos of schrijfportefeuille; van die levenswaarheden, die je helaas te dikwijls vergeet, en waaraan het wel goed is op die manier herinnerd te worden.

Maar ik wil er nog bijvoegen, hoe ik ook in dit afgeloopen jaar weder menig mooi en opmerkelijk woord terzijde legde, dat ik op dezen scheurkalender tegenkwam. Zoo onder anderen trof mij deze gedachte als wáár, en te veel vergeten helaas in onze dagen:

Das stille, häusliche Glück ist darum das Edelste, weil wir es ununterbrochen geniessen können; geräuschvolles Vergnügen ist nur ein fremder Gast, der uns mit Höflichkeit überschüttet, aber kein bleibender Hausfreund.

JEAN PAUL.

7 Jan. '09.

Het 'vriendelijk heldere schild' bleef hetzelfde ook voor dit a.s. jaar.

E.M. Querido, Amsterdam, geeft uit een **maand-kalender**, handig en net van uiterlijk; tegen het oranje-bruin roode schild komt het wit van de cijfer-vakjes heel duidelijk uit. Het schild werd ontworpen en gelithografeerd door J. Jongert J. Hzoon, Leeraar aan de Industrieschool, Amsterdam.

Torze. Tragedie van Hartstocht, door **Anton van Wartevelde** (uitgever D. Buijs, Rotterdam 1909). Wat de schrijver zich eigenlijk voorstelt met deze mislukte, en ook niet nieuwe poging om te laten zien de menschen in hun natuurstaat, wanneer 't dunne beschavings-vernisje van hen is afgerukt door den nood, verantwoorde hij

zelven aan het publiek, dat zich aan zijn boek waagt. - Gelijk gezegd, de idee: een hoopje menschen uit allerlei standen, door een plotselingen samenloop van omstandigheden op een onbewoond stuk land overgebracht, is alles behalve nieuw, en de uitwerking van beestachtige tooneelen, waarin de schrijver zich daarbij vermeit, kan ik gansch niet mooi vinden, óók niet uit kunstoogpunt. Het eerste hoofdstuk doet alleronbeholpendst aan van vinding met dien 'diefstal'.

Jongelui-lectuur.

Riek, door **Claudine Bienfait,** met teekeningen van Rie Cramer. (Uitgever van de Garde, Zalt-Bommel). Men kan reeds aan den eenvoudigen titelnaam zien, dat we hier met eenvoudige, onbedorven kinderen te doen hebben, en niet met de Haagsche nufjes, die alleen maar meer Corry, Mary, Minnie, etc. heeten, en met stijve pasjes en fijn-gehandschoend rondwandelen, als groote menschen. Ik hoop, dat de schrijfster vele lezeresjes zal vinden; ik zou haast zeggen, ik betwijfel het, als ik aanzie hoe de tegenwoordige 'jonge dames' zijn, maar ik herhaal: ik hóóp het. Het deed mij ook genoegen, dat zij haar Riek dierenliefde inboezemt, en dat zij haar als lievelingsboek den ergenaam van Redclyffe geeft, en niet het een of ander neuswijs modern opvoedkundig verhaal. Voor St.-Nicolaas-

geschenk eigent zich het boek bijzonder om de mooie uitgave, zwaar papier, en waarop héél wat te lezen staat, ofschoon de druk groot en duidelijk is.

Een deeltje Kunst voor Jong-Holland, door **B. van Hasselt.** (Uitgave van de Erven J.J. Tijl te Zwolle, 1909). Dit is een poging om kinderen schilderijen te leeren *zien.* Behandeld worden: Jan Steen, Dürer, Frans Hals, Hobbema, enz., in verband met een hunner meesterstukken. De stijl en uitlegging is helder en eenvoudig. Voor ouders, die *met* hunne kinderen medeleven en zich den tijd gunnen *met* hen dus ook mede te studeeren, schijnt mij dit een goede handleiding om de belangstelling van jongen of meisje op te wekken of te verlevendigen. De uitgave, met mooie afbeeldingen is, op zwaar papier, toch volstrekt niet duur, *f* 1.50.

Met volle Zeilen, (avonturen van een zeekapitein) door **W.W. Jacobs** (naar het Engelsch) (uitgevers Schellens en Giltay, Amsterdam.) Een jongensboek, dat hen, die van reizen en de wereld zien droomen, zeker zal boeien.

Vooruit-Gestuurd is de laatste pennevrucht van **Nannie van Wehl** (Amsterdam, L.J. Veen). Ik heb deze vruchtbare jeugd-schrijfster voor eenigen tijd uitvoerig besproken, in gunstigen zin. Nu gaat zij van lieverlede te véél schrijven op dit speciale gebied, en wordt daardoor m.i. wat afgezaagd en eentonig. Ditmaal geldt de titel: Vooruit-Gestuurd, de lotgevallen van een uit Indië vooruitgestuurd meisje, dat St. Nicolaas in Holland meeviert, etc.

Ons Thuis. - **Herfstdraden** en **Winterprovisie** zijn de twee voor mij liggende boekjes van deze Serie. (Uitgever L.J. Veen, Amsterdam). Ons Thuis is voor heel jonge kinderen natuurlijk; de namen der redactie, o.a. Leopold, mevrouw Maathuis-Ilcken, en anderen, (de platen zijn van Wenckebach, Isings Jr. e.a.), geven de zekerheid, dat hier de rechte toon voor kinderen van dien leeftijd wordt getroffen. De omslag, met het aardige kleine meisje, doet bijzonder goed van tinten; kleurig maar niet hard.

Brochures, boekjes, etc. welke niet voor uitvoerige bespreking in aanmerking komen.

Lotus-serie. 11de reeks no. I (Hollandia-drukkerij, Baarn).

8ste Jaarverslag van de Vereeniging tot verbetering van het Lot der Blinden in Ned. O. Indië (Batavia, Landsdrukkerij 1909).

De Boekzaal no. 9 (3de Jaargang, uitgevers van Ploegsma en Co., Zwolle).

De Mensch in den IJstijd in Europa door dr. **L. Reinhardt. 1ste aflevering.** (Bewerking door dr. H. van Cappelle) uitgever W.J. Thieme en Cie, Zutphen.

Top Naeff, De Dochter (2de druk.) *Herdrukken* bespreken wij slechts bij uitzondering. (Uitgever Van Holkema en Warendorff, Amsterdam.

Wereldgeschiedenis afl. 19 (onder leiding van prof. dr. H. Kern). Uitgevers-Maatschappij Vivat, Amsterdam.

Welk nut heeft het Spiritisme, door **H.N. de de Fremery** (uitgave van de Spiritistische Vereeniging Broederbond Harmonia. Prijs 10 cents).

Het godsdienstig gehalte in onze nieuwe letterkunde, door **J.J. Meijer.** (No. 3 van 'Geschriften van onzen tijd' per nommer 40 ct.) (Uitgever Hollandia-Drukkerij, Baarn,)

Weekblad voor den Handeldrijvenden en Industriëelen Middenstand. (Uitgevers-Maatschappij Vivat, Amsterdam).

Nijhoff's Index op de Ned. periodieken van Algemeenen Inbond (prijs per jaar *f* 1. -) Uitgever-Martinus Nijhoff, den Haag.

De meest voorkomende en nieuwe ontworpen dansen, door **B. Leefson**, Dansonderwijzer te Amsterdam. (Baarn, J.F van de Ven).

Arnhemsche Inrichting voor Ooglijders, verslag over de jaren 1907 en 1908.

De Kunstschatten der Schutterij, door **A.J. Servaas van Rooijen,** met 25 afbeeldingen, prijs 25 ct. (Uitgever C.L.G. Veldt, Amsterdam).

Het huis Oud en Nieuw, afl. Sept. en Oct. Uitgever Ed. Cuypers, Architect, Amsterdam.

De Nieuwe Gids afl. Sept. en Oct. Uitgever El. drukkerij Luctor et Emergo, den Haag.

Verslag van de Alcoholcursussen over 1908-9. (Nederlandsche Onderwijzers Propagandaclub voor Drankbestrijding).

Zuid-Afrika en de Vereenvoudigde Spelling. (Uitgever La Riviera en Voorhoeve, Zwolle.)

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Ingezonden stukken.
Buiten verantwoordelijkheid der Redactie.

Delft, 10 November 1909.

Geachte Freule Lohman.

Mag ik U verzoeken uw gastvrijheid in te roepen voor een kort antwoord op het stukje tot mij door Regina gericht.

Zij beweert dat ik haar stuk over de Pausen in No. 31 en 32 van den 22^{e} jaargang niet heb kunnen lezen, d.w.z. verstaan. Ik wil daarom nog enkele regelen daaruit citeeren om de verdenking te ontgaan dat ik in mijn vorige gedachtewisseling verkeerd geciteerd heb.

Op pag. 487 van bovengenoemde aflevering staat:

'Hun slecht leven (dat der Pausen op pag. 508 en, 509 nog eens met name genoemd) bewijst slechts, dat *gelooven* en *leven* naar het geloof twee verschillende dingen zijn. Geen enkele wettige Paus heeft zijn geloof verzaakt.'

'Op pag. 488. Wel geven we toe, dat er onder die lange reeks Opperherders mannen zijn geweest, wier leven de kerk nog heden rouwt, mannen die *niet waardig* zijn, dat men hun verdediging op zich neemt. *En waar 't vooral op aankomt! Nooit* hebben zij de leer verwrongen om hun gedrag te rechtvaardigen. Zelfs als 't bederf 't grootst was, hebben ze nooit den geloovigen iets voorgeschreven, wat onzedelijk was of tegen de leer. De *leer* die zij *verkondigden*, de leer die hen *veroordeelde*, bleef ongerept.'

Daaruit kan ik maar één gedachte halen: n.m.l. dat een Innocentius VIII, een Alexander VI en dergelijke fijne heeren die een schande geweest zijn voor de Apostolische stoel volgens de *tegenwoordige Roomsche opvatting* toch als Christus op aarde en 't *onfeilbaar* hoofd der Kerk waren; toen der tijd had de Katholieke Kerk deze opvatting zeker niet; maar 't Concilie stond *boven* de pausen, nu niet meer; en dat is afwijken van de Katholieke leer naar mijn meening. Regina noemt mij een *vijand* der Katholieke kerk, zulke vijanden zijn er altijd geweest, en zij hebben de Katholieke kerk, hun kerk, meer lief gehad dan al die millioenen onverschilligen, die niet anders Katholiek zijn geweest dan door hun afkomst, of 't bleven, omdat hun bedrijf en familieomslandigheden hen aan de kerk vasthielden; die ondervinding doet een ieder tastbaar op, die veel verkeert in de Roomsche landen bij uitnemendheid zooals Italië en Spanje.

Laat ik nog een paar mannen noemen die hun leven hebben opgeofferd voor hun kerk, die zich volgens de *heerschende macht* van de Katholieke kerk tot haar vijanden hebben gemaakt. Paus Clemens XIV (14), een der eerwaardige figuren op de Pauselijke stoel, hief in 1774 op de plechtigste wijze *ten eeuwigen dage* de orde der Jezuiten op, door zijn bul Dominus ac redemptor (Kerk en Secte de Jezuitenorde door pater Ermann S J. pag. 55); de heerschende macht in de kerk verklaarde hem tot vijand, en door welke omstandigheid is onbekend, maar enkele dagen na de opheffing der orde stierf hij plotseling aan een onbekende ziekte.

Zijn opvolger stoorde zich niet aan het pauselijk edict van zijn voorganger (Pater Ermann zegt, 't heeft ook niets te maken met onfeilbaarheid) maar herstelde de ten eeuwigen dage opgeheven orde wederom.

Dan Quesnel de beroemde schrijver van het bekende werk les Reflexions morales; het werk werd veroordeeld en Quesnel als een vijand uit de kerk gestooten:

Ziehier een der stellingen die in zijn werk veroordeeld werd: ‘Stelling 85. ‘Het lezen der H. Schrift en bijzonder het Evangelie den Christen te verbieden, is den kinderen des lichts 't gebruik van het licht verbieden, en hun doen onderstaan een zeker soort van excommunicatie*).

Genoeg namen zou ik aan de beide genoemde kunnen toevoegen; wie kent niet bij name, als hij de beweging in 1870 heeft beleefd, Friedrich, Döllinger, Reinkens, en uit den laatsten tijd professor Schell: al die mannen hebben voor het feit gestaan hun overtuiging prijs te geven, of te worden gestooten buiten de Kerkelijke gemeenschap. Noem ik enkele erkende vrienden van de Roomsche Kerk zooals de beruchte Escobar (zie Lettres provinciales van Pascal) en Alfonso de' Liguori, door Paus Pius IX in 1871 tot onvoorwaardelijk gezaghebbend kerkleeraar benoemd: dan zijn dat mannen geweest, waarvan tallooze Katholieke godgeleerden getuigd hebben, dat zij met hun geschriften de Katholieke kerk geen dienst hebben bewezen.

Regina en ik beschouwen de Katholieke kerk verschillend: ik zou haar 't liefst zien zonder zucht naar wereldlijke en politieke macht, zonder rozenkransen, aflaten, scapulieren, reliquiententoonstellingen; waren die er niet geweest, we zouden geen Hervorming hebben gehad, en de kerk van Christus was wellicht nog onverdeeld op aarde.

*) De Roomsche Kerk laat tegenwoordig toe, dat *een deel* van het Nieuwe Testament, n.m.l. de 4 Evangeliën en de handelingen der Apostelen, door een propagandacommissie ter verspreiding van stichtelijke lectuur, ter lezing wordt uitgegeven.

Regina denkt er anders over, ik wil haar overtuiging respecteeren; gevoelskwesties kan men niet *zakelijk* noch wetenschappelijk beredeneeren.

Hoogachtend,
UEd. dw. dn.
C.A. VAN GREUNINGEN.

Varia.

Dingen die ik zie.
I.

Op den ouden Scheveningschen weg, 'de hooge weg', vlak achter de Promenade, wordt de allerliefste villa, die daar zoovele jaren heeft gestaan in eenvoudige aantrekkelijkheid van echt buiten-huis, verbouwd in meer modernen trant. - Dezer dagen kwam ik er voorbij na een nacht van stortregen, zoodat het pad was *doorweekt* nog. Vlak voor het huis, dus op het wandelpad, stond een groote wagen, met baksteenen opgestapeld, waarvoor een afgemagerd verarmd paard. De wielen waren diep-ingezonken in den zwaren modder; desniettegenstaande schreeuwde de arbeider, die het voertuig bestuurde: 'Vooruit, vooruit', en, toen het arme dier, met den tong uit den bek, tevergeefs poogde vooruit te komen, verklaarde hij op mijn verontwaardigd protest tegen zijn handelwijze: 'Hij *kan* best; hij *wil* niet'. Ik keek hulpeloos om naar een agent. En zie,.... daar stond er een, dood op zijn gemak, als ging hem de zaak niets aan, het tooneel te aanschouwen.

'Kunt U daar niets aan doen?' -

'Och, dame, hij wil niet, dat geloof ik ook wel.'

(Als ik dat nietige kleine agentje eens *zelf* voor dien zwaren kar had mogen spannen, of hij dan óók zoo overtuigd zou zijn geweest van de *geringe* zwaarte van een wagen vol dikke baksteenen plus een dikken koetsier!)

Gelukkig kwamen er meerdere omstanders, die allen de partij van het paard trokken, en eenstemmig verklaarden, hoe alleen de tegenwoordigheid van den agent het arme dier waarschijnlijk behoedde voor zweepslagen en mishandeling; (in negatieven zin dus deed de man dan toch dienst).

Een heer sprak er luide zijn ergernis over uit, dat de schare aan het verbouwen bezige arbeiders niet eenmaal beproefde de raderen uit den modder te trekken, door er planken onder te schuiven, en daardoor het paard de taak te verlichten. Met een heel timide stemmetje gaf alsnu het kleine agentje daartoe order. Maar het afgejakkerde dier *kon* eenvoudig niet, - bleef onbewegelijk.

En, daar ik bij den man der wet *bleef* aandringen op zijn tusschenkomst, liet hij zich nu ontvallen:

'Ja, ziet u, eigenlijk mogen hier op den weg ook geen wagens met steenen staan.'

Mijn antwoord was natuurlijk:

'Wat! Het *mag* niet, en *U* staat er naast, en U bekeurt die werklui niet eens? Hoe zit dat?'

Waarop hij zich haastte zijn onvoorzichtige woorden weer op te eten, door te zeggen, dat hij het ook eigenlijk niet *zeker* wist of het wel mocht of niet, dat hij dus geen 'bevoegdheid' had.

Nu wil ik gevraagd hebben:

1ste. Waartoe dient een agent, die niet weet hoe v**e**r zijn bevoegdheid gaat, en wat hij mag verbieden, en wat niet.... en die dientengevolge **niets** zegt, als een paard, ten aanschouwe van iedereen, wordt afgebeuld?

2de. Is hier knoeierij in het spel, wordt hier, omdat het een rijkeluis-woning geldt, oogluikend toegestaan wat *eigenlijk* niet mag?

3de Mag dan van die knoeierij een armzalig afgebeuld paard het slachtoffer worden?

- Aan de eenstemmig aangenomen afkeurende houding van *alle* omstanders was het te danken, dat *ditmaal* het beest er genadig afkwam, en de arbeiders eindigen moesten met het uit te spannen, en zelf, ten getale van ongeveer 7 of 8, den wagen uit den modder te halen. Toen dit was geschied, *haastte* het paard zich, met de *grootste* gewilligheid, met zijn zwaren vracht naar den rijweg beneden.

Al dien tijd heb ik gelet op zijn schrandere, weemoedige, zachte oogen, waarmede hij ons aankeek, en waarin voor ieder, die weet te lezen in dieren-oogen, zoo onomstootelijkduidelijk te lezen was: Ik *wil* wel, maar ik *kan* niet.

II.

Een oploop hier op Scheveningen van wel vijftig schoolkinderen! - Onze Marie let er eerst nauwelijks op, meent dat het een relletje is van een dronken man. Maar plotseling wordt haar aandacht getrokken door het kleine voorwerp, dat zich in het midden van het gejoel en geschreeuw bevindt. Zij dringt door, ziet een heel jong, zwart hondje, van een zes weken ongeveer, dat, doodsbenauwd, maar tegelijk met het aan honden eigen instinct in háár een redster voelend, tegen haar japon opspringt.

'Van wien van jullie is dat hondje?' - vraagt zij, hem alvast op haar armen nemend. - -

'We hebben hem gevonden - juffrouw - we willen hem gaan verzuipen. - -'

'n Agent? - - Nergens te zien natuurlijk.

Marie helpt dus zich zelve, vlucht met het arme schepseltje bij ons in, achtervolgd door de van hun prooi beroofde, wreede kinderschare, voor wie het een *uitspanning*

is een armzalig, klein, weerloos dier te zien sterven onder doodsbenauwdheden, door hem eerst langs de straat te jagen, dan in het water te gooien. -

Dit diertje is gered, heeft, dank zij onze Marie, bij ons een onderkomen gehad. Maar ik zou willen vragen aan de opvoeders en onderwijzers op Scheveningen: Is *dit* de vrucht van Uw invloed op Uw schoolieren, *deze* in kinderen zoo dubbel stuitende harteloosheid? -

Scheveningen is zoo bij uitstek Kuyperiaansch-calvinistisch; het wemelt hier, neven de openbare scholen, óók van bijzondere 'met den bijbel'. Wij hebben zelfs een chrislijke de Savornin-Lohman-school, genoemd niet naar mijne onwaardigheid natuurlijk, maar naar mijn oom: Jhr: Mr. A.F. de Savornin Lohman, lid van de 2de Kamer. - Ligt het dan niet in den geest van *christelijk* onderwijs in de *eerste plaats*, den kinderen eerbied en liefde in te boezemen voor Gods schepselen, óók die uit het dierenrijk.?

III.

Ik zit in de tram naar den Haag. Ieder weet dat ze *vol* zijn de Haagsche trams, en òòk, dat het Haagsche publiek ijst van zoo iets besmettends als een hondje neven zich te moeten dulden, op den schoot zijner meesteres of van zijn meester. Veel liever ziet het zoo'n arm dier (want zulke meesters en meesteressen, die dit van hun hondje vergen, zijn er vele) zich neven de tram afbeulen, er bij elke halte trachtend in te springen; gebeurt er dan van tijd tot tijd een wreed ongeluk, doordat zoo'n ongelukkig schepseltje

er onder raakt en wordt vermorseld, dan gillen de dametjes, en houden de handen voor de oogen, en kunnen zoo iets akeligs volstrekt niet zien - - Het akelige door een beetje inschikkelijkheid *voorkomen*, dat *willen* ze niet.

Enfin, we weten nu eenmaal dat het Hollandsch publiek in dezen verre achterstaat in gevoel van medelijden bij dat in het buitenland, in modeplaatsen als Nice en Monte-Carlo en Montreux, waar de trams òòk overvuld zijn, - - maar de honden er wèl in mogen, onder het fijnst-gekleed-publiek in de druk bezochtste oorden.

Ik wil dan ook niet van een hondje vertellen.... Over een zuigeling wou ik 't hebben.

Want *die* mogen wèl in de tram. Betalen zelfs *niets*.

Nu dan, in mijn overvolle tram kwam een dame (iedereen is tegenwoordig ‘dame’ natuurlijk), met een zuigeling op haar arm, en drukte zich op de eenig nog overgebleven plaats. Daar zij het te druk had met alle andere dingen, behalve met haar kind, lette zij er in het minst niet op wat dit uitvoerde. Gevolg daarvan was, dat haar buurvrouw, eene in haar beste japonnetje uit-zijnde dito ‘dame’, plotseling op een hoogst onsmakelijke en niet nader te omschrijven wijze werd *ondergekwijld.*

De tram-conducteur maakte geen aanmerking. - -

De juffrouw, in haar vermoedelijk éénige ‘beste’ japon, moest den heelen verderen weg over, tot zij uitstapte toe, zoo goed mogelijk reinigen haar bevuild kleed. -

Om van den smakelijken aanblik voor ons overigen niet te reppen. -

Maar een *hondje* (al spreekt het ook voor elk denkend mensch van zelf, dat zij, die het geld en de moeite er voor over zouden hebben met hun hondje in de tram te gaan, géén verwaarloosde *vuile* straat-honden bij zich voeren), o foei neen, een hondje ruikt niet frisch, en haart uit, en blaft wel eens.... Dààr kunnen Haagsche reuk- en andere organen niet tegen! Dan maar liever vieze zuigelingen *kosteloos* boven op je geplakt, - om over de andere smakelijke menschensoorten, die een volle tram oplevert, en de daarmede gepaard-gaande luchtjes, niet eens te spreken!

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Kunsten en Wetenschappen.

Graphische Kunst en Boekkunst.

Daar ligt voor ons een belangrijk boekdeeltje. Het is een stuk bibliographisch werk*). Niet minder dan 1158 werken over de onderwerpen in den titel van dit opstelletje genoemd worden uitvoerig beschreven. Voor verzamelaars en liefhebbers om te smullen.

Reeds het omslag heeft iets aantrekkelijks door de reproductie van een zilveren boekband, drijfwerk van Duitsche afkomst, welke zal worden opgenomen in het te verschijnen tweede deel van het werk van Dr. E. von Czibak, ‘die Edelschmiedekunst früherer Zeiten in Preussen’, omvattende de steden Danzig, Thorn, Mariënburg, enz., doch buitendien komen er werken en geschriften in voor, welke waard zijn gekend te worden.

Voornamelijk treffen wij er in aan een 40-tal reproducties, in facsimile, van beroemde handschriften, waaronder het ‘Miroslav's Evangeliar’, een fraaie proeve van oud Servische handschriftkunst uit de 12e eeuw.

*) Prijs-Catalogus No. 342 van Karl W. Hiersemann te Leipzig.

Dit handschrift, in missaal-karakter†) geschreven voor Vorst Miroslav, bevond zich vroeger in een der Athos-kloosters (een bergreeks vroeger overdekt met kloosters), en werd in 1896 aan Koning Alexander geschonken, die het patronaat over de uitgave der reproductie op zich nam.

De oud-Servische miniatuurkunst is in al haar kleurenpracht uitstekend weergegeven, en 't werk is even kostbaar als het origineel, dat helaas in 1902 bij de onlusten vernietigd is geworden. Dubbel jammer is, dat toen ook het gering getal overgebleven exemplaren der reproductie eveneens verloren ging.

Als men dit wetende den aankoopprijs (980 Mark) leest, dan verbaast men zich niet, want de kunst, en ook de reproductiekunst, moet betaald worden.

Al bladerende blijft de aandacht voornamelijk gevestigd op de origineele manuscripten met miniaturen welke tot prijzen van zelfs 28000 Mark worden aangeboden.

Het is een lust om de uitvoerige beschrijving van de 25 handschriften, welke behandeld worden in den Catalogus te lezen. Het spreekt van zelf, dat door de miniatuurschilderingen de kunst ook haar leeuwenaandeel krijgt. Bovendien worden ook nog

†) Kyrie eléïson, eerste woorden van de gezongen missen; van daar Kyrillisch schrift.

vermeld ruim 80 ‘Einzelblätter mit Initialen und Miniaturen’, welke ook gemiddeld ieder een 500 Mark waarde hebben. Een is er zelfs geprijsd voor 2200 Mark.

Het is een Maria en Johannes bij het kruis van oud-Duitschen oorsprong uit het einde der 14e eeuw.

Overigens verwijzen we naar het boekje zelf, dat waard is om doorbladerd te worden. Men krijgt alsdan een goed inzicht in de Graphische Kunst en de Boekkunst.

A.J. SERVAAS VAN ROOYEN.
Oud-Gemeente-archivaris.
Den Haag.

Het is in het belang der Lelielezeressen zich, bij het gebruik maken van adressen, te beroepen op deze correspondentie in dit blad.

Correspondentie toilet.

Willemien. - Ik ben het met U eens, dat Otto Knaap beter had gedaan in dien laatsten brief ‘Uit de Seine-stad’ de corset-questie te laten rusten, als zijnde eene waarvan hij geen verstand heeft. Want Uw opmerking, dat dit blijkt uit zijn ‘eenvoudige oplossing’ van een buikband etc., is volkomen raak. Inderdaad, gelijk gij ook schrijft, indien het zóó eenvoudig ware met een ‘buikband’ en een ‘bustehouder’ de corsetten te vervangen op *gracieuse* wijze, dan zou de zaak gemakkelijk genoeg zijn. Maar, juist omdat dit *niet* zoo is, vervallen alle zich met die hulpmiddelen eruit reddende vrouwen tot de afschuwelijke reform-corsetten, (combinatie van buikband, bustehouder, etc.). Ook ben ik 't met U eens, dat Otto Knaap, zelf uit Indië geboortig, blijkbaar geen begrip heeft van het groot verschil van vormen tusschen een inlandsche vrouw, of eene kleurlinge, en een blanke. Inderdaad, de inlandsche vrouwen, de kleurlingen óók, zijn zoo tenger gebouwd, dat zij veel gemakkelijker het corset kunnen ontberen dan de gevulde Europeesche vrouwen.

Het argument eindelijk, dat Eva zonder corset is geschapen, is te flauw om er veel notitie van te nemen. Adam is zeker óók niet geschapen in de door den heer Otto Knaap thans in Parijs gedragen kleeding. - Ik ben blij, dat het corset van den heer Huyser zoo naar Uw groote tevredenheid is uitgevallen.

REDACTRICE toilet.

Nagekomen Correspondentie.

Corset. - Zie s.v.p. mijn antwoord aan Willemien. Mij óók viel het op, hoe weinig de heer Knaap *weet* van de mode, als hij meent dat een dunne taille, een geregen middel, wordt aanbevolen door welken corsetier van smaak, of welk toonaangevend modejournaal ook. Laat hij The Queen, Femina etc. eens lezen juist op *dat* speciale punt.

REDACTRICE toilet.

Correspondentie van de redactie met de abonnés

De redactrice van de Holl: Lelie brengt ter kennis van de lezers van dit Blad, dat zij géén manuscripten, of brieven, haar naar aanleiding der redactie-aangelegenheden toegezonden door niet-abonnés, kan beantwoorden langs **particulieren** weg. De correspondentie in dit Blad dient zoowel tot de beantwoording van brieven, als tot de mededeelingen betreffende aangenomen en geweigerde bijdragen, en zij, die zelve geen abonné of abonnée zijn, kunnen dus met verwachten langs een anderen dan den correspondentie-weg te worden beantwoord. Wanneer zij door leesgezelschapkring, of samen-lezen, of op welke wijze dan ook, gelegenheid kunnen vinden de correspondentie-rubriek te volgen, dan is de redactrice bereid ben dáárin te beantwoorden.

Op dezen regel wordt voortaan *géén uitzondering* meer gemaakt, en afzonderlijke nommers, correspondentie-antwoorden aan niet-abonné's behelzend, worden **niet** meer toegezonden.

REDACTRICE.

P.S. Het spreekt van zelf, dat deze regel alleen geldt voor eerstbeginnenden, èn voor briefschrijvers die in de corr: rubriek thuishooren.

Paul. - Ik moet mijn best doen U niet te verraden, dus kan ik uw brief niet zóó uitvoerig beantwoorden, als ik om de zaak wel zou wenschen. Ik zal trachten zeer voorzichtig te zijn. Kijk eens, twee dingen zijn in het mij door U medegedeelde geval mogelijk. Ten eerste, en dat houd ik voor 't waarschijnlijkste, is dat meisje veel meer kind dan zij-zelve inziet, kind in dien zin, dat zij zich heeft laten beïnvloeden door de onnatuur van haren tijd, die, bij monde van zeker soort zelf-onbevredigde juffers, leert: alleen 'n *ziels*-liefde is mooi en geslachtsliefde is ‘min’ (om hare eigene uitdrukking te gebruiken). Ten tweede, kan het óók zijn, dat hare weigering voortkomt uit een onbewusten afkeer van die gemeenschap juist met *U*; in dat geval heeft zij zichzelve vergist, heeft zij U *niet* lief zooals dat nóódig is om als man en vrouw samen gelukkig te worden maar alleen als *vriend*, en dan zullen hare oogen van zelf later opengaan voor de beteekenis van gezonde geslachtsliefde, als zij den *rechten* ontmoet; dan zal zij hare eigene dwaze redeneering van nu leeren inzien dóór dien *rechten*, leeren inzien, dat liefde zonder geslachtsomgang, waar het het huwelijksleven juist in den hóógsten zin geldt, eenvoudig is... onzin en onnatuur. Oók dit laatste geval is, gegeven haar jeugdigen leeftijd, niet uitgesloten, en daarom denk ik dat gij in elk geval zult verstandig doen met kalm af te wachten en niets te overhaasten. Wat echter de éérste mogelijkheid aangaat, gij kunt er haar op wijzen, dat zij al heel onlogisch redeneert, wanneer zij iets, dat wij overal in de gansche schepping om ons heen niet alleen zien, maar ook heel natuurlijk en gewoon vinden, alleen waar het den mensch geldt ‘min’ gelieft te noemen. Waarom is de éérlijke natuur-drang ‘min’? Zij *wordt* dat eerst, wanneer men juist zóó doet als zij-zelve, namelijk er aldoor over redeneert en het bevoelt en het betast, alsof het eigenlijk 'n iets ware om zich voor te schamen, en te doen stiekem in 't geheim, als 'n schande. - Maar wie liefheeft, heel eerlijk liefheeft een man, en wie hem met lijf en ziel toebehoort, waarom

zou die er zich ook maar één seconde voor schamen, dat zij één met hem gaat worden in lichamelijken zin.? Waarom zou dat in hem of haar ‘min’ zijn? Alles wat tegennatuurlijk is, *dat* is onrein en vies en onnoembaar. Zij is m.i. een kind, *omdat* zij dat alles niet begrijpt, *omdat* zij geloof slaat aan de jaloersche woorden door zelf-manlooze juffers uitgevonden om haar. eigene onbevredigd-gebleven zinnen te bedwelmen daaraan. - Geloof mij, als zij eenige jaren ouder is, zal het haar precies zóó gaan als 'n andere correspondente van mij, die haar engagement om die zelfde reden uitmaakte, en heel fraaie ingezonden stukken schreef voor de Lelie over ‘ziels’liefde (welke ik *niet* plaatste in haar eigen belang), - en die nu Gode zij dank een heel-gelukkige vrouw *en* moeder is, welke mij onlangs juist over haar baby en over haar vroegere theoriën daaromtrent heel overtuigdgelukkig schreef.

Mijn antwoord op Uw vragen is dan ook: 1. Neen, als een meisje werkelijk lief heeft met *gezonde* liefde, dan zal zij óók van den sexueelen omgang met dien man géén afkeer kunnen hebben, maar wèl bestaat de mogelijkheid, (die ik hier veronderstel zoo te zijn), dat zij zich, onder den invloed harer overspannen lectuur en harer onrijpe vriendinnen en van haren onnatuurlijken tijd zelve wil wijsmaken, hoe het eigenlijk zoo behooren moest, dat zij er een af keer van had. 2. Voor deze vraag verwijs ik U naar het hierboven aangehaalde voorbeeld dier thans overgelukkige moeder. 3. M.i. is de leeftijd, die dit meisje heeft, zéér geschikt om onder den invloed te geraken van dergelijke onwijze en onnatuurlijke denkbeelden. Dat hóórt er op dien leeftijd bij heden ten dage. Indien zij een normale natuur is, dan zal zij als zij ouder wordt van zelve zich ontworstelen aan hare omgeving. Maar een bepaalden leeftijd daarvoor stellen gaat moeilijk. Ik zou b.v. zeggen, wanneer een vrouw op haar, laat ons zeggen 25ste jaar, nog steeds zóó overspannen *blijft*, dat ze den eerlijken geslachtsomgang voor iets dat ‘min’ is aanziet, dan beklaag ik den man die haar toch neemt tot echtgenoote, want dan zal ze wel al haar leven lang een overspannen malloot *blijven*, die hem met zulke redeneeringen *drijft* op den slechten weg, en dan daarna heel verwonderd doet over zijn ontrouw en zijn ‘minheid’, en zichzelve houdt voor 't slachtoffer, inplaats van voor wat ze is in werkelijkheid: de *alleenschuldige.* 4. Dat boek waarover gij schrijft las ik niet, kan dus over de daarin bedoelde persoon en hare liefde geen oordeel hebben.

Het spijt mij zeer, dat ik U niet particulier kon antwoorden. Gij zult mijn in de vroegere correspondentie aan U opgegeven redenen, dat het niet aangaat met onbekenden particulier te correspondeeren over zooiets kiesch, zeker billijken. Indien ik U niet volledig genoeg beantwoordde, dan is dat omdat ik vreesde U te zullen verraden. Kan ik U nog verder van dienst zijn dan gaarne.

J.H.D. - Ik vind Uw laatste stuk (het uittreksel uit Hoekstra) geschikt tot een of meer hoofdartikels, en wil het reeds spoedig plaatsen. Moet het met Uw eigen naam of met een pseudoniem onderteekend? - Ik vind het bij iemand van Uw vroegeren werkkring en Uw leven iets zoo sympathieks, dat gij U voor zulke dingen interesseert, en niet, zooals vele heeren in Uw omstandigheden doen, alleen opgaat in het materieele leven. Gij neemt het mij niet kwalijk indien ik dit zeg? Er zijn er die mij op dit gebied wel eens kunnen doen uitroepen: ‘Als je *zulke* mannen ziet - dan zou je heusch er toe komen 'n vrij-vrouwige mannenhaatster te worden!’ -

Met groote belangstelling las ik wat gij mij hebt geschreven over dat verlies, terwijl gij afwezig waart toenmaals. Voor scheidingen van langeren tijd heb ik, om dien angst voor wat er intusschen gebeuren kan, een groote, zenuwachtige vrees, maar in Uw geval weet ik ook bovendien zeker, dat ik nog zou verbitterd zijn geworden door de overweging: Dat alles ware niet noodig geweest, indien die beroerde, gemeene oorlog niet ware. Ik zou van *U* wel eens willen weten, of gij in zulke oogenblikken ook maar iets hebt gevoeld van 'vaderlandsliefde', als *de* troost waarop je dan wordt gewezen. Want, wat heeft vaderlandsliefde met zoo'n ellendige politiek te maken? En, zelfs al ware dat zoo, dan nog zou zij bij mij niet opwegen tegen de liefde tot mijn eigen gezin. Schrijf mij eens wat gij toen hebt gevoeld daaromtrent. - Over de geschiedenis met *Ferrer* in Spanje hoop ik nog afzonderlijk in de Lelie te schrijven. Men heeft mij zelfs uitgenoodigd op een socialistische vergadering er over te komen spreken, waarvoor ik bedankte. Maar, laat ik U nu vóór alles zeggen, al *geloof* ik ook, dat die man onrechtvaardig en zonder voldoend onderzoek is doodgeschoten, *weten* kunnen gij en ik m.i. niets daaromtrent, dan wat de *anti-clericale*, meestal beslist-democratisch-getinte couranten erover verkiezen te verzinnen. Wie onzer *weet* iets van wat er zelfs in zijn méést onmiddellijke nabijheid gebeurt, achter de schermen, waar het politiek geldt? En gelooft gij dan werkelijk, dat gij hier in Holland een juist en volledig overzicht kunt hebben van de tegen Ferrer aangevoerde beschuldigingen, en van de wijze waarop zijn proces is gevoerd? *Gij* ziet het van den kant dien de protestanten en de socialisten willen laten zien, de Roomschen zien het van den anderen, dien de priesters en de clericalen hun voorhouden, maar de *waarheid* weten alleen die heel enkelen, die het drama hebben uitgelokt, Ferrer-zelf en zijn rechters. Hoe het er overigens met het *geweten* van sommige menschen uitziet, kan ik mij evenmin voorstellen als gij. Ik heb daarvan onlangs een zoo sprekend staaltje weer ondervonden in mijn eigen particuliere leven, dat ik mij nog steeds daaromtrent afvraag: hoe kunnen zulke menschen, die zich naar *Christus* noemen en beweren naar zijn geboden te handelen, ooit één rustig oogenblik hebben, terwijl zij zóó valsch en meedoogenloos misbruik maken niet alleen van het recht van den sterkere, maar zelfs *bedriegen.* En toch ben ik overtuigd, dat die menschen die ik hier bedoel zichzelf o zoo braaf vinden, en o zoo laag neerzien op mij en andere 'ongeloovigen'. - Gij kent het bekende woord van den grooten franschen schrijver: 'Ik weet niet hoe het uitziet in de ziel van een misdadiger, wel weet ik, dat

die van een zoogenaamd "braaf man" nachtzwart is van gemeenheid.' Wel zoo gaat het mij helaas ook, uit eigen droeve ervaring; ik ook zou niet graag in de schoenen staan van o zoo vele 'brave menschen', die ik van *te* nabij ken.

Gij schrijft dat er twintig jaren geleden van den dood van Ferrer veel minder notitie zou zijn genomen dan nu. Dat ben ik met U eens. Dat komt m.i., omdat de anarchie en de revolutie steeds méér naderen, de pers doet al het mogelijke, niettegenstaande zij is in de handen der bourgeoisie, om den ondergang van de hedendaagsche maatschappij te helpen bevorderen, door zulk een uitbundig lawaai te maken als zij nu weer deed in het Ferrer-geval. - - Ferrer is geen *doel;* maar *middel* slechts, om oproer aan te blazen. Daarover wilde ik het juist hebben in een afzonderlijk artikel: dat *niet* al dit 'betoogen' geldt een protest tegen een begane onrechtvaardigheid, maar slechts is een *voorwendsel* om democratische denkbeelden te verkondigen. Want, ware het in werkelijkheid slechts om de *onrechtvaardigheid* als zoodanig te doen, dan zou de menschheid tegen *elke* onrechtvaardige daad even eenstemmig protesteeren. Het tegendeel is het geval, zij laat alles toe, duldt alles, de onrechtvaardigheden zijn als een zee - en niemand steekt een hand uit tot verandering.

Wat het slot van Uw brief betreft, in zake die godsdienstbeschouwing geloof ik, dat wij nu niet ver meer van elkaar afstaan. Want ik-ook denk er zoo over im grossen und ganzen. M.i. heeft de gewone mensch *tucht* noodig; en heden ten dage zorgt alleen de R.K. Kerk daarvoor, voor die broodnoodige *tucht.*

Terwijl ik U dit zit te schrijven brengt zooeven de post mij Uw brief kaart met Uw vriendelijke herstel-gelukwenschen, waarvoor véél dank.

A.H. - Ik vond het beter U gedeeltelijk op een afzonderlijke plaats te beantwoorden, wijl het hier een onderwerp geldt van algemeen belang. Wat Uw brief overigens aangaat, ik las met veel genoegen, dat gij en Uw zuster de Lelie zoo gaarne lezen, en het spijt mij, dat gij niet eerder aan Uw lust eens aan mij te schrijven hebt voldaan, want Uw bezwaar, dat men zich 'daartoe goed moet kunnen uitdrukken', is geen bezwaar, daar gij U uitnemend hebt uitgedrukt deze keer omtrent Uw bedoelen, dus U-zelve hierin zeker te laag schat. Gij hebt gelijk, het *is* moeilijk zich in het lot of de gedachten van een ander te verplaatsen, maar ik geloof dat *ik* dat nog al heel goed kan, daarvan getuigt mij menige correspondentie; dus probeer het maar eens als gij er lust toe krijgt. - Gij ook, zelve R.K., schrijft: 'Laat *J.K.* zich eens door deskundigen laten voorlichten'! Daaruit blijkt dus, hoe mijn veronderstelling, dat de R.K. Kerk niet enkel *verbiedt*, maar óók voorlicht, een juiste is - Hebt gij gelezen *Bij Ons* van M. van Ravesteyn, dat ik onlangs in dit blad besprak.? Mij dunkt, dit geeft de strijd *en* het mooie van Uw geloof heel juist weer. - Uw vriendelijke wensch aan het slot van Uw brief, dat dit eerste schrijven de aanleiding moge worden tot meerdere correspondentie tusschen ons, beäam ik van ganscher harte. Gij zult in de Lelie hebben gezien, hoe ik juist drie weken vacantie had genomen, na de badkuur in Nauheim, toen ik Uw brief ontving; vandaar dat ik hem eerst nu beantwoord.

L.P. - Uw brief met het boekje heb ik ontvangen, maar dezen, dien ik nu beantwoord, is van vroegeren datum, daarom wil ik daarmede beginnen, dan hoort gij toch alvast iets van mij. Voor den vriendelijken aanhef van Uw brief heel veel dank, en hetgeen gij daarin schildert van Uw gevoelens kan ik heel goed begrijpen, omdat ik-zelve dat ook dikwijls zoo heb, dat ik mij heelemaal geef aan iemand dien ik niet ken, (ten

minste alléén schriftelijk), alleen omdat hij of zij mijn sympathie wekt, zonder er bij stil te staan of de betrokken persoon mij návoelt. - Nu, in dit geval ziet gij, dat ik Uw bedoelen heb gewaardeerd, en, om Uw eigen uitdrukking over te nemen, dat het mij dientengevolge héél welkom is 'als gij blijft'. - Juist op dit oogenblik stel ik Uw handelwijze heel bijzonder op prijs, door de stemming waarin ik ben. - Ik kan best begrijpen, dat gij die Engelsche gedichtjes niet in 't Hollandsch overzet, daardoor zouden zij verliezen, en ik vind met U, dat wij, behalve van de Genestet, heel weinig van dien aard hebben, alleen hier en daar in de psalmen en gezangen. Onze Hollandsche berijmde overzetting van de psalmen is veel mooier dan de Fransche; onder de Duitsche gezangen, van Gerhardt b.v., zijn óók wel enkele mooie. - Ziet gij, dat zeg ik U nu héél eerlijk, dat kan ik niet, dat wat gij wilt: ondanks alle ellende en onrechtvaardigheid om mij heen toch maar, *zonder geloof* in een eindelijke zegepraal, meegaan met zulke idealisten als gij. Integendeel, ik word moedeloos en in opstand bij het aanschouwen van dien niet te dempen oceaan van wreedheden, meedoogenloosheden, lasterpraat, egoïsme, waaruit onze wereld bestaat. Ik ben ook zooveel ouder dan gij, ik heb oogenblikken, als ik mij lichamelijk moe voel, dat ik denk: het moet een kalme *rust* zijn zoo in te slapen voor goed, uit al dien rommel van gemeenheid, en valschheid, en slechtheid, uit te zijn - voor goed. Dat ik dan toch weer wensch te blijven leven, is uit een egoïst geluksgevoel van het levenpersoonlijk goed te vinden, door de groote liefde, die om mij heen is, van mijn vriendin, en onze Marie, en onze honden-jongens. Maar voor de rest ben ik er moe van, *moe* van dit onsympathieke, raadselvolle ding, dat heet geboren worden, gedésillusioneerd worden in alles wat je hieldt voor eerlijk en waar, en dan heengaan, dikwijls na o zooveel strijd, en lijden, en lichaamssmarten, - heengaan, waarheen?

Gij vraagt mij wat ik *zelf* voel in dien tekst van Jezus? Wel, om de waarheid te zeggen, ik heb in de Jezus-figuur steeds *geëerbiedigd* (zoo lang ik orthodox geloofde) de Goddelijkheid, maar zijn persoon, en zijn handelingen, waren mij dikwijls raadselachtig; echter, hem eenmaal als Gods Zoon *eerbiedigend*, beredeneer je dat liever niet Van daar dat ik de moderne beschouwing van gewoon-mensch in hem te zien zoo weinig kan navoelen, want dan zegt hij mij *niets*, wordt hij, bij mijn levensopvatting van de dingen, voor mij een soort goedgeloovige, maar toch van zijn eigen idealen dom het slacht-

offer wordend Tolstoï, of een 'profeet' van dien aard, voor wier ideeën ik niets kan voelen, dan dat ik ze, als zij te-goeder trouw zijn, dom vind om de onbereikbaarheid ervan.

Met U geloof ik wel, dat zulke door een ideaal bezielde menschen (aangenomen dat zij oprecht zijn) voor hen zelf *gelukkig* zijn, maar ik vind hen *dom.* Hoe dommer je bent, hoe gelukkiger. Dat is *mijn* standpunt. Met U ben ik het eens, dat ik nogtans diegenen, die *doen* naar hun ideaal, onverdeeld bewonder, (maar ik vind dezulken dun gezaaid, de meesten *doen* er niet naar.) Juist daarom heb ik ook zulk een onbegrensde sympathie voor nonnen, en voor R.K. liefdezusters, en voor R.K. zendelingen, omdat die allen zooveel *doen* van grenzenlooze zelfopoffering. Laten ze het dan doen 'om den hemel te verdienen', ze *doen* het dan toch maar. En, onder al dat egoisme en die wreedheid en laster om je heen, vind ik menschen, die zooveel *goeds* doen, onverdeeld te bewonderen. Hartelijke groeten en veel dank.

Henriëtte II. - Hartelijk dank voor Uw lieven vriendelijken brief naar aanleiding van Nauheim. - Ja, vroeger was ik zeer 'bewegelijk', maar ik kan nu lichamelijk niet veel meer. Spelen met onzen Benjamin probeer ik nog wel eens, als hij er zoo om bedelt door iets weg te stelen of zooiets, dan wil hij worden nagejaagd; maar hem dragen en opnemen mag ik niet meer, wat voor mij werkelijk een groote teleurstelling is, omdat ik zoo dol ben op mijn honden. - Ja, verrukt waren ze beiden, toen wij aan het station aankwamen, waar Marie ons met hen wachtte! - Naar aanleiding daarvan wil ik nu meteen Uw vraag beantwoorden. Gij zegt dat Uw moeder-hondje vinnig beet naar haar eigen kind, toen dat een beentje kreeg, en gij voegt er bij, dat gij, naar aanleiding van deze en dergelijke opmerkingen, óók in de natuur niet alles liefde vindt, maar dat integendeel ook dáár iedereen voor zichzelven leeft, en voor zichzelf opkomt meedoogenloos. Dat nu ben ik met U eens. Nog onlangs schreef ik juist daarom ook, gelijk gij misschien in de correspondentie hebt gelezen, aan iemand, die mij een artikel had gezonden, waarin hij de *natuur* ten voorbeeld stelde als liefde te prediken, dat dit absoluut valsch gedacht is De natuur is even goed wreed als de menschen, en de dieren onderling zorgen voor hun eigen zelfbehoud, met verdelging van elkander. Onze Frits, de vader van Maries twee hondjes, is zóó vinnig op hen, dat wij den kleinsten dikwijls moeten redden voor zijn uitvallen. Benjamin daarentegen is voor Frits een engel van zachtheid, laat hem voorgaan bij *alle* eten en drinken, laat zich door hem uit den mand duwen, en toch is hij de grootste, en heeft een flinken bek met mooie tanden. Wij schrijven dat echter toe aan zijn liefde en trouw aan ons, die hem van den eersten dag af deden begrijpen, hoe Frits onze lieveling was reeds vóór hij kwam, en hoe hij dus ons hart het best zou winnen door van Frits alles te verdragen. Als wij hem dan ook voor zijn toegevendheid en zachtheid prijzen, kijkt hij ons zoo verstandig aan alsof hij wil zeggen: Dáárom doe ik het ook juist, opdat jullie zooveel mogelijk van mij zult houden. - Ik voor mij geloof, dat het natuur-instinct van een dier ophoudt als *moeder* lief te hebben, zoodra het jong de moeder*zorg* kan ontbeeren. Dat ziet men overal. En, zou in de menschenwereld niet eigenlijk datzelfde instinct óók het ware zijn, en is het als volwassenen elkaar zoogenaamd liefhebben, omdat men familie van elkaar is, niet bij de meeste menschen véél meer een zaak van *plicht* dan van heel diep *gevoel?* Kent gij niet met mij vele ouders, die in den grond veel meer denken aan zichzelf dan aan hunne volwassen kinderen, enz., enz.? - Dat in ditzelfde zinverband bij vele ouders ook de liefde enkel

bestaat uit ‘apenliefde’, om met Uw man te spreken, geef ik hem volkomen toe; speciaal ook waar hij zegt, dat zij zooveel vergoelijken of ongestraft laten uit gemakszucht, terwijl ‘een knauw in figuurlijken zin veel beter ware geweest’. - Ik vind Uw werk middelmaat-werk, dat zeg ik U heel eerlijk, niet slechter en niet beter dan dat wat de meeste tijdschriften vult, maar voor de *gedachten* erin kan ik persoonlijk heel veel meevoelen, daarin herken ik iemand die *denkt.* - 't Spijt mij zoo, dat Uw gezondheid niet geheel beter is nog. De meeste dergelijke ongesteldheden van langdurigen aard geven zoovele teleurstellingen, en de ‘men’ heeft er nogtans veel minder medelijden mee, dan met een plotselinge ziekte van acuut gevaar. Aan menschen die veel ziek zijn ‘went’ de omgeving, en, dat het *vele* ziek-zijn voor den patient-zelf nog erger is dan een hevige maar afloopende ongesteldheid wordt daarbij niet bedacht. - Hartelijk het beste gewenscht er mee, en vriendelijke groeten.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Bericht.

Het vervolg van den Roman ‘Om de eere Gods’ moest wachten wegens de andere actueele copie.

Het vervolg van ‘Onder de Rendieren’ moest wegens plaatsgebrek tot een volgend nummer blijven liggen.

Alsmede de reeds afgedrukt staande Correspondentie aan: **Carlen, No. 10, Hermine van T., Uitgestootene, S.J.G., Dora J., Hoopvol, Madelon, Thelma, Louis.**

REDACTRICE.

Sluiting red: ged:

24 November 1909.
23ste Jaargang.
Nº. 21.

Berichten.

Present-exemplaren en Bewijs-nummers zijn aan te vragen bij den uitgever van dit blad, niet bij de redactie.

Beklag over correctie- of drukfouten heeft de betreffende te richten tot den uitgever, niet tot de redactie.

Zij, die zonder abonné of lezer te zijn van de Holl. Lelie de redactie lastig vallen met de toezending van manuscripten of brieven, hebben het zichzelf te wijten, wanneer zij geen particulier antwoord ontvangen; de beantwoording van een en ander geschiedt door de corr.-rubriek in dit blad, behoudens die gevallen van uitzondering die de redactie om welke reden dan ook persoonlijk uit beleefdheid maakt.

Zij, die hunne manuscripten bij weigering terug verlangen, worden verzocht hunne behoorlijke frank eering terstond in te sluiten en hun juist adres terstond op te geven.

Zij, die met de redactie correspondeeren in de Lelie onder welk pseudoniem ook, worden verzocht zoowel dit pseudoniem als den eigen naam onder elken brief te herhalen, daar het onmogelijk is alle pseudoniemen te onthouden bij een zoo uitgebreide correspondentie.

Anonyme brieven worden niet beantwoord.

REDACTRICE.

Men wordt verzocht alle brieven en stukken, onder het adres der redactrice, te adresseeren bij den uitgever L.J. VEEN, 485 Keizersgracht, Amsterdam.

Redactrice.

Hoofdartikel
Divagatiën over de Côte d'Azur.
Zomer.

De lange zomer loopt ten einde - wat niet beteekent, dat het nu slecht wêer wordt, zooals in Noord-Europa, maar dat het nu wat minder warm gaat worden; dus nóg beter, nog véél mooier!

En Nice, la Belle, maakt toilet - soms wel ietwat met de Fransche slag - voor de ontvangst van haar gasten, die weldra zullen komen genieten van haar schoonheid, van haar bloemenweelde en van haar driemaal gezegend klimaat; maar niet als de

geliefde, om haar uitverkorene te bekooren en te behagen, tooit zij zich! Veeleer als de courtisane, die het te doen is om God Dollar, al heet die die dan hier Louis d'Or.

Want die gasten, die hier elkander rendezvous gegeven hebben, brengen telken jare hun miljoenen naar dit heerlijke oord.

Nice maakt toilet. De mooie gazons en perken der plantsoenen, die maanden lang in dikke kluiten omgespit lagen en waaruit al het mooie gras en de kleurige bloemen dus verdwenen waren, worden nu bewerkt en bemest en bezaaid en beplant; de hekjes rond de gazons - in Berlijn zocht men die leelijke gazons-bedervers te vergeefs, dank zij een in vele landen onbekend, maar daar in Pruissen's hoofdstad, bestaand artikel dat ‘volksopvoeding’ heet - worden hersteld en

geverfd; de paden met fijn grint bestrooid, de statuetten gereinigd; en palmen worden gezuiverd van doode bladeren en hun, door het jaarlijks afkappen daarvan, gekorven stammen gereinigd van parasieten en van - ja, Indische lezer, het is wáár, van wat gij in Uw land ‘taliedoek’ noemt.

Op alle groote verkeersaderen wordt de bestrating hersteld, en voor zoover die niet van asphalt is, gebitumineerd tegen de stofplaag; de hôtels en groote winkels, die den geheelen zomer gesloten zijn geweest, beginnen teekenen van ontwaken te geven en in de duizende groote en kleine villa's en in de hen omringende prachttuinen is het één en al bedrijvigheid voor de ontvangst van de komende ‘hivernants fidèles’ zooals het hier heet.

Vervelen zullen deze laatsten zich niet, daar is voor gezorgd voor het komende seizoen; want behalve de gewone jaarlijksche attracties, zal het vroege voorjaar getuige zijn van een ‘quinzaine d'aviation’, die, te oordeelen naar de plannen en de schatten, die daarvoor van alle zijden toevloeien, schitterend beloven te worden, niettegenstaande de herinnering aan het ongeluk met den dirigeable ‘République’.

Nauwelijks waren de dagen van Reims achter den rug of men toog hier al aan 't werk; nog vóór er een commissie zelfs was samengesteld, begon men, met Amerikaansche voortvarendheid, met onmiddelijk een paar honderd man aan den arbeid te zetten om een zeer groot stuk terrein daarvoor te bewerken! Voortvarend volkje toch, die Franschen, voorat hier in de ‘Midi’!

De burgemeester, wiens naam in de plaatselijke bladen nooit genoemd wordt zonder de bijvoeging ‘maire, sénateur’, heeft al twee maanden geleden de eigenaars van huizen herinnerd aan de bestaande politieverordening, die hen voorschrijft om tijdig voor de jaarlijksche reiniging en opknapping der gevels te zorgen, en het is amusant om op merken, hoe de meeste ‘propriétaires’ zich van die vriendelijke herinnering geen zier aantrekken en haar even vriendelijk negeeren. Het gaat er mede, als met het verbod in de tram: ‘défense de cracher’, waaraan niemand zich stoort, evenmin als in Amsterdam het rookverbod in de dáár veel mooiere tramwagens, door iedereen wordt geëerbiedigd - en door het personeel wordt gehandhaafd. Tout comme chez nous!

Nochthans er wordt veel gedaan om het geheel te verfraaien en weldra zal men met Ferdinand de Rocher kunnen zeggen:

> Nice, reine du littoral
> Est prête à recevoir ses hôtes,
> Bien mieux qu'au pays catarrhal
> La santé fleurit sur ses côtes.

De zomermaanden te Nice doorbrengen!

't Klinkt even onzinnig voor de meesten, als wanneer men eenige tientallen jaren geleden den winter in Zwitserland - met uitzondering dan misschien van Montreux en Davos - zou hebben willen gaan passeeren; en toch is alléén al het in den smaak vallen van de Noorsche sport oorzaak geweest, dat zeer velen, vooral Engelschen, zulks nu een doodgewone zaak vinden.

Nu is het mogelijk, dat voor velen de zomermaanden hier, aan de Côte d'Azur werkelijk te warm zijn; doch voor wie goed begrijpt dat ‘zon in huis’ veelal beteekent ‘de dokter úit 't huis’; voor wie van zonnewarmte en heldere zonneschijn hóúdt, en vooral voor wie eenige tientallen jaren in de tropische zon heeft rondgewandeld en

dus goed wéét wat zon is - in Nederland is de zon, niet de bleeke, maar de stralende zon, een ietwat zonderling zeldzaam verschijnsel, ik denk, in volgorde van rariteit komende in de buurt der kometen - voor hen is het overheerlijk, levenslust en blijheid brengend.

Terwijl er dit jaar in Nederland gemopperd werd over den ‘winterschen zomer’, en het dag aan dag regende en hagelde, of voor de afwisseling slecht, guur weêr was, heb ik hier de glorierijke Phébus - in Indië grovelijk de ‘koperen ploert’ genoemd - dag aan dag aan den hemel zien pralen; ja, pralen! - Slechts twaalf dagen heeft hij het veld geruimd voor Pluvius, maar dan in den regel maar voor enkele uren per dag.

Menigmaal vroeg ik mij dan af - evenals in Indië in den Oostmoesson, - hoe het toch mogelijk is, dat bij een zoo langdurige droogte [ik noteerde hier acht weken van voortdurende absentie van regen] de planten zoo mooi groen blijven; alleen het gras is dan verschroeid en de anders overweldigend rijke bloemenschat is minder groot; rozen b.v.b. zijn er dan heel weìnig.

Het heet, dat Nice des zomers ‘onbewoonbaar’ is van de hitte, doch, al erken ik, dat één zwaluw geen zomer maakt, dézen zomer heeft mij de waarheid van die bewering niet bewezen, al zijn er wel eens enkele zéér warme dagen geweest. De hoogste temperatuur binnenshuis was 's namiddags te twee

uur, 87° F. en daalde tot op 80° 's avonds te tien uur; maar deze beide temperaturen kwamen weinig voor en werden bijna altijd gevolgd door heerlijke koele, maar ook zéér korte nachten.

Overdag werd de warmte in den regel getemperd door een tegen tien à elf uur uit zee komend briesje. En dan, het is hier niet als in ons lieve vaderlandje, waar men zich onmogelijk geheel in het wit op straat zou kunnen vertoonen, zonder gevaar van molest van de zijde van beminnelijke compatriotten [-] niet eens altijd uitgebroed in de onderste lagen - men kléédt zich op de warmte; men kleedt zich zooals men zelf goedvindt en geen exentriek costuum, geen badientje in

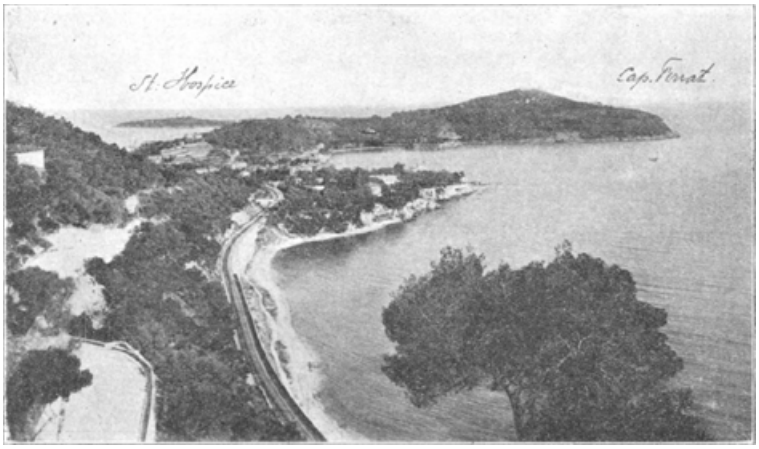

Cap Ferrat bij Nice.

de hand van een elegante dame, zal hier aanleiding geven tot onbeschaamd aanstaren, blijven staan, laat staan achterna-loopen. -

De dameskleeding was dezen zomer kennelijk tot een minimum herleid, wat in de lijn is van de heerschende mode, die naar het schijnt zich ten doel heeft gesteld om zooveel mogelijk de vrouwelijke gestalte te doen uitkomen, vooral door gewaagd doorzichtige en provocante kiekeboe-blouses. - Luchtig was 't zeker! -

Men zegt, dat er des zomers ‘niemand’ is te Nice, en 't is er dan al mede als met Parijs, waarvan men, na de wedrennen zegt: ‘il n'y a âme qui vive à Paris’, terwijl er dan toch altijd nog een paar millioen menschen rondwandelen, waarvan men het dus kan nazeggen: ‘les gens que vous tuez, se portent assez bien.’ -

Zeker, de stad is veel minder geanimeerd dan zooals ik haar in het hoogseizoen heb leeren kennen, maar heeft dan toch absoluut niets van een ville morte, of van een ‘nest’ of een ‘gat’; - 't lijkt er niet naar. -

De groote hôtels en de erg chique, dus ook zeer dure winkels zijn dan gesloten, maar wat zou het: er blijven er meer dan genoeg geopend, en beiden zijn toch alléén voor de richards, terwijl het groote voordeel van die mindere geanimeerdheid is, dat alle consumptie-artikelen, juist door de afwezigheid van die rijkaards, die ‘vreeselijk’ rijke Engelschen, Russen en vooral Amerikanen, aanmerkelijk goedkooper zijn.

De théaters zijn op een enkele na, van minderen rang, allen gesloten; maar wie zou verlangen om de warme zomermaanden in een dan snikheete schouwburgzaal te gaan doorbrengen? Daarentegen valt er iederen avond in den Jardin Publique aan het zeestrand, gedurende een paar uren een goed gratis concert te genieten, waarbij

men heusch niet bang behoeft te zijn zich te ergeren aan de losbandigheid en tuchteloosheid van het publiek, zooals onder zeker ‘van vreemde smetten vrij’ volk.

Schitterend praalt de dagvorstin weder aan

den blauwen, wolkenloozen hemel terwijl ik hier, liggend onder een boschje van vijgenboomen en geurige mimosa's, aan de uiterste punt van het langgerekte schiereiland Cap-Ferrat uitrust van lang ronddolen over het rotsige strand.

Wat een tooneel van sprookjesachtige schoonheid! -

Al heb ik gezien de soms angstwekkend trotsche pracht van het tropische oerwoud, ja, soms mij een weg gebaand door den nog maagdelijken ‘tempel van ongekorven hout’; al heb ik bewonderd de majesteit van de hooge groene bergen en vulkanen van Java en Sumatra; gevaren door den keten van altijd groene eilanden, die Insulinde heet; al heb

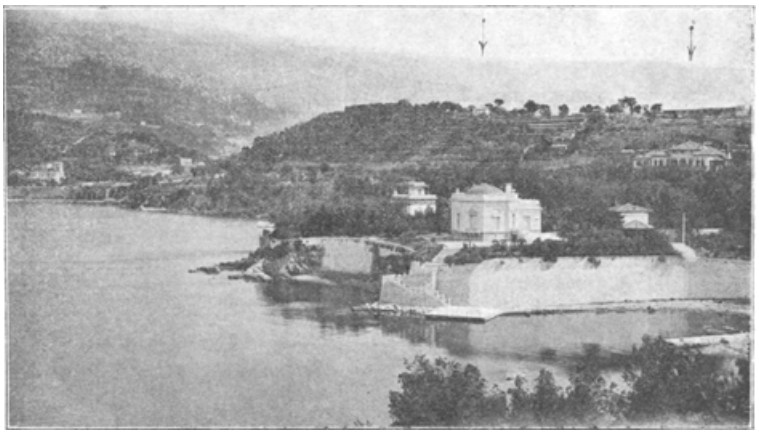

Cap Ferrat. Villa Koning v. Belgie.

ik op Java's hoogste bergtoppen de onbeschrijfelijke bekoring ondergaan van zonsondergangen, wanneer de hemel in het Westen als in vlam schijnt te staan en er luchttafreelen zijn te genieten zóó ontzettend indrukwekkend als zelfs de stoutste verbeelding zich niet kan indenken; de schitterende en roerende schoonheid van den tropischen nacht met zijn honderden geheimzinnige geluiden, of de majesteit van den helderen maannacht op den Indischen Oceaan; al heb ik bewonderd de lieflijkheid van het als een muur steil uit zee oprijzende eiland Capri met in zijn ingewand de fantastische Grotte d'Azur; de grootschheid van het panorama van de golf van Napels van af den top van de Vesuvius, terwijl alles rondom den rookenden krater herinnerde aan ‘dood’; al heb ik al dat schoone en véél meer nog gezien met oog en ziel beiden, toch is mij niets zoo aantrekkelijk als Nice met zijn prachtige kuststrook.

Vooral zoo'n plekje als dit, ruim twee kilometer in zee en wel vijftig Meter boven haren spiegel; naar het Oosten en Westen en naar het Zuiden, wáár het oog zich wendt, blauw: diep blauw aan den horizon, en allengs lichter wordend naar de kust, in alle nuances; en dat blauw is zóó diep, dat, als een schilder het zou wagen het zóó weer te geven, men hem van absurde overdrijving zou beschuldigen, als men de werkelijkheid niet gezien had.

En die zee is nu gestoffeerd met ranke zeilscheepjes, heel dicht langs de steile kust varend en hun zeilen, beschenen door de heerlijke zon, steken helwit af tegen het blauwe water; nóg dichter bij de kust en om zoo te zeggen vlak onder mij, tal van roeibootjes, met spelevarende dames en heeren er in; en hoor! wat klinkt die Sancta Lucia van uit een van die sloepen heerlijk omhoog!! - Die stoomboot, die daar juist de haven van Nice statig uitstoomt, met een muziekcorps aan boord, verhoogt nog het levendige van het tafreel.

Naar het Noorden rust mijn blik behagelijk op het woeste, naar de kammen al rotsiger en al steiler en naakter wordende gebergte,

met aan zijn voet de mooie tegenstelling, de breede strook groen, waaruit, zoover het oog reikt, duizende villa's coquet te voorschijn komen, amphithéatersgewijze, de een boven de ander gebouwd, als wilden zij voor geen prijs ter wereld elkander het heerlijke uitzicht benemen. -

Hier, op dit mooie plekje, is de lucht zwanger van de heerlijke geur van mimosa en héliotrope en naaldhout, en van diep beneden mij, waar het glorierijke zonlicht op de scherp gepunte en woeste, soms met wier begroeide klippen duizend kleuren toovert, stijgt de stem op van Hare Majesteit de Zee, die, hoe kalm nu ook, toch haar rollers tot schuim slaat tegen de rotsen, als wilde zij, als een

Cap Ferrat. Rotsig strand.

overschoone Koningin, er aan herinneren, dat, hoe liefelijk en bekoorlijk ook in dezen stond, zij is en blijft machtig, geweldig!

En ziet, dat schuim zelfs geeft alle mogelijke fijne schakeeringen van blauw te genieten.

Heerlijk plekje!

Zoo schoonheid zwelgend en mijmerend en starend naar het Oosten, gaan de gedachten als op de wieken van den wind naar het geboorteland der Zon, naar ons heerlijk eilandenrijk, door een dichter bij de gratie Gods met den zoétvloeienden naam ‘Insulinde’ gedoopt en door een ‘modderaar’, een meester in de faculteit der halfheid, met den potsierlijken naam van Tropisch-Nederland bespot, al meende hij dan lof. - N'est pas poète qui veut!

Wat een frappante overeenkomst tusschen deze subtropische kust en het tropische oosten dáár onder den evenaar! Maar dan hier bijna alles minder overbluffend, gematigder en daardoor liefelijker. -

Als ik hier onder de prachtige palmen wandel - hier ongestraft - dan denk ik aan Indië; als een zéfir mij het zachte geruisch van een bamboeboschje toewaait, dan is het als een stem, die over oceanen tot mij komt uit het land, waar de mooiste levensjaren door duizende Nederlanders werden en worden gesleten.

Niet dik en zeer lang is die bamboe, als in de tropen, maar 't is juist het mooie, fijne soort hier, niet hoog zich verheffend, maar toch wel tot 10 Meter toe; en niet alleen als sierplant wordt die bamboe aangeplant, want ook wordt zij aangewend

voor de vervaardiging van mandjes, voor de verzending van bloemen door bijna geheel Europa. -

Als ik de reuzen cactussen en de aloës - die dikhuiden van de plantenwereld, die waterreservoirs voor dagen van langdurige droogte - beschouw, en als ik op het zeer hooge, vriendelijk wuivende riet staar, dat zoo bedriegelijk gelijkt op suikerriet, wat wonder dat ik dan denk aan lang vervlogen dagen in het land van eeuwigen zomer. -

Het vijgenblad, dáár, boven mijn hoofd, herinnert mij aan het mooie blad van de papaja; maar langs den stam heeft zich een wijnrank geslingerd en zich overal en overal gehecht aan de takken; en ziet, wat een weelde! zware trossen bijna rijpe, witte druiven, hangen daar neer, u als uitnoodigend om ze te plukken. En als ge daar lust in hebt, ge kunt het vrij doen, de eigenaar, zoo de boom er al een heeft, zal er zich niet tegen verzetten, er is overvloed en in het veen komt het op een turfje niet aan. -

En als ge door de ‘campagne’ dwaalt, zie dan eens dáàr, die turksche tarwe, die maïs, die ginds aan 't rijpen is met z'n mooien pluim aan den weelderig gevulden kolf; en

Cap Ferrat. Landingplaats.

wat wonder dat ge dan denkt aan den tijd, toen een hoffelijke en goedhartige Javaan in het binnenland u onthaalde op zoo'n kolf, zoo juist voor u geplukt op eigen erf, en eventjes geroosterd boven zijn houtskoolvuurtje; jawèl, dezelfde maïs, al noemt ge ze op Java ‘djagong’. -

Op vochtige beschaduwde plekken vind ik in het wild soms het teere ‘chevelure’, als een herinnering aan de hooge bergstreken in Indië, waar datzelfde mooie plantje, maar dan dikwijls in overvloed, aan de wanden van diep ingesneden bergstroompjes groeit. -

En als ik, om kleurenmooi te genieten, op de markt ga rondwandelen, dan zie ik stapels van buiten donker groene en van binnen carmijn-roode watermeloenen, precies dezelfde die op Java ‘semangka’ heet; en die paarsroode kolfachtige vrucht dáár, die zoo mooi kan glinsteren en die hier ‘aubergine’ heet, wel zéker, dat is de ‘terong’ soort, die in Indië óók groeit; er is overeenkomst in kleur en vorm tusschen de nog groene sinaasappel die hier, en de ‘djeroek’ die in den archipel groeit, en is die opengebarsten granaatappel niet dezelfde vrucht als die mij op Java genezing bracht en dáár ‘dalima’ heet?

Zie! hier ligt zoowaar de groene ‘lombok setan’ hier ‘piment’ genoemd, en zie eens, dáár, die ‘poivrons’, die in één vrucht bijna al de kleuren van den regenboog vertoonen, groen overgaande in geel, en dit weer in hélrood, herinneren die ‘poivrons’ niet levendig aan de ‘lombok’?

En spreekt hier niet de geheele natuur, evenals in het land der zon - zij het dan minder onstuimig - van die ontzettende drang naar weelde, naar vruchtbaarheid, naar voortbrengen [misschien éénig doel van àl wat leeft] naar leven, zich uitende in kwistigen overvloed van de levenskiemen, en producten, als bloemen en vruchten, maar dan hier beiden - door cultuur en veredeling - bekoorlijker van vorm en kleur.

Men behoeft waarlijk geen diep peinzend

opmerker te zijn om telkens en telkens te worden herinnerd aan de Tropische Zône. -

Ik lig hier in het gras, gekleed in precies dezelfde kleeren, die ik op Java droeg: witte helmhoed, witte colbert, witte pantalon en dito schoenen; en als ik binnenshuis ben en 't wordt een beetje al te warm, welnu, dan verwissel ik dit costuum, tegen het leelijke, maar reine en luchtige Indische négligé.

Zoo des avonds na een warmen dag, is het heerlijk om, op het balcon gezeten den sterrenhemel te bewonderen, hier niet zóó schitterend als in Indië, o, neen; maar toch ook opvallend minder flets dan in het Noordelijke land aan den Dollart; de sterrenhemel is zóó, als zij zich in Nederland vertoont bij vriezend weer; en uit de zéér nabij gelegen groene heuvelen klinkt een concert van honderden krekels en kevers, niet zóó luid weer als in de tropen, maar toch weer er levendig aan herinnerend. -

Hoor, hoor! is dat zachtkens nader komend geluid niet dat van de ‘trawangsa’, die vooral op avonden van helderen maneschijn op Java zoo weemoedig liefelijk voorbijtrok somtijds? Nu is 't een klein groepje Italianen, die langzaam wandelend, zachtkens de mandoline tokkelen; maar nu niet voor géld; neen, we zijn hier immers heel dicht bij Italië, bij het volk dat muziek maakt meer met het hart dan met 'n instrument; ze doen het omdat ze uiting willen geven - onbewust - aan de poëzie van den avond. -

Als ik de kuststrook Nice-Menton - Ventimille langs rijd, dan is het karakter van de vele van de Alpes Maritimes zich in zee stortende rivieren niet Europeesch, maar zuiver Indisch; nu, in den zomer vooral, wanneer zij geheel of nagenoeg droog zijn; de òf zeer breede, òf zeer diep ingesneden bedding propvol steenen, grint en zand. O, ik ken ze zoo goed, die, zich nu zoo kalm en onschuldig voordoende stroomen, die in enkele uren zoo verraderlijk kunnen zwellen, door hun woedende wateren alles en alles meesleurend en verwoestend wat hen in den weg komt, zoodra daar hóóg in 't gebergte de sluizen van den hemel zijn opengezet!

En starende op de villa's van allerlei slag, vorstelijk en nederig, soms heel dicht aan de oevers van die teugelloozen gebouwd, is het dan wonder, dat ik met ontzetting denk aan wat gebeuren kàn, als de nu heerschende kalmte heeft plaats gemaakt voor heftige beroering, voor ‘bandjir’. -

Dan gaan de gedachten over oceanen naar het land, waar ik soms met ontzetting heb gezien wat een bandjir kán zijn! Is het wonder, dat in mijn herinnering opdoemt de prachtige taal van den dichter, die dat schouwspel óók had gezien en doorleefd; gezien, vooral met z'n ziel, zóó intens, dat hij in staat was het doorvoelde neer te leggen in zijn eenvoudige, maar prachtige dorpsvertelling; hoor maar, een paar grepen:

‘Sterk zijn de klauwen van den (heer) tijger’ zei de eene Javaan. -
‘Sterker is de klewang in de hand van den man’ meende een ander -
‘Sterker is 't verlangen naar 't uur van den padieoogst’ zei een meisje, maar ze meende héél ander verlangen.
‘Sterker zijn de spieren van m'n paard’ zei een jonge man.
Toen viel een oud man, die véél bandjirs beleefd had in:
‘Sterker is de kracht van den stroom.’

Zelden waart gij, o schrijver van het roerende ‘Wijs mij de plaats waar ik gezaaid heb’, zóó zeer dichter-bij-de-genade-Gods, als toen gij aan het Nederlandsche Volk vertelde, wat een bandjir is! En in mijn geheugen hoor ik de forsche taal:

> ‘De aarde dreunt, de lucht perst saam, het ademhalen wordt moeilijk...
> Het water rijst niet, het stuwt. Men ziet er niet *op*, men ziet er *tegen*, alsof 't een muur ware, die zich voortschuift...
> Het leven valt hier niet te berekenen naar *voeten hoogte*, doch naar *uren nabijheid*...
> Weg, alles wat weerstand biedt, weg!
> Weg, alles wat vlucht. Weg, landhuis met witten gevel, dat zoo vriendelijk uitstaakt boven 't omringend groen’...
> Weg, rund en paard en mensch... weg!, plant, boom, tuin, bosch... alles weg, alles glad geschaafd, gemaaid, geschoren!
> En het slib zal vruchtbaar wezen, omdat... Ja, omdat uw patjol later zal stuiten op geraamten...

Juist als hier! Nog maar een paar dagen is 't geleden.

Toen viel 's nachts eensklaps een bijna tropischen regen uit den 's avonds nog vrijwel wolkenloozen hemel; het regent geen druppels, maar stralen, uren lang; gedurende vier uren is donder en bliksem aan het woord, zóó hevig, dat de dikke muren van de huizen trilden en deuren en ramen van de luchttrillingen rinkelden en rammelden als huiverden en rilden zij van ontzetting over zoo'n geweldige ontketening der elementen; een onweer zooals ik in Indië - en dáár kan ‘Gods stem’ zich danig doen gelden - zelden heb gehoord.

Van uit mijn, over de geheele stad en de zee heenziende vensters heb ik toen de grootheid van *dát* tooneel bewonderd, van het woeden van storm en regen, en van een

bijna permanente electrische verlichting, waarbij die door menschenhanden gemaakt, al kan zij nog zoo schitterend zijn, niets te beteekenen had.

En 'k heb gedacht aan bandjirs - en terecht!

Gisteren had ik nog rondgeloopen in het zeer breede steenige en zandige bed van den naburigen bergstroom de Var, zóó droog en zóó veilig gewaand, dat men in dat bed hier en daar geplant had en aan de kanten zelfs loodsjes had opgericht; en in dat breede bed, een zich kronkelend beekje, waarover ik met gemak heensprong.

Maar nu, nu de regen niet nedervalt, maar nederstort, neen, nederstróómt, nu zwelt dat beekje tot beek, en de beek wordt rivier en deze verandert in een woesten stroom, alles met zich voerende wat weerstand waagt te bieden, reuzensteenblokken, rolsteenen, zand, boomen met kruin en wortel, loodsen, vee, menschen....

In dat noodweer tracht een jongeling iets te redden, dat meegesleurd was; de woedende stroom grijpt den vermetele; een ander springt hem na en verdwijnt eveneens in den pikdonkeren nacht; hun noodkreten, nog even gehoord tusschen twee donderslagen in, wijzen een derde de richting waarin zij verdwenen; hij wil redden en wordt in zijn nobel pogen te pletter geslagen tegen de rotsblokken.

Met geweld moeten de omstanders zijn vader weerhouden om door volkomen nutteloos pogen tot redden, óók een zekeren dood te vinden.

Later spoelde de toen weer lachende blauwe zee drie lijken aan, van jonge menschen uit één dorp.

En diezelfde stortregen, die hier door woedenden bandjir menschenlevens vernietigde, bevorderde tegelijk weer het leven; - want, evenals op Java, als de regentijd is aangevangen, zoo ook hier; nauwelijks is het dorstige aardrijk gelaafd, of de talrijke, dikwijls in het wild langs den weg groeiende rozen, beginnen als door een wonder beroerd, uit te loopen, niet armelijk, maar krachtig, weelderig, als een mooie belofte voor de naaste toekomst de teere donkerroode blaadjes ontplooiend.

Dit alles is heerlijk; maar geen rozen zonder doornen! Muskieten! En veel! - Nauwelijks begint de avond te dalen of die kleine kwelgeesten komen in groeten getale door de, den geheelen langen lieven zomer openstaande deuren en ramen; ja, somtijds beleeft men een invasie van zwermen kleine vliegjes, kevertjes en sommige heel kleine éphémeren; alweder, juist als in Indië, maar ook alweer, op veel kleinere schaal. Sluiten van glasdeuren of ramen is níet mogelijk door de temperatuur en men is dus wel genoodzaakt alle openingen af te sluiten met gaas, hier ‘moustiquaires’ genaamd. Evenmin is het om dezelfde reden mogelijk te slapen zonder tulle gordijnen rond het bed - ziedaar onze ‘klamboe’ redivivus! -

‘En dan, ditmaal niet gebonden aan den zomer - aardbevingen komen hier wel weinig voor, maar behooren toch niet tot de onbekende natuurverschrikkingen. -

Nog nauwelijks een maand hier, maakte ik er een mede; wel is waar, niet in staat groote emotie te wekken bij iemand die zeer hevige aardbevingen in Indië medemaakte, maar aan den anderen kant veel gevaarlijker dan daar, door de hoogte van de huizen; want terwijl daar alles parterre is, zoodat men bij de mínste trilling naar buiten kan vluchten, heeft men hier in den regel eenige trappen af te snellen, juist lang genoeg tijd vorderend om verpletterd te worden.

Doch wat beteekenen deze weinige schaduwzijden tegenover zóóveel licht?

Als ik al het heerlijke, dat het leven hier, ook in den zomer biedt, naga; als ik overweeg dat verreweg het grootste deel der Indisch gasten, der gerepatrieerden

hunkerend uitzien naar iederen zonnestraal, die het gure Nederlandsche klimaat bij wijze van exceptie hen toemeet, als ik bedenk, dat een twintigjarig en in den regel langer verblijf in onze prachtige, maar àl te warme en àl te geïsoleerde Oost bijna zonder uitzondering in het gemoed van die velen doet geboren worden een weemoedig terugverlangen naar zon en naar het heerlijke land hunner werkzaamheid; als ik dan naga al de treffende punten van overeenkomst, waarvan ik er boven eenigen heb medegedeeld, zooals ze mij hier op dit heerlijke plekje onder den schitterend blauwen hemel invielen; dan, als ik dat alles naga, dan is er maar één groote verbazing in mij; dat er hier in dit mooie land niet honderden gerepatrieerden wonen!

Bedenk eens, gij Indisch gast, wat het voor U een levensgenot vertegenwoordigt te kunnen genieten alléén maar van dat ééne zelfs; geen of bijna geen winter meer! terwijl ge in Nederland U ergert, jaar in jaar uit aan

zeven maanden winter en vijf maanden slecht weêr.

En dan, als ge niet behoort tot die prozaharken, die b.v.b. na een reis door Italië, er niet veel meer van weten te vertellen als het in de éérste plaats opgemerkte ‘dat het zulke vuilpoetsen zijn’, bedenk dan eens wat het een genot is om te kunnen beramen: morgen gaan we te voet of per fiets of per tram of trein hier - of daarheen, en daarbij niet de kans te loopen, zooals in de Noordelijke landen, dat Uw heele plan in duigen valt, door die ongeluksfactor: het slechte weêr; en dan er op uit te kunnen gaan om te genieten van de onvolprezen mooie natuur! -

In mijn gemijmer hierover word ik gestoord door de onverwachte verschijning van een mooi jong flink menschenpaar, dat, meenend hier in 't groen alléén te zijn, stralend van geluk elkander omhelst; 't is mijn schuld niet, dat ik het gezien heb, 't was toeval; en ik zie, dat, vooral de mooie ‘zij’ erg gegêneerd is, als ze daar eensklaps die scherp tegen het groen afstekende witte gestalte gewaar wordt.

Wat rest me nu al anders dan stil heen te gaan en m'n wandeling te vervolgen? De rol van ‘fâcheux troisième’ is een vreeselijke en bovendien ik kan de zon best in 't water zien schijnen. -

Zoo wandel ik dan langs twee bekoorlijke inhammen, omzoomd met heerlijke villa's naar dat andere uitsteeksel van Cap Ferrat, schiereiland als geënt op de andere landtong, dat zich naar het Oosten in zee uitstrekt en dat Pointe de St. Hospice heet. Van daar doemt wazig aan den horizon de steile rots van Monaco, met daarachter Monte-Carlo; wat al gedachten bestormen mij als ik dáárop staar. -

Maar van af de hoogte, waarop ik sta, zie ik op een lager liggend, door de zee bespoeld, kerkhofje, propvol van graven - 't is er druk bevolkt - en één en al bloem! -

Om van de laatsten te genieten, klim ik naar beneden; een zeker wel zestig jarige *vrouw* is bezig een graf te delven met een schop - neen, met een patjol, alleen in vorm van de in de Soenda-landen gebruikte verschillende, doordat het blad niet recht, maar eenigszins gepunt is. -

Er van houdende, als ik uit ben, om met allerlei slag menschen te praten - de nederigsten zijn dikwijls het vriendelijkst, - vraag ik aan de gebogen, gerimpelde oude, waarom *zij* dat werk doet.

‘Wel’, zegt ze, ‘de doodgraver is gestorven; ah! il en a couché bien quelques-unes, maintenant c'est son tour à lui, et il faut bien que je lui fasse son trou!’

Ja maar, waarom doet *gij* het, dat is toch bijna altijd mannenwerk?

‘O,’ zegt ze, ‘ik ben een arme weduwe en nu heb ik gevraagd om zijn baantje,’ en lachend voegt ze er aan toe ‘Il faut bien gagner sa vie.’

Vreemd doet het aan, hier, dat grafdelven in deze lachende omgeving van overvloed van kleur en licht en prachtnatuur!

De oude graaft voort; maar de patjol heeft op iets hards gestooten en ze legt een dijbeen ter zijde. ‘Ik dacht het wel,’ zegt ze, ‘dat er hier al een was; nu moet ik nog dieper.’

Als ik heenwandel bemerk ik, dat dit een en ander toch mijn opgetogen stemming van straks een beetje heeft bedorven. ‘Zeker een arme stakker, wiens beenderen die oude daar opdelft’ denk ik.

‘Een toeval kan ook wel oorzaak zijn, dat het de restes van een grooten hans zijn’ overweeg ik dan weer, en eensklaps schiet mij te binnen wat Victor Hugo, in zijn bundel getiteld ‘Choses vues’ daarvan vertelt.

‘In de straat Saint-Florentin te Parijs bevindt zich een paleis en een riool’ zegt hij.

In dat paleis woonde Charles-Maurice de Périgord, Hertog van Talleyrand, de kreupele, de geestige Talleyrand. En in dat paleis had hij door zijn persoonlijkheid tot zich getrokken, helden, denkers, groote mannen, overwinnaars, vorsten, koningen, keizers, Napoleon Bonaparte, Mme de Staël, Wilhelm van Pruisen, Frans van Oostenrijk, Lodewijk de XVIIIe, Louis Philippe ‘toutes les mouches dorées et rayonnantes qui bourdonnent dans l'histoire’ van de eerste veertig jaren der 19e eeuw.

Dàt was dan toch heusch géén stakker, geen nederige der aarde.

Welnu, op 17 Mei 1838 stierf die groote geest van wien Victor Hugo zegt; ‘il avait pour pantin Napoleon I.’

Zijn lijk werd door geneesheeren gebalsemd op de wijze zooals de oude Egyptenaren dat deden: al de ingewanden en de hersenen er uit en deze in een vaas in de kist.

Toen zij gereed waren gingen zij heen, doch vergaten de hersenen, die op een bord

op de tafel stonden, - terwijl de kist in hun tegenwoordigheid al gesloten was -; die hersenen, die zóóveel hadden nagedacht, zoovelen hadden beïnvloed; die hersenen, die hadden ‘conduit deux révolutions, trompé vingt rois, contenu le monde’. Met die hersenen had deze groote der aarde dertig jaren lang Europa naar zijn pijpen laten dansen!

In de kamer komt na het vertrek der geneesheeren een bediende; hij ziet het bord; weet niet wat er mede te doen. Hij neemt het op, herinnert zich dat er een rioolputje dicht bij is, gaat de straat op en werpt de hersens in het riool!

Sic transit gloria mundi!

Nice, 29 September 1909.

B.W. VAN DE KAMER.

‘Om de eere Gods.’
Roman door Anna de Savornin Lohman.
(Vervolg van No. 19).

Geert was bezig te snuffelen in de zilverkast, in al de geschenken, die ze bij haar huwelijk had cadeau gekregen, overwegend waarmee van al dat moois ze zou kunnen pronken op een intiem dinertje als dit, zonder dat het al te uithalerig leek. Ze had zooveel bonbon-lepels en roomscheppertjes en zilveren theepotten etc. etc., dat ze geen keuze kon treffen, als een kind zich vermeide in al haren rijkdom, zonder voort te maken, nu en dan coquet zichzelf spiegelend in den glans van 't een of ander voorwerp dat ze opnam.

Govert-Jaap was naar de Kamer, had haar met z'n gewone verliefde teederheid gekust toen hij wegging, gezegd dat ze er zoo goed uitzag, zich zoo uitstekend hield, ondanks ‘dat’... met een blij-trotsch knipoogje van: *Dat* zal me eerst een vreugde zijn... als het zóó ver is...!

En ze wist wel, dat hij gelijk had, ze zàg er goed uit, ze voelde zich ook kerngezond gelukkig, stond met een zucht van lichte zelfvoldoening op, rekte zich, keek in den spiegel.

Haar gezicht wàs frisch - knikte ze zichzelve goedkeurend toe - heel niet vervallen, zooals zoo dikwijls soms bij jonge vrouwtjes in dien tijd. - - Vervelend van haar figuur... Enfin, iedereen wist ‘het’ nu toch, immers?... 't Was maar iets tijdelijks... Als alles goed afliep, en je werdt goed behandeld, dan kreeg je je oude vormen wel weer terug... Haar nieuwe japon voor van middag zat in elk geval uitstekend voor zoo'n gelegenheid als deze... Liberty had 't uitstekend gevat wat ze hebben moest - - en dat heel zachte blauw stond haar zoo goed... Ze wou er op haar voordeeligst uitzien - - als Fredi... - -

De knecht kwam binnen, gaf haar op 't zilveren presenteerblaadje een telegram. -

Ze schrikte - als alle vrouwen - van telegrammen...

Openmaken maar gauw - overlegde ze, terwijl ze afteekende... 't Was aan haar man geadresseerd: Baron Stinia. Maar 'n telegram - dat legde je niet ongeopend weg... Ze rukte nerveus 't papier los...

En daar stond het in ziellooze letters: ‘Mevrouw Stinia beroerte; toestand hoogsternstig. - Dr. Veldtman...’

Dadelijk flitste het door haar heen, veel meer dan schrik, of medelijden met Govert-Jaap, of met zijn zieke tante: ‘God wat beroerd dat 't nu vandaag juist zóó trof... Hoe moest dat nu met dat dinertje!... Ze kon toch niet... Ze had zich zóó op dat gezellig weer bij haar aan huis komen van Fredi verheugd...’

- Maar Govert-Jaap zou nóóit willen dat het nu van daag dóórging, zou natuurlijk dadelijk met den middag-trein naar 't Noorden vertrekken... Als ze hem nu onmiddelijk dat telegram naar de Kamer liet brengen, - hij kwam niet thuis voor de koffie gewoonlijk, vandaag ook niet, - dan had hij 't nog ruim bijtijds natuurlijk...

Van drift stampte ze met haar voet op den grond... Dat 't net nu zóó treffen moest... - - Als 't één dag later was gebeurd...

En toen, als 'n plotselinge uitredding: ‘Maar wààrom ook niet één dag later?’ Dat had ze toch in haar eigen hand ten slotte... Als ze 't hem eens gaf na 't dinertje, van avond, zei dat ze 't had vergeten in al de drukte...

Aan de zieke, stervende misschien, die daarginds lag te wachten, in langzaam omkruipende uren van op bed liggen, op den als zoon aangenomene, dacht ze niet. Ze had van tante Stinia, gedurende dat logeeren bij haar op De Ekenhuize, menige ernstige terechtwijzing moeten slikken, zooals b.v. toen haar op dien Zondag-ochtend werd de les gelezen, dat ze eigenlijk niet half zooveel deugde in tantes oogen als die vrome domineesvrouw en haar burgerlijke dochter. En, aan terechtwijzingen was Geert, door haar vader bedorven en door haar omgeving, van kind af te weinig gewoon geweest, om die aan een eenvoudige afgezonderde oude dame als tante Stinia, die ineens in haar leven kwam, te kunnen vergeven... Wel ging 't door haar denken, dat ze Govert-Jaap verdriet zou aandoen, dat het tegenover hèm niet mooi was wat ze vóórhad... En dat hij kwaad óók zou zijn om haar vergeetachtigheid, haar 'n standje zou schoppen...

‘'N prettig einde van 'n gezellig dinertje...’ lachte ze nerveus in zichzelve..., bij de voorstelling van dat komende standje.

Als 't niet om Fredi geweest was... Maar ze had er zich zóó op verheugd, en alles om hèm zoo fijn gearrangeerd met de bloemen, die ze bij Maitland van der Laan zelve had overlegd... en haar nieuwe japon óók was om hem...

En, als tante Stinia nu waarschijnlijk stierf, dan kon ze 't niet eens hervatten na 'n dag of wat, dan was alles voor onbepaalden tijd uitgesteld, want dan moesten ze in den rouw, en straks werd het zomer, en, wie weet of Govert-Jaap, die in alles van die soort dingen nog zoo precies-ouderwetsch dacht, 't zelfs in 't najaar al lang geleden genoeg zou vinden om dinertjes te willen geven...

‘Tante is voor mij als een eigen moeder’. - Ze hoorde hem 't alweer zeggen - voor de zooveelste keer. - Voor een moeder, ten minste als je 't doet zooals 't hoort, moet je zóó lang in den zwaren rouw. - -

Die mogelijkheid, 't onbepaalde van 't uitstel, gaf den doorslag. - Ze stond op, wierp 't telegram in een laadje van haar bureautje. -

Lizzy van der Hooph kwam 't eerste, heel laag gedecolletteerd; dat was óók een van haar praktijkjes, dat zich bij alle gelegenheden te pas en te onpas décolletteeren, op hoop van zegen. - En ze vertelde stekelig:

‘We hebben zoo dolletjes paard-gereden, gisteren, mevrouw Verheulen, en Fredi ten Have en ik...’ - Dan: ‘He wat zie jij er geéchauffeerd uit: Voel je je niet goed?...’

Geert kende die maniertjes: dat zichzelve te goed doen op haar mannen-relaties, en dan meteen en-passant een hatelijkheid plaatsen aan 't adres der ‘vriendin’ voor wie hare confidenties bestemd waren... Anders trok ze zich van Lizzy's jaloezie-uitvallen van dien aard niets aan; de naijver der leelijke op de mooie was te voelbaar. Maar nu, in haar nerveuze stemming, prikkelde 't haar toch, vroeg ze scherp:

‘Sinds wanneer noem jij meneer ten Have bij den naam?’ - -

Want ze was ervan overtuigd, dat daarvan geen sprake was, omdat Fredi maar 'n enkele keer op een ceremonieus diner bij de van der Hooph's aan huis kwam. Lizzy kleurde dan ook, voor zoo ver haar meelkleur daartoe vatbaar was, en haalde de schouders op, ontwijkend...

‘Natuurlijk zeg ik niet Fredi tegen hem zelf... Maar iedereen noemt hem immers Fredi als er van hem gesproken wordt. Bij den naam noemen.! Verbeeldt je.! Papa en mama zouden 't niet comme il faut vinden.’

Dit was 'n vinnigheid terug aan 't adres van Geerte, wier ouders háár familiariteit met ten Have, en het elkaar Geerte en Fredi noemen, niet hadden belet, omdat Excellentie Eduma de Witt oorspronkelijk vurig had gehóópt op dien mogelijken schoonzoon - vóór Govert-Jaap was komen opdagen. -

‘Ja..., als iemand ook zóó weinig bij de menschen aan huis komt, als Fredi bij jullie’ - kaatste Geerte nog gauw terug - stond meteen op om haar nichtje Reesema en haar man te ontvangen. - -

‘Zie zoo, dat had dat giftige kind nog net beet. -’

Lizzy was inderdaad geel van kwaadheid, terwijl zij haar verzuurd gezicht niet ontplooide voor Gerty's begroeting, en eerst wat toeschietelijker werd, toen Nout zich neven haar in 'n fauteuil wierp, met een luie smakbeweging van vadsig man.

‘En hoe gaat het met jou - nichtje. - 'k Heb je gisteren gezien. - Op den ouen Scheveningschen weg... kranig hoor... Wat zit die mevrouw Verheulen toch slecht in den zadel,... géén de minste houding...’

Nout Reesema vond het wat deftig al die voorname relaties die zijn vrouw hem had aangebracht... die van haar vaders kant, ginds in 't verre Noorden, van den ijzerwinkel, die werden genegeerd natuurlijk,... maar de Eduma-afkomst van haar moeder dáárdoor werd hij gereleveerd in die Haagsche high-life-kringen, die hem en zijn mama, om die jenever-stokerij-lucht, die nog al te verschonwelriekend aan hun geld hing, met een beetje neerbuigendheid van: kom ons niet *te* na, plachten te behandelen. Sinds hij met Gerty was getrouwd, en als particulier secretaris optrad van zijn oom, den Excellentie, al was dat meer in naam dan metterdaad, kwam hij er dagelijks meer *in.* En daarom vond hij zoo'n aangetrouwd nichtje als Lizzy van der Hooph evenzeer iemand, met wie hij liever goede vrienden bleef, dan haar tegen zich te maken. Je kon niet weten met wien ze nog trouwde, al lukte 't dan ook niet vlug tot nog toe. En, in elk geval was haar vader er toch, *de* man, die bij de Koningin-Moeder alles kon gedaan krijgen.! Hij, Nout, wist ook wel, dat hij haar niet beter kon behagen, dan door háár op te vleien ten koste harer steeds door haar benijdde elegantere ‘vriendinnen’. Ieder, die Lizzy van der Hooph maar even kende, wist dat trouwens. -

Zij glunderde ook héélemaal op. -

‘Vindt je óók niet? - - Ik begrijp niet, dat ze 't niet zelf opmerkt... En ze wordt zóó dik. - - Fredi ten Have had bepaald moeite met 'r, vóór ze in 't zadel was...’

Lizzy was plat en mager en hoekig, en daarom noemde ieder harer vriendinnen per-se ‘zoo dik’...

Nout, die mevrouw Verheulen, volbloedige

stevige blondine, vrij wat appetietelijker vond dan Lizzy's dorheid, liet dat punt rusten met diplomatie, releveerde liever het onderwerp ten Have:

'O ja, dat's waar, ten Have reed met jullie... 'n kranige kerel, houdt zich zóó goed'...

'Hij komt óók eten van middag' - viel Geert in... 'Ik ontmoette hem toevallig op nicht van der Hoophs jour, en heb hem toen metéén gevraagd'...

'Dat's gezellig' - zei Gerty heel geméénd, want ze vond 't eigenlijk 'n saai feest, wat de heeren aangaat, haar eigen man, dien ze alle dagen zag, en dien vromen braven Hendrik Stina, en dan Sjoerd, nog de beste van de drie, maar dien Lizzy, op hèm gevraagd, wel geen oogenblik aan 'n ander zou gunnen...

Ze kwamen bijna gelijktijdig, Sjoerd Eduma de Witt, met z'n wat fatterig, al te gesoigneerd, al te veel den tiptop-Engelschman-spelend uiterlijk van gedistingueerd Haagsch uitgaanjongmensch, en Fredi ten Have, rechtop, militaire houding, blond en roodverbrand, ondanks al zijn er doorgaan, zijn algemeenbekend leventje van de kat in donker knijpen, toch gezond nog, frisch, veerkrachtig, met 'n door zijn beroep getrainde manlijkheid over zich, die de anderen misten in hun bestudeerde fatjes-verwijfdheid, Nout Reesema veel te dik al, kaalhoofdig reeds, Sjoerd klein en tenger, met 'n nietig wipkneveltje, en 'n geaffecteerde stem van daardoor zijn noordsch accent willen verbergen...

'Zeg toch aan meneer, dat we wàchten' - - beval Geert, nerveus, aan den knecht...

Ze had Govert-Jaap niet hooren thuiskomen - was toen al boven geweest om zich te kleeden... Hij was zeker, zooals gewoonlijk, dadelijk in zijn studeerkamer gaan zitten werken, pas op 't laatste oogenblik, toen zij allang weer beneden was in den salon, wat toilet gaan maken... Ze had het wel prettig gevonden hem niet onder vier oogen meer te zien...

Hij kwam dadelijk - zich excuseerend. - 'Er was, door 'n interpellatie, ineens 'n extraavond-zitting van avond. - - Daarvoor had hij nog wat moeten nazien, een en ander moeten aanteekenen. - - 't Speet hem vreeselijk, dat het nu juist zoo trof, ter gelegenheid van dit dinertje. - Maar de heeren zouden hem wel excuseeren, nietwaar? - - "Plicht gaat voor." - -'

Ze knikten alle drie, gewichtig-doenerig, zich ineens heel gedwongen, gewild-oudemannetjes-achtig voelend tegenover dezen toch slechts enkele jaren met hen verschillenden, ernstigen man, die 't leven zoo heel anders, zoo in hun oogen 'bekrompen', in zijn eigene van de éénig-ware zijde, namelijk als eene van God ontvangen verantwoordelijkheid opnam. Voor hen, voor die andere drie, was het niets dan zelf-amusement.

Govert-Jaap-zelf voelde óók de klove tusschen hem en die jongelui. Hij kwam zichzelf lomp, zwaar, onbehouwen voor, nevens hun lichte, luchtige salon-praatjes, wist niet wat hij eigenlijk zeggen moest. - - De politiek interesseerde hun niet...

Toch deed hij tegen Nout Reesema een poging. - *Die* was toch in elk geval de particuliere secretaris van zijn schoonvader.

- 'Heb je de debatten gevolgd... 'n zéér gezochte aanval ineens op den minister van kolonieën... Dat subsidie *mag* niet worden ingetrokken... het is 'n questie van leven of dood voor dat Militaire Thuis; en juist onze kolonialen hebben zoo iets zoo dringend noodig, in die verleiding ginds...'

... Nout, met 'n onverschillig geeuwtje, waarachter hij z'n onbenullig er niets vanaf weten verborg, redde zich er uit met 'n salon-phrase:

‘Ja, 't *is* verkeerd - - doodjammer - - Maar laten we de dames nu niet met politiek vervelen...’

‘O, als je blieft niet’, beijverde Geerte zich in te vallen - ‘ik hoor er al meer dan genoeg van... eerst thuis erbij grootgebracht met den paplepel... en nu van m'n man...’

‘Kind, waarom heb je mij dan genomen,’ - trachtte Govert-Jaap te schertsen. Maar scherts van dit soort, luchte gezelschapscherts, ging hem altijd stijf en onhandig af...

Lizzy, door 't opstaan om Govert-Jaap te begroeten, had gelegenheid gekregen zich zóó dicht neven Sjoerds stoel te schuiven, dat ze bijna knie aan knie met hem zat. Hij, als neef, kon zoo familiaar doen als hij verkoos, zocht met haar samen in één spoorboekje welken trein zij overmorgen zou nemen, om een dagje naar Leiden te gaan; natuurlijk kon ze dat niet dan juist op dit oogenblik beslissen, hoofd aan hoofd met hem geleund in 't boekje turend. - Het was bepaald hard te moeten opstaan voor het diner... Maar ze had Sjoerd naast zich aan tafel... en hij was allerliefst van daag. Hij deed zijn best, zonder eenige toekomstplannen toch, enkel, om Geerte plezier te doen... Govert-Jaap, aan Lizzy's anderen kant, bleef afgetrokken, vervuld met de Kamer-zitting, met de vraag of dat subsidie zou moeten geöfferd worden aan de tegenpartij. -

Hij was niet vóór al dat geschipper.... 't gebeurde te véél vond hij - - Hij was er meer voor dat 't ministerie gezamenlijk viel, desnoods om een schijnbare kleinigheid, maar *gezamenlijk*, terwille van de *goede* zaak, dan dat men losliet telkens 't een of ander beginsel, alléén om maar de stemmen-meerderheid te behouden, aan te blijven, tot iederen prijs. - -

O ja, hij wist wel dat z'n schoonvader hem

't een beetje geïrriteerd geantwoord had van middag: - - ‘Die subsidie-questie kan je niet iets noemen waarmee ons beginsel staat of valt.... Ik óók vind met de liberalen, dat die zaak van dat christelijke Thuis voor militairen heel onhandig door dien gouverneur is aangepakt; in de kolonieën moet je zoo iets met takt doen... geen aanstoot geven’.....

Maar met dat al.... 't Gold toch een *christelijke* instelling - om de kolonialen van den jenever en de onzedelijkheid af te houden. - - De liberalen maakten er enkel zoo'n lawaai-questìe van om persoonlijke redenen, omdat ze den Gouverneur Ginds, die, zelf een rechterzijde-man, de subsidie had toegestaan, door dit kabaaltje een hak wilden zetten....

En de záák van Christus, de ‘goede’ zaak, *die* leed er onder, onder zulk geharrewar. Want, den kolonialen Christus prediken, *dat* was toch 't doel van zoo'n militair christelijk Thuis - - en dat moesten zij, de ministers in Christus naam, immers uit alle macht bevorderen....

- Hij schrikte op door 't schelle lachen van Gerty - aan zijn andere zijde. Gerty en Geerte hadden Fredi ten Have tusschen zich in, dan volgde op Geerte Reesema, en dan naast hem weer Sjoerd. Dat trof heel, best zoo, had Geert berekend; Sjoerd was daardoor wat dame betreft alleen op Lizzy aangewezen, en Nout, die altijd te lui was om 'n aardige tafelbuur te zijn, 't liefst lekker at en dronk, en niet gestoord werd daarin, dien kon ze óók gerust een heer aan zijn zijde geven, met wien hij niet behoefde te praten. Fredi, wat hem betreft, vond dat hij heel best zat tusschen de twee mooie nichtjes. Gerty was vóór haar huwelijk heelemaal niet zijn genre geweest, zoo kwijnend, zoo blasé. Maar nu beviel ze hem veel beter, met dat volbloeide, gezonde mooi, dat hem óók in Geerte zoo zinnelijk aantrok, en daarbij durfde ze zooveel gewaagde dingen zeggen, van die dubbelzinnigheden, waarin hij, Fredi, 'n pret had van belang, omdat 't van 'n zoogenaamd fatsoenlijke vrouw veel amusanter is, dan van die meiden waarmee je je amuseert stiekem.

Gerty's gedurfdheid, waartegen zij niet op kon, maakte Geerte 'n beetje geprikkeld, daardoor nog te begeeriger Fredi voor zichzelve te behouden... Ze wond zich op, liet zich telkens inschenken, lachte luid; toen Fredi haar aan 't dessert een cigaret presenteerde uit zijn koker, nam ze er een... omdat Gerty óók rookte...

Govert-Jaap zag het eerst toen zij al een paar trekken gedaan had...

‘Geerte, wat valt je in’, - riep hij strengafkeurend...

‘Je lijkt mama wel’ - viel zij wat bits uit... ‘Ik ben toch geen klein kind meer... Als ik nu rooken wil...’

‘Ik heb het je vroeger nooit zien doen...’

‘Wel mogelijk - - ik heb er nu lust in...’

Ze zei het kortaf. - Govert-Jaap zweeg. Er was even een pijnlijke stilte... Tot Fredi ten Have, om 't ijs te breken, met zijn gewone gemakkelijkheid begon:

‘Meneer Stinia, ik kom dezer dagen 'n beroep bij U doen op Uw welwillendheid... M'n oppasser wil uit den dienst - trouwplannen... 'n Heel oppassende jongen, - zoodat ik hem heb beloofd, dat ik bij alle invloedrijke menschen die ik ken voor hem zal aankloppen om 'n baantje...’

‘Ongelukkig zijn er altijd veel meer liefhebbers, dan baantjes te vergeven... en ik heb óók m'n eigen protégés, al 'n heele lijst...’

‘O, maar zoo laat ik me niet wegjagen - - Ik houd toch vol... Ik herinner er u telkens opnieuw aan - - nietwaar, ik mag u toch bij gelegenheid wel eens een en ander van zijn antecedenten vertellen - zijn naam u opgeven - enz....’

Govert-Jaap vond het goedhartig, dat die luchthartige pretmaker toch wél wat over had voor 'n ander blijkbaar; 't stemde hem milder.

Geert zat met stralende oogen... vond Fredi edel. Net iets voor hem zich zóó veel moeite te geven voor 'n gewonen oppasser...

En ten Have, dien 't in den grond niets schelen kon wat er met den man gebeurde, wist wel, hoe hij zich in gezelschappen aangenaam maakte door zulk soort van goedkoope goedhartigheid. Dat was een van zijn hoofdeigenschappen, die gemakkelijkheid waarmee hij zich aanpaste aan den aard van de menschen waarmee hij omging. Hij voelde instinctief, dat Govert-Jaap van die zijde 't best was te benaderen, eene van Helpt-elkander; óók dat Geerte, met haar oppervlakkige gevoeligheid, over zoo'n quasi belangstelling in zijn minderen heel in extase zou geraken, als deed hij wonder wat bijzonders...

Hij gaf 't adres op, terwijl Govert-Jaap, die naar de Kamerzitting moest, afscheid nam, het staande in zijn notitieboekje noteerde, beloofde: ‘Als ik iets doen kan bij gelegenheid, graag.. herinnert u er mij in elk geval nog eens aan... er zijn er zoovelen, die solliciteeren’.... - - - - - - -

Ziezoo, nu werd het eerst 'n leuk avondje, nu de ‘doleerder’ weg was. Ze noemden hem allemaal nu zoo, achter zijn rug om. Sjoerd had het rond verteld, dat Fredi ten Have dien bijnaam had uitgedacht; hij had er Geerte eens om hooren schaterlachen, vóór 't engagement...

Lizzy had Sjoerd meegetroond in de serre, moest er hem volstrekt planten laten be-

wonderen... Gerty en Fredi en Geert bleven in den salon... Nout zat nog aan tafel ná te rooken en te drinken.....

Fredi werd sentimenteel, keek Geerte met verliefde blikken aan...

'Waarom komt u nooit meer tennissen... mevrouw?' - -

Gerty kuchte beteekenisvol, en begon toen haastig haar thee uit te drinken. - -

Geerte bloosde van ergernis... Alsof die Fredi niet heel goed *zag* wáárom ze niet kwam... En die flauwe Gerty ook, met dat laffe gekuch!...

'Later misschien' - zei ze ontwijkend. - -

'O ja - later - - natuurlijk', mompelde Gerty - - en giechelde. - -

'Dat was 'n jolige tijd' - verzuchtte Fredi. - - 'He, wat lijkt me *dat* lang geleden al.' -

'Zóó, vindt je mij zóó oud geworden?' - informeerde Geerte coquet...

'U bent jonger dan ooit... Maar u bent nu zoo ver van mij, armen vlinder, van daan... 'n zoo deftige solide hollandsche huisvrouw'... En daarbij keek hij brutaal langs haar figuur - zoodat ze opnieuw bloosde. -

Geerte werd er bepaald melancholiek van. Die nare bevalling ook!

Haar nichtje, die veel eerder was getrouwd, had nog niets getrouwde-vrouw-achtigs, zag er in dat heel soepele witte japonnetje, met een wit ceintuur en 'n paar rozen, uit als 'n jong-meisje. -

'Hoe vinden jullie mijn japon?' - vroeg ze, om af te leiden. - -

'Ik moet 's voelen - - ik beoordeel altijd de stoffen óók' - zei Fredi, en kwam naast haar; boog zich over haar heen, om te streelen langs 't golven van de neervallende plooien.

Zij voelde zijn heeten adem even, - zag neer op zijn dik-blond-stoppelhaar...

En, heel duidelijk aan haarzelve, in haar opgewonden toestand, voelde ze een wilde, haast onweerstaanbare begeerte in zich opbruischen dat hoofd naar zich toe te trekken, het te overstelpen met zoenen - zoenen - zoenen. - -

'n Begeerte, zooals ze die nooit had gevoeld naar Govert-Jaap, - wiens liefkozingen ze aannam zonder ze zelf te begeeren. -

- - Gerty, met haar kopje thee in de hand naar hen glurend, herinnerde zich 't opeens: Dat was wáár ook, dat Fredi 'n oue vlam was van Geerte. Nu 't was haar te gunnen zoo'n afleiding, nu ze zoo tot aan den hals toe in de soliditeit zat, door dat huwelijk met den doleerder. -

'Zeg kinderen' - riep ze met een onbekookte begeerte om goedhartig te zijn, door Geerte het gemakkelijk te maken Fredi veel te zien... 'Jullie moeten morgen bij mij komen kijken naar m' nieuwe boudoir-ameublement... Ik vond dat mat-rose zoo gauw gefaneerd - ik heb alles nieuw genomen.' - -

'Ik heb 't immers al gezien - - toen je het hebt uitgezocht' - antwoordde Geert. - Maar Fredi, sneller Gerty's bedoeling radend, viel in: -

'Maar ik niet... Als ik morgen een kopje thee mag komen halen....'

'Ik ben thuis - - zonder mankeeren,' beloofde Gerty. 'Kom jij nu ook Geerte?' - - Toen stond ze op om Nout te gaan zeggen, dat het hun tijd werd.

Hij zag er rood en verhit uit, in-vulgair, nu de cognac en sigarenreuk met hem meekwam als een golf van drank- en societeitsatmospheer. - - En zijn reeds verslapte grofzinnelijke trekken waren, nu hij moe was en slaperig, veel geprononceerder onbeduidend, zijn oogen zagen rood, en zijn gezicht was opgedroesd. - Gerty, fijn,

aristocratisch poppetje nevens hem, wipte met een naar de serre om Lizzy en Sjoerd op te zoeken. - -

Het was nog niet in orde tusschen die twee, dat zag ze dadelijk aan Lizzy's ontevreden, verzuurd gezicht, aan de verveelde houding waarmee Sjoerd op het canapetje meer lag dan zat. - Terwijl Lizzy, op een paar groote dwars-over-elkaar gelegde kussens gezeten, zóó dat je haar beenen zag uitstrekken uit haar rok en diep kon inzien in haar gedecolleteerde japon, hem zinnetjes vóórlas uit een boek...

Zij wou 't gauw dichtslaan - - maar Gerty hoorde nog heel duidelijk iets van 'n naakte vrouw en een bad, en vroeg nieuwsgierig:

'Wat lees je... Lizzy...'

'O, 'n héél kunstzinnig boek...' spotte Sjoerd - - 'ten minste dat zegt Lizzy - - De Witte Dorothea - - de geschiedenis van een juffer, die in haar bad wordt bekeken door een schilder - en met hem wegloopt. -'

'Nette jonge meisjes-lectuur,' kon Gerty niet inhouden. - - Maar Lizzy, die zich veel te goed deed op hare artistieke ontwikkeling, en die aanwendde als een gemakkelijk en bruikbaar voorwendsel, om al hare heerenkennissen bij naakte schilderijen en dito bustes te sleepen, of te onderhouden over realistische boeken van hetmeest-onomwonden genre, wees haar pedant te recht: - -

'Als je wat deedt aan moderne literatuur, zou je weten dat De Witte Dorothea in Duitschland een groeten opgang maakt. - Het is een boek dat je *moet* gelezen hebben. - En ik wilde Sjoerds meening weten - - - uit een literair oogpunt natuurlijk.' - - - - - - - - - - - - - - -

(Wordt vervolgd).

Correspondentie van de redactie met de abonnés

De redactrice van de Holl: Lelie brengt ter kennis van de lezers van dit Blad, dat zij géén manuscripten, of brieven, haar naar aanleiding der redactie-aangelegenheden toegezonden door niet-abonnés, kan beantwoorden langs **particulieren** weg. De correspondentie in dit Blad dient zoowel tot de beantwoording van brieven, als tot de mededeelingen betreffende aangenomen en geweigerde bijdragen, en zij, die zelve geen abonné of abonnée zijn, kunnen dus niet verwachten langs een anderen dan den correspondentie-weg te worden beantwoord. Wanneer zij door leesgezelschapkring, of samen-lezen, of op welke wijze dan ook, gelegenheid kunnen vinden de correspondentie-rubriek te volgen, dan is de redactrice bereid hen dáárin te beantwoorden.

Op dezen regel wordt voortaan *géén uitzondering* meer gemaakt, en afzonderlijke nommers, correspondentie-antwoorden aan niet-abonné's behelzend, worden **niet** meer toegezonden.

REDACTRICE.

P.S. Het spreekt van zelf, dat deze regel alleen geldt voor eerstbeginnenden, èn voor briefschrijvers die in de corr: rubriek thuishooren.

Carla. - Gij zult hoop ik U zelve wel herkennen? Ik koos het pseudoniem van Uw aangeboden werk. - Ik zond het U terug; ofschoon ik Uw stukjes volstrekt niet zonder eenigen aanleg vind, omdat zij getuigen van een goede opmerkingsgave, en een vlotten stijl hebben. Maar zij zijn nog niet anders dan onbeduidende schetsjes, zonder eenigen inhoud. Daarvoor is in de Lelie geen plaats meer, nu zij een blad is geworden van geheel andere beteekenis en richting, dan vroeger het geval was, en daardoor de lezerskring ook een geheel andere werd. -

Madelon (ik hoop, dat gij mijn woord van dank aan U in de vorige Lelie, hebt herkend). Ik herhaal het voor alle zekerheid nogmaals. Ik heb U namelijk daar geschreven, hoe gij mij een zoo vriendelijke kaart hebt gezonden wegens mijn ongesteldheid, dat ik U daarvoor in de allereerste plaats wilde dankzeggen, en dan later zou beantwoorden Uw brief en inzending. Dat doe ik dus nu. Uw versjes wil ik aannemen. Enkele regels zijn niet geheel in den haak. Gij zult dit hoop ik zelve in de drukproeven, die ik U dan zal doen toekomen, wel verbeteren; maar het geheel is goed. - Ik was recht blijde te zien uit Uw schrijven, dat mijn eerste afwijzing U niet heeft afgeschrikt, want gij hebt gelijk, zoo zijn er, die de waarheid niet willen hooren. De overige aanmoedigingen, die gij mocht ontvangen, door Uw elders aangenomen werk, deden mij óók veel genoegen voor U. Want natuurlijk is zoo iets toch een groote bemoediging, vooral wanneer men begint. - Hebt gij voor dien roman reeds een uitgever? Ik zal hem stellig met belangstelling lezen. Het onderwerp kan

heel mooi zijn, maar alles hangt natuurlijk af van de uitwerking. - Gij zegt zoo onderworpen, dat misschien de 'deskundigen' er een afkeurend oordeel over zullen uitspreken. Wel, ik zeg U reeds vóóruit, dat woordje 'deskundig' moet gij niet te nauw nemen, want als gij eens wist wie er al zoo 'beoordeelt' en critiseert' aan de couranten en tijdschriften, welke jochies, die nog niets presteerden, daarvoor anonym gebruikt worden, en ook *hoe* het gebeurt, óók door zoogenaamde menschen van naam, heusch dan zoudt gij U noch hun afkeuring aantrekken, noch van 'deskundigen' spreken. Hebt gij niet gelezen wat ik onlangs schreef aan Maria II, hoe een onzer grootste nu overleden literaire critici de stapels hem ter recensie aangeboden boeken onder zijn kinderen verdeelde, en hun beval hunne opmerkingen erover voor hem op een lijstje te zetten; dan verwerkte hij *hunne* gegevens tot een onder *zijn naam* verschijnende literaire causerie, of zoo iets. Die man, dien ik natuurlijk niet openlijk kan noemen, werd beschouwd als een onzer *gezaghebbenden*, werd *gevréésd* ook, door alle jongeren. Nu, na zijn dood, kunt gij daaruit zien met hoeveel recht en reden hij zijn naam als criticus had verworven. En toch was hij nog eerlijk in elk geval, vergeleken bij die knoeierijen en naar de oogen kijkerijen, die tegenwoordig gebeuren. - Ik ben blij, dat gij U hebt geabonneerd op de Lelie, nu komt deze correspondentie dus dadelijk onder Uw oogen. En ik hoop, dat Uw belangstelling erin zal toenemen. Jammer, dat gij nu juist die drie weken 'staking' hebt getroffen mijnerzijds.

Van Uw pseudoniem nam ik goede nota gelijk gij ziet. Gij kunt het zoo dikwijls wisselen als gij zelve wilt, indien gij bang zijt voor erkenning.

Thelma. - Uw feuilleton is reeds, zooals gij intusschen zult hebben gezien, opgenomen. Dit nu toegezonden schetsje echter is niet meer geschikt voor de Lelie zooals zij nu is. De tegenwoordige Lelie-lezers willen iets anders dan zulke korte onbeduidende schetsjes. Ook is het Uwe te dor van toon, te weinig uitgewerkt. Vriendelijk dank voor Uw goede wenschen voor mijn gezondheid.

Louis. - De portretten zend ik U tegelijk met dezen terug. - Ik zou U reeds eerder hebben geantwoord, ware deze drie-weken vacantieperiode er niet tusschen gekomen. Om nu ineens een greep te doen midden uit Uw zoo hoogstinteressanten brief, hoe **kunt** gij ook maar één oogenblik denken, dat de inhoud daarvan mijn gevoelens ten Uwen opzichte zou wijzigen ten Uwen *nadeele!?* Immers, laat mij U nu den indruk in zijn geheel genomen, dien Uw vertrouwelijk schrijven op mij naliet, schetsen. Kort saamgevat is die een van gróóte blijdschap, dat er dus toch, tusschen al de vuilheid en oppervlakkigheid dóór van hedendaagsch jongeluileven, in de groote steden in de eerste plaats, (en gij woont in zoo eene), nog steeds diep-ernstig-over-het-leven nadenkende, en zich in de vraagstukken daarvan verdiepende jonge mannen zijn. Want zoo heel dikwijls denk ik, als ik al het onbeduidende om me heen zie, dat dit niet het geval is, en dat juist de jongeluiwereld allen zin voor iets hoogers en beters dan het meest materialistische bestaan heeft verloren. (Het quasi aan kunstdoen, en zich een geleerd air geven, van zeker soort kwasterige heertjes, heeft immers niets te maken met wezenlijk diep dóórdenken over het leven en zijn strijd; juist *die* heertjes zwelgen het gráágst in nachtkroeg-plezieren waardoor zij zich

inbeelden het leven te leeren kennen, terwijl zij in waarheid er niets anders van zien dan 't amsterdamsche vuil van gore onzedelijkheid-modder). - Ziet gij, toen ik Uw mededeelingen over dien jaren-langen strijd en twijfel, en dat te samen er over spreken las, toen heb ik mij innig *verheugd* erover, dat er, ook nog heden ten dage, *zulke* jonge mannen zijn, die voor zoo iets oog en oor en gemoed bezitten. En ik geloof ook niet, dat Uw gewetens-bezwaar, als zoudt *gij* dien anderen zijn geloof hebben ontnomen, recht van bestaan heeft. Immers, zoo *gij* het niet hadt gedaan, dan zou het leven in Uwe plaats zijn getreden, en hem dezelfde twijfelingen en dezelfde vragen, waarover gij hem deedt struikelen, op zijn weg hebben gelegd. Dat *kan* niet anders. Het geloof van den een is daartegen bestand, dat van den ander bezwijkt voor de raadselen die niemand kan oplossen. *Gij* hebt daaraan geen schuld, vind ik. Mij-ook is het zoo gegaan als Uw vriend, ik-ook heb losgelaten wat ik eens geloofde, en zoo graag had willen blijven gelooven (omdat geloof veel gelukkiger maakt). Daarom kan ik alles wat gij daaromtrent schrijft zoo heel goed navoelen, omdat ik het heb doorléefd. Indien gij mijn straks bij den uitgever Veen verschijnenden roman: *Wat nooit sterft* in handen krijgt, zult gij in dat boek, waarin ik veel van mij zelve neerlegde, ook een predikant ontmoeten, dien ik woorden in den mond geef, welke ik in zekeren zin voor de *ware* houd: dat namelijk een *verstands*-geloof, een *willen* aannemen, misschien voor je zelf nog gelukkiger is, dan het omverwerpen zonder opbouwen kunnen, waartoe wij ongeloovigen van lieverlede zijn gekomen, *zoodra wij logisch doordenken en doorredeneeren.* - - Alles is immers *toch* raadsel. Waarom zouden de geloovigen niet even goed gelijk kunnen hebben als de ongeloovigen? En zeker zijn de eersten voor zichzelf gelukkiger. - In het bijzonder trof mij dat Bijbelwoord, dat Uw vriend niet meer kan beamen: ‘Vreest God, Eert den Koning’; zie, datzelfde heb ik-ook eens tot een onzer hooggeachte Christelijke Staatslieden gezegd: ‘Hoe kunt gij, als Christen, het goed willen praten, wat b.v. een Koning van Engeland deed, en doet, wat de Koning van België op zijn geweten nam, wat een Prins Maurits, (om van latere Oranjes niet eens te spreken,) ten onzent misdeed als hij erkend liederlijk leefde, - etc., etc.’

Toen heb ik een zóó spitsvondige redeneering ten antwoord gekregen: dat de *Koning* moest worden afgescheiden van den *Persoon*, dat het mij en hem, den christen-staatsman, niets aanging hoe zoo iemand particulier leefde, als hij maar een goed monarch was in constitutioneelen zin, etc. etc. - dat ik bij mij-zelve dacht: Al deze fraaie, handige redeneeringen hebben *niets* meer te maken met het Bijbelwoord als zoodanig, dat wij *de zonde* moeten afkeuren, en de *onzedelijkheid* moeten bestrijden. In de Kamerzelf is het ter sprake gekomen, van socialistische zijde, hoe een onzer christelijke ministers niet heeft geleefd, als jong-mensch, als *christen.* En van christelijk-historische zijde is toen geantwoord: Het *particuliere* leven van iemand gaat de Kamer niet aan! - Op die manier verdraaien en wijzigen de christenen-zelf den geheelen Bijbel, dien zij heeten te beschouwen als Gods Voorschrift, naar hun eigen zin en gemak. - En de liberalen - hetgeen gij-zelf mij daaromtrent schrijft, is er een kostelijk voorbeeld van, van hunne *zoogenaamde* vrijzinnigheid - zijn niet veel anders, waar het *hunne* denkbeelden geldt in de *praktijk* te beoefenen. Immers, ik vraag U, wat is nu eigenlijk *on*vrijzinniger dan een jongen te beletten godsdienst-onderwijs te nemen, of dan een geloovige dagelijks daarover hatelijkheden te zeggen *dat* zij gelooft, en daarin gelukkig is. *Wezenlijke* vrijzinnigheid is even weinig te vinden als *wezenlijke* vroomheid. In dat gezin waarvan gij mij vertelt schijnt

die te heerschen. Maar, argumenten kon men er U niet bijbrengen. Natuurlijk niet. Het geloof toch is immers ook geen met voor-en-tegen-argumenten te *bewijzen* zaak. Men gelooft het, of men gelooft het niet. En verder valt er niets over te zeggen. Indien men er over redeneert en gaat twijfelen, dan is men reddeloos verloren. Daarom kan ik mij die eerste houding van Uw vriend zoo levendig begrijpen, dat hij U niet *wilde* toegeven, uit *zelfbehoud*, en ik vind zijn ruiterlijk dat ongelijk bekennen op dien bewusten avond héél eerlijk. Ik ben het ook geheel met U eens, dat het een te gemakkelijk beweren is van zeker soort geloovigen, alsof God elkeen die Hem ernstig bidt, zou verhooren; - waaruit dus consequent volgt, dat een ongeloovige het alleen aan zijn eigen onwil te danken heeft geen licht te krijgen, omdat hij dus niet ernstig genoeg wil bidden om licht. Dat zelfde verwijt heb ik-ook dikwijls gehoord, en meestal van sleur-geloovigen, van wien ik overtuigd ben, dat zij veel minder ernstig hebben *nagedacht* dan ik-zelve over den Bijbel, en dat zij er ook al heel weinig naar doen wat zij belijden. Juist dezulken hebben dit eigengerechtig-oppervlakkig: 'Als je maar ernstig bidt, dan krijg je wel licht', het eerst in den mond.

Nu wil ik U nogmaals heel hartelijk danken voor Uw gróót vertrouwen, en U vragen: vertel mij gerust ook het overige, zonder vrees dat gij mij te lang ophoudt. Daarvan is geen sprake. - Ik heb integendeel mij werkelijk *verheugd* over den ernst van Uw karakter, die mij daaruit bleek, en over het mij geschonken vertrouwen eveneens.

Wat het zakelijke aangaat, de door U opgenoemde onderwerpen schijnen mij heel-geschikt. Zendt ze mij dan echter *omgaand*, dan kan ik zulke stukken dadelijk plaatsen. Juist zoo iets moet *actueel* zijn. Ga ik uit de stad, dan geef ik U mijn eigen adres op in zulk een geval; dan krijg ik Uw werk spoediger dan door den uitgever.

-

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Sluiting red: ged:

1 December 1909.
23ste Jaargang.
No. 22.

Berichten.

Present-exemplaren en Bewijs-nummers zijn aan te vragen bij den uitgever van dit blad, niet bij de redactie.

Beklag over correctie- of drukfouten heeft de betreffende te richten tot den uitgever, niet tot de redactie.

Zij, die zonder abonné of lezer te zijn van de Holl. Lelie de redactie lastig vallen met de toezending van manuscripten of brieven, hebben het zichzelf te wijten, wanneer zij geen particulier antwoord ontvangen; de beantwoording van een en ander geschiedt door de corr.-rubriek in dit blad, behoudens die gevallen van uitzondering die de redactie om welke reden dan ook persoonlijk uit beleefdheid maakt.

Zij, die hunne manuscripten bij weigering terug verlangen, worden verzocht hunne behoorlijke frankeering terstond in te sluiten en hun juist adres terstond op te geven.

Zij, die met de redactie correspondeeren in de Lelie onder welk pseudoniem ook, worden verzocht zoowel dit pseudoniem als den eigen naam onder elken brief te herhalen, daar het onmogelijk is alle pseudoniemen te onthouden bij een zoo uitgebreide correspondentie.

Anonyme brieven worden niet beantwoord.

REDACTRICE.

Men wordt verzocht alle brieven en stukken, onder het adres der redactrice, te adresseeren bij den uitgever L.J. VEEN, 485 Keizersgracht, Amsterdam.

Redactrice.

Als de wolken.

De wolken drijven
zoo snel voorbij,
als loome schapen
in lichte wei.

Ze gaan zoo zoetjes,
ze gaan zoo stil.
Daar is geen wind
die hen drijven wil.

Zoo gaan m'n dagen
ook stil daarheen
heel onbewogen,
zoo een voor een.

Ze gaan zoo kleurloos,
zoo droef, zoo zwaar,
alsof het leven
gestorven waar.

MARIE SCHMITZ.

Februari.

De zon kwam door en scheen zoo blij.
Het leek een lichte dag in Mei,
schoon 't winter was.

De hemel werd zoo blauw en klaar
of lente reeds gekomen waar'
langs 't lichte gras.

En in de takken, kaal en dood,
een vogel, die zijn wijsje floot,
zoo licht en blij.

En 'k dacht, ik wil oòk vroolijk zijn,
want een zoo'n dag van zonneschijn
is ras voorbij.

MARIE SCHMITZ.

Ter bespreking toegezonden.

Opstellen betreffende Kinderen en Hun opvoeding, door **E.H. du Quesne - van Gogh** (Baarn, E.J. van de Ven 1909). - In dit korte opstellen-bundeltje (prijs 60 cts.) geeft de schrijfster, uit den aard der beknoptheid, geene uitvoerige of diepgaande stukjes, maar eenige gezonde beschouwingen ten beste over kinderopvoeding. In het bijzonder troffen mij hare woorden betreffende de vraag van haar jongetje omtrent 'vleesch'. - Had ik hem 'de waarheid' gezegd, zegt ze zeer terecht, dan had ik moeten zeggen: Vleesch komt van de koeien. Jan. Die moeten eerst doodgemaakt; en dat doet een man, die slager heet, met zijn groot mes; en, als ze dood zijn, de koeien, komen al de andere menschen, en koopen ervan, en eten ze op, gebraden in de pan, en dat noemen ze dan vleesch.

- En, tot welk een ontbladering der 'witte bloemen' die, zooals zij het poëtisch noemt, het denken van een kind zijn, een dergelijk wreed tot elken prijs 'de waarheid' zeggenwillen zou leiden, stelt zij dan zeer verstandig in het licht.

Zoo staan er méérdere juiste opmerkingen in haar bundeltje.

Kleine Liedjes, door **Jozef Cohen** (uitgave Erven Martin G. Cohen, Amsterdam). - Eenvoudig en ongekunsteld, als het witte omslag, zoo ook doen de 'kleine Liedjes' aan van Jozef Cohen. Bij al het gewrongene en gewild-mooi-doenerige van hedendaagsche poezie acht ik dit een gróóte aanbeveling, *omdat het een bewijs is van een onafhankelijk eigen persoonlijkheid*, die dicht, zooals hij 't voelt en in zich hoort, en niet zooals de sonnetten-makers tot èlken prijs dat nádoen van de grootheden. - Over het algemeen is er een toon van droefheid en van 'n beetje sentimentaliteit in deze zoetvloeiende versjes. Dat hij echter óók rake dingetjes kan maken bewijst de auteur in b.v. onderstaand gedichtje: '*Voor Louis Bouwmeester*':

Men heeft je al begraven
Vóór je gestorven bent,
Zooals men dat in Holland
Gewoon is en gewend.

Maar bèn je eens gestorven
Dan resolveert de Raad,
Je altijd te herdenken
Op 't naambord van een straat.

Estella Schönberg geeft uit bij de uitgevers W.L. en J. Brusse, Rotterdam: Een **practisch huishoudboek**, in- en uitwendig zeer smaakvol versierd, door den teekenaar Joh. Briedé, prijs *f* 1.00. - Het lijkt mij bijna overbodig te zeggen, dat deze uitgave met recht kan heeten een practisch, nuttig, en aanbevelenswaardig geschenk, voor ieder die huisvrouw is, of het gaat worden.

Mejuffrouw Estella Schönberg is leerares in het boekhouden te Amsterdam, en dus 'bevoegd', om die plechtige uitdrukking te gebruiken, tot het door haar

ondernomen werk. Het boek begint met begrootingen van uitgaven, berekend naar verschillende grootten van jaarlijksch inkomen; het bevat verder kwartaal-overzichten, enz. enz., en het ziet er zóó smakelijk uit, dat zelfs iemand, voor wie 'boekhouden' zulk een gruwel is als voor ondergeteekende, bijna lust krijgt er voor haar plezier zich in te verdiepen.

De Vrouwenbeweging, door **Ellen Key**, vertaald door mevr. **Logeman van der Willigen** (uitgevers-maatschappij A.W. Sythoff, Leiden). - Ik wilde dat Ellen Key zich niet zoo te buiten ging aan citaten, want waarlijk, daardoor verdrinkt ze als het ware zichzelve en hare eigene soms heel heldere denkbeelden in die van anderen, die toch immers maar geleende waar zijn. In dit boek van haar vind ik véél waarheden en behartenswaardige opmerkingen, al ben ik het met hare overdreven idealistische toekomst-indeeën niet alleen niet eens, maar moet er zelfs om glimlachen, schouderophalend, dat iemand zóó kinderlijk-onnoozel nog kan zijn in geloof aan de menschheid, die reeds staat aan het eind van haar leven, zooals dat met eene Ellen Key het geval is. Ik hoop uitvoeriger op haar boek terug te komen, wil er nu slechts iets uit aanhalen, dat mij trof als juist gezien en goed-gezegd, zooals b.v.:

Ook gebeurt het meer en meer, dat een vrouw haar werk niet als 'bijverdienste' beschouwt, maar dat zij er geheel van leven moet. En dit zijn de vrouwen, welke, indien zij niet zelfstandig werkten, ten laste zouden komen van den een of anderen man, en daardoor misschien zijn huwelijk verhinderen; vrouwen ten slotte, die niets liever wenschen, dan de warmte te genieten van den huiselijken haard waarnaar de mannen hen verwijzen. Maar daar niemand hun die warmte aanbiedt, moet men hun ten minste toestaan dat zij zich zelf de kolen verschaffen voor haar eenzaam vuur.

Dit gezond-gedacht feminisme is óók het

mijne. En juist dáárom haal ik die woorden aan. Waartegen *ik* tevelde trek telkens, dat is tegen het willen wegredeneeren van het huwelijk, en het moederschap, als zijnde in mijne oogen *de* eenige ware vrouw-bestemming; ik protesteer tegen het dat alles op den achtergrond willen dringen als iets van bijzaak, tegen het spelen ook met werk, of kunst, of maatschappelijk gedoe, door gehuwde en ongehuwde vrouwen, voor wie deze dingen slechts sport zijn, om zichzelf te amuseeren. *Maar ik hen het volkomen eens met Ellen Key,* dat de tegenwoordige toestand, waarin 9/10 van de ongehuwd-blijvende vrouwen zijn **genoodzaakt** zich zelf haar eigen brood te verdienen in harde concurrentie met den man, haar het recht geeft op volkomen gelijkstelling met hem in dien strijd, wat wetten, openstellingen van beroepen, kiesrecht, wat in één woord alles betreft, dat hèm den strijd vergemakkelijkt.

Najaar (2 dln.), door **Stijn Streuvels** (uitgever L.J. Veen, Amsterdam). - Ik kan niet zeggen, dat ik Stijn Streuvels hier op zijn best vind. Ten eerste is mij van zijn hand een groote dóórwrochte roman liever dan deze verzameling van eenige opstellen, en ten tweede zoek ik in deze bladzijden te vergeefs naar die wonderbare gave van de Vlaamsche natuur in zich opnemen, en zoo den lezer laten zien, dat hij haar moet liefkrijgen, anders Streuvels zoo eigen. O natuurlijk, hij is te veel meester van de taal, en te veel geroutineerd schrijver, om ook nu niet te hebben geleverd gesoigneerd en als een apart iets-daarstaand werk, maar het is mij alsof ik er in mis de geestdrift, de gemakkelijke zoetvloeiendheid ook, van zijn vroegere romans. De blijde dag b.v., het eerste verhaal, doet je zoo ‘bedacht’ aan, zoo onnatuurlijk, met dien breed opgezetten aanhef, verloopend in niets. Toch voel je óók weer, juist in datzelfde verhaal, welk een meester Streuvels is in het weergeven van 'n stemming, in het je daarin laten meeleven, want hij teekent die weesmeisjesomgeving zóó pakkend, je ziet dat leven in die stille klasse, in dat groote klooster, zoo duidelijk vóór je, dat je er als het ware bij bent, je zelve, ik zou haast zeggen, vóelt in de rol van Helene. Die zoo kan schrijven is en blijft 'n kunstenaar, al is hij de eene keer iets pakkender van vorm, of heeft wat meer te zeggen dan de andere.

Catharina, roman uit den Patriotten-tijd, door **Elise Soer** (uitgeversmaatschappij A.W. Sijthoff, Leiden). - In onzen tijd, waarin niet meer wordt gestudeerd voor, noch gewerkt op een boek, en integendeel ieder slipperdassige jongeling of kortgerokte backfisch zich terstond voelt ‘artist’ bij de gratie Gods, mag men wel verwonderd staan over den ernst en de toewijding, die Elise Soer moet hebben besteed aan de uitbeelding harer historische figuur; want haar boeiend verhaal is gegrond op feiten en gebeurtenissen, welke werkelijk voorvielen in Leiden, in den patriottentijd waarin hare Catharina leefde. Geplaagde hedendaagsche huisvrouwen kunnen uit de ervaringen dezer dame met hare bedienden zien, hoe het óók ruim een honderd jaren geleden niet alles couleur de rose was op dat punt, en, nog iets anders valt uit dezen roman te leeren, namelijk dat, wàt ook verandere, den hollanders het elkaar op godsdienst-questies bevitten en daarover hard vallen eeuw in eeuw uit ingeschapen blijft. Dezelfde gretigheid, die ook nu nog, in onze dagen, den Nederlander, modern of orthodox, bezielt om den andersdenkende te verguizen, zat óók voor in Catharina's dagen, waarin het gold den Doopsgezinden (die er intusschen nù gansch en al gekomen zijn), een hak te zetten. Ik wil den lezer de lectuur niet bederven door over den inhoud te vertellen, alleen allen met warmte aanbevelen dit boeiend en op nauwkeurige gegevens gegrond verhaal; dat handelt over iets anders dan achterbuurt-ellende, en je laat zien hoe smart ook in voorname, deftige kringen kan worden geleden, en dat

vooral de groote verdienste bezit van een aardigen, interessanten kijk te geven op ons hollandsch leven in een vroegere minder-zenuwachtige eeuw dan de tegenwoordige; waarin noch auto's noch vliegmachines waren uitgevonden, noch telephoon, noch feminisme, noch zelfs zóó iets als openlijk ongeloof - en waarin toch in den grond de menschen precies net zoo waren als nu, en als ze wel altijd zullen blijven ook.

Jongelui-lectuur.

Het huis op de heide, door **A.C. Kuiper** (uitgevers Scheltens en Giltay, Amsterdam). Van deze bekende schrijfster ligt een nieuwe uitgave voor mij, die zich om haar welverzorgd uiterlijk, groeten mooien druk, en zwaar papier, bijzonder eigent tot St. Nicolaascadeau. - Het verhaal speelt, gelijk de titel reeds aanduidt, ‘buiten’, waarheen het troepje Amsterdamsche kinderen zich ineens ziet overgeplaatst. - De stijl is levendig en op-

gewekt, en de denkbeelden, die de schrijfster wil prenten in hare jonge lezeressen, maken een gezonden, eenvoudigen, behartenswaardigen indruk, zonder dat zij in het minst ‘preekt’ intusschen.

De avonturen van den Stadhuisklerk, door **Joh. H. Been** (uitgever L.J. Veen, Amsterdam) is weer een van die aardig-vertellende boeken, waarin deze auteur zoo ver is. De uitgave is mooi, op zwaar papier, de plaatjes kan ik niet extra-fijn vinden, maar de lezers zullen wel 't méést op den boeienden inhoud aanvallen.

Een ongelukkig schot, door **Harold Avery,** schrijver van Op en top een jongen, en Van de cricketvlag (uit het Engelsch). Uitgeversvennootschap Erven Martin G. Cohen, Amsterdam. Vertaalde jongelui-lectuur kunnen wij, wegens plaatsgebrek, niet uitvoerig bespreken, moeten er ons dus toe bepalen te zeggen, dat dit lijvige, smaakvol uitgegeven boek een goeden aantrekkelijken indruk maakt.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Boeken, brochures, etc. welke niet tot nadere bespreking in aanmerking komen.

Hoe worden ouders opgevoed (naar Mrs. Craik) door **C. Waller - van Marken.** (Uitgever C.A.J. Dishoeck te Bussum). (*Vertaalde* boekjes van dezen aard worden slechts bij hooge uitzondering besproken).

Philip Mauro Leven in het Woord, vertaald door **Nellie.** (Uitgever D.A. Daamen, den Haag). Voor dit boekje geldt hetzelfde wat hierboven is gezegd omtrent vertalingen.

Mooi-Nederland, 1ste afl. geïll. bladen gewijd aan Natuur- en Steden-schoon. (Uitgever D.A. Daamen, den Haag).

De Nieuwe Gids, November afl. (Uitgever Electr. Drukkerij Luctor et Emergo, den Haag).

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Musicalia.

PHILIP KRUSEMAN. **Rêve Bleu.** Valse lente.

De uitgever van dit blad zond mij bovengenoemde wals ter bespreking.

Tevoren had de componist zelf, de heer Philip Kruseman, voor mij een *homo novus* in de Hollandsche muziekwereld, zijn werk ter beoordeeling toegezonden.

De drang van beide zijden doet mij.... walsen.

Ah! de wals! En, vooral, ah! de ‘valse lente’!

Er zijn lieden, zoo leeken als musici - vooral musici natuurlijk -, die de dansmuziekcompositie beschouwen als een soort van muzikaal handwerk, een laag-bij-de-grondsche kunstuiting, alleen maar geschikt om vulgaire zieltjes in een soort van zinnenprikkelende vervoering te brengen. De stumpers! Het ontbreekt dien schepselen aan levenslust en zin voor humor - eigenschappen, die óók tot den macrokosmos van gevoelens en denkingen behooren, die, in zijn innerlijke veelzijdigheid en wisselwerking, den èchten kunstzin uitmaakt.

Daniël de Lange heeft herhaaldelijk gezegd, dat hij het opérette-genre minderwaardig vindt.

Daniël de Lange is echter een geperforeerde mummie.

En al de schepselen, die voor dansmuziek ‘an und für sich’ kleinachtig betoonen, zijn geperforeerde mummies.

Zeker - er is slechte en er is goede dansmuziek. Er *is* dansmuziek, die ‘doodgetrapt’ en waarop niet getrappeld moest worden.

Maar, sapristi! er zijn ook slechte en goede symphonieën.

En een goede wals, een van Johann Strauss bijvoorbeeld, is een mooiere kunstuiting dan een prullige symphonie. Slecht gezegd: want een prullige symphonie is heelemáál geen kunstuiting en heeft niet eens, gelijk met prullige dansmuziek wèl het geval is, de verontschuldiging van pretentieloosheid.

O! de wals! Eene mooie, ‘fijne’ wals.... Rhythme en melodie vormen één bekoring. Houdt uw stramme beenen strompelig bijeen en blijft in een donker hoekje mokkend luisteren, gij, geperforeerde mummies van elken leeftijd! Ziet, hoe het leven u voorbijsnelt!

> Aber es klingt die Musik! Es flattern bezwingt die Gewänder,
> Leuchten und schimmern wie Schnee Schultern und. Busen ringsum,
> Lieblich berauschende Klänge, wie reisst ihr hinein in den Wirbel!
> Blühende Leiber, wie reizt ihr, zu umschlingen den Arm!
> Alternde Füsse sogar, sie fühlen sich jählings beflügelt.
> Alternde Herzen, wie mein's, werden in Taumel versetzt.
> Und so dreht sich auch *hier*, wie draussen beim ehrlichen ‘Schwender’,
> Schliesslich und endlich die Welt nur um die Walzer von Strauss.

Heisa! paaien, is die muziek, die het bloed sneller doet jagen, het hart verwarmt, den levenslust aanwakkert - is die muziek géén kunst?! Is ze maar ‘Spielerei’? Is ze een ‘ernstig’ kunstenaar onwaardig?

De druiven zijn zuur, mijneheertjes!

> Een, twee, drie,
> Een, twee, drie.
> Mummelt maar,
> Lummelt maar.
> Kluchtige apathici!
> Duchtige musici!
> 'k Sleep u meê.
> - Au! o wee! -

Ach, hebt ge u bezeerd?

Dan laat ik u los. Maar even wil ik u nog in het oor fluisteren, dat Johan Strauss, zelfs al had hij niet de heerlijke opérettes ‘Die Fledermaus,’ ‘Der lustige Krieg’ enz. geschreven, véél grooter kunstenaar is dan alle ‘ernstige’ componisten van Holland tezamen. Reeds door zijn walsen alléén.

Atjuus! ernstige muzikanten. O ja, weet ge wel, dat o.a. Wagner de dansmuziek van Johaun Strauss zéér hoogschatte? Wist ge 't?

Dag, soi-disant kunstenaars!

* * *

De heer Philip Kruseman behoeft er zich dus volstrekt niet voor te schamen, dat hij zijn muzikale loopbaan is begonnen met het componeeren van een wals.

Hij had ‘ernstiger’ kunnen doen. Hij had bijvoorbeeld kunnen aanvangen met het samenflansen van een opera, die zich dan vriendschappelijk zoû hebben gevoegd bij de twintig of dertig gevallen Hollandsche opera's, die onze vocaal-dramatische kunst reeds ‘rijk’ is.

De heer Kruseman is echter, gelukkig, bescheidener geweest.

En hij heeft een wals gecomponeerd, die, zooals men dat zegt, er zijn mag.

Nu ja, ‘grand'chose’ is het dingske weliswaar niet. Het is geen wals, die inslaat en die een geweldigen opgang zal maken. Er stroomt geen ‘Wiener Blut’ in. Doch het ding is vlot en vaardig geschreven; de - veeldeels diatonische - melodie is van goeden huize, ook al toont ze zich wat te veel in négligé-gewaad. De wijze, waarop de verschillende deelen aaneengeschakeld zijn, getuigt van gevoel voor logiek en van snel inzicht in zake aanpassingsmotieven. By the bye - dat alles is toch werkelijk niet gering voor eerstelingswerk.

Onze jonge componist wake echter tegen verschillende gevaren.

In de eerste plaats schuwe hij voortaan straf diatonische melodieën. Het veld van variaties is te dien opzichte immers te begrensd, zóó begrensd, dat men alle kans heeft, in het zog van bekende voorgangers te varen. En inderdaad wekt deze wals de gedachte aan reminiscensiën op. Ze zoû, om maar wat te noemen, ‘Jugendwerk’ van Rodolphe Berger kunnen zijn. ‘Pour le besoin de la cause’ voeg ik daaraan toe, dat niemand ter zake aan bewust plagiaat heeft te denken.

Dan vermijde hij voortaan de diverse trucs van het vak. Trucs zijn bijvoorbeeld die orgelpunten temidden van muzikale phrases. Ofschoon ik niet beschik over notenschrift, zal ik den lezers mijn bedoeling duidelijk trachten te maken - de componist zelf zal me denkelijk reeds dadelijk begrepen hebben. -

Kijk eens, de wals is geschreven op een gedichtje van Georges Millandy, waarvan ik hieronder de eerste acht regels overneem, daarbij de lettergrepen cursiveerende, waarop, in de muzikale verklanking, een orgelpunt valt, gevolgd door een rustteekentje.

Nous avons *fait* un rêve,
Un joli rêve d'amour.
Mais la *nuit* fut brève!
Voici déjà venu le jour....
Ah! maudis*sons* l'aurore,
Qui nous surprend de ses feux;
Et pour rêver encore,
Fermons les yeux.

Nu vin-je dien truc van dat orgelpunt, gevolgd door een rustje, in tientallen walsen terug. En nu is het verlokkend bespottelijke van dien truc, dat men gedurende zijn verschijnen allerlei malligheden kan zeggen. Bijvoorbeeld:

'Nous avons *fait*.... geloof er geen steek van, hoor!.... un rêve.'

Of, in noten:

'Si la si *do*.... waarom gaat de muziek niet gewoon voort?.... la sol fa.'

De eerste, die dat orgelpunt-rustteekentje gebezigd heeft temidden eener walsphrase, was, geloof ik, alweêr Johann Strauss. Doch deze schepper der 'geflügelte Walzer,' deze walsenkoning mocht zich, bij zijn schitterende melodische en rhythmische vondsten, vrij eenige caprices veroorloven - caprices, die, overgenomen of nagebootst door heeren navolgers, gauw veranderen in.... bêtises.

Dan nog een raad: als de heer Kruseman later weder eens een 'valse chantée' schrijft, zorge hij er voor, een goed gedicht en geen slecht proza te kiezen.

Het gerijmel van Georges Millandy is eenvoudig-weg beneden alle kritiek. Te oordeelen naar zijn banaliteit, zijn taalbarbarismen - de man 'maakt' o.a. een droom! - en zijn gruwelijke rhythmische fouten, ben ik er na aan toe, te gelooven, dat het 'gedicht' is gemaakt op de muziek, instede van omgekeerd. Dat nu is wèl 'Spielerei.'

De heer Kruseman worde niet mistroostig door mijn op en aanmerkingen. Indien ik in hem geen ontluikend talent, zij het dan ook niet van den hoogsten graad, zag, zoû ik er niet aan denken, zooveel woorden aan de bespreking van zijn werkje te besteden. Er

is waarlijk goeds genoeg in zijn ‘coup d'essai’ - hierboven heb ik het reeds uitgeduid.

Hij vroeg mij, of er kans bestond, zijn wals in Frankrijk gespeeld te krijgen. Als hij te zijner tijd eens een wals heeft gecomponeerd, die meer ‘factuur’ heeft en minder de herinnering opwekt aan tientallen andere walsen - in 's hemels naam geen diatoniek meer! -, en hij arrangeert die voor piano, twee violen, cello en contrabas, dan wil ik hem gaarne mijn tusschenkomst verleenen om die door de beste Parijsche café-orkesten - er zijn uitstekende bij - te doen uitvoeren. Slaat het ding in, dan zal het, in verband met de ‘droits d'auteur,’ hem zeker geen windeieren leggen. Frankrijk is, in tegenstelling van Holland, geen roofstaat.

‘Komm, mein Liebchen - *Melodie!*’

OTTO KNAAP.

De Suiker-pop.
Rotterdamsche St. Nicolaas schets door Joh. G. Schipperius.

Boven de stad grauwden donkere sneeuw-wolken. Reeds dwarrelden af-en-toe kleine, nattige vlokjes neer, die even bleven liggen om spoedig te versmelten in de kleierige modder der druk-begane straten. De menschen, in hun winterjassen als weg-gedoken, liepen met strakke norsche gezichten, waarop: ‘wat 'n hondenweer’ te-lezen stond, allen zich-haastend om maar gauw thuis te zijn in de warme kamer, waar gezelligheid hen wachtte.

Nu-en-dan reed 'n rijtuig met eenigszins in de modder gesmoord geratel voorbij, hoog-opwerpend groote slik-spetten, wat getroffen voorbijgangers nijdig deed opmerken: ‘lamme rijtuigen!’

'n Klein bleek ventje, in armelijke kleeding, nauwelijks voldoende om 'm te beschermen tegen de kille koude, ging eenzaam bijna-onopgemerkt door de drukke, helderverlichte winkel-straat. 'n Gatige pet dekte z'n blond-ruigharig hoofd, waarin 'n paar groote oogen koortsig schitterden, die de eenige levendigheid gaven aan 't smalle kamer-bleeke gezichtje.

Hij was moe. Aarzelend, als wist-i niet goed waarheen, bleef-ti nu-en-dan plakkerigdralen voor de hooge banket-winkel-ruiten, begeerig z'n kinder-oogen vestigend op de fraaie lekkernijen. 'n Groote suiker-pop, versierd met goud-karteltjes, en voorstellende St. Nicolaas in tabberd, met staf, baard enz. kortom 'n komplete St. Nicolaas, scheen in 't bizonder z'n aandacht te trekken. Bewonderend bleef-ti staan, de neus bijna platdrukkend tegen de spiegel-ruit in verlangend-kijken.

Zóó'n pop,... zóó een moest-i nou 's kunnen koopen voor z'n zieke Mientje. Wat zou zedáár blij mee zijn! Al zoo lang had ze liggen verlangen naar 't St. Nicolaas-feest. Maar 'n paar weken geleden had de dokter gezegd ‘dat ze dàt wel nie-meer “halen” zou’.... 'r Kwamen 'n paar dikke tranen in de oogen van 't schooiertje, toen-i 'r aan dacht dat-i gauw z'n zusje zou moeten missen. Want hij hield veel van d'r.

Maar nou was 't al 4 December en ze leefde nog. Misschien had de dokter zich vergist.... ‘want dach-ie dat dokters zich nou nooit 's vergisten?’....

Morgen was Sinterklaas ‘jarig’. 'n Fijn lachje gleed 'r om z'n lippen. Hij geloofde 'r al-lang niks meer van, dacht-i met ware vrijdenkers-trots. Als Sinterklaas werkelijk zoo'n goeie ouwe man was, waarom gaf-ti dan niks an de arme kindertjes? Waarom kwam-di alleen maar bij kinderen die 'n rijke pa en moe hadden en op deftige scholen

gingen; die 's winters jassen en mantels hadden en heele laarzen; die hèm minachtend an-keken omdat-i klompen droeg?...

Nu, as Sinterklaas leefde zou-di dáárom 'n hekel an 'm hebben. Maar hij was dood. ‘Al-lang dood en begraven’, had Keesie gezeid en bij dat ‘begraven’ had-i 'n hoogwijs gezicht gezet van ‘'r alles van weten’.

Z'n oome Dirk was doodbidder.

Maar Mientje geloofde nog wel dat-i leefde, dat-i elk jaar met 'n stoomboot uit Spanje kwam, om de goeie kindertjes cadeau'tjes te brengen. Wat drommel, 't stond toch in de versjes?....

‘Zie ginds komt de stoomboot

Uit Spanje weer aan’....

Al weken van te-voren had ze getracht ze te zingen. Getracht. Want de hoest belette 't haar gewoonlijk.

En 's avonds moest-i bij d'r bed komen zitten, om te vertellen van de mooie winkels en wat 'r nog-meer te-zien was in de stad.

‘Henkie’ had ze gevraagd, ‘zou Sinterklaas nou *hier* óók komme?’...

D'r stemmetje had angstig geklonken, als vreesde ze 'n ontkenning. Doch Henkie had

maar ‘ja’ gezegd ‘dat zal-di wel’.... om d'r tevreê te stellen. Als de dokter gelijk had duurde 't immers nog maar zoo kort? Elken dag werd ze minder... àl minder...

En toen was-ti de straat-op geloopen, omdat-i niet wou laten zien dat-i huilde.

Weer keerden z'n gedachten tot de pop terug.

Zóó een moest-i nou kunnen koopen. Dan zou-di 'm stiekum bij Mientje d'r bed leggen en 's ochtends vertellen dat Sinterklaas haar tòch 'n bezoek had gebracht, terwijl ze sliep. Maar zoo'n ding kostte wel honderd centén.... nee, duizend wel.. en hij had 'r maar twee, die hij stevig in z'n van kou verkleumde vuist klemde. En die vuist weer in z'n zak.

Zoo'n suiker-pop was toch maar mooi, met al die gouwe dingetjes d'r op.

Of Sinterklaas 'r werkelijk zóó zou hebben uitgezien?

't Werd al laat en nog stond-i daar te denken. De sneeuw was intusschen ál dichter gaan vlokken en maakte 'm koud en huiverig. In de glimmerende straten weerkaatsten de lantaarn-lichten in eindelooze rijen....

Soms klonk de zekere stap van 'n diender, in z'n lange regen-jas gedoken, waarop de sneeuw-vlokken als sterretjes glinsterden. Dan keken ze wantrouwig naar Henkie, 't schunnige ventje, dat daar zoo verlangend voor dien banket-winkel stond.

'n Echt klantje voor Pro Juventute...

Maar Henkie merkte 't niet, verdiept als-ti was in z'n denken.

Plotseling schrikte 'n licht tikje op z'n schouder 'm op en omkijkende zag-ti in 't lachend gelaat van 'n school-vrindje.

‘Jó, Henkie, wat sta jij hier te suffe?... Ga je mee naar 't pelusie-bero, d'r is 'n vent op-gebracht, omdat-i dronke was. Meschien komt-i d'r straks weer uit... jó, 'k heb me 'n aap gelache om 'm. Twee-maal is-ti gevalle. D'agente moesten 'm drage... vòl modder zat-i en bloeie dat-i dee!’...

En daar Henk geen antwoord gaf zei-di:

‘Wat stá-je hier toch?... Mot-je wat koope?’...

‘'k Heb immers geen cente?... anders zou 'k die pop koope, die Sinterklaas, dáár’..

't Vrindje trok 'm 'n eindje ter-zij, fluisterend:

‘'t Is hier ander 'n emmese[1)] winkel om te gappe... 'k heb hier laats twee broodjes met room gestole’...

Henk trok verbaasd-straffend z'n wenkbrauwen sâam, wat Piet angstigen deed: ‘nie verraaie hoor!’... Toen ongevraagduitleggend: ‘de juffrouw is haast nooit in de winkel, ze zit meestal achter 's avonds.. 'k Heb één broodje aan Jan Sluimers verkocht voor twee cigarette... je loopt gewoon naar-binne hè en dan steek-i je hand tussche die rooie gordijntjes, maar je mot kwiek weze’...

‘Heb... *jij* ge... gestòle?’... vroeg Henk beduusd.

‘Ja, is dát nou zóó'n dood-wond?’...

‘Late we doorloope’. Hij wilde 'r liefst niet over denken. ‘Je mág niet stele’, zei-di nog met zondag-school-wijsheid, ‘dan kom-i in de hel’...

‘In de hel?... in de hel? En ikke dan,... ben *ik* dan in de hel?... ben je mal, azzie maar oppast dat de dienders je niet te-graze neme’...

Piet 'n dief! Nou wist Henk hoe-di altijd aan zooveel zak-geld kwam!...

1) prettige, aangename, geschikte.

Toen ging-di met 'm mee naar 't politiebureau, 'n paar huizen verder. 'r Stond 'n verzameling van menschen, die met kinderlijk genoegen schenen te luisteren naar 't gebrul van den ‘dronke vent’ die men opstraat kon hooren.

‘'t Lirium’, zei 'n luisteraar, wijsgeerigglimlachend, en hij keek rond met 'n gezicht van: ‘hoe vin-je die mop? die is van mij’. En 'n ‘Falklandje’ zou dan ook geen beter succes kunnen hebben. De man wandelde vergenoegd verder tevreden over z'n humoristisch talent.

Toen Henkie thuis-kwam vond-i de deur half-open staan. Landerig beklom-di de donkere trap die naar de armelijke kamer voerde waar 't gezin verblijf-hield. Op de tafel brandde 'n nietig olie-lampje zonder lampeglas, flakkerend 't schraal-bemeubelde vertrekje belichtend. In 'n hoek zat moeder te huilen, terwijl vader, 't met zorgelijke rimpels doorgroefde aangezicht in z'n grove werkhanden verborgen, aan tafel zat, stomwanhopig. Geen van beiden sprak toen Henk binnen-trad, maar moeders snikken zeiden 'm al genoeg en deden 'm angstig vragen:

‘Hoe is 't met Mientje?’

‘Och...’ Dokter had alle hoop opgegeven.

‘Mag 'k bei 'r komme?’...

‘Och ja, jonge’...

Zachtkens schoof-ti de bed-gordijnen weg. Het piepknarsend geluid der gordijn-ringen over de roestig-ijzeren staaf, deed 'r de oogen op-slaan.

‘Dag Henki,’ zei ze zwakjes. Toen gekuch.

‘Dag Mien, 'k kom is eve kijke, hoe of-i 't maakt,’ zei-di, om wat te zeggen.

Ze glimlachte. ‘Is 't al dag?.. Is 't al Sinterklaas?’

‘Nee, da's morgen pas.’

‘O, 'k dacht dat 'k al zoo lang had geslape’... fluisterde ze en trachtte 'n half-liggende, half-zittende houding aan te nemen. ‘Ben je buite geweest? Zijn 'r mooie winkels?’...

Henk wist geen antwoord. 't Was of 'n hoogere macht 'm belette te spreken.

‘As 'k beter ben, Henkie, mag 'k met je gaan wandele, o, 'k zal gauw beter zijn.’ Haar lijk-bleeke wangen beweerden 't tegendeel. ‘Dokter heeft 't beloofd’, hernam ze, en... ‘'k voel 't.’

‘Ja Mientje, azzie beter ben mag-i mee’..

‘Vertel nou's wat 'r te zien is op-straat,.. van de winkels, enne.. heb-i Sinterklaas al gezien?’.. Even verfde 'n koorts-blos 't bleek van haar gezichtje.

‘Nee, *die* is 'r nog niet, maar de winkels zijn zóó mooi’... en Henk vertelde breedvoerig, terwijl zij gretig luisterde, 'm strak aanziend met haar groote koortsig-schitterende oogen. En hij vertelde van de suiker-pop, die zeker wel honderd cente zou kosten, ‘àls 't niet méér was!’

‘Hé... as Sinterklaas komt, zal 'k 'm om zóó'n pop vrage... hij zàl toch wel komme?’..

‘Ja.. a, 't staat immers in de versies dat-i kindertjes mìnt’...

‘Heerlijk’... zuchtte ze, vermoeid achterover zinkend.

‘Maarre... hij komt meestal azzie slaapt, zie-je, hij wil niet hebbe dat ze 'm zien.’

‘Waarom niet?’...

‘Dat weet 'k niet... enne... dan legt-i lekkers neer, soms. Azzie héél, héél erg zoet ben’...

‘Suiker-poppe?’...

‘Ja.. a misschien wel.’

‘Kom Mien, ga nou weer ruste, kom als 'n zoete meid,’ zei moeder. Ze vond 't ál te wreed. Henk was nog zoo onverstandig, hij had niet moeten beginnen over Sinterklaas.

Tegen den avond kwam weer de koorts opzetten. Mientje ijlde hevig. Eerst 's ochtends te drie uur sliep ze afgetobd in.

Henk had vrij-af van school dien middag, maar kon het thuis niet uithouden in de dompige kamer. Moeder liep maar te huilen en dat maakte 'm akelig. Neen, daar kon-di niet tegen. Nog even zag-ti naar Mientje. Ze ademde nauw-merkbaar en toen di d'r smalle snoetje zoende, werd ze niet wakker. De felle koorts-blos van den vorigen avond had plaatsgemaakt voor 'n wasachtige bleekheid.

‘Dag Mien’ zei-di in zichzelf.

Toen liep-ti de straat-op.

't Vroor. De half-versmolten, nu bevroren sneeuw maakte de straten bijna-onbegaanbaar glad. Hier-en-daar was van stads-wege asch gestrooid teneinde 't uitglijden der paarden te voorkomen.

Afwisselend hard-loopend en glijdend om warm te worden ging Henki naar de woning van Piet, om te vragen of-ti meeging ‘wat loopen.’

Piet was dadelijk bereid. Ze zouden zien of ze wat pakjes konden dragen voor de menschen. 't Was 'r nou juist een goeien tijd voor, St. Nicolaas, meende hij. - Maar 't ging moeielijker dan ze aanvankelijk gedacht hadden. Niemand, die 'r lust in had z'n pakje toe-te-vertrouwen aan die twee armzalige schooiertjes. Die diefjes waren tegenwoordig zoo vindingrijk en brutaal.

Na eenige uren vruchteloos getracht te hebben wat te verdienen gaven ze 't maar op.

‘Dàn maar wat winkels kijke?’ vroeg Piet die nog geen lust had naar-huis te gaan. - Op 'n dergelijken feestdag kwam vader meestal beschonken thuis.

Henk gaf toe.

‘Kom mee zeg naar Sanden, op de Hoogstraat. 't Ruikt 'r altijd zoo lekker.’

‘De winkel van de suikerpop’ dacht Henk.

De pop stond er nog op dezelfde plaats van gisteravond. En terwijl Piet neerhurkte bij 't keldervenster, vanwaar de warme baklucht 'm tegemoet kwam, verlustigde Henk zich nogmaals in den aanblik van zooveel heerlijke staaltjes van bakkers-talent. Als-ti groot was, moest-i banket-bakker worden, dacht-i; 't was bepaald z'n roeping.

Hé, als-ti nou toch die pop kon koopen voor Mien.

Wat zou z'r blij mee zijn. Al was 't alleen maar om d'r te laten zien dat Sinterklaas d'r niet vergat. Ze had zóó naar 'm verlangd.

En z'n heldere oogen schitterden bij 't heerlijke idée. Maar honderd cente...

Die zou die in geen jaar met pakkies-dragen kunnen verdienen...

‘Zèg,’ aarzelde hij, ‘zèg Piet!’...

Piet schrok plotseling op. Ook hij had z'n droomen gehad. ‘Wat?’ vroeg-ti.

‘Wat zou die pop nou koste?’...

‘Weet 'k nie... wou je 'm koope? Heb-i dan cente?’

‘Néee.. dat nou niet, maar...’

‘Welnòu dan’...

Henk kleurde licht. Als-ti.. 's probeerde.. om 'm weg te kapen?..

En zoo gauw als 't denkbeeld zich van 'm had meester-gemaakt, was Piet 'r deelgenoot van.

‘Durf-i?’...

‘Nee... eigenlijk niet... jij?’...

Pietje, gisteravond nog zoo'n held durfde 't niet aan. Nee hoor, de dienders hadden 'm al eens op z'n hielen gezeten...

‘Wil *ik* uitkijke?’ stelde hij voor, ‘dan loop jij stiekem de winkel in’...

‘Verraai je me niet?’

‘Nee jò, dan mag-i mijn ook verraaie... 'k heb 't immers verleden week óók gedaan’..

Henk twijfelde niet langer.

Beslist deed-i de deur open - toen 'n greep... verdomme... mis!... daar stond 't ding... àh! nou had-i 'm!...

Toen, in doods-angst, holde hij weer de straat-op, zonder omzien naar Piet, die hij hijgend achter zich hoorde... in de verte vaag gescheeuw: ‘dieve!... dieve!’... Henk liep harder dan Piet, die weldra was achterhaald...

‘O God!... as-ti nou maar niks verklapte’.. Toen spande hij zich nóg meer in, door sloppen en stegen ging 't, hij wist 't zelf niet, als ze 'm maar niet kregen...

Maar al-lang waren z'n vervolgers 't spoor bijster. Eén was 'r nu gepakt, men was tevreê.

Eindelijk waagde Henk 't, z'n vaart te stuiten en om zich heen te zien.

Kalm liep-ti nu naar-huis, de pop verborgen in z'n kiel. 't Ding was als door 'n wonder heel-gebleven.

Schijnbaar-kalm doch doodelijk-vermoeid beklom-di de trap, in-zich gevoelend 'n mengeling van vrees en geluk: dat-i misschien ‘d'r bij’ was en dat-i Mientje 't groote genoegen kon doen, dat misschien wel 't laatste zou zijn.

Nou zou-di de pop stiekum bij Mientje d'r bed neer-leggen... Wat zóu ze 'n oogen opzetten!... Van Sinterklaas!... dat zou ze nooit hebben gedroomd.

En voldaan over zich-zelf, overlegde hij hoe-di 't ding wel zou verbergen voor vader..

Maar die zou nog wel niet thuis-zijn en in dien tijd zon-di alle gelegenheid hebben de pop zoolang te verbergen tot den avond. Moeder zou-di vertellen dat-i met pakjesdragen geld had verdiend en daarvoor nou de suiker-pop had gekocht, maar dat ze niks an vader moest vertellen en òók niet an Mien. Want 't moest 'n verrassing zijn.

Toen-di in de kamer kwam, vond-i 'r z'n Moeder niet. Ze zou in de alcoof zijn, dacht-i, bij Mien d'r bed. En dáár vond-i haar ook.

Op 'n stoel zat ze, bij 't bed.

‘Moeder’ zei-di zacht, ‘móeder dan!’...
Ze antwoordde niet. Slechts 'n zacht gesnik klonk 'm tegen.
Plotseling begreep-ti 't.
O God, als Mientje eens....
Hevig angst-bonsde z'n hart en weer riep-ti: ‘Moeder!’...
Toen hief ze 't betraande gezicht tot'm op.
‘Is Mien... is ze erger?’ vroeg-ti met nog 'n klein straaltje hoop, hoewel hij 't ergste vermoedde.
‘Je hebt de groete van d'r Henkie... ze is dood’...
'n Gil ontsnapte 'm. Ach God, Mien dood! *Zijn* Mien!...
En hij liep op 't bed toe, ruw weg-trekkend de dekens en zoende 't smalle bleeke gezichtje.
‘Mientje! Mien! wor' toch wakker! Ik ben 't, je Henkie! wor' wakker!... hier is die suiker-pop... je wéét wel.., die heeft Sinterklaas... die heb 'k... die heb 'k expres voor jou gegapt!’...
Heftig snikkend begroef-ti z'n gezicht in de dekens van 't doods-bed. ‘Voor jou, voor joú gegapt’...

Drie dagen later werd 't zusje begraven, van-de armen, 's ochtends al heel vroeg.
Henkie was 'r niet bij. 'd Diender was 'm komen halen.
Rotterdam, 19/10 '09.

St. Nicolaas.
door M. Vorst.

Luchtig als vroolijke muziek klonken de jonge meisjesstemmen door de afgelegen straat, waar de fijne geluiden nog meer tot hun recht kwamen door de stilte alom.
De meisjesschool

ging uit en de bruintjes en de blondjes keerden huiswaarts, de schooltasschen in de hand, met frissche, rose wangen en breede haarvlechten, waarin hier en daar 'n enkele sneeuwvlok schitterde, die neer was komen vallen, als voorlooper van een flinke bui.

‘Morgen, sneeuw!’ riep er een.

‘'n Witte Sint!’ 'n ander.

‘Sneeuwballen gooien!’ 'n derde, die niettegenstaande heur vijftien jaren, nog behagen schiep in 'n dergelijk vermaak en gierde 't uit van plezier. Op den hoek van de straat scheidden ze zich af in groepjes van haar, die ongeveer den zelfden weg hadden te gaan en wenschten ze elkaar vroolijk ‘n goeden Sinterklaas en heel veel pakjes!’

'n Troepje backvischjes, die nog lang niet klaar waren met pakken, keerden haastig huiswaarts, anderen gingen taartjes eten bij Pas.

‘Loop wat aan!’ riep er een: ‘ik rammel van den honger, als ik aan de roomhoorns denk....’

‘Ik moet eerst naar huis, wij gaan met de heele familie’; riep 'n ander. Langzamerhand dunde zich 't groepje; 'n straat verder scheidde Annie Bartens van de anderen.

‘Veel pleizier van avond!’ riep ze met 'n gedwongen lachje, dat haar heel veel moeite kostte.

‘Veel pleizier!’ riepen ze terug.

Annie liep langzaam verder. Ze had nog eenige minuten te gaan, voordat ze haar huis bereikt had. In de verte hoorde ze den zeurigen deun van 'n straatorgel. 'n Hond jankte... ‘Pleizier,’ zei ze tot zich zelf; ‘ik pleizier’... en treurig gestemd vergeleek ze heur eigen vreugdeloos leventje met dat harer klasgenooten en ze moest eerlijk bekennen, dat ze ze benijdde in 't diepst van heur hart. Al dagen en weken van te voren hadden ze over niets anders gesproken, dan over dien goeden ouden Sint en de pret en de pakjes, die hij meebracht, over leuke Sinterklaasgedichten, over grappen en plagerijen, over den gezelligsten avond van 't jaar. En Annie luisterde naar die verhalen over vaders en oudere broers, die voor Sint en z'n zwarten knecht speelden en hoe de jonge kinderen nu en vroeger zij zelf gesidderd hadden bij z'n verschijnen.

Annie had zoo iets zelf nooit meegemaakt, alleen wist ze er van, wat ze er van anderen over gehoord had, of gelezen had in prentenboeken. Zoo ver ze zich herinneren kon, had ze zelfs nooit in den onsterfelijken bisschop geloofd. Men had zich geen moeite gegeven haar in hem te doen gelooven. Heur kinderleven was arm aan illusies geweest en de eenige afwisseling in heur eentonig bestaan was de school, waaraan ze ook bijzonder gehecht was, waar ze met kinderen van heur leeftijd verkeerde.

Maar nu hadden ze allen elkaar zooveel te vertellen in ieder vrij kwartier, dat ze geen acht op haar sloegen en ze zich nog eenzamer voelde dan gewoonlijk. Daarom zag ze ieder jaar met schrik 't Sinterklaasfeest naderen, zeker als ze was, dat 't voor haar geen vreugde brengen zou. Nu stond ze voor haar huis. - Ze schelde aan. 'n Minuut later was ze binnen.

‘'t Is niets gedaan op straat’, zei Kaatje, de bejaarde dienstbode met 'n rooden top aan de neus en gooide de voordeur dicht, huiverend van de koude. Annie ging naar de huiskamer.

‘Dag, tantetjes;’ riep ze bij 't binnenkomen; maar er verliepen eenige oogenblikken, voordat de beide oude dames haar gewaar werden, zoo verdiept waren ze in 't nazien

van de wasch. En er kwam geen vriendelijke plooi op heur gelaat, veel meer schenen ze verstoord. Niet lang behoefde Annie naar de oorzaak hiervan te gissen.

‘De wasch is thuisgekomen en nu missen we twee nieuwe handdoeken;’ legde tante Jet uit.

‘We zijn den heelen middag aan 't zoeken en uithalen’; verklaarde tante Truida.

‘Zal ik er eens om schrijven, tantes, misschien komen ze nog wel terecht, zijn ze in 'n andere wasch geraakt’, zei Annie spijtig; ‘wat jammer en nu juist met Sinterklaas.’

‘'t Is altijd wat met die wasscherijen’, knorde tante Truida; ‘nu zijn we al drie maal veranderd en je ziet 't: ‘elke verandering is geen verbetering.’

Maar Annie, die het hoofd nog vol had van alles wat ze op school had gehoord, zei enkel: ‘'t is nu zoo gezellig in de winkelstraten.’

‘Noem jij dat ook al gezellig?’ vroeg tante Truida ontevreden. ‘De menschen loopen elkaar haast onderste boven, en dat noemen ze nu gezellig, ik dacht, dat jij verstandiger waart.’

‘Al de meisjes van m'n klas zijn naar de winkels gaan kijken’; zei Annie treurig.

‘Naar de winkels gaan kijken, hm;’ antwoordde tante Truida, met 'n veelbeteekenend lachje, dat paste bij den toon harer

stem; ‘ik vind dat 't heel niet staat voor 'n net meisje....’

‘Als jij ook eens wilt gaan zien, dan ga ik mee,’ viel tante Jet heur zuster goedig in de rede.

‘Hè tante, dolgraag! maar is 't niet te koud voor u?’ vroeg Annie bezorgd.

‘Wel ne’; zei tante Jet, ‘dan doe ik m'n bonten avondmantel om; 't begint toch al donker te worden.’

‘Als jij gaat, ga ik ook mee’; zei tante Truida nu.

Na vijf minuten waren ze op weg. Haastig stapten ze voort, naast elkander door de stille straten. - De tantes zeurden nog steeds over de twee handdoeken, die weg waren en Annie deed heur best ze gerust te stellen, dat ze misschien nog wel terecht zouden komen.

De dicht bewolkte hemel boven de sombere huizenrijen, de kille atmospheer, de plasjes, waarin ze ieder oogenblik stapten, alles gaf 'n gevoel van onbehagen, dat slechts door 't zonnige van heel veel vreugde, dat van binnen uitstraalde, zou zijn te verdrijven geweest.

Nu waren ze in de winkelstraat. Wat 'n gelukkige, opgewekte gezichten! 't Scheen wel, dat de menschen voor dien eenen avond tenminste hun zorgen en ellende vergeten hadden. 'n Ieder scheen mee te doen aan de feestvreugde; speelgoed en suikerbakkerswinkels waren bijna leeggekocht en nog repten zich honderden handen met 't aanbrengen van nieuwen voorraad borstplaat en 't verzenden van pakjes. Hier en daar herkende Annie enkelen harer klasgenooten, die in rijtjes van twee of drie uitgelaten de etalages bekeken met stralende oogen en 'n blos op de wangen, of de voorbijgangers gekscheerend criticeerden, reeds volop genietend en nog met het vooruitzicht op de pret thuis. Sommigen groetten haar in 't voorbijgaan en keken even gichelend om.

‘Kijk, daar heb je die saaie Annie;’ zei er een; ‘wat 'n mooie mantels hebben die dames aan, met wie ze loopt, die zijn zeker antiek!’

‘Die moeten ze aan 't Museum vermaken!’ spotte 'n ander. Ze waren nu eenmaal in 'n stemming om iets overmoedigs te zeggen of te doen. - Anders waren 't gevoelige hartelijke meisjes en als ze alles van Annie begrepen hadden, zouden ze haar stellig 'n ‘zielig kind’ hebben gevonden. - Deze stapte nu achter heur oudtantes aan, die in plaats van naar 't moois te kijken, de twee handdoeken maar niet vergeten konden, deze keerden dan ook telkens in 't gesprek terug, als 't vervelend motief in 'n orgeldeun. O, wat had ze er om gegeven, ook eens mee te kunnen doen met dat vroolijke jonge volkje! Hoe haakte ze er naar ook eens pret te hebben.

‘Waarom liep ze hier?’ vroeg ze zich af. Ze voelde zich nog veel ongelukkiger tusschen al die feestvierende menschen. Op den hoek van 'n straat kwam tante Truida bijna in botsing met 'n troepje vroolijke jonge lui. Dat deed heur woede, die ze zoo lang bedwongen had, voor goed losbarsten.

‘Vinden jelui daar nu zooveel aan?’ riep ze uit; ‘ik heb er genoeg van; ik ga naar huis.’ Door de akelig doodsche straten keerde men huiswaarts. De sneeuw begon dichter te vallen uit den loodkleurigen hemel en 'n laagje vormde zich op de parapluies, die nu verplaatsbare daakjes geleken.

De tranen liepen haar over de wangen; heur oogleden gloeiden er van. Niemand bemerkte 't, dat ze schreide en 't deed haar goed. Maar toen men weldra weer binnen was in den helverlichten corridor, moest ze heur tranen snel bedwingen. In de huiskamer met de zware donkere gordijnen en de ouderwetsche meubelen warmde

ze heur verkleumde handen; ze putte weer nieuwen moed. Wie weet! Misschien zou er van avond wel 'n verrassing komen; iets heel prettigs, waarop ze in 't geheel niet gerekend had. Zoo iets gebeurde immers wel meer op Sinterklaasavond. Ze berekende van welken kant 't komen kon. In de stad kende ze maar weinig menschen, want de tantes gingen bijna met niemand om. Maar ze had nog 'n oom in Indië, dien ze wel is waar niet kende, maar, ‘met Sinterklaas kon je nooit weten’ beeldde ze zich in. O, als ze ook eens iets grappigs te vertellen had, morgen op school. Aan tafel deed tante Jet 'n verhaal van heur prille jeugd, hoe ze zich nog goed herinnerde, dat ze met Sinterklaas 'n avondje waren gaan vergulden. Ook tante Truida lag het nog als versch in 't geheugen. En zelfs Annie wist precies, hoe 't daar was toegegaan, alsof ze er zelf was geweest. Ze had er de tantes immers al zoo dikwijls van hooren vertellen; ieder jaar ter zelfder gelegenheid brachten ze 't weer te pas.

Na den maaltijd werd Kaatje binnengeroepen en even als ieder jaar schonk tante

Truida haar 'n wollen japon en 'n pond speculaas. Onder dankbetuigingen en hernieuwde beloften van trouw en aanhankelijkheid keerde de dienstbode naar heur eigen verblijf terug. - Nu kwamen de tantes aan de beurt. Er kwam 'n geborduurde boekomslag van zacht groen laken voor tante Jet en 'n haarspeldenkussen voor tante Truida. Annie had alles den vorigen dag al ingepakt; heel gewoon, slechts met 'n papier er om heen; wat van grapjes en surprises hielden de tantes niet, dat lieten ze liever aan de jongeren over.

'Ik ben blij, dat ik iets van je krijg, dat je eigenhandig gemaakt hebt'; zei tante Jet hartelijk.

'Nu zien we tenminste, dat je wat voor ons over hebt'; voegde tante Truida er aan toe. 'Je moet er nogal werk aan gehad hebben.'

'Ik hoop dat u er maar veel plezier van mag hebben'; zei Annie.

'Nu, dat hopen we ook;' antwoordde tante Truida, terwijl ze de groote, ouderwetsche boekenkast met de groene gordijntjes ontsloot en er eenige prachtbanden uitnam. Tante Jet keek Annie doordringend aan en fluisterde haar toe: 'we hebben iets heel moois en degelijks voor je'; en heur oogen werden vochtig, toen ze er aan toevoegde: 'ze zijn nog van m'n vader.'

Tante Truida keerde zich om en liet Annie de vergulden letters op den omslag lezen, terwijl tante Jet 't jonge gezichtje nauwkeurig gade sloeg, om na te gaan, wat voor uitwerking 't zien van 't geschenk bij haar bracht. 't Idee was immers van tante Jet geweest, die zoo trotsch was op heur ontwikkeld nichtje.

'Vondel zal net iets voor haar zijn', had ze heur zuster gezegd; 'ze houdt toch zoo veel van letterkunde.'

Tante Truida vond 't noodig 'n heel ernstig gezicht te trekken. 'Ik hoop', sprak ze, 'dat je er veel goeds uit leeren mag en dat je nooit zult vergeten, al wat we voor je gedaan hebben!'

'Maar tantetjes!' en Annie sloeg heur armen om de beide oudjes en kuste ze hartelijk.

Tante Truida en tante Jet gingen daarna wat rusten in 'n gemakkelijken leunstoel, de oogen gesloten, de handen in den schoot. Zoo lagen ze stil alsof ze baden. 't Door 'n groenen kap getemperde licht wierp 'n zacht schijnsel in 't midden der kamer. De meubels teekenden breede slagschaduwen op 't dikke tapijt. De ouderwetsche pendule op den schoorsteenmantel tikte met regelmatige slagen. Dat eentonige tik-tak, tik-tak en de nauwelijks hoorbare ademhaling der twee vrouwen was 't eenige geluid in 't ruime vertrek. - Met heur 'Vondel' onder den arm sloop Annie naar boven. Daar op heur kamertje ontstak ze licht; ze huiverde van de koude, want 't duurde lang, eer dat de gaskachel 't vertrek voldoende verwarmde.

Ze trok heur mantel aan; en met de eene hand in den zak er van, met de andere 't boek vasthoudende, begon ze te lezen. 't Was mooi, Vondel! 't Was prachtig mooi, maar zoo moeielijk; later zou ze er misschien veel aan hebben, later als ze meer aan taalstudie gedaan had en alles beter begreep. Nu kon ze heur gedachten er niet bij houden. 't Was ook alles zoo verheven! - Ze wilde maar liever wat gaan werken voor school. Ze begon met heur aardrijkskundeles; ze was juist aan de Staten van Noord-Amerika. 'n Paar maal las ze ze over, dan trachtte ze ze uit 't hoofd op te zeggen. - Bijna vergat ze, dat 't Sinterklaas avond was, zoo verdiepte ze zich in heur werk. - Dan hoorde ze 'n wagen aanrollen, 't getrappel van paarden onder heur venster. Verrast stond ze op; ze voelde 'n trilling door heur leden gaan; heur hart bonsde. 'n

Man sprong uit den wagen en haalde er 'n doos uit en dan 'n mand en dan nog twee kleine pakjes. Ze drukte heur neus tegen 't venster; 't was voor de buren. - 'n Minuut later zag ze den wagen weer wegrollen in den donkeren avond. - Ze kroop dicht bij de kachel om zich aan de warmte te goed te doen.

O, er was niets voor haar, er was niemand, die aan haar dacht. - Dan liep ze peinzend door heur kamertje en onwillekeurig bleef ze voor 't portret harer ouders staan. ‘O, hoe miste ze ze nu;

Als moesje nog maar leefde’; snikte ze; ‘O, zij zou me begrijpen.’ En ze dacht er aan hoe ze als heel klein meisje al bij de tantes van heur vader gekomen was in 't groote, sombere huis. Ze hadden zich altijd stipt van heur plicht gekweten en haar verzorgd, zooals zij 't 'n jong hondje zouden gedaan hebben; maar in de behoeften van 'n klein meisje konden ze zich niet indenken. Ze lieten haar nooit met kinderen van heur leeftijd spelen en tot heur tiende jaar hadden ze haar thuis les laten geven. Zoo werd ze afgetrokken en in zich zelf gekeerd.

Eerst dan zonden ze haar naar school. Maar ook daar bleef ze stil en afgetrokken en de meisjes vonden haar saai en vervelend. O, hoe gaarne had ze met hen gespeeld en gestoeid, maar ze durfde 't niet te bekennen. Later begon ze mee te doen met de anderen, maar intiem werd ze met niemand. Thuis vond ze in heur boeken heur eenige afleiding en troost. En de tantes dachten maar al door, dat ze gelukkig was.

't Deed haar genoegen, dat heur pleegkind zoo stil was in huis, dat ze er zoo weinig last van hadden, vooral daar ze al op leeftijd begonnen te komen. Maar Annie werd stiller en treuriger, zonder dat iemand het bemerkte; ze voelde, dat ze iets miste, maar ze uitte zich niet. - Eindelijk, daar hoorde ze 'n ruk aan de schel; de diepe klank drong door 't stille huis als de wonderklok uit 'n sprookje. 't Had op Annie de zelfde uitwerking. ‘O, daar moest de verrassing zijn, het geheimzinnige Sinterklaas geschenk, waarop ze nauwelijks had durven hopen. - Met kloppend hart ijlde ze naar beneden; daar kwam Kaatje aansloffen uit de keuken. Maar 't duurde haar te lang voordat deze bij de voordeur was. Hijgend opende ze de deur zelf. In den donker herkende ze 'n manspersoon, die haar 'n pakje overreikte met de woorden: ‘dat is van den bleeker, of u dat aan de dames wilde geven; de baas had ze vergeten bij de wasch te doen; - of de dames het niet kwalijk wilden nemen.’ - - - Bedremmeld keek ze den man aan. ‘'t Is goed;’ stamelde ze.

Nu liep ze mismoedig naar de huiskamer. Tante Truida zat over heur breiwerk gebogen, dat 'n sprei moest worden, die uit 'n aantal blokken bestond. Tante Jet breidde aan den rand er van. Annie 's blik viel op de grijze hoofden, 't eentonig beweeg van de vingers, naalden en draad.

‘Tantes, daar zijn de handdoeken!’ riep Annie. 'n Gelukkige glimlach speelde om den mond der beide oudjes.

‘Zijn ze terecht?’ vroeg tante Truida;

‘Wel, dat is 'n goede Sinterklaas.’ - Zwijgend deed Annie suiker in de kopjes, schonk ze de thee. Om tien uur doofde Kaatje 't licht uit. 't Sinterklaasfeest was afgeloopen.

Correspondentie van de redactie met de abonnés

De redactrice van de Holl: Lelie brengt ter kennis van de lezers van dit Blad, dat zij géén manuscripten, of brieven, haar naar aanleiding der redactie-aangelegenheden toegezonden door niet-abonnés, kan beantwoorden langs **particulieren** weg. De correspondentie in dit Blad dient zoowel tot de beantwoording van brieven, als tot de mededeelingen betreffende aangenomen en geweigerde bijdragen, en zij, die zelve geen abonné of abonnée zijn, kunnen dus niet verwachten langs een anderen dan den correspondentie-weg te worden beantwoord. Wanneer zij door leesgezelschapkring, of samen-lezen, of op welke wijze dan ook, gelegenheid kunnen vinden de correspondentie-rubriek te volgen, dan is de redactrice bereid hen dáárin te beantwoorden.

Op dezen regel wordt voortaan *géén uitzondering* meer gemaakt, en afzonderlijke nommers, correspondentie-antwoorden. aan niet-abonné's behelzend, worden *niet* meer toegezonden.

REDACTRICE.

P.S. Het spreekt van zelf, dat deze regel alleen geldt voor eerstbeginnenden, èn voor briefschrijvers die in de corr: rubriek thuishooren.

No. 10. - Dat is lang geleden, dat ik van U hoorde, zoodat Uw vriendelijke brief mij te meer genoegen deed! Het spijt mij, dat gij die in Uw oogen te slecht geschreven brieven hebt laten liggen; doe dat niet weer, ik weet dat gij een druk leven hebt, en zal gaarne wat extra moeite doen om U te ontcijferen. Bovendien, ik zelve heb in dat opzicht óók toegevendheid nóódig, wat mijn particuliere correspondentie aangaat; die is alles behalve duidelijk geschreven somtijds. - Gij schrijft, dat gij zulk een lust gevoelt 'den geest aan de kaak te stellen', door mij geschilderd in de corr. aan B.W. van de K. en Dorna, in de Lelies no. 9 en no. 11, omdat gij het met den inhoud dier correspondenties volkomen eens zijt. Ik sloeg die Lelies op, en veronderstel dat gij bedoelt wat ik schreef over het ten onzent tot in het bespottelijk opgedrevene 'standverschil', en de daarmee gepaard gaande bekrompenheid. - Wel, ik wilde dat gij alsnog de werkkracht vondt, om daarover eens een flink hoofdartikel te maken, want hoe mèér daartegen geprotesteerd wordt, hoe beter het is. - En nog méér zoudt gij mij verheugen met een artikel over 'Vrouwengedoe, en Eer- en Heerschzucht.' Heb ik U niet dikwijls reeds gezegd: *Gij* zijt een der weinigen, die het om de *zaak* te doen is, daarom zult *gij* eerst recht ondervinden hoe weinig het bij de meeste Uwer zoogenaamde medestandsters óók daarom gaat. Bij háár is het, juist zooals gij nu zelve óók zegt: '*Eerst zich zelf* en *dan* de zaak, waarom 't heet te gaan'. Juist die diep-innerlijke op ervaring gegronde overtuiging, dat het de menschen en de vrouwen dáárom te doen is, niet om de goede zaak, maar om 't prettige van vergaderen en in de courant genoemd worden, dus, om eigen ik, doet mij zoo verre mogelijk van hen blijven.... En die verloochening wegens 'standverschil' van familie onder elkaar, van den eenen neef of nicht door den anderen, omdat deze opklom, en gene daalde van den maatschappelijken ladder, och lieve No. 10, die komt óók voor in adelijke families, geloof mij, daarvan zou ik U heel aardige staaltjes kunnen vertellen. - - Gij 'kookt' soms van verontwaardiging. Ja, die toestand kan *ik* mij beter voorstellen dan 't phlegma waarin de rechtgeaarde Nederlander leeft en sterft, met een behagelijk: ''t Gaat *mij* niet aan, als *ik* mijn natje en droogje maar heb.'

Gij benijdt mij mijn werkkracht; wel, ik benijd U, dat gij een staatsbetrekking hebt met

pensioen straks. Zoo hebben we gewoonlijk allemaal onze zorgen. - Ik geloof niet, dat gij heel gauw zoo maar ineens een maand- of weekblad zult vinden, dat Uw werk zoo ruim betaalt, dat gij ervan zoudt kunnen leven zonder Uw tegenwoordige betrekking. Gij zijt niet in Amerika, maar in Holland, waar men met centen rekent als men 't ginds met dollars betaalt. - En denkt gij heusch dat *zulk* werk U minder zou vermoeien, dan Uw tegenwoordige arbeid? Lieve No. 10, ik kan óók over onderwijs meespreken, daar ik een jaar lang, tot volkomen tevredenheid mijner chefs, die mij nog lánger behouden wilden, in Schotland werkzaam was om fransch en duitsch te onderwijzen; welnu ik, die als niet daartoe opgeleide het veel moeilijker had, dunkt mij, dan een geëxamineerde onderwijzeres, vond na een zes weken 't geheele werk routine en niets anders, waarover ik mij geen oogenblik na de lesuren bekommerde. Heel iets anders is het wanneer men zijn ziel legt in zijn artikelen voor 't publiek, zooals gij het zeker zoudt doen, even goed als ik. Dat mat veel méér af. En dan, gij, met Uw eerlijk partijtrekken vóór en tegen, o wat zoudt gij in ons landje van water-en-melk-menschen het zwaar te verantwoorden hebben met de op U gerichte aanvallen!

Mij dunkt, Uw huishoudingtje heeft nu wel iets van 't mijne; dat is toch een groote verbetering op Uw vroeger-alleen wonen! - Over Menton denkt gij om er U te vestigen. Ja, ik ook voel wel véél daarvoor. Maar gij moet de bezwaren óók overdenken; die bestaan in de heete zomers, en in den verren afstand van Holland. - Persoonlijk zou ik-voor-mij daarover heenstappen, maar niet iedereen geeft zich daarvan rekenschap wat hij doet, als hij zooiets begint zonder die bezwaren vooraf te kennen. Dus zou ik er in Uw geval nooit terstond voor goed heengaan. Er een ‘baantje’ vinden, lijkt mij haast uitgesloten in Uw geval. Want het eenige zou dan zijn een pension aanvangen, en dat lijkt mij niets voor U.

In 't Gooi zit 'n heele dames-kolonie, geloof ik, maar ik ben daar niet persoonlijk bekend.

Ja, de questie van een groote drukke klasse rustighouden, is natuurlijk weer iets àparts; ik begrijp hoe *dat* vermoeiend kan zijn.

Ik las met genoegen die leuke zetten van Uw jongens, en ik ben het met U eens, dat het een soort zelf-overwinning kost zulk klein-goedje niet àl te veel toe te geven. Onder mijn bijlessen in Schotland behoorde ook het geven van beginsel-onderricht in teekenen aan kleine meisjes van ongeveer 8 jaar, en ik had altijd veel moeite met mijzelve om die kleine babbelmondjes maar niet geheel ongestoord haar gang te laten gaan; zoo hard vond ik het reeds op *dien* leeftijd haar tot het gedwongen stilzitten en ‘werken’ te dwingen. - Mijn hart-ongesteldheid brengt mede, dat ik my lichamelijk zoo heel weinig mag en kan vermoeien, en daardoor niet veel kan uitgaan of in het gewone, gezellige leven kan meeverkeeren. Maar mijn hoofd bezit gelukkig een groote werkkracht. - Dank voor Uw goede wenschen.

Hermine van T. - Uw gedichtje Muziek is in den aan vang zangerig, maar aan het slot zijt gij met Uw maat in het ongereede geraakt. Zijt gij abonnee? Zoo niet, dan kan ik het niet terugzenden wegens het niet-insluiten van postzegel.

Uitgestootene. - Ik dank U héél hartelijk voor Uw lieven brief en Uw hartelijke belangstelling in mij. Ja, de Bad-Nauheim kuur héeft mij goed gedaan, maar zij is zeer aangrijpend geweest. - Ik ben blij, dat gij en ik elkaar op al die punten zoo geheel

navoelen. - Wat het werken voor die Vereeniging betreft, ik geloof *niet*, dat gij daarmede genoeg zult verdienen om er van te kunnen leven later, en ik heb dikwijls gehoord, dat men, om te worden aangenomen, niet alleen zeer mooi moet kunnen werken, maar óók moet hebben een of andere protectie. Indien er ten Uwent geen onderafdeeling bestaat, waartoe gij U in Uw woonplaats zelve dan zoudt moeten wenden, dan zou het het beste zijn aan het Hoofdbestuur te schrijven. Ik weet niet of dit in Amsterdam of in den Haag is gevestigd, maar dat is gemakkelijk te informeeren. - Het soort werk bestaat uit datgene wat men het best kent: schilderen, hout-snijwerk, borduren, naaien, stoppen, verstellen, etc., etc. Dat, waartoe gij U het best geschikt acht, zult gij-zelve moeten opgeven. Misschien, maar dat weet ik niet zeker, moet gij in elk geval éérst proeven Uwer bekwaamheid inzenden. - - - Ik moest hartelijk lachen om de door U opgedane ondervinding, die gij mij verder in Uw brief beschrijft. Want *dat* is 't nu juist, wat *ik*-ook zoo afstootend vind, die koude hoogheid, waarmede liefdadige dames de meerdere spelen tegen de van haar genadigen bijstand afhankelijke sollicitanten. Inderdaad, zóó behoorde het te zijn, dat zij medelijdend, en hulpvaardig, en hartelijk zoo'n ongelukkige tegemoet kwamen. In plaats daarvan echter spelen zij de beschermende presidente of secretaresse uit...

Ja, daarop rekenen de Kamerleden en de Haagsche aristocratie in hunne quasi-vroomheid juist, dat men in de provincie *niet* weet hoe het toegaat achter de schermen. Denkt gij, dat ook ik, toen ik hier kwam wonen, *wist* hoe het toeging.? O, de heeren-zelf, hebben zoo goed-gezorgd dat ik léérde zien en weten. Ik ken er zoovelen, die *toen* voor geen geld ter wereld in de zondige Ned. Herv. Kerk gingen zitten, en die nu boos worden als je hen daaraan herinnert, en met denzelfden godsdienstijver die eens zoo verguisde Ned. Herv. predikanten gaan hooren; (want nu is doleeren *niet* meer in de mode; het heeft afgedaan nu); of anderen, die weleer op ‘dien Kuyper’ neerzagen hemelhoog, als op 'n burgerman-raddraaier, en die nu de deuren hunner salons niet wijd genoeg weten open te zetten, wanneer ze maar een tipje van zijn jas zien. (Want toen was Kuyper in Amsterdan niets dan 'n dominee, nu is hij ex-minister en grootheid nommer een van geld en relaties). - - En zoo is er zoo oneindig véél wat de buitenwereld in de provincie niet merkt of ziet. Ik wil U nog een voorbeeld uit mijn eigen ondervinding vertellen. Een mijner heel orthodoxe familieleden verweet mij eens, dat ik vrije-liefde had gepredikt volgens hem, en dat dit onzedelijk was. Daar hij mij totaal verkeerd had begrepen, kon ik hem

op dat punt gauw genoeg gerust stellen, maar in zijn betoog kwam óók voor een beschouwing over het vreeselijk-zondige van zulke gevallenvrouwen, over de ellende hunner verleiding door zondige mannen, enz. Toen antwoordde ik hem naar aanleiding daarvan: ‘Als gij er zóó over denkt, dan hebt gij ook niet het recht, als *Christen,* in Uw eigen salon erkend-onzedelijke mannen te ontvangen, wier schandalen iedereen hier in den Haag wéét. Dan moet gij als *Christen* die mannen de deur wijzen.’ - Kan je begrijpen? De door mij hem met name genoemden waren immers mannen van invloed, van naam. En den zedelijken moed tegen dezulken partij te trekken en aldus openlijk te ‘getuigen’ voor zijn geloof, *dien* had hij niet. Ik heb hem zelfs met name een dame genoemd, die er zich op beroemde onder hare ‘vriendinnen’, dat ze al het mogelijke deed om een miskraam te krijgen, omdat ze ‘kwaad’ was, dat ze bij ongeluk ermee zat, met kind nommer twee. Maar toch bleef *die* vrouw heel zedelijk gezelschap voor zijn familie. Want - ze was van naam en invloed!

Alles wat gij schrijft over dat godsdienstgekibbel beaam ik volkomen. De menschen voelen zich onbevredigd in hun niets wezenlijks hebben. Zij vinden in het modernisme geen houvast. Dan zoeken ze 't in mododingen, als daar zijn Christian Science, óók 'n extra Haagsch-artikel, omdat het uit Engeland komt, (en, 'n Hagenaar, die meedoet, is 'n naäperij van 'n Engelschman,) verder theosophie, spiritualisme, wat niet al... Maar voor mij staat het vast, dat er over honderd jaar - *als* we er dan nog zijn - alleen *geloovigen* zullen overblijven namelijk *Roomsch-Katholieken*, en *ongeloovigen* namelijk *protestanten.*

Ik zal Uw verlangen naar meer geregelde opname van de toilet-rubriek niet vergeten. - Over *hollandsche lectuur* wordt geregeld in de Lelie geschreven. *Die* vraag van U begrijp ik daarom niet geheel. - Hartelijke groeten. - Schrijf gerust maar eens gauw weer.

Dora J. - Het spijt mij zeer voor U, dat zuinigheid U noodzaakte Uw abonnement op te zeggen, maar voor mij kan dat geen reden zijn U particulier te beantwoorden. Gelijk ik reeds telkens uiteenzette, op die manier zouden de niet-abonnés bevoorrecht worden boven de abonnés. Het stukje kan, bij de vele dergelijke copie van dien aard, niet tot plaatsing in aanmerking komen.

Hoopvol. - Met het zakelijke beginnende, vind ik het stukje, dat moet voorstellen: de dood, niet heel duidelijk; zelfs het slot geeft in dat opzicht niet voldoende helderheid. Gij zegt, gij hebt het niet ‘somber’ opgevat; dat geef ik U toe, maar... daardoor óók alles-behalve nieuw, want gij-zelve zult mij moeten toegeven, dat het ‘naar-huis’-idee niet uitblinkt als een oorspronkelijke vinding van ‘Hoopvol’, maar vóór haar reeds is gezegd door honderden en duizenden, dichters, en predikanten, enz., enz. - Het artikeltje, dat gij ‘zoo maar losjes weg hebt geschreven’, draagt van die handelwijze ook wel een weinig de sporen. Ik vond het begin niet onaardig, om dat ‘luchtschip’ er bij te pas te pas te brengen, maar het gaat uit als een nachtkaars, zoo iets als een toast van een dominee op een bruiloft; (en dan nog van een dominee, die niet véél er van weet te maken).

En nu ten slotte het fragment. Daarover kan ik niet oordeelen, voor ik 't heele verhaal heb gelezen. Het begin is wel goed geschreven, maar het is nog niets dan een begin; ik moet eerst, voor ik U daaromtrent iets kan beloven, het gehéél voor mij zien. Als het verhaal als zoodanig goed is, dan is er geen bezwaar tegen het in

de Lelie op te nemen, als het tenminste niet *te* lang is, maar ik kan onmogelijk er over oordeelen voor ik het geheel heb. - - Om U eerlijk de waarheid te zeggen - en ik hoop hoe gij hierbij wèl in het oog zult houden, dat ik, juist *omdat* ik wat zie in Uw werk, U zoo uitvoerig er over schrijf - meen ik dat gij op dit oogenblik, (wat onder Uw tegenwoordige omstandigheden zoo héél natuurlijk is), te veel zijt vervuld van *allerlei* gedachten en *allerlei* bezigheden, om U met den noodigen ernst, en met rijpelijk overleg, te *wijden* aan het schrijven. Gij hebt een vlug hoofd, een helderen kijk op de dingen, daardoor gaat het U heel vlug en vlot af zoo iets in elkaar te flansen, maar... het rechte wordt het dan ook niet. Het is daarvoor te oppervlakkig nog. Zendt dus iets anders ter gelegenertijd. Ik ben steeds ter Uwer beschikking.

Uw hartelijke lieve brief, over die kuur in Bad-Nauheim, heb ik zeer gewaardeerd. Gij moet U dat geschoven worden in een fahrstuhl nu niet zóó erg voorstellen, want het is in Bad Nauheim iets zóó gewoons, bij al die hartlijders, waaronder zoo velen, die veel jonger nog zijn dan ik, dat het minder opvalt, en minder 'ziek' lijkt dan op andere plaatsen het geval is. Het *moet* nu eenmaal, indien men iets werkelijk ernstigs heeft, en dat gevoel van *moeten* helpt je er gauw doorheen, juist omdat je het van zoovelen ziet. Den eersten dag vond ik-ook het vreeselijk, en had een gevoel alsof iedereen er mij op aanzag, maar het went gauw en... als men niet veel kan loopen, en toch zoo graag buiten is, dan geniet men aan den anderen kant zoo oneindig véél van dat zonder inspanning en zonder hartbeklemming kunnen zien alles om zich heen, kunnen mee-aanschouwen allerlei mooie lieflijke plekjes, waar je anders nooit komt, en die, als ze maar iets in de hoogte gaan, voor hart-lijders als ik verboden terrein blijven.

Van mijn vacantie heb ik niet véél kunnen profiteeren door het ellendige regenweer voortdurend. Maar toch deed de rust mij véél goed, en ben ik in die drie weken zéér aangesterkt. - Ik ben blij dat gij mij kunt navoelen op het punt zich gemakkelijker schriftelijk dan mondeling kunnen geven; want velen gaat het juist andersom, die zeggen: Je praat zooveel gemakkelijker. Wat gij daaromtrent schrijft neem ik met instemming over:

En zéér trof me een woord, *dat U eens in een Uwer correspondentie-brieven schreeft*, *dat U in Uw brieven veel gemakkelijker met de menschen praat*, *en veel onbevangener*, *dan U dat ooit in een mondeling gesprek zoudt kunnen. Mij gaat dat namelijk net zoo: op papier kan ik niet alleen veel méér*, *maar ook veel prettiger praten over dingen*, *die me lief zijn. Misschien ligt 't 'm wel*

daarin, *dat we dan niet oogenblikkelijk in de gelaatsuitdrukking van de*(*n*) *luisterende kunnen gadeslaan wat onze woorden uitwerken. Zoo dikwijls*, *als je met iemand praat*, *maakt een kleine*, *vaak onbewuste trek in 't gezicht*, *of een beweging*, *een eind aan een ontboezeming*, *je gaat je schamen èn - wordt daardoor vaak gekunsteld of onwaar. In een brief*, *wanneer je rustig*, *alleen zit*, *vloeien de gedachten regelmatig uit de pen*, *al komen heel dikwijls (tenminste mij gaat dat zoo), nà dat de brief verzonden is*, *onrustige gedachten op: hoe zal dat of dat wel opgenomen worden? zoodat 't antwoord soms met eenige vrees tegemoet wordt gezien.*

Juist, zóó is het. Aan het papier geef ik mij geheel; vergeet mij zelf; gelijk gij terecht zegt, als men praat, dan ziet men hoe de tegenover je zittende persoon je ondertusschen bekijkt, je japon, je haar, wat dan ook aan je; of wel hoe hij of zij er naar snakt óók aan 't woord te komen; of wel, hoe hij of zij wordt afgeleid door een geluid in huis, of op de straat, of door iets van dien aard. *Dat* ik dit alles opmerk, en *dat* het me hindert en me in mijn eigen vrij uitpraten belemmert, zal óók wel weer komen omdat ik ‘niet ben als 'n ander.’ - Want de meeste menschen merken niets van dien aard op, en keuvelen en leuteren maar voort, zonder zich in het minst te bekommeren of de bezoeker 't interessant vindt, of ook maar *kan* vinden. Als ik in gezelschap ben verwonder ik mij altijd over de onbeduidende gesprekken die worden opgezet, en lang- en breed-voerig-uitgesponnen, en waarnaar de anderen luisteren, en dikwijls héél zichtbaar *niet*-luisteren, alles onder het motto ‘gezellig’ samen-zijn. Zoo vind ik 't ook altijd voor degenen die *mij* bezoeken, een ware kwelling, dat zij uit beleefdheid zich verplicht rekenen mijn gezondheid ter sprake te brengen, ik *waardeer* wel hunne bedoeling, maar ik denk ondertusschen aldoor: Wat vervelend voor hen, dat moeten belangstelling toonen in kwaal nommer zooveel, van ziekte nommer zooveel! (Want wie heeft tegenwoordig géén kwalen!) En zoo gaat het mij bij zooveel dingen van dien aard. Daardoor ben ik een slecht causeur, maar, geloof ik, een *goed* luisteraar, omdat ik dit bereidwillig doe, volstrekt geen behoefte voel zelve aan 't woord te komen. - -

- - - Ik waardeer het zéér dat gij mij zoo vertrouwelijk hebt geschreven over uw particuliere omstandigheden, en natuurlijk vind ik het juist aardig, dat gij het zoo zonder eenige terughouding doet. Ook kan ik best begrijpen dat gij, zooals die nu zijn, wèl tijd hebt tot schrijven, ofschoon het mij voorkomt dat het aanleeren van al die huishoudelijke bekwaamheden toch óók den noodigen tijd zal vereischen. Echter, ik vind zooiets in de eerste plaats een zaak tusschen U en hem, waarover gij beiden het moet ééns zijn met elkaar, en ik begrijp volkomen hoe het U in zijn afwezigheid bezigheid geeft uw gedachten te uiten, en te werken. Ja, om de betrekking, die hij heeft, beklaag ik U. Maar het door U gevonden ‘lichtpunt’, dat men op die manier eigenlijk altijd frisch blijft voor elkaar, is misschien juist gezien. - - Ik ben zoo blij, dat gij, na zulk een overgang, na zulk een geheel ander studie-leven, (en een waarin gij terstond zijt geslaagd), zoo eerlijk en natuurlijk erkent het ware vrouwgeluk en de ware vrouwbestemming. Want natuurlijk, er zijn er velen, die in Uw tegenwoordig geval overgaan, maar juist die stellen er dan maar al te dikwijls een eer in zich voor heel onafhankelijken te *blijven* verklaren, en op alle vrouwelijke bezigheden te blijven neerzien. Op die manier wordt dan m.i. zulk een verbintenis niets anders dan het *zuiver*geslachtelijk zich bevredigen van *twee dieren.* - Dit brengt me, ook in verband met Uw variatie op Lessing, erop U voor te stellen *daarover* een flink hoofdartikel te maken. Zou dat niet iets zijn juist voor Uw tegenwoordige stemming? - Het spijt

mij zoo, dat ik Uwe in mijn ‘genade aanbevolen’ geesteskinderen niet kan accepteeren, en ze moest ter dood veroordeelen. Maar heusch, gij kunt beter. Nogmaals dank voor Uw brief.

Nagekomen Correspondentie.

Han. - Voor dit St. Nicolaas was ik reeds voorzien. Ik vind het niet belangrijk genoeg om het tot een volgend jaar te bewaren.

REDACTRICE.

Sluiting red: ged:

8 December 1909.
23ste Jaargang.
No. 23.

Berichten.

Het adres der redactrice is te **Nice (Frankrijk) Villa St: Anne, Rue Michelet.** Zij raadt echter aan voor háár bestemde brieven en stukken, (ten-zij in spoed-gevallen), te zenden aan den uitgever (in gesloten enveloppe aan háár geadresseerd); met het oog op de daardoor **gróótere** zekerheid dat niets **kan** wegraken.

REDACTRICE.

Present-exemplaren en Bewijs-nummers zijn aan te vragen bij den uitgever van dit blad, niet bij de redactie.

Beklag over correctie- of drukfouten heeft de betreffende te richten tot den uitgever, niet tot de redactie.

Zij, die zonder abonné of lezer te zijn van de Holl. Lelie de redactie lastig vallen met de toezending van manuscripten of brieven, hebben het zichzelf te wijten, wanneer zij geen particulier antwoord ontvangen; de beantwoording van een en ander geschiedt door de corr.-rubriek in dit blad, behoudens die gevallen van uitzondering die de redactie om welke reden dan ook persoonlijk uit beleefdheid maakt.

Zij, die hunne manuscripten bij weigering terug verlangen, worden verzocht hunne behoorlijke frankeering terstond in te sluiten en hun juist adres terstond op te geven.

Zij, die met de redactie correspondeeren in de Lelie onder welk pseudoniem ook, worden verzocht zoowel dit pseudoniem als den eigen naam onder elken brief te herhalen, daar het onmogelijk is alle pseudoniemen te onthouden bij een zoo uitgebreide correspondentie.

Anonyme brieven worden niet beantwoord.

REDACTRICE.

Hoofdartikel
Wat zal ik lezen?
V.

Lieve Annie,

voordat ik je de titels van eenige Engelsche en Fransche werken opgeef, wil ik je nog een Duitsch boek noemen, dat, in zijn geheel genomen, lang niet onvoorwaardelijk

te roemen is, maar dat toch zooveel moois bevat, dat je het stellig niet zult berouwen, het gelezen te hebben. Het is de roman '*Spinoza*'*) van den Oostenrijkschen schrijver Otto Hauser, die, zooals je reeds uit den titel zult merken, in Nederland speelt: voor 't grootste deel in en bij Amsterdam, tegen het einde in Rijnsburg en in den Haag. Geen wonder dus, dat dit werk ook al in het Nederlandsch vertaald is.

Het is volstrekt geen wetenschappelijk werk en de schrijver verveelt ons niet met droge theoriën of de uiteenzetting van Spinoza's philosophische systemen; maar een pakkend geschreven roman met een machtig voortstuwende kracht, vol spannende gebeurtenissen is het ook niet. Het is de zielsont-

*) Verschenen hij Ad. Bonz en Co. in Stuttgart.

wikkeling van den jongen Spinoza, die de schrijver in dit boek geeft, maar tegelijkertijd s het ook meer of minder de zielsontwikkeling van elken mensch, dat eeuwige ‘stirb und werde!’, dat ieder doormaakt, die niet, zooals Goethe zegt, slechts ‘een moede gast op de donkere aarde’ is. En dat is het, wat aan dit boek zoo'n groote waarde geeft.

Wáár precies de grens is tusschen het werk van den nauwkeurigen portrettist, die het goedgelijkend beeld van den joodschen wijsgeer voor ons in het leven wilde roepen, en dat van den dichter, die in den jongen Baruch d'Espinoza

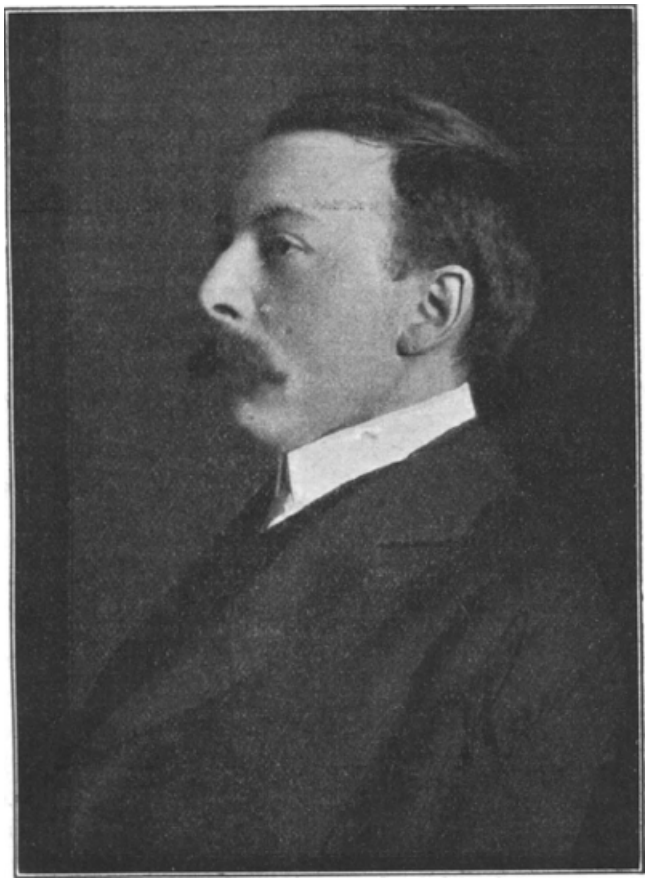

OTTO HAUSER.

zijn eigen ziel gelegd heeft - wat doet het ertoe? ‘Un rêve est moins trompeur parfois qu'un document.’

Het eerst leeren we den vroegrijpen, stillen en teruggetrokken jongen in de ‘Kether Thora’, de joodsche school, kennen. Hij is de trots van zijn vader en van zijn onderwijzers. Tot laat in den nacht zat hij in de bibliotheek van de synagoge over groote folianten gebogen, hij is vol eerzucht en wil een beroemde ‘Chacham’, een ‘licht des tempels’ worden.

Dan ontwaakt in den jongeling in lauwe voorjaarsnachten machtig het verlangen naar liefde, die hem het eene oogenblik opzweept tot wild-hartstochtelijk begeeren, dan weer in hem de kracht doet rijpen tot stille, blijmoedige zelfopoffering. Een moeilijke tijd van twijfel en zielestrijd breekt voor hem aan. De joodsche geleerdheid bevredigt hem niet meer, maar hij is nog niet sterk genoeg, de boeien van het oude geloof te verbreken; zijn huis is hem vreemd geworden, want met zijn vader, die een koopman van hem wilde maken, leeft hij in vijandschap. Somber rijgt het leven de

onvruchtbare dagen aaneen. In zijn ziel is geen blijheid en geen droefheid meer, slechts een grauwe leegte. Hij gelooft aan niets meer, hij hoopt niets meer. - ‘Liefde en vriendschap zijn een droom, een waan, die als schuim op de golven in een niets vergaan. Een dwaas, die naar roem streeft.’ -

Het eenige, wat hem begeerenswaardig schijnt, is geld. Geld is macht, geld is geluk. Vreugde, schoonheid, vrijheid, liefde wil hij koopen voor blinkend goud. Dan stijgt een diepe verachting voor zichzelf in hem op. Neen, geld is vuil, het is bezoedeld, geld maakt gemeen, niet vrij, niet groot. Hij kiest liever den weg der vrijwillige armoede.

Als een wijze, die den rijkdom heeft afgelegd als een hinderlijk kleedingstuk, dat door zijn zwaarte ter aarde drukt, leeft hij als arme brilleslijper in een boerderij bij Ouderkerk. Hier, in vredige stilte en eenzaamheid, kan hij zichzelf terugvinden. En nu schijnt het hem de hoogste wijsheid, slechts te leven als de plant in volkomen lijdelijkheid, in gedachteloos genieten het licht der zon te drinken, onbekommerd, wat de toekomst brengt... Of te zijn als het dier, dat vrijer is dan de plant, en dat alle zintuigen van den mensch heeft, zonder diens melankoliek herinneren en beklemmend voorgevoelen, die dezen verhinderen, van het heden te genieten, zijn heele leven lang.

Toch kan dit stil genieten van het oogenblik hem op den duur niet bevredigen. Hij ziet in, dat het voor een denkend en begrijpend mensch toch niet het hoogste is, slechts het leven van een plant of van een dier te willen leiden. Neen, leven, waarlijk leven, dat is alles in zich opnemen, wat den gezichtskring wijder en ruimer kan maken, wat den geest en de ziel kan verrijken.

Maar weer komen moeilijke uren voor den eenzamen denker. Het helpt nu eenmaal

niets, of wij onze hartstochten ook ontvluchten of probeeren, ze te vergeten, wij moeten dapper den strijd met ze opnemen, want het nieuwe groeit en bloeit alleen op den puinhoop van het oude. Doch eindelijk vindt hij toch de hoogste schat, waarnaar hij zijn leven lang zocht: zielevrede. Hij vindt den God, dien hij voor het heiligdom der synagoge tevergeefs gezocht had, in zijn eigen ziel. Hij voelt God in zich en zich in God. En alle menschen zijn Gods kinderen evenals hij. God is overal, God is in alles, en nulles is in God. Alle haat en boosheid en afgunst schijnen hem nu zoo nietig, zoo klein, niet meer dan een enkele bitterzoute droppel, die in een blauwe zee van zoet water valt. - 'En al was de heele aarde vol gruwelen, vol verraad en ellende, de aarde zelf is maar één enkele droppel in die oneindige blauwe zee.'

Ik echter, die slechts een niets ben, gemeten aan de onbegrensde eeuwigheid, daar God in mij is, en ik een deel van God ben, voel ik, hoe mijn ziel stijgt tot aan de sterren. Aarde, gij zijt maar een kleine rollende bal, die door de saphieren wereldruimte om de zon draait. Zon, gij zijt slechts een blinkende vonk, die mij, hoe hooger ik stijg, de kleinste der sterren toeschijnt.

En gij, menschenziel, die als een trillende vlinder was - nu een eeuwigheidsengel, die met zijn stralende vleugels de oneindigheid omspant, gij zijt verlost...'

Hij, de afvallige Jood, strekt vol innig verlangen de handen uit naar de stille lichtomglansde gestalte van den eenzamen wandelaar, die in het laatste avondrood tot hem komt, en hij zegt: 'Jezus Christus, ja, ik begrijp U. Ik ben met U op al Uw wegen.' Werd niet Jezus, evenals hijzelf, door de priesters en het volk voor een afvallige gehouden? Maar door zijnen martelaarsdood is hij de Heiland der heele wereld geworden, en zijn leer heeft de verlossing gebracht. Had hij, Spinoza, de arme brilleslijper, niet ook den droom gedroomd, een verlosser te worden? - Nu ziet hij duidelijk zijn grootsche levenstaak vóór zich. 'Neen, het leven was niet waard, dat een mensch het leefde, wanneer hij slechts leven wilde als een dier, of vegeteeren als een plant: zon en warmte drinken, en dan ineenzinken, wanneer de winter komt - terwijl hij toch kracht tot iets beters, iets hoogers gekregen heeft.

Groot zijn, dát alleen maakt het leven waard, geleefd te worden door een mensch, het schepsel, dat God het naaste is, de edelste kreatuur. De edelste? Terwijl laagheid en gemeenheid tegen alles, wat zelfbewust, trots, vrij en edel is, hun listen en lagen leggen? Ja, toch. Want ook hij, de Heiland, was een mensch geweest, en hij zou niet op aarde verschenen zijn, als er onder de menschen niet enkele te verlossen waren. Ja, dat is hoog en groot: verlossen! De wereld verlossen van domheid en bekrompenheid, het pad wijzen, dat tot de vrijheid voert! Dat is niet meer het klein en nietig levensdoel van den enkelen mensch, dat is een menschheidstaak, hoog zich verheffend boven de heele wereld.

Jezus van Nazaret, dát maakt U zoo groot, dat Gij *dit* doel gewezen hebt, maar Gij leefdet lang, lang geleden, en Uw apostelen kleefden aan Uw woorden en doodden met hun letterendienst den levenden geest. Iedere tijd heeft zijn eigen verlosser noodig, die haar wijst op het verheven doel. Jezus van Nazaret, U zóó te begrijpen, dat is uw ware apostel zijn.' -

Nu, Annie, ik geloof niet, dat ik hier nog iets bij hoef te voegen. Als roman moge men er veel aan te kritiseeren vinden, men moet toch van dit boek houden om de diepe klare bron van wijsheid en schoonheid, die het in zich bergt, en waarin men

zich graag telkens weer opnieuw wil spiegelen, om iederen keer zijn eigen ziel in grooter klaarheid erin weerkaatst te zien.

Na hartelijke groeten, steeds je je liefhebbende
FREDDY WIEGAND-MEURING.

‘Om de eere Gods.’
Roman door Anna de Savornin Lohman.
(Vervolg van No. 21).

Geerte bleef roerloos zitten, toen ze allemaal weg waren. - - Ze wou aldoor nog dat moment vasthouden, waarin Fredi over haar japon streek, en zijn hoofd zoo heel dicht bij haar was, zoo dicht, dat ze het had zoo gemakkelijk kunnen tusschen haar handen nemen en zoenen - zoenen. -

- Neen, nu niet denken, ze had immers heel correct gedaan. Hij had naast haar op de canapé gezeten daarna, en ze had niet eens die invitatie voor morgen, door Gerty, aangenomen. Ze had die paar oogenblikken, waarin Sjoerd, Lizzy, en Nout Reesema, er bij waren gekomen op het eind, zelfs niet eens meer zich met hem bemoeid. -

Dat reeds het enkele gevoel van hem zoo naast zich op de canape te weten, haar daarbij een rustige vreugde was geweest, in de zekerheid dat nu alles weer was tusschen hen als van ouds, daarvan gaf ze zich geen rekenschap. - - Het was goed zoo, heel goed, - - dat die kinderachtige boudeerderij over en weer nu had opgehouden. - - Meer verlangde ze immers niet. - - Ze waren zulke goeie oue vrienden...

Hare oogen keken strak voor zich uit... Aan al 't andere dacht ze niet, noch aan 't mislukte doel van het dinertje, dat toch immers door haar was bedacht om Sjoerd heimelijk in de intimiteit van de serre tot een décisie te brengen, noch aan het bijna *te*-gedurfd wordende van Gerty's daardoor niet meer gedistingueerden, al te luidruchtig-doenden toon... Ze dacht aan niets... keek heel stil voor zich uit... héél gelukkig. - -

Dáár had hij gezeten. - - Uit dat kopje had hij gedronken. - - En ze hoorde weer z'n overmoedig kwajongens-achtig-lachen, waarbij hij al zijn mooie witte tanden zoo duidelijk bloot liet, onder den blonden snor...

Hij moest nu voortaan heel dikwijls komen - net als vroeger met haar zijn. - - Nu zij een gehuwde vrouw was kon ze hem immers heel anders ontmoeten dan vroeger als jong-meisje - veel onbevangener-gezelliger. - -

- - Zij hoorde de voordeur gaan - - Govert-Jaap's stem in den gang: - - ‘Mevrouw nog op? - Wacht, leg m'n portefeuille dan maar vast in mijn kamer.’ - En hij ging binnen, 'n bezorgd-verteederde uitdrukking in zijn stem, terwijl hij zei - - ‘Zoo laat nog hier - kindje? - - Ik dacht dat je al lang naar bed waart. - - Heb je nog een kopje thee soms?’ - -

Toen herinnerde ze zich...

Terwijl ze werktuigelijk de theepot van het theetafeltje onder den cosy wegnam, herinnerde ze zich. - -

‘God. - O God ja. - Dat telegram, hoe moest dat nu?’ -

Ze kon 't nu niet langer verzwijgen - al was de laatste trein lang weg. - - Ze wou immers zeggen dat het van-avond was aangekomen - daar straks eerst. - -

En ze hortte: - -

‘Govert-Jaap - zeg - - je moet niet schrikken - - er is een telegram - van tante...’

Tegelijkertijd gaf ze hem zijn thee aan. Hij stond nog, zette het kopje haastig weer neer, volgde haar, de paar schreden, die zij doen moest om naar haar bureautje te gaan, het telegram uit het laadje daarvan te nemen. - -

- - ‘Tante schijnt heel ziek - het spijt mij zoo voor je’ - - stotterde zij. - -

Hij las. - -

‘Ik kan niet voor morgen-middag er zijn’ - - zei hij toen toonloos. - -

Toen, zonder eenigen achterdocht, werktuigelijk: -

‘Wanneer kwam het?’ - -

Ze was niet op die vraag voorbereid. - -

Ze aarzelde even. - -

‘Ik weet niet - van avond. - - - Je waart in elk geval al weg’ - hervatte zij zich dadelijk. -

Maar hij nam het telegram weer op, zijn eigen gedachtenloop vervolgend. - -

‘Als je het mij misschien dadelijk in de Kamer hadt laten bezorgen - - laat 's kijken - wánneer is het hier in den Haag aangenomen?’ - - Toen deed hij een uitroep. - - ‘Elf uur acht, - - maar dat kan niet, - dat is van ochtend - - hoe kàn dat?’ - -

Geert schrikte, had dááraan niet gedacht, in haar in haar jonge leven nog niet véél met telegrammen te doen gehad hebben. - Met een besef, dat alleen brutaalheid van zich goed houden haar nu redden kon, wou ze comedie spelen:

'Hemel ja - hoe kan dat - - om elf uur van ochtend aangekomen; - en nu zoo laat pas bezorgd!?...' - -

Maar haar man luisterde niet. - 'Maar dat is schandelijk, dat kan de oorzaak zijn, dat ik nu niet meer bijtijds kom morgen. - Ik zal dadelijk mijn beklag bij de post indienen - onmiddelijk. - - Zóó iets is me nog nooit overkomen.' - -

Geert werd zoo wit als een doek. Ineens begreep ze, dat haar man het hierbij niet zou laten zitten, zou onderzoeken naar de reden van zulk een plichtverzuim. - En dan zou alles uitkomen - alles. - -

Enfin, tot morgen had ze nog tijd om te bedenken - van avond kon hij toch niet informeeren... -

Maar Govert-Jaap schelde. - -

'Leendert' - zei hij tot den binnenkomenden knecht - 'hoe laat precies is van avond dit telegram aangekomen?' - -

''n Telegram - van avond?' - - De knecht keek vragend naar Geerte. - 'Er is van ochtend een gekomen.' -

Zij gaf een lichten kreet van ontsteltenis - die haar verried. - -

Tot op dat oogenblik toe had Govert-Jaap nog steeds niets vermoed, was zelfs de mogelijkheid van een bedrog harerzijds niet in hem opgekomen. - Maar nu begreep hij. - Hij had nog de tegenwoordigheid van geest te zeggen tot Leendert:

'Het is goed; je kunt wel naar bed gaan.' - -

Toen, toen de deur zich achter den knecht sloot, zag hij zijn vrouw aan, en vroeg:

‘Geerte, waarom heb je mij belogen?’ -

Zij barstte in tranen uit. In den toestand, waarin zij was, door haar naderende bevalling, en haar overprikkelde nerveusiteit van dat samenzijn met Fredi, nerveusiteit, die ze nog door liqueur en cigaret had gevoed, verloor zij nu geheel hare tot hiertoe bewaarde zelfbeheersching. -

Zij snikte hartstochtelijk: ‘Vergeef het me - vergeef het me’ - zonder op te helderen. -

Maar Govert-Jaap was van het friesche bloed, dat, onder een beschavings-opvoeding van vele eeuwen, bruischt en kookt nog, als van stoeren, heftigen, ongebreidelden volksaard. - - Hij was nu niet meer het gesoigneerde Kamerlid, dat zijn beetje provinciale onhandigheid wist te vernissen met een politoer van stijf aandoende correctheid in taal en manieren. - Hij werd nu weer wat zijn geslacht oorspronkelijk was geweest, 'n ruw-uitvallende, van alle stadskunsten warsche manskerel, die zijn vrouw bij de polsen greep zoo woest, dat ze het haast uitschreeuwde van pijn, terwijl hij van haar antwoord vorderde:

‘Waarom loog je - waarom loog je - - waarom?’ -

‘Ik weet niet - - ik weet niet’ - - schreide ze. - ‘Ik heb het telegram vergeten.’ - -

‘Dat lieg je. - - Je weet dat je liegt.’ -

Hij sloeg in zijn drift met den vuist op de tafel. - Zijn kopje, dat dicht bij den rand stond, viel rinkelend naar beneden, de thee vloeide langzaam, als een besmettende vieze vlek, over den sleep van Lizzy's japon. -

Zij lette er niet op; - zij zat als verlamd. -

Maar hem bracht in zijn drift dat rinkelend neervallen van die scherven een plotselinge bedaring. - - Ineens vulden zich zijn oogen met tranen, zag hij vóór zich de arme stervende ginds, die dezen heelen langen dag op hem had gewacht vergeefs, en nog wachten moest den nacht opnieuw - en wéér een halven dag wachten, morgen nog eens,... - - en niet weten zou of ze hem wel ooit nog zou terugzien op aarde... -

Misschien was ze wel reeds buiten kennis, reeds dood. - En haar laatste afscheidswoorden had hij niet gehoord, haar doodsbed was geweest zonder hem; - die alles aan haar had te danken. - -

Hij veegde een traan weg - maar hij voelde tegelijk, dat die niet alléén vloeide om wat hij daarginds verloor, maar om iets véél ergers óók nog, om een levende óók, die hem ontviel. - -

‘Govert-Jaap’ - begon Geerte, in wie die vochtige oogen de hoop deden herleven op vergiffenis, nu hij blijkbaar wat zachter werd gestemd: - -

‘Het telegram kwam van ochtend; - het was 'n heel druk oogenblik; - - ik heb 't later vergeten. - En van avond durfde ik dat je niet vertellen; - daarom jokte ik.’ - -!

Maar hij geloofde haar niet. Hij zag dat zij uitvluchten zocht. Dat was juist het vreeselijke, dat hij zich bewust werd haar nu voortaan nooit meer te zullen kùnnen gelooven, - nu ze hem had verjokt op zulk een oogenblik, in het aangezicht van den dood. - -

Wáárom ze 't gedaan had, omdat ze zóó frivool was van dat dinertje niet te willen uitstellen, dat vermoedde hij niet eens. Op dat oogenblik verdiepte hij zich daar ook niet in. De leugenachtigheid, de wreede meedoogenlooze leugenachtigheid, waar het zóò iets ernstigs gold, was op zichzelf een te groote dèsillusie in haar karakter, dan dat hij in de verwarring van zijne zich met de zieke bezighoudende overdenkingen aan iets anders nog dacht dan aan het onrecht deze aangedaan. -

Eerst in den nacht, terwijl hij wakker lag, zich aldoor afvragend of hij morgen nog wel intijds zou zijn, biddend met droge lippen, dat God hem die bede mocht verhooren, die bede, dat niet zij, daarginds, de onschuldige, zou behoeven te lijden onder Geertes zonde, flitste het door zijn denkensmoede hersenen:

'Waarom - waarom - had ze gelogen - tot welk doel?' - -

Hij wilde het weten nu - zóó beslist weten, dat ze juist dóór dat aandringen nog minder daardoor durfde bekennen de wáárheid, in een heel zeker vooruit voelen, hoe hij haar zou verachten als ze het bekende, dat een dinertje haar belangrijker was geweest dan het recht eener stervende.

En zoo werd haar antwoord een nieuwe leugen: - -

'Ik hoopte dat er misschien weer betere berichten zouden komen in den loop van den dag. - Je hebt zooveel aan je hoofd met de Kamer. - Ik heb het verzwegen om bestwil. - - Maar je gelooft me toch niet.' - -

Neen, hij geloofde haar niet meer. - - Hij zag heel duidelijk hoe ze erin omloog. - - En, in een laatste hoop, dat die iets bij haar kon uitrichten, verwees hij haar naar hare moeder:

'*Die* zal met je spreken - terwijl ik weg ben. - Die zal je misschien doen inzien, hoe grootelijks je hebt gezondigd. - Ik zal haar schrijven nog vóór ik morgen ochtend vertrek.' - - -

Zou ze nu naar Gerty gaan - of niet gaan? - - Als er een telegram van Govert-Jaap ware gekomen van de Ekenhuize, dat alles was afgeloopen, dan had ze 't niet ge-

durfd. Dan had ze immers ook moeten sluiten hier, dadelijk. - - Maar nu... Hij kon er wel al zijn, - op het Goed. - - Tante leefde dus zeker nog - was misschien al wat beter. - - En, in elk geval, er *was* geen telegram. - - Ze deed dus nu niets verkeerds. - - Hé, ze kon 't nog zelve niet begrijpen, dat ze 't allemaal achter den rug had, al die narigheid van gisteren avond! Ze voelde zich, nu Govert-Jaap goddank vertrokken was, eindelijk weer heelemaal de oude.

- Geert had de joviale luchte natuur van haar vader. Je moet de dingen nemen zooals zij nu' eenmaal zijn. Niet te véél tobben! 'Wat nu eenmaal is gebeurd, *is* gebeurd.

Goeie hemel, wat kon die Govert-Jaap boos worden! Ze had gedacht dat haar pols zou breken in z'n greep. Ja, ze *was* bang voor 'm geweest gisteren op dat oogenblik. Zoo'n ruwerd! Maar nu was 't ook al weer welletjes. Nu had ze geen lust meer er nog langer over te treuren, dat ze hem had verdriet gedaan. En dat hij 't ook zóó tragisch geliefde op te nemen! Bah, zóó onvergefelijk was 't nu ook weer niet, wat ze gedaan had! - - Van ochtend had ze wezenlijk gedacht, dat ze niet gaan zou, met die beschreide oogen, en die erge hoofdpijn, die ze toen had. - -

Maar nu, nadat ze na de lunch was in slaap geraakt, boven op haar bed, zag ze er weer heelemaal presentabel uit. En ze had veel meer lust naar Gerty te wippen, dan hier thuis aldoor te blijven zitten suffen over die scène van gister-avond. - Neen, *om* Fredi te ontmoeten ging ze heelemaal niet. Natuurlijk, dat hij er allicht zijn zou, dat *was* gezellig; 't is altijd veel leuker als er 'n aardige man bij is, dan dames-alléén onder elkaar. Maar ze zou toch wel gegaan zijn, ook al had Gerty niet van Fredi gesproken. - Misschien kwam hij ook wel niet eens. - Hij beloofde wel meer wat hij niet deed. - - En dan kon 't haar óók niets schelen - - *niets* natuurlijk.... - -

Daar werd gescheld. - Als 't nu maar niet mama was. - - Gauw Leendert toeroepen, dat ze *uit* was, 'ook als 't mevrouw Eduma soms is.' - -

'Jawel, mevrouw.' - -

Het *was* hare moeder. - En Leendert zei, dat mevrouw Eduma gezegd had, hoe ze dan van avond nog wel even terugkwam, want dat ze hare dochter *moest* spreken. - -

O natuurlijk, mama kwam zeker zeuren naar aanleiding van Govert-Jaaps briefje. Dus had hij 't dan toch weggezonden. Wat verbeeldde hij zich wel! Haar de les laten lezen door mama! Nu, maar nu ging ze eerst recht naar Gerty, dan had ze ten minste éérst nog 'n paar gezellige uurtjes vóór ze werd gekapitteld. -

Ze wipte gauw heen om haar hoed en mantel te halen, telefoneerde even om 'n Victoria. - -

'We dachten al dat je niet meer kwaamt' - zei Gerty, die met Fredi zat te kijken in 'n photo-album. 'Ik liet ten Have net tot troost je laatste portretten zien.' - -

'Er is geen een bij de heele collectie, dat haalt bij de werkelijkheid,' zei Fredi galant, maar Geert was overtuigd dat hij het banale complimentje zei zonder oprechtheid, want ze had van daag haar beau jour niet. - -

'Waarom zeg je dat? - Het is flauw zulke laffe complimentjes te zeggen, die je toch niet meent,' viel zij uit, 'n beetje prikkelbaar. -

'Zeg, jullie gaan toch niet kibbelen' - riep Gerty, opstaande om naar de serre te gaan, waar haar theetafeltje stond. 'In dat geval durf ik jullie niet alleen laten, dan moet ik blijven om vrede te stichten.' -

‘Ga maar gerust; - - ik ben niet in staat tot zóó iets als kibbelen met mevrouw Stinia’ - zei Fredi, met 'n sentimenteelen blik. En, zachter, toen Gerty weg was:

‘Men zegt wel eens méér dingen, die men niet méént, om de waarheid te verbergen, die men niet zeggen *wil.* - - Vergeef het me, als ik je daardoor heb gekwetst.’ -

Zijn toon was teeder-ernstig, zooals hij spreken kon een enkele maal, wanneer hij héél gevoelig wou zijn. Zij zag hem verbaasd aan:

‘Ik begrijp je niet.’ -

‘Ik ben bang, dat ik je beleedig, als ik het nader uitleg. - - Ik wou alleen maar zeggen, dat het wáár is; - je portretten veel fleuriger dan je uitzien op dit oogenblik. Maar, omdat mij dat zoo erg veel verdriet doet, dat je er niet goed uitziet, niet opgewekt, daarom zèg ik maar liever 'n banaliteit. - Nu weet je het.’ - -

Zij begon gemaakt te giechelen, om haar nerveusheid te verbergen. -

‘Zeg, alsjeblieft Fredi, wordt nu niet sentimenteel. - Dat staat je niet.’ -

Maar hij schudde het hoofd, heel ernstig doende: -

‘Zie je wel, ik wist wel, dat je 't zóó zoudt opnemen. - Ik mag tegenwoordig niets meer zeggen dan banaliteiten, - anders ben je beleedigd. - Dat is dus nu 't einde van onze lange, goede vriendschap.’ -

‘Dat is niet waar. - Dat weet je wel.’ - -

‘Dat weet ik niet.’ - -

Hij stond heel dicht voor haar - zóó dicht, dat ze den blik van zijn heldere lichte oogen niet kon ontwijken. - - Ze zag hem aan, en ze voelde, dat ze weer onder zijn bekoring was. - -

‘Dat weet je wel’ - - herhaalde ze nog eens. - -

‘Bewijs me dat dan.’

‘Hoe?’

‘Dat weet je wel. - Door weer met me te zijn als van ouds.’ - -

De vragen en antwoorden waren kort, ingehouden, haastig, halfluid, gevoerd, - - als bestond er reeds iets als 'n geheim tusschen hen. - Gerty kwam weer terug uit de serre, bracht zelf 't blaadje met drie kopjes thee mee. - ‘Ziezoo Fredi,’ zei ze, ‘haal jij nu even de rest, de koekjes.?’ - -

- - En zij begon druk te redeneeren over gisterenavond, te insinueeren hoe dwaas die Lizzy van der Hooph zich weer met Sjoerd had aangesteld, te vragen aan Fredi, of die ook niet geloofde, dat zij, Lizzy, in een heel ander soort huis op hare plaats zou zijn dan in haar moeders salon; als ze maar van 'n anderen stand ware geweest, dan zou je eens hebben zien.... - - Maar Fredi, en Geerte ook, bleven stil bij haar geredeneer. - - In Geerte was 'n gróót geluksgevoel, dat haar de keel dichtkneep. - En Fredi voelde instinctmatig, dat hij zijn verovering niet beter kon bevestigen dan door nu in zijn sentimenteele rol te blijven, en niet met Gerty op te slaan. Hij wàs ook werkelijk verliefd weer op z'n oue vlam. Geert beviel hem meer dan ooit na de lange onverschilligheid, die ze hem had getoond. Er zat temperament in zoo'n hem boudeeren willen - vond hij, in zijn verwendheid van door de dames tevéél bewierookt man. - En, nu ze eenmaal veilig en wel getrouwd was, bleef 'n flirtation immers ook zònder gevaar voor hem. 't Was nu 'n veel veiliger spelletje voor hem zelf dan vroeger. Hij had er nu eerst recht de wezenlijke aardigheid in. - -

Toen Geerte thuis kwam, zat mevrouw Eduma de Witt al op haar dochter te wachten. - ‘Ik ben thuis wezen zeggen, dat ik hier zou blijven eten,’ - vertelde ze. - - ‘Hoe kon je nu uitgaan - vandaag?’ -

‘Waarom van daag niet?’ - Geerte pantserde zich met onverschilligheid. - Ze was boos, door hare moeder in hare prettige gedachten over Fredi te worden gestoord. Alsof 't niet al vervelend genoeg ware geweest van avond te worden gekapitteld. - Het had toch waarachtig wel tot na den eten kunnen wachten. -

‘Maar - kind - terwijl tante Stinia zóó naar is - misschien al dood. - En nadat je zoo'n scene hebt gehad met je man!’ -

‘Govert-Jaap moest zich schamen U er in te halen’ - riep Geert nijdig. ‘Hij heeft mij in elk geval zóó ongemanierd behandeld, dat ik hem meer heb te vergeven dan hij mij. 't Is ook wat, 'n vergeten telegram - uit bestwil.’ -

‘O Geerte - - hoe *kon* je 't vergeten - Die arme, lieve, goeie mevrouw Stinia! - Ik begrijp het niet - - hoe *kon* je 't toch doen?’

‘Gut ma, ik zeg U immers voor de zooveelste maal, dat ik 't in de drukte heb neergelegd, en gedacht dat er misschien later wel 'n beter telegram zou komen. - En dan was immers al die angst om niet geweest. Ik weet toch hoeveel Govert-Jaap van zijn tante houdt. - En hij heeft zooveel onaangenaam gedoe in de Kamer - vraagt U maar aan Papa - omdat hij alles zoo tragisch opneemt. Daarom wou ik hem juist dit sparen. - En toen heb ik 't later vergeten - *dat* is waar. - Is dat nu zoo'n doodzonde?’ -

Zij had nu zoo dikwijls dit ten slotte zeer handig in elkaar gezette noodleugen-verhaal opgedischt, dat zij het van lieverlede zelve bijna begon te gelooven.

En hare moeder, in wier eenvoudig, rechtdoor-zee gemoed zelfs geen vermoeden ook maar van de waarheid opkwam, omdat zij zich zoo iets lichtzinnigs als een

dinertje boven een ziektegeval stellen niet kon indenken eenvoudig, vond dientengevolge deze uitlegging heel aannemelijk, zei aan Govert-Jaap, toen ze hem terugzag:

'Je oordeelt te hard, geloof me, zóó erg heeft ze het niet bedoeld. - Ze is onnadenkend, niet slecht.' - -

Govert-Jaap zuchtte. - - Hij zweeg. - Hij wist voor zich zelf, dat er sinds dien leugen, waarvan hij de oorzaak niet begreep, een klove dempte tusschen hem en Geerte. - -

(Wordt vervolgd.)

Intermezzo.

Toen nu allen in een ronden kring aan tafel gezeten waren, de handen aaneengesloten, heerschte er een oogenblik volslagen stilte in 't laag, vol vertrek.

De heer des huizes, een dikke, rijkgeworden spekslager, presideerde aan 't hoofd van de tafel en keek met een uiterst voldaan gezicht zijn kringetje rond.

Dàt was nu toch eens je ware!, zulke nette lui bij je op steanse te hebben. De goede man radbraakte de vreemde woorden nogal. Séance, flüide en dergelijke zaken waren dan ook moeielijk te verwerken voor iemand, die zijn leven lang alleen van varkens een studie had gemaakt.

Naast baas Huisker zetelde zijn vrouw, klein, stijf burgervrouwtje, thans met een waar gelegenheidsgezicht.

Aan haar andere zij een tamelijk deftig

uitziend burgerheer, boekhouder aan eene groote instelling in de stad, - een leuk, zeer tevreden vollemaangezicht met mooi wit haar en bakkebaarden. Naast hém weer een dame, oogenschijnlijk zich nog niet erg thuisgevoelende onder deze luidjes. Door anderen had ze gehoord van mooie, wonderbaarlijke lichtverschijnselen en andere interessante dingen, die geregeld ten huize van den slager op séances werden waargenomen, en vurig, jong spiritist had ze dan ook niet gerust voor ze een invitatie kreeg. 't Had nog al moeite gekost, want de brave menschen vormden zoo hun eigen kringetje en vreemden er bij - daar hadden ze 't niet erg op. Doch de aanhouder wint - Zij, mevrouw Berg, nog aan 't begin van haar spiritiesche loopbaan, vol ijver voor de goede zaak, verlangde steeds meer bewijzen. Zeker, ze geloofde er stellig aan, maar mooie, bijzondere verschijnselen - och, je las en hoorde er zooveel van en zelf ondervondt je zoo weinig. - En dan kwam telkens weer de twijfel, en vroeg je ziel om meer, om beter, sterker bewijzen.

Naast 't jonge vrouwtje, 't ging geheel volgens voorschrift, om en om, een mannelijk element, heel min burgermannetje, - ondergeschikte van den grijzen vollemaan, maar een, die niet gemist kon worden, want, zie je, hij was een *sterk magnetiseur* en dan zijn beide dochters, ook aanwezig, dát waren de eigentlijke sterren voor den avond; beiden sterke mediums, kolossaal groote mediums zelfs. Een van die twee meisjes zat dan ook naast papa, vóór haar, in afwachting, eenige vellen schoon papier, benevens een keurig geslepen potlood. Ze was ziend, hoorend, sprekend, slapend maar ook schrijfmedium! Naast dat meisje een schoonzoon van den heer Huisker en tusschen dien en den heer des huizes de andere blondlokkige schoone, van avond rustend medium, want ze was niet al te lekker en mocht dus maar alleen in den kring aanzitten.

Eenige toeschouwers in een' hoek maakten het gezelschap voltallig. Daar hadt je de huisnaaister, een geloovige, - de getrouwde dochter des huizes, een ongeloovige - verder een klein, gebocheld wezentje, luisterende naar den naam van Naatje Vink, - een heel gewichtig personage in 't oog van velen, want ze was zondagschooljuffrouw en als zoodanig had haar een dominee streng verboden, ooit meer aan séances mee te doen, als zijnde uit den duivel, op straffe anders van haar eervol baantje te worden ontzet.

Zij, ook al weer een buitengewoon medium, deed dus niet mee, doch vergenoegde zich met een heel gewichtig gelaat toe te kijken.

En dan, in den anderen hoek voor de piano, zat Lientje, het bleeke, twaalfjarig jongste dochtertje van 't echtpaar Huisker, ook al kalm in afwachting.

Nog bleef het stil, heel stil. - Het wat getemperd gaslicht gonsde, - vanaf de straat drong rumoer en gerij naar boven, - de pendule tikte zacht, bijna onhoorbaar, verder geen geluid - voelbare stilte.

‘'t Duurt lang’, fluisterde plots een schorre stem, als 't ware schrikkend van zijn eigen geluid. - ‘Ja, ik begrijp er niets van’, antwoordde een ander, blij zich eens even te kunnen uiten, - ‘anders komt er dadelijk wat,’ sprak met een' zijdelingschen blik naar de vreemde dame no. drie, en terstond richtten meerder oogen zich op 't bleeke, ernstige gezicht van de vreemde.

‘Zou dié soms onzen avond komen bederven?’ was duidelijk op aller gelaat te lezen, maar de monden zwegen verder en allen namen hun gewone houding weer aan.

‘Voel je al wat, Marie?’ waagde de heer des huizes te fluisteren tegen het medium. ‘Ja, wel iets,’ antwoordde het meisje, ‘'k merk al een kouden wind om mijn hoofd, 't zal aanstonds wel komen.’

De gezichten klaarden op na deze woorden van het orakel en met moed wachtte men de dingen af, die komen zouden...

Daar bewoog de tafel, - eerst een zachte golving, daarna sterker en toen bonkte ze met tamelijk veel kracht driemaal op den grond.

Ontspanning op aller trekken - Ha!, nu zou je 't hebben, zie je wel, en ze wisten ook al dadelijk, wie daar kwam - Juffrouw Bosch, natuurlijk! Bom, bom bom, zei vroolijk de tafel.

‘Ja, dat begrepen we wel,’ antwoordde blij de slager en keek triomfantelijk in 't rond en al de gezichten van de vrienden lachten mee.

‘De éérste, die bij ons altijd op de steanse komt, is juffrouw Bosch.’ Deze juffrouw is vroeger naaister geweest en een heel gelukkige geest,’ verduidelijkte hij zich aan mevrouw Berg, die eenigszins verbaasd de vroolijke luidjes rond haar aanschouwde.

‘Zeker een oude kennis van een van U?’ informeerde ze.

‘Nee, geeneen van ons hebben haar gekend, maar stil’ - de tafel werd ongeduldig en

bonsde er driftig op los - ‘Geen kletspraatjes’, scheen ze te willen zeggen,

‘Niet praten, niet praten,’ gebood nu ook met verontwaardigd gebaar de magnetiseur - en de tafel was dra alleen aan 't woord...

‘O! we weten 't al,’ zei 't medium met een hoog, gemaakt stemmetje, ‘juffrouw Bosch wordt ongeduldig’ en ze keek Lientje voor de piano aan. ‘Eerst een dansje, he juffrouw Bosch?’ vroeg onderdanig de gastheer en woest danste de tafel van ‘ja.’

‘Lien, je walsie!’ en direct begon 't kind een gemakkelijk walsje van Strauss te tokkelen en danste de tafel heel genoegelijk mee, schommelden de aanzittenden met de bovenlijven op de maat, keken de gezichten uiterst tevreden en de vollemaan glom niet, maar straalde.

Alle gezichten? Neen, één was er, die met ontzetting dat tooneel aanschouwde en dat was de vreemde. Onwillekeurig trok ze haar handen terug. Met zoo iets profaans meedoen, leek haar onmogelijk. Enfin, aan den goeden voortgang der zaak hinderde het niet Lientje speelde opgewekt verder en de tafel genoot.

Toen, ineens, de muziek zweeg en ‘bom’ zei de tafel en zweeg ook.

Het medium nam 't potlood ter hand, nu zou 't komen en dra was weer ieder in merkbare spanning.

Wederom stilte, voelbare stilte in 't lage vertrek - alles in rust, ook de hand van 't medium. Vijf, tien minuten vloden geheimnisvol voorbij. Toen híer en daar een gefluister, eens even 't verleggen der handen, een ietwat gemakkelijker houding.

Mevrouw Berg werd hoe langer hoe nerveuser. Ze kon het niet langer daar uithouden en met een heldere stem die bruusk het geheimnisvolle verbrak, vroeg ze den gastheer of séances bij hem altijd aanvingen met piano en walsjes. Zei, dat het haar door de eminente mevrouw van Calcar zoo anders was geleerd, - dat deze groote pionnierster nooit moede werd er op te wijzen dat séances dienden om én mensch én geest edeler te maken, dat zooiets als hier, de geesten neertrok en aan de aarde bleef kluisteren. Vol vuur ging zij voort. De slager met onthutst gezicht, de grijze vollemaan verlegen op tafel trommelende, verder nog aller handen op tafel, maar leelijke blikken naar de spreekster Daar ineens -

Bom, bom, een vervaarlijke slag in de tafel, nog een en nog een en de hand van 't medium vloog weldra met bliksemsnelheid over 't papier. Met aandacht volgde ieder dat werkzaam handje - bom, daar viel de hand met een smak neer en 't potlood rolde op den grond. Marie's vader greep de bladen papier met de reuzenletters, rangschikte ze en begon.

't Was een schrijven van juffrouw Bosch, die vertelde, dat als ze weer durfden aanzitten met die dame, alles zou mislukken. Daar zou zij wel voor zorgen. Wat verbeeldde dat mensch zich wel? Waren haar vrienden geen knappe, fatsoenlijke menschen, viel er iets op één van allen te zeggen? Ze eindigde met den welgemeenden raad, maar uit te scheiden, want anders stuurde zij den boel toch in de war, dáár konden zij op aan!

De schrik en ontsteltenis onder de vriendenschaar was zóó groot, dat allen elkaar verwezen aanstaarden.

Mevrouw Berg maakte met een paar woorden haar excuus en verzocht om hoed en mantel. ‘Ze kòn niet zwijgen’, zei ze, maar 't speet haar voor die goede menschen, dat zij hun avondje zoo bedorven had en na een groet verliet ze haastig het vertrek, door de oudste dochter uitgeleide gedaan, in een juist voorbijgaande tram gestopt en was de kring van haar tegenwoordigheid gelukkig ontslagen. Dat gaf een opluchting!

‘Da's eens, maar nooit meer!’ liet 's spekslagers kleine wederhelft zich dien avond voor 't eerst hooren, bah, bah, wat een verbeelding!’

‘Nou en of’ - klonk 't van alle kanten en het medium verklaarde met nerveus hoog stemmetje, ‘dat ze, zoolang die vreemde er was geweest, net het gevoel had of haar handen en beenen vastgebonden waren.’ Alleen de vollemaan zweeg. In zijn hart overwoog hij, dat die mevrouw Berg het toch misschien nog zoo erg mis niet had. 't Was hem toch ook wel zoo eens voorgekomen, als hij in zijn eenzaamheid er over nadacht en hij nam zich stellig voor, dat dappere vrouwtje eens een visite te maken.

Hij zei echter maar niets en toen na een poosje het medium voorstelde nog eens te beginnen, ‘ze voelde weer wat’ - spreidde hij kalmpjes zijn handen uit en dra schommelde zijn bovenlijf zachtkens met de tafel mee. De rust en vrede was teruggekeerd. Juffrouw Bosch de *hoogstaande gelukkige* geest, leek niet meer vertoornd en vertelde haar vrienden, dat ze al vijftig jaar dood was en haar nichie een manufactuurwinkeltje op 't

Westeinde hield en dat ze nog wel eens sterk verlangde naar een hap zuurkool met spek, tot slot een roerende bekentenis, dat ze zich erg gelukkig gevoelde.

Tot besluit nam Lientje op haar verzoek nog eens voor de piano plaats en kreeg ze *het* walsje mee op reis naar 't Onbekende.

Nog eenige onduidelijke namen en verwarde mededeelingen volgden en toen werd met aller goedvinden, wegens 't late uur, de zitting opgeheven.

Wat een geluk, dat alles nog zoo goed terecht was gekomen. Juffrouw Bosch niet meer kwaad - tòch nog een *gezegende* avond!

NORMA.

> De schrijfster wenscht er uitdrukkelijk de aandacht op te vestigen dat dit stukje volstrekt *niet* bedoeld is als aanval op het spiritisme

Haar eerste hofbal.
(Vervolg en slot van No. 17).

Marie zeide verder niets, ze streek haar geliefde Trudi liefdevol over haar warme hoofdje en liet haar begaan toen deze spoedig een voorwendsel vond om te kunnen ontsnappen.

Dat ontbrak nog. - Maria zou niets gewaar worden. Gelukkig dat zij niets verder vroeg. ‘Ik zal er wel mee klaar komen. December breekt spoedig aan, dan krijg ik weer geld.’ - Het was eerst den 6^{den} November.

Toen Trudi dien avond op haar kamertje kwam, vond ze op haar toilettafel een briefje met het opschrift: Aan mijn kleine zusje. Het bevatte een 20 markstuk en een papier op de schrijfmachine beschreven met de woorden: ‘Neem dit aan, mijn schatje, van je Maria, en koop je iets moois daarvoor!’

Trudi's heete tranen vielen op deze regelen; en dan vloog ze, meer dan loopen in de kamer van Maria, die al in bed lag, doch nog niet sliep. Haar trouwe, oude dienstbode had haar bij het uitkleeden geholpen en ging, een slaapliedje neuriënd, in de kamer er naast op en neer. Trudi knielde naast het bed neer en drukte haar betraand gezichtje tegen Maria's koele wangen.

‘Nee, nee, nee, liefste Maria! Dat mag niet, dat kan niet! Ik weet dat dit het geld voor de kanarievogel is, een echte zanger, waarnaar je zoo lang wenschte.’

‘Mijn hartediefje,’ zei Maria zacht en drukte het blonde kopje tegen zich aan,’ het verheugt me zoo dat ik je dit kleine genoegen geven kan.

‘Zie, kindje,’ hier beefde haar stem een weinig, ik voel het, nu mijn zusje volwassen is, met leedwezen dat ik zoo weinig voor je doen kan. Je moest veel meer aan mij hebben, doch God heeft dit lot over mij beschikt, en ik kan in waarheid zeggen: ‘ik vertrouw op Zijne wonderwegen, die eindigen in liefde en zegen!

Ik ben zoo jong aan ernst gewend geraakt, en de woorden: diners, bals zijn holle klanken voor mij. Voor jou is alles anders! Papa verheugt er zich op zijn kleintje mee te kunnen nemen, en voor mij is het zoo 'n prettige gedachte, dat iets tastbaars van mij met je meegaat en je zegt: ‘je zuster denkt aan haar hartediefje! En Trudi als soms ijdele, dwaze gedachten in je op mochten komen, denk dan aan mij, voor wie alle licht op aarde verduisterd is, en die voor haar Trudi bidt, dat God haar lief en

goed doe blijven, ook in de balzaal. Huil niet, mijn lieveling, je moet nu naar bed. Zeg nog eens met mij mijn lievelingsspreuk op, je weet, psalm 91, vers 11.'

Daarop spraken de zusters duidelijk en innig de woorden uit: 'Want Hij zal zijne engelen van u bevelen, dat zij u bewaren in al uwe wegen.'

Daarop kuste Trudi Maria's gelaat en handen en trok stil weg.

In haar kamer bleef zij voor een geliefde photo van Maria staan en zeide zachtjes: 'Jij niets voor me zijn? Wie kan meer voor me zijn dan jij mijn liefste engel?'

En toen zij haar moede hoofdje op het kussen lag, hoorde ze, al insluimerend nog eens: 'dat zij u bewaren in al uwe wegen.'

Nà eenige dagen kwam de bestelde naaister, die niettegenstaande hare magere gestalte haar schepter in huis zwaaide, en van allen behalve van Maria, diensten verwachtte. Dit ging zoo ver, dat zij den 2den dag, toen de geheimraad haar vriendelijk goeden morgen wenschte, gewoon weg vroeg: 'als mijnheer toch naar de zitting ging, kon hij wel even in den winkel van Wesener binnen loopen, en vragen waarom ze niet bezorgd hadden wat zij bestelde. Hij behoefde niet eens te zeggen dat het een plissè was'.

Er moest dikwijls gepast worden. 'Ik ontzie geen moeite,' zeide juffrouw Wehrman. 'Voor zoo'n "hofsnit" hoort natuurlijken aanleg. Ik had die dadelijk te pakken, doch menigeen leert dit nooit!'

Eindelijk was de japon gereed, eindelijk trok de tijdelijke heerscheres weg en liet

een rose toiletje achter, terwijl de trouwe Mine zuchtend tallooze lapjes en draden van den grond opraapte en haar hart lucht gaf over de slordigheid van naaisters.

De bloemen, linten en balschoenen waren voor het geld van Maria aangeschaft.

Aan den avond van den gewichtigen dag stond de kleine baldame al een uur te vroeg kant en klaar voor den spiegel, welke Mine haar met trots voorhield. Ook de vrouw van den portier had een voorwendsel gezocht om boven te kunnen komen, was een en al verbazing en zeide dat het jammer was, dat Schulte haar ook niet zien kon, want ze zag er uit als een taart van den banketbakker.

Daar rolde het rijtuig voor het huis, en de koetsier klapte zoo hard met zijn zweep, alsof hij geen seconde te verliezen had. De huurkoetsiers der kleine residentie hadden het heden ook werkelijk druk, van 7-8 uur reden ze voortdurend heen en weer.

Nu nog even bij Maria binnengaan. Hoe gemoedelijk raast het theewater. Mine staat voor het vuur, maakt toast en ziet haast niet meer om naar de kleine prinses in Moeders's groote, witte shawl gewikkeld; zij vindt dat Trudi nu voor heden avond genoeg bekeken is geworden. ‘Je moet me morgen vroeg veel vertellen, lieveling. Ik kan mijn kleintje niet zien, en moet daarom veel hooren,’ zeide Maria met zachte stem, opdat haar zuster de bittere smart niet zal opmerken, welke haar trots alle wilskracht nu toch overmeestert. ‘God behoede je, denk aan mij.’

‘Altijd door, altijd door, lieve Maria!’

‘Het wordt hoog tijd,’ roept de vader, en de kleine Trudi gaat stil weg. Het wordt haar bang te moede. Ze kent zoo weinig menschen. Zal ze dansen? Men kan toch niet altijd aan den muur blijven zitten. De vader lacht haar uit. ‘Gekkinnetje, op hofbals dansen de dames veel, daar er evenveel heeren verschijnen!’

‘Jawel, papa, gewichtige dames, maar ik! De prinses bij voorbeeld wordt zeker voortdurend voor een dans geëengageerd!’

Wederom lacht de vader: ‘mijn dom meisje, de prinses wordt niet gevraagd. Zij roept zelf de heeren ten dans op.’

‘Anders wensch ik mij zoo iets in 't geheel niet, maar van avond papa, zou ik graag willen de heeren te kunnen bevelen. Papa, belooft u mij, als ik in 't geheel niet dans, mij eens te komen halen! Ja?’

‘Tot uw dienst!’ antwoordde de vader.

Boem - daar houdt het rijtuig stil. ‘Kop in de hoogte!’ roept de vader nog.

‘Och,’ zeide Trudi klagend. ‘dit zal ik wel doen. U weet toch, papa dat ik altijd mijn hoofd hoog in de lucht steek, als ik vergelegen ben!’

‘Nu boven vind ik je wel terug!’

Eenige minuten later wordt de deur der ridderzaal geopend en beschijnt een stroom van licht de kleine meisjesgestalte, die door een deftig heer in uniform wordt binnengeleid. Zoekend kijkt ze om zich heen en begroet dan de hofdame, een groote, slanke verschijning in geel brokaat. Eenige niets beteekenende woorden, dan komt een nieuwe menschenstroom, en voelt Trudi zich zeer verlaten. Naast de hofdame staat een jong meisje in wit toilet met roode rozen.

‘Hoe lief ziet die er uit met dat mooie haar en die lieve oogen!’ denkt Trudi. ‘Zou dat de Engelsche zijn, de gezelschapsdame der jonge prinses?’ Intusschen is deze naar de hofdame gegaan en heeft haar iets ingefluisterd. Haastig zegt deze: Miss Edmonstone - Juffrouw van Schlieben.’

Daarna wendt zij zich weer tot nieuw binnenkomende gasten.

Gelijke toestanden binden snel. Beiden waren voor 't eerst hier, beiden kenden weinig heeren. Trudi's verlegenheid ging in vreugde over een meevoelende ziel te vinden, en haar hoofd zonk daardoor méér tot de normale hoogte. De vader bracht den eenen heer nà den anderen bij haar, en stelde deze ook aan Miss Edmonstone voor: Ook de kamerheeren kwamen met dansers bij haar, zoodat spoedig de fraaie danskaart geheel ingevuld was.

Welk een pracht in de zaal, neen, wat een toiletten! Trudi vond zichzelf haast armoedig gekleed en herinnerde zich tot troost de woorden van de naaister: ‘Op kleintjes let men niet!’

Er ontstond een opschudding, een opzijgaan, het spreken werd fluisteren. Trudi keek om.

‘Hunne Hoogheden komen!’ zeide een groote, blonde kamerheer vriendelijk. Daar stond de hofmaarschalk. Driemaal hief hij zijn staf op, de deuren werden geopend.

Eerst kwam de hertogin in zacht lila japon en brillanten kroon op 't hoofd, de hertog in groot uniform, dan prinses Alexe, doch toen zag Trudi eigenlijk niets meer, hoewel nog twee broeders volgden, prins Adolf en prins Friedrich Heinrich. Zij zag er zoo prachtig uit! Haar japon was van witte tulle met zijden bloemen bewerkt. Een snoer groote paarlen droeg zij om den hals, verder geen sier-

raden, zelfs geen bloem in het prachtige haar.

Trudi's groote bewondering sprak zoo duidelijk uit haar stralende oogen, zij was zoo in gedachten, dat een blonde danseur lachend tot haar zeide: ‘ik vroeg u voor de tweede maal of u nog een dans voor mij over heeft?’

Trudi zuchtte diep, als iemand die uit een zoeten droom gewekt wordt, stak hem daarna haar kaart toe, waarop het jongemensch zijn naam krabbelde.

De hooge personages onderhielden zich een oogenblik met de gasten, en toen begon de muziek. De hofdame opende het bal met een der officieren en spoedig bood de groote, fraai betimmerde zaal een bont, vroolijk schouwspel aan.

Als er niet zooveel quadrilles gedanst werden, zou men haast vergeten dat dit een hofbal was, zoo vroolijk en ongedwongen ging alles toe.

Trudi was bij de eerste quadrille wat gejaagd. Een, twee, drie, vier, zou het gaan? O, ja, het ging best, zij vatte moed, en knoopte een gesprek aan, met haar danseur, een luitenant der huzaren, en vertelde hem ook dat zij den avond niet zoo stijf vond als ze gedacht had.

‘Waar wij tegenwoordig zijn - nooit,’ was zijn bescheiden antwoord ‘wij brengen altijd de noodige vroolijkheid aan. Overigens, zooeven keek prinses Alexe dezen kant uit, en mijn groote bescheidenheid verbiedt mij te durven denken, dat deze blik mijn persoon gold!’

‘De mijne is nog grooter,’ lachte Trudi, doch keek nog eens gauw naar de groep waarin de prinses danste, en waarlijk het was niet twijfelachtig meer, ze knikte de kleine vergenoegde Trudi zeer vriendelijk toe, wat deze, daar de dans uit was, met een diepen ‘kniks’ kon beantwoorden.

‘Natuurlijk,’ zeide de heer von Werthern tot haar en trachtte zijn gezicht in ernstige plooien te brengen. ‘Dat is de dank voor getrouwe dienst! Sinds 300 jaren dien ik het hertogelijk huis, dat wil zeggen mijne voorvaderen en ik. Sinds ondenkbare tijden heb ik in het slot paascheieren gezocht en andere vriendelijkheden voor de familie gehad. En nu - U wordt vriendelijk toegeknikt, ik ben lucht!’

Trudi keek uitvorschend naar hem op, en antwoordde wat onzeker: ‘het spijt me wel voor u, mijnheer von Werthern!’

‘Zoo erg is het niet. Dank voor uw vriendelijke deelneming. Onze dans begint; ik zal trachten het te boven te komen.’

Het was een wals, Trudi's lievelingsdans. Miss Edmonstone danste voor haar en toevallig stonden beide later weer naast elkaar. Op eens zag Trudi dat van de japon van haar buurvrouw een eind kant losgeraakt was. Zij herinnerde zich haar klein fluweelen kussen met spelden en naalden dat ze bij zich droeg en zeide zeer moedig:

‘De volant is wat getornd, mag ik deze vasthechten?’

Een verschrikte blik werd naar de japon gericht.

‘Oh, is it very bad?’

No, not at all. I can pin it very well.’

In de ridderzaal waren diepe nissen. Deze kwamen hen beiden nu goed van pas. Trudi spelde handig het gescheurde op en werd geheel voor het oog verborgen door de groote gestalte der Engelsche.

‘Mabel, dearest, ik zocht je al,’ zeide prinses Alexe, die ongemerkt genaderd was: ‘je bent toch niet moe?’

‘Neen, uwe hoogheid, maar mijn japon laat los uit moeheid. Juffrouw van Schlieben knapt me weer op. Die is bovendien zoo lief voor mij, ik ben zoo blijde, dat ik haar leerde kennen.’

‘Goeden avond, juffrouw von Schlieben,’ zeide de prinses en reikte haar de hand; ‘als u zoo vriendelijk voor mijn kleine Mabel waart, dank ik u hartelijk. Aan 't souper zit u aan mijn tafeltje, doch ik ben blijde dat ik u nu nog even spreek. Ik zou zoo graag iets van uwe zuster hooren, ik weet nog zoo weinig van haar, en mijne moeder vertelde me onlangs dat zij met uw vader over haar gesproken had.’

Trudi was bij het bedankje eerst erg verlegen, en wist niet wat ze antwoorden zou. Een groote eer - genoegen - steeds bereid - al deze termen zweefden haar door het hoofd. Maar over Maria spreken, dit was iets anders. Haar hart ging open, en zij gaf in haar groote liefde voor de dierbare zuster, een zoo aanschouwelijk beeld van haar, dat de prinses vol ontroering naar haar luisterde.

Trudi voelde dat ze later aan het souper meer over onzijdige dingen zou kunnen spreken en wenschte nu in deze enkele minuten Maria's innige gevoelens aan de prinses meetedeelen. Van zelve kwam ze op het geschenk van Maria en op het gesprek dat hierop gevolgd was.

‘Hoe bijzonder lief,’ zeide de prinses zeer

zacht, en haar mooie oogen keken als over de menschen heen, alsof de balzaal voor haar verdween, en zij iets geheel anders, diepers, grooters voor zich zag. ‘O, hoe graag zou ik haar leeren kennen. Dat was iets voor ons beidjes, niet waar, Mabel? Ik zal aan mijne moeder vragen of ze mij vergunt dat ik uwe zuster eens gauw kom bezoeken. Zoo mogelijk breng ik Miss Edmonstone mee. Mocht ik u soms heden avond niet meer spreken, groet haar dan s.v.p. recht hartelijk van mij en zeg haar, dat ik haar moet leeren kennen. Tot wederziens!’

Daarop ging zij verder, en Trudi's blikken volgden haar, tot de dans weer begon! Hoe vriendelijk ging zij van den een naar den ander en onderhield zich met elkeen!

‘Hoe moeilijk schijnt het mij toe niemand te vergeten,’ zeide zij tot Miss Mabel.

‘Ja, zeker,’ gaf deze toe, ‘in ieder geval kan mijn geliefde prinses geen feest zoo onbezorgd vroolijk genieten als wij andere jonge meisjes. Doch zij is altijd gelijkmatig vriendelijk en lief en denkt meer aan anderen dan aan zich zelf!’

‘Ze is eenvoudig een engel, de prinses,’ zeide Trudi met nadruk.

‘Shake hands,’ riep Miss Edmonstone vroolijk, ‘ik houd van iedereen, die mijn prinses liefheeft. Niemand’, hier werd haar stem ernstig, ‘weet, wat zij voor mij is. De hertogin en prinses Alexe vergoeden mij familie, vrienden en vaderland! Doch daar komen de heeren, het is de laatste dans voor het souper!’

‘U trekt zoo'n ernstig gezicht,’ zeide de heer von Werthern hoofdschuddend, ‘en ik verheugde me zoo op dezen dans. Amuseert u zich niet erg?

‘Bepaald, bijzonder goed,’ antwoordde Trudi uit volle borst, ‘zoo iets heerlijks beleefde ik nog nooit.’

‘Mijnen dank,’ antwoordde de heer von Werthern vleiend, ‘het verheugt mij dat u mij de eer er van geeft!’

‘U bedoel ik hier toch werkelijk niet mee,’ verklaarde Trudi nadrukkelijk, ‘ik bedoel prinses Alexe!’

‘Ik hoop, geachte Juffrouw von Schlieben,’ zeide de assessor, ‘dat het lot ons de nog overige uren van den dag gescheiden wegen zal laten bewandelen. Ik zal in de eenzaamheid mijn troost zoeken!’

Een half uurtje later zat hij naast Trudi aan de tafel der prinses. Het was een gezellig tafeltje rond, in 't geheel acht personen, die elkaar allen goed kenden, en die aan de eenige vreemde, Trudi, geen gevoel van buitenstaan deden opkomen. Zelfs de heer von Werthern verklaarde zuchtend dat hij haar moest vergeven, want hij herinnerde zich nog uit een leesboek uit zijn jeugd, dat men iedereen vergeven moet, met wie men gegeten heeft, en hij was erg hongerig. Hij zou de prinses echter alles vertellen van het begin af aan.

Dit deed hij ook; en op zoo'n vroolijke manier, dat allen hartelijk lachten en zelfs Trudi niet boos op hem kon zijn.

‘Onze tafel is de aardigste,’ zeide prinses Alexe, ‘wij zijn allen zoo vroolijk!’

‘Dit vond Trudi ook, en het heerlijkste, het allerheerlijkste kwam nog, als zij Maria alles vertellen kon. Het was haar alsof ze weken lang van haar gescheiden was.

Tegen één uur 's nachts verlieten hunne Hoogheden de balzaal, en begon spoedig daarop een algemeene opmarsch. Wederom rolden de rijtuigen door de stille straten, en menige slaper ontwaakte en mompelde: ‘ja, nu komen ze van het hofbal terug.’ Trudi sloop zacht, heel zacht over den gang, om Maria niet wakker te maken. Eer ze insliep gingen alle beelden van den avond als in een kaleideskoop nog eens aan haar

voorbij, de personen en de namen - prinses Alexe, Miss Edmonstone - de heer von Werthern - Stil - de kleine Trudi slaapt! -

De gedachte aan Maria deed haar weer vroeg ontwaken. Trudi had te veel te vertellen. Het is verwonderlijk wat men in enkele uren beleven kan en het slotrefrein was: ‘je zult zien, zij zal komen!’

En zij kwam, begeleid door Miss Edmonstone. Trudi en de Engelsche hadden elkaar veel te vertellen, en in dien tusschentijd zat de prinses naast Maria en voerden zij een ernstig gesprek. Bij Trudi en Mabel rolden de woorden als vogelgekir, doet hij de prinses en Maria klonken deze als klokgelui in de verte. Prinses Alexe had het gevoel, alsof iemand haar hand greep en haar uit het gewoel eener stad bracht boven op een berg, en daar tot haar zeide: ‘zoo hoog kunt ge komen, klim opwaarts, ge kunt het wel!’

Toen zij opstond, zeide ze zacht: ‘ik dank je wel! Mag ik eens wederkomen?’

Dat was het begin van de gezegende vriendschap tusschen prinses Alexe en Maria, op aarde begonnen, in den hemel gesloten.

En moeten we nu niet aan Trudi von Schlieben vragen of zij niet wat jaloersch

is, dat haar geliefde prinses zich zoo innig met Maria verbonden heeft, al houdt zij ook van Trudi? Ja, Trudi von Schlieben kunnen we dit niet vragen, wel Trudi von Werthern. En zij antwoordt ons: ‘Neen, in 't geheel niet, want aan Maria komt het beste toe. En dan - de prinses houdt ook van mij, en bovendien heb ik mijn lieve vriendin Mabel en - mijn Frits!’

Correspondentie van de redactie met de abonnés

De redactrice van de Holl: Lelie brengt ter kennis van de lezers van dit Blad, dat zij géén manuscripten, of brieven, haar naar aanleiding der redactie-aangelegenheden toegezonden door niet-abonnés, kan beantwoorden langs **particulieren** weg. De correspondentie in dit Blad dient zoowel tot de beantwoording van brieven, als tot de mededeelingen betreffende aangenomen en geweigerde bijdragen, en zij, die zelve geen abonné of abonnée zijn, kunnen dus niet verwachten langs een anderen dan den correspondentie-weg te worden beantwoord. Wanneer zij door leesgezelschapkring, of samen-lezen, of op welke wijze dan ook, gelegenheid kunnen vinden de correspondentie-rubriek te volgen, dan is de redactrice bereid hen dáárin te beantwoorden.

Op dezen regel wordt voortaan *géén uitzondering* meer gemaakt, en afzonderlijke nommers, correspondentie-antwoorden aan niet-abonné's behelzend, worden **niet** meer toegezonden.

REDACTRICE.

P.S. Het spreekt van zelf, dat deze regel alleen geldt voor eerstbeginnenden, èn voor briefschrijvers die in de corr: rubriek thuishooren.

S.J.G. - Van U heb ik twee brieven. Ik begin echter met den laatsten te beantwoorden, om U alleen het feit mede te deelen, dat U zeker zal verheugen, hoe ik ook Uw nu gezonden schetsje aannam.*) Uw stijl is zeer goed, en Uw verhaaltrant los en vloeiend. Ik zal trachten er aan te denken Uw naam voluit te zetten onder het reeds vroeger-aangenomen stukje, inplaats van het pseudoniem. In *dit* schetsje heb ik het nu dadelijk veranderd. - Meldt mij bij gelegenheid eens of gij man zijt of vrouw. - Gij moogt mij (ik ga nu over tot de beantwoording van Uw eerste schrijven) gerust alles ter inzage zenden, óók verzen, en steeds zooveel schrijven als gij wilt. - Vertel mij dan ook eens welke betrekking gij hebt; waar gij namelijk schrijft dat die betrekking hetgeen er misschien in U zit zal beletten tot ontwikkeling te geraken. Het hangt in dit opzicht er zoo van af *wat* iemand uitvoert, want menigmaal wordt het gebrek aan *tijd* tot schrijven ruimschoots opgewogen door de veel grootere *levenservaring*, welke men opdoet in de wereld en in den strijd om het bestaan, dan

*) Deze correspondentie is blijven liggen wegens plaatsgebrek. Gelijk gij zult hebben gezien is Uw stukje reeds opgenomen in het vorig nommer.

indien men met de handen over elkaar thuis zit. - Mijn leer is altijd, dat *talent* zich ten slotte wel baan breekt, ook ondanks de tegenomstandigheden van tegenspoed.

Heel veel genoegen deed het mij te zien, dat de Lelie U als abonné goed bevalt, en Uw waardeering van mijn opstellen-bundel *Letterkundig Leven*, en van mijn daarin aan Heijermans en aan Drabbe's Levenslol gewijde beschouwingen, verheugen mij als een bewijs, dat er gode zij dank hoe langer hoe meer een kentering ten goede komt in den smaak der hedendaagsche menschen. - Uw tweede briefje begint met een hartelijk woord van deelneming naar aanleiding van mijn kuur te Bad Nauheim, waarvoor ik U zeer dank zeg. Het speet mij niet minder dan het U kan gespeten hebben dat ik daardoor werd genoodzaakt de correspondentie drie weken te laten rusten. Tegen het professorale voorschrift de redactie over te dragen voor die drie weken heb ik mij ten zeerste verzet, maar mijn medicus was er zoo beslist vóór, dat ik wel moest toegeven, en nu, achterna, zie ik ook wel in hoe hij gelijk heeft gehad, want men is na die baden in den eersten tijd zóó slap, dat een tijdje volslagen rust om weer op zijn verhaal te komen wel noodìg is. Jammer echter dat het weder mij op Scheveningen zoo tegensloeg, want, aan het voorschrift zooveel mogelijk buiten zijn bij mooi weer, heb ik bijna niet kunnen gevolg geven, omdat wij voortdurend regen, wind en storm hadden. Het ‘egoisme’ bij Uw goede wenschen voor zoo spoedig mogelijk hervatten van mijn werk, neem ik U natuurlijk ook geenzins kwalijk, waardeer ik integendeel zeer. -

J.K. schijnt met zijn gedachtenwisseling véél ergernis te hebben gewekt. Ik vooronderstel, naar aanleiding van Uw schrijven dienaangaande, dat gij zeker géén R.K. zijt?

Uw laatste stukje, met het oog op den inhoud, laat ik 't eerst verschijnen. -

Dirk ten Haghe. - Gij schrijft:

Herhaaldelijk lees ik dat U verdriet zoudt hebben als uwe kinderen groot werden. Waarom toch? Omdat grootere kinderen van hunne Ouders vervreemden? Dat zouden zij van U niet doen.

- - Dit verdient nadere toelichting; van daar dat ik Uw woorden letterlijk overneem. - Ik geloof, om bij het slot te beginnen, dat óók bij alles ten goede bedoelende ouders, die hùnne kinderen zeer liefhebben en naar hun beste weten opvoeden, toch de mogelijkheid geenzins is uitgesloten van latere vervreemding. Allerlei omstandigheden kunnen daartoe aanleiding geven, verkeerde vriendschap, een onsympathieken schoonzoon of ongewenschte schoondochter, etc. etc. Toch is het niet *dat* gevaar dat ik op het oog heb wanneer ik zeg: ik zou eigenlijk alleen *kleine* kinderen wenschen te bezitten. Indien ik dat zeg, dan is het omdat ik in grootere kinderen reeds al datgene zie, wat mij in groote menschen óók afstuit, namelijk hebzucht, wreedheid, meedoogenloosheid jegens zwakkeren, enz. enz. Het kan zijn als ik zelve kinderen had, dat ik dien afkeer niet zou voelen, maar ik zeg daarom ook alleen: de *grootere* kinderen van *anderen* wekken niet in mij de gedachte: Hoe gelukkig zou ik zijn indien ik-óók zoo bevoorrecht ware! Integendeel, wanneer ik *die* aanzie, dan denk ik veeleer: Ik ben maar blij, dat ik geen kinderen heb, want, verbeeldt je, dat de mijne ook eens zoo opgroeiden, zoo pedant, zoo egoïst, zoo vervuld met eigen-ik alleen, zoo dom, - enfin, wat het dan ook zij van dien aard. - Zie ik daaren-

tegen zoo'n heel kleine baby, of zoo'n lekker ventje lof meisje van 3-6 jaar, dan vind ik die soort kinderen gewoonlijk aller-aantrekkelijkst, en komt dus de gedachte in mij op: Hoe heerlijk zoo'n wezentje je *eigen* te mogen noemen. Dan is er immers ook nog geen school, geen vriendschap, geen dansles, wat ook van dien aard, dat hunne gedachten aftrekt van thuis. De moeder, die *wil*, kan in die jaren van 3-6 *alles* zijn voor haar babies. - - Het 'altijd 't meest van eigen-ik houden' van zulke kleine kinderen van 2-4 jaar (die waarover gij schrijft) is op dien leeftijd ook nog niet terugstootend; het is dan nog niet meer dan het onberedeneerde instinct eigen aan elk schepsel. Eerst later wordt het een hinderlijke ondeugd, wanneer men gaat redeneeren daarover met het grooter-wordende kind, het op het leelijke van zoo'n egoïsme kan wijzen -, en het zich toch niet verandert gewoonlijk. - Dat echter een moeder nooit meer *houden* mag van de eene dan van de andere om zulk een reden van kleiner of grooter zijn, *dat* spreekt toch dunkt mij van zelven. Ik weet echter helaas menig voorbeeld van gezinnen, waarin de moeder wèl onderscheid maakt, maar m.i. is *dat* de grootste zonde, die zij aan de jeugd van het achteruitgezette kind kan begaan. Ik wéét maar al te goed hier wat ik zeg. Hartelijk dank voor Uw goede wenschen voor mijn gezondheid

Semarang. - In de eerste plaats zou ik dergelijke eenigzins persoonlijk-gestelde artikelen *alleen* willen plaatsen met Uw eigen naam, niet ónder pseudoniem; in de tweede zou ik gaarne van U willen weten of gij abonnée zijt.?

H.D. - Indien gij abonnee zijt, dan neem ik Uw schetsje aan, maar zoo niet, dan zend ik het U liever terug, omdat ik van niet-abonné's niets aanneem van dit soort werk wegens plaatsgebrek - tenzij het iets bijzonder goeds is. -

Bernarda. - 't Spijt mij zoo dat ziekte de oorzaak is geweest van Uw lang stilzwijgen. Het moet wel ernstig zijn geweest, indien ge zóó lang te bed laagt! Hoe prettig dat het stuk over *Gezonde Zenuwen* in de Lelie U zoo veel heeft geleerd. Voor de vertaalster ervan uit het Noorsch, mevr Logeman van der Willigen, is dat zeker een groote voldoening. - Ik heb dikwijls gehoord, dat menschen na zulk een ernstige ziekte een veel kalmer en rustiger kijk krijgen op het vroeger gebeurde, alsof dat als een afgesloten geheel achter hen ligt daarna. - O ja, wat gij van Uw eigen aandeel schrijft in het huiselijk geluk, dat beâam ik, zeker, de vrouw heeft in dat opzicht stellig het zwaarste deel; maar gelooft gij niet met mij, dat dit stéédsh het geval is, ook bij 't meest ideale huwelijk, omdat de vrouw altijd veel meer moet offeren dan de man.? Dat begint al bij het kinderen krijgen. Hij heeft alleen 't genot, eerst van de zaak-zelf, dan van de gevolgen. Maar die gevolgen gaan voor de vrouw gepaard met pijn en lijden en zelf-onthouding in menig opzicht; ook al wil zij nog zoo gáárne een kind, *zij* betaalt het toch met véle, véle opofferingen. - En zoo gaat het met alles in het huwelijksleven. - Ik geloof wèl, dat er tegenwoordig meer dan vroeger wordt gedacht over het gevváár waaraan de vrouw in dat speciale geval blootstaat; (gij begrijpt wat ik bedoel). Dat het haar niet bijtijds waarschuwen een zéér groot onrecht is, door vele ouders hunne dochters aangedaan, dat ben ik zéér met U eens. Lees eens als gij het kunt krijgen: Kiellands: *Arbeiter.* Ik vind dat een aangrijpend boek van waarheid juist in *dat* opzicht. - Uw opmerking, dat in *Vrouwenmacht*, van Gustaaf af Geyerstam, de man niet wáárd was zijn vrouw, kan ik niet geheel deelen. In zijn

soort vind ik óók dien man een *iemand.* Men kan toch, vind ik, wel in zedelijken zin een loszinnig leven leiden, en nogtans in andere opzichten véél beteekenen. M.i. sluit het een het ander geenzins uit. Maar, in elk geval, de vrouw bleef bij hem, niet omdat zij hem harer waardig achtte, maar uit plichtsbesef, omdat zij wist dat hij háár noodig had, dat die anderen lichaam-tijdverdrijf voor hem bleven, en *zij* alleen zijn ziel begreep. - Het antwoord op Uw uitroep: 'Hoeveel had zij niet kùnnen zijn voór dien eenzamen anderen man'; vindt gij zoo heel waar gegeven m.i. in *La seconde Vie de Michel Teissier* van Edouard Rod, waarover ik U onlangs schreef. Want juist dáárin wordt zulk een toestand ontwikkeld, als *niet* tot geluk leidend; *omdat hoogstaande menschen nooit kunnen vergeten dat zij hun eigen geluk kochten tot den prijs van anderer ongeluk.* Iets dergelijks heb ik-ook uitgewerkt in mijn nieuwen roman *Wat nooit sterft*, en ik ben overtuigd dat gij-óók veel te diep voelt en te ernstig nadenkt, om Uw eigen geluk te kunnen koopen tot den prijs van blijvende droefheid bij anderen. -

Dat men de zieken-verpleegsters niet voor het ruwe werk moest gebruiken, en daardoor te veel van hen gaat vergen, geef ik U grif toe. Ik vind dat een misstand die in veel zieken-inrichtingen heerscht, en die o.a. *niet* voorkwam in het *stedelijke* St. Johannis-hospitaal in Bonn, waar ik ben behandeld voor die trional-vergiftiging. Daar Bonn een roomschkatholieke stad is, was dit *stedelijke* hospitaal in Roomsch-katholieke handen, en werd dus door nonnen (ik méén van de Karl-Borromeus-orde) bediend. Welnu, deze nonnen hadden wèl de zieken-verpleging, maar niet het ruwe kamer-werk. Dweilen, het eten brengen, afwasschen, enz., geschiedde door dienstmeisjes. Ik vond dit een uitstekende geziene inrichting. - Die geschiedenis van die cholera-verpleging in Rotterdam heeft ook mij diep-getroffen, en met U geloof ik, dat men er een draai aan heeft willen geven, omdat men zich voor de wáárheid schaamde.

Lieve, beste Bernarda, nu moet ik U even hartelijk de hand drukken, om dat flinke antwoord, dat gij dien meneer hebt gegeven over dien hond. Dat vind ik-ook altijd zoo onuitstaanbaar, dat zekere menschen zich zelf voor zoo oneindig veel gewichtiger aanzien dan een trouwen hondvriend; alleen, omdat de laatste 'maar een dier is.' *Ik* erken volmondig, dat ik verscheidene menschen ken, die ik, gesteld dat ze met een kwaadaardigen huiduitslag behept waren, veel liever zou zien van kant maken dan hunne aldus bezochte honden, om van mijne eigene niet te spreken.

Het is héérlijk, dat gij den uwen zoo goed hebt laten verzorgen. Mijn overleden foxje 'Moosje' was ook eens op dergelijke wijze besmet geraakt, en de veearts zeide mij toen: Als U hem b.v. naar de veeartsenijschool laat brengen, dan zullen ze U

daar zeggen: ongeneeslijk, maak hem af; maar ik voor mij heb er alle hoop hem te genezen, indien U hem uitbesteedt, en precies volgens voorschrift laat behandelen. Dat laatste deed ik, - en na drie weken was hij inderdaad volkomen genezen en is dat tot zijn dood gebleven. - Ik vond *dat* ook zoo'n wáár zinnetje uit Uw brief, naar aanleiding van honden: 'Maar permitteeren zij zich ziek te worden, o neen, dan is 't arme dier "vies", "lastig", "ongeneeslijk", enz.' - Precies zoo is het; de meester of meesteres, en hunne familie- en kenniskring, o ja, die mogen hunne kwalen uitmeten zoo véél ze willen, en er geld voor uitgeven zoo véél ze willen, en nog lastig en humeurig zijn bovendien, maar zoo'n arm dier, dat zijn lijden niet eens kan uitdrukken, dat heelemaal afhankelijk is van je hulp, en je medegevoel, en dat in elk geval nooit zich *aanstelt*, en dolblij is, zoodra hij zich maar wàt beter voelt, dat mag zich de weelde van ziek-zijn niet veroorloven. Dan is 'afmaken' dadelijk de algemeen gegeven raad. Ik heb nooit zoo duidelijk gezien, hoe verstandig een dier je begrijpt, wanneer hij ziek is, als bij onzen Benjamin. Hij is het geheele eerste jaar dat wij hem hadden schuw en eenzelvig gebleven, liep in Interlaken weg als hij kon, amuseerde zich op zijn eentje, kwam nooit dan tegen zijn zin op schóot. Maar daarna werd hij in Amsterdam heel ziek, begin van longontsteking, wij deden natuurlijk alles voor hem, niets was ons te veel, en we lieten hem in alles zijn eigen willetje doen, liggen waar hij wou, en waarop hij wou, etc. Wel, dat moet hem ineens in zijn klein hondenverstandje hebben doen begrijpen *hoe* lief wij hem hadden, want met zijn trouwe, zachte oogen keek hij ons dan zoo lief-dankbaar-verwonderd aan, alsof hij bij zichzelven overlegde: Dus jullie houdt wezenlijk net zoo veel van mij als van Frits. En, toen hij daarna beter werd, was hij ineens niet meer van ons te scheiden, volgde ons overal, werd van af dien dag, die nu hij is reeds lang, *de* schoothond bij uitnemendheid, die geen seconde alleen wil zijn, altijd op onze rokken zit, of ligt neven ons als hij niet op schoot kan zijn, en ons aanhaalt en liefkoost van den morgen tot den avond.

'*En ik ben 't volkomen met dien schrijver in de Lelie eens*, *die royaal er voor uitkomt, dat hij dikwijls een dier oneindig aangenamer en intelligenter vindt dan een mensch. Als ik in een comedie zit en ik kijk door mijn binocle*, *dan erger ik mij soms aan al die domme gezichten*, *zonder de minste uitdrukking; en aan een table d'hôte vergaat soms je eetlust*, *als je ziet hoe ongemanierd en onsmakelijk sommigen eten en b.v. hun tandenstoker gebruiken. Ik zie heusch liever Pluto zijn bordje schoonlikken!*'

Dit eindje uit Uw brief neem ik óók alweer over, omdat het zoo héérlijk waar is, en zoo goeddoet als je geestverwanten ontmoet. Want ik-ook kan mij zoo ergeren aan het gulzig slokopeten van veel menschen; en daarbij de domme heb-ooguitdrukking bij zulk materieel genot! Gij moet eens opletten met wat 'n vulgair plezier veel heeren, vooral als ze wat ouder worden, hun servet onder hun kin steken, en er als voor gaan zitten om nu eens zalig te *smullen*, waarbij ze dan steeds rooder en paffiger in 't gezicht worden, om van nog onaangenamer begeleid-verschijningen niet te spreken! - Was 't niet in Brussel, dat je, bij de laatste wereld-tentoonstelling, in het hoofd-restaurant zoo'n galerij boven hadt; waar je óók kon eten, en dan van daar uit naar beneden in de zaal kon zien? Ik geloof wel, dat het toen is geweest, dat ik, er dineerende, en op die elkaar 't eten haast uit den mond kijkende, slokkende, en kauwende menschen-massa beneden me neerziende, aldoor moest denken aan Zola's Lourdes, waarin hij 't weerzinwekkende van zoo'n

smakkenden menschenhoop zoo meesterlijk-juist beschrijft. Als je op de vijfhonderd menschen er in zoo'n geval één vindt met 'n wezenlijk *innerlijk*-beschaafd, aangenaam, niet-verloopen, en niet-opgemaakt voorkomen, (dit laatste als 't een dame geldt), dan mag je je nog gelukkig rekenen!

- Ja, ik geloof wel, dat ik mij van mijn meeste correspondenten een juiste voorstelling maak. Ik leef met hen mede, en daardoor kèn ik hen waarschijnlijk veel beter dan wanneer ze mij nu en dan een deftig, niets-zeggend visitetje op een 'jour' brachten; - waaruit immers de gewone omgang met de meesten onzer kennissen bestaat.

Aardig vind ik Uw eigen beschrijving van Uw uiterlijk, ik kan die beschrijving heel goed overeenbrengen met wat ik mij zoo ongeveer van U heb gedacht, alleen had ik mij stellig voorgesteld dat gij *lang* zoudt zijn. Waarom weet ik-zelve niet. - Dat boek van Hall Caine las ik niet. Hij is van mij geen lievelings-auteur. En, gelijk ik wel eens schreef in de Lelie, als ik een boek niet voor mijn werk lees, dan kies ik voor uitspanning in de laatste jaren bijna zonder uitzondering memoires en geschiedenis. -

Nu nog mijn oordeel over dat schetsje. Van stijl en vorm vind ik het héél goed, heel levendig ook. Maar het heeft geen inhoud; het is te veel nog niets anders dan een 'schetsje'. Om die reden wil ik het liever niet plaatsen, waar er zoo weinig ruimte is in de Lelie.

Ge. - Even slechts een woordje om U te zeggen dat Uw 'brief' gaarne is aangenomen.
ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Nagekomen Correspondentie.

Hollandicus. - Ik liet U door de drukkerij het artikel toezenden. Gaarne wil ik het namelijk plaatsen, *mits* gij al die duitsche aanhalingen omwerkt in het hollandsch. Zendt het mij dan s.v.p. terug.
ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Bericht.

Wegens gebrek aan plaatsruimte moest de Correspondentie aan **K.L., 1813, P.L., L.P., C.G.** en **Ada** nog wachten.
ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

15 December 1909.
23ste Jaargang.
No. 24.

Berichten.

Het adres der redactrice is te **Nice (Frankrijk) Villa St: Anne, Rue Michelet.** Zij raadt echter aan voor háár bestemde brieven en stukken, (ten-zij in spoed-gevallen), te zenden aan den uitgever (in gesloten enveloppe aan háár geadresseerd); met het oog op de daardoor **gróótere** zekerheid dat niets **kan** wegraken.

REDACTRICE.

Present-exemplaren en Bewijs-nummers zijn aan te vragen bij den uitgever van dit blad, niet bij de redactie.

Beklag over correctie- of drukfouten heeft de betreffende te richten tot den uitgever, niet tot de redactie.

Zij, die zonder abonné of lezer te zijn van de Holl. Lelie de redactie lastig vallen met de toezending van manuscripten of brieven, hebben het zichzelf te wijten, wanneer zij geen particulier antwoord ontvangen; de beantwoording van een en ander geschiedt door de corr.-rubriek in dit blad, behoudens die gevallen van uitzondering die de redactie om welke reden dan ook persoonlijk uit beleefdheid maakt.

Zij, die hunne manuscripten bij weigering terug verlangen, worden verzocht hunne behoorlijke frankeering terstond in te sluiten en hun juist adres terstond op te geven.

Zij, die met de redactie correspondeeren in de Lelie onder welk pseudoniem ook, worden verzocht zoowel dit pseudoniem als den eigen naam onder elken brief te herhalen, daar het onmogelijk is alle pseudoniemen te onthouden bij een zoo uitgebreide correspondentie.

Anonyme brieven worden niet beantwoord.

REDACTRICE.

Hoofdartikel
Huiswerk.

Ieder ouder, die schoolgaande kinderen heeft, weet wat dit woord beteekent. Sommigen oordeelen dat het beter met den naam *schoolwerk* zou zijn gekarakteriseerd, doch in elk geval is het werk, dat thuis moet worden gedaan, hoewel het vaak beter was dat het op school onder leiding en toezicht werd verricht.

Is huiswerk noodig? En zoo ja, aan welke scholen, voor welke leerlingen? 't Einddoel van alle onderwijs is o.a. den leerling zelfstandig te leeren werken. Hiervoor is eigen werk zonder leiding of toezicht onmisbaar, doch de taak moet berekend zijn voor de krachten van den leerling, 't werk moet *goed* gedaan kunnen worden, veel beter is 't *geen* huiswerk te laten maken dan zulk een taak, die niet zonder vele fouten kan worden afgemaakt. Op de Lagere Scholen bestaat voldoende gelegenheid zulk zelfstandig werk op school te laten maken, de hoogstens 12-of 13-jarige leerling heeft aan de schooltijden genoeg en behoort buiten de schooluren vrij

te zijn. Evenwel is dit helaas niet het geval. Vele scholen die voorbereiden tot H.B.S. en Gymn. (1e klasse!) leggen beslag op een deel der uren buiten den schooltijd. De oorzaak is: de overdreven eischen van toelating tot deze inrichtingen.

Wanneer het huiswerk iets betreft dat het *kunnen* en niet het *kennen* van den leerling op de proef stelt, wordt het meestal, ook door jonge leerlingen met genoegen gedaan; maar het lesjes-leeren, woordjes-memoriseeren, voor sommigen het versjes-van-buiten-leeren, vooral ook het jaartallenleeren in huis is een ware plaag voor jonge kinderen, uitstekend geschikt om den lust tot studie in de kiem te verstikken. Er zijn onderwijzers, die meenen dat deze kwellingen noodzakelijk zijn, en de Wet beschermt het onmondige kind niet tegen de gevolgen van deze opvatting; maar niet genoeg wordt erkend dat onbegrepen zaken of bloot werktuiglijk van buiten geleerde kennis niets bijdragen tot de ontwikkeling van geest of gemoed, integendeel het verstand door het niet te gebruiken in slaap wiegen.

Intusschen is 't stellen van algemeene waarheden over deze zaak zeer moeilijk. Immers wat de eene leerling verricht in 5 minuten, vooral het *soms* onmisbare vanbuiten-leeren, kost een ander meer dan een half uur; het klassikaal onderwijs, dat dezelfde leerstof, 't zelfde huis- en schoolwerk voor allerlei leerlingen noodzakelijk maakt, is natuurlijk slechts een surrogaat voor goed onderwijs, want dit moet zich volkomen aanpassen aan 't individu, terwijl in de werkelijkheid de enkeling zich richt naar 't geheel, de klasse; kan een leerling niet mee dan ligt de schuld aan hem en niet aan de klasse, wordt er geoordeeld. En dit nu staat even ver van de waarheid als't omgekeerde: de klasse is te ver gevorderd, als een of een paar der leerlingen niet mee kunnen. Het is volstrekt niet waar, dat de leerling die 't meest achterblijft, steeds de minste is, ofschoon hij er wel altijd voor doorgaat. Bij uitsluitend individueele behandeling blijkt vaak, dat de achteraankomer iets eigenaardigs heeft, waarop bijzonder gelet moet worden, 't geen bij klassikaal onderwijs òf onmogelijk òf zeer bezwaarlijk is. De leiding en 't onderwijs van een klasse is daarom een zeer moeilijk werk, dat *tact* vereischt. Maar niet ieder onderwijzer bezit deze onschatbare gave, die is als de neus die 't wild ruikt in 't raden en bespeuren der afwijkenden en ongewonen, als de herdershond waakzaam om de kudde bijeen te houden. En de beroepsvaardigheid, d.i. de onderwijskunst, die al doende verkregen wordt, houdt met dezen (aangeboren!) tact geen rekening. Indien nu reeds het onderwijzen van een klas, b.v. het zóó spreken dat allen alles begrijpen, zoo moeilijk is, hoe gering moet dan wel de kans zijn dat opgegeven *huis*werk, indien dit niet bloot reproductie (herhaling) of werktuiglijk memoriseeren is, voor allen geschikt zal zijn.

Mannen (misschien ook wel vrouwen) van orde bekommeren zich om dit alles niet. Een vader beklaagde zich bij een leeraar over 't vele en moeielijk huiswerk dat zijn zoon voor diens lessen moest leeren; maar de leeraar legde den vader ten duidelijkste uit dat klachten over zijn huiswerk niet mogelijk waren. ‘We hebben heden den 18 April, Paschen, nu zijn de leerlingen van de ..de klasse zóóver in dit en zóóver in dat boek’ en hij sloeg de bladzijden op. ‘De stof is voor elke week en voor elk lesuur minutieus verdeeld. Dat moet zoo, om op tijd juist klaar te zijn en een voldoend aantal uren over te houden voor herhaling. Volg ik dit stelsel niet, dan kom ik met mijn stof niet klaar, de leerlingen zouden niet kennen wat ze moeten kennen, en 't onderwijs beantwoordde niet aan zijn doel, met het eindexamen zou de leerstof niet afgewerkt zijn. Voor elke les wordt dus 6 bladzijden grammaire met

oefeningen geleerd en gemaakt, en op school opgezegd, en de volgende 6 bladzijden kort besproken. Kan de leerling hiermee niet klaar komen, dan blijft hij achter, daaraan is niets te doen; leert en maakt hij echter het opgegevene, dan is hij zeker mee te komen.'

Gut ja! hoe eenvoudig toch! de jongen hoeft alleen maar te doen wat hem gezegd wordt, te leeren en te maken wat hem wordt opgegeven, en hij komt vanzelf mee. 't Is duidelijk dat de schuld niet aan den leeraar ligt, als de jongen achterblijft, maar dat de leerling niet heeft gewild, anders had hij immers kunnen doen wat hem gezegd was.

De vader boog het hoofd voor zulke doorslaande logica en thuiskomende sprak hij tot den klagenden zoon: ik zal U een eenvoudig middel aan de hand doen om bij den heer.. niet achter te raken: jé hebt niets anders te doen dan je lessen te leeren - en die staan in je boeken - en je thema's en

oefeningen te maken’. Voortaan was natuurlijk alles in orde. De zoon bleef niet meer achter, en klaagde niet meer, want hij deed eenvoudig 't allereenvoudigste: hij deed wat hem gezegd werd. Eenvoud is je ware!

Tegen de logica van deze ordelievenden bestaat geen andere logica. De wiskunst, want zij hebben het opgeven van 't huiswerk gemaakt tot het quotient van een deeling, is de wetenschap der nauwkeurigheid; vergissing, dwaling is onmogelijk. De redeneering sluit als een bus. Maar er blijven nog altijd jongens, die onvatbaar zijn voor deze logica.

En de ouders? Wat moeten ze met die onlogische stumpers aanvangen? Indien ze oordeelen dat de kinderen geen zelfstandig werk kunnen verrichten, geen lessen kunnen leeren die niet vooraf behandeld zijn en verklaard, als ze meenen dat de jongens allermeest op school en niet bijna uitsluitend thuis moeten leeren om op school de lessen op te zeggen, dan doet de leeraar zijn boekje open en zegt: Cursus 1907 - '08, bl. 102 tot uit (bl. 324), d.i. 222 bladzijden, in 42 weken, - 7 weken repetitie, d.i. in 35

$$\text{weken: } 35 \;\Big)\; \begin{array}{r} 222 \\ 210 \\ \hline \text{rest: } 12 \end{array} \Big(\; 6 \text{ bl. ruim:}$$

En deze bondige redeneering speaks volumes.

Daar kan geen Ineenschakelingscommissie *iets* tegen doen!

C. GOUDSTRA.

Hartstocht.

Zijn heete hartstocht-kussen
Op m'n wangen nog branden,
Ik voel noch den zachten druk
Van zijn streelende handen.

Wij gingen door eenzaam woud
Te zamen in stillen nacht.
Maar in ons geen liefde was,....
We waren in Hartstocht's macht.

We liepen door reine sneeuw
Met zondige voeten heen;
En boven ons klaagden zacht
De sparren, met droef geween.

De nacht was zoo koud en stil,
En slapen gegaan de maan.
Er lichtte geen enk'le ster
Aan donkeren hemelbaan.

We voelden de koude niet;
We zagen het Sterrenlicht
Van schitt'rende-oogen glans
Dat scheen in elkaars gezicht.

Mijn Lief, o vergeef ze ons,

De zonde van éénen nacht;
Want in ons geen liefde was,
We waren in Hartstocht's macht.

LIEN GRAVELAAR.

Ontmoeting.

Ik heb weer z'n goudene glimlach gezien
En de lichtende Zon in z'n oogen;
Ik heb naar den zuiveren klank van z'n stem
In verrukking weer luisteren mogen.

Toen voelde ik heel diep in mijn zorgeloos hart
De verbleekte herinnering leven
Aan 't oude, in weedom-gestorven geluk
En de Liefde, die Leed heeft gegeven.

En 'k heb hem - als ééns, weer m'n zonnigste lach
In het vluchtig-voorbijgaan geschonken.
Ik heb weer de oude bekoring, o God,
Als bedwelmende nektar gedronken.

LIEN GRAVELAAR.

Rechtvaardigheid.
(Naar aanleiding van het Ferrer-vonnis, het Steinheill-proces - etc.).

Voor enkele weken, toen men ook ten onzent vlijtig ‘betoogde’ over het in Spanje voltrokken vonnis aan den anarchist Ferrer, en over de ongehoorde onrechtvaardigheid daarvan, gewerd mij een uitnoodiging, van socialistische zijde, om, op ik weet niet meer welke openbare vergadering dienaangaande, het woord te willen komen voeren. -

Aangezien ik nu éénmaal nóóit in het publiek spreek heb ik ook voor déze invitatie bedankt. - Toch zou ik ditmaal bijna lust gehad hebben óók mijne stem te laten hooren, - maar, ik geloof, in anderen zin dan zij, die mij tot spreken uitnoodigden, het zouden hebben bedoeld of verwacht. -

O, niet alsof ik partij wil trekken vóór die terechtstelling en tégen de Ferrer-aanhangers! Ik heb geen oordeel daaromtrent, omdat ik niet *wéét.* Het *kan* zijn, dat Ferrer inderdaad op onrechtvaardige wijze, zonder

voldoende gronden, is doodgeschoten. Wij, die verre staan, wij kùnnen niet *weten.* Wat weten wij af zelfs van de geheimen der politieke knoeierijen als het ons eigen landje geldt! En dan zouden wij kùnnen oordeelen uit de verte, en vóórgelicht door geheelpartijdige bronnen-alleen, (want alle hedendaagsche couranten zijn in de een of de andere richting partijdig), over het recht of onrecht een Ferrer, ginds verweg in Spanje, aangedaan; - evenweinig kunnen wij dat, als wij kúnnen beoordeelen of het wáár is wat hem door zijn tegenstanders wordt aangewreven als een smaad, namelijk zijn persoonlijken rijkdom terwijl hij predikte ondertusschen: arbeidt voor Uw brood, en zijn kinderen buiten elke finantieele toelage liet; - zijn niet-smetteloos leven op zedelijk gebied, enz. enz.

Maar niet dáárom, om over Ferrer's al-of niet-schuldigheid te redetwisten, is in mij de lust tot spreken levendig geworden! Mijnentwege, ik geef U zijn ongerechtvaardigdgevonnist-zijn toe. Maar wat dan nog! Waarom van die ééne enkele schanddaad zooveel lawaai en gebetoog gemaakt, terwijl gij allen zwijgt, als één bende lafbekken, bij zoovele andere de ten hemel schreiende onrechtvaardigheden om U heen! -

Waarom? Omdat niet de *onrechtvaardigheid* als zoodanig al die pennen en al die monden heeft in beweging gebracht, maar enkel *de záák der democratie*, die Ferrer belichaamde door zijn anarchistische denkbeelden. De wind waait nu eenmaal uit dien democratischen hoek, de geheele wereld door; de geheele pers, hoezeer in handen der bourgeoisie, durft nogtans niet op tegen dien tijdstroom, en praat daarom met de socialisten en de democraten druk mede; - uit vrees hunne slachtoffers te zullen worden; (alsof dat niet *toch* zal gebeuren te zijner tijd, net als in de fransche revolutie dagen.) Daarom is de zoogenaamde verontwaardiging over Ferrer's gewelddadigen dood niets anders dan een voorwendsel om te kunnen 'betoogen' tegen de *macht*, tegen het *beginsel* van *gezag.* -

De onrechtvaardigheid als zoodanig, dien éénen man aangedaan, is immers 'verschwindend' klein vergeleken bij al het onrecht, dat dagelijks geschiedt, en waarover niemand ooit spreekt of durft spreken.

Wáár zou ik beginnen als ik alle onrechtvaardigheden, die dagelijks gebeuren, zou opnoemen! Bij de 'vertrapte vrouwen' - zullen de suffragettes zeggen - en - in zekeren zin - hebben óók zij daarin gelijk; want, uit een zuiver oogpunt van *recht*, kan men niet ontkennen, dat in maatschappelijken zin man en vrouw gelijke rechten toekomen, voor de wet *gelijke* rechten, in *alle* opzichten. Maar ook daarmede zou de onrechtvaardigheid ten haren opzichte niet de wereld uit zijn. Zoolang ze jong en mooi en innemend is zal er immers altijd voor de vrouw met geheel andere maten gemeten worden dan voor hare leelijke oude vervallen zuster. - Of denkt gij dat ooit de terechtstelling eener Grete Beier - vrouwelijk monster in zedelijken zin - zooveel aandoenlijke versjes en beklags-uitingen en verontwaardigde protesten zou hebben uitgelokt, ware zij, óók in *lichamelijken zin*, een monster geweest in plaats van het blondharige, fijne, teer-uitziende maagdelijn, dat, zelfs ondanks de wel-overlegde wreede moorden in koelen bloede, die zij op haar twintig-jarig geweten had geladen, nogtans al de mannen die haar aanschouwden in verrukking en begeerte naar haar deed ontvlammen?!

En madame Steinheill, zooeven vrijgesproken, onder het oorverdoovend applaus van geheel de zaal, meent ge heusch, dat hare lieflijke stem, haar verlokkend lichaam, haar theatrale innemendheid, waardoor ze, ondanks haar reeds vervlogen jeugd,

minnaar aan minnaar aan zich wist te binden, zijn zonder invloed gebleven op een enkel uit *mannen* samengestelde jury? Ik heb het gestenographeerd verslag van geheel haar proces gevolgd in *Le Journal*, en daardoor gelegenheid gehad na te gaan hoe bijna iedere getuige is geraakt van lieverlede onder haar bekorenden invloed van mooievrouw, hoe op de meest-besliste wijze vóór haar werd partij getrokken tegen den vermoorden echtgenoot, den jaar-in-jaar-uit bedrogen zwakkeling - die haar ondanks al hare verwaarloozing liefhad nog. - Of zij aan den moord is schuldig geweest in werkeheid, of niet, wie zal dat uitmaken? Niet in hare *vrijspraak* zit de onrechtvaardigheid, maar wèl in het groote *enthousiasme*, in de hartelijke sympathie, betoond aan háár, de als echtgenoote en moeder in elk geval héél diep-gezonkene, - een enthousiasme, een sympathie, die zij alleen aan hare uiterlijke schoonheid heeft te danken - terwijl aan de beklagenswaardige en ongewroken gebleven slachtoffers van het drama niemand meer denkt. -

En, in háár geval was de schuld nog twijfelachtig. Maar herinnert ge U nog die

andere geschiedenis, voorgevallen in onze eigen residentie, toen ter gerechtszitting een mooie demi-mondaine verscheen, die op klaarlichten dag in Brussel den toenmaligen Japanschen gezant bij de Belgische en Nederlandsche hoven uit wraak en hebzucht had doodgeschoten, en die nogtans door onze heeren rechters met de grootste égards werd behandeld, en met handschoentjes werd aangepakt, en in de pauze door hen met attenties werd overladen - - alles in naam van de zóógenaamd *blinde* justitia - - tot spot en tot schande van al wie deze meerendeels reeds oudere, sommige hoogbejaarde 'dienaren van het Gerecht' aldus hunne plichten zag prijsgeven aan hunne mannen-begeerten?! -

Of, wilt ge een voorbeeld van onrechtvaardigheid op ander gebied? Ga dan eens vragen hoe de meeste benoemingen tot stand komen. Ik ken er onder mijne eigene nááste verwanten, die in dat opzicht zóó bijzonder goed zijn ingespannen wat familie-relaties betreft, dat ik het U gáárne wil vertellen; voor de liberale ministeries dézen oom, die werkt en zijn invloed gebruikt, voor de christelijke kabinetten daarentegen gene neef of schoonvader aan wier orders de baantjesvergevers bereidwillig voldoen. Bekwaamheid, kunde, wezenlijke overtuiging, - wie vraagt bij hen ernaar?! De hoofdzaak is: *kruiwagens* te hebben, vooral véél *kruiwagens.* Is dat soms *niet* onrechtvaardig? Maar iedereen vindt *dat* heel natuurlijk, omdat *iedereen* er op zijn beurt van profiteert van *die* onrechtvaardigheid. - Alleen de héél enkelen, die geheél zonder kruiwagens zijn, die protesteeren, - uit eigenbelang. In mijn heele familie weten ze bv. af van die notaris-benoeming, die indertijd door een met hem zeer bevriende dame van den toenmaligen minister du Tour is afgebedeld, in alle eer en deugd, - voor haar schoonzoon. Zij ging bij hem in zijn kamer zitten, en zei: 'Ik ga niet weg vóór je 't mij beloofd hebt, dat je hem zult benoemen;' en, daar hij een zeer hoffelijk man was, had hij niet den moed haar te weigeren wat rechtstreeks dien jongen candidaat-notaris *geenzins* toekwam. -

Niemand onder al degenen, aan wien zij triomfeerend haar overval in het ministerieele bureau vertelde, vond daarin iets anders dan 'n allerhandigst grapje; - niemand trok partij tègen haar, voor de aldus gepasseerde jongelui, waaronder er zonder twijfel vele geweest zijn, véél knapper, en die 't veel noodiger hadden, dan de onrechtvaardig benoemde. - -

En als ik nu kom op de onrechtvaardigheden achter de schermen, op de mannen, b.v., die hunne 'onwettig' geboren kinderen meedoogenloos verstooten, op de jongelui, door wier schuld zoo menig verleid-meisje zich ziet gedoemd tot schande en oneer, terwijl zij, die jongelui, opklimmen tot 'Stützen der Gesellschaft', als ik denk aan het onophoudelijke, steeds om wraak schreiende onrecht, dat, in duizenderlei oneindigheid van vormen, steeds op allerlei manieren wordt aangedaan door den sterkere aan den zwakkere, dan komt het mij voor, dat er geen einde meer is aan het opnoemen van onrechtvaardigheden, die dagelijks begaan worden, nacht en dag en uur aan uur - zonder dat ooit iemand van de pers ook maar 'n ietsje in zich voelt van die quasi verontwaardiging, die den dood van dezen an und für sich m.i. al héél weinig interessanten Spanjaard heeft weten uit te lokken. - Hij, Ferrer, was immers voor het Spaansche gouvernement niets anders dan een *vijand.* Hij heeft het zijnerzijds bestreden met de wapenen, die hij voor de ware hield; hij heeft, te goeder of te kwader trouw, dat kan ik uit de verte niet beoordeelen, het zijn levenstaak geacht te strijden tegen wat hij verstond onder 'clericalisme' - en zij, de clericalen, hebben hunnerzijds van hun oppermachtigheid over hem gebruik gemaakt, om den vijand te vellen, hem

den voet op den nek te zetten. - Gemeen.! Goed, maar niet gemeener, en niets anders, dan wat overal, de geheele wereld dóór, geschiedt: het zegevieren van den sterkere over den zwakkere. Indien hier een onrecht gepleegd is, in de uitspraak van het vonnis of in de behandeling van het proces, dan is dat eene enkele onrecht, dezen enkelen, lang niet superieuren man aangedaan, niets dan 'n o zoo kleine droppel méér in de bodemlooze zee van ongerechtigheden, waaruit heel onze maatschappij bestaat, waarop zij is opgebouwd - en waartegen geen dier brave pers-mannen protesteert of protesteeren wil, *omdat hij zelf aan dat onrecht mede schuldig is*, *en ervan profiteert.*

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Boekbeschouwing.

Een nieuw boek over de Vrouwenquaestie.

Krank am Weibe door **Käthe Sturmfels.** (Dresden-Max Seyffert 1909).

De vrouwenquaestie op te lossen is een vrij wat minder gemakkelijk werk, dan over haar te schrijven en te debatteeren, en suffragettes-bonden en anti-suffragettes-vereenigingen te stichten, etc. etc. Het kwaad *is* er, zelfs feministen kunnen niet meer ontkennen, dat de zaak, die zij voorstaan, brengt *kwaad:* als b.v. van overproductie van leeraren, doktoren, wat niet al, nu ook vrouwen die beroepen mogen uitoefenen, of van ongeschiktheid tot het huwelijk van het, door studie en geestes-arbeid, zoowel lichamelijk als anderszins tot het moederschap niet meer behoorlijk voorbereide hedendaagsche meisje.

Maar.... hoe genéést men het kwaad? Op den weg van steeds feller dóórgevoerd feminisme zeggen de pur-sang-vrouwen-recht-ijveraarsters, die van oordeel zijn, dat wij vrouwen nog slechts een ontwikkelings-periode doormaken, en, eenmaal met den man gelijkgesteld, dan ook zullen zijn in èlk opzicht even bevoorrecht en even gelukkig als hij.

Dat ik voor mij het met déze richting niet eens ben, heb ik reeds zoo dikwijls betoogd, dat ik het niet dáárover wil hebben, naar aanleiding van het boek ‘van *Käthe Sturmfels*, maar wél over de door haar aangegeven tegenovergestelde richting; omdat deze mij in veel opzichten zeer aanbevelenswaardig toeschijnt. Immers - en hierin onderscheidt zich m.i., dit nieuw uitgekomen boek der moedige schrijfster van ‘Was ist der Frau erlaubt, wenn sie liebt’ van de mééste over de vrouwenquaestie handelende brochures, - *Krank am Weibe* veroordeelt niet alleen, en keurt af, het wijst óók aan een weg tot verbetering, waarlangs men de hedendaagsche vrouw, het hedendaagsche meisje, kan te hulp komen, zonder nochtans haar opvoeding gelijk en gelijkvormig te maken aan dien van den man, en haar daardoor te verkrachten in hare vrouw-natuur. - - Want *zeker*, dat die hulp nóódig is, onder de bestaande omstandigheden, wie zal het ontkennen? Mij dunkt, ook de meest ouderwetsche papa en mama kunnen niet meer de oogen sluiten voor het feit, dat het er met de toekomst hunner volwassen dochters tegenwoordig alles-behalve schitterend uitziet, en dat men dientengevolge met haar lot begaan moet zijn. Blijft zij ongetrouwd, - en die kans is gróót, gegeven den steeds toenemenden afkeer van het huwelijk van den hedendaagschen man, - welnu dan schiet haar niets anders over in de meeste gevallen dan in eigen onderhoud te voorzien, in een strijd om het bestaan, die, door de toenemende concurrentie op èlk gebied, steeds zwaarder wordt. Haar jeugd, haar beste levensjaren, gaan dientengevolge voorbij in het haar africhten op zulk een tot eigen brood-verdienen geschikt vak.

Op hoogere burgerschool en gymnasium brengt zij hare, juist bij een vrouw zóóveel beteekenende lichamelijke ontwikkelings-periode hard-werkend door, om in denzelfden tijd waarin de jonge man, onder zijn studie dóór, zich gemeenlijk den tijd gunt het leven te genieten, hard te blokken voor het een of ander examen, dat haar in staat stelt, als zij het achter den rug heeft, (en het beste deel van haar jeugd voorbij is daarmede) zichzelve, en dikwijls nog een van haar afhankelijke moeder of bloedverwante ook, met moeite en nood den mond open te houden. Trouwt zij te midden van dezen inspannenden geestesarbeid toch nog, dan is zij niet alleen geheel

en al onvoorbereid tot het vervullen van de huisvrouw-en moeder-taak, die, waar haar man gewoonlijk onbemiddeld zal zijn, nogtansgeheel op háár schouders neerkomt, maar, wat nog erger is, zij heeft zich, door haar overspannen studeeren, tien tegen een lichamelijk benadeeld, en brengt daardoor zwakke en zenuwachtige kinderen ter wereld; een gevaar voor het toekomstgeslacht waarop reeds ménig arts heeft gewezen. Maar, zelfs in het beste geval, dat waarin b.v. een mijner Lelie-correspondenten verkeert, die mij onlangs enthousiast schreef over haar vrouwelijk studenteschap, in dat namelijk waarin de studie aan de academie blijft uitspanning voor het volwassen meisje, evenals in een vroeger tijdperk het uitgaan dat was, middel slechts om met jongelui prettig en aangenaam te verkeeren, dan nog kan men het daaruit voortvloeiend gevváár niet wegredeneeren, dat zulk een in manlijke uithuizigheid grootgebracht jong-meisje, indien zij te eeniger tijd trouwt, zich geheel en al ongeschikt zal voelen tot het nagaan harer huiselijke plichten en bezigheden, - waarvan zij niets verstaat door hare studente-opvoeding. Trouwt zij daarentegen niet, dan zal zij, even goed als het vroegere uitgaande meisje, dat passée is geworden, met de jaren, zich van lieverlede vereenzaamd gaan gevoelen, en ‘over’; even zoo goed ‘over’ onder het

nieuwere geslacht van vrouwelijke studenten en jongelui, als welke ledigloopende oude vrijster dan ook van een vorig tijdperk!

Wat dan echter wèl te doen met onze dochters?

Geheel en al terugkeeren tot een omgekeerde opvoedingsmethode, zeg *Käthe Sturmfels*. Reeds te beginen met de schooljaren! Waartoe het meisje, wier hoogste kroon behoort te zijn het moederschap, gedurende hare zoo dikwijls héél moeilijke ontwikkelingsperiode veroordeelen tot de schoolbanken, en tot de voor hare hersenen zoo ongeschikte zware studie van algebra en meetkunde en wat niet al! Natuurlijk, niemand spreekt hier van die uitzonderingen, die wezenlijk begaafden, die, door hare superioriteit op een of ander gebied, wat het dan ook zij, recht hebben op een aparte ontwikkeling; daargelaten de vraag of zij *gelukkig* zullen zijn, *kan* en *mag* men niet anders dan haar die àparte richting laten uitgaan, waartoe de natuur haar vóórbestemde door haar te bevoorrechten met muzikale-of schilder-of letterkundige gaven, of met een geniaal studie-hoofd!

De groote meerderheid echter van de meisjes is evenmin begaafd in zoo bizonderen zin als dat met de groote meerderheid der jongens het geval is. Welnu, háár late men niet, neven dezen, africhten tot middelmatigheden op zijn zelfde gebied, háár geve men niet méér dan gewoon algemeen onderwijs, aangevuld met al wat betrekking heeft op handwerken en aanverwante vrouwelijke dingen; en, van af haar vijftiende jaar, richte men haar levensbestemming gansch en al op kennis van huishouden-doen, op koken, strijken, wasschen, wat niet al wat evenzéér noodig is als dagelijksch brood, maar waarop heden ten dage zoo geheel ten onrechte wordt néérgezien. In het bijzonder legt *Käthe Sturmfels* er in dit hoofdstuk den nadruk op, dat óók het ontwikkelen van de zoogenaamd 'gezellige talenten' van muziek en schilderkunst een onding is bij die meisjes, die daarvoor geen uitgesproken talent hebben, een dwaasheid, die haar belachelijk maakt en ingebeeld, en geen nut hoegenaamd heeft. - - Als een echt-duitsche vrouw is overigens bij háár deze practische huis-vrouw opleiding vooral eene, die in de eerste plaats den *man* ten goede komt, wanneer hij zich wel wil verwaardigen zulk een meisje te trouwen. Bij haar, Käthe Sturmfels, is blijkbaar de man geheel en al de 'heer der schepping' en de vrouw slechts geschapen om hem te 'dienen.' Maar, ook zonder haar in *dit* opzicht geheel en al gelijk te geven, kan men haar opvoedingsidee voorstel toch van ganscher harte toejuichen, als dóór en dóór aannemelijk, indien de ouders konden besluiten dergelijke, in het huishouden-doen volkomen bekwame dochters te betalen voor de geleverde werkzaamheden, volgens dezelfde eischen, die nu een gehuurde hulp voor dezelfde dingen kan stellen, als b.v. koken, wasschen, strijken, japonnen-maken, wat het ook zij.

De brandende nood van het dienstbodenvraagstuk is misschien in Indië, waar men de baboes en huisjongens ter zijner beschikking heeft, nog slechts een van hooren-zeggen-bekende ellende, maar elke naar het vaderland repatrieerende vrouw zal in elk geval wel reeds spoedig ondervinden, hoe zij, noch voor geld, noch voor goede woorden, noch voor goede behandeling, iets anders in haar dienst krijgt, in Holland, dan een hoogst middelmatige, slecht-onderlegde, daarbij zéér veeleischende dienstbare. En niet alleen in ons land, óók in geheel Europa, en in Amerika niet het minst, is diezelfde steeds wassende dienstboden-nood aan de orde van den dag. Welnu, indien de opgroeiende meisjes in een gezin zichzelve niet te goed wilden achten, om grondig te leeren, van meet-af, àlle huiselijke bezigheden, en indien haar

ouders zoo wijs waren haar daarvoor behoorlijk, en naar vaste regels, te betalen, dan ware eensdeels de noodzakelijkheid een bruikbare gedienstige te zoeken vervallen, en anderzijds zou het zichzelve thans zoo dikwijls nutteloos en ‘over’ voelende jonge meisje de gróóte voldoening hebben van thuis een ‘taak’ te vervullen, en tegelijkertijd geld te verdienen voor hare genoegens, haar toekomst, haar uitzet, wat dan ook; evengoed als hare broers. Immers, dat men op al die huishoudelijke bezigheden zoo laag is gaan neerzien, is wel in de éérste plaats toe te schrijven, m.i., aan het als *dienstbare*-gebruikt worden eener volwassen dochter, *zonder* haar daarvoor te beloonen. Een zoon, die in zijns vaders zaak wordt opgenomen, ontvangt toch ook van dezen, van af het oogenblik waarop hij met hem arbeidt, een geregeld inkomen; een dochter daarentegen, die, op de ouderwetsche manier, moeder helpt huishouden-doen, mazen, verstellen, de boel beredderen, wordt niet alleen dikwijls niet eenmaal gedankt voor haar diensten, maar zelfs, tien tegen een, nog gecommandeerd óók, door haar jongere

broers zelfs, als zij het niet naar hun zin doet; om van zoo iets als geldelijke belooning niet eens te spreken. Kan men het onder die omstandigheden dan een jong meisje het euvel duiden, als zij geen lust heeft thuis voor dienstbode en meid-voor-alles te spelen, met daarbij de kans te eenigertijd oud en onverzorgd over te blijven, afhankelijk van de familie-genade, en veel liever zich africhten gaat op een wèl inspannende studie voor een of ander examen, maar die haar, hoe nooddruftig dan ook, eenmaal zal in staat stellen zichzelve onafhankelijk door de wereld te slaan, als vrije, zelfstandige vrouw? Geef haar daarentegen als vast honorarium wat haar voor de zoo hóóg-nood-zakelijke bezigheden van goed-koken, goedwasschen, goed-naaien enz., zeker toekomt: een behóórlijk salaris, en gij zult zien, dat de meesten harer plotseling een geheel anderen kijk zullen krijgen op deze thans door haar verachte huiselijke bezigheden, ze even hoog zullen gaan aanslaan, als b.v. het vak van onderwijzeres, apothekeres, wat niet al, dat volstrekt niet goed wordt betaald, en hóógst eentonig is. Daarbij komt nog, dat de ouders zich door deze schikking volstrekt geen finantieel offer zouden opleggen, omdat zij een meid heden ten dage even zeer een hóóg loon moeten geven, om van de door deze gestelde *on*redelijke eischen niet eens te spreken. En, aan den anderen kant, juist een opleiding buitenshuis, voor dit of voor dat studie dat, kost véél geld, en maakt heden ten dage het dochters hebben even kostbaar als het bezitten van jongens. Dat overigens in géén geval de finantieele zijde den doorslag mag geven, spreekt van zelf. Zonder twijfel heeft een meisje, wat de geldelijke opvoeding aangaat, dezelfde aanspraken als hare broers. Slechts ter loops daarom wijs ik er op, hoe óók deze zijde der zaak in het voordeel is der ouders, zelfs bij hóóg loon, wanneer zij hunne dochters aldus opvoeden zouden. Het beste echter waarom het hier gaat, het hóógste, liet ik nog onbesproken, namelijk de toekomst van gehuwde vrouw, van moeder. Iedereen is het er vrij wel over eens, dat de moderne intellectueele vrouw door hare hedendaagsche opvoeding allesbehalve geschikt wordt gemaakt voor hare eigenlijke roeping van vruchtdragen, dat zij hare krachten ondermijnt, door in hare ontwikkelings- en jeugd-jaren te hard te moeten studeeren, en dat zij ook overigens, door diezelfde geestelijke studie, geheel en al ongeschikt wordt tot het huisvrouw- en moeder- zijn, omdat zij van al de plichten dááraan verbonden nooit iets leerde. Welnu, indien een jongmeisje wordt teruggebracht tot haar eigenlijke sfeer, indien men haar leert verstand te hebben van al wat behoort tot het huishouden-doen, indien men haar maakt tot de medeverpleegster harer jongere broertjes en zusjes, dan is daarvan een logisch gevolg, dat déze arbeid haar voorbereidt en africht tot haar eigenlijke bestemming, van straks zelve zullen zijn hoofd van een huishouden, en moeder van kinderen. En, door hare 'betrekking' thuis, heeft zij dan nog meteen evengoed een spaarduitje verdiend als thans de onderwijzeres, de doktores, of de advocate, die alsnog in het huwelijk treedt.

Men spreekt zooveel van het niet meer willen trouwen der mannen, en betreurt dat; ook al om het direct daaruit voortvloeiende feit, dat de vrouwen hoe langer hoe meer eenzaam blijven, en de geboorten afnemen. Welnu, zou de jonge man, die in zijn omgeving een in alle huiselijke bezigheden bekwaam jongmeisje ontmoet, in staat een kind te verzorgen, en gewóón zich zonder gehuurde hulp te redden, niet menigmaal eerder den moed hebben zoo eene te vragen zijn leven te deelen, dan de hem misschien als *kameraad* zeer sympathieke mede-studente-vriendin, van wie hij echter weet, dat fietsen, studeeren, met hem uitgaan, voor haar levensbehoeften zijn, zoodat zij, zelfs al zou zij om zijnentwille voortaan een goede huishoudster willen

worden, toch niets nog weet van al hetgeen daarvoor wordt vereischt, en dus door schade en schande, (d.w.z. ten koste van véél geld,) eerst zal moeten leeren door ervaring; - iets wat zijn beurs niet toelaat.

Voor ik eindig over dit boek, moet ik nog even wijzen op iets wat mij in deze beschouwingen, die ik in vele vrouwenhanden wensch, zéér trof, namelijk op de verstandige opmerking, dat het de plicht van den Staat is, in zijn eigen belang, méér te doen voor de ongetrouwd-geblevene en niet bemiddelde vrouwen, voor de misdeelden óók onder haar, die daarom lichamelijk niet *kunnen* trouwen. Al dezen - zegt de duitsche schrijfster zeer terecht - worden, door hun finantieelen nood, concurrenten van den man, maken hem, den getrouwden huisvader, den strijd om het bestaan zwaar door de concurrentie, en voeren ten slotte daardoor de maatschappij tot ondergang. Waarom geen Staats-inrichtingen geschapen, die dezulken aan werk

helpen, en op staatskosten bezigheid verschaffen van *vrouwelijken* aard?

Er staat nog veel meer levenswaarheid in dit boekje, b.v. over de modesport der hedendaagsche dames met liefdadigheid; en over de waarheidspelerij op sexueel gebied aan kleine kinderen; en over verkeerd-geplaatste *te* groote toegevendheid aan ongehuwde moeders, in naam van een zoogenaamde zedelijkheid, die leidt tot *on*zedelijkheid.

Ik ben blij, dat er steeds méér een kentering komt; onlangs wees ik op *Gabriele Reuter*, nu is het *Käthe Sturmfels*, die de hand aan den ploeg slaat, om tegen de gevolgen van het femìnisme te protesteeren! En steeds meerderen, juist onder de *jongeren,* volgen.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Gedachtenwisselingen.

I.

Geachte Fr. L.

De Heer v. Gr. noodzaakt me om nog eens in te gaan op een zaak, die oppervlakkig behandeld (zooals dat in een tijdschrift van algemeene strekking als het Uwe niet anders kan) eigenlijk aanleiding moet geven tot voortdurende verwarring en misverstaan.

Citaten zijn gevaarlijke dingen. Stukken uit hun verband gelicht zeggen niets, soms zelfs het tegendeel. De heer v. Gr. leest uit mijn stukken slechts het *leelijke* van de Kerk. Toch beweert hij niet een vijand te zijn van de Katholieke Kerk, veeleer een vriend, en steunt dit beweren waarschijnlijk op het feit dat hij haar hare vermeende feilen toont. Ik geloof echter dat dit feilen toonen op andere wijze dient te geschieden dan die gevolgd wordt door den heer v. Greuningen; dat dit behoort te zijn veeleer een stil en liefdevol wijzen en vermanen van hart tot hart, dan een luidruchtig uitroepen op de hoeken der straten. Te zijner tijd zal ik den heer v. Gr. antwoorden op zijn stukje, voorloopig wil ik alleen dit even in het licht stellen.

Geen sterveling is zonder schuld, dus ook geen enkele waardigheidsbekleeder, van welken aard dan, zondeloos. Eene waardigheid echter is niet essentiëel is slechts toevallig in hem die haar bekleedt en wordt dus op zichzelf en uitteraard niet beïnvloed door mogelijke smetten in den drager. Zoo kan een rechter rechtspreken met alle recht, ook al is hij als mensch zelf overtreder. Niettemin blijft de mogelijkheid dat ergernis het gevolg zou kunnen zijn van het te onwaardig dragen eener waardigheid. In dit geval is het aan 't hoogere gezag om in te grijpen en te verwijderen. Ten opzichte van den paus echter, als opperhoofd der Kerk en plaatsvervanger van Christus, bestaat er geen hooger gezag dan dat van Christus zelf. Indien het aan dit Allerhoogste Gezag nu behaagde Zijne dienaren, hoe onwaardig ook, niet te roepen ter verantwoording voordat Hij gekomen achtte den tijd, is het dan aan een sterveling, welken ook, met Hem daarover te treden in gericht?

Vriendelijk groetend
uw dw.
H.v.R.B.

II. Het ‘kleine’ van den Hollander.

Waar ik dikwijls meê te kampen heb, is het ‘*kleine*’ van den Hollander! Zuinigheid en *het zich branden aan koud vuur* kenmerken ook den Hollander, maar, het *kleine*, het *benepene*, kijk, dat kan me soms zoo nijdig maken. (Ik behoef zeker niet te zeggen dat ik hier *generaliseer*).

Vooral deze week heb ik me over dat *kleine* geërgerd, zóó geërgerd zelfs, dat ik de persoon in questie niet meer wilde zien of spreken. 't Gold het comediestukje *l'âne de Buridan* veertien dagen geleden, alhier voorgesteld door de ‘*tournée Baret*’.

Tot twee à drie keer toe, zei de persoon in quaestie, dat 't was een onzedelijk stuk, geenszins geestig enz. enz. en dat hij 't zich niet kon voorstellen, dat we ons er dood om gelachen hadden.

Om zulk een stuk te maken, moet men zeker Franschman zijn, daar zijn Hollanders te vervelend en laat ik nu eens het woord *degelijk* in slechten zin nemen, te degelijk voor! En onzedelijk? Zien ze dan niet, dat *juist* in het geestig *overdrevene* de quintessens steekt? Ze moeten niet al die *bij*dingen opletten, maar laten ze nu voor oogen houden dat ééne, dat overdrevene, dat boven alles uitsteekt, het alles belachelijk maken van de liaisons, van de liefde en laten ze óók opmerken dat jonge meisje, Micheline, dat juist het grootsche laat vooruitspringen, de tot alles in staat zijnde, groote liefde - - - - en - ze hebben opgemerkt, wat de auteurs ons wilden geven, niettegenstaande hun humor en satire en hun belachelijk maken van de liefde.

Maar dat kan een Hollander niet, dat strookt immers niet met zijn karakter; *langs omwegen* beziet hij de hoofdzaak, gaat niet er flink op aan.

Nog iets. Ik heb een heel goede kennis, een vrouw, zij is een hevige vereerster van een bekende actrice hier, een ware artiste. Zij spreekt genoemde artiste dikwijls en vraagt aan *mij*, hoe haar particulier leven is. Toevallig wist ik uit goede bron, dat zij er een amant op na hield, ik vond dat heel gewoon, maar zij niet.

Zoo langzamerhand echter was ze er al een beetje aan gewoon geraakt, doordat ik haar overtuigd had.

Nu een poos geleden, vroeg ze me of ik er nog iets meer van wist over haar leven, want ze wilde de actrice dan doen voorkomen dat ze eigenlijk *alles* wist.

En dàt kon ik niet meer hebben en toen zei ik haar: ‘Maar, Marielief, je vereert haar om haar gróóte kunst, zeg, wat kan jou dan haar particuliere leven schelen?

Tracht steeds voor oogen te houden, dat grootsche, en mooie, dat ze je te genieten geeft, als je haar ziet spelen en dring niet verder door in kleinigheden!

Ik kan me niet begrijpen, dat je haar anders *kunt* zien, dan juist in *die* oogenblikken, dat ze zich heelemaal geeft in haar kunst! Neem dat ééne grootsche bij den kop en pieter niet over al die *klein-goed-bakkerij!!* Dat klein-goed is toch meest door *koeke-bakkers* gemaakt, laat je daar vooral niet meê-in, want die koekebakkertjes kunnen geen *groote* dingen onderscheiden natuurlijk, omdat ze zijn altijd met het peuterige deeg bezig - - - - - - - - - - - -

Ik kan me maar niet begrijpen, dat de Hollanders er altijd zoo'n pleizier in hebben, om zoo alles uit te vorschen en zich in te dringen in iemands leven! Bijv. ik maak kennis met iemand en daar voel ik veel sympathie voor, dan ga ik niet eerst vragen, ja maar, waar komt ze vandaan, wie is ze, wie is haar vader? Wat kan me dat schelen? Kom ik er vanzelf achter, wel, à la bonne heure! Maar ik ga dan niet overal informaties nemen! Ik kom b.v. op nieuwe kamers en pension, wat kan 't mij schelen wie er onder me wonen, als ze me geen last veroorzaken!

Maar nu een Hollander: 'Wie woont er onder en wat zijn 't voor menschen, toch vooral geen, U begrijpt me wel?'

Al die dingen komen niet in je hoofd op, als je een poos in Indië bent geweest. Waar moest 't heen met allerlei informaties aldaar, want hoe dikwijls logeert men er menschen bij zich, die men heelemaal niet kent, als er geen plaats in een hôtel is of geen huis om er in te kruipen?

Ja, gastvrij zijn Indischen in hooge mate, maar die gastvrijheid wordt ook dikwijls beloond door hartelijkheid, daarom zijn Indischen zoo aan elkaar *gehecht* en ontmoeten zij elkaar weêr in dit *koude* Holland, dan verwarmen zij elkaar door de band, die ze bindt van uit de Tropen, waar ze met *kleine* dingen niets te maken hebben....

22 Nov. 1909.
C. ARNTZENIUS.

Brieven uit het hooge Noorden.
door Maria Petrovna.

XVII. Over Toovenaars en geesten.

Hoewel in het Gouvernement Archangel de bevolking, in naam althans geheel tot het Christendom bekeerd is en voor het grootste gedeelte tot de Staatskerk behoort, zijn toch overal de sporen van het vroegere heidendom terug te vinden en is het merkbaar hoe welig het heidensch onkruid nog op den christelijken akker verder tiert.

Het kan ook niet anders: de oude overleveringen zijn diep in het volk geworteld en het nieuwe geloof is voor hen een vorm, waarvan zij den zin weinig verstaan en waarbij zij zich geheel aan hun leiders overgeven. Komen zij met deze veel in aanraking, dan dringen de heidensche overleveringen langzamerhand wat meer, zij het dan ook niet geheel, op den achtergrond; maar in vele distrikten van dit gouvernement liggen de dorpen, die tot één kerspel behooren en dus geen eigen kerk of geestelijke hebben, soms zóó verspreid en ver van elkaar verwijderd, dat de

bewoners de kerk weinig kunnen bezoeken en den pope volstrekt niet kennen. Voor hen is het Christendom ook niet veel meer dan een variatie op het geloof der vaderen, waarvan zij de formaliteiten en de feestdagen kennen, zonder in het wezen er van veel verschil te vinden met het oude.

De bewoners van het westelijk deel van Biarmia (zooals in oude tijden geheel Noord-Rusland genoemd werd) zijn het eerst tot het Christendom bekeerd geworden, die van het zuidoostelijk gedeelte, de Zirièns (een aan de Finnen verwante stam) niet lang daarna door St. Stephen van Perm, die omstreeks 1376 het Christendom onder hen kwam prediken; maar hun bekeering was meer in naam dan in werkelijkheid.

Zij behoorden tot het Shamanisme, de leer der Shamans of toovenaars, en hun Wijzen en kwakzalvers stonden ook bij de Russen in hooge eer. Zij brachten offeranden aan hun goden, waarvan de voornaamste waren: Voipel: (voi = woord, pel = oor) en zijn gemalin 'de Gouden Vrouw'. De Shamans hadden ook wereldlijke macht en schijnen deel aan het bestuur gehad te hebben, maar de berichten hieromtrent zijn vrij onzeker.

Ook de Samojeden, het overgangsras tusschen Finnen en Mongolen, bewoners van het noord-oostelijk deel, waren Shamanisten. Zij erkenden als hun goden: het Opperwezen (Num), den duivel (AA), de Geesten (Tadebsti) en hun huisgoden (hegi). Num was het Opperwezen, dat het Heelal schiep en de natuurkrachten beheerscht; zij aanschouwden Hem belichaamd in de zon, de sterren, de zee en in het algemeen in alle natuurverschijnselen. Zij boden hun goden ook offeranden, welke aan de hoogste godheden en geesten alleen door de 'tadebeys' (toovenaars) gebracht mochten worden. Dit toovenaarschap was een erfelijke waardigheid, waartoe de opleiding van kindsbeen af begon.

Wanneer de 'tadebey' met de geesten wilde spreken, dan begon hij zachtjes met een trommelstokje op zijn tambourijn van rendiervel te slaan; langzamerhand al luider en luider, waarbij hij een eentonig gezang

liet hooren, totdat naar zijn oordeel de geesten gewekt en verschenen waren, waarna hij op zijn wijze met hen begon te spreken. Meestal verlangde de godheid een offer: voor de lagere orde was een hond voldoende, voor Num moest het een wit rendier zijn, dat op een heuvel geslacht werd; de kop werd op een staak gezet en het vleesch moest ter plaatse rauw gegeten worden.

De Samojeden hadden een zwaarmoedige levensopvatting; zij beschouwden zich als zoo onwaardig, dat Num zich niet verwaardigen kon op hen neer te zien; maar toch waren zij overtuigd, dat de goeden beloond werden op aarde met rijkdom, met het bezit van veel rendieren, enz, terwijl de boozen in armoede moesten sterven. Het geloof aan een toekomstig leven schijnt bij hen geheel onbekend geweest te zijn; maar zij hadden vele voorschriften omtrent deugden en ondeugden, die zeer nauw aan de christelijke verwant zijn, waardoor hun overgang tot het Christendom in het begin der vorige eeuw geleidelijk tot stand kwam.

Toch hebben, vooral in het Oosten, zij, die het minst met de Russen in aanraking komen, naast het kruis nog altijd, zij het ook in het geheim, hun houten afgodsbeeldjes behouden, terwijl de Russen veel van hun eigenaardige denkbeelden hebben overgenomen en verbreid.

Het is trouwens zoo begrijpelijk, dat de bewoners van het hooge Noorden, in hun vaak zoo afgezonderd leven, onder den indruk zijn van de koude, woeste natuur om hen heen, die hun dikwijls meer kwaad dan goed brengt. Zij hebben deze bevolkt met handelende wezens, met geheime krachten, die ieder in hun eigen element werkzaam zijn, in water, lucht en bosch en veld; overal zijn naar hun overtuiging geesten, die elke gelegenheid te baat nemen onverwachts den onvoorbereiden mensch te overvallen en te benadeelen. Hiertegen moet men zich dus trachten te beschermen door tegenmiddelen en daarvoor wordt nog heden ten dage door velen de hulp van een ‘snaxarka’ (den toovenaar der Ouden) ingeroepen, die door bezweringen en toovermiddelen de kwade geesten weert - of aanroept, al naar omstandigheden dit vereischen.

Heeft een kleine wereldburger zijn intrede in het leven gedaan, dan zal de rechtgeaarde moeder het dadelijk *driemaal* laten baden, waardoor het tot den doop tenminste door de Drieëenheid beschermd is, terwijl door het omhangen van een kruis de Duivel geweerd wordt, die het anders zeker zal bemachtigen, als het een oogenblik alleen gelaten is, om het kreupel, blind of idioot te maken. Dan wordt de ‘snaxarka’ bij het kind gebracht om het te ‘bespreken’ tegen ‘de 12 breuken’, de algemeene benaming, waaronder men alle kindergebreken schijnt saam te vatten. Wordt het kindje niettegenstaande dit alles toch ziek, dan zegt men: ‘de geest uit het water, of uit den wind of het bosch heeft het bezocht’ en men haast zich die ‘snaxarka’ te roepen, wier specialiteit de bewering van dien bizonderen geest is. Zij staat naast het kind en ziet het aan met die eigenaardige strakke uitdrukking, die ik op zoo menig gezicht hier zie en die mij altijd in gedachte brengt Gorter's woorden in zijn Mei: ‘naar binnen trad haar oogenwacht;’ het is in een zien, dat zijn blikken naar binnen richt.... Dan formuleert zij haar bezwering ongeveer als volgt: ‘Ik sta hier als gezegend werktuig Gods en maak het teeken des kruises, ik ga door de poort in den hof en dan in het vrije veld, ik zal mij neerbuigen en bidden tot Christus en de Aartsengelen Michael en Gabriel, mitsgaders de zesvleugelige Serafs en Cherubs en de vier Evangelisten Mattheus, Markus, Lukas en Johannes. Gelijk voor U de angst de kracht van een demon heeft en de pijlen uit den hemel van donder en bliksem U verwarren

en verstarren, zoo machtig en sterk is mijn bezwering. Zoo zeker als zij, die in het graf rusten, de klokken en het kerkgezang niet hooren kunnen, zoo zeker en vast is mijn bezwering tot in de eeuwigheid. Amen.'

Wordt bij den kranken mensch de toovenaar ter bezwering geroepen, bij de zieke dieren verricht een 'wetende' dezen dienst, en wel voor elk dier een bizondere; zij nemen en geven kwalen, waarbij het 'booze oog' een groote rol speelt, dat trouwens zelfs in ons verlicht vaderland nog niet geheel zijn beteekenis verloren heeft, niet waar?

Bovendien zijn er ook verschillende 'sympathische' middelen en talismans, die men zelf kan aanwenden om de geesten gunstig te stemmen of hun slechten invloed te weren.

Wanneer bijv. de visscher voor het eerst in het seizoen ter vischvangst uitzeilt dan zal de vrouw niet vergeten aan de netten zakjes te binden gevuld met gedroogde wilgenkatjes, op Palmzondag in de kerk verzameld, die afgevallen zijn van de wilgentakken, welke hier als Palmpaaschjes versierd en door den pope gezegend worden.

Een andere goede talisman bij allerlei

ondernemingen is een ei, dat met Paschen *driemaal* snel om de kerk gedragen is.

Is het Groene-Donderdag dan gaan de vrouwen naar het bosch om 'wachholder' te plukken; met de takken van dezen heester vullen zij hun melkemmers, gieten er kokend water op en laten ze zoo eenigen tijd staan, waarna zij ze weder ledigen; zulk vaatwerk, bij het melken gebruikt, kan niet anders dan overvloedig met melk gevuld worden!

Om zich te beveiligen tegen besmettelijke ziekten, branden velen een kruis op de huisdeur met het brandende kaarsje, waarmede zij op Goeden Vrijdag uit de kerk kwamen - tenminste als het geluk hun te beurt viel het brandend naar huis te brengen, wat een goed voorteeken is.

Een brood, onderste boven op den schotel gelegd, is daarentegen een slecht voorteeken, want zeker zal de eigenaar in het volgend leven met het hoofd naar beneden worden opgehangen!

Niemand zal er aan denken op Allerzielen de vloer te wasschen, want dien dag zijn de dooden om ons heen en men zou hun het vuile water in de oogen spatten; evenmin zal een Rus op St. Jan of St. Ilin gaan baden of alléén in het bosch gaan, want op die dagen hebben de booze geesten bizondere macht over de menschen en zullen hun zeker leed berokkenen, wanneer zij niet heel voorzichtig zijn of zich aan eenig gevaar blootstellen. Dit vooroordeel tegen de laatst genoemde dagen is zoo algemeen, dat ik het zelfs onder ontwikkelde Russen heb aangetroffen.

In allerlei levensomstandigheden wordt de hulp eener 'snaxarka' ingeroepen en, zooals reeds vroeger gezegd, lang niet altijd om wel te doen of kwaad te *bezweren*, maar soms ook wraak te oefenen over ondervonden onrecht of beleediging.

Oud als de wereld is de jaloezie - en het meisje, wier liefde een jongeling versmaad heeft om een andere tot zijn uitverkorene te maken, spoedt zich naar de 'snaxarka' met geschenken, hetzij geld of een stuk linnen, weinig of meer naarmate zij sterker bezwering verlangt om des jongelings liefde te herwinnen; zij moet bijv. meer betalen, wanneer de tooverspreuk 'over brood en water' wordt uitgesproken, dat dan door allerlei listen den jongeling in de maag gespeeld wordt, dan wanneer de bezwering eenvoudig, 'op den wind' wordt gezegd, die haar dan verder moet dragen - wat veel zwakker uitwerking heeft! De bezwering, waarvan de aanhef voor alle gevallen dezelfde is, luidt dan gewoonlijk aldus: '...en ik zie in het veld een bakoven staan, daar knetteren en branden de berkenstammen, zoo fel en hel: zóó zal het hart van den geliefde branden van verlangen naar haar, zoodat hij zonder haar niet leven, niet slapen en niet waken en niet denken kan, noch brood en zout eten, noch water drinken. Zonder haar zal hij verdorren als de dag voor de zon, verbleeken als de donkere nacht voor de maan en der sterren-glans. Mijn woorden zijn waarachtig tot in Eeuwigheid. Amen.'

Niet waar, vindt men hierin niet terug het reiken van een liefdedrank bij de oude Germanen, zooals dit o.a. in de Siegfried-sage voor komt?

Hoe zelden komt niet een verloving tot stand, zonder dat de bruigom ook misschien al andere meisjes het hoofd op hol bracht, wellicht zelfs al trouwbeloften deed of beloften die daarvoor gehouden werden?! En dan valt er altijd kwaden invloed te duchten; dus daarom neemt men liever het zekere voor het onzekere en wapent zich hier tegen. Het jong-verloofde paar draagt voortaan een net onder hun kleeren, die zij overigens dicht steken met vele spelden, waarvan de koppen niet te zien mogen zijn: de kwade geest, die hen benadeelen wil, moet dan toch eerst al die spelden

zoeken en de knoopen van het net losmaken voordat hij hun lichaam kwaad kan doen! Bovendien zullen zij over geen drempel treden zonder het teeken des kruises te maken, om den wachtenden demon te bezweren.

Op de bruiloft wordt natuurlijk ook de toovenaar genoodigd, die steeds om en bij het jonge paar blijft, hun voortdurend met een lint toewuivend onder het geprevel van spreuken, waarvan het aantal en de kracht in verhouding is tot de belooning, die hij er voor krijgt.

Treedt het bruidspaar uit de woning, dan wordt er met een brandend hout een kring om hen heen getrokken om de kwade geesten van hen te weren, iets als de ook elders bekende toovercirkel - en toch zit menige bruigom met een bedrukt gezicht in de kerk, want hij weet wel, als hij een ander meisje soms bedrogen heeft, welke vervloeking over hem is uitgesproken en siddert reeds om de gevolgen.... ‘en ik zie een zwarten stroom en daarop varen in een kleine boot een duivel en een duivelin, een boschsater en een nimf;

en allen roeien met denzelfden riem, maar zien elkaar niet aan en denken allen aan iets anders: zoo zal het jonge paar leven, zittend op één bank zonder elkaar te begrijpen, noch te verstaan' en dan volgt de bekrachtiging - dus het zal een oneenig, ongelukkig huwelijk moeten worden!...

Het is waarlijk geen wonder, dat de menschen hier in het Noorden zoo iets zwaarmoedigs, iets gedrukts hebben door dit geloof aan voortdurenden invloed van geesten en machten, die hun kwaad gezind zijn en leed zullen berokkenen.

Zelfs hun eigen bloedverwanten en vrienden boezemen hun na hun sterven vrees in en men meent den doode door allerlei middelen gunstig te moeten stemmen, uit vrees, dat hij anders diegenen, die hij het liefste had, met zich mede zal voeren in het graf. Daarom worden bij een begrafenis dadelijk de deuren gesloten, wanneer de kist naar buiten gedragen is, om dan weer geopend te worden om de familieleden te laten volgen: kinderlijk symbool, dat niemand den doode volgt naar het graf.

Verder worden wierook en kaarsen gebrand en aalmoezen gegeven om den doode te behagen en te bevredigen. Bij het geopend graf wordt door den pope aan alle familieleden rijstebrij met rozijnen rondgedeeld, waarbij allen van denzelfden lepel eten; dit bedoelt een liefdemaal, waaraan ook de geest van den doode deelneemt en wordt nog een paar maal herhaald, n.l. 9, 21 en 40 dagen na het overlijden. Niemand zal verzuimen na thuiskomst van het kerkhof alle aarde van de voeten te stampen en flink de handen te warmen - opdat niets van de koude des doods aan hem blijve kleven, even als een familielid ook wel zal oppassen, dat niet één rafeltje van het doodshemd, dat altijd nieuw en ongezoomd moet zijn, aan zijn kleeren blijft hangen - want dat zou den overledene zeer krenken en hij zou het zeker terug komen eischen!

De vrees voor het wederverschijnen van een gestorvene duurt echter niet langer dan zes weken: dit is de tijd, dien men aanneemt als overgangsperiode, waarin de geest nog in het onzekere zweeft, waarheen hij gezonden wordt, naar den hemel of naar het vagevuur. Deze termijn van ± 40 dagen staat zeker in verband met den tijd, dien Christus na Zijn opstanding nog op aarde doorbracht vóór Hij ten hemel voer en Zijn bestemming bereikte.

Ik vind het wel treffend hier bij deze eenvoudige menschen dit denkbeeld aan te treffen van *onzekerheid* des geestes na den dood, van een periode, waarin hij zijn toestand eigenlijk nog niet volkomen bewust is, een denkbeeld, dat door de moderne spiritisten en theosophen als hoogst waarschijnlijk is aangenomen.

De zielen van hen, die zonder Bediening stierven of door eigen hand den dood vonden, zijn gedoemd tusschen hemel en aarde te blijven zonder ooit een bestemming te bereiken en kunnen dus voortdurend verschijnen, van middernacht tot het eerste hanengekraai, waarna alle geesten verdwijnen; maar men tracht deze dolende zielen toch eenigszins tegen te houden door op den grafheuvel 12 espenstokken te leggen, waarmede men het opstaan uit het graf hoopt te belemmeren!

Alle hiervoor beschreven gebruiken, bezweringen, enz. zijn van weinig of geen direct nadeel voor de betrokkenen, behalve dat door de bekrompen begrippen van het volk in tijden van epidemiën bijv. een krachtig optreden van den gezondheidsdienst dikwijls zeer belemmerd wordt; hierdoor kunnen deze zich juist in Rusland zoo verbazend uitbreiden, getuige de cholera, die in het najaar weer zooveel slachtoffers eischte.

Treuriger is het gesteld met de 'ikota's', waarover ik vroeger al eens iets vertelde, en die feitelijk niet anders zijn dan hysterica's of lijderessen aan epilepsie. Zulk een

vrouw verklaart, dat de ‘ikota’ haar onder de huid gekropen en naar de keel gestegen is, wat haar zoodanig benauwt, dat zij onder het uitstorten van allerlei geluiden een aanval krijgt. Dan vraagt men haar, wie haar de ‘ikota’ gaf, want het volksgeloof zegt, dat men deze eigenschap kan mededeelen; zij noemt een naam, meestal van degene, die zij het laatst zag, of waarmede zij oneenigheid had en - daarmede is deze persoon ook tot ‘ikota’ gestempeld! Wel verre van zulk een patiënt te helpen, schuwt en vermijdt men haar en nadert haar alleen, onder voortdurende bekruisigingen, wanneer men haar in haar krampachtige aanvallen komt raadplegen over allerlei verborgenheden. De arme antwoordt nog met onduidelijke woorden en klanken - totdat zij geheel bewusteloos is. Haar toestand is natuurlijk ongeneeslijk, te meer daar er niets tegen gedaan wordt, tenminste de middelen, die de ongelukkige zelf aanwendt tegen haar kwaal, kan men niet

als geneesmiddelen aannemen: zij verbeeldt zich n.l. dat het gebruik van koffie, brandewijn, peperkoek, suikerwerk en odeur ‘de ikota’ verjagen, als deze haar naar de keel stijgt, m.a.w. als zij benauwd wordt, en daarom heeft zij deze artikelen altijd in voorraad bij de hand. Het is niet onmogelijk, dat de zelfhypnose, die uitgaat van het *geloof* in de kracht dezer middelen, van eenigen kalmeerenden invloed is; maar dit neemt niet weg, dat de ‘ikota's’ tot de meest beklagenswaardige slachtoffers van het bijgeloof hier in het hooge Noorden behooren; maar hoe en wanneer zal er licht in de duisternis van dit reuzenrijk ontstoken worden!

Kunsten en Wetenschappen.

Stedenprenten.

Topographisch liet men zich vroeger inlichten door groote en grootsche plattegronden in kopergravure, en als herinnering aan bezochte plaatsen schafte men zich stedenprenten aan, welke, veelal van groote afmeting zijnde, bijna ‘photographisch’ juist, het stadsbeeld of het landschap vastlegden.

Nu stelt men zich tevreden met kriebelplattegronden uit de reisboeken, met prentbriefkaarten, en met hoogstens eene duidelijk sprekende photographie, indien zij niet te veel geld kost.

Zijn de levensomstandigheden veranderd? Is het geld duurder geworden? Of werkte de betrekkelijk eenvoudiger levenswijze mede om de kunst te kunnen betalen? Deze sociaal-oeconomische vragen mogen elders beantwoord worden; wij, voor ons, stellen ons tevreden, met het feit te constateeren, dat de vroegere weelde in de topographische herinneringen, thans is vervangen door een armoedig gedoe.

We teren thans op prentbriefkaartenalbums, terwijl onze voorvaderen zich de kostbaarste werken aanschaften, waarin plattegronden en stadsgezichten het geziene opnieuw voor de oogen tooverden, of het niet geziene onder hun aandacht werd gebracht, om, zoo de reislust of het reisgeld, of de reisgelegenheid ontbrak, toch de kennis van werelden, landen en steden in den mensch te vergrooten.

Een en ander kwam ons voor den geest, toen we een prijscatalogus ontvingen en doorbladerden van oude kopergravures en teekeningen[1)] welke als vanzelf onze gedachten bepaalde bij de belangrijke kunstuitgaven op topographisch gebied van vroegere dagen, en waarbij we niet vergeten mogen te gedenken het *groot Stedenboek der Vereenigde Nederlanden* (in 2 uitgaven Lat. en Nederl.) van onzen eenigen Joan Blaeu, wiens grooten roem zelfs tot een Vorst, als Gustaaf Adolf, doordrong en door hem op prijs werd gesteld. Een brand in 1672 kon niet verhoeden, dat het belangrijke werk nu nog in al zijn waarde in bibliotheken te zien en te bewonderen is.

A.J. SERVAAS VAN ROOYEN.
Oud-Gemeente-archivaris.
Den Haag.

CORRESPONDENTIE VAN DE REDACTIE MET DE ABONNÉS

1) Anzeiger No. 24 van H. Helbing te München.

Correspondentie van de redactie met de abonnés

De redactrice van de Holl: Lelie brengt ter kennis van de lezers van dit Blad, dat zij géén manuscripten, of brieven, haar naar aanleiding der redactie-aangelegenheden toegezonden door niet-abonnés, kan beantwoorden langs **particulieren** weg. De correspondentie in dit Blad dient zoowel tot de beantwoording van brieven, als tot de mededeelingen betreffende aangenomen en geweigerde bijdragen, en zij, die zelve geen abonné of abonnée zijn, kunnen dus niet verwachten langs een anderen dan den correspondentie-weg te worden beantwoord. Wanneer zij door leesgezelschapkring, of samen-lezen, of op welke wijze dan ook, gelegenheid kunnen vinden de correspondentie-rubriek te volgen, dan is de redactrice bereid hen dáárin te beantwoorden.

Op dezen regel wordt voortaan *géén uitzondering* meer gemaakt, en afzonderlijke nommers, correspondentie-antwoorden aan niet-abonné's behelzend, worden **niet** meer toegezonden.

REDACTRICE.

P.S. Het spreekt van zelf, dat deze regel alleen geldt voor eerstbeginnenden, èn voor briefschrijvers die in de corr: rubriek thuishooren.

K.L. - Ik moest lachen, dat gij der langen Rede kurzer Sinn van Uw wensch hebt ingewikkeld in zulk een angstvallig gesteld epistel. Want ik heb U in de Lelie, die gij leest, reeds menigmaal getoond, hoe bereidwillig ik ben iemand een dienst van dien aard, als gij vraagt, te bewijzen. Zendt dus het geesteskind gerust; of het aangenomen wordt, is een andere vraag, want, zelfs al zou ik het voor plaatsing niet ongeschikt vinden, dan nog gaat het mij evenzoo als dien anderen redacteur, die U schreef, dat hij ‘al zoo veel copie van dien aard had’. *Hij* heeft, gelijk gij zeer terecht vermoedt, ‘de pil bij de terugzending willen vergulden’. Bij mij kan daarvan *nu* nog geen sprake zijn, omdat ik het U reeds nu, dus vóór ik nog iets van den inhoud las, ter voorkoming van teleurstelling, zeg: van abonné's ligt er reeds véél dergelijke copie, dus, niet-abonné's hebben weinig kans. - Uw verwondering, dat de meeste menschen zich *kleine* levensrampen zoo aantrekken, en daarover hun hart uitstorten, deel ik geenzins, en ik zal U zeggen waarom. Ten eerste is klein en groot heel betrekkelijk. Wat voor den een een groote ramp is, vindt de ander kinderachtig. Ik heb onlangs van iemand een brief gehad over den dood van haar hondje, waardoor *mij* die dame ongemeen sympathiek is geworden. Zij en ìk voelen daarin gelijk, namelijk dat het verlies van zulk een trouwen vriend iets heel, heel droevigs is in je leven. Maar 'n ander vindt zoo'n ‘kleine’ ramp ‘overdreven’ en ‘bespottelijk’, en treurt op zijne beurt hevig over weer andere dingen, die *mij* koud laten, zooals een verandering van woonplaats, een gekibbel met de meid, etc. Indien het leven enkel bestond uit groote rampen, dan zou het veel minder zwaar te dragen zijn, dan nu het één aaneenschakeling is van allerlei dagelijks terugkeerende, in andere dan onze eigene oogen

heel weinig beteekenende, maar voor den betrokkene-zelf o zoo grievende ‘kleinigheden’. Ik stel het daarom juist op hoogen prijs, dat zoovelen mij achter de schermen laten zien in hun leven en lijden, en dat ruime ervaring en zelf-veel-kunnen-begrijpen en kunnen-navoelen mij in staat stellen hen soms te troosten, al is het maar door het negatieve iets dat bestaat in den ander *verstaan* in zijn leed. -

Uw sympathie voor Marie Antoinette deel ik. Hoe meer ik van en over haar las, hoe meer zij mij zoo oneindig te beklagen toeschijnt in haar tragisch lot; dat zij zoo werkelijk als een ‘koningin’ in den besten zin van het woord wist te dragen. Wat let het, dat zij, als heel jong meisje, te midden van zóóveel verleiding, als haar toen werd geboden, niet vast-stond in hare schoenen altijd, en zich wel eens schuldig maakte aan 'n lichtzinnig woord, 'n spotlach, 'n onvoorzichtigheid. Wie onzer is volmaakt? Maar in het leed, in den nood, dan openbaren de edelen onder ons zich naar den *waren* aard. Welnu, deze vrouw heeft zich in al de verschrikkingen van die dagen getoond als een heldin, èn als een christin. En ik zou wel eens willen weten, hoevelen dergenen, die nu met geleerde betoogen aantoonen, dat zij toch *wel* schuld had aan haar ongeluk, haar *dat* zouden nadoen, indien zij in hetzelfde geval verkeerden, die koninklijke hooghartigheid, gepaard aan die echt-vrome onderwerping aan Gods wil, dat voorbeeldeloos zwijgend dulden in de gevangenis, en dat nobel sterven onder de guillotine - zonder een klacht, of een vervloeking - met haar oogen op het kruis van Christus als haar éénige troost. - - Onder al die zoogenaamd groote mannen en vrouwen, die de fransche revolutie hebben gemaakt, is er m.i. niet een zóó waarlijk gróót geweest als Marie Antoinette, hun slachtoffer.

De prinses de Lamballe, die haar trouw bleef, toen ieder ander haar verliet, en dat heeft geboet met den afschuwelijken dood van in de handen van het gepeupel te vallen, ook zij is mij altijd een uiterst sympathieke figuur uit die dagen. - Daarentegen moet ik bekennen, dat ik voor eene Anna Boleijn nooit buitengewoon veel heb gevoeld. -

- - Hoe heerlijk schrijft gij over Uw moeder en Uw thuis! Gij zijt wèl te benijden. -

1813. - Mijne vriendin beweert dat gij, terwijl ik hier aan U zit te schrijven, juist, met Uw familielid, dat hier ter stede woont, voorbij mijn raam zijt gegaan, en dat zij die laatste dame hoorde zeggen: O, dus woont fr. Lohman *hier?* - Gij ziet, dat gij zijt ontdekt. - Gij hebt het hier op Scheveningen dezen zomer niet getroffen met het weer. Wij hebben hier sinds ik terug ben enkel regen en wind en storm. - Ik ben blij dat mijn roman in de Lelie U boeit. Het is een schaduwzijde daarvan, waarover velen klagen, dat zij telkens een week moeten wachten, maar eene die niet is te verhelpen natuurlijk, en in elk geval voor mij het aangename bewustzijn oplevert, dat men daardoor den Woensdag waarop de Lelie uitkomt graag ziet komen. - Ja, schrijf mij maar steeds waarmede gij instemt en waarmede niet, want dat hoor ik steeds graag. - Uw groeten bracht ik over aan mijn huisgenooten. Veel hartelijks van ons allen.

P.L. - Ik *heb* nog steeds een artikel van U, dat gij mij reeds lang geleden toezondt. Dáárop zag dus mijn vorige correspondentie aan U. - Ja, dat verbaast velen, dat ik mijn werk zoo goed volhoud, ondanks mijn slechte gezondheid, maar gelukkig is mijn hoofd zeer sterk en werk ik gemakkelijk. Als ik mij niet veel lichamelijk vermoei, dan kan ik op één dag thuis, voor mijn schrijftafel gezeten, heel wat af. De boeken van mij die gij hebt aangekondigd gezien zijn: de levensherinneringen (bij van

Kampen), hier vroeger verschenen, en een geheel nieuwe roman: Wat nooit sterft (bij Veen).

Uw beschrijving van Uw hond, toen gij uit de stad zoudt gaan, deed mij denken aan het bedroefde doen van Benjamin en Frits in zulke gevallen. Wie zoo iets nooit bijwoonde, die begrijpt het niet. Onlangs had ik hier weer zoo'n koudbloedige, die onnoozel zei: 'Och, zouden ze dat nu heusch merken als je inpakt?' - Ik zwijg dan maar, en láát zoo iemand leuteren. 't Is me heusch te veel om er op te antwoorden. - *Hoe* 't weerzien tusschen Frits en Benjamin en mij was zult gij nu reeds hebben gelezen... dolletjes. - Ik kan niet laten Uw woorden over te nemen dienaangaande:

Vele menschen mochten wel eens bij de dieren in de leer gaan, *om erkentelijkheid te toonen; ze zouden er zelf bij winnen, aan hen zien dat dankbaarheid gelukkig maakt*, *zoo voor wien ze betoont als wien ze ontvangt.*

Over 't algemeen geloof ik dat de meeste menschen er in *alle* opzichten bij *winnen* zouden als ze wat meer overnamen van de dieren. -

L.P. - In de vorige Lelie hebt gij reeds een antwoord ontvangen. Nu moet ik Uw laatsten brief nog beantwoorden, dien met Uw boekjetoezending. Ik heb nog geen gelegenheid gehad het te lezen, want gij hebt geen voorstelling waarschijnlijk van al de dingen, die *hier* op, Scheveningen, op mij wachtende waren; en juist voor zoo iets heeft men een kalm uurtje van stemming noodig, nietwaar? Ik hoop echter weldra de gelegenheid te hebben tot een nadere kennismaking. - De schaduwzijde van drie weken vacantie is, dat er daarna dubbel véél te doen komt; en het is deze keer bovendien bijzonder volhandig geweest met allerlei bijkomende omstandigheden. - Vriendelijk gegroet.

C.G. - Van Uw laatste bezending nam ik alleen het artikel over 't Onderwijs aan, omdat ik de twee andere bijdragen niet belangrijk genoeg vind voor de Lelie, zooals zij nu van lieverlede wordt. - Hetgeen gij mij schrijft over Uw ervaringen met dien ex-redacteur verwondert mij niet, en ik vrees ook wel, dat gij Uw geld zult kunnen nazien. Ik kan U al de bijzonderheden, die mij recht geven dit vermoeden uit te spreken, niet in het openbaar mededeelen, maar ik verwonder er mij volstrekt niet over, dat gij Uw briefkaart aan hem als onbestelbaar hebt terug ontvangen. - Als ik U was, zou ik aan den tegenwoordigen hoofdredacteur van het tijdschrift schrijven erover. - Ja, de correspondentierubriek in de Lelie wordt ontzettend veel gelezen; zij is mijzelve, door de velen die ik erdoor leer kennen, inderdaad heel lief geworden. Ik zend U dan het niet-aangenomene weleens terug...

Ada. - Uit Uw brief heb ik niet kunnen begrijpen, of gij geen antwoord wenscht, dan wel. Ik kies daarom den middenweg, en bepaal mij tot een *kort* antwoord. Indien ik U verkeerd begreep, en U verdere correspondentie wèl aangenaam is, wil het dan eens bij gelegenheid melden. - Ik laat daarom hetgeen gij nog nader schrijft over de dienstboden-questie rusten. Inderdaad, gij waart geheel vrij Uw stukje met een pseudoniem te onderteekenen. Gij zijt langs ons 'huis' getramd, in Augustus - schrijft gij. Nu, dan zult gij toch wel uit beleefdheid 'huis' schrijven, want, huis*je* is de juiste uitdrukking voor dat verblijf. Ik amuseer mij heel dikwijls in stilte met de ingehouden verbazing, waarmee vele mijner bekenden het bekijken; zij vinden het blijkbaar volstrekt niet 'deftig' genoeg voor mij, en putten zich uit in beleefdheidsvormen dat niet te laten bemerken. - Als gij hier in April komt, ben ik er misschien wel, en zal U dan gaarne ontvangen. -

Ik vind het heel natuurlijk, dat gij niet wilt weten tegenover anderen, die de Lelie lezen, wie gij zijt; voor dat geval is het het best in iederen brief een nieuw pseudoniem te kiezen; indien gij het steeds boven of onder aan Uw brieven zet, is het voor mij niets lastig. - Ja, als gij het bewuste geval zóó voorstelt: 'Een nacht en een dag op een zandbank zitten, daarmee doe je niets geen kennis op,' dan geef ik U gelijk. Maar denkt gij dan niet aan de *stemming*, die zulk alléén zijn met de wonderbare schepping geeft, - en aan de wonderschoone tinten, juist op zulke eenzame plaatsen, in lucht en zee.? - Een van de meest-wonderbaarschoone dingen, die ik in mijn leven heb gezien, is het kanaal van Suez bij maanlicht. - Wel, wij hadden toen een jonge man aan boord, die, terwijl wij allen in ademlooze verrukking bijeen stonden, verzuchtte: 'God, wat is er nou aan al dat zand!' - Aan zulk een prozaïsche opvatting doet mij Uw verwijt aan die zandbankjongelui wel een beetje denken.

Nu, ik hoor dan nog wel eens van U, hoop ik. Vriendelijke groeten.

Hollandicus. - In de vorige Lelie, heb ik U reeds geantwoord, dat ik het bewuste artikel gaarne wil opnemen, als hoofdartikel, maar gij moet het omwerken in het hollandsch, want al die duitsche aanhalingen maken het voor vele lezers tot een minder-aangename lectuur. Ik vind het zeer interessant; en, hoewel de auteur soms overdrijft, ben ik véél met hem ééns. - Hartelijk dank voor Uw woord van sympathie met mijn stukjes over dierenliefde, onlangs onder 'Varia'. En hartelijk gegroet.

Mijrrha. - Ik heb U op het laatst-gezonden stukje reeds per drukkerij geantwoord. Dan ligt er nog van U een vroeger over dat Fransche in Amsterdam opgevoerde tooneelstukje; maar dat is niets voor een weekblad; het is namelijk zoo'n actueel luchtig iets, zoo'n comédie als deze, vanavond opgevoerd en morgen weer vergeten; een beschouwing daarover in een weekblad komt als mosterd na den maaltijd. Ook moet gij, waar gij er zulke uittreksels uit den inhoud van maakt, niet vergeten, dat verreweg de meeste menschen hier in Holland die fransche tooneelstukken kennen, of, omdat zij ze gaan zien, evenals gij, of omdat zij ze lezen, in de ten onzent zeer veel gelezen Illustration b.v., of langs anderen weg.

- - - Nu ga ik over tot de beantwoording van Uw briefkaart en, van den daarna gevolgden brief. - Ik zend wat ik nu nog van U heb naar de drukkerij; dus dat komt er nu heel gauw in. - Op dat punt van 'rood' (gij begrijpt mij?) deel ik geheel Uw meening; ik vind het leelijk, en voel meer voor blauw of lichtgroen of een andere zachte kleur. -

- Nu Uw brief. Neen, ik ben héél tevreden nog steeds over de uitwerking van mijn badkuur in Bad-Nauheim, maar juist daarom wil ik die niet bederven door in ons

vochtig en ongezond klimaat te blijven. Mijn drie weken vacantie, (waarin ik zooveel mogelijk 'buiten' moest zijn was mij door den dokter gezegd,) heb ik vanwege voortdurenden regen en wind letterlijk geheel en al in huis kunnen slijten. En zoo zijn we dus weer naar het Zuiden.

De reis deden wij niet over Parijs, maar over Wiesbaden, omdat we daar een dag wezen moesten; dat is een paar uur langer, dan over Parijs. Het is wèl vermoeiend zoo'n verre afstand, maar ik slaap toch nog liever in den trein, dan onderweg in een of ander slecht-ingericht hôtel, zooals men dat in fransche provincie-steden zoo dikwijls treft. - - Hartelijk gegroet.

Bericht.

Wegens gebrek aan plaatsruimte moest de Correspondentie aan **Mej. M.A.M., Marah Lotus, Caracas, Han, Lelie A., Dorna, Regina** en **Hans** nog wachten.

REDACTRICE.

Sluiting red: ged:

22 December 1909.
23ste Jaargang.
No. 25.

Berichten.

Het adres der redactrice is te **Nice (Frankrijk) Villa St: Anne, Rue Michelet.** Zij raadt echter aan voor háár bestemde brieven en stukken, (ten-zij in spoed-gevallen), te zenden aan den uitgever (in gesloten enveloppe aan háár geadresseerd); met het oog op de daardoor **gróótere** zekerheid dat niets **kan** wegraken.

REDACTRICE.

Present-exemplaren en Bewijs-nummers zijn aan te vragen bij den uitgever van dit blad, niet bij de redactie.

Beklag over correctie- of drukfouten heeft de betreffende te richten tot den uitgever, niet tot de redactie.

Zij, die zonder abonné of lezer te zijn van de Holl. Lelie de redactie lastig vallen met de toezending van manuscripten of brieven, hebben het zichzelf te wijten, wanneer zij geen particulier antwoord ontvangen; de beantwoording van een en ander geschiedt door de corr.-rubriek in dit blad, behoudens die gevallen van uitzondering die de redactie om welke reden dan ook persoonlijk uit beleefdheid maakt.

Zij, die hunne manuscripten bij weigering terug verlangen, worden verzocht hunne behoorlijke frankeering terstond in te sluiten en hun juist adres terstond op te geven.

Zij, die met de redactie correspondeeren in de Lelie onder welk pseudoniem ook, worden verzocht zoowel dit pseudoniem als den eigen naam onder elken brief te herhalen, daar het onmogelijk is alle pseudoniemen te onthouden bij een zoo uitgebreide correspondentie.

Anonyme brieven worden niet beantwoord.

REDACTRICE.

Een versje van droeve liefde
door Jeanne van Lakerveld Bisdom.

Ik las het in je oogen,
Je liefde was wèl echt,
Waarom mij dan bedrogen,
Kende je mij zòò slecht?

Dacht je dan heusch mijn leven
Maar enkel scherts en spel?
Dat ik je meer kon geven,
Mijn lief dat wist je wel!

Mocht ik maar met je deelen,
Je groot en smart'lijk leed,
Teêr-zacht de wonden heelen,
Die 'k bloedend in je weet!

Kon ik je toch maar schenken,
Wat je van 't leven wacht!
Maar al mijn droeve denken,
Het gaf mij nooit die macht.

Ach lief, ik ging wel henen
Uit je droef leven stil,
Doch al maar moet ik weenen,
Om je vreemd-wreeden wil!

Toen en Nu.

Toen, - ik spreek van de dagen van een Lodewijk XV - was er een vorst, die - inplaats van zijn volk te regeeren en de belangen des lands te behartigen -, zich overgaf aan de meest verfijnde zedeloosheid; die openlijk zijn maïtresses afficheerde, en daardoor den grootsten aanstoot gaf, zoodat, toen hij ernstig ziek werd -, de eerste maal op het toppunt zijner glorie in Metz, gedurende den oorlog, - later bij gelegenheid van een op hem gepleegden moordaanslag -, eindelijk bij zijn sterfbed -, van hem geeischt werd, telken male, door die hem omringden, als een aan volk en godsdienst verplichte schuld, de onmiddelijke verwijdering van die lichtekooien. - Èn de dûchesse de Chateauroux, èn de marquise de Pompadour, èn La-Dubarry, moesten aldus het veld ruimen, met schande en smaad; de dûchesse de Chateauroux werd op geheel haar tocht, van Metz naar Parijs, met steenen gegooid, en uitgejouwd; de marquise de Pompadour is door spot- en schimpliederen vervolgd, wáár ze haar voet zette; La-Dubarry moest vluchten naar de provincie, naar een met haar bevriend minister, die viel mèt haar, en met den dood van haar minnaar, Lodewijk XV. -

Nu echter, - ik spreek van de dagen zooeven vervlogen, waarin een Leopold II van België heeft geregeerd, nu kennen we zulke finesses van rein zedelijk gevoel niet meer. Daarvoor zijn we te 'verlicht'. - Nu óók 'was er eens een koning', om met de sprookjestaal te spreken, die allerwege aanstoot gaf, en allerwege werd nagewezen met den vinger bijna, die zoowat nóóit leefde in zijn eigen land, noch zich om de belangen daarvan bekommerde, maar die steeds dan hier dan daar in den vreemde zijn lusten en begeerten najoeg. - En, weet ge, hoe het nú toegaat, bij diens sterven; nu staan de portretten van zijn troonopvolger en diens vrouw gemoedelijk in éénzelfde (o, zoo fatsoenlijke) courant naast die der maîtresse, die alléén hem in zijn ziekte mocht verzorgen! Nu hebben we van dag tot dag als de gewoonste zaak ter wereld, vernomen, bij mònde van alle 'toongevende' bladen, hoe die maitresse de éénige was, die in zijn tegenwoordigheid vertoefde, hoe noch zijn dochters, noch zijn naaste familie, door hem werd ontvangen, alléén de bijzit, de *jonge* vrouw, die zich, uit hebzucht, had geketend aan den *héél ouden* man; niets van de verontwaardiging en de woede en den toorn van het volk uit de dagen van een Lodewijk XV; niets óók van den waardigen eisch der geestelijkheid dier tijden: 'óf zij, de maîtresse, wijkt, òf *ik* ga!' Och heden neen; nu is dat alles geheel in den haak, de dood-gewoonste zaak ter wereld!

En dan zegt men nog, dat de wereld vooruitgaat, en dat het volk iets anders is, dan 'n troep zich voor klater-goud-hof-geschitter, al is het ook nog zoo verrot inwendig, juichend buigende slaven, zonder eergevoel!

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

'*Ongecorrigeerd geplaatst.*'

Brieven van Java.

II.

Nog te Batavia zijnde mocht ik mede aanhooren eene causerie van den Heer D. van Hinloopen Labberton, over 'De Theosofie in den Islam;' wat ik daarvan meenam wil ik u thans schrijven:

Gewoonlijk meent de Westerling, dat de leer van Mohamed en die van Jezus niets met elkander gemeen hebben! ja, dat zij elkaar vijandig zijn. Niets is minder waar en ik hoop u aantetoonen hoe belijders van Islam en van Christendom, langs andere paden den Weg gegaan, hetzelfde Einddoel vinden.

- Indien men u komt verhalen, zoo zegt eene Mohammedaansche gelijkenis, dat op de markt een goochelaar zijn kunsten vertoont en zulks bevestigd wordt door drie ernstige rechtschapen (adil) mannen, dan zult gij gehouden zijn het als waar aan te nemen.

Zijt gij daarmede voldaan, dan houdt ge u op het standpunt van *Wet* (saréngat), dat in zake Godsdienst door de groote menigte wordt ingenomen; die gelooft en handelt op gezag, die zijn kinderen laat besnijden omdat de gewoonte zulks wil en die desgevorderd de sacrementeele formule uitspreekt: 'lah illaha il Allah, wah Mohamed Rasoel Oellah' - 'er is geen Heer dan God en Mohamed is God's Profeet.'*)

Begeert gij echter meer van de zaak te weten, dan begeeft gij u op *Weg* (Farékat); dat wil, op den Godsdienst toegepast, zeggen: gij zoekt een leeraar die u onderrichten wil in de geheiligde voorschriften en ritualen.

Gelijk er dan belijders zijn die in stipte

*) Merk op dat dit niet de erkenning van andere Profeten uitsluit.

volbrenging van het ritueel en der godsdienstige plichten zich bevredigd voelen, zonder begeerte om tot den zin er van doortedringen, zoo zullen er bij u zijn die meenen zich genoeg te hebben onderscheiden met op weg te zijn geweest; dezulken gaan na een wijle terug en wenschen met eerbeid te worden aangezien door hen die niet op weg gingen. Gij echter, zulk uiterlijk gezag versmadend, vervolgt den Weg geen middel onbewust latend dat u sneller brengen kan en gij bereikt de volksmenigte welke zich om den goochelaar verdringt. Nu vergenoegen zich uwe laatste gezellen met een plaats in den buitenkring; het zijn dezen welke in toetreding tot eene School of Orde het *Middel* (Hakékat) vinden tot snelleren, geestelijken vooruitgang doch in den buitenhof der Mystiek blijven.

Doch gij wilt aanschouwen en dringt door de menigte heen; - en aangekomen in den binnensten kring wilt gij kennen, de verrichtingen die gij aanschouwt en gij gaat met uw geheele verstand op in wat plaats heeft.

Welnu, zoo gaat het ook hen die het Wezen God's zoeken: hunne ziel komt tot *Aanschouwing* (Makrifat) en zij worden *één met God* (Islam); het hoogst bereikbare is verkregen!

En waar zij die den Weg begaan hunne ritueele gebeden (Salat) verrichten, waar zij die een Middel vonden den Heiligen krijg (Sabil Oellah*) voeren tegen de duistere machten in eigen ziel, daar is hij die tot Aanschouwing kwam in voortdurend gebed (Salat-daïm) en veilig tegen alle kwaad; hij behoeft geen ritueel meer.

- De Godsdienstvorm is het schip - zegt een tweede gelijkenis - waarmee de geloovige de levenszee bevaart. De gewone schepeling denkt enkel aan veilige reis en behouden thuiskomst; hij die 'Islam' worden zal, ducht niet het schip te verlaten. Onweerstaanbaar trekt de zee van contemplatie hem aan en hij duikt in het diep om straks met den Parel terugtekeeren en dien te toonen aan wie er oogen voor heeft.

Om die schatten te verwerven werd het schip uitgerust.

Welk religieus gemoed zou nu niet begeeren 'Islam' te worden, doch hij die van het eene schip naar het andere overgaat handelt dwaas. Ook de vorm waarin gij leeft heeft inhoud; neem die in u op en assimileer ze! En hebt ge alle zielevoedsel verteert dat die vorm u kan bieden - en dat is zeer veel - dan moogt ge den vorm verlaten, zooals een levenskrachtig kuiken den dop verlaat, en het zal uwe ziel aan verder voedsel niet ontbreken; gij vindt God dan in *alle* vormen èn daarbuiten.

Het begrip *Islam* staat dus evenhoog boven 'Christen' als boven 'Mohamedaan' en is gelijkluidend met het woord *Yogi* - welks zin ook neergehaald is - dat Èénmaker beteekent en met het zoo verkeerdelijk door 'vernietiging' vertaalde *Nirwana* - Opgaan in het Onuitsprekelijke. Wàt, door hem die - *den toestand* - Nirwana bereikt, vernietigd wordt is alle afgescheiden bestaan, daar zijn Bewustzijn, zijn Hoogste Zelf, zich vereenigd weet met God en *dus* alle leven meeleeft: alles in hem en hij in alles.

In de Christelijke terminologie zoek ik vergeefsch naar een gelijkwaardig woord. Wij hebben 'Wedergeborene' doch dit wordt in minder mystieken zin verstaan. Behalve dit zou het woord 'Geestelijke' ons kunnen dienen, ware het niet dat dit

*) Van waar of wien komt toch de valsche uitlegging van dat woord, verbasterd tot 'Prang Sabil'? Zij heeft heel wat religieuse, onverdiende vervolging berokkend en is door fanatieken gereedelijk overgenomen. Wat minder zenuwachtigheid, wat meer kennis van overdrachtelijke beteekenis zou goed doen.

woord thans de begrippen ‘Priester’ en ‘Prediker’ aanduidt. Mij dunkt dat met ‘In God herborene’ het begrip ten volle uitdrukking vindt.

Ik acht het hier van pas te wijzen op het misbruik dat wordt gemaakt van het woord ‘Geest.’

Men zegt *geestigheid*, bedoelend scherpte van vernuft, gevatheid of luim; men zegt *geest* voor fijne opmerking, voor rede, voor verstand; men zegt *geestverwantschap* - een onnoodig woord, dat alle Geest één is - meenend: denkverwantschap, zinsverwantschap, zielsverwantschap.

* * *

Zoo komt het woord *partijverwanten* mij in de gedachten - ‘voor den geest’ zegt men wel, ten onrechte - en nu duikt in mijne herinnering op een couranten-telegram, luidend als volgt:

‘De socialisten te Oudewater hebben collectief de bescherming der marechaussee gevraagd bij de verwachte Oranjefeesten’

en: ‘Bang voor de vaderlandsliefde’ stond er boven.

Wat een teekenend berichtje en wat vreemd soort liefde, die gevreesd wordt zich te zullen uiten in molest van andersdenkenden!

Als de Koningin daarvan heeft mogen ver-

nemen, zal zij een ‘beau geste’ hebben gedaan met een manifest als volgt:

Aan het volk van Nederland.

Wij werden er aan herinnerd dat een deel van Ons volk niet in de vreugde kan deelen welke Wij aanstaande hopen; voor 't minst geen deel meent te kunnen nemen aan uiterlijk vreugdebetoon. Het zal Onze blijdschap, noch Onzen dank aan God kunnen verminderen hieraan te denken, of zulks optemerken; want Wij zijn overtuigd dat niet Ons geluk als vrouw en moeder Ons door dezulken misgunt wordt, maar dat zij het belang des volks anders verstaan dan Wij. Echter bevinden zich onder dat deel des volks, personen die zich beducht toonen, door andersdenkenden te worden gemolesteerd. De gedachte dat die vrees grond zou kunnen hebben doet ons innig leed en Wij hopen die vrees door u beschaamd te zien gemaakt.

Wij erkennen ieders recht op eigen, eerlijke overtuiging en daarom zou het Ons diep smarten, indien het nalaten van vreugdebetoon wien ook tot grief werd gemaakt.

Wij rekenen er dan ook op dat wie Ons en Ons Huis waarlijk liefde toedragen geen wanklanken zullen gedoogen, veel minder veroorzaken.

In mijn hart wil ik gaarne stralende oogen zien maar geen vonkende blikken.

De burgemeester van Oudewater heeft echter zeer zeker een schoone kans het ‘Gouverner c'est prévoir’ toetepassen. In gedachten woon ik de raadszitting bij, waarin dat verzoek behandeld wordt. De gemeentesecretaris heeft, op uitnoodiging van den burgemeester, het request voorgelezen en Z. Ed. Achtb. neemt nu het woord:

Mijneheeren,

Omtrent het request dat thans in behandeling komt wensch ik voortestellen als volgt:

‘De gemeenteraad besluit en brengt ter kennisse van gemeentenaren het volgende:

Tot onzen raad, werd, door zich noemenden ‘De socialisten van Oudewater’ het verzoek gericht, hen in de thans voorbereide Oranjefeesten, middels marechaussee, te beveiligen tegen uitingen van haat der Oranje-gezinde feestvierders.

Nu zal de taak der marechaussee, afgezien van dit verzoek, in die dagen zeker niet lichter zijn dan gewoonlijk, maar bovendien oordeelt de raad dat de demonstratieve beveiliging zeer stellig, en immer, ongeregeldheden uitlokt.

De raad kan aannemen dat enkele heethoofden bedreigingen hebben geuit, tegen hen die te kennen gaven geen vlag te zullen uitsteken, noch op andere wijze teekenen van deelname in de volksvreugde te willen geven - of tegen hen van wien zij dergelijke onthouding verwachten - maar de raad weigert aantenemen dat Oudewater's ingezetenen verstoring hunner feestvreugde door enkele zullen dulden. Het moet *feest* zijn in die dagen en de vreugde - die over alles den boventoon zal voeren - moet het een ieder die Oranje lief heeft onmogelijk maken op nurkschheid van anderen integaan.

Het mag overbodig heeten te verklaren dat noodzakelijke politiemaatregelen niet verwaarloosd zullen worden, doch politie en marechaussee moeten niet tot last, veel minder tot ergernis zijn en de raad meent in dagen als deze te mogen verwachten dat bij de burgerij eene stemming zal heerschen die ook den politiemannen toestaat daarin van harte te deelen en - waarom niet - zelfs de socialisten opgeruimde gezichten doet toonen. Want, gelooft het vrij, de socialisten zijn zoo boos niet als ze doen! Menigeen onder hen begrijpt zeer goed, dat de sociale belangen van ons volk voor het heden best verzekerd zijn bij een voortbestaan van ons Koningshuis en dat het -

weldra voorbijgegane, bidden wij - leed onzer Koningin hen niets waarborgde voor de toekomst zoolang er nog andere troonberechtigden zijn, wellicht bereid te steunen op vreemd geweld. De raad gelooft zeker dat de meeste socialisten in hun hart meejuichen; maar de ‘beginselen’, die kunnen ze niet zoo maar verloochenen en de ‘meening’ der partijgenooten, die wordt ook ontzien.

De raad doet in deze dan ook met vol vertrouwen een beroep op *alle* ingezetenen van welke partij ook: Dat onnoodig geschetter van weerszijden worde nagelaten en elke klip kan ontzeild worden. En mochten er onverlaten zijn die orde en vreugde zouden trachten te verstoren, dat er dan ook veel meer verstandigen nabij zijn die den juisten toon weten te treffen.

Geen barsch vertoon van politie zij noodig, doch de politie vinde waar het zijn moet, steun in elk goedgezind burger of boer.

Gedaan enz.

Nu, ik hoop dat alles goed moge afloopen! - Aan 't Hof en te Oudewater -. Heden, den 13^{en} April, weet ik nog van niets; maar

couranten ontvang ik dan ook maar eens te hooi en te gras. Luisteren maar, of de locomotieven van Bandjar niet abnormaal lang gillen: dat zal ons een teeken zijn dat Neerland (en Indië) feestviert.

v. A.

‘Om de eere Gods.’
Roman door Anna de Savornin Lohman.
(Vervolg van No. 23).

VIII.

- - - Alles ging nu weer zijn gewonen geregelden gang - Govert-Jaap ging zijn tredmolen naar de Kamer - Geert leidde haar Haagsch uitgaan-leventje.

De lange zomer lag tusschen den dood van mevrouw Stinia en nu. - - Geert had Vrouwe gespeeld van het Huis, had er hare kennissen genood; - Fredi ten Have ook. -

In een zwarten rok met een dunne witte blouse, wat rouw verbeeldde, had zij met hem getennist op 't daartoe onder haar en Sjoerds toezicht nieuw-aangelegde veld. - - Gerty en Nout waren er ook een tijdlang te logeeren geweest, en nog andere harer vrienden en vriendinnen, en haar jonger zusje; - - en 't heele boersche eenvoudige dorp had zich verbaasd, èn geërgerd, over den wereldschen toon, die vervangen had de ouderwetsche degelijkheid op 't Goed-de Ekenhuize. -

- - Want Govert-Jaap, in een groote droefheid, die zijn veerkracht verlamde, had zijn vrouw haar gang laten gaan; - droefheid om zijn mislukte toekomstverwachtingen.

Geert had een miskraam gehad - - had zich bij den dood van mevrouw Stinia het niet laten nemen mee te reizen naar 't Noorden voor de begrafenis. Noch de angst van haar man voor de mogelijk nadeelige gevolgen, noch de raad van den dokter liever niets te wagen, noch de vrees voor de weinig-opwekkende emoties die zij tegemoet ging, hadden haar kunnen doen besluiten thuis te blijven, - in een heimelijke behoefte van goed willen maken aan de doode, wat zij aan de levende had misdreven.

Want, het had haar getroffen, als een slag, dien zij pijnlijk voelde, het doodsbericht door Govert-Jaap getelegrafeerd: ‘Tante overleden hedennacht; buiten-kennis bij mijn aankomst.’ - Zóó koud was ze niet, om zich niet nu, nu het te laat was, zelve te verwijten haar lichtzinnig gedrag, haar onwil dat dinertje uit te stellen, het groot verdriet dat ze haar man had aangedaan, dat nu noodeloos zijn leed om de lieve doode kwam verzwaren. En ze wou goedmaken door dubbele hartelijkheid haar koelheid van eerst; ze kon ook de gedachte hier nu alleen te blijven in den Haag, terwijl ginder tante werd begraven, en haar man voor al die nare beslommeringen alleen zat, niet verdragen. - Tegen haar moeder, die óók haar tot blijven wou overreden, hield ze vol:

‘'t Zou mij veel méér énerveeren hier achter die gesloten venster-gordijnen alleen te zitten, dan er bij te zijn, Govert-Jaap te helpen ontvangen.’ - -

- Ze had iedereen ook gecharmeerd toen door haar lief en hartelijk optreden; in het zware rouwkleed met den krippen sluier was ze meegegaan naar het graf, waar dominee met geméénde woorden de afgestorvene herdacht als de Vrouwe van het Huis, maar óók als een persoonlijke vriendin, die hij-zelf verloor, terwijl zijn vrouw

en zijn dochter om zijn toespraak oprecht huilden, en Geert, ondertusschen dóór de plechtigheid, bij zichzelve overlegde wat twee burgerlijke menschjes die twee toch waren, zoo sjofel en zoo onhandig.

- - Maar in den Haag later, toen ze goed en wel terug was, was het ineens gebeurd de miskraam; zelve had ze er geen nadeelige gevolgen van gehad, en, in haar egoïste blijdschap daarover, was ze niet bedroefd om de verloren hoop, zei 't heel eerlijk aan haar man:

'Goddank, dat het alles achter den rug is nu.' -

Het was de tweede maal dat hij een blik sloeg in haar inwendig-ik, die hem geheel nieuwe zijden toonde van haar karakter, zijden die hij nooit had vermoed achter de oppervlakte van mooi meisje, die zijn zinnen zoo hevig had bekoord. -

'Ik had er mij zóó op verheugd, op ons kindje', - zei hij - 'Ik kan nog haast niet gelooven dat werkelijk alles voorbij is'... Maar zij, die hem daarin niet navoelde, viel blij uit: 'En *ik* kan nog haast niet gelooven dat ik er zoo goed van ben afgekomen; ik heb zoo'n angst gehad soms, en o, het héérlijke gevoel, dat ik nu weer heelemaal de oude ben'...

'Maar jij hadt toch óók graag een kindje gehad?' - wou hij nog van haar hooren.

- 'Nou ja, *gehad.* Als 't er eenmaal eerst was geweest, zou ik 't best hebben gevonden. Maar je kan mij toch niet kwalijk nemen, dat ik niet treur om iets, wat ik nooit heb bezeten nog, dat me enkel heeft *gekweld* al deze maanden.' -

Het woord trof hem als een zweepslag.

Maar het ergste kwam nog; - toen hij bemerkte dat zij bang was voor een nieuwe zwangerschap. - -

Haar eigen zinnenbegeeren, dat haar dien eersten keer tot hem had getrokken, ging nu niet meer uit naar hem, voelde zich integendeel van hem afgestooten bijna, nu Fredi ten Have haar opnieuw verstrikte. En wat nu

overbleef, haar plichtsgevoel van te *moeten* tegemoetkomen aan zijn eisch van echtgenoot, het was niet sterk genoeg om haar te bewegen zich zonder hartstocht aan hem te geven, als de vruchtdraagster van wie hij verlangde een stamhouder.

- - Nu herinnerde zij zich de woorden hieromtrent van Gerty, de insinuaties van andere getrouwde vriendinnen, die immers óók zeiden, dat het veel beter was geen kinderen te hebben, en dat de man die ze verlangde zelfzuchtig was.

En ze weigerde beslist: 'Ik wil niet, ik wil niet. - - Ik ben bang.' -

Met hare moeder had ze er een ernstige explicatie over. Zonder dat Govert-Jaap zich had beklaagd vermoedde die, - naar wat ze zag, - wat er voorviel bij haar dochter op dit speciale gebied. Excellentie Eduma de Witt óók vermoedde, - vond het volstrekt niet goed van Geerte zoo uit den band te springen, dreef daarom zijn vrouw er toe aan haar op hare huwelijks-plichten te wijzen. - - Zijn vrouw was hem altijd een rechterhand voor alle dingen waartegen hij-zelf opzag. Dan ineens stelde hij haar op een hoog standpunt, waardeerde haar onkreukbare beginselvastheid, die hem soms zoo lastig was - omdat ze nooit wou transigeeren. - -

'U hebt goed praten, mama,' zei Geerte, toen ze begreep wáàr háre moeder heen wilde. - 'U bent van een anderen tijd dan ik. En U hebt gewoond in Uw eerste huwelijksleven op een klein plaatsje, waar 't kinderen-krijgen een tijdverdrijf, een levensvervulling misschien, was. Maar tegenwoordig denkt men zoo anders over al die questies, is iedereen het met *mij* eens, dat 'n man geen recht heeft zoo iets van zijn vrouw te verlangen tegen haar zin, óók niet in het belang van zoo'n arm pasgeboren wurm-zelf; dat er in elk geval veel beter aan toe is niet dan wèl op de wereld.' -

Het waren kersversche theorieën, opgedaan uit haar omgang met Lizzy van der Hooph, maar waarvan deze christen-huis-vrouw uit één stuk nog nooit had gehoord, en die haar in de ooren klonken als heiligschennis. -

'Geerte,' zei ze met vromen eenvoud: 'De Heer wil dat de vrouw kinderen baart. - Daartoe heeft hij haar geschapen.' - En... heel zacht, bijna beschaamd, liet zij volgen - 'Denk je dan, dat ik 't altijd zoo prettig heb gevonden - als vader..... Maar ik heb mij ook dáárin altijd voor oogen gehouden wat de Heere wil...'

Even liet het Geerte inblikken in een geheel andere levensbeschouwing dan de hare, eene niet van eigen-wil - maar van plichtsonderwerping. Zij was 't zoo gewoon dat hare moeder nooit klaagde, of te koop liep met eigen deugdzaamheid, dat het haar nimmer inviel te bedenken, hoe deze óók hare stille strijd-uren, haar oogenblikken van in opstandzijn tegen haar huwelijkslot kon hebben gekend. - -

'Nu ja - mama - U bent 'n halve heilige' - trachtte ze te gekscheren. - - 'Maar heusch - ik ben het aan mezelve verplicht me te ménageeren vooreerst - - ik ben nog zóó jong.' -

Daarbij bléép het. - - Toen de zomer kwam stelde Govert-Jaap-zelf 't éérst voor, dat ze op de Ekenhuize zich zou gaan ìnrichten. Hij dacht dat het stille kalme leven buiten haar op andere gedachten zou brengen dan van Haagsche ijdelheden, geloofde óók naief aan 't sprookje van hare geschokte gezondheid, die ze moest ménageeren, en beeldde zich in hoe die daar, in de rustige vrede van het groote Goed, zich zou herstellen tot nieuwe veerkracht, tot nieuwe begeerte naar vruchtdragen...

Maar Geerte's eerste berouw-impulsies ten opzichte van tante Stinia waren lang sinds ingesluimerd, nadat ze, door haar komen op de begrafenis, zichzelve had opgedrongen te hebben 'goedgemaakt.' - De miskraam had daarna bovendien al het

vroeger gebeurde op den achtergrond gedrongen, alleen achtergelaten een groote verluchting van zich nu weer vrij, weer jongmeisje voelen, die geen ure van pijn en gevaar meer had te wachten, en kon doen wat ze verkoos voortaan, net als vóór haar huwelijk. - In die overmoedige stemming verzamelde ze al hare Haagsche kennissen om zich heen, schreef aan Sjoerd, dat hij moest komen om het aanleggen van het tennis-veld te leiden, schreef óók aan Fredi ten Have, aan Lizzy van der Hooph, aan Gerty en Nout, 't heele clubje van haar vroeger jonge-meisjes-bestaan. - - Govert-Jaap voelde zich buitengesloten, had niet den zedelijken moed toch van krachtdadig in te grijpen. Zij deed immers niets wat hij recht had haar te verbieden. Voor 't eerst kwam 't besef, dat hij een verkeerde vrouw had getrouwd, eene die niet voor hem paste, héél duidelijk in hem op. - Haar vader-zelf geneerde zich niet hem eenigzins korzelig toe te voegen, dat hij de dingen ook àl te zwaarwichtig opnam, dat men een jong levenslustig vrouwtje haar geóórloofde genoegens moest laten. - -

Zwijgend, als iets dat vanzelf sprak, ging ongemerkt steeds wijder de klove gapen, die hen van elkander scheidde. Govert-Jaap werd steeds meer de in-zich zelf gekeerde, ernstige, alleen over politiek en godsdienst zich warmmakende landheer-Afgevaardigde, Geerte sloot zich van dag tot dag nauwer aan bij de denkbeelden en de levenswijze van Gerty en van hare tante, mevrouw Holt - Eduma de Witt; wat hen samen ver-

eenigde was alleen nog de uiterlijke vorm van maatschappelijk samenleven, samenvisites-maken en ontvangen, samen deelnemen aan diners, samen opkomen voor hun gemeenschappelijke gezelschapsplichtjes in één woord. -

En zoo was de zomer heengesleept, en de herfst gekomen - en de Kamer werd geopend met een mooie Rechter-zijde-meerderheid; - en toch had Govert-Jaap ook dààr zijn zorgen. - -

Daar hadt je in de eerste plaats minister Horstenboer. Het was voor niemand meer 'n geheim, dat hij die geschiedenis had gehad met die mooie kellnerin uit de passage, die hij naar Amsterdam had gesmokkeld, maar niet zóó stiekem, of zijn vrouw was er nog bijtijds achter gekomen, had hem een vreeselijke jaloezie-scène gemaakt, gedreigd met echtscheiding. -

Zeker - 't was alles in der minne geschikt ten slotte. - - Horstenboer, die wel wist dat zijn politieke carrière naar de maan was als zijn vrouw hem in den steek liet, had beterschap beloofd, bij hoog en laag bezworen zijn berouw.

't Zaakje was gesust in hun eigen kringetje; de buitenstaanden hadden er in het openbaar niets van durven zeggen. Excellentie Eduma de Witt had 't, naar aanleiding daarvan, naar waarheid gezegd, hoe goed je toch af bent in Holland met al zulke dingen, omdat de kranten altijd heel fatsoenlijk over zoo iets zwijgen, nooit, zoo als dat in Frankrijk gebeurt, dadelijk maar iemands particuliere leven aan den kapstok hangen te luchten. Ja, als dit schandaaltje b.v. in Frankrijk voorgevallen ware met een clericaal, je zoudt 's gezien hebben, hoe al de liberale Bladen zich er over hadden lustig gemaakt, zoodat geen ontkennen meer mogelijk was. Maar hier, in ons gezegend vaderland, behandelen ze al die dingen zoo ‘netjes’ nog, stooten elkaar 's eventjes er over aan op de societeit, en fluisteren het grapje achter de hand verder van de eene bittertafel naar de andere, maar daarbij blijft het dan ook - - geen sprake van in het openbaar, in de couranten, toespelingen maken. -

En zoo was Horstenboer dus heel correct gesauveerd geworden deze maal. - Om te laten zien, dat er niets, niemendal, aan was van 't schandaal, hadden ze hem daarna zelfs Bestuurslid gemaakt van 'n heel exclusieve christelijke vereeniging, die bijzonder te koop liep met hare calvinistische beginselvastheid, maar, daar zij grootendeels uit Haagsche Kleyne-luyden bestond, zich hoog-vereerd voelde met een Minister in hun midden, dus daarom naar diens intiem leven niet veel onderzoek deed, en hem - op gezag van den grooten Leider - gaarne blindelings accepteerde. -

‘'N uitstekende oplossing’, vonden de heeren onder elkaar. - - Maar Govert-Jaap lééd onder zoo'n verguizing van 't beginsel. - - Hoe kon je immers zulk gesmoes met de onzedelijkheid nu rijmen met wat Christus gebiedt daaromtrent, den heelen bijbel door, met wat het calvinistisch Program inhoudt? - En, - was het niet ‘ons christenvolk’ bedriegen, het door een zoogenaamd christelijk-minister te laten regeeren, met wien in 't geniep zulke vuile schandaaltjes voorvielen!

- Maar hij was al genoeg in de politieke knoeierijen doorkneed, om zwijgend te berusten, zonder te durven spreken. - ‘Door dik en dun meedoen; - anders doe je de partij kwaad.’ - Voor dat machtwoord ‘de partij’ moest hij zich buigen; het was immers wáár, als hij openlijk sprak van zijn verontwaardiging, als hij getuigde tegen deze knoeierijen, dan werkte hij de liberalen daardoor in de hand! - - En ‘de partij’ tegen! - -

O ja, ‘de christelijke Volksman’ was er óók nog. Die schetterde dag aan dag van de eere Gods boven die des menschen, en jammerde over de wereldschheden van 'n

christelijk kabinet, dat zìch op een partij bij de Koningin had ‘verzondigd’ door aan het dansen deel te nemen, en dat leefde gelijk de wereldlingen, inplaats van zoo als het den ‘kinderen Gods’ betaamt. Maar, je moest maar weten wat dáár achter zat, achter die heilige verontwaardiging, - niets dan gekrenkte ijdelheid van den niet-als-Afgevaardigde herkozen christelijk-socialistischen redacteur, die zich nu schadeloos stelde door op zijn vroegere collega's te schimpen, en hen door 't slijk te halen. -

Deed hij, Govert-Jaap, er de ‘goede zaak’ een dienst mee door, hetzij dezen zóógenaamd christelijken redacteur, hetzij den liberalen de Schadefreude te gunnen van een publiek schandaal, als hij uittrad uit de partij, om die geschiedenis met Horstenboer?

En toch, er werd te véél gesmoesd met dat altijd maar zwijgen, - terwille van ‘de partij’. - Daar hadt je wat onlangs was voorgevallen, met dat vuile zaakje van dien orthodoxen dominee, die zijn ambt had misbruikt om zich aan de hem toevertrouwde kinderen op de catechisatie te verzondigen op de meest smerige manier. Hadden de ‘broeders’, de dominees-collega's, en de kerkeraads-leden, niet al het mogelijke gedaan om ook dat vuilpoetsigheidje met den ‘mantel der liefde’ te dekken, tot dat doel zelfs een vergadering bij een der steunpilaren van de christelijk-historische richting aan huis gehouden, waar men eenstemmig trachtte den zoo snood-beschuldigden ‘voorganger der gemeente’ te rehabiliteeren, niettegenstaande zijn schuld aan die

minderjarige meisjes onomstootelijk vaststond. Zoo ver was men zelfs gegaan van, na afloop van de vergadering, openlijk met hem zich op de straat te durven vertonnen ten bewijze zijner eer-herstelling; 't kamerlid Mullerts had zich daartoe laten vinden in zijn qualiteit van ouderling, en dominee Strintman, - en nog eenige anderen invloedrijke en voorname steunpilaren der Haagsche orthodoxie. Maar, ongelukkig, toen de heeren, heel 'broederlijk', met den door hen aldus gerehabiliteerden 'broeder' in hun midden, naar buiten traden, zie daar stond een politie-agent met bevel den schuldige in hechtenis te nemen...! 't Schandaaltje *was* niet te smoren geweest, de verontwaardigde ouders moesten hun recht hebben op den door hen ingedienden aanklacht. - - - En, terwijl de aangeklaagde, en kort daarop ook tot vele jaren gevangenisstraf veroordeelde predikant wegreed in een gesloten rijtuig met den politie-agent, dropen dominee Strintman en het ouderling-Kamerlid Mullerts, en de andere orthodoxe heeren, beschaamd af. - 'n Mislukte goochelpartij met zóógenaamde rehabilitatie en zóógenaamd de zaak grondig-onderzocht hebben was hun geheele vergadering gebleken, - waardoor gansch de rechtzinnige richting als zoodanig werd geblameerd. - -

'Waarom gaan we toch niet recht door zee?' - had Govert-Jaap eens in een Clubvergadering uitgeroepen. - - 'Laat Christus toch ons voorbeeld blijven in alles; Hij heeft nooit getransigeerd met de Overheid, hij heeft den farizeeërs de waarheid gezegd, en de wisselaars uit den tempel uitgedreven. Wat doen wij? - Wij heulen en schipperen met den vijand, die óók is de vijand van Christus; wij dineeren met hem, en gaan met hem om als onze beste vrienden; wij zien in al onze gedragingen op onze eer, en onze belangen, en niet op de Zijne.'

Men liet zijne woorden met een ijzig-afkeurend stilzwijgen voorbijgaan. Onder elkaar waren de heeren er 't allang over eens, dat ze aan dien stijven Stinia eigenlijk een lastpost hadden, dien ze 't liefst hadden losgelaten, indien de partij niet juist dezulken als hij, geldschietende, voorname rijkelui, het meest van allen noodig had gehad, neven de groote hoop, de kleyne luyden; van de eersten kreeg je 't kapitaal, van de laatsten de stemmen.

De heeren hadden trouwens juist dien dag ook wel wat anders te doen dan zich bezig te houden met die spitsvondige gewetens-haarkloverijen van collega Stinia! Ze verkneukelden zich nog nu onder elkaar, in deze intimiteitsvergadering, van pret om dien kool, dien een der Leiders zoo handig had gestoofd aan een van de liberale woordvoerders, candidaat voor 't eerste 't beste komende liberale ministerie, als de Kamer 'om' zou zijn. Van dien vijand op politiek gebied had hij een in zijn handen geraakten brief voorgelezen, geschreven in diens qualiteit als ambtenaar, die op de door hem in zake godsdienst uitgeoefende pressie een verdacht licht wierp, alsof hij zich schuldig maakte aan het vervolgen van andersdenkenden, van streng-rechtzinnigen en Roomsch-Katholieken, door hen in zijn qualiteit van ambtenaar te hinderen en te kwellen. Het boosaardig wapen had doelgetroffen, had een eenigzins onaangename stemming van verontwaardiging opgewekt, óók bij 's mans eigen geestverwanten. Nu echter, in de vertrouwelijkheid van de clubvergadering, vertrouwde hij zijn collega's toe, hoe de bewuste brief opzettelijk slechts ten halve door hem was voorgelezen, hoe de gehéél inhoud, voor elk wie hem ten einde toe kende, geen twijfel overliet aan de onschuld van den betrokkene. -

‘'N handige zet - - 'n allemachtig handige zet’ - - riep men elkaar toe, zich van voldoening in de handen wrijvend. -

‘'N verdomd-gemeene streek’ - kon Govert-Jaap zich niet weerhouden te mompelen. -

Men zweeg, deed of men niet hoorde; - maar de uitval werd gedienstig overgebriefd aan zijn schoonvader Eduma de Witt, en die wipte dadelijk bij hem aan, om hem te waarschuwen:

‘Wees toch in godsnaam voorzichtig; zulke gezegden kunnen je heele carrière je kosten.’ -

‘Vindt *U* het dan *niet* gemeen, in-gemeen; - vindt U het dan *niet* Uw plicht tegen zoo'n valschheid te protesteeren?’ - -

‘Blijf toch kalm’ - schipperde Eduma de Witt handig, - ‘Dat zeg ik immers niet. - Maar je zult mij toch moeten toegeven: Eendracht moet er zijn. - Als we elkander onder elkaar in de Kamer gaan afvallen, dan is de partij verloren. - Ieder onzer moet zelf verantwoorden wat hij wil doen waar het zijn eigen geweten geldt; maar wij hebben te gehoorzamen de ons van God-gegeven Leiders.’ -

Daar hadt je het weer, daarmee werd altijd alles goedgepraat, met 't belang van de partij, met de noodzaak van eendracht in de partij, - - etc., etc. - -

Govert-Jaap zweeg, maar hij zocht te vergeefs zijn doovend geloofsvuur in ‘de’ partij en in ‘den’ leider aan zulke holle phrasen te verwarmen. - -

Hij zat in de Kamer onder de Kuyperianen, maar hij wist voor zich zelf inwendig reeds, dat hij noch bij hen behoorde, noch bij de christelijk-historische Lohman-fractie, noch bij de christelijke socialisten - - omdat hij zich voelde een eenling, een der weinigen, die het te doen was noch om Kuyper, noch

om Lohman, noch om Staalman, - - maar om Christus-alléén, en Dien gekruisigd. - -

Mevrouw Holt-Eduma de Witt ruischte binnen op Geerte's ‘jour’. Ze was in den laatsten tijd heel intiem met haar nichtje, die ze moederlijk protégeerde, nu hare eigene dochter Gerty zich hoe langer hoe ongeneigder toonde tot zulk een bescherming. Gerty, - mevrouw Holt, die altijd vóór en boven alles ‘correct’ en ‘gedistingueerd’ wou zijn, had er bepaald verdriet van, - geraakte hoe langer hoe meer in een excentriek luidruchtig kringetje van pretmakers en veel-geld-verteerders, waarin zij een hoofdrol van mooi vrouwtje speelde, rol die haar man vleide, en haar zelve het hoofd op hol bracht, zoodat haar naam overal waar wat bijzonders te doen viel werd genoemd, op Pulchri-feesten, op Kurhaus élite-avonden, op fancy-fairs, en raouts bij de Koningin. -

Hare moeder, met haren eigenen meer exclusieven kring, had daarom voor die nieuwe relaties geen sympathie, vond het veel amusanter bezigheid over Geerte, die in wereldschen zin aan haar eigene moeder niets had, de beschermende tante te spelen, de raadsvrouw voor haar in allerlei opzichten, van toilet en van maniertjes om met haar man om te gaan, van dingen zoowel van intiemen aard, als van gezelschaps-leven. - -

Van de hernieuwde vriendschap met Fredi ten Have had zij ook bemerkt, zag het met lichtzinnig-goedig genot aan, dat het ‘arme kind’ ook wat jeugd had om zich heen, nu zij immers een ‘mariage de raison’ had gedaan met dien houterigen vromen Stinia.

Met 'n gevaarlijke meegaandheid bevorderde zij die vriendschap zooveel ze maar kon, door hen samen bij zich aan huis ontmoetingen te verschaffen, door, met prikkelende toespelingen, beider lusten voor elkaar op te wekken:

‘'N mooie jongen toch, die ten Have’ - - plaatste ze, om Geerte genoegen te doen, elk oogenblik in hare tegenwoordigheid, en tegen Fredi zinspeelde ze, lichtzinnig, wuft, op 't charme dat hij blijkbaar altijd nog had voor haar nichtje, en hoe 't maar goed was, dat die nu maar veilig en wel was getrouwd, want dat ze indertijd heel zichtbaar heur hartje aan hem had verloren, - - etc., etc.

‘Heb je 't al van je man gehoord?’ - vroeg ze, vertrouwelijk tot Geerte, neven haar op de sofa, overbuigend, terwijl mevrouw Resema, die er, gemoedelijk-vulgair als altijd, reeds vroeger zat, babbelde met den zooeven binnengekomen Sjoerd. - -

‘Neen - - wat is er voor bijzonders? - Govert-Jaap vertelt mij zoo weinig.’ - -

- - ‘O, *nog* niets’ - Mevrouw Holt wist alijd alle nieuwtjes het éérst. - ‘Maar je zult zien, er gáát wat gebeuren. - - Er komt 'n vacature in 't ministerie.’ - - En zij knipoogde lief-geheimzinnig. -

Geert begreep niet. -

‘*Wat* is het?’ - vroeg ze - ‘Zegt U gauw!’ -

Mevrouw Holt boog haar hoofd nog geheimzinniger voorover. -

‘Horstenboer zal dezen keer stellig weg moeten. - - Er is weer wat met hem gebeurd - - en ze zullen hem nu niet voor de tweede maal kunnen sauveeren.’ - -

Geert begon te lachen - - bij 't denkbeeld van die handig-manoeuvreerende mevrouw Horstenboer, die het ten slotte niets had geholpen toch, al haar lievigheden met de verschillende invloedrijke menschen, die ze trachtte in te pakken; die nu toch nog de dupe werd van haar man's don-Juan-achtigheid.

‘Net goed’ - zei ze met Schadenfreude - ‘háár gun ik 't.’ - -

‘Wie gun je, wat?’ - informeerde Sjoerd. -

't Gesprek werd nu algemeen. -

Mevrouw Holt vertelde wat ze wist, hoe Horstenboer in den laatsten tijd heel druk heen en weer reisde naar Brussel - hoe z'n vrouw 'n anonymen brief had gekregen - - hoe ze hem was nagereisd om zekerheid te hebben - - en hoe er al hier en daar véél over gemompeld werd, héél véél....

‘Ah’ - zei Sjoerd - ‘nu begrijp ik papa's afgetrokkenheid. - - - Hij zit er mee in. - - Als premier krijgt *hij* 't op zijn dak.’ - -

Zijn tante echter kende haar handigen broer te goed, om onder den indruk te zijn van diens zorgen om zoo iets.

‘Ach wat’ - zei ze luchtig - ‘Je vader is zoo'n uitstekend diplomaat; die weet overal raad op - laat die maar loopen.’ - En mevrouw Resema die, sinds haar zoon de rol speelde van particulier-secretaris van zijn oom, den minister Eduma de Witt, aan dezen een kruiperige dankbaarheid voelde, omdat iets van al die voornaamheid afstraalde op haar zelve, en de jenever-lucht, die op haar geld kleefde, als afwaschte, viel bewonderend bij:

‘Nietwaar, - dat zeg ik óók altijd. - Meneer Eduma de Witt is de grootste staatsman dien wij hebben! En dat hij, te midden van al die beslommeringen, dan óók nog den tijd vindt steeds zoo joviaal en gezellig aan alles deel te nemen!’

‘O papa is zonder twijfel een gróót man’ - beaamde Sjoerd, met een ironie, die tante Anna Holt bemerkte, en haar hem lachend op zijn vingers deed tikken:

‘Neem een voorbeeld aan hem’ - spotte zij een beetje hatelijk.

- ‘Hij is onnavolgbaar,’ - kaatste Sjoerd terug - Met zijn fatterig gekruld kneveltje, en zijn geaffecteerde stem, en zijn overdreven Engelsche kleeding, zat hij daar als 'n type van Haagsche onbeduidendheid. Toch was mevrouw Holt er volkomen van overtuigd, dat hij de aangeboren familie-handigheid van er weten te komen geen oneer zou aandoen, er zou arriveeren waar hij wezen wilde op zijne eigene wijze, zonder moeite of inspanning, maar toch arriveeren. Hij wachtte zijn tijd af, met als troefkaart achter de hand zijn nichtje van der Hooph. Als hij die kaart uitspeelde was hij immers in èlk geval binnen. -

‘'k Moet weg’ - zei hij opstaand - ‘ik ga uit dineeren.’

‘Waar?’ - vroeg Geerte. -

‘Bij de van Helders.’ -

‘Hè - - ga je daar alwéér heen? - Je komt er druk tegenwoordig.’ - -

‘Omdat ze elk oogenblik 'n diner geven, of 'n bal, of wat ook. - - 't Is een héél aardige familie.’ - -

Geerte keek hem twijfelend aan. - - Toen hij weg was informeerde tante Anna, daar mevrouw Resema nu ook afscheid had genomen, zoodat zij onder elkaar waren:

‘'n Nieuwe mededingster voor Lizzy, bij die familie - hoe heeten ze ook maar weer - aan huis?’ -

‘Natuurlijk - - anders zou Sjoerd er niet gaan dineeren. Sjoerd is te lui iets zelf uit te voeren; die wil er komen door 'n goed huwelijk. 't Zijn tin-menschen - geld met tin in Indie verdiend bedoel ik - tin of zoo wat ten minste. - - 't Meisje is 'n heel aardig gezichtje - ik heb haar verleden op 't Diligentia-concert zien zitten - - 'n heel andere verschijning dan Lizzy.’ - -

‘Maar geen stand natuurlijk - van Helder - - van Helder - nooit van gehoord. - Enfin,’ - Mevrouw Holt dacht aan haar eigen huwelijk, en liet dit onderwerp dus maar liever rusten, - - ‘Enne - - wat zeggen de oue-lui er van?’ - -

‘O, mama zou 't eenvoudig-weg vreeselijk vinden - - verbeeldt u zich - 'n meisje zonder éénigen godsdienst, - echt-Indische menschen - pret-makers-pur-sang. - Papa houdt zich op de ruimte. - Ze zijn schat- en schat-rijk-weet u.’ - -

‘En hoe is Sjoerd er aangekomen?’ - -

‘Op de societeit van hen gehoord - geloof ik - U begrijpt, die van Helders pousseeren zich wáár ze kunnen met hun geld - en de jongelui vertellen elkaar van zoo'n buitenkansje, want je kunt de “erfdochters” tellen in onze dagen nietwaar, - en zoo heeft Sjoerd er zich door den een of den ander laten presenteeren; - - zulke menschen maken van hun kant óók niet veel omslag natuurlijk.’ - -

‘Nu - - als 't zoo'n rijke partij is, vind ik het nog zoo'n kwaad idee niet, - - ik kan me begrijpen dat Sjoerd tegen Lizzy van der Hooph opziet’ - -

‘Ik ook,’ beaamde Geert volmondig. - ‘Maar ze vergeeft het hem nooit -, als hij haar in den steek laat.’ -

Juist op dit oogenblik werd er gescheld, en Lizzy van der Hooph, in hoogst-eigenpersoon, kwam binnen; waarop en mevrouw Holt en Geerte haar met onbevangen hartelijkheid van volledige wereld-huichelmenschen begroetten, en lachend verzekerden, hoe ze juist over haar aan 't praten waren geweest, met een lief knipoogje van:

En je moest eens weten wat voor liefs we wel van je zeiden. - -

Mevrouw Holt dikte die toespeling zelfs nog aan, door er bij te voegen - -

‘Ik zei net aan Geerte, dat je je altijd zoo keurig kleedt; waar heb je nu b.v. weer dat magnifique bont vandaan?’ - -

‘Van Kühne’ - zei Lizzy, gevleid op haar skung-boa ziende. - - ‘Ik heb véél uit Engeland overigens.’ - - Toen, met een betrekkend gezicht:

‘Ik dacht dat Sjoerd hier zou zijn; - hij had me beloofd dat hij me een boek terug zou brengen - - en hij sprak er gisteren van, toen ik hem op straat ontmoette, dat hij me hier morgen zou treffen.’ - -

‘O ja zeker - 't boek heeft hij meegebracht - hier voor je achtergelaten - maar ik zal 't bij je laten bezorgen, je behoeft er niet zelve mee te sjouwen.’ -

‘O als Sjoerd zoo beleefd is mij er mee op te schepen - waarom niet?’ - snibbigde Lizzy, verbolgen over haar doelloos bezoek bij Geerte, nu Sjoerd haar was ontsnapt. - - ‘Ik zal 't maar liever dadelijk meenemen, anders wordt het wéér vergeten misschien.’ - -

Zij nam bijna onmiddelijk weer afscheid, zonder zelfs den schijn van onverschillig-doen te bewaren, woedend om Sjoerds zichtbare verwaarloozing in den laatsten tijd. - - Mevrouw Holt óók ging nu - - Geerte bleef alleen. - -

Zij nam een portretje uit de la van haar schrijftafel, en bekeek het lang. - -

Het was Fredi, in volle uniform, met zijn kort geschoren blond haar, en zijn brutale, lachende oogen, en zijn blonden snor, waaronder de witte tanden wreed blonken. -

Ze maakte er geen geheim van, dat ze dit portret bezat. - Zij hadden het, vóór eenigen tijd, heel openlijk tegen elkaar uitgewisseld, als een gewoon vriendschap-bewijs. - -

Toch, toen ze een sleutel in de voordeur hoorde, schrikte ze, wierp het haastig in het la'tje, sloot dat af. -

Niet het portret, maar den blik waarmee ze het portret beschouwde, mocht niet door haar man worden gezien, want, dat dáárin, in dien blik, een begin van schuld reeds school, voelde ze instinctief. - -

(Wordt vervolgd).

Moeder-zijn
door Mevrouw Rückert - Broese.

In de roomkleurige zaal, met gouden biesjes aan den wand straalde het zacht-rozige licht uit de melk-witte, sierlijke ballonnetjes en tooverde duizende schitterinkjes en flikkerpuntjes in de spiegels aan den wand. Guirlandes van frisch-groen slingerden luchtig langs de balustrade en deden goed bij 't roomkleurige der zaal.

Alles was lucht, licht en lach. Gerokte heeren naast feestelijk-uitgedoste dames waren reeds gezeten, rij aan rij.

Daar tusschen bewogen zich licht-geblousde jongetjes, meisjes, met keurig-kleurige jurkjes, waarvan de rokjes luchtig als waaiers om de wel-gevormde beentjes uitwoeien.

Het was een avond van liefdadigheid. Geschuifel van stoelen, druk gepraat en gelach weerklonk door de ruimte en gaven te kennen dat het stikvol was vanavond.

Een scherp, knerpend schelletje rinkelde door de zaal, waarop elk geluid verstomde.

Een elegante-gekleede dame verscheen op het tooneel en bracht in goed-gekozen woorden hare hulde aan de menschen, die door hun drukke opkomst getoond hadden zooveel hart te bezitten voor het ‘liefdadig doel.’

Temeer zou dit een feestavond worden voor de ouders, wier kinderen veel zouden bijdragen om dezen tot een onvergetelijken te maken.

Een oorverdoovend handgeklap daverde door de zaal, toen de mooie dame lieflachend buigend te kennen gaf dat zij, 't hare had gezegd.

Even daarna rinkelde het schelletje weer en werd het neergelaten scherm opgehaald. Wat men te zien kreeg was in één woord ‘betooverend.’

Een tableau vivant voorstellend ‘zuster-liefde’.

Twee allerliefste meisjes van 6 en 8 jaar; de mooie kinderkopjes met kransjes klimop versierd; zacht-witte stof viel in soepel-weeke plooien langs schouders en werd met gouden gordel vastgehouden om de teere kinderlijke lichaampjes; met de blank-gevulde armen hielden ze elkander stevig vast; om het geheel was een glad vergulden lijst aangebracht zoodat het werkelijk een levende schilderij geleek.

Roerloos was hare houding; één oogenblik hing er een ademlooze stilte in de zaal om even daarna over te gaan in een donderend geklap van de talrijke menigte; het scherm werd neergelaten om direct weer opgehaald te worden en het was den kinderen aan te zien hoe ze zich tot in 't uiterste inspanden om zich toch maar niet één enkel oogenblik te bewegen.

Het kleinste van de twee sloot even haar oogjes, als werd ze moe van het gedaver uit de zaal dat door alles heendrong.

Eindelijk waren ze bevrijd.

Aan uitroepen als snoesig, doddig, engelachtig was geen gebrek.

De moeder dier twee wezentjes lacht menigeen triomfantelijk toe, dit deden hàar kinderen; ze werd dan ook zeer gecomplimenteerd over zóó iets snoesigs; wat hadden

ze zich goed gehouden en die kleine Kit, hoe ernstig nam ze alles op, doddig gewoon; dit laatste sprak bewonderend een 19 jarige brunette die ondertusschen lachend rondkeek of ze wel genoeg opviel.

Niemand scheen er maar één oogenblik aan te denken, hoe de teere zenuwtjes van die kinderen gespannen waren.

Een tweede tableau-vivant.

Dit scheen als 't kòn nog meer indruk te maken. Een 7 à 8 jarig blond meisje, keurig gekleed in een directoire van roze roode zijde, speelde met een jongetje als prins verkleed: het prinsje overreikte haar een heerlijken ruiker, die echter uit de hand werd gerukt door een ander ventje, een harlekijntje voorstellend; 't laatste wilde de bloemen aan het meisje geven, wat hem gelukte.

Echter - een oogenblik daarna overwon de prins toch en liep samen gearmd met het blondinetje weg, een lange neus trekkend tegen harlekijn, die beteuterd stond te kijken.

Dit tafereeltje scheen den kleinen merkbaar te vermoeien; toch een tweede maal moest dit herhaald worden.

De mooie dames en heeren schaterden het uit; er waren geen woorden te vinden voor 't ‘grappige’ van deze voorstelling.

Hoe parmantig die prins - och neen maar! - daar schuilt een flirt in voor later

hoor: klonk een hoog- fijne stem van een zeer opvallende vrouw, keurig in zwart gekleed; de armen schenen dof-blank door tule; nu maar May, dat kleine nest, heeft ook al aardige coquette maniertjes, dit moet gezegd hoor, lachte nu een zeer chic gerokt jongmensch met riekend geplakte haren, hij fluisterde tot May's moeder ‘de appel valt niet ver van den boom.’

Mama trok een snoesig pruilmondje, een licht blosje bedekte 't teer-blanke der wangen.

Intusschen werd het al later en later.

De pauze volgde.

In de keurig bekleede foyer, waarin het donkerrood pluche warm afstak bij het blanke van het vertrek, zoemden en gonsden reeds stemmen.

De kristallen kroon hulde 't geheel in zachtrozige schijn; groote spiegels aan den wand weerkaatsten menig lief gezichtje. Tafeltjes, netjes gerijd langs de muren waren voorzien van thee, bonbons en andere fijne ‘zoetjes’, waarachter jonge dames druk deden om veel te verkoopen.

't Zachte ventule en voile, 't fijne geparfumeerde, alles deed goed in deze omgeving.

Een tafeltje scheen het verzamelpunt te zijn van de zaal.

Daarachter stond een hoog-blond meisje, slank figuur in teer-groene liberty, een bosje anjelieren rustte licht op den met doorschijnende kant bedekten hals.

Zij verkocht wel het meeste; zij was immers ook de dochter van een zeer invloedrijken fabrikant, die tevens zitting in den gemeenteraad had en zoo heel gemakkelijk weleens een baantje had voor een vriendje.

Tusschen die flirtende, lief-doenerige menigte wandelden de kleintjes met sierlijke korfjes waarin ook lekkers en bloemen.

‘Ik verkoop meer dan jij zeg’; ‘och kind je jokt’, dit kon men menigmaal hooren.

Zoude er werkelijk veel van die menschenmassa aan ‘het doel’ denken?

Het was een aanspreken, een gecomplimenteer tegen de ouders, die zulke kinderen bezaten; wat konden ze zich goed bewegen.

‘Nu ja, de juffrouw op school klaagt wel, dat Mieke absoluut niet bij de les is, maar gunst de kinders mogen toch ook wel eens wat hebben, een geleerde behoeft ze niet te worden,’ dit was het lachend bescheid van een der mama's.

‘Welneen, als je nu van school praat, dan hebben ze nu werkelijk hier alvast een leerschool hoe hun voorland is. Gunst meisjes vooral moeten zich in de wereld thuis voelen,’ merkte een andere wijsgeerige op.

Intusschen liepen de kleinen met vuurroode gezichtjes rond, hun oogjes schitterend van opgewondenheid.

Een hel-rinkelende schel kondigde het einde der pauze aan.

Nu zouden alle kinderen meedoen aan een groep voorstellende Kleinduimpje en eindigend met een kindermarsch.

Een jongetje niet ouder dan 5 jaar liet het kopje rusten tegen zijne moeder, het ventje sliep bijna, opeens klonk Moeders stem ‘flink zijn Juletje, kijk eens Fritsje Hammel lacht je uit, toe nu recht op.’

Dit hielp! 't Ventje zat op eens rechtop, sperde wijd de oogen open en... overwon.

Even daarna; 't was 11 uur, liep hij dansend en juichend door de zaal.

Moeder was tevreden over haar jongen, flink moest hij zijn.

De avond was voorbij en ieder was voldaan, de kleinen liepen dol heen en weer; niet meer wetende wat te doen van opgewondenheid.

Op eenmaal ging het van mond tot mond dat er misschien nog wel zoo'n avond plaats zou hebben, hoera! hoera! weerklonk 't in de gangen.

En - repetities ook weer - dit was bijna nog 't leukste van de pret; nu hadden de kinderen al zooveel avondjes gehad van te voren, laat naar bed, geen huiswerk, uitslapen een dol vooruitzicht...

Een paar maanden later was de moeder van Juultje zeer ontevreden op haar dokter; 't kind kreeg allerlei versterkende middelen, deed wat dokter zei, het bleef bleek zien, lusteloos, angstig.

Ze informeerde bij hare kringen en kennissen of zij veel tobden met de kinderen. Velen wel. Het opkomende geslacht scheen nu eenmaal slapper, wellicht ook omdat de meesten van hen uit oud-aanzienlijke families waren die allen onder elkaar trouwden?

De mama's konden zich erover verbazen, dat de kinderen van gewone menschen, die toch lang niet alles krijgen als die menschen er zoo welvarend-blozend uit konden zien.

Tot op een morgen de dokter kwam bij Juultje en hij hem constateerde verslapte zenuwen, gevolg lusteloosheid, prikkelbaarheid.

‘M'n God, nu al’, riep mama wanhopig uit, ‘'t zit dan toch in de lucht, vanwaar

die zenuwziekten, die gestichten, die als paddestoelen uit den grond verrijzen.'

Geen oogenblik kwam bij haar op, hoe het kind gedoemd was tot zenuwziekte en met hem vele, vele, die het nakomend geslacht moeten vormen, waaruit onze mannen en vrouwen in de maatschappij moeten komen, om zoo mogelijk de wereld vooruit te helpen en te steunen daar waar het noodig is....

Voedde men de kinderen meer op als 'gewone' menschen, hoeveel minder ellende en ziekte zou er bestaan, hoeveel meer vuur en geestkracht zou er uit kunnen gaan van jonge mannen en vrouwen.

Is niet in 't hedendaagsche overal te bespeuren, lusteloosheid, karakterloosheid, geen moed om het leven aan te durven, het leven met z'n moeilijkheden en strijd; waar vindt men energie om de stormen te trotseeren die over ieder mensch komen, groot of klein?

Er zijn er, zeker er zijn er, maar die kunnen dan denken, dat zij een opvoeding kregen, niet om door de wereld te schitteren, die ouders hadden verstand genoeg om niet te pronken met hun kinderen, op avonden als boven beschreven, om er vroeg wijsneuzige menschjes van te maken, oud mannetjes-achtig, maar die een opvoeding kiezen als kinderen en daardoor gaven het kind wat des kinds is.

Waar vindt men de 'kinderen'.

Van menigeen hoort men, arme, arme ouders, die hun kinderen moeten overgeven aan gestichten voor zwakken, zenuwzieken, maar is 't niet veelal arme, arme kinderen, wier ouders blind waren voor de behoeften van het jong-teere zieltje, dat als een plant zich laaft aan warmte en zonneschijn.

De goeden niet te na gesproken, waar vindt men veelal 'moeders' in den waren zin van het woord.

Waar moet de juf de plaats niet innemen van 'moeder', omdat zij het te druk heeft met bezoeken en genoegens.

De opvoeding van het kind, dat later eenmaal als man of vrouw in de wereld zal moeten strijden, is voor een groot deel in handen der 'moeder'. Waarom zien heel weinig kinderen op tegen hunne moeder.

't Is werkelijk niet vreemd als men hoort; 'Och mama is haast altijd uit.'

Moederliefde, het hoogst op deze aarde, wordt vaak geacht als iets zoo dood-gewoons. Gewoon, ja dat is zij, maar tevens zoo teer en zoo hoog, een plantje, dat niet genoeg verzorgd en gekweekt kan worden.

Merkwaardig is het dat als men de levensbeschrijving nagaat van 'groote mannen' zij zoo vaak in later jaren nog een kinderlijke vereering hebben voor hunne moeder.

Als men leest de eerbied die Kant had voor zijne Moeder waar hij zegt:

'Ik zal mijn Moeder nooit vergeten, want zij plantte en voedde de eerste Kiem *van het goede* in mij; zij opende mijn hart voor de *indrukken* der *natuur*, zij wekte mijne begrippen op en ontwikkelde ze, en haar onderrichtingen hebben een *blijvenden*, heilzamen invloed op mijn leven uitgeoefend', dan, o laten wij dan samenstreven om onze kinderen zoo op te voeden; mochten ze dit later van ons zeggen welk een 'waarachtige vooruitgang' zou dat zijn.

Hoeveel meer vruchten zou zoo'n opvatting van 'Moeder-zijn' dragen dan de 't veelvuldige, hedendaagsche oppervlakkige.

En dit dunkt mij moet in het jonge meisje reeds aangebracht worden om toch vooral eerst in het kleine thuis zich in te werken, en maar niet gedachteloos aan de

studie gaan zonder het daar ook ver mee te brengen. Laten we toch bedenken dat 't kleine thuis ook een deel is van het groote daarbuiten, en dat menig meisje zóó heel veel nuttigs thuis voorbij ziet om aan een modegril mee te willen doen.

Het ééne is een gevolg van het andere; is een jong meisje goed huiselijk opgevoed en verstaat ze de kunst om 't thuis gezellig te maken, o welk een weelde van liefde kan ze om zich heen verspreiden; is 't dan dat zoo'n meisje den man harer keuze volgt, dan zal zij het oude spreekwoord eer aan doen; ‘Oost, West - Thuis best’ en hare kinderen zullen in haar vinden een moeder in den waren zin des woords.

Laat ons hopen....

Varia.

De Grieksche geschiedschrijver Herodotus doet bij zijn beschrijving van Babylonië een verhaal over de leuke wijze, waarop de Babyloniërs in de oudheid het vraagstuk van het ongehuwd blijven van vrouwen wisten op te lossen.

Hij vertelt:

‘Wat nu hun levensgewoonten betreft, zoo is de verstandigste van alle naar mijn

meening die, welke, naar ik gehoord heb, ook ergens in Illyrië in zwang is. In ieder dorp wordt telken jare eenmaal aldus gedaan. De meisjes, die huwbaar geworden zijn, worden allen samengebracht. Rondom staan de mannen. De afslager beveelt de meisjes een voor een naar voren te komen en biedt ze te koop aan. Eerst de allerschoonste. Daarna, zoodra deze voor veel geld verkocht is, roept hij een ander meisje, dat in schoonheid op het eerste volgt. Zoo verkoopt hij ze, maar onder voorwaarde, dat de koopers met ze trouwen. De rijken nu, die huwen willen, bieden tegen elkander op om de schoonste te krijgen. Arme menschen, wien het niet om de schoonheid te doen is, krijgen de leelijke meisjes maar zij krijgen nog geld toe. Want wanneer de afslager alle mooie meisjes verkocht heeft, dan laat hij de leelijkste voorkomen, of een, die kreupel is, en dan vraagt hij, wie het minst toe wil hebben om haar tot vrouw te nemen, en dan wordt zij aan de minstvragende toegewezen. Het geld, dat de leelijke meisjes toekrijgen, wordt betaald uit de opbrengst van de mooie meisjes en zoo brengen de schoenen de leelijken en kreupelen aan den man. Niemand mag zijn dochter ten huwelijk geven, aan wien hij verkiest. En niemand van degenen, aan wie een meisje is toegewezen, mag haar naar huis medenemen, voordat hij een borg gesteld heeft. Eerst moet hij waarborgen, dat hij haar werkelijk tot vrouw zal nemen. Indien hij niet met haar als man en vrouw leeft, dan moet hij het geld teruggeven. Dat is de verstandigste gewoonte, die bij hen in zwang is.

X.

Correspondentie van de redactie met de abonnés

De redactrice van de Holl: Lelie brengt ter kennis van de lezers van dit Blad, dat zij géén manuscripten, of brieven, haar naar aanleiding der redactie-aangelegenheden toegezonden door niet-abonnés, kan beantwoorden langs **particulieren** weg. De correspondentie in dit Blad dient zoowel tot de beantwoording van brieven, als tot de mededeelingen betreffende aangenomen en geweigerde bijdragen, en zij, die zelve geen abonné of abonnée zijn, kunnen dus met verwachten langs een anderen dan den correspondentie-weg te worden beantwoord. Wanneer zij door leesgezelschapkring, of samen-lezen, of op welke wijze dan ook, gelegenheid kunnen vinden de correspondentie-rubriek te volgen, dan is de redactrice bereid hen dáárin te beantwoorden.

Op dezen regel wordt voortaan *géén uitzondering* meer gemaakt, en afzonderlijke nommers, correspondentie-antwoorden aan niet-abonné's behelzend, worden **niet** meer toegezonden.

REDACTRICE.

P.S. Het spreekt van zelf, dat deze regel alleen geldt voor eerstbeginnenden, èn voor briefschrijvers die in de corr: rubriek thuishooren.

Mej. M.A.M. - Ik hoop, dat deze regels onder Uwe oogen zullen komen; want, reeds uit den aanhef van Uw schrijven, heb ik begrepen, dat gij niet véél afweet van de Lelie, indien gij niet weet tot wien gij U met bijdragen hebt te wenden, - tot mij of tot den uitgever. - - Ik begrijp heel goed, dat gij U niet alles kunt aanschaffen waarin gij lust hebt, maar, als gij mij in één adem meedeelt, dat gij U zoo juist een 'duur werk van Anna Besant aanschafte' echter geen geld en lust hebt U op de Lelie te abonneeren, dan zult gij mij ten goede houden, dat ik geen reden zie, waarom gij wèl lust gevoelt mij Uw versjes te zenden. Waarom die dan óók niet naar theosofische tijdschriften? Ik kan ze niet aannemen. Wat Uw levensgeschiedenis aangaat, indien gij gaarne met mij wilt correspondeeren, wil ik, als gij kans ziet de Lelie geregeld te lezen op de een of andere wijze, met genoegen antwoorden, (want met niet-abonne's correspondeer ik òòk, als mijn plaats en mijn tijd dat toelaten, maar de abonné's komen natuurlijk het eerst aan de beurt). Van mijn hartelijke belangstelling in het lot van elkeen, die haar of zijn hart bij mij uitstort, kunt gij overtuigd zijn.

Marah Lotus. - Ik begrijp heel goed, dat men niet altijd in de rechte stemming is tot correspondeeren, en neem dus Uw langstilzwijgen niets kwalijk; het spreekt van-zelf, dat er allerlei redenen te over kunnen zijn, tot zulk een tijdelijk stilzwijgen, en gij behoeft heusch niet zooveel excuses te maken; zoo kwalijknemend ben ik niet. Gij hebt groot gelijk, dat het tijd wordt Uw bijdrage te plaatsen, en ik kan U troosten, dat ik haar reeds ter drukkerij had gezonden, toen ik Uw schrijven ontving, zoodat zij reeds in drukproef is. Natuurlijk wil ik van Uw reis heel gaarne een nieuwen brief ontvangen, en zal dien dan hoop ik wat spoediger een beurt kunnen geven. - Uw brief deed mij zooveel genoegen, omdat ik U nu zoo goed ken ineens; door alles wat gij mij van U-zelve vertelt. Trouwens, ik-ook heb hier in Holland in den laatsten tijd weleens over U gesproken met die U kenden. Wilt gij mij Uw portret niet eens zenden? - Dat zou ik gáárne zien.

Op alles wat gij mij vertelt, zal ik natuurlijk niet nader ingaan op deze plaats; gelijk ge terecht zegt, ik heb genoeg ondervinding van de wereld en van haar oordeel, om wat mij-zelve betreft mij niet gauw te storen aan wat 'men' vertelt, noch over anderen, noch over mij-zelve. Gij hebt in elk geval, ondanks de ziekte Uwer moeder, een gelukkige jeugd gehad, te oordeelen naar alles wat gij zoo poëtisch beschrijft daaromtrent. 't Speet mij zoo, dàt ik aan het eind van Uw brief las, hoe gij 'wegens ziekte' naar elders gingt. Maar ik hoop, dat dit slechts van voorbijgaanden aard zal zijn, en gij dezen dus hersteld ontvangt. En nu, ten slotte, schrijf mij

zooveel en zoo dikwijls gij wilt, maar óók, wees niet bang, dat ik U Uw stilzwijgen kwalijk neem. Vrijheid, blijheid in dezen. Hartelijk gegroet.

Caracas. - Dus zijt gij nu in Holland! Wel, U 'verdedigen' op Uw lang stilzwijgen behoeft gij geenszins; ik denk er níet aan U dat kwalijk te nemen. Wees daarop heel gerust. - Trouwens, gelijk gij nader uitlegt, in dit bijzondere geval was het voor U zelfs ondoenlijk mij spoediger iets van U te laten hooren. - Dat Uw leeftijd een bezwaar is voor Uw doel, begrijp ik volkomen. Ik zou zelfs zeggen, ook al stapt men daarover heen hier of daar, dan nog moogt gij U wel zeer bedenken of zulk een werkkring, waarin véél wordt geëischt, *U* niet al héél gauw te zwaar zal worden. - Veel liever zocht ik het in Uw geval langs anderen weg, b.v., op kantoor of in de huishouding. Hebt gij aanbevelingen? Mij dunkt, als gij die bezit, of kunt verkrijgen, van families uit Uw *eigen* land, dan zoudt gij daardoor in die kringen-zelven hier te lande misschien iets vinden. Vele handelskantoren b.v. en stoombootmaatschappijen, staan met dat land in verbinding en hebben met de familieën daar relatieën. Zoudt gij U niet tot zulk een chef kunnen wenden, met aanbevelingen van met hem bevriende firma's ginds? - Zeker, ik wil U heel graag helpen en raden, en ik sta steeds tot Uw dienst. -

Han. - Nu moet ik U eerst eens heel van harte feliciteeren met zulk een mooie betrekking! Ziet gij wel, gij waart een tijdlang zoo moedeloos, en ik heb U toen gewezen op het vele dat gij nog zoudt kunnen verwachten; en nu is reeds ineens alles, dunkt mij, zoo mooi als gij het maar kunt wenschen.

Maar nu zal ik U eens heel eerlijk iets zeggen. Toen ik dien zin las in Uw brief: 'Ik moet heel, heel hard werken', toen dacht ik terstond: Dat kan ik merken aan de laatste inzendingen die gij mij aanboodt. Want die getuigen van overhaasting. En, geloof mij, dat is zoo heel natuurlijk. Juist bij zulk werk als dat wat gij hebt, en dat U geheel vreemd is, worden Uw hersenen ingespannen den heelen langen dag. En dan zijt gij 's avonds niet meer in staat tot letterkundigen arbeid; al hebt gij ook nog zoo vele gedachten in U, gij zijt niet meer in staat die in behoorlijken vorm te verwerken.

- Zoo komt het dat ik dat vroeger-gezonden St. Nicolaas-schetsje, en ook uw versjes, niet kan aannemen; het eerste is te onbeduidend; en in de versjes komen wel hier en daar goede gevoelige gedeelten voor, maar als geheel genomen zijn zij nog niets voor den druk. - Dat gij die teleurstelling hebt gehad in dat andere opzicht, beschouwt gij-zelve gelukkig heel verstandig; daarover behoef ik U dus niets te zeggen. - Neen, ik geloof niet dat ik in de Holl. Lelie het zou kunnen aannemen; **misschien** op den duur als feuilleton, maar in elk geval moet ik het eerst lezen, en, vóór gij het mij ter inzage zendt, moet gij mij eerst de lengte ongeveer opgeven, opdat ik kan beoordeelen of het niet àl te uitvoerig is. - Zulke vragen neem ik nooit 'kwalijk'. Elke abonné of lezer mag mij in redelijkheid vragen wat hij wil, en ik beantwoord hem naar mijn eerlijke overtuiging, en zooals het mijn plicht is als redactrice, maar van kinderachtige kwalijknemerijen is geen sprake; wees daarin geheel gerust. - Het doet mij zooveel genoegen, dat gij gaarne met mij correspondeert, zoodat het mij zelf leed doet U in zake deze bijdragen te moeten teleurstellen, maar ik hoop en vertrouw, dat gij zoo verstandig zult zijn in te zien, hoe juist mijn eerlijke belangstelling in U mij *verplicht* U niet op te vleien, maar in Uw eigen belang te

raden en te zeggen wat ik van Uw werk denk. Laat het U nu niet afschrikken mij, als gij iets hebt, het ter beoordeeling te zenden; want dat blijf ik steeds met de meeste bereidwilligheid doen.*)

Lelie. - **A.** - Hartelijk dank voor Uw schrijven op mijn particulier briefje. De verandering zal ik aanbrengen. - Neen, het zou ondankbaar zijn, indien *ik* zeide, dat het **leven** mij onrecht aandeed. Er zijn *menschen*, die mij groot onrecht hebben aangedaan en nog aandoen, van wien ik mij dikwijls verwonder, hoe zij daarbij rustig kunnen voortleven, maar neen, het *leven* deed mij geen onrecht; want het gaf mij juist zulk een gelukkig huiselijk leven van liefde als ik steeds heb gewenscht te mogen bezitten; het schonk mij bovendien de gaven om door de wereld te komen, en, zoo ik daarbij een slechte gezondheid heb, ik mag ook daarover niet klagen, waar er zoo vele kwalen zijn, die ik veel erger zou vinden om mij in te schikken dan een hart-lijden.

- Wat gij over den dood schrijft kan ik geheel navoelen. - Mij ook stemt de gedachte aan heengaan, aan uit al den aardschen rommel uit zijn, dikwijls vredig en blijmoedig, als eene van rust, en toch erken ook-ik, dat ik met vele gedachten nog aan de aarde hang. - B. v., als ik op een heerlijken zomer-dag rondom mij de natuur zoo bloeiend zie, de zon zoo helder, de lucht zoo blauw, de bloemen zoo frisch, dan kan ik rillen bij de gedachte: dat alles zal ik over eenigen tijd nooit meer kunnen aanschouwen; ik zal dan onder die mooie aarde liggen, terwijl daarboven alles net zoo bloeiend en zoo lachend is als vandaag. - Voor eenige jaren was ik in Interlaken, toen iemand stierf, wier lang ziekbed ik had bijgewoond, slechts een twaalf jaren ongeveer ouder was zij dan ik; ik moest onophoudelijk toen, in die onvergelijkelijk-prachtige Zwitsersche natuur, denken aan haar, met een groot medelijden, dat zij nu dat alles nooit meer zou *zien*, nooit meer zou *genieten* van een zomerdag.

- - Uw klacht dat wij niets weten van het Hierna, en dat dit U in opstand brengt, is ook mij niet vreemd; maar dikwijls denk ik tegenwoordig: Misschien is het beter zoo, misschien zou het *weten* ons geheel ongeschikt maken den strijd en de nooden van het aardsche leven door te maken, en is dus die onzekerheid nog een negatieve zegen. - Ja, hoe minder je nadenkt, hoe negatief-gelukkiger je bent; maar het is toch óók een geluk zonder houvast, want, komt de ellende

*) Intusschen Uw briefkaart met die zoo blijde tijding ontvangen! *Hartelijk* geféliciteerd!

en de tegenspoed, dan hebben zulke gedachteloozen niets om zich aan vast te houden, omdat ze alleen van oppervlakkigheden leefden. - Ik dank U nogmaals *zeer* voor Uwen brief.

Dorna. - Hartelijk dank voor Uw schrijven naar aanleiding van de hervatting mijner werkzaamheden. Met de drukproeven is het dus nu in orde? - Vriendelijk gegroet.

Regina. - Als gij in Uw artikelen later *wijzigingen* aanbrengt, wilt gij die dan **ter drukkerij** zenden, en *niet* aan mij, anders komt er verwarring. Van al Uw artikelen kunt gij steeds zelve proeven krijgen als gij wilt.

Hans. - Uw dikken, in Scheveningen nog ontvangen brief deed mij zeer veel genoegen. Dat de tegenwoordige wereld geld *alles* vindt, ben ik met U eens van heeler harte. Daarom juist is zij zoo intens-terugstootend. - Van de twee mannen, die gij mij uit het werkelijke leven beschrijft, koos *ik* ook met U den laatsten, al heeft hij minder geld dan de eerste. Neen, Uw stijl vind ik niet onduidelijk, wèl **vroeger** Uw schrift; nu niet meer; het is nu buitengewoon mooi. Ik behoor tot de uitzonderingen onder de hollanders, die een kwinkslag kunnen vatten, en niet elk woord letterlijk opnemen, dus begrijp ik heel goed, dat velen U *niet* verstaan, want de durchschnitt-hollander mist allen zin voor iets anders dan hoogen ernst en continueele diepzinnigheid in spreken en schrijven, en neemt elk aardigheidje op als een doodzonde. Het verhaal van de oude dame en Uw ‘hartelоosheid’ deed mij dan ook schaterlachen. Herinnert gij U nog wat gij mij hebt verteld dienaangaande in Uw brief? Die andere, die zich er aan ergert, dat ik in de Lelie zooveel over mijn honden schrijf, moet gij namens mij aanraden de Lelie niet te lezen voortaan, dan ergert zij zich ook niet. Er zijn er genoeg, die mij wèl daarin návoelen, dus waarom zou het mensch zichzelve ergeren verder? *Ik* zal zoo vrij zijn voort te gaan met schrijven zooals *ik* 't gewoon ben.

Ik vind dames, (zoowel als mannen,) die ‘dieren niet kunnen uitstaan’ zelven **onuitstaanbaar.**

- - - Hoe wilt gij met iemand kennis maken persoonlijk, zonder dat hij 't weet? Dat is mij nog steeds een raadsel. - Heel toepasselijk is voor zulke gevallen Uw aanhaling van Patti. *Ik* heb dat namelijk heel dikwijls, als iemand mij *wil* leeren kennen, dat gevoel: Nu heb ik juist *niets* te zeggen, nu hij of zij er zoo bepaaldelijk voor komt, om mij te bekijken, uiten in-wendig.

- - *Als* ik een papagaai rijk word, dan verklaar ik U bij dezen plechtig, dat ik hem voor en boven alles zal leeren zeggen: *Zoete Hans.*

- - - Dien goeden raad (begrijpt gij mij?) waardeer ik zeer; maak daarover geen excuses; ik vind openhartigheid een heerlijk iets, en verzeker U, dat gij mij juist genoegen doet daarmee. - Het slot van Uw brief durf ik niet goed te beantwoorden, omdat het Uw eigen leven betreft, maar ik vind, dat gij daarin een bijzonder *mooie* opvatting hebt, omdat het hier een derde geldt, die er niets aan kan doen wat anderen verkeerd deden. Begrijpt gij mij(?) Ik vond het zulk een aardig ‘rapport.’ Hoe komt zij te A? -

Nu heb ik nog van U een aardige briefkaart ontvangen, hier te Nice, en een brief. Voor de eerste veel dank; leuk bedacht; de post op Scheveningen zal zich met die uitgeknipte advertentie stellig vermaakt hebben. *Ik* zag in de handteekening een

papagaai; mijn vriendin niet. Wie heeft gelijk? Uw brief bewees mij, dat gij, tusschen de regels eener Lelie-correspondentie dóór, uitstekend hadt gelezen wáárop die woorden doelden. En Uw vriendschappelijke handdruk, naar aanleiding daarvan, deed mij bepaald goed. Want gij hebt dat alles zéér juist gelezen, en het fijn gevoeld dat ik daardoor Uw hartelijke woorden dubbel zou waardeeren. Ik hoop dat Uw toekomstplannen gelukken, maar, wat de rest betreft, **pas** *op.* **Kijk uit Uw oogen.** Eer het te laat is! Gij begrijpt mij (?) In Uw geval zou 't mij voor U spijten, als gij U-zelven ongelukkig gingt maken; en ik zou denken, dat gij niet iemand zijt, die met het gewone alledaagsche soort tevreden zal zijn.

Ik heb nog van U een stuk, dat misschien kan worden *omgewerkt.* De idee is uitstekend, maar de vorm te gehaast. Zal ik het U zenden tot dat doel? Zooeven Uw laatsten brief ontvangen; moet ik nog beantwoorden.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Sluiting red: ged:

29 December 1909.
23ste Jaargang.
Nº. 26.

Berichten.

Het adres der redactrice is te **Nice (Frankrijk) Villa St: Anne, Rue Michelet.** Zij raadt echter aan voor háár bestemde brieven en stukken, (ten-zij in spoed-gevallen), te zenden aan den uitgever (in gesloten enveloppe aan háár geadresseerd); met het oog op de daardoor **gróótere** zekerheid dat niets **kan** wegraken.

REDACTRICE.

Present-exemplaren en Bewijs-nummers zijn aan te vragen bij den uitgever van dit blad, niet bij de redactie.
Beklag over correctie- of drukfouten heeft de betreffende te richten tot den uitgever, niet tot de redactie.
Zij, die zonder abonné of lezer te zijn van de Holl. Lelie de redactie lastig vallen met de toezending van manuscripten of brieven, hebben het zichzelf te wijten, wanneer zij geen particulier antwoord ontvangen; de beantwoording van een en ander geschiedt door de corr.-rubriek in dit blad, behoudens die gevallen van uitzondering die de redactie om welke reden dan ook persoonlijk uit beleefdheid maakt.
Zij, die hunne manuscripten bij weigering terug verlangen, worden verzocht hunne behoorlijke frankeering terstond in te sluiten en hun juist adres terstond op te geven.
Zij, die met de redactie correspondeeren in de Lelie onder welk pseudoniem ook, worden verzocht zoowel dit pseudoniem als den eigen naam onder elken brief te herhalen, daar het onmogelijk is alle pseudoniemen te onthouden bij een zoo uitgebreide correspondentie.
Anonyme brieven worden niet beantwoord.
REDACTRICE.

Alle nachten droom ik....

Alle nachten droom ik
Dat mijn Liefste komt;
Dat zijn lippen rusten
Op mijn bleeken mond.

Dat zijn beide armen
Om me henen zijn,
En zijn oogen lachen
Licht van Zonneschijn.

Alle nachten denk ik
Vóór ik slapen ga
Over héél een leven
Zonder liefde na.

Tot ik stil moet weenen
Om m'n eenzaamheid,
Mij te zwak en moe voel
Voor den levensstrijd.

Alle nachten droom ik
Dat mijn Liefste komt;
Dat ik troost vind in de
Kussen van zijn mond.

LIEN GRAVELAAR.

Ter bespreking toegezonden.

Voor zoover de belangrijkheid der uitgaven daartoe aanleiding geeft, behoudt de redactrice zich voor op sommige der hier aangekondigde boeken nader en uitvoeriger terug te komen:

I. Middelmatigheden.

Onder voorbehoud van, wanneer de plaatsruimte het toelaat, later op sommige dezer romans uitvoeriger te zullen terugkomen, wil ik reeds nu aankondigen onder bovenstaanden gemeenschappelijken titel een stapeltje der mij ter beoordeeling toegezonden boeken, waarvan men bijna zonder uitzondering kan zeggen, dat zij geen van allen uitmunten, noch in goeden, noch in slechten zin.

Adelbert van Hoorne, door **J.B. Meerkerk,** uitgegeven bij W.L. en J. Brusse, te Rotterdam, reken ik tot de minst-goed-gelukte pennevruchten onder deze soort van er maar wat op los vertellende verhaaltjes-samenflansers. Een overvloed van allerlei geleerdheden en wijze theorieën doorspekt, op een hoogst-zonderlinge en hoogst-oppervlakkige wijze, een op zichzelf zeer slecht-in-elkaar gezet en zeer onwaarschijnlijk-uitgewerkt intriguetje; de personen zijn geen menschen, geen karakters, maar slechts tooneelpoppetjes, in de hand van hun maker, den heer J.B. Meerkerk. Men krijgt den indruk, alsof hij iets heel àparts wou maken, waartoe hem echter ten eenenmale de gave en de wijze van vertellen ontbrak; terwijl de stof van onverwerkte geleerdheid, welke hij in zich heeft, hem heeft overweldigd. Had hij zich bepaald tot het schrijven van een gewoon romannetje over de lotgevallen van Tine en Karel en dr. Borgenhoff, en hoe zij allen verder heeten, zijn werk zou niet minder zijn geweest dan van menig ander; nu echter heeft hij het overgoten met een sausje van apartigheden, waarin het is versmolten tot een misbakseltje.

Frans Hulleman met zijn roman **Toewijding** (uitgave van Scheltens en Giltay, Amsterdam), is vooruitgegaan bij vroeger werk van hem. Hij geeft de ervaringen en liefdesnooden van een schooljuffrouw weer, en, al is zijn onderwerp niet nieuw, noch zijn uitwerking treffend van vinding, men moet erkennen, dat hij van zijn Agnes een levenswaar type maakte. - Zijn stijl is goed, niet would-bekunstdoenerig, ook niet ouderwetsch, 't gegeven echter wat mager voor 223 blz.

Sara Bouterse, De Vervulling, (uitgave van Scheltens en Giltay, Amsterdam), die wij vroeger als heel jong meisje wel eens in de Lelie ontmoetten, is óók vooruitgegaan sinds ik haar eerste uitgave onder de oogen kreeg. Haar stijl is natuurlijk en los en ongedwongen, veel minder nadoenerig dan vroeger. Haar onderwerp wekt dezelfde gedachte die Hulleman bij mij wekte: hoe is het mogelijk over zulk een 'bedacht' gegeven, dat eigenlijk *niets* is, zooveel bladzijden, - toch onderhoudend en boeiend wel - bij elkaar te krijgen! Bij háár ook geldt het de liefdesnooden eener jonge vrouw - bij haar ook is de afloop eene van kalme alledaagschheid. Haar ook echter moet men het laten, dat zij de kunst heeft verstaan van haar gewoon verhaal 'n onderhoudend-geschreven vertelseltje voor groote menschen te maken. -

Net andersom **Esjee's: De sprong in Duister**, (uitgave van H.D. Tjeenk Willink & Zn. Haarlem.) Deze auteur toch heeft wèl wat te zeggen, heeft in haar verhaal wèl aangeroerd een diepere ingrijpende levenszijde dan die der *verliefdheid*; namelijk

de veel ernstiger verwikkelingen welke volgen op de bevredigde begeerten in het alledaagsche huwelijk (waarmee zoo menig boek sluit, met een eind goed, al goed). Maar ongelukkig is zij gestruikeld over een ouderwetschen drogen stijl, die veel meer heeft van een 'verslag' dan van een ons de dingen levendig en helder voor oogen voeren, zoodat wij ze zien en mee-beleven. Ouderwetsch in een slechten zin is daarom de vorm van dezen roman, door dien zakelijken vertel-toon, die nooit de dingen bij den naam durft noemen, en daarom maar steeds vervalt in een hoogst-oppervlakkig: toen gebeurde dit, en daarop dat, etc., etc. Maar van het gegeven, en van de gedachte die daarbij voorzat, valt niets dan goeds te zeggen, omdat de auteur heel duidelijk in het licht wilde stellen, hoe enkel verliefdheid vóór het trouwen, oprechte teedere aanhankelijkheid zelfs, toch geen voldoende waarborgen zijn voor duurzaam huiselijk geluk, wanneer er niet van weerszijden den ernstigen wil bestaat om dat geluk te kampen, met opofferingen van beide kanten van eigen zin en eigen lust. -

Jeanne Reyneke van Stuwe, de met haar zóóveelsten roman over het zooveelste lid der familie Berghem elk halfjaar onvermijdelijk-geworden Jeanne Reyneke van Stuwe, ontbreekt ook dezen keer niet met hare twéé

deelen-roman-fabrikaat. Deze keer zijn die geheeten: **Vrije Kracht,** (uitgave van L.J. Veen, Amsterdam) en handelen over Odilia Berghem. De lezer, die de rest dezer mislukte Couperus-nadoenerij heeft doorworsteld, en thans wil weten wat er in Vrije Kracht staat, kan gerust volstaan met op de eerste bladzijde 't personen-lijstje na te zien en de hoofdstukken-indeeling. Dan houdt hij véél geld in den zak, en bespaart zich bovendien veel verveling en tijd, want daardoor kan hij terstond weten wat hem anders eerst na 'n eindeloos gehaspel in medische quasi-geleerdheid (dat het maar 'n *quasi*-geleerdheid is werd reeds elders der schrijfster gevoelig aan het verstand gebracht) duidelijk wordt, dóór 'n watersoep heen van 'n 400 bladzijden, namelijk: hoe Odilia Berghem, medisch studente en weldra arts, niet in dat beroep haar vrede vindt vóór zij zich heeft verloofd, ondanks al hare onaf hankelijkheids-theorieën.

Niemand beter dan Jeanne Reyneke van Stuwe verstaat de kunst bladzijden en bladzijden vol te kladden om *niets* en nogmaals *niets* te zeggen; maar de eene keer is het milieu waarin zij den lezer binnenleidt amusanter dan de andere, en deze maal, in de medicijnen-studeerende Odilia en Emilie, met den saaien achtergrond van operaties en ziekenkamer, opgesmukt met would-be geleerde dooddoeners, deed zij al een heel ongelukkige keuze.

Armoede daarentegen, óók een tweeledige roman, van **Ina Boudier-Bakker**, uitgave van van Kampen en Zn., Amsterdam, kenmerkt zich door die eigenschappen van onderhoudendheid en gezelligen verhaaltrant, die een op zich zelf niet zeer belangrijk onderwerp tot een wezenlijk aangename uitspannings-lectuur kunnen maken. Ik vind hierin, in dezen breed-opgezetten 'familie-roman', zooals op den omslag staat, niets terug, noch van het mystieke van: Het beloofde land, noch van het uitgesproken talent van haren eersteling-bundel: Machten, noch van de roerende lieftalligheid van dien anderen bundel: Kinderen. - Over het geheel komt Ina Boudier-Bakker beter tot haar recht in zulk kleiner werk, waar zij fijner ontleedt en scherper omlijnt, dan in groote lijvige boeken. Maar toch heeft zij ook deze maal zichzelve getoond een begaafde en beschaafde vrouw, die de kunst verstaat hare personen van het leven af te zien, en te groepeeren tot een geheel van natuurlijk-gedachte en sympathiek-aandoende toestanden, waarmede men zich gaarne eenige uren lang bezig houdt, om de levendigheid van de tooneelen en de gesprekken.

Evy Holzinger, roman van **Jeanne van Lakerveld-Bisdom** (uitgave van M. Hols, den Haag). - Ook al weer liefdesnood natuurlijk! Hier hebben we te doen met eene eerstelinge, en eene die talent belooft, getuige haar stijl; maar die nog mist ervaring; ervaring zoowel van het werkelijke leven als waar het geldt een roman in elkaar te zetten. Hare Evy is niet goed nagevoeld in dat zóó bruuske heengaan na eerst zóóveel toewijding en liefde voor Henk èn voor diens kinderen. En niet goed nágevoeld óók is de overdreven vriendschap tusschen de vriendinnen, en is dat theatrale slot. In dat alles is nog de bedachtheid van iemand, die een roman wil schrijven en nog niet weet de stof ertoe te vinden, of in eigen ervaring, of in scherp afzien het leven zooals het is in zijn náákte realiteit. Echter, de aanleg *is* er; de stijl, al heeft hij hier en daar een gevaarlijke neiging tot nadoen, getuigt toch van een eigen-kunnen; en ook het geheel als zoodanig houdt wèl in eenige belofte.

Last not least zij de tweedeelige roman van mevrouw **S. La Chapelle Roobol** aangekondigd: **In tweestrijd** (uitgave van Holkema en Warendorf, Amsterdam). - Want, zei ik in den aanvang, dat Meerkerks pennevrucht behoort tot de middelmatigheden van een slechter allooi, van mevr. La Chapelle-Roobol's werk

moge tot slot het omgekeerde gezegd, namelijk dat zij een beslist naar het zeer-goede overhellenden roman heeft gewrocht in haar zeer goed-gedacht èn zeer goed-uitgewerkt. In Tweestrijd, tweestrijd eener gehuwde vrouw, die haar man en haar kind verlaat om een anderen man lief te hebben, en die toch steeds tot dat kind wordt teruggetrokken - - waarvan zij te laat begrijpt hòe lief het haar was. Hier hebben we de vondst van een tragisch en toch zoo dagelijks voorkomend gegeven verwerkt in een zeer boeienden, zeer levensnatuurlijken stijl; hier is niet het in Jeanne Reyneke van Stuwe zoo hinderlijk aandoende pogen het verhaal te *rekken* tot in het oneindige door inlassching van allerlei onnutten woordenvloed, noch krijgt men, zooals bij Hulleman of Bouterse, het gevoel: hoe onbeduidend is eigenlijk dit levens-geschiedenisje waarom de auteur een geheelen 'roman' heeft trachten heen te vlechten; integendeel de inhoud van In Tweestrijd is er een die dagelijks wordt doorgeleden en

doorgestreden, die beheerscht menig vrouwenleven, en die ons van a - z in spanning houdt, omdat de schrijfster met zulk een waarachtige en diepgevoelde kennis van het moederhart èn van vrouwenliefde tevens, heeft ontleed de verschillende gewaarwordingen harer Pauline. - Laat mij hierbij nog voegen, hoe de auteur in haar stijl, haar samenstelling van haar roman, haar karakterontleding óók, zeer heeft toegenomen in welverzorgdheid, zoodat haar boek, al heeft zij een minder grooten naam dan sommige harer collega's, volstrekt niet onder doet in talent bij hun werk, ja zelfs er zonder twijfel boven staat. -

Middelmatigheden alle, zooals ik begon te zeggen, alleen moet men echter daarbij wel in het oog houden, dat men aan eene schrijfster als Ina Boudier-Bakker een anderen hoogeren maatstaf aanlegt, dan aan een eerstelinge gelijk Jeanne van Lakerveld-Bisdom, dat, waar men zich verwondert over den zóó toenemenden ondergang tot een fabrikante van 'Machwerk', waartoe Jeanne Reyneke van Stuwe geraakt, men zich tegelijkertijd verheugt over het wassen in talent waarvan Suze la Chapelle-Roobol in deze haar laatste pennevrucht zoo duidelijk blijkgeeft. Alles is betrekkelijk; van een Hulleman verwacht men niet Couperus-talent, niet van een Sara Bouterse, dat zij plotseling op één lijn staat met een geroutineerd schrijfster. Ieder dezer auteurs moet men daarom den maatstaf aanleggen, die voor hem of haar past, en, gelijk gezegd, de meesten brachten het dit jaar niet verder dan tot in hun eigen gebied en in hun eigen sfeer: middelmatigheid.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

II. Boekbespreking.

Het verhaal van den dief, door **Jan Feith** (Scheltens en Giltay, Amsterdam). - Op den omslag staat gedrukt: 'In dit boek laat de auteur een der bij de justitie meest bekende beroeps-dieven spreken. De dief verhaalt van zijn bittere ervaring met politie en justitie,...' etc., etc. - - Men heeft hier dus te doen met zeker soort van sensatie-lectuur, waarvan de een houdt en de ander niet, maar dat in elk geval geen letterkundige waarde heeft.

Studenten-haver (uit het Amsterdamsche Studenten-leven door **Tjebbo Franken**, Scheltens & Giltay, Amsterdam). Bundel, bestaande uit verschillende in modern-plat-hollandsch in elkaar gezette schetsjes, geschreven niet zonder talent van opmerkingsgave.

Achmed (2^{d} druk) (uitgave van W.L. en J. Brusse, Rotterdam). Herdrukken kunnen wij wegens plaatsgebrek slechts bij uitzondering bespreken.

Bloemlezing uit de Duizend en Een nacht door **P. Louwerse** (uitgever L.J. Veen. Amsterdam). Daar dit een *vijfde* druk reeds is, geldt ook voor dit boek wat ik hierboven zeide, dat plaatsgebrek mij belet uitvoerig op eene bespreking van herdrukken in te gaan. Toch wil ik in dit geval de aandacht vestigen op het zoo *gelukkige* feit, dat er naar een 'sprookjes'-boek, niettegenstaande al het onnoozel geredeneer over 'waarheid', ook in onze dagen nog steeds zulk een navraag blijft bestaan. De heer Louwerse heeft datgene, wat hem in de eerste uitgave wat ouderwetsch voorkwam, omgezet of verbeterd.

Uit Stilte en Strijd. Verzen van **C.S. Adama van Scheltema** (W.L. en J. Brusse, Rotterdam).

Het Leven is te hard van geluiden,
De menschen doen te druk;
Om een ander wat doms te beduiden,
Verpraten ze hun eigen geluk.

In plaats van de vruchten te smaken,
Gooien ze elkaar met de schil,
Ze praten om maar leven te maken -
En de wereld is zelf toch zoo stil.

Ze konden het eindelijk wel weten,
Dat geen-een het in woorden vindt,
En dat, waar ze hun woorden vergeten,
Het leven pas waarlijk begint.

Dit is een van de m.-i. best-gelukte versjes uit dit niet-pretensieuse verzen-boekje.

Jacqueline van der Waals: Nieuwe Verzen (uitgever C.F. Callenbach, Nijkerk). - In een voorrede vertelt de schrijfster, dat zij zich verplicht acht haar eigen naam onder haar werk te zetten, niet een pseudoniem. Nu, dat is heel ruiterlijk gedacht. Maar, was ze óók verplicht het uit te geven? Zijn dit niet grootendeels veel meer versjes voor een bewonderenden familie-kring, omdat ‘ze het zoo mooi of zoo aardig kan,’ dan voor het groot publiek, - temeer nog omdat ze het karakter dragen van een zeer áparte levensrichting op godsdienstig gebied?

Dat versje b.v. van Jaap met dien gekleeden jas is beneden alle critiek. Maar er zijn er óók betere, gelukkig.

Liefde's ééne Onsterfelijkheid, door **H. Fielding,** vertaling van **Felix Ortt.** (Scheltens en Giltay, Amsterdam).

Vertaalde boeken kunnen wij slechts, als

zij daartoe belangrijk genoeg zijn, uitvoerig bespreken. Het hier vertaalde romannetje handelt, om met den vertaler te spreken, over: 'de liefde, die man en vrouw verbindt tot één vleesch en eene ziel'. Het is geschreven in een overdreven onnatuurlijken toon.

Overheersching en vrijwording (Juli 1810 - November 1813), door **Johanna W.A. Naber.** (H.D. Tjeenk Willink en Zoon, Haarlem). Jammer, dat de schrijfster een zoo drogen geschiedenis-toon aanslaat, daardoor is de lezing van haar stuk historie wat vermoeiend, juist voor hen wien ik zoo gaarne zulke boeken als dit aanbeveel, die mij zoo dikwijls schrijven: Kunt U mij niet een of ander werk noemen, dat over geschiedenis en historische personen handelt? - De vele illustraties, die het boek sieren, maken het aangenaam voor het oog. Een in alle opzichten aanbevelenswaardig boek, 'nuttig' in den goeden zin.

Inwijding door **C. Vosmaer.** (Martinus Nijhoff, den Haag). Voor het éérst van dit overbekende boek een goedkoope druk, namelijk ingenaaid 90 ct. en gebonden *f* 1.20! Als men nu daarbij bedenkt, dat de druk en de uitgave keurig is voor zoo lagen prijs, dan moet men den uitgever dankbaar zijn. Welk een verschil déze taal en stijl, en die welke de Heyermansen en de van Deyssels in zwang brachten, en waarvoor het hedendaagsch Nederland zich ootmoedig buigt! Laat het tot een Vosmaer terugkeeren!

De zon was al op haar helling naar het Westen, *waar het licht viel gleden de stralen schuin over de gronden*, *over een boomgroep*, *een wit huisje*, *en een kleine campanila*, *de bergen werden blauwachtig aan de schaduw- en warm getint aan hun lichtzijde. Grootschheid lag over dat alles*, *getemperd door bevalligheid.*

Vergelijk de eenvoud, de heldere onopgesmukte zeggingskracht van zóó'n paar regels natuurbeschrijving met den gemaniereerden bombast waarin onze hedendaagsche 'artisten' natuurbeschrijvingen leveren, van bladzijden en bladzijden lang, hoe onbegrijpelijker, hoe mooier! En waarin, - Willem Paap zei het terecht in een door de Telegraaf openbaar-gemaakt interview - zelfs een Marcellus Emants hen reeds tracht *na te doen*, in plaats van zich zelf te zijn.

De Lelie van ons Vorstenhuis, naar **Caroline Atwater-Mason,** vertaald door **H.S.S. Kuyper.** (Uitgever W.A. Daamen, den Haag). Dit boek draagt al de sporen van de eenzijdige richting, die deze juffrouw aanhangt, en waarmee zij te pas en te onpas te koop loopt. In het oorspronkelijk heet het boek *A lily of France*, maar, gelijk de vertaalster meedeelt, zij heeft zich méér vrijheden veroorloofd dan alleen met den titel. Het is een historische roman over Charlotte van Bourbon, de derde vrouw van prins Willem den Zwijger, en wanneer men nu bedenkt, dat eerst Caroline Atwater-Mason háár fantazie heeft gebruikt, dat toen juffr. Kuyper die fantazie weer heeft aangevuld of veranderd naar hare eigene inzichten, en dat eindelijk over het geheele verhaal den Kuyperiaanschen-calvinistischen tint van eigengerechtigheid is gespreid in zake geloof, dan vind ik het boek geen *betrouwbaar* historisch verhaal.

In Österoos, naar het Zweedsch van **Prof. Oscar Levertin,** (uitgave G.J. Slothouwer, Amersfoort). Ziedaar weder een dezer tallooze vertalingen uit het Zweedsch, die veel beter onvertaald hadden kunnen blijven, omdat de inhoud voor ons land te weinig aantrekkelijk is, veel te veel verband houdt met ècht-Zweedsche toestanden, gebruiken, denkwijzen, welke ons reeds verouderd voorkomen, en waarvoor wij daardoor de belangstelling missen. In Zweden-zelf maakte het boek, blijkens vele recensieën uit de Bladen aldaar, een goeden indruk. 'Het is' - om met

een dier recensies te spreken - ‘een roman waarin wordt aangetoond hoe kleinsteedsche toestanden en stilstand het jeugdige bruischende bloed matigen en iemands wil verslappen.’

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

III. Jongelui-lectuur.

Schoolleven, door **Hester** (uitgave van A.W. Bruna en Zn., Utrecht). - Smaakvolle uitgave, groote druk, plaatjes; los- en vlug-vertellend verhaal, voor jonge meisjes.

De Sprookjes van Grimm, vertaald door **M. van Vloten** (uitgave van de M^{ij} van goede en goedkoope lectuur, Amsterdam). - Aanbevelenswaardig denkbeeld, deze sprookjesuitgave in een tijd waarin het denkbeeld veel te veel wordt opgehemeld van enkel ‘nuttige’, ‘leerrijke’, en vooral schoolmeesterachtigwijze boeken voor jongeren de wereld in te zenden. Elk der wezenlijk zeer smaakvol, in een soort prachtbandje uitgegeven deeltjes van 60 blz., kost slecht 20 cts. - Waar ik lees, dat deze sprookjes zijn bijeenverzameld door N. van Hichtum, is het mij een raadsel hoe

de inhoud ervan met *hare* ultra-nieuwerwetsche denkbeelden op opvoedinggebied is te rijmen.! Want de kinderen krijgen in bijna elk sprookje te lezen van ‘vierendeelen’, ‘levend in een vat stoppen’, ‘verbrand worden’, enz. enz.; alles tot straf voor boosheid en slechtheid. -

Hoe Kees Zeeman werd, door **J.W. Mets** (uitgave van A.W. Bruna en Zn., Utrecht). - Op dezelfde smaakvolle wijze uitgegeven als het bovenbesproken boek van Hester, is dit verhaal er meer een voor jongens. Het is boeiend en luchtig van toon, en ik hoop dat het in vele jongens-handen komt, en menigeen die niet weet wat hij worden wil de wijde wereld doet ingaan, want ik houd het zeemansvak voor opvoedend en gezond naar lichaam en naar ziel. Als onze jongens meer zulke boeken lazen, dan zouden er heel wat minder flipperdassige, bleekneuzige, gehandschoende ‘artistjes’ uit hun groeien geloof ik, dan wanneer zij, zooals ik in de werkelijkheid bijwoonde, op hun tiende jaar al met Multatuli vertrouwd zijn.!

Hualpa, de bruine Prins, uit het duitsch vertaald naar *Franz Treller* (uitgave van A.W. Bruna en Zn., Utrecht). - Alweder een zeer welverzorgde uitgave, die zich daardoor bijzonder eigent tot cadeau. Het verhaal speelt in verre streken, en herinnert wel iets aan de boeiende vertellingen van Aimard.

De Krans, door **Stella Mare** (uitgave van H. Honig, Utrecht). - Onze medewerkster Stella Mare is onvermoeid in het schrijven van opwekkende, onderhoudend-vertellende jongemeisjes boeken, die wél het bewijs leveren, hoe zij met het wereldje dat zij beschrijft is vertrouwd, en er veel in heeft opgemerkt met meevoelenden blik, beide lief en leed. Daarom zal ook dit haar nieuwe boek zeker vele lezeressen vinden, die willen meebeleven met ingespannen belangstelling wat haar hier wordt verteld in prettigen verhaaltrant. En dan, welk back-fisch-hartje gaat niet open bij dat heerlijke prentje op blz. 233, waar een ‘hij’ en een ‘zij’ gearmd wandelen. 't Deed mij denken aan lang-vervlogen dagen, toen mijn jeugdvriendin dier dagen uit volle borst het haar zooeven eerst geleerde lied zong, te pas en te onpas:

> ‘Mein Leopold, mein Leopold, der ist ein schöner Mann, Wenn er mit mir spazieren geht, dann guckt mich
> jeder an!’

Precies zóó verrukt-overtuigd van die waarheid kijkt ook déze jonge dame op tot háár ‘Leopold’, in dit geval haar ‘Jaap’. - Maar, laat ik niet uit de school klappen, liever hopen, dat velen zelven zullen willen genieten van de lotgevallen dezer kransgenootjes, wier kopjes op het omslag zijn afgebeeld.

Kalender voor 't jonge volkje, door **N. van Hichtum** (uitgave van C. Bredée, 's Gravenhage). Een aardig vriendelijk schild voor een kinderkamer; bij de datums staan gezelschapspelletjes, raadsels, verhaaltjes enz.

Ons Thuis (uitgave van L.J. Veen, Amsterdam). Dit tijdschriftje voor jongere kinderen werd reeds vroeger door ons aanbevolen. Voor ons ligt de afl. Nov. 1909, die er weder aantrekkelijk uitziet, o.a. bevat zij een aardig stukje van de bekende kinder-schrijfster A.C. Kuiper en een van Kath. Leopold, een lief verhaaltje, dat ik vooral daarom zoo goed vind, omdat het kinderen leert aan anderen te denken en niet gierig te wezen.

Niet voor nadere bespreking in aanmerking komende geschriften, brochures enz.

Dr. M.W. Meyer, De Krachten der Natuur. Goedkoope uitgave afl. I (uitgave van W.J. Thieme, Zutphen.)

Het Huis Oud en Nieuw, uitgave van C. Cuypers, Amsterdam. Afl. Nov. 1909.

Wereldgeschiedenis, door **G. Fuldauer** in het Nederlandsch bewerkt. Afl. 20. Uitgevers-maatschappij Vivat, Amsterdam.

Tooneel.

De Macbeth=opvoering op de abdij: Saint=Wandrille.

> La représentation de 'Macbeth' à Saint-Wandrille a signé un traité de paix entre la réalité et l'illusion.
> - GEORGETTE LEBLANC-MAETERLINCK. -

'**D**ramatische Kunst is vóór alles een conventioneele Kunst' verklaart Henri de Régnier. En een globale blik op het dramatische leven van dezen tijd doet een oogenblik vermoeden dat deze uitspraak van Régnier waarheid bevat, hoewel kunst en conventie héél moeilijk kunnen samengaan en men beter van een contradictio in termi dus in dit geval zou kunnen spreken. Is er inderdaad - en ik voor mij geloof ook wel dàt ze er is, evolutie waar te nemen in den gang van het tooneel - dan gaat deze toch uiterst langzaam waardoor men den indruk van stilstand verkrijgt in een omgeving van conventie. Daar zijn er enkelen - ook in ons land - die meer kracht willen geven aan die evolutie - die met opoffering van veel en met ontzaggelijken arbeid het tooneel willen losmaken uit het conventioneele keurslijf dat het soms meer,

soms minder maar au fond - toch nog altijd, omklemd houdt. En zij gelukken er ook in onze oogen te openen en meer en meer onzen blik te leiden in de oorspronkelijke schoonheid van niet-conventioneele dramatische Kunst. Het ten tooneele brengen van de Macbeth door Ed. Verkade is een daad van vermetelheid geweest, maar die allen mogelijken lof en aller waardeering verdient. Want hij was een van hen die los gebroken zijn uit de kalme kudde die in het van buiten fraai getooide conventie-gebouwke aan het spelen zijn op het tooneel. Royaards en hij werden de vijanden van het conventioneele in de dramatische kunst. -

Uit den aard der zaak heeft Verkade met zijn Macbeth niet meer kunnen doen dan hij deed - conventioneele kritiek zal er misschien aan toe voegen: ‘en dat is maar gelukkig ook!’ - want 't is opmerkelijk hoe onhartelijk, ja bijna vijandig sommige kritiek zich stelt tegenover een daad van de hoogste artisticiteit - enkel omdat deze breken wil met een goed-moedige en schikkelijke conventie waarin bedoelde kritici zich eenmaal op hun gemak gevoelen - gezellig kautend om den haard waarin 't vuur al winters achtereen met denzelfden gloed heeft gebrand en waarvan de schoorsteen ter nauwernood is geveegd. Dat dan zoo'n artistieke daad van Verkade hen naar buiten jaagt en ze dan onaangenaam gestemd worden - 't is begrijpelijk, maar zéker niet loffelijk - allerminst niet! -

Zooals 't indringen in de Fransche literatuur een bekoring medeneemt van frischheid, gezonder leven met meer levensblijheid; vooral mededeelt aan den indringer een gracieuse schoonheid die ons - vrijwel onbekend - geheel bevangt, zoo is het bij het nader komen tot het tooneel-leven dáár een nóg veel sterker bekoring die ons medevoert. Wat Verkade hier deed - en niet meer doen kón - wij zijn er van overtuigd dat zijn idealen verder gestrekt zullen hebben - dat heeft verder doorgevoerd kunnen doen de wel-bekende artiste Georgette Leblanc-Maeterlinck in samenwerking met haar man - Maurice Maeterlinck. Zooals zij-zelve bekend, heeft haar Macbeth-opvoering op den 28sten Augustus van dit jaar voor haar den uitspraak van Henri Régnier totaal waardeloos gemaakt.

De norm waarom heen de tooneelspeelkunst zich beweegt is de verhouding van realiteit en illusie. De evolutie hangt af van de grootere innigheid tusschen de beide begrippen. Deze verhouding bestaat in het spel der spelers - maar óók in het decor der omgeving. De weinige aandacht aan deze verhouding gegeven is de directe oorzaak van de langzame evolutie in de ontwikkeling van de dramatische kunst.

De vraag of de acteur zijn rol moet beheerschen of medeleven is nóg een open vraag - de beantwoording waarvan de eersten onder de eersten hebben getracht te geven. Coquelin, Goethe, Multatuli bij ons - hebben zich met dezen uiterst gewichtigen vraag beziggehouden. Het verhaaltje van den boer met het varken van Douwes Dekker lijkt mij niet een onaardige illustratie van het geval. Kunst moet blijven een door de kunstenaarsziel vermooid beeld van de realiteit - maar mag natuurlijk nooit tot de bloote realiteit geraken, dan zou de plaats van den kunstenaar overbodig worden en werd dus tegelijk elk begrip van kunst uitgesloten. Bij het lezen van een tooneelstuk moet de auteur zonder middelen van decor en spel werken op onze fantasie om die te leiden tot de geestelijke realiteit van zijn werk. Spel en decor hebben dus tot taak die geestelijke realiteit zoo mooi mogelijk te maken - over te brengen de door den kunstenaar bewust gevoelde realiteit. Met het overbrengen daarvan moet de acteur wel degelijk zijn stof en zijn gevoelens beheerschen en geen

oogenblik uit het oog verliezen dat hij voor de samenstelling van een effect werkt. Wanneer in overeenstemming hiermede het decor de nadering tot een zoo mooi mogelijke realiteit, zoo sterk mogelijk doorvoert - dan zal een spel ten tooneele komen dat aan de volmaking weinig te kort doet. -

Hieruit komt alles voort wat tot verbetering van het huidige tooneel noodzakelijk is - omgekeerd natuurlijk zijn alle gebreken aan ons tooneel te verhelpen door een met den uitersten zorg samengestelde verhouding tusschen realiteit en illusie. De theater-decors geven bij lange niet de voldoende realiteit om een illusie te ‘zetten’, wanneer 't gordijn valt is zelfs dat wat ‘overbracht’ verdwenen en afgebroken. -

Wij kunnen zonder beperking zeggen dat in de Macbeth-opvoering op de abdij Saint-Wandrille door Georgette Leblanc-Maeterlinck volkomen juist de meer genoemde verhouding is samengesteld. Daar is in den Zomernacht van 28 Augustus kunst gegeven, met alle rijke poëzie en machtige mystiek, die waarachtige kunst voort kan brengen

en waarin ze hult haar minnaars en bewonderaars.

Voor de vijftig toeschouwers van het machtige drama is de opvoering geweest een eenige droom, een tragische droom van een zomernacht te midden van de oude ruïne waarvan in elke hoek mysterie lag, - mysterie van het oude, mysterie van de Shakespeariaansche legende - mysterie van den nacht, die over 't land lag en zwaar en zwart de dingen omhulde. De toeschouwers verplaatsten zich van de eene zaal naar de andere waar respectievelijk de scène zich afspeelde. Men deed voortdurend uitkomen vóór de opvoering dat dit een groot bezwaar zou zijn en veel van de illusie zou ontnemen. Maar de opvoering zelve heeft bewezen dat deze bezwaren heelemaal geen reden van bestaan hadden.

Heb ik u nog te zeggen wie Maeterlinck is en wie G. Leblanc-Maeterlinck? Maeterlinck, de schrijver, de dichter van l'Intruse, la Princesse Maleine, Pelléas et Mélisande, Monna Vanna, le Trésor des humbles, la Sagesse et la Destinée, l'Intelligance des fleurs, en van zoovele andere sublieme werken! Maeterlinck, waarvan Kloos zegt:

'Maeterlinck, de mysterieuse fantasmagorist... en verder... Het werk van M. lijkt op een droom... M. is mij de dichter van den droom en zijn artiesten-temperament lijkt mij vrouwelijk toe... Zoo leeft ook Maeterlinck's schrijvers-visie in een wereld, die tegelijkertijd ontzettend werkelijk is èn ontzettend fictief.'*) En wanneer ge leest**) wat Georgette Leblanc-Maeterlinck zelve schrijft over de voorbereiding en over de opvoering - zelve dan bedwelmt de schoonheid van taal U - een bedwelming die heerlijker wordt omdat ze U leidt in een land van zwijgende mystiek, waarin haar woorden en haar denken als lichtende bloemen voortreden in dien droom van een zomernacht.

De abdij Saint-Wandrille is in het bezit van Maurice Maeterlinck. 'Niet ver van Candebec, bij een rivier, aan den zoom van het woud' aldus M. Abel Monnard in de *Figaro*, heeft het in zich een bekoorlijke vermenging van alle stijlen van alle eeuwen, vanaf de 12de tot de 18de eeuw.' Vanaf 1023 had Koning Duncan die zoo verradelijk vermoord werd, geregeerd in Schotland, maar toen reeds had de abdij van Saint-Wandrille 4 eeuwen lang den tijd getrotseerd. In de tijden is het tot ruïne geworden, weer opgebouwd - door de Normandiers afgebrand - weer gerestaureerd, steeds in nieuwe stijl van een nieuw geslacht. Terwijl dus het schotsche Kasteel Inverness, waar Shakespeare zijn tragedie laat spelen, waarschijnlijk was opgetrokken in romaansch-byzantijnsche stijl, misschien gedeeltelijk in hout opgetrokken - uit de elfde eeuw dateerde, dateert het Kasteel van Saint-Wandrille van vroegeren datum. Maar zooals Shakespeare's-tragedie door de jaren tot ons is gekomen, bleek de abdij te zijn bij uitstek *hèt* geschikte decor voor het drama. De poort die toegang geeft draagt rijk decor uit de renaissance, daarachter een Kerk-ruïne uit de 14de eeuw, met gebroken zuilen waartegen de planten klimmen, met raam-bogen waarin het strakke licht-azuur het vensterglas vormt, tusschen de tijd-bruine muren heerscht een diepe stilte waarin elk gesproken woord een plechtigen weerklank vindt, onder de zware gewelven heerscht een gedempte schemering van grijs en mistig licht, waarin de geringste lichstraal belangrijk wordt - een atmosfeer die in zijn zwijgend en zwaarhangen ons zegt dat hij daar was - dagen geleden en jaren en eeuwen - steeds

*) W. Kloos. N. Literatuur-geschiedenis. A'dam. S.L. van Looy 1903. Deel III.

**) Zondagnummer v.d. Figaro 16 Oct. 1.1.

in dezelfde grijsheid - in de even diepe stilte. En toen in den Augustus-nacht in die omgeving de Shakespeariaansche figuren zich bewogen in de schrikkelijke tragedie van het Noodlot heeft de mystiek van den nacht in zijn pracht van schaduw en angst van zwijgen zich gelegd om de ruïnen en de figuren, maar ook zijn bekoring gegeven aan het woord, aan het gebaar, aan de idée van de spelers.

Mevrouw Georgette Leblanc-Maeterlinck gaf de meesterlijke vertolking van Lady Macbeth, hoewel zij aanvankelijk had opgezien in haar te doen leven het karakter van een Lady Macbeth. Maar dien weerzin overwon haar liefde, haar innig verlangen naar de vervulling van haar ideaal. Sèverin Mars vertolkte Macbeth, dien hij psychologisch en historisch scherp heeft ontleed. Macbeth werd voor hem een wezen dat slechts uiterlijk kracht toonde. De omstandigheden leidden hem en regelden zijn val - daaruit ontstond de tragedie van het Noodlot. Macbeth was geen krijgsman, geen moordenaar, óók geen meester in de leugen of de misdaad. Hij was ‘mensch’ - meer niet. Zijn gang was die als van ieder mensch die gaat op den duisteren weg van het Noodlot. Maar Shakespeare heeft door 't aanbrengen van het ‘decor’ aan het

drama en tegelijk aan de figuur van Macbeth een schokkende tragiek gegeven. Figuren als Macbeth komt men in het dagelijksche leven van thans bij tien-tallen tegen, in verhouding en belangrijkheid niet zóó ontzettend als Shakespeare's Macbeth - maar zij gaan als hij door het leven aan de leidende hand van het Noodlot. Het zijn die, waarvan Hugo von Hofmansthal zegt:

> 'Es ist ja Leben stummes Weiterwandern
> Von Millionen, die noch nicht verstehn,
> Und, wenn sich jemals zwei ins Auge sehn
> So sieht ein jeder sich nur in dem andern.*).

Macbeth was dus voor Sèverin Mars vóór alles *mensch*, een dier kleine menschen waarvan de ziel zwak is, met vluchtige inspiraties; die vaak worden misleid door valsche voorstelling - door een verraderlijk inwerken op hun sterk en breed ontwikkeld gevoelsleven, vatbaar voor iederen indruk - een mensch die gemakkelijk geleid kon worden op een weg in het leven die niet voor hem was afgebakend.

Door deze opvatting van Macbeth heeft Sèverin Mars zeer veel bijgedragen in het succes van de opvoering. Trouwens het totale slagen van de Macbeth-opvoering op Saint-Wandrille is te danken aan de ontzaggelijke toewijding en nauwgezetheid waarmede iedere auteur zijn rol speelde.

Gegeven nu dus eenige bekendheid met de omgeving en met de kracht en waarde der acteurs, is het mogelijk ieder in evenredigheid van zijn eigen fantasie een voorstelling van de opvoering van 28 Augustus te maken. Buiten alle details is de indruk noodzakelijk overweldigend geweest. De effecten krachtiger, waarder, oorspronkelijker dan op het theater-tooneel, hebben hier en daar de toeschouwers vervuld met aandoeningen waarin de geweldige tragiek van het drama tot zijn volle recht kwam.

Zoo in het 2de Bedr. 3de Tooneel wanneer de moord op Duncan aan het licht komt.

> Ga naar de Kamer, waar U blind zal slaan
> Een nieuwe Gorgo. Vergt niet dat ik spreek;
> Ziet! en spreekt zelven dan. Ontwaakt! Ontwaakt! -
> (MACBETH & LENNOX *af.*)
> Trekt aan de alarmklok. - Moord en Hoogverraad!
> Banquo en Donallam! - Molcolm ontwaakt!†)

dan eerst treedt het groote verschil op in effect dat hier bereikt wordt en dat verkregen wordt op het conventioneele tooneel. De stem van Macduff klinkt hol, zwaar rollend door de donkere gangen tot over 't veld wegstervend in den donkeren nacht. - Macbeth, Lennox, Banquo en Donallam komen toeloopen, lang en hol klinkt hun stap door de gewelven, de groote zware deuren slaan met een langen, nagalmenden slag dicht, knierend in de verroeste scharnieren. De verlatenheid van de groote holle abdij versterkt de klanken en in hooge mate de tragiek, de dramatische kracht van elk gebeuren. En terwijl de deuren slaan, Macduff's stem hol echoot, de anderen met lang nadreunenden stap af en aankomen door de groote donkerende gangen, nu de goede koning Duncan vermoord is, nu 'de heiligschenner moord is ingebroken in 's

*) Hugo von Hofmansthal. Kleine Dramen. Band I. Leipzig. Im Insel-Verlag, 1907. - Gestern I Szene.

†) William Shakespeare. Macbeth. treurspel, vertaald door Edward B. Koster. Wereld-Bibliotheek.

Heeren Heiligen tempel' - weerklinkt plotseling in den donkeren nacht, zwaar, dof en dreunend, de alarmklok. De indruk daarvan moet inderdaad overweldigend zijn. Zou ooit op het theater-tooneel zóó de klok zijn alarmklanken kunnen geven - het slaan der deuren - de dreunende klank van de stappen der aansnellenden zóó hebben kunnen klinken als in dien nacht in de abdij van Saint-Wandrille!- En dan de waanzin - scène van Lady Macbeth! (5de Bedr. 1ste Tooneel).

> *Lady Macbeth* (*is met een brandende kaars opgekomen*).
> - Er uit vervloekte vlek! er uit, zeg ik! Één; twee; welnu dan is 't tijd om 't te doen. De hel is stikdonker! - Foei, mijn gemaal, foei, een krijgsman en dan nog bang? - Wat behoeven wij te vreezen als niemand onze oppermacht ter verantwoording kan roepen? - Maar toch, wie zou gedacht hebben, dat de oude man zooveel bloed in zich had? -*)

Lady Macbeth - Georgette Leblanc, met loshangende haren, met de oogen waanzinnig blikkend - langzaam naderend door de gallerij - in haar wit nachtkleed als een geest zich bewegend - dalend de trap af - terwijl haar stem akelig weerkaatst wordt door de witte muren waarop het licht van haar kaars haar schaduw werpt die in mystisch bewegen bij de sidderende kaarsvlam de tragiek vervolledigt, dan om zich wetend de ruïne, den nacht, het donkere land en het zwarte bosch - de zwijgende aanwezigheid van het Noodlot - dat al *moest* noodzakelijk medewerken tot een effect op den toeschouwer dat overweldigend en bijna neerslaand was. Om de woorden aan te halen van den kroniek-schrijver van La Grande Revue - Gérard Harry: - - La 'réalisation' de Macbeth chez M. en Mme Maeterlinck, à Saint-Wandrille n'est plus

*) t.a.p. 5de Bedr. 1ste Tooneel.

pour ses cinquante - cinq témoins qu'un souvenir sombre et lumineux à la fois, comme une toile de Rembrandt'[**)]. En de heerlijke indruk die de vertooning gaf, was enkel het gevolg van een zoo innig mogelijk opgestelde verhouding van droom en werkelijkheid. Waar op het theater-tooneel de verhouding van realiteit en illusie ternauwernood die innigheid heeft van een tusschen jonge man en jonge vrouw bestaand 'engagement' - kan men bij de Saint-Wandrilleopvoering spreken van een huwelijk tusschen den droom en de werkelijkheid. Daarom vooral is de Macbeth-opvering op Saint-Wandrille een gebeurtenis, een feit van buitengemeen belang in de ontwikkeling van de dramatische kunst.

Tenslotte nog een enkel woord over de gebruikte vertaling van de Shakespeariaansche tragedie - ook iets van zéér veel gewicht. Bij de vertaling van een of ander werk is een noodzakelijke vereischte: liefde voor het werk en voor den auteur. Liefde, toewijding en eerbied voor den arbeid - de idée en de persoon, zijn noodig voor het welslagen eener vertaling. Want deze moet zóò zijn, dat men kan zeggen: 'zie, dit zou het woord zijn dat Shakespeare zou hebben gebruikt wanneer hij in onze taal zijn ideëen en gevoelens had uitgedrukt!' Een vertalen is dus geen woordelijk overbrengen, maar men moet wel degelijk diep doordringen in - en door en door kunnen na gevoelen, de aandoeningen van den oorspronkelijken schrijver. Zeven of acht Fransche vertalingen bestaan er van Shakespeare en de vertaling van de Macbeth door Francois, Victor Hugo - is wel een der voornaamste. Deze vertaling is ietwat ruw, maar getrouw. Voor de Macbeth-opvoering op Saint-Wandrille heeft Maurice Maeterlinck een geheel nieuwe vertaling gemaakt. En hij, in zijn machtig groot gevoelsleven is dichter dan één zijner voorgangers tot het wezen van Shakespeare kunnen doordringen. Daardoor draagt zijn vertaling datgene waarmede Willem Kloos de kunst van Maeterlinck heeft gekenmerkt in de in dit artikel reeds aangehaalde woorden. Oók een vertaling is een zaak van de ziel, de kleinste dwaling, de geringste fout in een enkel woord kan de schoonheid van een geheele bladzijde verwoesten. Zooals wij Maeterlinck kennen als artiest kunnen wij aannemen dat zijn vertaling in haar geheel van gelijkvormige schoonheid is.

Rijswijk (Z.H).

JOHAN KONING.

Oudejaarsavond.
door Mevrouw Rückert - Broese.

Dreunende, drummende tonen der eeuwenoude torenklok deinden zwaar door de zwartnattige avondstilte.

Vochtige stadsboomen en grijsklamme trapgevels der huizen vingen de geluidsgolven op en deden ze lang nog nàtrillen....

Oud moedertje luisterde aandachtig en telde langzaam acht slagen.

Daarna ging ze voort met haar theeboeltje in orde te brengen en zette haar theeblaadje met frisch-wit trekpotje en zacht rose gebloemde kopjes op tafel.

Een helder blinkend rood-koperen keteltje op mahoniehouten theestoof plekte schitterend vroolijk op in de schemerachtige kamer, en 't theewater zong rustig z'n eeuwen-oude liedje.

**) La grande Revue. No. 17 10 Sept. '09. Les leçons de Saint-Wandrille - Gérard Harry. -

De petroleumlamp met zacht-rooden kap werd nu ontstoken en hulde de kamer in een warm-rozig waas dat intiem aandeed. De donkermahoniehouten stoelen glommen extra mooi vanavond; de zwart-fluweelen zittingen hier en daar rossig van kleur door ouderdom, had ze zorgvuldig afgeborsteld; twee ervan stonden uitnoodigend bij het git-zwarte kacheltje, dat van onderen een vuurrood openingetje te zien gaf als bewijs hoe fel 't brandde.

Oud-zilveren trommeltjes waren voor den dag gehaald; oud-moedertje ademde er over en wreef ze krachtig op tot ze ten leste twee ovalen spiegeltjes geleken, die 't roodfluweelen tafelkleed rosig weerkaatsten.

Op mahoniehouten kastje stond een helder gepoetst nikkelen comfoortje, waarvan een violetkleurig vlammetje vroolijk op- en neer danste; een witte ketel met warmen wijn gevuld, verspreidde een heerlijk aroma door 't vertrek.

Een donkerrood gebloemd tapijt, door voetstappen hier en daar grijzend en in z'n teekening verflauwend, gaf aan het kamertje toch nog iets welwarends, of was 't wellicht 't heldere waas dat over 't geheel lag?

Oud moedertje sloot de rood-serge gordijnen zorgvuldig om 't kiltriestige daarbuiten te vergeten.

Een vergulde pendule onder glazen stolp

op zwart-marmeren schoorsteen tiktakte sinds jaren.

Twee groote schilderijen hingen aan den wand die behangen was met grijzig-gebloemd papier, dat hier en daar witachtig verschotene plekjes vertoonde.

Zwart-glimmende lijstjes met portretten glommen helder op; flauw weerkaatste het licht erin.

Oud-moedertje had haar zwart-zijden japon aangedaan met sneeuwwitte kraagjes aan hals en mouwen; een zwart kanten mutsje bedekte 't zilver-grijze haar dat gescheiden was en in een vlecht om 't hoofd gelegd.

Nog eenmaal liet ze haar oog gaan op de toebereidselen voor van avond en zette zich in de groote leunstoel; zij nam haar breiwerk en 't getikkel der breinaalden verhoogde 't rustig-gezellige in de kamerstemming.

Ze was naar de kerk geweest vanavond om naar de oude-jaarspreek te luisteren, eerst had ze er tegen opgezien die glimmendglibberig natte straten door te moeten, maar nu was ze toch blij dat ze gegaan was.

Prachtig had dominee gepreekt van ‘donkere wolken met zilveren randen’.

Ze zat nu nog alléén, straks kwam haar jongen, haar zoon, die z'n patroon nog even helpen zou aan een bestelling waar haast bij was.

Ze hield even op met breien en legde 't werk in haar schoot, de naalden staken schuin uit naar buiten.

Ze verdiepte zich in haar verleden, wat al donkere wolken waren haar niet voorbij gegaan en hadden zich soms als een hevig onweer ontlast boven haar hoofd.... doch telkens had ze ook een zilveren rand kunnen ontdekken. Nu lag de bijbel naast haar waarin bij geliefkoosde spreuken en troostwoorden geelgeworden klimopblaadjes gelegd waren, geplukt bij 't graf van haren man....

Het leven had haar niet altijd vreugde gebracht, maar wat 't noodlot haar ook had ontnomen, haar jongen was haar gebleven.

Hij was àlles voor haar, hij geleek precies z'n vader, zoo zorgelijk en lief; hij was z'n vader opgevolgd als boekhouder in een groote meubelfabriek en al hadden ze 't niet rijk, met overleg konden ze netjes-burgerlijk leven. Ze had zich niet behoeven te bekrimpen en kon in ‘haar stand’ blijven; oud-moedertje was niet trotsch, maar netjes-burgerlijk groot gebracht, als ze 't was zou 't haar toch hard gevallen zijn minder te moeten wonen tusschen kijvende en ruwe menschen.

Haar Wim was zoo zuinig, och wat had hij zich veel ontzegd om over te sparen voor z'n aanstaand huishoudentje.

Ze had zoo innig met hem te doen gehad, hij was dit jaar in kennis gekomen met een meisje uit den gegoeden burgerstand, een teer-blond wezentje.

Oud-moedertje had zoo vaak in stilte de opmerking gemaakt, dat ze niet bij hem paste, ze zag scherp door haar levensbril en vond haar te oppervlakkig en werelds voor Wim met z'n diep-teer gemoedsleven.

Dat meisje vatte hem niet; lachte om z'n ernstig mooi voelen en ze noemde hem een ‘tobber.’

Oud-moedertje had veelmalen gebeden dat 't kind zich zou veranderen, innig wenschte ze dat ze mee zou gaan voelen het zieleleven van Wim en ‘anders’ bad ze ernstig-vroom ‘o God anders laat hun wegen zich scheiden.’ Ze had moederlijk het lijden van hem gevoeld, ze wilde echter nog niet spreken voor hij haar een blik zou laten slaan in z'n binnenste, ze wist 't al zei hij niets, ze kende z'n strijd.

Nu 3 maanden geleden was het dat hij smeekend tot haar kwam, z'n hoofd in haar schoot legde en ze hem liet uitschreien z'n smart... hij had afstand van ‘haar’ gedaan. Zacht legde ze haar rimpelig, oude hand op z'n hoofd en keek hem lang en innig in de trouw-blauwe oogen.

Een traan biggelde langs haar wangen, en 't trillen der mondhoeken verried een diepmeegevoeld leed.

Ze stamelde met beverig-oude stem ‘Jongen, ik ben nog bij je.’

Toen had hij haar gekust, haar hand gevat en gefluisterd ‘Moeder’. Ze hoorde dien klank nog.

's Nachts als alles stil was in huis, de dingen der kamer roerloos-zwijgend stonden, had ze veel malen ingespannen geluisterd of haar jongen wel rustig sliep en hoorde ze dan in 't kamertje naast haar z'n diepen, geregelden adem dan was ze gerust en kon ze ook haar dikwijls moe hoofd neerleggen, maar 't was ook vaak gebeurd dat ze gedempt snikken hoorde en ze geen oogenblik aarzelde op te staan en tot hem te gaan.

Ze zat dan lang, lang bij hem, hij vertellend van z'n vreeselijken strijd en twijfel.

Of hij wel goed had gezien, dat ze niet bij elkaar pasten, een paar malen was 't dat hij zich weer voornam naar ‘haar’ toe te gaan, haar te smeeken hem toch te begrijpen.

God - hij hield ondanks alles zoo ziels-

zielsveel nog van haar en beslist sprak hij dan: moeder ik gà - ik wèet ze zal me lèeren begrijpen,'t ligt misschien ook aan mij en dan eindelijk legde hij 't hoofd verhit en vermoeid door kwellende gedachten neer en viel in een zwaren slaap.

Oud-moedertje hield haar koele hand op z'n warm voorhoofd en wachtte, wachtte tot ze zeker wist dat hij sliep....

Dan ging ze heel, heel voorzichtig weer naar haar kamer, nu bemerkend pas hoe huiverig-koud ze was en bang om eenig gedruisch te maken legde ze zich geruischlooszacht neer; moe, doodmoe was ze dan en 't werd haar soms te machtig, de angst bekroop haar dat Wim toch nog ongelukkig zou worden en ze staarde met groot-open oogen in 't duister....

Wat leek alles toch anders 's nachts, dat stil geheimzinnige om je heen, en 't was in haar éven donker als daarbuiten....

Ze sliep dan meestal laat in en werd wakker met loodzwaar gevoel in 't hoofd...

Maar toch - als de dag daar weer was met z'n grootsch, waàr licht, die de dingen voorstelt zooals ze zijn, dan was 't of dat donker angstige van den nacht was verdwenen en in haar werd 't lichter, lichter....

Ze zag alles weer anders en zoo ook was 't met Wim.

Hij kwam na zoo'n droef-nacht beneden, krachtloos; 't gelaat vaal-bleek en blauwe kringen onder de oogen en tòch - zij gevoelde dat hij anders zàg; - dat met den dag de werkelijkheid was gekomen; hij sprak niet over z'n denkbeelden van den nacht, hij wist 't was over hem gekomen door 't duistere daarbuiten en in de kamer; hij nam zich voor aan dingen te doen die hij op den dag niet tot uitvoer zou kùnnen of durven brengen en 't was of hij zich zelf nu wat schaamde.

Zorgvuldig zette ze dan z'n ontbijt klaar, bedrijvig z'n glas melk inschenkend en moedigde hem dan aan met een ‘kom vent, drink eens uit, 't is zoo goed voor je’.

Hij keek dan, even, uit z'n gedroom wakker geschud, flauw-glimlachend naar bezorgd moedertje op en volgde haar raad omdat zij 't vroeg; alles ging hem machinaal af en was 't ontbijt afgeloopen dan ging hij naar z'n fabriek, wetend dat er weer een dag, eentoniggrauw vóór hem lag; voor hem niets nieuws opleverend.

Oud-moedertje was altijd maar blij als hij weer aan z'n werk kon gaan, z'n gedachten concentreerden zich toch op iets anders en de tijd zou alles wel slijten.

En de tijd verzachtte ook het leed in zooverre dat hij geen hevige aanvechtingen meer kreeg van zelfverwijt en tenslotte meer het koele verstand liet spreken; hij zag nu in dat ‘zij’ niet ‘de’ vrouw voor hem was.

Oud-moedertje bemerkte wel de verandering die met haar jongen had plaats gegrepen, maar ze uitte zich niet; ze was in stilte dankbaar dat, al was hij nog niet geheel de oude Wim, hij toch levenslustiger was, dat droef-strakke was uit z'n gelaat verdwenen.

Alleèn - ze zag als een berg tegen den avond van heden op; oudejaarsavond riep voor zoo menigeen herinneringen voor den geest die o zoo droef konden aandoen.

Hoe vurig verlangde ze dat deze avond tot het verleden behoorde; hoe zou Wim zijn?

Ze keek even hoe laat 't was; nu reeds bij negenen, hij moest toch zóó komen, zou hij met opzet zoo lang aan 't werk blijven om droeve gedachten te weren.

Onrustig nam ze 't dekseltje van 't trekpotje om te zien of de thee nog goed was; telkens dreigde ze te koken en oud moedertje draaide het lichtje wat lager.

Ze nam haar breiwerk weer en zuchtend telde ze de steken; twee, driemaal vergiste ze zich en raakte den tel kwijt - ik wou dat hij er nu maar was - dreunde 't door haar hersenen.

Goddank, ze hoorde den sleutel in de deur, ze legde haar werk neer, zette zich vóór op den stoel en schoof 't theeblaadje wat dichter bij. Waar bleef hij nu? Haar blik bleef lang gevestigd op de deur en bezorgd-tragend zat ze in afwachtende houding.

Met beide handen hield ze werktuigelijk de oortjes van 't theeblad vast en toen hij binnenkwam keek ze hem onderzoekendvriendelijk boven haar bril uit, aan.

'Wel, komaan jongen, eindelijk klaar?' vroolijkte haar stem door de kamer. 'Eerst een lekker kopje thee en doe die natte schoenen uit vent en dan gaan we eens gezellig samen zitten, hé.'

Ze zag 't al. Zijn blik was weer verstrooid droef en z'n antwoorden waren weer zoo afdoenerig.

''k Ben naar de kerk geweest,' redeneerde ze druk door, 'och Wim, genoten heb ik van de preek', en ze vertelde hem wat ze gehoord had. Hij roerde gedachteloos met 't lepeltje in z'n thee, schepte kleine hoeveel-

heidjes op om ze daarna weer te doen vallen en met een gevoel dat hem alles tòch koud liet, glimlachte hij flauwtjes.

Oud-moedertje keek hem uitvorschend aan; of haar woorden indruk bij hem maakten? Eén oogenblik verflauwde haar geestdrift, ze zag Wim zóó gelaten koud voor zich. God, dan had ze nog liever dat hij z'n smart uitschreide, zoo leed hij dubbel.

Met vernieuwden moed trachtte zij hem af te leiden, tersluiks wierp ze een blik op de klok, 10 uur, nog 2 uur en 't ergste was voorbij; o dat oude jaar met z'n herinneringen.

'Zeg Wim, krijgt gij 't dominospel, terwijl ik de bisschop klaar zet', vroolijkte ze.

Haar stem klonk haarzelf opgeschroefd druk tegen.

Langzaam stond hij op en opende gedachteloos een kast; 'waar staan ze moeder?'

'Op de oude plaats - neen - daarboven achter die doos en ze moest twee, driemaal wijzen voor hij 't spel gevonden had.

Even schudde ze haar hoofd - zette toen, zacht voor zich heen zuchtend, de bisschop en glaasjes op tafel; een schaal oliebollen donkerden bruin op tegen 't roode van 't tafelkleed.

Wim keerde 't doosje met domineesteenen om en éven rinkelde 't geluid der steenen hel door de kamer.

'Nu, jongen, nu eens zien, wie de gelukkige is vanavond.'

Wim zette langzaam de steenen keurigaaneengesloten en dof klonk 't 'U moeder.'

Doende alsof ze al haar aandacht bij het spel had keek ze even nauwkeurig wat ze zetten zou en een steen neerleggend, riep ze vroolijk 'Daar en nu jij.'

't Scheen of Wim werkelijk wat 'bij' was, maar toch ook voor slechts even, kort daarop moest ze hem een paar malen aanmoedigen.

'Nu jij Wim', 't was of hij weer even opschrok en zette gedachteloos verkeerde steenen bij. Neen, ze zag 't wel, 't verdriet stond hem voor den geest alsof alles gisteren gebeurd was.

Een zachte slag van de pendule deed hen beiden opzien; hun oogen ontmoetten elkaar ze wisten immers ieder voor zich wat er in hen omging.

Een zucht ontsnapte Wim - half 12 was 't.

Hij kon z'n gedachten niet meer bij dat onnoozele spel houden. God, hoe zat hij hier nog zóo kalm terwijl 't binnen in hem bruiste en kookte, alles in opstand was: voor z'n moeder alleen hield hij zich goed maar hij zou 't willen uitschreeuwen, o God, die pijn, dien hij gevoelde alsof er met elke minuut die verstreek en hem bracht tot 't nieuwe, iets van hem afgescheurd werd; 't oude nam alles van hem mee, wat gaf hij om 't nieuwe met z'n geheimzinnigheden en raadselen.

Morgen al die menschen elkaar gelukwenschend met lief-vriendelijke gezichten, als of er geen ellende meer bestond, - hoe haatte hij die gewoonte, alleen uit conventie; gedachteloos sprak een ieder van 'geluk' alsof dat zoo maar was weggelegd, ook voor hèm.

Hij zou morgen al die menschen niet kunnen ontmoeten, die niets van hem begrepen, hem een droomer noemden, en waarom, omdat hij niet begrepen werd, hij leed en dat was al. -

'Kom Wim, wat doe jij vent?' - O God ja, denken moest hij aan dat spel.... en met alle inspanning van z'n krachten trachtte hij goed bij te zetten. Er haperde iets in de stemming, nu ook aan Oud-moedertje.

Haar spraakzaamheid werd minder en telkens klonken er onsamenhangende gezegdetjes door de kamer om de stilte die loodzwaar op hen drukte te verbreken.

Ze gevoelde zóó dat ‘het oogenblik’ gauw dààr was, 't moedertje werd onrustiger, stond op om hem nog eens in te schenken.

Roerloos-zwijgend bleef ze staan, toen een dof-zware slag ‘'t Nieuwe’ aankondigde, zacht-trillend stierf de naklank weg in de nachtelijke stilte.

Een lang ingehouden snik klonk door de kamer; de groote smart overmeesterde Wim.

‘Jongen’ - - huilde beverig haar stem; één oogenblik stond ze machteloos tegenover dat groote verdriet.... haar oude, knokelige hand rustte op zijn hoofd.

Toen, alsof een hoogere macht haar kracht gaf om te troosten, sloeg ze de gordijn op en staarde naar buiten.

In 't diep-duistere van 't zwerk zilverde de maan zacht-glanzend op en vlug voerde met teer-witten rand 't zwart-fluweelige van donkere wolken.

Ademloos stond ze een oogenblik voor die grootsche pracht van natuurverschijnsel.

Heilige stilte heerschte binnen en alsof luide woorden 't plechtige waas in de kamerstemming vaneen zouden scheuren, nam ze Wim bij de hand en fluisterde innig.... ‘Gods werk - donkere wolken met zilveren randen’....

Beiden stonden sprakeloos-turend naar 't onbegrijpelijk-grootsche der schepping.

Toen - als zag Wim een lichtende dageraad aan zijn duisteren horizont, drukte hij zacht de rimpelig-oude hand van Oud-moedertje en sprak: ‘Moeder, 't Licht van 't “Nieuwe” omstraalt 't duister van 't Oude’.

In Oud-moedertjes oog blonk een traan van hoop en geluk....

Dien nacht bad ze lang en innig om ‘geluk’ voor haar jongen in 't Nieuwe....

Correspondentie van de redactie met de abonnés

De redactrice van de Holl: Lelie brengt ter kennis van de lezers van dit Blad, dat zij géén manuscripten, of brieven, haar naar aanleiding der redactie-aangelegenheden toegezonden door niet-abonnés, kan beantwoorden langs **particulieren** weg. De correspondentie in dit Blad dient zoowel tot de beantwoording van brieven, als tot de mededeelingen betreffende aangenomen en geweigerde bijdragen, en zij, die zelve geen abonné of abonnée zijn, kunnen dus met verwachten langs een anderen dan den correspondentie-weg te worden beantwoord. Wanneer zij door leesgezelschapkring, of samen-lezen, of op welke wijze dan ook, gelegenheid kunnen vinden de correspondentie-rubriek te volgen, dan is de redactrice bereid hen dáárin te beantwoorden.

Op dezen regel wordt voortaan *géén uitzondering* meer gemaakt, en afzonderlijke nommers, correspondentie-antwoorden aan niet-abonné's behelzend, worden **niet** meer toegezonden.

REDACTRICE.

P.S. Het spreekt van zelf, dat deze regel alleen geldt voor eerstbeginnenden, èn voor briefschrijvers die in de corr: rubriek thuishooren.

Nel. - Ik begrijp best dat gij niet altijd gelegenheid hebt tot spoedig antwoorden, en, gelijk ik steeds herhaal aan mijn verschillende correspondenten, ik vind dat iedereen, die lust gevoelt mij te schrijven, in dat opzicht absoluut vrij moet blijven. Naar aanleiding van alles wat gij over Uw kleinen jongen, Uw ‘schat’, schrijft, wil ik de woorden voor U herhalen, die juist vandaag, 9 Dec., op mijn kalender staan: ‘L'amour maternel est le seul bonheur qui surpasse toutes les promesses de l'espérance’. - Ja-zeker, dat is mijn vaste overtuiging, dat, indien onze liefde bij de opvoeding eerlijk en onbaatzuchtig alleen het geluk van het kind op het oog heeft, wij voor ons-zelven verantwoord zijn, hoe ook de gevolgen uitvallen later. - Het gevaar een éénig kindje te ‘verwennen’ schijnt mij, vooral van moederszijde, heel groot, maar, aan den anderen kant, mij dunkt als men bedenkt hoe droevig de gevolgen van zulk verwennen juist voor het arme kind-zelven later *moeten* zijn, dan is dat een voldoend rem-middel in het te véél toegeven. Echter, zoovelen denken *niet* na, gaan maar gerust hun eigen weggetje, en maken zich dan zelf te goedertrouw wijs, dat zij toch heel veel van hunne kinderen houden, *omdat zij die gemakshalve alles toegeven.* Wat Uw karakter-beschrijving aangaat van Uw jongen, beste Nel, vooral voor een man vind ik zulk een vasten wil, zulk een flink karakter, het beste wat men hem kan toewenschen. Een laffe, flauwe, kinderachtige, huilerige man (en ik ken er zoo) is het ergste wat ik ooit heb ontmoet. Wees daarom maar blij dat Uw jongen in dat alles zoo lijkt op Uw man in zijn vastheid van wil, dan zult gij zeker plezier van hem beleven.

- Dank voor Uw hartelijke belangstelling in mij. Inderdaad, dat hebt gij goed ingezien, dat mijn drie weken vacantie golden een soort *nakuur* van de badkuur in Nauheim. Die baden grijpen namelijk ontzettend aan, en de professor vond het daarom absoluut noodzakelijk, dat ik, vooral omdat ik onder de kuur door géén vacantie had genomen, althans daarna een poosje enkel voor mijn gezondheid leefde, en zooveel mogelijk buiten was. (Dat laatste voorschrift heeft het ellendige weer, dat ik toen juist op Scheveningen trof, verijdeld.) - Nu ben ik weer hier in het Zuiden, gelijk reeds ook vóór de badkuur in Bad-Nauheim mijn voornemen was. - Inderdaad, alles wat gij over mijn redactie-werk schrijft beäam ik volkomen; het is niet alleen veel-omvattend en geeft veel ondervinding, maar ook, dat hebt gij goed-gezien, het geeft heel veel voldoening en bindt mij nauw aan menigen correspondent. - Die fraaie lofspraak op zich-zelven van sommige menschen: 'Ik houd niet van dieren, maar ik zal ze toch ook geen kwaad doen' is inderdaad 'negatief', gelijk gij terecht zegt. Immers, men moet al 'n heel min karakter hebben, om er een plezier in te vinden weerlooze dieren te kwellen. Toch is het een feit dat ik wel menschen ken, die zulk een karakter er op nahouden, en kinderen óók. Ik kan mijn antipathie tegen dezulken echter nooit overwinnen, liever gezegd, ik doe er geen moeite toe dat te doen; want ik ben overtuigd dat zij niets anders dan tegenzin *verdienen.*

- - Dat ik 't heelemaal met U eens ben in zake het aanbevelenswaardige den kinderen van jongsaf dieren als speelkameraadje te geven heb ik reeds meermalen gezegd. Ik geloof dat zij daardoor leeren den zwakkere te verzorgen en te helpen, en dat mededeelzaamheid, zorg voor anderen, allerlei deugden in een woord, hun daardoor als van-zelf worden bijgebracht. Maar, behalve deze nuttige zijde, hebben zij van *levende* speelkameraadjes ook veel meer genot dan van welk ander speelgoed ook, door de intelligentie en het met den mensch gezellig als zijns gelijke weten mee te leven van elk huisdier; waaronder er velen zijn die in schranderheid den durchschnitts-mensch verre te boven gaan. - De door U bedoelde gedichtjes wil ik gaarne plaatsen voor het einde van dezen jaargang, maar, mocht ik het vergeten, herinner er mij dan nog maar eens aan. Gij moogt mij de schetsen ook gerust ter beoordeeling zenden; en ik wil U gaarne eerlijk mijne meening erover zeggen, of ik ze kan opnemen of niet. - Hartelijke groeten.

J.K. - Van U heb ik ten eerste een kort schrijven van Sept.; het is in hoofdzaak slechts een woord van dank over het reeds geplaatste; het spijt mij dat het doel, waarvoor gij het honorarium hebt gebruikt, zoo treurig is, en er tot hiertoe zoo weinig verbetering komt. - Dan volgt een langere brief naar aanleiding mijner badkuur in Bad-Nauheim; voor die belàngstelling dank ik U zeer. Gij hadt gerust aan Uw voornemen mij te schrijven in die vacantieweken kunnen gevolg geven; ik had Uw brief graag ontvangen. - Ja, inderdaad, aan mijn zomer heb ik weinig gehad, tengevolge van die plotselinge verergering van mijn hart; maar het is een groot geluk dat ik bijtijds naar Bad-Nauheim ging want het heeft bepaald geholpen.

- Recht blij ben ik, dat gij mij uit mijne levensherinneringen en dagboekbladen zoo goed hebt begrepen, naar aanleiding van alles wat ik daar schreef, over hetgeen ik van Ibsen heb geleerd. Inderdaad, Ibsen zag en begreep de menschen

zooals zij *zijn* ontdaan van alle mooie doekjes waarachter zij hun egoïsme verbergen; en ook zag hij hen in hun grenzelooze *domheid* zoo heel goed. - Wat Uw meening betreft over artisten, in verband met hun eigen leven, lees maar eens wat Tolstoï, Gustaf af Geyerstam en anderen daaromtrent schrijven; zoo is het inderdaad. - - Ik heb U over de rest van Uw brief particulier geschreven.

J.H.D. - Ik ontving met veel belangstelling en dank Uw brochure en Uw brief. - En ik ben blij, dat gij mij mijn opmerking over die onsympathieke soort van alleen in het materieele leven opgaande mannen niet kwalijk hebt genomen. De beschrijving, die gij daaraan vastknoopt, past precies op het soort dat ik bedoel, en dat mij hoogst antipathiek is. Het zal wel zoo zijn dat daarvoor eenig excuus bestaat hunnerzijds (*wat* is niet éénigzins althans te verklaren, en te excuseeren, door de omstandigheden!) maar het resultaat *van* die omstandigheden wekt altijd bij mij een bepaalden afkeer! - Welk een sympathieke beschrijving geeft gij van Uw omgang met Uw jongens! Ik-ook geloof dat iemand, die iets *in* zich heeft, zich nooit verveelt, met of zonder betrekking. En ook ben ik 't geheel met U eens, dat het naar Europa zenden der kinderen een blijvende vervreemding moet tengevolge hebben tusschen hen en de ouders. Hoe beter zij het hebben ginds, (en dat moet men hun toch toewenschen), hoe meer zij hunne ouders en den band met het verleden zullen vergeten en er tegen zullen schrikken wanneer die ouders te eeniger tijd repatrieeren. Meer dan één staaltje weet ik van zulke gevallen. En toch heb ik genoeg van de koloniën gezien, om ervan te zijn overtuigd dat het de plicht is van elken vader of moeder aan zoontje of dochtertje een *volkomen Europeesche* opvoeding te geven, anders komt er niets van terecht! - Heel interessant was mij hetgeen gij over die Haagsche scholen schrijft; mij schijnt dat een uitstekende inrichting: dat niet zóó spoedig reeds behoeven te beslissen over de toekomst van het: wat zal ik worden. - Ik hoop dat gij 't mij niet euvel duidt, indien ik, waar gij schrijft ‘mijn vrouw doet “helaas” niet mee aan onzen sport,’ mijnerzijds uitroep, *niet* helaas, maar: *goed-zoo.* Niet omdat ik op zichzelf beschouwd zooiets als b.v. schaatsenrijden of fietsen zulk een verderfelijk iets vind voor een vrouw (het laatste houd ik wèl uit gezondheidsoogpunt voor nadeelig) maar omdat ik het betreur, wanneer een gehuwde-vrouw, moeder van kinderen, door het aan sport deelnemen uithuizig is, en zichzelve lichamelijk dientengevolge vermoeit, waarvan het direct gevolg zal zijn, dat zij bij de thuiskomst zich niet opgewekt zal voelen voor de huiselijke gezelligheid en zorgen. Een schaatsenrijdend jong-meisje, of eene die fietst, vind ik heel verdedigbaar; in een gehuwde vrouw daarentegen bejammer ik het altijd een beetje, indien zij zulke jongemeisjes genoegens per-se voortzet.

En dus zijt gij dezen zomer zeer in mijn nabijheid geweest! De Rijn is ook aan mij altijd bijzonder sympathiek; in Wiesbaden vind ik het nieuwe Kurhaus criant leelijk; voor mijn smaak was het oude veel gemoedelijker; over het algemeen vind ik aan Wiesbaden het sympathieke cachet, dat het vroeger bezat, ontnomen door de pracht en de Gross-stadt-pretensies van het tegenwoordige Kurhaus, het nieuwe station, etc.

- Ja, die Tentoonstelling in Wiesbaden, van dezen afgeloopen zomer, was volgens verscheidene Wiesbadenaars, die ik sprak, een totale mislukking, ook finantieel; de groote fabrikanten en winkeliers kenmerkten zich ook meestal door hunne niet-aanwezigheid, en de exposanten kwamen van buiten af - De

Frankfurter-tentoonstelling voor lucht-schip-vaart moet hoogst-interessant zijn geweest; een goed vriend van mij, die expresselijk uit Holland overkwam om haar te zien, en mij toen meteen bezocht, was er een en al enthousiasme over. Niettegenstaande ik namelijk in de onmiddelijke nabijheid was van Frankfurt, liet de toestand van mijn hart toen niet toe er heen te gaan; het was veel te vermoeiend. In Bad-Nauheim zagen wij de Parsival heel mooi; boven het Kurhaus; voor dat tochtje heeft de gemeenteraad van Nauheim 2000 francs betaald. - Ja, het Denkmal bij Rüdesheim vind ik - ook bijzonder indrukwekkend; gij weet zeker dat de ontwerper zijn eigen dochter als model voor het hoofd heeft genomen? - Ik stem U toe, dat ik-ook zoo iets als het zingen van het duitsche volkslied, op zoo'n oogenblik en in die omgeving, door een groep duitsche schooljongens, wèl indrukwekkend vind, maar toch - als men dieper nadenkt, dan vind ik dat alles eigenlijk een van jongs-af aankweeken van een ongemotiveerden haat eenerzijds jegens Frankrijk, van een even ongemotiveerden trots op eigen grootheid anderzijds. Immers, *nu* is Duitschland overwinnaar gebleven, maar hoevele vroegere nederlagen moest het lijden van Frankrijk! Waarom dat alles vergeten, en zich zoo te goede doen op wat in èlk geval niet eens de hedendaagsche duitscher, maar een reeds grootendeels voorbijgegaan voorgeslacht bevocht. - - (en waarvan de redenen die tot den oorlog aanleiding gaven, achter de schermen bezien, alles behalve ook maar iets met vaderlandsliefde te maken hebben, maar ingemeene politieke knoeierij zijn geweest.)

Ik vind Uw antwoord op mijn vraag eigenlijk geen antwoord. Hebt gij weleens gelezen wat Tolstoi schrijft, omtrent de zoogenaamde vaderlandslievende gevoelens van een soldaat of officier in oorlogstijd, hoe meesterlijk hij ontleedt, dat al die met drank en enthousiaste liederen opgezweepte dapperheid niets anders is dan... speculeeren op de meest-ruwe en beestelijke hartstochten in den mensch, gepaard aan den in hem opgewekten drang tot zelfbehoud? Schiet ik ‘den vijand’ niet dood, dan word ik dóór hem doodgeschoten. (*La guerre et la paix*). - Dat overigens de oorlog is een ‘noodzakelijkkwaad’, dat ben ik wel met U eens; aan de mogelijkheid van ‘wereldvrede’ geloof ik niet, maar evenmin aan het rechtmatige van oorlogvoeren onder het motto: Vaderlandsliefde.

Maar nu moet ik U vóór alles in gedachten de hand drukken omdat gij die familie, die Uw armen hond zoo heeft behandeld, niet meer hebt aangekeken daárna. Ik *houd* van U, om dat zinnetje. - Dus is het portret, dat gij mij zendt, het Uwe? Recht hartelijk dank. Ik zie graag hoe mijne correspondenten er uit zien.

Ik heb méér gehoord, dat militairen voor der-

gelijke bij den troep behoorende honden heel goed zorgen; trouwens over het algemeen vind ik dat de bezitters van luxe-honden, ze soms veel minder *liefhebben* dan de eigenaars van een gewonen straat-hond zonder ras het zulk een medgezel dikwijls doen. In het laatste geval is het een onbaatzuchtige liefde namelijk, in het eerste komt er bij de *hoogmoed* van het 'n *voorwerp van waarde* bezitten, iets waarvoor men ‘zoo en zooveel heeft betaald’.

- - Gij behoeft niet te verdedigen het meenemen van zulke troephonden, ‘omdat er voor hen weinig gevaar is,’ want ik vind veel onverdedigbaarder het gebruiken van *paarden* in oorlogstijd. Als ik aan een veldslag met zijn verschrikkelijke gevolgen denk, dan maak ik mij altijd in het bijzonder inwendig *woedend* op hen, die de *verantwoording* van zulk een gruwel dragen, wanneer ik daarbij mij voor oogen stel het wreed martelen, dat al die verwondde paarden daardoor wordt aangedaan, en dat eenvoudig *afgrijselijk* is. In mijn slaapkamer te Wiesbaden verleden winter hingen - het was een gemeubileerd-gehuurde woning - de in Duitschland bijna altijd onvermijdelijke portretten van den ‘grooten’ Keizer, geflankeerd door die van von Moltke en von Bismarck. Daar ik, door mijne gezondheid, veroordeeld ben menigen dag en menig slapeloos uur in bed te liggen, heb ik dien winter zoo heel dikwijls die portretten *moeten* liggen aanstaren, en ik heb mij dan altijd weer opnieuw afgevraagd: Hoe *kan* men den moed hebben zulk een afschuwelijke verantwoording op zich te nemen, (want, dat *niet* Napoleon, noch Eugenie, maar Bismarck en Moltke den oorlog *maakten* en *wilden* weten we nu allen), zulk een verantwoording *en* aan menschen *en* aan paarden!? -

- - Nu kom ik tot het gedeelte van Uw brief, waarin gij U, ik zou bijkans zeggen, excuseert over Uw gelaats-uitdrukking op dat portret, omdat gij toen nog zoo jong waart. Ik moet daarom lachen omdat ik, het portret ziende, gefrappeerd was over die bijzonder oprechte en eerlijke en mij daardoor zoo sympathieke uitdrukking..., en nu gaat gij er U over verontschuldigen! Ik zou haast zeggen, als het niet indiscreet is, zendt mij dan nu ook nog een met Uw tegenwoordige gelaats-uitdrukking, indien die volgens Uw eigen getuigenis zoo is ‘veranderd.’

- 't Verhaal van die knoeierij (ik duid die niet nader aan, gij zult mij begrijpen) is voor mij niets nieuws. Ik geloof dat er weinig knoeierijen zijn op dergelijk gebied, die ik *niet* weet, omdat ik véél heb gezien achter de schermen. - Want heusch, als gij denkt dat zoo iets alleen in *Indië* voorkomt, dan vergist gij U! 't Is op 't Binnenhof bij ons geen haar anders; alleen gaat het wat *guasi*-fatsoenlijker toe; en in Indië watongegeneerder. - Zooals gij intusschen in mijn opstel over de Ferrer-zaak zult hebben gezien, zeg ik daarin òòk iets over de zaak Steinheill. Ik-ook heb met U den indruk, dat zij wèl schuldig is aan den moord, en dat men haar heeft *willen* vrijspreken omdat men de *waarheid*, de ware medeplichtigen, niet kon en durfde opzoeken, van wege de Felix-Faureminnarij met haar. Maar, hoe dat alles ook zij, in *een* opzicht is Frankrijk vind ik ons verre vooruit, dat is in de wijze waarop de couranten *durven* schrijven, als zij er lust toe hebben. Bij ons **durft** geen enkel Blad, van geen enkele richting, dat ziet gij nu weer aan de Lintjeszaak, waarover niemand een eerlijk manlijk woord durft schrijven, alleen omdat Kuyper *nog* is een ‘groot man.’

- - Ik geloof dat het denkbeeld van een protestantschen ‘paus’, zooals gij U dat denkt, indien het Pruisische voorstel van een ‘Algemeene Kerk’ werd aangenomen, toch niet te verwezenlijken is. De R.K. Kerk is eene instelling die de eeuwen getrotseerd heeft, gegrond op martelaren-bloed; maar *nu*, nadat het protestantisme

is uiteengespat in duizenderlei scheuringen, nu is het te laat de geheel van elkaar afgedwaalde godsdienst-richtingen weer te willen vereenigen onder welken vorm dan ook. Want de hoofdzaak, de onfeilbaarheid van het dogma, ontbreekt. En die hoofdzaak is tot zulk een vereeniging vóór alles noodig, een dogma waarvoor elk zich zonder redeneeren buigt.

Gij weet dat ik nog steeds van U een reedsgeweigerd stukje bezit, dat ik U beloofde, nadat gij mij hebt meegedeeld te zijn abonné geworden, nog eens te zullen herzien. Ik deed dat nu, maar moet bij mijn vroegere weigering blijven, omdat ik vrees, dat er geen plaatsruimte is, tenzij gij goed vindt dat ik het te zijner tijd als feuilleton opgeef? - Hartelijke groeten.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Bericht.

Wegens gebrek aan plaatsruimte moest het Hoofdartikel: **Liefde** door **C. Arntzenius,** en een gedichtje: **Zomerdag** door **Lien Gravelaar,** alsmede de Correspondentie aan **No. 50** blijven liggen.

REDACTRICE.

Sluiting red: ged:

5 Januari 1910.
23ste Jaargang.
No. 27.

Berichten.

Het adres der redactrice is te **Nice (Frankrijk**) **Villa St: Anne, Rue Michelet.** Zij raadt echter aan voor háár bestemde brieven en stukken, (ten-zij in spoed-gevallen), te zenden aan den uitgever (in gesloten enveloppe aan háár geadresseerd); met het oog op de daardoor **gróótere** zekerheid dat niets **kan** wegraken.

REDACTRICE.

Present-exemplaren en Bewijs-nummers zijn aan te vragen bij den uitgever van dit blad, niet bij de redactie.

Beklag over correctie- of drukfouten heeft de betreffende te richten tot den uitgever, niet tot de redactie.

Zij, die zonder abonné of lezer te zijn van de Holl. Lelie de redactie lastig vallen met de toezending van manuscripten of brieven, hebben het zichzelf te wijten, wanneer zij geen particulier antwoord ontvangen; de beantwoording van een en ander geschiedt door de corr.-rubriek in dit blad, behoudens die gevallen van uitzondering die de redactie om welke reden dan ook persoonlijk uit beleefdheid maakt.

Zij, die hunne manuscripten bij weigering terug verlangen, worden verzocht hunne behoorlijke frankeering terstond in te sluiten en hun juist adres terstond op te geven.

Zij, die met de redactie correspondeeren in de Lelie onder welk pseudoniem ook, worden verzocht zoowel dit pseudoniem als den eigen naam onder elken brief te herhalen, daar het onmogelijk is alle pseudoniemen te onthouden bij een zoo uitgebreide correspondentie.

Anonyme brieven worden niet beantwoord.

REDACTRICE.

Hoofdartikel
Voor 'Hoogland'.

'*Lieve freule*, *men zou U kunnen noemen een innerlijk-levens-dokter*, *bij wie menschen*, *ziek van ziel of hart, komen vragen om genezing*, *die gij nooit weigert te geven naar uw beste weten. Niet ieder, die zoo'n dokter kan zijn. Ik ben misschien een lastige patient, maar een die toch nog niet op genezing wanhoopt.*

Uit brief van '*Hoogland*'.

Gij schrijft mij, dat gij het zoo prettig vindt mijn antwoorden aan U te lezen, en dat gij daarnaar zoo verlangt. Gij ziet dan ook, dat ik daarom U niet lang laat wachten.

Gij zoekt bij mij voor Uw innerlijk-leven steun en troost; gij vertrouwt U aan mij toe in geestelijken zin - ik wil trachten voor U te zijn wat

ik kan in dat opzicht en naar zijn beste weten en meest-oprechte innerlijke overtuiging. - Maar gij zult zelve wel 't met mij eens zijn, dat gij daarmede een zeer groote en zeer ernstige verantwoording op mij laadt, die ik dus in zekeren zin aan een ander zou overdragen, indien ik U verwees naar dezen of dien Roomsch-Katholieken of protestantschen geestelijke, of wien dan ook. - Bovendien spreekt het immers van-zelf, dat zoo-iemand, juist als hij-zelf een overtuigd geloovige is in zijn eigen kerkgenootschap, niet anders kan dan U in partijdigen zin willen overreden naar hem te luisteren en U bij die kerk aan te sluiten - - iets wat gij U in de extasestemming, waarin gij nu verkeert, later bitter zoudt kunnen berouwen wellicht. Die stemming óók is zoo natuurlijk, omdat gij-ook ondervindt wat den méésten menschen eigen is: de gróóte innerlijke behoefte aan een inwendigen steun, aan een geloof, dat U hooghoudt over de afgronden des aardschen levens.

Nadat de 'verlichte' menschen het oude bijbel-geloof hebben afgeschaft, en het modernisme daarvoor in de plaats trad, is ook reeds weder dat verdrongen, tengevolge van zijn eigen vaagheid en gebrek aan dogma, door totaal ongeloof. Maar nu komt eindelijk de reactie, het besef van aan een levensbeschouwing van enkel materialisme niet genoeg te hebben, en daarmede een terugkeer tot een behoefte aan geloof. Bij velen openbaart zich dat in het zich aansluiten bij de een of andere nieuwe mode-sekte van theosofie of christian Science, bij anderen door een overgang tot het Roomsch-katholicisme of tot het Leger des Heils of tot de orthodoxen. -

Maar, in al die gevallen, zij of hij die tot zulk een overgang neigt, moge gewaarschuwd zijn niet lichtvaardig en overhaast en om bijredenen, van welken aard ook, tot zulk een hoogsternstigen stap over te gaan. -

Wilt gij daarom van mij *mijn* raad aannemen, wendt U dan in dit geval niet tot menschen, van welke richting of welk geloof ook, en hoe hoog zij ook staan, maar tot *God.* Bidt Hem dagelijks en trouw, dat Hij U licht geeft, hoe gij in deze zaak moet handelen. Als er een God is, dan geloof ik voor mij zeer zeker, dat Hij U evengoed in Uw eigen ziel zal openbaren langs welken weg gij tot Hem U moet wenden, dan door den mond van een ander, al is die ook door welke kerk dan ook, protestantsch of Roomsch-katholiek beide, 'verordineerd' daartoe. - 'De Heer wil ook zijn tijd hebben' - zeide mij jaren geleden eens een eenvoudig Herrnhutter predikant in Silesië, in een tijd, toen ik-zelve mijn weg nog gansch en al niet zag; aan die verstandige woorden heb ik dikwijls teruggedacht later, als aan een gróóte waarheid die ik in mijn verder leven menigmaal heb ondervonden. Daarom herhaal ik ze thans ook aan U. Ga niet in Uw tegenwoordige blijkbaar overspannen-eenzame stemming praten met dezen of dien, die U, hoe inniger zijn eigen geloofsovertuiging is, des te eenzijdiger zal toeroepen: Kom tot ons. Bidt, en wacht af, zeg ik U; en, als God is, dan zal Hij U zeker geven wat gij noodig hebt.

- - Ja, in het algemeen genomen, ben ik dat alles met u eens wat gij mij schrijft over het gelukkige van te zijn geboren als Roomsch-Katholiek; althans ik-voor-mij stel mij dat evenzoo voor als gij, dat de twijfel en de moeilijkheden van den twijfel, die wij protestanten van kind-af doormaken, ons daardoor bespaard blijven; - nuttelooze twijfelingen bovendien omdat zij tot niets leiden, daar alles toch raadsel *blijft.* Mij treft het zoo dikwijls, hoezeer de zoogenaamd 'verlichte' mensch van lieverlede steeds meer terugkeert tot datgene wat hij eerst, toen het modernisme in de mode kwam, als zoo bekrompen verwierp. Immers daar hebt gij b.v. de theosophie, die zweert bij de leerstellingen eener Annie Besant, met haar hoogst twijfel-achtig

verleden; ‘gelooven op gezag’ dat is ‘dom’, maar wat doen de hedendaagsche theosophisten anders dan ‘gelooven op gezag’ de meest onbegrijpelijke theorieën en ‘openbaringen’. Gaat b.v. Annie Besant niet in den laatsten tijd zoover, dat zij beweert vroeger te zijn geweest die en die bekende personen uit vroegere eeuwen, ‘volgens haar gedane meedeelingen’, en worden deze praatjes nietplechtig rond-bericht en aangenomen door hare volgelingen? Is dit geen gelooven op gezag? En als men daarbij leest wat haar boezemvriend Leachbetter verkondigt, welke hoogstgevaarlijke theorieën, door haar mir nichts dir nichts voor onfeilbaar verklaard, vraagt men zich dan niet af: Wie is nu eigenlijk *werkelijk* onnoozel en bevooroordeeld, de geloover naar den letter, in een bijbel, die in elk geval de eeuwen trotseerde en de wereld hervormde, of de hedendaagsche geleerddoenerige belijder van een spiksplinternieuwe, door mevrouw Blavatsky en Annie Besant gemoderniseerd ‘oostersche-wijsheid’ onder

den modernen naam theosophie! - Voor de Christian Science geldt hetzelfde. Dit is een up to date Amerikaansche uitvinding eener Mrs. Eddy, waarmede - omdat het uit Engeland-Amerika komt en dus chique is er aan mede te doen - vooral Haagsch high-life coquetteert, en, natuurlijk, in den meesleep dáárvan, die groote meerderheid van menschen, die alles wat het high-life doet nádoen, opdat althans iets van 't kroontjes-geschitter afstraalt op hun ongetitelde namen - Ik heb nu reeds in twee gevallen in mijne onmiddelijke nabijheid gezien, hoe in zulke fanatieke christian-science kringen een patiënt stierf *zonder eenigen geneeskundigen bijstand*, omdat het Mrs. Eddy-geloof meebrengt, dat men alleen door gebed (van dikwijls daarvoor betaalde mede-geloovigen) mag behandeld worden, en niet door een arts. - Ieder moet zelf weten wat hij wil doen met de aan hem of haar toevertrouwde patiënten als het geloofsquesties geldt, ik onthoud mij dus van een oordeel over de zaak als zoodanig, ik wil alleen herinneren aan den smaad en de minachting, waarmede 'verlichte' menschen plachten neer te zien op die ultraeenzijdige afgescheidenen en orthodoxen, die van meening zijn, dat de Bijbel verbiedt een ongeloovigen dokter te hulp te roepen, of zich tegen brand en ongevallen te assureeren, en die dus ziekte, dood en rampen zonder eenige voorbehoedmiddelen afwachten, omdat 'als het God blieft, het gevaar af te wenden dat in Zijn macht staat'. - Alweder, deze menschen gronden in elk geval hun meening op een de eeuwen getrotseerd hebbend geloof; terwijl de Christian-science Mrs. Eddy-aanbidders slechts van den allernieuwsten tijd dateeren. Toch worden niet *zij* uitgelachen, maar alleen de laatstgenoemden, de orthodoxen. Waarom? Omdat de mensch altijd veel meer wegloopt met al wat nieuw is, en in de mode daardoor, dan met het oude en welbeproefde.

- - En, juist dáárom, omdat we in een tijd leven waarin, wat zoo heel natuurlijk is, de jonge man en de jonge vrouw, te midden den van al de levensmoeilijkheden om hem of haar heen, meer en meer in zich voelt, dat hij of zij niet genoeg heeft aan eigen-ik, waarin zijn of haar hart uitgaat naar het onzienlijke, en naar den onwaardeerbaren steun van een wezenlijk geloof, juist daarom moet gij, ook in Uw tegenwoordige stemming, vóórzichtig zijn, en met U-zelve te rade gaan, eer gij zulk een ingrijpenden en over Uw leven beslissenden stap neemt, als dien welken gij mij voorstelt. - Gij zijt nog jong; daarom drukt U het leven en zijn op U aanstormende strijd; gij moet, en ik ben overtuigd, gegeven Uw karakter, gij zult het leeren onder de knie krijgen. Gij zult over eenige jaren neerzien op deze. Uw moeilijkheden van thans, als op overwonnen dingen. Wij allen - als wij *denken*, (maar de groote meerderheid denkt *niet*, wat voor haar zelve het gemakkelijkst is) maken in onze jonge jaren die periode door, die gij mij beschrijft, waarin gij niet vermoogt al Uw eigen aandoeningen te verwerken, waarin zij op U aanstormen als onbekende machten, waarin gij het eene oogenblik U geheel onzeker voelt van U-zelve, het andere waant Uw eigen-ik door en door te begrijpen, waarin gij U het eene moment verwondert over Uw de dingen zoo zwaar opnemen, het andere U bijna schaamt, dat gij over het leed dat U trof U zoo spoedig wist te troosten.

Er is geen andere, ook geen betere leermeesteres, dan het leven-alleen. Maar, evenals er kinderen zijn, die op de school nooit verder komen, evenzoo heeft óók het leven niet veel plezier van vele zijner leerlingen, die in hun graf gaan zonder iets te hebben *begrepen* van de les, die hun was te leeren gegeven, door zooveel ervaringen heen van lief en leed en schade en schande en blijschap en verdriet.

Ik gelóóf echter niet, dat gij tot die onbevredigende categorie van leerlingen zult behooren; als ik *dat* dacht zou ik niet zooveel moeite doen U te beantwoorden; maar ik roep U toe, bedenk dat gij een *leerlinge* zijt nog, dat wij allen eigenlijk dat blijven, leerlingen, tot aan onzen dood toe. En wil daarom niet overhaasten, niet dwingen de toestanden, niet overijld vluchten in een haven van gewaande veiligheid, waarvan gij nu nog niet weten kunt of gij er werkelijk altijd zult willen blijven. Ook zulk een oogenblikkelijke moedeloosheid, als die waarin gij nu verkeert, waarin gij bang zijt voor het leven, gaat weer over dikwijls, op uw leeftijd. Gij zijt nu nog te jong om reeds zeker te weten wat gij wilt; en júist daarom is het zoo gevaarlijk, dat gij U hals over kop wilt overgeven aan de eerste de beste extase-stemming.

Ik heb U op deze plaats beantwoord, omdat het door U aangeroerde onderwerp er een is, dat zoovele gemoederen bezighoudt, en omdat gij zulk een écht kind zijt van Uw zoekenden, en het niet-vindenden, moeilijken tijd. Wat

helpt het te zeggen: ‘Ik was liever een eeuw vroeger of later geboren.’ Wij moeten nu eenmaal leven op de plaats en in den tijd waarin wij zijn geplaatst. Ik ook ben het met U eens, dat ik haar geen sympatieke, geen mooie, geen gelukkige eeuw vind, de onze. Maar de vroegere dagen óók hadden hunne schaduwzijden, en, wat de toekomst aangaat, wie weet wat zij zal brengen; ik voor mij geloof niet dat het veel betere maar wèl ergere toestanden nog zullen worden. Hoe dat echter zij, in het heden ligt nu eenmaal voor ons onze taak. (zie verder correspondentie.)

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

‘Om de eere Gods.’
Roman door Anna de Savornin Lohman.
(Vervolg van No. 25).

‘Zeg is 't waar van Horstenboer?’ - - informeerde Geert aan tafel, toen de knecht hen alleen had gelaten in de eetkamer, die, gearrangeerd met veel oud porselein van friesche voorvaderen, een deftigen oud-hollandschen indruk maakte, waarin Govert Jaap, stijf, correct, ernstig, veel beter paste dan zijn vrouw, wier moderne tailleur-kleeding, en modern-gefriseerd haar, en moderne nonchalance in houding vreemd deed, bijna terugstootend leelijk, in die door erfstukken en herinneringen van een geheel anderen tijd sprekende omgeving; tijd waarin de huisvrouw dier dagen stemmig en eerzaam gekleed zonder begrip van vormenschoon of lichaamscoquetterie, zich in-van-zijde-ruischende langzame deftigheid bewoog tusschen hare meubelen en hare huwelijksplichten van gade en moeder, overlatende de dingen van het roer van den Staat aan het beheer van den man. -

- - ‘Wat, van Horstenboer; - hij is 'n beetje ziek geloof ik.’ -

Geert zag haar man vragend aan. - Jokte hij. - Hield hij zich nu maar zoo onnoozel? -

Neen, Govert-Jaap was niet iemand, die de kunst van comediespelen verstond, zooals haar vader, zooals de Leider, zooals zoovelen van de partij. - - Zijn gezicht drukte zulk een naieve oprechtheid uit, dat Geert even twijfelde of tante Anna wèl goed was ingelicht geweest dezen keer. - -

In elk geval zag ze dadelijk wel, dat Govert-Jaap nog niets wist, - zei, half lachend, half vragend: - -

‘Och kom, 'n beetje ziek? - - 'k Heb heel wat anders gehoord; weet je dan van niets nog, - - en jij, die toch achter de schermen kunt zien!’ - -

Govert-Jaap fronsde de wenkbrauwen; hij hield niet van die toespelingen van Geerte op het met tweeërlei maten meten der partij, eene voor achter de schermen, eene voor de ‘broeders’ die 't groote publiek vormden, de buiten-af-staanden, welke door het Vaandel, en, op theologisch gebied, door de christelijke Strijdkracht werden voorgelicht.

‘Ik verzeker je, dat ik in geen enkel opzicht begrijp wàt je bedoelt’ - - zei hij strak. - - ‘Horstenboer is licht ongesteld, moet zijn kamer houden; dat is al wat ik je kan vertellen. En ik begrijp niet wat voor bijzonders daarin zou steken. - - Wat heb jij dan eigenlijk gehoord?’ -

‘Tante Holt was hier.’ - - - En ze zei.... - - Nu, hoor 's Govert,’ viel zij zichzelve in de rede, ‘jij weet óók wel toch dat Horstenboer zoo'n heilig boontje niet is, hou je nu maar niet van den domme - - nu ze beweerde, dat er wéér iets met 'm is voorgevallen van dien aard, en dat z'n vrouw 'n anonymen brief heeft gekregen over zijn Brusselsche snoepreisjes, en dat er te véél is uitgelekt dan dat hij verder kan aanblijven als minister. - - Háár gun ik het.’ - -

Geert namelijk had het mevrouw Horstenboer nooit vergeven, dat ze zich indertijd, na de fancyfair-stoeipartijen met Fredi ten Have, had beklaagd bij hare ouders, en een eenigzins koele gereserveerde houding tegen haar, 't gevierde ministerdochtertje, had durven aannemen.

Maar Govert-Jaap maakte 'n ongeduldige beweging van on wil. Hij hield niet van afternoon-tea-geklets, en societeits-kwaadsprekerij. - En tante Anna Holt-Eduma de Witt was hem onsympathiek om hare wereldsche lieftalligheid, waarop de vroomheid, heel doorzichtig, maar zoo wat als 'n luchtig vernisje, van er nu eenmaal in háár kring bijbehooren, zat opgeplakt.

‘Ik begrijp niet’, viel hij uit, ‘dat een vrouw van je tante's leeftijd niet wat beters en nuttigers te doen heeft dan zulke praatjes rondstrooien. - Doe jij me in elk geval het plezier, en maak je er niet de zegsman van. - Wat gaat ons toch het particuliere leven van elkaar aan? Laat ons liever op onze eigen fouten en zonden zien.’ -

‘Govert-Jaap, je bent voor dominee in de wieg gelegd; - je hebt bepaald je bestemming gemist’ - spijtigde Geerte bits en nijdig, omdat ze met haar nieuwtje zoo weinig succes had. -

In zijn eigen kamer, na den eten, terwijl zijn vrouw alleen naar een concert was, met kennissen mee, familie van Fredi ten Have, bleef Stinia erover napiekeren, of 't dan tòch wáár kon zijn, wáár dat hatelijke vertelseltje, dat aldus de rondte deed over een minister van de rechterzijde, een lid van het christe-

lijk kabinet, dat den lande regeerde in naam van christenzin en christendeugd. - - -

Dat Horstenboer dikwijls van Zaterdag tot Maandag afwezig was, dat wás zoo; óók dat het groote afscheidsdiner, dat hij over eenige dagen zou aanbieden aan den nieuw-benoemden gouverneur van Curaçao, een persoonlijken vriend van hem, ineens was afgezegd 'wegens plotselinge rheumatische aandoeningen', die hem verplichtten zijn kamer te houden. - -

Toen hij 't dien middag hoorde, had hij geen oogenblik getwijfeld dat het wáár was, had nog aan zijn schoonvader, dien hij toevallig sprak, gevraagd of 't toch niets ernstigs was die ongesteldheid van Horstenboer. - -

- - En die had geantwoord - nù herinnerde hij zich, een beetje haastig, een beetje kregel zelfs - - 'Och wel neen, niets van belang, alleen maar lastig, heel lastig'. - -

Govert-Jaap wist het wel, als er wat werd uitgebroeid dat het licht niet mocht zien, wijdde men hem er liefst niet in, hield hem, als 't eenigzins mogelijk was, er buiten. - -

Dat griefde zijn eerzucht, zijn gevoel van eigenwaarde. Maar erger nog deed het hem pijn, dat venijn, dat weer werd rondgespuwd, door zoo'n vuiligheidjes-verhaal, op heel de richting; venijn waarmede Anna Holt en andere christelijke heeren en dames in hoogst eigen persoon een der hunnen bezwadderden, omdat de begeerte tot schandaalnieuwtjes rondbazuinen in hen sterker was dan die van zelfbehoud - venijn dat tot de verder-afstaanden, de groote hoop, ten slotte óók doordrong, vergiftigde den naam van de gehééle partij. - -

Ondertusschen had mevrouw Horstenboer een vertrouwelijk onderhoud met den Premier. -

O, niet op diens bureau, maar, heel gewoon, bij hem aan huis, in zijn eigen kamer, waar de listige Calvijn-tronie, en de vulgair-mooie gekrulde-kapperskop van den Leider, en het aristocratisch-fijne gezicht van Groen van Prinsterer aan de wanden als het ware dienden, om te accentueeren de waardigheid van den hedendaagschen politieken leidsman der orthodoxen in Nederland. -

Gedistingueerd, niet-al-te-opvallend, in een heel-donker prune lange jacquette en wandelrok, boa van skung, toque van violettes de Parma met prune fluweel, zat de nog altijd zeer gracieuse vrouw van even-middelbare jaren tegenover Eduma de Witt - - die bij zichzelf overlegde ondertusschen, wat 'n domoor die Horstenboer toch was geweest, als je zoo'n appetietelijke vrouw nog had, zich zóó te afficheeren met de eerste de beste meid! - In gedachten vergeleek hij zijn eigene echtgenoote, die hem alleen goed genoeg was geweest om hem zooveel kinderen te geven als hij lust had, en die zich nu door het huis bewoog, veelal in een dood-eenvoudige huisjapon, wat log, wat zwaar, zonder pretensie meer van jeugd of coquetterie, met deze gesoigneerde, elegante, aantrekkelijke verschijning! - - Hij kon den lust niet weerstaan haar een complimentje te zeggen.

'Als U pleiten moest, zou U elk proces winnen; U hebt een' - - hij durfde niet zeggen charme - - zocht wat verlegen naar 'n ander onschuldiger woord - 'kracht van overreding, waarvoor je *moet* zwichten.' -

Enfin, al was het woord niet heel erinslaand, de blik zijner oogen, waarmee 't vergezeld ging, deed de rest; die blik koesterde haar als het ware met 'n insinueerende liefheid. - Mevrouw Horstenboer sloeg dan ook zedig den haren neer, speelde even

nerveus met een harer boa-staarten - maakte tegelijk gebruik van de gunstige stemming door te zeggen:

'Ik pleit nu toch óók. - - Voor 'n armen zondaar!' - Want *zij* had 't zaakje graag genoeg geheim gehouden. Haar was de minister-vrouw-grootheid te lief, om niet zelfs hare jaloezie van echtgenoote te overwinnen. Na die eerste les, toen het geen haar had gescheeld, of haar mans positie had ze-zelve verspeeld, door haar toorn over zijn ontrouw uit te bazuinen, zou ze zeker deze maal wel hebben gezwegen, indien niet 'n weggejaagde knecht en meid hadden goedgevonden wat ze ervan wisten openbaar te maken eer het te laat was. - De knecht namelijk was in 't geheim geweest van Horstenboer voor zijn reisjes naar Brussel, die heetten te zijn naar Antwerpen, naar zijn daar gevestigden broer, den groot-koopman Horstenboer; die knecht ook bezorgde de post, de briefwisseling, in één woord beredderde 't heele zaakje. En ongelukkig, terwijl Horstenboer weg was voor een paar dagen, heel netjes alles gearrangeerd onder den schijn van 'n weekje uit, dat de twee broers samen in Parijs heetten te verbrengen, was mevrouw Horstenboer er achter gekomen, hoe hare keukenmeid moest bevallen, en hoe de schuldige daarvan woonde in haar eigen huis, was haar correcte, nette 'Jean'; in al de onkreukbaarheid van zijn witte das en zwarte rok-voorkomen had hij dat zaakje afgespeeld - en wilde nu niet eens opkomen voor zijn vaderschap, had geen lust, - zeide hij - zich al zoo gauw voorgoed te binden. -

'Fi-donc, 'n schandaal met je bediendenpersoneel in je eigen huis! - 'Mevrouw Horstenboer was wèl lid van alle mogelijke christelijke vereenigingen om gevallen meisjes te helpen, en arme zuigelingen te redden, maar hare christelijke liefde schoot te kort, nu er nog

iets anders van haar werd gevraagd dan haar geld, en haar naam in de jaarlijksche lidmaatschap-lijsten. -

Driftig zette ze dat ‘slechte meisje’, die zich zoo onfatsoenlijk-gedragen hebbende Sientje, aan de deur, en wees die deur eveneens aan den in zijn zelfverzekerd-optreden zich zeer beleedigd-toonenden ‘Jean’-

‘Het zal mevrouw te laat berouwen’ - had hij gezegd. -

Zij, in haar drift, had er toen niet op gelet. Maar daarna, - niet alleen zij-zelve had daarop dien anonymen brief gekregen, die haar naar Brussel dreef om de waarheid omtrent den inhoud ervan te onderzoeken, óók de ministerie-leden collega's waren op die wijze in kennis gesteld met het particulier leven van Zaterdag-tot-Maandag des christelijken ministers Horstenboer; wat erger was nog, ook verscheidene invloedrijke hooggeplaatste liberalen, door Jean op diners wel eens ten huize zijner meesteres gezien, had hij langs dien anonymen weg een wapen in de hand gegeven. - -

Wat hielp het, of Horstenboer al vloekte, dat zijn vrouw toch wel had kunnen wachten tot hij terug was, vóór ze dien knecht aan den dijk zette; met geld had hij dan immers alles kunnen in orde brengen! - 't Feit lag er toe. Mevrouw Horstenboer echter was niet voor niets zich bewust, dat haar takt en haar charme haar veel vrienden in alle politieke kringen hadden gemaakt. Zij was het, die er de voorloopige uitredding op vond, dat haar man zichzelf ziek meldde met rheumatische aandoeningen. Op die wijze behoefde hij zijn collega's niet onder de oogen te komen vóór zij had ‘gewerkt’ voor hem, -

Eduma de Witt glimlachte vergoelijkend bij die arme-zondaar-toespeling der vergevensgezinde echtgenoote.

‘Wij struikelen allen dagelijks in velen’ - - antwoordde hij ironisch. Maar mevrouw Horstenboer, diplomatisch, deed of het hem ernst was, en beäamde met een weemoedigen zucht:

‘Nietwaar! - Oordeelen en veroordeelen kan iedereen. - - Maar als *ik*, die hier toch de naaste ben, kan besluiten, omdat onze christelijke leer het gebiedt, te vergeven, dan waarlijk behoeven anderen toch niet...’ - -

Excellentie maakte een droevig-toestemmende beweging, die als zwijgend zeide hoezeer hij deze christelijke-liefde-beschouwing met haar eens was, maar tegelijk voegde hij er bij:

- - ‘Als Verhaeghen er maar niet óók de lucht van had gekregen; U weet niet hoeveel invloed die heeft onder de unieliberalen, en onder de andere fracties óók; hij is zoo in alle opzichten een man van invloed. Ik ben ervan overtuigd, dat hij het er niet bij zal laten zitten; - - 't een of ander entre-filet in zijn Blad, en het dingetje is aan 't rollen.’ - -

Het bedrukte gelaat van de lieve bezoekster helderde op. ‘O Verhaeghen - voor dien ben ik niet bang,’ haastte zij zich te zeggen. - ‘Met hem speel ik 't wel klaar, dat hij zwijgt.’ - -

Eduma de Witt werd bijna jaloersch. - -

‘Zoo, bent U zulke goeie vrienden met 'm?’ - informeerde hij een beetje zuur. -

Zij keek hem aller-vriendelijkst-onschuldig-geruststellend aan. - ‘Verhaeghen en ik kennen elkaar al van de schoolbanken. U weet, ik ben zoo'n oude Hagenaarster, en hij ook is van onze echte residentie-kringen. - We noemen elkaar bij den naam. - Ik weet zeker, dat hij mij niet zal krenken door zoo'n onkieschheid in zijn courant.’

Daar hadt je het weer; 't was als een vrijmetselarij, die oue Haagsche families onder elkaar! Eduma de Witt voelde het altijd als een soort buitensluiting van hem-zelf, en zijn would-be grootheid, dat hij toch niet geheel en al tot de hunnen, de echte Haagsche high-life-orthodoxie, behoorde - omdat hij nu eenmaal in 't Noorden was geboren en dàár wortelde met zijn friesche-relaties. En hij wist wel, 't was wáár, in zulke gevallen hielpen oue Haagsche families van een zekeren kring elkaar stiekem, liever dan de schandaaltjes onder 't groote jan-en-alleman-publiek te brengen, zelfs al ging het om de politiek. - Toch was hij nog niet geheel gerust, bracht nog in 't midden, omdat hij van een zoo geduchten vijand als Verhaeghen volkomen zeker moest zijn, eer hij iets belóófde:

'Goed, misschien spaart hij Uw man, terwille van U; maar ons overigen zal hij niet sparen; hij zal er een wapen van maken tegen ons, als wij hem, Uw man, sauveeren. - Dan draaìen wij er voor op, voor zijn handelwijze.' - -

'O neen, niet als ik 't hem vraag er gehéél zich buiten te houden. Verhaeghen heeft véél voor mij over, hij is nog in de verte familie ook van mijn zwager; U weet wel, die met mijn zuster Isabelle is getrouwd. Neen, als Verhaeghen Uw éénige bezwaar is, voor hem sta ik U in.' - -

'Maar m'n lieve mevrouw, Uw man kan onder déze omstandigheden toch in geen geval meer met ons samenwerken, zijn collega's onder de oogen komen na die ongelukkige anonyme brievenhistorie; - hebt U daaraan in 't geheel nog niet gedacht?' -

Mevrouw Horstenboer bemerkte, dat zij haar doel ging bereiken. - - Zij keek Excellentie Eduma de Witt zoo aandoenlijkschuldbewust aan, als was zij het, die de straf moest dragen voor haar man's zonden, en ze zei berustend:

‘Natuurlijk, natuurlijk - - daarvan ben ik volkomen overtuigd. - - Dat is het ook niet. - - Het is het vervolg - - de toekomst. Nietwaar, hij is toch nog te jong om zijn politieke carrière zoo ineens te zien vernietigd, voor één misstap - die helaas maar àl te veelvuldig voorkomt in de mannenwereld.’ -

Hier sloeg zij hare zeer-mooie bruine oogen plotseling op, en zag den Excellentie vol aan, met een blik van half droevenis om het zoo zijn van de slechtheid der mannen, half ironie, dat zij van hèm uit zijn jongelui-leven ook wel 't een en ander wist, dat niet in den haak was op dit speciale punt.

Eduma de Witt dacht aan hare uitstekendgearrangeerde diners, waar je zoo lekker at, en alles zoo in de puntjes toeging, en je allerlei invloedrijke en voorname menschen ontmoette door haren grooten kenniskring, zoodat je altijd gelegenheid hadt je relatiën in de een of andere richting uit te breiden, naar die van geld, van aristocratie, van diplomatie, wat je maar wou - om van de steeds aanwezige mooie vrouwen en dito jonge meisjes niet eens te spreken. -

't Zou inderdaad zonde en jammer zijn, als zoo'n huis, en vooral zóó'n beminnelijke en taktvolle gastvrouw, zoo voor den tijd verdwenen uit het maar al te dikwijls stijve en saaie Haagsche gezelschapleven van juist dèze côterie van high-life menschen. -

En, terwijl hij alreeds in zijn hersens zocht naar een geschikten uitweg, hoe Horstenboer te behouden voor de partij, zonder nogtans die àl te brutaal in het aangezicht te slaan, bemoedigde hij haar dan ook met een geruststellend: -

‘Maar dáárvan is immers geen sprake, mijn beste, lieve vriendin - nietwaar, zoo mag ik U toch wel noemen,’ - en hij reikte haar over zijn bureau en ‘Ons Program’ heen een hand, dien zij hartelijk en aangedaan drukte. - - ‘Het spreekt toch van zelf, dat iemand van de gaven en de beteekenis van Horstenboer niet màg verdwijnen in de vergetelheid van het particuliere leven. - Dat màg eenvoudig niet.’ -

‘Ik ben óók nog geweest bij den hoofdredacteur van 't Vaandel en van De christelijke Strijdkreet’ - - accentueerde mevrouw Horstenboer nu. - - ‘U weet’ - weder keek zij Excellentie veelbeteekenend aan - ‘dat wij, mijn man en ik, finantieel, zeer geïnteresseerd zijn bij die Bladen, ze om den wille der goede zaak zéér daadwerkelijk steunen.’ -

De minister begreep dezen wenk.

‘Inderdaad - - in dat opzicht hebben we gròóte verplichtingen aan U,’ - beaamde hij. - -

Mevrouw Horstenboer achtte nu het terrein genoeg vóórbereid om het erop te wagen:

‘Je hoort van zulke heeren-journalisten altijd wat nieuws’ - veranderde zij schijnbaar ineens haar discours, zoodat Eduma de Witt er verbaasd van opkeek wáár ze nu ineens heen wilde. - ‘Weet U dat van der Hooge*) héél beslist kanker heeft - - 'n questie van 'n páár maanden, méér niet’ - -

Ze zagen elkaar aan. - -

Eduma de Witt had begrepen - bewonderde innerlijk, omdat hij-zelf een handig diplomaat was, het talent van deze vrouw in ditzelfde opzicht. - ‘God wat had die Horstenboer dáármee geboft! Met zoo'n hulp neven zich in zijn carrière!’

‘Ja, dat wist ik,’ beaamde hij. - Toen, met een loenschen blik naar haar, die zeide: ik heb begrepen:

*) Zie 1ste hoofdstuk.

‘'N mooie betrekking, die dan vacant komt: lid van den Raad van State - - 'n héélaangename positie óók.’ - -

‘Ik ben er zeer van aangedaan’ - loog mevrouw Horstenboer, die het feit allang wist, evenals heel den Haag, maar het noodig vond zich een houding van onschuld te geven, nu zij zag, dat ze was begrepen. - Ze vond het, in haar gedistingueerdheid, een vulgair iets zóó duidelijk te laten merken, dat ze sjacheren kwam over een nog niet eens lediggeworden plaats, al was degeen die er op zat dan ook niet veel meer dan een door zijn vroegere uitspattingen verrottend half-lijk: -

‘Van der Hooge kwam indertijd veel bij mijn ouders aan huis. Later heb ik hem wat uit het oog verloren. - Enfin, wij willen hopen, dat de Heer hem bijstaat in deze zware dagen.’ -

‘Hij heeft anders niet veel geleefd daarnaar,’ spotte Eduma de Witt, die den man, bij wien hij in diens gezonde dagen graag dineerde om diens fijne tafel, nu meedoogenloos losliet, nu hij aan den rand van het graf al niet méér waard was voor de achterblijvenden dan het cadaver, dat hij weldra zou zijn. - - ‘U weet toch, hij is alleen om z'n groote rechtskundige kennis benoemd indertijd; om zijn particuliere antecedenten is er nog al wat te doen geweest zelfs om zijn benoeming.’ -

‘Ja, mijn man heeft me ook altijd gezegd, dat hij een zeldzaam scherpzinnig jurist was in zijn tijd, van der Hooge’ - beaamde mevrouw Horstenboer, die het gesprek op het doel van haar komst wilde terugvoeren, door haar echtgenoot er weer in te pas te brengen. -

‘Juist, juist; wie kan daar beter over oordeelen dan onze minister van justitie - zelf zoo'n uitstekend rechtsgeleerde.’ - - - -

Toen, als vervolgde hij een inwendigen

gedachtenloop: - - ‘Natuurlijk, als de zetel vacant komt van Van der Hooge, moet er wéér 'n jurist benoemd worden - dat kan niet anders.’ -

‘Dat meende de hoofdredacteur van het Vaandel óók’ - insinueerde mevrouw Horstenboer, en zag onwillekeurig dankbaar op naar het krulkoppige portret van den Leiderhoofd-redacteur, die deze beide betrekkingen in zich vereenigde op dat oogenblik. -

Nu wist Eduma de Witt genoeg om te durven beloven. -

- - ‘Weet U wat *ik* U zou raden mevrouw,’ zei hij, ineens den schijn aannemend alsof hij aan Horstenboers ziekte geloof sloeg - ‘de lucht in ons koude, kille vaderlandje is niet goed voor rheumatiek-lijders - onze huisdokter zei me dat óók nog dezer dagen - waarom gaat U beiden niet 'n paar maanden naar 't Zuiden - - - tot herstel van Uw mans gezondheid.’

- - Zij zag hem vragend, onzeker, aan; ‘Dat had ik-ook half en half gedacht, maar er moet toch eerst een einde, een oplossing - -’

Hij deed of hij haar niet hoorde, niet begreep. - - ‘Ach wat - voor ziekte moet alles wijken, nietwaar! Wij zijn in de wereld om elkaar te helpen. - Terwijl Horsten boer weg is kan een van de collega's toch immers zoolang zijn ministerie behandelen - dáárop is wel een schikking te maken nietwaar, met kolonieën b.v. - En, mocht het zijn’ - voegde hij er zeer veelbeteekend aan toe, - ‘dat zijn gezondheid niet zich herstelt, dat hij beter doet een zoo druk en inspannend ambt als het tegenwoordige neer te leggen, nu, dan kan hij dat immers bij zijn terugkeer beslissen. - Over enkele weken is dat óók nog vroeg genoeg.’ -

Zij knikte hem toe - - stond op, begrijpend, dat ze nu niet meer van zijn tijd behoefde te vergen, nu 't zaakje in orde was. -

‘Ja, ik geloof dat U daaraan gelijk hebt, dat inderdaad mijn man niet deugt voor déze zware betrekking op den duur’ - betoogde zij op hàre beurt reeds vooruit. - -

‘We kunnen dan in elk geval nog eens probeeren wat het Zuiden uitwerkt, en anders is het maar het beste, dat hij heengaat, en een kalmer werkkring krijgt.’ - -

‘Natuurlijk, een kalmer werkkring, dat spreekt van zelf. Iemand als Horstenboer mag het land niet missen.’ -

- Het was nu, terwijl zij stond, over en weer handdrukjes en glimlachjes. 't Zaakje was kláár.

Terwijl zij in den gang - Excellentie-zelf liet haar uit - zich omkeerde, zei ze nog, om Eduma de Witt te binden, door zijn halve belofte dadelijk te plaatsen hier en daar:

‘Ik rijd nog even aan bij Mullerts. Hij is van-ochtend zoo hartelijk naar den toestand van mijn man komen informeeren, en dan ook bij Uw aanbidder-tweede-ik, Westes[*)]; - - en dan schrijf ik van avond dadelijk naar 't Vaandel, dat we waarschijnlijk op reis gaan, voor mijn man's gezondheid.’ - -

Eduma de Witt boog haar hoffelijk in 't rijtuig. - - ‘Uw dienaar, lieve vriendin, in alle opzichten Uw dienaar,’ bevestigde hij nog eens zijn afspraak. - -

Een paar dagen later bevatte Het Vaandel een in den voor ‘de kleijne luijden’ zoo bijzonder pakkenden stijl van den hoofdredacteur vervat entrefilet, dat melding maakte van den helaas plotseling zeer verergerden toestand van den minister van justitie Horstenboer; waardoor deze op geneeskundig advies genoodzaakt werd aan de Rivièra, denkelijk te San Remo of in Menton, eenige maanden volslagen

*) Zie eerste hoofdstuk.

verandering van lucht te gaan zoeken. De ziekte, hoewel niet levensgevaarlijk, was toch van ingrijpenden aard, vooral ook, omdat de Excellentie zich, door den ernst waarmee hij zijn taak opvatte, had overspannen en in alle opzichten volslagen rust behoefde. - - Het artikeltje eindigde met een handige inlassching van de mogelijkheid, dat de drukke werkzaamheden van den minister wellicht op den duur te véél zouden vergen van des heeren Horstenboer in 's landsdienst geschokte krachten, maar gaf de verzekering hoe ons christenvolk vurig bleef hopen toch in geen geval zulk een groot juridisch talent te zullen moeten verliezen, daar zonder twijfel iemand van zoo groote gaven, en zooveel werk-lust, zich ook langs anderen weg nog zou kunnen weten nuttig te maken voor den lande.

En het slot was in de in het Vaandel gebruikelijke tale Kanaäns: ‘Gode bevolen; de Heere geleide U op al uwe wegen, en brenge U behouden terug op de plaats en in den werkkring, dien Zijn hooge wijsheid u toebedeelde, en waarop gij voor Zijn eer zoo trouw arbeidt.’ -

Causerie uit Amsterdam.

Een nieuw boek van Dr. Fred. van Eeden. - Zoo zag dan eindelijk van dezen schrijver, die reeds zoovele werken, zoowel in proza als in dichtvorm, het aanzijn gaf, weer eens een boek het licht, dat zeer zeker van ieder ernstig mensch de aandacht verdient.

Van Eeden heeft ons wel zeer lang laten wachten op een nieuw werk wat weer eens

eenige waarde zou hebben na de hiervoor verschenen werken, zooals ‘IJsbrand’, ‘Minnestral’, het door de Nederl. Tooneelvereen. alhier opgevoerde tooneelstuk en de enkele courantenartikels, welke allen de tolken waren en de klaagliederen deden weergalmen van een teleurgestelde en ondanks dat, toch allen nog als 't ware overvloeiden van de naweeën van een idée-fixe.

‘De Nachtbruid’, zoo heet dan de bedoelde nieuwe uitgave, - hetwelk nog als toelichting met zich voert: ‘Gedenkschriften van Vico Muralto’ - is eindelijk weer eens een boek, waarin de dichter aan het woord is, niet zoozeer in den letterlijken zin, doch meer in de hoedanigheid van een beter mensch. Het mag ons allen dan ook ten zeerste verheugen, dat deze schrijver, zoo nog niet geheel en al, dan toch reeds een heel eind op weg is om terug te komen van zijn eigenaardig bekrompen, idealistisch pogen tot rechtdoen en verbeteren, wat nu reeds zoo jammerlijk ontaard is in absurdheden als bijvoorbeeld zijn Amerikaansch tucht-kolonisatie-plan, maar, zooals uit dit boek weer blijkt, op een kleine uitzondering na, langzaam aan weer terugkeert tot de leer zijns geestes, in welks klanken zooveel meer bevrediging en troostrijks ligt, dan in het twistbrengend zoeken en pogen.

En Vico Muralto brengt waarlijk iets troostrijks aan allen, die meenen niet voor niets te leven, en die zich aan dit, zooal niet nieuwe, dan toch heel veel nieuws brengend Evangelie zullen kunnen laven in oogenblikken van moedeloosheid en neerslachtigheid.

Als aanhef voor zijn auto-biografie geeft Vico Muralto een inleiding, waarin hij het Noord-Hollandsche visschersplaatsje beschrijft, waarheen hij, door een geheimzinnig verlangen om op het plekje te wonen waar hij zijn wezenlijk geluk, nog zoo kort geleden gevonden heeft, gedreven werd en er nu zijn laatste levensdagen doorbrengt.

't Is niet om den romanvorm van dit boek te bespreken. Ieder die het boek leest, moet voor zich zelf maar uitmaken in hoeverre de inkleeding iets te maken heeft met de tendenz, ja, of het zelfs wel verkieslijk was, het in romanvorm te publiceeren. Het is hier meer in 't bizonder een aankondiging en aansporing om dit nieuw verschenen werk te lezen, wàt ook het oordeel der pers moge zijn. Want wat een zoo belangrijk vraagstuk als hier ‘het rijk der droomen en wederverschijningen’ geldt, mag niet aan het oordeel der critici alleen worden onderworpen, doch behoort volstrekt door ieder menschelijk wezen afzonderlijk nagegaan, onderzocht en overwogen te worden - indien hij de gave der droomen en waarnemingen bezit en niet is zooals Vico Muralto van den Hollandschen makelaar zegt, die nooit heeft geweten wat droomen zijn en zich zelf voor een heel gewikst en schrander mensch aanziet; of van den dikken, jovialen, Hollandschen docter, die aan alle droomen een pathologische beteekenis geeft en als beste medicijn daartegen aanbeveelt, het gebruik van een fijne sigaar en een stevige rumgrog vóór het naar bed gaan, of den droomloozen sjacheraar, die alleen de droomwonderen op de schilderijen van een Rembrandt of Ruysdael bewonderen kan, omdat zij zooveel duizend of honderd guldens vertegenwoordigen. En de vergelijking die hierop volgt tusschen den loggen, dommen Hollandschen boer, die weinig meer weet dan dat hij slapen, werken en eten moet en daartegenover den Piëmonteeschen geitenhoeder, die vóélt, zònder zijn heldere tenorstem in die streken niet thuis te hooren, is een uit de vele passages, waarmede dit boek doorvlochten is en waardoor men zoo niet aanhoudend, dan toch vaak neiging gevoelt, uit louter genot, dergelijke pagina's te herlezen.

***

Wat wil men nu eigenlijk? Kort geleden heeft de Bond van Nederl. Onderwijzers een adres aan den Raad gezonden, welks inhoud mij onbekend is gebleven, doch de strekking van het verzoek wel kon vatten.

Echter, tegelijkertijd met dat ingekomen adres, dienden B. en W. een voorstel in, om hoofden van kleine scholen (L.O.), voor de klas te brengen. Dit voorstel is na een nietszeggende discussie (hoewel er heel wat woorden aan zijn verspild) aangenomen, met welken uitslag twee partijen zich hebben verblijd met een doode musch.

Want wàt het motief was van B. en W., dat hen noopte tot het indienen van bovengenoemd voorstel, nog wel buiten allen invloed om van het adres van den Bond van Nederl. Onderw., weet ook nu nog niemand. Eerst werd een beschuldiging of verdenking geopperd, als wilde men door dezen maatregel de gemeentekas een voordeeltje bezorgen door de overbodig-wording, bij aanneming van het voorstel, van één onderwijzer op elke kleine school. Maar och lieve, dit motief

heeft, volgens de besprekingen, nu wel voorgezeten tijdens de behandeling van diezelfde kwestie in 1903, maar thàns, na zes jaar, mag dit niet meer gelden. Want ieder zou het onbillijke van zoo'n denkbeeld direct inzien; waar voor het O.L. onderwijs al zóó bitter weinig op de begrooting wordt uitgetrokken, zou men dááraan nu nog willen knabbelen? Is het alreeds niet treurig, dat het O.L. onderwijs zóó onvoldoende is gebleken, dat zeker 70 à 80 procent van de kinderen, die het zoogenaamd 'loflijk ontslag' haalden, niet eens voldoende de Hollandsche taal machtig waren? Dat vlug-begrijpende en makkelijk leerende kinderen, die het geluk hadden na de O.L. school een cursus te mogen volgen op de H.B.S., daar ver beneden het middelmatige bleken te zijn? Neen, dat eerstgenoemde motief kàn niet bij B. en W. hebben voorgezeten, en daarom verheug ik mij dan ook ten zeerste, dat het voorstel B. en W. niet 'gekelderd', doch met 5 stemmen meerderheid aangenomen is, want al blijft het nut er van voor ons nog zoo duister, wat de Mr's en Dr's ons zeggen dat goed is, zal wel goed zijn.

En evenzoo wil ik de linkerzijde, de sociaaldemocraten, mijn deelneming in hun vreugde niet onthouden, want de aanneming van dit voorstel, zij hebben dit duidelijk laten blijken, is voor hen een waar succes geweest. Van 'links' waren zij plotseling 'rechts', en op een kleine uitzondering na, het roerend eens met B. en W. Dit is 'taktiek' om tot het 'groote doel' te komen, wat de Bond van Nederl. Onderwijzers voorstaat. Men vergeve mijn hier misschien wat al te grove ironie. Niet dat ik op het beginsel iets zou willen afdingen, want als 't mij vrij stond, zou ik daar heel veel ten voordeele van hebben te zeggen. Maar wat mij in deze zoozeer frappeerde, dat is de toch wel wat al te dwaze goedgeloovigheid om zich zoo bij den neus te laten pakken en zich door hun zoo in alle opzichten tegenstrevende Christelijke vijanden te laten voorzeggen: 'Zie nu toch, hetgeen wij u voorzetten, heeft reeds den schijn van een voorproefje uwer voorgestane democratische inrichting der school, is het niet zoo; hebt ge ook maar een enkel bewijs van het tegendeel?' Waarop hunnerzijds geantwoord werd: 'Ja, ja, ja, het is zoo, wij weten er niets tegen aan te voeren en wij zijn u daarom zoo dankbaar!'

En dat, terwijl het aangenomen voorstel in het minst niets heeft uit te staan met het collectieve schoolprogram der Sociaal-democratische onderwijzers!

Wat bittere bespotting!

***

De 'Bijenkorf' op het oude beursterrein. - 'La Bonheur des Dames', zoo noemde Zola het reusachtig mode-magazijn, hetwelk de energieke Mout, de kenner van het zwak der vrouw, zoozeer uitbreidde, dat het alle omstaande gebouwen opslokte en ten slotte een geheele Parijsche straat besloeg, en waarin door de koopzucht der coquette Parijsche dames voor millioenen werd omgezet. Het was slechts een beeld, een voorstelling met hoe groote sommen en strijd de schoonheid gepaard gaat. Maar zij was niettemin zeer juist geteekend.

Welnu, het moge in dien tijd een beeld der toekomst voor het groote Parijs geweest zijn, een opkomende wereldstad als ons Amsterdam komt dat beeld in werkelijkheid alreeds zeer nabij, want zoo'n reuzenpaleis zullen wij nu ook eerstdaags hier in Amsterdam bezitten. En wat deze inrichtingen kunnen presteeren, kan men zien,

wanneer men het nieuwe gebouw van de ‘Bonneterie’, dat zich uitstrekt van de Kalverstraat tot het Rokin, eens aanschouwt en hetgeen in haar étalages prijkt. En ook het lage houten gebouw, dat ‘De Bijenkorf’ als hulpmagazijn heeft opgetrokken op het oude beursterrein, doet weelderig aan, zoowel het smaakvol opgetrokken gebouw zelf, (wat men natuurlijk in haar qualiteit als hulpgebouw niet al te groote eischen mag stellen) als de prachtvolle damesartikelen.

Dit oude beursterrein nu, waarvan thans het toch reeds vrij groote hulpmagazijn der ‘Bijenkorf’ nog maar een klein geheel beslaat, is eindelijk aan den eigenaar van dit modemagazijn voor de respectabele som van 825.000 gulden afgestaan, voor den bouw daarop van een modepaleis, nog wel niet zoo groot als ‘La Bonheur des Dames’, en nog niet van onder tot boven volgeladen met damesmode en-weelde-artikelen, dan toch voorloopig over de geheele oppervlakte van de gelijkstraatsche verdieping, terwijl de bovenverdiepingen (vijf in getal) zullen geëxploiteerd worden voor kantoorlokalen en het dak zal ingericht worden om als zomertuin dienst te doen, waar de dames, na hun inkoopen in het magazijn gedaan te hebben, met een lift eventjes naar boven kunnen wippen, om zóó uit het gekriewel tusschen echte Brusselsche

kant, robes, blouses, ja wat al niet meer, in een paar minuten tijds tusschen bloemengeur en laag geboomte hun afternoon-tea te nuttigen. Mijn liefste wat wilt ge nog meer?

Met dat al heeft het stadsbestuur er een aardig voordeeltje uitgeslagen en komt het langdradige Damvraagstuk een heel klein eindje verder tot haar oplossing.

DE V.

Ingezonden stukken.
Buiten verantwoordelijkheid der Redactie.

Nijmegen, 6 Dec. 1909.

Hooggeachte freule.

Eene tijdelijke ongesteldheid heeft mij belet U vroeger plaatsing te verzoeken voor eenige woorden van hartelijken dank mijnerzijds voor Uwe gewaardeerde beóordeeling van den roman ‘der Sohn der Hagar’, voorkomende in het nummer der Hollandsche Lelie No. 19 van 10 November j.l. - In een Leesgezelschap van 60 leden zijn de opinie's over een roman somwijlen zoo uiteenloopend en tegenstrijdig, dat het een' Directeur zeer moeilijk valt een ieder een bevredigend antwoord te geven. Dit is dan ook de reden, dat ik de vrijheid nam nogmaals eenige oogenblikken van Uwen kostbaren tijd in beslag te nemen, om Uwe beóordeeling te mogen weten over genoemden roman, eene beóordeeling waaraan ik en zeer velen met mij zeer groote waarde hecht.

Ieder lid der Hollandsche Lelie kan zich dan ook gerust tevreden stellen met Uwe beóordeeling, waarmede ik het ook geheel eens ben, vooral Uwe karakterbeschrijving van daarin voorkomende personen, inzonderheid van Gottlieb, den ouden knecht.

Zeer aangenaam was het mij te vernemen, dat de 3 weken rust, door U genoten, U goed hebben gedaan, en U de gewone bezigheden met de Holl: Lelie kondet hervatten.

Met vriendelijke groeten
Hoogachtend
‘VESTA.’

Gedachtenwisseling.

Uitstraling.

Gaarne zou ik vernemen of de symphatieke of onsymphatieke uitstraling, of schaduwwerping van de mensch, door anderen - evenals door mij - erkend wordt: verband te houden met den levensduur, en dezen naar den aard der uitstraling is te benaderen. Gaarne zou ik mij aansluiten, in deze richting van onderzoek voort te werken.

2°. of van Spiritualistische zijde iets gevoeld wordt voor mijne, stellige meening dat het ergens aanwezig zijn van een overledene's geest zoodanig kan worden verklaard dat de uitstraling in dat centrum tijdens het leven daar heeft plaats gehad; en evenals de zonnewarmte na zonsondergang in een gebouw is blijven hangen, óók

die *menschelijke* uitstraling de omgeving is blijven drenken en zoodanig bedwelmen, dat we evenals van de zonnewarmte de bol-eigenschappen benaderen, onzen geest door die bedwelming zich een beeld schept, een geest ziet?

3°. Is er een Levensverzekering Maatschappij, welke mij in staat wil stellen onder een of ander voorwendsel hare cliënten te bezoeken, om rapport uit te brengen omtrent levensduur, als proef-resultaat-bewijs? Adres Redactie v/d Lelie.

H. VAN HOLK.

Rotterdam, den 16 November 1909.

Geachte Redactie!

Mag ik Eer hebben U eene plaatsruimte in Uw *H.L.* te verzoeken tenéinde de Heer *H. van Holk* van antwoord te dienen op zijn critiek over mijn Art. *Duitsche Greet* voorkomende in de H.L. No. *10* Sept. j.l. Hoffelijk dank daarvoor.

Ronduit gezegd, ik begrijp het doel van het schrijven van den Heer *van Holk* niet goed en zou moeten besluiten dat hij mijn Art. niet goed gelezen heeft. Ik heb *uitsluitend* over *Duitsche Greet* geschreven en gezegd dat in dergelijke huizen als van *Duitsche Greet* etc. wetende welk bedrijf daar uitgeoefend wordt nu en dan een flink georganiseerde politiemacht een inval moest doen om zich te overtuigen dat geene overtredingen plaats hadden en dat de voorschriften op die huizen gegeven nauwkeurig worden opgevolgd, nu wil ik er nog bijzeggen dat zulks in het belang der maatschappij en volksgezondheid zeer gewenscht voorkomt. Volstrekt is het mijne bedoeling niet dat invallen naar willekeur in andere huizen gedaan worden, eerstens is het in tegenstrijd met de vrijheid en het is volslagen onzin, maar alleen, ik herhaal het nog eens, in die huizen á la *Duitsche Greet*, ja dat is noodzakelijk. Dat de houdster dier huizen het onaangenaam zoude vinden als daar onverwachts een inval plaats heeft, evenzoo hunne bezoekers dat is te begrijpen, want allicht kon men bij een dergelijke inval een overtreding constateeren, waarvan het gevolg zoude zijn dat procesverbaal werd opgemaakt, en tengevolge daarvan de houdster met de bezoekers zich voor den rechter moesten verantwoorden. Nu ben ik in mijne meening nog meer na dien tijd versterkt dat dergelijke invallen in huizen á la *Duitsche Greet* noodzakelijk zijn naar aanleiding van hetgeen ik in een *Haagsche courant* voor eenige tijd geleden las, nl: Een buitenman had door tusschenkomst van een ander zijn minderjarige dochter in dienst in *den Haag* gekregen. De buitenman toog, omdat hij van zijn dochter uit hare dienst niets vernam, op onderzoek uit en werd bij dat onderzoek geassisteerd door de politie en wat bleek nu uit dat onderzoek dat zijne dochter zich met nog 2 minderjarige meisjes in een huis á la Duitsche Greet zich bevond opgesloten bijna naakt op een bovenkamer. De madam onderschepte de brieven van de meisjes zoo, dat de ouders niets van hunne kinderen vernamen. Vraag aan den Heer *H. van Holk.* Is nu een onverwachte politie-inval in die huizen iets overbodig, ja of neen. Nu ik toch over invallen schijf wil ik nog iets zeggen wat nu wel direct geen inval

is maar meer onder bezoek gerangschikt kan worden n.l. dat alle finantieele instellingen daar ook onder begrepen Levensverzekering Maatschappijen, zieken en begrafenisfondsen op onverwachte tijden door de justitie bezocht moesten worden om zich van den goeden gang der zaken te overtuigen en of alles haaksch is. Men kent de geschiedenis van de *Arnhemsche bankvereeniging* en nu weer die van *de elf Provinciën*, die de laatste niet kent leze *Controleur 6 Nov. j.l.* het Art. *Debacle de elf provinciën.* Is nu een bezoek of inval zoo U het noemen wil mijnheer *v. Holk* ook overbodig. (Er zijn flinke instellingen, voor die is zoo een bezoek een reclame.) Wellicht is de *R.* v.d. *H.L.* wel bereid hare conclusie te willen mededeelen dat geeft wrijving van gedachte, en het publiek kan zich dan nog des te beter de zaak indenken.

Hoogachtend,
UEdw.
K. SCHRAVER.
Gep. 1 Lt. pl. adj.

Over Toilet en wat ermede in verband staat.

Reisplannen.

Onze hoofdredactrice verzoekt mij, naar aanleiding eener tot haar gerichte particuliere vraag, een artikel te willen maken over de voor het Zuiden, de Riviera, méést geschikte kleeding. Nu, zij schrijft mij zoo dikwijls dat er géén plaats is voor mijn werk, dat ik dubbel blij ben thans door haar opdracht weer eens iets van mij te kunnen laten hooren. -

Het Zuiden! - - De hollander, die er voor het eerst heengaat, denkt daarbij aan zomerzon en zomerwarmte, aan bloeiende bloemen, en aan zitten op een bank aan de middellandsche zee - - en pakt een paar dunne zomer-japonnetjes in, en een zomerhoed van 't vorig jaar -, en, te Nice, te Menton, te San-Remo, te Monte-Carlo, waâr dan ook aangekomen, valt zij in dit voor het klimaat aldaar geheel ongeschikte en geheel niet de rigueur-toilet jammerlijk op; maar, wat nog veel erger is, zij loopt te rillen van de kou, ergert zich, dat dit nu het hooggeroemde Riviera-klimaat héét, deze koelheid, en eindigt drie tegen een met koude te vatten en een gedeelte van haar reisgeld achter te laten aan een of anderen steeds zeer duren dokter. -

Ik herinner mij, hoe ik, bij een mijner séjours in 't Zuiden, twee hollandsche jongedames heb gadegeslagen, die het type opleverden van zulk een dwaze vergissing. - Zij liepen in December, als het, óók aan de Riviera, maar een páár uurtjes van den dag warm is, en dan nog alleen in de zon, in witte neteldoekjes en fleurige katoentjes; - zij hadden luchtige zomersche Liberty-dassen gestrikt om zwierige Panama-hoeden; - zij hadden zich ten overvloede uitgedoscht met goedkoope, witte reismantels van véél te dunne voile-stof, die na één week reeds een verdachten goren tint kregen; - en iedereen keek haar na, lachte haar uit, maakte minder vleiende opmerkingen. - Toen het eigenlijk voorjaar, in Maart ongeveer, begon en ook andere menschen zich dunner en lichter begonnen te kleeden, toen was die veel te opzichtige en geheel onpractische quasi-elegance verlept en verflenst, (het geld ontbrak haar blijkbaar, als de meesten onzer, om zich geheel opnieuw uit te dosschen), en zoo was het einde, behalve nog een ongesteldheid van een harer, dat zij er, op den tijd waarop hare lichte

zomer-toiletjes althans *gedeeltelijk* hadden kunnen dienen, afgetakeld en armoedig uitzagen; al hetgeen had kunnen worden vermeden, indien zij heel-gewoonweg hare hollandsche winterkleeding uit Holland hadden meegebracht, nevens dien overigen opschik.

Want, *dat* is voor hen die December, Januari, Februari, in het Zuiden willen vertoeven een hoogst-eenvoudig, en toch zoo veel-verwaarloosd voorschrift: *meebrengen de winterkleeding.*

Heusch, het is overdreven, het is zelfs dwaas, het bij vele hollanders ingevleeschte ideé, dat een Riviera-reis meebrengt de onkosten van ‘zooveel extra-toilet-moeten-maken’, waaronder dan wordt verstaan het aanschaffen van allerlei even ongeschikte als onnoodige luxe van lichte japonnen, en strooien hoeden, en kanten fichus, en wat niet al van op een zomer-badplaats veel-gedragene, maar in Nice en Monte-Carlo en Menton geheel niet op hare plaats zijnde zomer-drachten. - Een gewone toerist, die in de wintermaanden eenige weken in 't Zuiden denkt te vertoeven, hetzij in een hôtel, hetzij in een pension, hetzij in verschillende plaatsen, hetzij in ééne slechts, kan niet beter en verstandiger doen dan wanneer zij meeneemt voor dagelijksch gebruik een winter-wandelpak, eenvoudig en onopzichtig, géén bont-jacquette natuurlijk, maar een wandelcostuum van laken, cheviot, of serge, daaronder een wollen blouse (onvermijdelijk om mee te nemen voor vele koude dagen), bij mooier weêr een dunnere, van zijde of iets aanverwants. Verder voor 's avonds aan het

diner een gekleedere japon, blouse en rok is in een pension voldoende maar in een fashionable hôtel niet gekleed genoeg, tenzij voor jonge meisjes en voor opera en dergelijke gelegenheden iets in denzelfden geest van 'gekleedheid.' Onontbeerlijk is een warme bont-boa (geen mof) of bont-kraag, of zoo iets, die men, als men in de zon zit kan afleggen, maar *moet* meenemen bij rijtoertjes en op verdere afstanden. Wat het artikel hoeden betreft, niets is dommer en meer provinciaal dan in December of Januari en Februari in het Zuiden te komen met een vóórjarigen hollandschen zomerhoed. Want ten eerste draagt men daar in die maanden géén zomerhoeden dan uit nood, uit gebrek aan chic, en ten tweede is een hoed, die in Holland nog geheel *in* de mode is, er in Nice en Monte-Carlo al lang uit, als hij van 'n vorig jaar dateert. -

Veel eleganter èn veel practischer is het daarom een nieuw-modische winterhoed op te zetten, en, hetzij een tweeden, méér eleganter, voor beter mee te nemen, hetzij zich, als het weder zich daartoe leent, want het eene seizoen is veel zonniger en vroegtijdiger lenteachtig dan het andere, in Nice of Menton een geheel up to date zomerhoed erbij aan te schaffen, die dan kan dienen voor Monte-Carlo, of voor zonnige uurtjes aan de promenade des middags langs het strand, of ook bij een of ander bepaald toilet, b.v. wit serge, wit laken, of iets van dien aard. Want, wie prijs stelt op chic, die is een wit wandel-costuum in zulk een stof absoluut aan te raden. Wit en crême tailleur-costumes worden nergens zooveel gedragen en komen zóó tot hun recht als aan de Riviera, maar men late zich niet verleiden wit-*linnen* of aan verwante lichte zomer-pakjes mee te sleepen. Dit staat niet alleen veel te koud, maar óók vulgair in de hoogste mate. Ook zij er de aandacht op gevestigd, dat ik hier bepaaldelijk spreek van wandeltoiletten en tailleur-costumes; gekleede-japonnen zijn namelijk op straat eveneens veel te dun en te zomerachtig om ook maar in de verste verte gedistingueerd te zijn. De gedistingueerde étrangère heeft een donker, maar vooral *goed*-zittend tailleur-costuum, met een mooi bont, en een winterhoed naar den laatsten smaak, en, bij mooi weder, een dito toilet in wit of crême laken; gesoutacheerd is dezen winter veel mode, met lange jacquette, en gecompleteerd door een naar gelang van het jaargetijde gekozen winter-*of* zomerhoed. -

Goed-zittende kleeren, naar den laatsten smaak, daarop zij den nadruk gelegd; aan de *détails* herkent men overigens de vrouw van smaak, die véél reisde; b.v., bruine en grijze schoenen, die minder stof aannemen dan zwarte, zijn bij sommige kleuren van japonnen zeer mooi en elegant, óók practisch; maar onder zwarte rokken vloeken zij, en doen integendeel lomp aan. Wie daarom zich niet de luxe kan veroorloven van allerlei soorten van schoenen, die doet beter één paar elegante zwarte leeren laarsjes of dito half-schoenen mee te brengen dan drie of vier grove bruine of linnen half-versleten voetbekleedingen. - Juist op het punt schoeisel is men aan de Riviera zeer oplettend. Sleeprokken op straat zijn natuurlijk even onpractisch als leelijk, maar de 'fussfreie' japon van den gemaakte-kleeren winkel, die veel te kort is gewoonlijk voor zoo menige reeds wat corpulente vrouw, maakt op de promenade den indruk van een *onding* van belachelijkheid. Men zorge daarom dat de rok precies van den grond staat, mèèr niet. - -

Een parasol moet óók in de wintermaanden niet worden vergeten, daar de zon, *als* zij er is, zeer steekt. Kleine bijzonderheden van fijne kragen, dito manchetten, van kant, enz. geven steeds aan elk toilet het ware cachet; hier moet de persoonlijke smaak der draagster zichzelven weten te raden. -

Bij het meenemen van een flinken grooten toiletspiegel heb ik mij-zelve steeds zeer wel bevonden; al munten fransche hôtel- en pension-kamers juist in dit speciale opzicht uit boven die van Duitschland en Zwitserland, toch is het steeds wenschelijk een eigen verzetbaren spiegel bij de hand te hebben, dien men bij het kappen enz. naar het licht kan draaien of wenden zooals dat noodig is. -

Ik heb natuurlijk niet gesproken in dit artikel van hen die bepaaldelijk willen meedoen met het uitgaan-leven in de groote hotels; wie mij daaromtrent om raad wil vragen zal ik echter gaarne beantwoorden; in het algemeen zij ook aan hen gezegd, dat zij zich voor op straat komen moeten houden aan mijn hier gegeven voorschriften, op straffe van anders een ordinairen indruk te zullen maken, terwijl voor de rest, voor het in de groote hôtels zeer ontwikkelde pret-leven, aan te bevelen is althans één gedécolleteerd toilet mee te brengen voor bals en grootere feesten, en verder meerdere lichte avond-toiletten (ook voor oudere dames is dit noodig), die allen zonder voorbehoud moeten zijn geheel

up to date en geheel frisch; écharpes, avondmantels, in een woord alles wat mode is, komt voor zulk hôtel-samenzijn in aanmerking, kan echter in Nice, ook in Menton, veel beter gekocht worden dan in Holland-zelf, tenzij bij enkele geheel up to date winkels in den Haag of Amsterdam, waarvan ik gaarne adressen wil geven.

Nog zij gewaarschuwd dat men voor het carnaval en de bloemen-corso's zich *niet* mooi moet maken, maar integendeel uiterst eenvoudig en vooral niet opvallend voor den dag moet komen, daar de volte en het gedrang ontzettend zijn, zoodat men niets van elkanders chic toch ziet, terwijl bovendien de bloemen waarmee men wordt geworpen vlekken dikwijls, en de trams, de gehuurde zitplaatsen, etc., etc., lang niet altijd schoon zijn bij zulke gelegenheden, waarbij iedereen op de been is. In het carnaval is het zelfs wenschelijk bepaald oude plunje aan te trekken - ook al weer tenzij men behoort tot een of ander uitgaand hôtelkringetje.

Het spreekt van zelf dat deze algemeene regels zich nog laten aanvullen in allerlei opzichten. Ik wil gaarne, indien men daarom vraagt verdere inlichtingen verschaffen; gelijk ik begon met te zeggen, het is een geheel onnoodige dwaasheid zich voor het zuiden te willen uitrusten met een quasielegantie van zomer-opschik; veel beter en veel practischer is het te zorgen voor een gedistingueerde winterkleeding, die niet àl te warm is, zooals een bontmantel; (ofschoon ook deze, om hem àpart mee te nemen, een zeer aanbevelenswaardig bij-artikel blijft, voor rijtuig-tochten, enz.)

Redactrice toilet.

Het is in het belang der Lelielezeressen zich, bij het gebruik maken van adressen, te beroepen op deze correspondentie in dit blad.

Correspondentie toilet.

‘**Lottchen**’. - Ik heb, door het voortdurend plaatsgebrek, nog steeds geen gelegenheid gehad U de goede ontvangst van Uw vriendelijken ‘bedank’-brief te melden. Natuurlijk is het voor mij een aangename voldoening te hooren, dat mijn recommandaties U zoo hebben bevredigd, dat het corset van de firma Huyser, Amsterdam, ‘wel duur, maar ook onverslijtbaar is’, en zoo geheel zijn model behoudt, en dat ‘de hoed der firma van Dooren uit den Haag, Hoogstraat, de algemeene bewondering wekt Uwer kennissen, en ook in Wiesbaden geheel en al overeen kwam met de laatste mode’. - Nogmaals vriendelijk dank voor Uw moeite. Een volgende maal hoop ik U niet zoolang te zullen laten wachten op een levensteeken terug.

REDACTRICE toilet.

Correspondentie van de redactie met de abonnés

De redactrice van de Holl: Lelie brengt ter kennis van de lezers van dit Blad, dat zij géén manuscripten, of brieven, haar naar aanleiding der redactie-aangelegenheden toegezonden door niet-abonnés, kan beantwoorden langs **particulieren** weg. De correspondentie in dit Blad dient zoowel tot de beantwoording van brieven, als tot de mededeelingen betreffende aangenomen en geweigerde bijdragen, en zij, die zelve geen abonné of abonnée zijn, kunnen dus niet verwachten langs een anderen dan den correspondentie-weg te worden beantwoord. Wanneer zij door leesgezelschapkring, of samen-lezen, of op welke wijze dan ook, gelegenheid kunnen vinden de correspondentie-rubriek te volgen, dan is de redactrice bereid hen dáárin te beantwoorden.

Op dezen regel wordt voortaan *géén uitzondering* meer gemaakt, en afzonderlijke nommers, correspondentie-antwoorden aan niet-abonné's behelzend, worden **niet** meer toegezonden.

REDACTRICE.

P.S. Het spreekt van zelf, dat deze regel alleen geldt voor eerstbeginnenden, èn voor briefschrijvers die in de corr: rubriek thuishooren.

Hoogland. - Zooals gij ziet heb ik U uitvoerig en *bijna* omgaand beantwoord, daar gij schrijft steeds zoo verlangend uit te zien naar mijn antwoorden op Uw brieven. Schrijf mij gerust zooveel en zoolang gij wilt en zoo dikwijls gij wilt. Als gij Uw brieven direct naar mijn adres hier zendt, heb ik ze gauwer. Overigens kom ik reeds vroeg in het voorjaar thuis, en blijf dan in Holland, op Scheveningen. - Vriendelijk gegroet. -

Maria Petrovna. - Gij zult reeds hebben begrepen dat ik U niet *kon* beantwoorden, toen gij in den Haag waart gelogeerd, daar ik juist toen, in die zelfde dagen, ben vertrokken naar hier, zoodat Uw brief mij is nagezonden. Daar gij bang zijt voor herkenning, beantwoord ik hem dus niet in bijzonderheden, wil U alleen maar zeggen, dat gij er mij bijzonder veel genoegen mee deedt door den zoo hartelijken toon erin. Gij, als getrouwde vrouw - ik, in mijn jonge meisjesleven - hebben in veel opzichten dezelfde levensrampen gehad, dunkt mij, daardoor kan ik U bijzonder goed navoelen, en heb de overtuiging dat wij, als wij elkaar eens ontmoetten, zeker heel veel punten van aanraking zouden hebben. Dank voor Uw vriendelijke belangstelling in mijn gezondheid. Ja zeker, ik zal de badkuur in Nauheim dit a.s. jaar moeten herhalen; zij deed mij enorm veel goed, zooals thans in de gevolgen meer en meer blijkt, daardoor heb ik er des te meer moed toe haar te blijven herhalen, en mij aan den zeer strengen leefregel, die mij in allerlei opzichten is voorgeschreven, te blijven houden. Maar neen, van genezing is geen sprake meer, dat heeft men mij in Nauheim van den begin af gezegd; ik zal steeds zeer rustig en zooveel mogelijk zonder emoties moeten leven, en mij lichamelijk weinig mogen bewegen. - Gaarne zie ik weer eens een bijdrage van U tegemoet. Het schetsje, dat ik van U heb, komt nu ook spoedig.

1813. Dit Uw vriendelijke briefkaart blijkt, dat mijne vriendin dus goed heeft gezien, toen zij meende U voor het raam te hebben zien

voorbijgaan met Uw familielid. - Ik zat inderdaad voor het andere raam te werken, maar achter gesloten vitrages. Vriendelijke groeten.

R.B. - Hartelijk dank voor Uw vriendelijk schrijven. Ja-zeker, zooals gij hierboven aan Maria Petrovna kunt zien, ik heb alle reden tevreden te zijn over mijn Nauheimsche badkuur. Vóór ik ging had ik o.a. veel last van hevige benauwdheden nu en dan, die bijna geheel en al zijn geweken, en de groote slapte, waaraan ik in den begin na de baden leed, en waarvoor de professor mij die drie weken vacantie voornamelijk had voorgeschreven, is nu geheel en al geweken. Ik moet natuurlijk voorzichtig blijven leven, en blijven de kuur herhalen, maar ik ben in elk geval veel beter dan dezen zomer, toen de toestand ineens zeer verergerde. - Ik hoop dat de Holl: Lelie, die U 'herhaaldelijk uitlokt tot schrijven' het zóóver brengt, dat gij U inderdaad neerzet tot de volvoering van Uw plan. Dat ongesteldheid U daarin verhindert spijt mij dubbel, en, waar gij schrijft, dat ook Uw hart niet geheel in orde is, zou ik U willen raden: stel het dan niet te lang uit een deskundige te raadplegen. Voor Hollanders heeft Nauheim dit goede op vele badplaatsen vóór, dat het betrekkelijk zeer in de buurt ligt, zoodat de reis er heen niet kostbaar is; en de uitgebreidheid van de plaats maakt, dat men er voor alle beurzen woningen, doktoren, enz. kan vinden.

Maria II. - Het deed mij veel genoegen uit Uw briefje van 19 November te zien, dat gij weer zijt hersteld. Uw andere gedichtjes, die gij mij zondt, (want inderdaad ontving ik er meerdere van U,) heb ik aangenomen. Ik heb U dat ook gemeld indertijd. - Ik dank U hartelijk voor Uw belangstelling in mijn gezondheid. Zooals gij intusschen reeds uit mijn correspondenties aan anderen zult hebben gezien, gaat het mij nog al vrij goed, in aanmerking genomen de toestand van mijn hart vóór ik naar Nauheim ging. - Uw gevoelens daaromtrent, dat lijden en ziek-zijn zooiets wreeds is in de natuur deel ik volkomen, te meer omdat in 9 van 10 gevallen wij zulke kwalen reeds mee ter wereld brengen, dóór de gestellen onzer ouders, dus door overerving, bloedsmenging, enz. enz. M.i. is dat een der vele raadselen om ons heen, dat aldus reeds geboren worden met den een of anderen kiem in zich van ziek-zijn, als kanker, tering, om van veel vreeselijker verborgen kwalen, door de *schuld* der ouders, niet eens te spreken. Ook bovendien echter vind ik met U, dat er iets hards en wreeds is in het zoo dikwijls zoo lang en zoo pijnlijk moeten lijden, eer eindelijk de dood verlost; waartoe menigeen wordt veroordeeld. Hoeveel schooner en benijdenswaardiger zou het niet zijn, indien men in de volheid van kracht en gezondheid heenging. Heine, die zelf zoo vele jaren moest heensleepen in ziekte, heeft dat zoo waar gezegd, dat hij 'die Söhne des Glücks' dáárom bovenal benijdbaar vond, om hun, zonder door ziekte leelijk worden, in ééns, plotseling, heengaan.

Met U ben ik het óók eens, dat de beschaving, en de gewoonten van onnatuur die deze meebrengt, veel schuld heeft aan onze ongesteldheden. - Maar wat is daaraan te veranderen! Wij zijn nu eenmaal allen kinderen daarvan, eeuwen lang al, en dragen dus de gevolgen van fouten van geslachten her, en, indien de een of ander individueel wil terugkeeren tot de 'natuur', dan leidt dat steeds tot jammerlijke mislukking, omdat een eenling den toestand, zooals die nu eenmaal is, niet kan veranderen, omdat, met andere woorden, wij allen méé moeten, of wij willen of niet.

Ja, dat verwondert mij niet, dat gij-ook U hebt ‘geërgerd’ aan den brief van Otto Knaap, met die oppervlakkigheden over het corset. Schoenmaker houdt U bij Uw leest, - kan men m.i. hier zeggen. Het is nog al natuurlijk, dat deze heer op dat speciale gebied niet op de hoogte is, of kan zijn, en dus flaters maakt. Gelijk gij terecht zegt, voor een vrouw, die een voortdurend zittend leven leidt, is het corset-loos-zijn een onmogelijkheid. En nu bekijkt gij het nog niet eens uit het meer oppervlakkig, maar toch niet weg te redeneeren oogpunt van schoonheid en goeden smaak. Intusschen, in de rubriek toilet is deze questie reeds besproken in denzelfden geest, gelijk gij-ook hebt opgemerkt.

Zooals gij ziet heb ik nog veel meer boeken te beoordeelen gehad nà dat van U ontvangen briefje; och, dat is geen onaangenaam werk, waarom gij mij behoeft te ‘beklagen’. Vriendelijke groeten.

Overa (ik hoop dat ik Uw pseudoniem goed heb gelezen?) - Het vertaalde stukje, dat gij mij zondt, schijnt mij niet geschikt voor hollandsche toestanden; gij vergeet namelijk, dat er een dergelijke ‘Bond’ als die waarover die Engelsche schrijfster het heeft, reeds lang bestaat ten onzent - en m.i. allerongelukkigst werkt, zooals dat met zoovele bonden het geval is, waarvan de oorspronkelijke bedoeling misschien heel goed was, maar die slecht bestuurd worden door de verkeerde elementen, die er weldra in komen.

Dat in Engeland veel ‘dames’-dienstboden gebruikt worden, en heel goed bevallen dikwijls, wist ik, zoodat het voorbeeld dat gij mij daaromtrent meedeelt weer een bevestiging te meer is daarvoor, en, gelijk gij ook zegt, het is inderdaad een idee in denzelfden geest van wat ik onlangs als oplossing van de dienstbodenquestie aanried. - Wel-zeker, waarom zouden er niet óók goede en lieve pleegzusters zijn? Die van wie gij spreekt heeft dan datgene, wat m.i. vóór alles noodig is om het vak te kunnen uitoefenen, namelijk? **roeping.** Ik-zelve heb nooit in een ander ziekenhuis gelegen dan in het R.K. stadshospitaal te Bonn, waar ik echter mede door mijn vriendin mocht worden verpleegd, te samen met de R.K. liefdezusters. Dus kan *ik* niet medebeoordeelen of en in-hoeverre het door U bedoelde Lelie-artikel was overdreven of niet; maar dit is zeker, dat gij de eerste zijt, die mij die meening schrijft, en dat ik opvallend veel brieven kreeg van menschen, die mij uit allerlei steden schreven: Wat, is dat waar; precies zóó is het mij ook gegaan bij die of die gelegenheid; hoe heerlijk dat die dame dat nu eens flink heeft gezegd hoe het achter de schermen toegaat in ziekenhuizen, etc. etc. Daarom vrees ik dat gij een

goede *uitzondering* hebt getroffen, en dat de *regel* minder goed is. Het praten en lawaai maken, dat zelfs U ook zoo heeft gehinderd, ondanks Uw overigens zoo aangename ervaringen, schijnt dan wel eigen aan èlk ziekenhuis, want ik herinner mij, hoe mij dat óók in Bonn steeds opviel, dat met deuren slaan en gooien, luide op de gangen praten, enz. enz. Vermakelijk is hetgeen ik-zelve eens als gezonde bijwoonde op dat punt, in een ziekenhuis waar ik dagelijks een kranke opzocht, en waar het bedoelde lawaai óók voortdurend heerschte; in het bijzonder viel mij het op, wanneer ik wel eens op de gangen moest wachten tot ik kon worden toegelaten, hoe juist de verschillende doktoren zich niet geneerden hunne bevelen heel luidruchtig te geven, met elkander luide gesprekken te voeren, enz., en hoe niemand er zich om bekommerde, dat zij aldus de zieken stoorden. -

Op zekeren dag echter veranderde alles; de directrice schoot telkens uit haar kamer om tot fluisteren aan te manen, - iedereen bewoog zich geruischloos - geen deur werd meer hard toegeslagen. -

En de reden? - De geneesheer-directeur-zelf was, voor een onbeduidend, volstrekt niet levensgevaarlijk kwaaltje, een paar dagen zelf in hoogst eigen persoon, in het gesticht onder behandeling. - *Toen*, opeens, konden de directrice en hij-zelf wel zorgen voor de voor elken kranke immers zoo aangename en wenschelijke stilte en kalmte! -

Hartelijk dank voor Uw belangstelling in mijn gezondheid. Het speet mij-zelve zeer, dat ik die drie weken moest vacantie houden, maar mijn Nauheimsche medicus stond er zoo op, dat ik wel moest toegeven, en ook heb ondervonden daarna, hoezeer hij gelijk had. Zoo'n kuur pakt ontzettend aan; maar de nawerking is dan ook ten slotte heel bevredigend.

Heel gaarne zal ik die andere artikelen van U ontvangen, en die dan ook spoedig plaatsen, dat beloof ik U. Het spijt mij, dat ik dit dingetje moet weigeren, maar het is beslist niet up to date genoeg voor Holland. - Hartelijke groeten.

Eugenie. - Uw vertalingen heb ik weer aangenomen. Vriendelijk dank voor Uw begeleidend schrijven daarbij. Nu, al kunt gij mij dan niet met algeheel herstel geluk wenschen, omdat dit nu eenmaal is uitgesloten, ik ben toch reeds recht dankbaar dat ik zoo veel beter ben dan dezen zomer, en geen last meer heb van die benauwdheden.

- Ja, het is natuurlijk steeds een groote teleurstelling, dat elke lichamelijke vermoeienis mij zoo is verboden, en dat ik, speciaal wat loopen en klimmen aangaat, aan zulke strenge voorschriften bèn gebonden. Maar er is nu eenmaal niets aan te doen dan te zien op hen die veel ergere kwalen nog hebben, hetgeen dan van-zelf leidt tot een gevoel van dankbaarheid. Ik doe inderdaad mijn best, omdat ik weet dat mijne lezers graag mijn werk in de Lelie ontmoeten, hen in dat opzicht niet teleur te stellen, en daarom was het mij zelve werkelijk een groote tegenvaller, dat ik die drie weken mijn pen moest laten rusten. - Nogmaals vriendelijk dank voor Uw hartelijke woorden.

No. 50. - Ik noem U, daar gij geen pseudoniem opgeeft, naar Uw huisnummer. Gij zult hoop ik U-zelve terugvinden hierin, zonder dat anderen U herkennen, omdat ik Uw woonplaats, om dat te verhinderen, *niet* aangeef. - Ik vermoed namelijk, dat het U misschien niet aangenaam is, indien ik hier op deze plaats uitvoerig op Uw schrijven inga, maar, daar ik geen tijd heb tot een nieuw particulier antwoord, wil ik U toch even den goeden ontvangst van Uw brief melden, en hartelijk danken voor

Uw vriendelijke beantwoording daarin van den mijnen. - Heerlijk dat gij dien stumperd hebt gered uit de handen van kwajongens! Uw raad aan mij, niet *al* te veel mij vooruit te kwellen om wat komen *kan* met onze honden, is wèl waar; wij zeggen ons dat zelven ook wel eens, dat wij in dat opzicht te veel vooruit zorgen, en ons te angstig maken. - Ik vind het aardig dat Uw Lelie-exemplaar zooveel lezers heeft ná U; gij ziet, de roman gaat nu weder geregeld zijn gang. - - Dank voor de vriendelijke belangstelling in mijn gezondheid; ja, inderdaad ben ik nu weer heel wat beter dan voor ik inééns naar Nauheim moest reizen. - Mijn vriendin is gelukkig steeds heel-gezond. - Hartelijk gegroet, en nogmaals zeer gedankt, en gelijk gezegd, ik antwoordde slechts zoo kort, omdat ik uit Uw niet-pseudonien-opgave afleid, dat gij misschien geen antwoord in de Lelie verwacht, omdat dit wellicht niet in Uw bedoeling lag.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Nagekomen Correspondentie.

Han. - Zendt Uw manuscript aan den uitgever, onder mijn adres. Ik wil aan Uw wensch voldoen.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Sluiting red: ged:

12 Januari 1910.
23ste Jaargang.
No. 28.

Berichten.

Het adres der redactrice is te **Nice (Frankrijk) Villa St: Anne, Rue Michelet.** Zij raadt echter aan voor háár bestemde brieven en stukken, (ten-zij in spoed-gevallen), te zenden aan den uitgever (in gesloten enveloppe aan háár geadresseerd); met het oog op de daardoor **gróótere** zekerheid dat niets **kan** wegraken.
REDACTRICE.

Present-exemplaren en Bewijs-nummers zijn aan te vragen bij den uitgever van dit blad, niet bij de redactie.

Beklag over correctie- of drukfouten heeft de betreffende te richten tot den uitgever, niet tot de redactie.

Zij, die zonder abonné of lezer te zijn van de Holl. Lelie de redactie lastig vallen met de toezending van manuscripten of brieven, hebben het zichzelf te wijten, wanneer zij geen particulier antwoord ontvangen; de beantwoording van een en ander geschiedt door de corr.-rubriek in dit blad, behoudens die gevallen van uitzondering die de redactie om welke reden dan ook persoonlijk uit beleefdheid maakt.

Zij, die hunne manuscripten bij weigering terug verlangen, worden verzocht hunne behoorlijke frankeering terstond in te sluiten en hun juist adres terstond op te geven.

Zij, die met de redactie correspondeeren in de Lelie onder welk pseudoniem ook, worden verzocht zoowel dit pseudoniem als den eigen naam onder elken brief te herhalen, daar het onmogelijk is alle pseudoniemen te onthouden bij een zoo uitgebreide correspondentie.

Anonyme brieven worden niet beantwoord.
REDACTRICE.

In het laatste nommer komen verschillende vrijheden voor, die de zetter zich met mijn werk veroorloofde, en de lezer zelf zal hebben verbeterd. Een daarvan is, dat hij den theosoof **Leadbeater** noemt **Leachbetter.**
REDACTRICE.

Hoofdartikel
Liefde.
door C. Arntzenius.

> Liefde, wat slechts een episode is uit het leven van den man, is de geheele geschiedenis van het leven van de *vrouw.*

Aan deze bovenstaande regelen valt in 't geheel niet te twijfelen; wat *liefde* aangaat, staat de vrouw over het algemeen *boven* den man. Als zij echt liefheeft, dan heeft ze lief met een kracht als om bergen te verzetten, dan over-

wint ze alle bezwaren, dat laat ze zich niet ïnfluenceeren door dit of dat, kortom, dan heeft ze alleen lief en geeft zich geheel en al. Wordt die liefde niet beantwoord of kan niet daaraan worden gevolg gegeven, dan ziet men dikwijls zulk een vrouwenleven ten onder gaan, òf het moet zulk een sterke natuur zijn met een vasten wil, die zich zelf leidt, door hard werken enz. -

Uit den aard der zaak zullen er in den tegenwoordigen tijd minder zulke gevallen voorkomen, aangezien de vrouw in het algemeen meer geestelijk werk verricht dan vroeger, dat is te zeggen, meer werk, dat je hersens in beslag neemt, dan de zoogenaamde huiselijke werkzaamheden.

Wat is 't geval? Vroeger waren alle jonge meisjes genoodzaakt zich aan het huishouden te geven; tegenwoordig echter staan ze meer gelijk met den man en laten het huishouden schieten, terwijl ze zich meer met hersenwerk bezighouden.

Heeft nu een vrouw zulk een liefdesdeceptie, dan zal ze 't misschien minder voelen dan de vroegere vrouw, omdat de tijd voortgaat en dat hersenwerk haar weêr in beslag neemt. Doet men het huishouden, nl. kopjes wasschen, stof afnemen enz. enz. men denkt tóch onderwijl aan al die narigheid en nooit komt er een eind aan je verdriet.

Heeft een man een liefdes-deceptie, och, dat is nooit van langen duur en moreel er van ten ondergaan behoort tot de uitzonderingen.

Een vrouw die liefheeft waagt *alles* aan haar liefde; een man redeneert meer, is bang hier of daarvoor, houdt rekening met maatschappij en publieke opinie. Hoe *klein* een vrouw soms ook doen kan, in de liefde is ze *groot*, het voorwerp van haar liefde is *alles* voor haar. -

Het gevolg is, dat de vrouw zich moeilijk kan ophouden in een ongelukkig huwelijk, terwijl de man zich beter daar in schikt. Vandaar dat de meeste echtscheidingen voorkomen, waarvan de vrouw de eischeresse is. Ik hoorde laatst een aardigheid daarvan. Êen keer was het, dat de man de eischer was, maar dat kwam, omdat de vrouw *advocaat* was. -

Paul Hervieu, auteur van ‘Connais-toi’ een Fransch stuk, dat in Parijs met succès wordt opgevoerd, is de man, die *tegen* echtscheidingen is in het algemeen.

Het stuk is heel mooi en wordt uitnemend gespeeld en dan in een Fransch gedistingeerd milieu, maar met de strekking ben ik 't geheel niet met Hervieu eens.

Wat is meer onzedelijk dan bij elkaar te bijven, als je elkaar niet liefhebt en wat voor nut heeft het?

In dit stuk hebben de twee families geen kinderen, maar als er kinderen zijn, zegt Hervieu moet men nooit scheiden. En moeten dan die kinderen, die toch waarachtig hun oogen en ooren niet in den zak hebben, altijd getuige zijn van de misère van hun ouders?

Moeten die kinderen hun heerlijke jeugd zóó zien voorbijgaan, terwijl het zoo goed op een andere manier kan geschikt worden?

Een vrouw van een ander stelen, noemt Hervieu een misdaad, maar bedenkt hij wel, dat een vrouw liefde noodig heeft, zooals een plantje elken dag water moet hebben, om te blijven leven en als die vrouw dood ongelukkig is en meer sympathiseert met een ander, is dat dan als een misdaad aan te rekenen? Natuurlijk hebben we hier te doen met een *normale* vrouw, niet een, die van variatie houdt, het is hier *ernstig* bedoeld. Een vrouw is een wezen, die *moet* zich aan iets kunnen wijden, *moet* iets dorloteeren, *moet* zich geven, dat is haar natuur, vandaar zooveel vrouwen, die al zijn ze niet gehuwd, toch graag een kindje zouden hebben. Hebben ze geen

kind, dan brengen ze die liefde over op een hond, òf een poes, kortom op iets, waar ze voor zorgen kunnen.

En is 't nu zoo te verwonderen dat als een vrouw ongelukkig is in haar huwelijk, ze liever direct sépareert, dan nog langer onder één dak met haar man te moeten leven? Wìl de man niet scheiden, dan is 't *natuurlijk*, dat ze zich tot een ander voelt aangetrokken.

De groote kwestie is ook dat als een vrouw liefheeft, zij dat met haar geheele *ziel* doet en daàrom is haar *leven* er mede gemoeid. Daàrom moeten we dikwijls rekening er mede houden, als we in onze omgeving ongetrouwde vrouwen ontmoeten; wie weet, wat al stormen over hun hoofd is gegaan, wie weet wat al verdriet ze hebben, moeten ondervinden! Wie weet, wie de schuld is geweest, dat hun liefde-roman op eens afgebroken werd en maakte, dat zij hunne bestemming mis liepen in het leven?

Ach, reken 't hun niet aan, dat ze kribbig werden of scherp, ze kunnen niet allen even vroolijk en opgewekt het leven doorgaan!

Als zij hun vriendinnen daar getrouwd zien en omringd door de liefde van man en

kroost, dan zal 't hun wel dikwijls in het hoofd opkomen: '*dat* had ik ook *kunnen* hebben, maar, helaas....'

En zeg dan niet: 'dat is een typische oude jonge - juffrouw', zoo scherp... Zeg dat dan niet, want zij heeft zooveel verdriet gehad; eèns oòk, heeft zij liefgehad, eèns heeft de stem der liefde oòk tot haar gesproken, maar die stem is weer verdwenen en de liefdegloed is uitgeteerd...

Er zijn vrouwen, die maar ééns kunnen liefhebben, - vandaar:

Liefde, wat slechts een *episode* is uit het leven van den man, is de *geheele* geschiedenis van het leven der vrouw.

Melancholiek doet ons het volgende gedicht aan en tòch - hoe waar dikwijls!

Symbool van Liefde
door Nelly Dekker.

Als een bloem die zich toewendt de stralende zon,
Zoo heb ik mij altijd de liefde gedacht,
Een eenvoudige bloem van veel stil-sterke kracht,
Die men zóó, als men wilde, maar plukken kon.

Nu weet ik wel beter, de Liefde is meèr;
Een exotische plant, gekweekt in een kas;
Heel schoon en heel fijn, maar verwelkend alras,
Alléén om te zien, doch voor plukken te teer.

Toch bad ik den tuinman: 'toe, geef mij er één,
Zie, slank zijn mijn vingers en zacht is mijn hand,
Ik zal heusch niet breken je kostbare plant.'
Hij schudde het hoofd en hij lachte alleen....
Ik dacht aan dien *wetenden* bitteren lach,
Toen de bloem in mijn handen te sterven lag. -

Driekoningen.

De Christelijke feestdagen zijn in de plaats getreden van de oude Germaansche. *Driekoningen* was de laatste dag, 6 Januari, van het langdurige feest der *dertiennachten,* 't Nieuwjaarsfeest, dat begon met den nacht vóór den 25sten December en dus eindigde met den 6 Januari, waarop tegenwoordig 't feest der Driekoningen valt. Nadat de Goden 13 weken lang hadden rondgezworven, trokken zij in deze 13 nachten meer geregeld van de eene plaats (dorp of stad) naar de andere. Dit gaf aanleiding tot de sage van het wilde heer, Wotesheer. De menschen lieten dan 's nachts de deuren open en 't avondeten op tafel staan als een offer aan de Goden. Bij enkele volken van den Germaanschen stam heet de Driekoningendag *Groot-Nieuwjaar*, als laatste en daarom voornaamste dag der Dertiennachten.

In Engeland heet de Driekoningendag thans nog Twelfthday (twaalfde dag); uit een ouden kalender (vermeld door Le Long, Reformatie van Amsterdam) blijkt dat hij eertijds in ons land Dertiendag of Dertiennacht genoemd werd, zooals tegenwoordig nog in sommige streken van Vlaanderen. 't Is de oude naam, dien de Germanen aan dezen laatsten, dertienden dag van 't feest der dertiennachten gaven.

De kerk maakte deze Dertiennachten tot Wijnachten (vergelijk het Duitsche Weinachten = ons Kertfeest); op de twee eerste nachten viel het feest van Christus' geboorte, 25 December, op den laatsten nacht werd het Driekoningenfeest, ter herinnering aan de vereering van Christus door de koningen (Zie 't N.T. en Ben Hur) en de openbaring van de geboorte van den Heiland aan de Heidenen. Dit feest wordt al vermeld in den eersten kalender (nog half Heidensch) van 't jaar 448; door 't vierde concilie in 541 te Orleans werd de algemeene viering voorgeschreven.

Volgens oude overleveringen regeerden de drie Wijzen als vorsten over de landen, waaruit zij gekomen waren om 't kindeke Jezus te aanbidden, om die reden werden ze de Drie-koningen genoemd. Ze stonden in hoog aanzien bij 't volk. Men geloofde dat alleen het bij-zich-dragen van hun namen Caspar, Mechior en Balthazar, op een plaatje, dat de vereering van Jezus door deze koningen voorstelde, met het bijschrift: ‘Sancti tres Reges Caspar, Melchoir, Balthasar, ora pro nobis, nunc et in hora mortis nostrae’ (Heilige drie koningen C., M., B., bidt voor ons nu en in 't uur van onzen dood) voldoende was om den drager te genezen van vallende ziekten, hoofdpijn en koortsen en te vrijwaren voor andere kwalen en ongelukken. De Kerk bestreed en veroordeelde telkens weer dit bijgeloof, maar tevergeefs, tot dit in de laatste paar eeuwen is uitgestorven.

Omdat eertijds de Driekoningendag de *laatste* was (der Weinachten, wijnachten) d.i. heilige nachten, was hij in 't bijzonder gewijd aan de vreugde. De Kerk stelde nu op dezen dag de verjaring van de Bruiloft van Cana. In de Germaansche landen at men op Driekoningen den *boonenkoek* en vierde het *molenmalen* of dansen om brandende kaarsen (die men *koningskaarsjes* noemde); dit heette ook wel *kaarsjesspringen*; ook werden *koningsbrieven* uitgedeeld.

Nog hebben bakkers in Frankrijk, Luxemburg, Luik en Namen de gewoonte hunne

klanten op Driekoningen een brood te zenden met een zwarte boon er in gebakken. Dit brood wordt in stukken gesneden en 't jongste lid van 't gezelschap deelt die onder de aanwezigen rond. Wie de boon krijgt, is koning of koningin en kiest zich dan uit de feestvierenden een gemalin of gemaal. Ook worden er hofbeamten benoemd en dan gehoorzaamt het geheele gezelschap aan de bevelen des konings en brengt hem hulde door telkens als hij drinkt, te roepen: 'de koning drinkt;' straf wordt opgelegd aan hen, die in gebreke blijven. Deze straf bestaat in 't zwart maken; immers is volgens het volksgeloof, een der drie Wijzen zwart geweest. Dit verhoogde de pret (Misschien is Zwarte Piet, het gezelschapspelletje, hiervan wel afkomstig).

Op Zondag of Maandag na Driekoningen moest de Koning aan zijn onderdanen een feestje bereiden.

De boonenkoek wordt meestal *Koningskoek* genoemd. 't Is mogelijk dat hij ontleend is aan de Saturnalia, feesten van de Romeinen in de maand Januari. Gedurende de Saturnaliën stonden alle zaken stil, de scholen waren gesloten en alle onderscheid van rang was verdwenen, de slaaf stond gelijk met zijn meester (vergelijk hiermede 't feest op Kerstavond in Engeland, waaraan ook alle huisgenooten deelnemen en onder de mistletoe volkomen gelijkheid heerscht). Evenals de oude Grieken bij hun feesten en drinkgelagen door het lot een koning (basileus) kozen, die 't feest en de tafelorde regelde, zoo kozen ook de Romeinen hun magister convivii (heer der gasten, dus van 't feest) en noemden hem rex (= koning*)*, meester van het drinken. Meestal werd deze keuze bepaald door het lot; wie de boon in zijn stuk koek vond, die vóór den maaltijd werd rondgedeeld, was koning. Om te zorgen dat alles eerlijk in zijn werk ging, zat onder de tafel een kind, dat Apollo voorstelde, op de wijze als waarop nu wordt omgestaan en gevraagd: voor wie(n) is 't stuk, dat ik nu in de hand heb? Men zei dan: 'Phoebe domine,' d.i. Heer Apollo. Dit wordt nog wel geroepen bij 't uitdeelen van den koningskoek in sommige streken van Frankrijk, natuurlijk zonder dat men weet wat het beteekent.

't Roepen: 'de koning drinkt', zou een herhaling zijn van den uitroep van de Wijzen, toen zij bij 't bezoek te Bethlehem, 't kindeke Jezus aan de borst zijner moeder zagen zuigen.

Oudtijds noemde men het kiezen der Overheid (Magistraat) 'ter *bonen* gaen', nog tegenwoordig stemt men met witte en zwarte *boonen.* 'Zoo heet het ook: *boontje* komt om zijn loontje, om uit te drukken dat iedereen loon naar werk ontvangt' (Ter Gouw); maar Verdam in zijn Geschiedenis der Nederlandsche taal verklaart het alzoo: *boôtje* (d.i. bodetje), de bode, brenger van een goede tijding, komt om zijn (bode)loontje). Volgens anderen is de *boon* echt Germaansch. 't Was onze voorouders verboden in de wij(heilige) dagen tusschen Kerstfeest en Dertiendag boonen te eten, die toen - de aardappel kwam eerst na 1500 - al mee 't hoofdvoedsel waren. Op Dertiendag nu kwam de boon uit den gewijden koek te voorschijn, men mocht weer boonen eten, als een geschenk der goden, een gelukkig voorteeken voor wien haar vond. Maar hoe het zij, de boon speelde een belangrijke rol, zij heette 'de heilige boon' en hoort men thans nog niet van 'een heilig boontje' gewagen? Zoo zou 't Eng. 'boon' = gave, gunst (er is nog een *bean*feast) wel boon (Ned.) kunnen geweest zijn.

Van den boonenkoek werd ook aan de armen gegeven. In sommige gedeelten van Duitschland zamelen de arme menschen die stukken langs de huizen in onder 't zingen van een lied.

Verschillende opschriften bevattende stukken papier werden 's avonds van Driekoningendag aan 't gezelschap gepresenteerd om er een uit te trekken. ‘Die dan 't papiertje krijgen, waarop *Koning* of *Koningin* staat, gaan naast elkaar zitten en worden dien avond met groote statie gevierd. Die 't papiertje trekt, waarop *kok* staat, moet, wie 't ook zij, 't eten opbrengen. ‘Wie *zot*trekt, is verplicht de aanwezigen met allerlei potsen en kluchten te vermaken.

's Avonds voor en op Driekoningen trekken nog heden te Antwerpen kinderen uit de mindere klasse langs de straten onder 't roepen van:

> Koningsbrieven en kroon en kroon
> Koningsbrieven en kroon!

Zij venten dan een groot aantal van die brieven, waarmee de arbeiders dan dien avond samenkomen, om volgens aloud gebruik: ‘den koning te gaan trekken.’

In de Tuinstraat te Amsterdam werd niet vele jaren geleden de oude ‘trekbrief met de kroon’ met ouderwetsche letter en met houtsneeprentjes en rijmpjes gedrukt.

Men zegt, dat het dansen van de kinderen,

om of 't springen over kaarsjes op Driekoningen in ons land (alleen nog maar) te zien is te Breda, Huissen en Maastricht. Deze koningskaarsjes hadden drie armen, de middelste was zwart geverfd en heette ‘het Moorken’ of ‘Melckert’ (Melchior). Men noemde ze in de Middeleeuwen ‘gebenedyde’ of ‘heylige keerskens’; want zij werden vooraf in de kerk door den priester gewijd.

Arme kinderen bedelden het geld kermisoortje voor de kaarsjes op met het liedje:

Een oortje om te vieren,
Dat gaat met goei manieren;
Schiet eens in uwen zak,
Dat gaat met goed gemak;
Eén dan, Mijnheer, één oortje,
Om kermis te houden, als 't u blieft.

Bij 't springen om of over 't kaarsje zong men:

Drie koningen, drie koningen,
Koop mij een nieuwen hoed,
Mijn oude is versleten,
Moeder mag 't niet weten,
Vader heeft het geld
Op den rooster gesteld.

Of:

Keersken, keersken onder de been;
En al die daar niet over en kan,
En weet er niet van.

Voor de invoering van den nieuwen kalender (Gregoriaansche tijdrekening) was de Driekoningendag (Twelfthday) 't Kerstfeest, en zoo is het branden van die kaarsjes nog een overblijfsel wellicht van de Kerstmisvuren uit den voor-Christelijken tijd. Op 't platteland in Brittanië heet de Twelfthday nog: ‘Old-Christmidday’ (Oud-Kerstfeest) en springt men nog over de ‘koningskeerskens.’

In Limburg trekken kinderen, de Wijzen verbeeldende, op Driekoningen 's avonds van huis tot huis met het liedje:

Dry koningen met een sterre
Kwamen gerezen al van zo verre,
Zij riepen allen gelijk: Offeranden!
Laat wierook branden!
Zij riepen allen gelijk: vivat!

Onder begeleiding van 't een of ander muziekinstrument draait een van de kinderen een ster van bordpapier, waarin een lichtje vlamt, in 't rond. 't Is a.h.w. een flauwe herinnering aan de dramatische voorstellingen van de oude mysterien, weleer alom op Epìphaniën 21 Jan. gehouden.

C.G.

Boekbeschouwing.
(*Op verzoek*)

Eenzaam (drama in drie bedrijven) door **Fabricius.** (Uitgever J.A. Sleeswijk, Bussum).

Dit boekje heeft me gepakt, als een getuigenis, en het schudde mij wakker tot de vraag: Waarom, waarom dat alles?

Nietwaar, 't is al véél als een boek zooveel inhoud heeft, dat het dit doet: getuigen, en wakker-schudden.! 't Meeste wat geschreven wordt op belletristisch gebied is zoo wanhopig onbeduidend, dat het even zoo goed ongezegd had kunnen blijven; het laat den lezer zoo leeg, in hoofd en hart beide!

Laat mij u daarom dadelijk vertellen, wáárom dit 'drama' van Fabricius op mij dien pakkenden invloed uitoefende; o, niet om de waarde van het tooneelstuk als zoodanig, dat ik zwak in elkaar gezet, onhandig-'bedacht', en zonder pakkende momenten, voor opvoering geschikt, acht. Neen, het is niet de kunst op zichzelf - waarmede ik echter *geenszins* gezegd wil hebben, dat ik den auteur voor talentloos aanzie - die zóò machtig spreekt in *Eenzaam*, dat ik dáárom een artikel aan het werkje zou willen wijden. Het is de *inhoud*, en de machtige wijze van uitwerking van den waanzin-toestand in het derde bedrijf, die mij troffen, als een getuigenis omtrent dingen, welke daarginds voorvallen in onze Buitenbezittingen, dingen waarvan wij, ver-affe, nuchtere Hollanders niets vermoeden, en die mij de vraag op de lippen leggen: *Als* zulke toestanden waarachtig beschreven zijn, *als* zulke tot waanzin voerende 'eenzaamheid' mogelijk is ginds, in 'onze' Indiën, wáárom, wáárom dan dat alles, wáárom worden dan die jonge, krachtige mannen, die, zonder te weten wàt ze tegemoet gaan, als ze theoretisch-geleerd uit Delft aankomen, als 'ambtenaar ter beschikking', zich hoopvol storten in een poel van ellenden, zooals Fabricius die beschijft, waarom worden ze geofferd, geestelijk vernietigd, tot zulk een jammerbestaan veroordeeld? - Met welk doel, vooral, met welk *recht?*

Want, nietwaar, ik mag toch aannemen, dat we hier te doen hebben met een auteur, die wéét wat hij bewéért, die ernstig is in zijn bedoelen, en daarom betrouwbaar kan worden geacht! Reeds de vóórrede, van een man als Otto Knaap, bewijst dat:

'*Ik heb u in Indië leeren kennen als een arbeidzaam man, die met groote trouwhartigheid zijn* "*tweede vaderland*" *byzonder genegen was*

- bijzonder vooral in vergelijking met het meerendeel der Hollanders daar te lande.... Niettemin zou ik uit welbegrepen vriendschap geweigerd hebben Eenzaam bij het publiek in te leiden, indien ik.... last not least er geen liefde voor en waarheidszin ten opzichte van mijn geboortegrond en zijn bewoners in terugvond..... Mijn stem in het kapittel moge slechts hierom van eenig gewicht zijn, dat naar mijne meening gij er in geslaagd zijt een brok ècht, bestáánd leven uit mijn Indië uit te beelden.'

Mij dunkt, indien een in dezen zoo 'bevoegd beoordeelaar' als Otto Knaap verklaart, dat Fabricius' pen niet is bestuurd door vijandige gezindheid, welke leidt tot overdrijving, verklaart dat hij integendeel gaf 'een brok ècht, bestaand leven uit Indië', dan kunnen wij, die van 'de Oost' niet veel anders afweten dan plezier-reisjes naar Batavia en den Preanger, gerust gelooven, dat het beeld, ons hier voorgevoerd, helaas niet uit de lucht is gegrepen. Trouwens, we hebben nog een ander getuigenis, te onverdachter, omdat de auteur dien ik bedoel diezelfde 'eenzaamheid' met een zekere vóórliefde schildert, welke te grooter bewijs is van de echtheid zijner teekening. Ik denk aan Jaspers' *Stille Invloeden*[*)], waarin Eddy's 'eenzaamheid' met zulk een zichtbare liefde tot de wonderbaar-schoone stilte van Indisch natuurschoon wordt beschreven, dat uit elken regel blijkt hoe vertrouwd de schrijver is met die bergen, die wouden, die verborgen fluisterstemmen van de stilte, hoe sympathiek hem dat alles is, als héélintieme vrienden. En toch... laat hij zijn Eddy te gronde gaan, te gronde gaan áán een vereenzaming, die zijn jonge vrouw, al komt zij maar uit de betrekkelijke drukte van een klein Indisch plaatsje, en al is zij zelfs nooit in Europa geweest, toch reeds na enkele weken te zwaar wordt om te deelen, zoodat zij hem verlaat, van hem wegvlucht, hem overlaat aan zijn noodlot van zelfmoord. In het drama van Fabricius is datzelfde noodlot het einde, en, is de voorbereiding zwakker gedacht en onhandiger van uitvoering dan bij Jaspers, des te krachtiger en ontroerender is de slot-scène, de schildering van den langzaam-stijgenden waanzin, een oogenblik verhelderd door het eindelijk uitzicht op een verlossende dáád, op iets kunnen uitvoeren eindelijk, om dan onder te gaan in den eeuwigen nacht van het zich-zelf-verlossen, eigenmachtig!

In het eerste bedrijf ontmoet de pas uit Europa aangekomen 'ambtenaar ter beschikking', Willem van Bijlevoorde, ten residentshuize, zijn aanstaande vrouw, de dochter van den resident, met wie hij zich verlooft. In het tweede zien we hem op zijn eerste standplaats, als aspirant-controleur, ver van de beschaafde wereld, met geen anderen omgang dan een uren-ver wonenden planter, en zijn eigen bijna altijd afwezigen chef. Maar, hij is ten minste telephonisch verbonden met de naaste stad, kan op die wijze zich schadeloos stellen als het hem àl te eenzaam wordt. En dat doet hij ook. Bij den aanvang van het bedrijf voert hij een lang gesprek door de telephoon met een mevrouw daar, zoekt als het ware zich afleiding te bezorgen door de gedwongen vroolijkheid van dat over onbeduidendheden handelend telephoon-discours. De auteur heeft in die scéne, in den zenuwachtigen zelf-strijd, die er op volgt, willen teekenen het begin van die vereenzaming, welke straks dezen jongen, met allerlei idealen uit Europa gekomen ambtenaar in den dood zal drijven. Het eene oogenblik speelt hij viool, het andere probeert hij te werken, dan weer praat hij met het portret zijner verloofde vóór hem. Als de mail hem een brief zijner moeder uit Den Haag brengt, kan hij zijn tranen niet inhouden. Maar, aldoor nog strijdt hij, gelóóft hij nog in zichzelf, in zijn overwinning, keurt zijn eigen zwakheid af! - Wat

*) Ik zal dit boek hier nog bespreken op verzoek.

dan volgt is zonder twijfel het meestmislukte gedeelte van het drama, dat, wat de auteur nóódig had ‘pour le besoin de la cause’, maar wat indruischt tegen àlle waarschijnlijkheid. Immers, juist op dit critieke moment, waarin hij zóó lijdt onder zijn eenzaamheid, komt zijn aanstaande vrouw, gelogeerd bij den planter dien ik reeds noemde, hem opzoeken en, geholpen door haar beminnelijken verstandigen gastheer, tracht zij hem met alle mogelijke argumenten te bewegen haar te huwen alvorens hij vertrekt naar de Buitenbezittingen, waarheen hij is overgeplaatst. Dat de controleur dit afslaat uit ‘zelfopoffering’, omdat hij zijn meisje niet wil veroordeelen tot zulk een bestaan, is een onaannemelijkheid; de auteur had die nóódig om zijn machtig derde bedrijf te kunnen schrijven, maar het logisch gevolg is, dat, uit een kunstoogpunt, dit tweede niet deugt, en heel zwak en onecht aandoet. De argumenten van den planter zijn afdoende; de oprechte liefde van het residentsdochtertje, niet piepjong meer, en heel goed wetend wat zij tegemoet gaat,

met hare ervaring van Indisch meisje dat zelfs veel beter beoordeelend dan de controleur-zelf, legt een afdoend getuigenis af van hare volkomen geschiktheid zijn eenzaam lot daarginds te deelen. Haar vader óók, de resident is vóór het huwelijk. En toch, ondanks dit alles, ondanks hare tranen en des planters waarschuwingen, en ondanks zijn eigen eenzaam gevoel, acht Willem van Bijlevoorde zich verplicht zijn lot op de Buitenbezittingen ongehuwd tegemoet te gaan; daarna zal hij háár des te behagelijker lot kunnen aanbieden. Mij dunkt, indien Fabricius, in plaats van zulk een allerliefst verstandig bruidje te teekenen, eenvoudig van Julie een meer alledaagsch, op uitgaan verzot onbeduidendheidje had gemaakt, die zelve met beide handen aangreep de haar geboden gelegenheid het huwelijk uit te stellen tot amusanter tijden, dan had hij hetzelfde doel bereikt op een méér waarschijnlijke wijze. Ook in Indië toch zullen wel niet alle verloofde meisjes zoo oprecht verliefd zijn, dat zij alles voor 'hem' overhebben (getuige o.a. de 'Cor' van Jaspers bovengenoemd *Stille Invloeden*), ook dáár zal het toch wel dikwijls voorkomen, dat een bruid best tevreden is te wachten met het huwelijk, totdat haar aanstaande man haar, neven zijn eigen beminde-ik, óók nog kan aanbieden een mooie positie, waarin zij schitterende toiletten kan ten toon spreiden, en een rolletje spelen van mevrouw Zoo en Zoo!

Enfin! Willem van Bijlevoorde vinden we dus terug in het derde bedrijf alléén nog altijd, terug op Waringintoedjoe (Buitenbezittingen). Wàt de drie jaar, verloopen sinds het 2de bedrijf voorviel, van hem maakten, laat de schrijver ons zien op een verschrikkelijke en aangrijpende wijze! Zooals ik reeds zeide, om de beteekenis van dat derde bedrijf-alléén, heb ik dit artikel geschreven. De jonge, veel belovende ambtenaar, aangekomen uit Nederland met o zoo vele plannen en idealen, met o zoo oprechte belangstelling in land en volk en zeden en gewoonten, hij is vernietigd door werk- en machteloosheid, door de vereenzaming van met niemand en niemand te kunnen spreken, jaar in jaar uit, door de verlamming van het niets, niets te doen hebben, dan wat machinaal werk op zijn bureau! De nuchterheid waarmede de resident en de planter in de vorige bedrijven zijn jong enthousiasme bekoelden, zij bleek te bevatten de droeve wáárheid! En hij heeft er niet tegen op gekund! Zijn viool ligt gebroken onder het stof, zijn kleeren zijn vervuild en haveloos, zijn woning mist alle orde, zijn papieren liggen onverschillig door elkaar; na den strijd, de ondergang. De waanzin omnevelt hem reeds gedeeltelijk, zal hem straks verslinden voorgoed! In die teekening schuilt de kracht van den artist; de langzame stijging van dien overspannen toestand, als de andere controleur en de dokter komen, de plotseling weer uitbrekende helderheid, bij de tijding van den gewaanden opstand, waardoor er eindelijk, eindelijk, iets voor hem te *handelen* zal zijn, en dan de daarna volgende in-elkaarzakking, waarvan het logisch einde is het zich-ophangen, dat alles is in die scènes uitgewerkt op een meesterlijke wijze, welke de zwakheid van de vorige bedrijven volkomen vergoedt! Toch niet dáárom trof mij dat alles zóó sterk; mij was het bovenal een openbaring van het droeve zóó zijn der dingen ginds! Daar hebben wij ver-af koloniën, oneindig grooter dan ons eigen kleine bescheiden landje zelf, koloniën, die wij gaan 'regeeren', waarheen we onze jonge, gezonde, met moed en lust bezielde mannen heenzenden, om er te helpen de beschaving te brengen, en te bevorderen. En... zóó gaat het er toe in de werkelijkheid! Het lot van een Eddy uit *Stille Invloeden* van Jaspers, van een Willem uit *Eenzaam* van Fabricius, is dat ten slotte 'het' lot, dat hen, die daarginds verdwijnen, wacht; tenzij ze ondergaan op andere wijze, in de verdierlijking van drank en onzedelijkheid?! En, indien het niet

anders kan, indien die wonderbaar-stille tropenomgeving dan zulk totwaanzinvoerenden invloed uitoefent op den Europeaan gedoemd onder haar te leven, zonder iemand anders bij zich dan de inlanders, dat hij er ten slotte zijn levenskracht bij inboet, en wegvlucht in den dood, ligt dan daarin niet een vreeselijke aanklacht tegen de veroveringswoede als zoodanig, een bewijs, dat wij kinderen van het noorden ginds niet thuis hooren, beter deden als we die geheimzinnige machten ontweken, in plaats van ons er te nestelen tegen wil en dank, en er controleurs-woningen te vestigen, waar jonge mannen nutteloos leven en nutteloos sterven?

Ik eindig zooals ik begon, het is m.i. een gróóte verdienste, wanneer een boek *gedachten* in je opwekt, je iets *zegt*! Voor een tooneelwerk geldt dat zeker niet minder. Al is het daarom m.i. niet heel geschikt voor opvoering, omdat de groote massa van een tooneelstuk vóór alles verlangt handeling, en verder

sympathieke vrouwenrollen, en pakkende scènes, toch kan het des-ondanks gróóte innerlijke verdiensten bezitten, die het van een veel beter gehalte maken, dan menig avond aan avond er in slaand trek-stuk. Sardou b.v. heeft vrij wat minder waarde als tooneel-auteur dan Ibsen, maar zijn op den Jan en-allemaal-smaak berekende, handig, met routine in elkaar gegooide oppervlakkige dingen beleven tallooze opvoeringen in alle landen ter wereld, waar b.v. *Die Wildente of Der Volksfeind*, die meesterstukken juist van den grooten Noor, slechts door de élite worden gewaardeerd, en zich dientengevolge niet eigenen voor *geldverdienen* der vóór alles dáárop bedachte impressario's.

- Zonder Fabricus reeds met een Ibsen te gaan vergelijken, mag men hem daarom gerust een oprechten lof toezwaaien, omdat hij ons in zijn stuk iets anders heeft laten zien, dan onrijpe liefdesnooden en dito gejammer; iets waarin onze vaderlandsche tooneelstukken, van meestal héél jonge menschen, zoo uitmunten; omdat hij ons binnenvoerde in een verre wereld, die te leeren kennen wèl der moeite waard is; zelfs al staan wij helaas machteloos tegenover het kwaad dat daar wordt begaan aan *zielen*!

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Gedachtenwisseling.

Politie-Invallen.

Het sensatiebericht in de Haagsche couranten van October, dat heeren officieren gereglementeerd waren, voortaan niet meer in 't publiek te schrijven dan na censuur van hun Departement, had mij doen vreezen, voortaan de causeriën van den heer Schraver, uit de Lelie te moeten missen.

Alzoo gevoelde ik mij ten hoogste verheugd, bij vernieuwing van dien auteur eene gedachtenwisseling te lezen, als vervolg op zijne eerste, over politie invallen.

Gaarne ben ik dus bereid den heer Schraver op zijn hoffelijk gestelde vraag van antwoord te dienen.

Het is mij een waar genoegen te midden van de Dames te mogen discuteeren over hun belangen. Want, de belangen van huisgezin en staat, waarom het gaat, verdienen ook de aandacht van de dames. Ik zou haast zeggen *allereerst* de Dames, want *de Vrouw* - kan als zij wil - regeeren, en de zeden maken.

Laat ik dan den heer Schr. allereerst opmerkzaam maken op zijne afwijking ten opzichte van het noemen van Levensverz.-Maatschappijen in één adem met minderjarige meisjes; zoowel van aard als voor wetstoepassing van verschillend allooi.

Vervolgens, dat de heer Schr. door het spreken van ‘minderjarige’ kinderen, geen duidelijk aanschouwelijk beeld geeft van 18 à 20 jarige boerenmeisjes.

En eindelijk nog, tot wederzijds en voor de lezeressen duidelijk begrip, dat ik het klaar met den heer Schr. eens ben, dat vuile menschen die kinderen exploiteeren, straf verdienen, liefst levend verbrand moesten worden. En immer als de heer Schr. mij dergelijke gevallen wijst, zal ik gaarne de eerste zijn er de vlam in te steken.

Maar!

Wie is de schuldige?

Noemt gij de arme man, die - zooals ik onlangs las - op een kassiersstoep een zak rijksdaalders zag en die meenam, den schuldige?

Of heb ik het recht *dien* man iemand te vinden om de hand te drukken voor zijn zorgzaamheid, en den *kassier* den schuldigen idioot te noemen?

Niet *Duitsche Greet* was de schuldige zoozeer. Méér de Haagsche Hoppelala's die hare inrichting bezochten en van haar *ëischtten* een smakelijk menu.

Niet de arme vrouw, die door de maatschappelijke ellende tot brood gedrongen zich verkoopt of valt, is de schuldige, maar de poen (niet met een hoofdletter, zetter!) die de arme, wanhopende vrouw de hand reikt, niet tot steun, maar tot besmetting en ondergang.

Beschuldig, mijnheer!

Veroordeel en verbrandt!

Maar werp U niet met overmacht op een arm slachtoffer van de prulmaatschappij.

Doe een inval!

Maar doe het dan bij hem; op die kromming van die rijke gracht, bij hem die snachts laat thuis komt van een bordeel, en dan zijn innige-lieve-goeie-vrouw besmet, en zijn kinderen die hij dan teelt tot ongelukkige - voor den levensstrijd onmachtige en zwakke wezentjes maakt.

Doe het bij hem, die oorzaak is dat zijn ras verzwakt en dat er dus meer vrouwen worden geboren dan mannen en tegelijk door die overproductie de vrouwen het huwelijk onmogelijk maakt.

Doe een inval!

Maar doe het dan niet bij de arme, weerlooze vrouw die strijdt voor haar brood, maar doe het dan in dat gebouw, waar 's nachts om 2 uur, drommen rijtuigen en auto's komen aanrijden met de ‘fijnste’ minderjarige demi-mondaines, à *f* 25 tot *f* 100 per pièce voor heeren-gerecht.

Doe dáár de inval!

Of maak het U gemakkelijk, ze zijn daar zelf, dan kunnen ze tegelijk de inval zelf doen!

Ziedaar nu - waar wij komen aan ons verschil, waarde Heer. *Gij* wilt een inval dáár, *gij* wilt een inval bij Duitsche Greet, en de *justitie* slaat juist deze gevallen over.

Dus meet zij met twee maten! Justitia is niet meer blind. Haar schalen zijn niet meer gelijk. Evenals bij den winkelier zijn gewichten worden geijkt, *maar niet zijn schalen* (neem er het gewicht maar af dat er op staat, dan slaat de een veel meer door dan de ander), zoo is Justitia geijkt, maar zijn haar maten valsch.

En, ‘omdat’ ik nu in dat opzicht volkomen sociaaldemocratisch meedenk, dat er *gelijke* toepassing van recht moet heerschen, of het is: een arme boer of een rijke heer, of een vieze

slet, of een sterke man, of een weerlooze vrouw ‘dáárom’ vind ik het ondemocratisch dezen of genen opperrechter het dogma of de macht te geven, eene inrichting - waar zijn club niet is - te laten uitroeien, of een Levensverzekering waar hij de zon niet in het water kan zien schijnen - te laten uitschakelen door middel van een inval.

Want, en, - dat dit niet alleen indruischt tegen recht, maar die recht *ongelijk* toepast, die recht verkromt, die geen blinde Justitia is, zaait haat!

En eindelijk, het gevolg van onrecht en haat zaaien, regeering van ontucht, mishandeling van weerlooze vrouwen, geeft wegrolling van het Oranjehuis, schrikbewind, revolutie.

En dáárom: wacht U voor de eerste stap. Geef geen politiebende vrije macht tot inval.

Laat het over aan de uitspraak - in bijzondere gevallen - van Eere-Rechters of van onzen Wetgever, de wet.

En, Waarde Heer - *de wet verbiedt* politieinvallen! Vraag dàt maar aan een advocaat; of vraag het aan den Ministerieelen-premier Mr. Heemskerk, die er destijds als Amsterdamschraadslid schande over sprak in den Raad.

Het ‘voor’ of ‘tegen’, politie-invallen behoort tot den strijd tusschen Paus en Koning.

Geloof mij hoogachtend,
H. VAN HOLK.
5 Januari 1910.

Toerekenbaar?
door Mevr. Ovink-Soer.

Met vuurrood gelaat en bevende lippen, stond Mevrouw van Hohenheim midden in de kamer, den vinger nog gebiedend uitgestrekt in de richting der deur, die zoo even met een luiden knal in 't slot was geslagen.

Toen bracht ze de hand aan 't fel jagend hart en viel op een stoel neêr. Ze kon bijna niet op adem komen, prangde de hand al vaster tegen de hijgende borst. Lieve Hemel! wat ging dat hart weer aan, of 't breken zou.

Natuurlijk ook ná zulk een scène!

De dokter waarschuwde haar onophoudelijk: ze mocht zich niet opwinden of boos maken, maar welk mensch, die met een schepsel als die Gretel moest samen wonen, kon zich altijd bedwingen?

Voortdurend had mevrouw von Hohenheim verdriet en ergernis, betreurde den dag toen ze dat juffertje in huis had genomen.

'k Lijkt wel idioot of gek, dat ik zoo'n plaag van mijn leven, de deur niet uitzet, sprak ze telkens weêr, nà elke nieuwe scène. Maar tot nu toe was 't bij 't dreigement gebleven. Meestal was Gretel haar daarmee zelfs vóór. 'k Ga morgen heen, ik bedank er voor mij door ‘Frau Baronin’, voor al wat leelijk is, te laten uitmaken,’ gilde 't twintig jarig kind, bleek van woede. Den volgenden morgen bad ze deemoedig: ‘Wil Frau Baronin, mij vergeven? 'k Heb zoo'n spijt en zal nooit meer brutaal zijn.’ Dan knikte de meesteres kortaf: ‘'t Is goed, blijf maar; voor ditmaal zal ik Uw ergerlijk

gedrag nog eens door de vingers zien.' En bij zich zelve dacht ze: 'Als 't niet om Henri was....'

Want haar oude, hulpbehoevende man was bepaald gehecht aan zijn vroolijk, altijd opgewekt gezelschapsjuffertje. Hij luisterde graag naar haar lustig gebabbel, lachte hartelijk om de kinderachtige grappen, die ze vertelde. De tijd was lang voorbij, toen slechts geestige kout hem boeien kon.

Al kwamen haar dikwijls de tranen in de oogen, als ze zag welk een ruïne haar man langzamerhand geworden was, toch wenschte mevrouw von Hohenheim de dagen van vroeger niet terug, toen hij als knap, galant man veel meer gezocht en gevierd werd, in de kleine residentie, dan haar jaloezie verdragen kon. De herinnering er aan deed haar nu nog huiveren. Ja, ze was heftig jaloersch geweest, doch haar ijverzucht was maar al te gegrond.

Want ook zonder de vele bedekte zinspelingen van zoogenaamde goede vrienden (waarop ze steeds een hooghartig stilzwijgen bewaarde) wist ze zelve zeer goed, dat hij haar bedroog.

Ondanks herhaalde eeden en beloften, ver-verviel hij telkens weêr tot de oude zonde en, al kwam hij steeds berouwvol tot haar terug, zij zelve alleen wist wat 't haar gekost had altijd op nieuw te vergeten en te vergeven. Want hoeveel leed hij haar ook aandeed, hij bleef haar dierbaar, ze kon haar liefde voor hem niet uit haar hart rukken, en dit was tegelijk haar kruis en haar kroon.

Voor de wereld droeg ze een masker van koude onverschilligheid, doch 't heimlijk verdriet pijnde en knaagde des te meer van binnen. -

Nu had ze eindelijk rust, de vleugels van haar adelaar waren geknot, hij kon niet meer uitvliegen en bleef tevreden naast haar. Met algeheele toewijding leidde en verzorgde zij haar groot kind, doch in ruil daarvoor verlangde zij van zijn kant een blind volgen en gehoorzamen. Want haar liefde was niet zonder heerschzucht.

Hij toonde zich willig en onderworpen genoeg, waagde verzet noch tegenwerping,

als zij nadrukkelijk besliste: ‘Neen dat kan niet man, heusch ik weet wat goed voor je is.’

Ze was altijd zacht en vriendelijk voor hem. Mocht haar stem wel eens beslist of kortaf klinken, haar oogen en mond glimlachten hem intusschen toe, den indruk van 't gesproken woord verzachtend. Liefderijk en teeder steunde haar hand zijn wankele schreden, geld noch moeite, niets was haar te veel om zijn leven te veraangenamen, en hem de vreugden te geven, die hij in staat was te genieten.

Hij kon Godlof, nu weêr op straat komen. Ná dien eersten aanval van beroerte, was hij maanden lang verlamd gebleven, en 't had een geruimen tijd geduurd vóór hij 't gebruik van armen, beenen en tong terug kreeg. Maar 't spreken bleef hem moeite kosten, hij kon bij 't loopen den steun van arm of stok niet ontberen, en moest bij 't kleeden steeds geholpen worden.

Een jaar lang had zijn vrouw hem geheel alleen verpleegd, toen werd de taak haar te zwaar.

Hoewel statig en forsch van gestalte was ze verre van sterk, leed bovendien sinds jaren aan een hartgebrek.

Ze kreeg hevige hartkloppingen, viel herhaaldelijk flauw. Haar oude, vertrouwde dokter drong ernstig aan op rusthouden. Mevrouw mocht zich niet langer zoo inspannen met de verzorging van den baron. Ze moest hulp in huis nemen. En die hulp mocht geen oppasser of oude meid zijn, maar integendeel een jong, vroolijk meisje.

Een opgeruimd gezicht, een lachenbekje, steeds gereed om met een of ander grapje zijn zwaarmoedigheid te verdrijven, dat had de baron noodig als brood.

Toen was Gretel gekomen.

Fräulein Gretel Hünert werd de barones gerecommandeerd door haar schoonzuster, bij wie zij twee jaar lang kinderjuffrouw was geweest. 't Mocht wáár zijn, dat Gretel zeer geschikt in haar omgang met kinderen, zich een bescheiden aardig meisje had getoond in 't gezin van haar schoonzuster, ze was dan echter, nà dien tijd, wel zeer tot haar nadeel veranderd, dacht mevrouw von Hohenheim.

Van 't eerste oogenblik af aan was Fräulein Hünert haar niet sympathiek geweest. Aan Henri wèl, die had zich onmiddelijk laten inpakken door 't uiterlijk: het beeldig gezichtje en ranke figuurtje. Want mooi was Gretel, dat kon niemand tegenspreken.

't Kwam Mevrouw von Hohenheim echter geheel onnoodig vóór, dat het meisje, in haar ondergeschikte betrekking, zoo veel werk maakte van haar uiterlijk, zoo alles deed om de attentie te trekken.

Die coquet kwijnende oogopslag en naïve uitdrukking in de groote donkere oogen, alles onnatuur, aanstellerij! Waarom behoefde zij haar kapsel, zoo zot (á la Cléo de Mérode) te dragen? Alleen om er de aandacht op te vestigen, dat de zachte golving van 't goud bruin haar zoo mooi tegen den blanken hals afstak.

't Eenvoudigste japonnetje kleedde Gretel aardig; kon ze 't echter overdreven opschikken met een lintje hier, een kwikje daar, dan liet ze 't niet.

Natuurlijk had de baronnes dadelijk getracht een einde te maken aan al die behaagzieke kuren, 't meisje verboden zich zoo in 't oog vallend te kappen en te kleeden. 't Was kloppen aan doovemans deur, Gretel sloeg geen acht op hare aanmerkingen, tartte elk verbod. 't Ondeugend kind voelde zich sterk tegenover haar meesteres, zoolang zij ‘Herr Kammerherr’ aan hare zijde had.

Wat haar werk aanging: de verzorging van den kamerheer, een handreiking in 't huishouden af en toe, daar viel ook heel wat op aan te merken. Ze vergat bijna alles, rende eeuwig heen en weer, en voerde eigenlijk niets uit. Nu eens liep haar meester met een torn in zijn jas, dan weer met een slikrand aan den broekspijp of een gedeukten hoed. Werd op de wandeling een of ander euvel ontdekt, dan gaf dit aanleiding tot veel pret. Gretel lachte zich de tranen in de oogen, en de kamerheer lachte mee.

In weerwil harer ergernis, had mevrouw von Hohenheim zelve dikwijls moeite zich goed te houden, wanneer zij zulk een dwaze scène bij woonde. Zooals bijvoorbeeld gisteren nog: Voetje voor voetje liep haar man aan Fräulein's arm voort, toen 't malle kind op eens stil stond, en luide uitriep: ‘O, Herr Kammerherr, denk toch eens aan, daar heeft de “Kammerherr” aldoor met een slipje van den zakdoek uit den zak geloopen en dat slipje is erg vuil op den koop toe. 'k Heb vergeten den Kammerherr een schoonen zakdoek te geven.’

Dat alles kwam er zoo quasi verschrikt uit, dat de baron goedig lachend met de hand wuifde en beweerde, dat het ‘niets’ was, waarop Gretel smakelijk begon te lachen.

't Stond toch ook al te gek, en ze haalde

den zakdoek voor den dag om den baron tusschen twee plooien van haar japon te laten zien hoe 't geweest was. ‘Ziet U, zoo rechtop stond de groezelige punt, net een harlekijnepoppetje. Zal ik hem eens laten dansen?’... 't Oude en 't jonge kind schaterden 't uit. En toen Henri haar aankeek of ze 't ook niet grappig vond, lachte zijn vrouw hem vol instemming toe, blij, dat hij vroolijk was.

Dat moest hij hebben: afleiding, opgewekte dwaasheid. Op zulke oogenblikken raakte Mevrouw von Hohenheim bijna verzoend met de gezelschapsjuffrouw.

‘Toe maar Fräulein, maak maar dwaze grapjes, houd hem vroolijk, dat is de beste medicijn, die je den armen man geven kunt...’

Neen, ze mocht Fräulein niet ontslaan, Henri kon haar niet missen.

Ook nu weêr, nà 't laatste heftige tooneel van daareven, was dit de slotsom van ‘Frau Baronin's’ overdenkingen. Ze moest in vredesnaam in 't vervolg wat water in haar wijn doen, en 't meisje toestaan te dragen wat ze wilde. Ditmaal had ze in elk geval nog eens flink de waarheid gehoord.

Als 't ondeugend nest nu maar niet koppig bleef mokken, zoodat Henri kon merken, dat er weêr wat geweest was, en dit hem verdrietig en onrustig zou maken. Laatst had 't hem bepaald achteruitgezet, toen Gretel een dag lang zoo bedrukt en stil was geweest, dat mocht in geen geval weêr voorkomen.

Over een half uur, wanneer Fräulein, hem als gewoonlijk, de courant voorlas, moest ze er niet meer behuild en verdrietig uitzien.... Zou zij.... Even aarzelde Mevrouw von Hohenheim, toen boog ze 't hoofd. Terwille van haar man viel de opoffering niet te zwaar om de minste te zijn. Ze zou zelve den eersten stap ter verzoening doen, en dan ook maar terstond.

Een kort tikje tegen de deur, en de barones trad bij Gretel Hünert binnen.

't Meisje lag op haar bed, nauw zag ze haar meesteres of ze vloog overeind, en riep half huilend, met kribbige stem: ‘'k Blijf toch niet langer hier; Frau Baronin moet maar een andere juffrouw voor “Herr Kammerherr” zoeken, ik bedank er voor uitgescholden en geslagen te worden.... ik....’

‘Koop dien grooten hoed dan maar,’ viel Mevrouw von Hohenheim Gretel in de rede, ‘en stel U niet zoo aan. 'k Heb je nauwelijks aangeraakt, kind.... 'k Zou mijn gezicht maar eens gaan wasschen en mijn toilet in orde brengen, want de kamerheer zit op U te wachten met 't voorlezen van de courant.’

Vlug gleed Fräulein van haar bed en streek haar verwarde haren glad. In haar hart was ze even blij als verrast over dezen loop van zaken. Want ze had er zich al op voorbereid vóór de avond viel, 't huis te moeten verlaten, en, met al haar groote woorden, zou ze haar makkelijke, voordeelige betrekking niet graag zijn kwijt geraakt. Maar Frau Baronin was zoo woedend geweest, en had zoo heftig gedreigd haar dien zelfden dag nog de deur te zullen uitzetten, dat Gretel 't ergste had gevreesd.

Een beetje verlegen lachend keek ze, van onder de lange wimpers haar meesteres aan, en pruttelde als een stout kind. ‘Frau Baronin is ook dadelijk zoo driftig, en wil ook nooit eens luisteren. 'k Wou dien hoed nu juist zoo dol graag hebben, ik kan hem heel goedkoop krijgen en de juffrouw zegt, dat hij mij snoezig staat.’

En ik zeg U nog eens: ‘'t Past U volstrekt niet zulk een opzichtigen hoed te dragen,’ besliste Mevrouw von Hohenheim, met moeite de weer opkomende ergernis bedwingend.

‘'k Wil er echter niet langer over praten.

Doe wat U niet laten kunt. En, Fräulein, nu verzoek ik U vriendelijk den kamerheer niets te laten merken van deze vervelende geschiedenis en gewoon opgewekt en vriendelijk te zijn.'

(Wordt vervolgd.)

Kinderleed.

'**W**at zal dat morgen dol zijn, zeg Nel, den heelen dag gaan wij naar buiten!' zei kleine Henk, terwijl hij zijn blonden krullebol over den rand van zijn ledikantje stak om zijn zusje beter te kunnen zien, dat al wat dieper in het kussen was weggedoken.

'Ja, eenig hoor!' klonk het terug; 'waar hoop *jij* dat wij heengaan? Ik naar het groote bosch, waar de boomen ook van onderen blaadjes hadden, je weet wel, naar dien man bij den echo; heette het daar niet Muiderberg?'

'Dat weet ik niet precies meer, maar ik vond het daar niet leuk,' zei Henk met een opgetrokken neusje; 'waarom kwam die flauwe jongen niet achter dien muur vandaan,

toen hij aldoor dien man had nagepraat; hij was zeker bang, dat hij een standje zou krijgen,'

'Wel neen, jongen, dat moest zoo en vader zei ook, dat er geen jongen was, maar dat de muur zelf praatte en toen vertelde vader ook, hoe dat kwam - maar dat heb ik weer vergeten.'

'Nou hoor, ik zal veel liever aan moeke vragen of wij naar zee gaan, dat is veel heerlijker; dan gaan wij weer een kasteel maken van zand met een echte gracht er om heen, waar dan de zee in komt en dan zit jij in het kasteel als de gevangen prinses en ik ben de ridder, die je komt redden!'

'Ja, dat is goed; want ik krijg morgen een nieuwe jurk aan, kijk, moes heeft die al voor mijn bedje klaar gelegd; hoe vindt jij die? ik beeldig,'

'Och, dat weet ik niet, ik geloof van mooi - maar ik ben blij, dat ik zoo'n ding niet aan hoef te hebben; bah, veel te lastig! Ik krijg mijn matrozenpak met die witte broek aan: als ik die nu ook maar vuil mag maken, anders is er niets aan!'

'Misschien mogen wij weer onze kousen en schoentjes uittrekken om in zee te loopen: zeg, zou er dan nooit eens een visch aan je teenen kunnen bijten?' zei Nellie een beetje benauwd.

'Wel neen, kind, visschen eten geen menschen,' klonk het permantig uit Henk's bedje, 'en als er toch een komt bijten, zal ik hem wel doodslaan.'

'Neen hoor, dat mag je niet, je mag niet doodmaken, zegt moeder.'

'Wat is dat eigenlijk "*dood*", weet jij dat?'

'Ik heb het laatst eens aan Dientje gevraagd, toen zij mij aankleedde en toen zei ze: 'daar hebben kinderen niets mede te maken'; ik vroeg toen: 'kan je je dan niet meer bewegen, net als die vlieg, die op de vensterbank lag en wat doen ze dan met je?' 'Dan ga je in een koffer en dan wordt je begraven', zei Dien. 'Griezelig, hè, maar zij heeft het heusch gezegd, hoor! en toen ik nog meer vroeg zei ze "kom, dat is geen kinderpraat" en omdat zij toen boos keek, hield ik maar stil.'

Kleine Henk had eigenlijk al niet meer geluisterd: hij lag met zijn krullekop op zijn eene armpje en zei nog half in slaap: 'een ophaalbrug moet er ook aan het kasteel zijn, net als aan mijn vesting' en toen dook hij wat dieper weg in het kussen en sliep.

Den volgenden morgen scheen de zon vroolijk door een kiertje van het gordijn en scheen juist op Nel's ondeugend wipneusje. Zij werd wakker, sprong uit haar bedje, keek eens naar buiten en riep vroolijk: 'Henk, Henk, wordt toch eens wakker, het is mooi weer en wij gaan vandaag uit!'

De huizen langs de gracht stonden zoo stil in den zonneschijn, met veel half gesloten vensters als moesten zij knipoogen in den fellen glans; de boomen spiegelden hun stoffigen bladertooi in het groezelige grachtwater, waarop vuile, kleurige plekken dreven; over alles lag het waas van een warmen zomerdag in stad. Henk was ook uit zijn bedje gekropen voor het raam en toen hij zag hoe helder het zonnetje scheen, pakte hij Nel bij haar nachtpon en begon te dansen en te springen van de pret.

'Wat duurt het lang voordat Dien ons komt aankleeden, hè; ik zal maar vast beginnen' en met een wijsgeerig gezicht ging hij op den grond zitten en probeerde een kous aan te trekken, waarbij hij den hiel maar niet op zijn plaats kon krijgen.

Nel proeste het uit van het lachen, wat zoo aanstekelijk werkte, dat Henk gierend op zijn rug ging liggen, zijn kous als een vlag boven het hoofd zwaaiend.

Daar ging de deur open en Dientje kwam binnen: zij zag er zoo vreemd uit, met zulke roode oogen, net of zij gehuild had.

‘Kinderen, jelui moeten niet zoo'n leven maken, hoor; moesje heeft zoo'n erge hoofdpijn en nu moeten jelui stil zijn.’

‘Gaan wij nu niet naar buiten?’ vroeg Nel met een benepen stemmetje.

‘Neen, dat kan niet vandaag; ik zal jelui gauw aankleeden en dan moet je zoet gaan spelen met de poppen of het pakhuis of de vesting.’

Tranen begonnen over Henk's wangen te biggelen: niet naar zee en hij had er zóó op gevlast! Nel zei geen woord, maar beet op haar onderlipje: zij huilde niet gauw, dat vond ze flauw. Dientje kleedde hen zwijgend aan, alleen nu en dan zuchtte zij: ‘och Heer, wat vreeselijk, arme schapen!’ en dan veegde zij met de punt van haar schort over de oogen.

‘Je vergeet heelemaal het gordijn op te halen, Dien; wat scheelt je toch?’ zei Nel en wilde al aan het koord trekken om het zelf te doen.

‘Neen, dat mag niet, dan komt de zon in de kamer.’

‘Maar de zon schijnt nu al niet meer op ons raam’, pruttelde Nel, ‘en het mag toch altijd opgehaald van moes!’

'Wees nu niet ongehoorzaam en ga zoet spelen tot ik terug kom.'

'Mag ik niet naar de slaapkamer vader en moeder goeien morgen zeggen?'

'Neen, neen, dat kan niet', zei Dien en liep de kamer uit.

Toen begon Henk eerst flink te huilen en Nel zei, met een rimpeltje op haar voorhoofd: 'Niets mag van ochtend en nu blijven wij thuis; wat naar dat moes net vandaag hoofdpijn heeft! Maar maak nu geen leven, dat is niet goed voor moeke en zij moet nu toch al in bed liggen ook, dat is nog veel akeliger dan wij het hebben,' en zij begon Henk's tranen af te vegen, kreeg zijn speelgoed en pakte zijn vesting uit.

'Zie je, nu kan ik toch wel de gevangen prinses zijn en jij de ridder,' zei ze troostend.

'Ja, maar lang niet zoo echt en wij hebben hier geen water ook,' zei Henk met een snikje.

'Jawel, ik zal uit de karaf een beetje in je gracht gieten en dan ga ik in mijn bedje zitten, dat is dan de gevangenis van de prinses' - en zoo fantaseerde zij maar voort tot zij beiden troost in hun spel gevonden hadden.

Arme kleinen! Zij wisten niet welk drama zich dien nacht in huis had afgespeeld! Hun jong moedertje was plotseling den vorigen avond in elkaar gezonken, in een onmacht, waaruit zij niet weer ontwaakte! Als een bloem geknakt, midden in haar jong leven, midden in haar jong geluk; al had zij de laatste jaren geweten, wat lichaamslijden was, haar opgewekte, vroolijke aard had altijd den boventoon en deed daardoor dikwijls het dreigende gevaar van haar kwaal door haar omgeving vergeten. En zoo trof de slag als een bliksemstraal op een oogenblik dat niemand dien vermoedde - in diepe verslagenheid stonden de haren, niet geloovend, niet begrijpend, dat zij voor altijd was heengegaan!

Nu volgden voor de kinderen een paar treurige dagen; zij begrepen er niets van.. Vader zagen zij bijna niet, als zij bij hem kwamen, liep hij dadelijk weg; allerlei ooms en tantes kwamen visites maken en huilden zoo en zeiden dan 'arme schapen.' En toen zij Dientje vroegen, waarom zij nu heelemaal niet moesje eens mochten goeden dag zeggen, begon zij ook weer te huilen en zeide: 'och neen, dat kan je niet, arm wurm, moeder is er niet meer.'

Daar begrepen zij niets van: moeder is er niet meer!? weggegaan, zonder hen mee te nemen? Neen, dat jokte Dien bepaald, hoor, dat kon niet waar zijn! Nel beraamde in haar klein hoofdje een plan om er achter te komen wat voor geheim er toch eigenlijk was, want een geheim was er zeker! Beneden was een kamer, die nu met den sleutel op slot was gedraaid en daar had ze al een paar maal iemand zoo voorzichtig zien binnensluipen, maar altijd als zij niet dicht bij was; toen zij Dientje gevraagd had of zij dan ook eens kijken mocht, was haar dit verboden. Dáár was toch zeker iets bizonders... misschien was moeder dáár wel met een kwaden man, die niet wilde, dat Henk en zij bij moeder kwamen.... Het woelde in haar jonge hersens rond, tot zij het niet meer kon uithouden en 's avonds in een onbewaakt oogenblikje naar beneden sloop. Zij stond even met kloppend hart voor de kamerdeur, draaide eensklaps den sleutel om en deed een stap naar voren. Daar zag zij een ledikant staan, heelemaal met een laken overdekt en daar lagen witte bloemen op; in de kamer lagen nog veel meer bloemen met sterken geur; ze hield zooveel van bloemen, maar nu was zij er bijna bang voor, er was zoo iets geheimzinnigs in die kamer, zij moest haar adem inhouden....

Op eens werd zij aan haar arm gegrepen en achteruit getrokken. ‘Stout kind’, snauwde Dientje haar toe, ‘dat heb ik je nu zoo verboden en ga je nu toch in die kamer? Ik zal aan vader zeggen, dat je zoo ongehoorzaam bent, hoor!’

Dien meende het niet kwaad; zij had bedoeld het kind een pijnlijken indruk te besparen; maar begreep zij, hoe wreed zij eigenlijk deed? In het kinderhoofd kwam nu zulk een verwarring van begrippen, waaruit Nel alleen een drukkend gevoel behield, dat het ondeugend was moeder te zoeken, naar moeder te vragen, waarom begreep zij niet - alleen was zij zielsbedroefd, zoo bedroefd als een jong kind werkelijk zijn kan, meer dan groote menschen misschien gelooven.

De kinderen zaten nu maar gedwee in hun hoekje te spelen en omdat zij zoet waren, nam niemand veel notitie van hen, te veel vervuld van eigen leed en denkende, dat de kleinen toch niet begrepen, wat om hen heen voorviel.

Toen kwam de dag der begrafenis. Nel en Henk zaten in de kinderkamer. Dien had hun allerlei lekkers gebracht en gezegd, dat zij nu zoet moesten spelen, winkeltje of zoo iets en dan mocht Nel uit haar mooie serviesje thee schenken, wat zij altijd zoo graag deed;

Dien zou dan telkens als visite komen, maar als zij dan weer eventjes weg was, moesten de kinderen ook zoet in de kamer blijven...

Hoe het kwam, wist zij niet, maar het mooie serviesje kon Nel vandaag niets schelen en het lekkers ook niet; kleine Henk had alweer tranen in de oogen en wilde niet meespelen.

'Laten wij liever een beetje op de trapleuning gaan glijden, dat is veel leuker', zei hij pruilend.

'Ja maar dat mag niet van Dien', antwoordde Nel.

'Nu eventjes maar', zei Henk en wip! weg was hij de kamer uit en Nel hem achterna. Maar toen zij aan de trap waren, durfden zij opeens niet verder en gingen stil in een hoekje zitten. Daar liepen allerlei heeren in den gang, heelemaal in 't zwart en zij keken zoo vreeselijk boos; oom Piet was er ook, die was anders altijd zoo vroolijk en oom Wim, allemaal even ernstig; niemand zag de kleintjes bovenaan de trap. Op eens hoorden zij op straat veel paardengetrappel - vlug naar het raam om te kijken wat dat was! Allemaal rijtuigen, zwarte rijtuigen!

'Dat is flauw', zei Henk, 'nu gaan ze zeker allemaal uit rijden en wij mogen niet mee; zijn wij zóó stout geweest?'

'St, wees stil', zei Nel, 'niets zeggen, anders haalt Dien ons misschien weer weg en mogen wij niet meer kijken. Wat zou dat voor een groot rijtuig zijn?.... Wat doen nu die zwarte heeren?.... Ze dragen een grooten koffer van de stoep.... dien zetten ze in den wagen... nu rijdt die weg... de ooms stappen in die andere rijtuigen.... vader is er ook bij, hij kijkt niet naar boven!.... O! Henk wat vreeselijk, ik geloof zeker, dat ze moeder in dien koffer gedaan hebben en nu zullen ze haar begraven, en dat wil ik niet, dat *wil* ik niet!'... en het kind barstte in hartstochtelijk snikken uit, zoo hartstochtelijk, alsof haar hartje breken zou. En daar brak ook iets van binnen: wát dat was, heeft zij later, veel later eerst begrepen....

Nu kwam Dientje aangeloopen, die de kinderen vergat om haar mevrouw te zien 'uitdragen': zij voelde, dat zij iets verzuimd had en deed als velen: zij wierp de schuld op het kind. 'Stoute meid, moet jij nu zoo'n lawaai maken, als je lieve moeder begraven wordt, je moest je schamen!'

Nel slikte haar tranen op; maar het raadsel van den dood bleef voor haar iets vreeselijks, iets geheimzinnig vreeselijks, waar je niet over praten mocht; zij was nu overtuigd, dat haar moeder, haar eigen moesje, dood was, dood en begraven. Maar haar kinderziel sloot zich als een teere bloem, waarover een koude wind blies: zij sprak niet meer over moeder: niet met vader, die weinig thuis was door zijn drukke zaken, niet met Dientje, met een onbestemd gevoel, dat dat verboden was. Maar 's avonds in haar bedje huilde zij zich dikwijls in slaap, omdat zij moeke nooit meer zag en zij zoo vreeselijk erg naar één nachtzoentje van haar verlangde!...

De tantes vonden later, dat het toch maar gelukkig was, dat een kind zoo gauw vergeet; Nel vroeg heelemaal niet naar moeder; wel vreemd, maar toch maar gelukkig, zoo'n kind begrijpt dat toch niet!

Maar niemand begreep, wat daar binnen in dat kinderhart was omgegaan.

Nel werd later zoo'n vreemd kind gevonden, zoo gesloten, zoo vroeg wijs, zoo niets kinderlijk! Zij zat liever met haar schoolboeken, dan dat zij met andere kinderen speelde, altijd maar leeren of sprookjes lezen, ondeugend was zij eigenlijk nooit, zij, vroeger zoo'n kleine wildzang, vol grappen en streken, de vroolijke speelpop van iedereen.

Eerst veel, veel later heeft Nel troost gevonden voor het groote verdriet, dat zij binnen in haar hartje had opgesloten - toen werd zij weer vroolijk en opgeruimd en veel van den aard van het jonge kind is toen in de jonge vrouw weer opgebloeid - maar aan haar jeugd dacht zij altijd met weemoed terug.

M.K.v.H.

Correspondentie van de redactie met de abonnés

De redactrice van de Holl: Lelie brengt ter kennis van de lezers van dit Blad, dat zij géén manuscripten, of brieven, haar naar aanleiding der redactie-aangelegenheden toegezonden door niet-abonnés, kan beantwoorden langs **particulieren** weg. De correspondentie in dit Blad dient zoowel tot de beantwoording van brieven, als tot de mededeelingen betreffende aangenomen en geweigerde bijdragen, en zij, die zelve geen abonné of abonnée zijn, kunnen dus met verwachten langs een anderen dan den correspondentie-weg te worden beantwoord. Wanneer zij door leesgezelschapkring, of samen-lezen, of op welke wijze dan ook, gelegenheid kunnen vinden de correspondentie-rubriek te volgen, dan is de redactrice bereid hen dáárin te beantwoorden.

Op dezen regel wordt voortaan *géén uitzondering* meer gemaakt, en afzonderlijke nommers, correspondentie-antwoorden aan niet-abonné's behelzend, worden **niet** meer toegezonden.

REDACTRICE.

P.S. Het spreekt van zelf, dat deze regel alleen geldt voor eerstbeginnenden, èn voor briefschrijvers die in de corr: rubriek thuishooren.

Spleentje. - Ik vind het heel aardig, dat gij door dat verjaardag-geschenk Lelie-abonnee werdt, en nu terstond voldoet aan Uw lust mij te schrijven. Hartelijk hoop ik, dat gij zult vinden in mijn antwoorden wat gij U ervan voorstelt; aan mijn goeden wil daartoe zal het niet ontbreken. - Ja, dat is een eigenaardige opvatting van vele familie-leden, ook mij niet onbekend en waarin ik U dus geheel en al kan navoelen, dat een ongetrouwde vrouw eigenlijk geen recht heeft over haar eigen gevoelen te beschikken waar het *vriendschap* geldt. In zake huwelijk en man zijn de meeste ouders, broeders, zusters etc. lichtzinnig in plaats van voorzichtig, en vinden het een wenschelijke oplossing de ongehuwde dochter of dito zuster langs dien weg bezorgd te zien, en, wel verre van heel grondige informaties te nemen dikwijls, doen zij veel liever voor menige zonde of gebrek een oogje dicht, uit vrees dat de verbintenis anders niet tot stand komt. Wee echter daarentegen het zelfstandige meisje, dat zich een andere vrouw tot levensgezellin en vriendin kiest; met háár voelt de geheele familie zich gerechtigd zich te blijven bemoeien, om haar telkens dit of dat in den weg te leggen, en te verwijten zelfs haar liefde voor 'een vreemde.' Het is maar het best ook in dit opzicht den eigen weg moedig te gaan, en in eigen geweten verzekerd te wezen; een zwager wordt nu eenmaal geheel anders beschouwd door de rest der familie dan een vriendin. Wat mij persoonlijk aangaat, men verwijt mij nu en dan, dat ik de vrouwen niet hoog genoeg stel; wel, ik zou zeggen als men 9 jaren lang zoovéél toewijdende liefde en vriendschap heeft overvonden als ik van mijn vriendin, met wie ik al die jaren reeds samenwoon, dan is, dat wel het beste bewijs hoe ik-zelve overtuigd moet zijn door eigen ondervinding, dat er onder vrouwen onderling een duurzame en innige band kan ontstaan, die haar volkomen gelukkig maakt. - - O ja, dat kan ik ook zoo héél goed navoelen, dat nooit de deur uit durven gaan, zonder eerst verzoend te zijn, met die men lief heeft, als er om een of andere kleinigheid een oogenblikkelijk meeningverschil voorviel. - Mij gaat dat evenzoo. - - Natuurlijk moogt gij steeds een pseudoniem kiezen; zoo dikwijls ook het veranderen als gij zelf wilt. Dank voor Uw goede wenschen voor mijn gezondheid.

Gé. - - Dank voor Uw langen, hartelijken brief. Wij troffen het verleden winter zoo heel mooi op Scheveningen; wel veel koude, maar steeds droog vriezend weer. Dit najaar was het bijzonder regenachtig. Over de gevolgen van de kuur in Nauheim ben ik zeer tevreden, maar ik zal haar denkelijk wel moeten hèrhalen. - Ja, dat kan ik best begrijpen, dat gij Uw kleinen jongen niet kunt beletten bij U te komen, ook al zijt gij zwaar-verkouden; ik zou het ook voor U-zelf akelig vinden als hij in dat opzicht zich terstond 'verstandig' toonde, en niet verlangde bij U te zijn. - Een mij bekende Haagsche familie, die uitmuntte door al datgene, wat mij *on*sympathiek is, ging vóór een paar jaar op reis naar Zwitserland, waar weldra een der jongens, een ventje van 8 jaar, het roodvonk kreeg en, ter voorkoming van besmetting, in een ziekeninrichting daar in den vreemde werd gedaan; waar hij het weldra zóó 'heerlijk' vond, dat hij er niet meer uit wilde. Grooter bewijs *tegen* de rijke ouders, die met dat ventje en zijn broertje op reis waren voor aller plezier, kon, dunkt mij, het kind niet geven, dan door zich zoo gelukkig en opgewekt te voelen in een *ziekenhuis*, - zonder iemand der zijnen.

Nu moet ik U antwoorden op Uw zaken-vraag. - Zie eens, de uitgever, die U dat terugzond, is m.i. iemand, die van uitgeven véél verstand heeft; zijn oordeel vind ik daarom in veel opzichten 'massgebend'. De mogelijkheid bestaat intusschen, dat gij

in dit bijzonder geval moet wezen bij iemand, die speciaal van zulke uitgaven, op dat àparte gebied, zijn werk maakt. Echter, wanneer die bewuste schrijfster U ried het te bewaren tot uitgave, waarom belast *zij* zich dan niet zelve ermee U in dezen aan een daartoe bereiden uitgever te verwijzen. Mij dunkt, waar *zij* een zekere verantwoording op zich nam door U het schrijven van dat alles aan te raden, is het aan háár U nu ook verder den weg te wijzen; aan relatieën in die uitgevers-wereld ontbreekt het haar niet. Op Uwe tot mij gerichte vragen kan ik U geen ander antwoord geven dan: bij dezen en genen blijven probeeren, evenals gij reeds deedt. Het is niet mogelijk voor mij te beoordeelen, of deze of die U zal helpen eerder dan gene, want alles hangt er van af, wat zoo iemand zelf ziet in de zaak, óók of hij reeds veel andere copie aannam. - Als ik er U mee genoegen kan doen, ben ik overigens geheel en al bereid het werkje door te lezen, en U mijne meening te zeggen. - Ja, die illusie, die gij er aan vastknoopt, begrijp ik best; en, als ik U er dus in helpen kàn, dan doe ik het gaarne.

Over de katten ben ik nu heelemaal getroost na dezen brief, en Uw oudste is mij heel lief geworden om wat hij voor hen doet. Dat belooft een flinke man later, die nu reeds toont in zich te hebben die goddelijke, en zoo weinig voorkomende eigenschap: medelijden. -

Ja-zeker, mijn honden zijn met ons; wij laten hen niet achter zonder Marie; en die is óók mee. Inderdaad zou ik geen rust of duur hebben als ik hen niet bij mij had. Zij zijn ook zoo trouw en aanhalig; niemand, die dat niet kent uit eigen ervaring, kan zich de aanhankelijke toewijding van een hond ook maar vóórstellen.

C.Z.S. - Niemand kan het meer dan ik met U eens zijn, dat Frits Reuters' Gedroogde Kruiden een hoogst sympathiek boek is, en dat het type Hawermann, daarin voorkomend, behoort tot de zeer sympathieke menschen. Echter schijnt gij niet te weten, of niet te begrijpen, dat de tijd *en* de menschen, die daarin worden beschreven, **helaas** tot het verleden behooren. Wat in Frits Reuter's dagen *werkelijk* voorkwam, een karakter als van den hoogst-sympathieken eenvoudigen Bräsig, of van Hawermann, of van den dominee, dat is nu niet meer in dergelijke kringen te vinden, óók niet in Duitschland. En óók Frits Reuter heeft niet vergeten de leelijke en gemeene karakters een beurt te geven, en héél levenswaar uit te teekenen, in b.v. Pomuchelskopp en zijn ‘kippetje’; daarom is het zeer

wenschelijk, ja zelfs iemands plicht, wanneer hij de huichelarij, het spelen met den godsdienst als dekmantel voor eigen hebzucht, etc., zoo veel mogelijk aan de kaak stelt, en er tegen waarschuwt; des te erger voor dien kring van wouldbe-vromen, dat er méér Pomuchelskoppen en 'kippetjes' dan Hawermanns, en Bräsigs, en brave dominees in zijn te vinden, en - - des te noodzakelijker óók die *schijn*-vroomheid te ontmaskeren. Geloof mij, juist deze schijn-vromen zijn het die zoo ontzettend veel kwaad doen, omdat zij de buitenwereld van ongeloovigen in den waan brengen, dat alle bijbel-geloovigen zijn van zulk een kracht van er in den grond niets van meenen. En *dat* is gelukkig niet zoo.

Maria Petrovna. - Uw artikel nam ik aan. - Gij zijt intusschen reeds op Uw brief beantwoord; wat het dit artikel begeleidend schrijven aangaat, dank voor Uw goede wenschen voor mijn gezondheid. - Neen, waar gij zoo ver van Scheveningen waart in den Haag, was de kans, dat gij mij in Uw buurt zoudt zien, niet héél groot, daar ik, wegens het slechte weer, weinig ben uit geweest in die dagen; meestal op den Scheveningschen weg of in de Boschjes bleef, een paar maal slechts voor boodschappen naar de stad ging. - Vriendelijk gegroet.

Mistletoe. - Welk een toepasselijk pseudoniem in deze dagen! - Ik kan er zoo hartelijk voor meevoelen, dat óók Uw man zijn Kerstboompje wilde; bij ons ook prijkt het telken jare trouw, en, terwijl ik deze woorden aan U schrijf, staat het met zijn vriendelijken aanschijn van groen en zilver neven ons, om op den Oudejaars-avond nog eens te worden aangestoken met nieuwe lichtjes, op de duitsche manier. - Wij vierden den dag verleden jaar in Holland, en vraagden toen eenige kinderen van Scheveningen, en een paar goede kennissen, om onzen boom heen, maar, al zijn wij in 't buitenland geheel onder ons drieën, we maken er toch dezelfde feestelijke drukte van; het is een stukje poezie, die als een lieflijke herinnering 't heele jaar overstraalt nietwaar? Uw stukje is reeds opgezonden; en geplaatst. - Ik was blij zooveel betere berichten van Uw gezondheid te lezen. Ach beste Mistletoe, *die* wensch van U zal misschien nog wel eens in vervulling geraken! (Gij begrijpt mij?) Gij zijt immers nog jong genoeg. En, zoo niet, dan beveel ik U nu alvast ter lezing aan het artikeltje van Maria Petrovna, dat ik over dit onderwerp van haar kreeg, maar dat onder een andere onderteekening zal verschijnen te zijner tijd. (Zie corr: hierboven).

Ja, onze honden waren óók onder den Kerstboom; zij ook krijgen dan een kleinigheidje, een pakje chocolade, en een voor hen bruikbaar cadeautje; en zij geven ook wat aan ieder onzer. Zij begrijpen dat zóó goed, zulke feest-avonden, met het geritsel van pakjes en papieren, dat zij geheel en al opgewonden zijn ervan.

F. de VI: - Uw stuk heb ik in goede orde ontvangen. Dank voor Uw schrijven.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Sluiting red: ged:

19 Januari 1910.
23ste Jaargang.
No. 29.

Berichten.

Het adres der redactrice is te **Nice (Frankrijk) Villa St: Anne, Rue Michelet.** Zij raadt echter aan voor háár bestemde brieven en stukken, (ten-zij in spoed-gevallen), te zenden aan den uitgever (in gesloten enveloppe aan háár geadresseerd); met het oog op de daardoor **gróótere** zekerheid dat niets **kan** wegraken.

REDACTRICE.

Present-exemplaren en Bewijs-nummers zijn aan te vragen bij den uitgever van dit blad, niet bij de redactie.

Beklag over correctie- of drukfouten heeft de betreffende te richten tot den uitgever, niet tot de redactie.

Zij, die zonder abonné of lezer te zijn van de Holl. Lelie de redactie lastig vallen met de toezending van manuscripten of brieven, hebben het zichzelf te wijten, wanneer zij geen particulier antwoord ontvangen; de beantwoording van een en ander geschiedt door de corr.-rubriek in dit blad, behoudens die gevallen van uitzondering die de redactie om welke reden dan ook persoonlijk uit beleefdheid maakt.

Zij, die hunne manuscripten bij weigering terug verlangen, worden verzocht hunne behoorlijke frankeering terstond in te sluiten en hun juist adres terstond op te geven.

Zij, die met de redactie correspondeeren in de Lelie onder welk pseudoniem ook, worden verzocht zoowel dit pseudoniem als den eigen naam onder elken brief te herhalen, daar het onmogelijk is alle pseudoniemen te onthouden hij een zoo uitgebreide correspondentie.

Anonyme brieven worden niet beantwoord.

Redactrice.

Bericht.

Nog nooit ben ik verrast geworden door zoo *vele* en zoo *aardige* **Nieuwjaars-kaarten** en zoo **hartelijke gelukwenschen** als dit jaar; mijn recht hartelijken dank aan allen, daar ik niet terstond ieder afzonderlijk kan beantwoorden. - Onnoodig te zeggen, hoop ik, dat ik mijne correspondenten en Lelie-vrienden ook mijnerzijds oprecht alles-goeds toewensch.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

HOOFDARTIKEL

Hoofdartikel
De Ferrer-zaak.
(*Ingezonden.*)

Europa het beschaafde of zg. beschaafde Europa is in rep en roer geweest, omdat in Spanje een gerechtelijke moord begaan was. Zóó heette het althans! Heel de anarchistische en socialistische wereld vond een gereede aanleiding om in luidruchtige en vaak handtastelijke betoogingen haar woede erover te uiten, dat één der hunnen om de verspreiding van zijn verderfbrengende denkbeelden was gevonnist. En plotseling was door heel de niet-geloovige wereld een zeldzaam groot gevoel van rechtvaardigheid ontwaakt. Of

men al van andere zijde maande te wachten tot kennis van zaken in staat zou stellen tot een oordeel, men bleef protesteeren met hevige verontwaardiging.

Doch nu de agitatie, waarmee zoovele weldenkenden zich lieten meesleepen gezakt is, mag men wel eens even kalm nadenken over de vraag, hoe het mogelijk is, dat de terechtstelling van een voor dien tijd aan de meesten onbekend persoon zooveel kabaal kon verwekken. Vreemd, dat men niet eerst afwachtte de openbaarmaking van het dossier, dat men direct geloof sloeg aan allerlei praatjes, zooals b.v. dat Ferrer's verdediger was gevangen genomen enz.

- Vreemd? Ach, welneen, voor ons, Katholieken heelemaal niet vreemd, waar wij weten, dat bij zoovelen onzer tegenstanders geen middel ongeoorloofd schijnt, wanneer zij kans zien of maar een schijn van kans, om ons of onze Kerk aan te tasten. De anarchisten hebben dat diepgewortelde anticlericalisme handig geëxploiteerd bij de zaak-Ferrer. Het verwekken van opstootjes is voor hen, o, zoo 'n goedkoop middel! Immers, het leegloopend uitschot, aangevuld door wat opgeschoten bengels, is voor zoo 'n aardigheid altijd te vinden, al weten zij kwalijk, waar het om gaat. Nu hadden zij bovendien het voorrecht in één oogwenk heel de eerzame vrijzinnige pers op hun hand te hebben, want - het was in Spanje gebeurd, in het donkere Spanje, waar priestermacht en conservatisme elkaar de hand reiken om het volk te verdrukken. De Katholieke koning van Spanje had geweigerd gratie te verleenen; men kon de schuld schuiven op de Kath. Kerk!

Of men nu al van onze zijde aantoonde aan de hand van Spanjes wetten, dat de koning niet vrij was in het verleenen van gratie. Of men ook erop wees, dat conservatief in Spanje niet hetzelfde is als Katholiek, zoodat het conservatieve ministerie, dat werd verantwoordelijk gesteld volstrekt niet identiek was met een Kath. ministerie etc. Het baatte niet, men was te verontwaardigd om te willen luisteren. Totdat de roes bedaard was en de verdere nuchtere gebeurtenissen, iemand die niet persé doof en blind wil zijn, de feiten in hun ware licht toonden. Men moest nu in zijn diepste binnenste wel erkennen, dat anticlericale ijver ditmaal wel wat heel rare sprongen had veroorzaakt. Het gerucht in den lande verstomde nu aanstonds. Zij die al gestemd hadden voor Ferrermonumenten en Ferrer-straten en -pleinen lieten niet meer van zich hooren.

Neen toch, er waren er enkelen, die moedig erkenden, dat zij zich deerlijk hadden bedrogen.

Zoo de Telegraaf[*)], die in een lang artikel aantoonde, dat men zich wel een weinig had geblâmeerd, door zoo geestdriftig den anarchistischen voorzanger na te brullen. In een artikel getiteld: ‘Voor de laatste maal Ferrer’, schrijft dat Blad:

‘De meeste menschen, die niet aan protest meetings hebben meegedaan, die hoogstens eenige oogenblikken innerlijk verontwaardigd geweest zijn, hebben toch iets gemeen gehad met de meetinggangers, met de luidst verontwaardigden, met de felsten tegen Spanje en zijn jongen koning. Dit: ze hadden eveneens zelden of nooit van Ferrer gehoord en wisten evenmin, wat hij voor een sinjeur was.’

Dan volgt tot hun aller onderrichting een stuk levensgeschiedenis van Ferrer, waar we als meest stuitende bijzonderheden vernemen, dat hij zijn gescheiden vrouw de kinderen afnam alleen om de moeder te krenken, die er dan ook toe kwam op hem

*) Ook in de zg. ‘lintjes-zaak’ onderscheidt dit blad zich gunstig van andere door opneming van de hoogst onpartijdig en nuchter gestelde artikelen van Dr. v. Dieren onder den titel: ‘Kleine Nederlanders’

te schieten, maar na haar verdediging werd vrijgelaten. Later zien we hem den streng-geloovige en oerconservatief uithangen tegenover een zekere oude juffrouw Meunier met wie hij intiem was geworden en de gelden, die deze kerksche vrouw hem jaarlijks gaf en naliet voor het stichten van een crêche, besteedde hij voor de oprichting van zijn atheïstische en anarchistische scholen. Hij leefde in weelde en verwaarloosde zijn kinderen zoodanig, dat één dochter in een fabriek werkte en op een zolderkamertje haar kinderen ter wereld bracht.

Verder lezen we, dat hij omging ‘met alle leiders van het internationale anarchisme, (hij) beval de propaganda van de daad aan en stichtte in zijn vaderland scholen waarvan hij zelf zegt, dat zij de kinderen in plaats van hen voor te liegen, dat men hen wilde opvoeden tot brave arbeiders, kooplieden of ambtenaren, met revolutionnairen geest moeten vervullen en zoo de bestaande maatschappij bij den wortel moeten uitroeien.’

Er wordt dan gevraagd of men door te protesteeren tegen de veroordeeling van

Ferrer, partij wilde trekken voor een leer, die in de praktijk werkt met nitro-glycerine, knalkwik en dynamiet?

In hetzelfde Telegraaf-artikel lezen we, dat Harden, de bekende journalist, dien niemand van clericale neigingen zal verdenken, naar aanleiding van de vrijheid in Spanje schrijft:

'In welke monarchie kunnen belijders van republikeinsche en onvermomde revolutionnaire beginselen door den Staat bezoldigde professoren en zelfs senatoren zijn? In Spanje. Welk katholiek rijk duldt atheïstische scholen en eene door de roode repukeinen bestuurde vrije universiteit? Spanje. Waar kan een anarchistisch agitator straffeloos tegen koning en kerk, ministers en legerhoofden dreigende toespraken houden? In Spanje. Waar laat de gevangenis-directie brieven doorgaan als die van Ferrer, waarin hij aan zijn beminde schrijft over de infame daden der regeering? In Spanje. De vrijheid in Spanje is heel wat grooter dan o.a. in Duitschland.'

- De Telegraaf vervolgt dan:

'Op meetings zijn andere dingen verteld: men wist er weinig van, en wat wij wenschen, gelooven wij gaarne. Nu is een kleine afrekening noodig en het erkennen van het feit, dat velen zich geweldig geblâmeerd hebben.'

- In de Nieuwe Gids erkent Mr. H.P. Marchant:

'Dat hierover zulk een hevige beweging op touw gezet is, is nog aan andere motieven toe te schrijven, dan aan een geschokt rechtsgevoel. De vijanden van den clerus nemen het op voor den vrijdenker, terwijl stellig niet de clerus getracht heeft hem te redden. .... En daarnaast zien de mannen der revolutie in het geval een gunstige kans om propaganda te maken en menschen aan allen revolutionnairen zin vreemd, hierin te betrekken.'

Juist, vijanden van den clerus en dan... propaganda! O, de kortzichtigheid van zoovele toch heusch niet revolutie-gezinde lieden, die zich telkens weer door socialisten en anarchisten laten beet nemen. Wat maakt anticlericale hartstocht sommigen toch blind en wat moeten zij zich schamen, als ze eindelijk tot klaarder inzicht komen.

Niet in alle bladen, die aan het lawaai meededen, erkent men, als in de Telegraaf, leelijk zich te hebben vergist.

In de Nieuwe Rotterd. Courant, vertelt de Spaansche correspondent, die na in Holland geweest te zijn, naar Spanje terugkeert, wat hem in den trein wedervoer.

Hij doet het zoo luchtigjes-weg, maar voor wie goed leest, niet minder zeggend:

'Ik begin een gesprek over het liberale ministerie en over Ferrer. Over het eerste is hij enthousiast, over Ferrer haalt hij de schouders op, met de woorden: Een heele opruiming! Ik doe enkele vragen, maar hij vindt het prachtig en "zeldzaam rechtvaardig." De andere reiziger dito!

- U is zeker conservatief, vraag ik.

- Nee, Republikein en Cataloniër!

- Zijn alle republikeinen het er dan mee eens?

- Maar natuurlijk! -

Dan zwijg ik maar, met het gevoel van iemand, die gesproken heeft over iets, waarvan hij geen verstand heeft.'

De meeste andere bladen echter zwijgen in roerende eensgezindheid: als het geldt een aan de Kerk aangedaan onrecht te herstellen, dan verstomt het rechtsgevoel, waarvan de brave harten anders zoo geweldig kunnen kloppen.

- Waarom ik waagde voor deze beschouwingen een plaats te vragen in de Lelie?

Was het alleen om *mijn* geschokt rechtvaardigheidsgevoel een zekere voldoening te verschaffen? Neen, niet daarom alleen, maar vooral, om er het mijne toe bij te dragen dat de lezeressen van de Lelie op dit punt niet eenzijdig zouden worden ingelicht.*) Daarom haalde ik slechts *onverdachte* getuigenissen aan. Want de vrees, dat antipapisme ook eenigen van hen min of meer benevelt, acht ik volstrekt niet ongegrond. Waarmee ik geenszins zeggen wil, dat ik mij niet in hun gedachtengang kan verplaatsen.

Uit eigen ondervinding toch weet ik, hoeveel vooroordeelen men kan koesteren als gevolg van slechte of eenzijdige voorlichting. Een vrije meeningsuiting, zooals die in de Lelie door onze Geachte Redactrice zoo voorbeeldelijk wordt toegestaan, kan zooveel bijdragen tot het wegnemen van vooroordeelen, tot het doen waardeeren van wederzijdsche opvattingen. Ik ben dan ook vast overtuigd, dat zulk een vrije meeningsuiting, in alle kalmte en zonder hartstocht, ontzettend veel bijbrengt tot verruiming van begrippen, tot

*) Toen het artikel van onze Redactrice in No. 24 verscheen, was dit reeds geschreven. Ten zeerste bewonderde ik daarin wederom haar groote onpartijdigheid en helder inzicht.

verhoeding van eenzijdigheid, mits de wil daartoe goed is.

En als ik nu mijn bescheiden meening zeggen mag, dan geloof ik, dat wij allen uit die Ferrer-geschiedenis wel iets kunnen leeren. De eenen om uit eigen oogen te kijken en zich niet door anticlericalen hartstocht te laten verblinden, de anderen, dat de teekenen des tijds het hun tot plicht maken, zich niet te verliezen in egoïstische vroomheid, maar ook in het openbare leven op de bres te staan en te zorgen, dat de waarheid uitschijne voor een ieder - althans voor ieder, die van goeden wil is.

S.v.G.

Kerstmis-nabetrachtingen.

I. Ook een Kerstverhaal.

Er was in de Kerstdagen een rijke vrome man, die een droom had. Hij droomde dat een engel hem verscheen, en tot hem zeide: Kom.

Hij ging.

En de engel voerde hem in een arm huisgezin, en zeide: Geef.

Met een bezwaard onwillig gemoed nam de rijkevrome man zijn beurs, en gaf... een gulden.

Weer voerde de engel hem in een ander arm huisgezin, en zeide: Geef.

Het gelaat van den rijken vromen man werd nog onwilliger, zijn gemoed nog bezwaarder; echter trok hij opnieuw zijn beurs, en gaf... vijftig cent.

En ten derden male voerde hem de engel in een arm huisgezin, en zeide: Geef. -

Maar nu rukte zich de rijke vrome man van den engel los, en riep woedend: 'Neen, neen. Dat doe ik niet. Nu is het meer dan genoeg.'

Waarop de engel verontwaardigd uitriep:

'*En ik dacht toch, dat gij een vroom man waart. Gij hebt immers altijd gezegd dat gij zeer vroom zijt.*' -

'*Ja*' *sprak de rijke vrome man:* '*Dat ben ik ook. Ik ben zeer vroom zelfs. Maar... het mag niets kosten.*' -

(Vrij naar Simplicissimus).

Wat ik hier aan Simplicissimus ontleen, heeft daarom zulk een indruk op mij gemaakt omdat het zoo scherp-wáár is.

Zoo *zijn* rijke vrome menschen.

Ik-zelve behoor immers tot een familie, wijdvermaard in alle hare vertakkingen om dat vroomheid-schild, - en óók rijk met aardsche goederen gezegend, al ben ik-zelve, door het verlies van mijn ouders fortuin, dat geenzins.

En ik heb het daardoor van kind-af zoo onophoudelijk gezien: De vroomheid moet vooral *niets* kosten, geen opofferingen van den geldbuidel, want dan... is ze naar de maan. -

Zondags naar de kerk gaan, met een mooie japon en een dito hoed, en een kerkboek met een gouden slot; - met een hoogen hoed, en een duren pels, en een lintje in 't knoopsgat, o ja, dat is zéér stichtelijk, en dat doet men gáárne. - En óók het teekenen op liefdadigheids-lijsten, zoo breed-voluit met je naam en je titels, het staan op dezelfde manier in de jaarverslagen van christelijke en brave vereenigingen, als lid

of beschermheer of -vrouw, zeker dat is allemaal 'n soort vromigheid, die weer op 'n andere manier ruimschoots *inbrengt* wat zij je kost. -

Maar kom den rijken vromen als je blieft voor de rest niet aan met *geven*, met *geld*geven, want dan... 'Voort van mijn deur' - 'Ik ben zéér vroom, maar het mag niets kosten.'

Maar, er is ook nog een andere, door Simplicissimus niet aangeroerde wijze, waarop de vroomheid van zekere soort christenen hun 'niets kosten' mag. Dat is waar het geldt te *ver*geven. - 'Ik ben zeer vroom, maar het mag niets kosten.' D. w.z. het mag mij-zelf óók niets kosten van zelfoverwinning, van op-zijde-zetten van een ondergane beleediging, van vergeten van een ouden grief, van opzoeken een afgedwaalden vereenzaamde; - niets in een woord van alles wat mij-zelven zelfverloochening enzelfopoffering zou kosten, dooden van het eigen-ik. -

Met ontbloot hoofd en uitgestreken gezichten straks in de kerk het: *Vrede op Aarde* zingen, ja dat kunnen zulke christenen o zoo mooi.! Maar... *zelf* iets bijbrengen tot dat: Vrede op Aarde, door 't eerste woord te spreken van verzoening tot een die nog niet zoo ver is, door uit te wisschen een begane schuld, door te vergeten een gesproken bitter woord, door, kort-gezegd, te **handelen** in den geest van Hem, die in dezen Kerstnacht werd geboren, en ter wiens verheerlijking al die zoogenaamde vroomheid dient, kom dáár als je blieft niet om.! - - 'Ik ben zeer vroom, maar het mag niets kosten.' - Ik ben precies even hard, even hoogmoedig, even haatdragend, even scherp van oordeel, even bitter-gestemd tegen hen die mij wat misdeden, als altijd. - In *dat* opzicht mijn vroomheid *toonen* door Christus na te volgen, die zeide: Wie U op de eene wang slaat, dien reik ook de andere, die in dezen nacht

ter wereld kwam om het *Vrede op Aarde* te brengen, ik denk er niet aan. -

‘Ik ben zéér vroom, maar het mag niets kosten.’

Geen wereldsche goederen èn geen innerlijke zelfverloochening mag mij mijn vroomheid kosten. - Voor de rest echter ben ik... zéér vroom.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

II. Aan Moeder's schoot.

Keert weer het Kerstfeest, dan denk ik aan dagen
Die - lang vervlogen - nog altijd mij heugen,
Die nog van onschuld en reinheid gewagen,
Als toen mij vreemd was èn dwaling èn leugen.

'k Denk aan den tijd van *onwetend* gelooven,
Toen de vertelling van Christus' geboorte
- Ernstig, vol eenvoud - de kinderziel boeide,
Waarin geloofsmoed zoo snel ging verdooven,
En, die te vroeg aan haar dwaling ontgroeide.

't Was niet in 't Godshuis - tot kerkgaan gedwongen -
Dat, onder statige, hooge gewelven,
Zalvend gepredikt en galmend gezongen -
't Schoone verhaal in mijn ziel is gedrongen!...

't Was in de dagen die *nooit* wij vergeten,
- Als Jonkheid's eenvoud ons nog blijft bekoren -
Als nog de mensch wil gelooven... *niet weten*,
En naar *één stem* uit zijn kindsheid blijft hooren.

't Was bij de schoot van een dierbare moeder
Wáár ik, met kinderlijk, innig vertrouwen,
Eenmaal voor 't eerst van den Christus mocht weten:
't Was, geen geloof toen, neen... 't was *toen* aanschouwen!

... Dáárom blijft steeds nog het Kerstfeest mij treffen;
Maar tevergeefsch zie ik Hemelwaarts henen:
Ginds, aan den Hemel - zoo donker en effen -
Is voor mijn zielsoog de Kerstster verdwenen!...

VIKING.

Ghirlandajo.

Van Henri Hauvette, professeur à la Sorbonne, is te Parijs een werk verschenen over Ghirlandajo. Voor ieder die Florence heeft bezocht wekt deze naam heerlijke herinneringen op aan de genotvolle oogenblikken in de kerk der Domenicaner monniken, de Santa Maria Novella, waar we zijn verrukkelijke fresco's vinden.

Wie zou ooit hebben gedacht dat de ‘Voyages en Italie’ van Taine en de ‘Sensations d'Italie’ van Bourget als onvolledig en onvoldoende moeten worden beschouwd?

Toch is dit het geval. Monsieur Hauvette leert ons verscheiden Italiën zien in Italië, en verscheiden Florences in Florence.

Naar aanleiding van deze Ghirlandajo's (er waren er vier: drie broers Domenico, David, Benedetto en een zwager Bastiano Mainardi) zegt Hauvette, dat Florence grooter, machtiger genieën heeft gekend, doch zij zijn de typen van den Florentyner pur sang. Ze behoorden tot de kleine burgerij en werkten bij hun vader, Thomas de guirlande-maker, Thomas Ghirlandajo, omdat hij vergulden slingers smeedde. Groote zoowel als kleine bestellingen werden stipt en nauwkeurig uitgevoerd door de ijverige kunstenaars.

De oudste en geniaalste van het viertal, Domenico Ghirlandajo, heeft met enkele woorden het Florence uit zijn tijd beschreven op een der triomfbogen die zijn muurschilderingen overwelven in de Santa Maria Novella: *In het jaar* 1490, *toen de schoonste stad onder de steden*, *beroemd om haar rijkdom*, *haar overwinningen*, *haar kunst en haar beelden in stilte genoot van vrede en overvloed.*

Wel een zeldzaam oogenblik! De sociale oorlogen uit den tijd van Dante hadden uitgewoed; de paus uit Rome en de koning van Frankrijk hadden nog geen dubbelen inval gedaan, en patriciërs en proletariërs hadden zich eindelijk onderworpen aan de Medicis, rijk geworden bankiers die nu staatslieden waren. Zoo genoot Florence veertig jaren lang een ongekenden bloei.

Wonderschoone gebouwen verrezen: Santa Maria dei Fiori, het Palazzo Vecchio, de Loge van de Lanzi, Santa Croce en Santa Maria Novella '*qui jaillissaient des mains de Brunelleschi et d'Arnolfo comme les pistils d'une fleur éternelle vers la coupe des monts toscans*,' zooals Hauvette het uitdrukt.

De groote kooplieden in wol en zijde lieten paleizen voor zich bouwen; na zich te hebben

verrijkt deden ze bestellingen aan artisten om hun woningen en de gevels met beelden enz, te versieren. Een verbroedering heerschte. Een Cosmo de Medicis en Donatello konden gemeenzaam met elkander omgaan zonder dat iemand zich hierover verbaasde. Zoo vlood het leven geleidelijk voort. De patriciër Rucellai verklaarde dat Florence het 'waardigste lieflijkste vaderland was, niet alleen van de christenheid doch van de gansche wereld.'

En in dezen tijd ontstonden de verrukkelijke fresco's van de Santa Maria Novelle, de Trinita en de Sixtijnsche Kapel, waar Ghirlandajo de bijbelsche verhalen en legenden omschept tot tooneelen uit het Florentijnsche leven.

Hauvette legt er den nadruk op dat de groote meesters dikwijls niet vrij waren in hun keuze; ze moesten zich houden aan hun bestellingen. De groote Tornabuoni's en Sassetti's begrepen dikwijl niet welke plaats zij innamen in de geschiedenis. Toch heeft dit realisme ook zijn eigenaardigen kant, want met belangstelling zoeken we naar de bekende Florentijnsche gezichten onder die bijbelsche figuren.

Ghirlandajo was op en top Florentijner: door koortsen werd hij vroegtijdig ten grave gesleept, zoodat hem de smart werd gespaard om zijn geliefd Florence in verval te zien geraken. Ook beleefde hij niet de onthoofding van den jongen Lorenzo Tornabuoni die tien jaar lang 'le prince des élégances florentines' was geweest, en zag hij niet het fanatisme wederom oplaaien en de verbranding van Savonarola. Hij zag niet de huurlingen van Karel VIII bezit nemen van de vertrapte republiek. Dit werd den genialen decorateur van Florence bespaard. Zijn werk zou worden voortgezet door Michel Angelo, den beroemdste zijner leerlingen.

Lorenzo il Magnifico was reeds eenige jaren voor hem gestorven; ook de schoone Giovanna d'Albizzi, de lieflijkste onder de Florentijnsche jonkvrouwen. Zij was de dochter, kleindochter en achter-kleindochter van de voornaamste Patriciers uit Florence. Ze huwde met Lorenzo Tornabuoni op zestienjarigen leeftijd; twee jaar later stierf ze, en in dien tusschentijd schiep Ghirlandajo zijn meesterwerk. Verrukkelijk schoon is de blonde Florentijnsche met haar blauwe, onschuldige oogen. Fier staat ze in haar rood zijden tunica te midden van de ernstige, passende omgeving.

Onder het portret schreef Ghirlandajo:

Ars utinam mores animumque effingere posses Pulchrior in terris nulla tabella foret.

'O, mijn kunst, indien ge ook haar zeden en haar ziel kondt schilderen, dan zou geen schilderij op aarde schooner zijn!'

ANNIE DE GRAAFF.

'Om de eere Gods.'
Roman door Anna de Savornin Lohman.
(Vervolg van No. 27).

Het was het laatste bedrijf. -

Voor de deur van het groote ouderwetsche huis aan de Prinsessegracht stond de lijkwagen; met verscheidene magnifique kransen overdekt, waaronder afzonderlijk er-aan-gehecht als een láátste zegeteeken, die van de Koningin, verplichte hulde aan den gestorven grooten jurist die niet had kunnen achterwege blijven - - hoe en wat er ook particulier op den man was aan te merken geweest. - -

Dat vlekkerig-verleden van het met gesloten deuren behandeld Haagsche schandaaltje van zeden-vergrijp aan minderjarigen, een schandaaltje waarover alleen de causerieën van de Indische Couranten den moed hadden gehad openlijk te schrijven, het was weer opgerakeld geworden in deze laatste maanden van stervend-zijn, waarin de ter dood-veroordeelde van der Hooge niet meer in staat was zich door lekkere dinertjes tafel-vrienden te verschaffen en reeds daadwerkelijk was geschrapt daardoor uit de reien zijner collega's sinds hij de vergaderingen van den Raad van State niet meer vermocht bij te wonen.

Terwijl men het elkaar toefluisterde, half beangst voor eigen mogelijk dergelijk toekomst-lot bij 't hooren van den gevreesden naam kanker, half met een soort onbewuste voldoening over eigen nog gezond zijn:

'Weet je 't al - er is niets meer aan te doen - hij moet vreeselijk lijden' - werd er met 'n geheimzinnig gebaar hier en daar aan toegevoegd:

'Hij heeft het er ook nagemaakt - Ze zeggen dat het zijn eigen schuld is' - etc., etc.

En de jongere heeren, die nog niet droog waren geweest achter de ooren toen indertijd dat zaakje werd behandeld voor de Rechtbank, zooveel mogelijk in de doofpot gestopt was, om de zeer-vele bekende en aanzienlijke namen erin betrokken, lieten het zich met een smakkend welgevallen vertellen door hun oudere, meer ingewijde bekenden, hoe van der Hooge, toen nog aan 't begin van zijn loopbaan, maar reeds van grooten naam als jurist om zijn kennis en scherpzinnigheid, bij die gelegenheid leelijk was gecompromitteerd,

hoe het maar weinig had gescheeld, of zijn latere benoeming als lid van den Raad van State was er door onmogelijk geworden, hoe hij 't alleen had te danken gehad aan zijn oud-Haagsche relatieën, als behoorend tot een der meest-invloedrijke Haagsche families, van ouder tot ouder met de ambtenaars-wereld vermaagschapt, dat men hem had kunnen sauveeren, had durven benoemen tot een zoo in het oogvallende waardigheid een paar jaar later reeds, tegen alle geschrijf erover in. -

Na dien tijd, voorzichtiger geworden, had hij wèl gezorgd dat er geen vat van zulk een aard meer op hem was, dat hij zijn stille begeerten langs een meer 'fatsoenlijken' weg bevredigde, in een behoorlijk schemerduister van geoorloofde mannen-genoegens. En zijn onder al zijn heeren-kennissen wijd-vermaarde lekkerbek-tafel van ongetrouwden rijkaard verschafte hem daarenboven een geheelen aanhang van wat de wereld verstaat onder vrienden - die nu natuurlijk, sinds die voordeelen van den overgang met hem waren veranderd in de klaagzangen van den tot afscheid-nemen van de aardsche ijdelheden veroordeelden lijder, een voor een deserteerden, en hem aan het gezelschap van betaalde verpleegster en dito meiden en knechten overlieten.

Maar nu, vóór 't gordijn voor goed viel, kwamen ze nog eens voor 't laatst allemaal bijeen in het sterfhuis, om, als wel-opgevoede acteurs van het levenstooneel, hun rolletje te spelen bij de begrafenis. - Van der Hooge's eenige ongehuwde orthodoxe zuster, die hem beërfde, en al haar leven om zijn gedrag met hem gebrouilleerd was geweest, had het nu noodig gevonden een lijkdienst te arrangeeren, iets wat in Haagsche kringen altijd goed staat en deftig, en zij had natuurlijk ook een predikant gevonden, witgedast en zwartgerokt, bereid om dit theatraal effect met veel zalvendheid te bewerkstelligen. - Zoowel de orthodoxe ministerie-leden als de grootendeels geprononceerd-liberale particuliere vrienden van den zelf beslist ongeloovigen afgestorvene, gaven met den 'Vertegenwoordiger der Koningin' het stichtelijke schouwspel ten beste van zich plechtig te vereenigen in een afscheids-gebed voor het zieleheil van hem, die door 'den dienaar van Godswoord' hoogstaandoenlijk werd herdacht als een 'trouwe arbeider op de hem aangewezen plaats', die na een wèlbesteed leven in 's lands dienst, waarin hij zijn groote gaven onvermoeid het vaderland had gewijd, nu door zijn Heer was afgeroepen om de wel-verdiende ruste te genieten. -

De beërvende zuster zat erbij in een geheel comme-il-faut rouwgewaad, precies zooveel breedte krip om den rand van haar japon als voor een broer 't behoort, geen halven centi-meter te min, en veegde zich nu en dan met een klein snoeperig zakdoekje om de droge oogen, en iedereen drukte haar na afloop de hand, en mompelde een paar woorden van deelneming. - En ten slotte had het plebs, dat buiten zich vermaakte met het lugubere genoegen van een rijke begrafenis te bekijken, den hoogst-stichtelijken en interessanten aanblik van een geheele sleep van op politiek en ambtenaars-terrein zeer-bekende mannen naar buiten te zien treden, om in de reeds wachtende rijtuigen te worden ondergebracht, hooggehoed en gepelsjast, want het was nog bitter-koud, al heette het al voorjaar, met ernstige, uitgestreken gezichten, als waren al hunne gedachten alleen bij den doode en bij de 'droeve plechtigheid.' - Daar waren b.v. de Premier, Eduma de Witt, en zijne collega's de minister van marine en die van buitenlandsche zaken, daar waren de leden van den Raad van State, en verscheidene Eerste en Tweede Kamer-leden, daar waren leden van den Hoogen Raad, en van verschillende Gerechtshoven, en advocaten, jonge en oude, caduque, wankelbeenige heertjes velen, met kale hoofden, en verdacht-suffige gezichten; en

de kern van eigenlijke deftig-Haagsche families was er vertegenwoordigd, en meer dan een groote finantieele onderneming ook. - Van der Hooge was een in alle opzichten veelzijdiginvloedrijk man geweest. -

- - 's Avonds beschreven dan ook, zoowel het groote anti-revolutionaire Dagblad: het Vaandel, als dat van de tegenovergestelde richting van Verhaeghen, den grooten man der Unieliberalen, met roerende eenstemmigheid de plechtige begrafenis van den diepbetreurden Mr. Adrianus Marinus Joost van der Hooge; waarbij de tegenwoordigheid van tallooze vrienden en vereerders van alle richtingen, zoowel op godsdienstig als op politiek gebied, blijk had gegeven hoe bemind de overledene was geweest, en hoe hooggeacht, hij die enkel vrienden telde, geen vijanden, etc. etc. - -

- - - - Daarmede, met die paar leuterkolommen in de ‘toongevende’ bladen, was de grootheid van Van der Hooge, als die van alles wat van deze aarde is, dan ook uitgespeeld.

Want, terwijl de overlevenden onder ironische opmerkingen die lofredenen lazen of oversloegen dikwijls, hier en daar ook 'n enkel eerzuchtig dom mannetje of vrouwtje ze las met 'n begeerig reikhalzen van: Wat heerlijk toch, als je zoo wordt begraven, met 'n krans en 'n Vertegenwoordiger van de koningin, en met zooveel pracht-toespraken van ministers en hooggeplaatsten, lag hij, dien ze dien morgen met al dat klatergoud hadden bestrooid, alleen onder het koude kille kerkhofzand te verrotten bedekt

door de arme voor zijn onsmakelijk lijk geplukte mooie bloemen, vergeten voor goed, - stof, als de minste bedelaar.

En, alleen in zijn studeerkamer, waar hij nu 's avonds zoovéél alleen was tegenwoordig, nu Geerte zich meer en meer aanwendde zonder hem uit te gaan, dan hierheen, dan daar, zat Govert-Jaap Stinia thuis voor zijn schrijftafel, en vroeg zich af wat nu, terwijl hij, telkens weer, moest staren op die daar nog vóór hem liggende rouwkaart van een paar dagen geleden, die, door een mooi-opgetuigden begrafenis-knecht voor hem afgegeven, hem meldde het overlijden na een langdurig lijden van Mr. Adrianus Marinus Joost van der Hooge, lid van den Raad van State, ridder van den Nederlandschen Leeuw, van de Orde van Oranje-Nassau, etc. etc. - - - Hij wist het, nu, door dien dood, moest hij beslissen, of hij wilde aannemen of niet. - - Dezen eigen ochtend had zijn schoonvader 't hem nog herinnerd. Ze waren met hun drieën naar huis gegaan van de begrafenis, Eduma de Witt, en de minister van buitenlandsche zaken, en hij. - -

'Ja, nu ligt het er toe' - had Eduma de Witt gezegd - 'Nu moet je tot een décisie komen m'n goeie vriend - willen, of niet willen.' - -

Waarop de minister van buitenlandsche zaken als zijn opinie had uitgesproken, dat meneer Stinia eigenlijk niet anders kon dan aannemen; er was niemand anders die zich zoo bepaald eigende tot minister van justitie in de heele partij. - -

Eduma de Witt snoot voor de zooveelste maal zijn neus in den guren noordenwind; hij was uit zijn humeur, half verkouden nog, en bang dat het staan blootshoofds onder al die gelegenheids-toespraken hem 't opnieuw te pakken had gegeven. - -

'Ja, ja,' spotte zijn collega, die bekend was om zijn zucht tot geestigheden plaatsen, waar hij maar kon: 'Die Van der Hooge kan niet laten zelfs na z'n dood nog kwaad in 't geniep te doen; want waarom heeft ie net zoo'n ellendigen dag uitgekozen voor zijn begrafenis!' -

Eduma de Witt had welstandshalve er om gegrinnikt, Govert-Jaap, met zijn eigen twijfel wat hij zou doen vervuld, nam koeltjes afscheid, sloeg de eerste de beste zijstraat in. - -

Aan tafel had Geerte hem 't vuur ook nog eens na aan de schenen gelegd. - -

'Bonjour Excellentie' zei ze, zich, bijzonder-opgewekt, neerzettend tegenover hem, reeds gekleed voor haar 'vredes'-soiree straks bij tante Holt, in een laag-gedecolleteerde, strak-zittende crême-satijnen-japon, robeprincesse, met een hoog aristocratisch-eenvoudig kapsel, dat haar bijzonder flatteerde.

En, zonder op zijn wenkbrauwfronsen te letten, maakte ze tegen zich-zelve, in den spiegel tegen haar over, boven den schoorsteenmantel, een hoofschen knik: 'Mevrouw de Ministersche - Hoe vaart U. - - U hebt Uw beau-jour.'

Govert Jaap ontdooide van haar lachende schoonheid. - Niet altijd toonde ze hem dit levendige gelaat van jeugdige blijheid. Er was menig dag waarop ze verveeld, boudeerend om de een of andere kleinigheid, tegenover hem zat. - En, als ze, bij uitzondering, zoo was, zooals van daag, dan kwam soms weer over hem dat ingesluimerde, met geweld beheerschte gevoel van heet verlangen, verlangen naar haar lichaam, naar haar bezitten.

Ze was toch zijn vrouw. Ze had hem toch getrouwd.

Hij had toch recht op haar. O, als ze gewild had! Ze wist niet wat hij leed soms, door zijn ongestilde begeerten; hoeveel toepasselijke plaatsen in den Bijbel hij had aangestreept in de worstelingen van zulke verlokkings-uren, waarin hij, in die teksten

en geboden, de kracht moest zoeken zich staande te houden, niet te bezwijken voor de verlokkingen van Satan. - -

Hoe menigmaal had hij Horstenboer, die immers een vrouw had die hem liefhad, die zich zelve graag hem wilde geven, een bekoorlijke, gezonde vrouw, niet bitter benijd! - Horstenboer, voor wien de geoorloofde genoegens, juist om hunne geoorloofdheid, niet genoeg waren, die het buitenaf zocht, uit blasé-heid van oververzadigden Don Juan. - En die anderen, Mullerts b.v., wiens grove zinnen zich, zonder zich om finantieele lasten, noch om de lichamelijke afmatting zijner vrouw te bekommeren, jaar op jaar bevredìgden en bezegelden met een nieuw-geboren kind, of zijn schoonvader, of de Leider, of die jongelui-kennen van hem, die niet wilden trouwen omdat ze het, buiten het huwelijk om, veel goedkooper en veel prettiger konden hebben, zeiden ze zonder omwegen, - zij allen hadden 't goed; maar hij, de rijke, de oogenschijnlijk zoo benijdbare baron Stinia, hij moest ontberen, altijd maar ontberen, zijn sterk-sprekende zinnen kruisigen, om de caprices van een onwillige, kinderachtigbange vrouw, die zich niet bekommerde om haar plichten, alleen om haar lusten. -

Waarom werd hij haar niet ontrouw - waarom deed hij-óók niet als zoovelen - ook onder zijn eigen partij-genooten? - Soms, als zijn strijd hem te machtig werd, als hij in zwoele voorjaarsnachten hijgde van begeerte, scheen het hem toe dat er geen andere uitweg was dan die eene, dat hij 't moest doen stiekem, dat hij stikken zou of gek worden, als hij niet inliep in 't eerste 't beste huis, waar je zooiets kreeg voor geld.

Maar wat hem weerhield was 'n mengeling van zijn krachtig geloof en van zijn eerzucht te gelijk. Zijn geloof, dat hem staande hield in de overspannen dweepzieke overtuiging, hoe God-zelf hem deze beproeving oplegde, van hem eischte deze zelf-overwinning zijner eigen begeerten, als een zelfkastijding; zijn eerzucht die hem waarschuwde, dat zulk een zichzelf heimelijk bevredigen, als het openbaar werd medebracht zijn val in politieken zin. - Hij was immers innerlijk zich bewust niet de handigheid in het bemantelen zijner gebreken en stille zonden te hebben van zoovelen zijner partijgenooten, indien hij 'viel' te eenigertijd zou het zijn zonder huichelen, en zonder voorzichtige berekeningen van hoe zijn dwaalweg voor speurende oogen te verbergen. Daarom was het dus ontwijfelbaar zeker, dat die speurende oogen niet zouden uitblijven, dat zij hem ontdekken, aan de kaak stellen, voor 't gansche land te schande maken zouden. - Dan zouden ze hem maken tot den zondenbok, die dragen ging hun eigen tekortkomingen in dergelijke dingen. - Eduma de Witt zou voor zijn dochter echtscheiding vragen wellicht. - Geert zou optreden als beleedigde, getrapte echtgenoote. - En den door zijn overleden oom zoo hooggehouden Stinia-naam werd er door door het slijk gescheurd in liberale couranten als een door hem tot spot en smaad gewordene van huichel-Christen. -

In de overspaning van zijn gefolterde zinnen maalde hij zich met een soort wellust zulke aardsche straffen uit, indien hij te eeniger tijd zou bezwijken, om van de hemelsche niet te spreken. - En zijn Bijbel werd weer open geslagen; zijn oogen zochten koortsig de welbekende vermaningen: 'Gij zult niet echtbreken.' -

'Doch ik zeg U, wie van U een vrouw aanziet en haar begeert, die heeft reeds overspel gedaan'. Etc. Etc.

- - - 'Wat ben je mooi van daag', - had hij gezegd toen Geerte bij hem binnenkwam, voor ze heenging, naar de partij ter eere van Bertha von Suttner, haar avondmantel van rose-liberty-zij en witten kant over den arm, - - en, vóór ze 't wist, had hij haar hartstochtelijk gezoend, in den vollen blanken hals - -

Zij sloeg lachend naar hem. - Zijn kussen waren haar onaangenaam, sinds ze nu reeds meer dan eenmaal, verscholen, als tegen haar wil, die vrijheid had toegestaan aan Fredi ten Have, haastig, eens terwijl ze met hem alleen was geweest in een serre, eens bij Gertij, bij 't haar in haar mantel helpen achter een scherm. - - - Maar toch, vanavond stond ze hem méér toe dan anders, gebruikte, berekenend, haar macht over hem:

'Ik denk wel, dat ik van avond iemand van huis spreek, Sjoerd, of misschien ook papa-zelf. - - Heb je geen boodschap over: je weet wel?' - -

'Ik moet van avond besluiten' - zei hij, met droge lippen, en, half-bedwelmd van zijn heet-begeeren. - 'Ik beloof het je, - - dat ik.' -

'Wat - - Wat beloof je?' -

Ze kwam heel dicht bij hem - - Hij zag diep in, in haar strak om de buste spannende japon op het bloote malsche vleesch. - Haar mooie oogen brandden in de zijne. -

'Ik moet nog denken Geerte - - Ik weet nog niet of ik....' ontweek hij - -

Met een korten ruk draaide ze zich om. -

'Denken, altijd denken - en zwaarwichtig doen' - smaalde ze. - - 'God, ik had me heel wat anders voorgesteld toen ik trouwde; met iemand van jou positie trouwde. - - Waarom hebben we dan al dat geld en al die relaties?' - -

Maar haar klaagwoorden wekten in hem een weerklank van verbittering: ‘Ik-ook had me heel wat anders voorgesteld, toen ik je huwde,’ - zei hij op zijn beurt - - half-weemoedig, half boos.

Zij begreep. -

‘Wat niet is kan nog komen’ - mompelde ze in een halve belofte, die ze met een veelzeggenden blik nog aanvulde. - -

‘Geerte!’ - - Zijn oogen gloeiden van begeerig verlangen. - -

Maar zij lachte weer, - op hare uittartende wijze. - -

‘Doe mij dan óók eens 'n pleizier! - Toon dan ook eens, dat je wat voor mij over hebt’ - - insinueerde ze, reeds naar de deur gaande. - -

En met een gracieuse beweging wenkte ze hem haar afscheid toe. - ‘Adieu - adieu - tot van avond.’ -

Alleen nu in het zwijgende, deftige studeervertrek, dacht hij terug aan dat alles, aan van der Hooge's comedie-begrafenis, aan de plannen van zijn schoonvader, nu Horstenboer's ontslag-name ernst werd, reeds publiek geheim was, aan Geerte's verlangen ministervrouw te zijn, aan zijn eigen wenschen, die daarmede strookten. - -

Het was een studeervertrek in veel opzichten als een afschaduwing van dat van Eduma de Witt; beeltenissen van Groen van Prinsterer, buste van Calvijn, een levensgroot portret van zijn oom Stinia boven zijn schrijftafel; Ons program, jaargangen van het Vaandel en van De Christelijke Strijdkreet, de boekenkasten volgepropt met theologische en staatkundige werken, een veelgebruikte Bijbel op een tafeltje opengeslagen. - -

Maar op het schrijfbureau, onzichtbaar, zat, te midden van al die zichtbare vroomheid,

het kleine duiveltje van de Eerzucht, en lokte den ernstigen, zwijgenden man, die daar met de handen onder het hoofd zat te staren op zijn opengeslagen schrijfportefeuille. -

Waarom *niet* aannemen; waarom *niet* gebruik maken van de hier geboden gelegenheid om tot de van jongs-af zoo vurig-begeerde grootheid in de partij te geraken.? - Kon hij dan op deze plaats niet oneindig veel goed doen; was het niet Gods vinger, die hem wees dezen opengevallen zetel als voor hem bestemd.?

Zijn calvinistische beginseltrouw schrikte terug van de samenwerking met dit slappe ministerie, dat hij wist te zijn een van schipperen met allerlei wereldsche bij-oogmerken. Noch de Premier, zijn schoonvader, noch een der overige ministers, waren die mannen uit één stuk, die stoere. oprechte, alleen om de eere Gods woekerende Christenen, die hij zich eens, in zijn jong enthousiasme, op het eenzame landgoed ginds in het Noorden, hen had gedroomd te zijn. En zij, op wien zij steunen moesten om aan te blijven, de Rechtsche Kamerleden, waren dat evenmin: Christenen naar het woord van God, waren niets anders dan politieke drijvers, die een richting van zoogenaamde vroomheid hadden omhelsd om bijredenen van allerlei aard, van opvoeding, van toeval, van middel om in de wereld vooruit te komen, van standsbegrip, wat dan ook voor bijredenen, die geen van allen iets te maken hadden met onversaagd, door dik en dun heen gelóóf, en begeerte over de wereld te doen zegevieren de Christus. Was het dan niet zijner en zijn eigen eerlijke vroomheid onwaardig, zich bij dezulken aan te sluiten, aan het bedrog, het gegoochel met de eere Gods, mee te doen, zich er mee te vereenzelvigen door zich de Horstenboerpositie te laten aanleunen!? En het ging door zijn hersenen, voor het laatst, wat er in deze weken van twijfel reeds zoo dikwijls doorheen was gegaan, hoeveel ruiterlijker het zou zijn, indien hij wat hem werd geboden, o niet om zijn capaciteit, of zijn Christen-zijn, maar alleen om zijn naam, zijn geld, zijn invloedrijke landheer-positie, afwees beslist, zich terugtrok uit het politiek geknoei, terug, keerde naar de Ekenhuize, en er trachtte zijn God te dienen in alle bescheidenheid en oprechtheid, door te zijn een die, gelijk in den Bijbel staat, in Zijnen Naam bezocht de weduwen en de weezen, en die in de gevangenis zijn, door in Zijnen Naam te woekeren met den hem toebetrouwden rijkdom, door in Zijnen Naam te gaan een rechten door geen wereldsche bijredenen kromgemaakten weg.....

Alles wat de Leider gezegd had aan het graf van zijn oom Stinia, gezegd tot hem, die inderdaad later was geworden de erfgenaam van den naam, kwam hem verlokkend weer in den zin. Had hij zich niet daardoor van kind-af als vóórbestemd gevoeld tot het spelen van een rol in de politieke christelijke wereld? Had hij niet zijn geheele carriere ingericht naar die overtuiging? Had hij niet geleefd voor de innige zielszekerheid door den Heer te zijn voorbestemd tot ‘groote daden?’ - Was zijn verkiezing als Kamerlid hem niet een eerste ‘vingerwijzing’ geweest in die richting; - en zijn kennismaking met Geerte, des invloedrijken Premiers dochter, een tweede? - - En nu zou eigenlijk dat alles een vergissing, niets dan een droombeeld van hem-zelf zijn, een hersenschim? - O hij wist niet meer, sinds lang niet meer, waar ‘de’ waarheid, die hij eens zoo naief duidelijk meende te kennen, in zijn eenzijdigheid van beslist-geloovige, eigenlijk was.

Wat hij wèl wist - was zijn heet begeeren naar Geerte's lichaam, zijn brandend verlangen naar den nacht van straks, dien zij hem half had beloofd reeds, dien hij haar afdwingen zou, als zij van avond te huis kwam, als hij haar zou kunnen zeggen,

dat het geschied was, dat hij onherroepelijk den aannemenden brief had geschreven, hem reeds had weggezonden naar haar vader. - Werktuigelijk vouwde hij de handen, en bad om licht, om een zegen voor zijn reeds inwendig genomen besluit. Toen, met weinige haastig neergeworpen regels, schreef hij het antwoord aan den Premier, kort, zakelijk, dat hij aannam, bereid was in de plaats van Horstenboer, die den opengevallen zetel van van der Hooge ging innemen, zitting te nemen in het ministerie als minister van justitie.

Hij belde den knecht, gaf hem het gezegelde briefje, zei dat hij het onmiddelijk bij meneer Eduma de Witt moest gaan bezorgen. - -

(Wordt vervolgd.)

Varia.

Mijn rok op visite bij Koning Albert en Koningin Elizabeth van België.

Het wemelt tegenwoordig zóó in alle couranten van hoogst-interessante nieuwtjes en lievigheden over Koning Albert en Koningin Elizabeth van België, ter gelegenheid hunner troonsbestijging, iedereen weet nu in eens zóó veel aardigs en eenvoudigs en beminnelijks van hen te vertellen, dat ik-ook mij niet onbetuigd wil laten, en U een zelfbeleefd feit, waarin zoo al niet ik-zelve dan toch mijn rok in hunne hooge tegenwoordigheid mocht verschijnen ga mededeelen.

Want heusch het *is* zoo, mijn rok, neen

ik vergis mij, twee van mijn rokken, plus een ceintuur, plus een paar kousen, hebben afternoon-tea gedronken met H.H.M.M. den Koning en de Koningin van België, toen nog kroonprins en kroonprinses; - en met nog méér vorstelijkheden, zooals gij zult vernemen.

En, gij denkt nu zeker, dat het een heel elegante zijden of fluweelen of satijnen, met

DE KONINKLIJKE FAMILIE VAN BELGIË

Deze groep is de laatste die van den toekomstigen koning, van de toekomstige koningin en van hunne kinderen: de prinsen Leopold en Karl Theodor en de prinses Marie Charlotte, genomen is. - Bovenaan in de medaillons, de drie dochters van den koning Leopold: (*van links naar rechts*) *de prinsessen Louise, Clementine en Stephanie.*

allerlei fraai garneersel opgemaakte rok was, - zooiets als je beschreven leest in zeker soort romans, van menschen die meenen dat men in voorname kringen zich altijd ‘prachtig uitdost’ en hunne onbekendheid daarmede verraden door het uitdenken van allerlei opgesmukte toiletten-beschrijvingen. - Och heden neen, - 't was maar 'n simpele witlinnen wandel-rok, en een wit-geborduurde onderrok. en een wit-leeren ceintuur. - Voila-tout.! -

't Is gebeurd, een paar jaar geleden, in Zwitserland, in 'n klein afgelegen plaatsje, waar maar 'n páár goede hôtels waren, en maar weinige voorname of rijke bad-gasten vertoefden, - waaronder ook de kroonprins en de kroonprinses van België, en hare zuster, de vrouw van een Beierschen prins, (zelve zijn deze prinsessen dochters van den onlangs gestorven, als oogarts zoo beroemd-geworden Beierschen Hertog *Karl-Theodor*), en nog een met haar verwante prinses-tante, of zoo iets.

Op zekeren dag komt de vrouw van mijn dokter bij mij instormen, heelemaal in verlegenheid. -

Haar man namelijk had het buitenkansje

deze natuurlijk aan geen andere kwalen dan die der verveling leidende Vorstelijkheden te mogen behandelen en.... straks een gepeperde rekening te kunnen zenden. - Zij waren, vooral de Beiersche prinses, allerliefst tegen hem, coquetteerden druk, waarschijnlijk bij gebrek aan andere manlijke omgeving; enfin, zij hadden hem aangekondigd een afternoon-tea bij hem aan huis te willen komen gebruiken,... hooge eer waarvoor hij, als een echte 'democraat', (want de Zwitsers zijn allemaal democraten en republikeinen, en we weten allemaal dat niemand zóó kruiperig is om vorstengunst, als een democraat-republikein), zich tot in het diepste boog van slaven-dankbaarheid!

Maar zijn vrouw - al was zij niet minder overgelukkig dan hij, integendeel, ware het mogelijk geweest, zelfs nog méér - zijn vrouw tobde, als een echte vrouw, over haar toilet. De 'gekleede japon', die zij er op nahield, had zij toevallig reeds een paar malen gedragen op wandelingen, waarop zij de prinsessen had ontmoet; bovendien echter had zij zich in het hoofd gesteld, - omdat diezelven zich steeds heel eenvoudig in het wit kleedden, - dat een witte japon ook voor haar het aangewezen ideaal-toilet zou zijn bij dit bezoek. -

Ze had echter wèl een geschikte witte blouse - - maar geen rok. - -

Gij raadt de rest reeds. -

Mijn geheele kleerkast werd doorsnuffeld, wat ze wel zou kunnen gebruiken, om haar mooi te maken. Als ik mij goed herinner werd óók nog een fijn-zakdoekje meegenomen. - Maar de rok, die daarenboven nog vuil was toevallig, daar ik hem veel droeg, bekoorde haar bovenal. - Zij stond te passen en te meten voor den spiegel; behalve de lengte, zij was kleiner dan ik, ging het uitstekend; 'n breedere zoom van onderen, dien ze er den volgenden dag weer zou uithalen - en 't was in orde. - 't Ceintuur-óók was 'n ware trouvaille - de kousen à jour, en de witte onderrok, volmaakten hare wenschen. - Onze Marie, bereidwillig, verklaarde zich bereid den rok onmiddelijk te wasschen, en bij haar-zelve aan huis den volgenden middag te komen strijken, opdat zij hem terstond, vóór de komst der bezoekers, kon aandoen. - -

- - Lezer en lezeres, watertandt gij niet van de eer, die Marie aldus te beurt viel in haar leven, de eer een rok te mogen strijken, die de zelfde kamer heeft gedeeld met een, twee, drie, vier Vorstelijkheden; (de man van de Beiersche prinses namelijk kwam ten slotte niet mede.)

En, wat zegt gij wel van mij, die de gelukkige bezitster ben van zoo'n rok en zoo'n ceintuur en zoo'n paar kousen! - - Ik heb een heel na famìlielid, door een Lohman-verbintenis een kroontje deelachtig geworden, die zulke naar vorsten-beroeringriekende kleedingstukken met de grootste zorg zou bewaren, ze in een àpart kastje zou zetten, misschien wel in het geheim harer eigen kamer ze liefkoozend zou aanbidden.

Wat mij betreft, ik bezit niets meer van al het fraais, noch de rokken, noch de ceintuur, noch de kousen. - - - 'Ik ben nu eenmaal niet als 'n ander.'

Voor hen echter, die niet gelukkiger zijn, dan wanneer ze van vorsten en vorstinnen lezen, wil ik hier nog tot slot vertellen, dat alles uitstekend afliep, dat Marie, die tot weinige oogenblikken toe vóór de 'hooge bezoekers' kwamen in des dokters huis vertoefde om den bewusten rok te strijken, getuige was daardoor van een onbeschrijfelijke agitatie en rommel, sandwiches die nog moesten worden gesmeerd in der haast, boter, die zij, Marie, hielp opmaken in vormpjes, kinderen, die onder

gestomp en geknor in hun Paaschbeste plunje werden gestoken, ruzie tusschen den dokter en diens vrouw onderling, van wege hare ijdelheden die haar alles deden vergeten voor haar zelve en haar opschik, palmen en bloemen die weer van andere kennissen geleend, een quasi air van gezelligheid aan de kale woning moesten geven, zilver, dat alweder zij, Marie, hielp oppoetsen, wat niet al, in één woord, dat is het achter de schermen van 'voorname bezoekers ontvangen,' door niet-voorname menschen.

Enfin, alles *was* in orde tenslotte, - zei mij de gelukkige doktersvrouw den volgenden dag. De prinsessen waren (natuurlijk) aller-aller-charmanst geweest; de Beiersche prinses sprak met een uitgesproken Beiersch accent steeds, en deed burschikos en ongegeneerd, 'prinses Albert', zooals de koningin thans van België toen heette, was wat meer gereserveerd, voelde vooral veel voor hare amateur-photographische opnamen, waarmede zij iedereen in het dorp vervolgde. - Prins, thans koning, Albert maakte den indruk van een degelijke, hoogernstige man. Zijn buitengewoon groote voeten gaven zijn Beiersche schoonzuster aanleiding zich aan den medicus te beklagen, dat hij, vlak boven haar slapend, haar nachtrust gestadig stoorde,

als hij laat thuis kwam, alsmede door zijn luid snorken. - (Het spijt mij wel dat ik geen meer poëtische bijzonderheden kan meedeelen, maar, vorsten en prinsessen zijn nu eenmaal heel-gewone stervelingen, en soms allesbehalve poetisch op den keper beschouwd).

Ik geloof wel, dat de dokter en diens vrouw zich van het bezoek méér materieele voordeelen hadden voorgesteld, b.v. een kostbaar souvenir aan de in parade opgestelde kinderen, een prachtig cadeau aan hààr, de echtgenoote van den medicus, in een woord, iets dat hen blijvend 'de hooge eer' herinnerde. -

Maar - - ook in dat opzicht deden de Vorstelijkheden o zoo 'gewoon'; - door namelijk de hand op den zak te houden. -

Wat de gemaakte onkosten betreft, die trouwens al zeer gering waren, want, gelijk men ziet, hadden zij zoowat alles *geléénd* ervoor, die zullen ze wel zich terugbetaald hebben met de dure dokters-rekening later. -

Marie, die, zonder twijfel, van heel dat Vorstelijk bezoek den meesten last heeft gehad, door de hulp die zij moest verleenen, kreeg tot dank... een oud gebakje...

Op al de vele leugens, die worden rondgestrooid in deze dagen over den nieuwen koning van België en diens vrouw, heeft dit verhaaltje althans dit vóór, dat het van a.z. wáár is.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Het is in het belang der Lelielezeressen zich, bij het gebruik maken van adressen, te beroepen op deze correspondentie in dit blad.

Correspondentie toilet.

Hoe zal ik mij kleeden. Vriendelijk dank voor Uw schrijven. Ik ben blij te vernemen dat Uw, zomertoilet naar Uw zin was; zooals gij het beschrijft zal het zeker een gedistingueerden indruk hebben gegeven. Uw haar moeilijkheid kan ik zeer goed oplossen, door het wasschen namelijk wordt het te droog, daar alle vetdeeltjes er dan uit verdwijnen; en dit geeft de lastigheid bij het opmaken in de eerste dagen. Gij moet, als Uw haar nog nat is, nà het wasschen het inwrijven, met eenige droppelen van een of ander haarwater dat gij tot dit bepaalde doel bij elken *vertrouwden* kapper kunt krijgen; dat van dr. Albenheim uit Frankfurt is zeer aan te bevelen; ook kunt gij een paar droppelen gewone sla-olie nemen als gij het goedkoop wilt doen. Deze inwrijving moet gij nog een paar avonden achter elkaar herhalen. Als Uw haar van nature zeer droog is, moet gij het niet meer wasschen dan eens in de zes weken; anders eens in de maand.

Een groote pelsmuts is dezen winter zéér mode, en, als een tocque U goed kleedt dan zal een pelsmuts dat ook doen. Uw pelskraag kunt gij zeer goed dragen als gij hem een beetje laat moderniseeren door er staartjes aan te laten zetten rondom - Steeds tot Uw dienst.

REDACTRICE toilet.

Correspondentie van de redactie met de abonnés

De redactrice van de Holl: Lelie brengt ter kennis van de lezers van dit Blad, dat zij géén manuscripten, of brieven, haar naar aanleiding der redactie-aangelegenheden toegezonden door niet-abonnés, kan beantwoorden langs **particulieren** weg. De correspondentie in dit Blad dient zoowel tot de beantwoording van brieven, als tot de mededeelingen betreffende aangenomen en geweigerde bijdragen, en zij, die zelve geen abonné of abonnée zijn, kunnen dus niet verwachten langs een anderen dan den correspondentie-weg te worden beantwoord. Wanneer zij door leesgezelschapkring, of samen-lezen, of op welke wijze dan ook, gelegenheid kunnen vinden de correspondentie-rubriek te volgen, dan is de redactrice bereid hen dáárin te beantwoorden.

Op dezen regel wordt voortaan *géén uitzondering* meer gemaakt, en afzonderlijke nommers, correspondentie-antwoorden aan niet-abonné's behelzend, worden **niet** meer toegezonden.

REDACTRICE.

P.S. Het spreekt van zelf, dat deze regel alleen geldt voor eerstbeginnenden, èn voor briefschrijvers die in de corr: rubriek thuishooren.

Arnolda. - Een onmanlijken man vind ik een van de grootste bezoekingen, voor wie met hem is opgescheept, die ik mij kan voorstellen. - Zulk een exemplaar heb ik onlangs gekend. Als hij binnenkwam moest hij al een glas water hebben van ‘zenuwachtigheid’; als men hem tegensprak dreigde hij ‘flauw te zullen vallen van zenuwachtigheid’; als hij zichzelf er had ingewerkt, schoof hij de schuld op zijn vrouw, en zei dat die 't gedaan had. Het was al genoeg hem met zwabberende tril-beentjes, alsof hij een zeker ongelukje had gehouden, te zien aandribbelen, om te weten, dat er geen merg, geen pit, in hem zat, maar alleen *uilskuikenachtigheid* - en die dus ook in groote mate. - De beschrijving, dien gij bedoelt, heb ik dan ook wel degelijk gegeven naar een levend, mij *bekend* model.

Hans (brief I). - Hartelijk dank voor Uw instemming met het stukje *Toen en Nu.* Het treft mij waarlijk, hoe goed gij mij daarin hebt nagevoeld en begrepen; iets wat niet iedereen heeft gedaan, wat juist dat artikeltje betreft. Zooals gij terecht zegt, ik ben in strijd met de algemeene meening in dat opzicht; (hetgeen ik-zelve een compliment vind voor mij, want het is verbazend, zooals de algemeene meening elkaar, zonder te begrijpen, of na te denken, napraat.) - Ik vind het heel natuurlijk en heel prettig, dat gij mijpersoonlijk zoo gehaast en daardoor zoo openhartig schrijft, precies zooals Uw stemming is; maar ik heb er U alleen op attent gemaakt, dat gij in de voor den druk bestemde gedachtenwisselingen een stijl en een vorm moet kiezen, die daarvoor geschikt zijn. Aan mij-persoonlijk, kunt gij juist zoo schrijven als gij lust hebt. - Ik-ook

woon duizendmaal liever in den Haag, dan in Amsterdam; dat is nu eenmaal een quaestie van smaak. - Ik durf op hetgeen nu volgt in Uw brief niet ingaan, want, als die kennis van U het leest, wordt zij kwaad, indien ik mijne opìnie over haar zeg zóó als ik 't zou willen, namelijk: ‘Oud mal gaat bovenal’. -

- Hebt gij wel eens opgemerkt, dat een wezenlijk *geestig* Hollandsch humoristisch Blad, zooals Frankrijk en Duitschland ze vele tellen, bij ons niet bestaat. Geestigheid is bij ons gelijkluidend met vulgariteit; let maar eens op wat bij ons daarvoor doorgaat in zake surprises en St. Nicolaas-grapjes. Gewoonweg dégoutant plat. Een zeker soort oudere heeren, die willen ‘grappig’ zijn, zoeken óók hun kracht in dezelfde soort van platte aardigheden van *viezen* aard (niet-gemeen-vies, maar *vies* in gewonen zin). - Dien meneer uit A. herinner ik mij nog wel van mijn kindertijd.

Met *reuzenletters* moet ik nu overnemen een zinnetje in Uw brief, waarvoor ik U zou willen omhelzen, omdat het zoo wáár is:

‘Die menschen, Freule, die de dieren niet kunnen uitstáán, doen dat, omdat ze **voelen** dat ze minder zijn dan zij.’ (zie mijn vorige corr. aan U.)

Hoera voor U om *dat* ware zinnetje.

Het is heel slim van U bedacht, met mij ongemerkt te willen kennismaken door U vermomd voor te stellen als huisknecht of zooiets. Alleen, nu gij mij dat reeds hebt verraden, zal ik zeer op mijn hoede zijn bij zulke eventueele bezoeken, en er... mijne vriendin op afsturen. Dat doe ik wel meer als ik vermoed dat men mij komt ‘bekijken’.

Uw ‘voorteekens’-geloof deel ik wel eenigzins; ik-zelf heb op dat punt menig niet te verklaren ding ondervonden; d.w.z., die er niet aan gelooven, verklaren het door ‘toeval’.

Neen, in het algemeen genomen geloof ik niet, dat intelligente vrouwen geschikte echtgenooten zullen zijn; ik kan mij veel beter 't andere, door U gestelde geval indenken, van het boerenmeisje dat dóór een intelligentie wordt gehuwd - en hem toch gelukkig maakt. Want in zoo'n geval geeft zij misschien haar heele ik, en zal hij haar tot zich kunnen opheffen in geestelijken zin. In het eerste echter *laat* zij zich liefhebben door hem, is te veel een persoonlijkheid om zich vrouwelijk te interesseeren voor de kleinigheden van huiselijke gezelligheid. Het ongeluk echter is, dat de meeste ‘boerenmeisjes’ evenmin liefhebben op onbaatzuchtige wijze, en zulk een beschaafderen man huwen om geld of positie - en dan is die nog veel slechter af, dan met een echtgenoote van den eigen stand. - Een vrouw, die van haar kind wegloopt, moest m.i., dat méén ik letterlijk, verdronken worden.

- - Neen, ik vind het juist zoo-heel mooi, dat gij dat kind te A. deedt, want ik ben het met U eens, dat een groote stad voor kinderen zonder leiding een groot gevaar oplevert. Mijn vraag in de vorige correspondentie goldt ook alleen waarom juist te *A;* - omdat ik-zelve daar als kind woonde, en er dus vele namen van familieën ken. - Ik vind Uw idee, dat ze door die cadeaux een stukje prettige jeugd-souvenirs zal hebben in Uw geval heel fijngevoelig, en ik vind die vrouw, die U die bewuste raden geeft, *min.* - Ik ben het met U eens, dat het onmogelijk is, vooruit zeker te weten wie je huwt, want juist vrouwen kunnen zich zoo allemachtig-schijnheilig-lief vóórdoen in den engagementstijd en daarvoor. Maar gij kunt toch in elk geval U niet overhaasten (dat doen zooveel mannen, die 't eerste het beste mooie gezichtje maar dadelijk nemen), gij kunt toch heel van nabij en heel langdurig met iemand omgaan éér gij

haar trouwt. En vooral, gij kunt toch op hare *inwendige* hoedanigheden letten, inplaats van alleen op de uiterlijke.

Ik zal aan Uw voorschriften bij den eventueelen papagaaieninkoop denken.

Het 'pluimpje' aan mijn vriendin bracht ik over.

Het versje dat gij insloot is voor de Lelie niet geschikt, omdat de vorm te overhaast is, maar vooral ook omdat de brievenhistorie erin niet genoeg duidelijk is voor hen die niet, zooals ik, Uw particulieren begeleid-brief lazen. Ik veronderstel dat Uw tweede brief over het 'actueele vraagstuk' niet bestemd was als gedachtenwisseling, wijl dat er niet bij stond vermeld. - Ik ben het volkomen met U eens, dat niets zoo actueel is als de verhouding tusschen man en vrouw. Alleen, de meeste *vrouwen* geven dat geenzins toe, en spelen met hare eigene gevoelens liever verstoppertje, juist op dit speciale gebied. - Vermakelijk vond ik de brieven, die gij op die advertentie hadt ontvangen. Vooral die poëtische dame, die zulk een eigenaardige plaats van ontmoeting koos, heeft mij doen schaterlachen. - Als tegenhanger daarvan kan dienen wat een mij bekende dame overkwam, die, toen zij kamers zocht, en zich ergens tot dat doel vervoegde, zich boven aan de trap hoorde toeroepen, 'O bent U 'n *dame;* neen, dan dankie' - - - met een echt Rotterdamsch accent. -

Utopea. - Gij hebt mij bijzonder veel genoegen gedaan met dat portret. - Het is altijd aangenaam te zien hoe iemand, die zoo vertrouwelijk schrijft, er uitziet. - Inderdaad, gelijk gij terecht schrijft, een kleine attentie doet zoo goed; in deze Nieuwjaars-dagen ondervond ik er zéér vele waarvoor ik oprecht gevoelig ben. -

- Inderdaad, ik heb veel te doen, maar ik doe het werk gaarne en gemakkelijk, en mijne gezondheid kan veel beter tegen hoofd-arbeid dan tegen lichamelijke vermoeienis. - Wat die vragen van U aangaat over het zakelijk gedeelte, neen, als een uitgever een roman op zijn eigen risico uitgeeft, dan geloof ik niet dat er heel veel kans is voor den schrijver op een finantieele uitkeering; in elk geval, als er geen contract is van weerszijden, dan hangt alles af van zijn goeden wil en kan de andere partij niet achterna eenige rechten doen gelden.

Gij maakt echter een enorme misrekening, wanneer gij denkt dat finantieel succes en literaire waarde ook maar eenig verband met elkaar houden. Het eerste is geheel en al een questie van den smaak van het publiek, of het boek er bij de massa ingaat; - hetgeen dikwijls het geval is met de grootste prullen, als b.v. sensatie-literatuur, moord- of schandaalromans, etc. Daarentegen worden boeken van groote

studie, van wezenlijk blijvende literaire beteekenis menigmaal bijna niet verkocht - ondanks de mooiste recensies, wijl zij geen vat hebben op de groote lezerswereld. - Met U geloof ik, dat gij over een ruime fantazie beschikt, maar, pas op, dat die U niet verleidt tot het beschrijven van bedachte onwaarschijnlijke toestanden. - Hartelijk gegroet. -*)

Jonge-Weduwe. - Welk een droeve brief! Ik veronderstel dat het U niet aangenaam is als ik hier daarop inga, en, daar gij mij zoo gaarne wilt komen opzoeken, zal ik, hoop ik, hier in Nice gelegenheid hebben U te troosten. Want ik ben zeker dat troost te vinden is ook voor U. Ik was er zoo van ontsteld ineens zulk een wanhopigen toon te ontmoeten, juist van Uw hand! Één jaar geleden juist schreeft gij zoo gelukkig. Nog eens, ik durf hier niet meer zeggen dan dit, maar, weest ervan verzekerd, dat gij *mij* niet ophoudt of verveelt door Uw hart aan mij uit te storten. Het deelt van ganscher harte in Uw leed; daarom hoop ik in elk geval spoedig meer nog van U te hooren.*)

Han. - Ik heb U reeds in het vorige nommer beantwoord, dat ik in elk geval geheel bereid ben Uw manuscript te lezen. Echter wil ik, nu het reeds door iemand is aangenomen tot uitgave, er in geen geval meer in veranderen; dit schijnt mij in Uw eigen belang beter. Op de rest van Uw verzoek kan ik niet antwoorden, alvorens het manuscript te hebben gelezen. - Nogmaals hartelijk gefeliciteerd.

No. 1813. - Ja-zeker, mijne vriendin herkende U dadelijk, toen gij bij ons voorbijkwaamt. Ik zei tegen haar, 'Die dames kennen ons zeker, want zij kijken zoo naar je' en tegelijk riep zij: 'Dat is nu *1813.*' En zei er, heel eerlijk wáár, nog bij, hoe zij met zoo veel genoegen met U had kennis gemaakt.

Hartelijk dank voor Uw goede wenschen; ja, men gaat zulk een nieuw jaar altijd in met zulk een gevoel van twijfel: Wat zal het brengen! Als men jong is, staat men niet daarbij stil; maar hoe ouder men wordt, hoe meer men denkt aan die heengingen voor goed, aan het: Heden ik en morgen gij. Och, als onze lieven maar gespaard blijven om ons heen! - Wij hebben steeds onzen Kerstboom, dien wij dan op den Oudejaarsavond nog eenmaal aansteken, opdat hij ons overvoert van het oude in het nieuwe. En dan vraagt men zich daarbij af: zullen we er a.s. jaar ook nog zijn, zoo gelukkig te samen! Wat is ziekte en tegenspoed, als men maar elkander *lief heeft*, nietwaar?

Neen, wij komen heel vroeg in het voorjaar reeds thuis, en blijven dan vooreerst op Scheveningen een heelen tijd. Dank voor Uw instemming met mijn artikel *Rechtvaardigheid.* Het is wáár, de onrechtvaardigheid om ons heen en in alle opzichten is eenvoudig *schreeuwend!*

Het spijt mij zoo dat gij, zoo flink en zoo opgewekt steeds, onder dokters handen zijt geraakt. Nu ik hoop, als gij dit leest, dat het weer beter mag zijn. Wij vrouwen hebben ook wat ziekte betreft het leeuwenaandeel van de narigheden in de wereld. Want, wat de mannen zichzelf aandoen door eigen uitspattingen, behoeft men niet mede te rekenen. - Ik moest met Uw dochter lachend zeggen, toen ik Uw jammerklacht las: 'Wat hebt U 't zwaar', want heusch, als U bedenkt, dat ik nog een heel eindje jonger ben dan U, en dat ik al die voorschriften òòk heb, en nog vele, vele erbij, dan

*) Zooeven Uw laatsten brief ontvangen.

*) Zooeven Uw laatsten brief ontvangen, en de verjaardagkaart. Veel dank.

hebt *U* 't nog zóó kwaad niet, wel? En dan wordt U nog een beetje vertroeteld ook door man en kinderen!? - Houdt U zich maar goed verder. -

Het ‘raadsel’ ken ik niet; ik kon het niet goed lezen. - Veel liefs.

Myrrha. Dank voor Uw lieven brief. - Die briefjes, zooals ik er U een schreef, zijn hier slechts in één winkel te krijgen. Toen ik twee jaar geleden 't laatst in Menton was, kon je overal, in Monte Carlo en elders, papier krijgen met zulke aardige ansichten van de omstreken, maar nu nergens; dat zijn van die mode-ideeën van één jaar, en dan is 't weer uit. - Die ‘man met de sandalen’ heb ik inderdaad beschreven in de Lelie, naar aanleiding van een onderhoud met hem in Menton, *niet* in het Engadin. Ik sprak hem nu weer hier; hij woont meen ik steeds in Nice in den winter. Hij is een hollander, die zich ‘Meva’ noemt, en brochures verkoopt, waarin hij zijn levenswijze aanbeveelt; volgelingen schijnt hij intusschen niet te maken.

Natuurlijk wandelen we hier langs ‘de Promenade des Anglais’, of nog meer eigenlijk zitten er; zoodra het zonnetje er is profiteeren wij er van. De palmen en de tropische plantengroei zijn hier veel mooier dan in Indie, want daar, in die groote hitte, verzengt alles en staat dor, en hier doet het zoo frisch en welverzorgd aan; de stad-zelve echter is vuil. Behalve de Promenade des Anglais, de Place Massena, de Avenue Felix-Faure, etc., heeft elke straat en elk plein iets poedeligs en onsmakelijks. - Ja, dat hoor ik van iedereen, dat het dezen winter in Holland *geen* winter is, maar veel regen en storm.

Gelooft gij heusch, dat dames meer kwaadsprekend zijn dan heeren? *Ik* geloof dat beiden elkaar niets toegeven, want dames kunnen ingemeen elkaar afkammen, maar op de societeiten wordt er zeker niet minder gemeen gekletst, en op de meest-gevaarlijke manier *verzonnen.* In dit speciale geval echter hebben Uwe heeren met hun verhaal het meer bij het juiste eind gehad dan gij met Uw goedgemeende tegenspraak. (Begrijpt gij mij?)

Ja-zeker, geloof ik dat die zoogenaamde baronesse de Vaughan zich enkel uit *hebzucht* ketende aan dien ouden koning. Ik geloof dat een waarachtige *neiging* in zulk een geval, waarin de eene partij oud, afgeleefd *en* smerig is, door zijn leven, en de andere jong, mooi, gezond, het ondenkbaar is van *liefde* harerzijds te spreken. Zij was een arme concierge-dochter, hij een vorst; de hebzucht is *hier* niet ver te zoeken, vindt gij-zelve ook niet? - En ‘jong van hart,’ zooals gij hem noemt, is een beleefde courantenuitdrukking voor: op zijn ouden dag zoo *wellustig* als 'n over-blasé grijsaard maar zijn kan.

Toen Lodewijk XV nog *jong* was, schijnt hij inderdaad een zeer schoon en beminnelijk man te zijn geweest volgens vele ooggetuigen; daarom is het *mogelijk*, dat zijne maîtresses van hem hielden, vooral waar het hooggeplaatste vrouwen geldt als de zusters de Mailly, die niets in *dat* opzicht hadden te winnen door haar zich hem geven. Maar van een juffrouw Delacroix, die van een Buda-Pester-portiers-woning opklimt tot het paleis te Laeken en het zomerverblijf te Baulincourt en tot het moederschap over kleine 'graven' kan ik moeilijk aannemen, dat hare genegenheid voor dien ouden man *echt* was. *Zóóveel* idealisme heb ik niet. Ik geef U echter van harte toe, dat ik haar gedrag bij 's mans dood vrijwat fatsoenlijker heb gevonden, dan dat zijner dochters, wier handelingen wèl het bewijs leveren hoe de vorstengeslachten verdienen onder te gaan, en hoe de volken, die zich door zulke menschen laten regeeren, niets anders zijn dan slaven naar den geest. - Dat echter Leopold-zelf van zijn kinderen geen achting noch liefde kon verwachten, spreekt toch dunkt mij zoo van zelven, dat ik mij verwonder over Uw zijn partij trekken. De man was m.i. in geen opzicht zoo onsympathiek als juist in zijn hebzucht tegenover zijn familie.

Uw vergelijkingen met ons koningshuis geef *ik* U graag toe. *Ik* pleeg zulke geschiedenissen, als die welke gij aanhaalt, allerminst in verdediging te nemen. -

Beste Myrrha, als gij alles gelooft wat gedrukt staat, dan zijt gij nog groen. *Omdat* de Telegraaf het zegt, gelooft gij het. Lees dan eens een courant van geheel tegenovergestelde richting, - dan zult gij eens zien hoe gij in de war geraakt. Want, de Telegraaf moge zich neutraal betitelen, dat in dit Blad een uitgesproken democratische toon steeds méér op den voorgrond treedt, is dunkt mij voor niemand twijfelachtig. - Inderdaad, ik voor mij put *mijn* buitenlandsch- en politiek nieuws dan ook niet uit dit noch uit een ander hollandsch Blad, maar uit een fransche courant, die ik, óók in Holland zijnde, steeds, geregeld lees. (Maar waarvan ik de berichten evenzeer onder voorbehoud aanneem; dat moet men doen met *alle* couranten-nieuwtjes en couranten-beschouwingen.)

Ik vind het echt iets voor een man, dat cadeau van Uw zoon, zoo ècht! Maar, gelijk gij zegt, de lieve bedoeling, *die* waardeer je. Heerlijk toch, dat gij hem hebt. - Die benauwdheden van U kunnen toch niet van Uw hart komen.? Zooals gij het beschrijft lijkt het er nog al op. Dan is er best iets aan te doen. - Ik geloof, dat ik wel weet, wat dat woord in dat drama van dien duitscher beteekent; kunt gij mij soms den geheelen zin eens overschrijven? - Ja, dat fransche stuk is mooi; maar van Réjane houd ik niet. Ik vind haar beslist vulgair; het is mij beslist onmogelijk voor haar spel te voelen. - Ja, ik ben op Sinplicissimus geabonneerd, zag dus ook die plaat; op dat punt zijn zij veel te eenzijdig, waar het koningen en vorsten geldt; soms wel raak intusschen.

Hartelijk gegroet. Ik ben zeer benieuwd naar het 'asiatische....'

S.J.G. - Ik heb van U in het geheel *twee* stukjes ontvangen; beide zijn aangenomen, het eene is reeds geplaatst. Welk stukje bedoelt gij dus? - Het is jammer dat Uw naam verkeerd werd gedrukt; ik meen dat dit reeds is verbeterd. Gelieve vooral voor een duidelijke onderteekening te zorgen, daar de drukker natuurlijk uw naam niet kende. - Vriendelijk dank voor uw sympathie met mijn bij van Kampen verschenen 'Herineringen'. Meldt mij s.v.p. nog eens of alles nu in orde is, en gij mijn vroegere correspondentie aan U reeds hebt gelezen?

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Nagekomen Correspondentie.

Hans. - Gij hebt U bepaald vergist toen gij Uw brief als gedachtenwisseling betiteld hebt, daar die beslist particulier is. Daarom beantwoord ik hem hier. Monte Carlo is nog een uurtje van Nice; in 't Casino kom ik nooit; het is er mij te benauwd. Dat in Holland veel 'verwatert' geef ik grif toe.

Dank voor Uw instemming met het artikel *Rechtvaardigheid.* - Voor de heeren zie ik geen reden huisknecht te worden omdat ik de dames aanraad hare eigen dienstmeisjes te wezen. Want ten eerste is een huisknecht een luxe-artikel, dat veel minder noodig is dan de in èlk huishouden voorkomende dienstbode voor alles, en ten tweede jammeren de mannen niet den ganschen dag over huisknechten-gebrek, dus bestaat er voor hen geen reden zichzelven op dat vak toe te leggen. - Ik heb U ook nog te danken voor Uw briefkaarten. - Zooals gij ziet heb ik een en ander niet zoo uitvoerig kunnen beantwoorden als ik wenschte, omdat ik vermoed, dat gij hebt verward in Uw zending wat gij bedoeldet voor de gedachtenwisseling, en wat niet.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Bericht.

Wegens gebrek aan plaatsruimte moest de **Gedachtenwisseling** van **Mevr: H. v. Roggen - Blomhert,** alsook de **Correspondentie** aan **Uitgestootene, C.G.,** en **Intieme Vraag** blijven liggen.

REDACTRICE.

Sluiting red: ged:

26 Januari 1910.
23ste Jaargang.
No. 30

Berichten.

Het adres der redactrice is te **Nice (Frankrijk) Villa St: Anne, Rue Michelet.** Zij raadt echter aan voor háár bestemde brieven en stukken, (ten-zij in spoed-gevallen), te zenden aan den uitgever (in gesloten enveloppe aan háár geadresseerd); met het oog op de daardoor **gróótere** zekerheid dat niets **kan** wegraken.
REDACTRICE.

Present-exemplaren en Bewijs-nummers zijn aan te vragen bij den uitgever van dit blad, niet bij de redactie.

Beklag over correctie- of drukfouten heeft de betreffende te richten tot den uitgever, niet tot de redactie.

Zij, die zonder abonné of lezer te zijn van de Holl. Lelie de redactie lastig vallen met de toezending van manuscripten of brieven, hebben het zichzelf te wijten, wanneer zij geen particulier antwoord ontvangen; de beantwoording van een en ander geschiedt door de corr.-rubriek in dit blad, behoudens die gevallen van uitzondering die de redactie om welke reden dan ook persoonlijk uit beleefdheid maakt.

Zij, die hunne manuscripten bij weigering terug verlangen, worden verzocht hunne behoorlijke frankeering terstond in te sluiten en hun juist adres terstond op te geven.

Zij, die met de redactie correspondeeren in de Lelie onder welk pseudoniem ook, worden verzocht zoowel dit pseudoniem als den eigen naam onder elken brief te herhalen, daar het onmogelijk is alle pseudoniemen te onthouden bij een zoo uitgebreide correspondentie.

Anonyme brieven worden niet beantwoord.
REDACTRICE.

Zomerdag.

Als de Zonne vriend'lijk lacht
Door de grijze wolken heen,
Denk ik aan dien Zomerdag
Toen de Liefste mij verscheen.

Liefste met z'n gouden lach,
Blijder dan de Zonneschijn,
Zoeter dan der rozen geur
Als ze dauw-bevochtigd zijn.

Dieper, blauwer dan de Zee
Zijn de oogen van mijn Lief;
Al de sterren zag 'k er in

Toen 'k mijn blik tot hem verhief.

Mij herinneren zal ik steeds
Lief, dien schoonen Zomerdag,
Toen voor 't eerst m'n jonge ziel
't Goddelijk licht der liefde zag.

LIEN GRAVELAAR.

Leeuwarden en Groningen.
Reisherinnering door A.J. Servaas van Rooyen.

De sleutel van Hamburg. Het is een uitdagende uitspraak; doch neem de kaart eens ter hand, en volg eens de bijna rechte

lijn, welke de spoorbaan daarop vormt, en bovendien staat men in Leeuwarden dan niet voor de deur van de belangrijkste der Hanzesteden, indien men plan heeft over Groningen zich daarheen te begeven, en heeft men dan den sleutel, den gouden sleutel, in den vorm van 20 Markstukken, niet in de hand, om Bremen, Hamburg en Lübeck, niet aarzelend, maar als heerscher, als machthebber van den Mammon binnen te treden, na het Cesam open u, te hebben uitgesproken.

Doch hoe het zij; wij, - mijne reis- en levensgezellin en ik, - hadden nu eenmaal besloten de vroegere residentie der Friesche Stadhouders, en de stichting van Corbulo, in 't 48^{e} jaar onzer aera, te bezoeken, en waar 't woord dat voornemen had bezegeld, kwam de daad als van zelf. In goeden zin moeten daden de woorden volgen.

Langs een omweg, bereikten we van uit den Haag per Staatsspoor Leeuwarden. We hadden een der eerste dagen van Juni uitgekozen, daar die maand, met haar lange dagen, en 't blijven buiten alle vacanties, het reisdomein vergroot, en het genot ontegenzeggelijk verhoogt. Een doorgaand rijtuig, waarin men zich, voor eenige uren, een tehuis inricht, en waardoor de bagagelast verlicht wordt, vergoedt ten volle het eenigszins langere traject. De reis over Amsterdam - Enkhuizen - Stavoren moge een beetje meer afwisseling bieden dan de lijn Zwolle-Meppel, comfort is boven alles te verkiezen, en alles wat overstappen heet is voor reizenden een gruwel.

Het ging mij, toen we Leeuwarden naderden als het mij eenmaal gegaan was, toen Parijs, de lichtstad, mij uit de donkere ruimte toelonkte, en, - het was de eerste maal dat ik Parijs zou bezoeken, - ik mijn ongeduld bijna niet kon bedwingen, om de Seinestad binnen te treden. Immers Friesland's hoofdstad was voor mij een oude en goede bekende, en met het herleven van allerlei herinneringen, doemden tal van vragen in mijn geest op, die slechts beantwoording konden vinden door de vroegere plekjes op te zoeken en te hervinden, welke mij in 't geheugen waren blijven hangen, en wier vage beelden mij genoopt hadden Leeuwarden aan ons reisje te schakelen.

Zijn we nu in Leeuwarden, - sprak ik tot mijn alter-ego, - toen de Nieuwe Doelen-omnibus ons van het Station naar ons logis voerde; is dat Leeuwarden, riep ik vol verbazing; ik herken er niets meer van; ik zag groote gebouwen opkomen en wegschaduwen; ik zag rijk gestoffeerde grachten; ik zag lichten en nog wederom lichten, zelfs parken, en.... wat eenmaal voor mij het land van belofte was geworden, leek mij nu een geheel onbekend oord, een nieuwe stad, (waar ik zelfs niet over ‘de Nieuwstad’ reed), die ik slechts met een gids in de hand, en turende op den plattegrond, zou kunnen doorwandelen. Waar ik vijfenveertig jaar geleden ieder hoekje en gaatje kende, zou ik nu als vreemdeling moeten ronddolen, vragende en zoekende, even als in iedere andere vreemde stad; eene methode overigens, welke aan te bevelen is om wegwijs te worden, en desnoods wegwijzer, in den ruimsten zin des woords, en in eene hoogere beteekenis te kunnen zijn.

Toch zou ik *mijn* Leeuwarden nog even zien, nog even herkennen. De Waeze was mij ontgaan; de Kelders en Over de kelders, met links het Nauw, de Voorstreek, sprak boekdeelen en toen de omnibus op 't voorpleintje van Hoven's hôtel stil hield, en ik uitstapte en rondkeek, schitterde het Leeuwarden van mijn jeugd mij lachend tegen, en ieder huis en iedere steen werd levend, en het jongemansgevoel deed des bejaarden uiterlijks geweld aan. Geen nachtmerrie zou mijn zoete droomen verontrusten.

En het was nacht geweest, en het werd morgen; een nieuwe dag. Gulzig schreed ik voort; ik wilde in één oogenblik alles overzien; alles omvatten, al wist ik dat mij dit teleurstellingen zou geven. En ik had er vele. Het nut van ze op te sommen is voor onze lezers slechts daarin gelegen, dat zij een vluchtig kijkje krijgen van het heden en het verleden van een halve eeuw dezer welvarende, vroolijke, vriendelijke, luchtige en open gelegen provinciestad. Haar karakter moge al verloren zijn gegaan door Hollandsche invloeden; in kleederdracht en spraak moge de Fries zich al niet veel meer van de andere Nederlanders onderscheiden, toch is het vroegere cachet van Leeuwarden grootendeels behouden gebleven, al gaat het mede met zijn tijd, en al laat men de sterk sprekende zeden en gebruiken van weleer afslijten en wegdoezelen.

Mijn oudheidkundig hart leefde op toen ik met blijdschap hervond den ‘Oldehove’, het Waaggebouw, de Kanselarij, het oude huis in de Sint-Jacobstraat, het poortje van Struiving op de Nieuwstad, en terug zag, bouw-

en versieringsstijlen uit verschillende tijdperken, welke het nog niet afleggen bij wat de nieuwe tijd schiep: beurs, paleis van Justitie, scholen en gods- en gasthuizen, en wat niet al meer.

Doch wil men Leeuwarden's oudheid in al zijn roem en reuzengrootheid zien herleven, dan moet men een bezoek afleggen aan het Friesch Museum van Oudheden aan de Turfmarkt; dit is eene model-stichting, welke rust op de grondslagen van het Friesch Genootschap; welke een grooten stoot kreeg door het batig saldo der Historische Tentoonstelling van 1877, daar geld de grootste stuwkracht voor alle Musea is; en welke sedert 1880 den volke bekend werd.

'Is het niet de plicht der dankbaarheid van ons jegens het voorgeslacht om belangstelling te betoonen in alles waarop het zelf eenmaal prijs stelde en waarin zijn geest is uitgedrukt', vroeg eenmaal de heer Wopke Eekhoff, - en ik breng aan zijne nagedachtenis eene eerbiedige hulde, - wijzende op de opwekkende woorden van Dr. Halbertsma, en beider roepstem welke zoo welsprekend had geklonken, werkte voort zelfs na jaren, zoodat 1891 en 1894, jaartallen werden, welke met gulden schrift konden worden geschreven.

We stippen hier alléén aan de porseleinverzameling; zij is van de jongste dagteekening; zij is verzameld door de familie Ypey; zij is opgesteld in een bijzonder daartoe ingericht gedeelte van het Museum, welke opstelling onzes inziens het ideaal bereikt heeft. Hier niet het warrige, woelige, vermoeiende schitteren door glas en nog eens glas, dat onkundigen allicht doet uitroepen: hé, hoe blauw, indien zij voor het blauw staan, en hé, hoe bont, als zij voor het gekleurd staan. Alles heeft hier een donkeren achtergrond, met uitstekende belichting. 'Er is leven in het licht der schitterende kleuren overal verspreid, haast betoovering', het warrelt en dwarrelt niet voor onze oogen; door rustige soberheid wordt men niet afgeleid, en ieder voorwerp beziet men op zich zelf, zonder door de spiegeling der andere gehinderd te worden.

De conservator, de kundige Boeles, heeft bereikt wat hij bereiken kon, maar bij hem ook blijkt het al weer, dat ons kleine land ook de menschen klein maakt. De leek mag niets weten, de autoriteit alles, zelfs al moet die autoriteit nog leeren. De jonge Holwerda contra Boeles; de professor, in den dop, afbrekende wat de liefhebber-oudheid-*kundige*, - (als 't u belieft zetter, cursief), - opbouwt. Geleerdheid ter eenre, bescheidenheid, doch met waardig verzet, ter andere zijde. De strijdplaats van beiden is het orgaan van den Oudheidkundigen *Bond*, - bond, ook cursief, - maar zoo gaat het in ons land van clubjes en klieken, en rijk-zijn en de vooraanzittinge hebben; er wordt nooit gevraagd naar het *wat*, maar wel naar het *wie.*

Wij voor ons voelden ons aangetrokken om het *wat* naar Franeker. Zijn 'wie' zou het ons niet gedaan hebben, want sedert de wetenschap, welke er zetelde van 1585 tot 1810, er uit is getogen, maakt het stadje naar buiten af niet veel meer aanspraken dan die eener *ville morte.*

Voor ons was Franeker een museum-voorwerp; een miniatuurtje uit de 17e eeuw, in vergelijking der breede tafereelen, welke de schilderijen van groote steden aanbieden.

Het vriendelijke kleine stadje met zijn smalle, rijk beschaduwde grachtjes, zijn aardige gevels, gedenksteenen en brugjes, zijn heerlijk stadhuis vol van oudheden van binnen en van buiten, bereikten we met den stoomtram, langs den lijnrechten Harlingschen weg in korten tijd, maar in die weinige oogenblikken had ik gelegenheid

het verschil van nuances op te merken van het zich verhollandschende Leeuwarden, en het in 't Friesch karakter zich meer isoleerende platteland.

Hoort men in Leeuwarden zelfs bijna niet het Leeuwardsch-Friesch dialect, en nagenoeg in 't geheel niet het ‘Boerenfriesch’, - marktdagen en nationale feestdagen zullen daar een uitzondering op maken, - in den tram hoorde ik rondom mij niets dan veel op het Engelsch gelijkende gewestelijke spraak, en het was mij daardoor ook of ik thans meer vreemdeling was dan in Leeuwarden.

In die stad voelde ik mij landgenoot; in den tram leek het mij, alsof ik in een ander land verplaatst was, terwijl de om mij heen zittenden mij ook niet als landgenoot schenen te beschouwen. Waar de beleefdheid en welwillendheid niets te wenschen overliet, en waarop alleszins te roemen valt, had een zeker ‘ik en weet niet wat’ zich tusschen ons ingeschoven, waardoor de landgenoot zich als een vreemde gevoelde, en als zoodanig ook werd beschouwd.

In het eenige Planetarium, dat door ons te Franeker bezocht werd, en door welk bezoek den eenvoudigen maar kundigen Eise Eisinga eene stille hulde werd gebracht, ontvingen

we wederom een echt Hollandschen of grootsteedschen indruk. Nadat we door eene bejaarde nakomelinge waren rondgeleid, en herinneringen aan deze eigenaardige inrichting, - thans aan het rijk behoorende, - hadden aangekocht, deden we bij het scheiden van de markt, wanneer men de kooplui het best leert kennen, de vraag hoeveel uitgangsgeld, want entreeprijs is hier niet op zijn plaats, we hadden te betalen. Toen ons gezegd werd **minstens** een kwartje de persoon, haastten we ons als staatsburger van het Koningrijk der Nederlanden, en als vereerder van Eise Eisinga's schepping het maximum te bereiken, er bij denkende, dat de kleindochter van dezen merkwaardigen Fries, wiens planetarium een Rijksmuseum is geworden niet van bedelgeschenken moest behoeven te leven.

Welk een hemelsbreed onderscheid bij Groningen, en de grootsche instelling van Guyot. De wetenschap bedelt een stukske brood. Waar menschenmin en de liefdadigheid recht hadden 't te vragen, krijgt men alles om *niet* met een vriendelijk gezicht op den koop toe. Nooit zal ik 't vergeten, geachte Heer Roorda, hoe u bereid waart, om te midden van uwe vele en ernstige bezigheden, en uwe huiselijkheid er aan opofferende, ons, u geheel onbekenden, rond te leiden, lessen te doen bijwonen en de gansche inrichting van boven tot onder te doen bezichtigen en te beschrijven. Theorie en practijk gingen hand aan hand, en indien ik iets bejammeren moet dan is het dit, dat slechts een enkel woord over Guyot, zijn stichting en haar waardigen directeur in deze reisherinneringen kan gezegd worden.

Voor Leeuwarden, - zoo spreken de reisgidsen, - kan men volstaan met twee à drie uren; voor Groningen heeft men aan het maximum genoeg. Dit zal voor een snelreiziger wel waar zijn, maar dan moet men niet het Doofstommeninstituut bezoeken, want dank zij de goedheid van den directeur hadden wij het voorrecht daarvoor alleen drie uren te besteden, welke zeer zeker niet de minst schoone, aangename en leerzame van onze reis waren.

Groningen, nog nimmer door mij betreden, want ik had het in den diligencetijd vanuit Leeuwarden nooit verder gebracht dan tot Buitenpost, was mij afgeschilderd als een regelmatig gebouwde stad, zooiets in den geest van Karlsruhe, met op de markt als een ster uitloopende straten. Het ‘jagerlatijn’ is bekend; zoo gaat het ook met menschen die reizen en gereisd hebben. De verhalen van een die verre reizen doet, blijken haast altijd legenden. Fictie illustreert de werkelijkheid. Groningen is wat zijn Groote Markt betreft een model voor een uitbreidingsplan, maar van de overeenkomst tusschen de eenmaal zoo bloeiende universiteitsstad - er was een tijd, dat er 6000 studenten studeerden, onder wie 2500 vreemden, - en Baden's hoofdstad, is mij niets gebleken, in den zin van haar topographischen vorm.

Doch vergelijkingen gaan steeds mank en daarom zullen we ons ook onthouden van een strengen parallel tusschen het Museum van Oudheden te Groningen en zijn collega in Friesland's hoofdstad. Hier een geheel nieuw gebouwd huis (1894; bouwmeester C.H. Peters), ginds eene vroegere woning tot museum ingericht; in beide eene prachtige porseleinverzameling, in 't Groningsch Museum slechts gedeeltelijk tot haar recht komende; te Leeuwarden eene uitgezochte verzameling moderne schilderijen, in Groningen de eerezalen aan Taco Mesdag gewijd; voor beide bestaan gedrukte ‘Gidsen’, de een breedsprakig, telkens met het zwaard van Grooten Pier inhouwende op Holland en de Hollanders, de ander onopgesmukt, haast te droog, door illustraties aanvullende wat door die droogheid het smakelijke te kort deed; het Friesche Museum achter afgelegen, doch door zijn overbuur, de Kanselarij,

steeds opgemerkt, daarentegen het Groningsch Museum zich vroolijk spiegelende in het Praedinius-Singelwater, met blijde lachende ligging, waar het Friesch Museum melancholisch dommelende schijnt te slapen; doch het eene en het andere Museum, door de schatten, welke er uit het verleden zijn opgestapeld, aanschouwelijk voorstellende het Friesche en het Groninger volk in zijn eigenaardig leven; in beider bijzondere zeden en gebruiken, gewoonten en levensmanieren; ons voor den geest roepende gansch de geschiedenis dezer beide provincien, wier naijver misschien juist heeft medegewerkt tot krachtige zelfstandige ontwikkeling waardoor zij zijn geworden de bloeiendste steden der Noordelijke provincien. Oudheidkundige Museums zijn voor ons spiegels der waarheid. Ieder voorwerp getuigt van 's volks wel en wee; van zijn vooruit- en achteruitgang; van zijn deugden en ondeugden; van zijn leven en sterven; en we onderschrijven ten volle des Hoogleeraars Kist woorden: ‘ook de zoogenaamde kleinigheden hebben op haar

gebied hare waarde.' Dit aan 't adres van de velen, die een oudheidkundig museum met schouderophalen voorbijgaan, of smalend over die kleinigheden zich uitlaten.

Klein zijn dezulken, die het ware alleen zoeken in wat groot is.

Had Guyot, - Guyot, zonder meer, want daarin ook ligt zijn roem, - had Guyot anders gedacht, dan zou niet verrezen zijn binnen Groningen het thans wereldberoemde Instituut voor Doofstommen.

De stichting dagteekent van 1790. De abt de l'Epée voor Frankrijk (1760) en Heinicke voor Duitschland (1778) gingen hem wel voor, maar 'der Dritte im Bunde' is Henri Daniel Guyot, voor wien dan ook terecht een monument opgericht is op het Guyotplein, tegenover het Instituut.

De 18e eeuw, zij het eerst in de tweede helft, volbracht wat reeds in denkbeeld bestond in de 16e en 17e eeuwen, en ook gedeeltelijk ten uitvoer kwam.

Een Benedictijner monnik Pedro de Ponce, overleden in 1584, bracht het zoover, dat hij vier doofstomme leerlingen leerde spreken en schrijven. Hem volgt Juan Pablo Bonet, die in 1620 een boek over het onderwijs aan doofstommen heeft uitgegeven, even als in 1628 Emanuël Ramirez de Carrion. Ook in Engeland, Nederland en Duitschland ontging deze belangrijke zaak niet aan de aandacht, terwijl de Portugees Jacob Rodriguez Pereira in 1751 te Parijs onderwijs gaf aan doofstommen.

Hoofdzaak bij het onderwijs van doofstommen is, dat zij leeren zich verstaanbaar te maken door de spraak. Al blijven de klanken veelal eenigszins onwelluidend en minder goed gearticuleerd, toch is dit het hoogste goed wat zij bereiken kunnen. Onderling drukken zij hun gedachten uit door geluidloos spreken, dikwijls vergezeld van natuurlijke gebaren en van de vingertaal, maar tegenover hoorenden is het beter, dat zij die soort gebarentaal niet gebruiken, daar elke stilstand achteruitgang geeft, waar het oor geen klanken van anderen op vangt. Het aflezen van de lippen is de kern van het onderwijs; wordt dus het gezichtsvermogen minder, dat wel eens voorkomt, dan wordt het volslagen nacht in hun geest; de zonden der vaderen geven dan bij die ongelukkigen de droefste uitwerking.

Den grootsten eerbied moeten we hebben voor de onderwijzers. Hun geduld en beleid wordt op de grootste proef gesteld, en slechts door liefde en medelijden voor en met de ongelukkigen kan het resultaat verkregen worden, dat we mochten opmerken onder het bijwonen van een paar lessen aan eerstbeginnenden en aan meergevordenden gegeven.

De kinderen, wier gehoororgaan niet geheel weg is, hebben veel voor boven hun makkers, die van de geboorte af doof zijn. Zoo zijn er ook, die eerst later totaal doof werden, en die dus hebben leeren spreken. 'Hoe eerder zulke kinderen op eene inrichting voor doofstommenonderwijs worden geplaatst, hoe beter. Wacht men lang, dan verliezen zij hunne spraak, die men grootendeels had kunnen behouden.'[1)]

De hardhoorigen, d.w.z. zij die nog gehoorrestes bezitten, worden tegenwoordig van de totaal dooven bij het onderwijs gescheiden. Dit systeem, te Groningen toegepast, vindt men ook voorgestaan in de grootsche inrichting, welke zoo pas te Neurenberg is verrezen; 'man hat dabei besonderes Gewicht gelegt auf die Trennung der Kinder nach Geschlechten, - alzoo geen coeducatie, - und auf Sonderung der ganz Tauben von denen die noch Gehörreste haben.'

In navolging van het phonetisch schrift, door Dr. Forchhammer te Nyborg (Denemarken) ingevoerd, wordt dit evenals zijn plakboeken, ook in het Instituut te

1) Verslag 1905, bl. 5. Zie ook bl. 4.

Groningen gebruikt. De klankaanduiding is van het hoogste belang voor de kweekelingen, die voor verreweg het grootste deel nooit den klank gehoord hebben. Het helpt mede hun de juiste uitspraak in herinnering te brengen.

Wat de plakboeken betreft, raden we jonge dames, die ‘nuttig’ willen zijn, aan, daaraan hare krachten eens te beproeven. Wat worden er een ‘boel’ prentjes en plaatjes onnadenkend weggegooid, en wat maken die een schat uit voor onze doofstomme landgenootjes.[2)]

De vacantien, gelukkig voor verreweg de meeste kinderen; hoogst nuttig voor het personeel; hebben eene schaduwzijde voor enkele leerlingen, die door hunne ouders aan hun lot worden overgelaten. De kinderen leeren het spreken eenigszins af; de gebarenen vingertaal vervangt de lippenspraak; ja, zelfs zijn er enkele ouders die slechts met groote moeite geneigd zijn hun kinderen op-

2) Zouden de ‘Lelieanen’ niet eens aan 't werk gaan?

nieuw aan de inrichting toe te vertrouwen. Zelfzuchtige liefde blijft altijd bestaan; het zijn de apen onder de menschen, die hun jongen van genegenheid dood drukken. Op bladzijde 11 van het verslag 1905 wordt gezegd: ‘Gij, die dit leest en ontslagen doofstommen in uwe nabijheid hebt, ziet gij een van hen zonder werk, ziet gij er een, die leiding noodig heeft, ziet gij er een, die zonder uwe hulp zou ten onder gaan, houd dan uwe hand niet terug, bedenk dan, dat wij allen kinderen zijn van één vader en dat het redden van één mensch meer waar geluk geeft, dan met de grootste rijkdommen is te koopen.’ Aan dit behartigingswaarde woord, voegen we alleen toe: Gedenk het Instituut materieel eerst, en dan moreel!

Naar aanleiding van Toen en Nu.
(Zie Lelie No. 25 van 22 December 1909.)

Verscheidene Lelie-correspondenten vragen mij, naar aanleiding van mijn vergelijking tusschen de behandeling die onlangs de maîtresse van Leopold II van België onderging en die waaraan de maîtresses van Lodewijk XV indertijd blootstonden, naar meerdere bijzonderheden omtrent deze laatste reeds zoolang tot het stof weergekeerde ‘grootheden.’ ‘Wie was de duchesse de Chateauroux?’ - schrijft de eene... ‘Wat gebeurde er met haar ten slotte?’ - Een andere correspondent wenscht te weten welke geschiedenis dienaangaande met Lodewijk XV in Metz voorgevallen door mij is bedoeld, etc., etc. - Ten einde aan deze verschillende wenschen te gemoet te komen wil ik daarom een kort overzicht geven der lotgevallen van de verschillende vrouwen tot wie Lodewijk XV in liefdesbetrekking stond.

I. Madame de Mailly.

Lodewijk XV, die zal eindigen als een der wellustigste, en op zedelijk-gebied weerzinwekkendste vorsten welke de geschiedenis kent, die, in een afschuwelijk sterven, zal boeten dan daarmede voor al de smerigheden die hij in zijn leven bedreef, was van huis uit een de vrouwen en de liefde-genoegens hatende, alleen met de jacht vervulde, timide jongen, die, toen door zijn ministers zijn huwelijk met de Poolsche prinses Maria Lecszinska werd gearrangeerd, in de daarbij natuurlijk van hem geëischte huwelijksplichten eerst nog moest worden ingewijd door zijn hofhouding; (hetgeen op een niet zeer kiesche wijze geschiedde; sommige mémoires zeggen daadwerkelijk door de comtesse de Toulouse, anderen beweren door op zulke dingen betrekking hebbende afbeeldingen, welke men hem liet zien).

- - Hoe dit zij, toen de een-en-twintig-jarige prinses, eenige jaren ouder dan hij-zelf, hem eenmaal toebehoorde, toonde hij zich in het begin zeer gelukkig in haar bezit, noemde haar de mooiste van alle vrouwen aan zijn hof, en maakte hem jaar op jaar in alle eer en deugd vader. - Een tafereel dus van gewoon huiselijk huwelijksgeluk!

Ongelukkig echter wordt er nergens meer gekuipt en gekonkeld dan aan een hof. Zoo was het toen, en zoo is het nog steeds. Maria Lecszinska had, door hare vroomheid, en om politieke redenen, weldra hare vijanden, die niets liever wilden dan háár goeden invloed op den koning te niet doen, en hem tot hun eigen speelbal maken dóór den slechten egoïsten invloed eener maîtresse. Want immers een koning, die zich van 's lands belangen laat afhouden door de genoegens van overspel en van

wellustige feesten, is een veel gemakkelijker tot van alles te verleiden iemand, dan een, die, nuchter en plichtgetrouw, door eigen oogen ziet. - De Cardinaal de Fleury, eerste minister van Frankrijk, en bovendien 's konings opvoeder van kind-af, de comtesse de Toulouse, de vrouw van een der onwettige zonen van Lodewijk den veertienden, de prinsen van den bloede, zij allen hadden er belang bij Lodewijk XV te maken tot een zwakkeling, die, opgaande in eigen kleinzielige pretjes, het roer van den Staat daardoor zou overlaten aan hen, en hun daardoor de gelegenheid zou geven zichzelf te verrijken en te bevoordeelen. -

Het beste, het meeste afdoende middel om dat doel te bereiken was, in aller oogen, hem een maîtresse te geven.

- - - Lodewijk XV zijnerzijds was op het gevaarlijke punt aangekomen, waarop een man zijn eigen vrouw vervelend gaat vinden. Wee haar, indien zij, in plaats van dat in te zien, en te trachten hem te blijven boeien, zich harerzijds gerechtigd acht zichzelve te verwaarloozen, en zich te onttrekken aan hare hu welijksplichten. - Maria Lecszinska, met al hare oprechte vroomheid en hare eerlijke bedoelingen een goede echtgenoote en goede vorstin te zijn, beging de énorme fout van zelve er toe bij te dragen den jongen, levens-

lustigen, opgewekten koning van zich te vervreemden door hare stijfheid, haar gebrek aan conversatie, haar dweepzieke godsdienstplichten-vervulling, bovenal door haar toenemenden afkeer om zijne rechtmatige manbehoeften te bevredigen; - een afkeer waarin de partij van den Cardinaal de Fleury haar listig aanmoedigde, door op haar godsdienstige gevoelens te werken, en haar wijs te maken, dat een àl te innig zinnelijk samenleven strijdig werd met hare geestelijke belangen. - Voeg hier nu bij, dat een vrouw, die reeds van den begin af eenige jaren ouder is dan haar man, en die elk jaar kinderen krijgt bovendien, natuurlijk tweemaal zoo gauw oud is als hij, en het is dan niet onverklaarbaar meer, dat Madame de Mailly, de hofdame der koningin, die men, bijna met geweld, in 's konings armen voerde, en die hem eerlijk liefhad bovendien, een gemakkelijke verovering maakte. -

- Madame de Mailly namelijk, - in dat opzicht onderscheidt zij zich gunstig van hare eigenbelangzuchtige zusters, die, met uitzondering van slechts eene, alle maîtresses zijn geweest des konings, - had hem reeds jaren-lang in stilte lief, en was daarom, zonder eenige egoiste bijredenen, over-gelukkig met de door de partij van de Toulouses op háár gevallen keuze.

Men moet hierbij bedenken, dat Lodewijk XV toen nog jong was, en knap van uiterlijk, (vele mémoires zeggen zelfs dat hij in waarheid was de schoonste man van het Hof), dat hij zeer beminnelijk kon zijn, en zich kenmerkte door uitstekende manieren. - Harerzijds was madame de Mailly, zonder mooi te zijn, toch zeer innemend, kleedde zich uiterst smaakvol, en verstond de kunst, die aan de koningin Maria Leczinska zoo geheel ontbrak, van een man aan zich te boeien door levendigheid en geest, door al die coquetterieën van manieren en van bevalligheden, waarover een bekoorlijke vrouw, als zij wil, weet te beschikken, en waardoor zij kan heerschen. -

Toch duurde hare macht niet lang, was eigenlijk zelfs nooit iets anders dan een schijnbeheersching van den monarch, die, van den begin af, zich veel meer *liet* beminnen dan werkelijk zijnerzijds liefhad. Gelijk ik reeds zeide, bijna tegen wil en dank was deze eerste maîtresse aan hem gekoppeld door anderen. In een geforceerd tête à tête had zij hem meer genomen dan hij haar, gelijk verschillende mémoires eenstemmig getuigen, en zoo kon het niet anders, of zij moest voortdurend strijden om hem te behouden voor zich, wat harerzijds uitlokte tranen, jaloezie-scènes, scherpe uitvallen, al datgene in één woord, dat zoo bij uitstek is geschikt een man van een vrouw te vervreemden, zelfs al heeft hij haar méér lief dan Lodewijk XV het zijne madame de Mailly deed. -

Intusschen, de smaak voor het leven met een bijzit, met een amusanter en toegevender gezelschap dan dat van de Koningin en hare streng-godsdienstige omgeving, was aan Lodewijk XV voorgoed bijgebracht door deze eerste afdwaling. Met madame de Mailly beginnen die soupers in ‘les petits cabinets’, die de levenswijze van Lodewijk XV verder zullen beheerschen, samenkomsten namelijk's avonds van hem en zijne maîtresse in 't gezelschap van eenige uitverkorenen, waar veel champagne gedronken, veel gelachen en geschertst werd, samenkomsten die onder de láátste dezer favorites, La Dubarry, zullen ontaarden in orgieën, maar waarvan de koning in dezen begin-tijd, onder madame de Mailly, nog wel eens laat in den nacht naar de vertrekken der Koningin terugkeerde - om er echter harerzijds met een zeer natuurlijken tegenzin te worden ontvangen, die er in eindigde dat zij hem ten slotte voor een gesloten deur liet staan, met de boodschap door een hofdame, dat het

haar onmogelijk was hem te ontvangen. Gedeemoedigd zwoer Lodewijk bij die gelegenheid, dat hij haar nooit meer zou vragen het recht van echtgenoot; - iets waaraan hij zich dan ook beslist hield, ook toen zij hem, in den korten verzoeningstijd volgende na de ziekte van Metz, zelve liet uitnoodigen daartoe - en, harerzijds thans diep-gedeemoedigd, stuitte op een bruuske weigering -

- Bij die intieme soupers dan verscheen weldra ook een jongere zuster van madame de Mailly, de zooeven uit hare voltooide kloosteropvoeding ontslagene Mlle de Mailly, later madame de Vintimille. Madame de Mailly (zij was gehuwd met haren neef de Mailly, van daar dat haar jonge-meisje-naam en die van haar getrouwde-vrouw-zijn dezelfde is) kenmerkte zich, ongelukkig voor haarzelve, door een volslagen blindheid voor de intrigues harer familie. Zij was de geboren ‘dupe’ zegt de Goncourt van haar, want zij liet zich achtereenvolgens en door madame de Vintimille en door madame de Chateauroux, ook eene zuster, van hare plaats dringen - en overlaadde beiden nog ondertusschen door met gunstbewijzen. Mlle de Mailly, leelijk en

mager, had nogtans reeds gedurende het verblijf in het klooster zich tot ideaal gesteld hare zuster te zullen verdringen. Zij wist daartoe van deze gedaan te krijgen, dat zij haar bij zich in Versailles nam. Zoo zag de koning haar dagelijks; weldra boeide zij hem door haar jeugd, - madame de Mailly namelijk was harerzijds intusschen reeds 39 jaar geworden, - ook door hare volleerde coquetterieën, door dat je ne sais quoi, waarmede zekere soort leelijkheid in een vrouw dikwijls een man nog eerder boeit dan regelmatige schoonheid. Weldra kwam het zoover dat de gewoon in alles zijn zin te krijgen koning dan ook brutaal-weg aan madame de Mailly bekende 'hoe hij hare zuster even liefhad als haar' (de Goncourt).

Nu begint een vernederingsperiode voor madame de Mailly, waarin hare rol alleen is te verontschuldigen door het feit dat zij den koning eerlijk liefhad, en daarom alles van hem duldde om hem te kunnen behouden, zij het ook maar gedeeltelijk.

Want, zijzelve ontzag zich niet deze onzuivere verhouding te bezegelen door hare openlijke toestemming in alles. Mlle de Mailly werd daartoe voor de leus uitgehuwd aan den graaf de Vintimille, die zelf met de positie hem aldus opgedrongen cynisch den spot dreef, en weldra ging door het hof de mare, dat van hare naderende bevalling niet de wettige echtgenoot maar alleen de koning-zelf de oorzaak was. - Zeker is het in èlk geval, dat Lodewijk XV, volgens vele ooggetuigen, nooit of te nimmer bij de geboorte van zijn wettige kinderen, bij Maria Leczinska verwekt, ook maar half zooveel vreugde en zenuwachtigheid toonde, als deze maal bij die van den 'comte du Luc', zooals het kindje waarvan madame de Vintimille beviel werd geheeten. - Daar hare bevalling allesbehalve voorspoedig toeging, en zware koortsen volgden, nam de koning-zelf allerlei maatregelen in haar belang, zooals het doen ophouden van de klaterende fonteinen te Versailles. Hij dineerde afzonderlijk in haar kamers; als hij moest afwezig zijn voor enkele oogenblikken, om een audientie te geven of een minister-raad bij te wonen, kwamen elk oogenblik boodschappen hoe het met de zieke ging, door madame de Mailly, die de rol van verpleegster vervulde, en hem van den toestand op de hoogte hield. Na enkele dagen was alles afgeloopen,*) de rol van madame de Vintimille uitgespeeld, de koning radeloos, madame de Mailly zijn toevlucht en troosteresse.

Immers, ditmaal nog eens, en nu voor het laatst, brak voor deze een schoone tijd aan; alleen zij namelijk mocht in deze droefheid in de tegenwoordigheid des konings verblijven; met haar besprak hij de overledene, met haar verdiepte hij zich in bekeerings-plannen. Niet meer als maîtresse, als vriendinalleen ging hij met haar om - totdat weldra zijn man-natuur de overheid kreeg, deze rouw- en droefenis-stemming hem-zelf het éérst verveelde, en de schoone jonge weduwe de Tournelles, de latere dûchesse de Chateauroux, eene derde zuster van madame de Mailly, en, onvoorzichtig genoeg, alweder door haar-zelve in Versailles ingevoerd, hem geheel en al veroverde, en tot haar slaaf maakte - onder de uitdrukkelijke voorwaarde harerzijds, dat hare zuster, madame de Mailly, in ongenade zou vallen en van het Hof werd verwijderd.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Gedachtenwisselingen.

*) Vele tijdgenooten beweren, dat madame de Vintimille, evenals later hare zuster de Chateauroux, door kwaadwilligen is vergiftigd. -

I.

Voor den heer v. Gr.

(Zie Gedachtenwisseling in No. 24 - 15 Dec. 1909).

Wij Katholieken verstaan onder den term ‘pauselijke onfeilbaarheid’ *volstrekt niet*, dat de paus *niet zou kunnen zondigen.* Onder den term ‘pauselijke onfeilbaarheid’ verstaat de Katholieke Kerk slechts: *dat de Paus niet dwalen kan*, *wanneer hij, in 't volle gebruik van zijn opperste leergezag (ex cathedra) een beslissing geeft in geloofs- of zedeleer*, *een beslissing*, *die voor alle geloovigen verplichtend is.*

Ook is het een capitale vergissing, de bewering van Mr. v. Gr. dat het concilie ten tijde der genoemde pausen boven den paus stond. *Nooit* heeft het concilie boven den paus gestaan. Indien Mr. v. Gr. mijn antwoord aan Lynceus (gepubliceerd in afl. 31 der vorige jaargang) *met aandacht* gelezen had, dan zou hij ook gelezen hebben dat die verderfelijke theorie eerst in 't laatst der 14de eeuw ingang vond. (Zie pag. 491 tweede kolom vorige jaargang). *Altijd* heeft de Kerk zich tegen die theorie verzet, steeds werd die theorie op het krachtigst bestreden; zóólang, totdat ze ten slotte ook door haar vroegeren verdediger als valsch erkend en verworpen werd. Indien Mr. v. Gr. mijn Pausenartikel **goed** heeft gelezen, hoe is 't dan mogelijk dat hij Innocentius VIII in een adem noemt met Alexander VI!

De qualificatie van ‘vijand onzer Kerk’ schijnt Mr. v. Gr. zich te hebben aangetrokken, erg, heel erg. Eerst krijgen we een ontboezeming als: ‘Regina, noemt mij een *vijand* der Kath. K. zulke vijanden zijn er altijd geweest.’ etc. Dan wil de heer v. Gr. ons nog bewijzen, dat hij met

onze qualificatie althans in goed gezelschap is. Of dit gezelschap strekt tot eere van den heer v. Gr. mogen anderen opmaken uit het komende:

'Als zijn eersten compagnon de misère noemt de heer v. Gr. Paus Clemens XIV. Volgens de heerschende macht in de Kath. Kerk - (natuurlijk der Jezuïten, de nachtmerrie van alles wat staat vijandig tegenover de Kerk, niet waar Mr. v. Gr.?) was hij een vijand van de katholieke Kerk, omdat hij de Jezuïtenorde ophief.

Mag ik U hier even op kleine vergissingen wijzen, doch vooraf opmerken dat U abusievelijk paus Clemens XIV naar uwe zijde trekt.

Clemens XIV staat onder ons Katholieken volstrekt niet bekend, als een vijand der Kerk; hij moge zich dan al door de Bourbonsche hoven van Frankrijk, Spanje, Napels en Parma te veel hebben laten intimideeren, toen ze van hem eischten de opheffing van genoemde orde. Gaarne hadden wij dezen Paus krachtiger zien optreden tegen de vijanden dier orde; maar daarom is hij geen vijand der Kerk. Die conclusie gaat te ver. Hoogstens blijkt uit het feit der opheffing, dat hij den Jezuïten niet gunstig gezind was. Ter verontschuldiging van dezen paus, voorzooverre het betreft de uitvaardiging zijner breve 'Dominus ex Redemptor' kan men zeer goed aanvoeren de uiterst moeilijke omstandigheden waarin ook deze Paus verkeerde. Reeds Clemens XIII, was door den franschen ambassadeur bedreigd met de belegering en uithongering van Rome. Clemens XIV moest voor het onbeschaamde aandringen van den Spaanschen gezant Monino zelfs vluchten naar Castel Gandolfo. En zoo U wilt weten hoe de Jezuïten zelf denken over de suppressie, dan mogen we volstaan met deze uitspraak van pater Cahour: 'La suppression fut-elle légitime?' 'Oui, car le St. Siège avait le droit de supprimer ce qu'il avait lui-même établi.'

En nu de vergissingen.

1°. De Jezuïtenorde is niet opgeheven in 1774 maar in 1773. De breve 'Dominus ex Redemptor' schijnt tusschen 8 en 17 Juni 1773 door den Paus onderteekend te zijn; zeker is het, dat ze te Rome werd afgekondigd op 16 Aug. van dit laatste jaar (Albers Kerkgesch. II. p. 499, ook Herder, Brück etc).

2°. Ook is paus Clemens niet enkele dagen, maar ruim een jaar na de uitvaardiging dier breve overleden, n.m. op 22 September 1774.

We weten natuurlijk niet of het in uwe bedoeling lag te insinueeren, dat de Paus door de heerschende macht in de Kerk (lees s.v.p. Jezuïten) zoo spoedig aan zijn einde kwam. Voor de overige lezers en lezeressen van dit periodiek, die misschien werkelijk dezen indruk mochten! hebben gekregen, door uw bericht over het snelle einde van den Paus, gelde het volgende.

De Jezuïten zijn inderdaad (hoe kòn 't ook anders!) door hun vijanden beticht den Paus vergiftigd te hebben; doch omdat 't een fabel is van hetzelfde geringe allooi als er reeds zoovele tegen de beroemde Societeit zijn uitgestrooid; een fabel reeds *herhaaldelijk* **afdoende** weerlegd, kunnen wij ons veilig ontslagen rekenen van den plicht om 't hier opnieuw te doen. Mocht iemand meer van deze fabel wenschen te vernemen, dan raadplege hij s.v.p. slechts: Duhr, Jezuïtenfabeln, Freiburg 1899. III deefl. S. 62 etc.

Volgt thans als 2de compagnon de misère (misschien ook als slachtoffer der heerschende macht!?) Quesnel de beroemde (sic!!) schrijver van het bekende werk 'les Reflexions morales'.

Zeker Mr. v. Gr., U heeft 't bij het rechte einde. 101 stellingen uit dit boek zijn veroordeeld. Tot zijn dood heeft deze man geageerd en geïntrigeerd tegen de Kath. kerk en Haar Paus, (een verschijnsel dat nog dagelijks voorkomt!) Hij was een der gevaarlijkste hoofden der Jansenisten; en noem nu zoo iemand maar een man die zijn leven opoffert voor de kerk! **'t Is belachelijk!**

Het afdrukken van Quesnel's 85ste stelling met de bijvoeging dat deze stelling door Rome is veroordeeld, moet hier in 't zinsverband natuurlijk getuigen dat Quesnel slechts de waarheid voorstond en Rome hem dus ten onrechte veroordeelde. Bij den lezer die niet beter weet, wordt natuurlijk weer de indruk gevestigd dat Rome 't lezen der H. Schrift verbood. In den noot aan den voet der bladzijde, wil schrijver zeker de tegenwoordige taktiek der kerk aangeven; maar hij zegt hier weer veel te weinig. De kerk laat niet alleen toe dat de H. Evangeliën en Handelingen der Apostelen worden gelezen, *Ze moedigt het ten sterkste aan*, ze moedigt zelfs aan, gelijk ze het **altijd** heeft **aangemoedigd** om den **Bijbel** te lezen. Alleen ze eischt (en met het **volste recht** waarborgen, dat haren kinderen geen vervalschte bijbels in handen komen, en ze leert, dat de lezing van den onvervalschten Bijbel haar kinderen niet zal schaden, maar integendeel zal goeddoen. Aan ongeletterden en aan enkele andere ontraadt de kerk de lezing van sommige gedeelten uit den Bijbel. Is dit verkeerd gezien?

Och Mr. v. Gr. het is overbekend, dat men onzen kinderen geen scherpe messen in handen moet geven (hoe onmisbaar die voor hen die er mee kúnnen omgaan, ook zijn) en dat de spin (ik denk hier aan de vele spinnige en giftige uitvallen tegen onze Kerk) *gift* zuigt uit bloemen, waaruit de bij haar *honing* puurt.

Ook Friedrich, Döllinger, Reinkens en Schell zouden mannen zijn die hun leven voor de kerk hebben opgeofferd doch die - o wreedheid en tirannie van de heerschende macht in de kerk, - door den Paus zijn geëxcommuniceerd, omdat ze hun overtuiging niet wilden prijsgeven.

De vraag Mr. v. Gr., wat de door U genoemde mannen vóór hun afval als professoren voor de kerk hebben gepraesteerd, kan hier gerust buiten bespreking blijven. De mannen, voor wie U het medelijden opwekt, hielden op katholiek te zijn sinds den dag waarop ze weigerden aan te nemen wat de geheele kath. kerk aannam. Waar zou het heen moeten met de kerk, indien ze de dwaling, dus ook het gevaar van misleiding voor anderen, niet meer mocht signaleeren, wáár ze die dwaling en dat gevaar ook opmerkt? indien ze dengene die hardnekkig aan zijn dwaling volhoudt niet meer mocht afsnijden van haar gemeenschap? Heeft Mr. v. Gr. wel eens bedacht dat ook de kath. kerk *in haar geheel* een overtuiging *kan hebben en heeft* in geloofszaken en dat het dus wel veeleischend is te vorderen, dat de kerk die overtuiging verdonkeremane om der wille van eenige hard-

nekkige dwaalleeraars, die daarenboven nog zoo gevaarlijk waren voor hare andere kinderen? Kon de kerk in haar gemeenschap dulden dwaalleeraars, al gaven die dwaalleeraars dan ook hoog op van hun eigen overtuiging? Neen Mr. v. Gr. de kerk is op het punt van geloofszaken intransigent. Ze moet dit zijn, want was ze dit niet, dan zou het haar vergaan als zoovele afwijkingen, die in een minimum van tijd uiteenvielen in ontelbare secten; secten, die in hun *overtuiging* soms lijnrecht tegenover elkander staan, maar die allen toch beweren de waarheid te hebben.

Dat U verder Escobar berucht noemt op gezag van Blaire Pascal verwondert ons niet. Wel staan we verwonderd over Uw eenzijdigheid, want blijkbaar heeft U alleen de beschuldigers, maar nooit den beschuldigde of zijn verdedigers gehoord.

Pascal kon het natuurlijk niet vinden met de Jezuïten, omdat *hij* heulde met de Jansenisten. Sinds 1656 ontwierp hij in zijn 'Lettres à un Provincial', die eerst later 'Les Provinciales' werden genoemd, een geheel verkeerd beeld van de moraal-theologie der Jezuïten. Hij gebruikte ('t is *bewezen* Mr. v. Gr.!) valsche citaten, valsche vertalingen, verkorte, daarom verminkte plaatsen uit hun werken, excerpten, die hem door de Jansenisten, de bitterste vijanden der Jezuïten, waren verschaft. Op zijn vergissingen gewezen - we spreken nog van vergissingen, want misschien! was hij nog ter goeder trouw - ging hij toch op dezelfde wijze door met zijn aanvallen, dus lasterde nu wetens en willens. Ziedaar uw Pascal, de bron waaruit U geput heeft. Escobar zelf was een man van voorbeeldigen levenswandel.

Hebben we dus te veel gezegd, toen we U een vijand der kerk noemden? Of is het niet wonderlijk, dat U juist vol eerbied zijt voor mannen die *door eigen optreden* vijandig tegenover de kerk staan; en dat U van zulke troebele bronnen gebruik maakt?

Ten slotte nog een vriendelijk verzoek, waaraan U zeker gemakkelijk kunt voldoen. Zeer gaarne ontvingen we van U een lijst met namen van *katholieke godgeleerden*, die van Escobar's en vooral van St. Alphonsus de Liguorio's geschriften gezegd hebben, wat U durfde laten afdrukken in Uw ingezonden stuk. U zult 't ons echter ten goede houden, dat wij godgeleerden naar het model van Pascal, Quesnel, Döllinger, Friedrich, Reinkens of Schell niet admitteeren als getuigen. Wat de werken van St. Alphonsus betreft, de eerste *katholieke theoloog* die zegt wat U laat drukken moet nog geboren worden.

En verder hoe of *U* de katholieke kerk zoudt willen zien, is Uw zaak. Buiten U zullen er nog wel legio anderen zijn, die haar wéér anders willen zien. Ook Uw bewering dat we geen hervorming zouden gehad hebben, indien er maar geen zucht naar wereldlijke en politieke macht, geen rozenkransen, aflaten etc. etc. waren geweest, getuigt van zóó weinig vertrouwbaarheid met de kerkgeschiedenis, dat we U durven aanraden het tijdvak der hervorming eerst eens goed te bestudeeren, alvorens weer voor den dag te komen met dergelijke groote woorden en afgesleten, zoo door en door verouderde beweringen.

En hiermede nemen we voor goed afscheid van al de soort menschen genre Mr. v. Gr. om de eenvoudige rede, dat ze praten zonder weten en dat ze zijn *vijanden der kerk* wàt ze ook voor fraaiigheden mogen beweren. Maar wij *kennen* onze vijanden, omdat we ons op de hoogte houden van al hun geschriften.

H. v. ROGGEN - BLOMHERT.

Nijmegen, December 1909.

II. Voorteekens.

Een eerwaardige grijze dame, intellectueel hoog ontwikkeld, waarmee ik dikwijls de kwintessens bespreek van actueele vraagstukken, maar die niet gelooft aan voorteekens, in zoover dat zij daar geen beteekenis aan hecht, is onlangs van een voorteeken hevig geschrokken. Ze zat achter de koffietafel; deftig-statig-ernstig, in allen waardigen eenvoud boontjes af te halen. Toen werd er gebeld. De besteller bracht een 'dringend' telegram. Voor haar, oude dame, een ongewoon iets. Geagiteerd scheurde ze de envelop open! En daar stond het duidelijk te lezen:

'*Vanmiddag om 6 uur*, *eet* **U** *pannekoeken. - H. van Holk.'*

Het eerste oogenblik was ze perplex. Ze staarde voor zich uit, links en rechts, toen zette ze haar bak neer en draaide de kamer uit naar de keuken, naar haar dochter Cato; die haar reeds halverwege tegemoet kwam om het belangrijk telegrafisch nieuws te lezen. Moeder scheen nog steeds sprakeloos. Cato tilde het telegram uit Moeders hand. Ze las het; en beiden keken elkaar vragend-star in de oogen. Toen plotseling van weerszijden een uitbundig vroolijk gelach.

'Wat is dàt nu?' zei Cato.

'Mijnheer is zeker niet wijs geworden,' sprak het oudje.

'En *hoe* weet hij dat?' vraagden beiden tegelijk!

Over en weer gevraag en bepraat; de oude dienstbode er over in verhoor genomen, maar ze werden niets wijzer hoe *ik* dàt zou vernomen hebben; want niemand van hun had er een woord met anderen over gesproken en volgens de dienstbode 'had het ook niet in de Courant gestaan', dat ze s'middags pannekoeken zouden eten! Zelfs zeiden ze, pas een uur geleden bij het idee gekomen te zijn. En daar ik in geen dagen er in huis was geweest, dus *niets* kòn weten *was* en *bleef* dit hun een ondoorgrondelijk raadsel. *Het* geheim en *het* gesprek van den dag!

Den volgenden morgen ben ik er even aangeloopen: 'Wel Mevrouw, hoe hebben ze gesmaakt?' was mijn vraag.

'Fijn', zei Mevrouw; 'we hebben er een paar voor U bewaard', 'maar', vroeg ze verder 'hoe wist U dát? En wat dwaas om zoo iets te telegrafeeren.'

'Wel' zei ik, 'dat wist ik heel eenvoudig; *omdat* ik de dienstbode uit en in huis zag gaan met het stroopkannetje!' - 'En, omdat U altijd beweert, dat je *niets van te voren* kunt weten,

wou ik U nu eens een bewijs geven, dat die let op de voorteekens heel veel van te voren met bijna volkomen zekerheid kan voorspellen. Zoo niet alleen met pannekoek-eten, maar ook op maatschappelijk gebied, dus dat er aan voorteekens wel degelijk beteekenis is te hechten, want *hoe* of alles is of *hoe* het alles gaat, het werpt schaduwen voor zich uit; en van te voren is daardoor dikwijls te bepalen of te besturen ons volgend levenslot. Wèl te verstaan: in geen enkel opzicht houdt dit verband met het zien van kleine aanwijzingen bij een misdaad of inbraak. Ik herinner mij, tegenwoordig geweest te zijn bij een kolossale-inbraaksverwarring. De brandkast was opengezaagd; de boeken lagen verspreid door 't kantoor, de meubelen stonden onderste boven en een volle kist sigaren lag voor den patroonstafel; sigaar voor sigaar doorgeknakt in den vorm van een **V**.

Nimmer is de justitie met haar heirleger van rechercheurs op het spoor gekomen van dat misdrijf. Toch was er voor een detectieve één eenvoudig verradensteeken geweest, indien deze gelet had op kleinigheden. Want beneden in de voorhal lag een, gedeeltelijk opgerookte sigaar weggegooid, ook in den **V** vorm. Alzoo zou veilig zijn aantenemen dàt, degeen die deze afwijkende gewoonte heeft, een sigaar te knakken alvorens die weg te gooien, aan die inbraak niet vreemd was.

Maar zooals ik zeg, zijn deze en dergelijke kleinigheden wel oorzaken om daaruit gevolgtrekkingen te maken, maar staan ze toch naast en hebben niets te doen, met geestelijk-helder-ziende of stoffelijke teekenen, die de door mij bedoelde *te voren onbekende* levensgebeurtenissen vooruitgaan.

Inderdaad is er veel van te voren door de voorteekens te voorspellen. Het vereischt slechts doorzicht de Bioscopeplaat, scherp-helder bekijken, een nauwkeurige ontleding en gevolgbepaling.

Want vele dingen worden een dwaas droombeeld, zinsbegoocheling of het gevolg genoemd van een verzuim of oorzaak, terwijl zij veëleer mij gebleken zijn te moeten heeten schaduwen of voorloopers van belangrijke treffende gebeurtenissen. ‘Let op de voorteekens’ zeiden onze voorouders, ‘gebruik uw 6^{e} zintuig.’ Tracht de voorteekens, nauwgezet te analyseeren en daarvan de gevolgen, als 't ware de romp te bepalen, de aard der komeet die achter de staart schuilt.

Ik zal U zeggen, zooals wellicht de meeste lezers zullen uitdrukken ‘hoe ik zoo gek gekomen ben.’

Men mag het gerust zoo noemen, want iemand die iets nieuws verkondigt, voor gek uit te kramen is algemeen gebruik.

Hoe ik dan zoo gek gekomen ben?

Hierdoor. Herhaaldelijk zijn in mijn leven gebeurtenissen-gebeurd, die ik achterna moest zeggen dat mij te voren waren duidelijk gemaakt, door geestelijk zien, of verwarrende gebeurtenissen, zooals bijv. de botsing, het op elkaar loopen der koninklijke rijtuigen bij den doop, door voorteekens. Ten slotte ging ik op die voorteekens letten. Hoe langer hoe meer, schonk ik daaraan scherpe aandacht.

En toen, op een Pinkstermorgen gebeurde het, dat ik te 's Gravenhage in het gebouw van Kunsten en Wetenschappen onder gehoor kwam van eene lezing van Mevrouw van Holte tot Echten over spiritualisme.

Nimmer te voren had ik mij met iets wat daarop geleek bezig gehouden, noch met spiritisme noch met somnabulisme, magnetisme of wat ook. Ik had er zelfs nog nooit iets over gelezen. Het interesseerde mij niet.

Echter in het door die Mevrouw gesprokene trof mij haar overtuiging. Ook zij had het over openbaringen en teekens.

Het gevolg is geweest dat door de lieftalligheid van die Mevrouw mij de bibliotheek der Haagsche spiritualistische vereeniging en andere bibliotheeken werd opengesteld. Met de grootste nauwgezetheid heb ik alles wat betrekking had op openbaringen, verschijningen en teekens nageplozen en woord voor woord, ik mag wel zeggen: ingezogen en in mijn geest verwerkt. Vervolgens heb ik met de grootste specialiteiten op dat gebied, of familie van dat gebied, scherpe-heldere-langdurige betoogen gehad. En daarna ben ik weder teruggekeerd tot mijn oude liefhebberij die teekenen trachten te ontraadselen, er de gevolgen van te bepalen. En, gelijk het meer gaat als men eenmaal iets aanvangt ontsluit zich dan ons beperkt inzicht, we worden rijper en ten slotte zitten we midden in 't licht.

Waar mij nu uit hoogst intelligente kringen warme belangstelling wordt getoond en vriendelijken drang wordt aangedaan in deze richting voorttegaan, dacht ik te beginnen met schriftelijke mededeelingen van dergelijke gebeurtenissen te vragen aan de lezeressen en lezers van de Hollandsche Lelie, franco te adresseeren aan de Redactie van de Holl. Lelie, Keizersgracht 485, te Amsterdam. Met de meeste bescheidenheid zal van die mededeelingen gebruik worden gemaakt, met het doel daarover zoo nu en dan eens iets te vertellen of verdere gedachtenwisseling te voeren in de Lelie, over voorteekens.

H. VAN HOLK.

Toerekenbaar?
door Mevr. Ovink Soer.
(Vervolg van No. 28).

Gretel lachte al weer. Ze was bezig voor den spiegel haar haar glad te kammen, en keek verstolen van haar eigen mooi gezichtje naar 't verouderde, te hoog gekleurde gelaat der ‘Gnädige Frau.’ Met den adelijken titel en al 't geld toe, zou ze toch niet graag Mevrouw von Hohenheim zijn geweest, in plaats van Gretel Hünert.

Heerlijk toch jong en mooi te zijn en aller oogen tot zich te trekken! 't Kon haar niet schelen wien ze toebehoorden: heer of knecht mits ze er slechts bewondering in las. Om dan 't aardig spelletje te vervolgen door die hartstochtelijke blikken te beantwoorden met

een onschuldig vragende uitdrukking in de groote kinderoogen, alsof ze niet wist, dat er zonde en verleiding in de wereld bestonden.

Al meer dan eens had ze aanzoek gehad om haar hand, maar ze wilde een goede partij doen, ver boven haar eigen stand, en die zou ze in 't kleine residentiestadje, waar iedereen haar kende, niet gemakkelijk vinden. Nu 't had den tijd nog, ze was pas twintig.

Met haar kalm, koud temperament, voelde zij zich sterk in 't leven, dat zooveel gevaren medebrengt voor 't mooie kind uit minderen stand. Gelukkig maar, dat ze niet hartstochtelijk van aard was. Want van aankomend meisje af, had ze steeds aan verzoeking bloot gestaan. Bij vader en moeder thuis, in den kleinen kruidenierswinkel, werd pas druk verkocht, toen zij mede hielp bedienen. Moeder, streng en vroom, zag 't niet graag, joeg haar dikwijls naar ‘achteren.’ Vader riep Gretel juist om te helpen, en nieuwe klanten te lokken. Ze wist wel, dat men in de buurt van haar zeide: ‘die Gretel Hünert maakt de mannen gek met haar mooi gezicht en coquette kuren.’ Ze lachte er om, en wist de aanbidders op een gepasten afstand te houden. De liefde zou haar niet ten val brengen. Al liet ze geen gelegenheid voorbij gaan om naar hartelust te ‘flirten,’ dikwijls tot de uiterste grens, er over heen gaan, daar paste ze wel voor op, daarvoor had zij haar eigen ikje veel te lief. -

Toen ze ná vaders dood haar duf tehuis was ontvlucht, (waar zuster Elsa moeder tot hulp bleef) stond ze aan veel meer verleiding bloot, doch gaandeweg leerde zij de kunst ook beter verstaan om met lonken en lokken alles te beloven en niets te geven.

Haar eerste meesteres vermoedde niet hoeveel moeite haar man zich gaf om 't beeldmooie kindermeisje voor zich te winnen. Maar 't heksje was Herr Graf te slim afgeweest en had zijn mooie cadeaux en de haar heimelijk toegestopte douceurs hoogstens met een kus betaald.

Hier zou de heer des huizes 't haar niet lastig maken. Frau Baronin was een nare feeks, die haar doorzag, en zich niet liet inpakken door vleierij of comediespel.

Toch wilde Gretel bij den kamerheer blijven, tot ze een goede gelegenheid vond om met een familie buitenslands te gaan. 't Trok haar avontuurlijken zin vreemde landen te bezoeken.

(Wordt vervolgd).

Correspondentie van de redactie met de abonnés

De redactrice van de Holl: Lelie brengt ter kennis van de lezers van dit Blad, dat zij géén manuscripten, of brieven, haar naar aanleiding der redactie-aangelegenheden toegezonden door niet-abonnés, kan beantwoorden langs **particulieren** weg. De correspondentie in dit Blad dient zoowel tot de beantwoording van brieven, als tot de mededeelingen betreffende aangenomen en geweigerde bijdragen, en zij, die zelve geen abonné of abonnée zijn, kunnen dus niet verwachten langs een anderen dan den

correspondentie-weg te worden beantwoord. Wanneer zij door leesgezelschapkring, of samen-lezen, of op welke wijze dan ook, gelegenheid kunnen vinden de correspondentie-rubriek te volgen, dan is de redactrice bereid hen dáárin te beantwoorden.

Op dezen regel wordt voortaan *géén uitzondering* meer gemaakt, en afzonderlijke nommers, correspondentie-antwoorden aan niet-abonné's behelzend, worden **niet** meer toegezonden.

REDACTRICE.

P.S. Het spreekt van zelf, dat deze regel alleen geldt voor eerstbeginnenden, èn voor briefschrijvers die in de corr: rubriek thuishooren.

Uitgestootene. - Het spijt mij dat gij zoo ziek zijt geweest. Ik-zelve weet te goed wat ziek zijn is, om niet daarvoor in bijzondere mate te kunnen meevoelen. - Neen, ik ben niet wegens ongesteldheid naar Nice gegaan, maar alleen om een beter klimaat te zoeken dan het onze. - Neen, gij moet niet denken dat gij mij 'verveelt' met die beschrijving van Uw ziekte; integendeel ik heb er innig mede te doen, juist *omdat* de doktoren inderdaad aan zooiets zoo weinig kunnen verbeteren. Acute ongesteldheden, als typhus, longontsteking, roodvonk, etc., ja, die zijn door hen te genezen, en ook op chirurgisch gebied vermag hun wetenschap veel, maar, als het geldt chronische kwalen, dan moeten zij zelf toegeven, dat een beetje verzachten het eenige is wat dikwijls in hun macht staat - en *als* zij dat dan nog maar kunnen! - Als echter Uw hart zoo zwak is, dan raad ik U toch met allen nadruk aan eens een specialiteit te consulteeren, liefst in Bad-Nauheim-zelf, of in Bad-Orb, dat goedkooper is, geloof ik, want, juist *jonge* menschen zijn in dat opzicht nog heel dikwijls te redden, door de baden, en door een voorzichtige levenswijze. - Gelijk vanzelf spreekt krijgen de doktoren op zulke badplaatsen duizenden en duizenden gevallen onder hunne oogen, en hebben er daardoor meer verstand van hoe die te behandelen, dan een gewone huisdokter. Bovendien heerscht er ook op *dat* punt alweer zooveel ongelukkige naijver tusschen de heeren doktoren, die het niet velen kunnen dikwijls, als een patient uit eigen beweging zegt: ik ga naar dezen of dien, naar gene badplaats of dien specialiteit. Maar, daar Uw eigen gezondheid U het naast is, zou ik, als ik U ware, mij niets daaraan storen. - Alles wat gij omtrent die bewuste vereeniging, en juist ook in die bewuste plaats, schrijft, zal inderdaad precies zoo zijn als gij het U voorstelt. Daaraan twijfel ik niet, want juist deze vereeniging gaat uit van dezulken als gij beschrijft, en ik wéét ook, dat er veel onderscheid wordt gemaakt om redenen als door U mij reeds opgenoemd. - Ik ken

inderdaad de door U beschreven stad, en weet dat het daar juist zóó toegaat, als gij 't heel waar beschrijft. - Ik verzeker U echter, dat het in den Haag precies zóó is juist opdat punt. - Heb ik U nooit verteld van die meid (pardon dienstmeisje moet men zeggen heden ten dage), die mij diepbedroefd kwam klagen: 'Ik dacht dat ik bij een freule diende - en nu is 't een juffrouw.' - Zij had namelijk mij, - ik was toen in pension, waar zij tijdelijk diende, - een dame van gelijkluidenden naam, die inderdaad een freule was, aldus hooren betitelen, en, afgaande op dat heerlijk woord, had zij zich verhuurd bij een familie, die wel evenzoo heette, maar geen recht kon doen gelden op den adelijken titel. Niettegenstaande zij er zeer tevreden was bedierf *die* teleurstelling voor haar alles, en is zij ook weer heengegaan. - Ja, daaraan hebt gij groot gelijk, dat de meeste menschen graag van hun zoogenaamde vriendschap profiteeren, en zelf niets over hebben voor den ander. *Ik heb juist dezer dagen iemand*, *die zich voorstelde op die wijze dagelijks van mijn gezelschap te zullen profiteeren*, *daar hij*, *opgescheept met een onmogelijke vrouw*, *zich dood verveelt*, *de deur gewezen. Zoo moet men dezulken op hun plaats zetten.* - - Dat idee van U van die 'brieven' vind ik zoo kwaad niet. Maar ik kan U niets beloven vóór ik ze eerst ter inzage heb ontvangen. - Met U ben ik het volkomen eens, wat ik reeds herhaaldelijk heb gezegd, dat ik vrije-liefde houd voor een verslechtering van het lot der vrouw, niet voor een verbetering. Men behoeft maar te zien op Frankrijk, waar daadwerkelijk de meeste jonge mannen op die wijze leven met modistetjes, winkeljuffrouwen, enz. enz., in een vrije verbintenis, om te zien hoe bijna zonder uitzondering *zij* de bedrogen partij wordt. Want hij laat haar, als 't hem gelieft, dikwijls na *vele* jaren eerst, in den steek, met de zorg soms voor kinderen ook nog, om een rijke vrouw te huwen, en zij, die dan verouderd en alleen achterblijft, moet maar zien wat er te maken valt van haar mislukt bestaan. Overigens geloof ik, dat heusch de hedendaagsche opvoeding der jonge meisjes de *hoofdschuld* draagt aan het niet meer huwen der jonge mannen; waarbij nog komt, dat de finantieele eischen bij trouwplannen hoe langer hoe hooger worden.

- Ja, inderdaad, dat geloof ik zeker dat er over 100 jaar slechts ongeloovigen zullen zijn, of geloovige Roomsch-Katholieken, en dat het modernisme zieltoogt. Nooit heeft de jongere menschheid zulk een behoefte getoond aan een steun dóór het geloof als juist tegenwoordig.

Hartelijk dank voor Uw goede wenschen voor mijn gezondheid, en zeer oprecht hetzelfde toegewenscht.

C.G. Wilt gij Uw juisten naam óók op de drukkerij opgeven.? Het stukje nam ik aan. Neen, *ik* vrees ook, dat gij Uw geld kwijt zijt. Die man heeft dat zaakje vreemd laten liggen. *Ik* ook weet niet *wie* de tegenwoordige uitgever is.

Intieme vraag. - Ik kan en uit tijdgebrek *en* uit principe niet voldoen aan Uw verzoek in Uw schrijven van 22/12 '09 en U particulier mijn meening zeggen over het door U gestelde geval. Gij-zelf zult inzien dat ik mij niet met geheel-onbekenden op die wijze particulier kan in betrekking stellen. Daarvoor juist dient de Lelie-correspondentie. Wilt gij dus, dat ik U daarin antwoord, dan zal ik dat gaarne doen; meldt mij dat nog even; tot zoolang bewaar ik Uw briefje. Ik hoop dat gij U hierin herkent.

P.J.B. - Ik had Uw brief de vorige week laten overblijven ter beantwoording, juist toen ik daarop Uw kaart ontving. Uw stuk wil ik in vervolgen gaarne plaatsen. - Ik begon er juist aan te twijfelen, of ik nog ooit iets van U zou hooren daaromtrent, toen ik het ontving. Het is een door mij reeds meermalen in de Lelie verteld feit, dat ik dikwijls heelplotseling denk, zonder eenige aanleiding hoegenaamd, 'Hé, van dezen of genen hoor ik nooit meer iets,' en dan onmiddelijk daarop den volgenden dag ineens een levensteeken ontvang. 'Toeval,' zegt de een, 'Bovennatuurlijke zielsverbinding,' de ander. Hoe het zij, in elk geval is het mij met Uw briefen stuk weer zoo gegaan. - Voor Uw gelukwenschen in zake mijn verbeterde gezondheid door Bad-Nauheim, dank ik U zeer; evenals voor Uw vriendelijke woorden aangaande mijn redactrice-schap. - Hetgeen gij daaromtrent schrijft, is zoo héél waar, namelijk dat men een onafhankelijk, eerlijk zijn eigen oordeel zeggend voor het publiek schrijvend persoon met een lantaarntje moet zoeken. 'Het schijnt' - schrijft gij - 'dat een zelfstandig oordeel zoek is; ieder praat er maar wat op los, doch altijd 't voetspoor volgend van dezen of genen, zonder zelf eens nagedacht te hebben.' - Inderdaad, niet-nadenken, en elkaar napraten, dat doen de meerderheid der zoogenaamde beschaafde, ontwikkelde menschen voortdurend. Een van mijn naaste familieleden, die een hooge betrekking bekleedt, gestudeerd man, zie ik in dat opzicht elke drie maanden met de opinie van het kringetje waartoe hij behoort meedraaien, - zonder zelf maar één oogenblik zelfs te bemerken, hoe hij daardoor zijn eigen meeningen van drie maanden vroeger verloochent, en in het aangezicht slaat. Want, daar hij nog al eens wordt overgeplaatst, is dat kringetje niet steeds hetzelfde; - en het is daardoor vermakelijk hem en zijn dito vrouw, van daag te hooren opvijzelen wat ze gisteren uitlachten, heden te zien nadoen, wat ze gisteren voor heel-dwaas verklaarden. Op het punt literatuur, kunst, schilderijen, politiek, wat ook dat tot de onderwerpen van den dag behoort, wijzigt zich aldoor hun meening voortdurend naar die van de voor hen op dat oogenblik den toon aangevende menschen of couranten. Toch gaan zij door voor gewoon-ontwikkelde menschen, volstrekt niet dommer dan anderen. Ik ben overtuigd dat ik tot de *uitzonderingen* behoor, die hun onnoozel-napraten opmerk; de groote meerderheid doet zelf immers niet anders. Om nog eens op het durven *behouden* eener eigen onafhankelijke meening, als men voor het publiek schrijft, terug te komen, gij hebt denkelijk geen voorstelling hoe *moeilijk* het zoo iemand achter de schermen wordt gemaakt in dat opzicht; zoo moeilijk, dat het heusch niet te verwonderen is, indien de meesten bezwijken ten slotte, uit menschenvrees of uit finantieelen nood. In mijn Dag-

boekbladen en Herinneringen heb ik een paar staaltjes meegedeeld van de pressie, die er langs allerlei wegen in zulke opzichten op iemand wordt uitgeoefend; zoo herinner ik mij ook nog, dat ik op zekeren dag door een schrijfster, die, gelijk ik weet, daar zij-zelve mij tot dat doel eens bezocht, hóógst gevoelig is aan de op haar uitgeoefende critiek, werd aangezocht te willen meewerken aan een door haar opgericht tijdschrift - ik deed het - het ging kort daarna weer ter ziele - en, tot belooning waarschijnlijk, werd ik nog in dezelfde maand *hoogelijk opgehemeld* in een door haar man sterk beïnfluenceerd Blad; eenigzins tot verbazing zelfs van diens ultra-moderne kunstbroeders, wier richting niet de mijne is. Ik mijnerzijds echter toonde mij ondankbaar (*of* onafhankelijk?) genoeg om, ondanks dien toegezwaaiden lof, noch die bewuste schrijfster, noch haar echtgenoot te sparen waar het hunne kunstgewrochten gold. Gevolg, - dat ik nu voortdurend, in bijna scheldtaal, in datzelfde tijdschrift van haar man word afgetakeld. - Een ander voorbeeld: - Men kan de 'critici' in twee soorten van eigenbelangzuchtigen verdeelen; de eene en grootste helft schrijft zelf óók romans, en critiseert gunstig al naar gelang de door hen 'beoordeelde' kunstbroeder *zelf* criticus is, en dus zich kan wreken door op zijn beurt des eersten criticus werk af te breken in zijn blad; alle bijna onze couranten en tijdschriften hebben op die wijze anonyme, maar in de literaire-wereld-zelf van name wèlbekende critici, die elkaar naar de oogen moeten zien, omdat A., wanneer hij B. afkeurt in courant X., weet dat B. zich daarover zal wreken door A. op zijn beurt er van langs te geven in courant Y. - Maar dan is er nog een andere helft ook van zelf-niet-schrijvende maar met de 'ter recensie' *present* gezonden dure uitgeversexemplaren overgelukkige menschen, voor wien het op die manier een kosteloos lees-genot is alle nieuw-uitkomende romans terstond te ontvangen voor niets, en te kunnen uitleenen ook nog aan vrienden en kennissen. Zulke critici *durven* eenvoudig niet anders dan de aldus present-ontvangen exemplaren aanprijzen, uit vrees, dat de uitgever anders een volgende maal niet meer zendt zijn nieuwe uitgaven; - een straf die heel dikwijls wordt toegepast ook, en bijna altijd helpt. - Zooals gij-zelf dan ook zegt: De mensch is bijna nooit zichzelf, wordt gedwongen in het gareel mede te loopen. De een omdat hij niet durft, de ander omdat hij finantieel afhankelijk is, de derde omdat hij-zelf niet ziet hoe hij zich láát beïnfluenceeren door de omstandigheden etc., etc. - Ik voor mij ben een uitgesproken eenling, iemand die niet in staat ben mij te plooien of te schikken naar lafheid en halfheid. En van daar dan ook, dat ik niet anders kan dan de Lelie zóó redigeeren als gij het zoo aangenaam vindt, namelijk in volkomen onafhankelijken zin, en zoo vrij mogelijk iedereen aan het woord latende. Ik *wil* er geen partijblad van maken, omdat ik het aanhangen aan een of andere partij dom en eenzijdig vind. Zooals gij partijbladen beschrijft, zoo zijn zij inderdaad *allen*, op politiek, op godsdienstig, op kunst of literair gebied, alle zijn zij, zoodra zij deze of die 'richting' zijn toegedaan, *on*eerlijk tegenover de anderen door die af te breken, en oneerlijk óók waar het geldt de eigen aanhangers door dik en door dun te verdedigen.

Inderdaad, het was Poot, die de door U aangehaalde dichtregels schreef. Ook de Genestet heeft het lot van een heereboer in denzelfden geest bezongen in zijn: 'Benijdenswaard, beminnenswaard, Uw werk, Uw weg, Uw deel.' - Maar ik ben het met U eens, dat het niet zoo rooskleurig is in de werkelijkheid; ook geloof ik, dat er sinds deze heeren leefden veel anders en, niet beter is geworden, wat dit alles betreft.

- In het algemeen genomen geloof *ik* niet in den zegen van het uitgebreider onderwijs en van de algemeene ontwikkeling, die wij den liberalen danken. Ik voor mij geloof dat iemand die tot zijn of haar twaalfde jaar school gaat en dan een vak leert grondig leert, veel gelukkiger, óók veel wezenlijk-ontwikkelder is, dan de hedendaagsche met halve geleerdheid van allerlei aard volgepropte jongelui, die voor het meerendeel dat alles volstrekt niet vermogen te verwerken, (want de meeste menschen leeren niet vlug maar langzaam), die daardoor voor het verdienen van hun dagelijksch brood ongeschikt worden, ontevreden zich blind staren op degenen die in luxe kunnen leven, en zich zelf te gronde richten in het najagen van allerlei onbereikbare idealen van steeds 'hooger op' willen komen. - De avondlessen voor dif of voor dat, in fransch, engelsch, teekenen, wat niet al, vind ik alleen voor die jongens en meisjes nuttig, die wezenlijk iets *hebben* er aan later, omdat zij zich voor een bepaald beroep voorbereiden *en* daartoe de vermogens bezitten. Maar het zoo maar in het algemeen, zonder uitzondering, den kinderen volproppen met allerlei onbegrepen en voor hunne hersenen absoluut-ongeschikte wijsheden op allerlei gebied, acht ik een der vele kolossale dwaasheden waarvan onze tijd overstroomt. - Het leidt **geenzins** tot wezenlijke ontwikkeling maar eenvoudig tot bleekneuzige, bloedarmoedige, pedante, jaloersche, luie mannetjes en vrouwtjes, die niets wezenlijks *verstaan*, van niets *grondige* kennis hebben, maar zich zelf aanzien voor op de plaats, die zij in de maatschappij innemen, miskende genieën; van daar dat de tegenwoordige opvoeding op de gewone school dan ook de directe kweekplaats is, waar het armere kinderen geldt, voor socialisme en erger. -

Ik heb hartelijk gelachen om dat gezondverstand-oordeel van Uw vrouw, (gij begrijpt mij, ik kan hier niet duidelijker zijn), want ik ben het geheel met haar eens. Maar zulke heeren zijn m.i. altijd een beetje pedant, en ik schrijf het bedoelde gezegde daaraan voornamelijk toe. - - Weet gij 'uit de wereld' gaan dat kan niemand; tenzij hij schatrijk is. Anders heeft hij altijd met zijn naasten te maken. Ikvoor-mij geloof dat juist daarom de kloosters zulk een verstandige instelling zijn geweest, omdat zij de mannen en vrouwen die daaraan, aan dat zich van alles terugtrekken, behoefte gevoelen een geestelijke toevlucht van dien aard bieden, die het protestantisme niet kent, en, die, als men kolonieën van gelijkgestemde menschen wil stichten, steeds jammerlijk mislukt, omdat de leiding, het beginsel, bij de Roomsch-Katholieken zoo verstandig, daar niet deugt. - Ik

geloof niet dat gij van *mij* een gunstige beoordeeling zult hebben gelezen van dat door U mij genoemde boek? Kunt gij U niet vergissen; ik weet namelijk uit een vroeger schrijven van U dat gij 'De Nederlander' leest, en ik weet óók, dat het bewuste boek juist in die kringen wordt aanbevolen; - daarom vermoed ik dat Uw geheugen U parten speelde. Het interesseert mij dat nog eens van U te hooren bij gelegenheid wáár ik die aanbeveling zou hebben geschreven? - Neen, zéér beslist, *handelt* die bewuste schrijfster niet naar die ideeën; dat is een feit, waaraan gij niet behoeft te twijfelen. Zij is rijk, elegant-gekleed, heeft een mooie villa, leeft in een woord zéér Engelsch-high-life-achtig.

- Ten slotte wil ik U nog met nadruk zeggen, hoeveel genoegen het mij deed dat gij Uw brief niet in 'den prullemand' hebt gegooid, maar integendeel mij onveranderd zond. Dat ik hem zoo uitvoerig beantwoordde, is wel het beste bewijs voor U-zelf, hoeveel gedachten ik er in vond, maar bovendien, ik voor mij hecht veel meer waarde aan zoo uit de eerste stemming neergeschreven brieven, dan aan wel-overlegde epistels van: ik wil een interessanten brief schrijven. Mijne correspondenten moeten het gevoel hebben, dat zij aan mij schrijven als aan iemand die hun een vertrouwde is, een soort dagboek, dat is het liefste, en ik vraag geen oogenblik bij de lezing van hun brieven: wáárom schrijven ze zus of zoo, of denk: wat is dat onbelangrijk; neen, ik *voel* dat ze op dat oogenblik in deze of die zielsstemming waren, en waardeer het dat ze in mij een confidente vinden. - Daarom, waar gij schrijft, dat gij U gaarne eens 'uitpraat', doe dat steeds gerust, zonder terughouding, zonder de gedachte dat gij mij daardoor zoudt 'vervelen'. Ik begrijp die behoefte heel goed, en hoe meer gij U uit, hoe beter ik U leer kennen. - Het portret van Uw kleinen jongen wil ik gáárne ontvangen. - De drukproeven zal ik U zoodra mogelijk doen toekomen. Nogmaals dank voor Uw belangstelling in mijn gezondheid. -

Dirk ten Haeghe. - Ik kan niet nalaten Uw woorden van instemming met mijn artikel over Rechtvaardigheid woordelijk over te nemen, omdat zij mij zoo bijzonder veel genoegen deden, wijl er uit blijkt, dat gij behoort tot hen, die het geforceerde van de Ferrer-beweging als zoodanig hebben ingezien, inplaats van, gelijk de groote meerderheid deedt, blindelings mee te jammeren en mee te protesteeren; óók wijl er uit blijkt hoe gij voor de onrechtvaardigheden des dagelijkschen levens voelt; want dat doen zoo weinigen.

Uw artikel zóó lezenswaard, *over* '*Rechtvaardigheid*' *deed mij glimlachen.*

Toen ik al die herrie in de couranten over Ferrer las, *dacht ik ook: Hoe kán men nu toch zooveel bombast maken van één geval* (*misschien onrechtvaardig*) *terwijl immers dag aan dag*, *uur aan uur, dezelfde onrechtvaardigheden*, *zij het ook in anderen vorm*, *over heel de wereld gebeuren zonder dat de pers protesteert.*

Toen ik heel jong was, kon ik altijd gloeien van verontwaardiging als ik iets onrecht vond, en ontzag niets of niemand om dat gevoel te uiten.

Gewoonlijk echter helpt dat alles niet, tenzij *in engen kring. Langzamerhand leerde ik zien dat de onrechtvaardigheden geen zeldzaamheid, maar dagelijks brood zijn in de wereld*, *en toen zij mij overstelpten met hunne hoeveelheid*, *en ik zag dat protesteeren nutteloos bleek*, *trok ik mij*, *zij het dan ook onder hevig leed*, *stilletjes terug in mijn hoekje van geluk.*

Mij-ook ging het evenzoo als U. In mijn jeugd kon ik-ook mij zoo wanhopig-woedend maken over onrechtvaardigheden om mij heen. Ik herinner mij

nog zoo goed hoeveel plezier mijn goede vader daarin had, in die karakter-trek van mij. Wat mij nu nog altijd het meest het bloed in beroering brengt, dat zijn de *stille* dagelijks gebeurende onrechtvaardigheden waarover niemand spreekt, en die niemand zelfs de moeite waard vindt om over te spreken, omdat zij begaan worden aan de zwakkeren, de weerloozen, degenen die zich zelf niet kunnen verdedigen, de dierenwereld in de eerste plaats. - Ik denk dat gij U over dat alles minder warm maakt dan ik, omdat, gelijk gij schrijft, gij U in Uw eigen hoekje van geluk hebt teruggetrokken, terwijl ik mij beweeg midden in het leven, en veel krijg te hooren, te zien, te lezen, en op te merken. Ik geloof niet dat ik zijn zou die ik ben, indien ik koud *kon* zijn voor onrechtvaardigheden. Zij doen mij altijd nog ontbranden van eerlijke verontwaardiging.

Recht heerlijk vind ik te lezen van Uw toekomstplannen met Uw kinderen. Uit wat ik hierboven aan P.J.B. schreef zult gij reeds kunnen zien, dat ik niet veel voel voor dat per-se een kind willen volproppen met geleerdheid enz. Als ik op Scheveningen heen en terug tram van den Haag, zit ik zoo dikwijls met zulke kleine, met zware schooltasschen vol studieboeken beladen ukjes, die, in plaats van te spelen in hun vrijen tijd, dien nog moeten gebruiken voor extra lessen, (dikwijls reeds omdat zij niet mee kunnen al), en die dientengevolge op 8- of 10-jarigen leeftijd, bebrild en bleekneuzig, met oude mannetjes en oude vrouwtjes gezichtjes suffen over hunne nog niet er in geprente lessen en elkaar gewichtig hun zorgen over 't huiswerk toevertrouwen. -

- - - Om te zien hoe een gehuurde dienstbode ‘zorgt’ voor het haar toevertrouwde kind, moet men, zooals ik, veel zitten aan wandelpromenades, hier of elders. Zij kijkt naar alles behalve naar de kinderen, rukt ze mede als ze lastig zijn, praat en wandelt met hare collega's en snauwt het kind af, als het verlangt te worden beziggehouden, etc., etc. In den Haag kende ik vroeger een rijke familie, waarvan een der meiden eens tot mij zeide: Wilt U wel gelooven dat wij armeluis-kinderen 't veel beter hebben dan die van de rijken, want wij waren ten minste bij onze ouders, en deze zijn altijd overgeleverd aan ons dienstboden. En inderdaad, als ik hier of in andere modeplaatsen, den Haag incluis, al dergelijke luxekindertjes aanzie, dan vind ik hen *beklagenswaardig;* bovenal in zedelijken zin, want wat kan er, bij zulk een opvoeding, zulk een zielsverwaarloozing, met mogelijkheid van terecht komen? - Ik voor mij ben van meening dat een huisvrouw en moeder, die hare taak waarachtig, ernstig, en met liefdevolle toewijding opneemt, zeker evenveel, ja veel meer te doen heeft dan

haar man met de meest veel-omvattende en hooge staats-zorgen het druk kan hebben, en dat zeker *hare* verantwoording niet minder groot is dan de zijne. En daarbij denk ik geenzins alleen aan de finantieel niet-bevoorrechte, die veel zelf moet mee-arbeiden uit meiden-gebrek, maar ook aan de welgestelde, omdat ik niet bedoel 'veel te doen hebben' in den zin van huiswerk of koken, of zelfs lichamelijke verzorging, maar van de opvoeding leiden, bij ziekten zelf-verplegen, een gezellig opgewekt middelpunt zijn voor 't gezin, enz., enz.

- Het gezegde van Uw man over de denkkracht van de vrouw des huizes deed mij denken aan een dergelijk gezegde mijner moeder, die tot antwoord placht te geven aan haar, door haar uitstekend gedrild, dienstbodenpersoneel, waar zij zich verontschuldigden met een: 'Ja maar ik dacht' - 'Jij hebt niet te denken, dat zal ik wel doen als jij het maar uitvoert'. -

Het schijnt mij altijd een van de meest-ontbrekende dingen in de hedendaagsche meisjesopvoeding, dat er geen moeite wordt gedaan haar haar eigen toilet te leeren vervaardigen. - Wanneer men bedenkt, hoe groote sommen daardoor zouden worden uitgespaard, en hoe wezenlijk smaakvol iemand die zichzelf kan benaaien er kan uitzien met weinig geld, dan begrijp ik niet, dat niet alle ouders hunne dochters hiertoe aanzetten. - Ik ben ook heel blij dat mijn idee, de dochters te *betalen* voor hare hulp, bij U en Uw man weerklank vond, want ik ben zeker dat gij U in dat opzicht niet zult beklagen mijn raad te volgen. Immers, juist als gij van *rechtvaardigheid* spreekt kan ik U uit eigen ervaring verzekeren, dat er voor een jong levenslustig meisje iets *hatelijks-onrechtvaardigs* is in het gevoel: mijne broers amuseeren zich en worden voor een duur studievak opgeleid, en ondertusschen moet ik doen wat mij min of meer willekeurig wordt besteld van allerlei huishoudelijke plichtjes, moet hunne op- en aanmerkingen aanhooren, en mag het toekijken hebben wanneer zij zich op hunne wijze het leven inrichten zooals *zij* het willen. Niet het geld als zoodanig, maar het *gevoel:* ik word voor wat ik doe op billijke wijze beloond, geeft m.i. de rechte aanmoediging in zoo'n geval, óók doordat het betreffende jonge meisje dan kan doen met haar *eigen* geld waaraan zij lust heeft (en zeker zou ik-voor-mij haar daarin ook héél vrij laten, in de wijze waarop zij haar geld zou willen besteden). - Waarom echter zou het voor ongefortuneerde ouders bezwaarlijk zijn? Mij dunkt, ten eerste sparen zij zich de heden ten dage zéér dure gehuurde hulp uit van wasschen, strijken, koken, naaien, etc., maar bovendien, ongefortuneerde ouders geven toch immers, juist óm die reden, aan hunne dochters een tot eigen brood verdienen in staat stellende opvoeding, en die is veel duurder (door de dure lessen en den wachttijd) dan zelfs een hóóg loon gelijkstaande met wat een dienstbode zou verdienen.

Ja, dat ben ik heelemaal met U eens, en ik vind het een zeer mooie uitdrukking ervoor 'dat een huisvrouw het aan hare kinderen verplicht is hare krachten niet te versnipperen'. Dat woord moest in gulden letters staan, als een waarschuwing, boven alle lokalen waar nuttige, vergaderende, en redekavelende, en stemmende huisvrouwen en moeders optreden in het openbaar 'om de maatschappij te dienen'.

Maar het is voor dezulken parelen voor de zwijnen geworpen, aangezien het haar geenzins te doen is om de maatschappij, maar alleen om de ijdelheid van het eigen kleinzielige ik. - Hartelijk gegroet.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Bericht.

Wegens gebrek aan plaatsruimte moest de **Correspondentie** aan **H.v.H.** blijven liggen.

REDACTRICE.

Sluiting red: ged:

Annonce Abonnés.

Prijs 1 tot 5 regels *f* 0.50, elke regel meer *f* 0.10 en 4 plaatsingen worden berekend tegen 3.

Stenografie.

DAME, gedipl., op kantoor werkz. wenscht les te geven in **Sten. (Stolze Wery) Holl., Duitsch, Fransch** en **Eng.** ook per Corresp. Brieven franco N°. 275 aan het Bureau van dit Blad.

(275)

2 Februari 1910.
23ste Jaargang.
No. 31.

Berichten.

Het adres der redactrice is te **Nice (Frankrijk) Villa St: Anne, Rue Michelet.** Zij raadt echter aan voor háár bestemde brieven en stukken, (ten-zij in spoed-gevallen), te zenden aan den uitgever (in gesloten enveloppe aan háár geadresseerd); met het oog op de daardoor **gróótere** zekerheid dat niets **kan** wegraken.

REDACTRICE.

Present-exemplaren en Bewijs-nummers zijn aan te vragen bij den uitgever van dit blad, niet bij de redactie.

Beklag over correctie- of drukfouten heeft de betreffende te richten tot den uitgever, niet tot de redactie.

Zij, die zonder abonné of lezer te zijn van de Holl. Lelie de redactie lastig vallen met de toezending van manuscripten of brieven, hebben het zichzelf te wijten, wanneer zij geen particulier antwoord ontvangen; de beantwoording van een en ander geschiedt door de corr.-rubriek in dit blad, behoudens die gevallen van uitzondering die de redactie om welke reden dan ook persoonlijk uit beleefdheid maakt.

Zij, die hunne manuscripten bij weigering terug verlangen, worden verzocht hunne behoorlijke frankeering terstond in te sluiten en hun juist adres terstond op te geven.

Zij, die met de redactie correspondeeren in de Lelie onder welk pseudoniem ook, worden verzocht zoowel dit pseudoniem als den eigen naam onder elken brief te herhalen, daar het onmogelijk is alle pseudoniemen te onthouden bij een zoo uitgebreide correspondentie.

Anonyme brieven worden niet beantwoord.

REDACTRICE.

Daar de drukproeven van: **'Om de eere Gods'** en de **Correspondentie** niet bijtijds zijn aangekomen wegens de overstroomingen te Parijs, konden zij niet in dit nummer worden opgenomen.

REDACTRICE.

Hoofdartikel
Waarom Boekbeoordeelingen?
door S.M.

Lieve Jetty.

Voor mij ligt je brief.

Ik herlees je vragen en glimlach.

Nog altijd de oude dus!

Verontwaardigd, misschien gekrenkt, omdat ik een boek, dat door de pers met veel reclame erin geloopen is, niet zoo buitengewoon ‘superieur’ vind.

En nu je verzoek, eerlijk antwoord te geven op je beide vragen: ‘Komen die *goede* boekbeoordeelingen de auteurs ten goede? - en dan: ‘Acht je beoordeelingen beslist noodig?’

Zie je, kindlief, als ik heel kort moest zijn, zou ik kunnen volstaan met vraag één met ‘ja’, en vraag ‘twee’ met een beslist ‘nèen’ te beantwoorden.

Dat valt je tegen, hé, Jetty?

Ik zie in gedachten al je teleurgestelden

blik. Maar weet je wel, dat ik altijd om je moest lachen, als je onmiddelijk na het verschijnen van een nieuw boek, alle moeite deed een zekere hoeveelheid beoordeelingen machtig te worden, om, zoodra er sprake van dit boek was, het wèl of nièt mooi-zijn er van te bewijzen, zelfs al had je er geen regel van gelezen.

Wat heb ik je vaak geplaagd met je kinderachtig vasthouden aan de woorden van de verschillende recensenten.

Is niet elke smaak persoonlijk?

Heeft joù lieve Jetty, niet wel eens een paar bladzijden van fijn gevoel of van groote waarheid in een boek zoò zeer getroffen, dat je niet kon begrijpen dat dit boek slecht was beoordeeld?

Weet je hoe dit kwam?

Dat mooie gedeelte was den recensent gewoonweg ontgaan!

Ontgaan?

Je gelooft mij niet.

Weet je wel, Jetty, dat den recensent meer ontgaat dan dat hij leest?

Ja, heusch, word nu maar niet boos, want het is de waarheid.

Als de recensenten allen plichtgetrouw en waarheidslievend waren, als zij volbrachten wat zij op zich namen en waarvoor ze aangesteld en... betaald werden, zie, dan zouden boekbeoordeelingen in alle opzichten beslist noodig zijn.

Nu, komen zij alléen dan de auteurs ten goede als de beoordeelingen gunstig luiden.

Over het algemeen zou ik er beslist voor zijn om alle boekbeoordeelingen af te schaffen.

Waarom?

Wel, lieve Jetty, jij die er buiten staat, die met geen enkelen recensent bevriend bent of in verbinding staat, jij weet niet, hoe soms alles van een stemming of van een gril van een recensent afhangt.

Het is me herhaaldelijk opgevallen, en - het behoort tot de groote uitzonderingen, hoe onze redactrice, Mejonkvrouwe de Savornin Lohman met een buitengewone eerlijkheid en onpartijdigheid de haar toegezonden boeken beoordeelt.

Men ziet heel nauwkeurig hoe deze recensente vòor zij het boek bespreken gaat, het niet alleen eerst heeft gelezen, maar ook grondig heeft doordacht.

Dit bewijst weer de groote eerlijkheid van haar karakter.

Mejonkvrouwe de Savornin Lohman teekent geen boekbeoordeelingen met haar naam als ze van het boek in questie slechts een paar enkele bladzijden heeft ingezien.

Hoevelen doen dit helaas wèl!

Herhaaldelijk komt het voor, dat door een slechte bladzijde, een overigens uitstekend boek, totaal wordt afgemaakt.

Is het niet wreed, en - oneerlijk, dat de recensent zoo willekeurig zijn taak vervult?

Stel je voor, dat een jong auteur, jaren aan een boek heeft gewerkt, waar hij heel zijn hart en ziel heeft ingelegd.

Natuurlijk verwacht het jonge mensch een nauwkeurige bespreking in de periodieken waarheen de uitgever een recensie-exemplaar heeft gezonden.

Wat gebeurt nu?

Bij dezen tijd van uitgaven, worden den recensent nog tal van boeken toegezonden.

De recensent is keurig.

Hij ziet de titels - ziet de namen der schrijvers, en... legt de onbekenden ter zijde, om zich vol ijver op de lezing te werpen van die auteurs die in de mode zijn.

Zijn tijdschrift en zijn ‘talent’ is hij verplicht een verheerlijking op den bekenden X. of Y. te schrijven.

Deed hij dit niet, dan zou hem al spoedig worden verweten, dat hij niet het minste verstand van letterkunde had.

Nu krijgen ten slotte zij een beurt, wiens naam nog maar heel even of misschien nog heelemaal niet bekend is.

‘Jammer voor dat tijd verknoeien,’ denkt de recensent, terwijl hij een wanhopigen blik werpt op de hem toegezonden recensie-exemplaren, die langzamerhand tot een heel stapeltje is aangegroeid.

‘Nevermind’ zegt de recensent, neemt het eerste het beste boek ter hand, slaat het open en begint zonder iets van de vorige bladzijden te weten een bladzijde te lezen, misschien slechts de helft ervan.

Voor hem, den vlugge, is eene enkele bladzijde genoeg om zijn oordeel te vellen.

Wat doet het er toe, de man heeft tòch nog geen naam! Als 't nu een beroemdheid was, ja dan!...

Zie, lieve Jetty zóo gaat het in de meeste, gelukkig niet in *alle* gevallen, maar.. het scheelt niet veel.

Het is ergerlijk te weten hoe bij boekbeoordeelingen en o zoo veel van relaties, van vriendschappelijke verhoudingen en van de bui van een recensent afhangt.

Zelfs de vriendinnen van een recensent kunnen als het het werk van een *schrijfster*

geldt o zooveel invloed uitoefenen op de beoordeeling van den recensent.

Onlangs hoorde ik het volgende, waarvan ik voor de waarheid geheel kan instaan.

Een recensent geeft van *drie* achter-elkaarverschijnende boeken van een schrijfster de meest gunstige, bijna schitterende beoordeelingen. Hij is zeer ingenomen met het werk van de schrijfster, en bespreekt het uitvoerig in de verschillende tijdschriften waaraan hij medewerker is, en biedt de schrijfster aan zoodra weer een nieuw werk verschijnt dit wederom te bespreken.

Als de schrijfster hem wil bedanken zegt hij eerlijk, dat zij in het minst niet dankbaar behoeft te zijn, want hij is zeer met haar werk ingenomen en het is hem een genoegen haar boeken te lezen en te bespreken.

Even voor het vierde boek verschijnt, wordt de jonge letterkundige bevriend met een dame, die ook schrijft, maar zoò, dat haar manuscript door alle groote uitgevers van ons land wordt geweigerd en om zich toch gedrukt te zien, laat zij haar boek dat niemand op risico wil uitgeven op eigen kosten drukken.

Ze weet maar al te goed, dat de vriendrecensent met zijn talrijke relaties gaarne voor de noodige goede beoordeelingen zal zorgen.

Dit gaat gemakkelijk onder collega's alleen, maar een ‘ach amice, doe me het genoegen en zeg een vriendelijk woordje van dit of dát boek’, en... 't is in orde.

Ondertusschen verschijnt het vierde boek van de schrijfster, wier werken *tot nu toe* zoo goedgunstig door den recensent besproken en beoordeeld zijn.

De schrijfster deelt haar uitgever mede, dat zij persoonlijk het recensie-exemplaar voor het blad waaraan het jonge mensch recensent is, den recensent zal doen toekomen, met het verzoek dit boek nog voòr Sint Nicolaas te bespreken.

Vol spanning, maar met weinig ongerustheid, ziet de schrijfster de beoordeeling tegemoet, wel vertrouwende, dat deze evenals bij de drie vorige boeken van het zelfde genre gunstig zal luiden.

Maar de schrijfster heeft in haar onnoozelheid? niet eraan gedacht, dat niet alleen met den recensent, maar ook met diens ‘*letterkundige?!*’ vriendin rekening moet worden gehouden.

De *letterkundige* vriendin jaloersch waarschijnlijk op de vroeger zoo goede beoordeelingen, verzoekt het boek te mogen lezen en voor hem te beoordeelen. Een eerlijk recensent had dit geweigerd.

Resultaat! - De schrijfster ontvangt na een paar dagen bericht, *dat het boek te leelijk is om te lezen!* zoodat het buiten bespreking bleef! Echt vrouwelijk zulk een beoordeeling, niet waar?

En nu ten bewijze, dat de recensent zich alleen door de jaloezie der vriendin had laten leiden, wil ik nog even het verhaal ten einde vertellen.

De schrijfster, die het voor haar uitgever héél vervelend vond, dat haar boek *niet* in het bewuste weekblad besproken zou worden, ging met een nieuw exemplaar naar den uitgever van het blad, en vroeg of dit boek kon besproken worden, dat door een misverstand eerst heden werd toegezonden. De uitgever-redacteur noemde den naam van X den recensent.

De schrijfster vertelde, dat zij dezen kende, en er veèl prijs op stelde, dat het boek door iemand werd besproken, die haar totaal vreemd was. De uitgever had de vriendelijkheid haar dit te beloven.

Eenige weken later verscheen een schitterende beoordeeling van het boek, waarvan de andere recensent op aanhitsing van een vrouw, verklaard had, dat het *te leelijk was om te lezen.*

Zie lieve Jetty, als je zulke dingen hoort, dan gaat al gauw je geloof in de onkrenkbare eerlijkheid van een recensent voor goed verloren.

Eerst dan als elk recensent *ieder* boek zelf zou lezen, en doordenken en zoowel het goede, als het slechte van het werk zou aanduiden zoodat de auteur op zijn fouten opmerkzaam gemaakt veél uit zulk een eerlijke beoordeeling zou kunnen leeren, eerst dàn zou ik met veel beslistheid zeggen: *Alle* beoordeelingen zoowel *goede* als *slechte* komen den auteur ten goede.

Nu behalve een héel enkele uitzondering na, ik noemde als allerbeste uitzondering freule de Savornin Lobman, die *beslist* eerlijk en onpartijdig elk boek eerst beoordeelt na *lezing*, en het werkelijk niet met haar geweten zou kunnen overeenbrengen, om ten koste van relaties of vriendschap een goede critiek te geven van een boek, dat zij slecht vindt, en omgekeerd, de beoordeelingen partijdig zijn, en de recensenten geen verantwoording geven van de taak, die zij op zich hebben genomen, acht ik recensies overbodig.

Ieder beoordeelt toch een boek volgens zijn eigen smaak, is het niet?

Sommigen lezen alleen om te genieten van de letterkundige waarde van een boek, anderen weer is het alleen om den inhoud te doen. Ware het niet veel beter dat iedere lezer zelf oordeelde, vrij van recensie-invloeden?

Voor jou, lieve Jetty, ware dit niets.

Je zoudt gewoonweg in den beginne geen enkel boek aanraken, als niet eerst recensent A of B er zijn heilig oordeel over had gegeven.

Toch, ten slotte, geloof me kind, nam je een boek op, uit zucht tot lezen, je las het en ging uit eigen oogen zien.

Je oordeel was geen na-praten meer, maar de vrucht van ernstig-lezen, en denken, en hoe dit ook moge luiden, het zou *eerlijk* zijn - en dat was veel waard.

Wees nu niet boos, dat ik je dit alles zoo onomwonden schrijf, maar mijn antwoord is een noodzakelijk gevolg op de vragen, die je mij in je brief hebt gesteld.

Je weet nu eerlijk mijn meening.

Òf, hoogst-ernstige, gewetensvolle, **onpartijdige** goed-doordachte en voor-den-auteur-beleerende recensies, òf anders,... wèg met alle beoordeelingen. Ik ken nu al een uitgever, die als een van de eersten in ons land geldt, en een uitstekend zakenman is, die zoo weinig waarde aan beoordeelingen hecht, dat hij liefst geen recensie-exemplaren naar de weekbladen en maandschriften meer zendt, tenzij de auteur er bizonder op is gesteld.

Hij is het geheel met mij eens, dat ieder mooi, boeiend, geestig, lezenswaardig boek wel zijn weg vindt, ook zonder afkammende, ophemelende, of afbrekende, hatelijke en slechte beoordeelingen. En dan die reclameachtige lijst van schitterende beoordeelingen?

Ach kom, lieve kind, begrijp je dan niet, dat uit elke beoordeeling alleen het goede, soms maar een paar kunstig-werkende bijvoegelijke naamwoorden zijn gebruikt, en al het leelijke of afkeurenswaardige uit de critiek, gewoonweg is weggemoffeld bij de recensie-aanprijzingen.

Als ik te zeggen had, geèn critieken hoor.

En dan die arme recensenten, die zoo gaarne hun honorarium innen?

Ja, die zouden leelijk op hun neus kijken. Maar misschien help jij met je gedweep met boek-kritieken die arme werkelooze recensenten dan wel aan een ander baantje, hé, Jetty?

Nu dag, lieve kind.

Schrijf eens gauw terug!

Een hartelijken zoen van

Je je liefhebbende,

SOPHIE M.

Pater de Sonnaville.
(*Ingezonden.*)

Een hoogst innemend, aardig man, bij de muzikale lezeressen van de Hollandsche Lelie niet onbekend, geliefd om zijn groote eenvoud èn buitengewone intelligentie: *Pater L.A.G. de Sonnaville*, lid van de Sociéta-Jésua, Hoogleeraar in het Latijn en

Grieksch, en Muziek-Directeur-Oprichter van het Jongens Orkest aan het St. Willibrod-College te Katwijk a/Rh., hij - de bekende uitvinder van het naar Zijn naam genoemde systeem van Muziekleer: als C. een lijn- of tusschennoot is, zijn ook immer lijn- of tusschennoten *omhoog* E.G.B.D.F.A. en *omlaag* A.F.D.B.G.E., gebaseerd op het 'om de andere' in de Muziek, hetgeen overeenkomt met het 'om de andere' van de C. standen - en dat er dus *verschil* of *overeenkomst* is, deze Professor, bekend en beroemd door de geheele Wereld, door de expositie zijner *aanschouwelijke* leermiddelen op de tentoonstellingen te Londen, Parijs, Batavia, Antwerpen, Bruxcelles, St. Petersburg, Amsterdam, Rotterdam, overal bekroond, - deze goeie heer, - door Hare Majesteit de Koningin onlangs benoemd tot Officier in de Orde van Oranje Nassau, - deze groote Nederlander, viert heden den 31sten Januari zijn 73sten verjaardag. -

Het is niet zoozeer een *groote* gebeurtenis, jarig te zijn. Men wordt er als men ouder wordt maar liever niet aan herinnerd!

Maar bij dezen eerwaarden, geliefden Pater heeft de Verjaardag dit maal een bijzondere beteekenis.

Namelijk verkondigt de Pater omtrent zijn Systeem altijd, dit te leeren inzien: '*overeenkomst - verschil - 't om de andere.*'

Welnu dan; de Pater werd geboren te 's Gravenhage, op den 31sten Januari 1837.

Alzoo bereikt Z. Eerw. heden den leeftijd van 73.

'Overeenkomst-verschil'
''t om de andere.'

Zoowel in 't systeem, als nu in zijn leeftijd! Wèl een bijzonderheid!

'Ik geloof te spreken uit naam van de geheele vergadering' de Pater op dezen dag hartelijk geluk te wenschen!

31 Januari '10.
H. VAN HOLK.

Naar aanleiding van Toen en Nu.
(Zie Lelie No. 25 van 22 December 1909.)

II. Lodewijk de Vijftiende en De Vrouw.
(*Vervolg van No. 30*)
Madame de Chateauroux.

Indien er onder de maîtressen van Lodewijk den vijftienden ééne geweest is, die een goeden invloed op hem had kùnnen uitoefenen, ten minste in zijn qualiteit van koning, dan is het madame de Chateauroux. Zij bleef koel voor den *man* in haren aanbidder; maar wat haar in hem vleide en begoochelde dat was de *Vorst, de Heerscher.* Daarom gebruikte zij haar macht in zoo verre in gunstigen zin, dat zij de onverschillige lusteloosheid, waarin Lodewijk XV, zoo jong nog toen, reeds zijn dagen sleet zonder eenige belangstelling aan den dag te leggen voor 's lands zaken, wist te doen veranderen in een zelfhandelen, in een daadwerkelijk deelnemen aan den oorlog waarin Frankrijk toen ter tijde was gewikkeld in Vlaanderen.

Daarin, in die korte opflikkering van het betere in hem zoodra hij ten goede werd geleid, in die opflikkering waarvan madame de Chateauroux de eer toekomt, al was dan ook haar motief een zelfzuchtig, is mijns inziens een bewijs te vinden hoeveel beters er uit dezen zwakken vorst te modelleeren ware geweest, indien het leven hem daartoe op zijn pad goede in plaats van slechte leidsvrouwen had meegegeven.

Maar het grillig en onnaspeurlijk lot heeft juist déze maîtresse, die het minste kwaad en 't meeste nut deed, al heel gauw van het wereldtooneel afgeroepen om in haar plaats een ander te doen treden, die al de even door madame de Chateauroux gewekte veerkracht voor goed zou weten te verlammen.

Na de door haar dóórgedreven verwijdering van madame de Maillly tot aan 's Konings ernstige ziekte toe in Metz, heeft madame de Chateauroux onbeperkt geheerscht aan 't Fransche Hof. Evenals hare zusters was zij daar gekomen onder de protectie van de oudste harer, van madame de Mailly. Maar toen, na den dood van madame de Vintimille, de troostzoekende Koning bij háár afleiding en méér dan dat kwam vragen, toen wilde ze hem niets schenken vóór hij aan haar eer- en heerschzucht voldaan, en haar openlijke heerscheres over zijn hart gemaakt had in de plaats harer zuster. Haar onwil en terughouding deden de passie nog te sterker ontbranden in het hart van Lodewijk, die gelegenheid had dagelijks vergelijkingen te maken tusschen de meer en meer verouderende bekoorlijkheden der dikwijls zeer slecht gehumeurde madame de Mailly, en de frisch-opgebloeide eerste jeugd der jongere zuster, aan wie alles gratie en schoonheid was, en die met deze gevaarlijke vrouwen-wapenen handig en coquet hanteerde, zonder evenals hare twee andere zusters: madame de Larauguais en madame de Vintimille, een voorbijgaande bescheiden rol in het passie-leven van den Koning te willen aceepteeren.

Zoo lezen we dan, in die lakonieke, voorzichtige hoftaal, waarin de Duc de Luynes zijn nauwkeurige opmerkingen van dag tot dag aan het papier toevertrouwt, zonder zich daarbij ooit te blameeren door een ‘zich gaan laten,’ dat madame de Mailly, na eenige dagen zwijgend en soms behuild te hebben rondgeloopen, in alle stilte uit het Paleis van Versailles naar Parijs is vertrokken, en dat haar terugkeer uit die stad ‘nog onzeker schijnt te zijn.’

Inderdaad, zij keerde nooit terug. De Koning hield eerst nog eenige briefwisseling met haar aan, door een gevoel van medelijden gedreven. Spoedig echter staakte hij ook die, onder voorwendsel te vreezen dat het ontvangen zijner brieven haar te veel zou 'aandoen'. Zij harerzijds leed in het begin bitter genoeg onder hare verwijdering; niet het minst omdat zij die te danken had aan de intrigues harer eigen zuster. Zij was er aan gewoon geraakt, en het kon haar niet schelen ook, de gunsten van haren koninklijken minnaar te deelen met madame de Larauguais en madame de Vintimille; of het mede aan te zien hoe hij het madame de Flavacourt, óók eene zuster, de eenige, die den koning nimmer toebehoorde, lastig maakte en haar tot ontrouw aan haren jaloerschen echtgenoot trachtte te verleiden. Dat madame de Chateauroux echter verder nog zou gaan dan deze drie, dat zij den moed zou hebben haar meedoogenloos te verdringen, dat had madame de Mailly nimmer gedroomd; en het ontwaken was haar dus jammerlijke ontgoocheling. Intusschen, toen de ergernis was uitgedoofd, vond zij, als zoo vele vrouwen in die dagen, een toevlucht en troost in den godsdienst, in een boetedoening voor de zonden harer vervlogen

jeugd. Zij sleet haar overige levensjaren in 't bezoeken van kerken en kloosters; in 't gezelschap van geestelijke zusters en Jezuïten. En het laatste uit haar leven wat we van haar opgeteekend vinden, in de Mémoires van den Duc de Luynes, strekt haar zeker het meest tot eer, en geeft het bewijs van een werkelijken nederigheidszin, waarover lang niet alle schijnbaar-vrome groote-dames beschikken. Zij trad, zoo lezen we in de bovengenoemde mémoires, (en ik vond dezelfde anecdote ook elders,) een overvolle kerk binnen onder het gehoor van een beroemden prediker. Haar laat komen, en het voor haar plaats moeten inruimen, veroorzaakte een zekere opschudding en nieuwsgierigheid, waardoor aan een der aanwezigen, een man uit het volk, de honende uitroep ontlokt werd: 'Eh bien tant de bruit pour une.... du roi!' (Het woord zelf kan de lezer beter invullen dan ik het neerschrijven) Op de krasse beleediging antwoordde madame de Mailly, met evenveel zachtheid als tegenwoordigheid van geest: 'Als gij zoo goed weet wie ik ben, *bidt* dan voor mij!'

En zoo is dan madame de Mailly verdwenen uit den hofglans, en maakt zich gereed voor een andere, betere wereld. En hare zuster regeert in hare plaats. Madame de Chateauroux, - hertogin, heet ze sinds hare verheffing, - heeft het doel van haar eerzuchtig intrigueeren bereikt. Maar, welke ook hare eigene beweegredenen in dezen waren, in zooverre kwam haar heerschappij over Lodewijk aan Frankrijk ten goede, dat zij trachtte van den slappen vorst een grooten machtigen Koning te maken, een die, evenals Lodewijk de Veertiende, zijn voorganger, als 'Roi Soleil' Europa beheerschte en eerbied afdwong, en aan wiens naam en faam zich dan de hare, al was het maar als zijn maitresse, voortaan onafscheidelijk ver, bond. Zij wekte hem daarom op uit zijn indolentie; niet zooals hare opvolgster madame de Pompadour zou doen met kinderachtige comedie-vertooningen en weelderige plezierreisjes, maar door hem op de schoone Koningstaak te wijzen, die ongedaan aan zijn voeten lag, en hem lauweren en roem beloofde áls hij den moed vond zijn luiheid te overwinnen, en een man te worden in plaats van wat hij nu nog steeds was: een droomer. - Zoo bracht zij er hem toe in persoon te gaan deelnemen aan dien veldtocht, waarvan de korte geschiedenis het beste deel uitmaakt zijner historie voor het nageslacht; voornamelijk door die episode van zijn ziekte te Metz, waaraan hij den hem helaas veel te vroeg geschonken bijnaam van 'Le Bien Aimé' te danken heeft gehad (1744). Het spreekt wel van zelf dat zij, op wier aansporing hij ging, niet in gebreke bleef hem te blijven bezielen door hare tegenwoordigheid op het oorlogsterrein. Ze kon hem immers alléén in hare macht behouden door zijn zinnen te blijven prikkelen; en zij liet zich dan ook niet door de moeite der reis afschrikken, zooals een minder energieke vrouw zou gedaan hebben. Alleen, welstandshalve, ging ze niet dadelijk met den Koning mee uit Parijs; en liet hem schijnbaar zonder haar vertrekken. De Duc de Luynes óók is blijkbaar de dupe van die schijn vertooning, en teekent het feit van 's Konings afreis zonder haar met blijkbare voldoening aan. Intusschen kon hij spoedig daarna de hertogin de Chateauroux mèt hare zuster madame de Larauguais, die als gewoonlijk de vernederende rol speelde der 'Dritte im Bunde', op hare eigen gelegenheid naar de kampplaats zien vertrekken. En van toen af werd het décorum zóó weinig meer bewaard, dat de Koning in Metz een overdekten gang liet bouwen tusschen zijn woning en die van madame de Chateauroux, met de aldus voor alle inwoners niet meer twijfelachtige bedoeling haar op elk uur van den dag en den nacht te kunnen bezoeken. Toch, hoe groot het schandaal in dat opzicht ook was, toch zoolang déze maîtresse over hem de baas speelde, toonde de *Koning* zich ook dáár

nog van zijn beste zijde door háár invloed van wil. Hij nam ijverig deel aan de krijgsberaadslagingen; hij vertoonde dagelijks zich aan zijn troepen; hij inspecteerde de belegeringswerken; in één woord hij deed als *Koning* ten minste zijn plicht op dat oogenblik. Maar, te midden van dien arbeid, waartegen zijn aan luxe gewend lichaam zoo weinig bestand was, overviel hem weldra die ernstige ziekte waardoor èn aan dat werkzaam deelnemen aan den oorlog, èn aan de macht van madame de Chateauroux een plotseling einde werd gemaakt.

Gedurende die ziekte, een gevolg vermoedelijk van een zonnesteek, deed de stervensvrees voor een tijd de zinnelijke begeerte, zoolang het gevaar dreigde van den dood, te niet. Dat gevaar, eerst al te licht geteld, nam spoedig een zoo dreigenden vorm aan dat in Parijs reeds het praatje werd verspreid van 's Konings dood. Maria Lexzinska en Mesdames de prinsessen ijlden van Versailles

naar Metz, onzeker of ze nog bijtijds zouden komen. En de gouverneur van den Dauphin ondernam insgelijks op eigen verantwoording de lange reis, met zijn pupil, en liet zich, ook toen onderweg een tegenbevel werd gezonden, niet weerhouden verder te gaan (een eigenmachtige daad om wat hij plicht achtte, die hem, na het herstel van den Koning, zijn positie en betrekking van gouverneur zou kosten). Te midden dier consternatie door het geheele rijk drongen de biechtvaders in Metz aan op bekeering van den stervendverklaarden Koning, en meenden terecht, dat ze hem de laatste sacramenten niet mochten toedienen zoolang de ontheiligende tegenwoordigheid der maîtresse, madame de Chateauroux, nog in Metz werd geduld. Toen stemde de Koning,*) (evenals hij het later bij den moord-aanslag op hem bewees, ten tijde van madame de Pompadour, vol schijnbaar berouw over zijn zonden zoodra er een schijn was van dood kunnen gaan,) er dadelijk bereidwillig in toe dat èn madame de Chateauroux èn hare zuster madame de Laraugais bevel ontvingen zich uit de voeten te maken. Zelf sprak hij met zwakke lippen dat 'Ni sa soeur'†) uit, als het onherroepelijk vonnis. En er waren genoeg jaloersche hovelingen, die met groote Schadenfreude in allerijl voor de uitvoering zorgden. In één nacht verdween de aanstoot gevende gang zoo geheel en al, als ware hij er nooit geweest. De beide zusters, zooeven nog met eer beladen, vertrokken, nu zij gevallen waren, uit Metz onder zulk een schimpen en schreeuwen der bevolking, dat zij in voortdurend levensgevaar verkeerden. En haar geheele reis naar Parijs was één voortdurende smadelijke beleediging. Overal waar men haar herkende jouwde men haar uit, en dreigde met nog erger. In Parijs zelf kwamen ze ten slotte slechts met groote moeite veilig in haar paleis. Daar, in de hofstad, heerschte de grootste liefde en geestdrift voor den Koning, die op dat tijdstip voor het volk, - steeds zoo gemakkelijk te blinddoeken en tot vereering te brengen -, een voorwerp was van de uiterste aanbidding en toewijding; een held die vrijwillig de onzekere oorlogskansen was gaan trotseeren, en voor wiens redding uit zijn gevaarlijke ziekte overal op de knieën werd gebeden, op straat en in de kerken. Gelegenheids-dichters gingen zóó ver dat ze de onverkwikkelijkste bijzonderheden van de ongesteldheid, zonder één détail te sparen, ten papiere brachten in dichtmaat; en de stemming van allen gaf zich lucht in dien in deze angst-dagen uitgevonden liefde-naam, die aan het einde zijner

*) Gedurende den tijd waarin madame de Pompadour als maîtresse heerschte, werd op Lodewijk XV door Damiens (op afschuwelijke wijze daarvoor geradbraakt tot straf) een moord-aanslag op hem gepleegd, die zijn leven zóó weinig in gevaar bracht dat zijn lijfarts zeide: 'Een gewoon particulier zou ik terstond toestaan weer aan het dagelijksche leven deel te nemen in plaats van te bed te blijven.' Desniettegenstaande echter was hij-zelf bang voor sterven, wilde daarom het Avondmaal en de Absolutie ontvangen, en stemde toe in den hem gestelden eisch: verwijdering der favorite de Pompadour. - Met hare reeds geheel met haren inboedel bepakte rijtuigen tot vertrekken gereed, zat deze dan ook in hare vertrekken te wachten op het sein tot heengaan; want hare getrouwen hadden haar geraden niet terstond te gaan naar Parijs, omdat zij niet aan het herstel des Konings twijfelden, en daarmede op hare terugroeping rekenden. Zoo geschiedde het ook inderdaad. Zoodra de laffeling zich buiten gevaar wist liet hij madame de Pompadour tot zich komen, en was de Richelieu, die haar in stilte en in 't geheim in Versailles had doen blijven, daarvoor zeer dankbaar.

†) De bisschop de Soissons was in dezen onverzettelijk, weigerde beslist, de absolutie te verleenen alvorens de Koning openlijk had berouw getoond voor zijn afdwalingen, door de maîtresse uit zijn nabijheid te verwijderen. Voor deze beginsel-vastheid moest hij boeten later met volkomen ongenade, evenals de vrome Duc de Bouillon, die hem in alles had gerugsteund. -

regeering als een bespotting van hem klinken zal: ‘Louis le Bien Aimé’. Hijzelf, intusschen in Metz herstellend van zijn zware koortsen, scheen in den aanvang geneigd zijn sterfbedbekeering tot een levensdaad te maken. Hij vroeg Maria Lexzinska hem ‘het haar aangedane verdriet te willen vergeven’, en in de eerste weken van herstel leidde hij dan ook met haar een veelbelovend leven van kalme verzoening en vriendschap. Maar ongelukkig was zij te weinig een *vrouw*, om een *man* als hij reeds geworden was blijvend te boeien, of liever terug te winnen, wat zooveel moeielijker nog is. De jaren van haar verwaarloozing hadden er toe bijgedragen haar vroomheid in dweepziekheid te verkeeren. Missen aanhooren, bidden, kloosterbezoeken, en verder ‘le Jeu’ en nog eens ‘le Jeu,’ daarmede vulde zij hare dagen, eentonig en onbeteekenend. En zoo kon het niet heel lang duren of de Koning begon zich, kort gezegd, gruwelijk te vervelen bij haar, en naar andere vrouwen van vroolijker aard terug te verlangen. Als ze hem naar zijn verdere plannen vroeg gaf hij haar weldra korte onvriendelijke antwoorden en spoedig zond hij haar naar Versailles, waarheen haar kinderen reeds vooruit gereisd waren, terwijl hijzelf zich nog elders begaf, en weigerde aan haar verlangen bij hem te mogen blijven gevolg te geven. - Van deze eerste schrede terug naar den vroegeren weg ging het nu spoedig snel verder in achterwaartsche richting. Het

heimwee naar de verjaagde werd van dag tot dag sterker. En eindelijk brak het oogenblik aan waarop hij, in Versailles weergekeerd, haar door een hoveling, ik meen de gedienstige Richelieu, liet verzoeken aan het Hof te willen terugkeeren, m.a.w. haar nog ledige plaats van maîtresse weer te willen innemen. De Maurepas was indertijd in Metz de uitvoerder geweest van het bevel tot onmiddellijk heengaan aan de schoone de Chateauroux gegeven, en niet zonder bijbedoeling van boosaardigheid koos Lodewijk XV daarom juist hem uit tot het weer in eere herstellen der beleedigde gunstelinge. Is het daarom wáár, wat in sommige Mémoires wordt beweerd, dat hij, Maurepas, uit vrees van te zullen moeten boeten met ongenade voor het in Metz tusschen hem en de hertogin de Chatauroux gebeurde, zijn toevlucht nam tot vergift om haar thans onherroepelijk onschadelijk te maken, of moet men aan die andere lezing gelooven, volgens welke zij zelve haar dood heeft verhaast door het begaan van onvoorzichtigheden op een voor haar gestel critiek oogenblik? Hoe dit geweest zij, het is een feit dat madame de Chateauroux reeds ongesteld was toen de uitnoodiging van Lodewijk XV haar gewerd. Nog dienzelfden avond schreef ze een kort en overgelukkig briefje aan een harer vriendinnen om deze die blijde tijding mede te deelen. Den volgenden dag echter verergerde haar toestand. Zij had nu zware koortsen, en, terwijl boven haar hare zuster: madame de Larauguais, met wie ze samen woonde, van haar toestand onkundig, als kraamvrouw ter neder lag, streed zij-zelve weldra haren doodstrijd, juist op het oogenblik waarop zij, met het eindigen van haar ongenade, de geheele wereld opnieuw aan hare voeten zag liggen en haar zag toe wenken met de schoonste beloften van macht en praal.

Geen wonder dat de droefheid van Lodewijk intens en oprecht was bij het vernemen van dit tragische einde zijner illusiën. Met een eigenaardige opflikkering van godsdienstigheid zeide hij tot madame de Larauguais, die haar troosteres-rol bij hem kwam spelen: ‘De Voorzienigheid heeft ingegrepen en het anders gewild dan ik.’ Behalve dat gezegde echter gaf hij geen blijk van ernstige gedachten. Te midden reeds van zijn droefheid werd het verlangen weer levendig om de nu voor goed ledig geworden plaats gauw vervuld te zien door een andere schoonheid. Een van zijn levenbeschrijvers zegt terecht van hem: ‘Hij was vóór alles een man van gewoonte.’ Zijn maîtresse was voor hem óók een gewoonte; een wijkplaats waarheen hij zijn verveling overgebracht, in de hoop dat zij die zou weten te verdrijven. In dien toestand had hij een favorite nóódig. Zijn vrouw, verdiept in haar godsdienstleven, nam wèl hare plichten waar, gedwee en onderworpen, van *Vorstin*; maar het viel haar niet in haar *man* méér nog te zijn dan dat. De maîtressen daarentegen hadden er belang bij zichzelve op alle mogelijke wijzen, met alle in haar bereik staande middelen, aangenaam te maken; omdat hun wankele positie zich alleen dáárdoor handhaafde. Madame de Pompadour heeft het in dit opzicht het verst gebracht; en daardoor ook het langst en oppermachtigst van allen weten te regeeren. Toen haar invloed op de zinnen lang was vervlogen, toen zij als *vrouw* reeds sinds lang niet meer onontbeerlijk was, toen, door haar ongeëvenaarde listigheid in het den Koning weten te boeien, wist zij nochthans, tot aan haar dood toe zich op hare plaats te handhaven. De tijd waarop haar rijk een aanvang neemt is, met den dood van de hertogin de Chateauroux, genaderd. Deze is gestorven, de Koning hunkert naar een plaatsvervangster; het is geen wonder dat alle hofdames elkander de eer betwisten dat te worden, dat er tallooze intrigues worden gesmeed *in* den Hofkring en daarbuiten, met de meest ingewikkelde nevenbedoelingen soms.

De overwinning bleef aan madame de Pompadour, toen nog madame d'Etiolles, die, zonder veel andere hulptroepen dan hare schoonheid en slimheid, zegevierde over al hare meer voorname, meer met den Koning in aanraking komende mededingsters.

(*Wordt vervolgd.*)

Gedachtenwisseling.

De zaak Ferrer.

Daar ik van de onderstelling uitga dat het U om waarheid te doen is en daar ik gezien heb, dat gij ook het woord hebt gelaten aan personen, die zich tegen Ferrer verklaarden, mag ik aannemen, dat gij ook mij in de gelegenheid zult stellen om de zaak Ferrer eens wat nader toe te lichten.

Ferrer was vrijdenker, vrijmetselaar, anarchist - dit geeft allicht aanleiding voor menschen die dit ook zijn om dadelijk zijn partij op te nemen.

Ferrer was een persoonlijk vriend van mij, alweer een reden om zich aan zijn zijde te scharen.

Dat geef ik altemaal gereedelijk toe.

Maar daar is iets wat mij gaat boven geest-

verwantschap en vriendschap en dat is de waarheid.

Kon ik hem niet verdedigen naar waarheid, ik zou het niet doen ondanks de genoemde omstandigheden, ik zou liever zwijgen dan onwaar zijn.

Maar men moet ook leeren om de zaken juist voor te stellen en er niet alles bij te halen wat er niet hij behoort.

Zoo haalt men er Ferrers partikulier leven bij en wij vragen elkeen of dit iets te maken heeft met zijn zaak. Ferrer is gevonnist en gefusileerd voor een bepaald feit en dat is: hij zou de aanstoker geweest zijn van het oproer te Barcelona.

Zietdaar het kardinale punt, waar men o zoo graag over heenstapt, maar wij bepalen ons hierbij. Niet omdat wij de diskussie over het andere vreezen, o neen, wij durven haar gerust aan, maar wat hoofdzaak is, moet hoofdzaak blijven.

Zoo gaat het lasterpraatje rond, dat Ferrer zelf in weelde leefde en zijn kinderen verwaarloosde. Noch het een noch het andere is waar. Ferrer was een hoogst eenvoudig man, die geheel en al leefde voor en opging in zijn scholen om daar alles voor ten offer te brengen.

En ziethier wat een dier verwaarloosde en verongelijkte kinderen, Trinidad Ferrer, zelve schreef:

> **'hij is een beste en rechtvaardige vader geweest voor àl zijn kinderen. Hij heeft geen van allen voorgetrokken. Hij heeft ze allen even lief gehad. Mijn vader heeft veel gewerkt en bescheiden geleefd, aangezien hij wenschte, dat zijn geld evenals zijn bemoeïingen, de Moderne School ten goede zouden komen, dat werk, waarop hij zoo trotsch was en waarvoor hij zijn leven heeft gelaten.'**

Dat klinkt anders dan de uitgestrooide leugens. En om aan de getuigenis van den vuilen Max Harden zooveel waarde toe te kennen als de *Telegraaf* deed, dat pleit meer tegen dan voor dit blad.

Maar nu ter zake.

Een Fransch rechtsgeleerde Jean Jacques Kaspar heeft alle stukken van het proces juridisch onderzocht en hij komt daarna tot deze konklusie:

1°. dat Ferrer uit een aantal officieren een verdediger mocht kiezen, doch zich niet door een advokaat mocht laten bijstaan;

2°. dat hij niet in hooger beroep kon komen;

3°. dat hij na het sluiten van het onderzoek geen bewijzen meer mocht bijbrengen;

4°. dat het onderzoek niet plaats had volgens hoor en wederhoor en dat het gewichtigste deel geschiedde buiten den verdediger om;

5°. dat de verdediger slechts 24 uren tijd had om de stukken te bestudeeren.

En Kaspar merkt hierbij verder op:

1°. dat men Ferrer heeft belet zijn verklaringen aan te vullen, *ofschoon hij daarop recht had* volgens het Spaansche militaire strafwetboek;

2°. dat men hem heeft *geweigerd* de boeken van zijn scholen te laten komen, *die hij voor zijn verdediging noodig had;*

3° dat men den verdediger heeft *geweigerd ontlastende getuigen te doen hooren*, doch wel allerlei getuigen heeft geloofd die in het voorloopig onderzoek iets ten nadeele van Ferrer hebben beweerd;

4°. dat allerlei geheime stukken dienst hebben gedaan, die eerst *na de veroordeeling* zijn opgesteld en *die de verdediger niet mocht zien.*

Men ontzenuwe deze bezwaren eens en dan zullen wij verder zien.

Laisant, de 70jarige wiskunstenaar, die niets meer ambieert en die geen partijman is, stuurde de volgende verklaring aan den krijgsraad:

1°. dat Ferrer plotseling is opontboden naar Spanje wegens familieomstandigheden, nl. ziekte zijner schoonzuster en zijner nicht, welke laatste dan ook is overleden;

2°. dat Ferrer zich te Barcelona uitsluitend heeft bezig gehouden met zijn uitgeverszaak en geenszins met het voorbereiden van een opstand;

3°. dat de plotselinge, geheel spontane beweging in Barcelona hem verrast heeft evenals overigens de geheele wereld;

4. dat de eerste huiszoeking bij hem een negatief resultaat opleverde;

5. dat de tweede huiszoeking niets anders als bewijsstukken gaf van de ontdekking van valsche dokumenten, die men gevonden heeft, omdat men ze vooraf daar geplaatst had waar men ze wilde ontdekken.

Dit stuk is niet voorgelezen en toen Ferrer verzocht hem en eenige anderen als getuigen te hooren, toen werd dit geweigerd.

Eigenaardig hoe de eerste rechter, die Ferrer in verhoor nam en de zaak onpartijdig scheen te willen behandelen, op zij werd geschoven om plaats te maken voor een ander.

Maar het merkwaardigste stuk in deze droeve zaak is ongetwijfeld de verdedigingsrede van zijn verdediger, de kapitein van de genie Francisco Galceran Ferrer.

Ferrer ontving een lijstje van toegevoegde officieren, opgemaakt door den krijgsraad en bestaande uit kreaturen, waarop deze vast meende te kunnen rekenen. Hij kende geen van allen en koos dezen officier op goed geluk, waarschijnlijk omdat hij toevalligerwijze denzelfden naam droeg.

Deze officier nu is in den korten tijd, die hem gegeven werd om het dossier te bestudeeren - hij ontving dit slechts 24 uur vòòr de behandeling der zaak - bekeerd geworden, want hij bespeurde direkt te doen te hebben met een tendens-proces en dat Ferrer een slachtoffer was van het klerikalisme.

Zoo zei hij: ‘men heeft mij alle door mij gevergde bewijzen geweigerd; ik heb niet verkregen, dat de getuigen die wilden spreken, verhoord werden, omdat het vastgestelde tijdstip reeds verloopen was; men heeft zijn toevlucht genomen tot personen van de tegenstrevende partij, die door allerlei middelen ertoe gekomen zijn, den man, dien ik verdedig, te bezwadderen.’

Dan zet hij uiteen, hoe alle aanvallen tegen hem gericht zijn, ‘uit haat en schrik wegens de opvoeding door hem aan de werkende klas gegeven, hetzij in zijn Moderne School, hetzij door een reeks boeken, gepubliceerd door de uitgeverszaak die hij heeft gesticht, uit schrik, ik herhaal het, dat de ongelukkigen, eenmaal verlicht, zouden opstaan en de onwaardige jukken van het

menschelijk ras zouden afwerpen. Daarom hebben ze verminkte paragrafen van tekstboeken uitgegeven, om lichtgeloovige menschen te overtuigen dat die boeken slechts over anarchie spraken, omdat ze niet handelden over een godsdienst, dien degene moet verlaten, die niet kan vergeven en die de wraak als gedragslijn heeft.

Die soms behendige, maar andermaal zeer onbehendige aanvallen, hebben hunne vrucht gedragen; zij hebben een machtige en tegenstrevende meening tegen den beschuldigde, dien ik verdedig, gevormd; hij is nu omgeven door een vijandige atmosfeer, bekwaam een man te dooden, die minder dan hij gewend is, onrechtvaardig behandeld te worden; zij hebben onwaardige aantijgingen weten te verspreiden, die onder opzicht der politie ernstig zijn en die zekere personen den tijd hebben gehad te overwegen in de moedige en vrijwillige opsluiting, die ze zich hardnekkig hebben opgelegd gedurende de beroemde week.'

En dan rafelt hij de afgelegde verklaringen der getuigen uiteen, waarvan de een bekend 'niets te weten omdat hij op 15 Juli niet te Barcelona was', de ander dat hij sprak 'volgens inlichtingen voor wier echtheid hij onmogelijk kon borg staan', een derde, de belangrijkste getuige volgens de beschuldiging, zegt 'niets te weten van het aandeel door Ferrer aan de gebeurtenissen genomen.' Alles gaat af op hetgeen 'men zegt'.

En hij eindigde met deze woorden:

'daar wij gezien hebben dat hij geen deel nam aan den militairen opstand, noch als aanvoerder, noch als dader, waarom roepen wij dan zijn vrijspraak niet uit? Geven wij hem zijn vrijheid weder, stellen wij hem in het bezit zijner goederen, en laten wij hem toe van te midden der liefkoozingen zijner familie, op verbannings grond, te gaan vertellen hoe men gerechtigheid pleegt in het leger. Ik wil u niet verbergen dat gij alzoo menschen zult vinden om aan uw moed te twijfelen, menschen verblind door haat, die, welke geen gerechtigheid verstaan zonder kastijding; maar onze rechtvaardiging zal zich niet laten wachten en de huidige verblinden zullen uw onwankelbaarheid toejuichen. En indien ongelukkiglijk voor hen, het licht der rechtvaarheid heeft opgehouden hen te leiden, weet dan dat de toejuichingen der meening vol bitterheid zijn en dat ze wroegingen voorbereiden. Als wedervergelding is 't eene voordeelige vergoeding de toejuiching van het geweten te genieten.'

Deze officier, eerst waarschijnlijk vooringenomen tegen Ferrer, is door de nadere kennismaking tot het inzicht gekomen, dat men hier te doen had met een slachtoffer van het klerikalisme, dat tegen elken prijs moest worden opgeruimd, om daarna ook zijn werk, de moderne scholen onmogelijk te maken.

Zietdaar werkelijk onverdachte getuigen, want een Max Harden ons als zoodanig te willen voorstellen, dat is ons wat al te sterk.

Zeker uit eigen oogen kijken, dat is onder alle omstandigheden zeer gewenscht en dan raden wij S.v.G. en anderen aan, om zich niet eenzijdig te laten voorlichten zooals hij deed. Wie anderen den raad geeft uit eigen oogen te kijken, moet beginnen met dat zelf te doen en uit niets blijkt dat hij zoowel het vóór als het tegen heeft getracht te onderscheiden.

Als het om waarheid te doen is, dan mag men zeker niet wegwisschen de getuigen, die wij hier hebben aangehaald en waaruit voor elkeen, die van goeden wille is, ten duidelijkste blijkt dat in dit proces niet de minste waarborgen geschonken zijn, dat men te doen heeft gehad met een onpartijdige rechtsspraak.

F. DOMELA NIEUWENHUIS.

Hilversum, Jan. 1910.

Boekbeschouwing.

‘**Golgotha**’ door **Wladan Georgewitsch**.

Misschien herinneren mijn lezers zich nog, dat ik de vóór enkele jaren verschenen *Mémoires* van den ex-minister-president van Servië, terstond bij de uitgave, uitvoerig besprak, om de zéér interressante onthullingen, welke zij bevatten aangaand hetgeen vóórafging aan den koningsmoord op Alexander en zijne, - hoe men ook over haar denken moge, - dóór haar vreeselijken dood in èlk geval diep te beklagen vrouw.

Wat hij dien eersten keer gaf als *geschiedenis*, dat heeft George Georgewitsch déze maal omkleed met een romantisch waas; d.w.z., niet *hetzelfde* stuk levensherinnering, waarover zijn Mémoires handelen, maar een ander uit zijn zoo nauw met Koning Milan's leven verbonden ministerbestaan wordt door hem ìn Golgotha aan de vergetelheid ontrukt. En indien ik dezen ‘roman’ dan ook even zeer als de Mémoires met gretige belangstelling las, het is omdat hij eigenlijk niets anders behelst dan historische feiten, nuchter en onverbloemd aaneengereid, enkel verdicht wat aangaat de voor elkéén doorzichtige namen als Moravie voor Servië, koningin Irene voor Koningin Natalie, enz.

Geschiedenis, niet die van de geschiedboekjes, welke ons op school worden ter lezing gegeven, maar die welke tijdgenooten schrijven omtrent hetgeen achter de schermen gebeurt, omtrent de ware beweegredenen, die regeerders en vorsten doen handelen, zij is dikwijls veel boeiender, veel dramatischer, dan welke spannende roman ook, uitgesponnen in fantasierijke hersenen van schrijvers en dichters. Ieder die in dezen Balkanroman méébeleeft het intieme drama, dat vóórafging aan de afdanking van koning Milan ten behoeve van zijn zoon Alexander, drama niet verzonnen, maar bijgewoond van a tot z door zijn lijfarts en vriend George Georgewitsch, zal moeten erkennen dat hetgeen hem hier wordt ge-

boden minstens even interressant is als de verzonnen liefdes-nooden en levensrampen, waarop de groote meerderheid der romans ons onthalen, en die bijna zonder uitzondering vermoeiend op elkaar gelijken, juist omdat zij 'bedacht', van elkaar-nà-gedaan zijn.

Toch, niet om den roman, of om de feitengeschiedenis als zoodanig, trof mij *Golgotha* in de alleréérste plaats.

Voor mij zijn deze onthullingen een bewijs te meer, voor de zóóveelste maal, van de overwegende rol ten goede of ten kwade, die de vrouw speelt in het leven van den man, rol, welke haar oneindig machtiger en invloedrijker maakt op èlk, ook het verst-reikend gebied, dan door wèlke feministische 'rechten' ook. *Omdat* het hier geldt haar vrouwenmacht, haar alles-beheerschende macht van behoorende tot die andere sexe waarbuiten de man niet *kan.*

Indien Koningin Natalie-, en laat mij er dadelijk bijzeggen dat óók George Georgewitch, zoo min als iemand anders, haar *schuld* toewijst, - indien zij geweest ware de zich gévende, de zich haar rol van echtgenoote bewuste vrouw van liefde, inplaats van te willen wezen een koude, haar eigen-wil dóórzettende, héérschzuchtige méde-regeerster, men kan gerust zeggen, dat noch de afdanking van Milan, noch. de ellendige ondergang van Alexander ooit zouden hebben plaats gehad.

Koning Milan had vóór en boven alles nóódig een liefhebbende vrouw.

Gezonde man, met een sterk-ontwikkeld zinnen-leven, verlangde hij met recht van haar die zijn troon deelde, die, na zijn eenzame jeugd, gekomen was in zijn leven om er zóógenaamd liefde te brengen, dat zij hem in de éérste en éénige plaats zou wezen zijn *echtgenoote*, de herhaaldelijk blijmoedigvruchtdragende trotsche moeder van een gróót aantal prinsen en prinsessen.

Inplaats daarvan vond hij een geheel en al met hare eigene trotsche schoonheid egoist-vervulde 'ikheid', die, nadat ze noodgedrongen haar 'plicht' van den lande een kroonprins geven had vervuld, geen andere gedachte meer had dan zich voor een herhaling van het zwangerschap te vrijwaren, opdat hare schoonheid en jeugd ongerept zouden blijven, wier ideaal er niet naar uitging te zijn, zooals b.v. de Keizerin van Duitschland het zoo mooi verstaat, de *echtgenoote* en de *moeder* op den troon, maar wèl, de mede-een-rol-spelende, mede-raad-gevende, mede-besturende *koningin.* Lees deze bladzijden, waarin Koning Milan zich over haar uit:

Wat te zeggen van een vrouw, *die tot zichzelve zegt:*

Ziezoo, *nu heb ik tegenover mijn man en mijn land mijn plicht volbracht*, *en de rest gaat mij niets aan; nu behoor ik voortaan aan mijzelve*, *en aan de zorg voor het instandhouden mijner schoonheid. Vrouwen van ondervinding hadden haar gezegd*, *dat het beste middel tot dat doel is geen kinderen krijgen*, *en tevergeefs bracht men haar onder het oog: een jonge dynastie wordt niet door één enkelen troonopvolger voldoende bevestigd; vruchtdragen is immers het eigenlijke doel van het vrouwelijk organisme*, *en daarom draagt het ook wel degelijk bij tot het behouden van schoonheid. Alles tevergeefs*, *haar slaapkamer bleef voor den echtgenoot op slot. Ik*, *die tot u spreek*, *was toen een fatsoenlijk man*, *ik was niet verliederlijkt. Ik had het huwelijk lief*, *het scheen mij vies buiten het eigen onbesmette thuis heimelijke genoegens elders te moeten gaan zoeken.*

Neen, zeg niet, dat zulk een aanklacht 'overdreven' is, verzonnen 'roman' taal. Dat hij *mij* zoo trof, dat hij mij een bevestiging te méér werd van de geheime 'schuld' van zoovele op hare 'deugd' zoo pratgaande, en over de 'ontrouw' van haar man zoo

aandoenlijk-klagende vrouwen, dat is immers juist, omdat ik wéét de werkelijkheid zoo te zijn in méér dan één geval, waarin ik werd, - door mijn onversaagd juist in *dat* opzicht de dingen bij den naam durven noemen, durven veroordeelen de schijnbaar deugdzame egoiste vrouw tegenover den door haar feitelijk tot ontrouw genoodzaakten man, - van dezen laatsten de confidente, de, zonder dat hij mij vroeger persoonlijk kende, door hem opgezochte vriendin, omdat hij, uit mijn schrijven over die dingen, in mij had gevonden een vrouw, die éérlijk was, en die begréép. Ik zou ze u b.v. met name kunnen aanwijzen die oogenschijnlijk door haar echtgenoot zoo verguisde eenzame gade, die al haar leven de rol heeft gespeeld van de bitter door hèm verongelijkte, op het punt van echtelijke trouw, en die, precies als Koningin Natalie, *hem* dreef met dat al tot die uitspattingen, omdat zij-óók, ná het eerste kindje, de deur op slot gooide, en halsstarrig weigerde hare toch immers door het huwelijk op zich genomen huwelijksplichten aan haren man te vervullen. Hij was een ontwikkeld en zeer begaafd man, zij dreef hem, door haar weigering, tot steeds grooter afdwalingen op zedelijk gebied;

zij echter speelde tegenover de maatschappij de nuttige, deugdzame, zich voor alle maatschappelijke quaesties interresseerende ‘verlaten’ echtgenoote. En toch, wie was hier in den grond het méést te veroordeelen, deze sterk-zinnelijke man-natuur begeerig naar een gróót gezin, van ganscher harte bereid om, - met zijne groote gaven ruimschoots in staat daartoe ook - voor talrijke kinderen het brood te verdienen door hard werken, en veroordeeld, inplaats daarvan, tot het samenleven met een beslist slechts één kind willende vrouw, of die dorre, egoiste, onverschillige echtgenoote, die zich wel den knappen, rijken, voor de wereld véélbeteekenenden echtgenoot had willen verkoopen op het stadhuis, maar achter de schermen weigerde háár deel van het contract éérlijk na te komen, zich er aan onttrok door een eenvoudig de deur op het nachtslot gooien, en die, diens-ondanks, aan jan-en-alleman durfde uitschreeuwen haar verongelijkt beleedigd bestaan van ‘bedrogen’ echtgenoote, - daarom werd beklaagd óók?

Of, wilt ge nog een ander werkelijkheidsvoorbeeld, dat misschien nog droeviger is, laat me U dan vertellen van het bezoek, dat ik eens kreeg van een door een dergelijke wreede gedwongen-onthouding bijna tot krankzinnigheid opgezweepten ongelukkige, die mij bekende: ‘Ik wil trouw blijven aan mijn vrouw, ik *wil* - maar ik voel dat ik, na zeven jaren van haar-aanhoudend-weigeren, niet meer *kan*, dat ik, of elders moet zoeken wat zij niet *wil* geven, of zal ondergaan in zenuwziekte, en erger. Mijn werkkracht verlamt, mijn gedachten concentreeren zich aldoor op dat ééne punt, en, geen enkele voorstelling, geen enkele bede, vermag iets op mijn vrouw, omdat zij *bang* is voor een tweede zwangerschap’. - - Ja, *dat* alleen hield die vrouw tegen van het volbrengen van haar echtelijken plicht, een laffe, kinderachtige *angst.* En toch, - haar man, die zichtbaar onder den pantoffel zat, was daarvan angstvallig overtuigd - *als* hij zijn troost ten slotte elders zocht bij eene die niet ‘bang’ zou zijn voor eventueele gevolgen, dan zou zij hem nooit vergeven, dan zou zij hem overal uitkrijten als den misdadigen zondaar bij uitnemendheid, den vernieler van hun huiselijk geluk.

Want, juist dáárom zeide ik hoe *dat* geval mij zoo byzonder droevig voorkwam, *zij* was héél tevreden met haren om hárentwille zich tot kuisch leven veroordeelenden echtgenoot. *Zij* bekommerde zich niet, om zijne folteringen noch om haar eigen schuld aan hem. Zij had een kind, een thuis, een geachte positie in de maatschappij; alles dóór dien man, dien *zij* het leven tot een hel maakte! En zij zou heel beleedigd-verwonderd zijn geweest, hadt gij haar durven zeggen dat gij haar gemeen en onzedelijk vondt. Toch, m.i. *was* zij dat, *zij* veel meer dan de eene of andere op straat zich voor haar oogenblikkelijk plezier aan 'n toevalligen man gevende vrouw, om van die zich voor geld *moeten* verkoopen niet eens te spreken.

Wij weten allen wat uit Koning Milan is geworden; óók een, die zijn geluk is gaan zoeken bij maîtresses die - Koningin Natalies eigen ‘Mémoires’ zijn dáár om het ons te vertellen, - zoover ging ten slotte, dat hij, onder de oogen zelve zijner wettige vrouw, de Koningin, een favorite onderhield, welke door de eerstgenoemde, de driftige Natalie, ten slotte met een rijzweep uit het Paleis is gejaagd. Wij weten óók allen, dat Natalie, evenals elke andere vrouw, in zoo'n geval, degene is geweest, die werd beklaágd, en werd gelijkgegeven, en dat hare, eindelijk door haar man dóórgezette echtscheiding, in de oogen van Europa was een verachtelijke misbruikmaking van macht zijnerzijds, waarom men met háár moest medelijden hebben, niet met hem. Toch, wie leest onpartijdig de geschiedenis, hij zal moeten

erkennen, dat Natalie-zelve heeft *gewild* haar ongeluk, en dat zij veel meer heeft betreurd daarin het verlies van een *troon* dan van haar *moederschap.* Juist omdat George Georgewitch zeer onpartijdig zich stelt in deze geheele zaak, en erkent zelf hoe *hij* het was, die de veel-besproken acte van echtscheiding, door den Aartspriester, eigenhandig uitgevaardigd, eigenlijk ontwierp om Milan te helpen, juist omdat de ex-minister zich bij deze feitenerkenning stelt veel meer nog op het standpunt van aanklager van Milan, wiens echtscheiding hij af keurt, dan van Natalie, juist dáárom kan men wèl aannemen dat *zijn* getuigenis waarachtig is en betrouwbaar! Welnu, dan moet men voor de zooveelste maal erkennen: *achter* de schermen is de vrouw veel machtiger, veel invloedrijker, beheerscht zij veel afdoender het lot, *èn* van personen, *èn* van geheele rijken, dan welke man misschien ook! Helaas, dat zij zoo dikwijls van dien alles beheerschenden invloed, juist op dit speciale gebied, misbruik maakt om te zijn niet des mans goede maar zijn *kwade* engel!

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Ter bespreking toegezonden.

De Tijdspiegiel, zeven en zestigste jaargang, is, onder een nieuwe redactie, die van **Dr. J.H. Valckenier Kips,** overgegaan in handen van den heer L.J. Veen, Amsterdam, als uitgever. De nieuwe redacteur opent de aflevering met een praatje waarin hij, evenals ik het ook reeds zoo dikwijls deed, dringend den inzenders verzoekt bij hunne bijdragen te willen insluiten de postzegels voor eventueele terugzending of particulier antwoord, daar hij 'liever niet door de heeren medewerkers tot den bedelstaf wil worden gebracht.' -

Het praatje treft door den oorspronkelijken toon, zoo geheel anders dan de geijkt deftige, niets zeggende, welke gewoonlijk in ons vaderland wordt aangeslagen bij zulke gelegenheden. - Dat Stijn Streuvels met zijn Kerstvertelling: Het Kerstekind deze Januari-aflevering siert belooft veel voor het vervolg. Rochussen geeft een studie over Brieux's Suzette. Het geheel maakt den indruk dat De Tijdspiegel in goede handen is. -

De Vorstenschool, drama door **Multatuli** (uitgever: maatschappij voor goede en goedkoope lectuur, Amsterdam). - De Vorstenschool van Douwes-Dekker is te overbekend, om hier een bespreking te behoeven. Interessant echter is de voorrede van mevr. Douwes-Dekker-Schepel, omdat zij omtrent de opvoering van het drama, etc., bijzonderheden vermeldt, welke wij jongeren niet mee maakten, ons dus niet precies herinneren. Ook wordt de uitgave aangenaam verfraaid door een portret van Multatuli en een van mevr. Tartaud-Klein als 'Louise', waarop zij zeer gedistingueerd-eenvoudig aandoet.

Levensrozen, door **H. Knippenberg** (firma M. Alberti, Gulpen). - Deze gedichtjes schijnen mij meer geschikt voor den huiselijkenen familie-kring, dan om opgang te maken in het publiek.

Wat de jeugd van hare leiders verwachten mag, door **C.L. Torley Duwel** (Rotterdam, bij W.L. en J. Brusse). - Dit is een malle brochure, over het nut van sport, waarbij de Dordtsche synode en de rechtzinnige 'huichelaars' plotseling te pas worden gebracht om hen uit te schelden. Voor den auteur schijnt mij een koud-water-behandeling absoluut aanbevelenswaardig; het lichaam, waarover hij het zoo ontzettend druk heeft, zal dat in zijn geval zeker hoogst dienstig zijn.

Een boek, door **Jan Feith**, uitgevers W.L. en J. Brusse, Rotterdam. - Dit, tot Brusse's 35 ct. uitgave van gele omslagjes behoorende verhaal is m.i. een van de beste dingetjes, die ik las van Jan Feith; het is vlot en teer geschreven.

Verklarend Handels-woordenboek, door **D. Smit**, Bibliothecaris van het Leesmuseum te Amsterdam, (uitgave van H. Meulenhoff). Een woordenboek als dit kan niet anders dan met blijdschap begroet worden, dunkt mij. Het maakt den indruk van met zorg te zijn bewerkt, en geeft zeer uitvoerige verklaringen hier en daar.

Goede-Manieren, door **Jonkvr. H.A. Rappard,** uit het Engelsch bewerkt (uitgave van P. Visser Azn, Haarlem). Deze zeer vele nuttige en ware wenken bevattende beschouwingen zullen, hoop ik, in een andere rubriek nog nader worden besproken. Ik wil er alvast dit van zeggen, dat ik er veel in vond omtrent 'goede manieren', wat tegenwoordig hoe langer hoe meer uit het oog wordt verloren of onnoodig geacht, en wat toch behóórt tot de echte, de innerlijke beschaving. - Het is treurig maar het is waar, dat daarom zulk een uitgave als deze een *heel aanbevelenswaardig* cadeau mag heeten voor menig jongmeisje en jonge-vrouw - en óók voor menigen man!

Tropen-Studies, door **J. Hora Adema** (uitgever Meindert Boogaerdt Jun., Zeist). Indien J. Hora Adema van de machtige tropenwereld niets anders en niets interessanters weet te vertellen, dan de hoogst banale oppervlakdigheden door hem in dit dunne boekje brutaalweg betiteld als tropen-*studies*, dan waarlijk had hij beter gedaan zijn indrukken in portefeuille te houden. Er zijn er te velen, die het beter en mooier weten te vertellen wat zij zagen, en wat er in hen omging daarbij. Dit is 't gewone gevertel van elken reiziger.

Van Geen Familie, door **Marie Metz-Koning** (uitgever Meindert Boogaerdt, Zeist). Het latere werk van Mevrouw Metz-Koning heeft niets meer van den teeren sprookjesstijl, en de daarmee verwante eigenaardige gedachtenwereld, waardoor zij haar eersten opgang maakte. Zij schrijft in: Van Geen Familie een verhaal als elke andere schrijfster van maar éénig kunnen het vermag, en waarvan het slot onwaarschijnlijk en slechtgesteld aandoet.

In Zilver Gevat, door **C.N.** en **A.M. Willianson,** uit het Engelsch, uitgever P. Visser, Haarlem. Deze bekende Engelsche auteurs van uitspanningslectuur, hebben een boeienden

roman samengesteld voor hun soort van publiek, die, in 437 dicht-bedrukte bladzijden, heel wat te lezen geeft op zéér onderhoudende manier.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Boeken, brochures, etc. welke niet tot nadere bespreking in aanmerking komen.

Wereldgeschiedenis (uitgever: uitgevers-maatschappij Vivat, Amsterdam), per afl. 50 ct.

De Nieuwe Gids, Dec. en Jan. afl. (uitgave Electrische Drukkerij Luctor et Emergo, den Haag).

De Beweging (uitgegeven door N.V. Amsterdamsche Boekhandel, Amsterdam), Jan. afl.

De Auto. - afl. Jan.

Engel en Demon (Lotus-serie) uitgave Hollandiadrukkerij Baarn).

Hom: Maandblad, uitgever La Riviére en Voorhoeve, Zwolle.

Jubelklanken bij de geboorte van een Prinses uit het Huis van Oranje-Nassau (uitgave van de Nieuwe Apeldoornsche courant) door Fabies (K.H. Kirberger).

De Liefde Sticht, almanakje voor 1910 (Amsterdam, van Holkema en Warendorf).

Alg. Ned. Vrouwen-vereeniging Tesselschade: De opleiding, de positie der kinderjuffrouw, haar salaris, etc., door G.J. Reijers, Arnhem.

Het Huis Oud en Nieuw, uitgave van Ed. Cuypers: Amsterdam, afl, Dec.

De Natuurvriend (Vierde Jaargang) uitgever K.H. Beijlevelt, Eefde.

Toerekenbaar?
door Mevr. Ovink-Soer.
(Vervolg van No. 30).

Zielsvergenoegd zat Gretel Hünert met haar meester en meesteres in den trein, die hen naar Holstein voerde, waar de familie voor den geheelen zomer kamers besproken had in het voornaamste hotel in die streek de ‘Holsteinische Schweiz.’ Na rijp beraad en langdurig overleg met den dokter was de keuze op deze ‘Sommerfrische’ gevallen, daar de geheele omtrek, voor een patient als de baron, scheen uitgezocht.

Heerlijke meren, prachtig woud op effen terrein zoodat de boottochtjes konden afgewisseld worden door kalme wandelingen in de opwekkende lucht. 't Hotel lag op zichzelf door dennebosch omgeven, aan de breede Kellersee. Toch was het er niet stil of eenzaam, want de ‘Holsteinische Schweiz’ had een goeden naam en werd druk bezocht; 't komen en gaan der vele loge's zou den baron een aangename en gezellige afleiding geven.

Toonde de kamerheer zich zeer ingenomen met de beschikking zijner vrouw, Gretel leek wel half dol. Ze kon den dag van vertrek bijna niet afwachten. Goddank, nu kwam er ten minste tijdelijk eens een eind aan het saaie suffe leven in het half ingeslapen stadje, waar alles steeds den zelfden ouden gang ging, maand in, maand uit. Heerlijk nieuwe gezichten te zien, nieuwe toestanden te leeren kennen. De kamerheer moest zooveel mogelijk onder de menschen zijn, had de dokter gezegd, en het mevrouw van Hohenheim dan ook bepaald afgeraden zich op de kamer te laten bedienen zooals ze eerst van plan was geweest.

De familie moest met de andere gasten aan de table-d' hôte eten. De kamerheer was hiertoe best in staat, (al beefden de handen een weinig) tusschen Mevrouw en Fräulein in gezeten, die immers konden helpen waar 't noodig bleek.

Aan de table-d' hôte eten, dat bracht voor Gretel mee: zich elken dag zoo mooi mogelijk maken, aanzitten tusschen heeren en dames, en alles doen om de opmerkzaamheid te trekken. Misschien kreeg ze wel een aardigen tafelbuur naast of over zich met wien ze naar hartelust zou kunnen coquetteeren. - Terwijl al deze lichtzinnige kinderachtigheden in Gretel's hoofd rondspookten, was ze één al gedienstigheid voor hare reisgenooten. Er waren geen andere reizigers in de coupé, van welke omstandigheid 't gezelschapsjuffertje gebruik maakte om in zenuwachtige opgewondenheid geen oogenblik op haar plaats te blijven zitten.

Nu eens moest 't ééne raampje dicht, dan 't andere, even later wipte ze op een der banken om uit 't net een koffertje of tasch te halen en deze geheel doelloos open en dicht te sluiten, naar dingen zoekend, die niemand noodig had.

‘Houd toch op, Fräulein,’ verzocht Mevrouw von Hohenheim kribbig, ‘U maakt ons doodmoe met al die onnoodige drukte,’ en bij zich zelve dacht ze: ‘Wat zal 't daarginds geven, terwijl Fräulein zich nu al zoo onwijs aanstelt. 'k Voorzie weer een massa ergernis.’

Om haar man 't trappen klimmen te besparen, had Mevrouw von Hohenheim kamers genomen in het ‘Schweizer hof,’ een ‘dépendance’ van 't hotel, waar de eerste étage door een soort glooiende brug met den gelijken grond verbonden was. Men had hier geen uitzicht op 't meer, doch keek in 't bosch, een nestje van groen, waaruit de lekkere dennegeur de kamers binnen stroomde.

Mevrouw von Hohenheim zou gaarne den tijd, dat men thuis was, in hunne eigen kamer

zijn gebleven, waar men op 't mooie balcon (aan 't vertrek annex) bij goed weer vrij en rustig zat. Doch hiertoe was de kamerheer, die altijd menschen om zich heen wilde zien, niet te bewegen.

Van 't eerste oogenblik af aan toonde de baron zich zeer tevreden in de nieuwe omgeving, en al spoedig voelde hij er zich geheel en al thuis.

De dagelijksche boottochten met het stoombootje of de kleine motor, rond de Keller See, de minuten lange wandelingen vlak bij huis in het bosch, of het urenlang stil zitten kijken naar het gebeuren op den grooten weg vóór 't hotel, met een en ander waren zijn dagen geheel gevuld, en dit zeer naar zijn genoegen.

't Was een zaak van gewicht, door zijn vrouw of Fräulein begeleid, naar een der omliggende plaatsjes, Gremsmühlen of Malente, te gaan, om er de winkels te bekijken en kleine inkoopen te doen.

't Evenement van den dag bleef echter de table-d' hôte en het beetje toilet, dat hij er om één uur voor placht te maken, nam de kamerheer zeer ernstig op. Fräulein Gretel moest nauwkeurig toezien of de scheiding in het dunne, verkleurde haar wel goed recht was, of de mooie dasspeld, waarvan de steen zijn familiewapen toonde, behoorlijk in het midden zat. Welgevallig staarde hij naar den schitterenden edelsteen aan den vermagerden ringvinger en schoof hem aan den wijsvinger, waar hij beter paste en ook meer in 't oog viel.

Dan sukkelde de oude heer opgewekt naar de eetzaal, zeer trotsch, dat hij gelijkvloers nu meestal zonder steun kon gaan. Zorgzaam en liefdoend als een dochtertje, bleef Fräulein Hünert, den kamerheer op zijde, hielp hem bij 't zich zetten en 't servet voordoen, vulde zijn glas met ciderwijn, en gaf hem vork of lepel in de hand.

En intusschen blikten de donkere schìtteroogen overal rond of de andere gasten 't wel opletten met hoeveel geduld en zorg zij haar meester aan alles hielp. De table d'hôte was ook ook voor Gretel 't glanspunt van den dag. Wat een aardige menschen had ze aan tafel reeds leeren kennen! Men hield haar bijna altijd voor de volwassen dochter van ‘Herr und Frau’ von Hohenheim. En als ze dan eenvoudig en bescheiden verklaarde: ‘O neen, ik ben maar de gezelschapjuffrouw van Herr Kammerherr,’ dan wist ze wel, dat ze den gunstigen indruk, dien ze reeds gemaakt had nog verdubbelde. Een klein flirtpartijtje had ze ook al achter den rug. Jammer dat 't knappe joodje nu zulk een eind van haar af zat, en ze hem zelden of nooit meer sprak. Gretel was er van overtuigd, dat Frau Baronin deze verandering van plaats bewerkt had. Want op een middag, toen de jonge man (nogal brutaal) haar voetje drukte, had Frau Baronin, naar haar zakdoek bukkende, juist onder tafel gekeken, en haar gezicht was zoo scherp als dat van een roofvogel.

Den volgenden dag zat een oude, doove dame naast Gretel. 't Meisje toonde volstrekt geen verbazing of rancune (met haar slimme tactiek zich een ieder tot vriend te willen maken.) Ze nam zooveel mogelijk notitie van het oudje, schreeuwde haar 't antwoord op iedere vraag duidelijk toe, bewees allerlei kleine attenties aan de oude, eenzame dame en stal haar 't hart.

Och, wat een charmant schepseltje was die Fräulein van de familie von Hohenheim, een geboren verpleegster! Met hoeveel geduld en toewijding verzorgde ze den kamerheer. 't Was aandoenlijk om te zien. De familie mocht haar wel in waarde houden.

Nu de ziekelijke baron scheen dit ook wel te doen. Hij ging met 't gezelschapjuffertje om als een vader met zijn dochter.

Maar Frau Baronin behandelde 't lieve meisje lang niet altijd aardig. Meestal sprak ze bevelend en kortaf tegen Fräulein, liet haar erg voelen, dat zij meesteres, de andere ondergeschikte was. En wat moest dat arme kind draven!

Fräulein scheen eeuwig haast te hebben.

Zoo vlug als een elf vloog haar rank figuurtje heen en weer. 's Avonds in de récréatiezaal, als iedereen rustig zat te lezen of te spelen, zag men haar voortdurend af en aan loopen. Eerst ging ze vruchten halen, bij den boekhouder expres voor den kamerheer besteld, wipte weg nu eens om een bord dan weer om een mes te krijgen. Hier een praatje, daar een ander oponthoudje.... de barones keek knorrig. Fräulein kreeg voor al haar moeite nog een standje toe, als ze met het verlangde aan kwam dragen. En ze zei nooit één onvriendelijk woord terug, het lieve zachte duifje!

Treurig toch, afhankelijk te zijn, en de booze luimen te moeten verdragen eener trotsche meesteres; dubbel hard voor dit gedweëe innemende schepseltje.

De meeste logé's deelden de meening der oude dame: Fräulein Hünert was een snoesje,

de kamerheer een beklagenswaardige, goede man, ieder innemend door zijn hoffelijke beleefdheid, doch de barones kon men niet uitstaan. Men vond haar trotsch, koel en teruggetrokken tot bij het onbeleefde àf.

(Wordt vervolgd).

Correspondentie van de redactie met de abonnés

De redactrice van de Holl: Lelie brengt ter kennis van de lezers van dit Blad, dat zij géén manuscripten, of brieven, haar naar aanleiding der redactie-aangelegenheden toegezonden door niet-abonnés, kan beantwoorden langs **particulieren** weg. De correspondentie in dit Blad dient zoowel tot de beantwoording van brieven, als tot de mededeelingen betreffende aangenomen en geweigerde bijdragen, en zij, die zelve geen abonné of abonnée zijn, kunnen dus niet verwachten langs een anderen dan den correspondentie-weg te worden beantwoord. Wanneer zij door leesgezelschapkring, of samen-lezen, of op welke wijze dan ook, gelegenheid kunnen vinden de correspondentie-rubriek te volgen, dan is de redactrice bereid hen dáárin te beantwoorden.

Op dezen regel wordt voortaan *géén uitzondering* meer gemaakt, en afzonderlijke nommers, correspondentie-antwoorden aan niet-abonné's behelzend, worden **niet** meer toegezonden.

REDACTRICE.

P.S. Het spreekt van zelf, dat deze regel alleen geldt voor eerstbeginnenden, èn voor briefschrijvers die in de corr: rubriek thuishooren.

H.v.H. - - Ik vond het zoo aardig weer eens van U te hooren, dubbel aardig, omdat het mij met U óók is gegaan als met *P.J.B.* (zie vorig nummer). Juist was het mij door het hoofd gegaan, dat ik van U in heel lang niets had gehoord, en zie..., daar komt Uw brief van 13 Dec. Innig leed doet het mij natuurlijk te vernemen, dat een zoo droeve reden U weerhield te schrijven; gij moet U wèl eenzaam voelen nu, dat kan ik mij begrijpen. Aan den anderen kant echter waart gij wèl bevoorrecht haar zoo lang te hebben behouden. - Ik vind het *onverwachte* van zulk een slag altijd zoo dubbel hard; wat gij echter schrijft van het harde voor vrouwen, die voor haar brood moeten werken, in dat bijzondere opzicht dat zij daardoor niet bij hunne zieken kunnen blijven, ja, in zekeren zin ben ik dat met U eens, maar, aan den anderen kant, *die* hardheid blijft toch voor den buitenshuis arbeidenden man 't zelfde, die is toch óók graag bij zijn zieken. Wel vind ik dat de voor haar *plezier* buitenshuis arbeidende vrouw juist om al zulke redenen een groot onrecht begaat aan de van haar afhankelijke achterblijvende huisgenooten, welke op hare verpleging zijn aangewezen.

Ik ben het heelemaal met U eens, dat, van achteren-af beschouwd, werken *moeten* in zulke rouw-dagen misschien een geneesmiddel is, maar ik moet erkennen dat ik-voor-mij nooit zoo zeer de ledigloopers en de rijkaards benijd, dan juist waar het *zulke* omstandigheden geldt. Ik herinner mij hoe ik hier in dit Blad een boek van Mevrouw van Gogh, meen ik, *Moeder*, als ik mij goed herinner, besprak, waarin mij juist de aanhef zoo trof als zoo wáár gevoeld om die ellende van het, te midden der diepste droefheid, moeten denken aan finantieele zorgen, aan het: Hoe moet ik leven.

- Arme H.v.H. Uw eenzaamheid daarna schijnt mij zóó vreeselijk. Ik erken dat ik mij niets ergers kan denken, dan zulk alleen-zijn, - en daarom in Uw geval onmiddelijk in pension zou gaan. - Neen, de slechte tijd, dien ik doormaakte met mijn hartverergering, was niets vergeleken bij Uw leed, daarom wil ik, alleen U dankende voor Uw vriendelijke woorden dienaangaande, daarover niets zeggen. - Gij vraagt mij mijn oordeel over die bewuste zaak. Om U niet te verraden, gelijk gij terecht wenscht, ben ik dus kort. Ik *ken* wat gij bedoelt met betrekking tot het U gedane voorstel, en ik raad U aan het aan te nemen. - Neen, ik vind Uw wensch niet '*laf*' (men moet zelf weten of men in zoo'n geval het niet of wel durft (begrijpt gij mij?) Lafheid zie ik er slechts in als het persoonlijke aanvallen op een ander geldt. - Het klinkt bijna vreemd deze correspondentie met een felicitatie te eindigen, waar zij begon met een condoleantie, maar ik geloof toch wel dat die niet mag uitblijven, waar het het slot geldt van Uw brief. Juist *nu* doet mij voor U dat prettige zoo dubbel véél genoegen. - Ik schreef U een briefkaart. Hebt gij die ontvangen? Het is nu met de post een lastige tijd, nu alles in de war is.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Bericht.

Wegens plaatsgebrek moest de **Gedachtenwisseling** van **H. van Holk,** alsook die van **Frederike Armbrust** blijven liggen.

REDACTRICE.

Sluiting red: ged:

9 Februari 1910.
23ste Jaargang.
No. 32

Berichten.

Het adres der redactrice is te **Nice (Frankrijk) Villa St: Anne, Rue Michelet.** Zij raadt echter aan voor háár bestemde brieven en stukken, (ten-zij in spoed-gevallen), te zenden aan den uitgever (in gesloten enveloppe aan háár geadresseerd); met het oog op de daardoor **gróótere** zekerheid dat niets k a n wegraken.

REDACTRICE.

Present-exemplaren en Bewijs-nummers zijn aan te vragen bij den uitgever van dit blad, niet bij de redactie.

Beklag over correctie- of drukfouten heeft de betreffende te richten tot den uitgever, niet tot de redactie.

Zij, die zonder abonné of lezer te zijn van de Holl. Lelie de redactie lastig vallen met de toezending van manuscripten of brieven, hebben het zichzelf te wijten, wanneer zij geen particulier antwoord ontvangen; de beantwoording van een en ander geschiedt door de corr.-rubriek in dit blad, behoudens die gevallen van uitzondering die de redactie om welke reden dan ook persoonlijk uit beleefdheid maakt.

Zij, die hunne manuscripten bij weigering terug verlangen, worden verzocht hunne behoorlijke frankeering terstond in te sluiten en hun juist adres terstond op te geven.

Zij, die met de redactie correspondeeren in de Lelie onder welk pseudoniem ook, worden verzocht zoowel dit pseudoniem als den eigen naam onder elken brief te herhalen, daar het onmogelijk is alle pseudoniemen te onthouden bij een zoo uitgebreide correspondentie.

Anonyme brieven worden niet beantwoord.

REDACTRICE.

I.

In de trotsche zuilengangen,
van het oud vertrouwde woud -
heeft een liedje van verlangen,
mij bevangen,
dat mij stil gevangen houdt...

Door de looverstille zalen,
waar ik eens met liefste ging,
voel ik eenzaam en verlaten,
mij gelaten -
droef door de herinnering...

Nu de kleine vogels zingen,

wijsjes uit voorbije tijd -
kan ik niet de smart vergeten,
door 't weten,
één is er, die medelijdt...

In de trotsche zuilengangen,
van het oud vertrouwde woud -
heeft een liedje van verlangen,
mij bevangen,
dat mij stil gevangen houdt...

II.

Het was een dag, van wilde smart,
een dag, van groote ellende,
een dag, van lijden en van leed...
een dag, die iemand nooit vergeet,
toen 'k zélf mij zelf niet kende.

Daar was verlangen in mijn ziel,
onstuimig zonder ende,
verlangen, om mijzelf te zijn,
verlangen, heel dien valschen schijn,
woest van mij af te wenden.

III.

Ik heb je lief, als een moeder haar kind
als een vrouw, die zich over wil geven -
ik heb je zoo lief, dat 'k 't schande vind
met jou niet één leven, te leven.

Ik hoor zoo bij jou - en jij hoort zoo van mij,
dat kan maar geen mensch gelooven,
die denken, wij leven gelukkig en blij
een leven van schandlijke logen.

Maar leugen is wel - het schandelijk doen
dat de wereld nu met me gaat spelen
en schande is, dat ik nu leef in fatsoen,
zóo láng - - tot het mij gaat vervelen...

IV.

In 't innigst van zijn wezen,
heb ik mijn lief aanschouwd.
Nu kan 't niet anders wezen,
dan dat ik van hem houd.

Nu kan 't niet anders wezen,
dan dat ik door hem lijd.
Hoe of 't ook zal wezen,
Hij is gebenedijd...

X.

‘Om de eere Gods.’
Roman door Anna de Savornin Lohman.
(Vervolg van No. 29).

IX.

‘Ach ja,’ - - antwoordde mevrouw Horstenboer met een lief gelegenheidsgezicht - -
‘het is een zware tijd geweest voor ons verleden jaar - maar het verblijf in het Zuiden

heeft mijn man énorm veel goed gedaan, énorm veel, - - en ik ben zóó blij dat hij nu een zooveel rustiger werkkring heeft gekregen als lid van den Raad van State.' - -

Zij zei het, met zoo'n brutaal negeeren van de aan iedereen bekende praatjes, door de anonyme brieven-historie rondverspreid, dat haar heele kennissenkring eerbied had voor haar zich er doorheenslaan, als ware er niets gebeurd. -

Horstenboer ook, die, door zijn lange afwezigheid, eerst in den afgeloopen winter, later gedurende de algemeene reis- en trekperiode van den zomer, rekenen durfde op het van lieverlede in 't vergeetboek raken dier historie, had zijn vroeger aplomb van jovialen goedhartigen pretmaker weer hernomen, plaatste weer onschuldige complimentjes aan de jonge meisjes en van een gewaagder soort aan knappe getrouwde vrouwen, bewoog zich in de Haagsche salons net even gemakkelijk en op zijn plaats als voor zijn 'bêtise' - zooals hij het gebeurde onder vertrouwde heeren-vrienden glimlachend noemde. - -

Het was op de receptie van 'Mary' van Helder en Sjoerd Eduma de Witt, en mevrouw Horstenboer, haar pijnlijk bezoek bij Excellentie Eduma de Witt nog niet vergeten, had er wel een klein beetje Schadenfreude in, dat die Eduma's, die altijd alles meeliep, zooals nu weer dat minìster-worden van hun schoonzoon Stinia door de stomme streken van háár man, op hun beurt eindelijk óók's 'n vervelend iets te slikken kregen. Ze gunde 't hun, - terwijl ze allerliefst feliciteerde. -

Want, nietwaar, al hadden die van Helders nu ook nog zooveel 'tin'-geld, zooals Geerte Stinia hun fortuin smadelijk noemde, en al wist het meisje-zelve zich heel correct-wel-opgevoed voor te doen, - om die bruine baboe-mama met haar indisch accent haalde iedereen toch spottend de schouders op - -

Je moest er Eduma de Witt met zijn weergalooze handigheid van optreden voor zijn, om je bij de bévues, die 't goede mensch aldoor maakte in gezelschap, zoo goed te houden, zoo als merkte je er niets van -

Meneer van Helder-zelf, roodgenekte, blufferige geld-meneer, schaamde zich óók om de gevolgen nu van zijn zich in Indië hebben laten inpakken door die vrouw. Wie had ook kunnen vooruitzien toen dat hij, op goed geluk uitgekomen, heel vereerd met de gunsten der voor de kleine Indische hoofdplaats rijk-geachte kleurlinge-dochter van een verindischten hollanderplanter, het door zijn verdraaid gelukkig speculeeren in tin in weinig jaren tijds zou brengen tot een kolossaal fortuin! - Toen had hij zijn huwelijk met het dáár om haar geld als een 'dame' geacht wordende bruine plantersdochtertje een heel buitenkansje gevonden, nu echter zat hij er mee, dat zij, zonder Europeesche opvoeding of beschaving, met Indische manieren, en Indische uitspraak, hem een struikelblok bleef voor zijn aspiraties naar Haagschen high-life omgang. -

Zijn Marietje, - sinds ze op kostschool was geweest had zij zichzelve in Mary verdoopt, - had hij het aan niets laten ontbreken om zoo geacheveerd een opvoeding te ontvangen als maar mogelijk was. - Het meisje, met kwijnende Indische oogen en een mat-bleeke teint, en een slank figuurtje een wezenlijk allerliefste verschijning, maakte dan ook naast

Sjoerd een volmaakt ladyliken indruk, - als de papa en mama er maar niet neven hadden gestaan. Want, wat mevrouw van Helder te kort schoot aan blanke gelaatskleur en behoorlijk hollandsch accent, dat werd door haar man geenzins goedgemaakt, integendeel veeleer nog geaccentueerd door zijn blufferigen schreeuwerigen toon van quasi op zijn gemak zijn onder al die groote lui, van elk oogenblik zijn familiariteit met Sjoerd willen accentueeren, door hem op den schouder te kloppen of door, veel luider dan noodig was, hem toe te roepen: 'Eduma, zeg, aanstaande schoonzoon,' - of een dergelijk bewijs zijner intimiteit met de jonkheer-familie. - -

Excellentie Eduma de Witt slikte het allemaal met een gelegenheidsgezicht van heel-blij en heel-opgewekt-zijn. - Hij was nu eenmaal een natuur van: je moet de dingen maar van hun besten kant bekijken, en, uit dat oogpunt, zag hij nu maar alleen op 't immense voordeel van zóóveel geld voor Sjoerd; - de rest moest je voor lief nemen, net als Sjoerd-zelf-ook had gezegd. - Je kon nu eenmaal niet alles tegelijk krijgen in de wereld. 'n Mooi en 'n rijk meisje, nu ja, die is er wel nog hier en daar te vinden, maar bovendien een eenig kind, en gezegend met ouders, die, van louter plezier over den voornamen schoonzoon, bereid zijn zich al bij hun leven uit te kleeden, zóó'n buitenkansje kom je niet alle dag tegen! 'n Paar kleinigheden, die minder prettig zijn, kan je daarbij dus wel voor lief nemen; de plebejische van Helder-naam verdwijnt daarenboven dadelijk onder het jonkheers-kroontje, en, nu ja, die baboe-mama, die heeft toch niet het eeuwige leven! - - Als die er 's niet meer is, dan weet niemand meer wat af van de heele Indische afkomst! - -

Zoo ongeveer had Sjoerd, verlekkerd door het vooruitzicht van een pret-leventje straks op kosten van schoonvader van Helder, die voor zijn dochter een waar paleisje aan den Ouden Scheveningschen weg liet bouwen, met auto-garage en stalling voor paarden, en al wat Sjoerd maar begeerde, heel gemakkelijk de stand-scrupules van zijn vader aan den kant weten te zetten. -

'En Lizzy van der Hooph?' - had die nog even geopperd. 'Ik dacht altijd dat je'...

Sjoerd had er om de schouders opgehaald - 'Ah bah, die leelijke Lizzy met haar mangekheid! Kon hij het helpen dat ze hem naliep waar ze maar kon; onder 't neef- en nichtschap-schijntje hem bijna met geweld wou forceeren tot 'n huwelijk met 'r. - - Ten slotte was 't fortuin van neef van der Hooph maar bescheiden bovendien; als hij zelf er eens uit was, was 't óók uit met zijn Hofvoornaamheid. En dat was daarom ook wel eigenlijk 't eenige wat hij van dien kant kon verwachten, 't een of ander baantje bij een van de Koninginnen, dank zij neefs invloed. - Wat was dat vergeleken bij zijn absolute onafhankelijkheid van geld-aristocraat als hij mooie Mary van Helder nam!' - -

- - Heel wat onhandelbaarder had zich mevrouw Eduma de Witt getoond. Al haar gewone toegevendheid en slaafsche inschikkelijkheid voor haar man hadden haar in den steek gelaten in haar eerlijke verontwaardiging om het met Lizzy van der Hooph gevoerde spel. - -

En toen haar man driftig uitviel:

'Maar geloof je dan dat die kribbige nare meid onzen jongen zou gelukkig maken?' - - antwoordde ze snikkend:

- 'Neen, ik ben er altijd tegen geweest - altijd, dat weet je wel, tegen 'n huwelijk met Lizzy, ook al omdat ze nicht en neef zijn; maar hij heeft haar voor den gek gehouden, uit berekening, dat is slecht, daarop kan Gods zegen niet rusten.' - -

Haar andere groote bezwaar, de volstrekte godsdienstloosheid der familie van Helder, - meneer van Helder was een zwetser-vrijmetselaar, die bij elke gelegenheid zijn verlichtheid uitbazuinde, en om die reden zijn dochter ook niet had willen laten ‘aannemen,’ - was door de handigheid, welke haar aanstaande schoondochter in dezen ten toon spreidde, geïnspireerd door Sjoerd, op taktvolle wijze te niet gedaan; - aangezien mejuffrouw - of zooals men haar reeds noemde in de kringen waarin zij verkeerde ‘freule’ Mary, - zich plotseling had ‘bekeerd’.

Een plezierreisje naar een vriendin in Engeland, ondernomen in de dagen vóór de verloving, was daartoe de geschikte aanleiding geweest. Toen Mary terug kwam, gaf zij overal hoog op van den diepen indruk dien zij had ontvangen van de oprechte vroomheid van Engelsch leven! - Zij ging voortaan naar de Engelsche kerk, zette het door dat haar vader, - in het vooruitzicht der aanstaande Eduma-verbintenis plotseling zeer verdraagzaam geworden in zake godsdienst - zijn toestemming gaf tot haar alsnog in die Engelsche kerk worden aangenomen. - Mevrouw van Helder, al begreep zij er geen woord van, schreide bij die plechtige gelegenheid tranen als hagelsteenen, en vertelde aan iedereen: ‘Zij, Mary, zoo mooi toen - en die dominee, met dat witte hemd aan, zoo prachtig-uitgezien. - - Als die man van mij dat goed vindt, dan moet hij maar veel bij ons aan huis komen, ja?’ - -

- - Mevrouw Eduma de Witt was te naief om niet van harte te gelooven in Mary's ‘bekeering’. Kon die het helpen dat haar vader overal zijn liberale ongeloovige beginselen uitkraaide! Was het niet dubbel aandoenlijk, een echte leiding Gods, dat zijn

eigen dochter, door die logeer-partij in Engeland, weer was teruggebracht aan den voet van Jezus kruis! -

Hare aanstaande schoondochter, die heel veel slag had haar in te pakken, wist haar, door Sjoerd ingelicht hoe zij het moest aanleggen, op dat punt telkens opnieuw in de luren te leggen, door de mooi-gekleurde bijbelteksten die ze zich aanschafte voor haar nieuwe woning, door het duitsche Haus-Segen dat volstrekt boven de deur van haar boudoir moest hangen, door de vriendelijke belangstelling welke zij toonde voor de naai- en bijbel-vereenigingen, die mevrouw Eduma de Witt met ruimen beurs steunde, en waartoe zij-óók verzocht voortaan haar steentje te mogen bijdragen. - - Om die 'bekeering', waarin zij zich onnoozel verheugde, met haar eenzijdig-eenvoudig-bekrompen aannemen in alles Gods leiding, voelde mevrouw Eduma de Witt zich ten slotte zelfs veel verzoender nog met het huwelijk van haar Sjoerd, - die haar op het punt van zijn geloof zooveel stille zorg baarde, - dan haar berekenende echtgenoot.

'Wie weet of Mary niet was voorbestemd, door háár ernst, Sjoerd's frivoliteit in zake godsdienst te beteugelen, hem terug te voeren naar den smallen weg!'

En *zij* zag niet, op deze van te veel en te opzichtige rijk-dom-ten-toon-spreiding burgerlijk-aandoende receptie, de Schadenfreude-glimlach-blikken der coterie van High-Life Hagenaars, die niet hadden kunnen wegblijven om de Eduma's-voornaamheid, maar nu zich wreekten om hun tegen wil en dank hier zijn door de dédaigneuse blikken waarmee zij het veel te opzichtige schreeuwend-pauw-blauw-satijnen toilet monsterden, waarin mevrouw van Helder zich had uitgedoscht, onvatbaar, in haar begeerte te schitteren, voor de raadgevingen, die haar dochter haar had gegeven op het kleeding-punt, behangen met al de juweelen die zij had kunnen aanbrengen, aan haar corsage, haar vingers, haar kapsel, Indischer sprekend dan ooit, zich, in 't vuur van een bevel aan een onhandigen knecht, zelfs vergetend tot een hem vinnig 'ajo' toeroepen, - wat over het gelaat van Excellentie Eduma de Witt een pijn-uitdrukking te voorschijn riep, die aan meer dan één societeitstafel later spottend werd herdacht. -

Mevrouw Horstenboer, heel gedistingueerd als altijd in haar muiskleurig fluweelen robe, met den langen zwart-fluweel jacquette er overheen, van onderen met breed-zwart-bont omzoomd, het lief-glimlachend-gezelschapsgelaat, altijd nog frisch van teint, voordeelig afgezet door het bont van haar revers-kraag, een soort toque van zwart fluweel met witte aigrette op het nog niet vergrijsde haar, drong zich, vóór ze heenging, nog even opnieuw dóór tot waar mevrouw Eduma stond, die als altijd zichzelve verlaten voelde, alleen, onhandig, te midden van zulke feestelijkheden, daardoor met een van de agitatie te roode kleur en in een japon die haar, in haar niet houden van zich veel kleeden, in haar bewegingen hinderde, steeds zwart met wat wit er in aangebracht, in een stijve voorliefde tot vooral niet 'opvallen op haar leeftijd.' -

Mevrouw Horstenboer had haar reeds geféliciteerd zooeven - maar tikte haar nu nog eens op den schouder, vertrouwelijk: 'U was daar net zóó geëntoureerd, lieve mevrouw, maar, vóór ik vertrek, moet ik u toch nog even toefluisteren dat ik zóó blij ben om dat andere voor U - dat van Geerte. - - Ik hoorde het door Uw schoonzuster, mevrouw Holt.' - -

Het moederlijke goedige gelaat van mevrouw Eduma de Witt glansde in eens. - - 'Die lieve mevrouw Horstenboer, die had altijd 'n gedachte over voor 'n ander?' - -

‘Ja, het is een groote zegen!’ - zeide zij, en vouwde onwillekeurig dankbaar de handen. - ‘Wij verwachten het over een paar maanden - en Geerte is zóó wel, gelukkig.’ - -

- - ‘Zij ziet er ten minste uitstekend uit,’ - - verheugde mevrouw Horstenboer zich met haar. - - ‘Zij vindt het zeker óók heerlijk; - - 't was toen zóó'n teleurstelling, - van dien eersten keer!’ - -

Mevrouw Eduma de Witt kon nu eenmaal niet liegen. Zij was te eerlijk-vroom om die wereld-kunst ooit te hebben willen leeren. - En daarom zweeg zij, bijna beschaamd. Ze kon toch niet zeggen de waarheid, dat Geerte er eigenlijk woedend om was omdat ze nu toch weer was opgescheept met een naderende bevalling. En dat net juist nu, nu 't huwelijk van Sjoerd zoo veel feesten van de van Helders beloofde, en Govert-Jaaps ministersschap haarzelve een zoo mooie positie in haar kringetje bood! - Toch, zijn bijna slaafsche onderwerping nu aan haar, om wat ze hem, in haar eerste dankbaarheid dat hij 't had aangenomen, het ministerschap, vrijwillig had gegeven tot belooning, had óók zijn groote voordeelen weer, die ze niet genoeg kon op prijs stellen.! Nooit had hij haar blindelingser vertrouwd dan tegenwoordig; nooit was zij daardoor meer en intiemer samen geweest met Fredi ten Have, die bijna dagelijks haar ontmoette bij tante Holt, of bij Gerty, of op de tennis-club waarheen zij vlijtig ging nu, onder 't beweren er haar jonger zusje Emma, die zij er had ingesmokkeld al was zij nog niet geheel volwassen, om die reden te moeten chaperonneeren.

- - Govert-Jaap zijnerzijds had het heel druk met zijn nieuwen werkkring, beeldde

zich naief in, dat hij wonderwat zou kunnen tot stand brengen, liet zich daarom alles vóórleggen door zijn secretaris-generaal, pluisde elke benoeming, die hem werd voorgedragen, nauwkeurig uit of 't wel alles recht door zee toeging, zonder kuiperij van onverdiende aanbevelingen door ooms en schoonvaders en neven. Zijn secretaris-generaal, die onder Horstenboer eigenlijk de minister-zelf was geweest in alles, die, joviale, niet heel-hoog-timmerende man, zich door zijn Haagsche vrienden liet leiden waar die hem hebben wilden, zonder dat hij 't zelf merkte, zich verbeeldend zelfs dat *hij* eigenlijk leidde en heel onafhankelijk handelde, voelde zich ineens in zijn rechten geminacht door dit zelf-willen-oordeelen-systeem van Stinia. Het gaf botsingen, in-den-weg-leggerijen van den ondergeschikten ambtenaar aan den hoogeren, waarvan deze, van de routine niet nog op de hoogte in zijn hem geheel vreemden werkkring, dikwijls min of meer het slachtoffer was. Menigmaal kwam hij dan thuis van zijn bureau, moe en afgewerkt, ontevreden een beetje om in den minister-raad voorgevallen schermutselingen, en het was hem een troost Geertes opgewekt gelaat aan tafel te zien, haar lachende oogen te ontmoeten, haar vroolijke stem te hooren. - - Zij was nu weer zooals hij haar in het begin van haar huwelijk had bezeten, - - en, sinds hij haar weer moeder wist van hun beider kind, behoorde zij hem immers ook gansch en geheel toe.! - - 'n Korte zalige tijd op De Ekenhuize had hij zich met haar gegund, vroeg nog in den zomer, in Juni. Toen, dat geloofde hij zeker te kunnen zeggen, was het gebeurd. - In die paar weken, volgend op zijn besluit van aannemen, vacantie die hij zich had bedongen vóór hij zijn taak aanvaardde, was hij opzettelijk met haar naar het noorden gereisd, onder de uitdrukkelijke voorwaarde dat zij er alleen zouden zijn, zonder logés, zonder vreemden. - Zij had toegegeven, - in alle opzichten, ook van intiemen aard, toegegeven. - Zij ook had immers een gezond-zinnelijke natuur. De rozen en de jasmijn geurden zoo sterk, - de groote tuin, de stille vredige lanen met hun zwaar geboomte, zij ademden als een heet verlangen naar jong, nieuw leven, - waarvoor zij groeien en bloeien en vruchtdragen zouden. - - Het ontkiemde en ontsproot en ontbotte overal waar zij hun voeten zetten - - - En 's nachts sloeg een nachtegaal; - - 's nachts, als het zoel was van lokkende begeerte-wekkende zomerbedwelming. - -

Daarna, voor langen tijd, was De Ekenhuize gesloten geworden. - Govert-Jaap had geen tijd, had hij zijn vrienden op het dorp gezegd, deze maal er zijn vacantie te komen slijten, moest in den Haag blijven om zich met hart en ziel in te werken in zijn nieuw leven, dat hij zoo heel ernstig opnam. -

Het viel hem ook niet zoo zwaar meer als hij vroeger gedacht had, het aldus verlaten van zijn Goed. - - Zijn gedachten, zijn bestaan, wortelden zich steeds meer in in zijn Haagsche leven; aan den anderen kant echter was op het dorp veel anders geworden, hadden nieuwe menschen vervangen de oude vrienden. Niet alleen tante Stinia rustte op den dooden-akker, oude Bertus óók was haar kort daarna gevolgd, en Govert-Jaap-zelf had hem de laatste eer bewezen, was ervoor over gekomen uit den Haag, tusschen een paar Kamerzittingen in, en de tranen waren hem in de oogen gesprongen, toen hij den tuinman, die hemzelf nog als kleine jongen op De Ekenhuize had zien aankomen, aan zijns ooms hand, thans zag verdwijnen in dat ondoorgrondelijke geheimzinnige graf. - - -*) Het was een stukje van zijn gelukkige

*) Zie No. 14 van 6 Oct. jl.

jeugd weer, dat hij daarmee begroef. Maar, meer nog dan daarom, weende hij op dat oogenblik, omdat hij dien ouden vromen man, die daar werd weggelegd, benijdde diens onverzwakt, tot op het laatste toe in de blijde opstanding zegepralende zekerheid van geloof; benijdde met den reeds in hem kiemenden angst van den wreeden twijfel aan dat alles. - -

En Dina van der Grijp ook, 't lieve vrome dominee-dochtertje, wier zachte, stille, eenvoudige innemendheid als een zon van licht had verspreid over de pastorie, - zon, die niet had vermogen te schijnen in de gemaaktchristelijke omgeving van de Haagsche achterkamer van haren burgerlijk-op-voornamen-omgang belusten oom en diens vrouw, maar die, in haar vaders thuis, op het dorp waar zijn werkkring was, zoo weldoend en verwarmend schitterde, - Dina van der Grijp ook was ver-weg-gegaan, gehuwd met een weduwnaar-zendeling, aan wien men haar op de in zendingkringen gebruikelijke wijze had gekoppeld, omdat hij was overgekomen voor een verlofjaar om een tweede vrouw te zoeken, en zich tot dat doel had gewend tot een paar freules in Groningen, groote steunpilaren daar van het christelijk leven in aristocratischen zin, die er bijbellezingen aanmoedigden, door de daartoe overkomende predikanten bij haar te logeeren, en zendingskransjes organiseerden, waarvan zij zich belastten de voortbrengselen naar de Utrechtsche Zendings-vereeniging over te maken; en die als zoodanig bekend waren met al de christelijke jonge meisjes in aanmerking komend om een geschikte tweede vrouw te zijn voor den lieven Broeder Went. - Hare keuze viel terstond op Dina van der Grijp, degelijk,

zacht, bescheiden, ordelijk-opgevoed meisje. Zij gaf zich lijdelijk. - Er was over het geheel iets heel lijdelijks gekomen in Dina's wezen, sinds Govert Jaap Stinia De Ekenhuize had verwisseld voor den Haag, iets melancholieks bijna, sinds hij er zijn jonge mooie elegante vrouw had ingeleid, en zij die, zelve verlegen en beschaamd, had ontmoet bij ouden Bertus. Dominee van der Grijp en zijn vrouw waren te slechte menschenkenners om oorzaak en verband hier te zoeken. In hunne oogen was ook een man als de landheer, als de Baron, veel te hoog boven hem, dan dat zij het zouden kunnen vermoeden hoe hunne kleine bescheiden Dina zich omtrent hem had illusies durven maken!

Och, dat had ze ook eigenlijk niet gedaan, arme kleine stille Dina! Ze had altijd wel geweten dat Govert-Jaap, de eenige jongen eerst, de eenige man later, die haar hart ooit had doen uitgaan naar liefde, niet was bestemd voor háár, niet zou letten op het heidebloempje aan den weg, dat zoo graag voor hem zou hebben willen bloeien. - Neen, zóó ver van zich wel-omlijnde voorstellingen te durven maken van een vereeniging met hem, was ze nooit gegaan, ook niet in hare heimelijkste gedachten. Ze had alleen maar een groote onbeschrijflijke leegte gevoeld toen hij, na tot Kamerlid te zijn gekozen, zijn verblijf vestigde in den Haag; hare eenzame wandelingen voor armen- en zieken-bezoeken, die ze vroeger zoo heel graag deed, waren haar nu zoo troosteloos voorgekomen, nu ze wist hem niet meer daarbij te zullen ontmoeten, niet meer te zullen hooren zijn vriendelijk: Dag Dina, mag ik een eindje mee opwandelen. - -

En toen was zijn huwelijk gekomen. Ze had er voor gebeden, dat hij heel, heel gelukkig mocht worden, dat God hem een lieve, lieve vrouw, en lieve, lieve kinderen mocht schenken. Och, zoo heel oprecht en innig had ze daarom gebeden. Maar, toen ze Geerte zag, eerst in de kerk, zoo mooi, maar ook zoo wereldsch, en later vooral, bij ouden Bertus, met dien trek van weerzin en verveling, toen had ze geschreid, bitter geschreid! - - Dat was niet de vrouw die ze zìch voor Govert-Jaap had gewenscht, niet diegene die zou worden eens een waardige opvolgster van de vrome, algemeen beminde mevrouw Stinia. -

En daarom, omdat alles hier haar nu zoo onverschillig was geworden, omdat het haar zoo'n pijn deed te zien dat groote gesloten Huis, waar ze eens zoo menigmaal met hem had gewandeld of gespeeld, daarom vond zij het heel best weg te gaan, ver weg, haar Heer te dienen onder de Heidenen, die haar man en zij in Christus naam zouden bekeeren. -

Met hare ouders had zij bij de freules, die o zoo genadig-lief tegen haar waren bij die gelegenheid, mogen dineeren om daardoor kennis te maken met haren haar voorbestemden echtgenoot. Hij accepteerde haar, op zijn acht-en-dertigste-jaar, verouderd reeds door het moordend klimaat ginds, als een ècht buitenkansje dat hem werd aangeboden, dat jonge, bescheiden, innemende, zachte meisje; zij vond hem gelijk aan elken anderen man die niet haar weerzin opwekte, niet beter, niet minder. Hij vertelde interessant van zijn leven ginds, van de groote liefde, die de heidenen, door hem bekeerd, hem toedroegen, vertelde ook van hun naief kinderlijk-groot geloof, zooveel mooier dikwijls dan dat der beschaafden. - En het scheen haar een van God-zelf haar gewezen taak dezen man te volgen, tot een trouwen steun te wezen in zijn moeilijk werk. - Een taak, geen vreugde, leek het huwelijk haar. Maar Dina van der Grijp had met hare levensvreugde afgerekend op den dag waarop Govert-Jaap

uit hare nabijheid ging. Sinds wachtte zij gelooviggeduldig haar levens-‘taak.’ En zij aanvaarde *deze* met vrome blijdschap. -

(*Wordt vervolgd.*)

Gedachtenwisselingen.

I.

Geachte Freule.

De heer F. Domela Nieuwenhuis, te Hilversum, deelt een en ander mede, over de zaak Ferrer.

Veroorloof mij, op dat schrijven eenige (verdere) gedachtenwisseling te voeren.

Burger Domela zegt n.m. dat Ferrer *Vrijmetselaar* was, dit is onjuist. Noch maçon, noch lid van de Sociéta Jésua (Jesuit), was Ferrer.

Daar Domela zegt dat *waarheid* hem gaat bóven verwantschap, zal hij deze rectificatie van zijn schrijven, zeker prettig vinden.

Verder ben ik het met hem eens dat ‘*De Telegraaf*’ geen vertrouwbaar blad is. Nog Zaterdagmorgen gaf dit blad een overzicht uit de roman ‘Om de eere Gods’ zóó flauw en zóó ongepèrsmanierd, dat van een *ernstig* blad weinig sprake kan zijn. Trouwens heb ik immer gehoord dat *De Telegraaf* en *De Courant*, Katholieke ondernemingen zijn; dus zullen *die* geen réalistische romans, noch vrijdenkers als *Ferrer*, ondersteunen, of verdedigen. Maar komende tot de quintessens van Burger Domela's schrijven cursiveer ik waar hij zegt: ‘*dat men hier te doen had met een slachtoffer van het clericalisme.*’

Maar, waarde heer, wàt dacht U dan? Als morgen de anarchisten het bestuursrad in handen hebben dat ze dan de katholieken niet zouden brengen op de folterwerktuigen? En deze katholieken dit wetende, zouden ze nu iemand laten reclame maken *tegen* hun macht, *tegen* hun geloof, *tegen* hun kerk, tegen hun Paus?

Eerlijk wezen, burger!

Vergelijk: de fusileering van Broeksma (maçon) te Johannisburg.

Ferrer was intelligent, maar een stommerik, dat hij niet wist - evenals gij dat wel eens vergeten hebt - hoe vèr hij precies kon gaan.

Een héél gewoon geval. Terecht, zooals de Freule zeide - niet de moeite waard daarover zooveel ophef te maken.

H. VAN HOLK.

II. Ervaringen op Spiritistisch gebied.

Op verzoek van velen, maak ik iets van mijne ervaringen door dit blad in ruimer kring bekend. Ik doe het *nu* graag, daar in den laatsten tijd weer allerlei prikkelende berichten omtrent 't spiritisme in verschillende nieuwsbladen worden opgenomen. Het is het 'papierengevaar', dat meer onheil sticht, dan men oppervlakkig zou meenen, vóóral ook op 't platteland, op de afgelegen streken, waar ontwikkelde lui, verstoken van emoties, sommigen uit nieuwsgierigheid, anderen uit verveling, héél enkelen uit gezonde weetgierigheid, proeven gaan nemen. Welke reden ook, nu ik ronduit voor de waarheid uitkwam en de hoofdoorzaak van mijn zenuwlijden noemde, lokte ik daardoor vanzelf vertrouwen uit en vernam tot mijne verbazing, hoe 'n *massa*, onder alle standen zich er mee ontzenuwen - zoo niet erger. Dronkenschap - Opiumschuiven - Spiritisme.

Toen ik voor 't eerst aan een tafeltje mee aanzat, wist ik niet, dat dit 't begin, een middel was, om geesten op te roepen. Jaren daarna, op eene lezing van den heer Lambers? kocht ik een boekje van Felix Ortt, over 't spiritisme en vernam daaruit, wat het tafeldansen eigentlijk inhoudt. Ik leende het spoedig uit; want precies weet ik, en wist ik, toen ik zelf proeven nam, niet wat er in stond. Ik meen, in hetzelfde jaar nog, begonnen we, nog drie personen en ik, proeven te nemen. 't Gelukte. Eén er-van bleek medium te zijn. Eenige maanden later was ik het. Het trof eigenaardig; doch ik leefde *toen* zeer afgelegen, was meest alleen. Ik zag er geen gevaar in, vond het heel gezellig en gevoelde me minder eenzaam. Toen kwam ook zoo nu en dan door de antwoorden de gedachte in me op: 'dat heb ik zelf wel eens gedacht, naar aanleiding van dit of dat.' Maar - kon ik dan mijne eigene gedachten opschrijven, zonder mij er van *bewust* te zijn? Neen. Dus wel degelijk was mijn arm het voertuig van een onbekend *Iets*. Ik zat *kalm*, nieuwsgierig af te wachten, wat mijn hand zou neerschrijven. Ik vertelde den geest veel en zoo ook op een avond van een brief, dien ik van één mijner zusters kreeg, waarin ze me waarschuwde, dat ik er mee ophouden moest. Het was n.l. héél gevaarlijk en zij noemde een geval waarvan ze gehoord had. Ik vroeg toen: 'is dat zoo, wordt men er ziek van?' 't Antwoord luidde: 'ja.' '*Hoe* dan ziek, *wat* wordt men er dan van', vorschte ik.

'Hysterisch' kwam er. Ik schrok voor *'t eerst* een weinig; doch, gehoord hebbend, van de verschillende beteekenis van 't woord hysterisch, vroeg ik: 'wat beteekent dat woord eigentlijk?' en het antwoord luidde kort: '*gek!*'

Verbaasd zat ik neer. Ik dacht, ik zei: 'en ge hebt me 't niet gezegd, niet gewaarschuwd.' Geen antwoord. Vol vertrouwen dacht ik, dat, als 't mij kwaad zou doen, die geest me er toch niet zou hebben laten inloopen.

Ik moet nog zeggen, vóór ik verder ga, dat ik altijd heerlijk geslapen had tot zoover en me volkomen op mijn gemak gevoeld had en dikwijls gelachen om den man van

mijne kostjuffr., die, als mede-aanzittende *in 't begin*, huiverig zei: ‘'k weet niet, hoe juffer in die kamer slapen durft.’

Ik vertrouwde dus. Vóór dezen bewusten avond zat ik op een middag bij de thee en - ik hield als gewoonlijk een praatje met den geest. Onder meer vertelde ik hem van een gedichtje en las dat voor. Het weinig vleiend antwoord was: ‘bombast!’ ‘Nu ja,’ verontschuldigde ik, ‘'t is ook maar voor eene philippine oplossing; maar dit is toch wáár:

als het êelste wordt
gekwetst door onrechts hand,
dan is d'Hartstocht als een
Engel met het zwaard
Toch - Godsgezant.

Onmiddelijk daarop vroeg ik blij verwachtend: ‘geeft U me dan eens een gedichtje.’ En daar kwam:

‘Es ist bestimmt im Gottes Rath, das du vom Liebsten was du hast, muszt scheiden.’ ‘Dat ken ik wel’ zei ik teleurgesteld.’ - Toen kwam: ‘Du bist wie eine Blume, So hold, so rein, so schön. 's Ist mir, ob ich die Hände.’

Enfin, het bekende gedichtje van Heine. -

En dan altijd: ‘beste kind,’ zoo vleiend, zoo *vertrouwen inboezemend:* Zooals ik dus boven zei: *ik vertrouwde*, *vermoedde geen kwaad;* en ik vroeg dus na het antwoord: ‘gek.’ -

‘*Ik* óók?’ En toen, met zoo'n duivelachtig sarcasme: ‘neen, *jij* niet’ - zóó spottend en later iets vragend kwam daar zóó iets profaans op, dat ik verward, verschrikt voor

zóó'n geest; voor het onverklaarbare, raadselachtige, waarvoor 'k ineens ontnuchterd stond, begon te gillen en - te schreien. Ik was bij mijn bewustzijn, ook die vreeselijke nacht, welke daarop volgde. O, die nacht!

Ik schreef op de muren, hooger, steeds hooger, op mijn lichaam, toen ik uitgeput neerlag. Wat ik schreef en dacht en sprak wil ik niet *alles* publiceeren; doch toen mijn leven mijn geestesoog voorbijtrok, dacht ik: hij weet alles, het is God. 'Vader' zei ik, 'Ja, noem mij vader.'

Ik, arm verdwaald schepsel. Wéér vloog ik op, kreeg pen en papier en schreef en een *schrijnende* stroom trok door mijn wezen; doch, toen ik 't vluchtig overkeek, herinner ik mij nu was 't mooi. Eén regel o.m., en luidde: 'redt haar uit deez' Augiasstal.'

Ik vermoedde niet, dat dit als een profetie was voor mijn leven, een gedeelte althans en een gedeelte in 't beste mijner jaren.

Van dezen nacht verzwijg ik veel, omdat het mij-zelf en nog levende personen, zeer intiem betreft. Alleen dit nog. Toen ik tegen den morgen dacht, te zullen sterven; want ademhalen kon ik niet meer, noch me bewegen; doch ik was bij mijn bewustzijn en opeens werden mijne longen volgepompt, zoo diep, en daarna zeer langzaam geleegd. *Ik* deed het *niet*, *kon* het niet. Iets anders deed het. Ja, *kalm*; nieuwsgierig zelfs volgde ik deze longen-gymnastiek. totdat ik in slaap viel en laat ontwaakte met een gevoel of *ik* dood was en - toch leefde. Het was dien morgen de eerste dag der groote vacantie; en had ik tijd, rustig na te denken en - tot mij-zelf te komen. Het slot van mijn nadenken was dit: niet verder te gaan met 't spiritisme, *blij* er af te zijn.

Maar *toch*, ik *moest* bekennen of ik wilde of niet, dat daar wel degelijk eene macht was, die in mijn voorraadschuur van gedachten, gevoelens, gewaarwordingen op *zijne* manier had gewerkt. En *dat*, die gedachte wilde me niet loslaten. Had ik *toen* toch een mensch ontmoet, aan wien ik alles had kunnen vertellen en die me had kunnen leiden en steunen. Ja, *steun* was ik toen zoo noodig. Nooit heb ik me zoo zwak, zoo hulpbehoevend gevoeld. En daar ik in niemand den *geestelijken* steun vond, dien ik noodig had, kwam ik als van-zelf tot deze gedachte: 'er moet toch een Oorzaak van mijn bestaan zijn, van mij en Die kan toch niet willen, dat ik zóó ten onder ga'.

Zeer verstandig van mij, 'er niets meer aan te *willen* doen'; doch - de geest zal 'k maar zeggen - meldde zich van zelf aan, op tijdstippen, waarop ik hem niet verwachtte, onverhoeds, langzaam nader *sluipend*, den kring steeds nauwer en nauwer om me trekkend, terwijl *ik* er machteloos tegenover stond.

Machteloos in dien zin, dat ik het nader komen niet *kon* verhinderen. O, dat onbeschrijfelijk martelende van het gevoelen nader komen van iets onbestemds vreeselijks, niet wetend, hoe of wat het is of worden zal. Eéns, terwijl ik angstig, vertwijfelend vroeg: 'wat moet ik toch', klonk het sarrend: 'och wat een onnoozel schaapje toch'.

Mijn God, hoe is mijn ziel gefolterd. Als een opgejaagd dier, nooit rustig, *wetend*, dat elk oogenblik de kwelling weer beginnen kon, begon ik reeds, zelfs al was er geene aanleiding, in dien geest te denken, voorstellingen te maken, alsof ik die Onzichtbare en toch zoo sterk waarneembare macht, daarmee op de vlucht kon jagen. Als ik me voornam iets te doen, wat aardig, prettig was, stelde de geest het tegengestelde daarvan onophoudelijk me voor, op elke goede gedachte, op alle goeds

volgde het tegengestelde, totdat ik op 't laatst, als ik, wat ik gewoon was te doen, reeds zelf zenuwachtig het tegengestelde dacht. En, nietwaar? Onze gedachten zijn onze rijkdom of onze ellende.

's Nachts werd ik wakker gemaakt en een heete gloed was *somtijds om* me en een *Kracht stimuleerde* in *mijne stoffelijke hersens* en een bijna omweerstaanbare slaap kwam den strijd vergrooten.

Bovenmenschelijk heb ik geworsteld, om bij mijn bewustzijn te blijven. Eigenaardig is het, dat, iets in me zei als't ware: ‘strijd, strijd, zoolang ge kunt, blijf wakker’, en als ik me ‘op’ geworsteld had, kwam er een glimlach om mijn mond, vrede, kalmte in mij en ik kreeg een korte, doch heerlijke, versterkende slaap.

Ik herinner me, hoe in zulke momenten, mijn lichaam bewogen *werd* en ééns, niet meer kunnende strijden en terwijl er maar geen evenwicht wilde komen, hoorde ik een stem: ‘geef haar vrede’ en nog verbaasd er over, kwam er heerlijk rust in mij.

Doch - eens op een middag aan tafel kwam er zoo'n krachtige aanval, zoo'n sterk, overweldigend, voelbare Tegenwoordigheid

van meer genoemde geestelijke Macht, dat ik in doodsangst bad, bad. Wáárom bad ik wel niet! Om wat ik bezat, om wat ik toen niet noodig had. Doch de spanning verminderde niet. Wanhopig dacht ik: ‘als hier dan toch geesten aanwezig zijn, is er dan niet één goede geest, die me zeggen kan, wat ik moet bidden. En ik hoorde een stem: ‘bid om *Zelfvertrouwen*, **gij bidt te veel.**’

‘Neen,’ dacht ik, ‘geen zelfvertrouwen; doch Godsvertrouwen moet ik hebben.’ Want, zwak, angstig groote behoefte aan steun hebbend, zooals nooit en niets in me gevoelend, die me dit gaf, bij geen mensch die steun vindend en dat alles ontstaan, door het telkens onverwachte terugkeeren van die akelige Macht - vond ik zelfvertrouwen niet het rechte, wat ik noodig had. Wie was ‘ik’? Wie was ‘ik’, eer ‘ik’, ‘ik’ was? Als dat ‘ik’ niet bij machte was die aanvallen te weren, éér ze tot mijn bewustzijn konden doordringen, hoe kon ‘*ik*’ op dat ‘ik’, om me-zelf *vertrouwen?*

Ik gevoelde de Macht en had dien geest leeren kennen, als een cynische, een Mephisto, een koude, kille, spottende wijsgeerige geest, een sophist - die met 't mooiste den draak stak, het Heilige.

Genoeg. Ik wist niets meer te vragen, te zeggen; doch ten slotte; nu, hoe dan ook, *ik wil* niets van onheiligen - doch van den Heiligen Geest *alles* ontvangen.

En nauwelijks had ik die gedachte geuit, of er gebeurde een zoo'n, ja laat me zeggen, Heilig wonder, dat boven alle beschrijving gaat.

Als verheerlijkt zag ik de natuur rondom me!

Zelfs het daglicht was schooner. En in mij? Nog eens - het *is* niet te beschrijven; doch daar werd ik aan woorden van Jezus herinnerd, ik, die niet geloovig was opgevoed, en geschreid had: ‘niemand is zoo ongelukkig als ik. Wie troost mij, geen mensch kan het’ ik kreeg de woorden in de gedachte: ‘en Ik zal U een' Trooster zenden, den Heiligen Geest en Die zal u herinneren, al wat Ik u gezegd heb.’ - Zóó iets! Ik had het nooit, nooit *kunnen* denken, zelfs niet vermoeden en tevens werd het me helder, de groote tegenstelling van den Geest van 't Spiritisme-gedoe en - Deze Geest, zich in me openbarend, op den kreet mijner Ziel. O, die heerlijke Harmonie, dat volkomen Evenwicht, Rustige, Schoone in me. Ik weet nog, dat door de vele gedachten in me, ik óók nog dacht: ‘*dit* is het Eéne Noodige.’

Een schoone tijd van Zieleleven kwam nu. En - ik durfde er toch met niemand over spreken. 't Was ook net een sprookje. Daarbij kwamen nog wond're gebedsverhooringen, waarvan ik schrok en het bidden voor vreemden, begon ik als een groote verantwoordelijkheid te gevoelen. Toen - kwam daar twijfel Was het ook *toeval?* ‘Wie was ik,’ dat ik maar vroeg, zelfs vóór vreemden en het verhoord zag. Kon God dat niet buiten mij? Als ik nu eens niet bad, zou God die menschen dan niet helpen?

Nu kwam er langzaam aan weer onrust - verwarring. De kwelgeest, zal 'k maar zeggen, de cynische Geest liet me niet los. 's Nachts werd ik wakker geroepen en soms zei een zachte Stem, waarnaar ik ingespannen luisterde, mooie zangerige verzen, terwijl een **andere Stem,** op sommige regels daaruit spottend antwoordde; en al luisterende naar die twee viel ik dan gewoonlijk in slaap, om den anderen dag wanhopig te zoeken naar een steun, *in* me wroetend, denkend *hoe* toch uit dat wonderlijke net, *die betoovering*, dat is 't rechte woord, te geraken!

Eens op een avond zat ik echt rustig en prettig te werken; doch daar gevoelde ik opeens, *zonder aanleiding van een gedachte van mij,* '*het*' weer op me afkomen. Ik dwong me kalm te zijn en ging redeneeren. Zéér eigenaardig is het, dat ik toen niet aan persoonlijke geesten geloofde, ondanks alles, en ik dacht: 'zou deze wonderlijke toestand van mij voortvloeien uit mijn, niet in Harmonie zijn met de natuur. Of zou ik onbewust iets leelijks in me hebben, dat ik volgens, een wet naar me toe trok, onbewust?' Nu, indien zoo, ik kon het niet helpen en daar er goeds is in ieder mensch, dus ook in mij, *wil* ik, dat datgene, wat goed in me is, aantrekt en daar ik nu niet scheppen kan volgens de Heilige Natuur, wegens mijn ongehuwd zijn, kan ik toch wel anders scheppen op geestelijk gebied b.v. -

Daar werd het stil om me, zóó stil - een wonder-mooie stilte. Laat me *nadrukkelijk nog verklaren*, dat ik niets verwachtte, wat zou ik ook. Daar hoorde ik een Stem, zóó hemelsch schoon en zacht: 'Rika, hoort ge

mij? Ge krijgt een vers.' Automatisch nam ik pen en papier en terwijl een onbeschrijfelijk geluk, zaligheid me doorstroomde, schreef ik op, wat de Stem, steeds zwakker wordend, me voorzei:

Nu heb ik de Stem van de Stilte verstaan,
Die sprak over '*t Komen*, *het Zijn* en - *het Gaan.*

Nu heb ik de Stem van de Stilte verstaan,
Die sprak over '*t Kiemen*, *het Bloeien*, '*t Vergaan.*

Door Stilte de doode Materie aanschouwd:
Een lieflijk Wonder in Dood m' ontvouwd.

't Omhulsel van 't Wezen ligt dood eens daar neer,
Doch 's Vaders Geest roept het ten Leven eens weer.

Het plantenkleed zijgt op d'aarde dor neer,
Doch 's Vaders-Geest roept het ten Leven eens weer.

Geen - - - - geen sombre Dood,
In 't huis van den Vader, zoo schoon en zoo groot.

Zoo heb ik de Stem van de Stilte verstaan,
Die sprak over '*t Komen*, *het Zijn* en - *het Gaan.*

Ik hoorde de Stem niet meer en - als een blok viel ik in mijn stoel terug. Ik was helder van geest; doch *kon* me niet bewegen. Ik *wilde* en spande me in, nog geen vinger kon ik bewegen - niets. Daarbij angst en verbazing over mijn toestand en 't gebeurde.

'Toen', na een wanhopige gedachte van mij, zei *een*' stem: 'nog een oogenblikje.' O, hoe 'n vreeselijke, vreemde pijn kreeg ik en de tong *werd* mij het eerst bewogen, terwijl ik nog als verlamd in mijn stoel lag. Opeens een schok en ik sprong op. Mijn kostjuffrouw, die eenigen tijd daarna binnenkwam keek me zoo onderzoekend aan, dat ik dacht: ''k zie er zeker vreemd uit' en en toen ze vertrok, zag ik in den spiegel! Wat een prachtig frisch, vol gelaat met schitterende oogen zag me aan! Ik, die n.l. meende, dat ik er wel raar zou uitzien, na zoo'n vreemde ervaring.

In 't kort, - als ik 's avonds rustig zat te werken herhaalde zich het bovenstaande. Vol dankbaarheid jegens God was ik zóó gelukkig als een menschen-kind maar zijn kon en eens op een avond, vol ootmoed, dat God zoo iets heerlijks in mij werkte, me zóó gelukkig maakte, knielde ik, doch, midden onder mijn danken klonk daar een ruwe, harde stem: 'hou op, je knielt voor je-zelf.'

Hoe ik *nu* over alles denk, doet niets af; doch toen dacht ik verschrikt: 'het is de Booze, die me hoogmoedig wil maken.' Nu, dáárvoor maakte ik me niet bevreesd; want diep doordrongen was ik van het feit, dat het mij gegeven werd, ik deed er niets voor. Dus. Op een keer 't was vroeger dan de gewone tijd, 'k was pas uit school, zeide de schoone Stem mij weer iets voor; doch kon 't niet goed meer verstaan en een Stem vroeg me; 'als ge dit nu eens aan man en kinderen moest afstaan?' Het was een oogenblikje strijd in mij. Hoe lief ik toen had, nee, zóó'n geluk als dit. Ik *kon* ik *kon* het niet afstaan. 'Neen', zei ik. - Ik heb nooit die heerlijke Stem weer gehoord, die schoone oogenblikken meer gehad.

Ik sprak over wondere gebeds-verhooringen. Zooals reeds gezegd, dacht ik soms aan toeval en ook werd ik soms als 't ware opgeschrikt door verhooringen, die me deden beseffen, de verantwoording van bidden.

Eens, terwijl het buiten om de eenzaam gelegen boerderij, kil en koud was en ik recht knusjes in mijn gezellige, warme kamer zat, *dacht* ik, vol vrede, over alles en nog wat, óók hoe goed ik het toch had, bij velen, al moest ik werken om mijn bestaan, toch kon ik nu en dan een arme blij maken. 'Ik weet hier niemand meer', dacht ik verder, en ik kon toch nog wel een beetje missen. 'Ik wou dat ik wist, *wie* ik daar nog een genoegen mee kon doen.' Toen - hoe kwam 'k er bij - dacht ik: 'als er toch een geest van Liefde is, die zou me toch wel aan iemand kunnen doen denken. Die is overal. Die weet het toch wel' en pas was deze gedachte geweest of ik hoorde een stem: 'stuur Martje wat.'

Ik schrok en dacht: 'daar is die spirtismerommel weer. Dit moet ik me verbeeld hebben. Ik wou, dat ik daar toch af was. En 't is onzin óók. 'k Zou haar niets durven sturen, zoo maar;' want, de bewuste vrouw had op mij den indruk gemaakt, van wat eergevoelig te zijn. Ik moest er toch maar aldoor om denken, vóóral dit vond ik vreemd, dat ik *niet* aan die vrouw had gedacht; en bovendien zoo vluchtig gekend, dat ik nooit aan haar dacht, óók woonde ze te Winschoten, nog al een eind van me. Dit laatste denken deed me naar één mijner zusters 't bovenstaande schrijven en p.o.g. kreeg ik antwoord: 'hoe vreemd, ik heb een briefkaart van haar gekregen, met de mededeeling, dat ze reeds weken ziek was, niets verdiende, en kortom een onuitgesproken bede om iets. Nu, het bleek later, dat het gezondene zeer noodig was. Ik herinner me zelfs deze woorden nog: 'Martje, Martje, die *durf* ik niets sturen.

In datzelfde jaar meen ik, werd één der ingezetenen ziek. Toen ik op een avond er vandaan kwam, geïnformeerd hebbend naar zijn toestand, bad ik 's avonds voor hem; doch een stem zeide: 'dit is een ziekte tot den dood' en ik kon niet verder bidden. Ik *moet* wel even weer herhalen, hoe naar ik het vond een stem te hooren, het maakte me zoo vreemd te moede, zoo'n gevoel van niet-vrij zijn, dat is 't rechte, geloof ik.

Ik liet eenige dagen achter elkaar naar den patient vragen en telkens bevredigend en 'k redeneerde: 'zie je nou wel, je verbeelding werkt te veel.' Doch eenige dagen verder op weg naar school, daar kwam onverhoeds een 'aanval' zal 'k maar zeggen. Ik worstelde inwendig, fietste door; doch kon 't niet volhouden en ik hoorde: 'G.E. is dood.' In school gekomen, vernam ik van 't hoofd, dat de bedoelde persoon overleden was.

Eens was een vriend van mij op reis met nog zeer velen, vreemden en kennissen. Op den avond van een dag, moest ik maar aldoor aan hem denken en - ik dacht niet mooi. Ik had wel eens gehoord, dat jongelui elkaar meetroonden in een bordeel, dat sommigen gesard werden en om zich een man te toonen, meegingen. Welk een angst. Ik bad zóó innig voor hem en denkend aan alcohol, als hulp der verleiding: 'o, laat hem geen sterke drank nemen, laat hem 't niet *kunnen nemen.* (Ik cursiveer).

Later ontving ik een brief, waarin o.m. het volgende: 'daar waren er, met den verlovings-ring aan, die alle moeite deden me mee te krijgen in "zoo'n huis", ondanks al hun plagerijen en sarren, bleef ik standvastig. Die arme vrouwen, wat worden ze bedrogen.'

En later vertelde hij mij, toen ik polsde, of hij dien dag ook alcohol gehad had en ik deed het schertsend: 'och jij, nee hoor' en toen na een poosje - 'raar, ik was met 'n cognac bezig en ik kon 't niet leegdrinken, ik lustte 't niet'.

Waarom vertelde ik niet, dat ik voor hem gebeden had? Ik weet het niet precies.

Zal ik meer feiten noemen? Neen, want 't kon een propaganda-indruk maken en mijn doel is te waarschuwen voor 't spiritisme. Hoe ik zelf over 't laatste en 't christendom denk, doet hier niets af; doch ik laat hier iets volgen uit de cosmische wijsbegeerte, die mijne gevoelens, omtrent 't spiritisme door ervaringen, precies weergeven:

'Wacht u er voor, u in betrekking te stellen met *wezens der ijlere gebieden*, die ge niet kent, tenzij gij behoorlijk door de orde der hiërarchieën beschermd wordt. Zonder twijfel zijn die wezens niet allen vijandig en velen zijn de aarde en den mensch welgezind. Maar ge hebt in *'t algemeen* geen enkel middel om de *goeden* en *kwaden* te onderscheiden en het beste voor u is, u niet in *avonturen* te begeven, waar gij gevaar loopt het evenwicht van uw zenuwstelsel en uw verstand op het spel te zetten. Laat de Goden in den hemel en bemoei u slechts met *de Aarde*, waar ge ontzaglijk veel werk te doen hebt.'

2.

Wacht u, om *dezelfde reden*, geesten van gestorvenen op te roepen. Het oproepen der dooden is *gevaarlijk* en - afkeurenswaardig. *Als* het slaagt, wat zelden gebeurt in de omstandigheden van hen, die zich aan deze praktijk, onder den naam spiritisme

overgeven, *is het eene schending van de wet der Liefde*; want het verstoort de rust dergenen, die de scheiding van hun stoffelijk zenuwlichaam hebben ondergaan en het kan voor hen *de nadeeligste gevolgen* hebben.

Als het mislukt, wat het normaal geval is, stelt het ons, zonder dat wij het weten, bloot aan de gemeenschap met vijanden, die de gelijkenis van de gestorvenen aannemen en die, door middel van *die* leugen, trachten *om* en *bij* ons te zijn, ons in beslag te nemen en zich meester maken van een *wezenlijk deel van onze krachten.* De ongelukkige die er gevoelig voor is (het medium) zonder steun, zonder bescherming aan zich-zelf overgelaten, verbeeldt zich aan de ziel eens afgestorvenen, de middelen ter harer openbaring te verschaffen. In *werkelijkheid* is hij slechts in gemeenschap met vijanden, die hem *bedriegen*, *uitputten* en *in de war brengen:* Dat is het gevaar der spiritistische séances, die hen, die zich er aan overgeven, zoo dikwijls lichamelijk en geestelijk uit het evenwicht brengen.

Nw. Buinen. FREDERIKE ARMBRUST.

Wat ik door ervaring met dit alles geleerd heb, is het besef van onze macht door de gedachte, 't zij ten goede of ten kwade. Bij den eenen mensch is die gedachte-kracht sterker dan de andere; doch

stelselmatig ontwikkelen kunnen we die Kracht. Ik zeg dit niet als iets nieuws; doch om er de aandacht op te vestigen, als iemand, die door toeval, indien er toeval bestaat, langs empïrischen weg, tot dat weten kwam. Toen de geest eens tegen me zei: ‘ge weet niet, hoe machtig ge zijt’, vond ik dit zoo'n onzin, dat ik er zelfs niet op navroeg. Nu weet ik, dat daarmee de *gedachte-kracht*, zal ik 't maar noemen, bedoeld werd. Ik kan 't niet helpen, dat ik zoo dikwijls treurig denk: ‘waarom sterven er misschien milioenen menschen; wier zielen hier op aarde ruim en krachtig zich ontwikkeld zouden hebben, indien zij zich vrij hadden kunnen bewegen, bewust van hun Macht. De geloovige Christen zal zeggen: ‘de zonde benam hun dat bewustzijn’. En dan *moet* ik antwoorden en vragen; vanwaar de zonde? Indien de *Al*machtige *wilde*, was er geen zonde. *De* Schepper! Dus óók van de zonde? Uit het Heilige? Of - zijn wij zelf scheppers van Zonde?

Het is in het belang der Lelielezeressen zich, bij het gebruik maken van adressen, te beroepen op deze correspondentie in dit blad.

Correspondentie toilet.

Zwitserland. - In Zwitserland, in den zomer, draagt men in ook maar eenigzins rijkere fashionable plaatsen precies dezefde zomerkleeding als bij ons, rokken en blouses, zomerjaponnetjes; zomerwandel-pakken bij kouder weer, etc.

Indien gij en Uw man 's avonds in een hôtel te Bern eet, (ik vooronderstel dit uit Uw brief) dan moet gij daarvoor eenig toilet maken; gij kunt echter ook zeer goed met Uw hoed op aan de table d'hôte komen, met een nette japon of in een wandelpak. - Zou echter Bern een goed middelpunt zijn voor bergtochtjes? Is niet Interlaken, of Thun beter, minder warm?

Gij vraagt: 1°. ‘een dikke of een dunne stof?’ Indien gij daarmee bedoelt voor Uw bergtochtjes, dan moet gij *Loden*stof-nemen; dat is daarvoor aangewezen; bedoelt gij echter voor 's avonds of voor kleine wandelingetjes, of voor dergelijke gelegenheden van gewoon-samenzijn, dan raad ik U aan eenvoudige blouses met een donkere rok en bovendien een lief-gemaakt dun zomerjaponnetje en een mantel of jacquette.

2°. ‘Lichte of donkere kleederen.’ - Indien gij weinig bagage meeneemt, dan beslist alleen donkere, niet gauw-vuil wordende practische kleederen.

3°. ‘Wat voor blouse, zijde of katoen.’ - Indien gij eenigszins kunt neem dan minstens drie blouses, één katoenen, een wollen, een zijden voor 's avonds. De laatste kan het eerst vervallen, gij draagt dan 's avonds de wollen of de katoenen blouse bij Uw wandelpak. Een wollen blouse is voor koud weder *noodig*; een katoenen evenzeer voor warm weder. In Zwitserland is het weder zéér wisselvallig.

4°. ‘Ook een gekleede japon, of is dit niet noodig.’ - Indien gij niet gaat in een *héél* eerste-rang hotel, dan is een ‘gekleede-japon’ onnoodig; ik zou U liever raden aan tafel te komen met Uw hoed op en Uw wandelpak aan, of ook, bij warm weder,

met Uw hoed en Uw zomerblouse en rok, of met Uw hoed en een eenvoudige practische zomerjapon. Een hoed drukt dan uit: ik wil geen toilet maken.

5°. ‘Wat soort hoed.’ - Als gij bergtochtjes maakt moet gij minstens twee hoeden meenemen, een voor de tochtjes, geschikt voor wind en weder, Tyroler hoedje, mâtelot, pet, met reisvoile; en een voor 's avonds en voor gewone wandelingen, deze laatste kan zijn Uw gewone Hollandsche zomerhoed, niet opzichtig, maar wèl naar de mode. Neem vooral een of meerdere reisvoiles mee, voor rijtuigen en tochtjes, om bij wind om Uw hoed te kunnen doen.

6°. ‘Is het goed een corset te dragen als men lange wandelingen moet doen.’ - Indien gij een *goed* corset hebt, zal het U op de langste wandelingen niet alleen niet hinderen, maar zelfs aangenamen steun geven; indien gij het Uwe niet prettig vindt in het dragen, dan zou ik het zeker liever uitlaten, maar nog veel liever vooraf een *goed*-corset mij laten aanmeten bij de firma Huyser, Heiligenweg Amsterdam. - Op bergtochten laat men de corsetten uit voor het stijgen en klimmen; men kleedt zich daarvoor geheel ápart, met heel korten rok, bergschoenen, bergstok, etc. - Uit Uw persoonsbeschrijving leid ik af, dat gij zeker *noodig* hebt een goed corset, ook dat ik U zou raden eenvoudige, niet opvallende kleuren, donkeren hoed. - Ik ben gaarne bereid tot verdere inlichtingen, daar Uw vragen nog al heel ruim gesteld zijn, zoodat het moeilijk was U nauwkeuriger te beantwoorden.

REDACTRICE toilet.

Varia.

Een alleraardigste verjaardag-wensch, dien ik ontving, en met toestemming van den inzender zonder zijn naam mag doen afdrukken, omdat ik hem zoo bijzonder aardiggezegd vind:

Met ons vieren*)
komen wij U ‘gratuliren’;
De twee naast elkaâr
vormen een paar;
dat is toch 't ‘eene noodige’, nietwaar?
Zonder vrouw is de man niets;
met een man is de vrouw iets.
Kan 't U behagen
in 1910 't huw'lijksjuk te dragen,
dan wenschen we U, met *gezonde* dagen,
(hebbe gij daarover nooit te klagen),
weinig last van de huw'lijksplagen. -

*) Deze ‘vier’ waren vier hondjes; - toespeling op mijn eigen viervoeters, twee van ons, en twee van onze Marie.

Denkt ge U gelukkiger met te blijven zooals gij zijt,
met uwe vriendin, en Marie ‘de meid’,
en uwe ‘hondenjongens’ als supplement,
betreur dan maar niet uw isolement
in den huw'lijksstaat,
want, zoolang de vriendschap bestaat,
en 't leven nog bloemen biedt:
rozen, pensées en vergeet-mij-niet,
is men eenzaam, noch alleen,
al zegt men: een is geen. - -
Wij beiden zitten**) in gedachten op 14/1 met U aan,
en laten een ‘geestdriftig’ *Hoch!* voor onze
beste vriendin Anna gaan.

Correspondentie van de redactie met de abonnés

De redactrice van de Holl: Lelie brengt ter kennis van de lezers van dit Blad, dat zij géén manuscripten, of brieven, haar naar aanleiding der redactie-aangelegenheden toegezonden door niet-abonnés, kan beantwoorden langs **particulieren** weg. De correspondentie in dit Blad dient zoowel tot de beantwoording van brieven, als tot de mededeelingen betreffende aangenomen en geweigerde bijdragen, en zij, die zelve geen abonné of abonnée zijn, kunnen dus niet verwachten langs een anderen dan den correspondentie-weg te worden beantwoord. Wanneer zij door leesgezelschapkring, of samen-lezen, of op welke wijze dan ook, gelegenheid kunnen vinden de correspondentie-rubriek te volgen, dan is de redactrice bereid hen dáárin te beantwoorden.

Op dezen regel wordt voortaan *géén uitzondering* meer gemaakt, en afzonderlijke nommers, correspondentie-antwoorden aan niet-abonné's behelzend, worden *niet* meer toegezonden.

REDACTRICE.

P.S. Het spreekt van zelf, dat deze regel alleen geldt voor eerstbeginnenden, èn voor briefschrijvers die in de corr: rubriek thuishooren.

M. B, - Gij geeft geen pseudoniem aan; ik begrijp trouwens uit Uw briefje, dat gij particulier antwoord verwacht. Hiertoe echter is geen reden. Indien ik vroeger met U heb gecorrespondeerd, dan was dit vermoedelijk onder Uw jonge-meisjes-naam; waarom dien dan niet opgegeven? Ik kan nu niet nagaan wie gij zijt. Het is mij eenigzins een raadsel, hoe iemand, die zulk een taak heeft als gij mij beschrijft, toch nog 's avonds de helderheid van hoofd bezit tot geestesarbeid; echter, dat daargelaten, kan ik U niet de minste hoop geven door vertalingen voor de Lelie erbij te verdienen, aangezien ik reeds goede vertalers genoeg heb, zoodat ik er niet meerdere bij aanneem,

**) Deze ‘beiden’ zijn: inzender en diens vrouw.

vooral waar het zulke overbekende talen geldt als fransch en Engelsch. Ook Uw novelle zal ik wel niet kunnen plaatsen; zijt gij geen abonnee, dan moet gij haar s.v.p. niet ter inzage zenden, zoo gij dit wèl zijt, wil ik haar natuurlijk op dien grond bereidwillig beoordeelen.

Jonge Weduwe. - Gelukkig dat ik mij Uw pseudoniem herinner. Gij hebt het namelijk onder dezen brief (van 3 Jan.) niet herhaald; doe dit s.v.p. voortaan. Wijl gij een ander koost dan Uw vroeger kwam mij bijtijds in den zin, dat dit vroegere U heeft verraden. Voor Uw opgewekten brief veel dank. Ik vind dat de uitgever over wien gij schrijft gelijk heeft met dat systeem; dat schreef ik U reeds vroeger. -Ja, nietwaar, dat gedichtje van Lien Gravelaar was goed-gevoeld; meerderen schreven mij er over in den zelfden geest.

Uw vriend mag gerust mij iets ter beoordeeling zenden. - Het bewuste omslag-feuilleton wil ik ook met genoegen ter inzage ontvangen; feuilletons van dien aard worden minder hoog gehonoreerd. Ook dit wordt door mij geregeld, niet door den heer Veen. - Mijne gezondheid is veel beter; echter hebben wij hier in Nice een zeer slecht seizoen. Ik kom reeds spoedig thuis. - Vriendelijk gegroet. Uw kaart beantwoordde ik omgaand (particulier). Ik hoop dat gij haar hebt ontvangen!

J.C. - Voor Uw bijzonder aardige kaart op Nieuw-Jaar dank ik U zeer. Gij zijt geen correspondent van mij, zoodat ik Uw attentie dubbel aardig vind.

Verlangende G. - Ik zal van wege Uw verlangenden brief maar eens heel gauw aan Uw verzoek voldoen, en U heel spoedig beantwoorden.*) Daar gij dat stukje nog zelve in copie hebt, moogt gij het overschrijven, en mij opnieuw zenden, ik wil het dan alsnog plaatsen. Ik begin met er mij over te verheugen, dat Uw ouders U zoo beslist aanrieden mij te schrijven, en om raad te vragen, want zij hebben goed gezien, dat ik niets liever doe dan U naar mijn beste weten inlichten en helpen. Maar nu zal het U wel teleurstellen, dat ik U - hoezeer ik Uw verlangen naar een beter klimaat heel goed begrijp - *beslist afraad* naar het Zuiden te verhuizen voorgoed. - Het is met het mij door U genoemde inkomen beslist onmogelijk ook maar eenigzins dragelijk-gezellig te leven aan de Rivièra - en - het zou immers noch U noch Uw ouders bevallen hier zomer en winter te moeten zitten in een of andere vuile achterbuurt, zooals ik het hier van een hollandsche familie bijwoonde. - Gedurende de wintermaanden het seizoen meemaken is natuurlijk vrij wat aangenamer dan in ons gure Holland zitten, maar den geheelen heeten zomer, en het regenachtige najaar erbij, hier zitten opgesloten zou U stellig vreeselijk tegenvallen. Een gemeubelde woning van de door U opgegeven grootte zou U minstens kosten het geheele door U opgegeven inkomen (altijd als gij in een fatsoenlijke buurt zoudt wonen); een ongemeubelde, per jaar genomen, komt natuurlijk iets minder, maar is toch ook zéér duur. De levensmiddelen zijn veel duurder dan in Holland, b.v. boter, melk, eieren, etc. - Menton is in deze opzichten billijker dan Nice; ik zou U, indien gij er over zoudt blijven denken, in *elk* opzicht Menton boven Nice raden, wat

*) Waren de overstroomingen te Parijs niet geweest, dan hadt gij dit reeds een week eerder onder de oogen gekregen.

natuur, mooie wandelingen, beschutheid, aangename omgeving betreft. En, véél billijker, natuurlijk, kan men terecht komen, indien men geen seizoenplaats kiest, maar eene van een even goede ligging aan de Rivièra maar die niet door 'étrangers' wordt gefrequenteerd en dáárdoor duur gemaakt. Echter, als gij zoo'n plaatsje kiest, dan mist gij ook al de voorrechten van het seizoen-leven, van gezelligheid en vroolijkheid, en zit in een *vuile* omgeving van Zuidfransche, dikwijls dégoutante smerigheid; óók met het oog op Uw gezondheid zou ik U dat afraden, want waterleiding en hygiënische maatregelen laten in zulke plaatsjes veel te wenschen over. - Ik heb hier van nabij het leven gezien van een familie, die ontzettend tegen mij had gebluft in brieven vóóraf over hunne levenswijze: welke levenswijze zóó weinig beantwoordt aan wat zij schriftelijk beweerden, dat ik U niet genoeg kan waarschuwen U te wachten voor lichtzinnige en oppervlakkige raadgevingen van anderen. Het staat zoo voornaam uit de verte te bluffen: ik heb het hier zus en zoo, maar, als men dan van nabij ziet wat er wáár is van zulke praatjes, dan verbaast men zich over de oppervlakkigheid waarmede sommige menschen er een ander laten inloopen. Indien dus Uw ouders en gij er over blijven denken uit Holland te gaan, dan wil ik U helpen zooveel ik kan en zooveel mogelijk raden; echter, ik voor mij geloof *niet* dat gijlieden met dat inkomen ook maar in de verste verte zult rondkomen, en, zelfs indien gij méér kondet verteren, dan nog zou ik U beslist ontraden U hier in het Zuiden voorgoed te vestigen. Wat gij zoudt missen is meer dan U door slechts een *paar* maanden zachte winter (en die maanden zelfs zijn nog heel wisselvallig) wordt vergoed.

Nu wil ik U nog even vertellen hoeveel genoegen Uw brief mij deedt, omdat ik eruit zie dat de Lelie U een vriendin is, en dat gij zoo met mij meeleeft. Juist omdat ik zoo goed kan navoelen Uw leventje, wil ik er allen nadruk op leggen dat gij wat mij betreft mij zoo dikwijls en zoo veel moogt schrijven als gij maar lust hebt; over alles wat gij maar wilt. - Het zal U misschien wel genoegen doen, dat iemand die zelve een pension had, tot mij zeide Uw stukje lezende: 'Wat is dat ècht-waar!' - - Uw brief overlezende valt nog mijn oog op Uw zinnetje: 'Wij zijn gewend zuinig te leven.' Maar dat helpt U zoo weinig in het Zuiden, waar de levensmiddelen anders zijn dan bij ons, zoodat zij, die dáár zuinig leven, zich moeten voeden met wat dáár goedkoop is, olie in plaats van boter, knoflook bij elk gerecht, soep en nog eens soep, - in een woord met dingen waarvan ons Noord-Europeanen, óók den noord-Franschen, het hart omdraait. - Daarenboven wordt elke vreemdeling afgezet zooveel men maar kan. Echter, gelijk-gezegd, blijft gijlieden er over denken dan wil ik U gaarne blijven raden en helpen en inlichten maar dan zou ik U veel eerder, juist voor Uw gestel, Montreux of Davos aanraden dan de Riviera. *Duur* echter is het ook daar, schoon minder dan hier in het Zuiden, en des zomers is het er veel beter uit te houden. Hartelijk gegroet.

Witte sering. - Ik begin met U op het zakelijke te antwoorden, om U te zeggen, dat het mij zeer geschikt schijnt voor de Lelie, indien gij uit dat boek uittreksels zoudt kunnen maken. Uw brief was mij een welkome verrassing. Ik hoor steeds zoo graag van U, na onze korte kennismaking. En ik ben zoo blij dat gij U zoo gelukkig voelt in Uw geloof. Dat mijn stukje voor 'Hoogland' zoo Uw instemming had, waardeer ik dan ook zeer, en óók, dat gij die uitdrukking '*indien* er een God is' van Uw standpunt jammer vindt, kan ik begrijpen. Maar gij moet bedenken, dat ik van het

mijne niet meer kan zeggen dan: *indien*, - omdat ik zoo menigmaal twijfel, wanneer ik al het ongestraft-blijvende onrecht, al de zich in geneuchten badende schurken om mij heen aanzie; wanneer ik gadesla de weerloozen en de zwakken, die worden verdrukt door hen, en worden uitgemergeld.

- - Ja, het is heel waar door U nagevoeld, dat het in het begin na de badkuur in Bad-Nauheim een heel-ontmoedigend gevoel was zich zóó slap en zwak te voelen. Ik erken, dat ík dikwijls dacht in die drie weken thuis: Had ik het maar niet gedaan. Maar daarna ben ik zoo aangesterkt weer; en nu zegen ik het dat ik die benauwdheden kwijt ben, en begrijp ik heel goed, dat ik die drie weken rust *moest* hebben, Het schijnt aan zoo'n strenge kuur als ik deed eigen die slapte eerst, maar de gevolgen zijn nu ook wèl heerlijk. - Dat gij als Hagenaar mijn roman: Om de Eere Gods zoo realistisch, zoo geheel en al wáár van het leven daar afgezien vindt, acht ik een groot compliment. Ik ben blij dat zij U en velen zoo boeit. - Wat gij mij over de opinie van wijlen Uw vader over den Lelie-inhoud schrijft, deed mij ook bijzonder veel genoegen, omdat ik, eerlijk-gezegd, dat niet van hem had vermoed, na ons onderhoud toenmaals. En, daar gij hem zoo liefhadt, ben ik er dus héél blij om.

Weet gij wat ik ook zoo echt-sympathiek vind in Uw brief, - dat gedeelte over de kinderen.! Ik voel dat óók zoo, dat zulk onschuldig kindergenot om je heen je zoo innig goed doet, en daarom vind ik blasé en niet-meer-onschuldige kinderen, zooals den Haag er zoovéle telt, ook altijd zoo in-onsympathiek. Wij hadden verleden jaar op Kerst-avond een boom gemaakt voor de kleinkinderen van onzen huisheer, een Scheveningsche reeder-familie, en eenige anderen van daar, en wij hebben zelf zulke en dollen pret gehad erbij, eerst met het gereedmaken ervan, toen met het uitdeelen, dat wij dit jaar telkens terugverlangden daarnaar, en ons stellig voornamen, bij leven en welzijn, aanstaand Kerstmis het weder evenzoo te vieren. Onze huisheer schreef ons met Nieuwjaar, hoe de kleinkinderen er dezen keer ook nog steeds over hadden gesproken hoe aardig het het vorig jaar was geweest. Zij kunnen er niet meer van genoten hebben, dan wij van hun blije gezichtjes. - Hartelijke groeten. - Zendt dus Uw resumé uit dat boek.

Maria Petrowna. - Ik ben er altijd zoo gevoelig voor, dat men mijn hondenliefde zoo navoelt; Uw Nieuwjaarskaart was dus mij dubbel lief. -

Gijs, *Bonnie*, *Beer*, zelfs de ‘onwillige’ katten - worden bij dezen hartelijk gedankt voor hun

Nieuwjaars-attentie. Die groote hond op het plaatje is voor mij nog een onvervuld ideaal - ik bedoel, juist *dat* soort van hond. -

Lelie-A. - Ook Uw pseudoniem moest ik mij uit het hoofd herinneren. Uw drukproef kreeg ik; en zal het stukje nu spoedig plaatsen als gedachtenwisseling. Voor Uw vriendelijk instemmend woordje aangaande mijn antwoord aan 'Hoogland' dank ik U recht hartelijk. Uw briefje deed mij om den warmen toon véél genoegen. - Wat Uw goede wenschen aangaat voor het verblijf te Nice, wij treffen een ellendig seizoen, en gaan reeds vroegtijdig terug.

H.P. - Dank voor kaart. -

Scribens. - Ik ontvang dan van U te zijner tijd het veranderde manuscript terug. Gij kunt wat gij verandert of wijzigt door een noot 'vrijvertaald' aanduiden.

Neen, deze maal behoeft gij mij het verblijf in het Zuiden niet zoo te benijden. Ik kon mijn vorige woning in Menton niet nemen, wijl die 17 trappen hoog lag, en de professor in Nauheim mij dat absoluut had verboden; en deze hier in Nice is duur en slecht-gelegen, - zij is voor mij gehuurd zonder dat ik haar zag, - terwijl Nice zelf mij veel minder goed bevalt dan Menton; ook is het seizoen allerellendigst. - Zooals gij terecht zegt: het véélbeleven maakt ons leven rijk aan inhoud. Ik zou mijn vele ervaringen - al heb ik, naast veel liefs en moois ook veel leed gehad soms, - niet graag willen missen. - Voor Uw Kerstmis- en Nieuwjaar-wenschen veel dank. - Ja, het leven gaat gauw; te gauw denk ik zoo dikwijls. Er is nog zoo veel te doen. - Wat zou ik het voor U-zelf heerlijk vinden, indien Uw verwachtingen voor het komende jaar mochten vervuld worden! - Ik begrijp, dat Uw tegenwoordige positie U naar iets anders doet verlangen. - Gelijk gij schrijft, voor oefening is het echter heel goed. Gij moogt onder die bijdrage gerust dat pseudoniem plaatsen.

- - Ik ben benieuwd of gij Uw Parijsche reisje nog hebt ondernomen? Er is daar zoo véél te zien, dat het moeilijk is inlichtingen te geven, vooral daar gij noch Uw tijd van verblijf noch Uw smaken eenigzins aangeeft. *Ik* sla nooit, hoe vaak ik er kom, Versailles over. Een goede manier om een overzicht van de stad te krijgen is een dag rond te rijden met Cook; gij kunt aan zijn 'office' in Parijs daartoe alle informaties nemen. - De bedoelde huldiging van mijn oom had intusschen reeds plaats. Gij weet, dat de de Savornin Lohmans in Groningen thuis behooren.? Handdruk terug.

Dalia. - Indien gij mij in April 1909 een stukje toezondt, dan zijt gij reeds lang beantwoord. Ik veronderstel dat gij geen abonné zijt? -

R.B. - Ik had U juist beantwoord toen ik Uw vriendelijk schrijven ontving. Gij zult hebben gezien uit mijn correspondenties aan anderen, dat ik gelukkig niet 'wegens vererging van mijn hart' uit Holland ging. Ik ben integendeel veel beter na de Nauheimsche Badkuur. - Het doet mij genoegen dat die nieuwe Lelie-auteur zulk een vriend is van U. Inderdaad zie ik iets in zijn werk dat belooft. - Nu, ik wacht dan maar tot gij Uw belofte vervult, mij te zullen schrijven 'naar aanleiding der Holl: Lelie.'

S. van G. - Uw artikeltje plaatste ik reeds - zooals gij zult hebben gezien. Dank voor Uw sympathie met het mijne, naar aanleiding dier zaak. - Ja, er zijn er meer die zich verwonderen over mijn vele werken bij mijn slechte gezondheid, maar het gaat werkelijk zeer goed zoo omdat ik, ook te bed liggend, zeer gemakkelijk werk. En ik moet veel *liggen*, maar mag dan wel werken. Hartelijk dank voor Uw briefje.

Bed-time. - Ik neem om U te bedanken als pseudoniem het onderschrift van Uw allerliefste kaart. - Al die vriendenhondjes bewaar ik trouw in mijn galerij van viervoeters-afbeeldingen. -

A.S. van de W. - Ook voor Uw mooie kaart hartelijk dank, evenals voor Uw goede en hartetelijke wenschen. Ik nam Uw voorletters, daar ik Uw pseudoniem niet heb.

Nel. - Ik geloof niet dat ik U reeds afzonderlijk dankte voor die zoo fijne kaart; ik vind haar zoo bijzonder artistiek, dat ik nu nog graag van U wil weten, of het voorstelt Uw eigen streek, een gezicht er uit.? Ik wil haar als zoodanig namelijk ophangen in mijn kamer thuis. - Het is iets ècht-Hollandsch.[*)]

Gerard. - Ik weet nu reeds dat gij een man zijt - door Uw vriend. - Inderdaad had ik dat wèl vermoed. Ook dat gij nog jong zijt. - - Dat gij geen vriend zijt van jenever is mij heel aangenaam te hooren. Maar die drank in één adem te noemen met dat andere, dat gij vermeldt, schijnt mij wat onrechtvaardig. En, hoe vindt Uw bovenbedoelde vriend dat? Die is dunkt mij volstrekt niet van zulk een richting als gij, in dat laatste opzicht? - Inderdaad, gij hebt gelijk dat ik met den titel van *Wat nooit sterft*, juist *dat* zoo bedoel als gij het opvatte. En, *dat* het nooit sterft, ondervond ik nog dezer dagen naar aanleiding van het boek zelf. Uw zuster's opinie begrijp ik. Ik-zelf ook vind het 'harde waarheid'. De waarheid *is* hard - helaas.

- Zou men, juist in Uw betrekking niet véél menschenkennis opdoen, door den omgang met anderen.? Dat gij op zichzelf beschouwd, haar geestdoodend acht, begrijp ik. Maar, ik herhaal, de omgang met anderen, kan niet anders dan voor Uw opmerkingsgave, en Uw ondervinding, goed zijn. - Neen, in de Lelie heb ik, meen ik, dat boek van Coenen nooit beoordeeld; wel, meen ik, in de Telegraaf, of in het Soer. Handelsblad.

- Uw versjes nam ik aan; het tweede beviel mij beter dan 't eerste. - Ik herinner er U aan, op al Uw inzendingen Uw volledig adres te vermelden[**)].

*) Zoo even Uw bijdragen en brief ontvangen.

**) Zooeven Uw hierheen gezonden briefje ontvangen. Gij ziet, dat de vroegere, met de 2 gedichtjes, óók terecht is gekomen.

Utopia. - Van U heb ik nog een brief, dien ik alsnu beantwoord. - Voor Uwe daarin vervatte wenschen veel dank. - In het bijzonder, dat de band tusschen mijn correspondenten en mij steeds hechter worde, is mij van U een hartelijke en aangename wensch; en zeker hoop ik - óók, dat dit tusschen ons beide het geval moge zijn. - Ik ben blij, dat ik U - (ik wil U niet verraden, dus ben ik voorzichtig -) een blijden Nieuwjaarsdag gaf. - - Uw oordeel over vriendschap wil ik geenzins tegenspreken. Behalve mijn eigen vriendin, die ik reeds 9 jaren ken als huisgenoote, en nog langer vóór dien tijd, heb ik zeer zeker nog andere vrouwelijke kennissen ook, die ik heel hoog stel, maar, ik geloof, dat jonge meisjes en backfischjes-vriendschap, en, waar het mannenliefde er tusschen in-verwikkeld geldt, dikwijls leidt, na een periode van overdreven teederheid, tot jaloezie en ruzie. - Om U niet te verraden schijnt het mij beter op wat er verder volgt in Uw brief niet in te gaan. - - Wat gij schrijft over 'zielsliefde', schijnt mij een onjuiste opvatting van U. Waar het *liefde* geldt tusschen man en vrouw, kan men, als die echt is, niet spreken alléén van *ziels*-liefde, maar spreekt ook wel degelijk die der zinnen mede; beide behooren bij elkaar. - Hartstocht en zielsliefde aldus door U tegen elkaar over gesteld is onjuist gevoeld; *zij vullen elkaar aan* in een wezenlijke liefdeverhouding.

- Uw beschouwing over *waar* zijn, voor de Lelie bestemd, *wil* ik gaarne ter inzage ontvangen; zendt haar gerust.

- Ten slotte veel dank voor Uw meening omtrent mijn niet-scherp zijn, in tegenstelling van wat 'men' daaromtrent meent te lezen in mijn werk. Ik geloof dat gij het in Uw oordeel omtrent mij bij het rechte eind hebt, en ik waardeer Uw juist navoelen van mijn bedoelingen. - Indien ik U deze maal kort antwoordde, was het allen uit vrees U te zullen verraden. Ja, Uw aardige kaarten ontving ik met zeer hartelijken dank.

M.S. - Voor Uw goede wenschen-briefkaart veel dank. En, insgelijks!

Regina. - Uw artikelen IV en V komen nu spoedig. Ja, Uw gelukwenschen en heilbede ontving ik in veel dank; Uw mooie kaart ook. -

En nu heb ik U ook nog te danken voor Uw portret, dat zeer goed gelijkt op Uw vorig, dunkt mij. - Ik moet Uw brieven nog beantwoorden. -

M.J.W. - Het door U per brief aan mij aangekondigde stuk, door bemiddeling van den uitgever, ontving ik niet. Uw brief is van 2 Dec. ll. Ik vermoed, dat gij geen abonné zijt?

Mej. M.E.R. te Velp. - Particulier antwoord kan ik U niet, geven; ik hoop, dat dit U intijds bereikt. - Rapallo is nog uren ver van de Fransche Rivièra. Het behoort tot de Italiaansche Rivièra; de natuur is er zeer mooi; er zijn veel Duitschers; weinig Hollanders; het is er goedkooper dan aan de fransche Rivièra. In dien gij 's zomers te Menton woont, kunt gij U aansluiten bij een vereeniging, waarvan ik U het adres kan geven, waar gij hollanders kant ontmoeten. Gij kunt daar in den jardin-public kostelooze concerten hooren; ook wel elders dan in Menton. - Menton is duur. - Gij zult door adverteeren wel een of ander hollandsche pension óók kunnen vinden, in deze streken; of het U hier echter 's zomers zal bevallen, betwijfel ik. Reken in elk

geval er op, dat gij hier veel meer zult moeten uitgeven dan in Velp. In Baedeker wordt de Rivièra voor zenuw-lijders afgeraden; weet gij dat?
ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Nagekomen Correspondentie.

Maria Petrowna. - Uw kaart ontving ik zoo even. Ik zal de rest nu spoedig plaatsen, wacht dan Uw nieuwe bijdrage gaarne. - Inderdaad, vond ik Uw stukje, waarover gij schrijft, zéér waar; daarom doelde ik er op in die corr.
ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Bericht.

Wegens plaatsgebrek moest het artikel **Veertig** door **Edmond Visser** tot een volgend nummer blijven liggen.
REDACTRICE.

Sluiting red: ged:

16 Februari 1910.
23ste Jaargang.
No. 33.

Bericht.

Present-exemplaren en Bewijs-nummers zijn aan te vragen bij den uitgever van dit blad, niet bij de redactie.

Beklag over correctie- of drukfouten heeft de betreffende te richten tot den uitgever, niet tot de redactie.

Zij, die zonder abonné of lezer te zijn van de Holl. Lelie de redactie lastig vallen met de toezending van manuscripten of brieven, hebben het zichzelf te wijten, wanneer zij geen particulier antwoord ontvangen; de beantwoording van een en ander geschiedt door de corr.-rubriek in dit blad, behoudens die gevallen van uitzondering die de redactie om welke reden dan ook persoonlijk uit beleefdheid maakt.

Zij, die hunne manuscripten bij weigering terug verlangen, worden verzocht hunne behoorlijke frankeering terstond in te sluiten en hun juist adres terstond op te geven.

Zij, die met de redactie correspondeeren in de Lelie onder welk pseudoniem ook, worden verzocht zoowel dit pseudoniem als den eigen naam onder elken brief te herhalen, daar het onmogelijk is alle pseudoniemen te onthouden bij een zoo uitgebreide correspondentie.

Anonyme brieven worden niet beantwoord.

REDACTRICE.

HOOFDARTIKEL

Hoofdartikel
Overdrijving.

Een rumoerige volksmassa. Stakers in de bouw-vakken en andere bedrijven, arbeiders die zich onder heftig gebaar en luid gesprek bewegen in de omtrek van een in aanbouw zijnd bankiershuis, eischen hooger loon.

Ze willen niet meer aangemerkt worden als de doode steen, en de ondernemer beschouwen als het ééne noodige, cement; het kapitaal als de samenvoegende drijfkracht.

Ze willen van dat alles één specie maken; meer gelijkmaking tusschen bouwer en sjouwer. Dat hebben de overdrijvers, Domela en Pieter Jelle, en Albert Hahn met zijn fijne, intelligent gedachte, maar levenskracht missende prentjes, hen gezegd.

Arme opgehitste mannen. Arme hongerlijdende vrouwen. Armzalige lieve kleine wezentjes van kinderen; slachtoffers van de werkstaking, dwaallichten!

Want geheel daar gelaten de vraag van gelijk of ongelijk, de vraag of deze methode van staking en eisching eerder de werkeloosheid en 't maatschappelijk levensverschil zal wegnemen, als een superieurder wetgeving omtrent de verdeeling van den Rijkdom en betere exploitatie van Rijksnijverheid; geheel daargelaten of het roekeloos optreden van den arbeider wèl of niet, een *lapmiddel* is, waardoor dit, eenig heilbrengend staatsbeleid wordt verschoven, dient het oog worden opengehouden, dat loonsregeling *grenzen*

heeft. Zie de menschen op de Drentsche hei, die leven van *f* 5, - in de week, vergelijk de Amsterdamsche Baron die *f* 25. - verdient en daarvan *f* 10. - verteert in de kroegen.

Als deze nu meer vraagt, waar is dan het einde van *overdrijving*?

Waar men tegenwoordig het oog richt, het is alles zenuwachtigheid en overdrijving. Zooals we onlangs gelezen hebben bij het

Haarlemsche vonnis.

Als Hoogland (de eedsweigeraar) geen lust heeft de eed af te leggen, liever wil beloven met *handslag* welnu, wijk dan een keer menschkundig van den regel af; laat de rechter grootmoedig zijn!

Maar om nu van de rechterzijde dit *é* volutionaire vonnis terstond uit te kraaien voor *ré* volutionair, te melden dat de rechter 'nu op de stoel van den Wetgever klimt' - is evenzoozeer - (om in den toon van de Standaard te blijven) 'de rolschaatsen der overdrijving aanbinden,' als nu van 'links' te juichen: 'dat er zich, voor ons oog, aan de horizon, een tijdperk ontplooit van *ongekende rechtzaligheid.*'

Zeker, de rechter heeft grenzen! Heeft zich te houden aan de Wet. Geen eigen rechtertje spelen.

Maar enkele onnoozel-lichte gevallen: het wegstelen uit honger van een brood, het *anders* willen afleggen van een eed, wat is dat voor kinderachtigheid dáárover geweld te maken voor rechtsafdrijving.

Heeft de Wet zèlf geen voorbeeld gegeven, door van de *zware* besmettelijke ziekten, de *lichte* mazelen uit te sluiten?

Hoort eens: de *Vrouwen* hebben tot dusver den naam gehad te overdrijven maar de persmannen, de gloeilampen der verlichting - steken haar naar de kroon.

Nog spécialer heb ik een schrijver op mijn oog, voorkomende in de Lelie van September, over *gelijkmaking.*

Deze gedachtenwisselaar wenscht *één* specie te maken van *man* en *vrouw.*

Dàt is nog het mooiste wat ik ooit gehoord heb! In de 'Secolo', verschijnende te Milaan, kwam onlangs een bericht voor, dat iemand te Palermo, een eenvoudig boerenzoon, had uitgevonden van haantjes - hennetjes te maken.

Dus, heeft de gedachtenwisselaar in de Lelie van September van die uitvinding niet de *primeur.* Soit, hij wil toch *één* specie maken van man en vrouw.

Welnu, terstond hem de hand toegestoken voor zoover het betreft rechtsgelijkheid, gelijk huwelijksrecht.

Maar verder alweer *overdrijving.* Want, noch bijzit, noch bezit is de vrouw van den man, maar ook in geenen deele mag ze immer zijns gelijke worden.

Alleen zijn *on*gelijke pendant.

Man en vrouw zijn (als) twee tandraderen, beiden even waardig, maar het een iets anders gesteld dan het andere, om in elkaar te grijpen.

Maar stel de raderen *gelijk* of maak er een kleine verwijdering tusschen - ach, dan staat de Molen stil. Ze schept geen levenswater meer.

Dus niet *overdrijven.* De man moet de *steen* blijven. Zij het voegsel, de *cement.*

Aldus voortgaande, redeneer ik de haar toegestoken levensplank tot verkrijging van kiesrecht, een vrij-zinnigheid (zin om de vrouwen te vrijen) om haar stemmen te winnen voor een zetel in 't parlement. Waar hun niet op moet ingaan òf die ‘vogelaars met zoet gefluit *eerst* voorwaarden stellen.

Zoodra de Vrouw over de brug van 't stemrecht komt gaat het haar als de ‘Suffraget’. Zoodra ze gaat gooien met dakpannen, verliest ze haar vrouwelijkheid in de dakgoot. Hoort *het* kiesrechtvrouw: mevrouw Marie Stritt. Ze heeft het Woensdag gezegd, dat vrouwenkiesrecht het vrouwelijk en moederlijk *element* in de politiek brengt.

Zeker, ze *lost zich* op in den man!

De Vrouw - het vrouwelijke - verdwijnt.

De vrouw wordt man.

Krijgen we dan niet een huishouden van Jan Steen: de vrouw *rechts* stemmen, de man *links*, de kinderen *dwars*.

Ondergang van het huisgezin!

In open zee drijven van de Staat!

Willen de vrouwen, ten hare opzichten andere wetgeving, andere verhoudingen, laten zij dan een andere weg volgen. Dat zou vrij wat beter zijn.

Toen de groote Keizer Napoléon - een wetsontwerp onderwierp aan een volksstemming en het grootste aantal *tegen* - en het mindere *vóór* was, verklaarde Zijn Majesteit het ontwerp voor... *aangenomen.*

Opmerkzaam gemaakt door Maarschalk

Berthier, dat Z.M. meeging met de *minderheid*, antwoordde de Keizer: *niet* de volume maar de qualiteit is van waarde; de 300000 man die zijn thuis gebleven, waren die *tegen* het voorstel geweest, dàn waren zij opgekomen; *die zwijgt regeert*, die zwijgt *consenteert*, dus moeten die zwijgers *bij* de minderheid geteld worden. ‘Dat zijn de mannen die ik noodig heb! Kunnen de vrouwen daar niets van leeren?

Van de 800.000 stemgerechtigde mannen in Nederland, komen slechts 500.000 menschen aan de stembus. De resteerende 300.000 blijft rustig achter de kachel. Is dat een zuivere natie-weerspiegeling?

Is ons land niet even zoozeer *politiek* - als *financieel* ziek.

Staan er niet om het ziekbed vier doktoren van verschillende meening: Kuyper, Lohman, van Nispen en Troelstra. Is het *wijs* of *on*wijs, 's lands orgel te laten bespelen door musici die tegen elkaar indraaien?

Is het niet een egoïstische massa kiezers die tegenwoordig opkomen uit belang voor baantjes of traktementsverhooging. Is niet de behartiging van Vrouw's belangen beter te verwachten van de 300.000 mannen, die thans thuisblijven uit dégout voor de stemviezigheden.

Gaat dan met U honderden of duizenden vrouwen op een mooienzomerdag naar het Loo. Brengt een smeekschrift aan Hare Majesteit de Koningin; zelve Moeder en Vrouw.

‘Dat het Hare Maj. moge behagen die 300.000, uit hun schuilhoek te commandeeren, door invoering van verplicht Kiesrecht.

Vandaag verplicht stemrecht - morgen andere verhoudingen. Niet alle dagen geteem over *invoering* van wetten - maar afschaffing van hinderlijkheden, rechts-*gelijkmaking* van de vrouw met den man. -

Maar blijf verder immer bevorderen Uwe *on*gelijkheid met den man, naar den aard Uwer geboorte, naar het voorbeeld der Natuur, waarin alles *on*gelijk is.

Nimmer als er verbetering in Uw lot is weggelegd zult ge dit verkrijgen door *on*vrouwelijk te worden.

Een *on*vrouwelijke vrouw wordt door alle mannen veracht.

Volg nimmer de gepasseerde en nu de maatschappij haat toedragende suffraget. Ook niet de gelaarsde Marie Stritt, die de vrouw *wil oplossen* in den man. - Blijf in alles *on*gelijk. Volg het principieele vrouwensoort zooals de Freule ‘bloemen strooiende op Uw’ wegen, **liefde** wevende in Uw lot.[1)]

H. VAN HOLK.

Een antwoord van de redactrice naar aanleiding van de gedachtenwisselingen van K. Schraver en H. van Holk. (*Zie Holl: Lelie van 8 en 22 September 1909*).

1) Waar de auteur hier mij in zijn artikel noemt, zal ik mij veroorloven op dit zijn zinnetje nader terug te komen; omdat ik, door het Lot gedwongen, een *on*vrouwelijken werkkring heb, die, als men hem goed waarneemt, *moet* leiden tot onvrouwelijkheid, althans in het openbare leven. - Doch hierover later méér.
REDACTRICE HOLL: LELIE.

Naar aanleiding van de tusschen K. Schraver en H. van Holk gevoerde gedachtenwisseling over ‘politie-invallen’, waarbij de eerstgenoemde mijn méening wenschte te weten, wil ik mijnerzijds gaarne verklaren, dat ik 't met H. van Holk meer eens ben dan met K. Schraver. Evenals eerstgenoemde schrijft: Begin bij de *oorzaak* van het kwaad, bij de vervuilde, immoreele, dikwijls reeds heel-oude mannen, die zich aan zulke smerigheden schuldig maken, wijs *hun* uw deur (*ook* al bekleeden zij hooge betrekkingen), zeg *hun*, hoe gij zulk zich van minderjarige meisjes meestermaken walgelijk en vuilpoetsig vindt, etc., etc. Eerst *dan* hebt gij het recht U te keeren met zulk een heiligen toorn tegen de houdsters van bordeelen, die, om geld te verdienen, aan zulke onzedelijkheid meehelpen. Zoolang echter gij uw dochters uithuwelijkt aan dergelijke ‘steunpilaren der maatschappij’, zoolang uw predikanten die huwelijken met vrome teksten inzegenen, zoolang gijzelf dergelijke mannen aan uw disch ontvangt, en hun de hand drukt in het openbaar, zoolang de Koningin, op voordracht der Regeering, hen benoemt tot de hoogste Staatsbetrekkingen soms, heusch zoolang is het *schijn*heiligheid uw zedelijkheidsijver *alleen* tegen Duitsche Greet en hare consorten te richten.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Huisvrouw- en Moeder-Brieven.

I.

Lieve Trees,

Of ik blij was met je lang epistel? Nou - en of. Jammer maar, dat er zoo'n leelijke dissonant was - je aardig, net dienstmeisje naar een sanatorium en geen kans haar ooit meer terug te krijgen - en jij in groote verlegenheid. Ja 'k weet bij ondervinding

hoe dat gaat in zulke fabrieksplaatsen. Alles wat maar eenigzins capable is, gaat naar de fabriek; alleen zij, die door den dokter daarvoor beslist zijn afgecommandeerd, gaan ‘dienen’. Met het oog op heur zwakke gezondheid natuurlijk liefst een zoo gemakkelijk mogelijk dienstje. Beschik je over een ruime beurs, dat je goed personeel van buiten kunt laten komen, à la bonne heure! maar zooals wij, minder gelukkigen, is 't een heele toer.

En kan je nu niets krijgen, dan ‘zoo'n onooglijke daghit van veertien jaar’? Och, kind, doe het toch! Jij met je drukken, eenjarigen Bob *kan* het nu nog niet zonder hulp redden. Zoo'n klein manneke vereischt toch zóóveel zorg, die mag er toch niet door lijden, he? Nu dat gebeurt bij jou dan ook niet, maar.....

Dat je salonnetje een duim dik onder de stof ligt, zooals je schrijft, laat ik daar. Om visites te ontvangen, heb je nu toch geen tijd, maar - dat je goeie Frits al twee keer 's avonds naar 't kantoor is gegaan zonder middageten, zie je, lieve Trees, dat vind ik jammer. Hij die den heelen dag ijverig in de weer is geweest, verlangt al naar dat gezellig etensuurtje. Een goed toebereid maal en dan een lekker kopje thee, dan kan hij nog graag een paar uurtjes werken.

Denk er om kind, de weg naar 't hart van den man leidt door zijn maag!

Als je man later uithuizig werd, was het jou schuld, tenminste, wanneer zulke onregelmatigheden in 't eten veel voorkwamen.

Ja zeker, 'k weet al wat je zeggen wilt: - zorg maar eens plotseling overal alleen voor, als je 't eerst met goede hulp afdeed en je bovendien een kleinen, lastigen jongen hebt, die aan 't tandenkrijgen is!

Och ja, hoe is 't nu met dien heerlijken Bob, zijn de twee eerste tanden er nu door? Hij is er niet zoo vlug mee als 't Prinsesje he, en slacht onzen Wim wat met dat tandengesukkel. Anders door en door gezond, ook al weer zooals onze lieveling. Wat dat voor een jongen is, je kunt het zien op zijn laatst portretje. Een ‘sprookje’ noemde de fotograaf hem. O, *die* jongen!

Maar 'k zeg er niets meer van, want dan lacht je man weer en noemt dit epistel, evenals een vorigen brief: ‘Het hooglied van Norma’

Ja, dat was nu ook wel een beetje al te gek he? Zes volle kantjes alleen over dien driejarigen bengel van ons! Zie je wel, Frits, nu is 't geen ‘zonnestraaltje,’ maar ‘bengel.’

Dus, Trees, om nog eens terug te keeren tot het onderwerp ‘gedienstige’.

'k Hoop natuurlijk dat je zoo wijs zult geweest zijn en de duizendpoot hebt gehuurd. Misschien wil 't kind wel. Ik zelf heb 't ook meermalen getroffen met zulk soort meisjes. Je moet echter jezelf gedurig voorhouden, dat het kinderen uit 't volk zijn, die geen manieren geleerd hebben, - dat ze alles nog moeten leeren van jou, bedenk ook maar eens, wat jezelf van 't huishouden kende op dien leeftijd, bedenk dat alles voortdurend en heb - geduld.

'k Hoop niet, dat je mijn brief vervelend vindt, maar waar je me alles zoo schrijft en me zoo je nooden klaagt, wil ik je zoo heel, heel graag ten goede raden.

Je bent, zelf nog zoo jong, kind en geen moeder of zuster, bij wie jij je hart eens kunt uitstorten.

Zal 'k dus maar doorgaan? Nu dan neem je 't meisje voor je kind. Dat ze 's morgens als Bob klaar is, een uurtje met hem gaat rijden, terwijl jij je bedden opmaakt, stof afneemt, zoodat broer, als hij slapend terugkomt, in een frissche slaapkamer zijn middagdutje kan doen, dat is wat anders, maar verder - zij werken, je helpt natuurlijk

zooveel mogelijk mee, vooral met 't koken, en dan heb *jij* verder je kind. Niet denken: ‘ze is toch te onhandig en te jong, ik doe 't zelf veel gauwer, laat zij maar bij 't kind blijven’ neen, niet doen hoor!

Dat je uit gemakzucht je kind maar aan een gedienstige over zoudt laten, zooals de moderne mama's, weet ik wel beter.

Al ben je zooveel jonger dan ik, je hebt evenals ondergeteekende, nog ouderwetsche ideëen over kinderopvoeding. 't Deed me goed toen ik van den zomer zag, hoe je je jongen zoo echt met 't hart opvoedt. Als hij schreeuwt, neem je hem. Niet zooals zooveel andere jeugdige mama's, die ik ken - laten schreeuwen maar - hij of zij is pas verschoond, pas gevoed, voor twee uur weer klaar - schreeuw maar door, hoor! jou mankeert niets op 't oogenblik, ga je gang -’ en 't arme vastgebonden kind mag zich weer een paar uur gruwelijk vervelen, mama gaat met papa in den tuin wandelen of wel smakelijk eten, of wel in een luie stoel allebei met een mooi boek!

Dat zoo'n kind behoefte heeft aan de koesterende nabijheid van moeders borst en graag eens op den arm rechtop wordt gedragen en

geliefkoosd, - daaraan willen die moeders niet denken.

‘Verbeeldt je, dan hadt je heelemaal geen rust meer, als je je kind zóó ging verwennen’, zei mijn welgedane schoonzus Nelly, toen ik haar letterlijk smeekte, om dat kleine ding van haar toch eens even te mogen hebben; ‘o, neen, we hebben ons de laatste dagen juist te veel met haar bemoeid; ze wìl telkens hebben, dat je naar haar kijkt, hoor maar, daar ligt ze alweer te roepen!’

Het schaapje trachtte van uit de slaapkamer, waarheen ze verbannen was, om haar die lastigheid af te leeren, met lieve geluidjes moeder te roepen.

Zoo ben jij niet, he, gevoelsmenschje en ik. Goddank, ook niet. Jou moederinstinct is door geen mode verjaagd, jij hebt dan ook geen heel zoet kindje in een mooi wagentje, maar een lastig, klein menschenkind, die altijd en overal beslag kan leggen op zijn onderdanige dienaresse, oftewel zijn moeder!

En is je dat nu te veel?

Neen ook, alles hebt je over voor zoo'n eigen lief kindje. *Niets* is je te veel. Laat hij 't je zoo lastig mogelijk maken, als hij niet goed is (een gezond kind is niet lastig, als 't tenminste geen gruwelijk bedorven bout is) is hij dan weer zoet, steekt hij je zijn rozenmondje weer toe, streelen de poezele handjes je gezicht en lacht 't bekje weer, dan lach je ook weer en geniet en is alles weer vergeten, de moeitevolle dagen, de slaap'looze nachten, alles.

Van verwennen gesproken, daar is geen woord, dat de moderne moeders meer angst aanjaagt, dan dit werkwoordje. Daar zal ik je nog eens een staaltje van vertellen. Je kent toch Suse wel, dat mooie, elegante ding, die vroeger veel bij tante Lien kwam en zoo'n goed huwelijk heeft gedaan?

Nu die was hier in de stad gelogeerd met haar twee lieve baby's van drie en vier jaar en kwam me een middagje bezoeken.

Nauwelijks waren we gezeten of Wimpie kroop, zooals altijd, als moeder eens even in rust is, op mijn' schoot. De kleinen van Suse keken eerst verbaasd en jawel hoor, daar probeerde de jongste het Wim na te doen en klauterde reeds halverwege op mama's fijn japonnetje. Dat verbaasde gezicht van Suse!

‘Zeg, kind, hoe heb 'k 't nu met je, foei, wil je dat wel eens laten, zoo'n groote meid!’

Bedremmeld gleed de kleine van moeders knie af.

‘Dat doet ze nu nooit he’, vervolgde ze tegen mij, ‘verbeeld je zoo iets, maar dat vond ze nu bepaald van jou jongen zoo mooi en wou 't ook eens probeeren.’

‘Zitten je kinderen dan nooit op je schoot?,’ vroeg ik zoo langs mijn' neus weg.

‘Kan je begrijpen, nee hoor, zoo verwen ik ze niet en bovendien, ze zouden 't ook niet willen, 't zijn zulke vreemde kinderen. Laatst waren mijn man en ik voor veertien dagen naar Londen, en op den morgen van ons retour zegt de meid tegen de kinderen: ‘Nu komen pa en ma vandaag thuis’ En wat denk je dat Hans zei? ‘Nou al?,’ met een heel kalm gezicht en ging weer spelen.

‘Dan zal je 't wel vreeselijk vinden, als 'k je vertel, dat ik dien bengel van ons nog iederen avond in slaap moet zingen?’ vroeg ik.

‘He, die groote jongen? Dan ben je net als mijn zus uit Den Haag, die verwent haar kroost ook zoo erg. Die moet 't liefst zusje's hand vasthouden tot de kleine deugniet slaapt. Op een avond wou onze Lientje, die 't bij tante gezien had, 't met mij ook probeeren. Toen 'k op de slaapkamer kwam om ze goedennacht te zeggen (dat doet ze dus nog) pakt zus me ineens bij mijn handen en vraagt: “mama, blijft u

bij me?" Maar 'k maakte mijn handen gauw vrij, gaf haar een kus (dat doet ze dus ook nog) en met een "merci, hoor! welterusten" ontvluchtte ik maar gauw het gezeur.'

'Vindt je 't dan heusch zoo vreeselijk een oogenblikje bij je kind te zitten, zoo kalm dat zoete inslapen te aanschouwen, dat rustig sluimerend schatje met het reine gezichtje te mogen bekijken, die zachte, warme handjes in je hand te voelen?, zooiets stemt mij tot kalmte en tevredenheid, sterkt mijn zenuwen', - maar ziende, dat Suse's gezicht betrok, vroeg ik dadelijk: 'Misschien ga je s' avonds veel uit, als Henk binnen is?'

'Ja, zie je, dat is 't juist, we gaan altijd uit - dan dáár eten, dan naar den schouwburg - dan weer gasten bij ons - onze avonden zijn altijd bezet. Nu dan kan je je zulke lastige dingen niet aanwennen, als slaapzingen en dergelijke. Bovendien 'k heb een vertrouwde meid van twee en dertig jaar, nog ouder dan ik, en op wie de kinderen letterlijk dol zijn. Ze missen me dus niets!'

'Arme, rijke kindertjes', dacht ik een uurtje later, toen 'k ze uitliet en ze heel netjes aan weerskanten van mama meestapten, niet hangend aan een' arm of sjokkend aan een hand, maar heel netjes rechtop, en op

'n behoorlijk afstandje van moeder nog even op kommando van deze omkijkend en heel liefjes een bonjourtje met 't handje tegen ons, eer ze den hoek omgingen.

Ja, ik kan 't niet helpen, maar 'k moet toch nog even voor ik eindig over mijn lieveling wat praten.

''k Vind 't toch zoo echt leuk, dat we allebei zoo'n ideaal van een jongen hebben. Zoo'n kind is gewoon je afgod. Alles bewonder je in hem en dagelijks merk je iets nieuws, vooruitgang, - dan heeft hij dit begrepen, dat onthouden, dan vraagt hij de beteekenis van dit - dan weer verrast hij je met een geheel eigen meening over een zaak, iederen dag iets anders.

't Is zoo heerlijk voortdurend die ontwikkeling gade te slaan, geheel met zoo'n kindje mee voelen en leven. Ieder oogenblik, als 'k dan weer verrukt ben over mijn kleinen schat, vertel ik aan Wim, dat broer nog nooit zóó lief is geweest als nu. Dan lacht mijn man en zegt, dat broerke nu zeker al wel honderd malen op zijn liefst is geweest, en 'k lach maar mee, want gelijk heeft hij. Zooals die jongen van ons dan ook altijd bij en midden onder ons is! Met vader wandelen of in den tuin werken, met de groote broers treinen en forten maken, en dan 't verdere van den dag altijd om en bij zijn moeder. Boven en beneden - in de keuken en den tuin, altijd mijn getrouwe metgezel.

Vreemde invloeden konden hem tot nu toe nog niet bereiken. Zoo voeden we hem tezamen op.

'Geef me een kind tot zijn zesde jaar, en hij blijft zijn leven lang een Jezuiët', is een spreekwoord der Jezuiëten. Gedachtig aan dit gezegde, zullen we onzen jongen dan ook zooveel mogelijk tot zijn zesde jaar bij ons houden, tot hij naar school moet.

Nog drie lange, lange jaren gelukkig!

Een fröbelschool? We denken er niet aan, vooral niet, als je zoo kort er bij woont, zooals wij, en de lieve woordjes en mooie handelingen hoort en ziet van die vijf à zesjarige jongetjes. Foei, zijn me dat kinderen, tegenwoordig! Nu is 't een ordinaire school met mindere kindertjes over 't geheel.

Mijn brief zou te lang worden, als ik daar verder over uitwijdde. Een volgende keer dus maar, dan zal 'k je ook eens vertellen van mijn redden zonder meid, sinds het laatste jaar. Misschien lokt 't je ook aan als Bob wat ouder is en je een huis met tuin kondt huren waarin Bob naar hartelust kon scharrelen, terwijl jij met de voordeur vast, vol ijver aan 't werk toog. Vrij is 't zeker en voordeelig ook. Een zoen van en voor den prins en veel liefs van ons allen. Schrijf je eens gauw, hoe de zaak nu marcheert?

Je

NORMA.

Naar aanleiding van Toen en Nu.
(Zie Lelie No. 25 van 22 December 1909.)

III. Lodewijk de Vijftiende en De Vrouw.
(*Vervolg van No. 31*)
Madame de Pompadour.

Reeds gedurende de gunst van madame de Chateauroux had madame d'Etiolles, geboren Poisson, later markiezin de Pompadour, getracht de aandacht van Lodewijk XV tot zich te trekken, door zich, schijnbaar toevallig, als hij op de jacht was telkens aan hem als amazone te vertoonen. En inderdaad viel haar bekoorlijk uiterlijk hem weldra zoozeer in het oog, dat hij naar haar naam en positie liet informeeren; en hiermede de jaloezie verwekte van madame de Chateauroux, op wier almachtig bevel de schoone verleidster zich voortaan niet meer in de nabijheid des Konings mocht bevinden.

Maar madame de Chateauroux lag, een machtelooze doode voortaan, in haar graf; en madame d'Etiolles hervatte daarna nu hare belegering van Lodewijks hart met te meer ijver en stoutmoedigheid. Zij had bovendien ook, door haar onzuivere geboorte, eigenaardige hulptroepen tot haar dienst. Een kamerdienaar van den Koning, die tot hare familiebetrekkingen behoorde*) en met wien ze zeer bevriend was, verschafte haar namelijk een eerste geheime samenkomst met den vorst, die over het vervolg besliste. Van toen af aan werd zij hem terstond onmisbaar, en gedurig, werd zij daarop in alle stilte, in de particuliere vertrekken waar hij zijn feestgelagen vierde: 'Les Cabinets' binnengesmokkeld. Dat geheime gedoe was echter op den duur noch naar haren smaak, noch naar dien van den Koning, die haar altijd om zich wou hebben; terwijl zij harerzijds 'hoffähig,' verlangde te zijn. Zij werd dus eenvoudig mir nichts, dir nichts tot markiezin de Pompadour verheven, aan de Koningin voorgesteld, en zelfs met den

*) De bekende Lebel, die al Lodewijks intieme minnarijtjes regelde.

rang van hofdame in het Paleis ingekwartierd.

In de keuze dezer maîtresse, zoowel als in de omstandigheden waaronder hij haar leerde kennen, maakte Lodewijk XV reeds een bedenkelijke benedenwaartsche beweging naar dat slijk heen waarin hij eindelijk zou verstikken. Madame de Mailly immers was door den hofkring zelf met zekere zorg voor hem uitgezocht, en behoorde althans door hare geboorte en opvoeding tot zijns gelijken. Hare zusters ook, evenzeer tot den Hofkring behoorend, kwamen door die levenswijze in dagelijksche ongezochte aanraking met den vorst; en ze werden dientengevolge door de omstandigheden zelven als tegen wil en dank in verzoekingen gebracht, waarvoor eenerzijds zijzelven, anderzijds de Koning, maar al te spoedig bezweken. Maar hoe anders, hoe plat-berekend, gaat niet alles toe bij madame d' Etiolles, of zooals zij in de geschiedenis heet madame de Pompadour! Bij haar was van zulke toevallige verleiding door de omstandigheden geen sprake. Integendeel, ze behoorde tot de Parijsche middelklasse die niets met het Hof had te maken. En ze moest den Koning benaderen, door haar neef, een eenvoudigen kamerdienaar, over te halen haar gelijk een straatdeerne ‘op zicht’ in het Paleis binnen te smokkelen. De koopwaar beviel; werd dus gehouden; en toen ‘geadeld’, om ze aan het Hof te kunnen vertoonen. Zóó is deze ‘liefde’ begonnen. En zóó is het de toeleg van dit vrouwspersoon geweest van hare vroegste jeugd reeds af. Ze had zich reeds in die dagen harer kindsheid geen verhevener levensdoel gedroomd dan eenmaal bijzit des Konings te worden.! Dat was háár meisjes-eerzucht! En, tot hare verontschuldiging moet men er bij voegen, het was hare eigen moeder die haar zulke gedachten inplantte, en haar gedurig vóórhield hoe zóóveel schoonheid als de hare alleen waard was door een Koning genoten te worden! Dit oude zedelooze wijf, van de meest obscure afkomst, was zelve niet madame Poisson geworden alvorens een uiterst liederlijk leven te hebben geleid; zoodat het dan ook vrij vaststaat dat hare dochter wel den wettigen naam droeg van Poisson, maar in werkelijkheid den markies d' Etiolles tot rechtmatigen vader had; een oom van haren lateren echtgenoot, die dan ook haar huwelijk met zijn neef in orde bracht door haàr een grooten bruidsschat mede te geven. Hoe dit geweest zij, ná hare verheffing tot markiezin maakte zij van haren invloed gebruik om haren vader voor de wet, meneer Poisson, met allerlei eer- en gunstbewijzen te doen overladen, zoodat hij zelfs landgoederen en een adelijken titel van Lodewijk XV ten geschenke kreeg. Maar het blijft zeer de vraag in hoe verre hier dochterlijke liefde, dan wel egoisme en vrees voor vader Poisson in het spel zijn geweest. Immers deze, (op wien wegens knoeierijen met leverantiën zelfs nog een verjaard vonnis drukte van opgehangen moeten worden,) was alles behalve een eervolle herinnering uit haar verleden voor de tegenwoordige markiezin de Pompadour; en de beste en slimste wijze van hem onschadelijk te maken was daarom zonder twijfel, hem in haar grootheid te doen deelen en daarmede zijn vroeger bestaan te doen vergeten.

Intusschen kon de Koning niet ten volle, openlijk althans, bezit nemen van zijn nieuwe maitresse vóór haar huwelijk met den markies d'Etiolles was ontbonden. In die dagen, als de almachtige Koning zoo iets wilde vooral, was dat gemakkelijk genoeg. d'Etiolles zelf was wel is waar volstrekt niet genegen zich zijn vrouw, van wie hij toen nog werkelijk véél hield, zoo maar te laten afnemen; maar zij zelve weigerde eenvoudig tot hem terug te keeren uit het Paleis te Versailles waarin ze, tijdens zijn afwezigheid, haar intrek had genomen. En het duurde daarna niet heel lang of de verlaten echtgenoot troostte zich, en schikte zich in het onvermijdelijke.

Zijnerzijds zocht hij afleiding in een bandenloos leven; dat eindigde in een tweede huwelijk met een actrice, die reeds jaren lang feitelijk de rol van echtgenoote in zijn huis placht te vervullen.

Een ander bezwaar deed zich vervolgens nog voor, waar het gold de Koningin te dwingen zich deze nieuwe maîtresse als hofdame te laten welgevallen. Tot hiertoe immers waren het de 'Dames du Palais' zelven geweest die, onder hare oogen, konkelden om 's Konings gunst, en wien zij, juist dóór dien hoogen rang, dat konkelen niet kon beletten door haar uit haar tegenwoordigheid te bannen. Thans echter durfde de Koning haar een vreemde onbekende vrouw, eene die door haar geboorte volstrekt geen aanspraak kon maken op een voorstelling aan het Hof, brutaalweg opdringen, als hofdame in naam, als erkende bijzit metterdaad. Het was een harde pil voor Maria Lexzinska, en heel Parijs hield er zich, in die dagen vóóraf, mee bezig hòe zij zich wel zou gedragen bij het slikken straks ervan.

Maar de Koningin, geleid door haar streng godsdienstige opvatting van haar plicht, bestaande in onbeperkte gehoorzaamheid aan den Koning, misschien haar zelve onbewust óók wel beïnvloed door een natuurlijke indolentie van karakter, die haar dreef liever de oogen te sluiten dan zich te verzetten, de Koningin ontving madame de Pompadour bij die officieele voorstelling met meer vriendelijkheid dan deze ooit had durven hopen. Ja zij ging zelfs zoo ver dat zij den Dauphin (die, minder tam gestemd, zich veroorloofd had zijn tong uit te steken achter den rug der zooeven voorgestelde maîtresse), ernstig daarover berispte, en hem er op wees hoe dit gedrag onhebbelijk en ongepast was tegenover den Koning, zijn vader; die immers madame de Pompadour beschermde.

Van nu af was de positie van de markiezin de Pompadour een geheel bevestigde geworden; en tot aan haren dood toe heeft zij ruimschoots van de daaraan verbonden voordeelen weten te genieten. Wel heeft zij meer dan eenmaal bloot gestaan aan verraderlijke intrigues, welke haar soms bijna ten val brachten; maar altijd opnieuw zegevierde toch weer haar eigen slimheid over alles en allen; vooral dank zij haar volkomen gewetenloosheid in het kiezen harer middelen, en haar volslagen onverschilligheid voor éénig ander belang dan haar eigen. Sinds hij aan de voeten dezer van alle wàár gevoel ontbloote vrouw gebonden nederlag, was Lodewijk XV reddeloos verloren; voor zich zelf, èn voor zijn volk. Zij was de demon die hem ten verderve leidde, in de gestalte des lichts. Want, naar hare portretten te oordeelen, was zij inderdaad de gratie en aanvalligheid zelve. Zij vereenigde, tenminste in de eerste jaren vóór hare gezondheid haar begaf, al die uiterlijke bekoorlijkheden, die den man tot den willoozen slaaf eener vrouw kunnen maken. Haar talent van zich op het voordeeligst te kleeden, hare vele geestesgaven, en haar levendige belangstelling in alles wat het doen en laten van den Koning betrof, droegen er nog toe bij haar in hooge mate voor hem verleidelijk te maken; en zij wist dan ook tot een voor den Koning onontbeerlijk gezelschap te worden; niet alleen van lieverlede als zijn maîtresse maar óók als zijn raadsvrouw en vriendin. Indien zij gewild had zou zij hem onder die omstandigheden hebben kunnen brengen tot elke goede daad, tot iedere nuttige handeling. Voor háár deed hij immers alles. Maar hoe anders, hoe kleinzielig, gebruikte zij die onbeperkte macht, die háàr meer dan hemzelf de heerscher over Frankrijk maakte; niet met den naam, maar met de daad!

Een der eerste ingrijpende veranderingen, die de komst van madame de Pompadour teweegbracht, was de val van den grooten staatsman de Maurepas; met wien zij een persoonlijke veete had*). Achtereenvolgens moest hij plaats maken voor de verschillende gunstelingen van de oppermachtige heerscheresse: menschen aan wien het eerste-ministerschap op háár verlangen werd toebetrouwd, natuurlijk niet om hun geschiktheid ertoe, maar enkel en alleen omdat ze willige werktuigen in háár hand beloofden te zijn. Richelieu, d'Argenson, de Bernis, Choiseul, de een na den ander, kwam, en ging weer, wanneer hij in de gunst der markiezin had uitgediend en zij reden meende te hebben hem niet meer te kunnen vertrouwen. In haar gewetenloosheid stond zij nooit bij de vraag stil, in hoe verre de man dien zij om een persoonlijke gril afdankte onmisbaar misschien kon zijn voor land en volk, en of de door haar uitgekozen opvolger hem in kundigheden evenaarde. Of zij werkelijk het cynische woord gesproken heeft tot Lodewijk XV, waarvan men haar beschuldigt: 'Après

*) Men zegt dat een hier niet weer te geven spotversje, waarin hij hare gezondheidstoestand beschimpte, ten slotte de nàáste aanleiding is geworden tot zijn ongenade.

nous le déluge,' ik weet het niet. Zeker echter gedroeg zij zich wèl naar dit heilloos beginsel. En zoo is het dan ook aan haar noodlottigen invloed op den Koning te wijten, dat hij dien onvruchtbaren krijg die, met de grootste onhandigheid en zorgeloosheid gevoerd. Frankrijk de grootste offers kostte, van jaar tot jaar voortzette, onder steeds ongunstiger omstandigheden, en met steeds onkundiger legeraanvoerders; een van de treurigste en meest te bejammeren feiten uit Lodewijks aan dergelijke droevige daden zoo rijke regeering, waardoor aan Frankrijk een onberekenbaar nadeel werd berokkend, - om van het offer aan menschenbloed niet eenmaal te gewagen. O zeker, ik weet wel dat het een Koning in 't minst niet verontschuldigt, wanneer hij zich aldus door een vrouw laat verleiden tot het vergeten van zijn koningsplicht, wanneer hij, in weelde, luiheid, en zinnenlust neergezeten, het willoos aanziet dat zij hare gunstelingen het roer van staat aanbetrouwt en de kundigste mannen van het Hof bant, om er weet- en deugnieten

voor in de plaats te stellen. Alleen wil ik den nadruk leggen op de vreeselijke verantwoordelijkheid, die aldus terugvalt op die vrouw, wanneer men nagaat hoe onbegrensd haar geheime invloed aldus kan zijn. Diezelfde Koning immers, die nu geen anderen wil meer heeft dan die van eene madame de Pompadour, die zich door haar laat insluimeren in de bedriegelijke rust van plezier-reisjes, van bouwplannen, van comedie-vertooningen, terwijl ginds in den krijg de vreeselijke gruwelen van brandstichting, plundering, en moord in zijnen naam gebeuren, diezelfde Koning had, toen madame de Chateauroux een beteren snaar in zijn gemoed deed trillen, zich bereid getoond om harentwil de gevaren van den oorlog in persoon mede te maken; was op háár bede te midden zijner troepen geijld om den roem maar ook de ontberingen met hen te deelen. Wel een bewijs hoe anders alles had kunnen zijn, indien madame de Pompadour een grootscher opvatting van Lodewijk's konings-taak had bezeten! Maar zij kende noch de eerzucht, noch de grootsche verlangens naar roem harer voorgangster. In haar was alles egoisme en begeerlijkheid van het kleinzieligste soort. Zij boeide den Koning aan zich met liefde-ketenen, zij maakte hem tot haren slaaf in den verachtelijksten zin; alleen om hare *hebzuchtige* bijoogmerken te dienen. Want die bijoogmerken waren alle even klein en laag bij den grond. Zoo moest hij b.v. aan haar onverzadelijke prachtliefde voldoen door haar het eene lustslot na het andere te koopen. Had zij het dan gekregen, en prachtig ingericht, dan beviel het haar soms nog niet eens, en werd onder de hand terstond weer verkocht. Tochtjes naar die paleizen, of naar andere welke den Koning behoorden, en waar het eene kostbare feest volgde op het andere, vulden de dagen en maanden en jaren, die Lodewijk steeds bij zijn maîtresse, in volkomen onverschilligheid voor de zaken des lands, doorbracht.

Een nieuw middel om hem, en haar zelve meteen, verstrooiing te bieden, vond madame de Pompadour in het organiseeren van een liefhebberij-tooneel; dat van tijd tot tijd schitterende voorstellingen in besloten hofkring gaf, en waar zij zelve dan praalde in eerste rollen, met al den glans harer schoonheid en toiletten, veelbewonderd en veelbenijd, èn dáarom, èn om haar ontegenzeggelijk talent in 't comedie-spel. Dan, als ze aldus zichzelve opnieuw bevestigd had in haar macht over den Koning, dan vroeg, en verkreeg ze, van hem al die gunsten waarnaar haar kleinzielig karakter alléén streefde: titels voor haren vader en haar broer; een huwelijk tusschen haar dochter Alexandrine d' Etiolles en 's Konings onechten zoon den Graaf du Luc; enz, enz; àlles voor zichzelve; nooit iets in het belang van ànderen*). Nergens ontmoeten we één bewijs dat haar invloed den Koning ten goede kwam; alles wat zij met hem deed was slecht, klein, laag. Maar het ergste, het onvergefelijkste, zondigde ze aan hem *en* aan zich-zelven toen ze, haar vrouw-invloed op de zinnen weldra verloren ziende gaan, voor de afschuwlijkste middelen niet terugdeinsde om toch haar positie van maîtresse, al was het dan maar in naam te behouden.... door zelve voor plaatsvervangsters te zorgen.!

(Wordt vervolgd.)

Veertig.
Tooneelspel in 4 bedrijven van Willem Schürmann.

*) Door het plotseling overlijden dezer dochter verviel dit plan. Ook hier wordt alweder in vele mémoires gezinspeeld op vergiftiging der kleine Alexandrine, door afgunstigen.

Alwêer 'n oorspronkelijk Hollandsch tooneelspel, nu door ‘het Nêerlandsch’. Johan Benting, de man van veertig jaar is smoorlijk verliefd op Dora van Sloten, de dochter van den Heer van Sloten, 'n rijke burgerman, die over niets als over effecten en koopmanschap praat en veel de woorden ‘lammenadigheid’ en ‘knul’ lanceert en van mevrouw Tilly van Sloten - v.d. Berg, 'n domheidsmacht-dame. Johan Benting, die ook 'n rijk man is, kan zich die weelde permitteeren en Doortje laat zich vertederen, want ze houdt ook veel van 'm. Houden van is ‘to like’ en ‘to love’. De tragiek van 't spel nu zit 'm voor 'n deel hierin: ‘Do I like him or do I love him?’ Voor 'n ander deel hierin: Johan Benting had 't geluk maar voor 't grijpen: Julie v.d. Berg, de tante van Dora, is smoorlijk verliefd op hem - ‘die alte Geschichte’ - en goeie vrienden als ze zijn, had Johan Benting den band slechts nauwer aan te halen, zooals zoo iets in de boekjes genoemd wordt en hij had 'n lang en gelukkig huwlijksleven kunnen leiden, maar hij vergrijpt zich en wil de 20 jarige Dora in plaats van de 34 jarige Julie, die hij nu als wegbereidster voor z'n tête à tête met Dora gebruikt, door haar over te halen mama van

Sloten, als die met haar dochter bij hem op bezoek komt, in 'n andere kamer z'n antiek te laten zien. Dit is 'n zwak punt in het stuk, de heele Julie-figuur - daar komen we straks op terug. Dus Dora accepteert hem en alles zou goed gegaan zijn of misschien toch niet goed - wie zal 't zeggen? ware 't niet, dat Benting zich door 'n wellustkus liet verleiden ('n thema dat we al kennen) hetgeen Dora, in plaats van de oogen in zaligheid te doen stuiten, de oogen opent (‘No; I don 't love him, I do like him’) en ware 't niet dat juist Bentings neef, de knappe adelborst Albert van Walgeren, met wien Dora 'n broertjes- en zusjes-verhouding had, aankwam en haar troostte met 'n broederkus. Nu weet ze 't zeker: Ze bemint Johan evenmin als ze Albert bemint, maar men moet nooit broederkussen geven in 'n tuin waar men betrapt kan worden, want oom Benting ziet 't en doet 'n poging om Albert, wiens weldoener hij was, te worgen en Albert roept: ‘'t Was mijn schuld’, ‘neen’, riep Dora, ‘'t is mijn schuld alleen,’ ‘nietes, de mijne’ Albert wêer en dat is 't einde van het derde bedrijf. In 't vierde komt dan de ontknooping: Johan Benting blijft in z'n rijk gemeubeld huis alleen achter na een explicatie met Dora, waarna hij ook z'n neef vergiffenis vraagt en Julie gaat 'n overeenkomst-huwelijk aan met den schrijver Marcel van Ruiten, 'n ietwat cynisch heer, vriend van Benting, die in het stuk zoo'n beetje de spreektrompet van den schrijver Willem Schürmann is.

Het stuk heeft groote verdiensten èn fouten. De verdiensten zijn de radde en bovenal niet-conventioneele dialoog, waarmee ik méer bedoel dan dat de personen geen conventioneele dingen zeggen, maar de menschen spreken als in het leven en niet zooals de meeste tooneelschrijvers de menschen láten spreken. Het eerste bedrijf is bijzonder goed van dialoog. Dan zit het stuk vol fijne trekjes: Als Dora 'n philippine wint van Benting en hij haar 'n kostbaren ring geeft, is ze wel heel blij met haar cadeau, maar als ze 'n philippine wint van Albert van Walgeren en die haar 'n prullig zilveren brochetje geeft met twee katjes er op, is ze nog veel blijder. ‘Nou’, zal men zeggen, ‘de opoffering van den armen adelborst is veel grooter dan die van den rijken Benting’, maar dit is niet waar, dat is conventioneel gedacht. In waarheid is het zoo veel duurdere cadeau tóch in verhouding 'n grootere opoffering voor den rijkeren man, dan 't zeer goedkoopere prulletje voor den armeren en is het voor den ouderen minnaar tragisch de over-groote blijdschap om 't cadeautje van z'n neef te zien. Góed is 't gesprek in het vierde bedrijf, 't gesprek dat de ontknooping ten gevolge heeft, goed is 't gesprek als zoodanig tusschen Dora en Albert onder den boom, goed dat in het tweede bedrijf tusschen de van Slotens, voortreffelijk is in het eerste bedrijf het exposé, waar de drie vrienden, drie ouë vrijers, bijeen zitten en over hun leeftijd en het leven philosopheeren.

'n Fout in de bewerking is de zelfbeschuldiging van Dora en die van Albert. Niet dat ze zich zelf beschuldigen, maar de manier waarop, doet mal aan. Ook is onschoon in het 4e bedrijf de als in slaapwandeling gaande Dora, die naar Julie toeloopt, die 'n gezicht als 'n oorwurm trekt, nadat ze juist het aanzoek van Marcel van Ruiten heeft aangenomen. ‘Dat zal ook het huwelijkje wèl worden’ denkt de toeschouwer en dat is niet de bedoeling van den schrijver, meen ik.

Maar de groote fout is dat Julie geheel misteekend is, dat de vrouw en psychologie van Julie niet deugt. Hetgeen ik aantoonen zal: Julie en Benting zijn tien jaar lang bevriend, Julie is verliefd, Benting niet. Dat is onwaarschijnlijk. Of Benting wordt ook verliefd - ijdelheid is 'n groote invloed - òf Julie verraadt zich - ze is ‘geëxalteerd’ zegt haar familie - door dat ze Benting in de armen valt. Dit zou 't

allerwaarschijnlijkste zijn, omdat Julie niet conventioneel bedoeld is en 't gevolg zou dan zijn òf 'n huwelijk òf de verbreking van de vriendschap, althans het ophouden van elkaar dagelijks te zien. Nu is psychologisch àlles mogelijk, maar wanneer het psychologisch onverwachts op het tooneel geschiedt, dan moet de schrijver dit motiveeren.

Johan Benting *weet* dat Julie op hem verliefd is en exploiteert de officieele tusschen hen onderlinge vastgestelde verhouding van vriendschap, om 'n tête â tête met Dora te verkrijgen. Dat doet geen gentleman. Doet hij dit onbewust, dan heeft hij 'n rhinoceroshuid, doet hij het bewust, dan is hij 'n ploertje, met wien we, in z'n alleen zijn, geen medelijden hebben. Het tragisch conflict mankeert dus. Ik wil niet zeggen dat men met 'n ploertje in het algemeen toch geen medelijden zou kunnen hebben - ik wil nooit iets dogmatisch vaststellen - maar in *de spheer* van dit drama zou men geen medelijden hebben met Benting, als men dat spelen

van hem met Julia in gedachte zou houden.

Per saldo: *De* groote daad is dit stuk niet, maar het heeft verdiensten en we hebben den schrijver dankbaar te zijn.

De vertolking was goed. Jan C. de Vos speelde Benting, in het eerste bedrijf met 'n baardje, in de latere er zonder om er jonger uit te zien, wat hem, gegeven zijn kop, juist ouder maakt. Dat was wel aardig bedacht. Zijne melancholie was goed. Hij maakte veel indruk. Alleen moest het stuk met dien acteur in de hoofdrol niet 'Veertig', maar 'Vijftig' heeten. Schulze als de heer van Sloten en mevrouw Chr. Poolman als z'n echtgenoote waren kostelijk.

Ook Clous raisonneerde goed als de cynicus-vriend van Benting. Van Gasteren speelde de rol van den adelborst met veel stemming, met zóóveel stemming, dat hij die deugd somtijds in de ondeugd verkeerde van niet verstaanbaar te zijn. Mevrouw Braakensiek beeldde Dora wel iets te kinderachtig uit - waarom die heel korte rokken? - en mevr. G. de Vos - Poolman maakte van Julie wat er van te maken was, men kon haar het leven niet inblazen.

EDMOND VISSER.

Toerekenbaar?
door Mevr. Ovink-Soer.
(Vervolg van No. 31).

't Liet de hooghartige vrouw koud, hoe 't hier logeerend publiek, dat voor 't meerendeel tot den rijk geworden winkelstand behoorde, over haar dacht en oordeelde. Sloot zij zich toch al niet gemakkelijk aan bij vreemden, ze had er volstrekt geen lust in met een soort menschen te verkeeren, met wie ze tehuis nooit in aanraking kwam, en hield zich dus op een afstand.

De tweede week al had ze meer dan genoeg van het hôtelleven, waarop, naar haar verwenden smaak, zeer veel viel aan te merken.

Maar Henri sterkte aan, nam toe in gewicht, en was veel opgewekter dan thuis. Dus bleven ze in Holstein, zoolang de dokter dit noodig oordeelde. Ze trachtte zich niet te ergeren aan de vele primitieve eigenschappen van het hôtel: de armoedige kamermeubeleering, de slechte ventilatie in de donkere conversatiezaal, de dikwijls gebrekkige toebereiding der spijzen. 't Lag echter niet in haar natuur zich voortdurend stilzwijgend in 't onvermijdelijke te schikken. Daarbij kwam nog, dat de gezondheid van Mevrouw von Hohenheim veel te wenschen overliet, en hare geprikkelde zenuwen weinig konden verdragen. Sommige zaken, die haar àl te veel ergerden, moesten veranderd worden. Al spoedig kwam ze bijna dagelijks met klachten bij den directeur of den boekhouder. Nu eens werd de visch niet behoorlijk voorgediend, dan weer had de kamerheer de sla niet kunnen eten, omdat deze met ranzige olie was toebereid. Ook werd er niet genoeg gelucht op gangen en portalen, op de corridors behoorden loopers te liggen enz. enz..

De directeur hoorde in den aanvang beleefd toe, er zich mede verontschuldigend, dat hij pas kort de directie waarnam en zelf ook wel zag hoeveel nog te verbeteren viel in de 'Holsteinische Schweìz'. Hij zou intusschen trachten Frau Baronin zooveel mogelijk in hare wenschen tegemoet te komen. Doch toen de klachten niet ophielden, werd hij ongeduldig, noemde de adellijke dame bij zich zelf een lastige tante, die

altijd wat had aan te merken uit zucht tot vitten. Was 't niet geweest, dat drie personen iedere week een aardige som aan marken vertegenwoordigden, dan had hij die eeuwige klaag-Lise al lang eens flink gezegd wat hij van haar dacht.

Wanneer Herr Directer onder een glas wijn vertrouwelijk samenzat met eenigen zijner gasten, en dezen zich beklaagden over de laatdunkende, ingebeelde houding van Mevrouw von Hohenheim, dan sprak hij hen niet tegen, en liet best merken, dat zijn oordeel over de dame in quaestie, niet veel gunstiger luidde.

Nu, dat zij een ieder ver beneden zich waande, dat liet ‘Frau Baronin’ genoeg merken. Was er een feestje in de récréatiezaal: een ‘Ueberbrettelavond of een of andere opvoering van een rondreizende comedietroep, door iedereen als een prettige afwisseling beschouwd, de familie von Hohenheim verscheen niet, een enkele maal slechts mocht Fraülein even komen kijken.

De meest indringerige logés gaven den moed op met Mevrouw von Hohenheim op intiemen voet te komen. Zelden of nooit liet zij zich in de conversatie betrekken; hield vooral Israëlitische families op een ongenaakbaren afstand. Dus ontstond er langzamerhand onder de blijvende gasten een groepje, dat ‘Frau Baronin’ bepaald vijandig gezind was, en bij voorkomende gelegenheden steeds de partij opnam voor dìe arme, miskende Fraulein Hünert. Niet, dat dit lieve kind

zich ooit beklaagde; ze sprak integendeel altijd aardig en vergoelijkend over haar meesteres. ‘Frau Baronin’ had dikwijls last van het hart, en kon daarom wel eens heftig en opvliegend zijn, maar dat meende de ‘gnadige Frau’ zoo kwaad niet. Gretel had 't heusch heel goed en ‘Herr Kammerherr’ was een engel van een man.

Half Juli, met den aan vang, der vacanties, stroomden de logé's bijna dagelijks toe in de ‘Holsteinische Schweiz’. In de hoog opgeladen kruiwagens werd de bagage tot vóór 't hotel gereden; huisknecht en staljongen zwoegden met moeite de zware koffers de trappen op.

Vergenoegd wreef de directeur in zijn handen en begroette de gasten met allerbeminnelijkste hoffelijkheid. Families uit zes, zeven personen bestaande, die weken lang bleven, dat was nog eens de moeite waard en bracht aardig wat geld in de kas. 't Liet Herr Director volkomen koud tot welke natie zijn logé's behoorden, welk geloof zij beleden. Duitschers, Noren, Hollanders.... Christenen of Joden, uit ieder land, van elk soort hoe meer hoe liever, mits ze goed verteerden en prompt betaalden. De familie uit Liverpool (negen personen groot) (zeven ‘Herrschaften’ en twee dienstboden) die een groot gedeelte van de 2de étage betrokken en de kamers voor twee maanden besproken had, hij kon haar niet genoeg in eere houden. Wat een portie marken zou dat gezin niet achterlaten in de ‘Holsteinische Schweiz’. De directeur ontveinsde zich echter niet, dat aan de lusten ook lasten waren verbonden. Zulk een groote bende moest wel ergernis en aanstoot geven; dat de kinderen zeer druk en ongezeggelijk waren, dàt had hij den eersten dag al gezien. 't Zou klachten regenen van de andere logé's op die étage. Er werd bepaald tactvol optreden vereischt in deze omstandigheden.

Nu, dat was hem wel toevertrouwd. In zijn twaalf-jarige loopbaan als hoteldirecteur had hij geleerd hoe met het publiek om te gaan.

Den volgenden morgen kon hij al dadelijk zijn bedrevenheid hierin toonen.

Een jong Hollandsch Mevrouwtje, dat met een ziekelijk zoontje naast de Engelsche familie logeerde, kwam den directeur vriendelijk verzoeken een eind te maken aan 't luidruchtig optreden vooral van de kinderen en de twee dienstmeisjes, die 's avonds laat vlak vóór haar kamer zoo hard hadden gepraat en gelachen, dat haar arme jongen twee keer was wakker geschrikt.

De directeur was één en al bereidwilligheid, betuigde zijn meegevoel, beloofde dadelijk werk van de zaak te maken. Mevrouw begreep wel, voor hem was 't ook een moeilijk geval. Wanneer alle menschen beschaafd en wel opgevoed waren als Mevrouw (met een hoffelijke buiging) dan had een hôtelhouder een gemakkelijk leven. Doch de ‘gnädige Frau’ wist zeker zelve ook wel hoe bitter weinig ‘égards’ de meeste reizende menschen voor elkander hebben. Deze groote familie met jonge meisjes, bedorven kinderen en twee drukke dienstboden bovendien;.... met den besten wil kon hij niet beloven, dat 't in haar buurt rustig en kalm zou zijn of worden. Er kwam vandaag net een mooie kamer open in het ‘Schweizerhof,’ waar 't lang zoo druk niet was als in 't Hoofdgebouw. Wilde de gnädige Frau even medegaan en eens zien? Wanneer de kamer Mevrouw beviel kon ze haar morgen ochtend dadelijk betrekken. -

Mevrouw von Hohenheim had zich juist willen beklagen over een bizonder luidruchtigen buurman, (die hen met zijn snurken nacht aan nacht hinderde) toen zij

merkte, dat deze vertrokken was, en de kamer voor nieuwe logé's werd ingericht. 't Kamermeisje lichtte de barones in, dat zij een Hollandsche dame met een zoontje tot buren zou krijgen, en voegde er bij:

'Van die beiden zal die gnädige Frau geen last hebben.' Zoo was 't ook.

Voor 't eerst merkten de familie von Hohenheim 's avond noch 's morgens, dat ze buren had aan die zijde. Geen enkel geluid drong meer tusschen de verbindingsdeur door.

'Daar moeten beschaafde menschen zijn gekomen,' zei de barones tot haar man, 'men hoort ze niet; ik hoop, dat ze lang zullen blijven.'

Een paar dagen later maakte mevrouw von Hohenheim kennis met haar kleinen buurman, die beleefd plaats voor haar maakte, en zijn petje afnam, toen de barones passeerde.

Frau Baronin, die anders niet van kinderen hield, voelde zich aangetrokken tot dit aardige ventje, met zijn mooie blauwe oogen en ridderlijke maniertjes. Terwijl zij een praatje met hem maakte, kwam de moeder uit haar kamer, en de dames groetten elkander. Mevrouw van Rheden, eenvoudig en ladylike, had 't zelfde lieve gezicht als haar jongen, en aan de bevallige, gemakkelijke wijze, waarop zij zich bewoog, kon men wel zien van wie 't kind zijn goede manieren had.

(Wordt vervolgd.)

Varia.

Dierenliefde.

Iemand, wien de Lelie vooral sympathiek is om de dierenliefde die er in wordt gepredikt, - en ik mag met blijdschap zeggen, dat ik velen tel onder mijne correspondenten die juist in dit speciale opzicht tot mijne geestverwanten behooren - zendt mij het hieronder volgende uitknipsel uit het Handelsblad. - Hij, wien deze zoo sympathieke herinneringen gelden, de heer P.N. Muller, een der meest-bekende Amsterdamsche figuren, is, als handelsman, lid van de Eerste Kamer, van den Amsterdamschen Gemeenteraad etc., iemand geweest, wiens flink voorbeeld in dezen zeker velen ten steun zal zijn, hoop ik:

'*Muller bleef zichzelf tot het einde toe. Hij was een dierenvriend*, *en hij haatte gebrek aan tucht op straat. Hoe kon hij toornen tegen de politie* "*die dierenmishandeling op straat toelaat en niet optreedt tegen de brutale fietsjongens*, *die de openbare straat onveilig maken.*"

Wel gaf hij toe dat gebrek aan snel recht en mismoedigheid over nuttelooze proces-verbalen die politie telkens verontschuldigden, maar toch bleef hij tot zijn laatste dagen toe het stedelijk bestuur aansprakelijk stellen voor veel wat het niet verhelpen kan... en bleef hij warm en overtuigd ijveren voor *dieren en tegen straatbengels.*'

Hij schreef mij 14 Aug. 1906:

'*Als men zoo gaandeweg 85 jaren telt*, *en alles om ons heen zoo verandert*, *legt men zich daarbij neer en laat violen zorgen. Maar 't wordt mij toch te erg*, *als ik blijf zien hoe dierenmishandeling op de openbare straat*, *en wandaden van brutale fietsjongens geoorloofd blijven. 't Is tijd dat onze eerste Perslui waken en waarschuwen. Het* Handelsblad *heeft nog invloed*, *veel invloed. Ik beroep mij op uw stem*, *nog zoo machtig.*'

***

Er zijn altijd nog mannen, *jonge* mannen vooral, te over, die denken dat het 'sentimenteel' en oude-juffer-achtig zou zijn de partij te trekken van het mishandelde weerlooze dier, hond, paard, kat, etc. Daarom zij hun op dezen invloedrijken en 'deftigen' meneer gewezen, die er, gode zij dank, anders, nobeler, over dacht, en wiens nagedachtenis daarom een oprechte hulde zij gebracht op deze plaats.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Correspondentie van de redactie met de abonnés

De redactrice van de Holl: Lelie brengt ter kennis van de lezers van dit Blad, dat zij géén manuscripten, of brieven, haar naar aanleiding der redactie-aangelegenheden

toegezonden door niet-abonnés, kan beantwoorden langs *particulieren* weg. De correspondentie in dit Blad dient zoowel tot de beantwoording van brieven, als tot de mededeelingen betreffende aangenomen en geweigerde bijdragen, en zij, die zelve geen abonné of abonnée zijn, kunnen dus niet verwachten langs een anderen dan den correspondentie-weg te worden beantwoord. Wanneer zij door leesgezelschapkring, of samen-lezen, of op welke wijze dan ook, gelegenheid kunnen vinden de correspondentie-rubriek te volgen, dan is de redactrice bereid hen dáárin te beantwoorden.

Op dezen regel wordt voortaan *géén uitzondering* meer gemaakt, en afzonderlijke nommers, correspondentie-antwoorden aan niet-abonné's behelzend, worden **niet** meer toegezonden.

REDACTRICE.

P.S. Het spreekt van zelf, dat deze regel alleen geldt voor eerstbeginnenden, èn voor briefschrijvers die in de corr: rubriek thuishooren.

P.L. - In antwoord op Uw briefkaart deel ik U mede, - om U niet te verraden slechts kort, - dat gij m.i. alleen daardoor de zaak publiciteit kunt geven, als gij het doet met Uwen vollen naam eronder. Ik betwijfel tenminste of gij een Blad zult vinden dat zulk een ernstige beschuldiging opneemt zonder dien waarborg Uwer goede trouw. Ook moogt gij U daarbij in elk geval wel rekenschap geven van de mogelijkheid, dat de door U beschuldigde U voor de rechtbank daagt. In Uw geval zou ik daarom niet handelend optreden alvorens over een en ander een vertrouwd advocaat te hebben geraadpleegd. Wat gij beweert in het openbaar moet gij kunnen bewijzen. - Uwen vóór de kaart ontvangen brief wil ik nu gaan beantwoorden. - Hetgeen gij mij daarin schrijft heeft mij diep-getroffen, vooral ook omdat ik van al die particuliere omstandigheden niets wist. Om U niet te verraden lijkt het mij voorzichtiger mij hier te bepalen tot eene betuiging van heel oprechte deelneming zonder op de bijzonderheden in te gaan. Zoo hartelijk hoop ik spoedig van U te zullen hooren dat er weer wat zonneschijn is gekomen. Gij begrijpt mij zeker wel wat ik bedoel daarmee. Uw bijdrage neem ik aan; ik ben het met den inhoud ervan, dat men maar niet al te veel moet ‘onderzoeken’, waar het armoede geldt, zoo geheel eens. De andere bijdrage komt spoedig, maar er is veel copie steeds. Zoodra gij betere tijding hebt, laat mij dan niet wachten mij die te doen weten.

- - - Ik heb er niets tegen, dat gij met dit pseudoniem *blijft* onderteekenen. -

Alma. - Ik begin met het slot van Uw brief, om U ten eerste te zeggen, dat ik, na de ‘inleiding’ die mij niets te lang was, integendeel reken op de verdere beloofde mededeelingen ter zijner tijd, en om ten tweede er bij te voegen, hoe Uw vriendelijke wenschen voor 1910 door mij in dank zijn aanvaard en eindelijk om er mijn groote vreugde over uit te spreken, dat gij zulk een dierenliefhebster zijt, want ik voel mij, gelijk gij

uit de Lelie wel kunt zien, met iedereen die de dieren liefheeft geestverwant; en omgekeerd is mij iemand, die ze, onverschillig voor hun mooie en trouwe eigenschappen maar vooral zonder medelijden om hun van ons-afhankelijk-zijn uit den weg gaat, nooit heel sympathiek. Er is nu eenmaal voor mij zoo iets wreeds in, dat een dier in onze macht is, in elk opzicht van leven en dood en ziekte en voeding en zorg; en daarom vind ik, dat het onze plicht is, - waarop lang niet genoeg wordt gewezen bij de opvoeding - onze verantwoordelijkheid in al die opzichten voortdurend te bedenken. Wie *die* plicht, van dierenbescherming en dierenliefde, nakomt heeft er echter daarenboven de groote satisfactie van, dat hij er zich voortdurend in vindt beloond door niet te zeggen tallooze bewijzen van aanhankelijkheid en trouw en teederheid hunnerzijds. -

Wij beiden, mijn vriendin en ik zeggen zoo dikwijls, als onze bekenden ons vermanen niet *te* toegevend te zijn voor onze hondenjongens en wat dies meer zij van verstands-theoriën: al die menschen *weten* niet, welk een innige verhouding juist daardoor bestaat tusschen ons en onze viervoetige vriendjes. Zeker, ik weet wel, dat zoo'n teederheid als de onze voor ons-zelt zoogenaamde ‘lasten’ geeft, omdat wij hen verwennen, maar de *lusten* wegen ver op daartegen. Lievergezegd, het zijn geen ‘lasten’, omdat wij 't doen met zooveel liefde. En hunnerzijds hangen zij daardoor aan ons met een trouw en teerheid, die niemand weet. Welk mensch of kind b.v., zal, als het zijn ouders ziet verdriet hebben, niet willen eten? Dat doet onze Frits. 't Lekkerste eten, de heerlijkste chocolade, schuift hij angstig terzijde, als hij ons bedroefd ziet. En Benjamin slaat zijn dikke leeuwenpootjes om onzen hals, en wil iederen traan wegzoenen. Toen onze Marie een sterfgeval had in hare familie, en daarom bitter huilde, stond hij op het punt met ons uit te gaan, reeds geheel aangekleed, juist toen het telegram kwam. Hij is dol op uitgaan, en laat daarvoor alles in den steek. Welnu, toen hij ineens haar verdriet zag, ging hij op haar schoot zitten, vergat alle uitgaan-plannen, en heeft haar zoolang geliefkoosd tot hij haar kalmeerde. Zoo zijn er duizenden staaltjes te vertellen, waarvoor ik alle ‘lasten’ graag over heb, want alleen onbegrensde liefde kweekt bij een hond onbegrensde wederliefde.

Nu zou ik nog zooveel over onze wederzijdsche dierenvriendschap hebben te vertellen, dat ik geen plaats ging overhouden voor de rest van Uw brief. En dat mag niet, al durf ik hem niet in al te veel bijzonderheden beantwoorden, omdat ik daardoor vrees U te verraden. Hebt gij *Bij Ons* gelezen van M. van Ravesteijn, dat ik onlangs besprak in de Lelie? Er is daarin zoo veel, dat mij aan Uw familieleven doet denken; - ik bedoel die sympathieke strenggeloovige mevrouw, met twee dito dochters, wier zoon trouwt met de protestantsche heldin uit het verhaal. Zie, m.i. ligt daarin de oplossing, dat gij schrijft de uithuizige, vergaderende, nuttige, hare kinderen verwaarloozende moeders niet te kennen. Dat komt namelijk, omdat die soort moeders in streng-geloovige-roomsch-katholieke kringen niet worden gekweekt; zonder zelf R.K. te zijn, meen ik toch wel te weten, dat geen R.K. priester of pastoor of biechtvader zulke ellendige nieuwerwetsche feministische dwaalwegen van getrouwde-vrouwen ooit zal goedkeuren of aanmoedigen. - Het ongeloof en dáárdoor het alleen eigen-ik-zoeken heeft gekweekt die egoïste uithuizige, de naaste-plichten-verwaarloozende richting in vrouwenleven, die ik houd voor zoo absoluut-verderfelijk, en gij zult daarom de voorbeelden daarvan *niet* vinden in Uw streng-geloovige omgeving. Goddank niet. -

Ik heb met mijn antwoord aan ‘Hoogland’ niet bedoeld te zeggen, dat een R.K. geen twijfel kent, maar alleen dat het hem toch, voor zoover ik weet, is verboden te twijfelen, zoodat hij daardoor weet te moeten *strijden* tegen zijn eigen gevoelens. Daarentegen echter is aan protestanten dat twijfelen toegestaan uit het principe dat onderzoek is geöorloofd, ‘vrij’ is. En daarom beheerschen de protestanten zich veel minder in hun twijfelen dan de R.K. - Echter, het twijfelen en waarom vragen is ons allen zoo ingeboren dat het bij nadenkende naturen wel steeds zal opkomen - dat begrijp ik heel goed. Ik geloof echter dat het in zake godsdienstige overtuigingen *niets* geeft. Geen antwoord op onzen twijfel is mogelijk; in geen enkel Kerkgenootschap vindt gij een volkomen bevredigende oplossing voor de vragen die ons bestormen. Daarom is er geen andere uitweg dan aannemen een dogma of ongelovig worden, en ik voor mij geloof dat zij die een vasten grond onder de voeten hebben in het Roomsch-Katholicisme veel gelukkiger zijn dan de rest. - In dezen geest zou ik U nog wel graag meer willen antwoorden, maar ik durf niet goed uit vrees dat U dit niet aangenaam is als men U herkent. Als gij dus eens weer schrijft, vertel mij dan eens hoever ik daarin mag gaan. De een is op dit punt minder voorzichtig dan de ander; van U weet ik nog niet hoe gij in die questie zijt. - - Wacht nu maar niet te lang met Uw brief, dien gij aankondigt.

Regina. - Ik ben blij dat gij mijn particuliere brieven aan U zoo verstandig hebt begrepen; er is nu eenmaal zooveel copie en òòk, afwisseling moet er zijn in de onderwerpen. Wat de een hoogst interessant vindt, schrijft mij een ander, ‘zoo vervelend’ te vinden en omgekeerd. Daarom moet een redactrice met al die dingen rekening houden.

- Ik begrijp dat die aanstaande gebeurtenis in Uw familie voor U een heerlijk iets is. En dan, hoe prettig dat gij zulk een welkom bezoek hebt gehad van dien vriend van Uw zoon! - Naar aanleiding van dien boozen meneer schrijft gij zeer terecht: ‘De waarheid wil niet gehoord worden’. Dat heb ik-zelve ook zoovéél in mijn leven ondervonden. ‘Ja, 't is wáár wat ik schrijf’ zegt men, maar men neemt het mij juist dáárom zoo kwalijk **omdat** het wáár is. Ik begrijp dat zóó weinig, dat ik mij altijd weer opnieuw verwonder over de hevige verontwaardiging of ergernis, die mijn waarheid-schrijven zoo gedurig geeft. - Neen, in *Wat nooit sterft* staat geen portret van mij. - Voor het Uwe heb ik U reeds in de vorige Lelie gedankt. Ik vind dat gij heel

weinig zijt veranderd naar Uw vroeger portret te oordeelen. - Het ‘zonnige Zuiden’ dat gij mij zoo benijdt is dezen winter niet zonnig; wij hebben ook hier te lijden van de stormen en vlagen die Europa teisterden. Hartelijk gegroet. - Nu komt de rest van Uw werk werkelijk heel spoedig.

Dirk ten Haghe. - Als ik terug ben hoop ik den roman geregeld elke week te geven; dat het vervolg dezen keer eerst drie weken later kwam, in plaats van na veertien dagen, ligt aan de Parijsche overstroomingen, waardoor alle drukproeven, posten, couranten, enz. twee dagen te laat hier zijn aangekomen. - Ik vind het natuurlijk heel prettig intusschen te bemerken uit Uw brief met hoeveel spanning wordt uitgezien naar mijn vervolgen van: Om de Eere Gods. Lieve Dirk ten Haghe, ik moest bij Uw beschouwing omtrent wie U sympathiek is, en wie niet, even denken aan wat ik eens lang geleden, hier of elders weet ik niet meer, schreef naar aanleiding van een dergelijke opmerking van iemand over de romans van Couperus: de auteur, zei ik toen, heeft niet te scheppen zoo en zoovele antipathieke en zoo en zoovele sympathieke karakters, maar moet zich laten leiden door de vraag of zijn personen *echt* zijn en *leven.* Als Couperus daarom in zijn Haagsche kringen zoovele verwijfde en pieterige mannetjes ziet is dat niet zijn schuld, maar van de heertjes-zelf. Het *is* zoo dat den Haag wemelt, in die soort wereld waarin Couperus romans spelen, van zulke nietigheden op lichamelijk en geestelijk gebied. Zoo gaat het mij dus ook met mijn typen. Zij *zijn* zoo; ik heb ze alle gezien om mij heen. Een Govert-Jaap, een Geerte, een Fredi ten Have, zij vragen niet of de lezer hem meer of minder naar zijn smaak vindt, zij *zijn* nu eenmaal zoo met hun goed en hun kwaad, hun stoere bekrompen rechtschapenheid, hun lichtzinnige oppervlakkige innemendheid, hun attractie voor de jonge meisjes, etc. etc.

Lieve Dirk ten Haghe, gij haalt mijn uitspraak aan: ‘Hoe dommer je bent, hoe gelukkiger’, en zegt: dat ben ik niet geheel met U eens, omdat ik een paar menschen zoo en zoo ken, die volstrekt niet dom zijn en toch gelukkig. Wel, naar hetgeen gij mij daaromtrent meedeelt, omtrent hun *soort* van geluk, zou ik mijn uitspraak willen aanvullen met: Hoe *gewetenloozer* je bent, hoe gelukkiger. Althans, wanneer *dat* wat gij beschrijft, geluk mag heeten - zelfs in oppervlakkigen zin. Ik geloof dat niet; al weten die menschen zich dan ook nog zoo opgewekt voor te doen. Ik ben overtuigd, bij zulk een onoprecht leugen-bestaan komt te veel geknoei, te veel gekonkel voor, dat *kan* niet anders, dan dat die menschen waarlijk, ook maar op een oppervlakkige alledaagsche manier, gelukkig zullen zijn. - - Natuurlijk, *ongevoeligheid* behoort bij *gewetenloosheid*, dat spreekt van zelf.

- - Ja, dat is de nieuwste leer, dat liefde uitsluitend is ‘natuurdrang’; wat wonder dus dat heel-jonge menschen zich verbeelden met zulke nieuwigheden te moeten wegloopen. Ik geloof dat deze soort van pedanterie en van cynisch willen redeneeren juist over zulke dingen, speciaal eigen is aan hun
nog-niet-droog-achter-de-ooren-zijn-leeftijd. -

Mij-ook schijnt dat hard toe, die tijd waarin de ouders zien, dat het kind hun ‘ontgroeit.’ En toch, het is niet te vermijden. Ik geloof dat het in dien zin het kind geestelijk moeten afstaan aan zich-zelf wel het moeilijkste oogenblik zal zijn in moederleven! Ook al weer iets daarom, waartoe dunkt mij een groote superieure liefde noodig is, zijdens een verstandige en begrijpende vrouw. - Ik geloof echter volstrekt niet dat ouders, die in deze dingen minder teerhartig voelen, het om die

reden gemakkelijker zullen hebben als hunne kinderen groot worden. Want zij mogen niet *lijden*, zij *ergeren* zich des te meer aan andere dingen, huwelijken niet naar hun zin, carrière die zij anders hadden gewenscht voor den zoon, leelijkheid bij de dochter, geen opgang maken in gezelschap, wat niet al van dien aard, van 'kleinigheden' waardoor toch met dat al zoovele huiselijke levens worden verbitterd.

- - Dat portret van mij, dat U beviel - ik weet niet welk het is - drukt dan wèl uit door mijn mond wat ik inderdaad ben, want ik geloof wel te kunnen zeggen, dat mijn karakter 'beslist' is. - Hartelijke groeten. -

- 'Hoogland'. - - Toen ik Uw brief had gelezen, dacht ik bij het antwoord, dat ik U zal gaan geven, aan de woorden van den dichter:

> *Die* Weisheit lehr ich dich, die mich das Leben lehrte,
> Denn Weisheit anderwärts gelernt ist nicht von Werte.

Want immers, het leven-alleen is m.i. de beste leermeesteres; dat zeide ik U reeds in mijn vorig antwoord aan U, en daarom zult gij alleen daardoor, vrees ik, worden geholpen in Uw oogenblikkelijke moeilijkheden, dat het ouder-worden en de daarmee gepaard-gaande ondervinding U zullen doen inzien het *betrekkelijke* van alles, van alle leed en alle vreugde. Wie zoover gekomen is, dat hij zich daarvan doordrongen gevoelt, van die betrekkelijkheid van alles, die weet de oogenblikken van blijdschap uit te nutten, zich uit de kleinigheden des levens geluksmomenten te vormen, en omgekeerd de schaduwzijden van alles, de droefheid, die niet kan uitblijven, de teleurstelling en de smart, te beschouwen als die onvermijdelijke, maar ook, evenals alles *voorbijgaande* dingen, welke niet zijn af te scheiden van welk aardsch bestaan ook. Geloof mij, een theoretische studie van de wijsbegeerte zal U daarom niets verder brengen, maar wel het véél opmerken en om U heen zien in Uw eigen kring; ondervinding is een levensles die niemand onzer gespaard blijft, en, daarom, als gij slechts oogen hebt om te zien en ooren om te hooren, dan zal het leven-zelf U gauw genoeg openbaren wat gij vóór alles noodig hebt te begrijpen: de groote *kleinheid* van alles waarin gij U thans zoo verdiept, U-zelf niet uitgesloten. - Ik heb U reeds vroeger gezegd, dat gij een echt kind zijt van Uw tijd, en dat toont gij nu ook weer in deze uitingen, die mij zoo recht bewijzen welk een Ibsiaansch type gij zijt, van de zich *ikheid*-voelende vrouw. - Dat is nu eenmaal zoo. Daarover redeneeren helpt niet. Echter, een *ikheid* heeft het moeilijk in de wereld; daaraan is nu eenmaal niets te doen. En daarom is de beste raad dien ik U kan geven, dat gij U-zelve - wat

gij ook reeds doet blijkbaar -, berustend schikt in Uw lot van het voor U-zelve stéédsmoeilijk zullen hebben, door Uw eigen gedachten, Uw nadenken over alles. Uw behoefte aan een eigen inwendig zieleleven. Wie zoo is aangelegd van nature, die heeft nu eenmaal geen andere keuze dan er zich in moeten schikken; dat de groote meerderheid zijner omgeving veel oppervlakkiger en gedachteloozer en dommer is dan hij zelf. - En hem blijft daardoor niets anders over dan twee levens te leiden, een voor de buitenwereld en een voor zich zelf en voor die enkele verwante zielen, waaraan hij zich in meerdere of mindere mate wil of kan uiten. - - In al die stemmingen die gij mij beschrijft kan ik U dan ook geheel en al navoelen. Zij zijn een onvermijdelijk gevolg van Uw karakter en denkwijze, en gij zijt nu nog te weinig verzoend met het lot en met het leven, om er in te kunnen berusten dat de meerderheid van het menschdom nu eenmaal anders is dan gij, zich vergenoegt met grove genoegens, met zinledige praatvisitetjes, met al datgene in een woord, waaruit de gezellige, omgeving, het gewone alledaagsche leven, bestaat. - Onwillekeurig, omdat gij nog jong zijt, verwacht gij nog steeds dat gij dat alles kunt veranderen, dat er een tijd zal komen, waarin gij Uw ideale levensvoorstellingen zult zien verwezenlijkt; en eerst van lieverlede zal het ouder-worden U doen inzien, hoe dat alles nu eenmaal overal in de wereld zoo is, en zoo blijft, en niet anders wordt. - En daardoor zult gij leeren dan, van Uw eigen innerlijke-leven dat mooie en voor- U-zelf gelukkige te maken, door het besef van de uiterlijke omstandigheden onafhankelijk U te weten, waarvan ik hierboven sprak en *waarin ik-zelve sinds lang heb gevonden mijn eigen levensverzoening.* -

Tot slot wil ik U nog zeggen, dat ik blij ben indien gij door deze correspondentie met mij iets van steun en van vrede voor U-zelf vindt, en U daarom niet genoeg kan herhalen hoe Uw brieven mij steeds even welkom zijn en volstrekt niet te lang voorkomen. -

H.H. (II.) - Papegaai verheugt zich over mooie poes. Heeft *te* scherpen bek om zich door zelfs zóó'n verleidelijke poes te laten ‘opeten’. - Het stuk heb ik voor proef naar Uw adres gezonden, omdat ik beter vind dat de correctie door U-zelf geschiedt. Gelieve de daarin aangehaalde gedachtenwisseling nader aan te duiden erin. Wat Uw brief aangaat, ja, daar men nu eenmaal een aanhef noodig heeft, geloof ik dat de meeste menschen zich bij de onderscheidingen van: hooggeacht, waarde, geëerde, enz., niet veel denken. Ik herinner mij nog, hoe ik, met mijn sterk ontwikkeld eerlijkheidsgevoel, als kind het steeds een vreeselijk iets achtte, aan tantes en nichten, die ik allesbehalve ‘lief’ vond, te moeten schrijven: ‘Lieve’ zoo en zoo; en hoe ik bij mijn vader daarover menigmaal mij heb beklaagd, totdat ik zijn redeneering: zij-zelven weten wel dat je er niets mee bedoelt, dan een blooten *vorm*, aannemelijk ben gaan vinden. Inderdaad, dergelijke verplichte leugentjes leiden m.i. tot niets, omdat zij over en weer worden beschouwd als leege gezelschaps*vormen*

- - Neen hoor, wie in de gedachtenwisseling wil schrijven, moet zelf maar zijn gedachten bij elkaar zetten in den daarvoor geschikten vorm. Dat *ik* die uit de brieven, die ik ontvang, zou moeten halen, is te veel verlangd; bovendien echter, hoe zou ik kunnen weten of dat den ander aangenaam is, waar hij mij immers vertrouwelijk schrijft.

Naar aanleiding van die spreuk: ‘Liefde ontvangen is alleen de moeite waard om te leven’, geloof ik voor mij te durven beweren, dat wie liefde *ontvangt* zeker ook liefde *geeft.* Het een vult het andere aan. En inderdaad, alleen door die zonnestralen

uit een betere wereld, die, door zulk een liefdeleven, vallen in je aardsche bestaan wordt het m.i. dragelijk en mooi. Want ik bedoel hier volstrekt niet: het liefdeleven tusschen man en vrouw. Dat namelijk is altijd vermengd met een deel egoïsme en hartstocht, waardoor het is iets geheel anders, dan de belangelooze zichzelve gevende en daardoor ook terug-ontvangende liefde tot anderen, welke ik hierboven bedoel.

Wat zegt gij van deze spreuk, waarvan *ik* de waarheid ondervind aan mij-zelf:

'Iets te bezitten dat men meer dan zichzelf liefheeft is het groote geheim om gelukkig te wezen.' Gij hebt moeten lachen om mij 'den lakens uitdeelen voor eventueele bezoeken van vermomde huisknechten'. Wel, ik heb onlangs iemand ontmoet, die zich ontpopte als een kwast, met een *geverfden* knevel om jong te lijken (de man wist niet dat ik *zijn* vroegere bekenden toevallig kende), en die zich in zijn brieven steeds had voorgedaan als bezitter van een hem gansch niet toekomenden titel van vroegeren ambtenaar, waar hij maar 'n gewoon soort werkman was geweest.

En zoo ziet gij dus, dat zulke ontmoetingen eigenaardige openbaringen kunnen meebrengen.

Natuurlijk, een intelligente vrouw, die toch haar vrouwelijkheid niet heeft ingeboet, zal zeer zeker een man dien zij heel liefheeft wèl gelukkig kunnen maken. Dat ben ik geheel en al eens met U. Maar het is daartoe noodzakelijk dat zij hem heel liefheeft, en, allicht, zal zij hoogere eischen stellen in zoo'n geval dan een meer alledaagsche natuur. Overigens, *die* regel gaat niet door. Men ziet gedurig dat intelligente vrouwen domkoppen huwen; alleen, heel-gelukkig eindigen zulke verbintenissen meestal niet.

- - Van die St: Nicolaas-grap van U heb ik niets nog van U vernomen; anders zou ik U immers - al hebt gij het pakje dan ook als 'onbestelbaar' terugontvangen -, wel degelijk hebben bedankt voor Uw goede intentie. Ik ben benieuwd wat gij hebt uitgevoerd, waardoor de post het U moest terugzenden als onbestelbaar; omdat ik alle andere pakjes etc. heb ontvangen. *Graag* hoor ik dat nog eens van U. Voor een grapje ben ik steeds te vinden. En ik heb mijn vriendin geamuseerd, door haar voor te lezen die 'beleedigende' vergissing, die U is gepasseerd met die twee andere dames; alleen - - ik voegde erbij toen ik 't haar voorlas: 'Ik geloof dat hij 't allemaal verzint, want, als 't waarachtig zoo gebeurd is, dan zou 't een *te* leuke vergissing zijn geweest; daarom zal hij er wel wat bij-borduren.' Heb ik gelijk gehad? Hartelijk gegroet.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

23 Februari 1910.
23ste Jaargang.
No 34.

Bericht.

Present-exemplaren en Bewijs-nummers zijn aan te vragen bij den uitgever van dit blad, niet bij de redactie.

Beklag over correctie- of drukfouten heeft de betreffende te richten tot den uitgever, niet tot de redactie.

Zij, die zonder abonné of lezer te zijn van de Holl. Lelie de redactie lastig vallen met de toezending van manuscripten of brieven, hebben het zichzelf te wijten, wanneer zij geen particulier antwoord ontvangen; de beantwoording van een en ander geschiedt door de corr.-rubriek in dit blad, behoudens die gevallen van uitzondering die de redactie om welke reden dan ook persoonlijk uit beleefdheid maakt.

Zij, die hunne manuscripten bij weigering terug verlangen, worden verzocht hunne behoorlijke frankeering terstond in te sluiten en hun juist adres terstond op te geven.

Zij, die met de redactie correspondeeren in de Lelie onder welk pseudoniem ook, worden verzocht zoowel dit pseudoniem als den eigen naam onder elken brief te herhalen, daar het onmogelijk is alle pseudoniemen te onthouden bij een zoo uitgebreide correspondentie.

Anonyme brieven worden niet beantwoord.

REDACTRICE.

HOOFDARTIKEL

Hoofdartikel
Een en Ander.
IV. Over Vrouwenberoepen.

I.

Heb ik in een vorig artikel te kennen gegeven dat, van een neutraal standpunt gezien, en in 't midden gelaten het al of niet waardevolle der zaak, ik tot nog toe geen enkel ernstig bezwaar vermocht te ontdekken tegen het verleenen van het kiesrecht aan de vrouw, dat ik haar voor deze functie niet minder bekwaam, of liever niet in meerdere mate ònbekwaam acht dan den man, en dat er dus in dit opzicht zeer zeker bestaat een 't zij dan positief of negatief gelijk zijn, - begrijpen zal men, dat ik daarmede niet heb willen toegeven een dergelijke gelijkheid ten opzichte van verdere maatschappelijke functiën, ten opzichte van het meerendeel der andere openbare sociale verrichtingen die tot nu toe uitsluitend waren des mans.

Want hier, waar het geldt een bekleeden van ambten of het arbeiden in beroepen, bestaat zeer zeker een opmerkelijk verschil van aanleg, van aangeboren begaafdheid, hier is zonder twijfel aanwezig een zeer belangrijk onderscheid van natuurlijk en karakteristiek kunnen. En al is het een feit, dat er ten allen tijde vrouwen geweest zijn die in zekere mate uitmuntten en zich onderscheidden op verschillend gebied, wegnemen doet dit niet, dat, betrekkelijk genomen deze uitblinkende

zusteren hoogstens de uitzonderingen zijn die den regel bevestigen en gerust mogen gerekend worden tot de zeldzame vogels. Waarbij dan tevens nog de vraag mag worden geopperd, ten eerste of dit den man ter zijde streven op geestelijk of practisch gebied toch niet steeds het kenmerk draagt van het dilettantische, en vooral of het niet in zeer vele gevallen gepaard gaat met een zekere verwording, ten gevolge heeft een bedenkelijke vermindering der capaciteiten van hart en gemoed. Neen er is geen gelijkheid van arbeidsvermogen tusschen man en vrouw, nóch gelijkheid in mate, nòch gelijkheid in aard. Waar den man in zijn physieke en psychische gesteldheid geschonken is de rustige kracht, het bewuste willen, de energische volharding, daar is in tegendeel het kenmerk der vrouw de teedere zachtheid, de volgzame gehechtheid, de vertrouwende berusting. Waar de man is toegerust met die eigenschappen, die hem geschikt doen zijn om te heerschen met zachtheid en wijsheid, is de vrouw door hare kenmerkende gaven bestemd om te dienen door sterkte en in vroomheid. En waar bij den man de Liefde - beider kunnen gemeenzaam bezit - geleid wordt en gelouterd door de onderscheidende Rede, daar is het deze Rede, die bij de vrouw geleid wordt en tot hooger plan geheven door hare intuïtie-rijke Liefde.

II.

Men zal mij tegenwerpen en schijnbaar terecht, dat ik hier schep een ideale voorstelling, dat het zeer zeker zoo zou moeten zijn, en heerlijk ware indien het zoo was, maar dat de werkelijkheid al zeer weinig beantwoordt aan het mooie beeld. Ik weet het, niet alle mannelijke deugden zijn steeds vereenigd te vinden in den man, zooals ditzelfde geldt voor de vrouwendeugd in de vrouw. En velen zijn er inderdaad die gerekend worden tot het sterke geslacht, wier overheerschende eigenschappen veeleer doen denken aan keuken- of kinderkamer dan aan stoere mannelijkheid, terwijl een niet geringer aantal van hen die doorgaan voor de zwakken, slechts de knevel ontbreekt of de kolbak om met geschiktheid te kunnen bekleeden de waardigheid van tamboer-maïtre of gendarme.

Maar zooals ik reeds in den beginne opmerkte omtrent het zeer zeker nu en dan voorkomen van meer dan gewoon begaafde vrouwen, niet wordt de norm bepaald door de uitzondering, niet wordt de gemiddelde deugdelijkheidswaarde eener groep noemenswaard verhoogd door het uitblinken van een enkele. En zoo, omgekeerd dus, wordt ook niet de waardebepaling gewijzigd door het afwijken van een klein gedeelte, en doet het niet ter zake of er man-vrouwen voorkomen onder de vrouwen en verwijfde exemplaren onder de mannen. De algemeen-kenmerkernde eigenschappen bepalen de soort, en het abnorme valt buiten rekening. Zooals de mensch, die zich vergeet in drift of wreedheid beneden het menschelijke, eenvoudig wordt tot onmensch, zoo is een on-man hij, zoo is eene on-vrouw zij, die afdwaalt van het eigen wezen tot dat eener tegenovergestelde kunne.

Er is een essentiëel onderscheid, zoowel geestelijk als lichamelijk, tusschen man en vrouw, een verschil, dat niet uit te wisschen is, met geen redelijke mogelijkheid. Het spreekt vanzelf dat dit verschil niet in zich sluit een minderwaarde van een der beide partijen. Maar er is een ànderswaarde. En waar de man vruchtbaar werkzaam kan zijn met zijne natuurlijke gegevens, daar zou de vrouw slechts zaaien onheil.

Terwijl geen man zou kunnen vervangen de vrouw in de hoogheid van de hàar toegewezen levenstaak.

III.

Nu leide men evenwel uit het constateeren van bovenstaande waarheden niet af, dat ik de kwestie van den vrouwenarbeid zou rekenen tot de eenvoudig en gemakkelijk oplosbare. Integendeel. Zooals zij is een der meest actueele en een der verst-strekkende, is zij tevens een der meest ingewikkelde problemen in verband met het vrouwenvraagstuk. En geen moeite, geen studie, geen nadenken mag dan ook ontzien om eene oplossing eenigszins nader te brengen. Om echter in dezen te kunnen bereiken iets van meer dan voorbijgaande beteekenis, is het voor alles noodig om wel uiteen te houden de ethisch-theoretische en de practische zijde van de zaak, en nauwkeurig te onderscheiden het oogenblikkelijk-wenschelijkeen het eindelijk-noodzakelijke.

Wat het eerste, dat is de ethisch-theoretische kant der zaak betreft, deze is onafwijsbaar gelegen in het feit, dat de vrouw te gehoorzamen heeft aan hare bestemming, die, zooals reeds vroeger aangetoond, uit God en haren aard gelegen is in het gade zijn en moeder. Hieraan valt niet te tornen. Hoe groot de eerbied ook zij, welke men verschuldigd is aan de jonge vrouw, die zich zelfverloochenend wijdt geheel aan den dienst van God, hoe zuiver gevoeld de deernis met haar, die door

vele omstandigheden dan ook verhinderd wordt te komen tot haren staat, het kan nimmer genoeg herhaald worden niettemin, dat, naast hare hemelsche toestemming, de door God in Zijne Wijsheid der vrouw als regel gestelde aardsche roeping is, te zijn de gezellin des mans, is te zijn de goede, de liefdevolle, die hem de levenstaak verlicht, de teedere, zorgzame, die verpleegt en met hem opvoedt de uit hunne vereeniging ontsproten kinderen.

Een tweede factor echter in deze netelige vraag, is de practische, de materieele, 't Is waar, de mensch leeft niet van brood alleen, doch kleedt zich evenmin met louter deugden. En niemand zal dan ontkennen ook, dat naast de nooddruft des geestes, der ziel, ook de lichamelijke verpleging een onmisbare levensvoorwaarde is, dat de vrouw bij allen rijkdom des gemoeds, niet minder dan de man ontberen kan een zekere mate van stoffelijke welvaart en dat waar deze haar niet verschaft mag worden door den man harer keuze, zij daartoe op zichzelf zal aangewezen zijn, zij zelf door eerlijk arbeiden zal dienen zorg te dragen voor haar onderhoud.

En nu is het droef te moeten erkennen, dat een zeer belangrijk deel der huwbare vrouwen met den besten wil niet in staat is hare natuurlijke bestemming te volgen, dat ten gevolge van de oogenblikkelijke kritieke toestanden en averechtsche inzichten op moreel en maatschappelijk gebied, duizenden en duizenden van vrouwen genoodzaakt worden afstand te doen van het geluk dat gelegen is in 't zich mogen geven uit de volkomenheid van haar zuiver innerlijk wezen, om afwijkend aldus van haren aard, door zelfstandigen arbeid te voorzien in een betrekkelijk-eigen levensonderhoud.

Het onvermijdelijk gevolg hiervan is, dat met het oog op deze noodzakelijkheid, zonder verwijl dient getracht naar een verruiming van het vrouwelijk arbeidsveld, naar een vermeerdering der gelegenheden om te voorzien in deze gedwongen zelfverzorging. Onmiddelijk echter moet hierbij in 't oog springen, dat deze uitbreiding niet te bereiken is, dan ten koste van het gebied sinds eeuwen ingenomen door den man, dat dus de vrouw in hare activiteit een niet gering te schatten mededingster zal worden van den man, en dat zij zoodoende, door te verleggen het terrein van haren arbeid, van den haar door de natuur aangewezen werkkring, niet alleen zelf schade zal lijden wat betreft de schoonheid en de zuiverheid van haar soortelijk wezen maar tevens het den man steeds moeilijker en minder mogelijk zal doen zijn te volgen de hém van nature toegewezen bestemming, die is, zich te kiezen eene levensgezellin en die door zijn noesten arbeid gelukkig te maken naar haren wezenlijken vrouwenaard.

Voorwaar een nijpend dilemna. Van de eene zijde de vrouw, die, door de ongeneigdheid of het onvermogen om te huwen, zich gedwongen ziet te verloochenen haren aard en hare toevlucht te nemen tot een met hare kenmerkende gegevens in strijd zijnden arbeid. En van den anderen kant de man, wien de genoemde beperking zijner bronnen van inkomsten door dezen arbeid der vrouw, steeds meer dringt tot een onvrijwillig celibaat, tot een verloochenen van zijne natuurlijke roeping.

Is het wonder, dat, waar deze misstand aldoor grootere verhouding aanneemt, men zich alom angstig afvraagt wat het einde zal zijn, waar van dit dilemna de eindelijke oplossing dient gezocht en voor deze het maatschappelijk leven in zijn merg bedreigende woekering de genezing te vinden mag zijn?

IV.

En nu geloof ik, dat ik hier herhalen mag hetgeen ik schreef in mijn eerste artikel over het vrouwenvraagstuk, dat men namelijk, al zoekend naar een aannemelijke oplossing, ook hier weer is op den verkeerden weg, dat, in stede van zich af te vragen of en hoe er grondige genezing te vinden is voor deze maatschappelijk nood, men ook hier het heil zoekt in goedkoope gelegenheidsmedicamenten, ofwel in moedelooze procrarstinatie nu hulpeloos de eene richting uitziet, dan radeloos heenblikt naar de andere, om ten slotte het geval te laten nemen een ongehinderd verloop, hopend dat de tijd wel brengen zal een eindelijke uitkomst. 'Das Rad der Zeit läszt sich nun einmal nicht rückwärts drehen', zegt naar aanleiding van het hier behandelde de Socioloog Victor Cathrein*). En vrijwel geven deze woorden het standpunt weer, ingenomen zoowel door de uitsluitend practische 'real-politici' als door hen, die overigens niet afkeerig zijn van een meer ideaal inzien der levensdingen.

Nu is het zeer zeker waarschijnlijk dat het rad van den tijd zich geen terugwenteling

*) 'Die Frauenfrage'. Herdersche Verlagshandlung. Freiburg i. B.

zal laten welgevallen van welken aard, en daarbij zou men al ultra-reactionair moeten zijn om zulks tewenschen. Iets anders echter is, of hier sprake behoeft te zijn van een retrograde beweging, of het hier niet veeleer geldt een wiel, dat geloopen is uit heispoor, en dat, wil het niet geraken in 't zand of veroorzaken ramspoed van allerlei aard, zoodra mogelijk met medewerking van alle rechtwillenden her-steld dient te worden in de juiste richting.

Dit laatste nu is zondereenigen twijfel het geval. En een ieder dan ook, die onbevooroordeeld deze dingen in den grond heeft overwogen zal moeten toegeven, dat de eenige richting die hier waarborgt een gang ten goede slechts zijn kan die, welke zonder omwegen voert tot het normale, die leidt naar een toestand gegrondvest op natuurlijke gegevens, naar een orde van zaken, waarvan de eerste voorwaarde is het beantwoorden van de die orde samenstellende deelen aan hunne bestemming. Waar dit niet het geval is zal weldra niets heerschen dan wanorde, waar de tot heerschen geborene afstand doet van het leidend gezag en de tot liefdevol dienen bevoorrechte dit gezag opeischt in ijdelen waan, daar kan het niet uitblijven of tucht en regel moeten ernstig schade lijden. En waar het stugberekenend eigenbelang de eenige drijfveer wordt in de gemeenschap, daar rept de Liefde hare vleugels naar elders, achter zich latend een land van louter dorheid, verstoken van alle licht en lust en schoonheid.

V.

Het komt natuurlijk niet in mij op te wenschen dat de vrouw, in afwachting van een wie weet hoe ver-verwijderde toekomst, nu de handen zal vlijen in den schoot en werkeloos zal derven, wat in ieder geval het leven schenken kan aan geöorloofde genieting of voldoening van velerlei aard. En waar de op zich zelf aangewezen ongehuwde een werkkring vinden mag, waarvoor zij bezit eene betrekkelijke geschiktheid en waarvan de vervulling in geen opzicht in strijd komt met eenig hooger geestelijk belang, daar acht ik het zelfs haar plicht die voorloopig te aanvaarden en daarin te werken met allen ernst die in haar is.

De vraag is echter, welke zijn de buiten de grenzen des gezins liggende, 't zij openbare of bizondere betrekkingen of beroepen, waarvan in ernst getuigd mag worden dat zij vallen binnen de betrekkelijke geschiktheid der vrouw. Verre van gereed nu is het antwoord dat tot nu toe op deze vraag mag gegeven worden, zelfs dan, als een uitvoeriger er op ingaan dan het uiteraard beperkte bestek dezer leekebeschouwingen hier mogelijk zou zijn. Niettemin mag toch reeds nu terloops worden gezegd dat hier in de eerste plaats in aanmerking komen die, waarvan de strekking het naast ligt aan de inherent vrouw elijke gegevens, die dus ten doel hebben of wel het vervaardigen van die benoodlgdheden waarbij een eerste factor is haar intuïtief begrip, haar natuurlijk inzicht, haar soortelijke goede smaak, ofwel vooral het verzorgen en opvoeden der jeugd en het verplegen van lijdende en zieken, of andere daarmede verband houdende werken van christelijke naastenliefde.

Waar echter in dezen het aanbod belangrijk zal overtreffen de vraag, daar ligt het voor de hand dat tijdelijk zal moeten worden gezocht in meer verwijderde richting, maar tevens ook, dat, hoe verder dergelijke beroepskeuzen zullen komen te vallen

buiten de hierboven aangegeven grens, hoe minder zij aan te bevelen zijn, zoo zelfs, dat zij ten slotte zullen moeten komen onder de noodzakelijkheid van het verbod. En vooral zal dit laatste gelden van zulk een werkkring, waarbij of door den aard van den arbeid, of door een veelvuldige vrije aanraking met mannen van allerlei slag haar teêr, zuiver vrouw-zijn, haar hooggeroepen geestelijk wezen op welke wijze dan ook schade zou kunnen lijden.

Maar nog eens, in tijd van nood mag, neen moet de vrouw natuurlijk niet werkeloos neerzitten. En al haar streven zal dan ook gedurende een dergelijken tijd gericht zijn op een bekomen van zoo gunstig-mogelijke bestaansvoorwaarden zoowel voor haar als voor hare zusteren.

Maar nooit zal dit streven mogen zijn meer dan een tijdelijk, dan een noodgedrongen, toevàllig optreden, zal het mogen ontaarden tot een militant afdolen op het zelfs voor mannen glibberig pad der politiek. Met niet genoeg nadruk kan ik er op wijzen, niet ernstig genoeg kan ik er op neerkomen telkens en telkens weer, dat, hoezeer een aaneensluiten in menig opzicht ook wenschelijk zij of geboden zelfs, dit toch nimmer ten doel mag hebben een onvrouwelijk openbaar kempen, dat het uitsluitend zich te bepalen heeft tot een onderling elkander voorlichten, steunen en sterken, en vooral dat geen oogenblik zelfs, uit het oog verloren mag worden het dreigende gevaar, *waarbij door*

een tijdelijk dragelijk maken van den toestand, *deze zou kunnen worden bestendigd tot een blijvenden toestand*, waarbij in een zoodra en gunstig mogelijk vermeeren van de vrouwelijke welstandskansen, zou willen gezocht worden het eenige einddoel, bejaagd worden den valschen schijn van een in tegenovergestelde richting gelegen ware werkelijkheid!

Vrouwen, indien gij U geven wilt en in de omstandigheden verkeert, waarin gij U geven kunt en moogt voor der vrouwenzaak, laat het dan zijn door een bescheidenlijk leeren in eigen kring, laat het dan zijn door een stil inwerken van uwen invloed op de naaste omgeving, laat het dan zijn door een zacht en eenvoudig overtuigen van hen - zoowel vrouwen als mannen - die in liefde U na verbonden zijn.

En dat wel met kalme rede, met ingetogen wijsheid, met liefdevollen drang! Wil op deze vrouwelijke wijze U scharen naast den man, en naast hem strijden dus naar uwen eigen aard, en naast hem trachten en streven, in Christus en Zijne Goedheid, naar die loutering der menschengemeenschap, naar, die natuurlijke en dus heilvolle reorganisatie van het geheele maatschappelijke gestel, die is de eenige en algemeene, en waaruit noodzakelijk niet anders kán voortvloeien dus ook, dan het herwinnen van uw eigen daarin wortelend recht, het heroveren van de U uit kracht daarvan onafwijsbaar toekomende plaats, en het dus ook weer nader komen aan de vervullings-mogelijkheid uwer eenige bestemming, uwer eenig, heilige roeping, die is te zijn de Chawah, de moeder der Levenden in God!

Nijmegen, 1 November 1909.

H. v. ROGGEN - BLOMHERT.

‘Om de eere Gods.’
Roman door Anna de Savornin Lohman.
(Vervolg van No. 32).

Het was bijna niet licht geweest; een van die donkere, triestige dagen, waarin de coquette residentie ligt gehuld in een grijzen nevel, in dat vochtig, mistig waas, dat als behoort bij Holland, dat de menschen, 't hoofd in de schouders gedoken, zich doet voorthaasten om maar gauw weer thuis te zijn in de gezellige warmte, de mannen met dikke overjassen, de dames de rokken hoog opgenomen; onelegant ze ophijschend om de vuile straten, allen onherkenbaar bijna onder de onvermijdelijke parapluien.

- - - - - - - -

- - De winkel waarin Geerte verdween lag niet in een eigenlijke winkel-straat, maar in een deftige, aristocratische, stille buurt, een mooie winkel, met breede spiegelruiten en een gedistingueerde étalage van enkel wat kindergoed en witte onderkleeding; een heel chique maar niet-opvallend-aandoende uitstalling.

Het was dan ook, voor wie den Haag kent, een zéér gedistingueerde winkel, geprotégeerd door high-life; - een winkel waar veel auto's en eigen rijtuigen ophielden, en waar de in zwarte zijde uitgedoschte elegante verkoopdames spraken op een o zoo beschaafden Haagschen toon. - -

‘Men’ zeide, dat er, behalve den winkel-zelf, nog een gelegenheid boven was ook, een gelegenheid tot zekere soort ontmoetingen. - -

Echter, het was uitwendig een echte dameswinkel, een voor kinder-goed en wit-goed. - Een heer had er niets te maken - kwam er nooit natuurlijk.

Alles ging er zoo echt-gedistingueerd toe. -

Geerte had er haar heelen luiermand besteld - kwam er, na de geboorte van kleine Ellen, telkens om 't een of ander te koopen, erbij te bestellen. - -

Kleine Ellen - eigenlijk heette zij Helena Everardina, maar Geerte noemde haar ‘Ellen’, en verlangde van haar man en haar ouders, dat zij zich daarin schikken zouden, in deze verengelschtheid, - was gekomen in een zóó drukken tijd, dat eigenlijk niemand dan haar vrome overgelukkige grootmoeder zoo recht de stemming vond God voor zijn gave in haar te danken. - -

Govert-Jaap Stinia, die toch immers zóó had verlangd naar die geboorte-ure, was, toen zij eindelijk sloeg, verwikkeld geweest in een conscientie-vraagstuk waarin hij was bezweken; - een bezwijken dat hem had vergald zijn vadervreugde. -

Het had namelijk een benoeming gegolden, een opengevallen Hooge-Raads-lid-plaats. En hij had haar al half en half beloofd hem dien 't eerlijk toekwam, haar hem beloofd toen deze zich op zijn audientie had vervoegd. Maar de Roomschen waren er tusschen gekomen, hadden geëischt dezen keer voor zich, voor hun candidaat. - -

't Sprak van zelf, - zeiden ze tot Stinia in den ministerraad, - dat er moest worden toegegeven. De zaak was niet der moeite waard zelfs er veel woorden over vuil te maken. De Roomschen waren immers aan de beurt voor deze benoeming; men moest hun ontzien, kon onmogelijk weigeren. - - Excellentie Eduma de Witt maakte zich ten slotte bepaald kriegel er om, dat zijn schoonzoon nog durfde tegenspreken, opkwam voor 't goed recht van den gepasseerde. - -

‘Het zou de meest stomme streek zijn, die wij op dit oogenblik doen kunnen, als we jou

Meerseberg benoemden', - zei hij met nadruk - 'een man, die nergens gezien is, bij ons waarachtig ook niet, met zijn overhellen tot de liberalen.' - -

'Maar het komt hem toe, zonder twijfel toe; hij is er nu eenmaal *de* aangewezen rechthebbende toe' - wilde Govert-Jaap nog opkomen voor wat zijn zuivere eerlijkheid hem gebood, afgescheiden van alle persoonsquesties. -

Maar de twee Roomsch-Katholieke ministers die in het kabinet zitting hadden bleven op hun stuk staan. Eduma de Witt, als Premier, hakte daarop den knoop door met een beslist zeggen van: 'Hij-zelf nam liever zijn ontslag, dan er in toestemmen dat tegen aller zin in werd benoemd iemand anders dan den Roomsch-Katholiek'. - Het was de keuze, waarvoor hij zijn schoonzoon bij zulk meeningsverschil telkens stelde, een wenk van: als je volhoudt dan laten wij je los -; dan kan je gaan. Want hij wist wel, dat het ministerie niet *zijn* heengaan zou accepteeren; veel liever gezamenlijk Govert-Jaap dan laten vallen.

En deze was het minister-schap, het meein de politieke-wereld een rolletje spelen, reeds zoo onmisbaar een ijdelheid-genoegen geworden, dat hij telken male opnieuw voor de verleiding bezweek. Zijn geweten, dat hem toeriep, hoe hij meeknoeide door aan te blijven, en te transigeeren met wat zijn dure christenplicht was, sprak elken keer reeds minder luid, liet zich iedere maal gemakkelijker overreden.

Gepasseerde Meerseberg werd er dus mee gepaaid, dat men hem bij een volgende gelegenheid stellig zou benoemen, omdat de bevoorrechte werkelijk te goede anter cedenten kon doen gelden. Hij begreep wel waaraan hij zijn nederlaag te danken had; al de ingewijden wisten het. Het was ten slotte een te gewoon iets, dan dat iemand ook er zich het hoofd over brak, over zoo'n dagelijks voorkomende kleinigheid; onrechtvaardige benoemingen geschieden immers zoo gedurig, om reden deze of die, waaraan elk soort van ministerie, van welke richting ook, zich op zijn beurt wel eens schuldig maakt. - En Meerseberg had daarbij geen kruiwagens om zijn partij te nemen. - Toch, toen Govert-Jaap, juist dienzelfden avond van den dag waarop de Koningin de voordracht van den Roomsch-Katholiek had goedgekeurd, voor 't eerst zijn kleine, zooeven geboren meisje in zijn armen hield, was er in zijn vreugde een bitterheid gemengd, zelfvèrwijt om wat hij zich daarbij dacht, bij 't aanschouwen van die onnoozelheid nog van de dingen dezer wereld; namelijk hoe hij-zelf óók eens zoo was geweest, zoo onschuldig, zoo rein-onbevlekt nog, en hoe hij zich had voorgenomen, lang-geleden, *als* God hem een kind zou schenken, het te zullen op voeden naar Zijn wil, naar Zijn voorschriften. - Kwam hij nu die belofte na? - Begon hij niet reeds van den eersten dag af met een leugen, met een een Christen onwaardig gedrag? - -

En Excellentie Eduma de Witt ook, kon maar heel eventjes, tusschen een Kamerzitting die hij moest bijwonen om een interpellatie, en een diner bij de Koningin waarvan hij niet af kon natuurlijk, en een couranten-artikel voor 't Vaandel, dat hij den leider-redacteur zelf had te inspireeren, in, vliegensvlug komen aanrijden, om zijn dochter geluk te wenschen, en zijn kleindochtertje een vluchtigen kus op haar rimpel-wangetjes te geven. -

'Is 't geen schattig kind - meneer' - vleide de pleegzuster lievig, heel in haar nopjes, dat zij bij zulke groote lui verpleegde, en met al die bekende menschen in nauwe aanraking kwam. - 'Ziet u eens, wat 'n snoezig vlokje haar ze al heeft'. - -

'Ja, ja.' - Excellentie vond het heusch 'n heel aardige baby, keek echter eigenlijk nog meer naar de frisch en jong aandoende zuster-zelve, in haar coquet

verpleegster-pakje, dan naar 't kind, dat hem niet veel meer zeide dan welk ander kind ook. - - Hij had zooveel aan 't hoofd.

Hij vond bovendien dat grootvader-zijn je nog oud maakt ook. - -

Overigens, nu hij er toch was, maakte hij van de gelegenheid gebruik zijn vrouw, die bij Geerte logeerde sinds twee dagen, te vermanen dat ze, nu alles zoo goed was afgeloopen, liever hoe eer hoe beter weer thuis moest komen. Hij had graag dat alles in 't gewone gareel liep. Emma was nog te jong om haar moeder voldoende te vervangen. -

En mevrouw Eduma de Witt, gehoorzaam als steeds, gaf geduldig haar grootmoeder-genot er aan, aanvaardde weer berustend in Gods wil haar huisvrouw-taak, noode scheidend van het wiegje met het kleine menschenleven erin, dat zij in zulke oprechte gebeden opdroeg aan God, als zij 's avonds ervan afscheid nam, als zij 't 's ochtends begroette. - -

‘Geert, Geerte, welk een heerlijke taak heeft God nu voortaan op je schouders gelegd’ - juichte zij, haar oudste dochter met een nieuwe teederheid kussend. -

Geert, mooi en jong in haar weer tot nieuwe gezondheid opbloeiende jonge-moederschoonheid, lag in de kussens met een zaligdronken, gelukkig gevoel van dat nu alles héérlijk voorbij was, en dat ze niets meer had te vreezen noch te verlangen, in niets meer zelfs behoefde te strijden voortaan met haar man, nu hij zijn zin immers had met een kind. - -

Nu de baby er eenmaal goed en wel was,

vond zij 't heel best, heel leuk zelfs. - Ze verheugde zich op de mooie kleertjes, die ze er voor zou koopen. Dan ook, 'n vrouw zonder kinderen heeft niet *dat* prestige, wordt nooit zóó voor vol aangezien. - -

Dat alles was nu al weer een heel tijdje geleden. - - Haar gewone leventje ging weer heelemaal zijn gang. - Sjoerd en Marij, die van hun huwelijksreis terug waren, hadden een groot diner gegeven in 't hôtel des Indes, waar ze voorloopig woonden tot hun villa heelemaal in orde zou zijn tegen den zomer. - En daar had ze gezeten naast Fredi ten Have, later met hem gedanst, verscheiden maal.

Govert-Jaap, die trouwens nooit danste, het uit principe reeds afkeurde, was 's avonds al vroeg naar huis gegaan, omdat hij moest werken nog. Zij, Geerte, had met tante Anna Holt en Gerty en Nout partij gemaakt, was door hen thuis gebracht. O, een dol-gezellige avond!

Maar, had ze zich 't verbeeld, of was het weer een van Fredi ten Have's coquette-meisjesmaniertjes geweest, dat hij haar 'n beetje had behandeld in 't begin, alsof ze moest nu geménageerd worden, niet meer was een piepjong meisje, maar recht had op de onderscheiding aan de geposeerde vrouw verschuldigd?

- 't Was niet méér dan een nuance verschil in zijn gedrag, toch een die haar opviel, haar prikkelde; dat zou zij hem eens anders toonen, dat ze nog meedoen kon en wou, net als vroeger.

Haar verhouding met hem was immers juist zoo in-intiem geweest in die laatste maanden, waarìn ze Emma op de tennis-club had ingesmokkeld, zelve niet meedeed natuurlijk om haar toestand, maar zoodoende toch een voorwendsel had gevonden er altijd geregeld te komen, om haar zusje te begeleiden. - Wat hadden ze elkaar veel gezien zoo, veel geflirt samen in de vrijheid van zulk buiten-zijn! - - Nu, na dat geforceerde thuisblijven van haar kraamvrouwweken, waarin zij hem niet had gesproken, nam hij ineens deze beleefde eerbiedige houding aan van niets geen avances meer durven maken. - -

Op haar oefende dat den terugslag uit, dien hij zoo wel kende, in zijn haar karakter doorzien; terugslag, dat ze steeds toeschietelijker en overmoediger en opgewondener tegen hem werd.

Eindelijk, toen ze hem met Emma, die er in haar rose japonnetje al heelemaal volwassen uitzag, voortdurend zag giechelen, - Emma overgelukkig aan den arm van den gefêteerden huzaren-officier, - kon ze 't niet langer uithouden, trok haar zusje ineens bij de mouw, met een doorzichtig bedenksel: - ‘Em, kom mee, je japon is gescheurd; - je kunt zoo niet blijven dansen - 'k zal je even helpen’. - -

Toen ze daarop samen in de kleedkamer waren, schopte ze Emma een formeel standje. Ze moest zich schamen zich zoo aan te stellen, ze was nog niet eens aangenomen, ging nog maar zoowat stiekem uit, omdat het een partij gold van haar eigen broer. En dan dadelijk zoo commun te giechelen! - Ze leek wel 'n slons! - Emma huilde van nijdigheid, zei dat Geerte in elk geval haar moeder niet was, dat ze ervoor bedankte zich zoo de les te laten lezen. Wat viel haar wel in! - -

En toen ze weer voor den dag kwamen, beide met hoogroode kleuren van kwaadheid, Emma ook nog met verdacht roode oogen, zag Geerte dadelijk den brutalen lachenden blik van Fredi ten Have haar als spottend zoeken. Hij had de heele jaloeziescène doorzien; kwam triomfeerend op haar af:

‘Of de japon weer in orde was?’ - vroeg hij bijna sarrend. -

Ze had moeite ook niet te gaan huilen net als Emma. En daardoor kreeg haar blik iets zoo lief onderworpens van: plaag me toch niet zoo, iets zoo teer-verwijtends, toen ze hem stil aanzag, dat hij er ineens door omsloeg, haar zijn arm gaf, meetrok naar een stil hoekje achter planten: - -

'Hij had het zóó eenzaam gehad den laatsten tijd', zei hij heel zacht, terwijl ze gingen. - 'Hij had haar zóó gemist'. - - - - - - - - - - - - - -

Van toen af eigenlijk waren Geerte's bezoeken in den fashionablen winkel, waar ze alleen aan dames en kinderen verkochten, zoo heel veelvuldig geworden. -

Van toen af ook had ze die caprice gekregen van liever te loopen dan te rijden, van bij voorkeur te voet uit te gaan om een of ander bezoek te maken, bij hare moeder, bij tante Holt, of bij Gerty, onder de pertinente verklaring, dat zij liever wandelde dan een rijtuig nam. Ze was bang anders dik te zullen worden na hare bevalling - zeide zij. En dan kwam ze laat thuis, met een opgewonden gelaat, soms ook met een dat moe stond als van iemand die veel van zich heeft gevergd. - Meesttijds lette Govert-Jaap er niet eens op, in zijn eigen ministerieele zorgen verdiept. Als hij 't deed, en een opmerking maakte, had ze 't weer zóó druk gehad met boodschappen, - antwoordde ze steeds. En dan was het ook een vaste gewoonte geworden van haar in de stad ergens te gaan teaen, in de Princessroom, of op de Plaats. - - Daardoor óók was ze altijd zoo laat!

Vlak onder 't schelle licht van den winkel liep ze ineens tegen Gerty aan; onder de parapluie, die ze hoog moesten houden, herkenden ze elkaar in den halven schemer. -

‘He, jij vandaag in dit weer te voet!’ - verbaasde Geerte een beetje verward!

‘Nu, ik kon van jou 't zelfde zeggen!’ - Gerty's stem was onwillekeurig bits. Zij had iets nerveus over zich. - ‘'n Rijtuig kan er tegenwoordig bij mij niet meer op overschieten’; - spotte ze geërgerd. - ‘Ik moet mij bezuinigen, vinden de mama's’. - -

Geerte lachte erom. Ze wist wel, dat tante Holt en mevrouw Reesema, wier groote maandelijksche toelagen het weelderige huishouden van Nout en Gerty in stand hielden, in den laatsten tijd steeds klaagden, omdat ze maar altijd opnieuw moesten bijpassen, omdat ‘de kinderen’ nooit rondkwamen. Gerty-zelf stak het niet onder stoelen of banken, dat haar moeder haar kapittelde, en dat die van Nout knorde. - En gewoonlijk zette zij zich over die zwarigheden met een superieure lichtzinnigheid van wat kan het mij schelen heen. Nu echter werkte Geerte's lachende onverschilligheid op haar humeur.

‘Jij hebt goed lachen’ - zei ze vinnig - ‘Voor zijn dochter heeft je papa wel weten te zorgen, met je man, die minister is al op *zijn* leeftijd! - Maar wat doet hij voor ons nu eigenlijk anders, dan die niet-betalende secretaris-betrekking bij hem, die mama nog wel met zóóveel moeite voor Nout heeft moeten afbedelen’. -

Geert trok beleedigd haar vaders partij. ‘Niet betalen! Nout *krijgt* salaris - dat weet je heel goed’, - riep zij uit. ‘'t Is zeker papa's schuld, dat hij niet heeft afgestudeerd in Leiden, en daardoor voor niets anders bruikbaar is’. -

Gerty richtte zich majestueus-beleedigd op. - ‘Salaris! 'n Paar honderd gulden; genoeg om er zijn dassen of zoo iets van te betalen! En wat die onbruikbaarheid betreft, hij voert dan in elk geval nog méér uit, zou ik zeggen, dan jullie gestudeerde Sjoerd, die niets anders is op 't oogenblik, dan de man van de rijke Mary van Helder’. -

Indien de voorname nichtjes vrouwen uit het volk waren geweest, hadden ze elkaar met de parapluies geslagen, zoo boos waren ze ineens. Nu moesten ze hun fatsoen houden, om de schaarsche menschen. Een, die aan den overkant ging, heel dicht in zijn overjas weggedoken, deed plotseling Geerte's drift omslaan. -

‘Ik moet weg’ - zei ze gekalmeerd, zonder op Gerty's uitval te letten, ‘'k moet hier een négligé passen’. -

Gerty had den voorbijganger aan den overkant óók gezien. Even kwam 't in haar op Geerte te plagen door mee naar binnen te gaan; dan was ze lekker gefopt. Maar haar eigen haast, om met haar moeder, die deze maand beslist verder voorschot had geweigerd, in 't reine te komen, zat haar toch te veel dwars. - Zij bepaalde zich dus ertoe Geerte in 't nauw te brengen door zoo bij haar neus langs te zeggen:

‘Was dat niet Fredi ten Have, daar aan den overkant?’ -

‘'k Weet niet; 'k heb er niet op gelet’ - zei Geerte onvervroren. -

En, zich bedwingend tot den schijn redden:

‘Ga met me mee; dan kan je zien of 't négligé goed zit; 't is zoo prettig als 'n ander 't ook meteen ziet. - Mama heeft niets geen verstand van passen. - Die vraag ik nooit om raad’.

Het bracht Gerty weer even aan 't twijfelen. Kon het dan toch toeval zijn? - Zelve te koud van temperament om ooit aanvechtingen te voelen tot van deze Haagsche high-life gelegenheid gebruik maken, wist ze er toch zeer goed alle finesses van, door Nout; hoe er een achteringang ook was, een waar wèl heeren gezien werden, - en niet bepaald om te koopen. -

Enfin, wat kon het haar ook schelen! Geerte moest zelf weten wat ze wou doen in die soort dingen. - Zij had haar hoofd veel te vol met haar finantiën-questie. Waar 't geld dan ook bleef! Ze wist het zelf niet. Kon zij het soms helpen, dat Nout niets anders verstond dan het weten te verteren! - Heusch, mama moest de toelage verdubbelen. - Zij ging van middag niet naar huis vóór ze die belofte had. -

En ze weigerde. ‘'t Spijt mij heusch; 'n anderen keer. Als je overpast b.v. Ik *moet* nu naar mama. Adieu - tot ziens.’ - -

Zij tipte, heel coquet, hoog op haar donkere serge rok, zette haar voet in het fijne laarsje voorzichtig vooruit in de modder-straat. - -

Geerte gleed den winkel in. - -

En de heel-mooie, heel-elegante chef-jongedame van de zaak kwam haar buigend te gemoet:

- ‘Wil mevrouw maar naar boven gaan. Alles is pasklaar’. - -

- - Geerte kende den weg al - -

(Wordt vervolgd.)

Tooneelcauserie.

Over ‘Brand in de Jonge Jan’, ‘Raffles’ en iets naar aanleiding van één der Tooneelvertoogen van
Mari Ternooy Apèl.

Ja, ja, we leven in 'n tijd van branding en van spanning, we streven en we zoeken ook op tooneel-gebied ieder naar zijn aanleg, naar zijn temperament, naar zijn levensgewordenheid henen. Men zoekt naar harmonie, de vrede-vinding immers, en de eene denkt 't zoo te vinden, de andere zus en allen hebben zij gelijk van hún standpunt bekeken. Willem Rooyaards was begonnen hier te

lande met te *declameeren* 'n heél stuk geheel alleen, Henri de Vries ging verder en, geïnspireerd door Heyermans, ging hij *spelen* zeven rollen heelemaal alleen in grime en kostumeering, En we kregen te genieten, knap, heél knap karakter-spel en we kregen veel ergernis ook bij de gedachte dat 'artist' twéé beteekenissen heeft: kunstenaar en kunstenmaker, En als we juffrouw Jansen of juffrouw Pietersen hoorden zeggen in de koffie-kamer of in de schouwburg-gangen 'Gossiemijne, hoe is dát mogelijk, dat één mensch dat kan' in dezelfde spheer van gedachte als waarmeê ze dat zeiden toen ze 'n vent bij Carré 'n salto-mortale zagen maken of daar 'n clown zagen raar-doen, toen spéét die appreciatie ons voor de Vries, omdat... omdat juffrouw Pietersen en juffrouw Jansen gelijk hebben, want onmiskenbaar, er is 'n kant van clownerie aan die kunst. En toen Heyermans z'n 'Henri, keer terug' schreef, 'n Falklandje, waarin hij de Vries ernstig waarschuwde, waarin hij hem zei dat hij z'n kunst verbróddelen ging, toen hoopten wij,... toen hoopten wij tegen beter in, want geld en roem, roem en geld... Ofschoon verbróddeld heeft de Vries z'n kunst niet, dat zagen we toen hij als gast bij 'Het Tooneel' optrad in 'John Glayde', maar spijten kan het ons toch dat hij nu weêr uit jonge-jannen gaat en dat de schouwburgzalen uitverkocht zijn. Ja, ja, geld en roem, 't gaat er meê als met 't subtiele artikel Geluk, veelheid háált veelheid.

We hebben 'Raffles, de(n) gentleman-dief' gezien bij de Hagespelers onder leiding van Eduard Verkade. 't Is 'n prul van 'n stuk en, wijl 't niet serieus bedoeld is ook, willen we 't er niet over hebben. Maar we hebben genoten en wie zou er niet graag over genot dat ie gehad heeft praten? Genoten hebben we van het spel, van het beschaafde, nee beter gezegd, van het *gedistingeerde* spel van Verkade en de zijnen.

Toen we destijds 'Candida' zagen - ik was er met 'n jong, talentvol schrijver, voelden wij - zonderling toch - beiden dat onze oogen vochtig werden en met weeke stem zei hij zachtkens voor zich uit 'n Nieuwe lente en 'n nieuw geluid' en hij had gelijk. Want ondanks houterigheid, stijfheid van bewegen, gebrek aan techniek, aan routine - o, die zagen we óók heel goed - zat er zóóveel jonge charme achter, zóóveel warmte en strevensmoed, was 't 'n wel niet geheel goede maar béter dan goede, want verrukkelijk-sympathieke vertooning. En Verkade bleef werken, bleef metterdaad bewijzen wat hij bewijzen wilde; iets wat geen bewijs behoeft. Dat de Schoonheid schoon is en dát gaat boven vak-kennis uit, al is vakkennis vooröndersteld. Maar 't Lagere voor 't Hoogere houdende - hét groote en zeer gewone verschijnsel van misverstand in de wereld - kwamen vooral acteurs, menschen van het vak er allicht toe *vakkennis* met *artisticiteit* te verwarren. De laatste is niet, althans niet in hoofdzaak, te leeren. De eerste is 'n quaestie van tijd, van geduld en van oefening. En dat heeft Verkade bewezen, en, te deksel, het hooge woord moet er uit, 'n even hoog woord als dat van Ternooy Apèl in 'de Telegraaf' toen hij beweerde dat Verkade niet tot de goede tooneelspelers, en zelfs nog niet tot de halfgoede behoort: *Geen enkel acteur in ons land*, *geen enkel acteur zou de rol van 'Raffles' zoo subliem*, *zoo fijn-af*, *zoo geheel gentlemanlike gespeeld hebben als Eduard Verkade.* En dit durf ik te zeggen op gevaar af door den heer Ternooy Apèl voor een 'Verkadomaniac' te worden aangezien.

En, heusch ik beschuldig hem niet van broodnijd, 'n motief dat velen hem in de schoenen willen schuiven, ik beschouw den heer Ternooy Apèl oprechtelijk als 'n eerlijken kerel, die 't góed meent met de kunst en die van zijn standpunt uit, 't noodig vond te zeggen dat 't nou maar es uit moest zijn met die Verkade-vereering, 'n

vak-standpunt dat ik uitstekend begrijpen kan, omdat hij door de fouten de deugden niet gezien heeft. En van de éene kant genomen kan ik zelfs zeggen dat de heer Ternooy Apèl in bijna al z'n beweringen gelijk heeft. Maar laat mij om de dingen eens wáárlijk recht te zetten nou de andere kant eens laten kijken en eens kibbelen met den heer Ternooy.

Mag ik de belangelooze advocaat eens zijn, waar de heer Ternooy de, op dat oogenblik, belangelooze officier van justitie was?

Wel nu dan, de heer Ternooy ontzegt Verkade het recht zich als leider op te werpen. Ik vind dat ieder leiden raag als hij 'n ‘Leitmotiv’ heeft dat hij door z'n compositie heen wil voeren. En, de heer Ternooy zal 't daarmée eens zijn, dat is bij Verkade: het picturale naar voren te brengen en, - en hierin verschil ik met den heer Ternooy, - ook wel degelijk het innerlijke tot subtiele veruitwendiging te brengen. De heer Mijnssen, wiens kunst-oordeel door den heer T. wordt

aangehaald, heeft dit, blijkens z'n tooneelcritieken in ‘de groene’ even stellig gezien als ik.

De heer Ternooy vind o.a. de ‘Macbeth’, vertooning 'n mislukking. Ik betrekkelijk ook. Maar er zijn mislukte voorstellingen, die zóó veel te *raden* geven aan goede wil, aan hard werken, aan fijne al is 't dan soms toch niet geheel gelukte aanvoeling dat men dat aandurven niet ‘brutaliteit’ mag noemen, maar dit te vergelijken heeft met de begeerte van 'n jongen vogel om te hoog te vliegen, en - zoeken wij niet allen de zon?

En als ik naar 'n concert van Mengelberg denk te gaan en door omstandigheden dit concert niet plaats kan hebben en als ik dan daarvoor in de plaats 'n subliem orgelconcert hoor, of nog anders gezegd, als mij in die concertzaal op dat podium zeer schoone schilderijen worden getoond, zal ik dan m'n avond beklagen? En dat in die bewering ook 'n betrekkelijke aanklacht schuilt tegen Verkades ‘Macbeth’ o dat ontken ik niet, maar, bedenkt wel, ik wil nu eens de witte kant belichten zooals de heer Ternooy 't de zwarte deed.

Gaan we verder. -

Ik weet héel goed dat als men lady zus of zoo is en al kan men zich in 'n salon bewegen, dit nog geen waarborg is dat men tooneel kan spelen. Maar omgekeerd is 't ook waar dat als men in 't algemeen tooneel kan spelen en men kan zich *niet* in 'n salon bewegen in de werkelijkheid, men dit ook niet op 't tooneel kan doen. Voorbeelden te over! En daar waar Verkade speciaal salonstukken geeft - waarom vergat de heer Ternooy bij de opsomming van de Verkadestukken 't sproedelende ‘Belangrijkheid van Ernst’ van Oscar Wilde? - en waar hij geen stukken geeft, die in 'n krot spelen, is 't toch zoo kwaad niet van hem gezien dat hij z'n acteurs uit de salons en niet uit de krotten recruteert. Ik bedoel geen kwaad te zeggen van 'n ander genre dan dat van Verkade - elk genre is, goed gedaan, góed.

En dat hij met beginnelingen begon, met dilettanten. Is niet elk nog zoo knap acteur 'n beginneling, 'n dilettant geweest? Waar ligt de grens? Bovendien zijn er op dit oogenblik acht menschen bij de ‘Hagespelers’ die ook door den heer Ternooy tot de beroepsspelers gerekend zullen worden. Eenige daarvan waren zelfs vroeger bij de Tooneelvereeniging!

Als bewijs hoe de heer Verkade ‘solt met de kunst’, wordt o.a. bijgebracht dat hij te Leeuwarden er 'n afternoontea-tje gehouden heeft en zich thee heeft laten serveeren door lieve, jonge meiskens. Kom, kom, dat is toch geen ernstig argument. Is iemand daarom 'n onverbeterlijke ijdeltuit? Want 't allerergste wat daarvan zou kunnen gezegd worden is dat 't 'n beetje jóng-ijdeltuiterij is. En wat zou dat dan nóg! We gaan toch niet uit deugd-putsen en ijdelheid kan evenzeer gezond wezen als, bij overdrijving, ongezond. Maar met ‘sollen met de kunst’ heeft dit gevalletje niets uitstaande. Dat Verkade eens 'n cavallerie-officier heeft getelegrapheerd om de hoofdrol in ‘Candida’ te laten spelen? 'n ‘Hagespeler’ vertelde mij dat 't ánders was: dat 't voor 't minder belangrijke nastukje ‘Hoe zij loog’ was en dat ook *de omstandigheden* dit motiveerden.

't Nijdige grapje te spreken telkens van 'n ‘ex-fabrikant’ is minderwaardig, meneer Ternooy Apèl! Wat doet dat ter zake?

'n Andere niet minder kundige leider dan Verkade is ex-redacteur-van-'n-krant. Toch 'n hoogst verdienstelijk en artistiek regisseur en tooneelspeler!

Ten slotte nog dìt: De heer Ternooy zegt met 'n ‘sneer’: ‘Laten zoo de actrices van andere gezelschappen eens ten tooneele komen. 't Is waar die zijn meest te burgerlijk en kunnen zulke toiletten niet dragen!’ Nou, *ernstig opgevat*, zou dat wel '*n beetje* waar zijn, ofschoon dan overdreven.

Ik heb enkele punten uit 't betoog van den heer T.A. zoo al niet trachten te weerleggen dan toch onder 'n ander licht laten kijken. Ware, oprechte liefde voor de Kunst heeft mij geleid daartoe even als hem in z'n tooneelvertoogen. Dat 't vechten tegen de bierka is, ik ben er van overtuigd. Want gevestigde overtuigingen laten zich niet omver kegelen. Maar ik vind óók dat als je wat te vertellen hebt dat je 't doen moet en dat doet Verkade in 't groot krachtens z'n leiderschap en ook de heer Ternooy als regisseur, en in 't klein deed de heer Ternooy dit in ‘de Telegraaf’ en ik in dit weekblad, waarin ik reeds eenige malen tooneelcritiek mocht schrijven.

EDMOND VISSER.

Gedachtenwisseling.

Aan den Heer F. Domela Nieuwenhuis.

Dat mijn beschouwing over de zaak-Ferrer in de Holl. Lelie van 19 Januari tegenspraak zou

uitlokken, bevreemdt mij niet, vooral niet nu deze komt van Uwe zijde.

U zegt, dat men bij de bewuste zaak niet alles moet bijhalen, wat er niet bij behoort (in casu het particulier leven van Ferrer). Het kardinale punt, zegt U, is, dat hij gevonnist is, omdat hij aanstoker zou geweest zijn van het oproer te Barcelona.

Inderdaad, dat is *het* kardinale punt, als men wil beoordeelen of Ferrer al of niet volgens recht en wet veroordeeld is. Wanneer U goed mijn artikel gelezen heeft, zult U echter moeten erkennen, dat *ik* niet getracht heb, dat uit te maken. Om de eenvoudige reden, dat ik daartoe geheel incompetent ben: niet genoeg kennis van Spaansche wetten heb en niet de officieele documenten tot mijn beschikking. Wel heb ik mijn eigen gevoelen erover, berustend op zeer gegronde vermoedens. Maar overigens moet ik mij verlaten op het oordeel van personen, die mij geloofwaardig voorkomen. En in al die opzichten schijnt U met mij vrijwel gelijk te staan.

Uw autoriteiten: de Fransche rechtsgeleerde Jean Jacques Kaspar en de 70-jarige wiskunstenaar Laisant zijn voor mij - ik vraag excuus voor mijn onwetendheid - onbekende grootheden van wier al of niet geloofwaardig-zijn, van wier politieke of godsdienstige gezindheid mij niets bekend is, wier oordeel mij dus koud laat.

Dat zijn verdediger, door hem zelf gekozen uit de ‘kreaturen’ van de regeering (Waarom zoo minachtend; zou U hier soms bevooroordeeld zijn?) op alle manieren poogde zijn vrijspraak te verwerven, bewijst mij dat deze officier zijn taak van *verdediger* zeer nauwgezet opvatte en de beklaagde dus in dat opzicht in goede handen was.

Dit zijn echter slechts eenige opmerkingen naar aanleiding van hetgeen U aanhaalt. Om op de zaak te komen, waar U overheen glijdt: In mijn opstel over de zaak-Ferrer sprak ik niet mijn eigen meening uit over zijn al of niet schuldig-zijn. Mijn opzet was alleen aan te toonen, dat de groote beweging door die veroordeeling verwekt, te danken was aan het feit, dat men de Kath. Kerk als boeman gebruikte, dat men het diepgewortelde anticlericalisme exploiteerde om stemming te maken voor Ferrer. Spanje heet een Kath. land en is het in zooverre, dat de Kath. godsdienst er *de* godsdienst is, wat echter alles behalve zeggen wil, dat het percentage niet-geloovigen er kleiner is dan elders en nog veel minder, dat de Katholieken er baas spelen. Om te doen beseffen hoe men zich had laten *meesleepen* wees ik op de duidelijk gebleken omkeer in opinie, toen men tot kalm nadenken gekomen was.

Geeft én het ontstaan én het bedaren der hevige opwinding niet te denken?

Laten wij b.v. eens veronderstellen, dat hetzelfde geschied was in Rusland, zou men er dan in geslaagd zijn zóó'n beroering te verwekken? Immers neen!

Welnu, als zoovele onrechtvaardigheden, die elders geschieden, de wereld koud laten, is hier dan niet de oorzaak klaar voor ieder, die er achteraf onbevooroordeeld over wil nadenken. Voor ons Katholieken, ik verzeker het U, is zij al heel duidelijk, omdat wij uit ondervinding kennen de haat, die men van zekere zijde tegen onzen godsdienst koestert.

Maar om nu nog eens op de eigenlijke veroordeeling van Ferrer terug te komen: Laten wij aannemen, dat hij direct onschuldig was, niemand kan toch twijfelen aan zijn indirecte schuld door den invloed van zijn opvoedingssysteem. Wie is de schuldige in Uw oog, de wetende leider, die haat en ontevredenheid zaait, of het arme volk, dat zich, aldus opgezweept, gaat verzetten en tot wreedheden komt? In mijn oog zeer zeker de eerste. Daarom is voor mijn gevoel de veroordeeling van

zoo'n leider, alhoudt hij zich bij 't handelen achterbaks, ten spijt van alle wettenzifterij rechtvaardiger dan die van zijn tot daden gekomen volgelingen.

Den Heer H. van Holk, die het in aflevering 32 ook heeft over deze zaak, zou ik willen vragen, hoe hij komt aan de onzinnige bewering, dat Telegraaf en Courant, Kath. ondernemingen zijn. ZEd. is hieromtrent *beslist* verkeerd ingelicht.

Niet op gaat ook de vergelijking tusschen de haat zaaiende anarchisten en de volgelingen van Jezus' liefdeleer (althans als deze laatsten handelen volgens hun leer).

En nu nog een vraag, die onwillekeurig bij mij oprijst: Zou Mijnheer Van Holk óók zien door den anticlericalen bril of is dat maar verbeelding van mij?

S.v.G.

Ingezonden stukken.
Buiten verantwoordelijkheid der Redactie.

- In een hier gehouden vergadering werd het bestuur van den Bond van Slechthoorenden samengesteld als volgt: Ott Bultman, voorzitter, mej. Tine Marcus, secretares- penningmeesteres, prof. dr. P.Th.L. Kan, hoogleeraar te Leiden, dr. J.Th. Mouton en J.A. Tours, alhier.

Het bureau van den bond Weimarstraat 27, verstrekt alle gewenschte inlichtingen.

Toen ik 't bovenstaande bericht in eene Haagsche Courant las, was mijne *nieuwsgierigheid* gewekt. Zelf niet al te best hoerende, vooral in gezelschappen, waar heen en weer wordt gesproken, meende ik te doen te hebben met een soort ‘Societeitje’ waar getracht zou worden, door duidelijk, verstaanbaar spreken, elkaâr de kwaal der *slechthoorendheid* lichter te maken. Wat was ik dom geweest. Een vriendelijk schrijven van den voorzitter, den Heer Ott Bultman, ter begeleiding van allerlei stukken, hielp mij uit den droom, en toen ik gelezen en begrepen had werd ik van een nieuwsgierige een *belangstellende.* Later mocht ik den voorzitter persoonlijk ontmoeten, en door zijn welsprekend onderhoud, vol vuur en geestdrift, werd ik *warm* voor de zaak, en omdat ik weet, dat de redactrice gaarne medewerkt aan alles wat goed en nuttig kan zijn, wil ik een eerste woord er over in de Hollandsche Lelie spreken. Het is slechts eene inleiding, welke de aandacht moet wekken en trekken.

De bond heeft een philantropisch doel. Nader

hoop ik dat onder *Gedachtenwisseling* uiteen te zetten. Slechts nu eene korte vooropstelling van eenige punten: 1° Bevorderen van de genees- en heelkundige wetenschappen op het gebied van het gehoor; 2° het steunen van dooven en hardhoorenden bij sollicitatie naar betrekkingen, die zij kunnen vervullen; 3° werkverschaffing, en, zoo noodig, verleenen van hulp, steun of onderstand aan dooven en hardhoorenden; 4° het bevorderen van het onderwijs bij, door slechthoorendheid, achterlijke kinderen; 5° hulpbehoevenden te steunen in de kosten van geneeskundige hulp; 6° bestrijding van kwakzalverij op het gebied der oorheelkunde.

Zes punten die op zich zelf reeds het bestaan van een bond wettigen, en zeer zeker ieders belangstelling en medewerking verdienen.

A.J. SERVAAS VAN ROOIJEN.

'*s Gravenhage.*

Varia.

Op 1 Januari l.l. vierde de firma J. Lips B. zn. te Dordrecht, (fabrieken van Brandkasten,

kluisbouw, safe deposito, etc.,) haar 40-jarig bestaan. Naar aanleiding daarvan gaf zij een uiterst smaakvol feest-album uit, waaraan wij onderstaande photo's ontleenen, en waarin wij lezen den enormen ontwikkelings-gang dezer zaak, gedurende de jaren 1870-1910. Immers, deze enorme Dordtsche fabriek bezit eigen verkoophuizen te Amsterdam, den Haag, Rotterdam, Utrecht, Brussel en Bucarest.

Het doet je werkelijk goed, als je iets voelt voor energie, voor flinke werkkracht en werklust, te zien in de wordings-geschiedenis dezer firma, hoe ver mannen met 'n helder hoofd, 'n gezond verstand, en een onverslapte wilskracht het in de wereld kunnen brengen. -

Een woord van oprechte hulde daarom aan de heeren Lips, vader en zonen, den vader, om zijn geniale scheppings-gave, den zonen wijl zij, inplaats van 't fortuin dat een ander voor hen verdiende op te maken in ledigheid en luiheid (zooals met zoovele rijke jongelui het geval is) het hun gewezen voetspoor

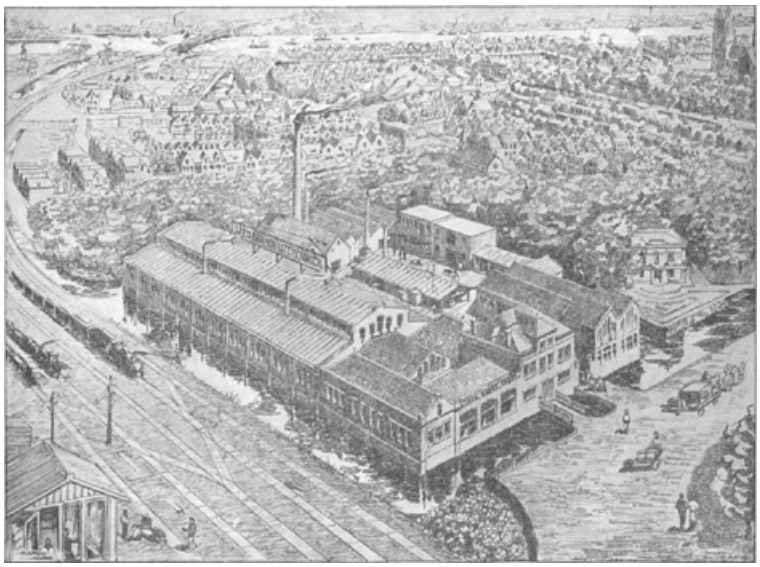

volgden, en in de firma, na een veelzijdige opleiding, een waardige plaats innemen.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Correspondentie van de redactie met de abonnés

De redactrice van de Holl: Lelie brengt ter kennis van de lezers van dit Blad, dat zij géén manuscripten, of brieven, haar naar aanleiding der redactie-aangelegenheden toegezonden door niet-abonnés, kan beantwoorden langs **particulieren** weg. De correspondentie in dit Blad dient zoowel tot de beantwoording van brieven, als tot de mededeelingen betreffende aangenomen en geweigerde bijdragen, en zij, die zelve geen abonné of abonnée zijn, kunnen dus niet verwachten langs een anderen dan den correspondentie-weg te worden beantwoord. Wanneer zij door leesgezelschapkring, of samen-lezen, of op welke wijze dan ook, gelegenheid kunnen vinden de correspondentie-rubriek te volgen, dan is de redactrice bereid hen dáárin te beantwoorden.

Op dezen regel wordt voortaan *géén uitzondering* meer gemaakt, en afzonderlijke nommers, correspondentie-antwoor-

den aan niet-abonné's behelzend, worden **niet** meer toegezonden.
REDACTRICE.

P.S. Het spreekt van zelf, dat deze regel alleen geldt voor eerstbeginnenden, èn voor briefschrijvers die in de corr: rubriek thuishooren.

Han te Vlh. - Gisteren-avond thuiskomend, vond ik Uw brief, mij nagezonden, en ik wil U dadelijk beantwoorden, omdat die mij veel genoegen doet. Ten eerste omdat Uw getuigenis daarin, dat de Lelie zoo in belangrijkheid heeft toegenomen, mij zulk een prettige aanmoediging is mij steeds meer aan haar te geven. Want, dat is zelfs een der hoofdredenen van mijn zoo vroegtijdige thuiskomst uit Nice. Door die overstroomingen namelijk in Parijs is de post, die toch al in Frankrijk veel te wenschen overlaat, zoo ongeregeld en onbetrouwbaar geworden, dat mijn werk er onder leed, en ik niet meer bijtijds kon rekenen op het in goede-orde-ontvangen van spoedstukken en drukproeven. - Dat deed mij besluiten liever vroeger, dan wij eerst van plan waren, terug te komen en ons hier voor-goed te installeeren. Het klimaat hier is natuurlijk een groot bezwaar, maar aan de Riviera is het óók een slecht seizoen geweest, en ik blijf dan hier maar binnenshuis bij gure dagen. - Zoo ziet gij dat Uw brief op een prettig moment kwam, want hij was mij een belooning voor mijn plannen met de Lelie. Ware ik nu nog in Nice geweest namelijk, dan hadt gij veel langer op antwoord moeten wachten natuurlijk dan nu.

- Dat gij en Uw vriend de Lelie samen lezen en bespreken, vind ik aardig te hooren, en in het bijzonder interesseert mij wat gij schrijft van zijn zoo juist begrijpen de bedoeling van: Om de Eere Gods. Immers, die roman is niet een getuigenis tegen *eerlijke* oprechte vroomheid maar enkel een aanklacht tegen het gehuichel en geknoei van hen die zich orthodox en bijbelgeloovig noemen om *bijredenen*, maar in waarheid niets anders dienen dan eigen-ik alleen. Geen enkele *waarachtige* Christen kan zulk een onwaardig transigeeren met de leer van Christus goedkeuren, en omgekeerd geen enkel oprechtgeloovige behoeft zich te stooten aan mijn roman, waar ik in menschen als Stinia, als mevrouw Eduma de Witt, als de oude mevrouw Stinia, als oude Bertus, als dominee van der Grijp en zijn dochter, telkens immers belichaam mijn achting voor echte vroomheid en mijn overtuiging dat er, ook heden ten dage, nog steeds zulke waarachtige christenen bestaan. - Daarom dus, omdat Uw vriend dat dus zéér juist heeft gevoeld in mijn roman doet mij alles wat gij daaromtrent schrijft veel genoegen. - - En dan Uw dierenliefde, die U tot mij aantrekt! Ik kan niet genoeg herhalen, hoe lief mij-zelf een ieder is, die op dat punt met mij geestverwant denkt, en evenals ik verontwaardigd de partij neemt van het verongelijkte en mishandelde dier, dat zich immers niet kan verdedigen tegen de overmacht van den mensch, en dat wij allen daarom onbepaald moesten beschermen, terwijl men in plaats daarvan gedurig ziet, hoe volwassenen zich zelf 'amuseeren' met dierenplagen en wreedheden - waaronder ik in het bijzonder óók reken de laffe aardigheden met apen, katten, honden enz., die, in zekere soort tingeltangels en circussen, vooral in Parijs, meer en meer in de mode komen, en die wel hun toppunt bereiken in den elken avond *dronken*gemaakten hond, die verleden jaar tot de attracties behoorde van een groot Parijsch Variété, waarheen allerlei zoogenaamd beschaafde menschen gingen kijken.
-

Ik geloof dat gij U in dat familie-lid van mij, dien gij hebt gekend, in zoover vergist, dat de door U als schooljongen bedoelde is: mijn germain neef; zijn reeds-overleden vader, met denzelfden voornaam, was mijn oom. Deze hertrouwde later; ik bedoel dus zijn eenigen zoon uit het eerste huwelijk; vermoedelijk is deze de door U als schooljongen gekende Lohman geweest. De oom, ter wiens eere in Groningen die plechtigheid plaats had, die gij in de couranten hebt beschreven gezien, is de bekende leider der christelijk-historischen, Jhr. Mr. A.F. de Savornin Lohman. - Ofschoon Groningen niet mijn eigen geboorteplaats is, maar wel de bakermat mijner familie, ken ik de stad zeer goed; ook mijn moeder, die een freule Alberda van Ekenstein was, een naam U dan zeker óók wel bekend, is daar opgevoed, evenals mijn vader. In de paar laatste jaren ben ik er niet meer geweest echter. - - Dank voor Uw belangstelling in mijn gezondheid; inderdaad valt het mij, van alles wat ik moet laten voor mijn hart, het zwaarste het thee-drinken op te geven. Voor hart-lijders wordt door de doktoren een ander soort koffie: Koffie-Hag aanbevolen, die geheel onschadelijk is, maar, wat thee betreft, bestaat zulk een uitredding niet tot nog toe. - Uw vriend betuig ik mijn bewondering voor zijn magnifique hand op het adres. De brief viel mij dadelijk in het oog daardoor, als iets bijzonders. - Hartelijk hoop ik dat gij zult voortgaan zoo dikwijls te schrijven als gij lust hebt. -

Mary Ann. - Ik vind het altijd prettig, indien de lezing van de Lelie bij de abonnés den lust wekt met mij van gedachten te wisselen. Gij schrijft:

U schrijft zoo vaak over het gebrek aan lust om te trouwen bij de hedendaagsche jonge mannen, *ik voor mij geloof*, *dat de lust om te trouwen wel degelijk bestaat, maar dat de meeste*, *verreweg de meeste mannen*, *geen vrouw kunnen vinden om reden dat ze geen*, *of haast geen meisjes kennen.*

Het is moeilijk, vooral waar gij in het vervolg van Uw brief mij op bepaalde U bekende gevallen wijst, U hierin tegen te spreken, waar het dus geldt een persoonlijke ondervinding van U; maar ik voor mij meen, dat die jongelui dan wel bij uitzondering heel timide zijn geweest, omdat immers voor een jongen man, die wil kennis maken met meisjes, alle deuren, en alle wegen openstaan in alle coterieën en alle standen. Een jonge man kan zich door zijn vrienden en kennissen overal laten presenteeren waar hij maar lust heeft, en wordt overal met open armen ontvangen, om van meer familare kennismakingen, langs tennis-club en ijs-weg etc, niet eens te spreken. Ik weet b.v. van een geval, waarin een jonge man, hier op het Kurhaus, een jong meisje zag dat hem uiterlijk zeer beviel. Den volgenden dag zocht hij den vader op - hij kende den naam van de familie - zeide hem onder vier

oogen dat hij graag zijn dochter wilde leeren kennen, maakte er een visite dientengevolge, en trouwde inderdaad later met haar. Alles wat van de zijde der vrouwen-wereld in zulk een geval *te* toeschietelijk, *te* vrij wordt geächt, waar het de begeerte met den man in aanraking te komen geldt, staat omgekeerd den jongen man geheel vrij zonder dat iemand er aanstoot aan neemt. En als hij dus nogtans geïsoleerd blijft, dan is dat m.i. een gevolg van een zeer bijzonder terughoudend beschroomd karakter, maar geenzins een algemeen voorkomende toestand in het mannen-bestaan, die het trouwen in het algemeen genomen bemoeilijkt. - Ook wat gij verder daaromtrent schrijft, dat in uitgaande kringen dat bezwaar wellicht niet bestaat, maar dat gij daarom dan ook die van de middelklasse, leeraren, doktoren, etc., op het oog hebt, kan ik U niet toegeven. Ik zou integendeel zeggen, juist dáár gaan jongelui van de beide seksen veel eenvoudiger, gewoner, en natuurlijker met elkaar om, dan in de hoogste standen. Zij studeeren heden ten dage samen, zij fietsen samen, zij komen elkaar op straat tegen en loopen een eindje samen op; in een woord, ik vind dat zij duizend punten van aanraking hebben, die juist de stijve, deftige, hoogere klasse mist. - Het omgekeerde daarentegen, dat in een huishouden met enkel meisjes de gelegenheid tot jongelui-kennismaking heel moeilijk is, dat ben ik grif met U eens. Want dat heb ik hier dikwijls van nabij gezien; en ik schrijf het minder nog toe aan de 'luiheid' der ouders zooals gij het noemt, dan wel aan hunne natuurlijke, maar overdreven vrees dat men hen van mannen-achter-naloopen zal verdenken, indien zij hunne dochters laten omgaan met jongelui, en die bij zich aan huis verzoeken. Immers, zijn er broers aan huis, dan spreekt het veel meer van zelf dat deze hunne vrienden meebrengen, is echter een ouderenpaar gezegend met enkel meisjes, dan komt de vrees voor wat 'men' zal zeggen erbij, en houdt hen terug hunne dochters al te veel vroolijkheid en pretjes te gunnen. Toevallig ken ik nog al vele huishoudens met volwassen meisjes-alleen, en ik erken dat ik de stumpers altijd inwendig beklaag om het soort isolement waartoe zij zijn veroordeeld. Daarom ben ik het volkomen met U eens, dat in zulke meisjes haar zucht naar buitenshuis, op kantoor, of waar ook, vrij zijn, heel goed is te begrijpen. Alleen, zij komen er niet rond voor uit dat het haar daarbij te doen is om op die manier mannen te leeren kennen, integendeel zij willen de rol der onafhankelijkheid en nuttigheid spelen. En *dat* is dom en gek. Dat zij echter, gelijk ik onlangs in een antwoord aan Maria te M., meen ik, zeide, op *die* manier trachten een plaatsvervanging te vinden voor het vroegere 'uitgaan', dat vind ik heel natuurlijk en vergefelijk. Het is echter alleen maar héél jammer, dat zij daarbij, door zulk soort werk, hare vrouwelijkheid inboeten, en dikwijls ongeschikt worden voor trouwen en huishoudelijke plichten. - Ik geef U ook volstrekt geen ongelijk in Uw beschouwing omtrent *die* soort meisjes, die het eerst en het meest geëngageerd raken *ondanks* haren weinig-vrouwelijken werkkring, alleen omdat zij den man weten te boeien. Gij hebt gelijk dat in dat weten te boeien het geheim van het geëngageerd-raken bestaat, en niet in het hebben van huwelijks-deugden. Inderdaad is juist dat een der onrechtvaardigheden in het vrouwenlot, dat degenen, die het meest zich zouden eigenen tot wezenlijk goede en brave huisvrouwen en moeders, veelal ongehuwd blijven, terwijl allerlei onbeminnelijke, heksige, egoiste meisjes dikwijls een of ander spoedig en goed huwelijk vinden, omdat zij attracties voor den man bezitten. Echter, waar schoonheid, charme, dat, je ne sais quoi, waarvan gij-ook spreekt, dus inderdaad een woordje meespreken, daar geloof ik toch ook, dat het geld niet minder de hedendaagsche huwelijksquestie regelt, en dat de meeste

jongelui zich tien maal bedenken, eer zij een geheel onbemiddelde beauté nemen, zonder huishoudelijke gaven, die haar gebrek aan geld compenseeren. Dáárom, in *dat* zinverband, zeide ik, dat er meer zou worden gehuwd in onbemiddelde klassen, wanneer het meisje nog iets anders kende dan alleen *geld-uitgeven*, maar het ook wist *in te verdienen*, door hare huishoudelijke kennis, die meiden en naaisters-loonen zou uitsparen.

Mijne Herinneringen, die gij zoo gaarne leest, zijn inderdaad wáár van a-z.. Ik begrijp dat zij daardoor voor de meesten eene groote aantrekkelijkheid hebben. Maar er is nog zoo veel dat men niet mag of kan zeggen, omdat het anderen geldt! - Vriendelijk gegroet. Ik hoop dat deze correspondentie nog eens aanleiding geeft tot weer van U te hooren.

Corry. - Waar gij U op de Lelie hebt geabonneerd om mij te kunnen schrijven, kan ik U niet genoeg zeggen, hoe welkom mij Uw brieven zullen zijn, temeer nu ik verneem dat ik U reeds van vroeger, door Uw leesgezelschap-lectuur der Lelie, ben sympathiek geworden. Ik heb zelve zooveel ondervonden van allerlei aard, dat ik zeker daardoor ben gevormd als het ware, door het leven zelf, tot heel veel kunnen meevoelen voor anderen, en voor hun lief en leed en wederwaardigheden. - Daarom verwacht ik dus zeker heel gauw Uw brief, waarin gij mij alles van U-zelve wilt opbiechten. Gij kunt er geheel gerust op zijn, dat gij mij daarmede niet verveelt. Stuur dan ook in Uw lang gedicht, dat gij zelve het beste vindt. Als het goed is, dan is de lengte waarschijnlijk geen bezwaar. Van wat gij nu zondt heb ik het eene aangenomen; het andere had heel goede regels, maar hier en daar was meer dan een die te banaal ineens aandeed. Daar gij Uw adres niet nauwkeurig opgaaft, kan ik U geen present-exemplaar van het aangenomen gedichtje zenden, voor gij dit mij eerst bericht.

Gladijs. - Het toilet-artikeltje nam ik aan. Als gij met zulk een verbazing zaagt, dat ik in Nice was, dan kunt gij nu met nieuwe verbazing zien, dat ik er weer uit ben, want ik ben, om de hierboven in een andere correspondentie opgegeven reden, vroeger teruggekomen dan eerst mijn plan was, en inderdaad verblijf ik nu weder op Scheveningen.

Asmodée. - Dat Uw brief is terechtgekomen, meldde ik U reeds. - Ik lees niet zoozeer graag

biographieën dan wel mémoires en geschiedenis. - Het leven van Charles Dickens ken ik, en vind ook ik zeer interessant. Ik waardeer zijn romans, b.v. David Copperfield, Dembey and Son, Oliver Twist, bijzonder, en stel hem, Dickens, veel hooger dan onze hedendaagsche realisten, die op hem neerzien. Dickens zal nog gelezen worden als *zij* reeds lang zijn vergeten; wees daarvan overtuigd. Het is alleen jammer dat hij elk zijner typen met een *te* aparte eigenaardigheid uitstoffeert; dat is des Guten zuviel. - Wat de honorarium-questie aangaat, ik geef het op aan den uitgever, en die maakt het U over.

Van A. (**Indië**). - Ik heb uw bijdrage ontvangen, las met leedwezen van Uw veranderde levens-omstandigheden; gelukkig dat gij in dat alles zoo flink denkt. Dank voor Uw belangstelling in mijn gezondheid. Ik vind het aardig, dat gij gevoel hebt gehad voor Marie's liefdebetoon aan mij in Nauheim, door die honden-photo; *dat* gij dat hebt nagevoeld trekt mij tot U aan. - Ik hoop spoedig van U te hooren hoe alles is afgeloopen.

Excelsior. - Gij waart zeker vergeten dat gij*zelve* mij dat eerste pseudoniem hadt opgegeven, heel uitdrukkelijk. Wat Uw vraag betreft, of ik Uw handelwijze, door dat Blad er uit te scheuren, oneerlijk vind, neen ik geloof niet dat, waar men door een nietigheid die *niemand schaadt* groote onaangenaamheden kan voorkomen, daarin een onwaarheid of verkeerdheid schuilt, indien men zijn toevlucht neemt tot zulk een uitvlucht als gij koost. Integendeel, ik geloof dat zij, die per-se, en met meedoogenloos beleedigen van anderer gevoelens, zonder reden of oorzaak, de wreedste waarheden zeggen, veel meer kwaad stichten, dan zij die een geheel onschuldig noodleugentje gebruiken in sommige bepaalde gevallen. Ieder moet daarin in elk geval afzonderlijk oordeelen naar eigen geweten en met oordeel des onderscheids.

- Dat gij geen hoop hadt antwoord van mij te krijgen begrijp ik niet goed, daar ik immers elken abonné antwoord; dat ziet gij toch wel in de Lelie. - Ik *kan* inderdaad niet anders schrijven dan eerlijk mijn meening zeggende zonder kuiperij of knoeierij; dat is nu eenmaal mijn natuur, en daarom gaat het mij net als U dat ik onoprechte menschen niet kan uitstaan. - Natuurlijk, backfisch-vriendschap verflauwt als de schooljaren voorbij zijn, maar, gelijk gij terecht schrijft, als men zich in een mensch aan wien men *geloofde* ziet bedrogen, dat is een harde levensondervinding, die jaren ouder maakt ineens. Neen, natuurlijk verveelt gij mij niet met Uw brief; en, zeker, kan juist *ik* hem bijzonder goed navoelen omdat ik zelf immers maar *een* angst heb wat doodgaan aangaat, en die is, dat *ik* de laatste zou overblijven, en mijn vriendin het eerste zou moeten scheiden. Ik kan mij niets vreeselijker voorstellen dan dat. Liefde in het dagelijksch leven, een samenzijn van elkaar héél innig waardeeren, is wèl het grootste geluk dat ons menschen op aarde kan worden gegeven.

- Wat nu Uw laatste vraag aangaat, zeker, zendt mij *gerust* alles; ik zal U ook eerlijk antwoorden wat ik er van denk. - En met U hoop ik dat onze correspondentie een blijvende zal zijn. - Nice is mij veel minder sympathiek dan Menton; het is er vuil en vulgair vind ik. Uw ouders hebben er misschien maar korten tijd in een of ander hotel gewoond, en dan is het zeer aardig, maar voor langeren tijd is het geen aangename stad. Ik zou er ook nimmer zijn gaan wonen, indien de persoon, die voor mij zou huren, mij niet had geschreven in Menton geen geschikte woning te kunnen

vinden. Wat onwaar bleek. - Hartelijk dank ook voor Uw belangstelling in mijn werkkracht; inderdaad is het een prettig gevoel een zoo ruimen lezerskring te hebben, van velen voor wien ik iets vermag te zijn, en wier sympathie mij weer steunt op mijn beurt. - Uw vriendelijke groeten aan mijn vriendin bracht ik over. - Of ik een idee heb over Uw levenswijze en leeftijd? Ja, maar die zal ik niet zeggen, uit vrees U te verraden, nietwaar.? - Vriendelijk gegroet.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Sluiting red: ged:

Annonce Abonnés.

Prijs 1 tot 5 regels *f* 0.50, elke regel meer *f* 0.10 en 4 plaatsingen worden berekend tegen 3.

Stenografie.

DAME, gedipl. geeft Onderricht in **Holl., Fransche, Duitsche** en **Eng. Sten.** Ook per Corresp. **f 10. -** per Cursus. Goede vooruitz. Succes verzekerd. Brieven franco N°. 300 aan het Bureau van dit Blad.

(300)

2 Maart 1910.
23ste Jaargang.
No 35.

Bericht.

Present-exemplaren en Bewijs-nummers zijn aan te vragen bij den uitgever van dit blad, niet bij de redactie.

Beklag over correctie- of drukfouten heeft de betreffende te richten tot den uitgever, niet tot de redactie.

Zij, die zonder abonné of lezer te zijn van de Holl. Lelie de redactie lastig vallen met de toezending van manuscripten of brieven, hebben het zichzelf te wijten, wanneer zij geen particulier antwoord ontvangen; de beantwoording van een en ander geschiedt door de corr.-rubriek in dit blad, behoudens die gevallen van uitzondering die de redactie om welke reden dan ook persoonlijk uit beleefdheid maakt.

Zij, die hunne manuscripten bij weigering terug verlangen, worden verzocht hunne behoorlijke frankeering terstond in te sluiten en hun juist adres terstond op te geven.

Zij, die met de redactie correspondeeren in de Lelie onder welk pseudoniem ook, worden verzocht zoowel dit pseudoniem als den eigen naam onder elken brief te herhalen, daar het onmogelijk is alle pseudoniemen te onthouden bij een zoo uitgebreide correspondentie.

Anonyme brieven worden niet beantwoord.

REDACTRICE.

HOOFDARTIKEL

Hoofdartikel
Ferrer.*)
(*Ingezonden*).

Of Ferrer een Spanjaard was of een Chinees, een Turk of een Eskimo, doet aan zijn waarde als mensch niets af. Of hij veroordeeld is ‘volgens de wetten des lands’ al evenmin, want het zou kunnen zijn, dat die landswetten indruischen tegen die der moraliteit en menschelijkheid.

Egmond en Hoorn zijn onthoofd volgens de landswetten van 1568, op last van den wettigen vorst en de bloedplakkaten namens denzelfden souverein hebben het

*) Noot der redactrice.
Waar ik onlangs een hoofd-artikel opnam van tegenovergestelde richting, waarmede *ik* het persoonlijk meer eens ben, wil ik thans onpartijdigheidshalve ook aan een andere meening ruimte verleenen op dezelfde plaats.

Nederlandsche volk eens in een zee van ellende gedompeld. Is het mogelijk, dat dit Geuzenvolk kinderen heeft, die zich bij uitstek verdedigers noemen van gewetensvrijheid, en die toch den moord op Ferrer rechtvaardig noemen, omdat hij gevonnist is ‘volgens de wetten des lands’? Dit schijnt zoo.

Wij willen niet oordeelen, doch wij komen op tegen eenzijdigheid in het beoordeelen.

Aan de hand van de Geschiedenis weten we allen, dat onze vaderen lange jaren gestreden hebben tegen tyrannie en reactie voor vrijheid en recht, eene vrijheid waarin wij ons thans verheugen als in iets gewoons.

't Is dus heel natuurlijk, wanneer we dit erfdeel ongeschonden bewaren en ons met ernst verzetten tegen elken inbreuk daarop. Daarom voelen wij ons gedrongen, het Spaansche drijven te verafschuwen.

Niet iedereen zal het met mij eens zijn, sommigen zullen zeggen, de regeering is niet zoo slecht als zij in couranten en boeken wordt geteekend, en Ferrer was niet zoo hoogstaande, als hij nu herdacht wordt. 't Is mogelijk, wij weten nog te weinig van hem, maar toch wil ik U het volgende onder 't oog brengen:

Spanje heeft van zijn 17 millioen inwoners 10 millioen analphabeten. Van die 7 millioen kan een groot deel slechts met moeite lezen en nauwelijks zijn naam schrijven.

Van de jaarlijks dienstplichtige jongelingschap kunnen 50.000 schrijven noch lezen. Van 30.000 staatsscholen moeten er 24.000, wat betreft lucht en andere sanitaire inrichtingen letterlijk kweekplaatsen zijn van dood en ziekte. Ongeveer 50.000 kinderen gaan jaarlijks te gronde aan ziekten, die ze op school opdoen. 24.000 onderwijzers worden zóó slecht betaald, dat ieder werkman het beter heeft dan die ongelukkige volksopvoeders. 480.000 kinderen zwerven op straat rond, zonder ooit naar school te gaan. Niet minder dan 30.000 blinde en 37.000 doofstomme, 67.000 krankzinnige en 45.000 moreel verwaarloosde kinderen zijn zonder eenige bescherming of verzorging van staatswege. In zulk een ongelukkig land is veel verklaarbaar, en veel moet daar met een andere maat gemeten worden dan bij ons.

Spanje stond eenmaal hoog in aanzien, denken wij slechts aan zijn dichters en schilders, aan de tijden der wereldreizigers die zijn handel groot maakten. Maar die gouden tijden zijn lang voorbij. Sedert hebben de geestelijkheid en de ontzenuwde adel de geschiedenis van dit ongelukkige land als met bloed geschreven.

Onder Ferdinand V [1474-1504], die kenteekenend den bijnaam den ‘katholieke’ voerde, hield de Inquisitie in Spanje haar intocht. Zonder verder te gaan in de geschiedenis van het land, willen we echter niet verzwijgen, dat geestelijkheid en adel het land steeds dieper in den poel hebben getrokken. In 1835 en in 1868 beide malen met 't optreden van een liberaal ministerie werden de Jezuïten, als oorzaak van al 't kwade, uit Spanje verbannen, maar weldra werden zij weer in genade aangenomen en aan den troon hebben ze hun sterksten steun.

Tegenwoordig telt Spanje 60.000 priesters en nonnen, de kloosters beschikken over onmetelijken rijkdom, dien ze het arme, onbeschaafde volk ontstelen en blijven ontstelen. De priesterheerschappij bezit onbeperkte macht en houdt de volksontwikkeling op het laagste peil. Na de scheidingswet in Frankrijk, kwamen er nog meer priesters en nonnen in Spanje. Moet men bij zulke toestanden geen anarchist worden, en moet men zich verwonderen, als de waanzinnige haat van onbeschaafden tot een uiterste overslaat?

Herinneren wij ons de bomaanslag van 1896 op eene processie, waarbij 25 personen om het leven kwamen. Deze betreurenswaardige daad gaf de regeering aanleiding met ongehoorde gestrengheid tegen alle vooruitstrevende elementen op te treden, en al de folterwerktuigen der inquisitie weer in beweging te zetten. Het wordt niet tegengesproken, dat voor nauwelijks 13 jaren in de beruchte vesting Montjuich den ongelukkigen de nagels van de vingers werden getrokken en de geslachtsdeelen verminkt, tot de door de regeering afgedwongen bekentenissen volgden. Voor de daad van een waanzinnige werden 8 doodvonnissen geveld en een totaal van 1016 jaar tuchthuis geëischt. We zullen maar niet al de bomaanslagen vermelden, waarin

meestal de dienaren der politie de hand hebben gehad. Ook Morval, voormalig leerling van Ferrer, was een verblind werktuig der politie, toen hij den bom op den koninklijken bruiloftsstoet wierp. Hier had de regeering eindelijk reden Ferrer te vatten, want het is toch logisch, dat ‘de onderwijzer van den misdadiger áansprakelijk is voor de daad van zijn leerling?’ Na 13 maanden preventieve gevangenschap werd Ferrer in den zomer van 1907 door de jury echter vrijgesproken. Nu wijdde Ferrer al zijne krachten aan de door hem in 1901 gestichte vrije scholen. Tegen de processie der Jezuïten van 1906 organiseerde hij een optocht van 1700 schoolkinderen.

Deze man moest wel met onuitsprekelijken, gloeienden haat vervolgd worden, en met blijdschap bewees het beruchte ministerie Maura beulsdiensten. Zoo goed wist men door eeuwenlange onderdrukking den volkswil te beheerschen, dat zelfs de liberale partijen pas begonnen te protesteeren, toen de heftige verontwaardiging in het buitenland hun aandacht trok.

Velen hebben zich verwonderd over de

in de vorige Julimaand in Barcelona zoo plotseling uitgebrokene Revolutie en opstand tegen de geestelijkheid, als protest tegen den oorlog in Marokko. Voor de ingewijden kwam echter die uitbarsting van den vulkaan niet zoo onverwacht. De Spanjaard is in 't algemeen niet bijzonder godsdienstig. Dr. Unamuno, rector aan de hoogeschool te Salamanca, zeide onlangs nog: ‘de menschen gaan wel naar de kerk, omdat het gebruikelijk is, maar als men hun vraagt wat de pastoor in de preek gezegd heeft, dan weten ze er niets van, want ze denken altijd aan geheel iets anders’. Een middelstand ter instandhouding der traditioneele overleveringen der kerk bestaat niet meer. De vertegenwoordigers van den adel hebben deze rol op zich genomen en laten zich als in vroeger tijden huldigen; zij bewijzen daarvoor de kerk wederdienst, door als a.s. of reeds aangestelde leden van bestuur en regeering mede te werken aan het knechten der massa.

In Barcelona alleen zijn 82 religieuze orden, die 280 kloosters, kerken en scholen bezitten en met de gehuurde lokalen over 1243 instituten beschikken. Behalve met het zoogenaamde onderwijs, dat alleen streeft naar het domhouden der jeugd, houden de kloosters zich bezig met alle mogelijke industrie. De huisindustrie van de vrouw heeft opgehouden; de rijke kloosters ontnemen den werkzoekenden alle mogelijkheid om iets te verdienen. Daaruit laat het zich verklaren, waarom zoovele arbeidersvrouwen, moeders en dochters, de mannelijke jeugd bij het bouwen van barricaden hielpen en de mannen aanvuurden tot den strijd.

Spanje's grootste letterkundige, Perez Galdos, heeft in 1907 bij zijn maidenspeech in het Parlement gezegd: ‘Wel zijn wij door onze geographische ligging Europeërs, maar de zwarte parasieten verduisteren de zuidelijke zon, en overal, waar we ook rondzien, ontwaren we slechts priesters; wij behooren dus tot het zwarte werelddeel.’

Laten wij nu eens in 't kort 't een en ander meêdeelen over 't leven van Ferrer.

Francisco Ferrer werd geboren in 1859 in Abella in de nabijheid van Barcelona, als zoon van een welgestelden boer. Reeds vroeg toonde Ferrer belangstelling in boeken; hij moest geestelijke worden, doch dit trok hem weinig aan. Als 17 jarige knaap was hij al een beslist vrijdenker en huldigde hij vooruitstrevende denkbeelden. Hij werd beambte op den spoorweg van Barcelona naar San Sebastiaan. Het drukke verkeer met Frankrijk ontwikkelde zijn geest. Ferrer sloot zich aan bij de republikeinen en was de tusschenpersoon voor zijn broeders in Frankrijk en in Spanje.

In 1885 in een republikeinschen opstand gewikkeld, ging hij in ballingschap naar Parijs, werd daar onbezoldigd secretaris van den republikein Zorilla, begon een wijnhandel en gaf les in het Spaansch; hij schreef een leerboek, waardoor hij een beroep kreeg naar een college te Parijs en tevens maakte hij met ijver propaganda voor de verlichting van zijn vaderland.

Mejuffrouw Menier, een zijner leerlingen, liet hem in 1901 een vermogen na van nagenoeg een millioen. Dit stelde den idealist in eens in staat zijn droom, scholen te stichten en de jeugd te ontwikkelen, te verwezenlijken.

In het algemeen dateert de beweging voor meer ontwikkelend volksonderwijs van af de revolutie van 1868. De scholen, die toen door de liberale regeering werden geopend, waren strikt neutraal, maar de regeering der Bourbons, die in 1875 weer aan het roer van staat kwam, deed niets meer voor het volksonderwijs, zoodat dit thans opnieuw op het laagst mogelijke peil staat. In den loop der jaren trachtten de mannen der vrije gedachten, vooral in Catalonië, scholen te stichten, maar de

vervolgingen door de kerk en het geldgebrek waren oorzaken van uiterst geringe resultaten.

Ferrer, die nu vrij was van materieele zorgen, bracht nieuw leven in zijn ‘Escuela moderna’, begon in 1901 met 40 leerlingen en zag het aantal scholieren spoedig uitgebreid tot 1600 knapen en meisjes. In de avonduren werden er cursussen gehouden voor volwassenen.

Evenals in Barcelona werden er in nagenoeg alle steden van Spanje scholen geopend. Ferrer stelde met behulp van wetenschappelijk beroemde mannen in het buitenland de leerboeken samen en in het door hem gemaakte schoolprogram zegt hij: ‘De geestelijke ontwikkeling van het kind moet bevorderd en het reactionnair atavisme verhinderd worden zich meer en meer te openbaren, rassenhaat, militairisme, wraakzucht hebben wij te bestrijden en te vernietigen, daar zij elke poging, om een betere toekomst voor te bereiden in den weg staan. Ons onderwijs kent dogma noch traditie, omdat deze slechts vormen zijn, die elk geestelijk leven onderdrukken en

de vrije ontwikkeling der menschheid belemmeren. Wij maken bij ons onderwijs alleen gebruik van uitspraken, die door feiten, van leerstellingen, die door nadenken, van waarheden, die door de rede worden bevestigd. Dit onderwijs wil het logisch denken maken tot de drijfkracht van den wil. Wij willen met onzen arbeid de waarheid der wetenschap door en voor zich zelve doen spreken in haar eigen licht, haar het verstand van ieder mensch doen verhelderen, opdat deze zelf, vrij van vooroordeelen, het juiste kenne en volbrenge.'

In zijn handboek over de scholen, schrijft Ferrer verder:

'Het is een onwederlegbaar feit, dat het kind zonder eenig vooroordeel ter wereld komt en eerst later de denkbeelden uit zijne omgeving overneemt. Men mag het kind geen ideeën nog eenig geloof opdringen, doch het enkel waarheden voorhouden, die voor de wetenschap kunnen bestaan. De schoolboeken moeten spreken van God en Godsdienst en men moet het kind in de school hierover spreken, opdat de kinderen alles leeren kennen en zich later over de verschillende vraagstukken een eigen oordeel kunnen vormen.'

Dus heeft Ferrer God noch Godsdienst uit de school verbannen, doch hij wilde, dat de school het kind vorme tot een denkend mensch, die zich zelf en de natuur moet leeren kennen. Ferrer was dus ook geen dweper, zooals zijn vijanden hem schilderen; wij hebben daarvoor nog een ander bewijs van een zijner geestverwanten en medearbeiders gelezen. De bekende anarchist Malato te Parijs, een zijner intiemste vrienden schreef n.l.:

'Ferrer was een onvermoeid apostel der vrijheid, doch steeds bescheiden. Hij wilde een republiek op sociale basis, maar hij hield aan geen enkelen vorm vast; het was hem alleen te doen, om het goede te bereiken; elke poging om den vooruitgang te bevorderen vond in hem haar helper, maar steeds was het hem om de praktijk te doen; theorieën achtte hij nutteloos, zoolang deze niet leidden tot praktische resultaten'. -

Nog geen 25 jaren geleden waagde niemand het de kerk tegen te spreken. Thans treedt de kerk reeds meer defensief op en dit schrijft men hoofdzakelijk toe aan de vrije scholen, waarvan men er verleden jaar reeds 48 telde, behalve de talrijke, die buiten Spanje gesticht zijn, n.l. in Portugal, Italië en Z. Amerika. Toen Ferrer in 1906 voor de eerste maal gevangen werd genomen, sloot de regeering de scholen, maar zij herleefden met nieuwe kracht. Hoe het leven van Ferrer als 't ware was samengegroeid met zijn scholen, bewijst een brief, dien hij aan een zijner vrienden schreef, nadat hij reeds 7 maanden preventief gevangen zat, in Februari 1907.

'De heele wereld houdt het er voor, dat ik zal worden vrijgesproken, maar de officier van justitie wil mijn hoofd. Wie kan zeggen wie overwinnaar blijft, de Jezuiëten of de waarheid? Maar het zij zoo, ik klaag niet; hoe langer ik opgesloten ben, des te grooter wordt de beweging ten gunste van de scholen, en dat is voor mij de hoofdzaak'.

Na zijn vrijspraak bracht Ferrer een zeer uitgebreide uitgeverszaak tot stand. Wetenschappelijke en sociaal-politieke werken werden in het Spaansch vertaald - van Elicé Reclus, Kropotkin, ook Häckel - en als goedkoope uitgaven onder het volk verspreid. In de laatste jaren leefde Ferrer te Londen en Parijs, van waaruit hij de uitgeverij en de scholen bestuurde, wel wetende, dat de regeering niets zou ontzien om hem te vatten. Het toeval wilde, dat Ferrer juist in Juli van verleden jaar zich in

Spanje bevond, om twee zijner naaste bloedverwanten te bezoeken, die doodziek waren. Zoo vond de revolutie hem in Barcelona.

Als bewijs, dat Ferrer geen aandeel had in den opstand, diene het volgende:

Het republikeinsche blad 'El Pais' publiceert den brief van een der hoofdleiders der revolutionnaire beweging, die naar Frankrijk vluchtte. Deze getuige was lid van de 'arbeiders-solidariteit', waarvan de algemeene werkstaking uitging; hij is dus met den oorsprong van den opstand zeer bekend. Zijne mededeelingen, die hier volgen, hebben historische waarde en zijn tevens de beste verdediging van Ferrer.

'Nadat de minister van binnenlandsche zaken, La Cierva, - zoo staat er in den brief - alle protestverklaringen tegen den oorlog verboden en de "arbeiders-solidariteit" hare afdeelingen medegedeeld had, dat onder deze omstandigheden de aangekondigde bijeenkomsten niet konden doorgaan, besloot ik met eenige vrienden op een andere wijze een nog krachtiger protest te organiseeren. Wij pleegden overleg met tal van partijgenooten, zonder evenwel het officieele comité van onzen bond hiermede in kennis te stellen. Want dit comité zou toch slechts de groote

verantwoordelijkheid van zich gewezen hebben, welke wij nu eenmaal besloten hadden op ons te nemen. De stemming onder het volk was op het hoogste gespannen en voorspelde onze plannen gunstige resultaten. Wij begonnen met de voorbereidselen, benoemden commissies, die naar de verschillende plaatsen in Catalonië zouden gaan, stelden ons schriftelijk in verbinding met plaatsen buiten Catalonië en lieten zoo een wijden kring van betrouwbare vrienden weten, dat wij op den bewusten Maandag ons bij de algemeene staking zouden aansluiten. Dit alles gebeurde met den grootsten spoed in den nacht van Vrijdag op Zaterdag en den Zondag. Een onzer voornaamste afspraken was, van dit alles aan geen enkel politiek persoon van beteekenis of aan hen, die tot dezulken in betrekking stonden, ook maar de geringste mededeeling te doen. Onder hen, die absoluut buiten de zaak gehouden moesten worden, was ook Ferrer. Wij hielden ons streng aan al de détails dezer besluiten. Het beste bewijs hiervan is, dat niemand der uitdrukkelijk buiten de zaak gehoudenen zich gedurende den loop der beweging in onze kringen vertoonde. Wij hadden dat besluit genomen uit vrees, dat de invloed of wellicht het verraad der officieele politici de beweging, welke niets dan een volksbeweging mocht zijn, zou doen mislukken. Als dan de algemeene staking een verloop had, dat iedereen kent en als deze uitliep op een oproer, deden wij allen ook, wat wij bij machte waren te doen, om uit die rebellie een revolutie te scheppen, die aan den oorlog een einde maken en de onzalige regeering van kerkendienaren en inquisitoren omver werpen zou. Niemand der onzen heeft Ferrer gezien en niemand onzer heeft zich tot hem gewend, of met hem ruggespraak gehouden. Ferrer heeft ons ook geen geld gegeven. Het benoodigde geld om de afgevaardigden in Catalonië rond te doen reizen, is door ons totaal alleen in bescheidene bijdragen bijeengebracht. Wij hadden geen geld meer ter onze beschikking *dan een zeventig pesetas.* Het is niet waar, dat wij geld van het stakingscomité gekregen hebben. Geen buitenlandsche bond, geen buitenlandsche persoonlijkheid van beteekenis stond met ons in verbinding. De een zoowel als de ander is door den loop der gebeurtenissen volkomen verrast, eveneens als de overheid en de bevolking der overige deelen des lands, evenals alle staatslieden - Ferrer incluis! Het is dwaasheid, als de regeering Ferrer er van beticht, dat hij talrijke groepen van aanvoerders van wapenen zou hebben voorzien. De wapenen, die het volk zich verschafte, waren afkomstig uit de geplunderde wapenwinkels en -fabrieken. Elk stuk hebben wij met geweld veroverd! *Ferrer wist niets van dit alles en heeft er zich ook niet meê bemoeid.* Men wil de menschen doen gelooven, dat hij het geweest zou zijn, die de opstand van uit Barcelona verder langs de kust verspreid heeft. Het is alles niet waar! Onze gedelegeerden waren het, die dat alles zoo uitstekend bezorgd hebben.'

Dit is het historische document, dat de onschuld van Ferrer bewijst!

Den 31^{en} Augustus werd Ferrer gevangen genomen.

Den 2^{en} October schreef hij aan zijn trouwe vriendin, mevrouw Villafranca, dat hij niet kan veroordeeld worden, omdat hij onschuldig is en het gerecht geen enkel bewijs voor zijn schuld zal kunnen leveren, en eindigt met den groet: 'Tot spoedig wederzien.'

Den 11^{en} October begon het schijnproces en den 13^{en} is Ferrer op bevel der priesters volgens wet en vonnis in de walgracht der vesting Montjuich vermoord. -

De protestbetoogingen, die hiervan het gevolg waren, zijn overbekend.

Maar waarom toch zoo'n ophef van deze gebeurtenis gemaakt, waar honderden anderen voor de vrijheid zijn gestorven?

Men zou kunnen antwoorden: Omdat een reactionnaire regeering in Ferrer niet den man alleen en op zich zelf heeft willen treffen, maar het beginsel van ontwikkeling, van kennis, van vooruitgang en van de vrijheid met hem heeft meenen te vernietigen.

Evenals Galileï de inquisitorische rechters toeriep: 'En toch beweegt zij zich!', zoo zal de toekomst Ferrer recht doen.

Galileï is gerechtvaardigd en Ferrer zal gerechtvaardigd worden. -

Tot slot geven wij hier het 'Proces'.

Dit begon den 12^{en} October. Tot verdediger was Ferrer de kapitein der genie Galceran toegevoegd; deze ontving de acten, tezamen 600 pagina's, eerst 24 uur vóór het begin der zitting van den krijgsraad. Persoonlijk werden de getuigen niet meer verhoord, hunne verklaringen werden alleen voorgelezen. Ferrer werd tegenover geen der getuigen geplaatst en in het vooronderzoek werden alle getuigen à décharge afgewezen. Zes mannen uit Barcelona, die sedert de revolutie in Augustus verbannen waren, schreven aan

den rechter van instructie, dat zij in staat waren het alibi van Ferrer te bewijzen, doch de rechter verklaarde aan hunne verklaringen geen waarde te kunnen hechten. Daarop hebben deze in het republikeinsch blad van Valencia een manifest geplaatst, om daardoor de geheele wereld met deze rechtsweigering bekend te maken. De familieleden en medewerkers van Ferrer, die eveneens zijn alibi hadden kunnen bewijzen, werden naar een klein bergdorp verbannen en de krijgsraad verklaarde ook hen niet te kunnen aanhooren. Mevrouw Villafranca, ook verbannen, verzocht om voor het gerecht te mogen verschijnen, doch kreeg ten antwoord, dat de instructie gesloten was. Geen enkele getuige à décharge werd dus gehoord, daarentegen staat vast, dat de knecht van Ferrer's landhuis door de politie en den dorpspastoor aangespoord is geworden om ongunstige verklaringen af te leggen. De pastoor bood hem 1500 peseta's, als hij tegen zijn heer getuigen wilde, doch de trouwe dienaar bleef standvastig. Op deze wijze voorbereid moest elke krijgsraadzitting in den zin der regeering afloopen.

De eigenlijke aanklacht richtte zich tegen Ferrer als hoofd van den militairen opstand. De overste der burgerwacht beschuldigt Ferrer deelgenomen te hebben aan de oproeren te Masnu en te Premia (dorpen bij Barcelona), doch hij heeft hem er zelf niet gezien. Een raadslid verzekert ‘op grond van aanklachten, die hij niet nader onderzoeken kan, maar toch voor gegrond houdt’, dat de revolutie van meer of min anarchistische elementen is uitgegaan, welke aangevoerd zijn geworden door Ferrer en zijn jonge taalonderwijzers. Een barbier zegt, dat Ferrer zich bij hem heeft laten scheren, en daaruit leidt de Procureur-Generaal af, dat Ferrer ‘onbekend heeft willen blijven.’ Een kennis van dien barbier, dien Ferrer evenmin kent als den barbier, verklaart door hem gezonden te zijn naar den president van het republikeische comité, om de republiek te proclameeren.

Al de 70 getuigen zijn van hetzelfde allooi; geen hunner heeft Ferrer gekend en toch waren zij allen haarfijn met zijn daden op de hoogte.

De aanklacht strekt zich uit tot de Escuela moderna, die de proc. gen. scholen der misdaad noemt en hij maakt zeer in 't bijzonder opmerkzaam op de uitgeverij, waar boeken van Häckel, de professor van Jena, van Anatole France en van andere voor den staat gevaarlijke mannen gedrukt worden. Dan volgen de bewijzen voor Ferrer's revolutionnaire ideeën - brieven en brochures welke hij vóór 17 jaren schreef en die voor den proc. gen. den klaarblijkelijken samenhang tusschen Ferrer's ideeën en den laatsten opstand bewijzen. Onder deze stukken wordt echter een brief gevonden, waarin Ferrer schrijft, zich geheel en al uit de politiek terug te trekken om zich geheel te wijden aan de scholen en de uitgeverij. Hiervan zegt de aanklager; ‘dan heeft Ferrer juist de revolutie aangestookt, om aan de beurs winstgevende operaties te kunnen doen.’ Vervolgens komt ter sprake het Vrijmetselaar zijn. Ferrer moet in de Vrijmetselarij een hoogen rang bekleed hebben, want hij heeft veel titels, onderscheidingen en insignes; eene zeer omvangrijke correspondentie over maçonnieke aangelegenheden heeft men in zijn huis gevonden en in beslag genomen. De proc. gen. heeft wel is waar deze maç: corr: niet geheel en al begrepen, doch hij is zeker van 't feit, dat aan Ferrer belangrijke opdrachten zijn toevertrouwd uit heel de maçonnieke wereld. (De Vrijmetselaars zijn sedert 1889 in Spanje door de regeering erkend).

De procureur-generaal eischt: de doodstraf voor Ferrer en schadevergoeding voor al de verwoestingen gedurende den opstand.

De rede van den verdediger kunnen wij niet meedeelen, daar die niet in druk verschenen is; vermoedelijk is zij niet vleiend geweest voor de regeering. Niettemin is geen enkel feitelijk bewijs geleverd voor Ferrer's schuld; toch volgde het doodvonnis.

Het vonnis was niet eenstemmig, anders toch had Ferrer onmiddellijk gefusilleerd moeten worden. Wellicht hebben de jongere rechters tegen gestemd. Moge de opvatting der Spaansche regeering ook al juist zijn en moge het worden aangenomen, dat alle artikelen der Spaansche krijgswet zuiver zijn toegepast, dan is dit een bewijs te meer, dat die wet zeer slecht is.

Tegen 8 uur op den avond van den 12^{en} Oct. leest de rechter van instructie Ferrini Ferrer het doodvonnis voor, de bekrachtiging ervan door het Hoogste gerechtshof en de weigering van het Ministerie om een verzoek om gratie aan te nemen.

Ferrer hoort het kalm aan en wordt terstond daarna in een tot kapel ingericht vertrek gebracht. Een pater der Jezuïten treedt hem hier tegemoet, doch Ferrer dankt be-

leefd voor diens diensten. Er komen andere geestelijken en Ferrer verzoekt alleen te mogen blijven, hij wil schrijven. De dienaren Gods gaan heen, ook de geestelijke van het kasteel beproeft nog een laatste poging, doch wordt eveneens afgewezen. Ook het eten weigert hij, lang loopt hij in de kapel met gebogen hoofd heen en weer, men geeft hem geen stoel. Om een notaris gevraagd, ten einde zijn testament te maken, werkt hij met dezen zeven uren. Het is vijf uur in den morgen. De notaris gaat heen en Ferrer's verdediger, kapitein Galceran komt met eenige officieren binnen. Ferrer spreekt met hen over zijn scholen en dankt Galceran voor zijn hulp. De klok wijst 8.15. De dag begint somber, donkere wolken bedekken de zon. Ferrer is bereid voor zijn laatsten tocht. Een afdeeling soldaten neemt hem in hun midden; rechts van hem loopt de verdediger, en links dringt de slotkapelaan zich bij hem op. Onderweg, op de Place St. Eulalia wachtten hem de gouverneur en de autoriteiten, die zich bij den stoet aansluiten. Op de vraag naar Ferrer's laatsten wensch, antwoordt hij, staande en met vrijen blik te mogen worden neergeschoten. Na overleg met zijn officieren. zegt de gouverneur: ‘staande ja, maar met den blinddoek’. Ferrer dankt voor deze althans gedeeltelijke toestemming van zijn verzoek, en omhelst zijn verdediger. Daarna voert men hem naar den vestingwal en doet hem den blinddoek voor. Een afdeeling infanterie staat gereed.

Ferrer met gekruiste armen, het hoofd hoog opgeheven, roept: ‘Ik ben onschuldig, leve de vrije school!’

De geweren knallen en Ferrer stort voorover neer. Ferrer is dood. -

SENDA.

Een waar woord.

In *De Vrije Socialist* kom ik het volgend entrefilet tegen, dat ik met volkomen instemming overneem want zoo is 't precies. Iedere partij en iedere leider *knoeit* om er te komen waar zij wezen willen. Juist dáárom is het niet der moeite waard zich zoo druk te maken om liberaal deze dan wel clericaal gene aan stemmen te helpen. Het resultaat is toch hetzelfde, namelijk dat er *geknoeid* wordt naar hartelust zoodra de heeren baantjes hebben te vergeven. Den Vrijen Socialist echter zou ik willen vragen: Maken *alleen* de anarchisten een uitzondering op dien regel? Zijn zij niet even goed menschen en behept met menschelijke ondeugden als de rest? Kijk maar naar de schrikbewind-dagen van de Fransche revolutie, als gij wilt weten wat er onder een anarchist overblijft van het goede *recht* en van de meest-gewone *eerlijkheid!*

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

De zaak van Kuyper wordt vreeselijk opgeblazen, want al is hij schuldig - en wij gelooven dat hij er leelijk is ingeloopen - och, dan deed hij nog niets anders dan wat feitelijk alle regeeringen doen. Het benoemen tot allerlei staatsambten, het begeven van baantjes, het verschaffen van onderscheidingen - dat alles zijn regeermiddelen, waardoor men zichzelf versterkt en zijn tegenpartij verzwakt.

In Frankrijk hebben de soc. dem. ministers alles volgestopt met sociaaldemokraten. Zij maken gebruik van dezelfde middelen als hun voorgangers, alleen, toen keurden de sociaaldemocraten dit af, omdat zij zelven buiten het net vischten. Elkeen weet dit. Kuyper deed het wat lomp en plomp en zoo liep het te erg in den kijker.

Had Troelstra niet tegen een traktement van f 1000 mederedakteur willen worden van Recht voor Allen (en de betaling van een levensverzekering)? En toen ik dit aanbod, dat heel zonderling was daar hij de taktiek der oude partij afkeurde en toch bij het blad een baantje wilde hebben, afsloeg, toen heeft mig de vijandschap van hem steeds achtervolgd. Voor de toekenning van een dergelijk traktement zou ik hem dus tot stilzwijgen hebben kunnen brengen, om te schrijven zooals wij het wilden. Was dit ook niet een zich verkoopen? Laat hij dus zoo'n hoog woord niet hebben. Of rekent hij erop dat de heeren dit niet weten? Goed, maar wij weten het wel en wij zullen er hem nog eens aan herinneren.

In de politiek en in de partijen gaat niets voor niets, het is een voortdurend knoeien en konkelen en wie het 't best kan, die heeft het meeste kans van slagen. Men ziet het aan Troelstra, Henri Polak, Oudegeest, en zoovele anderen, die allemaal heel aardig zijn binnengekomen.

De Vrije Socialist.

Gedachtenwisselingen.

I. In zake Ferrer.

In het nummer van de Holl. Lelie van 9 Februari acht de heer van Holk zich verplicht om mij eens even een lesje toe te dienen.

Daar heb ik natuurlijk niets op tegen, want een mensch is nooit te oud om te leeren, maar een eerste vereischte om dit te kunnen doen, bestaat daarin dat men de dingen beter weet dan een ander.

Wij lezen in zijn stukje:

'Burger Domela zegt o.m. dat Ferrer *vrijmetselaar* was, dit is onjuist. Noch maçon, noch lid van de Societa Jesua (Jesuit) was Ferrer.

Daar Domela zegt dat *waarheid* hem gaat boven verwantschap, zal hij deze rectificatie van zijn schrijven zeker prettig vinden.'

Zeker zou ik dit, want het moet ons te doen zijn om de waarheid, niet waar?

De heer v. Holk kan en mag niet verwachten dat wij hem dadelijk geloof schenken. Zulk autoriteitsgeloof zou dom zijn. Mij had hij niet overtuigd door zijn apodiktische verklaring, maar ik dacht: je kunt niet weten en ofschoon ik wel wist gelijk te hebben, toen ik schreef dat Ferrer vrijmetselaar was, heb ik toch naar Parijs geschreven aan iemand die zelf vrijmetselaar is en Ferrer in die loge gekend heeft, de volgende inlichting gekregen:

'La loge Verdad, où Ferrer a été initiée relève de l'obédience de la grande loge Catalane. Celle-là (la loge Castelane), est antimonarchiste, elle est républicaine, tandis que la grande loge espagnolle est monarchiste,

Le 25 mars 1890 il a étè affilié à la loge des vrais experts, placé sous l'obédience du grand-Orient de France. II a fait partie de cette loge jusqu'à la fin de sa vie.

Ferrer a été graduellement élévé jusqu'au 31 grade.'

Ziezoo, nu weet men het precies of wie nu nog twijfelen mocht, weet nu de adressen, waar hij kan uitgaan ter informatie.

Er is geen twijfel aan of Ferrer was vrijmetselaar en het is ook aan die omstandigheid te danken dat de vrijmetselaars zich de zaak van Ferrer, een der hunnen, zoo bizonder aantrokken.

Ik kan dus niet zeggen dat deze zoogenaamde rektifikatie mij aangenaam is, want zij zou ons totaal op den verkeerden weg voeren.

Nu ben ik benieuwd of burger v. Holk mij akte zal geven, dat hij zich schromelijk vergist heeft, hetgeen hij verplicht is te doen nu zijn rektifikatie onjuist blijkt te zijn.

Een tweede punt is dit: burger v. Holk vindt het heel natuurlijk dat de katholieken iemand geen reklame laten maken *tegen* hun macht, *tegen* hun geloof, *tegen* hun kerk, *tegen* hun Paus.

Dus ze hadden volkomen gelijk dat ze Ferrer zoo maar mir nichts dir nichts lieten fusileeren. En waarom?

Wel om de dood eenvoudige reden, dat 'als morgen de anarchisten het bestuursrad in handen hebben, ze dan de katholieken zouden brengen op de folterwerktuigen.'

Vooreerst is dit een mooie redeneering van christelijk standpunt. Immers zelfs al ware dit waar, sinds wanneer leert de christen dat hij kwaad met kwaad moet vergelden?

Maar dan hoe weet 'burger' v. Holk dit?

Als de anarchisten zoo handelden, dan zouden zij verkeerd doen. Het anarchisme, dat elkeen de vrijheid wil laten, zal niet beginnen met anderen de vrijheid te ontnemen, nog minder om hen met geweld, door middel van folterwerktuigen tot andere inzichten te brengen. Geen enkel bewijs kan 'burger' van Holk voor dit beweren aanhalen.

‘Ferrer was intelligent, maar een stommerik dat hij niet wist - evenals gij dat wel eens vergeten hebt - hoe vèr hij precies kon gaan.’

Dat kan van Jezus en van elken voorganger gezegd worden, die niet bovenal zijn eigen veiligheid zoekt, maar die desnoods bereid was zijn leven te geven voor anderen.

En als ‘burger’ van Holk het een heel gewoon geval vindt, niet de moeite waard daarover zooveel ophef te maken, dan neemt hij zelf geen heel verheven standpunt in.

Dus het ter dood brengen van een mensch is niet de moeite waard om er zooveel ophef over te maken! Wel hoog schat hij dus de waarde van 'n menschenleven!

Nu ik toch eens aan den gang ben, wil ik ook even een antwoord geven aan den heer S.v.G. naar aanleiding van hetgeen hij in het nummer van 23 Febr. van dit tijdschrift schrijft aan mijn adres.

De heer S.v.G. sprak niet zijn eigen meening uit over het al of niet schuldig, maar praatte na wat andere personen zeiden, die hem geloofwaardig voorkomen. Mijn autoriteiten scheept hij af, door ze onbekende grootheden te noemen, wier oordeel mij dus koud laat. Als ik nu hetzelfde zeg van zijn ongenoemde grootheden, dan zijn wij heel gauw uitgepraat.

Maar ik heb geen autoriteiten aangehaald en ik heb hun opgegeven argumenten voor mij, wier juistheid of onjuistheid dus door mij getoetst kan worden. Dat is toch heel anders dan een zweren bij anderen!

Dat zijn verdediger zijn vrijspraak poogde te verwerven, dat bewijst den heer v.G. alleen dat deze officier zijn taak van verdediger zeer nauwgezet opvatte.

Maar daar liep het niet over.

Deze officier werd geheel bekeerd door de nadere kennismaking met de zaak en dat is het treffende. Ieder zal mij toestemmen dat dit geheel iets anders is dan dat een verdediger tracht een klient vrij te krijgen.

Het is onjuist dat de heer v.G. het voorstelt alsof men de kath. kerk als boeman gebruikte, alsof men het diepgewortelde antiklerikalisme exploiteerde om stemming te maken voor Ferrer. Het omgekeerde is waar. Omdat Ferrer vrijdenker en vrijmetselaar was, daarom was het de kerk die stemming maakte tegen hem. Hij was de gehate man voor de kerk en daarom moest hij ten onder worden gebracht. Vraagt de heer v.G. of men er ook in geslaagd zou zijn zoo'n beroering te verwekken, als hetzelfde geschied was in Rusland, dan antwoorden wij: zeker. Ja wij gaan verder en maken hem bekend dat men dit eveneens gedaan heeft de heele wereld door. Heeft hij nooit gehoord van de protestbeweging tegen de Russische gruwelen? Wij vragen niet naar het land waar gruwelen plaats hebben, niet of katholieken dan wel protestanten zich daaraan schuldig maken, o neen, wij treden overal op,

waar wij meenen dat het recht vertrapt wordt en de tirannie hoogtij houdt.

En vraagt de heer v. G. tenslotte wie de schuldige is, de wetende leider, die haat en ontevredenheid zaait, of het arme volk, dat zich aldus opgezweept, gaat verzetten en tot wreedheden komt, dan vragen wij hem waar de grenzen zijn? Als men deze methode volgt, vernietig dan alle boeken van de vooruitstrevende menschen, want die zaaien haat en ontevredenheid, ja vervloek de uitvinding der boekdrukkunst, verdoem allen vooruitgang. Neen, men had hier het bewijs moeten leveren, dat Ferrer de hand had in het oproer, een bepaald feit, en kon men dat niet, dan had men het recht niet hem te vervolgen en staat men dus voor een daad van de schromelijkste willekeur.*)

Op deze wijze moet men de kruisiging van Jezus goedkeuren, want ook hij zaaide twist en verdeeldheid. Of zei hij niet dat de zoon zou opstaan tegen den vader en de dochter tegen de moeder, dat hij niet gekomen was om vrede te brengen maar het zwaard? Dus volgens diezelfde redeneering hadden de Joden geheel gelijk om Jezus aan het kruis te slaan. Tot die konklusie moet de heer v. G. konsekwent komen. Die haatsaaiende anarchisten en de volgelingen van Jezus'liefdeleer schenken wij hem, want de weg van het christendom is een weg des bloeds bij uitnemendheid in vergelijking van welken die der anarchisten niets beteekent.

F. DOMELA NIEUWENHUIS.

25 Febr. 1910.

II. Aan den man met het masker.

'Net zooals ge zegt, S.v.G.' dat het verschrikkelijk vervelend is, als je zoo knusjes zit te schrijven voor de Lelie en iemand ziet dan onverwacht over je schouder, de bedoelingen.

Uwe 'kwaedheid' kan ik me dan ook echt verklaren. Dies kunt U zich voorstellen hoe heerlijk ik me daarover verkneuker. Scheldt maar raak.

Onderwijl wil ik U opmerken, dat het in Uw stukken herhaaldelijk voorkomt, dat U zich-zelf tegenspreekt. Als voorbeeld noem ik U nu weder: 'dat (als) hetzelfde geschied was in Rusland zou men dàn zoo'n beroering verwekt hebben?'

Dat ik vergelijkte de fusileering door de *Spanjaarden* met eene door de *Engelschen* wàs dergelijk geval.

Bij de laatste, was er heel geen beroering. Dus roeide ik daar met U in één schuitje. En nu zegt U 'die vergelijking' (juist zooals U haar begeerde) 'gaat niet op'. Dus weerspreekt U zich zelf. Ik vind het ook niet getuigen van debat-geschiktheid *persoonlijk* te worden. En iemand aanvallen onder initialen S.v.G. of X.Y.Z. vind ik

*) Hetzelfde staat vermeld in hoofdzaak in de brochure Francisco Ferrer. La vie - son Oeuvre, publié par le Comité de défense des Victimes de la répression espagnole bl. 10. 'In 1884 werd hij opgenomen in de loge Verdad te Barcelona' en bl. 11. 'Op 26 Maart 1890 is hij aangesloten bij de Fransche vrijmetselarij, waar hij later de hoogste graden zal verkrijgen.'

Noot redactrice.
Zij, die alsnog over dit onderwerp willen schrijven stel ik ten eisch, evenals de heeren Domela Nieuwenhuis en van Holk deden, met hun *naam* te onderteekenen. Daar ik het artikel van S. van G. opnam wilde ik eerlijkheidshalve Senda dezelfde vrijheid laten. (Zie hoofdartikel). Voortaan echter *naam* noemen in deze questie.

getuigen van valsche bedoelingen. Dies heeft ook *Uwe* handschoenopneming *beslist* geen waarde. Integendeel *bevestigt* ze (op deze wijze) mijne bewering over dat blad.

Of ik door een anticlericalen bril zie? (Uw eigenlijke-persoonlijke-verdachtmaking). Veroorloof mij een wedervraag: Is U zonneblind? Ik schreef een (instemmend) vers aan de katholieke Regina; een (hartelijke) speech aan Pater de Sonnaville; ik verdedigde de katholieke (houding) tegen den heer Domela N. - En dat alles terwijl ik Nederd. Hervormd ben. Hetgeen duidt op een open oog, zonder aanzien des geloofs te handelen, **zonder** clericalen bril.

Schaam U voor verdachtmaking en misbruik maken van de afdeeling 'gedachtenwisseling', onder initialen.

Ziet gij zèlfs soms door dien bril? Ge *doet*, alsof ge katholiek zijt, maar onderwijl erkent ge *Rome* niet en strijdt bij de stembus naast de liberalen. Als ik weer over (of aan) U schrijf zal ik spreken van 'de man met het masker', in zijn schild voerende een verrekijker gericht op Jezus' liefdeleer.

Dàt er anti-clericalen zijn, maakt niet de *leer* der kerk, maar de verscholen *vrucht* die te ver van den boom is gevallen.

H. VAN HOLK.

III. Iets over Babies.

Hoe ik er toe kom Uw aandacht te vragen voor dit onderwerp? Wel, ik zal met de deur in huis vallen: 'de brief van Norma bracht mij er toe'. Ik ben 't dan ook in menig opzicht niet met haar eens. Voornamelijk waar zij zich zoo warm maakt over het laten schreeuwen van babies, en ik ook tot de 'zondige' moeders behoor, die zich aan die barbaarschheid schuldig maken, wil ik gaarne mijne meening zeggen. Ik heb drie kinderen, waarvan de jongste nog in de baby-jaren is en durf ik dus wel over de kwestie mee te praten, ik breng ze zelf groot, zonder juffrouw of kindermeid en ik ben een tegenstandster van bewaarscholen. Het werkwoord 'verwennen' jaagt ook mij schrik aan, (wat dat betreft ben ik erg modern), voornamelijk voor de stumperds, die de dupe worden van de verwen-manie. Vraag in de *eerste* plaats: 'wat is goed voor het kind?' mij dunkt, daarin toont men dan toch stellig het lief te hebben, nietwaar? Daarom zeg ik: 'Laat een kind, wanneer 't goed *doorvoed* en *gezond* is, zooveel mogelijk in de wieg, neem 't er uit om 't te voeden, te verdroogen, maar neem 't overigens niet veel in handen; er zijn andere oogenblikken genoeg waarop men van 't "lieve" genieten kan.

Denk b.v. eens aan 't uurtje 's morgens als baby gebaad en gekleed wordt, geniet dan vrijuit van zijn gespartel en gekraai; hij zal er geen

schade van ondervinden! Wel echter bederft 't kind totaal wanneer hij uit de wieg gehaald wordt “om altijd en overal beslag te leggen op zijn moeder”. Dat systeem is onverstandig en heelemaal geen bewys van buitengewone moederliefde; bovendien zal baby 't spoedig weten, en er handig gebruik van maken. En Norma's schoonzusje Nel, ofschoon een beetje barbaarsch voorgesteld, is een verstandige moeder, en de hemel beware je voor logées, die den heelen dag je kind in handen nemen, omdat 't zoo “snoezig” is. 't Kost je minstens een paar slapelooze nachten, als ze weg zijn!

Ik heb altijd “zoete” kinderen gehad, tot stille jaloezie van vriendinnen, die minstens even gezonde, maar lastige kinderen hadden. Altijd was 't: “hoe kan je toch 's avonds uit?” of: “hoe heb *jij* nu tijd om te lezen?” want mijn oudste was nauwelijks twee, toen 't zusje kwam. Wat ik antwoordde? “Omdat de dag voor de kinderen en de avond voor mij is, en omdat alles precies volgens regel en tijd gebeurd”. Een goed doorvoed, gezond kind, *slaapt* 's avonds en wordt bij uitzondering wakker. Wanneer een man moe thuis komt en rustig wil genieten van zijn avond, is 't dunkt mij plicht als vrouw te zorgen, dat die rust er *is;* en wat te zeggen van een huisvrouw, die den heelen avond voor “baby” op en neer moet draven en geen uur voor haar man heeft?, want dat komt ervan, onvermijdelijk als 't kind “verwend” wordt. En mag je als “moeder” dan nooit rust nemen? dan loopt 't met de flinkste gezondheid op den duur spaak; “de boog kan niet altijd gespannen blijven” geldt ook voor huisvrouwen.

Heeft “Norma” wel eens gedacht, wat er van zoo'n verwend kindje wordt, als de moeder ziek wordt? Verleden zomer trof mij dat lot, ons meisje was toen juist drie jaar. Met den besten wil, kon ze niet bij ons blijven. Toen boden kinderlooze kennissen hun zorg aan, en 't kind was er zes weken. Hoe ongelukkig zou ons meisje zich niet gevoeld hebben als zij “verwend” was geweest, als ik de, houd mij ten goede, dwaze gewoonte had gehad 's avonds boven te blijven tot het sliep. Nu ging de kleine meid van den eersten avond af op een vreemde kamer, in 't donker slapen als een “roosje” hoor! en was ze er dadelijk thuis’.

Maar om niet voor al te wreed door te gaan in ‘Norma's oogen, besluit ik met te zeggen, dat ik altijd mijn kroost zelf naar bed breng, dat het heel vaak bij mij op schoot zitten, maar dat de kinderen weten, van heel jong al, dat, *als* ze eenmaal in bed liggen, warm toegedekt, met de noodige extra-nachtkusjes, ze muisstil moeten zijn, omdat ‘moeders rustuurtje’ begint. En ik ben egoïst genoeg, om er een aangenaam en nuttig gebruik van te maken. Ik zeg maar: ‘Alles op zijn tijd!’

BERNARDA.

IV. Naar aanleiding van Huisvrouw- en Moederbrieven door ‘NORMA’

Holl. Lelie 16 Febr. 1910.

Laat ik eerst zeggen, dat ik hoegenaamd niet houd van het propaganda-maken van je eigen denkbeelden, van het willen- opdringen aan het publiek je eigen denken en doen!

Daarom ook heb ik nog even geaarzeld, vóór ik besloot, hierop in te gaan, maar, daar het geschrevene mij deze keer prikkelde tot antwoorden, ga ik er nu tòch toe over. -

Wat ‘Norma’ beoogt in deze brieven is n.l.: ‘de lof te zingen van de moeders, die haar kinderen verwennen en vertroetelen, omdat haar hart haar dit voorschrijft, en verder de andere opvatting van niet-verwennende moeders, in alle opzichten met vernietigende argumenten af te breken. Dit nu ergert mij zoo!

Immers - er *is geen regel* bij het opvoeden van kinderen; iedereen doet dit weer anders, al naar den aard en het karakter van het kind, *niemand* kan dus spreken van zijn opvoeding, die ‘de beste’ is.

Maar ik voel al heel weinig voor overdrijving! En er zijn twee uitersten, waarin moeders al heel gauw vervallen, en die zijn:

1e om den kinderen een geheel vrije, bandelooze opvoeding te geven, 2e om ze met hardheid en strenge dressuur groot te brengen. Ik ben een voorstandster van geen van beide! Waarom kan men den middenweg niet bewandelen?

Een kind heeft nu eenmaal ‘leiding’ noodig, hij moet van anderen leeren, wat goed is, en wat kwaad, hij moet ook vroeg leeren zich in de minder prettige dingen van het leven te schikken, wil hij niet later een naar, ontevreden, en egoïst mensch worden. -

‘Norma’ schrijft: ‘het deed me goed, toen ik van deze zomer zag, hoe je je jongen zoo echt *met 't hart opvoedt! Als hij schreeuwt*, *neem je hem.* Niet, zooals zooveel andere jeugdige mama's, die ik ken - laten schreeuwen maar - hij is pas verschoond, pas gevoed, voor twee uur weer klaar - schreeuw maar door hoor! jou mankeert niets op 't oogenblik, ga je gang!’

En 't arme, vastgebonden kind mag zich weer een paar uur *gruwelijk vervelen*, enz.

Daar gelaten, of een liefhebbende moeder dit ‘zeggen’ zal, wat ik zéér betwijfel, begrijp ik nog niet, wat 't heilzame is, van het kind dadelijk te nemen, wanneer het huilt! Natuurlijk zal geen enkele warm-voor-haar-kindje voelende moeder, haar kleintje laten liggen, wanneer het werkelijk schreit van pijn, van ziekte, koorts of echt verdriet.

Maar het je te stellen als een vasten regel, om het kind dadelijk op te nemen, zoodra het huilt, om wat ook, dat heeft toch weinig van opvoeden, dunkt me!

‘Norma’ noemt 't egoïsme, het kind te laten liggen. -

‘Ik’ noem het egoïsme, het op te nemen! Immers, 't geeft ‘Norma’ een gevoel van voldoening, zoodra ze 't kind bij zich heeft. Dus ze denkt niet zoo zeer aan 't kind, aan het tevormen-karakter van 't kind, zoo klein als 't nog is -, maar - aan zichzèlf, aan 't bevredigend gevoel, dat zij zèlf heeft, wanneer 't kind in haar armen ligt, en dan ‘natuurlijk’ met huilen eindigt! -

Wanneer een kindje nog maar héél klein is, slaapt het bijna den heelen dag, en ‘verveelt’ zich niet ‘gruwelijk’!

't Neemt de moederborst, of zijn fleschje, indien de moeder niet zoo gelukkig is het zèlf te kunnen voeden, en gaat met zijn buikje vol, zoet slapen. Dus - van ‘verveling’ huilt het niet - -

En is 't kindje grooter, dan slaapt het op geregelde tijden, en wordt tevreden wakker, dus - huilt 't ook niet uit ‘verveling’ - -

Daar er dan nog tegenwoordig de heerlijke baby-boxen zijn, waarin 't kind zich den heelen dag vrij-uit kan bewegen, kan kruipen en spelen naar hartelust, zonder zich te bezeeren, begrijp ik niet, waarom 't liever tegen de moederborst zou willen liggen’, of ‘in de handen zou willen zijn.’

't Voelt zich héél wat vrijer in zoo'n box, dan vastgehouden door moeders handen! -

Wij hebben een prachtige box, die we zèlf lieten maken, prettig groot, de wanden van geknoopt koord, een matras erin van zeegras, en rondom op de helft van de kanten kussentjes van kapok, met bandjes aan 't koord bevestigd, en onze jongen vindt 't er heerlijk in, en kijkt altijd even zoet en tevreden als we hem er inzetten.

Ons kind is *niet* verwend, komt *weinig in de handen*, is *nooit lastig*, *altijd tevreden*, (er is geen kind, volgens onze kennissen, dat zooveel en zoo tegen iedereen lacht, en zoo absoluut niet eenkennig is!) Wij bemoeien ons nooit *druk* met hem, maar houden hem integendeel zoo rustig mogelijk, opdat hij niet later een druk, zenuwachtig-overprikkeld, en egoïst, vroeg-rijp menschje zal worden.

En tòch - *genieten* we iederen dag weer evenzéér van zijn lieve, vriendelijke maniertjes, zijn levendigheid, zijn nooit-dwingen, en zijn gezond spelen op z'n eentje, zonder altijd anderen daarbij te willen hebben, die hem bezig houden!

Ik vind niet, dat over het algemeen het resultaat van verwende kinderen ‘schitterend’ is! Vervelend gedwing, alles-mogen-doen, wat anderen kinderen juist geleerd wordt te laten, ongenietbaar voor vreemden en een schrik voor ouders van kinderen, die een andere opvatting zijn toegedaan! Ik ken kinderen, die vrij zijn opgevoed, die nooit een handje geven, geen verlegenheid kennen (op brutaal-zijn af), alles breken en stuk maken wat maar op speelgoed lijkt, alles durven zeggen, omdat het altijd ‘juist zoo aardig’ gevonden wordt, nooit eens rustig, lief en recht zitten te spelen - en ik ken er die ‘geleid’ zijn, die allerliefst ‘dag tante’ zeggen, en een handje geven, en vriendelijk en beleefd antwoorden, al zijn ze ook nòg zoo klein, kindertjes, die vriendelijk bedanken, als zij wat krijgen, en rustig en bedaard spelen en naar je luisteren, en die kinderen hebben toch ook een heele prettige jeugd, en genieten meer van het hun-toegestane pretje als uitzondering, dan die andere stumpers, die het niet helpen kunnen, dat ze al vroeg hebben geleerd te dwingen, en al vroeg ‘blasé’ zijn, omdat *alles* ze altijd werd toegestaan!

Waarom vindt ‘Norma’ het zoo goed en heilzaam, om haar kind in slaap te zingen, 's avonds? Slaapt de kleine er beter door, dan wanneer dadelijk het licht uitgaat, en hij er dus aan went, om onmiddellijk zijn oogjes te sluiten, wanneer het stil en donker wordt om hem heen?

Ons kindje wordt *nooit* in slaap gezongen, en huilt nooit meer wanneer 't licht uitgaat, omdat hij het ‘gewend’ is nu!

Gaat ‘Norma’ ook *nooit* eens uit 's avonds? Wil haar man haar ook *nooit* eens een heelen avond voor zich-alleen, 't zij om eens naar een concert of comedie te gaan, of naar iets anders? Er *zijn* toch gevallen, dat men zijn kindje wel eens alleen moet laten, onder de hoede van een vertrouwde dienstbode of juffrouw, al kan men die

gevallen beperken tot een minimum! En wat dàn?! Moet dán het verwende kindje den heelen avond maar huilen, omdat hij niet voorgezongen is, of omdat de dienstbode dit niet kan, zooals moeder het doet?!

Ik doe alles zèlf met mijn kleinen jongen, maar de enkele keeren, dat ik het moet overlaten, is mijn ventje net even gemakkelijk en zoet als bij mij!

En denk nu niet, dat het een ‘suffertje’ is! 't Is een bengel van een jongen, die steeds vol grapjes zit, en alle humor begrijpt! Maar - hij is niet verwend en wordt *nooit toegegeven!*

Dan vind ik het verhaal van ‘Norma’ geheel overdreven, en wat men noemt ‘gechargeerd’, waarin zij een moeder laat zeggen, op een vraag van haar kindje, tot haar gericht: ‘Merci, wel te rusten!’ Alsof een moeder tegen haar kleintje ooit zóó zou spreken! En dat is nu, mijns inziens, juist zoo'n gevaar, dat overdrijven, chargeeren, en de dingen hierdoor *onjuist* voorstellen!

Waarom houden al die moeders dan haar opvoedingssysteemen maar niet voor zich, inplaats van ze ‘verkeerd voorgesteld’ aan ‘Jan en alleman’ te verkondigen, en hierdoor andere jonge moeders een averechtsche voorstelling te doen krijgen.

Ik wil graag aannemen, dat bij het bedje van haar slapend kind verheven gevoelens zich van ‘Norma’ meester maken, maar - zou het niet veel beter, en vooral verstandiger zijn, de rust van het kindje niet te storen en de kamer te verlaten?

Of - zijn die gevoelens er alleen bij dat bedje, en niet heel den dag, bij alles wat 't kindje zegt en doet, wanneer hij speelt, of stilletjes aandachtig zit te kijken naar alles om hem heen, met zijn lieve, zachte gezichtje en vragende kinderoogen, die moeders hart zoo vervullen kunnen van liefde en geluk, om 't bezit van zoo'n kostbaar kleinood!

Zeker, het is dikwijls heel moeilijk, zoo'n klein schatje niet telkens te pakken, en te liefkoozen, wanneer men er toch zoo'n grooten lust in heeft, maar - 't kindje vindt 't volstrekt niet altijd zoo prettig, als hij verdiept in 't spel is! -

En 't is heerlijk, steeds je kindje op schoot te hebben, 't te voelen, dicht tegen je aan, en 't te kussen en te verwennen, maar - 't kindje wordt er lastig en dwingerig door, wil steeds op schoot worden genomen, verliest zijn tevreden humeurtje en wordt baloorig!

- Juist goed - zegt ‘Norma’.

- Glad verkeerd - zeg ‘ik’.

En 't is *egoïsme*, om aan z'n lusten bot te vieren, ten koste van zoo'n klein karakter, dat zich nog heelemaal ontvouwen moet, en dat zich voor een groot deel vormt, naar de leiding, die het krijgt!

Een *vergeeflijke zwakheid* noem ik het, die soms zelfs groote en treurige gevolgen kan hebben, eene zwakheid, waar ik zéér zeker, geen propaganda voor zou willen maken!

Voor een fröbelschool voel ik zelf heel weinig. Tòch kan 't voor sommige kinderen heel heilzaam werken, kinderen, die zich zelf niet weten bezig te houden, en van wie de moeder niet genoeg tijd beschikbaar heeft, om ze zêlf te leeren fröbelen.

Ik weet enkele heel goede resultaten, al zou ik er zèlf niet licht toe overgaan, vooral niet, waar mijn kleine vent zich nog zoo heerlijk rustig met 'niets' bezighoudt! Leeren en schoolgaan kunnen ze nog vroeg genoeg, en 't heeljonge kindje behoort zooveel mogelijk bij de moeder!

Maar wacht u 'Norma', voor overdrijving, ook waar het fröbelscholen betreft en haal een volgende maal niet opnieuw voorbeelden aan, die zoo voelbaar opgesmukt zijn! -

En dan nog even over 'Norma's woorden: 'Laat hij 't je zoo lastig mogelijk maken, als hij niet goed is - (een gezond kind is niet lastig, *als 't tenminste niet gruwelijk bedorven is*)!; *Als* - en denkt 'Norma', meent zij nu heusch, dat, met 't kind-toegeven, het koesteren als 't huilt, (zoo dikwijls om niets, en louter alleen om z'n zinnetje te krijgen) het in-slaap-zingen, het *inéén-woord-te-noemen*, ze 't *niet* bederft?

Wat is dan verwennen anders, dan dàt? Of verstaat 'Norma' er iets anders onder?

Ik voor mij, vind niet, dat je dit conscientieus genoeg kunt opvatten!

En stellig is de opvoeding van een kind het moeilijkste, wat er bestaat, en voelt men ieder keer weer opnieuw, dat men er telkens en telkens weer in te kort schiet! Het is niet enkel een 'met 't hart regeeren', men moet ook wel degelijk regeeren en opvoeden met 't verstand!

Want met 't enkele zeggen: 'och, hij is nog zoo klein, en 't zal hem nog geen kwaad doen, men moet een kind ook plezier gunnen', wordt al menig steentje gelegd voor een ontevreden mensch later, voor een veeleischend en egoïst karakter! -

En dan tot slot nog even de mededeeling, dat onze jongen al eens heeft getoond, dat hij te verwennen *wàs*, (wat 'Norma' anders misschien voor niet mogelijk zou houden, naar mijn toch heusch absoluut-ware verhalen daarover!) dat hij een tijdje, door ongesteldheid van mij, in andere handen zijnde, bepaald veranderd was, ongezeggelijk, dwingerig, knorrig, wat er gelukkig na een paar dagen weer af ging. -

En verder, dat hij, wanneer hij in z'n wagentje uit gaat, wordt '*vastgebonden*' daarin, omdat zijn ruggetje dan meer rust heeft, dat hij den eersten keer hard huilde, (vreeselijk, hé, 'Norma'?) en daarna *nooit* meer, en dat hij 't nu 'heerlijk' vindt, wanneer ik hem in 't wagentje breng! Alweer - hij is er nu aan gewend, en mee verzoend geraakt!

Dwang, nietwaar, 'Norma', hatelijken dwang, uitgeoefend op één klein, onschuldig kind, dat zich nog niet verweren kan!

En tòch - met volgens ons, goede resultaten!

Ik voel dan ook slechts voor verstandig-opgevoede, zorgvuldig-geleide kinderen, die door hun lief, zacht humeurtje, en hun tevredenkijkende, stralende oogjes ons hart innemen, niet voor die kleine 'wilden', die we vol schrik gadeslaan, uit vrees voor vernieling van ons goed, en 't bederven van andere jonge kinderen, door hun reeds vroegtijdige geblaseerdheid! Naar ik mij meen te herinneren, waren indertijd

zulke kinderen ook niet naar 't hart der Lelieredactrice, al weet ik natuurlijk niet, welke opvatting van ons beiden zij nù is toegedaan. -

En tot slot 'Norma', nog de wensch, dat al Uw kinderen mogen opgroeien tot gelukkige, tevreden menschen, geen vroeg-rijpe, eigenzinnige karakters, die moeder niet meer om raad vragen, en nooit dat heel-zachte en lieve krijgen, dat *die* kinderen deelachtig wordt, die al vroeg geleerd hebben, hun wil niet door te drijven, niet te dwingen, of te huilen bij 't minste, wat hun niet bevalt, maar die begrijpen, dat, wat hun verboden wordt, al vinden ze dit ook nòg zoo naar - voor hun bestwil is, dat de bedoeling van het verbieden en niet-toegeven der ouders is: er flinke, krachtige menschen in de maatschappij, en lieve, zachte, tevreden karakters van te maken, die op *hun* beurt, *hun* kinderen later weer zullen vormen tot iets waarachtiggoeds, waar de wereld nog steeds behoefte aan heeft!

En, zooals ik eens een dokter hoorde zeggen, om hiertoe te komen, moet men al heel jong beginnen. '*De opvoeding begint al in de wieg!*'

Mijn doel was niet, 'Norma' zèlf aan te tasten in haar ideeën over opvoeding, maar wèl, om òp te komen tegen iets, wat mij prikkelde, en wat ik aanvoelde, als *onwaar* en *onjuist.*

E. FROWEIN - GRATAMA.

Toerekenbaar?
door Mevr. Ovink - Soer.
(Vervolg van No. 33).

Op verzoek van de barones deden de dames haar avond wandeling in elkanders gezelschap, en daar 't Hollandsche vrouwtje zeer goed Duitsch sprak vlotte de conversatie uitstekend tusschen haar beiden.

Van weerszijden schenen de dames in elkanders smaak te vallen, en leidde deze eerste kennismaking dus al spoedig tot een gezellig verkeer.

Vooral Mevrouw von Hohenheim vond het een ware uitkomst zulk beschaafd aangenaam gezelschap in de Hollandsche dame te hebben gevonden, zoo zelfs, dat ze er bijna verzoend door raakte met haar verblijf in de 'Holsteinische Schweiz.'

Zoover haar gesloten natuur dit toeliet onderhield zij zich vertrouwelijk met haar nieuwe kennis over de vele zorgen, die haar drukten. In de eerste plaats de hulpbe-

hoevende toestand van den kamerheer, en haar groote vrees, dat zij met 't oog op haar hartkwaal vóór hem kon worden weggenomen. Hij zelf was veel te goed van vertrouwen, liet zich met open oogen bedriegen, omdat hij in 't geheel geen menschenkennis had. Hoe dweepte hij niet met zijn gezelschapjuffrouw en die...

Mevrouw van Rheden kon den radden woordenvloed, waarin Fräulein Hunert's doopceel werd gelicht, bijna niet volgen.

''k Ken haar alleen van aanzien, doch ze maakt geen ongunstigen indruk op mij,' meende zij.

'O, dat begrijp ik best, 'k geloof dat niemand er beter slag van heeft commedie te spelen en de menschen zand in de oogen te strooien dan Gretel Hünert. U weet niet lieve mevrouw welk een coquet, ondeugend nest die Gretel is. Ze lijkt een duifje, maar is in werkelijkheid een brutale heks, die eigenlijk met de zweep geregeerd moest worden. 'k Denk dikwijls: is 't schepsel wel toerekenbaar, als ze zonder eenige aanleiding zoo vreemd en ondeugend doet. Haar moeder raadde mij Gretel als een klein kind te kastijden, wanneer ze hare woeste gilbuien heeft, en naar niets en niemand luisteren wil.'

'Maar gnädige Frau...'

'Ja, heusch, ik overdrijf niet; tusschenbeide krijgt ze dan ook wel eens een tik en is dan weer voor een paar weken bruikbaar.

Sinds we hier zijn, hebben mij de handen ook al dikwijls gejeukt om er haar een om de ooren te geven, want ze plaagt me half dood.

Gisteren, toen ik kennissen in Gremsmühlen bezocht, zou ze met mijn man om vier uur zijn gaan wandelen. Bij mijn thuiskomst vond 'k hem alleen in den tuin zitten, waar hij twee uur op Fräulein gewacht had. Naderhand bekende ze, zonder blikken of blozen, dat ze de afspraak vergeten had. Die Engelsche mevrouw uit Liverpool had haar staande gehouden en ze was met haar opgewandeld in plaats van aan haar plicht te denken en mijn man gezelschap te houden. Mijn hemel! hoe durft ze 't te doen, ze is toch in betrekking we betalen haar voor de diensten die ze ons bewijst.'

'Ze heeft toch zeker haar excuses gemaakt?'..

'O ja, praten dat kan ze, fleemen en flikflooien nog beter. Daarmee pakt ze de menschen in. Verbeeld U, die Engelsche dame heeft ze zoo betooverd, dat 't malle mensch haar voorstelde mee naar Engeland te gaan als: dame huishoudster in haar groot gezin. Of die zich ook in de vingers zou snijden met zulk een "Stütze." 't Wicht weet evenveel van 't besturen eener huishouding als de poes van flensjes bakken.

Mijn man schrikte zich half dood, toen ze 't op haar onuitstaanbaar lacherige manier zoo quasi "en passant" vertelde Was 't niet terwille van hem, 'k liet Fräulein direct gaan, ofschoon 'k, wanneer Mrs. Taylor bij mij informeert, Gretel onmogelijk als huishoudster kan aanbevelen.'

'Misschien zou 't meisje, als 't er op aan kwam niet eens mee durven met een vreemde familie naar een vreemd land,' onderstelde mevrouw van Rheden.

''t Zou juist een kolfje naar haar hand zijn, er zit een avontuurlijke aard in Gretel Hünert... Maar daar zie ik den dokter aankomen, U neemt mij zeker niet kwalijk, dat ik hem tegemoet ga.? Mijn man heeft een slechten nacht gehad, en is bepaald nog onder den indruk van den schrik, dien Fräulein hem heeft aangejaagd.'

(Wordt vervolgd).

Het is in het belang der Lelielezeressen zich, bij het gebruik maken van adressen, te beroepen op deze correspondentie in dit blad.

Correspondentie toilet.

Friezin. - Ik durf U in Amsterdam voor hoeden met goed vertrouwen aanbevelen: de firma H. van Dooren en Cie, Leidschestraat 24. Voor den door U opgegeven prijs zult gij daar wel terecht komen, want de zaak heeft een ontzettend groote keuze in alle prijzen.

Wat een costuum-tailleur aangaat, recommandeert mij een abonnee zeer: Mevrouw de Boer-Israels, 49 van Breestraat, Amsterdam. - Goed moet ook zijn de tailleur Maasland, vroeger Keizersgracht, maar thans verhuisd, meen ik. - Ik moet U echter waarschuwen, dat Uw prijzen voor een first-rate coupe niet heel hoog zijn voor de groote steden als Amsterdam, Den Haag etc. Gaarne tot Uw dienst.*)

Zelf-naaister. - Voor Uw doel kunt gij uitstekend terecht bij de firma *Michels*, Wilhelmina-galerij, den Haag, waar gij van de duurste tot de goedkoopste stoffen vindt, in de ruimste keuze, en ook vele goedkoope en mooie coupons voor blouses etc. zijn uitgestald.

Mary II. - Wacht liever nog wat met die verandering, tot de mode zich meer heeft beslist.

REDACTRICE toilet.

*) Freule Lohman recommandeert *Camelia*, Heerengracht 410.

Correspondentie van de redactie met de abonnés

De redactrice van de Holl: Lelie brengt ter kennis van de lezers van dit Blad, dat zij géén manuscripten, of brieven, haar naar aanleiding der redactie-aangelegenheden toegezonden door niet-abonnés, kan beantwoorden langs **particulieren** weg. De correspondentie in dit Blad dient zoowel tot de beantwoording van brieven, als tot de mededeelingen betreffende aangenomen en geweigerde bijdragen, en zij, die zelve geen abonné of abonnée zijn, kunnen dus niet verwachten langs een anderen dan den correspondentie-weg te worden beantwoord. Wanneer zij door leesgezelschapkring, of samen-lezen, of op welke wijze dan ook, gelegenheid kunnen vinden de correspondentie-rubriek te volgen, dan is de redactrice bereid hen dáárin te beantwoorden.

Op dezen regel wordt voortaan *géén uitzondering* meer gemaakt, en afzonderlijke nommers, correspondentie-antwoorden aan niet-abonné's behelzend, worden **niet** meer toegezonden.

REDACTRICE.

P.S. Het spreekt van zelf, dat deze regel alleen geldt voor eerstbeginnenden, èn voor briefschrijvers die in de corr: rubriek thuishooren.

Mevr. van L. - H. - Zooals gij ziet heb ik reeds voldaan aan Uw wensch, en het verlangde U gezonden. Ik dank U zeer voor Uw vriendelijk briefje naar aanleiding daarvan. Uw belangstelling in de Lelie en in den roman ‘Om de Eere Gods’, zijn voor mij natuurlijk een aangename voldoening. - Neen, deze keer was mijn verblijf in het Zuiden niet zoo aangenaam als het had kunnen zijn, door het slechte seizoen, en ook omdat ik geen goede woning had, doordien zij buiten mij-om was gehuurd. - Vriendelijk gegroet.

Leo. - Het artikel is aangenomen. - Welk een heerlijk getuigenis over Uw dienstbode! Mag ik Uw woorden omtrent haar hier overnemen, als een bewijs dat er meerderen zijn, die, indien zij goed behandeld *worden*, op hunne beurt óók goed handelen:

‘*'t Doet mij waarlijk - en dit om dubbele reden - zeer groot genoegen*, *dat ik nu eens een dienstbode prijzen kan. 't Meisje heeft ons onverdroten en met de meeste bereidwilligheid*, *ik zou zeggen*, *liefderijk ingegeven*, *geholpen*, *ja verpleegd.*

Kortom: ik heb er niets dan lof voor. Zij is volkomen betrouwbaar, *stipt-eerlijk; en stel U nu voor hoe 't anders geweest zou zijn*’....

Van harte wensch ik U geluk met Uw herstel, en hoop dat Uw vrouw insgelijks gauw weer zal opknappen. - Die ziekte is, schijnt het, dikwijls zoo langdurig en aangrijpend. - Het doet mij genoegen, dat het hoofdartikel van H. van Holk zoozeer Uw instemming had, en gij het ‘aardig en raak’ vondt. Ik-ook. Nogmaals van harte beterschap.

S. van G. - Gelijk gij ziet heb ik terstond aan Uw verzoek voldaan, maar moet U er op attent maken, waar andere inzenders hun *naam* noemen, dat het van U niet ruiterlijk is hun persoonlijkheden te zeggen onder Uw vóórletters, zoodat ik, bij een eventueel weder-antwoord Uwerzijds, thans naam-noemen-in-het-publiek verplichtend stel.

Jonge-Weduwe. - Uw feuilleton-bijdrage ontving ik in goede orde; wordt geplaatst. - Ja, Uw andere bijdrage: Een Offer heb ik; behalve die heb ik nog twee anderen. - Ik hoop voor U, dat gij het in Nice prettig hebt op dit oogenblik waarop ik U schrijf, en vooral ook dat de Parijsche overstroomingen het U mogelijk maakten wat van de Seine-stad te genieten op de doorreis. Schrijf mij eens wáár in Nice gij logeert. Hartelijk dank voor Uw lief briefje.

D.J. te Schoonoord. - Gij vraagt mij in Uw briefje naar aanleiding van Uw schetsje, of ik 'er aan wil denken dat gij geen abonnee zijt!' Geachte mejuffrouw, ik vraag U op mijn beurt: Wilt *gij* daaraan denken, en *daarin* de reden zoeken en vinden, dat mijn antwoord indertijd U niet onder de oogen is gekomen. Wie mij schetsjes inzendt zonder abonne te zijn heeft het zichzelf te wijten als hij mijn correspondentieantwoord niet leest, nietwaar?

Utopea. - Ja-zeker, Uw gedichtje, waarnaar gij vraagt, wordt geplaatst. - Uw brief en Uwe laatste bijdrage moet ik nog beantwoorden.

Mevr. van de W. - Ik dank U zeer voor Uw hartelijk briefje en Uw instemming met *Wat Nooit Sterft*, - Ik geloof met Uw kennissen, dat 'zoo iets de gewone loop van zaken is', maar ik vind het *heel treurig*, dat die zoo is, voor de vrouwen vooral, omdat men háár hard valt om wat men den man vergeeft. - Inderdaad, ik heb het leven veelzijdig gezien en meegeleefd, anders zou ik niet zoo veel waarheid hebben kunnen opmerken en kunnen uitteekenen in mijn boeken als ik doe. Wil ook Uw man hartelijk danken voor zijn instemming, en wees, wat mij zelve aangaat, niet het minst gedankt voor Uw sympathie met mijn hondenjongens; die mij, als dat nog mogelijk zou zijn, met den dag liever worden.

Mevr. ten H. - Om U te bewijzen hoe *aangenaam* mij Uw schrijven is, inplaats van onaangenaam, neem ik het hier over, alleen die gedeelten uitlatend, die U zouden kunnen verraden.

In de correspondentie met 'Witte Sering' frappeert mij, dat deze het jammer vindt, dat u de uitdrukking gebruikt: 'indien er een God is'. Het gaat mij evenzoo, ook ik zou u graag van dien twijfel ontheven zien. 't Is zeker waar, het is dikwijls voor ons menschen niet te begrijpen, hoe het mogelijk is, dat er zooveel onrecht ongestraft blijft, dat weerloozen en zwakken vaak door de grootste schurken worden verdrukt, dat den eenen alles mee-, en den anderen alles tegenloopt, dat de zoogenaamd goddeloozen vaak den meesten voorspoed genieten enz., en toch - dat het zoo is, 't zal zijn doel hebben, al vatten wij dat niet direct, en soms nooit. Ik geloof dat God met alles, ook met het kleinste en geringste, zijn doel heeft. Eenige regels verder erkent u toch zelf, het thans te zegenen, dat u gedwongen waart, die drie weken rust te nemen. Voor dien tijd zaagt u er niet ten volle het nut van in, en zoo gaat het ons met het meeste wat ons overkomt, wij kunnen de bedoeling maar zelden begrijpen, en zouden dan zoo licht meenen, dat zooals wij het bedoelen het 't juiste, ware, en goede is, en zouden ons dan eigenlijk boven de Godheid willen plaatsen.

Daarom blijft het verkeerde wel voor rekening van hen, die het doen, maar God gebruikt dikwijls dergelijke personen, evenzoo als de het-goede-doenden, om daarmee Zijn oogmerk te bereiken. Ziet u, zoo denk ik er over; ik zou niet durven beweren, dat het zoo is, 't is enkel mijn gevoelen waarbij ik mij tot heden wel bevind, en ik hoop het zoo te houden. En groei ik er dan in, dan zou ik datzelfde ook voor anderen wenschen, daarom ook voelde ik behoefte u dit even te schrijven.

Hoe zou ik anders *kunnen*, dan een dergelijk bewijs van belangstelling waardeeren! Laat mij U zeggen lieve mevrouw, dat ik hóóp dat U gelijk hebt. Dikwijls twijfel ik, als ik zie hoe gróót het onrecht is om me heen; dikwijls ook hoop ik, en, méén ik zelfs, dat er toch *is* zooiets als een vergelding. Het beste is maar geduldig af te wachten. In elk geval komt men met het in opstand raken geen haarbreed verder. Uw vergelijking met mijn Nauheimsch voorschrift van die drie weken rust schijnt mij, als êlke vergelijking, niet geheel juist. Immers, het gold daar geen gemeene onrechtvaardige behandeling, enkel een niet-dadelijk-te-bemerken goede uitwerking van een gegeven raad. Nogmaals, ik ben U zeer oprecht verplicht voor wat U schreef.

Trouwe-lezer. - Ik begrijp uit Uw brief, dat gij *alleen* antwoord verlangt op de boeken-vraag. Dit spijt mij, omdat ik Uw getuigenis over Uw omgeving zoo graag had gepubliceerd, *rechtvaardigheidshalve.* Zoudt gij mij dat niet alsnog toestaan? Maar dan moet gij een nieuw briefje schrijven, want ik heb dit na déze beantwoording vernietigd. - De Vlaamsche dichter, dien gij zoo graag leest, is ook mij zéér sympathiek. Kent gij de werken van Stijn Streuvels, van Cyriel Buysse, (ik bedoel bepaaldelijk die over het Vlaamsche landleven), van Couperus: Kleine Zielen, van M. van Ravesteyn: Bij Ons, van Anna van Gogh-Kaulbach: Moeder, van Ina Boudier-Bakker: Het Beloofde Land, Kinderen, Armoede, van Suze La Chapelle-Roobol: Tweestrijd? - Dat is alles zeer nieuwe lectuur, die ik U, wat mijn smaak betreft, kan aanbevelen. Van oudere auteurs, die mij echter zeer sympathiek zijn, beveel ik U aan van Thackeray: Vanity-fair, the Newcomes, van Dickens: Dombey and Son, David Copperfield, verder: Irrlichter, een alleraardigst boekje dat gij in den Reclam-bibliotheek kunt krijgen voor weinige stuivers, van Clara Viebig: Het dagelijksch brood (dit is weer een hedendaagsche auteur), van Gabriele Reuter: Aus guter Familie (ook een nieuwere auteur), etc. etc.). - Ik herinner mij onze vroegere correspondentie zeer goed. *Ik heb zeer met U te doen.* Ik schrijf niet meer, omdat ik uit Uw brief begrijp dat dit Uw bedoeling is. - Hartelijk gegroet. *Als ik iets voor U kan doen dan zeg het gerust.*

L.P. (I). - Ik zet er I bij, omdat ik nog een correspondent heb met deze zelfde voorletters. Wat deed Uw brief mij een genoegen! Ik had namelijk alle hoop opgegeven ooit meer iets van U te zullen hooren. Om U de waarheid te zeggen dacht ik, dat gij nu *toch* boos waart om ons denkwijzeverschil. En daarom was ik zoo oprecht-blij met Uw schrijven! - Op den aanhef durf ik niet ingaan vanwege Uw verbod. Gij begrijpt mij? Wat gij over idealisten zegt is misschien waar-gezien. Alles hangt er van af op welk standpunt wij staan in het leven. Ik voor mij begrijp niet, hoe men, ziende de *werkelijkheid* der dingen om zich heen, kan gelooven in een ideaal-toekomst waarin dat alles zal beter worden door een algemeene menschenliefde. Ik kan niet anders zeggen dan dat *mij* zulk een geloof een tegen-beter-weten-in zich wat wijsmaken lijkt, dus, een soort domheid. Maar ik redeneer alleen zooals *ik* het

voel, en, wie een ander standpunt inneemt heeft misschien een anderen kijk op die dingen. Ik vind Uw levensbeschouwing aangaande wáárom wij moeten wenschen te blijven leven heel mooigedacht. Maar die-ook voel ik niet na, omdat ik alle levens, kleine en groote, zoo gehéél waardeloos vind in dien zin, dien gij er aan geeft. Alleen wie voor zijn nááste omgeving onmisbaar is laat een ledige plaats achter; (ik bedoel onmisbaar om een of anderen sterken liefdeband). En omgekeerd, als men, zooals ik, door sterke geluksbanden aan het leven wordt gehecht nog, dan is het een soort egoïsme om *die* reden wel te willen blijven op aarde. - Gij hebt mijn *bedoeling* met den roman 'Om de Eere Gods' heel goed begrepen. Ik dank U voor wat gij schrijft, en neem U nooit iets kwalijk, dat weet gij wel. Hartelijk gegroet.

Paul. - Ik weet niet of het Uw bedoeling is, *dat* ik Uw brief nog beantwoord. Daarom ben ik voorzichtigheidshalve heel kort deze maal. - Aan het slot van Uw brief spreekt gij van 'statistieken', die meer indruk zullen maken dan romans. Maar, welke statistieken bedoelt gij? Waarover? Dat is mij niet geheel duidelijk. Ik-voor-mij ben van meening, dat er inderdaad vrouwen *zijn*, die niet geschikt zijn voor het huwelijk, omdat zij dien afkeer blijvend koesteren, dien gij bedoelt. Dan zijn zij echter abnormaal. Daaraan valt niets te veranderen. Er zijn abnormale mannen óók, nietwaar? - Hoe dit zij, ik weet niet of gij een verdere beantwoording wenscht, dan wel of Uw brief slechts een bedankje is; en daarom laat ik het hierbij.

Kamerplantje, - Uw stukje is reeds naar de drukkerij. - Gij moet U vooral niet extra-vermoeien met langere brieven dan gij móógt schrijven, want ik behoef volstrekt niet bedankt te worden, hoor, voor mijn antwoorden aan U. Schrijf maar alléén als gij er den rechten lust en de rechte kracht toe hebt. - Er waren er meerderen, die mijne onlangs-overleden tante met mij verwarden, schijnt het; ofschoon hare voorletters geheel anders waren, en zij ook veel en veel ouder was dan ik. Ik ben de eenige *Anna* in de de Savornin Lohman-familie, daar die naam van mijn moeders kant is. Het is lief van U zoo voor mij te hebben meegevoeld, met zulk een sympathie aan mij te hebben gedacht. - Inderdaad, zooals gij schrijft, dat *is* een verwarmend gevoel voor mij, dat ik iets ben geworden voor velen, door de Lelie, en door mijn werk, en, dat ik het zoo nu en dan zoo ineens ondervind op de een of andere manier is mij een bepaalde troost dikwijls. - Ik geloof met U, dat iemand, die veel thuiszit, en daardoor veel haar eigen leven leeft door ziekte, dikwijls veel meer

gelegenheid heeft tot opmerken, en veel meer ontwikkeld is, vooral in haar innerlijk gemoedsleven, dan de gewone druk-uitgaande oppervlakkige daad-mensch.

- Gij vraagt mij, of ik Lugano geschikt acht voor een zomer en winter-verblijf. Neen. Ik ken het als een beeldig-gelegen seizoen-plaatsje, maar het is een eenzaam nest, zoodra het van de vreemdelingen, die er slechts een paar maanden vertoeven, wordt verlaten. Ook is het er zomers heel warm. Indien gij een familie vindt, die met U samen woont, dan is dat natuurlijk finantieel een groote zorgontheffing. Maar bedenk wel, dat gij het dan wel vooraf heel goed samen eens moet zijn in alles, en elkaar goed moet kennen, anders wordt zoo iets zoo gauw een groote aanleiding tot ruzie. Neen, indien gij er voor-goed woont, dan zult gij *op den duur* geen vreemdeling-prijzen betalen, maar wèl zal men dit net zoo lang met u probeeren, totdat gij en uw familie achter de *ware* prijzen zijt gekomen. (Ik bedoel voornamelijk van levensmiddelen, kleederen, enz.) Zwitsers zijn in dat opzicht zéér inhalig; desniettegenstaande raad ik U Zwitserland veel beslister aan voor het geheele jaar er wonen dan Nice of Menton of Italië. Alleen geloof ik dat Montreux, of het goedkoopere Vevey, vlak daarbij, maar minder beschut-gelegen, U dan veel beter zullen passen dan Lugano. Dáár kunt gij het geheele jaar door zéér goed wonen. Over Lugano kan ik U, *als* gij er over denkt, van een hollandsche familie, die er vroeger woonde, volledige inlichtingen bezorgen. -- Ja, onze honden-jongens vieren *al* onze huiselijke feestjes als kinderen mede. Zij *hebben* een goed leventje, dat is zeker. Maar zij *geven* ook zóóveel liefde. - En nu, nog eens, schrijf mij zooveel gij wilt, en vraag mij alles wat gij wilt, en weest ervan overtuigd dat geen antwoord mij te veel moeite is, en ik heel hartelijk belangstel in U, maar.... schrijf *alleen* als gij U wel genoeg en opgewekt ertoe voelt. Het mag geen *moet* voor U zijn. Van mij-bedanken voor een antwoord behoeft nimmer sprake te wezen. Uw hartelijken stevigen handdruk beantwoord ik van ganscher harte.

Nagekomen Correspondentie.

H-papegaai. - Voor de twee portretten achtereenvolgens gezonden veel dank. Wáármede wij beiden, mijn vriendin en ik, gefeliciteerd werden op nommer II begrijp ik echter niet. - Gij hebt gelijk dat S.v.G. geen gelijke partij is tegenover twee hunne namen noemende tegenstanders als Domela Nieuwenhuis en H. van Holk. Lees mijn correspondentie dienaangaande.

Ik heb nog vroegere brieven van U, die nog beantwoord worden. Dit is slechts een bedankje voor de portretten.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Bericht.

Wegens plaatsgebrek moest **Toen en Nu** door **Anna de Savornin Lohman** en **Gedachtenwisseling: Met vuur gespeeld,** (voor Frederike Armbrust) door **J. van Rees - van Nauta Lemke** blijven liggen.

Sluiting red: ged:

Annonce Abonnés.

Prijs 1 tot 5 regels *f* 0.50, elke regel meer *f* 0.10 en 4 plaatsingen worden berekend tegen 3.

Stenografie.

DAME, gedipl. geeft Onderricht in **Holl., Fransche, Duitsche** en **Eng. Sten.** Ook per Corresp. **f 10.** - per Cursus. Goede vooruitz. Succes verzekerd. Brieven franco N°. 300 aan het Bureau van dit Blad.

(300)

9 Maart 1910.
23ste Jaargang.
No. 36

Bericht.

Present-exemplaren en Bewijs-nummers zijn aan te vragen bij den uitgever van dit blad, niet bij de redactie.

Beklag over correctie- of drukfouten heeft de betreffende te richten tot den uitgever, niet tot de redactie.

Zij, die zonder abonné of lezer te zijn van de Holl. Lelie de redactie lastig vallen met de toezending van manuscripten of brieven, hebben het zichzelf te wijten, wanneer zij geen particulier antwoord ontvangen; de beantwoording van een en ander geschiedt door de corr.-rubriek in dit blad, behoudens die gevallen van uitzondering die de redactie om welke reden dan ook persoonlijk uit beleefdheid maakt.

Zij, die hunne manuscripten bij weigering terug verlangen, worden verzocht hunne behoorlijke frankeering terstond in te sluiten en hun juist adres terstond op te geven.

Zij, die met de redactie correspondeeren in de Lelie onder welk pseudoniem ook, worden verzocht zoowel dit pseudoniem als den eigen naam onder elken brief te herhalen, daar het onmogelijk is alle pseudoniemen te onthouden bij een zoo uitgebreide correspondentie.

Anonyme brieven worden niet beantwoord.

REDACTRICE.

HOOFDARTIKEL

Hoofdartikel
Over Pensions.

Gaarne voldoe ik aan de uitnoodiging der hieronder volgende inzendster, een inleidend woord te schrijven bij hare aanbeveling.

Ik durf zeggen, dat ik van hotel- en pensionleven nog al eenige ondervinding opdeed in binnen- en buitenland; ik durf óók zeggen, hoe ik daarbij veelal heb opgemerkt, dat de wezenlijk redelijke en niet *bovenmatige*-eischenstellende gasten (vooral waar het pensions aangaat) veelal in de minderheid zijn, met een lantaarntje moeten worden gezocht. Daarom vind ik het dan ook bijzonder aardig van mevrouw Ovink-Soer, dat zij zoo vriendelijk is haar aangename ondervindingen hier openlijk bekend te maken. De meeste menschen zijn zoo geneigd voor hun geld te veel te verlangen, (vooral voor *weinig* geld, héél véél). En als de pensionbezitter of bezitster zich den ganschen dag, (soms den nacht er nog bij) afslooft om hen tevreden te

stellen, vinden zij dat niet meer dan hoogst natuurlijk, nauwelijks een bedankje wáárd. Zij *betalen* immers!

In groote hotels, die gedreven worden door maatschappijen veelal, worden bestuurd door directeuren, waar een groot dienstpersoneel vliegt op uw wenken, maar waar gij ook naar verhouding van dat alles hebt in uw beurs te tasten heel diep, daar zijn natuurlijkerwijs de toestanden zoo geheel anders dan in het

gewone familiepension, waarvan de eigenaar of eigenares, tot den beschaafden stand behoorend gewoonlijk, een o zoo zwaren strijd heeft om er te komen, een strijd, dien de meeste gasten hem of haar niet verlichten, maar veelal verzwaren, hetzij uit onnadenkendheid, hetzij uit opzettelijke zucht tot lastig-zijn, hetzij, wat wel het onvergefelijkst is, uit hebberigheid. - - Misschien herinneren onze lezers zich nog, hoe onlangs in de Lelie een feuilleton verscheen: 'Hoe dokter W. in pension gaat.' En sprak ik-zelve U niet onlangs van het boek van mevrouw van Gogh-Kaulbach *Moeder*, waarin zij met zooveel waarheid en menschenkennis schildert den levens-strijd der tot met een pension haar brood verdienen veroordeelde weduwe? Alweder geloof ik, de auteur heeft die verschillende typen van dit pension van de werkelijkheid afgezien. Zoo zijn er, en nog veel ergere.

Laat ons toch bedenken als wij ergens in pension gaan, wat wij in *redelijkheid* kunnen verlangen voor den prijs dien wij wenschen te betalen, bedenken ook dat de bediening niet zoo volledig, zoo volkomen-ingericht *kan* zijn, als in een eerste-rang hôtel, omdat zij daarvoor niet talrijk genoeg aanwezig is immers. Laat ons een beetje medelijden hebben met de krachten en de omstandigheden dergenen bij wien wij in huis zijn voor betrekkelijk weinig geld, en die ons immers niet nemen voor hun plezier, maar omdat zij moeten, omdat zij er toch iets aan moeten *verdienen.* Ik wil, daarvoor is ons landje te klein, - men zou dadelijk weten misschien wie ik bedoel - hier geen staaltjes aanhalen van onredelijke en onhebbelijke menschen die ik-zelve heb gekend in pension-leven. Ik wil alleen, om een voorbeeld te geven van wat ik meen, vertellen van een schatrijke dame, die ik tot op een halven cent na heb hooren uitrekenen, hoe in een lees-inrichting, waar een arme weduwe zich het recht had gekocht er thee te mogen schenken, die thee 'te duur' werd betaald met 7½ ct. per kopje (!!!). Want, rekende zij ons voor: zooveel voor de thee, zooveel voor de melk, zooveel voor de suiker, dan kon je gerust rekenen dat zij in de massa niet méér dan hoogstens 6 ct. zelve voor zoo'n kopje uitgaf, dus, ze stak 1½ ct. in haar zak! - Dat het arme mensch het toch ook dáárom te doen was, om op die wijze te *verdienen*, en heusch *niet* om het twijfelachtig genoegen lees-en-weet-begeerige of met haar tijd-verlegene oude-en-jonge-juffers en dito-freules te verkwikken met thee - dat viel deze, zichzelve toch heel braaf-vindende-gierigaard niet in. -

Maar laat ik thans het woord geven aan de vriendelijke inzendster, mijnerzijds meteen nog eens herhalende mijn aanbeveling van verleden jaar van de pensions der dames van der Kloot alhier, Villa Mignon, Bella-Vista, en Kanaalweg, een aanbeveling uit persoonlijke ondervinding, waarvoor ik reeds meer dan eenmaal door hen, die er op mijn raad heengingen, ben gedankt.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Lieve freule Lohman.

Men vraagt U zoo dikwijls een goed en billijk adres voor zomerpension. Nu waren wij verleden jaar te Hattem, uitmuntend door natuurschoon (*vrije wandeling op 't prachtige landgoed de Trijzenberg*, *uitgestrekte heide*, *bosch en water*) *waar wij logeerden bij de familie Cannegieter*, *Huize Rustoord.*

'k Kan dit pensioen ten zeerste aanbevelen. Voor den matigen prijs van drie gulden p.p. hadden we een zeer goede tafel (volop melk en fruit) een ruime slaapkamer en

een mooie zitkamer met serre. Verzorging en bediening lieten niets te wenschen over, daar de vrouw des huizes hierop zelf toeziet.

't Huis is omringd door een boomkweekerij (met windvrije zitjes), en ligt overigens op zich zelf een tien minuten gaans van 'de Trijzenberg' en aan den anderen kant van 't stadje Hattem.

Nadere inlichtingen worden gaarne, en zoo uitvoerig als men maar wenscht verstrekt, door den heer Cannegieter, Boomkweeker te Hattem bij Zwolle

w.g.
M.C.E. OVINK - SOER.
Den Haag.

'Om de eere Gods.'
Roman door Anna de Savornin Lohman.
(Vervolg van No. 34).

Lizzy van der Hooph had een coquet verpleegsterpakje aangetrokken; - licht-blauwe katoenen japon, breede, witte omslagen op de mouwen; een hooge witte linnen halsboord met een klein elegant strikje. - Ze had er nooit beter uitgezien dan zoo, terwijl ze aldus- liefdezuster-spelende over het Voorhout en door de Parkstraat patrouilleerde, heen en weer van de privaat-kliniek, waar ze hare diensten belangeloos had aangeboden, sinds Sjoerd haar hoop op een huwelijk met hem den bodem had ingeslagen. Voor zoolang

als het duurde zocht ze het nu, bij wijze van variatie, niet langer in haar eigen hofkring van papa, maar in de doktoren-wereld onder de assistenten. -

Papa van der Hooph vond het maar half goed, maar zijn vrouw, voor wie vrede in huis alles was wat ze nog begeerde van haar mislukt leven, in haar zwijgende vervreemding van haar man, en bij de stijgende verbittering harer dochter om het niet-trouwen, hield hem vergoelijkend voor, hoe die wijkverpleging, het als vrijwillige diacones optreden, en alles in een woord wat behoort bij 't verplegings-leven, per-se aristocratisch blijft, - als er natuurlijk maar een godsdienst-tintje overheen is geverfd. -

Dat *zei* ze natuurlijk niet cru-weg. Het kwam er maar op neer, hoe ze dat toch eigenlijk bedoelde zoo, als ze hem er aan herinnerde, dat freule X toch immers ook belangeloos meehielp aan deze christelijke zieken-inrichting, en freule IJ aan gene, en dat Baronesse Z haar ouderlijk huis had verlaten om diacones te worden, enz. enz. enz. Verscheidene dezer adelijke dames waren ook later getrouwd met doktoren en professoren, van plebejischen naam wel, maar die zij toch door hare grootheid tot hun eigen voornamen kring hadden weten op te heffen. Neen, er kon voor Lizzy dus niets geen bezwaar in zijn hare plotseling ontwaakte liefde-zuster-begeerte bot te vieren. - -

De hofman van der Hooph polste er de Koningin-Moeder ten overvloede nog eens over, en, toen het bleek, dat die-ook het een charmant begeeren vond in zijn dochter, zich te willen offeren aan hare minder-bevoorrechte naasten, liet hij Lizzy haar gang dan maar gaan in godsnaam. Ze was nu eenmaal toch geen meisje, waarmee hij op de hofpartijen kon voor den dag komen. Nu haar kans met Sjoerd Eduma de Witt ook al weer was afgeknapt, moest hij al blij zijn als hij nog misschien zóó van haar af kwam, al was het dan ook maar aan een of anderen middelklasse-meneer. -

Lizzy was op de kliniek vooral gedienstig voor de ongetrouwde assistenten. Haar gewichtig ‘liefdewerk’ bepaalde zich tot het een paar uur per dag in haar elegant pakje van ‘zuster’ er komen verbanden vasthouden, en receptjes uitschrijven, en zieke kinderen helpen uitkleeden, terwijl de doktoren ze onderzochten. Haar eerste verslagenheid over Sjoerds-ontrouw was bedaard in deze plotselinge afleiding van aldus dagelijks intiem te doen te hebben met niet minder dan drie nog niet eens geëngageerde jongelui, waarvan twee er werkelijk héél goed uitzagen ook nog. - Ze knapte er zelve van op, van hare inwendige hoop-stemming, snauwde hare om dit voorloopige succes al héél dankbare moeder veel minder af dan gewoonlijk, sprak tegen hare kennissen niet anders meer dan over het nut der hygiène voor arme kinderen, en over de zelfopoffering van het doktersvak; en, toen de zomer kwam, wilde ze zelfs niet mee naar Baarn, waar haar vader een villa had gehuurd voor den geheelen zomer, om, ook als hij niet van dienst was, in de buurt der Koningin-Moeder te zijn.

Ze voelde zich nu zóó nuttig, dat ze noch van die vacantie, noch van een zomer-reisje naar Zwitserland, waarvan sprake was geweest met een oom en tante, die er haar op zouden tracteeren, wilde gebruik maken. -

‘Haar plicht ging voor’ - zei ze enthousiastisch.

Papa en mama van der Hooph vertrokken dus zonder haar naar Baarn, en mevrouw Eduma de Witt, niettegenstaande zij niet hield van Lizzy, bood goedig aan haar zoo lang bij zich te nemen, omdat ze nog te jong werd geacht geheel-alleen met de bedienden in haar ouderlijk huis te blijven. - Op die wijze had zij, mevrouw Eduma

de Witt, het gevoel, alsof zij ten minste iets goed maakte van wat Sjoerd in hare oogen had misdreven aan de van der Hoophs.

‘'t Is héél vriendelijk van je aangeboden’ - zei mevrouw van der Hooph stijfjes, toen mevrouw Eduma de Witt op haar jour kwam, om het aan te bieden. - ‘Ik zal er met mijn man over spreken. - - Wèl bedankt voor je allerliefste attentie.’ -

De families waren over en weer natuurlijk heel wèl-gebleven voor het uiterlijk. Natuurlijk, de van der Hoophs konden het de Eduma's toch niet ronduit voor de voeten werpen, hoe zij stellig op Sjoerd als schoonzoon gerekend hadden. Maar in hun hart hadden noch neef, noch nicht van der Hooph, het vergeven aan hùnne in 't mooie huwelijk van Geerte zooveel méér bevoorrechte familie, dat die verbintenis van Lizzy ineens was afgesprongen, om het meerdere geld van mooie Mary van Helder.

En mevrouw Eduma de Witt, die dat vijandige maar al te goed voelde, nam daardoor steeds meer de schuldbewuste en om vergiffenis-smeekende houding aan, van zichzelve voor Sjoerds onhebbelijk gedrag aansprakelijk te stellen.

- - ‘Goed hoor’ - dankte ze lief-vriendelijk. - ‘Ik hoor dan wel, wat je man er van vindt. - Lizzy zal ons zóó welkom zijn’ - drong ze nog eens.

Mevrouw van der Hooph antwoordde weer even stijfjes, dat ze daaraan niet twijfelde, - dat het kind gelukkig overal héél-gezien was. - Iets wat mevrouw Eduma de Witt uit louter toegevendheid geduldig beäamde, hoewel ze toch zichzelve bekende daarbij

zich aan een royalen leugen schuldig te maken. -

's Avonds kwam er intusschen een genadig briefje, dat neef van der Hooph het aanbod graag aannam voor zijn dochter. - Want deze had zeer terecht begrepen, hoe zij in haar eigen belang nergens beter was bewaard dan bij haren bloedverwant Eduma de Witt, onder wiens vroom-voorname vleugels zij beschut was voor alle aanraking met wat niet beneden haar hofkringomgang door hem werd geacht, terwijl bovendien zijn Sjoerdsvader-zijn nog het zwijgen oplegde aan de Schadenfreude-praatjes van vrienden en bekenden, die zich al een heel tijdje geheimzinnig-fluisterend warm maakten, over hoe die van der Hoophs dat nu eigenlijk wel hadden opgenomen, dat ze door dien slimmen jongen Eduma net zoo lang voor den gek waren gehouden, totdat hij een beter kluifje naar zijn hand had gevonden. -

Al die op een schandaaltje azende vrienden konden ineens zien nu, hoe er niets van aan was, dat zijn Lizzy zich ooit had illusies gemaakt over dien Sjoerd, - omdat ze er immers net zoo intiem aan huis kwam na als voor diens huwelijk. -

Excellentie Eduma de Witt moest in dien zelfden zomer naar Parijs, om er een internationale conferentie bij te wonen tegen den handel in blanke slavinnen. - Govert-Jaap óók was een tijd afwezig, naar Genève, waar hij gedelegeerde was voor een Vredesconferentie. - En ondertusschen schoof Geerte, heel moedertjes-achtig, nu en dan zelve haar baby over 't Voorhout in den kinderwagen, de Engelsche nurse naast zich, heelemaal in 't wit.

Want Geerte was héél Engelsch geworden in hare smaken, sinds Marij van Helder, met wie ze minstens even intiem was als met Gerty Reesema, haar schoonzuster was geworden. Mary, de Engelsche-Kerk-bekeerde, die haar kostschoolvriendinnen alle in Engeland had, en alle haar smaken schoeide op een Engelsch en voet, vertegenwoordigde in hare nieuwe familie den takt, het verzoenende element. Zij had nooit een andere opinie dan die van dengene, waarmede zij toevallig samen was. Zij ging met hare schoonmoeder gewillig mee naar den meest-orthodoxen predikant, en gaf grif toe, als de kerk uitging, dat het heerlijk en o zoo mooi was geweest. Zij had voor haren schoonvader altijd een vriendelijk lachende ontvangst, lette op zijn zwakjes van houden van lekker eten en drinken, en graag een goed-gekleede knappe vrouw, zooals zij-zelve er eene was, om zich heen zien. Zij had ook gauw genoeg Geertes karakter en neigingen begrepen, en liet haar oogluikend haar gang gaan, door haar toevallige rendez-vous met Fredi ten Have te verschaffen, en te verzoeken met hem op allerlei intieme feestjes en dinertjes. Zij protegeerde, goedig, Emma, die haar 'n engel van een groote zuster vond, en nam haar mee op rijtochtjes en in after-noon-tea-gelegenheden. Zij bewonderde tante Holts' inrichting en die van mevrouw Reesema, welke net het tegendeel ervan was, met gelijkelijk enthousiasme. In een woord, de heele familie was het er over eens, dat Sjoerd een ideaal-charmante vrouw had getrouwd, en die, ten overvloede, geheel-ongevraagd, de beleefdheid had hare Indische baboe-mama volkomen te effaceeren. Wat die ook deed om zich, met juweelen en prachttoiletten behangen, te vertoonen in den gedistingueerden nieuwen familiekring harer ‘Marietje’, deze wist onverbiddelijk het consigne te handhaven zoodat zij niet kon doordringen. Er waren dientengevolge verscheiden menschen al, die niet eens wisten hoe eigenlijk de mooie elegante jonge mevrouw Eduma de Witt van zichzelve heette. Als zij haar eigen naam moest teekenen zette zij Van en Helder zoo kunstig-aan-eengestreept, dat het net één woord leek. -- Wezenlijk, de takt van zijn schoondochter kon niet genoeg geroemd worden, - vond de Excellentie, die

straalde als hij de nu luisterlijk in volle geldglorie stralende villa van zijn oudsten zoon betrad. - - De jongere, de christelijke zenuwlijder, vertoefde nog steeds in het christelijk-krankzinnigen-gesticht. Excellentie sprak niet graag over hem. Hij liet het aan zijn vrouw over zich met *dat* kind te bemoeien, over diens wel en wee te waken. In zijn hart vond hij het eigenlijk een beetje ongepast van God, dat Die iemand zoo goed en zoo braaf, en die daarenboven zoo voor 's lands belangen opkwam als hij, met zóó'n ongeluk had bezocht, met zoo'n wezentje om zich eigenlijk voor te schamen. En hij achtte zichzelf dubbel daarom dus vroom en godsdienstig, dat hij God die onrechtvaardigheid niet eens kwalijk nam, Hem toch wèl, diens ondanks, wou dienen op zoo'n voorbeeldige wijze. - -

'Toe laat nou kijken' - vleide Emma, die in het ex-boudoir van Geerte heerschte, sinds deze getrouwd was. - - 'Flauwert.' - -

Want Lizzy, de beenen lui op een tweeden stoel, rustte uit van hare zware 'liefde-taak', bestudeerde ondertusschen een boek met platen over het menschelijk lichaam, speciaal over vrouwen-ziekten, waaruit zij allerlei wijsheden opdeed, welke zij vervolgens goedgunstig aan nieuwsgierige Emma oververtelde. - -

Deze, geprikkeld, om wat haar met oogknipjes van: Begrijp je dan niet, werd geïnsinueerd, wou echter ook zelve zien, zelve

lezen. - Had zich nog nooit in dat allemaal verdiept, evenals Geerte oorspronkelijk van een gezonde normale natuur op dat gebied, maar nu opgezweept tot onreine gedachten door Lizzy's onkiesche onthullingen. -

Lizzy deed dan echter ineens, of zij veel ouder was, veel wijzer, plagend-blij dat zij Emma kon verbazen door haar zóóveel al weten, al was zij-ook niet-getrouwd. - -

'Heusch, daarvoor ben jij nog te jong; dat is nog niets voor jou leeftijd' - zei ze genadig. -

Emma, nu bijna achttien, haalde beleedigd de schouders op, viel vinnig uit:

'Ik weet er misschien gauw genoeg *alles* van. - Ik trouw, - net als Geerte.' -

Zij, evenals Geerte knappe meid, zich heel zeker van haar trouw-levensplannen voelend in haar heerlijk jong-zijn, durfde dat zoo onbevangen zeggen. Lizzy, al de dertig naderend, en leelijk, en al zoo dikwijls versmaad, werd rood van ergernis, voor zoover haar vale teint dat toeliet.

Toen Emma, om haar nog meer te kwetsen:

'Zeg Lizzy: Hoe oud ben jij eigenlijk? - Sjoerd zegt: twee en dertig.' -

'Dat liegt hij!' - riep Lizzy, al haar Hoffähigkeit vergetend van woede, om het onware lasterpraatje. Was negen en twintig, haar ware leeftijd, ook niet al oud genoeg! Moest die valschaard het nu nog erger maken, hij, die haar toch al zóó gemeen had behandeld! -

'Ja,' beaamde Emma, 'dat zeg *ik* ook, dat hij maar wat overdrijft. Maar je *moet* toch wel al om en bij die streek zijn.' -

Lizzy aarzelde even, bekende toen maar in 's hemelsnaam ronduit haar negen en twintig lentes. Onder familie kan je zoo iets immers toch niet verzwijgen; die kan den datum te goed nagaan. - Toen, om Emma haar van één leeftijd zijn met elkaar te laten voelen door haar op te vleien, gaf ze haar ineens het begeerde boek:

'Ik plaagde je maar wat daar net; - je moogt gerust lezen' - leidde ze Emma's gedachten af.

Samen bogen nu de nichtjes zich over het van kinder-geboorte, en van de samenstelling van het menschelijk lichaam, en van geslachtelijken omgang, allerlei heel onomwonden details gevende boekje, geschreven door een vrouwelijken dokter, die beweerde in een gewichtig-doenerige voorrede, dat zij daarmede eigenlijk een ontzettend nobel werk verrichtte; en aanbevolen door de enthousiaste recensies van een gansche menigte schrijvende oude-juffers, volgens wier verklaringen niets nuttiger en doeltreffender is in zake opvoeding, dan een jong onwetend meisje langs dezen lectuur-weg brutaal in te wijden in al die bevallingsomstandigheden waarvan zij vroeger, of door hare moeder, of eerst na haar huwelijk het eigenlijke vernam. -

Emma, met een hoogrooden kleur en wijdverbaasde oogen, was dan ook een heeleboel wijzer geworden, toen zij dit allemaal, knie aan knie met Lizzy, had verslonden. Lizzy lichtte alles wat zij niet dadelijk begreep nog toe, met opmerkingen van: 'Heb je dan nooit op straat opgelet op de honden', - en: 'Weet je niet, in den Bijbel staat dat ook zoo raar.' - Etc. Etc.

- - 'O je moet b.v. maar eens snuffelen in het Oude Testament' - - lachte ze dubbelzinnig.

Emma had nooit 'gesnuffeld', om *die* reden, in den Bijbel. Zij had tot hiertoe heel onbevangen aangehoord of gelezen een massa uitdrukkingen en verhalen, die zij wel

niet begreep precies, maar, als elk normaal kind, ook niet zocht te begrijpen, die aan haar onschuld waren voorbijgegaan zonder eenig onrein spoor na te laten.

Nu, dank zij deze ‘reinheid’-lectuur, viel op die voor haar, door de naderende Aannemings-stemming, wezenlijk heilige gewijde Bijbelbladen ineens een grel vuil licht van zich herinneren: ‘O ja, dat staat daar zoo, en dit beteekent dus zeker zus, en daarmee is zeker bedoeld wat ik zooeven dáár las, en hiermee moet ik dus in verband brengen wat op bladzijde zooveel staat van Lizzy's boekje’ - etc., etc.

En, toen mevrouw Eduma de Witt een oogenblik later de deur opende, en met hare vriendelijke moederlijke stem vroeg: ‘Meisjes, zijn jullie daar, ik heb een lekker kopje thee gezet, omdat ik wist dat Lizzy van middag vroeg van de kliniek thuis zou zijn,’ toen, voor het eerst in haar leven, voelde Emma iets tegenover hare moeder van een onreine schaamte, als had zij iets onkuisch uitgevoerd. -

‘Wat zitten jullie daar gezellig,’ zei de niets-vermoedende moeder. - ‘Wil ik de thee hier latenbrengen Em?... Dat is eigenlijk veel aardiger.’ - -

‘Wel ja nicht, als u 't blieft.’ - Lizzy was volmaakt onbevangen, had het boek heel openlijk in haar verpleegstertaschje opgeborgen, 'n studieboek immers! -

Mevrouw Eduma de Witt was méér met haar ingenomen dan vroeger. Zij vond het toch wèl een flink en mooi begeeren in dat meisje, dat zij zich zoo zelfòpofferend aan hare zieke naasten ging wijden. - Van andere motieven dan oprechte zelfopoffering had zij, in haar naieve vroomheid, nu eenmaal geen begrip. -

‘De Heer leidt alles ten beste’ - zei zij blijmoedig, als zij nu terugzag op Sjoerds' bedriegelijke hofmakerij. Want die had nu immers zoo'n echt-lieve vrouw aan Mary,

en eene die zich-zelve had ‘bekeerd’ ook nog, en voor Lizzy was de eerste teleurstelling geworden een opwekking ten goede, om haar leven te wijden aan Christus dienst. -

Zij vond er onder zulke veelbelovende omstandigheden dan ook niets vreemds in, dat Lizzy beweerde straks nog een avond-cursus te hebben, waar zij verband-leggen leerde - op de kliniek.

‘Maar je neemt toch een rijtuig, kind? Of anders, laat onze Kee je brengen.’ -

Lizzy verzette zich met beslistheid.

‘Als 't U blieft niet - nicht. - Het staat dadelijk zoo anders als de anderen, die van zooveel eenvoudiger afkomst zijn dan ik, wanneer ik met zoo'n drukte wordt gebracht en gehaald. U kunt niet begrijpen hoe vervelend dat toch al is eigenlijk, dat 'n freule zijn, onder al die zoo heel anders opgevoede meisjes. Want ik wou immers zoo graag juist net zoo behandeld worden als zij, zoo niets geen standverschil laten merken. - Als je het doet om de goeie zaak nietwaar?’

Het argument ging er bij mevrouw Eduma de Witt in als koek. Maar ze protesteerde nog, in haar qualiteit van pleegmoeder, die aan mevrouw van der Hooph verantwoording schuldig was.

‘Maar je kunt toch zoo laat niet alleen uit. - Wat zouden je ouders wel zeggen. - Als 't al heelemaal donker is.’ -

Lizzy keek zedig-gelukkig neer op haar blauwe verpleegster-japonnetje, van simpel katoen. -

‘Met dit pakje kan je immers overal alleen loopen. Dat is er juist zoo'n heerlijke satisfactie van’ - zei ze met aandoenlijke nederigheid. ‘Hé, U kunt niet begrijpen hoe prettig dat juist is, dat je nu nooit meer last hebt van brutale blikken of onbeschaamde opmerkingen van heeren, - dat iedereen je respecteert, om je roeping’ -

Indien mevrouw Eduma de Witt niet zoo eenvoudig-kinderlijk van nature ware geweest in al de dingen dezer wereld, had zij zich misschien bedacht, hoe waarlijk eene Lizzy van der Hooph niet te klagen had, hoe dan ook gekleed, over al te veel mannen-opmerkzaamheid. - Maar het viel haar niet in, in deze tirade iets anders te hooren dan een getuigenis te méér, hoe beloonend het toch is den Heer te willen dienen, zoo dat zelfs de zondige wereld er eerbiedig zich voor buigt, voor Zijn liefde-zusters. -

‘Ja, 't is waar’ - getuigde zij-óók. - ‘Dat heb ik-óók altijd gehoord, dat je b.v. in Londen in de gemeenste wijken kunt gaan verplegen heel alleen. Als je maar een diacones-kleed draagt is zelfs de smerigste slechtste man nog beleefd tegen je.’ - -

‘Nietwaar? - Dus U ziet wel, U kunt me gerust mijn gang laten gaan. Ik moet er om acht uur zijn, en ik ben om tien weer thuis.’ - -

't Gebeurde ook klokslag zoo. - ‘Wat is die Lizzy tot haar voordeel veranderd’, betuigde mevrouw Eduma de Witt tot Emma. ‘Toch wel een heel besluit hé voor haar, zoo uit hare luxe-omgeving uit zoo'n heel ander leven te beginnen!’

- - Lizzy liep ondertusschen in 't donker een eindje op met haren assistent. - Zij was in haar verpleegster-pakje immers voor kennissen onherkenbaar. - Haar verbandleer was een geschikt voorwendsel om er 's avonds uit te komen alleen. Nooit was zij zoo gelukkig geweest. -

Gedachtenwisselingen.

I. Met vuur gespeeld.

‘Toen ik een kind was, sprak ik als een kind, was ik gezind als een kind, overlegde ik als een kind, maar nu ik een man geworden ben heb ik te niet gedaan wat eens kinds was,’ zegt Paulus en wij?

Och ja, nietwaar, we herinneren het ons allen nog wel, misschien slechts van hooren zeggen, hoe we in onze prille jeugd bijv. de tafel een stoute tafel noemden en haar een klap gaven, omdat we ons aan haar hadden gestooten. Hoe boos we waren op de kachel omdat wij er ons aan hadden gebrand.

‘Hoe’... maar genoeg voorbeelden uit den tijd, toen we nog kinderen waren, nu we volwassen zijn, hebben we te niet gedaan wat eens kinds was, zijn we aan al dat onverstandige ontgroeid.

Ik bedoel niet, dat we ons nooit meer stooten en ons pijn doen, - o soms tot bloedens toe. Ik bedoel niet, dat we nooit meer spelen met vuur en ons branden, - diep soms in de ziel -, maar dat branden, die pijn met alle droeve, noodlottige gevolgen, wijten we aan ons zelf, niet aan de tafel, niet aan het vuur. We weten, dat niets op aarde *mis*bruikt mag worden, maar *ge*bruikt, we weten dat het vuur niet is om mee te spelen.

Zou het wáár zijn? Zouden wij werkelijk zoo verstandig zijn, zoo rechtvaardig vooral, om, wanneer we ons brandden, na te hebben gespeeld met vuur, zelf die schuld op ons te nemen en hare gevolgen er niet te wijten aan het onschuldige vuur?

En Frederike Armbrust dan? Wat anders heeft zij gedaan, dan spelen met vuur?

En toen ze zich brandde, wat *moest* gebeuren omdat ze de hitte, de kracht, de werking van 't vuur niet kende, wat deed ze toen?

Wel natuurlijk ze gaf het vuur de schuld. De stoute tafel kreeg een klap, het spirit(ual)isme, omdat zij het *mis*bruikte (zij het ook onbewust, onwillens en onwetens als de kinderen) werd als de tafel der kinderen miskend, geoordeeld en veroordeeld, omdat zij het absoluut niet kende.

Wanneer men, om een eenvoudig voorbeeld te noemen, niet kunnende fietsen, het toch maar

eens, zonder leiding probeert, en dan, wat niet uit kan blijven, valt en zich bezeert, is dat dan te wijten aan de fiets?

Wanneer een geneesheer, die ook al niet alwetend is, zich in zijn diagnose vergist, zal men daarom toch niet *de* geneeskunde veroordeelen.

Wanneer iemand in het water springt en verdrinkt, is dat dan de schuld van het water?

Wanneer iemand, niet goed op de hoogte, een ongeluk krijgt bij scheikundige proeven, wat zegt men dan? De scheikunde is gevaarlijk men moest er zich niet meer mee bezig houden, of: de scheikunde kan gevaarlijk zijn voor hen, die niet op de hoogte of onvoorzichtig zijn.

Kinderen, onervarenen op dat gebied moeten geen proeven nemen, althans niet zonder toezicht, zonder voorlichting, ze moeten wachten tot ze *weten.*

Op elk gebied zijn kinderen, of laat ik het beter uitdrukken. Gij en ik en ieder mensch hier op aarde, staat als een kind tegenover oneindig veel, tegenover het meeste en daarom doen wij verstandig ons een oordeel aan te matigen slechts over het weinige, waarvan wij verstand hebben.

Een rechtsgeleerde kan als een kind staan tegenover de geneeskunde en omgekeerd. Een musicus tegenover de schilderkunst en zoo gaat het op elk gebied van kunst en wetenschap en.... lezen.

Een ingewijde hiér is een oningewijde, een leek dáár.

Waarom zou het met het spirit(ual)isme, ‘een godsdienstige wetenschap, en een wetenschappelijke godsdienst’ zooals de vrome Theodoor Parker het noemt, anders zijn?

Of meer naar waarheid uitgedrukt, waarom veronderstelt, eischt, beweert men dat het zoo is?

Waarom? Omdat men het spirit(ual)isme niet kent, absoluut niet kent.

Jaren geleden kwam eens een dame bij mij met verzoek een seance te mogen bijwonen. Op mijn vraag, wat ze van het spirit(ual)isme wist, wat ze had gelezen, luidde het antwoord: ‘Niets.’

Natuurlijk legde ik haar toen uit, hoe onmogelijk het dan voorloopig voor haar was een seance bij te wonen, leende haar boeken en stelde haar voor eens te komen praten.

Met haar sprekende bespeurde ik echter dat God en godsdienst klanken voor haar waren zonder eenige beteekenis, dat de bijbel voor haar was een gesloten boek.

En ik zeide tegen haar; ik kan u geen woorden leeren zonder dat u het A. b.c. kent.

Het spirit(ual)isme *is* een wetenschap, ja wel, maar... een ‘godsdienstige’ wetenschap, waarin men niet kan doordringen zonder godsdienst.

Dát wordt vergeten, en nog iets: de bijbel moet voor niemand zijn een gesloten boek, maar *mag*, *kan* het niet zijn voor spirit(ual)isten, en hij moet niet slechts gelezen worden, maar *goed* gelezen.

Zij, die den bijbel het spiritueele, het geïnspireerde boek bij uitnemendheid *goed* hebben gelezen en begrepen, *mis*bruiken het spirit(ual)isme niet.

Goed den bijbel lezen, wat bedoelt dit? Ik zou zeggen: trachten te begrijpen wat men leest en hierin zal men eerst dan slagen, wanneer men begrijpt *hoe* en *onder welke omstandigheden* de bijbel werd geschreven, hoé hij ontstond, wát hij eigenlijk *is*.

Heine zegt: ‘Met recht noemt men den bijbel de Heilige Schrift; wie zijn God verloren heeft, kan Hem in dit boek wedervinden en wie Hem nooit heeft gekend, dien komt hier de adem van het goddelijk woord te gemoet.’

‘Heilige Schrift’, Heine heeft gelijk. Niet omdat de bijbel in letterlijken zin is Gods Woord De dwaling ook der profeten, (zieners, mediums) was dat ze inspiratie, stemmen en geestverschijningen direct aan God zelf toeschreven.

Van daar ook, dat men in het oude testament afwisselend leest: ‘God, de Heer, of de Engel des Heeren zei.’

Maar ‘Heilige Schrift’, omdat hij is open baring van geesten, soms hoog, soms minder hoog aan menschen die er vatbaar voor waren (mediums) die het weer vertolkten op hun manier, afhankelijk van het meerdere of mindere licht hun als medium geschonken.

Zoo is de bijbel ontstaan, de Heilige Schrift, omdat hij is ‘heilige’ inspiratie. Ik bedoel hiermee niet, dat alles heilig is wat in den bijbel staat, dat het een richtsnoer, een regel moet zijn voor ons denken en gelooven, een wet voor ons leven. De openbaringen in den bijbel houden gelijken tred met de ontwikkeling der menschen, men moet ze daarom niet altijd uit de lijst halen van den tijd, waarin ze gegeven werden. Ook moet men, den bijbel lezende, niet vergeten, dat veel werd gegeven in gelijkenissen en beeldspraak. Voor ons, nuchtere proza-menschen van het Westen, is het niet altijd even gemakkelijk die beeldspraak te verstaan vol Oosterschen gloed en bezieling.

De bijbel is de onuitputtelijke bron van troost en opbeuring, mystiek, mysterieus, vol heerlijke visioenen, levenwekkend, levengevend, onze ziel dragend tot het onzichtbare, tot het groot mysterie, tot God zelf.

Nu weet ik wel, dat de bijbel genoemd wordt ‘een wapenkamer, waaruit ieder zijn geliefkoosd wapen kan halen’, en juist omdat hij is geïnspireerd door zoo héél veel verschillende geesten aan zoo heel veel verschillende menschen, op zoo heel veel verschillende tijden, spreekt dit eigenlijk van zelf weer... toch geloof ik niet, dat men één enkel wapen zal vinden waarmee het *mis*bruiken van het spiri(ual)tisme is te verdedigen. Wel het tegenovergestelde.

Reeds de profeten van Israël hielden het spirit(ual)isme hoog. Of ze precies dien *naam* gebruikten, doet er weinig toe, inspiratie, profetiën, stemmen, en geestverschijningen zijn toch allen onderdeelen van het spirit(ual)isme.

Zij, de hoogstaande, de ware profeten, de ingewijden, waarschuwden tegen *mis*bruiken, waarschuwden, - ik zou haast zeggen: riepen het van de daken, evenals wij: ‘dat niet alles goed is voor allen, dat het ‘seances houden’, - zal ik het maar noemen, omdat het dit feitelijk was -, ‘slechts geoorloofd is aan hen die het doen uit nobele, onzelfzuchtige drijfveeren. Dat het geheel nutteloos en erger, ja gevaarlijk is voor allen, die op het physische standpunt der verschijnselen blijven staan.

Zij waarschuwden tegen alles waartegen wij, ernstige spirit(ual)isten nog steeds onze stem verheffen. Ze keurden af het waarzeggen voor loon, kunstmatige opwindingen in één woord alles,

wat ook zij noemen: het heilige ontwijden, het fraaie leelijk, het hooge laag maken en gemeen.

O ze misbruikten, miskenden niet de grootste gave door God aan de menschheid gegeven maar hielden haar hoog: 'Als Johwa mij roept om te profeteeren, durft gij dan zeggen profeteer niet?' Amos).

En de profeten, zieners, mediums uit het N.T. de discipelen van Jezus, - het reinste, heiligste medium dat ooit op aarde heeft gewandeld -, Wat deden zij?

Precies hetzelfde. Ze waarschuwden tegen lichtgeloovigheid, drongen aan op voorzichtigheid: 'Geloof niet een iegenlijken geest, maar beproeft de geesten of ze uit God zijn; want vele valsche profeten zijn uitgegaan in de wereld.' 1 Joh: 4: 1.

Ze drongen aan op godsdienstzin en heiligen ernst: 'Doet aan de geheele wapenrusting Gods, want wij hebben den strijd niet tegen vleesch en bloed maar tegen de geestelijke boosheden in de lucht'. Efez: 6: 11 + 12.

Ze waarschuwden tegen materialisme en stofaanbidding: 'Doch wij hebben niet ontvangen den geest der wereld maar den geest, die uit God is, opdat wij zouden weten de dingen, die ons van God geschonken zijn. Maar de natuurlijke (aardschgezinde) mensch begrijpt niet de dingen die des geestes God's zijn, want zij zijn hem een dwaasheid en hij kan ze niet verstaan, omdat ze geestelijk onderscheiden worden'. 1 Cor: 2: 12 + 14.

Ze wilden tranen drogen en leed verzachten, o, evenals wij, is er na de bange ure der scheiding, wanneer het liefste uit het oog verdween: 'Broeders ik wil niet, dat gij onwetende zijt van hen, die ontslapen zijn, opdat gij niet bedroefd zijt, zooals de anderen, die geen hoop hebben'. 1 Thess: 4: 13.

En evenals wij het raden telkens en telkens weer aan allen, zoo ernstig, aanhoudend en dringend: 'roept geen geesten op,' zoo ook heeft Mozes reeds gesproken tot het volk van Israël: 'Onder u zal niet gevonden worden: 'die de dooden vraagt' Deut. 18: 12 maar... - en hier staat het *mis*bruik en het *ge*bruik kenschetsend tegen elkaar over - weer sprak de Heer: 'een profeet zal ik hun verwekken uit het midden hunner broederen en Ik zal Mijne woorden in zijn mond geven en hij zal tot hen spreken alles wat Ik hem gebieden zal, Deut. 18: 18. En Jezus: 'Mijn leer is niet de mijne, maar die van mijn Zender.' 'Gelijkerwijs de Vader mij gezonden heeft zend Ik ook Ulieden.'

Alle profeten, alle zieners uit het oude testament, uit het nieuwe en daarna, alle eeuwen door, hebben het spirit(ual)isme hoog gehouden en allen zijn het hierover eens, dat het 'geesten oproepen' is een misbruik, een dwaling, een fout, een vlek, een leelijke, donkere vlek waarmee *zij* het spirit(ual)isme bezoedelen *die niet weten*, maar... die vlek is niet het spirit(ual)isme zelf.

Toen Mozes nog hoedde de kudde zijns schoonvaders, verscheen de 'Engel des Heeren' hem bij den berg Horeb in een vuurvlam te midden van een braambosch en 'God' riep tot Mozes: 'Ontschoei uwe voeten, want de plaats, waarop gij staat is heilig land.'

De groote profeet van Israël heeft die waarschuwing onthouden en er zijn voordeel mee gedaan.

Telkens en telkens weer luidt het in de Mozaïsche wet: 'Wanneer gij u voor Jahwe vertoont', met andere woorden: - wanneer gij u in verbinding stelt met de geestenwereld - 'wascht u, reinigt u.'

Neen, het is niet bereikbaar voor elk, die in 't voorbijgaan, zoo terloops, uit verveling omdat ‘het wel gezellig is’, omdat men behoefte heeft aan afleiding, opwinding, emotie en ontspanning, de onreine lippen aan den beker zet. Als wij seances houden, laat ons dan nederig tot het onbekende, tot het heilige met diepen eerbied, stille aandacht, vromen zin, dan... als wij geduld hebben en volharding en liefdevolle toewijding, zullen wij vinden diep in den akker verborgen een schat van onberekenbaar groote waarde, want die klopt zal worden opengedaan, die bidt zal ontvangen, voor de ziel die naar licht uitziet, rijst het aan de kimmen.

Ik kan niet F.A. op den voet volgen, niet herhalen alles wat zij schrijft; zooveel plaatsruimte mag ik van de Holl. Lelie niet vragen, maar de lezers kunnen er Hare Ervaringen (No. 32, 9 Febr. 1910) bij nalezen.

Zoo kort mogelijk wil ik nagaan hóe en wáár en waardoor zij dwaalde en de gevolgen niet anders *konden* zijn dan ze waren, want de wet der causaliteit, oorzaak en gevolg, is onwrikbaar.

Na het voorgaande behoef ik niet telkens open aanmerkingen te maken, ik zal alleen de dwalingen cursiveeren, dan spreken ze voor zich zelf, zonder dat ik ze nog eens toelicht.

‘Toen ik voor 't eerst aan een tafeltje mee aanzat’ - aldus F.A., ‘*wist ik niet* dat dit 't begin, een middel was *om geesten op te roepen. Jaren daarna* kocht ik een boekje van Felix Ortt over 't spiritisme en vernam daaruit, wat het *tafeldansen* eigenlijk inhoudt. Ik leende het spoedig uit, *want precies weet ik en wist ik toen ik zelf proeven nam niet wat er in stond.... Ik vond het heel gezellig.... Ik vertelde den geest veel....* Vóór dezen bewusten avond *zat ik op een middag bij de thee en ik hield als gewoonlijk een praatje met den geest....* en toen met zoo'n duivelachtig sarcasme.... en later iets vragend kwam daar zoo iets profaans op, dat ik verward en verschrikt voor zoo'n geest begon te gillen en te schreien. Ik was bij mijn bewustzijn ook de vreeselijke nacht, welke daarop volgde. O die nacht!

Ik schreef op de muren, hooger, steeds hooger, op mijn lichaam, toen ik uitgeput neerlag. Wat ik schreef en dacht en sprak, wil ik niet alles publiceeren, doch toen mijn leven mijn geestesoog voorbij trok, dacht ik: hij weet alles, het is God ‘Vader’ zei ik, ‘ja noem mij Vader!’

Ik arm verdwaald schepsel, weer vloog ik op, kreeg pen en papier en schreef en een schrijnende stroom trok door mijn wezen; doch toen ik 't vluchtig over keek, herinner ik mij nu was 't mooi. Eén regel o.m. luidde: ‘redt haar uit deez' Augiusstal.’

En... het staat er niet met zooveel woorden, maar aan het slot heb ik toch den indruk gekregen: ze werd gered.

En ik ben er blij om en dankbaar uit den grond van mijn hart. O veel meer dankbaar

dan velen meenen, omdat ik wéét, wat het is, omdat mij uit mijn naaste omgeving twee dergelijke gevallen bekend zijn, en eigenlijk nog één, hoewel in geheel tegenovergestelde richting misschien kom ik hierop straks terug.

Ik wéét hoe moeielijk dit redden is en waarom.

Frederike Armbrust was in deze sléchts *nietwetende*, verder *moet* zij zijn een diep-religieus, ernstig iemand, die het goede wil. Ze heeft gedwaald, 'met vuur gespeeld' en zich gebrand, omdat zij, zooals ze zelf zegt: *niet wist.*

Zonder het te willen, onbewust heeft ze gezondigd tegen natuurwetten en dat wreekt zich altijd. De wet van oorzaak en gevolg is door niemand op te heffen, maar... als ik het zoo eens mag uitdrukken: ze zondigde zonder haar ziel te bezoedelen.

Omdat ze *niet wist* heeft ze het heilige ontwijd en tot zich getrokken, spottende, ongelukkige, cynische, leegstaande geesten. Geesten, die in haar zagen een gemakkelijke prooi, die het evenals zij zelve wel eens *gezellig vonden zoo'n praatje*, want het gelijke trekt het gelijke aan.

Maar het leven is geen spel, geen spelen met vuur, maar ernst, ontzettend heilige ernst. Het is niet zich *laten* gaan, maar zelf gaan het steile, moeielijke pad.

En... dát was haar redding, ze heeft zich *niet* laten gaan, ze heeft gestreden, zich verzet tegen de lage machten, 'de boosheden in de lucht' met heldenmoed.

O de niet-spiritualisten, en ook de spiritualisten, die er nooit getuigen van waren, weten niet, hóe zwaar zoo'n strijd, hóe groot de moed.

En er is nóg iets, dat ze niet weten: de onzegbaar groote moeite, de méer dan heldenmoed, de zelfverloochening, de heilige liefde, waarmee de beschermgeest van zoo'n medium strijdt tegen de lage machten, die hem of haar beheerschen.

'Strijd, strijd, zoolang ge kunt blijf wakker', fluisterde hij haar toe, deed hij haar inwendig hooren, 'geef haar vrede', gebood hij haar kwelgeesten. Na de stem van den cynischen geest: bid om zelfvertrouwen *gij bidt te veel*, gaf haar beschermgeest haar den indruk: 'hier geen zelfvertrouwen, God's vertrouwen moet ik hebben'. 'Ik *wil niets* van onheiligen, doch van den Heiligen Geest alles ontvangen.'

Wanneer het medium zelf niet *wil*, niet meewerkt, *zich laat gaan*, is het geval hopeloos.

Maar, wie eigenlijk op aarde kan wél gered worden, waarvan dan ook, als hij zelf niet meewerkt, zelf niet *wil*, niet strijdt met al het beste, dat in hem is?

Dát is het droeve lot van de vele willoozen, die onze krankzinnigengestichten vullen.

Misschien zijn er onder die het spiritualisme misbruikten, maar dan - zoo ál zijn het weinigen. De meeste krankzinnigen hebben er nooit van gehoord.

Natuurlijk uitgezonderd zij, wier lijden is zuiver physisch, niet psychisch, zou het *weten* voor allen een groote zegen zijn.

Een groote zegen voor velen, indien ze kenden het reine, heilige spiritualisme, dat eens... nog lang niet, maar toch ééns, na vele jaren, misschien eeuwen, hun redding zal zijn. Indien ze een glimp konden zien reeds nu, van de lichtbaken op de groote levenszee, die den weg wijst naar de veilige haven, waar de menschheid vrede en geluk zal vinden.

Maar... onbekend maakt onbemind, dat geldt overal altijd, van alles, niet het minst van het spirit(ual)isme.

F.A. vervolgt: 'tevens werd me helder de groote tegenstelling van den Geest van 't Spiritisme-gedoe en dezen Geest, zich in me openbarend op den kreet mijner ziel.'

Bekend met het spirit(ual)isme en geen vreemdelinge in den bijbel, zou zij ongeveer aldus hebben geschreven: ‘nooit was ik zoo diep doordrongen van de waarheid, dat er aan gene zijde niet slechts zijn goede geesten (Engelen), maar dat er goede en minder goede en dat er kwade en ongelukkige geesten zijn in o zooveel verschillende graden en soorten.’

Het proces van sterven maakt ons niet terstond volmaakt en álwetend; herschept ons niet terstond in Engelen, maar laat ons aan gene zijde der grens precies wie en wat we waren aan deze.

Wanneer we nu nagaan, hoe de menschen zijn, die de aarde bewonen, kunnen we ons een duidelijke voorstelling maken van de bewoners der sferen.

Behoudens de uitzonderingen, geesten, die een roeping te vervullen hebben hier op aarde, of zij, die door liefde gedreven, willen helpen en troosten, misschien ook door berouw gefolterd, iets willen goedmaken, zijn de aardschgezinde, de niet hoogstaande geesten het langst nog aan de aarde gebonden, zijn ook *zij* het, die zich het gemakkelijkst kunnen manifesteeren.

Dit verklaart ook, waarom een ‘bezeten medium’, - iemand door laagstaande geesten beheerscht, - met zoo oneindig groote moeite en *nooit* zoo dat zij of hij zelf meewerkt, zelf *wil* gered zijn, van die bezetenheid is te genezen.

De ervaringen zelf van F.A. zijn in en dóór en vóór zich zelf een hoog-ernstige waarschuwing.

Er *kan* niet genoeg gewaarschuwd worden tegen het spelen met vuur, tegen het *mis*bruiken van het spiritualisme.

Ook velen, die seances houden bij wijze van tijdverdrijf, als een spelletje, onnadenkend, onwetend, met louter zelfzuchtige bedoelingen en die seances zoo heerlijk en de geesten zoo ‘dierbaar’ vinden, als ze eens wisten in welk gezelschap ze vaak zijn!

Wanneer men mij vraagt of ik vóór of tegen het houden van seances ben, dan antwoord ik zonder aarzelen: in negen van de tien gevallen ben ik er beslist tegen. Dat is niet mijn meening eerst nu, ik heb het altijd gezegd en geschreven, reeds jaren geleden in ‘Toekomstig Leven.’

Tenzij men niet kan gelooven zonder te hebben gezien, ervaren, of voelt dat zij, die vóórgingen het innig wenschen, laat men zich liever onthouden.

Laat men denken aan Jezus' woorden: (hoewel hij Thomas, die *moest* zien, om te *kunnen* gelooven, ter wille was) ‘Zalig zijn zij, die niet hebben gezien en nochtans gelooven.’

De onbekendheid met de gevaren aan seancehouden verbonden is zoo groot en bedroevend, dat het dikwijls is ‘met vuur spelen’ veel meer dan men denkt.

Het spirit(ual)isme valt noch staat met het seance-

houden, althans de hoofdzaak is het niet. De manifestatiën, de verschijnselen zijn geen doel in zich, maar middel.

Het doel der spiritistische beweging is wat Hij reeds heeft gezegd, die als Licht der Wereld op aarde heeft gewandeld en de menschen heeft willen verlichten en verwarmen. ‘Maar hij is in de wereld geweest en de menschen hebben hem niet gekend, zijn licht heeft in de duisternis geschenen, maar de menschen hebben het niet gezien’, zien het nòg niet, na al die eeuwen.

En Jezus zeide: ‘Mijn koninkrijk is niet van deze wereld.’ ‘Al wat ik spreek, dat heb ik niet uit mij zelf gesproken, maar mijn Vader, die mij gezonden heeft, heeft mij een gebod gegeven en ik weet dat Zijn gebod is: ‘*Het eeuwige leven.*’

Het eeuwige leven! De hoofdgedachte, de kern van het spirit(ual)isme is, dat wij geestelijke wezens zijn en dus onsterflijk. Dat het wáre leven niet is, ons kort bestaan hier op aarde, maar dat deze wereld is een schakel in de vele oefenscholen tot volmaaktheid.

Dát is de kern, de hoofdzaak, het doel van het spirit(ual)isme, al het andere is bijzaak, is, *moet* zijn een middel om dat doel te bereiken.

Alle middelen dus, zelfs al zijn ze niet gevaarlijk, waardoor dit doel niet wordt bevorderd, zijn af te keuren, ook omdat ze schade doen aan de beweging en haar in miscrediet brengen.

Wanneer seances altijd waren zooals Tennyson het zoo mooi en waar voor ons zegt:

> ‘How pure in heart and sound in head,
> With what divine affections bold
> Should be the man whose thought would hold
> An hour's communion with the dead.’

Wanneer ze altijd waren, zooals een, meerder dan Tennyson, heeft gezegd: ‘Waar twee of drie in mijn naam - dat is: bezield door den Christus-geest den geest van heilige onzelfzuchtige liefde, - vergaderd zijn, daar ben ik onder ulieden,’ dan was er geen gevaar te duchten. Maar, o, ik ben het met F.A. eens - er zijn seances waarvan ieder weldenkend mensch zal, *moet* zeggen - niet wat F.A. zei: ‘ik wil niets te maken hebben met “dien spiritisten-rommel, dat spiritisme gedoe,” maar: ik wil met dien kermistroep, *naam*-spirit(ual)isten, die zoo weinig geestelijk zijn, dat ze het heilige durven ontwijden, niets te doen hebben.’

Het is anti-spiritueel, het is materialisme, dubbel gevaarlijk, omdat het gemaskerd is!

F.A. schrijft: ‘... Toen ik op een avond er van daan kwam,’ (van een zieke), geïnformeerd hebbende naar zijn toestand, bad ik 's avonds voor hem, doch een stem zeide: ‘dit is een ziekte tot den dood,’ en ik kon niet verder bidden.

Ik *moet* wel even hier herhalen, hoe naar ik het vond een stem te hooren, het maakte me zoo vreemd te moede, zoo 'n gevoel van ‘*niet vrij zijn*’.

Niet vrij zijn. Vrij tot zekere hoogte zijn wij allen, altijd, maar we worden eveneens altijd beïnvloed ten goede en ten kwade.

Aan ons echter is de keus.

Tot geruststelling van hen, die meenen, dat geesten alles kunnen, het volgende: ‘Eens dat ik verbaasd was, dat een geest niet gedaan kon krijgen, wat hij zoo vurig wenschte, zei ik: ‘hé. hoe vreemd, ik dacht toch, dat u betrekkelijk vrij was.

Hierop luidde het antwoord: ‘U zegt het héél juist, we zijn *betrekkelijk* vrij.

Wederom F.A.: ‘Zal ik meer feiten noemen? Neen, want 't kon een propaganda-indruk maken en mijn doel is te waarschuwen voor 't spiritisme.’ -

Toen ik het vorige jaar in ‘Vragen om over na te denken’ iets over ‘godsdienst’ schreef, begon ik: ‘Veel misverstand in de wereld komt voort door dat niet ieder aan hetzelfde woord dezelfde beteekenis hecht. Zoo ooit dan is dit het geval met het woord “godsdienst”. De taal, waarin de godsdienst spreekt, het kleed, de gestalte, waarin hij zich vertoont, waarin hij optreedt onder de menschen, wordt ten onrechte voor den godsdienst zelf aangezien.’

Geheel hetzelfde geldt van het spirit(ual)isme. Schleiermacher zegt: ‘Wie nooit gevoelt, dat een goddelijke geest hem dringt en dat hij uit heilige ingeving spreekt en handelt, die heeft geen godsdienst’ - ik zeg: ‘al noemt hij zich zoo - *die is geen spiritualist.*’

Spirit(ual)isme - om het in heel weinig woorden te zeggen - is de hoogste levensopenbaring van Jezus reine, eenvoudige liefdeleer, *eindelijk* diép-gevoeld, én begrepen.

Dáárom, door te waarschuwen niet tegen 't spiritualisme, zooals zij ten onrechte doet, maar tegen parasieten, die het aankleven, door te waarschuwen tegen de banale, afschuwelijk profane gedaante, waarin het soms optreedt onder de menschen, door haar ‘Ervaringen’ voor zich zelf te laten spreken en aldus te waarschuwen tegen ‘het spelen met vuur’ heeft F.A. wel degelijk propagande gemaakt voor het spiritualisme, propaganda gemaakt oneindig beter en mooier dan soms onverstandige, lichtgeloovige geestverwanten doen.

Wij moeten haar hiervoor dankbaar zijn.

Uit de cosmische wijsbegeerte haalt zij aan: ‘Wacht u er voor, u in verbinding te stellen met wezens der ijlere gebieden, die gij niet kent, tenzij gij behoorlijk door de orde der hiërarchieën beschermd wordt.

Zonder twijfel zijn die wezens niet allen vijandig, en velen zijn de aarde en den menschen welgezind. Maar ge hebt *in 't algemeen* geen enkel middel om de goeden en de kwaden te onderscheiden en het beste voor u is, u niet in avonturen te begeven, waar gij gevaar loopt het evenwicht van uw zenuwstelsel en uw verstand op het spel te zetten.

Laat de Goden in den hemel en bemoei u slechts met de aarde, waar ge ontzaglijk veel werk te doen hebt.’ -

Dat is juist wat alle ernstige spiritualisten altijd zeggen en doen.

Ruim twaalf jaar nu reeds houden wij seance, in den beginne ééns per week, later éénmaal in de veertien dagen. Eerst was ik alleen het medium, later kregen wij een goed seancemedium in onzen kring.

Dank zij onze geestelijke geleiders (orde der hiërarchieën), gebeurde er nooit iets onaangenaams, ondervond nooit iemand eenig nadeel.

Ik hoop en vertrouw nu. - Wéét ook wel, dat we soms goed deden, bedroefden hebben

getroost, zwakken gesteund, vóórgelicht door velen aan gene zijde, weifelende, twijfelende, ongeloovige menschenzielen een grondje hebben gegeven, zelfs wel eens een stevigen grond.

Hoe verkeerd het is, zoo maar eens 'aan te zitten' bij wijze van tijdverdrijf, zou ik het best kunnen bewijzen door het volgende: Er wordt van gene zijde altijd aangedrongen op stiptheid in uur en dag. De contrôles, beschermgeesten van een kring hebben nog ander werk te doen, nog andere plichten te vervullen. Wanneer men dag en uur zonder hun voorkennis verandert, zouden zij niet in de gelegenheid kunnen zijn den kring te beschermen tegen onwelkome geesten.

Ik kan hen zoo moeilijk 'slechte' geesten noemen, omdat men ons van gene zijde altijd aanraadt: noem hen ongelukkige geesten, liever dan 'slechte'.

Wanneer wij eens een enkelen keer den dag veranderden, buiten hun weten, werkte dit op de seance altijd nadeelig.

'*In 't algemeen* geen enkel middel om de goede geesten van de slechte te onderscheiden.'

In 't algemeen, - neen maar toch meer dan men vermoedt, is hier 'intuitie' geestelijk instinct, voelen, ervaren, waarnemen een zuiver kompas.

Zooals Maeterlinck het uitdrukt: 'we moeten onze intuitie volgen en met gesloten oogen (stoffelijke organen) een licht volgen dat goede geesten (dienende geesten van den Algeest) voor ons uitdragen.

'Laat de Goden in den hemel' - Met Goden wordt zeker bedoeld goede geesten, Engelen.

Och, ik veronderstel, dat dié hun hemel vinden èn aan gene zijde èn aan deze, overal waar ze kunnen helpen en redden en steunen, en troosten, waar ze kunnen genezen als Jezus de zieken naar lichaam en ziel en de gebrokenen van hart; waar ze 'de arme verdwaalde menschenziel kunnen redden van 'de boosheden in de lucht', overal, waar ze, evenals de Heiland der wereld goed kunnen doen, overal! - waar, dáár eerst recht, waar het méést wordt geleden en gestreden en gedwaald en gezondigd.

'Bemoei U slechts met de Aarde....'

O ja, dat zei immers Jezus ook: 'leef niet *van* de wereld maar *in* haar. Ontvlucht haar niet, maar tracht haar mooiër en beter en gelukkiger te maken'.

Hoe? Door te leven het wáre leven, dat zeker *niet* is ons kortstondig aarde-leven; dat zeker *niet* is te leven enkel en alleen voor ons stoflichaam en het wáre leven, het leven der ziel verloochenen.

Hoe? Voor als de kinderen hier op de bewaarschool te trachten eenmaal geschikt, rijp te zijn voor hooger school.

Door te leven in het licht dat het spiritualisme voor ons deed opgaan, voor ons doet schijnen altijd helderder en voller en strelender, *het licht der eeuwigheid.* -

'Wacht U om dezelfde reden, - zoo nog eenmaal F.A. - geesten van gestorvenen *op te roepen. Het oproepen der dooden* is gevaarlijk en... afkeurenswaardig. - - - - - - - - -

Als het slaagt, (bijna nooit J.v.R.) als het mislukt wat het normaal geval is, (zeer juist J.v.R.)....

De ongelukkige, die er gevoelig voor is (medium), zonder steun, zonder bescherming, een zich zelf overgelaten, verbeeldt zich aan de ziel eens afgestorvenen de middelen ter harer openbaring te verschaffen.

In werkelijkheid is hij slechts in gemeenschap met vijanden, die hem bedriegen, uitputten en in de war brengen.

Dat is het gevaar der spiritistische seances, die hen, die er zich aan overgeven, zoo dikwijls lichamelijk en geestelijk uit het even wicht brengen.

Al weer gaan we met F.A. mee. Ernstige spirit(ual)isten *roepen nooit afgestorvenen* op, en dat niet alleen, ze doen zelfs hun best op seances niet sterk te denken een lieve afgestorvenen om hen niet te bedroeven door hun heimwee en verlangen. Ik zeg niet: *om hen niet te trekken*, want ik heb de vaste overtuiging dat de geesten zich niet *laten* oproepen. Wanneer ze komen op aarde is het vrijwillig.

'De ongelukkige die er gevoelig voor is....'

Wanneer ik dit door mijn jarenlange ervaring eenigszins anders uitdruk, ben ik het toch in veel weer met haar eens.

Ieder, die 'met vuur speelt' maar vooral een medium zal zich branden. Ieder die seances houdt, onvoorbereid, zonder iets te hebben gelezen, zonder ook maar eenigszins op de hoogte te zijn van het spirit(ual)isme van de verschillende gedaanten waarin het onder de menschen optreedt, zonder iets te weten van de verschijnselen en de wetten, waardoor die verschijnselen worden beheerscht; zonder in de verste verte te vermoeden, dat hier, zooals overal elders, zijn: 'voetangels en klemmen', *moet* zich, het kan niet anders, moreel en physiek deerlijk branden.

Wanneer echter het medium in waarheid was: 'zonder steun, zonder bescherming, aan zich zelf overgelaten' zou redding geheel zijn buitengesloten, absoluut onmogelijk wezen.

Maar 'Hij die de rookende vlaswiek niet zal uitblusschen noch het gekrookte riet verbreken', zou Hij aan haar lot overlaten een arm menschenkind, dat dwaalde, haars ondanks, omdat ze *niet wist?*

Maar.... F.A. is hiervan zeker een heerlijk bewijs - ze werd niet aan zich zelf overgelaten maar gesteund en beschermd. Onwetend had ook zij 'Engelen geherbergd', die haar met liefde en geduld en moeite en strijd, veel grooter waarschijnlijk dan wij in de verste verte vermoeden, van ongelukkige, lage machten (demonen) hebben gered.

Neen, de geesten der overledenen laten zich niet *oproepen*, komen vrijwillig als het noodig is en zetten het leven voort, dat ze hier op aarde begonnen, om nader te komen, steeds nader 's levens doel: de volmaaktheid.

De gestorvenen zullen zijn als de Engelen Gods in den Hemel, Matth. 22:30 en God de Heilige Geest zendt zijn Engelen, dienende geesten uit om ons te bewaren op al onze wegen.

En nu durf ik voor dezen keer niet meer plaatsruimte in de Holl. Lelie vragen. Wanneer de lezers het wenschen en de Redactrice het goedkeurt, wil ik een volgenden keer de drie obsessies vertellen, die veel overeenkomst hebben met die van F.A. en er eenige ervaringen van mijzelve aan toevoegen.

Toen ik haar verzuchting las: ‘Had ik toen toch een mensch ontmoet, aan wien ik alles had kunnen vertellen, en die me had kunnen leiden, en steunen. Ja *steun* had ik toen zoo noodig. Nooit heb ik me zoo zwak, zoo hulpbehoevend gevoeld....’, kreeg ik zoo'n zielsmedelijden met haar.

Ik kan mij voorstellen, hoe zij moet verlangen naar sympathie van menschen die *begrijpen*, hoe zij vooral *toen* behoefte had aan hulp en steun en voorlichting van hen, die meer bekend met de verschijnselen er niet zoo geheel vreemd tegenover staan.

Wanneer ik haar ooit op de een of andere manier van dienst kan zijn dan heel gaarne.

Haar ernstige waarschuwingen deel en herhaal ik allen, zij het dan ook, dat ik niet het spirit(ual)isme veroordeel, maar hen allen, die door onbekendheid met de verschijnselen, door *nietweten*, soms ook gedreven door meer laakbare redenen, het misbruiken.

Ik heb gewezen op de parasieten, die het hierdoor aankleven, op de af te keuren, weinig aantrekkelijke gedaante waarin het zich tengevolge hiervan, aan de menschen vertoont, op de groote gevaren, die *dan* aan het onderzoek zijn verbonden.

Ik heb, evenals F.A., de dwaalwegen getoond, die de misbruikers bewandelen en tevens gewezen den rechten weg, dien alle onderzoekers hebben te volgen. Het rechte pad, altijd ruimer, en breeder en mooier, stralend van heerlijkheid, altijd nader bij het volle, het eeuwige Licht.

Want, het spiritualisme, de godsdienst van Christus, opgelost in het leven moet en zal eenmaal allen maken tot burgers van God's Koninkrijk.

J. VAN REES- VAN NAUTA LEMKE.

II. Aan den Heer F. Domela Nieuwenhuis.

Dat een mensch nooit te oud is om te leeren, *bevestigt* ge inderdaad, *door Uwe erkenning*, dat van Ferrer en *van elken voorganger die zich vergeet* (dus ook van U zelf) *kan gezegd worden dat het een stommerik is.* Door deze erkenning met Uwe handteekening voluit te bekrachtigen, bevestigt ge inderdaad, dat tenminste *Gij* - nog niet te oud zijt om te leeren; want die werkelijk volleerd is publiceert niet *dergelijke* verklaring van zich zelf! Ook omtrent de wetten en leerstellingen der Vrijmetselarij, begrijp ik ten eenemale Uwe *on*wetendheid niet.

Bij anarchisme is dit iets geheel anders: men is het toegedaan òf men is het niet; men *is* lid van 't parlement òf men is het niet. *Niet* alzoo bij de Vrijmetselarij. Dáár worden regelen erkent van ontwikkelingsgraden het Vrijmetselaarschap te bekleeden, hare leerstellingen toe te passen in de maatschappij, in te treden als leerling, op te klimmen tot gezel, vervolgens tot Vrijmetselaar (meester) enz,

En aangezien nu nimmer een leerling bij het Notariaat, die ⅓ gedeelte van het examen heeft afgelegd, werkelijk Candidaat is, noch dat een picolo in een restaurant kellner is, alzoo is ook een *leerling* bij den Vrijmetselaar geen *maçon.*

Ik kan onmogelijk aannemen dat U zulks onbekend is. Dus stelt U alweder de zaak niet naar waarheid voor. ‘Hoort, wat men in Parijs zegt’, zult ge mij toevoegen. Ja, met een beetje Fransch, komt men soms de wereld door; maar wat men U geschreven heeft staat volstrekt niet in vermeld dat Ferrer Vrijmetselaar was. Dat hij inderdaad

‘été initiée relève de l'obedience de la grande loge Catalane et (après là) fait partie de la loge des Vrais-experts, sous l'obedience du grand-orient de France’ - beteekent niets anders dan dat Ferrer is aangenomen als leerling, evenals de picolo in de portiersloge. Ook Uwe verdere informatie uit Parijs (van wien?) ‘celle là (la loge Catelane) est anti-monarchiste, elle est republicaine cher monsieur, dat is weder goochelen met groote woorden om de lezers te intimideeren! Want werkelijk staat daar (vertaald) geschreven dat de loge Catelane republikeinen herbergt, maar een *republikein* is geen *anarchist.* En zoodra Uw vriend dan inderdaad daar was ingeschreven - zelfs al ware hij dat geweest als meester - zou hij door onderwijl *tegelijk* te omhelzen het anarchisme niet alleen dat, maar óók een Judas geweest zijn; want nimmer is anarchist homogeen met maçon. Ja, dat gij in Uw eerste schrijven vermeldt dat Uw vriend was Vrijdenker, Vrijmetselaar en Anarchist, ach - dáár behoef je niet zoo oud voor te zijn te begrijpen wat gij dáármede bedoelt: de vlag der maçonnerie voor dekking te gebruiken.

En dat ‘deze rectificatie U dus onaangenaam was’, wel -, dat geloof ik dadelijk!

En dat *ik* ‘geen verheven standpunt inneem’, door het christenschap zóó op te vatten: dat ik zachtheid en christelijke liefde slechts beperkt toepas (daar waar het verdiend wordt) maar het onchristelijk vind het onkruid der maatschappij: de anarchist die van alles de kroon ontneemt, de mensch ondermijnt door gif en diens kunstwerken door sabotage, dat ik het *on*christelijk vind, dat onkruid niet terstond in den wortel uit te wieden, evenzoogoed als de landman de kraai verwoest die zijn akkerbouw wil vernielen, wel man, - dat dit, *mijn* standpunt niet verheven is, dat *gij* dat vindt ‘geen waarde hechten aan een menschenleven’ (daargelaten de vraag of een anarchist een mensch is), wèl, dat vind ik allemaal heel goed! Als gij een andere meening zijt toegedaan ‘Vrijheid blijheid’!

Het woord ‘burger’ meende ik voor UEd. een eerenaam. Daar heb ik heusch geen minachting mede bedoeld.

Dat Gij ook daarin gelijk zijt aan andere predikers van 't anarchisme om zoolang ze stemmen van het volk noodig hebben huns gelijke *zeggen* te zijn, maar zoodra ze ergens op een villa achter hun hekje zitten de hartewensch hunner laatste levensdagen verandert van ‘burger’ in liever ‘*Eereburger*’ te zijn, dàt is het gewone verloop. Het leert - alweder (aan menschen die daarvoor nog niet te oud zijn) - dat het eerlijkheids- en rechtvaardigheidsgevoel en het waarachtige christelijke medeleven met het arme volk, bij de leiders een wassen neus is en dat over 't algemeen de werkelijke ontwikkelingstakken van hun levensboom gewoonlijk al heel eenzijdig geleid zijn, *te* eenzijdig om over menig maatschappelijk vraagstuk dat maar even buiten hun brandpunt ligt een oordeel te

vellen. En juist hierom is het volk zoo te beklagen, dat het zich blindelings laat leiden door *kreupele* leiders.

2 Maart 1910.

H. VAN HOLK.

III. Het masker af.

Aan belangstellende lezers en lezeressen der Holl. Lelie meen ik nog een kort woord verplicht te zijn, naar aanleiding van de Gedachtenwisselingen, die zich ontsponnen hebben, als gevolg van mijn artikel, voorkomend als hoofdartikel in No. 29 van dezen jaargang.

Ieder, die den loop dezer gedachtenwisselingen gevolgd heeft, zal zich eenigszins mijn verbijstering kunnen voorstellen, toen ik las de door den Heer H. v. Holk tot mij gerichte tirades in het laatste nummer.

Ik mocht daaruit vernemen:

1°. Dat ik verborgen, nog wel valsche bedoelingen gehad heb.

2°. Ben ik kwaad geweest.

3°. Schijn ik te hebben gescholden. Tenminste de Heer v. H. zegt: 'Scheldt maar raak.'

4°. Heb ik mijzelf tegengesproken.

5°. Heb ik ten onrechte bij den Heer v. H. anticlericale neigingen vermoed.

6°. Moet ik mij schamen.

7°. Worden de initialen van mijn naam mij als masker toegerekend.

8°. - en dat doet de deur toe - *doe* ik of ik Kath. ben, maar erken rome niet en strijd bij de stembus naast de liberalen!!!

Een heel zondenregister dus!

En om nu maar met het laatste punt te beginnen, omdat dit het voornaamste is en de eigenlijke reden, waarom ik mij gedwongen zie te antwoorden: Mijnheer Van Holk, hoe heb ik het met U? Hoe komt U aan die beweringen, zonder schijn van bewijs? Ik ben, en daar ga ik in alle nederigheid groot op, Katholiek in merg en been en hoop het altijd te blijven! Kunt U anders bewijzen? Dan houd ik mij aanbevolen. En anders meen ik recht te hebben op een amende honorable van Uw kant, want U tastte mij aan in dat, wat mij het dierbaarst is. En waarom? Alleen omdat ik het ongeluk had U mis te verstaan? - Ik van mijn kant, wil U gaarne eerherstel geven, nu U verzekert, dat U een open oog heeft, zonder aanzien des geloofs handelt enz. Ik verheug mij daarover. Mijn vermoeden, alleen maar een vermoeden, berustte op de volgende alinea van Uw schrijven:

'.... Als morgen de anarchisten het bestuursrad in handen hebben, dat ze dan de Kath. niet zouden brengen op de folterwerktuigen? *En deze Kath. dit wetende zouden ze nu iemand laten reclame maken tegen hun macht, tegen hun geloof*, *tegen hun Paus?*'

En ik geloof ook nu nog het met den Heer Domela Nieuwenhuis eens te moeten zijn (eenigst punt van overeenstemming misschien) waar deze schrijft, dat die woorden van christel. standpunt beschouwd geen mooie redeneering vormen. Maar misschien

versta ik weer verkeerd, zooals het mij, ik moet eerlijk bekennen, wel meer gebeurt, dat mij de zin van's Heeren Van Holk's woorden, niet recht duidelijk is. Dit tekort zal wel geheel aan mijn kant zijn.

U zegt, dat ik mij schamen moet, Mijnheer v. H. Ik doe het echter absoluut niet, want waar ik schreef onder initialen, deed ik dit alleen, omdat dit mijn gewoonte is en geloof, dat die voorletters U evenveel zullen zeggen als mijn naam voluit. Maar daar ik niet de minste reden heb mij te *verbergen*, schenk ik U gaarne de voldoening mijn naam hieronder te lezen. En ik voeg er nog bij, dat U zich (ook?) in mijn sekse vergist heeft.

Wat mijn verborgen beweegredenen aangaat, zou U ze niet eens willen noemen? Dan weet ik ze ook, want ik meende mijn eerlijke bedoelingen aan het slot van mijn artikel in No. 29, vrij duidelijk te hebben genoemd.

Waar U spreekt van mij zelve tegenspreken, heeft *U mij* verkeerd gelezen. Ik vergeleek Spanje met Rusland tegenover den Heer Domela N. en waar ik van Uwe vergelijking sprak, had ik op 't oog het door mij hierboven van U geciteerde.

En nu nog mijn kwaadheid en mijn schelden! Mijnheer, ik ben heelemaal niet *kwaad* geweest. U heeft zich te vroeg ‘heerlijk daarover verkneukerd.’ En gescholden heb ik, zoover ik weet, ook niet. Deed ik het ooit, dan had ik nu misschien wel een beetje reden daartoe. Maar nog eens, ik denk er niet aan!

Wat die couranten in kwestie betreft, hoop ik, Mijnheer Van Holk, dat U nog eens serieus daarnaar zult informeeren. Misschien mogen wij dan nog wel eens in dit blad het resultaat van Uw enquête vernemen? - En nu nog een enkel woord aan den Heer Domela Nieuwenhuis. In zijn repliek zie ik geen nieuwe gezichtspunten geopend. *Hij* houdt vol: Ferrer werd door de Kerk ten onder gebracht. *Mijn* opinie gaat lijnrecht daartegen in. Verder redetwisten hierover zal wel niet baten. Maar nog een kleine opmerking: De weg van het Christendom was een weg des bloeds, zegt de Heer D.N. - In zekeren zin, ja, maar dan toch alleen in een tijd, toen de algemeene beschaving nog op laag peil stond en alle machthebbers hun weg min of meer met bloed teekenden. De anarchisten doen dit echter in onzen tijd van zooveel grootere beschaving en verlichting.

In het laatste nummer komt Senda nog eens alles debiteeren wat voor een paar maanden zoo goed als algemeen naar aanleiding van het Ferrer-incident verteld werd en hangt ons zoo'n gruwelijk tooneel op van Spanje en Spaansche toestanden, dat, was maar het vierde deel ervan waar, het nog erg genoeg zou zijn. Spanje, dat is zeker, heeft zijn tijdperk van bloei lang achter den rug. Gelukkig staan tegenover haar verhalen (ik vermoed dat zij geen ooggetuige was) die van reizigers, die met dezelfde vooroordeelen behept waren en na een reis door Spanje hun opinie beduidend wijzigden.

En hiermede meen ik, wat mij aangaat, genoeg over en naar aanleiding van het bewuste onderzoek gezegd te hebben. Degenen, die de zaak nog nader zouden willen bezien van de zijde, die ik trachtte eenigszins te belichten, verwijs ik naar het vlugschrift: De zaak Ferrer en de Kath. Kerk, dat voor eenige centen verkrijgbaar is bij de uitgeversmaatschappij Futura te Leiden. Ik moet erkennen het zelf niet in handen gehad te hebben, maar ik veronderstel, dat het, evenals

alle daar uitgegeven vlugschriften, merkwaardige beschouwingen zal bevatten.
S. v. GELDORP.

IV. Norma's antwoord aan de moeders Bernarda en mevrouw E. Frowein-Gratama.

Tot geruststelling van Bernarda dan diene, dat ook ik even goed mijn rustuurtje heb, als zij.

Als boy om een uur of zeven wordt ontkleed en gewasschen, slaapt hij al om half acht als een roos. Nu ja, eventjes moet moeder zingen en de kleine handjes vasthouden, maar meestal is ‘'t zonnetje gaat van ons scheiden’ nog niet geheel ten einde, of een loslaten der handjes en een regelmatige ademhaling toont aan, dat mijn engel slaapt! Dan - en waarom zou ik dat hier niet durven verklaren, blijf ik nog even stil zitten en bid God om zegen over dat kleine hoofdje en zoo'n zalig, rein gevoel komt dan over me, dat ik dat oogenblikje 's avonds voor geen geld zou willen missen.

Ons kind slaapt ook den ganschen avond door (ongesteldheid uitgezonderd) dus heeft mijn man bij thuiskomst ook een nette, opgeruimde huiskamer, een lekker kopje thee, en een vrouw, die kalm in haar' stoel hem met een tevreden gezicht verwelkomt.

Mevrouw E. Frowein-Gratama wil ik allereerst eens vragen, wat haar het *recht* geeft, mijn verhalen overdreven te vinden, me dus in 't openbaar eenigszins uit te maken voor leugenaar? Ik wil haar dan wel gauw vertellen, dat ik *niet* van overdrijving houd en het heele verhaal van a-z waar is. Dat zelfs dat ‘merci hoor, welte rusten’ gepaard ging met een afwerende beweging van de hand dier dame en dat ook de andere feiten absoluut waar zijn; zonder overdrijving, evenals mevrouw F. dat getuigt van de hare.

Dan schijnt mevrouw F. een ouderwetsche opvoeding en een vrije opvoeding hetzelfde te vinden. Ik niet. Ons kind dan is ‘verwend’ maar niettegenstaande zegt hij knapjes ‘dank u’ als hij wat krijgt, geeft zoet een handje, is beleefd tegen iedereen, gunt een ander graag wat - als andere kinderen wel eens bij hem spelen b.v., laat hij hen al zijn speelgoed nemen en staat met zijn handjes op zijn' rug heel tevreden dat alles aan te zien (zonder overdrijving, mevrouw Frowein). Zijn speelgoed, nu ja, verkeert meestal in treurigen toestand en ontlokt hem dikwijls de verzuchting: ‘ik wil *sterk* speelgoed hebben van *hout*, dat nooit stuk kan!’

En wat vernielen heeft hij in zijn drie- en een half jaar ook wel eens gedaan, ja, heusch wel eens met een boog een mooie schemerlamp van me stuk geslagen (bij ongeluk) en daar was hij zóó ontsteld van en liep zóó hard naar zijn spaarpot ‘om een nieuwe te koopen,’ dat hij er niet ééns voor is gestraft!

Waar U zelf onze redactrice er bij haalt, verwijs ik U naar haar artikel ‘de eeuw van het kind’, van ruim een jaar geleden, waarin zij toch die erg zoete kindertjes, die alleen aan een gedekte tafel geruimen tijd zitten zonder een mes aan te raken, *niet* kinderen naar haar hart vindt, en wat slaapzingen betreft, leest U maar eens de ‘dagboekbladen en herinneringen’ van freule Lohman, waarin ze ons meedeelt, dat papa haar nog als tamelijk groot kind in slaap moest zingen.

Voor zoover ik er over kan oordeelen, heeft mevrouw Frowein nog maar één kind, put dus hare ideëen waarschijnlijk uit een boek, zooals meer hedendaagsche jongelui,

terwijl ik handel volgens ervaring. Onze twee oudste jongens dan zijn al achttien en zestien jaar, ook opgevoed als mijn nakomertje, dus ook ‘verwend’ en toch heusch geen ‘vroegrijpe blasé menschjes, nare, ontevreden egoïsten’ of ‘wilden’,

Neen, 't zijn Goddank gezonde Hollandsche jongens open van hart en van oog, die voor een paar jaar nog duchtig hun vuisten gebruikten, als ze onderling groot verschil hadden en nu heel goed, *als 't hun past*, hun eigen meening durven opperen - toch beleefd en bescheiden, op school goed gezien en heusch geen kalme zoete jongens (ook weer zonder overdrijving, mevrouw).

Uw wensch dus, tot slot, dat al mijn kinderen mogen opgroeien tot gelukkige tevreden menschen, schijnt aan de oudsten al vervuld te worden - jongens van dien leeftijd zijn meestal wel gevormd wat karakter betreft, want huiselijker tevredenen jongens zijn niet te vinden - zacht en lief voor moeder en kleine broer is hun uitverkorene.

In één opzicht komen mevrouw F. en ik in 't zelfde schuitje. Ik houd ook niet van z.g. wilden, zooals ik ze ook ken, onwellevend en onopgevoed, maar dat ze zoo beslist moeten worden met ons opvoedingsysteem is me niet recht duidelijk en gelukkig leert de ervaring ons, dat wij althans dit minder gunstig resultaat niet verkregen hebben.

Ik eindig dus met 't vriendelijk verzoek of mevrouw Frowein zoo goed wil wezen, wanneer ze in mijn volgende ‘brieven’ weer eens iets tegenkomt, wat haar overdreven toeschijnt, me eerst eens even te vragen of dat wel waar is, vóór me maar direct van ‘voelbare overdrijving’ te beschuldigen.

Voor 't overige verwijs ik haar naar mijn' tweeden brief, die al bij de redactie was, vóór ik haar repliek ontving.*)

NORMA.

Correspondentie van de redactie met de abonnés

De redactrice van de Holl: Lelie brengt ter kennis van de lezers van dit Blad, dat zij géén manuscripten, of brieven, haar naar aanleiding der redactie-aangelegenheden toegezonden door niet-abonnés, kan beantwoorden langs **particulieren** weg. De correspondentie in dit Blad dient zoowel tot de beantwoording van brieven, als tot de mededeelingen betreffende aangenomen en geweigerde bijdragen, en zij, die zelve geen abonné of abonnée zijn, kunnen dus niet verwachten langs een anderen dan den correspondentie-weg te worden beantwoord. Wanneer zij door leesgezelschapkring, of samen-lezen, of op welke wijze dan ook, gelegenheid kunnen vinden de correspondentie-rubriek te volgen, dan is de redactrice bereid hen dáárin te beantwoorden.

Op dezen regel wordt voortaan *géén uitzondering* meer gemaakt, en afzonderlijke nommers, correspondentie-antwoorden aan niet-abonné's behelzend, worden **niet** meer toegezonden.

*) Noot der redactrice. Gij vergist U aangaande het ‘in slaap zingen’. Zie s.v.p. Correspondentie aan Bernarda, Norma en F.G.

REDACTRICE.

P.S. Het spreekt van zelf, dat deze regel alleen geldt voor eerstbeginnenden, èn voor briefschrijvers die in de corr: rubriek thuishooren.

Bernarda. - Zooals gij ziet heb ik Uw stukje terstond geplaatst. Wrijving van gedachten, vooral in zulk een geval als dit, kan niet anders dan goed zijn. - Ik voor mij vind 'verwende' kinderen onuitstaanbaar, geloof ook dat men hun-zelven een groot onrecht aandoet dóór dat verwennen, omdat zij er voor hun later leven ongelukkige menschen door worden.

De vraag is echter maar: wat *is* verwennen, liever-gezegd, hoe *wordt* een kind verwend? Ik heb dikwijls hedendaagsche moeders hooren zeggen: laat een baby maar gerust schreeuwen als gij hem hebt heengelegd tot slapen. Wanneer het geen ondeugendheid is hoor je het wel aan de *wijze* van schreeuwen, en, is het dat wel, dan is het beter voor het kind het te laten huilen tot het van-zelf bedaart. Niettegenstaande deze moeders mij verzekerden zeer opvoedkundig en op medisch advies te handelen, vind *ik* voor mij dat barbaarsch. Want een kind, nog te jong om te praten, kan m.i. niet zeggen *wat* het verlangt, en is dus aangewezen op moeders gedurig nazien wat hem kan hinderen. Ik-voor-mij zou dan ook als ik zoo'n *klein* kind had het nooit *laten* schreeuwen, n'en déplaise alle theorieën. Dan ook geloof ik, dat vele moeders zich inbeelden hare kinderen niet te verwennen, omdat zij op vele punten heel streng zijn terwijl zij toch op andere grootelijks zondigen, juist dóór bederven. Een voorbeeld daarvan, dat ik als jong-meisje bijwoonde in eigen kring, wil ik U verhalen. De jonge moeder die ik bedoel was door en door een verstandsmensch; men mocht haar jongetje niets 'wijsmaken' van sprookjes; het kind wist U uit te leggen op zijn zesde jaar wat een microbe is; het werd ook zéér streng opgevoed in zake naar bed gaan, want, boven in ons zeer groote huis, sliep het gehéél alleen, zonder dat iemand, ook zelfs geen meid, naar hem ging kijken. Vooral dit feit, zijn flinkweg in donker alleen-slapen zoo geheel van ons allen afgezonderd, was voor de moeder een oorzaak van grooten trots op haar opvoedings-methode.

Mij, niettegenstaande ik toen nog zeer jong was, maakte de gedachte, dat niemand hem kon hooren roepen als hij b.v. ziek werd of van iets schrikte, omdat de moeder uit principe van af 8-11 uur niet naar hem wilde gaan kijken, altijd wat bezorgd. - Maar nu komt de keerzijde. Deze zelfde in zulke dingen, ook van eten en drinken b.v., zoo over-verstandige moeder, zag niet in hoe zij haar kind geestelijk bedierf door *in* zijn tegenwoordigheid al zijn deugden en goede eigenschappen op te noemen niet alleen, maar, wat nog veel erger was, te *ontkennen* zijn ondeugden. - Wat voor kwaads hij ook uitvoerde, zij sprak hardnekkig tegen dat hij het gedaan had. Het kind begreep natuurlijk zeer goed hare verblindheid vóór hem, en werd met den dag onverdragelijker van pedanterie en inbeelding. En toch verbeeldde deze moeder zich héél ernstig, dat zij een buitengewoon knappe en up to date opvoedster was. - Met dat betoog wil ik dus zeggen, dat het m.i. moeilijk is uit te maken vóór men elkander kent naar den *uitslag* van de verschillende aanbevolen systemen van opvoeden, wie harer het bij het rechte eind heeft, te meer daar het karakter van elk kind individueel er ook veel toe af en toe doet natuurlijk. -

Wat spijt het mij voor Uw hond! Een eenvoudig middel, dat ik *weet* dat goede diensten bewijst, is hem in te wrijven met zoete-olie, dan die een dag laten zitten, dan nog eens inwrijven, dan met zuivere zeep uitwasschen. Probeert U dat eens.

Over het slot van Uw brief moet ik, dunkt mij, niet schrijven. Daarvoor is het *te* intiem. Alleen wil ik U heel, heel hartelijk danken voor Uw vertrouwen. Ik denk dat ik er U eigenlijk óók een beetje mee moet gelukwenschen toch, *dat* alles zoo kwam, nietwaar![*)]

Norma. - Lees s.v.p. mijn correspondentie hierboven aan Bernarda In hoofdzaak toch is mijn antwoord aan U hetzelfde als aan haar. Gij vergist U echter, gelijk ik reeds zeide in mijn noot onder aan Uw stukje, dat mijn vader mij 'in slaap zong'. Hij las mij die aardige Gouverneur-versjes voor, waaruit mij nog steeds in de ooren klinkt het zangerige Canaria - een eiland, heel ver, ver hier van daan. Daar heeft in oude tijden mijn bakermat gestaan. Ik geloof niet dat hij dat deed, omdat ik niet wilde of niet kon slapen, maar uit een van die lieve vertrouwelijkheden, die tusschen hem en mij in mijn kinderdagen bestonden.

Ik kan niet zeggen dat we, tot hiertoe hier 'lekker weer' hadden, - tenzij gij stroomenden regen aldus betitelt. Nu echter is het sinds gisteren beter. - Van harte hoop ik dat Uw kleine jongen spoedig zal hersteld zijn.

Ja, het bedankje dat de zetter, niettegenstaande ik het tweemaal had veranderd, *wilde* brengen, schijnt het, onder de correspondentie van Marie Petrowna, was inderdaad voor U bestemd. Ik heb er mij mee getroost toen ik 's mans volhoudendheid constateerde, dat *gij* wel zoudt begrijpen hoe hier een zeiters-vergissing in het spel was. Bedank u-man s.v.p. voor zijn vriendelijke groeten, en beantwoord ze namens mij met een wedergroet. Uw tweeden 'brief', voor de Lelie bestemd, ontving ik.

F.G. - Ik vind het aardig te lezen dat gij nog steeds 'veel belang stelt in de Lelie,' zooals ik nu ook zag uit uw gedachtenwisseling. Over uw flink uw naam noemen maak ik U mijn compliment. Ook voor U geldt wat ik aan Bernarda schreef: het lijkt mij zoo héél gevaarlijk en moeilijk om algemééne regels te stellen, waar het opvoedings-questies geldt. Ik zou zeggen, wat het eene kind baat, schaadt het andere. Juist daarom lijkt het mij zulk een eerste en nooit genoeg in het oog te houden plicht der moeder *elk* harer kinderen afzonderlijk gade te slaan en te bestudeeren om te zien wat het behoeft of noodig heeft, zoowel geestelijk als lichamelijk. Waar gij alle drie moeders zijt, en ik een ongehuwde ben, wil ik mij liever niet te beslist mengen in het geschil. Alleen zou ik U eerlijk willen bekennen: ik geloof, als ik kinderen had, zou ik hen, zoolang

*) Uw vroegeren brief beantwoord ik nog.

zij te *klein* waren om te praten, liever te veel toegeven dan te weinig, vooral waar het hen opnemen, liefkozen, enz., geldt. Ik geloof niet dat het daarna, dus als een kind *hóógstens* twee jaar oud is, zóó moeilijk zal zijn het verstandig op te voeden zonder verwennen verder, indien men daartoe maar den waarachtigen *goeden*, *ernstigen* wil heeft. Maar het spreekt van zelf, dat die er moet zijn, en dat dit insluit véél zelfopoffering van zich-zelve, uitgaan en genoegens ontzeggen inplaats van die waar te nemen en het kind aan een gehuurde hulp over te laten. Naar mijne meening is niets zóó gevaarlijk voor een kind, als een opvoeding door vreemden, zonder de tegenwoordigheid der ouders; of het nu geschiedt door de meid, of door een juffrouw, of op de Fröbelschool, het doet er niet toe, het kind is daardoor in de handen eener het om geld, om het brood te verdienen doende persoonlijkheid, en de moeder weet *niet* wat het leert of aanleert. Terwijl zelfs in het beste geval, wanneer zoo iemand heel veel houdt van het haar toevertrouwde wezentje, daaruit volgt, dat het van de moeder des te meer vervreemdt, zich voor háár toesluit.

Vriendelijk gegroet en veel dank voor het vriendelijk schrijven aan mij.

H.M. te Leiden. - Indien gij abonné zijt dan wil ik Uw werk beoordeelen; zoo niet dan zend ik het liever terug (indien gij mij postzegels inzendt daartoe) omdat ik reeds zeer vele bijdragen heb van dien aard.

A. de R. te Amsterdam. - Voor U geldt hetzelfde wat ik hierboven schrijf aan H.M. te Leiden. Ik stel het abonné-zijn geenzins absoluut verplichtend voor onbekende inzenders. Maar aan den anderen kant kan ik, bij de zeer vele mij ter plaatsing aangeboden goede-copie, niet steeds klaar staan om elk schetsje of versje van niet-abonne's te beoordeelen. - Postzegels voor terugzending zijn in elk geval vereischte indien gij terugzending verlangt.

Nagekomen Correspondentie.

Daboda. Als gij de stukjes *alleen* onder pseudoniem inzondt, vrees ik zéér dat ik ze vernietigde; want, gelijk gij telkens opnieuw in de Lelie kunt lezen, wordt ongeteekende copie nooit door mij beoordeeld. Intusschen zal ik terstond de copie, onder mijn berusting, nazien, en u dan nader bericht geven. - Ik herinner mij nu Uw vroegere brieven heel goed; gij hebt ook eens een gedichtje in de Lelie geplaatst gehad; lang geleden. Dank voor Uw vriendelijk schrijven, en ook voor Uw mislukt bezoek in Nice. Jammer dat ik juist was vertrokken.

S. van G. Natuurlijk neem ik mijne woorden geheel terug, nu gij U alsnog bekend maakt, en begrijp ik zeer goed, dat het een toevallig verzwijgen is geweest. Bij het afdrukken Uwer copie echter zag ik, dat Uw stukje, aan het adres van een Uwer tegenstanders, een persoonlijkscherpen toon had. Daarom achtte ik, waar hij zijn naam noemde, het Uwerzijds plicht dat ook te doen. Vriendelijk gegroet.

Excelsior (II). Gij *zijt* reeds beantwoord, zult dat toch wel hebben gezien intusschen.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Bericht.

Het artikel *Toen en Nu, Varia* en de *Correspondentie* aan *Vada* en *Johnnie* moesten wegens plaatsgebrek door de talrijke gedachtenwisselingen tot een volgend nummer blijven liggen.

REDACTRICE.

Sluiting red: ged:

Annonce Abonnés.

Prijs 1 tot 5 regels *f* 0.50, elke regel meer *f* 0.10 en 4 plaatsingen worden berekend tegen 3.

Stenografie.

DAME, gedipl. geeft Onderricht in **Holl., Fransche, Duitsche** en **Eng. Sten.** Ook per Corresp. **f 10. -** per Cursus. Goede vooruitz. Succes verzekerd. Brieven franco N°. 300 aan het Bureau van dit Blad.

(300)

Gem: VILLA MET TUIN te huur aangen: te Apeldoorn voor deft: familie aan **bosch** en **tram** gelegen, modern en heg: inger: Zeer smaakvol gemeubeld, voorzien van **badk:, electr: schellen, gas-** en **waterleiding,** ook op de **W. C's.** voor een jaar of langer. Brieven N°. 311, Bureau Holl: Lelie.

(311)

16 Maart 1910.
23ste Jaargang.
No. 37

Bericht.

Present-exemplaren en Bewijs-nummers zijn aan te vragen bij den uitgever van dit blad, niet bij de redactie.

Beklag over correctie- of drukfouten heeft de betreffende te richten tot den uitgever, niet tot de redactie.

Zij, die zonder abonné of lezer te zijn van de Holl. Lelie de redactie lastig vallen met de toezending van manuscripten of brieven, hebben het zichzelf te wijten, wanneer zij geen particulier antwoord ontvangen; de beantwoording van een en ander geschiedt door de corr.-rubriek in dit blad, behoudens die gevallen van uitzondering die de redactie om welke reden dan ook persoonlijk uit beleefdheid maakt.

Zij, die hunne manuscripten bij weigering terug verlangen, worden verzocht hunne behoorlijke frankeering terstond in te sluiten en hun juist adres terstond op te geven.

Zij, die met de redactie correspondeeren in de Lelie onder welk pseudoniem ook, worden verzocht zoowel dit pseudoniem als den eigen naam onder elken brief te herhalen, daar het onmogelijk is alle pseudoniemen te onthouden bij een zoo uitgebreide correspondentie.

Anonyme brieven worden niet beantwoord.

REDACTRICE.

HOOFDARTIKEL

Hoofdartikel
Mevr. Besant in Indië verstooten.
(Ingezonden).

Terwijl Mevr. Annie Besant haar Amerikaansche schoven samenbindt voor haar Indische korenschuren, ziet het er naar uit, dat zij deze bij haar terugkomst platgebrand zal vinden door dezelfde Hindoe pundits, wier geloof zij verklaart te vertegenwoordigen. Zij maakt een tournee door de Vereenigde Staten, waarop zij lezingen houdt, de menschen bekeert tot het Occultisme en ze inwijdt in de mysteriën van de zoogenaamde philosophie der Hindoes. Doch de meer ontwikkelden onder de bevolking in Indië, zegt men, komen onmiskenbaar tegen Mevr. Besant's propaganda in verzet, omdat ze een krachtig bedwelmingsmiddel is, geschikt om een natie haar manlijkheid te ontrooven. De pundit Manohar Lal Zutshi M.A. doet in een

onlangs verschenen nummer van de *Hindustan Review*, uitkomende te Allahabad, hiertegen een waarschuwende stem hooren. Hij stelt de vraag: ‘Welke plaats bekleedt de Theosophie in het nieuwe leven voor Indië?’ en hij beantwoordt ze in de volgende scherpe bewoordingen:

‘Zij (de Theosophie) vertegenwoordigt de orthodoxie, de reactie, de werkeloosheid, inertia, pur et simple. Ik wil hier niet spreken over de dogma's der “Theosophie”, de occulte scheikunde, het astrale gebied of de mahatma's. De mahatma's mogen, wat mij betreft, in Thibet even overvloedig zijn als braambessen; omtrent deze kwestie neem ik een agnostieke houding aan: ik weet het niet... (Doch) er zijn zekere zwakheden in het Hindoesch karakter, zwakheden, die ons in merg en been zitten, en waarmede wij geboren worden, en welke de “Theosophie” verre van ze weg te nemen, bevordert en versterkt. Ik wil hier niet nagaan waaruit die zwakheden

geboren werden... doch dat die zwakheden bestaan en ze de Hindoes “zachtaardig” onwerkzaam, onpraktisch en geheel ongeschikt maken voor het intensieve leven van den modernen tijd, kan door niemand ontkend worden. Een zeer sterke neiging tot mystiek pessimisme kleurt de gedachten van zelfs onze beste denkers, en in den Hindoe in 't algemeen ontaardt zij tot louter passiviteit en *nirvana.* Het afschudden van deze verstandelijke verdooving is het *sine qua non* van succes onder de moderne levenstoestanden, en bijgevolg is alles wat er naar streeft ze te versterken en te bestendigen zeer beslist een kwaad. Ik ben van meening en ik sta hierin niet alleen, dat de “Theosophie” een dergelijken invloed op den Hindoeschen geest uitoefent. Den mensch, die stomdronken is door alcohol, geeft zij ten overvloede nog een dosis *dhatura* (een krachtig Indisch verdoovingskruid).’

Tot staving hiervan doet de geleerde pundit hier een aanhaling uit een artikel van een anderen geleerden pundit, Lobal Kishen Sharga, die ook de Theosophie beschuldigt, dat zij den Hindoe berooft van het weinigje levenskracht dat hij nog bezit. Pundit Sharga zegt:

‘Ongelukkigerwijze is de Hindoe in zijn denken over 't algemeen meer contemplatief dan actief, en de Theosophische leeringen doen hem niet weinig kwaad door op iemand, die reeds van nature inactief is een loommakenden invloed uit te oefenen. De uitwerking van deze leeringen op den Indischen geest komt hierop neer dat zijn belangstelling in het ongeziene en verwijderde wordt vergroot en in het tegenwoordige en zichtbare wordt verkleind. De theoriën mogen al of niet waar zijn, doch zij versterken een verkeerde neiging, waartegen men op zijn hoede diende te zijn.

Behalve wat deze inherente zwakheid in de Theosophie aangaat, is er nog een andere reden, waarom deze cultus in Indië veroordeeld wordt. Het volk van Hindostan komt tot het besef van de ongerijmdheid, dat een Engelsche vrouw den Hindoes het Hindoeïsme onderwijst; zij komen er tegen in opstand en spreken er over om een einde te maken aan deze groteske abnormaliteit. Inderdaad beginnen de Indische voormannen in Mevr. Besant's optreden als vertolker van het Hindoeïsme in Indië zelve een ernstige bedreiging te zien voor het toekomstig bestaan van hun ras en de inlandsche schrijvers aarzelen niet hun landslieden te waarschuwen voor het drijven van deze bejaarde Europeesche vrouw, die naar zij verklaren op slinksche wijze bezig is te werken voor de volkomen slavernij van het Hindoesche volk. Hier volgt een aanhaling van den eerstgenoemden schrijver:

Voor den Hindoe-theosoof in 't algemeen beteekent de Theosophie: Hindoeïsme *plus* Mevr. Annie Besant. Hij schijnt Mevr. Besant tot de verzorgster van zijn geweten en tot “opziener” zijner ziel gemaakt te hebben. Het kastestelsel is goed, omdat Mevr. Besant er voor is; weduwenhuwelijk is slecht, omdat Mevr. Besant er tegen is. De Engelsche jingo's zongen tijdens den Boerenoorlog: “My country, right or wrong” (Mijn vaderland, hetzij het goed of verkeerd handelt). De doorsnee Hindoe-theosoof zegt: “Mrs. Besant, right or wrong”. En zooals elke schooljongen weet is deze geest van obscurantisme (domperzucht) noodlottig voor allen vooruitgang en doodt hij elk oprecht denken’.

Lala Har Dyal, dokter eener Indische Universiteit en professor aan een der voornaamste hoogescholen van Lahore, trekt in een onlangs verschenen nummer van de *Modern Review* (Calcutta) nog sterkere conclusies. Hij schrijft:

'Korten tijd geleden zijn een aantal Engelsche mannen en vrouwen op den voorgrond getreden als apostels van het zuivere en onvervalschte Hindoeïsme. Zij geven voor ons in onze eigen heilige *shastra's* te onderwijzen. Zij verklaren groote liefde voor onzen godsdienst te koesteren.... Een Engelsche vrouw (Mevr. Annie Besant) is presidente van een lichaam, bestaande uit de élite van het Hindoeïsme, invloedrijke landeigenaren en geleerde priesters van Benares. En zij zien naar haar op als hun leidster... Engelsche mannen en vrouwen bijna als priesters door sommige onzer vereerd! Zie het treurig schouwspel; denk na over de beteekenis ervan. Het is de ondergang van het Hindoesche ras.'

Literary Digest, Nov. 1909.

De 'Theosophie' in bovenstaand artikel bedoeld is niet de Theosophie zooals zij door Mevr. H.P. Blavatsky aan de wereld is gegeven en thans door de *Universeele Broederschap en het Theosophisch Genootschap* wordt gepropageerd, doch een namaaksel er van. Laatstgenoemde organisatie staat onder leiderschap van Katherine Tingley en heeft haar Hoofdkwartier aan het Internationaal Theosophisch Centrum, Point Loma, Californië, V.S.A.

Vert.

Naar aanleiding van Toen en Nu.
(Zie Lelie No. 25 van 22 December 1909.)

IV. Lodewijk de Vijftiende en De Vrouw.
(*Vervolg van No. 33*)
Madame de Pompadour.

Het gedeelte in het leven van Madame de Pompadour waartoe we thans gekomen zijn behoort helaas tot het treurigste en beschamendste wat er van een vrouw kan gezegd worden. Maîtresse eens Konings te zijn, het laat zich althans verontschuldigen, wanneer ten minste van één der beide kanten nog hartstocht en nog zinnenbegeerte in 't spel zijn. Maar hoe afschuwelijk wordt niet die rol, wanneer een vrouw, die haar invloed als *vrouw* verloren ziet gaan, en zelve haar

minnaar volkomen moede is geworden, haar toevlucht neemt tot de laagste en schandelijkste hulpmiddelen, om toch haar positie te behouden van openlijke maîtresse; - door zelve den Koning andere onschuldige slachtoffers in handen te spelen, om zijn dierlijke lusten aan te koelen. Madame de Pompadour die, blijkens bijzonderheden welke we daarover onder anderen aangeteekend vinden in het Dagboek harer kamervrouw Madame Hausset, reeds van nature een koud, weinig hartstochtelijk temperament schijnt te hebben bezeten, werd zich, met het verzwakken harer gezondheid, steeds meer bewust dat de Koning niet voldoende meer bij haar kon vinden wat zijn zinnelijke begeerte kon bevredigen. Bovendien dwong haar gestel haar steeds meer tot het nemen van voorzichtigheidsmaatregelen. Ze zag een vroegtijdigen ouderdom boven haar hoofd zweven, door het te vele wat ze reeds van haar teeder lichaam had gevergd. En toen nam ze vastberaden haar toevlucht tot dat afschuwelijke, in geen enkel opzicht te vergoelijken geknoei, dat in de geschiedenis bekend is als de geheimen van het 'Parc aux Cerfs'; maar waaromtrent misschien slechts weinigen weten, dat madame de Pompadour zelve die heimelijke ontrouw van haren minnaar regelde en aanmoedigde uit eigenbelang. Ja zij, de ex-maîtresse in eigen persoon, was het die den Koning de hand leende in het opsporen van jonge en mooie meisjes uit de volksklasse, geheel Frankrijk door; welke dan in het 'Parc aux Cerfs' werden gehuisvest, en onder toezicht eener vertrouwde bewaarster verzorgd zoolang zij den Koning behaagden; om daarna met een finantieele vergoeding naar huis te worden teruggezonden, of ook wel uitgehuwlijkt aan een op den bruidschat belusten en dus niet te kieskeurigen echtgenoot. - Zoover zelfs ging de verachtelijke medeplichtigheid van madame de Pompadour, dat zij hare kamervrouw, madame Hausset, bereidwilllig afstond om, bij gelegenheid eener bevalling van zulk een slachtoffer uit het 'Parc aux Cerfs', van dienst te zijn. Madame Hausset heeft dat voorval uitvoerig opgeteekend in haar Dagboek, zonder te bedenken, schijnt het, in welk een walgelijk licht ook zij zelve daardoor voor het nageslacht staat. Zij werd, zoo verhaalt ze, bij hare meesteresse binnengeroepen in de tegenwoordigheid van Lodewijk XV. Madame de Pompadour beval haar zich aan een zeker adres te vervoegen, waar zij een aanstaande kraamvrouw zou vinden, bij wier bevalling ze moest tegenwoordig zijn totdat alles was afgeloopen. De Koning, die in het begin eenigszins zenuwachtig scheen bij dat onderhoud, mengde zich weldra onbevangener dan eerst in het gesprek om óók eenige orders te geven; waarbij hij zich ten slotte niet ontzag aardigheden over den 'onbekenden vader' te maken, welke madame de Pompadour allergeestigst vond. Ten slotte overhandigde deze aan madame Hausset een geschenk voor de aanstaande moeder; voor welke lieve attentie de Koning haar geroerd dankte. Natuurlijk bleef dezezelf niet in gebreke ook zijnerzijds madame Hausset ruim te beloonen voor de moeite, die zij zich ging geven. En misschien is het aan die vrijgevigheid te danken, dat de kamervrouw, met walgelijke diplomatie, madame de Pompadour nog durfde vleien over de rol welke zij in dezen speelde. Immers, toen de maîtresse, misschien zelve beschaamd over haar gedrag, haar des avonds vroeg: 'Wat dunkt u wel van de rol, die ik op mij neem', gaf zij, madame Hausset, haar het geruststellend antwoord: 'Ik vind het de daad van een verstandige vrouw'. Daarmee kon madame de Pompadour haar geweten, of wat er van over was, in slaap wiegen.

Het is te onverkwikkelijk langer bij zulke bijzonderheden stil te staan. Zij geven een zóó treurig denkbeeld van de diepten, waarin een vrouw verzinken kan, dat men

zich bijna gaat schamen tot een sexe te behooren, die zich zelve zóó durft verlagen. De beweegredenen, welke madame de Pompadour dreven tot haren gedragslijn, waren overigens die scherpzinnigheid, waarin de vrouw uitmunt waar het haar belang geldt, ten volle waardig. In het leggen van listen en lagen, en het maken van fijn-gesponnen intrigues, spant de vrouw steeds de kroon boven den man. Dat is haar element. - De vijanden namelijk, die de almachtige maîtresse omringden, en die natuurlijk grootendeels staatslieden waren kuipend om aan de macht te komen of die langer te behouden, meenden hun doel niet beter te kunnen bereiken dan door een nieuwe, jonge, frissche schoonheid te dringen in de plaats der verouderende en niet meer de zinnen verstrikkende madame de Pompadour. Zoo werd de eene intrigue na de andere gesmeed, en het zou eenmaal ook misschien werkelijk gelukt zijn een zekere madame de Choiseul de plaats der gehate favorite te doen innemen, indien niet de hertog de Choiseul, een neef der nieuwe mededingster, er de voorkeur

aan gegeven had op het laatste oogenblik het zekere voor het onzekere te kiezen, en zijn schoone nicht, die zich reeds zeker waande van hare overwinning, te verraden aan de altijd voor *dergelijke* diensten hóógst dankbare madame de Pompadour. Zulke aanslagen op hare aangename positie, die haar dwongen tot voortdurend op haar hoede zijn, begreep de gewetenlooze vrouw niet afdoender te kunnen tegengaan, dan door de hartstochten des Konings, waaraan zij-zelve niet meer voldeed, te helpen bevredigen op een wijze, die voor haar persoon en invloed geen wezenlijk gevaar opleverde; namelijk door hem vrouwen en meisjes in rijke keuze in handen te spelen, verleidelijk en bekoorlijk genoeg om zijn zinnen te bedwelmen, maar te laag van geboorte, te weinig beschaafd-opgevoed, om ooit de plaats aan het Hof der openlijk-erkende maîtresse te kunnen in gevaar brengen. Dat deze hare slimme berekening niet faalde heeft de uitkomst bewezen. Inderdaad overwon zij door dezen list al hare vijanden, en behield tot aan haren dood toe haar rang, en de voordeelen eraan verbonden. Maar... tot welk een prijs! - Tot dien van het 'Parc aux Cerfs'!

De ongelukkige meisjes, bijna kinderen, die hier ondergebracht werden, wisten volstrekt niet (dit behoorde tot de huisorde) wie eigenlijk haar minnaar was. Omdat de Koning dikwijls te veel haast had om zijn ridderorden af te leggen vóór hij tot haar ging, werd haar argwaan tevreden gesteld met de opheldering, dat hij een adelijk heer was van zéér voornamen rang. Toch ontdekte een harer het geheim, door een brief dien zij vond in 's Konings zak. Ze moest daarop haar indiscretie duur genoeg boeten, door onmiddelijke verwijdering.

Welke duizenden en nogmaals duizenden door dit alles werden verspild, welke ongelooflijke sommen te loor gingen door deze in het uiterste gedreven zedeloosheid, kan men eenigszins nagaan, als men zich rekenschap geeft van de onkosten, die het opsporen, het onderhoud, het weer afdanken met een bruidsschat, dezer beklagenswaardige wezens veroorzaakten; kosten die natuurlijk daarenboven nog dubbel berekend werden door de gewetenlooze handlangers van wien men zich als tusschenpersoon bedienen moest om dergelijke diensten gedaan te krijgen. En, om de maat vol te meten, durfde madame de Pompadour te midden van zulk een zondepoel nog zóó grenzenloos onbeschaamd het hoofd opsteken, dat zij tegenover de vrome Koningin en de Jezuïten de houding ging aannemen eener 'bekeerde', eener naar de zegeningen van den godsdienst reikhalzende boetelinge. De geheime aanleiding tot deze schijnbaar raadselachtige houding was weer haar onverzadelijke eerzucht. Zij wilde, nu haar invloed op de zinnen des Konings was geweken, en zij nog slechts in naam zijn maîtresse heeten kon, haar positie aan het Hof nog op andere wijze bevestigen, door zich te laten benoemen tot 'Dame du Palais' der Koningin, een rang en een titel, waarop iemand van háár levensgedrag te minder aanspraak kon maken, omdat haar beleedigende tegenwoordigheid daardoor onvermijdelijk werd opgedrongen aan die vrome en geduldige vrouw, aan wie eene madame de Pompadour een gruwel was, èn in haar des Konings wettige echtgenoote-zijn, èn, geheel belangeloos, in haar reinen godsdienstzin.

Nochtans, ook hierin zegevierende de slimheid der favorite; ook hier wist zij Lodewijk zóó ver te brengen, dat hij der Koningin die laatste en grofste beleediging aandeed van haar in eene madame de Pompadour een dagelijksch gezelschap te geven, waaraan zij zich niet kon onttrekken volgens de hofetiquette. Echter, zoo hij in zijn almacht van Koning zijn wil dóórzette tegenover de Jezuîten, als raadslieden der Koningin, deze hunnerzijds weigerden, met een standvastigheid die hun tot eer

strekte, aan de ‘bekeering’ geloof te slaan, zoolang madame de Pompadour door hare tegenwoordigheid in het paleis die veranderde gezindheid, die zij vóórwendde, als het ware in haar persoon logenstrafte. Terecht beweerden zij, dat haar berouw alleen dan echt was, wanneer ze volkomen het veld ruimde; en met hare doorzichtige verontschuldiging, dat de Koning haar als raadsvrouw en vriendin niet kon ontberen, namen ze geen genoegen. De vervolging, die van dien tijd af hun genootschap heeft getroffen, was dan ook een wraakneming der nimmer een háár aangedane beleediging vergevende of vergetende madame de Pompadour, een der onheilen te méér, die zij over Frankrijk gebracht heeft, met haar gewone gewetenlooze lichtzinnigheid, waar het gold de ernstigste gevolgen te doen ontstaan uit de kleinste persoonlijke grieven.

- - Maar de tijd nadert nu, waarop die onweerstaanbare Koning, voor wien ook de gewichtigste mensch zich neerbuigen moet in het stof, om weer te keeren tot het niet,

zijn scepter zal zwaaien, om het rijk der groote Pompadour te verwoesten met één kouden ademtocht. Van jongs af zwak, teringachtig van gestel, moest een leven als dat hetwelk deze vrouw leidde noodwendig voeren tot haren spoedigen lichamelijken ondergang. Want, hoe ook veelbenijd en veelbewonderd, slaat men het intieme leven van madame de Pompadour gade, dan komt men tot de conclusie, dat het één par-force jacht geweest moet zijn van gedwongen genietingen, niet om zich zelve te behagen, maar alléén om den Koning te verstrooien; van reizen her en derwaarts; van knoeierijen in politiek, of om haar particuliere belangen; van tallooze audiëntiën aan staatslieden en diplomaten; en dat alles afgewisseld met zóóvele besprekingen over toilet, over kunst, (waarover zij óók patroniseerde); over comedie-opvoeringen en bouwplannen, dat zelfs een ijzersterke gezondheid gevaar zou loopen er bij te gronde te gaan; laat staan eene als die van madame de Pompadour, die vóór alles zichzelve had behooren te ontzien en te verzorgen. Het is dan ook waarschijnlijk haar weergalooze energie geweest, die haar hielp zich nog zóólang staande te houden, terwijl haar lichaam àl dringender verlangde naar rust. Tot op het einde toe, nog in haar laatste ziekte, reisde ze heen en weer, gaf gehoor aan de ministers, die met haar kwamen beraadslagen, en bemoeide zich onverdroten met die wereld van intrigues, die zij zoo lang almachtig beheerscht had.

En toch schijnt het heengaan daaruit haar minder moeite gekost te hebben, dan men na zulk een futiel leven had kunnen verwachten. Misschien was het vermoeidheid van alles, een volslagen afmatting, die haar zoo berustend maakte in haar lot: misschien ook wilde ze aan het einde van haar leven eindelijk toonen hoe ze haar wilskracht niet alléén aan kleinzielige doeleinden wist te verspillen. Hoe het zij, madame de Pompadour is stichtelijker gestorven dan ze leefde; ze is gestorven zonder klagen en zonder bejammeren van haar zelve; op ruim veertigjarigen leeftijd slechts! - Als een staaltje van de eigenaardige flinkheid, waarmede ze de waarheid onder de oogen zag, wordt van haar verhaald, dat zij, even vóór haar dood, tot den geestelijke, die haar had bezocht en vertroost, bij zijn vertrek de woorden sprak: ‘Heb nog een oogenblik geduld; dan gaan we samen heen.’

Inderdaad, dat waren zoo goed als haar laatste woorden.

Het is een algemeen bekend feit, dat veelal wordt aangehaald als een treurig bewijs van Lodewijk XV 's hardvochtigheid, hoe hij, toen de lijkstoet van madame de Pompadour voorbij zijn paleis trok, de lijkstoet van háár die zóóvele jaren lang lief en leed met hem gedeeld had, onverschillig-nieuwsgierig voor een der ramen stond toe te kijken, en haar laatsten tocht nastaarde zonder een zweem van ontroering. Inderdaad, fijngevoelig was zijn gedrag niet. Maar, had niet madame de Pompadour zelve er voor gezorgd alle betere en edeler gevoelens in haar slachtoffer te verstikken? En nu, na de lange voogdijschap waaronder hij had geleefd, was de dood zijner eens zoo verafgoode maîtresse voor den Koning misschien een verlossing. Zóó onbegrensd had deze vrouw over den man weten te heerschen, dat zij hem in haar handen ten speelbal bleef behouden óók nadat zijn hartstocht ten haren opzichte had uitgewoed, en hij die onder hare goedkeuring en aanmoediging aan anderen ging koelen. - Wel een bewijs van hoe schrikkelijk een macht der oogenschijnlijk zoo zwakke vrouw gegeven is over het sterke geslacht; een macht waarin zij zich als het ware wreekt over die heerschappij, die de natuurwet den man gegeven heeft over haar in andere opzichten; natuurwet, die haar aan hem onderwerpt, omdat zij zonder hem een leeg omhulsel blijft, - om het beeld van Laura Marholm te gebruiken.

Madame de Pompadour komt de treurige eer toe, dat zij al wat er nog goeds was, nog als kiem van iets nobels leefde in Lodewijk, heeft verstikt en vermoord. Wat na haren dood van hem overbleef kon niet méér heeten dan een ruïne, een zedelijk monster; in wien alle eergevoel, alle begrip van betamelijkheid, om zelfs niet te spreken van koningsplicht en koningswaarde, onherstelbaar waren uitgedoofd!

(Wordt vervolgd).

Gedachtenwisselingen.

I. Démasqué.

Voor S.v.G.

Op zekeren donkeren avond van de maand November, terwijl het buiten erg storm loeide, zat de rechter van Instructie in zijn werkkamer, achter zijn cylinderbureau. Het flikkeren van de lamp deed hem een oogenblik opzien. - Niet alleen die flikkering trof zijn oog; ter zijde bij de schuifdeuren, stond een onoogelijk uitziend man. Diens hand omklemde een revolver, gericht

op den rechter. Onmerkbaar moest hij zijn binnengekomen. Zijn woorden waren onrustwekkend ‘ik ben hier gekomen om wraak te nemen; tien jaar geleden ben ik door Uw toedoen veroordeeld tot evenlange gevangenisstraf; ik ben heden vrijgelaten, het is *nu* tijd van vergelding.’

De rechter - ietwat verbleekt door die plotseling dreigende verschijning, zat - onbewegelijk in zijn fauteuil den indringer aan te zien. - Toen, eindelijk - maar in werkelijkheid na eenige seconden, wende hij fluks het hoofd ter zijde, keek achter den boef om - *alsof* daarachter nog een tweede verschijning was: ‘vrouw,’ sprak hij snel, ‘wees toch voorzichtig!’

De indringer keerde zich om - en sloeg tegelijk ter aarde! Een kogel uit het pistool van den rechter had hem doodelijk getroffen. -

Zie - geachte van Geldorp, dat was een schoone list van dien magistraat. - Maar évenschoon vind ik de mijne: U te noemen de *man* met het masker - en dat U zich nu dadelijk demaskeert als *dame*; en mij Uw visitekaartje afgeeft.

Vergun mij dat ik Uw schrijven lees van achteren naar voren 1°. ‘dat ik mij schamen moet, doe ik absoluut niet, dat ik schreef onder initialen, omdat dit mijn gewoonte is.’

Hoort eens dat is dan iets waar U en niemand zich over behoeft te schamen als het gewone causerie betreft. Maar als men persoonlijk wordt en verdacht maakt, dàn màg men geen initialen zetten. Gaarne wil ik echter gelooven, dat het niet Uwe bedoeling is geweest verdacht te maken (kwaad te zijn), maar het zoo maar een losse opmerking was. Wees dan zoo goed in den vervolge steeds de bedoeling van Uwe bedoeling bij dergelijke los daarheen geworpen woorden te stipuleeren. Als ik mij thans in Uwe bedoeling - door het afwezig zijn der stipuleering in Uw karakter vergist heb - daarvoor dan nederig en beleefd mijn excuses. Wist ik Uw geëerd adres, ik zond U terstond een bosje rozen om mijn vergis te herstellen. Neem den wil voor den daad. 2°. wat ik hoorde omtrent de kleur van die dagbladen, neem ik geen woord van terug. Maar evenmin acht ik het hier de plaats of mij geroepen of verplicht, tekst of uitleg omtrent hun alibi te geven. Mocht de gelegenheid zich voordoen dan zal ik het evenmin nalaten, mijn serieuse meening nader breeder te omschrijven, zooals ge dat verlangt. 3° of ik zou willen noemen Uw verborgen beweegredenen? Neen, geachte schrijfster, 4° (mijn christelijk standpunt) heb ik gedefinieerd in mijn antw. aan den heer D.N. Mijn - volgens hem en U - verkeerde standpunt, vind ik dan altijd nog verhevener - dan een anarchistisch heelemaal-geen-standpunt. Die heer moge zeggen: ‘waarom anarchisten géén gewetensvrijheid in ons land? Dan zou ik antwoorden ‘omdat ik twijfel of zij 'n geweten hebben’. 5° om nu te eindigen; met waar UEd. begint, de eigentlijke reden waarom U zich gedwongen gevoelde te antwoorden (om)dat U er groot op is Katholiek in merg en been te zijn, - of ik U dan *anders* kan bewijzen of ‘amende honorable’ wil doen, wel - als ik mij vergis - zooals U zegt - dan terstond mijn démentitie. Hoe ik daaraan kom? Wel ‘omdat’ ik meende dat deze S.v.G. dezelfde was als S.v.G. die van meening verschilde met Mevrouw v. R. - Bl. - En uit diens schrijven aan haar, meende ik tusschen de regels te lezen dat Gij *Rome* niet erkende. ‘De zin van 's Heeren v. Holk's woorden is mij niet recht duidelijk’, schrijft Gij. Dus zal ik mij klaarder uitdrukken: zooals U weet ben *ik* niet Katholiek, dus kan ik, noch wil ik, omtrent dat geloof een oordeel nemen.

Maar mijn denken is dat er twee soorten volgelingen in 't Katholicisme zijn: A. die Rome (Z.H. de Paus - de Goddelijke inblazing van Dien) erkennen; dezen noem ik *Roomschen.* B. die Rome (Z.H. de Paus enz.) *niet* erkennen (de Jansenisten en dit noem ik *Katholieken*, om voor mij zelf een onderscheiding te hebben. Gelijk ik zeide - vermeende ik dat Gij waart de tegenpartij van Mevr. v. R. Bl. en naar mijne meening dus Jansenist, en alzoodoende schreef ik 'gij erkent *Rome*' niet. Niets kwetsends.

Uit Uwe vele woorden dèsbetreffende, blijkt mij nog in 't geheel niet dat ik dwaalde. In elk geval heb ik mijn bedoelingen nu nader voor U uiteengezet. Heb ik ongelijk, welnu, dan alweder nederig excuus. Zie er in elk geval geen krenkende bedoeling in, want wàt Gij ook gelooft, ik respecteer U, dàt Ge gelooft en dat Ge gelooft en dat Ge voor Uw geloof kloekmoedig uitkomt en dat Ge de Lelie een goed hart toedraagt.

We mogen dènken van meening te verschillen, laat ons dit niet van elkaar verwijderen, maar zèggende - en elkaar voorlichtende, om de leidster heen een bolwerk vormen van Lelieschoonheid. Geloof mij, inderdáád hoogachtend

9 Mrt. '10.
H. VAN HOLK.

II.

Geachte Redactie,

Vergun mij ten slotte nog met enkele zinnen te antwoorden op het laatste artikel in de rubriek Gedachtenwisseling door mevr. van Roggen - Blomhert aan mij gericht.

Aan Mevrouw van Roggen,

Ik bedank mevr. v. R. voor haar artikel op pag. 472 van de H. Lelie aan mij gewijd. De toon en stijl van haar epistel, deden mij denken aan die van het Roomsche dagblad de 'Maasbode': dit zal mevr. v. Roggen wel als een compliment aan haar willen aanvaarden.

Mevr. v. Roggen wijst mij op mijn tendentieuse uitdrukking: 'de Roomsche Kerk laat het lezen der Evangeliën toe'; en zegt daarop: Niet alleen laat de Kerk dit toe, doch zij *moedigt* het lezen er van *aan*, en niet *alleen* de Evangeliën, maar ook den geheelen Bijbel, d.w.z. Oude en Nieuwe Testament.

Mijn eerste gedachte was: wat heb ik mij daar leelijk vergalloppeerd: want mevr. v. R zal het wel weten. Ik ben daarom op onderzoek uitgegaan, maar tot heden toe is 't mij niet mogen gelukken een origineele vertaling van Oude noch Nieuwe Testament machtig te worden. Bij de gewone leeken is een N. Testament volslagen onbekend, en welke boekhandelaar ook komt

steeds met een tamelijk oude bloemlezing van den Bijbel aandragen, maar heeft een Nieuwe Testament, origineele vertaling, nooit onder de oogen gehad.

Wanneer dus de Roomsche Kerk het lezen van den Bijbel (waarvan het N. Testament voor ons het belangrijkst is) zooveel mogelijk tracht te bevorderen, verwacht men alleerst, dat het voor rijk en arm gemakkelijk onder bereik ligt: loopt welke Protestantsche boekwinkel ook in, en gij koopt voor 10 enkele centen een volledig N. Testament.

Dan is 't resultaat der aanmoediging tot lezing al zeer mager, want den gewonen leek is het N. Testament hoogstens bij name bekend: en ik geloof niet dat die onbekendheid louter plaatselijk is, want ik heb zoowel hier als elders diezelfde ondervinding opgedaan.

Waarom onthoudt de Roomsche Kerk den geloovigen het N. Testament? Mevrouw v. R. geeft zelf daarop reeds een antwoord, waar zij zegt (pag. 273) de Kerk wil hare kinderen geen scherpe messen in handen geven.

De Kerk heeft van haar standpunt gelijk: de geestelijke opvoeding der geloovigen is van dien aard, dat het leven der H. Schrift hun vertrouwen in de Roomsche Kerk elk oogenblik kon doen wankelen.

Ik wil ter illustratie van mijn beweren enkele regels citeeren uit 't N. Testament, en bezig hiertoe de oorspronkelijke Latijnsche Vulgaat.

De R. Kerk leert dat de H. Maria is *Semper virgo* = altijd maagd: in Mattheus Hoofdstuk I vers 25 staat: Et non cognoscebat eam, *donce* peperit filium suum primogenitum = en hij (Jozef) bekende haar (Maria) niet, *totdat* zij baarde haar *eerst*geboorne zoon: na dien tijd leefden dus Maria en Jozef als man en vrouw. Dit volgt ook uit het volgende citaat, Mattheus XII vers 47, waar iemand tot Jezus zegt: Eece tua mater et *fratres tui* foris stant, quaerentes te = Zie uw moeder en *uw broeders* staan daar buiten, en vragen naar U.

Wanneer de Roomsche kerk leert dat de H. Maria is ‘de moeder (oorsprong) des scheppers, dan vindt de leek tegenspraak in het evangelie van Lukas II vers 48, 49, waar Jezus haar de plaats wijst onder de gewone stervelingen, als hij zich met de dingen zijns Vaders bezighoudt. ‘Et dixit mater ejuo ad illum: Fili, quid fecisti nobis sic? ecce pater tuus et ego dolentes quaerebamus te, enz. = En zijn moeder zeide tot hem (Jezus), zoon, hoe hebt gij aldus met ons gedaan? Zie uw vader en ik zochten U met droefheid. Hij antwoordde hun: Waarom zocht gij mij? Wist gij niet, dat ik met de dingen, die mijn Vader (dus als Gods Zoon) aangaan, moet bezig zijn? Doch zij verstonden niet, hetgeen hij tot hen zeide.’

Ik schreef, van haar standpunt heeft de Roomsche kerk gelijk de leeken niet wijzer te maken dan ze thans zijn; maar kan mevr. v. R. dan niet begrijpen dat er ontelbare katholieken zijn die met de richting die der kerk gegeven wordt niet geheel mee kunnen gaan; dat voor die katholieken het N. Testament meer gezag heeft dan de tegenwoordige leer der Roomsche kerk?

Mevrouw v. R. geeft toe dat Döllinger behoorde tot de groote mannen in de Katholieke kerk: maar als hij in 1870 als man van overtuiging en als rechtzinnig Katholiek het nieuwe dogma niet kon aannemen, was het dan geen bewijs van consequentie, dat hij bleef wat hij zijn leven lang geweest was, en was 't niet hard dat de kerk hem daarom van zich stootte?

Als vandaag of morgen het nieuwe dogma der lichamelijke Hemelvaart van de H. Maria wordt afgekondigd, en mevrouw v. R. voelt zich bezwaard openlijk met die afkondiging in te stemmen, is zij dan minder Katholiek dan 't oogenblik te voren?

't Slotwoord van mevr. v. R. getuigt van minachting voor mijn persoon waar zij zegt: ik neem voorgoed afscheid van 't genre menschen van den heer v. G. Is 't omdat mijn overtuiging niet identisch is met de hare? 't Zij zoo: ik begrijp niet waarom men bij verschil van meening iemand boos den rug moet keeren.

C.A. VAN GREUNINGEN.

III. Naar aanleiding van 'Met Vuur gespeeld.'
Holl. Lelie No. 36.

Geachte Mevrouw VAN REES.

Met zeer veel belangstelling las ik Uw stukje over het Spiritualisme. En, daar U zoo bereidwillig blijkt te zijn, anderen daaromtrent te willen voorlichten, kom ik U een vriendelijk verzoek doen. Zoudt U mij n.l. willen antwoorden op enkele vragen, het Spiritualisme betreffende? Maar eerst moet ik U zeggen, dat ik een leek ben, absoluut, op Spiritualistisch gebied. De Theosophie heb ik tot zekere hoogte bestudeerd; ik vind er veel moois in, maar ze kan mij niet geheel bevredigen.

Ik ben Remonstrantsch, dus liberaal ('modern') Protestant; ik meen den Bijbel vrij goed te kennen. Ik ben, zoover ik weet, *geen* medium, heb tenminste nooit eenige ervaring op Spiritualistisch of ander bovenzinnelijk gebied gehad, en er ook nooit moeite voor gedaan. Aan tafeldans e.d. heb ik nooit meegedaan en zal er ook nooit aan meedoen, Men heeft mij altijd gewaarschuwd, *geen* geesten op te roepen; daarom deed ik, of probeerde ik dit nooit.

Toch, ondanks dit alles, geloof ik aan een leven nà dit leven en aan een andere wereld, die wij *nog niet* - of *niet meer* kennen. - Met deze inlichtingen vooraf, hoop ik, dat U mij het groote genoegen zal willen doen, deze vragen te beantwoorden. Uw stukje was zóó helder en duidelijk gesteld, dat het mij moed geeft, dat ik Uwe antwoorden óók goed zal kunnen begrijpen. Mag ik U dus de volgende vragen stellen?:

1. Waaraan weet men voor zichzelf, of men een medium is? Uit zich dit alléén in séances, enz., of ook in 't gewone leven?
2. Kan alléén een *medium* in contact komen met de bovenzinnelijke wereld, of kan een rein mensch zonder mediumieke eigenschappen, indien hij dit wenscht en zoekt, ook in aanraking komen met wezens uit ijlere gebieden?

3. Gelooven de Spiritualisten aan een *weerzien* na den dood (natuurlijk geestelijk, *niet* lichamelijk).
4. Als twee menschen, die elkaar hier op aarde innig hebben liefgehad, en zeer bijzonder samen hebben gesympathiseerd (zonder hartstocht; ik bedoel b.v. kind en moeder), zoodat ze in denken en voelen één waren op de meeste punten - elkaar volkomen konden na voelen, óók wanneer ze 't *niet* ééns waren - bij zulk een geestverwantschap: is dáár mogelijkheid) van communicatie *in het* leven? Ik meen: als b.v. de moeder gestorven is, kan die dan haar kind nog beïnvloeden na den dood, en zóó, dat dit kind er zich van *bewust* is. En *hoe* heeft dan, volgens de Spiritualisten, deze communicatie plaats? Of is na den dood, tòt den dood ook van het kind, - òf misschien voor altijd, - deze band, die op aarde de beide zielen zóó sterk bond, verbroken? (Ik neem hierbij aan, dat het kind geen medium is).

Ik weet niet, of U de leer der Theosofen kent. Deze leeren, dat na Rama-loka (de plaats der hartstochten en begeerten) doorgegaan te zijn, de ziel zich in Devâchan geheel aan droomen en zelfbespiegeling wijdt, om veel later zich weer te incarneeren - maar, àls die ziel rein is, àlle communicatie met de aarde verbreekt, en dus, om bij mijn voorbeeld te blijven, de moeder, die haar kind zielslief had en er mee in geestverwantschap leefde op aarde - aan dat kind *nooit* meer *denkt*, er *niets* meer voor voelt. - Wat zeggen hiervan de Spiritualisten? -

Hopende, dat U zoo vriendelijk zal willen zijn, mij hierin voor te lichten, evenals U dit F.A. gedaan heeft, teeken ik mij, hoogachtend,

A.E.M.

IV. Aan den heer H. van Holk.

Wie ridderlijk zijn ongelijk erkent, doet sympathieker dan door het zoeken naar een uitweg per se gelijk te willen hebben.

Wanneer een profaan zich candidaat stelt om in de Orde van Vrijmetselaren te worden opgenomen, en aan de gestelde eischen voldoet, is hij leerling-vrijmetselaar, zoodra hij bij zijne receptie wordt aangenomen. Na verloop van tijd en bij gebleken bekwaamheid klimt hij op tot gezel en later tot meester.

Die eischen zijn: *volwassen leeftijd, ter goeder naam en faam bekend staan*, *en voldoende geestelijke ontwikkeling*, te beoordeelen door een commissie van onderzoek. De godsdienstrichting van den candidaat doet ter zake niets af, evenmin zijne zienswijze in de politiek, daar de Loge boven alle richtingen verheven is.

Men vindt daar dus Protestanten zoowel als Roomschen, Joden, Turken, Chineezen, kortom van alle nationaliteiten en allerlei richtingen, die broederlijk met elkaar omgaan ter bespreking van sociale vraagstukken. -

Uwe vergelijking met den picolo, die later kellner wordt, gaat alzoo ten eenenmale niet op. Erken Uw ongelijk en laten we liever evenals de vrijmetselaren broederlijk met elkaar omgaan, dat is heel wat beter dan voort te gaan met plukharen.

Tevens winnen wij daardoor aan galanterie tegenover onze lezeressen, voor wie dit weekblad toch voornamelijk bestaat, zij hebben dan over meer plaatsruimte te beschikken, nietwaar?

J.H. DIBBETZ.

V. Een laatste woord aan den heer van Holk.

Dat gij niet ruiterlijk erkent gedwaald te hebben, och dat had ik ook niet van u verwacht, maar dat gij ondanks blijft volhouden dat Ferrer geen vrijmetselaar was, dat maakt dat verder redeneeren onmogelijk wordt. Gij moogt uw hart ophalen zooveel gij wilt en uitgillen des noods dat Ferrer geen vrijmetselaar was, ik zeg u dat gij liegt en wel lichtschuw als ge zijt niet eens durft onderzoeken, terwijl ik u de adressen opgaf. Nu maakt gij ervan dat Ferrer een leerling-vrijmetselaar was. Alweer niet waar. Ferrer werd in 1890 lid van de Fransche vrijmetselarij en *bekleedde daar de hoogste graden.* Dat is de waarheid die gij niet wilt kennen en dus basta daarmede. Lieg maar raak, ik stoor er mij niet aan. En als gij denkt dat ik dat vrijmetselaarschap verzon om de anarchie daarachter te verbergen, dan hebt gij het alweer totaal mis. De anarchie heeft allerminst de vlag van zoo'n verouderde instelling als de maçonnerie van noode. Ik begrijp zelf niet dat een man als Ferrer vrijmetselaar kon zijn!

Uw rektifikatie was mij minder onaangenaam dan u de mijne en voor de rest zie ik af van de diskussie met iemand die blijft liegen, al wordt hij op heeterdaad betrapt. Zijn dat soms uw maçons-manieren?

F. DOMELA NIEUWENHUIS.

VI. (Voor Norma, F.G. en Bernarda).

Gaarne wilde ik naar aanleiding van de gedachtenwisselingen over Norma's brief een enkel woord zeggen, omdat ik geloof dat Nanna in enkele détails èn in de strekking van haar stuk niet goed is begrepen. B.v. is door hare bestrijdsters niet gevoeld dat er wel degelijk verschil bestaat tusschen Norma's opvattingen en ‘gruwelijk bederven’.

Mijn kinderen zijn 5 en 4 jaar en 10 maanden dus alles ligt me nog versch in 't geheugen. Voordat ik mijn eerste kreeg, had ik getracht zooveel mogelijk over baby-verzorging te weten te komen, voornamelijk door pas uitgekomen boeken over dat onderwerp te lezen. Als we zoo heel jong zijn, heeft immers het nieuwe, vooral als 't een wetenschappelijk tintje heeft, zooveel meer overwicht op ons dan ouderwetsche (o schrik!) opvattingen van menschen met ondervinding.

Hoe langer hoe meer ben ik teruggekomen van het, althans in 't te halfjaar, laten ‘doorschreeuwen’ omdat ik ondervonden heb dat in negen van de tien gevallen, zelfs bij een gezond, doorvoed kind, een oorzaak voor het huilen te

vinden is. Heel dikwijls broeit er eene ongesteldheid, al lijkt het kind dan heel gezond. Notitie neem ik er *altijd* van als een kindje huilt; dikwijls, neen eigenlijk altijd neem ik het even, keer 't kussentje eens om, troost het even, zing er eens voor, en dàn in 't wiegje gelegd gaan ze heel dikwijls zoet slapen; soms ook is er naar mijn overtuiging een onbestemde angst in een kind, die menigmaal de oorzaak van het huilen is. 't Voelt zich dan veilig in moeders armen en dàt is m.i. het gevoel van voldoening dat Norma heeft; egoïsme kan ik hier niet in vinden. Zij heeft een gevoel van voldoening omdat ze haar kindje een gevoel van veiligheid geeft.

In het tweede halfjaar is er wel degelijk sprake van verveling; waarom wordt anders een huilend kindje heel dikwijls zoet wanneer men het, 't latend liggen zooals 't ligt, een stukje speelgoed geeft?

Over 's avonds stil in 't donker gaan slapen gesproken - er zijn kinderen die ook angstig in 't donker zijn, en dan volgens de meening van een mij bekend kinderarts een nachtlicht *moeten* hebben. Vinden B. en mevr. F. dit misschien óók verwennen?

Evenals Norma vond ik het een genot naar een slapend kindje te kijken en ja, als niets je afleidt, komen er op zoo'n moment gevoelens in je op als op geen ander oogenblik. Schade hebben mijn kinderen daar niet van ondervonden.

Mijn No. 3 is door mijne meer liberale opvatting van uit de wieg nemen enz. volstrekt niet minder tevreden geworden dan de eerste en vele nuttelooze tranen zijn hem bespaard gebleven.

Wij hebben eene baby-box doch ze vonden het hoogst onaangenaam om daarin te worden gezet, en... ik heb niet doorgezet, omdat op mij baby-boxes altijd den indruk maken van kooien waarin je ze opbergt. Mijn kinderen waren altijd 't allerliefst in moeders armen en op moeders schoot, en nooit, nooit heb ik het gevoel gehad dat ik (zoo is de geijkte uitdrukking immers?) de *slavin* van mijne kinderen was. Ik geloof dat ik er meer van *geniet* dan vele moderne moeders en later dubbel en dwars de zorgen en liefde terug zal krijgen, die ik hun nu geef in al de uurtjes dat ik me aan hen wijd.

Vastbinden in wagen of wieg om ze gedwongen te laten liggen, deed ik nooit, omdat ik vind dat dit evengoed forceeren is als 't te vroegtijdig laten zitten met een steuntje in den rug. Als de natuur aangeeft dat ze zelf kunnen gaan zitten, laat ik het toe en geef ze gelegenheid te gaan liggen als ze moe zijn.

Maar al die détails moet ieder voor zich beoordeelen, in verband met gezondheid, kracht, aanleg, geaardheid van ieder kind afzonderlijk. Alleen wilde ik nog zeggen dat er mij in het stuk van Norma niets ‘onwaar’ aandoet.

Het eenige wat men zou kunnen zeggen is, dat zij misschien te véél met het *hart* opvoedt, *als* men dat ooit te veel kan doen. Want naar mijn idee moet de opvoeding van zulke kleintjes ¾ hart zijn en ¼ verstand.

Heb ik Norma goed begrepen, dan is hare bedoeling geweest, te waarschuwen tegen een gevaar dat in onzen tijd met al zijn verstandsoverwegingen dreigt.... nl. dat onze kinderen te kort zullen komen aan ‘*ouderwetsche*’ moederlijke teederheid en toewijding.

A. DE GRAAFF - WÜPPERMAN.

Ingezonden stukken.

Buiten verantwoordelijkheid der Redactie.

I. De kiesvereeniging te Stellendijk.
(Ingezonden).

Evenzoozeer als de fantastische ideën van ‘Jules Verne’, in den loop der tijden vasten vorm hebben gekregen, - al ware het alleen in de gebruikneming van onderzeesche booten, - zoo ook dreigt nu in verwezenlijking te komen: de idee van de schrijver der ‘Kiesvereeniging van Stellendijk.’ - De raadsleden, met hun achtbaren Voorzitter zitten te discusseeren over belangrijke stedelijke (dorpelijke) aangelegenheden, maar kunnen niet tot eenstemmigheid geraken. Het woord is nu aan de Veldwachter. Diens advies geeft de doorslag.

Dit blijspel kwam mij levendig voor den geest, toen ik heden in het dagblad ‘De Tijd’ van 10 Maart 1910, - eene verklaring zag gepubliceerd van Mr. Aalberse, Leiden 9 Maart 1910.

Deze heer erkent, dat de in voering van gezinshoofdenkiesrecht onvolkomen moet worden geacht wanneer men de gezinnen die (welke) hun manlijk hoofd (hebben) verloren, ongerepresenteerd laat Zijne redeneering is deze: Zelfs aangenomen dat het gezinshoofden-kiesrecht (kletsrecht) er logisch toe zou leiden, om óók het gezin, waarvan een vrouw aan 't hoofd staat, niet onvertegenwoordigd te laten, dan nog behoeft dit degenen, die principieel tegen het politieke vrouwenkiesrecht (kletsrecht) zijn, niet af te schrikken; men zou hier het voorbeeld van onze waterschaps-wetgeving (reglementeering) kunnen volgen. Dus behoeft zich niemand te stellen *tegen* het organisch-kiesrecht (kletsrecht) De vrouw die eigenares is van een stuk grond *kan een mannelijk gemachtigde zenden.*

Nu moet de lezer weten, dat bij waterschapsverkiezingen van Ingelanden, niet alleen de vrouw-eigenares maar ook de man-eigenaar, iemand kan afzenden naar de stemming, met een door haar (of hem) onderteekende volmacht, - gewoonlijk in blanco afgegeven aan den veldwachter; wiens moeite dan beloond wordt met een paar fijne sigaren of een prop.

Deze regeling heeft - naar Mr. Aalberse verklaart - zijne volle symphathie. Hij moet er zich nog wel eens over bedenken, maar in schema heeft het zijn beslag. -

Zoo zal, in den toekomstigen tijd, de Veldwachter langs ons huis komen met een emmertje aan zijn arm om de stembiljetten op te halen en zijn we verder van alle sousa af. Een genieus idee. In plaats van aan Jan en Piet en Klaas eenvoudig het advies vragen van den Veldwachter.

De kies(klets)vereeniging van Stellendijk!

10 Mrt 1910.
H. VAN HOLK.

II. Een uit velen.

Ik wou, dat onze geachte redactrice en de lezers van de Hollandsche Lelie l.l. Vrijdag eens tegenwoordig waren geweest in de vergadering van Volksonderwijs, waarin Dr. Mouton inleidde het onderwerp: Afzonderlijk onderwijs aan slechthoorenden.

Ik ben er van overtuigd, dat allen bewogen zouden zijn geworden over het ongelukkig lot van zoo'n groot getal misdeelden in onze maatschappij, die door geheel of gedeeltelijk gemis van het gehoor of een gebrek aan de gehoororganen, zoo ontzaglijk veel moeten missen.

Aandoenlijk was het de inleider te hooren voorlezen een gedeelte uit een opstel: Schoolervaringen[1)] opgenomen in No. 10 van het Officieele orgaan[2)] v.d. Bond van Slechthoorenden, 'het gehoor', van Jan./Febr. 1909.

'Och, ze zijn werkelijk zoo aangenaam niet, de ondervindingen op school opgedaan!

Nog kan de herinnering er aan mij bitter bedroefd stemmen, maar ik wil ze nu toch eens neerschrijven en weergeven. Misschien kan het voor ouders van doove kinderen van nut zijn te vernemen, in welke richting zij hun kinderen *niet* moeten sturen! Al zou ik maar één enkel doof kind de ervaringen besparen, die ik op school heb opgedaan, dan was mijne moeite reeds rijkelijk beloond. Want de teleurstellingen en verdrietelijkheden begonnen reeds vroeg voor mij! Ik ging nog op de lagere school, toen mijn doofheid zich reeds openbaarde, maar ik weet niet of er met betrekking tot het schoolgaan wel heel veel aandacht door mijne ouders aan die doofheid werd geschonken.

Hoe het zij, ik ging naar school, en deed de ondervinding op, dat die meestal voor een ander kind gelukkige jaren, voor een doof kind een bron van teleurstellingen, miskenning, verbittering en ontmoediging zijn. Het was altijd tobben en sukkelen, niet begrijpen door niet verstaan aan de zijde van het kind, wrevel en ontstemming aan den kant der onderwijzers over de stoornis en stremming in 't onderwijs. Maar dit weet ik *nu*, dit schrijf ik *nu* neer, veertig jaren later, maar toen ik een kind was, dacht ik niet aan de oorzaak van dit alles. Wel *voelde* ik, dat ik anders was dan andere kinderen, en afgunst en bitterheid kwamen in mij op, maar het waarom was verborgen. Ik was nu eenmaal een "vervelend" kind, dat nooit eens goed meelachte om grapjes, nooit mededeed aan allerlei snakerijen, nooit iets begreep van wat er al zoo heimelijk gaande was in de klas. En toch, hoe gaarne zou ik meegedaan hebben, hoe deed ik nog altijd mijn best om mee te doen. En hoe spande ik mij in om de lessen te volgen. Hoe vurig wenschte ik ook tot de besten te behooren, geprezen en aangemoedigd te worden, en in de "hoogste banken" te worden geplaatst.

Daar beneden, ik voelde het immers, daar vooraan, daar zaten de achterlijken, de dommen, de luien en tragen, tusschen wie mijn plaats niet was. Aan die eerzucht en leerlust is het dan ook zeker toe te schrijven, dat ik de lagere school zoo wat mee doorsukkelde. Maar hoeveel inspanning en moeite mij dit kostte, moge blijken uit het volgende voorval. Er werd een leeslesje gedicteerd, een versje, waarvan een paar regels luidden: "Piet en Naatje zaten daar, stom van vreugde bij elkaâr!" Bij het terugontvangen der cahiers bleek het, dat ik van den eersten regel gemaakt had: "Piet en na de Zaterdag", en dat ik 38 fouten gemaakt had.

1) Van Mejuff. Tine Marcus!
2) Tijdelijk gestaakt.

Ik kan er nog om schreien! Bovendien, het feit werd ruchtbaar, en de kinderen, allen natuurlijk van den leeftijd, die geen medelijden kent, vermaakten zich over zoo'n dom kind.

Dikke tranen druppelden tusschen de vingers door, die ik, diep beschaamd, voor mijne oogen geslagen had.

De vraag dringt bij mij op: Zouden er nu nog onderwijzers zijn, die zóó weinig hart, zóó weinig medelijden bezitten, als waarvan dit voorval getuigt? En ook, werd het lijden van het kind hier niet noodeloos verzwaard, omdat het gebrek niet erkend, of niet begrepen werd?'

Ik zal hierbij niets voegen. Ieder woord zou 't aandoenlijke verhaal, verzwakken waaruit we zoo'n schoone les kunnen halen, namelijk deze: laat in deze philantropische zaak ieder doen wat de hand vindt om te doen!

A.J. SERVAAS VAN ROOYEN.

's Gravenhage, 28/2 1910.

Witte winterdagen.
'Arme stadsmenschen!'

'**T** komt in mijn hart op, als ik om mij heen zie, en al die natuurrijkdom aanschouw.

Wat moet ge veel, héél veel missen! want wat weet ge in de stad tusschen uwe huizen, en de stoffige drukke straten, temidden van het lawaai, teweeggebracht door producten van twintigste eeuw vernuft, van de verhevene schitterende pracht, die op het oogenblik buiten oog en hart verrukken!

Ja, ge kunt wel in de plantsoenen en parken iets waarnemen van het wonder dat de natuur in één enkelen nacht wrocht; maar och, 't is eigenlijk maar een aalmoes van hetgeen er buiten te genieten valt.

Heerlijk sneeuwlandschap! Ik kán niet zeggen wat een wijding er van uitgaat.

Als de zomer is gekomen en alles tooit met geurende bloemtrossen; de kale takken der boomen omslingerd met teer-groene guirlandes; als tusschen het lage hout, in zoele nachten, droomerig het liefdelied van den nachtegaal trilt, dan is er geen mensch, al is hij met nóg zoo groote dichtergave begenadigd, die het gevoel zal kunnen uiten dat hem bezielt bij het beschouwen van God's wonderbare, machtige schepping.

Maar, wanneer in den winter de sneeuw blank en onbesmet de golvende hei en heuvelen bedekte, en de dennen als zoovele slanke kristallijnen zuilen doet schitteren in het zilverig licht der maan, dan is het niet mogelijk te vergelijken en te zeggen wát of wel schooner is: dié zomernacht of déze winteravond, waarvan de hooge ernst en majesteit zóó verheft, en van het aardsche afwendt, dat het ons duidelijk wordt, hetgeen Victor Hugo eens gesproken heeft: ‘dat sommige gedachten gebeden kunnen zijn, en dat op oogenblikken, hóé ook de houding van het lichaam zijn moge, de ziel geknield ligt.’

Met de honden die vroolijk blaffend om mij heen springen, zoodat de droge sneeuw hun als poeder om de ooren stuift, doe ik een verkenningstocht door het stille bosch.

De grond is hier en daar vol wildsporen.

Konijnen en hazen zijn overal bezig geweest om voedsel voor hunne hongerige magen te bekomen.

En daar zie ik waarlijk ook, dwars door de hunnen heen, het spoor van het hermelijn, hun vijand wiens huidje nu blank is, als de sneeuw.

Ik volg de richting en kom bij zijn holletje niet ver van ons huis.

Daar zie ik dat men al geprobeerd heeft, het met de handen uit te graven; maar 't is niet gelukt, want de grond is door den vorst steen hard. Met schoppen gewapend zou het wel gaan, en dan kwam het hermelijn misschien wel te voorschijn.

Maar dat durven de mannen die werkeloos zijn, en nu op een extraatje loeren niet wagen.*)

Want nu er sneeuw ligt, ontwikkelt de boschwachter een buitengewone activiteit; hij zwerft den ganschen dag en een gedeelte van den nacht door de bosschen, om de stroopers bij hun werk te kunnen betrappen; en dan is hij lang niet malsch, want ‘recht is recht, en de menschen moeten nou eenmaal weten van het mijn en het dijn.’ Ach ja, als het recht of liever de boschwachter, ook rekening wilde houden met leege magen, dan zou straffen bijna onmogelijk worden.

Ze weten immers zélf ook heel goed van het mijn en dijn deze menschen; anders zouden ze het nachtelijk uur niet kiezen voor hun werk.

Zijn er velen onder hen, bij wie het niet de noodzakelijkheid is, die dringt zich te vergrijpen aan anderen goed, er zijn er ook, bij wie alleen honger en 't zien van huiselijke ellende naar het geweer doet grijpen.

Gelukkig dat op mij de verantwoordelijkheid van rechtvaardig te moeten straffen niet rust.

Als de maan op is gekomen en 't licht is tusschen de boomen, dan weerklinken in de verte hunne schoten.

Maar nu is het doodstil.

Heel uit de verte klingelen fijn de belletjes van een arreslee, die geruischloos nadert door de blanke mollige sneeuw.

Ik denk aan de groote, blijde verrassing, dezen morgen, toen ik bij het wakker worden door de open deuren in een stille witte wereld rondblikte.

Een winterlandschap! 't heeft zoo'n geheel bijzondere bekoring.

Werkt de natuur, op welken tijd ook, altijd machtig in op 't menschelijk voelen, zij doet dit met een geheel eigenaardige en zeldzame kracht, in den winter wanneer

*) Daar het hermelijn veel schade aanricht onder het kleine wild, is door de autoriteiten een belooning van 75 cent uitgeloofd voor elk velletje dat hun gebracht wordt.

de rijp zelfs het fijnste takje en grashalmpje als met diamantpoeder bestrooid, doet schitteren: of zooals nu, b: v:

In den afgeloopen nacht heeft het steeds door gesneeuwd, geen groote dikke vlokken, maar fijne stuifsneeuw.

De eerste doen de dennen zwaar neerhangen; maar die kleine luchte vlokjes omkleeden elke dennenaald, elke takje en sprietje afzonderlijk.

En dát geeft juist het teekenachtige, het teer-fijne in het sneeuwlandschap.

Dáárvan, van al dat subtiele witte geschitter, gaat wijding uit en tooverkracht.

Want een sneeuwlandschap is een sproke; maar een sproke die waarachtig is, en leeft; die ons de schoonheden in werkelijk en van nabij te genieten geeft; die het eenvoudigste struikje, wat wij anders zonder opmerken voorbijgaan, een grillig gewasje doet zijn uit een tooverwereld.

Maar ook de hooge dennen met hunne waaierachtige kronen, en de sparren, die gracelijk hunne takken over den witten grond laten sleepen, ze lijken sierlijke, glinsterende gewassen uit een wonderland.

De zon heeft al den ganschen morgen getracht, hare warme vriendelijkheid door de dikke grijze luchten te zenden; eindelijk mag

het haar gelukken, en.... stroomen goud stort zij uit over die witte wachtende wereld, die nu prijkt in een heerlijk vreugdekleed van smettelooze blankheid, schitterend van veelkleurige zonne-edelsteenen.

't Is één lange genieting, mijn wandeling met de honden door het sproke-bosch.

Ik loop in een wijde tempel; de glinsterende stammen der dennen zijn ranke zuilen, ondersteunend het schitterende, met hemelblauw doorwevene koepeldak.

De wind suist zacht, met zangerig geluid door de hooge kronen, en is de begeleiding van het lied dat de ziel zingt tot lof van den Schepper.

En de wandeling door het stille bosch wordt een gang van diepen eerbied en grooten dank.

Droevig, dat er nog zooveel arme blinden zijn, die in al die schoonheid niet een afschaduwing, een uiting willen zien van de grootheid en onnaspeurlijke wijsheid van God, de Bron van alle kracht en leven.

Ze zijn armer dan de heidenen in de binnenlanden, wier geest en gevoel tenminste zuiver gebleven zijn van de geestelijke verwarring der tegenwoordige beschaving; zuiver genoeg, om bij intuïtie te voelen dat er te aanbidden valt; zij hebben een beginsel van waarheid, waardoor zij staan boven hén, die alleen de materie erkennen.

Wanneer wij 's avonds terruste gaan, steek ik het licht niet op, maar ga op het balkon; 't lijkt wel of de natuur bij nacht nog tooverachtiger, magischer is.

Heel uit de verte klinkt door de koude vrieslucht het korte schrille fluitje der trein, die over de uitgestrekte Veluwe snort; overigens is het doodsstil.

De maan staat aan den hemel en zendt haar wonder heerlijk wit licht door de diepblauwe oneindigheid.

De gansche natuur schittert in haar witten bruidstooi, tot zelfs de naalden der dennen, die ieder afzonderlijk bestrooid zijn met glinsterende sneeuwdiamanten.

De millioenen sterren, pinkelen en flonkeren met zeldzamen glans, en ik voel mij overweldigd door de grootheid van den Almachtigen Schepper, die mij overal en uit alles tegenstraalt, zoowel uit de kleinste sneeuwvlok, als uit dit grootsch natuurtafereel.

Het verstand duizelt, als de oogen zien, hoe naast en achter die sterren, weer andere kleinere en grootere staan, allen schitterende werelden!

Waar is het einde?

Angstig vragen we ons dit af. Kan God, Die aan zooveel het leven schenkt, het bestuurt en onderhoudt, zich nog bemoeien met het lot van ons, menschen, die als atoompjes zijn in het heelal; dat zonder begin of einde is?

God zij geloofd, ja. Hij weet er van. Meer nog: Hij heeft ons lief met zóó teedere liefde, dat die ons begrip verre te boven gaat.

Zóó, dat Hij zich onzen hemelschen Vader noemt, en wíj zijn kinderen zijn.

GRETHA KLUNDER.

Jan. 1910. Gelderland.

Toerekenbaar?
door Mevr. Ovink - Soer.

(Vervolg van No. 35).

Met 't oog op mijn armen man moet 'k heusch maar hopen, dat Gretel vooreerst bij ons blijft.'

Zuchtend en moedeloos het hoofd schuddend verwijderde de barones zich en medelijdend keek het Hollandsche vrouwtje haar nà.

't Was ook Mevrouw van Rheden ter oore gekomen hoe men in het hotel over 'Frau Baronin' dacht, en al kon zij zich begrijpen dat men haar niet sympathiek vond, toch hield zij zich overtuigd, dat 't publiek heel anders zou geoordeeld hebben, als ze 't alles geweten had.

Eigenlijk was Mevrouw von Hohenheim, een beklagenswaardige vrouw, zelve ziekelijk, altijd in zorg om haar man, met een eenzaam, liefdearm leven. En de geestkracht, waarmee zij zich bedwong, terwille van dien man, van wien ze steun noch toewijding had, verdiende toch wel bewondering.

Zij zelve was ook wreed beproefd door 't verlies van haar man en nu bleef de teere gezondheid van haar eenig kind steeds een bron van angst en zorg, doch zijn innige liefde vergoedde haar honderd maal ál wat ze om hem leed. Die troost moest mevrouw von Hohenheim derven. -

Na eenige mooie dagen in 't begin van Juli, was 't weer geheel omgeslagen en bepaald guur geworden. Dagen achtereen bleef de zon schuil achter donkere luchten, waaruit zich voortdurend zware buien ontlastten.

't Landschap met zijn vele meren en plassen bood een melankolieken aanblik, onder den steeds grauwen hemel. 't Zag er treurig uit met het te veld staand gewas. Hoe kon 't zonder zon, onder deze voortdurende regenvloeden tot rijpen en bloeien komen? In groote vlakken lag 't rijpend koren tegen den grond neergemaaid, door ruwe wervelwinden die over het meer kwamen aanstormen, de golven zoo onstuimig opzweepend, dat de kleine motorboot dikwijls niet durfde varen. De bosschen, donker en triest, schenen als uitgestorven. Men hoorde vogelgezang noch krekelgesjirp, zag geen eekhorens op de boomen. Al de kleine boschbewoners hadden de meest beschutte plekjes opgezocht, en zaten hopend en verwachtend, geduldig uit te kijken naar zon en mooi weer. Gleduldiger dan de menschen. De loge's van de ‘Holsteinische Schweiz’ werden kregel en pruttelig, kregen: ‘Abreise Gedanken’. Niemand herinnerde zich zulk een ellendigen zomer.

Al was 't hôtel groot, de ruimte bleef toch vrij beperkt voor de vele gasten, waarvan de meesten zich niet wisten bezig te houden. En er was geen quaestie van plannetjes maken om vroolijk te picnikken in 't beukenbosch, aan den oever van 't meer, of lui te liggen droomen in de zondoorstoofde hooistapels op de groote weiden. Eenige voortvarenden, met regenjas en parapluie gewapend, togen er toch maar op uit, 't was niet doenlijk den heelen dag opgesloten te zitten.

Rillend en druipnat keerden ze al gauw van de onverkwikkelijke wandeling terug.

Bij de heerschende stemming, waarin de een toch al niet veel van den ander verdragen kon, ergerde men zich veel gauwer aan allerlei nietigheden.

De kinderen van de familie Taylor, nog woeliger en ondeugender dan buitenshuis, sleepten kleine bedaarde kleuters, aan moeder of Fräulein ontsnapt, in allerlei woesten draafen stamp spelletjes mee, en maakten zulk een lawaai, dat er een algemeen misnoegen ontstond, waarvan de respectieve ouders zich niets aantrokken, slechts flauw verbiedend, als 't rumoer oorverdoovend werd.

Mevrouw von Hohenheim zat met haar man in een hoekje der restauratiezaal. Hij keek vergenoegd naar de druk spelende kinderen, terwijl zij zenuwachtig ijverig borduurde en zich zat te ergeren over Fräulein, die al een half uur geleden weggevlogen was, om iets te halen, en natuurlijk op zich liet wachten.

De barones was veel liever op haar kamer gebleven dan hier, met die vervelende, drukke kinderbende om zich heen, ze offerde zich op ten pleziere van haar man. Maar nu had ze zulk een hoofdpijn gekregen, dat ze 't niet langer kon uithouden en verlangde te gaan liggen. Waar bleef Fräulein dan toch?

Juist wilde ze opstaan om haar te zoeken, toen ze 't meisje zag binnenkomen. Met een stralend gezichtje kwam ze aanloopen.

‘Heeft Frau Baronin 't al gehoord?’ vroeg ze opgewonden, ‘Zondag middag zal er den heelen dag muziek zijn: aan de table d' hôte achter tafel, 's avonds bal. Hoe dolletjes een bal.... Als 't nu maar goed weer is, dan komen al de logé's van....

‘Waar zijn de couranten, die U zou halen?’ vroeg de barones, Gretel koeltjes aankijkend.

O, hemel! daar had ze op de corridor haar tijd verbabbeld met Max, en haar boodschap geheel vergeten. Dat hij haar bepaald spreken moest, was maar larie geweest, want hij had haar niets dan dwaasheden toegefluisterd. Maar wat kon hij verliefd kijken met zijn mooie brutale oogen, en al waren zijn complimentjes overdreven, ze klonken toch erg aardig.

Neen, hij was bepaald doodelijk van haar.

‘Verzeihe,’ verontschuldigde zij zich, en wilde wegsnellen.

‘Neen, blijf als 't U belieft,’ en Mevrouw von Hohenheim stond zelve op.

‘Ik heb zulk een zware hoofdpijn, dat ik heusch moet gaan liggen, Henri,’ wendde zij zich tot haar man. En tot Gretel: ‘Denk er aan Fräulein, dat U den kamerheer geen oogenblik alleen laat zitten.’

‘O neen, de kamerheer en ik gaan domino spelen of halma, of.... wat wil de kamerheer?’

Doch deze wuifde afwerend, hij had nergens lust in. Even legde zijn vrouw haar hand liefkoozend op zijn schouder vóór ze heenging, en een beetje onrustig bleef hij haar nàkijken met 't gevoel, dat hij wat had goed te maken.

Want den vorigen avond was er een kleine onaangenaamheid tusschen hen geweest, en ofschoon Emilie daar met geen woord op gezinspeeld had hedenmorgen, voelde hij zich toch een beetje als een stout geweest kind, dat niet geheel en al vergeven is.

Eigenlijk was het sop de kool niet waard geweest.

Toen Fräulein vertelde, dat de Engelsche kinderen met nog eenige anderen, tableaux vivants zouden opvoeren in de kleine zaal, had hij er zich op verheugd daarnaar te gaan kijken, doch Emilie liet dadelijk haar: ‘veto’

hooren. Ze wilde niets met de Engelsche familie te maken hebben, en dacht er niet aan die prullerige vertooning, waarvan de familie Taylor zooveel aanstellerige drukte maakte, te gaan bijwonen. Bovendien zou er voor hen toch nooit sprake van kunnen zijn, want Henri wist toch wel, dat hij op 's dokters voorschrift om negen uur naar bed moest.

Voor zijn gezondheid waren ze hier en de dokter had goed gezien, hij ging bepaald vooruit, de kuur werkte heilzaam, doch nu mochten ze ook niets in de waagschaal stellen.

Laat opzitten in een warme, benauwde zaal, waar de lucht bepaald slecht was, dat deugde hem noch haar. Dus uit met de zaak, er behoefde niet lang over gesproken te worden.

Emilie was den heelen dag dubbel lief en zorgzaam voor den kamerheer geweest. Ze wilde hem op 't boottochtje vergezellen, ofschoon 't regende en bepaald koud was op 't water. Naderhand had ze met hem gedomineerd, belangstellend en met geduld op zijn lang overdacht aanzetten wachtend.

Dien avond rekte mevrouw von Hohenheim haar dagelijksche wandeling, wat langer dan gewoonlijk, (op 's dokters voorschrift). In 't hôtel teruggekeerd, zag zij haar man noch Fräulein. De tableaux-voorstelling was reeds een poosje aan den gang, uit de kleine zaal klonk een luid applaus. Waar was Henri? zou hij?.... Op eens vloog Fräulein op haar toe. ‘'k Heb Frau Baronin overal gezocht. Verbeeld u, nu is Herr Kammerherr toch binnen bij de tableaux, Mrs. Taylor heeft den “Kammerherr” overgehaald om mee te gaan.’

Mevrouw von Hohenheim werd vuurrood, en beet zich zenuwachtig op de lippen.

Even dacht ze nà. Toen schreef ze vlug een paar regels op een afgescheurd stukje courant, en verzocht Gretel den ‘Ober’ te roepen. Deze moest den kamerheer 't briefje geven, en hem hier brengen. Oogenschijnlijk kalm bleef ze wachten, alleen de kleur die kwam en ging, verried haar gemoedsstemming. Fräulein zat stil, met een onschuldig gezichtje voor zich uit te kijken. Inwendig genoot ze van 't geval. Heerlijk, dat Mrs. Taylor haar trotsche meesteres die poets had gespeeld. Met geen woord was ze tusschenbeide gekomen, toen de Engelsche dames den weifelenden, ouden kamerheer ten laatste tusschen haar beiden ingenomen, en half meegesleept hadden.

Woedend zou Frau Baronin zijn bij haar thuiskomst, en wat zou ze nu verder doen, als de kamerheer niet verkoos te komen? Gretel zat zich in stilte te verkneuteren.

Jammer, daar kwam de oude heer aansukkelen. Nu een kleine scène tusschen Herr Baron und Frau Baronin. Zedig keek ze voor zich.

Niets daarvan.

Mevrouw von Hohenheim knikte haar man vriendelijk toe. ‘Kom bij ons zitten, Henri,’ zei ze bedaard, terwijl ze op de sofa een plaatsje voor hem inruimde. ‘Je hoort niet in dat luidruchtige gezelschap, beste, en 't wordt ook tijd voor ons om naar boven te gaan. Fräulein, wil u de vruchten halen?’

Zooveel zelfbeheersching bewonderde zelfs Gretel. 't Moest koken in 't binnenste der barones, en toch geen enkel heftig woord, geen enkel verwijt. Zuchtend zette de kamerheer zich. Hij was een beetje uit zijn humeur, en prevelde kleine booze zinnetjes, die hij niet hardop durfde zeggen. Een oogenblik later ruischten Mrs. Taylor en haar zuster op Mevrouw von Hohenheim toe, om hare excuses te maken.

(Wordt vervolgd).

Correspondentie van de redactie met de abonnés

De redactrice van de Holl: Lelie brengt ter kennis van de lezers van dit Blad, dat zij géén manuscripten, of brieven, haar naar aanleiding der redactie-aangelegenheden toegezonden door niet-abonnés, kan beantwoorden langs **particulieren** weg. De correspondentie in dit Blad dient zoowel tot de beantwoording van brieven, als tot de mededeelingen betreffende aangenomen en geweigerde bijdragen, en zij, die zelve geen abonné of abonnée zijn, kunnen dus niet verwachten langs een anderen dan den correspondentie-weg te worden beantwoord. Wanneer zij door leesgezelschapkring, of samen-lezen, of op welke wijze dan ook, gelegenheid kunnen vinden de correspondentie-rubriek te volgen, dan is de redactrice bereid hen dáárin te beantwoorden.

Op dezen regel wordt voortaan *géén uitzondering* meer gemaakt, en afzonderlijke nommers, correspondentie-antwoorden aan niet-abonné's behelzend, worden **niet** meer toegezonden.

REDACTRICE.

P.S. Het spreekt van zelf, dat deze regel alleen geldt voor eerstbeginnenden, èn voor briefschrijvers die in de corr: rubriek thuishooren.

Vada. - Zijt gij abonnée? Zoo ja, dan neem ik Uw gedichtje aan; zoo neen, dan zend ik het U liever terug wegens de vele voorradige copie.

Johnnie. - Hartelijk dank voor Uw brief, waarvan ik het alleen maar betreur, dat gij er zoo lang mee hebt gewacht mij zoo vriendelijk en uitvoerig te schrijven. - Overigens, als gij zoo ineens bij impulsie tot zoo iets komt, en als ik daarenboven vrijwel de eerste ben aan wien gij U zoo intiem uit, dan begrijp ik Uw zoo lang wachten heel goed, en waardeer Uw vertrouwen des te meer.

Lieve Johnnie, nu begin ik met te zeggen, dat ik U niet véél durf antwoorden, uit vrees U te zullen verraden want het is een teer en voor U-zelve gevaarlijk onderwerp dat wij gaan aanroeren. Maar weest er van overtuigd, dat ik zooveel van het leven heb gezien, en zoo heel anders heb leeren denken *en* oordeelen vooral dan de meeste vrouwen van mijn stand, en die ongehuwd zijn vooral, dat ik U volkomen navoel en begrijp. Als gij misschien van mij hebt gelezen *Gelukswegen* en *Wat nooit sterft*, zult gij wel weten wat ik hiermede bedoel. - Ik geloof dat een lot, als het Uwe vroeger is geweest, wel het ergste is (en het minst wordt begrepen door andere vrouwen) wat een alleen-staand-knap-jong-meisje kan overkomen. Ik herhaal, ik begrijp het allemaal zoo heel goed, daarom zullen Uw verdere brieven mij héél welkom zijn, en gij kunt op mijn stilzwijgendheid rekenen.

Mevr. van M. - G, te V. - Hartelijk dank voor: Uw lieve kaart aan mij, en voor Uw instemming met het stuk 'Met vuur gespeeld' van mevr. van Rees - van Nauta Lemke, waarvan ik de schrijfster kennis gaf.

Jonge Weduwe. - Ik ontving Uw laatste artikel, maar vóór den nieuwen jaargang is het onmogelijk het te plaatsen, wegens de talrijke copie. Dank voor Uw briefkaarten uit, Nice. Op Uw vertrouwelijken brief wil ik liever particulier antwoorden als gij terug zijt.

P.L. - Ik dank U hartelijk voor Uw welkomstgroet bij mijn terugkomst in Holland. - Het spijt mij zoo van U-zelve geen betere berichten nog te hooren. - Vooral heb ik zulk een diep medelijden met U, omdat gij Uw tegenwoordige omstandigheden aan een knoeierij te danken hebt; (gij begrijpt mij, ik durf daarop niet verder ingaan). - Het bewuste artikel, dat gij in de Lelie hebt geplaatst, is door mij aan den uitgever opgegeven voor honorarium Als gij het dus niet hebt ontvangen, dan zal ik er bij hem wel eens naar informeeren. - Ja, het lijkt ook mij niet gemakkelijk altijd onderwerpen te vinden in Uw omstandigheden, maar aan den anderen kant zijn de plaatselijke belangen er toch stéédsd. - Neen, dat geloof ik-voor-mij niet, dat de openbare school er onder zal geraken op den duur; daarvoor vind ik de tegenpartij lang niet dóórtastend genoeg. Die schippert liever. - Dank voor Uw belangstelling in mijn honden. Wij hebben hier op Scheveningen er ook nog altijd een kleine kattenmenagerie bij, die wij buitenshuis voorzien van nachtligging en voedsel. Het is bepaald gezellig de arme dieren zich te zien koesteren daarin. Het spijt mij dat ik U zoo weinig uitvoerig, daardoor zoo weinig troostrijk kan schrijven. Ik ben echter bang U te verraden, en daarom zeg ik zoo weinig. Laat het mij maar eens gauw hooren als het U beter gaat. - Hartelijk gegroet.

Bernarda. - Nu zal ik Uw vroegeren brief beantwoorden. Zendt gerust nog eens iets anders in ter beoordeeling. Ik begrijp namelijk zoo heel goed, dat gij dit hadt *gevoeld;* daarom ook, denk ik, was juist de stijl zoo levendig en goed. Maar, gelijk ik reeds vroeger zeide, het was geen verhaal, geen novelle, geen schets, daardoor niet iets dat voor een gewoon lezers-publiek als zoodanig geschikt was. Ik geloof daarom, als gij Uw gedachten en ondervindingen weet te kleeden in een meer uitgewerkten vorm, als een voor een ander niet-ingewijd nogtans boeiend geheel, dat gij zeker iets wel-geschikts kunt maken.

Weet gij, hetgeen gij mij in dezen vroegeren brief schrijft omtrent Uw stemming (en wat mij zoo innig veel genoegen doet) past nu eigenlijk maar half meer bij wat gij in Uw lateren meldt van die plotselinge emotie. Ik hoop nu maar dat die U niet blijvend heeft geschokt, al was zij op zichzelve heerlijk voor U. - Over de boeken die gij hebt gelezen ben ik het in hoofdzaak met U eens; ik vind echter dat Princesse de Science te veel een tendenz-boek is; je kunt zoo dadelijk voelen en tasten waarheen de schrijfster wil, (ik ben het met haar eens overigens). -

Er wordt zooveel over en van mij geschreven, dat het niet is na te gaan wat gij precies bedoelt. Intusschen dank ik U voor Uw goede meening over mijn romans, dat gij ze Uw dochters, als zij er den leeftijd toe hebben, in handen wenscht te geven. Ook ben ik blij dat de Lelie U zoo blijft interesseeren, maar vindt gij dat nu werkelijk zoo vreemd in Regina, dat zij, zooals gij het noemt, 'reclame' maakt voor haar godsdienst? Ik vind juist altijd, het is zoo heel-natuurlijk, dat zij, die zich in een geloof héél gelukkig voelen, anderen dat geluk willen doen deelen. Dit is niet alleen met R.K. het geval, maar met anderen, die zich in een of ander geloof gelukkig leerden voelen, evenzoo, - en dat is toch ook immers heel logisch, dat zij hunne naasten willen brengen tot dienzelfden vrede, dien zij vonden; ten minste zoo voel *ik* het. - Iets anders is het gedwongen naar de kerk gaan waarover gij schrijft; die tegenzin ben ik met U eens, maar dat komt omdat de predikant dan ook immers niet uit drang spreekt, maar omdat hij elken Zondag nu eenmaal moet 'preeken'. Ik-ook had dat als kind reeds, dat gevoel: ik ben er niets door onder den indruk; ik voèl dat die man maar wat zegt omdat het zijn baantje nu eenmaal is. - Maar wanneer heel-geloovige menschen, - van wat voor richting ook - U spontaan komen vertellen van hun geloof en hun geluk daarin, dan hindert mij dat nooit, vind ik het veeleer een lieve hartelijke bedoeling van hen. - Hartelijk dank voor Uw lief schrijven.

Norma. - Uw tweeden Moeder-brief ontving ik. Maar het zal nog wel een poosje duren vóór ik hem plaats, van wege de vele copie. - Hartelijk hoop ik, dat het andere plannetje gelukt. (Gij begrijpt mij?)

Gij zult reeds gezien hebben, in antwoord op Uw vraag, dat de overstroomingen in Parijs mede de aanleiding waren tot onze spoedige thuiskomst. Er gingen soms dagen voorbij, waarin ik de post niet kreeg, en, zooals gij weet, moest ik zelfs eenmaal de Lelie laten verschijnen, zonder corr. en roman, omdat de drukproeven niet waren aangekomen. Dat ging natuurlijk op den duur niet. Bovendien was ik ook ten hoogste ontevreden over de buiten-mij-om gehuurde woning, waarbij ik het slachtoffer ben geworden van een domkop, (zoo niet erger). - Wat of de verstands-menschen, die vinden dat men aan een kind *alles* moet uitleggen, wel aan

Uw 'boy' zouden hebben geantwoord op zijn vragen, - dacht ik bij de lezing van Uw beschrijving van hem. Vriendelijk gegroet.

Han. - Ik wil U alvast melden, alvorens ik Uw brieven beantwoord, dat ik Uw roman met veel genoegen las, en hem over het algemeen veelbelovend vind. Ik zal hem dezer dagen U eens terugzenden. Uw stijl is soms nog wat conventioneel, en Uw karakterteekening ook, maar het geheel geeft een boeienden en levendigen indruk.

Loute. - Ook niet-abonnés, die de correspondentie echter volgen in een leesgezelschap, wil ik gaarne beantwoorden. Uw bijdrage echter kan ik wegens plaatsgebrek onmogelijk aannemen. Er ligt te veel copie van dien aard. - Ja, de een praat gemakkelijker, de ander daarentegen zegt schriftelijk vlugger zijn meening. Ik behoor tot de laatste categorie van menschen. Uw kleine 'setter' zou ik wel graag zien; voor hondenvrienden heb ik dadelijk een ruim hart. - Het spijt mij, dat gij U aan de deelneming in de gedachtenwisseling niet kunt geven, maar ik begrijp dat gij daarvoor de Lelie te laat leest. - Dank voor wat gij schrijft over mijne gezondheid; inderdaad deed Nauheim mij ontzettend veel goed voor mijn hart; ik kan zeggen dat ik sinds verleden winter een ander mensch ben, - al moet ik natuurlijk voorzichtig blijven leven - en ik zou wel iedereen willen waarschuwen toch bijtijds naar een kundigen specialiteit te gaan. Echter, volhouden, óók als men de kuur achter den rug heeft, is wèl vereischte. Dat geldt trouwens voor elke kuur, die waarachtig iets betéékent, maar de meeste menschen missen daartoe ongelukkig de wilskracht. - Natuurlijk vind ik het een groote satisfactie, wanneer ik hoor dat de Lelie zoo graag wordt gelezen, en dat mijne ideeën instemming vinden. Inderdaad, ik denk er nooit vooraf over, wat deze of die er wel van zal zeggen, in blad of courant, of waar ook, als ik mijne meening eerlijk zeg. Ik zeg haar, omdat ik, nu ik eenmaal dezen loopbaan moest kiezen, eerlijk en oprecht *wil* blijven, en de gevolgen neem ik steeds onverschillig voor 'men' voor mijne rekening, *omdat* ik het zoo nu eenmaal voel als mijn plicht. - Gij haalt de woorden aan van Spinoza: 'Weldoen en blij zijn'. Wel, ik geloof dat een waarlijk *gelukkige* stemming je van zelve leert blij te zijn. Tenminste ik durf beweren, dat weinig menschen in hun huiselijk leven zoo vroolijk zijn als ik, en dat komt omdat ik voor mij zelve heel-gelukkig ben.

Wanneer gij dat alles, wat gij van Uw jeugd vertelt, wilt verwerken tot een *hoofdartikel* voor de Lelie, dan zou *dat* zeer geschikt kunnen zijn -tot plaatsing, want ik vind het zulk een opvoedkundig idee Uwer moeder, U dat alles zelve te laten leeren, opdat gij het aan de meid zoudt kunnen voordoen. En daarom is het zoo goed wanneer zulke voorbeelden getuigen in de Lelie uit eigen ervaring hóé vrouwen-opvoeding behoort te zijn. - Ik beloof U ook dat ik, indien gij abonné wordt. Uw schetsje wil gaan lezen, om te zien of ik het kan plaatsen, maar op dit oogenblik mag ik niet-abonnés geen hoop geven voor zulk soort belletriewerk. Daarom bewaar ik het tot ik hoor of gij Uw plan hebt uitgevoerd. - Hartelijk dank voor Uw brief.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Vragenbus

Helpt elkander

Ingekomen vragen.

Kan een der abonnés mij misschien nog helpen aan een Nr. 49 van den vorigen jaargang?

L.J. VEEN Uitgever, Amsterdam.

Annonce Abonnés.

Prijs 1 tot 5 regels *f* 0.50, elke regel meer *f* 0.10 en 4 plaatsingen worden berekend tegen 3.

Stenografie.

DAME, gedipl. geeft Onderricht in **Holl., Fransche, Duitsche** en **Eng. Sten.** Ook per Corresp. **f 10. -** per Cursus. Goede vooruitz. Succes verzekerd. Brieven franco N°. 300 aan het Bureau van dit Blad.

(300)

Stenografie.

DAME, 'gediplomeerd,' geeft les à **f 5. -** per Cursus, met uitreiking van **getuigschrift.** Ook per Correspondentie. Br. fr. N°. 315, Bureau van dit blad.

(315)

23 Maart 1910.
23ste Jaargang.
No. 38.

Bericht.

Present-exemplaren en Bewijs-nummers zijn aan te vragen bij den uitgever van dit blad, niet bij de redactie.

Beklag over correctie- of drukfouten heeft de betreffende te richten tot den uitgever, niet tot de redactie.

Zij, die zonder abonné of lezer te zijn van de Holl. Lelie de redactie lastig vallen met de toezending van manuscripten of brieven, hebben het zichzelf te wijten, wanneer zij geen particulier antwoord ontvangen; de beantwoording van een en ander geschiedt door de corr.-rubriek in dit blad, behoudens die gevallen van uitzondering die de redactie om welke reden dan ook persoonlijk uit beleefdheid maakt.

Zij, die hunne manuscripten bij weigering terug verlangen, worden verzocht hunne behoorlijke frankeering terstond in te sluiten en hun juist adres terstond op te geven.

Zij, die met de redactie correspondeeren in de Lelie onder welk pseudoniem ook, worden verzocht zoowel dit pseudoniem als den eigen naam onder elken brief te herhalen, daar het onmogelijk is alle pseudoniemen te onthouden bij een zoo uitgebreide correspondentie.

Anonyme brieven worden niet beantwoord.

REDACTRICE.

Hoofdartikel
Paschen.

1. Het Israëlietische Paschen.

Na Jozefs dood werden de Israëlieten in Egypte groot in aantal en de Koning van Egypte maakte zich bezorgd over hun aanwassend getal en stijgende macht, hij onderdrukte de Hebreeën en liet hen allerlei slavendiensten verrichten en Israëls lot in Egypteland werd hard en zwaar. Een gebod werd uitgevaardigd om de pasgeboren mannelijke kinderen der Hebreeën te dooden om hun aantal te beperken, doch Mozes = de (door Farao's dochter zelve) *uit het water genomene*, werd in Gods hand de wreker van het uitverkoren volk op de onderdrukkers. Want de God van Abraham, Izak en Jakob zag de nooden der verdrukten en ontfermde zich over hen, Hij vertoonde zich aan Mozes in een brandend braambosch en gelastte zijn dienstknecht met Aäron naar Farao te gaan en dezen te verzoeken of hij hen met de Hebreeën naar de woestijn

wilde laten gaan om te offeren. Want de Heer wilde hen leiden naar Kanaän, 't beloofde land. Maar Egypte's Koning weigerde; want de Heer verhardde zijn hart om zijn macht te toonen in de tien plagen, die Hij door Mozes over Egypte deed komen, tot Farao toegaf en de Israëlieten werden uitgedreven.

De tiende plaag was het dooden van alle

eerstgeborenen der Egyptenaren, en de straffende Engel ging daarbij de woningen der Israëlieten voorbij, die op Gods bevel de boven- en zijposten hunner deuren hadden bestreken met het bloed van 't Pascha-lam, opdat die huizen kenbaar waren en de Engel er niet binnentrad. Deze voorbijgang, Hebr. Phase of Pesa(c)h en de herdenking is het Israëlietische Paschen. Zij zullen het Paaschlam nemen op den tienden Nisan en elk in zijn gezin het bewaren tot den 14^{den} Nisan en 't slachten in den avond. Van 't bloed zullen zij strijken aan de beide zijposten en den bovendrempel van de deuren der huizen voor den nacht, want Ik zal in dezen nacht door Egypteland gaan en alle eerstgeborenen in Egypteland slaan van de menschen tot de beesten toe, en dat bloed zal een teeken zijn aan de huizen waarin gij zijt; wanneer Ik het bloed zie, zal Ik Ulieden voorbijgaan en er zal geen plaag onder Ulieden ten verderve zijn. 't Lam moet aan 't vuur worden gebraden en gegeten met ongezuiverde brooden, omdat de tijd ontbreken zal 't deeg te laten doortrekken met zuurdeesem.

Aldus zullen zij het Pascha-lam eten: de lendenen omgord, de schoenen aan de voeten, den staf in de hand, haastiglijk, het is des Heeren pascha. Van den 14 tot den 21 Nisan zult gij (n.l. de Israëlieten) ongezuiverde brooden eten (vandaar de benaming: 't feest der ongezuiverde brooden, Paaschbrooden) ter herinnering aan den uittocht, gij zult dit feest houden als een eeuwige inzetting. (Zie hiervoor 't Oude Testament, Exodus XII). Exodus XII, vs. 26 en 27: ‘En 't zal geschieden, wanneer uwe kinderen tot u zullen zeggen: Wat hebt gij daar voor eenen dienst? Zoo zult gij zeggen: Dit is den Heere een paaschoffer’ (d.i. een dankoffer voor het pesa(c)h, voorbijgaan), ‘die voor de huizen der kinderen Israëls voorbijging in Egypte, toen Hij de Egyptenaren sloeg en onze huizen bevrijdde.’

't Ongedeesemde brood is zoo bij Israël geworden 't symbool van zijn Goddelijke wording en bestemming. Trouw wordt dit hooge, heilige feest den Heere ter eere gevierd. Al het tafel- en keukengereedschap wordt in de 7 Paaschdagen overeenkomstig dit voorstel ingericht.

‘Zeldzaam plechtig en stichtelijk is de huiselijke viering van Israëls nationale wording op de beide eerste avonden van 't feest wanneer alles in stille, godsdienstige verblijding vereend is en onder gewijde traditioneele voordracht en 't gebruik der oude feestsymbolen, als: ongezuurd brood, bittere kruiden (hysop, zie Ex. XI), enz. het oude aan het jonge geslacht verhaalt van Gods wonderen in vroegere, maar ook in latere tijden. Deze avonden vormen het glanspunt van het Joodsche familieleven.’

2. Het Christelijk Paaschfeest.

In den tegenwoordigen tijd is 't Paschen bij de Christenen algemeen 't feest van Christus' opstanding. 't Is een van de oudste Christelijke feesten en werd waarschijnlijk reeds gevierd door de Apostelen, in elk geval zeker reeds in de eerste eeuw na Christus' geboorte. Op den eersten dag volgen nog 7 dagen (een octaaf); al dien tijd woonden de nieuwgedoopten of neophyten de godsdienstoefeningen bij in witte kleederen en met brandende lichten. In de eerste Eeuw n. C. werd Paschen niet overal op dezelfde dagen van 't jaar gevierd en ontstond twist, de bekende strijd over 't Paaschfeest. De Aziatische Christenen vierden op Paschen de verlossing door den dood van Christus en letten daarom enkel op den dag (datum) der maand, d.i. den 14den Nisan (dat is bij de Joden de zevende maand van het burgerlijke en de eerste,

volgens Gods bevel bij de instelling van hun eerste Pascha, van 't feestjaar - zie Ex. XII - zij valt in Maart en April), daarom heetten deze Christenen *Quartodecimani* (veertien = quartodeci); zij vierden de verrijzenis van Christus twee dagen later; de Westersche Christenen daarentegen vierden met Paschen de opstanding van Christus en letten dus alleen op den dag der week, daarom vierden zij 't Paaschfeest op den eersten Zondag na 14 Nisan. Later verhoogde nog tweeërlei tijdrekening in 't Oosten Oude Stijl of Juliaansche, in 't Westen Nieuwe Stijl of Gregoriaansche tijdrekening, dit verschil. In den tijd van Christus' omwandeling in Palestina vierden de Joden hun Paaschfeest steeds na de lente dag- en nachtevening; doch na de verwoesting van Jeruzalem gaven zij minder acht op den astronomischen datum en vierden hun Paschen soms wel vóór 't lente-aequinoctium. De Quartodecimani en ook sommige Westersche Christenen volgden hen hierin na; men noemde deze paaschvierders Protopaschieten. Polycarpus[1] en

(1) Een heilige, hij was bisschop van Smyrna, een der Apostolische Vaders, in 156 verbrand. Op 26 Januari herdacht in de Roomsch-Katholieke, op 23 Februari in de Grieksch-Kath. kerk.

de pausen Anicetus en Victor trachtten eenheid te brengen in de Paaschviering; de laatste dreigde zelfs de Quartodecimani in den kerkban te zullen doen, de heilige Irenaeus[1] wist evenwel een breuk te voorkomen, en eindelijk kwam de bepaling van den tijd der Paaschviering in orde op de Kerkvergadering te Nicea, 325. Men besloot:

1. Paschen zal op Zondag gevierd worden;
2. Wanneer 14 Nisan op een Zondag valt, zullen de Christenen de viering van 't Paaschfeest een week uitstellen;
3. In één jaar mogen geen twee Paaschfeesten zijn; dit beteekende bij de toen heerschende tijdrekening: Paschen moet steeds na aequinoctium vallen;
4. De Alexandrijnsche Kerk zal een paaschtafel (= tabel, berekening, lijst) berekenen en die zenden aan de Romeinsche en deze aan de overige kerken.

Toch verdween 't verschil nog niet; want de Alexandrijnsche Kerk nam aan en volgde een 19-jarigen cyclus met 21 Maart als aequinoctium; doch de Romeinsche keurde die niet goed, nam hem niet over en stelde vast een 84-jarigen cyclus met 18 Maart als aequincotium. Eindelijk tegen het einde der achtste eeuw leverde Paus Dionysius Exiguus op den grondslag van een 19-jarigen cyclus ($5 \times 19 = 95$-jarigen) een tafel, die samenviel met de Alexandrijnsche, zoodat sedert dien tijd de geheele Christenheid gelijktijdig Paschen viert en dit feest nu steeds valt tusschen 22 Maart en 25 April en het enkel dient als herdenking van Christus' verrijzenis: Een schoon en heerlijk feest voor den waren geloovige.

3. Paaschgebruiken.

In de Germaansche landen viel dus 't Paaschfeest in 't begin der lente en daardoor ongeveer op denzelfden tijd als 't groote lentefeest ter eere van de godin Ostara*), 't Osterfeest, zoodat het dit moest vervangen en zelfs de naam op 't nieuwe Christelijke feest is overgegaan (Hoogduitsch: Ostern = Paschen).

Allerlei gebruiken tegen en op Paschen herinneren nog aan den Heidenschen oorsprong.

In 't Oosten van ons land ziet men op den eersten, maar vooral op den tweeden Paaschavond nog Paaschvuren branden als weleer ter eere van Ostara. Eenige dagen vooraf zamelt de jeugd de brandstof zingende langs de huizen in met een rijmpje als b.v.:

> Heb ie ook 'n olde mande?
> Anders wil ons Paaschvuur niet brande(n);
> Heb ie ook 'n bossien riet?
> Anders brandt ons Poaschvuur niet.

Daar allen wat geven, is er weldra een groote massa brandstof, die ergens op een wei of een heuvel tot een hoogen brandstapel wordt opgehoopt en dan op Zondagof Maandagavond van Paschen met groot gejuich wordt ontstoken. Soms slaan de vlammen gevaarlijk ver omhoog, de meisjes en knapen dansen er vroolijk zingend

(1) Leerling van Polycarpus, bisschop van Lyon en Vienne, 177 zijn dag is 28 Juni.

*) Volgens Joh. Grimm en andere navorschers een Germaansche godin der lente, ter wier eere het groote lentefeest, Ostern, gevierd werd.

in een kring om heen en keeren na afloop van de pret in optocht naar 't dorp terug, weinig denkende dat zij een Heidensche traditie trouw een Heidensch feest vierden.

Want dit vuur was 't lentevuur ter eere van Ostara, men sprong om en door de vlammen, die reinigende kracht hadden; men tuurde in spanning naar den rook, want als die opsteeg tusschen de takken der vruchtboomen, voorspelde dit een overvloedig ooftjaar.

Zooals in de weiden en op de dijken in 't Westen van ons land sedert lang geen Paaschvuren meer worden ontstoken, zoo zullen ook na eenige tientallen jaren geen vlammen ter eere van Ostara meer opstijgen in 't Oosten.

In mijn jeugd kwamen tegen Paschen in Groningerland kinderen bedelen om een cent of een ei met den rommelpot, in Holland meer pooverpot geheeten, onder 't zingen van:

Ons Poaske, ons Poaske, en dei (= die) komt aan,
Wie (= wij) hupp'len en springen er vroolijk op aan,
Geef mie (= mij) 'n centje, geef mie 'n aai (= ei)
Dan goan ik gauw joen (= uw) huis veurbaai (= voorbij).

In Zuid-Holland hoort men den pooverpot (= rommelpot) nog wel tegen Nieuwjaar en vooral op Oudejaarsdag. Eigenaardig voor onzen volksgeest is 't, dat de wijsjes daarbij haast altijd plat zijn, als:

Geef mij 'n trosje druiven.
Dan heb ik wat te kluiven,
Geef mij 'n appel of een peer,
'k Kom van 't heele jaar niet weer;

'k Ben er een van Hille(n),
De broek zakt van mijn b....;
'k Ben er een van Steven Kros,
'k Moet gaan poov'ren voor de kos(t);

Vrouw, geef me dit, vrouw, geef me dat,
Geef m' een stukje van 't varken z'n...
't Varken had z'n... verbrand
Achter aan zijn staartje;
'k Wensch je al wat wenschelijk is,
Veel zegen in 't Nieuwejaartje. (Fragment)

Van de Heidensche gewoonten op 't Osterfeest is op Paschen in 't Oosten en Noorden van ons land nog overgebleven het eiereneten en spelen met eieren. 't Ei is een zinnebeeld van kracht, een symbool van hernieuwend, ontwakend leven als de lente zelve.

Maandagmiddags van Paschen worden tegenwoordig nog in de meeste, niet arme gezinnen op 't platteland van de provincie Groningen niet anders gegeten voor middagkost dan eieren, zooveel elk wil, en verbazingwekkend is 't aantal - meest hardgekookte - eieren, dat een stevige boerenarbeider dan verorberen kan. Toch moet hij ook nog op zijn minst een bord rijstenbrij verschalken en mag ook de krentenstoet (krentenbrood) niet onaangeroerd laten.

Na 't eten van deze drie gerechten (= 't middagmaal) vereenigen zich talrijke groepen jongens en meisjes om hier of daar, liefst op een deel (= leemen dorschvloer) noten te ‘schieten’ of ‘*dik* en *dun*’ te spelen. De noten worden op een lange rij achter elkaar gezet. Op eenigen afstand recht er voor, en loodrecht op de richting van de notenrij wordt een streep getrokken (met krijt b.v.) en van hieraf mag ieder op zijn beurt met een grooten stuiter, ook wel eens een groote ronde looden kogel, op de noten ‘schieten’, d.w.z. er op mikken om ze van de streep te werpen. Raakt men nu de achterste noten, dus die 't verst van den stuiterwerper af zijn, dan heet het *dun*, en mag men de van de streep geworpen noten houden; raakt men echter andere noten, niet de achterste, dan heet het *dik* en moet men ze er weer op dezelfde plaats zetten en even zooveel er bij opzetten, als er afgeworpen zijn. Zoo'n spelletje kan natuurlijk lang duren en er kan - voor kinderen - veel bij gewonnen of verloren worden.

In Drente, Overijsel en Gelderland vermaakt men zich, vooral op Paaschmaandag, op de Paaschweiden of Paaschbergen; n.l. te Dwingeloo, Steenwijk, Zwolle, Deventer, Ootmarsum, Lochem, Winterswijk, Arnhem, Tiel en enkele plaatsen meer. Vooral de Paaschweide te Arnhem, telt elk jaar duizenden, ja tienduizenden bezoekers. Ook de Worp bij Deventer is zeer druk bezocht en vertoont, mits het weer 't maar even toelaat een recht gezellig Paaschmaandagfeest.

De Worp is een uitgestrekte grasvlakte tusschen den rivierdijk en den linker IJseloever, tegenover Deventer, dus een deel van de uiterwaarden, en beplant met zwaar en verschillend geboomte: forsche eiken, mooie, gladde beuken, sierlijke, feestelijke dennen, breede linden, statige olmen, kastanjes met de eerste lentevlaggen ontplooid. Lanen en wandelpaden loopen er in allerlei richtingen doorheen of slingeren rondom uitgestrekte grasperken. Dit mooie wandelpark is dan het tooneel van een opgewekt lentefeest, waaraan in de eerste plaats de jeugd deelneemt. Allerlei kramen lokken het oog, stalletjes met Deventerkoek, noten en sinaasappelen, waarmee de kinderen hun wit en blauw gekleurde netjes vullen; doch wat men 't meest ziet is eieren, witte, maar meest gekleurde, rood, geel, bruin of paars, al naar dat ze getint zijn door 't kooken in een aftreksel van uien, chicorei of een andere kleurstof; links en rechts bergen van eieren, netjes op den grond gevlijd als kogelstapels of keurig gereid in groote, witte hengselmanden.

Hier en daar ziet men ook als in Groningerland notenschieten, maar 't drukst van alle spelen is hier 't eierentikken. Hoor, daar klinkt het: ‘Spits! Spits! Dit is een uitdaging aan een bezitter van een ander ei om met den roeper spits tegen spits te tikken; wiens ei gedeukt wordt, heeft het verloren en geeft een cent. En is de spits van 't wapen afgestooten of gedeukt, welnu, een ei heeft twee punten, één spitse, maar ook één stompe, en uitnoodigend klinkt het weer: ‘Stomp! Wie heeft er stomp?’ En is ook de stompe punt verbrijzeld, de bezitter zet het heele ei op 't spel, hij wil een laatste kans wagen en roept: ‘Zied! veur 't ei!’ d.w.z.: Zij tegen zij om 't ei.

Maar dat eierentikken is 't eiereneten niet. Hoog boven 't kinderlijk geroep van Spits! Stomp,: Zied! klinkt het uit mannelijke keel: ‘Wie heeft er getikte eieren te koop?’ En de bezitter van zoo'n getikt ei is wat blij, dat hij 't verkoopen kan voor den vasten prijs van één cent. Want wat heeft hij nu aan een getikt ei? Er zijn echter ook practische menschen onder de feestelingen, die zich gaarne bij de stalletjes vergasten aan een getikt eitje voor anderhalven cent. Zoo vindt er elk zijn gading.

C. GROUSTRA.

Lenteliedjes.

I.

Nu ligt mijn kachel te smeulen,
Als de pijp van 'n ouden man;
Er is geen trek in te krijgen,
Ei zeg, waar komt dat van?

De zwaluw zingt op den schoorsteen
Zijn hoogste lentelied;
De zon straalt door de ruiten;
Dat doet mijn kachel verdriet.

De rook walmt langzaam opwaarts.
Heel hoog in de blauwe lucht....
Mijn kachel dooft vonkje na vonkje,
En sterft met een stillen zucht.

II.

Op! naar buiten, naar de dreven.
Waar de beek zich wazig tooit,
Waar ontbot het lenteleven,
Waar natuur zich stil vermooit.

Waar de gele neusjes steken
Van de tulp, uit zwarte aard,
Waar de crocus door komt breken,
Heel een leger staat geschaard.

In 't gelid; de lila rokjes
Wuiven zoetjes in den wind,
Hier, in 't perk, en daar, bij brokjes,
Als hun voet een plaatsje vindt.

Hoort de zilv'ren klokjes luiden,
's Morgens vroeg tot 's avonds laat.
Ziet, hoe 't madeliefje, op 't Zuiden,
Kinderlijk te prijken staat.

Ziet de knoppen, hoe zij zwellen,
Overstraald met zonneglans;
En reeds blaadjes, die vertellen:
‘Klein is onze levenskans,

Maar wij willen het toch wagen
Lenteleed is aarde en lucht.’
Ziet, hoe alle takken dragen
Lentelach en lentezucht!

Wat ook wilde storm doe sneven,
Wat ook vall' in lijdensnacht,
Worstelend wint het jonge leven

Elken dag aan Strijdenskracht.

Tot hij 't zwaard steekt in de huive,
Fier 't triomflied schallen laat,
Groene ranken hun omwuiven,
Bloesems zijgen, waar hij gaat....

III.

De Maartsche wind speelt met de knoppen,
De zon ligt als een blijde lach,
Op 't grasveld, schitterend nog van droppen,
Die de aarde nacht stil weenen zag.
Nu zingt de lent' zijn morgenlied,
't Is alles schoonheid, goud om niet.

En daar, heel diep in Hollands dreven,
Aan 't einde van een schamelen weg,
Joelt, woelt en schalt het lenteleven,
In boom en struik, in gras en heg:
De vinken baden er in dauw;
De leeuwrik jubelt, hoog in 't blauw.

De madeliefjes pinken witjes;
De gele crocus strooit haar goud;
De musschen zoeken koozend zitjes,
In 't wazig groene lentehout;
Een bijtje dwaalt van bloem tot bloem,
Nog slaaprig zacht is zijn gezoem.

Als spieglend staal weerkaatst het water
De witte wolkjes aan de lucht;
De golfjes slaan met zacht geklater,
Wen 't lentekoeltje even zucht.
De zon bestipt de waterbaan,
't Is of er gouden voetjes gaan,

Die dansen, springen langs de reken,
Want 't pijpkruid groent en 't riet zich plooit,
De zwaluw scheert met lange streken,
De waternimf zich spelend tooit,
Waar 't lentekind zijn hooglied zingt,
En al wat leeft tot lieven dringt.

ELISE SOER.

‘Om de eere Gods.’
Roman door Anna de Savornin Lohman.
(Vervolg van No. 36).

Rechtop, met een Haagsch elegant vernisje van aristocraat, dat had vervangen zijn oorspronkelijke stijfheid van Noordelijke afkomst, ging Govert-Jaap over het

Voorhout. - Hij voelde zich gelukkig, hij was het nooit zoo volkomen geweest als dezen winter van succes. - Zijn collega's, zijn schoonvader in de eerste plaats, hadden zijn stoere calvinistische volhoudendheid afgeschaafd tot een zich lichter laten hanteeren en beheerschen door hen. Hij begreep nu beter - voelde hij zelf - dat zelf-regeeren-moeten toch eigenlijk heel wat anders en lastiger was dan in de Kamer de tegenpartij een hak zetten, en er met een mooie rede je principes verkondigen. 't In praktijk brengen van al

die principes met de daad ging maar niet zoo van een leien dakje. - Je hadt zooveel daar je mee moest rekening houden - dáárin had Eduma de Witt gelijk. Je kon geen ijzer met handen breken; je moest roeien met de riemen die je hadt, blij zijn als je ten minste een béétje kon hervormen, verbeteren, hier en daar er 'n steunpilaar voor de goede zaak in wist te zetten midden onder de vele ongeloovige ambtenaren. -

En dan, 't wás waar, mét de tegenwoordige rechtsche richting van het christelijk Kabinet kwam er immers ook al een heel andere geest in die vroeger zoo beslist-anti-clericale kringen. Er werd veel meer naar de kerk gegaan; jongelui, die er wilden komen, begrepen dat een tintje Haagsche orthodoxie hun geen kwaad deed in hun aanstaande ambtenaarscarrière. - De christelijke kwakzalverij bloeide in geloovige kwakzalvers, en met gebeds-verhooring-genezende christian-science menschen waarheen heel den Haag, dat méédoet, heenstroomde. - - Er was een tijd geweest waarin Govert-Jaap zulk soort succes zou hebben gewalgd als van een onzuiver, een wereldsch soort godsvrucht. Nu, van lieverlede, was hij tot de schipperende beschouwing zijner collega's gekomen, dat je het maar niet al te nauwkeurig moest nagaan wáárom de menschen vroom doen, en wáárom ze van daag dweepen met wat ze gisteren bekrompen vonden. Als je het naadje van de kous zoekt, komt er zoo dikwijls niet veel moois te voorschijn. Veel beter immers zich eenvoudig-weg verheugen over het goede resultaat, over de meer en meer veldwinnende neiging van zichzelf in een christelijk kleed hullen, althans voor 't uiterlijke, - nu er een christelijke regeering was en ook de Koningin zoo beslist orthodox zich toonde. -

Het was nu een tijd, waarin het niet alleen ‘burgerlijk’ en niet-gedistingueerd werd geacht om niet althans 'n beetje vroom te zijn, maar óók dom, onhandig, uit een oogpunt van gewoon eigenbelang absoluut-tegen-je-eigen-in. - En de liberale pers-zelf werd er gematigder steeds door, sprak met steeds méér lof van de onmiskenbare talenten en gaven van den grooten leider, van God gegeven, en juichte het ‘bij alle meeningverschil’ toch van harte toe, dat de Koningin haar vertrouwen schonk aan zulke imminente staatslui als den Premier Eduma de Witt en den minister van justitie Baron Stinia. - -

Een verstrenging van de Zondagsrust hadden ze dóórgezet om den volke te toonen, dat ze toch heusch wel wat deden óók van alles wat ze beloofden. En Govert-Jaap had een wetje voor den arbeiders-stand doen aannemen, waardoor de werklui meer beveiligd waren tegen patroons-willekeur. Er was ook een enquete-commissie ingesteld om onderzoek te doen naar de vraag hoe de zedelijkheidsquestie het beste te regelen. De heeren vergaderden voortdurend buiten- en binnenslands, en hadden, wanneer ze als regeeringsgedelegeerden naar de conferenties in Londen of Parijs of Bern of waar ook vertrokken, op regeerings-kosten een dollen pret met dineetjes en gezellige ontvangsten van de stedelijke autoriteiten enz., en ondertusschen werden er net zooveel ‘blanke slavinnen’ verkwanseld als altijd, en in eigen kring tierde de Haagsche high-life-winkel van dames- en kinder-goed, waar alleen dames dientengevolge kwamen koopen, gedistingueerder en geheimziniger dan ooit. - - Maar enfin, de enquete-commissie wás er dan toch. En het Vaandel gaf nu en dan een verslagje van der heeren gewichtige bemoeiingen, en de ‘Haagsche Vrouwen-vereeniging tot redding van het gevallen proletariër-kind,’ een bijuitstek aristocratisch en aanzienlijk damescomité tot wering van de onzedelijkheid, had, daar mevrouw Horstenboer met een zeer groote som tot de beschermvrouwen ervan

behoorde, haren man, den oud-minister van Justitie, tot rechtskundig adviseur gekozen. -

Op de Besogne-kamer en de Witte zeiden ze, elkaar van pret gniffelend aanstootend, dat de dames ook moeielijk iemand hadden kunnen kïezen, die er beter van op de hoogte was, van alle finesses van de zaak, dan den oud-geworden Don-Juan. -

Maar in de liberale courant van Verhaeghen*) werd het feit vermeld met een serieus bijschriftje over den zoo bekwamen leider, waaraan de zaak was in handen gegeven, aan een zoo kundig jurist als Mr. Horstenboer. -

Zijn vrouw ging er haar ouden schoolkameraad den volgenden dag eens extra hartelijk voor de hand drukken. Haar rijtuig stond wel een uur voor zijn deur. -

En het Vaandel verheugde zich zalvend over de nobele menschenliefde van de Haagsche dames-wereld, 'die zich zoo waardig uitte in haar met hare reine onbesmette vingeren durven wroeten in het vuil der zwarte zonde, waarin onze volkskinderen verstikken.' -

Geerte ook hadden ze in het comité willen benoemen; ze had eerst bedankt, maar Govert Jaap vond beter dat ze aannam. Hij was er op gesteld, dat zij, als zijn vrouw, ook eens iets op sérieus gebied presteerde. - -

En ze gaf toe. - Ze was tweede secretaresse, stond met hare namen voluit onder al de tallooze verslagen en circulaires, waarin de dames hare kracht zochten. - - Als ze die aanzag terwijl ze alleen was, steeg haar toch een schaamteblos naar de wangen - stopte ze ze maar gauw weg, ergens in een schrijftafella'tje. - -

*) Zie Lelie 5 Januari 1910.

Want Govert-Jaap was óók in zijn huwelijksleven zoo gelukkig nu. Geerte toonde zich zoo volgzaam thans in al deze dingen, waarin ze vroeger weerstreefde. Dat ze veel uit was nam hij haar niet meer kwalijk zooals in het begin. Zijn eigen passie-leven was verflauwd; zijn drukke bezigheden van vergaderingen hier en daar, en in deze commissie zitten en die, namen zijn tijd zoo zeer in beslag, dat hij 't natuurlijk vond, indien zij ook haren eigen weg ging. - En het kind, het kind, dat hij altijd had beschouwd als de bezegeling van zijn huwelijksgeluk, groeide zoo voorspoedig, werd zulk een aanvallig mooi wezentje, dat den Vadernaam zoo aanhankelijk uitsprak, dat zoo liefkoozend hem begroette bij zijn thuiskomen.

Gods zegen rustte blijkbaar op hem en zijn huis en zijn werk. - - Een zelfvoldane blijdschap, omdat het leven hem gaf wat hij ervan had geëischt, als vroom-eerzuchtige jongen reeds, verstikte, zonder dat hij hetzelf merkte, zijn oorspronkelijke, eerlijke, onomkoopbare goede-trouw van Christen zonder bij-oogmerken. -

Het was in het Kerst-reces. - - Dien avond was bij de Eduma's de Witt de familiereunie, het groote Kerstboom-feest, waar, onder het Vrede-op-aarde-voorlezen, dat mevrouw Eduma de Witt altijd het stichtelijkste moment vond van alles, de heele familiekring zich vereenigde om het Hoofd, wiens voornaamheid een beetje afstraalde in meerdere of mindere mate, al naar gelang van eigen rang of positie, op hen allemaal, op Sjoerd en Mary, op Geerte en Govert-Jaap, op mevrouw Holt, op Gerty en Reesema, tot zelfs op den Hofman van der Hooph, die toch maar enkel in een apart hof-kringetje gróót was, terwijl Eduma de Witt in 't heele land véél beteekende, als vertegenwoordigend het politiek-christelijk beleid in zijn Premierqualiteit. -

En Govert-Jaap haastte zich. Hij wist dat Geerte er al zou zijn; hij was nog even aangeloopen opnieuw thuis, na zijn bezoek bij zijn aan influenza een beetje zieken collega van Waterstaat, om zich met eigen oogen te overtuigen dat kleine Ellen goed-verzorgd was, en gezond. - Ze was nog te klein om mee te gaan, had Geerte onwillig geoordeeld, toen de grootmoeder daarvan sprak, goed-toe-gestopt in een rijtuig. En het argument, dat zij kou zou vatten diens ondanks, had den vader dadelijk zich doen scharen aan Geerte's zijde. - -

Maar 't kind lag met haar rose-onschuldgezichtje zoo gerust te slapen in haar witblank kamertje, met de wit-gekleede ‘nurse’ wakend aan haar wiegje - alsof Gods-engelen zelf haar beschermden, dacht Govert-Jaap, in een vroom-kinderlijke Kerst-stemming.

De nurse, die Engelsch-vroom was, gerecommandeerd door Mary's Engelsche vriendin, neuriede een Engelsch godsdienstig versje, toen Govert-Jaap binnenkwam. Zij had een beetje coquet, wèl-zacht-lief gezichtje, met groote blauwe oogen en licht-blond haar. -

Zooals ze daar zat, met een naaiwerk in haar vingers, naast de zacht-bekapte lamp, dacht Govert-Jaap onwillekeurig even, hoe veel natuurlijker 't zou zijn geweest, indien de moeder hier op die plaats had gewaakt neven haar eigen kind, inplaats van een gehuurde vreemde. - -

‘Mevrouw nog hier geweest?’ - vroeg hij, zich vermeiend aan het van 't ingespannen slapen rose gezichtje van de baby.

‘Jawel - meneer - mevrouw is even thuis gekomen, om zich te verkleeden - mevrouw was, geloof ik, uit schaatsenrijden geweest. - - U weet dat mevrouw nu naar meneer en mevrouw Eduma de Witt is?’ - -

Hij knikte, verstrooid. - Geerte at thuis bij hare ouders. Dat was de afspraak. 't Eigenlijke hoofdmaal, het familie-souper, was immers eerst van avond. - Zelf ging hij naar de ongezellige leege eetkamer, om in der haast iets te gebruiken. - -

Bij 't weggaan keek hij nog even om naar wat hij achterliet, de stille, rustige, witte kamer, met de nursery-platen en Engelsche teksten; de blanke wieg, waarin zijn kind zoo vredig sliep, het blonde blauw-oogige meisje, dat met haar naaiwerk en haar zacht neurieën als een voorstelling gaf van wat moeder-weelde kàn zijn. - -

En het leek hem, alsof hij de ware Kerststemming eigenlijk hier zou hebben gevonden.

- - - - De Boom stond, stralend van witte kaarsjes, en van zilveren lovertjes, en van veel sneeuw. - Emma, in haar lichte blouse en donkere rok heel huiselijk-eenvoudig, toch gracieus-jong, liep bedrijvig heen en weer, om ieder zijn of haar eigen tafeltje met cadeaux aan te wijzen. -

'Net als bij den Duitschen Keizer' - herhaalde zij tot in het oneindige, met een zekere satisfactie, dat zij haar wil in dezen had doorgezet. -

Want tot hiertoe waren de cadeaux alleen met St. Nicolaas gegeven, had de Kerstboom slechts gediend als godsdienstig-feestelijk middelpunt! Mevrouw Eduma de Witt hield veel meer van dat oud-hollandsche 5 Decemberfeest dan van 't wereldsche van Kerstmisgeschenken, die haar in strijd schenen met de ernstige beteekenis van den christelijken feestdag.

'Het trekt je gedachten af van de Geboorte die wij vieren, van den heiligen ernst van Christus komst op aarde' - had zij geprotesteerd - 'wanneer er al die dagen vooraf

enkel wordt gezonnen op cadeautjes, en op wat jullie hopen te krijgen.'

- - - Maar Emma, gerugsteund door Mary en Geerte, had haar zin gekregen ditmaal.

'Wat is er nu aan een Kerstboom zonder cadeaux! - - Goed voor weldadigheidsfeesten, voor kinderen die nooit wat te zien krijgen, en dus al blij zijn met de stralende lichtjes. - Je kunt er toch niet den heelen avond naar zitten kijken zonder meer.' -

'En 't zingen, en 't Bijbel-lezen dan - - zooals andere jaren,' - - vroeg mevrouw Eduma de Witt. - -

Maar zij werd overstemd. - Emma zei onomwonden: 'Andere jaren is 't ook altijd saai-geweest, niets geen animo.' -

Mary vergoelijkte dien uitval, met een takt-vol:

'Maar we zingen en bijbel-lezen immers óók - - Dominee Strintman is er toch óók weer bij, om het met gebed te openen.' - -

En de Excellentie, altijd joviaal en opgewekt, en houdend van vroolijke gezichten, viel zijn dochtertje bij: - -

'Wel ja, Em, hoe méér pret, hoe beter, kind' - zei hij goedhartig. - - 'Mama zal wel toegeven hoor.' - -

Een dergelijke wenk van haar man was voor mevrouw Eduma de Witt zooveel als een gebod. -

Den volgenden dag trok zij er gewillig op uit met Emma, om de eerste inkoopen te beginnen.

'Kind - - je hebt er eer van' - - prees haar vader, terwijl Emma vol opgewondenheid aan zijn arm hing. 'Zoo feestelijk heeft het er nog nooit uitgezien.' -

Over elk van de geschenken-tafeltjes lag een wit-damast-servet, omlijst met een rand van hulst. - - De juweelen-doosjes, open-gezet om hun geschitter te laten flonkeren, het kostbare bont, de rose-gestikte kinder-keertjes voor klein-Ellen, de kleurige vruchten, en groen-, en rose-, en chocolade-getinte bonbons, keken daartusschen uit in een verleidelijken overvloed van aanlokkelijke weelde. - -

Mevrouw Eduma de Witt had gezorgd, met trouwe huismoederlijkheid, dat het bediendenpersoneel ook hun deel ontving, samen aan een grootere afzonderlijk-gedekte feesttafel, waaromheen ze wat houterig-verlegen bijeenstonden geschaard, zonder te durven aanraken nog, wetend dat eerst het godsdienstige deel van 't feest nog moest afloopen. -

'Laat ons bidden' - zalfde dominee Strintman, afwachtend, in geijkte preek-houding al, totdat ze zich allen gewend hadden aan den plotselingen overgang, van uit het licht van den salon overgaan naar de alleen met de kerstboomkaarsen stralende huiskamer. -

Hij bad lang -, om God te danken voor de gave van Zijn eenigen Zoon, - voor Diens wonderbare komst op aarde; - een heel uitgebreid, heel-mooi kanselgebed, waarbij Emma en Geerte en Mary en Gerty en de bedienden inwendig smachtten naar het einde, naar de pret die zou beginnen dan eerst. -

Nout Reesema overlegde erbij, hoe goed het was dat hij moest staan. Als hij er bij had gezeten al dien tijd, dan was hij nog in slaap gevallen; hij had van middag stevig gedineerd, ongeacht het souper straks. -

Mevrouw Holt daarentegen vond dat lange staan juist een héél ding. Taktloos bepaald van dominée Strintman, niet te bedenken dat hij met menschen van leeftijd

te doen had. - Al zag ze er nog zoo jong uit, ze vòelde toch dat ze een dagje ouder werd. - -

Dominée Strintman-zelf dacht aan niets anders dan aan zijn vast voornemen het zoo mooi mogelijk te doen. Het gebeurt je toch niet elken dag, dat je bij den Premier op zoo'n intiem huiselijk feest godsdienstig voorganger bent. Dat moet je weten te apprecieeren. -

Toen hij eindelijk Amen zei moesten ze het Kerst-evangelie nog aanhooren óók. -

'Alsof je dat nu eigenlijk niet allemaal toch al lang kende' - verzuchtte de naar haar cadeautjes smachtende Emma, in de geheimenis van haar achttienjarig hartje, en vond zichzelve heel zondig tegelijk om zulke gedachten. Want ze was eerlijk-vroom in deze hare aannemings-stemming van komend voorjaar. -

Mary zat achter de piano, en begeleidde toen ze in koor zongen tot slot:.... - 'Eere zij God in den Hooge' - - - -

Mevrouw Eduma de Witt had allang geen droge oogen meer. -

- Háár geluk zou volmaakt zijn geweest, indien ze niet tegelijk aldoor had moeten denken aan haren afwezigen, haren jongen in het christelijk-zenuwlijders-gesticht, dien ze zoo graag had willen laten overkomen voor dezen avond. -

Maar haar man, zich altijd in stilte schamend om dien achterlijke van geest, had 't niet goedgekeurd. 'Beter hem niet op te winden door zoo'n plotselinge onderbreking van zijn behandeling.' -

Zoo was alle aardsche blijdschap onvolmaakt; ook deze. - Straks in den hemel zou het nog een heel ander Kerstfeest zijn; dan zou haar hier-op-aarde-zoo-wreed-misdeelde ook meejubelen, zou God hem een nieuwen geest schenken, zou zij-zelve weten wáárom haar dit kruis - dat haar soms zoo moeilijk te dragen viel - was opgelegd. - - - -

Nu eindelijk was 't oogenblik van cadeautjes-bekijken aangebroken. - - Emma had allang ontdekt, onder 't gluren van haar oogleden uit, hoe dat snoesje van een gouden-arm-

band-horloge, dat ze bij Van Kempen had gezien, er heusch lag. - -

'Dat 's van U, engel, schat, lievert,' - werd de Excellentie, bij wien zij de vroegere favorite-plaats van Geerte innam, met onstuimige kussen gedankt. -

En hij straalde van de weerompret. - 'Ja, hij had dat van zus Mary gehoord, dat ze dáárop haar zinnen had gezet.' - -

- - Mary werd ervoor gedankt óók nog. Die was net 'n goeie om zoo wat aan in te stoken. Mama zou 't natuurlijk weer veel te ijdel hebben gevonden. - -

Maar mama's cadeaux waren toch óók wèl-lief-bedacht. Dat nieuwe afternoon-tea-servies uit de K: Bazar van de Boer, en al die mooi-ingebonden-boeken voor haar boekenkastje, van Younge en van Wetherell, en 't Gedenkboek van Beets. - -

In haar druk alles bewonderen zag ze niet eens de groote bloem-omrankte tekst-kaart, die mama er neven had gelegd:

'Wat baat het U zoo Gij de geheele wereld overwint, en lijdt schade aan Uwe ziel.' - -

Zwijgend schoof de moeder haar die onder de lachend-blije kinder-oogen. Haar jongste meisje ging nu immers óók die wereld in; - die wereld van zonde, waarvoor mevrouw Eduma de Witt te meer bang was, naarmate zij gedoemd werd er te inniger in mee te leven. - -

Geerte stond een beetje teleurgesteld neven háár deel. -

Wat ze van Govert-Jaap kreeg, wist ze al, had ze zelve hem vooruit gevraagd, omdat ze dat het gemakkelijkst vond; die juweelen broche, die ze van zijn tante had geërfd, had ze bij van Kempen opnieuw laten zetten naar een meer modern dessein, en ze had meteen nog een dot van een klein juweelen vlindertje óók besteld toen. -

Die étui's had ze zelve al van middag er neergelegd. -

En Gerty en Mary en tante Holt stonden er bewonderend-benijdend bij:

'Magnifique! - Je zoudt er dat ouderwetsche ding niet meer uit herkennen. - - Dat vlindertje zal lief staan in zwarte kant.' - -

Van die instemming met haar smaak genoot ze wel; maar wat 'n ouderwetsch idee nu van mama, om haar zooveel dingen voor klein-Ellen te geven. Alsof ze dat allemaal niet evengoed kon koopen ook. - - *Zij* was toch klein-Ellen niet. Zij had liever iets gehad voor haar-zelve, zoo'n ouderwetsch zilver-borstplaat-trommeltje b.v., waarop ze nog zóó had gezinspeeld, toen ze bij tante Holt, die zoo'n beeldje had op haar theeblad, laatst samen 's avonds waren geweest. Bij elken antiquaar kon je wel zoo iets krijgen. - -

Er was nog méér dat haar ontevredenkriegel maakte. - -

'Die Gerty, met zoo'n toilet hier te komen. - Wat of haar wel bezielde tegenwoordig. En dat zei dan nog dat ze geldzorgen had. - Enfin, dáárvan hoorde je dan ook niet meer.' -

Jaloersch keek ze naar Gerty's licht-geelzijden-japon, met véél èchte kant, 'n beetje gedécolleteerd. - En al die kostbare ringen aan haar vingers. - Wie komt er nu zóó op 'n familie-feest. - Bespottelijk. Eigenlijkvulgair. - -

Ze trok Mary, - donker-gedistingueerd-Engelsch zag die er altijd uit - aan de mouw.

'Vond die óók niet, dat Gerty wezenlijk door 't malle heen was opgeprikt?' - - -

'Ja' - Mary vond het ook, zei met 'n minachtend schouderophalen, dat *zij* wel eens zou willen weten, wáár die Reesema's eigenlijk zóó royaal van leefden; - en dat er méérderen waren dan zij, die zich dat tegenwoordig afvroegen. - -

(Wordt vervolgd.)

Gedachtenwisselingen.

I. Aan den Heer H. v. Holk.

(naar aanleiding van zijn ‘gedachtenwisselingen’, met den Heer F. DOMELA NIEUWENHUIS.)

Mijnheer.

Uw stukken in de Holl. Lelie, gericht tegen den Heer Domela Nieuwenhuis, hebben mij pijnlijk getroffen.

Gij hebt een plagerige, onpleizierige manier van schrijven, terwijl Ge voor onpartijdig door schijnt te willen gaan.

U houdt zich slechts op bij neven-kwesties en bemoeit U niet met de hoofdzaak: de onrechtvaardige terdoodveroordeeling en de onschuld van Ferrer, waarschijnlijk omdat Gij juist daartegen weinig weet in-te-brengen.

En hoe kunt U den treurigen moed hebben van Uw ‘*beperkte* christelijke liefde’ te gewagen? *Is* beperkte christelijke liefde nog wel *christelijke* liefde?

Was Christus' liefde beperkt?

Gij vraagt of 'n anarchist wel 'n *mensch* is? Zijt Ge zèlf 'n mensch?

En waarom maakt ge laffe toespelingen op de laatste levensdagen van Domela Nieuwenhuis? Een eerlijk waarheidzoeker?

Waarom? Och, Ge zijt boos. Ge hebt ongelijk en voelt U in Uw eigen woorden-net gevangen.

Is *dit* uw manier van ‘gedachtenwisselen’?

Noem een kat, een kat; dan spaart Ge Uw tijd en woorden en plaatsruimte v/d Holl. Lelie.

Ik geloof wel dat alle lezeressen en lezers het met mij eens zullen zijn dat ze recht hebben op eerlijkheid in de Gedachtenwisselingen. Recht op eerlijk-erkennen van ongelijk, óók tegenover anarchisten, (al zijn dat zulke *bizonder slechte menschen*) en geen vernuftig woorden-spel.

Gij zegt;

‘dat een mensch nooit te oud is om te leeren, *bevestigt* ge inderdaad, *door Uwe erkenning* dat van Ferrer, *en van elken voorganger die zich vergeet*, (dus ook van U-zelf) kan gezegd worden dat “het” een stommerik’ is. Door deze erkenning met Uw handteekening voluit te bekrachtigen bevestigt ge inderdaad, dat tenminste *Gij* - nog niet te oud zijt om te leeren, **want die werkelijk volleerd is, publiceert niet dergelijke verklaring van zichzelf.**

Dus door iets te verklaren als wáár, wat waar *is*, zou men een ‘stommerik’ zijn
(Het woord is niet van mij).
Nu wordt Uw houding mij eerst recht duidelijk.
Gij wilt voor 'n volleerd mensch doorgaan.
Dus, meneer van H., géén ongelijk erkennen hoor, anders zijt ge 'n ‘stommerik.’
Met de meeste hoogachting
JOH. G. SCHIPPÉRUS.

II. Aan den Heer C.A. van Greuningen.

Indien er nog een bewijs nóódig was, dat de Katholieke Kerk - die zeer zeker het lezen der H. Schriften aanmoedigt voor *bevoegden* - niet anders dan wijs handelt, waar Zij de lezing daarvan ontzegt aan *ònbevoegden*, dan zou dit volkomen geleverd zijn door het laatste schrijven van den heer van Greuningen naar aanleiding van een tweetal hem opgevallen *Schijnbare* tegenstrijdigheden tusschen Evangelie en Kerkleer. Ik heb vroeger reeds te kennen gegeven, dat ik een tijdschrift van algemeene strekking als dit, niet de geschikte plaats acht om kwesties als de onderhavige te behandelen in een dispuut, dat uitteraard niet anders kan zijn dan onvolledig en dus oppervlakkig. Ik zal mij verder dan ook van controverse in dezen onthouden.

Alleen wil ik den heer v. Greuningen nog den raad geven, om, indien hij van goeden wil is en genoemde schijnbare tegenspraak hem werkelijk een ernstige verontrusting is, zich eenvoudig te wenden tot den eersten den besten katholieken exegeet, die, ik ben er zeker van, hem zeer stellig volgaarne uit den droom zal helpen en den gerezen twijfel zal doen vervliegen als nevel voor de zon.

Wat het slot van 's heeren van Greuningen's schrijven aangaat, indien ik, pijnlijk getroffen door een lichtvaardig aanvallen van 't geen mij heilig is, mij wellicht eenigszins bits heb afgewend, dan wil ik hiervoor gaarne mijne verontschuldigingen aanbieden.

H. VAN ROGGEN - BLOMHERT.

III. Spiritualisme?

Onlangs hebben verschillende Hollandsche dagbladen melding gemaakt van een *Prijsvraag*, uitgeschreven te Utrecht, voor de beste fotografische opname van een, zich op een spiritisten-séance vertoonenden geest.

Sedert is van den *uitslag* niets gehoord. Echter ‘die gelooven, haasten niet’ en wil ik op den uitslag van die prijsvraag niet vooruitloopen. Echter heeft ze mij aanleiding gegeven in deze ideé eens flink het mes te zetten.

Na langdurig, nauwkeurig onderzoek, van openbaringen en verschijnselen, zooals die beschreven worden o.a. in de werken van Mevrouw Elise van Calkar, en bedoeld worden als op fotografische-platen zich te kunnen ontwikkelen, ben *ik* gekomen tot het volgende resumé:

Evenals het *licht* uitstraling geeft waarlangs de aard en de duur van den uitstraler (bol) is te benaderen, geeft ook de menschenziel uitstraling. De uitstralende gloed van ziel, gestalte, gelaat en taal, kan op den duur eene omgeving zoodanig drenken, zich daarin (bijv. in een huis) zoodanig vastzetten, evenals de warmte van de zon, dat latere bewoners wier ziel harmonisch is, de huizen, door gelukkigen bewoond geweest vroolijker zullen betreden dan die van ongelukig- en eenzaam behuisd geweest zijnden. De nieuw daar inkomenden kunnen zóódanig geestelijk worden aangetast, dat zij zich langs die uitstraling het beeld fixeeren van den laatsten bewoner of daar gestorvene of zelfmoordenaar. Hoe heviger emotie daar is afgespeeld, hoe intenser de vastzetting daar; dus hoe gloedvoller de uitstraling, hoe vatbaarder de *geestelijke* waarneming.

Maar nimmer neemt die verschijning een *stoffelijken* vorm aan; dus ook nimmer is het beeld langs fotografischen weg waar te nemen, evenmin als de beelden, die wij vóóraf helderzien.

Iets anders is dat, gelijk het ééne beeld van gips is en het andere van marmer, en gelijk niet één boomsoort innerlijk gelijk is, ook de menschen verschillend van maaksel en zielsaard zijn, welke zich afspiegelt in 't oog. Ziel en oog geven uitstraling naar gelang van gloedkracht. Zoo nu in het oog is waar te nemen dé karakter eigenschappen, zoo is aan de gloeduitstraling, haar teint (kleur) langs het schijnsel *den tijd van uitgaan* van het levenslicht te benaderen; evenzoo als het verduisteren van de wegstervende kaarsvlam.

Goed te verstaan: dat het dus *niet* mogelijk is te bepalen hoe *lang* iemands levensduur zal zijn, maar alleen de licht *tempering*, dus eene bepaling van het *uitgaan* van het levenslicht, wanneer dat dus binnenkort, bijvoorbeeld binnen *enkele* jaren zal plaats hebben, binnen het ongeveer eerste vijfjarige tijdperk. Wiens levenslicht *binnen* dat tijdperk uitdooft, draagt onmiskenbare teekenen van kleur-verflauwing. Op *langeren* duur-tijd is er geen waarneming. Doch dit ligt voor de hand, daar er dan (dus) nog geen verflauwing is.

En zouden heeren fotografen verstandiger doen, zich in *deze* (*positieve*) richting te bewegen, dan een *negatief* na te jagen van iets wat niet stoffelijk bestaat.

3 Febr. '10.

H. VAN HOLK.

Toerekenbaar?
door Mevr. Ovink - Soer.
(Vervolg van No. 37).

Ze hadden heusch niet geweten, dat den kamerheer dit onschuldig genoegen verboden was. Wilde Frau Baronin niet eens voor deze enkele maal de hand over 't hart strijken? Er kwam nu juist zulk een beeldig tableau, dat *moest* de baron zien....

Met een glimlach bleef Frau Baronin beleefd doch beslist afweren. ‘Veel dank, U is te vriendelijk, maar waarlijk mijn man kan niet meegaan. Ik durf het tegenover den dokter niet te verantwoorden.’ Even verzette de kamerheer zich. ‘Ja, ziet U, dames, mijn vrouw meent mij dit genoegen te moeten onthouden... anders...’

Mevrouw von Hohenheim nam de bevende hand van haar man tusschen de hare, en als ware de zaak nu afgedaan, wendde zij zich, geheel tot hem. ‘Zit je zoo goed, beste, heb je geen hinder van die openstaande deur? Zal ik deze lekkere perzik voor je schillen? We moeten wat voortmaken, 't is al laat.’

Met een koele buiging beantwoordde zij den minzamen groet der Engelschen en knikte Fräulein toe. ‘Ja, ja, ga maar mee als U lust heeft, ik breng den kamerheer wel naar boven.’

En gedwee was de baron meegegaan, zich een kleine jongen voelend, die op zijn plaats is gezet.

Dat gevoel was hem tot nu toe bijgebleven, maar 't was toch niet prettig voortdurend bedild te worden. Gretel liet hem steeds doen wat hij verkoos, en wat een aardig jolig ding was ze toch; zoo vroolijk als een vogel. Waarover had ze 't nu weêr zoo druk? en glimlachend keerde de oude heer zich tot zijn druk babbelend gezelschapjuffertje.

‘Wat wou je, kind? Zondag op 't bal een walsje met me doen? Loop heen, malle meid, ik dans immers niet meer. Doe jij 't maar dubbel voor ons beiden,’ raadde hij goedig, 't ongepast familiare, dat in Eräulein's voorstel lag, niet eens opmerkend.

‘'k Ben bang, dat Frau Baronin mij geen permissie zal geven,’ pruilde Gretel. ‘Er moet entreé worden betaald, weet U.

Er zullen een massa menschen komen want 't wordt overal bekend gemaakt. De directeur vertelde mij, dat de booten nog heel laat, extra zullen varen om iedereen weêr thuis te brengen.’

Opgewonden klapte zij haar handpalmen tegen elkaar, haar oogen straalden, en met een hoog, schel stemmetje riep ze: ‘O ik *moet* dansen, ik hoop toch zoo, dat Frau Baronin mij laat gaan, want ik zal nooit kunnen stil zitten, als 'k die zalige walsmuziek hoor.’

‘Je moet mijn vrouw straks maar dadelijk vragen of je moogt,’ meende de kamerheer.

‘'k Durf niet,’... zuchtte Gretel. ‘Wil de kamerheer 't voor mij vragen? Och toe! Herr Kammerherr. Dan zal ik straks uw scheiding nog eens op nieuw maken,’ en Gretel schaterde het uit.

‘Hoeft niet, kind, hoeft niet.’

‘Ja wel, ja wel,’ hield ze aan. ‘En ik weet twee aardige mopjes, die moet Herr Kammerherr hooren. Ze boog zích naar haar meester toe, en vertelde fluisterend en gichelend een paar grappen, die vrijwel op 't kantje àf waren.

De eigenlijke porteé verklaarde ze niet te begrijpen, die moest de baron haar duidelijk maken. En ze deed vragen, die haar toehoorder onmogelijk beantwoorden kon.

De oude heer zat vóór zich heen te schudden van den lach. ‘Och, Och! hij moest Emilie toch eens vertellen wat een onschuldig schepseltje die Gretel nog was.’

't Onschuldig schepseltje hield intusschen met een juist binnen gekomen jongmensch: ‘Augensprache.’ Hij zat zich aan een glas bier te verkwikken, en dronk haar toe. Zij lachte verstolen, en bleef hem aankijken met de mooie schitteroogen. Maar haar gedachten waren er niet bij. Ze flirtte maar zoo'n beetje uit gewoonte, omdat ze 't nu eenmaal niet laten kon. Fräulein had een kostelijk geheim waaraan zij voortdurend denken moest.

Een knappe student, rijk, Freiherr bovendien, dat was een partij, waarmee zij voor den dag kon komen.

En dat ze hem veroverde, had ze alleen zich zelve te danken, aan haar eigen weloverlegde, slimme tactiek.

Ze kende Max von Eichendorff nu bijna drie weken en had hem bijna dagelijks ontmoet. (Want, al deed ze 't altijd voorkomen alsof ze zoo half en half de slavin was van de familie von Hohenheim, ze wist toch menig uurtje vrij te maken.)

In het begin was ze alles behalve toeschietelijk geweest, deed of ze zijn verliefde blikken niet opmerkte, lachte hem uit als hij om een enkelen kus smeekte.

En toen ze hem eindelijk af en toe een vurig kusje gunde, moest dat een hooge gunst een uitzondering blijven. Geen ongepaste vrijheden, daar was ze niet van gediend. Ze tikte hem venijnig op de vingers als hij haar tegen haar zin trachtte te liefkoozen. ‘Handen thuis, mijnheer de student. Als je zooveel van arme Gretel houdt als je zegt, moet je maar eerlijk aanzoek doen om haar hand, en je aanzienlijke familie verklaren, dat je haar en geen ander tot vrouw wilt.’ Met 't air van een prinses wist ze haar aanbidder op een gepasten afstand te houden, hem intusschen half dol makend door haar afwisselend spel van koel terugwijken en behaagziek toenaderen. Dikwijls sarde ze hem opzettelijk. Ze had er plezier in, als hij zich opwond tot een blinde woede, haar woest heen en weer schudde, en de polsen rood kneep. Dan gilde ze 't uit van angstig genot, om zich 't volgend oogenblik los te rukken, en hem met een uittartenden schaterlach te ontvluchten. Ook gebeurde 't wel, dat ze van Eichendorff dagen achtereen ontweek, koel en onverschillig langs hem heenkeek, onder zijn oogen coquetteerde, tot hij als een geranselde hond aan haar voeten kroop, net zoo lang bad en smeekte, tot ze hem weer in genade aannam. Op die wijze had Gretel den jongen man geheel in haar macht gekregen en zoetjes aan gebracht, waar ze hem hebben wilde. Eindelijk had hij dan ook 't beslissend woord gesproken, haar gevraagd zijn vrouw te worden en plechtig, onder vurige eeden beloofd, zoo spoedig mogelijk af te studeeren.

Dan zouden zij troûwen al verzette de heele familie zich er tegen. Dank zijn moeders erfdeel was hij finantieël onafhankelijk.

Al had Max haar de stipste geheimhouding laten beloven, Gretel nam het hiermee zoo nauw niet.

Ze kon 't niet nalaten triomfantelijk tegen Frau Baronin op de mogelijkheid te zinspelen, dat ze al spoedig haar eigen meesteres zou zijn, dat een aanzienlijk, rijk jongmensch aanzoek had gedaan om haar hand.

‘'k Heb wel gezien, dat U erg druk bent met dat pedante studentje,’ viel Mevrouw von Hohenheim kalm in, ‘en ik heb U al eens willen waarschuwen. Pas maar op met dat jonge mensch; ik geloof nooit, dat hij is waarvoor hij zich uitgeeft, en zijn studentschap alleen in 't insigne op zijn blauwe pet zit.’

Gretel haalde de schouders op. ‘Wat wist Frau Baronin er van? Had *zij* zijn kaartje gezien met: Max Freiherr von Eichendorff? 't Klonk nog al niet voornaam!

Dat hij veel geld had, was voor Gretel een uitgemaakte zaak. Slechts een rijk man kon zich de luxe permiteeren zulk een groote parel in de dasspeld, zulke zware ringen met kostbare edelgesteenten te dragen, als Max von Eichendorff deed “Natuurlijk” Frau Baronin gunt mij geen rijken Freiherr,’ dacht 't meisje, ‘uit puren nijd tracht ze te stoken. Maar 'k laat mij mijn geluk niet afhandig maken.’

Hé, 't liep haar toch wel mee in de wereld. Ze was best tevreden met haar leven. Nu wéér dat zalige bal in 't vooruitzicht! Max walste goddelijk, dat wist ze al.

Gretel kon den zondag bijna niet afwachten.

Eindelijk was de vurig gewenschte balavond dáár. Den geheelen dag had er, vooral onder de bakvisschen groote opgewondenheid geheerscht. De mooiste japonnetjes waren voor den dag gehaald, en zoo noodig opgeschrikt met een kantje hier, een strikje dáár.

De vijf Engelsche meisjes liepen met de handen vol bloemen, sjirpten als jonge musschen, huppelden, waar ze stonden. De danslust zat haar reeds in de beenen.

Doch ook de andere dames verheugden zich op de danspartij. Er zouden zooveel heeren komen, dat men niet bang behoefde te zijn als muurbloem te fungeeren,

't Kwam er wat op aan, dat men volstrekt niet wist wien men tot cavalier kon krijgen.

In de balzaal is iedere man een ‘heer’ en een kelner walst dikwijls beter dan een baron.

Wie hier zoo over denken mocht, Mevrouw von Hohenheim natuurlijk niet. Met Mevrouw van Rheden en nog eenige families had ze dadelijk besloten geen voet in de danszaal te zetten.

‘Maar Gretel mag toch zeker wel een uurtje gaan, niet waar, lieve?’ vroeg de baron schuchter.

‘Daar moet 'k nog eens over denken,’ antwoordde zijn vrouw. ‘Om je de waarheid te zeggen heb 'k 't veel liever niet, dat ze met al die half-heeren ronddraait, en er dubbel op los coquetteert, nu ik geen oog op haar kon houden.’

‘Kom, kom, ze heeft er zich zoo op verheugd’

‘Ja, dat hoef je mij niet te vertellen, ze denkt nooit anders dan aan haar eigen plezier, maar daarvoor krijgt ze van ons geen salaris als gezelschaps juffrouw.’

(*Wordt vervolgd.*)

Correspondentie van de redactie met de abonnés

De redactrice van de Holl: Lelie brengt ter kennis van de lezers van dit Blad, dat zij géén manuscripten, of brieven, haar naar aanleiding der redactie-aangelegenheden toegezonden door niet-abonnés, kan beantwoorden langs **particulieren** weg. De correspondentie in dit Blad dient zoowel tot de beantwoording van brieven, als tot de mededeelingen betreffende aangenomen en geweigerde bijdragen, en zij, die zelve geen abonné of abonnée zijn, kunnen dus niet verwachten langs een anderen dan den correspondentie-weg te worden beantwoord. Wanneer zij door leesgezelschapkring, of samen-lezen, of op welke wijze dan ook, gelegenheid kunnen vinden de correspondentie-rubriek te volgen, dan is de redactrice bereid hen dáárin te beantwoorden.

Op dezen regel wordt voortaan *géén uitzondering* meer gemaakt, en afzonderlijke nommers correspondentie-antwoorden aan niet-abonné's behelzend, worden **niet** meer toegezonden.

REDACTRICE.

P.S. Het spreekt van zelf, dat deze regel alleen geldt voor eerstbeginnenden, èn voor briefschrijvers die in de corr: rubriek thuishooren.

Abonnee (pension in het buitenland). - Ik antwoord U omgaand, maar uw vragen zijn te vaag om ze te kunnen beantwoorden. Ten eerste namelijk: wat verstáát gij onder een ‘zéér bescheiden beurs?’ Ten tweede: wat verstáát gij onder ‘iets zuidelijker dan Lucerne’. Ik-zelve ken in Lucerne alleen groote maar dure hôtels, bv. hotel National, hotel du Lac (goedkooper); maar ik kan U wel voorspellen dat het niet gemakkelijk zal zijn in het dure Lucerne een wezenlijk ‘goed’ pension te vinden voor een zeer ‘billijken’ prijs. (In Engelsche tijdschriften wordt veelal aanbevolen pension Feldberg, omstreeks 8-10 francs), als een der goedkoopere en toch goede gelegenheden tot pension in Lucerne. Indien Uw bekende een familie zoekt waar zij in huis wordt opgenomen als huisgenoote zal dit misschien nog goedkooper komen dan een pension-leven. Daarvoor is adverteeren het beste, maar zéér aan te raden is dan, dat zij vooraf nauwkeurig informeert waar en bij wien zij terecht komt. - Zoolang gij mij in het duister laat wal gij verstaat onder iets ‘zuidelijker’ dan Lucerne kan ik op Uw tweede vraag in het geheel niet antwoorden. Goedkooper dan 5 francs zal Uw bekende wel nergens ‘goed’ terecht komen, maar dat in géén geval in luxe-plaatsen als Lucerne. Dan moet zij onbekende landelijke plaatsjes kiezen - (die evengoed mooi en aantrekkelijk zijn in Zwitserland als de seizoen-plaatsen, maar natuurlijk de comfort daarvan missen.)

Lelie A. - (Was dit niet Uw láátst-gekozen pseudoniem; gij geeft er nu géén op). Ik dank U voor Uw opheldérend briefje; ik durf er niet nader op ingaan, omdat ik U

daardoor zou verraden. Gij ziet dat de gedachtenwisseling over spiritisme de aandacht trok. Daarom is het goed dat dit onderwerp is aangeroerd. Hartelijke groeten.

K. d. R. - (Het zilveren boekhouderschap). Ik veronderstel dat gij geen abonnee zijt; om die reden kan ik er niet in treden Uw schetsje zelfs ook maar te lezen, want wegens de vele copie is er vooreerst absoluut geen plaats voor zoo iets.

Minerva. - Wanneer gij er geen bezwaar tegen hebt, dat Uw vertaling een jaar of langer minstens blijft wachten op plaatsing, dan wil ik haar aannemen om den inhoud. U uitzicht geven op plaatsing binnen een bepaalden tijd kan ik in geen geval. Antwoordt mij dus nog.

Abonnee sinds haar 14de jaar. - Natuurlijk herinner ik mij onze vroegere correspondentie héél goed; ik ben blij dat gij U zoo interesseert voor het spiritualisme, en ik twijfel er niet aan dat mevr. van Rees - van Nauta Lemke U zal beantwoorden en inlichten*). Er is niet de minste verplichting, waar het zulke zakelijke, volstrekt niet vijandelijk-bedoelde gedachtenwisselingen geldt, *daaronder* den eigen naam te plaatsen; dat verlang ik alleen wanneer de schrijver of schrijfster elkander aanvallen of bepaalde feiten beweren etc., waarvoor zij dan ook door het noemen van hun naam de eigen verantwoording moeten dragen. - - Het gaat mij wat de theosophie betreft als U, ik vind die leer 'koud en dor en onbevredigend'. Veel grooter troost vind ik-voor-mij in de leer van het spiritisme Ik wil daarover nu niet veel uitwijden, omdat ik een anderen correspondent beloofde dien aangaande, wat mijn eigen inzichten en ervaringen betreft, een hoofdartikel Amor de Lelie te zullen maken. Maar zeker is het, zooals gij schrijft, dat heel velen onder de spiritualisten het hóógst ernstig meenen, en dat niets weerzinwekkender is daarom, dan het flauwe spot-gedoe van sommige couranten over 'spoken'-geloof en al die flauwe praatjes meer. - De duur betaalde mediums, die Europa rondreizen, en gewoonlijk te eeniger tijd 'ontmaskerd' worden, acht ik daarom een betreurenswaardige fout van de hen voor zulke séances engageerende, te goeder-trouw spiritisten, waarmee zij m.i. hun eigen zaak in discrediet brengen.

- - - Ja, met mijn gezondheid gaat het nog al goed; ik moet de kuur in Nauheim herhalen, maar ik vrees dat er wel niet van zal komen toch. - Inderdaad, het helpt véél, wanneer men zich getrouw houdt aan de gegeven voorschriften, maar dat is wèl een heel ding soms in het gewone dagelijksche leven. Juist van die benauwdheden heb ik na de kuur in Nauheim veel minder last. -

A.N. - Ik denk in Uw geest te handelen door Uw lieven uitvoerigen brief niet uitvoerig te beantwoorden, daar hij van zoo vertrouwelijken aard is. Ik heb diep, diep medelijden met Uw verlies, gelijk ik U reeds schreef, en de meegedeelde bijzonderheden maken het geval nog vreeselijker. Welk een waarschuwing om bij ziektegevallen toch steeds nauwkeurig te onderzoeken wáárover de patiënt klaagt!

- - Hetgeen gij mij over het door Uw zuster, bij gelegenheid van spiritistische seances, ondervondene schrijft, vind ik eigenlijk wèl der moeite waard voor openbaarmaking. Zoudt ge dat niet eens doen? Gij hebt gezien uit de vragen tot

*) Zie het Bericht. Zij antwoordde U *voorloopig* per gedachtenwisseling. Die komt de volgende week.

mevrouw van Rees gericht in het voorgaande nommer door een andere abonnée, hoezeer die zaak de belangstelling wekt, en ik vind haar te ernstig, om niet het voor en tegen beide te bekijken. Het gevaar voor de gezondheid heb ik veelal hooren aan voeren, maar dat lijkt mij zulk een individueel iets. Wat de een zenuwachtig maakt, zal de ander (juist op zulk een geloofs-gebied) kalmeeren. Bovendien, mag men uit vrees van zijne gezondheid te zullen benadeelen (ik spreek natuurlijk van normale menschen) zich afwenden van het zoeken naar de waarheid? - Is dat niet *te* aardsch gedacht, bij de toch immers niet te verhinderen vergankelijkheid van ons lichaam? - Hoe vriendelijk van U mij dat portret te zenden. Hartelijk dank. Schrijf mij toch eens of gij een goed thuis vindt voor Uw hond en katten. Wij hebben op dit oogenblik een vijfden hond in huis, een stumperdje dat wij redden uit de handen van de kwajongens, die het wilden verdrinken.

Dirk ten Haghe. - Hartelijk dank voor dat snoezige portret. Wat zijt gij *rijk!* Is Uw brief zoekgeraakt, of hebt gij niet geschreven? Ik ontving alléén het portret.

J.E. - Uw beleedigend stukje aan het adres van mevrouw Frowein - Gratama hebt gij niet enderteekend met Uw naam voluit. Vindt gij niet dat gij daarmede U-zelve verachtelijk maakt? *Zij* zegt hare eerlijke opinie met haren naam; gij zegt hatelijkheden aan haar adres zonder den Uwen te noemen. Voor dit soort van 'critiek' uitoefenen leenen zich in ons vaderland meer dan genoeg groote bladen en tijdschriften. De Lelie staat daarvoor te hoog. Als gij over die questie iets te zeggen hebt op zoo persoonlijke wijze, dan verlang ik dat gij voor en boven alles Uw *naam* noemt. Dit geschrijf verdween in de papiermand.

Daboda. - Ik had gelukkig Uw stukjes nog niet vernietigd, en heb ze nu dadelijk gelezen. Dagboekbladen is geheel ongeschikt; het zijn namelijk inderdaad niet méér dan eigen opgeschreven gedachten, die voor het publiek geen waarde hebben door nieuwe gezichtspunten of openbaringen. - En ook Het Leven - ofschoon het niet kwaad is gedacht - kan ik niet opnemen, omdat die sprookjes-voorstellingen niet veel belangstelling plegen te wekken. Gij moet bedenken dat de tegenwoordige Lelie een zoo geheel andere lezerskring heeft dan de vroegere; als ik er U intusschen groot genoegen mee kan doen, dan wil ik *Het Leven* op den langen duur wel plaatsen maar gij zult veel geduld moeten hebben. Schrijf mij dat dan nog eens, en vergeet voortaan niet dadelijk Uw naam te zetten onder Uw werk, want het is een gelukkig toeval, dat het, aldus, anonym-toegezonden, niet terstond werd vernietigd. -

Asmodee. - Er bestaat geen reden een gedachtenwisseling, ook al is die wat scherp, te weigeren, wanneer de schrijver, den moed toont zijner overtuiging, door er zijn eigen naam onder te zetten. -

- Van U heb ik nog onder mijn niet nageziene copie een proza-stukje, dat ik wel wil aannemen, doch onder uitdrukkelijk voorbehoud, dat het met de plaatsing lang kan duren wegens de vele copie. Gij schreeft mij kort na elkander twee brieven. - Gij begint den eenen met een ontboezeming die ik niet goed begrijp. Over 'hooggeacht' herinnert gij U dat nog?

- Wien ik met Uw vriend bedoelde hebt gij dus begrepen uit de Lelie. - Gij vraagt welke der twee gedichtjes, die gij mij aanboodt, ik het best vind geslaagd. Ik meen dat het was *Op een graf*, maar weet dat niet meer uit het hoofd.

Zouden heusch 'laffe onbeduidende flauwe menschen' alleen in Uw vak voorkomen? Zijn zij niet overal in alle rangen en standen der maatschappij de meerderheid? - Ik kan best begrijpen, dat gij 'wild' wordt, als gij aan het genot van vreemde landen zien denkt.

Dat heb ik van kind-af ook net zoo gehad als gij, toen ik als klein-meisje, op een eigengebouwde villa mijner ouders, geen andere toekomst mij durfde denken dan dáár groot en oud worden. En nu nog, al heb ik aardig wat gezien van de wereld, kan ik nooit denken aan streken heel-ver, die ik wèl nooit zal bereiken, of een machtig verlangen grijpt mij aan. Daarom vind ik de rijke hollanders, die maar steeds jaar in jaar uit in een zelfde omgeving in ons kleine landje blijven vegeteeren, tevreden met mooie meubels of een mooi huis, zoo in-laag-bij-den-grond.

Natuurlijk hebt gij gelijk, dat gij U voor den loopbaan, dien gij wilt kiezen, zooveel mogelijk ontwikkelt; er zijn er zoovelen bij, die, met minder ontwikkeling dan gij, er in kwamen, dat gij m.i. stellig wel op dat speciale gebied zult slagen. De kunst is maar om den voet in den stijgbeugel te zetten. Hebt gij geen vriend of kennis die U kan aanbevelen?

Schrijf mij s.v.p. niet stenografisch, maar gewoon.

Ik ben het volkomen met U eens dat men dieren met zachtheid moet behandelen; wat de menschen betreft lijkt mij die stelling al te algemeen. Er zijn een heele boel menschen die wel degelijk noodig hebben, dat men hen eens flink aanpakt.

- - Om aan Uw wensch te voldoen zocht ik naar het door mij over Coenen's: Een Zwakke indertijd geschreven artikel, doch ik vind het niet meer. Wel heb ik nog een gevonden over een ander boek van hem: Burgermenschen, dat ik, om U genoegen te doen, wel wil opnemen in dit blad. Gij zult het er echter wel niet mee eens zijn, denk ik.

- Al wordt men ook door godsdienst-waanzin (in heel enkele gevallen toch ook slechts) wel eens ongeschikt voor het leven, wat heeft dat te maken met den drankduivel van den jenever? Van *wezenlijk*-godsdienstige menschen, van alle gelooven en richtingen, gaat een heel opvoedende kracht uit, een zegen dikwijls van zelfopoffering en zelfverloochening; - maar wáár kunt gij mij één voorbeeld opnoemen van de *goede* uitwerking van jenever? - - Het is eigenlijk een te ongerijmde beschuldiging om U véél daarop te antwoorden.

- - Uw laatste brief is een begeleid-woordje bij Uw bijdrage; ik herhaal, dat ik in Uw stijl beslist iets goeds zie, zoodat het mij niets ver-

wondert dat Uw novelle is aangenomen in dat andere tijdschrift; - waarmede gefeliciteerd. - Maar, gelijk gij-zelf ook wel inziet, gij moet niet rekenen op heel-spoedige plaatsing.

H.v.H. - Ik begrijp uit Uw schrijven dat gij die gedachtenw. wenscht geplaatst; ik zend hem daarom nogmaals naar de drukkerij, met verzoek dat eerst bij U-zelf te informeeren.

- - Neen, ik nam U Uw kaarten niets 'kwalijk', vond ze integendeel heel aardig; alleen dat burgemeesters-portret hadt gij wel mogen houden; dat is mijn genre niet.

Dat behoeft gij *mij* niet te zeggen, hoe hard het is voor ouders hunne kinderen te straffen, want, als gij wist hoe moeilijk het *mij* valt mijn honden, als ze het *al* te bont maken, tot rede te brengen. Ik sla nóóit, maar een streng woord kost me al een soort zelfopoffering. Met dat al geloof ik, dat heel veel ouders het niets geen moeite kost, omdat zij veel te veel verstandsmenschen zijn en een heel harde natuur hebben juist waar het hunne eigen kinderen geldt. - - Om die bakergeschiedenis, met het present-exemplaar van de Camera Obscura, heb ik geschaterd. Waarom mocht dat niet in de Lelie? Dat andere verhaal van die dame was óók niet kwaad, maar is inderdaad niet tot publiceeren geschikt. Dan ging ze nog met U duelleeren. - Uit Uw begeleidschrijven leid ik af, dat Uwe instemming met mevrouw ten H. *niet* in de Lelie mocht; wat ik ook alweer jammer vind. Maar, als ik de bedoeling van den auteur niet zeker weet, dan vind ik het veiliger zoo iets *niet* op te nemen.

- Wat Uw welkomstgroet-brief op Scheveningen aangaat, daarvoor veel dank. Ik moet op de onder het hoofdartikel van H. van Holk *Overdrijving* door mij geplaatste noot nog nader terug komen.

Alles wat gij schrijft over die h.h. journalisten, is mij een bewijs, dat gij *mij* nog niet kent. Ik ben op dat punt niet gauw de dupe van dergelijke streekjes. Wees daarop dus gerust. - Om Uw slot-raad in dienzelfden brief heb ik hartelijk gelachen. Hoe komt gij op *dat* idee! - - Gij hebt goed geraden, wat betreft die stemming van mij een maand of zes geleden, waarover gij op Uw briefkaart schrijft. Het verwondert mij, dat gij die zoo *in* de Lelie hebt doorvoeld dadelijk.

Ingevolge Uw wensch heb ik die stukjes Echtscheiding en Zelfkennis vernietigd.

Tenslotte nog veel dank voor de mij gezonden kaart van het postkantoor, waaruit bleek, dat gij Uw St. Nicolaas-grapje als onbestelbaar hebt teruggekregen, maar waaruit *niet* blijkt wat het was, en *dat* interesseerde mij nu juist. - Veel dank voor alle brieven en kaarten.

Senda. - Om met Uw laatsten brief te beginnen, ik dank U voor Uw vriendelijken groet aan mijn huisgenooten en honden. - Inderdaad, het weer, dat wij uit Nice meebrachten, is voor Holland niet slecht, ofschoon het op het oogenblik, waarop ik dit schrijf, stortregent en sneeuwt. - Ik schreef U reeds per briefkaart, dat ik Uw eersten brief met de portretten wel degelijk nog in Nice heb ontvangen. En dat ik mij schuldbewust ben U niet eerder te hebben gedankt. Ik vind het portret in politiek bijzonder goed; - ik zou zeggen, dat het andere geen goed licht had toen het is genomen. - Ik ben héél blij, dat gij houdt van bloemen, ondanks Uw betrekking. Trouwens, ik vind niet, dat die betrekking past bij Uw geheele levensbeschouwing en wijze van schrijven - gelukkig. Ik houd niet van Uw betrekking, gelijk gij uit onze vroegere correspondentie nu reeds zult kunnen begrijpen.

Een tuintje heb *ik* hier niet, tot mijn grooten spijt, maar wij hebben toch gedaan wat wij konden, door onze achterkamer met bloeiende hyacinthen, en ons soort warandetje met klimroos en clematis te verrijken; want het gaat mij als U, bloemen maken voor mij de eenvoudigste en banaalste woning mooi en vriendelijk, en, wanneer ik bij rijke menschen kom, denk ik zoo dikwijls, hunne overvolle salons met kunstschatten aanziende: als *ik* zooveel geld had, wilde ik hier een weelde van mooie planten en bloemen om mij heen genieten inplaats van al die kostbare meubelen in 'stijl'. - - Gij zult mij toegeven dat het oorlogvoeren niets te maken heeft met het verdedigen van 'zijn eigen plekje grond', dat gij vastknoopt aan Uw beschrijving van Uw huiselijk geluk. - Indien men werkelijk elkander om *zulk* een reden beoorloogde, dan liet ik de zaak daar. Maar het is de diplomatie, de politiek, die om een of andere reden van geheel-geheimzinnigen aard een oorlog *schept.* Hebt gij weleens de memoires van *Busch* gelezen over den oorlog van '70, hoe hij daarin vertelt, dat het bekende telegram uit Ems, van den keizer, door von Moltke, von Roon en von Bismarck met de grootste spanning tegemoet gezien, in werkelijkheid er een is geweest dat *den vrede bevestigde*, zoodat von Moltke - volgens de eigen woorden van Bismarck aan Busch - als een oude man in elkaar zakte van teleurstelling. - Bismarck stond toen op, wijzigde het telegram zoo, dat het daardoor een geheel andere beteekenis kreeg, een waardoor de oorlog onvermijdelijk werd, liet die vervalsching in de avondbladen publiceeren, en zeide tot von Moltke:

Ziezoo nu hebt gij Uw oorlog. -

En als men dan bedenkt dat die man, von Moltke, toen reeds een *oud* man was, als men bedenkt, welke duizenden en duizenden om zulk een schandelijke vervalsching zijn gesneuveld, verminkt, ongelukkig gemaakt, zie, ik voor mij vind, dan *kan* men niet anders dan zijn een verachter van alle oorlog-voeren en alle gezwets met *zoogenaamde* vaderlandsliefde. -

- Daarom ben ik het dan ook met Uw schoone theorieën over de weldaden die wij de Indische veroverde koloniën bewijzen, door hen in te palmen, absoluut *oneens.* Dat is een drogreden - ook van Uw eigen standpunt bezien, dat het zoo heerlijk is 'zijn eigen plekje grond' te bezitten. Want wat hebben wij er te maken op dat grondgebied van anderen! Waarom anders palmen wij hen in dan om er zelf **voordeel** van te hebben; en wat brengen wij hen anders dan onze 'beschaving', die zij heusch niet begeeren, een die bestaat in jenever en in wreedheden. - Voor mij is het veroveren van koloniën een absoluut onverdedigbaar misbruiken van de macht van den sterkere over den zwakkere, en nog daarenboven onder schoonschijnende mooie phrasen.

Ik kan dat nu eenmaal niet met U ééns zijn, dat gij zoo eenzijdig de schuld geeft van alle geloofsvervolging (en van nog veel meer) aan de Roomsch-Katholieken, en over het hoofd *wilt* zien het magnifique zelfopofferende voorbeeld dat zij der wereld gaven. In het stuk over Ferrer heb ik dezelfde besliste overtuiging bij U opgemerkt; daartegen valt niet te redeneeren m.i. Indien iemand zóó beslist zoo denkt, blijft er niets anders over dan er het zwijgen toe te doen.

Inderdaad, sympathie is een questie van smaak. Mij gaat het juist omgekeerd als U, wat franschman en duitscher aangaat. Ik vind den eersten blufferig, vuil in zijn gewoonten, oppervlakkig, ingebeeld; den laatsten naar het uitwendige soms wat vulgair, wat te veel protz, maar naar het innerlijke een degelijk, warm-voelend, goed ontwikkeld mensch. Wat de taal betreft, Italiaansch vind ik veel zoetvloeiender nog dan fransch, dat mij altijd wat geaffecteerd aandoet, en duitsch, in liederen, klinkt mij héél liefelijk. Ook heeft de duitsche taal enkele woorden, als b.v. 'Heimat', die gij nergens anders zóó vindt. - Om U de waarheid te zeggen, geloof ik, in aanmerking genomen het slot van Uw brief, dat gij, zoowel wat Uw voorliefde voor de franschen betreft, als aangaande Uw tegenzin tegen al wat roomsch is, wordt geleid door een zeer persoonlijke herinnering (gij herinnert U toch wat gij mij hebt geschreven?) Zoo iets persoonlijks influenceert zoo dikwijls voor goed op onze geheele beschouwing, gelooft gij-zelf ook niet?

Gij-ziet dat ik terstond aan Uw verzoek, in zake de Ferrer-questie, onpartijdig voldeed. - - Wat Uw bezorgdheid aangaat omtrent de komeet, och in die dingen ben ik héél fatalistisch. Wat komen moet, komt toch, geloof ik, of ik nu hier zit of nog in Nice. En de omstandigheden dwongen mij van daar zoo spoedig reeds terug te komen. Veel excuses nogmaals voor mijn lang stilzwijgen.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Nagekomen Correspondentie.

H. van H. - Ik ontving juist, na afdruk van mijn corr: aan U, Uw langen brief, en zal dien den volgenden keer beantwoorden.

Gé. - Hartelijk dank voor briefkaart.

Han. - Gij moet nog één week wachten. Ik zond U het gevraagde intusschen.

Bericht.

Mevrouw van Rees - van Nauta - Lemke verzoekt mij aan A.E.M., en nog andere belangstellenden, te berichten, dat zij over eenigen tijd *per artikel*, niet per gedachtenwisseling de haar door A.E.M. gestelde vragen méér uitvoerig hoopt te beantwoorden. Hare gedachtenwisseling van déze week moest overblijven tot de volgende, evenals een stuk van den roman: Om de Eere Gods, wegens plaatsgebrek.

REDACTRICE.

Sluiting red: ged:

Annonce Abonnés.

Prijs 1 tot 5 regels *f* 0.50, elke regel meer *f* 0.10 en 4 plaatsingen worden berekend tegen 3.

Stenografie.

DAME, gedipl. geeft Onderricht in **Holl., Fransche, Duitsche** en **Eng. Sten.** Ook per Corresp. **f 10. -** per Cursus. Goede vooruitz. Succes verzekerd. Brieven franco N°. 300 aan het Bureau van dit Blad.

(300)

30 Maart 1910.
23ste Jaargang.
Nº. 39

Wegens het Paaschfeest verschijnt dit nummer een dag later.

Bericht.

Present-exemplaren en Bewijs-nummers zijn aan te vragen bij den uitgever van dit blad, niet bij de redactie.

Beklag over correctie- of drukfouten heeft de betreffende te richten tot den uitgever, niet tot de redactie.

Zij, die zonder abonné of lezer te zijn van de Holl. Lelie de redactie lastig vallen met de toezending van manuscripten of brieven, hebben het zichzelf te wijten, wanneer zij geen particulier antwoord ontvangen; de beantwoording van een en ander geschiedt door de corr.-rubriek in dit blad, behoudens die gevallen van uitzondering die de redactie om welke reden dan ook persoonlijk uit beleefdheid maakt.

Zij, die hunne manuscripten bij weigering terug verlangen, worden verzocht hunne behoorlijke frankeering terstond in te sluiten en hun juist adres terstond op te geven.

Zij, die met de redactie correspondeeren in de Lelie onder welk pseudoniem ook, worden verzocht zoowel dit pseudoniem als den eigen naam onder elken brief te herhalen, daar het onmogelijk is alle pseudoniemen te onthouden bij een zoo uitgebreide correspondentie.

Anonyme brieven worden niet beantwoord.

REDACTRICE.

HOOFDARTIKEL

Hoofdartikel
Eenige bijdragen over de joden in de christe lijke samenleving, hoe men gewoonlijk over hunne gewoonten, zeden en ceremoniën oordeelt, en het bijgeloof daardoor ontstaan.
Zionisme en Itoïsme.

> Het ware geloof of de ware godsdienst ligt in de daden van den mensch zelven, hetzij hij zich noemt christen, jood of heiden.

Over de goede en kwade eigenschappen, eigenaardigheden, karakter, zeden, gewoonten en ceremoniën van dit oude volk zijn al heel wat monden en pennen in beweging gebracht, zoowel vroeger als nu. - Ik wil trachten, een juiste en onpartijdige

bijdrage te geven, door zooveel mogelijk het ware licht op hunne goede, zoowel als kwade eigenschappen en eigenaardigheden te laten vallen. Misschien kunnen deze regelen iets bijdragen tot eene nog betere verstandhouding der christenen of andersdenkenden, wanneer veel voor hen opgehelderd en weer van een ander standpunt bekeken wordt. Voor ik verder ga, wil ik allereerst zeggen, dat het mijne bedoeling niet is iemand, wie ook, jood of christen, te kwetsen, wanneer ik soms minder goede eigenschappen of eigenaardigheden beschrijf. Ik geef ze weer op eigen ervaring en studie gegrond, zooals ik ze van mijn standpunt en zienswijze heb waargenomen; ik, eene dochter

Israëls, die veel onder de christenen of andersdenkenden verkeer.

Voor een niet jood, protestant of katholiek, is het heel moeielijk om een waar en onpartijdig oordeel te vellen, tenzij hij veel onder de joden verkeerde en hun gebruiken, gewoonten en voor andersdenkenden vreemde ceremoniën na grondige studie voor hem geheel en al duidelijk zijn.... en dan nog blijft het zeer moeielijk. - De opinie of fout van vele christenen is: de ‘mensch jood’ naar alle joden of ras te beoordeelen. Er is, geloof ik geen volk, ras of geloof, dat zooveel groepen, schakeeringen en elementen biedt, dan juist dat kleine, oude volk van Israël. Men kan ze gevoeglijk in 3 à 4 groepen verdeelen: De vrome jood, die geen haarbreed afwijkt van de aloude gebruiken en tradities, zooals de ritus voorschrijft; de liberale of vrijere jood, de een meer, de ander minder, sommige heelemaal niet aan de voorschriften van de H. Schrift hechtend; de Poolsche jood, Polakken genaamd (zeer vroom, altijd jiddisch sprekend), deze vormen eigentlijk een afzonderlijke groep, (kom daar later op terug); dan de gedoopte jood, (en zoo al niet gedoopt, dan toch nìet meer tot de Israëlietische gemeente willende of kunnende gerekend worden), die zich van alles losgemaakt heeft, maar zich niet zoo gemakkelijk van zijn semitiesch uiterlijk, accent, spraak en bewegelijke manieren kan ontdoen.

Er is soms heel wat doopwater en vermenging met ander bloed noodig, om de sporen geheel en al te doen verdwijnen en, o, wreede ironie van het noodlot! soms mislukt dit nog niet na verscheidene generaties.

De joden hier te lande kan men het best in twee standen splitsen: de beschaafde en ontwikkelde, de onbeschaafde en onontwikkelde. De rijke en de arme, de groote stadsjood met zijn zucht naar comfort en weelde (raseigenschappen van alle joden), die uit provincie, van stad en dorp, al deze groepen en kleurschakeeringen zijn alle afzonderlijk en toch weer een geheel vormend, één niet weg te cijferen groote factor, wil men tot eene grondige en onpartijdige opinie geraken van den jood als mensch in de maatschappij.

De meeste christenen oordeelen en gronden hunne kennismaking met de joden en het jodendom naar een meer of minder oppervlakkige kennismaking met één dier groepen of kleuren, en al naar gelang deze met goede of kwade eigenschappen en eigenaardigheden behept zijn, valt het oordeel uit. Want de jood, vroom, orthodox of liberaal, geeft zich niet zoo gemakkelijk. Vooral in zijn intieme leven trekt hij zich het liefst voor andersdenkenden bij het uitoefenen van gebeden en ceremoniën in de binnenkamer terug, daar hij weet niet begrepen en daarom door velen bespot te zullen worden.

Wanneer dus na zoo'n oppervlakkige kennismaking de christen tot eene minder gunstige opinie komt, hoort men van joodschen kant al gauw spreken van ‘antisemiet’.

(*Wordt vervolgd.*)

Stille uurtjes.

Voor U.d.G.

Je ronde kopje in mijn arm gedoken
En je gezichtje heel dicht tegen me□aan

Terwijl je lipjes bij het rustig drinken
Zachtjes bewegend op en neder gaan;

Loom knippen j' oogen met de donk're wimpers
Als wil je stil bij moeder slapen gaan;
Ik voel de warmte van je mollig lijfje,
En - 'k voel mijn oogen vol met tranen staan.

Nu ben je nog van mij. Een heel klein kindje
Dat van geen kwaad nog weet en ieder tegenlacht,
Dat vroolijk kraaiend ied'ren nieuwen morgen
Zijn oogjes opent na een slapensnacht.

Wat wacht je later nog, als moeder's armen
Niet meer zoo veilig om je henen zijn?
Ach kindje, bleef je zóó, - zoo levensblijde,
Zoo vol verwachting, zoo onschuldig en zoo rein!....

Die stille uurtjes met mijn kind alleene
Mochten ze later ook niet zeldzaam zijn.
Mocht ik als nu je dan beschermen kunnen,
Bewaren voor al 's levens leed en pijn.

A. DE GR. W.

‘Om de eere Gods.’
Roman door Anna de Savornin Lohman.
(Vervolg van No. 38).

Govert-Jaap kwam naast zijn vrouw staan, om haar te vragen of de juweelen naar haar zin waren gezet.

‘Het volgend jaar zal Baby er ook bij zijn, hè,’ - zei hij, gelukkig in de herinnering aan den schat thuis. ‘Ik was nog even boven bij haar; Nurse zei, dat je er ook ge-

weest waart, na je schaatsenrijden.' - -

Het woord riep ineens het visioen in haar terug van het ijs, van Fredi ten Have's warmen handdruk, van zijn lieve, fluisterende verleidelijke woordjes, die hij met haar zoo handig verstolen wisselde, als anderen erbij waren, die daardoor de beteekenis ervan voor haar nog te grooter maakten, nog te teederder. - -

Het kind, de Nurse, haar heele thuis, alles leek haar onwerkelijk toe op zulke oogenblikken. - O ja-wel, zij herinnerde zich nu, hoe ze was naar boven gegaan, nog in haar kort ijssport-costuum, en hoe 't kind bij haar aanraking gehuild had, geschrikt ineens, van haar koude gelaat bij den droomerig-gegeven begroetings-kus. -

'Wat heeft ze - - Is ze ziek?' - - had ze Nurse gevraagd, onwillig-wordend bij de voorstelling, hoe een plotselinge klein-kinderongesteldheid de avond-pret straks van den Kerstboom ging bederven misschien.

Maar Nurse had haar goedmoedig uitgelachen. 'Wel neen mevrouw - U voelt zoo frisch aan van buiten - - U hebt zulke koude handen; - ze weet niet wat er met haar gebeurt. Daarom schreit ze.' - -

En ze suste het kind met lieve moederwoordjes, terwijl de moeder-zelve er vervreemd, gedachtenloos, neven stond. - - 'Ja, dat kan wel zijn. - Het is misschien niet goed ook voor haar, dat ik zoo'n buitenlucht meebreng' - had ze gezegd, blij maar gauw naar haar eigen kamer te kunnen gaan om met haar gedachten aan Fredi alleen te zijn, terwijl ze toilet maakte. - -

'Het is zoo'n gerustheid, dat Mary ons zoo'n goeie kindermeid heeft bezorgd bij de baby' - zei ze, in antwoord op Govert-Jaaps vragen - - 'zij is volkomen voor haar taak opgewassen. - Ik kan zoo veilig uitgaan.' - -

Mary, die het complimentje aan haar adres opving, straalde van tevredenheid om haar in den voornamen familiekring zoo stevig-veroverde plaats, door al deze en dergelijke kleine attenties, bewezen nu aan dezen dan aan genen. Haar eigen ouders zag ze bijna niet meer. De baboe-mama was afgedeinsd voor goed. Bepaald-boos over haar dochters ondankbaarheid. - -

'Zij zoo grootsch geworden, die Marietje van mij' - verzuchtte zij tot hare Indische vriendinnen. -

Papa van Helden, kwam uit eigen beweging niet veel, tevreden dat hij zijn dochter zoo goed aan den man had gebracht; zich eenerzijds niet thuisvoelend, in zijn liberale vrijmetselaar-zwetserij, in haren orthodoxen kring, anderzijds zelf-voelend, hoe hij, door die theorieën daar te verkondigen, haar wortel-schieten in haar nieuwe omgeving maar hinderde. -

Aan zijn bittertafel op de Witte, waar hij, van klokslag twee af, zat kaart te spelen en te drinken, pochte hij op zijn jonkheer-schoonzoon, wiens naam Eduma de Witt hij drie maal minstens in één half uur te pas bracht. Dat was zijn deel van de voor zijn geld gekochte voornaamheid; deel waarmede hij zich volkomen tevreden voelde. In Mary's salons besefte hij-zich-zelf over, en niet op zijn gemak. -

- -'Wat een toilet kind!' - zei-óók mevrouw Holt, wat af-keurend, tot hare dochter, een beetje ontevreden om den wanklank, die dit luxe-vertoon bracht hier in dit van godsdienstige kerst-vreugde overglansd feest. - -

Gerty lachte wat zenuwachtig. - 'God mama, U weet toch dat we van het diner bij de Mullers direct hierheen zijn gereden. Kan ik het helpen, dat mevrouw Muller altijd zooveel toilet maakt? - U zou er van staan te kijken als U dáár aan huis kwam; - die pracht van salons, en die echt-Parijsche chic! Je moet toch méédoen.' - -

‘*Ik* begeer niet bij dat soort menschen aan huis te komen’ - zei mevrouw Holt hoog. ‘Ik heb je al meer gezegd, dat je tegenwoordige kring mij veel te bohême is. - - Wat doe je daar toch in die soort uitgaan-côterieën, van geld-menschen zonder cachet. - - 't Is heelemaal niets voor ons.’ - -

‘Ik ben er door mama Reesema nu eenmaal ingekomen - dat weet U wel - En ze geven wat 'n pracht-feesten. Dáár amuseer je je ten minste nog eens. - - Terwijl hier’... Gerty geeuwde achter haar hand. -

Haar moeder zuchtte lichtelijk. Het was jammer, maar het was nu eenmaal zoo, dat Gerty, in plaats van Nout-Reesema tot zich op te heffen, neerdaalde tot zijn bluf-côterie van jenever-geld-menschen. - En, met een soort aristocratischen weerzin, keek ze naar haren steeds dikker en logger wordenden schoonzoon, zooals hij daar schrijlings op een stoel zat, half te slapen, in afwachting dat het champagne-souper hem weer zou opwekken. -

‘Waarlijk, hij was ook àl te vulgair om er ooit bij hen in te geraken. - Hij paste nu eenmaal niets hier, bij hen allemaal, met hun deftige manieren van wat-gewilden-eenvoud van meer zien op stand, dan op pronkerij met fortuin. - Als ze maar wist wáár ze al dat geld van daan haalden tegenwoordig. Ze maakte zich wèl eens ongerust. - - Net iets voor Gerty's zorgeloosheid, om misschien de heele rekeningenboel maar onbetaald te laten, op hoop van zegen van de latere erfenis. En zij, mama Holt, had toch heusch geen plan er zoo gauw al uit te stappen. - - Dat zong je nu wel heel stichtelijk op Oudejaarsavond: - -

Hoe zal 't mij dan, o dan eens zijn,
Als ik verlost van smart en pijn,
Ontwaak tot hooger waarde. - -

Maar met dat al, ze verlangde er nog niets naar te weten hoe het Hiernamaals zijn zou, te ontwaken tot "hooger waarde." - Met haar tegenwoordigen toestand hier beneden was ze wat-best tevreden.' - -

Excellentie Eduma de Witt draafde van den eenen gast naar den anderen, bewonderde druk lachend en gesticuleerend de geschenken, toonde zich-zelf joviaal in zijn schik met den nieuwen pels, dien Sjoerd en Mary hem hadden aangeboden, zei ook aan de bedienden een paar genadige vriendelijke meesterwoorden, verheugde zich met dominee Strintman over het lintje dat de Koningin dezen had gegeven onlangs, bij zijn vijf en twintig jarig jubileum van predikant, in een woord gedroeg zich niet alleen allerbeminnelijkst, maar was ook wezenlijk dóór en dóór in zijn schik; - zooals altijd bij zulke feesten, wanneer zijn pret-natuur van graag lekker eten en drinken en zich verlustigen aan knappe vrouwen en meisjes zijn gang kon gaan zonder rem. -

Zijn zuster vond het dan ook net 'n goeie gelegenheid om daarvan gebruik te maken voor haar achterlijken zoon[1]. -

'Weet je wat je *mij* nu eens als Kerstgeschenk moest beloven?' - vleide ze lief, en nam hem wat ter zijde. - -

'Wat moet je van mij hebben?' - - Hij zag haar, prettig-opgewonden, vroolijk in hare oogen, al vooraf van plan toe te staan wat in zijn vermogen was. 'Wat drommel, daarvoor was je dan toch ook 't Hoofd van de familie, om nu en dan wat voor hen allemaal te doen als dat in je macht stond. Dat versterkte óók nog je eigen positie.' -

'Het is voor Henkie. Als je hem nu die burgemeester-plaats wou geven. - - De jongen doet zóó zijn best - dat weet je toch.' -

Eduma de Witt kneep even zijn oogen dicht om het zich te herinneren. - 'O ja, dat was wáár ook. Hij had ook zóó veel aan zijn hoofd. - Zijn neef Henkie werkte nu al een heelen tijd op 'n provincie-secretarie, waar ze er, tegen goede betaling, speciaal hun werk van maakten achterlijke jongelui tot het burgemeester-vak op te leiden. - In naam altijd natuurlijk; er moest dan vanzelf een secretaris neven hem benoemd worden, die het eigenlijke werk voor hem deed. - - 'Och God ja, Anna had wèl gelijk, wat kwam het er nu op aan, of je op zoo'n nesterig plaatsje, daar achter in 't Noorden, 'n burgemeester stopte, die niet veel anders kon dan z'n naam onder de stukken zetten. - Als hij haar nu zóó'n plezier daarmee deed.' - -

Toen begon hij breed te lachen bij 't denkbeeld van wat daar eigenlijk achter zat. Die Henk, die teere, verwijfde, achterlijke jongen, die zoo-in-verliefd was op die, 't éérst in de fransche Kerk, bij een huwelijk, waar ze bruidsmeisje was, door hem opgemerkte kleine knappe generaals-kleindochter, dat hij maar dadelijk met haar wou en zou trouwen. En de oude generaal, bij wien 't ouderlooze meisje in huis woonde, door wien ten minste zóóveel positie verlangd werd, dat de jongen toch iets was in de wereld, als het engagement publiek werd.

1) Zie Lelie van 28 Juli 1909, No. 4.

‘Nou - dat arme kind, die Miesje, - heet ze zoo niet - weet óók niet wat haar boven 't hoofd hangt, als ze daar op die negerij zit, op dat dorp. - - Jullie moesten je eigenlijk schamen, zoo'n schepseltje er zoo in te laten loopen. Is ze niet pas achttien?’ - -

‘Henkie en zij zijn dol op elkaar’ - zei mevrouw Holt effen. Zij was er vóór dat Henkie, die streken, die 't licht niet konden zien, uitvoerde, nu maar gauw trouwde.

‘Natuurlijk, dat wil ik waarachtig wel gelooven. - Ze is nog te jong om te weten wat ze begint. - De eerste man de beste, dien ze tegen komt - -’ - -

Excellentie werd er haast geroerd van. Hij had geen wreede natuur, en de opoffering van 'n mooi, lief, jong, meisje, dat niet wist wat ze deed in haar achttienjarige onnoozelheid, deed hem wat werkelijke pijn. ‘Maar enfin, 't was zijn zaak niet. - Als zoo'n kind op den kop af in haar ongeluk liep kon hij het toch niet helpen, wat?’ - -

Zijn zuster Anna drong nog eens - - ‘Dus, je doet het? - - Je ziet nu toch zelf, dat Henkie, onder een behoorlijke leiding, heel goed kàn werken. - - Met 'n verstandige secretaris...’ - -

Excellenties oogen dwaalden af naar zijn neef, die, bleek, onbeduidend, bolwangig, met onnoozele glimlachjes, ridderdiensten bewees aan Mary, voor wie hij een bepaalde voorliefde had opgevat, omdat zij hem nooit uitlachte of hatelijkheden zei, altijd taktvol onder hare beschermende vleugels nam, in een aangeboren instinct van: ‘Je kunt nooit weten waar het nog goed voor is, als je je voorname familie in den zak kruipt’. - -

Hij hielp haar thee- en gebakjes-rond-dienen - liet haar, nu ze was gaan zitten, vertrouwelijk zien het laatste portret van zijn Miesje, dat die hem heimelijk als Kerstmisgeschenk had gestuurd, in een eigen-gewerkte zak-portefeuille. - -

Toen Gerty, voor wie hij bang was, hem naderde, sloeg hij 't angstig-verlegen dicht. -

Maar zij had nog gezien - plaagde hem wreed:

‘Wat heb je dáár voor moois Henkie! - Laat 's gauw kijken. - Eigen-handwerk waarachtig.’ -

Ze wou het hem afnemen, en hij, giftig, sloeg naar haar, kreeg tegelijk haast de tranen in de oogen van spijt. - - Zoodat Oom Eduma er daardoor als van zelf toe kwam tusschen beiden te treden, met een afleidendverrassend:

‘Zeg 's Henkie - - Je moet morgen eens bij me komen praten. - Ik heb je wat bijzonders te vertellen - - goed nieuws’. -

Henkie begreep niet eens, kleurde alleen tot achter zijn ooren. - De heele sollicitatie was immers van zijn moeder uitgegaan, niet van hem. Hij had 'n vagen angst zelfs voor 'n onderhoud-alleen met zijn knappen beroemden oom. -

Maar mevrouw Holt viel haar broer om den hals, ten aanschouwe van iedereen, zoodat dominée Strintman later rondvertelde, hoe aandoenlijk dat toch was zóó'n intieme verhouding van echt christelijke broeder- en zuster-liefde tusschen den Premier en zijn weduwe-zuster, mevrouw Holt. ‘Wél een voorbeeld in den lande.’ - -

Toen de van der Hoophs, die voor de eigenlijke Kerstviering hadden bedankt, voor het souper kwamen omdat ze het wat héél stijf hadden gevonden zoo ineens heelemaal weg te blijven, waren ze voltallig. - - Lizzy, voor deze gelegenheid verpleegster af, in een heel-laag-gedecolleteerde japon van mauve zijde, die zij beweerde alleen te dragen omdat haar vader haar niet graag zag in haar katoenen-pakje, deed brutaal-uitdagend tegen Sjoerd, kon toch, ondanks haar teleurstelling, niet nalaten haar gewone kunstjes tegen elken man, van dicht tegen zijn knieën aandringen, en over zijn stoel te leunen, en hem telkens aan te raken. - Tegen Govert-Jaap had ze het ook eens geprobeerd, maar die had haar 'n beetje ruw afgeschud. - Sjoerd, onder de mistletoe, had er pret in haar nog doller te maken door haar te zoenen. Zij gichelde van genot, liep aldoor opnieuw er onder, op hoop dat de anderen, oom Eduma, of Grovert-Jaap, of dominée Strintman, zoo'n goed voorbeeld volgden. - -

Maar alleen Sjoerd, om haar op te zwiepen, deed aan de aardigheid, pakte haar nog een tweede maal ten slotte. - - Zijn vrouw lachte erom, van leèlijke Lizzy van der Hooph niet jaloersch. -

Govert-Jaap kuste zijn eigen vrouw - En zij, terwijl ze het zich liet welgevallen met een lach van schijnbare levensvreugde, dacht aan Fredi ten Have, en hoe heerlijk die kon zoenen, en hoe prettig zijig diens blonde snor aanvoelde. -

Ze werd er een moment zoo wit van, dat mama angstig vroeg of haar iets scheelde. - ‘Haar! O neen. Ze was wat zenuwachtig - dat was al.’ - -

‘Geen wonder ook’ - zei hare moeder goedig - ‘Als je denkt aan alles wat er sinds verleden jaar gebeurd is; - klein-Ellen gekomen - en al die angst en onzekerheid om haar nu achter den rug. - - Ach Geerte - God heeft je wèl gezegend.’ - -

‘Nietwaar!’ - beaamde zij mat. - -

Dominee Strintman hield weer een ellenlang tafelgebed, waarin hij God dankte voor spijs en drank, en voor zijn overvloedige aardsche zegeningen; - die hij-zelf zich dan ook wat goed liet smaken daarna - terwijl hij, tusschen de gastvrouw en mevrouw Holt in gezeten, zich door de eerste, in dankbaarheid om zijn een predikant-zijn, liet verzorgen en vertroetelen, terwijl de laatste met hem in een eenigzins pijnlijke discussie geraakte over Christian Science, waaraan zij, zooals aan elk aristocratisch modeding, ijverig meedeed, en waarover zij zich daardoor

onvoorzichtig uitliet tegen den er in zijn verminderd kerkbezoek gevoelig door geraakten dominee.

- - - 'Christian Science' - riep hij - van ingehouden boosheid zijn stukje filet van tong vinnig onder zijn vork plat-drukkend - 'het is een afdwaling van ons heerlijk ongerept evangelie, een zondig menschenuitvindsel, een verlokking van satan, in den vorm van een engel des lichts.' - - -

'Máár dominee.' - - Mevrouw Holt keek om naar hulptroepen, in den vorm van mevrouw van der Hooph of Lizzy, die er immers óók aan meededen in stilte. - - Mevrouw van der Hooph echter vond het hier, in deze omgeving, geraden liever te zwijgen, uit vrees van onaangenaamheden erom thuis met haar man, die niet hield van alles wat afweek van het geijkte deftige godsdienstige leven der Koninginnen. Lizzy intusschen, vinnig van nature, viel uit:

'Met dat al zijn er toch maar wonderbare genezingen door Christian Science, waarvan alleen het geloof de eer toekomt'

'Dat kunnen *wij* ook wel - - met gebedsverhooring genezen.' - In zijn jaloezie sprak dominee Strintman erover, als gold het den eenen kwakzalver tegenover den anderen. - -

Eduma de Witt, tegen hem over, tusschen mevrouw van der Hooph en Mary, zijn schoondochter, viel hem echter bij - -

'Dat zeg *ik* ook dominee,' beäamde hij vroom. - 'De Heer heeft immers beloofd op zoovele plaatsen in den Bijbel, dat hij verhoeren zal elkeen die tot hem roept in den dag der benauwdheid. - Indien wij dus niet verkrijgen wat wij bidden, dan is dat omdat ons geloof niet groot genoeg is.' - -

Arme mevrouw Eduma de Witt, die dat

toch wèl mooi van haar man gezegd vond, dacht weer dadelijk aan haren zenuwlijderzoon. -

'Dus zou het dan toch heusch dáárom zijn dat God haar jongen niet beter maakte; - door háár schuld, omdat háár gebrek aan geloof hem niet vermocht te redden?' - - -

En zij nam zich voor nog meer wereldvreemd te worden, nog inniger haar gebedsleven te vereenigen met haar dagelijksch sleur-bestaan, - dat haar altijd zoo tegen wil en dank aftrok van haren God. - -

'Spiritualisme en Spiritisme en Christianscience en Theosophie - en al die nieuwe gevaarlijke afwijkingen zijn niets anders dan een de verzenen tegen de prikkelen slaan van het steeds beter-willende weten menschenkind, dat er zich maar niet eenvoudig bij kan neerleggen, hoe wij in zonde zijn ontvangen en geboren, en alleen Christus bloed ons verlost, door Zijn zoendood aan het kruis.' - Het was Govert-Jaap, die ineens zoo beslist leeraarde, hoekig, calvinistisch droog, alsof hij dacht daarmee, door zulk hardnekkig theoretisch verkondigen de oude onvervalschte leer, goed te kunnen maken zijn afdwalen ervan in de praktijk, zijn schipperen met zijn minister-positie om à tout prix aan te kunnen blijven. -

Geerte, die zich door neef van der Hooph charmantige trekjes liet opdisschen uit het charmantige kinderleven van de charmantige Koningin, terwijl zij ondertusschen al maar door dacht aan Fredi, en aan van middag toen hij zoo écht-lief met haar had gedaan, zoo als hij het soms wezen kon, juist wanneer er vreemden bij waren - hoorde er ineens van op, van die stroeve woorden.

'Net weer iets voor Govert-Jaap om nu hier, op dit oogenblik, zoo'n stijf preekje ten beste te geven! Hé wat was hij toch altijd saai!' - En, om af te leiden, zei ze luchtig:

'Wat 'n zwaarwichtig discours. - Wie klinkt er liever eens op onze kleine Ellen thuis! - - Wat zegt U papa?' -

Nout-Reesema, lodderig al van z'n vele wijn drinken, werd er ineens van bij zijn positieve, van 't geklink van de champagne-glazen, en van de oogknipjes die Mary kreeg, ofschoon ze volhield dat er niets van aan was. Nout zat naast haar, en ging zoo ver mogelijk in zijn toespelingen. - Zij, Mary, vond hem degoutant, maar duldde hem, zooals zij alles wat voornaam was duldde, en naar de oogen zag. - -

Excellentie, óók, - los geworden van 't uitstekende souper - oesters met champagne was iets voor hem om in te smullen - vroeg, vertrouwelijk oom-achtig, aan Gerty, of *zij* er nu nog nooit eens over dacht? - -

Maar ze trok haar bloote schouders minachtend op. - -

'O neen, dank u. - Geen kinderen als 't u blieft. - Dat is niets voor Nout en mij.' -

Dominee Strintman schrikte ervan. 'Wie zegt dat nu zóó cru!' - Hij vond het maar het meest geraden te doen als of hij 't niet hoorde, heel ijverig voort te eten. - -

't Gaf even een pijnlijke stilte toch, die Emma gelukkig aanvulde, door haar naief kinderlijken uitroep: 'Als je maar eerst zoo'n dot hadt als Geerte's kindje. - Jullie hebt makkelijk je groot houden; - zoo'n schatje, zoo'n engel.' -

Ze lachten er allemaal om. Nout dronk haar toe, dat hij haar nog eens zou mogen ontmoetten als moeder van een twaalftal minstens.

Lizzy keek preutsch, deed alsof ze dat nu eigenlijk een soort schuine aardigheid vond, kwam ondertusschen voortdurend met hare handen in aanraking met die van

Sjoerd, omdat ze hem dan een menu afnam, dan weer er iets op aanwees, dan weer 'n bloem van de tafel in zijn knoopsgat wilde steken. -

- - - - En ondertusschen straalde de groote groene boom al flauwer en flauwer. - De lichtjes brandden uit. - - De bijbel, waaruit het Kerst-evangelie was voorgelezen, lag weer gesloten op zijn gewone plaats. De bedienden waren, van huisgenooten-gelijken, die ze in dat korte oogenblik van godsdienstviering even geweest waren, reeds lang weer afgedaald tot hun ondergeschikten-rol. Het: Eere zij God in den Hooge had uitgeklonken. - - Alleen de champagne-geur en de spijzen-lucht hing nog in de van luidruchtige stemmen en lachende gesprekken drukke eetzaal. -

En Govert-Jaap moest ineens weer terugdenken aan zijn verlaten thuis, ginds, waar, boven in den witten, blanken vrede van kinderkamer, zijn klein-Ellen sliep, zonder nog te weten van levensstrijd en levens-ernst; sliep, beschenen door het zacht-bekapte lamplicht, bewaakt door het handwerkende blonde zachte meisje, dat een godsdienstig liedje neuriede, terwijl om haar heen de bloemenomrankte tekstkaarten aan de wanden beloofden den eeuwigen vrede, die geeft de gemeenschap met God - -

Waar was de ware Kerstmis-stemming -, waar het: Vrede op aarde, - hier bij deze zoo lang-voorbereide, met zooveel godsdienst-vertoon-ingeleide uiterlijke Kerstboom-viering - of daar, zonder eenige toespeling erop van feestdrukte, alléén in de omstandigheden-zelven van den vrede, die niet van de aarde is? - - -

Hij zuchtte, - - zuchtte ondanks zijn geluksstemming van dien middag. Maar, toen tante Holt hem lachend vroeg wat hij had, verzekerde hij haar heel oprecht:

‘Niets-niets - - Wat zou hij hebben - - Hij was wèl bevoorrecht immers.’ - -
(Wordt vervolgd).

Gedachtenwisselingen.

I. Ervaringen.

> ‘There is a guidance for each of us and by lowly listening we shall hear the right word.’
> EMERSON.

Ervaringen! Wat bedoelen wij spirit(ual)isten hiermee?

Velen, de meesten onzer tegenstanders - of neen, laat ik dát woord niet gebruiken - zij, de meesten althans, die het spirit(ual)isme niet kennen en dáárdoor onze geestverwanten niet zijn, want onbekend maakt onbemind, denken, dat wij er slechts mee bedoelen: geestverschijningen, stemmen van geesten, tafelbeweging, in één woord: zichtbare, merkbare, tastbare inwerking, manifestatieën van geesten.

Ik veronderstel, dat hij (ik meen een modern predikant) die eens schreef; ‘wanneer men het geloof in God heeft verloren, gelooft men in geesten,’ ook deze meening was toegedaan.

Het is lang geleden, dat ik het ergens las, ik weet niet meer wanneer en waar, maar het trof mij, omdat er zoo'n droef *niet-weten* en *niet-begrijpen* uit sprak.

Het is zoo jammer, dat men - wij allen op onze beurt - zoo geneigd is te oordeelen en te veroordeelen alles, waar men geen verstand van heeft, of beter uitgedrukt: alles wat men niet zelf heeft ondervonden, gevoeld en dóórleefd.

Hoewel het doorgaans beter is en voorzichtiger, behoef ik hiér niet te spreken, voor mij zelf alléén, want och zoovelen, zoo héél velen met mij, hebben juist door het geloof in het bestaan van geesten of wat hetzelfde is: door de wetenschap dat wij geesten zijn - hier op aarde in een stoffichaam, aan de overzijde der grens in een meer etherisch lichaam - God teruggevonden in leven en sterven.

Misschien zou de schrijver mij hier tegemoet voeren: ik schreef niet geloof in het ‘bestaan van geesten, maar geloof in geesten.’

Wel, zou niet juist hij, die in geesten gelooft - onverschillig of ze nog hier op aarde vertoeven of reeds in volgende sferen zijn overgegaan - zou niet juist hij, die *gelooft*, al is het slechts in één geest, met het beste, dat in hem is, d.w.z. hem bewondert en liefheeft, niet het gemakkelijkst gelooven in God?

Zou niet juist zoo iemand liefhebben en bewonderen den Schepper, die zoo'n hoogstaanden geest in het aanzijn riep?

Voor mijn gevoel is er iets stuitends in, zoo huiselijk familiaar over God en Zijn eigenschappen te spreken. De Oneindige laat zich door den eindigen mensch niet beschrijven. Een God, dien wij menschen begrepen en konden verklaren zou menschelijk en niet goddelijk zijn.

Och, laat ons het heilige, het heiligste niet naar beneden halen, laat ons niet trachten te verklaren het onverklaarbare, niet trachten te grijpen, wat niet grijpbaar is.

Paulus zegt: ‘wij zijn van God's geslacht’ en Dante: ‘onze geest is een vonk uit het hartevuur van God.’ Zoo onmogelijk als men de zonnestralen kan scheiden van de zon, even onmogelijk is het 't geestelijke in ons geheel te dooden, den geest te

scheiden van den Algeest, den almachtigen Geest, van Wien wij allen vonken zijn. Door Zijn dienende geesten, hetzij dan hier op aarde, hetzij in hoogere sferen, *door al het geschapene* openbaart God zich aan *allen.*

Hoe meer het goddelijke in ons woont, hoe zuiverder openbaring, hoe meer kind we zijn van God. Dáárom was Jezus de heiligste openbaring van den Algeest, 'God's zoon' bij uitnemendheid.

Dáárom kon hij naar waarheid getuigen 'de Vader en ik zijn één', omdat hij zich één voelde met Hem, omdat hij zich van die geestelijke, 'goddelijke' inwerking altijd was bewust.

Dát is het verschil tusschen het reinste, hoogstaande, heilige medium en ons: 'Wij worden geleid ten goede en beschermd en geholpen en bewaakt 'op al onze wegen' evenals hij, maar... wij zijn zoo aardschgezind en het aardsche leven is zoo druk, zoo wanhopig druk! Zóó druk, dat we geen tijd hebben, letterlijk geen tijd op 'ervaringen' te letten. We zijn zoo ver zoo héél ver afgedwaald van de natuur, dat we de 'ervaringen' (die ieder heeft) niet meer voelen, niet meer begrijpen, niet meer 'ervaren'. Ze gaan zonder nut, zonder liefkozing aan onze ziel voorbij.

Dit is altijd zoo geweest, ook reeds toen de menschheid nog in haar kindsheid was, ook reeds in den bijbel. God openbaart zich aan allen, maar altijd waren en zijn slechts enkelen zich hiervan bewust.

Met 'ervaringen' bedoel ik dus volstrekt niet *enkel en alleen* de physische, de zichtbare verschijnselen. Misschien zijn het juist de onzichtbare, die aan de spits van ons leven staan, het 't meest beïnvloeden ten goede of ten kwade. De ervaringen, onverklaarbaar soms, vol geheim voor ons zelf, die toch zoo heel dikwijls later bleken te zijn geweest: 'liefdevolle leiding'.

O wie kent ze niet, de ervaringen, (gedachten of ingevingen) waarvan men zich geen rekenschap kan geven, zoo spontaan en duidelijk, alsof een dringende stem inwendig tot ons spreekt!

Wie heeft het niet gevoeld, ten minste een enkele keer hier op aarde, dat het, zonder dat we precies wisten waardoor en hoe, zonder dat er in onze uiterlijke omstandigheden iets was veranderd, lichter werd om ons heen, het leven breeder en mooier, de weg der plicht niet meer zoo moeilijk, wij zelf minder moe en ons hart minder droef?

Ieder heeft zulke 'ervaringen' als men er maar op wilde letten.

Ervaringen, waarover men niet spreekt, want wij hebben allen, diep in ons, een geheime kamer, goed op slot en grendel, waar geen vreemden en zelfs heel zelden vrienden kunnen binnendringen. Ervaringen, die ik hier niet zou kunnen mededeelen, omdat men ze bewaart als een heerlijk eigen-bezit, diep in de ziel.

Wat nu reeds blijde werkelijkheid is voor

velen, zal het eenmaal worden voor allen. Dit n.l. dat het heelal is één geheel, dat de hemel en de aarde één zijn, zoo één soms, dat niel altijd valt uit te maken, waar de aarde eindigt en de hemel begint. Dán zal ieder zich bewust zijn juist van zulke ervaringen.

Vooralsnog hebben zij als bewijsmateriaal voor anderen weinig of geen waarde en wil ik daarom eenige zichtbare - ervaringen mededeelen, om te eindigen met enkele van mij zelf.

De twee ervaringen, die zooveel overeenkomst hebben met die van F.A. wil ik bij nader inzien liever niet in haar geheel weergeven.

Het was: ‘spelen met vuur’ evenals bij F.A. De ééne dame, die naar een krankzinnigengesticht zou gebracht worden, werd eenige dagen te voren (ik meen twee) met groote inspanning door een genezend medium van haar bezetenheid genezen.

Toen de magnetiseuse het ‘in trance’ zijnde medium vroeg welke geest haar beheerschte, luidde zijn antwoord: ‘o het is niet één booze geest, het is een bende.’

Het is reeds vele jaren geleden, maar de dame is gezond gebleven, altijd, en zoo normaal als ik zelve ben.

Zij wordt niet graag herinnerd aan dien droeven tijd en juist dáárom voel ik niet het recht te hebben er over uit te wijden.

Nu ze een dwaalweg heeft bewandeld en zelve ondervonden hoe men door *niet-weten* het heilige kan ontwijden, een caricatuur kan aanzien voor de werkelijkheid, is ze zoo innig dankbaar *nu,* spirit(ual)iste te zijn. Zoo innig dankbaar, dat de werkelijkheid, *het* spiritualisme haar bracht op den rechten weg, haar redde. (Wie of wat anders had haar *kunnen* redden?) Zoo innig dankbaar, dat niet door eigen schuld God's grootste zegen aan de menschheid voor haar veranderde in een vloek.

Het genezende medium, een vriend van mij, toen nog ongetrouwd, woont tijdelijk met vrouw en kindje in het buitenland.

Het tweede geval liep minder goed af, omdat de dame niet gered wilde zijn, toen niet en nu nog niet.

Zooals altijd gebeurt, ook onder de menschen hier op aarde, hebben de geesten, die haar beheerschen, ‘bezitten’; want ze hebben haar geheel in hun macht; haar in haar zwak getast. Ze is een mooie, hoogmoedige, ijdele vrouw en ze hebben haar gevleid en bewierookt met veel overleg, eerst een beetje en telkens, telkens meer.

Er is veel droefheid voor anderen uit voortgekomen, maar voor zich zelve is ze niet ongelukkig in haar waanvoorstellingen. Ze heeft zoo heel veel lieve, goede eigenschappen, al worden die door hoogmoed en ijdelheid overschaduwd. Hieraan zal het dan ook wel toe te schrijven zijn, dat haar beschermgeest en andere geesten, die haar liefhebben en het goed met haar meenen, haar, in weerwil van haar zelve, kunnen bewaren voor erger.

En nu de derde ervaring van een heer, die niet spirit(ual)ist was, maar materialist in merg en been. Een ervaring, die dáárdoor aantoont, nog meer dan de twee voorgaanden, hoe dwaas en onbillijk en geheel bezijden de waarheid het is, het spirit(ual)isme voor krankzinnigheid, zenuwlijden enz. enz. verantwoordelijk te stellen.

Jaren geleden werd de heer X. gepasseerd voor een betrekking, waarop hij recht meende te hebben en vast had gerekend.

De teleurstelling voor hem was zóó groot, dat hij ging tobben en geheel van de wijs raakte. De toestand verergerde langzamerhand in die mate, dat drie geneesheeren er bij zijn vrouw op aandrongen hem naar een krankzinnigengesticht te laten gaan.

Mevrouw X. weigerde en verklaarde haar man t'huis te willen verplegen zoo lang als het maar eenigszins mogelijk was.

Dien avond hoorde de Heer X. heel duidelijk een stem, - die hij terstond herkende als de stem van zijn overleden vader - hem toefluisteren: 'Wees niet bezorgd, ik zal u helpen en raden, alles komt terecht.'

Den volgenden dag, in den vroegen morgenstond, op een wandeling buiten, met zijn vrouw, werden die woorden herhaald en zag hij in een mooi stralend licht duidelijk de gestalte van zijn vader.

'God zal Zijn Engelen bevelen om ons te bewaren op al onze wegen.' Luc. 4:10.

De geest van den vader van den heer X. heeft woord gehouden. Niet slechts is de heer X. volkomen genezen, maar na die ervaring 'open-baring' is hij een ander mensch geworden.

Hij, die vroeger aan niets geloofde, schrijft mij nu: 'Het gevolg dier "Openbaring" is, dat ik mij gelukkig gevoel en niet meer *geloof*, doch nu *weet*, dat na den stoffelijken dood een voortleven, een namaals bestaat.'

Ik zou van deze ervaring van den heer X. nog meer kunnen vertellen, maar dit is voldoende, volkomen voldoende om te bewijzen wat ik bewijzen wil: dat men een zegen altijd door misbruik kan veranderen in een vloek, dat misbruik van het spiritualisme misschien krankzinnig kan maken, maar het spirit(ual)isme juist het tegenovergestelde doet: *krankzinnigheid geneest.*

Het Spirit(ual)isme, ontdaan van parasieten (ik spreek niet van bastaardvormen en caricaturen) *kan* niet krankzinnig maken, omdat het ons openbaart aan ons zelf als geestelijke wezens en ons toont het wáre leven.

Wanneer wij deze bezetenheid toetsen aan die in den bijbel vermeld, dan zien wij, dat ze geheel met elkaar in overeenstemming zijn.

'En Jezus de scharen ziende werd met innerlijke ontferming bewogen, omdat ze vermoeid en verstrooid waren als schapen zonder herder' Matth. 9: 36.

'En zijn 12 discipelen tot zich geroepen hebbende, heeft hij hun macht gegeven over de onreine geesten om ze uit te werpen'. Math. 10: 1.

'En zie een man van de schare riep uit, zeggende: 'Meester, ik bid u, zie toch mijnen zoon aan, want hij is mij een eeniggeborene. En zie een geest neemt hem en van stonde aan roept hij en hij scheurt hem, dat hij schuimt, en wijkt nauwelijks van hem en verplettert hem. En ik heb uwen discipelen gebeden, dat zij hem zouden uitwerpen en zij hebben niet gekund'.

'En Jezus antwoordende zeide: 'o ongeloovig en verkeerd geslacht, hoe lang zal ik nog bij u zijn en u verdragen? Breng uwen zoon. En

Jezus bestrafte den onreinen geest en maakte het kind gezond en gaf hem zijnen vader weder'. Luc. 9:38 tot 42.

'En daar was in hun Synagoge een mensch met een onreinen geest. En Jezus bestrafte hem zeggende: 'zwijg stil en ga uit van hem'. Marc. 1:23 tot 25.

En Jezus ging door Galilea goeddoende, genezende alle ziekte. En zij brachten tot hem van den duivel bezetenen en waanzieken en geraakten en hij genas ze. Matth. 4:23:25.

En Jezus vraagde hem (den onreinen geest) zeggende: Welke is uw naam?

En hij zeide: 'Mijn naam is Legio, want wij zijn velen.' Marc. 5:8:9, en... het antwoord van het medium, dat de dame genas, luidde: 'o het is niet één booze geest, het is een bende.'

Frank Thomas, predikant te Genève, hier in den Haag wèl bekend, schrijft in: 'Notre corps et ses destinées' over 'ces malheureux démoniaques' het volgende:

'Deze ongelukkigen waren te gelijker tijd ziek naar het lichaam en naar de ziel. De ziekte van het lichaam was doorgaans een zenuwziekte bijv. vallende ziekte, maar daarachter verschool zich een ander lijden, geheel geestelijk, dat ik mij voorstel als een in-bezit-name van het menschelijk wezen door een geestelijke booze macht.

Ik ga verder en vraag of niet elke zonde die wij bedrijven, is: een zich-laten-gaan, een afstand doen van den wil, en een soort van inbezit-name (bezetenheid) door booze machten. Indien zoo'n toestand voortduurt, dreigt hij chronisch te worden en steeds vreeselijker.'

O, onze krankzinnigengestichten zijn vele en alle zijn vol en waar, wáár is de geneesheer, die als eens de groote Geneesheer zijn zegenende handen uitstrekt en oplegt met vertrouwende liefde en zielskranken geneest en gebrokenen van hart?

'Voorwaar, voorwaar zeg ik u, die in mij gelooft, de werken, die ik doe, zal hij ook doen en meerdere dan deze, want ik ga heen tot mijn Vader'. Joh: 14:12. 'Die in mij gelooft, gelooft in *mij* niet, maar in Hem, die mij gezonden heeft.'

Gelooven de menschen dan niet meer in Christus?

Er wordt zoo héél roerend en zalvend over hem gepreekt, zoo veel over hem geredeneerd en gephilosofeerd, zoo heftig en fel soms gestreden en gekibbeld over historisch of niet-historisch, maar gelooven, *gelooven* de menschen dan niet meer in hem?

Dat ongeloof, dat gebrek aan vertrouwen in Jezus' discipelen, waardoor ze machteloos stonden tegenover het lijden en niet konden genezen, is dat ook onze fout, onze kwaal?

Is dát de reden, waardoor ook wij niet kunnen doen de werken die Jezus deed? De werken, die hij van ons vraagt, verwacht, de goede werken, die hij *wil*, dat wij zullen doen, wij, die ons *noemen* zijn discipelen.

En ruischt ook tot ons van Galilea's heuvelen de stem, haast moedeloos en vol verwijt: 'o verkeerd en ongeloovig geslacht, hoe lang zal ik u nog verdragen?'

En zingt ook in onze ziel een naneurieën van die stem, heel droef en teleurgesteld: 'Ik heb u toch beloofd, dat ik u geen weezen zou laten; zie ik sta midden onder u, dien gij niet kent.' Waarom gelooft, waarom vertrouwt gij mij niet? Waarom gelooft gij niet in Mijn Vader, ons aller Vader, die mij gezonden heeft?

Ben ik dan te vergeefs op aarde geweest? Heb ik te vergeefs geleden en gestreden om de wereld mooier en de menschen gelukkiger te maken? Toen, twintig eeuwen

geleden, had ik nog vele dingen te zeggen, die de menschen niet konden verstaan, maar nu? Al wat ik toen deed, hebt gij dat nog niet begrepen?

De Trooster, dien ik u beloofde, die van den Vader uitgaat, die in alle waarheid zal leiden, *is* gekomen, waarom in *hem*, vervolgt gij *mij*?

Waarom laat gij u niet in de waarheid leiden? Waarom wilt gij niet vertroost zijn?

Niet vertroost zijn! O hier, terwijl ik het neerschrijf, denk ik terug aan lang vervlogen dagen, toen ik nog geen spirit(ual)iste was. Toen de Trooster te vergeefs klopte aan de gesloten deuren mijner ziel, omdat ik niet bereid was hem te ontvangen, 'niet getroost wilde zijn.'

Het verschil, o het enorm groote verschil tusschen toen en nu!

Een heerlijk gevoel van warmte en veiligheid, een groote vreugde doortrilt mij *nu* met eindelooze dankbaarheid.

Toen - laat ik het maar eerlijk bekennen - was Jezus, hoe ik hem, - ziende door de oogen mijner moeder, - ook bewonderde, altijd een 'puzzle' voor mij. Het veiligste, het minst twijfelend voelde ik mij eigenlijk als ik niet te veel over hem nadacht, niet trachtte te verklaren en te begrijpen.

Nu is alles zoo strelend mooi, zoo helder en duidelijk geworden.

Een der vele zegeningen van het spirit(ual)isme, - zoo niet de grootste, omdat hieruit eigenlijk allen wordt verklaard, - is: dat het ons Jezus leerde begrijpen, en bewonderen, en liefhebben. Is, dat hij ons zoo nabij is gekomen, een macht, een liefde-macht is geworden in ons leven, door niets en niemand ons te rooven.

Want wij gelooven nu niet slechts, maar *weten* o heel zeker, dat hij ons te gemoet treedt, ons allen, met een wereld van vrede en geluk in zijn armen, geluk onafhankelijk van uiterlijke omstandigheden.

Als een hymme, een engelenlied te midden van 's levens moeite en strijd, zingt zij in onze ziel die teedere, lievende stem: 'komt tot mij', laat u raden en troosten en genezen, laat u in de waarheid leiden, *in* het spirit(ual)isme den Trooster, die van den Vader uitgaat, ben *ik* het u troost.

Slechts spirit(ual)isten, zooals ik reeds vroeger schreef, kunnen het raadsel oplossen van Jezus' geheel eenige persoonlijkheid.

Als ik het maar anderen kon doen gevoelen, zooals ik het zelve gevoel, de beteekenis zijner woorden, *de kracht dier woorden*, toen en nu en alle eeuwen door: mijn vader werkt tot nu toe en ik werk ook. Joh. 5:17.

Zijn werk, het reddende, genezende liefdewerk, door hem op aarde begonnen, zet hij voort in de sferen. Hij ging heen om ons plaats te bereiden, dat wil zeggen: dat hij, de goede Herder, de moedige Herder, die zijn leven stelde

voor de schapen, nog altijd tracht ‘de lammerkens te vergaren en zachtkens te dragen’, nog altijd tracht de gansche kudde, ook het afgedwaalde, ook het schijnbaar verlorene, veilig t'huis te brengen.

O, dat ik het anderen kon doen gevoelen, hoe hij, het Licht, de Heiland der wereld indirect door millioenen en millioenen dienende geesten van den Algeest ons tot zich trekt, ons allen, en met zachte liefdevolle handen wil voeren naar het Licht.

‘Zoo, wanneer ik van de aarde zal verhoogd zijn, zal ik ze allen tot mij trekken. Joh. 12:32. Want... mijn Vader, die ze mij gegeven heeft, is meerder dan ik en niemand kan ze rukken uit de hand mijns Vaders, ze zullen niet verloren gaan, in der eeuwigheid niet.’

Wanneer, och wanneer zal men toch eindelijk begrijpen de reine liefde-leer van den zoon des menschen, het heilige medium, den grooten Godsgezant uit Nazareth?

Eigenlijk, goed beschouwd, welke godsdienst, hoe primitief zelfs, is niet gegrond op, ontstond niet uit, wortelt niet in spirit(ual)isme?

Welke godsdienst is eigenlijk geen inspiratie uit hooger sferen? Welke godsdienst dankt niet zijn *ontstaan*, zijn *be*staan en voortleven aan het Spirit(ual)isme?

Zooals het zuurdeesem alle deelen van het meel doortrekt, zoo het Spirit(ual)isme, alle vormen van godsdienst. Het is de sleutel tot hen allen, want allen zijn meer of minder zuivere openbaringen uit hooger sferen.

Hoe meer geestelijk de mensch, hoe meer vatbaar ook voor inspiratie, en hoe verhevener, heiliger de inspiratie, hoe meer gewijder hoe meer wáár de godsdienst. Want inspiratie houdt gelijken tred met 's menschen geestelijke ontwikkeling, en zij openbaart zich aan ieder voor zoover hij verdragen kan, naarmate hij er bereid en ontvankelijk voor is.

Daarom staat de godsdienst van Christus, zijn liefdeleer aan de spits van alle godsdiensten (godsdienstvormen) der wereld. Dáárom zal hij eenmaal worden de universeele godsdienst der menschheid.

Om hier niet verkeerd te worden begrepen, kan ik niet beter doen dan aan te halen eenige woorden van Spinoza, die geheel duidelijk maken, wát ik bedoel. Niet de zoogenaamd ‘christelijke godsdienst’, maar de godsdienst, doortrokken van den *Christusgeest*, den geest der onzelfzuchtige, reddende, heilige liefde.

‘Wat de Turken betreft en de andere volken, die het christendom niet kennen, ben ik overtuigd, dat indien zij God aanbidden door het in praktijk brengen der rechtvaardigheid en der naastenliefde, de geest van Christus in hen is, en hun zaligheid verzekerd, (leur Salut est assuré) welk geloof zij dan ook verder bezitten over Mohamed en zijn orakelen’.

Maar Goddank de waarheid kan men niet veranderen in een leugen, al laat men zich niet ‘in haar leiden’.

De zon der waarheid is eeuwig, onsterfelijk, kan niet ondergaan, al schuilt zij soms achter donkere wolken van ongeloof en bijgeloof, haar stralen zijn niet te dooven.

Het spirit(ual)isme, als een heldere straal der eeuwige waarheid zal triomfeeren, omdat de waarheid altijd zegeviert.

Door goed gestaafde, onbetwistbare feiten levert het spirit(ual)isme het bewijs van ons individueel voortbestaan.

Wanneer één feit onwrikbaar voor ons vaststaat, hetzij dan, dat we het zelf ondervonden, of het weten, door iemand, die geloofwaardig is, en wij volkomen vertrouwen, dan moest dit eigenlijk bewijs genoeg voor ons zijn. Want één goed

bewezen feit heeft evenveel waarde als massa's feiten en wat wáár is voor één is wáár voor allen.

Dit voor de velen onder ons, die altijd weer opnieuw feiten begeeren en feiten najagen.

Is het dan wonder, dat wij den Trooster dankbaar zijn, het spirit(ual)isme, dat den sluier voor ons heeft weggenomen, den dichten sluier, die zwaar en donker nog hangt voor velen tusschen hemel en aarde?

Zouden wij, rijk gezegend als wij zijn, niet trachten een zegen te worden voor velen?

Zouden wij door diepen ernst, teederen eerbied, en blijmoedig vertrouwen het vaandel van het spirit(ual)isme niet hoog houden en onbesmet?

Onbesmet! opdat de donkere schaduwen verdwijnen en het gouden licht uit de geopende poorten des hemels de aarde kan bestralen!

De vele bedroefden, vermoeiden en beladenen, de geestelijk blinden en dooven en lammen, allen, allen die verstrooid zijn en dwalende als schapen zonder herder, met wie Jezus in ontferming werd bewogen, zijn ook nu op aarde, evenals toen, Schipbreukelingen, drenkelingen op de groote levenszee strekken de handen naar ons uit. O grijpen wij die handen en trachten wij te doen wat onze groote Voorganger deed, de werken die hij van ons verwacht. Wij, die ons zijn discipelen noemen laat ons het *zijn*.

Wanneer het liefste tijdelijk uit ons oog verdwijnt, dan kan het spiritualisme die leegte niet wegnemen, maar het kan toch voor wanhoop behoeden en leeren berusten. Het kan de droefheid verminderen, het leven met zijn velerlei moeiten en lasten en teleurstellingen lichter en mooier maken, gemakkelijker om te dragen, om te leven, - door den dood te ontnemen al zijn bitterheid.

Het spiritualisme wijst den weg aan hen die zoeken, heeft levensbrood en levend water voor hen die hongeren en dorsten. Recht voor allen, troost voor bedroefden, kracht voor zwakken, hoop en redding voor hen, die zich verloren waanden, genezing voor gebrokenen van hart, kranken naar lichaam en ziel.

En als de tijd daar is ook voor ons, die eenmaal komt voor allen, de tijd, ‘dat de avond daalt en onze levenszon ter kimme neigt. dan *weten* wij als de dood ons kust, dat het is: *Ten Leven.*

Dan,.... o dan eerst recht zal *in* het Spirit(ual)isme Jezus' liefdeleer ons blijde, rijke werkelijkheid zijn.

Wij zullen hen wederzien, met wie we reeds hier waren verbonden door sterke banden van liefde en wondere sympathie.

‘Een kleine tijd en gij zult mij niet zien, en wederom een kleine tijd en gij zult mij zien en gij hebt nu wel droefheid, maar ik zal u weder-

zien en uw hart zal zich verblijden en niemand zal uwe blijdschap van u nemen.' Joh: 16:16 + 22.

In oneindig heerlijk begrijpen zal zij ons doorgloeiën, 'de blijdschap, de eeuwige blijdschap, die niemand ons ontnemen kan.'

J. VAN REES-VAN NAUTA LEMKE.

II. De Tafeldans.

Utrecht, 8 Febr. 1910.

Mijnheer van Holk.

Naar aanleiding van Uw stukje over Voorteekens in de Holl. Lelie, wil ik enkele mededeelingen doen. Ik ben *volstrekt* geen schrijfster noch iets dergelijks, maar daar ik - en ook mijn dochter *zéér* aan Voorteekens hechten, wil ik U daarover iets vertellen.

Om te beginnen, ik spotte altijd met den z.g. tafeldans. Eens op eene visite, ik was al lang getrouwd, begon men weer te spotten (en ik ook) met den tafeldans, en onder 't genot van een taartje en glas wijn deden wij het en... hij danste, ieder zeide *gij* doet het, ge duwt, maar *ieder* verklaarde plechtig en ernstig *niets* gedaan te hebben. Wij begonnen het prettig te vinden en deden het nog eens meer, dan weer bij die, dan weer bij een ander, ook veel bij ons thuis, er waren ook predikanten bij (gewone richting, groote kerk, Ned. Herv.), ook niet altijd, maar *altijd* als *ik* er bij was ging de tafel dansen. Eene keer ging hij niet, op een avond toen onze muziekmeester er bij was; hij wilde meedoen, en *dien avond* mislukte het; dat is ook de *eenige keer* geweest. Eens had mijn toenmalige dokter al gezegd - en ook mijn man '*doe het niet*', dan zeide ik: 'als je 't mij laat beloven *dàn* laat ik het; dat gebeurde echter *niet;* een geruimen tijd daarna, toen mijn dochtertje voor gezondheid in pension was ging ik haar bezoeken, er waren daar twee vriendinnen van mij, o zeiden ze, ge hebt altijd zóó aan tafeldans gedaan, *nu* kunt ge 't heden *eens heuschelijk* doen. Mevr. wed. D. eene spiritiste die boeken vol er over geschreven had (en gesprekken hield met haar overleden man) is ook hier, ge kent haar van vroeger, 'toe, doet jelui de tafeldans eens'; ik protesteerde eerst hevig, maar ik had het laten **niet beloofd**, dus bezweek voor de verzoeking en wij begonnen.

Mevr. D. zeide: gaat U zitten! Ik zeide: 'zitten?' dàt moet toch niet? Ja zeide ze zoo'n sterk medium *als U* kunnen we best met *zitten* beginnen; ik had 't nooit gehoord (er was ook zooals altijd onder den z.g. onschuldigen tafeldans noem ik 't maar, *aansluiting*), de pinken tegen elkander van degeen, die meededen, ik zat aan met mevr. D. tegenover elkander.

't Was een warme Juni-dag, 's middags *twee uur; dadelijk* al begon de tafel te dansen. 'O', zeide ze, 'hoe heerlijk, ik zal eens vragen of "Moeder" *hier* is.' Ik vond het erg griezelig, daar *mijne* moeder al jaren overleden was en ik nooit aan zoo iets gedacht had, werd ik bang; 't werd mij te benauwd en riep *niet* mijn *eigen* moeder. 'Neen,' zeide ze, '*de mijne*', en daar begon de tafel te tikken! Ja, zei ze, ze is er - -

-! Daarop vloog *ik* de kamer uit en den tuin voor aan straat in; *uit* was *het.* Ik had er later spijt van.

Maar wat gebeurde daarnà met mij? Om 5 uur ging ik weer naar huis; ik had een coupé alleen, maar kon geen rust vinden; kon niet *zitten*, niet *liggen*, was ongedurig; - mijn man haalde mij af, 'wat zie je er uit,' waren zijn eerste woorden, 'ben je ziék?' '*Neen*,' zeide ik, eindelijk zeide ik, 'ik heb *tafel gedanst.*'

's Avonds kreeg ik bezoek, ik kon geen thee schenken, kon *niets* doen, ziek was ik niet, ging naar bed, sliep goed, den volgenden morgen was het weer zoo (Woensdag), ik ging maar uit, overal waar ik kwam vroeg men, hebt ge hoofdpijn, zulke dikke oogen; ik antwoordde *neen.* 's Avonds kon ik geen *piano*-les nemen, piano-spelen ging *niet.*

Den volgenden morgen ging ik maar eens naar den Exculaap. Ik durfde *niets* te zeggen; Z. Ed. zeide, *wat* hebt ge, hebt ge je boos gemaakt, biecht op. Dokter was zéér boos, 'ik zal U *ditmaal* nog eens helpen, maar **nooit** meer.' Ik ging zitten, ik werd geëlectriseerd, kreeg schokken; daarna streek hij over gezicht, handen en armen en zeide, '*zie zoo*, *kijk* me nu eens aan.' Ik **voelde** mij weer beter worden, beloofde **nooit** meer te zullen tafeldansen, en was beter. 't Was een gewaarwording, 't was of ik die paar dagen onder een *diepen* (*slaap* kan men 't *niet* noemen), maar uit een *droom* wakker werd. Na dien tijd deed ik 't niet meer.

Enkele jaren er na, in 1908, zag ik in eens een witte gedaante naast den schoorsteen en den spiegel, een lang, lief gezicht was het, ik wilde er naar grijpen, weg was het. Mijn dochter had iets veel sterker, zij zal het zelf even vertellen:

> We hadden 's avonds een gezellig avondje gehad; veel bezoek, gelachen, enz. Ongeveer ¼ nà 12 stond ik in de andere kamer ('t was een suite) aan 't buffet brood te snijden. Onwillekeurig ter zijde kijkende, bemerk ik ineens, op een laag stoeltje, mijn grootvader, met uitgestrekten arm naar de tafel grijpende, en tegelijkertijd weer terugtrekkend dien arm. Ik zag het enkele seconden. Muma, die bij me in dezelfde kamer was, riep ik toe: 'Kijk 's ma, daar zit grootpa'; maar mama zag hoegenaamd niets. Ik was volstrekt niet nerveus dien avond. We hadden ook volstrekt niet gesproken over geestverschijningen of diergelijken; en juist dat bewuste moment was ik zeer kalm. Er is hier dus geen sprake van hallucinatie, maar moet ik het geval waarschijnlijk als een 'geestverschijning' beschouwen.

En nu over *voorteekens.* Als men enkele dagen uit de neus bloedt hoort men *iets nieuws*, wel niet schitterend nieuws, maar toch ook *niet* erg naar; mijn dochter bloedde enkele dagen elke avond een beetje uit de neus, ik zeide, je hoort *iets*, en werkelijk, wij hoorden dat in onze fabriek brand was uitgebroken. Dien zelfden avond hield het neusbloeden geheel op.

2 jaren geleden hadden wij een dienstbode, ze had **hevige** neusbloedingen; onze schoonmaakster zeide: ‘mevrouw ze hoort zeker *slecht nieuws*’. Ik lachte er om, maar jawel, haar neusbloedingen hielden eindelijk op. Toen vertelde zij dat haar verloving was verbroken. Zij stond op punt van trouwen.

Een mijner nichten was verloofd, de kaart kwam, ik had **hem** nooit gezien, had er nooit *over* gehoord, toen ik haar op haren doorreis *hier* met haar ouders *even* sprak, sprak ze over *niets*, dus ik wist niets, ik logeerde in Ede toen de tijding van de verloving kwam, ik bekijk 't kaartje en zeg ‘*'t gaat af*’, natuurlijk werd ik uitgelachen, ik had geen gegevens; ik *voelde en zag* het; alles ging goed: *receptie* enz., alles liep goed af, tot op eens de tijding kwam: **af!** Toen kreeg ik gelijk. Toen hetzelfde meisje een geruimen poos later weer verloofd was, vroeg men mij, ‘gaat *dit* ook af?’ ‘Neen’, zeide ik. Ik zag het er *niet* in, (zij is ook gehuwd nu).

Nog iets: mijn schoonvader was ziek, lijdende aan 't hart, hij had wel benauwdheden, maar er waren geen erge dingen nog te verwachten; wij zouden (mijn man en ik) naar Amsterdam gaan (een teeken er geen *direkt* gevaar was). Zaterdag *4 uur* zouden wij gaan, alles was gepakt, 's middags ging ik er nog even heen, ik ging de deur uit vroolijk en goed, *dacht* aan geen dood van niemand, en ineens op straat... krijg ik een vreemde gewaarwording; een *zeker* iets van een naderenden dood; of dien als 't ware om mij heen zweefde; erg vreemd, maar zóó vast en zeker *voelde* ik het één oogenblik; toen was 't voorbij, *'s middags drie uur.* Ik ging verder uit, dacht er niet meer over, ook niet toen ik bij mijn schoonvader *kwam*, in 't geheel niet meer, en 's nachts werden wij opgebeld, de oude heer was 's nachts plotseling overleden, ongeveer 12 uur later na de gewaarwording.

Nu eindelijk nog het volgende: de heer A., gep. majoor, was volkomen gezond, hij fietste, *alles* was goed, een of twee dagen vóór zijn dood huilde er vóór zijn huis hevig een hond een paar avonden achter elkander, wat vervelend geluid zeide mevrouw, er werd aan *niets* meer gedacht; Donderdagochtend zeide de heer A., hij kramp had op de maag *dacht* hij, dat trok naar 't hart en de borst, hij had wat gefietst, een teeken hij zich niet ziek gevoelde, hij zeide, eer ik wat viool ga spelen zal ik wat gaan rusten op de canapé, mevrouw A. maakt die tijd een kop koffie klaar, brengt 't haar man heel gemoedelijk, en... de heer A. ligt dood; 't was een hartverlamming geweest zeide de dokter.

Mevrouw had in 't geheel *niet* aan het huilen van den hond gedacht, eerst een paar jaren later schoot 't haar te binnen. Zij vertelde het mij, en zeide, de bijgeloovigen zouden het huilen van dien hond als een *voorteeken* beschouwd hebben; ik heb er *niet* aan gedacht, toen ik het hoorde zeide ik ‘nu *ik* geloof er wel aan’; juist omdat *zij* er *niet* aan geloofden.

Mocht U dit alles *niets* te beduiden vinden dan verscheurt U deze bladen maar, U kunt er mee doen wat U wilt, het is alles *waar;* ik geef U vrijheid er mede te handelen naar goedvinden. Het zal mij aangenaam zijn als U mij bij gelegenheid eens meldt of U in deze, mijne mededeelingen, er *iets* interessants hebt gevonden. Ik ben sedert lang abonnee en trouwe lezeres van de Lelie.

Hoogachtend,

Mevr. SAUERBIER - RIJK.

‘Omdat’ de groote massa niet gelooft in wat ze niet begrijpt, behoeft dit voor anderen geen voorbeeld te zijn. *On*geloofelijk mag alléén genoemd worden dat op een gegeven oogenblik alles in de kamer *uit eigen beweging* zou gaan ‘dansen’.

Laat ik U een contra-verhaal doen:

Onlangs zat ik in een restaurant aan een alleenig-tafeltje. Op een afstand midden in de zaal stond de lééstafel, waaraan zaten (te lezen) 6 menschen, hun handen over de tafel gespreid. Links, aan het uiteinde van die leestafel, hing een houten fauteuil met de ooren voorover aan de tafel, los van den grond.

Op een gegeven oogenblik begint plotseling die tafel te schommelen.

Alle aanzittende heerschappen perflex! ‘Er is hier een geest’, riepen ze uit!

Toen, een oogenblik schommeloosheid. Dáárna wéder dezelfde vertooning; een levendig geschommel van die fauteuil. Stellig was er niemand die haar aanraakte.

Nu verklaar *ik* die bijzonderheid als volgt: *niet* dat daar een *geest* was, of het geval met spiritisme in verband staat. Eenvoudig als magnetisme; doordat al die heeren hun handen op de tafel legden, waardoor een electrische- (magnetische strooming ontstond), zooals wanneer de geleiding van electrische draden in verbinding komen door te drukken op de verbindingsknop.

Het is verklaarbaar dat de eene persoon meerdere strooming levert dan den ander (meer ‘medium’ is). En nu moet U weten dat toen ik die gelegenheid binnen kwam mijn eerste uitroep was, ‘daar zit een medium aan tafel’; wat door mij was waar te nemen aan de uitstraling van zijn levenslicht.

Daar deze nu sterker strooming leverde dan de anderen, was *hij* waarschijnlijk het contact dat de strooming verlevendigde en de stoel deed schommelen.

Uit dit voorbeeld, dat met het Uwe overeenkomt, geloof ik Uwe beschrijving ‘Tafeldanserij’ beantwoord te hebben.

Als Uwe dochter grootvaders-geest zag, was dit voor *U* niet waar te nemen, daar dit een individueele zienbaarheid was. Een beeld is *niet* stoffelijk.

Die uitgeschreven prijsvraag te Utrecht, naast een ‘medium’ het opgeroepen beeld te fotografeeren, geloof ik dus onbereikbaar.

Wat betreft Uwe ontroering bij het gevoelen van een later plaats hebbend sterfgeval, ja - er is véél wonderlijks dat nog onverklaard ligt. Onlangs steek ik de sleutel in de deur en denk ‘wat heb ik in langen tijd niet van mijn vriend te Zeist gehoord’. Jawel, ik kom boven - daar zit sinjeur!

Ik wandel in een sneeuwjacht en denk ‘dat moest zeker-iemand zien, die zou zeggen: ga liever slapen’. Toen, van achteren, word ik op

de schouders getikt en daar loopt degeen waaraan ik dacht vlak achter me.

Uren vèr, ben ik soms plotseling gespoord iemand te ontmoeten. Daar had ik een voorgevoel van. En toen ik aan kwam aan 't station stond die op mij te wachten, wetende dat ik kwam!

Veel wonderlijks is nog voor ons onverklaarbaar, dat ons leidt en in verbinding staat met onze dagelijksche zinnen.

Dat U na seances gevoelig zijt, is - door de voorafgegane spanning lichtelijk te begrijpen. Zonder nu over te gaan in woeste bewondering het onverklaarbare spiritisme te omhelzen - is het even verkeerd die verschijnselen van geene waarde te verklaren.

Die tegen de voorteekens handelt komt gewoonlijk bedrogen uit. Dat leert de levenspraktijk.

Dat die oude heer en de heer A. zoo ‘plotseling’ zijn overleden had ik wel een portret van hen willen zien. Misschien *was* het hun tijd van heengaan, wat gij - omdat ge dit niet wist ‘plotseling’ noemt.

De tijd van levenslichtuitgaan is even zoozeer waar te nemen, als het uitgaan van het kaarslicht, aan den stand van de kleur, in natura zoowel langs fotografischen weg.

Alzoo Mevrouw, heb ik Uw brief met belangstelling gelezen. Als U geen ‘schrijfster’ is, hoop ik dat U het zal worden, opdat meerdere ondervindinggen van dien aard voor de lezers van ‘de Hollandsche Lelie’ niet verborgen zullen blijven.

10 Feb. 1910.
H. VAN HOLK.

III. Aan Mijnheer of Mevrouw van Greuningen

naar aanleiding van het schrijven van Mevr. van Roggen. (Holl. Lelie, pag. 582.)

Geachte Mijnheer of Mevrouw,

Waar Mevrouw van Roggen in haar laatste schrijven aan U verklaard heeft, niet verder met U te zullen debatteeren, ben ik zoo vrij U in hare plaats van antwoord te dienen. H. Ed., - die mij geheel onbekend is - zal mij dit, hoop ik, wel ten goede houden.

U schrijft op de eerste plaats, dat het U tot heden niet mocht gelukken een origineele Roomsche vertaling van Oud of Nieuw Testament machtig te worden. U verzekert, dat bij de gewone leeken een Nieuw Testament volslagen onbekend is. U acht dit moeilijk overeen te brengen met de bewering van Mevr. v. R., dat de Roomsche Kerk het lezen der Evangeliën niet alleen toelaat, maar zelfs aanmoedigt, en niet alleen van de Evangeliën maar ook van den geheelen Bijbel. Ik moet U werkelijk beklagen, dat U zoo ongelukkig zijt geweest bij Uw onderzoek; want ik heb al aanstonds twee Hollandsche vertalingen van den geheelen bijbel ter mijner beschikking, en die vertalingen zijn nog van vrij recenten datum, de eene dagteekent van 1896 en de andere eveneens van omstreeks dien tijd. En wat nu bepaaldelijk het Nieuwe Testament betreft, zullen er wel weinig ontwikkelde Katholieken zijn, die de vertaling

in drie deelen van Mr. Lipman niet kennen, of de eveneens in drie deelen verschenen vertaling van Prof. Beelen.

En heeft UEd. nooit gehoord van het werk der Canisiusvereeniging?

Deze heeft nog in 1906 onder hooge goedkeuring en aanmoediging van het Nederlandsche Episcopaat een volledige vertaling van de vier Evangeliën met de Handelingen der Apostelen uitgegeven, voorzien van korte aanteekeningen alsmede van kaartjes en gebonden in een smaakvol bandje, alles te zamen voor den prijs van *f* 0.25.

De eerste oplage was 50.000 exemplaren waarna nog twee of drie herdrukken, ieder van minstens 10.000 exemplaren, verschenen zijn.

Is U dit alles onbekend?

Dit verwondert mij; want van deze laatste vertaling is ook in Protestantsche bladen, o.a. in De Hervorming, met ingenomenheid melding gemaakt. Overigens wil ik gaarne toegeven, dat de Protestanten, wat het verspreiden van Bijbelexemplaren betreft, de Katholieken ver voor zijn. Dit nu is licht te verklaren. De Katholieke Kerk ziet in het verspreiden van bijbels zonder meer niet veel heil, meermalen zelfs een ernstig gevaar. De waarheid van den bijbel is niet de doode letter, maar de juist door God bedoelde zin. Maar dat die zin, waarop het toch alleen aankomt, niet altijd even gemakkelijk te achterhalen is, leert niet alleen de ondervin ding - de meest uiteenloopende stelsels beroepen zich getrouw op denzelfden bijbel, ja, vaak op dezelfde teksten - maar het staat bovendien uitdrukkelijk in den bijbel zelf. Zoo wordt van de brieven van Paulus gezegd, dat daarin ‘sommige moeilijk verstaanbare dingen zijn, die de onkundigen en onvasten verdraaien, evenals de andere schriften, tot hun eigen verderf (II Petri III. 15, 16).’ Om die reden bindt de Katholieke Kerk het lezen van den Bijbel aan zekere beperkende voorschriften. Alleen aan de ontwikkelden, die den Bijbel in eene der doode talen lezen, staat zij die lezing zonder bijzondere beperking toe; maar zij vordert dat vertalingen in een levende taal behoorlijk kerkelijk zijn goedgekeurd en met aanteekeningen voorzien. Bepaaldelijk dit laatste maakt natuurlijk de uitgave veel kostbaarder en minder toegankelijk voor allen.

Maar de Katholieke Kerk vindt, dat dit bezwaar niet opweegt tegen het kwaad, dat het verspreiden van Bijbels zonder aanteekeningen oplevert. Zelfs wenscht de Kerk ook die Kerkelijk goedgekeurde en met aanteekeningen voorziene Bijbels nog niet in de handen van iedereen en zeker niet in de handen van minderjarigen. In de leemte hierdoor veroorzaakt, wordt echter ruimschoots voorzien door degelijke Bijbelsche geschiedenissen, waarin men alle stichtelijke verhalen bijeen vindt, zonder hetgeen voor teedere ooren aanstootelijk zou kunnen zijn.

Dat het gevaar, hetwelk de Katholieke Kerk

vreest, niet denkbeeldig is, m.a.w. dat de bijbel zonder de behoorlijke voorzorg door minder bedrevenen zeer licht verkeerd kan worden begrepen, bewijst, geachte Mijnheer of Mevrouw Van Greuningen, o.a. uw eigen schrijven: want, hoewel u blijkbaar een ontwikkeld persoon zijt, die zelf den bijbel in een doode taal kunt lezen, verstaat u toch de teksten die u aanhaalt, lang niet in hun juisten toon.

Zoo besluit u uit Matth. I. 25, waar de Evangelist zegt, dat Joseph, Maria niet bekende '*totdat* zij haar eerstgeboren Zoon gebaard had: '*dus* na dien tijd leefden zij als gehuwden.'

Mag ik u opmerken dat die *dus* minstens zeer voorbarig is? U moet niet vergeten, dat Mattheus een Hebreeuw was, die het Hebreeuwsche spraakgebruik volgde. Zoo wordt Gen. VIII, 7 gezegd, dat Noë een duif uit de ark liet en dat deze niet terugkeerde tot de wateren opgedroogd waren. Wil dit nu zeggen, dat de duif, toen de wateren opgedroogd waren, wel terugkeerde? In het tweede boek Samuel, VI. 23 wordt van Michol gezegd, dat haar tot op den dag van haar dood geen Zoon werd geboren. Wil dat nu zeggen, dat dit na haar dood wel gebeurde? Welnu evenmin volgt uit de mededeeling van Mattheus dat Joseph Maria niet bekende vóór Christus geboorte, dat hij haar daarna wel bekend heeft. Matheus stelde zich met zijn evangelie ten doel uit de profeten te bewijzen, dat Jezus de Messias was Met den door u aangehaalde tekst wilde hij speciaal aantoonen, dat de voorspelling van Jesaja VII in Christus was vervuld, dat Christus nl. uit een maagd was geboren, daarom legt hij er alle nadruk op, dat er vóór Christus' geboorte geen echtelijke gemeenschap tusschen Maria en Joseph heeft bestaan. Maar met hetgeen daarna gebeurde laat hij zich op het oogenblik niet in, dat lag buiten zijn bestek, daaromtrent bevestigt noch ontkent hij iets. Er is dus hoegenaamd geen reden om uit deze plaats een gevolgtrekking te maken, die niet alleen ingaat tegen de al oude Christelijke overlevering, maar ook met de H. Schrift zelve in strijd is. In Lucas I immers openbaart de allerheiligste Maagd Maria uitdrukkelijk haar besluit om nooit met den H. Joseph echtelijk saam te leven; want ofschoon zij verloofd was met Joseph - en dit *verloofd* stond volgens Joodsche zeden gelijk met *gehuwd*, het gaf dezelfde rechten - zegt zij, toen de Engel haar aankondigde dat zij moeder zou worden van Christus: 'hoe zal dit geschieden, daar ik geen man beken?' Dat wil met andere woorden zeggen: daar ik van plan ben nooit een man te bekennen, anders toch had haar antwoord geen zin. Maria en Joseph waren dus blijkbaar overeen gekomen om, hoewel gehuwd, niet als gehuwden te leven. Zou nu Maria van dit besluit zijn teruggekomen, toen haar huwelijk met Joseph op de verhevenste wijze was bekroond door de geboorte van Christus, die God is boven alles gezegend in eeuwigheid? De vraag stellen is ze beantwoorden.

Dat er in de H. Schrift sprake is van Christus' moeder en zusters, is hiertegen al evenmin een bezwaar, want dan zou eerst dienen aangetoond te worden, dat hier sprake is van *volle* broers en zusters. Dit nu kan alleen niet aangetoond worden, maar bovendien kan van een der vier, die in de H. Schrift als Christus' broeders aangetoond worden, dat hij geen volle broeder van Christus was. Men kan van hem een anderen vader en moeder aanwijzen dan Maria en Joseph. Hierdoor verliest de geheele moeilijkheid tegen Maria's maagdelijkheid haar bewijskracht. Nog schrijft u:

Wanneer de Roomsche Kerk leert dat de H. Maria is 'de moeder (oorsprong) des scheppers, dan vindt de leek tegenspraak in het evangelie van Lukas II vers 48, 49, waar Jezus haar de plaats wijst onder de gewone stervelingen, als hij zich met de dingen zijns Vaders bezighoudt. 'Et dixit mater ejus ad illum: Fili, quid fecisti nobis

sic? ecce pater tuus et ego dolentes quaerebamus te, enz. - En zijn moeder zeide tot hem (Jezus), zoon, hoe hebt gij aldus met ons gedaan? Zie uw vader en ik zochten U met droefheid. Hij antwoordde hun: Waarom zocht gij mij? Wist gij niet, dat ik met de dingen, die mijn Vader (dus als Gods Zoon) aangaan, moet bezig zijn? Doch zij verstonden niet, hetgeen hij tot hen zeide.'

Dat een of andere leek hier tegenspraak vindt met het Evangelie, wil ik op uw verzekering, geachte Mijnh. of Mevr. v. Gr., zeer gaarne aannemen; maar dan is het toch voor dien leek van groot belang zich wat beter op de hoogte te stellen van de quaestie. Dat Christus de door U aangehaalde woorden tot Maria zeide en dat Maria niet begreep onder welk opzicht Christus achterblijven in den tempel in verband stond met zijn moeten bezig zijn met hetgeen zijns Vaders was, bewijst zonder twijfel, dat Maria een schepsel was - heeft de Katholieke Kerk ooit het tegendeel geleerd? - maar hoe daaruit volgt, dat zij een *gewoon* schepsel was, vermag ik niet te begrijpen. Zij bleef toch in ieder geval nog de uitverkoren, de bij uitstek met genaden overstelpte Moeder van Christus, die God en dus ook Schepper is. Kortom zij was van Christus die God en Schepper is, de moeder, niet wel is waar volgens zijn goddelijke, maar volgens zijn menschelijke natuur. Waar is nu de tegenspraak met het evangelie? Tegenspraak zou er zijn, als wij leerden, dat Maria den Schepper *als zoodanig*, m.a.w. de scheppende kracht, de godheid had voortgebracht. Maar wie zal zoo iets in zijn hoofd krijgen?

Ten slotte verzoek ik er u aan te herinneren, dat het grondbeginsel van het Katholiek geloof is: de erkenning van een onfeilbaar leergezag. Dit levend onfeilbaar leergezag moet blijkens het woord van Christus tot aan het einde der eeuwen ononderbroken voortduren.

Toen dus Döllinger zijn particuliere meening in geloofszaken stelde boven de plechtige uitspraak. van het Katholieke leergezag, gaf hij het hoofdbeginsel der Katholieke Kerk prijs en hield derhalve op Katholiek te zijn. Hetzelfde geldt voor iederen Katholiek die zich niet onderwerpt, wanneer de Kerk den zin van een in schrift of overlevering vervatte waarheid officieel verklaart.

Natuurlijk wordt de voorlichting welke gij u gewaardigt aan ons Katholieken te geven, althans

de poging daartoe, ten zeerste gewaardeerd. Ik geloof echter, dat zij dit nog meer zou worden, indien u zelf omtrent ons geloof nog beter voorgelicht en ingelicht bleek te zijn.

Hoogachtend,

Uw dw.

V.D. BIESEN.

Correspondentie van de redactie met de abonnés

De redactrice van de Holl: Lelie brengt ter kennis van de lezers van dit Blad, dat zij géén manuscripten, of brieven, haar naar aanleiding der redactie-aangelegenheden toegezonden door niet-abonnés, kan beantwoorden langs **particulieren** weg. De correspondentie in dit Blad dient zoowel tot de beantwoording van brieven, als tot de mededeelingen betreffende aangenomen en geweigerde bijdragen, en zij, die zelve geen abonné of abonnée zijn, kunnen dus niet verwachten langs een anderen dan den correspondentie-weg te worden beantwoord. Wanneer zij door leesgezelschapkring, of samen-lezen, of op welke wijze dan ook, gelegenheid kunnen vinden de correspondentie-rubriek te volgen, dan is de redactrice bereid hen dáárin te beantwoorden.

Op dezen regel wordt voortaan *géén uitzondering* meer gemaakt, en afzonderlijke nommers, correspondentie-antwoorden aan niet-abonné's behelzend, worden **niet** meer toegezonden.

REDACTRICE.

P.S. Het spreekt van zelf, dat deze regel alleen geldt voor eerstbeginnenden, èn voor briefschrijvers die in de corr: rubriek thuishooren.

Frans. - *Natuurlijk* moogt gij mevr: van Rees beantwoorden. Ik begrijp echter dat *deze* brief van U persoonlijk voor mij bestemd is. Het is altijd moeilijk in een questie als deze voor een onpartijdige, die er geheel buiten staat, te oordeelen wie gelijk heeft. Persoonlijk zou *ik* zeggen: *als* het spiritisme wezenlijk wáárde heeft, dan mag men zich niet onttrekken aan de ons gegeven openbaringen, zelfs al kannen die óók gevaren opleveren. - Maar de vraag is, - en die is voor mij nog niet opgelost - wegen de goede en wezenlijk-iets-beteekenende open baringen op tegen de vele bedriegerijen en ter-goeder-trouw vergissingen waarvan men zoo dikwijls hoort. Overigens maak ik U er op attent, dat mevr. van Rees nog lang niet aan het einde is harer bewijsvoeringen. Vriendelijk dank voor Uw goede wenschen voor mijn gezondheid

en levensgeluk. - Zoodra gij Uw stuk, voor mevr. van Rees bestemd, zendt, zal ik het plaatsen.

Myrrha. - Zendt s.v.p. *nooit* een gedachtenwisseling, of wat ook, direct naar den uitgever, in de meening dat gij daardoor de spoedige plaatsing bevordert. Integendeel, gij vertraagt die, want hij zendt alles aan *mij*, plaatst nóóit iets in de Lelie zonder mijn voorkennis. Ik moet er nu, op dit oogenblik waarop ik dit schrijf, zelfs nog onderzoek naar doen wáár Uw stuk is, daar ik het tot hiertoe niet ontving. *Alles* dus s.v.p. direct aan mij zenden. Beterschap. Houdt Uw maar goed; gij zijt veel te flink om dat niet te doen. Uw feest- en rust-dagen zullen U wel weer opknappen.

Han. - Nu zal ik maar eens met het zakelijke beginnen, en U vertellen dat ik van de mij achtereenvolgens gezonden bijdragen, ten bedrage van zes, vier heb aangenomen. Vraag (gedichtje), Dierenliefde (gedichtje), Lied van Leed (gedichtje) en Dierenbescherming (artikel). De twee andere gedichtjes heb ik geweigerd omdat ik reeds zóóveel copie heb, dat ik natuurlijkerwijze het betere moet uitschiften uit het mindere. Daarom waarschuw ik U dan ook, dat gij vooreerst niet moogt rekenen op opname, daartoe is er te véél copie, welke, reeds gezet, wacht. - Ik erken, dat ik U lang liet wachten op antwoord, en daarvoor maak ik U dan ook mijn excuus. Vooral omdat uit een Uwer brieven blijkt, hoe gij veronderstelt in de week d.a.v. te zullen worden beantwoord, terwijl gij integendeel tot nu toe moest wachten.

Over Uw roman schrijft gij in dien brief zoo recht gelukkig, wat ik mij ook best kan voorstellen, daar het natuurlijk voor iemand, die begint, altijd een bijzondere satisfactie is, zich gedrukt te zien. Stel U echter niet te véél voor, want het is de vraag of Uw boek 'opgang' zal maken, zal *gelezen* worden. Dat hangt af van zooveel dingen, die *niets* met talent te maken hebben. Ik voor mij heb er niet tegen er een paar woorden bij te schrijven, zooals gij mij verzoekt, maar ik zeg U heel eerlijk, dat ik niet weet of ik daarmede in Uw belang handel. Ik heb namelijk onder de critici zóóvele vijanden, om alles wat ik van hen en hun optreden en hun boeken heb durven zeggen, - denk maar eens aan mijn gepeperd oordeel over de Meesters 'Geertje', enz., enz., - dat men U *om* mij allicht zal gaan hard vallen. Zoo zijn nu eenmaal de zoogenaamd-'onpartijdige' critici.

Over Uw beschrijving van dien meneer, die alles zoo 'aardig' vindt, elk gedicht en elk boek, treurig, scherp, of wat dan ook, heb ik hartelijk gelachen. Het deed mij denken aan het typisch Engelsche: 'Very nice'. De Engelschen vinden een stuk taart en een preek en een dominee en een goede daad en een tafelkleed, in een woord de meest verschillende dingen, allemaal 'very nice', net als Uw meneer. Och ja, wat is dááraan nu te doen, dat de meeste menschen nu eenmaal onbeduidende nullen zijn!

Aan dien socialist-vriend van U moet gij den raad geven een voorbeeld te nemen aan de eerlijkheid van den heer Domela Nieuwenhuis, die, gelijk gij gezien hebt, in dit Blad toont wèl te lezen wat *ik* zeg, en mij dus niet aanvalt zonder kennis van wat ik mijnerzijds schreef. Overigens maakt Uw vriend zich schuldig aan de gewone manier van gelijk-willen-hebben, zonder, gemakshalve, te hooren of te lezen de argumenten van de tegenpartij.

In antwoord op Uw intieme vraag raad ik U eens te lezen: Der Heilige Scarabäus,[*)] dat, meen ik, nu ook in het Hollandsch wordt vertaald, en dat heel veel licht geeft op Uw vragen. Met publieke vrouwen, met al degenen die door den nood, of door de omstandigheden, werden gedreven in een lichte-vrouwenleven, heb ik het

*) Van Else, Jerusalem.

diepste medelijden. Maar ik voor mij weet niet *hoe* dat is te veranderen. - Ik geloof dat de man op dit speciale gebied anders is gemaakt door de natuur dan de vrouw, en dat hij daarom een zeer zwaren strijd heeft in deze dingen. Het is geen onderwerp dat ik hier in het openbaar uitvoerig kan behandelen, maar wèl geloof ik, dat zij, die U dat antwoord geven, waardoor gij, U zoo zwaarmoedig voelt gestemd (gij begrijpt mij) niet geheel ongelijk hebben, en dat inderdaad dit gevaar niet denkbeeldig is. -

In Uw tweede schrijven laat gij U zoo hartelijk en vriendelijk uit over mij, dat ik U slechts kan danken voor Uw vertrouwen en belangstelling in mij. - Inderdaad geloof ik dat het niet te veel gezegd is, wanneer ik-óók beweer mijne correspondenten nà te voelen, zooals gij het zegt; dat komt omdat ik véél zag en ondervond in het leven, en daardoor veel leerde begrijpen en verstaan.

- - Gij vraagt nog in dat zelfde briefje *hoe* ik wel denk over de *zoogenaamde* dierenbeschermers, die 'geen tijd' hebben hunne plichten aan het dier na te komen? Beste Han, ik vind zulke menschen eenvoudig afschuwelijk wreed, en ik verheug mij dat men in Frankrijk den moed had eene hertogin d' Uzès, die de wreede par-force jachten laat houden, *uit* de vereeniging van dierenbescherming uit te stooten.

Uw derde briefje is een noodkreet (met recht) omdat gij zoo lang op antwoord hebt moeten wachten. Wees er gerust op, dat ik U het niets kwalijk neem als gij wat ongeduldig wordt. Mijnerzijds heb ik zóó veel correspondentie; maar ik vind het veel prettiger te lezen hoe gij elken Dinsdag-avond uitziet naar mijn antwoord, dan dat het U niets zou kunnen schelen. Dus, van kwalijk nemen is geen sprake.

In Uw vierden brief komt gij dan weder terug op Uw roman, om mij voor de lezing ervan te bedanken, en Uw verzoek te herhalen. Ik beantwoordde U reeds hierboven dienaangaande, dat gij, wat mij betreft, de woorden die ik in de Lelie schreef erover gerust moogt laten overnemen door Uw uitgever. - Nogmaals, ik vind dat er veel belovends zit in het boek. En nu hartelijk gegroet. Zal ik de twee geweigerde gedichtjes vernietigen? -

J.K. - Ik zal terstond nazien bij de copie of er van U in dien tijd drie artikelen zijn toegezonden.

G.W.E. - Voor U geldt hetzelfde. Er is een overstelpende massa copie en brieven ingekomen dezen winter. Uit het hoofd kan ik het dus niet zeggen. -

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

6 April 1910.
23ste Jaargang.
No. 40

Bericht.

Present-exemplaren en Bewijs-nummers zijn aan te vragen bij den uitgever van dit blad, niet bij de redactie.

Beklag over correctie- of drukfouten heeft de betreffende te richten tot den uitgever, niet tot de redactie.

Zij, die zonder abonné of lezer te zijn van de Holl. Lelie de redactie lastig vallen met de toezending van manuscripten of brieven, hebben het zichzelf te wijten, wanneer zij geen particulier antwoord ontvangen; de beantwoording van een en ander geschiedt door de corr.-rubriek in dit blad, behoudens die gevallen van uitzondering die de redactie om welke reden dan ook persoonlijk uit beleefdheid maakt.

Zij, die hunne manuscripten bij weigering terug verlangen, worden verzocht hunne behoorlijke frankeering terstond in te sluiten en hun juist adres terstond op te geven.

Zij, die met de redactie correspondeeren in de Lelie onder welk pseudoniem ook, worden verzocht zoowel dit pseudoniem als den eigen naam onder elken brief te herhalen, daar het onmogelijk is alle pseudoniemen te onthouden bij een zoo uitgebreide correspondentie.

Anonyme brieven worden niet beantwoord.

REDACTRICE.

HOOFDARTIKEL

Hoofdartikel
Eenige bijdragen over de joden in de christelijke samenleving, hoe men gewoonlijk over hunne gewoonten, zeden en ceremoniën oordeelt, en het bijgeloof daardoor ontstaan.
(Vervolg van No. 39).
II.

Dat zich niet geven en het niet-uitoefenen der ceremoniën en gebruiken in 't bijzijn van andersdenkenden, uit angst niet begrepen en daarom bespot te zullen worden, heeft het bijgeloof in de wereld gebracht en dit is zelfs bij meer beschaafde christenen niet uit te roeien.

In Duitschland en Oostenrijk, bijv. worden de joden telkens nog beschuldigd van het vergieten van christenbloed bij het Paaschfeest. (Hieraan zijn ze voor een deel zelf schuldig, doordat ze hun gebeden en ceremoniën met te veel geheimzinnigheid omgeven). In vroegere tijden hebben de Romeinen de christenen ook wel beschuldigd van kinderen te slachten.

Wanneer ik u straks ga vertellen van het bereiden van den paaschdisch en den cederschotel, zal het U misschien duidelijk worden, hoe dit domme bijgeloof zich door eeuwen heen tot nu toe kon handhaven. Niets is verder van de joodsche leer verwijderd, dan het vergieten van menschenbloed; dit is ten strengste in de wet verboden en de Israëliet zal niet dan in uitersten nood of uit zelfverdediging zijn medemensch dooden. Men zal de tegenwerping maken dat Kain Abel vermoord heeft; zeker er zijn uitzonderingen, maar als men de statistieken van alle landen nagaat, zal men misschien één enkele op duizenden vinden, van moord of doodslag beschuldigd.

Ook vindt gereedelijk geloof, dat als een jood op Sabbath sterft, het lijk geslagen, ja, zelfs van de trappen gegooid wordt, omdat hij, door op Sabbath te sterven, dezen geschonden heeft.

Of dit zoo is, werd mij meermalen door beschaafde, ontwikkelde menschen gevraagd. Dat dit berust op grove dwaling behoeft geen betoog. De Israëlieten behandelen hunne dooden met eerbied; juist op den Sabbath mag er niets aan het lijk gebeuren.

Het wordt den joden meermalen verweten, dat zij laf zijn of zich voor hun geloof schamen (ik heb hier niet de gedoopten op het oog). Of zij op krijgskundig gebied veel presteeren of zich dapper gedragen, kan ik niet beoordeelen. Als met lafheid bedoeld wordt, zich voor het geloof schamen, dan heeft dit zijn grond. Zij weten, dat zij in de meeste landen als vreemden beschouwd, in anti-semietische, zooals Rusland en Oostenrijk, noode geduld worden. De beschaafden en ontwikkelden zullen daarom alles vermijden wat aanstoot geven kan, hetzij het inachtnemen van de gebruiken van hun godsdienst of het op den voorgrond doen treden van raseigenschappen, die de spotzucht van andersdenkenden zouden kunnen opwekken. De lawaaige, poenige parvenujood, - en toch schuilt er onder hen menig goed hart - bederft het voor velen.

In de landen zelfs, waar zij in de gunstigste condities verkeeren, zooals in Nederland, wordt de fijngevoelige onder hen dagelijks gekwetst door vooroordeelen en uitdrukkingen, al worden deze ook dikwijls te goeder trouw geuit, bijv. bij dien manufacturenjood heb ik dit of dat gekocht (al is deze nog zoo'n beschaafd en ontwikkeld mensch) of: wat is die jodin élégant gekleed! en meer dergelijke uitroepen, die men ten allen tijde kan hooren, om nog niet te spreken van het schelden voor leelijke jood(in), smous(in) door de straatjeugd. Zelfs als kinderen op de deftiger scholen het minste ruzietje onder elkaar krijgen, ligt hun dit woord op de tong.

Het is niet, het zich schamen jood te zijn, maar wel, dat dit woord voor den christen het individu geldt; de groote minachting, het niet de moeite waard achten van een naam te noemen, zooals men een gevangene slechts bij zijn nummer roept en dat zelfs zijn christenkennissen niet in hem den beschaafden, ontwikkelden, intelligenten mensch, maar slechts den jood zien... en voor velen is dit synoniem met verachtelijk of minderwaardig.

Ook scheren velen alle joden over één kam, beschaafden en onbeschaafden, meerderen en minderen, en beschouwen zij hen als tot eene familie beboerende, zoodat, wanneer in provinciesteden een Israëlitische bruiloft of begrafenis plaats vindt, men verwonderd is, dat niet alle Israëlieten er aan deelnemen.

Dat vele fijngevoelige, patricische joden door dit wanbegrip eenigszíns gekwetst worden, is natuurlijk. Maar dit is nog niets in vergelijking met de gruwelen en vervolgingen in Rusland en Rumenië. Ook in Oostenrijk-Hongarije is het lang geen

eldorado voor hen. Zij hebben in die landen een ware lijdensweg te bewandelen, al worden zij niet als in vroeger eeuwen tot den doop gedwongen of tot den brandstapel gedoemd.

In mijn kinderjaren heb ik eens een treffend verhaal gelezen, het ‘Cederdal’ genaamd, door Grace Aguilar. Ik herinner mij dit er nog uit: ‘Het was in de vervolgingstijden der joden. Zij hadden de keuze tusschen den doop en den brandstapel en hoewel zij zich in 't openbaar lieten doopen, hielden zij 's nachts hunne bijeenkomsten in het door hen genoemde cederdal, om daar heimelijk hunne gebeden en ceremoníën te verrichten.’

Tot heden ten dage hebben zich de vervolgingen en gruwelen gehandhaafd, vandaar dat de vrome jood van nu, evenals de joden uit den tijd van het cederdal, liefst zijn gebeden en ceremoniën in 't geheim verricht, schuw voor de minachting en bespotting van andersdenkenden, die hij dan ook liefst streng bij het uitoefenen daarvan weert. Daardoor is het vele verkeerd begrijpen en opvatten van al die vreemde gebruiken, waarvan men de beteekenis niet kent, ontstaan en zoo kan het bijgeloof welig tieren. O! eeuw, die zich die van vooruitgang en beschaving noemt!

Heeft de mensch zich in den loop der tijden veredeld? Zijn we een stap nader gekomen tot de volmaking van ons zelven? In overoude tijden werden de menschen barbaarsch geheeten... maar ze waren onwetend, onbeschaafd, onontwikkeld... en nu, nu iedereen zich ontwikkeld en beschaafd wil noemen...??? Zelfs in Amerika, het meest beschaafde land der wereld, zoo men zegt, welk een barbaarschheid en wat een gruwelen worden er niet door de blanken tegenover de negers bedreven... omdat ze van een ander ras en eene andere kleur zijn. Kan men niet bijna iederen dag lezen, dat een neger gelyncht wordt en men hem voor een meer of minder vergrijp met wreedheid martelt? Zoo las ik onlangs nog van een neger, die eene blanke vrouw aangerand had. Hij werd uit de gevangenis gesleurd, met petroleum begoten en in brand gestoken door de blanken, andersdenkenden, die zich noemen beschaafden, ontwikkelden en boven alles christenen. Is er barbaarscher wreedheid denkbaar? Niet dat ik de daad van den neger vergoelijken wil, maar worden er niet dagelijks aanrandingen tegen vrouwen, sexueele en andere perverse misdaden en gruwelen gepleegd door blanken? Voor den neger kan men nog verzachtende omstandigheden aanvoeren, hij is onbeschaafd, heiden, heeft misschien andere begrippen van goed en kwaad. Helaas, wij zijn van het paradijs af geen stap gevorderd tot veredeling en volmaking van ons zelven, ondanks studie, electriciteit, automobiel, telephoon, draadlooze telegraphie en vliegmachine. O! wat bittere ironie!

Geleerden, mannen der wetenschap van alle richtingen en kleur zijn door alle eeuwen heen zoekende naar het ware geloof of den waren godsdienst. Het brengt heel wat monden en pennen in beweging. Wat een vinnige polemiek wordt er soms niet gevoerd... en zij zoeken nog steeds en zullen steeds blijven zoeken. O! vergeef me, wanneer ik heel bescheiden waag te zeggen: de ware godsdienst of het ware geloof ligt in de daden van ieder mensch, hij zij christen, jood of heiden. Ik, nietige onwetende, ik zou het zoo graag willen uitschreeuwen: wat zoekt gij toch ver, wat zoo dicht bij u is, verdraagzaamheid, liefdadigheid, eerlijkheid, nederigheid, het eerbiedigen van anderer denkwijzen en opvattingen! Zijn dit alles holle phrasen?

Men kan den kluizenaar zoo navoelen, die ver van het nietige gewurm en het armzalige gedoe der menschen zich in de diepste eenzaamheid terugtrekt.

Laat ik tot mijn onderwerp terugkeeren.

Tot de goede eigenschappen der joden behoort hun groote liefdadigheidszin, niet alleen voor hunne geloofsgenooten, maar ook voor alle andersdenkenden en nooit zal hun hulp vergeefs worden ingeroepen. Zoo noodig werken alle groepen, kleurschakeeringen en elementen van den hoogsten tot den laagsten stand gaarne mee, om een doel schitterend te doen slagen. Dat zij verstandig en practisch zijn, dat er vele talenten en genieën onder hen schuilen, moet vriend en vijand toegeven. Zij houden veel van kunsten en wetenschappen, litteratuur, schilderkunst, enz. Zelfs de gewone eenvoudige jood is schrander en heeft een helder doorzichtsvermogen (raseigenschap.)

Het ambacht wordt door hen weinig beoefend: metselaar, timmerman, steenhouwer, verver, enz. vindt men onder hen zelden of in 't geheel niet. De geschiktheid om een ambacht te leeren hebben zij wel, maar de oorzaak ligt meer in hun beweeglijken, grilligen aard en in hun karakter. Zelfs de armste jood is graag onafhankelijk, is liever een kleine baas dan een groote knecht. Zij wennen zich niet gemakkelijk aan discipline, daarom zijn ze dan ook een moeielijk te regeeren volkje (zie Zionisme bladz. 18).

Hoe het ook zij, een feit is het, dat het meerendeel zich op den handel toelegt. De wisselvalligheden daarvan hebben voor hen meer bekoring misschien, dan het schamele loon van den werkman, dat week in week uit bijna steeds hetzelfde blijft.

Wat soberheid van leefwijze betreft, kan de jood in menig opzicht van den christen leeren - zelfs bij den armsten jood kan men soms nog dingen van eenige luxe of comfort aantreffen.

Van het sabbathmaal maakt ieder Israëliet naar vermogen veel werk. 's Vrijdagsavonds, wanneer de sabbath ingetreden is, vereenigen de familieleden zich om de sabbathlamp. Ieder geniet, na een week van zwaar zwoegen, van de welverdiende rust. Vader en moeder, meestal in een leunstoel gezeten, doen na het eten een dutje; de jongeren vermaken zich met lezen of een spelletje, totdat hunne ouders ontwaken, om dan onder een gezellig kopje thee en eenige versnaperingen verder den avond door te brengen.

Er wordt beweerd, dat zij veel van zoet houden; versmaden doen zij het zeker niet, maar dat het zooveel meer is dan bij anderen, heb ik niet kunnen constateeren.

Op sabbath zoeken zij meestal de gezellig-

heid in eigen huis, uitgenomen eene wandeling, het bezoeken van familie en kennissen, waarbij vooral de jonge vrouwen en meisjes graag met hare mooie kleeren pronken, want van den rijkste tot den armste, houden zij van mooi gekleed te gaan.

Zij maken weinig of in 't geheel geen gebruik van alcohol en zoeken zelden hun genot op sabbath en feestdagen buitenshuis. Dat hun min of meer weelderige levenswijze bij buurman christen, van denzelfden stand of beroep dikwijls ijverzucht opwekt, laat zich begrijpen. Velen uit den arbeidersstand maken juist op den Zondag weinig werk van den pot, om maar gauw klaar te zijn en hun genoegen buitenshuis te gaan zoeken, de mannen dikwijls in de kroeg, waar het dan later gewoonlijk op ruzie uitloopt, zoodat ze er 's Maandags nog de gevolgen van ondervinden en niet geschikt voor hun werk zijn.

Zoodra is de *sabbath* niet uit, of ieder gaat weer met frisschen moed aan den arbeid.

Bij de rijke en beschaafde joden is de zin voor luxe en weelde nog sterker ontwikkeld. Zij houden van mooi kristal, zilver, porcelein en fijn damast op hunne tafels. De meubileering van hun huis is zeer luxieus, bij velen smaakvol en gezellig.

De vrouwen houden van goed en elegant gekleed te zijn. Het meerendeel heeft dan ook een goeden smaak, kleedt zich niet te voyant, en draagt hare kostbaarheden niet al te overvloedig, zooals dit met een zeker deel van hare zusteren wel het geval is.

(*Wordt vervolgd.*)

Stervend Kindje.

Klein knapeke ligt in zijn bedje,
   En Moedertje houdt er de wacht.
Hij sluimert zoo zoetjes, klein ventje!
   Jong Moedertje ziet het en lacht.

Zijn borstje gaat zacht op en neder,
   Hij slaat met zijn knuistjes in 't rond,
En 't allerliefst zonnige lachje
   Ligt hem op zijn rosigen mond.

Jong Moedertje buigt zich vol vreugde
   Naar 't blozende kindeke heen,
En kust hem het mollige lijfje:
   Och! Moedertje is zelf nog zoo kleen!

Dan doet hij zijn oogjes eens open,
   En pakt er zijn moekelief vast;
Zij neemt hem in bei hare armen,
   Haar lichtste, haar heerlijkste last!
- - - - - - - - - - - - - -
Klein knapeke ligt in zijn bedje,
   En Moedertje houdt er de wacht.
Ze heeft daar zoo lang reeds gezeten,
   Zoo'n langen en vrees'lijken nacht!

Zijn borstje gaat zwaar op en neder,
   Zijn lijveke schudt hem van pijn;

En Moedertje kan hem niet helpen.
Haar stervend, lief kindeke klein.

Ach! kon zij haar kindje maar redden!
Bang slaat haar het bevende hart;
Zij kijkt naar het schokkende lijfe
Met stijgende, klimmende smart.

Eéns slaat hij zijn oogjes nog open,
Voor 't laatst, nog een enkele keer.
Dan werpt zich schier stervens-wanhopig
Jong Moesje over 't kindeke neer.

R.C. KUIPERS.

Naar aanleiding van Toen en Nu.
(Zie Lelie No. 25 van 22 December 1909.)

V. Lodewijk de Vijftiende en De Vrouw.
(*Vervolg van No. 37*)
Madame du Barry.

Het ware te wenschen, zegt de geschiedschrijver van ‘La Vie privée de Louis XV’, dat men over het laatste tijdperk van Lodewijk de Vijftiende's regeering een sluierkon werpen, om het voor goed voor de oogen der nakomelingschap te verbergen; in zulk een poel van schande, ellende en bandeloosheid is het levenseinde van hem, dien men in den aanvang ‘Le Bien-Aimé’ noemde, smadelijk ten ondergegaan.

Na den dood namelijk van Madame de Pompadour gebruikte de Koning zijn herkregen vrijheid slechts, om zich tot den slaaf te maken van allerlei zinnelijke genietingen van de laagste soort. De eene voorbijgaande passie na de andere moest dienst doen, om hem oogenblikken van kortstondige opwinding te bezorgen, waartoe zijn verouderend en uitgeput lichaam hem hoe langer hoe minder geschikt maakte. Daarenboven werd zijn behoefte aan afleiding, aan zichzelfvergeten, nog grooter door de waarschuwende leegte welke opéén volgende sterfgevallen in zijn naaste omgeving deden ontstaan. Evenals in de laatste levensjaren van Lodewijk de Veertiende, - toen zóóvele prinsen en prinsessen door den dood weggemaaid werden dat men die sterfte ging toeschrijven

aan onnatuurlijke oorzaken, aan door den Regent toegediend vergift, - evenzoo werd ook het einde van Lodewijk de Vijftiende's regeering gekenmerkt door talrijke treffende sterfgevallen, kort na elkander; die het heel eenzaam maakten in dat Paleis van Versailles, waar voor korten tijd nog zooveel drukte en vroolijkheid heerschten. De 'Duc de Bourgogne,' de oudste zoon van den Dauphin, was reeds vroeger, op tienjarigen leeftijd, aan een soort heupziekte bezweken. De Dauphin zelf, van wien Frankrijk redelijker wijze zooveel verwachtte, en die, voor zoover zijn weinige invloed op de regeeringszaken het toeliet, steeds zijn best had gedaan rechtvaardig en eerlijk te handelen te midden van het algemeene knoeien en intrigueeren, de Dauphin, dien de pokken gespaard hadden in die ernstige ziekte waarin zijn jonge vrouw zich, door haar trouwe oppassing, een blijvende eerezuil heeft gesticht, hij werd thans, in de kracht zijner jaren, weggerukt door een vliegende tering, welke, in het begin te veel verwaarloosd, toen men haar eindelijk met krachtiger middelen ging bestrijden reeds veel te ver gevorderd was om nog hoop te geven op genezing. En, evenals wijlen madame de Pompadour, legde hij, toen hem de waarheid duidelijk werd, een groeten stervensmoed aan den dag. Er is daarin een punt van overeenkomst tusschen die beiden, die elkander zoo spoedig in den dood volgden, dat misschien wel het éénige genoemd mag worden, dat er bestond tusschen twee in levenswandel en levensbeschouwing zoo verschillende menschen, welke elkaar hun leven lang dan ook oprecht haatten. Want, evenals madame de Pompadour tot dien priester, die haar in haar laatste oogenblikken bezocht, de koelbloedige woorden kon spreken: 'Heb nog een oogenblik geduld, dan gaan we samen heen,' evenzoo zag ook de Dauphin het oogenblik van zijn dood met een rustigen scherts op de lippen naderen. Er wordt van hem verhaald hoe hij, in de kamer van het paleis waar hij ziek lag en waar men nog slechts zijn dood afwachtte om naar Versailles te kunnen verhuizen, toevallig getuige was van de onkiesche haast, waarmede men, onder zijn vensters, alvast een en ander op een verhuiswagen opeenstapelde om te eerder gereed te zijn, als straks de doodsklok van den stervende zou geluid hebben. Wel verre van zich daarover zenuwachtig te maken, sprak de Dauphin met weemoedigen glimlach tot den hem bedienenden kamerheer deze kalmgerésigneerde woorden: 'Het wordt tijd dat ik ze niet langer laat wachten; ze hebben haast om weg te gaan.' - Met zijn dood verviel de toekomstige kroon aan zijn tweeden zoon, nu de Duc de Bourgogne was overleden, den lateren Lodewijk de zestiende. - Lodewijk XV nam dit kind bij de hand, en deelde het overlijden van den vader aan de weduwe mede, met de woorden: 'Ziehier de aanstaande Koning'. Over het geheel gedroeg hij zich bij die gelegenheid vrij betamelijk; en het schijnt dat de zeer beminnelijke en verstandige weduwe van den Dauphin van toen af ook eenigen invloed ten goede op hem kreeg. Wie weet wat deze lieve en verstandige vrouw, die als een bescheiden ster van deugdzaamheid geschitterd heeft te midden van al dit jammerlijk verderf, een waardige voorgangster harer latere schoondochter Marie Antoinette, nog ten slotte had kunnen gedaan krijgen van den voor vrouweninvloed zoo vatbaren Koning, indien ze in het leven ware gespaard gebleven! Maar zij volgde, reeds weinige maanden later, in het graf den echtgenoot dien ze had liefgehad met voorbeeldige trouw tot het einde toe; hoewel ze wist dat hij zijnerzijds haar gevoel niet geheel beantwoordde, omdat zijn onuitroeibare liefde tot zijn voor hem onvergetelijke eerste vrouw, de Spaansche Koningsdochter, steeds tusschen hen stond. Na haar kwam de beurt van heengaan aan hare grijze schoonmoeder, aan die Maria Lexzinska, wier weinig benijdenswaardig

lot het is geweest van den bescheiden rang eener arme verdreven Poolsche Prinses verheven te worden tot Koningin van Frankrijk; een schijnbaar schitterende onderscheiding, maar die voor haar geworden is een medelijdenswaardige vernedering. Hare dochters, nu alleen overgebleven om den koning in zijn eenzaam paleis te vertroosten door haar gezelschap, waren al te zeer van hem vervreemd, ook te dom-opgevoed, om tot die taak lust of geschiktheid te bezitten. Zij waren bovendien de jongsten van het zestal, en hadden hem dus nauwelijks gekend in dien beteren tijd, waarin hij nog nu en dan smaak toonde voor het familieleven, en zich de moeite gaf naar de gewoonten of de studies zijner kinderen een vluchtig onderzoek in te stellen, of zelfs een kort vaderlijk praatje te komen maken in de vertrekken van madame Henriette of madame Adelaïde. Madame Henriette, na het huwelijk harer nu ook reeds overleden oudste zuster, steeds genoemd ‘Madame’, tout-court, was, de eerste van allen, op vijf en twintigjarigen leeftijd gestorven, aan een dier ziekten uit bedorven

bloed, waarvan het niet te verwonderen valt dat juist vorstenkinderen er zoo dikwijls aan ten gronde gaan. Haar gehuwde zuster, Madame Infante van Parma, voor wie Lodewijk XV meer dan voor een der andere dochters liefde en vertrouwen schijnt te hebben gekoesterd, met wie hij druk correspondeerde en confereerde, als zij nu en dan een langdurig bezoek aan Versailles bracht, kwam daar, bij een dier bezoeken, aan de steeds min of meer heerschende pokken te sterven. En zoo was madame Adelaïde de oudste geworden der overgebleven prinsessen, wier lot het bleef tot oude vrijsters op te groeien.

Het is treurig na te gaan, wanneer men in den aanvang der Mémoires van den Duc de Luynes zijn schildering ontmoet dezer jonge levenslustige prinses Adelaïde, wat het leven tenslotte van haar maken zou, door de omstandigheden en ondervindingen: een vinnige, onbeminnelijke, tegen Marie Antoinette kleinzielig intrigueerende, jaloersche oudevrouw. Hare drie jongste zusters, Victoire Sophie en Louise werden volwassen in een tijd, toen de Koning reeds weinig teeken meer gaf van zoo iets als een vaderhart te bezitten. De twee eerstgenoemden deelden het oudejufferschap van madame Adelaïde. De allerjongste, Louise, verliet nog bij het leven van Lodewijk XV het Hof, om in het Klooster der Carmelieten als non te verdwijnen, en er de zonden van haar geslacht in nobele zelfopoffering te gaan boeten.

Zoo was er dan geen enkel tegenwicht meer in de omgeving des Konings, om hem terug te houden van dien laatsten en verachtelijksten van alle stappen die hij gedaan heeft: de verheffing eener madame du Barry tot zijn openlijke bijzit. Want, madame de Pompadour, zoo ook-zij van twijfelachtige geboorte was, en niet thuisbehoorde in de hofkringen waarin de gunst des Konings haar met geweld een plaats veroverde, bezat althans een zoo uitstekende opvoeding en zoovele talenten, beschikte over zulk een gave van zich gedistingueerd kunnen bewegen, dat zij, toen ze eenmaal de door haar begeerde positie had ingenomen, daar werkelijk volkomen op haar plaats scheen, als ware ze er voor geboren. Maar La Dubarry behoorde tot een geheel andere categorie nog van vrouwen; eene waarvan het niet eenmaal mogelijk is de bijzonderheden harer levensgeschiedenis, reeds lang vóór zij tot den Koning kwam, hier neer te schrijven. ‘La Vie privée de Louis XV’ geeft daaromtrent de meest weerzin wekkende bijzonderheden. Het is hier genoeg te zeggen, dat de minnaar met wien ze leefde, en die haar voordeelig van de hand wenschte te doen, haar door tusschenkomst van een hofbeambte aan den Koning ter kennismaking aanbood. Zij wist er in te slagen zich van dat eerste oogenblik af onmisbaar te maken voor haren vorstelijken prooi, dien ze ook niet meer losliet. Met onbeperkte heerschzucht over hem regeerend, door de zinnenbekoring van 't laagste allooi die ze uitoefende, wist ze hem te dwingen tot het haar bewijzen van de nederigste en geringste lakkeidiensten. De prinsessen van den bloede Mesdames, en, later de lieve reine Marie Antoinette, zij moesten de schande doormaken met haar aan één tafel te zitten, met deze deerne te soupeeren in haar rang van hofdame, waartoe ze zich liet benoemen door haar tot alles willigen slaaf. Van afkomst niet veel anders dan een publieke vrouw had ze tot deze rangverheffing geen mogelijkheid gezien, dan door een huwelijk met iemand die haar een adelijken titel verschafte. En, hoewel de graaf du Barry alles van het verleden en heden zijner aanstaande vrouw afwist, trad hij zeer bereidwillig in het hem namens Lodewijk XV gedane voorstel, van haar zijn naam te verkoopen voor den hem daarvoor beloofden aanzienlijken bruidsschat. Van het oogenblik af waarop aldus aan den schijn voldaan was lieten de groote-dames uit den Hofkring zich niet

onbetuigd in het geven van nederige eerbewijzen aan de nieuwe ster, uit het gemeenste slijk plotseling verrezen aan het Hof van Versailles. Maar terwijl deze voor het meerendeel zelf in hare eer bevlekte vrouwen natuurlijk heel goed wisten hoezeer zij zich door zulk een omgang verlaagden, wordt verhaald van Marie-Antoinette, - die, nog nauwlijks vijftien jaar, als een reine bloem, in haar onschuld en gratie, naar het bedorven Hof van Frankrijk werd overgeplaatst, - hoe zij in hare naieveteit openlijk vroeg aan hare eeredames in welke verhouding die madame du Barry eigenlijk stond tot den Koning. En toen men haar het dubbelzinnig antwoord zeide, dat zij een ‘vriendin’ van Lodewijk was, gaf zij het lief, onschuldige gezegde ten beste: ‘Dan wil ik voortaan met haar wedijveren om 's Konings gunst deelachtig te worden.’

Arme Marie Antoinette! 't Is haar niet gelukt, met haar zwakke schuldelooze teederheid van schoondochter, het bedorven hart des Konings terug te winnen voor een betere liefde dan de dierlijke die hem bedwelmde in de liefkozingen der schoone Dubarry!

Zoo in den aanvang, haar, Marie-Antoinettes, schoonheid en aanvalligheid haar heel aantrekkelijk maakten voor den op dit punt tot oordeelen bevoegden Koning, ze was te véél nog een kind om tegen de intrigues, die juist die lichamelijke bevoorrechting tegen haar deed ontkiemen zijdens de van haar jaloersche 'Mesdames' en anderen, opgewassen te zijn. Hare tantes, mesdames, wier belang het juist ware geweest dóór haar op den Koning eenigen invoed ten goede uit te oefenen, waren nog het meest van allen van haar ijverzuchtig, en trachtten het ijverigst een vervreemding tusschen haar en haar omgeving tot stand te brengen. Zoo werkte zij, in haar kleinzieligheid, er nog het hardst toe mede om haar eigen vader in de armen der verachtelijke Dubarry reddeloos te gronde te doen gaan.

Maar, zoo het waar is dat er een vergelding bestaat, een geheimzinnig Iets, dat ons betaalt voor onze daden, dan zeker heeft het Lot aan Lodewijk XV in zijn smadelijken dood gewroken al het leed, dat hij over zich en de zijnen gebracht heeft in zijn zondigen dóór en mèt de vrouw.

Door háár heeft hij zich te kwader ure laten beheerschen, maar ook, *in* haar is hij gestraft geworden. En, dóór haar is hij verraderlijk gestorven. La Dubarry namelijk zag hare kunstgrepen van lieverlede hun macht verliezen over een lichaam, dat van uitputting steeds nieuwe prikkels noodig had. Daarom zon zij op andere middelen; en dat te eerder, omdat het een oogenblik scheen alsof hij onder den invloed zijner vrome dochter Louise ging geraken, en werkelijk neigde tot een eindelijke 'bekeering', waarvan een onmiddelijke verwijdering der Dubarry natuurlijk het gevolg zou zijn.

Zoo nam ze haar toevlucht tot het door madame de Pompadour reeds gegeven voorbeeld van hulptroepen. Een jong meisje van buitengewone schoonheid werd den Koning voor één nacht in de armen gevoerd. Het was zijn dood. Haar adem was vergift in den letterlijken zin. Ze was, gelijk te laat bleek, besmet door pokken; die vreeselijke ziekte waaraan in die dagen half Parijs stierf, als men de Mémoires er op naleest. Den volgenden dag terstond bleef de Koning ongesteld te bed liggen. In het begin werd natuurlijk de naam zijner ziekte voor hem zelf verzwegen. Men durfde den lijder het dreigend gevaar niet bekennen. Maar de tijd drong. Het openbarend woord moest gesproken worden, indien hij de H. Sacramenten nog intijds tot zich zou nemen. La Dubarry, wier hand hij nog streelde in die eerste dagen waarin zij als vepleegster om hem heen bleef, ontving bevel zich te verwijderen uit het Paleis, waar haar tegenwoordigheid een aanstoot was bij het toedienen van het H: Avondmaal. Te vergeefs wachtte ze nog eenige dagen in de nabijheid op mogelijke beterschap. De rol van Lodewijk XV was eindelijk uitgespeeld. Den tienden Mei 1774 was het einde dáár. 'Le Roi est mort. Vive le Roi.' - De Dauphin en de Dauphine, thans Lodewijk de zestiende en Koningin Marie Antoinette, vallen op de knieën, en stamelen in hun éèrste aandoening de profetische woorden, waarvan ze zeker weinig beseften hoe vreeselijk wáár ze eenmaal zouden blijken: 'God helpe ons. Wij zijn te jong om te regeeren!'

(*Slot volgt.)*

Gedachtenwisselingen.

I. Aan 't Klaverblad.

Aan de Heeren

F. DOMELA NIEUWENHUIS,
J.H. DIBBETZ,
JOH. G. SCHIPPÉRUS.

Mijneheeren.

De slagen aan den heer N. schijnen nog al raak geweest te zijn; dat er zooveel hulptroepen in 't veld komen.

Zeker zal ik immer gaarne een kat - een kat noemen, geheel zooals de heer Schippérus begeert. Maar geen enkel woord van hetgeen ik gezegd heb trek ik terug, noch omtrent mijn onverheven standpunt ‘de anarchist die den geest van de mensch ondermijnt door gif en zijne kunstwerken door sabotage’, het onkruid der maatschappij te noemen wat moest worden uitgewied (*de* hoofdzaak waarom het ging); noch omtrent mijn beweren dat de vrijmetselarij ontwikkelingsgraden telt: dat de leerling geen toegang heeft tot de receptiën van den gezel of van den meester, *dus* dat hij niets meer is dan gelijk een picolo in een portiersloge.

Wat de heer Dibbetz zegt ‘men vindt daar (in de Loge) Protestanten, zoowel als Roomschen, Joden, Turken, Chineezen, kortom van alle nationaliteiten en allerlei richtingen broederlijk met elkaar omgaan’, laat ZEd. dit aan zijn keukenmeid vertellen. Stel je voor: Roomsch-Katholieken, Anarchisten, Kuijperianen, Chineezen, Borgesianen, zitten samen rondom één lange tafel gezellig te keuvelen over sociale vraagstukken: midden op de tafel een reuzenpijp met Turksche tabak en elk lurkt aan zijn eigen slang. ‘Het land der buitenste duisternis’ plaats gemaakt voor ‘De plaats der buitenste helder-

heid'. Ja, zeker geloof ik dit: dan gebruiken ze onderwijl Utrechtsche Theerandjes en een glaaske wijn en na afloop even naar de Turk zijn harem 'de galanterie beoefenen, niet waar?' Ja, zeker geloof ik dat! Ik begrijp zelfs nu nog niet hoe ik daaraan ooit heb kunnen twijfelen.

Als voorts beiden laatste heeren soms vermeenen den ex-burger te assisteeren, òf omdat hij alléén tegen zoo'n onbeduidend 'plagerigvervelend' schrijver als ondergeteekende niet is opgewassen òf omdat een 'drietal' mannen een klaverblad die alle hetzelfde beweren meer *indruk* maakt, dàn zijn de heeren gedérailleerd, want immers vragen ze beiden tegelijk: gij gelooft aan een *kater* - erken dat het een *kat* is. En juist vroeg de heer D.N. mij 'hoe weet "burger" v. Holk dit, dat als morgen de anarchisten het bestuursrad in handen hebben, ze dan de Katholieken zouden brengen op de folterwerktuigen?' Ja, edele heer, dáár had ik heusch naar geraden, dàt was het eenige waarin ik te vèr was gegaan, maar nu verklappen Uwe assistenten 't zelf 'gij gelooft het een *kater*' - zeggen zij 'erken nu toch dadelijk dat het een *kat* is; dat zou sympathiek zijn.'

Welnu dan, getuigt het bovenstaande niet, dat *als* zij het bestuursrad inderdaad in handen zullen hebben, zij *ook* dan de Roomsch-Katholiek, die kloek voor zijn kruis en zijn kerk staat en dit met z'n ziel zal verdedigen, zullen toeroepen 'zweer je ongelijk of anders naar de folterwerktuigen.'

Van zijn 'vrienden' moet men het hebben edele heer; die brengen U van de wal in de sloot.

Verder dupliceeren doe ik niet, de zaak is nu genoeg besproken, het oordeel laat ik over aan de lezers en lezeressen. Maar al zouden ze allen tegen me zijn, dan blijf ik tòch mijn *eigen* meening houden, of gij dat 'laf' vindt, wèl daar trek ik me niets van aan. De waarde van een mensch zit *niet* in hetgeen een ander van hem zegt of hem aandoet. Deze kan hem nooit breeder of langer, zwaarder of korter maken. Ik ben *nooit* te beleedigen. U kunt altijd zeggen wat ge wilt. Ge vernedert slechts U zèlf daarmee, *mij* nimmer. Ik zal U eens een verhaaltje doen dat mijn baker mij geleerd heeft:

Als ik dan erg lastig was in de wieg, begon ze mij 't volgende te vertellen:

Er was eens een boer en die boer had een ezeltje. En dit ezeltje wou hij verkoopen. En toen gingen ze samen naar de markt; de boer met z'n ezeltje.

Daar nu de markt vèr van het landhuis verwijderd was wilde de boer zijn ezeltje niet te veel vermoeien, opdat het niet verhit aan de markt kwam. Dus ging hij er niet op zitten, maar leidde hij het bij den teugel. Zoo samen peinzende over de heerlijkheden des levens hadden zij niet opgelet dat ze waren achterhaald door een ruiter.

Hetzij dat deze zich ten koste van den eenvoudigen boer wilde vermaken òf dat hij een medelijdend hart had, 'Vriend', sprak hij tegen den boer, 'wat is er met je kameraad dat je 'r zoo deemoedig naast loopt?' 'Waarom ga je er niet op zitten?'

'Heer', antwoordde de boer, 'We gaan naar de markt en nu wil ik hem niet te veel vermoeien, opdat hij er aan de lijn oogelijk uitziet.'

'Domme man', zei de ruiter, 'gaat er maar gerust op zitten, dat zal je kameraad eer' goed dan kwaad doen - want dan is hij op de markt uitgedarteld.'

Zóó gezegd - zóó gedaan. De boer stopte eens versch zijn pijpje, maakte spats met zijn vuursteen en dikke - hooigeurige tabaksdampen, stegen omhoog.

‘De raad van dien heer was toch nog niet zoo kwaad’ - zat hij te peinzen. Zoo'n heer zou het wel beter weten dan hij eenvoudigen stepper.

Toen, eenige mijlpalen verder - moest ons tweetal een klein dorpje passeeren. De dochter van den bakker, had het gezelschap al van verre gadegeslagen. Naderbij gekomen riep zij tot den boer ‘sedert wanneer heb jij de Engelsche ziekte gekregen dat je niet behoorlijk meer kunt loopen?’

Andere vrouwen kwamen dadelijk toeschieten en staken de koppen bij elkaar; wat er aan de hand was?

‘Foei toch’ riep er eene ‘dat arme beest zoo te vermoeien.’

Een andere buurvrouw was ‘de stem des volks’ toen ze riep: Oud mal - gaat bovenal! Niet zoo goed was de boer of hij moest van zijn kameel neer dalen en de tocht weer verder voortzetten te voet, de ezel aan den teugel. Zijn kameraad scheen dit een amusante wisseling, want luidkeels met de kop in de lucht begon hij vreugdevol te balken.

Maar jawel - deze vreugde was wederom van korten duur. Genaderd tot de stad, waar de weekmarkt gehouden werd, werden de kameraden bestormd door een club jonge meisjes van een school. ‘Baas’, riepen zij ‘mogen wij daar eens bovenop zitten?’

Het schoone lenteweder had deze lieve kinderen levensvreugde en vroolijkheid ingegoten. Het zien van een onbereden ezeltje concentreerde al hun malligheidszin.

‘Wat een domme man is U, dat ge daar zèlf niet boven op gaat zitten,’ riep haantje de voorste.

De angst brak ons boertje uit; hij was bang dat ze 'r allemaal *tegelijk* op zouden klimmen.

‘Nu’, gaf hij eindelijk goedig toe, ‘dan *één voor één* - niet allemaal te gelijk want hij moet naar de markt’.

‘Hemel, hoor jelui dat,’ riep haantje de voorste, ‘héél naar de markt, wat zalig!’

Nabij de markt gekomen, nadat de meisjes zich om beurten hadden ‘zeeziek geschommeld’ was het ezeltje zóó loom - en het boertje zóó in transpiratie, dat niet alleen van het beest maar ook van den goeden man, alle dartelheid geweken was. En de koopprijs - welke hij van dienzelfden ruiter ontvangen had - was naar gelang van het bestoven en vermoeid aanzien. En toen nu 's avonds de boer wederkeerde met zoo weinig geld en hij dit schijntje nog eens aandachtig natelde - en 't vergeleek met de groote diensten die hij nu van zijn goeden makker zou missen, toen kwamen hem de waterlanders in de oogen. En hij mompelde in zich zelf ‘dat is nu ééns en voor àl, maar nimmer stoor ik me weder aan de schommelende meeningen van de menschen, want dat is allemaal achterop.’

En zoo gaat net óók ondergeteekende, of *Gij* mij ‘laf’ noemt, of van een christelijk-hysterisch standpunt, alles evengoed.

Hoogachtend,
23 Maart 1910.
H. VAN HOLK.

II. Aan den heer van Holk.

Ook abonnée zijnde van de Hollandsche Lelie komen mij uwe gedachtenwisselingen van zelf onder de oogen en ben ik het met den heer Schipperus eens, dat uwe stukken mij onsympathiek zijn. Niet alleen de plagerige manier van schrijven, maar ook uwe algeheele partijdigheid. Me dunkt, dat de heer Domela Nieuwenhuis U genoeg heeft bewezen, dat Ferrer wèl maçon was en dat een leerling-maçon te vergelijken is met een picolo in een restaurant, ben ik ook in 't geheel niet met U eens.

Dan zegt U nog aan S. van Geldorp, dat U twijfelt of een *anarchist* wel een geweten heeft! Zulke gezegden moest U achterwege laten. Wij zijn allen *menschen*, allen behebt met alle mogelijke ondeugden, U hebt ze even goed als een ander. Mr. Domela Nieuwenhuis zou aan U, óók kunnen twijfelen, of U wel een geweten hebt. Vrijheid, blijheid. De een is anarchist, de ander katholiek, een derde mormoon enz. enz. Laat ieder zijn eigen leven leven; als men 't ernstig opvat, heeft men al genoeg te doen en geen tijd om zich te bemoeien met den godsdienst of de levensgeschiedenis van een ander.

Ik geef den heer Domela Nieuwenhuis groot gelijk, dat hij verder zich niet meer met U wil bemoeien, want op zoo'n manier is geen redeneeren mogelijk. -

Maar nu kom ik op uw stukje over het spiritualisme. 't Schijnt, dat U U een air wilt geven, dat U er goed zijt ingewijd, maar Mr. van Holk, ik kom U dan even zeggen, als spiritist, dat U er *niets* van weet en tòch redeneert U zóó beslist er over, alsof U de wijsheid over spiritisme in pacht hebt. Ik kan U dan bij deze zeggen, dat fotografie opname van geesten zeer *wel* mogelijk is en *bestaat.* U zult 't misschien ook al wêer ontkennen, alleen, omdat U 't nooit aanschouwd hebt. En als ik U nu zeg, dat 't weefsel, waaruit de geesten bestaan, om zoo te zeggen, het kleed, dat ze aanhebben, *tastbaar* is, dan zoudt U mij uitlachen, want immers volgens U, is de geest niet *stoffelijk.* -

Ik ben niet van plan, hier verder over te discussieeren, want dat doe ik niet graag; ik wilde er alleen mede zeggen, dat U eerst wat beter op de hoogte van de zaken moet zijn, vóórdat U zoo'n besliste opinie daarover velt.

Vraagt U nog maar eens inlichtingen b.v. aan Mevr. v. Rees - van Nauta Lemke en den heer de Fremery, die zullen U wel wat wijzer maken op 't punt van spiritisme.

C. ARNTZENIUS.

Varia.

Door een toeval ontdekt.

Met toestemming overgenomen uit *De Hollandsche Revue* van 25 December 1909.

Dicht bij het spoorweg station te Koog-Zaandijk, in het hartje van de Zaanstreek ligt bij de aankomst der treinen, die de reizigers uit de richting Amsterdam aanvoeren, in een der vele kanalen in dit waterland een komiek bootje op de vangst van passagiers te loeren.

Het is een klein ding, niet grooter dan een schuit, met voor en achter een kajuitje er op geprutst, zoo eng dat een vijftal reizigers er slechts met zeer bescheiden eischen een plaatsje, kunnen vinden. En tusschen die twee kajuitjes is een petroleum-motor ingezet, die de schuit een pedant air van ‘willen meedoen’ geeft. 's Zomers wordt er achter de 1ste klasse-kajuit nog een groote parasol overeind gezet, die daar wat schaduw leveren moet.

Dit lollige ding met zijn tweebultigen rug is het eenige kommuniekatiemiddel tusschen de eigenlijke Zaanstreek en het door zijn karakter, geschiedenis en levensomstandigheden nog tot die streek behoorend dorp Westzaan.

Want als men onder het tjoekend gestoot van het petroleum-motortje het warnet van plassen, tochten en kanalen, dat ten Westen van de Zaan ligt, is overgevaren en na een twintig minuten in Westzaan den voet aan wal zet, dan ziet men dadelijk, dat men daar nog in een ‘pur-sang’ Zaansch dorp is.

In het midden is een loop- en rijweg met klinkertjes bestraat, en aan weerskanten van dit smalle pad staan de huizen; meer is er van een dorp niet te zien. Dit is alles. Maar tusschen die huizen, waaronder al veel gepeuter is van zich voor architekt durvende uitgeven timmermansbazen, met horribele geveltjes en met cement gladbestreken muren staan nog knusjes vele oud-Zaansche houten huizen, groen geverfd, met als bloemvaasoploopende houten toppen, gescheiden van het dorpspad door een sloot, waar de leuke kwakelbruggetjes hun kameelruggen over spannen. Typisch is 't daar.

Maar dit Zaansche dorp is niet in dit waterbeekje op de rust der eeuwen ingedom-

meld. O hemel, nee! Integendeel. Evenals langs de oevers van de Zaan heeft zich ook hier de moderne industrie ontwikkeld. Er heerscht bedrijvigheid en zakenverkeer. Windmolens staan er nog wel te wentelwieken, maar ook fabrieksgebouwen zijn op den drassigen grond overeind gerezen. Men heeft er een groote, moderne, stoompapierfabriek; aan het smalle Zaansche dorpspaadje blokt de groote fabriek der bekende Grootes' Cacao omhoog, vreemdreusachtig in deze omgeving van pygmee-woningen; en verder op ziet men de fabriek der veel geadverteerde Avis' zakje-blauw - een echt Zaansch product.

Deze groot-bedrijven liggen hier, ofschoon men ze in dit afgelegen hoekje, niet gezocht zou hebben.

Maar tusschen de laatstgenoemde twee in bevindt zich nog een ander bedrijf, dat deze twee al aardig achterna gaat en ze den volgenden zomer ingehaald zal hebben.

En daarvan willen we hier iets vertellen.

Het is de zaak van Piet Molenaar & Co.

Zóó moeten we het noemen, want iedereen in Westzaan en aan de Zaan, die hem kent, spreekt hem, met de gemeenzaamheid tegenover een populair man, als Piet ‘tout court’ aan. Ze hebben 't daar altijd over ‘Piet’, en dan weten ze wel wie er mee bedoeld is: - de groote, leuke, durvende Molenaar, met zijn grijzend baardje, zijn heldere oogen die zoo open lachen kunnen, en den slappen hoed op.

En toch was Piet Molenaar nog zoo lang geleden niet...

Maar we willen op ons verhaal niet vooruit loopen. We moeten eerst eenige jaren teruggaan. Toen stond - en ze staat er nòg - op eenigen afstand van het Zaansche klinkerpad, ter zij in het groene weiland, een windmolen, waar gerstpellerij in werd uitgeoefend. Maar de Lanen waren aan de Zaan met hun reusachtige stoompellerij gekomen. En daar konden die windmolens niet meer tegenop, aan de Zaan niet en te Westzaan niet. De wind kon 't niet tegen den stoom houden, het groot-bedrijf kneep de klein-industrie dood. Niet voor niets werden de Lanen dan ook ‘de koningen van de Zaan’ genoemd. En de eigenaar van onzen windmolen ondervond dat ook; hij kwam ook in de knel. Die gerstpellerij ging zoo goed niet meer en hij zocht al naar iets anders. Zoo was hij al een beetje aan 't rijst pellen begonnen.

Doch vooreer de firma Molenaar haar bedrijf begon, was er een groot ongeluk gebeurd.

Ruim 25 jaar geleden was de eigenaar van den molen met zijn zoon in den molen, toen door het loopen over een luik de zoon in een oliebak viel. Zijn vader wilde hem helpen, doch door de vergiftige dampen in dezen bak vonden beiden den dood.

Deze moleneigenaar was de schoonvader van Piet Molenaar en Gerbr. Swart, andere deelgenoot der firma P. Molenaar & Co.

Wat nu te doen? Een zoon om in de zaak op te volgen, was er niet; de familie was niet gefortuneerd; 't waren eenvoudige oppassende menschen. En wat zou er nu met dien molen moeten gebeuren? Zou de schoonzoon niet kunnen opvolgen? Ja... maar Piet was timmerman; hij was bij een baas aan de Zaan, die meer dan vijftig knechts hield, en die daar, aan de Zaansche molens, veel werk had: bouwen van windmolens, reparaties, veranderingen. En in zijn dienst had Molenaar, juist omdat hij dit werk moest doen, kennis van molens gekregen en ook gezien hoe ze de steenen hakten, waarmee gemalen werd; 't steenhouwen had hij zelfs ook geleerd.

Maar Molenaar had ook durf; er zat energie, ondernemingsgeest in hem; hij was een aanpakker. En ook was hij iemand, die 't leven niet te zwart inziet. Hij meende

zeker, dat er nog wel goede menschen in de wereld zijn, die een fatsoenlijk, eerlijk man, die vooruit wil, niet in den steek zullen laten als 't er op aankomt. Hij meende er eenigen zoo te kennen. Hij zocht ze op, vertelde zijn toestand en hij bleek zich niet vergist te hebben. Zij waren bereid den ondernemenden man te helpen, die bovendien, met 't voortzetten van den molen, het gezin van zijn schoonmoeder op den been zou houden.

En nu nog herdenkt hij met dankbaarheid hetgeen eenige menschen voor hem gedaan hebben, wat hem gesterkt heeft in zijn opgeruimden, levenslustigen kijk op de wereld, die dus niet alleen met egoïstische, harde menschen bevolkt is!

Zoo kwam hij in den molen van zijn schoonvader, werd hij gerst- en rijstpeller, en ging hij zelf zijn molensteenen ophakken als deze onderhanden genomen moesten worden.

Maar het grootbedrijf en de stoom maakten ook hem den strijd om het bestaan moeielijk.

Totdat er iets onverwachts gebeurde, een kleinigheid maar, een toeval, dat over zijn

leven besliste, en dat hem tot bekendheid en welvaart bracht.

Dr. J. van den Broecke, geneesheer te Westzaan, had een patiëntje onderhanden, een klein zwak kindje, dat maar niet groeien wou en alleen door krachtig voedsel mogelijk in 't leven gehouden zou kunnen worden; dat voedsel kon de moeder het niet geven. En toen zei Dr. van den Broecke, die altijd zijn rijst van den heer Molenaar betrok - een speciaal soort rijst, waarvan we echter het merk niet kunnen noemen - tot de moeder, dat zij bij Molenaar eens wat van die rijst moest halen, daaraan toevoegende: ‘Vraag dan ook maar, of ie 't even voor je malen wil. Hij

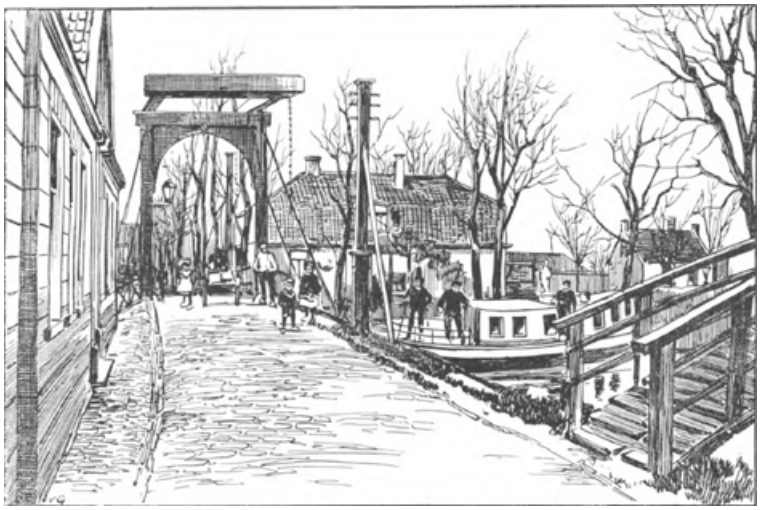

De Hoofdweg van Westzaan, die het typisch Zaansch karakter van dit dorp duidelijk doet zien.

is niet van de kwaadste... dat zal ie wel doen’.

Zoo geschiedde: bij Molenaar werd de rijst gemalen; de moeder nam ze mee, gaf ze 't kind op de manier, die de dokter haar had voorschreven - en... een wonder gebeurde. Het kind nam 't graag, het groeide als ‘kool’ werd dik en vet, en niet alleen, dat 't in het leven bleef, maar 't werd een toonbeeld van gezondheid.

Natuurlijk deed dit nieuwtje te Westzaan, waar de menschen elkaar allemaal kennen, als een loopend vuurtje de ronde. Men kwam het kindje bij de gelukkige moeder zien. En andere moeders, die ook zwakke kindertjes hadden, zonden eveneens bij Molenaar om die gemalen, speciale rijst, en zagen dezelfde prachtige resultaten.

Er werd meer en meer over gesproken; van het eene Zaansche dorp ging het nieuws naar het andere; 't werd de ‘topic of the day’ in de gezinnen met kinderen, en wel met dit gevolg, dat de heer Molenaar van alle kanten verzoeken kreeg om ook wat van dat meel te mogen hebben.

Eerst had hij dit als een aardigheid opgevat, en met zijn gewone vriendelijkheid had hij geen dezer verzoeken geweigerd.

Maar toen hij zag, dat 't ernst werd, dat de bestellingen bleven toevloeien, en dat ook andere doktoren, die zich van de resultaten op de hoogte hadden gesteld, dit kindervoedsel medisch begonnen voor te schrijven - toen ging hem een licht op. In zijn rijstpellerij zag hij niet veel heil, maar als dit kindermeel eens ging... 't Was te probeeren. Welwaren er, die hem er om uitlachten, maar - we zeiden 't al - hij was een ‘durver’. Zoo gezegd, zoo gedaan dus. En hij begon zich op de fabricage van dit artikel toe te leggen. De wijze van fabriceering, van malen, die in 't eerst nog uiterst primitief was geweest - laten we 't maar fluisterend verklappen - en met een gewonen

koffiemolen had plaats gehad, werd verbeterd; werktuigen werden aangeschaft, machines kwamen; technisch

werd het fabrikaat verbeterd, en eindelijk vond hij een manier van verwerking, een proces, dat het meel had te ondergaan, waardoor 't in kwaliteit en voedingswaarde verbeterde en vermeerderde, hetwelk hij echter, evenals de soort van rijst die hij gebruikt, als zijn *fabrieksgeheim bewaart* en dat aan zijn *fabrikaat* juist die *eigenschappen* geeft, welke andere merken niet kunnen krijgen.

En 't sloeg in.

Het artikel werd meer en meer gevraagd; 't werd gewild; van allerlei kanten kwamen getuigenissen van behaalde resultaten bij

De windmolen te Westzaan, waarin de firma P. MOLENAAR & Co. de fabricatie van haar Kindermeel is begonnen en die nu door een groote fabriek, drie verdiepingen hoog, vervangen zal worden.

zwakke kinderen; hij adverteerde 't nu; en het succes kwam

Want terwijl hij in 1896, het jaar waarin hij met de fabriekmatige produktie begon, 700 pakjes verkocht, was zijn omzet twee jaar later, in 1898, al tot 10.400 gestegen! En ieder jaar bleef 't klimmen.

Maar eenige jaren later, terwijl de fabriek die altijd nog gevestigd bleef in den ouden windmolen, zich voortdurend uitbreidde, liet een zijner kennissen den heer Molenaar een berichtje lezen, dat hij uit een nummer van het dagblad. ‘De Telegraaf’, als afkomstig uit IJmuiden, had uitgeknipt. Het luidde als volgt:

‘Onheilspellende voorspellingen van geheel, half en absoluut niet deskundigen ten spijt, die Geertje van der Veen 'n plaatsje in den kinderhemel hadden toegebracht, heeft Geertje dit aardsche tranendal nog niet willen verlaten. Integendeel, ze is tot vreugde der ouders niet alleen in leven gebleven maar zelfs voorspoedig opgegroeid.

Geertje van der Veen is het vijf-en-een-half maandsch kindje, dat in het barre jaargetijde den 20sten December van het vorige jaar veel te vroeg in het leven verscheen. En eerlijk erkend nu, ofschoon nimmer uitgesproken, kenden we het stumpertje geen levensvatbaarheid toe. Hoe verwonderd waren we, toen we Geertje bij haar ouderdom van ruim 8 maanden terugzagen.

Ze is opgegroeid tot 'n allerliefst, heel gewoon kindje, met ja doorschijnende witte kleur - volgens de zorgzame moeder een gevolg van het broeien - maar met een paar heldere donkere kijkers, die even levenslustig in de omgeving rond waren als van het meest voldragen kindje. Geertje weegt thans elf pond en twee ons.

Ze is volgens de moeder door en door gezond, slaapt als een roos - zeg theeroos - en wordt slechts één keer per nacht wakker voor haar fleschje lauwe melk. Ze

gebruikt daarvan thans onverdund een en een halve liter daags, verdund met *Molenaar's Kindermeel.*

Nog iederen dag gaat ze in een lauw bad en wordt iederen dag verschoond. Dagelijks gaat ze in haar wagentje naar buiten met onder het jurkje alleen 'n flanelletje, bloothoofds en blootvoets. De ouders zijn er rechtmatig trots op en Geertje, die o, zoo zoet is, is natuurlijk aller lieveling.

Welk een voldoening voor de moeder.

De heer Molenaar wist van het geval niets af: hij kende het gezin Van der Veen te IJmuiden ook niet; 't eerst hoorde hij er van door dit berichtje in ‘De Telegraaf”, dat terecht tot opschrift droeg: ‘Een merkwaardig geval’.

GEERTJE VAN DER VEEN.

Maar, om zich van de waarheid ervan te overtuigen, begaf hij zich naar IJmuiden, waar hij dit wonderkindje te zien kreeg en waar hij tevens vernam, dat er reeds doktoren waren geweest om zich eveneens door een persoonlijk onderzoek op de hoogte te stellen. En later kwamen er nog meer, van allerlei plaatsen.

Toen was bij wijze van spreken, het fortuin van den heer Molenaar gemaakt.

Andere bladen namen 't nieuwtje over, en 't werd het geheele land door bekend.

De orders op zijn kindermeel werden hem toen in huis gegooid.

Eenige cijfers betreffende zijn omzet, die we hier zullen doen volgen, kunnen dit duidelijk maken, en wanneer men weet, dat tusschen 1901 en 1907 het bovenbedoeld berichtje is verschenen dan kan men den invloed in de cijfers gemakkelijk naspeuren:

1896	700 pakjes.
1897	1.200 pakjes.
1898	10.400 pakjes.
1899	44.474 pakjes.
1900	82.400 pakjes.
1901	106.093 pakjes.
1907	801.570 pakjes.
1908	981.746 pakjes.

terwijl de omzet dit jaar ver over de millioen pakjes zal beloopen.

En dit zijn nu nog maar alleen de cijfers voor Nederland.

Het afzetgebied van het artikel van den heer Molenaar breidt zich ook reeds naar het buitenland uit. Volgens de boeking, waarvan hij ons inzage verleende, werden er het vorige jaar reeds 12.298 pakken van zijn Kindermeel naar België verzonden, terwijl hij ook al afzonderlijke hoofden heeft moeten aanleggen voor Duitschland, Spanje en.... ja, zelfs voor Rusland!

Niet alleen in de groote voedingswaarde van dit fabrikaat schuilt het geheim van het succes van den heer Molenaar. Neen, dit wordt ook nog door een anderen faktor verklaard.

En dien moet men in den steun van de doktoren zoeken. Meer en meer zijn de heeren-medici de waarde van dit voedingsmiddel voor jonge kinderen gaan inzien en apprecieeren. We hebben een uitgebreide korrespondentie doorgezien, waar zich vele brieven van medici in bevonden, die de meest loffelijke getuigenissen aflegden over de resultaten, die zij met 't voorschrijven van het gebruik bij zwakke babies bereikt hebben. Typisch waren daarbij eenige recepten van doktoren, waarop aan bezorgde moeders het gebruik er van voor hun kinderen was voorgeschreven en die niets anders bevatten dan de woorden: ‘Molenaar's kindermeel’. Ook in het Kinderziekenhuis te Amsterdam wordt 't gebruikt.

Maar ook aardig waren de briefjes, die er onder voorkwamen van moeders, den heer Molenaar persoonlijk totaal onbekend, en die hem, na het gebruik voor hunne kinderen, hun dankbaarheid in allerlei eenvoudige maar soms bizonder hartelijke woorden kwamen betuigen. En daar dit Kindermeel bizonder goedkoop is, zoodat 't onder het bereik van iedere moeder valt, waren vele dezer epistels van vrouwen der volksklasse afkomstig. En aangezien de heer Molenaar, behalve een goed zakenman, ook een man van gevoel is, worden door hem deze brieven van die dankbare eenvoudige volksvrouwen in zijn archief niet het minst op prijs gesteld.

Zoo kan men zien, hoe uit een kleine oorzaak, ja, uit wat men een toeval zou kunnen noemen, een groote bloeiende industrieele onderneming kan ontstaan.

Correspondentie van de redactie met de abonnés

De redactrice van de Holl: Lelie brengt ter kennis van de lezers van dit Blad, dat zij géén manuscripten, of brieven, haar naar aanleiding der redactie-aangelegenheden toegezonden door niet-abonnés, kan beantwoorden langs **particulieren** weg. De correspondentie in dit Blad dient zoowel tot de beantwoording van brieven, als tot de mededeelingen betreffende aangenomen en geweigerde bijdragen, en zij, die zelve geen abonné of abonnée zijn, kunnen dus niet verwachten langs een anderen dan den correspondentie-weg

te worden beantwoord. Wanneer zij door leesgezelschapkring, of samen-lezen, of op welke wijze dan ook, gelegenheid kunnen vinden de correspondentie-rubriek te volgen, dan is de redactrice bereid hen dáárin te beantwoorden.

Op dezen regel wordt voortaan *géén uitzondering* meer gemaakt, en afzonderlijke nommers, correspondentie-antwoorden aan niet-abonné's behelzend, worden **niet** meer toegezonden.

REDACTRICE.

P.S. Het spreekt van zelf, dat deze regel alleen geldt voor eerstbeginnenden, èn voor briefschrijvers die in de corr: rubriek thuishooren.

A.N. - Ik laat na ontvangst van Uw tweede schrijven het geheel aan Uw eigen oordeel over, wat en hoeveel gij openbaar maakt, of ook misschien in het geheel niets. Daarin hebt gij gelijk, dat het beter is te weinig te zeggen in het openbaar in zoo'n geval, dan te veel. - Ook geef ik U gelijk erin, dat iemand, die haar of zijn eigen brood moet verdienen, verplicht is in de eerste plaats te waken voor het bewaren eener goede gezondheid. Mijne opmerking was dan ook slechts in algemeenen zin bedoeld. - Wat vind ik alles wat gij over Uw hond schrijft sympathiek.! Ik kan U daarin zoo na voelen, omdat het mij net zoo is gegaan met Benjamin. De vorige week hebben wij hier weer een armen zwerveling moeten redden, dien de kwajongens eenvoudig wilden verdrinken. Als gij nu zaagt welk een dankbaar diertje hij al is! - Wat Uw stukje aangaat, in de eerste plaats moet ik het ter inzage hebben natuurlijk vóór ik U iets kan beloven, en dan, in elk geval, zal het hoogstwaarschijnlijk wel de nieuwe jaargang worden vóór er plaats voor is. Onder dat voorbehoud zal ik het gaarne ter inzage ontvangen. Het voorbehoud tot opvoeringsrecht moet *niet* aan mij worden gevraagd, maar aan den uitgever der Lelie, den heer Veen. - Hartelijk hoop ik eens spoedig te hooren, dat het U goed gaat met Uw plannen, en ook met den hond en de katten.

Johanna. - Ik méén dat er in Katwijk aan Zee een vacantie-kolonie bestaat voor gezonde kinderen uit den beteren stand, juist iets zooals gij bedoelt. Echter weet ik het niet zeker, ook niet wáár gij inlichtingen zoudt kunnen verkrijgen. Echter geef ik U den raad in de Lelie een ingezonden stukje te plaatsen (hetgeen kosteloos kan geschieden) waarin gij Uw vraag herhaalt. Mij dunkt, er zullen zeker lezers zijn die U hieromtrent kunnen inlichten. Ik weet mij te herinneren, hoe mij o.a. voor een paar jaren een dame schreef, dat zij te Zandvoort een soort pension, speciaal voor kinderen die in de vacantie buiten moeten zijn, ging inrichten. Misschien is dat juist wat gij zoekt; het is echter natuurlijk de vraag of dat pension nog bestaat; juist daarom zou ik U raden Uw vraag in de Lelie te herhalen.

Lieve Johanna, ik ben waarlijk blij dat deze zaak voor U een aanleiding is geworden mij eens te schrijven waar gij reeds zoolang daartoe lust hebt gevoeld. - Heusch, het is niet noodig mij iets 'belangrijks' te zeggen te hebben; wanneer een abonné er zich toe voelt aangetrokken met mij te correspondeeren is mij dat *altijd* recht aangenaam. En gij moet U ook volstrekt niet laten weerhouden door zulke angsten van slecht schrift of eenvoudigheid van afkomst of wat ook. Ik beschouw al mijn correspondenten als geheel en al *gelijk;* ieder heeft dezelfde rechten, en ik heb aan ieder hunner dezelfde plichten. Dus, ik reken er op dat gij, zoodra gij er behoefte toe

gevoelt, mij zult vertellen wat in U opkomt op dit of dat oogenblik zonder voorbehoud. En, wat Uw vraag betreft, maak daarvan een ingezonden stukje voor de Lelie, dan plaats ik het terstond.

Henriëtte. - Hartelijk dank voor Uw briefkaart. - Ik vind het steeds zoo prettig wanneer gij mij zoo eerlijk zegt welke stukken bepaaldelijk U interesseeren in de Lelie. Ook Uw billijk oordeel over Regina, dat zij van háár standpunt toch immers groot gelijk heeft zoo voor haren godsdienst te ijveren, waardeer ik; want het is *rechtvaardig* gedacht. Wat de artikelen over opvoedkunde aangaat, ik-ook was zeer met het antwoord van mevr. de Graaff - Wupperman ingenomen. Nu zie ik verder met veel belangstelling tegemoet Uw brief; maar laat U daarbij niet leiden door de gedachte dat ik er op *wacht.* Schrijf wanneer gij er tijd en gelegenheid en lust toe hebt.

Hans. - Hartelijk dank voor de goede wenschen met het Paaschfeest.

Puck. - Hartelijk dank voor Uw lieven brief over Vragensmoede. - Ja, zooals Huberte, zoo lééren de streng-geloovigen inderdaad denken, maar ik-persoonlijk heb met U veel meer sympathie voor den jongen dokter in mijn boek dan voor haar. - Gij zegt, dat gij U geen wereld kunt denken zonder strijd en leed en overwinning. Maar daarmede vervalt dan ook meteen de voorstelling van een Hemel, want, hoe denkt ge U dien dan? Ik-zelve heb mij dat in de dagen van mijn jeugd, toen ik nog heel oprecht-geloovig was, ook dikwijls trachten voor te stellen: een volmaakten vrede, en ik erken, dat ik dan altijd duizelig werd ten slotte van het onmogelijke van die voorstelling. - Dat leed 'loutert', ten minste de besten onder ons, dat ben ik van ganscher harte met U eens, ofschoon ik helaas ook velen ken, die het enkel verbitterde en verzuurde. Maar Uw daarop volgende zin schijnt mij geheel en al onrechtvaardig gevoeld:

'*En ook, als er niet zooveel armoede en ellende was in de wereld, zoude dan niet aan velen de gelegenheid ontnomen worden goed te doen.*'

Want, lieve Puck, vindt gij-zelve dat niet een bitter-wreede bestiering, dat er dus een zeker aantal ongelukkigen, noodlijdenden, armen zouden zijn geschapen alleen met het opzettelijk doel door *hun* leed aan de bevoorrechten te dienen tot middel om braaf en goed te wezen? Het deed mij denken, wat gij daar schrijft, want Uw beweren is er een van zeer rechtzinnig-geloovigen aard, aan wat een mijner streng-orthodoxe bloedverwanten mij eens vertelde van een ziekelijk, half-verlamd meisje, dat daardoor tot een waar voorbeeld van geduld en zachtmoedigheid diende aan hare broertjes en zusjes. Volgens mijn familielid was daarom Gods hand daarin duidelijk kenbaar, omdat, ware dit meisje niet zoo lijdend geweest, hare broertjes en zusjes haar goede voorbeeld had ontbroken, terwijl anderzijds dezen daardoor de gelegenheid zouden hebben gemist voor haar lief en hartelijk te wezen. Ik-voor-mij dacht intusschen dat het met dat al dan

toch maar alles behalve aangenaam was voor het kleine misdeelde patientje aldus te moeten dienen voor haar familie tot zedelijke opvoedster. En zoo ook gaat het mij met Uw zinnetje. Voor degenen, die het hier op aarde goed hebben, moge het dan misschien heel nuttig zijn, dat hun de gelegenheid wordt geboden tot aan hunne naasten goed-doen, maar voor de andere helft, degenen die zulk liefdebetoon noodig hebben, schijnt mij zulk een wereld-orde raadsel-achtig-onrechtvaardig. Hetgeen gij schrijft over het hertrouwen na een gelukkig huwelijk, als iets dat gij U niet kunt voorstellen, beaam ik voor zoover het de vrouw aangaat. Een vrouw, die, na een heel gelukkig huwelijk, hertrouwt, is mij altijd een raadsel. Maar van een man kan ik het mij, gegeven zijn natuur van man op 't gebied van de zinnen, wèl voorstellen; waarbij dan nog komt, dat hij, na eerst te zijn gewoon geraakt aan een huiselijke omgeving en huiselijke gezelligheid, zich plotseling weer van dat alles ziet verstoken, iets wat met een weduwe niet het geval is natuurlijk. Die kan zich als vrouw een interieur blijven scheppen. Zijn er kinderen, dan schijnt het mij zelfs dikwijls geboden te hertrouwen, ofschoon ik aan den anderen kant juist met de kinderen véél medelijden heb, wanneer zij een tweede-moeder krijgen, van wege de mogelijkheid, dat die hen slecht behandelt, en later bij hare eigene achterstelt. - Hoe het hiernamaals, zal zijn voor degenen die hertrouwden? Ja, die vraag is reeds, gelijk gij wel zult weten, door de Schriftgeleerden vóórgelegd aan Jezus. En zijn antwoord is ook al geen dat de zaak oplost. Alles van het hiernamaals blijft raadsel, maar ik voor mij geloof, dat ik, als ik hertrouwen wilde, het niet om *die* verborgen toekomst ginds zou nalaten.

En nu tot slot, lieve Puck, verzeker ik U dat ik Uw epistel even goed der moeite van beantwoording waard vond als van wien ook, en dat gij mij **heusch** genoegen zult doen door mij zoo dikwijls te schrijven als gij wilt. Daar gij immers de Lelie leest, valt gij onder de rubriek, die ik stéédsbeantwoord. Nogmaals vriendelijk dank voor Uw hartelijk briefje.

Distel. - Gij kunt er gerust op zijn dat ik, ook al zijt gij zelve geen abonnée, toch gaarne U steeds wil antwoorden, omdat gij de Lelie geregeld leest. - Wat het mij toegezondene betreft, ik vind dat het proza-stukje volstrekt niet talentloos is, want het is levendig van voorstelling en stijl, en goed-gevoeld, maar het is te kort en te onbeduidend van inhoud om het te plaatsen; ook kan ik om die reden geen voldoend of afdoend oordeel vellen nog. Hetzelfde geldt in zekeren zin van de gedichtjes. Zij getuigen van een zeer gemakkelijke zeggingswijze, van een beslisten aanleg tot vloeiend en vlot dichten, maar zij zijn naar den inhoud nog geheel onbeteekenend. Ik zou daarom U willen zeggen: ik zou gaarne meer en uitgebreider werk zien voor ik een afdoend oordeel uitspreek. Wat mij vooral treft is het gebrek aan levensondervinding, aan *wezenlijke* onderwerpen, om zoo te zeggen. - *Dat* is een fout, die met den dag verbetert natuurlijk. Wat de rest van Uw brief aangaat durf ik niet veel te zeggen, uit vrees U te zullen verraden, en moet mij daarom bepalen tot een zeer hartelijk woord van dank om wat gij daarin schrijft over mij en de Lelie, en waarmede gij mij zeer veel genoegen deedt. -

Sneeuwklokje. - Ik heb een beetje bezwaar tegen Uw verzoek, U met ‘je’ te betitelen. Dat vind ik namelijk zoo innig-leelijk klinkend. Als men elkaar goed kent zegt men natuurlijk tegen elkaar je en jou, maar, is dat niet het geval, dan bezigt men in de spreektaal toch óók het woordje U. En Gij is in de schrijftaal nu eenmaal ‘het’

aangenomen algemeene woord om iemand aan te spreken. Misschien vindt gij mij heel ouderwetsch op dit punt, maar ik vind die nieuwe manier van tegen jan en alleman, tot de eigen ouders incluis, 'je' te zeggen bepaald vulgair aandoend. - Gij ziet, ik begin met het slot van Uw brief. Nu ga ik tot de rest over. - Neen, dat neem ik nooit kwalijk, dat een correspondent bang is geen antwoord te zullen krijgen, en mij daarom nog eens extra schrijft, want het is immers een bewijs van belangstelling, dat de schrijver of schrijfster zóó verlangend uitziet naar dat antwoord. - De vraag of en in hoeverre mij een of andere correspondent al- of niet-sympathiek is *mag* niet bij mij vóórzitten, waar het mijn beantwoording geldt. Ik durf haast wel zeggen, juist *omdat* ik dat ook nooit laat merken, en ieder zijn of haar beurt gelijkelijk geef, heb ik zooveel vrienden gemaakt onder mijne abonné's. - Nu, als ik U daarmede genoegen doe, wil ik U gaarne zeggen welken indruk ik van U kreeg uit Uwe brieven tot hiertoe: Jong, nog-veel-verwachtend van het leven, vol liefde en teedere gevoelens, die gij behoefte hebt te geven aan iemand, onervaren nog in menschenkennis, veel meer nadenkend dan de meeste jonge menschen, bij de hand een beetje.

Uw beschouwing over plichtsvervulling deel ik van ganscher harte. Ik geloof dat juist heden ten dage zoo heel veel menschen met hunne naaste plichten deerlijk in de war zijn, en allerlei zóógenaamde plichten ver-weg en buitenshuis naloopen, in plaats van die te vervullen, welke in de stilte worden verricht, en dikwijls het moeilijkst en het minst loonend zijn. - Daarentegen geloof ik niet, dat het altijd noodig of gelukkig is onze plichten in de stilte van ons-eigen-ik zoo gewichtig doenerig op te nemen. Integendeel, hoe meer wij ons-zelven voorhouden onze eigen geringheid en nietigheid, hoe meer wij leeren kalm-weg en, als iets dat van zelf spreekt, ook de zwaarste plichten op onze schouders nemen. Ik ken wel menschen - ik zeg geenzins dat gij tot hen hoort, maar ik geef U slechts een voorbeeld van wat ik bedoel, - die U den geheelen dag vertellen van de zware zorgen die zij met hun zieke hebben, of van de ontzettende inspanning, die de opvoeding hunner kinderen vereischt, etc., etc. Die menschen jokken geenzins; zij zijn inderdaad heel plichtgetrouw, maar zij maken, door hun zwaarwichtigheid, zichzelven wijs het heel hard te verantwoorden te hebben. En dat gelooven zij dan ook ten slotte zelf ter goeder trouw. Stel nu daartegenover die andere categorie, die helaas maar dun gezaaid is, doch waarvan ik U óók voorbeelden uit eigen ervaring kan noemen, die maar steeds stil en bedaard elk opgelegd kruis of kruisje op de schouders neemt, en U, beklaagt gij

hen, vroolijk antwoordt door op de vele lichtzijden te wijzen, die er voor hen ook zijn. Juist, *omdat* gij nog zoo jong zijt kunt gij U zelve opvoeden tot de eene richting zoowel als tot de andere, en gij zult eens zien hoeveel gemakkelijker gij het hebt voor Uw eigen-ik, wanneer gij maar eerst zoover komt van Uw plichten te beschouwen *vergelijkenderwijze* met die van vele anderen, welke nog veel zwaarder zijn.

Ik geloof volstrekt *niet*, dat er eenig kwaad in steekt al uw denken en doen te concentreeren in Uw gedachten op iemand die U heel lief is. Inderdaad, dat is een recht dat gij stellig bezit. Daarenboven, wie *liefheeft*, die géét daardoor aan anderen. Het zijn juist de dorre egoiste alleen-eigen-ik-aanbiddende naturen, die voor anderen hard en koud en wreed en liefdeloos worden. Ik ken iemand aldus, die letterlijk alleen leeft voor haarzelve, haar kwaaltjes, (welke zij U in de meest onverkwikkelijke intieme details opdischt), en haar rijkdom van mooi goed en mooie meubels. Zij spreekt nooit over iets anders met belangstelling dan over eigen-ik. Op zekeren dag sprak zij er tegen mij hare verbazing over uit, dat onze Marie zichzelve wilde 'vernederen' door dagelijks onze honden eenige keeren uit te laten. Ik antwoordde haar daarop: 'Gesteld **dat** het een 'vernedering' zou zijn, honden, die toch óók, evengoed als menschen, hunne natuurlijke behoeften moeten verrichten, uit te laten, voelt U dan niet hoe *mooi* en *goed* het is in Marie die 'vernedering' voor ons, mijn vriendin en mij, met genoegen over te hebben *omdat zij ons liefheeft*?' Tot zulk een gedachtengang echter kon de bedoelde laag-bij-den-grondsche egoiste haar geest niet meer opheffen, *omdat zij niet begrijpt wat het is te houden van een ander.*

Veel menschen schreven mij, naar aanleiding van *Wat nooit sterft*, dat zij het gesprek tusschen Liesbeth en den dominee zoo bijzonder mooi vinden. Wat de handelwijze van Liesbeth in Berlijn aangaat, ik heb die ook niet beschreven als iets 'moois' harerzijds. Integendeel, ik heb er met nadruk op gewezen, hoe zij-zelve zich bewust werd, dóór die eene daad, te *moeten* komen tot een leven van leugen en van bedrog tegenover hare ouders.

Wanneer men echter liefheeft, in dien zin van een man liefhebben met je heele ziel en al je hartstochten, dan doe je *alles* voor hem, en dan komt, evenals bij Liesbeth, eerst veel later de tijd van bij je zelven overwegen de gevolgen van je daad.

A. Wees gerust. Uw langen brief en Uw gedicht heb ik beide onder mijn berusting, en beantwoord ik U bij dezen. Om met het lange gedicht te beginnen vind ik dat bijzonder-goed, en neem het dus gaarne aan. Het is zoo iets geheel anders dan de gewone lente- en liefde-liedjes. Er zit in een ernstige diepe gedachte, en gij hebt die gegoten in een goeden vorm. Nogtans moet gij niet rekenen op héél spoedige plaatsing, wegens de zeer vele voorradige en gedeeltelijk reeds gezette copie.

Gij moet nu Uw huisgenooten, die dachten dat gij geen antwoord zoudt krijgen, wegens de 'nietigheid van het werk' eens namens mij uitleggen, dat ik *elken* abonné of correspondent *antwoord*, onverschillig of zijn werk 'nietig' is, of *niet.* Dat heeft er niets mee te maken; ik antwoord in elk geval. Maar, bij de overstelpend véle correspondenten, kan het weleens wat langer duren, dan den briefschrijver lief is.

En, lieve A., nu moet ik U zeggen dat ik van Uw langen vertrouwlijken brief diep ben ontroerd. Het is bijna dezelfde geschiedenis, die mij reeds eenmaal mondeling werd verteld, door eene die heeft geleden juist om dezelfde reden als gij. Ik-ook heb op dat punt véél doorgemaakt; dat zult gij nu wel reeds lang hebben begrepen uit mijn boeken en mijn werk, want anders kon ik niet zoo schrijven als ik nu eenmaal

doe. Daarom zult gij ook wel gelooven willen, hoe diep, hoe innig ik voor U meevoel. Het leven is wreed maar wat nog véél wreeder is, dat is dat de *menschen* het ons zoo moeilijk maken; want in Uw geval is het toch alles de schuld van een dom vooroordeel van hem die het allereerst de plicht had voor Uw geluk te zorgen. Natuurlijk zal hij wel tegoedertrouw gemeend hebben dat te doen op *die* wijze, en daarom mag *ik* hem ook niet veroordeelen, maar ik-voor-mij begrijp niet hoe ouders zulk een vreeselijke verantwoording op zich durven laden, waar het volwassen kinderen geldt, die toch immers recht hebben op hun eigen leven en hun eigen toekomst. - Een ding in dat alles vind ik nog het allertreurigst, en dat is het stilzwijgen dat daarop volgde. Maar zóó is nu eenmaal de rauwe werkelijkheid. In romans gaat het zoo mooi en verstandig toe, maar niet in de proza van de realiteit. Arme, arme A. Ik wenschte dat ik nu mijn armen om U kon heen slaan, en U kon zeggen hoe ik van woord tot woord met U medevoel. Maar één heerlijk ding hebt gij toch, en dat is, dat Uw lieve moeder er is en met U medeleeft. - Nu begrijp ik Uw lang gedicht nog zooveel beter, nu ik Uw geschiedenis ken. Vooral dat slot, dat mij juist zoo trof. Zult gij mij nu zoo dikwijls schrijven als gij maar lust hebt? Ik dank U zoo hartelijk voor Uw groot vertrouwen.

Nagekomen Correspondentie.

G.W.E. en **J.K.** Uw artikelen ontving ik.
ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.
Sluiting red: ged:

13 April 1910.
23ste Jaargang.
No. 41.

Bericht.

Present-exemplaren en Bewijs-nummers zijn aan te vragen bij den uitgever van dit blad, niet bij de redactie.

Beklag over correctie- of drukfouten heeft de betreffende te richten tot den uitgever, niet tot de redactie.

Zij, die zonder abonné of lezer te zijn van de Holl. Lelie de redactie lastig vallen met de toezending van manuscripten of brieven, hebben het zichzelf te wijten, wanneer zij geen particulier antwoord ontvangen; de beantwoording van een en ander geschiedt door de corr.-rubriek in dit blad, behoudens die gevallen van uitzondering die de redactie om welke reden dan ook persoonlijk uit beleefdheid maakt.

Zij, die hunne manuscripten bij weigering terug verlangen, worden verzocht hunne behoorlijke frankeering terstond in te sluiten en hun juist adres terstond op te geven.

Zij, die met de redactie correspondeeren in de Lelie onder welk pseudoniem ook, worden verzocht zoowel dit pseudoniem als den eigen naam onder elken brief te herhalen, daar het onmogelijk is alle pseudoniemen te onthouden bij een zoo uitgebreide correspondentie.

Anonyme brieven worden niet beantwoord.

REDACTRICE.

Hoofdartikel
Eenige bijdragen over de joden in de christelijke samenleving, hoe men gewoonlijk over hunne gewoonten, zeden en ceremoniën oordeelt, en het bijgeloof daardoor ontstaan.
(Vervolg van No. 40).
III.

In groote steden, in Amsterdam vooral, kan men vele Israëlitische dames zien uit de diamantwereld, als het ware behangen met juweelen op hare niet altijd smaakvol gekozen toiletten. In schouwburg, concertzaal, of intiemen kring, kan men zulke ‘juweelexemplaren’ dikwijls ontmoeten. Zij torsen deze overladen uitstalling met een trots, een betere zaak waardig, op haar meestal klein, dik figuurtje. Niet alleen in haar kleeding zijn ze opvallend, maar ook hare manieren zijn in den regel drukdoenerig. Gewoonlijk kan men dit ook van hare echtgenooten zeggen. Het parvenuachtige zit er dik bovenop. Dit soort Israëlieten is het ook, dat zich in hôtels en in gezelschap niet van den bescheidensten kant

laat zien, en daar hunne middelen hun veroorloven het meest buitenshuis en buitenslands te verkeeren, krijgen de christenen over 't algemeen een slechten indruk van de joden.

Dat zij zeer gastvrij zijn, is algemeen bekend; krijgen zij bezoek dan komen hunne mooiste spulletjes voor den dag en zij bieden hunne gasten overvloedig lekkernijen en ververschingen aan. Vandaar dan ook, dat, als zij christenkennissen van gelijken stand ontvangen, dezen, thuis gekomen, dikwijls uitroepen: ‘wat hebben ze weer uitgepakt!’ Dit doen zij, de bescheidenen tenminste, niet uit pronkzucht of om anderen te overbluffen, maar eenvoudig omdat het in hun aard of ras zit, zich met mooie dingen te omgeven; zij doen 't ook in hun intiem leven, dus des te meer als zij kennissen of gasten ontvangen.

Gewoonlijk heeft de ongedoopte jood, al is hij nog zoo liberaal en vrij in zijne denkwijze, weinig conversatie met christenen en zoo hij ze al heeft, dan is zij nog zeer oppervlakkig; zelden wordt ze intiem, zoolang hij nog tot de Israëlietische gemeente behoort, al neemt hij zijne godsdienstplichten ook niet waar, maar dit wordt geheel anders, zoodra hij zich van alles losmaakt en zich laat doopen.

Ik heb dikwijls uit christenmond vernomen, dat de gedoopte jood, die hen in alles tracht na te doen en van naam verandert, hunne verachting en spotzucht gaande maakt. Hoe kan het dan, dat hij toch veel eerder in hunne kringen wordt opgenomen en als gelijkwaardige wordt beschouwd, dan de ongedoopte vrijdenkende, die zich zijn jood-zijn en afkomst niet schaamt? Waarom dit zoo is, heb ik, ondanks mijne vele waarnemingen op dit gebied, nog niet tot eene oplossing kunnen brengen. Daarom geloof ik, dat vele joden, die in aanzien geraken en er prijs op stellen met christenen om te gaan, zich geheel en al van hun geloof losmaken, wetende dat zij dan gemakkelijker in hunne kringen worden opgenomen. De enkele die geheel uit overtuiging handelt, maakt hierop eene uitzondering.

De orthodoxe Israëlieten zijn, zooals de meeste godsdienstigen van iedere kleur of richting, zeer vasthoudend en soms tiranniek waar het de denkwijze en opvattingen van anderen betreft. In hunne oogen is de liberale of vrijer denkende jood, die aan de gebruiken en ceremoniën weinig of niets doet, een afvallige.

Het wordt den joden dikwijls verweten, dat zij zich op woeker toeleggen en onbetrouwbaar in den handel zijn. Er zal wel een enkele onder zijn, maar over 't algemeen is dit nog een overblijfsel uit vroegere tijden. Dat zij tot zulke slechte eigenschappen komen in landen waar hun alles verboden is en zij tot geene betrekking, hoe gering ook, worden toegelaten, laat zich begrijpen, daar dit dan misschien het eenige middel is, waardoor zij zich op de rijke, trotsche christenen kunnen wreken, die hun in het dagelijksch leven maar al te zeer hunne verachting en minachting toonen, hen soms verafschuwen, als waren ze melaatschen en ze dan alleen opzoeken als ze in geldverlegenheid verkeeren. Ook in de vroegere literatuur werd dikwijls zoo'n woekerjood beschreven. Tegenwoordig echter, tenminste in die landen waar op ieder gebied, alles voor hen openstaat, ook in ons land, waar de verhouding van den christen tot den jood in vele opzichten zeer gunstig te noemen is, zal men niet licht meer zoo'n onvervalscht exemplaar woekerjood aan treffen.

De Poolsche joden of Polakken zijn allen zeer orthodox, gewoonlijk brutaal en vrij onzindelijk, munten uit door een bijzonder schranderen geest, zoowel ten goede als ten kwade; men kan ze de jezuïten onder de joden noemen. Zij weten aan alles

een mouw te passen, zijn zeer gevat en geestig in hunne antwoorden, zoodat tallooze anecdoten van hen en over hen in omloop zijn.

Over 't algemeen kan men wel van een naast elkaar gaan, maar niet van een werkelijk samengaan, van christenen en joden spreken; dit is zeer jammer, de schuld ligt aan beide kanten. Het komt misschien door het groote rasverschil, dat men in botsing komt en geene moeite wil doen om elkaar te leeren waardeeren en begrijpen, ook doordat bij vele christenen aldoor de minachting blijft sluimeren, die soms bij het minste verschil of de kleinste onaangenaamheid aan 't licht komt. Dit alles legt op de joden als 't ware een druk en maakt ze tegenover andersdenkenden zeer terughoudend.

(Wordt vervolgd).

‘Om de eere Gods.’
Roman door Anna de Savornin Lohman.
(Vervolg van No. 39).

'n Paar dagen later brak de bom inééns los.

Het begon met een ingezonden stuk in ‘De Christelijke Volksman’, waarin in vrijdoorzichtige termen werd te kennen gegeven, hoe er onder het bewind van den Premier

ergerlijk werd geknoeid tengevolge van zijn te groote voorliefde zijn familie te protegeeren.

Want, zoo werd er verhaald, iemand die tot hem, Eduma de Witt, in heel-nauwe relatie stond, versjacherde baantjes en lintjes tegen contanten; wie benoemd wou worden, of geridderorderd, wendde zich maar tot hem. En, als er maar behoorlijk veel werd afgeschoven, dan kwam 't ruilhandeltje ook wel tot stand.

De insinuatie leek zóó absurd, dat noch Eduma de Witt, noch een van zijn collega's, het zich aantrokken. Maar een paar dagen later werd dezelfde zaak opnieuw ter sprake gebracht, nu in een hoofdartikel. 'N meneer, die zich met initialen onderteekende, vertelde hoe hij zich had in betrekking gesteld met het schurftig schaap-familielid, dat, vanwege zijn intimiteit als zoodanig met den premier, beweerde van dezen alles gedaan te kunnen krijgen, en hoe hij een vrij groote som had geboden, indien hem een benoeming voor zijn schoonzoon, waarop hij reflecteerde, werd verschaft. De som was echter niet hoog genoeg geweest naar den zin van den onderhandelaar; er waren daardoor over en weer brieven gewisseld, welke geschreven waren op papier, gestempeld met Excellenties eigen adres; - hij, de briefschrijver, kon die desverlangd overleggen. - -

En ‘De Christelijke Volksman,’ schijnheiliglief betuigend dat hij natuurlijk de eerlijkheid des grooten staatsmans geenzins in twijfel trok, wenschte toch gaarne te weten, ‘omdat het de eere van Christus gold’, wat hier nu eigenlijk achter school, vroeg perfide-beleefd om opheldering, die immers Excellentie-zelf de eerste zou zijn te willen geven.

- Dovert-Jaap was uit de kerk thuis gekomen, toen hij 't Blad, niets-vermoedend, opnam. Het kwam Zaterdag-avonds uit, en hij had het nog niet gelezen. Hij was nog onder den indruk van de preek van dominee Strintman, die de Koninginnen onder zijn gehoor had gehad, en lieviger en aandoenlijker dan ooit had gesproken over ‘de liefde Gods en over den geest van het Christendom’. ‘Nog was het “Vrede op aarde in den menschen een welbehagen” in aller herinnering, als een blijde boodschap uit den hooge’ - had hij gezegd. - ‘Het stervend jaar herinnerde te midden van die feestklanken aan scheidenmoeten van deze schoone aarde, van allen die ons dierbaar zijn; straks immers, wie weet hoe gauw, wie weet in dit jaar reeds, was ook voor ons het einde, het stervensuur! Maar wat nood! Was niet die blijde Boodschap van het Kerst-evangelie daar, om ons allen zeker te doen weten, dat wij verzoend zijn met God, dat wij kunnen heengaan gerust in de zekerheid van de opstanding straks, van het wederzien daarboven, van de eeuwige hemelsche zaligheid; - waar een vreugde en een blijdschap en een vrede zal heerschen, zoo onuitsprekelijk groot, dat niemand onzer zich die zaligheden zelfs kan droomen.’ - - - -

- - De bij het van dood en sterven spreken ernstig-strak geworden gelaatstrekken der fijne dametjes en hooge-ambtenaar-heeren, met uitgestreken brave gelegenheidsgezichten, hadden zich weder genoegelijk ontspand, toen de predikant zoo bemoedigend uitweidde over die hemelsche genoegens, die Hierna zoo prettig zouden vervangen de aardsche. Niemand beter dan dominee Strintman verstond de kunst met levendige en goed-gekozen woorden en in schilderachtige beeldspraak zijn high-life-gehoor aldus mee te sleepen, door alles wat onharmonisch is en niet-op-te-lossen in de ellende van aardsch-raadsel-bestaan omver te redeneeren met lievigheden in een woordenvloed van phraseologie.

De oude douarière van Weik, die altijd hoogmoedig haar livrei-knecht vóór haar liet binnenkommen, om het groote met de familie-wapens-versierde gouden kerkboek aanstellerig op haar plaats te deponeeren vóór zij zelve binnenruischte, wischte zich dan ook verzaligd hare oude oogen af, niet-bedenkend daarbij, hoe hiernamaals diezelfde hoogmoedigbehandelde knecht haar's gelijke zou zijn ineens voor God, hoe hij-ook zou rondwandelen dan in ‘witte kleederen met een palmtak in de hand’, precies evengoed als zij, de Hooggeborene-zelve, die nu zoo hemelhoog zich boven hem achtte. - -

Maar Govert-Jaap dacht er wèl aan aan dit verschil, terwijl de Koninginnen weggingen, 't heele publiek buigend-eerbiedig wachtte, 't volk zich buiten in de Parkstraat en op 't Voorhout verdrong om hen te zien, en de mooie rijtuigen en de trappelende paarden. - -

Er lag nog altijd dik-sneeuw; de lucht dreigde naar meer; uit de Kloosterkerk, na de Koninginnen, stroomde een fijn-gekleed chic publiek, van dames in bont-jacquettes of met reusachtige boa's en moffen, en heeren met warme pelzen. Dominee Strintman behoorde immers tot de door zijn collega's zoo benijdden onder de Haagsche predikanten, die geen burgermenschen had bijna onder zijn gehoor, enkel aristocratie en die er voor wilden doorgaan. Op zijn collega, ‘de dienstbodenpredikant’, zooals deze, die bijna enkel meiden-aannemelingen had, heette, zag hij dan ook o zoo hooghartig-hoogmoedig neer. - -

Een verkleumd bedelachtig jongetje, dat met 'n vuil buisje en 'n verscheurde pet al te dicht de vorstelijke grootheid benaderde, werd door 'n gedienstigen agent haastig-ruw teruggedrongen. -

- - Verder-op, op den breeden Voorhoutweg naar 't paleis van Koningin Emma toe,

liepen 'n paar armoedig-uitziende, met kale versleten jassen, in voor de winterkoude veel te dun bedekte meneeren, behoorende tot die beklagenswaardigste van alle standen, die der verborgen zich schamende fatsoenlijke-armoede. - - Zij kwamen expresselijk niet naderbij; wilden zich opzettelijk niet mengen onder die rijk-gekleeden. - -

Als een schreeuwend protest, een luide wanklank, was het door Govert-Jaaps ziel gegaan, die leuterachtige verzoenende, alles maar goed-pratende preek daarbinnen, en die Vorstinnen, van wie men opzettelijk de wáárheid van de levenstoestanden zoo veel mogelijk verre hield, en dat fijn-geganteerde van allen werkelijkheids-nood zich onverschillig vies en hooghartig af keerende aristocratische heeren- en dametjes-gehoor, dat zich te goedertrouw verbeeldde, omdat dominee Strintman hun dat vleierig wijsmaakte, zoo maar mir nichts dir nichts uit hun aardsche egoïste grootheid te zullen overstappen in een hemelsche nog veel mooier en veel aanzienlijken en veel prettiger, waar God hun dezelfde honneurs zou bewijzen, die zij nu op aarde zoo van zelf sprekend vonden; - en hier buiten die wreede kille vochtige sneeuw, die slechts voor die rijken beteekende een genotmiddel te meer, maar die voor de armen werd een lijden van ziekte en koude en honger; - en het armoedige, vuile bedeljongetje, dat van al de Zondagsheerlijkheden niets kreeg dan 'n voorzichtig gluren-mogen naar de wonderbare geheimenissen van Koningin-grootheid en Hof-equipages, en die zelfs in *dat* kostelooze pleizier nog werd verachtelijk behandeld door den zich voelenden agent; - en de niet genoeg-om-te-leven-hebbende jaloersche armoede-meneeren, die, in een would-be net overjasje, en met een kaal rond hoedje op, trachtten, wie weet ten koste van hoeveel hongerlijden, een ‘stand’ op te houden, omdat ze anders onvermijdelijk vervielen tot wat ze niet wezen wilden openlijk-armen. -

En de bittere onrechtvaardigheid van dat alles, de raadselachtige wreedheid van het zoo zijn der dingen, wondde hem, als een z'n heele blijde Kerst-week-stemming dóórschrijnende pijn. - -

‘Daar hadt je 't weer, de vraag die altijd door hem bezighield, de twijfel die niet wou zwijgen in zijn hart: Was dit nu wezenlijk leven zooals Christus 't geëischt had? Deden ze eigenlijk een van allen, dominee Strintman, en hij-zelf, en Eduma de Witt, en al zijn bekenden, *deden* ze wat het Evangelie van Christus gebood? - -

- - Geerte, neven hem, prettig-opgewekt, in haar korte bont-figaro heel jong nog, keek naar de lucht. -

‘Hè, als 't nu maar zóó blijft’ - zei ze. - ‘We gaan morgen arren, 'n heel troepje, Gerty en Nout, en Sjoerd en Mary, en Fredi ten Have - - misschien.’ - -

Hij luisterde er nauwelijks naar. Geerte was altijd in datzelfde kringetje van haar eigen côterietje. Hij vond het jammer, dat ze zich niet wat meer aansloot bij de andere minister-vrouwen, bij dames van méér positie. Maar ze deed ten minste tegenwoordig haar best, zooals nu weer met die ‘Vereeniging tot verbetering van het gevallen proletarieërkind,’ om hem ter wille te zijn toch, waar het ernstige aangelegenheden gold. - -

‘Pas maar op dat je geen kou vat,’ antwoordde hij. - ‘'t Is net iets om je zelve ziek te maken, in ons klimaat arren.’ -

Maar hij zei het zonder wezenlijken angst, en zij antwoordde er ook niet eens op, kijkend naar den hoed van een kennis, die haar liefgroetend voorbij ging. -

‘Wat heeft die Corry toch 'n slechten smaak’ - zei ze terugknikkend. - - ‘Ze ziet er altijd uit als 'n vogelverschrikker; alle kleuren van den regenboog.’

Hij glimlachte - zei dat hij er niet op had gelet, dat 't wel zoo zijn zou. Want dat was hun conversatie geworden van lieverlede, een zonder innerlijke belangstelling voor elkanders voelen en denken, als twee beleefde vreemden, neven elkaar gaan, die samen zoo'n beetje welstandshalve kletsen over de onderwerpen van den dag. - Haar misschien kouvatten, kon hem in den grond even weinig schelen als de leelijke hoed van Corry, of als zijn gedachten en zorgen háár interesseerden. -

Thuis ging hij als gewoonlijk naar zijn kamer om vóór de koffie nog even 'n paar couranten te doorbladeren. ‘De Christelijke Volksman’ lag boven op. Hij zag dadelijk 't hoofdartikel:

‘Mededeelingen die ons gedaan werden van geloofwaardige zijde.’ (Zie het ingezonden stuk van Donderdag-avond jl: van E.E.). - -

Toen hij 't gelezen had, de beschuldiging en de insinuaties tegen Eduma de Witt, en de heel-duidelijke toespelingen op het schurftige-schaap-familie-lid, begreep hij dadelijk, dat het Nout Reesema was, die werd bedoeld. - Aan de goede-trouw van zijn schoonvader twijfelde hij geen oogenblik; dat die zich niet voor geld zou laten omkoopen, op zoo'n grove manier nog wel, stond vast. - Maar Nout's royale leefwijze, zijn blufferig met geld omspringen in den laatsten tijd, - had hij niet op het Kerstfeest aan Gerty een bijzonder kostbaren ring met een parel erin gezet gegeven, waarover ze allen waren verbaasd geweest, - nu begreep hij wáár die uitgaven van betaald werden! - Hij had Nout nooit vertrouwd, altijd een instinctieven afkeer gevoeld van dien loggen, onbeteeke-

nenden, vulgairen ploert, die door zijn huwelijk met Gerty was ingedrongen in hun kringetje, waar hij niet thuishoorde, en hij had het betreurd dat zóó iemand de particuliere secretaris was van den christelijken Premier. Alleen, 't feit was al eenmaal zoo, toen hij zich met Geerte engageerde; het lag niet in zijn karakter zich met familiezaken te bemoeien; hij had er zich altijd toe bepaald zich-zelf zooveel mogelijk op een afstand te houden wat zijn eigen persoon betreft.

Nu echter waren ze allemaal gecompromitteerd min of meer hierdoor. Beroerd genoeg. - Natuurlijk, Nout moest weg, onmiddelijk. - Hoe eer de zaak uit de wereld was, hoe beter.

Eerst onder de koffie, terwijl hij stil en afgetrokken tegenover zijn vrouw zat, kwam het hem in den zin, dat er toch nog méér achter de zaak moest zitten. Want, hoe kwam Nout aan dien grooten invloed op zijn oom.! Dat was toch niet aan te nemen, dat deze werkelijk zich door hèm liet beïnfluenceeren, als het benoemingen gold, liet beinfluenceeren door dien nul. - Er was dus nog iets anders, iets dat hij niet begreep. Tenzij - met een soort vage hoop hield hij zich daaraan vast, - tenzij 't alles niet waar bleek, 'De Christelijke Volksman' had gelogen, of ten minste verkeerd was ingelicht. - -

Hij moest licht hebben. -

En, ineens uit zijn gedachten opwakend, vroeg hij Geerte:

- 'Weet je ook, of je vader 's Zondagsmiddags thuis is?' -

'Zoo, belieft het je eindelijk eens 'n woordje te zeggen,' viel zij vinnig uit. - Het ergerde haar altijd, als hij zoo afgetrokken zat te staren. Zij rekende het tot zijn verplichtingen aan haar zijn vervelende politiek op zijn ministerie achter te laten, bij haar thuis steeds amusant en gezellig te zijn. Bij haren jovialen luchthartigen vader was zij die gelukkige eigenschap van de zorgen aan den kant te kunnen zetten gewoon geweest van kind-af, en zij had er nooit nog aan kunnen wennen, dat Govert-Jaap daarentegen ook in den huiselijken kring bleef napiekeren over iets wat hem in zijn geweten bezwaarde, of in zijn ijver voor de eere van Christus belemmerde. -

'Hoe kan *ik* nu in 's hemelsnaam weten wanneer papa thuis is, en wanneer niet... Je kunt van die onnoozele vragen doen' - ging zij nerveus-geprikkeld voort. Zij was uit haar humeur, omdat ze zag dat het weer ging omslaan, dat er van het arren morgen waarschijnlijk niets ging komen. En ze had juist op déze ontmoeting met Fredi zoo gerekend, omdat ze weer jaloersch was, van geruchten, die er over hem gingen, over een huwelijk met een heel rijk en mooi meisje, wier vader, gepensioneerd kolonel, pas in den Haag was komen wonen. - -

Er werd op de deur getikt. Nurse kwam klein-Ellen binnenbrengen, zooals altijd na de koffie en na het eten het de gewoonte was. Maar de ouders hadden geen van beiden het rechte oog voor het kleine, in het witte jurkje zoo heel aanvallige wezentje. Geerte, in haar onwillige ruzie-stemming, stootte de kinderlijke omhelzing terzij met een:

'Pas op, je zult maatje's japon kreuken.'

Govert-Jaap lachte tegen zijn kind, maar verstrooid, de gedachten elders; - - verlangend om zoo gauw mogelijk op te staan, en zijn schoonvader op te zoeken. -

Klein-Ellen drukte zich lief-vertrouwelijk aan tegen de Nurse; zij kreeg haar gewone koekje, als zij binnen mocht komen, en, nu zij dat hield in hare kleine tengere vingertjes, wou zij maar liefst weer zoo gauw mogelijk heengaan. Hier beneden mocht zij immers dit niet aanraken en moest daarvoor oppassen, en ze mocht haar

speelgoed niet meebrengen, en hare ouders, die ze maar nu en dan een oogenblikje zag, waren haar dientengevolge veel minder vertrouwd dan Nurse. - -

Zij zette een huilerig-ontevreden gezichtje en wilde weer weg.

Govert-Jaap ontdooide van het lieve gebroken kindergestamel. Hij stond op, en kuste haar, beloofde nog eens te komen zien naar haar straks boven. -

Hij vond Eduma de Witt niet thuis. - 'Papa en mama zijn visites maken' vertelde Emma, die hij toevallig tegenkwam. -

Bij zóó'n gemoedsrust kon hij eenvoudig niet bij. Of had zijn schoonvader misschien 't infame artikel nog niet eens gelezen? Bij zijn druk leven was dat mogelijk. Voor 't geval had hij 'De Christelijke Volksman' bij zich gestoken, 't artikel met blauw potlood aangestreept. Hij liet het achter aan de deur, met speciaal verzoek het enveloppe onmiddelijk aan meneer te geven, als die thuis zou komen. - -

Dien zelfden Zondag-avond trouwens was er familie-reunie; Geerte en hij, en Mary en Sjoerd, de getrouwde kinderen, kwamen dan om de veertien dagen bij de oudelui theedrinken; 'n gewoonte waarop mevrouw Eduma de Witt bijzonder gesteld was.

Excellentie kwam hem net-even onbevangen als altijd tegemoet met zijn uitgestoken hand. - -

'Wat 'n drukte weer in die krant om niets' - coupeerde hij dadelijk Govert-Jaap's bezorgd vragend gezicht. - - 'Ik had dat alles óók al gelezen - maar je begrijpt toch wel, dat het weer niets is dan 'n gemeene insinuatie van "De Christelijke Volksman."' - -

- 'Maar er moet toch 'n grond vóór zijn. - - Er wordt zoo duidelijk van 'n

zegsman gesproken, en van compromitteerende brieven.' - -

Eduma de Witt trok zijn schoonzoon wat ter zijde. Sjoerd en Mary waren er nog niet. - Mevrouw Eduma de Witt hield Geerte bezig met 'n relaas over de liefheid van kleine Ellen, bij wie zij dien middag laat even was aangeloopen, zonder natuurlijk iemand anders bij haar te vinden dan Nurse.

Emma stond bij de theetafel, en arrangeerde de kopjes voor 't inschenken. - -

'Doe me nu één plezier' zei Excellentie, 'en laat de dames er buiten. - Je zult zien, 't is een dood-gebloed zaakje, als we maar verstandig doen en kunnen zwijgen. Lieve hemel, wat heeft nu eigenlijk zoo'n onzinnige beschuldiging te beduiden! Je begrijpt toch zelf wel, dat *ik* me niet laat omkoopen. - 't Is immers te gek om alleen te loopen.' -

Dat begreep Govert-Jaap óók wel. - Daarvan was geen sprake. Maar er moest toch iets gebeurd zijn; iets dat aanleiding gaf tot deze beschuldiging in het openbaar, iets dat 'n leelijke smet dus wierp op het Christelijk ministerie. Voelde zijn schoonvader dat dan niet óók zoo? -

Excellentie haalde ongeduldig de schouders op. 'Niemand kan alles weten wat er achter zijn rug gebeurt. Ik heb zoovéél aan m'n hoofd' - zei hij onverschillig. 'Denk je dat er bij de liberalen niet óók van alles voorkomt wat het licht niet kan zien.' -

Dat was zijn geliefkoosde stopwoord. - Het ideaal van den echten Christen, van beter en eerlijker te willen zijn dan de zoogenaamd van God-afgevallen tegenpartij kende hij blijkbaar niet in de binnenkamer van z'n hart. Alleen voor de buitenwereld hield hij er zijn Christelijke beginselen op na, was zijn Om de Eere Gods er op geplakt. Als hij zich gaan liet in de intimiteit van eigen kring, zooals nu, dan reikte zijn zedelijkheidsmaatstaf nooit verder dan een zich meten met wat anderen deden, de liberalen, de radicalen, de socialisten. - Politiek is nu eenmaal politiek - placht hij dan te zeggen. Je moet nu eenmaal rekening houden met de omstandigheden, en daarnaar handelen. - -

- - - - Maar het zaakje bloedde *niet* dood, - zooals Excellentie, die zich dien heelen avond net zoo zorgeloos-opgewekt-gelukkig gedroeg als altijd, had voorspeld en had gehoopt. - -

Den volgenden dag namelijk nam Verhaeghen, anders met geringschattend stilzwijgen de artikeltjes van 'De Christelijke Volksman' voorbijgaand, dit stuk over in zijn eigen groot veelgelezen liberaal dagblad. De gelegenheid hiermee het christelijk kabinet aan te vallen was te schoon om haar te laten ontglippen, ook al was de bron waaruit men putte eene, die in gewone gevallen laatdunkend werd geminacht, als niet-veel-beteekenend op journalistisch gebied. -

En, nu Verhaeghen, met 'n paar stekelige commentaren er nog bij, het vreemd gevalletje had gebracht onder de oogen van een geheel ander publiek dan het provinciaal- christelijk-socialistische, dat 'De Christelijke Volksman' las, nu ineens werd het een openlijk schandaaltje, iets waarover iedereen sprak, in de Witte, en de Besogne kamer, en in de Kamer-zelf. -

Eduma de Witt, ontsteld, kwam-zelf-in-hoogst-eigen-persoon zijn schoonzoon thans opzoeken. - -

Nout Reesema, inplaats van zijn particulier-secretaris-betrekking te blijven waarnemen, had zich ziek gemeld wegens 'influenza'.

‘Het is die beroerling, die dikke jeneverjongen’ - viel Excellentie uit, niet heel zacht-zinnig-christelijk. - ‘Hij is er mee bedoeld - - Godverdomme, waarom heb ik me ook door m'n zuster laten verleiden hem bij me te nemen!’ -

Govert-Jaap lette niet eens op den onchristelijken vloek; zóó zat hij-zelf er mee in. -

‘Natuurlijk is het Reesema - Dat heb ik dadelijk gedacht. - - Maar’ - - hij zag zijn schoonvader scherp aan - - ‘Maar hoe komt hij aan dien invloed op U? - Hoe *kan* hij benoemingen verkoopen of lintjes? - *Dat* is het wat ik niet begrijp.’ -

‘Ik-ook niet’ - zei Excellentie, met een naieve onwetendheid van wat er in zijn onmiddelijke nabijheid, en onder zijn eigen bestuur voorviel, die komiek zou zijn geweest, indien het niet zoo iets ernstigs had gegolden. -

‘Hebt U ooit iemand benoemd of bevoorrecht op voordracht van Nout’? - informeerde Govert-Jaap. -

‘Natuurlijk niet. - - Ik zie den jongen immers bijna nooit. Ik heb hem altijd beschouwd als een nul in 't cijfer, een waardeloos iemand, dien ik een baantje had gegeven enkel om m'n zuster 'n plezier te doen.’ - -

In den ministerraad-zelf werd er nu over geconfereerd. Er moest gehandeld worden, hoe eer hoe beter. Het schurftige schaap moest eruit. Daarover waren alle heeren het eens. - En Nout Reesema, die zich toch maar niet continueel kon ziek houden, viel dadelijk, bij 't eerste onderhoud dat hij had met Govert-Jaap, die als een rechter voor hem stond, door de mand. - -

Het was in zijn eigen mooie opgeproptvolle huis, in zijn van antiquiteiten, echte en onechte door elkaar, overvulde ‘studeerkamer.’ Om zich een houding te geven lag hij lijdend in een heel elegante Japansche kamerjapon op een sofa, en zei dat hij erge hoofdpijn had, dat de dokter hem 't lange spreken had verboden.

Maar Govert-Jaap, een en al verlangen de

zaak tot klaarheid te brengen, kon dat niets schelen. - -

'Ik zal je niet lang ophouden. - Als je mij maar de waarheid verkiest te zeggen' - zei hij kort. - - 'Dóór wien heb je zoo geinfluenceerd op de benoemingen? - En - wat kreeg je ervoor?' - -

Nout, als een echte lammeling die hij nu eenmaal was, koos de partij van als 'n kind te gaan zitten huilen, vertelde snikkend van z'n geldzorgen, van de mama's, die niet wilden opdokken zóóveel als hij en Gerty noodig hadden, en hoe een van de refendarissen, die bij den secretaris-generaal in groot-aanzien stond, met hem had geknoeid. 'N neef van dien meneer, die graag wou overgeplaatst worden uit de provincie naar den Haag, had het weten gedaan te krijgen, dat het refendaris-familie-lid zich voor hem 'interesseerde', - tegen provisie. Dat was het begin geweest. Toen het zoo goed lukte, toen Eduma de Witt in zijn oppervlakkigheid z'n goedkeuring hechtte aan wat hem werd vóórgedragen zonder onderzoek, waren ze er samen een zaakje van gaan maken. Ze deelden de winsten. Nout, met zijn societeit-loopen, van iedereen kennen, bracht de meeste cliënten aan; de refendaris zijnerzijds zorgde voor de bewerking van den hem vertrouwenden, vrijbenulligen secretaris-generaal, aan wiens dochter hij bovendien, om den papa gunstig te stemmen, het hof maakte. - En zoo was het een heelen tijd goed gegaan. Totdat die meneer, die nu het geval in 'De Christelijke Volksman' had gepubliceerd, misbruik was gaan maken van Nout's onhandigheid van brieven te schrijven, over zoo'n delicate zaak nog wel, op papier met het adreshoofd van zijn oom den minister. - -

'Wij zijn altijd zoo voorzichtig geweest van niets zwart op wit te geven. Lieverling heeft me zoo dikwijls in dat opzicht gewaarschuwd,' snikte de logge kinderachtige man. 'Maar ik was toen 's avonds zoo laat uit de Soos gekomen. Er was háást bij 't antwoord. Oom had me toevallig den volgenden dag bij zich besteld om iets voor hem te copieeren. En ik voelde me zoo beroerd; ik had niets geen lust weer extra uit te gaan 's middags, om dien ploert ergens een rendez-vous te geven. Toen heb ik hem, terwijl ik bij oom zat te werken, gauw in der haast dien ongeluksbrief geschreven, dien hij nu zoo gemeen tegen mij uitspeelt. Ik heb er niet eens op gelet dat ooms' adres er op stond. - Zoo'n ploert ook.' -

'Ploert ben *jij*' - zei Govert-Jaap, verachtelijk.

Nout Reesema zat er te veel in, om erop te antwoorden. Hij had maar een gedachte, van zou gauw mogelijk uit deze ellende uit te raken, hij, die daar nu net zoo'n prettig zorgeloos leventje van groote meneer spelen leidde.

Van 't minne en verachtelijke van zijn geknoei had hij geen besef. Zijn hersenen waren daarvoor te dik. 't Eenige wat hem benauwde was zijn er zijn ingeloopen, en nu 't gemaal van iedereen aan 't hoofd te krijgen erom, van de twee mama's, en van Gerty, en van oom Eduma, en van dien pedanten Govert-Jaap. - En straks kwamen de nog onbetaalde rekeningen. - - - -

Nout moest weg, en de refendaris moest weg. Dat stond bij Govert-Jaap vast toen hij de deur uitging bij zijn schurftigen neef.

- - Maar Eduma de Witt was dáár niet voor te vinden. Nout opofferen natuurlijk! Waarom niet! Zijn zuster was al bij hem geweest, met tranen en arme-weduwe-klachten, maar hij had haar ruw afgewezen.

'God-verdomme; die burgemeester-benoeming van haar onnoozelen Henkie had hij óók al geteekend, net vóór dit gebeurd was. Dáárvan zou hij ook nog genoeg te hooren krijgen! Hij was wel gek geweest, dat hij zich voor háár kinderen zooveel

moeite had gegeven. Dat was nu zijn dank. Dat die jenever-jongen, die waarachtig van huis uit geld genoeg had ook nog, hem voor 't heele land blameerde.' -

En mevrouw Holt was snikkend in haar rijtuig verdwenen, zóó aangedaan, dat de meid die haar uitliet het had gezien. Ze was toch, bij alle wereldschheid en egoïsme, de moeder van Gerty, die kwam om de reputatie van haar dochter te redden. - -

'Neen, waarachtig, Nout wegjagen, dat ging gemakkelijk genoeg. Die moest zijn straf hebben. Maar de refendaris! *Dat* werd 'n ander geval! Toen Excellentie hoorde, dat het Lieverling was die zulke streekjes uitvoerde, de correcte, bij den secretaris-generaal zoo in hoog aanzien staande Lieverling, zei hij dadelijk:

'We moeten Lieverling sauveeren. - Onmogelijk dien te laten schieten. - Die heeft te véél relaties.' -

'Maar *hij* is nog veel schuldiger immers dan Nout. Hij had een positie aan 't ministerie, en Nout was maar Uw particuliere secretaris. Bovendien, *hij* heeft feitelijk zijn invloed misbruikt; Nout bracht alleen clienten aan,' - wierp Govert Jaap er in zijn eerlijkheidsgevoel tusschen.

'Alles goed en wel. Maar als ik Lieverling loslaat, dan heeft ie 'n heele bende voorname familie achter zich, die mij dat nooit vergeeft. Om met de Horstenboers te beginnen. Mevrouw Horstenboer is zijn tante van moeders kant.'

- - - Govert-Jaap haalde de schouders op. - 'Recht is Recht' - vond hij. Maar de andere ministers waren het eens met den Premier. - Als men Lieverling een reprimande gaf, een flinke, hem liet merken wat men

wist, dan was het meer dan genoeg. Hem openlijk te schande maken, dat was zooveel als zelf zich aan 'n Haagsch schandaal prijsgeven. - Daarentegen, wanneer men alléén Nout Reesema tot zondebok nam, het liet voorkomen als of hij-persoonlijk van zijn invloed op zijn oom had weten gebruik te maken door dezen tot ietwat partijdige benoemingen te willen overhalen, dan werd de zaak ook voor dezen-zelf veel minder bedenkelijk, dan wanneer hij openlijk erkende, zich, in plaats van zelf te benoemen, gemakshalve te hebben laten leiden door den wil van zijn secretaris-generaal en diens vertrouweling. - -

Een paar dagen later werd dan ook in ‘het Vaandel’, in een entrefilet, 't zaakje heel luchtigjes en losjes weggeredeneerd. ‘De Christelijke Volksman’ had goedgevonden - werd er gezegd - van een heel-gewoon, nietsbeteekenend, ofschoon natuurlijk niet heelemaal in den haak feit een heelen aanklacht te fabriceeren, waarvan iedereen de onbillijkheid en ongegrondheid kon voelen en tasten. Nu ja 't was wáár, de particuliere secretaris van den Premier, die immers als zoodanig geen wezenlijk ambtenaar was, had de niet te verdedigen indiscretie begaan aan een derde zijn invloed aan te bieden tegen geldelijke belooning. En daarvoor had hij in zijn onnadenkendheid 't papier van den minister-zelf gebruikt. Natuurlijk echter was hij onmiddelijk uit zijn betrekking ontslagen; bewijs te meer van 's ministers gróóte eerlijkheid en rechtvaardigheid, omdat het hier immers gold zijn eigen aangetrouwden neef, dien hij dus niet spaarde uit familie-gevoelens. Echter, wat de zaak-zelf betreft, wat bewees die nu eigenlijk tegen hem, den Excellentie? Kon hij het helpen, dat er achter zijn rug om was misbruik gemaakt van zijn naam.? Wie kon bewijzen dat er ooit een partijdige benoeming werkelijk *had* plaats gehad! - Dat laatste argument vooral sloeg in. Lieverling immers had wél gezorgd dat er van al de vroegere feiten geen schriftelijke bewijzen voorhanden waren; juist die laatste ongelukkigerwijze openbaar-geworden onderhandeling was mislukt, gelukkig nu achterna, doordien Nout een te hóóge som had gevorderd. ‘Het Vaandel’, als verdediger van den Premier, kon dus een hoogen toon aanslaan. Niemand díe het recht had Excellentie ook maar éénige zwakheid of partijdigheid te verwijten of te bewijzen.

Toch lieten de sociaal-democraten het er niet bij zitten, interpelleerden in de Kamer, na afloop van het Kerst-reces, gerugsteund door de uiterste linkerzijde. Alleen, Excellentie Eduma de Witt handhaafde zich schitterend, herhaalde de Vaandel-bewijsvoering, hoe het niet zijn schuld was indien zijn neef had geprobeerd van de familie-betrekking te profiteeren door oneerlijke handelingen. De neef was immers verwijderd onmiddelijk. Er werd wel gezinspeeld even op Lieverling; maar niemand durfde hem openlijk noemen, omdat er geen bewijzen tegen hem waren, alleen on-dits de rondte deden. En Excellentie, in een van zijn welverzorgde theatrale redevoeringen, waarmede hij de Kamer wist te pakken als groot redenaar, verzekerde, met de hand op het hart, dat hij instond voor al zijn ambtenaren, dat, Grode zij dank, in ons Nederland zoo iets als omkoopbaarheid niet voorkwam. De Rechterzijde, die immers de meerderheid was, applaudiseerde natuurlijk daverend; de gematigde liberalen deden mee, meestal uit min of meer persoonlijke redenen, van veel bij hem aan huis komen, vriendschappelijk met hem verkeeren, hem graag mogen. Het werd ten slotte bijna een triomf-dag voor hem, een soort ovatie die men bracht aan zijn onkreukbare eerlijkheid. Het zonderlinge burgemeester-benoemingtje van Henkie Holt, door den socialistischen Noordschen afgevaardigde hatelijk ter sprake gebracht als een bewijs te meer hoe Excellentie z'n familie en vriendjes protegeerde, ging men

stilzwijgend voorbij. Een paar toespelingen en vinnigheden van dien socialistischen kant waren dan ook zoo erg niet om te slikken. De hoofdzaak was maar dat de meerderheid hem steunde, het ministerie hem en Lieverling dekte. Govert-Jaap, de eenige die precies wist, door Nout Reesema's bekentenis, welk een dubbelzinnigen rol de referendaris gespeeld had, ergerde zich aan het onbeschaamde optreden van den invloedrijken ouden heer Lieverling, een lid van Gedeputeerden, die den volgenden dag het luidst en het meest meeschreeuwde over de onhebbelijkheid van den socialistischen aanval, en over de schitterende wijze waarop de Premier zijn belagers had weten tot zwijgen te brengen. De jonge Lieverling verloofde zich zekerheidshalve enkele dagen later met de leelijke dochter van den secretaris-generaal, werd overal zoo druk gefeliciteerd met z'n engagement, dat men er geheel en al bij vergat hoe zijn naam nog op 'n andere wijze óók was genoemd in de laatste dagen. Op de engagements-receptie werd zijn aanstaande schoonvader speciaal geluk gewenscht met de uitstekende carrière, die zijn toekomstige schoonzoonvoor zich had.

Ondertusschen pakten Nout en Gerty hun koffers voor een lange buitenlandsche reis. De mama's hadden bereidwillig moeten bijssen. ‘Het is het eenige wat er op zit’ had mevrouw Holt der meer dikhuidige mevrouw Reesema aan haar verstand weten te brengen. ‘Nout is op dit oogenblik hier in den Haag

onmogelijk. Over een jaartje is 't weer vergeten.' - -

Gerty-ook zei woedend, dat zij zich nergens meer zou vertoonen; sprak er zelfs van zich van Nout te willen laten scheiden. - Haar moeder, die niet van schandaal hield, beloofde haar, dat ze er in zou toestemmen als 't werkelijk *niet* dood bloedde; - echter, eerst probeeren wat 'n reis ginds uitwerkte; er gebeurt zooveel in den Haag dat de menschen weer vergeten als 't gras er over groeit. - Mevrouw Holt vond gescheiden vrouwen niet comme il faut. Maar enfin, als 't niet anders ging, stond haar huis voor haar dochter open - zei ze goedig.

Nout, log en wijn-beneveld, kon de heele zaak niet veel schelen. Nu was hij meteen van 't vervelende baantje af. Op reis, in Nice en Monte-Carlo, zou hij zich wel lekker amuseeren. - Den Haag was toch eigenlijk 'n vervelend nest, alles welbeschouwd. En bankbiljetten kreeg hij genoeg mee.! Leuk wel, dat zijn moeder en zijn schoonmoeder, die altijd zoo schriel zich hielden, nu hadden *moeten* afschuiven. -

Gerty zon op wraak. Want Geerte, geërgerd om 't schandaal dat over haars vaders hoofd was gegaan door Nout's schuld, prikkelbaar ook omdat Govert-Jaap zich het zoo aantrok, en daardoor thuis zoo vervelend was, vond zij, liet haar nichtje links liggen; groette haar op straat heel eventjes, net of ze haar niet had gezien. En Fredi ten Have kwam niet meer op haar jour, niettegenstaande hij het haar stellig had beloofd, juist den dag vóór 't schandaaltje in Verhaeghens courant kwam, dat hij haar een antiek vaasje zou komen brengen, voor een aan haar verloren philippine. - -

Mary en Sjoerd ook negeerden haar. - - Wat verbeeldden ze zich eigenlijk allemaal wel! Kon zij het dan helpen.! Hoefde zij soms te vragen wáár haar man 't geld van daan haalde.! *Zij* was in elk geval een fatsoenlijke vrouw. Iets wat niet iedereen kon zeggen. - -

Tegen Nout, tusschen haar getwist met hem door, en haar gedreig dat ze van hem wou scheiden, speelde ze die kaart onophoudelijk uit:

'Wat voor reden hadden ze om háár zoo bespottelijk uit de hoogte te behandelen! Wat viel er op háár te zeggen.! De menschen moesten maar eens weten *wie* eigenlijk de meest onschuldige was. - Zoo ging het altijd; die 't niet verdienden, die werden met den vinger nagewezen, en de huichelaars en de bedriegsters, die liepen rond met vrome uitgestreken gezichten, en hadden naar de wereld de eer en 't aanzien.' - -

Tot het eindelijk inging in z'n logge, dikke, benevelde hersenen wàt ze wou en bedoelde.

(Wordt vervolgd.)

Boekbeschouwing.
(op verzoek)

Stadsmenschen door **Frans Hulleman.** (Uitgever van Holkema en Warendorf Amsterdam.)

Burgermenschen door **Frans Coenen.** (Uitgever W.L. en J. Brusse Rotterdam.)

Zooals er overeenkomst is in de titels van deze boeken, zoo is er overeenkomst in den inhoud ervan, waarin zich spiegelt de geest van de hedendaagsche literatuur.

Grauw, grijs, somber, maar vóór en boven alles bekrompen-burgerlijk, en klein, en eng van gezichtskring is deze richting, waarin zich openbaart het écht-Amsterdamsche bescheiden-burgerjongen-bestaan van den schrijver, die, zoo

kersversch van z'n school gekomen, zonder verder-reikende gezichtskring dan zijn fatsoenlijke-armoede-bestaantje, van voor 'n kantoor of 'n bureau met groote financieele offers grootgebrachten, pas-volwassen jongen, zich aan het boeken-schrijven zet, vol afkeer van 'n wereld van boven zijn bereik gaande genietingen, waarnaar hij toch innerlijk hunkert. - Van daar die stille jaloezie jegens de rijker-bedeelden, die zucht hun schuld aan àlle maatschappelijke ongelijkheid steeds opnieuw af te beelden in schreeuwende kleuren, waardoor al dit geschrijf zich kenmerkt, het ongenietbaar maakt, zelfs al heeft het soms bladzijden getuigend van talent.

Ik weet wel, dat er volstrekt niets interessanters of méér der moeite van karakterontleding waard behoeft te zijn aan voorname en rijke kringen, dan aan het meest armelijk volksbestaan! Maar het zit 'm ook niet in de *keuze* van het onderwerp, maar in de *wijze*, wáárop het wordt behandeld. - Eigenhuis, wiens gansch bijzonder genre ik reeds meermalen besprak in dit blad, heeft schitterend bewezen hoe men de meestverborgen bescheiden levens zóó kan uitwerken naar hun innerlijken strijd en innerlijk lijden of blijdschap, dat zij belangrijke studies worden voor den lezer. Wil men een gansch ander soort van literatuur, ook in dit genre, dan denk ik aan de dikwijls zoo gevoelige schetsen uit het volksleven, die Justus van Maurik wist te scheppen, uit Amsterdamsche tooneeltjes rondom hem.

En is ook niet de onsterfelijke *Camera Obscura*, die b.v. in *De Familie Stastok* toch maar handelt over heel-gewone burgermenschen, daar als een afdoend bewijs, hoe

er geen voornaamheid noch hoogen rang noodig is om elken levenskring der moeite van het beschrijven en ontleden wáárd te maken?

- Neen waarlijk, het is niet wenschelijk, dat alle onze auteurs zich gaan toeleggen op het mondaine van Couperus in ziin *Kleine Zielen*, zijn *Langs lijnen van Geleidelijkheid*, of van Borel in zijn Vlindertje. - Maar het is wèl wenschelijk, dat zij ook van die bescheiden en eenvoudige kringen, die zij ontleden, maken *levenswaarheid*, en niet, zooals zij plegen te doen, *eenzijdigheid.*

Omdat zij zelven, in hun machteloosheid van ontvredenen, die te zwak zijn hun eigen leven te *maken*, het bestaan zien als iets enkel teleurstellends en neerdrukkends, daarom beelden zij met wanhopige eentonigheid altijd opnieuw af neerdrukkende en zelfmoordachtige toestanden, inplaats van een eerlijk en open oog te behouden voor de *andere*, de *betere* zijde, die er is, óók in bescheiden levens!

Van humor, zooals b.v. Clara Viebig die zoo kostelijk bezit in haar *Het dagelijksch brood*, (aldus luidt de Hollandsche vertalingtitel), geen spoor in zulke saaie, suffe, alles door een grauwen mist ziende moderne producten! Hollanders hebben over het algemeen weinig zin voor humor.

En de nieuwste literatuur is er gansch en al van ontbloot.

Want, wanneer b.v. Frans Coenen in zijn *De zomergenoegens van de Familie Kramp* pogingen doet om ‘aardig’ te zijn, dan ontaardt dit dadelijk in een soort platheid en onbeschaafdheid, die je doet terugverlangen naar 's mans gewonen stijl van onafgebroken vervelendheid en kleurloosheid! - Wat in dit stukje verbeeldt ‘aardig’ te zijn bepaalt zich tot 'n ruw beschrijven van ruwe, onbeminnelijke menschen, die met elkaar raken aan het vechten, en praten van ‘Strondluch’ en andere fijnigheden van dit genre!

Want juist dáárin zit 't 'm, dat deze soort literatuur altijd handelt over 'n gemeen, of onbeschaafd, of ruw, of slecht soort menschen, nooit over de betere exemplaren ervan.

- *Stadsmenschen* b.v. van Frans Hulleman, dat een goed-geschreven stuk werk is over 't geheel, heeft tot onderwerp de onverkwikkelijke geschiedenis van een boven zijn stand levenden employé, op een kantoor in effecten, die, ten einde zijn neigingen tot luxe bot te kunnen vieren, speculeert, natuurlijk in zorgen raakt, en eindigt met zelfmoord. Alles wat zich daaromheen reit is even grauw en somber; het huisgezin der ouders van Anton, dat van den boekhouder Verploeg, alles is van het begin tot het einde overgoten met een saus van vervelendheid; vader, moeder, de twee andere jongens, allemaal zeurkousen! Gaat de familie een avondje theedrinken bij kennissen, dan zijn dat natuurlijk óók al weer alleronaangenaamste en onsympathieke wezens, zich toeleggend op hatelijkheden, heelemaal niet méénend de vriendschap voor de Verploegs, zoodat het avondje dan ook eindigt in ruzie. - Leg nu eens daarnaast dat gemoedelijk-leuke avondje in *De Familie Stastok*! Heusch, 't zijn dáár óók niet allemaal brave en elkaar-liefhebbende menschen! Mevrouw Dorbeen, met haar Schadenfreude als óók Hildebrand gestoord wordt in *zijn* voordracht zoo goed als zij, is evenmin 'n type van 'n lieve vrouw, als men haar eigenwijze echtgenoot kan noemen een aantrekkelijke verschijning in de mannen-wereld. Ja, géén dezer aanwezigen op dien Zondagavond, met uitzondering van het maar bescheidenlijk optredende Koosje, en van de goedaardige tante Stastok, munt eigenlijk uit door iets anders dan door gróóte middelmatigheid en onbeduidendheid, maar toch, met dat talent, dat Beets maakte tot den schrijver van een tallooze malen herdrukt, en nog

steeds zijn roem handhavend wààrheidsboek, heeft hij in al die onbeduidendheid nogtans doen uitkomen het *menschelijk-algeméène*, dat dergelijke gewone menschen belet te worden ongenietbaar of onmogelijk in de samenleving.

En *dat* is het wat ontbreekt bij Hulleman. Zijn personen stooten terug, omdat de lichtzijde te véél ontbreekt. Nergens zie je iets anders dan schaduw. - De Verploegs, een saai, gedrukt gezin; de familie de Lange, bij wie ze gaan theedrinken, ruzie-zoekerige, huichelachtige zelfgenoegzamen; Anton, de zoon, die zich aan het speculeeren waagt, een zwakkeling, bij zijn eerste nederlaag al klaar om zich zelf aan de straf te onttrekken door een zelfmoord, die zijn ouders natuurlijk zal te gronde richten van verdriet. Een vriend van Anton, dien men in het verhaal ontmoet, is al een even weinig sympathiek wezen als de rest. In één woord, het heele verhaal is één aaneenschakeling van zwartgalligheid en weerzin wekkende levensengheid, die je met recht de vraag doet stellen: Waartoe het talent, waarvan deze schrijver niet ontbloot schijnt, aldus verkwisten op zulk prutserig en onbeduidend knoei-werk?

Gesteld dat er zulke menschen en zulke toestanden zijn, dan verdienen *die* niet de belangstelling van schrijver noch lezer.

'Greif nur hinein in 's volle Menschenleben.' Dat heeft Goethe gezegd, met open, eerlijke, ongebrilde, en niet van het nachtwaken troebele oogen! Het rijke, volle menschenbestaan is overal, is niet alleen in de gróóte wereld ginds, maar óók in achterbuurten van Amsterdamsch leven. Maar het is *niet* datgene, wat gij er van maakt, die u zelf voedt met onvruchtbare jaloezie jegens de geestelijk-sterkeren en geestelijk-moedigeren dan gijzelf!

Frans Coenen heeft in zijn eerste verhaal, want *Burgermenschen* bestaat uit drie stukken, natuurlijk weer wat ingelascht van die eigenaardige zeden-toestanden, die hij zoo graag laat doorschemeren in zijn werk. Het is niet meer dan een tusschen-de-regels-laten-dóórschemeren, in de verhouding tusschen Leen en mevrouw Aveghem; maar het is juist daarom m.i. weer 'n zoo totaal onnoodiginlasschen van onsmakelijke toespelingen, dat je het gevoel krijgt: Iemand, die zich zoo voortdurend toelegt op het schilderen van dergelijke innerlijke afwijkingen op zedelijk gebied, moet dan zelf wel een bijzonderen smaak daarvoor hebben en een gansch gescherpten blik er op.

't Heele verhaal *Burgermenschen*, 't éérste van den bundel, draait zich zoowat om dien omgang van Leen met de fijner-beschaafde mevrouw Aveghem. En, daar deze laatste de neigingen van Leen niet deelt op dat speciale heimelijke gebied, wordt het te minder verklaarbaar wáárom zij zich dan eigenlijk inlaat met die ruwe en onaantrekkelijke vrouw uit het volk, en krijgt de lezer nog sterker den indruk, dat Coenen de heele onnatuurlijke situatie maar verzon, omdat hij zich juist hierin gráág vermeit, in plaats van in een aantrekkelijker soort onderwerpen. Voor 't overige bestaat het in *Burgermenschen* voorkomende gezelschap nog uit Leens man, al een even onaanzienlijke type als zij-zelve, (ik bedoel natuurlijk naar den geest onaanzienlijk), en uit haar zwager en diens vrouw en kinderen, die een dagje komen doorbrengen bij hen.

Dit dagje is geteekend met al het terugstootend 'realisme', waarop dit soort schrijvers zich toeleggen: een in den breede uitmeten van de onverkwikkelijkste details, van de ongemanierdheid der fijn-doende onbeschaafdheid, van de twisten der in den grond elkaar vijandig gezinde families enz., enz.! Ik wil niet beweren, dat er geen levendigheid van teekening zit in deze tooneelen. De wisseling van stemming, de rijtoer, het ruzie-achtig einde, ja zeker, dat is niet on-echt, het getuigt stellig en zeker van 'n *kunnen!* - Maar toch, het is zoo eentonig-'t zelfde, in heel dit soort echt burgerjongenswerk. Je zoudt zoo graag willen, dat ze je eens iets anders, iets beters lieten zien van hun levenskennis, dan zulk goor, laag bij den grond gedoe!

- 't Zelfde geldt van het hierboven reeds even genoemd: *De zomergenoegens van de familie Kramp.*

Alleen stoort hier bovendien de zoo hinderlijk platte soort van 'geestigheid', en krijgt men ook nog sterker dan bij het vorige verhaal het gevoel van de opzettelijke bedoeling des schrijvers, om *nare* menschen te willen uitbeelden als zijnde het éénige soort dat bestaat.

Immers, bij Leen is in den tegenspoed, het gebrek aan welvaart, nog een soort aanleiding tot het voortdurend neerslachtige en tobbende! Maar de familie *Kramp* behoort tot een hoogere klasse, die van den kleinen burgerstand, die haar

ontevredenheid en onaangenaamheid alléén heeft te wijten aan haar eigen onhebbelijk karakter, en aan niets anders!

't Beste van de drie novellen is misschien: *Op den weg tot geluk.* De lezer moet intusschen niet meenen, dat die vroolijke titel waarheid inhoudt. 't Is weer een even somber en grauw stukje leven als gewoonlijk. 'N jong meisje wil haar engagement afmaken, omdat ze zich teleurgesteld voelt in haar aanstaande, en de ouders praten het weer áán elkaar ten slotte. Dat is alles.

Maar 't is toch niet zóó heelemaal viezigheid, akeligheid, onsmakelijkheid, als de méeste kunstgewrochten van Coenen! Er is in de verhouding van vader en dochter, en in het doen der moeder wat teerheid, wat licht óók, bij de duisternis[!] Van stijl en karakter-ontleding valt hier niets dan goeds te zeggen. De verhouding der verloofde jongelui zie je knap-uitgewerkt vóór je.

Het ligt vermoedelijk voor een deel aan onzen zwaren, gedrukten, Hollandschen aard, dat de boeken onzer schrijvers allemaal dat zwaarwichtige en laag-bij-den-grondsche hebben. Je zoudt al die peuteraars in het kleine en gerínge en leelijke willen opnemen, en zetten midden in het blijde, groote, lachende wereldleven! Misschien zouden ze dan eindelijk zich weten los te werken

uit hun bekrompen Amsterdamsche burgerjongenslevensbeschouwing, en zien dat er nog heel wat interessanter toestanden en menschen zijn dan hunne verbeeldings-producten van achterbuurt en slop en alledaagschheid.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Gedachtenwisselingen.

I. Aan den Heer van Holk.

Met groote belangstelling en instemming las ik in de laatste Hollandsche Leliën uw artikels over Voorgevoelens en het stuk van mevrouw Sauerbier, dat ook veel wetenswaardigs bevatte.

Ik kan niet anders dan uw suggestieven invloed, waaraan ik ook mij niet onttrekken kan, hulde te brengen en gaarne wil ik uw schat van ondervindingen, droomen als anderszins met een paar uit mijn veeljarige ondervinding geput, verrijken.

't Is net zooals mevrouw S. het zoo vaak zegt, door uw opwekkend woord wordt licht geworpen op half vergeten voorvallen uit het menschelijk leven, die uit de duisternis plotseling in het volle licht treden. Van jongs af heb ik veel aan voorgevoelens gehecht, maar zooals het gaat mijn tamelijk materialistische omgeving lachte en bespotte mij daarover, zoo gewende ik mij er over te zwijgen, nooit iemand deelgenoot te maken van hetgeen mij zoo duidelijk was - en ik kan gerust zeggen - deel van mijn leven werd. Na kennisneming echter van de feiten die U en mevrouw Sauerbier hebben openbaar gemaakt, wil ik mij niet deze valsche schaamte laten weerhouden om in het belang der zaak eenige van mijn bevindingen op dat gebied mede te deelen.

1. *Voorteekenen.* Het is onbedriegelijk als mijn linkeroor jeukt, krijg ik een onaangenaam bericht, rechts daarentegen een heugelijke tijding; jeukte aan mijn linkeroog brengt onmisbaar een niet gewenschte ontmoeting, aan het rechter een prettige gast. Ik ben gewoon mijn vingers nu en dan te laten knappen, sinds lang merkte ik op dat zulks niet altijd mogelijk was en nu kom ik tot de ontdekking, dat het knappen van sommige vingers met gebeurtenissen op finantieel gebied in verband staan. Toen eenige jaren groote malaise in zaken bestond, waren mijn middelste vingers niet tot geluid maken te bewegen, zoodra werden de tijden beter of er kwam een bescheiden knakje, later door andere sterkere gevolgd.

Geen van mijn familieleden is ooit gestorven zonder dat ik geheimzinnig kloppen aan de deur of rommelen op zolder hoorde.

2. *Droomen.* Een vriendin van mij droomde daags voor haar huwelijk van paarden, men voorspelde haar een druk leven en inderdaad, zij kreeg zeventien kinderen, veel beslommeringen en zorgen, die haar nu op betrekkelijk hoogen leventijd nog niet met rust laten. Toen mijn dochters nog ongetrouwd waren droomde ik dikwijls van groote honden, die mij blaffend aanvielen. Telkens volgde dan een huwelijks aanzoek voor de meisjes. In onze familie beteekent droomen van brand onfeilbaar een doodsbericht, van ongedierte of van andere minder smakelijke dingen een erfenis of geldelijke munt.

Zoo zou ik U nog meer staaltjes van mijn ervaringen op dit gebied kunnen mededeelen, maar zal het heden liever hierbij laten, hopende U hierdoor een kleine dienst te hebben bewezen.

Hoogachtend,
Mevrouw VAN AMERONGEN-DE BEER.
Amsterdam, 30 Maart 1910.

II. Katholieken en de bijbel.

Mevrouw v. Roggen - Blomhert en de heer v.d. Biesen hebben ontegenzeggelijk den heer[1)] van Greuningen behoorlijk van antwoord gediend op zijn (of haar) aanmerkingen aangaande het al of niet geoorloofd zijn van het bijbellezen door Katholieken.

Mij dunkt echter, zij hebben aan hun antwoord te veel goede woorden verspild, waar de zaak zoo eenvoudig is.

De Katholieke Kerk staat het lezen van den bijbel slechts onder beperking toe, omdat zij de Katholieke Kerk is, d.w.z. omdat zij de macht van haar goddelijken Stichter verkregen heeft den volken het Evangelie te verkondigen, te binden of te ontbinden. Zij is zich ten volle er van bewust deze macht te bezitten en overtuigd *De* Waarheid te bezitten en dien tengevolge spreekt en handelt zij; daarom is het ook aan Haar alleen den bijbel te verklaren.

Nu mogen andersdenkenden dit een ongehoorde, onduldbare aanmatiging vinden, dit is Haar onverschillig, wie Haar niet erkennen wil wordt of blijft eenvoudig niet Katholiek.

Voor hen die haar macht erkennen, zich buigen voor haar goddelijke zending, ontsluit zij haar schatten van genade en liefde, doet zij haar bovennatuurlijke schoonheid bewonderen, opent zij haar bronnen van goddelijke Wijsheid. Van daar ook de jubelende blijdschap van hen, die na lang dwalen op verkeerde paden, in woestijnen van hitte, of ijsvelden van geestelijke koude binnen mochten treden in de koesterende warmte van het Vaderhuis. Dit doet een Ruville, een Toorop, een mevr. van Roggen zoo juichen van innige blijdschap, dat zij er eindelijk de Waarheid vonden.

Juist dat vast vertrouwen op innerlijke kracht, geeft haar die sterkte en onwrikbaarheid, te midden der steeds woester golven van individueele meeningen.

Zij is gebouwd op de rots van Petrus en de poorten der Hel zullen niets tegen Haar vermogen.

J.H. VOSS.

III. Kater of kat?

Een kater is *geen* kat.
H. v. Holk.
Een anarchist is *geen* mensch.
H. v. Holk.

De Heer v. Holk komt weer met een aantal spitsvondigheden en een baker-sprookje op den koop toe, waarmede hij zijn gedrag tracht goed te praten.

1) of Mevrouw.

Hij beweert er zich niets meer van aan te trekken, hoe men ook over hem denkt of spreekt. Hij is zich volkomen bewust van zijn eigen waarde. Natuurlijk weten wij allen eveneens den Heer H. v. Holk naar zijn juiste waarde te schatten.

De Heer v. Holk tracht zich wel wat àl-tegemakkelijk uit z'n benepen positie te redden. Iemand die lezen kan, doorziet hem echter onmiddellijk.

Men begrijpe wel het standpunt, hetwelk de Heer v. Holk inneemt:

Domela Nieuwenhuis beweert:

'Ferrer was Vrijmetselaar.'

v. Holk komt daar tegen-op met de woorden: '*noch* maçon, *noch* jezuit was Ferrer.'

Domela Nieuwenhuis noemt adressen waar v. Holk zou kunnen informeeren, *indien het hem om waarheid te doen was*, doch deze praat daar luchtigjes over heen en wijsgeert wat over picolo's.

Dat, wat de hoofd-zaak aangaat.

Intusschen meent v. Holk (die kristen is) het tegenover een anarchist (zoo'n moordenaar, hondsvot, schurk.... vul zelf maar in, 't kan lijden) het niet zoo nauw te 'hoeven te nemen en werpt Domela Nieuwenhuis de gewone klerikale verwijten voor de voeten: Eer-zucht, domheid, leugenachtigheid, etc., inplaats van *menschelijk* te zijn en ongelijk te erkennen.

Zóóver schijnt de kristen-plicht van v. Holk echter niet te gaan.

Naar Frankrijk schrijven schijnt hem te veel moeite te zijn, of hij is er te laf voor.

En als ik hem vraag een kat een kat te noemen, komt-i aandragen met wat kinderachtige aardigheden, die een mensch een kater op de huid zouden jagen.

Geachte heer v. Holk, hoe hebben we 't nu toch met U. Behóórt 'n kater tot 't katten-geslacht, of moeten we hem rangschikken onder de konijnen?

Dat v. Holk zoo slecht is ingelicht omtrent 't anarchisme mogen we hem niet verwijten. Er zijn immers nog zooveel menschen, die bij 't hooren uitspreken van 't woord Anarchist, een rilling door de leden voelen varen en dadelijk denken aan gif, bommen, dolken, etc.

Zulke gedachten en rillingen zijn moeielijk te verklaren.

Zoo zijn er ook menschen, die bij 't hooren uitspreken van 't woord: Katholicisme, denken aan: *fusileeren*, brandstapels, galgen, folteren, etc.

Dan wordt er echter niet gerild, maar de vuist gebald; en dan wordt er gezworen bij Recht, Menschelijkheid en Vrijheid, dat aan dien toestand een eind zal komen!

Zulke gedachten en vuist-ballingen en eeden zijn wèl te verklaren, - èn te billijken.

-

Met genoegen zie ik, dat meerderen zich tégen v. Holk's geschrijf verklaren. De Heer v. Holk-zelf noemt dit: 'hulp-troepen', doch schijnt niet te *willen* beseffen dat het toenemen van zijn tegenstander in sterkte, zéér tegen hem pleit.

6/4'10.

JOH. G. SCHIPPÉRUS.

Ingezonden stukken.

Buiten verantwoordelijkheid der Redactie.

Voor Johanna.

In Noordwijk a/Zee is een kinderpension genaamd ‘Sonnevanck’, waar gezonde kinderen uit den beteren stand 's zomers een heerlijk tehuis vinden. Volledige inlichtingen kunt u krijgen bij notaris Bloemers te Veenwouden en bij dokter Bloemers te Doetinchem. In Zandvoort, is villa ‘Groot Kijkduin’ herstellings- en vacantieoord voor kinderen en jongedames tot een beperkt aantal. Familie-leven. Toezicht verzekerd. Directrice mevrouw E. Schuurman-Kreusler. Van Mei tot October *f* 21. - per week, overige maanden *f* 16. - per week. Inlichtingen bij de directrice.
A.M.B. - K.

Varia.

Viola
(fantazie en werkelijkheid).

> Melodisch moet haar naam de blijde woon doorklinken.
> Viola zal het zijn? - - - -
> - - - - - - - - - - - -
> Viola? - - Of April mij weeldearomen blies
> In 't blij gelaat, en liet mij heel de lente drinken.

(Uit *Bleeke Luchten* van HELENE LAPIDOTH-SWARTH.)

Ik moest hartelijk lachen, toen ik, in het gedeelte van *Bleeke luchten* getiteld Moederverzen, dit versje met het hoofd *Haar naam* tegenkwam. Want de auteur verdiept daar zich er in, hoe zij het komende kindje wel zal heeten: Viola, Estella, Beatrice, Gabriel, Rafael.... etc., etc.

Och, laat zij het toch liever 'n héél gewonen, dóód-gewonen hollandschen naam geven, - in zijn of haar eigen belang. De Beatrices en de Rafaels, enz., enz., zijn niet talrijk, gelukkig; maar 'n Viola heb *ik* gekend in levenden, *dikken* lijve, 'n vormlooze massa, met 'n schreeuwerige stem, en 'n type van zoo uitgesproken vulgariteit, dat haar gelukkige echtvriend mij al vooraf, vóór ik haar nog gezien had, waarschuwde: ‘Hoe zijn vrouw nu eigenlijk niets geen mensch was om Viola te heeten.’

Och arme! Toen ik haar zag, begreep ik die verlegen waarschuwing eerst rècht! Het had er heusch niets van of

> ‘April mij weelde-aromen blies,
> en liet mij héél de lente drinken,’ -

maar veeleer of 'n log, zwaar stuk vleesch mij zou verpletteren, of gansch mijn kamer donker werd van den omvang, die naar binnenkwam, en niet of mij

> ‘de lente in 't gelaat blies,’

maar wel 'n ruwe, grove stem dóórsneed mijn oorvliezen.

Zoo kan het óók komen, als je je kind zulke overdreven namen meegeeft in de wieg. Daarom, hoe eenvoudiger en onopgesmukter, hoe beter; - dan behoeven de latere echtgenooten ten minste niet excuses vooraf te maken.

De Moeder-verzen, waaruit ik deze regels ontleen, (dezen winter uitgekomen onder het gezamenlijk hoofd: Bleeke luchten, bij de firma Van Kampen te Amsterdam), acht ik bijna 't mooiste wat ik ken van Helene Lapidoth-Swarth. Zij zijn in-gevoelig en innig-teer van zeggen.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Correspondentie van de redactie met de abonnés

De redactrice van de Holl: Lelie brengt ter kennis van de lezers van dit Blad, dat zij géén manuscripten, of brieven, haar naar aanleiding der redactie-aangelegenheden toegezonden door niet-abonnés, kan beantwoorden langs **particulieren** weg. De correspondentie in dit Blad dient zoowel tot de beantwoording van brieven, als tot de mededeelingen betreffende aangenomen en geweigerde bijdragen, en zij, die zelve geen abonné of abonnée zijn, kunnen dus niet verwachten langs een anderen dan den correspondentie-weg te worden beantwoord. Wanneer zij door leesgezelschapkring, of samen-lezen, of op welke wijze dan ook, gelegenheid kunnen vinden de correspondentie-rubriek te volgen, dan is de redactrice bereid hen dáárin te beantwoorden.

Op dezen regel wordt voortaan *géén uitzondering* meer gemaakt, en afzonderlijke nommers, correspondentie-antwoorden aan niet-abonné's behelzend, worden **niet** meer toegezonden.

REDACTRICE.

P.S. het spreekt van zelf, dat deze regel alleen geldt voor eerstbeginnenden, èn voor briefschrijvers die in de corr: rubriek thuishooren.

Ge. - Hartelijk dank voor Uw briefkaart. Ik mag natuurlijk geen particuliere adressen opgeven van correspondenten zonder hunne toestemming. In dit geval echter heeft de inzendster in de Lelie met haar naam voluit onderteekend; dus, mij dunkt, als gij haar wilt schrijven zal het zeker wel terecht komen. Beterschap verder met den patient. -

Minerva. - Dank voor Uw briefje. Ja, ik begrijp dat het lange wachten niet aangenaam is, maar *gij* zult zelve begrijpen hoe abonnés in èlk geval dienen vóór te gaan.

Gonda. - Ik had waarlijk gedacht, dat gij mij waart ontrouw geworden; te meer omdat ik, juist bij het overlijden Uwer bloedverwante, zoo dikwijls aan U dacht, en mij dus dubbel verwonderde niets van U te hebben gehoord. Daarom doet mij Uw lang schrijven wezenlijk oprecht véél genoegen.

Ja, dat geloof ik met U, dat de Lelie juist daarom voor zoovelen zulk een aantrekkelijkheid heeft, omdat zij inderdaad in hare artikelen en correspondentie het dagelijksche leven raakt, en behandelt in al zijn verscheidenheden en zonder partijdigheid. Van het begin af heb ik mijn best gedaan het daarheen te leiden, omdat juist dit bij de lezers de wezenlijke belangstelling gaande houdt, dit, dat iedere week iets nieuws, of bijzonders, of behartigenswaardigs geeft, iets om over na te denken, of men het er mede eens is of niet. - Gij vraagt: 'Zou er ooit een tijd komen waarin wij niet meer groeien door het leven, waarin wij niet meer in staat zijn een andere zienswijze of gedachtengang in ons op te nemen.' Lieve Gonda, ik vréés dat zulk een tijd bij de meeste oud-wordende menschen zeerzeker komt. Zie maar eens om U heen. Echter, dat is *altijd* een teeken van geestelijk-reeds-afgestorven-zijn, want, juist omdat wij nooit, tot op den dag toe van onzen dood, zijn uitgeleerd, juist daarom behooren wij ook, hoe oud wij ook worden mogen, toch steeds nieuwe gezichtspunten in ons op te nemen, en is het onze plicht te blijven lééren van en door anderen. Laat ik U nu al dadelijk zeggen, dat ik gelukkig meer dan een zulk een oud-geworden mensch ken of heb gekend, bij wien het 'groeien' en in zich opnemen nimmer ophield. Natuurlijk, dat behoef ik U wel niet te zeggen, kunnen het alleen hoogstaande, wezenlijk diep-doordenkende naturen zijn bij wie zoo iets mogelijk is, en reeds om *die* reden, spreekt het van zelf, dat zij steeds tot de kleine minderheid zullen behooren. Verreweg de overgroote meerderheid helaas roest vast in eigen inzichten en ideeën, gaat egoïst het eigen afgebakend sleurgangetje, en versluit zich voor al wat anders denkt of afwijkende meeningen heeft. Zoo is het heden ten dage, en zoo zal het wel blijven ook.

Wat gij over visites maken schrijft ben ik geheel met U eens, heb ik-zelve in véél opzichten net zoo doorgemaakt. Ieder onzer, om tot dat standpunt te komen, dat gij nu inneemt, moet innerlijk *vrij* worden; en het spreekt van zelf dat óók de hoogstaande en veel-nadenkende mensch eerst van lieverlede daartoe geraakt, en niet ineens. Voor zoo iets kan men ook geen regels stellen of wetten; alles hangt af van ieders individueele omstandigheden. - Ik heb een rijk onbeduidend oud-jong-meisje gekend, die mij altijd vertelde hoe 'vreeselijk druk' zij het had met visites en jours. Tot op drie weken vooruit was soms elke dag bezet met een verjaardag-bezoek of een digestie-visite of een ontvang-dag. En daarbij vond zij dat alles niets prettig; o neen, zij beschouwde zich geheel te goeder trouw als een zelf-opofferend slachtoffer harer plichten aan haar kring. Dikwijls had ik dan op de lippen te zeggen: 'Maar scheidt dan toch uit met dat malloot-bestaan, en ga je eigen gang.' - Echter, aan den anderen kant is het een feit, dat zij thuis niets verzuimde, geen enkele bezigheid of verplichting, en dat integendeel de côterie waartoe zij behoorde, en hare eigen omgeving, het haar euvel zouden hebben geduid, indien zij niet aan al dien nonsens had meegedaan. In zoo'n geval dus, denk ik, gegeven ook nog de absolute onbeduidenheid van de persoon-in-questie: misschien is het veel 'nuttiger' dat zij maar aldus haar wereldgangetje gaat, dan dat zij aanstoot en ergernis en gekibbel geeft. Waartoe? Om thuis zich te vervelen, of wel om onnoodige kunstdoenerij en even onnoodig 'maatschappelijk werk' na te loopen.? In Uw geval echter, dat ook het mijne is, hebt gij een druk-bezet leven van ernstigen arbeid. Wie dan van U vordert dat gij Uw weinige vrije

uren zult verkwisten aan jours of visites, die is niet Uw wezenlijke vriendin of vriend, maar integendeel slechts een egoïst zonder nadenken over *Uw* omstandigheden. Iemands wezenlijke vrienden - dit heb ik-zelve ondervonden - begrijpen *héél* goed, dat je onmogelijk alles te gelijk kunt doen, werken, en leven als een niets-doener; en dientengevolge berusten zij erin dat je geen jours kunt naloopen. Willen zij je graag toch eens zien, dan is dáárop immers altijd wel een middel te vinden, door een gezellig dagje bij elkaar, door gewoon uit eten te gaan, wat ook van dien aard.

- Ik ben het met alles wat gij in het vervolg van Uw brief daarover schrijft eveneens geheel eens. Lees maar eens wat ik dienaangaande zei in de slothoofdstukken van mijn Dagboekbladen: De wereld vergeeft het je nooit als je bent een innerlijk vrij-gemaakte. Maar, - om wáárlijk gelukkig te wezen, voor je eigen-ik gelukkig, onafhankelijk van de uitwendige omstandigheden, dien je juist *dat* te zijn: een innerlijkvrijgemaakte. Dat is mijn eigen met dure levensondervinding gekochte ervaring, die ik niet zou willen ruilen voor den rijkdom van vroegere kennissen, of van mijn bloedverwanten, omdat ik overtuigd ben dat zij, verstrikt in allerlei conventioneele angsten en vreezen van: Dit kan niet en Dat moet ik nu eenmaal doen, duizendmaal minder *wezenlijk*-gelukkig zijn dan ik-zelve.

Wat beschrijft gij dat wakker-worden na een zoogenaamd 'avondje' uitstekend, met de gevolgen daaraanverbonden van zelfverwijt, (ofschoon ik geloof dat de meeste menschen veel te weinig doordenken, om zulk zelfverwijt den volgenden dag te voelen). Gij doet dat zoo levendig van stijl, dat gij best van zoo iets een hoofdartikeltje ter waarschuwing zoudt kunnen maken. Hartelijk dank voor Uw vriendelijke woorden over mijn gezondheid; neven Geheimrat Burkart uit Bonn, die mij indertijd van die trional-vergiftiging genas, zal ik met de grootste dankbaarheid denken aan den professor uit Nauheim, wien ik zulk een enorme verbetering van den toestand van mijn hart heb te wijten, nadat eerst andere Zwitsersche doktoren het mij bepaald hadden afgeraden naar Nauheim te gaan, om het àl te aangrijpende van de kuur. Zij grijpt inderdaad ook enorm aan, maar zij heeft mij ten slotte mijn gezondheid teruggegeven voor zoover dat mogelijk was, dank zij de uiterst voorzichtige en zorgvuldige behandeling. - Vreeselijke pijnen lijden schijnt mij-ook altijd zulk een zware bezoeking, maar, wat mij wel het allerergste wil voorkomen, en waarvoor ik innig hoop bewaard te blijven, is een of andere voor anderen afzichtelijke kwaal. Als ik wel eens een oogenblik van moedeloosheid heb, mij vergelijkende met naar hunne gezondheid van alles-kunnende menschen, dan behoef ik maar aan die mogelijkheid eener afzichtelijke kwaal te denken, of aan zulke ongelukkigen die ik ken of kende, om mij innig dankbaar te voelen.

Gij-zelve beschrijft dat trouwens iets verder in Uw brief precies evenzoo. Ik-ook heb, als ik zulke slachtoffers aanzie, altijd dadelijk een Waarom op de lippen. Waarom kan God zóó iets toch toelaten, zulk een onderscheid tusschen het eene schepsel en het andere? Maar dat zie je in de dierenwereld, en bij de planten, evenzoo. Een mooi kleurig vogeltje, een bonte vlinder, wordt gewaardeerd, een worm meedoogenloos vertrapt, door een spade vernield. En dan het verschil tusschen een door iedereen gewaardeerd sneeuwklokje of veld-viooltje, en het aan toch niemand iets misdaan hebbende zoogenaamde onkruid! In Suriname heb ik op een tochtje eens een boom gezien, die van onder tot boven was bedekt met afgrijselijke vinger-dikke roodachtige wormen, een soort ziekte natuurlijk in de vrucht ervan uitgebroken. Je wendde ontsteld je oogen af van zulk een aanblik! En in diezelfde natuur zie je de beeldigste vogeltjes,

de aardigste kleine aapjes! - Ziedaar de onrechtvaardigheid overal. - En daarom vind ik het ook onzin te spreken van een natuur die 'liefde predikt'. Met de Genestet zeg ik veeleer: 'Zij predikt géén liefderijk God'.

Dat gij het eens zoudt zijn met mijn artikel: 'Als ik dochters had', geloofde ik wel reeds te durven aannemen, juist van U. Gij hebt gelijk dat een maatschappij, waarin man en vrouw elkaar verdringen om dezelfde positiën en dezelfde loonen, eenvoudig een onding is. Ik vind dat wij dat ook steeds meer en meer zien reeds om ons heen, en dat de kentering reeds begint te komen. Ook geloof ik met U, dat heel veel menschen er juist zoo over denken als ik, en dat ook dáárom de Lelie zooveel sympathie vindt, omdat *ik* durf zeggen, als zelve ongehuwde, voor haar brood werkende vrouw, wat menig ander óók zoo denkt en voelt maar *niet* durft uitspreken hard-op. Daarom is men blij in mij een steun te vinden, een iemand, die eindelijk den moed heeft tegen den stroom op te roeien. Want juist *die* moed hebben zoo heel weinigen. Vooral vrouwen en meisjes doen zoo gemakkelijk een ander na; laten zich leiden in een eenmaal gewezen voetspoor. In dit geval dat van Hilda van Suylenburg.

Over Ellen Key schreef ik reeds meermalen in de Lelie, en ik geloof, zooals ik het reeds zeide bij die gelegenheden, dat zij geheel en al te goeder trouw is, en het best meent, maar zichzelve verstrikt in allerlei mooie phrasen en geheel onmogelijke idealen.

Het boek van Förster is blijkbaar door *U* goed-begrepen, maar ik-voor-mij betreur het, dat dit soort literatuur in handen van leeken komt, die er over het algemeen slechts in snuffelen om er heel wat anders uit te halen dan de auteur bedoelde hun te leeren. Daarover meen ik reeds geschreven te hebben in mijn beoordeeling van die uitgave. -

- Ik ben het geheel met U eens, dat het socialisme *het* groote kwaad is, dat onze maatschappij zedelijk ondermijnt; en ik geloof dat, juist *omdat* de rijken in die dingen onnoozel meedoen uit modezucht, zij een onberekenbaar kwaad stichten, waarvan zij de gevolgen niet begrijpen. Gelijk ik reeds meermalen schreef, wanneer men leest hoe het toeging vóór de fransche revolutie uitbrak in de eerste jaren van Lodewijk den zestienden's regeering, en wanneer men die met allerlei lieve en nuttige volksopvoedingideeën coquetteerende aristocratie vergelijkt met onze hedendaagsche rijkelui, dan staat men verbaasd over de frappante overeen-

komst tusschen toen en nu. - *Toen* hebben al die high-life menschen niet begrepen hoe het aardig spelletje voor hen zelf bittere ernst zou worden; *nu* zal het stellig evenzoo gaan.

Het is merkwaardig zoo vele correspondenten als mij, met U, gedankt hebben voor dat schrijven 'voor Hoogland'. Ik ben er zoo blij om, daarmede, met wat ik schreef als mijn wezenlijke, oprechte overtuiging, en wat zeker daarom ook zoozéér heeft getroffen, meerderen nog dan alleen Hoogland te hebben kunnen helpen.

- - Gij schrijft precies evenzoo over Uw overleden bloedverwante als *wij* ook over haar dachten, nl. dat zij de kunst verstond te *leven.* Dikwijls verwonderden wij, die zooveel jonger zijn, ons over haar onverzwakte levenslust en levensenergie. Zoo kwam zij, juist dien avond, vóór die jongens-logeer-partij die gij beschrijft, bij ons inééns theedrinken. Ik herinner mij nog zoo goed hoe enthousiast zij ons van die logeerplannen vertelde, en hoe wij beiden haar lust zich met een paar drukke jongens te belasten bewonderden, ook hoe zij 's avonds laat, zonder den minsten angst of vrees voor vermoeienis, alleen naar de tram wilde, om dien verren afstand naar den Haag terug te ondernemen. Het was zomer; dus is de tram hier op dat uur steeds overvol met Kurhaus-menschen, zoodat mijn vriendin haar toen nog, bijna tegen wil en dank, er in heeft geholpen aan de halte, daar wij haar niet alleen vertrouwden. Ook heb ik eens bij haar theegedronken toen zij ons vol vreugde vertelde nog orgelspelen te zijn gaan leeren! Op háár leeftijd! En welk een genot had zij in haar huisje totdat zij ziek werd.! Ons ook trof het, verleden jaar, uit Wiesbaden thuiskomend, hoezeer zij was achteruitgegaan, ofschoon zij zelve toen nog steeds vol hoop was en niet geloofde aan een ernstige kwaal.

Maar dat is zeker, daaraan hebt gij gelijk, dat zij tot aan haar levenseinde een goede uitstekende verpleging heeft gehad, want er zijn weinig menschen, voor wie ik-voor-mij zulk een onbegrensde achting voel in al die opzichten van waarachtige *goedheid*, dan voor de dame bij wie aan huis zij stierf, en van wie ik U gaarne wil verzekeren, dat ik haar karakter héél, héél hoog stel, omdat zij zoo waarachtig brááf is, en handelt, zonder er ooit eenigen ophef van te maken.

- - - Op reis heb ik Uwe bloedverwante ook nog eens ontmoet, met diezelfde dame. Zij genoot zoo innig, en wij zouden alle vier gezamenlijk naar de Jungfrau gaan, iets waarop *zij* zich misschien het meest van ons vieren verheugde. Maar ongelukkig werd zij ongesteld, en kon het plan niet doorgaan. - - -

Tenslotte dank ik U nog heel hartelijk voor Uw portret. Ja, ik vind het altijd aardig te weten hoe mijne correspondenten er uitzien, en ik waardeer Uw vriendelijkheid zeer. -

Mevr: A.M.B. - K. - Hartelijk dank voor Uw moeite voor Johanna. Lieve mevrouw, ik mag niemand 'weren', die als abonné het recht heeft van meespreken. Vindt U-zelf dat óók niet van mij een onpartijdig en billijk standpunt? Hartelijk gegroet.

K.L. - Zooeven Uw tweeden brief ontvangen; die trouwens onnoodig was. Wat den voorgaanden aangaat, ik ontving Uw manuscript in goede orde, en ik vind het heel natuurlijk, dat mijn correspondentie aan 'Han' U inspireerde mij óók eens van Uw kant, aan te manen, maar bedenk, dat 'Han', abonné-zijnde, reeds zoo lang moest wachten, zoodat het niet vreemd is, wanneer ik een niet-abonné nog véél later een beurt moet geven. Gij weet mijn eerlijken stelregel; abonnés gaan steeds vóór als

correspondenten, al ben ik gaarne bereid lezers, door leesgezelschappen, of anderzinds, óók met raad en daad bij te staan. Dus, heb nog wat geduld. Ik neem U echter Uw noodkreet niets kwalijk. Integendeel.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Sluiting red: ged:

Annotices Abonnés.

Prijs 1 tot 5 regels *f* 0.50, elke regel meer *f* 0.10 en 4 plaatsingen worden berekend tegen 3.

BUSSUM.

(322)

Besch. Dame (oud-verpleegster) heeft in hare **comfortabel ingerichte villa** gelegenheid tot opname van **herstellenden en rustbehoevenden.** Prima referentiën. Br. fr. onder Lett. A.C. aan FELS' Boekhandel te *Bussum.*

20 April 1910.
23ste Jaargang.
No. 42

Bericht.

Present-exemplaren en Bewijs-nummers zijn aan te vragen bij den uitgever van dit blad, niet bij de redactie.

Beklag over correctie- of drukfouten heeft de betreffende te richten tot den uitgever, niet tot de redactie.

Zij, die zonder abonné of lezer te zijn van de Holl. Lelie de redactie lastig vallen met de toezending van manuscripten of brieven, hebben het zichzelf te wijten, wanneer zij geen particulier antwoord ontvangen; de beantwoording van een en ander geschiedt door de corr.-rubriek in dit blad, behoudens die gevallen van uitzondering die de redactie om welke reden dan ook persoonlijk uit beleefdheid maakt.

Zij, die hunne manuscripten bij weigering terug verlangen, worden verzocht hunne behoorlijke frankeering terstond in te sluiten en hun juist adres terstond op te geven.

Zij, die met de redactie correspondeeren in de Lelie onder welk pseudoniem ook, worden verzocht zoowel dit pseudoniem als den eigen naam onder elken brief te herhalen, daar het onmogelijk is alle pseudoniemen te onthouden bij een zoo uitgebreide correspondentie.

Anonyme brieven worden niet beantwoord.

REDACTRICE.

Hoofdartikel
Eenige bijdragen over de joden in de christelijke samenleving, hoe men gewoonlijk over hunne gewoonten, zeden en ceremoniën oordeelt, en het bijgeloof daardoor ontstaan.
(Vervolg van No. 41).
IV.

De familiebanden zijn zeer hecht en het huwelijksleven is meestal gelukkig, ofschoon er velen zijn, die meer een ‘mariage de raison’ sluiten, dan wel uit liefde trouwen. Er komen bijna nooit echtscheidingen voor, (dit wordt door de joodsche wet dan ook zeer bebemoeilijkt, want er zijn veel bezwaren aan verbonden), ook constateert men weinig gevallen van overspel. Velen ook, die door een makelaar (sjadjen genaamd) het huwelijksgeluk vinden; dit zijn natuurlijk de meisjes die meer of minder bemiddeld zijn. Voor haar, die minder met aardsche goederen bedeeld zijn, valt dit niet zoo gemakkelijk, daar voor een joodsch huishouden nog al veel vereischt wordt. De jongelui die door zoo'n makelaar of sjadjen bijeen gebracht zijn, ontmoeten

elkaar heel prozaïsch; alles is vooraf geregeld: de huwelijksgift van het meisje, de positie van den bruidegom. Er worden van weerskanten alle noodige informatiën ingewonnen. Staan ze elkaar na eenige samenkomsten aan, dan komt de verloving tot stand, en de trouwdag volgt spoedig. Lange engagementen zijn gewoonlijk uitzonderingen. Hoe prozaïsch en met hoe weinig illusies zoo'n echt ook tot stand komt, ken ik toch velen, die zeer gelukkig zijn, het zelfs winnen van huwelijken uit liefde. Uit een practisch oogpunt is er wel wat voor zoo'n door een' makelaar gesloten huwelijk te zeggen. Waar niet veel illusies zijn, daar is ook later de desillusie niet groot. Men heeft elkaar niet door een rooskleurige bril leeren kennen, men ziet elkaar zooals men is, weet wat men te wachten heeft of krijgt, heeft het voor en tegen rijpelijk overwogen, want hier geldt niet: de liefde maakt blind.

Men leert elkaar later waardeeren en achten, schikt zich zooveel mogelijk naar elkaar en dan volgt niet zelden de ‘liefde’. (Persoonlijk ben ik geen voorstandster van dit soort huwelijk).

De joden trachten zooveel mogelijk naar vrede in het huisgezin. De mannen waardeeren hunne vrouwen en omgekeerd. De kinderen respecteeren en beminnen hunne ouders. Zoo wordt er meesttijds een zeer hechtte en aangename familieband verkregen, die veel trotseert en veel vergoed.

Het opzetten van een joodsch huishouden is nog al kostbaar, daar er veel dubbel moet wezen, als: aardewerk, potten en pannen, lepels, vorken, messen, servetgoed enz. Men moet verschillend aardewerk hebben voor 't gebruik van melk en van vleesch en met Paschen weer een dito stel.

Ook is het joodsche leven duurder dan ieder ander door den sabbath en de vele feestdagen. Dat alles is voor minderbedeelden niet gemakkelijk; er wordt dan ook niet al te lichtvaardig getrouwd. De Israëlietische wet wijst op reinheid en hygiëne; daarvoor is het verschillende aardewerk, potten, pannen enz. aangewezen, en al is een jood nog zoo onzindelijk, daar dient hij zich aan te houden. Men mag bijv. in de kopjesbak geen vaatdoeken met zeepsop uitwasschen of borden waar men vleesch van gegeten heeft of iets anders van dien aard. Voor vleeschgerechten gebruikt men weer ander vaatwerk.

Wat men eet, moet goed en versch zijn. Gevogelte en vleesch moet van gezonde dieren zijn. Wanneer ze ook maar het minste organisch gebrek hebben of aan de geringste oorzaak gestorven zijn, mag men er niet van eten; alles moet koscher wezen, d.w.z. volgens joodschen ritus behandeld worden. Voor het slachten zijn bepaalde personen (sjoched) die er eene studie van gemaakt hebben, de dieren snel en zooveel mogelijk pijnloos te dooden, aangewezen. Wanneer het mes ook maar eenigszins hapert bij het slachten, wordt het vleesch afgekeurd. De statistiek bewijst telkens, wanneer er epidemiën of ziekten heerschen, dat er percentsgewijze weinig joden aangetast worden of sterven.

Ik geloof, dat ik hiermee alles heb neergeschreven, wat eenige waarde kan hebben. Zoo deze regelen maar *iets* kunnen bijdragen tot eene nog beter verstandhouding en waardeering tusschen joden en christenen, dan is mijne moeite niet te vergeefs geweest. Ik zelf heb veel aangenaams van de christenen ondervonden en doe dat nog steeds. De jood kan veel van den christen, de christen veel van den jood leeren. Wanneer men den jood als ‘mensch’ heeft leeren kennen, dan eerst kan er van een samengaan sprake zijn.

Laat het schelden op straat of bij andere gelegenheden, met of zonder, aanleiding, waaruit de diepe minachting maar al te dikwijls spreekt, achterwege blijven. Laat men dit vooral het jongere geslacht leeren.

De voornaamste gebruiken en Ceremoniën.
De Geboorte. Besnijdenis.

Iedere jongen moet, indien hij gezond is, op den achtsten dag na de geboorte besneden worden; zoo niet, dan heeft het later plaats op medisch advies. De aartsvader Abraham was de eerste die dat gebod ontving, en later werd het in de wet van Israël geboden. Volgens gezaghebbende verklaarders is de strekking van dit gebod, den jood door een teeken aan zijn lichaam, en wel aan dat deel, dat op de vorming van het menschelijk geslacht, den meesten invloed heeft, te leeren, dat hij ook met zijn lichaam aan de Godheid onderworpen is. Niet alleen de geest maar ook het lichaam moet van eene hoogere gedachte bezield zijn. Het jodendom heeft niet, zooals gewoonlijk de menschelijke samenleving, verschooning voor den geleerde, den talentvollen kunste-

naar, die meent door zijne hoogere geestelijke of gemoedsbeschaving gerechtigd te zijn tot de meest grove lichamelijke afdwaling. Hoe hooger de geest stijgt, en dit moet het ideaal zijn van iederen jood, des te reiner moet zich ook het lichaam houden. Dit is het symbool der besnijdenis: 'Een teeken van onderwerping aan den goddelijken wil juist aan dat lichaamsdeel, dat zich het minst gaarne onderwerpt.'

De joden zijn over 't algemeen hartstochtelijk en zinnelijk, gevolg van hun oostersch bloed; het ware te wenschen dat zij altijd van het bovenstaande doordrongen waren.

Bij de geboorte van een meisje vinden geen ceremoniën plaats.

Huwelijk. Inzegening.

Volgens het jodendom is het huwelijk een heilige instelling ('Kidoeschien', heiliging.)

De man heiligt zich zijn vrouw door haar een voorwerp van waarde, een ring, te overhandigen en daarbij onder getuigen het heiligingsformulier uit te spreken: 'door dezen ring zijt gij mij geheiligd volgens de wet van Mozes en Israël.'

Bij het huwelijk moet de man eene ververklaring onderteekenen, waarbij hij zijne vrouw, ingeval van echtscheiding of overlijden, een bepaalde som naar vermogen waarborgt.

Ook wordt over het bruidspaar eenig zaad gestrooid ten teeken der vruchtbaarheid en de bruidegom gooit met flinken worp een wijnglas stuk als symbool: 'zoo min als deze stukken of scherven weer aan elkaar te brengen zijn, zoo min kan deze echt ongedaan gemaakt worden.'

Men beweert ook van bevoegde zijde, dat het stukwerpen van een glas geschiedt ter herinnering aan de verwoesting van Jeruzalem; daarom mag bij een joodsch feest of anderzins niet alles volmaakt zijn, als symbool van het werkelijke leven.

Wanneer bijv. een rijke godsdienstige Israëliet een huis laat bouwen, zorgt hij, dat er iets onvolmaakts aan is.

Ziekenverzorging en behandeling der dooden.

Het is een gewichtige joodsche plicht, de zieken te verzorgen, voor hun herstel te bidden, hen te bezoeken, en het hun aan niets te laten ontbreken. Voor een zieke is alles geoorloofd; als hij zich op Sabbath en feestdagen niet aan de geboden kan houden, dan mag de patient alles eten en drinken, wat door de doctoren bevolen wordt, zelfs mag alles gedaan worden, wat anders in strijd is met de wet.

Als het einde nabij is, moet men zijn laatste oogenblikken heiligen, door aan zijn sterfbed het formulier van Gods eenheid, eeuwigheid en almacht uit te spreken.

Zoodra de dood geconstateerd is, maken alle aanwezigen eene kleine inscheuring in hun kleed, ten teeken van rouw. De overledene wordt, tot teeken van de broosheid des menschen, op den vloer op stroo gelegd en met een helder wit laken overdekt. In tegenwoordigheid van een doode moet de meest mogelijke stilte en eerbied in acht genomen worden. Het lijk wordt voortdurend bewaakt, des daags door één, des nachts door twee personen, opdat niets aan het lijk knage of kome, noch muis, noch

worm. Bij de mannen waken mannen, bij de vrouwen, vrouwen. Het is ouder de Israëlieten niet gebruikelijk, dat familieleden of bekenden de dooden gaan zien.

Daar volgens joodsche begrippen de dood den overgang vormt tot een beter leven, wordt de overledene gereinigd als een zinnebeeld van de geestelijke reiniging, die hem de zonden zal kwijtschelden.

Het lijk wordt in wit linnen gekleed, ongeveer gelijk aan dat, hetwelk de Hoogepriesters op den verzoendag droegen. Ook de reiniging geschiedt bij de vrouwen door vrouwen, bij de mannen door mannen. Alle godsdienstigen, die er roeping voor gevoelen, zijn daarbij meestal aanwezig, van de rijksten tot de armsten. Zij helpen allen gaarne mede, want ze beschouwen het als een plicht, iets voor den doode te kunnen doen. Alleen het waken geschiedt meestal door menschen, die er voor betaald worden.

Het lijk wordt voor de reiniging (ik spreek hier van eene vrouwelijke doode) in een soort bak, die op schragen staat, gelegd en met een vlekkeloos wit laken bedekt. Daaronder wordt het van de kleeren, die het aan heeft ontdaan. Het laken wordt telkens met lauw water overgoten en elk lichaamsdeel zachtjes afgewreven. Er mag niets van het lichaam ontbloot worden, uit piëteit voor de gestorvene. Dit alles doen de vrouwen met veel handigheid, door oefening verkregen. Aan weerskanten van het lijk staan nog eenige vrouwen, die weer een laken iets hooger over de doode gespannen houden. Na de reiniging wordt de doode in wit linnen gekleed, waaraan niet het minste vlekje mag zijn; velen hebben een zwak voor heel fijn linnen.

Het aangeven der kleedingstukken en het aankleeden geschiedt snel en stil, onder het opzeggen van de gebruikelijke gebeden en formulieren. Er wordt niet meer dan het hoog noodige gesproken. Ieder der vrouwen kent haar taak en weet, wat zij te doen heeft. De jongeren leeren van de ouderen; van de hooggeplaatste tot de mindere doen zij dit alles met liefde en met groeten eerbied. Wanneer het lijk gekleed is, wordt het eerbiedig in de kist gelegd. De voorzitster of oudste der vrouwen vraagt alsdan in een gebed aan de doode vergiffenis voor allen, wanneer zij tijdens het leven haar gekrenkt mochten hebben of eenig leed aangedaan. Bij de mannen geschiedt alles evenzoo.

Als op sabbath iemand sterft, mag aan den doode niets gedaan worden, het lijk moet zelfs blijven liggen, waar het gestorven is. Zoodra echter de sabbath geëindigd is, wordt het direct op den vloer op stroo gelegd. Hoe men nu aan het bijgeloof komt, dat men de dooden op sabbath oneerbiedig behandelt, zelfs mishandelt, is en blijft een raadsel. Hiervoor bestaat niet de minste grond. Waren er bij het sterven of bij de reiniging ooit christenen aanwezig geweest, dan zouden die praatjes niet in de wereld gekomen zijn.

Bij de begrafenis wordt onder het hoofd van den doode een zakje met aarde gelegd uit het ‘heilige land’ als herinnering daaraan. Bloemen en kransen worden zooveel mogelijk geweerd; sobere eenvoud vormt den grondtoon. De kist is altijd van ongeschaafd hout, zonder eenige versiering, daar rijk en arm in den dood gelijk zijn. Naaste bloed verwanten, ouders, echtgenooten, broeders, zusters en kinderen, houden zeven treurdagen, zitten als teeken van rouw laag bij den grond, zijn barrevoets (d.w.z. zonder leeren schoeisel), vertoonen zich niet op straat, scheiden zich die dagen als 't ware af, om over den doode te treuren.

(*Slot volgt.*)

Gescheiden.

I.

Mijn Ziel, waarom zingt Gij zoo droeve zangen.
Dat heel mijn wezen wordt van wee vervuld?
Kunt Gij haar somb'ren grondtoon niet vervangen
Door blijder - van berusting en geduld?
Al breekt nog niet het licht van beter dagen
Zich baan door 't duister van Uw lijdensnacht -
Gij zult door klagen 't leed niet lichter dragen,
En vindt in 't koest'ren van Uw smart geen kracht!

Hoe zal zich ooit de wijde wonde dichten,
Die 't Lief U sloeg met wapens van Haar haat? -
Als Gij haar scherpe pijn niet wilt verlichten,
En haar met wellust wreed weer openslaat!

O, wist mijn lief, hoe Gij al dieper zinkt
In tranenzee, waarmee G' Uzelf omringt!

II.

O, als je wist van 't weenen mijner ziele
- M'n Lief - om 't leed, dat heel mijn leven vult
En zag de weemoedstranen, die er vielen
Op 't smartekleed, waarin haar 't noodlot hult.

O, als je wist van 't wellen mijner tranen
- M'n Lief - uit bron, die maar niet drogen wil,
Omdat ik 't eind niet zie der lijdensbanen,
Waarlangs mij 't lot steeds verder voeren wil!

O, als je wist, - m'n Lief - hoe in mijn handen
De smartevlammen, die ze dragen, branden.
En hoe mijn harte door je haat vergaat!

Dàn zou je liefde zich weer tot mij wenden
En mij beloften van herleving zenden -
Als lentezon tot 'n bloem, die stil te sterven staat!

III.

Ach, is voor goed nu ons geluk verloren?
Moet ik alléén door 't leven verder gaan?
En zal ik nimmermeer zijn uitverkoren
In 't lichte schijnsel van je ziel te staan?

M'n Lief, m'n Lief, ach, moet ik eenzaam lijden
In 't duister, dat al dichter om mij zweeft?
Moet ik alléén een leven verder strijden,
Waarin je liefde voor mij niet meer leeft?

O, God, mijn krachten zullen mij verlaten!
Dan stort ik neer, in d' afgrond van mijn leed.
Maar in den dood zal ik mijn Lief niet haten,
Die niets van 't schrijnen mijner smarten weet.

Onzichtbaar zal mijn ziel haar dan omzweven,
En haar, onstof'lijk, reine liefde geven!

PAX.

Naar aanleiding van Toen en Nu.
(Zie Lelie No. 25 van 22 December 1909.)

VI. Lodewijk de Vijftiende en De Vrouw.
(*Vervolg en slot van No. 40.*)
Terugblik.

Lodewijk de Vijftiende is niet meer. - -

'Een nieuw tijdvak', - aldus schrijft Carlyle in zijn 'French Revolution', - 'is aangebroken.'

- - - Het tijdperk der Revolutie. Lodewijk de Zestiende zal straks onder de guillotine boeten voor de ellende, die zijn grootvader over Frankrijk gebracht heeft. Wat die ellende was, welk een schrikkelijke verantwoording hij, die eenmaal 'Le Bien aimé' heette, aan zijn land heeft op zich geladen, Carlyle schildert het in den aan vang van het bovengenoemde boek met die scherpzinnigheid, in dien vlijmenden stijl, met die sobere, juist gekozen woorden, waarin hij uitmunt boven alle geschiedschrijvers. Enkele gedeelten uit dat eerste hoofdstuk van die 'French Revolution' wil ik hier overnemen, in hun drogen, korten, aangrijpenden ernst. Zij teekenen die laatste levensuren van Lodewijk XV, met de waarschuwende gedachten, welke zij in ons opwekken, in soberen, daarom te meer aangrijpenden eenvoud: 'Vreeselijk voor ieder menschenkind is de dood. Ons klein, bekrompen tehuis, van aardsch bestaan, waarin we leefden onder klagen maar nochtans als in een tehuis, gaat voorbij in duisteren doodstrijd; in een onbekendheid van Scheiding, van Vreemdheid, van onvoorwaardelijke mogelijkheden. De heidensche keizer vraagt aan zijn ziel: Naar welke plaatsen reist gij thans? De Roomsch-Katholieke koning moet antwoorden: Tot het oordeel van den oppermachtigen God. Ja, het is een opmaken van de levenssom, een eindrekening; een inlevering van de som der daden gedaan in het aardsche leven; zij zijn nu volbracht; en ze liggen daar als niet meer te veranderen feiten, en ze zullen hun vruchten dragen zoolang als de eeuwigheid zal duren. - Lodewijk XV had altijd den meest koninklijken afkeer van den dood. Stel u zijn toestand voor nu die dood aan zijn eigen hart hamert, ongewenscht, onverbiddelijk! Ja, arme Lodewijk, de dood heeft u gevonden. Geen paleismuren of lijfwachten, geen prachtige behangsels of stijf ceremonieel kan hem buiten houden. Hij is hier; hier naast uw levensadem, dien hij gaat uitblazen. Gij, wiens geheele bestaan tot hiertoe een schim, een vertooning geweest is, wordt nu ten slotte een werkelijkheid. Arme man, terwijl gij daar in somberen doodsangst op uw ziekbed u rondwentelt, welke gedachten moeten zich in u verdringen! Helaas, wat daad hebt gij gedaan, die gij niet liever ongedaan hadt moeten laten; welken sterveling hebt gij edelmoedig geholpen; met welk leed hebt gij erbarmen aan den dag gelegd? Zweven de vijfhonderd duizend geesten dergenen, die zoo jammerlijk verdwenen zijn op al die slagvelden, van Rossbach tot aan Québec, in dit uur om u heen? Of uw verachtelijke Harem? De vloek van moeders; de tranen en schande van dochters? Vreeselijk o, Lodewijk, moeten deze oogenblikken voor u zijn? Wij willen niet verder doordringen in de verschrikkingen van het doodsbed eens zondaars.' - - -

- - En in die waarschuwende stem, die Carlyle aldus hoort aan het doodsbed van den plichtvergeten vorst, klinkt hem dan nog een andere waarschuwing tevens in de

ooren, eene die zich richt tot ieder onzer, wiè we ook zijn: ‘Laat ook de geringste onzer geen vleienden troost aan zijn ziel toedienen. Want, Lodewijk was een heerscher; maar zijt gij ook er niet evengoed een? Zijn groot Frankrijk, wanneer ge het beziet van uit de sterrewereld, (die zelve nog niet eenmaal de oneindigheid is), het is niet grooter dan uw smal arbeidsveld, waar ook gij, *getrouw* zijt geweest of *ontrouw*! Menschenkind: Symbool van de eeuwigheid in tijd ingekerkerd, *niet* uwe werken, die alle sterfelijk zijn, oneindig klein, en de grootste daarin niet grooter dan het geringste, maar de geest *waarin* gij gewerkt hebt, dat alleen heeft waarde en voortbestaan.’ - - -

- Wèl heeft Carlyle gelijk. Maar dan ook, hoe vreeselijk een verantwoording valt daarmede niet terug op die vrouwen, onder wier invloed Lodewijk XV geleefd heeft; die den zwakkeling, op wien ze zulk een onbegrensde macht uitoefenden, steeds ten kwade leidden, steeds dieper in den afgrond deden neerzinken, in plaats van hem den weg te wijzen naar boven; en welk een verantwoording ook geldt die omgeving uit zijn jeugd, die hem, toen hij nog een rein kind was dat aan hun opvoeding was toebetrouwd, inwijdden in al wat er laags en leelijks en dierlijks is in het geslachtsleven; met de verraderlijke nevenbedoeling hem daardoor

te ontzenuwen en tot een speelbal in hun handen te maken! O onze eigen verantwoording! Wáár is de grens waar ons handelen en doen niet meer komt voor onze eigen rekening; maar voor die van hen die ons maakten tot wat we als volwassenen geworden zijn! Neen, ik wil Lodewijk XV niet verdedigen. Maar toch, als ik terugdenk aan dat portret in het Louvre uit zijn kinderjaren, aan dien onschuldigen lieven trek om den lachenden mond, aan dien vriendelijken opslag van de blauwe kinderoogen, als ik me dan daarnaast dat eenzaam sterfbed voorstel, waaraan geen beden om zijn behoud zijn geslaakt, geen tranen zijn gestort van medelijden om zijn toestand, waar geen andere hand hem te kussen bleef dan die eener onreine Dubarry, dat sterfbed, in zijn meedoogenlooze vereenzaming nog oneindig jammerlijker van deerniswaardigheid dan straks het sterven van zijn opvolger onder de guillotine-bijl, wien in dien smadelijken dood nog de liefde steun en troost schonk van vrouw en kinderen, zie dan rijst voor mijn verbeelding die groote Oordeeldag, waarvan het Geloof een eindelijke afrekening verwacht van al de zonden, de gruwelen, de misdaden, de onrechtvaardigheden, die op deze aarde ongestraft en ongewroken bedreven worden, door de machtigen en aanzienlijken het méést dikwijls. En ik denk dan aan u, kardinaal de Fleury, de geestelijke leider en opvoeder van het Koningskind, die, hoe groot een staatsman ge ook moogt geweest zijn, geen nauwgezet zieleherder u betoondet, bedacht bovenal op het eeuwig heil van hem dien gij den weg hadt te wijzen naar Boven, maar dien gij in plaats daarvan verstriktet in listen en lagen, aan zijn onschuld van jonkheid gelegd, uw onbegrensden invloed misbruikend om den jongen echtgenoot, ter wille van uw vuig eigenbelang, te vervreemden van zijn eerst door hem oprechtbeminde vrouw, en daardoor den eersten, niet meer uit te roeien kiem leggend tot zijn later losbandig levensgedrag. Ik denk ook aan u, prinsen en prinsessen van den bloede, zijn speelnooten, en zijn ouderen in jaren tevens, voor wien de intimiteit waartoe uw bloedverwantschap aanleiding gaf, slechts een reden werd hem zoo vroeg mogelijk bekend te maken met alles wat er verborgen gemeens is in het leven van mannen en vrouwen. Maar meest van al denk ik aan u, de vrouwen, die hij op zijn levensweg bestemd was te ontmoeten; waarvan niet ééne zich ánders, hooger, beter *vrouw* toonde; en allen slechts belust waren op het verachtelijkste, voor geen middelen terugdeinzende eigenbelang. Ik denk aan eene Madame de Mailly, en aan hare zusters; de eene na de andere zich gevend tot 's Konings bijzit, onder de oogen zelve der Koningin die ze in naam heetten te dienen; geen listen en lagen ontziende, om zelve maar in eer en aanzien te geraken, ten koste van elkander. Ik denk aan eene la Pompadour, wier onbegrensde macht haar de gelegenheid bood in alle richtingen zegen te verspreiden; aan haar méér nog die gelegenheid bood dan aan anderen, omdat ze zich in alle staatszaken mengde en overal haar gunstelingen plaatste; maar die van alles wat er aldus in hare hand gegeven werd te doen niets volbracht, dan wat haar zelve tot kleinzielig voordeel en haar vaderland tot verderf kon strekken. Ik denk eindelijk aan la Dubarry, de laatste, de minste van allen welke, ieder op hare eigen wijze, tot den zedelijken ondergang van Lodewijk XV hebben meegewerkt; aan haar wier eenige verontschuldiging is, dat zij tot den Koning kwam in een tijdperk, waarin er reeds niets meer goeds van hem te maken kòn zijn, waarin alleen nog een deerne van haar slag vermocht hem te boeien. Die allen, in bonte rij zie ik hen zweven om dat kinderportret waarvan de onschuld-oogen nog niets verraden van het monster, dat

straks in zedelijken zin uit den man groeien zal. En ik vraag me af: Aan wien de schuld?

De invloed van de vrouw op den man! Hij is zoo veelzijdig, zoo groot, dat niets onzinniger is dan de waan, dat de rol der vrouw op aarde minder belangrijk zou zijn dan die van het sterkere geslacht, omdat zij die meer in het verborgen speelt. De vrouw die héérscht, als moeder, als echtgenoote, als zuster, als vriendin, onbeperkt heerscht over den man in hare omgeving dien zij weet te leeren haar lief te hebben, zij kan van hem maken wat ze wil. Dat ze het allermeest en allereerst als maitresse alles vermag behoef ik hier wel niet nader uit te leggen. En dat er ook maitressen geweest zijn die van haar rol een hoogere, betere opvatting hadden dan die van Lodewijk XV, daarvan getuigt o.a. om maar een enkel voorbeeld te noemen, - óók gekozen uit het Fransche Koningsleven, - de geschiedenis der onvergetelijke fiere Agnes Sorèl. Wee daarom de vrouw, die zich hare roeping zoo weinig bewust is, dat ze die niet ten goede gebruikt maar ten kwade; wee over alle

slechte moeders, zusters, dochters, vrouwen, minnaressen. Zij zijn het die den man, en in den man het menschdom, ten verderve voeren; evenals omgekeerd zij het ook zijn, die in het verborgen de zaden strooien van alle grootsche, edele daden door den man later in het openbare leven bedreven!

Straks nu wordt Lodewijk XV, haastig, zonder eerbetoon, bij nacht grafwaarts gedragen. Een onbetreurde doode! Neen er is geen smart in Parijs over dat sterven; veeleer een herademing, omdat men van zijn opvolger een betere regeering verwacht. Veertig jaren vroeger, bij de ziekte in Metz, was daarentegen overal geween en angstgebed; en vreugdebetoon bij het vernemen van de mare der genezing! Wat daartusschen ligt in die veertig jaren, het is de geschiedenis eener *vrouwen*regeering; eener Pompadour, eener Dubarry; het zijn de geheimen van het 'Parc aux Cerfs.' Het zijn de misdaden, de laaghartige kuiperijen, de begeerlijkheden, de verfoeilijke eer- en heerschzucht van vrouwen, die van haar sexe wèl den naam dragen, maar dien naam niet eerden door haar deugd. - Lodewijk XV is de slaaf geworden van de vrouw, die hij onteerde door zijn zinnenbegeerte. En dien smaad haar aangedaan in háár geslacht heeft ze als het ware aan hem gewroken in zijn levenseinde. Hij is lichamelijk gestorven door een vrouw; hij was reeds lang zedelijk vermoord door vrouwen.

En daarmede zijn de zuchten en tranen dier slachtoffers, dier moeders en dochters, die Carlyle in den geest aan zijn sterfbed zag staan, rechtvaardig betaald.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Boekbeschouwing.

De naam en de daad.
In Tweestrijd door Suze la Chapelle Roobol.*)

De titel van dit artikel wordt mij in de pen gegeven door drie zooeven uitgekomen pennevruchten van bekende schrijfsters: *Armoede* van *Ina Boudier-Bakker*, *Vrije Kracht* van *Jeanne Reyneke van Stuwe* (vervolg-roman) en *In Tweestrijd* van *Suze la Chapelle-Roobol.* Terwijl ik mij voorbehoud op de beide eerstgenoemde boeken alsnog terug te komen, wil ik er namelijk alvast dit van zeggen, dat zij geen van beiden op één lijn staan met het talent en de zorg van karakter-ontleding waarmede *In Tweestrijd* is geschreven; hetgeen niet wegneemt dat *en Ina Boudier-Bakker en Jeanne Reyneke van Stuwe*, voortterend op haren eenmaal gevestigden naam, (door *Machten* en *Het beloofde land*, wat eerstgenoemde aangaat, door *Hartstocht*, wat de tweede betreft) steeds zullen worden beschouwd door de groote 'men' als van een méér-eerste-rang-gehalte te zijn dan haar collega *la Chapelle Roobol*, omdat deze laatste inderdaad tot hiertoe niet veel anders dan onbeduidende schetsjes en novellen leverde. Vandaar dus dat ik, naar aanleiding van haar zoo weldoorwrochten en zoo uitstekend geschreven tweedeeligen roman, hierboven schreef; *de naam en de daad.*

De *naam* namelijk moge blijven als romancière aan deze of gene, die het geluk had zich met een er-in-slaand stuk werk terstond op den voorgrond te plaatsen, metterdaad echter komt de eerepalm van de *daad* dezen winter toe aan haar, die een dagelijks voorkomend, maar juist in zijn 'gewoonheid' diep-aangrijpend probleem in het vrouwenleven heeft behandeld met een zeldzaam fijne en juiste

*) Uitgave van Holkema & Warendorf, Amsterdam.

opmerkingsgave, met een menigte van zeer goed-van-het-leven afgeziene détails, en met een even natuurgetrouwen en boeienden, als lossen en aangenamen stijl - aan de schrijfster van: *In Tweestrijd.*

Want, helaas, het is zoover gekomen in onze dagen, dat men, wat vroeger werd beschouwd als een gróóte uitzondering, nu inderdaad moet noemen een dagelijks-voorkomend iets; ik bedoel de echtscheiding-kwestie. *Hertha*, de schrijfster der zoo onderhoudend-geschrevene 'Haagsche brieven' in een Indisch Blad, heeft den lezers daarvan reeds menig staaltje medegedeeld van zulke in Den Haag en elders gedurig voorkomende schandaaltjes op huwelijksgebied! Niet echter alleen zij, die door hun naam of positie de aandacht trekken, en daardoor der vermelding in een dagblad worden waardig gekeurd, laten op deze minder benijdenswaardige wijze van zich spreken; ook de groote massa, degenen, die men pleegt te beschouwen als te vertegenwoordigen de samenleving in het algemeen, kenmerkt zich steeds meer en steeds beslister door een uitgesproken onverschilligheid in zake het maar dadelijk van elkaar afgaan, zoodra men niet meer verliefd is in lichamelijken zin, en de *lusten* op den achtergrond wijken voor de *lasten* des huwelijks. Dat dit trouwens heel natuurlijk en logisch is, waar het plichtbesef, dat weder onmiddelijk volgt uit een of andere godsdienstige overtuiging, den meesten onzer jongeren ten eenemale

ontbreekt, omdat zij geen andere zedewet meer willen erkennen dan die van de 'liefde', en het 'immoreel' vinden (gemakshalve) bij elkander te blijven waar die liefdefakkel is uitgedoofd, spreekt, dunkt mij, zóó van zelf, dat het onnoodig is daarover nog hier ter plaatse te spreken. Indien er geen kinderen waren, zou men m.i. ook kunnen zeggen: waarom *niet* van elkander gaan waar er geen wederzijdsche lust tot samenleven meer overblijft? Maar de kinderen! Ziedaar het teere punt, het nooit op te lossen pijnlijke vraagstuk, waarvoor elke moeder, die haar jongen of meisje liefheeft, staat, zoodra zij den vader ervan wenscht te verlaten voor een nieuw geluk aan de zijde van een anderen man. Zeker, indien de eerste echtgenoot een gehaat wezen is geworden voor zijn hem verlatende vrouw, met of zonder reden gehaat, maar ge*haat* toch door haar, dan kan zich de mogelijkheid voordoen, dat óók haar van hem ontvangen kind haar daardoor onverschillig of zelfs antipathiek wordt. Echter, in de meeste gevallen, en zulk een geval behandelt óók Suze la Chapelle Roobol, zal de reeds met niet al te groote illusiën begonnen echt eindigen, doordien de vrouw of de man te laat haar of zijn hart ontdekt, en dus vrijheid wenscht te herkrijgen, om het wenkend geluk te volgen, niet zoozeer uit afkeer van den vroegeren echtgenoot of echtgenoote, dan wel uit plotseling-opgelaaiden hartstocht voor een anderen, eerst zooeven in het leven tegengekomen man of vrouw. Welnu, in zoo'n geval is het niet aannemelijk, dat een moeder haar kind vergeet, of er geheel onverschillig voor wordt, en, - ziedaar de in *In Tweestrijd* uitgewerkte stelling - het is integendeel dan bijkans zeker, dat de herinnering aan de verloren kinderliefde, aan de nooit meer terug te keeren uren, doorgebracht met dat, toen misschien te weinig gewaardeerde wezentje, vergallen zal aan de moeder haar tegenwoordig bevredigend huwelijksleven, haar steeds zal doen terughunkeren naar wat zij eens verliet, en wat haar toch niet loslaat.

'Pauline Bosma' is geen 'romanheldin', maar een zeer goed van het gewone leven afgeziene, niet onbeminnelijke, en niet zeer sterk in haar schoenen staande, toch wèl lieftallige vrouw, - zooals er duizenden leven in de werkelijkheid.

Getrouwd met een heel braven, maar niet heel poëtischen man, die niet past, wat zijn natuur en karakter betreft, bij háár aanleg, al is hij in zijn eigen soort eerder een sympathieke dan een onaantrekkelijke natuur, is haar gemoed heel ontvankelijk voor een 'vurige' liefde, die haar in dat opzicht te kort schietende ziel verwarmt en koestert, - tot zij dientengevolge dan ook wegloopt, en, na de uitgesproken scheiding, hertrouwt met den man harer nieuwe keuze.

Hier eigenlijk begint de diepere beteekenis van den roman; want uitstekend is de zielkundige ontleding van Paulines gemoedstoestand ná het aldus bereiken van haar doel. Nu eerst, van lieverlede, begrijpt zij, dat er een band is met het verleden, die haar daaraan bindt tegen wil en dank, een band, dien zij niet zag als zoodanig, vóór haar heengaan, maar die haar nu lokt en vleit terug, - naar wat zij eens zoo blijde losrukte. Die band is haar kleine Lucie. In de verhouding tusschen moeder en kind, in deze uren, waarin de laatste, op de in echtscheidingen gebruikelijke wijze, op geregelde tijden haar moeder mag komen zien, is mevrouw la Chapelle Roobol wezenlijk meesterlijk van juist návoelen zulk een toestand.

Eenerzijds de moeder, die zich angstvallig verheugt op het korte uurtje samenzijn, die uitdenkt alles, waarmede zij haar dochtertje kan gelukkig maken, door haar haar lievelingsgerechten voor te zetten, en haar meest-geliefkoosde genoegens haar aan te bieden, smachtend bovenal naar het vertrouwelijk praatje, dat, zoo zij hoopt, zal

worden uitgelokt door zulk een vriendelijke ontvangst, anderzijds het kleine meisje, dat zich vreemd en schuchter voelt in deze haar nieuwe omgeving, tegenover deze moeder van wie men thuis geheimzinnig en koel tot haar spreekt, over wie zij instinctmatig voelt dat een pijnlijk geheimenis zweeft betrekking hebbend op den vader, bij wien zijzelve woont, en van wien zij houdt. Roerend van levenswaarheid zijn de bladzijden, waarin wij het tooneeltje bijwonen van dien voor Pauline zoo blij begonnen dag van wederzien, eindigend ten slotte in een harerzijds zelve naar het heengaan van haar kind verlangen, - omdat zij beseft hoe het haar is ontgroeid, niets meer te zeggen heeft aan haar, heimelijk zelve reikhalst naar vertrekken. Van zulke uitstekend-geschreven, en geheel van de werkelijkheid afgeziene bijzonderheden wemelt het in deze in den goeden zin realistischen roman. Welke moeder b.v. zou niet wenschen moeten, in het belang van haar kind, dat het, nà de echtscheiding, zich leert tevreden en opgewekt voelen, ook zonder haar, de moeder, die immers zelve haar

vleesch en bloed verliet, en die toch al heel egoist zou zijn, indien zij nogtans wenschte, dat haar vrijwillig lediggelaten plaats in het hart van het kind smartelijke herinneringen bléef opwekken! Maar toch, hoe juist-gezien *theoretisch* ook deze plicht-opvatting moge zijn, in de praktijk is het zoo heel natuurlijk, dat naijver, en bittere haat zelfs, de eigen moeder gaan vervullen, wanneer zij bemerkt, hoe een tweede, een stiefmama, er in slaagde een wezenlijk zonnige jeugd te verschaffen aan háár kind, zoodat het naar die vreemde, die stiefmoeder, terugverlangt, en de eigen moeder gaat vergeten als een vreemde. - Waarom, wanneer de vrouw heengaat om een nieuwen echtgenoot trouw te beloven, zou de verlaten man zijnerzijds niet evenzeer beproeven mogen een nieuw huwelijksgeluk deelachtig te worden? Nietwaar, geen vrouw, die hem dat goed recht zal tegenspreken! En toch, hoe bitter zal zij lijden, evenals Pauline, wanneer haar eigen kleine meisje aan dien weer herstelden huiselijken haard zich zóó warm innestelt, dat er voor een herinnering aan de vrijwillig-heengegane geen plaats meer overblijft, juist dóór dat zich zoo gehéél gelukkig weer voelen!

Ik heb dikwijls, terwijl ik dezen zoo fijngevoelden toestand volgde in den roman van la Chapelle Roobol, gedacht aan haar Franschen, zeer beroemden collega: *Edouard Rod*, die in *La seconde vie de Michel Teissier* iets dergelijks behandelt, op een superieure wijze, wanneer hij aantoont, hoe twee hoogstaande menschen, als Michel Teissier en zijn tweede vrouw, ondanks al hun innige liefde tot elkaar, toch niet gelukkig kunnen zijn, zooals zij het hadden gehoopt en verwacht, omdat het beeld der eerste, opgeofferde echtgenoote, die harerzijds óók haar man heeft liefgehad, steeds tusschen hen staat. Dáár, bij den Franschen auteur, is het dus de herinnering aan een onschuldig tot bitter leed veroordeelde vrouw, die deze twee door een groote hartstocht tot elkaar gebrachte menschen belet gelukkig te zijn; in navolging van Ibsen hebben ook meerdere Noorsche schrijvers eveneens getracht ditzelfde denkbeeld, op meer of minder goed-gelukte wijze, onder woorden te brengen: Een nieuw geluk, gekocht tot prijs van het verloren levensgeluk van de of den geofferde, kan nooit, waar het wezenlijk hoogstaande gevoelige naturen geldt, duurzaam en blijvend zijn, *omdat de herinnering niet sterft.* Bij Suze la Chapelle Roobol valt het licht op een andere en te veel in de schaduw gelaten zijde van het echtscheidingsvraagstuk, namelijk op het lot der kinderen, en op hun droevige verhouding tot de van elkander gegane ouders. Wie onzer b.v. leest niet telkens weder in de couranten van het beklagenswaardig lot der arme Fransche highlife kinderen: *Boni de Castellane*, gesproten uit de ongelukkige, en reeds lang ontbonden echtvereeniging van den Franschen op een Amerikaansche millionaire belusten graaf en de naar zijn titel en positie begeerige erfgename van een overzeeschen varkensslachter of busjesfabrikant; telkens, onder geruchtmakende processen, aan elkander betwist door vader en moeder, door de wet toegewezen aan de eene voor zooveel tijd, aan den anderen voor de overblijvende maanden, gedoemd hun zonlooze jeugd te slijten op kostscholen, door diezelfde rechterlijke uitspraken! Want, het in *In Tweestrijd* gekozen geval, namelijk dat waarin het kind althans gelukkig is bij de stiefmoeder, behoort nog tot de beste uitzonderingen. En toch - het is de verdienste der schrijfster dit te hebben aangetoond - en toch is er zelfs dan voor de heengegane moeder zoo weinig bevrediging in haar egoïste handeling, ten koste van zóóveel voor altijd verloren kinderliefde! - Ik wenschte, dat menige jonge vrouw - ik ken er onder mijne Lelie-correspondenten méér dan eene, die voor zulk een ‘tweestrijd’ staat of

stond -, dit boek las, en - ter harte nam. Maar, dit zij met nadruk gezegd, met dat al is het volstrekt geen vervelende tendenzroman, maar integendeel een boeiend en levendig geschreven, talentvol-gedacht en zorgvuldig gesteld verhaal, dat als zoodanig vele lezers, ook onder hen die niet doen aan echtscheidingen, ten volle zal bevredigen. Van een tot hiertoe niet veel beteekenende novellenverzinster is mevrouw la Chapelle Roobol met dit stuk ernstig werk inééns opgeklommen tot een begaafde en verdienstelijke romancière.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Gedachtenwisseling.

1001 Nacht.

Aan Mevrouw v. Amerongen - De Beer.

Uw schrijven heeft mij inderdaad vreugde verscha t. Zoowel om Uwe ervaringen omtrent *voorteekens* en *droomen*, dat U daarvan anderen laat meegenieten, als om het door U zoo flink negeeren van de bekrompen materialistische dwaallichten, die gewoonlijk bespotten en belachen, wat in het leven alleen geschreven staat voor zielmenschen. En eindelijk, om Uw scherp

doorzien van mijn doel; de lezeressen op te wekken tot schrijven in de Lelie van mededeelingen over dingen welke zij gewoonlijk timide wegbergen, zoolang niet een ander daarin vertrouwelijk voorgaat. Ik vind U een genieuse Dame!

Uit andere schuilhoeken heb ik inmiddels ook weer bijzonderheden vernomen.

Mevrouw D.D. schreef mij het volgende:

> 'Eenige jaren geleden - was ik op bezoek bij mijn Moeder, toen deze plotseling oprees en de deur van de kamer opende, alsof zich iets daarachter bevond wat haar belangstelling gaande maakte. Met verbazing staarde ik haar aan, want ik had in 't geheel niets gehoord. Toen - bleek van schrik - ging ze weer zitten. 'Ik zag daar toch zoo iets akeligs,' vertelde zij. 'Een verpleegster droeg je kindje - dood in de armen!'
> 'Moeder', riep ik ontsteld!
> Maar ze wilde maar al dat ik dadelijk naar huis zou loopen. Ze was geheel van streek. En thuis komende, kwam werkelijk eene verpleegster mij tegemoet voor de deur zeggende dat ze was geroepen bij mijn dochtertje, dat spelende op straat een ongeluk had gekregen. Drie dagen later - droeg werkelijk de Verpleegster - welke te voren door mijn Moeder in beeld gezien was - mijn levenloos dochtertje in haar armen.

Dit, vind ik het *meest* op den weg liggen ter verklaring door het Spiritisme. Oók: of er geesten rond kunnen dwalen 'in gewaad' dus in *stoffelijken* vorm. Hoewel *ik* meen dat het slechts individueele voor- of helderziendheid betreft, evenzoo als dat Mej. S. haar Grootvader plotseling zag zitten, wil *ik* daarover in 't geheel niet redetwisten. *Mijn* programma omvat meer in 't bijzonder: voorteekens, voorgevoelens, droomen, 7de zintuigen van op verren afstand zien en voelen: Zielsverwantschap.

Onder '*Voorteekens*' zijn zoowel te verklaren de luchtverschijnselen die het onweder voorafgaan als de onmerkbare tastbare verschijnselen die in verband staan met later plaatshebbende gelukkige - of ongelukkige lotsgevallen. Hoe dikwijls is niet een ongelukkig huwelijk, bij het aangaan als zoodanig aangewezen door '*Voorteekens*'*?*

Onder '*Voorgevoelens*' is weder iets anders te verstaan. Toen mijne goeie Moeder, een lange reis had gemaakt om bij haar Zoon haar lieve pasgeboren kleindochtertje te gaan zien, was ze nauwelijks aangekomen, had ze nauwelijks de kleine meid gekust, of de lieve schat werd getroffen door een beroerte en was terstond dood. Te voren had ze in haar huis alles netjes geregeld, de meid met verlof gezonden, briefjes hier en daar opgespeld. Want ze had het gezegd, de goeie lieve Ziel: ik heb een voorgevoel dat er een *ongeluk* gebeurd, 'dat ik niet meer terugkom'.

Over het onderwerp '*Droomen*' zijn boekdeelen vol te schrijven, maar alleen *die* komen in aanmerking waarop de werkelijkheid gevolgd is, zooals die met den droom in overeenstemming was. Onlangs bijv. was er 'een heer' die dagen lang geloopen heeft onder levendigen indruk van een droom: hij aanschouwde een kweekerij; een groote rozentuin, hoog-op begroeit met stammen witte-rozen. Daartusschen liep een dame, de rozen te plukken. Gedeeltelijk had ze die reeds bijeen in de hand. Al plukkende hief ze haar liefelijk gelaat op! De droomer zag haar en gooide haar met slâkroppen. - Wie der Lezeressen kan nu eens uitleggen wat die droom beteekende;

welke omstandigheden zich nu in de toekomst zullen voordoen met den droomer en zijn beeld?

Vervolgens krijgen we onthullingen van *Zielsverwantschap;* op verre afstanden iets van elkaar gevoelen. Maar ik dwaal geheel af van mijn eenige bedoelingen 1°. Mevrouw v. Amerongen - De Beer mijn hartelijken dank te betuigen voor haar alleraardigst schrijven en 2°. zooals deze Mevrouw zoo ernstig ondersteunt: *de Lezeressenzelven* op te wekken *hare* ervaringen in de Lelie te schrijven. Ik hoop dat de Lezeressen mij zóó overstelpen met mededeelingen, dat ik er een heel *1001 Nacht-boek* van kan samenstellen.

H. VAN HOLK.

Mej. Anny S. De beloofde mededeelingen over 'Voorteekens' zal ik gaarne ontvangen. En de Wereldrondreis, hoe is het dáármede?

H.

Toerekenbaar?
door Mevr. Ovink - Soer.
(Vervolg van No. 38).

Gretel was onkundig gebleven van dit gesprek, doch kon ze uit de houding van Frau Baronin wel opmaken, dat haar 'balkans' alles behalve gunstig stond. Vanmorgen had haar meesteres nog gezegd, dat ze niets tevreden over haar was. Nu ja, wie vergeet niet wel eens een kleinigheid; dat eeuwige gevit altijd. Haar hoofd stond er niet naar voortdurend al hare kleine plichten in 't oog te houden. - Wijselijk besloot ze den geheelen dag heel attent en hulpvaardig te zijn en af te wachten wat de avond brengen zou. Naar 't bal gaan, deed ze in ieder geval, zoo niet goed- dan kwaadschiks.

Maar 't entrée? Die ellendig halve mark, waar haalde ze hem vandaan? Gretel leed aan chronisch geldgebrek. Ze kon er Max toch moeilijk om vragen, zoolang hij er niet over sprak. Misschien wilde de: 'Ober' haar wel wat leenen of anders de boekhouder.

Gretel besteedde veel tijd aan haar kapsel en trok haar beste japonnetje aan, dat, door het zeer doorschijnend bovenstuk aan de taille, vrij laag gedécolleteerd was.

Toen ze voor de table d'hôte achter den kamerheer binnenkwam, bemerkte ze met welgevallen, dat iedereen naar haar keek. Frau Baronin maakte geen aanmerking op haar toilet, ze had weer een hoofdpijndag en was nog stiller dan anders. Van de conver-

satie aan tafel kwam toch niets terecht, want de muziek klonk veel te luid. 't Orkest zat te dicht bij. Zelfs voor muziekliefhebbers was 't genot problematisch, al werd er heel mooi gespeeld.

Men stond vlugger op dan gewoonlijk.

Fräulein was stil weggeslopen. Ze moest er toch werk van maken aan geld voor 't bal entreé te komen. Onderweg naar 't kantoortje van den boekhouder kwam ze Mrs Taylor tegen.

'O, wat zijn we mooi!' prees deze dame opgetogen. 'Ik kan nu al voorspellen wie van avond de "reine" zal zijn, Fräulein Hünert.'

De 'Gnädige Frau,' maakt mij verlegen,' prevelde Gretel met een lief blosje, 'maar ach, gnädige Frau, 't is nog volstrekt niet zeker, dat 'k mee zal dansen.'

'Waarom niet, kindlief! Wil Frau Baronin....?'

'Och weet U,' viel Gretel in,. 'ik geloof nooit, dat Frau Baronin de entrée voor mij zal willen betalen, want ze heeft niets op met 't bal.'

'Als 't daar alleen aan hapert, meisjelief, dan help 'k je wel uit den brand. Hier hebt U een mark, naderhand krijg ik die wel eens terug of ik trek hem van Uw *eerste* salaris af, als U met ons in Engeland bent,' besloot Mrs. Taylor half in ernst, half in scherts.

'Lag 't maar alleen aan mij'... zuchtte Gretel. 'U is zoo lief en goed, dolgraag ging ik met U mee, maar 'k weet niet... mijn moeder...

"Verzeih" gnädige Frau, daar komt de kamerheer, wij gaan weer eens die heerlijke "Rundfahrt" maken. Duizend maal dank voor 't geld.'

Weg vloog ze, nam den kamerheer bij den arm en geleidde hem voorzichtig de trap af, naar de aanlegplaats van de 'Ingeborg.'

De kleine motorboot was propvol met zondagpassagiers. Fräulein veroverde met moeite een plaatsje voor den Kamerheer en bleef zelve staan. Doch dadelijk stonden wel drie heeren tegelijk op, om haar hunne plaats aan te bieden. Fräulein, lachte, bloosde, deed coquet. De baron grinnikte goedig.

Een groote meisjesschool, door jonge vroolijke onderwijzeressen begeleid, van een 'Ausflug', teruggekomen, vulde een groot gedeelte van de boot. De kinderen voerden den zeemeeuwen hun overgebleven boterhammen, snoepten kersen en koekjes, hadden dol veel pret.

'Zou mijn vrouw ons niet te Gremsmühlen wachten om verder mee te gaan?' informeerde de baron bij Gretel.

'Neen, Herr Kammerherr, Frau Baronin wilde tijdig thuis zijn, omdat zij den dokter nog vóór de avondtafel wachtte, maar die komt altijd veel later dan hij belooft, dus..'

'Mijn vrouw is weer erg zenuwachtig en heeft last van haar hart; ze klaagt wel niet, maar ik merk 't best, dat ze zich niet goed voelt,' sprak de baron mismoedig, en even later verklaarde hij niet de geheele rondvaart te willen meemaken, daar hij verlangde te hooren of de dokter er al geweest was, en wat hij zijn vrouw had voorgeschreven.

Doch, zooals Gretel wel gedacht had, liet de geneesheer op zich wachten. Na de avondtafel, die slecht bezocht werd, ging de familie von Hohenheim, op verzoek van den kamerheer, onder de waranda zitten, om de balgasten te zien binnenkomen.

Gretel zat op spelden. Uit de danszaal klonken de eerste muziektonen tot haar door.

‘Daar heb je den dokter,’ riep mevrouw von Hohenheim verheugd, toen er weer een wagen voor de steen en trap stilhield. Zij haastte zich den geneesheer tegemoet, doch keerde, zich bedenkend, nog even wéérom.

‘'k Ben zoo gauw mogelijk terug, U laat den kamerheer in dien tijd niet alleen, Fräulein,’ gebood ze nadrukkelijk. Nauwelijks was de barones de trap af, en naast den dokter den weg overstekend, 't Schweizerhof binnengegaan, of Fräulein stond op. ‘'k Ga maar even in de zaal kijken, Herr Kammerherr,’ verontschuldigde zij zich, en voor de baron iets kon antwoorden, was zijn gezelschapsdame in 't gewoel verdwenen.

Geduldig bleef de oude man wachten. Och, hij gunde 't kind wel een pretje, en zou Emilie bepraten haar maar te laten blijven.

Een half uur verliep, toen nog een kwartier; de kamerheer werd moe van 't gewemel om hem heen, voelde zich eenzaam en verdrietig. Waar bleef Emilie toch? Eindelijk daar kwam ze aan met Mevrouw van Rheden, de kleine Holländerin. Nu gingen de dames zeker nog wat kaartspelen, zooals ze bijna elken avond deden, terwijl hij stil toekeek.

‘Zit je alleen? Waar is Fräulein?’ vroeg mevrouw von Hohenheim ontevreden. Haar reeds hooge gelaatskleur werd nog donkerder.

Met zijn bevende hand wees haar man in de richting der danszaal, ‘'t Kind wilde zoo graag eens kijken...’

‘Neen maar, heeft U ooit van zoo iets brutaals gehoord?’ riep de barones, zich tot Mevrouw van Rheden wendend, ‘'k Heb Fräulein uitdrukkelijk gelast bij mijn man

te blijven, tot 'k terugkwam. Hoe durft ze weg te loopen! Zoo'n onbeschaamd schepsel! 't Lijkt wel of ze hoe langer hoe meer vergeet, dat ze bij mij in betrekking is. ‘Ziedend van drift wenkte ze een kellner. ‘Wil je even Fräulein Hünert voor mij gaan roepen? Ze moet in de danszaal zijn, zeg haar als je blieft, dat ze onmiddelijk hier moet komen.’ Gretel scheen toch schuldbewust. Na eenige oogenblikken kwam ze, doch in haar oogen lag een booze gloed, haar houding was bepaald uitdagend.

Mevrouw von Hohenheim trachtte zich te beheerschen.

‘Wat bezielt U, Fräulein? 'k Begrijp niet hoe U 't hart heeft gehad den kamerheer, tegen mijn uitdrukkelijk bevel in, alleen te laten,’ sprak ze met radde, doch ingehouden stem. ‘Had 'k er nog over gedacht U aan 't bal te laten deelnemen, dan is daar nu geen kwestie meer van.. En... wie betaalde uw entrée?’

Gretel stampte met haar voetje op den grond. ‘Dìe lieve Mrs. Taylor, als U 't weten wil.. En ik ga toch,’ liet ze er heftig en uitdagend op volgen. ‘Frau Baronin mag mij dit genoegen niet misgunnen, 'k Ben jong en verlang net zoo goed mij te vermaken als andere meisjes. Ik....’

‘U blijft hier, 't staat alleen aan mij te beslissen of U van avond dansen zult of niet en ik verbied U...’

‘Maar ik ga toch...’

‘Dan gaat U voorgoed...’

‘Dat kan me geen zier schelen, Frau Baronin zal mij niet terughouden. 'k Wil en zal dansen van avond.’

De laatste woorden gilde ze uit, terwijl ze tegelijkertijd opvloog en wegsnelde.

Mevrouw von Hohenheim strekte den arm uit als wilde ze 't meisje tegenhouden. Toen bracht ze de hand aan het hart en steunde zich tegen den schouder van Mevrouw van Rheden, die haar bezorgd aanzag. De baron keek verschrikt naar beiden. Hij zag er zoo angstig en ontsteld uit, alsof hij ieder oogenblik in tranen zou losbarsten.

Nauwelijks lette de barones op zijn ontdaan gezicht of ze herwon haar zelfbeheersching.

‘'t Is niets Henri, wees maar niet verdrietig. 'k Lijk wel dwaas me zoo boos te maken op dat ondeugende schepsel. 't Komt immers wel weer terecht.’

Ze bette haar verhit gelaat met een kanten zakdoekje.

‘'t Is hier veel te koel voor je, man, laat ons naar binnen gaan.’ Aldoor zenuwachtig pratend zocht ze hun gewoon hoekplaatsje op in de leeszaal, en zette zich op de sofa, naast haar man. Er lag een vreemde glans in haar oogen, en Mevrouw van Rheden zag hoe haar lippen beefden, terwijl ze den kamerheer glimlachend toeknikte.

‘Kom,’ vervolgde ze, ‘zullen we een partijtje maken, mevrouw van Rheden? heeft U de kaarten meegebracht?’

‘Laat 'k liever een glas water voor U halen, gnädige Frau, U is geheel van streek,’ raadde deze dame, die zelf ontdaan was van de zoo even bijgewoonde scène.

‘Dank U, 't wordt al beter.’ Haar oogen dwaalden naar de danszaal. ‘Kan *U* zich begrijpen, lieve Mevrouw van Rheden, hoe dat meisje zoo brutaal heeft durven zijn, zóó tegen mij durfde opspelen?

Thuis zou zij 't wel uit haar hersens hebben gelaten. Maar hier verbeeldt zij zich een dame te zijn, omdat men haar 't hoofd op hol brengt. Die Mrs. Taylor! Het entreé te betalen voor *mijn* “Fraulein”! Waar bemoeit 't mensch zich mee? Doch dat laat ik mij maar niet zoo welgevallen. Ik ga Mrs Taylor eens dadelijk vragen wat die bemoeizucht beduidt.’ En zij stond op.

‘Doe dat liever morgen, gnädige Frau,’ sprak 't Hollandsche vrouwtje overredend. ‘U is heusch veel te overspannen.’

‘Neen, even maar. Houd mij niet tegen, lieve mevrouw. Henri we gaan dadelijk naar boven, wat zie je er moe uit, beste.!’

‘U doet heusch verkeerd. Mevrouw,’ hield de Hollandsche aan, de barones hoorde niet eens wat zij zeide. Bijna automatisch, als werd zij voortgejaagd door een alles beheerschende aandrift, drong zij tusschen de menschen door, en verdween op haar beurt in de balzaal.

Dicht bij den ingang zat Gretel in druk gesprek met de haar omringende heeren. Mevrouw von Hohenheim voelde haar bloed weer koken, toen ze Fräulein in 't oog kreeg. Ze vergat waarvoor ze gekomen was, zag zelfs de zware gestalte van Mrs Taylor niet, die haar tegemoet trad met de woorden: ‘Wees menschelijk, Frau Baronin, gun dat jonge meisje een onschuldig genoegen.’ Op Gretel toetredend, omsloot de barones haar dunne polsen als in een schroef.

‘Ga mee,’ sprak ze, met heesche stem, ‘ik wil, dat U dadelijk meegaat, verstaan?’

‘'k Wil niet, 'k ga niet, Frau Baronin heeft 't recht niet...’

Mevrouw von Hohenheim lette niet op de menschen om haar heen. Ze zag slechts Gretel's vlammende oogen in 't krijtwitte gezichtje. Ruw trok ze 't meisje overeind. ‘Geen praatjes meer, vooruit,’ hijgde ze bijna.

De ander siste als een getergde kat en wrong zich onder den greep der groote blanke handen.

‘Neen, 'k wil niet, goedschiks krijgt U me niet mee, Frau Baronin moet mij er dan maar uitslepen,’ tartte zij gillend en haar mond verdrong zich tot een akelige grijns. Bij dien aanblik verloor haar meesteres haar bezinning. Ze vergat waar ze was. 't Suisde in haar ooren, een bloedroode nevel daalde voor haar oogen, en daarachter kwam 't uitdagende, sarrende gezicht te voorschijn, dat haar dol en gek maakte, haar zenuwen tot 't uiterste prikkelde.

Eensklaps hief ze de hand op, en gaf Fräulein een klinkende slag om de ooren, eerst rechts, toen links...

Men rukte haar achteruit, de ongelukkige vrouw wankelde, viel bijna, keek om zich heen als ontwaakte ze uit een boozen droom. Toen schudde ze trotsch de armen van zich af, die haar dreigend tegenhielden, sloeg de tot een vuist gebalde hand weg, die de student haar bijna in 't gezicht duwde. Nog even wierp ze een laatsten verachtelijken blik op Fräulein, die bevend en kermend bescherming zocht in de haar van alle zijden gretig toegestoken armen.

Natuurlijk trok de heele bende partij voor die half vermoorde onschuld.

En zij wendde zich af, koud en hoog, als hoorde ze de beleedigende woorden niet, haar door al dat ‘rapaille’ in 't gezicht gegooid.

Mevrouw van Rheden, die aan den ingang der zaal, door een grooten menschendrom tegengehouden, 't drama niet had kunnen volgen, ontstelde van het starre, lijkbleeke gezicht, waarmee de barones haar voorbij, op 't tafeltje toetrad, waar de kamerheer nog steeds zat.

De arme man leek geheel versuft, en ging dadelijk mee, toen zijn vrouw, zijn arm in den hare leggend, hem zachtjes tot opstaan dwong. Zelfs op dit oogenblik dacht zij er aan, voorzichtig, voetje voor voetje voort te gaan, opdat hij tijd zou hebben mee te komen.

Tien minuten later was 't bal weêr in vollen gang. Nog wat bleek, maar daardoor des te interessanter, danste Gretel Hünert er weêr lustig op los. Ze voelde zich de heldin van den avond; iedereen had meelij met haar, en geen woorden genoeg om haar trotsche meesteres af te breken.

Bij al de vreemden voegden zich de vele logé's, die het de barones niet konden vergeven, dat ze hen steeds negeerde. Nu had die aanmatigende Madam eens getoond wat voor eene ze er eigenlijk was. Dat moest een barones, een geboren gravin verbeelden! Een vrouw uit 't volk had zich niet erger kunnen vergeten en onbeschaafder gedragen. Zulk een publiek schandaal te maken! 't Was ongehoord.

‘Wanneer de directie Frau Baronin morgen 't hótel niet uitzette, dan gingen alle logés heen,’ verklaarde de Freiherr von Eichendorff terwijl hij, heftige gebaren makend, zoo woest rondkeek alsof hij de heele wereld wilde uitdagen.

De Engelsche dames kwamen Fräulein beklagen en met lieve woordjes troosten. ‘Arm kind! lief, geduldig schepsel, hoe had ze 't nog zoo lang bij zulk een meesteres kunnen uithouden!’

Van dit oogenblik af aan zou Mrs Taylor Gretel geheel onder haar hoede nemen, ze kon van nacht wel bij de kleine meisjes op de kamer logeeren, want ze wilde toch

zeker niet in haar kamer, naast die van de familie von Hohenheim in 't Schweizerhof slapen?

Doch Max von Eichendorff had een heel ander plannetje, en wist Gretel naar een afgelegen hoekje mee te troonen, daar hij haar noodzakelijk even alleen moest spreken.

‘Je bent veel te erg beleedigd, mijn engel, om nog één nacht hier onder dit dak door te brengen’ verzekerde hij, teeder de zachte wangen streelend, die daar straks zoo wreed gestriemd waren.

‘'k Heb een en ander al bij den boekhouder nagezien, we kunnen van avond nog best in Lübeck komen, als we nu dadelijk met 't volgend bootje naar Malente gaan. Den koffer kan je je wel laten nazenden’.

‘Maar waar zou ik in Lübeck moeten blijven?’ informeerde Gretel, met naïf vragende oogen tot haar galant opziend.

‘k Breng je bij een getrouwde.... nicht van me en...’

‘Och, heb je nog familie in Lübeck,’ viel Gretel in, met een argeloos lachje, ‘daar heb je me nooit wat van verteld’...

(*Wordt vervolgd.*)

Correspondentie van de redactie met de abonnés

De redactrice van de Holl: Lelie brengt ter kennis van de lezers van dit Blad, dat zij géén manuscripten, of brieven, haar naar aanleiding der redactie-aangelegenheden toegezonden door niet-abonnés, kan beantwoorden langs **particulieren** weg. De correspondentie in dit Blad dient zoowel tot de beantwoording van brieven, als tot de mededeelingen betreffende aangenomen en geweigerde bijdragen, en zij, die zelve geen abonné of abonnée zijn, kunnen dus niet verwachten langs een anderen dan den correspondentie-weg te worden beantwoord. Wanneer zij door leesgezelschapkring, of samen-lezen, of op welke wijze dan ook, gelegenheid kunnen vinden de correspondentie-rubriek te volgen, dan is de redactrice bereid hen dáárin te beantwoorden.

Op dezen regel wordt voortaan *géén uitzondering* meer gemaakt, en afzonderlijke nommers, correspondentie-antwoorden aan niet-abonné's behelzend, worden **niet** meer toegezonden.

REDACTRICE.

P.S. Het spreekt van zelf, dat deze regel alleen geldt voor eerstbeginnenden, èn voor briefschrijvers die in de corr: rubriek thuishooren.

Loute. - Ik heb nu dadelijk Uw stuk gelezen, en het is werkelijk héél aardig gedacht, en heel vlot geschreven. Het gedeelte midden in, dat van het vers en alles wat daarmede in verband staat, doet mij zelfs bepaald denken aan Top Naeff in hare School-idyllen. Er zit daarin een wezenlijke, van het leven afgeziene humor. Echter, en dat is mijn bezwaar tegen de opname, er is geen slot aan het geheel dat pakt. Gij moet er iets aan toevoegen waardoor het stuk als zoodanig *af* is, en daardoor voor den lezer belangrijk wordt. Zooals het nu is, juist op het moment waarop gij hem hebt weten te boeien, laat gij hem staan met een paar gedachten-streepjes. - Ik zal het voor U bewaren opdat gij er nog iets aan toevoegt; opdat dit slot echter goed worde, raad ik U aan, in 't belang-zelf van het stukje, U niet te overhaasten maar te wachten totdat gij de werkelijke inspiratie krijgt. -

Ik ben vast overtuigd, vooral nu ik Uw stijl en Uw gemakkelijke uitdrukkingswijze in dit stukje heb leeren kennen, dat gij het door mij U voorgestelde hoofdartikel stellig zult kunnen maken. En waarom ook zou het geen ‘lofdicht op Uw moeder’ mogen worden? Integendeel, wat gaat er beter en waarachtiger in bij de menschen dan getuigen uit eigen ervaren.! Het heeft niets geen nut in de theorie mooie ideeen te verkondigen, zoolang zij niet in de praktijk zijn bewezen uitvoerbaar te zijn. En juist daarom dus acht ik Uw getuigenis van zoo véél waarde, omdat gij wéét uit eigen ondervinding hoezeer Uw moeder het bij het rechte eind had met hare opvoeding. - Ik zal op alles wat gij daarover schrijft niet ingaan, omdat het zoo geheel vertrouwelijk is wat gij mij vertelt, maar dit mag ik wel zeggen: gelooft gij dat ook niet met mij, dat gij, gesteld Uw moeder ware een kunstdoenerige, of gedichten-makende, of

nuttige, aan sociale plichten doende vrouw geweest, geheel anders, veel minder teeder aan haar zoudt terugdenken, dan nu zij eenvoudig alles trachtte te zijn voor haar gezin alléén? - Dáár, in het opvoeden van het gezin, in het deelen van de lusten en de lasten van den echtgenoot, dáárin ligt de taak der gehuwde vrouw, (want wij ongehuwden blijven de uitzonderingen, met wien men niet mag rekenen als waren *wij* de regel). En, wie *die* ernstige veel-omvattende taak goed en verstandig waarneemt, die heeft geen tijd, *kan* geen tijd hebben, voor allerlei gedoe buitenshuis, wat het ook zij. Ik moet altijd lachen wanneer ik lees in de dames-tijdschriften, b.v. Femina of la Vie heureuse of the Queen, of wat ook van dien aard, van al die mevrouwen zoo en zus, die prachtig schilderen en heerlijk musiceeren en onnavolgbaar-mooie gedichten of romans maken, of wel dokter zijn of advocaat of presidente van ontelbare liefdadigheids- en nuttigheidsvereenigingen, en van wie U dan nebenbei óók nog verzekerd wordt, dat ze natuurlijk óók zijn éénige moeders, die eigenlijk in hare, soms zeer talrijke kinderen opgaan. Alsof dat met den besten wil ter wereld *mogelijk* is! Ik vraag U, kijk slechts omgekeerd naar het leven van elken man die het heel druk heeft met zijn vak, met de politiek, wat ook, waardoor zijn leven en gedachten in beslag worden genomen. Is niet iedereen het erover eens, dat zoo iemand, ook al zou hij nog zoo graag willen, toch niet anders *kan* dan weinig, heel weinig, zijn voor zijn kinderen, dat hij genoodzaakt is hunne opvoeding en studies te laten leiden door anderen dan hij-zelf! En dan zou een vrouw dat alles tegelijk wèl kunnen, bovendien nog plus de zorg voor haar huishouden! Ik herinner mij o.a. zulk een onverdragelijke onware levensbeschrijving ergens ontmoet te hebben, versierd met aanstellerige plaatjes, van Matilde Serao, die, behalve haar tallooze romans, nog een dagblad ook redigeert, en werd afgebeeld met de heele redactie om zich heen, en haar oor aan de telefoon, terwijl ondertusschen het bijschrift allersentimenteelste verhaaltjes opdischte van hare buitengewone moederzorgen voor hare, ik meen *zes* jongens! Zoo heb ik ook onlangs in een tijdschrift een dito onzin ontmoet van een vrouwelijke dokter, die, terwijl zij een ernstigen patient behandelde, tusschen-in even naar huis ging om haar jonstgeborene zelve te zogen. Zoo ‘moederlijk’ was ze - - (op papier.)

En met zulken onwaren nonsens worden de hersens van domme opgeblazen backfischjes opgevuld, totdat zij zich inbeelden nu ook zulke wonderbaar-begaafde wezens te zullen worden, die alles zoo maar mir nichts dir nichts te gelijk volbrengen, waarvoor elk begaafd man minstens drie afzonderlijke levens na elkaar zou noodig hebben. Och arme, de echtgenoot, die zulke exemplaren van hedendaagsche inbeelding huwt; om niet te spreken van de nog veel beklagenswaardigere kindertjes van zulke moeders! - Ik herinner me, hoe bijzonder mooi Cornelie Noordwal zoo'n vrouw-product heeft geteekend in een harer romans: De tweede mevrouw Garvliet. Het mooie van de uitbeelding zat er 'm juist in, dat zij volstrekt geen caricatuur teekent, maar een op hàre manier het met hare kinderen wèlmeenend, door moderne nonsens-ideën echter geheel in de war geraakt schepsel, dat ten slotte den dood harer arme kleine Agaatje op haar geweten heeft tengevolge harer ‘nuttige’ verwaarloozing.

Ik hoop werkelijk dat U dat alles, wat U mij meedeelt reeds vroeger in de Lelie te hebben

willen schrijven, nu erin zult zetten in dat hoofdartikel, want U zegt dat alles zoo waar en zoo juist. Zoo *is* het. Ons ouderlijk thuis, als we eenmaal *in* de wereld zijn, krijgen we nóóit terug. En wie daarom ouders mocht bezitten, die het goed en liefdevol bedoelden, die doet schandelijk-egoïst door dat niet te waardeeren, en er uit te loopen om **denkbeeldige** nuttigheden na te jagen. - Ik heb hier al vroeger verteld van die kennis van me, die thuis het bitterst verdriet deed aan hare moeder, door er op die wijze zonder eenige reden uit te gaan ineens, en die terug moest komen om de meest plotselinge en onverwachte sterfgevallen. Nooit zie ik haar, - want zij nam het mij kwalijk natuurlijk, dat ik haar eerlijk mijne meening zeide, dus spreken wij elkaar niet meer, - of ik denk: Zou zij nu geen bitter, bitter zelfverwijt voelen om wat heen is, onherroepelijk heen? - En ik vind het ook zoo wáár wat U schrijft: Wij kunnen toch niet eischen, dat onze ouders volmaakt zijn, zoo min als wij zelf dat zijn ten opzichte onzer kinderen. Alles komt er m.i. op aan of zij ons *liefhadden*, het beste met ons bedoelden zonder egoïsme. Dat ook zij zich vergisten ten slotte somtijds, wat is natuurlijker! Zal het ons niet evenzoo gaan! - Gij weet hoe ik dat alles trouwens naar aanleiding mijner eigen opvoeding evenzoo gezegd heb in mijn Dagboekbladen, en ook op de moeilijkheden wees ik daar, - evenals gij er nu over schrijft -, waaraan een alleen-staande vrouw is blootgesteld als zij voor haar brood werkt, juist dóór haar *vrouw* zijn. Ik denk daaromtrent precies zoo als gij. Indien een vrouw niet bepaald een misdeelde is, die voor de mannen niet de minste aantrekkelijkheid bezit, (en dat is nog véél harder voor haar), dan moet zij altijd min of meer op haar hoede zijn voor hen als man, en heeft te kampen met hen òm en dóór haar vrouw-zijn. - -

Ik dank U recht hartelijk voor Uw vriendelijke woorden over de Lelie. Ik vermoedde niet natuurlijk, dat ik reeds zoo lang zulk een belangstellende en in mij vertrouwende lezeres had in U, als mij nu blijkt, en ik wil U eerlijk en oprecht verklaren, dat zulke bewijzen van vertrouwen, bewijzen van den band die er bestaat tusschen de Lelie-lezers en mij, voor mij een groote troost en mij heel veel waard zijn. - Nogmaals gedankt daarom.*)

Asmodee. - Ik vond die gedachtenwisseling óók niet bepaald vriendelijk-gesteld, maar, gelijk-gezegd, ik heb er geen bezwaar tegen een eerlijke meening op te nemen, indien iemand zijn of haar naam durft noemen erbij. - De gewenschte boekbeoordeeling verscheen reeds.

Ik-voor-mij denk altijd, dat voor een *man* zoo veel meer wegen openstaan dan voor ons-vrouwen, ook wat het reizen betreft, indien men geen geld heeft. Een man b.v. kan in onze koloniën, in Duitsch Afrika, in Transvaal, in Australië, in Canada, wáár niet al, met handenarbeid terecht. - En zoo is er zooveel van dien aard. Vooral wanneer hem geen banden nog vasthouden van vrouw of kind.

Inderdaad heb *ik* vele beschaafde en volstrekt niet-'domperige' of bekrompen orthodoxe menschen leeren kennen; maar vindt gij waarlijk dat die andere soort, die gij bedoelt, die, welke volgens U 'walgelijk' is van domheid en berusting 'omdat zij zich laten trappen en slaan in de overtuiging: 'het is Gods wil,' zulk een verachting verdient als waarmede gij hen overstelpt? Ik zou zeggen, wanneer men zich laat verguizen in de overtuiging: het is Gods wil, dan doet men hoogstens zichzelf onrecht aan, maar men is daarom toch geenszins 'walgelijk'. - Rijke egoïsten, die met hunne auto's mededoogenloos anderen, menschen en dieren, overrijden, of laffe moordenaars van kleine kinderen uit onzedelijkheid, of ook drankzuchtigen, die allen zijn m.i.

*) Zooeven Uw brief ontvangen met die verrukkelijke honden-photo. Ik ben er wèg van!

walgelijke menschen. De door U bedoelden kan men hoogstens dom vinden, maar zijn in elk geval voor zichzelf *gelukkig.* En, wat is nu eigenlijk in het leven wenschelijker en aanbevelenswaardiger dan onschuldig-gelukkig te zijn? Moet men daarom zulke geloofsovertuigingen niet veeleer aanmoedigen in plaats van bestrijden? Ik las eens, - ik weet niet meer waar - een beschrijving van den toestand van het fransche volk vóór de revolutie, van hun harden veldarbeid, hun hongersnood, hun zonder er iets tegen te kunnen doen tot den oorlog opgeroepen worden, al hun zwijgende ellende in een woord. De schrijver beeldde dien beklagenswaardigen toestand zeer aanschouwelijk uit, maar stelde er dan tegenover wat hun bleef, namelijk den Zondag met het kerkgelui, met het opgaan naar het Bedehuis, waar zij voor al dat onrecht een onuitputtelijken troost vonden in de zekerheid van een zaligheid Hiernamaals. 'Wat is de vrucht der revolutie' - eindigde hij. 'Dat ook *dit* hun werd afgenomen. Dat zij nu tobben en zwoegen zonder geloof, zonder hoop, zonder God. Zijn zij daardoor gelukkiger of ongelukkiger geworden? Het onrecht, het regeeren van den rijkdom over de armoede, kan men immers toch niet uitroeien; de revolutie deed dat ook niet, geen enkele revolutie zal ooit wezenlijke gelijkheid brengen. Welnu, waarom dan nog aan de misdeelden afnemen het eenige wat hun blijft, hun mooi vast geloof in een Rechtvaardigheid hiernamaals? Een mijner bekenden vertelde mij eens van een doodarme werkvrouw die tot haar placht te zeggen: 'Ziet U, als ik dood ben, kom ik stellig vlak naast onzen lieven Heer te zitten omdat ik 't nu zoo moeilijk heb'. - Waarschijnlijk vindt gij dit 'walgelijk'. *Ik* vind het aandoenlijk.

Dat de Christenen aandringen op den doodstraf vind ik, met U, zooals zoovéél wat zij doen, in strijd met de christelijke liefdeleer van Christus.

Dat de Lelie U zoo goed blijft bevallen doet mij natuurlijk veel genoegen. Ik doe steeds mijn best de wenschen mijner verschillende lezers zooveel mogelijk te bevredigen, daarom heb ik altijd gáárne dat zij mij die kenbaar maken zooveel en zoo dikwijls zij willen. - Hartelijk dank ten slotte voor Uw welkom in het vaderland.[1)]

1813. - Ja zeker, ik heb de beide brieven in goede orde ontvangen, maar er is inderdaad zooveel weggeraakt door de onvoldoende posten, ten gevolge van de overstroomingen in Parijs, dat ik Uw onzekerheid best kan begrijpen, en het heel natuurlijk vind eindelijk eens een nood-

1) Den laatsten brief zoo even ontvangen, dien beantwoord ik nog

kreetje van U te hooren te krijgen. Om met brief III te beginnen, ben ik blij dat U die opname zooveel genoegen deed. Ik vond het werkelijk heel goed dat het geplaatst werd, omdat het onderwerp zoovelen interesseert. - Die meneer, door U bedoeld, kan inderdaad leuk schrijven. Weet ik zelve bij ondervinding. - Lieve 1813, welk een benijdenswaardige 'kikker' zijt gij! Het gaat mij net omgekeerd. *Ik* leef pas als het droog gelieft te zijn in ons vaderland. En, *wanneer* gelieft het dat? Juist die afschuwelijke, vochtige, mistige nattigheid dringt je overal doorheen, en maakt dat je niet warm wordt. Uw vader had dus wèl een goede ingeving, dat hij zijn eigen mooi stukje vaderland verliet voor 'de lage landen'. -

Wij hebben het overigens hier op Scheveningen zoo bijzonder naar onzen zin als wij 't maar zouden kùnnen wenschen. Gij kent het uitzicht bij ons, zoo vrij en zoo open; en wij houden bijzonder veel van de Scheveningsche bevolking, en van de geheele omgeving hier. -

Uw beide andere brieven, beide van Februari dagteekenend, ga ik nu beantwoorden. - Ik kan best voor Uw schrift méévoelen, want mij gaat het net zoo als U, ik begin met goede voornemens, en schrijf dan ook langzaam, maar, hoe méér ik te zeggen heb, hoe gauwer en dientengevolge slechter, ik ga schrijven. Dus, ik zal nooit er een ander om hard vallen; bovendien ben ik nu al aan Uw schrift gewend.

Het weer werkt wat mij betreft wèl dikwijls op mij terug, b.v. als het daarbuiten zoo wanhopig guur en triest en kil is. Ik vind, dan ga je zoo nadenken, ook al voel je je gelukkig, over al het droevige en snel voorbijgaande in het leven, en over het onvolmaakte en raadselachtige ervan, terwijl omgekeerd het vriendelijke en lachende van een zonnige natuur, zooals die van het Zuiden, je onwillekeurig zelve lichter en luchtiger stemt, en zoo'n gevoel geeft van: Wat is de wereld toch heerlijk mooi, *te* mooi om je zelf met zorgen bezig te houden of muizenissen. Intusschen heb ik precies hetzelfde gevoel als gij omtrent het tegenstrijdige van mooi wêer en een droevig sterfgeval of een ernstige ziekte. Dan ook gaat het mij als U, en maakt mij zoo'n blije levenslustige omgeving radeloos, van een gevoel van er tegen opkomen dat alles zóó zijn moet in de natuur, zoo geheel anders dan in je eigen hart.

Ik vind het zoo goed dat de gedachtenwisselingen in de Lelie aanleiding geven tot zulke tot-elkander-komingen als in Uw geval, want daardoor wordt het blad een band tusschen de abonné's onderling óók. Gij begrijpt natuurlijk wel waarop dit ziet. Het is m.i. een interessant geval, en ik hoop dat het een blijvende gemeenschap zal worden. -

Ik ben zoo blij te zien, dat gij weer beter zijt, trouwens, ook zonder dat gij het zeidet kon ik dat wel merken uit den toon van Uw schrijven, die weer zoo echt opgewekt en vroolijk en gelukkig klinkt. Ja, dan had ik verkeerd gelezen 'heeft het zwaar' voor 'leeft zwaar', wat in dit geval inderdaad een groot onderscheid maakte.

Hartelijk dank voor Uw welkomst-brief op Scheveningen. Inderdaad, wij ook gaan wel eens, als wij daar zijn, zitten bij de Landbouw-gelegenheden, maar ik vind met U dat het er zomers veel te vol is om het rechte ervan te genieten. - Marie zal U zeker niet herkend hebben als gij haar uit de verte hebt toegeknikt; zij ziet niet heel goed, en zij wil geen bril dragen; als gij nu weer bij ons voorbijkomt, en naar binnen kijkt, zult gij 't alles heel anders zien; wij hebben ons nu zoo gezellig hier ingericht, omdat wij nu geheel en al hier blijven. - Natuurlijk ben ik blij dat Om de Eere Gods U zoo boeit; dat is voor mij aangenaam om te hooren dat zoovele lezers dezen roman liever elke week erin zagen opgenomen, maar er is te véél copie waarbij haast is in den

laatsten tijd. - Aan Uw dochter schreef ik particulier over den hond. Ik had zóó met haar te doen.

Hartelijke groeten aan U beiden. - -

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Sluiting red: ged:

Annonces Albonnés.

Prijs 1 tot 5 regels *f* 0.50, elke regel meer *f* 0.10 en 4 plaatsingen worden berekend tegen 3.

BUSSUM.

(322)

Besch. Dame (oud-vorpleegster) heeft in hare **comfortabel ingerichte villa** gelegenheid tot opname van **herstellenden en rustbehoevenden.** Prima referentiën. Br. fr. onder Lett. A.C. aan FELS' Boekhandel te *Bussum.*

27 April 1910.
23ste Jaargang.
No. 43

Bericht.

Present-exemplaren en Bewijs-nummers zijn aan te vragen bij den uitgever van dit blad, niet bij de redactie.

Beklag over correctie- of drukfouten heeft de betreffende te richten tot den uitgever, niet tot de redactie.

Zij, die zonder abonné of lezer te zijn van de Holl. Lelie de redactie lastig vallen met de toezending van manuscripten of brieven, hebben het zichzelf te wijten, wanneer zij geen particulier antwoord ontvangen; de beantwoording van een en ander geschiedt door de corr.-rubriek in dit blad, behoudens die gevallen van uitzondering die de redactie om welke reden dan ook persoonlijk uit beleefdheid maakt.

Zij, die hunne manuscripten bij weigering terug verlangen, worden verzocht hunne behoorlijke frankeering terstond in te sluiten en hun juist adres terstond op te geven.

Zij, die met de redactie correspondeeren in de Lelie onder welk pseudoniem ook, worden verzocht zoowel dit pseudoniem als den eigen naam onder elken brief te herhalen, daar het onmogelijk is alle pseudoniemen te onthouden bij een zoo uitgebreide correspondentie.

Anonyme brieven worden niet beantwoord.

REDACTRICE.

HOOFDARTIKEL

Hoofdartikel
Eenige bijdragen over de joden in de christelijke samenleving, hoe men gewoonlijk over hunne gewoonten, zeden en ceremoniën oordeelt, en het bijgeloof daardoor ontstaan.
(*Vervolg en slot van No. 42.*)
V.

De Feestdagen.
Het Paaschfeest.

Het Paaschfeest is het feest van de geboorte van Israëls nationaal bestaan. Na jarenlange onderdrukking in Egypte werd het door Mozes uit dit land weggevoerd en naar zijn eigen land Kanaän geleid. Eerst wilden de Egyptenaren de Israëlieten

niet laten vertrekken, daar zij slavenarbeid voor hen verrichtten; door het goddelijke strafgericht gedwongen, drongen de Egyptenaren ten slotte er op aan, dat Israël het land verliet. Zoozeer werden de joden door de Egyptenaren tot vertrekken gedwongen, dat dezen geen tijd hadden 't brood voor hun tocht te bakken; daarom maakten ze ongezuurde koeken. Tot herinnering daaraan is al het gezuurde op het Paaschfeest aan 't Israëlietische volk verboden.

De geschiedenis van den uittocht wordt op de twee eerste avonden van het Paaschfeest meestal door het hoofd des huizes voorgelezen, onder het gebruik van *vier* glazen rooden wijn, daar het Opperwezen met vier

verschillende uitdrukkingen de toekomstige verlossing bekend maakte. Gedurende dit verhaal zitten alle familieleden om den disch geschaard. Zij voelen zich dan in vergelijking met hun voorouders, vrije lieden, zijn zorgeloos en verheugd. De tafel is gedekt met het fijnste wit damast, kristal en porcelein. Op den hoofdschotel (cederschotel), die bij vele patricische Israëlieten uit gedreven zilver bestaat, liggen drie ongezuurde broeden, zinspelende op drie klassen n.l. Israëlieten, Levieten en priesters, vervolgens bitterkruid, doelende op het bittere slavenleven, een gebraden been, zinspelende op het paaschoffer, dat vroeger door ieder huisvader op den dag vóór Paschen moest gebracht worden; een ei, ter herinnering aan het feestoffer; rauwe groenten en azijn, zinspelende op de ellendige voedingsmiddelen onzer voorouders en een mengsel Haroseth (bestaande uit fijngemaakte appelen en kaneel) als symbool van de kalk of leem, waarin zij in Egypte moesten werken.

Zooals men ziet, alles onschuldige dingen. En toch bestaat het bijgeloof, dat de joden bij hun Paaschfeest christenbloed gebruiken. Misschien zijn daarvan eenige geheimzinnigheden, die met het feest gepaard gaan, de oorzaak.

Het gereedmaken van de tafel en het bereiden van den cederschotel heeft plaats in eene daartoe bestemde kamer, die nadat alles in gereedheid is gebracht, wordt afgesloten en 's avonds worden bij de plechtigheid andersdenkenden geweerd en de christelijke bedienden weggezonden.

Dit alles is van geheimzinnigheid niet vrij te pleiten. Het personeel heeft wellicht hier en daar wat opgevangen en is daardoor nieuwsgierig geworden. Door het vreemde aangetrokken, keerden sommigen misschien terug, keken door eene even openstaande deur of sleutelgat en phantaseerden al dat zonderlinge tot iets geheel anders. Daar de anders matige joden bij deze gelegenheid nog al wijn gebruiken en den volgenden dag de sporen daarvan als roode vlekken op de tafel achtergebleven zijn, zagen zij deze vlekken voor bloed aan en deden dan een sterk gekleurd verhaal aan familieleden, kennissen, pastoor of biechtvader, vooral in katholieke landen.

In protestantsche landen wordt er gelukkig minder of geen geloof aan gehecht. Zooals men ziet is hier eenige grond voor bijgeloof. De Israëlieten hebben in zekere mate zelf schuld daaraan. Laten zij bij het uitoefenen van gebruiken, ceremoniën en gebeden andersdenkenden niet weren, laten ze zooveel mogelijk eene verklaring geven van het hoe en waarom. Dan zal het bijgeloof en het misverstand zeer zeker verminderen.

Het Wekenfeest (Pinksteren).

Het wekenfeest is op den vijftigsten dag na het Paaschfeest, vijftig dagen na den uittocht uit Egypte gaf God aan Israël de Wet, waarvan Hij de tien geboden zelf aan Israël verkondigde. Deze tien geboden zijn later door bijna de gansche menschheid overgenomen. De naam Pinksteren stamt af van het Grieksch Pentekostè (vijftig).

Nieuwjaarsfeest.

De eerste dag der zevende maand (Tesjrie) is een dag van bazuingeschal, zoo luidt het ongeveer in den bijbel. Volgens bij de joden gezaghebbende verklaarders, dient dit bazuingeschal om ons te herinneren aan grootsche momenten in onze historie, waarbij ook op de bazuin geblazen werd, bijv. aan de Wetgeving en de Offerande van Israël, toen God zeide geen menschenoffers te begeeren en Abraham in plaats van zijn zoon, een ram ten offer bracht. De bazuin is een ramshoren. Ook dient het bazuingeschal om op te wekken tot boete en bekeering, wegens onze menschelijke tekortkomingen. Op dien dag wordt, volgens de traditie recht gesproken over de handelingen der menschen in het afgeloopen jaar.

Verzoendag.

Op dien dag bidt men om vergiffenis voor zijn zonden en is men voornemens zich voortaan zooveel mogelijk van verkeerde dingen af te houden. Deze dag wordt doorgebracht in zelfkastijding, vasten, zoo weinig mogelijk aan zijn uiterlijk besteden (wel de beste kleeren aantrekken) en geen leeren schoenen dragen bij het bidden. De geheele dag wordt in gebed doorgebracht. De gebeden moeten door de mannen met gedekt hoofd verricht worden, hetzij in de synagoge of thuis. Dit is een volstrekt Oostersch gebruik.

De jood toont dan, dat hij een deel van het goddelijke inzicht heeft, door zich geheel aan geestelijke dingen te wijden en zijne lichamelijke behoeften zooveel mogelijk het zwijgen op te leggen. Deze overwegingen moeten hem op zijn verderen levensweg van veel zonde afhouden, daar de meeste zonden ontstaan, door het toegeven aan de eischen van het lichaam. Vergrijpen tegen menschen

moet men voor het intreden van den Verzoendag trachten ongedaan te maken. De avond van te voren begint met het gebed 'Kol Nidrei', waarin men de hoop uitspreekt, dat beloften, die men doet en andere dingen, die men door omstandigheden niet kan volbrengen, als ongedaan gerekend zullen worden door het Opperwezen.

Het Loofhuttenfeest

Het Loofhuttenfeest vormt eene herinnering aan de bescherming die onze voorouders in de woestijn, waar zij veertig jaren rondzwierven vóór hun komst in Kanaän, ten deel viel. Evenals de hut den reiziger beschermt tegen regen en koude, beschermde het Opperwezen onze voorouders op dien langen tocht. Als beeld van die goddelijke bescherming geldt de loofhut, waarin men gedurende dit feest vertoeft. Ook wordt op het Loofhuttenfeest met de loelof (een palmtak) en met de esrik een ommegang door de synagoge gehouden, zooals eertijds de hoogepriesters deden. Deze palmtak, waaraan drie myrthentakken en twee takjes van een knodwilg verbonden zijn, is evenals de esrik of cederappel, een symbool van den oogst, waarmee dit feest samenvalt en dient tevens als eene hulde die aan God gebracht wordt.

Vreugde der Wet.

Vreugde der wet is de laatste dag van bovengenoemd feest. Op dezen dag eindigt men de voorlezing van de Wet, de Pentateuch, en begint dan tevens weder op nieuw. De Pentateuch is verdeeld in wekelijksche afdeelingen. Elke week wordt zulk eene afdeeling voorgelezen en op Vreugde der Wet is men tot de laatste gevorderd.

Zionisme en Itoïsme.

Wijlen baron Hirsch uit Weenen heeft veel voor de joden en het jodenvraagstuk gedaan. Men kan hem den vader der kolonisatiebeweging noemen. Na zijn overlijden is het Zionisme ontstaan. Dit beoogt de verdrukte of mishandelde joden zooveel mogelijk te helpen, maar het hoofddoel is een joodsch rijk te stichten en al het mogelijke te doen, om Palestina terug te krijgen, en hoewel dit haast onbereikbaar is, wordt de gedachte er aan niet prijs gegeven. Mannen als Zangwill, Max Nordau, Herzl en nog vele andere pioniers stonden aan het hoofd. Maar nu hebben zich velen onder leiding van Zangwill van de Zionisten afgescheiden, onder de naam van Joodsche Territorialistische organisatie en noemen zich verkort Itoïsten. De hoofdzetel is te Londen gevestigd. Zij hebben het idee Palestina prijsgegeven, maar niet uitgesloten.

Het doel dezer organisatie is de aanschaffing van grondgebied op een autonomische basis voor die joden, welke niet kunnen of willen blijven in de landen, waar zij thans wonen. Volgens mijne meening werken de Itoïsten op sneller en doeltreffender wijze dan de Zionisten. Zij willen overal stukken land aankoopen, hetzij in Engeland,

Afrika of Amerika, om de vervolgde joden zoo snel mogelijk hulp te verleenen, hen te doen emigreeren, den grooten stroom van Amerika (voornamelijk New-York) af te leiden en hun een vreedzaam, rustig en menschwaardig bestaan te verschaffen. Daartoe hebben de Itoïsten o.a. een stuk land in Texas 'Galveston' aangekocht en naar ik hoor is het 'Galveston-plan' daar reeds met succes werkzaam.

De Itoïsten hebben in de groote havensteden, waar de emigranten aankomen, alles voor hen in gereedheid gebracht. Er zijn Itoschepen, waarop zij naar hun tweede vaderland vervoerd worden. Op deze schepen zijn Itoïsten, die hen met raad en daad bijstaan, hun in het nieuwe land den wegwijzen en zooveel mogelijk eene geschikte werkkring verschaffen.

Van den Itoïstenbond kan ieder lid worden, van welke richting of religie men ook zij. Tot den Zionistenbond worden uitsluitend joden toegelaten.

Ook de Itoïsten hebben het plan een joodschen staat te stichten, dit is ook hun einddoel.

Ik denk, dat op den duur de Itoïsten het in aantal van de Zionisten zullen winnen, ofschoon zij in beginsel en einddoel naar hetzelfde streven, dat is: hunne ongelukkige geloofsgenooten, (zij het dan ieder op eigen manier) zooveel mogelijk te helpen en te trachten het joodsche vraagstuk tot een oplossing te brengen.

Max Nordau is een der leiders van het Zionisme gebleven. Het Zionisme is mijns inziens niet vrij te pleiten van schwärmerei, waar het direct beoogt Palestina te verkrijgen en een joodsch rijk te stichten. Het is een utopie, in theorie heel mooi, in de practijk zal het op vele onoverkomelijke zwarigheden stuiten en blijken een onding te zijn. Ook heeft het Zionisme het grootsche idee, om, als eens het joodsche rijk verkregen

is, daarin alle joden te vereenigen, vervolgde en niet vervolgde, onder een joodsch regime, om daardoor tevens hen, die liever buiten Palestina willen blijven wonen, er voor te beveiligen, dat hun voor de voeten geworpen wordt: ‘gij wordt maar geduld, gij zijt zwervelingen, gij hebt geen eigen land!’

En al valt die waarheid helaas, niet te loochenen, toch zou ik alle joden, Itoïst of Zionist willen toeroepen, ‘zie af van een joodschen staat.’

Gesteld: men verkreeg Palestina, men stichtte een joodsch rijk. Dan beklaag ik al bij voorbaat het hoofd van dezen staat, tenzij hij een Napoleon ware, die het joodsche volk met ijzeren vuist, met Salomo's wijsheid en met veel tact regeerde. In aanmerking genomen hun groote intelligentie, bekwaamheid, schranderheid, hunne vele groepen, kleurschakeeringen, elementen van alle landen en naties en daarbij gevoegd de onontwikkelden en onbeschaafden, hun grillig, beweeglijk karakter, het moeielijk gewennen aan discipline en ondergeschikt zijn, het overvleugelen van elkaar, het bewustzijn in een joodschen staat te zijn, waar ieder liever baas is dan knecht en waar men zijn minder goede eigenschappen of raskenmerken niet zoo in bedwang behoeft te houden als in een christenland en de tegenover elkaar staande meeningen of opinies van godsdienstigen en liberalen, zou het werkelijk geen gemakkelijke taak zijn, dit volkje in bedwang te houden. De een wil, dat op Sabbath en feestdagen alle verkeer stilstaat, de andere zou dat juist niet gedoogen. Ziedaar al deze factoren en nog zooveel meer, die het joodsche rijk weer als een zeepbel uit elkaar zouden doen spatten. Gelukkig is de toekomst van dit rijk nog zeer in de lucht te zoeken, als het misschien niet eer in het water valt. Als luchtkasteel is het dan ook het minst gevaarlijk. Ik verwacht van de Israëlieten veel meer heil in een christenstaat, waar ze goed behandeld worden. Daar moeten ze zich schikken, omdat zij gastvrijheid*) genieten en bovendien heeft omgang met andersdenkenden een goeden invloed, men wordt minder bekrompen in zijn oordeel, wat ruimer van opvatting, dan wanneer men steeds onder eigen volkje verkeert. Vergelijk bijv. de katholieken in katholieke landen en zij die veel met andersdenkenden verkeeren. Dit geldt van ieder in zijn geloof, ook van de Protestanten. En toch moeten mannen als Zangwill en Max Nordau en vele wijze Israëlieten een anderen kijk en zienswijze hebben aangaande het ‘joodsche. rijk’, daar zij er groote offers voor over hebben, er hun beste krachten voor inspannen. Ik hoop van harte, dat ik alleen sta in mijn opinie (voel ik het soms bij intuïtie?) Dit kan alleen de toekomst oplossen. Ik breng allen groote hulde voor hun loffelijk streven, Zionisten, Itoïsten en allen die meewerken om de verdrukten te helpen en trachten het jodenvraagstuk tot een goede oplossing te brengen.

DORNA.

Moedertroost.

Ingezonden naar aanleiding van de gedachtenwisselingen tusschen Norma, mevr: F.G., Bernarda, mevr: de Graaff-Wuppermann, en anderen, over Kinderopvoeding.

Het kindje schreit,

*) Over dit woord bestaat veel verschil van meening tusschen christenen en joden.

De dienstmaagd zit bij 't bed,
Zij troost het kleintje naar haar best vermogen
Maar zonder uitslag blijft haar vriend'lijk pogen,
Het kindje schreit!

Het kindje schreit,
de broertjes komen thuis,
Ze vliegen ijlings naar het weenend zusje
En trachten het te troosten met een kusje,
Het kindje schreit!

Het kindje schreit,
zie daar komt tante aan,
Een popje bij zich voor het klein prinsesje,
Ze gooit het op den grond 't ondeugend nestje,
Tante kan gaan!

De moeder komt
zet zich bij 't bedje neer;
Zij streelt de handjes en het hoofdje teeder,
Het moegeschreid gezichtje glimlacht weder,
En zachtjes glijden d'oogenleedjes neder
De moeder komt....
het kindje schreit niet meer.

DIRK TEN HAGHE.

‘Om de eere Gods.’
Roman door Anna de Savornin Lohman.
(Vervolg van No. 41).

Op den dag waarop Nout en Gerty 's ochtends naar Parijs gingen, op de doorreis naar

Monte-Carlo, ontvingen Govert-Jaap Stinia en Eduma de Witt anonyme brieven, waarin hun, met allerlei details, die bewezen dat de schrijver goed op de hoogte was van wat hij vertelde, werd geinsinueerd de verhouding tusschen Geerte en Fredi ten Have. De lange flirtation tusschen die twee vóór het engagement met Stinia werd erin aangeroerd, en dan er op gewezen welk een eigenaardig verband er bestond tusschen Geerte's drukke bezoeken aan den zoo gedistingueerden alleen-voor-dames-en-kinderen-bestemden winkel in de stille aristocratische straat, en den achteringang boven dien winkel, waar juist Fredi ten Have zoo dikwijls was gezien in den laatsten tijd.

Het ongeluk wilde, hoe er juist over die zelfde inrichting in deze zelfde dagen zóóveel ruchtbaar was geworden, dat de politie zich had verplicht gezien, tengevolge van de uitgekomen schandalen met minderjarige zoogenaamde winkelmeisjes, een heimelijk onderzoek in te stellen. Het bléép alles heel heimelijk en comme il faut, van wege de zeer bekende namen, van hooge ambtenaren zelfs, die in het geval betrokken waren, maar dat nam niet weg, dat de geheele Haagsche wereld door on-dits min of meer op de hoogte was geraakt der zeer bijzondere soort van distinctie, waarin déze winkel uitmuntte. - Ook Govert-Jaap. Ook Eduma de Witt.

En nu lag het zwart op wit, als een leelijke vieze vlek, die alles bemorste wat er moois en goeds was in hun leven, vóór hen op hun schrijftafel, de anonyme beschuldiging. -

Zij spraken er niet samen over. Maar de eerste keer dat, heel toevallig, Emma Fredi ten Have's naam noemde, terwijl Govert-Jaap en Geerte, den dag na de aankomst van de anonyme beschuldiging, dineerden bij de ouelui, sloeg Eduma de Witt verschrikt, een seconde zijn zelfbeheersching kwijt, zijn oogen neer voor zijn schoonzoon.

Govert-Jaap had het gezien. Hij ook was bleek geworden, bij Emma's onschuldig tennis-club-verhaal, had tersluiks gelet op zijn vrouw. En dat weer, dat naar Geerte gluren, was door zijn schoonvader opgemerkt. Zoo begrepen ze nu beiden inééns, zonder woorden, van elkaar *dat* ze wisten. - En het lag als een drukkend pijnlijk geheim tusschen hen dien ganschen langen verderen namiddag.

- De dames merkten wel dat er iets was, waren er ver van af natuurlijk te vermoeden wat; Emma, in hare onnoozele vroolijkheid van heel jong meisje, maar dóórratelend over de a.s. thé-dansant bij de Koningin, waar ze heenging, gechaperonneerd door nicht van der Hooph. - Van papa, die voor zijn jongste dochtertje nog zwakker was dan voor Geerte, had ze dat weten gedaan te krijgen, dat ze, al wilde mama-zelve dan ook niet haar begeleiden, toch mocht ‘uitgaan’ aan het Hof. Maar mevrouw Eduma de Witt en Geerte bleven beiden afgetrokken, de eerste omdat de laatste berichten over haren christelijken-zenuwlijder-zoon weer minder gunstig waren, de laatste wijl zij had geruzied met Fredi. - Boven den winkel konden ze elkaar, gegeven het hangend schandaal, niet meer ontmoeten in deze dagen. Fredi maakte daarvan een voorwendsel - tenminste dat beweerde Geerte - om haar te verwaarloozen voor zijn nieuwe flirtation, 't mooie, rijke kolonels-dochtertje. - En hij zijnerzijds, - ze hadden elkaar verscholen gesproken op een quasi-toevallige ontmoeting bij derden aan huis, - beweerde dat ze zich van allerlei onnoodige muizenissen in het hoofd haalde, dat hij net evenveel van haar hield als altijd. Kon hij het dan helpen, dat alles hun tegenliep juist nu, dat de prettige tête à tête's, die Gerty hen placht te verschaffen, ook voor de poes waren, nu die op reis had moeten gaan?! En de anders zoo

bereidwillige tante Holt, uit partijtrekken voor haar dochter en schoonzoon, óók kwaad daardoor, en niet meer gestemd tot het geven van intieme dineetjes!

Geerte, toch wel weer wat gerustgesteld, omdat Fredi, zooals altijd wanneer hij het op zin had, zoo bijzonder lief en hartelijk had gedaan, zon, in haar hartstochtelijk verlangen naar hem, op middelen elkaar dan tòch te ontmoeten, werd er onvoorzichtiger door dan anders. Zij was toch een getrouwde vrouw. Er was dus toch niets in, dat ze hem bij zich dan in hemelsnaam maar aan huis wat drukker inviteerde. - Ze was ook wezenlijk àl te bang voor opspraak. - En, terwijl haar moeder weemoedig vertelde van den achterlijken maar zoo geloovigen zoon, wien men 't bidden zoo goed had weten bij te brengen, en die in zijn kindschen geest toch zoo heel goed begreep wie Jezus was, en wat Jezus had gedaan óók voor hem, dacht ze al maar door aan morgen, en hoe ze Fredi gewoon-weg zou laten weten, dat ze om drie uur thuis was. Govert-Jaap had immers Kamerzitting voor een interpellatie. En, als hij thuis kwam, zou ze zeggen: ‘We hebben een onverwachten gast. Meneer ten Have maakte me een visite, en toen heb ik hem familiaar ten eten gevraagd.’ - Wat was dáár nu aan? Wat *kon* iemand dáár achter zoeken?

Neen, nog beter, ze zou 't Govert-Jaap eenvoudig vooruit zeggen, *dat* ze Fredi vroeg, zou hem zeggen, hoe ze iets hadden te arrangeeren over een tableau-vivant waarin ze beiden zouden optreden, hij en zij. Dat was een prachtige aanleiding om Fredi heel alleen ten eten te vragen, zoo ineens. - -

Het viel haar niet op, in haar niets ver-

moeden, dat Govert-Jaap, die zich anders nooit met haar doen en laten bemoeide, den volgenden dag bij het ontbijt als toevallig naar haar dagplannen informeerde. - Hij wou dien infamen anonymen brief vergeten; hij *wou.* Maar toch *kon* hij niet. Zooveel kleinigheden kwamen hem telkens in den zin nu, zooveel verdachte herinneringen, die overeenkwamen met de beschuldigingen erin. - Wat is er nu minner dan een anonyme brief! - Toch, 't was zoo duidelijk geweest gisteren, dat óók Eduma de Witt er een had ontvangen, en, wat erger was, dat die óók *twijfelde.* - -

'Ik', - antwoordde Geerte lusteloos-onverschillig - 'O *ik* heb 't zóó druk. Van ochtend is er natuurlijk weer een vergadering, nummer zooveel, van die vervelende "Vereeniging tot verbetering van het gevallen proletariëerskind," waarin jij mij hebt gestopt. En dan heb ik Emma beloofd, dat ik dadelijk om half twee met haar mee zou gaan om bij 't passen naar haar japon te kijken. - Je weet wel voor die thé-dansant. - En dan, laat 's kijken, o ja, dat 's waar ook, dan heb ik 'n briefje geschreven aan Fredi ten Have, om hier bij mij te komen overleggen tegen vier uur, want ik moet met hem samen optreden in een tableau-vivant. Je weet immers wel dat Mary en Sjoerd zoo'n groote partij willen geven, omdat die Engelsche vriendin van Mary, die bij haar logeert, gaat trouwen. - Nu, en dan willen wij, de kennissen, natuurlijk wat bijzonders doen. We zijn 't nog niet eens over de costumes, Fredi en ik. - Als hij geen andere plannen heeft, houd ik hem misschien wel meteen ten eten; - jij hebt van avond toch zeker weer te werken, of 'n vergadering, of zoo wat?' - -

Dat laatste voegde zij er bij, omdat ze ineens 'n verdacht samentrekken opmerkte van Govert-Jaap's wenkbrauwen. - Ze schreef dat toe aan zijn onwil over 't voor hem vervelende gezelschap van den uitgaan-meneer, met wien hij geen enkel punt van aanraking immers gemeen had. - -

Maar Govert-Jaap, kort en driftig, toch nog niet van plan de oorzaak van zijn wantrouwen, dat nu ineens zoo vreeselijk werd gewekt, te noemen, viel plotseling uit: - -

'Ik wil niet, dat je met dien vent, dien ten Have optreedt. - Ik wil niet, versta je.' - -

Het was de laatste manier om met een bedorven kindje, als Geerte nu eenmaal was, om te gaan. Had hij haar maar ronduit gezegd zijn achterdocht, ze zou nog op haar hoede zijn gebleven. Nu, enkel aan een gril geloovend, viel zij verontwaardigd uit:

'Tegen wie denk je dat je spreekt, tegen je vrouw of tegen je meid? Ik zal omgaan met wie *ik* verkies. Begrepen? Fredi ten Have is m'n vriend, m'n beste, oudste vriend.' - -

Met dien zweepslag raakte zij hem zóó, dat hij het er uitflapte wat hij had willen zwijgen. - -

'Ja, dat wéét ik' - zei hij schamper. 'Ik weet alles. - Dat je mij hebt bedrogen, en dat...'

Ineens werd het hem te machtig. Hij dacht aan kleine Ellen - aan een mogelijkheid, die nog niet in hem was opgekomen. O God, als *dat* waar was. *Dat...*

En deze man, die zoo vast en omstootelijk geloofde in Gods woord, en in de Heiligheid van den Bijbel, en van diens voorschriften, voelde op dat oogenblik in zijn wanhoop in zich een tegen elk zulk geloof indruischende begeerte er een eind aan te maken, een eind vrijwillig. - -

Geerte was zoo wit geworden, haar handen beefden zoo zenuwachtig, dat er geen ander bewijs van schuld meer noodig was. - -

Het hielp niet, of zij probeerde rauw en onnatuurlijk te lachen om zich een houding te geven. Het werd een lachen, dat leek op een angstkreet. - -

Govert-Jaap wierp den anonymen brief, dien hij nog in zijn portefeuille droeg, dien hij niet den moed had bezeten te vernietigen, omdat hij er de wáárheid van voelde, verachtelijk op tafel. -

'Van Nout en Gerty' - zei hij heesch. - Hij had onmiddelijk in het verdraaide handschrift dat van zijn neef geraden. Dat-ook had hem de geheele zaak nog wreeder-wáár doen voorkomen. Die twee, Gerty en Nout, waren immers steeds Geerte's intiemen geweest; kònden dus weten. - - -

De geschiedenis van den winkel, en de insinuaties van het daar gebeurde, deden Geerte ineens door de mand vallen. - -

'Het is niet waar - het is niet waar' - riep ze, zonder te bedenken hoe die ontkenning tegelijk werd een bevestiging van de rest. - - '*Dat* is niet gebeurd; *dat* niet... Dat liegen ze - - ze liegen.' - -

Ze was in elkaar gezakt voor het theeblad, al haar fiere zelfverzekerd optreden van zooeven weg, in haar ontsteltenis van de verpletterende ontdekking van alles. - - En ze snikte, als een klein, schuldig meisje, dat iets heel moois heeft gebroken:

'Vergeef het me - - vergeef het me.' - -

Want, ineens, zag ze haar groote schuld aan hem, haar roekeloos spelen met zijn naam, zijn eer, zijn geluk; - begreep ze, hoe ze het alles eigenlijk zorgeloos was begonnen, als een tijdverdrijf-spelletje, en hoe de vreeselijke ernst ervan nu loodzwaar ging drukken op hem...

En *zij* was Gerty hooghartig-ontwijkend, als zag ze haar niet, voorbijgegaan, - *zij*

had gemeend dat ze het recht had op zoo eene als die, wier man knoeide voor geld, verachtelijk neer te zien! - Dit was wèl hare straf. - -

Ze lag voorover en snikte. - -

Hij had geen medelijden. Haar tranen van bekentenis waren hem slechts te bitterder ontgoocheling. - -

'Het kind' - zei hij ineens - en greep haar ruw bij den arm. - - 'Het kind. - - Is het van hem?' - -

Zij schudde het hoofd. - - 'Ik bezweer het je. Bij God; ik bezweer het je - Dat kan immers niet. - Denk toch na.' - -

Zij was zoo blij, dat ze hem die waarheid althans in alle eerlijkheid kon verzekeren, zoo dankbaar, dat ze hierin niet behoefde te liegen. Maar hij geloofde haar niet; was niet tot zich herinneren, tot nadenken, in staat. - -

Als 'n gepijnigd dier liep hij nu de kamer op en neer; het was hem niet mogelijk iets anders te verwerken in zijn verwarde hersenen dan dat eene, dat hij van haar scheiden wilde, scheiden moest, dat hij haar nooit meer wilde zien in zijn huis - - dat alles uit was. - -

Zij hoorde hem de voordeur uitgaan, iets tegen den knecht zeggen van niet thuiskomen den ganschen dag. - Het kon haar nietsschelen. Niets kon haar meer schelen nu. Ze was Fredi kwijt, en ze was haar goeden naam kwijt, en ze zou over een paar dagen door heel den Haag worden bebabbeld en bekletst, net op dezelfde manier waarop zij-zelve het zoo honderden malen andere vrouwen had gedaan, en mama zou huilen, en papa zou te keer gaan. - - En, heel duidelijk voelde ze het in haar eerste verbijsterende wanhoop, 't kon haar niets, allemaal niets schelen, - als ze tenminste maar op Fredi had durven rekenen van haar trouw te blijven.

Maar daarvoor was Fredi geen man. Hij zou nooit voor de wereld de consequenties van zijn daad op zich nemen. - -

Met 'n akelige duidelijkheid boorde zich dat in haar hersenen, die troostelooze overtuiging, dat Fredi dáárvoor geen man was, voor zulk een offer, en dat ze toch, ondanks alles, zoo'n lammeling liefhad, niet kòn laten hem lief te hebben. - -

De twee mannen stonden tegen elkaar over in de deftige-aristocratische studeerkamer, met de strakke Calvijn- en Groen-van-Prinsterergezichten aan de wanden, en dat van den krulkoppigen Vaandel-redacteur-leider, in zijn kapper-mooiheid. -

De Excellentie, uit zijn jovialiteit uitgerukt ineens, geworden nu met hand en tand de verdediger van zijn dochters eer, en van zijn eigene meteen, hield heftig vol:

'Een anonyme brief! Wat is er minner en laffer! - Geerte is immers zelfs boven alle verdenking van zóó iets verheven.' - - Maar Govert-Jaap zag aan zijn nerveusheid, aan zijn neergeslagen oogen, hoe hij-ook, de eigen vader, gelóófde, niet twijfelde, en hij herhaalde beslist, voor de zooveelste maal:

'Ik wil scheiden. - Dan kan zij hem trouwen.' - -

Excellentie stampte driftig met den voet op den grond. 'Nooit' schreeuwde hij. 'Nooit, versta je. - Dat ontbrak er nog maar aan, aan al het schandaal.' - Toen kalmer, ineens, met een plotseling zien van een uitweg:

'Ik zou ook waarachtig wel eens willen weten op welke gronden.? Er is geen enkel bewijs tegen Geerte.'

Maar Govert-Jaap, buiten zichzelf, zei kort: - ‘Ik laat me nog liever zelf beschuldigen dan dat ik haar bij me houd. Mij is alles toch hetzelfde nu. Er moet in èlk geval weer reinheid komen in mijn huis en in m'n leven.’ -

- - - ‘En het kind?’ - - vroeg Excellentie, met een ingeving wèlke de rechte snaar was, dien hij moest bespelen. - - ‘Wat moet er bij dat alles van háár worden?’ - -

Het gaf inderdaad ineens een reactie in 't gevoel van Govert-Jaap. Als een gebroken man zakte hij op een fauteuil neer, en sloeg zijn handen voor het gezicht, als om de toekomst niet te zien.

‘Kleine Ellen, *zijn* kleine Ellen, zooals zij altijd voor hem geweest was. - - Arm schepseltje, die zou opgroeien met over haar onschuldig hoofd de schande van een om zulk een reden van elkaar gescheiden vader en moeder.! - - Zelfs, al was het waar, dat zij niet zijn kind was maar dat van dien anderen, dan nog: mocht zij boeten voor wat zij niet kon helpen? Hij had haar lief; eerst nu voelde hij *hoe* lief. -

Voor het eerst sinds dien morgen werden zijn heete, brandende oogen vochtig; er rolde een traan langs zijn wangen.

Excellentie, die het zag, maakte er gebruik van om tot zachtheid aan te manen weer:

‘De Bijbel zegt toch ook dat wij zeventig maal zeven keer moeten vergeven’..... leeraarde hij ineens vroom - -

Maar dat werd 'n zweepslag voor zijn schoonzoon, die hem, opnieuw driftig-wordend, deed opspringen. - -

‘Zwijg over den Bijbel. Nooit is Geerte, of een van Uw kinderen, dáárnaar *waarachtig* opgevoed - nóóit; - - dat had ik moeten inzien; *dat* is *mijn* deel schuld,’ - zei hij, zijn toorn overgaand weer in een toomlooze smart. - -

- - Excellentie, die van af eergisteren, toen hij den anonymen brief, waarin ook hij terstond de hand van Nout had gespeurd, had gekregen, onophoudelijk was bezig geweest

in zijn gedachten met de komende schande, en daarom wel had overwogen wat de gevolgen zouden zijn, indien Govert-Jaap óók was ingelicht op dezelfde anonyme wijze, begon met klem zijn argumentenreeks, reeds zoo dikwijls bij zich zelf vastgesteld. - -

'Wat win je er bij?' - - vroeg hij - - 'Enkel schandaal en spot en smaad. - - En wat verlies je aan den anderen kant? Heb je daarover reeds nagedacht? - - Heb je erover nagedacht, wat 'n triomf dit zal zijn voor onze tegenpartij, voor heel 't anti-christelijk-Nederland, zoo'n opzienbarend iets als 'n echtscheiding, om déze reden, in onzen eigen kring, die een voorbeeld behoort te geven in den lande?! - Voel je dan heelemaal niet welke verplichtingen je hebt aan ons allemaal, aan de plaats waarop God je heeft gesteld in de maatschappij. - - Eerst hebben we dat gehad met Reesema, die omkooperij, waarover de liberale pers zich al meer dan genoeg heeft lustig gemaakt, dunkt me. Nu weer zou dit gaan gebeuren; dit, waardoor je ook *mijn* leven, *mijn* heele achtenswaardige loopbaan vernietigt.' - -

Hij-ook zonk nu uitgeput in een stoel, nog meer vervuld met zijn eigen ellende dan met die zijner dochter. Had hij daarvoor dan nu al zijn leven gewerkt en gekuipt en zich zelf naar boven gedrongen, om zóó smadelijk te eindigen? Het was of alles tegen hem samenspande in den laatsten tijd. Want met Lizzy van der Hooph, - dat durfde hij nog niet eens aan Govert-Jaap opnoemen bij al zijn zorgen, - was óók al 'n vrij-onfrischriekend schandaaltje aan 't uitbroeien, waarvan *hij* de schuld kreeg. - Hare intimiteit met den jongen arts, met wien zij verpleegster-avond-wandelingetjes arrangeerde, was namelijk in het oog geloopen. Men had hen betrapt terwijl zij iets minder menschlievends uitvoerden dan samen verbandkunde bestudeeren. De freule, die de privaat-kliniek leidde, was natuurlijk alleen deugdzaam-verontwaardigd geweest op Lizzy; de jonge dokter mocht blijven, omdat hij zoo in de mode kwam, en óók zij-zelve hem sentimenteel aanbad. Maar Lizzy werd door haar weggezonden met 'n waarschuwend briefje vol zinspelingen aan hare ouders, en mevrouw van der Hooph, woedend, was dientengevolge verwijten komen doen aan mevrouw Eduma de Witt. 'Als die maar beter had opgepast op háár kind.! Wie laat er nu ook een jong meisje 's avonds alleen uitgaan!' - Wat hielp het of mevrouw Eduma de Witt tot haar verdediging aanvoerde, dat iemand van negen-en-twintig zomers geen onervaren jong-meisje meer is, en dat zij dus aan Lizzy's eerlijke verpleegster-roeping had geloofd. Voor mevrouw van der Hooph was dit meteen een gelegenheid om aan haar reeds zoo lang opgezouten vijandschap over Sjoerds ontrouw lucht te geven.

'Het was allemaal de schuld van Lizzy's ongelukkigen omgang met zulke lichtzinnige meisjes als Geerte en Emma' - had zij verbitterd-jaloersch gezegd. - '*Die* hadden haar Lizzy het hoofd op hol gebracht. Had zij, de moeder, haar maar nooit uit hare waakzame oogen laten gaan in zoo'n wereldsch huishouden; want iedereen wist immers *hoe* totaaloppervlakkig Geerte altijd was geweest.' - -

Van der Hooph, ook gebelgd, maar hofmanachtig-voorzichtig, waar het nu eenmaal een zoo voornaam iemand gold als den premier, bepaalde er zich toe zichzelf koeltjes op een afstand te houden, geen visites meer te maken. Lizzy, om de aandacht af te leiden, was op reis gestuurd met 'n bevriende familie naar Egypte. Maar, de in hare deugdzaamheid zoo fel-geschokte oude freule van de privaat-kliniek had ongelukkigerwijze gebabbeld. Er was genoeg uitgelekt daardoor om aanleiding te geven tot allerlei geheimzinnige on-dit's en halve toespelingen, zoodat zelfs Emma er wat van begon te merken. - -

Dat óók nog was 'n droppel méér in de zee van onaangenaamheden, die juist nu Excellenties steeds zoo zorgeloos hoofd overstelpten, en nu zou zijn eigen schoonzoon, zijn collega als minister van justitie in het christelijk kabinet, de maat willen vol meten, door echtscheiding aan te vragen op een grond, welke door de christenen in den lande het meest van allen wordt gelaakt, een grond van echtelijken ontrouw, door zijn, des christelijken Premiers, eigen dochter gepleegd.! - -

'Het kon niet; het kon niet - het mocht niet. - -'

- - - Excellentie bad en smeekte nu bijna. Al zijn hooghartig ontkennen van het begin ging over in een bijna snikkend trachten te werken op Govert-Jaap's gevoel. - - Hij kon toch immers niet willen, dat zij, de onschuldigen, zijn goeie lieve vrouw, en hij -zelf, de slachtoffers werden van Geerte's gedrag! En hij, Govert-Jaap, moest toch óók bedenken wat hij nu eenmaal verplicht was aan de partij die hij diende. - -

- - - Govert-Jaap, als versuft, herhaalde dat hem geen partij kon schelen, en geen Premierschap, dat hij reinheid wilde weer in zijn leven, en dat Fredi ten Have Geerte moest trouwen. - - - - - - -

- - - Geerte, in dien zelfden tijd, was tot een conclusie gekomen. Fredi moest het gebeurde weten; dadelijk weten. Zij had nu toch niets meer te verliezen immers; haar goede naam was nu toch weg. Met koortsachtige haast had zij hem een paar regels geschreven, om hem te zeggen, dat Govert-Jaap er achter was gekomen, en dat zij hem, Fredi, nu vroeg haar te helpen. -

Zij liet den knecht op antwoord wachten;

maar toen hij terugkwam was het met een mondelinge boodschap: ‘Meneer was niet recht wel.’

Toen wist Geerte zeker, wat ze al vooruit had gevoeld, eer ze schreef. - - -

In die dagen wist den Haag van allerlei nieuwtjes, zoodat het op diners, en op de Club van de dames, en op de societeiten, en wáár ook, waar gekletst en geleuterd wordt, geen oogenblik aan discours ontbrak:

‘De mooie “meisjes-luitenant”, zooals ten Have nog steeds heette, ofschoon hij inmiddels nu kapitein was, had héél plotseling een lang buitenlandsch verlof aangevraagd wegens een ernstige ongesteldheid - waarover, bij *zijn* leven, met geheimzinnig schouderophalen werd geïnsinueerd door degenen, die al buitengewoon slim meenden te wezen, door achter het gewone nog iets extra-aparts te zoeken. Overigens was zijn engagement met de kolonels-dochter een beklonken zaak, een publiek geheim. De kolonel nam gniffelend de felicitaties reeds aan. Als deze onverwachte ongesteldheid, die hem dwong uit den Haag te gaan, er niet zoo ineens tusschen ware gekomen, dan zou 't zeker al reeds zijn publiek geworden.’ -

Verder wist men ook te vertellen, hoe de minister van Justitie baron Stinia zich had moeten ziek melden, óók heel ineens. Hij zag er dan ook fataal uit, den laatsten dag dat hij nog op straat gezien was, komend uit het huis van zijn schoonvader. Men sprak van 'n zenuw-aandoening, die hem misschien wel zou noopen op den duur zijn ministerieele loopbaan er aan te geven. - In de Kamer had hij tegenwoordig moeten zijn voor een interpellatie, maar die was door zijn plotselinge ziekte onbepaald uitgesteld. -

‘En dan de Premier-zelf! Oud-geworden was de man ineens! Je kon toch wèl zien, hoe hij zich die bêtise, met dien particulieren-secretaris-neef, dien hij zich had laten opdringen door zijn zuster, had aangetrokken. Hij liep in gedachten den ganschen dag, vermeed zijn collega's zooveel mogelijk. Als ze hem vroegen wat hij had, ontkende hij 't beslist, zei dat hij héél wel was, héél wel; maar ondertusschen, je kon hem wel aanzien, dat het hem niet in de koude kleeren was gaan zitten dat schandaal met dien Reesema!’ -

De meer-ingewijden meenden hoe die rare geschiedenis met z'n nichtje Lizzy van der Hooph hem óók geen goed zou hebben gedaan. -

‘Hé, weet je dat niet?! - Anders bekend genoeg. Dat meisje - enfin, als je iemand van die achtbare jaren 'n *meisje* wilt noemen - maar die Hoogwelgeborene freule dan heeft zich 'n beetje vergaapt aan dien knappen dames-dokter, die zwarte, met die stekende brutale oogen, - hoe heet ie nu ook maar weer! - Nou, en dat zaakje schijnt 'm te zijn begonnen, terwijl ze, die Lizzy van der Hooph, logeerde bij de Eduma's. Die goeie onnoozele mevrouw Eduma de Witt dacht dat ze 's avonds ging verband-cursussen, - en dan flirtte ze ondertusschen met 'r dokter. - - 'N lekkere verpleegster, - wat!’ - -

De heeren schokschouderden van pret; de meneer, die het vertelde, likte zich om z'n baard, dat ie zoo'n piquant nieuwtje 't éérst wist. - -

‘Enne?’... informeerde een van de anderen, met 'n hoopvol gezicht van: ‘Nou komt 't rechte toch nog pas... ‘Gevolgen...?’

‘God-bewaar-me. - - Zóóveel hartstocht moet je in die kringen niet zoeken hoor! Alles in eer en deugd. Maar met dat al geen pretje toch voor dien pedanten van der Hooph, die zich op zijn gunst bij de Koningin-Moeder zóó veel inbeeldt! - Hij heeft

z'n gebakje van 'n leelijke dochter nu maar voor 'n poosje naar Egypte uitgekwartierd. - - En met de Eduma's en hem moet het hommeles zijn daarna. - -

'Was het toch al! - - Die zoon, die Sjoerd, die met die Indische juffrouw van Helder is getrouwd, heeft 'r 'n heelen tijd voor de leus het hof gemaakt. Ik bedoel aan die Lizzy van der Hooph. - Je begrijpt, ten slotte had hij óók liever 'n mooie vrouw, al is mama nog baboe-genre, dan die zure, leelijke, hoogwelgeborene nicht van 'm. Maar de van der Hoophs moeten over de misrekening woedend zijn geweest.' -

Het was weer de wel-ingelichte meneer, die deze inlichtingen gaf. -

- - Voor het eerst sinds jaren herinnerde Geerte zich, dat zij een moeder had. Niet maar een moeder goed genoeg om op klein-Ellen te komen passen wanneer zij-zelve uit wilde, of om haar cadeautjes te geven, of om zoo'n beetje hooghartig-genadig te beschermen, in het gevoel van eigen meerderheid, maar een moeder bij wie zij van vrouw tot vrouw haar hart uitstortte, bij wie bovenal zij als dochter hulp zocht en troost en raad en vergiffenis.

Haar vader, haar joviale vader, die zijn oudste dochter had vertroeteld en bedorven, en opgevoed op een wijze, welke haar juist geschikt had gemaakt de prooi te worden van een Fredi ten Have, haar vader keerde zich nu, nu zijn trots in haar was gekrenkt, nu zij misschien de oorzaak werd zelfs van den ondergang van zijn carrière straks, verbitterd tegen haar, deed haar de heftigste verwijten, wilde van geen verontschuldiging hooren.

'Zorg dat je je met Govert-Jaap verzoent; vóór dien tijd hoef je mij niet meer onder

de oogen te komen' - was zijn eenig antwoord geweest, toen zij hem snikkend haar nood wilde klagen. -

Maar hare moeder, voor wie het dreigend bijbelwoord: 'Gij zult niet echtbreken' met vlammende letters inhield een veroordeeling Gods van haar kind, haar moeder nogtans ontfermde zich over haar, had geen aanklacht, geen verwijt, slechts een medelijden:

'Arme, arme lieveling. - Wij willen den Heer om Zijn hulp bidden. - Wáárom heb je ook dien anderen, dien je niet liefhadt, dat wist je toch, getrouwd? - Arme Govert-Jaap óók.'

Want, zij had met hem, met hem die haar lief was geworden als een zoon, die haar veel nader stond eigenlijk dan haar eigen Sjoerd, zulk een diep, diep medelijden. - Was hij niet bedrogen eigenlijk, van den dag af van zijn engagement? Want had Geerte hem niet getrouwd zonder wezenlijke liefde, alleen om de schitterende partij die hij was? - En mevrouw Eduma de Witt, in haar nauwgezetheid van geweten altijd klaar tot ernstig zelf-onderzoek, verweet zich nu te laat háár deel ook van schuld aan het gebeurde. Had zij zich niet moeten verzetten tegen dit huwelijk uit berekening, uit alle macht moeten verzetten? Ze had het immers toch wel vermoed in het diepste van haar hart, dat haar levendige wereldsche Geert niet ernstig liefhad dien strengen, stroeven calvinist. Maar zij-zelve was zoo blij gedweest om zulk een geloovigen schoonzoon; dat ze daardoor moedwillig de oogen had willen sluiten voor de rest, om niet te zien de wáárheid. Dit was nu de straf. God laat niet met zich spotten. Zij had gewild en gehoopt, dat uit het verkeerde het goede zou voortkomen, dat het niet uit diepere genegenheid gesloten verbond toch een zegen zou kunnen worden voor haar kind, omdat Govert-Jaap zulk een oprecht Christen was. Maar, op bedrog en leugen kan 's Heeren zegen niet rusten. - 'Neen, neen, daarom niet haar dochter, niet zelfs den verleider durfde zij aanklagen, maar veeleer was het plicht te steken de hand in eigen boezem, en in te zien de eigen zonde, - die van haar man en van haar-zelve, omdat zij beiden dit huwelijk gewild hadden, uit berekening, zonder te vragen naar het hart van hun kind.' - - -

Maar toen ze tot den Excellentie op die wijze sprak, in verzoenenden, christelijken geest, gaf hij ruw ten antwoord dat ze 'zemelde.' - 'Wat wou ze dan eigenlijk? Wouzij-ook soms dat 't een publiek schandaal werd, dat Geerte's-naam met dien van Fredi ten Have door het slijk werd gesleurd, en dat het christelijk ministerie uiteen spatte als een zeepbel, tot spot van jan en alleman en tot zegepraal van het liberalisme?' - -

Mevrouw Eduma de Witt weende stil voor zich heen. Zij-ook was tegen een echtscheiding, niet om de wereldsche egoiste redenen van haar man, maar omdat Godzelf immers gezegd heeft, dat wat Hij vereent de mensch niet mag scheiden. - En dan het kind, de arme kleine Ellen! - Als zij aan háár dacht vloeiden der grootmoeder tranen onophoudelijk. - -

Toch, aan den anderen kant, ze was te eenvoudig-oprecht-geloovig-eerlijk, om zich niet aan de zijde van Govert-Jaap te scharen. - Geerte had gezondigd; zwaar gezondigd. En haar man had op dien grond recht te eischen dat zij boete deed, had recht óók haar van zich te wijzen. - -

'Laat genade voor recht gelden' - bad zij-zelve hem. 'Denk aan het kind.' -

Zij was hem gaan opzoeken in zijn eigen huis, waar hij, nu werkelijk half ziek, zich schuil hield in zijn onzekerheid hoe te handelen. Wat eerst een noodleugen was

geweest, om zich tegenover de buitenwereld een houding te geven, werd nu door zijn geschokten zielstoestand bijna waarheid. Hij voèlde zich ziek; hij had niet meer de lichamelijke wilskracht in zich iets anders te doen dan op de sofa te blijven liggen twijfelen, hoe hij moest handelen. De troost van den niet-geloovige, van Fredi gaan opzoeken in den schuilhoek waar hij zich verborg als 'ongesteld', en met het wapen in de hand ter verantwoording roepen, bleef hem immers niet eens. Want, afgescheiden van het noodelooze schandaal dat hij daarmede bracht over het hoofd van haar, die toch nog was zijn vrouw, en vooral over den naam van hun beider kind, zijn godsdienst immers verbood hem het dooden uit wraakzucht, om eigen eer te herstellen. -

En *dat* was een marteling te meer voor zijn gepijnde hersenen, dat hij Fredi *verlangde* te dooden, verlangde hem aldus te straffen. Want dat, reeds zulk verlangen ook, was immers zonde, *was* reeds doodslag. Hij wist het zoo goed wat zijn streng geloof in dat opzicht leeraarde: niet alleen het metterdaad iemand van het leven berooven, óók het daarnaar wenschen, is doodslag, is een vergrijp aan Gods gebod. - -

Hij wees de smeekbede zijner schoonmoeder terug:

'Ik kan niet. Ik kan niet meer met haar samenwonen in één huis. - Zij heeft mijn naam, onzen Stinia-naam, waarop ik zoo trotsch was, onteerd. Zij heeft mijn vertrouwen in haar op de minste en verachtelijkste wijze misbruikt. - - U, u allen trouwens hebt mij belogen, en op mijn geloof in uw goede trouw gespeculeerd,' - liet hij er bitter op volgen. - 'Nu doorzie ik alles zoo heel goed, in het terugzien op het verleden,

op den tijd vóór mijn engagement.' - -

Mevrouw Eduma de Witt, in hare eenvoudige zwarte kleeding een zoo onaanzienlijke bescheiden verschijning, maar zoo naar de ziel hoog nu toch, op dit oogenblik waarop zij kwam op zich nemen de schuld van haar kind, boog het hoofd zonder pogen zichzelve vrij te spreken. -

'Juist dáárom Govert-Jaap, omdat Geerte toen nog zoo heel jong was, en omdat mijn man en ik eerlijker hadden moeten zijn, juist dáárom vraag ik je toegevendheid. - - Geerte wist niet wat zij deed; wij hadden het moeten weten vóór haar.' - - -

Maar hij bleef hard en on verzettelijk. Zelfs zijn schoonmoeder, die hij altijd zoo heel gaarne had mogen lijden, vermocht nu niets meer op hem, in zijn gewonden trots. - Hij liet haar gaan zooals zij was gekomen, onverrichterzake. Hij bleef in zijn eigen kamer; Geerte hield de hare. - De bedienden fluisterden, zonder eigenlijk het rechte te vermoeden. Het heette, dat meneer een influenzaaanval had, dat ze om klein-Ellen vreesden voor besmetting, en dat daarom óók Geerte zich zoo angstvallig op een afstand hield van haar man. - Dat was een verzinseltje door Excellentie uitgedacht, en door zijn vrouw gewillig aan het bediendenpersoneel overgebracht. -

Govert-Jaap-zelf bekommerde er zich niet om wat ze dachten of zeiden. - Geerte, in haar eenzaamheid, weende om haar-zelve, en om haar verloren geluk, en om Fredi's ontrouw, maar het meest van jaloezie op de kolonels-dochter, die hij immers trouwde, om daardoor aan de mogelijkheid van met haar opgescheept te raken te ontkomen; dat begreep zij zoo heel goed. - -

(*Wordt vervolgd.*)

Gedachtenwisseling.

Naar aanleiding van 'Met Vuur gespeeld'.

Geachte Mevrouw Van Rees!

Met veel belangstelling las ik Uw stukje 'Met Vuur gespeeld'. En daar ik graag wat meer zou willen weten van het Spiritualisme en U zoo welwillend blijkt te zijn om meer inlichtingen te geven, zou ik U vriendelijk willen verzoeken mij een leiddraad te willen verstrekken voor lectuur op spiritistisch gebied.

Ik koester groote belangstelling voor het Spiritisme, maar heb mij nog geene bepaalde meening er over kunnen vormen om het als levensovertuiging aan te nemen. Daarvoor las ik er nog te weinig van. Zoudt U mij nu den weg willen wijzen, welke boeken men raadplegen moet om een inzicht in die godsdienstige wetenschap - het Spiritualisme - te verkrijgen?

Ik heb gelezen het eerste deel van Elise van Calcar's 'Op de Grenzen van twee Werelden' en 'Hoe ik door ervaring tot overtuiging kwam', van dezelfde schrijfster. Verder nog 'Het Spiritisme' eene Studie van F.L. Ortt en 'Spiritisme en Spiritualisme door eene Nederlandsche Vrouw'. Met den Bijbel ben ik door mijne opvoeding niet onbekend.

Niet gaarne zou ik het Spíritualisme misbruiken. Maar toch heb ik den laatsten tijd heel dikwijls den lust in mij voelen opkomen, om ook eens eene séance bij te mogen wonen. Dat hieraan gevaren verbonden zijn, wist ik nìet.

Mijn vader stierf in het vorige jaar, en het verlangen, het heimwee naar hem, dat sedert zijn heengaan niet van mij week, heeft het verlangen doen ontstaan, of hij wellicht op eene séance zich aan mij zou willen of kunnen openbaren, om een woord van troost van hem te mogen ontvangen, en, als het kon zijn, van hem te mogen vernemen of hij nu gelukkig is. Ik weet dat er eenige zelfzucht in dit alles schuilt, maar is het daarom zondig en verkeerd uit spiritistisch oogpunt beschouwd?

Hopende eenige inlichtingen van U te mogen ontvangen, en U bij voorbaat dankzeggende, teeken ik

Hoogachtend

J.B.

Tooneelbeschouwingen.

I. Het paleis van Circe.
Tooneelspel in 3 bedrijven door Frederik van Eeden.

Dit tooneelspel is 'n mislukking in optima forma. Het is 'n slecht, 'n infaam-slecht stuk. En bovenal antipathiek. De heer van Eeden is 'n snoes, 'n honnepon, want omdat 't stuk gevallen is, gevallen geheel-en-al twijfelloos, omdat zèlfs Publiek die ongare kost niet slikken kon, schreef hij in 'n ingezonden stuk in de bladen dat ‘de rotte appelen’ niet de acteurs, maar hem golden. Het publiek en ook de verslaggevers hadden de wonderschoone creaties der acteurs niet gewaardeerd, vond de heer van Eeden, omdat het publiek evenmin kan zien als de lezer kan lezen, ‘'t Publiek keek niet naar het stuk, maar naar mij achter of in het stuk, en dat juist niet met sympathiek gestemde blikken.’ Och kom! Nou, ik wed om 'n pond klontjes, dat driekwart van 't publiek met vooringenomenheid voor den snoezigen schrijver van den snoezigen ‘kleinen Johannes’ kwam! Maar de heer van Eeden weet dat zoo niet, omdat hij, o gotogot zoo naïef is, zoo snoezig naïef als z'n misbaksel Baruch Rosenow, de ook, och zoo erg, miskende virtuoos op de viool. En de heer van Eeden steekt zich zelf 'n riem onder

het hart in de wetenschap dat ‘er nog altijd genoeg zijn die zijn werk waardeeren, al laten zij niet het meest van zich hooren.’ De schalk, de lieve, lieve, naïeve, de knusse goeierd van 'n schalk! En juist daarom is z'n stuk zoo in hooge mate antipathiek, omdat hij z'n publiek *dwingt* naar hém te kijken, naar 'n kant van hem zelf, die hij geeft in Baruch Rosenow en omdat die 'n reuzengroot mispunt is. Juist daarom, omdat de heer van Eeden op 't tooneel deed wat hij in 't algemeen meer binnenkamers moest doen: zich 'n heftige zelfkastijding toedienen. Baruch Rosenow, de naïeve, was in handen van de schoone, verlokkelijke Amerikaansche Orpha Shepston gevallen, waar hij veel geld verdiende, maar dat is maar aardsch slijk, maar op wie hij zich met z'n ziel verliefde. Niet met z'n lichaam, maar alleen met z'n ziel héélzielig verliefde. En omdat zij zoo geraffineerd slecht is en heelemaal niet naïef, speelde ze met den jongen onschuld, die nou geestelijk ontrouw werd aan z'n vrouw en bloeden van kinderen, bij wier portret hij zich in 't eerste bedrijf kracht en zelfbeheersching had toegezworen. En hij viel, ofschoon hij niet viel met z'n lichaam, maar alleenig met z'n ziel. En toen wou hij háar, de verleidster, de slang doodschieten. Maar de slechte had hem 'n kinderpistooltje gegeven om zich te verdedigen tegen haar vroegeren minnaar. En nou was er nog 'n slechte juffrouw in 't stuk en die wilde de andere slechte juffrouw van de aarde doen verdwijnen en die gaf hem dus 'n echt pistool en dat ging niet af omdat juist de minnaar kwam, die 't hem afnam. En daarom werd hij bekeerd en ook Orpha werd bekeerd en zou 't nooit meer doen. En toen viel 't scherm en 't publiek applaudiseerde niet en sommige menschen, o foei, sisten zelfs. En daarom is de heer van Eeden miskend. En dat is nou 't tragische van 't droevige drama ‘Het paleis van Circe’ of ‘de rotte appelen’. En de acteurs hadden snoezig gespeeld en alleen de auteur was de schuld van dat alles. En dat is wáar ook, weshalve wij gaarne Ko van Dijk en Reule en Mij in en Rika Hopper en de rest bepluimen en wij den heer van Eeden kracht naar kruis toewenschen, want de wereld is nu eenmaal slecht en het genie wordt nu eenmaal miskend zelfs als het 'n slecht tooneelstuk schrijft en wij hebben geleerd.... dat ‘de twee Weezen’ nog zoo slecht niet is vergeleken bij het ‘paleis van Circe’.

II. De schoone Slaapster.
Verbeeldings-spel in 3 bedrijven door Herman Heijermans Jr.

'n Stuk van Heijermans is altijd 'n datum in de kunst, meenden wij, en dus met sidderende handen wachtten wij ook nu weêr op z'n gewone Kerst-surprise. Maar, eilieve, laten we dadelijk zeggen, dat 't 'n teleurstelling is geweest, 'n teleurstelling des te bitterder, omdat onze verwachting zoo hoog gespannen was door wat we van menschen, die 't weten konden vernomen hadden: ‘Dit was Heijermans’ meesterwerk. De schrijver verwachtte zelf veel van dit stuk. Hij had er maanden over gewerkt. De taal was uitermate verzorgd.’ En ja, die erkenning moeten wij geven: De taal is hier en daar van groote schoonheid. Het spel is in rhytmisch proza geschreven en als literatuur heeft het z'n waarde. Maar we herinneren ons 'n ‘Schlagwort’ van Heijermans, dat hij ons in z'n ‘Jonge Gids’-periode naar het hoofd wierp: ‘Leven is hooger dan literatuur.’ En waar moet het leven zóó gebeeld worden, het leven van de werkelijkheid of het leven van de schoone verbeelding dan juist op het tooneel? En *leven* doen hier de marionetten, de ideeën-belichamers, niet. En als Heijermans

zich verbeelden mag dat hij met dit spel 'n nieuwe aera in de tooneel-literatuur geschapen heeft, dan heeft hij het schromelijk mis. Want groote klein-kunst is beter dan kleine groot-kunst. Wij verstaan onder goede klein-kunst de werkelijkheidsweergave zóó, dat elk mensch 'n levend mensch is, dat door juist gemotiveerde psychologische motieven doet zóó als hij doet. Onder groot-kunst verstaan we het ten tooneele voeren van menschen, waarvan elk mensch 'n *groep* vertegenwoordigt, zooals bij Ibsen bijvoorbeeld. Het gevaar bestaat dat zulk een mensch geen mensch met verweven ziel blijft, waarin de Idee zich verwezenlijkt, maar 'n door den schrijver gevormde ziele-pop. En zóó was 't ook hier.

En we begrijpen de *bedoeling* van Heijermans best. En we vermoeden ook wel dat de richting, die hij aangeeft, de richting van romantische werkelijkheid, van verwerkelijkte romantiek, de toekomst heeft. Maar het verfoeielijke in dit stuk is dat de *tendenz*, het door den schrijver met opzet gewilde, ons telkens in de oogen springt en dat zich aan ons opdringt telkens en telkens weêr

de gedachte: ‘Nu ja, dat weten we al lang. Multatuli heeft dat óók zoo gezegd en de Dageraads-periode zijn we nou zoo wat te boven en dat u socialist is, weten we ook wel en dat u verwacht dat het proletariaat het op den duur winnen zal, zoo langzaam aan, ja niet in eens, bovendien.’

Sero (het proletariaat) wordt door den Regent (de Overheid) gekerkerd. Het kost wel moeite, want Sero is slim, maar met behulp van Jus (het formeele recht) weet de Regent hem te vangen, omdat hij z'n dochter Droomelot (het halfbewuste proletariaat, dat tusschen den godsdienst en ‘de bewustwording’ staat) toegestaan heeft haar moeder, de lichtekooi Regina te bezoeken. In dat land van Nergenshuizen (‘tijd onbekend, plaats nergens’) is zoo iets strafbaar. In het eerste bedrijf nu zijn veel fijne trekjes, b.v. het dood-martelen door den Regent van 'n vlieg zooals hij ook Sero knijpt en in de val lokt. En de woorden van wijsheid wel, die Sero zegt, doen ons denken aan 'n kostelijke Uilenspiegelerij. We dachten aan 'n barokken, maar ook met wat heldhaftigheid geïnficeerden Uilenspiegel en aan 'n Cyrano de Bergerac, maar, o wee, na 't eerste bedrijf gaat 't berg-af. In 't tweede bedrijf zucht Sero in 'n cel en in 'n cel naast hem z'n dochter Droomelot, die door 'n pater (het geloof) wordt bezocht. Droomelot aarzelt nu tusschen de aanvaarding van het geloof van den pater en dat, haar door haar vader geleerd.

In de scène met den pater heeft Heijermans het schellinkje zeer vermaakt met schimpscheuten op den godsdienst, die, door de wijze waarop, bij het niet intellectueeleschellinkje niet anders dan ergernis kunnen verwekken. Aan het slot van het tweede bedrijf verkracht de booze Regent de onschuldige Droomelot, zooals de booze bourgeoisie het onschuldige proletariaat pleegt te verkrachten. In het derde bedrijf sterft Sero den martel-dood, maar niet vóór dat Droomelot hem bij haar kind van haat - ze was zwanger geworden in dit verbeeldingsspel - gezworen had, dat ze met geweld genomen was en dat ze haars vaders geloof in-'n-nieuwe-gemeenschap voort zou zetten, hetgeen ze bewees door 'n door hem gemaakt poëzietje te declameeren terwijl hij te sterven lag. Dit is de getrouwe weergave van het stuk.

Voegen we er bij, dat het spel om zoo te zeggen volmaakt was. Wie we weer moeten prijzen, Louis de Vries, die Sero vertolkte. Alex Post, den regent of Tilly Lus, Droomelot, weten we niet. Tilly Lus deed ons aan 'n Toorop-figuurtje denken. Ook de bijrollen waren in goede handen. De patervertolking van den heer van der Horst alleen leek ons bedenkelijk.

EDMOND VISSER.

Over Toilet en wat ermede in verband staat.

I. De goed-gekleede vrouw.

Er zijn vrouwen, die de heerlijke, aangeboren gave bezitten, van zich altijd goedweten-te-kleeden en die nooit in dat opzicht een fout begaan.

Zij zijn geen slavinnen der mode, weten haar voordeelige punten goed te doen uitkomen en maken den indruk van altijd alles bij 't rechte einde te hebben.

Het is vruchteloos, de methode, waardoor ze dat effect te weeg brengen, trachten te ontdekken; het schijnt een soort van geestelijk proces bij hen te zijn, want heel dikwijls zijn ze zich zelf niet bewust van den indruk, dien zij maken. En dat is ook

niet noodig, want is het niet genoeg, een genot voor 't oog en een streeling voor de zinnen te zijn?

Wàt daarentegen wel te zeggen van die anderen, de, zonder in aanmerkingneming van haar persoon, alles maar aantrekken, wat de Mode aan opvallends en excentrieks voorschrijft, en vroolijk en opgewekt blijven, zelfs onder een berg van vergrijpen tegen den goeden smaak? Zij zijn de levende verpersoonlijking van Smolet's gezegde: ‘Ridiculous modes, invented bij ignorance and adopted bij folly’. Ze gaan door 't leven, dood-laconiek, en, als copie der nieuwste modeplaat, blijven ze dikwijls tot in alle eeuwigheid zich onbewust van haar eigen dwaasheid. Zij doen iemand verlangen naar een eenvoudig universeel costuum, of in elk geval naar een oplossing van haar wansmaak.

Bij vele vrouwen zal een japon zonder baleinen als het toppunt van smakeloosheid doorgaan, maar toch, er valt iets te zeggen ten voordeele van die vormlooze, gracieuse, soepele costumes, vooral als ze gedragen worden met die coquetterie en artisticiteit, waarmee de Japansche vrouwtjes dat weten te doen. Wat zou het rustig zijn, in plaats van telkens weer iets anders te moeten kiezen,

ons bij één model en zoodanige stof en garneering, dat ze langen tijd duurde, te kunnen bepalen, waardoor ons meer tijd voor andere dingen zou overblijven, en wat zou het veel waard zijn, als een zekere uniformheid en eenvoudigheid in kleeding, gebaseerd op schoonheid van kleur, lijn en stof, ingevoerd kon worden, en we niet langer de slavinnen der grillige Mode behoefden te zijn. Het is niet onmogelijk, dat we zoo'n tijd nog eens zullen bereiken en op een goeden dag de groote beteekenis van eenvoud en de juiste aanwending van vorm en kleur, die verkwikkend en weldoend voor 't oog zal zijn, zullen leeren begrijpen.

De meeste vrouwen echter zal het, vrees ik, gaan als Dokter X, in een boek, wiens titel me ontgaan is, en die, geroepen bij een patiënt, welke bij 't opnoemen van zijn voorrechten, vermeldde, dat zijn familie dertig jaar lang zonder een enkele ruzie geleefd had, uitriep: 'Vreeselijk eentonig, goede man, vreeselijk eentonig!'

Misschien beter dan het invoeren van een algemeen costuum în ongeveer denzelfden vorm, zou zijn het meer laten spreken van den individueelen smaak, die niet alleen de kleedij, maar ook de inrichting van ons huis eene openbaring en in sommige opzichten een aanvulling van ons zelf zou doen zijn. Dat tegenwoordig op 't tooneel de goede actrices hiermede reeds rekening houden, is een bekend feit. Deze, - waarvan sommige op gebied van kleeding ware artisten zijn - laat, bij 't ontwerpen harer costumes, na vooraf een psychologische studie van het stuk en de persoon, die zij heeft weer te geven, gemaakt te hebben, niet alleen haar eigen smaak, wat kleur en model aangaat, spreken, maar legt tevens zich er op toe, om in haar toiletten, in vorm, kleur en stijl, de gevoelens en emoties, zooals door den schrijver bedoeld, uit te drukken. Voor den gewonen toeschouwer zal allicht de bedoeling van al de bijzonderheden, die samen den totaal-druk te weeg brengen, verloren gaan; voor hem zal alles waarschijnlijk niet anders dan een harmonieus geheel vormen. Het zijn de meer ingewijden en artistiek ontwikkelden, die er een dieperen zin in zullen ontdekken.

Om U duidelijk te maken, wat ik bedoel, wil ik U eens vertellen, wat een groote actrice eens mededeelde:

Gedurende een der laatste repetities van Suderman's 'Heimat', bemerkte de tooneelspeelster, die 'Magda' uitbeeldde, dat ze in een détail van haar toilet een groote fout had begaan, namelijk, dat haar als veeren zoo luchtige, kanten avondmantel, waarin de prima-donna na afloop van het concert naar huis terugkeert, geheel ongeschikt en veel te zwak was. Deze lichte, luchtige, frivole mantel paste uitstekend bij een karakter als 'Frou-Frou,' maar was uiterst ongeschikt voor de krachtige, zelf-bewuste, schitterende en verharde vrouw, die Magda was. Daarom werd hij afgedankt en vervangen door een zwaren, geborduurden, purperen, fluweelen avondmantel, die in zijn zware pracht, even krachtig, sterk en schitterend als Magda zelf, volkomen aan haar karakter beantwoordde.

Een ander voorbeeld in 'Frou-Frou'. Gilberte, een luchthartige, lichtzinnige ingénue, die langzamerhand zich ontwikkelt tot een nadenkende, ernstige, daarna tot een boetvaardige en ten slotte gebroken vrouw, biedt gelegenheid te over voor afwisselende en karakter-uitbeeldende kleeding. Door al de lotgevallen van Gilberte's leven heen, moeten we niet uit het oog verliezen, dat Frou-Frou van nature een verfijnde, kieskeurige vrouw is, die van mooie dingen houdt. In 't begin, wanneer we haar buiten in haar landhuisje vinden, is ze een en al kant, en onschuldige, kinderlijke kleuren. Ouder wordende, is ze meer wereldsch en coquet in haar kleedij,

en 't heele leven door zijn kant, chiffon en zijde de essentiëele bestanddeelen van haar toiletten. In 't eerste bedrijf zien we haar in blauw en wit, een lichte, kinderlijke en onschuldige combinatie. In 't tweede in heliotroop en rose, met onnoemelijk veel strikjes van zwart fluweel. Als ze lichtzinnig wegvliegt naar het diner, haar ernstigen echtgenoot en even ernstige zuster achterlatende om voor de huishouding te zorgen, verschijnt ze in een wit tullen japon, glinsterende van gouden loovertjes, in een mantel van fluweel, bedekt met kant, zijden strooken en roze rozeknopjes, heur haren versierd met rozen en in haar hand een kanten mof, eveneens vol rozen. Het geheel maakt een sprookjesachtig, frivool effect en geeft duidelijk het karakter van Frou-Frou weer. Daarna wordt ze ernstiger in de zes maanden, die volgen en nu zien we haar in een rustiger, eenvoudiger en een oneindig meer passend en ‘ernstig’ costuum. Maar door alles heen verliest ze nooit haar gehechtheid voor 't verfijnde en behoefte aan exquise on mooie dingen.

Maar ‘revenons à nos moutons:’ ik ben afgedwaald van mijn onderwerp, dat de vrouw

en haar kleedij uit ons dagelijksch leven wilde behandelen.

Daar smaken en meeningen zeer uiteenloopen in het geven eener definitie van ‘de goed-gekleede vrouw’, is het niet kwaad uiteen te zetten, wat mijn opvatting van het onderwerp, waarvan de titel boven dit artikel prijkt, is.

(Wordt vervolgd.)

Correspondentie van de redactie met de abonnés

De redactrice van de Holl: Lelie brengt ter kennis van de lezers van dit Blad, dat zij géén manuscripten, of brieven, haar naar aanleiding der redactie-aangelegenheden toegezonden door niet-abonnés, kan beantwoorden langs **particulieren** weg. De correspondentie in dit Blad dient zoowel tot de beantwoording van brieven, als tot de mededeelingen betreffende aangenomen en geweigerde bijdragen, en zij, die zelve geen abonné of abonnée zijn, kunnen dus niet verwachten langs een anderen dan den correspondentie-weg te worden beantwoord. Wanneer zij door leesgezelschapkring, of samen-lezen, of op welke wijze dan ook, gelegenheid kunnen vinden de correspondentie-rubriek te volgen, dan is de redactrice bereid hen dáárin te beantwoorden.

Op dezen regel wordt voortaan *géén uitzondering* mee gemaakt, en afzonderlijke nommers, correspondentie-antwoorden aan niet-abonné's behelzend, worden **niet** meer toegezonden.

REDACTRICE.

P.S. Het spreekt van zelf, dat deze regel alleen geldt voor eerstbeginnenden, èn voor briefschrijvers die in de corr: rubriek thuishooren.

Asmodee. - Ik vind dat laatste gedichtje naar den vorm wèl goed, maar naar den inhoud wat onbeduidend; dus zal ik het maar niet plaatsen. Moet het teruggezonden dan s.v.p. postzegel.

Daboda. - Ik dank U hartelijk voor Uw briefje. Ik heb intusschen het slot van dat ééne stukje weer van U terug ontvangen. Mijnerzijds was dat natuurlijk een vergissing. - Ik kan mij heel goed begrijpen, dat gij Uw gedachten en gevoelens opschrijft ook zonder de bedoeling of den wensch die gedrukt te zien, want ik-zelve heb dat jarenlang, vóór ik ooit voor het publiek schreef en van plan was daarvoor te schrijven, ook heel dikwijls gedaan. Het is alsof je dat soms verlucht, nietwaar? Of ook, alof je eigen denkbeelden daardoor helderder vóór je geestes-oog staan, als je ze aldus onder woorden brengt. - Bijzonder interesseerde mij hetgeen gij mij over Uw gezondheid schrijft. Inderdaad, indien gij zulk een goeden raadsman hebt gevonden, dan is dat een niet genoeg te waardeeren iets, want, van den eenen dokter naar den anderen loopen leidt gewoonlijk tot allerlei verschillende raden en probeersels,

waarvan de patient ten slotte het slachtoffer wordt. Ook de knapste dokter kan zich vergissen; en, omgekeerd, de domste kan wel eens een juisten blik hebben. Daarom vind ik ook altijd dat men een arts in die opzichten van zoogenaamde ‘knapheid’ niet te hooge eischen mag stellen; de hoofdzaak is, dat hij zijn best doet, en eerlijk is, en niet den patient opoffert aan zijn eigen zucht van à tout prix gelijk te willen hebben. - Ik voor mij geloof ook veel in de *ervaring* van een arts. Het spreekt b.v. vanzelf, dat zij, die in groote hospitalen een enorm aantal gevallen onder de oogen krijgen, daardoor veel meer verschillende bijzonderheden opmerken, dan b.v. een routine mode-dokter in een gewone praktijk gelegenheid heeft zich te oefenen. En *dat* is daarom ook een niet te onderschatten voordeel van buitenlandsche academie-steden, of groote badplaatsen, waarheen uit alle oorden van de wereld de zieken stroomen, om bepaalde specialiteiten te consulteeren.

- Ik-ook-persoonlijk vind, dat lijden een groote mate van medegevoel geeft met lotgenooten, zoowel wat lichamelijk als zielslijden betreft, maar helaas ken ik ook velen, wien het leed egoïst en zuur en voor anderer lot onverschillig maakte. Vriendelijke groeten.

Dirk ten Haghe. - Ja, ik kan niet anders dan herhalen, dat ik U *rijk* vind. - En dat vindt mijn vriendin óók. Wij deden een uitroep van verrukking beide bij de aankomst van de photo. Hoe *kunnen* toch moeders van kleine kinderen plezier hebben om die alleen te laten voor genoegens (want dat noem ik zóógenaamde sociale plichten evenzeer) buitenshuis! Die aanvallige leeftijd gaat toch reeds zoo heel gauw voorbij; met de school verliest de moeder een groot deel van den dag haar kind uit hare tegenwoordigheid! -

Ik hoop dezer dagen een boek hier te bespreken, dat mij om de wezenlijk nuttige strekking zéér trof, en dat veel te weinig wordt gekend, dankt mij; een boek, handelend over Het Kind, waarin, in den vorm van een roman, zéér waar wordt aangetoond, hoe jammerlijk weinig hedendaagsche moeders doen voor hare kinderen, en hoe zij integendeel, zich zelve te goeder trouw wijsmakend het algemeen te dienen, hunne eigene kinderen verwaarloozen en daardoor tot slechte, ziekelijke ongelukkige schepsels zonder zon en zonder liefde laten opgroeien.

Ja, dan had ik Uw vorigen brief inderdaad verkeerd begrepen. Natuurlijk zijn mij-zelve mijn eigen personen, die ik teeken, ook meer-of minder-sympathiek. Hebt U wel eens gehoord het verhaal over Annie Foore, toen zij Florence's Droom had geschreven? Zij was ergens gelogeerd, en kwam met beschreide oogen binnen. Op de vraag der gastvrouw wat haar hinderde, gaf zij ten antwoord: ‘Ik heb er zoo om gehuild, dat mijn heldin dood moet. Het kan niet anders, maar ik vind het zelve zoo naar.’ - Als het verhaal wáár is, vind ik het wel aardig. De schrijfster was toen zelve nog heel jong. Ik-ook vind zelve, dat je, zoolang je aan een boek bezig bent, onwillekeurig gehéél meeleeft met de personen erin, met hun wel en hun wee. Die houden je zelf net zoo bezig in je eigen gedachten, of zij levende wezens zijn. Ten minste zoo voel ik het altijd als ik een boek schrijf.

Ik-ook vind *dat* het benijdbaarste vrouwenleven, dat wat U schildert, van te weten dat je voor je man en je kinderen het *middelpunt* bent en ik kan mij niet begrijpen hoe het mogelijk is, dat een gehuwde vrouw een ander ideaal *kan* hebben dan aldus haar hoogste en mooiste plicht te vervullen. Ik wil U ronduit erkennen, dat

ik zelfs liever niet véél hierover uitweid, omdat het mij eenigzins pijn doet het te doen.

- - - Zich met iets ongeneeslijks verzoenen schijnt U zoo moeilijk. Ik vind dat integendeel veel minder moeilijk, dan alles wat nog twijfelachtig blijft af te wachten. Mijn heele leven lang heeft mij nooit iets zoo zenuwachtig gemaakt als spanning, onzekerheid, van welken aard ook, in groote zoowel als in kleine dingen. Daarentegen, wanneer men eenmaal weet: dit of dat *is* niet te veranderen, je *moet* het accepteeren, dan vind ik dat je dat van-zelf gemakkelijk doen kunt, omdat je dan als een verstandig mensch bij je zelven gaat beredeneeren: 'Het *moet.* Er tegen in opstand geraken helpt niet immers. Er is nu eenmaal niets aan te doen dan te berusten.'

Ten slotte wensch ik U heel van harte beterschap met Uw patiente, en de daaruit voortvloeiende moeielijkheden. Nogmaals veel dank.

1866. - Ik mag niet van mijn stelregel afwijken, en zonder vooraf opgave van de redenen, die U er toe noodzaken mij op te zoeken, U toestaan wat ik anderen niet doe.

Wilt gij mij met een enkel woord meedeelen, hoe kort dan ook, wáárover gij mij moet spreken, dan kan ik dàárna beoordeelen of er aanleiding is op Uw verzoek in te gaan.

Hanna. - Gij zult opmerken, dat ik, op Uw eigen verzoek. Uw pseudoniem heb veranderd. Hartelijk dank voor Uw tweede mooie hondenkaart, waarop gij den wensch uitspreekt - waaraan ik nu voldoe - eens gauw iets van mij te hooren. - Gij bederft mij. Eerst die mooie bloemen; nu weer dit. Uw brief heb ik in goede orde ontvangen, met de bijdrage. Om nu daarmede maar dadelijk te beginnen, lieve Hanna, die bijdrage wil ik als feuilleton wel aannemen, maar zij is te conventioneel om véél te beteekenen. Die woorden b.v., die gij den bedroefden weduwnaar in den mond legt, zijn dikwijls zoo héél boekachtig; zóó uit zich smart niet, met zulke mooie zinnen van 'je engelreine oogen' enz. Ik heb U dit reeds vroeger gezegd; er zit in Uw werk belofte, maar gij moet oppassen voor zulke theatrale uitdrukkingen en onnatuurlijke voorstellingen. Als geheel is het stukje ook zoo weinig-beduidend. Gelooft gij heusch, dat een zóó diep-ingrijpend verdriet zóó inééns wordt 'berusting'? Ik zou zeggen, gij *kent* nog niet zulke toestanden; gij denkt ze U uit, maar hebt ze nog niet zelve beleefd. Vindt gij dus goed, dat ik het bij de feuilleton-copie behoud? Ook die wordt gehonoreerd. - Gij ziet alweder uit dit antwoord van mij aan U-zelve, dat ik het door U mij gemaakte compliment eerlijk mag aannemen, want dat ik inderdaad niet mijn abonnés door dik en dun hun zin geef, of het met hen eens ben, om hun pleizer te doen. Overigens verdien ik daarvoor niet zooveel bewondering als gij mij biedt, want ik *ben* nu eenmaal zoo. Ik zou nu eenmaal niet anders *kunnen* zijn. Ik denk dat dit komt, omdat ik een sterkuitgesproken persoonlijkheid ben; daardoor k*an* ik eenvoudig niets anders zeggen of schrijven dan wat ik eerlijk zoo voel en zoo denk als ik het uitspreek. - Gij vraagt of Uw ander gedichtje wordt opgenomen. Ja-zeker. En, alles wat ik opneem wordt gehonoreerd, met uitzondering natuurlijk van de gedachtenwisselingen en de ingezondenstukken-rubriek.

Inderdaad is het voor U een groote zegen, dat gij een goede gezondheid bezit, maar het is een niet minder groote zegen, dat gij zoo verstandig zijt dat geluk te waardeeren, inplaats van, zooals zoovele menschen, vooral heden ten dage, U-zelve

ontevreden te maken door U kwalen en zenuwtoestanden in te beelden. Vooral hier in den Haag is dat een ware mode, en het is ten minste één goede zijde van de Christian-Science-liefhebberij, dat die hiertegen een tegenwicht biedt, al valt zij in het andere uiterste.

- Ik zal gaarne dat artikeltje van U, dat gij mij aankondigt, en nog moet overschrijven, ontvangen. Zendt het maar gerust. - Gij zegt aan het eind van Uw briefje dat Uw verhaal 'eenigzins' op waarheid berust. Dat wil ik wel gelooven, maar dan zijt gij toch zeker in de uitwerking der bijzonderheden een beetje aan het fantazeeren gegaan, en daardoor speelde Uw zucht àl te mooie woorden te gebruiken U parten. Is dat niet zoo? Hartelijk dank nogmaals voor Uw lieve attenties.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Nagekomen Correspondentie.

Mevr: van M.-G. te V. - Uw stuk in goede orde ontvangen. Komt spoedig.

Witte Sering. - Ook Uw stuk en brief ontving ik in orde, en het eerste komt zoodra mogelijk!

Janina. - Uw brief waardeer ik *zeer.* Ik meende zóó te moeten handelen met Uw wensch als ik deed. Spoedig antwoord.

Noord. - Ik beantwoord U spoedig. De correctie-drukproeven moet gij aan de *drukkerij* zenden. Hartelijk dank voor het portret reeds nu.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Sluiting red: ged:

4 Mei 1910.
23ste Jaargang.
No. 44.

Bericht.

Present-exemplaren en Bewijs-nummers zijn aan te vragen bij den uitgever van dit blad, niet bij de redactie.

Beklag over correctie- of drukfouten heeft de betreffende te richten tot den uitgever, niet tot de redactie.

Zij, die zonder abonné of lezer te zijn van de Holl. Lelie de redactie lastig vallen met de toezending van manuscripten of brieven, hebben het zichzelf te wijten, wanneer zij geen particulier antwoord ontvangen; de beantwoording van een en ander geschiedt door de corr.-rubriek in dit blad, behoudens die gevallen van uitzondering die de redactie om welke reden dan ook persoonlijk uit beleefdheid maakt.

Zij, die hunne manuscripten bij weigering terug verlangen, worden verzocht hunne behoorlijke frankeering terstond in te sluiten en hun juist adres terstond op te geven.

Zij, die met de redactie correspondeeren in de Lelie onder welk pseudoniem ook, worden verzocht zoowel dit pseudoniem als den eigen naam onder elken brief te herhalen, daar het onmogelijk is alle pseudoniemen te onthouden bij een zoo uitgebreide correspondentie.

Anonyme brieven worden niet beantwoord.

REDACTRICE.

HOOFDARTIKEL

Hoofdartikel
Een en ander.

V. Over de Loonkwestie.

I.

Indien door een wonderwoord de beperktheid van het menschelijk voorstellingsvermogen eensklaps ware te verruimen tot een klaar overzien aller levensmogelijkheden en wij een oogenblik in staat zouden worden gesteld te aanschouwen dan in volkomenheid de maatschappij naar Gods woord, dan ben ik er zeker van, dat tegenover zulk een visioen van geluk en schoonheid, niet ééne vrouw nog haar wenschen en streven zou willen richten naar een ander einddoel dan dit

voor alle tijden gestelde, een oogenblik nog zich zou laten meesleepen door de schijnleugens van de moderne zelfstandigheidstheoriën.

Helaas, niet dan in oogenblikken van zeldzame genade, en dan nog even schemerlichtend slechts, wil zich ontsluiten het velum onzer engzichtigheid. En zonder uitzondering dan ook hebben wij te treden den weg onzer dagen in stadig uitzien binnen neveligen gezichtskring, in moeizaam streven van mijlpaal tot mijlpaal, in telkens voorzichtig ontwijken of omschrijden de betrekkelijk zoo geringe doch voor onzen kleinen zin zoo dreigend opdoemende steilten der lagere werkelijkheid.

Gelukkig zij, die in hun zielebewustzijn

niettemin blijven gevoelen het bestaan der bovenbedoelde hoogere wezenlijkheid en daarin erkennen het over alle betrekkelijke noodzaak als een zonnehemel wijd zich uitgoudend ideaal.

Maar zooals gezegd, het opportune doet zich nu eenmaal gelden ten spijt van alles, en wij kunnen noch mogen dan ook anders dan rekening houden met de onmiddelijke werkelijkheid en hare eischen. En waar wij gezien hebben, dat deze werkelijkheid thans gebiedt het zoeken naar een tijdelijke uitbreiding van het arbeidsveld der vrouw, daar, in nauw verband, dringt zich ook op de vraag omtrent de regeling der loonen, omtrent de billijkheid van het al of niet gelijkstellen der vergoeding voor den arbeid der vrouw en dien van den man.

In den regel nu stelt men zich bij het beantwoorden dezer vraag ofwel theoretisch op het standpunt eener absolute billijkheid, - en dan kan het antwoord niet dan luiden, dat zoowel in hoeveelheid als in hoedanigheid gelijke arbeid evenzeer gelijkelijk dient te worden vergoed, onverschillig door wie deze wordt verricht - ofwel men gaat uit van de practische opvatting, dat iedere vergoeding uitsluitend dient te worden bepaald door de mate van vraag en aanbod, en bekommert zich even weinig om de wetten der billijkheid, als om degenen, die min of meer het slachtoffer zijn van dit nuchtere utiliteitssysteem.

Nu spreekt het vanzelf, dat oppervlakkig beschouwend het gevoel-aller weldenkenden zich terstond moet verzetten tegen de volkomene liefdelooze strekking der laatste opvatting en partij zal kiezen voor het ethisch mooie beginsel dat gelegen is in de eerste. Dat echter - 't zij gedeeltelijk uit onnadenkende zelfzucht, maar ook toch omdat de aequiteitstheorie niet weinig practische bezwaren met zich voert -, dit welwillende gevoel tot nu toe weinig invloed ten goede vermocht uit te oefenen op den stand der dingen, moge blijken uit het hier volgend, weinig rooskleurig overzicht.

II.

Het is een Christelijke Zedenwet, dat, op straffe van zonde, een ieder verplicht is zorg te dragen voor het onderhoud zijns levens. Om dit te vermogen echter is het noodig, dat het loon voor den daartoe verrichtten arbeid minstens zoo zij dat het kan volstrekken tot een menschwaardig levensonderhoud.

Dit laatste nu is allerminst het geval met het loon dat wordt uitbetaald voor een groot gedeelte van den vrouwelijken arbeid. Wanneer men uitzondert eenige hoogere emplooien, - meestal bezet nog door krachten uit kringen waarin de noodzakelijkheid het minst tot arbeid dringt - en tot op zekere hoogte ook den huishoudelijken dienstbodenstand, dan wordt men allesbehalve opgewekt gestemd, als men nu en dan inzage neemt zoowel van officieele als van wetenschappelijke en particuliere bescheiden omtrent dit punt. Want verre, verre van voldoende toch ten opzichte der aangehaalde zedelijke verplichting, zijn de middelen waarover de meerderheid der arbeidende vrouwen te beschikken heeft. Is de fabrieksarbeidster in den regel nog in staat zooveel, maar ook hoogstens zooveel te verdienen als noodig is voor een schamel wonen en een spaarzame nooddruft, de werksters daarentegen op veen en veld mogen zich nauwelijks verheugen in dit laaggestelde bestaansminimum, terwijl de huiszittende stukarbeidsters van verschillenden aard met den besten wil en de grootste vlijt doorgaans niet meer kunnen verdienen, dan wat men gerust mag noemen

een slaven- of gevangenisloon, en vaak zich moeten tevreden stellen met een dagelijksch inkomen, dat uitgedrukt kan worden in weinige stuivers.

Het onvermijdelijke gevolg hiervan is een in deze kringen voortdurend veldwinnende onverschilligheid omtrent alle dingen van eenigszins hoogeren aard, is een stage lijdelijke inzinking, een brute verontzedelijking, en een - zoo niet algemeen, dan toch bedenkelijk veelvuldig zich verliezen in de armen der prostitutie. Van een weldoend gezinsleven is geen sprake meer, hoogstens nog van een sleurgewijze kuddensamenhang. Aan een zelfs ook maar rudimentair opvoeden der meestal met tegenzin ontvangen kinderen wordt niet meer gedacht, kàn trouwens door de omstandigheden ook niet ernstig meer gedacht worden. Goedheid en liefde worden tot een legende, terwijl ondeugd en misdaad hand over hand toenemen en beschouwd worden of als een middel tot rechtmatige zelfverdediging of een uit wrok geboren gelegenheidsvermaak.

En hierin ligt niet de minste overdrijving! Want al moge het voor velen den schijn hebben, dat ik den toestand uitbeeld te zwart, en al is deze in onze landen tot nu toe dan ook minder donker nog dan elders, een feit blijft het, dat de toekomst alom tot ons komt

duister en onheilspellend, met grauwe noodzwarte luchten. En waar wij hiervan blijven onbewust, waar wij ons bewegen te midden van zooveel leed en ellende in koelen bloede, terwijl we ons rimpels groeven in 't voorhoofd om eigen bekommernissen van allerlei luttelen aard, daar is dat of te wijten aan de meergenoemde engzichtigheid, die met het hooger verschiet ons tevens afsluit alle uitzicht dat ligt buiten zekere afgebakende sfeer, of wel aan een benepen lafhartigheid, die als den vogel struis het aangezicht bergt, waar zij op eenigerlei wijze bespeurt de aanwezigheid van een dreigend gevaar.

III.

Nu zou het onbillijk zijn te willen beweren dat er alom stilgezeten wordt, dat niet velen in allerlei richting doordrongen zijn van het imminente in dit steeds meer voortwoekerende euvel en de noodzakelijkheid voelen van een ernstig ingrijpen. Dank God, het ontbreekt niet geheel aan denkend inzicht, aan ijver en goeden wil. En van mannenkant zoowel als van vrouwenzijde komen in de weer niet weinig pogingen tot leniging van den nijpenden nood, wordt er vlijtig gewikt en gewogen omtrent de mogelijkheid en de wijze waarop een einde zou kunnen worden gemaakt aan den noodlottigen misstand.

En dan, met het oog op de vrijwel algemeen erkende wenschelijkheid van het terugvoeren der moeder in 't gezin en 't weer door haar ter hand nemen van de verzorging der kinderen, zien wij in de eerste plaats opkomen de gedachte aan een schijnbaar radicale behandeling van het euvel, aan een beslist en algeheel verbod van allen arbeid voor de gehuwde vrouw, een onafwijsbaar gedwongen wedergeven der moeder aan hare bestemming.

Hoe schoon deze idée zich nu ook voordoet in de van haar gehoopte uitwerking, verzuimde men echter te bedenken, dat een verbod slechts daar mag worden uitgevaardigd, waar met den wil ook de mogelijkheid aanwezig is om te gehoorzamen, en dat in het onderhavige geval deze onmogelijkheid vrijwel verre te zoeken is. Want niet alleen dat hier sprake zou zijn van een al te staatsmachtig ingrijpen in de persoonlijke vrijheid van het individu, maar ook is het een feit, dat in het grootste gedeelte der noodgevallen het inkomen van den man niet dan schaarselijk, vaak zelfs in 't geheel niet voldoende is om het gezin te kunnen verzekeren een dragelijk bestaan, en dat dus een bijverdienste der vrouw niet alleen welkom, maar zelfs onmisbaar is om te kunnen rondkomen zonder armoede, zonder ontbering.

Hiertegen nu werd met eenigen schijn van waarheid weer aangevoerd, dat de voordeelen van een voortdurend aanwezig zijn der huisvrouw in 't gezin niet alleen van onberekenbaar belang zouden zijn in zedelijk opzicht, maar tegelijkertijd van groote beteekenis, waar het geldt een zuinig en oordeelkundig beheeren en besteden van het verdiende door den man, zoo dat dit verstandig overleg waarschijnlijk zelfs zou kunnen compenseeren het door haar minder bijgebrachte loon. Uit het oog verloren echter werd weer hier, dat, waar een gelijkluidend verbod niet evenzeer werd uitgevaardigd voor de ongehuwde vrouwen en meisjes, deze dan toch ook weer de gelegenheid zouden missen om zich behoorlijk te vormen tot een huishoudelijke kracht en zich die hoedanigheden eigen te maken, die noodig zijn voor een

oordeelkundig beheer als bovenbedoeld. Zoodat er van de geheele veelbelovende idée ten slotte weinig aannemelijks meer overbleef, dan een bescheiden streven naar inkorting van den arbeidsduur en een evenredig verhoogen van het loon.

In het midden gelaten nu of de vrouw gebaat zou zijn door een dusdanige regeling, of, bij een kortere daagtaak, zij dan nóg wel geschikt zou zijn om met ijver en toewijding zich naar behooren te kwijten van hare plichten als huisvrouw en nuttiglijk te besteden de uren voor haar uitgewonnen door de geringere loonarbeidsduur, doet zich hier wederom op de vraag omtrent de wenschelijkheid en de oirbaarheid van den vrouwenarbeid over 't geheel, en is het noodig nogmaals te herhalen en in 't licht te stellen het volgende.

Meer dan iets anders grijpt, in verband met den vrouwenarbeid deze loonskwestie diep in het bizondere wezen van het vrouwenvraagstuk en is het daarbij tevens nauw verwikkeld met het probleem der algemeene oeconomie.

Immers is en blijft het een met bijna wiskunstige zekerheid vastaand feit, dat, waar de vrouw treedt uit hare natuurlijke sfeer, om te arbeiden buiten den eigenlijken kring van 't gezin, zij optreedt als mededingster van den man, dat, waar zij in deze mededinging slaagt, dit steeds beteekent het ver-

dringen eener mannelijke arbeidskracht, en het haar toegekende loon een vermindering - natuurlijk in verschillende betrekkelijkheidsgradatie, - van de mannelijke bestaansmogelijkheid. En nu ligt het voor de hand dat als terugslag daarvan - en hier wringt het - tegelijkertijd moet intreden een evenredige vermindering der vrouwelijke huwelijkskans, een verplaatsing van zwaartepunt, waardoor telkens opnieuw een schrede wordt gezet op het hellend vlak dat noodzakelijkerwijs moet leiden naar de geheele ontwrichting eener gemeenschap, waarvan het gezin vormt het construeerend beginsel. En zoo vindt hier plaats een fatale wisselwerking, een noodlottig proces, waarbij het voordeel dat schijnbaar toevalt der vrouw, in werkelijkheid is een ernstig nadeel, een indirecte weliswaar, maar niettemin daadwerkelijke belemmering voor het nakomen harer eigenlijke bestemming.

En zoo blijkt ook hier, weer als elders, dat, indien het ons al geoorloofd en in zekere mate plicht is ook in dezen te streven naar verbetering der maatschappelijke bestaansvoorwaarden, en op waardige vrouwelijke wijze, - dat is door ingetogen, intieme actie en langs den weg van zachtheid en eenvoud - te verkrijgen voor onze misdeelde zusteren die remuneratie voor verrichten arbeid waarop zij volgens allen redelijken maatstaf onbetwistbaar recht hebben, dit streven nimmer mag ontaarden in een blindelings najagen van opgeschroefde leuzen, en dat nimmer mag uit het oog verloren worden de wezenlijke *hoofdzaak*, die niet is het kortzichtig op den voorgrond stellen van een deel ten koste van 't geheel, maar wel integendeel een gelijdelijk welzijnsverhoogen van alle organen door een wijze vergezonding van het geheele organisme, dat het leven niet is of zijn mag een slaafs zich plooien naar de ruw opdringende eischen van het louter stoffelijke, maar een zoo zuiver mogelijke uitbeelding van de hoogere erkenning, die ons geworden is uit God en Zijne Openbaring.

Nijmegen.

H. v. ROGGEN-BLOMHERT.

‘De eeuw van het kind.’*)

Hoe ik-zelve denk over hedendaagsche zóógenaamde plichtsbetrachting in zake kinderopvoeding, ik heb het reeds zoo dikwijls gezegd, dat het overbodig is daaromtrent thans in al te veel bijzonderheden te treden. Wat mij genoegen doet, innig genoegen, dat is de kentering welke meer en meer komt. Ook anderer oogen gaan open voor het belachelijke, ja misdadige, van zich te wijden aan het algemeene nut, aan ‘het’ kind, terwijl men ondertusschen eigen gezin, eigen zoontje of dochtertje, verwaarloost uit ‘tijdgebrek’. - De toekomst behoort aan het kind. Zeker. Maar, juist daarom is het de plicht van wezenlijk-liefhebbende, wezenlijk-verstandige moeders hare eigen kleinen met de uiterste en de meest zorgvuldige belangstelling gade te slaan en te bewaken, opdat er geen verkeerde zaden worden gestrooid in het voor vreemde invloeden zoo ontvankelijke gemoed, opdat het kind, dat straks den strijd met de wereld heeft te aanvaarden, een herinnering aan ‘thuis’ behoude van

*) Naar aanleiding van: Het Kind, door Louise Stratenus, verschenen bij de uitgevers van de Garde en Cie te Zalt-Bommel.

zonneschijn, liefde, huiselijkheid, vrede, die hem helpt staande te blijven in de latere, niet te vermijden levensontgoochelingen. -

Zoo behoorde het te zijn. Wat echter zien wij inplaats daarvan? Moeders die den geheelen dag haar dagelijksche huiselijke plichten verwaarloozen, om allerlei congressen voor kinder-kleeding en kinder-voeding en tegen zuigelingen-sterfte, en wat niet al, bij te wonen, te presideeren, of er zelve te redeneeren, terwijl ondertusschen het ongelukkige kind of de ongelukkige kinderen van zulk een quasi-nuttig exemplaar thuis noch gezelschap, noch gezelligheid, noch leiding, noch opvoeding vinden. Mama en papa zijn immers altijd uit. Papa voor zijn werk of zijn genoegen; mama omdat zij het zóó druk heeft met andermans kinderen, dat zij hare eigene nauwelijks ziet. De plaat in het Engelsche tijdschrijft Punch moge U overdreven voorkomen, zij is volkomen ráák met dat al, wanneer de geestige teekenaar een fijn-gekleed jongetje met zijn 'Nurse', andersgezegd kindermeid, een elegante dame laat tegenkomen, die, als zijnde zijn eigen moeder, met teedere aanstellerige blijdschap op hem toevliegt, uitroepend: 'Hé lieveling, hoe aardig dat ik je tegenkom op je wandeling.' - Waarop het kind, verbijsterd, zijn moeder nauwelijks herkennend, daar zij hem slechts nu en dan, als een vreemde, enkele oogenblikken verschijnt, zijn kindermeid twijfelend aanziet, en haar vraagt: 'Juffrouw, mag ik die vreemde dame een handje geven, of niet?' -

Ik zou hier in den Haag voorbeelden te over kunnen opnoemen van families, waarin het juist zóó toegaat als Louise Stratenus het schildert, waarin de kinderen of leugenachtig, of eenkennig, of diep-ongelukkig óók zijn, alleen omdat zij, bij allen rijkdom en alle luxe waarmede men hen omringt in materieelen zin, toch geen ander gezelschap hebben dan dat van meiden en juffrouwen en bonnes. - Heb ik het hier niet onlangs in de correspondentie verteld, hoe bij een mij-bekende zeer gefortuneerde familie gedurende haar verblijf in het buitenland een der kinderen, een achtjarig ventje ongeveer, werd aangetast door roodvonk, en hoe hij het *zoo prettig vond in het ziekenhuis*, waarin hij om de besmetting moest worden geïsoleerd, dat hij er niet meer uit wilde! Ik vraag U, welk een *aanklacht* houdt zulk een feit in tegen de moeder, - die zóó weinig verstond haar eigen kind gelukkig te maken in gezonde dagen, dat het zich, ziek en in den vreemde, nog tevredener voelde bij een hem vreemde taal sprekende verpleegsters en dokters dan bij haar. Bij een andere eveneens zeer rijke familie is het mij gebeurd, dat de kindermeid tot mij zeide: 'Wilt U wel gelooven, dat wij, de twee andere meiden en ik, die arme altijd aan ons-overgelaten kleine kinderen *beklagen* bij al hun geld, en dikwijls tot elkaar zeggen: 'Wat hadden wij het dan toch veel beter als kinderen. Wij hadden ten minste een *thuis*. Deze kinderen echter zitten den ganschen dag bij ons op de kinderkamer.' - Ik kwam daar eens een der kleintjes feliciteeren, en het bleek toen, dat *ik* de eenige was, die aan dien éérsten verjaardag had gedacht; de moeder had het 'vergeten.' - Dat die kinderen altijd ziek waren min of meer, niettegenstaande er den ganschen dag verpleegsters en doktoren huisden, en de moeder de woorden hygiëne en kinderopvoeding en verbetering van ditten en datten in zake het lot van 'het kind' steeds op den tong had, kon *mij* niet verwonderen. Want *wie* zorgde ten slotte dat de medische bevelen werden uitgevoerd; dat het eten zoo nauwkeurig werd toebereid als noodig was, enz. enz.? De *moeder* niet. *Gehuurde hulp* moest haar vervangen. Want, *thuis* was zij nooit anders dan voor haar 'jour'. - Zij was overigens zelve van hare eigene voortreffelijkheid in zake het moederschap zoo aandoenlijk overtuigd, dat zij steeds sprak van: '*mijn* jongen, *mijn* meisje mag dit of dat niet, of wel,' etc., als had de stem van haar man niet eenmaal waarde waar het *beider* kinderen gold.

Op dit en dergelijk gebied zijn heusch de voorbeelden van kinder*verwaarloozing*, onder het motto kinder*bescherming* zoo talrijk te vinden in de werkelijkheid, dat het méér dan schande is, wanneer nog zóó weinig stemmen opgaan, die protesteeren tegen een dergelijke minachting van der vrouwen heiligste en eerste plicht: die van een goede *moeder* te zijn. Hoort daarom wat Louise Stratenus juist in dit speciale opzicht zoo terecht schrijft:

Laat de vrouw geestes-arbeid verrichten; zij is er toe bekwaam. Laat haar strijden voor maatschappelijke belangen; men zal haar gaarne het oor leenen, zelfs al volgt men hare wenken niet op; laat haar uitblinken in alles, indien zij zich daartoe geroepen voelt; maar laat haar dan ook den moed, de zelfverloochening bezitten eenzaam haar weg te vervolgen, ongehuwd te blijven, nooit moeder te zijn. De allerheiligste arbeid van ouders is die, welken zij aan hun kind besteden; verwaarloozen zij dien, dan worden zij misdadig, komt de verwoeste toekomst hunner zonen en dochters over hun hoofd; want, in hun ouderlijk huis is de kiem te vinden van hun later geluk of onherstelbaren ondergang.

De vrouw, aan wie de schrijfster deze zoo ware woorden in den mond legt, is diezelfde mevrouw Vervoorden uit haar verhaal, die, na haar geheele leven lang zich

aan allerlei verlaten, verwaarloosde, en misdadige kinderen van *anderen* te hebben gewijd, tot de droeve zelfbeschuldiging moet komen, hoe zij ondertusschen *door* dat leven van buitenshuis zijn haar eigen lief kind dreef in den ondergang, de edele kiemen in hem liet verstikken, hem, onder vreemde leiding en vreemde invloeden, overliet aan zijn eenzaamheid van te vergeefs naar gezelligheid smachtend kind, totdat het te laat was voor goed. - Het is de verdienste der auteur, dat zij noch in meneer noch in mevrouw Vervoorden onoprechte, met bij-oogmerken zich aan maatschappelijk werk wijdende menschen teekende, maar integendeel in hen ons laat zien, hoe zij het, op hun nieuwerwetsche kortzichtige manier, heel eerlijk meenen met het heil van 'het' kind, zonder te begrijpen nogtans, dat de maatschappij het meest gediend zou zijn, indien ouders begonnen met de hand in eigen boezem te steken en vóór alles te onderzoeken wat zij misdoen aan eigen vleesch en bloed uit onnadenkendheid en tijdgebrek. - Rond de droeve geschiedenis van dezen kleinen

verwaarloosden Koert Vervoerden reit zich die van vele andere kinderen, ieder op de een of andere wijze onrecht aangedaan door onverstandige moeders en vaders. Zoo niet altijd het verhaal als zoodanig waarschijnlijk kan worden genoemd, en wel eens zondigt door overdrijving, des te meer aanbevelenswaardig om te lezen zijn de opmerkingen, welke de schrijfster-zelve telkens invlecht. Zoo b.v. wanneer zij de egoiste, altijd met hare 'zenuwen' vervulde, steeds dit niet en dat niet kunnende verdragen moeder teekent van Hendrik Verbeek.

Een monster zou men zeggen, dat zelf bekent hoe haar kind te vergeefs hulp en vertroosting zocht bij haar; een nutteloos, zelfzuchtig wezen, dat zich tot hiertoe slechts bekommerde om eigen ingebeelde pijntjes en kwaaltjes.... Welnu ik heb haar eens gekend, diezelfde egoïste ongevoelige vrouw, als een lieftallig kind, vol edele opwellingen, met een warmkloppend hartje. Maar hare ouders hebben haar bedorven in den grond. Zij vergoodden haar, en deden haar gelooven dat heel het wereldrond geschapen was voor haar, dat er op aard geen ander belangwekkend schepsel bestond, dan zij. - Zij leerde dat het lijden van anderen niets beteekende, zoolang zij het slechts goed had.... O, ik zeg U, ouders bedenken niet welk kwaad zij kunnen stichten.

Uitstekend ter waarschuwing, wat betreft de ijdelheden en dwaasheden van boven den stand willen leven, waaraan heden ten dage het menschdom bijna zonder uitzondering lijdt, is óók de geschiedenis van 'Marietje', het kruideniers-dochtertje, dat op een Belgische kostschool tot 'dame' zal en moet verwrongen worden, dat daarbij hare onschuld, hare achting voor hare brave ouders, heel haar beminnelijk en goed karakter inboet, om te worden bedorven tot een zich hare afkomst schamende egoïste onhebbelijke nuf. -

Helaas. Is juist *dit* type geen beeld uit het hedendaagsche leven? - En ik vraag U, aan wien de éérste schuld? Aan het kind, dat tegen haar zin op zulk een kostschool wordt gedaan, dat veel liever toen vredig thuis ware gebleven, of aan de domme verwaten kortzichtige ouders, voor wie er geen schooner ideaal bestaat, dan hun dochtertje een sport hóóger te brengen op den maatschappelijken ladder van *schijn*!

Niet alleen voor de kinderen uit de gegoede klassen treedt Louise Stratenus aldus flink in het strijdperk. Ook voor die uit het volk komt zij op, wanneer zij teekent in het lot van de kleine 'duizendpoot' tot welk een vernederend honger-lijdend slaven-bestaan menige o zoo mooi redeneerende, voor de wereld zich heel deugdzaam voelende mevrouw hare voor te weinig geld gehuurde kinddienstbode veroordeelt. Ook al weder een wijze van gelduitsparen, dat dan ten goede komt aan lidmaatschappen van 'nuttige' ditten en datten, waarvan in een stad als den Haag de voorbeelden te over zijn. Door zoo'n lidmaatschap immers staat men als contribueerend liefdadig lid in allerlei boekjes en verslagen van instellingen en gestichten; indien men echter in alle stilte en dagelijksche gewoonheid het eigene heel jonge, krachtig voedsel behoevende, hard-werkende dienst-meisje goed-behandelt en goede woorden en een goed voorbeeld geeft - wie wéét *dat;* welke eer heeft men dáárvan naar de wereld? Om met een zéér waar woord der auteur van: Het Kind te eindigen:

Liefde is iemand meer liefhebben dan zichzelf. De meeste lieden beginnen zelfs in hunne liefde met hun eigen ik; van daar dat hunne zoogenaamde? gehechtheid anderen slechts ongelukkig maakt. - - - - - Half de misdrijven hier beneden gepleegd worden bemanteld met de verontschuldiging dat zij uit liefde werden begaan.

Zoo is het. Wie waarlijk *liefde* heeft tot het kind, die begint met er over na te denken waar zijn of hare naaste, allernaaste plicht is tot het eigene of het vreemde kind in de allernaaste omgeving; die zoekt niet groote dingen te verrichten en van zich te laten spreken op vergaderingen en in couranten, maar die vraagt zich elken morgen en elken avond opnieuw af: wat kan ik in mijn onmiddelijke nabijheid doen, voor hen die op mijn levensweg zijn geplaatst, doen om hun ten voorbeeld, ten zegen te strekken? Geldt het gehuwde vrouwen, moeders, dan is voor haar die vraag terstond opgelost, dan is het eigen gezin, de eigen kinderkamer, de eigen dienstbodenkring, *de* werkingsplaats; eene zóó veelomvattende en zoo zegenrijke, dat er geen tijd mag noch kan overblijven voor maatschappelijke plichten buitenshuis.

Zulke naasten-liefde echter - Louise Straterus zegt het terecht - zoekt niet zichzelve, maar heeft een ander, het eigen kind, de eigen dienstbode, *méér lief dan zichzelve.*

Van hoevele vrouwen echter kan het getuigd worden, dat zij in *zulke* wezenlijke zelfopofferende liefde-behoefte dienen de maatschappij *in* haar gezin!?

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Gedachtenwisseling.

Antwoord aan J.B.

Uw schrijven geeft mij den indruk, dat u niet licht iets zult misbruiken, ook het spiritualisme niet. Zelfzuchtig? In meer of mindere mate, zijn wij, onvolmaakte menschen, dit allen nietwaar? Wanneer u toegang kunt krijgen tot een *ernstigen* seance kring is er, dunkt mij, voor u geen bezwaar en ook geen gevaar aan verbonden.

Alléén moet u er niet te vast op rekenen, dat uw vader zich zal manifesteeren. Ik bedoel niet, dat uw vader het niet wenscht waarschijnlijk even innig als u zelf, maar het zich manifesteeren van onze afgestorvenen is afhankelijk van zoo héél veel buiten hun en ons willen en wenschen om.

Toen mijn vader heenging, ruim achttien jaar geleden, was ik lid der Vrije Gemeente te Amsterdam en ik herinner mij niet, dat ik ooit over het spiri(tual)isme had hooren spreken, tenminste niet als een ernstige beweging.

Mijn vader en ik waren zeer aan elkaar gehecht, dachten over veel zoo gelijk, en hoewel ik toen reeds 10 jaar getrouwd was, misten mijn man en ik hem onzegbaar. Ik weet, dat ik zoo'n gevoel had, nooit weer geheel dezelfde te zullen zijn na zijn heengaan. Betrekkelijk korten tijd na zijn overlijden kwamen wij met het spiritualisme in aanraking en ik heb altijd gedacht, dat mijn vader aan gene zijde er ons toe gebracht heeft; dat hij voelde, ook tóén, mijn heimwee en verlangen, en medelijden had met mijn ‘drijven op des twijfels vloed.’

Toch - en hiermee kom ik op mijn waarschuwing terug - toen wij zelf seances hielden, heeft het verscheiden jaren geduurd voor mijn vader zich manifesteerde. En toen het gebeurde was het niet door ons eigen trance-medium, niet door mijzelve, maar door een sterk test-medium dat dien avond als gast in onzen kring was, (dezelfde heer, een vriend van mij, nu in het buitenland) die de krankzinnige dame genas.

Ik was er geenszins op voorbereid, verwachtte het in 't geheel niet. Mijn vader sprak door het trance-medium: ‘ik heb wel eerder getracht u te bewijzen, dat ik *leef*, maar ik kan niet door uw trance-medium werken. Wij weten zelf niet goed, ik kan het u althans niet duidelijk maken, wat de oorzaak is, dat A. bijv. wèl kan werken, zich manifesteeren, door B. en niet door C

(*Dit* nu is iets dat vele onderzoekers niet weten, niet begrijpen en ook door velen, die het wèl weten, heel dikwijls wordt vergeten).

‘Ik’ zoo vervolgde mijn vader, ‘zal niet dikwijls op Seances komen; zonder bepaalde reden vind ik het te aardsch. Nu wil ik echter trachten u een goed indentiteits-bewijs te geven.’

Eenigen tijd bleef alles stil en schreef mijn vader, door het medium zijn handteekening. Daarna, half-ontwaakt, zei het medium: ‘uw vader laat mij zijn portret zien, op de photografie

zelve staat: 18 14/111 58.

Ik herinnerde mij zoo'n portret niet, maar haalde verscheiden portretten van mijn vader te voorschijn.

Telkens echter luidde 's medium's antwoord ontkennend, ‘het is een portret in vierkante, zwarte lijst.’

Toen dacht ik aan een ouderwetsch portret beneden in een kamer, waar het medium zelf nooit geweest was. En, ja wel, toen het gehaald was, riep het medium blij-verrast: 'ja dát is het'.

Onder het portret stond de handteekening van mijn vader en in de photografie stond, wat mijn man noch ik ooit hadden bemerkt: 18 14/111 58.

Wanneer men zoo'n heimwee, zoo'n zielsverlangen heeft naa*r* iemand, die heenging, dan geloof ik dat dit heimwee, evenals sympathie, wederzijdsch is, althans wordt gevoeld en begrepen door den afgestorvene en hij, al zijn wij er ons niet van bewust, in onze nabijheid is, en tracht ons te troosten.

Wanneer ik iets heel intens voel, vind ik het altijd moeielijk de juiste woorden te vinden om het uit te leggen, en anderen te *doen* voelen, zonder dat het verflauwt en vernevelt.

Wát ik bedoel zegt eigenlijk Jezus zoo mooi: 'Gij zoudt mij niet zoeken als gij mij niet reeds gevonden had.'

Begrijpt u mij?

Wanneer het Engelsche medium: Alfred Vout Peters weer in den Haag komt, wat hij beloofde, (het wordt altijd in 'Toek: Leven' bekend gemaakt), vraagt u dan een consult van hem of, mèt anderen, een seance. Geeft u hem iets van uw vader, een haarlok of iets anders, dat hij veel droeg en door zoo weinig mogelijk andere handen is gegaan. In 99 van de 100 gevallen zal uw wensch worden vervuld.

Dezen winter vroegen o.a. ook een getrouwde heer en dame een consult van hem. De dame was spiritualiste, de heer niet. Zij spraken af het portret van een onlangs overleden oom in een enveloppe te doen en hem te geven. De heer wist niet beter of dit was gebeurd, maar de dame, opdat haar man niet, zooals altijd, zijn stokpaardje telepathie en suggestie zou berijden, deed een ander portret in de enveloppe.

Bij de beschrijving door Peters, die te persoonlijk is om hier weer te geven, verkneukelde de heer zich terdege. Zie je nu wel: onzin 'humbug' enz. enz. allemaal. Zijn vrouw liet hem praten, maar haalde na de beschrijving het portret van een onlangs overleden vriend uit de enveloppe op wien de beschrijving geheel van pas was. Toen was toch de heer ook onder den indruk en vond het zeer 'frappant.'

Lectuur?

Om mee te beginnen, zou ik u raden: abonneert u op 'Toekomstig Leven.'

(Halfmaandelijksch tijdschrift onder redactie van J.S. Göbel, Kloosterpark de Bilt en H.N. de Fremery, Oldeberm, Bussum, abonnementsprijs *f* 3.) Men blijft hierdoor zoo heerlijk 'au courant'. Verder - ja er is zoo heel veel te lezen, maar ik zal u opnoemen wat, dunkt mij boeiend en prettig en duidelijk geschreven is, en nooit verwarrend of verbijsterend aandoet.

'Handleiding tot de kennis van het spiritisme en 'Een spiritische Levensbeschouwing', beide door H.N. de Fremery.

Spirit Teachings M.A. Oxon in 't Hollandsch vertaald: 'De geestelijke Opvoeder.'

De volgende deelen der: ‘Grenzen op twee Werelden.’ ‘Het Gebied van 't Geheimzinnige’ door Beversluis. ‘Dans l'Invisible’ par Léon Denis ‘Letters from Julia (ook vertaald).

De boeken over het spiritualisme van Wallace en prof. Friese. (Ik leende ze uit en vergat de juiste titels.) Ik geloof dat Dr. Hille Ris Lambers het boek van Wallace vertaalde en de titel luidt: ‘Wonderen van het hedendaagsche spiritualisme.’ Het boek van prof. Friese is, voor zoo ver ik weet, niet uit het Duitsch vertaald.

Voorloopig heeft u hier keus genoeg, wanneer het u misschien niet convenieert veel boeken te koopen en ik doe er u genoegen mee, wil ik u wel het een en ander leenen.

Tot inlichtingen en hulp ben ik altijd gaarne bereid.

J. VAN REES-VAN NAUTA LEMKE.

Toerekenbaar?
door Mevr. Ovink-Soer.
(Vervolg van No. 42).

Toen schaterde ze 't uit, en riep overmoedig. ‘Wou je mij er in laten loopen beste jongen? Mis, hoor, 'k denk er niet aan mee te gaan. 'k Wil op klaarlichten dag met je familie kennis maken, met de echte bedoel ik. Die gefantaseerde nicht daar pas 'k voor.’

‘Wat praat je voor onzin kind! Kom Gretel, liefste, vertrouw mij toch, ga mee schat,’ hield hij aan.

‘Maar beste jongen, denk je, dat 'k gek ben, om mijn goeien naam voor jouw plezier te grabbelen te gooien? 't Past volstrekt niet, dat 'k bij nacht en ontijd met jou naar Lübeck trek. Van nacht logeer ik bij Mrs. Taylor, en morgen spreken we elkaar nader. Goeden nacht en slaap wel.’

Doch Max, Freiherr von Eichendorff, keerde zich verontwaardigd àf, en ging zonder groet of handdruk heen.

Toen Mevrouw van Rheden den volgenden dag aan de kamer van Mevrouw von Hohenheim klopte, vertelde het kamermeisje, dat de familie reeds 's morgens vroeg was weggereden en aan haar de boodschap had achtergelaten, dat Frau Baronin de ‘gnädige Frau aus Holland’, spoedig zou schrijven.

Een paar dagen later kwam de beloofde brief.

‘'k Heb nu achteraf beschouwd heel veel spijt, lieve mevrouw’ schreef Mevrouw von Hohenheim, ‘dat 'k mij door mijn drift liet vervoeren om Fräulein in 't publiek te slaan. Al was ze heusch wel gewend aan een oorvijg af en toe, daar ze er thuis verscheidene van me kreeg, ik geef volmondig toe, dat 'k er verkeerd aan deed haar in 't bijzijn van al die vreemden als een klein kind te kastijden. Maar ik was mij zelf niet op dat oogenblik. Intusschen: gedane zaken nemen geen keer.

't Kan mij volstrekt niet schelen wat 't publiek in de “Holsteinische Schweiz” van mij en mijn optreden denkt, doch U, lieve Mevrouw, schrijf ik gaarne een verklarend woordje.

Wij wilden, nà 't voorgevallene, hier niet langer blijven en gingen dus naar Gremsmühlen, waar ons door kennissen een goed pension werd aanbevolen. Wil U

ons op “Weidman 's Ruh” eens komen opzoeken, dan zal U ons hartelijk welkom zijn.

De plaats, waar het gebeurde, daàr gelaten, voel ik mij tegenover Fräulein niet zoo bijschuldig. 'k Weet, dat hare moeder mij in 't gelijk zal stellen, en 't haar zal spijten, dat 't meisje niet langer bij ons is.

'k Heb Gretel 's moeder alles uitvoerig verteld, haar verzocht mij de jongste dochter Elsa tot hulp te zenden, en reeds per draad bericht ontvangen, dat ze morgen hier zal zijn.

Elsa is een geheel ander meisje dan Gretel, eenvoudig en vol plichtgevoel. Jammer alleen, dat ze heel stil is, ik vrees dus wel, dat mijn man Gretel nog lang zal missen. Dàt slechts doet mij innig leed, en daàrom alleen wenschte ik 't voorgevallene ongeschied te kunnen maken.’

‘Hoe anders toch zouden de meesten onzer oordeelen als we alles wisten,’ dacht mevrouw van Rheden terwijl zij den brief peinzend dichtvouwde. ‘Mevrouw von Hohenheim wordt door iedereen veroordeeld, Fräulein speelt de mooie rol in 't drama. En in waarheid staat ‘Frau Baronin’ met al haar fouten oneindig hooger dan dat wufte ondeugende kind.’

't Deed het Hollandsche vrouwtje genoegen aan de table-d'hôte te kunnen vertellen dat Elsa Hünert de plaats harer zuster zou innemen bij de familie von Hohenheim. ‘Dus ziet U,’ voegde zij aan deze mededeeling toe, ‘dat de eigen familie van Fräulein volstrekt niet onvoorwaardelijk hare partij kiest, anders zou zij niet zoo gehandeld hebben. 't Is ook moeilijk rechtvaardig te oordeelen als men niet alles van een zaak afweet niet waar?’

Doch 't preekje van Mevrouw van Rheden maakte niet den gewenschten indruk.

Eenigen beantwoordden het met een onverschillig: ‘Ach so!’ en anderen haalden bedenkelijk de schouders op alsof ze wilden zeggen: ‘Geef U geen moeite, U overtuigt ons toch niet.’

Toen Gretel Hünert hoorde, dat de familie von Hohenheim was afgereisd, had zij haar kamer in 't Schweizerhof wéer betrokken. Ze voelde zich toch wel wat beschaamd, vertoonde zich niet in 't Hoofdgebouw, zelfs niet aan tafel. Als welkom voorwendsel tegenover de familie Taylor en anderen, diende, dat ze de doove dame gezelschap hield, die met een verstuikten voet aan haar kamer zat gebonden.

't Was nu een uitgemaakte zaak, dat Gretel met Mrs. Taylor naar Engeland zou mede gaan. Daar de barones haar heur vol salaris had uitbetaald, was ze op 't oogenblik ruim van geld voorzien, en wilde die twee weken dan ook geheel vrij blijven.

Max von Eichendorff had niets meer van zich laten hooren, waarover zijn meisje zich wel verwonderde, doch zich overigens 't hoofd niet brak.

't Jonge mensch was haar niet meegevallen. De geringste attentie moest hij haar nog bewijzen. Niet 't kleinste cadeautje, zelf geen bloem had hij haar ooit vereerd. Zou Maxje gierig zijn? Daar moest Gretel niets van hebben.

Dien middag, toen Gretel met de oude juffrouw op 't balcon voor hare kamer zat, kwam Mrs Taylor even oploopen. Ze bracht een grappig nieuwtje mee, waarover de directeur echter al heel slecht te spreken was. En lachend vertelde ze hoe 't knappe blonde studentje, dat zich Max von Eichendorff noemde, een handige oplichter bleek te zijn. Den morgen ná 't bal was hij verdwenen, en toen hij ná eenige dagen niet terug kwam, had de directeur aan 't door hem opgegeven adres in 't Vreemdelingenboek, geschreven. Doch in heel Hannover was dit adres niet te vinden, en nu zat de directie met de onbetaalde rekeningen van bijna drie weken, en had 't sluwe ‘heertje’ voor 't nakijken. Herr Director had in den aanvang al met leede oogen gezien, dat 't jonge mensch zonder groote bagage reisde. Doch, daar hij de eerste weken prompt betaald had, en 't wel meer voorkomt, dat rijke jongelui in tijdelijke geldverlegenheid zitten, had hij zich laten paaien door de verzekering, dat de student een wissel wachtte, die ieder oogenblik komen kon.

Helaas, de directeur had nu de zekerheid, dat hij tot aan zijn jongsten dag naar dien wissel kon blijven uitkijken. 't Verblijf van Max von Eichendorff was een leelijk schadepostje voor de ‘Holsteinische Schweiz’.

Gretel had verstomd toegeluisterd. Ze stond perplex. Lieve Hemel, wat was ze er daar leelijk ingeloopen bijna. Goddank, dat ze op 't laatst dien ellendeling nog te slim was afgeweest.

‘Maar iedereen hield hem toch voor rijk,’ waagde ze schuchter in 't midden te brengen. ‘Wat een kostbare ringen droeg hij niet en zoo 'n mooi familiewapen!’...

‘Och, kindlief, dat was alles valsch of nagemaakt; ik denk, dat zijn naam en studentschap 't ook wel waren. Enfin, dat zijn van die koopjes welke ieder hotelhouder op zijn beurt krijgt. Ze rekenen hier anders goed; 't kan best lijden’.

Een halven dag lang bleef Gretel onder den indruk van 't feit, dat ze door een avonturier was beetgenomen. Toen begon ze den vroolijken kant van 't geval te bekijken, en vond 't erg jammer, dat ze de heele geschiedenis niet aan den kamerheer kon vertellen. ‘Wat zou die oude goeierd daar smakelijk om gelachen hebben.’

Een groot jaar was verloopen.

't Had de familie von Hohenheim veel leed en zorg gebracht. Kort ná den terugkeer uit Holstein was de barones zwaar ziek geworden. Maanden achtereen had haar leven aan een zijden draad gehangen, en toen zij eindelijk van 't ziekbed opstond, kostte 't moeite de vorige Mevrouw von Hohenheim in haar te herkennen. Ze was een stille, in zich zelf gekeerde vrouw geworden. De vroegere prikkelbaarheid, de lust hare omgeving te tyraniseeren en ieder een voor haar wil te doen buigen, had plaats gemaakt voor een berustende lijdzaamheid. Ze voelde zich oud en moe van 't leven. Toch bleef ze dankbaar, dat ze 't mocht behouden terwille van haar man. De kamerheer was in dat ééne jaar erg verouderd en achteruitgegaan. Elsa Hünert hoe braaf en plichtgetrouw ook, vermocht hem Gretel niet te vergoeden. Zij miste de gave haar meester op te wekken, af te leiden, mede kind te zijn met den wéer tot kind geworden grijsaard.

'Henri heeft 't lachen geheel verleerd,' dacht de barones dikwijls met stil verdriet.

‘Hij kijkt bijna altijd nêerslachtig en bedrukt. Wat kon hij vroeger een plezier hebben over den dwazen onzin, dien Gretel hem vertelde. Al zegt hij 't niet, ik geloof, dat Henri in stilte om haar treurt.’

Als bij stilzwijgende afspraak, vermeden de baron en zijn vrouw over de vorige gezelschapsjuffrouw te spreken. 't Onderwerp riep te veel onaangename herinneringen wakker.

Mevrouw von Hohenheim prees Elsa dikwijls in 't overdrevene in de hoop, dat de kamerheer dezelfde genegenheid voor haar zou opvatten als hij voor Gretel had gehad. Doch haar man stemde flauwtjes toe, dat Elsa een heel goed meisje was, en hem uitstekend verzorgde, doch in zijn hart verlangde hij iederen dag meer naar Gretel terug.

Ze had heel verkeerd gehandeld en Emilie veel verdriet veroorzaakt, maar, ach, daar hielp geen redeneeren tegen: hij *kon* dat aardige vroolijke kind maar niet vergeten.

Een gure wind joeg door de straten, terwijl de regen kletterend tegen de ruiten der huizen sloeg. Er was geen sprake geweest van de dagelijksche wandeling voor den kamerheer. Hij zat kleumig ineengedoken naast den helder vlammenden haard, en trachtte te luisteren naar het nieuws, dat Elsa hem uit de courant voorlas. Och hemel! wat een vervelende, lijzige stem had dat goede kind toch!

Als een automaat las ze voort, kolom nà kolom, zonder ook maar even op te houden om met een grapje of dwaasheid al het droge en deftige af te wisselen, zoo als dat aardig lachebekje van een Gretel zoo leuk kon doen. De baron zuchtte zwaar, en verlangde terug naar den tijd toen hij dikwijls met modderspatten op zijn kleeren liep, doch nog zoo veel schik had in 't leven.

Er werd zacht gescheld. Op bezoek hopend bleef de oude heer even ingespannen luisteren, toen vatte hij, met de gedachte: ‘zeker iets voor de keuken’, den draad zijner overdenkingen wéer op. Zich welbehagelijk dieper nestelend in den fluweelen rug zijner fauteuil, raakte hij zachtjes aan verward in de oude herinneringen, en sliep rustig in.

Met gedempte stem las Elsa voort, zonder te merken dat de kamerheer kalm sluimerde. 't Was haar plicht de geheele courant voor te lezen en nauwgezet kweet zij zich van die taak.

Overigens bleef het doodstil in het groote huis.

De zachte schel, die den kamerheer in zijne overpeinzingen stoorde, was niet voor de keuken geweest. Toen oude Mariechen de voordeur geopend had, en zag wie toegang verlangde, vertrouwde ze haar eigen oogen niet. ‘Neen maar, hoe durfde die hier wéer aanschellen? En wat verlangde 't kleine, brutale ding? Bij de barones te worden toegelaten? Je moet toch maar durven in de wereld!’

(Wordt vervolgd).

Varia.

Voor Indische lezers.

De heer B.W. van de Kamer, die een korten tijd in de Lelie heeft geschreven, is inderdaad dezelfde (ik wist dat echter *niet*, toen ik hem in de Lelie plaatsruimte

afstond) over wien gedeeltelijk de brochure handelt, verschenen in 1902, bij Albrecht & Co. te Batavia, getiteld:

Eenige Uiteenzettingen, en geschreven door *Dr. J. Brandes.*

Deze heer, dr: J. Brandes, schrijft o.a. op blz: 6:

Dr. Groneman was zeer geporteerd tegen den heer Melville en had een groote teleurstelling door mijn onverwacht, *ongezocht*, *en daardoor plotseling optreden hij de behandeling der oudheden*, *en hem was het in hooge mate onaangenaam toen mijne bevindingen*, *ten opzichte van den heer van de Kamer en zijn werk*, *mij gaandeweg meer en meer deden zien*, *dat deze de man niet was waarvoor hij zichzelf*, *en waarvoor anderen hem hadden uitgegeven.*

Op blz: 35 van dezelfde brochure schrijft hij, dr. J. Brandes:

Meenende dat deze olifanten[*)] *tot den troon konden behooren*, *had de heer van de Kamer*, *drie jaren lang*, *ze niet onderzocht*, *de aansluiting*, *die uitwijst wat zij zijn*, *niet opgemerkt; ze zijn niet opgebracht op zijn ontwerpteekening van den troon*, *zooals men zien kan uit de plaat in 2°*, *waar zij nog niet paradeeren; ze laten liggen waar zij lagen*, *zoodat ik in April 1901*, *nog ruim 6 maanden na 2 October 1900*, *ze nog ter plaatse vond*, *omdat*, *het zal ongelooflijk klinken*, *de heer van de Kamer*, *zooals ik hoorde het niet eens was met mijne meening*, *en wil hij nu ten slotte zijn figuur*

*) Noot Redactrice. De heer van de Kamer was, blijkens de brochure hier aangehaald, belast met het helpen herstellen van oudheidkundige dingen.

nog trachten te redden door in III op blz: 15 van 2°, even goed als in II, een jokkentje te pousseeren, wederom iets vergetende, nl: dat men daarmede het vertrouwen in zijn geloofwaardigheid op het spel zeten verspeelt.

.... Men zou er uit zien hoe de heer van de Kamer nu en met zijn jokkentjes tracht zich los te praten, maar zich deerlijk vastspreekt.

Blz: 57, schrijft dr: J. Brandes:

Intusschen blijkt mij steeds meer en meer dat de Heer van de Kamer niet de persoonlijkheid is, waarvoor hij zichzelf heeft uitgegeven, en waarvoor anderen, ook ik-zelf, hem hebben aangezien. De feiten, die ik gaandeweg ontdek, blijken zoo erg te zijn, dat er gerapporteerd moet worden. Voor er een beslissing is gevallen vraagt de Heer van de Kamer, bij rekest, om ontheffing van het werk aan de Tj: Mendoet. Terecht - doch geenzins op mijn aandrang zie boven - want hij is volgens zijn eigen bekentenis aan mij niet in staat het werk te doen, dat er gebeuren moet.

In het chronologisch overzicht, dat het slot der brochure vormt, leest men:

27 *Juni 1900; Van de Kamer bezoekt den Directeur van O.E. en N. en vraagt ongeveer gelijktijdig hem den titulairen rang van architect te geven.*†)

23 en 24 Dec: 1900; De verontschuldiging is nu duizeligheid, en een erkenning van den heer van de Kamer dat hij zulk werk nooit had geleerd.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Over Toilet en wat ermede in verband staat.
(Vervolg van No. 43).

II.

Naar mijn idee is een goed-gekleede vrouw een vrouw, die in de allereerste plaats het oog aangenaam aandoet en erin geslaagd is, dit effect te bereiken, zonder opvallendheid of exentriciteit in kleur, stof en snit van haar kleeding. Soms zal ze gedefinieerd worden als iemand, die zóó eenvoudig, weinig opvallend of in haar kleeding afwijkende is van andere vrouwen, dat niemand ze zelfs opmerkt. Deze definitie echter, is, naar mijn meening, niet juist, daar een werkelijk mooie japon door haar artistieken vorm of haar schoonheid van stof, wel degelijk de aandacht mag trekken.

Laat ons een voor een de factoren, waaruit het-zich-goed-kleeden bestaat, nagaan en trachten daardoor tot een oplossing te komen, die ons allen zal voldoen.

Niemand zal een vrouw als goed-gekleed beschouwen, die dit alleen maar oppervlakkig is. Een elegante japon en een mooie hoed over vuile of grove onderkleederen - al zijn die ook nog zoo vol kanten en strikjes - passen absoluut niet bij elkaar. Buitengewoon prachtige of kostbare stoffen voor boven- of onderkleeren zijn niet noodzakelijk, doch een zekere goede kwaliteit van stof, hoe eenvoudig ook bewerkt, onderscheidt de garderobe van een werkelijk goed-gekleede vrouw.

De garneering, die zij op japonnen of mantels aanbrengt, is een andere toetssteen. Het is een algemeene fout te veel garneering of ze zonder smaak of handigheid aan

†) Noot Redactrice.
Inderdaad blijkt dus uit deze brochure, dat zijn architectschap slechts titulair is, en hij metterdaad is geweest *opzichter* van de Waterstaat.

te brengen; de meeste naaisters en hare klanten hebben nog te leeren, dat een slaafsch volgen der mode in 't geheel niet met zich goed-weten-te-kleeden gelijk staat.

Iemand, die voor zich zelf een eenvoudige en flatteerende stijl van zich te kleeden heeft uitgevonden en dien getrouw van jaar tot jaar volgt, met een klein weinigje concessies aan de nieuwste mode, verkrijgt daardoor een distinctie en elegance, die niemand anders bezit en waartegen niets opweegt. Wij allen hebben wel de eene of andere kennis, die niet elke zes maanden haar kleeren laat veranderen - in 't voorjaar de veeren op haar hoed in de lucht laat verheffen, om ze in den herfst over de ooren te laten neerhangen, of die, vandaag haar dasje in den nek strikkende, het bijna als een zonde zou beschouwen, dit morgen niet van voren te dragen. Ze gaat rustig haar eigen gang en is nooit juist in of juist uit de mode. Het is voornamelijk toe te schrijven aan de rust, die haar keuze met zich brengt, door de afwezigheid van overlading of angstvalligheid om in de mode te zijn, dat zoo iemand, zonder bepaalde eigenaardigheden, een streeling voor 't oog is.

Een ander bewijs van zich-goed-weten-te kleeden is gelegen in de geschiktheid van de japon voor de gelegenheid. Een vrouw in een net fietspak is beter voor het rijwiel gekleed dan iemand in de mooiste Parijsche creatie.

Keer de toestanden om, breng haar op een formeele plechtigheid en ze zal zeker slechtgekleed zijn. Een pleegzuster, van beroep of niet, in een katoenen japon en witte schort is beter gekleed voor een ziekenkamer dan de bezoekster, die verschijnt in kant en zijde. Een eenvoudige blouse en schoone linnen rok zijn eleganter 's morgens aan het strand of in de bergen dan een japonnetje van luchtige voile of zijde, hoe goed gemaakt en mooi op zich zelf ze ook mogen zijn.

Misschien zullen de meeste critici van vrouwenkleeding op één punt meer gelijk denken dan op welk ander ook. Zij zullen eenstemmig verklaren, dat de snit van een japon alles en dus onberispelijk moet zijn. We hebben deze uitspraak aanvaard als gevolg van de introductie der volmaakte 'tailor-made' rok en mantel; velen van ons voelen, dat de confectie-pakken het subtiele iets missen, dat wij 'cachet' noemen. Om volmaakt te zijn moet het onberispelijk geknipt en gepast zijn voor het figuur, dat het moet dragen; anders is het verstandiger het niet te nemen, daar de mooiste stof slechten snit niet kan goed maken. Niets kan echter vergeleken worden, indien goed-gemaakt, zoowel wat schoonheid als practisch nut betreft, met een 'tailor-made' pak. Het herinnert U niet meer, zooals in het begin, toen het pas uitkwam, op een aangename wijze aan heerenkleeding - vrouwen hebben er een vrouwelijk iets aan weten te geven, dat zij alleen weten aan te brengen. Geen japon, welke ook, die opweegt of zóó buitengewoon geschikt is voor straat, bezoeken afleggen of winkelen, voor reizen, in een rijtuig of te paard, die een vrouw, met een niet al te leelijk figuur zoo goed kleedt als dit eenvoudige en nuttige kleedingstuk. De afwezigheid van elke garneering vraagt in de eerste plaats een correctheid van lijn en daarna een uitstekende afwerking, die alleen een 'first-class' kleermaker kan verschaffen.

Een andere toetssteen voor smaak is gelegen in de kleuren, die ge kiest en samenvoegt. Er zijn bepaalde regels, waaraan de decorateur zich bij zijn werk te onderwerpen heeft, en de meeste artistieke naaisters passen deze wetten, die tot de Philosofie der Kleeding behooren, bewust of onbewust toe. Zij, die noch aangeboren noch door studie oog heeft voor kleuren, kan slechts haar toevlucht nemen tot de rustigste tinten, zelden of nooit twee in een costuum dooreenmengen en nog zeldener stof nemen waar veel kleuren, patronen of stippen op voorkomen, die met de tint van den ondergrond contrasteeren.

Nog één factor en ik zal eindigen. Niet alleen moet de japon of de stijl ervan geschikt zijn voor de gelegenheid, waar ze gedragen wordt, maar ze moet ook passen bij den leeftijd en de persoonlijke eigenaardigheden van de persoon, die haar draagt. We glimlachen ironisch, als we een dikke, waggelende, niet meer zeer jonge dame zien, gekleed in witte mouseline met roze strikjes, die passen bij een 16 jarige, en niet minder wanneer een grootmoeder op haar grijze haren een Gainsborough hoed met afhangende veeren zet, die haar kleindochter zou kunnen dragen. En als we niet glimlachen, is het uit medelijden, wanneer we oudere dames halsstarrig zien zweren bij het glad-naar-achteren geborstelde haar, dat het gezicht zoo oud en gevoelloos maakt; bij de japon, waaraan zelfs elk spoor van elegance ontbreekt, om niet te spreken van de geheele afwezigheid van garneering, en met niet den geringsten wensch om het beste te maken van wat haar door de natuur nog is overgelaten.

Wanneer ik nu het résumé van bovengenoemde regels in een paar woorden wil samenvatten, dan zullen die luiden:

Deugdelijkheid van materiaal. (Stof van goede kwaliteit is ten slotte het goedkoopste)

Eenvoud.
Netheid.
Onberispelijkheid van snit en afwerking.
Geschiktheid voor de gelegenheid.
Geschiktheid voor leeftijd en figuur.

Zooals wel te begrijpen is, heeft geld veel uit te staan met het succes der goed-gekleede vrouw, maar toch niet zooveel als men gewoonlijk wel denkt. Men beweert altijd, dat elke vrouw zich wel goed kan kleeden, als haar beurs maar groot genoeg is, om haar toe te staan een goeden kleermaker, hoedenmaker, schoen- en handschoenenmaker, en dergelijke te nemen; dit is niet geheel juist. De rijkste vrouw is ook bij haar kleeding afhankelijk van smaak, zoo niet van haar eigene, dan van dien harer naaister en van de voortreffelijkheid van dien smaak zal het afhangen of haar kleeding valt of staat.

(*Wordt vervolgd.*)

Rubriek-Toilet.
Varia.

De firma Huyser verzendt hare nieuwe catalogus van corsetten en aanverwante

artikelen. - Het passen en aanmeten geschiedt uitsluitend door mevrouw Huyserzelve. Eventueele veranderingen van klaargekochte corsetten geschieden *zonder* prijsverhooging. - Het is ondoenlijk de verschillende zéér up to date en zeer mooie façons, welke in den catalogus voorkomen, hier uitvoerig te bespreken; veel beter, en dat raden wij dan ook uitdrukkelijk aan, is het zelve een kijkje te gaan nemen in het smaakvolle magazijn Heiligenweg 4-6 Amsterdam. - Wij noemen intusschen o.a. Corset-fourreau, 'voor elk normaal figuur geschikt'. (Zie blz. 2 van den catalogus). Corset-fourreaumodèle la Faculté (zie blz. 7 van den catalogus). Corset-fourreau (zie blz. 8 van den catalogus, waaromtrent wij lezen: 'Très enveloppant les hanches, moulant le corps sans fatigue. Réduit automatiquement tout relief excessif au dessous de la taille.' - -

Dit intusschen zijn slechts één paar nommers der voorkomende talrijke modellen, in zeer verschillende prijzen. Zichtzendingen kan men aanvragen, waarbij het gewenscht is de juiste taillemaat aan te geven, en óók hoe die is genomen; alsmede éénigszins den prijs welken men wenscht te besteden. Echter, het spreekt van zelf, juist waar het iets geldt, dat zóó nauw steekt als een corset, kan men den lezeressen van deze rubriek niet beter raden, dan, zoo eenigszins mogelijk, zelve met den heer en mevrouw Huyser te raadplegen; (eerstgenoemde leidt persoonlijk het vervaardigen der corsetten).

REDACTIE-TOILET.

Correspondentie van de redactie met de abonnés

De redactrice van de Holl: Lelie brengt ter kennis van de lezers van dit Blad, dat zij géén manuscripten, of brieven, haar naar aanleiding der redactie-aangelegenheden toegezonden door niet-abonnés, kan beantwoorden langs **particulieren** weg. De correspondentie in dit Blad dient zoowel tot de beantwoording van brieven, als tot de mededeelingen betreffende aangenomen en geweigerde bijdragen, en zij, die zelve geen abonné of abonnée zijn, kunnen dus niet verwachten langs een anderen dan den correspondentie-weg te worden beantwoord. Wanneer zij door leesgezelschapkring, of samen-lezen, of op welke wijze dan ook, gelegenheid kunnen vinden de correspondentie-rubriek te volgen, dan is de redactrice bereid hen dáárin te beantwoorden.

Op dezen regel wordt voortaan *géén uitzondering* meer gemaakt, en afzonderlijke nommers, correspondentie-antwoorden aan niet-abonné's behelzend, worden **niet** meer toegezonden.

REDACTRICE.

P.S. Het spreekt van zelf, dat deze regel alleen geldt voor eerstbeginnenden, èn voor briefschrijvers die in de corr: rubriek thuishooren.

R. - Ik heb niet goed begrepen wat de bedoeling was van Uw briefje; gedachtenwisseling, of particulier schrijven aan mij.? In het eerste geval zou ik verlangen moeten, dat gij met Uw vollen naam onderteekent. - Ik begin dus maar met U per correspondentie te beantwoorden. - Gedachtenwisselingen en ingezonden stukken-rubriek zijn een buiten verantwoordelijkheid der redactie den abonnés en lezers geboden gelegenheid om met elkander over verschillende punten hunne meening uit te wisselen. Den een interesseert daarbij natuurlijk dit; den ander dat; juist dáárom moet men hier zooveel mogelijk vrijheid laten aan ieder afzonderlijk. - Er zijn zeer vele menschen, die gelooven aan voorteekens, en aan het tweede gezicht, en aan droomen. - Wat gij bedoelt heb ik niet gelezen. Ik kan U overigens meedeelen, dat de bedoelde predikant vroeger, onder de redactie van mevr. van Wermeskerken, vast medewerker was aan de Holl. Lelie, en onder de mijne zijn ontslag kreeg, daar ik zijn rubriek zelf wenschte te behandelen. - Wanneer hij zelf het een of ander bundeltje uitgeeft, laat hij nimmer na een briefje te schrijven met bepaald verzoek het werkje te willen recenseeren in de Holl. Lelie. -

Het doet mij genoegen, dat gij veel vindt in de Lelie wat U interesseert; natuurlijk is het echter onmogelijk van welk Blad ook te verlangen, dat àlle stukken àlle lezers gelijkelijk interesseeren. Ik tenminste stel er juist prijs op, dat de onafhankelijke en onpartijdige houding der Holl. Lelie haar voor menschen van de meest uiteenloopende levensbeschouwingen, denkwijzen, en godsdienstige overtuigingen, gelijkelijk lezenswaardig maakt, juist omdat zij zulke geheel uiteenloopende artikelen vóór en tegen over éénzelfde onderwerp bevat. - Het slot van het hoofdartikel van Dorna, in het laatst verschenen nommer, zal U denkelijk hebben ingelicht omtrent de juiste beteekenis van het bedoelde woord. Indien gij nog nadere ophelderingen wilt weten, richt dan Uw vragen tot haar per gedachten-wisselingenrubriek, zij zal U zeker gaarne nauwkeurig inlichten.

Gonda. - Hartelijk dank voor Uw briefkaart. - Ik wacht gaarne tot gij den tijd hebt voor Uw artikeltje.

A.B.C. - Hartelijk dank voor Uw kaart. Ik hoop, dat die huiselijke tegenspoed zich spoedig zal herstellen. - Nogmaals veel dank en hartelijk gegroet.

Vertaling uit het Italiaansch. (W.E.). - Het spreekt van zelf, dat de uitgever, evenmin als ik, zich belast met het voeren eener particuliere correspondentie over geweigerde bijdragen. Indien gij de Lelie niet geregeld leest, hebt gij het dus aan U-zelven te wijten, indien dit antwoord U ontgaat. Van niet-abonnés neem ik slechts bij hóóge uitzondering vertalingen aan, wanneer die mij zéér passend voor de Lelie voorkomen om de een of andere bijzondere reden. In Uw geval is daarvan geen sprake. Dus, Uw inzending is afgewezen.

J.K. - Van Uw drie bijdragen heb ik aangenomen die over de Vrouw, in èlk geval, die over Chopin misschien, wanneer de plaatsruimte

het toelaat haar binnen niet àl te langen tijd op te nemen, daar zij anders geen actualiteit meer heeft; de derde, handelend over een tooneelstuk, dat reeds in dit Blad is besproken door iemand anders, ligt ter Uwer beschikking, als zijnde de inhoud reeds te zeer verouderd. - Het is zeer goed mogelijk, dat mijn particulier schrijven aan U, van uit Nice, is weggeraakt, want de post was daar zóó slecht in orde, dat er voortdurend door de vreemdelingen, en trouwens ook door de in Nice verschijnende fransche Bladen-zelf, over is geklaagd. De overstroomingen in Parijs volmaakten de wanorde. Gelijk ik reeds zeide vroeger in verschillende correspondenties, dat was zelfs een der redenen, die mijn terugkomst naar huis zeer bespoedigden.

- Het spijt mij zoo dat gij zulk een moeilijken tijd doormaakt. Hoe jonger wij zijn, hoe harder het valt de slagen van het lot het hoofd te bieden. Toch schijnt het mij voor een man altijd een minder zware taak het leven, dan voor een vrouw. Ik beweer volstrekt niet dat een man minder-diep voelt; integendeel, ik geloof dat over het algemeen de vrouwen heel dikwijis heel oppervlakkig-weinig-voelen. Maar het schijnt mij steeds toe, dat het alleen zijn in de maatschappij, in de samenleving, voor een vrouw altijd veel meer moeilijkheden, veel meer levenszorgen, nog meebrengt dan voor een man, die in dezelfde omstandigheden als zij verkeert. Wat helpt het, of men de uiterlijke verschillen, tusschen man en vrouw bestaande, wegruimt; ik betwijfel zelfs of dat haar positie altijd zelfs wel gemakkelijker maakt. In elk geval echter *blijven* we toch innerlijk vrouw. En dat maakt dat wij anders zijn, dan gijlieden, en op een andere manier met het leven vechten moeten, dan de man; op een manier, waarin het ons door onze vereenzaming, als wij alleen zijn, nog véél lichter de baas wordt dan den van buiten-af meer steun hebbenden man. - Overigens geloof ik ook zeker, wat U-persoonlijk aangaat, dat gij deze periode van tegenspoed wel weer zult te boven komen; deze verdrietelijkheden *moet* gij overwinnen indien gij den moed maar niet laat zakken. Dat andere intieme verdriet is veel erger; dáárvan kan men alleen zeggen, dat de tijd U zal verzoenen van lieverlede met wat helaas onherroepelijk zoo is, en als zoodanig *moet* geaccepteerd worden.

Zooals gij tot mijn groot leedwezen zult hebben gezien kon ik in *dit* kwartaal niet voldoen aan Uw verzoek. Gij zijt niet de eenige die zulke dringende redenen hebt, maar bovenal moet gij niet vergeten, dat het mijn strikte *plicht* is in zulke gevallen onpartijdig en eerlijk te blijven ten opzichte van die anderen, die óók hunne zelfde rechten hebben als medewerker. De Lelie heeft zóóveel copie, en dikwijls van zóó verschillenden aard, dat het voor mij niet doenlijk is steeds met zulke verzoeken als de Uwe rekening te houden, te meer daar de plaatsruimte gedeeltelijk wordt ingenomen reeds door mijn correspondentie, welke geen der lezers wil missen. Intusschen van harte het beste toegewenscht. Tot mijn spijt hoorde ik niets nog van U over den uitslag. Gij begrijpt mij?

Nemo. - Voor U geldt gedeeltelijk hetzelfde wat ik hierboven schreef aan J.K.; het is met den besten wil ter wereld niet mogelijk alle toegezonden copie zoo spoedig te plaatsen als de inzender-zelf 't wel zou wenschen. - Voor de toilet-rubriek is de Uwe aangenomen. - Wat de questie betreft, waarover gij den uitgever liever niet wilt schrijven (gij begrijpt mij?), gij zult mij ten goede houden dat ik Uw inzichten daarin volstrekt *niet* deel, en mij geheel en al aan zijn zijde schaar, zoodat ik aan Uw wensch in dezen niet kan voldoen. - Hartelijk dank voor Uw belangstelling en deelneming

in mijn gezondheid. - Inderdaad, ieder onzer heeft nu eenmaal in het leven zijn lief en zijn leed mee te dragen. Ik mag méér spreken van dank dan van klagen.

Vertaler van Latijnsch sprookje (H.B.). Indien gij géén abonné zijt, dan wil ik Uw werk liever niet accepteeren wegens den overvloed van copie. Zijt gij wèl abonné, dan kan het in de feuilletonrubriek verschijnen te zijner tijd. Gij ontvangt daarvoor honorarium; alles wat in de Holl. Lelie verschijnt wordt gehonoreerd behalve natuurlijk de ingez. stukken en de gedachtenw. - Gij zult mij ten goede houden, dat ik dergelijke niet-heelbelangrijke *on*gevraagd aangeboden copie van geheel-onbekenden niet retourneer. Ik wacht echter Uw bericht af of gij abonné zijt?

Janina. - De questie 'met vuur gespeeld', door Fred. Armbrust aangeroerd het eerst, en door mevr. van Rees - van Nauta Lemke en anderen beantwoord, boeit zoovéle lezers, dat het veel beter is, een of ander schrijven *niet* particulier toe te zenden aan een der betrokkenen, en integendeel het op te nemen ten bate van allen in de Lelie-zelve. - Ook hebt gij mij verkeerd begrepen in die corr. Ik heb namelijk niet een *aan* mevr. van Rees - van Nauta Lemke gerichten brief haar particulier doen toekomen, maar haar slechts inzage gegeven, *na den naam en het adres te hebben afgeknipt natuurlijk*, van een aan mij-zelve gerichten brief, voor zoover die op háár gedachtenwisseling betrekking had.

Zonder twijfel behoort mevrouw van Rees - van Nauta Lemke tot de zóó overtuigde en met hart en ziel in hare overtuiging opgaande spiritualisten, dat zij stellig wèl bevoegd is inlichtingen te geven op dit speciale gebied. - Ik kan mij, wat mij-zelve betreft, heel goed begrijpen Uw verlangen naar méér weten van de overzijde, juist wat déze dingen aangaat. Ik-ook heb dat altijd gehad, dat verlangen. Bij ons aan huis werd véél over die questie geredeneerd; niettegenstaande het door séances enz., *daadwerkelijk* onderzoek doen streed tegen de toenmalige godsdienstige overtuiging mijns vaders. Hij en ik hebben elkaar later dikwijls beloofd, dat wie van ons het eerst heenging zou trachten den ander op te zoeken op aarde. Ik heb echter nooit iets van hem gehoord tot hiertoe; hetgeen mij door overtuigde spiritualisten dikwijls is verklaard door de m.i. zeer aannemelijke uitlegging, dat niet àlle geesten gelegenheid hebben tot de aarde terug te keeren, dat integendeel de hoogerstaanden, de verder-gevorderden, dikwijls reeds terstond naar sfeeren gaan, die hen van de onvolkomen en leelijke aarde voor altijd afscheiden. - Met Uw vader zou ditzelfde dus ook wel mogelijk kunnen zijn, nietwaar?

Indien gij dus niet terstond de gewenschte openbaringen krijgt, laat U dan niet dadelijk ontmoedigen. Overigens, *ik* ben in dezen niet meer dan een objectieve toeschouwer, geen geloovige. Ik heb zelve zeer merkwaardige dingen bijgewoond op het gebied van séances, maar óók zeer ongeloofwaardige, en ik erken dat ik te weinig nog een ingewijde ben om in dezen een oordeel van al-of-niet-gelooven te durven uitspreken. Waarvoor ik U in elk geval zou willen *waarschuwen* is voor een *te* lichtgeloovig aannemen, dat deze of die geest die van Uw vader *is*, omdat gij hem *wenscht* weer te zien. Helaas komt, juist waar het zulke wenschen geldt, bedrog, of ook te goeder trouw inbeelding, herhaaldelijk vóór. Betaalde mediums zijn daarom m.i. bepaald gevaarlijk. Zij achten zich maar al te dikwijls verplicht, voor het ontvangen honorarium, den naar het weerzien met een overledene smachtenden bezoeker niet te leur te stellen, en dat verleidt hen dan met dezen een of ander onwaardig bedrog uit te voeren. Ook te goeder trouw kan men zich zelf inbeelden, dat deze of die geest *is*, degene dien men zou *wenschen* te zien. Juist op dat gebied meen ik zulk zich zelf wat *wijs* maken meermalen te hebben bijgewoond.

Alles wat gij mij over Uw vader schrijft bracht mij de tranen in de oogen. *Ik* ook heb den mijnen liefgehad. *Ik*-ook heb dat bitter wreede gevoel gekend na zijn dood: Nooit zal iemand mij weer op dien toon: 'kind' noemen; nooit zal ik weer zulk een trouwen, teederen vaderkus ontvangen. - -

Ik weet niet of gij van mijn leeftijd zijt of jonger dan ik; in het laatste geval treft de slag te zwaarder nog. *Mijn* vader is nu reeds sinds ruim tien jaren van mij heengegaan; ik ben nu zelf reeds zulk een eind op den levensweg. De jaren gaan zoo snel; het einde is zoo spoedig dáár; óók zelfs voor die heel oud worden. Dat staat zoo dichterlijk-waar, zoo aangrijpend-eenvoudig, in den 90sten Psalm:

'Aangaande de dagen onzer jaren, daarin zijn zeventig jaren of, zoo wij zeer sterk zijn, tachtig jaren; en het uitnemendste van die is moeite en verdriet, want het wordt snellijk afgesneden en zij vliegen daarheen.' -

Gij vraagt mij naar aanleiding van de meer dan eene ernstige levensgevaarlijke ziekte, die ik zelve doormaakte, wat ik daarbij voelde, als ik dacht aan den dood. Ik kan U niets anders daarop antwoorden, dan dat ik het gevoel steeds heb gehad van berusting, van: het zal alles wel goed komen zooals het komt, in een woord van een vredig accepteeren het lot. - Het mij door U omtrent Uw vaders sterfbed beschrevene verklaar ik, evenals gij-zelve dat doet, als een uiting van zijn wilskracht, die nog even worstelde met den dood, en toen, in dat door U beschrevene gebaar, dat gij kent uit zijn leven, als uitdrukte: 'Er is niets aan te doen. Ik moet mij overgeven.' - Mijn eigen vader, dat heeft mij toen bijzonder getroffen, was na zijn dood als vele jaren jonger geworden. Hij had een moeilijk leven gehad; maar toen hij was gestorven kreeg zijn gelaat een uitdrukking van wezenlijk bovenaardschen vrede, en ik had toen voortdurend zéér sterk het gevoel, dat hij-zelf *om* mij was, en dat slechts zijn omhulsel vóór mij lag op het bed.

Ik heb een zeer lief en zeer beminnelijk twaalf-jarig-broertje verloren vele, vele jaren geleden. Mijn moeder, die toen nog absoluut ongeloovig was, vertelde dikwijls, hoe zij in dezelfde minuut van zijn sterven - hij overleed in één week tijds aan roodvonk - de geheele kamer als hel-verlicht zag, als in een hemelschen glans. En mijn vader, een zeer andere natuur dan zij, niet nerveus, niet-overspannen, heeft datzelfde wonderbare licht óók gezien in dat stervens-oogenblik. - Die broer, die overleed toen ik zes jaar was, heeft zich later eens op een séance, die ik bijwoonde,

gemanifesteerd aan mij als *mijn* beschermgeest. Hij meldde zich aan onder een noch mij noch een der andere aanwezigen bekenden naam, zoodat ik verklaarde niet te weten wie hij was. Toen noemde hij zijn waren naam, erbij voegend, dat hij thans aan de overzijde dien anderen droeg; hij liet toen door het medium iets schrijven voor mij, dat tot mijn ontsteltenis inhield: 'Zeg aan onzen vader dat ik hem spoedig wacht.' Mijn vader was toen lichtelijk ongesteld, maar, volgens den dokter en ieder ander, geheel niet gevaarlijk nog. Echter overleed hij inderdaad eenige weken slechts daarna. - Intusschen moet ik hier uitdrukkelijk bijvoegen, dat mij ook vele voorspellingen zijn gedaan, die nimmer uitkwamen, of ook welke mij voorkwamen uit onzuiveren bron te zijn. Daarom herhaal ik, ik treed hier niet op als eene die een overtuiging van vóór of tegen uitspreekt. Ik vertel U slechts mijne eigene leeken-ondervindingen. -

Zeer hoop ik, dat deze Uw eerste brief door meerderen zal gevolgd worden.

Loute. - Om U maar dadelijk uit de ongerustheid te helpen wil ik U meedeelen, dat ik het nu-ontvangen slot zeer goed vind. Ik heb dus het stukje thans definitief aangenomen. Uw allerlaatste slotzin beviel mij bijzonder, als een kort en krachtig, goed-gekozen einde. Uw stijl, de wijze waarop gij Jet's gewaarwordingen, onder de oogenblikken van angst *wat* moeder gaat zeggen, hebt uitgebeeld, is bepaald belovend. - Uw lange brief, die bij de hondenphoto's was, komt nog aan de beurt, maar ik moet eerst anderen, die reeds heel lang wachten, laten voorgaan. Dit is dus maar enkel een antwoord op Uw laatste briefje, om Uw onzekerheid weg te nemen.

Nel. - Voor Uw vriendelijken nieuwjaarsgroet heb ik U, meen ik, reeds lang geleden gedankt. Het spijt mij, dat gij-zelve het nieuwe jaar zoo ongezellig zijt ingegaan door ziekte. Enfin, als alles maar goed afloopt ten slotte, dan komt men zoo iets wel weer te boven, nietwaar?

Gij zult reeds lang in de Lelie gezien hebben, dat ook-ik niet genoot van véél zon in dit seizoen in 't Zuiden. Integendeel. - Hetgeen gij schrijft over het zich hier in Holland meer 'thuis' voelen dan elders, voel ik-persoonlijk niet na. Maar wèl ben ik, eenmaal in Holland zijnde, bijzonder gaarne op Scheveningen, juist buiten het seizoen nog het liefst. Ik houd van de bevolking, van de menschen hier, van ons heel-bescheiden huisje óók; ik houd van ons ruim vrij uitzicht zonder overburen; in één woord, ik heb het hier bijzonder naar mijn zin; d.w.z. ik spreek hier persoonlijk, maar wij alle drie denken er zoo over. Uw ge-

voelens ten opzichte van reizen, en van het genot weer in de eigen landpalen te zijn, kenmerken m.i. den echten hollander; ik heb datzelfde wat gij beschrijft door honderden, óók veelbereisde Hollanders, in bijna dezelfde bewoordingen hooren zeggen. In dat opzicht is de Hollander het meest sterk-sprekende contrast van den Engelschman, voor wien het, juist omgekeerd, een ware levensbehoefte is zich geregeld eenige maanden buiten zijn eigen landpalen te begeven met hoe bescheiden middelen dan ook. Echter, en dit maakt inderdaad een groot verschil, de Engelschman vindt overal zijn eigen thuis als het ware terug, omdat een Engelsche kerk, ook in wereldschen zin het middelpunt vormend van de Engelsche kolonie, bijna overal op het vaste land is te vinden, zelfs waar ook maar enkele Engelschen sporadisch voorkomen. Een Engelsche dokter ook ontbreekt gewoonlijk niet; verder vindt men in zulke plaatsen dikwijls Engelsche verpleegsters, Engelsche hospitalen, in één woord de Engelschman verstaat de kunst overal *zichzelf* te blijven, terwijl de hollander zich moet trachten aan te passen aan het vreemde en ongezellige, dat hem in stilte niet bevalt, maar waartegen hij niet vermag op te komen, door de kleinheid in aantal die wij Nederlanders hebben vergeleken bij Engelsche of Duitsche reizigers.

Ja, lieve Nel, *gij* zijt rijk; *gij* zoudt een ondankbare zijn, indien *gij* U gingt beklagen als eenzaam, want *gij* hebt het heerlijkste en mooiste wat er voor een vrouwenleven bestaat, in uw moedertaak, die U bindt aan Uw kleinen jongen. Alles wat gij over mij schrijft en over mijn lot beaam ik volkomen, maar wat is dat vergeleken bij het Uwe, dat, ja, wel door een groote droeve schaduw is verduisterd vroegtijdig, maar toch U in Uw echtgenoots nalatenschap iets zóó heerlijks schonk om in zijnen naam op te voeden en lief te hebben, en tot een gelukkig, zijn naam waardig mensch te maken. Ik denk altijd: indien ik weduwe ware van een man dien ik had liefgehad, dan zou ik het kind aldus voelen, als iets niet te beschrijven-wonderbaar-heerlijks, dat mij vàn hem gebleven was.

Gij zult hebben gezien, dat ik reeds gedeeltelijk aan Uw wensch omtrent die gedichtjes voldeed. Nu ga ik over tot de ingezonden bijdragen. Ik heb ze alle aangenomen, met uitzondering van die eene schets, waarover gij zoo bijzonder verlangend zijt mijn oordeel te weten. Dat ik die niet opneem is, omdat ik den inhoud te geriskeerd acht. Het is tegenwoordig een zekere mode geworden, om over die dingen héél openlijk te spreken, óók in romans. Ik voor mij vind dat zij dáárin, in novellen en dito uitspanningslectuur, niet thuis behooren waar het geldt tijdschriften en couranten-feuilletons, enz., omdat déze soort literatuur in ieders handen geraakt, terwijl een boek, een roman, iets is waaromtrent elke huisvader of huismoeder zelf heeft te beoordeelen in hoeverre hij kan blijven rondslingeren. - Ook wil het mij voorkomen, dat gij hier een eenigzins gezochten toestand schildert; éérst zulk een bijzonder soort van bekentenis, dan dáárna zulk een bijzonder soort schoonvader óók nog! En eindelijk, dit trof mij bepááldelijk als verkéérdgevoeld, vindt gij het kiesch gehandeld van die vrouw, dat zij in het bijziin harer diepbeklagenswaardige schoonmoeder *zulk* een aanklacht nog wel richtte tot den man van deze.? - Uw overige bijdragen neem ik aan, onder voorbehoud dat ik U geen spoedige plaatsing durf beloven. Heimwee is voor hoofdartikel 't meest geschikt; De eerste Schooldag wil ik als schetsje opnemen; het vertaalde stukje komt in het feuilleton-gedeelte. Vriendelijk gegroet.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Nagekomen Correspondentie.

1866. - Ik heb Uw brief ontvangen, maar, om U de waarheid te zeggen, was het mij héél moeilijk Uw schrift zóó nauwkeurig te lezen, dat ik Uw bedoeling geheel en al kon uitmaken. Gij vooronderstelt waarschijnlijk, dat ik van de door U in Uw brief besproken zaak méér afweet dan het geval is. Kunt gij haar mij daarom niet opnieuw, en van het begin af, toelichten? Gij zult toch reeds als Lelie-abonné weten dat ik waarlijk niet ben van die dames-richting, die gij in Uw brief zoo heftig aanvalt. - Volgens Uw eigen wensch ben ik niet duidelijker, uit vrees U te verraden. Laat mij dus in elk geval nogmaals van U hooren.

Enna. - Ik zal bij de copie nog nazien of het door U gezondene is aangekomen, meen mij echter met zekerheid te herinneren, dat ik in Nice van U manuscripten ter beoordeeling ontving; dus vermoedelijk zal alles wel in orde zijn.

Wat de nog onder Uw berusting zijnde copie betreft, die gij mij aanbiedt, ik wil haar met alle genoegen ter inzage ontvangen, óók ter gelegenertijd plaatsen als zij geschikt is. Alleen, vóór den nieuwen jaargang moet gij niet rekenen er op. - Inderdaad, die gedachtenw: vallen over het geheel bij velen in den smaak.

Hartelijk dank voor Uw schrijven.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Sluiting red: ged:

11 Mei 1910.
23ste Jaargang.
No. 45

Bericht.

Present-exemplaren en Bewijs-nummers zijn aan te vragen bij den uitgever van dit blad, niet bij de redactie.

Beklag over correctie- of drukfouten heeft de betreffende te richten tot den uitgever, niet tot de redactie.

Zij, die zonder abonné of lezer te zijn van de Holl. Lelie de redactie lastig vallen met de toezending van manuscripten of brieven, hebben het zichzelf te wijten, wanneer zij geen particulier antwoord ontvangen; de beantwoording van een en ander geschiedt door de corr.-rubriek in dit blad, behoudens die gevallen van uitzondering die de redactie om welke reden dan ook persoonlijk uit beleefdheid maakt.

Zij, die hunne manuscripten bij weigering terug verlangen, worden verzocht hunne behoorlijke frankeering terstond in te sluiten en hun juist adres terstond op te geven.

Zij, die met de redactie correspondeeren in de Lelie onder welk pseudoniem ook, worden verzocht zoowel dit pseudoniem als den eigen naam onder elken brief te herhalen, daar het onmogelijk is alle pseudoniemen te onthouden bij een zoo uitgebreide correspondentie.

Anonyme brieven worden niet beantwoord.

REDACTRICE.

HOOFDARTIKEL

Hoofdartikel
Sleur
door C. Arntzenius.

O, vreeselijk woord! Sleur!!

Alles wat uit *sleur* gebeurt, doet onaangenaam aan en tòch - wat gaat er veel uit *werkelijk* sleur!!

In sleur zit iets arms - iets kleins, iets van het-kan-me-niets-schelen, iets niet frisch, iets onbezield!

Menschen, die op kantoor werken, kunnen 't best beseffen, wàt sleur is. Elken dag hetzelfde doen, iets waar geen emotie in te bekennen is; daar te zitten pennen, den ganschen dag met registers enz. voor je, doode registers, die *niets* tegen je zeggen en die je alléén wijzen op het ‘struggle of life’, op het *moeten* geld verdienen om te blijven leven....

Geen natuur te zien, geen vogeltje te hooren zingen, maar alléén het tikken op de tel- en schrijfmachine en het stempelen van stukken... En dit gaat elken dag zoo door, àltijd hetzelfde, àltijd hetzelfde gangetje, àltijd dezelfde sleur! Soms wordt het te zwaar en dan zou je willen wegvliegen, vèr, heel vèr, waar geen registers zijn en oude folianten, maar waar *leven* is in werkelijkheid, leven en strijd!

Soms zou je in een luchtschip willen zitten en ver weg gaan, waar naar toe, komt er

niet op aan, maar, daar waar emotie is en geen sleur en dan zou je willen ondervinden iets dat je grootsch aandoet en waarvan de indruk door je ziel wordt medegenomen.

Uit *sleur* doe je dingen, die je *niet* doen *moet* en als je gevraagd wordt: 'Waarom doe je dat nu eigenlijk?' dan komt het antwoord: 'och, dat gaat van zelf, uit **sleur!**

'Wat heeft 't dan voor **waarde??**

Er worden kinderen geboren uit **sleur;** is dat niet verschrikkelijk?

En tòch gebeurt het dikwijls. Hoe vaak komt het voor, dat twee echtgenooten, niet meer van elkaar houdende, tòch nog kinderen in de wereld schoppen?? Uit **sleur...** en men zegt, dat worden nog de gezondste, mooiste kinderen. Ik heb er voorbeelden van gezien.

Een kind, dat uit de meest heilige gevoelens tuschen man en vrouw moet geboren worden, kan uit **sleur** komen; is dat geen ontheiliging? De noordelijke volken kennen het woord **sleur** voorzeker beter dan de zuidelijke en ik geloof ook, dat 't veel ligt in de kalmte van den mensch.

Iemand, die temperament heeft, zal altijd tegen de *sleur* te velde trekken, die moèt afwisseling hebben en hoe dikwijls ziet men dan ook, als men dan zoo met ambtenaren samen zit op kantoor, dat de een of ander, tusschen zijn sleurwerk in, een bliksemflits gelijk, een mop vertelt of zelfs iets uit zijn werk in 't gekke gooit, alléén maar om een afwisseling, een afleiding te hebben voor het oogenblik.

Een aardigheid te vertellen, zoo'n geestigheidje, dat iedereen doet lachen - en dan is de sleur voor eventjes verdwenen, om daarna weder in zijn volle zwaarte te voorschijn te treden.

Uit *sleur moet* er schoongemaakt worden in de maanden April - Mei; waarom worden de data niet veranderd? Omdat het eenmaal aangenomen is, *sleur...*,

Vóór Paschen *moet* men schoon zijn - dát is 't parool!!

O, gij vasthoudende Hollanders, ik walg van die sleur!! -

Hoe dikwijls geeft men iemand een zoen uit - **sleur!** 'Un baiser est un petit point rose sur l'i du verbe aimer.'

Als men dàt maar wilde in eere houden!!

En als ik opmerk, al die sleur en als ik ondervind die *sleur* en te midden zit daarvan, o, hemel! dan bekruipt me de lust, om het uit te bulderen: 'Och, menschen, er uit met die sleur, komt op, weest frisch van geest, leeft op, doet wat het oogenblik u ingeeft en komt niet met bezwaren, omdat je leven moet volgens een lijstje, volgens een programma, waar je niet van af mag wijken, omdat 't de tijd niet is, of het oogenblik nog niet gekomen is! Weg met de *sleur!* Er moet nieuw leven komen, nieuw bloed - *sleur* is bloedarm, daar zit geen pit in, 't is een mensch, waar de levenskrachten uit geweken zijn.

Sleur werkt immoreel, 't neemt 't beste weg uit je ziel, en kleineert ze zóó, totdat je op 't laatst geen mensch meer bent, maar een *machine...*

Ik walg van *sleur!!!*

Amsterdam, 4 Mei '09.

Slavenzielen.

De menschen hebben slaven-zielen. - -

In deze dagen hebben we daarvan weer heerlijke staaltjes kunnen lezen. - Als slaven dansen ze heen om Roosevelt, om ‘Teddy’; drukken de grootste gemeenplaatsen, die de man uitkraamt, in de couranten af, als gold het de meest-verwonderlijke voorspellingen, zijn er verguld mee, wanneer hij genadig vertelt in 't jaar zooveel 'n hollandschen voorzaat te hebben gehad; verdringen zich om 'n handje van hem; bewijzen hem koninklijke eer. -

En dat willen dan democraten zijn, vrije menschen! - -

Geldt het een dergelijke aanbidding van monarchen, loopen ze uren ver om 'n ouden vetten koning te bekijken, die ziek is van zijn uitspatting-leven, of drukken ze elkaar bijna dood voor de eer van 'n geschilderde, gepruikte koningin of prinses te mogen hoerah-toeroepen, en je haalt er de schouders om op, en zegt tegen hen: slavenzielen, dan wordt je dadelijk doodgeslagen met het argument van de ‘Traditie’, van het onuitroeibare van liefde tusschen vorst en volk, waarbij niet de persoon als zoodanig, maar de drager van den vorstennaam, de telg uit het vorstelijk geslacht, *de* eigenlijke beteekenis geeft aan al dat lawaaierige enthousiasme.

Goed, maar wat heeft Roosevelt, 'n doodgewone ex-president, te maken met Traditie, en al die schoone phrasen meer!? De man is rijk en dik en vulgair. En, als een echte Amerikaan, leeft hij niet gelukkiger en prettiger, dan wanneer hij voor zich zelf zooveel mogelijk reclame kan maken; door zijn dochter

eertijds, daarna met zoogenaamde tijgerjachten vol aanstellerigheid van levensgevaar, thans weer door een druktemakerige rondreis door Europa. -

Mijnentwege. Als hem dat plezier doet, waarom niet? En, indien de regeeringen van de verschillende door hem bezochte landen zich, vanwege zijn vroegere of weer op-tilzijnde president-grootheid, verplicht rekenen hem met vorstelijke eer te moeten ontvangen, en dientengevolge salon-treinen ter zijner beschikking stellen, en hem aan den disch van vorsten en ministers noodigen - waarom niet, indien daartoe redenen van diplomatieken aard bestaan!? Dat zijn allemaal van die moet-fraaiigheden, waartoe elk verstandig mensch het zwijgen doet.

Maar wat *ik* walgelijk vind van slavenziel-achtigheid, dat is de toon van onze democratische vrije pers, waarvan de democratische vertegenwoordigers zich om den baard likken van genot, als ze kunnen vertellen, hoe de groote man met zijn oogen knipte, en hoe hij drie hééle woorden tegen hen sprak, en hoe hij zei dat 'n vrouw in haar gezin haar plicht moet doen, en 'n man ook, en andere nieuwigheden meer, - om van zijn gemeenplaats-uitingen over Hollands 'toekomst' niet eens te gewagen! - Wat *ik* walgelijk vind van slaven-ziel-achtigheid, dat is die volksmassa, die zich ophoopt voor 't hôtel van dien gelijke onder hen allen, die er net een is als ieder hunner, ophoopt, om hoerah te schreeuwen en 'leve Teddy', en die uren lang staat te wachten om 'n tipje te zien te krijgen van zijn pantoffels of zijn nachtbroek. - Wat *ik* walgelijk vind van slaven-ziel-achtigheid, dat zijn die burgerschoollieren, die, als ze vacantie nemen, daarvan gebruik maken om voor 't hôtel des Indes in den Haag hun slaven-ziel-achtigheid uit te bulken, ter eere van iemand met wien ze niets, niet zóóveel te maken hebben.

Laten ze mijnentwege ter wille van de 'Traditie' ontgloeien in edele Oranje-drift, maar laten ze je als je belieft niet willen wijsmaken, dat Theodoor Roosevelt óók al 'n àpart wezen is, die verdient te worden aangebeden als 'n van God gezonden profeet. - Die heele onwijze menschenmassa heeft behoefte hare *slaafschheid* te uiten in een van daag dezen toejuichen, morgen dien; gisteren Krüger, straks Roosevelt, morgen Juliana; 't komt er niet op aan voor wien, *als* ze maar kunnen buigen, en mooi weer spelen, en knievallen doen voor hoogergeplaatsten, rijken, voornamen, geuniformden!

De socialisten zijn geen haar beter; die aanbidden en bewierooken *hun* leiders. Pas maar eens op, als ze hun dierbare Pieter-Jelles eens zóó ver hebben, dat hij 'n rolletje à la Roosevelt speelt! - En de anarchisten zingen slaafs: Leve Domela Nieuwenhuis. 't Is alles maar een questie van woorden, van namen, niet van wezenlijke *innerlijke vrijheid. Die* kent de massa niet, nergens. Niet bij ons, niet in het socialistische Frankrijk, waar de president reeds geheel en al de rol speelt van 'n koninkje, niet in het 'vrije' Amerika, nergens en nogmaals nergens.

Wat Theodoor Roosevelt eet en drinkt, en hoe hij spreekt, en wat hij zich verwaardigt te zeggen over Holland, en dat hij de tulpenbollen mooi vindt, en dat hij in 't gasten-boek van 't hotel des Indes schrijft 'heel tevreden' te zijn geweest, en dat hij er óók wel eens moe kan uitzien, en dat hij wel zoo goed is van de toekomst van Holland gunstig te denken, en dat hij een zoon heeft die niets zegt, en dat hij z'n burgerjongens-afkomst dekt met den Amerikaanschen 'adel' van van Hollandschen oorsprong te zijn, - slavenzielen, die al deze dagen in de couranten op al zulke interessantigheid zijn vergast geworden, zijn jullie niet blij dat nu allemaal héél precies te weten, bij monde van het Nieuws van den Dag, en van de Nieuwe Courant, en van De Telegraaf, en van de Standaard, en hoe al die bladen heeten mogen?? En

zijn jullie niet vooral blij, slavenzielen onder U, die hem *zelf*, in eigen persoon, mocht aanschouwen, mocht zien zijn vulgair, dik, aanmatigend gezicht, daarvoor uren lang je mocht moe-maken van 't eene been op het andere, om te gapen naar de ramen van zijn hôtel!?

Zie je, dat is 'm de wàre, de innerlijke vrijheid, dat, waardoor we zoo recht *menschen* zijn, vrije, onafhankelijke, 'fiere' menschen! -

Slavenzielen allemaal!

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

'Om de eere Gods.'
Roman door Anna de Savornin Lohman.
(Vervolg van No. 43).

In Govert-Jaap's eigen smart, die beet als een nooit meer te heelen wonde in zijn leven, viel ineens de droeve schaduw van groot lijden van 'n ander.

De knecht had hem het briefje gebracht, met de boodschap, dat het kwam uit Bronovo, dat er haast bij was. Onverschillig had hij 't geopend, even zich herinnerend wel daarbij,

dat hem het handschrift bekend voorkwam, maar toch zonder te veel belangstelling om er bij stil te staan van wien. - Maar toen zag hij de handteekening, die ineens 'n zee van herinneringen bij hem wakker riep, welke lang hadden gesluimerd, begraven onder zijn christelijk-politiek-wereld-leventje. - Dominee van der Grijp, de nu oude man, die hem eens had aangenomen, had bevestigd, die haar geheele leven lang zijn tante's vriend en raadsman was geweest, wiens beeld zich daardoor onafscheidelijk samenweefde met dat van de Ekenhuize, schreef hem, hoe zijn met een zendeling-gehuwde dochter, naar huis gezonden wegens hare geschokte gezondheid, nu plotseling een zeer ernstige operatie had moeten ondergaan, ineens doorgezet door den dokter, terwijl zij logeerde bij familie in den Haag. De patiënte was uiterst zorgelijk; er was niet veel kans op behoud. Zij-zelve zag haren toestand ook heel goed in; zij was heel stervensbereid, maar zij had hem, haar terstond getelegrafeerden vader, dringend verzocht den vriend harer jeugd, den baron van de Ekenhuize, te willen vragen of hij haar niet zou willen komen opzoeken in het ziekenhuis vóór zij heenging van de aarde. Zij wilde hem zoo graag vaarwel zeggen.

Dominee hoopte, in veel plichtplegingen, dat zijn Excellentie, zooals hij zijn voormaligen leerling nu nederig-onderdanig betitelde, hem de gróóte vrijpostigheid die hij durfde nemen niet zou euvel duiden. Hij, dominee, begreep immers zoo best, dat iemand van Excellenties hooge positie en gezegenden werkkring veel te doen had, zich nauwelijks meer herinnerde misschien zijn, dominees, dochtertje met wie hij zich in z'n jongensjaren had verwaardigd zoo vriendelijk om te gaan. Maar de wensch van een stervende. - - Zijn Dina had het hem zoo dringend gevraagd - En meneer de baron. Excellentie, was altijd zoo héél goed geweest voor hen allen, voor dominee en de zijnen. - -

Als een bespotting van zijn eigen ellendig schijn-lot sloegen Govert-Jaap al die plichtplegende woorden om de ooren. Wat had hij er niet voor gegeven, indien hij aan dominee gelijk had mogen zijn nu, in een lang vredig leven van getrouwe bescheiden plichtsbetrachting, doorgebracht naast eene hem liefhebbende, zijn leven en werken deelende vrouw. - -

Maar het wekte hem toch op uit zijn apathie. Hier was een goede daad, die niet ongedaan mocht blijven! - Zelfs om zijn eigen grenzenlooze wanhoop mocht hij niet verwaarloozen zijn plicht aan een stervende, die hem tot haar riep.

Arme kleine Dina; met wie hij zoo dikwijls had gespeeld, en gewandeld ginder, toen hij nog een onbedorven jongen was.

O ja, nu herinnerde hij zich; herinnerde zich hoe dominee hem, bij gelegenheid van zijn laatste bezoek op de Ekenhuize, om gauw, gauw, eenige loopende zaken te beredderen, had verteld van zijn dochters heengaan, verweg, naar Nieuw-Guinea, en van haar ijverig arbeiden daar, en van haar uitstekenden braven man. - -

'Dus is ze wèl gelukkig?' - had hij gevraagd.

En dominee, met trots op de in zijn voetspoor getreden vrome dochter, had het volijverig beäamd:

'O zeker. Zij heeft een héérlijk levensdoel gevonden, nietwaar.? 's Heeren blijde boodschap te mogen verkondigen onder de blinde heidenen, en naast een zóó hooggeschatten man, een van de ijverigste zendelingen, dien het Genootschap heeft.' - -

‘Als het maar niet zoo ver weg was’ - had moeder Van der Grijp gezucht. - - ‘Ik zou haar toch wèl graag eens willen weerzien; ze schrijft zoo nooit veel over zich zelve. Altijd over anderen, over haar werk en zoo.’ - -

‘Maar we hebben haar portret laten maken vóór ze wegging,’ had dominee weer gezegd; en met trots hadden ze hem toen het stijve, in 'n donkere burgerlijke japon niet geflatteerde photo'tje heengesteld op tafel; 't haar van voren glad gescheiden, kunsteloos opgemaakt; de oogen zagen hem groot en droevig, dacht hem, aan...

Maar hij had altijd zooveel aan het hoofd. Hij had dat alles dadelijk weer vergeten. Nu, op zijn rit naar Bronovo, dacht hij eraan, aan dat droevige, dat deze, die misschien nog héél graag wilde blijven leven, die daarginds onder de heidenen een zoo mooie taak vervulde, wier man haar terugkomst verlangend verbeidde, werd opgeroepen reeds zoo spoedig, terwijl hij.... Waarom kon hij niet gaan in hare plaats? Waarom moest hij blijven, in dezen leugen- en schijn-toestand? - -

O God. Was er dan géén rechtvaardigheid? Liet óók zijn geloof hem dan in den steek? Hij voelde het zoo wreed in deze beproevingsuren van de laatste dagen, het was weg zijn mooi, eenzijdig, muurvast geloof. - Hijzelf had het begraven onder zijn eerzucht en zijn wereldsch gedoe. En nu, nu hij 't weer wilde opdelven, omdat hij het noodig had, nu was het weg, kon hij 't niet meer vinden. - -

Het voorjaars-groen botte als een levensbelofte overal uit. - - 'N voorjaarszonnetje lag over de lachende residentie. - - En toen de zware deur van Bronovo zich achter hem sloot, toen hij ineens stond, afgesloten van die warme levensatmospheer, in het huis van

ziekte en pijn en dood, waar 'n scherpe ontsmettings-lucht hing in de gangen, en hem bij elken schrede als herinnerde aan de plaats van smart waar hij was, kneep zijn hart toe van een gróót gróót medelijden met al het raadselachtige van lijden en leed, waar wij arme menschen doorhéén moeten vóór God de paradijs-poorten opent. - - Waarom toch eerst dit óók nog, deze *langzame* vernietiging.? - -

Hij werd gelaten in de kamer van de directrice, met een zekeren eerbied behandeld, omdat hij immers was de minister, de voorname meneer, voor wien iedereen boog om die reden. Want hij was hier bekend, vele malen reeds hier geweest om zieken op te zoeken; hij had de directrice ook dikwijls elders bij particuliere vrienden aan huis ontmoet. Zij en hij waren van één geestes-richting. Hij keek naar de wandteksten, ademde de streng-godsdienstige atmospheer, die hem hier tegensloeg, met een soort heimwee naar zulk eene, voor hem verloren-gegane geloofs-stemming, in. Waarom kon hij-ook niet meer zóó gelooven, waarom had hij in z'n wereldleven verloren wat hem eens zoo dierbaar was geweest? Hij had zoo dikwijls geprobeerd te bidden in den laatsten tijd. Maar de woorden kwamen koud en zonder innerlijke overtuiging van zijn lippen. - God had hem verlaten. - Of, had hij zich vergist, zijn leven lang, was er geen God wellicht.? - -

Dominee van der Grijp-zelf, die voortdurend bij zijn dochter mocht blijven om het hopelooze van den toestand, kwam hem halen, gewaarschuwd door een diacones. Hij putte zich uit in dankbetuigingen. - Maar, toen Govert-Jaap hem in de rede viel dadelijk:

'Hoe gaat het? Met de zieke - -?'

Toen brak zijn stem. - - - - 'Zij komt er niet,' - zei hij in een snik. - - 'Het is hard, als je éénige kind je wordt afgenomen. - - U weet niet, hoe moeielijk het berusten in Gods wil ons, mijn vrouw en mij, valt.' - -

'Er zijn nog véél harder dingen - dominee', kwam het moeilijk over Govert-Jaaps lippen. - - 'De dood is het ergste niet - - het leven.' - -

De ineens heel-oud-geworden, gebroken vader deed hem de deur open. -

Op het bed, waarvan zij niet meer zou opstaan, lag - met gróóte wachtende oogen -, Dina, 'n héél mager-geworden, heel-bleeke, o zoo moede Dina, waarin Govert-Jaap nauwelijks meer herkende het jonge, stille, zachte meisje, dat eens hem had doen droomen van de mogelijkheid van met haar gelukkig-zijn als zijn vrouw. - -

Zij glimlachte toen zij hem zag binnenkomen, een glimlach, die niet meer van de aarde was, die al het aardsche gehuichel, en al het aardsche schijnwezen reeds vreemd was geworden, en die daarom in een aandoenlijke kuischheid zeide aan Govert-Jaap, wat hij nooit zelfs had vermoed, hòe dierbaar hij haar steeds was geweest. - - Al de ietwat sentimenteele, zich zelfs in hare intiemste meisjesdroomen zoo iets als een huwelijk met hem zelfs nimmer als mogelijkvoorgesteld-hebbende geïdealiseerde liefde van haar heele leven tot Govert-Jaap, lag uitgedrukt in den teederen blijden begroetingsblik, die ineens straalde uit hare moede oogen, toen zij hem, op wiens herinnering zij al deze jaren had geleefd, terugzag voor het láátst op déze wereld. -

'Nu is het alles goed' - - zeide zij zwak, terwijl zij zijn hand, die hij haar zwijgend gaf, in hare magere vingers nam. - 'Nu geeft God mij mijn ééne groote wensch, die nog van de aarde was.' - -

Er was niets van de angstvallige verlegenheid meer van hare gezonde dagen, niets van het schuw opzien van het burgermeisje tegen den door haar boven haar in stand geachten baron. - - De heiligheid van het stervens-naderen had alle aardsche kleinheid

van zulke overleggingen reeds in haar gedood. - En haar gevoel was te rein, om zelfs toe te laten nu een zelfverwijt, omdat zij den gindschen, voor de wet haar aangetrouwden echtgenoot als verloochende in dit oogenblik. - Schijn en wezen waren haar thans duidelijk geworden voor hare door de stralen van een andere wereld dan de onze reeds verlichte oogen. Zij had haar plicht, óók hare echtelijke plicht, zwijgend volbracht aan hem, die haar genomen had, omdat hij een tweede vrouw zocht, dien zij had geaccepteerd zonder liefde, maar was een toewijdende echtgenoote toch geweest in onafgebroken plichtsvervulling. Nu, nu het einde daar was, nu zij daarheen reisde, waar volgens haar Jezus de menschen niet meer huwen noch ten huwelijk gegeven worden, nu durfde zij zonder valsche schaamte den man, die haar altijd als het ideaal van haar leven had voorgezweefd, aanzien met een gekuischte liefde in deze uiterste afscheidsure, en, terwijl haar mond een paar banale woorden prevelde van dank om zijn komst, vertelden hem haar glanzende, vochtige oogen heel de stille lijdens-liefde-geschiedenis harer jeugd, die hij nooit had vermoed, nooit ook maar één oogenblik had gezocht achter dat onderworpen-deemoedige meisjes-gelaat van geloofsberusting, dat nooit naar het uiterlijk iets anders had uitgedrukt dan een vriendelijkkalme zuster-stemming.

Hij was naast het bed gaan zitten, en hoorde, zonder te luisteren, naar de afgebroken inlichtingen van vader en moeder van

der Grijp. ‘Dina had het hun eerder moeten schrijven dat zij zich weinig zoo wel gevoelde. Zij had altijd maar over haar toestand van dikwijls pijn voelen gezwegen, ook tegen haar man. Toen, ineens, was die ernstige ontsteking erbij gekomen, waarom hij, haar manzelf, haar naar huis had gezonden, opdat zij kwam onder goede geneeskundige behandeling. En dadelijk daarop, kort nadat zij te Leiden den professor had geconsulteerd, was het zoo verergerd; zij was voor dat consult bij haar Haagsche familie gelogeerd, maar ineens had ze die vreeselijke pijnen gekregen, en de dokter had een onmiddelijke operatie noodig gevonden.’

Zij, hare ouders, waren ineens getelegrafeerd - - Zij durfden de rest, het reeds uitgesproken geneesheer-vonnis, dat er geen hoop meer was, - de inwendige organen te veel aangedaan reeds door te lange verwaarloozing ginds, - hier, in hare tegenwoordigheid niet uitspreken. - Trachtten zich goed te houden, al was de moeder in een hoekje achter 't ledikant gaan zitten, opdat de dochter hare tranen, die telkens begonnen te vloeien, niet zou zien.

Maar, zij, Dina, begreep; voelde het naderend einde zoo duidelijk. En in hare mooie zachte oogen lag de glans van eene, die met blijdschap heengaat, voor wie het aardsche leven slechts een moeilijke doorgang was tot het hemelsche, voor wie, na den strijd en de beproeving, begint de paradijs-vreugde. - -

‘Ik heb dikwijls van je gelezen - in de zendingberichten - - van je man ook. - - Je hebt een mooi leven geleid Dina’ - - zei Govert-Jaap. - En er kwam iets in zijn keel, dat hem het voortgaan belette. - -

Zij knikte. Haar arme witte doodenvingertjes plukten zenuwachtig aan haar deken. - -

‘Mijn man is heel goed voor me geweest’ - zei ze, met een lieve behoefte den afwezige in deze uiterste ure te geven al de eer, die hem toekwam. - -

Toen, heel zacht, vroeg ze nog - -

‘Het kind. Uw dochtertje, - lijkt het,... lijkt het op U...?’

Govert-Jaap was het als een heiligschennis, dat zelfs ook maar één herinneringswoord aan zijn besmet huwelijks-leven hier werd gesproken. - -

‘Het lijkt op mijn schoonmoeder - ik weet niet - - zij is nog zoo jong’ - mompelde hij afwerend. -

‘Ik heb ginds Uw heele leven gevolgd’ - - zei Dina, met dienzelfden onbeschrijflijken glimlach van zaligen vrede, die ineens alles, heel haar geheim, hem verried, haar zelve onbewust. - -

‘Het was zoo'n heerlijk iets uit het vaderland, als de couranten kwamen, en van U vertelden. - En ik had U, en mevrouw Stinia, Uw tante, zoo goed gekend. Ik was er zoo blij om, dat God alles zóó had geleid met U, zoo tot zegen van de menschen, in deze hooge positie.’ - -

Hij kon het niet meer aanhooren. Hij kwam zichzelf zoo verachtelijk kleinzielig voor, in al zijn christelijke en politieke grootheid, die alleen voor zichzelf had geleefd; nevens deze kleine en geringe naar de schatting der wereld, maar die in wáárheid haar kruis had op zich genomen, en het Hem, dien zij liefhad, had nagedragen, zonder morren om wat Hij haar niet had gegeven van aardsch geluk. -

Want, nu begreep hij. Nu begreep hij dat plichthuwelijk van resignatie; en die zwijgende zelfverloochening in het gaan prediken van het Evangelie aan de heidenen. Nu begreep hij, hoe om *zijnentwil* dit offer was gebracht. En, hoe hij-zelf was

voorbijgegaan aan iets héél moois dat hij achteloos op den weg had laten liggen - uit hoogmoed en standsvooroordeel. - -

Hij wist zelf niet hoe lang hij naast haar bed zat, zoo versuft in zijn eigen gedachten, dat hij niet meer lette op wat de anderen zeiden, de dominee en zijn vrouw; - zijzelve, Dina, lag heel stil nu, met haar vredigen glimlach, en nu en dan, als ze haar oogen opende, en hem even aanzag, met die geluksuitdrukking van dank in haar blik. - -

Een dokter, die binnenkwam, deed hem opstaan. - 'Ik zal morgen terugkomen' - zei hij nog - - maar zij schudde het hoofd, heel flauwtjes.

'Nu niets meer van de aarde,' - zeide zij met moeite, - 'nu Jezus - alleen nog - - - - Ik sterf zoo gelukkig - - Ik ben U zoo dankbaar voor Uw komst - - - God zegene U - en Uw gezin.' - - - -

- - Hij snikte, toen hij de kamer uitging - - - niet in staat om ook maar één woord te zeggen op de dankbetuigingen van dominee Van der Grijp, die hem uitgeleide deed. - -

Toen hij in zijn rijtuig zat liet hij zich naar Eik en Duinen rijden. - Hij had behoefte alleen te zijn. Heel alleen met zich zelf. - -

Er was iets in hem ontwaakt, dat tot hiertoe, in zijn verbittering, al dien tijd had gezwegen, iets dat hem alles deed zien in een nieuw licht. Het besef van *zijn* deel schuld. -

Tot hiertoe had hij alleen veroordeeld, - Geerte, en zijn schoonvader, en Fredi ten Have, - al degenen die hem hadden ongelukkig gemaakt door hun schuldig gedrag.

Nu echter, aan dit onverwachte sterfbed, dat in hem had wakker geroepen al de ingesluimerde betere jeugd-gevoelens, nu voor het eerst sprak in hem een stem, die vroeg:

‘En gij? - Wat hebt gij gedaan met het aan Uw zorgen toebetrouwde vrouwenleven? - Hebt gij geleefd voor háár geluk, of voor Uw eigen eer- en heersch-zucht, die gij bemanteldet met het woord christelijke politiek.? Hebt gij het niet geweten, heel in het diepste van Uw hart, dat deze vrome, dappere christin, die daarginds in Nieuw-Guinea onder de heidenen, in de prediking van het evangelie, troost en kracht zocht en vond voor haar liefdes-nood, voor U een veel betere levensgezellin zou zijn geweest dan de mooie, rijke minister-dochter, die U zinnen verstrikte, maar die naar de ziel niets met U gemeen had? - Wat deedt gij echter met haar, die gij dan toch voor God en de menschen had tot U genomen als Uw vrouw? - Nooit hebt gij méér van haar gevraagd dan het voldoen Uwer man-begeerten; nooit hebt gij-zelf méér haar gegeven dan Uw naam, Uw positie, Uw geld. Zij was jong en onervaren en lichtzinnig, en gij hebt Uw eigen belangen en Uw eigen plannen nagejaagd, en niet gezien, niet willen zien, hoe haar leven niet paste in het Uwe, hoe al hare smaken en al hare verlangens uitgingen naar háár wereld van pret-leven. -

Aan wien de schuld, indien zij ten slotte U ontrouw is geworden. Aan haar, het heeljonge, zorgeloos-opgevoede meisje, die werd gekoppeld aan een rijken, voornamen echtgenoot door vaderlijke overreding, of aan U, die wist hoe zij niet was een christelijke jonkvrouw, zooals de bijbel schildert, die óók wist, hoe God-zelf zulk eene op Uw weg had gevoerd in Dina van der Grijp's vrome onschuld, maar die versmaadde wat niet voornaam genoeg was in Uw oogen naar het klatergoud der wereld beoordeeld, en in plaats daarvan Uw hand uitstrekte naar den bedriegelijken schijn van Excellentie-jonkheergrootheid!’ - -

- - Hij liep tusschen al die vele vele doodenpaden, tusschen dien grooten geheimzinnigen vrede van den dood, en, nu, eindelijk, kwam in hem het besef, hoe hij nog niet rijp was voor die uiterste ure, waarnaar hij tot hiertoe had gereikhalsd, hoe hij niet zooals Dina kon zeggen: Heer ik ben bereid. - Hij had al deze dagen met sidderend verlangen uitgezien naar dien laatsten uitweg, hem van God afgebeden als een gezegende oplossing:

‘Neem mij weg; laat mij ziek worden, en sterven. Ik wil niet meer leven.’

Maar nu, nu zag hij, dat God recht en reden had zulk een bede niet te verhoeren. Want die rust, die Hij heeft weggelegd voor hen die hem dienen in waarheid, *hij*, de hooggeachte, de algemeen-zoo-in-eere gehouden christelijke minister Stinia, *hij* was haar niet waardig nog, de rust Daarboven; - die welke Dina van der Grijp thans inging,

‘Gij zijt getrouw geweest over weinig. Over veel zal ik u stellen. Ga in tot de vreugde Uws Heeren.’ -

Tot *hem* konden die woorden nog niet gesproken worden. Over niets van wat hem was toevertrouwd geweest had hij zich gedragen als een goede en getrouwe rentmeester. - Niet over zijn vrouw, niet over zijn kind had hij gewaakt. Zijn eerzucht, zijn eigen-ik, had hij gediend onder het zichzelf wijsmaken, dat hij daarbij 't heil van het land op het oog had. - -

God, hoe gering, hoe nietig leek hem nu dat alles - - nu hij eindelijk zag zijn eigen deel schuld, - zijn verwaarloosde nááste plichten. Wat deed hij hier in den Haag, in dit knoeiboel-ministerie.? Wat anders dan zichzelf aanbidden onder het zich wijsmaken dat het ging voor de eere van Christus.?

Had de Christus van den Bijbel ook maar iets gemeen met mannen als zijn schoonvader, als Horstenboer, als collega Mullerts; zou de Christus van den Bijbel

ooit Zijn goedkeuring gehecht hebben aan wat zij, 't christelijk ministerie, alles beknoeiden in Zijnen naam? - - Neen, neen, bij zijn vrouw, en zijn kleine meisje, en thuis op De Ekenhuize, aan hen, die God zelf op zijn weg had gevoerd als hun landheer, dáár lag zijn naaste plicht - zijn stille bescheiden nááste plicht.

'Aan wien de schuld. - - Aan wien de schuld?' - -

Het was hem of de vogels, die, over de graven van de dooden heen, zoo mooi hun blij levenslied zongen, hem dat toeriepen:

- - - 'Wat hebt gij gedaan met haar, wier leven gij aan U bondt? - - Zijt gij haar een voorbeeld geweest, een steun; of hebt gij haar overgelaten aan haar-zelve, om uw eigen eerzucht-leventje te leiden? En, waarom hebt gij haar gehuwd; uit liefde, uit die heilige mooie liefde, die de arme Dina van der Grijp *U* toedroeg, of wel uit berekening, uit bij-oogmerken van U daardoor een invloedrijken schoonvader willen bezorgen? Aan wien de schuld, aan wien de schuld?' -

Toen hij al bijna bij het hek was zag hij een klein hondje dicht in elkaar gedoken op een graf zitten. -

Het beest, schuw toen hij er naar keek, probeerde weg te loopen, maar het was geblesseerd, aan den voorpoot verminkt, het hinkte moeielijk. -

In eens trof hem nu het kleine, het verlatene, het vertrapte in de schepping; datgene waarop hij, in zijn christelijke speechesmakerij van mooie woorden, nooit had gelet. Hij dacht aan Dina van der Grijp, en dat *zij* zeker dit hulpelooze schepseltje, dat toch

óók van God was geschapen, niet meedoogenloos hier zou hebben laten liggen. - -

Toen hij het wilde opnemen kroop het, nog schuwer, terug naar het graf. Blijkbaar lag daaronder een, dien het, met zijn trouwe hondenliefde, had liefgehad, dien het zocht. -

Het was nog een versch-gedolven graf, zonder steen, zonder kransen ook; graf van een eenzame misschien, maar die *dat* toch had bezeten in zijn of haar leven, een groote trouwe liefde, tot over den dood heen, - al was het maar die van een hond.

Met een gevoel van nijd bijna, om dat gróóte voorrecht van aldus te worden nagetreurd, dat hij, de eenzame, die naar de wereld zoo benijdbaar leek, niet kende, bukte hij zich, vermeesterde den kleinen zwerveling eer deze nog wist wat er met hem gebeurde, - droeg hem in zijn armen mee, met lieve woordjes. - -

Zijn koetsier, die buiten wachtte, dacht dat hij half-gek was geworden, vertelde het feit later in de keuken thuis aan het dienstpersoneel:

'Er moest dan toch wel wàt van waar zijn, van die verhalen die er over meneer gingen in de couranten, van een zenuwaandoening. - Eerst was hij zoo mal-aangedaan uit Bronovo gekomen. En toen bracht hij van zijn tocht naar Eik en Duinen een smerig, vuil, bloederig straathondje mee, zoo maar in z'n armen.' - -

'Uw heele manchet is vuil ervan meneer,' had hij, de koetsier, met een vies-aristocratisch gezicht gezegd. - - 'En de kussens van 't rijtuig....' - - -

'Kan me niet schelen. - - Rijd nu maar naar huis.' - Er was een nieuw licht in Govert-Jaaps oogen. De knecht vond het een verdachte uitdrukking van overspanning - zei hij later.

Het was het licht, dat in onze oogen komt, als onze ziel eindelijk eens tijd heeft, midden tusschen al de aardsche beslommeringen door, te spreken met haar God, - te luisteren naar wat Hij haar in de stilte te zeggen heeft.

(Wordt vervolgd.)

Ingezonden stukken.
Buiten verantwoordelijkheid der Redactie.

Eenige feiten uit het leven van Generaal Booth.

Den naam van Generaal Booth kent iedereen nu wel. Met zijn organisatie heeft menigeen min of meer kennis gemaakt; gedurende de bezoeken, die hij aan Nederland bracht, hebben velen hem gezien.

En toch, als men vragen stelt: Wie is Generaal Booth? Hoe kwam hij er toe om een Leger te vormen en een organisatie te stichten? en nog enkele andere vragen van dien aard, velen weten er geen of een zeer onvoldoend antwoord op te geven.

Laten we daarom onze lezers in een paar woorden enkele feiten en data geven uit het leven van dezen bekenden en beroemden man.

Den 10den April 1829 werd hij te Nottingham, in Engeland, uit eenvoudige ouders geboren, en groeide als een gewone jongen op, tot hij in 't jaar '44 tot bekeering kwam.

Dat was voor hem het begin van een nieuw leven, een leven voor anderen. In dien zin zouden we mogen zeggen, dat vanaf dien tijd het bestaan van het Leger des Heils dateert. Want vanaf dien dag heeft William Booth geen oogenblik meer opgehouden om voor anderen te doen wat hij kon.

Met een vriend van hem predikte hij in de achterbuurten en - hier hebt ge zijn maatschappelijk werk al - trachtte hy ook de armen praktisch te helpen.

Ofschoon in de Staatskerk grootgebracht, voelde hij zich meer aangetrokken tot de Wesleyaansche Methodisten, bij welk genootschap hij predikant werd.

Als reizend evangelist trok hij toen reeds het land door, later vergezeld van de vrouw, met wie hij in 1855 was gehuwd, Catharina Mumford, niet ten onrechte de moeder van het Leger des Heils genoemd, een der edelste en moedigste vrouwen die ooit geleefd hebben.

Toen het genootschap, waarbij de heer Booth werkzaam was, besloot geen evangelisten meer uit te zenden en hem een vaste predikantsplaats aanbood, besloot hij, met volkomen instemming zijner vrouw, zich van dat Genootschap los te maken, om ongehinderd den evangelisatie-arbeid te kunnen voortzetten. Dit was in 1861.

In 1865 werd Londen zijn arbeidsveld, en wel het donkerste en duisterste gedeelte, in Whitechapel.

Daar werd door den drang der omstandigheden - hij moest toch zorgen voor zijn bekeerlingen, die, omdat zij te arm en te onbeschaafd waren, men nergens hebben wou - de Oost-Londensche Zending geboren.

Doordat de bekeerlingen zich ook naar elders verspreidden, werd onwillekeurig het arbeidsterrein grooter en grooter.

Tot in 1877, nadat de Oost-Londensche reeds de Christelijke Zending geworden was, de organisatie, die zich in verscheidene opzichten in militairistischen geest ontwikkeld had, den naam Leger des Heils kreeg. Maar reeds voor dien tijd hadden helpers van den heer Booth hem vol bewondering hun generaal genoemd en zichzelf zijn luitenant.

De verdere ontwikkeling maakte het rangenstelsel noodzakelijk, en met den dag breidde het Leger zich uit.

Dit alles geschiedde onder ontzettend veel vervolging. Het leven van den generaal en zijn echtgenoote liep meermalen gevaar, en dagelijks stonden de Heilssoldaten bloot aan slagen en gevangenisstraf.

Doch het Leger groeide tegen de verdrukking in. In 1879 werd het eerste nummer der Strijdkreet uitgegeven. Een nummer viel een rechter in Engelsch-Indië in handen. Het won hem voor

't Leger, en hij begon het werk in Engelsch-Indië.

Een Londensch gezin, dat naar de Vereenigde Staten verhuisde, legde daar den grondslag van een machtig Leger.

Een in Londen bekeerde melkboer introduceerde het Leger in Australië, waar het thans een reusachtige organisatie is.

De oudste zoon van den Generaal ging eenigen tijd in Zweden doorbrengen voor zijn gezondheid. Gevolg: de komst van het Leger, dat zich zoo over heel Scandinavië verspreidde.

In denzelfden tijd zag ook Parijs de eerste Heilsofficieren en een jaar daarna Zwitserland.

Kortom, het Leger brak zich van jaar tot jaar verder baan. In Mei '87 begon het zijn werk in Nederland.

En nog is die opmarsch niet gestuit. Nadat het reeds jaren in Japan werkte, begon het verleden jaar in Korea, terwijl ook Peru en Chili onlangs zijn 'aangevallen', en nog andere uitbreidingsplannen zijn in voorbereiding.

Maar niets heeft den Generaal zoo bekend gemaakt als het in 1891 verschenen boek: In Engelands donkerste Wildernissen en de Weg ter Ontkoming.

Vanaf dien tijd dagteekent het z.g. Maatschappelijk Werk van het Leger des Heils, zijn Toevluchten voor Dakloozen, Werkplaatsen, Landkolonies, Achterbuurtsposten, Reddings-, Moederen Kinderhuizen, zijn Arbeids- en Anti-zelfmoordbureau, zijn Emigratie-departement, enz. enz.

In 1890 overleed Mevrouw Generaal Booth, wat voor het Leger een zware slag was. Maar met nog grooter energie ging de Generaal voort, telkens en telkens de wereld rondreizend, en onderwijl het Leger steeds hechter en sterker makend.

Hij is een der weinige groote mannen, die reeds gedurende zijn leven zijn arbeid erkend zag. De koning van Engeland en daarna de vorsten der Scandinavische rijken, de keizer van Japan en de President der Vereenigde Staten verleenden hem audiëntie en zij en nog vele anderen steunden zijn arbeid op praktische wijze. Londen en Nottingham maakten hem eereburger, en de universiteit van Oxford vereerde hem den dokterstitel.

Ofschoon reeds in zijn eenentachtigste jaar, werkt en reist hij nog steeds als een jonge man, vurig en welsprekend als de profeten van ouds, met slechts dit verlangen: te helpen en te redden wat te redden is.

Leger des Heils.

Gedachtenwisseling.

'Liefde overwint alles.'

Aan Mevrouw t. H. (*Zie Lelie No. 35*) *pag. 558.*

Een aardig meisje nauwelijks de schooljaren ontwassen, ligt hopeloos ziek op haar legerstede. De geneesheer heeft het den huisgenooten gezegd: het is een der moeielijkste gevallen welke hij ooit heeft ontmoet, omdat zij geen begeerte had weer gezond te worden, waardoor haar geest tegenwerkte tot herstel. Ze had het geijld: Ze had in haar nog zoo jonge leven iemand ontmoet dien ze zielslief had, dien ze

meende verloren te hebben. En dáárom was het leven haar nu tot een last. Toen gebeurde er het volgende:

Tezelfdertijd werd er een jong vreemd heer, uit verren lande aangediend, die de patiente wenschte te spreken. Hij hád gehoord van haar ziekte, dat ze ongeneeselijk was. Hij werd ontvangen door de verpleegster. 'Laat hem gerust binnen komen', had ze gezegd; 'het kan haar toestand niets verergeren, haar einde is nabij, het kan elk oogenblik afloopen'.

Eerbiedig en behoedzaam trad hij haar bed naderbij. Jaren was hij afwezig geweest, op de woeste zee.

'Zou ze mij nog herkennen', vroeg hij in zich zelf. 'Ach lieve God, was dàt z'n lieve kleine speelkameraad'? Tranen van weemoed biggelden in zijn' oogen. Vol droefheid knielde hij naast haar neder en vatte zacht haar lieve hand.

Ze sloeg vermat haar oogen op - en alsof plotseling een electrische vonk haar het leven bezielde, schitterden haar oogen van ongekende zaligheid met tranen als parelen. 'Herbert', fluisterde zij. - In alle stilte verliet de zorgzame, lieve verpleegster de ziekekamer.

De lieve twee wezens waren aan de wereld onttrokken; hun zielen smolten ineen.

'Ach', fluisterde de kleine oplevende meid, 'wat heerlijk dat ik je nog even zie'

Hij sloeg zijn armen om haar heen en kuste haar met eindelooze liefde. 'Ik heb gezegd' zeide hij, 'dat ik - wat er ook gebeure, je eindeloos zou liefhebben en als je me noodig had, dat ik bij je zou komen. Dus ben ik gekomen toen ik hoorde dat je zoo ziek waart, en ik laat je nóóit weggaan.' Haar gelaat helderde heel en al op, ze keerde het hoofd zielsverheugd van hem af en toen dook ze stil slapend in het kussen. Langen tijd sluimerde zij in.

Haar levenskracht was teruggekeerd. De ongeneeselijke ziekte had plotseling plaats gemaakt voor beterschap. De dokter verklaarde: 'door een wonder.'

Ik geloof niet aan wonderen. Wel aan een God, die deze kleine, lieve meid haar geliefde had gezonden om haar weer levenlust in te blazen.

Evenals wij, uit de kloeke artikelen van de Redactrice, kunnen aannemen dat Zij zelve *moet bestaan*, kunnen wij ook uit de vele overweldigend heerlijke levensdaden afleiden dat dáárvan *de Bewerker* bestaat. Dat ben ik gehéél met U eens Mevrouw! Niet alleen Zijn *bestaan*, maar Zijn ontzaggelijk groote liefde voor ons nietige wezentjes kunnen wij uit het bovenstaande afleiden.

H. VAN HOLK.

Toerekenbaar?
door Mevr. Ovink - Soer.
(*Vervolg en slot van No. 44.*)

Onthutst staarde de oude meid in 't lieve, bekende gezichtje van Gretel Hünert.

'Maar Fräulein Gretel! ik weet niet... och heden dat zal moeilijk gaan.'

‘Toe, probeer 't eens goede Marichen’, zong de vleiende stem. ‘Zeg niet dat *ik* 't ben. Vraag of Frau Baronin even tijd heeft om een Fräulein te ontvangen dat haar noodzakelijk alleen moet spreken.’

Hoofdschuddend slofte Marichen naar boven Even later stond Gretel tegenover haar oude meesteres. Mevrouw von Hohenheim, die in 't middaguur steeds rusten moest, richtte zich juist van de sofa op, en keek Gretel aan of ze een geestverschijning zag.

't Meisje nam met een snellen, schuwen blik de oude omgeving op, haar van vroeger zoo goed bekend en lief vertrouwd. Haar oogen vulden zich met tranen, haar lippen begonnen te beven. Zonder een woord te spreken knielde ze voor Mevrouw von Hohenheim neder, en kuste haar snikkend de hand. ‘Gnädige Frau Baronin, daar is Gretel wéer terug’, fluisterde zij kinderlijk, en de schaduw van een glimlach beefde even om haar kleinen mond, terwijl haar door tranen omfloersde oogen smeekend tot de barones opzagen.

En toen deze, nog niet bekomen van de ontsteltenis bij Gretels geheel onverwachten aanblik, bleef zwijgen, vervolgde het meisje, nu bitter schreiend. ‘Ach Frau Baronin, ik ben zoo grenzeloos ongelukkig geweest. Eigenlijk heb ik geen onbezorgd uur meer gekend nadat 'k U en den kamerheer verlaten heb’.....

‘Sta op Fräulein en ga zitten’, sprak Mevrouw von Hohenheim eindelijk. ‘Gun mij even tijd, kind, ik ben nog geheel ontdaan.’

‘Neen, neen, laat mij hier, aan uw voeten liggen, tot 'k alles heb opgebiecht’, bad Gretel.

‘Frau Baronin weet niet... ik heb zoo veel verschrikkelijks ondervonden... en hier was het zoo veilig en goed. Hoe kon ik toch zoo slecht en dom zijn om toen in Holstein... Liebe, gnädige Frau Baronin, heb toch meelij met mij.. Mag Gretel terugkomen en den ouden goeden kamerheer wéer helpen en verzorgen? Och toe; Frau Baronin weet niet hoe ik veranderd ben. 'k Geef niets meer om opschik of mooie kleeren, en wil mijn leven lang geen man meer aankijken.. 'k Ben bij moeder geweest, die Elsa zoo graag wéer thuis wilde hebben, en toen dacht ik: misschien wil Frau Baronin’.... de rest versmolt in tranen.

Mevrouw von Hohenheim liet haar blik over de gestalte van Gretel heenglijden (meer dan eenvoudig, bijna schamel gekleed) met haar door tranen overstroomd gezichtje, de handen in biddende houding, tot haar opgeheven. Onwillekeurig ontroerde 't haar, ze moest aan de gelijkenis van den ‘Verloren zoon’ denken en werd week gestemd.

‘Kom naast mij zitten Fräulein, en laat ons eens kalm spreken,’ zeide ze, Gretel met zachten dwang overeind trekkend. ‘U begrijpt, dat ik U niet kan beloven vóór ik alles weet van wat er in dit jaar gebeurde.. Toen 'k 't laatst van U hoorde, zou U met de familie Taylor naar Liverpool gaan. Is daar nog van gekomen?’

‘Ja ja, Frau Baronin, maar 'k heb die dwaasheid duur betaald. Mrs Taylor behandelde me nog erger dan een voetveeg toen zij mij in haar macht had. 'k Werd aan 't minste meidenwerk gezet: boenen, schrobben, vaten wasschen. Mevrouw had een soort pension in een groot huis, dat altijd vol was. Om 't minste werd ik afgesnauwd, voor 't kleinste vergrijp de huid volgescholden. U is dikwijls heel boos op me geweest omdat ik zoo ijdel en ondeugend was, doch U heeft mij nooit gezegd, dat 'k een gemeene meid was en een vuile slet... die God mocht danken, dat ze een onderdak had. Misschien zal U 't niet willen gelooven, maar ik verlangde altijd naar

hier terug, en durfde U toch niet te schrijven. En 'k kende niemand om hulp te vragen en bezat veel te weinig geld om naar Duitschland terug te gaan.

Ja, 'k had een helleleven bij Mrs Taylor, en later was 'k er bijna nog erger aan toegekomen.

Bijna een half jaar hield ik 't uit en spaarde iederen cent, dien ik kreeg, om zoo gauw ik maar eventjes genoeg had, weg te loopen, toen ik een advertentie las, waarin een Duitsche familie te New-York een gezelschapsjuffrouw vroeg tegen een flink salaris en vrijen overtocht. 't Was voldoende als men een goed, schriftelijk getuigschrift kon overleggen en daar een portret bijvoegde.

In de keuken werd er dikwijls over gesproken, dat de loonen voor dienstboden, in Amerika zoo hoog waren, en kennissen van de keukenmeid, twee zusters, die erg met haar diensten sukkelden, wilden binnenkort 't groote water oversteken om in de Nieuwe wereld haar geluk te beproeven. Wanneer alles naar wensch ging, zou 'k mij dus bij haar kunnen aansluiten, en dienzelfden dag schreef ik aan 't opgegeven adres. U weet wel dat 'k een mooi getuigschrift kreeg van de ‘gnädige Frau Gräfin’ en dat zond ik met mijn laatste portret, dat met

den grooten hoed, herinnert Frau Baronin zich nog?' vroeg Gretel schuchter.

'Ja, en toen verder?'

Gretel werd hoog rood en haar tranen begonnen wéer te vloeien. 'O Gnädige Frau, het was alles vreeselijk, afschuwelijk bedrog. En ik voelde me nog al zoo dankbaar, dat door een gelukkig toe val, de keus juist op mij viel, want 'k zou toch wel de eenige niet zijn geweest die op zulk een mooie advertentie geschreven had. Natuurlijk vertelde ik Mrs Taylor niets van mijn plannen, maar sloop op een avond met mijn laatst ontvangen salaris, stil 't huis uit.

Die twee zusters en haar broer hielpen mij met alles vriendelijk voort, zij hadden ook mijn koffer in bewaring genomen en zoo kwam ik aan boord van de 'Atlantic', voelde mij van alle zorg bevrijd en ging de toekomst hoopvol tegemoet.'

'Maar, mijn hemel, Fräulein,' viel mevrouw von Hohenheim hier in, 'hoe is 't mogelijk, dat U uw moeder niet eerst raadpleegde of haar tenminste uw plannen meedeelde'.

''k Was immers toch al zoo ver van moeder af, Frau Baronin, en wilde haar veel liever uit New-York met 't goede nieuws verrassen... Alles kwam echter heel anders en zoo afschuwelijk uit dan 'k mij nooit had kunnen voorstellen.

De advertentie was niet van een fatsoenlijke familie, maar van een agent, die onnoozele meisjes naar Amerika lokte met slechte bedoelingen. O Frau Baronin, ik werd al dadelijk ongerust toen ik 't gezicht zag van dien gluiperigen kerel, die mij van de "Atlantic" kwam afhalen, - al deed hij ook nog zoo beleefd en vriendelijk.

"Wees op je hoede Gretel," zei 'k tot mij zelf, en als bij ingeving hield ik mij al dadelijk alsof 'k geen Engelsch verstond. En dat is heusch mijn geluk geweest.

Nu, die man vertelde mij, dat hij namens de familie Trust kwam om mij af te halen. Zij woonde een heel eind buiten New-York, en ik zou dien nacht bij hem aan huis logeeren, omdat 't al te laat was nu nog naar: "High Hill" te rijden.

'k Geloofde geen woord van wat hij vertelde, maar kon niet anders doen dan meegaan. Hij bracht mij naar zijn huis, waar hij mij, een dikke, opzichtig gekleede dame als zijn vrouw voorstelde.

'k Werd al angstiger en wantrouwiger, want ik vond man en vrouw veel te lief en opdringerig. Hij sprak Duitsch, zij niet. 'k Speelde comedie en deed heel bedeesd, af en toe met "Ja" of "Nein" antwoordend. Maar, 's avonds, nadat de vrouw aan mijn bed was geweest, en dacht, dat 'k gerust sliep, ben ik op mijn kousevoeten over de gang geslopen, en heb aan hun deur geluisterd... En toen begreep 'k alles. 'k Was in slechte handen gevallen, en onze Lieve Heer alleen weet welk een een gruwelijk angstigen nacht ik heb doorgebracht.

's Morgens vroeg ben 'k weggevlucht (ze hadden me wel opgesloten, maar 'k kon met een spijker 't oude slot forceeren) en daar stond ik nu moederziel alleen op straat, ellendig en rampzalig, zonder geld, in een wild vreemd land, waar ik geen schepsel kende. 'k Liep half verdwaasd verder, doodmoe en hongerig, toen ik op eens Duitsch hoorde spreken door twee eenvoudig gekleede vrouwen vlak naast mij. Goddank, daar waren landgenooten. 'k Klaagde haar schreiend mijn nood. Zij luisterden geduldig, en raadden mij bij den Duitschen gezant om hulp te vragen. Dien raad heb ik dadelijk gevolgd en van dat oogenblik af was ik gered.'

Er kwam een verrukte uitdrukking in Gretel 's oogen, zij lichtten met dweependen gloed. 'Frau Baronin kent Graf Strachwitz misschien wel? O, hij is de edelste, beste mensch, die op aarde leeft. Vroeger kon ik niet begrijpen hoe een non geheel haar

leven wijdde aan den ‘Hemelschen Bruidegom.’ Doch sinds ik Graf Strachwitz ken... Hij is *mijn* Heer en Heiland, *mijn* Voorzienigheid.’

‘Kind, profaneer zoo niet’, berispte de Barones. Doch in extase ging Gretel voort: ‘Graf Strachwitz gaf mij niet alleen geld, maar ook zijn hulp en steun, bezorgde mij bij brave menschen onder dak, en bleef zich mijn lot aantrekken tot 't laatste toe. Hij ging mee aan boord om mij in de hoede van den commandant aan te bevelen, en drukte mij ten afscheid zoo warm en lang de hand, alsof arme Gretel hem: “ebenbürtig” was.

Natuurlijk is hij mij, klein, onnoozel meisje, nu al lang vergeten, maar ik kan *hem* nooit vergeten en zal, tot aan mijn stervensuur zijn herinnering trouw blijven.’

Moe van 't praten drukte Gretel haar vochtige zakdoekje tegen de gloeiende wangen, en maakte tersluiks haar manteltje los. Ach, mocht ze 't maar geheel uitdoen, ze verlangde zoo vurig te blijven en keek angstig en bedrukt naar de barones, die bleef zwijgen.

Mevrouw von Hohenheim twijfelde geen

oogenblik aan de echtheid van Gretel 's verhaal, en voelde ook wel meelij met 't jonge meisje. Toch bleef ze zich weifelend afvragen of ze er niet onverstandig aan zou doen haar wéer in huis te nemen.

't Was nu met Elsa zoo rustig en kalm.

Die vroegere ruzie en scènes, herinnerde zij zich als een booze nachtmerrie.

Kon ze er op vertrouwen, dat Gretel, zooals ze zelf beweerde, veranderd was, en ná al het wreede en bittere leed in den vreemde ondervonden, op den duur dankbaar en tevreden zou blijven in 't veilig tehuis, dat ze bij hen wedervond? Maar stel nu eens, het omgekeerde. Wanneer ná langer of korter tijd de ijdele, wispelturige Gretel herleefde, wat dan... Och, zij zelf was ook veranderd, kalmer, minder veeleischend. Wellicht, dat ze dus ook beter de kunst zou verstaan het meisje te begrijpen en te leiden. En wat 't zwaarst bleef wegen: Henri verlangde naar Gretel. Voor hem was ze ontegenzeggelijk een zonnetje in huis geweest. Ze had er zeldzaam slag van met den kamerheer om te gaan, niemand kon haar bij hem vervangen. Hoe moest hij haar gemist hebben al deze maanden! Welk een vreugde zou 't hem geven 't kind wéer om zich heen te hebben. Hij genoot zoo heel weinig van 't leven, nu hij zich steeds meer voor alles in acht moest nemen. Dokter vreesde, dat de zwakke levensvlam niet lang meer branden zou...

Mevrouw von Hohenheim voelde haar oogen vochtig worden. Kom, daarover wilde ze niet doordenken, maar haar best doen de laatste levensjaren van haar lieven man zoo veel mogelijk te verhelderen. Gretel moest dan maar terug komen, en zij wilde niet verder over de toekomt tobben, en er 't beste van hopen.

‘U heeft een harde les gehad, Fräulein,’ sprak de barones, zich tot Gretel wendend ‘we zullen nu maar in 't midden laten hoeveel van al die ellende U aan eigen schuld heeft te wijten. Laten we hopen, dat U door al dezen tegenspoed veel geleerd heeft en..’

‘Ach Frau Baronin, geloof mij toch. Van de vroegere Gretel is niet veel meer over. 'k Verlang niet anders... ik zou niet meer lichtzinnig en coquet kunnen zijn, terwijl ik 't beeld van mijn edelen redder steeds voor oogen heb. En 'k wil ook nooit, nooit trouwen.’

‘U moet niet zoo overdrijven Fräulein, dat is dwaas en ziekelijk. 't Zou voor een meisje als U, die nog zooveel leiding noodig heeft, juist een groot geluk zijn een braven man te krijgen, aan wien zij zich veilig kon toevertrouwen. Haal U toch niets in 't hoofd over Graf Strachwitz; die trouwt alleen met een vrouw uit zijn eigen wereld... Doch we zullen dit onderwerp nu maar verder laten rusten.

Zie eens Fräulein, U kunt wel begrijpen, dat ik, aan alles denkend wat er tusschen ons is voorgevalllen, er tegen op zie U weer bij ons te nemen.’ ‘Frau Baronin...’

‘Laat mij uitspreken Fräulein. 'k Wilde U zeggen, dat ik er ook niet over denken zou als 'k niet geloofde, dat 't ongeluk U veel geleerd heeft, terwijl ik, van mijn kant inzie, dat ik niet genoeg geduld met U had, en daardoor dikwijls ondoordacht handelde..

Zullen we 't dus nog eens samen probeeren?.., 'k Wil U wel bekennen, dat de kamerheer U al deze maanden erg gemist heeft en Elsa Uw verlies hem niet kon vergoeden.’

‘Die lieve oude kamerheer,’... Gretel begon wéer zacht te schreien.

‘Kom Fräulein, geen tranen meer. Denk er aan, dat de kamerheer een opgewekt gezicht moet zien. Ga mee kind, we zullen hem verrassen’...

Elsa had de kamer zacht verlaten zonder dat de baron hier iets van bemerkte. Doch nu schrikte hij eensklaps wakker door pratende stemmen vlak in zijn nabijheid. Wie stond daar in de deuropening achter zijn vrouw, waar 't welbekend figuurtje zich verlegen trachtte te verschuilen?

Mevrouw von Hohenheim keerde zich om en trok Gretel de kamer in, tot voor den leunstoel van haar man.

‘Henri, hier is Gretel, ik heb haar beloofd, dat we 't nog eens met haar willen probeeren, als jij er ten minste niet op tegen hebt.

Elsa gaat liever naar haar moeder terug en’... Doch de baron hoorde de laatste woorden niet eens. Zijn goedig, gerimpeld gezicht was één en al zonneschijn, terwijl hij zijn vroeger gezelschapsjuffertje de bevende hand toestak en niets anders wist te zeggen dan: ‘maar, dat is heél goed, heél goed, ik ben blij, dat ze er wéer is’.

Gretel Hünert kuste de haar toegestoken hand, en maakte een lichte ‘knix’ voor haar meester, alsof ze nog een klein meisje was.

En, dadelijk haar oude rechten hernemend, trok ze de das van den baron recht, streelde

hem zachtjes 't in wanorde geraakt hoofdhaar glad.

‘U leek net een ruiend vogeltje’, spotte ze ondeugend. En toen de kamerheer haar met groote een beetje verdwaasde oogen aanzag, begon Gretel zacht te lachen. Hij klopte haar op den schouder, en lachte vroolijk mee.

Over Toilet en wat ermede in verband staat.
(Vervolg en slot van No. 44).

III.

Naar een niet gefortuneerde vrouw in een goedkoope japon, die slag heeft om die coquet te dragen, een strikje aan te brengen, waar het noodig was - en misschien niet verwacht - een gedurfde nieuwigheid te beproeven, die juist bij haar gezicht en figuur past, kijkt elke voorbijganger met genoegen, terwijl misschien een rijk-gekleede vrouw eenvoudig met verwondering wordt aangestaard, op dezelfde wijze, waarop we over een toonbank mooie dingen, die tentoongesteld worden, bekijken.

Het mag als een paradox klinken, maar naar mijn idee zal de vrouw met bescheiden middelen dikwijls meer slag hebben zich goed te kleeden dan de rijke. Waarom? Omdat zij over elk nieuw kleedingstuk en elk dètail daarvan, moet denken en nog eens denken, en die persoonlijke keuze haar costuum allicht smaakvoller zal doen uitvallen, dan dat van de meer gefortuneerde vrouw, welke het slachtoffer is van de naaister, die de duurste stof, die zij heeft, aanprijst en de japon met garneering overlaadt, omdat zij dan een grootere som in rekening kan brengen voor de posten, waarvan zij 10 % van den winkelier krijgt. Ze maakt de japonnen van Mevrouw Croesus in den overdrevensten stijl, wel wetende, dat als in een paar maanden zij en haar collega's tot een andere mode overgaan, een nieuwe japon besteld zal worden, zoodra zij slechts den ban vloek over de eerste heeft uitgesproken - het woordje ‘démodé.’ Daar staat tegenover, dat een vrouw met een bescheiden kleedgeld somtijds de fout begaat, zich ‘fashionable’ te willen kleeden op bijna niets per jaar. Ze koopt goedkoope stof, besteedt dagen en dagen om de laatste japon, die ze Mevrouw Croesus zag dragen, te copieeren, om daarna tot de ontdekking te komen, dat haar kleeren geen kleur, frischheid of model houden en dat ze in een paar weken er meer dan poovertjes uitziet. Zij is smakeloos in haar japon van goedkoope stof en - pretentie.

Maar het zich-goed-weten-te-kleeden omvat nog iets anders dan alleen het toilet. Een algemeene indruk van gesoigneerdheid is een even groot onderdeel ervan als de kleeren zelf.

Haar, dat vettig of stoffig is, zal het woord ‘elegance’ aan elke vrouw ontzeggen. Niet alleen moet het even dikwijls gewasschen als noodig is om alle stof en vettigheid weg te nemen, maar tenminste eens per maand geshampoind worden door een kapper, die het zal golven of kappen op de wijze, welke het beste bij den vorm van 't hoofd past, en die bovendien aan een geregelde klant vele wenken zal geven, de verzorging van het haar en het kappen betreffende, welke onontbeerlijk zijn, voor de vrouw, die er op haar voordeeligst wil uitzien.

Een prachtige teint is niet onder ieder's bereik, maar een zuiver, frisch vel is gewoonlijk te verkrijgen als gevolg van een passend dieet en goed wasschen met zuivere zeep, en draagt zeer veel tot den algemeenen indruk van gesoigneerdheid bij.

Een net, keurig figuur op 45 jarigen leeftijd mag ons niet bij geboorterecht ten deel vallen, maar het slechtste figuur kan verbeterd worden door een goed-zittend corset en een passend dieet, terwijl veel beweging in de frissche lucht, tennissen, hockey of zelfs huiswerk, op verwonderlijke wijze den gang en de gratie van beweging zal bevorderen, welke alle onderdeelen zijn van de goed-gekleede vrouw. Is ze met eenig bepaald lichaamsgebrek ontsierd, dan is er gewoonlijk wel iets op te vinden, om dat te masqueeren - soms door een kussentje, soms door Zweedsche gymnastiek - in elk geval moet ze trachten het geneesmiddel daarvoor te vinden, wil ze tenminste met haar kleeding een goed effect te weeg brengen. Goede corsetten zijn duur, maar om zoo te zeggen, de ziel van het toilet. Die, welke aangemeten worden door een bekwamen corsettenmaker, kosten tweemaal zooveel als de klaargekochte, maar duren ook meer dan tweemaal zoo lang, houden model, elegance, zelfs na verscheidene malen gewasschen te zijn. De te dikke en dunne vrouwen vooral hebben een voor hen gemaakt corset noodig, terwijl voor die, welke een kort bovenlijf hebben, het eenvoudig onontbeerlijk is.

Men zal opgemerkt hebben, dat vrouwen,

die zich goed weten te kleeden, meer en meer, vooral met ‘tailor-made’ costumes, geneigd zijn kleermakers te nemen. Voor dat voorrecht moeten ze duur betalen: de blouses, om dat ondefinieerbare iets te verkrijgen, wat we aanduidden met den naam van ‘cachet’, zijn bijna nog duurder dan een heele japon placht te kosten, maar geen naaister kan dat iets er in aanbrengen. We leven ongetwijfeld in een eeuw van groote luxe, en een vrouw met veel middelen zal het niet moeilijk vallen het grootste gedeelte van haar rentes in kleeding om te zetten. Met zijden onderkleeren, echte kant, zijden rokken, satijnen corsetten, massage en meer zulke weelde, zal het geld eenvoudig vliegen door de vingers eener vrouw, die een slavin der mode is.

Maar ik heb in mijn artikel op 't oog niet de zeer rijke vrouw, maar de doorsnee-vrouw, wier kleedgeld haar vóór alles practisch moet doen zijn. Haar zou ik willen aanraden afwisselend, 't eene najaar een ‘tailor-made’ pak te koopen en 't volgende een gekleede japon, beide van uitstekende qualiteiten snit; afwisselend 't eene voorjaar een dunner wandelpak en 't andere een aardige zomerjapon, een zijdje of een ander stofje. In korten tijd zal ze dan op één na beste of huisjaponnen, er op nahouden, waardoor ze alleen maar voor blouses en een morgenjapon te zorgen heeft, die ze jaarlijks of, in bijzondere gevallen, om de twee jaar kan aanschaffen. Dit om het andere jaar systeem, in alles doorgevoerd, zal de kosten van kleeding aanmerkelijk verminderen en is bovendien practisch, want de doorsnee-vrouw heeft geen tijd noch plaats voor veel japonnen of veel extra-kleeren van welken aard ook. Er zijn maar weinigen, die, zooals Koningin Elisabeth, japonnen hebben voor elken dag van het jaar, een kamer om ze in te bewaren of kameniers om ze te onderhouden.

We nemen aan, dat het ‘tailor-made’ pak door een ‘first-class’. kleermaker gemaakt en twee winters voor ‘best’ gedragen wordt. Het verstandigst zal zijn, het van zwart of heel donkere kleur te kiezen, om den mantel bij elke andere rok te kunnen dragen. In het jaar, dat de gekleede japon aangeschaft wordt, is er, daar die niet zooveel kost als het pak, een sommetje over, en daar de onderkleeren en blouses niet elk jaar vernieuwd behoeven te worden, kunnen we dat besteden voor een regenmantel of een fietspak of iets anders. Waarschijnlijk echter zal het verdwijnen aan strikjes, waschgeld voor blouses en rokken, voiles, ceintures en duizend en één kleinigheden, die vrouwen koopen, als ze een paar stuivers surplus hebben. De blouses kunnen in huis gemaakt worden, de morgenjapon dito, dito, terwijl een of twee linnen rokken klaargekocht kunnen worden. Aardige zelfbindertjes, om met een linnen boord bij de blouses te dragen, kan men maken van strepen wasch-echte kant, die, gezoomd en aan de einden omgeslagen, een aardig effect maken. Ze zijn gauw gemaakt, gauw gewasschen en onverslijtbaar.

Daar netheid, zoowel in 't een als in 't ander, een deel van het-zich-goed-kleeden is, kan de vrouw met bescheiden middelen niet ontsnappen aan de waschrekeningen voor blouses en rokken; deze kan ze echter verminderen door zich eenige handigheid in 't hanteeren van 't strijkijzer eigen te maken, want heel dikwijls heeft een mouseline japon alleen maar noodig vochtig gemaakt en gestreken te worden, om weer zoo goed als nieuw te lijken. In huis zal men op een rok meer dan de helft van den prijs dien men aan een goede strijkster geeft, kunnen besparen. Het effect is niet zoo schitterend, dat is waar, maar het beantwoordt aan de gewenschte vereischten: reinheid en frischheid.

Verder moet nog de aandacht gevestigd worden op het feit, dat een vrouw met een bepaald gebrek aan gezicht of figuur zich niet zoo goed van een bescheiden som kan

kleeden als een vrouw, die er geen lichaamsgebreken op na houdt. Een zeer dikke vrouw heeft den handigsten kleermaker noodig; een vrouw met gevoelige voeten moet dure anatomische schoenen laten aanmeten; een paar zeer zware of ongelijke heupen vereischt een wetenschappelijke rokkenmaker, terwijl het probleem, hoe een hoofd van een vreemden vorm te bedekken, alleen door een uitstekende hoedenmaakster is op te lossen.

Maar voor allen gelijk zijn er vele middelen, die geld uitsparen en den schijn verbeteren. B. v. een zwarte hoed zonder eenige kleur kan gedragen worden bij elk costuum en zal dus minder hoeden vereischen voor iemand, die zich van weinig geld goed wil kleeden; niet alleen blijft de zwarte hoed langer in stijl dan al de andere, maar het is een uitspraak van den Franschen smaak, dat een vrouw het elegantst is met een zwarten hoed. Zonder twijfel is de 'finishing touch' van een keurig toilet de hoed; dikwijls zal een japon,

niet meer nieuw, niet eens de aandacht trekken door de schoonheid van een hoed, de schoenen en de handschoenen. Meer nog dan in een japon zal men in een mooien hoed de meesterhand van een artist herkennen, die er een cachet aan geeft, dat iedereen opmerkt, maar zoo weinigen weten aan te brengen. De schilderachtige hoeden zijn nu en vogue, maar ik bid U, dames, tenzij gij in 't bezit zijt van jeugd en schoonheid, doe met een glimlach afstand van dit hoofddeksel. Onder een Gainsborough hoed met af hangende veeren zal een jeugdig gezichtje voordeelig, maar de verwoestingen door den tijd aangericht, zullen er dubbel door uitkomen, terwijl een mopneus er, zooals de kleine jongen zei ‘elken dag nog moppiger onder lijkt.’

Vaste kleuren, die elk jaar gedragen kunnen worden zijn aan te raden voor een japon - grijs, donkerblauw en zwart verschaffen dit voordeel meer dan alle andere kleuren, terwijl door het bijna altijd voorradig zijn van die kleuren, men de costumes gemakkelijk weer vernieuwen kan.

Niet genoeg nadruk kan erop gelegd worden dat de zorg, die men voor zijn kleeren besteedt, van 't allergrootste belang is. Te weten dat handschoenen van de hand afgestroopt, dan omgekeerd en recht getrokken moeten worden, dat de kleinste scheur in een naad direct genaaid moet worden met speciale handschoenen-naald en zijde; dat zwarte handschoenen van een zekere kleur minder gauw vuil worden dan andere; dat strikjes, voiles en ceintures langer duren, als men ze zorgvuldig op een houten stokje rolt, wanneer ze niet gebruikt worden, dat witte rokken, blouses en mouseline japonnen langer schoon en stijf blijven als men ze, na ze uitgetrokken te hebben, opvouwt en niet aan een haak ophangt of over een stoel werpt - al deze kennis is een onderdeel van het-zich-goedweten-te-kleeden, evengoed als het weten van verscheidene huishoudelijke recepten voor 't wegmaken van vlekken op laken, mouseline en zijde.

En na al dit gezegd te hebben, keer ik terug tot mijn eerste definitie, dat een goedgekleede vrouw diegene is, die zonder overdrijving of excentriciteit, het oog aangenaam aandoet en de zinnen streelt.

GLADIJS.

Correspondentie van de redactie met de abonnés

De redactrice van de Holl: Lelie brengt ter kennis van de lezers van dit Blad, dat zij géén manuscripten, of brieven, haar naar aanleiding der redactie-aangelegenheden toegezonden door niet-abonnés, kan beantwoorden langs **particulieren** weg. De correspondentie in dit Blad dient zoowel tot de beantwoording van brieven, als tot de mededeelingen betreffende aangenomen en geweigerde bijdragen, en zij, die zelve geen abonné of abonnée zijn, kunnen dus niet verwachten langs een anderen dan den correspondentie-weg te worden beantwoord. Wanneer zij door leesgezelschapkring, of samen-lezen, of op welke wijze dan ook, gelegenheid kunnen vinden de

correspondentie-rubriek te volgen, dan is de redactrice bereid hen dáárin te beantwoorden.

Op dezen regel wordt voortaan *géén uitzondering* meer gemaakt, en afzonderlijke nommers, correspondentie-antwoorden aan niet-abonné's behelzend, worden **niet** meer toegezonden.

REDACTRICE.

P.S. Het spreekt van zelf, dat deze regel alleen geldt voor eerstbeginnenden, èn voor briefschrijvers die in de corr: rubriek thuishooren.

Teddy. - Ik dank U vriendelijk voor Uw schrijven. Het ingeslotene kan ik wel plaatsen als gedachten wisseling, maar niet op een andere manier, omdat het zoo persoonlijk aan mij is gericht. Vindt gij dat goed?

Ja, menschen die van dieren houden, zijn mij altijd heel sympathiek. En het verhaal, dat gij mij doet over Uw vroegeren hond, bevestigt weder mijn eigen ondervinding, dat men er bepaaldelijk aan moet *hechten* wanneer een hond niets weten wil van een bepaald iemand, omdat hij daarvoor zeker goede redenen heeft, die tegen zoo'n persoon getuigen.

Ik vind naar aanleiding van Uw beschouwing over de komeet, dat het 'laatste der dagen', zooals dat in den Bijbel wordt voorgesteld, heel veel overeenkomst heeft met de hedendaagsche verschijnselen, in het bijzonder de aardbevingen; maar ik-voor-mij geloof niet, dat wij menschen zoo precies vóóraf den tijd en den dag van het einde zullen weten, maar dat het ons integendeel zal overvallen.

Schrijf mij steeds zooveel gij maar lust hebt. Vriendelijke groeten.

Matroosje. - Ik heb heel veel medelijden met U. Gij zelve twijfelt daaraan niet, zooals ik met blijdschap zie uit Uw brief, blijdschap omdat mij dat een bewijs is van goed te worden begrepen door U. Maar ik *mag* mij als redactrice niet laten leiden door een andere beweegreden dan die der meest strikte onpartijdigheid. - Heel velen doen zulk een beroep op mijn gevoel als gij het deedt in Uw brief; bedenk echter dat ik een verantwoording heb tegenover den uitgever. *Indien* Uw schetsjes en versjes geschikt waren tot opname, dan zou het feit van U de Lelie samenlezen met een ander volstrekt geen bezwaar zijn tegen plaatsing. Echter, de inhoud van Uw stukjes is te onbeduidend. De stijl van het eene: Uit logeeren, is hier en daar vlot en levendig, maar het geheel beteekent niets; het verhaal (als men het zoo mag noemen eigenlijk) gaat uit als een nachtkaars. Ook het andere

lange stuk is te onbeduidend; en met versjes ben ik reeds overladen. Het spijt mij wezenlijk innig voor U, maar ik herhaal, ik moet in dezen vóór alles mijn redactriceplicht betrachten. Dat zult gij zelve toch óók wel inzien, hoop ik. Dat ik voor Uw hart-lijden kan meevoelen, zal ik U wel niet behoeven te zeggen; ik-ook ben met diezelfde geneesmiddelen behandeld in tijden van plotselinge verergering, en weet er dus alles van. Het leven is ongelukkig te vol emoties, om het voorschrift, in dezen aan hartlijders gegeven, te kunnen naleven, nietwaar? - Ik zend U een en ander terug.

Myrrha. - Ik heb op dit oogenblik absoluut geén gelegenheid tot particulier schrijven aan u. Zoodra mogelijk helder ik U op wáárom niet. Hartelijk gegroet. Houdt U maar goed.

Enna. - Wilt gij dat ik het mij door U medegedeelde openbaar maak in de gedachtenwisselingen? Uw brief dóórzenden aan den heer van Holk strijdt tegen mijn gewoonte, omdat dit te tijdroovend voor mij-zelze zoude worden, en ook, omdat het eigenlijk doel der gedachten wisselingen daardoor verloren zoude gaan. Meldt mij dus s.v.p. nog even Uw beslissing in dezen.

Jan. - Nu, dat is in elk geval een geluk, dat gij een specialiteit hebt gevonden, die U behandelt. Ja, thee is voor hartlijders contrabande. Van harte hoop ik, dat U de behandeling moge helpen. - Neen, dat heb ik volstrekt niet vermoed, dat die prentbriefkaart uit Alkmaar van U was, heelemaal niet. Hartelijk dank ervoor. - Ja, dat wat door mij in 'Om de Eere Gods' werd beschreven, waarnaar gij zoo uitdrukkelijk informeert, komt héél veelvuldig voor in den Haag. (Gij herinnert U Uw vraag? Ik kan hier niet duidelijker zijn). - Wat die geschiedenis betreft, die gij mij vertelt, en waarover ik, om U niet te verraden, waarvoor gij met recht bang zijt, natuurlijk niet in bijzonderheden kan treden, natuurlijk is die verschrikkelijk van gemeenheid en bedrog; ik kan mij de uitwerking ervan op Uw geloof ook heel goed voorstellen. Echter, wanneer gij zegt, een dominee zou tot zooiets *niet* in staat zijn, dan generaliseert gij te veel. Tot gemeene streken kan elk mensch, van wèlk geloof ook, in staat zijn; dat hangt m.i. niet af van het geloof, maar van den mensch-zelf. - En in het bijzonder moet ik nog even terugkomen op Uw opmerking over R.K. kinderen, die volgens U meer zouden jokken dan protestantsche. Ik spreek hier niet uit eigen ondervinding, want die is niet groot waar het R.K. kinderen geldt, maar ik wil U wel herhalen, wat mij onlangs een zeer ongelooviggeworden R.K. man vertelde, namelijk, dat hij, in zijn jeugd, door streng R.K. ouders opgevoed, zichzelven steeds zóó angstvallig onderzocht vóór de biecht, of hij wel alle groote en kleine zonden eerlijk had bedacht, dat hij er bijna over aan het tobben geraakte telkens nog niet genoeg te zijn doordrongen van zijn eigen zonden en schulden. Mij dunkt, zulk een ernstig zelfonderzoek sluit juist uit de verleiding tot liegen en bedriegen, en ik-zelve, die in de *protestantsche* deutsch-evangelische Kirche in den Haag ben aangenomen, ben er toen door den predikant met nadruk op gewezen, dat hij bij de Roomschen de biecht rekende tot een der beste opvoedingsmiddelen, om de hierboven reeds vermelde gronden.

- Natuurlijk, indien gij om finantieele redenen zoudt moeten afzien van Uw abonnement, dan zult gij vervallen tot de rubriek van in de láátste plaats

beantwoordden; hoe zeer mij dat ook voor U zou spijten, daaraan is nu eenmaal niets te veranderen, want ik moet rechtvaardig blijven tegenover de andere abonnés.

Nogmaals, van harte wensch ik U toe welslagen met Uw tegenwoordige behandeling. Vriendelijke groeten.

Rt. - Ingevolge Uw eigen wensch zal ik Uw brief niet beantwoorden. Ik beschouw hem als een compliment; namelijk speciaal die opmerking van dien vriend van U, die gij mij mededeelt. Want die bewijst de wáárheid van mijn zeggen. Overigens zou ik U willen antwoorden: Wacht het einde af. Vriendelijke groeten.

Mevr. A.G.F. - geb. H. - Uw uit het fransch vertaald stukje wil ik aannemen als feuilleton, of misschien óók wel in het blad-zelf; ik behoud mij voor wat ik het best vind dienaangaande. Daar gij de Lelie geregeld leest, ofschoon geen abonnée, zal dit wel onder Uw oogen komen.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Nagekomen Correspondentie.

1866. - Ik zal U de volgende week uitvoeriger beantwoorden, heb nu alleen den tijd U de ontvangst zooeven van Uw toelichtend schrijven te melden.

Abonnée sinds haar 14de jaar. - Ik haast mij U mede te deelen, dat de schuld volstrekt *niet* ligt bij mevr: van Rees - van Nauta - Lemke. Haar antwoord aan U per gedachtenwisseling was voorloopig. Zij zond terstond daarna voor U bestemde *artikelen*, die ik echter wegens plaatsgebrek nog niet kon opnemen. Nu gij zóó verlangend blijkt te zijn, zal ik zien wat ik kan doen. In elk geval is de schuld dus *niet* aan haar; dit is slechts een voorloopig antwoord aan U, omdat ik nog juist den tijd heb dit in het Blad in te voegen vóór het uitkomt.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Bericht.

Wegens plaatsgebrek moest de **Correspondentie** aan **M.V. te A.,** nog wachten.

REDACTRICE.

Sluiting red: ged:

18 Mei 1910.
23ste Jaargang.
No. 46.

Bericht.

Present-exemplaren en Bewijs-nummers zijn aan te vragen bij den uitgever van dit blad, niet bij de redactie.

Beklag over correctie- of drukfouten heeft de betreffende te richten tot den uitgever, niet tot de redactie.

Zij, die zonder abonné of lezer te zijn van de Holl. Lelie de redactie lastig vallen met de toezending van manuscripten of brieven, hebben het zichzelf te wijten, wanneer zij geen particulier antwoord ontvangen; de beantwoording van een en ander geschiedt door de corr.-rubriek in dit blad, behoudens die gevallen van uitzondering die de redactie om welke reden dan ook persoonlijk uit beleefdheid maakt.

Zij, die hunne manuscripten bij weigering terug verlangen, worden verzocht hunne behoorlijke frankeering terstond in te sluiten en hun juist adres terstond op te geven.

Zij, die met de redactie correspondeeren in de Lelie onder welk pseudoniem ook, worden verzocht zoowel dit pseudoniem als den eigen naam onder elken brief te herhalen, daar het onmogelijk is alle pseudoniemen te onthouden bij een zoo uitgebreide correspondentie.

Anonyme brieven worden niet beantwoord.

REDACTRICE.

HOOFDARTIKEL

Hoofdartikel
Weten, - Gelooven - Onsterfelijkheid.
[Uittreksel uit prof. S. Hoekstra's werk: ‘de Hoop der onsterfelijkheid.’]

Er bestaan twee hoofdsoorten van overtuiging, waarvan de eene behoort tot het gebied van het *weten* en de andere tot het *gelooven.* Wat het *weten* betreft, daartoe behooren al die voorstellingen omtrent de verschijnselen in en de orde van de wereld [de mensch zelve incluis], die wij verkrijgen door de waarneming dier verschijnselen en door logische redeneering over het waargenomene. Al die voorstellingen daarentegen omtrent de wereld en de wereldorde, tot welke wij besluiten uit kracht van eigenaardige behoeften, aspiratiën, inspraken van ons innerlijk bestaan, maar waarvan wij de juistheid geenszins door waarneming kunnen constateeren, behooren tot het gebied van *gelooven.*

Zoo zijn dus gelooven en weten streng van elkander gescheiden en het is een dwaling, dat *geloof* een onvolledig onzeker *weten* zou zijn, en hoewel men in het dagelijksch leven dan vaak het woord ‘gelooven’ gebruikt, moest men dan liever spreken van een meer of minder waarschijnlijk achten.

Voor den geloovige is hetgeen hij gelooft vaak volkomen zeker; deze zekerheid is echter van geheel anderen aard dan de zekerheid omtrent de dingen der zinnelijke wereld. Van *weten* mogen wij alleen daar spreken,

waar de bewijskracht der gronden op welke onze overtuigingen rusten, geheel onafhankelijk is van individueele of persoonlijke waardeering. Dit geldt vooral van de wiskunde, maar ook, hoewel in minder mate van alle exacte wetenschappen. *Gelooven* wordt nooit *weten*, al bereikt het ook de hoogst mogelijke vastheid; het voorwerp van het geloof ligt steeds buiten het gebied der ervaring.

Ook het tweede, verheerlijkte leven, op hetwelk de geloovige bouwt, behoort tot de dingen, die men niet ziet of waarneemt, tot het bovenzinnelijke.

Hieruit volgt dus: 1° De onsterfelijkheid der ziel laat zich geenszins zoo bewijzen, dat er voor verstandelijk twijfelen geen plaats meer overblijft, en 2°: Het is onmogelijk om alleen langs den weg der logische redeneering anderen tot die mate van innerlijke zekerheid omtrent het zoogenaamde tweede leven te brengen, die wij zelven bezitten, zoolang als de toestanden van het innerlijk bestaan, waarop bij ons deze zekerheid rust, bij hen ontbreken of anders gewijzigd zijn. Het hoogste, wat wij door de behandeling van een onderwerp als dit bereiken kunnen, is, dat wij de verstandelijke hinderpalen trachten uit den weg te ruimen, die aan de hoop der onsterfelijkheid schijnen in den weg te staan en dat wij aantoonen, dat de overtuiging, van hen, die de onsterfelijkheid loochenen, even goed als de overtuiging van hen, die haar aannemen, een *geloof*sovertuiging is.

Wat heeft men al niet gepoogd de onsterfelijkheid te bewijzen; wat een redeneeringen zijn er niet gehouden om aan te toonen, dat de mensch hier reeds de kiem der onsterfelijkheid in zich omdraagt. Vaak bediende men zich van besluiten bij analogie en vroeger geloofde men, dat analogische redeneeringen ons ook tot de kennis van het bovenzinnelijke konden brengen. Men zag daarbij over het hoofd, dat wij slechts besluiten kunnen uit analogie of overeenkomst, waar wij te doen hebben met voorwerpen, die tot dezelfde soort behooren, en dat in de geheele wereld der zinnelijke ervaringen dus niets wezen kon, wat het besluit bij analogie tot *die* wereld rechtvaardigt, die buiten alle ervaring ligt.

Zoo was steeds het beeld van de natuur, die in den herfst schijnt te sterven, maar in de lente uit den langen winterslaap, weder tot een nieuw en jeugdig leven wordt gewekt, een geliefd beeld voor de onsterfelijkheid.

Dood, door opstanding gevolgd, zag men in den zaadkorrel, die op het land werd gezaaid; in de wisseling van dag en nacht, en is ook uitgewerkt in de legende van den vogel ‘Phoenix’.

Het behoeft nauwelijks gezegd te worden, dat al deze besluiten bij analogie, al deze beelden zeer onjuist zijn en dat zij niet de allergeringste wetenschappelijke waarde bezitten, zelfs niet om het proces der levensvernieuwing na den dood voor onze verbeelding aanschouwelijk te maken.

Men heeft de idee der onsterfelijkheid uit de sfeer des geloofs willen overbrengen in die der wetenschap, met dat gevolg, dat sommigen, die dit beproefden, zijn geëindigd met de openlijke bekentenis, dat zij niet slaagden, en dezen zijn ongeloovigen geworden. De arbeid van anderen, die geloofden daarin wel geslaagd te zijn, heeft het aanzijn gegeven aan dat deel der theologie, hetwelk aanspraak maakt op een *weten* van het toekomstige leven. Hun genie was vaak bewonderenswaardig, maar in weerwil daarvan hebben zij hierin toch geen stevige wetenschap kunnen opbouwen, en al hadden zij de macht in handen, zij hebben niet kunnen verhinderen, dat men hun arbeid telkens opnieuw aan critiek onderwierp, terwijl de ontdekking,

dat hij de vuurproef der critiek niet kon doorstaan, het getal der ongeloovigen slechts vergrootte. -

Iedere zedelijke overtuiging rust op waargenomen en geconstateerde feiten, en het weten in den gestrengsten zin van 't woord ontstaat nu verder door toepassing der wet van oorzaak en gevolg. Eindige, begrensde verschijnselen kunnen slechts de gevolgen zijn van andere, evenzeer eindige en begrensde oorzaken, die ook alweer slechts eindige en begrensde gevolgen kunnen veroorzaken, dit is de reden waarom overtuiging omtrent het oneindige en onbegrensde nooit verkregen kan worden door middel van wettige, logische gevolgtrekkingen uit onze kennis van het eindige; het oneindige, het bovenzinnelijke kan dus slechts voorwerp van het *gelooven* zijn. Geloofsovertuigingen ontstaan niet door toepassing van de wet van oorzaak en gevolg, maar door de erkenning van *middel* en *doel.* Het geloof aan onsterfelijkheid is derhalve volkomen ijdele waan, indien het waar is, wat het materialisme beweert, dat de wet der oorzakelijkheid de absoluut eenige wet in het heelal is, waaruit alle veranderingen en bewegingen verklaard moeten worden.

Op *erkenning van doel* in het heelal kan slechts het geloof aan onsterfelijkheid rusten. Alleen zij kunnen redelijkerwijs aan de onsterfelijkheid der ziel gelooven, die tot de overtuiging gekomen zijn, niet alleen dat geheel ons aardsch bestaan zich slechts dan begrijpen laat, als men het mede opvat als middel voor een doel, hetwelk niet in het aardsche leven zelf gelegen kan zijn, maar ook dat deze overtuiging zelve onmisbaar is voor het waarachtige leven van onzen geest, of dat, m.a.w. de waarheid van de onsterfelijkheid der ziel eene levenswaarheid is.

Om alzoo den mensch tot geloof aan de onsterfelijkheid te brengen, moet men hem overtuigen, dat er motieven bestaan, voldoende om ons tot dat geloof te bewegen; tevens toone men dan nog aan, dat ook het ongeloof in de onsterfelijkheid geenszins op wetenschappelijke bewijsgronden berust.

Laten wij thans de voornaamste gronden nagaan, die tegen de onsterfelijkheid der ziel worden aangevoerd.

De bestrijders van de leer der onsterfelijkheid bedienen zich van tweëerlei gronden; de eene soort heeft de strekking om positief te betoogen, dat de ziel onsterfelijk is of wezen kan; de andere bedoelt alleen het onhoudbare van de bestaande, zoogenaamde bewijzen voor de onsterfelijkheid in het licht te stellen.

Men kan hier al dadelijk aan toevoegen, dat zij, die zich van de tweede soort gronden bedienen, het sterkst staan in hun betoog, want aan gangbare bewijzen voor de onsterfelijkheid kan zeer weinig kracht worden toegekend.

De voornaamste gronden van de eerste soort zijn vijf in getal. De eerste luidt:

Het zoogenaamde leven na den dood ligt zoo geheel buiten het gebied van de menschelijke voorstelling, dat het onredelijk is, daaromtrent bepaalde overtuigingen te bezitten; integendeel, iedere poging, om zich daarvan eene voorstelling te vormen, lijdt schipbreuk, omdat alle zoodanige voorstellingen op tastbare ongerijmdheden uitloopen.

Wanneer we dezen grond nagaan, dan moet erkend worden, dat wij ons geenerlei bepaalde voorstelling omtrent de onsterfelijkheid der ziel *kunnen* vormen, dat iedere voorstelling al dadelijk onhoudbaar blijkt. Ook leert de ervaring, dat het ons moeilijk valt iets te gelooven, wat geheel en al buiten onze voorstelling ligt, en dat is buiten twijfel een der meest algemeene oorzaken van het twijfelen aan de onsterfelijkheid der ziel.

Al denkende over het voortbestaan rijzen tal van vragen bij ons op: b.v. heeft de ziel reeds vóór de vereeniging met het lichaam bestaan? Wat deed haar eene verbinding met het lichaam aangaan? Hoe werkt zij in die verbinding? Wordt die band ook weêr verbroken? Zal de ziel later een nieuw lichaam aannemen? Welk verschil zal er dan bestaan tusschen het tegenwoordig en het volgend leven? Ziedaar slechts enkele vragen, die nog met velen vermeerderd kunnen worden en waarop niet het minste positieve antwoord gegeven kan worden.

Maar valt of staat de hoop der onsterfelijkheid werkelijk met het al of niet kunnen beantwoorden dezer vragen?

Ieder weldenkend mensch zal inzien, niet alleen *dat*, maar ook *waarom* het onmogelijk is, op dergelijke vragen een bepaald antwoord te geven. Positieve voorstellingen van een leven na dit leven kunnen wij ons niet vormen, al onze verwachtingen berusten alleen op het besef, dat, zonder de hoop der onsterfelijkheid ons innigst wezen onbevredigd blijft of dat er disharmonie is tusschen de aspiratiën van onzen geest en tusschen hetgeen dit leven ons schenken kan; uit dit besef ontstaat

eerst het verlangen en ten laatste het geloof, dat dit aardsche leven het eigenlijke doel van ons bestaan *niet* wezen zal; dit geloof heeft dus een negatieven inhoud; wel zetten wij dezen gaarne in positieve voorstellingen om, maar dit vermogen wij alleen door de kracht onzer phantasie.

En als wij dezelfde methode van vragen stellen, door naar het *hoe* te vragen, ook eens toepassen met betrekking tot veel wat wij zoogenaamd *weten*, wat blijft er dan van dat weten over? B. v. Aandoeningen van onze zintuigen planten zich door onze zintuigen over tot onze hersenen, en worden daar in voorstellingen omgezet, maar *hoe*?

Wij denken, wij herinneren ons, onze wil heeft macht over onze spieren, doch *hoe?* Wij kennen de kracht der electriciteit, doch *hoe* werkt deze? Ook dit aantal vragen is voor groote vermeerdering vatbaar, en we zijn ons van die vragen bewust, maar waarom zal nu juist het geloof aan de heiligste en diepst gevoelde aspiratiën van ons innerlijk bestaan afhankelijk gesteld moeten worden van het antwoord op een soort vragen, die op ieder ander gebied onbeantwoord moeten blijven? De onmogelijkheid om deze vragen te beantwoorden kan dan toch ook nooit als *bewijs* dienen, dat er van onsterfe-

lijkheid geen sprake kan zijn. Wel is het te begrijpen, dat er voor de meesten onzer een zekere behoefte kan zijn, om zich min of meer aanschouwelijke voorstellingen van het toekomstig leven te vormen, maar het is niet waar, dat de hoop der onsterfelijkheid reeds daarom onzeker zou moeten zijn, omdat iedere zoodanige voorstelling op ongerijmdheden uitloopt.

De 2e grond luidt: De wetten van het denken verbieden, om aan een eeuwig voortduren van iets ter wereld, *dat in den tijd begonnen is*, te gelooven.

Deze grond is moeielijk weg te redeneeren, geen denkend mensch toch kan aan onsterfelijkheid gelooven, indien de wetten van het denken dit stellig verbieden. Aangezien nu het eindige en het eeuwige tot een geheel verschillend gebied behooren, zoo kan ook het eeuwige niet het gevolg van het eindige zijn; m.a.w. het is ongerijmd, dat de menschelijke ziel als product van *eindige* oorzaken, als geworden in deze *eindige* wereld, in zich zelve het vermogen zou hebben om eeuwig te blijven bestaan.

Alles toch wat een begin heeft, moet ook een einde hebben; al wat ontstaan is, moet ook vergaan.

We merken hierbij op, dat de godsdienstige bewustheid al datgene, wat onzen geest in den waren zin tot *geest* maakt, niet aan eindige oorzaken, maar veeleer aan eene werking van Gods geest in ons toeschrijft. Reeds de wijzen uit de Oudheid hebben de logische tegenstrijdigheid gevoeld, die ligt in de meening, dat een in zich zelf eindig wezen, *eeuwige* ideën scheppen of zich toe-eigenen zou; of ook, dat er in een wezen, hetwelk in ieder opzicht eindig is, een onwederstaanbare drang naar het oneindige zou kunnen wonen. Is dit juist, dan is het ook ongerijmd te onderstellen, dat de menschelijke geest, als zelf deel hebbende aan het oneindige, niets dan product van eindige oorzaken zou wezen, aangezien toch de werkingen niet van een soortelijken geheel anderen aard kunnen zijn dan de oorzaken.

Nog zij opgemerkt, dat de ervaring op het gebied des geestes geenszins pleit voor de juistheid der stelling, dat al wat ontstaan is, ook vergaan moet. De schoonste voortbrengselen van den menschelijken geest blijven bestaan, ja, de vooruitgang der wetenschappen ware onmogelijk, indien de geest nooit iets voortbracht, wat bestemd was om voortaan te blijven. En als dus op het gebied van den geest, genoemde regel niet doorgaat, welk recht hebben wij dan, om dien toe te passen op het bestaan van den geest zelven? Welk recht om aan te nemen, dat de geest wel kinderen teelt, die de storm van den tijd verduren, maar zelf aan de vergankelijkheid wordt prijs gegeven?

De 3e grond is: De onsterfelijkheid der ziel is in lijnrechten strijd met de analogie van de natuur, die alleen aan de *geslachten* een duurzaam bestaan verzekert.

In de geheele natuur, die ons omringt, heerscht onmiskenbaar deze Orde, dat alleen de geslachten der levende wezens blijven, terwijl de individuen of exemplaren slechts een beperkten duur van bestaan hebben, en de geheele richting der natuur strekt slechts om aan de geslachten een duurzaam bestaan te verzekeren.

Inderdaad, de natuur als zoodanig begunstigt de onderstelling van 's menschen onsterfelijkheid niet, maar zij spreekt haar evenmin tegen. De analogie der natuur bewijst niet, dat de menschelijke ziel niet onsterfelijk is, maar zij bewijst alleen, dat de mensch, voor zoover als hij met de hoogst ontwikkelde diersoorten overeenkomt, ook aan dezefde natuurwetten als deze onderworpen is, en dat alzoo bij de menschen als bij de dieren het eene geslacht komt, en het andere gaat, terwijl de aarde duurzaam bestaan blijft. Maar voor zoover de mensch onder alle aardbewoners een geheel eenig

wezen is, dat eene ontwikkelingsgeschiedenis heeft, omdat het met rede begaafd is, het eenige wezen, dat aan God gelooven en Hem liefhebben kan, voor zoover kan er van analogie der natuur geen sprake zijn. Er is een streven, dat tot doel schijnt te hebben, uit zoogenaamde liefde tot de wetenschap, de kloof te dempen die tusschen menschen en dieren gaapt, een zoeken niet naar bewijzen voor de hoogere waarde van den mensch, maar alleen naar gronden om onze dierlijkheid te bewijzen. Hoe uiterst zwak en onwettig is de redeneering aan de analogie van de dierenwereld ontleend. Is dan de geheele bestemming van den mensch, evenals bij het dier slechts gelegen in de voortplanting van zijn geslacht? Gelooft men dan niet, dat eigene geestelijke ontwikkeling en volmaking de levensbestemming van den mensch is? Zeer zeker kent de geestelijke wereldorde aan het menschelijk individu een geheel eigene waarde toe, niet de waarde van exemplaar der soort, maar de waarde van levend lid

in het groote organisme der zedelijke wereld. Terwijl ten opzichte van de dieren alleen de physiologie het voorwerp van studie is, zoo is daarentegen ten opzichte van den mensch de studie van ieder eigenaardig karakter van het grootste belang; alleen van den mensch is een wezenlijke biografie mogelijk.

De 4e grond luidt: de onsterfelijkheid der ziel is niet te vereenigen met eene gezonde opvatting van de *zedelijke* wereldorde.

Hiermede wordt in 't kort het volgende bedoeld: Juist de hoop der onsterfelijkheid vergiftigt als 't ware het echt zedelijk leven, men laat dan het kwade en doet het goede uit vrees voor het komende na den dood, of op hoop van belooning hier namaals? Is deze beschuldiging wel waar? Zouden menschen, die alleen om het bovengenoemde het kwade laten en het goede doen, waarlijk hoog zedelijk gaan gevoelen en handelen, indien dat geloof hun ontviel? Of zouden zij juist niet in groote zonden vervallen? En is voor den mensch, die werkelijk zich zelf zoo heeft opgevoed, dat hij slechts het goede doet om het goede, het geloof aan de onsterfelijkheid een beletsel, om op die groote hoogte te blijven staan en zich zelf meer en meer te volmaken? Werkelijk, de bestrijding van de hoop op onsterfelijkheid is hier al heel zwak, want hetzij men immers denke aan het toekomende of aan het tegenwoordige leven, nooit wordt het goede nagestreefd, tenzij alleen om zijn zelfs wil.

De 5e grond is ten slotte: De samenhang van lichaam en ziel is van zoodanigen aard, dat evenmin het levend lichaam zich zonder ziel, als de levende ziel zich zonder lichaam laat denken.

Ziedaar de voornaamste grond, waarvan de bestrijders der onsterfelijkheid zich bedienen; zij beweren, dat al de functiën die aan de ziel worden toegeschreven, geheel afhangen van de lichaamsorganen, door middel waarvan zij geschieden, zoodat zich even weinig een levend lichaam zonder ziel, als een levende ziel zonder lichaam denken laat, zoodat er geen grond bestaat om zich de ziel als een bijzondere substantie te denken. Men betoogt, dat al die verrichtingen, die men aan de ziel of den geest toekent, slechts het resultaat der samenwerking van alle organische verbonden, stoffelijke bestanddeelen van het lichaam zijn, zoodat, hoewel er bij 's menschen sterven niets substantieels verloren gaat, toch de geest dan evenzeer ophoudt te bestaan, evenals b.v. eigenschappen van chemisch verbonden stoffen, wanneer deze stoffen zelve in hare bestanddeelen worden ontbonden.

Ziedaar weer een grond, waartegen, zooals men het wel eens uitdrukt, niet te redeneeren valt; het is toch niet mogelijk te bewijzen, dat de ziel of de geest onafhankelijk van het lichaam voort kan bestaan; maar volgt daar nu logisch uit, dat de geest voor niets dan een functie van het organisme moet worden gehouden?

Elk pogen evenwel om genoemden grond tegen de onsterfelijkheid duidelijk te wêerleggen, moet schipbreuk lijden en er is niets tegenover te stellen dan de onmiddellijke uitspraak van ons zelfgevoel. Aan de eene zijde is dit een feit: het materialisme kan op zijn eigen terrein, dat der feiten, die zich exact laten constateeren, niet afdoende weerlegd worden.

Dit feit predikt ons de onmogelijkheid om, anders dan op grond van de idealiteit van onzen geest of van onze zedelijke en godsdienstige aspiratiën, het geloof aan de onsterfelijkheid der ziel voor het denken te rechtvaardigen.

Aan den anderen kant is ook dit duidelijk: de bestrijding van de onsterfelijkheid op gronden aan de exacte wetenschappen ontleend, kan geen doel treffen, omdat

deze bestrijding al die feiten in den inwendigen mensch, waarop het geloof aan de onsterfelijkheid gebouwd moet worden, buiten rekening laat. Zoodra het raadsel van de menschelijke ziel geheel herleid wordt tot het raadsel der stof, is iedere samenhang met eene hoogere levensorde afgesneden, en zal practisch de geestelijke factor in den mensch versterven onder de overmacht der zinnelijkheid. -

Raadplegen wij thans de historie, dan vinden wij het geloof aan onsterfelijkheid bij alle volken; hoe groot het verschil ook moge zijn in de voorstelling van het hiernamaals, bij allen vinden we dat geloof. Velen spreken van een schimmenrijk, de gestorvenen verkeeren in een toestand, die zoo wat het midden houdt tusschen *zijn* en *niet-zijn;* anderen beschrijven ons de overzijde van het graf als een wereld, waarin de mensch zijn aardsch bestaan voortzet, als 't ware in een nieuw lichaam gestoken en onvatbaar voor lijden. De ontwikkeling der volken moge al ver van invloed zijn op de wijze, waarop men zich het voortbestaan denkt, toch is het waar, dat met de ontwikkeling dat geloof bij de massa niet verdwijnt, ja,

het feit doet zich voor, dat vaak de meest ontwikkelden het meest overtuigd zijn van een leven na dit leven. Het mag ook wel opgemerkt worden, dat de mensch in 't algemeen dit aardsche leven leeft, alsof er nooit een einde aan zal komen; dat wij het hoogste belang stellen in datgene, wat na onzen dood wezen zal; dat wij bij voorkeur die dingen doen, waarvan een volgend geslacht de vruchten zal plukken.

(Wordt vervolgd).

De Rechten der Vrouw.

Het heerlijke vóórrecht,
De rechten der Vrouwen,
Zijn: liefde en zachtheid,
Geloof en vertrouwen.

Waardoor zij voor allen
Een bloeiënde gaarde
Hun huis kunnen maken,
Een hemel op aarde.

Een toevlucht voor velen,
Een veilige haven,
Een bron, waar die hong'ren
En dorsten zich laven.

Een heilige tempel
Van vrede en liefde
Voor veel, wat daar buiten
Soms wondde en griefde.

Het heerlijke voorrecht
Het recht aller vrouwen
Is: nimmer in 't goede
In 't wéldoen verflauwen.

Is: *niet* om in 't strijdperk
Te treden met mannen,
Maar ijdele zelfzucht
En eerzucht te bannen.

En nergens het ónrecht
Der sterken gedoogen,
Maar wonden te heelen
En tranen te drogen.

Te troosten, te helpen
Zoovelen, die lijden,
Te steunen de zwakken,
Die worst'len en strijden.

Zóó zullen de Vrouwen,
Door woedende stormen,
De mannen en kind'ren
Tot helden eens vormen,

Tot helden, die strijden
Voor rechten der Vrouwen,
En 't recht van den sterke
Als ónrecht beschouwen.

Zoo, - meer dan door stemrecht,
Verruimen zij 't leven,
Gebruiken de rechten
Door God haar gegeven.

Eerst dán zijn haar rechten,
Zoo groot en zoo heilig,
Erkend door de wereld,
Bij iedereen veilig.

J. VAN REES-VAN NAUTA LEMKE.

Boekbeschouwing.

Hofstad door **Johan W. Broedelet** (2 dln.) Uitgever Meindert Boogaerdt, Juni, Zeist 1909.

Hofstad. Men kan reeds raden wèlke stad hier wordt bedoeld! De schrijver intusschen zal het u nog gemakkelijker maken. Indien hij 'Keutelland' allergeestigst zet voor Nederland, of 'Vijverlaan' voor Vijverberg, of 'de lunchroom van Nicols' voor die van 'Lensvelt-Nicola', of het genootschap '*Purpurae Amori*' voor het alom bekende schildersgenootschap in Den Haag met bijna gelijkluidenden naam, dan zijn *dat* nog maar nietigheden, die niemand hem zal euvel duiden. Maar *die* naamsveranderingen zijn slechts bijzaak, de zeeschilder '*Leefdaag*,' de groote schrijver '*Louis Poepjes*', der dames lieveling, de auteur '*George Kapel*,' de Keutellandsche groote dichteres '*Thérèse Pielewiet*,' zij allen zijn geteekend op de meest persoonlijke wijze.

Men heeft er Willem Paap een verwijt van gemaakt, dat hij, in Vincent Haman, een zekeren auteur en een zekeren kring heeft aan de kaak gesteld. Maar in èlk geval was dat toch ernstig bedoeld werk, hoe men over de zaak als zoodanig oordeelen wil! Wat echter te zeggen van uitvallen over den schilder '*Leefdaag*', als die waarvan het geheele boek van Broedelet wemelt, wat van een toon, als dien waarmede de steeds 'rouwviolen' op het graf van haar verloren liefde dichtende '*Thérèse Pielewiet*' voor den mal wordt gehouden, wat van goedkoope geestigheden, als waarin de fatterigheid en verwijfdheid van '*Louis Poepjes*', of de steeds naar 'reinheid',

bij alle jonge dames naar 'reine zielsliefde' zoekende '*George Kapel*' zijn bespottelijk gemaakt?

Opdat niemand mij van overdrijving beschuldige, zij het mij vergund uit dit allernieuwste 'kunstgewrocht' eenige aanhalingen te doen, die bewijzen, dat ik niets te véél zeg.

'*Leefdaag*' dan, om met hèm te beginnen, wordt ons voorgesteld als:

De groote zeeschilder Leefdaag op z'n vermaard atelier...

Joa, joa, joa, bromde ie, met z'n Noord-Keutellandsche accent...

Hij dacht over z'n jongens. Zoo noemde-ie de jeugdige leden van 't schilderkundig genootschap Purpurae Amori, waarvan hij voorzitter was... Hij had er graag wat voor over, dat wisten de jongens wel hè. Waarom zoud-ie ook niet? Met 'n fortuin ter wereld gekomen... joa, joa, de handel was toch maar een mooi ding, had ie zich 'n tweede vergaard met z'n kapitale zeeschilderingen. Z'n collectie van voornamelijk moderne kunst vertegenwoordigde al 'n heel vermogen.

En nà deze aan duidelijkheid, *wie* bedoeld wordt niets te wenschen overlatende inleiding, vernemen we van een gecostumeerd bal, dat het bovenbedoeld genootschap zal geven, en waarvan de schilder '*Leefdaag*' wèl de kosten wil dragen, mits hij er de hoofdfiguur in voorstelt, bal waarop wij hem later dan ook inderdaad een hoofdrol zien spelen, en waarvan het einde, tevens de slothoofdstukken van het boek vormend, zóó plat en laag bij den grond, en de meest intieme bijzonderheden van particulier leven ontblootend is, dat het mij niet lust die hier te herhalen, Wie naar onkieschheid zoekt, kan in dit boek zijn hart ophalen, en moet het zich dan maar zelf aanschaffen. Ik wil alléén den aanvang van het Purpurae Amori-feest, als zijnde het méést *on*schuldige nog in de teekening *Leefdaag*, hier weergeven:

Pulureux, de vlugge beeldhouwer, die om 'n bustetje meer of minder niet gaf, toeterde, dat zelfs Leefdaag 't wel 'n beetje erg vond. Die jongens, ze moesten 't nou niet te mal maken. 't Had ervan of ze 'm voor den gek hielden! Dat was toch niet mooi! Hij, die zooveel voor de jongens deed, de ziel van Purpurae Amori. Neen, neen Pulureux most niet zoo toetere!

De verschijning van den schilderkundigen voorzitter als Neptunus verwekte furor.

'n Wild gejuich ging op, met 't gebrul der jongste jongeren vermengd. En dat kabaal diende ook wel, om 'n niet altijd onderdrukt gelach te overstemmen. In 'n hoek barstte zelfs 'n hilariteit los. De populaire figuur van Leefdaag ook, getransformeerd in den God der wateren; hoe hadden ze 't in hun hoofd gehaald? 't Was om te stuipen.

Roerloos in z'n schelp zat de meester der geschilderde zeeën. 't Kwam 'm voor of ie 'n triomftocht maakte, welke de kroon zette op heel 'n leven. Gehuldigd als Neptunus-zelf, hij, die met z'n kwast dien God naar den troon dong. 't Was om 't verstand bij te verliezen. - -

Maar laat ons overgaan tot '*Louis Poepjes*', omtrent wien de allergeestigste heer Broedelet, om vooral géén twijfel te doen overblijven *wie* wordt bedoeld, meedeelt, dat een kapper zijn trap naar hèm noemde: '*De lijn der Geleidelijkheid*,' terwijl hij zelf, *Louis Poepjes*, arbeidt aan een roman, waarin de heldin 'Eline Verhaeghen' heet. Genoemde auteur '*Poepjes*' dan is in onderstaande woorden, óók alweer verreweg de meest-onschuldige omtrent hem uit het boek, aldus uitgebeeld:

Louis Poepjes, Keutelland's meest gevierde romancier, wandelde in gecadanceerde heupbeweging door de winkelstraten. Het hoofd met den glimmende kreukelloozen

cylinder hield-ie ietwat gebogen, *naar rechts als in peinzing. Z'n kleeding was gansch correct zonder één schreeuwend kleurtje op 'n lijn van onvolkomenheid. Z'n witte bloem in 't knoopsgat acheveerde 't geheel.... Hij was uitgegaan 'n hoofdstuk te overdenken van z'n nieuwen roman Eline Verhaegen.... Het koste 'm moeite deez maal. En dat irriteerde 'm*, *o*, *affreuslijk! Anders schoten de zinnen bij 'm op als lijnen van licht*, *serpentinende woorden-reeksen*, *die van zelf hun weg vonden in de koele*, *geärbeide ruimten waarheen hij ze slingerde met licht gebaar. Anders vuurpijlden z'n woorden*, *vonken schietend*, *in sierlijke lijnen tot de sterren*, *die ze kusten met zoete lippen-gelonk*'.... etc. etc.

Op dezelfde manier is ook den meest-stomp-zinnigen lezer geen twijfel meer overgelaten omtrent den persoon van '*George Kapel*', door hem den lezer voor te stellen als de schrijver van '*Het Menschje*', *en*, *van nog meerdere boekjes*, *die regenen zullen: 't Bloempje*' '*'t Zieltje*'. '*Het heel kleine jongetje*'. '*Het meisje dat een fijn vinkje werd*,' en zoo voorts en zoo voorts', (zie bl. 19, deel II).

En, alsof dat alles nog niet duidelijk genoeg ware, wordt dezelfde '*George Kapel*' verder bespot op onderstaande wijze:

Naar China! Ja morgen, *als 't kon. 't Land van de schoonheid*, *de eeuwen oude*, *bezongen in de* '*Sjiking*', *de* '*Jocan dsjinpe-tsjong*, *de*

‘*Hao kieo tsjoean*’, *en meer van die fraaiigheid*, *waarin hij gestudeerd had tot gekwordens toe. Dáár zou z'n ziel lafenis vinden..... Als 'n keizer zou-ie-er misschien gevierd worden*, *als 't gelukte 'n Chineesche overzetting te leveren van* ‘*'t Menschje*’, *en* ‘*'t Meisje dat een fijn vinkje werd*’.

De rest vind ik weder van een soort, dat ik haar niet wil overschrijven; ik ben blij dat ik er háást doorheen ben met mijn aanhalingen, die ik alléén doe, om te laten zien hoe hetgeen, ik zeg *wáárheid* is, namelijk dat het hier geldt persoonlijkheden, waaruit ik immers nog eerst het alleronschuldigste overnam. Van ‘*Thérèse Pielewiet*’, Keutellands dichteres, heet het;

Die inspiratie had ze wel noodig. Als je 26 jaren achtereen 24 sonetten 's maands legde, *wist je op 't laatst niet meer*, *waar je weer stof voor'n nieuw productje vandaan haalde. Ze had wel verschillende loopjes*, *kende honderden maniertjes*, *ongemerkt met wat andere woordjes 't zelfde te zeggen*, *wist telkens 't* ‘*rouw*’ ‘*violen*’, ‘*blanke zwanen*’ *en* ‘*witte statuen*’ *zóó te schikken*, *dat 't weer 'n nieuw tafereeltje leek*, *maar toch*, *alles raakte ééns op*, *en*, *was háár smart tot den laatsten druppel uitgewrongen*, *wat moest ze dan beginnen... Die sonnetten betaalden wat aardig. Ja*, *eigenlijk moest ze den hemel danken dat ie 'r zoo gemeen in den steek liet. Anders was ze wellicht nooit de groote dichteres geworden*, *de door gansch Keutelland vermaarde Thérèse Pielewiet.*

En, om de kroon op deze persoonlijkheden te zetten, is van haar zoogenaamd en ‘neef’ Pielewiet, gemaakt ‘de bekende medewerker van de ‘Kleine Courant’, met wien zij samenwoont, die verrukt is van zijn tantes verzen, heel hoog tegen haar opziet, terwijl zij hèm als een klein jongetje behandelt; alles weer zoo héél hatelijk duidelijk van toon, *wien* natuurlijk Broedelet met dien ‘neef’ bedoelt:

Voor 't ontbijt had ie dan al 'n artikeltje op, *was 'n halve roman dóór*, *en zat de schets voor 'n tweede kolom onwrikbaar vast in zijn hoofd. En*, *eenmaal uit*, *was ie in één voortdurenden galop*, *draafde*, *trapte*, *reed wakkerst op z'n zaakjes af*, *schreef op 't bureau van z'n courant z'n critiekjes*, *verslagjes*, *beschouwinkjes*, *en wat z'n vulpen verder ontlastte.*

Tot troost van de betrokkenen, - als zij dien noodig hebben ten minste, want het is te hopen, dat zij zich zulk geschrijf niet zullen aantrekken, - zij hier gezegd, dat *Hofstad* niet alleen hunne figuren uit de litteraire en schilderswereld maar ook het highlife, de Fransche opera met hare leden, en nog véél méér menschen uit allerlei levenskringen tracht belachelijk te maken.

Het lust mij niet verder dáárop in te gaan; hier en daar geeft de auteur blijk van volledige onbekendheid met wat hij pòògt te beschrijven, zooals b.v. waar het geldt den toon onder elkaar van dames en heeren uit high-life.

Ziedaar de niet te keeren degeneratie, waartoe een literatuur als de onze van lieverlede verworden is, dank zij de van Deyssels en Querido's en zoovelen hunner navolgers. Het publiek, éérst ontsteld van den ‘durf’ dezer heeren van in 't gemeene rond te wroeten, is nu reeds lang overzadigd van *zulk* soort romans als de van Deyssel-pennevruchten, etc.; als zijnde het een tot stikkens toe opgedrongen hem overbekenden kost, door alle mogelijke ‘jongeren’ en ‘jongsten’ opgedischt.

Daarom moet den aldus bedorven smaak steeds met nog sterker kruiden geprikkeld worden! Kroeg- en bordeel-praat koopt het publiek allang niet meer, daarover zijn alle uitgevers het eens; misschien gaat déze allernieuwste manier van ‘kunstwerken’ scheppen er dus nog in. Het is intusschen te *hopen* van niet.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Ingezonden stukken.
Buiten verantwoordelijkheid der Redactie.

(Op verzoek nogmaals opgenomen.)
Solidariteit.

Als 'k eens wat zie, of hoor, of lees van al den rijkdom, die er in de wereld is, o.m. van dames, die 's jaars honderden, ja, duizenden aan haar toilet besteden, of b.v. enkel voor 't ontwerp van een spiegellijst ± *f* 1500. - betalen (zegge vijftien honderd gulden ongeveer, alleen voor 't ontwerp van een lijst!) dan denk ik dikwijls: zouden die lui nooit eens om zich heen zien, nooit ellende, nooit armoede zien, of er van hooren?.....

Wat zou *ik* graag rijk willen zijn, dan zou 'k **wonderen** kunnen verrichten! - Zeker, ik zou me altijd keurig kleeden, doch niet kostbaar, maar wel geheel volgens de eischen der hygiëne èn zooveel mogelijk naar mijn smaak. - Ook mijn omgeving, mijn intérieur, zou 'k smaakvol en knusjes inrichten, zóó, dat ieder 't er behagelijk zou vinden, en ook dàt behoeft nu juist niet kostbaar te zijn. Dit is m.i. nog lang niet 't hoogste genot dat een rijke van haar rijkdom kan smaken.

(Mijn eventueele wonderen wil 'k voorloopig maar voor de raadsel liefhebsters bewaren.)

't Hoogste genot ervan bestaat, dunkt mij, in een dankbaren blik of in een spontaan-dankbaar woordje van een ongelukkige. Dan voelt men, dan krijgt men 't besef, dat men er wezen *moet*, dat men tot iets nut is èn... *de moeite lóónt zich zelf!*

Als 'de wereld, die zich verveelt' en daarom allerlei kostbare en onmogelijk buitensporige verstrooiïngen zoekt, **dàt genot kende**, dan zou er stellig méér *echt* geluk en wat minder ellende in de wereld zijn. Dàn zou men zulke overtollige uitgaven **niet kunnen doen!** Dan zou men zich gaan afvragen: 'wáárvoor ben ik zoo rijk gezegend, terwijl die andere gebrek lijdt? Wáárdoor, wáárom kan ik zoovéél en die andere weinig of niets?' - (Jammer, dat dit niet wat meer wordt ingezien of gevoeld). Zou daarin niet een vingerwijzing van den Schepper liggen? Zou 't niet de bedoeling kunnen zijn, dat, wàt we ook bezitten, we slechts **rentmeesters ervan zijn,** en **verplicht** zijn, anderen te steunen of te helpen, voor zoover dat noodig is èn in onze macht ligt? Mij dunkt, als 'Heintje' ons dan komt halen, dan kunnen we ook maar elk oogenblik, ons hoofd gerust neerleggen; afgezien, of men al of niet aan een 'Hiernamaals', gelooft of twijfelt, niet waar?

Geheel ongezocht heb ik voor eenige jaren een ongelukkige familie leeren kennen en sedert ben ik tegen wil en dank met die familie bekend gebleven. Tegen wil en dank zeg ik, want o! 't is zoo vreeslijk, daar een **geheel huisgezin te zien lijden** en haast niet bij machte te zijn, er iets voor te doen. Enfin, 'k heb me vermand, en ben er nu al lang aangewend, om toch maar 't weinigje, waarover ik kan beschikken, te kunnen geven. We moeten immers met onze 'talenten woekeren'! Ik wil trachten, U de familie voor te stellen, opdat U zult begrijpen, dat 'k werkelijk *niet te véél* heb gezegd, veeleer te weinig: Stelt U dan voor een o, zoo mager, oud moedertje van ruim 77 jaar, nog altijd trouw op haar post, zelfs.... (freule Lohman zou een standbeeld voor haar oprichten!) en ook altijd nog druk in de weer voor haar man en thans nog **3,** zegge **drie, blinde, sukkelende** dochters, waarvan de oudste, nu ruim 47 jaar oud, al sedert haar 3e jaar bedlegerig is geweest, deels door haar geheel verlamde beenen, deels door haar gedurige toevallen. De andere is een beschaafd en nobel meisje, dat eenige jaren op het Blindeninstituut te Amsterdam is geweest, wat de ouders nog zelf hebben bekostigd. Zij lijdt nu sedert enkele jaren ook aan algeheele lichaams- en zenuwzwakte, vermoedelijk tengevolge van den achteruitgang en den ellendigen toestand harer familie. De jongste is nagenoeg idioot en bovendien zeer slecht ter been, zoodat zij in geen enkele inrichting van onderwijs is kunnen blijven. Een ruwe kerel, die door zijn ambt al vrij wat ellende had gezien, kwam eens onverwachts in dit gezin binnenvallen. Later hoorde 'k, dat hij op 't gezicht van die ongelukkigen in geen drie nachten had kunnen slapen.

Tot overmaat van ramp is voor een paar jaar de nijvere, ruim 80-jarige vader door een val ook invalide en hulpbehoevend geworden, zoodat hij tegen wil en dank moet rusten en - met verlies van zijn inkomen!! Kan 't erger? De zeker welverdiende rust, moet voor *dezen* man een gróóte marteling zijn. En is 't ook niet voor 't oude trouwe moedertje, om radeloos te worden? Is 't eigenlijk niet een wonder, dat ze niet reeds voor jaren er onder bezweken is? Och - ook haar krachten verminderen hard, ook zij is al bijna blind, zoodat ze bijna alles moet **laten** doen, wat ze vroeger, zoo 't maar eenigszins mogelijk was, zelf deed èn - die hulp moet worden betaald!!! En wèlk een hulp dan nog! Wèlke naaister, wèlke dienstbode wil, bij de tegenwoordige schaarschte van dergelijke gedienstigen, in zulk een gezin werkzaam zijn? 'Hoe redt die moeder 't nog?' mag men wel vragen, maar och! - 't is er ook 'redden' naar! -

Men begrijpt nu bij eenig nadenken wel, dat daar véél, zéér veel noodig is, en wel in de éérste plaats **geld!** - Er *is* en er *wordt* hier al veel voor hen gedaan, maar Sneek is geen geldstad, bezit, (naar ik meen) geen enkele inwoonster (inwoner) behoorende tot de categorie in den aanhef van dit schrijven genoemd. Dáárom wend ik mij tot de lezeressen (lezers) van dit blad. Och, als **allen** nu eens solidair wilden zijn, zóó solidair, dat ieder naar haar (zijn) vermogen ging bijdragen, dan zouden de stakkers vermoedelijk voor eenige jaren geholpen zijn. Men bedenke intusschen, dat we ook de kleintjes niet versmaden: véle kleintjes..... èn óók - wie b.v. eens één japonnetje minder of één minder-kostbaar nam, voor zich zèlve er bij zou winnen! Niet alleen, dat velen zich door een beetje eenvoud oneindig-veel eleganter, meer flatteerend zouden kleeden, maar óók - elke herinnering aan een bezuiniging voor een *goede* daad, brengt zelfvoldoening mee: de voldoening van een Gode welgevallig liefde-werk, òf - 't gevoel zijn plicht te hebben gedaan.

Sneek.

W. PELSMA, *Onderwijzeres.*

Ondergeteekenden, geheel op de hoogte met den boven beschreven familie, zijn gaarne bereid alle gewenschte inlichtingen te geven.

P.J. DE HOOP, Burgemeester.*)
H. POLLEMA, Lid van Ged. Staten.*)
DR. G. BOUMA, Med. dr.
DR. J. HANNEMA, id.
A.J. DE GREVE, Kassier.*)
C. HEIJMANS, Isr. Godsd. Leeraar.*)
GERRIT JONGBLOED, Grossier.*)
A. MINDERHOUD, Leeraar H.B.S.
TH. H. PH. VAN PAPENRECHT, Pred.*)
ZUSTER G. V.D. VEEN.*)
B.P. VELTHUYSEN, Deken - Pastoor.*)
R.H.S. VISSER, Koopman.*)
DR. G.A. WUMKES, Pred.*)

Terwijl de volgende personen gaarne bereid zijn **giften** in ontvangst te nemen:

A.J. DE GREVE, Kassier.*)
C. HEIJMANS, Isr. Godsd. Leeraar.*)
A. MINDERHOUD, Leeraar H.B.S.
TH. H. PH. VAN PAPENRECHT, Pred.*)

*) Gezien.
*) Gezien.
*) Gezien.
*) Gezien.
*) Gezien.
*) Gezien.
*) Gezien.
*) Gezien.
*) Gezien.
*) Gezien.
*) Gezien.
*) Gezien.
*) Gezien.

MEJ. W. PELSMA.*)
ZUSTER G. V.D. VEEN.*)

Ook de kleinste gave wordt verantwoord aan de gever.

*) Gezien.
*) Gezien.

Een emotie
door Lien Gravelaar.

- Het boek is op 't oogenblik niet voorradig, Meneer; maar als u mij uw adres wilt geven, zal ik het u binnen twee dagen zenden.

Henri Verweghen keek even naar het jonge meisje, dat aan het andere einde van den winkel ansichten uitzocht; toen wendde hij zijn fijn, bleek gezicht weer naar den bediende en zei langzaam:

- Dat is niet noodig. Ik kom hier Zaterdagmiddag toch weer, met den trein van twee uur, en dezen weg langs; dan kan ik het zelf wel even komen halen.

- Heel goed. Meneer. Ik zal 't voor u klaar leggen. Dag Meneer.

Toen Henri Verweghen den winkel uitging, fixeerden zijn koele, grijze oogen nog even het slanke, donkere meisje, dat, voelend zijn scherpen blik, niet opzag maar licht bloosde.

Nini Leroys moest dien middag telkens weer denken aan dien vreemden jongen man en op school dwaalden haar gedachten gedurig af.

De kinderen waren ook juist bijzonder lastig, dacht zij wrevelig, en zij zuchtte van verlichting toen 't vier uur was en zij naar huis kon gaan.

Toen ontmoette ze Henri Verweghen weer en ze zag hem aan met stil-lachende oogen. Verder liep hij den geheelen weg achter haar en lette op waar ze inging.

Nini Leroys voelde een vreemde, geheelnieuwe emotie en zij dacht aan zijn woorden bij den boekhandelaar.

Zatermiddag om twee uur zou hij weer komen, de Hoofdstraat langs.

En plotseling wist zij, dat hij zoo precies alles had gezegd om háár, omdat hij wilde, dat zij dan hem tegen zou komen.

Dien Zaterdag was zij vroeg klaar, en ging zich toen kleeden.

Nini trok de lichtblauwe blouse aan, die haar zoo goed stond, en zette haar groeten, zwarten hoed op. Ze zei aan de juffrouw, bij wie ze in huis was, dat ze boodschappen ging doen in de stad.

Toen ze eenmaal buiten was, had ze er 'n beetje spijt van, gegaan te zijn.

Was het eigenlijk niet heel dwaas, wat ze nu doen ging? Zij liep nu hèm tegemoet; ze had zich zoo netjes gekleed voor hèm, voor een wild-vreemden man, die haar toch niets aanging. Een paar maanden geleden zou zij heel beleedigd geweest zijn, als iemand zoo iets van haar zou kunnen denken - en nù?

Maar het was een groot verschil: een paar maanden geleden of nu.

Ze voelde zich zoo eenzaam en verlaten in de groote stad, waar zij onderwijzeres was; ze had bijna geen kennissen, en de enkelen waar zij als vanzelf mee in aanraking gekomen was, waren haar niet sympathiek.

Maar Nini dacht dien middag niet vèèl na over wat ze doen ging.

In het plantsoen voor het station kwam ze Henri Verweghen tegen; om zijn weeken, wat sensueelen mond kwam even een onvoldaan lachje, toen hij haar zag.

Hij groette beleefd nu, en sprak haar dadelijk aan.

- Wat toevallig, dat ik u vandaag weer ontmoet, juffrouw.

- Ja, heel toevallig, zei Nini, een beetje verlegen en diep blozend.

- U vindt 't zeker wel goed, dat ik een eindje met u meeloop? vroeg hij zacht.

Nini zei niets; ze wist niet wàt ze zeggen zou.

Zwijgend liepen ze samen voort.

Toen begon Henri Verweghen te vertellen, dat hij op een dorpje een half uur van de stad woonde, dat zijn vader daar een groote papierfabriek had, waar hij later in zou komen.

Maar hij zei zijn naam niet, en even vond Nini dat onaangenaam; maar het was zoo prettig naar zijn zachte stem te luisteren, en ze vergat het spoedig.

Ze kwamen bij een zijweg.

- Gaat die weg niet naar 't bosch? vroeg hij stilstaand.

- Ja, zei Nini, zoo ben je dadelijk in de bosschen.

- Zullen we daar heen gaan? Ik houd veel van buiten en van de eenzaamheid.

Henri Verweghen's gewoonlijk zoo koele, grijze oogen konden soms zoo warm smeeken en dan kon geen enkele vrouw hem iets weigeren.

Nini Leroys voelde dien blik als een vreemde ontroering en ze lachte zacht tot hem op, toestemmend.

In het bosch was het koel en stil; toen ze langs een smal, slingerend paadje tusschen hoog kreupelhout gingen legde Henri Verweghen zacht zijn hand op Nini's arm.

Maar Nini, zich plotseling wegrukkend van de bekoring die van hem uitging, trok haar arm terug.

- Ben je nu boos? vroeg hij, met een beetje ironie in zijn stem.

- Dat mag u niet doen. Ik wil dat niet, zei Nini, haar gezicht van hem afwendend.

Hij deed geen moeite 't weer goed te maken; zwijgend liepen ze een eindje door.

- Het spijt mij, dat ik met u meegegaan ben, zei Nini, een poosje later, zacht.

- Dan hadt je 't maar niet moeten doen, antwoordde hij kortaf, bijna ruw.

Nini had verwacht dat hij zou smeeken en lief-zijn, maar dit antwoord verbaasde haar. Hij behandelde haar heel onbeleefd, vond ze, maar toch had hij eigenlijk gelijk. Het was haar eigen schuld. En nu moest ze ook maar volhouden, wat ze begonnen was.

Toen werd ze wat vriendelijker tegen hem, en Henri Verweghen lachte in zichzelf omdat hij zooveel verstand van vrouwen had.

Ze praatten nu samen over boeken en over reizen en een poosje later stak hij weer zijn hand door Nini's arm. Eerst streefde ze een beetje tegen; toen liet ze het maar toe en vond het wel prettig tegen hem aan te leunen en dan op te zien in de lachende, grijze oogen, en zijn stem dicht bij haar te hooren vertellen van zijn leven en van alles wat hij al gezien had in de wereld.

Even vóór ze het bosch uitgingen sloeg hij zijn arm om haar heen en zij hoorde zijn mond dicht aan haar wang fluisteren:

- Schatje... lieveling.

Maar ze verborg haar gloeiend gezicht aan zijn borst en trachtte zich uit zijn armen los te maken.

- O nee, doe dat niet... doe dat niet, smeekte ze heesch, met tranen in haar oogen.

Henri Verweghen liet haar gaan, maar zeide niets.

Toen ze weer op den groeten weg kwamen, vroeg hij hoe ze heette, maar Nini vond het beter, dat niet te zeggen; ook haar voornaam niet.

- Ik mag je dus niet schrijven, wanneer ik terug kom? vroeg hij weer.

- O nee, liever niet, schrikte Nini op. Maar toch wilde zij hem wel weer ontmoeten en ze dacht er over na hoe dat het beste kon.

- Kan u nù niet zeggen wanneer u weerkomt, of..., aarzelde zij.

Hij begreep, dat ze toch niet voor goed afscheid van hem wilde nemen.

- Ik zal in ieder geval weer op een Zaterdag komen, en weer met dezen trein. Zal ik je dan zien? vroeg hij, en nu was er weer dat smeekende in zijn oogen die Nini's blik ontmoetten.

- Ja, ik denk het wel. Als ik kàn, zei zij, zich schijnbaar even bedenkend.

Maar Henri Verweghen en Nini Leroys wisten beiden, dat zij wèl zou kunnen, en dat zij hem iederen Zaterdag verwachten zou.

In de Hoofdstraat namen ze afscheid. Hij drukte haar hand heel vast.

- Dag, chérie.

Nini's oogen ontmoetten de zijnen in een langen, teederen blik.

Goeden dag. Tot ziens, zei zij zacht.

Nini was den geheelen volgenden week erg vroolijk; ze voelde haar eenzaamheid niet meer zoo, nu ze wist, dat hìj weer komen zou, dat hij van haar hield.

Neen, ze begreep wel, dat hij niet ècht van haar hield, dat hij alleen maar haar wilde zoenen. Maar ze voelde zich zoo onbezorgd-blij en ze beschouwde alles van den lichtsten kant.

Wat gaf het, dat ze geen ware liefde voor elkaar gevoelden?

Ze gaven elkaar immers wederkeerig plezier... oppervlakkig, zinnelijk genot. En als het hun verveelde, konden ze zonder verdriet scheiden.

En Nini, de stille, ernstige Nini, voelde zich nu ineens prettig-lichtzinnig en mondain en als ze 's avonds in bed lag, dacht ze er weer aan, hoe heerlijk het was toen ze samen, heel dicht naast elkaar, in het stille bosch liepen; en ze verbeeldde zich dat hij weer zijn arm om haar heen sloeg en haar hoofd aan zijn borst liet leunen.

En zóó sliep ze meestal in, met een gelukkig glimlachje op haar gezicht.

Zaterdags werd ze op school opgehouden en was daardoor wat laat klaar.

Toen ze de Hoofdstraat afgeloopen had tot bij het station en Henri Verweghen niet zag, bedacht ze plotseling, dat het heel waarschijnlijk was, dat hij nu niet kwam, maar pas den volgenden of den daarop volgenden Zaterdag.

Maar ze had in haar hart toch zeker geloofd, dat hij komen zou, dat hij die week net zoo naar haar verlangd had, als zij naar hem.

Toen ging ze alleen den zijweg naar het bosch in, en wandelde langs dezelfden paadjes waar zij met hem gegaan was.

Om half vijf ging ze weer door de Hoofdstraat naar huis.

Plotseling, met een schok van blijde ver-

rassing, stond zij tegenover Henri Verweghen.

Hij gaf haar een hand en liep met haar mee.

- We hebben elkaar vanmiddag zeker misgeloopen?

- Ja, zei Nini snel, ik was wat laat. Daardoor heb ik je waarschijnlijk niet meer gezien.

- Hadt je me wel verwacht van daag? vroeg hij.

- Ja, ik had wel een beetje hoop, dat je komen zou, lachte Nini.

Hun oogen ontmoetten elkaar en Nini kwam weer geheel onder de bekoring van zijn sterken, willenden blik.

- Ga je mee taartjes eten, zei hij, toen ze dicht bij haar huis kwamen.

- Nee, ik kan nu niet meer, 't is al bij vijf; het spijt me zoo.

- Kun je dan vanavond wandelen?

- Ja, dat is goed. Om zes uur zal ik hier weer komen, en Nini's stem klonk heel verheugd.

Ze had het zoo jammer gevonden van den verloren middag; maar nu zouden ze in 't bosch wandelen als 't al wat schemerde, als 't er nog stiller en zachter en mooier was dan daags.

Toen Henri Verweghen bij de deur afscheid van haar nam, las hij in haar heldere oogen het stille verlangen naar die avondwandeling, en hij wist, dat zij nu liever en gewilliger zou zijn dan de vorige keer.

Het was een mooie zachte voorjaarsavond.

- Hoe komen wij nu het spoedigst buiten, had Henri Verweghen gevraagd toen hij Nini dicht bij haar huis ontmoette, en zij waren niet door de Hoofdstraat, maar langs stille achterbuurten naar het bosch gegaan.

Daar gingen ze op een bank zitten.

- Kom nu wat dichter bij me, lieveling, smeekte hij en trok haar naar zich toe.

Zij liet toe, dat hij zijn arm om haar heen sloeg en lachend een paar bonbons in haar mond stak.

Ze praatten niet veel, maar keken stil, droomerig voor zich uit. Toen keek Nini Henri Verweghen even aan met haar donkere, wat vochtige oogen; plotseling, met een vreemden lach, wendde zij zich van hem af, maar hij drukte haar vast aan zijn borst en zij voelde zijn warme, hartstochtelijke zoenen op haar wangen, op haar mond, op haar oogen en in haar zachten, blooten hals.

En Nini bleef stil, passief tegen hem aanleunen, met gesloten oogen, genietend - zuiver-zinnelijk genietend - van zijn warme liefkoozingen en de zacht-vleiende liefdenaampjes, die hij haar toefluisterde.

Toen hij haar eindelijk los liet, streek zij, een beetje verward en duizelig nog, de losgegane haren van haar gezicht weg en zette haar hoed recht.

En telkens - telkens weer liet zij zich door hem zoenen - en soms leunde hij zijn blonde hoofd aan haar schouder en dan voelde zij zijn zachten, warmen mond in haar hals.

Eens - na een lange omhelzing, zei Nini plotseling:

- Je bent eigenlijk slecht - heel slecht.

Henri Verweghen zag haar even aan, met iets donkers in zijn oogen, maar hij antwoordde niet; hij bleef stil zitten, voor zich uitstarend.

- Waar denk je aan? vroeg Nini, haar hand op de zijne leggend.

- Aan wat jij zoo even zei, kindje. Je woorden deden me pijn.

Nini sloeg haar armen om zijn hals en kuste hem troostend - maar in haar hart twijfelde ze aan de oprechtheid van zijn verdriet over haar woorden.

En ze wist ook, dat als hij nù slecht was - zij het ook was, want ze was uit zichzelf, vrijwillig meegegaan.

Verder dacht zij maar niet meer, en toen Henri Verweghen haar op zijn schoot trok, bleef zij stil zoo zitten; zij zeiden geen van beiden veel, maar ze snoepten als kleine kinderen bonbons, die zij elkaar spelend in den mond staken - en dan zoenden ze elkaar weer, lang en hartstochtelijk.

Toen ze dien avond afscheid namen zei Henri Verweghen aan Nini, dat hij niet wéér kon komen vóór Zaterdag over veertien dagen, omdat hij zooveel te doen had. Even wierp dit een schaduw over Nini's geluksstemming, maar ze maakte zich zelf wijs, dat het beter zoo was voor de menschen, die hun samen zien zouden, en óók voor hen zelf - zóó zouden ze elkaar niet zoo gauw vervelen. En Nini vond zichzelf heel verstandig en wereldwijs.

Toen Nini den volgenden morgen voor den spiegel haar haren opstak, zag zij, dat haar gezicht vol kleine, roode vlekjes was; en zij bloosde en lachte tegen haar beeld en zei zacht voor zich heen:

- Dat komt door zijn zoenen - dat zijn de eenige souvenirs die ik van hem heb.

En weer lachte ze helder op en ze voelde hoe sterk en hevig ze nu leefde; daarbij geleek haar vroeger leven een zachten stillen droom.

De drie weken vóór Henri Verweghen weer zou komen gingen voorbij in hoopvol wachten. Ze duurden niet zoo lang als Nini gedacht had en ze was al dien tijd in een vroolijke levenslustige stemming.

En toen zij eindelijk Henri Verweghen weer dicht bij het station ontmoette, zijn bleek-blank gezicht en zijn koele grijze oogen, die onderzoekend langs haar gelaat gleden, dicht bij zich, verwonderde het haar dat ze haast even gelukkig was als ze aan hem dacht, dan wanneer hij bij haar was.

En die gedachte deed haar minder hartelijk zijn, minder open en vertrouwelijk als zij dien avond geweest was.

Toen zij in het bosch kwamen en hij zijn lichte, gemsleeren handschoenen uittrok, wist zij, dat hij dat deed, omdat ze nu gauw in de, eenzaamheid zouden zijn en zijn smalle, blanke handen dan weer zacht haar wangen en haar hals zouden streelen; er kwam even een glimlach om haar mond bij die gedachte, maar het deed haar pijn, dat ze niet meer tegen hem opzag, hem niet beter en mooier dacht dan hij was.

Maar zij had hem ook immers niet lief. -

Ze wandelden nu verder dan de vorige keeren en spraken over vele verschillende dingen en Nini hoorde met een beetje verbazing, maar ook met blijdschap, omdat zijzelve er zoo weinig voor voelde, Henri Verweghen's afkeer van 't moderne-vrouwengedoe.

- Het is zoo dwaas van jullie om gelijk met ons te willen zijn. Een vrouw heeft nu eenmaal toch niet zooveel gezond verstand als een man, dat is een feit, zei hij met duidelijke geringschatting in zijn stem.

- O nee, geloof je dat? vroeg Nini uitdagend.

- Dat ìs zoo, zei Henri Verweghen krachtig.

Maarteen hij Nini's quasi-ontsteld gezichtje zag, nam hij haar hand in de zijne en hield die zoo vast en zijn oogen keken haar nu innig aan.

- Lieveling... vrouwtje, fluisterde hij zacht.

En Nini stelde hem gerust, en zei dat zijzelf heelemaal geen ‘moderne vrouw’ was, dat zij niets gaf om maatschappelijke rechten, heelemaal niets.

Ze was blij, dat ze dit zoo naar waarheid zeggen kon; ze wist, dat hij het prettig vond, dat zij er zoo over dacht.

Ze gingen midden in het bosch op het mos zitten en toen sloot Nini weer haar oogen en genoot van zijn hartstochtelijke zoenen en zijn liefkoozingen, maar zijzelf voelde geen passie voor hem, zij gaf hem niets terug van haar eigen teederheid. Ze voelde, dat hij dat van haar verlangde - maar ze kòn niet; ze kon niet anders dan stil-genieten en willoos tegen hem aanleunen.

Zij had behoefte aan de liefde van anderen, zij verlangde naar liefkoozingen, en omdat zij geen physieke afkeer van Henri Verweghen had, maar zijn uiterlijk sympathiek vond, kon hij haar verlangen daarnaar bevredigen.

Maar zij voelde geen liefde voor hem, en zij kon hem ook niet de hartstocht van haar liefde geven.

Toen ze terugwandelden, zei hij lachend:

- Ik zal eens zien, hoe je mijn sigaren behandeld hebt, kindje. Laatst waren ze allemaal stuk en toen had ik niets te rooken in den trein.

Nini lachte flauwtjes toen hij zijn sigarenkoker uit zijn borstzak haalde; zij voelde zijn woorden onaangenaam en koud-nuchter na zijn zachte liefheid van eenige oogenblikken geleden.

- Het is nog al goed gegaan. Je hebt ze gelukkig gespaard, lachte Henri Verweghen tevreden.

Toen ze dicht bij de stad afscheid namen, vroeg Nini:

- En wanneer kom je nu weer?

- Ja, laat eens zien. De volgende week maar niet, hè, antwoordde hij luchtig.

Nini knikte van neen, hoewel ze zelf niet wist waarom.

- Nu, dan Zaterdag over een week; is dat goed?

- Ja, zei Nini zacht; er klonk iets droefs in haar stem om zijn onverschilligheid.

Henri Verweghen merkte het en drukte haar hand heel hartelijk bij het heengaan.

- Dag schat... dag lieveling!

En Nini ging naar huis met de blijde gedachte van iemand te hebben, die lief voor haar was, en ze leefde weer in het verlangend uitzien naar zijn komst.

Maar op den afgesproken dag kwam Henri Verweghen niet.

En den daaropvolgenden Zaterdag ook niet.

Nini Leroys verwonderde er zich over, dat zijn wegblijven haar zoo weinig verdriet deed.

Alleen maar had ze een gevoel van leegheid - van eenzaamheid. Zij leed niet intens en hevig; ze weende nooit als ze 's avonds in bed aan Henri Veweghen dacht, als ze verlangde zijn armen om zich heen te voelen en zijn kussen op haar mond en wangen, of stil tegen hem aan te mogen leunen en zich dan zoo veilig en gelukkig te voelen.

Ze zou hem wel willen schrijven, maar ze wist zijn naam niet.

Soms wilde ze naar hem toegaan, maar meestal was haar verlangen naar hem niet zoo groot als haar trots, die haar weerhield hem te smeeken om weer te komen. En ze hoopte immers nog aldoor, dat hij wel ééns terug zou komen en dan weer net zoo zou zijn als hij geweest was.

Tot eens op een avond dat zij lang over hem gedacht had, zij plotseling begreep, dat hij wegbleef, omdat zij hem verveelde, omdat zij zoo passief was - niet tegenstreefde als hij haar aanhaalde, maar óók niet zelf hem al de hartstocht, die in haar was gaf.

En toen wist Nini dat Henri Verweghen niet weer zou komen, en dat zij ook niet naar hem zou gaan.

Correspondentie van de redactie met de abonnés

De redactrice van de Holl: Lelie brengt ter kennis van de lezers van dit Blad, dat zij géén manuscripten, of brieven, haar naar aanleiding der redactie-aangelegenheden toegezonden door niet-abonnés, kan beantwoorden langs **particulieren** weg. De correspondentie in dit Blad dient zoowel tot de beantwoording van brieven, als tot de mededeelingen betreffende aangenomen en geweigerde bijdragen, en zij, die zelve geen abonné of abonnée zijn, kunnen dus niet verwachten langs een anderen dan den correspondentie-weg te worden beantwoord. Wanneer zij door leesgezelschapkring, of samen-lezen, of op welke wijze dan ook, gelegenheid kunnen vinden de correspondentie-rubriek te volgen, dan is de redactrice bereid hen dáárin te beantwoorden.

Op dezen regel wordt voortaan *géén uitzondering* meer gemaakt, en afzonderlijke nommers, correspondentie-antwoorden aan niet-abonné's behelzend, worden **niet** meer toegezonden.

REDACTRICE.

P.S. Het spreekt van zelf, dat deze regel alleen geldt voor eerstbeginnenden, èn voor briefschrijvers die in de corr: rubriek thuishooren.

M.V. te A. - Uw bijdrage *Eenzamen* heb ik aangenomen. - Ik voel zéér veel voor den inhoud, en dientengevolge óók voor Uw brief. Want het is zoo héél waar wat gij schrijft, dat men in het gewone leven van visites maken en, zooals ik het noem, aan elkaar vóórbij praten met allerlei geleuter, elkaars innerlijken grond, en wezenlijke diepere beteekenis, niet leert kennen. Zoo menigeen, die zich intusschen wel gaarne

zou *willen* uiten, blijft dientengevolge veroordeeld tot het zeggen van gemeenplaatsen, terwijl ook zoo menigmaal diegenen, die elkaar wel zouden verstaan of begrijpen, niet in de gelegenheid zijn tot nadere intiemere kennismaking. Gij-zelve schrijft trouwens evenzoo hierover in Uw brief; m.i. behoort ook dit tot de raadselachtige onrechtvaardigheden en droefheden, waarvan het intieme, van anderen niet-geweten leven van zoo menigen eenzame en misdeelde vol is. - Hartelijk dank voor Uw belangstelling in mij; zeker hoop ook ik, dat wij onze corr: in 1910 zullen voortzetten.

C.R. - Gij vraagt mij U te willen meedeelen welk middel ik indertijd heb aangewend - gevonden door mij in de brieven van madame de Sevigné - tegen rheumatiek. Gaarne neem ik ten Uwen behoeve het bedoelde artikel nogmaals over.

(Overgenomen uit de Holl. Lelie van 10 Juni 1808)

Een prachtig geneesmiddel. (Zelfbehandeling.)

Eenigen tijd geleden werd in de gedachtenwisselingen de vraag ter sprake gebracht, hoe zich te genezen van rhumatische aandoeningen, een kwaal waaraan ten onzent zoovelen lijden, tengevolge van ons ongunstig klimaat.

Ik herinner mij, hoe sommige correspondenten heftig te velde trokken tegen het gebruik van inwendige geneesmiddelen, anderen spraken met de grootste waardeering van een diëet op vegetarischen grondslag, weer anderen roemden het nut van koud water; - enz. enz.

Wel, wat ik hier uit eigen ervaring mijn lezers wil vertellen behoeft niemand te beletten de overige behandeling, waarbij hij zich wel bevond, voort te zetten; mijn geneesmiddel verdraagt zich met elke medicijn, met elke leefwijze, elk dieet. Daarenboven kost het niets, en kan door elken leek worden aangewend op den patient. Verpleegsters en andere 'deskundige' hulp gehéél overbodig. -

Laat ik vooraf zeggen, dat ik zelve sinds jaren een lijder ben aan rhumatiek-ongesteldheden, een der hoofd-redenen waarom ik onze winters ontvluchtte. De twee laatste kortere aanvallen, een in Interlaken, een in Montreux, kwam ik, na enkele dagen van veel pijn, zonder geneeskundige hulp te boven, door het innemen van het zeer bekende, maar volstrekt niet ongevaarlijke salycil, (vooral voor hart-lijders gevaarlijk), en door het wrijven met een uitwendig smeersel, van een apotheker gekregen. Ik herhaal echter, vóór ik ervan af was, kon ik mij uren lang niet bewegen zonder het uit te schreeuwen van onlijdelijke pijnen, zoodat ik dan ook die beide malen acht en veertig uren achtereen te bed lag, nacht en dag slapeloos. -

Dezen winter, in het zachte zuidelijke klimaat der Riviera, bleef ik gevrijwaard, behoudens enkele kleinere waarschuwingen van lichtere pijnen van voorbijgaanden aard, die geen bedlerigheid meebrachten. Echter, onlangs, ontwaakte ik, (zulke aanvallen komen steeds zeer plotseling), met een heftigen pijn in den schouder, die mij reeds in den nacht had gekweld, en zich tegen den ochtend weldra uitbreidde over den geheelen rug, gepaard met volkomen onmacht den rechter-arm ook maar op te heffen zonder onlijdelijke pijnen te verduren.

Er was niets aan te doen dus dan te grijpen naar het gewone redmiddel salycil, en zich in een paar vervelende pijnlijke dagen te bed te schikken. Reeds had mijn

vriendin haar hoed op, om zich naar den apotheker te begeven, toen ik mij herinnerde, hoe ik, onlangs herlezende de acht deelen

Mémoires, of liever gezegd Brieven, der bekende Marquise de Sevigné, daarin het volgend verhaal had aangetroffen, door haar neef en getrouwen correspondent, den Marquis de Coulanges aan haar gedaan (omstreeks 1695),

'Ik moet U een prachtig middel meedeelen tegen mijn jicht-aanvallen (in het oorspronkelijk "la goutte")[*]*. - Gisteren ben ik van Parijs vertrokken naar Versailles. Ik had 's avonds gezellig gesoupeerd, toen ik 's ochtends ontwaakte met vreeselijke pijnen in den schouder; ik kon mij niet bewegen. Ik jammerde het maar steeds uit: mijn schouder, mijn schouder... Madame* (volgt een naam, dien ik mij niet meer herinner, uit het hoofd citeerende) *gaf mij toen den raad mij te laten strijken, zoo heet als ik hét maar kon verdragen. Zij heeft mij haar kamenier gezonden, en deze heeft eenige servetten op den schouder gelegd, en daarop met een strijkijzer, zoo heet als het maar eenigzins was uit te houden, over de pijnlijke deelen heen en weer gestreken. Na een half uur was de pijn over. Ik kan mij niet voorstellen dat ik jammerend riep: O mijn schouder, want hij bestaat nu niet meer voor mij. Ik voel hem niet meer. Ik ben volkomen gezond, en neem deel aan alle hoffeestelijkheden.'*

\- -

Te bemerken is hierbij nog, dat de markies de Coulanges, wiens brief ik citeer uit het hoofd zooals ik mij hem herinner, in zijn volgende epistels aan zijn nicht de Sevigné niet alleen nimmer meer rept van een terugkeer van zijn kwaa, maar integendeel herhaaldelijk spot met het totaal verdwenen-zijn van zijn jicht, niettegenstaande zijn leeftijd, zijn géén dieet houden, zijn veel drinken, in een woord zijn een leventje lijden geheel indruischend tegen alles wat men jichtlijders vóórschrijft. Men mag dus aannemen, dat hij het strijk-ijzer-middel voortaan steeds zal hebben toegepast, met zulk dadelijk en volledig succes, dat er geen sprake meer was van een eigenlijke ongesteldheid om over te klagen. Immers, in de periode tusschen zijn éérste jichtziekte in Rome en den brief dien ik hierboven aanhaalde, beklaagt hij zich herhaaldelijk, en spreekt herhaaldelijk van zijn vrees voor de toekomst, etc. Na het strijk-ijzer-recept nooit meer!

- Hoe dit zij, ik vertelde mijn vriendin een en ander, en stelde haar voor, alvorens zij om salycil naar den apotheker ging, dit zoo eenvoudige, nimmer-kwaad-kunnende, en niets-kostende middel in elk geval eerst nog te probeeren. - Wel, om kort te gaan, het hielp prachtig, zóó prachtig, dat ik, na door onze Marie een half uur lang als een neteldoeksche japon te zijn glad gestreken, in staat was mijn arm zonder eenige pijn te bewegen, op te staan, en mij aan te kleeden, terwijl ik vóór dien tijd volstrekt machteloos neerlag, en bij elke poging mij op te heffen het moest uitschreeuwen. - Daar er nog midden in den rug een zekere gevoeligheid bleef bestaan, hebben wij de strijk-behandeling des avonds opnieuw herhaald. Den volgenden dag was ook déze gevoeligheid verdwenen.

Niettegenstaande mijn nachtkleeding heb ik op de te strijken deelen nog een vierdubbel servet gelegd, die, onder het zeer heete ijzer, natuurlijk weldra heel gloeiend werd. Deze heete doeken, welke de warmte egaal doen blijven, zijn onmisbaar bij de behandeling. Nadat het strijken was af geloopen, bleef ik, om geen kou te vatten, nog een uur liggen vóór ik opstond, totdat ik geheel was afgekoeld.

*) *Gedurende zijn verblijf te Rome eenige jaren vroeger had namelijk dezelfde marquis, een "lebemann" van het hof te Versailes, een zwaren jichtaanval gehad, behandeld door vele doktoren gedurende vele weken.*

In den winter, in een koude kamer, zal het, dunkt mij, geraden zijn vuur aan te leggen, als men na zulk een strijk-partij het bed verlaat. -

Ik herinner mij, hoe dankbaar ik mij voelde hij mijn eerste kennismaking met salycil, toen ik dat kreeg, als jong-meisje, in een op dien leeftijd buitengewoon hevige en pijnlijke rhumatische ziekte, waaraan ik daarna maanden lang lijdende ben gebleven. De ontzettendste pijnen traden zoo plotseling in, dat niemand begreep wat ik eigenlijk had, en in allerijl werd gezonden om een dokter, welke dadelijk den rhumatischen of jichtaanval, (daarover zijn de geleerde heeren het nooit eens geworden), constateerde, en mij van de sterke dosis salycil, waarvan ik elk uur een lepel moest nemen, verlichting voorspelde, die inderdaad niet uitbleef. Tot mijn groote dankbaarheid kon ik na enkele lepels (dus na een halven dag bijna, plus den tijd dien ik vooraf moest liggen wachten op de komst van het drankje) mijn been tenminste iets gemakkelijker bewegen, en over het geheel het beter uithouden, wat de pijnen betreft, dan ik des morgens had kunnen hopen. Welnu, deze zelf de verlichting, maar véél sneller, véél afdoender, veel goedkooper, en veel ongevaarlijker, heb ik thans ondervonden door het aanwenden der geneeskundige behandeling van den marquis de Coulanges, dateerend van het laatst der zeventiende eeuw, dus vóór ruim twee honderd jaar! Bedenkt men nu daarbij, hoe salycil, op den duur gebruikt, veel minder goed helpt dan den eersten keer, hoe het volstrekt niet onschadelijk is, (de dokter-zelf durfde, toen mijn ziekte lang duurde, de dosis niet meer zoo krachtig geven uit vrees voor het hart), hoe daarenboven alle doktorenbezoeken en daaruit voortvloeiende receptjes zeer veel geld kosten, en dikwijls zeer veel tijd ook door in bed moeten blijven etc., dan is, dunkt mij, zelfs den ongeloovigsten Thomas aan te raden het strijk-ijzer middel, dat geen enkele dezer inconvenienten heeft, althans te probeeren. Met volle recht kan men hiervan zeggen: Baat het niet, het schâádt zeker niet. En wat mij-betreft, ik kan niet genoeg verklaren, dat het mij even prachtig baatte als den markies de Coulanges, en dat ik hem en mijn memoires-liefhebberij ten zeerste dankbaar blijf.) - Zeker, ik-ook ben een aanhangster van dieet, dat ik, - ofschoon verschillende doktoren mij verzekerden, dat het 'volgens de nieuwste theorieën' er niets toe af of toe doet, - vooral op het punt vleeschgebruik streng toepas. Voorkomen is beter dan genezen. Een gunstig klimaat en een verstandige leefwijze kunnen veel tot stand brengen wat de verbetering van onze gezondheid betreft. Maar het is altijd aangenaam een hulpmiddel bij de hand te hebben, dat een plotselingen pijn-aanval kan doen bedaren. Vandaar dat ik mijn eigen persoonlyke ondervinding breng onder de algemeene aandacht, mij herinnerende hoe er juist over dit onderwerp indertijd veel is van gedachtengewisseld*

*) *Noot van heden het jaar 1910.*
Ik heb na dit artikel te hebben geschreven, slechts een paar malen zéér korte pijn-annvallen gehad, die stéeds na de hierboven beschreven strijk-behandeling verdwenen.

door Lelielezers. Misschien ben ik nu wel '*strafbaar*' *wegens* '*ongeoorloofd uitoefenen der genéés*kunde' -, *sommige voor hun praktijk beduchte doktoren zijn zoo héél gauw met het schimpen op kwakzalvers-middelen*, *en het vervolgen van personen*, *die zich schuldig maken aan het verspreiden daarvan,* (*en hoeveel kwakzalverij schuilt er niet onder hunne geleerde* '*recepten*'*!!*) - *Wel*, *zelfs op gevaar af van mij den toorn van deze wel-edel-zeergeleerden en hooggeleerden op den hals te halen, wil ik hier het gezond-verstand-huismiddel van onze voorouders van de zeventiende eeuw niet onvermeld laten.*

Van harte hoop ik, dat de door den marquis de Coulanges toegepaste strijkijzer-geneeswijze óók op Uw patiente dezelfde goede uitwerking zal hebben die zij op mij had. - Van verscheidene correspondenten ontving ik brieven, om mij hun dank te betuigen. Het zal mij dus recht aangenaam zijn ook van U te hooren, of het middel hielp. Want, natuurlijk, zoo iets blijft steeds individueel; middelen, die universeel voor *iedereen* helpen, bestáán niet.

Robinette. - Indien ik mij niet zeer vergis, zijt gij reeds beantwoord omtrent Uwe gedichtjes. Echter wil ik het nog voor U nazien. Er is namelijk zeer veel copie, die nog moet worden nagezien.

No. 10. - Ik heb aan Uw wensch voldaan; met het meeste genoegen. Vriendelijk dank voor Uw schrijven; gaarne zie ik den beloofden brief tegemoet.

Henriëtte. - Ik weet waarlijk niet of ik U reeds voor Uw vriendelijke kaart heb gedankt. Het is zoo prettig, dat gij alles wat U in de Lelie interesseert zoo uitvoerig opnoemt. - Den beloofden brief zie ik gaarne tegemoet.

Abonnee sinds haar 14de jaar. - Ik heb U reeds met een paar woorden geantwoord. Ik zal u het geval nu nog nader uitleggen. Gedachtenwisselingen en ingezonden stukken zijn gewoonlijk zóó actueel, dat zij zoo eenigszins mogelijk worden geplaatst in het e.k. nommer. Artikelen daarentegen moeten hunne beurt afwachten, wegens de zeer vele voorradige copie. Nu heeft mevrouw Van Rees - Nauta-Lemke mij terstond gevraagd plaatsruimte voor een *artikel* voor U, omdat zij niet alles zoo uitvoerig als zij zou wenschen kon uiteenzetten in de gedachtenwisseling. - Ik heb mijnerzijds ook terstond haar gewaarschuwd, dat er eenigen tijd over zou heengaan vóór ik dat artikel kon plaatsen. Zij echter zond het reeds terstond in, en ik heb het nu na Uw brief ter drukkerij gezonden. Mijn schuld is het dat ik U niet waarschuwde waaraan het schijnbaar stilzwijgen van mevrouw van Nauta-Lemke is te wijten geweest, namelijk aan de te weinig beschikbare ruimte. Bij het lezen van Uw klacht over het onvoldoende van elken troost bij den dood, voor hen die geen zekerheid hebben van wederzien, deed mij denken aan Da Costa's zoo ware woorden, die ik altijd op het modernisme van toepassing vind:

O zoek bij 't gapen van de graven,
Als U de mensch, o mensch begeeft,
Uw drieste zelfheid niet te staven
Door 't denkbeeld dat de *menschheid* leeft.
Die mensch-heid zelf - wat is haar leven?
Een wijder kring. Een straffer streven,
Een wederkeeren tot het stof.
Met alles wat haar geestkracht werkte
Met alles wat haar hoogmoed sterkte
Met al haar schande en al haar lof.

Daarom kan ik Uw angst voor de dreigende scheiding ook héél goed navoelen. - Er *is* geen troost, voor wie geen besliste zekerheid bezit van een persoonlijke opstanding, en van een wederzien ginds. En alles wat de theosophie hieromtrent leert vind ik-voor-mij volstrekt troosteloos, en zonder wezenlijken inhoud.

- Hartelijk dank voor Uw woorden omtrent Om de Eere Gods, ik ben blij dat gij-ook het uit het leven gegrepen vindt. - Mijn meer uitvoerige beoordeeling van *Armoede* is, meen ik, nog niet in de Lelie verschenen. - Gelooft gij niet, met mij, dat het een groot verschil maakt in de beoordeeling, wanneer men, zooals U, de schrijfster of den schrijver persoonlijk als vriend of vriendin kent. Ik ben het met *U* eens, dat ik-ook *Wat komen zal* het minst mooie harer boeken vind. Hare schetsjes uit het kinderleven vind ik zeldzaam gevoelig, en ik meen dat ik dat indertijd ook met warmte in de Lelie zeide. *Machten* beschouw ik, uit een oogpunt van kunst, als bijzonder goed-gelukt. *Het beloofde land*, dat ik óók heel mooi vind, deed mij denken, ik zeide dat ook in mijn beoordeeling, aan Noorsche romans! De menschen erin zijn niet-hollandsch. Maar het mystieke waas erover geeft er m.i. iets bijzonder bekoorlijks aan.

1866. Ik ben volkomen bereid Uw broer te hooren, en óók kennis te nemen van zijn aanteekeningen. Maar wat zal *ik* aan dit alles doen? Wat stelt gij U er van voor? Het is onmogelijk een questie als deze met namen en beschuldigingen in de Holl. Lelie te behandelen. Wij, de uitgever en ik, zouden dan onmiddellijk met den rechter in aanraking komen, want, wat men aldus bewéért, en onder eigen verantwoording laat drukken, dat moet men kunnen *bewijzen* voor de wet, en juist dat gaat gewoonlijk alles behalve gemakkelijk. Intusschen, gelijk gezegd, ik ben tot een onderhoud en tot kennisname van de stukken bereid.

Klimop. - Uw bijdrage ontving ik in goede orde. Zie hierboven mijn antwoord aan een anderen correspondent, aangaande de enorme massa copie en brieven, die tot mijn blijdschap, dezen winter inkwamen, maar welke onmogelijk alle dadelijk afgedaan kunnen worden. Volgende week, hoop ik, meer.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

25 Mei 1910.
23ste Jaargang.
Nº. 47.

Bericht.

Present-exemplaren en Bewijs-nummers zijn aan te vragen bij den uitgever van dit blad, niet bij de redactie.

Beklag over correctie- of drukfouten heeft de betreffende te richten tot den uitgever, niet tot de redactie.

Zij, die zonder abonné of lezer te zijn van de Holl. Lelie de redactie lastig vallen met de toezending van manuscripten of brieven, hebben het zichzelf te wijten, wanneer zij geen particulier antwoord ontvangen; de beantwoording van een en ander geschiedt door de corr.-rubriek in dit blad, behoudens die gevallen van uitzondering die de redactie om welke reden dan ook persoonlijk uit beleefdheid maakt.

Zij, die hunne manuscripten bij weigering terug verlangen, worden verzocht hunne behoorlijke frankeering terstond in te sluiten en hun juist adres terstond op te geven.

Zij, die met de redactie correspondeeren in de Lelie onder welk pseudoniem ook, worden verzocht zoowel dit pseudoniem als den eigen naam onder elken brief te herhalen, daar het onmogelijk is alle pseudoniemen te onthouden bij een zoo uitgebreide correspondentie.

Anonyme brieven worden niet beantwoord.

REDACTRICE.

HOOFDARTIKEL

Hoofdartikel
Weten, - Gelooven - Onsterfelijkheid.
[Uittreksel uit prof. S. Hoekstra's werk: ‘de Hoop der onsterfelijkheid.’]

II. *(Vervolg van No. 46.)*

Verder onze groote vereering in algegemeen voor onze dooden, ons smartgevoel vooral, wanneer iemand sterft, wien wij onrecht hebben aangedaan en wij dus dat onrecht niet meer goed kunnen maken, en daartegenover ons innerlijk welbehagen, wanneer een der onzen is heengegaan en wij met een gerust geweten kunnen zeggen: ik ben mij ten zijnen of haren opzichte van geen schuld bewust.

Zou de mensch niet meer dan thans aan dit aardsche leven hangen, zuinig zijn met den tijd en minder zijn leven wagen, zoo hij vast overtuigd was, dat met zijn dood

alles voor goed geëindigd was? En is er wel iemand, die zich goed kan voorstellen, dat hij in 't geheel niet meer bestaat? Maar nog eens, aan dat alles is niet de minste kracht van bewijs voor de onsterfelijkheid te hechten; zij kunnen ons slechts een zeker vaag vermoeden van onsterfelijk leven inboezemen.

Velen noemen het geloof aan de onsterfelijkheid gewoon bijgeloof, en wanneer men hieronder verstaat alle meeningen over het bovenzinnelijke, die geenerlei strekking hebben

om eene behoefte des harten te bevredigen of eenig raadsel des levens op te lossen, dan mogen vrij voorzeker de onsterfelijkheidsidee bij de oude volken gewoon bijgeloof noemen en ook al de versierselen, waarmede ook thans nog die idee wordt opgesmukt. Maar ontdaan van al die tooi, houden wij een kern over, die niet tot het bijgeloof gerekend kan worden, omdat zij eene behoefte des harten bevredigt. Er zijn tal van groote mannen geweest, voor wie dat geloof zóó'n ware behoefte was, dat zij uitriepen: 'Zonder dit geloof ware het veel verkieslijker *dier* dan *mensch* te wezen, want de mensch was dan het ellendigste dier op aarde, omdat hij tot zijn ongeluk over zijn toestand kon nadenken, den dood vreezen en in vertwijfeling geraken'.

Dit zoo breed uitgemeten gevoel vindt men evenwel in werkelijkheid niet bij hen, die aan geen tweede leven gelooven. Dezelfde natuur, die ons het verstand schonk, waardoor wij weten, dat wij sterven moeten, rustte ons ook toe met een levensgevoel, in welks tegenwoordig genot wij aan het sterven weinig denken of althans die gedachte gemakkelijk van ons afzetten.

De meening intusschen, als zou de hoop der onsterfelijkheid eene dochter zijn van het geloof aan zedelijke vergelding, wordt door prof. Hoekstra ten stelligste tegengesproken; aan de hand der geschiedenìs toont hij aan, dat het geloof aan vergelding en aan onsterfelijkheid onafhankelijk van elkaâr ontstaan zijn en zich alleen dan innig verbinden, als men reeds gelooft aan een toekomstig leven, als aan het wezenlijke doel, waarvoor wij bestemd zijn. Ook is het een dwaalbegrip, dat er hier op aarde door de Goddelijke gerechtigheid veel verwaarloosd zou zijn, wat zij hiernamaals weder goed te maken heeft, zoodat de disharmonie van zedelijkheid en levensgeluk, volgens de Goddelijke rechtsbedoeling een soort van debet en credit voor de eeuwigheid wezen zou.

En laat ons nu eens materiaal aandragen, waaruit het geloof aan de onsterfelijkheid zich laat rechtvaardigen en daartoe in 't licht stellen niet alleen dat, maar ook waarom zelfs de vervulling onzer hoogste idealen, voor zoover als deze in dit leven te bereiken is, ons onbevredigd laat, ja, dat alle leven en streven op aarde noodwendig uitloopt op een smartgevoel, hetwelk met recht mag beschouwd worden als de indicatie van onze bestemming tot hooger leven en als voorbode van ons geloof daaraan; dat het leven van den mensch op deze aarde zich niet als het eindoel van zijn bestaan laat begrijpen, maar alleen als voorbereiding voor een hooger levensdoel, hetwelk eerst aan gene zijde van 't graf bereikt kan worden.

De mensch begint zijn bestaan als louter zinnelijk wezen, met alleen zinnelijke neigingen en begeerten, er is zelfs in hem geen zweem van gevoel van een hoogere bestemming te ontdekken. Nu brengt de hoogste ontwikkeling der zinnelijke neigingen op zich zelve niet tot geestelijke neigingen; zal de mensch dus ooit tot het vermoeden van en het gelooven aan een hoogere bestemming komen, dan is dit alleen mogelijk, doordat hij stuit en pijnlijk aangedaan wordt door allerlei tegenspraken en disharmonieën tusschen hetgeen hij behoeft en hetgeen het leven en streven in de eindige wereld hem geeft. Zoolang als de werkelijkheid zijne behoeften geheel bevredigt, ontbreekt hem elke prikkel, alle aanleiding zelfs, om aan een andere dan de tegenwoordige wereld te denken. Bij de oude Grieken b.v. waren kunst en literatuur op verheerlijking der werkelijke wereld gericht; maar ware het hun mogelijk geweest langs dezen weg bevrediging te vinden van alle behoeften van hart en geest, dan zou

er bij hen onmogelijk eenige behoefte aan iets hoogers hebben kunnen ontstaan. En wat nu van de Grieken geldt, dat geldt van de overige volken nog in hoogere mate.

Er bestaat een hoogere wil, die in ons het gevoel van een hoogere bestemming doet ontwaken.

Denken wij ons te midden eener prachtige natuur; hare aanschouwing doet onze ziel de geheele toonladder onzer gevoelsaandoeningen doorloopen en een onwillekeurig gevoel spreekt tot ons van den geest in de natuur, waarin wij in oneindige afmetingen terugvinden, wat wij ook zelve ervaren in onze kleine wereld, n.l. vrede, strijd, stille kalmte, alvermogend geweld, enz. Maar dat is niet het eenige gevoel, dat de natuur bij ons opwekt, zij kan ons ook met gewaarwordingen vervullen, die het hart niet verdragen kan.

De natuur doet ons ook inzien, dat alles met bliksemsnelheid vervliegt, dat alles zoo zelden de volle kracht van zijn bestaan uitleeft, dat alles in den stroom wordt voortgesleurd, ondergedompeld en tegen de rotsen verpletterd; diezelfde mooie natuur is ook een eeuwig verslindend monster.

Zoo vragen wij ons af, hoe is het mogelijk, dat die natuur, wier schoonheid en majesteit ons met verrukking vervult, aan den anderen kant in zulk een tegenspraak kan wezen met de idealen onzer inwendige wereld? Dit komt, omdat de mensch een wezen is, dat zich niet thuis kan gevoelen in een wereld, waar alles zich beweegt in een eeuwigen doelloozen kringloop van ontstaan en vergaan.

Maar indien dan de mensch zich niet geheel bevredigd gevoelt, als zijnde louter een deel van de hem omringende natuur, kan hem dan het verwerven van veel wetenschap, het scheppen en genieten van kunst, hem niet geheel voldoen? Voelen de geleerde en de kunstenaar zich geheel bevredigd? Ontstaat bij hen niet dat gevoel naar het hoogere? Maken wetenschap en kunst den mensch werkelijk beter, leiden zij ons op tot meer zedelijke, dus tot gelukkige menschen?

Waar de wetenschap zich van de aspiratiën des geestes, die op het ideale, eeuwige, goddelijke gericht zijn, als van ijdele droomerijen, met minachting afkeert; waar zij niets anders bedoelt dan vermeerdering van kennis, daar treedt niet slechts zij zelve in dienst van de materieele belangen, maar daar doet zij ons ten laatste ook het geloof aan die ideale wereld verliezen, waarin alleen onze geest leven kan.

En van de kunst kan men zeggen, dat veredelende invloed afhangt van het zedelijk gehalte dergenen, die zich òf aan hare beoefening wijden, òf hun aesthetìsch gevoel zoeken te ontwikkelen. Waar de schoonheid van den vorm hoofdzaak wordt, daar wordt de innerlijke mensch ledig, zonder kern, en wordt het kunstgenot zelve een vluchtig zingenot, een alledaagsch genoegen, voorwerp van eene vrij onbeduidende conservatie. Wetenschap en kunst zijn beide van uitnemende waarde, maar wij hebben behoeften die zich tot een geheel ander vreugdevol bestaan uitstrekken dan waartoe de kunst ons kan verheffen; en ook al ons weten, hoe wijd het zich uitstrekken moge, het is niet meer dan een kaars, die slechts in engen kring en op enkele voorwerpen eenig licht doet vallen; maar de geheele horizon van ons leven, den weg dien wij moeten begaan van de wieg tot het graf, zóó te verlichten, dat wij gerust en blijmoedig voorwaarts schrijden, dat vermag zij niet.

De slotsom van dergelijke beschouwingen is deze, dat de mensch hier op aarde zich nooit geheel bevredigd gevoelt; zoo hij datgene, wat hij zich ten doel stelde, bereikt heeft, zoo daagt er dadelijk weer een ander doelwit op, dat weer hooger ligt en waarop dán weer zijn streven gericht is. Zelfs degene onder de menschen, die het hoogst stonden, voelden juist diep de erbarmelijkheid van ons bestaan, en menigeen hunner heeft smartelijk uitgeroepen: 't Is alles ijdelheid en jagen naar wind!

(*Wordt vervolgd.*)

‘Om de eere Gods.’
Roman door Anna de Savornin Lohman.
(Vervolg van No. 45).

Door de lusteloos-néérhangende serre-gordijnen schemerde de zon maar met moeite naar binnen, en was niet in staat de deftige somberte te verwisschen, waarin de groote in oud-hollandschen stijl gehouden eetkamer, daarachter, zich hardnekkig hulde.

't Verlatene tijdelijke waas, dat in de laatste dagen over alles hing, sprak uit die neergelaten gordijnen en die stille groote geluidlooze kamer, waar nu alléén Geerte

zich bij de maaltijden aan tafel zette, en zonder eetlust haar bord weer vàn zich schoof; waar zij bijna voortdurend huisde, zonder iets uit te voeren, maar bang voor de intimiteit van haar zonnig wit en goud boudoirtje, waar al de herinneringen aan het verleden, aan de uurtjes van blijherdenken aan met Fredi gesleten oogenblikken, zich àl te brutaal aan haar opdrongen. - Daar, in dat boudoirtje, was geen plekje dat niet van hem iets te zeggen had. Haar met hem gewisselde briefjes had ze er verbrand in het open houtvuur; o, op zichzelven heel onbeduidende episteltjes, want ze waren altijd beiden heel voorzichtig geweest met schrijven, hadden er ook 't talent niet voor van meer sentimenteele naturen, maar toch had ze vernietiging altijd noodig gevonden, in een instinctmatig schuldbesef. En ze placht te knielen voor 't open haardje, en 't kaartje of 't velletje, dat die paar luchtige afspraakregels van zijn hand bevatte, nog eens, vóór ze het ter dood veroordeelde, héél teer en lang tusschen haar vingers te houden, soms, als ze in een extra-verliefde bui was, langs haar wang te streelen bij wijze van afscheid. - Govert-Jaap was altijd te veel bezig met zijn drukke werkzaamheden, om haar ooit te kunnen overvallen. Zij kende de enkele uren van zijn thuis zijn precies. - En als ze, starend op het hoopje asch, herdacht dan soms, wat er was geworden van haar jonge meisje illusie van een verbintenis met Fredi, enkel deze

ongeoorloofdeliaison, zonder toekomst, dan kwamen haar tranen van medelijden in de oogen met haar-zelve en met haar lot; aan Govert-Jaap, en aan den beslisten onwil van Fredi haar te trouwen, waardoor al het latereleed van nu was gekomen, dacht ze niet. Ze zag nu alleen nog maar haar eigen geofferd-zijn door haar vader, vond dezen, en haar man, die haar, zoo jong nog, tot zulk een deftig minister-vrouw-leven had veroordeeld, heel slecht en egoïst. En zichzelve een beklagenswaardige. -

En op het canapetje, in den hoek bij 't raam, had ze haar half-uitgesproken bekentenissen gedaan aan Gerty en Mary; niet met gansche tegen haar getuigende woorden, maar toch zóó dat beiden haar begrepen, meegenoten van haar stil geheim, dat onuitgesproken tusschen hen lag. Als ze maar niet zoo dom ware geweest zich jegens Gerty zoo hooghartig te gaan gedragen, nu die door Nouts schuld in den nood was geraakt! Dan was al deze ellende niet gebeurd. Voor de zooveelste maal tobde zij er over, hoe stom dat van haar geweest was! - Wie had ook kunnen vermoeden dat Gerty en Nout zóó gemeen zouden zijn als nu bleek! Anonieme brieven gaan schrijven, aan haar vader, en aan Govert Jaap! Bah! 't laagste, 't minste wat er eigenlijk is! - Van je familie moet je 't toch maar hebben! -

Zij zat in elkaar gezakt voor de groote, met het donkere effen kleed bedekte tafel, voor de zooveelste maal de naald uit hare handen gezakt, om, met de handen onder 't hoofd, te mijmeren over het: wat nu? -

Want ze beproefde, eensdeels om zich een houding te geven tegenover de bedienden, anderdeels uit een eerlijke behoefte althans aan iets zich vast te klemmen, dat haar ophield boven den afgrond waarin zij dreigde te verzinken, zich op te richten aan haar kind. Zij werkte, met een koortsige drift, aan een heel ragfijn boezeltje voor klein-Ellen, waarin ze als innaaide, in elken steek, haar berouw over de te lange verwaarloozing, haar eindelijk ontwakend moederbesef, hoe dáár lag haar redding, wachtte haar toekomst-*taak*, nu het toekomst-*geluk* was verspeeld.

Maar dan weer, zooals nu ook, ontzonk het werk haar moede hand, liet ze zich doelloos voortglijden op haren ontzenuwenden gedachten-stroom. - Wat nu? Wat nu?

Indien Govert-Jaap onverbiddelijk bleef! Indien de scheiding door hem werd doorgezet! Misschien, ja stellig, nam hij haar 't kind ook nog af. De schuld was immers bij háár. Dan had ze niets meer. - 't Verleden was dood, voor altijd dood, nu die laffeling van een Fredi ging trouwen met 'n andere, als wijkplaats voor háár, omdat hij háár gecompromitteerd had, en bang was voor zijn eigen carrière, indien hij dat compromitteeren openlijk erkende door haar, als ze gescheiden zou zijn, te gaan durven huwen.

En voor zoo'n lammeling had ze haar heele levens-positie vergooid, had ze haar vader tot haar vijand gemaakt, en haar moeders haar vóór den tijd doen vergrijzen! Want, ze wist zelve niet wáárom, maar dat in-eens zoo héél oud en wit-geworden-zijn harer moeder, dat trof haar nu, bij elk bezoek van deze, als een van de ergste pijnigingen van haar ontwakend geweten. Ze hadden allemaal schuld gehad, vader, en Govert-Jaap, met zijn eerzucht, die aldoor zoo in hem brandde, dat hij er haar door had vergeten, en zij-zelve in de eerste plaats! - Maar moeder, die had het niet verdiend dat zij dit, deze schande, moest beleven van haar oudste dochter; moeder was, bij hare eenvoudige, rechtschapen vroomheid, een betere dochter waard geweest!

Waarom had ze 't niet gezien dat moeder zoo veel minder gemakkelijk ging dan vroeger, en zoo telkens kortademig hijgde, en er zoo oud kon uitzien? Dat alles

dateerde natuurlijk al van vroeger, van den tijd toen zij-zelve blind was voor alles wat niet Fredi en hare verhouding tot hem betrof. Maar nu, dit plotseling wit-geworden hoofdhaar, deze als gebrokene, in elkaar gezakte gestalte, die als de energie miste zich nog te verzetten tegen den komenden genadeslag van den dood, *dat* was háár schuld, *dat* had *zij* gedaan! Nooit zou zij, als 't vreeselijke straks ging gebeuren, als moeder van haar werd genomen, aan haar lieve doode durven terugdenken zonder zelfverwijt, zonder de wroegende gedachte: Mijn schuld. Mijne schuld. Ik heb haar reinheid bezoedeld door mijn lichzinnigheid, en ik was het, die haar de kracht tot verder leven deed missen! - - - -

'Geerte. - Ben je hier?' - -

Zij had niet gelet op het bijna geruischloos deur opengaan. - Govert-Jaap stond voor haar met zijn hooge, hoekige gestalte, hij-ook zooveel ouder ineensgeworden, zooveel grijzer; de stroeve, strenge gelaatstrek om den mond, die haar altijd had afgestooten in hem, verzacht nu tot een plooi van smartelijk verdriet. - -

In zijn armen hield hij nog steeds het hulpelooze, kreupelige hondje, dat, angstig tegen hem aangedrukt, met grooteschrik-oogen om zich zag in deze nieuwe omgeving. -

'Het moet geholpen worden' - zeide hij eenvoudig. 'Er moet een veearts worden getelefoneerd. - Het is een zwerveling.' - - Zij zag hem aan zonder te begrijpen. Het was zoo vreemd, dat dit de eerste woorden waren, die tusschen hen gesproken werden weer, na dat lange vreeselijke zwijgen van ieder in een afzonderlijk deel van het huis wonen, vanaf dien morgen, waarop hij den anonymen brief

haar had getoond. - Het was zoo alledaagsch, als alles in het werkelijke leven is, juist op de meest tragische momenten dikwijls; zoo ook, als van-zelf sprekend, alsof er niets tusschen hen was voorgevallen, stond zij op, nam het hondje van hem over, streelde het gewillig over zijn schuw-afgewend kopje. - -

Hem had pijnlijk-wreed, bij 't binnenkomen, haar beeld getroffen, zooals zij daar bij de tafel zat met haar naaiwerk, met het kinderboezeltje voorzichtig uitgespreid, voor 't vuil worden, op een wit stuk onderkleed. - Zóó had hij haar nooit gekend, zoo huiselijk-eenvoudig-bezig! Als ze thuis was, dan was ze er alleen om visites af te wachten, of om zich te verkleeden even voor 'n nieuwen uitgang. Nu, eindelijk, zag hij haar zooals hij haar had gewenscht te zien eertijds, toen hij zijn huwelijk begon vol illusies en levenshoop. Wat lag er in die weinige jaren véél tusschen dat toen en het nu; zóó veel, en dat nooit meer goed te maken was! - Zonde en schuld aan beide zijden. - -

'Ik zal dadelijk laten zorgen voor 'n mandje en voor den veearts,' - zeide zij ged wee. - Zij schoof voorzichtig het ragfijne boezelaar op zij, opdat het hondje er niet mee in beroering kwam; haar oogen zagen hem daarbij aan met de stomme vraag: Wat beteekent dit alles -; wat wilt gij van mij -

'Geerte' - zei hij - langzaam - zijn woorden hokkend - - 'Ik wilde je zeggen - - dat ik-ook schuld heb; - - ik heb veel nagedacht.' - -

- - - Het was zoo anders dan zij had kunnen denken of verwachten; geen aanklacht meer, geen heftig verwijt, zooals op dien eersten ochtend; zooals zij door haar vader wist zijn stemming nog stééds te zijn -. Het klonk zoo nieuw voor haar in deze zelfde kamer, waarin zij hem tot hiertoe had gezien steeds als de zelfverzekerde minister; zelfverzekerd van de onwankelbare rechtschapenheid van zijn eigen geloof. - -

En ineens viel in haar het licht van een nieuwe openbaring; ineens zag ze met haar geestes-oog neven hem dien anderen, dien ze zoo lang had nagefladderd, met al de Haagsche meisjes mee, den mooien charmeur met de brutale lokkende oogen en den overmoedigen lieven glimlach, waarmee hij hen allemaal won! Schijn, schijn dat alles! Achter dat innemende uiterlijk, waarmee zij zoo lang had gedweept, waarachter zij had geloofd een riddernatuur te wonen, school een lafaard, die haar in den steek liet, nu het er op aankwam de gevolgen te dragen van zijn daad, die daarmede tevens bewees, hoe weinig wezenlijk lief hij haar ooit had gehad, hij, die haar dus slechts als een avontuurtje méér op zijn ongetrouwden-man-levensweg had beschouwd, als niets anders!

Voor het eerst zag ze neven dien schijn, het wezen van dien ander; voor het eerlijke, waarachtige, godsvruchtige in hem ontwaakte op dat moment haar begripsvermogen. - - - Heel langzaam, vóór ze het zelve wist, rolde een traan uit haar oogen. En nog een - nog een - -

'Ik had kunnen weten,' - ging Govert-Jaap stokkend voort - 'dat je mij niet lief hadt - niet zoo tenminste, als ik 't wenschte. - Maar ik-zelf wilde dit huwelijk - uit berekening een beetje. - - - En ook' - zijn stem sloeg over - - 'ook omdat *ik* wèl van je hield Geerte, ik hield van je, - maar' - - -

Ineens vlamde 't in haar op met de hartstochtelijke haat van de vrouw, die zich tegen haar zin heeft gegeven, terwijl haar eigen begeeren willoos bleef daarbij. - -

'Ja, dat weet ik, mijn lichaam heb je gewild' - zei ze ruw. - - 'Maar wat was ik voor je, voor de rest.? Wat ben ik ooit anders in je leven geweest dan *dat.*! - - Je waart te braaf, en te vroom, en te kuisch, om het zóó te zoeken als de andere mannen;

dáárom moest je je vrouw hebben die daarvoor diende. Daarvoor was *ik* goed-genoeg. Er is nooit iets anders tusschen ons geweest dan dat eene, nooit iets dat ons dieper samenbond in onze smaken, onze levensrichting, wat ook.' - -

- - Snikkend, plotseling al haar zorg voor het ragfijne boezel vergetend, wierp ze zich over de tafel heen, en klaagde hem aan:

'O, als ik 't kon overdoen. - - Ik heb nooit van je gehouden; - van je positie, en je geld, en je naam, hield ik - - maar van jou niet. En dat wist je wel - - wist je wel...'

'Neen' - zei hij - '*dat* wist ik niet Geerte. - Als ik *dat* geweten had, zou ik je nooit mijn naam hebben willen geven; - daarvoor is die mij te heilig geweest altijd.' - -

'Vader wist het. - - Jij hadt het *kunnen* weten; - iedereen in den Haag zag, dat wij niet samenpasten' - - snikte ze opnieuw. -

Het was het bitterste moment misschien van Govert-Jaaps leven, dit waarin hij begreep, hoe hij met een leven van boete en troosteloosheid, naast een voor hem zonder liefde of zelfs vergiffenis zijnde vrouw, zou hebben te betalen de schuld van zijn geweten; - dat hem aanklaagde.

In dat lange oogenblik van zwijgen, dat tusschen hen lag nu, streed hij zijn zwaarsten christen-levens-strijd. - -

'Laat ons het verledene laten rusten' - zeide hij eindelijk zich overwinnend om zijn nieuw besluit getrouw te blijven, besluit van willen goedmaken jegens zijn God. - 'Ik zei je het immers reeds toen ik begon, dat wij beiden verkeerd gehandeld hebben - ik-ook-aan-jou. - - Wat helpt het elkaar

nog verwijten te doen. Het is gebeurd.' -

'Ja,' zei zij toonloos. - 'Het is gebeurd.' -

In beider stem was eenzelfde troostelooze vermoeidheid, van menschen, die weten dat ze hun geluk hebben verspeeld, dat alleen de vermoeienis van het leven-blijven-moeten zonder lust nog overblijft. - -

Weer viel het droeve lange zwijgen van elkaar niets meer te zeggen hebben tusschen hen.

Geerte zat met gebogen hoofd, en streelde werktuigelijk het hondenkopje, in zwijgend afwachten haar verder lot. Zooveel begreep ze nu wel reeds, dat hij van zijn scheidingseisch zou afzien, dat de schande van het in opspraak gebracht wezen haar en haar ouders verder zou worden bespaard. - - Dáárom, om die oplossing ten goede, moest ze immers wèl dankbaar zijn, was ze ook dankbaar, in haar eigen angstvallige menschenvrees. - Voor de rest kon zij immers niets hopen of verwachten, of ook eischen meer, moest ze toegeven in wat hij zou beschikken. Zij de schuldige. -

- - Hij zei het haar kort en zakelijk, wat hij zich in die inkeering tot zijn eigen-ik had beloofd:

'Ik trek mij terug uit het politieke leven; wij zullen op de Ekenhuize gaan wonen, heelemaal, zomer en winter. - - En ik reken er op dat het kind ons beiden zal helpen ons leven te dragen. - Het kind is door onze schuld in de wereld gekomen; wij hebben een groote verantwoording aan háár bovenal, Geert.' -

Zij zag hem afwezig aan. Met een rilling dacht zij aan het groote stille eenzame landgoed, waar zij voortaan haar dagen zou moeten slijten, tusschen dorpelingen en een paar provincie-stad-menschen uit de buurt. Zij was nog niet ver genoeg van haar verleden, om rustig te kunnen terugzien op het koortsig heimelijk geluk met Fredi ten Have, als op een afgesloten doorléefd geheel. Zelfs ondanks haar minachting voor hem om zijn haar in den steek gelaten hebben, nu het gold haar te beschermen, zelfs ondanks haar haat die in haar opvlamde om wat hij haar had ontstolen in lichtzinnigheid, treurde ze hem nogtans na, als een wegvliedende schittering uit een leven van kleurig klatergoud, waarin zij zich zoo thuis had gevoeld altijd, zoo innig gelukkig. - Fredi ten Have, hij was de verpersoonlijking voor haar geweest van het héérlijke genot; Govert-Jaap, de echtgenoot wien zij toebehoorde, was de wreede plicht voortaan, die haar dreigend riep. - -

Met een moeie beweging nam zij de verzoenende hand aan, die hij haar over de tafel heen reikte. -

'Mij is alles wel,' - berustte zij. - 'Het zal wel het beste zijn zoo. *Ik* heb geen keuze immers ook.' - -

(Wordt vervolgd).

Gedachtenwisseling.

Aan onze Redactrice.

Naar aanleiding van velerlei scherp partij geschrijf en hare houding daartegenover.

Wat is het toch een heerlijk gevoel in onze eeuw van leugen en bedrog, schijnvertoon en comedie te durven *zijn*, zooals men *is*, zich te durven uiten, zooals men het meent en voor zijne opinies te durven uitkomen eenvoudig en waar!

Maar wat is dit tevens ontzettend moeilijk!

Immers, de waarheid wil ach zoo weinig gehoord worden; het is voor ons eigen ik (dat plantje, dat wij zoo zorgvuldig kweeken en vertroetelen) zoo pijnlijk, waarheden aan te hooren, door onze naasten geuit. Gewoonlijk zijn we er meer op uit het plantje van egoisme en zelfverheerlijking op te kweeken tot het zoo groot en sterk is geworden, dat het al de edele gevoelens, die mochten opbloeien, verstikt.

En wee dan den mensch, indien geen kundig tuinier het onkruid met wortel en tak uitroeit, zoodat het goede zaad nog weer uitgestrooid kan worden en vruchten dragen!

Maar 't onkruid in 't menschelijk hart moet tevens met *zachtheid* en *overleg* verwijderd worden om de teedere plantjes van liefde tot de naasten en zelfverloochening in stede van egoisme en eigenwaan te kweeken.

Het is lang niet ieders gave. Menigeen gaat met ruw geweld te werk, wordt ongeduldig of driftig; menigeen ook geeft de moed verloren bij het zien van het groote arbeidsveld, dat voor hem geopend wordt!

En ja, 't is ook ontzettend moeilijk een anders gebreken met *zachtheid* te bestrijden en *hard* voor ons zelven te zijn, waar wij van nature zoo geneigd zijn, juist het tegenovergestelde te doen. Maar wij kunnen het probeeren. Er zijn goddank nog menschen, die den vasten wil er voor hebben; onze geachte redactrice geeft ons hier een flink voorbeeld in. Maar, er behoort moed toe, veel zedelijke moed en wilskracht. Komende alleen uit de innige overtuiging des harten, dat men zoo *moet* spreken en handelen, ook al wordt men door de groote menigte niet begrepen of erger nog verguisd en bespot; door de groote menigte, die de waarheid niet hooren wil, juist omdat zij maar al te wel voelt, wat het zou kosten om te breken met wat diezelfde waarheid zoo kristalhelder aantoont: ‘egoïsme, zelfverheerlijking, eigengerechtigheid, omdat diezelfde waarheid de vinger legt op de rotte plekken in de menschelijke samenleving en in het menschelijk hart en omdat diezelfde waarheid eindelijk hen tracht wakker te schudden uit hunnen vadsigen toestand van zelfgenoegzaamheid

Maar God zij dank hebben wij allen over een **wil** te beschikken. ‘Welnu, die **wil** kan ons voor vallen behoeden, waar wij mochten struikelen. Die **wil** kan en zal ons helpen om het moeilijke pad van zelfverloochening te beklimmen, die *wil* eindelijk zal ons doen overwinnen en ons het begeerde doel doen bereiken. En als wij dan die hoogte bereikt hebben en al onze broeders en zusters (want dat zijn we toch nietwaar?) zien, die ook trachten ons voorbeeld te volgen, laten wij hen

dan niet den rug toekeeren maar liefdevol en vriendelijk de reddende hand toesteken. Laten wij hen niet uitlachen om de keeren, dat ook zij mochten struikelen maar liever hun pad effenen en hun de gevaren aanwijzen. En dan kunnen wij gezamentlijk al hooger zien te stijgen, krachtig in onze eensgezindheid en vriendschap. Zoo gaan wij dan steeds Excelsior, totdat de dood ons wegrukt. En dan voorzeker zullen vele bloemen van liefde en trouw op ons graf verrijzen aan wier lieflijke kleuren en geuren menig vermoeide pelgrim zich nog zal verkwikken.

JEANE v. LAKERVELD BISDOM.

Den Haag, 5 Mei 1910.

Ingezonden stukken.
Buiten verantwoordelijkheid der Redactie.

I. Voor den heer Van Molk.

Enna vestigt de aandacht op de volgende haar meegedeelde feiten:

I. Een goed bekende van mij is in de binnenlanden getuige geweest van het volgende geheimzinnige voorval: een Inlander staat in een kring van toeschouwers, houdt in zijn éene hand een dik stuk touw, waarvan hij 't eene eind op den grond laat staan en het andere in de hoogte, waarna hij in het opstaande touw naar boven klimt.

Onder de omstanders waren er vier personen, die een kodak bij zich hadden en een kiekje ervan namen, maar op geen van alle was iets van het touw of den man te zien; de geheele omgeving, de toeschouwers, de boomen, alles was duidelijk weergegeven, alleen de man, met wien men zelfs gesproken had, ontbrak.

Sommigen verklaarden het voorval als gezichtsbedrog, een uiting van sterk-gebiologeerd zijn. De oplossing is niet gevonden.

II. In Indië is, zooals men weet, het Sirih-kauwen, het kauwen op een zekere plant en een mengsel van kalk of iets dergelijks, waardoor men een roodachtig, vies vocht verkrijgt, zeer veel verbreid. Hebben Inlanders ruzie onder elkaar, dan valt er, zonder dat men kan nagaan, van waar ze komt. Sirih uit de lucht.

Een hooggeplaatst militair in Indië had zijn trouwbelofte aan zijn meisje verbroken en een ander getrouwd. Toen zijn eerste kindje geboren werd, werd dat telkens geheel en al met Sirih overdekt, zonder dat men ook maar eenigszins de herkomst kon ontdekken. De militair wendde zich tot den kolonel, die met het bijgeloof spotte, en daarna tot den resident, die, om een eind aan 't bijgeloof te maken, bevel gaf alles te onderzoeken. De kolonel stelde zich toen beschikbaar alleen met het kind te blijven, het zelfs in zijn armen te nemen en af te wachten wat komen zou. Rondom en door 't geheele huis werd alles met gewapende manschappen afgezet, terwijl de kolonel, alleen in een vertrek, het kindje op den arm nam. Nauwelijks had hij 't opgenomen, of aan alle kanten werd het met Sirih overdekt. Oorzaak niet opgelost.

III. In Indië is een vogel, dien men noemt ‘piet de waal’ omdat het geluid, dat hij onder 't vliegen maakt, gelijkluidend is aan de uitspraak van die woorden. Zoodra de vogel zich in de lucht boven iemands hoofd verheft, beweert men, dat een ongeluk zal geschieden. Eens was de officier, die mij deze mededeelingen deed, met een sloep vol manschappen gereed om van wal te steken, toen de vogel een kring juist boven hun bootje beschreef. Op hun tocht was hun een groot ongeluk geschied.

Een dergelijk geval had zich kort daarna voorgedaan. De vogel vliegt achter zijn boot aan; een der manschappen mikt naar hem; de vogel valt dood in zee en nog geen 5 minuten later dezelfde man dood uit den mast.

II.

18 Mei 1910.

Geachte freule Lohman.

Wilt u C.R. uit mijn naam (A.M.B. - K.) mededeelen, dat ze stellig het strijkijzer-recept moet probeeren? Dank zij de goede raad van Madame de Sevigné in 1695 gepubliceerd en door u in de Lelie eenigen tijd geleden openbaar gemaakt, heb ik een heerlijk eenvoudig middel om mijn man zeer snel van zijn rheumathiek te genezen. Hij heeft dikwijls last van wat men noemt ‘spit in de rug’; bij plotselinge bewegingen, bij rekken of bij optillen van patienten, kan hij het zoo maar plotseling krijgen en dan is een strijk-kuur van een kwartier, met een heet ijzer op een 8 dubbel gevouwen doek een probaat middel om de pijn direct te verzachten en, na enkele keeren, te doen verdwijnen. In 't eerst wilde hij er niets van weten, maar nadat ik mijn strijk-zin eens had doorgezet en hij zelf de mooie resultaten ervan had ondervonden - raadt de dokter het zelf dikwijls aan zijn patienten aan!! Is dat niet een mooi succes. Hij is u wàt dankbaar voor uw openbaar-making! Hij vraagt direkt om het strijkijzer als hij met ‘spit’ thuis komt!

Uw dankbare
A.M. B - K.

Huisvrouw- en Moeder-Brieven.

II.

Lieve Trees,

Gelukkig is mijn brief in goede aarde gevallen en vraag je zelfs naar meer!

Dat de kleine meid je niet aanstaat, lees ik helaas maar al te veel uit je schrijven.

Je vertelt me, dat ze moppert, als 't soms een kwartiertje over den tijd is 's avonds. Ja, kindje maar 't is ook een heele dag voor zoo'n hitje van zeven tot zeven. Zoo'n kind wil ook nog wel eens vertreden 's avonds. En dat ze dan bromt... 'k Zal je eens vertellen, wat mijn laatste gedienstige durfde doen, toen ze pas bij me was, dat zijn sterker staaltjes.

't Was dan een mooie winterzondagmorgen. De meisjes van mij behoefden Zondags niets

anders voor me te doen, dan van half elf ongeveer tot twaalf uur met broer rijden, als 't goed weer was natuurlijk. Anders konden ze direct rechts om keert naar moeder gaan en hielden wij broer in huis bezig.

't Was dan op onze gracht in één woord, heerlijk! Bijna geen wind en een koest'rend zonnetje. Wimpie, de eenjarige peuter, zat zoowaar met de kap neer. -

Bet was, zooals gewoonlijk op Zondag, in groot tenue komen aanzetten, zonder doek of schort en in haar wollen japon. Ik geef haar nog een warm wintermanteltje van me aan en wollen handschoenen, zóó, dacht ik, konden Wim en zij er beiden tegen.

Na een half uurtje een nijdige ruk aan de bel. Onze Frans naar voren en dra hoorde ik een hevige woordenwisseling en een noodkreet van ‘moeder, moeder’. -

Ik er heen en juist zie ik dat broertje met wagen en al in de gang wordt geduwd en kijk ik op den rug van Bet, die juist heen wil gaan.

‘Bet, wat is er?’ vraag ik verbaasd en even kijkt ze om, ziet me zwart aan en zegt:

‘Ik verd, het, 'k verr. van de kou, 'k ga naar mijn moeder’.

‘Bet!,’ roep ik nog, ‘hoor eens even kind!’ maar voort gaat ze met gezwinden pas.

Je begrijpt, dat gaf een agitatie thuis en 'k was dan ook eerst bepaald van plan Bet, als ze tenminste terugkwam, haar congé te geven.

Wat wil het ongeluk? Ik krijg 's nachts weer zoo'n vreeselijken pijn onder in den rug en 's morgens was ik niet bij machte op te staan en me te kleeden.

Ja, wat nu? 'k Hoopte maar half in stilte, dat ik mijn geliefde Bet terug zou zien. -

's Morgens precies half acht, daar kwam ze aan, of er niets gebeurd was. Helder gestreken japon en wit schort, schoon werkschort in een papier - ‘dag mijnheer’ en ze stapt heel bedaard pa voorbij en naar de keuken, maakt zich werkvaardig en wil kalmpjes beginnen, als ik haar boven bij me roep. Nu, toen had ze heusch ergen spijt en 't was een heel ding voor 't kopstuk om schuld te bekennen, maar ze dééd het. ‘Of mevrouw dan maar niet meer boos was, maar ze was gisteren niks lekker!’ en tot genoegen van beide partijen liep dat zaakje af. -

Diezelfde meid is bijna twee jaar bij me gebleven en dat zegt heel wat voor den tegenwoordigen tijd. Toch was ze bovendien zoo weinig welopgevoed, dat ze, als ze een briefkaart uit de bus haalde, die eerst heelemaal las, voor ik ze in handen kreeg. Niet stilletjes, maar in de open deur van de huiskamer en ondanks mijn ongeduldig geroep en gebaar, de kaart kalmpjes uitlas en ze mij dan gaf met de woorden b.v.:

‘'t Is er een van den bleeker, over die twee servetten, die weg waren.’

Je stondt gewoon perplex 't eerste oogenblik en dan hadt je moeite, zoo'n meisje kalm te zeggen, hoe onbeschoft ze handelde, vooral als je zoo'n persoontje met temperament bent als ondergeteekende en alles in je opkwam tegen zoo'n behandeling. 't Eind van de historie was natuurlijk nog, dat Bet zich vreeselijk verongelijkt gevoelde. ‘Wat stak daar nou in! Ze kon goed lezen en daar was ze grootsch op.’ -

Dat herinnert me ineens aan de werkvrouw, die na Bet hier verscheen. Een deerntje van achttien jaar en de dochter van een arm timmermansknechtje. - Als die zaterdag-'smorgens arriveerde in haar coquet blousje met platten, witten kraag en zijden das, in haar hand een taschje met de werkkleeren, schaamde je je eigen kostuum. Die juffrouw, welke van den een of ander had vernomen, dat ik schreef!, begon den eersten dag al, terwijl ze aan het poetsen was en ik met 't eten bezig,

interessante gesprekken te houden over de nieuwste romans van Couperus en Frederik van Eeden enz. Mijn verbaasde oogen!

‘Lees jij dat dan allemaal?’ ‘O ja, mijn broer is lid van een vereeniging en daar lezen we al die boeken’, - en het discours werd, althans van haar' kant, ferm voortgezet. Je kon zien, ze wou geuren.

Eindelijk vertelde ze, dat ze met poetsen klaar was en liep al gauw naar de kraan om heur handen te wasschen, toen ik tot mijn' spijt, haar moest verzoeken het nog eens een beetje over te willen doen. Hier een doffe plek, daar nog poetspommade, 't zag er nog vetjes uit. Daar had ze in 't vuur van 't gesprek natuurlijk niet op gelet.

Zoo is er altijd wat. Die juffer kreeg gauw gedaan bij me en haar plaatsvervangster, die ik nu heb, is een juweel wat werken betreft - maar - die is in den tusschentijd van maagd, vrouw geworden en heeft vriend langbeen zijn bezoek aangekondigd. Dat is ook weer een misère - Je kunt het niet over je hart verkrijgen om zoo'n schaap nu nog zoo te laten sjouwen met emmers

water en straatschrobben en ze wil zoo lang mogelijk me blijven bedienen van wege de luiermand - Haar heer gemaal is een arme slokker en dat ze zoo *plotseling* trouwden, nu ja, wat wil je? - dat is die liefde!

Ik doe dus, wat mijn lichaam niet kan lijden, sjouw de lange gang het water door als er tenminste geen manvolk in huis is en ontzie Jaan zooveel mogelijk. Doch, dra komt de tijd, dat het is: - tot hiertoe en niet verder - en zit ik stellig een maand of drie zonder hulp. Wat dan weer? 't Blijft sukkelen.

Gelukkig zie 'k zelf niet tegen werken op, maar veel deel van leven heb je niet als je 't alleen redt. Uitgaan kan ik zelden of nooit (wat mij niet hindert, want de wereld heeft voor mij niet zooveel aantrekkelijks, maar jij bent jong en nog vol idealen) toilet maken behoort tot 't verleden en mijn handen zijn geen dameshandjes, hoe ik ook mijn best doe, ze een toonbaar aanzien te geven. Met handschoenen aan? 'k Begrijp met geen mogelijkheid, hoeveel dames dat uit kunnen houden en er flink wat mee doen. 't Is, of ik in den kelder zak, als 'k b.v. aardappelen schrap met geganteerde handen. Vreeselijk gevoel, 't maakt me zoo nerveus! 't *Is* bovendien al zoo'n verschrikkelijk werk! Ja, om die ongelukkige aardappelen zou ik willen, dat ik hulp had. Met dát werk verzoen ik me nooit, al word ik honderd jaar.

Nu las ik kortgeleden, dat er huishoudhandschoenen in den handel zijn gebracht, door Martin Schiff, Amsterdam. Dat moeten eenige dingetjes zijn van heel dunne gummi. Als de prijs niet zoo hoog was (2.75 per paar) probeerde ik ze misschien eens, maar toch vrees ik bovendien, dat ze bij mij veel te lijden zouden hebben. Als je er alleen wat slofafnemen, kopjeswasschen en bloemen verzorgen mee moest doen.

Foei, daar raakt mijn brief al zoo wat op zijn einde en heb ik nog niet eens over ons mannelijk gevolg en jezelf gesproken. 'k Hoop, dat de verkoudheid van je drietjes weer aan 't zakken is? Wij, pur sang Hollanders, doen voor jullie niet onder en niezen en hoesten ook allen om 't hardst. Naast ons, bij de Indische buren, is 't al even erg en het meerendeel van de voorbijgangers is ook steeds in contact met zeker onmisbaar wit lapje.

Ja, 't is wel een schattig klimaat hier! Aangezien we dus verkoudheid hier in Holland niet als een ongesteldheid mogen beschouwen, verheugen we ons wederkeerig in een goede gezondheid.

O, ja, in mijn vorig schrijven deed ik een' aanval op de Fröbelschool. 'k Bedoel natuurlijk meer hiermee sommige bewaarscholen, die met fröbelschool alleen den naam gemeen hebben. Zeker, de echte Fröbelscholen, welke onder leiding staan van een beschaafde, ontwikkelde vrouw, met ook al weer beschaafde helpsters, die de kinderen voortdurend aangenaam en nuttig bezighouden en altijd en overal een waakzaam oog en oor hebben (je weet wel, zoo iets als de school van mevrouw van Calcar, waar we samen nog eens een kijkje hebben genomen) dáár zijn de kindertjes welverzorgd en waart de geest van den grooten kindervriend Fröbel nog rond, - neen, waar ik tegen te velde trek is die gewone bewaarschool, waar onvoldoende en onbekwame hulp meestal is en de kinderen bij hoopen heengebracht worden 's morgens om er van af te zijn. Zeker, enkele moedertjes zullen er wel toe genoodzaakt worden als ze soms ook nog wat buitenshuis moeten verdienen, of wel, als er zoo'n half dozijn van dat grut in het kleine kamertje dooreenkroelt, maar 't meerendeel van de dames, die hier 's morgens langs komen, is 't maar al te duidelijk aan te zien, dat ze lekker zijn, als ze er van af kunnen voor eenige uurtjes. 'k Heb me al wat verbeten, als die mama's hier druk kletsend langs komen sjokken, zoo tegen negenen, soms

met een kleintje op den arm, maar meestal in groepjes voortwandelend en voor en achter haar de schoolgaande spruiten met of zonder boterhamtrommeltje. Bij goed weer, keurig gekapte hoofden, fijn gestreken reformschorten, - met slecht weer mutsjes op en bonten om en natuurlijk wat vlugger. Zoo nu en dan kijkt een teed're moeder om en roept met barige stem tot haar kroost: ‘kom, schiet op jullie’, en vervolgt dan weer gauw het gesprek. Zijn hun jongen dan goed en wel in de kooi opgeborgen, moet je ze behaag'lijk terug zien kuieren, van zorgen vrij, - en kakelen mijnheertje, kakelen!

En nu die kinderen zelf. - 'k Had me al meermalen geërgerd, als 'k ze uit school zag komen en verscheidene van die vier- en vijfjarige jongetjes zoo maar midden op straat hun behoefte gingen doen, elkaar kiezend tot mikpunt, enfin, je begrijpt me wel -.

Dan stond ik dikwijls in beraad de directrice der school te vragen, een helpster vóór de kinderen uit school te laten gaan, opdat die een oogje in 't zeil kon houden. - Gelijk met die jongens gaan er toch ook een massa

kleine meisjes naar buiten, is 't niet? Enfin, 't bleef zoo loopen, tot op een' dag kleine broer in 't middaguur in den tuin aan 't spelen was. - Op de speelplaats van de bewaarschool, die achter aan onzen tuin grenst, vermaakten zich vele overblijvertjes.

In eens zie ik, dat er eenige kinderen over de schutting kijken (door de bergen wit zand is dat heel gemakkelijk) en merk ik, dat broertje er heen gaat. Ik hoor een paar jongens telkens roepen tegen Wim: ‘jongetje, kom eens hier, wil je....’ maar meer versta ik er niet van. Ik ga dichter bij en hoor toen zóó iets vuils tegen mijn kind roepen, die er natuurlijk geen jota van begreep en door mij zoo gauw mogelijk op een eerbiedigen afstand werd gebracht.

Geen juffrouw te zien, die toch in 't vrije uur ook op de kinderen moet letten. 'k Riep die bengels nog toe, dat 'k het de juffrouw zou vertellen, maar een lange tong was 't antwoord.

In mijn verontwaardiging schreef ik de directrice direct een briefje, liet het onmiddelijk wegbrengen en geen kwartier later kwam er een ordinair, aanmatigend juffertje om me te spreken. Zij was de juffrouw, die volgens mij, niet opgelet had. En de directrice wou graag weten, wat die ontuchtige taal was, dan kon ze beter haar maatregelen nemen. -

‘Maar juffrouw,’ zei ik, ‘ik zal zoo iets toch niet zeggen, als 't niet zoo is en u begrijpt toch wel, dat een beschaafd mensch zulke dingen niet op kan schrijven.’ - Nu, ze hield niet op, ik moest het zeggen en 'k deed het. 'k Vroeg meteen, of ze die taal vuil genoeg vonden, om de schuldigen te zoeken. 't Meisje af en wat deed de directrice? Niets, totaal niets. In mijn beleefd briefje had ik haar toch ook geschreven, dat 't niet alleen voor *mijn* kind, maar ook in 't belang van de onschuldige wezentjes op de school was, dat ik mij genoodzaakt zag, 't haar te schrijven. Was dat nu niet even een bezoek waard geweest?

Nu nog even je laatste vraag beantwoord - hoe ik het regel en of er nog tijd voor ontspanning overblijft. -

'k Zal je dan maar vertellen, hoe het hier van den zomer marcheerde, nu in den winter, is 't wel eens minder prettig, in schemerochtend op te staan in de kou en den heelen dag zoo te scharrelen met kachels en dergelijke zaken. Nu valt het me heusch soms zwaar hoor, ik, met mijn delicaat gestelletje, al helpen mijn getrouwen me zooveel mogelijk. -

Nu dan, de groote wasch de deur uit. Gemangeld, maar ongestreken thuis en Zaterdags den heelen dag een werkvrouw. Over de werkzaamheden afzonderlijk zal ik maar niet uitweiden, je weet wel, wat er in een huishouden te doen is.

Ik ben dan ook altijd gewapend met groote mouwschorten, heerlijke dingen, die een goede japon geheel bedekken en waaronder je ook je afdragertjes kunt gebruiken.

Onder ons gezegd, - 'k zit tegenwoordig dikker in mijn schorten, dan in mooie japonnen. 'k Sta dan tijdig op, dat is een voornaam ding, begin direct vol moed; na 't ontbijt vlug afmaken, zoo ben ik om een uur of twaalf al aardig door 't ergste heen. Als 't goed weer is, gaan broer en ik dan een uurtje samen in den tuin (we kunnen eerst om één uur koffie drinken) en dan genieten we een poosje, - zoeken groen voor de kippen, trekken onkruid uit, maken versche ruikertjes, - in 't vroege voorjaar zaaien, - scharrelen een poos tusschen de kippen rond, of wel gaan met heel mooi weer op 't gras liggen, waar we dan natuurlijk heele gesprekken voeren over alles of nog wat, soms lustig zingen en siert broer me bijwijlen op als een paaschos, mijn haren vol gras en bloemen. Nu en dan eens gauw, gauw naar huis om koffie bij te

schenken en dan weer even snel naar buiten. Zoo vindt vader ons en gaan we allen naar binnen. Na de koffie weer druk aan den gang, voor 't eten zorgen en soms een kinderwasch beredderen, want broertjes kleertjes doe ik ook altijd zelf. 'k Vind het frisscher!

Zijn de dagen lang, dan is er na 't eten ook nog wel gelegenheid me wat te verzetten. Bij heel mooi weer (waar we echter niet mee verwend worden he?) drinken we buiten thee, gaan voor afwisseling doperwten of boontjes plukken voor den volgenden dag en helpt kleine Wim natuurlijk dapper mee. Dat is toch zoo'n bedrijvig, werkzaam kereltje!

Slaapt mijn ventje dan, gebeurt het wel eens, dat pa en ik langs den dijk een luchtje scheppen, maar meestentijds ben ik te moe en rust liever wat in mijn stoel met - nu ja, een enkele keer een mooi boek of tijdschrift, doch meestal is er een massa naaiwerk al weer, dat wacht.

Den laatsten tijd heb ik een nette weduwe opgedoken, die bij zich aan huis de groote verstelkarweitjes voor me opknapt tegen billijken prijs, zoodoende kan ik nu een paar avonden in de week aanwenden tot nut en

vermaak. Een genot hoor! 'k Ging vroeger veel te laat naar bed, omdat ik dan meestal te middernacht eerst ontspanning zocht in schrijven en lezen.

Och, die groote tuin van ons is ook zoo heerlijk! Frissche lucht en zon krijg ik zoo doende toch genoeg en tijd om met broer te spelen, is er dus ook nog wel. Naar onze kippenafdeeling, heel achter in den tuin, is een heele tippel en aangezien ik de verzorging van mijn gevleugelte grootendeels heb, leg ik nog al ettelijke keertjes per dag dien weg af. Van den zomer, toen onze kuikens pas uitkwamen, jonges, jonges, wat hebben we daar een tijd verknoeid! Ik moest er onophoudelijk naar toe; Wim en ik we konden er bijna niet van scheiden, van dat lieve goedje. Je moet ze dan nu ook eens zien, wat prachtig stelletje - De kippetjes al aan de leg en één haan is er bij, ons aller lieveling, een koninklijke haan met zijn fiere houding en prachtige veeren. En al kraait hij als de beste, nog laat hij zich evenals voorheen, door ons streelen en oppakken, zonder zich te verroeren.

We genieten dus ook op onze manier, nietwaar?

'k Ben benieuwd, of ik jou heb overgehaald tot ons eenvoudig natuurleven en ik weldra een brief krijg met: 'we gaan verhuizen met Mei, huis met tuin', of dat het je niet kan bekoren. Enfin, in elk geval hoor ik wel eens gauw weer wat, he? Veel liefs voor je allen van

NORMA.

Het is in het belang der Lelielezeressen zich, bij het gebruik maken van adressen, te beroepen op deze correspondentie in dit blad.

Correspondentie toilet.

Nieuwsgierige. - Ik raad U **beslist** aan U tot de firma Huyser-zelve in Amsterdam, aan den Heiligenweg, te wenden. Zeker zal mevrouw Huyser gaarne bereid zijn bij U over te komen voor passen. Die winkel, door U bedoeld, is, meen ik, geen filiaal. Vraag een catalogus aan. Juist droit-devant is bij de firma Huyser specialiteit. Gij zult stellig door haar ontheven worden van Uw lastig bezwaar van moe worden; dat *moet* aan het verkeerd-gemaakte corset liggen, dat gij thans draagt.

- Wat Uw japon betreft, indien ik U was dan zou ik *zeer zeker* geheel zwart nemen, en aan den hals de tafzijde laten vervallen; in géén geval een ander stuk, óók geen rose, er onder zetten. Dat zou Uw japon *on*fijn maken. Gitten, als vestje ingezet, en als revers tot het middel doorloopend, zullen zeer gekléed staan. - Beslist géén andere kleuren. Het schijnt mij naar de beschrijving een bijzonder mooie japon, en het zou héél jammer zijn die te bederven door zoo iets weinig-chics als een gekleurd inzet-stuk. Indien U de ontbloote huid eronder te koud is dan moet gij de zwarte tafzijde geheel laten dóórloopen. Denk er ook aan éérst U van het corset te verzekeren eer gij de japon past, want een goed corset maakt een enorm verschil. - Steeds **recht** gaarne tot Uw dienst.

'Friezin'. - Ik dank U hartelijk voor Uw vriendelijk schrijven.

REDACTRICE toilet.

Correspondentie van de redactie met de abonnés

De redactrice van de Holl: Lelie brengt ter kennis van de lezers van dit Blad, dat zij géén manuscripten, of brieven, haar naar aanleiding der redactie-aangelegenheden toegezonden door niet-abonnés, kan beantwoorden langs **particulieren** weg. De correspondentie in dit Blad dient zoowel tot de beantwoording van brieven, als tot de mededeelingen betreffende aangenomen en geweigerde bijdragen, en zij, die zelve geen abonné of abonnée zijn, kunnen dus niet verwachten langs een anderen dan den correspondentie-weg te worden beantwoord. Wanneer zij door leesgezelschapkring, of samen-lezen, of op welke wijze dan ook, gelegenheid kunnen vinden de correspondentie-rubriek te volgen, dan is de redactrice bereid hen dáárin te beantwoorden.

Op dezen regel wordt voortaan *géén uitzondering* meer gemaakt, en afzonderlijke nommers, correspondentie-antwoorden aan niet-abonné's behelzend, worden *niet* meer toegezonden.

REDACTRICE.

P.S. Het spreekt van zelf, dat deze regel alleen geldt voor eerstbeginnenden, én voor briefschrijvers die in de corr: rubriek thuisbooren.

A.B.C. - Ik veronderstel dat het niet in Uw bedoeling ligt Uw vertrouwlijken brief hier beantwoord te zien. Zoo mogelijk zal ik het later particulier doen; voor Uw groot vertrouwen dank ik U ten zeerste; ik behoef U wel niet te zeggen hoevéél belang ik in dat alles stel; en hoe zeer ik kan medevoelen voor U. - Van meerdere correspondenten hoorde ik dat het artikel van Dorna zooveel voldoening heeft gegeven aan Lelielezers. Voor haar-zelve is dat ook een satisfactie voor haar met zooveel liefde en toewijding voor haar onderwerp ondernomen taak.

Johanna. - Ja, inderdaad, ik had in zoo lang niets van U gehoord, dat ik niet meer geloofde aan het hernieuwen onzer correspondentie, zoodat Uw lange ophelderende brief mij recht veel genoegen deed. - In de voorgaande Lelie zult gij, in de correspondentie aan C.R., reeds gelezen hebben het antwoord op Uw belangstellende vraag naar mijn rhumatische aandoeningen. Ik heb er veel minder last van dan vroeger; eigenlijk kan ik wel zeggen: geen last meer. Wat overigens mijn wilskracht betreft, in verband met mijn gezondheid, ja zeker, ik ook geloof wèl met U,

dat die wilskracht tot véél in staat is. *Moeten* helpt je véél overwinnen; óók een niet sterke gezondheid. Natuurlijk zou het beter zijn indien ik het kon nalaten zoo ingespannen te arbeiden, maar er zijn maar weinigen onder de menschen, die aldus voor hunne gezondheid kunnen leven; de meerderheid, waartoe ik-ook behoor, heeft geen keuze in dat opzicht.

Neen, neen; al is het inderdaad lang geleden dat gij mij hebt geschreven, toch ben ik noch de inhoud ervan, noch Uw zoo oprechte belangstelling in mijn gezondheid vergeten. Integendeel, Uw brieven behooren tot diegenen, die mij juist *om* den inhoud in het bijzonder zijn bijgebleven. Natuurlijk heb ik alles wat gij mij nu opnieuw zoo vertrouwelijk schrijft over Uw wederwaardigheden met de grootste belangstelling gelezen, en met niet minder deelneming. Het zou voor U gevaarlijk zijn, indien ik heel veel inging op een en ander, want het zou U kunnen verraden, maar dit mag ik wel zeggen, dat gij 't volkomen bij het rechte eind hebt, wanneer gij herhaalt wat *ik* ook steeds zeg: niet in het *werk* van den man doen liggen voor ons vrouwen de meeste voetangels en klemmen, maar in ons *vrouw* zijn, in de neven-omstandigheden, van door den man worden lastig gevallen, van zelve ons hart voelen meespreken, van jaloezie zijdens zijn eigene of andere, óók met hen samenwerkende vrouwen, etc., etc. De gelijkheid der geslachten is een onmogelijkheid, gegeven het niet weg te redeneeren feit, dat mannen en vrouwen elkaar, juist dóór hunne ongelijkheid van geslacht, aantrekken en van noode hebben; - en dientengevolge blijft het in het openbare leven een of andere betrekking bekleeden neven of met den man ook steeds, voor welke wàre vrouw dan ook, een onding, een tegen hare geheele vrouwnatuur indruischende toestand. De maatschappelijke nood dwingt haar meestal er toe zulke betrekkingen te *moeten* aanvaarden; wie echter zonder dwang, uit vrije verkiezing, zulk een werkkring zoekt, die doet het *of* om langs dien 'meer en meer gebruikelijken weg' *echtgenoot* te zoeken, nu het op de vroegere niet meer gaat, of uit *on*vrouwelijkheid, manwijvigheid.

Neen, wel verre van het 'vervelend' te vinden, dat gij mij zoo uitvoerig hebt geschreven over dit alles, waardeer ik het juist zéér op die wijze te ondervinden hoezeer gij mij vertrouwt, en tevens daardoor doet slaan een blik achter de schermen - zooals er mij zoo menigen wordt gegund - waardoor ik weder zie bevestigd, voor de zooveelste maal, mijn eigen overtuiging en ondervinding op dit punt.

Ik vind het ook altijd bijzonder prettig wanneer Lelie-correspondenten mij vertellen wat hun in de Lelie interesseert, en waarom. Dat het natuurlijk voor mijzelve een groote satisfactie is te hooren hoe 'Om de Eere Gods' zoo graag wordt gelezen zal ik niet ontkennen. Ook wat gij over 'Wat nooit sterft' schrijft, deed mij natuurlijk veel genoegen. Ik heb het boek geschreven lang vóór 'Lilia' van Mevr. Goekoop; toen dat boek uitkwam trof ook mij de zekere overeenkomst tusschen ons beiden wat het door ons gekozen onderwerp betreft. En, evenals gij-ook, vind ik hààr slot zoo onwaar; zoo niets meer dan een phrase, die menig onervaren geëxalteerd meisjes-gemoed het hoofd op hol zal brengen, maar die geen oogenblik rekening houdt met de vreeselijke consequentie in de levens*werkelijkheid* voor het onwettig-geboren kind.

Mevrouw van Rees-Van Nauta Lemke heeft inderdaad véél succes met haar schrijven over het spiritisme. Het is een feit, dat deze richting, van zich interesseeren voor het bovenzinnelijke, steeds meer veld wint, en dat de vroegere methode van andersdenkenden van over zulk 'geloof aan spoken' minachtend de schouders op te

halen gelukkig steeds meer en meer in onbruik geraakt. De mensch kan niet alleen bij brood leven; in onze dagen, van zich steeds meer en meer wenden naar al wat mystiek en geheimzinnig is, komt de waarheid van dat woord steeds meer tot haar recht. Het materialisme heeft uitgediend; men gooide de vroegere goden stuk, en komt nu van achteren af tot het besluit, dat men zonder God óók niet durft te leven, en zoo maakt men zich met eigen hand nieuwe afgoden, en kiest, in de plaats van den Bijbel en van Mozes en de profeten en Jezus, eene mrs. Eddy en Annie Besant en mevr. Blavatsky, en zooveel meer van dien aard. - Ik voor mij voel mij-persoonlijk het meest aangetrokken tot het spiritisme (laat mij liever zeggen, dat de rest mij onwaar en aanstellerig voorkomt, en daarom eigenlijk afstoot). - Uw meening, dat het verkeerd is aan spiritistische seances te doen, wordt door velen gedeeld; in de eerste plaats door de strenggeloovigen, omdat, volgens hen, in den Bijbel-zelf wordt verboden geesten op te roepen. De spiritualisten leggen die teksten anders uit, maar m.i. hebben de orthodoxen hierin gelijk; van hun standpunt stáát er *beslist* dat het niet mag; maar in de tweede plaats zijn ook heel velen er tegen uit een zenuwgezondsheids-standpunt, omdat het, gelijk gij ook vindt, 'zenuwachtig' maakt. Nu geef ik U groot gelijk, wanneer gij zegt, dat men tegen die hedendaagsche kwaal moet te velde trekken. Echter, aan den anderen kant volgt logisch uit zulk een redeneering: Leef zoo materialistisch en laag bij den grond mogelijk, eet en drink goed en veel, slaap lang, verzorg in een woord je lichaam als je afgod, en doodt op die manier je geest. Immers, zoodra je je geestelijk leven toestaat zich te ontwikkelen en te voeden met de vrucht van anderer of van eigen denken, is de mogelijkheid niet uitgesloten van een zich over de vele raadselen, de vele waarom-vragen, die ons omringen, te gaan zenuwachtig en ongelukkig maken. - M.i. is deze ongelukkige kwaal van 'zenuwen' van onzen tijd veel meer een gevolg van het onvoorzichtig mode-gespeel er mee, dan van zulk intens geestelijk leven. Het is tegenwoordig mode 'nerveus' te zijn. Vroeger schaamde zich zelfs een flinke vrouw daarvoor, dat zij aan hare zenuwen te veel toegaf; om van een man, die openlijk over zijn 'zenuwen' klaagde, niet eens te spreken. Tegenwoordig echter kunt gij nergens komen, in welk gezelschap ook, of minstens ¾ van de aanwezigen *verhoovardigen* zich, kan men wel zeggen, op hunne zenuw-toestanden, meten U in den breede uit, wat zij daarvoor moeten doen en moeten laten, hoeveel 'kuren', ten behoeve hunner zenuwen, zij reeds achter den rug hebben, of nog denken te doen, etc. etc.

En sterke gezonde levenslustige mannen zijn in dien geest even zeer vervuld met hun ‘zenuwen’ als bleekneuzige en interessantige jonge-dametjes. - De doctoren moedigen deze gevaarlijke neiging, om alles maar met ‘zenuwen’ te verontschuldigen, aan, omdat zij-ook een mode zijn gaan maken van rustkuren en zenuwbehandelingen en sanatoria voor zenuwen, enz., enz. Voeg daar nu bij het niet te weerspreken feit, dat ons veel te snel en veel te veel buitenshuis leven ontegenzeggelijk slecht werkt op èlk zenuwgestel, door het onophoudelijk heen en weer reizen en trekken, en de te vele en te snelle vervoermiddelen, dan is het heusch geen wonder, dat er zenuwziekten bij de vleet zijn heden ten dage, ook zonder dat men het spiritisme, of het gelooven aan voorteekens, daaraan een byzonder groote schuld behoeft bij te meten. - Hetgeen gij-zelve mij vertelt van in uw leven zoo eigenaardig uitgekomen droomen is voor mij-persoonlijk zeer zeker een bevestiging te meer van wat ik-ook-zelve zoo menigmaal reeds heb ondervonden, namelijk, dat er, om met Shakespeare te spreken, heel veel dingen zijn tusschen hemel en aarde, waarvan de menschelijke kortzichtigheid niet het ware weet. - Ik zelve heb óók wel eens merkwaardige voorteekens ondervonden, of bijgewoond; ik zou U menig voorbeeld daarvan kunnen vertellen. Dat zij echter niet onbedriegelijk zijn (*wat* echter op deze wereld is onbedriegelijk?) bewijst het onderstaande feit, door mijn vader ondervonden; dat een tegenhanger is van Uw merkwaardigen uitgekomen droom. Hij en ik namelijk zouden in Duitschland een daar gehuwde hollandsche bekende van ons gaan opzoeken, en, daar zij niet aan een treinverbinding woonde moesten wij den nacht te voren in het naast bij-gelegen stadje slapen, en dan den volgenden ochtend een rijtuig nemen om te rijden naar haar woning, een paar uren ver. Welnu, in dien nacht vóóraf droomde mijn vader zeer duidelijk hoe hij zichzelf en mij dood op een boerenwagen zag liggen lang uitgestrekt, terwijl men aldus onze lijken, op een landweg, stapvoets vervoerde. - In verband met den den volgenden dag te ondernemen tocht, het land in, langs een ons geheel onbekenden weg, met een onbekenden koetsier, trof hem, - die óók aan voorteekenen geloofde in menig opzicht, - deze droom als een bepaalde waarschuwing, waarvan hij zichzelf met ernst afvroeg, of hij er niet naar moest luisteren? Daar hemzelf echter véél was gelegen aan het voorgenomen bezoek, waartoe wij opzettelijk de reis hadden ondernomen, en daar hij bovendien óók, evenals ik-zelve het ben, een fatalist was in zulke opzichten, iemand die zich liet leiden door de overtuiging: ‘Wat *moet* gebeuren, gebeurt toch; er is geen ontkomen aan’ besloot hij zijn droom voor mij te verzwijgen en toch het bezoek af te leggen. Eerst des avonds, toen wij goed en wel en zonder eenigen tegenspoed weer thuis waren, vertelde hij mij zijn, zooals gij ziet, nimmer uitgekomen droom.

- Natuurlijk, wat dien anderen droom betreft, dien gij aanroert, het latere daaromtrent, wat nog vervuld worden moet, wil ik héél graag van U hooren. Ik vind het bijzonder aardig *dat* gij mij het reeds nu vertelt.

Hetgeen gij mij van dat grapje in het ‘waarzeggen’ vertelt (gij begrijpt mij?) vind ik óók absoluut verkeerd. Dáárvoor zijn zulke dingen te ernstig; en, in elk geval, geen onbevoegde, geen lichtzinnige leek, moest zich met zulke ondoordachte voorspellingen inlaten. Ook al weder uit mijn naaste omgeving weet ik daarvan een droevig voorbeeld. Het gold een mijner familie-leden, een jong-gehuwd vrouwtje, die zich met alle geweld door een zigeunervrouw wilde laten voorspellen. Die vrouw, hare handlijnen beziende, schrikte min of meer terug, maar liet zich tegelijk ontvallen: Binnen het jaar zijt U dood. Iedereen praatte haar, het jonge vrouwtje, die voorspelling

uit het hoofd; zijzelve ook scheen er niet aan te hechten, of over te tobben. Enkele maanden later intusschen beviel zij, kreeg tegelijk het heerschende roodvonk, en stierf; - binenn het jaar. - Iedereen, die *niet* aan voorspellingen hecht, gaf natuurlijk hieraan de uitlegging hoe zij zichzelve in haren ziekte-toestand inwendig heeft liggen angstig maken over die noodlottige woorden, en hoe haar dood is veroorzaakt dus misschien dóór haar wetenschap van die voorspelling, waardoor zij hare eigen genezing met zenuwachtige gedachten tegenwerkte. Hier staan wij voor een vraagteeken. Zeker is het, dat ik zulke ondoordachte grapjes, van zich door den eersten den besten laten waarzeggen, beslist afkeur. Mijne moeder wilde nooit met z'n dertienen aan tafel zitten, omdat zij een dinertje had bijgewoond waar heftig werd gespot met dat bijgeloof, en de jongste der aanwezigen, een gezond, mooi, achttienjarig meisje, ten slotte lachend opmerkte: Nu, *ik* zal 't in èlk geval wel niet zijn, die sterft. *Zij* juist overleed een paar weken later reeds aan een plotselinge ziekte. - Een ander geval, mij-ook uit mijn naaste omgeving bekend, geldt een gezonden jongen man, die, op een partijtje genoodigd waar dertien personen bijeen waren, enkele dagen later plotseling typhus kreeg, en overleed. Zijn familie heeft het nimmer vergeven aan dien gastheer en gastvrouw, tot op dien tijd goede vrienden van hen, dat zij hun zoon niet vóóraf hadden gewaarschuwd. En ik erken, als mij dat overkwam met een dien *ik* liefhad, dan zou het mij ook niet gemakkelijk vallen er in te berusten. Waarom *spelen*, uit overmoed, met bovenzinnelijke dingen; - dat is in dezen *mijn* leer.*) - Overigens, ook in *dit* alles, moet men m.i. individueel te werk gaan. Wat den een schaadt, baat den ander. Wie zich *angstig* gaat maken over bovenzinnelijke dingen, die doet zonder twijfel beter er zich van verre te houden. Ik-voor-mij ben te véél een fatalist om angst te hebben; zooals ik hierboven reeds zeide, evenals mijn vader geloof *ik*-ook, dat wat komen *moet*, tòch komt, hoe men het ook tracht te ontvlieden, het noodlot. Voor mij is *on*zekerheid van alle dingen het moeilijkste om in te berusten; *wéét* ik eenmaal, dan maak ik mij niet angstig. B.v., toenik met die typhus uit Italie kwam, wist ik natuurlijk niet, *dat* ik die ziekte had, omdat wij daar, onderweg, geen dokter hadden geraadpleegd. Ik had echter reeds

*) Het zal U bekend zijn, dat de vrees voor met z'n dertienen aan tafel zitten berust op het laatste Avondmaal van Jezus met de twaalf apostelen. -

dagen lang hooge koorts, en ik legde telkens en telkens opnieuw den thermometer aan, in de hóóp dat hij naar beneden was gedaald, en dat de middeltjes die wij-zelf probeerden hielpen; - wat natuurlijk niet het geval was. In Montreux, toen wij den dokter ontboden, en hij terstond aan mijn vriendin zeide: het is typhus en reeds in de 2de week, had hij er eerst ernstig bezwaar tegen die waarheid óók aan mij zelve te zeggen. Hij dacht dat het mij zou doen ontstellen. Mijn vriendin echter, mijn karakter kennend, en begrijpend hoe ik, volkomen bij kennis steeds, door de outsmettings-maatregelen enz. achterdocht zou krijgen, drong er op aan mij liever onmiddellijk ronduit den naam mijner ziekte te noemen. En ik weet nog zeer goed, hoe ik, in plaats van te schrikken, integendeel veel meer ondervond een gevoel van groote verlichting, omdat ik nu *wist*; *wist* dat ik zou moeten afwachten, genezing *of* dood, en dat ik het telkens hoopvol den thermometer aanleggen gerust kon afschaffen. Als je maar *wéét* dan moet je je overgeven aan je lot, hoe het dan ook is; dat is voor mij veel gemakkelijker steeds geweest in alle omstandigheden dan dat vreeselijke: hoe zal het afloopen, dat zoo dikwijls je deel is in allerlei levensquesties, waarbij je je vroolijk en opgewekt óók nog moet voordoen soms, terwijl inwendig je hart breekt van angst - om het wel of wee van iemand dien je heel liefhebt, of om zijn ziek-zijn, of wat ook van dien aard. -

Indien gij U gelukkig en bevredigd voelt door de preeken van dien predikant, dien gij mij noemt, dan zou het van mij héél verkeerd zijn, indien ik ook maar iets zeide daaromtrent om U er tegen te maken. Persoonlijk heb ik tegen het modernisme, dat het *mij*, voor *mijn* ziel, niets geeft waaraan ik houvast heb. Ik haalde in het vorige Lelie-nummer dat versje aan van Da Costa:

> O zoek bij 't gapen van de graven,
> Als U de mensch, o mensch begeeft,
> Uw drieste zelfheid niet te staven
> Door 't denkbeeld dat de *menschheid* leeft.

Zoo ook voel *ik* het. Da Costa zegt in het volgende couplet, hoe er ‘Een rijk is dat niet vergaat’ voor hen, die gelooven in de opstanding op de orthodoxe bijbel-geloovige manier. Inderdaad, wie zóó gelooven kan heeft iets om zich aan op te richten. Maar wat heb ik aan al die vage mooie woorden over ‘de opstanding in de natuur’ en ‘het voortleven in onze goede werken’ etc. etc. - Echter, dit is alles persoonlijk. Gij kunt dat anders voelen dan ik, en met welk recht zou ik U dan mijn veel troosteloozer levensbeschouwing willen opdringen! - Inderdaad, hoe het mogelijk is naar een predikant te willen luisteren, die in zijn eigen leven een getuigenis is *tegen* zijn mooie woorden, begrijp ik-óók-niet. - Ik ben blij dat gij 't onthield, hoe ik U een welkome correspondente noemde, en ik hoop, dat gij daaruit nog eens te zijner tijd den moed of de lust zult putten, mij dien anderen, weer door U verscheurden brief, te zenden. Ik wacht gaarne *Uw* tijd af, maar gij kunt er van verzekerd zijn, dat gij *mij* steeds tot Uw hulp en Uw dienst, en ook tot een eerlijk en openhartig beantwoorden Uwer vragen, zult bereid vinden. - Dank voor Uw goede wenschen voor mij, en voor Uw lief schrijven.

P.L. - Ik moet U nog hartelijk danken voor Uw lieve kaart omtrent dat vorige hoofdstuk uit: Om de Eere Gods, dat gij zoo hebt gewaardeerd. Ik-ook voel voor ècht-geloovige menschen. En die *zijn* er. Maar niet in de: Om de eere-Gods kringen,

waarin *ik* helaas groot werd, niet onder het Haagsch high-life, en de in christelijke politiek-doende rechtsche Kamer-afgevaardigden, welke langs dien weg zichzelf vette baantjes verzekeren. - Het Teddy-artikel (Slavenzielen) was *U* dus óók sympathiek; dank voor Uw instemming ermede. Het treft mij hoeveel onafhankelijker de duitsche pers oordeelt over Roosevelt, dan de kruiperige fransche en de dito hollandsche (in de beide laatste gevallen heet de pers nog wel in zulke democratische handen;) van *die* echter moet je het juist hebben; in geen blad b.v. heb ik laffer ophemeling gezien van onze 'slanke' vorstin en onze 'aan alle kinderen in het land ten voorbeeld dienende' prinses Juliana, dan in een Amsterdamsche courant, die geschreven wordt door zoogenaamd heel onafhankelijke *democraten.*

- Ja, dat geloof ik wel, dat Uw uitgever Uw artikeltje over Teddy, indien het in den geest was van mijn 'Slavenzielen', niet aandurfde. In dat opzicht heb ik een groote vrijheid gelukkig. En gij ziet, hoezéér de Lelie, juist dáárdoor, wordt gelezen. -

Neen, op Scheveningen is het niet zoo gauw mooi weer dan b.v. in de Boschjes of op den Ouden Weg, maar toch woon ik héél graag hier; ik zou niet weer naar den Haag terug willen. We hebben hier al de voordeelen van het stadsleven, vereenigd met den eenvoud en de vrijheid van het dorpsbestaan, en daarenboven voel ik mij honderdmaal meer thuis onder de visschers-bevolking dan onder stads-burger-menschen. De visschers en hun bedrijf zijn mij héél sympathiek.

B. - Gij moogt nu waarlijk niet langer wachten op antwoord. Ik heb van U nu reeds véél te beantwoorden. Ten eerste wat gij schrijft naar aanleiding van Norma. Gij en zij verschillen van meening; gij zijt het meer eens met mevr. Frowein. Ik-voor-mij vond het stukje van mevr. de Graaff-Wupperman over ditzelfde onderwerp zoo sympathiek. Maar ik sta er een beetje moeilijk tusschen in, omdat ik van U allen óók langs correspondentie-weg veel hoor en weet; daarom zeg ik liever niet méér ervan, wat mij betreft. - Dat éénige kinderen al heel gauw te veel bedorven worden, geloof ik-ook-wel. Dat ben ik geheel met U eens. En alles wat gij mij daaromtrent vertelt is wel een bewijs te meer voor Uwe stelling. Ook geloof ik met U dat wij de gebreken, begaan aan onze eigen opvoeding, het eerst opmerken, en daardoor zelf bij onze eigen kinderen zullen vervallen in het andere uiterste misschien. *Rechtvaardig* kan men m.i. nooit genoeg zijn waar het kinderen geldt. Onder soms *on*willekeurig begane onrechtvaardigheden in mijn kinderleven heb ik voor-mij steeds zóó

bitter geleden als misschien nooit door mijn ouders is vermoed. Dat wreede: ‘jij bent nu eenmaal de jongste; jij moet dus toegeven,’ of: ‘jij bent nu eenmaal een meisje, die moeten toegeven,’ dat soms werd toegepast op geheel onbillijke momenten, dat kon mij dagen lang veel méér hinderen dan de *zaak-zelf* waarom het ging. Niet het toegeven, maar de *grond* waarop het van mij geeischt werd, vervolgde mij als een niet uit mijn gedachten te bannen *onrecht*.

Gelooft U dat iedere moeder heden ten dage zou doen als U, en haar ziek dochtertje *zelve* oppassen? Ik niet. Ik ken de voorbeelden te over van de heel met zichzelve ingenomen moeders, die, onder voorwendseltjes van ditten en datten, hare zieke kinderen aan verpleegsters overlaten, of, erger nog, zelfs aan de meiden. Het laatste heb ik eens bijgewoond van een rijke pretmaakster, die kalmweg op reis ging buitenslands, terwijl een harer jongetjes den dag te voren hooge koorts kreeg, en óók haar man afwezig was op reis. Zelfs voor een behoorlijke verpleegster zorgde zij niet.

Lieve B. als ik U nu eens zeg, dat *ik* dat vertrouwelijke, waarover gij mij schrijft, geheel en al zoo ken? Ik kan daarover niet méér zeggen, maar ik wéét uit oudervinding dat zoo iets kan zijn, en *heel heerlijk* is. (Begrijpt gij mij?)

Ik geloof dat het den Hollanders eigen is graag over geloofsquesties te redeneeren. Dat zit er in, sinds eeuwen al. En waarom zouden ze ook niet? Ten slotte is toch de overzijde, die raadselachtige plaats waarheen wij allen moeten gaan, voor ons kort-levende menschen veel méér de hoofdzaak, dan alles wat er met ons gebeurt op deze voorbijgaande aarde.! Daarom ben ik het ook met U eens, dat ik-ook, evenals gij, menschen met een vast geloof zoo heel oprecht benijd. - Wat het pseudoniem aangaat, gij kunt gerust in elken brief een ander pseudoniem nemen indien U dat veiliger voorkomt, maar zet het dan òf boven-òf onderaan. - Heerlijk dat Uw hond is genezen. - Dat doet onze Benjamin óók, je met zijn pootje slaan, om je wakker te maken. Ik moet voor mijn hart wel eens een dag gehéél te bed liggen, en, als ik dan slaap, krijgt hij geloof ik een soort angst dat ik dood ben; want dan zit hij eerst een heelen tijd stil te kijken, met zijn kopje scheef (ik houd mij wel eens slapend nadat ik het, half-wakker-liggend, had opgemerkt), en dan, ineens, komt hij op het bed, slaat mij met zijn pootje, en zoent mij wakker, met een soort *hartstochtelijken* angst - Zooveel voor Uw eersten brief, nu ga ik over tot den tweeden.

Het mij daarin door U meegedeelde werkelijkheids-verhaal, naar aanleiding van mevrouw la Chapelle's roman, trof mij bijzonder, want het is weer een bewijs te meer, hoe men voor niets vaste regels mag stellen, en hoe ook hier weder geldt: niemand kan eigenlijk van een ander beoordeelen in zulke questies, hoe zij of hij heeft te handelen. Want inderdaad, in het door U meegedeelde geval gaat het kind veel méér te gronde door bij elkander blijven dan in een echtscheiding het geval zou zijn. - Geheel eens ben ik het met U dat er geen bezwaar is, wanneer de kinderen eenmaal groot en het huis uit zijn, van elkaar af te gaan in alle kalmte en vrede. Ik-ook zou dat mijn man dan voorstellen, geloof ik, evenals gij het Uw heldin laat doen in Uw schets. Ik wil die schets als feuilleton graag aannemen. Ik zal U eerlijk het goede en het slechte ervan zeggen; het goede zit 'm in een zeer goeden stijl, en in een zeer gelukkige oorspronkelijke woordkeuze; het slechte vind ik in het te conventioneele van den inhoud; waar gij b.v, schildert die groote scène tusschen man en vrouw, en ook in het slottafereel, schiet gij te kort nog in beheersching van de

stof. Gij werkt daar nog te veel met puntjes en afbrekingen, maar Uw wijze van vertellen en van navoelen de karakters, vind ik uitstekend; dus, als feuilleton.

Gij schrijft niet bijgeloovig te zijn, en nooit te hebben kunnen gelooven aan voorteekens. Voor dit gedeelte uit Uw brief verwijs ik U naar mijn correspondentie hierboven aan Johanna. - Uw eigen droom echter, al is het geen vóórteeken, doet *mij* zeer-zeker heel mystiek aan. Kent gij die mooie regels uit de Génestet's: Stem des harten, dat mij zoo heel lief is:

> Ik vlood mij-zelf; ik vlood de wroeging der gedachten,
> Maar toch in de onrust soms der halfdoorwaakte nachten
> Is 't voor mijn brandend oog geweest,
> Als stond een engel daar, wier teedre stem ik kende,
> Die sprak, als zij haar oog, vol tranen, tot mij wendde:
> 'Welzalig de armen naar den geest.'

Daaraan moest ik bij Uw droom denken. Het is zoo dikwijls zoo, alsof te midden van al dien eentonigen sleur van ons dagelijksch leven zulk een stem van een andere wereld in den nacht tot je komt. - Zooals gij schrijft over Uw avondwandeling, en Uw gevoel van kleinheid bij den hemel-aanblik, zoo óók voel *ik* het: Wat *zijn* wij menschen eigenlijk, met al onze smart, en al onze aardsche beslommeringen? Hoe klein, hoe onzegbaar nietig! En waarom moeten wij zoo vele van die luttele uren, die ons gegeven zijn, verdoen in allerlei prozaïsche kleinzielige bezigheidjes en praatjes?

Gisteren ontving ik Uw derden brief, die mij deed besluiten U niet langer in de onzekerheid te laten aangaande Uw werk. Ik hoop nu inderdaad maar, dat het U 'meevalt' wat ik daaromtrent schreef. Of Dirk ten Haghe een man is of een vrouw, lieve B., dat mag ik U niet verraden; dat is strikt redactie-geheim. *Ik* echter heb er boven gezet die bepaalde opdracht, aan Uw drieën, omdat anders het versje zijn eigenlijk doel van inzending verloor. Bedoelt gij met 'het boek over opvoedkunde van dr. Matthias', dat door mij indertijd in de Lelie zoo aanbevolene, getiteld: Onze Benjamin? Zoo ja, dan ben ik het zéér met U eens natuurlijk, dat dit een aanbevelenswaardig opvoedkundig boek is. En inderdaad, *bederven* een kind schijnt mij óók absoluut verkeerd en onopvoedkundig.

- Over het werk van een ander in de Lelie, in dit geval dat van mevr. Ovink-Soer, geef *ik* liever geen toelichtingen. Dat moet den auteur zelf zijn voorbehouden. Dus, als gij het een of ander niet hebt begrepen, vraag haar dan met een woord in de gedachtenwisselingen om opheldering.

- Die artikelen van Dorna over de Israëlieten

vonden bij velen belangstelling. Ik weet, gelijk ik reeds aan een anderen correspondent schreef, dat zij ze ontwierp met veel liefde voor haar onderwerp; daarom doet mij haar succes zoo veel genoegen. Zij-ook schreef mij, wat gij-ook schrijft, er is zoovéél misverstand dat zou kunnen worden weggenomen met wat goeden wil. Wat gij van het mooie huiselijke leven van de Israelieten zegt, ben ik geheel met U eens. Nog pas weer heb ik er een voorbeeldig voorbeeld van gezien, van zulk een trouw echtelijk geluk en zulke brave kinderen, tot de ouders in zulk een ideale verhouding staande, als men het in christelijke rijke kringen bijna nooit aantreft. - Uw beschrijving van den onsympathieken hoogen toon, dien tegenwoordige jonge kinderen voeren over hunne ouders, deed mij denken aan de zoo ware wedergave daarvan in Cornelie Noordwal's roman: De tweede mevrouw Garvliet. Deze, Cornelie Noordwal, teekent daar, in die twee jongste spruiten uit het dokters-gezin, zoo recht de tegenwoordige wijsneuzige, pedante hooger-burger-school-jeugd, van beiderlei geslacht. - En heusch, zoo er bij *U* te veel wordt gedaan voor zulke nog niet droog achter de ooren kindertjes, gij kunt er van verzekerd zjin, dat het in den Haag niet beter maar nog veel erger is. Gij moet maar eens hooren hoe ook maar *eenigzins* verstandige ouders zelf beginnen te klagen over die dwaze verspilling van kracht en tijd en geld, waar het nog in de schooljaren zijnde jongens en meisjes geldt. Aan den anderen kant doen echter de ouders-zelf alles om van hunne kinderen wijsneuzen en ingebeelde zotten te *maken.* Onlangs dineerde ik ergens, waar een der aanwezigen, in tegenwoordigheid van haar negenjarig dochtertje zelve, niets beters wist te doen dan het overige gezelschap steeds opnieuw te vertellen, hoe bang zij en haar man waren, dat het kind de lichtblonde kleur harer haren zou verliezen, hoe ‘ijdel’ zij daarop waren, etc., etc. Gedurende die confidenties zat het overigens heel niet mooie meisje, nu al met een ouwelijk bleek bloedarmoedig gezichtje, zich welbehagelijk te zonnen in hare eigene vermeende schoonheid. - Ik-ook geloof met U, dat de afkeer, dien de Israëlieten zoo dikwijls opwekken, voortkomt uit hun pralerij en hun zichzelf schamen Israëliet te zijn, maar zeker evenveel óók is die m.i. te wijten aan *jaloezie* op hunne gaven en hun scherpzinnigheid. Overigens schijnt het mij, dat de staaltjes van vijandschap, door U meegedeeld, meer nog in Uw streek, door den daar overheerschenden godsdienst misschien, voorkomen dan hier in den Haag, om van Amsterdam, waar de Israëlieten-zelf den boventoon hebben, niet te spreken.

- Wat mijn gezondheid, en Uw verbazing, dat ik zooveel werk, aangaat, zie daaromtrent mijn correspondentie aan een anderen correspondent hierboven. - Het is weidsch van U te zeggen, dat gij mijn ‘huis’ zijt voorbijgewandeld dezen zomer; huis*je* is beter op zijn plaats in dit geval. Maar het is van binnen heel geriefelijk, en wij vinden het wonen hier buitengewoon prettig. - Voor mevrouw Arntzenius neem ik hier Uw woorden letterlijk over: ‘*Het artikel over Sleur vond ik heerlijk. Ik haat ook niets zoo zeer als iets doen*, *omdat 't nu eenmaal gewoonte is.*’ - Nu mij-ook gaat dat zoo. Ik geloof, dat ik U daarin heel goed kan navoelen. Of ik U, wat dat vertrouwelijke slot betreft, begrijpen kan? O, als U eens wist *hoe* goed! - Maar ik durf daarop hier niet ingaan. - Hartelijk dank voor Uw schrijven. -

Enna. - Ik dank U vriendelijk voor Uw kaart. Zeer zeker zou een artikel over het thuis-verplegen van zieken iets zeer geschikts zijn voor de Lelie; zendt het das maar in. - Ja, ik had héél gezellige Pinksterdagen.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Sluiting red: ged:

Bericht.

AMSTERDAM, Mei 1910.

M.

U zult mij genoegen doen met in uw blad het volgende mee te deelen:
FREDERIK VAN EEDEN komt in Mei gereed met het tweede boek van het **Lied van Schijn en Wezen.** Dit werk zal binnenkort verschijnen. Ter perse is: **'t Paleis van Circe,** tooneelspel in drie bedrijven. Een zuiver artistiek prozawerk van zijn hand, getiteld **De Siriuslegende,** een sprookje voor groote menschen, nadert zijn voltooiïng, terwijl nog dit jaar gereed komt een **Kritisch Verweerschrift,** dat alleen in Holland uit zal komen, getiteld: *Het Dichterschap en het Nieuwe Weten*, een boek voor het Jonge Nederland.

W. VERSLUYS.

1 Juni 1910.
23ste Jaargang.
No. 48.

Bericht.

Present-exemplaren en Bewijs-nummers zijn aan te vragen bij den uitgever van dit blad, niet bij de redactie.

Beklag over correctie- of drukfouten heeft de betreffende te richten tot den uitgever, niet tot de redactie.

Zij, die zonder abonné of lezer te zijn van de Holl. Lelie de redactie lastig vallen met de toezending van manuscripten of brieven, hebben het zichzelf te wijten, wanneer zij geen particulier antwoord ontvangen; de beantwoording van een en ander geschiedt door de corr.-rubriek in dit blad, behoudens die gevallen van uitzondering die de redactie om welke reden dan ook persoonlijk uit beleefdheid maakt.

Zij, die hunne manuscripten bij weigering terug verlangen, worden verzocht hunne behoorlijke frankeering terstond in te sluiten en hun juist adres terstond op te geven.

Zij, die met de redactie correspondeeren in de Lelie onder welk pseudoniem ook, worden verzocht zoowel dit pseudoniem als den eigen naam onder elken brief te herhalen, daar het onmogelijk is alle pseudoniemen te onthouden bij een zoo uitgebreide correspondentie.

Anonyme brieven worden niet beantwoord.

REDACTRICE.

HOOFDARTIKEL

Hoofdartikel
Weten, - Gelooven - Onsterfelijkheid.
[Uittreksel uit prof. S. Hoekstra's werk: ‘de Hoop der onsterfelijkheid.’]

III.
(Vervolg en slot van No. 47).

Als nu doet zich de vraag voor, of er samenhang bestaat tusschen het tegenwoordige en het toekomstige leven in 't algemeen. Die vraag moet zeer zeker bevestigend beantwoord worden door hen, die aan onsterfelijkheid der ziel gelooven; men moet òf de samenhang tusschen beide aannemen, òf het geloof aan eene eeuwige bestemming en dat aan de beslissende beteekenis van dit leven voor de eeuwigheid beide verwerpen; een andere keuze is niet mogelijk. Dat besef van samenhang leefde

b.v. al zeer sterk bij Socrates, die, om zich in ieder opzicht vóór zijn dood te volmaken, nog in zijn gevangenis in de dichtkunst oefende, vast overtuigd, dat hetgeen uit het oogpunt onzer geestelijke ontwikkeling hier niet begonnen wordt, voor eeuwig ongedaan blijven moet.

Doch wat is het nu, dat van invloed kan zijn op ons toekomstig leven? Natuurlijk alleen datgene, wat voor onzen geest een absolute of blijvende waarde heeft; en dat is ons persoonlijk karakter, aan welks waarachtige vorm intusschen alles dienstbaar wezen kan en moet, wat verder tot het rijke gebied der alzijdige ontwikkeling van den

geest behoort. Dit laatste heeft echter op zich zelve slechts een relatieve waarde; het kan zelfs, eenzijdig beoefend, ook schade doen.

Het karakter alleen is 's menschens waarachtig en onvervreemdbaar eigendom, het volstrekt eenige, wat zijn waarde als mensch bepaalt. Alle andere goede en nuttige eigenschappen van den mensch hebben een prijs; men kan ze als 't ware verkoopen, men kan ze waardeeren tegen andere dingen. Het talent heeft een marktprijs; de landheer kan een mensch met talenten op allerlei wijzen gebruiken en er zijn voordeel mede doen. Het temperament heeft een affectie-prijs: men kan er zich goed mede bezighouden, het maakt aangenaam in gezelschap. Alleen het karakter heeft innerlijke waarde en is boven alle prijs verheven.

Vraag den natuurkundige of hij zijn kennis van de natuur met die van een Newton, den mathematicus of hij zijne kennis met die van een Euklides, den geneesheer of hij de zijne met die van een Hippokrates, den rechtsgeleerde of hij zijne inzichten met die van een Cicero, den wijsgeer of hij de zijne met die van een Socrates zou willen ruilen, en zij zullen u allen antwoorden: deze mannen waren voor hun tijd zeer groot, maar hun wetenschap is thans verouderd en heeft weinig waarde meer. Maar in het zedelijke en godsdienstige, wie zou dan niet gaarne met de edelste personen uit de geschiedenis willen gelijk staan?

En waarom maakt het zedelijk karakter alleen gelukkig? Omdat het, bewust of onbewust, het geloof aan de eeuwigheid in zich draagt. Niemand leeft in den waren zin zedelijk en godsdienstig, of hij is zich tevens onmiddellijk bewust van de blijvende waarde van zulk een leven voor hem zelven. In iedere waarlijk zedelijke daad, waardoor wij ons zelven verloochenen, ligt, als zij rein is van elke inmenging der zelfzucht, een onmiddellijk gevoel, dat zij een blijvende waarde aan onzen persoon geeft. Vandaar die bewonderenswaardige onversaagdheid, waarmede de helden der deugd alle gevaren trotseeren. We gevoelen, dat dit leven als 't ware het doorloopen is van een oefenschool, en hoe ouder de mensch wordt, des te gemakkelijker valt 't hem, zich als 't ware te volmaken. Vandaar dan ook, dat de Oude Wijzen, als ze over den ouderdom handelen, dit vooral het schoonste gewin van dien leeftijd noemen, dat hij ons vrij maakt van de tirannie onzer zinnelijke lusten, die ons weleer in ons streven naar het goede belemmerden, zoodat de oude van dagen zich onverdeeld kan wijden aan hetgeen den mensch veredelt en zijne waarde verhoogt. Zulk streven is nooit en door niemand dwaas of nutteloos genoemd, en het geeft den grijsaard zelven een gevoel van innerlijken vrede en boezemt anderen een gevoel van eerbied voor hem in.

Tot de merkwaardigste eigenschappen van het menschelijk gemoed behoort ook dit, dat wel de individuen, maar niet de geslachten vijandig tegenover elkaar staan; ieder tegenwoordig geslacht is altijd volkomen vrij van alle wangunst jegens zijn nageslacht. We zien in alle tijden een algemeen streven, om door opofferenden arbeid veel goeds voor later levenden tot stand te brengen; dit streven openbaart zich nu eens in grootsche, dan weder in alledaagsche vormen; nu eens draagt het den vorm van liefde, die zich met bewustheid aan dit doel wijdt, dan weder verschijnt het als een natuurlijke aandrift, die zich niet bewust is van haar eigen beteekenis of ook van eenig bepaald doel. Dit wonderbare verschijnsel mag ons wel versterken in het geloof, dat er nog een hoogere samenhang is dan die, welke wij zien, een samenhang tusschen alle menschen, die vóór ons geweest zijn en die nà ons zullen komen; doch een bewijs

voor de onsterfelijkheid kan deze redeneering alweer geenszins dienen, zij heeft er schijn noch schaduw van.

Hem, die aan het ideaal, aan de eeuwige waarheid, schoonheid en goedheid gelooft, geeft reeds hier het liefdevol streven naar dat ideaal een begin van innerlijke bevrediging, die elk ander lustgevoel in dit leven in waarde verre te boven gaat, terwijl bovendien dit liefdevol zoeken en streven ons ook met een groote liefde aan elkander verbindt. Alle ware liefde wortelt in het verlangend streven van het eindige wezen, om zich tot de oneindigheid te verheffen, om zich zelf met eeuwigen, onvergankelijken inhoud te vervullen.

Voor het ontstaan dezer liefde is het tegenwoordig aanschouwen van het schoone een eerste voorwaarde. Daarom moet ook de liefde onderscheidene trappen doorloopen, eer zij tot reine Liefde wordt.

De eerste trede is de liefde tot de zinnelijk schoone gestalten; hooger stijgt zij, als zij zich richt op schoone zielen; nog hooger, als zij minder de personen bemint dan wel het schoone en goede in hen, en de hoogste sport bereikt zij, als zij zich richt op de

zuivere schoonheid, die vormloos en eeuwig en met niets eindigs of stoffelijks vermengd is. Wat is nu dat eeuwig ware, schoone en goede, waarop het verlangen van den geest, die liefheeft, gericht is?

Groote verwarring van gedachten ontstaat onwillekeurig uit onze gewoonte om bijvoegelijke naamwoorden als goed, edel, schoon, enz. tot zelfstandige naamwoorden te verheffen, b.v. tot het goede, het edele, het schoone enz. en deze als logische substantieven te beschouwen. Zoo hebben we bijna verleerd van schoone voorwerpen te spreken; we spreken thans van het schoone of van de schoonheid en toch, willen we dit goed begrijpen, zoo dienen we haar op te vatten als iets zelfstandigs, dat overal zich zelf gelijk is. Zoo kan dus het eeuwige, het volmaakt goede, het goddelijke, alleen gedacht als wereld van afgetrokken ideën, geenszins voorwerp van onze geestelijke liefde zijn.

Het afgetrokkene toch heeft geen wezenlijk bestaan, het kan geen voorwerp der eigenlijke liefde zijn; deze is steeds op iets reëls, op het concrete gericht. Zeggen we b.v. dat we het volmaakt menschelijke liefhebben, dan bedoelen we daarmêe al wat er edel en goed is in de werkelijke menschenwereld. Zoo blijft er dan ten slotte niets anders over, dan dat het dorstend verlangen van onzen geest en ons gemoed uitgaat naar eene bevrediging, die alleen gevonden kan worden in onze betrekking tot God. Levensgemeenschap met Hem is dan het ware leven, en waar dit leven is, daar komt ook het hart van zelf tot geloof aan een onvergankelijk leven. Het geloof aan God als Hemelsche Vader, en dat aan onsterfelijkheid hangen dan ook onafscheidelijk samen; zonder dat geloof zou geen diepvoelend hart zelfs de gedachte aan een eeuwig bestaan kunnen verdragen; ja, het eeuwige leven zou in dit geval wel oorzaak van schrik en huivering, maar nooit van zalige hoop kunnen zijn.

Nu zijn er wel zeer edele menschen, die alle geloof aan God en onsterfelijkheid hebben verloren, menschen wier geest en gemoed inderdaad de richting op het ideale heeft, maar die door een verkeerde philosofie zoo ver, gekomen zijn en die bij al deze dingen hun verstand aan 't woord laten. Ver staan dezen boven de velen, die alleen daarom vaststaan in het onsterfelijkheidsgevoel, omdat hun dit van de jeugd is ingeprent, terwijl zij te oppervlakkig of te traag zijn om zich maar even te verdiepen in de vragen, die op dit onderwerp betrekking hebben. Maar bij die zooeven genoemde edele menschen zal toch altijd de hooge beteekenis, die het gelooven en hopen voor den menschelijken geest heeft, zich openbaren in een gevoel van smart en leegte, en dit gevoel blijft voortdurend nog een geheime band, die hen aan dat geloof en die hoop vasthecht, eene levenskiem, die herleven mogelijk maakt. Dezulken kunnen in hoogen ernst en geheel naar waarheid niet zeggen: ik heb met het geloof aan God en de onsterfelijkheid volkomen afgerekend, deze zaken gaan geheel buiten mijn gemoedsleven om, ik denk er zelfs niet meer over. Zij zullen er vroeg of laat over *moeten* denken, omdat dit geloof feitelijk een deel van ons wezen uitmaakt.

Velen zijn er, die onder onsterfelijkheid verstaan, het voortleven der menschen in hun daden; maar is inderdaad de wezenlijke waarde der geestelijke ontwikkeling van den mensch uitsluitend gelegen in de vruchten, die zij draagt voor de geestelijke ontwikkeling van het menschelijk *geheel*, en zou de mensch dus alleen voortleven ten deele in zijn geesteswerken of in de herinnering van zijn nageslacht? Als dit laatste geheel waar was, dan beteekende de onsterfelijkheid al bitter weinig, want de eeuwigheid, die bestaat in blijvenden naam of roem, is waarlijk niet meer dan een schaduw.

Maar de onsterfelijkheid moet niet opgevat worden als iets toekomstigs, doch als eene nu reeds aanwezige gesteldheid van den geest; zij bestaat niet in roem na den dood, niet in het voortleven in kinderen en nakroost, niet in het voortwerken van den geest in zijne daden.

Er is in den mensch een drang om te zorgen, dat hij in het liefdevol aandenken zijner medemenschen blijft voortleven en daarin ligt de getuigenis van onze geestelijke natuur, dat *wij* tot de nageslachten en *deze* tot *ons* in een wezenlijke betrekking blijven bestaan; de achting en liefde van onze medemenschen stellen we op hoogen prijs, maar alleen voor roem of naam te leven, dat is beneden den zedelijken mensch.

En dan, wie blijven voortleven door hun daden? Zij, die soms toevallig een daad hebben verricht van groot belang voor de samenleving, die uitvoering hebben gegeven aan iets, waaraan vaak honderden vóór hen hebben gearbeid en dìe hiermede de fundamenten legden voor het gebouw, waarvan de later zoo beroemde den eersten steen kon

leggen. Carlyle zegt ergens: ‘Die edele, stille menschen hier en daar verstrooid, ieder op zijn gebied stil werkende, waarvan geen dagblad spreekt, *zij* zijn het zout der aarde; wee ons, als wij niets meer hadden, dan wij aan anderen toonen en voor hen uitspreken konden.’

Geen enkele zoogenaamde beroemdheid leeft *geheel* voor het nageslacht voort; alleen die zijde van ons geestelijk bestaan, die als invloed op de wereld naar buiten trad; maar de geheele mensch en vooral zijn innigst wezen, dat voor anderen geheel ondoordringbaar en voor ons zelven slechts half doorzichtig is, bestaat voor het nageslacht niet na den dood. Was beroemdheid de eenige voorwaarde voor de onsterfelijkheid, dan zou *die* daad voor den mensch slechts van het hoogste belang zijn, welke voor het algemeen belang, voor de samenleving van groote waarde was; de uitslag, het gelukken onzer handelingen was dan de maatstaf om de waarde van den mensch te bepalen, de intentie, de goede wil was dan van nul en geener waarde, en met welke bedoelingen of gezindheden een daad werd ondernomen, bleef dan buiten beschouwing. De goede wil was dan geheel overbodig en de tegenwoordige ordening der wereld zou dan voor haar doel al zeer slecht zijn ingericht; dan ware het beter geweest, dat de almachtige wereldgeest ons alle vrijheid had ontnomen en ons steeds noodzaakte om zòó te handelen, als wij naar zijne plannen handelen moeten; het doel zou alsdan langs den kortsten weg bereikt worden.

Maar de mensch is vrij en daarom kan een samenhang van oorzaken en gevolgen, waarin de vrijheid of de goede wil geheel overbodig of doelloos is, zijn laatste en ware bestemming niet zijn. Het tegenwoordige leven laat zich redelijkerwijze niet denken als het doel van 's menschen bestaan, omdat er iets in hem is en iets van hem geëischt wordt, hetwelk voor het hoogste, wat op aarde tot stand kan gebracht worden, volkomen doelloos en overbodig is; de mensch moet bijgevolg een doel hebben, dat zich over de grenzen van dit leven uitstrekt. De natuur doodt en doodt dus ook het menschelijk lichaam, als zijnde een deel van de natuur, die hem omringt, maar juist dat wat den mensch waarlijk tot mensch maakt, zijn geestelijk leven, kan de natuur niet vernietigen, omdat het niet uit haar afstamt.

Ook is het aardsche leven niet eens te begrijpen, als men het opvat als doel, als het eenige wat voor den mensch waarde heeft. De ervaringen van het leven wekken bij den mensch, hoe meer hij zich ontwikkelt, te meer een gevoel van niet thuis zijn, van iets anders te wezen dan enkel kind dezer aardsche natuur.

De doorgaande gesteldheid van het leven met zijne onophoudelijke ontgoochelingen en teleurstellingen, doet zich aan ons voor, alsof het leven geen ander doel had dan om ons hiervan te overtuigen, dat niets ter wereld de moeite van ons streven en worstelen waard is, dat alle goederen nietig zijn, dat de wereld aan alle kanten bankroet is en dat het leven een arbeid is, die de kosten niet kan dekken. Kan die wanverhouding ware natuur, kan zij het laatste woord zijn?

Dat heeft de menschenwereld nooit recht kunnen gelooven. Reeds de oude volken hebben in hunne sagen omtrent een gouden eeuw in het grijs verleden of in hunne verwachtingen van een beter en heilrijker toekomst op aarde de oplossing van deze raadselen gezocht. Maar deze oplossing kan de ware niet zijn; de oplossing van al de groote raadselen des levens kan niet bestaan in een ideaal aardsch leven.

In het dier is geen aandrift, geen instinct, dat op iets anders dan op zijne bestemming voor de aarde wijst; alles dient haar tot instandhouding van het eigen leven en van het geslacht. Het dier leeft daarom met naïve vreugde in het genot van het heden,

zonder aan het verledene te denken of te droomen over hetgeen volgen zal; de mensch alleen heeft, en wel hoe hooger geestesadel hij bereikt heeft des te meer het gevoel, dat dit aardsche leven voor hem het hoogste niet is. De arbeid, de lichaamssmart, de honger der behoeften en bedwelming der zinnen, zij verdringen bij volken en standen den geestelijken bloei der menschheid; aan deze voorwaarden van het menschelijk bestaan moet eerst voldaan zijn, eer de inwendige mensch met de eischen voor zijne levensvoorwaarden optreden kan. Is evenwel onze onvermijdelijke dierendienst voorbij, is de dierenkring daarbinnen gevoederd, het dierengevecht uitgestreden, dan vordert ook de inwendige mensch zijn hemelsbrood en zijn nectar; en wordt ook hij slechts met aarde gevoed, dan ontpopt hij in een doodsengel, die tot zelfmoord drijft, of in een giftmenger, die alle vreugde bederft.

Zijn er enkelen in deze maatschappij, onder

schijnbaar zoo gelukkige gesternten geboren, dat zij van den beginne af weinig of niets van de hardheden en tegenstrijdigheden van dit leven leeren kennen, het zijn dezen niet, die zich het eerst tot echte, krachtige, zelfstandige menschelijkheid, tot waar karakter ontwikkelen. Strijd maakt den mensch. En hoe zuiverder het doel, hoe verder het verschiet of hoe hooger het doelwit des geestes is, naar hetwelk we jagen, m.a.w. hoe vuriger we begeeren menschen te worden in den volsten zin van 't woord, te meer ook moet ons leven een onafgebroken worstelen en strijden zijn.

Wie hier naar een doel streeft, om daarin te rusten, hij komt teleurgesteld uit, het leven jaagt ons rusteloos voort. En dat dit zoo is, dat geheel ons leven slechts een voortdurend zoeken, dat bijgevolg niets ter wereld hier een bevredigend doel of een eindpunt van ons streven is, het is volkomen in overeenstemming met het aan onzen geest ingeplant besef van ons levensdoel op aarde zelf.

En zoo ons levensdoel niet hier is, dan is ook de hoofdzaak voor ons, de vorming van ons zelven in en door het zoekend streven. De strijd des levens - de tegenwerking, waartoe de prikkels van behoefte en smart in zijn zinnelijk bestaan den mensch onophoudelijk wekken - de zelfverloochening, die het leven onder de menschen ieder oogenblik van hun eischt, de zinnelijke smart, die op onmatigheid of misbruik in het zinnelijke leven volgt, het zedelijk smartgevoel bij het besef der disharmonie van ons bestaan met onze eischen van den geest, waaraan het geweten ons onvoorwaardelijk bindt,- alle onvolkomenheden, alle smarten, alle voorstellingen, die uit onzen aardschen toestand, uit betrekking tot elkaar, uit de macht van het kwade, uit de heerschappij der zelfzucht, onvermijdelijk voortvloeien, - dit alles heeft geen andere beteekenis dan deze, dat het den mensch tot eene zelfopvoeding dwingt, die hem vormt voor... ja, waarvoor? voor den dood, voor de vernietiging? Neen, voor het leven, dat het doel van zijn bestaan is.

Zonder de godsdienstige verklaring der wereldorde, welke haar einddoel in het eeuwige leven vindt, is en blijft het oude raadsel van den sphinx niet alleen onoplosbaar, maar ook tot eeuwige kwelling van den vruchteloos peinzenden geest. Doch al lossen wij het raadsel nooit zelf op, als wij hiervan slechts overtuigd zijn, dat wij eens tot die oplossing zullen komen, en dat die oplossing een heerlijke wezen zal; als we maar leven in de overtuiging, dat al ons rusteloos zoeken en lijden en strijden waarlijk tot blijvend gewin is voor ons en voor het doel van ons leven, dan wordt het ook voor ons gevoel weder de moeite waard om te leven.

SENDA.

Mediumniteit.

> Ne vis ni dans le présent ni dans l'avenir, mais dans l'éternel.
> MABEL COLLINS.

'**A**lzoo de dingen, die men ziet zijn geworden uit de dingen, die men niet ziet,' zegt Paulus Hebr.: XI: 3. met andere woorden: De onzichtbare wereld, het Ongeziene is oorzaak, deze zichtbare wereld, al wat men waarneemt slechts met stoffelijke organen is gevolg.

De onzichtbare wereld, het ongeziene is dus het eigenlijke het meest reeële, *de* werkelijkheid, al, wat men ziet, verandert en gaat voorbij. De zichtbare wereld is een schaduw van het eeuwige Licht.

Oorzaak en gevolg, evenals licht en schaduw, zijn een ondeelbaar, niet van elkaar te scheiden geheel.

Men kan geen gevolgen beoordeelen, waarvan men de oorzaak niet kent, geen daden en handelingen als de drijfveeren ons onbekend zijn.

En toch.... gisteren nog zei een nichtje tegen mij: praat er mij niet van, er *kan* geen God zijn. Als je oogen in je hoofd hebt moet je toch zien hoe ellendig en treurig alles is om je heen. Rechtvaardigheid? Verkondig toch zulken onzin niet, alles is even onrechtvaardig. Leiding? Hoe kan je toch zoo iets beweren? Die is nergens te bespeuren, alles toeval, blind toeval.

En zeggen dat niet honderden en duizenden mët haar?

Laat ik eerlijk zijn, heb ik niet zelve getwijfeld vele, vele jaren? Heb ik niet zelve geworsteld en gestreden om toch niet te verliezen het geloof mijner moeder, - Jezus' geloof - in een Liefdemacht, in goddelijke leiding door het leven?

Dáárom, omdat ik zelve heb getwijfeld en gehongerd en gedorst, omdat er een tijd was dat ik zag en hoorde enkel en alleen met stoffelijke organen en dus slechts kon zien, hooren, ervaren het zichtbare, het voorbijgaande, wéét ik wat dat is, en begrijp ik

hen, die dat nög doen. Voel ik mee met de velen, die slechts zien de gevolgen, slechts schaduwbeelden, niet het eeuwig-blijvende.

Nu ik niet meer zie, *slechts* 'met de oogen in mijn hoofd' is het mij duidelijk geworden, hoe verkeerd ik toen zag, hoe begrensd en onbillijk mijn oordeel toen was over de wereld en het leven, *moest* zijn, omdat ik de gevolgen beoordeelde zonder de oorzaak te kennen.

Wanneer de onzichtbare wereld voor ons is een gesloten boek, dan kan het niet anders of de zichtbare is het ook.

Maar al verwaarloozen wij ons innerlijk leven, al verloochenen wij de ziel, onze ware persoonlijkheid, wij kunnen haar niet vernietigen. Het goddelijke in ons kan sluimeren, o héél lang, misschien altijd hier op aarde, maar het is niet te dooven.

O neen geen toeval, maar leiding, goddelijke leiding is overal in het groot heelal, óók in ons leven.

Zooals Emerson zegt: 'wij worden allen geleid, en door stil te luisteren, zullen wij het rechte woord hooren.'

Maar dät juist, stïl luisteren, inkeeren tot ons zelf, dät hebben we verleerd.

We redeneeren en we critiseeren, we pluizen en ontleden, en de kinderen, arme kinderen! worden geboren reeds met het ontleedmes in de wieg. En we doen of zijn misschien wel héél geleerd, maar, o als we eens luisterden, stïl met heimwee en heilig verlangen, niet slechts met onze ooren maar met de ziel, wat zou het ons een winste zijn, we zouden *hooren*!

We zouden hooren én zien en voelen, wat niet door stoffelijke organen *kan* worden waargenomen.

We zouden hooren zoovele stemmen diep in ons en om ons heen. We zouden hooren en... verstaan de stem onzer ziel, onze intuitie, geestelijk instinct, de stem van God.

Want in zekeren zin in *dien* zin zijn wij allen mediamiek aangelegd.

Maar, omdat de stemmen van de zichtbare wereld zoo luide spreken, omdat het wereldgedruisch zoo alles overstemt en overschreeuwt worden we geestelijk doof en hebben we het ook veel te druk om stil te luisteren.

'Met gehoor zult gij hooren, doch geenszins verstaan, en ziende zult gij zien doch geenszins bemerken' (Jesaja).

Wij bemerken niet meer, we zijn ons niet meer bewust van inwerking noch van deze, noch van gene zijde.

Er *is* wisselwerking tusschen menschen en geesten en menschen onderling. Onwillekeurig, zij het dan ook onbewust, wordt ieder beïnvloed ten goede of ten kwade en oefent ieder op zijn beurt weer invloed uit op anderen.

Waarom ik dit alles schrijf?

Om langs een omweg te beantwoorden de eerste en tweede vraag van A.E.M. 'Waaraan weet men voor zichzelf, of men een medium is? Uit zich dit alléén in seances enz:, of ook in 't gewone leven?'

'Kan alléén een *medium* in contact komen met de bovenzinnelijke wereld of kan een rein mensch zonder mediamieke eigenschappen, indien hij dit wenscht en zoekt, ook in aanraking komen met wezens uit ijlere gebieden?'

Vraag III en IV komen later. Misschien heb ik wat veel woorden en plaatsruimte noodig om vragen te beantwoorden, maar ik wil graag duidelijk zijn en goed worden

begrepen. Mediamiek aangelegd is iedereen en ieder *kan* niet slechts ‘in aanraking komen met wezens uit ijlere gebieden,’ maar *is* het voortdurend.

Die aanraking, gemeenschap kan onbewust aan ons voorbijgaan, kan verderfelijk of weldadig voor ons zijn, dat hangt geheel van ons zelf af, die aanraking kan nadeelige gevolgen hebben, maar kan ook als een zachte liefdevolle hand troostend en kalmeerend onze zìel ‘aanraken.’

We zijn altijd omringd ‘door een wolk van getuigen’ en ik geloof héél zeker wat Oscar Wilde in ‘De profundis’ zegt: ‘eens in ons leven gaan we allen met Christus naar Emmaüs.’

Dat wil zeggen minstens ééns in ons leven, als we maar opletten, zullen we ons bewustzijn van geestelijke inwerking, goddelijke leiding.

Eéns zal hij komen de tijd, dat aarde en hemel één zijn voor allen, dat ze elkaar zullen omhelzen in een innige omhelzing van ziel tot ziel, zonder tolk of tusschenpersoon, zonder medium.

Voorloopig echter om in contact te komen met de bovenzinnelijke wereld, zóó, dat we er ons duidelijk van bewust zijn, is een medium noodig.

Wanneer men zich niet herinnert ooit zelf iets bovenzinnelijks te hebben ondervonden, nooit een droom had die werkelijkheid werd of een waarschuwing bleek te zijn, nooit een voorgevoel, dat werd bewaarheid, nooit een onverklaarbaren angst, dien men eerst later begreep, nooit een verschijning zag of een stem hoorde dan er is er geen sprake van

spontaan mediumschap. Dan kan de mediumniteit op seances misschien een beetje sterker worden, misschien zou men zelfs kunnen ontwikkelen tot een heel zwak medium, maar waartoe?

Men maakt er noch zich zelf noch anderen gelukkiger door.

Er is zooveel te doen in de wereld, men kan zich waarschijnlijk op andere wijze veel nuttiger maken. Gaven en talenten zijn verschillend verdeeld. 'De Heer heeft meer dan één zegen.'

Wanneer men zich wel van zulke ervaringen is bewust en dus spontaan mediumschap bezit, kan men in seance-kringen of door magnetisme verder ontwikkeld worden.

Om een goed medium te worden is wijze, liefdevolle leiding van deze en van gene zijde een hoofdvereischte en het is altijd een niet genoeg te waardeeren voorrecht wanneer men kan ontwikkeld worden in een ernstigen harmonieusen seance-kring met of zonder magnetische behandeling.

Vele mediums zijn bedorven, te gronde gegaan door slechte behandeling, verkeerde leiding. En hierdoor wordt en werd ten onrechte een blaam geworpen op het spiritualisme, dat wortelt in en gebaseerd is op mediumniteit en mediumschap.

De verschijnselen van het mediumschap zijn zeer verschillend. Ze kunnen physisch zijn als klopgeluiden (rappings) het bewegen van voorwerpen met of zonder aanraking, direkt schrift en materialisaties; en psychisch als trance helderziendheid, het hooren van stemmen, inspiratie, somnambulisme, gedachten-overdracht, schrijven en spreken en genezend mediumschap. Enkele dier verschijnselen zijn physisch en psychisch beide.

Het mediumschap is evenals andere gaven en talenten erfelijk in geslachten, men wordt medium geboren.

Bij welke soort, welke categorie van menschen het speciaal voorkomt valt moeielijk te zeggen. Men vindt het onder alle rangen en standen, en bij zeer verschillende geaardheid en karakter. De bewering, dat een medium per sé zenuwachtig is, steunt op niet-weten.

De ervaring leert, dat het beslist onwaar is, leert dat er mediums zijn, zóó kalm als de meest onaandoenlijke flegmaticus maar zou kunnen wenschen.

Wel is een medium, sensitieve; doorgaans een fijn-besnaard instrument, uiterstgevoelig voor indrukken en invloeden, ook atmosferische om zich heen. Een meer of minder passief, meer of minder geschikt werktuig voor geesten, een middelaar, tolk, kanaal tusschen de geziene en ongeziene wereld, maar... wat wel eens uit het oog wordt verloren - nooit een machine. Een medium mag er nooit zijn persoonlijkheid bij inboeten.

Slechts bij een goed ontwikkeld, goed geleid medium, goed gecontroleerd aan deze en gene zijde, is hier geen gevaar te duchten. Verstandige geesten en menschen begrijpen, dat een medium zich niet altijd beschikbaar mag stellen, om als tolk te dienen, dat het medium en ook zij zelf, nog andere plichten te vervullen hebben.

Het mediumschap wordt nog dikwijls door materialisten, waaronder vele geneesheeren, voor abnormaal gehouden.

Dit is natuurlijk en zeer verklaarbaar, omdat zij, de materialisten het lichaam, het voertuig van den geest, ten onrechte aanzien voor den geest zelf, de ware persoonlijkheid.

Zij zien slechts met ‘de oogen in hun hoofd’, en daardoor kunnen ze niets zien dan het zichtbare stofkleed.

De geest, de drager van dat kleed, die het stoflichaam doordringt en bezielt, ontsnapt aan hunne waarneming. Zij feitelijk zijn abnormaal.

Velen vinden het een voorrecht medium te zijn en in zekeren zin is dit ook zoo. Men vergete echter nooit: ‘van hem, wien veel werd gegeven, zal veel worden geëischt. Want, o er is kaf onder het koren, en er zijn doornen aan de rozen!

Medium zijn, schijnt zoo mooi, zoo bijzonder, zoo groot en verheven, zoo streelend voor de ijdelheid soms, maar - ach de doornen!

De mediums, die belangeloos het talent, hun door God gegeven, gebruiken (*nooit* misbruiken) tot heil hunner medemenschen, laat ik nu buiten bespreking, maar de arme mediums van professie, hun leven is dikwijls, meer dan velen vermoeden, een martelaarschap.

Wanneer ze nog jong zijn en zich bewust van hun mediumschap, moeten ze kiezen: òf de gave, het talent hun geschonken, begraven, verspillen en een anderen werkkring kiezen, òf hun roeping volgen.

De Engelsche mediums Peters en Shepard in ons land, welbekend, vertelden mij dit beiden.

Daar het lichaam nu eenmaal nog iets anders noodig heeft dan geestelijk voedsel en niet van den wind kan leven, *moet* een medium van professie wel betaald worden.

Ze zouden heel graag ‘om niet willen geven, wat ze om niet ontvingen’, velen althans, maar hoe *kan* dat nu?

Wie, wie in de wereld, tenzij hij het absoluut niet noodig heeft, geeft, werkt eigenlijk wèl om niet?

Heel dikwijls hoor ik zeggen: ‘naar een betaald medium ga ik niet,’ maar is dit billijk en... als men overtuigd wil zijn - is het verstandig?

Wanneer een medium van professie niet wordt geëxploiteerd, of *misbruikt* is het héél zelden geldzuchtig. Peters noch Shepard zijn het, en ik zou ieder aanraden, wanneer één van beiden weer in ons land komt, wat altijd in ‘Toekomstig Leven’[*)] wordt bekend gemaakt, tracht een consult of een seance te verkrijgen.

Beiden gaven niet slechts mij, maar honderden en honderden in ons land onbetwistbare bewijzen van het voortleven na den stoffelijken dood.

Een medium van professie is doorgaans sterker en *kan* meer betrouwbaar zijn, omdat hij geen ander werk te doen heeft en er zich geheel aan kan wijden.

Zij echter die om aan hun nieuwsgierigheid te voldoen of om welke andere redenen ook, zelfzuchtig met mediums omspringen, zij die uit geldzucht en eigenbelang hen ‘productief’ willen maken, (zooals ik onlangs hoorde) en daardoor oorzaak zijn, dat mediums knoeien, *zij* zijn te veroordeelen, duizendmaal meer, dan de mediums zelf.

Ik weet van een medium aan wien men van alles had beloofd, indien hij een materialisatie teweegbracht. Domme niet-weters!

Het arme medium was machteloos, *kon* niet geven, wat men verlangde. Eindelijk, na lang aarzelen, bekoord door de gouden bergen in 't verschiet, bezweek hij voor de verleiding, gebruikte trucs en werd ontmaskerd.

Aan wie de schuld?

Wanneer hem rekenschap zal worden gevraagd van zijn rentmeesterschap, hoe hij de hem toevertrouwde talenten gebruikte, dan komt het grootste deel der schuld, dat hij ze misbruikte, voor zijn verleiders.

Een goed medium, in welke richting ook, is zeer zeldzaam.

Alle groote mannen, zedelijk grooter, al naarmate ze reiner waren van hart hadden een verhoogd geestes-leven. Alle mannen en vrouwen, die iets beteekenden in de wereld waren ontvankelijk voor indrukken uit hooger sfeer, waren geïnspireerden, mediums. Geleerden brengen de wereld niet vooruit maar geïnspireerden.

‘Het beste en heiligste wat uit de menschen wordt geboren ontstaat wonderbaar en geheimzinnig, men weet zelf niet hoe.

Alle productiviteit van hooger orde, elke uitvinding, iedere grootsche gedachte, die vruchten draagt en gevolgen heeft, ligt onder niemands bereik en is boven elke aardsche macht verheven.

In zulke gevallen is de mensch te beschouwen *als werktuig van een hoogere wereldorde, als een vat waardig bevonden om goddelijken invloed in zich op te nemen.*’[*)] Goethe.

O, wanneer we meer ontvankelijk waren voor goddelijken invloed, hoeveel ge makkelijker, hoe meer gewoon en regelmatig zou gemeenschap zijn tusschen beide werelden.

*) ‘Het Toekomstig Leven’ onder redactie van J.S. Göbel en H.N. de Fremery, abonnementsprijs per jaar *f* 3

*) Ik cursiveer.

Dat ‘ontvankelijk zijn,’ eenvoudig en bereid, zonder argwaan als de kinderen, (zooals wij *moeten* zijn om in te kunnen gaan in het koninkrijk der hemelen) is zoo'n groote kracht, niet slechts voor het wèlslagen van seances, maar voor het wèlslagen van ons leven.

Als we dan zelf geen medium zijn, laat ons dankbaar aanvaarden, wat betrouwbare mediums ons geven. Nog eens, gaven en talenten zijn verschillend verdeeld, wanneer men zelf bijv. geen muziek maakt, kan men toch genieten van wat anderen, op dat punt meer begaafd, ons geven. Waarom dan hier niet eveneens?

Laat ons trachten bewust mediamiek te wezen, zooals Paulus bedoelde: ‘Ik leef, maar niet meer *ik* leef, Christus leeft in mij.’ Dat wil zeggen: laat ons gaan onzen weg, bezield door den Christus-geest, den geest van heilige liefde, gaan onzen weg niet slechts ziende met ‘de oogen in ons hoofd,’ maar helderziende en hoerende, onze ziel wijd open voor goddelijken invloed, gaan onzen weg tot steun en troost voor velen over en door de veelbewogen levenszee.

J. VAN REES-VAN NAUTA LEMKE.

Boekbeschouwing.

Hoe critiek tot stand komt.
(Opgenomen op verzoek).

Armoede door **Ina Boudier - Bakker,** (Uitgever Van Kampen en Zoon, Amsterdam.

Vrije kracht door **Jeanne Reyneke Van**

Stuwe, (Uitgever L.J. Veen, Amsterdam.

Een heele stapel nieuwe uitgaven ligt op mijn schrijftafel, maar... *durf* ik ze gaan beoordeelen? - Een aardig staaltje namelijk van den *durf*, die er toe behoort, in ons gezegend vaderlandje, *éérlijk* zijn meening te zeggen, in zake den literairen arbeid zijner kunstbroeders en dito zusters, kwam mij dezer dagen weer onder de oogen. Daar had ik het gewaagd -, en met mij, nog een paar anderen ook, schijnt het - over zeker boek een afkeurend oordeel uit te spreken. Fluks schrijft de auteur aan den uitgever ervan een brief, vol bittere klachten over de haar aangedane verongelijkingen, waarin zelfs de familie-leden van één der schuldigen door haar werden verantwoordelijk gesteld daarvoor; en waarin integendeel al degenen, die haar werk wèl mooi vonden, goedkeurend werden ter sprake gebracht, een brief, dien de uitgever op zijn beurt mij toezond, met de meedeeling: 'Voortaan zend ik u géén boeken meer ter recensie tot uw straf.'

Nu kan men dit den *uitgever* in zoo'n geval niet eens zoo heel-euvel duiden, want zijn recencie-exemplaren zijn tevens immers *present*-exemplaren, en het is dus van *zijn* standpunt een volkomen verdedigbare houding wanneer hij zegt; 'Iemand, die mijn uitgaven niet aanprijst, dien geef ik ze, mijnerzijds, liever niet cadeau voortaan.' Waarop ik echter wil wijzen, dat is op de zedelijke pressie, die dáárdoor, gelijk van-zelf-spreekt, wordt uitgeoefend op de *zoogenaamd* onafhankelijke 'critici.'! Immers, verreweg de groote meerderheid hunner is verre van rijk, men kan wel zeggen, arm, leeft geheel van zijn of haar pen. Het aanschaffen dus van dure boeken, - en vooral Hollandsche uitgaven zijn zoo héél duur - behoort tot de luxe-uitgaven, die Bruintje niet kan trekken. Aan den anderen kant echter, juist een over de literatuur van den dag schrijvend mensch dient daarvan, van de dagelijksche nieuwe verschijningen, toch op de hoogte zijn. Wat is dus voor hem wenschelijker en gemakkelijker dan, in zijn qualiteit van recensent van dit of dat blad of tijdschrift, al die romans etc. *kosteloos* te ontvangen 'ter bespreking', - waardoor hij er tevens de gelukkige bezitter van blijft, zijn geheele familie- en kennissenkring kan verplichten met de hemzelf niets kostende attentie hun de allernieuwste literatuur uit te leenen, en enpassant zich een niet onaardige biliotheek bij elkander verzamelt, die hem geen cent kost;... alleen maar een paar lieve aanbevelende woorden in blad of tijdschrift.

Want, *daar* zit 'm de kneep. Nietwaar de conclusie ligt immers voor de hand; als hij het *niet* doet, als hij oprecht en onversaagd *afkeurt*, dan gaat het hem zooals in het daareven door mij beschreven geval, dan krijgt hij géén boeken meer present ter beoordeeling, en is dus op zijn eigen meestal niet ruim-voorziene kas aangewezen tot het voor véél geld aanschaffen daarvan.

Een feit, als ik hierboven vertel, doet zich namelijk herhaaldelijk voor. Toen ik vóór eenige jaren een gepeperd spot-artikeltje in de *Lelie* zette over een brochure van De Meester, den boeken-recensent, *achter* de schermen, van de *Nieuwe Rotterdammer*, kreeg ik terstond een woedenden brief van den uitgever dier brochure, en, onlangs, een recensie-exemplaar aanvragend van een boek, dat ik wenschte te bespreken, ontving ik het van den uitgever met de stekelige bijvoeging 'ter afkamming aangeboden' Op al dergelijke wijzen wordt dus den recensenten aan het verstand gebracht, dat zij, door het ontvangen van uitgevers-beleefdheden, min of meer verplicht worden geacht die met de tegenbeleefdheid te moeten beantwoorden eener *gunstige* recensie.

Als men hierbij nu nog weet, hoe een geheele menigte jongelui en jonge dames alleen dáárom alle mogelijke moeite doen de betrekking van criticus aan 't een of ander blad deelacatig te worden, om dáárdoor zich dit genot van *kostelooze* lectuur te verschaffen, dan behoeft het geen betoog, dat de vrees voor de hierboven vermelde straf zijdens den uitgever ingeval van afkeurende critiek, de meeste zoogenaamde critici beweegt dezen liever in den zak te kruipen, dan zich aan hun toorn bloot te stellen. Hoe het voor het overige toegaat met de rest kan men uit dien, mij ter lezing gegeven brief der gegriefde schrijfster óók al weder nagaan. Al de heeren en dames die haar goed beoordeelden werden erin de revue gepasseerd, - en wie achter de schermen bekend is in de letterkundige wereld kon daarbij constateeren hoe het *allen* auteurs waren behoorend tot hàár letterkundig kringetje, waarin zij en haar man gróóten invloed hebben, en dus direct van het echtpaar *afhankelijk*; - terwijl de enkelen, die het gewaagd hadden hun eigen afkeurende meening openlijk uit te spreken, door haar werden afgemaakt als ‘onbevoegd’; een afmakerij, die zij straks,

in hun beider blad, in het openbaar zal herhalen. Immers dat heb ik-zelve *juist van háár* in omgekeerden zin ondervonden! Vóór eenige jaren namelijk had zij mij nóódig, om in een door haar opgericht nieuw tijdschriftje (intusschen reeds weder ter ziele gegaan,) een bijdrage te leveren, waartoe zij mij beleefdelijk aanzocht. Ik voldeed aan haar verzoek, en was niet weinig verwonderd, tot belooning, nog in diezelfde maand hemelhoog te worden opgevijzeld in het bekende tijdschrift van haar en haar echtgenoots kringetje; *niettegenstaande* het een feit is, dat ik dáártoe, tot dat kringetje, geenszins behoor, er mij vierkant tegen heb gekant, zoolang ik zelve schrijf. Dus, ik bleef dan ook mijnerzijds, ook ondanks die plotselìnge ophemeling, datzelfde standpunt, van mij tegen hen kanten op literair gebied, handhaven. Mijn bijdragen voor het nieuwe tijdschriftje van mevrouw waren echter weldra niet meer noodig, - wijl het bewuste ding al heel spoedig te gronde ging. En zie.... plotseling deugde er nu niets meer aan mij, werd ik afgetakeld, maand in, maand uit, jaar in, jaar uit; wat ik ook schreef! Commentaar overbodig.

De vrees voor deze en dergelijke wraakoefeningen beheerscht dientengevolge onze geheele critiek. Meneer A. bijv. is criticus van courant Z. maar schrijft óók romans; en meneer B., de criticus van courant Y., verkeert in hetzelfde geval. Dus, als meneer A. in courant Z. meneer B. naar beneden haalt, dan wreekt deze zich daarover door in courant Y. het werk van collega A. af te breken; en, daar bovendien meneer A. én meneer B. allebei in de redactie zitten van tijdschrift X, zijn al de eerstelingenschrijvers, die aankomende recencenten tevens zijn, terecht overtuigd, dat zij, om hunne novellen en gedichten in tijdschrift X, onderdak te zien gebracht, voor alles beginnen moeten met in hunne recenciën meneer A. en meneer B. 's boeken hoog op te hemelen. - Etc. etc.

Wat mij betreft, ik ben, en ik hoop te blijven, in al deze opzichten een éénling. *Vrije Kracht*, dat verscheen bij mijn vriend, den uitgever van het door mij geredigeerde weekblad de *Holl. Lelie*, kan ik daarom niet anders dan rekenen tot een der *minst*-gelukte romans van de vervolg-reeks, door Jeanne Reyneke van Stuwe elk half jaar met twee deelen vermeerderd; en *Armoede*, insgelijks een tweedeelige roman, dat eveneens verscheen bij een uitgever, met wien ik zelf sinds jaren in goede relatiën sta, bij den heer Van Kampen, die dezen winter óók weer iets van mijzelf uitgaf, namelijk mijn *Herinneringen*, zou ik daarentegen willen aanbevelen, als, zoo al niet hóógstaande kunst, zooals men dat eigenlijk van Ina Boudier-Bakker zou hebben te verwachten, dan toch, in elk geval, als zeer aangename en zeer onderhoudende lectuur, kenmerkend zich, door goede karakterteekening en een fijnbeschaafden toon. Want, indien ik die twee romans te samen noem, dan is dat omdat deze beide schrijfsters beiden getracht hebben in een langeren roman een geheel stukje leven van een geheel kringetje weer te geven, in tegenstelling van het vóór eenigen tijd zoo hinderlijk in de mode gekomen, gelukkig weer verdwijnende genre, van één persoon, met wien eigenlijk absoluut niets *gebeurt*, tot hoofdpersoon maken van een ellenlang, als een kokinje uitgerekt geschrijf, zonder eigenlijken inhoud, zoodat men zich aan het slot afvraagt: Wal heeft de schrijver nu eigenlijk anders gewild of gedacht zich erbij, dan bladzijden en bladzijden volmorsen met wat *hij* verstaat onder zoogenaamde 'woordkunst'? Publiek, moe van zulk zinledig er maar wat op los fabriceeren, zonder eigenlijk iets te zeggen te hebben, heeft, - en terecht, - den uitgevers de oogen geopend voor de onverkoopbaarheid van zulk soort zoogenaamde 'kunst', en zoo zijn die auteurs, die wèl iets goeds vermogen te scheppen, wèl iets beteekenen, er in den

laatsten tijd meer en meer toe gekomen zich op het roman-genre als zoodanig, in zijn onvervalschtheid van een *verhaal* weten te maken, te gaan toeleggen. - Bij Jeanne Reyneke van Stuwe speelt het in Amsterdam, in medische kringen, terwijl haar hoofdpersoon is een medische studente, een lid der familie Van Berghem, over welke familie hare vervolgreeks handelt. Uit hoofde van dit milieu mist het verhaal m.i. alle aantrekkelijkheid voor den gewonen lezer, want het handelt over allerlei medische bijzonderheden en geboorte-akeligheden, die het stempelen tot een allesbehalve opwekkende lectuur voor die velen, die uitspanning in een boek zoeken, hetgeen toch juist datgene is, wat het méérendeel verlangt van romans van het genre, dat Jeanne Reyneke van Stuwe tegenwoordig schrijft. Het is een door Zola in de mode gekomen, maar bij zijn nadoeners meestal mislukkend pogen op die wijze het realisme te willen accentueeren door een tot in de uiterste details toe ingaan op de

aan een zeker beroep of betrekking of zaak, wat het dan ook zij waarover de auteur het heeft, verbonden bijzonderheden. Alleen, wat den genialen Franschen schrijver tot een kunstenaar stempelde, dat wordt bij hen, die, zonder zijn machtig talent, hem daarin willen nadoen, zoo heel licht vervelende beunhazerij, en, in dit bijzonder geval van Jeanne Reyneke van Stuwe, schijnt mij haar pogen allerlei hier en daar opgedane doktersgeleerdheid te mengen in haar verhaal een geheel mislukte inlassching, waardoor zij haar werk ontsiert en vervelend maakt.

Onlangs haar *Achter de Wereld* besprekend had ik gelegenheid op de goede zijden van haar romancière-schap te wijzen, deze maal daarentegen is zij in Odilia Berghems levensgeschiedenis al heel weinig boeiend, door het langdradige en weinig-pakkende van haar dat medische studente-schap beschrijven; terwijl men ondertusschen door, van het begin af, wel voelt en tast hoe alles zal zal afloopen in haar huwelijk met den collega-dokter, waartoe mij daarenboven Odilia's ziekte, die daartoe moet leiden, een even afgezaagde als weinig steekhoudende aanleiding schijnt.

Ook de roman van Ina Boudier - Bakker speelt in Amsterdam, en is, evenals die van Jeanne Reyneke van Stuwe, vrij-gehouden van alle effectbejag op woordkunst; evenals de hare is hij geschreven als verhaal, zonder meer. Maar de stijl, de karakterontleding ook, van Ina Boudier - Bakker acht ik van kunstwaarde veel hooger staand dan die van Jeanne Reyneke van Stuwe, juist om het losse, eenvoudige, ongedwongene van den vertel-toon, waar de laatste altijd iets van die droge, opsommende, stijve, zakelijke manier van meedeelen behoudt, waardoor zij zich in hare vroegere, toch met veel meer zorg voor den stijl als zoodanig geschreven romans, óók reeds kenmerkte.

Getuigt b.v. een zinnetje als dit, uit *Armoede*, niet van héél diep fijn-gevoel, van een weemoedig begrijpen de droefheid van àlle leven, en van dat teer weten uit te zeggen:

'*Toch was daartusschen*, *als een blijvende pijn*, *het wreede besef*, *het* begrijpen, *waartoe het leven ook haar gebracht had met harden dwang:*

Dat haar vader, wien zij het liefste kind was geweest, *met al zijn liefde haar geluk toch in den weg had gestaan; dat, hoe zij hem ook altijd zou blijven missen*, *zijn heengaan het voor haar ten slotte beter had gemaakt.*'

De roman van Jeanne Reyneke van Stuwe eindigt zoo banaal, zoo met het knal-effect van den stuivers-roman, bestemd voor dat zeker soort publiek, dat, vóór alles, op de achterste bladzijde kijkt, om te zien of 'ze me-kaar wel krijgen!'

'*Zij zou weer geheel dezelfde worden, zoo levensblij*, *zoo gezond - en zij had hem lief... In prachtige spontane openyartigheid had zij hem haar liefde bekend - zij had hem lief - zij had hem lief....*'

Er is iets plomp-abrupts in dat aldus den lezer laten staan, met zulk een dooddoener van: alles is nu ineens couleur de rose, welke zoo weinig gemeen heeft met het werkelijke leven, waarin, ook met het elkaar liefhebben, de zorgen en nooden nog geenszins de wereld uit zijn. Daarentegen ligt over *Armoede* tot den einde toe eenzelfde teere waas van berusten in het zoo zijn der dingen, van het leven accepteeren, zonder ál te veel te durven verlangen. Gelijk ik reeds zeide, een boek als dit kan men niet anders dan aanbevelen van ganscher harte. Het 'stemt,' het voedt op, het onderhoudt. Het is realisme, maar van een tam soort, dat niet pijn doet, of wreede ontgoochelingen bereidt, dat vredig zegt: 't Is nu eenmaal zoo. En daardoor

lieve lijdzaamheid predikt, van niet in opstand komen, maar zich er bij neerleggen, de beste zijden van alles opzoeken.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Ter bespreking toegezonden.

Apostel Dodenscheidt door *M. Böhme* (uitgever Meindert Boogaerdt Jun. (Zeist 1910.) Dit uit het duitsch vertaalde boek handelt over allerlei soorten 'nieuwe menschen', waaronder in de eerste plaats de apostel Dodenscheidt zelf een hoofdrol speelt. - De inkleeding, in onwaarschijnlijken briefvorm, acht ik niet gelukkig gekozen. Hier en daar treft het verhaal door zeer juist van het hedendaagsche leven afgeziene toestanden in al hun overdrevenheid en stuurloosheid. Maar de inkleeding zondigt, is te romantisch-onnoozel.

Villa Vrede door **Helene Lapidoth-Swarth.** (Amsterdam P.N. van Kampen en Zn.). In dezen proza-bundel van de hand der bekende dichteres treft Berusting als zijnde het méést-door-voelde dezer novellen. Villa Vrede, waarnaar het boek is genoemd, doet U oppervlakkig aan; te weinig van de werkelijkheid afgezien. Het treft je in deze stukjes, dat de

auteur blijkbaar véél gevoel heeft voor de weinig meer in onze dagen voorkomende, zich onderwerpende, het leven accepteerende *vrouwelijke* vrouw. Zij schildert hier in al hare vrouwenkarakters min of meer slachtoffers van den man; maar geen harer staat nogtans tegen hem op, slaat de verzenen tegen de prikkels. Alle, met een zekere gelaten weemoed, voegen zij zich in de onvermijdelijkheid der dingen, ziende op hare naastebij stille plichtjes.

Bleeke luchten door *Helene Lapidoth-Swarth.* (Amsterdam P.N. van Kampen en Zn.). Als proza-schrijfster niet méér beteekenend dan menig andere onder hare collega's, is Helene Lapidoth-Swarth als dichteres verreweg de eerste onder haar hedendaagsche dichtende zusteren. - Neem uit Bleeke luchten b.v. dat: *Ik durf niet omzien.* Wie, die in de stilte van droefdoorwaakte eenzaamheid herdenkt een lieven doode, moet niet de tranen in zijn oogen voelen wellen bij die regels:

> Of komt ge alleen maar om wèl te weten
> Dat van Uw héénzijn ik nooit genas,
> En dat mijn liefde niet kàn vergeten
> Hoe lief Uw liefde mijn liefde was.

Ik heb geen plaats het geheele vers, - een juweeltje waarom alléén men het boekje reeds liefheeft - hier af te schrijven. - In het bijzonder wil ik óók nog de aandacht vestigen op de zoo teere ‘Moederverzen’.

> Zoo zilvren kwam de zon door bevend loover spelen,
> Door ijl verwelkend herrefst-loof, toen hoop verdween,
> En, huiverende, uit hun schuilhoek haal ik één voor één
> De kleertjes, wit weleer, die nu al lang vergelen.
>
> Schat groeiende in mijn schoot, gelijk een edelsteen
> In donkere aard! - gekooide vogel, op wiens kweelen
> Ik wachtte! - blanke vrucht van liefde's boom! - verhelen
> Voor eeuwig bleef mysterie 't kind, waar ik om ween.
>
> Hoe licht zijn ze in mijn hand, die neveldunne kleertjes,
> Als bleeke bloesem van mijn droeven levensboom,
> Die zonder vrucht bleef! - en ik streel ze droomend teertjes.
>
> Hoe voelt mijn hand zoo moe, hoe klopt mijn hart zoo loom,
> Hoe weegt van tranen zwaar, die, licht als engelveertjes.
> Tooi van 't beloofde kind, dat leefde alleen in droom.

(*Vergeelde kleêrtjes*)
IX Moederverzen.

Marie Corelli. De Strijder. 2e druk. (Uitgever L.J. Veen, Amsterdam). Dit zoo veel gelezen boek, van een veelgeliefde auteur als Marie Corelli, kost slechts *f* 1.50 thans. Het is niet meer noodig bij dezen herdruk nogmaals op den inhoud terug te komen.

Nederlandsche Verskunst. Kritische studieën door **David Moolenaar** en **Herman Poort.** (Uitgever Meindert Boogaerdt Jr. Zeist). Hier geldt het een dier totaal individueele opvattingen omtrent wat mooi is en wat niet, waardoor eigenlijk alle critiek, voor hen, die zelf een eigen oordeel hebben en een eigen smaak, een onding wordt, een ontheiligendie ergernis. Meneer Moolenaar en meneer Poort (*wat*

hebben zij beiden zelf gepresteerd ondertusschen terwijl zij op zoo hoogen toon redeneeren over Frederik van Eeden en Helene Lapidoth-Swarth en de Genestet etc.?) behooren tot de onbepaalde bewonderaars, laat ons liever zeggen *slaafsche* aanbidders, van Kloos en Gorter, en, uit dat oogpunt beschouwd, achten zij zich geroepen deze laatste heeren op de meest-eenzijdige wijze op te kammen, en onbillijke vergelijkingen te maken tusschen deze hunne afgoden en andere dichters. - Ieder, die, gelijk ik hierboven reeds zeide, voor zich zelf wéét wat hij liefheeft in de Nederl: dichtkunst en wáárom, zal zich wel niet door de 'critiek' der grootheden in eigen oogen. Poort en Moolenaar van meening laten veranderen. - Men haalt er eens even de schouders over op, dat zulke heertjes, die lang vergeten zullen zijn wanneer de Genestet nog de lieveling blijft van zoo menig zoekend en eenzaam gemoed, zich inbeelden over dezen, of over Helene Lapidoth-Swarth, een afkeurend oordeel te kunnen vellen dat steek houdt; evenals men er óók de schouders om ophaalt, dat zij in een soort onnoozele geestvervoering geraken over de allang tot zijn ware onbeteekenendheid teruggebrachte Mei van Gorter.

Lucy d'Audretsch. Klompendans. (Uitgever Meindert Boogaerdt Jun: Zeist.) - Onderscheidt zich door een bijzonder levendigen oorspronkelijken stijl; belóóft. Tooneeltjes eenvoudig en scherp-belijnd weergegeven, waaronder ik *R.I.P.* een der best-gelukte acht na 't eerste: '*t Kindje.*

Schidlof's Taal-methode Praxis (voor zelfonderricht) 1000 woorden systeem, door **M.J. Vles,** leeraar M.O. (uitgever H. Meulenhoff - Amsterdam.) - Voor een uitvoerige bespreking komt een boekje als dit voor ons Blad eigenlijk niet in aanmerking. Gaarne echter willen wij er hier de aandacht nog eens op vestigen hoe deze methode is bestemd voor hen, die zichzelf willen onderrichten in Duitsch, Fransch, Engelsch, of Italiaansch; waarbij de schrijver in zijn voorbericht er uitdrukkelijk op wijst, hoe het hem te doen is geweest vooral ook voor het aanleeren eener goede uitspraak zorg te dragen.

L'Immolé par **Emile Baumann.** Roman.

(Paris. Bernard Grasset), (toegezonden ter bespreking door de fransche import-boekhandel v/h. Nilsson en Lamm.) - Zij, die willen lezen van die liefde, die zich zelf overwint door de kracht van een gelouterd geloofsleven, zullen in dezen in ongekuiste taal geschreven, van zeer boeiende momenten overvollen roman zeker iets naar hun smaak vinden. Wij beginnen behoefte te krijgen aan zulke de gedachten van het aardsche en zinnelijke aftrekkende lectuur, en de karakters van Daniel en van zijn moeder treffen door hunne gelukkige afwijking van het gewone genre Parijsche liefde-romannetje.

Guillepon-frères door *Gerard van Eckeren.* (Uitgever P.N. van Kampen en Zn., Amsterdam.) - Op dezen 'roman een winkeljuffrouw' wordt wellicht, zoo de plaatsruimte het toelaat, nog nader teruggekomen. Hij kenschetst zich door dien gemakkelijken vertel-toon den auteur meestal eigen. Emma's lotgevallen zijn niet zoo heel interessant, maar de schrijver vertelt ze zonder er op de hedendaagsche manier schauwigheidjes of dubbelzinnigheden in te spinnen, zoodat elk volwassen meisje zijn boek kan lezen. Hij vermeit zich al te veel in langen woordenomhaal om daardoor het gebrek aan inhoud goed te maken. Een fout ook vind ik het, dat hij de eigenlijke reden wáárom Emma Leo bedankte in den aanvang van haar leven, terwijl deze ondertusschen toch geheel haar verder bestaan beheerscht, gansch en al in het duister laat.

Bouwsteenen. Keur van 'Goede gedachten' tot opbouw van ons geestelijk leven, verzameld door **P. van Vledder,** (Baarn Hollandia drukkerij). Een zeer aanbevelenswaardig boekje, waarin U treft een zeer gelukkige keuze van allerlei voor ons leven toepasselijke spreuken en gedachten, meestal beproefde oude vrienden, geen nieuwerwetsche literatuur, maar van die gezegden en wenken, die, *deden* wij er naar, er toe zouden bijdragen deze aarde te herscheppen in 'een paradijs, waar zij nu vaak een hel is'.

Leo N. Tolstoi. De wet van het geweld en de wet van de liefde. (Uitgever Ploegsma en Cie., Zwolle). De denkbeelden van Tolstoi zijn genoeg bekend om met de enkele aankondiging dezer m.i. onbeduidende brochure te kunnen volstaan.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Gedachtenwisselingen.

I. Aan den Heer F.W. Drijver, *Herv.- Predikant te Naarden.*

Weleerw. Heer.

Er is mij ter oore gekomen, dat door U Eerw., in het Weekblad 'De Hervorming', de aandacht is gevestigd op eenige artikelen in de Hollandsche Lelie, over 'Voorteekens'. UEerw. zoudt zich 'bezorgd' afvragen: 'waar moet het heen, als dergelijke dingen *in ernst* worden beweerd, als de menschen gaan gelooven aan '*Voorteekenen*'.

Als het werkelijk waarheid is Eerw. Heer, wat mij alsboven gezegd ter oore is gekomen, dan verzoek ik U beleefd mij in de Hollandsche Lelie, op al de punten die Gij niet gelooft, eens flink en ernstig aan te vallen, opdat ik mijn ernstig geloof aan Voorteekens, Voorgevoelens, Tweegezichtschap, Zielsverwantschap, kan verdedigen.

Indien Uw Eerw dat nalaat, maak *ik* mij ten bezorgd over *UEd.*

Zie op het land: bij het heerlijkste zomerweder in het volle schitterende zonnelicht, op klaren helderen middag, zijn het dan niet de donkere sombere wolken die oprijzen in het Westen, die aanduiden dat we binnen enkele kwartiersuren, weersverandering hebben te verwachten?

Zie op de heide: zoo dikwijls was ik met den herder en zijn schapen op de uitgestrekte heide. Plotseling ziet hij op en fluit zijn schapen bij elkaar om naar huis te keeren want er zijn 'Voorteekenen' die den naderenden donder aankondigen.

Zie op de Zee: Honderden malen was ik op de Zee en plotseling reefde de schipper zijn zeilen want de 'voorteekenen' zegden hem het naderen van een stormwind.

Bij huwelijk: Hoe dikwijls is er niet hevig meeningverschil bij verloofden. De één wil rechts, de ander links, telkens botsing. Ze trouwen. Het huwelijk is een aaneenschakeling van levenstreur. Was dat niet te voorspellen geweest uit de 'Voorteekenen'?

Zie in de maatschappij: de ergelijke overtredingen van de zedenwetten en rechtsbeginselen, zijn dat niet de 'Voorteekenen' der revolutie?

Tweegezichtschap: ik geef U de heilige oprechte verzekering, dat als ik op bezoek ga van menschen, dat ik geregeld gedachteloos te ver voorbijloop die niet thuis zijn. Ik stel mij beschikbaar voor de proef op de som. Zit iemand op mijn kamer of hij achter mij dan zie - of gevoel - ik het van te voren.

Voorgevoelens? Zie hier wat een een dame mij schrijft, de brief is ter Uwer inzage:

'Dagen en weken ben ik in 't grootste verdriet geweest, terwijl ik daarvan maar nimmer de reden kon beseffen, want alles wat ik kon begeeren, was tot mijn dispositie. Toch liep ik gejaagd en angstig door huis en had ik oogenblikken van de grootste radeloosheid enz.

Zie Mijnheer: deze dame had haar zoon naar het Buitenland gezonden en eenigen tijd daarna kreeg ze de verpletterende tijding dat haar geliefden, eenigen zoon, dood was gevonden in de rivier.

Gelooft U daar niet aan WelEerw.?

U maakt zich bezorgt over dat alles? Dan heb ik het recht van UEerw. als Predikant en als mensch, genezing te vragen van mijn dwalingen. Gelieve mij openlijk (in de Lelie en niet ergens, in couranten die ik niet lees) de les te lezen. Ik ben zeer goed voor reden vatbaar. Mits argumenten. En ik heb uwe terechtzetting hard-noodig ook. Want ik geloof het niet alleen van me zelf, maar ook van nog meerdere lezers en lezeressen dat het mystieke, het geloof aan voorteekens en gevoelens, welig wortel schiet en dat ontwikkelden zoowel dommen, als rijken en armen zich veel meer tot dit alles voelen aangetrokken dan tot de godsdienstoefeningen in Uwe moderne kerken. Ik kom in alle kerken: de Gereformeerde, de Katholieke, de Waalsche, de Hervormde, maar in de Uwe zijn verreweg de meeste open plaatsen, Zondags. Hoe komt dat, WelEerw. Heer?

Dat zijn óók Voorteekenen.

Maakt U zich daar niet 'bezorgd' over?

In afwachting van Uw geëerd antwoord,

Met de meeste hoogachting

Uw dw.

H. VAN HOLK.

II. Feest.

Het is 'Feest' in Amsterdam!

De geheele stad stinkt naar jenever.

De 'mindere' menschen loopen met opgeblazen roode koppen te slingeren en zwetsen over de straat.

De 'meerderen' sluiten hun kantoren, om eens flink te kunnen brassen.

Het is één vieze zooi.

Ik ben sprakeloos.

Sprakeloos als ik zie, dat de menschen een **arm** moedertje gevoelloos ruw op zijde schoppen, - om zich te kunnen moede rennen (met de tong uit de bek en de hoed schuin op de kop) achter het rijtuig van het **rijke.**

Sprakeloos als ik zie dat 'dames' een arm lief kind over 't lichaam loopen (tot bloedens toe), duikelen in 't slik en stof, om de rijtuigbanden te kunnen likken van een **rijke** welp.

Sprakeloos dat 'menschen' hun huisraad naar de leenbank sjouwen, (vandaag niet eten) om hun laatste penning te offeren aan glans; en dat zij hun *eigen* zwakke kinderen thuis opsluiten in de bedstede, om in 't zweet huns aanschijns een andermans loot een lang leven te gaan toegalmen.

Het is mij een beeld alsof het menschdom, tijdelijk in de lift der 'beschaving' omhoog gedraaid, - een plotselinge val doet; doordat de 'gloeilampen' dier 'verlichting' plotseling de touwen doorsnijden: om een inventaris op te maken van 's menschen waarde en evenwicht. Het komt treurig uit. Het zijn heelemáál geen

‘beschaafden’. Ze loopen rond in allerlei vieze vulgaire houdingen als wilden in de binnenlanden. Het is **Feest** te Amsterdam.

H. VAN HOLK.

Correspondentie van de redactie met de abonnés

De redactrice van de Holl: Lelie brengt ter kennis van de lezers van dit Blad, dat zij géén manuscripten, of brieven, haar naar aanleiding der redactie-aangelegenheden toegezonden door niet-abonnés, kan beantwoorden langs **particulieren** weg. De correspondentie in dit Blad dient zoowel tot de beantwoording van brieven, als tot de mededeelingen betreffende aangenomen en geweigerde bijdragen, en zij, die zelve geen abonné of abonnée zijn, kunnen dus niet verwachten langs een anderen dan den correspondentie-weg te worden beantwoord. Wanneer zij door leesgezelschapkring, of samen-lezen, of op welke wijze dan ook, gelegenheid kunnen vinden de correspondentie-rubriek te volgen, dan is de redactrice bereid hen dáárin te beantwoorden.

Op dezen regel wordt voortaan *géén uitzondering* meer gemaakt, en afzonderlijke nommers, correspondentie-antwoorden aan niet-abonné's behelzend, worden **niet** meer toegezonden.

REDACTRICE.

P.S. Het spreekt van zelf, dat deze regel alleen geldt voor eerstbeginnenden, èn voor briefschrijvers die in de corr: rubriek thuishooren.

Abonnée sinds haar 14de jaar. - Ik dank U zeer voor Uw nader schrijven van 24 dezer. Zooals gij ziet heb ik, daar het onderwerp spiritisme en spiritualisme steeds zeer de aandacht en belangstelling van velen wekt, de plaatsing der artikelen van mevrouw van Rees - van Nauta Lemke niet langer willen doen wachten. - Ja, het is zooals gg schrijft, wie geen zekerheid heeft van een opstanding en wederzien hiernamaals, die leeft eigenlijk in één gestadigen *angst* om die hem hier op aarde dierbaar zijn. Hoe gelukkiger een momentane stemming, hoe wreeder die angst er ineens tusschensluipt; zoo voel *ik* het. Aan Uw verzoek heb ik, zooals gij ziet, gelijktijdig voldaan. - De gedachtenw: rubriek vindt inderdaad véél belangstelling; ik ben blij dat gij-ook er in medeleeft, en voor Uw aanmoedigend woord in zake mijn te velde trekken tegen de Querido-literatuur dank ik U hartelijk. Trouwens, ik ben ervan overtuigd dat diens glans-periode reeds lang aan het dalen is. - Hartelijk gegroet.

Abonnèe te H. (sinds 2 jaar) welke mij om particulier antwoord verzoekt. - Gij zult, hoop ik, U-zelve wel herkennen in dit door mij gekozen pseudoniem. - Ik kan namelijk, hoe gráág ik ook zou willen, niet afwijken van mijn stelregel, en moet U ot *niet* antwoorden of het doen langs *dezen* weg. Gij kunt namelijk, als gij even nadenkt, wel zelve begrijpen hoe de meesten Uwer, juist waar het zulke intieme

dingen geldt, veel liever langs particulieren correspondentie-weg antwoord wenschen, zoodat ik, wat ik den eenen abonné toesta, dan niet meer den anderen zou kunnen weigeren. Behalve dat de open bare Correspondentie daardoor weldra geheel en al hare belangrijkheid zou verliezen en zou gaan ontaarden in een geheel onbeduidend iets, behalve ook de enorme

tijdroovende inspanning die daardoor van mijzelve zou worden gevorderd, is er nog een derde en hóófdreden waarom ik niet kan treden in Uw wensch. Immers, ik zou daardoor particulier en, als het ware *heimelijk*, van raad gaan dienen aan mij-onbekenden, juist in de meest intieme levensgeschiedenissen. In welk een scheeve verhouding zou ik daardoor geraken tegenover hunne omgeving; wáár zouden mijn particuliere brieven wellicht belanden; onder wèlke oogen komen ten slotte? Geef U daarvan eens rekenschap. Gij zijt een uit velen, die mij dit verzoek doen om particulier antwoord op zulk een intiemen grond, en daarom is het wel goed dat ik er bij deze gelegenheid eens uitdrukkelijk op wijs hoe onmogelijk het voor mij is - ook met den besten wil ter wereld en met de meest oprechte deelneming en belangstelling bezield - in dezen U en andere soortgelijke verzoekers ter wille te zijn. - Wat ik hier in de Lelie in het openbaar zeg, dat heb ik als zoodanig in het openbaar te verantwoorden; indien ik echter een particuliere correspondentie zou gaan aanvangen met mij geheel-onbekenden, en dat nog wel over zulke kiesche onderwerpen, dan zou ik mij begeven op een voor mij zelf gevaarlijken weg, omdat ik niet zou weten waar het begin ervan is en waar het einde. - Alvorens dus U mijne meening te zeggen over Uw m.i. zeer moeilijke omstandigheden wacht ik nog even af hoe gij er thans, na dit antwoord, over denkt, of gij een antwoord wenscht op déze plaats, of liever in het geheel geen? Geef mij in het eerste geval een pseudoniem op. Ik zal Uw brief nog bewaren tot ik van U opnieuw heb gehoord. -

Myrrha. - Hartelijk dank voor de mooie kaart. Ik hoop zoo dat U de vacantie goed deed.

H. van H. - Voor de kaart ‘Love's golden dream has passed’ moet ik U nog afzonderlijk danken omdat ik haar zoo bijzonder mooi vind van uitdrukking in den kop van den hond.

Witte Sering. - Ja, gij hebt door allerlei omstandigheden wel héél lang op antwoord moeten wachten. Uw bijdrage heb ik in orde ontvangen, en is ook door mij aangenomen. Door de grootere uitgebreidheid ervan moet zij een weinig lang wachten op plaatsruimte. - Ik zal U drukproef doen toekomen. - Dat ik jegens zoovele correspondenten den juisten toon trof, zooals gij het noemt, zal wel komen omdat ik hen kan *navoelen.* Wie zelve veel ondervond en een ruim hart heeft, die *begrijpt* zooveel leed, en vreugde en intieme levensgeschiedenissen, en zoo gaat het mij. Ik behoef meestal geen moeite te doen om mij in het lot van mijn correspondent in te denken, want gewoonlijk gaat dat van-zelf uit innerlijk *meevoelen.* Met U ook is het mij steeds zoo. Zeer interesseert mij den naam van den man, die U zoo herinnert aan dat karakter uit Om de Eere Gods. Indien gij mij dien naam - in verband met alles wat gij mij dienaangaande vertelt -, eens wilt meedeelen, zult gij mij zeer verplichten. (Herinnert gij U wat gij mij hebt geschreven dienaangaande?)

- Dat antwoord van mij aan ‘Hoogland’ heeft bij zeer velen sympathie gewekt, het is zooals gij-ook schrijft, als men nog jong is, valt het berusten wèl hard en moeilijk soms; dat is een eerst door de jaren gewonnen bezit. -

- Uw tweede briefje, waarin gij vraagt of ik Uw bijdrage nog vóór Juni kan plaatsen, heb ik reeds beantwoord onder de spoed-correspondentie, maar aan Uw verzoek de bijdrage nog vòòr Juni te plaatsen kon ik met den besten wil ter wereld niet voldoen; te minder nog, omdat gelijk gij-zelve zegt, daartoe ook geen noodzaak was. - Over het vertrouwlijke wat gij nog in dien brief vertelt zwijg ik maar veiligheidshalve. Dat het die uitwerking had op Uw gezondheid, die gij beschrijft, begrijp ik zoo

volkomen. - Inderdaad, ik vind bloemen in de kamer een aanblik die alle overige banaliteit van de omgeving vergoedt, maar het spreekt van zelf dat de liefde en de trouw en de aanhankelijkheid van een hond niet zijn te vergelijken met de stille bloemenlieflijkheid. Onzen geredden hond hebben wij onderdak kunnen brengen bij een vroegere dienstbode mijner ouders. Hij heet daar Fox en is de lieveling van het gezin. Gisteren helaas kwamen we te laat om een kat te redden voor denzelfden wreedaardigen dood. Een oploop menschen aan het water bewees ons dadelijk dat er iets aan de hand was. Helaas, het arme schepsel was reeds aan het eind van het lijden toen wij er bijkwamen. En niet alleen kinderen, heele scharen volwassen mannen en vrouwen 'amuseeren' zich met zulk een schandelijke wreedheid.*)

Zonnehof. - Zal ik dit nieuwe pseudoniem daar maar kiezen uit de twee mij aangebodene door U? Inderdaad, gij-ook hebt wèl lang moeten wachten. Toch niet zóó lang als Witte Sering. Neen, ik vind het leven van iemand, die voor een ander een zonnetje is in hoe bescheiden kring dan ook slechts, voor dien ander *niet* waardeloos; ik bedoelde dat ik je eigen leven, wie je ook bent, als je er zelf over nadenkt, zoo iets héél waardeloos en nietigs vind. - Juist zoo iemand als gij in Uw brief van 17 Maart schildert ken ik-zelve, en dank ik oneindig véél aan. Daarom begrijp ik U heel goed daarin. Ik vind de drie gedichtjes waarmede gij Uw brief eindigt geschikt voor anderen, die als gij denken, en neem ze daarom uit Uw brief over:

Gods Wil.

Ik vraag niet, wat mijn lot zal zijn,
Of lang de weg en sterk mijn voet....
Door schaduwen of zonneschijn
Mijn ziele stijgen moet.

Ik vraag niet meer: ik weet Gods wil,
Hij neemt mijn denken in,
Hij laat geen tijd voor droom of wensch,
Maar voert mij 't leven in.

Gods wil? Ik weet, hij is slechts dit:
Dat ik, hoe alles gaat,
Mijn leven maak tot één geheel,
Van Liefde - gedachte en daad.

Mijn God, ik weet niet, hoe Gij zijt,
Noch hoe Gij werkt; maar
Dit weet ik: Uw heilige wil
Spreekt in mijn hart, onloochenbaar.

Geef Gij, dat ik Uw wil volbreng,
Maak Gij mijn liefde zoo warm, zoo rein,
Dat ik, voor elk, die Gij mij geeft,
Een zegen en een steun kan zijn.

*) Ik ontving daar juist Uw lief schrijven. *Veel dank.* Laat eens van U hooren.

The Wisdom of Love.

Who knows the pathways of the wind?
Who knows the wanderings of the storm?
Who knows the compass of his day?
Who knoweth life's e'er-changing form?
All come, and go, and pass away,
Nor are they known to any mind.
Then let us love, for that is sure,
And there is fruit, and it is pure.

Who knows the morrow, who can say:
'To-morrow morning I shall find
My self even what I am to-day?'
We know alone what is behind,
Uncertain all that is to come,
Nor is it known to any mind.
Then let us love, for that is sure,
And there is fruit, and it is pure.

While day cloth thine, while life is ours,
While the warm blood is in our heart,
While we can talk, while we can act,
In deed, in truth, in very fact;
Then let us haste to do our part,
And let us reap the golden hours.
And let us love, for that is sure,
And there is fruit, and it is pure.

JAMES MACBETH.

The Cherubic Pilgrim.

Gods spirit falls on me as dewdrops on a rose,
If I but like the rose my heart to Him unclose.

The soul wherein God dwells - what church can holier be?
Becomes a walking tent of heavenly majesty.

So! in the silent night a child to God is born,
And all is brought again that ere was lost or lorn,

Could but thy soul, o man, become a silent night,
God would be born in thee, and set all things aright.

Ye know God but as Lord, hence Lord this name with ye.
I feel Him but as Life (Love), and Life (Love) He is to me.

How far from here to heaven? Not very far, my friend,
A single hearty step will all thy journey end.

Though Christ a thousand times in Bethlehem be born,
If He's not born in thee, thy soul is all forlorn.

Hold there! Where runnest thou? Know heaven is in thee'
Seekest thou for God elsewhere, His face thou'lt never see.

In all eternity no tone can be so sweet,
As where man's heart with God in unison doth beat.

Whate'er thou lovest, man, that, too, become thou must,
God, if thou lovest God: dust if thou lovest dust.

Ah, would the heart but be a manger for the birth,
God would once more become a child on earth.

Immeasurable is the Highest; who but knows it?
And yet the human heart can perfectly enclose it.

- In antwoord op Uw noodkreet om eindelijk iets van mij te hooren haast ik mij om U deze correspondentie te geven, en er de belofte bij te voegen dat ik het aangestreepte in Uw boekje zal lezen. - Hoe komt gij aan dat drukke verkeer met Engeland? Het is merkwaardig dat al déze soort godsdienst-richtingen een Engelsch bijsmaakje schijnen te moeten hebben. Na lezing zend ik U het stellig terug. - Prettig dat gij het nu zoo naar Uw zin hebt. Houdt U maar goed dezen zomer. Hartelijk gegroet.*)

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Vragenbus
Helpt elkander

Ingekomen vragen.

Wie van de abonnés weet een vriendelijk thuis voor een mooie zwarte poes en een lief kortharig wit hondje, beide volwassen?

Zij zijn als zwervelingen van de straat opgenomen en verzorgd, doch kunnen, waar zij thans zijn, (in een druk pension) op den duur niet blijven.

Wie zich over een der dieren ontfermen wil, wende zich tot
Mej. *A.A.W. Engelkens*,
Laan v. N.O.I. 14, Den Haag.

*) Ik ontving zoo juist uw laatste schrijven.

8 Juni 1910.
23ste Jaargang.
No. 49.

Bericht.

Present-exemplaren en Bewijs-nummers zijn aan te vragen bij den uitgever van dit blad, niet bij de redactie.

Beklag over correctie- of drukfouten heeft de betreffende te richten tot den uitgever, niet tot de redactie.

Zij, die zonder abonné of lezer te zijn van de Holl. Lelie de redactie lastig vallen met de toezending van manuscripten of brieven, hebben het zichzelf te wijten, wanneer zij geen particulier antwoord ontvangen; de beantwoording van een en ander geschiedt door de corr.-rubriek in dit blad, behoudens die gevallen van uitzondering die de redactie om welke reden dan ook persoonlijk uit beleefdheid maakt.

Zij, die hunne manuscripten bij weigering terug verlangen, worden verzocht hunne behoorlijke frankeering terstond in te sluiten en hun juist adres terstond op te geven.

Zij, die met de redactie correspondeeren in de Lelie onder welk pseudoniem ook, worden verzocht zoowel dit pseudoniem als den eigen naam onder elken brief te herhalen, daar het onmogelijk is alle pseudoniemen te onthouden bij een zoo uitgebreide correspondentie.

Anonyme brieven worden niet beantwoord.

REDACTRICE.

HOOFDARTIKEL

Hoofdartikel
Oranje-cultus.

Onze Oranje-vereering in het huidige tijdperk der historie dreigt tot geleiden, welker bedenkelijke aard reeds heden waar te nemen valt in verschillende openbaringen des maatschappelijken levens. Door een tot de uiterste perken gedreven chauvinisme kreeg het karakter der natie iets Pruisisch. Autoriteiten dulden geen critiek meer of weten vrijheden door de Grondwet gewaarborgd, met spitsvondige wets-interpretatie op zij te schuiven. Alleen onze Ministers staan nog aan de oude bedilzucht bloot, zoolang ze niet durven vaststellen, dat afschaffing van het Parlement of - in populairen vorm - het op de keien gooien van betaalde propagandisten geenszìns in strijd is met de Grondwet. Ze mogen fabrieksbazen benijden.

Met deze steeds stijgende Oranje-liefde ging gepaard een verscherping van het politieke Christendom, dat reeds bij den aanvang van zijn overwicht de sporen vertoonde eener bedenkelijke corruptie. Ware die terugkeer (reactie) niet uitgegaan

van kleinzielige redenen, het verschijnsel zou te verklaren zijn. Daar komen oogenblikken in het leven der volken voor, waarin het inkorten der teugels wenschelijk is. Hier was dit niet het geval, tenzij uit poltronnerie. De beweging sproot voort uit kleinzielig verzet tegen sociale en

hygiënische wetten, behalve dan nog den strijd om het kind. Maar op dit psychologisch verschijnsel gaan wij niet verder in.

Een halve eeuw terug was de Oranje-liefde niet minder hecht en duurzaam dan thans. Alleen ontbrak de philisterachtige overdrijving, het snobisme van heden. Met de kinderen werd geen parade gemaakt. Ze waren niet getooid met vlaggen en oranjesjerpen. Ze kregen geen versnaperingen. Ze gingen niet in optocht met de onderwijzers aan het hoofd, naar de dorpskasteelen om daar, in ruil voor een koekje, hun Oranje-liefde te demonstreeren. Bedenkingen tegen dit middeleeuwsch gedoe werden weerlegd met de frase: 'de kinderen hebben er pleizier in'. Natuurlijk. Een dag vacantie, optocht, koek en fruit. Wie eertijds feest wilde vieren, had uit zijn eigen kas te putten, nu gaat dat eenvoudiger door een blanco-crediet ten koste van de Gemeente-kas.

Met dit al zou uit deze beweging iets goeds hebben kunnen wassen, had dit cultiveeren der Oranje-liefde geleid tot een betere opvoeding van het publiek en niet zooals thans tot herrie en onvrede en grovere onbeschaafdheid van het straatpubliek. De oorzaak schuilt in de overdrijving, vrienden, en de schuld ligt bij de meer beschaafden, wier roeping het is de massa te leiden. De Oranje-furie heeft in ons land steeds veel onheil gesticht.

Reeds voorjaren wees Domela Nieuwenhuis op die flauwe berichten van vorstelijke gangen in couranten. Kerkgang bijv. en wat er gepreekt en gezongen werd. Heeft de vermaning gebaat? Ach, het is erger geworden.

Het gaat met volken als met bizondere personen, je moet ze niet al te welwillend behandelen, je moet ze op een afstand houden, anders worden ze te familiaar, zoo niet brutaal.

En bij een kramersnatie als de onze, is het gevaar van familaar en brutaal worden groot.

De opdrijving in den liefde-cultus heeft - om zoo te zeggen - de slecht opgevoede massa nader tot de Kroon gebracht, en de opgave in de naaste toekomst is, haar weer op eerbiedigen afstand te brengen. De Nederlandsche natie is te groot voor de gemoedelijkheid van den Duitschen kleinstaat.

Daar moet gematigdheid komen in de opwinding. Ging de ploertigheid niet zoo ver, dat fokvee naar Prins Hendrik werd genoemd. Jan Rap en zijn maat gaan ter audiëntie en stellen vragen aan de Koningin, hoewel reeds eene natuurlijke beschaving zou meebrengen te weten, dat aan eene Majesteit geen vragen worden gesteld, evenals een beschaafd mensch reeds voorzichtig is met het doen van vragen in den omgang met zijn gelijken.

Ja, deze Oranje-cultus van autoriteiten, initiatiefnemers en voorlichters had de natie ten goede kunnen komen, had hij gestrekt tot betere opvoeding der massa tegenover de leden van het Koninklijk Huis, zooals om een voorbeeld ter verduidelijking te noemen, de twee kwartjes-bezoekers indertijd van de concerten der Hollandsche Opera geleerd hebben met hun applaus voor den zang te wachten tot de begeleidende muziek haar laatste toon heeft geuit.

Maar hoe is het gegaan? Door de overdrijving van leiders, journalisten en gelegenheids poëten gefascineerd, kwam de massa tot steeds meer opgewondenheid en brutaliteit in haar uitingen. Nog als Prinsesje school de Koningin bevreesd achter de rokken harer Koninklijke Moeder weg voor het brullende Hoera-beest op den Dam. Bij kerkgang of theater bezoek van de Koningin wenden zich alle oogen naar

H.M. en houden dit brutaal aanstaren vol. Herhaalde protesten Harerzijds mochten niet baten. Wandelt de Koningin in de Residentie, het publiek volgt en blijft volgen. O, goden, wat een plebs! In Amsterdam te wandelen, zou H.M. heelemaal niet durven. Alles de schuld van dien fanatieken Oranje-cultus.

En met prinses Juliana zal het crescendo gaan. Je wordt nu al zeeziek, als je in de couranten leest van het 'aandoenlijke' bij het wuiven van het kinderhandje.

Daar zijn manlijke en vrouwelijke natiën. Engeland is manlijk. Frankrijk is vrouwelijk. Nederland dobbert tusschen beide in. Meer waardigheid en opvoeding is de opgave der paedagogen.

WOLFGANG VAN DER MEIJ.

Leersum.

Uit eigen ervaring.

> Spiritualisme from its first glimpse has never appeared to me other than a religion, a fuller revelation of man's relationship to the world of spirit, and therefore one step nearer to God.
> ROBERTSON.

Door mijn eigen ervaringen wil ik de derde en het eerste gedeelte der vierde vraag van A.E.M. beantwoorden. Op het tweede gedeelte dier vraag hoop ik later terug te komen.

Daar wij allen weten, hoe veel het er toe doet, hoe héél veel zelfs, *wie* iets zegt, wil ik mijn ervaringen inleiden met de woorden van iemand, die een reus was, haast in iedere richting, op elk gebied. Gloëthe, het rijk begaafde medium, de machtig-geïnspireerde zegt: 'Ik zou niet het geluk willen ontberen aan een toekomstig voortbestaan te gelooven, ik zou met Lorenzo de Medicis willen zeggen, dat zij, die op geen ander leven hopen, ook voor dit leven dood zijn. Ik heb de vaste overtuiging dat onze geest een wezen is van geheel onvernietigbare natuur. Wij zullen *zijn*, wij zullen *zien*, wij zullen elkander *wederzien.*'*)

Toen mijn lieve moeder was heengegaan op 36 jarigen leeftijd was ik, de oudste harer zes kinderen, nauwelijks dertien jaar.

Ik herinner mij niet, dat ik mij ooit in mijn leven, noch vóór, noch na dien tijd, zoo grenzenloos eenzaam en verlaten heb gevoeld als toen.

Alsof het gisteren was herinner ik mij een wintermiddag, dat wij met onze juffrouw wandelden langs de Smildevaart te Assen. De sneeuw donsde neer in kleine droge vlokjes en alles om ons heen schitterde in wondere pracht. Misschien juist dáárdoor heeft die wandeling zich onuitwischbaar in mijne herinnering gegrift.

Ik zie nog de lantarens zich weerspiegelen in het water, ik voel weder de droefheid van toen en ik hoor mijn eigen stem: 'och als ik maar zeker wist, dat ik haar terug zou zien!'

Dien avond of een der volgende, - dat weet ik niet met zekerheid - toen ik klaar wakker te bed lag, werden de gordijnen van mijn ledikant wijd opengeschoven en stond mijn moeder voor mij, zooals ik haar het laatst zag.

Het was zoo reëel, dat ik nu nog, na al die jaren, het geborduurde strookje harer nachtjapon zou kunnen nateekenen.

Toen ik o zoo gelukkig, opsprong om haar te omhelzen was alles verdwenen.

Den indruk, dien het toen op mij maakte kan ik niet onder woorden brengen, wéét ik eigenlijk niet, alleen sprak ik er nooit over dan jaren na datum, toen ik spiritualiste was en... begreep.

Was ik het *toen* maar geweest! Had ik toen maar *geweten*, ik zou hebben begrepen wat mijn lieve moeder mij door hare verschijning wilde bewijzen. Ik zou *gevoeld* hebben toen reeds, wat ik zoo heel veel jaren later eerst mocht ervaren: 'De dood heeft geen macht over de ziel. Hij kan niet scheiden wat door liefde is verbonden. Hen, die we liefhebben verlìezen wij nooit, want God *is* liefde en daarom is liefde eeuwig als Hij.

Iets bij iemand (ik mag hier niet duidelijker zijn) ging verkeerd en ik had een sterke intuitie wáárdoor,

Toen ik die iemand mijn vrees mededeelde, die ik door niets kon bewijzen, daar zij slechts berustte op "voelen", wilde zij het niet aannemen.

Hierna werd ik letterlijk gedreven naar een kennis, die ik zeker in meer dan een jaar niet had ontmoet. Tot mijn groote verbazing, zonder dat ik er in 't minst vermoeden van had, of eenige aanleiding toe gaf, werd hier mijn intuitie bewaarheid en als feit medegedeeld.

Eenige jaren geleden toen ik voor een paar dagen uit de stad moest, kon ik er 's morgens niet toe komen den trein te nemen, dien we hadden uitgezocht.

Daar ik zelden verandering breng in eens gemaakte plannen, vond mijn man het vreemd en ik zelve eigenlijk niet minder.

*) Ik cursiveer.

Met den trein, waarmee ik eerst had willen gaan, gebeurde een ongeluk.

Eens werd mij van gene zijde gevraagd te gaan naar een dame, die zoo heel bedroefd was.

Zij was weduwe en de overleden echtgenoot en eenige zoon vroegen het.

Daar de dame mij geheel onbekend was en ik zelfs nooit haar naam had gehoord, vond ik dit een gewaagde onderneming. Aangeboden diensten zijn zoo zelden welkom.

Ik aarzelde en kon er niet toe komen, maar de man en de zoon der dame bleven aanhouden en eindelijk besloot ik het maar te doen.

Alles was geheel zooals men mij van gene zijde had medegedeeld.

Het heeft mij nooit berouwd aan het verzoek der “dooden” (?) te hebben voldaan.

De dame leefde nog enkele jaren en is toen ook heengegaan, meer berustend en hoopvol dan anders het geval zou zijn geweest.

Nu aan de andere zijde der grens is haar droefheid van haar genomen, omdat ze hereenigd is met hen, die ze liefhad op aarde en liefheeft altijd.

Ik herinner mij, dat ik als kind, toen ik

nog nooit iets van het spirit(ual)isme had gehoord eens logeerde bij een tante, die er evenmin iets van wist.

Op een morgen kwam mijn tante zeer ontdaan beneden, daar ze 's nachts heel duidelijk haar man, toen overste bij de marine, in Atjeh aan wal had zien stappen en gewond worden.

Later bleek alles precies zoo gebeurd, als ze het 's nachts had gezien.

Den 14^{den} Januari 1901 kregen wij op onzen seance-avond door automatisch schrift een brief van gene zijde, waarin o.a.: "vraag toch aan mijne moeder of ze voor mij wil bidden."

E.D.....

Den volgenden dag, mijn ontvangdag, vroeg ik aan iemand (ze leest de Holl. Lelie en zal het zich misschien herinneren): "ken je hier in den Haag een familie D.....?" waarop zij antwoordde, neen maar wel D..... (iets anders).

Den 21sten Januari kregen wij weer door automatisch schrift o.m. het volgende: Mijn moeder woont in R....., zij is roomsch, wilt gij haar vragen voor mij te bidden?

E.D.....

Wanneer ons van gene zijde wordt gevraagd een boodschap over te brengen, doen wij het, als we maar eenigszins denken er goed mee te kunnen doen. Doorgaans is dit echter niet het geval.

Hier, waar het iemand aanging, ons zelfs bij naam niet bekend, van wie we niets wisten, absoluut niets, noch van haar zelve, noch van hare omstandigheden, begrepen we meer kwaad te zullen doen dan goed. Vooral, omdat de overleden zoon schreef, dat zijn moeder roomsch was, bestond groote kans dat we haar in moeielijkheden zouden brengen of haar gemoedsrust verstoren. Roomschen bidden altijd voor hun afgestorvenen en vonden wij beter ons hiermee niet te bemoeien.

Wij dachten er niet meer over na, toen Vrijdag den 22sten Februari ons oog onwillekeurig (?) viel op de volgende advertentie in de Rotterdammer Courant.*)

Voor de vele bewijzen van deelneming, ontvangen bij het overlijden van onzen geliefden Zoon en Broeder den Heer E.D..... betuigen wij onzen oprechten dank.

Mevr. Wed. H.D.....

G.....

P.D.....

H.D.....

Na het lezen dier advertentie, die ons werkelijk zeer trof, informeerden wij in R: naar de familie D.... Al het automatisch geschrevene bleek juist te zijn en de weduwe was roomsch-catholiek.' -

In 1900 werd ik gemagnetiseerd door den Heer P. en zei diens contrôle Dr. V. eens tegen mij: 'In uw lichtcirkel is dikwijls een Engelsch meisje, ze heet Ellen, ze heeft u op aarde nooit gekend, maar voelt zich tot u getrokken.'

Drie jaar hierna, in den voorzomer van 1903 maakten wij voor het eerst kennis met het Engelsche medium Alfred Vout Peters.

Onder héél veel andere bewijzen van individueel voortbestaan, zei de Heer Peters tegen mij: 'ik zie een jong meisje bij u, ze is wonder-mooi.'

Behoort ze bij mij, is ze familie?

*) De advertentie knipte ik uit de courant en bewaarde haar.

‘Neen, ze is geen familie van u, maar voelt zich zeer tot u aangetrokken. Het is een Engelsch meisje, ze heet Ellen.’

Eerst later herinnerde ik mij de gelijkluidende beschrijving door een ander medium drie jaar geleden.

De Heer Shepard bij ons logeerende, zei eens tegen mij: hoe omringd is u toch door geesten! Ik zie nu een oude dame naast u staan. Zij heeft zoo iets vreemds op haar hoofd, goud en kant en juweelen, ook juweelen op haar voorhoofd.

Na nog iemand anders te hebben beschreven, vervolgde hij; ik zie nog een oude dame, héél oud, zeer klein en smal.

Den volgenden morgen gaf ik hem een album, (dat in een gesloten kast was weggeborgen en hij onmogelijk had kunnen zien) en verzocht hem mij die oude dames te willen aanwijzen.

Hij wees zonder aarzelen mijn grootmoeder en een oud-tante.

De grootmoeder wier petekind ik ben, van wie ik zielsveel hield en zij van mij, heeft nog de Friesche kap gedragen.

Mijn oud-tante, werkelijk zeer smal en klein, stierf toen ze 92 jaar was.

Noch van haar noch van mijn grootmoeder hangt of staat ergens een portret. Merkwaardig vind ik ook nog, dat het portret mijner tante gemaakt werd, toen ze 60 jaar was, dus volstrekt niet een zéér oude dame, terwijl er verscheiden portretten van bejaarde dames in mijn album waren.

Nu zou ik nog wel meer persoonlijke ervaringen kunnen mededeelen, maar ik doe het liever niet omdat velen zijn zoo ‘alléén van mij.’

Maar het is voldoende nietwaar, om aan te toonen,, om te bewijzen dat ‘liefdebanden nooit worden verbroken.’

Ik geloof, dat een moeder, een wäre moeder, na haar heengaan van deze aarde, heel dikwijls haar kinderen beïnvloedt, maar niet, dat de kinderen er zich altijd bewust van zijn.

De plaat: ‘Beschermengel’ is zeker door een ziener geschetst. Het kleine meisje dat over een smal bruggetje gaat, waarvan de leuning is gebroken, onzichtbaar voor haar zelve, liefdevol geleid door haar Engel-moeder.

Al zijn echter de kinderen er zich niet altijd van bewust, de invloed *blijft*, kan niet worden te niet gedaan.

Misschien zooals ik in ‘Ervaringen’ schreef, zijn het de onbewuste, onzichtbare invloeden, die ons het meest beïnvloeden.

O zij die ons liefhadden hier op aarde ze blijven ons liefhebben daar in een volgend bestaan.

Ze zijn niet ergens, heel ver in 't onbegrensd heelal, in een zoogenaamden hemel, maar dichtbij, dikwijls althans, in onze onmiddelijke nabijheid.

Dikwijls... o dikwijls als we vermoeid zijn en bedroefd en ons zoo zwak voelen en twijfelend, als we hongeren en dorsten naar iets dat uitgaat hoog boven het alledaagsche, als we hen noodig hebben en naar hen verlangen,... verlangen ook met brandend heimwee en zielsverlangen naar het ongeziene, naar het eeuwige, naar God.

J. VAN REES-VAN NAUTA LEMKE.

‘Om de eere Gods.’
Roman door Anna de Savornin Lohman.
(Vervolg van No. 47).

> Nu laat gij Heer Uw knecht,
> Naar 't Woord hem toegezegd,
> Thans henengaan in vrede. - -

Govert-Jaap las het met 'n stem, die oversloeg.

Maar de zieke in het bed zag hem aan met een verzaligden blik van dank, welke zeide: ‘Zoo is het. De dagtaak is volbracht. Ik ga in, in de ruste mijns Heeren.’

- - - ‘God had alles wel gemaakt. - Alles. Zelfs met haar zenuwzieken jongen.’

Want Govert-Jaap had het haar beloofd dat hij hem voortaan bij zich wilde nemen op de Ekenhuize. De doktoren waren het er allen over eens, hoe lichte handenarbeid en veel buitenlucht hem 't meest goeddeden. En Govert-Jaap - ziende hoe het haar sterfbed lichter maakte - had het haar aangeboden zijn zwager onder zijn toezicht en hoede te nemen als hij-zelf daarginds zou zijn zijn voor goed. - -

Geerte zat stil neven het bed harer moeder, en keek naar het vermagerde vermoeide gelaat, dat haar eerst nu in de laatste weken zoo wonder-dierbaar was geworden.

Om haar, om haar verzoening met Govert-Jaap, was die verzaligde stervensstemming, dat wist zij. Moeder beschouwde dat als een gebedsverhooring, een antwoord van den Heer op haar angstig smeeken: Heer, vergeef, red mijn kind.

Dadelijk daarna, nadat de couranten het ontslag-nemen ‘om gezondheidsredenen’ van Govert-Jaap hadden publiek gemaakt, was ze in elkaar gezonken, als iemand die

niet meer behoefde te leven nu alles waarvoor ze nog noodig was zich weer had geschikt. -

De doktoren waren er niet zeker van, of het hart was aangedaan, of de nieren, of allebei. Ze dokterden met veel drukte aan haar om, want Excellentie, als 'n braaf echtgenoot, spaarde kosten noch consulten. Méér dan dat moest je niet van hem vergen natuurlijk.

'n Ziekekamer was voor hem iets benauwends-neerdrukkends. Hij bepaalde er zich toe nu en dan met z'n joviale drukte, binnen te drentelen voor 'n minuut of wat, om met gewilde vroolijkheid van de waarheid niet willen zien te zeggen:

'Hoe gaat het er nu mee? - Je ziet er nog al goed uit nou. - Dokter er nog niet geweest' - of 'n dergelijke banaliteit.

En dan zat hij eventjes, een páár oogenblikken, liefjes-opgewekt nevens het bed, vertelde van dien en van dien onder de Kamerleden of de kennissen, die allemaal zoo hartelijk naar haar vroegen, keek ondertusschen door eens heimelijk op zijn horloge of hij nu maar niet met goed fatsoen weer weg kon. 'Akeligheden' kon hij niet zien, was zijn stopwoord, en daarom liep hij ook grif weg, wanneer er 'n hart-benauwdheid, die de zieke nu en dan kwelde, opkwam. Dat was goed voor Emma en voor Geerte, die heel lief voor haar moeder waren, om daarbij te helpen. *Hij* kon zoo iets onmogelijk verdragen.

Buitenshuis sprak hij dan met zooveel aandoening en zulke betraande oogen ervan, hoe hij zoo'n lijden niet *kon* aanzien, dat verscheiden menschen er de dupe van waren, hem zoo'n 'echt-gevoeligen man' vonden.

Geerte logeerde in huis bij haar ouders, met kleine Ellen, terwijl Govert-Jaap zorgde dat het groote mooie huis zoo spoedig mogelijk werd ontruimd en verkocht. Hij kwam elken middag zijn schoonmoeder opzoeken, las haar voor, uit den Bijbel, of uit de Psalmen. Zijn

eigen groot leed lag als een zware levenslast op hem, maar hij had nu met zijn God in de stilte van zijn binnenkamer afgerekend; hij wist nu dat hij het dragen moest als een kruis dat eerst het graf van hem zou afwentelen. - En hij wist óók dat het graf nog niet voor hem was, dat zijn God van hem iets anders eischte, dan wat hij in zijn eerzuchtige menschen-hoogmoed had gewild: een groot Staatsman zijn in den lande.

''s Heeren wegen zijn niet onze wegen' - had de vrome eenvoudige vrouw, die daar nu haar laatsten aardschen strijd streed, tot hem gezegd, toen hij met haar sprak over zijn besluit van afstand willen doen van zijn positie, en in de stilte van de Ekenhuize zich gaan wijden aan zijn naaste omgeving en aan de opvoeding van zijn kind: 'Hij weet wat goed voor ons is. Hij zal alles ten beste leiden.'

- In dat onwrikbare geloof sloot zij de oogen. Zeker, ook voor háár was nog niet alles licht. Nog wist zij niet hoe zich de toekomst van haar jongste, haar Emma, zou ontvouwen. Zou zij-ook, evenals Geerte, in lichtzinnigheid door het leven dartelen totdat zij struikelde op den breeden weg, of zou het den Heer behagen haar intijds door een vromen liefhebbenden echtgenoot te beschermen voor de verlokkingen der wereld? Zij wist niet. Maar zij geloofde. - Had haar God niet óók Geerte van den rand des verderfs teruggehouden; had hij Sjoerd niet een echtgenoote gegeven, die den Heere wilde dienen? In hare aandoenlijke geloofsverblinding zag zij noch het onoprechte wereldsche schijngeloof van Mary, noch het troostelooze van Geerte's toekomst van leven moeten naast een onbeminden man; zag zij ook niet meer zelfs de verandering, die het leven had gebracht in haar echtgenoot, den politieken draaier, sjacheraar in christelijke staatkunde, die uit hem was gegroeid uit eigenbelang. In haar reeds van de aarde losgemaakte geest zag zij hem nu nog slechts als dien eenen dien zij langgeleden had liefgehad, toen hij in haar eenvoudig-bekrompen-vroom Amsterdamsch kringetje was verschenen als *de* Christen jonkman bij uitnemendheid, wien hare jonge meisjesonschuld alle deugden en alle christen-eigenschappen toedichtte, welke zij zich droomde van haar ideaal; in wien zij onbegrensd had geloofd, toen zij hem huwde, als in den van God-zelf gezonden christen-bevrijder van Nederland.

En, met lieve aandoenlijke gelatenheid, vergaf zij hem zijn verwaarloozing van haar, nu zij sterven ging, zijn egoiste behoefte aan vroolijkheid buitenshuis.

'Het duurt ook zoo lang met me' - zei ze als hem verontschuldigend. 'En papa heeft toch al zulk een naren tijd achter den rug. - - Zal je dubbel goed zorgen voor papa als ik er niet meer ben, Emma, beloof je het mij?'

Emma beloofde, met tranen in de oogen, ondertusschen denkend aan den gezantschapsattaché, die haar in den laatsten tijd het hof maakte. Zou het hem heusch ernst zijn? Zou ze heusch.... O, zij had mama wèl lief, zij moest wel bitter huilen als mama sprak van sterven. Maar zij was nog zoo jong; het leven wenkte haar in zijn blijheid. In haar egoïsme van jonkheid weefde zij zich reeds weer haar geluksroman over het graf heen van die haar had geboren. -

En Geerte, wier leven had uitgeleefd, die wist dat haar nu nog slechts de sombere boete wachtte ginds, zat met bekreten oogen te wachten tot dit sterfbed haar doemen zou tot het heengaan naar haar ballingschap.

O, er waren oogenblikken waarin zij dien stroeven ernstigen man, aan wien het leven haar geketend had, haatte, waarin haar heele jonge ziel in opstand geraakte tegen zijn opvatting van plicht en godsdienst, die hem geboden haar met zich mede te nemen in de verre eenzaamheid van een vergeten leven zonder liefde, naast elkander

gesleten in dorre berusting. Waarom gaf zij toe? Waarom eischte niet zij-zelve de scheiding? Waarom liep zij niet weg met haar kind? -

Omdat zij niet durfde. Omdat zij bang was voor de menschen en voor haar toekomst. Omdat de traditie van haar opvoeding en haar geslacht in haar te sterk leefde om er mee te durven breken. Zij was niet een van die modernen uit de moderne Haagsche wereld van kunstenaars- en geldkringen. Zij was het kind van een degelijk oud geslacht, in wien, ondanks al hare eigene gedegenereerdheid, toch nog voortgeplant was de kiem die niet sterft van eerbied voor de bestaande opvattingen van wat nu eenmaal zoo hoort en wat fatsoenlijk is. Niets van Govert-Jaaps innige geloofs-bereidwilligheid was in háár weerspannig gemoed. Al kon zij hem achten om het offer dat hij bracht aan zijn plicht, al kon zij inzien hoe veel hooger hij stond daardoor dan de man dien zij had liefgehad, toch was die laatste degene naar wien zij verlangde, naar wien haar arm hart nog smachtte al wist zij dat hij het niet waard was. - -

- 'Geerte' - zei haar moeder - - 'Geerte - kind - kom eens hier.' -

En zij lei, met 'n teederen blik van verstandhouding, hun handen in elkaar, die van Geerte en van Govert Jaap, beiden zonder deelname, zonder innerlijke begeerte. - -

Maar de zieke zag dat niet - zag alleen dat de God, in Wien zij zoo aandoenlijk geloofde, alles had welgemaakt -

In het Vaandel gaven zij hem maar 'n koel afscheid. Want de Leider was boos omdat het heel lastig was zoo ineens 'n geschikte opvolger te vinden, heel lastig. En Excellentie was óók boos, al vond hij 't nu wel heel prettig dat zijn schoonzoon alles in der minne had geschikt, en dat het zaakje niet verder ruchtbaar werd, het was en het bleef toch 'n gekke streek van 'm, om nu in eens iedereen den mond te willen openbreken door dit onverwachte ontslag-indienen - 'om redenen van gezondheid.' -

't Mocht wat, die redenen van gezondheid! Green mensch die er de dupe van was. - En hij viel vinnig uit tegen Horstenboer, die met Schadenfreude quasi-lief informeerde, hoe dat nu zoo ineens gekomen was die zenuwaandoening van meneer Stinia; hij zag er toch zoo sterk uit:

'Och wat zenuwen! M'n schoonzoon is altijd 'n egoist geweest. Nu heeft hij zich ineens in het hoofd gesteld, dat hij de buitenlucht noodig heeft, dat hij den Haag en zijn werkkring van minister niet kan verdragen. En om zoo 'n gril wordt nu ons partijbelang en z'n heele christen-plicht aan den lande opgeofferd. Om van mijn dochter niet te spreken! Die schikt er zich héél lief in.'

Want hij vond het maar het best om zoo brutaal mogelijk te zijn; dat snoerde de vragers het eerst den mond.

Toch sloeg hij 'n beetje verlegen zijn oogen neer, toen Mevrouw Horstenboer hatelijk-liefjes opmerkte:

'Och ja, zoo heeft iedereen al eens wat in z'n familie. Ieder krijgt zijn deel op zijn beurt - zeg ik altijd.'

Zij, mevrouw Horstenboer, had haar vroegoud-geworden man nu volslagen getemd. Hij begon de gevolgen van zijn genoegen-leventje een beetje héél merkbaar te voelen, had wel eens wat oppassing, wat ontzien noodig. En zij was lief voor hem, blij dat hij nu haaralleen toebehoorde. Zij droeg het hoofd heel hoog, dwong haar heele kennissenkring achting af door haar gedistingueerde vroomheid van vrouw die zich een levenspositie heeft weten te veroveren door haar tact en godsdienst-zin. Iedereen die wat beteekende in den Haag kwam op haar jour; Zondags voerde zij haar man als een toonbeeld van stichtelijkheid mee naar de modepredikanten. Men wist dat de koningin hen beiden bepaald in haar vertrouwen nam, uit sympathie voor hun voorbeeldig leven van echte godsvrucht. -

Het Vaandel zei koeltjes, dat het jammer was zulke jonge krachten als die van baron Stinia te zien verloren gaan voor de belangen des lands; dat het wèl te hopen ware, dat hij zijn besluit goed had overdacht alvorens het te nemen. En dan werd hem uit de hoogte toegewenscht, dat zijn gezondheid zich weldra geheel mocht herstellen ginds. Dat was alles.

- Men had hem niet meer noodig. Hij behoefde niet meer te worden opgevleid. Zijn contributieën voor de Vrije en voor de Christelijke school enz. enz. betaalde hij toch wel - - - -

Voor Mullerts was het 'n uitkomst. Die had overal de deuren afgeloopen of men hem niet kon gebruiken, nu er voor 't oogenblik geen geschikte man was eigenlijk voor het minister-postje, dat vacant kwam. Hij was toch óók jurist. En hij had het zoo broodnoodig. Zijn oudste jongen paste niet op; verteerde maar geld aan de academie; nommer twee kon niet te best, moest hij naar Amerika expedieeren. 'Denk 's wat 'n uitkomst 't zou zijn voor hem.'

Bij de goedhartigheid van Eduma de Witt werkte zijn gejeremieer nog 't meest uit, ‘Wat drommel ja, waarom hij niet net zoo goed als 'n ander;’ en de Excellentie had er bepaald plezier van van zijn benoeming toen hij mevrouw Mullerts den Zondag daarna in de kerk zag, naast haar man, voor 't eerst sinds jaren netjes aangekleed; en met 'n trek van nederige blijdschap op haar afgetobd gezicht.

Want Mullerts vond het noodig zich nu met haar in 't publiek te vertoonen. ‘Natuurlijk, als je in eens christelijk minister wordt moet je toch 'n goed voorbeeld geven!’ Hij maakte visites zelfs met z'n tot hiertoe zoo vergeten vrouw.

‘Zoo zie je’ - grinnikte Eduma de Witt tegen den Leider - ‘wat 'n goed werk we gedaan hebben - 'n héél godgevallig werk, wat - - -’

(Wordt vervolgd).

Gedachtenwisselingen.

I.

Een abonnee der Holl: Lelie schrijft mij naar aanleiding van de gedachtenwisseling van den heer H. van Holk (Holl: Lelie van 1 Juni II.), getiteld *feest* o.a.:

Als de heer Van Holk Amsterdammer is dan kon hij weten, dat buiten elk feest om er een zeker deel inwoners is, dat zich, elken Zaterdag- en Zondagavond, zoo niet de overige avonden ook, bedrinkt, en zich aanstelt als beesten; alleen bij algemeene feesten komt dat rapaille uit hunne sloppen en stegen te voorschijn, en tellen dus eigenlijk niet mede bij het publiek. De zoodanigen kijkt men niet aan.

De stad stonk niet naar jenever, in den beginne rook men overal sparregroen en later stof. Naarmate de bevolking hier toegenomen is, is de openbare dronkenschap dat niet.

Is genoemde heer geen Amsterdammer, dan moet hij niet schrijven over plaatselijke toestanden

waarvan hij niet weet. Amsterdam is geen 'vieze zooi' en het is gelogen dat de meerderen hunne kantoren sloten om eens flink te kunnen brassen. Dat is geschied op algemeen verzoek, om aan emploijés en knechts gelegenheid te geven het feest mede te maken. Waarom releveert hij alleen het afzichtelijke, wat bij volksfeesten overal voorkomt, volstrekt niet alleen in A. Dat menigeen in de volte een duw krijgt is maar eene questie van persoonlijke willekeur, of men het er voor over heeft. Dat soms een kind vertrapt wordt is grooter schande voor de moeders, die zoo'n schaap in 't gedrang medenemen, in plaats van met het kind thuis te blijven, dan voor degenen die het doen, en dikwijls zelf worden opgedrongen, want niemand trapt met voordacht op een kind.

Dat sommige menschen hun goed naar de bank van leening brengen, en de kinderen in de bedsteê opsluiten om te fuiven, komt bepaald niet te pas, maar is evenmin speciaal 'Amsterdamsch'.

Mijn man en ik waren als geïncarneerde Amsterdammers zoowat overal bij. Toen de Koningin zou arriveeren, zaten wij op den Dam op een balcon, en zagen de menschenzee aangolven tot zij werkelijk haast zonder overdrijving een tweede vloer vormde, en dat was langs het Damrak tot aan het Station ook zóó. Toen eindelijk de gouden koets arriveerde, was er een oogenblik van zóó spontane vreugd en jubelend enthousiasme, heusch aangrijpend! Men moge er over denken hoe men wil, het is dan maar beter zóó, dan zooals in Spanje waar bommen gegooid worden voor het koninklijk bruidspaar, en bij ongeluk een onschuldig paard gedood wordt.

De kinderzanghulde was eveneens mooi, ieder met een vlaggetje in de hand juichende en zingende, maar sprakeloos waren wij, bij de houding van H.M. al dié dagen lang. Zoo iets van koude onverschilligheid is heusch zeldzaam, want, of zij nu al in haar eindspeech aan den burgemeester zegt, dat deze dagen haar onvergetelijk zijn, nu dat vertelt ze in iedere plaats waar zij met hetzelfde koude gelaat een bezoek brengt.

Ik heb gelukkig van mijn man geleerd dat men van alles eerst de lichtzijde moet opzoeken, en overal het mooie trachten uit te halen, maar tegenwoordig schijnt het mode te zijn alleen oog voor het vunzige te hebben; wèl bekome het hun!

De gedachtewisseling 'Feest' heeft in zooverre niets te beduiden, daar zij 1e geschreven is in nageaapte vieze Querido-stijl, 2e ten deele onwaar is, en ten 3e door een en ander geheel geen nut heeft. De heer v. H. is in Amsterdam viermalen 'sprakeloos' geweest, laat hij het in 't vervolg over Amsterdam maar voor goed blijven.

HUISVROUW.

Noot redactrice.
Gaarne neem ik oók dit gezichtspunt op.
Indien *ik* den heer Van Holk goed begreep in zijn 'feest'-beschrijving, dan heeft hij niet zoozeer bepaaldelijk Amsterdam en het feestvieren om de Koningin willen hekelen, als wel in het algeméén het minne en ruwe en dronkenmansachtige van *alle* dergelijke feesten, in wélke stad ook en naar welke aanleiding dan ook.
REDACTRICE.

II. Voor ‘Enna’.

Ons waarnemingsvermogen schijnt een zekere grens te hebben, bij de één onzer, verder uitgehorizond dan bij den ander; ongetwijfeld zijn er hersenkringen van zeer beperkte aard. Hetgeen me nog gisteravond duidelijk verscheen: in de Utrechtsche straat te Amsterdam stond op een brug een reusachtige volks massa, over 't water in de verte te kijken, daar laag aan de lucht was een schel rood licht ter grootte van een halve maan. Sommige fluisterden eerbiedig ‘de komeet’! Achteruit, op een afstand stond een Indisch Heer met een pince-nez op, met groote oogen en opgeblazen wangen van pleizier, naar die menschen oploop te kijken (te genieten). Ik liep hem rakelings langs en dacht is die man - die er zoo anders uitziet in intelligentie dan die menigte - ‘óók mal’? Gelukkig niet. Hij proeste het uit en zei tegen me ‘ze zien de komeet’.

‘Domme idioten’ zei ik hem ‘het is de Valk die verlicht is (voor het feest) op de bierbrouwerij aan de kadijk.’

Een oud, Indisch Predikant te Leiden zei mij eens als zijne levenservaring ‘op de 1000 menschen 999 idioten’. Het heeft er waarlijk véél van ‘Enna’! Nauwelijks is er zachtere stemming gekomen omtrent de aanraking met de komeet - *hoe* men er over moge denken het is toch een hoogst ernstig lucht-natuur- of hemelverschijnsel - of de winkelramen der boekwinkels zijn behangen met spotprentkaarten op de komeet, spot op wat buiten en boven hun begripsgrens ligt. Ik vind dat vreeselijk. Gods rijk, Gods macht, Gods kracht, Gods openbaringen zijn zóó reusachtig grootsch, dat ik de menschen die daarmee spotten nog nietiger acht dan de dieren die er hun voelhorens naar uitsteken. De slak, is minder idioot dan menig mensch en dien Predikant (mijnheer van der Wal's) ervaring 999 deelen water op 1 gram essence schijnt mij wel vatbaar voor overweging als er een oordeel moet geveld worden over 's menschen peil, geschapen naar Gods beeld!

Zonder, naar deze verhouding te overdrijven zijn er óók breedere waarnemers, die wèl het mystieke bestaanbaar gelooven - hetzij dan al of niet zooals ik, 't als een rechtstreeksche uiting Gods voor ons te beschouwen en voor die hier in opgaat zijn oog open houdt voor 't geringst raadselachtige en onverklaarbare om hem heen, voor die is het leven zoo heerlijk en gemakkelijk eenvoudig, - alles verwerpende dan alleen het geloof - het zich bezighouden aan en met Godsrechtstreeksche besturing. U zult me wel vergeven dat ik nu eindelijk uwe 3 geheimenissen nader.

I. De inlander die een touw rechtop zet en daarin klimt terwijl er toch geen foto van genomen kon worden.

Nu moet ik U alweder even iets van den weg voeren: op zekeren dag smorgens 11 uur sta ik op een erf, omgeven door schuttingen, te denken - te droomen - te staren. Plotseling schrik ik op, voor mij zie ik van een brug een groentewagen rijden over een oud vrouwtje, dadelijk

een heel volkstumult er bij. Dat tooneel speelt zich voor mijn oog af als een bioscope tafereel.

Ik was dus ‘wakker’ geschrikt; ga in huis, zet een hoed op en wandel de straat in. Gekomen tot een brug zie ik werkelijk wat ik zooeven in beeld zag, toen ik achter de schuttingen stond. Er was kwestie tusschen de groenteman en het volk. Hij zeide ‘die vrouw spreekt onwaarheid, ik heb haar *niet* aangereden.’

Ik naderde en zei ‘dat heb je wèl, je hebt te woest gereden’. ‘Hoe kan *U* dat nu zeggen sprak de man, U komt daar net aanloopen’. ‘Ja, ik heb het gezien’, zei ik.

Natuurlijk dacht die man dat ik onwaarheid sprak. Maar het geval heeft zich voorgedaan zooals ik het U beschrijf. Dus was dit ook niet te fotografeeren geweest door mij en toch bezweer ik het U. Keek ik door de schuttings heen? Zaten er X-stralen in mijn oog?

Of was het beeld overgenomen door een luchtsubstantie welke zich voor mijn oog verstreek?

Ik vind dat - met het zien van dien Inlander die ook niet gefotografeerd kon worden wel wat overeenkomst hebben.

Laat mij onderwijl deze gelegenheid waarnemen U te herinneren dat ieders oog ganschelijk anders is ingericht. Winteravonds met kinderen ging ik aan de tafel zitten teekenen. We zetten midden op, - een vaas of een klok. Ieder teekende op zijn manier. Probeert U dat eens na. Ik ontdekte dat we allen de figuren verschillend van groote maakten. Hun figuren waren 1 centimeter en de mijnen 5. Hoe kwam dat? Ik heb het gevraagd aan schoolhoofden, aan schilders, aan fotografen. De een zegt het ligt aan de jaren, de ander zegt het ligt er aan of je teekenen geleerd hebt. Niets van dit alles. Want ik zette me terstond bij een fotograaf en een teekenmeester te 's Gravenhage neer om samen de proef te nemen, maar die verklaring van hun ging niet op. Wie weet dit optelossen? Welke onderwijzer wil op zijn school 20 kinderen het bord laten uitteeken? Waarom zijn er dan enkelen die het reuzengroot weergeven en anderen die het o zoo petit doen? *Ik* geloof dat het afhankelijk is van iemands opvatting (karakter) evenzoo als hij dit in zijn kleeding (smaak) legt of in zijn handschrift. Evenals de een reuzenletters schrijft en sommigen - als Dr. Kuyper, speldepunten.

Vergeef mij alweder deze uitweiding, ik ben maar eens even met U aan 't praten. Alzoo zou inderdaad die Inlander op afstand die toer vertoond kunnen hebben - de magie is in Indië heel machtig - en het zien der anderen (zonder hem te zien) zou dan niet mogen verklaard worden uit een oog-eigenschap (want vier menschen tegelijk kunnen niet één gelijke oog-eigenschap als helderziendheid of X dóórziendheid hebben,) maar zou het dan moeten verklaard worden als luchtbeeld, spiegel-verschuiving.

En alzoo - gelijk ik U beschreef van die groentewagen - doet Uwe mededeeling mij genoegen want ze leert mij nu - door dat U van vier personen tegelijk spreekt dat het een mysterieus verschijnsel was buiten de oog-eigenom. En zonder dat ik mij verwaan de oplossing te geven heb ik U mijne meening en ervaring slechts gezegd.

II. Het Sirih-gooien, evenals er door militaire autoriteiten in Indië werd waargenomen het met dakpannen - ot steenen gooien (regenen) is *mij* onverklaarbaar. U vindt daarover verhalen in spiritistische werken. Evenals U bekend is de geheime stem van het meer te Jowa. Ik weet daar niets van. Ik geloof nòch verwerp dit. Ik begrijp het niet. Het kan behooren tot het mysterieuse wat uit God is, de raadselen die ons omringen, de één duidelijk waarneembaar - de anderen onoplosbaar. Maar

dàt ze bestaan, dàt ons van de ochtend tot den avond teekenen omringen, is boven elken twijfel verheven. Kijk maar goed rond en lèt op die teekenen.

III. Niet alleen in Indië maar ook in Holland vliegt de 'Wielewaal' een vogel iets zwaarder dan de Merel gitzwart met oranje, een pronkvogel. Ook hier in 't land gelooven de boeren dat als deze vogel z'n nest maakt in een boom op hun erf hun een ongeluk beschoren is. Nu is het juist een 'ongeluk' van ons dat we nimmer die dingen eens controleeren. Er wordt om 'het sprookje' gelachen en verder wordt er niet op gelet. Heeft iemand een Wielewaal op z'n erf, in een boom, laat hij dan eens goed de vogel gadeslaan als hij fluit 'Wielewaal' een helder vol mooi geluid.

Ik geloof niet dat een ongeluk zal gebeuren als men lief voor de vogel is. Slechts dan als men zijn leven of zijn nest verstoort. Maar dit geloof heerscht ook omtrent de Ooievaar en de Zwaluw, geen enkele boer zal een ooievaarsnest of een zwaluwnest verdelgen noch de vogel eenig kwaad aandoen. En dit acht *ik* geenszins bijgeloof maar heuschelijke ernst. Niet alleen ten opzichte van de ooievaar en zwaluw en wielewaal, maar ten opzichte van alles wat leeft, dat wij door God niet geschapen zijn noch aangesteld om andere wezens welke Hij óók heeft geschapen, te verdelgen. Terecht zal deze eigenwijsheid, ruwheid, ontmenschtheid, door God gestraft worden aan ons: verwoesting met verwoesting - vernietiging met vernietiging. Dus spinnen wij zelf ons lot. Of dat te voren staat aangeteekend, dat - en hoe wij zullen spinnen, of wij 'fatalist' of niet moeten zijn, spreek ik geen oordeel over uit. Dàt weet ik niet. Maar dit weet ik wel dat een 'materialist' *géén* mensch is in den waren zin des woords, maar een zielloos voorwerp, - waarschijnlijk zooals dien Predikant zei - uit de serie der 999.

Hartelijk gegroet. Vergeef mijn *lange* gebabbel, maar zoo kort als U, kan *ik* me niet verstaanbaar maken, dat is een bijzondere gave van U. Steeds tot Uw dienst.

H. VAN HOLK.

Uit Insulinde.
Een Zondag te Grissee.

'**Z**ijn jullie klaar, de paarden worden al ongeduldig', riep Tante Fina uit de voorgallerij.

'Ja, Tante, we komen al', en meteen stonden we allen voor haar. Tante Fina was natuurlijk gewapend met haar eeuwige

parasol, daar was zij mee getrouwd, heette het altijd; mijn broer had een verrekijker bij zich, mijn zuster en haar aanstaande torsten samen een groot valies waarin het ontbijt was gepakt, en mijn nichtje, een Hooger-Burger-Scholier had in een mandje eau de cologne en wat toiletbenoodigdheden.

'Alles in orde?' vroeg Tante Fina nog even, terwijl ze ons van onder haar bril een voor een monsterde, als gold het een expeditie naar de Transvaal.

'In orde', antwoordden we op soldatenmanier. Toen stapten we in de twee wachtende rijtuigen, en voort ging het naar de Kali Mas.

Het was een heerlijk frisch ritje, en ofschoon reeds half acht, scheen het nog vroeg in den morgen, want de zon kwam maar even schuchter te voorschijn, als was ze niet erg gehumeurd om haar Zondagsche siësta er aan te geven. Tegen acht uur waren we aan de Kali Mas, bij de 'Kleine Boom', waar juist de stoombarkas de 'Henriette' haar eerste signaal tot vertrek deed hooren. Het was reeds vol op de boot, maar gelukkig konden we toch nog ieder een plaatsje bemachtigen en in een gezellig clubje bij elkaar blijven. Op het laatste moment stapte nog een Arabische familie haast-je-rep-je aan boord, gevolgd door een Chinees, die, terwijl de boot reeds ging, zijn pakjes en zakjes door een vriend op de kade, toegesmeten kreeg.

Zoolang we nog op de Kali Mas stoomden, was er niet veel bijzonders aan de vaart; aan weerskanten pakhuizen, de meeste vies en goor; verder-weg waren wel aardige gezichten op onbebouwd land, op kamponghuisjes, verscholen tusschen het groen, en dan bij de 'Oedjoeng' de vriendelijke woningen van de Zeeofficieren, hun Societeit, de Cafés voor de Matrozen, het kale vertier van het zeemansleven was daar, op één lange rei gebouwen, met de typische, kleine kraampjes van de visschers.

Daar naderden we het blauw-groene water, de zee! Wat stak het bruine kaliwater daar leelijk bij af. O, die zee, wat is ze toch mooi zóó, met die duizenden schitterlichtjes, die op de golven schijnen te dansen; boven, de hemel met zijn genuanceerd blauw tusschen de zilveren wolkjes.... heel in de verte Madura; duidelijk zie je het geboomte, en de witte daken van de badplaats 'Nieuw-Scheveningen'

Aan den anderen kant, als een donkergroene streep nog, vertoont zich Grissee!

En overal om je heen groote en kleine schepen; gezellig die drukte zoo aan boord, dat heen en weer-geloop, dat gesjouw, en beneden vlak tegen het schip bijna, tallooze kleine prauwtjes; vooral op de Japansche booten, dien morgen drie in getal, heerschte een ware bedrijvigheid. En terwijl je keek over de ruime zee heen naar het mooie vergezicht, of naar de visscherspinken, die je als voorbij schenen te vliegen, streek de zeewind als streelend langs je gelaat, verfrischte je geheel en maakte je opgewekt.

Wat is het toch heerlijk zoo op zee, je voelt er je anders, haast overmoedig, je denkt eigenlijk aan niets, je geniet maar van het oogenblik, en daarom zeker hapten we allen zoo gretig in het krentenbrood, in de taartjes, en dronken we de limonade echt als blije kleine kinderen....

Te kwart over negen kwamen langs onze boot eenige kleine prauwtjes; juist stopte de stoombarcas, want verder durft zij zich nooit te wagen. Alle passagiers moeten in de prauwtjes, en het was er natuurlijk een geschommel en geroep van belang.

'Rustig zitten', commandeerde Tante Fina, en zij stak haar parasol op. Maar wij gaven elkaar kleine duwtjes, en mijn broer, die wijdbeens was blijven staan, deed de boot iederen keer naar den anderen kant overhellen, wat ons natuurlijk een angstgebrul ontlokte. Jammer, dat die tocht slechts enkele minuten duurde, want we hadden dolle pret.

Daar waren we dan te Grissee! Iets bijzonders? Nihil! Een uitgestrekt moeras, hier en daar een boom, onoogelijke, kleine kamponghuisjes, dat was alles, wat we zagen. Maar daar aan den straatkant, schril afstekend tegen die stil-sprekende armoede en onverwachte weelde: twee deftige, trotsche equipages, waarvoor elk een mooi span Sydnyers, die in vol bewustzijn hunner bijzondere waarde, onrustig om zich heen blikten en trappelden, als aanzettend tot gauw-wegkomen uit de kale omgeving van armoede en verval.

Het waren de landauer en de coupé van den kapitein der Chineezen te Grissee, van wien we een uitnoodiging hadden om zijn nieuwe gerestaureerde woning eens te komen bezichtigen. Zijn zoon had ons bij het debarkeeren verwelkomd, en het ons nu instappen, zelf ging hij mede per fiets.

We maakten eerst een toertje door de stad, dat nog geen half uurtje duurde, zoo klein is Grissee. Iets bijzonders was er absoluut niet te bekennen. Enkele Europeesche woningen van Gouvernements ambtenaren -

particulieren zijn er niet te Grissee, wat zouden die er ook doen? - van een leelijken ouderwetschen bouwtrant; de Chineesche en Inlandsche winkels zeer bescheiden; het volk op straat, in hun kraampjes, aan hun werk op de passer.... allen, alles was er zonder eigenlijke kleur, durf-loos van een pijnlijke berusting. De Inlanders daar zouden het je zoo wel willen zeggen hoe arm hun plaatsje is, hoe stiefmoederlijk bedeeld.... Onwillekeurig verging je de lust om nog uit het rijtuig te zien, het was alles zoo zonder eenige ambitie voor mooi-zijn, voor een merkwaardigheid... zoo troosteloos.

Opeens.... zijn we nog te Grissee?...

Een prachtig mooi huis, opgetrokken te midden van een tuin, vol rein-witte potten met rozen, daliahs, chrysanthen... en ziet, wat heerlijk-fraaie marmerbeelden... een fontein.... Eenig mooi is dit klein paleisje! Wij rijden heel langzaam nu om te kunnen bewonderen, want nu komen er meer van die marmeren woningen. Het bleek de Chineesche buurt te zijn. Spoedig hielden we ook op voor het huis van onzen gastheer, die ons op den marmeren stoep welkom heette.

Hij is een bejaard man, en wat we dadelijk bemerkten, zeer conservatief; dat deed me dadelijk sympathie voor hem krijgen, want de Chineezen, die zoogenaamd de Westersche beschaving geheel hebben opgedaan, zijn ware caricaturen; in uiterlijk zijn ze nagemaakte Europeanen, spreken een mondje vol leelijk geaccentueerd Hollandsch en Engelsch, héél zelden Fransch, met een aandoenlijke poging tot streng zich houden aan Hollandsche beleefdheid, maar van echte innerlijke beschaving geen spoor.. En dan die mengeling van Europeesche vormen met Chineesche tradities, juist om de tegenstelling nu zot lijkend, bepaald ridicuul!

In de binnengallerij kwam ons de echtgenoote van den kapitein te gemoet, ook al bejaard, zeer gedecideerd in haar optreden.

Natuurlijk moesten we eerst het huis bezichtigen. Er was geen frappante bouworde; een groot aantal kamers en zalen, alle van marmer en kostbare mozaïktegels, alle in elkaar loopend door breede deuren, voorzien van uit fijn snijwerk bestaande tochtdeuren, ware kunststukken. Tot in de kleinste kamer een schreeuwerige weelde, die je onaangenaam aandeed, doch alles proper en keurig onderhouden. Als iets typisch kan beschouwd worden de versiering met kunstpalmen, één soort, maar in verschillende grootte; men zag ze overal, in bloempotten, in vazen hangende onder de lampen, gespijkerd tegen den muur; de Chinees in 't algemeen schijnt naar dit luxe-artikel een ware voorliefde te hebben. Het stond natuurlijk heel leelijk en stijf, maar elegance is nu eenmaal niet te vinden in een Chineesche inrichting.

Toen gingen we den tuin in, een klein park eigenlijk, en wel onze innige bewondering waard. De bloemen, de vreemdsoortige planten; de speksteenen beelden, alle groot en klein van een zoo fijne, bepaald kunstvolle bewerking, de perken, de vijver, je kon er haast niet van scheiden... en je zag even, duidelijk in je verbeelding hoe heerlijk het daar zou zijn op een mooien maannacht, een Indischen maannacht...

Moe van den rondgang rustten we daarna uit in de ontvangzaal, waar een tafel vol ververschingen gereed was; in een grooten kring zaten we er om heen. De zoon van den kapitein echter, een man goed in de dertig, draalde onzeker hier en daar; ik begreep het al niet, maar zag juist de vader een handbeweging maken, die bleek een toestemming te zijn van te mogen zitten. Zonder deze toestemming had de zoon in tegenwoordigheid van den vader nooit durven zitten, en ook toen nog schoof hij zijn stoel zoo ver achterwarts, dat het leek alsof hij toch buiten den kring zat. Aandoenlijk

is die eerbied van den Chinees voor den oudere in jaren, en men treft dit aan bij den minsten Chinees zoowel bij den meest aanzienlijken.

Toen wij, dames, voor een poosje in het achtervertrek gingen vertoeven om de dochters van den gastheer te ontmoeten, die niet buiten mochten komen, omdat reeds een bejaarde vrouw van dezelfde familie aanwezig was om de honneurs waar te nemen, en wij met ze allen stonden te praten, stonden ze plotseling op bij het binnenkomen van de moeder, zelfs de getrouwde dochter, die toch een zoon bezit van twintig jaar; nadat de moeder met een enkel woord het verlof had toegestaan, durfden ze weder te zitten. Die naïveteit, die kinderlijke eerbejegening doet je onwillekeurig sympathie voelen voor dat volk, dat uiterlijk leeft voor slechts winstbejag en naargeestigen arbeid, toch in hun ziel de poëzie bewaart van hun teedere gevoelens, als onverwelkbare bloemen doet bloeien reinheid, eerbied, kinderlijke liefde....

Daar kwam de kapitein ons zeggen, dat we ‘zijn schat’ moesten zien, en hij bracht ons in een groot, somber gebouw, naast zijn woonhuis gelegen. Aan het gebouw zag

je enkel kleine luikopeningen. Dat gebouw is de woonplaats van de zwaluwen, die eetbare nestjes bouwen. Grissee n.l. bestaat eigenlijk van den uitvoer van deze 'eetbare vogelnestjes', door Chineezen en Arabieren, die de nestjes per pond à *f* 60 of *f* 70 - verkoopen aan wederverkoopers; in Grissee zelf komt zoo'n nestje te staan op ± *f* 1. - En daar worden nu de Chineezen en Arabieren te Grissee zoo rijk van. Het nestje, schoon gewasschen en gekookt in water, wordt een geleiachtige stof, dat een heilzaam voedsel is voor zieken en zwakken, en ook als lekkernij toebereid, graag gelust wordt.

Niet grooter dan een door midden gesneden ganzenei, bestaat dit zwaluwnest eerst uit stroo; de twee zwaluwtjes zitten dan in het nestje, en spuwen onophoudelijk tegen alle kanten van hun huisje; die spuwstof is als lijm en wit, en zoodra het verhardt, vallen de stroohalmpjes weg, zoodat het nestje al spoedig lijkt op een groote witte notedop. Dàn is het klaar, het wordt van den muur afgetrokken, en verkocht.

Na een poosje maken de zwaluwen zich weer een ander home. Zoodra in een of ander gebouw een zwaluw binnenkomt om er zich te vestigen, wordt het gebouw dadelijk dicht gemetseld en van enkele op luiken gelijkende openingen voorzien; frank en vrij zijn er dan de zwaluwtjes. De Arabier of Chinees koopt dan, als het slechts eenigzins kan, zulk een gebouw, vaak voor een ongehoord hoogen prijs, doch ze weten te goed, dat hun fortuin door de door de zwaluwen verkozen woning reeds gemaakt is, om zich door afzetterij te laten afschrikken. Te Grissee zijn dan ook Arabieren en Chineezen, die schatrijk zijn enkel door den verkoop en uitvoer der zoo gewilde eetbare vogelnestjes.

'En nu het 'pièce de résistance van ons uitstapje', riep mijn broer uit, en door hem voorgegaan, liepen we het voorerf op, waar drie rijtuigen alweder op ons wachtten, want we moesten nu naar het 'Heilige Graf' op Goenoeng Giri, een offerplaats van bijna iedereen, en waarje van allerlei kan wenschen zonder teleurgesteld te worden. Goenoeng Giri ligt een goed eind buiten de stad en het ritje dat we nu genoten, was verrukkelijk; het ging gedurig op en af, met liefelijke, mooie gezichten aan weerskanten van den weg. Nu waren het hooge, schaduwrijke boomen, die frank en vrij bij elkander stonden, niet geordend door menschenhanden of bewerkt door materiaal, maar grootsch in hun natuurschoonheid. Dan gaapte elders weer een diep ravijn ons aan, of deden ruwe bergsteenen dreigend en afwerend tegen den weg.

Maar die vijver daar, ietwat verwijderd nog achter het geboomte; als een vonkenregen achter een groenen sluier lijkt wel die lichtspeling op het water.... nu zijn we er vlak bij.... o, wat is dat mooi.... op het onbeweeglijk blauw-groene water wiegen zich de slanke lotoskelken, zoo teer, zoo fijn in rose en wit, en om hen heen, gelijk trouwe slaafsche wachters de stille bladeren, die beschermend hun breed, vlak lichaam als gereed houden tegen het minste gevaar.... en tusschen hen heen, dartelend en dansend de zonnelichtjes als millarden edelsteenen, kleurig weerkaatst in het effen water....

Een eindje verder schrikten we plotseling op door het binnen-gooien in ons rijtuig van eenige pakjes in groene pissangbladeren. Wat was dat! Haastig openden we.... kenangabloemen en een stukje wierook. Verwonderd keken we uit het rijtuig, en zagen juist eenige vrouwen, die soortgelijke pakjes wierpen ook in de andere rijtuigen. De koetsier lichtte ons in, dat dat vrouwen waren, wier wenschen door 'het Heilige Graf waren vervuld, en nu uit dankbaarheid bloemen en wierook, de eenige geschenken voor 'den Heiligen Geest' gratis geven aan allen, die het graf komen

bezoeken. Is dat niet een lieve piëteit van die Javaansche vrouwen? Wij waren er nu al dicht-bij.

Opeens een toeloop van vrouwen en kinderen, die kenanga-bloemen en wierook verkochten; we hadden ze eigenlijk niet meer noodig, maar het is er gewoonte, dat je toch koopt terwille van het kwartje of dubbeltje voor die dood-arme menschen. Van uit de loods gezien leek het gebouw, dat op een hoogte lag, een miniatuur-kraton. Met moed beklommen we de trappen, die naar het graf leidden, maar, o wee, het was me een karweitje; wel vijftig hooge trappen, alle uit bergsteenen bestaande, moesten we op. Eindelijk waren we boven, en in een groote pendopo (overdekte plaats) ontving ons de 'bewaker' met zijn trawanten. In het midden der pendopo stond een tafel met stoelen, doch geen onzer, hoe moe ook, dacht er aan om te gaan zitten, want tegen de balustrade, die de pendopo afscheidde van de diepe laagte, die zich tot heel in de verte uitstrekte, geleund, genoten we een prachtig vergezicht.... daar was de heuvelachtige vlakte, weelderig begroeid, en in het groen, als non-

chalant-artistiek gearrangeerd de witte en licht-bruine huizen van Grissee, en tegen die groene, zonnige aarde zich aanvleiend, de zee in haar schitterend zilveren gewaad, als verpoozing zoekende, met haar stille, blanke vleugels....

Slechts noodde scheidden we van die intens mooie, levende schilderij, om naar het graf te gaan. Dat graf is de rustplaats van den eersten Soesoehoenan (keizer) van Sold, zijn gemalin en hun kind, en ligt midden in een grooten tuin vol rozen- en kemoening- en kenangaboomen. Dicht bij het graf is een kleine loods, waar je je schoenen uit moet doen, want enkel op bloote voeten (deze worden dan eerst schoon gewasschen) of op kousen mag je in het heiligdom binnengaan. Dit heiligdom lijkt van buiten op een huisje vol vergulde ornamenten; langs een kleine trap kom je door de eenige deur binnen.

Toen ik er binnentrad was een half duister in het vertrek, en een bloemen- en wierookgeur bedwelmde me haast. In het midden was een groot praalbed, vol goud, vol bontgekleurde draperieën, aan het hoofdeinde een groote bak, met reeds verdroogde en versche bloemen, wierook en geldstukken. Slechts een voor een mochten we er binnen komen, en ik voelde me wel een beetje ‘eng’, vooral toen een zeer bejaarde hadjie, die dag en nacht de wacht bij het graf houdt, al prevelende op mij toekwam. Hij nam mij bij de hand, en zei fluisterend, dat ik, al bloemen strooiende in den bak, mijn wensch zachtjes moest uiten, en den geest van den Soesoehoenan vragen zien te vervullen. Ik deed wat me gezegd werd, en drukte toen een muntstuk in den hand van den hadjie, die me daarop naar de beide andere graven geleidde, die achter een draperie naast elkander liggen. ‘Deze graven mag u niet vergeten, al kunnen ze niet uw wenschen vervullen’, zei hij, en beduidde me er bloemen te strooien.

Onwillekeurig kwam je onder den indruk, daar in die duistere, van wierook doortrokken kamer, tusschen die drie praalgraven, den ouden, prevelenden hadjie tegenover je, en je ging eerbied gevoelen voor die heilige dooden; natuurlijk zei je gezond verstand je, dat die afgestorvenen, en vooral die pronkbedden al heel machteloos zijn betreffende je wenschen, maar het deed je aan, dat al die Javanen daar, ieder Javaan eigenlijk, juist die machteloosheid staal ontkennen; zij allen *gelooven*, en dat ontroerde je, dat vaste geloof in de macht van hun heiligen. De eenvoudige, nietige Javaan, hij is een geboren geloofsmartelaar, en de Europeaan, de beschaafde, ontwikkelde, hij lacht er om, een spottend, minachtend lachje....

Toen we allen om beurten onze wenschen hadden toevertrouwd aan ‘het Heilige Graf’, keerden we terug naar onze rijtuigen, maar deze terugtocht leek nu wel een zegetocht, want een ongehoord aantal menschen, mannen en vrouwen en kinderen, allen bedelaars, gebrekkig en niet gebrekkig, escorteerde ons van alle kanten, en telkens als dan een hunner wat geld kreeg, steeg een luid geschreeuw op, voor een oogenblik onderbrekend het eentonig gemurmel van hun op zangerigen toon uitgestooten bedelzinnetjes.

In het rijtuig gezeten, lieten ze ons nog niet met rust, en bleven achter de wagens aan voort draven, vooral de kinderen, tot ver voorbij Goenoeng Giri.

Onderweg hadden we het natuurlijk heel druk vanwege de nieuwsgierigheid naar elkaars wenschen, vooral mijn broer, die over zijn ‘sweetheart’ een woordje losliet, deed zeer gewichtig. Alleen Tante Fina klemde de lippen stijf opeen, toen mijn zuster plotseling uitriep:

‘Nou ja, Tante, we weten er alles van, hoor! Die Majoor met zijn vervaarlijke snorren, die op zijn mooien schimmel altijd ons huis voorbij komt, hé?’ Maar Tante Fina sprak smadelijk, op fieren, zelfbewusten toon: ‘Die Majoor, als ik wou, had ik hem al lang kunnen krijgen.’

We zwegen plots, geheel onder den indruk van Tante Fina's macht, waarvan zij geen gebruik wilde maken. Maar bij het uitstappen aan de Chineesche woning, trok mijn nichtje me terzij, en fluisterde me in: ‘Weet je, als de Majoor bij ons komt, maakt Tante Fina altijd de lekkerste puddinkjes klaar, en ik weet zeker, dat zij gewenscht heeft om met hem zoo gauw mogelijk te kunnen trouwen.’

‘Zoo, zoo,’ zei ik, ‘en jij, Toesie, wat heb jij gewenscht?’ ‘O, dat ik door mijn overgangsexamen kom, natuurlijk, en....’, terwijl zij zich dichter tegen me aanvleide, ‘en.... dat die leeraar voor het Engelsch.... niet meer zoo tegen me lacht, vlak voor de anderen, o, dat vind ik zoo vreeselijk, weet je, ik schaam me altijd dood’, en een zacht blosje kleurde haar lief gezichtje. ‘En ik heb beloofd, dat ik een rijksdaalder aan centen aan al die bedelkindertjes zal geven als mijn wenschen worden vervuld.’

Na het nuttigen van het middagmaal, dat

geheel Europeesch was, vertrokken we naar het station, om met de tram huiswaarts te keeren.

Het was een echte ‘terugreis’, want na wat heen en weer gepraat, werden we allen min of meer stil, de een dutte in, de ander leunde vermoeid achterover, of soesde zoo'n beetje.

Tegen zes uur stoomden we weer onze ‘krokodillenstad’ binnen.

MARAH LOTUS.

Soerabaja, Maart 1908.

Als 't Avond wordt.

O weemoed van den laten dag,
die stille sterven gaat!
Als met een gouden afscheidslach
de zon heur aard verlaat.
Als ieder lachend bloemgezicht
in 't laatste gouden avondlicht
zoo stil te droomen staat.

Dan liggen stil de weiden daar
in zwijgende eenzaamheid.
Reeds heeft der koeien bonte schaar
tot rust zich neergevleid.
Dan heeft de stille avondstond,
langs heel den lichten weidegrond
zijn weemoedskleed gespreid.

Dan straalt de hemel mat en ver
in pure blauwe pracht.
Dan staat een enkle bleeke ster
als stille hemelwacht.
En aan den verren westerkim
verglijdt, gelijk een bleeke schim,
het daglicht in den nacht.

MARIE SCHMITZ.

Correspondentie van de redactie met de abonnés

De redactrice van de Holl: Lelie brengt ter kennis van de lezers van dit Blad, dat zij géén manuscripten, of brieven, haar naar aanleiding der redactie-aangelegenheden toegezonden door niet-abonnés, kan beantwoorden langs **particulieren** weg. De correspondentie in dit Blad dient zoowel tot de beantwoording van brieven, als tot

de mededeelingen betreffende aangenomen en geweigerde bijdragen, en zij, die zelve geen abonné of abonnée zijn, kunnen dus niet verwachten langs een anderen dan den correspondentie-weg te worden beantwoord. Wanneer zij door leesgezelschapkring, of samen-lezen, of op welke wijze dan ook, gelegenheid kunnen vinden de correspondentie-rubriek te volgen, dan is de redactrice bereid hen dáárin te beantwoorden.

Op dezen regel wordt voortaan *géén uitzondering* meer gemaakt, en afzonderlijke nommers, correspondentie-antwoorden aan niet-abonné's behelzend, worden **niet** meer toegezonden.

REDACTRICE.

P.S. Het spreekt van zelf, dat deze regel alleen geldt voor eerstbeginnenden, èn voor briefschrijvers die in de corr: rubriek thuishooren.

Marie. Daar gij zoo bepaaldelijk om de correspondentie en de gedachtenwisseling zijt abonnée geworden, wil ik u, te meer waar gij zoo ver weg zijt, omgaande beantwoorden, want inderdaad hebt gij goed geraden, dat een abonné uitteraard in de eerste plaats in aanmerking komt tot zulk een bevoorrechting. Ik hoop dus dat gil Uw lust van aan de gedachtenwisselingen deel te nemen nu voortaan zonder eenige terughouding zult bevredigen.

Wat Uw vragen aangaat: Hoe denkt U over Multatuli - schrijft gij? En gij laat daarop meer bepaaldelijk volgen: Hoe kon de man, die zoo hoog stond, zijn vrouw zoo laten lijden? Lieve Marie, ik wil U hierop antwoorden, niet door het uitspreken van een of ander vonnis of oordeel, want wie onzer heeft ooit daartoe het recht waar het een anders *intieme* levensgeschiedenis geldt, maar slechts door U mijn persoonlijke meening, voor zoover ik na zoovele jaren de zaak kan overzien, uit te spreken. Laat mij U vooraf zeggen dat Multatuli mij, ondanks de gebreken die hij-ook natuurlijk had, héél sympathiek is om den Max Havelaar, speciaal om zijn Droogstoppelteekening daarin. Multatuli was m.i. geen man, dien men den maatstaf van Jan en alleman mag aanleggen. Hij was een geniaal mensch, met de gebreken en de eigenschappen van een geniaal iemand, en... hij had vóór en boven alles noodig om die reden een vrouw die hem begréép. Het is het noodlot in het leven, dat zoo iets maar heel zelden vóórkomt, twee hoogstaande menschen die bij elkaar komen. In Multatuli's geval had hij m.i. een triviale vrouw. Ik grond dit oordeel op hare *eigene* aan hem geschreven brieven, toen hij in Brussel armoede en gebrek leed, terwijl zij intusschen bij hare familie logeerde, kort na hun vertrek uit Indië. Op dit oogenblik kan ik U den uitgever van dat bundeltje brieven niet noemen, maar ik wil gaarne voor U even informeeren waar gij ze kunt krijgen. Zij geven m.i. de geheele toelichting van Multatuli's later gedrag, want, terwijl *hij* aan den Max Havelaar schreef in kommer en armoede, terwijl hem in Indië bitter onrecht was aangedaan, terwijl, dunkt mij, niemand beter dan zijn eigen vrouw had moeten weten *wie* hij was op intellectueel gebied, ontzag zij zich niet hem o.a. den raad te geven ‘hofmeester op een boot naar Indië te worden.’ Haar broer, met wien hij bovendien ook niet op een heel goeden voet was, zou hem, bij wijze van genadebrood, dat baantje bezorgen. Stel U nu eens even voor *wat* de ontvangst van zulk een brief moet geweest zijn voor dien man, met dat rijke gevoelige gemoed en die begaafdheid! Welk een gebrek aan hem innerlijk návoelen, aan met hem in zijn tegenspoed kunnen meeleven en meelijden! En al die brieven getuigen van dienzelfden egoïsten geest, van diezelfde

behoefte zichzelve en de kinderen materieel verzorgd te zien, zonder eenig innerlijk medeleven met den echtgenoot ginds

die zoo bitter was verongelijkt, en die zoo ver stond boven het gewone peil van het menschdom. - Is het nu zulk een misdaad, dat zulk een man, met zulk een vrouw, te eeniger tijd een andere ontmoette die hem beter begreep, en die hij bovendien nog zelfs probeerde neven de eigene enkel als vriendin te beschouwen; een ideale verstandhouding welke, natuurlijk, in de praktijk moest falikant afloopen. - - In Multatuli's leven is daarom voor mij zooveel om medelijden mee te hebben, dat ik hem onmogelijk kan hard vallen, al wil ik daarmede geenzins gezegd hebben, dat ik alles wat hij deed per-se verdedig. -

Uw tweede vraag, of de Holl. Lelie nog een **jonge** meisjes blad is, haast ik mij **ontkennend** te beantwoorden. Op het titelblad staat daarvan ook *niets*; want onder mijn redactie en op mijn uitdrukkelijk verzoek, is het blad terstond een geworden voor *volwassenen*, en het wordt dan ook tegenwoordig speciaal door *heeren* zeer veel gelezen. De pers weet dit ook zeer goed, en het is hare jaloezie, juist op dien uitgebreiden lezerskring dien ik heb, die er haar toe drijft van tijd tot tijd met dat kinderachtig-onnoozel spelletje te beginnen, van dat er dit of dat in staat niet geschikt voor 'jonge' dames. Ik pleeg nooit notitie daarvan te nemen, omdat eigenlijk zulke praatjes veel meer een reclame zijn voor de Lelie, daar de menschheid nu eenmaal zoo is aangelegd, dat zij het snelste grijpt naar wat haar wordt afgeschilderd als niet goed of niet geschikt voor haar. En in zooverre hebben de uitgever en ik den heeren persmannen dus nog zelfs te bedanken voor hun beleefdheid van op die wijze voor de Lelie reclame te maken. Nu echter gij er zoo nadrukkelijk naar vraagt, wil ik U gaarne er nog eens op antwoorden, dat onder mijn redactie de Lelie geheel en al èn van richting èn van lezerskring is veranderd, en, waar zij vroeger uitdrukkelijk ten opschrift had: voor jonge dames, en ook rekening hield dus met wat voor 'jonge' dames wordt geschikte lectuur geacht (hetgeen heden ten dage zeer rekbaar is), thans even uitdrukkelijk niets anders is of wil zijn, dan een voor *volwassenen* bestemd weekblad, dat zich verheugt in een zeer uitgebreiden èn dames- èn heerenlezerskring. -

Nu ga ik over tot Uw derde vraag. De drama's van Ibsen welke speciaal op *mijn* vorming en levensrichting een enormen invloed uitoefenden zijn de tooneelstukken: Der Volksfeind, die Wild-Ente, die Stützen der Gesellschaft, Gespenster, Hedda Gabler. - Nora behoort tot zijn meestopgevoerde drama's. Het slot echter kan mij niet bevallen, ofschoon ik het overigens heel mooi vind. Ik zag het meermalen uitnemend opgevoerd met in de titel-rol de beroemde Agnes Sorma, die mij daarentegen in Gespenster veel te koud voorkwam. - Baumeister Sollness, een van zijn latere stukken, is óók heel mooi. Brandt behoort tot zijn meestbekende werken. Verkeerd begrepen in Gespenster, zóó hard zelfs daarover gevallen, dat hij er Noorwegen om verliet, schreef Ibsen, in een soort minachtende verbittering, Der Volksfeind, dat mij persoonlijk als uit het hart is gevloeid.

Uw vierde vraag is te algemeen gesteld om haar vrees ik te kunnen beantwoorden, want gij schrijft enkel: 'Welke lectuur kunt U mij aanbevelen?', maar geeft niet aan van welk genre gij houdt, van realisme, van moderne romans, van gedichten, zelfs niet eenmaal welke taal gij prefereert. Ik kan dus niet anders doen dan *een greep* doen in mijn eigen lievelingslectuur, op hoop, dat gij er iets bij vindt. Wat gedichten aangaat, in sombere, moedelooze buien vind ik daarin veel troost; met uitzondering van Helene Lapidoth - Swarth, die heerlijke dingen heeft gemaakt, en van Gezelle, vind ik bij de nieuwe dichters (ik vind dat woord voor hen te mooi; zij *zijn* geen

dichters) heel weinig; een enkele maal iets bij Van Eeden of bij Marx - Koning. De oudere, De Genestet, Beets, Da Costa, Vondel, Bilderdijk, Het menschelijk leven van Verharen, enz., enz., zijn mijn trouwe welbeproefde vrienden. - Maar, voor en boven alles, ver boven (elk dichter ter wereld, stel ik Heine. Hij is mijn geestelijke vriend, mijn vertrouwde.

Onder de nieuwere romans noem ik U: Inwijding van Marcellus Emants, Armoede van Ina Boudier Bakker, (hare vroegere werken: Het Beloofde Land, Kinderen, etc), In tweestrijd van mevrouw La Chapelle Roobol, de romans van Gerard van Eckeren, Moeder van Anna van Gogh - Kaulbach. In een woord, in dàt opzicht geeft U de Lelie in mijne boekbesprekingen een handleiding. Tot mijn oude welbeproefde vrienden behoort Thackeray met zijn Vanity fair en the Newcomers, verder stel ik David Copperfield en Dombey and Son van Dickens heel hoog; zwaardere lectuur is Zola's La Debâcle (ik zou U zijn realistische romans overigens niet aanraden); zijn Le Bonheur des Dames geeft een aardig kijkje op den wordingsgang van een grooten bazaar. Gyp met hare aardige dialogen is ook een mijner lievelings-auteurs. In het Duitsch kan ik U de gezonde geestverfrisschende boeken van Georg Engel aanbevelen, ook sommige van Frenssen. Gelijk ik echter begon met te zeggen, niets van Uw smaken afwetend is het voor mij moeilijk U op zulk een uitgebreid eindeloos gebied als lectuur te raden. B.v., houdt gij van geschiedenis; van memoires; van historische romans? Leest gij gaarne ‘verhalen’, of is het U meer te doen om iets dat Uw geest te denken geeft door het onderwerp waarover het boek handelt?

Robert Elsmere en vele latere romans van Humphrey Ward zijn in dat laatste opzicht óók lezenswaard. -

Ten slotte, en juist in verband met deze Uw laatste vraag, schrijf mij zooveel gij maar wilt en zoo lang gij wilt, en vraag mij alles gerust, en wees geen oogenblik bang dat ik slecht schrift (trouwens is Uw schrift heel duidelijk), of wat ook van dien aard, kwalijk neem. Ik hoop dat de Lelie voor U zal worden wat gij er U van voorstelt, en daartoe is het voor alles noodig, dat gij zonder terughouding, en zonder angst dat ik dit of dat kwalijk neem, alles schrijft wat in U opkomt. Hartelijk dank voor Uw vriendelijken brief. Dit antwoord is omgaand, en zal U dus, hoop ik, zoo gauw mogelijk bereiken.

Abel. - Ik heb Uw bijdragen wel ontvangen, maar nog niet nagezien; daar de eene voor een

bepaalden tijd is, nog ver in het verschiet, liet ik ze daarom liggen.

Dank voor Uw sympathie met *Wat nooit sterft*, en evenzeer voor Uw belangstelling in den vijfden druk van *Vragensmoede.* Gij ziet dat Uw belangstelling in het spiritisme reeds wordt beantwoord door de artikelen van mevrouw van Rees - van Nauta-Lemke. Het treft mij telkens opnieuw hoezéér die richting de belangstelling van velen bezighoudt; dat kan ik juist nu zoo goed nagaan, uit de massa brieven die ik dienaangaande krijg. - Ik ben het met U eens dat eventueele openbaringen van afgestorvenen op bepaalde personen een heel zenuwachtige uitwerking zouden kunnen hebben; ik-ook zou volstrekt niet wenschen van elk mijner afgestorven vrienden zonder onderscheid iets te hooren; dat hangt met allerlei persoonlijke dingen samen.

't Geen gij mij dienaangaande meedeelt, en waarop ik niet in bijzonderheden antwoord om U niet te verraden, is *zonder twijfel* verkeerd. Die zaak, het mediumschap, en het oproepen van geesten, is véél te ernstig en te heilig *indien* het spiritisme waar is, om er op zulk een ondoordachte leeken-wijze mee om te gaan. Het is m.i. een der grootste gevaren van de geheele zaak, dat sommige menschen er op zulk een onbekookte wijze zich mede inlaten. In dit geval verontschuldigde de jeugd der betrokkenen alles; maar, als ik Uw was, dan zou ik eens nauwkeurig lezen wat mevrouw van Rees - van Nauta Lemke nu verder hierover schrijft. Wie weet of zij U en mij beide niet kan verder helpen? Ik kan mij Uw verlangen zoo levendig begrijpen, en vind het ook zoo natuurlijk. Mij ook gaat het evenzoo. Deze aarde in al hare heerlijkheid gaat voorbij; en wat dan? Die vraag houdt ons, hoe ouder wij worden, des te sterker bezig. Lees maar eens de grenzenlooze wanhoop om het scheiden-moeten, die spreekt uit Heine's laatste gedichten. Zóó is het.

- Uw vriendin ontmoette ik eens, omdat zij inlichtingen wenschte omtrent Nauheim. Ik heb nu juist tijding van een familie, die daarheen ging op mijn raad, en in hetzelfde Sanatorium woont, en die *uiterst tevreden* zijn over de behandeling aldaar. -

Ik beloof U, dat ik nu spoedig weer eens iets van U zal plaatsen. Ja, gij hebt gelijk, de inhoud onzer tijdschriften is dor en somber. Kan het anders, waar de hedendaagsche menschheid hoe langer hoe lager bij den grond leeft, en alle zin voor poëzie en voor hoogere dingen plaats maakt voor een wilde jacht naar geld en genot? - Hartelijk gegroet.

Rozemoes. - Als zijnde leek op het gebied spiritisme, zou ik het nooit op mij durven nemen U zoo maar in het wilde weg den raad te gaan geven, deze of die seance te gaan bijwonen. Wel wil ik U met allen nadruk *waarschuwen* U niet te laten verleiden om mediums, die voor geld zoo iets doen, op te zoeken. In negen van de tien gevallen is dat bedriegerij. Zoek een vertrouwd iemand, dien gij kent als eerlijk-overtuigd-spiritist, en laat U door hem of haar in een gesloten kring introduceeren. Gij vraagt mij uitdrukkelijk of *ik* er aan geloof, dat een medium tegen betaling verschillende personen uit de geestenwereld kan oproepen. Neen, daaraan geloof *ik* niet. Het is mogelijk dat het geschieden kan, maar *ik* persoonlijk geloof dat er bij zulke geldmakerijen *altijd* bedrog in het spel is. - Hetgeen gij mij daaromtrent schrijft heeft niets te maken met spiritisme; het is gewoonweg een speculatie op de goedgeloovigheid van aan ‘waarzeggen’ geloovende menschen. *Houdt Uw geld in den zak;* geloof mij. Ik vind het uitstekend, dat gij met mij in correspondentie treedt, en ik beloof U dat Uw geheim bij mij absoluut veilig is, maar gij moet geen particulier antwoord verwachten. Lees maar wat ik dienaangaande in het vorig nommer schreef.

Langs dezen correspondentieweg wil ik U gaarne zoo uitvoerig mogelijk beantwoorden, en óók zoo, dat niemand anders dan gij begrijpt wat gij mij hebt toevertrouwd.

Al zijt gij slechts lezeres, dat is geen bezwaar; want er zijn velen die de Lelie geregeld lezen zonder persoonlijk abonnée te zijn. Ik zie dus uwe verdere mededeelingen gaarne tegemoet.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Nagekomen Correspondentie.

Huisvrouw. Hartelijk dank voor uw schrijven. Ik voldeed aan uw verzoek langs dezen gedachtenwisselingweg; de rest van uw brief beantwoord ik later.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Sluiting red: ged:

15 Juni 1910.
23ste Jaargang.
No. 50.

Bericht.

Present-exemplaren en Bewijs-nummers zijn aan te vragen bij den uitgever van dit blad, niet bij de redactie.

Beklag over correctie- of drukfouten heeft de betreffende te richten tot den uitgever, niet tot de redactie.

Zij, die zonder abonné of lezer te zijn van de Holl. Lelie de redactie lastig vallen met de toezending van manuscripten of brieven, hebben het zichzelf te wijten, wanneer zij geen particulier antwoord ontvangen; de beantwoording van een en ander geschiedt door de corr.-rubriek in dit blad, behoudens die gevallen van uitzondering die de redactie om welke reden dan ook persoonlijk uit beleefdheid maakt.

Zij, die hunne manuscripten bij weigering terug verlangen, worden verzocht hunne behoorlijke frankeering terstond in te sluiten en hun juist adres terstond op te geven.

Zij, die met de redactie correspondeeren in de Lelie onder welk pseudoniem ook, worden verzocht zoowel dit pseudoniem als den eigen naam onder elken brief te herhalen, daar het onmogelijk is alle pseudoniemen te onthouden bij een zoo uitgebreide correspondentie.

Anonyme brieven worden niet beantwoord.

REDACTRICE.

HOOFDARTIKEL

Hoofdartikel
Vrouwenarbeid.
II.

De tijd dat de onbemiddelde vrouw - ook uit de hoogere standen - haar toekomst verzekerd zag en vond in een huwelijk raakt - en gelukkig ook - zoo zachtjes aan heelemaal voorbij. Gelukkig zeg ik, misschien tot teleurstellig van vele lezeressen, ja gelukkig voorbij, omdat die gewaande zaligmakende toekomst bewezen heeft niet meer dan 10% gelukkigen te maken.

Wie niet blind wil zijn, is in de gelegenheid dit dag en dagelijks op te merken, in welken kring hij maar wil.

De keten die twee menschen levenslang aaneensmeedt, begint door hare oneffenheden bijna overal heel spoedig te knellen en veroorzaakt bij zeer velen een bijna onduldbare marteling, waaraan de dood van den een vaak nog geen einde maakt

voor den ander, door den treurigen nasleep der gevolgen van het eenmaal gesloten echtverbond. De mannen - toch reeds de meer bevoorrechten in ieder opzicht - zien dit hoe langer hoe meer in en stellen hunne vrijheid hooger dan de voorspiegeling van een geluk, dat zij haast nergens in hunne omgeving bewaarheid vinden, de vrouwen echter *willen daarvan nog steeds niet overtuigd zijn* en maken zichzelf voortdurend wijs, dat een huwelijk

het hoogste geluk en hare uitsluitende bestemming is.

De ouders der huwbare meisjes, door het leven wijzer geworden, begrijpen voor een groot deel dat de kans op een huwelijk voor hunne dochters steeds geringer wordt, en trachten ze toe te rusten met de noodige kennis of kundigheden om zichzelf een weg door 't leven te banen; hare toekomst te verzekeren, zonder behulp van den man.

Zoo komt het dat de meisjes, geschikt of ongeschikt, zich op allerlei baantjes werpen en oneerlijke concurrenten van den man worden in den strijd om 't bestaan, haar eigen zoo sterk begeerde huwelijkskansen tevens hard verminderd. Ontwikkelden ze zich nu maar altijd door denken en rekenschap geven van 't geen er door onderwijzers en leeraren ingepompt wordt, dan zou het gezond verstand de overhand krijgen, en vele meisjes zich niet zonder eenige roeping aan 't een of ander vak gaan wijden, liever datgene doen, wat meer met haar aard, aanleg en fysieke gesteldheid strookt, niet beïnvloed door vooroordeelen, misplaatste trots en verregaande ijdelheid eene betrekking willen bekleeden, die haar naar ze meenen in anderer oogen verheft, doch in werkelijkheid verlaagt tot een willoos werktuig, waardoor ze haar leven in verveling of eentonigen sleurgang doorbrengen en ondanks het verdienen van eigen brood, nog op alle mogelijke manieren jacht doen maken op een man, die haar uit deze, alles behalve, gewenschte positie komt verlossen.

Dat de vrouw zich hierdoor verlaagt, schijnt ze niet te begrijpen, niet te voelen en toch is het waar.

Dat men zich ook nog in wat anders kan doen respecteeren, dan als onderwijzeres, postbeambte, typewriter, kantoorjuf, bonnegouvernante of vertaalster ligt buiten haar begrip en daarom, met of zonder aanleg of lust, zich maar op een van deze of een dergelijke conditie geworpen. Handenarbeid verrichten? Wel foei, waar denkt men aan. Dat gaat toch niet, zoo iets is veel te vernederend voor juffrouw die of die. Handenarbeid! En welke dan?

Welke? Die, waarvoor ge geschikt zijt, lust in hebt en onder uw bereik ligt. Dus, ook dienstbodenwerk, huishoudelijke bezigheden en wat dies meer zij?

Precies. Dienstbodenwerk, in de eerste plaats, als uw lichaamsbouw dat toelaat.

Lichaamsbeweging is gezond, staalt de spieren, bevordert de eetlust en brengt bloed in de wangen.

* * *

Aangespoord door het voorbeeld der dames uit den meer gegoeden stand, heeft de zucht naar examens en het bekleeden van z.g. fatsoenlijke betrekkingen zich steeds verder uitgebreid, en is nu reeds door de tusschenstanden tot dien der dienstboden heengedrongen.

De dochters uit den werkmansstand willen geen dienstboden meer zijn!

Hoort men de dames uit de groote steden klagen, dat er bijna geen flinke, geschikte dienstmeisjes te bekomen zijn, nog beter kan men dit in de provincie waarnemen, waar men de menschen voor een groot deel persoonlijk kent.

Met hooge loonen en goede behandeling, meldt er zich na herhaaldelijk adverteeren in verschillende locale bladen, nog haast niemand aan en heeft men 't geluk er eindelijk een te bemachtigen, dan is 't maar voor korten duur en zegt de gedienstige de huur

weer op, omdat ze verpleegster wil worden, of op een atelier komt om 't modevak te leeren. Ze wil doodgewoon niet langer dienstbaar zijn om een ander z'n vuile boel te rakken, zooals ze dat op haar manier zegt.

Nu valt er wel iets voor te zeggen, dat het meisje uit de volksklasse haar taak als dienstbode aldus opvat.

Krachtens haar geringe ontwikkeling en beschaving, kan zij in die betrekking niet anders zijn als de ondergeschikte, nooit de gelijke van de vrouw of dochter des huizes; zij is en blijft *de meid*, de mindere. Dit kwetst haar vrouwelijk gevoel. Ze is toch even nieuwerwetsch gekleed, haar kapsel zit even gracieus als dat harer meesteres, zij leest net zoo goed als deze uit de bibliotheek, ze bezoekt ook schouwburg en opera en fietst op haar vrije dagen... en moet zij nu als een hond in 'n hokje verblijf houden, in de keuken? Neen daar bedankt ze voor.

In hoever ze gelijk heeft kunnen we wel weer 's 'n ander maal behandelen. Ze doét 't en dat is 't punt van uitgang voor dit mijn artikel.

De dienstbodenmarkt is dus zoo goed als leeg en wat er nog op komt is voor 't grootste deel ook daarenboven vrijwel ongeschikt.

* * *

Ziedaar het veld braak voor de meisjes die wat meer presteeren dan enkel 't verrichten van huishoudelijke bezigheden.

Zeer vele derzulken lijden aan anemie, tengevolge van ontoereikend voedsel, hysterie, gebrek aan afleiding en gezonde spierbeweging.

Kijk, als ze den moed eens bezaten om zich over hare ingebeelde fatsoensbegrippen heen te zetten en zich oefenden in huishoudelijken arbeid, 't zij om te huis de kosten van dienstboden te kunnen besparen, wat de maag van het heele gezin ten goede kon komen, of zich aan te bieden in gezinnen, die om vrouwelijke hulp verlegen zijn; zouden ze zichzelf en anderen dan geen grooten dienst bewijzen, aangenamer, meer voldoening gevend leven leiden en een prettige confrateres van de huisvrouw, een aangename huisgenoote voor allen wezen?

Ik ben zoo brutaal hierop 'n bevestigend antwoord te geven.

'n Heftig protest hoor ik in mijne verbeelding bij 't lezen van 't bovenstaande al tegen mijn beweren opgaan.

En 't eerste waarmee men mijn heele stelling meent te kunnen ontzenuwen is het *non possumus*.

Meisjes die niet van kind af aan gewoon zijn dienstbodenwerk te verrichten, zijn niet gehard, hebben geen lichamelijke kracht, wordt als dooddoener gebezigd.

Verbeelding, lieve menschen, niets dan verbeelding.

't Spreekt vanzelf dat men niet zoo ineens lichamelijk voor allen arbeid geschikt is, maar men kan er zich geleidelijk aan wennen, zich trainen.

Ik spreek uit eigen ervaring. Ik was lang geen jong meisje meer, maar de dertig ver gepasseerd, toen mij een zware finantieele slag trof. Zelfs zoo, dat ik vreesde tot den bedelstaf gebracht te zijn.

Van mijn vroege kinderjaren af, was ik gewoon een jonge damesleven te leiden, te leeren en later door 'n fatsoenlijke betrekking in eigen onderhoud te voorzien, zonder ooit huishoudelijken arbeid te verrichten.

Laat ik er nog bijvoegen, dat ik wegens zwakken lichaamsbouw met opzet voor'n vak, waar ik lust in had, werd opgeleid.

Het eerste wat me echter in die benarde omstandigheden te doen stond, was alle hulp af te schaffen, en zoo heb ik gedurende 4 jaren àlle bezigheden, die in een huishouding - behalve straat schrobben - voorkomen, verricht en ook geheel alleen de jaarlijksche schoonmaak uitgevoerd.

Wel viel het mij met m'n zwakke lichaam zwaar, maar ik ben er niet onder bezweken en weet dus, dat men kan wat men wil.

Daarenboven vond ik nog kracht en tijd om lessen te geven en hielp buiten dat een jongen man, die als 'n wanhopige zich aan me vastklemde, om hem voor z'n vurig begeerde artistenloopbaan te onderwijzen en te beschaven.

De lezers - essen zien dus, dat ook, wat onmogelijk schijnt, gedaan kan worden, als men maar energie bezit en ernstig wil.

Door anderen zal beweerd worden dat de huisvrouw geen dame-dienstbode in betrekking wil nemen, uitgaande van de veronderstelling dat ze te veel pretensies heeft.

Eilieve, alsof de huidige dienstboden geen pretenties hebben, lang niet in evenredigheid met de prestaties.

En bij ontwikkelde, beschaafde meisjes zal 't met die pretenties m.i. wel schikken, mits de vrouw des huizes haar naar waarde weet te schatten.

Bij het employeeren van deze damesdienstboden zal er natuurlijk geen sprake meer zijn van meesteres en dienstbode, maar het solidariteitsgevoel van beide zal elkaar als vrouwelijke kameraden doen beschouwen. Op 'n aangename manier gaan ze saam werken voor 't welzijn en de belangen van 't huisgezin, waarvoor 't meisje zich een deelnemende vriendin betoont.

Kom, wie onzer jonge dames heeft den moed baan te breken voor een der sociale hervormingen, die mee kunnen helpen om 't evenwicht van den vrouwenarbeid te helpen herstellen. Als er één schaap over den dam is, volgen de anderen vanzelf.

RARDA LIEFTINK.

Geloof.

> The spirit sleeps in the stone, dreams in the animal and wakes in man.
> Shakespeare.
> Monseigneur, you are much more than a cardinal, you are a good and honest man.
> MARIE CORELLI.

Zouden wij ons wel ooit geheel kunnen ontrukken aan de herinneringen onzer jeugd?

Ik twijfel er aan, want de geest van het verleden blijft ons nabij, zweeft over ons heen. De lucht, geestelijk zoowel als lichamelijk die we eens hebben ingeademd

als kinderen, oefent invloed uit op het gansche leven.

O de zegen, de nooit genoeg te waardeeren zegen, indien die lucht zuiver was en rein. Niet dat wij altijd behoeven te ademen in zoele voorjaarsluchten, altijd behoeven te genieten van zomerweelde en zomerpracht.

Najaarstormen zullen gieren en woeden om ons heen, de winter zal dikwijls koud zijn en donker, - dat hindert niet, wanneer de atmosfeer, die we inademen maar niet wordt bezoedeld, onzuiver gemaakt door verpestende, aardsche dampen.

Ons leven staat in nauw verband met onze omgeving. Wat we denken en.... voelen en weten, wat we *zijn* vooral en.... gelooven, hangt altijd voor een groot deel af van opvoeding en traditie.

We ontgroeiën er nooit geheel aan. Dáárom is geloof altijd eenigszins een gave, die we evenmin als andere gaven en talenten mogen begraven. Een gave ook, die we ons moeten verwerven om haar te bezitten. (‘Wat gij van uw vaderen geërfd hebt, verwerf het om het te bezitten.’ Goëthe).

Verwerven.... niet door redeneeren en redetwisten, niet door te strijden over het al of niet-gebeuren, het al of niet historisch, niet door dit of dat na te praten, voor wáár aan te nemen en iets anders te verwerpen. Verwerven niet door *woorden*strijd, maar door *levens*strijd.

‘Ein Mensch mit weiter, freier Seele kann nicht Parteimann sein’ zegt Gustave Frenssen. Hij bedoelt hier zeker mee: kan niet onverdraagzaam zijn voor anderen, die zijn bijzondere meeningen, opvattingen en beginselen niet deelen. Hij moet, hij kan niet anders, wàt hij zelf ook gelooft, altijd eerbied koesteren voor het geloof van anderen.

Dàt is juist wat ik als kind - niet heb hooren preeken - maar gevoeld heb, in praktijk heb zien brengen door allen om mij heen.

Door mijn jong-gestorven moeder heb ik de orthodoxie leeren kennen van zoo'n lieven ernstigen kant. En, - dat weten wij toch allen - de indruk, dien men van iets ontvangt, hangt zoo heel veel af van de wijze waarop de kennismaking geschiedde.

Mijn vader, die modern was, ergerde zich aan niets zoo zeer als aan het afgeven op het geloof van anderen, het spotten met, het naar beneden halen vàn wat anderen dierbaar en heilig was.

Ja, wél zweeft de geest van het verleden over ons heen en zingt hij na in onze ziel. Nooit bijv. kan ik kamperfoelie zien of ruiken, zonder aan mijn moeder te denken. En dan zie ik weer heel vaag een huis waarlangs aan den tuinkant kamperfoelie slingerde, en voel ik mijn moeder mij in haar armen nemen, en - na al die jaren, hoor ik nog haar stem;

‘Hoe mooi moet het zijn in den hemel als het hier op aarde reeds zoo mooi is.’

Hoe oud ik was, weet ik niet meer, maar in elk geval nog geen vijf jaar, want toen woonden wij niet meer in het huis, waartegen de kamperfoelie groeide.

Mijn grootouders bij wie wij als kinderen, in de vacantie haast altijd logeerden, woonden op een buitentje, dicht bij een groot dorp.

Later heb ik er dikwijls over nagedacht, waarom wij het er zoo verrukkelijk vonden. Er was absoluut geen afleiding of iets dat naar uitspanning of pretjes zweemde. Maar o die weldadige, warme atmosfeer, vol liefde en vrede der twee oudjes.

Ik was zeker nog heel jong, toen de dominee van het dorp eens een lang bezoek kwam brengen, want ik begreep niet wat hij zei. Alleen weet ik nog wel, dat ik hem

‘naar’ vond, omdat hij altijd maar leelijke dingen vertelde en kwaad sprak van een meisje van het dorp.

En alsof het gisteren was, zie ik nog het lieve, gezicht mijner grootmoeder met haar prachtige, stralende oogen en trillen haar woorden na in mijn ziel: dominee, vergeet u dan wie heeft gezegd ‘Wie van u zonder zonden is, hij werpe den eersten steen op haar.’

En mijn grootvader? Ik weet nog, hoe hij te zamen met den pastoor voor de armen zorgde. Er werd niet gevraagd of ze roomsch waren of protestant, maar of ze het noodig hadden.

Zoo'n innig goede, brave man, die pastoor. Misschien, waarschijnlijk zelfs - had hij God meer lief dan de kerk en werd hij dààrom na eenigen tijd teruggeroepen en overgeplaatst naar het zuiden van ons land. Zijn opvolger was iemand, die de zichtbare kerk stelde boven de onzichtbare, het koninkrijk Gods. Iemand, die zeker nooit in ‘Nathan der Weise’ had gelezen: ‘och of ik iemand meer bij u gevonden had, wien het voldeed een mensch te heeten.’ *Mensch* vóór alles.

Iemand tot wien Marie Corelli heel zeker niet zou gezegd hebben: ‘gij zijt meer dan priester, gij zijt een goed en edel mensch.’ (zie motto).

Iemand, die niet begreep, dat eens aan gene zijde ons niet zal worden gevraagd; 'wat hebt gij geloofd?' maar wat heeft uw geloof van u gemaakt, wat hebt gij als mensch gedaan?

Iemand, die waarschijnlijk ook niet had gelezen, tenminste niet in zich had opgenomen, wat Jacobus zegt: 'Wat nuttigheid is het indien iemand *zegt* dat hij het geloof heeft en hij heeft de werken niet? Kan dat geloof hem zalig maken? Toon uw geloof uit uwe werken, want gelijk het lichaam zonder geest dood is, alzoo is ook het geloof zonder de werken dood.'

De oud-tante door Shepard, als toen bij mij zijnde, beschreven, vond het bij haar leven niet zoo heel goed, dat wij bij een modern predikant op catechisatie waren. Ze was nog al 'zuiver en streng in de leer' zooals men het noemt maar tevens zoo 'n onzelfzuchtig, liefdevol iemand, dat de natuur altijd ging boven die leer.

Toen ik als jong meisje bij haar logeerde, vóór mijn bevestiging, spraken wij veel over haar geloof en het mijne en deed ze nog meer dan anders haar best tegengift te geven. En waarschijnlijk hebben haar ernstige, waarschuwende woorden, die toen wel een beetje over mijn hoofd heengingen, toch meer indruk gemaakt en invloed gehad dan ik mij bewust was.

Zij handelde uit liefde, en liefde wordt nooit verspild, al schijnt het soms zoo. Later, veel later vonden zij weerklank in mijn ziel.

Die tante heeft zich eens op onze seance tuptologisch gemanifesteerd. Wij hadden reeds verscheiden jaren geregeld seance gehad en dachten geen van allen aan haar.

Eerst later trof het mij als eigenaardig, dat het juist de verjaardag was van een mijner zusters, haar petekind.

Toen ik haar vroeg: 'Wie had gelijk, u of ik?' werd alphabetisch door de tafel gespeld: 'geen van beiden, de rigting doet niets terzake christelijk geloof is voldoende.'*)

Christelijk geloof! dat is geloof, bezield door den geest van Christus, den geest van reddende, zaligmakende liefde. De heilige, onsterfelijke liefde, die het eeuwige in zich sluit.

Christelijk geloof, dat *kan*, dat *moet* wonen in ons allen, onverschillig van welke richting, van welken godsdienst, van welke nationaliteit, van welk ras we zijn.

In alle vormen van geloof ligt de kern van het geloof zelf.

Er wordt zoo dikwijls gesproken van het '*ware geloof*.' Als men mij eens vroeg, wat *is* dat, dan zou ik antwoorden: 'Elk geloof, dat iemand vrede geeft en beter, en dus gelukkiger maakt, is voor hém - ik zeg niet voor anderen - maar voor hém, '*het ware geloof*.'

De menschen, drijvend op zoo verschillende traditie, zoo heel verschillend aangelegd, hebben niet allen hetzelfde noodig. Wat goed is voor den één kan slecht zijn voor den ander. Lichamelijk wordt dit erkend, weten we dat het zoo is, waarom zou het geestelijk anders zijn?

En wanneer men mij vraagt, 'welk geloof is *niet* het wáre? Dan zou ik antwoorden: elk geloof dat iemand ongelukkig maakt, geen vrede geeft, is uit den booze.

Hoe het geloof dat God enkelen zou uitverkiezen en anderen eeuwig verwerpen ooit *iemand* gelukkig kan maken is mij een raadsel. Hoewel ook hier opvoeding en traditie van groeten invloed zijn, kan ik toch niet aannemen, dat men hier nadenkt,

*) Kleinigheden bewijzen soms het meest. Voor mij was dat 'rigting' (oude spelling) in plaats van 'richting' een merkwaardig identiteitsbewijs.

zich ìndenkt, wat het eigenlijk beduidt. Wát het beduidt God's hemel te sluiten, niet voor zich zelf, maar voor anderen.

O, als het niet zoo liefdeloos, zoo onmenschelijk wreed was, zou het dan eigenlijk niet zijn: absurd belachelijk?

De mensch, de groote (?) mensch wat verbeeldt hij zich al niet? Wat verbeeldt hij zich al niet te kunnen en te weten! De groote (!) mensch, wat maakt hij, wat denkt hij zich zijn Schepper groot! Haast zoo groot als hij zelf is. O, - ik bedoel niets oneerbiedigs - maar welk een God!

Ds. C.E. van Koetsveld vertelt in “Losse bladen uit mijn pastoraalboek” van een juffrouw, die hem eens zeide, dat ze zoo'n zalig Avondmaal had gehad!

Behalve de dominee en de ouderling (ik zelf en een mijner edelste vrienden) waren het aan tafel enkel christenen.

Zij begreep niet eens, dat ze mij hiermee beleedigde.

Eigenlijk ligt dit ook in het ultra-calvinisme. Ik kon 't immers niet helpen, dat ik niet “uitverkoren en bekeerd was.” Iets verder haalt Ds. v. Koetsveld de woorden aan van een weduwnaar na de begrafenis zijner vrouw, met wie hij altijd in de beste verstandhouding had geleefd: “wat moet nu zoo'n ziel opkijken als ze in de eeuwige

verdommenis wakker wordt." Niemand der begrafenisgasten scheen dit harde woord te ergeren. Mij sneed het door de ziel. Dat was dan het christendom mijner gemeente'!

Nog eens: zou die weduwnaar hebben nagedacht?

Zou hij niet veeleer woorden hebben nagepraat, waarvan hij de beteekenis niet begreep?

Goddank mijn ondervinding is, dat als men nadenkt, de natuur altijd gaat boven de leer.

Ik vroeg eens een heilsoldaat (kapitein), nadat hij mij verteld had, dat zijn vader, van wien hij zielsveel had gehouden, onbekeerd was gestorven, - maar wanneer ge nu gelooft, dat uw vader voor eeuwig verloren is, hoe kunt ge dan voor u zelf vrede vinden, gelukkig zijn?

En wat antwoordde hij?

'Ik geloof niet, dat mijn vader voor eeuwig verloren is, ik zou het niet *kunnen*. God is goed, Hij zal barmhartig zijn en de grens trekken verder dan wij vermoeden.'

Ja, dat denk ik ook, God zal de grenzen trekken zóó ruim en zoo breed en zoo wijd, dat geen enkele ziel verloren zal gaan, dat allen worden behouden.

God zegene u heilsoldaat, met dàt geloof zult gij een zegen zijn voor velen.

Dr. R. vertelde mij het volgende: 'Ik had zoo'n prettige, zonnige jeugd. We waren met ons twaalven broers en zusters, maar er was altijd nog plaats in huis voor onze vrienden en vriendinnen. Mijn ouders waren zoo gelukkig te zamen, beide zulke hoogstaande menschen.

Alle twaalf zijn wij goed terecht gekomen. (Nietwaar? opvoeding en traditie, de warme weldadige atmosfeer van een gelukkig, harmonieus 'te huis').

In het dorp, waar mijn vader predikant was, had men ook een doleerende gemeente.

Dikwijls kwam een lid dier gemeente bij mijn vader klagen over zijn dominee en altijd wist mijn vader zóó te praten en uit te leggen, dat de vrede werd hersteld.

Toen mijn vader werd begraven was bijna het gansche dorp op het kerkhof bijéén. Terwijl de kist in de groeve werd nedergelaten, weerklonk spontaan, onverwacht psalmgezang. Een dankbare hulde, een teeder afscheid der doleerenden aan den predikant der hervormde gemeente.

Heerlijk nietwaar? Dát was de natuur boven de leer! Dát was niet zoogenaamd christelijk geloof, maar geloof, bezield door den Christus-geest. Geloof boven geloofs-verdeeldheid, Jezus' reine liefdeleer.

Een dienstmeisje vroeg mij eens: waar zou ik later komen, voor den hemel ben ik niet goed genoeg en voor de hel toch niet slecht genoeg, want ik doe zóó mijn best.

Michel Servet, Calvijns slachtoffer, gaf zeker uitdrukking aan wat ook nu nog velen gevoelen, toen hij schreef: 'Wat mij zelf betreft kan ik noch met de catholieken noch met de hervormers in elk opzicht meegaan. Naar het mij voorkomt hebben beide een zekere mate van waarheid en een zekere hoeveelheid dwalingen in hun meeningen en terwijl elk de gebreken van zijn tegenstander ziet, merkt niemand zijn eigen gebrek op.'

Een tusschenplaats een plaats van loutering, het vagevuur der catholieken, heeft in elk geval meer zin dan hemel en hel.

De uitlegging van 'hel en louteringsvuur', niet als plaats, maar als toestand, (wet van oorzaak en gevolg, Karma,) dien we allen hebben door te maken, en een hemel ook als toestand, ééns voor allen, was een oplossing voor het dienst-meisje en bevredigde haar geheel.

Och, wat zijn velen en velen door het kerk-geloof, dat uit den booze is, wanhopig ongelukkig, diep rampzalig, wanhopig geworden. En, hoevelen, hoe eindeloos velen hebben dáárdoor verloren, niet slechts het wreede kerk-geloof zelf - wat een wèldaad was - maar het goede-wekkende, het liefdeen vrede-gevende, het gelukkig- het eeuwig zalig-makende geloof van den grooten Godsgezant uit Nazareth.

Niet te verbazen waarlijk dat de zendelingen uit het Oosten een gretig gehoor vonden in het Westen en velen hebben gewonnen voor hun leer.

Het is juist een Hindoesch spreekwoord, dat zegt: ‘men moet een bloem, die wil ontluiken, plukken in de stilte na den storm’.

Stormen hadden gewoed, hadden de golven der levenszee in beroering gebracht en opgezweept tot schuim.

Maar de kokende zee was bedaard, de donderende, dreigende golven hadden uitgewoed en alles was stil... de stilte des doods.

Veel leege vormen, veel knellende banden, veel dat reeds was opgeschreven ten doode, was een prooi geworden der woedende golven. Veel leelijks, veel ballast was verdwenen in de diepte, maar helaas veel moois en heerlijks was meegesleurd. Mét het kaf was veel koren vernietigd.

Levensmoeheid, ongeloof en twijfel, wanhoop en verbittering verlamden de vreugde van het leven. De aarde scheen gehuld in een kouden stikdonkeren nevel, waarin men zich zelf, zijn eigen wáre zelf, niet kon terugvinden.

Maar.... 'ongeloof is snakken naar nieuwe idealen', hongeren naar levensbrood, dorsten naar water uit eeuwig-springende bronnen. Ongeloof is heimwee, brandend, onleschbaar verlangen naar *geloof*.

Nog eens: geen wonder, dat de theosofie een gunstig onthaal vond en hartelijk welkom werd geheeten.

Wij nuchtere prozamenschen van het Westen kunnen wel wat meditatie en contemplatie velen. Voorloopig is er bij ons nog niet zoo heel veel van 'mystiek pessimisme' te bespeuren en bij ons is de belangstelling in het tast- en zichtbare zóó overweldigend groot, zoo alles overheerschend, dat die in het Ongeziene gerust mag worden opgewekt.

De vrees, dat de theosofie aanleiding zal geven tot werkeloosheid, een 'zich-laten-gaan', fatalisme, 'inertie pur et simple' in Indië gewettigd en zeer verklaarbaar, behoeft men hier niet te koesteren.

A.E.M. vraagt of ik de leer der theosofen ken.

Ik heb hier in den Haag en elders theosofen-kennissen, die ik van tijd tot tijd spreek, van wie velen mij zeer sympathiek zijn. Ik las (worstelde soms door) verscheiden boeken, kreeg juist eenige weken geleden van een kennis-theosoof cadeau: 'La lumière sur le sentier', een juweeltje, en 'Les croyances fondamentals du Bouddhisme' waarin héél veel moois. Maar.... zelve theosoof zijn?.... met den besten wil ter wereld zou ik het niet kunnen.

Spiritisten, die aan reïncarnetie gelooven en dàt de eenige oplossing vinden van zooveel schijnbaar onrecht en misère en wereldleed, zullen zich waarschijnlijk meer verwant voelen aan de theosofie dan ik, die hieraan niet geloof.

Als een machtige richting tegen het materialisme waardeer ik haar en houd haar hoog, maar.... wat zou zij zijn zonder inspiratie, zonder spiritualisme?

Ik beoordeel noch veroordeel, maar voor *mijn* gevoel; - geheel subjectief dus - is de theosofie een soort pantheïsme, een godsdienstig systeem, dat evenals alle godsdiensten wortelt in spiritualisme.

Zóó zij al bewijzen levert, dan put zij die bewijzen uit de openbaring van Gautama Buddha, uit de inspiratie en manifestatieën van mevrouw Blavatsky, (als medium niet altijd betrouwbaar), in één woord uit spiritualisme.

Spiritualisme is de bron, de oorsprong, de leven-gevende, bezielende kracht der theosofie. Zonder spiritïsche ervaringen had zij geen grond.

En over de verre, eindeloos verre, dorre velden van twijfelzucht en ongeloof van scepticisme en materialisme, van stelselzucht, en verwarrende, verbijsterende systemen en leerstellingen, van strenge, tegen-natuurlijke, onmenschelijke wetten ruischt over ons heen, zingt in onze ziel, kalmeerend en vertroostend, de stem, die vrede geeft en blijheid wekt. De stem, de wondere stem, die klinkt als een liefkoozing alle eeuwen door: 'Komt tot mij, gij, die vermoeid zijt en beladen, ik zal u rust geven, rust voor uw ziel!

Ik schrijf u geen wetten voor, mijn Vader gaf mij slechts één gebod voor allen: *liefhebben*, God liefhebben en den naaste; één wet ook voor allen: "het eeuwige

leven.” Ik predik geen koude, troostelooze leer, ik roep de ziel in u wakker, ik geef *leven!*

In het huis mijns Vaders zijne vele woningen en - dat volgt er van zelf uit - vele wegen, alle verschillend, voeren er heen.

Misschien, of liever héél zeker is de ééne weg vlugger en rechter dan de ander, maar ze kruizen elkaar dikwijls en raken elkaar menigmaal. Misschien ook, al voortgaande niet zonder struikelen en vallen om weer op te staan en verder te gaan met nieuwen moed, zal juist de moeielijkste weg de kortste blijken te zijn.

Als we hem gaan, dien weg, met vasten tred, krachtig, vol vertrouwen, met opgerichte hoofden en stralende gezichten, dan... omdat we er zoo tevreden en gelukkig uitzien, gaan op de kruispunten wellicht anderen met ons mee.

Want, het leven is 's levens proefsteen. “Aan hunne vruchten zult gij ze kennen. Men leest geen druiven van doornen, noch vijgen van distelen.” Matth: 7:16. Met andere woorden, wanneer wij het spirit(ual)isme hoog houden, toonen, *geven* aan anderen de blijdschap, de zekerheid die in ons woont, *ons geloof leven*, dan zullen velen denken en zeggen: “in het spirit(ual)isme *moet* iets goeds zijn.”

Een geloof, dat geluk en vreugde en vrede met zich meedraagt, dat in smart en moeielijke levensomstandigheden niet slechts *zegt*,

maar *toont:* "bedroefd en nochthans blijde" moet iets heerlijks bezitten, dat ons geloof mist.

Velen die troosteloos en moedeloos zijn, vertwijfelend aan zich zelf, omdat ze geen veilig pad hebben voor hun voet, geen hemel boven hunne hoofden, omdat ze zich niet gedragen voelen door hun geloof, zwevend, zonder bewijzen en daarom grondeloos en onbetrouwbaar, zullen zich voelen aangetrokken tot een geloof, dat wortelt in *weten.* Een geloof, dat meer geeft dan vage hoop en onzekere verwachtingen, meer dan een hel, die een hemel onmogelijk maakt, oneindig meer dan een koude, troostelooze, hopelooze philosophie.

Eigenlijk is dán alleen de weg heel moeielijk en vermoeiend, wanneer men het einde niet kent, wanneer men gaat zonder doel.

Het einde der aardsche reis, de bedoeling van het leven te kennen geeft veerkracht en moed. Maakt dat men gaat met lichten tred omdat men blij en gelukkig is, het hart in rust.

Dit is de beste zoo niet de eenige manier om propaganda te maken voor dat geloof.

Spirit(ual)isten denken wij hieraan. Dan eerst kunnen wij oproeien tegen den stroom van onverschilligheid, sceptimisme en ongeloof, zonder te wanhopen of wij zelf, en anderen met ons, het strand zullen bereiken.

Dan eerst gaat er kracht uit van ons geloof en van ons zelf.

Geloof kan niet komen door redeneeren, verstandswoorden zijn machteloos, doen niets, een innerlijke overtuiging kan men niet door wetenschap leeren. 'Uit het *hart* zijn de uitgangen des levens' zegt de spreukendichter eerst als we voelen met het hart kunnen we begrijpen met het verstand en eerst dàn heeft begrijpen waarde. Alle mooie dingen in het leven worden gevoeld en dáárdoor begrepen.

Wij moeten bestuurd en gedragen worden door ons geloof. Het moet zijn de verheffende kracht van ons leven, zóó overtuigend, dat het anderen vervoert, bezielt en meesleept.

Propaganda maken, wat men er doorgaans onder verstaat, is dunkt mij, altijd af te keuren. Niet hetzelfde is geschikt, goed voor allen. Men mag nooit iemand doen twijfelen, of trachten hem zijn geloof te ontnemen, zonder volmaakt zeker te zijn er iets beters voor in de plaats te geven.

Het is hier niet de vraag of *wij* het beter vinden, maar of het voor hem beter *is*, of het hem gelukkiger maakt.

Iemand, zijn geloof ontstelen is de grootste diefstal, zoo niet erger, het kan zijn zedelijke moord.

Voor catholieken en in 't algemeen voor hen, die denken dat hun geloof is het eenig wáre, het alléén-zalig-makende, is dit geheel iets anders.

Wanneer ik dàt geloofde, zou ik geen rust hebben, geen enkelen dag, waarop ik tenminste niet één mensch overtuigd had van de waarheid, minstens een ziel gered.

Maar ik denk met Lessing, dat *de* waarheid berust bij God alleen, ('die reine Wahrheit ist nur für Dich allein'). Dat zij niet *kan* zijn individueel bezit omdat zij veelzijdig is, en allen zich kunnen koesteren in hare stralen.

Wij spirit(ual)isten zouden gaarne, o hoè gaarne, aan anderen geven wat ons zelf vrede geeft en gelukkig maakt, wat voor ons is: 'to be or not to be,' maar toch geloof ik niet, dat het goed en verstandig is anderen over te halen, te dwingen tot ons geloof.

Dat deed Jezus ook niet. Hij *dwong* de menschen, ja.... door zijn gelijkenissen vooral - om tot zich zelf in te keeren, hij ontdekte hen aan zich zelf met verrassende klaarheid. Dat is geheel iets anders.

Toen, evenals nu, wat moet Jezus zich dikwijls bedroefd hebben over het ongeloof, het niet-begrijpen, zijner discipelen.

Toen, evenals nu, dachten zijn discipelen slechts aan aardsche grootheid, aan roem en eer en rijkdom voor zich zelf, aan een aardsch koninkrijk, niet aan het koninkrijk der hemelen, het rijk der kinderen.

Dàt is het juist, vooral ook in onze dagen, het kinderlijk geloof wordt weggeredeneerd en daarom zijn we niet meer vatbaar, ontvankelijk voor geestelijke invloeden en indrukken.

Eenigen tijd geleden las ik ergens: Hoe is het toch mogelijk dat werkelijk beschaafde, ontwikkelde menschen tot zulk bijgeloof (spirit(ual)isme) kunnen vervallen. Het is teruggegaan tot het geloof der kinderen.'

Is dat zoo? Dan.... gelukkige spirit(ual)isten wij!

'Voorwaar zeg ik u, zoo gij niet wordt als de kinderen, gij zult het koninkrijk der hemelen niet ingaan.

J. VAN REES-VAN NAUTA LEMKE.

Boekbeschouwing.

Mrs. Annie Besant and the Moral Code.

A protest by *J.H. Fussel,* secretary of the Universal Brotherhood and theosophical Society.

De brochure, met bovenstaand opschrift, werd mij toegezonden door den schrijver, met een begeleid-brief, waarin hij met nadruk verzocht, ‘in het belang van de zaak der theosophie’ haar te willen bespreken in ruimen kring; - laat mij nu dadelijk mededeelen hier, ter voorkoming van misverstand, datgene wat de schrijver zelf getuigt, en wat ook, als men de brochure gelezen heeft, zich geheel en al bevestigt. Het geldt hier namelijk geenzins vóór of tegen de theosophie, zoodat niet één aanhanger van die leer zich verontrust of gegriefd behoeft te gevoelen. Integendeel, J.H. Fussel is zelf een beslist theosoof, heeft èn mevrouw Blavatsky, de bekende stichteres der theosophische vereeniging, èn haren opvolger William Q. Judge bijgestaan in hun arbeid, den laatsten als zijn secretaris (zooals ook op de brochure staat vermeld), en trekt dus niet te velde tegen één der leerstellingen, welke dan ook, van de theosophie, maar bestrijdt alléén het z.i. volkomen onwaardig optreden van den heer Leadbeater, een ook in ons land meermalen opgetreden leider van *die* theosophische beweging waarvan Annie Besant het hoofd is! Want, ik spreek opzettelijk van ‘die theosophische beweging waarvan Annie Besant het hoofd is!’

Immers, komen we hier al dadelijk tot een geschilpunt. Als men in ons land, in Amsterdam, in het theosophisch ‘hoofdkwartier’ op den Amsteldijk, hoort spreken van mevrouw Blavatsky, dan wordt eraan toegevoegd, dat Annie Besant haar ‘opvolgster’ is. Maar *J.H. Fussel*, met als bewijzen namen en datums, vertelt ons het eigenlijk ontstaan van dat ‘leiderschap’, waaruit het blijkt, dat er nevens, ja vóór Annie Besant, nog een Catherine Tingley was en is, op wie de opvolging van mevrouw Blavatsky *lijnrecht* overging, en *niet* op eerstgenoemde Annie Besant. De theosophische vereeniging, zooals zij thans bestaat, - zegt J.H. Fussel, - werd gesticht in New-York in 1875 door Helena Petrovna Blavatsky. De oorspronkelijke naam was ‘The Theosophical Society and Universal Brotherhood.’ Medestichters waren William Q. Judge en Col. H.S. Olcott, enz. In 1891 stierf dan mevrouw Blavatsky, en haar opvolger werd William Q. Judge, van wien de schrijver der brochure ‘private secretary’ is geweest. Hier nu begint de inmenging van mevr. Annie Besant (wier veelbewogen, alles behalve godsdienstige levensloop, tot op dat tijdstip toe harer ‘bekeering’, waarschijnlijk den meesten lezers bekend zal zijn). Zij wilde zich niet voegen naar de tot dusver bestaande regelen en opvattingen, en het einde van haar inmenging was, dat in Boston, in 1895, een reorganisatie van de theosophische vereeniging plaats had, waar, met een overgroote meerderheid, bovengenoemde William Q. Judge werd gekozen tot levenslang president. Bij gelegenheid dezer reorganisatie werd tevens àlle betrekking tot Annie Besant en de haren afgebroken, zoodat de schrijver zich verplicht acht er allen nadruk op te leggen, dat, hoezeer zij en hare volgelingen den naam ‘Theosophie’ op hun arbeid toepassen, zij nochtans *niet* te maken hebben met de door mevrouw Blavatsky gestichte vereeniging als zoodanig. In 1896 namelijk, toen William Q. Judge stierf, ging het presidentschap over op Catherine Tingley, door hemzelf als zijn opvolgster aangewezen. De geheele titel van de vereeniging luidt: ‘Universal Brotherhood and Theosophical Society’;

gelijk men dus uit deze inleiding ziet zijn zij, die meenen dat Annie Besant de *directe* opvolgster is van mevrouw Blavatsky, op een dwaalspoor, en, zooals overal waar menschen samen iets willen tot stand brengen, heerscht óók in den boezem der theosophische vereeniging dus verdeeldheid, wat de personen-questie aangaat.

Intusschen, dit is slechts de *inleiding*, welke de auteur tot goed verstand zijner zaak noodig acht. De oorzaak, waarom hij zijn protest schreef, is van een veel kiescher en pijnlijker aard. Het geldt namelijk de handelingen begaan en de onderwijzingen verkondigd door Annie Besant's vriend en medeleider: Mr. C.W. Leadbeater, welke van dien aard zijn, dat ze hier niet nader kunnen worden aangeduid, en, volgens, dezen heer, dienen moeten om de jongelui te behoeden voor de gevaren van omgang met de andere sexe. Want, hierop zij gelet, Mr. C.W. Leadbeater zelf ontkent geenszins, *dat* hij zulk een verdacht onderwijs geeft aan de aan zijn zorg toevertrouwde jongelieden. Juist om die reden, omdat hier geen sprake is van door den betrokkene-zelf ontkende práátjes, maar van feiten, die hij zelf als wáár erkent, welke hij belijdt als te zijn zijn ‘principes’, schreef J.H. Fussel zijn brochure. In 1906, vertelt hij, werd door Mr. A. Fullerton, toen ‘Gene-

ral Secretary' van Annie Besant's vereeniging in Amerika, eene circulaire rondgezonden (gedateerd 18 Mei 1906), waarin werd gezegd, hoe sinds eenigen tijd geruchten liepen in Indië, Ceylon, Engeland, Amerika, dat Mr. C.W. Leadbeater, door Mrs. Annie Besant zéér op den voorgrond gesteld als 'lecturer and teacher', daarvan zou hebben gebruik gemaakt om aan de hem toevertrouwde jongelui tegennatuurlijke, hier niet nader te omschrijven gewoonten te leeren. Volgens diezelfde circulaire zou Leadbeater, in kennis gesteld met de tegen hem gerichte beschuldigingen, erkend hebben, hoe hij inderdaad zulke practijken aanbeval als vóórbehoedmiddel tegen den omgang met vrouwen. Tengevolge van een en ander werd door Col. Olcott, president van Annie Besant's vereeniging, een comité bijeengeroepen, teneinde de zaak op te helderen. In antwoord op de door dit comité tot hem gerichte vragen erkende Mr. C.W. Leadbeater de juistheid van bovengenoemde geruchten, en gaf zelfs toe, dat hijzelf zich aan ontuchtige handelingen ten opzichte van jongens had schuldig gemaakt. Maar, reeds vóór de ondervraging plaats had, was door hem, Mr. C.W. Leadbeater, een eigenhandig verzoek om ontslag aangeboden aan Col. Olcott, 'om te gebruiken indien het noodig mocht zijn'. Immers, er was geen sprake van schuld of geen schuld, waar hij zelf de feiten erkende. De éénige vraag, die was op te lossen was: Moest hij uit de Vereeniging worden uitgestooten, of, zou men zijn eigen aangeboden ontslag aannemen; men koos dien laatsten, minder opzienbarenden uitweg.

Hiermede nu zou de zaak zijn afgedaan, indien Mrs. Annie Besant, na zich éérst met de tegen den heer C.W. Leadbeater genomen maatregelen te hebben vereenigd, niet had goedgevonden plotseling een geheel ander standpunt in te nemen, en te verklaren, dat hij grovelijk was misverstaan, 'geen kwaad kan doen', en daarom weer moest worden opgenomen in de theosophische vereeniging. In 1906 schreef zij, naar aanleiding van het gebeurde, in een sinds openbaar gemaakte circulaire: 'Laat mij hier zeggen, dat ik zulke leeringen, zelfs indien ze aan mannen waren gegeven, ten hoogste afkeur, om niet eens van onschuldige jongens te spreken. De heiligste idealen der menschheid, de idee van huwelijk, en vader- en moederschap, wordt er door in slijk gesleurd. En het ergste is, dat zoo iets wordt onderwezen in den naam van Goddelijke wijsheid, waar het integendeel dóór en dóór aardsch, sensueel duivelsch moet genoemd worden.' - In 1907 echter denkt zij er lijnrecht andersom over. Zij verklaart dan, in een eveneens openbaar gemaakt artikel, dat de theosophische vereeniging geen zedelijkswetten kent; niettegenstaande dit in flagranten strijd is met wat mevrouw Blavatsky leeraart, als zij zegt: Theosophie is op zich zelf de hoogste zedewet. Màar zij gaat, wat Mr. C.W. Leadbeater persoonlijk betreft, in dat zelfde jaar veel verder nog, en verklaart: Zijn leven is zeer rein en edel -, en in 1908 schrijft zij zelfs een langen brief aan de Britsche leden van haar vereeniging, waarin zij verklaart, hem, Mr. C.W. Leadbeater, te hebben verongelijkt, en er bijvoegt, dat er nu nooit meer een wolk tusschen hem en haar kan komen, omdat zij hem hare excuses maakte voor haar vroeger oordeel, terwijl zij ten slotte mededeelde: 'Wanneer de theosophische vereeniging het onrecht dat zij hem (Mr. C.W. Leadbeater) aandeed wenscht te herstellen, dan is het aan elke afdeeling vrij te verzoeken tot zijn terugkeer mede te werken, en ik zal er mij in verheugen dat te doen. Overigens, op elke wijze, die in mijn macht staat, buiten mijn lidmaatschap om, wil ik zijn medewerking bevorderen, hem eer bewijzen, en nevens hem staan.'

Aangezien Mr. H.J. Fussel het alles behalve ééns is met de leeringen des heeren C.W. Leadbeater acht hij dit optreden, van zulk een invloedrijk hoofd als Annie Besant, een gróót gevaar èn voor de jongens welke men zulke lessen leert, èn voor de verbreiding der theosophie, waarvan zij, die het evenmin met zulke allermodernste opvattingen als die van Mr. C.W. Leadbeater, ééns zijn, terecht een niet sympathieken indruk zullen krijgen. Vandaar dat hij zijn brochure de wereld inzond, eindigend met een woord tot het publiek, waarin hij onder anderen zegt: 'Ik ben sinds 19 jaren een lid van de theosophische vereeniging, gesticht door H.P. Blavatsky, ik ben van zeer nabij bekend geweest met William Q. Judge, (haar opvolger) als zijnde zijn particulier secretaris, vanaf zijn dood ben ik steeds nauw verwant gebleven met het werk van het Internationaal Hoofdkwartier van de Theosophische Beweging (als haar algemeen secretaris), zooals de beweging - in het leven geroepen door H.P. Blavatsky en William Q. Judge - thans wordt voortgezet door Catherine Tingley. Ik acht mij daarom verplicht deze brochure in het licht te geven, omdat ik de aandacht van het publiek wil vestigen op wat mijns inziens *is* een gevaar voor de zedelijkheid; om de aandacht óók er op te vestigen, dat Mrs.

Besant en haar aanhang, zij die haar ondersteunen in haar verdedigen van Mr. C.W. Leadbeater, niet mogen worden beschouwd als één te zijn met de theosophische beweging'. En verder:

'Mrs. Besant en haar vereeniging hebben zich vereenigd met een leeraar, die zelf erkent den jongens "self-abuse" te onderwijzen. Zulk een man wordt in haar vereeniging, gelijk Mrs. Besant zelve zegt, "met eere" verwelkomd....

Om zulke dingen onder de oogen van het groote publiek te brengen, en de aandacht van de pers er op te vestigen, heb ik deze brochure geschreven, als de snelste manier om een einde te maken aan den dreigenden voortgang van zedelijk bederf.

Deze leeringen, aldus door Mr. C.W. Leadbeater verkondigd, en ondersteund door Mrs. Besant, zijn te subtieler, te duivelscher, omdat deze twee belijden "theosophie", een leer, die belichaamt alles wat zuiver is en rein.'

Aldus is kortelijk de inhoud der brochure, waaruit ik, zooals de lezer wel zal begrijpen wáárom, opzettelijk slechts de naakte gewaarborgde feiten aanhaalde, zonder er persoonlijk op- en aanmerkingen aan toe te voegen. Immers, het geldt hier voor niettheosophen niet zich in de vraag verdiepen, of Mr. Besant het bij het rechte eind heeft, dan wel J.H. Fussel. Men zou daarmee komen op een godsdienstig terrein, dat op déze plaats dient vermeden te worden, want, let wel, niet heimelijk, als een verborgen zonde, predikt Mr. C.W. Leadbeater 'selfabuse' aan de jongens, maar openlijk, onder de verklaring, dat hij dit principieel goedkeurt; op dezelfde manier dus, als b.v. de Mormonen de veelwijverij belijden, wat weer in de oogen der Christenen 'zonde' is. Het komt er daarom hier niet op aan zich partij te stellen, slechts mee te deelen, volgens den wensch van den auteur, hoè het in den boezem der theosophische vereeniging toegaat. Ook dáár, als overal ter wereld, *verdeeldheid.*

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Gedachtenwisselingen.

I. Koudheid.

Hoog Welgeboren Vrouwe.

'Huisvrouw' was stom geslagen (sprakeloos) over de koudheid van Hare Majesteit, bij de Juliana-Feesien te Amsterdam, toen bij het gejoebel op den Dam, Hare Maj. niet minstens driemaal over de kop dokelde.

Wel, Hoog Welgeboren Vrouwe, dat kan ik mij van Hare Lieve Majesteit heel goed begrijpen. Door mijn dagelijks bij den weg zijn, is het mij mogen gelukken, tot de wetenschap te komen, dat gedurende de acht feestdagen door de menigte is ingenomen,

10.000	Liter Jenever
150.000	Liter Bier.

Welnu, Hoog Welgeboren Vrouwe, is het dàn niet te verklaren dat Hare Lieve Majesteit, bij het gebulder van dergelijke zuipmenigte op het Romeinsche Marktplein, Haar de angst om het hart sloeg??

Stel U eens voor, Hoog Welgeboren Vrouwe, dat die menigte op dat oogenblik deliriumiek was geworden het Paleis was binnen gestoven. Wie, - wèlk handvol volgelingen - had die goeie lieve Majesteit kunnen verdedigen? Ja, dàt is maar gemakkelijk van die 'Huisvrouw' te zeggen: het Publiek uit de achterstraten '*tel* **ik** *niet mee.*' Maar ze **zijn** er, niet waar?! Ze *hebben* de meerderheid. **Zij** zijn het die regeeren zoo'n oogenblik! En dàn te weten dat daar op dien Romeinsch Marktplein vertegenwoordigd staat:

= Tien duizend liter Jenever

= (**Honderd badkuipen vol**)

en

= Honderd vijftig duizend liter bier

= (**Vijftien honderd badkuipen vol**).

Mien God, moet Hare schrandere Majesteit dan niet denken: 'als de drank is in den man is de wijsheid in de kan' - en moet Zij dan niet huiveren, voor die óvermacht, als het drankbeest zich eens van de ketting ontrukte, en Zij daar met Haar Lieve Kind, onverdedigd op dat Balcon staat??

Dat wij, in de gedachtenwisseling dikwijls van meening verschillen, vind ik - als eenling logisch, - en anders waren gedachten wisselingen ook niet mogelijk. En heel gaarne erken ik dat ik dikwijls voor tegenspraak vatbaar ben - als bedoelende slechts de gedachtenwisseling tot onderling genoegen levendig te houden, vuurwerk af te steken. En dat ik verzuimd heb bovenstaande gegevens in mijn 1e schrijven te zeggen, dat ik de *massa* menigte bedoelde, *niet* het éliteclubje, ach dat kon die 'Huisvrouw' toch wel begrijpen, ook dat ik iedereen uitzonderde die 'mensch' was, eenige aanspraak wilde maken op beschaving en ontwikkeling, *dat is iets wat van zelf spreekt.* Misschien dat ik er daarom niet aan dacht. Hoog Welgeboren Vrouwe, het er bij te schrijven. En ik beloof **de** Quérido-'Huisirouw' dat ik bij volgende gelegenheden wat duidelijker zal zijn, ook omtrent mijne bedoeling uit te kraaien: dat begaafdheid, beschaving, wetenschap, alweder voor de zooveelste maal ondingen gebleken zijn als zij niet vooraf gaan door deugd -, dat de waarde van een volk niet moet worden afgemeten naar wetenschap of rijkdom, maar of hun *hart* 18 karaats is.

Voor een 'beschavings' mensch heb ik niet zóóveel achting als hij niet heeft *een hart van goud.*

Een menigte die 10000 liter Jenever moet drinken en 150000 liter Bier, om haar Lieve glorieuse Koningin te huldigen, ach neen - dergelijke menigte **heeft geen** hart van goud.

'Een volk hoe klein ook - kan immer groot zijn'. Hare Majesteit zal hebben bedoeld: in *deugd.* Niet in dronkemanschap, *niet* in gebulder onder Hare ramen van 'Juliaantje moet een broertje krijgen!'

‘Goeie Goden!’ zal Hare Majesteit terecht hebben gedacht, ‘wat een vieze zooi’,

10.000	liter Jenever
150.000	liter Bier.

Op honderdkans-vaten gestapeld
Twintig Westertorens.
‘Is dàt Mijn Volk?’
Ik hoor het de Prinses zeggen: ‘Het stuift hier!’

Geen wonder dat Hare Majesteit deze ‘ansicht’ koud maakte. Heusch, toen Hare Majesteit aankwam aan 't station en Albert stond daar pal, met zijn High Life Tailor Made Willemstraters, en Hare Majesteits Adjudant nam een van deze kleine wichten in 't nekvel om het tot het rijtuig van Hare Majesteit op te beuren om Haar een bouquet rozen te kunnen geven, *toen* was Hare Majesteit niet koud, *toen* voelde ze 't wel dat *dit* echte oprechte leuke liefde was. *Toen* kwam Hare glorieuse Majesteit van vreugde de heldere lach op 't gelaat. *Hare Majesteit* is niet koud. - Wel het volk, dat zich dronken drinkt. Als het *werkelijk* eenige ‘warmte’ voor Hare Majesteit gevoelde had het die *f* **40.000** niet *verbrast* aan *drank*, maar aan Hare Majesteit gegeven ‘voor 't Broertje’. Maar dat ze 't liever ‘*verzopen*’, dàt maakte Hare Majesteit **koud**. Die Quérido-Huisvrouw zegt dat *ik* daarover niet mag oordeelen als ik geen Amsterdammer ben? Waarom niet? Ik ben uit het land van de Molens en Volendammermuilen. Voor Haar-Amsterdamsche het Land van de buitenste duisternis. Dat geloof ik: We houden dáár ook wel van feest ‘de beenen van de vloer,’ maar nóóit wordt het bij ons een ruwe drankzooi.

Met dank. Hoog Welgeboren Vrouwe, voor de welwillende plaatsing, dezer regelen,
Cordiali Saluti, H. VAN HOLK.

II. Naar aanleiding van ‘Mediumniteit’ van Mevrouw J. van Rees - van Nauta Lemke.

Het is met eenige aarzeling, dat ik het waag eenige woorden in 't midden te brengen naar aanleiding van het artikel ‘Mediumniteit.’

Het zou jammer zijn den indruk te verzwakken, dien Mevr. v. R. heeft willen geven van het bestaan der onzichtbare wereld van hen, die slechts zien ‘met de oogen in hun hoofd.’

Ik ben het geheel eens met Mevr. v. R., dat wij moeten leeren stil te luisteren en in te keeren tot ons zelf en dat we dan zullen hooren en verstaan de stem onzer ziel, onze intuïtie, de stem van God en dat we in dien zin *allen mediamiek* zijn aangelegd. Maar juist dit, dat wij allen mediamiek zijn aangelegd in dien zin, doet mij vragen: waarvoor is dan een medium noodig om ons met die onzienlijke wereld in verbinding te brengen.

Is het dan niet genoeg ons te gewennen te luisteren naar die stem, als een gevoel van onrust ons tot luisteren roept? Is het dan niet voldoende dat wij ons ontvankelijk stellen voor den directen invloed van God om zoo de zelfzucht in ons te laten

overwinnen en daarvoor in de plaats te ontvangen Gods vergevende liefde, waarvan wij de dragers moeten worden?

Is het wel noodig eerst in contact te komen met ‘die wolk van getuigen’ om zoo te komen tot een leven in gemeenschap met God? Ik zou het liever omkeeren en ook hier zeggen, ‘Zoekt *eerst* het koninkrijk Gods en zijne gerechtigheid’ (Matth. 6:33). Eerst dàn als we ontwaakt zullen zijn tot het leven in volle gemeenschap met God, zullen we, als God 't wil, in die gemeenschap, in zijn Koninkrijk, ook hen terugvinden, die ons daarin zijn voorgegaan.

Het zoeken *eerst* van de wereld, waarin onze afgestorven leven om daardoor te komen tot God, tot een leven waarvan het mag heeten ‘Ik leef, maar niet meer *ik* leef, Christus leeft in mij’, daarin zie ik voor mij persoonlijk gevaar. Op dit gevaar, dat ook voor anderen zal bestaan, wil ik gaarne even wijzen.

Ik zou n.l. zoo licht geneigd zijn mij tevreden te stellen met het zoeken naar dat in verbinding stellen met de geesten der afgestorvenen, en ik zou mijn leven gaan richten op het terugvinden hiernamaals; ik zou gevaar loopen mijne roeping in deze zichtbare wereld met hare zichtbare plichten te gaan verwaarloozen. Ik zou slap worden voor mijn werk; ik zou het niet met hart en ziel doen; ik zou niet woekeren met den tijd door God in het tegenwoordige gegeven, dien tijd, die alleen op 't oogenblik zelf ons eigendom is, en waarin we moeten doen, wat onze hand vindt om te doen tot opbouwing van ons zelf en tot zegen van anderen.

Als ik met mijne gedachten en mijn liefde steeds liefde in de nabijheid van die geesten mijner afgestorvenen vond, zou ik vreezen de waarschuwende stem van Jezus te zullen hooren: ‘Wie Vader of Moeder liefheeft boven mij, is mijns niet waardig, en wie zoon of dochter liefheeft boven mij, is mijns niet waardig’ (Matth. 10:37). En als de dood zou komen en mij op eens zou laten zien de beteekenis van dat heengegane leven voor mijn leven, dan zou ik gevaar loopen dat leven ten koste van alles vast te willen houden ook na den dood en Jezus' bestraffende stem zou mij toe moeten roepen: ‘Volg mij en laat de dooden hunne dooden begraven’ (Matth. 8:22). En als ik mij met die afgestorvenen in gedachten vereenigd zag, dan zouden oude banden mij binden en ik zou terug gaan zien naar hetgeen ééns was en Jezus zou mij weer zeggen: ‘Niemand, die zijne hand aan den ploeg slaat en ziet naar hetgeen achter is, is bekwaam tot het koninkrijk Gods.’ (Luc. 10:62).

Ik zou in dat verkeer met die wereld der geesten, al of niet door middel van een medium, gebonden blijven aan mijne zelfzuchtige aardsche wenschen en verwachtingen en ik zou het hiernamaals gaan beschouwen, als een voortzetting van dit tijdelijke, van dit vergankelijke. Het zou alleen maar zijn een verschuiving van den tijd, over zooveel of zooveel jaren. Het zou niet worden die innerlijke verandering, dat los worden van zich zelf, die geheele overgave aan God, waarvan Jezus spreekt: ‘tenzij, dat iemand wederom geboren worde, hij kan het koninkrijk Gods niet zien.’ (Joh. 3:3).

Het hiernamaals zou voor mij het karakter

verliezen van dat eeuwige leven, waarvan Jezus zegt: ‘En dit is het eeuwige leven, dat zij U kennen, den eenen waarachtigen God en Jezus Christus, dien Gij gezonden hebt’. (Joh. 17:3).

God kunnen we niet anders leeren kennen dan door Jezus en om Jezus te leeren kennen moet er tenminste iets van Jezus in ons leven te vinden zijn, iets van zijn liefde er uit blijken, moet ons leven naar God gekeerd zijn. Alleen als we, al is 't maar in beginsel, gelijk gezind zijn met een ander, kunnen we dien ander werklijk leeren kennen. Om gelijkgezind te worden met Jezus, om op den weg te komen en te blijven, die naar God voert, zal veel strijd van ons gevraagd worden, zal veel gebed noodig zijn, maar 't is een *veilige* weg, dien wij met Jezus gaan.

Juist dat zou ik nu niet durven zeggen van dien weg tot God, tot het eeuwige leven, door middel van 't verkeer met die wereld der geesten; en ook, al zou dat verkeer geen middel zijn, dan nog zou ik er gevaar in zien, omdat het zoo licht afleidt van het eigenlijke doel: een mensch te worden naar Gods beeld geschapen, een mensch, waarin de liefde leeft.

Ik heb met dit schrijven niets te kort willen doen aan de teere en heilige ervaringen van Mevr. v. R. Ik weet heel goed, dat God ieder van ons leidt langs den weg, die voor ieder van ons persoonlijk de beste is.

Ik sluit mij dan ook gaarne aan bij de opwekking aan 't slot van Mevr. van R.'s artikel om al onze krachten in te spannen om te komen tot het ideaal: ‘Ik leef, maar niet meer *ik* leef, Christus leeft in mij,’ en zoo, opgenomen in Gods liefde, een uitstraling van die liefde te kunnen worden.

A.C. FURNÉE-GOVERS.

Den Haag, 7 Juni 1910.

Ingezonden stukken.
Buiten verantwoordelijkheid der Redactie.

Solidariteit.

Mijn schrijven in N°. 46 (18 Mei 1910) van dit blad heeft opgebracht *f* 183.75. Aan allen geefsters en gevers, bewogen met 't lot van 't vijftal ongelukkigen alhier, onzen *hartelijken dank.*

Station Utrecht M.K. *f* 25. -; Den Haag M.E.v.B. (postzegels) *f* 1. -; Zaandam N.A.H. *f* 2.50; Alkmaar P.K. *f* 1.50; Nijmegen Dames St. *f* 1. -; Deventer? *f* 1. -; Den Helder A.C.L. *f* 1. -; Den Haag Mevr. S.S. *f* 10. -; Den Haag Mevr. Wed. W. *f* 50. -; Steenwijk L.v.d.W. *f* 2. -; Leur (N.-B.) M.T. (of V.?) *f* 2. -; Amsterdam N.N. *f* 1. -; Groningen Mej. M.D. *f* 10. -; Rotterdam Mevr. A.G. *f* 2.50; Drachten T.K. *f* 2. -; Utrecht inzameling van Mej. G.H. *f* 6.25; *f* Maastricht M.v.K - M. *f* 1. -; Overveen v. G - M. *f* 3. -; Lienden M.L.d.R. *f* 1. -; Sn., N.R. *f* 2.50; Nijmegen Mej M. *f* 2.50; Stiens ‘Ernst’ *f* 40. -; Den Haag M.G.v.d.M. *f* 10. -; Apeldoorn N.N. *f* 2.50; Amsterdam N.N. *f* 2.50.

Mede onzen vriendelijken *dank* aan de *Redactrice* en den *Uitgever* van dit blad voor hunne direkte welwillendheid in dezen.

Een mooi sommetje, ruim *f* 183; doch als men bedenkt, dat daarvan moeten leven: *5 in-alles-buitengewoon-hulp-behoevenden*, dàn is 't slechts een luttel bedrag, niet waar?

Wie der lezeressen (lezers) van dit blad wil mijn schrijven van 18 Mei l.l. eens onder de oogen brengen van de (den) een of andere millionair of andere liefdadige? Haar (hen) de aandacht op dit *zwaarbeproef de gezin* doen vestigen?

Sneek, 8-6-'10.

W. PELSMA.

Brieven uit het hooge Noorden.
door Maria Petrovna.

XVIII. Bij de monniken op Solovetski.

Solovetski! Een trilling van vrome ontroering gaat door het hart van menigen eenvoudigen Rus als hij dezen naam slechts uitspreekt. Dáárheen gaan zijn liefste wenschen; dáárheen gaan zijn geloften in dagen van tegenspoed en ellende; dáárheen zendt hij zijn zoon, van het krankbed verrezen, om een paar jaar de monniken te dienen; dáárheen brengt hij zijn zuur gespaarde penningen, ook al moet hij al bedelende te voet den langen weg afleggen tot aan de boot, die hem van Archangel naar het heilig oord zal voeren! Ik heb ze dikwijls in groepen hier door de stad zien loopen de bedevaartgangers, van verre gekomen, sommigen in lompen gehuld met den knapzak op den rug en een staf in de hand, bedelend van huis tot huis en zij vragen nergens vergeefs, want een ieder schijnt hun behulpzaam te willen zijn hun vroom doel te bereiken.

Bij den steiger van de Solovetski-booten, die het eigendom van het klooster zijn, staat een eenvoudig logement, waar deze reizigers verblijven kunnen, tot de eerst vertrekkende boot, en wel: gedurende de zomermaanden geregeld éénmaal in de week en nu en dan op groote feestdagen. Vele reizigers, die meer als touristen de Solovetski-eilanden gaan bezoeken, maken liever gebruik van de Murmanbooten, die er ook geregeld heengaan; deze zijn ten eerste veel beter ingericht met goed buffet (terwijl op de kloosterboot alleen theewater te krijgen is, verder niets!) en bovendien is het reisgezelschap op de stampvolle pelgrimsbooten, ook met de meest demokratische gevoelens, niet bepaald aanlokkelijk te noemen!

Een paar historische bizonderheden omtrent Solovetski mogen hier misschien wel even

vermeld worden. In het begin der XVe eeuw (± 1429) wilden twee monniken uit het Valaamklooster, Sarvatii en Herman genaamd, zich nog meer van de wereld terugtrekken en vestigden zich op de eenzame Solovetskieilanden, midden in de Witte Zee gelegen. Na den dood van Sarvatii voegde zich bij Herman een andere monnik, Zosima, met nog eenige broeders van zijn orde, waarbij allengs zich meer kwamen voegen. In verloop van tijd stichtten zij met veel moeite en inspanning hun eerste kerk en wisten te bewerken, dat de bojaren (baronnen) van Nowgorod de eilandgroep aan de nieuw-gevormde broederschap schonken, waardoor het Solovetskiklooster officieel gesticht was.

Van het begin af heerschte er onder de monniken het sociaal of communaal systeem en droeg de stichting dus het karakter, zooals nog heden ten dage, van een gemeenebest op het principe gegrond van ondeelbaarheid van arbeid en eigendom.

Iwan III bevestigde den charter aan het klooster geschonken, maar het was vooral Theodoor of Philip, abt van Solovetski en later aartsbisschop en metropolitaan van Moskou, die veel voor de stichting deed; hij liet uitstekende wegen aanleggen door de dichte bosschen, waarmede de hoofd-eilanden van den groep bedekt zijn, liet vele van de meren door kanalen onderling verbinden, voerde het drinkwater tot aan het klooster zelf, stichtte verschillende gebouwen, enz.

Van af de dagen van Zosima en Sarvatii tot op heden heeft het klooster zijn reglementen behouden als zelf-regeerend, sociaal gemeenebest, onafhankelijk van de civiele autoriteit, ofschoon in naam behoorend onder het distrikt Kem. Alles is gebaseerd op strikte discipline en uitstekende regeling in de broederschap kan in alle opzichten geheel in eigen behoeften voorzien. Het klooster heeft zijn eigen stoombooten, een droogdok (het *eenige* van de Witte Zee) twee logementen, zaag- en korenmolens, voorraadschuren, bakkerij en smederij; een uitstekend ingerichte boerderij met veestapel en alles voor vischvangst benoodigd: men kan wel zeggen, dat alle ambachten door monniken worden uitgeoefend. Het aantal tot de orde behoorende monniken bedraagt ± 200, terwijl er ± 1000 leekebroeders op het eiland wonen, die voor het klooster werken; bovendien zijn er een groot aantal knapen, die daar slechts tijdelijk zijn of geheel voor het kloosterleven worden opgeleid. Men schat het aantal bedevaartgangers, die per seizoen het eiland bezoeken, op 10-15 duizend.

Toen wij met de ‘Xenia’ het eiland naderden, rees het uit zee voor ons op als een lieflijke groene oase, te midden waarvan zich het groote klooster verheft, een groep witte gebouwen, velen met groene daken, de kathedraal met blauwen koepel en overal goud, veel goud aan spitsen en kruisen. Een zware muur van groote granietblokken omsluit dit alles in machtigen greep, terwijl op de hoeken vijf zware, donkere wachttorens als schildwachten op post boven de wallen uitsteken. Dicht bij de landingsplaats, buiten den kloostermuur gelegen, staat het logement, een groot vierkant, wit steenen gebouw van drie verdiepingen en daarheen richtten wij allereerst onze schreden. De prior begroette ons aan den ingang en nadat wij onzen wensch te kennen gaven eenige dagen op het eiland te willen doorbrengen, verzocht hij ons hem te volgen. Hij geleidde ons langs een steenen trap naar de 2e verdieping, waar de beste vertrekken ter weerskanten van een langen gang liggen, die over de geheele breedte van het gebouw loopt. Een groote deur openend, noodde de prior ons drieën binnen te gaan.

Wij betraden een hoog vertrek, waarvan het gedeelte bij de deur door een houten beschot van het overige gescheiden was, bijwijze van garderobe, terwijl de rest als zitslaapkamer was ingericht. Het vertrek maakte met zijn groot venster en helder gewitte muren geen onvriendelijken indruk, niettegenstaande de hoogst bescheiden inrichting: twee houten banken en een dito ledikant, alle drie alleen voorzien van een héél dun matrasje en een kussen, een tafel, drie stoelen, een spiegel en een ikoon - voilà tout! Een waschtafel was niet aanwezig; naar wij vernamen, was voor dat doel een algemeene waschplaats, ééne voor mannen en ééne voor vrouwen, bestaande in een zinken bak met afvoer, waarboven twee kranen van de waterleiding.

Wij betuigden onze tevredenheid, waarna de prior zich terugtrok en wij ons ter ruste begaven, na onze slaapplaatsen met eigen lakens, reisdekens en reiskussens eenigszins in orde te hebben gemaakt. Ik zal niet beweren, dat mijn slaap heel rustig was, want telkens werd ik er pijnlijk aan herinnerd, dat ik mijn verwende ledematen op niet veel meer dan een houten brits had uitgestrekt! Bovendien werd ik 's morgens vroeg al weer gewekt door een afgrijselijk ge-

schreeuw, dat veroorzaakt wordt door de duizenden meeuwen, die op het eiland leven.

De sage gaat, dat de meeuwen eens het klooster gered hebben, doordat zij met hun geschreeuw de monniken wekten en zoo een onverhoedschen aanval van Engelsche fregatten verijdelden; sedert dien zijn ze heilig verklaard en deelen in hun tienduizendtallen ongestoord de heerschappij over het eiland met de monniken. 's Winters trekken zij weg om in het voorjaar terug te komen en worden dan vervangen door de kraaien, wat echter niet zonder hevig gevecht tweemaal in het jaar afloopt. De meeuwen hebben hun nesten binnen de kloostermuren plat op den grond en men moet waarlijk opletten niet op hun jongen te treden, zoo velen liggen er overal rond. Zij zijn zoo tam, dat zij zich rustig uit de hand laten voeren, wat de pelgrims dan ook trouw doen en zij komen ook in het logement aan de vensters hun deel vragen - of nemen, zooals wij zouden ervaren!

's Morgens was ons eerste werk brood te gaan koopen, want in het logement wordt alleen driemaal daags de samovar met kopjes verstrekt - verder niets. Ik heb later gehoord, dat men voor een fooi wel een en ander bezorgd kan krijgen, maar wij waren er juist in een vastentijd en dan gelukt zoo iets niet: wij zouden trouwens niet op de gedachte gekomen zijn met fooien te werken hier, in een klooster - 'Bescheidenheit ist eine Zier - doch besser kommt man ohne ihr'... Wij hadden trouwens eenige provisie mede genomen, een paar blikken, boter, kaas en harde eieren en konden daar best van leven, terwijl het brood, dat wij kochten uitstekend was. Onze botervreugde was echter van korten duur; om ze frisch te houden, hadden wij ze in het papier op de vensterbank gelegd en al dadelijk den eersten morgen toen wij na een half uurtje in de kamer terugkwamen, was de boter verdwenen, terwijl duidelijke sporen aanwezen, dat de meeuwen ze uit onze kamer weggehaald hadden!

Het was een heerlijke morgen en daarom besloten wij dadelijk deel te nemen aan een van de rijtoeren, door de monniken georganiseerd, om het schoone eiland te bezichtigen.

Op een vastgesteld uur rijden een aantal rijtuigen, met drie paarden bespannen, het voorplein op: het zijn open wagens voor zes personen, waarop men dos-à-dos, in de dwarste zit, waardoor dus alle plaatsen even goed zijn. Men koopt in het logement een plaatsbewijs, dat voor elken toer 1 Rubel (*f* 1.28) bedraagt en naar gelang van het aantal passagiers, bepaalt een der monniken, hoeveel wagens dezen en hoeveel genen toer zullen maken. Alles gaat heel geregeld en is zoo goed georganiseerd als men in een of andere wereldsche badplaats zou kunnen verwachten - alleen heel wat minder kostbaar! Het klooster kan altijd over voldoende paarden beschikken, daar die heel veel als offerande geschonken worden: gewoonlijk zijn er 175 à 200, waaronder een aantal flinke, jonge dieren; eigenaardig is het, dat velen alleen aan de voorbeenen beslagen zijn.

In flinken draf reden wij over de uitstekend onderhouden wegen en wisten niet wat meer te bewonderen, de heerlijke frische bosschen van naald en loofhout, wier bodem bedekt is met een weelderige, wilde flora, die men hier op ruim 65° N.B. niet verwachten zou, of de schilderachtìge meren, die bijna bij elke wending van den weg ons oog verrukten! Heuvel op en heuvel af ging het voorwaarts, tot wij stilhielden aan den voet van Sikirnaja Gora (Berg), wiens top wij met 250 treden moesten bereiken. Daarboven verheft zich een kerk, waar dadelijk bij aankomst voor de

pelgrims, die daaraan wilden deelnemen (tegen betaling,) een dienst gehouden werd, zooals trouwens op alle eindpunten der verschillende toeren; deze toch zijn eigenlijk niet bedoeld als pleiziertochten, maar als bedevaarten naar de verschillende kapellen, die op bizonder heilige plekken zijn opgericht. Het uitzicht boven op den berg was heerlijk mooi: het groene eiland, met zijn spiegelende meren, in de verte het klooster en aan den horizont de zee - een prachtig panorama! Wij reden gedeeltelijk langs een anderen weg terug, waarbij de monniken-koetsiers hun paarden in verstandige afwisseling van draf en stap deden gaan om ten slotte met veel brio het voorplein weer op te rijden.

Den volgenden dag besteedden wij om de gebouwen binnen de kloostermuur zelf eens wat nauwkeuriger te bekijken.

Door de hoofdpoort op het met boomen en heesters beplante binnenplein gekomen, ziet men al dadelijk een klein kapelletje over een stapel kogels gebouwd, die dateeren van het beleg der Engelschen in 1854, waarvan ook in de kloostermuren duidelijke sporen zichtbaar zijn.

Midden op het plein ligt de Kathedraal,

een van binnen bizonder rijk versierde kerk en rondom zijn de woningen en werkplaatsen der monniken en eenige winkels, waar brood, levensmiddelen en producten der verschillende bedrijven te verkrijgen zijn, waaronder velerlei, kleinigheden, die gaarne als aandenken worden meegenomen. Verder vindt men nog tal van kapellen, voor elk bedrijf een afzonderlijke, en overigens aan verschillende Heiligen gewijd.

In een van deze zagen wij de Anachoreten: deze vormen een afzonderlijke orde, waartoe alleen monniken boven 60 jaar kunnen behooren; zij hebben met het leven afgedaan en zijn feitelijk levend-dooden: zij spreken niet, zij werken niet en brengen hun tijd alleen met bidden, vasten en zelfkastijding door. Hun costuum verschilt ook van de overige monniken: zij dragen een grooten capuchon, die het gelaat bijna geheel verbergt en daaronder een kapje, dat zij nooit meer mogen afnemen. Op het oogenblik telt de orde tien leden; zij worden blijkbaar met veel eerbied en onderscheiding behandeld.

In het algemeen zagen de werkplaatsen, als bakkerij, enz. er zindelijk uit, zindelijker dan ik verwacht had. Wij zagen ook het schilder-atelier, waar de ikoons geschilderd worden, terwijl aan een tafel een twaalftal leerlingen bezig waren houten lepels te decoreeren op die geestdoodende manier, dat ieder maar één kleur aanbracht van de te versieren ornamenten, zoodat het werk ook met de vlugheid en regelmatigheid van een machine vorderde.

(*Slot volgt.*)

Correspondentie van de redactie met de abonnés

De redactrice van de Holl: Lelie brengt ter kennis van de lezers van dit Blad, dat zij géén manuscripten, of brieven, haar naar aanleiding der redactie-aangelegenheden toegezonden door niet-abonnés, kan beantwoorden langs **particulieren** weg. De correspondentie in dit Blad dient zoowel tot de beantwoording van brieven, als tot de mededeelingen betreffende aangenomen en geweigerde bijdragen, en zij, die zelve geen abonné of abonnée zijn, kunnen dus met verwachten langs een anderen dan den correspondentie-weg te worden beantwoord. Wanneer zij door leesgezelschapkring, of samen-lezen, of op welke wijze dan ook, gelegenheid kunnen vinden de correspondentie-rubriek te volgen, dan is de redactrice bereid hen dáárin te beantwoorden.

Op dezen regel wordt voortaan *géén uitzondering* meer gemaakt, en afzonderlijke nommers, correspondentie-antwoorden aan niet-abonné's behelzend, worden **niet** meer toegezonden.

REDACTRICE.

P.S. Het spreekt van zelf, dat deze regel alleen geldt voor eerstbeginnenden, èn voor briefschrijvers die in de corr: rubriek thuishooren.

Spoed-Correspondentie.

Myrrha. - Ik zal U eens spoedig trachten teschrijven. Op dit oogenblik is mij dat onmogelijk. - Uw stukje komt. Hartelijk gegroet.

No. 10. - Hartelijk dank voor Uw begeleidend schrijven. Alle mogelijke succes toegewenscht.

Witte Sering. - Hartelijk dank voor Uw kaart. Gij deedt er mij zooveel plezier mee, maar het spijt mij, dat gij-zelve in zulk een weinig opgewekte stemming nog zijt. Ik denk dat de omgeving daartoe óók bijdraagt want velen krijgen juist daar heimwee in den beginne. Houdt U maar goed, dat is juist in zulke omstandigheden van een kuur doormaken zoo heel noodzakelijk.

Mevr. A.M.B. (inzendster van een stuk naar aanleiding van H. van Holk's 'Feest') (zie Lelie van 1 Juni l.l.). - Lieve mevrouw, Uw stuk is, wegens den àl te persoonlijken toon, voor plaatsing onvatbaar. Ik verwijs U naar het in het vorig nommer opgenomen stuk van Huisvrouw, als bewijs dat ik gaarne óók tegenspraak en óók van tamelijk scherpen aard plaats verleen. Bij U echter is Uw aanval in een zoo beleedigenden toon voor den heer van H. gesteld, dat ik U tot mijn leedwezen de plaatsing moet weigeren.

Hans. - Dank voor de allerliefst gekleurde briefkaart, en ook voor de andere zendingen. -

J.S. (Paramaribo - Amsterdam). - Wendt U s.v.p. tot den uitgever der Holl: Lelie met Uw verzoek; niet tot mij.
ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Sluiting red: ged:

22 Juni 1910.
23ste Jaargang.
No. 51.

Bericht.

Present-exemplaren en Bewijs-nummers zijn aan te vragen bij den uitgever van dit blad, niet bij de redactie.

Beklag over correctie- of drukfouten heeft de betreffende te richten tot den uitgever, niet tot de redactie.

Zij, die zonder abonné of lezer te zijn van de Holl. Lelie de redactie lastig vallen met de toezending van manuscripten of brieven, hebben het zichzelf te wijten, wanneer zij geen particulier antwoord ontvangen; de beantwoording van een en ander geschiedt door de corr.-rubriek in dit blad, behoudens die gevallen van uitzondering die de redactie om welke reden dan ook persoonlijk uit beleefdheid maakt.

Zij, die hunne manuscripten bij weigering terug verlangen, worden verzocht hunne behoorlijke frankeering terstond in te sluiten en hun juist adres terstond op te geven.

Zij, die met de redactie correspondeeren in de Lelie onder welk pseudoniem ook, worden verzocht zoowel dit pseudoniem als den eigen naam onder elken brief te herhalen, daar het onmogelijk is alle pseudoniemen te onthouden bij een zoo uitgebreide correspondentie.

Anonyme brieven worden niet beantwoord.

REDACTRICE.

Hoofdartikel
Wat zal ik lezen?
VI.

Lieve Annie,

je gezellige brief heeft mij weer erg veel plezier gedaan. Ja, dat gevoel van pijnlijke leegte, als men een mooi boek uit heeft, ken ik zoo goed. Het was mij soms zelfs, of ik plotseling mijn beste vrienden verloor, wanneer ik, veel eerder dan ik wilde, aan de laatste bladzijde van een boeiende roman aangekomen was. Geen wonder ook: men gaat van hen houden, men leeft met hen mee, zóó intens, dat men er de werkelijkheid en zijn heele omgeving voor vergeet - en plotseling is alles uit en voorbij; daar, waar tooneelen vol leven en kleur aan ons oog voorbijtrokken, waar voelende, denkende menschen praatten, weenden, lachten, zóó natuurlijk, dat wij

met heel ons hart aan alles deelnamen, wat hen bewoog, - daar hangt nu een zwart gordijn, dat niet weer opgehaald kan worden; in de zaal gaan alle lichten uit, we staan op straat voordat we 't weten en moeten ons eigen leven verder leven. Nog met een traan in 't oog om wat *zij* leden, om de lippen nog een glimlach over *hun* geluk, moeten we weer aan onze zorgjes en werkjes van iederen dag denken, terwijl we toch zoo graag nog wat langer in die droomwereld gebleven waren, bij menschen, die ons veel sympathieker waren

dan al die velen, die we in het werkelijke leven hebben leeren kennen....

Daarom begrijp ik je wensch heel best, en ben ik blij, je meteen een roman te kunnen noemen, waar je, zooals je dat zoo leuk uitdrukte, een 'flinke kluif' aan zult hebben. Het is een boek, dat niet alleen in Amerika, maar ook, sinds Eugen von Tempsky een uitstekende vertaling bezorgde, in Duitschland groot opzien gemaakt heeft.

Het is **'The Octopus'** van *Frank Norris*.*)

'The Octopus' is een tendenzboek, maar een boek met een edele, zegenrijke tendenz. Je zult nu misschien zeggen; Amerikaansche boeken, die groot opzien baren en die een goede tendenz hebben, die zijn er meer. Ja, maar dat zulk een boek bovendien een kunstwerk van groote waarde is, het werk van een echt dichter, dat is maar heel zelden het geval. Amerika heeft het recht, den buitengewoon talentvollen schrijver, die reeds op 32 jarigen leeftijd aan zijn werk ontrukt werd, diep te betreuren. Temeer, daar hij zijn groot en, men mag gerust zeggen: grootsch werk onvoltooid achterliet. 'The Octopus' toch, hoe omvangrijk het reeds op zichzelf is, is nog slechts het eerste deel van een cyclus, die den titel 'Het Epos van het Koren' zou dragen, en waarvan ook het tweede deel 'The Pit' voltooid is, terwijl van het derde deel 'The Wolf' helaas slechts het ontwerp gevonden werd.

Over 'The Pit' schrijf ik je later eens. Beide werken staan volkomen op zichzelf, de eenige schakel, die ze verbindt, is het koren. Deel I behandelt de aanplanting van het koren, deel II: ('De Korenbeurs') de handel, die ermee gedreven wordt, deel III ('De Wolf') zou in Europa spelen en een hongersnood behandelen, dus als laatste schakel: het verbruik van het koren. -

Toen ik daarnet een vergelijking aan de tooneelwereld ontleende, om je het gevoel van plotselinge leegte te beschrijven, dat ik altijd heb, wanneer ik een mooie roman uit de hand moet leggen, dacht ik daarbij in 't bijzonder aan dit werk, want nog nooit had ik bij 't lezen van een boek sterker den indruk, dat zich hier een drama voor mij afspeelde, dan juist bij dezen 'Octopus.'

Meestal is de omgeving, waarin zich de handeling van een roman afspeelt, eenigszins wazig en onduidelijk, de een denkt het zich zóó en de ander zóó, en het is bijna onmogelijk, zich van richtingen en afstanden duidelijk rekenschap te geven. Frank Norris nu geeft inplaats van moeilijke kartographische beschrijvingen, waaruit men per slot van rekening toch niet goed wijs kan worden, aan het begin van zijn boek na de lijst der hoofdpersonen (je ziet, ook alweer net als bij een tooneelstuk) een duidelijk landkaartje, waarop met pijnlijke nauwkeurigheid niet alleen wegen, huizen, rivieren, spoorlijnen, heuvels en dalen, maar zelfs de enkele boomen en telephoonverbindingen zijn aangegeven. In het eerst lijkt die aardrijkskundige achtergrond der handeling eenigszins eigenaardig, maar als men begint te lezen, merkt men al gauw, dat dit landkaartje niet alleen een aangename gids is, die men graag en dikwijls raadpleegt, maar dat het ook in alle opzichten bij het heele werk past. 'The Octopus' toch geeft geheel en al den indruk, of de dichter hier feiten en cijfers inplaats van phantasieprodukten geeft, en een ware gebeurtenis slechts kleedde in den vorm van een roman. En 'waarheid is de hoogste poëzie.'

Acht jaren vóór het begin van ons verhaal legde de P. en S.W. Spoorwegmaatschappij (Pacific and Southwestern Railway) een spoorlijn naar Californië, waar het goud, hier in den vorm van het prachtigste koren, op de velden

*) 'The Octopus' by Frank Norris. Tauchnitz-Edition.

schijnt te liggen. De regeering der Vereenigde Staten stond daarvoor aan de P. en S.W. Maatschappij links en rechts der spoorbaan een strook land van 20 engelsche mijlen breedte kostenloos af. Dit land werd onmiddellijk door de maatschappij verpacht. Honderden van farmers staken hun kapitaal in deze onderneming, en op groote schaal werden de onmetelijke landgoederen ontgonnen. Niets dan koren wordt verbouwd. De P. en S.W. had beloofd, al dit land over eenige jaren tegen den normaalprijs der regeering, zijnde 2½ Dollar per akker (= 40½ Are) aan de tegenwoordige pachters definitief te verkoopen. Deze verkoop echter wordt van jaar tot jaar uitgesteld, en in dien tijd wordt de waarde van het land meer dan vertiendubbeld. Daarop had de ‘trust’ gewacht. Reeds in de afgeloopen jaren had de maatschappij alles gedaan, om het kapitaal der grondeigenaars te verzwakken, en de vrachtprijzen voor het vervoer van het koren voortdurend verhoogd. De farmers zijn reddeloos aan de ‘trust’ overgeleverd, zij moeten òf het koren op de velden laten verrotten, òf het met de P. en S.W. spoorweg naar de

havens laten vervoeren, al wordt ook door de buitensporige transportprijzen bijna hun heele winst opgeslokt. De wanhopige strijd om het bestaan van al die families, die machtelooze worsteling met het almachtige monster, met den veelarmigen oktopus, de 'trust' moet men zelf in het boek nalezen, het is onmogelijk, van die aangrijpende tragiek ook maar een klein begrip te geven. Dan geeft eindelijk de P. en S.W. aan allen den genadeslag: de prijs van een akker wordt ínplaats van op 2½, op 22 à 30 Dollar vastgesteld, en meer eischt onmiddelijke betaling. Alle grondeigenaars zijn geruïneerd, geen enkele kan die som opbrengen. Green proces helpt. De 'trust' koopt het gerecht om, brengt den gouverneur van den staat tot zwijgen. Tot het uiterste gedreven, besluiten de farmers, met de wapens in de vuist hun eigendom te verdedigen. Het komt tot treffen - Halt! - de rest moet je zelf maar lezen.

Dàt kan ik je wel zeggen, dat zelden een boek mij zoo vreeselijk heeft aangepakt als dit. Maar hoe schitterend zijn dan ook de personen beschreven! Nog nooit heb ik van 'boekenmenschen' zóóveel gehouden als van Annixter en Hilma Tree. Maar ook alle anderen, de 'Governor', Harran, Dyke, de Hoovens, allen zijn sympathiek en echt naar het leven geteekend.

Enkele gedeelten, die men weliswaar in ademlooze spanning doorvliegt, zijn een beetje al te kras amerikaansch, zoo b.v. een aanslag op een bliksemtrein, een vervolging per locomotief en de ontzettende dood van den gehaten S. Behrmann. Ook is aan het slot de tendenz er wel wat al te dik opgelegd. Daartegenover staan de waarlijk geniale beschrijvingen van Annixter's 'barn' - inwijdingsfeest (barn = groote schuur), van een hazendrijfjacht op groote schaal, van het zaaien van het koren, en nog zooveel andere meer. Het is echter ook mogelijk, dat heel veel dingen ons overdreven en te schel gekleurd toeschijnen, alleen omdat wij voor de op een zooveel grooter schaal ingerichte verhoudingen en toestanden daar in de nieuwe wereld eenvoudig geen maatstaf hebben.

Een ontzettend drama hebben wij meegeleefd, als we 'The Octopus' weg leggen, de vreeselijkste smart en ellende hebben we meegeleden, maar de schrijver laat ons niet in al die machtelooze wanhoop, in die schreeuwende ongerechtigheid ondergaan. Wanneer de zwarte golven van nood en ellende op het punt zijn, boven ons hoofd samen te vloeien, dan heft hij ons met sterken arm op, 'dat wij de ster zien blinken, die aan de kim der toekomst rijst.' -

Wèl zijn haast allen, die ons lief waren, te gronde gegaan, wèl heeft het veelarmige monster overwonnen, maar toch, als wij ons boven dat donkere heden weten te verheffen, zien wij het verre doel.

De 'leugen sterft.' Onrechtvaardigheid en onderdrukking vergaan en verdwijnen. Hebzucht, wreedheid, zelfzucht en onmenschelijkheid zijn ten doode gedoemd; de enkele lijdt, de algemeenheid gedijt. Als men vanuit een ruimer gezichtspunt op het geheel den ruimeren blik richt, dan erkent men, dat de waarheid op het laatst toch alle leugen, alle laagheid overwinnen moet, en dat alle dingen ontwijfelbaar, onfeilbaar en onoverwinnelijk samenwerken voor het goede.'

Dat zijn de laatste zinnen van dit rijke kunstwerk. Tot weerziens Annie, veel liefs van je

FREDDY WIEGAND-MEURING.

‘Om de eere Gods.’
Roman door Anna de Savornin Lohman.
(Vervolg en slot van No. 49).

... Voor Grovert-Jaap Stinia was het het laatste bedrijf van zijn Haagsch-wereldsch leven.

Ze stonden op Eik en Duinen; juist zoo als hij er weinig weken geleden Dina van der Grijp's uitvaart had bijgewoond; - en toch zoo anders.

Want toen was het maar 'n och zoo bebescheiden kleine stoet, dominee van der Grijp, 'n paar familie-leden, hij-zelf; en 'n begrafenis niet ééns eerste klasse! En toespraken waren er-ook niet gehouden; en geen kransen of bloemen meegegeven. Want, het zendings-genootschap had wel, uit hoofde der verdiensten van de zoo jong-gestorven zendelingsvrouw, en vooral om haar nog levenden man, den Broeder-ginds, te eeren, aangeboden voor een gepaste dosis aardsche eerbewijzingen zorg te dragen, maar vader en moeder van der Grijp waren te oprechtbedroefd, om niet in te zien, hoe zij in den geest der overledene-zelve handelden door voor al dien ijdelheid-poespas te bedanken. En zoo was de kist zonder woorden of praal verdwenen in de geopende grafkuil, en zelfs de aanwezigheid van den Excellentie-baron was onopgemerkt voorbijgegaan, omdat er geen nieuwsgierigen of courantenverslaggevers tegenwoordig waren geweest natuurlijk. -

- Maar nu gold het de vrouw van een hooggeplaatste in den lande, bij wier begrafenis iedereen die wat beteekende in den Haag van stand of van positie meemoest, lust of geen lust. Nooit had de bescheidene, verlegene, zich steeds angstvallig achteraf houdende mevrouw Eduma de Witt zoo'n hoofdrol gespeeld in haar leven, als nu op het moment van haar heengaan daaruit. En haar schoonzoon, de Ex-excellentie, baron Govert-Jaap Stinia van De Ekenhuize, een van de rijkste mannen des lands, speelde nu, nevens den rouwbefloersden en gepast-aangedaan-zich gedragenden Excellentie-zelf, een hoofdrol mee.

Het was wezenlijk, voor al wie oog heeft voor zoo iets 'indrukwekkends', een heel 'aandoenlijk' gezicht, die weduwnaar, nog zoo'n knappe statige man, en de elegante slanke Sjoerd, en de deftige solide Govert-Jaap; - heusch allen rouwdragers achter het lijk waarmee je voor den dag kon komen, als je dan toch dood moest gaan! - Om van de breede schare 'belangstellenden' niet te spreken, de collega-ministers, allerlei Kamerleden van allerlei richtingen en nuances en partijen, en 't lid van den Raad van State Horstenboer, 'n beetje moeilijk loopend wel, maar toch nog z'n chic air over zich, en de Vaandel-redacteur-Leider, en de redacteuren van verscheidene kleinere christelijke Bladen, en allerlei Deputaten en Vrije-universiteitsmannen, uit de Amsterdamsche kringen waartoe de overledene van huis-uit behoorde. - -

Gelukkig dat het 'n zachte windstille morgen was, zoodat de heeren zich niet al te veel inwendig behoefden bezorgd te maken, omdat al die vele speechen wel wat gevaarlijk waren voor hun oude kale hoofden, die meestal zaten op vrij-caduque lichamen.

Want, daar hadt je b.v. de Leider, die wel wat al te breedsprakig zijn redenaarstalenten botvierde. Alles goed en wel, maar hij moest bedenken, dat hij er niet alléén was om zich-zelf te laten hooren, dat je zóóveel gelegenheids-speechen moest slikken toch al!

- - 't Best en 't meest-er-in-slaand bracht Excellentie-zelf het eraf, toen bij zijn niet àl te lange, heel-warm-uitgesproken dankrede, waarin het: de Heer heeft gegeven, de Heer heeft genomen, de naam des Heeren zij geloofd, behoorlijk een plaats kreeg, ineens als door aandoening overstelpt afbrak, zwijgend zich afwendde, den zakdoek met den breeden rouwrand aan de oogen, - als begaf hem zijn zelfbeheersching.

Zelfs zij, die hem heel goed kenden, wisten niet meer op dat oogenblik wáár nu eigenlijk de aanstellerij ophield, en de oprechtheid begon....

Wat even 'n wanklank gaf, dat was het onbehoorlijk heftig snikken, eigenlijk luide te keer gaan, van den zenuwzieken jongsten zoon. Excellentie zei later, in den huiselijken kring, knorrig, hoe *hij* 't wel voorspeld had, dat die jongen weer malle opspraak zou geven. Maar Govert-Jaap had z'n meegaan met de begrafenis, dóórgezet, er voor ingestaan dat hij 'm wel onder zijn hoede zou nemen; hem was dat 'n behoefte geweest juist met die oprechte tranen van haar misdeeld kind de nagedachtenis der afgestorvene openlijk te doen eeren. En in het begin was het ook heel goed gegaan; de twintig-jarige achterlijke was, door de zachte broederlijke troostwoorden van Govert-Jaap gerustgesteld en gekalmeerd, rustig neven hem getreden, in zijn zwart-rouwpak 'n zoo onopvallende verschijning, dat de meesten niet eens wisten hoe hij-ook een zoon was van Excellentie, 'n broer van den zich-voelenden knappen Sjoerd. Maar toen de kist verdween, en toen al die bloemen bedekken gingen, die eens zijn moeder was geweest, toen plotseling scheen het door te dringen in den omfloersden geest van dezen door God misdeelde, dat wat hier geschiedde voor hem

beteekende het verlies van de eenige die ooit hem had liefgehad; - en hij wilde zich aan Govert-Jaap's hem omklemmende hand ontrukken, naar de kist toevliegen, hij schreeuwde bijna. - -

'Het was zèèr, zéér onpassend-storend geweest,' vertelde Excellentie later aan zijn thuis-gebleven dochters. 'Hij had wel geweten wat hij wilde, toen hij er tegen was dien jongen mee te nemen, maar natuurlijk,... de koppigheden van Govert-Jaap... Tot den einde toe zou hij dáárvan last hebben. - -'

'U zult er nu anders gauw genoeg van verlost zijn,' - had Geerte bitter geantwoord. -

Voor hem, voor Excellentie, had die wanklank van zijn zoon's opzienbarend gedrag eigenlijk de heele mooiheid en aandoenlijkheid van de begrafenis bedorven. Want hij begreep wel, hoe nu iedereen 't weten zou, wat hij zoo graag geheim hield, dat hij zoo 'n vlek had in zijn familie, 'n krankzinnigen zoon! Natuurlijk, allemaal, al die pennelikkers, die bij zoo'n gelegenheid als deze voor hun couranten kwamen neuzen, die informeerden nu links en rechts wie dat geweest was, die malle jonge man, die zich zoo bespottelijk had aangesteld van z'n fatsoen niet te kunnen houden. En dan hadt je 't aan den gang, van al zijn gedienstige vrienden en collega's:

'Wist je dat niet? - - - Zit in Ermelo-Veldwijk. - O, 'n schaduw op de Eduma grootheid, waarnaar je maar liever niet moet vragen!' - - Enz., enz. - Enfin, 's avonds troostten de couranten hem weer wat door hun opgeschroefd-mooie verslagen, waarin je

duidelijk kon merken hoe iedereen zijn, Exellenties, speech toch eigenlijk het meest treffend had gevonden, en het rijk-begaafdst, niettegenstaande de Leider en ds. Strintman zulke beroemheden waren in gelegenheids-aandoenlijkheid, dat het waarachtig 'n héél ding was tegen hen op te kunnen. -

Geerte en Govert-Jaap reisden den volgenden dag, heel in de vroegte, en onverwachts. Govert-Jaap had het zoo ingericht, omdat hij alle beleefdheids-uitgeleide-doen van ex-collega's, die zich daartoe verplicht zouden rekenen, wilde vermijden. - Zijn zenuwzieke zwager, en klein-Ellen met de kinderjuffrouw, waren goed gezelschap om het pijnlijke van een tête a tête te vermijden. - Excellentie, en Sjoerd en Mary, en Emma, hadden, op Govert-Jaaps uitdrukkelijk verzoek, thuis afscheid genomen. -

Geerte, achter haar dikke crêpe voile, had rood-bekreten oogen; maar een trek van harde verbittering, niet van berusting, groefde om haar mond. -

Op Govert-Jaap's gelaat lag de overgegeven uitdrukking van den geloofs-dweper. Met de aarde had hij afgedaan. Hij ging door zijn boete den hemel verzoenen - - - dacht hij.

Bericht.

In den nieuwen jaargang verschijnt een vervolgroman op: Om de Eere Gods, onder den titel: **Uit Christelijke Kringen.**

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Boekbeschouwing.

Beschavings-gruwelen.

'Donkere Dagen.' Historische Indische Roman, door **J. Hendrik van Balen.** Uitgever Meindert Boogaerdt Jr. Zeist 1909.

'*Zoo werden de bloedvlekken menigvuldiger*, *en het getal lijken in de gracht talrijker; zoo vloeide het bloed in kleine beekjes tot één groote plas*, *één groote bloedvlek*, *op de geschiedrollen van het Nederlandsch gezag in Indië. (blz. 142)*.

Het is om den inhoud van deze bovenstaande woorden, die vormt de eigenlijke kern van het oppervlakkige verhaal, dat ik dezen 'historischen indischen roman', onlangs uitgekomen, aanbeveel ter lezing aan spéciaal het Nederlandsch-Indische publiek, waarvoor het wèl interessant is eens te vernemen op welke manier wij-Hollanders onze macht vestigden in Nederlandsch-Indië, en hoe wij huishielden onder de 'heidenen,' wij, die zoo liefjes hun het Christendom zijn komen brengen, en dat Christendom van *Liefde* er bij den Javaan en den Maleier *ingeeselden* en *inbrandden*, wanneer ze zich niet onderworpen genoeg gedroegen! Dominee Glaser, 'de man van de Tale Kanaäns', die bij alles den mond vol heeft van God en Gods wil met de 'Heidenen', terwijl hij zelf ondertusschen zich aan godsdienst noch zedelijkheid laat gelegen liggen, is in dat opzicht wel een kostelijk type. De Chineezen en de inlanders zijn hem goedgenoeg om hem te bedienen en een lui en lekker leventje

onder hen te leiden, maar, als zij het wagen in opstand te komen, en zich te verdedigen tegen de heerschende willekeur, dan zijn zij in zijn mond niets anders dan ‘Sodom en Gomorrha’, vóórbestemd om verdelgd te worden door de Christenen, dan is het ‘Gods wil’ dat zij ‘de Overheid’, (m.a.w. de Compagnie,) moeten gehoorzamen; in een woord dan verdienen zulke zondaars tegen dien van dominee Glaser zoo precies geweten ‘Gods wil’ naar zijn meening de meest gewetenlooze straffen!

Want, het verhaal speelt in het jaar 1740, omtrent welks bloedblad, in het najaar van datzelfde jaar, de auteur schrijft:

‘*Sinds den 9den* (dat is dus gedurende negen dagen,) *werd in Batavia's straten gemoord*, *geplunderd en gebrand alsof men in een Turksch wingewest was. Al de leden van den Raad van Indië hadden gedurende negen dagen dat moorden aangezien*, *zonder protest*, *en nu eindelijk lang genoeg gemoord was*, *nu er bijna geen Chinees meer in leven was gebleven*, *nu eerst kwam van de tafel der regeering de leuke vraag of men er geen eind aan zou maken.*’

Zie, waarde lezer, wij Hollanders leeren op school, van kind at, altijd zoo hard-oordeelen over de Parijsche Bloed-bruiloft, en den schandelijken Hugenoten-moord toen door de Medici begaan. En zeker, wie zal die gruwelen verdedigen; al geloof ik, wanneer men de niet-officiëele geschiedenis en de mémoires van tijdgenooten leest, dat Jeanne d'Albret en haar zoon, de latere Hendrik de Vierde, bij die gelegenheid allerminst zulke duifjes van onschuld waren als de protestanten het willen doen voorkomen. - Echter, hebben *wij*, die, uit louter hebzucht, een *negendaagsch* bloedbad aanrichtten onder de Chineezen, bijna twee eeuwen tijds in beschaving verder, wel zoo heel veel recht tot ons verontwaardigen over die bloedbruiloft-schandalen te Parijs?

Dáár was in elk geval nog ‘godsdiensthaat’ de drijfveer! En, - we weten het allen -, géén machtiger vijand van Christelijke liefde, dan juist die leer, die wordt omhelsd

in naam van een God van Liefde; of men haar nu zus noemt of zoo, en behoort tot deze of tot die kerk, het *feit* blijft, dat het met ijver en overtuiging behooren tot een of andere godsdienstige leer voor de aanhangers daarvan voldoende is, om al wie er anders over denkt te vuur en te zwaard te vervolgen en te verdelgen, geheel onbekommerd om wat de aldus gepredikte leer-zelve, juist in dat speciale opzicht, gebiedt en verbiedt! Maar, bij den opstand van 1740 in Ned. Indië was geen christelijke godsdienst-ijver in het spel, zij het dan ook een zoo misplaatste als die welke leidt tot doodslaan en mishandelen; neen, enkel de *dubbeltjes-aanbidding* beheerschte de gemoederen onzer vaderen; - lees maar eens wat J. Hendrik van Balen vertelt van de wijze, waarop de ambtenaren, van de hoogsten tot de laagsten, de Chineezen wisten uit te zuigen, door hen het wonen in de stad alléén mogelijk te maken met zoogenaamde 'briefjes;' waarin een zóó brutale handel werd gedreven, dat vele hedendaagsche fortuinen dáárin, in dien handel, hun oorsprong vinden. En, toen eindelijk de vervolgden en geplaagden, het misbruik moede, tot dien opstand van 1740 geraakten, toen werd daarvan gebruik gemaakt om negen dagen, *zegge negen dagen*, te plunderen in de Chineesche wijk, om de vrouwen daar te onteeren, om te rooven en te stelen, en om zichzelf schaamteloos te verrijken. - *Dat* was *onze* 'bloednacht' (van negen dagen....) En dan noemen wij ons Christenen! Dan durven wij beweren, dat wij koloniseeren tot heil van de ingeborenen! O, ik spreek niet van Holland alléén! Als ik van 'wij' spreek, dan bedoel ik daarmee *de* Europeanen, dan bedoel ik alle volken, die de hooggeloofde beschaving, (en de jenever,) komen brengen aan tot daartoe in gelukkige onwetendheid levende, tevredene 'heidenen', welke het dan met leede oogen moeten aanzien, hoe en-passant hun land hun wordt afgenomen, hoe hun vorst wordt beroofd van zijn macht, hoe de dochteren van hun volk worden onteerd -, (als zij zich niet vrijwillig willen leenen daartoe, worden gegeeseld) - alles onder 't mom 'beschaving,' 'Christendom,' 'lotsverbetering!'

Aan de hand van zijn op zich zelf geheel onbeduidend verhaal, laat de schrijver van *Donkere Dagen* ons zien, hoe verschrikkelijk de slaven, - hetgeen toen ter tijde nog de ingeborenen waren, - het hadden bij hun 'Christelijke' meesters. 'Marie Hoorenaer' is het weinig-aantrekkelijk type van het Indischerijkeluis-kindje dier dagen, in stilte verfijnd-onzedelijk, en ingewijd in alle inlandsche streken, uiterlijk heel fijn beschaafd, en heimelijk vol afgunstigen wrok op hare mooie lijfmeid, welke zij dientengevolge laat geeselen bij èlke gelegenheid waarin zij daartoe lust heeft, laat geeselen niet maar in het geniep, maar dóór den fiskaal, als de natuurlijkste zaak ter wereld. Ik herinner mij, neven dit verbeeldingsstaaltje van den roman, een dito uit de werkelijkheid, voorgevallen in Suriname, eveneens in den slaventijd; in welke kolonie een Gouverneurs-echtgenoote het kindje harer lijfmeid eenvoudig vóór de oogen van de moeder zoolang onder water hield tot het was gestikt; - enkel omdat het te veel schreeuwde naar den zin der Hooggeborene! - Ook het woest door-den-Chineeschen kampong rijden van de dronken jongelui, en het moedwillig dientengevolge een Chinees vermoorden, door zijn winkeltje kapot te maken met hem erin, is een treffend staaltje van de wreedheid welke toen ter tijde heerschte onder het 'zegenrijk' Bewind van de Compagnie. En dan de moord, onder toedoen der Regeering, in het Chineesche hospitaal, moord op zieke, weerlooze, aan den opstand totaal onschuldige ongelukkigen, omtrent welk heldenfeit de auteur den held van zijn verhaal terecht laat zeggen:

'*Wat een schandaal! - Als ik een Chinees was zou ik hun dat nooit vergeven. Mijn leven zou ik er aan wijden, om ze uit den Archipel te verjagen, Bah! Wat een zoodje! En zóó'n Regeering moet ik dienen*!'

Woord voor woord voel *ik* die ontboezeming den schrijver na! Datzelfde gevoel heb *ik* ook gehad, toen ik in Zangwill's Ghetto-geschiedenissen zoo aanschouwelijk vond voorgesteld de gruwelen, welke wij Christenen hebben bedreven, in de Heilige stad-zelve, aan de Joden! Indien ik een Jodin ware, - heb ik daarom na dien tijd steeds gezegd - ik zou de Christenen *haten*, ik zou, wel verre van te probeeren bij hen in een goed blaadje te komen door hun naam te leenen en hun godsdienst op mij te lijmen, mij overal fier van hen afkeeren, van hen, mijn *vijanden* van geslacht tot geslacht! En wederom hetzelfde voelde ik eenigen tijd geleden, toen die arme, verdwaasde, jonge Hindoe, door den moord op Kolonel Curzon, zijn land meende te helpen. O zeker, die moord was onzin, daad van door patriotische denkbeelden tot koortshitte opgezweepte zieke hersenen!

Maar toch heb ik er een respect voor gehad, voor dien onzin, omdat ik dien *haat* tegen de overweldigers, de onderdrukkers, de met den Bijbel en de Beschaving huichelachtig pronkende Europeanen, kan navoelen, kan begrijpen, kan toejuichen!

En dáárom ook, al is deze 'historischeindische roman', op zich zelf, als roman, niet zoo heel-belangrijk, toch roep ik U toe: Lees hem, lees hem om de *feiten*, die hij behelst, om de schanddaden, die hij in herinnering brengt, en die het goed is te weten, opdat zij opwekken tot zachtheid en geduld met de door ons thans voorgoed overwonnenen, aan wien wij dat, ter wille van een door gruwelen geschandvlekt verleden, wél verplicht zijn!

Immers, ik weet het wel, ik ken het refrein zoo goed, van die wèlbekende troostreden: '*Nu* is alles zoo héél anders! *Nu* zijn er geen slaven meer! *Nu* hebben wij wetten en recht, óók voor den inlander!' - Mijnentwege! Hier is het niet de plaats daarover in discussie te treden, zelfs maar een twijfel uit te spreken aan de wèl-ingerichtheid van ons hedendaagsch Bestuur in Nederlandsch-Indië!

Maar, in èlk geval, dien zóógenaamd gelukkigen hedendaagschen toestand hebben wij dan toch te danken -, laat ons *dat* nooit vergeten, - aan een bloedig, aan een dikwijls wreed verleden, aan een verleden, waarin Chineezen en inlanders beschouwd en behandeld werden als minder dan beesten, waarin de Europeanen zich gerechtigd achtten, op grond van dat toevallige geboortevoorrecht van blanken, den overwonneling te vertrappen en te berooven! Op dien bodem van een *bezoedeld* verleden is gegroeid ons heden in Indië! Hoe men daarom ook over dat heden, en over het àl- of niet nuttige van kolonisatie moge denken, het is nimmer af te scheiden van de zonden en de afdwalingen van dat verleden, waaruit het vóórtkwam. En het is misschien juist daarom wèl goed, dat *Donkere Dagen* maar zoo'n eenvoudiggeschreven, niet-pretensieus verhaal is, omdat het daardoor in méér handen zal komen dan wanneer het zich aankondigde als een gewichtige historische greep! Voor diepere studie, zelfs al heeft die een romantischen achtergrond, zijn de meeste menschen heden ten dage wat bang; maar het verhaal van J. Hendrik van Balen is er een dat zich vlot en vlug laat lezen, en waarin, - voor gevoelige gemoederen altijd een geruststellend iets, - de verraders ten slotte behoorlijk worden gestraft, en de held er het leven afbrengt, ondanks gevaren en hinderlagen, bijwijze van belooning voor zijn, te midden van zóóveel algemeen tentoon-gespreide wreedheid, jegens inlanders en Chineezen aan den dag gelegde hulpvaardigheid en bescherming. Jammer vind ik het, juist waar het verháál als zoodanig zoo weinig beteekent, dat de schrijver niet heeft vermeld, wááruit, uit welke bronnen, hij zijn historische gegevens putte; voor hen, die van geschiedenis niet veel àfweten, ware dat een wenschelijke leiddraad geworden om te weten wààr de verbeelding ophoudt en de werkelijkheid begint. Dezulken moeten zich nu maar tevreden stellen met droge data en jaartallen.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Brieven uit het hooge Noorden.
door Maria Petrovna.

XVIII. Bij de monniken op Solovetski.
(*Vervolg en slot van No. 50.*)

Een van de bekende merkwaardigheden van Solovetski is de galerij, die de woning van den Archimandriet met de kerk verbindt en waarvan de wanden geheel met muurschilderingen bedekt zijn. Het zijn meest illustraties van bekende bijbelteksten op zeer kinderlijke wijze voorgesteld: de man met den balk in 't oog, die den splinter in dat zijns naasten ziet, enz; verder de verschrikkingen van de hel met haar roode gestaarte duivelen en de zaligheid des hemels met lofzingende engelen; episoden uit het leven der heiligen, en zoo al meer. Van eenige kunstwaarde zijn m.i. deze schilderingen niet; zij zijn wel sterk sprekend en de stomme aandacht, waarmede ik vele eenvoudigen ze zag bewonderen, bewijst, dat zij doel treffen.

Uit de galerij komt men ook in het refectorium der monniken, een prachtig beschilderde eetzaal, waaraan die zalen grenzen, waar tweemaal daags de Trapeza (het liefdemaal) den pelgrims geboden wordt.

Wij begaven ons ook daarheen en bevonden, dat er twee zalen voor de vrouwen bestemd waren; in de eerste stonden lange, ongedekte tafels met banken; hier namen de allerbescheidensten plaats; in de aangrenzende zaal (bestemd, zooals ik bemerkte, voor vrouwen met *zijden* hoofddoek of hoeden!)

waren de tafels met een tafellaken gedekt en daarop prijkten groote tinnen kommen met kwass (brooddrank), tinnen bekers en lepels, terwijl over de tinnen borden voor elke zijde van de tafel één lang, smal servet gespreid was. Toen allen zich geplaatst hadden, begon een der monniken een gebed, waarop allen zich van haar zitplaatsen verhieven, het gelaat keerend naar de beeltenis van Sarvatii en Zosima, om zoo het gebed aan te hooren; nadat men weer was gaan zitten, werd het gemeenschappelijk servet op de knieën genomen en kon de maaltijd beginnen. Een flinke, dikke snede zwart brood lag op elk bord: de overige spijzen werden in schotels voor vier personen door

STEENEN BRUG OP DE MIJKSELMA.

de monniken op tafel gezet, terwijl voor de verschillende gerechten borden en lepels niet verwisseld werden. Het was vastentijd en ik moet eerlijk bekennen, dat de gerechten mij niet smaakten: eerst een voorgerecht van zout-zure augurken, aardappelen en paddenstoelen, toen een soort vischsoep met een erg verdacht smaakje, daarna vermecelli in water en zout en eindelijk grutten met olie. Ik zag velen met smaak eten, maar mijn Hollandsche keel weigerde absoluut de spijzen door te slikken, wat haar waarschijnlijk niet tot eere strekt! Gedurende den geheelen maaltijd, die 20 minuten duurde, las een der monniken uit een oud boek voor, waar ik niets van verstond, te meer daar voor kerkelijke taal niet Russisch, maar Slavonisch gebruikt wordt. Na een kort dankgebed verlieten de vele honderden in goede orde de zaal - en ik was weer een ervaring rijker! Wij gingen dadelijk naar ons kamertje en genoten van onzen samovar met een smakelijk stuk brood - de trapeza zag ons niet terug!

's Middags deden wij een rijtoer naar het eiland Mijkselma, dat op kunstige wijze door de monniken met het hoofdeiland verbonden is: zij hebben daartoe gebruikt gemaakt van boven de zee uitstekende rotspunten, die zij met andere steenen tot een brug of dam hebben aangevuld, wat waarlijk een flink stuk werk mag heeten. Het eiland Mijkselma is geheel bestemd voor het boerenbedrijf: daar is een boerderij met flinke stallen voor koeien en paarden, een groote, uitstekend ingerichte kippenfokkerij, kortom alles wat daarbij behoort. Er worden circa 200 koeien gehouden, maar 's zomers loopen deze, voor zoover zij niet als melkkoeien dienst doen, geheel vrij op het eiland rond, waar zij voedsel en drinkwater in overvloed vinden, om in het na jaar, evenals de overtollige paarden, opgevangen en op stal gebracht te worden. In de melkerij stonden op groote stellages een groot aantal schotels met melk en wij

vroegen een glas te mogen drinken, maar daar het vastentijd was, antwoordde de boermonnik ons ‘dat hij daartoe de zegen niet

had' m.a.w. dat wij niets konden krijgen. Die melk moest tot na het feest blijven staan om tot 'kwark' te worden, een grondstof, die bij de bereiding van allerlei spijzen gebruikt wordt. Onnoodig te zeggen, dat de boerderij ook weer een eigen kapel heeft.

De derde groote rijtoer, dien wij maakten, ging naar Gologoff (Golgotha), een op een flinken heuvel gelegen kerk op het eiland Anserski. Wij bewonderden weer de heerlijk begroeide eilanden, die mij telkens aan Thüringen deden denken, terwijl de overtocht van het eiland Solvetski naar Anserski in groote roei-zeilbooten, door de monnikenschippers handig gevoerd, nog een bizondere bekoring had. Halfweg den rijtoer, die van

WATERVAL IN HET KLOOSTER TE SOLOVETSKI.

's morgens 12½ uur, tot 's avonds 10½ uur duurde, werden wij aan een halte, waar van paarden gewisseld werd, door de monniken onthaald op thee en roggebrood, waarvoor alleen een kleine gave in de offerbus verwacht werd.

Op den vierden of laatsten dag van ons verblijf deden wij 's morgens nog eens een wandeling op het eiland en bekeken o.a. een nu verlaten kluizenaarswoning, een klein huisje niet veel grooter dan een geitestal, van binnen met ikoons en omlijste platen versierd. Een Russische dame uit het gezelschap toonde mij, niet zonder zeker ontzag een plaat, die volgens zeggen meer dan 800 jaar oud was; groot was mijn verbazing, toen ik een oud Hollandsche prent herkende, voorstellend Christus den ondergang van Jeruzalem voorspellend, wat in een gedicht er onder werd toegelicht! Waarschijnlijk in Peter des Grooten tijd hierheen gebracht, kon zij den genoemden leeftijd niet hebben en het speet mij de illusie daarvan te moeten verstoren.

's Middags om 3 uur was het vertrek bepaald van de 'Michael Archangelsk', de pelgrimsboot, waarmede ook wij de terugreis zouden aanvaarden.

Het gebruik brengt mede, dat men bij zijn vertrek uit het logement niet voor zijn logis betaalt, maar een *vrije* gave in de offerbus werpt; de prior echter had wel bemerkt, dat wij niet tot zijn kerk behoorden en vond het daarom zeker geraden zoo kwansuis een praatje bij ons te komen maken en toen maar meteen ronduit te vragen, *hoeveel* wij van plan waren in de bus te werpen, waarna hij verklaarde, dat het genoemde, wel is waar bescheiden bedrag, met een Rubel verhoogd moest worden? Wij hadden den goeden monnik met zijn Johanniskop, die ons telkens onzen samovar met een zegenbede gebracht had, ook een Rubel gegeven, wat volgens den prior ook alweer niet mocht. Maar later heb ik gehoord, dat men het daarmede zoo streng niet

behoeft te nemen en dikwijls veel gedaan kan krijgen met fooien en met - vodka, beide zaken, waar-

boven men de monniken wel ver verheven zou achten! Men vertelde mij zelfs, dat vodka en tabak clandestien het klooster worden binnengesmokkeld met andere levensmiddelen verpakt - ik kan voor de waarheid hiervan natuurlijk niet instaan. Ook in andere opzichten vond ik de monniken niet zoo uitsluitend van geestelijke aspiraties vervuld: in een gesprek met een hunner toonde deze naar mijn idee wel wat veel wereldsche belangstelling in de vragen, die hij ons deed, waarbij hij een der jonge meisjes maar niet uit het oog verloor; maar men mag ook hier niet het *ad unum omnes* toepassen!....

Toen wij na veel moeite met honderden pelgrims aan boord gekomen waren, verscheen nog een hooge geestelijke, die een korte toespraak hield en daarna nog eenige partikuliere zegeningen uitdeelde, waartoe velen zich om hem verdrongen. De stoomfluit liet zich driemaal hooren en - langzaam gleden wij zeewaarts. Een plechtigen indruk maakte het al die pelgrims, het gelaat naar het klooster gekeerd, steeds het teeken des kruises makend, al buigend afscheid te zien nemen van de heilige plaats, zoolang, totdat zij geheel uit het gezicht verdwenen was!

De overtocht naar Archangel (± 17 uur) was heerlijk: de nacht was geheel licht en de zee spiegelglad. De vele reizigers konden onder dek niet allen plaats vinden en lagen in schilderachtige groepen gekampeerd boven op dek, waar zij overnachtten. Ook voor ons was in de 1e Klasse geen plaats en wij bleven boven in de dekhut zitten, genietend van den elkaar snel volgenden zonsondergang- en opgang, terwijl het mij niet weinig interesseerde de pelgrims in hun doen en laten gade te slaan.

's Morgens half negen hadden wij Solombal bereikt en was onze pelgrimstocht naar Solovetski dus volbracht!

Gedachtenwisseling.

Aan Mevrouw Van Rees - Van Nauta Lemke.

Met veel belangstelling volg ik steeds uw artikelen, maar daar, waar velen U om explicatie enz. vragen, zoo kom ik ook tot U met de vraag: ‘Is bij spiritisme beslist *geloof* noodig?’

Ik zal U wat zeggen: ‘ik behoor tot degenen, die steeds zoekende zijn en twijfelen; al de misères en onrechtvaardigheden in de wereld aanschouwende, kan ik dikwijls niet tot de conclusie komen, dàt er bestaat een God van Liefde, Rechtvaardigheid en Almacht. Ik kan dus niet spreken van ‘Geloof’.

Den eenen keer komt 't protestantisme me 't beste voor, den anderen keer geef ik beslist de voorkeur aan 't katholicisme, als zijnde de godsdienst van rust, van kalmte, omdat je moèt aannemen, moèt gelooven - - - -

Er is dus geen geloof in me en tòch ben ik volbloed *spiritist;* ik geloof aan een leven hiernamaals, niet uit den Bijbel, maar door 't spiritisme, omdat mijn vader, van wien ik zielsveel hield, mij verschenen is.

En dat verschijnen was geen droom, geen hallucinatie, 't was werkelijkheid! Ik stapte net in bed, ik had de dekens nog niet over me heen getrokken en daar stond op eens mijn vader vóór me. Nog nooit had ik zulk een geestverschijning gehad en ik had dien dag ook niet bizonder aan hem gedacht zelfs, maar ik schrikte zóó hevig, dat ik stil bleef liggen, roerloos! Na 5 minuten verdween de verschijning. Naderhand

hoopte ik zoo dikwijls, dat 't zich nog eens zou herhalen, ik was er nu op voorbereid, maar nooit, nooit is 't weder gebeurd.

Ik weèt dus, dat er hiernamaals een leven is, door 't spiritisme en daar geloof ik aan, ik heb er een *bewijs* van.

Waárom moet dus spiritisme samengaan met christelijk geloof? Kan het geen natuurwet zijn, dat nà onzen dood, de ziel weder herleeft op een andere manier?

Wie had ooit gedacht in 1885, dat wij nu in de Holl. Lelie, nog van gedachten zouden wisselen over het *spiritisme!!*

Amsterdam, 17 Juni.
C. ARNTZENIUS.

Varia.

Leugenachtige Critiek of Zoo wordt het Publiek 'voorgelicht' door zóógenaamd eerlijke critici.

Gelijk mijn lezers weten, pleeg ik van de leugens, - te goeder of te kwader trouw door de pers rondgestrooid, - zoo weinig mogelijk notitie te nemen. Van tijd tot tijd echter, kan het zóó erg worden, dat het plicht is te protesteeren tegen *laster.* In het ll. nommer van den *Gulden Winckel* wordt van den roman *Om de Eere Gods* beweerd, dat de 'Premier van het Christelijk Kabinet' *en* de 'Vaandel-redacteur-Leider', die als twéé verschillende personen daarin optreden, het geheele verhaal door, één-zelfde persoon zouden zijn, en aan die onware beschuldiging wordt dan toegevoegd: 'die Premier van het Christelijk Kabinet, Vaandel-redacteur-Leider, heeft een echtbreuk-begaande dochter in den roman dus.... hiermede werpt freule Lohman een klad op nog levende personen.'

Indien die twee personen inderdaad één waren, dan ja, inderdaad, ging deze bewijsvoering op, want, men kan zich inderdaad bij den 'Vaandel-redacteur-Leider' (*die* ner-

gens een *rol* speelt in het verhaal, en zijn familie nog veel minder), een werkelijkheidsfiguur denken uit de christelijk-politieke wereld. Maar de *laster* van *de Gulden Winckel* zit 'm daarin, dat de gehéel gefingeerde persoon van den 'Premier van het Christelijk Kabinet' een geheel ander type is uit 'Om de Eere Gods', dan bovenaangehaalde 'Vaandel-redacteur-Leider', (Zie ditzelfde slot-nummer, waarin *beide* mannen optreden aan het graf van des Premiers vrouw.) -

Van tweeën één dus, of de *Gulden Winckel lastert* opzettelijk, en tracht opzettelijk het Publiek in den waan te brengen, dat in *Om de Eere Gods* iets staat wat er **niet** in staat, of - wat ik liever aanneem - de auteur heeft *Om de Eere Gods* zóó oppervlakkig doorbladerd, dat hij niet wéét wat hij vertelt, en te-goeder-trouw in den waan verkeert, dat de Premier *en* de Vaandel-redacteur beiden *dezelfde* persoon zijn!

Wat echter dan te zeggen van een 'vóórlichtende' critiek, - (De Gulden Winckel dient alléén dáárvoor N.B.) - die zoo weinig op de hoogte is, dat zij niet eens den *inhoud* kent der door haar besproken boeken?!

Een dergelijk staaltje schreef mij vóór eenigen tijd een Lelie-lezer omtrent de waarheidsliefde van het 'Nieuws van den Dag'. De bekende boekenrecensent van dat Blad had een boek van mij besproken, *en* daarbij zijn beschouwingen *gebaseerd* op een slot, dat **niet** stond in mijn boek, integendeel juist **omgekeerd.** Verontwaardigd schreef bedoelde Lelie-lezer een protest, - dat slechts **gedeeltelijk** werd opgenomen.

Zóó zijn onze pers-manieren!

Ik heb den redacteur van *De Gulden Winckel* gesommeerd mijn brief aan hem, waarin ik hem op den aldus door hem verspreidden *laster* wijs, in zijn l.v. nommer op te nemen. Daar ik niet weet, of en in hoeverre, hij dit zal doen, breng ik de zaak al vast hier ter sprake, er met allen nadruk op wijzend, dat, terwijl men zich inderdaad bij den - **géén** rol-spelenden - 'Vaandel-redacteur-Leider' (wiens familie *nergens* in het boek optreedt), *kan* denken een bepaald politiek- christelijk-persoon, - *zoowel* de 'Premier van het Christelijk Kabinet' als diens echtbreuk-plegende dochter gehéél gefingeerde personen *zijn*, en ook *bedoeld* zijn als zoodanig.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

(*Ongecorrigeerd geplaatst, daar ik De Gulden Winckel niet eerder ontving.*)

Kunsten en Wetenschappen.

L'Art.

Het Fransche kunsttijdschrift L'Art, waarvan nu juist de Decemberaflevering van het afgeloopen jaar verscheen dreigt te zullen moeten worden gestaakt.

Een treurig verschijnsel, en hoewel wijlen onze oude vriend Leon Gauchez, die onder den schuìlnaam Paul Leroi op kunstgebied het meest bekend was, wel eens twijfel koesterde omtrent het voortbestaan van *zijn* tijdschrift, - hij was stichter er van en hoofdredacteur, - doet het ons toch genoegen, dat, toen de onverwachte dood die hem losscheurde uit zijn werk, - proeven corrigeerende, - hij tenminste nog de illusie had, dat zijn schepping met 't loopende jaar niet zou eindigen.

Achtenzestig dikke groot-quarto-deelen zijn er om zijn werkzaamheid te bewijzen; 818 maanden lang bracht hij den kunstvriend een kunstalbum, rijk geïllustreerd,

onder toezicht van Théophile Chauvel, Eerevoorzitter van de ‘Société des Aquafortistes français’.

Leon Gauchez (Paul Leroi) heeft zich zelf met deze uitgave een monument gesticht. We weten wel, dat hij door zijn tijdschrift een doornigen rozengaard beplantte, maar hij stoorde zich weinig aan *modernen* tegenstand, aan beschimping over de ouderwetsche en archi-conservatieve kunstbegrippen welke men zeide er op na te houden. Hij deed wat zijn hand vond om te doen, en aarzelde niet om onverholen en eerlijk zijne meening te zeggen. Vooral over het ‘ontdekken’ van Rembrandten was hij slecht te spreken, en zeer zeker was het geen partijdigheid, welke hem deed zeggen, dat de Rembrandten op ons Mauritshuis (Kon. Kab. v. Schilderijen) niet alle echt waren, ja, vele twijfel wekten! Zulke dingen schreef hij niet; hij kwetste niet graag, maar waar hij hoog weg liep met het genoemde Kabinet en zijne directie stak hij deze en dergelijke meeningen niet onder stoelen of banken. Ook omtrent het ‘hangen’ van vele der beste stukken sprak hij dikwerf zeer afkeurend.

Toch was onze oude vriend een zachtzinnig man, die hoezeer ook op zijn hoogen leeftijd (83 jaar), ernstig geplaagd door jicht, zich nimmer door drift of kregeligheid zou laten vervoeren. Wat hij zeide meende hij, maar, hij had vooraf nagedacht over wat hij zeggen zou als zijn oordeel.

Zijn leven heeft hij geheel gewijd aan de taak zich opgelegd in de kunst door het

tijdschrift L'Art. Hij gaf zich daaraan met ziel en lichaam. Maar bovendien had hij zijn vermogen veil voor die grootsche schepping. Gelukkig was hij van aardsche goederen niet misdeeld, zoodat hij behalve het subsidieeren van L'Art, zich ook eene fraaie collectie vormde.

Zij werd van 9-13 en 16 December l.l. in 't Hôtel Drouot te Parijs in veiling gebracht.

Op eerstgenoemde data de verzameling platen en boeken, op laatstgenoemden datum de schilderijen en kunstvoorwerpen. Beide collecties brachten de aanmerkelijke som van ongeveer 400.000 Francs op.

Om eenigszins aan te toonen hoe belangrijk vele der nommers waren noemen we enkele en voegen daarbij de opbrengst! Een proefdruk op Chineesch papier van Millet, les Glaneuses 200 Fr.; een proefdruk, 3e Staat, van diens Départ pour le travail 372 Fr.; het portret van Miss Charlotte Fish, naar Joshua Reynolds 21 Fr.; het portret van Victor Hugo, van voren, door Aug. Rodin, ‘épreuve avant la réduction du cuivre’, met opdracht, 440 Fr.; een door denzelfden kunstenaar, met naamteekening, van Henry Becque, ‘épreuve du premier état, chargée de barbes, 350 Fr.; ‘Compositions pour le Wagner, et compositions pour le Berlioz’ door A. Jullien, eene verzameling platen, 2100 Fr.; Catalogus der veiling Mme de Cossé, in 1778, 200 Fr.; die van de verzameling de Pompadour in 1766 400 Fr.; de catalogus van John Smith, Londen 1829-1842 820 Fr.; autographen van den schilder Fr. Bonvin 300 Fr.; Reisalbum met teekeningen en schetsen van P.P. Prudhon 2.550 Fr.; een Louis-XVI pendule, wit marmer met bronzen groep 4.800 Fr.; een dito pendule Louis-XV, met voorstelling van den Tijd, de Liefde en Sybille 23.000 Fr.; pastel-portret van eene jonge vrouw door John Russell 80.000 Fr.; een portret (Jacq. de Bourgogne?) door Jean Mabuse 50.000 Fr.; een driestuk, oprichting van het Kruis door Rubens 175.000 Fr.

De reproductie van studies (koppen) van A. Rodin, uit de verkochte collecties vindt men als eene laatste herinnering aan onzen ouden vriend in de laatste aflevering van L'Art verschenen in zijn sterfjaar.

Gezonde reclame.

Sedert jaar en dag worden er door den boekhandel uitgegeven prijscatalogi.

Dat is reclame, echter een zeer billijke reclame. Die prijscatologi zijn dikwerf hoogst interessant, en hebben veelal een blijvend belang, omdat de biliographische aanteekeningen meerendeels groote waarde hebben.

Toch schijnen zij niet altijd het effect gedaan te hebben, wat in billijkheid mocht verwacht worden. De prijscatalogi werden opgeruimd, en van zelf werden de daarin aangeboden boeken vergeten; ten minste werden deze nuttige bibliotheek-gidsen niet meer ingezien, of doelmatig gebruikt en geraadpleegd.

Om dat kwaad, wat ten nadeele komt van den verkooper, den aanbieder, eeniger mate te verhelpen, is men er nu op bedacht om een *gezonde* reclame toe te passen op de reclame, en aan deze bibliograpische lijsten te verzekeren een langer leven; ja zoo 't kan een eeuwig leven.

De ‘Antiquariatskatolog No. 7 der Rossberg'schen Buchhandlung’ te Leipzig geeft daar van een uitstekend voorbeeld.

Dat boekje versierd met reproducties van randteekeningen, en een vignet van A. Dürer, geeft een prijslijst van ruim 2000 boeken over kunst en kunstnijverheid, en voorafgegaan, daarop juist willen we de aandacht vestigen, door eene studie van Meier-Graefe, getiteld: ‘Constable und die Holländer’.

Zooals we weten is Constable voor Engeland ‘l'un des premiers renovateurs du paysage.’ Op het voetspoor der Hollandsche school ontleenden de Engelsche schilders, onder wie Constable in de eerste plaats, hunne inspiratìes uitsluitend aan de natuur. Zij was hun eenige meester; zelfs een Gainsborough, die in den eersten tijd de natuur slechts bestudeerde om haar als achtergrond te doen dienen van zijne portretten, liet zich weldra door haar geheel mede sleepen.

Constable wist de poezie van het landschap, inzonderheid van zijn geboortegrond in vele zijner groot-scheppingen te leggen. Zijn werkzaam leven was daaraan ten volle gewijd, en hij was soms zoo verdiept in de culte voor zijn kunst, dat het kon gebeuren dat op zekeren dag een veldmuisje zich in eener jaszakken had verborgen.

Niet alleen den vorm, maar den indruk vertolkte hij, en het conventioneele wat zijn eerste werk kenmerkte gaat van lieverlede verloren. Zijn leer was namelijk deze, dat de

schepping Gods ging boven de bestaande kunst, en dat zij te verkiezen was boven het atelier, de Museums. Slechts in de open lucht werkte hij, en schiep kunst en leven.

Wil men een afbeelding zien van een zijner voornaamste werken dan sla men het Septembernommer 1907 '*Lectures pour Tous*'[1] op, bl. 1032. Men vindt daar afgebeeld de Kathedraal te Salisbury uit den aanvang der 19e eeuw.

Het is een voorproefje van het, bij het verschijnen van de prijslijst nog niet uitgegeven boek, 'die groszen Engländer', en werd door den uitgever welwillend ter opname aangeboden om toegevoegd te worden aan de prijslijst. Zoodoende hielpen deze twee elkaâr met een reclame welke allen humbug in de slechte beteekenis van het woord uitsluit.

Julius Meier-Graefe is geen onbekende in de kunstgeschiedenis.

We kennen van hem de 'Entwicklungsgeschichte der Modernen Kunst 3 Bde (1904; Corot und Courbet (1905); Manet und sein Kreis, en 'der moderne Impressionismus,' terwijl in dit jaar (1907) verscheen zijn: 'Impressionisten: Guys, Manet, Van Gogh, Pissaro, Cézanne. Mit eine Einleitung ueber d. Wert d. französ. Kunst'.

Belezen is Julius Meier-Graefe zeker; hij *moet* ook veel *gezien* hebben; voornamelijk van onze oude Hollandsche Kunst om parallellen te trekken, als hij doet. In zijn opstel over Constable passeeren bijna alle grootmeesters der oude Hollandsche schilderschool de revue en het blijkt dat hij, vooral Constable, op zijn duimpje kent. Trouwens een uitgebreide literatuur heeft het kunstwerk van John Constable uitgelokt. Daar heb je de werken van Holmes, Leslie, Brook-Arnold, Chamberlain, Windsor, Zimmermann, en wie al niet meer, en dan ook de reproducties van vele zijner werken door David Lucas, e.a.

Gezonde reclame durven we zeggen, indien de reclame leidt tot kunst, en 't aangebodene en aanbevolene door eene goede kunstbewerking tot iets blijvends stempelt.

Dirk Bouts.

Ongeveer in het midden der 15e eeuw is Dirk Bouts te Leuven bekend. Eerder werkte hij te Brugge. Hij had zich aldaar een zekeren naam verworven, en zoo kan het komen, dat hij zich in Leuven vestigde, wijl hem opgedragen was *drie-stukken*[1] te schilderen, waarvoor hem 4 Juli en 6 Aug. 1466 werden uitbetaald 13 en 4 Rhynlandsche guldens.

In 1468 gaf hij een finale quitantie als betaald te zijn voor 'den werc dat ic gemaekt hebbe den Heiligen Sacrament'.

In de St. Pieterskerk te Leuven kan men Bouts' kunst bewonderen; het stelt voor 'de Martelini van den H. Erasmus.'

De drie deelen van het driestuk geven als achtergrond een landschap, dat een geheel vormt. De eerste slag geeft den Heiligen Hieronymus, met den traditioneelen leeuw aan zijne voeten; de derde slag den Heiligen Bernardus. Het middenstuk geeft

1) Dit tijdschrijft is in veler bezit, waarom ik 't aanhaal. A.J.S.v.R.

1) Waarom zouden we *tryptiek* zeggen?

de akelige marteling van den Heiligen Erasmus, wien de darmen uit het lijf worden gewonden.

Misschien doet het wel de kleeding, maar als we de gelaatstrekken van den Heiligen Bernardus, 't hoofd gedekt met een typische muts, vergelijken met het portret van een onbekende van 1462 (National Gallery, Londen) en met den kop van de schilderij, genaamd *de heilige Lucas schildert het portret der Heilige Maagd*,[2] (collectie Penrhyn, Londen), en met een portret van een onbekende in de verzameling H. Oppenheim te Keulen, dan komt men tot de conclusie, dat hij één vast mannelijk model heeft gehad, maar dat hij geen zelfportret heeft gegeven. Hetzelfde type vindt men terug op de schilderij van Bouts, gecatalogiseerd onder No. 97 in het Städelsche Kunst-Institut te Frankfort a/M., en getiteld: 'Die Tiburtinische Sibylle weissagt D. Kaiser Augustus die Geburt Christi.'

Zoo'n zelfde gezichtstype is wel wat eentonig, maar de schilders herhaalden zich op dat stuk gaarne. Voor de 17e eeuw noemen we Rembrandt; voor onzen tijd David Bles.

De schilderij uit het Städelsche Kunst-Institut heeft voor ons bovendien nog iets aantrekkelijks, namelijk de *vage* overeenkomst der gebouwen als achtergrond, met die van het Binnenhof in den Haag in hun ouden vorm.

Reeds werd in Oud-Holland daarop gewezen.

Omtrent Dirk Bouts was tot heden weinig licht verschenen.

Arnold Goffin zal over hem weldra een uitgebreid werk het licht doen zien, dat met dertig platen versierd wordt.[3]

2) Hetzelfde onderwerp behandelde Jan Mabuse; het stuk was vroeger te Mechelen, thans te Praag.

3) Sedert ik dit schreef is 't uitnemende werk verschenen bij van Oest & Co., te Brussel.

Reeds nu gaf het Decembernommer van ‘Onze Kunst’ eene kleine proeve der bewerking.

A.J. SERVAAS VAN ROOYEN.
Oud-Gemeente-archivaris.
Den Haag.

Ze weten niet.

Wat weten zij, die weinig zorgen kennen
Van zwaarbeproefde levens, bittre wanhoopsnacht,
Wat weten zij, wier leven effen heen leidt
Hoe naast hun wordt gestreden en opnieuw vertrouwd, gewacht!

Wat weten zij, die als vanzelf er komen,
Wat of het and'ren kost, om goed te zijn.
Afstand te doen van mooie levensdroomen
En nog te blijven eerlijk trouw en rein!

Wat lezen zij, wier oogen helder bleven
Wijl zelden maar een traan hun blik verduisterd heeft,
Wat lezen zij uit arme, moede menschenoogen,
Waarin geen hoop, geen blije lach meer leeft.

Ze weten niets en zijn meedoogloos in hun oordeel,
En slaan in zelfverheffing neer, wie vreugd'loos buiten staat.
Ze weten niets en slaan 't glimlachend gade,
Als straks hun medemensch in zorgen ondergaat.

J.M. SWIERS.

Correspondentie van de redactie met de abonnés

De redactrice van de Holl: Lelie brengt ter kennis van de lezers van dit Blad, dat zij géén manuscripten, of brieven, haar naar aanleiding der redactie-aangelegenheden toegezonden door niet-abonnés, kan beantwoorden langs **particulieren** weg. De correspondentie in dit Blad dient zoowel tot de beantwoording van brieven, als tot de mededeelingen betreffende aangenomen en geweigerde bijdragen, en zij, die zelve geen abonné of abonnée zijn, kunnen dus niet verwachten langs een anderen dan den correspondentie-weg te worden beantwoord. Wanneer zij door leesgezelschapkring, of samen-lezen, of op welke wijze dan ook, gelegenheid kunnen vinden de correspondentie-rubriek te volgen dan is de redactrice bereid hen dáárin te beantwoorden.

Op dezen regel wordt voortaan *géén uitzondering* meer gemaakt, en afzonderlijke nommers, correspondentie-antwoorden aan niet-abonné's behelzend, worden **niet** meer toegezonden.

REDACTRICE.

P.S. Het spreekt van zelf, dat deze regel alleen geldt voor eerstbeginnenden, èn voor briefschrijvers die in de corr: rubriek thuishooren.

Strijd. - Zeker wacht ik Uw langen brief met de grootste belangstelling, *en* met begrijpen kunnen; o zoo goed. Ik mag daarvan hier niet meer zeggen dan dit, om U niet te verraden; maar o ik kan dit alles wat gij mij vertelt zoo weten, en met U mede *lijden* gelijk gij terecht het zelve uitdrukt. Dit antwoord zend ik U opzettelijk omgaand, om U ermede mijn belangstelling te bewijzen. Hartelijk gegroet.

Gonda. - Uw artikel nam ik aan. - Ik kan best begrijpen dat U de gelegenheid tot mij veel schrijven ontbreekt; bij een drukken werkkring is dat natuurlijk. Indien nogtans de Lelie U blijft een trouwe vriendin, en door haar mijn persoon, dan ben ik meer dan tevreden. - Hetgeen gij bedoelt heb ik niet gelezen, ofschoon ik van het bestaan van dat tijdschrift weet. Ik kan er dus niet over oordeelen, maar wel kan ik reeds vooraf begrijpen hoe een geloovig R.K. man, zooals een priester toch, hoop ik, zal zijn, een veel meer positieven troost kan geven aan een twijfelende en zoekende ziel dan eene als ik het vermag te doen. -

Ik kan Uw schrift heel goed lezen; gij behoeft er dus heusch niet zooveel moeite op te doen; het is zeer duidelijk. Hartelijk gegroet.

Lelie Drenthe. - Ik méén wel dat dit Uw laatste pseudoniem is geweest. Gij geeft ditmaal geen op. Ik heb Uw laatste schrijven ontvangen. Zooveel excuses behoeft gij daarover niet te maken dat gij dat of dit niet deedt. De meeningen daarover zijn zoo verschillend. Ik voor mij vond er iets mystieks in; en dat trok mij aan. Nu is het reeds lang voorbij.

Mevr. A.C.F. - G. - Ja-zeker, herinner ik mij U nog, en ik erken, dat ik blij was eens weer van U te hooren. Overigens begrijp ik heel goed, dat gij 'in Uw eigen kring ronddraaiend' zooals gij het noemt, niet veel tijd vindt tot correspondentie, en Uw bewijs onlangs van medeleven met den Lelieinhoud stel ik daarom te meer op prijs. - Neen, gij hebt gelijk wat gij schrijft naar aanleiding van Om de Eere Gods, het is inderdaad niet benijdenswaardig in deze christelijk-orthodoxe aanzienlijke wereld te leeren kennen het: achter de schermen. Ik weet uit eigen ervaren hoe zij erin slaagt van een oprecht-geloovig menschenkind te maken een ontgoochelde en met walg van zooveel onoprechtheid zich afkeerende twijfelaarster, en, als ik vele dezer Haagsche steunpilaren van Staat en Kerk aanzie, dan moet ik altijd denken aan het woord van den Christus, dien zij heeten te belijden, dat eerder een kemelshaar ingaat in het oog van een naald, dan een rijke in het Koninkrijk des Heeren. Want, onder rijk mag men in dit geval óók verstaan aanzienlijk en hooggeplaatst en een rolletje in de voorname wereld spelend. - Ik geloof met U, dat het behooren tot één bepaald côterietje altijd iets eenzijdigs geeft, van welken aard dat côterietje ook is, maar het heeft dit eene voor, dat de menschen, die elkander onderling intiem kennen, daardoor in den omgang veel meer bij elkaar passen, dan wanneer men

zoo uiteenloopende vrienden en kennissen heeft, dat ieder hunner afzonderlijk een vreemde is voor de overigen. Met mij-zelve is dat, door mijn levensloop en betrekking en omstandigheden, eenigszins het geval, en natuurlijk is het veel interessanter, veelzijdiger, en ontwikkelender, dan wanneer men steeds met één kringetje van eenzelfde gedachten en ideeën hebbende kennissen verkeert. - Ja, wij treffen tot hiertoe een buitengewonen zomer, en, ofschoon dit huisje zoo klein is, kunnen wij het bijzonder koel houden; ook bij heel warm weder. Voor mij is de bijna voortdurende wind hier een bezwaar, en, als het warm is, de zon vóór men de schaduw bereikt; echter, men kan nu eenmaal met bescheiden middelen niet alles hebben tegelijk, (zelfs bij heel ruime middelen blijft er altijd wat te wenschen over, ook op het punt woning) dus, wat ons betreft, overtreffen de voordeelen de nadeelen, en zijn wij nog steeds heel tevreden. - Zooals gij zult gezien hebben kon ik Uw stukje niet goed anders plaatsen dan als gedachtenwisseling door den vorm ervan, maar ik ben volkomen bereid óók een artikel over de questie alsnog op te nemen. - Met U ben ik het volkomen eens, dat het een gevaar is en blijft van het spiritisme, dat het zoo oppervlakkig en gedachtenloos wordt behandeld door heel velen, die toch willen doorgaan voor 'overtuigde spiritisten', en die daardoor heel veel kwaad stichten wat de zaak alszoodanig aangaat, en den spotters aanleiding geven tot triomf. 'De innerlijke verandering', die gij te vergeefs zoekt bij zoovele spiritisten, heb ik ook menigmaal bij hen gemist helaas, en dat heeft mij ook afgestooten dan; hetzelfde geldt m.i. in nog oneindig sterkere mate waar het Christian Science geldt, want ik beken volmondig, dat de mij daarvan bekende voorbeelden niet weten waar zij het moeten zoeken van aanstellerigheid, Engelsche naaperij, en modezucht en dat ik zulke weerzinwekkendwereldsche neigingen al heel weinig overeenkomstig vind met hetgeen men van Christianscientisten heeft te eischen. Juist daarom voel ik voor mij ook niet veel voor al die nieuwerwetsche phrazen, en, erken dat ik voor een godsdienst welke zich sinds eeuwen handhaafde - die welke zich grondt op den Bijbel namelijk - meer eerbied heb dan voor al deze als paddestoelen uit den grond opduikende spliksplinternieuwe uitvindingen. Zeker, ik weet wel dat het geesten-zien niets nieuws is en dateert van eeuwen her, - juist daarom geloof ik voor mij ook aan die mogelijkheid - maar ik heb het nu meer speciaal over hetgeen men als *geloofszaak* verstaat onder Spiritualisme. -

Voor *Zonnehof* neem ik nog speciaal over Uw blijdschap dat ik haar versjes heb afgedrukt. Zij zelve was heel verrast daarover, en zal dat zeker met genoegen vernemen hoe zij er Uw instemming mede verwierf. - Neen, dat boekje van Hiltij ken ik niet. Ik herinner mij wel dat ik U in de laatste correspondentie aan Uw adres boeken opgaf, doch niet meer welke, noch naar aanleiding waarvan. In elk geval ben ik blij dat gij over mijn raad tevreden waart. - Wel neen, over een waterspatje op Uw brief behoeft gij - een drukke huismoeder - toch waarlijk niet excuses te maken. Ik zag het niet eens indien gij niet zelve er de aandacht op hadt gevestigd.

Maria Petrovna. - Wat het zakelijk gedeelte aangaat hebt gij wèl gelijk. Alles is dienaangaande zooals gil schrijft, en ik heb Uw stukken in orde ontvangen. - Ik lees het Handels-blad niet, en dus ook niet de door U bedoelde stukken van Jan Feith. - Wat het Spiritisme en de artikelen van mevrouw van Rees-van Nauta Lemke aangaat, ja die vinden veel belangstelling. Maar hoe benijd ik U om Uw eigen levensstandpunt in dat opzicht, waar gij schrijft: 'Ook dien sterken drang iets te moeten doen of nalaten

heb ik sterk, en dacht daarbij ook dikwijls aan invloed van buiten. Het geeft je zoo iets rustigs-gedecideerds in je handelingen dikwijls.' - Want, het eerste gedeelte, ja, dat beäam ik. Maar het tweede volstrekt niet. Ik vind dat je er juist zoo besluiteloos en twijfelachtig van hoe moet ik doen door wordt. Ik ook ben iemand van handelen onder den indruk van: ik *kon* het niet laten; ik voel dat het zoo moet. En dan denk ik later zoo dikwijls: misschien had ik toch maar beter gedaan het niet te doen. En toch kan ik niet op tegen den drang in mij, die mij drijft terstond te handelen zooals ik dan denk wat het beste is. Ik moet er echter bij zeggen dat ik volstrekt niet - zooals gij - er het gevoel bij heb van een drang van *buiten* die op mij inwerkt. -

Hartelijk dank voor Uw belangstelling in mij en mijn gezondheid, en vriendelijke groeten.

Mevr: A.J. van de W. (geeft geen pseudoniem op). - Waarlijk, elke brief dien ik tegenwoordig ontvang begint met een woord van belangstelling in hetgeen in de Lelie wordt geschreven over het spiritisme. Wel een bewijs hoe de geesten in dezen wakker zijn geschud, ondanks het laf willen doodzwijgen of spotten van de pers in dat opzicht van spiritistische verschijnselen; een partijdige onwil waarover ook het Toekomstig leven, het orgaan van de spiritualisten, zoo dikwijls klaagt.

Ik durf zonder Uw toestemming de zeer merkwaardige feiten, die gij meedeelt, niet hier overdrukken, te minder omdat gij geen pseudoniem aangaaft. Echter geef ik U in ernstige overweging de door U en Uw man aldus-zelf-gecontrôleerde feiten per stukje in de Lelie kenbaar te maken; onder pseudoniem of onder Uw eigen naam. Ik vind Uw berichten in dezen te geloofwaardiger voor oningewijden, omdat gij tegelijkertijd schrijft, dat gij en Uw man, om het nerveuse van de zaak, géén seances houdt, zoodat niemand U beiden van partijdigheid zal beschuldigen. Dezen brief van U vernietig ik na beantwoording; indien gij dus iets wilt zenden over Uw ondervindingen, dan verwacht ik van U een nieuw briefje. - Hartelijk dank voor Uw belangstelling in mijn honden; ik streel ze gaarne in Uwen naam. - Uw belangstelling in Om de Eere Gods zal, hoop ik, worden gevolgd door nieuwe belangstelling in het vervolg daarop. - Voor Uw vriendelijk schrijven en hartelijke groeten veel dank.

G.T. - Ik dank U zeer voor Uw schrijven, en ik hoop van harte, dat Uw besluit het beste is voor U. Ingevolge Uw wensch laat ik dus de zaak rusten. Alleen om U hartelijk te danken voor Uw lieve woorden over de Lelie wil ik nog even Uw briefje beantwoorden; het is prettig te hooren, dat het Blad U zoo interesseert. Nogmaals, ik wensch U heel innig alles goeds toe.

J.J.L. te Bussum. - Uw schets is niet aangenomen. Daar uit Uw brief niet blijkt of gij abonné zijt, en gij geen postzegels insloot tot terugzending, heb ik haar vernietigd. Wegens het niet opgeven van pseudoniem koos ik Uw voorletters en adres. Ik hoop dus dat U dit antwoord onder de oogen komt.

Huisvrouw. - Ik was zóó blij weer eens van U te hooren, dat ik eigenlijk daarom den Heer van Holk moet dankbaar zijn voor zijn ingezonden stuk in de gedachtenwisseling, want waarlijk, ik had alle hoop opgegeven ooit meer iets van U te hooren. - Zooals gij zult hebben gezien vond ik het geheel onnoodig Uw naam te noemen, ofschoon ik Uw bereidwilligheid daartoe zeer eerlijk vind. - Reeds heb ik onder uw schrijven aan den heer Van Holk *mijn* indruk geschreven van zijn bedoelen met dat stukje, en hij zijnerzijds heeft U ook reeds geantwoord; zoodat het mij niet wenschelijk lijkt indien ik mij als het ware in zijn plaats stel door voor zijn schrijven de verantwoordelijkheid op mij te nemen, terwijl er immers uitdrukkelijk boven de gedachtewisselingen-rubriek staat dat zij is: buiten verantwoordelijkheid der redactie. Juist *om* die reden heeft ieder er, voor zoover eenigszins mogelijk, vrijheid zijn of hare meening te verkondigen; *onafhankelijk* van de mijne. Wel echter wil ik de rest van uw brief gaarne beantwoorden, en dan komt het *mij* voor dat gij U te veel hebt laten leiden door een partij trekken voor Amsterdam en het Amsterdamsche volk, terwijl de bedoeling van den heer Van Holk dunkt mij is geweest enkel te protesteeren tegen zulk soort volksfeesten als zoodanig, wààr ook, in welke stad. Neem nu b.v. Scheveningen. Ik woon hier nu reeds twee jaren, en ik ben er steeds over uit hoe kalm-rustig-aantrekkelijk de bevolking, ik bedoel de visschers-bevolking, zich steeds, ook des Zondags, en ook op gewone feestdagen, gedraagt. Gij ziet nooit - kan men wel zeggen - dronken menschen of zelfs slordige en vuile vrouwen. Voor mij behoort dat tot de speciale aantrekkelijkheden van Scheveningen, niet van de badplaats en haar wereldsch cosmopolitisch leven, maar van *de* bevolking als zoodanig, dat eenvoudig-stille-nette-kalme bestaan. Welnu, toen wij verleden jaar de Juliana-feesten hier hadden heb ik van af 's ochtends 9 uur af troepen vuile smerige, dronken mannen en wijven uit de sloppen en steegen zien opdagen, en schreeuwend zien voorbij joelen (met groote oranje-mutsen enz. enz. natuurlijk), die men anders **nóóit** ziet. In dat opzicht dus ben ik het met den heer Van Holk eens dat dit soort jenever-oranjelievendheid al een heel min soort van feestvieren is, en ik geloof dat hij er volstrekt niet alléén Amsterdam, maar over het algemeen elk Juliana of Koninginfeest van beschuldigt.

- Ja, de val van Kuyper is, voor wie onbewimpeld wil zien de dingen, gróót; maar hij is zóó laf in de Kamer geholpen door dezelfde christelijk-historischen, die hem bij andere gelegenheden niet kunnen luchten of zien, dat *mijn* walg van het politiek-christelijk-gedoe nog grooter is geworden dan hij al was. Alles wat dienaangaande is geschreven door de Kamer-verslagen-journalisten onder de liberalen is wáár. Men heeft hem *willen* helpen, toen men zag dat hij anders in zijn val de partij

meesleepte. En wáár is in dezen de **wezenlijke** ‘leer van Christus’, waarom het héét te gaan bij al die vrome heeren? Bah! Bah! Bah.

Ja, zooals ik reeds aan een andere correspondent schreef, ik-ook vind de lucht en de wind hier op Scheveningen niet aangenaam, maar, men kan niet alles vereenigen nietwaar, en, alles saamgenomen, zou ik voor het oogenblik nergens in Holland beter naar *mijn* zin wonen dan hier.

Ten slotte veel dank voor Uw woorden over Nauheim. Ik ben altijd blij als ik hoor van anderen, die óók goede resultaten van die kuur hadden, want er schijnt bij de doktoren hier te lande dikwijls tegenwerking of onbekendheid met die kuur te bestaan, en ik heb juist nu weer berichten van een op mijn raad daarheen vertrokken, en zeer dankbaar-gestemden patiënt. Uw voorbeeld is zeker niet minder overtuigend. Natuurlijk, men kan ook *te* ver heen zijn, vooral waar het heeren geldt die te sterk leefden, en daardoor te veel van hun hart vergden. Overigens, waar is de badplaats ter wereld te vinden, die elken lijder zou kunnen genezen? Veel hangt, geloof ik, óók af van den arts tot wien men zich wendt, omdat de een de kuur veel voorzichtiger en veel nauwkeuriger toepast dan de ander, en vooral geloof ik, dat de goede wil van den patiënt, de hem gegeven voorschriften *nauwkeurig* te blijven volgen, ook in zijn dagelijksch leven, veel bijbrengt tot zijn verbetering, zoo al niet genezing. Natuurlijk, een hoofd-ding, het vermijden van emoties, ligt niet in onze eigen macht, ten minste heel dikwijls niet. Ik zal dit jaar niet gaan. Veel dank voor Uw groeten en die van Uw man, en, insgelijks.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Sluiting red: ged:

29 Juni 1910.
23ste Jaargang.
No. 52.

Bericht.

Present-exemplaren en Bewijs-nummers zijn aan te vragen bij den uitgever van dit blad, niet bij de redactie.

Beklag over correctie- of drukfouten heeft de betreffende te richten tot den uitgever, niet tot de redactie.

Zij, die zonder abonné of lezer te zijn van de Holl. Lelie de redactie lastig vallen met de toezending van manuscripten of brieven, hebben het zichzelf te wijten, wanneer zij geen particulier antwoord ontvangen; de beantwoording van een en ander geschiedt door de corr.-rubriek in dit blad, behoudens die gevallen van uitzondering die de redactie om welke reden dan ook persoonlijk uit beleefdheid maakt.

Zij, die hunne manuscripten bij weigering terug verlangen, worden verzocht hunne behoorlijke frankeering terstond in te sluiten en hun juist adres terstond op te geven.

Zij, die met de redactie correspondeeren in de Lelie onder welk pseudoniem ook, worden verzocht zoowel dit pseudoniem als den eigen naam onder elken brief te herhalen, daar het onmogelijk is alle pseudoniemen te onthouden bij een zoo uitgebreide correspondentie.

Anonyme brieven worden niet beantwoord.

REDACTRICE.

HOOFDARTIKEL

Hoofdartikel
Wie van U zonder zonde is, werpe den eersten steen op haar!

Bovenstaande woorden vol diepen zin en beteekenis, eeuwen geleden uitgesproken door den tot mensch geworden Godheid, die in al Zijne heerlijkheid en onbevlektheid niet schroomde zelfs eene Maria Magdalena en een Barabbas in zijne Goddelijke nabijheid te dulden, ja zelfs hen te vertroosten en met Zijne liefde te omringen, kwamen mij onwillekeurig in de gedachte bij eene gebeurtenis, die mij ter oore kwam, eene gebeurtenis, die hoewel *schijnbaar* rechtvaardig en noodig, toch weinig in overeenstemming was met deze Goddelijke uitspraak.

't Is slechts een heel eenvoudig iets, 't wegsturen van een dienstmeisje, omdat zij niet voldoet aan de eischen, die men haar stelt. 't Is iets dat schier dagelijks voorkomt en waar men oogenschijnlijk geen acht op behoeft te slaan. Toch.... dit geval trof mij, juist om het vreemde: ‘de meesteressen, die Christinnen waren of beter gezegd zich zoo noemden en toch dadelijk geloof sloegen aan de schuld van haar dienstmeisje,

dat als een braaf persoontje bekend stond en haar met de meeste trouw en ijver diende.'

De twee oude dames waren dan ook eerst zeer met haar ingenomen, doch.... toen booze tongen haar influisterden dat ze slecht

van zede, lichtzinnig en onoprecht was in stede van ingetogen, eerlijk en oprecht, geloofden zij het dadelijk! Hoewel het niet in overeenstemming was met Jezus liefdeleer, geloofden zij het zoo grif, dat zij haar des anderen daag's aan het verstand brachten, dat zij 's avonds moest vertrekken.

Zij wisten het wel, die beide, oude, christelijke dames, dat 't meisje geen tehuis had, dat hare moeder al lang overleden was en dat haar vader uit verdriet er over aan den drank was geraakt; zij wisten ook wel dat Mevrouw A, die 't eerst het booze gerucht verspreid had, zelf alle wel- en onvoeglijke middelen in 't werk stelde om hare leelijke dochters aan den man te brengen, zij wisten eveneens, dat Mevrouw B en C, lieve Christinnen overigens, toch gaarne en veel mochten praten over de zonden en afdwalingen van hare medemenschen, zij wisten dit alles zeer wel, maar toch?....

Op 'n kouden, stormachtigen avond lieten zij haar vertrekken met veel wijze lessen om beter op te passen, wijze lessen, gegeven in eene warme binnenkamer met stooven en zingend theewater, wijze lessen, waar het arme schepsel niets van hoorde of begreep om den grooten angst, die in haar was, angst om het komende, dat zij nu nergens meer slagen zou, omdat de dames haar niet meer wilden aanbevelen, integendeel, angst om het wreede, donkere leven, dat haar nu aangrijnsde met satanischen lach!

En toen de beide dames zich later op den avond terugtrokken in de reine kuischheid van haar slaapvertrek, waar alles wit was, tot zelfs hare nachtmutsen en kruikenzakken toe, spraken zij, nadat de oudste volgens traditie een toepasselijk stukje gelezen had uit Christus liefdeleer, er nog eens over.

En zij waren het er toch zoo aandoenlijk over eens, - dat deze jeugdige zondares haar verdiende loon bekomen had en zij dankten dan ook God uit den grond van hare maagdreine harten, dat *zij* niet waren gelijk deze!!

Toch, terwijl zij elkaar op, zelf voldane wijze, eene goede nachtrust toewenschten, kon het heel goed wezen, dat dit samenviel met een moment van betreurenswaardige afdwaling in het leven van de arme, verstootene meid, die daar nu doolde door koude, eenzame straten, niet durvende thuiskomen uit angst voor haren vader, het moment, waarop zij den weg van zondige afdwaling ging betreden, den weg, die haar gewezen was, door de beide vrome Christenzielen, ‘die niet waren gelijk zij’!

Is het dan wonder, dat ik mij zelf afvraag, of wij werkelijk zooveel eeuwen verder zijn, of wij werkelijk de verlichte, beschaafde, altruïstische menschen zijn, waarvoor wij ons uitgeven. Is er waarlijk een geest van liefde in ons gevaren, die ons doet vergeven, helpen en steunen, waar het noodig is?

‘Wie van U zonder zonden is’!

Zijn wij waarlijk allen zonder zonde? Men zou het haast denken, omdat er zooveel gesteenigd wordt. Of - is in waarheid de menschheid geen stap gevorderd en leven wij nog in dezelfde barbaarsche tijden, toen deze heilige woorden gesproken werden en zijn wij, ondanks het uiterlijk vernis van hoogere beschaving en opvoeding, inwendig dezelfde gebleven?

Want ondanks zeer vele goede, philantropische instellingen blijft de kanker der kwaadsprekendheid, vuige laster en verzonnen insinuaties voortwoekeren in het menschelijk bestaan, door alle eeuwen heen, verwoest vele jeugdige, hoopvolle levens, vernietigt vele mooie, hooge idealen, ontneemt het Geloof en Vertrouwen in menschelijke en Goddelijke liefde. En waarop verhoovaardigen zich ten slotte vele

zoogenaamde beleiders van het Christendom? Is het hun verdienste, als zij geboren zijn uit brave ouders, die hun eene goede opvoeding gaven en het kwade verre hielden, is het aan henzelf te danken, dat zij niet erfelijk belast ter wereld kwamen of temidden van zonde en ellende op moesten groeien, vanaf hunne prille jeugd inademend de giftige atmosfeer van ontucht en verderf? Zouden zij in Gods oog waarlijk zooveel beter zijn, omdat zij de kleine verzoekingen, die tot hen kwamen en niet bezweken voor groote verleidingen, omdat deze eenvoudig niet op hun pad geplaatst werden, en zijn zij daarom gerechtigd zondaren en Tollenaren te verafschuwen of erger nog, door 't slijk te sleuren?

Een groot denker sprak eens: ‘zie ik ben mensch en niets menschelijks is mij vreemd’!

O, indien wij dit allen, allen zonder onderscheid eens bedachten, wanneer wij in de verzoeking kwamen onze medemenschen te veroordeelen. Indien wij de hand eens in eigen boezem staken en ons zelf ernstig afvroegen: ‘ben ik zelf werkelijk zoo hoogstaand, braaf en goed als ik in ijdele zelfverblinding geloof’? Welk een diep, be-

schamend gevoel van eigen kleinheid zouden wij dan ondervinden!

Er is veel zelfverloochening toe noodig om zoo te handelen; er is veel naastenliefde toe noodig tevens! Maar.... Zouden wij niet een stapje nader komen tot de verwezenlijking van ons aller streven, zij het ook in verschillenden vorm gegoten: 'het vinden van het geluk', en zullen wij dan niet meer en meer gaan begrijpen dat het waarachtige geluk dan pas gevonden wordt als men het groote geheim kent om gelukkig te maken?

JEANNE v. LAKERVELD BISDOM.

Den Haag.

NOOT VAN DE REDACTRICE.

De geachte inzendster van dit zoo ware hoofdartikel zal het mij zeker niet euvel duiden, indien ik hier twee zelfbeleefde staaltjes uit mijn naaste 'christelijke' omgeving meedeel.

Het eene geldt eene uit een dorp in Drente naar den Haag gekomen jonge mooie dienstbode van zeer oppassende ouders. Het achttienjarige meisje - juist om die reden vertrouwden hare ouders haar juist deze vrouw toe - trad in dienst bij een zéér beslist-orthodoxe dame, mede-, en bestuurs-lid soms, van verschillende vereenigingen tot 'redding van gevallen meisjes', doorgangshuizen etc. - Tengevolge van dezen drukken werkkring, of ook misschien door haar toch reeds zeer uithuizig leven, gaf zij zich echter zóó weinig moeite op de gedragingen harer dienstbode te letten, en *vooral* deze een weinig gezelligheid en vriendschap in huis te verschaffen, dat het zich vereenzaamd-voelende kind-meisje reeds vrij ver op weg was ongehuwde moeder te worden, eer zij, de christelijke meesteresse, dat feit zelfs bemerkte. Welnu, in ijverende verontwaardiging, joeg zij het arme schepsel nog dienzelfden dag, waarop haar de waarheid eindelijk duidelijk werd, de straat op, zonder zich zelfs af te vragen wáár zij bleef, of zij naar hare ouders zou terugkeeren, of zij ook maar voor den nacht een onderkomen had.

Ik herhaal, dat meisje was gehéél onbesproken, kind bijna nog, toen zij bij die dame in dienst trad. Die dame echter was een zéér christelijk-orthodox-opgevoede, en zeer in alle mogelijke zedelijkheidsvereenigingen doende vrouw, die in Doorgangshuizen en reddingswerk onder de gevallenen een groot deel harer 'nuttigheid', en van haar fortuin ook, besteedde!

Het andere geval is minder ernstig, maar, wat de onchristelijkheid betreft, niet minder erg. - De dame die ik bedoel was insgelijks een zoogenaamd toonbeeld van christelijke deugdzaamheid en rechtzinnigheid in de leer in *theorie.* Zij had een dienstbode, over wie zij uiterst tevreden was, die haar met de meeste liefde en toewijding, sinds eenige jaren al, diende. Op zekeren dag geraakte het meisje aan het sukkelen, en, na eenig heen en weer loopen van en naar den busdokter, werd een specialiteit in consult geroepen, die algeheel herstel beslist beloofde, *mits* het meisje een paar maanden *volkomen* rust kon nemen, wijl zij zich geheel had overwerkt in den drukken voornamen rijkeluisdienst. De meesteres was zéér gefortuneerd, het dienstmeisje wilde dolgraag bij haar blijven. Toch werd

zij, - in plaats van zoolang een hulp in hare plaats te nemen en haar behoorlijk te verzorgen, wat zij, die een trouwe dienstbode was geweest, immers verdiende - nog dienzelfden dag voor goed weggestuurd, met de ijskoude verklaring: 'Voor ziekte heb ik in mijn huis geen gelegenheid; dan neem ik liever een nieuwe meid dadelijk.'
Ik herhaal, ook hier geldt het een zéér beslist voor de christelijke rechtzinnigheid en voor de daarmede gepaardgaande Bijbelleer, welke *liefde* voor onze naasten predikt, ijverende vrouw, steunpilaar van allerlei christelijke liefdadige instellingen, etc.
Theorie en praktijk, of... Handel naar mijn woorden en niet naar mijn daden...

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Boekbeschouwing.

(*Opgenomen op verzoek naar aanleiding der boekbeschouwing over Eenzamen. Zie Lelie van 12 Jan. 1910.*)

Stille Invloeden (twee deelen) door **J.E. Jasper.** (Van Kampen & Zn., Amsterdam.)

Dit boek is niet fonkelnieuw meer! Onder al de even snel weer verdwijnende, als vlug-in-elkaar gegooide romans van één dag verdient het daarom geen plaats langer, als 'zooeven uitgekomen', en dáárom de aankondiging behoevend. Juist *om* die reden echter is het m.i. al op zichzelf een compliment aan den inhoud en de kunstwaarde, indien ik het ook nu nog een bespreking ten volle waardig acht. De typhus, die mij verscheidene weken achtereen verre hield van mijn letterkundigen arbeid aan dit blad, stelde mij daardoor vrij van de verplichting sommige in dien tijd verschenen romans te bespreken; romans welke men evengoed ongelezen en onvermeld kon laten, omdat, gelijk het vervolg bewees, hun toch geen blijvende plaats is beschoren.

Met Jaspers *Stille Invloeden* is het een ander geval geweest. Zijn werk heeft mij gepakt om meer dan één reden. In de eerste plaats om zijn bladzijden over Indië's natuur. Er is een liefde in die beschrijvingen, een vertrouwdheid ermee, die van ziel tot ziel gaat. Hier is niet de photograaf aan het werk, die je met minutieuse peuterigheid wil laten zien: Kijk, dat heb ik goed onthouden, en al die détails weet ik je nu op te disschen met de nauwkeurigheid van een schooljongen, die goed oplet (want op zulk zielloos gewauwel komt heel veel van het hedendaagsche 'realisme' in natuurschoon-ontledingen neer); neen, hier openbaart zich een dichter, aan wien Indië's binnenlanden hunne wonderen vertoonden, en die blootlegt een stukje van zijn eigen intiem gemoedsleven daarginds alleen met bergen en wouden en de geheimzinnige stilte van het alléén-zijn met de schepping.

Om zulke bladzijden - en *Stille Invloeden* telt er vele zoo - heb ik Jasper stéeds geschat als een kunstenaar, liefgehad als zoodanig, omdat *hij* de natuur liefheeft. Maar er is in dezen tweedeeligen roman méér. Er is in: een zeer prijselijk pogen, om een goeddoorwrocht stuk werk, een stuk realisme te geven van het goede soort. Als zoodanig las ik hem met een bijzondere belangstelling, belangstelling voor de goedgeslaagde brokstukken erin, belangstelling voor het kijkje op het Indische bestaan, dat ons zoo boeiend wordt gegeven, belangstelling óók nog van

een bijzonderen, anderen aard; om het zwakke erin, niet van den artist, niet van het gegeven, maar van den tijdgeest, waarvan de literatuur afschaduwing is, immers, alles saamgenomen!

Stille Invloeden, om die zwakte van onzen tijd, die het ademt, is juist dáàrom zoo belangrijk, omdat het die ademt *onbewust!*

Want, de meeste romans, van zwakkelingen vertellend, zijn niet meer dan zelfontledingen! Geen quaestie van een opzet, een goed-in-elkaar-gezetten arbeid te leveren; o neen, al van de eerste bladzijde af voelt en ziet de lezer, hoe de auteur aan het woord is om zichzelf uit te beelden in zijn held, hoe hij al zijn eigen onrijpe en kinderachtige gevoelentjes gelegd heeft in de figuur van dien hóófdpersoon, die van de eene bladzijde in de andere zichzelf analyseert, tot je er wee van wordt, zichzelf beklaagt, zich hoogstbelangrijk vindt blijkbaar, en met dat al niets kan, niets wil, niets beteekent. Van zulke zelf-ontledingen overstroomt de boekenmarkt, in binnen- en buitenland; van een roman is daarbij geen sprake; het is niets anders dan een zelfverheerlijking en zelfbeklag! In het genre van *Jörn Uhl* of *Götz Krafft* wordt van tijd tot tijd een pogen merkbaar daar tegen in te gaan, door ons een krachtiger gemoedsleven, een overwinning van eigen ik te laten zien; maar ongelukkigerwijze is daarbij ook juist die *strekking*, die àl te voelbare *strekking*, om je op te voeden tot een flinker levensbeschouwing, maar al te veel en al te hinderlijk merkbaar! In beide gevallen ontbreekt de zuivere objectiviteit, het schilderen van een stuk waarachtig menschbestaan, zonder dat de auteur om den hoek kijkt, om òf zijn eigen onzelfstandigheid en levens-moeheid, óf zijn preekbegeerte van 'zóó moeten we worden' den lezer op te dringen op een alle kunstwaarde vernietigende manier. Wáár zijn de romans van *Thackeray*, of van *Zola* ook, om maar één algemeen verafgood voorbeeld te noemen, welke laatste menschen wrocht, niet zooals hij ze dacht of voelde, noch zooals hij ze zou wenschen te zijn (ik spreek natuurlijk niet van de *Evangiles*), maar zooals hij ze rond zich *zag.*

Wel er komt een kentering; hier en daar wordt een pogen merkbaar tot dit het *waarachtig* realisme terug te keeren. In *Stijn Streuvels* en *Cijriel Buijsse* heeft het Vlaam*s*che volksleven zulke realistische beschrijvers gevonden; *Couperus*, *Borel*, *Jeanne Reyneke van Stuwe*, in den allerjongsten tijd *Schürmann*, hebben hun eigen persoon gehouden uit hun romans, en meer of minder goed-gelukte stukjes werkelijkheid gegeven; thans schenkt *Jasper* ons in dezen tweedeeligen roman uit Indië een degelijk, van ernstig willen getuigend brok werkelijkheid, zonder tendenz-bijbedoelingen van welken aard ook; zonder tekooplooperij met onbegrepen-eigen-ik - - 'een verhaal', laat ons het maar zoo eens noemen even, tout pur!

En een verhaal, dat mij juist dáárom zoo treft, omdat het, als eenvoudig *verhaal*, als stukje werkelijk leven, je zoo, zich zelf onbewust, laat zien de zwakheid, de lamlendigheid, van het tegenwoordige mensch-zijn, - wáár dan ook ter wereld.

Men heeft het *Couperus* wel eens verweten, dat zijn Haagsche typen, in zijn *Kleine Zielen* - en andere romans - zulke laffelingen en zwakkelingen zijn, zonder pit of merg! Alsof hij dat kan helpen! Alsof hij niet, juist om der waarheid in al hare naaktheid getrouw te blijven, ze allemaal zóó schilderen moest, zoo week, en zoo zonder ruggegraat in geestelijken zin! - Ik ben niet genoeg vertrouwd natuurlijk met het Indische bestaan en de Indische wereld, om met zekerheid te durven zeggen, dat óók Jasper zoo en niet anders mocht schrijven dan hij deed, om de kleine

menschen-maatschappij te *Poerbajan* naar waarheid af te teekenen. Dat, die meer of mìndere natuurgetrouwheid dus voor zijn rekening latende, is de indruk, dien zijn roman nalaat op mij: Wat zijn we toch heden ten dage allen slappe, veel te veel redeneerende, ons-zelf-ongelukkig-mákende zenuwpatienten, zonder zin voor het waarachtig-mooie in het leven, heenzeulende van den eenen dag in den anderen, zonder iets te *doen* (zooals een vroegere generatie); steeds tobbende over wat we hadden moeten of hadden kunnen doen - en met die onnutheid ons zelf en anderen het leven vergallend!

Want, ik vráág u, is er één mensch eigenlijk in héél dit kringetje van Europeanen te *Poerbajan*, bij wien iets *in* zit, iets van hartstocht en van levensmoed en van levensblijheid? Ik spreek niet eens van den hoofdpersoon, den jongen controleur, van wien men het van het begin af, door de uitlatingen van den resident, en anderszins, kan gissen, dat de auteur hem zal laten eindigen in zelfmoord, al ontbreekt hem niets ter wereld om hem den méést gelukkigen mensch te maken. Deze neiging, half mis-

schien erfelijkheidsquaestie, naar wat Jasper terloops van zijn karakter meedeelt, half gevolg van de omstandigheden door zijn *te* eenzaam leven, kan men brengen op rekening van de *Stille Invloeden* van natuur en levenswijze, waaronder de van huis uit zwaarmoedige controleur op een voor zijn persoonlijkheid noodlottige wijze geraakt! Maar nevens hem! Al die mannen en vrouwen, *niet* door den auteur bedoeld als zwakkelingen of hypochonders, zooals *Eddy Meerkamp*, maar blijkbaar geteekend en gezien naar het werkelijke leven rondom hem! Of is die resident geen nul, en die dokter geen suffer? En zit er ook maar éénig weerstandsvermogen in hunne respectievelijke echtgenooten, de een schipperende zonder te weten wat ze wil; de ander zoo verweekelijkt in luxe, dat ze haar man tot een lammeling maakt, liever dan zich iets te ontzeggen! En dat alles zonder gekibbel er over, zonder strijd, zoo maar, in de beide gezinnen, vanzelf gaande, van dag tot dag in den sleur zich verwarrende, het gevaar ziende, en te weinig geestkracht toch, om zichzelf op te rapen tot nadenken, of terugkeeren in een andere richting! Zelfs *Carlo van Straaten* en *Nini Blokland*, de twee die in dat kringetje de sterken zijn, de zelfbewusten, ontkomen niet aan dat verwijt, dat ik de rest maak: van je weifelachtig en krachteloos aan te doen! Of is het geen mat einde: een controleur, die de oude-wijvigheid van zijn chef gadeslaat en afkeurt, daarin maar te zien berusten, om zelf zijn leven voort te zeulen met een onverschillig toezien van: Wat kan het mij schelen? En *Nini; Nini*, van wie de schrijver wil dat we aan haar 'hartstocht' gelooven; en die zich door den dokter zoetjes de deur laat uitzetten, wanneer ze *Eddy* wil zien; om in zijn geheele ziekte niet meer terug komen! En haar mak zwijgen tegen *Corri* over zijn verhouding tot haar, en haar enkel een kaartje sturen bij 't engagement, in plaats van uit te barsten in rechtmatigen toorn! Neen, dit meisje dat dadelijk na haar omarming van *Eddy* koelberedeneerd den dokter waarschuwt haar niet te verraden, dat wèl de begeerten heeft van den hartstocht, maar niet het mooie, eerlijke, alles overwinnende ervan, zij gelijkt in niets op een waarachtig *natuur*-wezen met gebreken en deugden uit één stuk; zij is net zoo halfslachtig en bang voor wat 'men' zegt en voorzichtig, als alle hare hedendaagsche gelijken: en haar huwelijk ten slotte, heel kalmpjes en gewoontjes, met Van Straaten, past precies in die laffe lamlendigheid van niets durven en niets weten te dwingen! Als het hier niet gold een roman, die zoo dóór en dóór maakt den indruk van *echt*, van te zijn geschreven objectief, realistisch werk zonder ik-achtergrond van den auteur, dan zouden deze bijzonderheden er niet toe doen. Nu treffen zij, omdat, indien men dit boek werkelijk mag beschouwen als een afschaduwing van het Indische samenleven, het dan tevens bewijst, hoe de ontzenuwende, verlammende redeneeren zelf-ontleed-geest van den hedendaagschen tijd ook dáár, in de binnenlanden, den schepter zwaait, en de menschen slàát met machteloosheid!

Was mij, uit dit bijzondere oogpunt, Jaspers werk interessant als een 'document', het is mij tevens een bewijs van zijn erstig willen, en in veel opzichten óók kunnen, als romancier!

De stijl is flink en kernachtig, zonder opgesmukte 'woordkunst', of verwrongen pogingen 'apart' te lijken! En de tooneeltjes, de tennis-match en de gesprekken van de jongelui onder elkaar, zijn geboekt met een levendigheid in de details, waarvan men kan getuigen dat zij behooren tot het beste soort realisme; zooals het behóórt te zijn, géén photographisch gebeuzel over èlke nietigheid van japon of beweging, geen

opzettelijk uitrafelen van gore, onsmakelijke bijzonderheden en eigenaardigheden, maar een heldere, wèlbelijnde visie van het gehèél; frisch, blij, jong menschengedoe!

Zwak, uit een kunstoogpunt, is héél de afloop, minder nog de wel wat gezochte zelfmoord van *Eddy*, dan wel de bij-omstandigheden, het dadelijk maar voorgoed afreizen van zijn vrouw, haar beslistheid daarin, die zoo weinig past bij de beminnelijke zachte natuur, van alles goed vìndend kind-meisje, haar vóór het huwelijk toebedeeld, en de lijdelijkheid van de ouders, door wie niet één poging wordt aangewend het schandaaltje, aan zoo'n opzienbarend iets als deze spoedige scheiding verbonden, te verschuiven nog een tijdje, door hun dochter tot terugkeer te dwingen. Ook is het jammer, dat de auteur in het slot-deel zoo weinig moeite meer doet tot het uit werken van die bijzonderheden, die hij je in het eerste deel zoo aanschouwelijk laat zien, en thans, in het tweede, maar droog opsomt; zooals b.v. heel de huwelijksplechtigheid, het wegblijven van *Nini*, het heengaan van den resident en den dokter, *Carlo van Straatens* verlooving! Het is alsof

de auteur, na den moeien, breeden opzet van zijn verhaal, is teruggedeinsd voor de consequenties, niet den moed heeft gehad *Eddy* te stellen voor de gevolgen van zijn geschipper met *Nini*, noch háár voor de consequentie harer passiedaad! Vandaar dat de uitwerking, van het oogenblik van *Eddy*'s ziekte af, een overhaaste en geknutselde impressie geeft. 't Begin, dat alles zoo komen moest en niet anders, leek zoo van het leven afgezien, die kibbelpartijtjes in het hoofplaatsje, die twee jonge meisjes in haar gebeweeg tusschen die getrouwde vrouwen, en die jongelui, tusschen hun werk door met haar tennissend en gekheid makend, en aldus over en weer den tijd doodend.

't Einde daarentegen laat een vraagteeken na van: Zou het heusch wel zóó toegaan, zoo'n zóó gauw zich geven, en zóó kalm-weg berusten dan in bedrog; zóó'n liefheid vóór het huwelijk, en zóó'n onverschilligheid daarna; zóó'n normale levenslust éérst, zóó'n plotselinge zelfmoord onmiddelijk dàárop. Enz.! Enz.! Want, óók de val van den resident en van den dokter, tot zelfs de verloving ineens van *Carlo*, komen wel wat héél inééns uit den hoek!

Intusschen, zoo deze feiten er zijn, het gehéél maakt zulk een goed-in-elkaar-gezetten indruk en - gelijk ik reeds zeide - de bladzijden, die Indië's natuurschoon schilderen, zijn zóó welsprekend, en uit de ziel geweld, dat men Jasper niet anders dan dankbaar kan zijn om wat hij gegeven heeft: een *lezenswaardigen* roman uit Indisch leven, een stukje realiteit van de goede soort.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Ter bespreking toegezonden.

Boeken, brochures, etc. welke niet voor nadere bespreking in aanmerking komen.

Bloemensport, door **A.G.E. Hoijer** (uitgever H.P. ter Braak, Deventer.) Handleiding voor hen, die met botaniseeren willen beginnen.

Homoeopathisch Maandblad. Orgaan der vereeniging tot bevordering der homoeopathie in Nederland, onder hoofdredactie van Dr: **N.A.J. Voorhoeve,** den Haag; uitgever La Rivière en Voorhoeve, Zwolle. Abonnementsprijs per jaargang *f* 1.25, (21ste jaargang).

Fooien. Brochure tegen het fooien-geven (overgenomen uit Le Matin, en toegelicht door Humanitas). Uitgave van de naamlooze vennootschap Boek-, Kantoor- en Kunsthandel voorheen W.J. van Hoogstraten, den Haag.

De vlam en de klei. (Lotus-serie 11e reeks n°. 4) door een leerling. (Hollandia Drukkerij, Baarn).

Beknopte Noorsche Spraakkunst. Te gebruiken bij het zelf-onderricht, bewerkt door **P.C. Langhout.** (Uitgever J.A Sleeswijk, Bussum).

Huiselijke kunst. Uitgave van G.P. Dikkers (abonnementsprijs per jaar *f* 5.-).

Tijdschrift voor Tuinbouw (onder redactie van **E. Th. Witte,** Leiden. Verschijnt maandelijks. (Uitgave stoomdrukkerij Floralia.)

Het Gehoor. Officieel Orgaan van den Bond van slechthoorenden. (50 ct. per drie maanden) Bureau 's Gravenhage.

De Nieuwe Gids afl: Maart, April, Mei. Uitgever: Luctor et Emergo, den Haag.

Verscheidene nommers van: **Lotus-knoppen.** Maandschrift gewijd aan Universeele Broederschap (onder leiding van **Katherine Tingley**) uitgave van de Universeele Broederschap en Het Theosophisch genootschap te Groningen.

- Het huis Oud en Nieuw. Jaargang 8. Afl: 1.

Ons schoolblad (maandblad voor leerlingen van H.B. scholen en gymnasia). (Uitgever T. van Helden, Floraplein 9 Haarlem.)

De Boekzaal (uitgever J. Ploegsma, Zwolle.)

Morks Magazijn (voorheen Boon's geill: magazijn) afl: April 1910.

Goedkoope Tuinbouw bibliotheek (uitgever W. & J. Tjeenk Willink, Zwolle.) N^{rs}. 15 en 16, De Roos en De Appel.

Jaarverslag over 1909 der Vereeniging tot Verbetering van het lot der Blinden in Nederland en zijne koloniën. Afd: 's Gravenhage.

Over God en Het Schepsel Gods (brochure) door **Felix Ortt.** (Uitgever Ploegsma & Co., Zwolle.)

De natuurvriend (gewijd aan de natuurlijke geneeswijze) abonnement *f* 1.50 per jaar. Uitgever K.H. Beylevelt, Eefde.)

De natuur. Populair Geïll. Maandblad gewijd aan de Natuurkundige wetenschappen en hare toepassingen. Onder redactie van **Dr. Z.P. Bouman.** (Uitgever J.G. Broese Utrecht).

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Gedachtenwisselingen.

I. Aan Mevrouw A.C. Furnée-Govers.

Door ongesteldheid werd ik verhinderd terstond uw schrijven te beantwoorden. Nu, zoo kort voor ons op reis gaan, kan ik niet op al uw bedenkingen afzonderlijk ingaan, maar hoop er later op terug te komen. Uw hoofdbezwaar, waaruit alle andere vragen en bedenkingen voortvloeien is: ‘Waarom, indien we allen mediamiek zijn aangelegd, is een medium noodig om ons met de onzienlijke wereld in verbinding te brengen?’

Waarom? Wordt eigenlijk die vraag niet heel eigenaardig beantwoord door mevrouw C. Arntzenius in haar Gedachtenwisseling Holl. Lelie N°. 51, voor mij, die ik daar juist las? Of beter, *is* dat schrijven zelf niet *het* antwoord?

Door geboorte, opvoeding, aanleg, omgeving, traditie, enz. enz. zijn wij nu eenmaal allen verschillend, hebben we, noch lichamelijk, noch geestelijk, allen hetzelfde voedsel noodig. Wat goed is voor den een kan slecht zijn voor den ander. In negen van de tien gevallen ontraad ik seances, maar die tiende keer bestaat óók en heeft recht als zoodanig te worden erkend.

Zij, die gelooven met hart en ziel, warm en innig, niet slechts als alles hen voor den wind gaat, maar ook in dagen van moeite en strijd, hebben geen séances noodig, behoeven geen mediums na te loopen om in contact te komen met de onzienlijke wereld.

Maar.... zij die twijfelen en zoeken, en hongeren en dorsten, zij, die niet kunnen gelooven

zonder bewijzen, waarom zouden wij hen niet *helpen* vinden, wat ze noodig hebben om vrede en rust te krijgen voor hun ziel, om gelukkiger te worden?

Ook hierin is Jezus ons vóórgegaan. Hoewel hij zalig sprak, gelukkig noemde, hen, die geloofden zonder te hebben gezien, was hij Thomas, die dat niet kon, ter wille.

Later als de Redactrice het toestaat eens een artikel, waarin ik mijn best zal doen de andere bezwaren te ontzenuwen.

J. VAN REES-VAN NAUTA LEMKE.

II. Aan Mevrouw C. Arntzenius.

Heerlijk, dat U mij om opheldering vraagt. Door mijn niet sterke gezondheid kan ik zooveel minder doen voor anderen, dan ik wel zou wenschen en ben ik altijd dankbaar wanneer de gelegenheid zich eens voordoet. Ik herinner mij U nog zoo goed uit onze jonge-meisjes-tijd in Amsterdam.

Naar het oordeel der wereld is, meen ik, het leven voor U minder vriendelijk geweest dan voor mij. Maar.... zal misschien niet eenmaal blijken, dat ook hier wereld-oordeel faalde. Wanneer men over menschen en toestanden oordeelt, dan denkt men doorgaans *slechts* aan het kortstondige leven hier op aarde, aan het uiterlijke leven, het voorbijgaande. Wij beoordeelen en helaas *ver*oordeelen schaduwbeelden, omdat het Licht ontsnapt aan onze uiterlijke waarneming.

'De misères en onrechtvaardigheden in de wereld', zooals gij zegt,... o wat zijn ze ook altijd voor mij geweest een struikelblok om te gelooven in een Liefde-Macht. Ook als spiritualiste was de wreedheid in de natuur, al wat wij onrecht noemen, mij nog dikwijls een pijnlijk raadsel.

Langzamerhand, hoe precies zou ik niet onder woorden kunnen brengen, is alles instinctief in mij tot klaarheid gekomen. Niet dat ik begrijp of kan verklaren, maar ik *voel* dat er geen onrecht bestaat al schijnt het zoo, omdat wij zoo héél dikwijls, ja doorgaans slechts zien den stoffelijken kant der dingen.

O, ik hoop niet, dat ik den indruk geef hardvochtig en onverschillig te zijn. Er *is* droefheid en ellende en wanhoop zoo overweldigend groot dat we ons eigenlijk schamen zelf gelukkig te kunnen zijn, een gevoel van schuld hebben over ons eigen geluk, een gevoel als:

'Dann bete ich verstohlen,
Zum Sternenhimmel hin:
Ach sei mir doch nicht böse,
Weil ich so glücklich bin.'

Onrecht, wat wij zoo noemen, kan ons zóó ter neer drukken, en bedroefd maken, dat het al onze levensvreugde verlamt. Maar.... niet vreugde, volmaking is 's levens doel, *is* geluk.

Het zijn de beste oogenblikken in ons leven, waarin onze ziel zich bewust is van een heerlijk gevoel van rust en vrede,... van vreugde soms, zelfs te midden der stormen des levens, een innerlijk geluk, waarbij geen aardsche genietingen te vergelijken zijn.

Wát ik bedoel zegt Oscar Wilde zóó heel mooi in 'De profundis': 'Eens had ik het gevoel, dat er in een nauwe, armoedige straat van Londen genoeg werd geleden

om te bewijzen dat God geen liefde was.' (Hij was toen, wat de wereld gelukkig en voorspoedig noemt, op het hoogste punt van roem.) Na zonde, en vernedering afschuwelijk, onmenschelijk groot, en grenzenloos lijden, schrijft hij: 'Ik had ongelijk, nu voel ik anders, nu voel ik, dat juist liefde de eenige verklaring is van alle smart. Ik kan geen andere verklaring vinden, want alleen door lijden en smart kan de ziel des menschen de volmaaktheid nabij komen.'

Gij schrijft: 'Ik kan dus niet spreken van Geloof. Den eenen keer komt 't protestantisme me 't beste voor, den anderen keer geef ik beslist de voorkeur aan 't katholicisme, als zijnde de godsdienst van rust, van kalmte, omdat je móét aannemen, móét gelooven.'

Verwart gij 'gelooven' hier niet een beetje met voor wáár houden, erkennen, aannemen? Geloof, dat invloed uitoefent op ons leven, op ons gansche wezen en zijn, is geen zaak van het verstand maar van het hart, behoort tot ons gemoedsleven. Iets voor wáár houden, ijveren voor meeningen en instellingen heeft met ons ziele-leven niets te maken. Geloof is geen waarheid, die moet worden erkend of aangenomen, maar een toestand, een innerlijke gezindheid, die zich moet oplossen in het leven.

Evenals gij, geloof ik aan een leven hiernamaals, *niet* omdat het in den bijbel staat, maar omdat het spiritualisme mij bewijzen gaf. Maar... als spiritualiste eerst heb ik den Bijbel gelezen, *goed* gelezen en liefgekregen, omdat ik begréép. Het was een genot,... de duisternis verdween en alles werd licht.

Heinrich Heine zegt: 'Wie zijn God verloren heeft, kan Hem in den Bijbel wedervinden, en wie Hem nooit heeft gekend, dien komt hier de adem van het goddelijk woord tegemoet.' - Hoe zou het anders kunnen uit het meest spiritueele boek, dat bestaat?

'Er is dus geen geloof in me' schrijft gij verder. Is dat oordeel over U zelve wel juist? Zoo héél veel menschen noemen zich ongeloovigen, wier geloof (of ongeloof zoo ge wilt) veel mooier, veel meer innig-religieus, veel liefdevoller is dan het geloof van hen die zich 'geloovigen' noemen.

'Waarom moet dus spiritisme samengaan met christelijk geloof?' -

Ik zou die vraag liever omkeeren aldus: 'Waarom moet christelijk geloof samengaan met spiritisme?' En dan antwoorden: Wanneer christelijk geloof *niet* samengaat met spiritualisme, niet *is* spiritualiste in merg en been, dan is het *niet* Christus' geloof.

Dát geloof, (ik bedoel niet, wat men doorgaans onder christelijk geloof verstaat, het kerkgeloof) maar het geloof, doorgloeid, bezield van den Christus-geest, kunnen, neen *moeten* protestanten en roomschen en joden en heidenen, moet en kan *ieder* hebben. Spiritualisme is geen speciaal eigendom van christenen of naam-christenen, maar de kern, de hoogste heiligste levens-openbaring van Christus' geloof. Zijn geloof, zijn liefde-leer, zijn leven, hij zelf, de Zoon des

menschen behooren niet aan een secte, aan enkele uitverkorenen, hoe ze zich dan ook noemen, maar aan de menschheid.

De tijd zal komen dat alle geloofsverschillen zich zullen oplossen in Zijn liefde-leer, den éénen, waarachtigen universeelen godsdienst der liefde.

Want... liefde tenslotte is de alpha en de omega, het eenige dat waarde heeft en waarde blijft houden in eeuwigheid.

J. VAN REES-VAN NAUTA LEMKE.

III. Ervaringen.

Met veel belangstelling de gedachtenwisseling over 't spiritisme in dit blad volgende, schreef ik hierover ook eens aan onze hooggeachte Redactrice, wat mijn man en ik op dat gebied ondervonden hadden. Op aanraden van haar wil ik dan ook gaarne enkele voorvallen mededeelen. Voor ruim 2 jaren hielden wij geregeld met onze ouders en enkele vrienden séances, en ontvingen dan berichten door 't schrijfmedium, of door tafelbeweging.

Op een avond echter werd mijn man van de séance weggestuurd, en ontvingen wij de waarschuwing, dat hij vooreerst niet meer aan mocht zitten, daar zijn zenuwgestel in de war en zijn gezondheid hierdoor veel te lijden had.

Wij hebben aan die waarschuwing gehoor gegeven en hebben mijn man en ik opgehouden met de séances.

Na dien tijd hoorden wij in onze kamer steeds kloppen op verscheidene meubelen doch hieraan werd geen gehoor verleend. Na dien tijd echter zagen wij dikwijls wanneer wij 's morgens weer voor 't eerst in de kamer kwamen, verschillende voorwerpen op de piano omvergeworpen liggen.

Eerst veronderstelden wij dat wellicht de kat dit gedaan had, en namen er geen nota van. Doch dit gebeurde dikwijls, ook al was 's avonds de kamer door ons gesloten geworden.

Verleden jaar winter 's avonds thuis komende, vinden wij, hoewel de kamer gesloten was geweest, onze pendule, welke op den schoorsteenmantel stond, midden in de kamer op den grond liggen, met gebroken bovenstuk, doch aan het uurwerk was niets kapot.

Eenige weken later komen wij 's morgens in de kamer (die gesloten was geweest) en vinden 't kapje van een schemerlampje, hetwelk in 't opentusschenvak van 't buffet stond op 't blad van 't buffet geplaatst, juist onder 't lampje, en ten laatste vonden wij een tijd later 's morgens een vaas bloemen welke op tafel had gestaan, op den grond liggen, doch echter zeer onnatuurlijk.

Wij hebben een tafel met een kruisstuk tusschen de pooten. De glazen vaas was aan den onderkant bolvormig met een evenwijdig uitloopende tuit. Nu lagen de bloemen op den grond en 't water der vaas ook, maar deze zelf lag met den bol over 't kruisstuk dertafel, zoodat de evenwijdig uitloopende tuit op den grond stond.

Daar wij die verschijnselen natuurlijk niet aangenaam vonden, schreven wij hierover naar een familielid in Apeldoorn, die geregeld eens per week bij haar aan huis séances houdt en verzochten haar den controlegeest eens te vragen, of deze misschien ook zou willen zien, welke deze geesten waren en wat zij wilden.

Hierop ontvingen wij antwoord en vernamen dat er bij ons talrijke geesten in de kamer waren, welke door de enorme kracht, die van ons beiden uitging, gebruik maakten om deze verschijnselen voort te brengen. Wij hebben toen gevraagd wat wij hiertegen konden doen en kregen tot antwoord van den controlengeest: 'Geen nota van nemen, wij zullen trachten hen te verwijderen'.

Na dien tijd zijn de kloppingen in huis ook niet meer zoo hevig als vroeger en behalve kleinere voorvallen, hebben wij den laatsten tijd weinig ondervonden.

Mochten er soms lezers of lezeressen van de Holl. Lelie zijn die inlichtingen over boeken van Spiritisme enz. willen hebben, dan zijn mijn man en ik gaarne bereid, ze te geven.

Dordrecht.

EEN SPIRITISTE.

Ingezonden stukken.
Buiten verantwoordelijkheid der Redactie.

Een open brief aan Annie Besant door W Kingsland.

Mijn waarde Annie Besant

In het October nummer van The Theosophist zijt gij zoo vriendelijk geweest eenige zeer welwillende regelen te wijden aan mijn nieuw boek 'Wetenschappelijk Idealisme', waarvoor ik u dank zeg. Doch te zelfder tijd hebt gij er een mededeeling aan toegevoegd, die volstrekt niet op haar plaats, ongegrond en onwaar is, en die ik niet zonder protest kan laten passeeren, noch uit een persoonlijk oogpunt, noch uit hoofde van de groote belangen der Theosofie zelve.

De bedoelde zinsnede luidt aldus:

> 'Wij hebben hier een uitnemend Theosofisch boek vóór ons, waarin echter alle erkenning van de bron, waaruit de ideeën zijn geput, wordt vermeden. Hoe zullen zij, die weigeren met de Theosofie op te gaan in de dagen van haren smaad, elkander verdringen om haar als hun eigendom op te eischen, wanneer ze "fashionable" wordt en wandelt in zonneschijn en algemeene erkenning'.

Deze woorden sluiten in de eerste plaats in, dat er verband bestaat tusschen den vorm, waarin mijn boek wordt aangeboden en de recente gebeurtenissen in de Theosofische Vereeniging, die mij zoowel als vele anderen genoopt hebben onze connecties met die Vereeniging af te breken; en in de tweede plaats, dat wij nu 'weigeren met haar op te gaan', omdat, God betere 't, zij nu niet 'fashionable' is, maar 'in de dagen van haren smaad'.

Geen van beide dingen is waar en de bewering is u onwaardig, zooals ik thans zal aantonnen. Wat in de eerste plaats den vorm van het boek betreft, behoef ik slechts op te merken, dat deze reeds meer dan vier jaar geleden werd vastgesteld, lang voordat de omstandigheden, die tot

mijn afscheiding van de Theosofische Vereeniging leidden, zich voordeden; terwijl een blik in het boek zelf duidelijk aantoont, dat ofschoon het stellig als ‘theosofisch’ mag worden gekwalificeerd, het toch klaarblijkelijk geschreven is van uit een geheel ander standpunt, en derhalve niet kon worden aangeboden als specifiek theosofische literatuur.

Dat is echter van weinig belang, vergeleken bij de conclusie, dat ik en anderen om zulk een onwaardige reden de Theosofie den rug zouden hebben toegekeerd.

Laat mij u verzoeken een blik te slaan op de namen van de oude en beproefde werkers, die gij door uw noodlottig drijven uit de Vereeniging hebt gestooten, en dan u zelf in de Verheven Tegenwoordigheid af te vragen, of het waar is, dat een hunner de Theosofie of liever de Theosofische Vereeniging heeft verlaten, omdat ze nu minder ‘fashionable’ is dan zij in de vroegere dagen was, toen gij en ik en die anderen schouder aan schouder stonden en den strijd voerden voor H.P. Blavatsky.

Ontweek een onzer toen den laster, en denkt gij, dat wij thans minder bereid zijn dien onder de oogen te zien? Het is echter heel iets anders, dat men ter wille van de Waarheid zich schande en laster op den hals haalt, dan dat men dit van ons zou vergen om onzedelijke leeringen te steunen.

De conclusie is u zeer onwaardig, omdat een oogenblik nadenkens u zou toonen, dat ze onedel en onwaar is. Een van de dingen, die ons het pijnlijkst hebben getroffen in de gebeurtenissen van onlangs, is juist het feit, dat gij u niet te goed hebt geacht, om onware en onrechtvaardige dingen te zeggen van hen, die het tot hun plicht rekenden zich tegen uw noodlottige taktiek en uw compromis met onzedelijkheid te verzetten.

Doch waar ik thans meer in 't bijzonder den nadruk op wenschte te leggen, ook in 't belang van de ware Theosofie, is dat gij de groote fout begaat - een fout, die H.P. Blavatsky nimmer beging - te denken, te schrijven en te spreken, alsof de Theosofie en de Theosofische Vereeniging een en dezelfde zaak waren, volkomen aan elkander gelijk; en dat er geen Theosofie in de wereld zou kunnen bestaan zonder de Theosofische Vereeniging en geen Theosofen buiten die Vereeniging.

In de vroegere dagen dachten of onderwezen wij nooit zoo iets, en wij hebben daar nu nog veel meer reden voor. Het is niet noodig u hiervoor bewijs en plaats aan te halen, daar ge zeer goed weet, dat het onderscheid tusschen de Theosofie en de Theosofische Vereeniging bij herhaling in de ‘Sleutel tot de Theosofie’ wordt uiteengezet.

Gij diendet te weten, dat de groote meerderheid onzer door de Theosofische Vereeniging te verlaten niet de Theosofie hebben verzaakt, zelfs al gevoelen wij ons ook genoodzaakt ze onder een anderen naam te onderwijzen; en dat, ofschoon wij niet langer met of door de Theosofische Vereeniging werkzaam kunnen zijn, wij niettemin het groote werk voortzetten, dat H.P. Blavatsky begon.

Doch in de oude dagen dachten wij ten minste, dat de Theosofische Vereeniging de zuivere Theosofie en zuivere zedelijkheid voorstond. Wij kunnen dit niet langer denken of zeggen. De ‘Theosofie’ van de Theosofische Vereeniging is nu een bepaald geloof en dogma, gebaseerd op gezaghebbende psychische uitspraken, en degenen, die van meening durven verschillen, worden door de Presidente uit hun ambt ontzet en ten slotte gedwongen de Vereeniging te verlaten, terwijl zij in de krachtigste taal als ‘vervolgers’ en ‘onverzoenlijken’ gebrandmerkt worden.

Ik ben er mij zeer goed bewust van, dat gij al dien tijd vrijheid van opinie hebt gepredikt, doch dit is een van de burleske aspecten van het regime, dat gij hebt ingevoerd en dat duidelijk werd voorzien en voorspeld ten tijde van uw verkiezing tot presidente. (Zie Vahan).

Uw wezenlijke houding te dier tijde kwam zeer goed uit, toen gij hen, die uwe verkiezing tegenwerkten en die hun stem in protest tegen zekere, door u verkondigde meeningen durfden verheffen, kwalificeerdet als bezield door 'den geest van het gepeupel, dat Hypatia in stukken scheurde, en verwenschingen uitbraakte bij den brandstapel van Bruno.' (Zie Theosophical Review van Juni 1907). Niettemin waren zij, die gij aldus karakteriseerdet, de oudste en standvastigste leden der Vereeniging, naar wier meening gij boven alle andere hadt behooren te luisteren en wier opinie gij hadt behooren te eerbiedigen. Wat gij sedert dien tijd gedaan hebt, heeft de vrees en de voorspellingen, toen geuit, ten volle gerechtvaardigd.

Wat gij ook moogt prediken, het is nu van algemeene bekendheid, dat uw handelingen juist het tegendeel aan het licht hebben gebracht. Gij begont met den Vice-President er uit te stooten, omdat hij er een meening op na durfde houden omtrent de stichting van de Vereeniging, die van de uwe verschilde; vervolgens begont gij de zaken op zoodanige wijze aan te pakken, dat verscheidene oude en beproefde bestuursleden, die zich tegen uw uitspraken en manier van handelen verzet hadden, hun functie als Algemeene Sectie-Secretarissen moesten neerleggen, niettegenstaande het feit, dat iedere Sectie volstrekt zelfbestuur bezat.

Nu, gij zijt er in geslaagd uw volgelingen benoemd te krijgen en - vele honderden oude leden te verliezen.

Zonder twijfel zult ge thans onbeperkt gezag genieten, en in staat zijn de Vereeniging geheel naar uw hand te zetten en haar aan uw psychische autoriteit en visioenen te doen gehoorzamen. Tegen welken prijs en met welke opoffering van beginselen gij dit reeds gedaan hebt, weten wij allen.

Doch laat niemand zich voorstellen, dat dit de grondslag is, waarop H.P. Blavatsky de Vereeniging stichtte, dat deze op zulk een wijze haar oorspronkelijke roeping zal vervullen, of dat dit op iets anders kan uitloopen zal vervullen, of dat dit op iets anders kan uitloopen dan dat ze een bekrompen en exclusieve secte wordt.

En als het wellicht waar is, zooals gij zegt, dat de Theosofische Vereeniging - welke gij zoo geheel ten onrechte met de Theosofie identi-

ficeert, nu ‘in de dagen van haren smaad’ is, mogelijk in meerdere mate nog dan vroeger, wat en wie is de oorzaak geweest, dat het zoover kwam?

Is niet dit de oorzaak, dat de Presidente en de Algemeene Raad hun zegel en officieele goedkeuring hebben gehecht aan een ‘theosofie’, die de grofste onzedelijkheid begunstigt en die - als middel om ‘gedachte-vormen te ontladen’ (s i c) (Zie de brochure van van Hook) praktijken voorstaat, die gijzelf eenmaal als ‘beslist verwerpelijk’ karakteriseerdet en ‘in kern aardsch, zinnelijk, duivelsch, wanneer onder den naam van Goddelijk Wijsheid onderwezen?’

Niettemin wordt ze onder dien naam onderwezen en goedgekeurd - met een beroep op de wetten van reïncarnatie en karma, in de brochure van van Hook, die gij en de Algemeene Raad weigerdet te disqualificeeren en gevolgelijk hebt goedgekeurd.

Gij weet evengoed als ik, dat de wezenlijke Theosofie, de ‘Goddelijke Wijsheid’, niet het monopolie is van welke Vereeniging ook, noch dit ooit was; en wat uw tegenwoordige leeraren u ook mogen zeggen, uw vroegere leeraar, H.P. Blavatsky, beging nooit die fout en leerde u altijd anders.

En kunt gij, nu gij uw zin hebt gekregen en de Vereeniging hebt gezuiverd van de elementen van zoogenaamde ‘haatdragendheid en vervolging’, ten minste niet nalaten om ons achter onzen rug aan te vallen?

Niets is bedroevender voor uw oude vrienden en makkers dan te zien, hoe gij uw toevlucht tot bedekte insinuaties en zelfs bepaalde onwaarheden nemende, geen gelegenheid verzuimt - zelfs waar het de bespreking van een boek geldt - om op hen, die voor kort uw tegenstanders waren, en wien thans de rechtstreeksche gelegenheid om in de Vereeniging zelve uw beweringen te weerleggen ontbreekt, tegen alle goed recht en waarheid in een smet te werpen.

Verblijve getrouwe de Uwe

(w.g.) W. KINGSLAND.
Londen, 3 December 1909.

Brief van Nergenshuizen.

Over *liefde* en over *vriendschap* heb ik iets te zeggen, dat tegenover de meest gangbare opvattingen staat. Wij hebben er hier menig woord aan besteed en het scheen ons wel eens toe slechts een kwestie van woorden te zijn: als had de een slechts voor ‘vriendschap’ te verstaan ‘liefde, en omgekeerd, om elk verschil van meening opteheffen. Toch bleek het van groot gewicht het eene woord niet voor 't andere te nemen, daar zij den kern raken van menschelijke verhoudingen en wij ontdekten dat het verkeerd gebruik der woorden tot misverstand en verwijdering kan leiden tusschen menschen die elkander het naast moesten staan: echtgenooten.

Het zoeken naar juiste bepaling der genoemde woorden en begrippen, begon door eene uitspraak die wij vernamen: “Vriendschap tusschen een gehuwde en een ongehuwde, van verschillende sexe, kan bestaan zonder dat die behoeft te groeien tot liefde.” - Onze eene helft - wij zijn een paar - was geneigd dat dadelijk toetegeven, onze andere helft zei beslist “neen!” Geen der beide helften had overtuigingsgronden gereed, maar elk voor zich en met elkaar gingen ze aan 't zoeken, dagen lang in waak en slaap en ons resultaat wil ik weergeven:

Liefde wordt gekend in velerlei uitingen en vertoont zich in zeer verschillende nuancen. Men kent naastenliefde, ouderliefde, liefde tot God; liefde tot een werk, een vorm, een inhoud; men kan iemand liefhebben om eigenschappen van lichaam of ziel; men kan liefde gevoelen voor menschen, dieren, bloemen maar ook voor voorwerpen, toestanden, uitingswijzen; kortom voor al wat denkbaar is. Daarom kan men velen en veel liefhebben, op velerlei wijze en wie rijk is aan liefde, diens liefde vloeit uit als een stroom en elk hart dat zich er toe openstelt ontvangt ze.

Nu mogen 't waar zijn dat men spreekt van schoolvrienden, studievrienden, handelsvrienden en - hm - tafelvrienden, doch met het woord “vrienden” wordt dan bedoeld “genooten” en het begrip “vriendschap” is daaraan niet verbonden.

Vrienschap toch, is het gansch zich geven aan elkaar van twee zielen, in vol vertrouwen; vriendschap is wederkeerige zielsliefde en kan slechts aan één gegeven worden. Men kan wel bij velen vinden genegenheid, bewondering, hulpvaardigheid en andere liefdeblijken; iemand die uitmunt door schoonheid, kunnen, kracht of leven kan vele vereerders hebben maar niet vele vrienden en moet dikwijls het smartelijk gemis van vriendschap voelen. Gelukkig wie een vriend heeft.

De uitdrukking “mijne vrienden” moet dan ook luiden: mijne goede bekenden, zij met wien ik 't liefst omga, zij die mij genegen zijn, wien ik genegen ben; kortom: mijne lieven.

Maar het woord “geliefden” acht men slechts den prediker dienstig en om nu niet onhartelijk te schijnen - ook wel onhartelijk verbergend - zegt en schrijft men “beste vriend”, “liefste vriendin” en maakt alles-zeggende woorden tot niets-zeggende phrasen.

Er is nog een reden waarom men hier ver-

mijdt van “liefde” te spreken, want ook dat woord wordt, evenals “vriendschap” gebruikt om schooner schijn: Men zegt “ik heb u lief” en meent “ik begeer u”. Wie eerlijk is spreekt zooals hij voelt, maar preutschheid en bedrog verbergen het begeeren achter den schijn van onzelfzuchtigheid en toewijding. -

Ware nu de uitspraak, die ik in den aanvang vermeldde, geformuleerd als volgt: “Er kan liefde - of er kan vriendschap - zijn, zonder lijfsbegeeren” dan zouden wij zeggen: Zeker, dat kan; hoewel bij zeer innigen en voortdurenden omgang tusschen de beiden, allicht verteedering zal ontstaan en het zielsneigen onbewust en onopzettelijk samengaat met lichaamsneigen, tot geen der beiden zeggen kan van waar en hoe de zinnenbedwelming kwam; - maar geen vriendschap kan ontstaan zonder dat een liefdegevoel voorafging.

Men begint met iets te beminnen in dengeen wiens vriend men worden zal.

Daar ik weet dat de eigen-geworden opvatting der woorden het juist verstaan van anderen kan verhinderen, nog dit: Ik heb iets liéf in den flinken arbeider, die opgewekt en zorgzaam zijn werk doet; ik zet liéfde om in een daad, als ik hulp verleen; ik beminde, veel, in haar die eerst mijne vrouw en later mijne vriendin werd, maar nu wij vrienden zijn hebben wij elkaar gehéel lief en, hoe kwistig ook met liefde jegens anderen, er is iets dat wij énkel aan elkaar geven en aan niemand anders zoo volkomen: *vertrouwen.* Daardoor schromen wij niet elkander elke diepte en elke zwakheid bloot te leggen, want geen spotlach of smaadwoord zal verkillend over ons gevoel gaan. Vertrouwen doet ons vinden wat wij van geen ander ooit ontvingen en zal ons doen blijven voor elkander wat niemand anders ons ooit zijn kon.

Is vriendschap dus iets dat boven liefde staat?

Vriendschap is een geheel eigen vorm van liefde, waarin twee menschen, over en weer, hun hoogst en laagst innerlijk naar *waarheid* geven en blootleggen. Het is de hechtste band die tusschen twee menschen bestaan kan. Welk ouder verheugt zich niet, als hij niet slechts kinderliefde ontvangt maar van zijn kind de vriend mag zijn! -

Een huwelijk zonder vriendschap kan niet de volle bevrediging geven. Daarom moet de huwende geen lievere vriend buiten hebben, want dan vindt zijn best en innigst deel daar buiten bevrediging en de gehuwde wordt eene verlatene; tenzij ook die den vriend buiten heeft en het huwelijk een schijnvorm is.

Maar in den eerlijken echtverbintenis, zij die ook gesloten eer de nauwste band gelegd werd, zullen beiden volharden in den wil den echtgenoot tot vriend te maken en geen ander. -

Men moge het ouderwetsch vinden, doch mijn gemoed kent het huwelijk als sacrament en ik stel echtscheiding gelijk met zelfmoord; wanhoopsdaad, die het kruis afwerpt dat, in liefde en ootmoed opgenomen, rozen kan dragen. Mijne ziel weet, dat zulk een daad geen bevrijding brengt, maar zwaarder lijden en bittere boete. - Hen die het gezag der evangelieën erkennen wijs ik op Mattheus 5:32 Maar ik zeg u, wie zich van zijne vrouw afscheidt, tenzij dan om overspel, die maakt dat zij overspel doet; en wie eene afgescheidene trouwt die doet overspel.’ -

Gaan we eens na wat ieder onzer vernam van oorzaken tot echtscheiding, zoo uit bekendheid er mede als door lectuur, dan zullen we steeds bevinden dat de wil ontbrak elkaar tot vrienden te hebben, bóven ieder ander en... elkanders vrienden te zijn; de wil zichzelf geheel te geven en de andere geheel te ontvangen, zonder eenig voorbehoud. - Eigenliefde en ongeduld kunnen vele pogingen doen mislukken, maar

een eerlijke wil kan elke hindernis overwinnen. Men wensche den andere toch niet als eene verbeterde uitgaaf van zichzelven: ontdaan van fouten en met versterking van deugden! Het recht op eigen persoonlijkheid worde geëerbiedigd, 't bedenken van wat wij doèn dragen stemme tot verdraagzaamheid en wij zullen de zusterziel gaan liefhebben zóó als die is.

'Ik wil geen vriend die ja knikt als ik het doe, dat kan mijn schaduw beter' heeft Plutarchus eens gezegd.

En wie staan sterker tegenover de wereld dan twee vrienden die hun geheele leven - uiterlijk als innerlijk - samen deelen! 't Geslacht en 't huwelijk zelfs buiten beschouwing gelaten, zijn zij een twee-eenheid, en alle klanken in hen worden tot harmonieën.

Zielsverwantschap is een der vele verwekkers van liefde, zielsliefde alleen kan tot vriendschap voeren. -

Een treffend voorbeeld van durende vriendschap, die de schoonheid van twee levens heeft verhoogd, is die tusschen Yolande Desvieux en Jacques Benigne Bossuet, de vermaarde bisschop van Condom, ons verhaald door Mevrouw Bosboom-Toussaint in 'Mejonkvrouwe de Mauleon'. De van kind aan hem

verloofde Yolande deed van den innig geliefden afstand, toen zij Bossuet's heilige roeping verstond; doch de in reine liefde wortelende vriendschap bleef hen verbinden tot de dood hen scheidde.

Mij is een geval bekend van echtscheiding, gevolgd door een nieuw huwelijk van den man. Deze gevoelde zich in 't eerste huwelijk ongelukkig en verwachtte zijn geluk van eene andere vrouw. De echtgenoote had in waarheid lief en bepleitte de zaak van haren man bij de begeerde, die daarop volstrekt niet voorbereid was; bepleitte zoo overtuigend, dat ook deze er de schoonheid van een offer in zag en er in toestemde den man te huwen na ontbinding der eerste echt. Zoo geschiedde en de eenzaam gewordene vertrok naar elders.

Nu zegt het spraakgebruik: de vroegere echtgenooten scheidden in vriendschap en de liefde werd verplaatst; maar de waarheid is: er bleef liefde - althans bij de vrouw - maar de vriendschap was reeds te voren elders geschonken; hij had opgehouden haar te geven en te vragen en zij mocht niet verhinderen de mogelijkheid van nieuw geluk, door vriendschap, tusschen de beide anderen. Hare liefde verhief zich bóven vriendschap, werd tot *Offering.* -

Zoovelen, die zich wonder wat inbeelden op hunne ‘bijzonderheid’ of ‘normaliteit’, wanen hem of haar die ze eenmaal kozen tot levensgezel ‘onbeduidend’ ‘grof’ ‘overgevoelig’ of wat ook, noemen den ander ‘onbegrijpelijk’ of zichzelf ‘onbegrepen.’ Zij neigen spoedig tot vriendschap voor wie hen schijnt te verstaan, hoewel veelal slechts bekoord door nieuwheid der prikkel. Een liefdeband wordt dan verscheurd, een nieuwe gelegd en ook deze faalt het begeerd geluk te geven.

Als zij eens eerlijk en trouw-beproefden het wezen van de andere lieftehebben, zij zouden het leeren verstaan en welke rijkdom zou dan voor hen ontbloeien!

Anderen zeggen, ‘ik heb recht op geluk’. Zij vergeten dat de andere dat ook heeft en het recht ook, te verwachten dat zij het bevorderen. Maar bovenal vergeten zij, dat het wezenlijke en door niets te rooven *geluk* uit ons eigen wezen groeien moet en dat zij die het van anderen verwachten een schijn najagen.

BETA.

Brammetje.

Mag ik hem even voorstellen? Brammetje, onze schat en ‘lieverd’ zooals moeder hem altijd noemt. Het eenig overgebleven kind van Kitty, geboren 28 Mei 1907, aspirant fox-terrier, wit met lichtbruine vlakken, het kopje zeer regelmatig geteekend met een paar oogen! neen maar zelden zag ik ze zoo wijs en doordringend. Hij kijkt tot op den bodem van je hart. Ze zijn van een lichtbruine kleur en de kasjes waarin ze staan, hebben een smal, zwart randje; dus ik behoef niet te zeggen, hoe daardoor de uitdrukking nog sprekender wordt. Tot verfraaiing van 't geheel zij nog vermeld, dat hij een lange, wapperende staart bezit, doch we zijn er niet toe kunnen komen, deze te laten coupeeren, maar hij is er geen sikkepitje minder lief om. Heeft hij je eens goed aangekeken dan ben je verzoend, verteederd, en alle booze plannen tot verbetering van zijnen zondigen hondenaard smelten als sneeuw voor de zon bij den innigen, doordringenden blik waarmee hij je aanziet. 't Was op een Mei-ochtend dat wij, bij Kitty's mandje gekomen, zagen, dat zij de wereld had vermeerderd met drie kleine hondenkinderen. Twee foxjes en één zooals ze zelf is: lichtbruin met wit borstje, twee groote donkere oogen en heel fijne pootjes. Niettegenstaande ze bij ons

al drie maal moeder is geworden, is Kit toch altijd nog heel erg bang als wij te dicht bij haar mandje komen. Nemen we dan toch één van de kindertjes even weg om het eens te streelen, dan huilt ze zóó droevig, dat wij het haar maar weer gauw teruggeven, en dan wordt het beroken en belikt als hadden we het heel erg vuil gemaakt. Deze keer was Kit heel ongelukkig met haar kindertjes. Eén van de foxjes werd met den dag magerder en geleek op het laatst een geraamte. Van de moeder kon het geen voedsel meer bemachtigen, daar was het te zwak voor, zoodat we het verscheidene malen per dag lauwe melk te drinken gaven in de hoop dat het sterker zou worden: Maar op een ochtend bij Kit's mand gekomen, zagen we hem dood in een hoekje liggen en werd er door de moeder geen notitie meer van genomen. Het andere kind, de bruine, had een veel te groot kopje, waarover van het eene oor naar het andere een dikke rimpel liep. Kitty's instinct zeide haar dat dit kindje niet normaal was en het naderhand nooit als een flinke hond

de wereld zou rondhuppelen, maar door zijn zwakte tot last zou worden. Daarom ging zij er met haar geheele lichaam op liggen en het kleintje stikte. O, wat was dat een naar en droevig gezicht, toen moeder het uit de mand nam en het daar zoo slap in haar hand lag. Ik was eerst woest op die Kit en zei dat ik nog nooit zoo'n oliedomme hond had gezien. Maar moeder sprak: ‘kind, bedaar toch, Kitty weet heusch wel wat ze doet; haar instinct bedriegt haar niet. Je weet toch nog wel, hoe voorzichtig zij met de andere hondjes omging, die alle gezond waren?’ Dat was ook zoo, maar het verdriet van 't eerste oogenblik had mij kwaad op de oude Kitty doen zijn.

Het kleintje dat nu overbleef groeide als kool, het leek wel ten koste van de anderen. Het was een heerlijk dik molletje dat den geheelen dag maar dronk en danig schreeuwde als het even van de moeder werd afgenomen. Maar nu brak er eenen moeielijken tijd voor ons aan, want een fatsoenlijke hond behoort toch een naam te hebben en Kitty's kind had er nog geen.

Op zekeren dag zei ma tegen mij: ‘Greet, jij hebt den geheelen dag den tijd, verzin jij nu eens eenen aardigen naam voor hem. Niets liever dan dat en als ik buiten in mijn langen stoel lag pijnigde ik mijn hersens om maar iets geschikts te vinden. Iets uit de oudheid is, dacht ik niet onaardig; het geeft een hond iets interressants, Plato, Solon of Titus? Vespasianus is ook niet kwaad, maar, nog al lastig met roepen, wat gerekt: ‘Vespasiánus, Vespasiánus!’ neen dat is niets Flink of Vlug: Te gewoon. Pretty of Ivanhoe. Niets er van, 't is een echt Hollandsche robbedoes en behoort dus een aardigen Hollandschen naam te hebben, die er genoeg zijn, zoodat ik geen leentjebuur behoefde te spelen. Ik kon echter niets naar mijn zin vinden; maar 's avonds toen ik stond te kijken naar het voorwerp van mijn hersenafmatting, dacht ik ‘we moesten hem naar Kit's vorigen kind, dat dood is, noemen.’ Dit heette Brammetje. Typische naam, nietwaar? En toch is er niemand in mijn familie die zoo heet. Hoe we er dan aan gekomen zijn. Ik zal 't precies vertellen. Dat doode kindje van Kitty dan moest ook noodig een naam hebben. Toen hij nu eens op mijn schoot lag en moeder naar hem tuurde, werd zij plotseling getroffen door een frappante gelijkenis van hem met een voormalig staatshoofd en ze riep verheugd uit: ‘lieve menschen, luistert; het mag oneerbiedig klinken, maar dit hondenkind lijkt en profil sprekend op mijnheer Die. Kijkt maar eens goed dan zul je mij gelijk geven. Hij moet Abraham heeten, bij verkorting Bram of Brammetje.’

Eerst verwekte dit voorstel bepaald een tumult, maar allengs bedaarde dit. De naam werd kort en krachtig gevonden en dus zou Kitty's kleine kind Bram heeten. Het verdere gedeelte van den avond werd besteed met het diertje zijn nieuwe naam diep in 't geheugen te prenten.

Maar.... in 't dorp woonde een lief, klein jongetje, die gehoord had dat wij een hondje hadden en zoolang al had hij zijn Maatje gesmeekt er toch ook een te mogen hebben. Toen deze nu hoorde dat onze Kit kleintjes had, kwam ze met Brammetje, zoo heette het ventje naar ons toe en verzocht ons vriendelijk of we háár Brammetje met het ònze zouden willen plezieren, we deden er hun beidjes zoo'n groot genoegen mee. Daarvan werden we overtuigd door haar zoontje die onder 't praten steeds strak naar Brammetje had gekeken. Na een korten strijd besloten we het kleine jongetje blij te maken en onder onze tranen werd het dikke Brammetje weggedragen naar zijn naamgenootje. Het kreeg nu echter Chippy als naam en wat zijn we nú blij en gelukkig dat we toen dat lieve kind genoegen hebben gedaan want op den eerstvolgenden Sint-Nicolaasavond is hij voor altijd van zijne arme moeder heengegaan, die nu zoo

droevig alleen achterblijft. Maar ach, het hondje scheen hij ook niet lang te mogen houden, want het is niet lang nadat hij het van ons gekregen had na een smartelijk lijden door vergiftiging gestorven. Brammetje II was ook een witte hond, maar een geheel ander soort. Leek de eerste meer op een dogje deze is een echte wilde fox. Toen ik dus voorstelde hem naar dien eersten te noemen werd met algemeene stemmen goedgekeurd.

Brammetje II groeide op zooals ik reeds zeide flink, mollig en ten koste der andere kinderen.

Zijn velletje bleef sneeuwwit en zijn oogjes werden met den dag helderder; deze toch waren in den beginne een bron van groote zorg voor mij geweest. Ik was er van overtuigd dat de andere honden op zijn leeftijd al veel verstandiger hadden gekeken. De oogjes van Bram hadden nog maar altijd die onbestemde uitdrukking en schenen met een blauw vliesje overtrokken. ‘Ik geloof stellig’

zei ik ‘dat hij idioot of achterlijk is, zijn gang is ook nog zoo waggelend’. ‘Wel neen,’ was 't antwoord, ‘hoe kom je er aan, zoo'n lieverd, hij loopt al veel vlugger dan andere honden op zijn leeftijd.’ Dit gaf dus verschil van meening; maar nu blijkt dat ik niet zoo diep in de toekomst heb gekeken als Moeder, want er is stellig geen hond die zulke schrandere oogen heeft, zóó wijs is en vol met ondeugende grappen zit als onze Brammie. Hij is eigenlijk nog ongetemd: een echte natuurhond. In de bosschen geboren, en volstrekt niet gewend in bewoonde oorden zich te bewegen. O, wat een pret als we hem willen leeren zooals andere honden aan een koord te loopen. Na elke vier stappen rolt hij over zijn kop, wil dan weer hard verder rennen, maar rekent er niet op dat hij aan een touw loopt; en zoodoende rolt en valt hij zonder einde tot hij er half dol van wordt. Wij schateren het uit bij zoo'n zotte vertooning en laten de stumperd maar weer gauw los, waarna hij een tijdlang als een dolle om het grasveld draaft om zich schadeloos te stellen voor die enkele minuten, waarin hij van zijn vrijheid beroofd werd. Ik denk wel eens: ‘wat zou Bram zich in een stad doodongelukkig gevoelen, met al die electrische trams en voortdurend gebel van auto's en fietsen; hij schrikt nu al zoo hevig als hij eens een enkel keertje in het dorp komende, daar de bel van de paarden-tram hoort. Maar Kit is veel verstandiger dan hij en (zij is ook zooveel ouder) merkt zij dat de wandeling gaat in de richting van het dorp, dan blijft ze midden op den weg staan en smeekbeden noch dreigementen zijn in staat haar een stap van haar plaats te doen gaan. Een tijdlang blijft ze kijken of er ook van richting wordt veranderd; is dit niet 't geval dan gaat ze op een sukkeldrafje terug en neemt haar plekje voor den haard of, als het zomer is, voor het huis weer in. Dan kloppen we haar op het dikke ruggetje en zeggen: ‘blijf jij maar bij ons hoor, Ritterdetit, je hebt groot gelijk, dat je in de bosschen blijft en niet naar dat “verderfelijke” dorp gaat, waar je door allerlei booze honden wordt belaagd.’

Kit is het met ons eens, snurkt ééns zoo hard als anders en strekt zich heerlijk uit, zóó dat ze plat op den rug komt te liggen en de zon ongehinderd op haar buikje kan schijnen. Maar is Bram in de buurt, dan duurt haar zoete rust niet lang want onbarmhartig wordt ze bij haar vel gepakt en door elkaar geschud dat van beide zijden een luid gebrul en gevecht ten gevolge heeft. Kit kan er nu wel tegen, want ze is een vrij dikke dame, die als ze op den grond valt nog een heel eind als een balletje voortrolt. Maar toen Brammie kleiner was, hadden we, ter verhooging zijner levensvreugde, een heel klein katje aangeschaft. Die twee konden nu met elkaar spelen en ravotten, dachten wij; maar o, wee, het ‘snatertje’ werd den geheelen dag nagezeten, in het nekvel of bij den rug gepakt en als een oud vod door elkaar geschud, totdat zij schreeuwde van angst, zich in ijlende vaart verwijderde en een veilig plekje zocht, om aan haar gevoel van onpasselijkheid lucht te geven. Het arme dier zou dus niet kunnen groeien of bloeien en Bram kreeg den bek en maag vol kattenhaar. Voor beider lichamelijk welzijn werd dus besloten poes weg te doen, wat ook gebeurde toen we voor hem een goed thuis hadden gevonden. Maar toch wil ik nog even vertellen van het innig lieve tooneeltje dat we te zien kregen op den avond van den dag toen poes bij ons zijn intrede had gedaan. Al dadelijk zetten we hem bij Kitty en Bram in het mandje om kennis te maken en naar we hoopten op een vertrouwelijken voet met elkaar te komen. Maar Kitty, die zeer wantrouwend is tegenover alles wat vreemd is, wist van verlegenheid niet wat te doen, toen dat jonge, jolige katje met weglating van alle respect met een hoog ruggetje malle, scheeve sprongetjes om haar heen maakte en haar familiar op neus en ooren tikte. Dit alles maakte haar ten laatste

zóó zenuwachtig, dat ze een dreigend gebrom liet hooren en ons met groote oogen strak aanzag, smeekend haar toch te verlossen van het vreemde en lastige harlekijntje. Maar moeder hurkte bij de mand neer en zeide op overredenden toon: ‘maar Kit, wat is dat nu, 't is toch ook zoo'n lief kindje.’ Dit herhaalde ze maar steeds op sussenden toon, beurtelings Kit, dan weer het katje streelend. Kit begon 't langzamerhand volkomen te begrijpen en tegen den avond was ze zóó overtuigd dat het weesje ‘ook zoo'n lief kindje was’ dat wij bij de mand gekomen zagen dat het kleine poesje evenals Brammetje zich aan Kitty's borst vol ijver van voedsel voorzag, terwijl Kit ons met een martelaarsgezicht aankeek en groote tranen van aandoening langs haar neus rolden. En toen werden we allen er opnieuw weer van overtuigd, dat Kit, al is zij vaak wat erg

doordrijverig, eigenwijs en vol grilletjes, in waarheid een goed en hartelijk hondje is.

Brammetje is nu een heel klein beetje kalmer, maar 's middags aan tafel heeft hij erge last van zijn zenuwen en gaapt, huilt en kermt hij op een verschrikkelijke manier. Dit is wel niet zooals 't moet, want honden behooren heel bescheiden te wachten tot ieder zijn buikje gevuld heeft. Maar wanneer een mensch last heeft van een leege maag en verleidelijke etensgeuren opstijgen naar zijn neus, terwijl hij toch niets te verorberen krijgt dan wordt hij ongeduldig en moppert en vraagt zoolang tot hij iets heeft om er zijn maag mee te bevredigen. Maar aangezien honden in de laatste eeuwen het spreken hebben verleerd, moeten zij door allerlei geluiden hunne verlangens kenbaar maken. Als ze ons dus zien eten dan wekt dit zeer prikkelend op hunne spijsverteeringsorganen en 't gevolg is, dat ze zéér lastig worden en zich elk bij een stoel posteeren, gereed om een stukje vleesch op te vangen. Zijn we eindelijk klaar dan wordt voor ieder van hen beidjes een bakje met eten gereed gemaakt. ‘Hoe spreken zij?’ dat is het sein tot den aanval. Kit laat haar hoog koket blafje hooren en Bram zijn jonge, ongeoefende gilstem; maar hij heeft het mis als hij denkt zijn portie nu al te krijgen, want Pa neemt het bakje en zegt: ‘Kereltje dat gaat zóó niet. Je leeft er den laatsten tijd maar weer op los. Gauw in een hoek en nu netjes gaan staan, zoo, flink rechtop.’ En Bram staat op zijn achterste pooten, kijkt in de hoogte naar den baas, terwijl zijn voorpooten bij elken tel met een schokje op en neer bewegen. En de baas staat in de houding, commandeert kort en flink, als stond hij voor zijn troep, zoodat het haast niet uit te maken was, wie van de twee de mooiste houding heeft. Als de exercities eindelijk afgeloopen zijn, jubelen we allen verheugd: ‘mooi, zoet hondje, mooi!’ en willen hem, als hij dol blij komt aanspringen, het zoo vurig begeerde geven. Maar kijk, de lieve Kit wil, schijnt het, ook iets voor haar kostje doen. Aangemoedigd door het voorbeeld van haar zoon, gaat ze in 't hoekje zitten, maar is, hoe vlug anders ook, bij hare corpulentie toch niet in staat zich in de hoogte te werken, zoodat ze ons allen haar smeekendste blikken toezendt, en als we haar geholpen hebben rechtop te komen, staat ze daar met haar wit borstje ver naar voren, de fijne dunne pootjes hoog opgeheven naast elkaar, terwijl ze haar kleine voetjes nog eens goed naast elkaar zet om mooier te kunnen staan. O, 't is allergrappigst te zien hoe haar breed, vet buikje ver vooruitsteekt. Bram kan echter niet goed aanzien, dat zijn moeder op háár leeftijd, zóó haar waardigheid prijs geeft en pakt en rukt haar aan 't nekvel, hetgeen Kitty met woest gebrul beantwoordt, omdat nu den merkbaar goeden indruk die ze op ons allen maakte, op wreede wijze verbroken wordt. ‘Lieverd’ is nu eenmaal door zijn jeugd, door zijn goed hartje en zijn onwederstaanbare oogen ons aller lieveling.

Lang boos op hem blijven kun je onmogelijk als hij zoo deemoedig met smeekende oogen naar je toe komt. Maar toch geloof ik niet dat er iemand is die zóó tot in 't oneindige vergiffenis schenkt als moeder. Altijd weet ze een verontschuldiging voor hem aan te voeren. Wanneer zijn vrijmoedigheid soms wat al te erg wordt, trekken we in de opwinding van 't eerste oogenblik allen tegen moeder en hem op en vinden dat hij nu eens flink op zijn baadje moet hebben. Wij allen houden vertogen over hondenopvoeding, willen moeder onze onfeilbare systemen aan de hand doen, maar och! alles stuit af op moeder en haar liefde: wij allen weten er niets van, we begrijpen niet wat hij bedoelt; hij moet alleen nog wat gevormd worden en we moeten niet

allen zoo op hem hakken, want dan weet hij heelemaal niet meer wat goed is. 't Is heusch toch zoo'n ‘lieverd’. Maar op een avond, toen moeder met naaiwerk bezig was, viel de vingerhoed met het roode randje, waar ze zoo op gesteld is op den grond. Bram had het met zijn alziende oogen bemerkt, nam het als welkom speelgoed tusschen zijne sterke tanden en beproefde er zijn krachten op. Verdacht gekraak hoorend, keek ik onder de tafel, bemerkte de euveldaad van zoet Brammie en juichte: ‘Ha, zie nu eens wat “lieverd” gedaan, heeft? Die vingerhoed van U is heelemaal platgebeten! Nu moet hij flink op zijn kop hebben.’

Vol verwachting kijken we naar moeder vast overtuigd dat er nu wel een flinke uitbrander zal volgen. Helaas, wie doorgrondt het menschelijk hart. De vingerhoed werd met spijtige blikken bekeken, om en omgedraaid; toen zochten de oogen den zondaar, die heel onnoozel zat te kijken met de onschuld en zijn groote, vragende, heerlijke oogen en zijn straf was.... dat hij op schoot

werd getild, geknuffeld en gestreeld, 't geen van zijn kant niet onbetuigd werd gelaten en de eenige conclusie die door moeder werd getrokken en dit intermezzo haar uitlokte was: ‘Hij dacht dat 't speelgoed voor hem was, een vingerhoed hoort ook niet op den grond’.

En een blik uit zijn onweerstaanbare oogen opvangend, ‘Bram is een echte lieverd.’

Gelderland.

GRETHA KLUNDER.

Correspondentie van de redactie met de abonnés

De redactrice van de Holl: Lelie brengt ter kennis van de lezers van dit Blad, dat zij géén manuscripten, of brieven, haar naar aanleiding der redactie-aangelegenheden toegezonden door niet-abonnés, kan beantwoorden langs **particulieren** weg. De correspondentie in dit Blad dient zoowel tot de beantwoording van brieven, als tot de mededeelingen betreffende aangenomen en geweigerde bijdragen, en zij, die zelve geen abonné of abonnée zijn, kunnen dus niet verwachten langs een anderen dan den correspondentie-weg te worden beantwoord. Wanneer zij door leesgezelschapkring, of samen-lezen, of op welke wijze dan ook, gelegenheid kunnen vinden de correspondentie-rubriek te volgen, dan is de redactrice bereid hen dáárin te beantwoorden.

Op dezen regel wordt voortaan *géén uitzondering* meer gemaakt, en afzonderlijke nommers, correspondentie-antwoorden aan niet-abonné's behelzend, worden **niet** meer toegezonden.

REDACTRICE.

P.S. Het spreekt van zelf, dat deze regel alleen geldt voor eerstbeginnenden, èn voor briefschrijvers die in de corr: rubriek thuishooren.

Teddy. - Het artikel is aangenomen, met veel instemming. Dank voor Uw ansicht, en ook voor het begeleid-briefje bij Uw artikel. Inderdaad ben ik in die streek welbekend, en ik-ook vind het er bijzonder lief en aantrekkelijk wat de natuur betreft, en heb er mooie wandelingen en tochtjes gemaakt. - Neen, dat uit Uw leven, waarover gij zoo flink redeneert, hadt gij mij nog niet geschreven, en ik vind het een heel ding voor U; al hebt gij gelijk dat er ergere rampen zijn. Inderdaad, op mijn geheimhouding kunt gij geheel rekenen.

Spiritiste. - Vriendelijk dank voor de door U genomen moeite, en voor de belangstelling in de Lelie, waarvan Uw vriendelijke beantwoording van mijn verzoek getuigt. - Ook hartelijk dank voor Uw goede wenschen voor mijn huisgenooten en mij.

H. van H. - Ik dank U wel zeer voor de briefkaart, maar ik begrijp niet goed het overdrukje op den anderen kant.

Myrrha. - Mijn vriendin heeft U reeds terloops particulier beantwoord. Ik zal het ook nog doen. Ik schaam mij bepaald tegenover U over zulk een lang stilzwijgen; en daarbij zijt *gij* zoo geduldig-vriendelijk. Maar er zijn van die tijden in je leven, waarin het je onmogelijk is iets te doen dat je graag zoudt willen, - door bijzondere omstandigheden.

- Ja, natuurlijk ben ik het met U eens dat het eene geweten rekbaarder is dan het andere; de meesten zelfs zijn droevig-'rekbaar'. Ja, de gedachtenwisselingen van A. zijn den een sympathiek en die van B. juist een ander om een geheel omgekeerde reden; dat is juist hef nut van de wrijving van gedachten. - Ik ben het met U eens, ik óók gelóóf in geesten-verschijningen, maar voor mij is dat niet een geloofszaak maar eenvoudig een *feit.* - Uw goede tijdingen uit Indié vind ik voor U heerlijk, maar ik begrijp dat gij over die cholera in den angst zit. Voor de Atjehgruwelen kan ik niets voelen; al begrijp ik dat een jong officier, wiens carrière het is vooruit te komen, overplaatsing daarheen vraagt, toch vind ik het *jammer* voor hem indien hij aan zulke oorlogs-wreedheden voor zijn genoegen wil deelnemen; als hij nadenkt moet hij-zelf het toch óók *slecht* vinden. - Het neerzien op 'bijgeloof' vind ik-voor-mij overmoedig-gevaarlijk. Ik houd mij maar aan Shakespeare, dien ik reeds zoo dikwijls aanhaalde: 'There are many things between heaven and earth' - etc. - Het eenige wat wij *zeker* weten is dat wij *niets* weten. - Ziedaar mijn leer. - *Om de Eere Gods* komt afzonderlijk uit bij den heer Veen. - Welken roman gaat gij vertalen? Voor welken uitgever? - Mijn vriendin beantwoordde Uw vriendelijke vraag reeds. Ik vind het zoo lief van U. Daar ik U nog particulier hoop te schrijven is dit maar een zakelijk antwoord.

Bericht.

Wegens plaatsgebrek moest de reeds afgedrukte **Correspondentie** aan **Zonnehof, Alma, Beta** (Ned. Indië)**, Ogtrud, Nellie** en **1813** nog wachten tot het a.s. nommer.

REDACTRICE.

Sluiting red: ged: